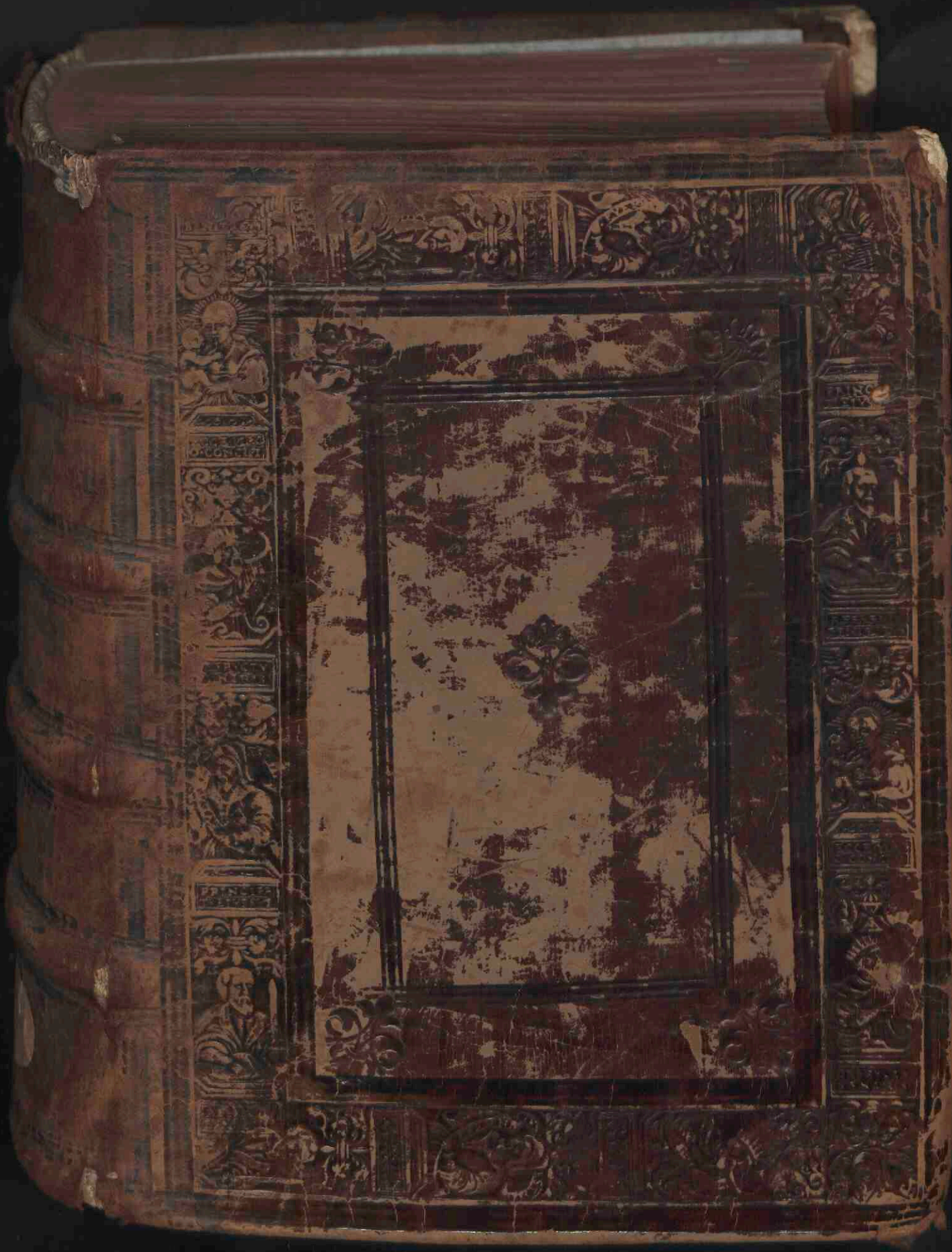
Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Compendium theologiae : methodi quastionibus tractatum

https://hdl.handle.net/1874/406737

Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell

Huybert van Buchell (1513-1599)

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:
http://repertorium.library.uu.nl/node/2732

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- **de rug van het boek**
- **de kopsnede**
- **de frontsnede**
- **de staartsnede**
- **het achterplat**

This book is part of the Van Buchell Collection

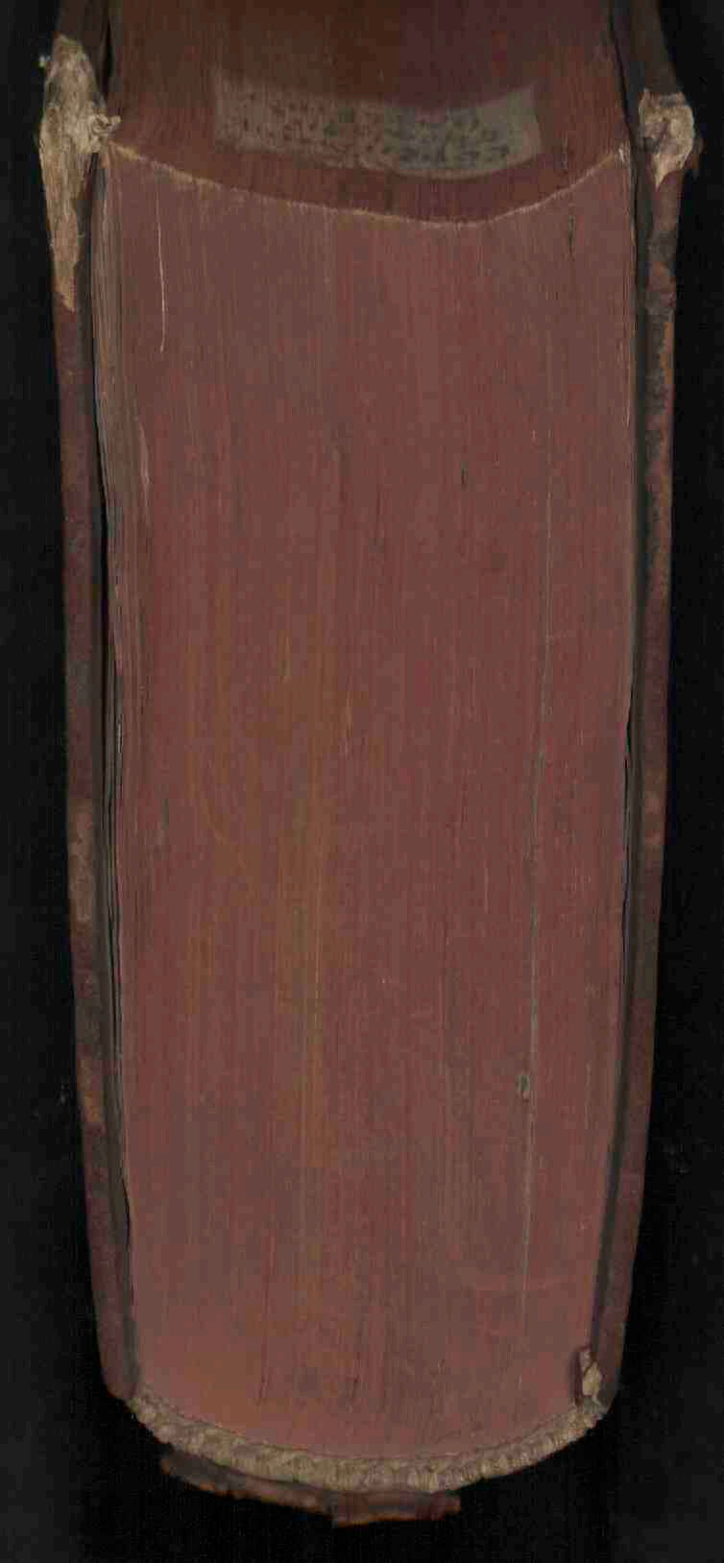
Huybert van Buchell (1513-1599)

More information on this collection is available at:
http://repertorium.library.uu.nl/node/2732

Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

- **the spine**
- **the head edge**
- **the fore edge**
- **the bottom edge**
- **the back board**

E. qu.
90

14

Cōpendium
Theologie
Hyacinthi

rpse demonstrum e mot. primus
mouens q̃ primū mouet mouet mu
nto chr. q̃m ita q̃ indiuisibile
et impartibile est. nec corruptibile est
et nullam hñs magnitudinem.

siones ... ci. q̃ totum et uno continuū ex
diuisionibz. sine ē a medio z̃ pn
cipio. ubi quod est nec omne et
tegit continuatem rei. Iosua n

Theologia
Quarto n°. 90.

90

A 55 V.

N. 23. A.

n° 14 XV.

Compendium
THEOLOGIÆ

Methodi quæstionibus tractatum

A

IACOBO HEERBRANDO
DOCTORE ET PROFESSORE
Theologiæ in Academia Tubingensi.

Idem à

MARTINO CRVSIO, VTRIVSQVE LINGVAE IN EADEM
Academia Professore, Græcè versum.

Ex dono Buchelii

VVITEBERGAE
Excudebant Hæredes Joannis Cratonis,
Anno 1582.

Compendium
THEOLOGIÆ
Scholis quæstionibus tractatum.
A
[illegible] HERRANDO
[illegible] ET [illegible]
Theologiæ in Academia Tubingensi.
Tubingæ
[illegible] CLAVSLER, VITRI
[illegible] EXCVDEBAT IN [illegible]
[illegible] Bibliopolio. Circa Forum.

Excudebat Hieron. Gemma Cremonæ,
Anno 1582.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, DOMINO AVGVSTO, DVCI SAXONIAE, SACRI ROMANI imperij Electori, & Archimarschallo, Landgrauio Thuringiæ, Marchioni Misniæ, Burggrauio Magdeburgen. Domino suo clementissimo

S. D.

Gratis animis agnoscendum, & memoria sempiterna meritò prosequendum est, ingens, imò post τῦ λόγυ incarnationem, summum DEI beneficium, in genus humanum, præcipuè verò Ecclesiam totam collatum, quod filius ipse DEI, ex sinu patris coæterni, tanquam ex arcana sede, olim prodiens, voluntatem Trinitatis & decretum Patriarchis, Prophetis, Apostolis enarrauit. Et etiamnum hodie, in postrema hac & delira Mundi senecta, ipse sedens ad dexteram eiusdem, post diuturnas, horrendas, densissimas, & plusquam Cimmerias tenebras, Idolomaniamq; multiplicem, planè ethnicam, quæ Papatus in Ecclesiam filij DEI paulatim aliquot seculis inuexit, corrupta sincera verbi DEI doctrina: dona dat hominibus, Euangelistas, Doctores pios, & Pastores vigilantes. Quodq; horum opera, & ministerio, sacrosanctam scripturam diuinitus inspiratam, eiusq; verum & genuinum sensum, accensa luce verbi sui, illustrari, Religionem veram iam olim collapsam, instaurari & reparari voluit, ac mirabiliter contra furores Diabolorum, & totius mundi conspirantis potentiam, hactenus clementer conseruauit.

Quantæ autem fuerint tenebræ, regnum in Ecclesia Christi tenente Romano Pontifice, nulla est tanta eloquentia humana, non Demosthenica, nec Tulliana, nullum tantum orationis flumen, quod pro dignitate explicare, aut verbis vllis consequi possit.

Hîc enim neglecto, præterito, & penè sepulto, vnico inter DEVM & homines Mediatore à DEO Patre constituto, saluatore dulcissimo IESV

CHRISTO, Diua virgo Maria, omnes parteis sustinuit, inq; Dei & sui filij locum, corruptis etiam Biblijs, est substituta. Dicitur enim Maria, in cantico Mosis à Marialatris corrupto, Domina nostra OMNIPOTENS, cuius adorentur pedes, quibus antiqui serpentis caput calcauerit. Gen. 3. Sed quid de vnico, licet principali totius scripturæ sacræ loco, dicam? Psalterium, quod epitome est Bibliorum, totum est deprauatum, adq; eandem D. Mariam translatum, & in hoc, Psalmi, præcipuè ad Mediatoris Christi officium, & beneficia eius propria pertinentes, eidem sunt inscripti: quod prolixum esset, ordine recensere, quæ horresco vel cogitans.

Exod. 15.

Similiter & Litania, ac preces publicæ, in quibus enumerantur omnia à DEO petenda, ad ipsum sunt directa, ipsa clamoribus maximis petitur, & inuocatur: Salue Regina cœli, mater misericordiæ, &c. Salutatio angelica, Aue Maria, cum pulsu campanæ est decantata in templis quotidie, domiq; priuatim à singulis, vespertino & matutino tempore, summa cum deuotione, additis Indulgentijs à Pontificibus, recitata. Sicut ex initialibus literis nominis ipsius dicta est Mediatrix, Auxiliatrix, Redemptrix, Illuminatrix, Aduocatrix. Venite ad eam, omnes, qui laboratis & onerati estis, & dabit refrigerium & solatium animabus vestris. Sedere ad dextram DEI. Hinc Marialia, volumina ingentia sermonum popularium, præconia ipsius falsa detonantia. Quod DEVS omnes gratias faciendas, Mariæ commiserit, cui nascenti dixit: Dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea, vsq; ad extremum terræ. De ipsa dici potest: Lumen ad reuelationem gentium. MEDIATRIX est inter DEVM & nos, saluationis, coniunctionis, iustificationis, reconciliationis, intercessionis, communicationis, cunctas hæreseis sola interemisti in toto Mundo. A peccatis nos emunda, præsta nobis miseris, subleuamen sceleris, & post hanc miseriam, deduc ad vitæ patriam. Quod requiro, quod suspiro, mea sana vulnera. Peccatricis animæ spes tutissima. Veni saluatrix seculi, sordes auser piaculi, tu spes nostra, mundans immunda. Hinc Hortuli animæ, Rosaria, Processiones solennes, quibus inter cætera cantatur: Die verzeihe vns vnser Sünde/so ganaen wir ledig aus. Quid hic Christo reliquum manst? Prorsus nihil. Quid de Sanctorum inuocatione, & cultu, quibus Ecclesia, tanquam diluuio, fuit immersa, dicam? His templa passim in toto orbe Christiano sunt erecta, & inter illos officia ad certas necessitates distributa, Opitulatores sunt constituti

Ex Antidotario animæ.

Bernhardinus in suo Mariali.

Ex cursu horarum B virginis Mariæ.

Ex 7. gaudijs B. Virg. Mar.

tuti, ad quorum ſtatuas, factus vndiq; concurſus, horum imagines, à proſtratis adorabantur. Prouinciales, Dij patroni, tutelares, tanquam præſides, publicè & priuatim, more Ethnico colebantur. Quod & ipſorum Propheta & Poeta cecinit: vt Latij Martem, ſic nos te, Diue Georgi. Mantuanus.

Præcipuè verò S. Dominicus & Franciſcus, tanquam Saluatores Mundi, perinde ac ſi Chriſtus, iam olim ſuo ſit defunctus officio, mortuus & in ſepulchro ſepultus adhuc iaceat, proclamabantur.

Præterea, multi modi & varij conſequendi remiſſionem peccatorum, & merendi vitam æternam, ſunt excogitati, per opera propria, & aliena, Eleemoſynas, ieiunia, peregrinationes, precularum recitationem, certo numero comprehenſam, multoties D. virgine Maria ſalutata.

Hinc ordines penè innumerabiles, & examina Monachorum, qui opera ſupererogationis ſuperflua, alijs, redditis contractuum literis & receptis Mundi opibus, venditabant.

Hinc horrenda illa Cœnæ Dominicæ ad Miſſarum nundinationes prophanatio, in quibus ſe Sacrifices offerre iactitant, magicè pane conſecrato, ſacrificium verè propitiatorium pro peccatis viuorum & mortuorum, pro ſe, ſuisq; omnibus, pro redemptione animarum, pro ſpe ſalutis & incolumitatis. His celebratis, ſe miſeras animulas ex Platonici, Poëtici & fabuloſi purgatorij, quod etiam ex ſpectrorum Diabolicorum apparitionibus comprobare conantur, pœnis, liberare ſe pronunciant. Verba Trid. Concil & Canones Miſſæ.

Hinc totus orbis Chriſtianus, omnesq; eius anguli, Miſſis, ſacrificulisq; indoctiſſimis, imperitiſſimis, & omni genere ſcelerum ſorditatis (verba ſunt delectorum Cardinalium) ocioſo, ignauo, & ſacræ ſcripturæ, veræq; Chriſti Eccleſiæ, incognito hominum genere, ſunt repleti.

Porrò, ad doctrinam quod attinet, ea in omnibus partibus, excepto Trinitatis articulo, corrupta fuit & deprauata: quemadmodum & Sacramenta à Chriſto met inſtituta: vt vltra ſexcentos errores Pontificiorum numerare poſſimus.

Taceo alia innumera Papatus, de Reliquiarum Sanctorum mole immenſa: conſecrationibus magicis creaturarum penè omnium, quibus eas in vſus alios transformare ſtudent: coniugij & ciborum prohibitione, quæ vel ſola, regni Antichriſtiani nota eſſe poterat, Apoſtolo teſte: abuſu clauium ad mundi theſauros exhauriendos: Labyrinthos doctrinæ de Pœnitentia, enumerationem ſingulorum peccatorum, cum omnibus circumſtantijs: ſa-

 tisfactiones

tisfactiones operum à Deo non mandatorum: dubitationis doctrinam, de peccatorum remissione: Fide formata charitate iustificante: Pontificis deniq; potestate immensa, nullisq; terminata legibus, qui facere posse fingitur, quod vult. Et etiamsi quotidiè innumeras secum cateruatim animas abducat in barathrum inferni, perpetuò cruciandas, nemo tamen illi dicat, quid facis? Hæc, inquam, & alia taceo: quis enim finis aliâs horum futurus?

Distinct. 40.

Magnificis quidem iam, cum vrgentur à nobis, & sesquipedalibus verbis, aduersarij, fumos vendentes, semper Euangelium, semper Christum, eius passionem & merita in templis, & apud moribundos, prædicata clamitant. Ideoq; falso se à nobis, & iniustè hoc nomine accusari.

Sed proiectatio contraria est facto: deiecto enim Christo vnico Mediatore & Saluatore, de suo loco & statione, qui gloriam suam alteri se daturum negat, nec secũ ferre posse quenquã, quòd stratũ nimis sit angustum, ita vt duos capere nequeat: in locum substituerunt tot Christos, quot sunt opera bona, & homines ea facientes, quot Ordines Monastici, &c.

Quod vt manifestum fiat omnibus, quæ sit & fuerit de iustificatione hominis, & Christi merito Pontificiorum doctrina vsitata, ipsorum sententias, non infimæ sortis, sed præcipuorum in Ecclesia eorum Doctorum, in medium proferre visum est.

Prima secundæ, q. 114. Art. 7.

Thomas de Aquino, Sanctum isti vocant, præcipui nominis Doctor, omnem actum charitatis ABSOLVTE mereri vitam æternam docet.

Lib. 5. cap. 15.

Compendium totius Theologicæ veritatis: Opera bona sunt meritoria trium, scilicet vitæ æternæ, augmenti gratiæ, remissionis pœnæ.

Super 3. lib. dist. 19. conclus. 5.

Gabriel Biel, Doctor celeberrimus in hac schola, docuit, quòd licet Christi passio sit principale meritum, propter quod confertur gratia, apertio regni, & gloria: nunquam tamen est sola & totalis causa meritoria. Patet: quia semper cum merito Christi concurrit aliqua operatio, tanquam meritum de congruo, vel de condigno recipientis gratiam, vel gloriam, si fuerit adultus, vsum rationis habens, aut alterius pro eo, si careat rationis vsu: & quæ in hanc sequuntur sententiam, plurima.

Sent. Can. Missæ, lect 29.

Et idem: Sancti nobis subueniunt, meritis & voto, siue prece. Meritis dico, præteritis & recentibus. Præteritis: meruerunt enim in via, vt bona conferantur, non modo sibi, sed & alijs. Subueniunt nobis sancti etiam in patria recentibus meritis. Nam oratione sua, licet non sibi, tamen nobis merentur beneficia, &c. Ex quibus, inquit, patet, preces nostras, spemq;

ſpemq; conſequendæ beatitudinis, PER MEDIATORES SANCTOS in cœlo, inanes non eſſe: ſed ordine à Deo inſtituto, NOS AD EORVM AVXILIA CONFVGERE DEBERE, AC DEBITA VENERATIONE EOS SEMPER IMPLORARE, VT SALVEMVR EORVM MERITIS ATQVE VOTIS. Vnde & fidenter ad Sanctorum preces recurrere, Deo placere credendum eſt. Hactenus ille.

Fr. Petrus à Soto in ſua Aſſertione Catholica, contra Confeſſionem VVirtenbergenſem, ſcribit: Docet Catholica Eccleſia, virginitatem eſſe MAXIMAM PECCATORVM SATISFACTIONEM, ET MERITVM VITAE AETERNAE. Nota blaſphemiam atrocem.

Hæc ordine de Religione, cultu & doctrina Romanenſium commemorare volui, vt miſeriam ſuperiorum temporum in Papatu, turpiſſimam & abominandam eorum impietatem, cæcitatem, & Idololatriam multiplicem, ob oculos breuiter, tanquam in tabella, ſpectandam proponerem, quò iuuentus & poſteritas, quæ hæc non vidit, aut nouit, guſtum eius aliquem percipiat, & quaſi ex vngue leonem cognoſcere diſcat: nec vnquam tanti beneficij Dei obliuiſcatur, quòd nos ex illis denſiſſimis errorum tenebris, clementer liberatos, vocauit ad lumen ſui verbi admirabile, & tranſtulit in regnum filij ſui dilecti.

An non enim hæc ſeruitus longè fuit triſtior Aegyptiaca illa populi Iſraelitici, & captiuitate Iudæorum Babylonica? In qua, qui Chriſto nomen dederant, Pontificijs decretis, & Traditionibus humanis ſeruierunt ſeruitutem triſtiſſimam, per omnem vitam, miſeram conſcientiarum carnificinam ſentientes. Tandem etiam, cum omnia, quæ facere ab ipſis edocti erant, feciſſent, & quæ poſtulaſſent iſti, dediſſent omnia: dubia tamen conſcientia, quam per omnem vitam circumferebant ſauciam, ad Purgatorij pœnas ablegabantur miſeri. Et quos per omnem vitam vel neglexerant, vel ſeduxerant, poſt mortem ſaluare ſatagebant: qui quæſtus eſt & erat vberrimus, in Depoſitione, Septima, Trigeſima, Anniuerſarijs, Vigilijs, Miſſis, &c.

Hæc tamen adhuc mordicus retinent omnia, ac crudeliſſimè defendunt, gladio, flamma, flumine, fune, propugnant ac propagare ſtudent vſq;, in tanta etiam verbi Dei luce, claritate cœlitus, ingenti, vt dictum eſt, Dei beneficio, hoc noſtro ſeculo, quod verè aureum eſt, accenſa.

Etſi enim, quod ad res huius Mundi, earumq; conditionem, politicis

ingenijs ærumnosa & infelix ea ac misera facies esse videatur, in tanta opinionum & sententiarum varietate, animorum distractione, ruinis & dissipationibus regnorum & imperiorum, bellis omnia vastantibus: quæ tamen noua non sunt, nec horum temporum propria, cum ijdem fuerint euentus semper. Si quis tamen verbi diuini cognitione instructus, dextrè iudicare voluerit: is sane intelliget, quod diximus, verè aureum esse nostrum hoc seculum, quo (vt cum Apostolo loquamur) nobis Deus benedixit omni benedictione spirituali cœlestium bonorum per Christum, notum faciens nobis mysterium verbi, absconditum multis retrò seculis & generationibus, nunc autem manifestatum sanctis eius, quibus voluit Deus notas facere diuitias gloriæ Sacramenti huius in gentibus, quod est Christus in nobis, spes gloriæ, quem annunciamus. Hic thesaurus est in agro absconditus, hæc margarita illa preciosa, propter quam vendenda omnia, & negligenda, quæ videntur, & aliàs sunt etiam, maxima in Mundo.

Ad hunc effodiendum thesaurum, margaritamq; inueniendam, Deus propitius adminicula sanè vtilia & necessaria subministrauit. Primum, inuentionem artis Typographicæ, qua etsi quidam abutantur ad Scripta non bona euulganda, quod & alijs rebus saluberrimis & optimis accidit: nemo tamen sanus negabit, donum & inuentum hoc esse Dei, Ecclesiæ salutare, quo exemplaria Scriptorum vtilium spargi & comparari facilè possunt, minimoq; precio optimorum authorum Bibliotheca, quod olim vix summi & potentissimi Reges potuerunt, instrui.

Deinde artium et linguarum cognitio ac studia, ingens Dei beneficium, humano generi vtile, et adprimè necessarium, hoc nostro seculo reflorueruntQuibus adiuti adminiculis, Heroes diuinitus excitati, Reuerendus vir D. D. MARTINVS LVTHERVS, organum Dei electum, Religionis sinceræ instaurator, repurgator, ac reparator, per quem Deus Opt. Max. lucem verbi sui, Ecclesiæ accendere voluit: eiusq; πυροφάτης PHILIPPVS MELANTHON, antè occupatis hominibus ociosis, rixis inutilibus, inq; vmbra & scholis litigantibus, vsum artium & Philosophiæ monstrauit, ad eumq; serias disputationes reuocauit.

Non ignoro autem, alios aliter de his tantis viris, prout singuli sunt affecti, iudicare, Hostes enim Ecclesiæ Christi, & sinceræ Religionis, ἀλάστορα esse Lutherum, Hæresiarcham, tubam & facem seditionis, qui pacem publicã in Imperio suo dogmate turbârit: sicut olim impius Idololatra Ahab

rex

rex Israel, Heliam: & statum Hierarchicum Ecclesiæ conuellerit, mutata & damnata vsitata doctrina, quæ passim tum in ea sonuit, sentiunt, & impudenter vociferantur.

Sed de doctrina hac & cultibus, iam antea breui narratione est commemoratum, nec opus refutatione operosa, cùm vel in lucem ea produxisse, sit refutasse: quemadmodum Irenæus, scriptor vetustissimus, de Hæreticis & Hæresibus sui temporis loquitur: Aduersus eos, inquit, victoria est, sententiæ eorum manifestatio. Vno verbo, clara & aperta voce dicimus, non modò illa omnia Pontificiorum Rom. Scripturæ S. authoritate destitui, in qua ne grij quidem, apex vnus, aut Iota de ijs extet, sed etiam cum eadem è diametro pugnare: quod & Laici iam, & pueri decem annorum, verbo DEI rectè instituti, norunt, intelligunt, & iudicare possunt. Tanta est, DEI beneficio, Scripturæ S. lux, tam clara, tamq; illustris, vt plena sit terra cognitione Domini, (idq; opera & ministerio Lutheri factum) vt tenebras Pontificias abigat & dispellat, & monstret Christum vnicum propitiatorem, nec esse in alio quoquam salutem, nec aliud quicquam, quocunq; appelletur nomine, siue in cœlo, siue in terra, datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri, nisi in nomine IESV CHRISTI, vera & sola fide à pœnitentibus apprehensi. Huic enim omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius, omnes qui credunt in eum. Quæ verba sunt, & doctrina, D. Petri Apostoli, quem primum faciunt Pontificem Romanum: ideo & nos credimus & profitemur hoc ipsum. Deumq; Patrem, in nomine filij eius, solum inuocamus, missa turba illa hominum mortuorum, qui nesciunt & non audiunt nos. Hunc eundem iuxta præscriptum verbi sui colimus, & facimus, quæ ipse nobis in eo præcepit: quantum quidem ipsius gratia adiuti possumus. Sacramentis vtimur, quæ & quomodo Christus ipse verbo suo instituit. Isaiæ 30.

Hanc, prælucente verbo Dei, viam, minimè intricatam, perplexam, aut obscuram, sed rectam, valdè facilem, expeditam, adeoq; planissimam, qua iusti, iuxta Prophetam Isaiam incedunt, Lutherus luce cœlesti illustratus, cum Achate suo D. PHILIPPO MEL. in schola VVitenbergensi, fideliter & viua voce, & scriptis vtilissimis, nobis monstrauêre.

Horum ego me discipulum, & alumnum scholæ illius, per quinquennium fuisse, grato animo agnosco, eosq; studiosissimè audiuisse libenter profiteor. Non enim ita mihi sordent, vt illorum me pudeat, pigeat, aut pœni-

teat: nec in postrema, sed prima felicitatis parte colloco, Deoq; patri Liberatoris nostri IESV CHRISTI, toto corde ago gratias, semperq; quoad vixero, agam, quòd illis Præceptoribus vti mihi licuerit, à quibus me plurima accepisse, eisq; me debere accepta ea ferre, profiteor.

Vetustatem quoq; eruditam, de qua multi multa, non neglexi, sed diligenter consului, euolutis, qua potui & debui, Scriptorum Ecclesiasticorum libris, fide et diligentia: quod alia à me qualiacunq; edita testantur opuscula.

Et vt de mea fide, doctrina, & religione testatum faciam, omnibusq; constet, non noua aut portentosa, vel ab Ecclesia Filij Dei damnata, gigno, aut propagno dogmata: sed retinco consuetas definitiones, plerunq; etiam totidem & ijsdem penè verbis: paucis, vbi necessitas postulat, nonnihil mutatis: & vsitatam in Scholis & Ecclesijs nostris sequor & trado doctrinam, eamq; ipsam, quæ in Confessionibus, Augustana, Imp. Carolo V. & VVirtenbergensi, Anno 1552. Concilio Tridentino, cui tum interfui, exhibitis, & iam iudicio multorum Ecclesiæ Doctorum, à delectis quibusdam ad illarum normam, explicationis causa, propter controuersias, quæ interea inciderunt, & motæ sunt, Bergæ est conscripta formula, cui & subscripsi, continetur. Quia nullam Scripturæ sacræ, & Ecclesiæ Apostolicæ, & Orthodoxæ veræ Dei, magis consonam vidco.

Ad hanc itaq;, quasi Lydium lapidem, ea, quæ ex illis omnibus, Deo dante incrementum laboribus meis, diligentia, studio, vigilijs, quantis potui, per annos plurimos, quibus discendi simul & docendi munere in Ecclesia & Schola publicè fungor, sacra interpretando, sum assecutus, proficiens, vt existimo, assiduitate, accommodans, inq; vnum corpus redigens, in Compendium, tanquam promptuarium, optima seligens, superioribus annis congessi, dediq; operam, vt res bonas, vtiles, doctrinamq; nostrarum Ecclesiarum, breuissimè, in vsum iuuentutis, & tyronum Theologiæ, colligerem & proponerem. Et sic depositum sanctum & incorruptum, ad posteritatem pro virili transmittere iuuarem.

Vtq; multorum iuuarem studia, Methodi quæstiones adhibui, qua nulla est docendi, & discendi ratio, in omnibus artibus & disciplinis accommodatior, quàm quæ interrogationibus constat, quæ summas rerum vtilium complectuntur. Sic enim ordine, breuiter, & nudè, materiæ integræ ob oculos spectandæ exhibentur, sicut in omnibus disciplinis, initiò præcipua eorum capita proponere discentibus prodest, quo statim in conspectu totum quasi corpus doctrinæ eius, quam discere constituerunt, habeant. Cum

Cum autem viderem, magno passim Compendium illud Theologiæ fauore excipi, vt Typographus noster, aliquoties interea sub incudem illud reuocauerit, excusis multis millibus exemplarium, quibus tamen emptorum auiditati satisfacere non potuit. Nam interea & Lipsiæ, & VVitenbergæ, & Magdeburgi denuò excusum, idem mihi retulit.

Ego, vt gratiam referrem studiosis Theologiæ, quamplurimis illud interea in locis auxi, vt iam duplo ferè maius prodeat, addens quæ deesse, quæ verò breuius dicta, ideoq; etiam obscuriora videbantur, copiosius explicaui. Locum de Scripturæ S. S. authoritate in principio, quasi in aciem collocaui, ex qua reliquorum locorum & capitum confirmatio petitur: idq; contra Aduersarios, qui longè somnia, commenta, & figmenta humani cordis ei præferunt. Quibus authoritatem, vt isti concilient, specioso titulo exornant, nomine Traditionum Apostolicarum venditantes, quas Scriptura sacra planiores, pleniores certiores, adeoq; firmissimũ fidei fundamentũ, esse prædicãt. Illam verò, dubiam, obscuram, imperfectam & ambiguam, & nisi Ecclesiæ accedat authoritas, tantum valere, quantum AEsopi fabulas.

Quia verò & olim, & nostro hoc tempore, controuersiæ motæ sunt variæ, & inter has, subtiles quædam, aliæ verò de rebus maximi momenti, de quibus eruditi inter se disputant: copiosius eas iam tractare volui, proq; meo modulo explicare studui: vt quid de illis piè & secundum Scripturas, iudicio quoq; Ecclesiæ, sit sentiendum, omnes mediocriter docti possent intelligere. Non quòd putem, omnia omnibus, etiam iunioribus et rudioribus, ac tyronibus statim & ab initio proponenda. His enim lacte opus est, secundum Apostoli præceptum, & certis quibusdam locis facilioribus, primis quasi principijs imbuendi. Quod prudentium Præceptorum iudicio relinquo. Nam non vnius tantùm generis hominibus, & æqualib. omnib. scripsi, sed multorũ studia, quantum quidem in me fuit, iuuare propositũ mihi in hoc opere fuit.

Id aũt hoc etiam feci consilio, vt et Ecclesiæ meam qualemcunq; operã præstarem: & simul conatus sanctissimos Illustrissimorum Electorũ, & Principum, nec non Theologorum summorũ, qui maximis laboribus, vigilijs, cura, industria, studio, denig; indefesso ac indesinẽti, hoc agunt, vt consensum piũ, pacem, concordiam, & vnanimitatem in Ecclesia, intemperie quorundam, & iniuria temporum, turbatam, quod ipsum alijs quoq; in ea accidit temporibus, reparent, instaurent, conseruent, (opus sanè præclarissimũ, perpetuaq; memoria dignissimum) iuuarẽ, edito & aucto Theologiæ Compendio, in quo

locos

locos & materias de omnibus partibus doctrinæ Christianæ sum complexus, vt semina sinceræ Religionis teneris discentium animis hoc modo implantari, faciliùs imbibi, tenaciusq; retineri & conseruari, & sic ad posteritatem, si qua erit, propagari posse confidam.

Accidit enim felicissimo hoc nostro seculo, quod olim filijs Israel in terram Canaan introductis, de quibus testatur Scriptura S. quòd seruierint Domino cunctis diebus Iosuæ, & Seniorum, qui longo post eum vixerunt tempore, & nouerant omnia opera Domini, quæ fecerat cum Israel. Postquã verò omnes illi congregati sunt ad patres suos, surrexerunt alij, qui non nouerunt Dominum & opera eius, quæ fecerat cum Israële. Feceruntq; malum in conspectu Domini, & seruierunt Dijs alienis, commixti gentibus, &c.

Ita iuniores quidam, doctrinam, quam Maiores nostri magnis laboribus, Deo iuuante, inuitis & repugnantibus Antichristi satellitibus, instaurauerunt, ex ambitione, & contentionis studio corrumpere, clàm & astutè, miris & varijs modis sunt conati. Quibusdam quidem in castra Manichæorum, alijs in Pelagianorum concedere, nonnullis fundamentum euertere volentibus, iacto alio, cum non sit aliud: damnata doctrina vera de Persona, & Maiestate hominis Christi, & præsentia eius in Cœna sacra, receptis & admissis corruptelis, Sinoniaq; arte introductis, Christum, quemadmodum Pontificij ædiculæ suæ, & pani, ita hi cœlo, quo eum capi oportere asseruerunt, includentes, vt nihil illi amplius nobiscum in terris sit negotij.

Porrò, quemadmodum Dominus Deus noster olim suo populo, & Prophetas, Heliam, Helisæum, Isaiam, Hieremiam, &c. & pios subinde Reges in Iuda, Iosiam, Iosaphat, Hiskiam excitauit, qui collapsum Ecclesiæ & religionis statum, conuocatis tribubus Israel, instaurârunt: ita idem immensa bonitate, hodie quoq; & Illustrissimorum Electorum ac Principum, & piorum Doctorum heroicos animos commouit, inclinauit & flexit, vt singulari Dei prouidentia, & pio quorundam zelo, detectis fraudibus & imposturis, curam Ecclesiæ susciperent, & expurgatis erroribus, ea quæ ad pium declarandum consensum & concordiam in ea, atq; doctrina Religionis sincera facerent, seriò cogitarent, nihilq; intentatum relinquentes, elaborarent.

In quorum numero, Auguste augustissime, Princeps Elector Imperij Illustrissime, Mecænas studiorum, & Ecclesiæ nutricie liberalissime, cùm Celsitudo Vestra primas teneat facilè, pio zelo, nullis parcens laboribus, sumptibus,

sumptibus, vigilijs, cura & solicitudine paterna, hoc agens dies noctesq; vt corruptelis & erroribus doctrinæ, qui irrepserant, damnatis, omnia in integrum restituerentur, vt maiores isti reliquerant, piusq; iste consensus passim & ab omnibus declaretur: hocq; modo, post DEVM, dux, author, & promotor huius saluberrimi sit operis: dedicatione Compendij huius aucti, cuius æditio in hoc ipsum tempus incidit, quo C. V. omnibus hoc viribus agit, maximaq; ex parte, Deo bene iuuante, & incrementum dante, perfecit: publicè totius Ecclesiæ nomine, eidem gratias volui agere humilimè: Sicut & ipsa mecum vnanimiter hoc facit, agit & habet gratias, quas potest animo concipere maximas, habebitq; perpetuo, pro opera longè saluberrima, omniq; commendatione maiori præstita: supplex petens, vt quod C. V. cæpit, agat, pergat strenuè, nec desistat, donec, Domino fauente operi, perficiat.

Subegerunt alij Monarchæ regna, & prouincias, populosq; in suam redegerunt potestatem: Vnde laudem nominis apud omnem posteritatem sunt consequuti. Sed quantò pax vna triumphis potior est innumeris, & præstant cælestia terrestribus, spiritualia corporalibus, æterna caducis: tanto præclarius est hoc C. V. opus, quòd eliminatis erroribus, non modò ex suis ditionibus, sed passim ex Christi Ecclesia, quibus antea fuit turbata, pacem & concordiam omnibus optatam, restituere elaborat. Hic cultus, Deo longè est gratissimus. Postulate, canit Psaltes, pacem Hierusalem, prosperè agant diligentes te. Sit pax in antemurali tuo: prosperitas in palatijs tuis, &c.

Licet autem non omnes, qui à regno Antichristi secessionem fecerunt, subscribant Formulæ isti Concordiæ: sicut statim ab initio Confessionis exhibitæ, diuortio facto accidit: & habere alij, qui ne quidem cum Cinglianis facere volunt, nescio quas, sibi videntur causas, quibus moti, subscribere adhuc tergiuersentur: tamen non improbant, nec damnant doctrinam scripto illo comprehensam,

Et prodest ad posteritatem transmittere rectè docentium testimonium & iudicium de motis controuersijs, & damnare falsa dogmata, quæ temporum iniuria irrepserunt.

Et hoc tot mille Ecclesiarum & Ministrorum consensu, in omnibus doctrinæ cælestis partibus declarato, vanitas aduersariorum, temerè spargentium & vociferantium, ne quidem duos, aut tres in nostris reperiri Ecclesijs Doctores Euangelij, qui per omnia de doctrina consentiant, reipsa refutabitur.

Hæc

Hæc Illustrissime Princeps Elector, in nuncupatione Compendij Theologiæ aucti, C. V. facta, præfari volui, quò & meipsum, & alios, quos possum, mea voce, & scripto hoc, ad gratiarum actionem erga Deum, pro summis hac nostra ætate in Ecclesiam suam collatis beneficijs, accensa nempe luce verbi viuifici, certa doctrinæ norma constituta, & controuersiarum horum temporum dijudicatione dextra, quod opus in Ecclesia longè est difficilimum, excitarem, & mei instituti rationes redderem.

Cumq; pro mea virili in Compendio hoc aucto, capita, si non omnia, præcipua certè, doctrinæ cœlestis, & controuersias horum temporum ita tractauerim, vt hinc studiosi Theologiæ iudicium formare possint, & inde ad Ecclesiam vtilitatem aliquam peruenturam existimem: quam enim ante annos plurimos hausi VVitenbergæ doctrinam, eandem adhuc sono: & ex illo appareat consensus & conformitas doctrinæ Ecclesiarum & Scholæ huius Ditionis, cum sententia Ecclesiarum & Scholarum V. C. quæ ab initio fuit, instauratæ, & iam est Dei beneficio, opera C. V. repurgatæ ab erroribus, qui irrepserant, Religionis: vt hinc animorum quoq; coniunctio, officiosæ & promptæ mutuò voluntates, & sanctæ ac concordes sententiæ declarentur & manifestentur: spero, C. V. consilium hoc meum dedicationis, & laborem susceptum in augendo Compendio, non improbaturam, sed sereno vultu accepturam, quod vt faciat, meq; sibi commendatum habeat, humilimè rogo.

Quamuis enim hac mea commemoratione, nihil admodum laudibus C. V. amplissimis, & verissimis accedere ornamenti posse videatur: dona tamen literaria, eiusmodi sunt, vt honestam, & immortalem famam virtutum eorum, quibus dedicantur, quiq; benè sunt meriti de Ecclesia Christi, ac docentium & discentium in ea, studia, suis officijs, suaq; liberalitate foouerunt, celebrent, ad omnemq; posteritatem transmittant.

Postremò, Illustrissimam V. C. Princeps Elector Clementissime, cum Illustrissima coniuge, ac liberis, totaq; familia, Deo Patri liberatoris nostri IESV CHRISTI commendo: quem obnixè rogo, vt & C. V. & alios pios Principes, ac Magistratus, qui hospitium Ecclesiæ suæ miserè afflictæ præbent, adeoq; totum Imperium Romanum, propitius contra furores Diabolorum, & hostes multiplices: & in Ecclesia sua puritatem doctrinæ, contra corruptelas omnes, ad finem vsq; Mundi conseruet, & suo Spiritu sancto

ctō regat, vt cùm filius Dei illustri sua apparitione ad iudicium aduenerit, coram ipso cum fiducia consistere possimus, & lætam illam eius vocem audiamus: Euge serue bone, & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam: intra in gaudium Domini tui. Quod faxit Deus trinus & vnus, laudandus in secula, Amen. Scripsi Tubingæ, Anno Domini 1578. 8. Calend. Augusti.

Illustrissimæ
Vestræ Celſ.

Deditiſs.

Iacobus Heerbrandus Doctor
& Professor Theologiæ, in
Vniuersitate Tubingensi.

EIDEM

EIDEM ILLVSTRISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, DOMINO AVGVSTO: DVCI SAXONIAE, SACRI ROmani Imperij Electori, & Archimarschallo, Landgrauio Turingiæ, Marchioni Misniæ, Burggrauio Magdeburgensi, Domino suo clementissimo, S. per Christum P.

EXtat laus Calchantis apud Homerum, tanquam eiusmodi Auguris: ὃς ἤδη τά τ' ἐόντα, τά τ' ἐσσόμενα, πρό τ' ἐόντα: hoc est, qui sciuerit, Virgilio interprete:

Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.

Quo equidem dono, non maius apud Ethnicos inueniatur. Talis enim vir, cum Deorum immortalium laude coniungebatur: dicente in Cyri institutione Xenophonte: Deos omnia scire, tum præterita, tum præsentia, tum ex his secutura: ὑσῴ duntaxat hominibus, quibus propitij sint, res faciendas fugiendasq; præsignificare. Ergo profectò Calchas, scientia rerum ita Dijs propinquus, maximus tunc vir fuit. Sed tamen, quantuscunq; fuit: nullo modo scientiam Christiani vatis, hoc est, pij sapientisq; Theologi (cui etiam præterita, præsentia, & futura, nota sunt) assequi & exæquare potuit. Ille enim, non bonum autorem scientiæ suæ habebat: sed eum, qui primò ipse à vero Deo defecerat: deinde humanum genus in eandem secum ruinam traxerat: post ea omnis generis Idololatriam excitauerat: & adhuc vnum hoc sibi studio habet, quomodo funditus homines perdat: hic verò noster vates, προδιδακτος est: à vero Deo, mitissimo humani generis conditore, liberatore, conseruatore, scientiam suam accepit. Ille, quæ præsentis tantùm & perituri seculi erant, nouerat: hic verò, illa, quæ ad alteram & æternam vitam pertinent, nouit. Illi, tantùm ea, quæ ad certum modò tempus, & ad certos aliquos homines spectabant, nota erant: hic verò, quæ ad omnium temporum Ecclesiam, & ad omnia eius membra, scit. Illi, & alijs, non semper suæ aues, aut Apollo, certò futura canebant: sed sæpè obscurè, ambiguè, imperfectè (sicut inde λοξίας fuit

fuit Apollo dictus) huic verò Deus noster, certissimis sacrarum literarum oraculis, voluntatem suam disertè, euidenter, & perfectè patefacit. Ille denique cum omni scientia sua, omnibusq; Dijs suis, quos colui, in æternam condemnationem cruciatusq; abijt: hic verò, tradenda vnius veri Dei paterna voluntate, & seipsum conseruat: & auditores suos, sempiternæ beatitudinis consortes efficit. Longè igitur excellentior est ethnico Augure, Christianæ religionis vates, aut (vt rectius dicam) Propheta: quòd verum Deum, qui sit, & paternam eius erga humanum genus voluntatem, prædicat & prædicet. Scit talis τὰ ϖεφεόντα: quæ multis retrò seculis, atq; ante omnia etiam secula, fuerunt: vnam scilicet Diuinam essentiã, & huius personas tres: beatos & damnatos Angelos, conditionem vniuersitatis rerum, creationem hominis, prolapsionem, salutaris seminis promissionem, & Ecclesiæ collectionem. Scit τὰ ἐόντα: ea, quæ adhuc sunt, non modo erant: doctrinam Ecclesiæ præsentis, & omnium temporum: de peccato, de libero arbitrio, de lege, de Euangelio, de pœnitentia, de fidei iustificatione, de bonis operibus, de Sacramentis, de clauibus Regni cœlorum, de precatione, de Magistratu, de coniugio, de Morte. Scit deniq; τὰ ἐσόμφα, futura: consummatum iri hoc seculum, Mortuos resurrecturos, iudicium quoddam fore extremum: perpetuos cruciatus adferens impijs, beatitudinem æternam pijs.

Tales scientia salutari instructos Prophetas clementissimus Pater cœlestis, iam inde à tempore puritatis doctrinæ Ecclesiasticæ per beatum patrem Martinum Lutherum restitutæ, multos benignè dedit: tales & adhuc clementer dat: inter quos etiam S. Theologiæ scientissimum vatem, reuerendum D. D. Iacobum Heerbrandum: qui hîc Tybingæ, tum in Academia docendo, tum in Templo concionibus habendis, tum Scriptis in aduersarios edendis, Officium sapientis & fidelis Prophetæ strenuè facit. Neq; hac tantùm, sed insuper etiam omnia præcipua totius huius vaticinæ, seu Propheticæ Christianorum scientiæ, capita salutaria, sapienter (vt & ipse optimè sciens τά τ' ἐόντα, τά τ' ἐσόμφα, ϖρό τ' ἐόντα) summa diligentia & fide, ordine & perspicuè consummans, in vnum librum congessit: qui COMPENDIVM THEOLOGIAE *appellatur. Quod profectò opus, meritò semper in manibus habendum est: tanquam ψυχῆς ἰατρεῖον ζωηφόρον, animi Pharmacopolium viuificum: aut ἐγχειρίδιον, & Ἐπικτητείως ἀουγκρίτως τιμώτερον: pugio, illo Epicteteo Enchiridio,*

)(*infini-*

infinitis partibus acutior: cum omnis Scriptura (teste Apostolo) diuinitus inspirata sit: & vtilis ad docendum, ad redarguendum, ad corrigendum, ad erudiendum iusticiæ præceptis, ad Diaboli & membrorum eius ignita tela per fidem extinguenda.

Extra omnem itaq; comparationis aleam, hic Propheta noster, Homerico vate excellentior est. Comportauit enim hic θεοφόρος, *aurum in hoc libro, & gemmas: imò quouis Arabico auro, gemmisq; Indicis, preciosiora animorum adiumenta, medicamenta, & ornamenta. Nunquam ergò dignam ei gratiam, cùm alij quiuis, tum inprimis iuuentus, cui præcipuè ipse inseruire voluit, habere poterunt. Scripta sunt quidem ab alijs quoq; erudita locorum Theologicorum compendia: sed hic Doctor, longè optimè* τὸν τῆς ψυχοσωτείρας ἀληθείας λόγον ὀρθοτομεῖ: *veritatis diuinæ, animis salutem adferentis, verbum, non minus artificiosè, quàm prisci Mosaicæ legis Sacerdotes animantium victimas, secat. Si itaq; Alexander ille, in preciosissimo Persicæ Gazæ narthecio Iliadem reponendam iudicauit: quantò pluris à nobis tale Theologicum opus fieri conuenit? Certè in narthecio cordium nostrorum, assidua lectione, vt salutaria animi pabula, & præsentissima aduersus omnes interioris hominis morbos remedia continens, recondi. Et sanè multi hoc gratis animis faciunt. Tanti nanq; hic liber fit: vt sæpenumero iam pluribus in locis recusus, passim inter manus versetur, & multis in Scholis explicetur.*

Cùm itaq; talis sit: mihi semper placuit: eumq; præ alijs lectitaui. Sed & Constantinopolitanus Patriarcha, D. Hieremias, expetiuit. Nam cum clarissimus vir, D. Stephanus Gerlachius (quando in Illustri aula generosi & sapientis Herois, D. Dauidis Vngnadij, Imperatorij ad Turcam Legati, Constantinopoli concionatorem agebat) Exemplar primæ editionis nactus esset: vidit id apud eum doctissimus vir, Patriarchicus anteà Rhetor, nunc magnus illius Ecclesiæ sacrorum interpres, Iohannes Zygomalas, Protonotarij Theodosij pater: cumq; in eo quædam legisset (intelligit enim Latinam linguam) de eo ad D. Patriarcham retulit. Hic ab Ioanne commendarè audiens: se conuersionem illius habere posse Græcam optauit: Ioannesq; conuertere, quanquam extrema iam senectute, paratus erat: si præmium ex labore acciperet. Cùm autem Gerlachius, sæpius inde huc scribens, conuerti ab aliquo nostrum vrgeret; laborem ego (authoritate ea, cui denegare non debui

debui, iniungente) non modò obedienter, sed etiam libenter, suscepi: & sic satis feliciter absoluisse visus sum. Missa enim cum alio Scripto, in Constantini vrbem ea conuersio fuit: quam in Thessalia tamen, ob Ecclesias visitandas tunc peregrinans Patriarcha, accepit: & quidem grato animo: sicut ex Responso eius, quod postea huc misit, manifestum est.

Non multò post factum est: vt idem opus ab Authore sub incudem reuocatum, ferè altero tanto auctius exiret: cùm non prorsus falsum sit illud:

Excitat auditor studium laudataq; virtus,
Crescit: & immensum gloria calcar habet.

Quanquam vt ipse, ita omnes nos, qui Christo verè seruimus, ipsius gloriam, & Ecclesiæ vtilitatem, non nostram, quærimus. Quo incremento libri facto: ego etiam conuersionem meam resumpsi: accessionemq; innumeris propè locis factam, acerrimo studio, summaq; fide, pro mea qualicunq; parte, ipsam quoq; Græcam feci.

Tota ergo hæc preciosissima Compendij Theologici margarita, vtrâq; nunc lingua exit. Cùm enim à pueritia delectatus Græca lingua sim: perpetuò mihi eius tractatio iucunda est: quam linguam etiam, pro tenuitate mea nunc multos annos in hac Academia, nec sine iuuentutis fructu, doceo: libellis quoq; meis Græca Latinaq; institutionis, propitio Deo in multas & longinquas Scholas receptis. Ea propter, bonis adolescentibus, & cuiuis à Græca literatura non abhorrenti, hac conuersione magis etiam prodesse conor, præsertim multis eam doctiss. viris, per literas iam diu expetentibus. Hodie quoq; sub Turcico dominatu, Græca lingua longè lateq; in vsu est. Et quanquam hæc antiqua puraq;, vulgo Græcorum non facilè intelligitur: tamen intelligunt docti: qui comparatione quidem vulgi pauci sunt: per se autem considerati, multi passim reperiuntur. In Ecclesia verò, linguarum etiam studio scientiaq; opus esse, neminem vel paulum rerum intelligentem latet: sicut ab Apostolo quoq; inter sancti spiritus χαρίσματα, seu dona, linguarū & genera et interpretatio numerantur: cùm interim tamen qui Propheta & Doctoris munere fungitur, semper maior & excellentior sit.

Vestræ verò Celsitudini, Illustrissime Princeps Elector hunc laborem meum vt dedicarem: aliquot me, & (quomodo mihi persuasi) non inhonestæ causæ hortatæ sunt. Vna, quod C. V. cum alijs pluribus Proceribus, Orthodoxum se Principem, & Ecclesiæ Scholarumq; nutritium, constanter præbet: recenti tempore Ecclesiis suis,

per reuerendum D. D. Iacobum Andreæ, Tybingensis Ecclesiæ & Scholæ præpositum Cancellariumq́, & per alios ptos sapientesq́ Prophetas ac Doctores, tanquam θεόσδοτα ὄργανα, reformatis: sanctos & religiosos veteris populi Reges, Ioasaphatum, Hiskiam, Iosiam, imitando. Altera, quòd eidem C. vestræ, antea Latinum Compendium à D. D. Iacobo dedicatum fuit: eoq́ tempore, mihi nihil tam, quàm quomodo id etiam Græcum facerem, in studio erat. Postrema, quòd in C. vestræ ciuitate VViteberga potissimùm: vnde doctrina cœlestis, operâ & industria viri Dei, Martini Lutheri, ad Propheticam & Apostolicam puritatem reuocata, feliciter prodyit: etiã hoc Compendium vtrâq́ lingua exit: reuerendo Pastore D. D. Polycarpo Leisero, alijsq́ ibi clarissimis & venerabilibus vatibus ac Doctoribus: sese huic labori, nulla à me ambitione, sed ob causas commemoratas, suscepto fautores & adiutores humaniter vltroq́ impertientibus: & Autori me, ὥσπερ ἀετῷ μεγάλῳ καὶ ὑψιπέτῃ (vt Gregorij Nazianzeni verbis vtar) νεοσσὸς ἴσως οὐκ ἄχρηστον, συμπαραπέμψαντι facientibus. Loca autem Bibliorum Græcorum, quando ab Hebraica veritate discrepabant, ad eam, vbi opus erat, conuertendo reduxi. In numeris Psalmorum annotandis, Biblia sanè Græca secutus sum.

Dignetur igitur, Illustrissime Elector, C. V. Clementi vultu hoc opus accipere: sicut apud iustum regem, acceptabiles solent esse iustæ cogitationes: cum fortasse studiosis hæc profutura sint: vt videant, quomodo nostra veræ Religionis res Græcè dicantur: ac Græcis forsitan ipsis non sint obfutura. Bene valeat illustrissima C. V, cum suis omnibus: &, vt Christianus philosophus (sub quo longè beatiores sunt Respublicæ, quàm sub Platonico Philosopho) florentissimam suam, ac iam beatam ditionem, Ecclesias & Scholas, quàm diutissimè feliciter gubernet. Tybingæ Calend. Ianuar. Anno Salutis CIↃ IↃ LXXXII.

Illustrissimæ Celsit. V.

Paratiss.

Martinus Crusius vtriusq́ linguæ in Academia Tybing. Professor.

COLLE-

ΤΟ ΘΕΟ-ΛΟΓΙΚΟΝ ΤΗΣ ΕΝ Τυβίγγῃ Ἀκαδημίας Συνέδριον τοῖς ἐντυγχάνουσιν εὖ πράττειν.

ΤΗΝ μὲν τῶν παλαιῶν Φιλοτεχνίαν Πλίνιος καὶ Κικέρων θαυμάζουσι: δυνηθῆναι ὅλην τὴν Ὁμήρου Ἰλιάδα, διφθέραις ἐγγεγραμμένην, καρύου λεπύρῳ ἐγκλεισθῆναι.

Πολλῷ δὲ μείζονος ἐπαίνου καὶ θαυμασμοῦ, εἴ τῳ εὐφυΐα τε καὶ Φιλοτεχνία, ἄξιος: ὁ τὰ ἱερὰ βιβλία εἰς ἐπιτομὴν καὶ συναγωγὴν, καὶ πᾶσιν εἰς τὸ μέσον τεθείς.

Εἰ δὲ τοῖς Ὁμηρικοῖς ποιήμασιν, ὧδε κἀκεῖ γνῶμαί τινες ἐνεσπαρμέναι εὑρίσκονται: ὡς οἱ ἐθνικοὶ, ὥσπερ ἄδικοι κτήτορες, παρὰ τὴν ἀληθῶς σοφῆς ἀρχαιότητος, ἧγουν τῶν πατέρων, ἐδανείσαντο: ὅμως τὸ πλεῖον αὐτῶν, μύθοις, καὶ τούτοις γ' ἀσεβέσιν, ἐνείληπται.

Οὐδὲ γὰρ ἄφαντοι, αἱ κακίαι καὶ ἀρρητουργίαι: τίνας καὶ ἡλίκας τοῖς ἑαυτῶν θεοῖς οἱ ποιηταὶ προσέπλασαν.

Τἀναντίον δὲ, αἱ ἱεραὶ γραφαὶ, καθάπερ πέλαγός τι πραγμάτων τιμιωτάτων εἰσὶν: ὧν τηλικοῦτον μὲν τὸ μέγεθος, καὶ ἡ ποικιλία, ὥστε ἀδὲ ἂν τὸν κόσμον τοῦτον χωρῆσαι: τηλικαύτη δὲ πρὸς τὰ ἀνθρώπινα χρεία, ὥστε πάντα τὸν βίον ἡμῖν ἀβίωτον ἂν δικαίως δόξαι,

COLLEGIVM STVDII THEOlogici, in Academia Tubingensi, Lectori S.

INdustriam antiquitatis, Plinius & Cicero mirantur, potuisse totam Homeri Iliada, membranis inscriptam, in nucem includi.

Longè autem maior laus, & ingenij, & industriæ ei debetur, qui Biblia sacra compendio proponit.

Quanquam enim in Poëmatis Homericis, hinc inde quædam γνῶμαι sparsæ sunt: quas gentiles, velut iniqui possessores, à verè docta Antiquitate, hoc est, patribus mutuati sunt: tamen maior pars, fabulis, & ijs quidem impijs, consumitur.

Neq; enim ignotum est, quæ & quàm nefanda vitia, Poëtæ suis Dijs tribuerint.

Sacræ autem literæ veluti pelagus quoddam sunt, rerum præstantissimarum: quæ tam amplæ sunt, vt ne hic quidem mundus eas capere possit: tam ad vsum rerum humanarum accommodatæ, vt omnis nobis vita nostra acerba videri de-

δοκεῖν, αὐτῶν ἀμοίρους ἔσι: τοσούτῳ δὲ ἡδυτης καὶ γλυκύτης, ὥστε ἐξ αὐτῶν καὶ μόνων ἀληθινὰς ἂν παραμυθίας λαμβάνεσθαι.

Ὃς ἓν τὸν πλοῦτον τίθεται, καὶ γνήσια τῆ ψυχῆς ἡδύσματα, τοῖς τὸ εὖ καὶ μακαρίως ζῆν σωτείνουσι, εἰς βραχὺ βιβλίον, καὶ ἐγχειρίδιον, σωτετμημένως ἀνῆ: ἆρ' οὐχ ἅτα πᾶσαν τῶν ἀρχαίων ἀσχολίαν ὑπερεξελήκεναι κρίνοιτ' ἄν;

Κἀκεῖνοι μὲν, ἐξ ὧν ἐπεφιλοτεχνήκεσαν, οὐδὲν ἄλλο, ἢ τὴν εὐφυΐας καὶ δεξιότητα ὑστεροφημίαν καὶ θαυμασμὸν, ἐζήτεν.

Τὰ δὲ τῶν τὰ θεῖα σοφωτάτων ἀνδρῶν πονήματα, τὴν σωτέσεως μεζὴν σωτηρίαν ἐκείνοις καπερθέντων, δόξης μείζονα πᾶσι τοῖς ἀμφὶ τὰ θεολογικὰ ἔχουσιν ὠφέλειαν φέρει.

Οὐ μὲν γὰρ ἁλλ' ἐκείνων τὴν φιλοπονίαν ψεκτέον: οἱ μακροτέροις ὑπομνήμασι τὰς ἱερὰς βίβλους ἐξηγοῦντες: ἐχέσης δ' ὅμως τῆς βραχυλογίας, ὅτι οἶδ' ὅπως, σὺν πάριχαρί τι σωνεζευγμένον: μέγα τι τῶν πρὸς ἔργα πιθανῶν, οἱ τὰ τῆς χριστιανικῆς διδαχῆς κεφάλαια σύντομα μεταχειρίζονται.

Ὑπερβαίνει δὲ πίστιν ἡ δυχέρεια τοῦ πράγματος: ὅτι τηλικούτου βελτίστων πραγμάτων σωροῦ ἐκλογὴν ποιεῖσθαι: καὶ μάλιστα τοῦτον, τὸν ὅρους τῆς σωτηρίας μὴ ἐκβαίνειν θέλοντα: γελοίῳ

beat, si ijs caruerimus: tam porrò suaues & iucundæ, vt ex ijs vel solis, veræ consolationes peti possint.

Qui itaq; istas ad benè beateq; viuendum delitias, in Enchiridion contraxerit: an non is vicisse omne veterum studium iudicandus est.

Et quidem sanè, in ijs, quæ artificiosè ab illis fiebant, præter famam ingenij, & admirationem, nihil quærebatur.

Labores autem doctissimorum virorum, qui in docta illa breuitate elaborant, maiorem opinione omnium studiosis Theologiæ vtilitatem afferunt.

Quanquam enim ne illorum quidem studium, damnandum sit, qui prolixioribus commentarijs, sacros libros interpretantur: tamen, cùm breuitatem, semper nescio quis fauor comitetur, magnum faciunt operæ precium, qui capita doctrinæ Christianæ Compendio tractant.

Incredibile autem est, quantam ea res difficultatem habeat, ex tanto cumulo optimarum rerum, delectum facere: & quidem eum, qui breuitatis fines nõ excedat. Ridiculũ enim

γελοίᾳ δῆτα ὄντος, τῆς ὅπλων ἐπαγγελμάτων, ἀντὶ βραχέος ἐγχειριδίου, τοῦχος Ἰλιάδος μακρότερον παρέχεσθαι.

Πρὸς τούτοις ἦ, ἐδέησε τῆς παιδείας μετεχόντων λέληθεν: ὡς χαλεπὸν καὶ τεχνικόν ἐστι, πράγματα ἄλλως ἐνειλημμένα, καὶ τῆς ἡμετέρας νοήσεως οἷον ἀφεστῶτα (οἷα, ἐκεῖνα τὰ πνευματικὰ) ὁρισμοῖς ἐκτυλίττειν, καὶ οἱονεὶ ἐγκύπτρῳ καθιζάνειν: μαρτυρίαις ἐκ τῆς γραφῆς εὐαρμόστοις καὶ ἀξιωχρεώς (ὥστε μή τινα ἀπροσδιόνυσα ἐπάγεσθαι) φωτίζειν τε καὶ ἀσφαλίζεσθαι: τὰ ἀντινομίαν καὶ μάχλον ἔχειν δοκοῦντα, συμβιβάζειν, καὶ συμφωνοῦντα δεικνύναι: τὰς τῆς αἱρετικῶν καὶ ἐνθουσιαστῶν πλοκὰς καὶ γρυφὰς, συντόμως καὶ σαφῶς διαλύεσθαι: σωρεύοντι δ' ἐπὶ τοσοῦτα καὶ τηλικαῦτα πράγματα, χρησίμως πρὸς τοῦτο δὲ μεθόδῳ λόγους, καὶ τούτους ἐξηκριβωμένους, ἀνάγκην, καὶ βασανίζειν. Ὁ δὲ μὴ τῷδε τῷ τρόπῳ χρώμενος ἐστὶν ἢ ἀσαφείᾳ, μεταξὺ βραχὺς εἶναι παιδάζων, ἑαυτὸν τε καὶ ἄλλους ἐγκυλίσαι: ἢ μακρηγορῶν, ἐπαχθὴς τῷ ἀναγινώσκοντι ἔσεσθαι.

Λαμπρὰν τοίνυν εὐεργεσίαν, τῷ τε Ἐκκλησίαν, καὶ τὰ διδασκαλεῖα, εὐεργετεῖ, ὁ ὀνόματι καὶ παιδείᾳ Διαφέρων θεολόγος, καὶ συνέδρος ἡμῶν τίμιος, κύριος Ἰάκωβος ὁ Ἕερβρανδος: ὅτι τε πεπόρισται ἑαυτῷ σοφίαν, ἃ μόνον ἐν τῇ εὐδοκίμῳ ταύτῃ Ἀκαδημίᾳ, τὰ θεῖα

enim est, cùm titulus Compendium polliceatur, pro Enchiridio exhiberi volumen.

Nemini praterea docto obscurum est, quanti artificij sit, res alioquin inuolutas, & quasi ab intelligentia nostra remotas (quales sunt illæ spirituales) definiendo aperire, testimonijs Scripturæ idoneis & aptis (ne ἀπροσδιόνυσα citentur) illustrare & confirmare: ea quæ speciem habent ἀντινομίας, conciliare: Hæreticorum & fanaticorum γρυφὰς, breui & luculenta responsione dissoluere: denig, tot & tantas res vtiliter ad Methodi rationes, et eas quidem accuratas, exigere. Nam qui modum illum non sequetur, aut obscuritatibus, dum breuitati studet, seipsum & alios inuoluet, aut prolixitate molestiam creabit Lectori.

Præclarè ergo de Ecclesia & Scholis meretur clariss. & doctissimus Theologus, collega noster honorandus D. D. Iacobus Heerbrandus, qui pro sua excellenti doctrina non solum in hac celebri Academia sacras literas luculen-

τὰ θεῖα τραιῶς & ἡσυμασῶς διδάσκῃ: ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἄλλων ὅπι πλείσων ὠφελείᾳ, ἐξαιρετῳ τινὶ φιλοπονίᾳ, τὰς ἀρχὰς καὶ θεμελίους τ χριστιανικῆς πίστεως, τῳδὶ τῷ βιβλίῳ, ἀκριβῶς τε καὶ σωτόμως ἐθεμέλιωσε. Τοῦτο δ' ἔτως εὐτυχῶς κατώρθωσεν: ὥστε δοῦ νεωτέρους, ὡσπεραν ἐν δέλτῳ, πάσας τὰς θεολογικὰς διαλέξεις, σωνήθη τινὶ & εὐνοήτῳ διδασκαλίας τρόπῳ, ἀεὶ τοῖς εὖ παιδείας ἐρχηκόσιν ἀρέσασι, ἐσκεμμένας ἔχῃ: πολλά τε ἐκ σκότους ἐξειλημμένα, γραφικοῖς ἀποδείξεσιν εὖ μάλα πεφωτισμένα, καὶ (ὅσῃς ἀξιεπαινετώτατον εἰκότως ἐστὶν) ἐν τοιαύτῃ βραχυλογίᾳ, ὡσὲ ἀκριβεστάτην μεθόδῳ ἀπευθυσμένα καὶ παραδεδομένα βλέπειν.

Ταυτῃ τῇ ἀρετῇ, καὶ ὡσὲ τῇ καλῇ εὐτονίᾳ, ἡ καλλίστη ἐκείνη συμφωνία σωνέζευκται: ἥσῃς ὁ ἀνὴρ, ὡσὲ τῷ τῷ ὄντι ὀρθόδοξον & καθολικὴν ἐκκλησίαν, καὶ τὴν Αὐγεσταίαν καλεμένην, καὶ Βιρτεμβεργικὴν, ὁμολογίαν, καὶ πάντας σοῦ εὐσεβεῖς διδασκάλες, σωνήρτηται: ἣν & ὡσὲ πάντας σοῦ ἐπιγνησομένες ἀναμαρτυρηθεῖσαν καταλείπειν ἠθέλησε.

Τὸν δὴ παντοκράτορα καὶ φιλάνθρωπον θεὸν, ἐκ μέσης τ ψυχῆς παρακαλέμεν: & τε τονὶ τὸν διδάσκαλον, τὸν ἀγαπητὸν ἡμῶν μέτοχον, & πάντας σοῦ ἀληθινῆς εἰρήνης & ἡσυχίας φίλους & εὐαγγελίου ἀκόνες, ὅπι παραμυθίᾳ τῆς καταγηρασκέσης καὶ πεθλιμ-

ter, & cum admiratione profitetur: verum etiam, vt alios quàmplurimos iuuaret, singulari industria, fundamenta doctrinæ Christianæ hoc libello accuratè, et breuiter complexus est. Et quidem tanta fælicitate eo in genere est versatus, vt adolescentes quasi in tabella omnes disputationes Theologicas, familiari quodam genere docendi, quo docti semper delectati sunt, propositas habeant, multa ex obscuritatibus euoluta, locis Scripturæ pulchrè illustrata, & quod in summa laude meritò ponendum est, in tanta breuitate, ad absolutam docendi rationem tradita videant.

Huic & studio, & industriæ, accedit pulcherrimus ille consensus, quem Author cùm verè Orthodoxa & Catholica Ecclesia, Confessione Augustana & VVirtembergensi, & pijs Doctoribus omnibus habet, ac ad omnem posteritatem testatum relinquere voluit.

Deum Opt. Max. oramus toto animo, vt & hunc Doctorem, Collegam nostrum, & omnes Ministros, veræ pacis & tranquillitatis amantes, ad solatium senescentis & afflictæ

πεθλιμμένης ἐκκλησίας, ὡς μήκιστα φυλάττειν ἀκεραίους. Τὰ δὲ τῶν λοιπῶν βελήματα, τὴν πλάνην, ἢ ψυχῆς πάθη, σωτηρίους βέλεσι διαπυόντων, τῷ ἁγίῳ ἑαυτοῦ πνεύματι κυβερνῶντα, εἰς ἔτος καταυθύνειν: ὥστε μᾶλλον τῷ Χριστῷ, ἢ τῇ θολερᾷ τῆς ψυχῆς ζάλῃ, καὶ ταῖς κακοῖς ἐκείνοις συμβούλοις, ὑπακούειν ἐθέλειν. Ἔρρωσο.

flicta Ecclesiæ, quàm diutissimè conseruet incolumes. Reliquorum autem animos, qui vel errore, vel animi perturbatione, à salutaribus consilijs abhorrent, sancto Spiritu suo regat, & gubernet: vt potius Christo, quàm turbidis animi motibus, malisq; illis consultoribus, parêre velint. Bene & feliciter vale.

IACOBVS HEERBRAND. D.
PIO LECTORI S.

IN Epistola dedicatoria Compendij mei Theologici, exposui rationes consilij mei, quo adductus illud conscribere instituerim: nempe quòd in omnibus artibus & disciplinis prosit initio, præcipua illarum capita proponere discentibus: quo statim in conspectu totum quasi corpus doctrinæ eius, quam discere constituerunt, habeant. Cupiens itaq; & ego studia discentium Theologiam, pro modulo donorum, quæ Deus propitius in me contulit, iuuare: ea, quæ in eâdem, Dei beneficio, vigilijs, laboribus, & studio indefesso, sum assecutus, in vnum quasi corpus, adhibitis Methodi Quæstionibus, redegi. Id cùm viderem adeo auidè, magnoq; passim applausu, excipi: Posteà non contemnenda accessione auxi. Hoc Crusius noster, vir doctissimus, vt alijs etiam inseruiret, fructusq; eius ad plures perueniret, me quidem nec inscio, nec inuito, sed tamen non petente, verùm consentiente, pro sua pietate, & diligentia inimitabili, in Græcum conuertit sermonem: vt Christi bonus odor, non solùm inter latinæ linguæ peritos, sed etiam inter Græcos & exteros perspiret. Quem ipsius laborem, multis gratum, & vsui futurum spero. Nam & linguam Græcam, eius studiosi, hinc discere poterunt: quòd in librum hunc contulerit, quicquid in ea lingua callet. Callet autem plurimùm: quod erudita ipsius scripta, in eadem testantur edita. Et simul rem præci-

puam, hoc est, Theologiam, cum lingua Graeca addiscent studiosi. Hocq; modo, Rempub. literariam & Christianam, isto suo labore vtilissimo iuuare cupit. Multum itaq; hoc nomine, ipsi deberi omnes docti & pij iudicabunt. Vale, optime mi lector: & hac ipsius opera gratus fruere.

AD PATRIARCHAM HIEREMIAM.

ΤΩι ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΩι ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΕΠΙΣΚΟΠΩι, καὶ οἰκυμενικῷ Πατριάρχῃ, κυρίῳ Ἱερεμίᾳ ἐν Χριστῷ εὐ πράττειν.

Καὶ τοῦ δε εὐνοϊκῶς ἐδέξω, παναγιώτατε καὶ ἀϐεσιμώτατε κύριε Πατριάρχα, ἀνδρῶν Γερμανῶν γράμματα: καὶ νῦν αὖ φιλοφρόνως δέξῃ: ὡς πάνυ ἡμεῖς ἐλπίζομεν, ἐπὶ τῇ ἁγιότητί σε λιπαροῦμεν, τὸ ἴδιον πρᾶγμα, βραχέως ἐπᾶναι, ἐφ' ὅτῳ. Ἐπιδὴ ἡ μὲν ἁγιότης σε, τὸ βιβλάριον τῆς πίστεως ἡμῶν, ὃ Αὐγουσταίαν καλοῦμεν ὁμολογίαν, ἐνθένδε τοῦς ὑμᾶς, ἐπ' ἀπολύσει τῶν Διαϐολῶν, ἃς τινες ἡμῖν ἐναντιούμενοι ἐπεπείκοντο παρὰ τοῖς ἀνατολικοῖς, πεμφθὲν, μὴ τοσαύτης εὐνοίας ἐδέξατο: ὥστε ἐπ' ἀποκρίσεως αὐτὸ μακρᾶς καὶ φιλοφρονοῦς ἀξιῶσαι: καὶ ἐντεῦθεν πάλιν, ἃ τοῦ πολλοῦ, ἐπιεικὴς ἐπ' αἰδήμων ἀπόκρισις (κυρίᾳ Λυκᾶ τῷ Οσιάνδρᾳ, ὑπὲρ κυρίᾳ Ἰακώϐῳ τῷ Ἀνδρέᾳ, ἐν Σαξονίᾳ ἀποδημοῦντος, ὑποχάψαντος) τοῦς τὴν ἁγιότητά σε ἐπέμφθη, ἣν αὐτὴ ἤδη ἐπιδοῦναι ἐλπίζομεν: τοῖς δὲ βιβλαρίοις τούτοις ἀμφοῖν, τὰ τῆς πίστεως ἡμῶν κεφάλαια, ἃ πάντα καὶ τὰ κείμενα, βραχύτερα δ' δέοντος, ἐνόντα, τάχα οὐκ ἐξεπλήρουν τὴν τῆς ἁγιότητός σε μεγαλόνοιαν καὶ θέλημα: καὶ ἡμεῖς δ' ἑαυτοῖς δοκοῦμεν οὐκ ἀμυδροῖς σημείοις τεκμηράσθαι: τὴν ἁγιότητά σε, μείζονα διασάφησιν, καὶ πάντων τῶν τῆς ἡμῶν χριστιανικῆς διδασκαλίας κεφαλαίων ἔκθεσιν, ἐπιζητεῖν: διὰ δὴ ταῦτα πάντα, νυνὶ δέξεται ἡ σὴ ἁγιότης παρ' ἡμῶν τοῦτο βιβλίον: οἷον ἁ μόνον τὰ ἀνὰ μέσον ἡμῶν, καὶ τὰ παρὰ τῇ πρεσβυτέρᾳ Ρώμῃ ἐκκλησίας, διαμφισϐητούμενα: ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ τῆς χριστιανοπρεπῶς διδαχῆς μέρη, ἱκανῶς εἰς τὸ παρὸν ἐκτεθέντα ἐμπεριέχειν. Ὦ βιβλίον, ἐγὼ μὲν Ἰακώϐου ὁ Ἑρμηνευ-

ὁ Ἑρβερᾶνδος, πρὸ πολλῶν πω ἐτῶν, πῖσι τ' θεολογίας πρᾶδασᾶς χαριζόμμος, λατινιστὶ μεθοδικῶς συνέθηκα: ἐγὼ ὁ Μαρτῖνος ὁ Κρέσιος, αὐτὸ ἤδη κοινῇ δεκιμασθὲν, καὶ τ' παρ' ἡμῖν, ἢ ἀλλαχᾶ πλαχᾶ, ἐκκλησίαις καὶ παιδευτηρίοις χρέιαν παρέχον: μεθ' ὅσης ἐδυνήθην πίστεως ἢ ἐπιμελείας πονῶν, πρόθυμος εἰς τὸν ὑμέτεραν μεθερμήνευσα γλῶσσαν: τῇ σῇ ἁγιότητι χάριν ἔ ὑπηρεσίαν, ἐνδιαθέτῳ αἰδοῖ ἔ τιμῇ φέρων: ὑφ' ἧς ἀγαθῆς προθέσεως, ἔ πρὸ πατρικίας, ἔ ἀγαπητᾶς ἡμῶν Γερλαχίᾳ εἰς τ' μεγαλόπολιν ἡμῶν καταβάντος, οἷα δὴ φιλέλλην ὤν, ἔ πρὸς τὸν σὸν ἁγιότητα χάφειν κατήργμαι.

Ἀξιοῦμμ τοίνυν οἱ πρόθυμοι ἄμφω, μεθ' ὅσης ὀφείλομμ ταπνοφροσύνης ἔ αἰδοῦς: τὸν ἁγιότητά σε, τὸ χάμμα δέξο, καὶ τὸν πρᾶδον ἡμῶν, πατρικῷ φρονήματι προσδέχεσθαι: ἢ κῆ τ' μαφέρουσαν ἑαυτῆς σοφίαν, καὶ εὐσεβείας ἀληθείας τε πρᾶδον, εὐνοϊκῶς κρίνειν: καὶ ἡμᾶς τῆς ἑαυτῆς ἀγάπης καταξιῶν: τὸ βιβλίον τόδε, ἢ τοῖς ἄλλοις ἐπισκόποις εἰς ἀνάγνωσιν μεταδιδόσαν. Οὐδενὸς ὃ καταίκρισιν αὐτὸ ἔχει: εἰ μὴ ἔ χρισομαχθέντος: καὶ ἔ ἑαυτὸν, τῶν ἁγίων γραφῶν, ἔ χρισᾶ, ἔ τῆς ἀληθείας, ὑπέρτερον καθίσαντος: καὶ ἄντικρυς αὐτάρχειαν ἑαυτῷ κατασκευάσαντος τὰς δι' ἐκκλησιαστικὰς βαθμίδας, ἐφ' ὅσον εὐταξία ὑπηρετῆσιν, εὐγνωμόνως φέρομμ.

Ἐῤῥῶσθαι ἡ ἁγιότης σε, σεβασμιώτατε κύριε, μῆ ἔ ἀδεσίμᾳ τῆς ἐκκλησίας πληρώματος. Ἀπὸ Τυβίγγης, τῇ ά. Μηνὸς Ὀκτωβρίᾳ, ἔτει τῆς σωτηρίας ά φ ο ζ.

Ἰάκωβος ὁ Ἑρβερᾶνδος, θεολογίας Δόκτωρ, ἔ ἐν τῇ Τυβιγγίδι Ἀκαδημίᾳ διδάσκαλος.

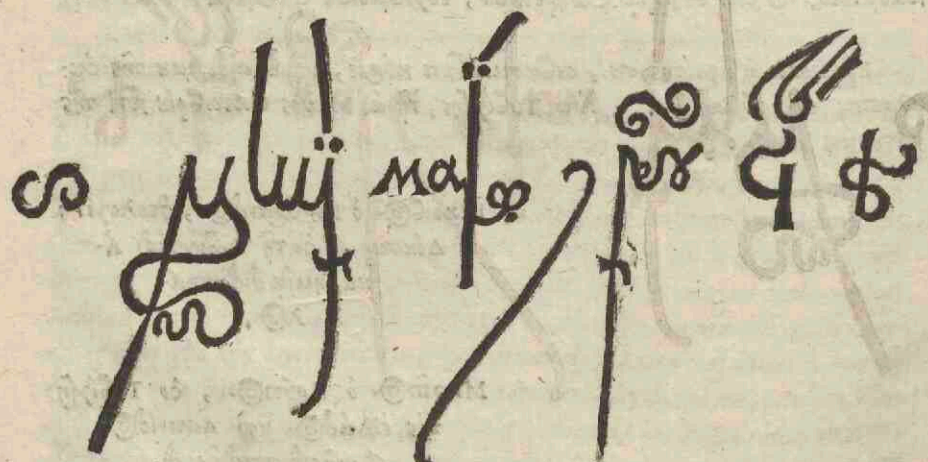
Μαρτῖνος ὁ Κρέσιος, ἐν Τυβίγγῃ τῆς ἑλλάδος καὶ λατινίδος φωνῆς ἔ παιδείας διδάσκαλος.

PATRI-

PATRIARCHÆ HIEREMIÆ
RESPONSIO.

ΤΩ. ΣΟΦΩΤΑΤΩ. ΚΥΡΙΩ.
ΕΕΡΒΡΑΝΔΩι, ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΩι
τῆς θεολογίας.
ΙΕΡΕΜΙΑΣ ΕΛΕΩι ΘΕΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟ-
πος Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ρωμῆς καὶ οἰκου-
μενικὸς πατριάρχης.

Σοφώτατε, πανδαιόπατε, καὶ φιλομαθέστατε κύριε Εερβρᾶνδε, τὸ θεολογίας δόκτωρ, καὶ διδάσκαλε τὸ αὐτόθι Ἀκαδημίας, τῆς ἐν τῇ Τυβίγῃ: χάρις εἴη σοι, καὶ εἰρήνη, ἀπὸ θεοῦ. Τὸ μὲν θεῖ τὸ ἀποκρίσεως, ὧν ἔπι ἠρωτήσατε, ἐδηλώσαμεν ἐν τῷ κοινῷ ἡμῶν γράμματι. Περὶ ᾗ δὲ βιβλίου τὸ ὀπτιμοῦς τὸ θεολογίας, ὁ φιλοπονέστατε συνεχάψω, ἔπι, ὡς ἔοικε, σὺν ἐσκεψάμεθα: καιρὸς σχολὴ ἡμῖν μὴ παρέξαντος. Ὅτε ἂν κῇ ἀνελίξειαν ἀναγνῶμεν: τότε δὴ ἐπὶ τῷ θεσπίσασιν μαρτυρίαν πέμψομεν, σοὶ θεῷ. Οὗ ἡ χάρις, καὶ τὸ ἔλεος, διαφυλάττοι σὲ μακρόβιον, καὶ εὐδαίμονα, καὶ τῆς αὐτοῦ ἄξιον βασιλείας, ἀμήν.

ἐν ἔτει —ῳ
ἀ φ οη
ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως.

Legitur, Μηνὶ μαΐῳ, ἰνδικτιῶνος ἕκτης.

ΤΩ ΣΟΦΩΤΑΤΩ ΚΥΡΙΩ

ΜΑΡΤΙΝΩ ΤΩ ΚΡΟΥΣΙΩ, ΔΙΔΑΣΚΑ-

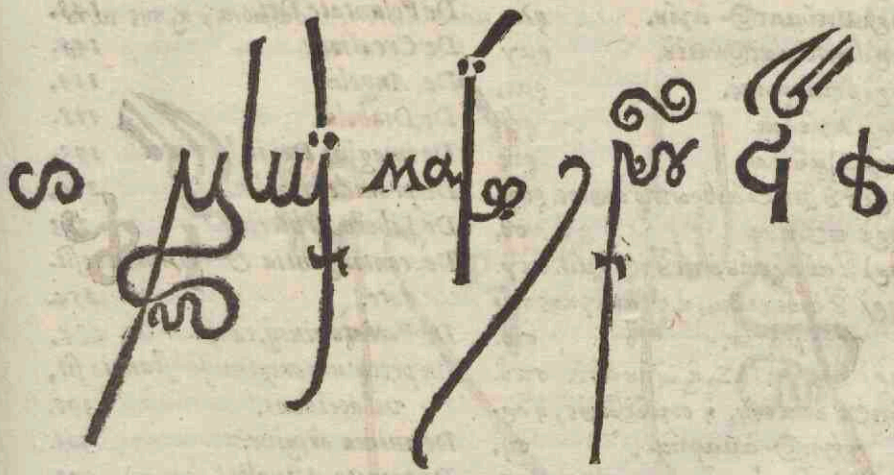
λῳ ἀρίστῳ γλωσσῶν ἑκατέρων,

ΙΕΡΕΜΙΑΣ ΕΛΕΩ ΘΕΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟ-

πος Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ρωμῆς καὶ οἰκου-

μενικὸς πατριάρχης.

Σπουδαιότατε καὶ λογιώτατε κύριε Μαρτῖνε Κρούσιε, ὁ τυβίγης τ' ἑλλάδος, καὶ τ' λατινίδος φωνῆς ὁ σοφίας διδάσκαλε: εἴης ὑγιαίνων, τῇ θείᾳ φρουρούμενος χάριτι. Τὸ φιλόπονόν σε καὶ ἐρευνητικὸν ἀποδεχόμενοι: ὡσαύτως ὁ τ' αὐτόθι σοφῶν λοιπῶν ἀνδρῶν: τιὴ ἀπόκρισιν, εἰς ἃ ζητεῖτε, ἀπεύδομεν. Ἀλλ' ὁ κῆρυξ, ἐμπόδων: ἄλλοθι διατριβόντων ἡμῶν. Ὅθεν καὶ ταληθοφορεῖσθαι ὁ κοινῷ γράμματι: ὅτι ἄχρι τοῦ Αὐγούστου περατωθήσεται, καὶ πεμφθήσεται ὑμῖν. Ὁ γὰρ τ' ὅλων θεὸς εἴη διαφυλάττων σε, χάριτι αὐτοῦ, ὡς χαρίτων τροφίμου. Εὐχαριστοῦμεν σοι καὶ ὡσαύτως ὑπὲρ τ' ὠφελείας: ὁ ἐπέμψατον μοι ὁ κυρὶς Ἰακώβος, ὁ Καγκελλαρίος.

ὁ ἐτὴ —ῳ
ἀ φ οη
ὁπὸ Κωνσταντινουπόλεως.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΕΝ ΤΗι ΘΕΟΛΟΓΙΚΗι ταύτῃ ὑποτυπώσεων.

Σελίδι.

Περὶ ἁγίας γραφῆς ά.
Σκοπὸς τῆς θεολογίας, καὶ ὅλης τῆς ἱερᾶς γραφῆς. λε.
περὶ Θεοῦ. λη.
περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος: ἤτοι τῶν τῆς μιᾶς θείας οὐσίας ὑποστάσεων, ἢ προσώπων. νϚ.
περὶ Χριστοῦ. ογ.
περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ὑποστατικῆς ἑνώσεως: ωζ.
περὶ κοινωνίας τῶν ἰδιωμάτων. ρζ.
περὶ Πνεύματος ἁγίου. ρλα.
περὶ βουλήματος Θεοῦ. ρμγ.
περὶ δημιουργίας. ρμε.
περὶ Ἀγγέλων. ρνθ.
περὶ Διαβόλων. ροη.
περὶ τοῦ θεοῦ ἐν ἀνθρώπῳ ἐκείνου. ρμγ.
περὶ προνοίας. σθ.
περὶ τοῦ αὐτεξουσίου, ἤτοι τοῦ ἐφ' ἡμῖν. σκγ.
περὶ τοῦ ἐνδέχεσθαι, καὶ τῆς ἀνάγκης τῶν πραγμάτων. σνδ.
περὶ ΑΜΑΡΤΙΑΣ, καὶ αἰτίου αὐτῆς. σωδ.
πότερον οὐσία ἐστὶν, ἢ συμβεβηκὸς, ἡ ἐρχέγονος ἁμαρτία. συ.
περὶ ἐρχῆς ψυχῆς. τε.
περὶ τῆς Διαβόλου ἔργων ἁμαρτίας. τκϚ.
περὶ ἁμαρτίας εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.
περὶ Νόμου. τλη. (τλα.
περὶ Εὐαγγελίου. τοε.

περὶ βα-

INDEX LOCORVM, IN HOC Compendio Theologiæ contentorum.

Folio.

DE Sacro sancta scriptura. 1.
Scopus Theologiæ et totius scripturæ sacræ. 35.
De Deo. 38.
De Trinitate, seu personis vnius essentiæ diuinæ. 52
De Christi persona. 73.
De vnione personali in Christo. 87.
De communicatione Idiomatum. 107
De Spiritu sancto. 131.
De Voluntate Dei. 143.
De Creatione. 145.
De Angelis. 159.
De Diabolis. 178.
De imagine Dei in homine. 193.
De prouidentia diuina. 209.
De Libero Arbitrio. 223
De contingentia & rerum necessitate. 254.
De Peccato eiusq; causa. 284.
An peccatum originis substantia sit, vel accidens. 300.
De animæ origine. 305.
De peccato Actuali. 322.
De peccato in Spiritum sanctum. 331.
De Lege. 338.
De Euangelio. 375.

De

περὶ βασιλείας καὶ ἱερωσύνης χριστ. τυ.	*De Regno & Sacerdotio Christi.*	390.
περὶ χάριτος. υι.	*De Gratia.*	410.
περὶ πίστεως. υιη.	*De Fide.*	418.
περὶ δικαιώσεως. υλη.	*De Iustificatione.*	438.
περὶ ἐκλογῆς καὶ προορισμοῦ. υω.	*De Electione & Prædestinatione.*	480.
περὶ ἀγαθῶν ἔργων. φκε.	*De bonis operibus.*	525.
περὶ μετανοίας, καὶ τῶν αὐτῆς μερῶν. φνγ.	*De pœnitentia eiusq; partibus.*	553.
τῆς δ' Ἀρχιερέως διδαχῆς, τὸ περὶ τ μετάνοιαν, ἀναστευή. φξς.	*Doctrina Pontificia de pœnitentia, confutatio.*	562.
περὶ τ ἐν ἐκκλησία Διακονίας, καὶ τ δ' θείᾳ λόγᾳ Διακόνων, καὶ τῆς αὐτῶν κλήσεως. φοη.	*De Ministerio Ecclesiæ, verbi Dei Ministris, eorumq; vocatione.*	578.
περὶ τ μυστηρίων τ καινῆς Διαθήκης, ἤτοι ἁγιασμάτων. χς.	*De Sacramentis noui Testamenti.*	606.
περὶ ἀριθμοῦ τ μυστηρίων. χιη.	*De numero Sacramentorum.*	618.
περὶ χειροτονίας. χκγ.	*De Ordinatione.*	623.
περὶ βαπτίσματος. χλα.	*De Baptismo.*	631.
περὶ δείπνου κυρίου. χοα.	*De Cœna Domini.*	671.
περὶ θυσιῶν. ψκγ.	*De Sacrificijs.*	723.
περὶ τῆς παλαιᾶς καὶ καινῆς Διαθήκης. ψμα.	*De Veteri & nouo Testamento.*	741.
περὶ ἐκκλησίας. ψνε.	*De Ecclesia.*	755.
περὶ τῶν κλειδῶν τῆς ἐκκλησίας, ἢ βασιλείας οὐρανίου. ωε.	*De clauibus Ecclesiæ, vel regni cœlorum.*	805.
περὶ θαυμάτων. ωκη.	*De miraculis.*	828.
περὶ χριστιανικῆς ἐλευθερίας. ωμζ.	*De libertate Christiana.*	847.
περὶ σκανδάλου. ωνζ.	*De Scandalo.*	857.
περὶ σταυροῦ, εἴτουν θλίψεων. ωο	*De cruce vel afflictionibus.*	870.
περὶ προσευχῆς, ἢ προσκυνήσεως. ωϖζ.	*De Precatione.*	887
περὶ πολιτικῶν ἀρχῶν. ϡκ.	*De Magistratu.*	920.
περὶ	*De*	

de confessione 565

περὶ Γάμου.	ϡλε.	*De Coniugio.*	935.
περὶ Ἀντιχρίστου.	ϡνδ.	*De Antichristo.*	954.
περὶ Θανάτου.	ϡξθ.	*De Morte.*	969.
περὶ ταφῆς.	ϡπ.	*De Sepultura.*	980.
περὶ καταστάσεως τῶν ψυχῶν.	ϡπζ.	*De Statu animarum.*	987.
περὶ συντελείας, ἢ τέλους, τοῦ αἰῶνος.	ἀδ.	*De Consummatione siue fine seculi.*	1004.
περὶ νεκρῶν ἀναστάσεως.	ἀιγ.	*De mortuorum Resurrectione.*	1013.
περὶ κρίσεως ἐσχάτης.	ἀκς.	*De Extremo Iudicio.*	1026.
περὶ ἅδου.	ἀμ.	*De Inferno.*	1040.
περὶ αἰωνίου ζωῆς.	ἀνδ.	*De vita aeterna*	1054.

ΚΥΡΙΟΥ COM-

ΚΥΡΙΟΥ ΙΑΚΩΒΟΥ ΤΟΥ ΕΒΡΒΡΑΝΔΕ, ἐν τυβίγῃ, θεολόγε, ἐπιτομὴ θεολογίας: ἑλληνιστὶ ὑπὸ ΜΑΡΤΙΝΟΥ ΤΟΥ ΚΡΟΥΣΙΟΥ, αὐτόθι μεταβληθεῖσα.

COMPENDIVM THEOLOGIÆ, Methodi Quæstionibus tractatum à IACOBO HEERBRANDO, Doctore & Professore Theologiæ in Academia Tubingensi.

ΠΕΡΙ ΑΓΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ.

De Sacrosancta Scriptura.

Διὰ τί ἀπὸ τῆς ἁγίας γραφῆς ἀρχὴν ποιητέον τῆς θεολογικῆς ἐπιτομῆς;

Cur à Scriptura S. incipiendum Theologiæ compendium?

ΑΠΟΚΡΙΝΟΜΑΙ, διότι κοινή ἐστιν αὕτη καὶ ἀναντίρρητος ἀρχὴ, ἀφορμὴ, καὶ θεμέλιος, ὅλης τῆς θεολογίας: ὑφ' ἧς οὐδενὶ πάντων, τῶν τὴν χριστιανικὴν θεοσέβειαν ἐπαγγελλομένων ἀμφισβητεῖται.

RESPONSIO. Quia commune est & irrefragabile principium, origo & fundamentum totius Theologiæ, de quo à nemine dubitatur, qui Christianam profitetur Religionem.

Διὰ τί οὕτως καλεῖται;

Vnde sic dicitur?

κατ' ἐξοχήν: ἐπεὶ ἀμέσως ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐφθέγξατο, κατὰ τὸ: οὐ θελήματι ἀνθρώπου ἠνέχθη ποτὲ προφητεία: ἀλλ' ὑπὸ πνεύματος ἁγίου φερόμενοι, ἐλάλησαν οἱ ἅγιοι θεοῦ ἄνθρωποι. Β. Πέτ. ά.

Propter excellentiam: quia immediatè à Spiritu sancto est profecta. Iuxta illud: non enim voluntate humana allata est aliquando Prophetia, sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines. 2. Pet. 1.

Τί ἐστιν ἡ ἁγία γραφή;

Quid est sacra Scriptura?

ἡ ὡρισμένως προφητῶν, καὶ ἀποστόλων, καὶ εὐαγγελιστῶν, βίβλοις ἐμφερομένη: αἱ, βιβλικαὶ λέγονται, ἀπὸ τύχης, ἐν ᾧ ἐγγεγραμμέναι εἰσὶ, καὶ κανονικαί:

Quæ certis Prophetarum, Apostolorum & Euangelistarum libris constat, qui Biblici dicuntur, à volumine, in quo descripti extant, & Canonici:

γραμμὴν κεῖνται: & κανονικαὶ, ὅθεν & κανονικὴ γραφή.

Πόθεν κανονικὴ γραφὴ ὀνόμασται;

Ἀπὸ τοῦ κανὼν εἶναι, εἴτουν ὅρισμός, ἢ γραμμὴ, ἢ στάθμη, & κανονιστικὰ τῆς ἀσφαλοῦς, διδαχῆς, ὡσοὺς ἦν, πάντα τὰ δόγματα & γραφὰς βασανίζεσθαι δεῖ: ἥτις ἐστὶν ἁρμόζον & καταλληλον, δεκτέον, καὶ ἀσπαστέον: τὰ δ' ἀπεμφαῖνον καὶ μαχόμενον, ἀποδοκιμαστέον, ὡς κίβδηλον, & καταπεπτέον.

Πόθεν ἡ λέξις αὕτη;

Ἑλληνική ἐστιν ἡ κανὼν λέξις: & ἐν τῇ ἁγίᾳ γραφῇ ἔγκειται, ὡς Γαλ. ς'. ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ στοιχήσουσιν: εἰρήνη ἐπ' αὐτοὺς, & ἔλεος. Ὃ, ὅπερ τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας ἐκληπτέον: ὡς & τὸ ἐν τῷ ψαλμῷ. εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ * κανὼν, εἴτουν ἡ στάθμη, αὐτῶν: & εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, τὰ ῥήματα αὐτῶν.

* ἕτερον μὲν τῇ ἐφεξῆς γλῶσσαν: εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, τὰ ῥήματα αὐτῶν. ἢ περὶ τοῖς ἑβδομήκοντα

Ἔστι δὲ μεταφορικὴ, ἡ λέξις: ἀπὸ γραμμῆς εἰλημμένη. γνώμονος, καὶ φυτίλος ἤτε ἡ σαρτία: ᾧ χρῶνται οἱ οἰκοδομοῦντες. ἡ δομοῦντες ἐφαρμόζοντες αὐτὸ ἐπὶ τὴν μῆν ἢ, τῇ οἰκοδομῇ, & πάντα τεχνικῶς ἐξαδεχετύπῳ γλώσσῃ κελεύουσι: ἵνα μὴ & εὐθέος ἁμαρτάνηται, μήτε τις αὐτοσάτης γλύπται. Οὐ γὰρ προσδέχεται, οὐδὲ ἀφαιρέσεως Τὸν αὐτὸν τρόπον, ἐν τῇ πνευματικῇ τῆς ἐκκλησίας οἰκοδομῇ (ἥτις

nonici: unde & Canonica Scriptura.

Quare Canonica Scriptura nominatur?

Quia Canon est, hoc est, regula, vel linea, aut amussis ac norma doctrinæ, ad quam omnia dogmata & scripta sunt examinanda, cum qua quæ congruunt, recipienda & amplectenda: pugnantia verò tanquam adulterina, reprobanda sunt & damnanda.

Vnde sumptum est hoc vocabulum?

Græcum est κανὼν, & extat in Scriptura sacra. Gal. 6. Quotquot secundum hunc Canonem, id est, regulam, ambulant, pax super illos & misericordia. Quod de doctrina Apostolica est accipiendum. Sicut & Psal. 19. In omnem terram exiuit regula, vel amussis eorum, & in fines orbis terræ, verba eorum.

Est autem metaphorica locutio, sumpta à linea, amussi vel funiculo, quo vtuntur ædificantes, eumq; ad structuram applicant, vt omnia arte fiant & affabrè, ne aberretur, & inæqualitas sequatur. Non enim admittit, vt vel addatur ei, vel detrahatur aliquid. Ita in spirituali Ecclesiæ ædificatione, quæ

1. Cor. 3.

Ephe. 4.

(ἥτις ἐστὶν οἶκος τοῦ θεοῦ, συναρμολογέμενος ἐκ λίθων ζώντων: ἧς ἀρχιτέκτονες, οἱ διάκονοι τῆς ἐκκλησίας) εἰς ὀρθὴν οἰκοδόμησιν δεῖ ἑνὸς κανόνος ὁρισμένης, καὶ ἀδιαστρόφου σάθμης, εἰς τὸ διδάσκειν: πρὸς ἣν ἂν, τὴν οἰκοδομὴν βασανίζοντες ἀποδυήσουσιν. Αὕτη δέ, ἡ ἁγία γραφή ἐστιν, ἡ τῶν προφητῶν, καὶ τῶν Ἀποστόλων: ἐφ' ὧν τῷ θεμελίῳ ἡ ἐκκλησία ἐποικοδομήθη. Πρὸς ὃν κανόνα καὶ γνώμονα, τὸν πάντων τὰ δογμάτων καὶ διδασκαλιῶν ἐξετασμὸν καὶ ἀποκρίσεων ποιητέον.

Ephes. 2.

Πότε, καὶ ὑπὸ τίνων, ὁ κανὼν τῶν ἁγίων βίβλων ὅδε ὡρίσθη καὶ ἐτάχθη;

quæ est domus Dei, constans viuis lapidibus, cuius architecti sunt Ministri Ecclesiæ, vt rectè extruatur, opus est certo Canone, seu, regula doctrinæ, ad quam, structuram suam ædificantes exigant. Hæc autem est sacra Scriptura Prophetarum & Apostolorum: super quorum fundamentum Ecclesia est ædificata. Ad quam regulam & amussim omnia dogmata sunt examinanda.

Quando & à quibus Canon hic librorum & sacrorum est constitutus?

Ἀποκρίνομαι, ὅτι οἱ ἱερεῖς καὶ πρεσβύτεροι, οἱ ἀπὸ τῆς παλαιᾶς Διαθήκης, πρῶτα παρὰ μωσέως ἐδέξαντο τὸν νόμον, καὶ τὰς παρ' αὐτοῦ συγγραφείσας βίβλους: καθάπερ αὐτὸς Δευτερ. λά. μαρτυρεῖ: ἔδωκε τὸν τὰ ῥήματα τοῦ νόμου, ἃ ἐνετείλατο τοῖς ἱερεῦσι, τοῖς υἱοῖς λευὶ, τοῖς αἴρουσι τὴν κιβωτὸν τῆς Διαθήκης κυρίου, καὶ ΠΑΣΙ ΤΟΙΣ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΙΣ ὑῶν ἰσραὴλ: καὶ ἐντείλασθαι αὐτοῖς, τηρεῖν, καὶ ἀεὶ δι' ἑβδόμου ἔτους ἀναγινώσκειν, ἐν καιρῷ ἐνιαυτοῦ τῆς ἀφέσεως, ἐν ἑορτῇ σκηνοπηγίας, καὶ ἐξῆς.

Respondeo. Sacerdotes atq; seniores in veteri Testamento, primùm à Mose acceperunt Legem, atq; libros ab ipso conscriptos: sicut ipsemet testatur Deut. 31. quòd Legem à se conscriptam tradiderit sacerdotibus, filijs Leui, qui portabant arcam fœderis Domini, & CVNCTIS SENIORIBVS ISRAEL, præceperitq; eis, vt custodirent, & septimo quoque anno legerent in solennitatibus, &c.

Ὁμοίως ὕστερον, περὶ τῶν προφητῶν, ὅς θεόθεν ἐξεγερθέντας, καὶ πνεύματι

Sic postea à Prophetis, quos nouerant diuinitus excitatos, & Spiritu

ματι δ' κυρίε φωτισθέντας, καὶ θεώμασιν, ἄλλοις τε ἀσφαλέσι σημείοις & μαρτυρίοις δεδιπλωμένοις, ἤδεσαν, οἱ ἱερεῖς παρέλαβον γράμματι: ἃ κανονικά τε ἦσαν, & ὠνομάζοντο παρ' ἑβραίοις λαδ', διὰ τὸ εἰρημένον αἴτιον: καὶ διὰ σπουδαίας παραδόσεως, & φυλακῆς, τοῖς εὐσεβέσιν ἱερεῦσιν ἦσαν.

Domini illustratos, ac miraculis aliÿsq; infallibilibus signis & testimonÿs, sacerdotes acceperunt scripta: Quæ Canonica erant, & vocabantur à populo Hebræo, dicta ex causa, & diligenter asseruabantur à pÿis sacerdotibus.

Τὸν αὐτὸν τρόπον, & ἡ τῆς καινῆς διαθήκης ἐκκλησία, ὡρισμένας & ἀνενδοιάστους, παρ' αὐτῶν τῶν ξυγγραφαύτων, εὐαγγελιστῶν τε καὶ ἀποστόλων, ἃς ἑαυτῇ σωήδει ἐκ θεοῦ συναφέντας, & σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ἑωράκει, περὶ ὧν τε ἀσφαλῆ & ἐχέγγυα μαρτυρεῖν ἐδύνατο, βίβλους παρεδέξατο.

Eodem modo & Ecclesia noui Testamenti certos & indubitatos, ab ipsis authoribus, Euangelistis & Apostolis, quos sciebat diuina sibi commendatos authoritate, quosq; in carne nouerat, & de quibus certò & bona fide testari poterat, libros accepit.

Σωάδει τέτοις πάνυ ὁ θεῖος Αὐγεσ. Αὐγεστῖνος: ὃς θαθεὶς & τίνι αἰτίαν, περὶ συμφωνίας τῶν ἐναγγελιστῶν, βιβ. ά. κεφ. ά. δι' ἣν τῷ κανόνι τῶν ἁγιογράφων, οὐκ ἄλλαι βίβλοι ἐγκαταπαχθῆναι: ἕτω πως γράφων. Οἱ δ' ἄλλοι φησὶν, οἱ περὶ τῶν δ' κυρίε, ἢ τῶν ἀποστόλων, γράφειν τι παραθέντες, ἢ τολμήσαντες: ἕτοι ἃ τοιᾶτοι, ἀδὶ' ἐν οἷς ἔζησαν χρόνοις, ἐφάνησαν: ὥστε πιστευθέν ἂν αὐτοῖς ἡ ἐκκλησία: καὶ εἰς τὸ αὐτὸ ταῖς ἱεραῖς βίβλοις κανονικὸν ἀξίωμα, τὰ αὐτῶν ξυγγράμματι καταπαχθεῖεν ἄν. ἀδὲ μόνον, διότι ἐκεῖνοι ἃ τοιᾶτοι ὑπῆρχον, ὧν τῇ διηγήσῃ πιστευθείη ἂν: ἀλλὰ & διὰ τοῦτο, ὅτι τοῖς ἑαυτῶν συν-

In quam planè sententiam, & cur alÿ non sint in Canonem sacrorum librorum recepti, D. Augustinus scribit: Cæteri autem homines, qui de Domini, vel Apostolorum actibus aliqua scribere conati vel ausi sunt, non tales vel suis temporibus extiterunt, vt eis fidem haberet Ecclesia, atq; in authoritatem Canonicam sacrorum librorum eorum scripta reciperentur: Nec solùm, quia illi non tales erant, quibus narrantibus credi oporteret: sed etiam, quia Scriptis suis QVAEDAM FALLACITER indiderunt, quæ Catholica atq; Apostolica

Augustin. de consensu Euangelist. lib. 1. cap 1.

συντάγμασι, ΤΙΝΑ ΑΠΑΤΗΤΙΚΩΣ ἐγκατέμιξαν: ἄφες ὁ καθολικὸς & ἀποστολικὸς τῆς πίστεως κανὼν, καὶ ἡ ὑγιαίνουσα διδασκαλία, καταπεύνῃ.

Ἐν τῶν ἀποστολικῶν κανόνων τῷ πδ. κεφαλαίῳ, καταλογᾶται μὲν ἔκκειται τῶν ἁγίων βίβλων, τῶν τῆς τε παλαιᾶς & τῆς νέας Διαθήκης: παραδίδονται δὲ βιβλία δύο Ἔσδρα (παρὰ δὲ Λατίνοις, τέσσαρα εὑρίσκονται: ὧν ὅμως τὰ ὕστερα δύο, πλασματώδη) παρειάδη σοφία Σολομῶντος, Ἰησοῦ, Τωβίτ: & ἐγκαταλέγονται τὰ μακκαβαίων τρία, & κλήμεντος ἐπιστολαὶ δύο: καὶ αἱ Διαταγαί, φησὶν, ὑμῖν τοῖς ἐπισκόποις, ΔΙ' ΕΜΟΥ ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ἐν ὀκτὼ βιβλίοις παραπεφωνημέναι, & αἱ πράξεις ἡμῶν τῶν ἀποστόλων.

Ὧν τί ἂν ἀτοπώτερον; τολμήσαι τις τὰς τοῦ κλήμεντος ταύτας ἐπιστολὰς, τὰς Διαταγὰς & ξυγγράμματα, & τὰ ὀκτὼ αὐτοῦ βιβλία, τοῖς κανονικοῖς συγκαταριθμεῖν; ἆρα παραδέχεσθαι ἀξιώσαι; ὅ περὶ, & τινῶν αὐτῷ ξυγγεγραμμένων, ἡ ἀρχαιότης ἅπαξ εἰρηκε, & Εὐσέβιος καὶ λέξιν ἔγραψεν. ἤδη γὰρ, φησὶ, & ἕτερα πολυειδῆ & μακρὰ συγγράμματα, ὡς ὑπ' αὐτοῦ, χθὲς καὶ πρώην τινὲς παρήγαγον: πέτρου δὴ & ἀποστόλων Διαλόγους παρέχονται: ὧν ἐδόλως μνήμην τὴς παρὰ τοῖς παλαιοῖς φέρεται. ΟΥΔΕ ΓΑΡ ΚΑΘΑΡΟΝ τῆς ἀποστολικῆς ὀρθοδοξίας ἀποσώζεται χαρακτῆρα. καὶ

stolica regula fidei, & sana doctrina condemnat.

In Canonibus Apostolorum capite 84. recensetur Catalogus librorum sacrorum veteris & noui Testamenti: sed in illo omittuntur libri Esdra, Sapientia Salomonis, Iudith, Tobias. Et annumerantur libri tres Maccabæorum, Clementis Epistolæ duæ, & præceptiones, inquit, quæ vobis Episcopis PER ME CLEMENTEM, libris octo sunt nuncupatæ, & actionum Apostolorum.

Quibus quid absurdius? Num enim Clementis Epistolæ, præceptiones & scripta, atq; libri eius octo, in ordinem Canonicorum sunt recipienda librorum? De quo, eiusq; scripto quodam, vetustas ita iudicauit, & scripsit Eusebius, in hæc verba: Hic Clemens Petri & Appionis disputationem conscripsit, quæ in usu à veteribus habita, minimè reperimus. QVIA NEC PVRA IN EIS ET INCORRVPTA APOSTOLICAE FIDEI REGVLA MANSISSE DEPREHENDITVR. Eusebius hist. Eccle. lib. 3. cap. 38.

Καὶ ὅμως οὐκ ἀνέχεται ὁ ἀκλήμης καὶ οὐκ εὐμλῆς κλήμης ἕτερος, συμπεραίνων ἐπάγειν τοῖς εἰρημένοις τὸ: ταῦτα μὲν, περὶ κανόνων διατετάχθω ὑμῖν παρ' ἡμῶν, ὦ ἐπίσκοποι. Ὑμεῖς δὲ, ἐμμένοντες αὐτοῖς, σωθήσεσθε, καὶ εἰρήνην ἕξετε: ἀπειθοῦντες δὲ, κολασθήσεσθε: καὶ πόλεμον μετ' ἀλλήλων ἀΐδιον ἕξετε: δίκην τῆς ἀνηκοΐας τὴν προσήκουσαν τίνοντες. ταῦτα μὲν, ἀνεῖναι καταλλήλων δῆτα τῇ χύτρᾳ, τὸ πῶμα: οἷα τὰ χείλη, τοιαῦτα καὶ τὰ θριδακίνια: ἄξιον τοῦ ὑφάσματος, τὸ κράσπεδον.

Et tamen non veretur Clemens iste, minimè clemens, conclusionem addere: Hæc verò de regulis constituta vobis sint per nos, ô Episcopi. Vos autem obtemperantes eis, saluabimini, & pacem habebitis: at si non parueritis, puniemini, & bellum mutuò perpetuum habebitis, pœnam inobedientiæ congruam daturi. Hactenus ille. Dignum, scilicet, patella operculum, vt similes habeant labra lactucas.

Ἀθανάσιος ὁ ἐπὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἤκμασε, περὶ ἔτος πε (διαφωνεῖται γὰρ) τριακοστοσὸν εἰκοστὸν πέμπτον ἀριθμοῦσης, ἐν τῇ Συνόψει καταλέγων βίβλους τῆς παλαιᾶς εἰκοσι δύο, ὡς καὶ τῶν ἄλλων οἱ πολλοί, φησὶ φέρε. Ἐκτὸς δὲ τούτων, εἰσὶ πάλιν ἕτερα βιβλία, τῆς αὐτῆς παλαιᾶς διαθήκης: ἃ κανονιζόμενα μὲν, ἀναγινωσκόμενα δὲ μόνον τοῖς κατηχουμένοις, οἷς ἐναριθμεῖ σοφίαν Σολομῶντος, σοφίαν Ἰησοῦ υἱοῦ Σιρὰχ, Ἐσθὴρ, Ἰουδὶθ, Τωβὶτ: καὶ συμπεραίνων, τοσαῦτα, φησὶ, καὶ τὰ (τῆς παλαιᾶς) ΜΗ ΚΑΝΟΝΙΖΟΜΕΝΑ.

Athanasius, qui floruit tempore Concilij Nicani, anno Domini 325. circiter: variant enim: celebrati, in Synopsi recensens libros veteris Testamenti viginti duos sicut & alij plerique, addit: Præter istos autem sunt & adhuc alij eiusdem veteris instrumenti libri, non Canonici, qui Catechumenis tantùm leguntur. Inter quos numerat Sapientiam Solomonis, Sapientiam Iesu filij Sirach, Esther, Tobiam. Et concludit: Isti sunt libri veteris Instrumenti, NON CANONICI.

Ὡσαύτως, καὶ ἐν τῇ Λαοδικείας συνόδῳ, περὶ τὸ τξέ. ἔτος συναθροισθείσῃ, ὁμοίως ἀριθμουμένων τῶν κανονικῶν βιβλίων,

Similiter & in Concilio Laodiceno, circa annum 365. celebrato, numerantur libri Canonici, vbi

βιβλίων, παραλείπονται ἔξω· ἀπὸ Ἰουδὴθ, Τωβὶτ, ἐκκλησιαστικὸς, ἤτοι στραχίδης, σοφία Σολομῶνος, καὶ τὰ Μακκαβαίων.

vbi etiam omittuntur libri: Iudith, Tobias, Ecclesiasticus, Sapientia Salomonis, & Maccabæorum.

Καν. κδ'. Οὐ διέλαθε δὲ ἡμᾶς· ἐν τῇ ἐν Καρχηδόνα τρίτῃ συνόδῳ, εἴκοσι ἔτεσιν ὕστερον συγκροτηθείσῃ, πάντα ταῦτα καὶ ἕκαστα, τοῖς κανονικοῖς ἐνταχθῆναι.

Non autem ignoramus, in Concilio Carthaginensi 3. viginti annis post celebrato, hos omnes & singulos inter Canonicas scripturas relatos.

Τί οὖν φέρει τὸδε τὸ κανόνα φρονητέον;

Quid igitur de hoc Canone sentiendum?

Παμμεγάλην εἶναι διαφορὰν τῶν ἀγιογράφων τῆς παλαιᾶς καὶ νέας βίβλων: φέρει ὧν οὐδεὶς πώποτε δισταγμὸς ἐγένετο ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ: ἀλλ' ἀεὶ βεβαίως ἐπιστεύθη ἀπὸ συντάξεως αὐτῶν, ὡς ἀληθῶς παρ' ἐκείνων τῇ ἐκκλησίᾳ παραδοθῆναι: ὧν τοῖς ὀνόμασι καὶ ἐπεγράφησαν, καὶ ἐπιφαίνεται φέρονται (καθάπερ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις, οἱ ἱερεῖς ἐδίκαιον φυλάττειν τῶν βίβλους ἐν τῷ ἱερῷ ἐτήρουν: ἃς παρ' ἐκείνων παρειλήφεσαν, ὑπὸ μηδενὸς πώποτε ἀντιλεχθείσας) παμμεγάλην, φημὶ, ἐκείνων εἶναι τῶν βίβλων τὴν διαφορὰν, πρὸς ἄλλας ἀσυναρθρίαν: τὰς δὲ οὐχ ὁμοίαν ἐχούσας τὴν πληροφορίαν, ἀλλ' ἀνεχεγγύους οὐ γεγραφότας κεκτημένας.

Ingens esse discrimen inter libros Scripturæ S. veteris & noui Testamenti, de quibus nunquam est dubitatum in Ecclesia, sed certò constabat hinc ab illorum origine, verè ab illis esse Ecclesiæ traditos, quorum nominibus sunt inscripti, & circumferuntur: sicut in populo Iudaico Sacerdotes in templo asseruabant certos Prophetarum libros, ab ipsis acceptos, de quibus à nullo vnquam est dubitatum: & inter alios quoscunq;, quorum non eadem est certitudo, sed de eorum authoribus dubitatum.

ἱερών. ἐν προλόγῳ Γαλεάτῳ. Ἱερώνυμος μὲν γὰρ, ὁ ἀκμάσας ἐν χρόνῳ τῆς γ'. καρχηδονίας συνόδου, ὡς δὴ καὶ ῥοφῖνος, ὡς περὶ πράγματος πάνυ ἀναμφισβητήτου, ἀποφαίνονται: ἐκκλησιαστικὸν, σοφίαν Σολο-

Hieronymus certè, qui floruit tempore Concilij Carthaginensis 3. similiter & Ruffinus, tanquã de re minimè controuersa pronunciant, Ecclesiasticũ, Sapientiam Solomonis, Hieron. in prologo Galeato.

σολομῶντος, τωβὶτ, ἰουδὴθ, & τὰ μακκαβαϊκὰ, οὐκ εἶναι βιβλία κεκανονισμένα: ἀλλ' ἐκκλησιαστικὰ ὑπὸ τῶν πατέρων κεκλημένα: τῷ μὲν λαῷ ἀναγινωσκόμενα, εἰς πίστωσιν δὲ τῶν ἐν ἐκκλησίᾳ δογμάτων οὐκ ἰσχύοντα. Ὁ αὐτὸς καλεῖ τὰ δὲ βηλ & δράκοντος, μύθους, εἰς τὸ ιγ'. & ιδ'. δὲ Δανιήλ.

ὁ αὐτὸς, προοιμίῳ εἰς τὸν Δανιήλ.

Tobiam, Iudith, & Maccabæorum historias, libros non esse Canonicos, sed Ecclesiasticos à Patribus vocatos, qui ad populum quidem legerentur, sed ad fidem dogmatum Ecclesiasticorum faciendam, non valerent, Idem vocat Belis Draconisq; fabulas, Danielis. 13. 14. cap.

Idem præfat. in Daniel. Hist Eccles. lib. 2. cap. 23.

Περὶ δὲ τῆς Ἰακώβου ἐπιστολῆς, εὐσέβιος: τοιαῦτα, & τὰ κατ' Ἰάκωβον, φησὶν: ἔστι πρώτη τῶν ὀνομαζομένων καθολικῶν ἐπιστολῶν εἶναι λέγεται. Ἰστέον δὲ, ὡς νοθεύεται μὲν (ἐ πολλοὶ γὰρ τῶν πάλαι, αὐτῆς ἐμνημόνευσαν: ὡς οὐδὲ τῆς λεγομένης Ἰούδα: μιᾶς δὲ αὐτῆς ἔσης τῶν ἑπτὰ λεγομένων καθολικῶν) ὅμως δὲ ἴσμεν, & ταύτας μετὰ τῶν λοιπῶν ἐν πλείοσι δεδημοσιευμένας ἐκκλησίας.

ἱστορ. ἐκκλησ. βιβ. β'. κεφ. κγ.

De Epistola Iacobi Eusebius: Hactenus, inquit, de Iacobo, cuius esse dicitur Epistola, quæ inter Catholicas prima est. Sciendum autem est, eam esse adulterinam, νοθεύεται. Non enim multi ex veteribus mentionem illius faciunt, sicut nec eius, quæ Iudæ inscribitur.

Καὶ ἱερώνυμος περὶ δὲ Ἰακώβου: μίαν μόνην, φησὶ, συνεχράψατο ἐπιστολὴν: ἥτις τῶν ἑπτὰ καθολικῶν τοχάνει. Καὶ τινὲς παρ' ἑτέρου τινὸς, ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ ἐκδεδόσθαι τοῦτο φάσκουσι: & κατὰ βραχὺ, δὲ χρόνου προϊόντος, αὐθεντίας τινὸς ἐπελάβετο.

βίῳ συγγραφέων ἐκκλησιαστικ.

Hieronymus. Etiam ipsa Epistola Iacobi, ab alio quodam, sub nomine eius edita asseritur: Licet paulatim tempore procedente, obtinuerit authoritatem.

Hieron. Catalogo scriptorum Ecclesiasticorum

Πόθεν τὰ βιβλία & συγγράμματα τὰ κανονικὰ, ἔχει τὴν αὐθεντίαν;

Vnde libri & scripta Canonica suam habent authoritatem?

Ἀποκρίνομαι, ὅτι ἔτε ἀπὸ τῶν συνόδων, ἔτε ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, πρώ-

Respondeo: Nec à Conciliis, nec ab Ecclesia præcipuè: Hæc enim non potest

πεώτως (ἃ γὰρ δύναται αὕτη, τὰ τῶν ἐγγεγραμμένων ἀβέβαια καὶ ἀμφισβητήσιμα, πιστὰ καὶ ἀνενδοίαστα ἀποφαίνειν) ἀλλὰ τὸ ἐξοχικὸν ἔχουσιν ἀπ' αὐτῶν τῶν ἐκλεκτῶν ἑαυτῶν: ὡσηγμένως παρὰ τοῦ πρωτοτύπου θεοῦ ἔχειν: τῷ δηλαδὴ θεόπνευστα εἶναι, καὶ θεώμασιν ἐξ ἀρχῆς βεβαιωθῆναι: τῷ τε τῆς χριστοῦ, καὶ τῶν ἀποστόλων, ἀξιώσει κυρωθῆναι: καὶ ἀσφαλέσιν ἀμεταπτώτοις τε μαρτυρίαις, τῶν ἀπ' ἀρχῆς αὐτοπτῶν, καὶ ὑπηρετῶν, ὧν ἔνια θεάσασθαι, γνωρίμων, ἐπιρρωσθῆναι.

Οὐκοῦν ἄρα τὴν αὐθεντίαν παρὰ τῆς ἐκκλησίας ἔχει;

Ἔχει μὲν οὖν, ὡς παρὰ μαρτυρούσης ἔχει. ὅτε γὰρ ἐγράφησαν τὰ ἱερὰ καὶ κανονικὰ τοῦτα: μετὰ δημοσίας μαρτυρίας παρεδόθησαν καὶ παρετέθησαν τῇ ἐκκλησίᾳ, παρ' αὐτῶν τῶν συγγραφέων ἐκείνων: καθὼς καὶ περὶ τῶν τοῦ μωϋσέως, καὶ τῶν ἄλλων, βιβλίων εἴρηται. Δευτ. λά.

τὸν αὐτὸν πάμπαν τρόπον, καὶ ἡ πρωτοπαγὴς ἐκκλησία, ἡ ὑπὸ τῶν ἀποστόλων, μετὰ πληροφορίας μαρτυρεῖν ἠδύνατο: τίνα τῶν σωτηρίων μάτων, παρὰ τῶν εὐαγγελιστῶν καὶ ἀποστόλων σωτεύχθη, ἅτε παρ' αὐτῶν παραλαβοῦσα. Ἰωάν. τέ λόγ.

Καθάπερ δὴ Ἰωάννης, ὁ εὐαγγελιστὴς καὶ ἀπόστολος, τὴν τε ἑαυτοῦ, καὶ τὴν τῆς ἐκκλησίας μαρτυρίαν συνάπτει, ἐν οἷς λέγει: οὗτός ἐστιν ὁ μαθητὴς

test ex incertis & dubijs scriptis, certa & indubitata facere. Sed authoritatem suam eminentem habent principaliter à suo authore Deo, quòd videlicet diuinitus sint inspirati, & cœlestibus miraculis confirmati, Christi & Apostolorum authoritate constabiliti, atq; certis, firmis & immotis testimonijs eorum, qui ab initio fuerunt αὐτόπται, & pars aliqua eorum, quæ scribebant, corroborati.

An ne ab Ecclesia non habent authoritatem?

Habent, sed vt à Teste. Cùm enim scriberentur Sacri isti libri Canonici, publica testificatione traditi & commendati sunt Ecclesiæ ab illis ipsis Scriptoribus: sicut de Mosis & aliorum libris est dictum. Deut. 31.

Eundem planè ad modum & primitiua Ecclesia, tempore Apostolorum, certò potuit testificari, quæ scripta essent Euangelistarum & Apostolorum, à quibus ea acceperat.

Sicut Iohannes Euangelista & Apostolus, & suum testimonium, & Ecclesiæ testificationem coniungit, dicens: Hic est discipulus ille, qui scri-

ϑητὴς, ὁ μαρτυρῶν περὶ τούτων, καὶ γράψας ταῦτα: καὶ οἴδαμεν, ὅτι ἀληθής ἐστιν ἡ μαρτυρία αὐτοῦ.

β'. Θεσσα. ἐπὶ τέλ.

Οὕτω καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος, κατὰ τῶν ψευδογραφέντων, ἰδίῳ σημείῳ τὰς γνησίας ἑαυτοῦ ἐπιστολὰς ἀσφαλίσασθαι μαρτυρεῖ.

Οὕτως ἡ ἁγιασαχοῦ χρόνου ἐκκλησία, περὶ τῆς γραφῆς, καὶ τῶν κανονικῶν βίβλων, μαρτυρίαν παρέχεται. εἰωράκει γὰρ, καὶ ἠκηκόει αὐτὴ, τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων. ὑπὸ θεοῦ μαρτυρηθέντων καὶ συσταθέντων: καὶ παρὰ τούτων ἐδέξατο τὰ συντάγματα καὶ βίβλους αὐτῶν, οὓς ἐν σαρκὶ ἤδει: καὶ δίκαιον πιστὸν φύλακα αὐτὰ διεφύλαξε: τοῖς ἐπ' ὑστερογρόνοις, καὶ παράδοσιν, εἰς χεῖρας, καὶ διαδοχὴν διὰ τῆς ἑαυτῆς μαρτυρίας παρέθετο.

psit haec: & scimus, quia testimonium eius verum est.

Sic & Paulus Apostolus, contra falsarios signo peculiari se 2. Thess. vlt. *Epistolas suas genuinas signasse testatur.*

Sic Ecclesia omnium temporum testis est de Scriptura & libris Canonicis. Viderat enim & audierat ipsa Prophetas & Apostolos, diuinis testimonijs ornatos & commendatos, ab eisq; accepit scripta illorum & libros, quos nouerat in carne, & tanquam fidelis custos asseruauit, posterisq; suis per manuum traditionem & successionem suo testimonio commendauit.

Οὐκ ἄρα διὰ τοῦτο, ἡ ἁγία καὶ κανονικὴ γραφὴ, ἀληθής ἐστι, καὶ παγία: ὅτι πρὸς τῆς καθολικῆς ἐπιγινώσκεται καὶ μαρτυρεῖται: ὥσπερ ἂν οὐκ ἀληθεύουσα, ἢ ἀβεβαίως ἔχουσα: εἰ αὐτὴν μὴ ἐπιγνοίη, ἢ προσδέξαιτο, ἡ ἐκκλησία: μᾶλλον γὰρ ἦν, οὐκ ἂν εἴη καθολικὴ, αὕτη: εἰ μὴ ἀσπάσαιτο αὐτήν. Καὶ τὴν γραφὴν ἀποδέχεται ἡ καθολικὴ ἐκκλησία, ὡς κανονικὴν, καὶ τῆς πίστεως κάθμονα, καὶ μαρτυρεῖ περὶ αὐτῆς: διὰ τὸ αὐτὴν αὐτόχρημα καθ' ἑαυτὴν ἀληθῆ εἶναι: ἀναποδείκτοις σημείοις, καὶ ἀποδάσεσι

Non igitur ideo Scriptura sacra Canonica vera est & certa, quòd Catholica eam agnoscat, & de illa testificetur: quasi vera non esset, aut incerta, si eam Ecclesia non agnosceret aut reciperet. Cùm contrà potius, Ecclesia non esset Catholica, si illam non amplecteretur. Et Catholica Ecclesia Scripturam agnoscit Canonicam, fideiq; regulam, normam & amussim, de eaq; testificatur: quòd ipsissima per se sit veritas, cœlestibus miraculis & euentibus Prophethiarum ac oraculorum

βάσεσι τῶν προφητειῶν, & ἀρχαίων χρησμῶν, τῶν ταῖς γραφαῖς τούτοις ἐμμαρτυρουμένων, καὶ ἀδιαπτώτοις πίστεσιν, ἀσφαλιζομένων.

Οὐκοῦν οὐκ ἔχει ἡ ἐκκλησία ἐξουσίαν, ἢ αὐθεντίαν, βίβλους κανονίζειν, ἃς ἂν αὐτῇ δόξῃ: ἀλλὰ κεκανονισμένας παρὰ τῶν ξυλλαμβανομένων λαβοῦσα, τῇ ἰδίᾳ μαρτυρίᾳ συνίστᾳν, διατηρεῖν, καὶ τοῖς μεταγενεστέροις παραπέμπειν. Ὡς Τερτυλλιανὸς μαρτυρεῖ, ἐν τῷ ἐφ' ἑαυτοῦ ἔτι χρόνῳ, παρὰ ταῖς ἀποστολικαῖς ἐκκλησίαις, τὰ αὐθεντικὰ αὐτῶν γράμματα ἀναγινώσκεσθαι. Κανόσι καὶ ἀιρετικῶν.

Οἷς συνῳδὰ καὶ ὁ θεῖος Αὐγουστῖνος εἶπε: τῷ εὐαγγελίῳ οὐκ ἂν πιστεύοιμι: εἰ μὴ τὸ τῆς ἐκκλησίας ἀξίωμά με κινοίη. Κινεῖσθαι φησι τοῖς συμφωνούσαις τῆς καθ' ἕκαστον χρόνον ἐκκλησίας μαρτυρίαις: ὥστε τάσδε τὰς βίβλους, τῶν προφητῶν εἶναι πιστεύειν, καὶ τῶν εὐαγγελιστῶν, καὶ τῶν Ἀποστόλων χριστοῦ: τοὺς αὐτοῖς ἐπωνύμους, χερσὶ τῶν εὐσεβῶν περιφερομένας: καὶ παρὰ τῶν ἀλλήλοις ἐν τῇ τῆς ἐκκλησίας διαδοχίᾳ διαδεχομένων (ὡς ἀλλαχοῦ φησιν) ἱερέων, ἐπιμελῶς διαφυλαττομένας.

Ὅτι δὲ ἔστιν ὁ ἀληθὴς καὶ κύριος, καὶ ἀδαμῶς ὑφ' ἡμῶν ἐναντίως αὐτοῦ τῇ διανοίᾳ πεπλασμένος, ἀλλὰ γνήσιος ὁ Αὐγουστῖνος, δῆλος: ἐξ ἄλλης αὖθ' μαρτυρίας περιφανῶς ὁρᾷ.

Οὕτω

culorum cœlestium, quæ in his scriptis continentur, atq; indubitatis argumentis, confirmata.

Quare non in Ecclesia est potestate vel authoritate libros facere Canonicos, quoscunq; visum fuerit: sed tales ab authoribus acceptos, suo testimonio commendare, conseruare, & ad posteros propagare. Sicut Tertullianus testatur, suo adhuc tempore, apud Ecclesias Apostolicas, authenticas eorum literas recitari. Tertull de Præscript. aduersus Hæreticos.

In quam sententiam D. Augustinus dixit: Euangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ commoueret authoritas. Moueri se significat consentientibus Ecclesiæ omnium temporum testimonijs, vt hos libros Prophetarum, Euangelistarum & Apostolorum Christi esse credat, qui ipsorum nominibus inscripti circumferuntur, & custodiuntur succedentium sibi mutuo in Ecclesiæ ministerio cura (vt alibi loquitur) sacerdotum.

Esse autem veram hanc & propriam, non à nobis contra ipsius mentem confictam, sed genuinam Augustini sententiam, ex alio ipsius testimonio manifestè apparet.

Sic

Εἰς φαῦστον τὸν μανιχαῖον, βιβ. κή. κεφ. β'.

Οὕτω γὰρ γράφει. ὅταν ἐγὼ τὸ ματθαίου εὐαγγέλιον ἄρχειρήσω ἀναγινώσκειν: εὐθέως σὺ ἀποκρίνῃ ὅτι ματθαίου εἶναι τὴν διήγησιν ἐκείνην. τί οὖν αὐτὸ ἀναγνώσῃ μοι, ἴσως τῶν μανιχαίων τι. Ὥσπερ οὖν ἐγὼ πιστεύω, ἐκεῖνο τὸ βιβλίον εἶναι τοῦ μανιχαίου: διότι, ἀφ' οὗ χρόνου ὁ μανιχαῖος ἐν σώματι ἔζη, ἀπὸ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, καὶ διαδοχὴν ἐγνωσμένην τῶν ὑμετέρων ἡγουμένων, ἄχρις εἰς ὑμᾶς φυλαχθὲν κατῆλθε: τὸν αὐτὸν τρόπον, ἐκείνην τὴν βίβλον σὺ πίστευε τοῦ ματθαίου εἶναι: ἣν γε ἀπ' ἐκείνου τοῦ χρόνου, οὗ ἐν σαρκὶ αὐτὸς ὁ ματθαῖος ἔζησεν, ἀδιακόπῳ χρόνων εἱρμῷ, ἡ ἐκκλησία πεποίηκε διαδοχῆς σωφρεία, μέχρις εἰς τοῦτο καθ' ἡμᾶς χρόνους κατήγαγεν. Ὅρα αὐτὸν βιβ. λγ'. κεφ. ς', παραπλήσια παραδείγματα: περὶ τῶν Πλάτωνος, Ἀριστοτέλους, καὶ Κικέρωνος, βίβλων: πόθεν τοῖς ἀνθρώποις γνωστὸν, αὐτοὺς ὑπ' ἐκείνων ξυγγεγραφῶναι.

Sic enim scribit: Cùm cœpero Matthæi Euangelium recitare, continuò dices, illam narrationem non esse Matthæi. Tu mihi quid contra lecturus es? Aliquem fortè librum Manichæi. Sicut ergò ego credo, illum librum esse Manichæi, quoniam ex ipso tempore, quo Manichæus viuebat in carne, per discipulos eius, certa successione Præpositorum vestrorum, ad vestra vsq; tempora custoditus atq; perductus est: sic & illum librum crede esse Matthæi, quem ex illo tempore, quo Matthæus ipse in carne vixit, non interrupta serie temporum, Ecclesia certa connexionis successione, vsq; ad tempora ista perduxit. Vide ibid. lib. 33. cap. 6. similia exempla, de Platonis, Aristotelis & Ciceronis libris, vnde nouerint homines, eos illorum esse authorum, &c.

Aug. contra Faustum Manichæum lib. 28. cap. 2.

περὶ θεῦ πόλεως βιβ. ιέ. κεφ. κγ'.

Τοιαυτῶν τινὰ βιβλία ὁ αὐτὸς μαρτυρεῖ, ὡς ἀπόκρυφα, μὴ ἐγκεκρῆναι, γράφων ὅτως. Ἀφῶμεθα τοίνυν τῶν μύθων τῶν γραφῶν, αἵτινες ἀπόκρυφοι καλοῦνται: ἀπὸ τοῦ αὐτῶν, πότε συνετάχθησαν, ἀφανὲς, καὶ ἠγνοημένον τοῖς πατράσιν: ἀφ' ὧν, φησὶν, εἰς ἡμᾶς ἡ αὐθεντία τῶν ἀληθῶν γραφῶν, φανερωτάτη καὶ ἀναντιῤῥήτῳ διαδοχῇ κατέλυσε. γράψαι

Ideoq; idem quosdam libros testatur, vt Apocryphos, non receptos, dum scribit: Omittamus igitur earum scripturarum fabulas, quæ Apocryphæ nuncupantur, eò quòd occulta eorum origo non claruerit Patribus, à quibus, inquit, vsq; ad nos authoritas veracium Scripturarum, certissima & notissima successione peruenit. Scripsisse

De ciuit. Dei lib. 15. cap. 23.

γράψαι μὲν τὸν Ἐνὼχ, φησὶν, ἔστιν ἃ, οὐκ ἂν ἀρνοίμεθα: οὐκ εἰκῇ δὲ οὐκ ἐνετάχθη ἐκείνῳ τῷ κανόνι τῶν γραφῶν, τῷ φυλαττομένῳ ἐν τῷ ἑβραϊκῷ λαῷ καὶ θεῷ, ἐπιμελείᾳ τῶν ἀεὶ διαδεχομένων ἱερέων. Διὰ τίδε; ἢ δι' ἄλλο ἀδὲν, εἰ μὴ, διότι ἡ πίστις αὐτὴ, διὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὑποπτος ἦν: ἆρα δὲ, πότερον τοῦτο εἴη, ἢ ὡς ἐκεῖνος ἔγραψεν, ἐξευρεῖν δυνατὸν ἦν: μὴ προφερόντων τοιούτων, οἳ καθ' εἱρμὸν διαδοχῆς αὐτὰ κανονικῶς ἂν τηρήσαντες εὑρεθεῖεν.

Scripsisse quidem, inquit, Enoch, negare non possumus: sed non frustrà non sunt in eo Canone Scripturarum, qui seruabatur in templo Hebræi populi, succedentium diligentia sacerdotum. Cur autem hoc? Nisi quia ob antiquitatem suspectæ fidei iudicata sunt, nec vtrum hæc essent, quæ ille scripsisset, poterat inueniri: non talibus proferentibus, qui ea per seriem successionis reperirentur ritè seruasse.

Ἐλήρησαν δῆτα οἱ ἐν τριδέντῳ Ἀρειοπαγῖται: οἵτινες ὁ μόνον τοὺς ἐν τῇ πρωτοτύπῳ ἐκκλησίᾳ, ποσοῖς τισιν αἰῶσιν ἀμφιγνοουμένους βίβλους: ἀλλὰ καὶ σὺν τοῖς βηλ, καὶ τῷ δράκοντι, μύθους (ὥσπερ ὁ ἱερώνυμος προσηγόρευσεν) εἰς τὸν εἱρμὸν κανόνα ἐνέπαξαν.

Errauerunt itaque Tridentini Areopagitæ, quòd non solùm libros illos, de quibus in Ecclesia primitiua aliquot seculis est dubitatum, sed etiam Belis Draconisq; fabulas (vt Hieronymus vocat) in Canonem istum retulerunt. Trid. Concil. Sess. 4.

Δηλαδὴ τὸν Τωβὶτ, τὴν Ἰουδὴθ, τὴν σοφίαν, τὸν Σειρακίδου, ἤτοι ἐκκλησιαστὴν, τὸν Βαρὺχ, τὰ δύο τῶν μακκαβαίων βιβλία: φοβερὰν προσθέντες ἀπειλήν. Ἐὰν γάρ τις, φασὶ, τὰς βίβλους τούσδε, ὁλοκλήρους, σὺν πᾶσι τοῖς αὐτῶν μέρεσι, καθὼς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀναγινώσκεσθαι εἰώθασι, καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ δεδημοσιευμένῃ λατινικῇ ἐκδόσει φέροντα, ἐν ἱεροῖς καὶ κανονικοῖς τούτοις μὴ προσδέξηται: καὶ τὰς παραδόσεις τὰς προειρημένας (ἁγράφους ἅσας) εἰδὼς καὶ φρονῶν ἀθετήσῃ; τὸν τοιοῦτον ἀνάθεμα εἶναι.

Videlicet: Tobiam, Iudith, Sapientiam, Ecclesiasticum, Baruch, Maccabæorum libros duos, dira addita commination: Si quis, inquiunt, libros istos integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia legi consueuerunt, & in veteri vulgata Latina editione habentur, pro sacris & Canonicis non susceperit, & Traditiones prædictas (sine scripto) sciens & prudens contempserit, Anathema sit.

πόθεν

Vnde

Πόθεν γὰρ ἡ μεταγενεστέρα γνῶναι αὕτη, μὴ πρότερον αἰώνων παραδρομὴν, ἀσφαλεστέρους ἂν ἐπληροφορήθη μαρτυρίους, παῤ ἐκείνων γεγράφηναι: ἥτις ἡ πρώτη ἐκείνη, ἐν ἧς χρόνοις οἱ ξυγγραφεῖς ἐκεῖνοι ἔζησαν:

Πότερον ἡ ἱερὰ γραφὴ, πρότερα,
ἢ ἡ ἐκκλησία;

Εἰ μὲν ἡ γραφὴ λήψεται τὴν τῶν ἱερῶν γραμμάτων, καὶ τὴν συλλαβῶν, καὶ λέξεων, αἷς ἐν χάρτῃ ἀναγέγραπται: πρόδηλον, τὴν ἐκκλησίαν διχιλίοις ἔτεσι πρεσβύτερον εἶναι: πλὴν μωσέα, παλαιότατον, καὶ πρῶτον γνώμονα, ἃ φέρεται ξυγγράμματα, παραδέναί τι γράμμασιν. Εἰ δὲ τὴν φωνῆς καὶ ῥήματος θεοῦ, ἐννοημάτων, τῶν τῇ γραφῇ ταύτῃ, καὶ τούτοις τοῖς τῶν γραμμάτων σημείοις, ἐμπεριεχομένων (τοῦτο γὰρ, καὶ αὐτὸ ἐν τῇ γραφῇ εἶναι λέγεται) νοηθείη: δηλαδὴ ἐπὶ τῆς διηνεκοῦς τοῦ θεοῦ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τὸ ἀνθρώπινον γνώμης, θελήσεως: ἣν τοῦ ἑαυτοῦ ῥήματι καὶ φωνῇ, προελθὼν οἱονεὶ ἐκ τῶν ἀδύτων ἰδίας κατοικητηρίου, ἐξέφηνεν (ὥστε καὶ τόδε τὸ συμαινόμενον, τὴν θεοῦ φωνὴν, ἢ τὸ ῥῆμα αὐτοῦ, καὶ τὴν γραφὴν, τὴν αὐτὸ ἐγκεχαραγμένον ἔχουσαν, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος νοηθῆναι: μόνον τοῦ τρόπου, δι' ὃ φυλάττονται, διαφορὰν ἔχοντος) πανταχοῦ φανερὸν πάντως, καὶ ἐδεῖ ἐνδοιάσιμον: τὴν γραφὴν, τοῦτο, τὴν φωνὴν, καὶ τὸ

Vnde enim posterior haec aetas, post tot secula, cognoscere certiora potuit testimonia, quod haec illorum essent scripta, quàm illa prima, cuius temporibus authores illi vixerunt?

Estne Scriptura sacra prior, an Ecclesia?

Si Scriptura sacra accipiatur de literarum apicibus, syllabis & dictionibus, quibus est in papyro descripta, manifestum est, Ecclesiam fuisse bis mille annis antequam Moses antiquissimus & primus, cuius extant scripta, literis quicquam mandauerit: Si verò pro voce ac verbo Dei, & sententia, ac rebus, quae in hac Scriptura sacra, et his literarũ notis continentur, (hoc enim quoq; in Scriptura esse dicitur) intelligatur, nempe de perpetua Dei voluntate erga Ecclesiam & genus humanum, quam verbo & voce sua, prodiens quasi ex arcana sua sede, patefecit: & sic vox Dei, vel verbum ipsius, & sacra scriptura, in qua illa est expressa, pro eadem re intelligatur, cùm modo tantum differant, quo conseruantur: tùm certè perspicuum est, & nemini dubium, Scripturam, hoc est, vocem & verbum Dei, prius esse, & praecessisse,

ἢ τὸ ῥῆμα, τοῦ θεοῦ, πρότερον εἶναι, ἢ πρεσβυτέραν ἐνοεῖσθαι. Τοῦ γὰρ θεοσπεσίου ῥήματος, ὡς ἀφθάρτου σπέρματος, ἡ ἐκκλησία ἐξεφύη. καὶ ἔστω θυγάτηρ λεγομένη, καὶ μένει, ἡ ἐκκλησία: ἀλλ' ὁ μήτηρ, ἥτις ἂν ἐκύησε τὸ ῥῆμα θεοῦ: ὅτε ἐκ σώματος τοῦ θεοῦ ἐξεπορεύθη, ὁ πατρός.

Τοῦτον τὸν τρόπον ἐλύετο, οὗτοι πρῶτοι ἡμῶν γονεῖς, μετὰ τὸ συγχώρητον παράπτωμα, πάλιν χάριτος ἀξιωθῆναι: ἐκφανθείσης τῆς ἐπαγγελίας, τῆς περὶ τοῦ εὐλογητοῦ τῆς γυναικὸς σπέρματος, τοῦ τὸν κεφαλὴν τοῦ ὄφεως καταπατήσοντος. Τὸ αὐτὸ πεπαρῶν ἐστι θεοῦ ῥῆμα, ὅ, τε θεῖος κήρυξ λόγος, ὁ πρῶτος τοῦ θεοῦ σώματι προενεχθείς, ὃ ὁ γραφὴ ὕστερον. Διὰ μωσέως γνώσ. γ'. παραδοθείς, καὶ οὐκ ἄλλο.

Ἆρ' ἓν ὁ αὐτός ἐστι λόγος ὁ ἐγγράφως, καὶ ὁ μὴ γεγραμμένος, ῥήματος θεοῦ;

Φημὶ διαῤῥήδην καὶ ἁπλῶς, ἓν εἶναι καὶ τὸ αὐτὸ ὁ θεοῦ ῥῆμα: εἴτε ἐξακούεται φωνῇ κηρυχθείσῃ, εἴτε ἀναγνωσθείσῃ, εἴτε γραφείσῃ, ἡ αὐτὰ περὶ τῆς αἰωνίας σωτηρίας ἡμῶν γνώμη καὶ θέλημα.

Πολὺ δ' ἄλλο οἱ περὶ τὸν Ῥώμης πάπαν ἀξιοῦσιν: ὅτε διαιροῦσι τὸ ῥῆμα θεοῦ, εἰς ἔγγραφον καὶ ἄγραφον: φάσκοντες, ἄνευ γραφῆς εἶναι τῶν ἀποστόλων παραδοθῆναι ὅτι πλεῖστα: ἃ περὶ

ceſsiſſe. Nam ex verbo Dei, tanquam ſemine incorruptibili, nata eſt Eccleſia. Et ſic filia eſt & manet Eccleſia, & non mater, qua verbum Dei gennerit, quod ex ore Dei proceſsit, patris.

Hoc modo poſt lapſum triſtiſſimum primi parentes in gratiam recepti, edita promiſsione, de ſemine mulieris benedicto, contrituro caput ſerpentis. Idem ergo eſt verbum Dei, concio illa diuina, prima ore Dei promulgata, & ſcripto poſtea per Moſen comprehenſa, Gen. 3. & non aliud.

Ergone eadem eſt ratio ſcripti, & non ſcripti verbi Dei?

Reſpondeo planè & ſimpliciter, vnum eſſe & idem Dei verbum, ſiue viua voce pradicetur, ſiue legatur, ſiue ſcribatur ſententia & voluntas Dei, de aterna noſtra ſalute.

Sed longè aliud volunt Pontificij, cùm verbum Dei diuidunt in ſcriptum & non ſcriptum: ἔγγραφον & ἄγραφον: dicentes, ſine ſcripto tradita eſſe quamplurima

Fr. Petrus a Soto in defenſione Catholicæ fuæ Confeſsionis.

Φησὶ πέτρος ὁ πάπας ἐν τῇ ὁποθεσίᾳ τῆς καθολικῆς ἑαυτοῦ ὁμολογίας.

ἀ πρὸς τὴν πίστιν, & βίον εὐχήμονα, & σωτηρίαν δῆθεν, εἶναι ἀναγκαῖα. Ἐκ τε τῶν αὐτῶν τῶν ταῖς γραφαῖς μὴ ἐμφερομένων, ἀλλ' ἀγράφως παραδοθέντων, τὴν διάνοιαν τὴν ἀληθινὴν τῶν γεγραμμένων, λαμβάνειν δεῖν. καὶ: ὅτι τῆς παραδόσεως τὴν γραφὴν ἑρμηνεύειν καὶ διηπίστωσεν. καὶ: ὅταν ἡ γραφὴ ἀμφίβολος ᾖ, & μὴ διατεταμένως θεῖται: τὴν παράδοσιν ἐκζητεῖν.

Ἐντεῦθεν ὁρμώμενοι, τὴν μὴν ἁγίαν γραφὴν, ἀσαφῆ, ἀμφίβολον, ἄπορον, ἀτελῆ, ὕλην φιλονεικίας, σκηνὴν ἀποφάσεων κενῶν, & βίβλον αἱρετικῶν, ἀποκαλοῦσι: τὰς δὲ παραδόσεις τὰς ἀγράφους, πληρεστέρας & σαφεστέρας ἀποφαίνονται.

Ἡμεῖς δὲ, μετὰ τῶν καλῶν Αὐγουστίνου λέγομεν: οὐκ αὐθαιρέτως, μετὰ τοσαύτης ἐρευνήσεως, & ἕτω σωτηρίας νηφαλιότητος, κανόνα ἐκκλησιαστικὸν ὡρίσθαι: ὧν ῥητοὶ ἂν ποφητῶν & ἀποστόλων βίβλοι ἐνέχωνται, κρείττους πάσης τῆς παρ' ἡμῶν κρίσεως ἔσαι: ποὸς ἃς, τὰ ἄλλα ξωτέγματα, ἤτοι πιστῶν, ἢ ἀπίστων, παῤῥησίᾳ ἂν βασανίσωμεν.

μόνη τοίνυν ἡ γραφὴ ἡ ἱερὰ & κανονικὴ, ἡ ὡρισμένως πᾶσιν, ἀδιαστάκτως, & ὡς ἀληθῶς κανονικαῖς βίβλοις, ποφητικαῖς τε, & ἀποστολικαῖς, ἐνεχομένη, ἀσφαλέστατός ἐστι κανὼν, μέτρον & βάσανος, πάντων

plurima ab Apostolis, quæ ad fidem moresq́, viuendi, adq́, salutem sunt necessaria, quæ in Scriptura non comprehenduntur, & in ipsis quæ scripta sunt, ex eadem Traditione, verum sensum accipiendum. Item: Ex Traditione Scripturam interpretandam & explicandam. Et: Cùm Scriptura est ambigua, Nec explicita, Traditio quærenda est.

Hinc est, quòd Scripturam sacram obscuram, ambiguam, dubiam, imperfectam, materiam litis, non vocem iudicis, librum Hæreticorum, vocant: Traditiones verò non scriptas, pleniores & planiores esse dicunt.

Nos verò cum August. dicimus, non sine causa tam salubri vigilantia Canonem Ecclesiasticum constitutum esse, ad quem certi Prophetarum & Apostolorum libri pertineant, quos omninò iudicare non audeamus. Et secundum quos, de cæteris literis vel fidelium, vel infidelium, liberè iudicemus. August. contra Cresc. Grammat. lib. 2. cap. 32.

Sola ergo Scriptura sacra Canonica, quæ certis & verè Canonicis, scriptis Prophetieis & Apostolicis continetur, certissima norma est & regula, omnium, quæ ad Religionem & salutem pertinent, & sunt necessaria,

Αὔγουστ. κτὶ κρησκ. γραμματ. βιβ. β'. κεφ. λά.

πάντων, τῶν τῆς ἀληθοῦς θρησκείας, καὶ πρὸς σωτηρίαν ἀναγκαίων: πρὸς ἣν, ὁ τὰ ἐκτὸς τῶν ἁγίων πατέρων μόνον γεγραμμένα πάντα, ἀλλ' ἰδὲ καὶ πάντα τὰ παραδεδομένα, βασανιστέον, καὶ δοκιμαστέον. Οὐδὲ κατὰ ταῦτα ἐκείνη, ἀλλ' ἀνάπαλιν κατ' ἐκείνων ταῦτα, ἐξετέον καὶ ἀμφισβητέον: καὶ ἓν δόγμα, ὡς ὑπὲρ σωτηρίαν ἀναγκαῖον, ἔξω τῆς θεοπνεύστου γραφῆς ταύτης παραδεκτέον: πάντα γε, ὅσα πρὸς τὸν αἰώνιον ἡμῶν σωτηρίαν σωτεινά, καὶ ἀναγκαίως ὑπιζητεῖται, δεκτύντως ἐν ἑαυτῇ περιεχέσης.

Μῶν ἄλλ' ἄττα, καὶ πλείω, ἅπερ ἃ ἔγραψαν οἱ ἀπόστολοι, ἀγράφῳ φωνῇ παρέδοσαν τῇ ἐκκλησίᾳ, πρὸς τὸν σωτηρίαν ἀναγκαῖα;

Τοῦτο μῦθοι, οὐκ ἂν ἀποστόλων ἔργον εἴη, ἀποστατῶν δέ. Ὅτι γὰ τὰ αὐτὰ ἑξακούσῳ φωνῇ ἐδίδαξαν, ἢ παρέδοσαν, καὶ ἐγγραμμάτῳ σημειώσει περιέλαβον: ἰδὲ αὐτοὶ ἐκεῖνοι, πανόπλοι καὶ ἀσφαλέστατοι μάρτυρες.

ἀ. Ἰώ. ἀ. Ἰωάννης γὰ, ὁ ἀπόστολος καὶ εὐαγγελιστὴς φησὶν: Ὃ ἑωράκαμεν καὶ ἀκηκόαμεν, μαρτυροῦμεν, καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν. ΚΑΙ ΤΑΥΤΑ ΓΡΑΦΟΜΕΝ ΥΜΙΝ: ἵνα χαρῆτε, καὶ ἡ χαρὰ ὑμῶν ᾖ πεπληρωμένη.

β. Πέτ. γ. Καὶ ὁ θεῖος Πέτρος: ταύτην ἤδη, ἀγαπητοὶ, δευτέραν ὑμῖν γράφω ἐπιστολὴν: ἐν αἷς διεγείρω ὑμῶν ἐν ὑπομνήσει τὴν εἰλικρινῆ διάνοιαν: μνησθῆ-

ria, ad quam non modò Patrum scripta omnia, sed etiam Traditiones omnes, sunt examinandæ. Nec secundum has illa, sed contrà secundum illam hæ explicandæ, nullumq; dogma tanquam ad salutem necessarium, extra hanc Scripturam sacram, recipiendum: cùm in ea omnia, quæcunq; ad æternam nostram salutem pertinent, & sunt necessaria, sufficienter contineantur.

Aliáne & plura Apostoli viua voce Ecclesiæ tradiderunt, quàm scripserunt, ad salutem necessaria?

Hoc non Apostolorum, sed Apostatarum esset. Eadem autem docuisse vel tradidisse viua voce, & scriptis comprehendisse, ipsimet locupletissimi sunt testes.

Iohannes Apostolus & Euangelista inquit: Quod audiuimus & vidimus, & testamur, & annnunciamus vobis: Et HAEC scribimus VOBIS, vt gaudeatis, & gaudium vestrum sit plenum. 1. Ioh. 1.

Et D. Petrus: Hanc ecce vobis, charissimi, secundam scribo Epistolam, in quibus vestram excito in commonitione, sinceram 2. Pet 3.

μνηθῆναι τῶν προειρημένων ῥημάτων ὑπὸ τῶν ἁγίων προφητῶν, καὶ τῆς τῶν ἀποστόλων ὑμῶν ἐντολῆς τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος.

sinceram mentẽ, vt memores sitis eorũ, quæ prædixi, verborũ, à sanctis Prophetis & Apostolorũ vestrorum præceptorum Domini & Saluatoris.

ά. Κορ. ιδ'. Καὶ Παῦλος: Εἴ τις, φησὶ, δοκεῖ προφήτης εἶναι, ἢ πνευματικὸς: ἐπιγινωσκέτω, ἃ γράφω ὑμῖν, ὅτι τοῦ κυρίου εἰσὶν ἐντολαί.

Paulus quoq.: Si quis videtur Prophetа esse, aut spiritualis, agnoscat quæ scribo vobis, quòd Domini sint præcepta. 1. Cor. 14.

β'. Κορ. ά. Καὶ πάλιν: Ἀνεστράφημεν πρὸς ὑμᾶς. Οὐ γὰρ ἄλλα γράφομεν ὑμῖν: ἀλλ' ἢ ἃ ἀναγινώσκετε, ἢ καὶ ἐπιγινώσκετε.

Et iterum: Abundantius conuersati sumus erga vos. Non enim alia scribimus, quàm quæ agnoscitis, si legitis. 2. Cor. 1.

β'. Κορ. ί. Καὶ ἐν τῇ αὐτῇ αὖθις: τοῦτο λογιζέσθω ὁ τοιοῦτος: ὅτι, οἷοί ἐσμεν τῷ λόγῳ δι' ἐπιστολῶν ἀπόντες, τοιοῦτοι καὶ παρόντες τῷ ἔργῳ.

Et in eadem iterum: Hæc reputet qui eiusmodi est, quòd quales sumus sermones per Epistolas cùm absumus: tales sumus & dum adsumus facto. 2. Cor. 10.

Τὰ αὐτὰ οὖν ἐδίδαξαν καὶ ἔγραψαν.

Eadẽ ergo docuerunt & scripserunt.

Εἰρηναῖος βεβαιοῖ, ὅτω πως γράφων. Οἱ ἀπόστολοι, ὃ ἐκήρυξαν εὐαγγέλιον, τοῦθ' ὕστερον ὑπὸ θεοῦ θελήματι θεοῦ, εἰς γραφὰς ἡμῖν παρέδωκαν, θεμέλιον καὶ στύλον ἡμετέρας πίστεως.

Quam sententiam etiam Ireneus confirmat, in hæc verba scribens: Apostoli id Euangelium, quòd præconiauerunt, postea per Dei voluntatem in Scripturis nobis tradiderunt, fundamentum & columnam fidei nostræ. Iren. lib. 3. cap. 1.

Εἰρην. βιβ. γ'. κεφ. ά.

Ὡσαύτως δὲ Νικηφόρος: πρὸς οὓς πάλιν, φησὶν, οἷς ἐντυγχάνειν Παῦλον, ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος χάρις καὶ δύναμις ἐκκελεύεται: ὅς τε διὰ πίστεως εἰς χριστὸν, τῷ εὐαγγελίζεσθαι μεγαλοπρεπῶς αἰρεσγλυνήκει: ἃ παρὼν διὰ τῶν λόγων ΣΑΦΩΣ ἐδεδιδάχει: ΤΑΥΤΑ δὲ ἐπιτομῆς ἀπὸν, εἰς μνήμην ἐπανάγων, ἐπιστολὰς ἔδωκεν.

Similiter & Nicephorus: Ad pleroſq;, inquit, quos Paulũ adire Sp. S. gratia & vis iusserat: quosq; per fidem in Christũ Euangelio magnificè regenuerat: quæ præsens oratione sua Dilucidè docuerat, Eadem per compendium absens, in memoriam reuocans Epistolas, dedit.

Ἐγένετο

Fieri

Ἐγίνετο μὲν ἂν, αὐτοῦ θεσμὰ τινὰ, καὶ ἔθιμα, ταῖς ἐκκλησίαις παραδόναι: αὐτὰ δ', τίνα ἦν πῶς ἐγίνετο, τίς ἂν ἀξιόχρεως διδάσκοι; Εἰ δὲ καὶ μάλιστα, φανερὰν αὐτῶν εἶδησιν ἔχοιμεν: ὅμως διαφορὰ τῇ ἑαυτῶν φύσει ἂν εἶεν: ἐπεὶ τόποις, χρόνοις, καὶ προσώποις, ὡς ἂν ἑκάστοις ἁρμόκοι, ἀλλοῖα φαίνοιντ' ἄν. Καθάπερ αὐτὴ ἐκείνη ἡ ἀποστολικὴ παράδοσις, ἡ περὶ τοῦ ἀπέχεσθαι αἵματος καὶ πνικτοῦ, ἢ ἐγκεφάλου φέρεται, προσκαίρου ἔτυχεν ὄντος, καὶ τῆς αἰτίας παυσαμένης, οἰκείᾳ ῥοπῇ πέσοι, ἐπαύσατο. Οὐ γὰρ γνώμη τοῖς ἀποστόλοις ἐγίνετο: περὶ ἡμερῶν ἑορτασίμων, καὶ νηστειῶν νομοθετεῖν: ἀλλὰ πίστιν εἰς χριστὸν ἀληθῆ, καὶ σεμνὴν βίου ἀναστροφὴν, διδάσκειν.

Τίς ἐστιν αἴτιος τῆς ἱερᾶς γραφῆς;

Ὁ θεὸς: ὃς λαλήσας πνεύματος τοῦ ἁγίου, τὸ ἑαυτοῦ περὶ τῆς τοῦ ἀνθρωπείου γένους, διὰ σαρκώσεως τοῦ υἱοῦ, σωτηρίας θέλημα, ἐφανέρωσε: καὶ τοῖς προφήταις, ἀποστόλοις, καὶ εὐαγγελισταῖς, ὑπηγόρευσε.

Πίστωσαι τοῦτο.

β. Σαμ. κγ'. Πλείστην αὐτοῦ μαρτυρίαν, ἐν μέσῳ. Δαβὶδ, περὶ ἑαυτοῦ, καὶ τῶν ἑαυτοῦ ψαλμῶν, φησὶ: Πνεῦμα κυρίου ἐλάλησεν ἐν ἐμοὶ: καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ, διὰ γλώσσης μου. Λέγει ὁ θεὸς Ἰσραήλ: ἐμοὶ ἐλάλησε φύλαξ Ἰσραὴλ παραβολήν. Πέτρου πάλιν, Ἔδει πληρωθῆναι τὴν γραφὴν ταύτην: ἣν προεῖπε τὸ πνεῦμα

Fieri quidem potuit, quòd ritus & ceremonias quasdam tradiderint Ecclesijs: sed cuiusmodi illæ fuerint, quis docebit? Etsi maximè certò de illis constaret, indifferentes tamen sunt suâ natura, ac pro loci, temporum et personarū ratione variant. Sicut illa ipsa traditio Apostolica, de abstinentia à sanguine & suffocato, quæ descripta extat, temporalis fuit, & cessante causa, sua sponte cecidit & cessauit. Non n. mens fuit Apostolorum, de diebus Festis & ieiuniorum, sancire leges: sed veram in Christum fidem, & rectam vitæ conseruationē docere.

Quis est author Scripturæ sacræ?

Deus, qui per Spiritum sanctum, suam de salute generis humani, per filium incarnatum voluntatem patefecit, & dictauit Prophetis, Apostolis, & Euangelistis.

Proba id.

Plurima sunt huius rei testimonia. Dauid de se suisq; Psalm. inquit: Spiritus Domini locutus est per me, & sermo eius per linguam meam dixit. Deus Israel mihi locutus est, fortis Israel. Pet. Actor. 1. Oportuit impleri hanc Scripturam, quam prædixit 2. Sam. 23.

πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ στόματος Δαβὶδ τοῦ ἐξῆς. Καὶ τῶν αὐτῶν γ'. Ὁ δὲ θεὸς, ἃ προκατήγγειλε διὰ στόματος
β. πέτ. ά. πάντων τῶν προφητῶν αὐτοῦ, παθεῖν τὸν χριστὸν, ἐπλήρωσεν οὕτω. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς: Οὐ γὰρ θελήματι ἀνθρώπων ἠνέχθη ποτὲ προφητεία: ἀλλ' ὑπὸ πνεύματος ἁγίου φερόμενοι, ἐλάλησαν οἱ ἅγιοι θεοῦ ἄνθρωποι.

Spiritus sanctus per os Dauid, &c. Et ibi. 3. Deus autem quæ pronunciauerat, per os omnium Prophetarum suorum, Christum passurum, sic impleuit. Et idem 2. Pet. 1. *iterum: Non enim voluntate humana allata est aliquando Prophetia, sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines.*

Πόθεν ἔχει τὸ ἑαυτῆς ἀξίωμα ἡ ἁγία γραφή;

Πρῶτον μὲν, παρὰ θεοῦ αὐτοῦ: ἀφ' οὗπερ, ὡς ἀπῆκε, ἐπορεύθη. Ἔστι γὰρ αὐτὴ, θεοῦ ἐπιστολὴ πρὸς τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον: ἐν ᾗ ἑαυτόν τε, καὶ τὸ ἑαυτοῦ θέλημα, ἁπλῶς ἐκεῖνος ἐνεφάνισεν. εἶπα δὲ, παρὰ θεοῦ, ὡς ὁ καταγίνεται. Ἔστι δὲ πράγματα μυστικώτατα, ἅπερ ἀνθρωπίνη λογισμοῦ νόησιν ὑπερκείμενα: θεῖα δηλαδὴ, καὶ πνευματικῶν καὶ αἰωνίων ἀγαθῶν, ἃ ψυχικὸς ἄνθρωπος οὐ δέχεται. Ἐν μόνῃ τε τῇ γραφῇ ταύτῃ ἐστὶν: ὅσα πρὸς αἰώνιον ἀνθρώπου εὐδαιμονίαν, γνῶναι ἀναγκαῖα. Τέλειον, παρὰ τῆς ἀρχαιότητος, ὡς ἧς αὐτίκα. Τέταρτον, παρὰ πίστιν καὶ ἀποτέλεσμα: ὃ καὶ αὐτὸ μικρὸν λεχθήσεται.

Vnde habet suam dignitatem Scriptura sacra?

Primùm à Deo ipso, à quo profecta est authore. Est enim Epistola Dei ad genus humanum, in qua se, suamq; voluntatem ei patefecit. Deinde à materia, circa quam versatur. Sunt autem res abstrusissimæ & longè supra rationis humanæ captum positæ, videlicet diuinæ, de rebus spiritualibus & æternis bonis, quæ homo animalis non percipit. Et in sola hac Scriptura extant, quæcunq; ad perpetuam hominis felicitatem, scitu sunt necessaria. Tertiò ab Antiquitate, de qua mox. Quartò ab effectu, de quo etiam paulò pòst.

Τίνες εἰσὶν αἱ πίστεις, αἱ τῆς θεοπνεύστου καὶ κανονικῆς γραφῆς τὸ ἀσφαλὲς καὶ πίστιν βεβαιοῦσαι;

Quæ sunt argumenta, quibus certitudo Sacrosanctæ scripturæ Canonicę probatur?

Πλεῖστα

Plurima

Πλεῖστα ὑπάρχουσιν, ὧν ἐνίας ἐκθησόμεθα. Πρώτη μὲν, ἀπὸ ἀξιώματος, ἐκ φανερώσεως θείας. Ὅθεν πολλαχοῦ φασὶ θέμιναν ὁρᾶσθαι τὰ· εἶπε κύριος· τὸ στόμα κυρίου ἐλάλησε· ἐκ, ἀκούσατε ῥῆμα κυρίου, ἐκ τοιαῦτα ἄλλα.

Δευτέρα δ', ἀπὸ θαυμάτων, ἅπερ ἴδια τῆς θείας ἐκ παντοκράτορος φύσεως ὄντα, ἐκείνῳ ἠσφαλίσαντο. Οἷα νεκρῶν ἔξέγερσις, μεταβολὴ ἐκ καινοποίησις πραγμάτων φύσεως, ἡλίου δ' ὅλης ἡμέρας στάσις. Ἔτι, τὸ ἔξ ἡλίου τὸν δρόμον ἀναστρέφεσθαι· τὸ ἀναχωρίσασθαι τὰ ὕδατα, ἐκ τείχων τρόπον ἑκατέρωθεν ὑψωθέντα, ἀσφαλῆ διόδους διοδον τοῖς ἰσραηλίταις. Καὶ τὸ τεκνογόνους καταστῆναι τὰς παρθένους καὶ ἀγόνους τῶν γυναικῶν· τό τε ἐκ παρθένου γεννηθῆναι παῖδα, ἐκ ἄλλα παραπλήσια.

Τρίτη, ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος· δι' ἣν αὕτη ἡ διδασκαλία, καὶ ἥδε ἡ γραφὴ, πρώτη πασῶν ἐστιν, ἀληθέστατον ἂν εἶναι, τὸ ἀρχαιότατον. ὀρθῶς ὑπὸ Τερτυλλιανοῦ ἐλέχθη.

Τετάρτη, ἀπὸ ἀσφαλείας ἐκ ἀληθεύσεως τῶν χρησμῶν καὶ θεσπισμάτων· ὧν οὐδὲν διέπεσεν, ἀλλ' ὑπὸ τῶν τῶν πραγμάτων ἀποβάσεως, τῷ ἀληθῆ αὐτὰ βεβαιῶσαι ὅτε ἐμαρτυρήθη.

Πέμπτη, ἀπὸ τῆς διδασκαλίας τοιᾶς· μυστικὰ ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ ἀκατάληπτα φανερῶντος.

Ἕκτη,

Plurima sunt, quorum quædam recitabimus. Primum sumitur ab Authoritate & patefactione diuina. Vnde passim additur: Dixit Dominus: Locutus est Dominus: Os Domini locutum est: Item: Audite verbũ Domini, &c.

Secundum, à Miraculis, quæ propria sunt diuinæ naturæ, & omnipotentis, quibus est confirmata. Qualia sunt: Resuscitatio mortuorum: mutatio rerum naturæ: Solis statio per integrum diem. Item retrogradum facere Solem. Diuisio aquarum, & quòd instar murorum assurgunt, ac tutum præbuerunt transitum Israelitis. Fœcundatio sterilium, & effœtarum anuum. Partus virginis, & alia similia. Ioſ. 10. 2. Reg. 20. Exod. 14. Gen. 21.

Tertium, ab Antiquitate. Quia hoc doctrinæ genus, & hæc Scriptura, omnium prima est. Verissimum autem, quod primum, rectè Tertullianus dixit.

Quartum à certitudine oraculorum, & vaticiniorum, quibus euentus exactissimè respondit, eorumq; veritatem comprobauit.

Quintum, ab ipso doctrinæ genere, quòd patefacit arcana, & ignota rationi humanæ.

Ἕκτη, ἀπὸ τῆς διηνεκοῦς τῆς ἐν τῇ διδαχῇ ταύτῃ συμφωνίας. Οὐδαμοῦ γὰρ αὐτὴ μάχεται ἑαυτῇ: ἀλλὰ καλλίστην ἔχει τῆς παλαιᾶς τε καὶ καινῆς διαθήκης, τῶν τε προφητῶν, καὶ τῶν ἀποστόλων, ἁρμονίαν, καὶ τῆς πίστεως ἀναλογίαν.

Ἑβδόμη, ἀπὸ τῆς θαυμασίως τὴν ἐκκλησίαν, ἢ τῶν γραμμάτων τούτων ἐστὶ φύλαξ ἐστὶ, διατηρηθῆναι καὶ διατηρεῖσθαι, χωρὶς ἀνθρωπίνης ἰσχύος, συμμαχίας, καὶ ὑπερασπίσεως.

Ὀγδόη, ἀπὸ τῆς πληθύος τῶν αὐτὴν τῷ ἰδίῳ σώματι καὶ αἵματι πιστωσαμένων ἁγίων μαρτύρων, καὶ ὁμολογητῶν ἀναρίθμων.

Ἐνάτη ἡ, ἀπὸ καθολικῆς πείρας πάντων τῶν εὐσεβῶν, ἐν τε προσευχῇ, καὶ πειρασμοῖς δεινοτάτοις, ὡς ἐν θείας ὀργῆς ἔσαι, καὶ πνευματικοῖς ἀσκήσεσι μετανοίας: οἵτινες ἀεὶ τῇ διδασκαλίᾳ ταύτῃ ἐπαναπαύσαντο: ἀληθινήν τε ἐξ αὐτῆς, ὡς ζωσποιοῦ πηγῆς, ζῶντές τε καὶ θνήσκοντες, παράκλησιν καὶ κεφισμὸν τῆς συνειδήσεως ἠρύσαντο.

Sextum, à consensu & perpetuitate huius doctrinæ, quòd sibi vbiq; constat, estq; pulcherrima veteris & noui Testamenti, Prophetarum & Apostolorum harmonia, ac fidei analogia.

Septimum, à miranda Ecclesiæ, quæ custos est horum scriptorum, conseruatione, sine præsidijs, auxilijs & viribus humanis.

Octauum, à multitudine testium, qui suo sanguine eam confirmârunt, Martyres & Confessores innumerabiles.

Nonum, ab vniuersali experientia omnium piorum, in inuocatione, tentationibus grauissimis de ira Dei, & exercitijs spiritualibus pœnitentiæ, qui in hac doctrina semper acquieuerunt, ac veram inde in vita ac morte consolationem perceperunt.

Μῶν τελεία ἐστὶν ἡ γραφὴ, καὶ πρὸς τὴν σωτηρίαν αὐτάρκης;

Est'ne Scriptura sacra perfecta, & ad salutem sufficiens?

Ἰσχυρίζεται Παῦλος, τὰ ἱερὰ γράμματα δυνάσθαι ἀνθρωπον σοφίσαι εἰς σωτηρίαν, διὰ πίστεως τῆς ἐν τῷ Χριστῷ Ἰησοῦ. Καὶ πάλιν αὐτόθι: Πᾶσαν γραφὴν, θεόπνευστον οὖσαν, ὠφέλιμον εἶναι τὸν τοῦ θεοῦ ἄνθρωπον, πρὸς πᾶν

β. Τιμ. γ.

Asserit Apostolus Paulus, Scripturas S. instituere ad salutem per fidem, quæ est in Christo Iesu. Et idem ibidem: Scripturam omnem diuinitus inspiratã, perfectum reddere Dei hominẽ, ad

2. Tim. 3.

πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρτισμένον. Εἰ δὲ ἄρτιον αἱ γραφαὶ ποιοῦσι τὸν ἄνθρωπον: πάντως αὐτὰς ἀρτίας εἶναι κινδυνεύει.

ad omne opus bonum instructum. Quòd si perfectum ipsæ reddunt Dei hominem: ergo ipsas perfectas esse necesse est.

Πράξ. κ'. Ὁ αὐτὸς ἀπόστολος περὶ ἑαυτοῦ μαρτυρεῖ: μὴ ὑποστείλασθαι, φησὶ, μὴ ἀναγγεῖλαι τοῖς φοιτηταῖς, ΠᾶΣΑΝ ΤΗΝ ΒΟΥΛΗΝ τοῦ θεοῦ. Εἰ δὲ τὸ εὐαγγέλιον, ὃ ἐκήρυξαν, ὡς Εἰρηναῖός φησιν, ὕστερον οἱ ἀπόστολοι κατὰ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ ἡμῖν διὰ τῶν γραφῶν παρέδοσαν: ἀναντιλέκτως ἔπεται, τοῖς ἀποστολικοῖς γράμμασι, πᾶσαν τὴν τοῦ θεοῦ περὶ τῆς ἡμῶν σωτηρίας βουλὴν, ἐμπεριειλῆφθαι.

Apostolus Paulus de se testatur, quòd non subterfugerit, quò minus annunciauerit suis, OMNE DEI CONSILIVM. Cùm autem id Euangelium (vt Irenæus loquitur) quod præconiauerunt, postea Apostoli per voluntatẽ Dei nobis in Scripturis tradiderint: ergo in Scripturis Apostolicis, omne Dei consilium de nostra salute continetur.

Act. 20. Iren. lib. 3. cap. 1.

Ἰω. κ'. Ἢ γνώμη συμφρονῶν δὲ ὁ ἀπόστολος Ἰωάννης, περὶ τοῦ ἑαυτοῦ μόνου εὐαγγελίου (ἐν ᾧ ὅμως, οὐ πάντα, ὅσα ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ σημεῖα ἐποιήσε, γράψαι φησὶ) μαρτυρεῖ: αὐτὸ μόνον ἀληθινὸν δὲ σωτήριον Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ υἱοῦ θεοῦ, ἐπίγνωσιν, δὲ σωτηρίας αἰωνίου ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ λήψιν, ἀρκεῖν. Εἰ δὲ πρὸς τὸ λαμβάνειν τὴν αἰώνιον σωτηρίαν, τὸ τοῦ θεοῦ Ἰωάννου εὐαγγέλιον δὲ μόνον ἀρκετόν ἐστι: τί περὶ τῆς ὅλης ἱερᾶς ὁσίας γραφῆς (ἐν ᾗ ποικίλῃ, καὶ ὅτῳ διαφόροι, προφητῶν, εὐαγγελιστῶν, καὶ ἀποστόλων, βίβλοι: τῷ ὄντι πλείστῃ, θείῳ θελήματι, καὶ εὐεργεσίᾳ, ξυλεγραφεῖσαί τε καὶ σωζόμεναι) φρονεῖν δεῖ; ὁπηλίκη τελειότης αὐτῇ; ὥστε, ἃ μόνον ἀδενὸς

Iohan. 20.

In quam sententiam & Iohannes Apostolus de suo tantùm Euangelio: in quo tamen non singula se descripsisse signa, quæ Iesus coram suis discipulis ediderit, testatur: affirmat, quòd ad veram & salutarem Iesu Christi filij Dei agnitionem, & salutem æternam per ipsum consequendã, sufficiat: Quòd si ad vitæ æternæ consecutionem, vel vnicum D. Ioh. Euangelium sufficit: quid de Scripturæ totius Sacrosanctæ, tot tamq; diuersis Prophetarum, Euangelistarum, Apostolorumq; Libris plurimis, qui per Dei voluntatem descripti, eiusq; beneficio extant, sentiendum? Quanta hæc perfectio? Vt nobis ad

ἀδενὸς ἡμᾶς τῶν εἰς σωτηρίαν εἰδέναι ἀναγκαίων ἐν αὐταῖς λείπεσθαι: ἀλλὰ ϛ, ὡς ὅτι μάλιστα ἐντελεῖς αὐτὰς εἶναι, πληροφορηθῆναι.

Τίνος ἕνεκα γραφῶν ταῦτα, ἀναγκαῖον ἦν;

Δι' ἡμᾶς οὖν ἀνθρώπους, ϛ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν: ὅπως ἐξ αὐτῶν γνῶμεν τὸν θεὸν, ϛ τὸ αὐτοῦ περὶ ἡμᾶς φρόνημα, μάθωμεν. Οὕτω δὲ τυφλὸν, τὸ ἀνθρώπινον: ὥστε εἰδέναι τῶν τοῦ θεοῦ, καθ' αὑτὸ νοεῖν. ὥσπερ οὖν τὸν θεὸν εἰδεὶς ἑώρακε πώποτε: ἀλλ' ὁ μονογενὴς υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἡμῖν ἐξηγήσατο: οὕτω ϛ, ἵνα μὴ διὰ τὸ βραχύβιον ἡμῶν, ϛ τὸ εὐβίωτον ῥᾴδιον, ἀνθρώπων παραδόσεις, παραδρήματα, ϛ πλάσματα, ἀντὶ θείου ῥήματος εἰς τὴν ἐκκλησίαν παρενείροιντο, ἢ εἰσωθεῖεν: ἢ ἐκεῖνο, τοῦ σατανᾶ, ϛ κακοήθων ἀνθρώπων, πονηρία κιβδηλεύθείη: ὁ θεὸς διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, τὰ ἑαυτοῦ ἐξελθόντα λόγια ϛ θεσπίσματα, ἀναγραφῶναι εὐδόκησεν: ἐν ὑπηρεσίᾳ τῶν προφητῶν, ϛ ἀποστόλων, ϛ εὐαγγελιστῶν: τοῦ γνωσθῆναι πάντας τοῖς χρόνοις ἀναμφιβόλως τῇ ἐκκλησίᾳ εἶναι: ὅπως αὐτὸς περὶ τοῦ ἡμετέρου γένους γνώμης ἔχοι: ὅ, τι τε τὸ ῥῆμα, τὸ ἐξ αὐτοῦ ἐκδοθὲν: ἵνα ἤδη μὴ ὦμεν νήπιοι, κλυδωνιζόμενοι, καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας: ἐν τῇ κυβείᾳ τῶν ἀνθρώπων,

Ἰωαν. ά.

Ἐφεσ. δ.

salutem scitu necessarium, nihil in illis deesse posit, sed summam in illis contineri perfectionem, certissimè statuendum.

Cur necesse fuit scribi ista?

Propter nos homines, nostramq; salutem, vt hinc Deum, eiusq; voluntatem agnoscere discamus. Tanta est enim ingenij humani cæcitas, vt nihil eorum, quæ Dei sunt, intelligat. Sicut ergo Deum nemo vidit vnquam, sed filius, qui est in sinu Patris, enarrauit nobis: ita etiam ne propter humanæ vitæ breuitatem ac fugacitatem, Traditiones hominum, commenta & figmenta, pro Dei verbo Ecclesiæ obtruderentur, aut illud Satanæ ac hominum malitia corrumperetur: Deus per Spiritum suum Sanctum à se prodita oracula describi voluit, ministerio Prophetarum, Apostolorum, & Euangelistarum, vt certò omnibus temporibus Ecclesia constaret, quanam esset ipsius voluntas erga genus humanum, quodnam etiam verbum ab ipso editum, vt iam non simus paruuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ, in nequitia hominum, in astutia, ad circumuenti-

Ephes. 4.

πων, ἐν πανουργίᾳ, πρὸς τὴν μεθοδείαν τῆς πλάνης. Τούτῳ τοίνυν τῷ βεβαιοτέρῳ προφητικῷ λόγῳ προσέχοντες, ὡς λύχνῳ φαίνοντι ἐν αὐχμηρῷ τόπῳ, καλῶς ποιεῖτε, φησὶ Πέτρος.

Β. πέτ. ά.

Τίς, ἡ ὠφέλεια τῆς γραφῆς;

ῥωμ. ιέ.

Πολύχρης ἐστὶ, καθὼς ἀπεφθέγξατο ὁ ἀπόστολος. Ὅσα προεγράφη, φησὶν: εἰς τὴν ἡμετέραν διδασκαλίαν προεγράφη: ἵνα διὰ τῆς ὑπομονῆς, καὶ τῆς παρακλήσεως τῶν γραφῶν, τὴν ἐλπίδα ἔχωμεν. Καὶ ἀλλαχοῦ ὁ αὐτὸς: πᾶσα γραφὴ, θεόπνευστος: καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ: ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρτισμένος.

Β. τιμ. γ.

Ἐπὶ τούτῳ ἡμᾶς αὐτὸς ὁ θεὸς ἀποπέμπει, διὰ τῶν ἑαυτοῦ προφητῶν καὶ τοῦ χριστοῦ, καὶ τῶν ἀποστόλων: ὅπως αὐτῷ ἀκούωμεν, μανθάνωμεν, ἐν αὐτῇ μελετῶμεν ἡμέρας καὶ νυκτός.

Ψάλ. ά.

Ταύτῃ μηδὲν προστῶμεν: Δευτερ. δ'. καὶ ιβ'. Ὃ ἐγὼ ἐντέλλομαί σοι, τοῦτο μόνον ποίει τῷ κυρίῳ. Οὐ προσθήσεις πρὸς αὐτὸ, οὐκ ἀφαιρήσεις ἀπ' αὐτοῦ.

Ἡσαΐου ἡ. πρὸς τὸν νόμον μᾶλλον, καὶ πρὸς τὴν μαρτυρίαν. ἐὰν γὰρ μὴ εἴπωσι κατὰ τὸ ῥῆμα τοῦτο: οὐκ ἔσται αὐτοῖς ἑωθινὸν φῶς.

Λουκ. ιϛ'. ἔχουσι μωσέα, καὶ τοὺς προφήτας: ἀκουσάτωσαν αὐτῶν.

uentionem erroris. Huic ergò doctrinæ firmiori Propheticæ attendentes, tanquam lucernæ lucenti in loco caliginoso, benefacitis, in quit Petrus. 2. Pet. 1.

Quæ est vtilitas Scripturæ?

Multiplex est, sicut recenset Apostolus. Quæcunq; scripta sunt, in nostram doctrinam præscripta sunt, vt per patientiam & consolationem Scripturarum, spem habeamus. Et idem alibi: Rom. 15.

Omnis Scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad institutionem, quæ est in iustitia, vt integer sit Dei homo, ad omne opus bonum paratus. 2. Tim. 3.

Ad hanc nos Deus ipse remittit per suos Prophetas, Christum & Apostolos, vt hanc audiamus, discamus, in ea meditemur dies & noctes.

Ad hanc nihil addamus. Deut. 4. & 12. Quod ego tibi præcipio, hoc tantùm facito Domino: Nec addas quicquam, nec minuas.

Isaiæ 8. Ad legem magis, & ad testimonium. Quod si non dixerint iuxta verbum hoc, non erit eis matutina lux.

Luc. 16. Mosen habent & Prophetas, hos audiant.

Ἰωάν. ε. Ἐρευνᾶτε τὰς γραφὰς, ὅτι ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν (καλῶς φρονοῦντες) καὶ ἐκεῖναί εἰσιν, αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ.

Ex his Christus ipse & Apostoli sua probant docentes, cùm dicunt: Sic Scriptum est, &c. & non solum cum Pharisæis, sed etiam cum Diabolo disputantes, hinctela petunt. Hoc Dei ver- Ephes. 6.
Ἐφες. ϛ. bum descriptum, gladius est Spiritus.

Ioh. 5. Scrutamini Scripturas, in quibus vos vitam habere putatis æternam (& rectè quidem) & illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me.

Ex his Christus ipse & Apostoli sua probant docentes, cùm dicunt: Sic Scriptum est, &c. & non solum cum Pharisæis, sed etiam cum Diabolo disputantes, hinctela petunt. Hoc Dei verbum descriptum, gladius est Spiritus.

Τίς ἐστι τρόπος τῆς ἱερᾶς ἑρμηνεύειν γραφάς;

Quis est modus interpretandi Scripturam sacram?

Ὁ Παῦλος διδάσκει, ὅτι θέλει, πᾶσαν προφητείαν, ὁ ἐστι, γραφῆς ἱερᾶς ἑρμηνείαν καὶ ἀφόπτυξιν, γίνεσθαι
ῥωμ. ιβ. κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως. ἡ δὲ πίστις, ἐξ ἀκοῆς: ἡ δὲ ἀκοὴ διὰ ῥήματος θεοῦ. Τοιγαροῦν ἀντιβολὴ γινέσθω, καὶ αὐτέξεπασις, τόπων καὶ ῥήσεων τῆς γραφῆς τῶν παραπλησίων: καὶ τὰ ἀσυμφερόντως ἔχοντα, διὰ τῶν συμφερόντων διερμηνεύεσθω: σκέψις προσιθέσθω, ἀπὸ πίστεως ἀφορμῆς καὶ αἰτίας αὐτὰ ἕκαστα ἐρρέθη: αἱ προεισάσης θεωρείσθωσαν, τὰ ἡγούμενα, τὰ ἑπόμενα: εὐσεβοῦς ἡγεμονίας ἐπικλήσεως τοῦ ὀνόματος τοῦ θεοῦ, ἐφ' ᾧ παρὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος φωτίζεσθαι. Προσχρήσθω καὶ ἄλλα βοηθήμασι: οἷον, γλωσσῶν μάθησις, μάλιστά τε τῶν ἑωρυφαίων, ἐν οἷς συνετάχθησαν αἱ ἱεραὶ βίβλοι: καὶ

Rom. 12.

Paulus docet, dum vult, omnem Prophetiam, hoc est, Scripturæ sacræ interpretationem, fidei esse analogam. Fides autem ex auditu est, auditus per verbum Dei, Collatio itaq; locorum Scripturæ fiat consimilium, & obscuriora per apertiora declarentur, considerata occasione dictorum, circumstantijs, antecedentibus, & consequentibus, cum pia inuocatione nominis diuini, pro Spiritus sancti illustratione. Huc accedant & alia adminicula, studium linguarum, & præcipuè illarum, in quibus Sacra Biblia sunt scripta, & fontes

ἀπὸ τῶν πηγῶν βαδιζέσθω. οὐκ ἐκ τῆς φράσεως εὖ νοηθείσης, ἀλλὰ διώκωμεν μᾶλλον δεξιῶς κρίνεσθαι.

Οἷς συνάδει ὁ μέγας Βασίλειος, ἵνα τί ἀπὸ λέξεως γράφων, Ἐὰν ἡμῖν ἐντολὴ δοθῇ: πῶς ἠγνοήκαμεν, μὴ ἐπενεχθῇ: ἀναχώμεθα ἐπὶ κύριον, λέγοντα, ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς: καὶ μιμησώμεθα οὐκ ἀποστόλους, αὐτὸν τὸν κύριον ἐπερωτήσαντας τὴν ἑρμηνείαν τῶν παρ' αὐτοῦ εἰρημένων: ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΑΡ' ΑΥΤΟΥ, οὐκ ἐκ τῶν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ εἰρημένων μανθάνωμεν τὸ ἀληθὲς καὶ σωτήριον.

Βασίλ. Βιβ. 6. περὶ Βαπτ. ζητήμ. 4.

Καὶ ὁ θεῖος Ἀμβρόσιος: Πολλὴ μέν, φησὶν, ἀσάφεια, ἐν ταῖς προφητικαῖς γραφαῖς: ἐὰν δέ σου κλείσῃ τινὰ νοῦς σε, ΤΗΝ ΤΩΝ ΓΡΑΦΩΝ ΘΥΡΑΝ κρούσῃς: καὶ τὰ κεκρυμμένα ἐπιμελῶς βασανίσῃς: καὶ μικρὸν δέχῃ συλλογίσασθαι τὰ εἰρημένα. ΚΑΙ ΑΝΟΙΓΗΣΕΤΑΙ ΣΟΙ ἐκ τοῦ ἄλλου, ἀλλ' ἐκ τοῦ θείου ῥήματος.

Ἀμβρόσ. ἐξαημήν. εἰς ψαλμ. 118. λόγ. η.

Καὶ Αὐγουστῖνος ἔφη, ἔστι μέν τινα ἃ ἐν ταῖς γραφαῖς ἀσαφῆ καὶ δυσνόητα εἶναι λέγει: μηδὲν δ' ἄλλο τόπος ἐνεῖναι διδάσκει, παρὰ τὰ ἀλλαχοῦ σαφέστατα λεγόμενα, ἐνθυμούμενος, ὅτι καὶ μεγαλοπρεπῶς ἂν, καὶ σωτηρίως, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἔτι τὰς ἁγίας γραφὰς ἐκέρασεν: ὥστε

Αὐγουστ. ἐν διδασκαλίας χριστ. βιβ. β. κεφ. 6.

fontes inspiciantur. Nam ex phrasi rectè intellecta, multa possunt iudicari dexteriùs.

In quam sententiam & Basilius scripsit. Si verò præceptum nobis datum fuerit, quomodo autem, non additum fuerit: assimamus Dominum dicentem: Perscrutamini Scripturas: & imitemur Apostolos, qui ipsum Dominum interrogauerunt, de interpretatione eorum, quæ ab ipso dicta fuerũt. ET EORVM, quæ ab ipso dicta sunt, ex his, quæ in alio loco dicta sunt, veritatem ac salutare discamus.

Basil. lib. 2. de Baptismo, quæstione 4.

Et D. Ambrosius, Multa obscuritas in Scripturis Propheticis: sed si manu quadam mentis tuæ SCRIPTVRARVM IANVAM PVLSAVERIS: & ea quæ sunt occulta, diligenter examines, paulatim incipis rationem colligere dictorum. ET APERIETVR TIBI non ab alio, sed à Dei verbo.

Ambrosius Comment. in Psal. 118. Serm. 8.

Et Augustinus quædam in Scripturis obscura & difficilia esse dicit: nec tamen aliud illis contineri docet, quàm quæ alibi planissimis verbis proponantur, addens: Magnificè igitur & salubriter Spiritus S. ita Scripturas sanctas modificauit, vt

Augustin. de doctrina Christ. lib. 2. cap. 6.

locis

διὰ φωτεινοτέρων μὲν τόπων, τῷ λιμῷ ὑπαντήσαι: διὰ δὲ ἀμυδροτέρων τὸν κόρον ἀποτρίψασθαι. εὐδὲν γὰρ σχεδὸν ἐν τοῖς ἀμυδροτέροις ἐκείνοις ὀρύττοντες ἀνακαλύπτομεν: ὅσα σὺν ἀντρανότητι παρασαθῆν ἀλλαχόθι εὑρίσκοιτο.

Ἆρ' ἔν ἐστιν ἀσαφὴς, ἡ γραφή;

Ἡ διάνοια τῆς γραφῆς, φανερά ἐστιν, ἄλλως τε, ἐπὶ τῷ χριστῷ ἐν σαρκὶ φανερωθέντι, πᾶσι τοῖς ἀληθῶς εἰς αὐτὸν πιστεύουσι: κατὰ τὸν κύριον, διὰ τοῦ Ἱερεμίου ἐπαγγελίαν, τὸν: Πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ αὐτῶν, ἕως μεγάλου αὐτῶν: ὅτι ἵλεως ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν: καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι.

Ἱερεμ. λά.

Καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ Παῦλος: τίς ἔγνω νοῦν κυρίου, ὃς συμβιβάσει αὐτόν; ἡμεῖς δὲ νοῦν ΧΡΙΣΤΟΥ ἔχομεν. Ἀλλὰ πόθεν; ἡμῖν δὲ ὁ θεὸς ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ: ἵνα εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ δωρηθέντα ἡμῖν: ἃ καὶ λαλοῦμεν: οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις: ἀλλ' ἐν διδακτοῖς πνεύματος ἁγίου, πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνοντες. Ὁ πνευματικὸς ἀνακρίνει πάντα.

α. Κορ. β. Αὐτόθι.

Διὰ τοῦτο, φῶς ἡ γραφὴ αὕτη προσυγχωρεύεται, καὶ λύχνος τοῖς ποσὶν: ὧν δὴ καὶ ἑαυτοῦ ὀφθαλμὸς φωτίζεσθαι ὁ προφήτης Δαβὶδ δεῖται: ἵνα κατανοήσῃ τὰ θαυμάσια ἐκ τοῦ νόμου κυρίου.

ψαλ. ριθ. δ' ὅλῳ.

Προσω-

locis apertioribus fami occurreret, obscurioribus autem fastidia detergeret. Nihil enim ferè de illis obscuritatibus eruitur, quod non planissimè alibi reperiatur.

Est ne obscura Scriptura?

Sententia Scripturæ est manifesta, præsertim Christo exhibito, omnibus verè in ipsum credentibus, iuxta promissionem Domini per Hieremiam: Omnes me cognoscent, à minimo usq; ad maximum. Quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius. Ierc. 31.

Sicut Paulus quoq; inquit: Quis cognouit mentem DOMINI, qui consilium daturus sit illi? Nos autem mentem CHRISTI tenemus. Sed vnde? Nobis autem DEVS reuelauit per Spiritum suum, vt sciamus, quæ à CHRISTO donata sint nobis, quæ et loquimur, non sermonibus, quos docet humana Sapientia, sed quos docet Spiritus sanctus, spiritualibus spiritualia comparantes. Spiritualis diiudicat omnia. 1. Cor. 2. Ibid.

Ideo hæc Scriptura sacra, Lux dicitur, & lucerna pedum, qua suos oculos Dauid Propheta illuminari petit, vt videat mirabilia de lege Domini. Psal. 119. per totum.

Dicitur

β΄. πέτ. ά. Προσηλοτέρως ἔχομεν τῷ προφητικῷ λόγῳ βεβαιότερον· ὃ καλῶς ποιεῖτε προσέχοντες, ὡς λύχνῳ φαίνοντι ἐν αὐχμηρῷ τόπῳ.

Dicitur & ſermo firmior Propheticus à Petro Apoſtolo, cui tanquam lucernæ lucenti in loco caliginoſo, ſit attendendum. 2. Pet. 1.

Ἆρα τοίνυν πάντες ὁρῶσι καὶ νοοῦσι τὴν γραφήν;

ά. Κορ. β΄. Οὐ δέχεται ὁ ψυχικὸς ἄνθρωπος· ἀλλ' ἔστιν αὐτῷ μωρία· καὶ οὐ δύναται γνῶναι, ὅτι πνευματικῶς ἀνακρίνεται, ἔστιν αὐτῷ ἡ γραφὴ, ὡς βιβλίον κατεσφραγισμένον, ὃ οὐ δύναται ἀνοίξαι.

Ergo ne omnes vident & intelligunt Scripturam?

Hoc animalis homo non percipit, ſed eſt illi ſtultitia: & non poteſt intelligere, quia de ſpiritualibus examinatur. Eſt illi Scriptura tanquam liber ſignatus, quem aperire non poteſt.

ἀποκαλ. ε΄. Εἰ δὲ καὶ ἔστι (φησὶ τὸ ἐκλογῆς σκεῦος ἐκεῖνο θεὸς) κεκαλυμμένον τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν· ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἐστὶ κεκαλυμμένον. ἐν οἷς ὁ θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων: ΕΙΣ ΤΟ ΜΗ ΑΥΓΑΣΑΙ ΑΥΤΟΙΣ τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ χριστοῦ, ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ. Ὥσωσὶ ἐν τῇ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς προλαβόντι κεφαλ. ἐπόδειγμα προτίθησι, τοὺς τὰ νοήματα πωρωθέντας Ἰουδαίους: κάλυμμα ἔχοντας ἐπὶ τῇ καρδίᾳ αὐτῶν κείμενον, ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει μωσέως, ἕως τοῦ προφητῶν: ὃ τότε περιαιρεθήσεσθαι, ἡνίκα ἂν ἐπιστρέψωσι πρὸς κύριον χριστὸν, ὅς ἐστι νυμφίος. Οὗ ἐστὶ τὸ πνεῦμα κυρίου (φησὶν) ἐκεῖ ἐλευθερία. Ἡμεῖς δὲ πάντες, ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ δόξαν κυρίου κατοπτριζόμενοι, τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ κυρίου πνεύματος. πάντα

β΄. Κορ. δ΄. *Quòd ſi, inquit electum illud Dei organum, Euangelium noſtrum opertum eſt, in his qui pereunt, opertum eſt. In quibus Deus huius ſeculi excæcauit corda infidelium, NE FVLGEAT ILLIS GLORIA CHRISTI, qui eſt imago Dei. Sicut in eadem Epiſtola, capite præcedenti, exemplum proponit Iudæos excæcatos, qui velum habent ob oculos cordis in lectione Moſis & Prophetarum, quod tùm demum tolletur, cùm conuerſi fuerint ad Chriſtum, qui eſt Sponſus. Vbi autem Spiritus Domini, ibi libertas. Nos autem omnes, reuelata facie gloriam Domini ſpeculantes, in eandem imaginem transformamur, à claritate in claritatem, tanquam à Domini Spiritu.* 2. Cor. 4.

Omnia

Πάντα ἂν πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν, ἐν τῇ γραφῇ ἡνεῳγμένα εἶεν, καὶ φανερά;

Ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἰρήκαμεν, ὅτι καθ' ὑπόθεσιν τὰς ἀμφοίας τῶν γραφῶν: τοῦτο μὲν, ἐκδηλον εἶναι πᾶσι τοῖς ἀληθῶς πιστεύουσιν εἰς τὸν χριστόν. Ἐντεῦθεν γὰρ γινώσκουσι τὸν τρόπον, πῶς δεῖ τῆς σωτηρίας τυγχάνειν. Οὕτω δηλονότι τὸν θεὸν ἀγαπῆσαι τὸν

Ἰωάν. γ. κόσμον: ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν μονογενῆ δοῦναι: ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. Εἰς ὃ, τοῖς προφήταις ὁμοθυμαδὸν συμπεφώνηται πᾶσι. Πράξ. ι. τούτῳ (τῷ χριστῷ) πάντες οἱ προφῆται μαρτυροῦσι: ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαβεῖν διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, πάντα τὸ πιστεύοντα εἰς αὐτόν.

Οὐ πᾶσι δ' ὁμοίως, πᾶσαι καὶ ἕκασαι τῆς ἱερᾶς γραφῆς ἀγνῶμαι, διεωραμμέναι καὶ ἐγνωσμέναι εἰσί. τοῦτο γὰρ διά τε ἄλλα, καὶ διὰ τὸ ἐξωτικὸν καὶ ξένον τῆς ἐν τῇ γραφῇ φράσεως.

Οὐδ' αὖ πάντες, καὶ ἕκαστοι εἰσὶν, ἢ εἶναι δύνανται, ἢ ὀφείλουσι, προφῆται: τοῦτέστιν, ἑρμηνεῖς καὶ ἐξηγηταὶ τῶν γραφῶν. ἴδιον γὰρ τοῦ ἁγίου πνεύματος χάρισμα, τοῦτο. ᾧ μὲν γὰρ (φησὶν ὁ

ά. Κορ. ιβ'. ἀπόστολος) διὰ τοῦ πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας: ἄλλῳ δὲ, λόγος γνώσεως, κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα. ἑτέρῳ δὲ, γένη γλωσσῶν: ἄλλῳ δὲ, ἑρμηνεία γλωσσῶν. Ὅσα δὲ, πρὸς τὴν σωτηρίαν ἀναγκαῖα, καὶ ἱκανὰ: ταῦτα πᾶσιν ἔγνωσται τοῖς πιστεύουσι. Πόθεν

Omnia ne igitur omnibus credentibus in Scriptura aperta sunt & manifesta?

Antea dictum & responsum est, de sententia Scripturæ: hanc esse manifestam omnibus verè credentibus in Christum. Hinc enim cognoscunt modum & rationem salutis. Quòd videlicet Deus mundum sic dilexerit, vt filiũ suum vnigenitũ daret, quò omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Qui est Prophetarum omnium concors & vnanimis consensus. Actor. 10. Christo omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius omnes qui credunt in eum.

Non aũt æquè omnibus omnes & singulæ Scripturæ sacræ sententiæ sunt cognitæ & perspectæ. Idq; cũ alias ob causas, tũ propter Scripturæ S. peregrinam phrasin.

Nec omnes & singuli sunt, aut esse possunt vel debent, Prophetæ hoc est, interpretes Scripturæ. Peculiare enim hoc Spiritus S. donum est. Alij, inquit Apostolus, per Spiritũ datur sermo sapientiæ: alij aũt, sermo scientiæ, in eodem Spiritu: alij genera linguarum: alij interpretatio sermonum. Quæ verò ad salutem sunt necessaria, & sufficiunt, illa omnibus credentibus nota sunt. Vnde

Πόθεν τὰς περὶ τῶν πίστιν διαφορὰς διακριθήσεται διδάσκαλος;

Ἐκ τῆς αὐτῆς ἁγίας γραφῆς. ὁ γὰρ κύριος, τοῖς Φαρισαίοις περὶ τῆς πίστεως διαπληκτιζόμενος, ἀεὶ ἐκ τῆς γραφῆς τὰς ἀποκρίσεις ποιεῖται: αὐτάς τε διελέγχει, λέγων: οὐκ ἀνέγνωτε; ἔστιν γεγραμμένον; τί γέγραπται ἐν τῷ νόμῳ; πῶς ἀναγινώσκεις;

Καὶ τὴν τῶν πλανᾶσθαι αἰτίαν, εἰς τὴν περὶ τὸν νόμον ἄγνοιαν μεταθήσει, Πλανᾶσθε, φησὶν, ἐκ εἰδότες τὰς γραφάς. Οὐ λέγει τὰ ἱερὰ βιβλία, βίβλον αἱρέσεων εἶναι: ἀλλὰ τὴν περὶ αὐτὰ ἀπαιδευσίαν. Οὐδ' αὖ περιαιρεῖται, ἀλλὰ κατακρίνει, τὰς παραδόσεις τῶν πρεσβυτέρων, ματθ. ιε. καὶ ἄλλοθι.

Οὕτως Ἀπολλὼς ἀνὴρ δυνατὸς ἐν ταῖς γραφαῖς, εὐτόνως διακατηλέγχετο τοῖς Ἰουδαίοις δημοσίᾳ. ΕΠΙΔΕΙΚΝΥΣ ΔΙΑ ΤΩΝ ΓΡΑΦΩΝ, εἶναι τὸν χριστὸν Ἰησοῦν.

Ἀλλὰ ἡμεῖς, ἵνα λόγῳ χάριν, μάλιστα γνώριμα προβάλωμεν παραδείγματα: ἵνα τῷ πᾶσι τὸ πρᾶγμα φανερὸν καταστήσωμεν.

Κελεύουσιν οἱ περὶ τὸν ἀρχιερέα, ἐπικαλεῖσθαι σοῦ ἐν χριστῷ ἀποθανόντας, βοηθοὺς ἐν ἀνάγκαις. Εὐκρινὲς, τὸ προβλημα, ἔκ τε τῶν ἁγίων γραφῶν, καὶ ἐκ τῆς κατηχητικῆς παιδιᾶς διδασκαλίας. Ἄβρααμ (φησὶν ἡ ἐκκλησία παροιμιάζουσα) ἠγνόησεν ἡμᾶς: ἰσραὴλ οὐκ ἔγνω ἡμᾶς: ἀλλὰ σὺ, κύριε πατὴρ

Vnde Religionis Controuersiæ diiudicandæ?

Ex eadem Scriptura sacra. Christus enim cum Pharisæis de Religionis articulis agens, ex Scriptura semper respondet, eosq; conuincit, dicens: Non legistis? Sic scriptum est: Quomodo scriptū est in Lege? Quomodo legis?

Et causam errorum in Legis ignorantiam transfert. Erratis, inquiens, nescientes Scripturas. Matth. 22. *Non dicit, Biblia sacra librum esse Hæreseōn, sed eius ignorantiam. Nec curat, sed damnat Traditiones Maiorum. Matth. 15. & alibi.*

Sic Apollo, vir potens in Scripturis, vehementer Iudæos conuincebat publicè, Actor. 18. *OSTENDENS PER SCRIPTVRAS, quòd Iesus esset Christus.*

Nos quoq; verbi gratia, notissima quædam proponamus exempla, quibus rem omnem planam faciemus.

Docent Pontificij, mortuos in Christo, inuocandos opitulares in necessitatibus. Facilis est diiudicatio, cùm ex S. Scriptura, tum ex Catechismi puerilis doctrina. Abraham, inquit Ecclesia apud Esaiam, nescivit nos: Israel nos Isa. 63. *ignorauit. Tu autem Domine*

pater

πατὴρ ἡμῶν, λυτρωτὴς ἡμῶν, τοῦτο τὸ ὄνομα, σὸν ἀπ' αἰῶνος.

ματθ. ς'. λεκ. ιά. Οὕτως ἐν τῇ κατηχήσει παρακληθεὶς, ὑπό τε τῶν μαθητῶν ὁ κύριος, διδάσκειν αὐτοὺς εὔχεσθαι, εἶπεν. Ὅταν προσεύχησθε, λέγετε: Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Οὐκ ἐπὶ πατριάρχας, ἢ προφήτας, τοὺς προσφωνεῖν αὐτοῖς, ἢ ἐπιβοᾶσθαι αὐτοὺς; ἀπαπέμπων: ἀλλὰ τὸν εὐθεῖαν σωτόμως πρὸς θεὸν, τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα.

Ὁμοιοτρόπως, περὶ τῆς χρήσεως τοῦ ἁγίου δείπνου. Οὐ γὰρ οἱ εὐαγγελισταὶ μόνοι, τὴν αὐτὴν περὶ χριστοῦ διάταξιν ἀνέγραψαν: ἀλλὰ καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ἀπὸ τοῦ κυρίου παραλαβεῖν, καὶ τοῖς Κορινθίοις παραδοῦναι, μαρτυρεῖ: καθάπερ τῇ τῶν ἐκκλησίαι διετυπώσατο, ὁλόκληρον δηλαδὴ: θέλων, πάντας, καὶ αὐτοῦ τοῦ λαϊκοὺς, τοῦ κυρίου αἵματος, ἐν τῇ τοῦ ποτηρίου χρήσει, γίνεσθαι μετόχους. Πίετε ἐξ αὐτοῦ ΠΑΝΤΕΣ. τοῦτο τὸ ποτήριον, ἡ καινὴ διαθήκη, ἐν τῷ αἵματί μου. Ὅπερ ὁμολογεῖ μὴν ἡ ἐν Κωνσταντίᾳ σύνοδος: ὅμως οὐκ ἐν ΠΑΝΤΕΣ, ἐποίησαν κακοχόλως, ΟΥ ΠΑΝΤΕΣ: ἀλλὰ μόνοι οἱ ἱερεῖς, ἐν τῇ ἱερουργίᾳ, τῇ μίσῃ καλενδῇ: ἧς ὅμως ἐδεμίαν ἠνύσαν μνείαν, ἐν τῇ πράξει τῆδε ποιησάμενος ὁ χριστὸς φανερός ἐστι.

pater noster, redemptor noster: hoc nomen tuum à seculo.

Sic in Catechismo Christus rogatus à discipulis, vt ipsos doceret orare, respondit: Si vultis orare, dicite: Pater noster, qui es in cœlis. Non ad Patriarchas aut Prophetas, vt ipsos compellent aut inuocent, ablegat, sed rectà ad Deum patrem cœlestem. Matth. 6. Luc. 11.

Eodem modo de Cœnæ vsu non soli Euangelistæ, Christi institutionem describunt: sed etiam Apostolus Paulus, se à Domino accepisse, & sic tradidisse, testatur, vt describit, Corinthiorum Ecclesiæ, integram nempe, vultq; omnes, etiam Laicos, sanguinis Domini in calicis vsu fieri participes. Bibite ex hoc OMNES. Hic calix nouum Testamentum est in meo sanguine. Quod fatetur Concilium Constantiense: & tamen ex OMNES, faciunt malè feriati, NON OMNES, sed soli sacerdotes in Missa, cuius tamen nulla fit prorsus in illa actione, à Christo mentio.

Τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅ ἀπόστολος λέγων τὸ τίμιον, ὁ γάμος, ΕΝ ΠΑΣΙΝ: ὅτι τοῖς ῥήμασιν αὐτοῦ διαμέσως ἀντιλέγουσιν: ὅτι ΟΥΚ ΕΝ ΠΑΣΙΝ, ΑΛΛΑ ΕΝ ΜΟΝΟΙΣ ΤΟΙΣ ΛΑΙΚΟΙΣ. Καὶ ἑπόντος: Διὰ τὰς πορνείας, ΕΚΑΣΤΟΣ τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω: ὅτι τὰ σκιφαιέστατα τοῦτο ῥήματα δρεπάνης: καὶ προτιμῶσι τὴν τῶν ἱεροπιῶν πολυπλανῆ λαγνείαν: φάσκοντες, αὐτοῦ ἧττον ἁμαρτάνειν, ἔτως ἀσελγαίνοντας: ἢ σεμνῶς καὶ σωφρόνως ἐν τῷ τιμίῳ γάμῳ διάγοντας.

Οὕτω πάλιν χράφει, τὸ ἅγιον πνεῦμα ῥητῶς λέγον: ὅτι ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως, προσέχοντες διδασκαλίαις δαιμονίων. Καὶ, τίνες αὗται; ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων: κεκαυστηριασμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν: κωλυόντων γαμεῖν: ἀπέχεσθαι βρωμάτων, ἃ ὁ θεὸς ἔκτισεν.

Ἀλλ' ἀδὴ ὡς βλέπειν τοῦτο, ἢ προσέχειν αὐτοῖς τῷ γάμῳ, βάλλονται πολλοί: ἀλλ' ἀναχωρεῖντες, ἀπείχεσθαι, καὶ προίεσθαι (τοῖς δὲ μεσουρανοῦντος ἡλιακοῦ φωτὸς φανερωτέραις μαρτυρίαις ἀντιβαίνοντες) τῶν παχειῶν καὶ ψηλαφητῶν πλανῶν καὶ σφαλμάτων τούτων. Ἐνταῦθα δὴ οὐκ ἔχει λόγον, τῆς ἱερᾶς γραφῆς ἀσάφειάν τινα, ἢ ἀμφιβολίαν, αἰτιᾶσθαι: ἀλλ' ἢ τὸ τυφλόν, καὶ παράφορον δὲ νοῦ αὐτῶν; ἢ διαβολικῷ

Sic cùm Apostolus dicit: Honorabile coniugium IN OMNIBVS: isti verbis Apostoli apertissimè contradicunt: NON IN OMNIBVS, SED IN SOLIS LAICIS. Item: Ad vitandam fornicationem, VNVS QVISQVE habeat vxorem suam. Isti negant manifestissima hæc verba, & potùs ferunt in sacrificulis vagas libidines, eosq; minùs hoc modo peccare asserunt, quàm si honestè, castè & pudicè in honorabili viuant coniugio.

Ita Paulus scribit, Spiritum sanctum manifestè prædixisse, quosdam à fide defecturos, docentes doctrinas Dæmoniorum. Et quænam illæ sint, vt caueri possint, subijcit: Prohibentium nubere, & cibos, quos Deus creauit.

Nec tamen hæc videre aut animaduertere volunt multi, sed mordicus retinent & defendunt, contra luce meridiana clariora Scripturæ testimonia, palpabiles errores istos. Vbi non potest Scriptura sacra obscuritatis vel ambiguitatis argui: sed vel cæcitas ipsorum & dementia, vel Diabo-

λικὴν ἀπτικρυς πονηρίαν ἢ κακοηθείαν: ὅτι εἰς νοῦν ἀδόκιμον οἱ τοιοῦτοι παρεδόθησαν: αἰτ' ὧν τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐ δέχονται, εἰς τὸ σωθῆναι αὐτούς. Ὥστε πέμπει αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐνέργειαν πλάνης: εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς τῷ ψεύδει, ἵνα πληνθέντες ἀπόλωνται.

Ἐντεῦθεν δὴ ὁρᾶν, τί τολμῶσι τὰς θεοπνεύστους γραφὰς, καὶ πάντα τρόπον ἐπιχειροῦσιν ἀναπίπτειν ποιεῖν: ἀλλ' ἀνέχονται προσδέχεσθαι αὐτὰς ἐν κεφαλαίῳ: ἀλλ' εἰς παραδόσεις ἀγράφους, πατέρας, συνόδους, παλαιὰ ἔθη, καὶ ἐκκλησίαν δὴ οἵαν ἦν, τῷ δίκῃ ἐφιᾶσιν: ἐν τούτοις δῆθεν τὰς νικὰν ἐλπίδας ἔχοντες.

Ἡμεῖς δὲ, μὴ δὲ προφήτας δὲ πυρὶ, ὅπι τὸν νόμον, καὶ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ, ἐφιέμεθα: τοῦτο ὅπικαλούμεθα: καθ' ὃ ἐπιδὴ οὐ πιστεύουσι τὰς κρίσεις ὁ ἀποφάσεις ἐκεῖνοι: οὐκ ἔστι φῶς αὐτοῖς ἐωθινὸν: ἀλλὰ σκότος πάχος, καὶ καρδίας ἄχος: ἐν ᾧ ἀπολοῦνται, καταρασοῦνται μὴ τὸν πεπωρωμένων Ἰουδαίων, τὸν βασιλέα καὶ θεὸν αὐτῶν.

Ταῦτα, εἰς τιμὴν καὶ δόξαν δὲ θεοῦ, καὶ εἰς τῆς ἐκκλησίας θεοφανερώτατα καὶ θεοπαράδοτα γραφῆς σύσασιν, ἀδρότερον μὲν τελειόνων ἐρωτημάτων, ἀρχὴν προσεκτέθεται ἔδοξε: καὶ τοῖς ἐψευσμένοις τῆς ψευδοῦς καὶ ἀντιχρίστου συναγωγῆς ἐγκωμίοις ἀντιθῆναι:

lica planè malitia: quòd in sensum reprobum tales sunt traditi, propterea, quòd dilectam veritatem recipere nolint, vt salui fierent: ideo Deum efficaces illis immittere errores, vt credant mendacijs, & seducantur ac pereant.

Hinc adeo fit, quòd Scripturas sacras, quibuscunq; possunt modis, suspectas reddere conantur, nec admittere volunt vt Iudicem: sed ad Traditiones non scriptas, Patres, Concilia, consuetudinem longi temporis, & Ecclesiam, nescio quam, prouocant, in quibus spem illi victoriæ ponunt.

Esaiæ, 8. *Nos verò cum Propheta Dominum ad Legem & testimonium eius prouocamus: secundum quod cùm non pronuncient, ideo non erit eis matutina lux, sed terror & error, vt de bobus Hannibalis dicitur, in quo corruent & peribunt, & maledicent cum excæcatis Iudæis, Regi suo, & Deo suo.*

Hæc in laudem ac gloriam Dei, ac sacrosanctæ Scripturæ diuinitus traditæ & patefactæ, copiosius & pluribus Quæstionibus ab initio præmittere, falsisq; falsæ & Antichristianæ Ecclesiæ encomijs opponere visum

est,

νθῆναι: δι' ὧν οἱ τοῦ ἀντιχρίστου ὑπασπισταὶ, τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὅ ἐστι τὸ ῥῆμα θεοῦ, ἡμῖν ἐκ τῶν χειρῶν ἐκτινάσσειν πειρῶνται: ἵνα τῷ αὐτοῦ σεμνῷ ὀνόματι, καὶ εὐπροσώπῳ περικαλύμματι, ὑποκεκρυμμένοι, καὶ κεκαλλωπισμένοι: παντοίας, ἃς ἂν βουληθῶσι, πλάνας ἡμῖν δέχεσθαι προτείνωσιν. Ὅπως δὲ ἀσφαλῆ σαυτὸν μοχθήσῃς, ὅσας ἂν εὐσεβεστέρας, καὶ εὐαποδεκτοτέρας, ἢ: ταύτας, ἅσας ἐκ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, καὶ τῶν ζωηρρύτων τοῦ Ἰσραὴλ κρηνῶν, ἀντλήσεις νάματα, εἰς μέσον φέροντες πραγματεύσωμεθα, δι' ἀκριβοῦς καὶ ἀδιαῤῥεύστου μνήμης πιστῶς φυλακτέον.

Τίς ἐστιν ὁ σκοπὸς τῆς θεολογίας, καὶ ὅλης τῆς ἱερᾶς γραφῆς;

ΧΡΙΣΤΟΣ, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ τοῦ ἀνθρώπου: ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου τεχθεὶς, παθὼν, σωρωθεὶς: ἀποθανὼν διὰ τὰ παραπτώματα ἡμῶν, καὶ ἐγερθεὶς διὰ τὴν δικαίωσιν ἡμῶν. Rom. δ'.

Πίστωσιν δέ. Psal. λθ'.

Ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπταί μοι περὶ ἐμοῦ: τοῦ ποιῆσαι τὸ θέλημά σου, ὁ θεός μου: ἠβουλήθην: καὶ ὁ νόμος σου, ἐν μέσῳ τῆς καρδίας μου.

Ὁ σωτὴρ φησιν: Ἐρευνᾶτε τὰς γραφὰς, ὅτι ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν: καὶ ἐκεῖναί εἰσιν, αἱ μαρτυροῦσαι ΠΕΡΙ ΕΜΟΥ. Ioan. ε'.

Εἰ δὲ πιστεύεις τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, ἐκ τῶν ἐπιστολῶν αὐτῶν ἔχεις τὸν σκοπὸν τῆς θεολογίας, καὶ ὅλης τῆς ἱερᾶς γραφῆς.

ΧΡΙΣΤΟΣ, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ τοῦ ἀνθρώπου: ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου τεχθεὶς, παθὼν, σωρωθεὶς: ἀποθανὼν διὰ τὰ παραπτώματα ἡμῶν, καὶ ἐγερθεὶς διὰ τὴν δικαίωσιν ἡμῶν. Rom. δ'.

Πίστωσιν δέ. Psal. λθ'.

Ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπταί μοι περὶ ἐμοῦ: τοῦ ποιῆσαι τὸ θέλημά σου, ὁ θεός μου: ἠβουλήθην: καὶ ὁ νόμος σου, ἐν μέσῳ τῆς καρδίας μου.

Ὁ σωτὴρ φησιν: Ἐρευνᾶτε τὰς γραφὰς, ὅτι ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν: καὶ ἐκεῖναί εἰσιν, αἱ μαρτυροῦσαι ΠΕΡΙ ΕΜΟΥ. Ioan. ε'.

Εἰ δὲ πιστεύεις τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις, ἐκ τῶν ἐπιστολῶν αὐτῶν ἔχεις τὸν σκοπὸν τῆς θεολογίας, καὶ ὅλης τῆς ἱερᾶς γραφῆς.

est, quibus Antichristi satellites gladium Spiritus, quod est verbum Dei, nobis è manibus excutere conantur: vt illius authoritate speciosoq; prætextu ornati & circundati, quos suis nobis errores suos amplectendos obtrudant. Quæ Satanæ malitia, vt agnosci facilius, & caueri possit: hæc quæ ex diuinitus inspirata Scriptura, & de fontibus Israelis hausta sunt & deprompta, memori mente & fideliter sunt retinenda.

Quis est scopus Theologiæ, & totius sacræ Scripturæ?

CHRISTVS, Dei et hominis Filius, ex Maria virgine natus, crucifixus, passus & mortuus propter peccata nostra, qui et resurrexit propter iustificationē nostram. Rom. 4.

Proba hoc.

In capite libri scriptum est de me, vt faciam voluntatem tuam Deus meus: volui, & lex tua in medio cordis mei. Psalm. 40.

Saluator inquit: Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis, vitā habere æternā. Et illæ sunt, quæ testimoniū perhibent de ME. Iohan. 5.

Εἰ ἐπιστεύετε Μωσῇ: ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί. Περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν.

Διὰ τοῦτο, καὶ ὁ κύριος, καὶ οἱ ἀπόστολοι: τίνα λέγουσιν ἑαυτὸν οἱ ἄνθρωποι εἶναι, καὶ πεπίστευκαν εἶναι, ματθ. ις'. καὶ κβ'. Καὶ ὁ ἀπόστολος παῦλος, οὐκ ἔκρινε τι εἰδέναι: εἰ μὴ Ἰησοῦν χριστὸν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον.

Ὥσπερ δὴ λουκᾶς πλουτάρχῳ, τοῖς εἰς ἐμμαοῦς πορευομένοις δυσὶ μαθηταῖς, διερμηνεύει ὁ κύριος ἐν πάσαις ταῖς γραφαῖς τὰ περὶ ἑαυτοῦ: ἀρξάμενος ἀπὸ μωσέως, καὶ τῶν προφητῶν, καὶ τῶν ψαλμῶν.

πράξ. ι. Τούτῳ (τῷ χριστῷ) ΠΑΝΤΕΣ οἱ ΠΡΟΦΗΤΑΙ μαρτυροῦσιν: ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαβεῖν διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, πάντα τὸν πιστεύοντα εἰς αὐτόν.

Τί τῆς ἁγίας γραφῆς ἐστι τὸ τέλος;

Ἰωάννης, ὁ ἀπόστολος καὶ εὐαγγελιστὴς, αὐτὸ κεφ. κ'. δηλοῖ, ὅτω λέγων. ταῦτα γέγραπται, ἵνα πιστεύσητε: ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐστιν ὁ χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ: καὶ ἵνα πιστεύοντες, ζωὴν αἰώνιον ἔχητε ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ.

Τί ἐστι τὸ ὑποκείμενον τῆς θεολογίας;

Ἄνθρωπος ἁμαρτωλὸς, ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ, διὰ πίστεως Ἰησοῦ χριστοῦ δικαιωτέος. Διὰ τοῦτον, τὰ πάντα γεγρα-

Si crederetis Moſi, crederetis forſitan & mihi. DE ME enim ille ſcripſit.

Hinc Chriſtus, & Phariſæos, & Apoſtolos ſuos, de ſe interrogat, quem ſe eſſe dicant, & ſentiant: Matth. 16. & 22. Et Paulus Apoſtolus, nihil aliud ſe ſcire profitetur, quàm Chriſtum crucifixum. 1. Cor. 2.

Sicut Lucæ vltimo enarrat duobus diſcipulis Emaunta euntibus, omnes Scripturas de ſe, incipiens à Moſe, Prophetis & Pſalmis.

Huic (Chriſto) teſtimonium perhibent OMNES PROPHETAE, remiſſionem peccatorum accipere per nomen eius omnes, qui credunt in eum. Act. 10

Quis eſt finis Scripturæ ſacræ?

Ioannes Apoſtolus & Euangeliſta his verbis indicat, cùm dicit: Hæc autem ſcripta ſunt, vt credatis, quòd Ieſus eſt Chriſtus, filius Dei viui: & vt credentes, vitam habeatis in nomine ipſius. Iohan vlt.

Quod eſt ſubiectum Theologiæ?

Homo peccator, coram Deo per fidem in Chriſtum iuſtificandus. Propter hunc omnia ſcri-

γέγραπται: ἐν τούτῳ χριστὸς τὰ πάντα πέπρακται, ὅσα ἔπραξε, καὶ ὅσα ἔπαθεν: ἵνα σωτηρίας ἡμεῖς αἰωνίας ἐφικώμεθα. Καθάπερ δὴ καὶ τὸ ἐν νικαίᾳ σύμβολον, ὡσὰυτως ἔ ἡδε ἔχει. τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, καταβάντα ἐκ τῶν οὐρανῶν: σαρκωθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου, καὶ μαρίας τῆς παρθένου. ἐκεῖνο δ', πῶς γίνεται μόνη διδάσκει ἡ ἡμετέρα θεολογία, ἡ ἐν τῇ ἁγίᾳ γραφῇ περιεχομένη. διὰ τοῦτο, ὡσὰυτως τὸ ἐπιμελῶς διαφυλάττειν, καὶ πάσης καινοδοξίας, τῷ τῆς εὐσεβείας ἀληθείᾳ διδαχὴ ἀπεδάζειν χρὴ: καὶ μανθάνειν, οὗ μάλιστα ὀρθοδοξεῖν αὐτῆς περὶ, καὶ κυριολεκτεῖν, καὶ σῴζεσθαι καὶ πιστεύειν.

scripta sunt, & à Christo omnia facta, quæcunq; fecit & passus est, vt salutem æternam consequamur. Sicut Symbolum quoque Nicænum habet de filio Dei: Qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cœlo, & incarnatus est de Spiritu sancto, & homo factus est. Quod, quomodo fiat, sola nostra Theologia docet, quæ sacra scriptura continetur. Ideo danda est opera, vt doctrina iustificationis syncera, contra omnes corruptelas, retineatur. Et proprijssimè de ea sentire, loqui, & credere discamus.

Τίνα ἐστὶ τὰ κεφάλαια μέρη τῆς θεολογικῆς διδασκαλίας;

Quæ sunt principales doctrinæ Theologicæ partes?

Τὸ μὲν νόμος, καὶ τὸ μὲν εὐαγγέλιον: ἃ χριστὸς συνεκεφαλαιώσατο, ἐξ ἐνεργήματος καταγράφων, ἡνίκα τοὺς ἀποστόλους ἐξέπεμπε: παραγγείλας αὐτοῖς τά τε πρακτέα, καὶ τὰ διδακτέα, ἐν οἷς φησι: Δεῖ κηρυχθῆναι ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ μετάνοιαν καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν εἰς πάντα τὰ ἔθνη.

Lex & Euangelium, quæ Christus summatim complexus est ab effectu describens, cùm ablegaret Apostolos suos, data instructione de officio ipsorum & doctrina, dicens: Oportet prædicari in nomine eius (Christi) pœnitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes. Luc vlt.

Luc. vlt. πέλευσ.

Τίς ἐστιν ὁ πρῶτος καὶ μέγιστος πάσης τῆς θεολογίας τόπος;

Quis est præcipuus locus in tota Theologia?

ιω. ιζ. Ὁ περὶ θεὸ, ἡ τῆς γνώσεως αὐτοῦ: δι' ἧς ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ὡς μαρτυρεῖ χριστός. Αὕτη, φησὶν, ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ: ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν: καὶ, ὃν ἀπέστειλας, ἰησοῦν χριστόν.

Ὥστε πρῶτον μὲν, περὶ θεοῦ ῥητέον: εἶτα δὲ, περὶ τῶν λοιπῶν ἐπισήμων τῆς χριστιανικῆς θρησκείας μερῶν.

Iohan. 17.

De Deo, eiusq; notitia, in qua consistit vita æterna, teste Christo: Hæc est vita æterna, vt agnoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.

Itaque primò de Deo dicendum. Deinde de reliquis præcipuis Religionis Christianæ partibus.

ΠΕΡΙ ΘΕΟΥ.

Τίνες οἱ τρόποι, οἷς κατασκευάζεται, εἶναι θεόν;

Οἱ δύο ἐστι. Εἷς μὲν, ὁ ἐκ βίβλου τῆς φύσεως: ἕτερος δὲ, ὁ ἐκ βίβλου τῆς γραφῆς.

Τίς ἐστιν ἡ βίβλος τοῦ φύσεως;

Τὸ πᾶν ἔστι: ὁ δηλαδὴ κόσμος, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πάντα: ἔ τε κάλλος, ἡ εὐταξία, καὶ τὸ τὰ πάντα ἅτε ἀφορισμένη χρεία κεκοσμῆσθαι: ἄ τε εὐρύθμως χορεύσαντα τῶν οὐρανίων σωμάτων κινήσεις: καὶ αὐτὸς δὲ ὁ μικρόκοσμος ἄνθρωπος: καὶ ἡ ἔτω θαυμασία σύστασις, πῆξις καὶ διάθεσις, τῶν ὅλων, καὶ ἑκάστων τῶν μερῶν: ἥ τε σωτήρησις, καὶ συνεχὴς τῶν εἰδῶν εἰς τὸ ἑξῆς προαγωγὴ: καὶ τὸ τῆς γονήσεως ἀδιαπτώτως ὅμοιον: ἄ τε τῶν χρόνων ἀδιαμάρτητοι αἱ λιπερχωρήσεις: καὶ ἡ τάξις καὶ εἱρμὸς τῶν ἀλληλενδέτων αἰτιῶν

DE DEO.

Quibus modis probatur, esse Deum?

DVobus. *Primùm, ex libro naturæ. Secundò, ex libro Scripturæ.*

Quid est liber naturæ?

Est totum hoc Vniuersum, mundus nempe, & omnia, quæ in eo sunt: cuius pulchritudo, ordo, & quòd omnia ad certos vsus sunt condita, regulares item motus corporum cœlestium, homo ipse μικρόκοσμος, & sic miranda dispositio, compages & σύστημα, totius mundi, & omnium partium eius, conseruatio & propagatio specierum, ac similitudo in generatione, vicissitudines temporum, ordo, & series causarum inter se coherentium,

ἀγλιῶν καὶ ἀγλιατῶν : αἱ προγνώσεις & προῤῥήσεις τῶν μελλόντων, αἱ ποικίλαι : αἱ τε ἀνταποδόσεις τῶν εὐσεβησάντων, & τῶν κακοεργησάντων αἱ κολάσεις : ἃ μόνον ἐκεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ νυῦ αἰῶνι : τό, τε τῆς συνειδήσεως μαρτυρεῖν ἐν παντὶ ἀνθρώπῳ : τοῦτο πάντα, καὶ ἄλλα πλείω, μαρτυροῦσι, δημιουργὸν ὑπάρχειν : καὶ ἔτον, σοφὸν, παντοδύναμον, εὐεργέτιν : πάντα τοῦτο συνηκύκλωται, συνέχοντα, καὶ διακυβερνῶντα. Ἐν δὲ χειρὶ τεχνιτῶν, ἔργον ἐπαινεῖται. Ἔλι, τὸ ἀγλιατὸν, οὐκ ἄνευ ἀγλίας δύναται εἶναι, ἀλλ' ἀφ' ἑαυτοῦ. Οὐκοῦν ἀλλαχόθεν, ὁ κόσμος ἔτος. Οὐχὶ δ' ἐξ εἰκαίας ἀτόμων συνδρομῆς, ἔτε ἀπὸ αὐτομάτης, ἢ καὶ τὸ τυχὸν : ἀλλ' ὑπὸ κτίστου σοφοῦ, καὶ παντοκράτορος, ἐποιήθη.

Τίνες, αἱ δὲ πίστεις;

Πρώτη, ἀπὸ τῆς ἀεννάου ἐν τῇ Φύσει τάξεως : ἣν ἀδιώατον, ἐκ τυχαμάτης ῥυέσθαι, ἢ ἐξ ὕλης μόνης. Οἵα, ἡ τῆς τάξεως τῶν οὐρανίων κινήσεων συνέχεια, & τῶν εἰδῶν ἀδιάσταος διαμονή. Ὥσπερ δὴ, & ἐν τῇ πρὸς Ρωμ. Ἐπιστολῇ, κεφ. ά. λέγεται : τὰ ἀόρατα αὐτοῦ, ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται

Δευτέρα, ἀπὸ δ' ἰδίας & ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ νῷ. Ἄλογον φύσιν, αἰτίαν φύσεως νοερᾶς εἶναι, οὐκ ἐνδέχεται.

Οἱ

um, præsagia rerum futurarum multiplicia, præmia piorum, & pœnæ sceleratorum, multorum etiam in hac vita : testimonium conscientiæ in omnibus hominibus, &c. testantur, Architectum esse sapientem, Omnipotentem, Beneficum, qui hæc omnia creârit, conseruet & gubernet. Opus enim commendat artificem. Item : Effectus non potest esse sine causa, nec à seipso. Ergo hic mundus est aliunde. Non autem ex fortuito atomorum concursu, nec temerè, aut casu, sed à conditore Sapiente & Omnipotente est factus.

Quibus argumentis id probas?

Primùm, ab ordine in natura perpetuo, qui non potest casu esse ortus, aut tantùm à materia. Sicut est perpetuus ordo motuum cœlestium, & specierum conseruatio. Quemadmodum & Apostolus Rom. 1, dicit : Inuisibilia Dei à creatura mundi, per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur.

Secundò, à natura mentis humanæ. Bruta res, non potest esse causa naturæ intelligentis.

Οἱ δὲ ἀνθρώπινοι νόες, ἔχουσί τι αἴτιον: εἴ γε δεῖ εἶναι ἀρχὴν ὁ ἄνθρωπος ἔχει: καὶ ἄλλοθί τι, αἰτίαν τῆς συστάσεως. τοῦτο δέ, τί ἂν ἄλλο εἴη, πλὴν θεός ἐστιν, ὁ πάντας νοῦς ἐπέκεινα φύσις, ὁ θεός;

τρίτη, ἀπὸ διακρίσεως τῶν καλῶν, καὶ τῶν αἰσχρῶν: καὶ ἀπὸ ἄλλων νοήσεων, τῶν περὶ τάξιν τε καὶ ἀριθμούς.

τετάρτη, ἀπὸ κοινῶν ἐμφύτων ἐννοιῶν. αἳ ἀληθεύουσιν. εἶναι γὰρ θεὸν, ἔγνωσαν πᾶσι φύσει, καὶ ὡμολόγηται, ὁ γὰρ θεὸς αὐτοῖς ἐφανέρωσεν. οὐδὲν πώποτε ἔθνος βάρβαρον, ἢ θηριῶδες, εὑρηται ἔθνος: ὥστε μὴ εἰδέναι, εἶναι θεὸν, καὶ σεπτὸν εἶναι: κἂν εἰ τὸν δὲ σέβεσθαι τρόπον ἀγνοήσειεν: ὡς καὶ Κικέρων μαρτυρεῖ.

Rom. á. καὶ β.

πέμπτη, ἀπὸ δημάτων τῆς συνειδήσεως. οἱ γὰρ ἀνθρωποκτόνοι, καὶ ἄλλοι, κἂν δυνατώτεροι ὦσιν, ἐπὰν μεγάλα κακουργήσαντες τύχωσιν (ὡς Ἀλέξανδρος ὁ μέγας, μιαιφονήσας ἐν πότῳ Κλεῖτον, καὶ ἄλλα τολμήσας) φοβερώτεραι τῆς ψυχῆς ὀδύναι βασανίζουσι: καὶ κρείττους δὲ ἐξ ἀνθρώπων φοβεῖσθαί τι ὄντας. ἔστιν ἄρα νοῦς, ὁ τὸ κρίμα τόδε, παῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχῆς ἐγκατασήσας.

ἕκτη, ἀπὸ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. ἡ γὰρ εἰκῆ ἀνθρώπων, καὶ χυδαία συνδρομὴ, τυγχάνει: ἀλλὰ μετὰ εὐτάκτου καὶ δικαίας, συνασματωθεῖσα πλήθους.

ἑβδόμη,

Mentes hominum habent aliquam causam, quia homo incipit esse, & aliunde oritur. Ergo, &c.

Tertiò, à discrimine honestorum & turpium, & alijs noticijs, ordinis & numerorum.

Quartò, à noticijs naturalibus, quæ sunt veræ. Esse Deum, naturaliter omnes nouerunt & fatentur. Deus enim illis manifestauit. Non vlla vnquam gens tam barbara fuit, aut effera, quæ non nouerit, esse Deum, eumq; colendũ: etiamsi, quomodo is colendus sit, ignorauerit, teste Cicerone. Rom. 1.

Quintò, à pauorib. conscientiæ. Homicidæ et alij, quantumuis potentes, patratis magnis sceleribus (vt Alexander Magnus interfecto Clito inter pocula, &c.) horribiles tamen animorum cruciatus sustinent: etiamsi nulla hominum iudicia metuant. Est ergo aliqua mens, quæ hoc iudicium in animis hominum ordinauit.

Sextò, à politica societate, quæ non est fortuitus hominum concursus, sed certo ordine & iure consociata multitudo.

Septimò,

Ἑβδόμη, ἀπὸ εἱρμοῦ καὶ συνδέσμου τῶν ποιητικῶν αἰτίων. Οὐ γὰρ εἰς ἄπειρον χωρεῖ: ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης ἐν ἑνὶ πρώτῳ ἵσταται.

Ὀγδόη, ἀπὸ τῶν τελικῶν αἰτίων. Πάντων τῶν ἐν τῇ ὁλομελείᾳ τοῦ κόσμου, ὡρισμέναι τινὲς ὠφέλειαι εἰσὶν, εἰφ' ἃς βλέπουσι, τοῦτο ἢ, ὃν ἀπὸ τύχης, ἢ ταυτομάτου, ἐγένετο: ἀλλ' ἀπὸ νοῦ, τὰ πάντα νοοῦντος. Ἔστιν ἄρα θεός.

Τίς ἐστιν ἡ τῆς γραφῆς βίβλος;

Ἔστιν ἡ ἁγία γραφὴ: ἣ ΒΙΒΛΙΑ καλεῖται, παρὰ τὸ ὑπεροχὴν τῶν συγγραμμάτων τούτων: ὧν πρωταίτιόν ἐστι τὸ ἅγιον πνεῦμα: ὑφ' οὗ φερόμενοι, ἐλάλησαν οἱ ἅγιοι θεοῦ ἄνθρωποι. 2. Pet. 1. 2. Pet. 1. ἁ.

Αὕτη δὲ πολλῷ βεβαιότερον μαρτυρεῖ, θεὸν εἶναι: ἢπερ ἐκεῖναι αἰτίαι, αἱ ἐκ τῆς φύσεως τῶν ὄντων: ἅτε ἐν τοῖς πειρασμοῖς, καὶ δεινοῖς τῆς συνειδήσεως ἀγῶσι, σχεδὸν ἐξίτηλοι οἱ λογισμοὶ: ὁ μάλα δὲ πονηρὸς, συγκαταψηφίζεται: ἀλλὰ τέλος, ὃ ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ λέγοντος, οὐκ ἔστι θεός. Psal. 14.

Πῶς ἡ γραφὴ μαρτυρεῖ, θεὸν εἶναι;

Ἐναργέστατα πάμπαν, αἱ αὐτῆς μαρτυρίαι: καὶ τῶν μαθηματικῶν πολὺ παχυτέραις ἀποδείξεις. Γενεσ. ἁ. συχνάκις γέγραπται: Εἶπεν ὁ θεός, ἐποίησεν ὁ θεός, Εἶδεν ὁ θεός. Ἔτι

Septimò, à serie causarum efficientium. Non est processus in infinitum, sed necessariò in vna prima consistendum est.

Octauò, à causis finalibus. Omnes res in toto mundo ad certas vtilitates sunt destinatæ. Id casu fortuito, aut temerè, factum non est, sed à mente intelligente. Ergo Deus est.

Quid est liber Scripturæ?

Est Scriptura sacrosancta, & dicitur BIBLIA, ab excellentia horum scriptorum, quorum author est Spiritus sanctus, immediatus, à quo inspirati, locuti sunt sancti Dei homines. 2. Pet. 1.

Hæc autem multò certius testatur, esse Deum, quàm causæ illæ ex rerum natura desumptæ: quæ in tentationibus, & serijs conscientiæ certaminibus propemodum euanescunt: nec adeò firmus est assensus: sed dicit tandem impius in corde suo: Non est Deus.

Quomodo testatur sacra Scriptura, esse Deum?

Euidentissima sunt illius testimonia, quæ sunt demonstrationes Mathematicis multò certiores. Gen. 1. multoties scribitur. Dixit Deus: Fecit Deus: Vidit Deus.

ἔτο ἑκάστοτε ὑπὸ μωσέως ἀλλαχοῦ ἐπαινελήφθη: καὶ παρὰ τῶν προφητῶν ὡσαύτως. Ἔστιν δὲ θεός.

Ἔτα, ἐκ τῶν ἔργων, ἃ θεὸν εἶναι γνωρίζει, ἐκ τῆς γραφῆς, κατασκευάζεται.

Πρῶτον μὲν, τῇ τῶν ὅλων εἰς τὸ εἶναι παραγωγῇ.

Δεύτερον δὲ, τῇ θαυμαστῇ τῶν ἡμῶν ἰσραὴλ ἐξ αἰγύπτου ἐξαγωγῇ.

Ἐντεῦθεν ἀεὶ μετέπεται, ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἰσραὴλ, ὡς ἐκ μνημοσύνου διωκεκῶς, ἑαυτὸν ἐπιγνωσθῆναι ἠξίωσεν, εἰπών: ἐγώ εἰμι κύριος ὁ θεός σου: ὁ ἐξαγαγών σε ἐκ γῆς αἰγύπτου. οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι, πλὴν ἐμοῦ.

Ὡς δ' αὐτως, τῷ διωκεκῶς τὴν ἐκκλησίαν διασώζεσθαι, καὶ τῆς τε μανίας τῶν διαβόλων, καὶ τῆς ὅλου κόσμου δυνάμεως.

Τέλτον, καταπληκτικοῖς θαύμασιν: ἃ ὑπὸ τοῦ θεοῦ πεποίηται, ἐν ταῖς γραφαῖς ἀναγινώσκεται. Οἷα ἐστὶν, ἡ θαυμασία τῶν ἰσραηλιτῶν διὰ τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης διέξαγωγὴ: τὸ, ἄρτον οὐρανόθεν δοθῆναι, ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη, ἕως ἀπαρτίσθητον λαὸν πεποίηται διαθρεφθῆναι: τὸ, τὸν ἥλιον εἰς τὰ ὀπίσω ἐπιστραφῆναι: τὸ, νεκροὺς ἀνεγερθῆναι: καὶ πλείονα τοιαῦτα ἄλλα.

Τέταρτον, πυκναῖς θεόθεν γνωμῶναις ἐπιφανείαις: τῷ ἀδάμῳ, τῷ ἐνὼχ (ὃν, ζῶντα πρὸς ἑαυτὸν μετ-

Idipsum subinde à Mose alibi repetitur, similiter & à Prophetis. Ergo Deus est.

Probatur deinde ex operibus, ex quibus Deum esse cognoscitur, & probatur ex Scriptura.

Primùm, rerum omnium creatione.

Secundò, liberatione miranda populi Israelitici ex Aegypto.

Hinc postea semper à populo suo Israel, tanquam ex memoriali perpetuo, agnosci voluit, dicens: Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te ex Aegypto. Non habebis coram me Deos alienos.

Similiter & perpetua Ecclesiæ conseruatione, contra furores Diabolorum, & totius Mundi potentiam.

Tertiò, Miraculis stupendis, quæ Deum edidisse in Scriptura sacra legitur. Qualia sunt: Traductio miranda Israelitarum per mare rubrum: Quòd panibus in deserto per annos quadraginta cœlitus datis, tam innumerabilem multitudinem populi cibasse legitur: Sole retrogrado: Resuscitatione mortuorum, &c.

Quartò, Apparitionibus crebris diuinitus factis: Adæ, Enoch, quem viuũ ad se tulit cum

corpore

ξ σώματ@ μετλύεγκε) τῷ νῶε, τῷ ἀβραάμῳ, τῷ μωσῆ κ) ἄλλοις.

Πέμπτον, προφητείαις κ) χρησμοῖς, τοῖς περὶ πραγμάτων μεγίστων: ἔ τῆς τῶν κ) τὸν οἰκουμένῳ τεσσάρων μοναρχιῶν ἐφεξῆς διαδοχῆς: τῇ τε ἀδιαπλώτῳ καὶ ἀληθεστάτῃ αὐτῶν ἐκβάσ. Οἷον, τὸ Δαν. ϛ'. ξ ναβεχοδονόσορ ἐνύπνιον. καὶ ζ'. παρὰ τῷ αὐτῷ, ἡ τῶν τεσσάρων θηρίων τῷ προφήτῃ γνωρισθεῖσα ὅρασις: τῶν τοὺς τῶν τεσσάρων ἀλλεπαλλήλως μοναρχιῶν διαδοχὰς προεικονιζόντων.

corpore, Noah, Abrahæ, Moſi, & cæteris.

Quintò, Prophetijs, ac vaticinijs de rebus maximis, Monarchiarum quatuor in mundo, ſerie, ac ſucceſſione, certiſſimoq; rerum euentu. Dan. 2. Somnium Nabuchodonoſoris. Et ibidem 7. Viſio Danieli oblata, quatuor ſcilicet animalium, de quatuor Monarchijs, ſibi inuicem ſucceſſuris.

Ἕκτον ἦ, τῇ ἐπαγγελίᾳ ἔ ἐπιδημίᾳ ξ μεσίᾳ: ὃς τὸ θεὸν, ὃν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, ἡμῖν ἐφανέρωσε ἔ ἐξηγήσατο. Οὕτως ἔφη: Φίλιππε, ὁ ἑωρακώς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα.

ἰωαν. ά. ἰωαν. ιδ'.

Sextò, Promiſſione & exhibitione Meſiæ, qui Deum, quem nemo vidit vnquam, nobis patefecit, & enarrauit. Hic dicit: Philippe, qui videt me, videt & Patrem meum. Ioan 1. Ibid. 14.

Τίνα ἐστὶ τὰ πρὸς ἀληθινὴν θεογνωσίαν ἐπιζητούμενα;

Quæ requiruntur ad veram Dei agnitionem?

Τὰ δύο τοῦτα. Ἓν μὲν, ἡ τῆς ἀσίας γνῶσις, τί ἔ τίς ἐστιν ὁ θεὸς: Ἕτερον ἦ, ἡ ξ θελήματ@ αὐτ, πῶν πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γέν@. Ἃ δύο εἴ τις ἔγνω κ) πιστεύσ: ἔγνω κ) ἑώρακε τὸν θεὸν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ: ἐφόσον γινώσκεσθαι ἔ ὁρᾶσθαι ξ'στιν ἐν τῷ παρόντι βίῳ ἐνί: ἕως ἂν ἐν τῇ ἑτέρᾳ κ) μακαρίᾳ ζωῇ, αὐτὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον βλέψωμεν: ἀλλ' ἐκεῖ δ' ἐσόπτρῳ, ἐν αἰνίγματι.

ά. ἰω. γ'. ά. κορ. ιγ'.

Duo. Primùm, eſſentiæ cognitio, quid & quis ſit Deus. Secundò, voluntatis ipſius erga genus humanum. Quæ duo, qui nouit & credit, nouit & videt Deum in hoc mundo, in quantum cognoſci & videri poteſt in hac vita: donec in altera beata vita, eum à facie ad faciem videamus, & non amplius in ſpeculo & anigmate. 1. Ioan. 3. 1. Cor. 13.

Περὶ τῆς θεὸς λέξεως.

Οὐ μόνον ὅπὶ ἔ ἀληθινῶ ἄυτη θεῶ τίθεται: ἀλλ' ἤδη κ ὅπὶ τῶν εἰδώλων: ἃ θεοὶ λέγονται. δόξαν ἔτω τοῖς ἀνθρώποις. Δευτερ. ί. ὁ θεὸς ὑμῶν, θεὸς τῶν θεῶν ἐστι. κ ά. Κορ. ή. ἐ γὰ εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοὶ: εἴτε ἐν ἀρανῶ, εἴτε ὅπὶ τῆς γῆς (ὥσπερ εἰσὶ θεοὶ πολλοὶ, κ κύριοι πολλοὶ) ἀλλ' ἡμῖν εἷς θεός. Καὶ μωϋσῆς ὁ θεὸς ἔ φαραῶ λέγεται, ἐξόδ. ζ. Καὶ θεοὶ λέγονται, πρὸς οὓς ἐγένετο ῥῆμα θεῦ, ἰωαν. ί. κ ψαλ. πϛ'. Ἐγὼ εἶπα, θεοὶ ἐστὲ: καὶ υἱοὶ ὑψίστ, πάντες. ὑμεῖς δὲ, ὡς ἄνθρωποι ἀποθνῃσκεῖσθε. Ὅπ οὖ ἀρχοντας, θεὸς καλεῖ, ἀφ' τὸ θεῖον ἔργον, ἔ ποιῆσαντες ὅπὶ γῆς: τοποτηρηταὶ δηλαδὴ ἔ θεῦ ὄντες.

De vocabulo Deus.

Hoc non solùm Deo vero tribuitur, sed etiam idolis, quæ Dij dicuntur, ad opinionem hominũ, Deut. 20. Deus vester, Deus Deorũ est. 2. Cor. 8. Et si autem sunt, qui dicuntur Dij, sicut sunt Dij multi, & Domini multi, siue in cælo, siue in terra, &c. Moses quoq; Deus Pharaonis dicitur, Exod. 7. Item Dij dicuntur, ad quos sermo Dei factus est, Iohan. 10. Psalm. 82. Ego dixi: Dij estis, & filij excelsi omnes. Vos autem sicut homines moriemini. Vbi Magistratus, Deos vocat, propter officium diuinum, quod gerunt in terris, vicarij nempe Dei.

Τί ἐστι θεός;

Οὐσία πνευματικὴ, ἀΐδι, σοφὴ, παντοδυνάμ, δικαία, ἐ ὅσα τοιαῦτα: ἤτε ἐστὶ, θεὸς αἰωνι πατὴρ, ὃς τῆς ἑαυτῦ ὐσίας ὑὸν γεγεννηκὼς συναΐδιον, ὁμοούσιον, εἰκόνα ἑαυτῦ: κ ὑὸς, ἀϊδίως καὶ ἀπάρχως ἐκ τοῦ ἔ πατρὸς γεγεννημ, χαρακτὴρ κ ἀπαύγασμα αὐτ ὢν: καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἐξ ἀμφοῖν πορευόμενον.

Ἢ καὶ ἐνὶ ῥήματι: θεὸς, ἐστὶ τρεῖς: τυτέστι, πατὴρ, καὶ ὑὸς, καὶ ἅγιον πνεῦμα.

Quid est Deus?

Est essentia Spiritualis, æterna, sapiens, omnipotens, iusta, &c. Quæ est Deus æternus Pater, qui ex sua substantia genuit Filium coæternum, consubstantialem, imaginem sui: Et Filius, ab æterno a Patre genitus, χαρακτὴρ καὶ ἀπαύγασμα Patris: Et Spiritus sanctus, ab utroq; procedens.

Vel uno verbo. Deus est Trinitas, id est, Pater, Filius & Spiritus sanctus.

Καθώ-

Sicut

Καθάπερ ἡ ψυχὴ, πᾶσιν αἱ αὐτῆς δυνάμεις ἐστὶν: ὧν ἑκάστης κατηγορεῖται τὸ, εἶναι ψυχὴ: & ὅμως οὐ πολλαὶ εἰσὶ ψυχαὶ, ἀλλὰ μία μόνη: πολλαὶ δὲ αὐτῆς αἱ δυνάμεις.

τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον, ἑκάστῳ τῆς παναγίας τριάδος πρόσωπα κατηγορεῖται τὸ, εἶναι θεὸς: ἃ μέντοι τρεῖς θεοὶ, ἢ τρεῖς κύριοι, εἰσὶν: ἀλλὰ εἷς ἐστι θεὸς, εἷς ἐστι κύριος, κατὰ τὸ ἅγιον Ἀθανασίου σύμβολον.

Δεῖξον, ἕνα εἶναι θεόν;

Deut. 5. Marc. 12. Ἄκουε Ἰσραὴλ, κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν, κύριος εἷς ἐστιν.

Malach. 2. οὐχὶ πατὴρ εἷς πάντων ἡμῶν; οὐχὶ θεὸς εἷς ἔκτισεν ὑμᾶς;

Marc. 12. 1. Cor. 8. Ὅτι εἷς ἐστι θεὸς: & οὐκ ἔστιν ἄλλος, πλὴν αὐτοῦ.

Οἴδαμεν, ὅτι οὐδὲν, εἴδωλον ἐν κόσμῳ: & ὅτι οὐδεὶς θεὸς εἰ μὴ εἷς. καὶ γὰρ εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοὶ: εἴτε ἐν οὐρανῷ, εἴτε ἐπὶ τῆς γῆς (ὥσπερ εἰσὶ θεοὶ πολλοὶ, καὶ κύριοι πολλοὶ) ἀλλ' ἡμῖν εἷς θεὸς, ὁ πατὴρ: ἐξ οὗ τὰ πάντα, & ἡμεῖς εἰς αὐτόν. καὶ εἷς κύριος, Ἰησοῦς Χριστὸς: δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ.

Ἀλλὰ καὶ πανταχοῦ τῆς γραφῆς, ὡς ἑνὸς θεοῦ, ὡς ἑνὸς θεοῦ, λαλεῖ. ἐγώ εἰμι κύριος ὁ θεός σου: καὶ οὐκ ἔστιν ἕτερος, πλὴν ἐμοῦ.

Ὥσπερ

Sicut Anima, est omnes eius potentiæ, de quibus singulis prædicatur, quòd sit anima. Nec tamen plures sunt animæ, sed vna tantũ est: verùm plures eius potentiæ.

Ita de personis Trinitatis singulis prædicatur, quòd sit Deus. Nec tamen tres Dij, aut tres Domini sunt: sed vnus est Deus, vnus est Dominus, vt in Symbolo Athanasii habetur.

Proba, vnum esse Deum?

Audi Israel, Dominus Deus noster, Dominus vnus est. Deut. 6 Marc. 12.

Malach. 2. Nunquid non pater vnus omniũ nostrum? Nunquid non Deus vnus creauit nos?

Quia vnus Deus, & non est alius præter eum. Marc. 12.

Scimus, quia nihil est idolum in mundo, & quòd nullus est Deus, nisi vnus. Nam etiamsi sunt, qui dicuntur Dij, siue in cœlo, siue in terra: quemadmodũ sunt Dij multi, et Domini multi: nobis tamen vnus est Deus, qui est pater ille, ex quo omnia, & nos in illum. Et vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, et nos in illum. 1. Cor. 8.

Et Deus passim in tota Scriptura sacra, de se tanquam de vno Deo loquitur. Ego sum Dominus Deus tuus, et non est alius præter me.

Ὥστε οὐ περὶ ἑνὸς σεπτοῦ καὶ θεοσημνητοῦ θεοῦ, ἡ αὐτὴ γραφὴ φθέγγεται. ἀ. Τιμ. β'. Εφεσ. δ'. εἷς κύριος, εἷς θεὸς, ὁ πατὴρ πάντων.

Πῶς ἢ εἷς ἐστι θεός;

Οὐ μιᾷ εἴδει, ἢ χρώτ, ἢ ἄλλῳ τῷ τοιούτῳ τρόπῳ ἀδενὶ: ἀλλὰ οὐσίᾳ, ἢ μία ἐστὶν ἐν τῇ θεότητι πάντων καὶ ἑκάστων τῶν τριῶν προσώπων. ἢ ὑποστάσεων: καὶ ἀπλουστάτη γε: ὅτι εἰς μέρη, ὅτι εἰς εἴδη, διαιρετή. Ἔτι, καὶ ἀριθμῷ: οὐ γὰρ πλείους εἰσὶ θεοὶ, ἀλλὰ εἷς.

Διὰ τί ἔν πληθυντικῶς φησὶν ἡ γραφὴ, אֱלֹהִים (Ἐλωΐμ) ἤγαγεν θεοί;

Οὐχ' ὡς πλυθείαν εἰσηγαμένη: ἀλλὰ διὰ τὸ πλυπρόσωπον μιᾶς οὐσίας θείας. Ἄλλο μὲν γὰρ πρόσωπον, πατρὸς: ἄλλο δὲ, υἱοῦ: ἄλλο ἢ, πνεύματος ἁγίου: ὁ μὲν ἄλλος θεός ἐστιν ὁ πατὴρ: ἄλλος θεὸς, ὁ υἱός: ἄλλος θεὸς, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. οὐδ' αὖ ἄλλο, εἴγαν ἑτερούσιον: ἀλλ' ὁ αὐτὸς θεός. ἄλλο γὲ μὲν, τὸ τοῦ πατρὸς πρόσωπον: ἄλλο, τὸ τοῦ υἱοῦ: ἄλλο, τὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος. καὶ τὰ τρία τῶν τε προσώπων σώαμα, εἷς ἐκεῖνος, ὁ ἀληθινὸς, ἀΐδιος, καὶ παντοδυνάμος, θεός.

Πῶς ἡ γραφὴ χρῆται τῷ θεὸς ὀνόματι: ὅταν περὶ θεοῦ λαλήσῃ;

Διχῶς.

me. Sicut eadē Scriptura quoq; de vno Deo colēdo et adorando loquitur. 1. Tim. 2. Ephe. 4. Vnus Dominus, Vnus Deus et Pater omnium.

Quomodo vnus est Deus?

Non specie, genere, aut alijs consimilibus modis vllis: sed essentia, quæ vna est in diuinitate omnium & singularum triū personarum: & quidem simplicissima, quæ in partes, aut species diuidi non potest. Et Numero: Non enim plures sunt Dij, sed vnus.

Cur igitur Scriptura sacra vtitur plurali numero אֱלֹהִים Elohim, i. Dij?

Non, vt plures esse Deos asserat: sed propter Personarum pluralitatem in vna Essentia diuina. Alia est enim persona Patris, alia Filij, alia Spiritus sancti. Sed non est alius Deus, Pater, alius Deus, filius, alius Deus, Spiritus sanctus. Nec etiam aliud, id est, alterius essentia, sed idem Deus. Verum alia persona est Patris, alia Filij, alia Spiritus sancti. Et hæ tres simul personæ, vnus ille verus & æternus Deus Omnipotens.

Quomodo Sacra scriptura vtitur vocabulo Deus, quando de Deo loquitur?

Bifariam.

Διχῆ. Ἄλλοτε μὲν γὰρ οὐσίας ὄνομα ἐστὶ: καὶ ὅτως ὅλῃ τῇ θεότητι κοινὸν: ὡς Ιωάν. δ'. πνεῦμα ὁ θεός. Ἄλλοτε δ' ἐκάστης τῶν τῆς θεότητος ὑποστάσεων κατηγορεῖται: ὡς, θεὸς πατὴρ, θεὸς υἱός, θεὸς πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Τίς ἐστιν ὁ εἷς ἐκεῖνος καὶ ἀληθινὸς θεός;

Θεὸς ὁ πατὴρ διὰ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ διὰ ἁγίου πνεύματος. Ἢ σωτηριωτέρον: ἡ ἁγία τριὰς, ἐκεῖνος ὁ εἷς καὶ ἀληθινὸς θεός ἐστιν. Ὃν δηλαδὴ τρόπον, ὁ ἥλιος, εἷς μέν ἐστι: τρία δ' ὅμως ἐν αὐτῷ θεωρεῖται, ἃ καὶ ἔνεστι: σῶμα ἡλιακὸν, ἀκτῖνες αὐτοῦ, καὶ θέρμη ἐκεῖθεν ἐκπορευομένη. παραπλησίως, οἱ τρεῖς ἐκεῖνοι: ὁ πατὴρ, ὁ υἱὸς, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἃ τρεῖς θεοί εἰσιν: ἀλλὰ εἷς μόνος ἀληθινὸς θεός.

Οὕτως ἓν, ὁ πατὴρ πηγή ἐστι, καὶ ἀρχὴ, τῆς θεότητος: ἐξ οὗ γεννᾶται ὁ υἱὸς, ὃς ἀπαύγασμα λέγεται τοῦ πατρός. Τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀσιώδης μεταξὺ τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, ἀγάπη ὑπάρχει: ὃ καὶ ἐξάπτει ἐπὶ τὰ τῆς ἑαυτοῦ ἀγάπης πυρὶ, τὰς καρδίας τῶν πιστῶν. Οὕτω δὴ τὸ τρισυπόστατον τοῦτο, εἷς ἐστιν ἀληθινὸς, μόνος, καὶ αἰώνιος θεός.

Διδάσκει γὰρ ἁγία γραφὴ ἕνα μόνον εἶναι θεὸν: καὶ πάλιν ἡ αὐτὴ διδάσκει, θεὸν εἶναι καὶ τὸν υἱόν. Οὐκ οὖν ἄλλος τοῦ πατρὸς θεός ἐστιν ὁ υἱός. Καὶ ὅτως οὐκ ἂν εἴη πλείους

Ἡσυ. μεγ. καὶν μοι.

Bifariam. Aliàs enim Essentiæ nomen est, & sic toti Diuinitati commune. Ioh. 4. Deus est Spiritus. Deinde singulis personis diuinitatis tribuitur. Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus.

Quis est vnus ille verus Deus?

Deus Pater liberatoris nostri Iesu Christi, cum Spiritu sancto. Vel breuius: Trinitas, est vnus ille verus Deus. Sicut Sol est vnus, in quo tamen tria considerantur & insunt: corpus solare, radij eius, & calor inde procedens. Sic tres illi, Pater, Filius & Spiritus sanctus, non tres Dij sunt, sed vnus solus verus Deus.

Ita pater fons est & origo Diuinitatis, ex quo filius nascitur, qui dicitur ἀπαύγασμα, id est, splendor patris. Spiritus sanctus, amor est essentialis, inter Patrem & Filium, & postea etiam accendit igne sui amoris, corda fidelium. Hoc modo, tres istæ personæ, vnus sunt, verus, solus, & aternus Deus.

Scriptura enim sacra docet, vnum esse tantùm Deum, Et tamen hæc eadem docet, Filium quo- Ia. 44.
que esse Deum. Ergo Filius no est alius Deus, quàm Pater. Et sic non

plures

πλείους θεοί: ἀλλὰ εἷς, ὁ αὐτὸς τῷ θεῷ τῷ πατρὶ: ἄλλη γὲ μὴν ὑπόστασις, ἡ τοῦ πατρός ἐστιν: ἄλλη, ἡ τοῦ υἱοῦ.

Οὐδ' αὖ τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἕτερος θεός ἐστι τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ: ἀλλ' ὑπόστασις ἑτέρα ἑκατέρα. Οὐ μέντοι αἱ τρεῖς ὑποστάσεις αὗται, πλείους εἰσὶ θεοί: ἀλλ' αἱ σωτήριοι, εἷς μόνος καὶ ἀληθινὸς θεός.

Πίστωσαι τοῦτο γραφικῇ μαρτυρίᾳ;

Ἡσα. μγ'. ἔμπροσθέν μου οὐκ ἐγένετο πλάσις θεὸς καὶ μετ' ἐμὲ, οὐκ ἔσται. ἐγὼ, ὁ θεὸς: καὶ οὐκ ἔστιν πάρεξ ἐμοῦ σώζων. Ἡσα. μδ'. Οὕτω λέγει κύριος: ἐγὼ, πρῶτος: καὶ ἐγὼ, ὕστατος: καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστι θεός. Ἡσα. με. οὐχὶ ἐγὼ, κύριος ὁ θεὸς: καὶ οὐκ ἔστιν ἄλλος, πλὴν ἐμοῦ; θεὸς δίκαιος, καὶ σωτὴρ οὐκ ἔστι πάρεξ ἐμοῦ.

Ἀλλ' ἤδη καὶ ὁ υἱὸς λέγεται θεὸς εὐλογητὸς, εἰς τοὺς αἰῶνας, ῥωμ. θ'. καὶ θεὸς ἀληθινὸς, α. Ἰωαν. τελευτ: ὁμοίως καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, πράξ. ε. καὶ α. Κορ. ιϛ'. μίαν ἄρα θείαν συνάγεται οὐσίαν εἶναι, καὶ ἀκολούθως ἕνα θεὸν: πατέρα, υἱὸν, καὶ πνεῦμα ἅγιον.

μάρκ. ϑπὶ τέλ. Καθὼς καὶ βαπτισθῆναι χρεὼν ὑμᾶς ἠθέλησεν, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

Εἰ γὰρ ἦν ὁ υἱὸς, ἢ τὸ ἅγιον πνεῦμα, μὴ ὁμοούσιον καὶ συνθρόνιον εἴη, καὶ παντοδυνάμων καὶ ὅτως ὑποτρονοῦν τῶν προσώπων τῶνδε, ὁ θεὸς αἰώνι-

plures Dij, sed vnus & idem cum Deo patre, verum alia est Persona Patris, alia Filij.

Nec Spiritus sanctus alius est Deus à Patre, & Filio: sed Persona alia ab vtroq;. Nec tamen hæ tres simul Personæ, plures sunt Dij, sed simul omnes hæ tres Personæ, vnus, solus, verus Deus.

Proba hoc Scripturæ sacræ testimonijs?

Esa. 43. Ante me nō est formator Deus. Et post me nō erit. Ego sum Dominus, & non est absq; me saluator. Esa 44. Sic dicit Dominus: Ego primus, & ego nouissimus, & præter me nō est Deus. Esa. 45. Nūquid non ego Dominus, & non est vltrà Deus absq; me? Deus iustus & saluator, non est præter me.

Sed iam & Filius dicitur Deus benedictus in secula, Rom 9. & Deus verus, 1. Ioan. vlt. Similiter & Spiritus sanctus, Actorum 5. 1. Corinth. 12. Ergo vna Essentia diuina, & sic vnus Deus, Pater, Filius & Spiritus sanctus.

Sicut & baptizari nos voluit Christus, in nomine Patris, Filij & Spiritus sancti.

Quòd si vel Filius vel Spiritus S. non esset vnius et eiusdē Essentiæ & Omnipotentiæ: et sic alterutra harum Personarū non Deus æternus,

οὐσίωι, ἀλλὰ κτίσμα μόνον: κομιδῆ παραφρονοῖεν ἂν οἱ χριστιανοὶ: εἰς κτίσματος ὄνομα, ἐφ' ᾧ θεῷ, βαπτιζόμενοι. νυῦ δ' σωθῆψεν ὁ χριστὸς σοῦ σώτηρεις: καθάπαξ καὶ ἀμετακινήτως, αὐτοῦ βαπτιζομένου, ἐφάνησαν: εἰς μιᾶς, καὶ τῆς αὐτῆς, θείας καὶ σωταιδίου ὁμοουσιότητος ἔκφανσιν.

ά. ἰωαν. έ.

Τρεῖς εἰσιν, οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ οὐρανῷ: ὁ πατὴρ, ὁ λόγος (ὁ υἱὸς, ἰωαν. ά.) καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα. Καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς, ἕν εἰσι: τοῦτέστι, μία οὐσία θεία, ἤτοι εἷς θεός.

Εἰς τοῦτο φέρει καὶ τὸ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου σύμβολον, οὕτω λέγον. Θεὸς, ὁ πατήρ: θεὸς, ὁ υἱός: θεὸς, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. πλὴν οὐ τρεῖς θεοί, ἀλλ' εἷς θεός. Ὁμοίως κύριος, ὁ πατήρ: κύριος, ὁ υἱός: κύριος, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. πλὴν οὐ τρεῖς κύριοι, ἀλλ' εἷς ἐστι κύριος. Ὁμοίως παντοδυνάμος, ὁ πατήρ: παντοδυνάμος, ὁ υἱός: παντοδυνάμον, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. πλὴν οὐ τρεῖς παντοδυνάμοι, ἀλλ' εἷς παντοδυνάμος.

Τίνα, τὰ μέρη καὶ εἴδη τοῦ θεοῦ;

Οὐδένα. μία γὰρ ἁπλουστάτη οὐσία, ὁ θεός ἐστι: παντελῶς ἀσυνθέτος καὶ ἀμέριστος ὅσα.

Ὁμοίως οὐδὲ ἴναι αἴτια θεοῦ ἐστι. Πρῶτος γὰρ, καὶ ἔσχατος: καὶ αὐτὸς, πρῶτον πάντων τῶν ὄντων αἴτιον ἐστιν: καὶ ὅτας αἴτιον τῶν αἰτίων ἐστὶν ἀρχή.

Ἀλλ'

æternus, sed creatura tantùm esset: stolidè admodum facerent Christiani, quòd in creaturæ, et nō Dei, nomine baptizarentur. Sed coniuncti hi tres sunt à Christo. Sicut etiam distinctè in ipsius Baptismo apparuerunt, ad declarandam vnam & eandem diuinā & æternam consubstantialitatem.

Tres sunt, qui testimonium perhibent in cœlo: Pater, Verbum (λόγος) Filius, Ioh. 1.) et Spiritus sanctus. Et hi tres vnū sunt: id est, vna essentia diuina, siue vnus Deus. 1. Iohan. 5.

Symbolum quoq; Athanasij in eandem sententiam habet: Deus pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus. Non tamen tres Dij sunt, sed vnus est Deus. Dominus pater, Dominus Filius, Dominus Spiritus sanctus. Non tamen tres Domini, sed vnus est Dominus. Omnipotens pater, Omnipotens Filius, Omnipotens Spiritus sanctus. Non tamen tres Omnipotentes, sed vnus Omnipotens.

Quæ partes & species Dei?

Nullæ. Quia Deus est vna simplicissima Essentia quæ in partes diuidi non potest.

Simpliciter nec causæ Dei vllæ sunt. Quia primus & summus, & ipse prima est causa omnium quæ sunt, & sic causa causarum.

Ἀλλ' οὐδὲ συμβεβηκότα τινὰ ἂν εἴη. Ἄτρεπτος γάρ, ὁ θεὸς: καὶ οὐδὲν αὐτῷ συμπίπτει, ἀλλὰ πάντα τὰ αὐτοῦ, οὐσιώδη. Ὁ θεὸς, οὐ μόνον ἀγαθός ἐστιν, εὐμενὴς, οἰκτίρμων, ἀπαθὴς δύναμις: ἀλλ' αὐτοαγαθότης, αὐτοευμένεια, αὐτοοικτιρμοσύνη, αὐτοαπαθὴς δυναμία.

Τίνα, τὰ αἰτιατὰ τοῦ θεοῦ;

Πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ, ὅσα παρὰ τῶν γραφῶν αὐτῷ μεμαρτύρηται. ταῦτα δὲ, πολλὰ, ἢ μᾶλλον ἀναρίθμητα: ὅσα δηλονότι ἀγαθότητος, χάριτος, παντοδυναμίας, δικαιοσύνης, ἀποτομίας, καὶ πιστοτέρων ἄλλων. Ὥσπερ δὴ τούτων φανερὰ μαρτύρια καὶ ὑποδείγματα, ἐν ταῖς γραφαῖς ὑπομνημονεύονται, παρακλήσεως ἀνάμεσα: καὶ δὴ καὶ ῥᾳθυμίας ψυχῶν ἀνθρωπίνων ἐκκεντικὰ: καὶ φόβος κυρίου ἐμπιπτικά.

Accidentia quoq; nulla sunt. Quia Deus est immutabilis, & accidentia in eum cadunt nulla, sed omnia sunt substantialia. Deus non tantùm Bonus est, Clemẽs, Misericors, Omnipotens: verùm Bonitas ipsa, Clementia, Misericordia, Omnipotentia.

Qui sunt effectus Dei?

Sunt omnia opera Dei, quæ ipsi Scriptura S. tribuit. Sunt autem plurima, imò innumera: Bonitatis, Gratiæ, Omnipotentiæ, Iustitiæ & Seueritatis, &c. Sicut in Scriptura S. testimonia manifesta, & exempla recensentur, consolationis plenissima, & quæ etiam ad excutiendam securitatem ex animis hominum, item concipiendum timorem Domini faciunt.

Τίνα, αὐτῷ ἐναντία;

Ψαλ. ιγ'. Ἐπικύρεια ἀθεία, καὶ τὸ: Εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἔστι θεός. Αἱρέσεις, καὶ ἀσέβειαι πλείστας περαιτιουμένων θεοὺς: ὡς, ἡ τῶν Οὐαλεντινιανῶν & ἄλλων. Εἰδωλολατρεία ἐθνῶν πολύτροπος, ἄπειρον πλῆθος εἰσαγαγοῦσα. τὸ μὴ φάσκειν, γ' Πλίν. ζ' ὅπως κατέπαυσαν, ὅ- τὸν θεὸν κήδεσθαι ἡμῶν, καὶ τ' ἀν- θρώπινα κυβερνᾶν. Ὥσπερ ὁ Πλί- ρα Ἐπι- νιος, καταγέλαστον δὲ, φησὶν, ἀπι- κούρειον. μελεῖσθαι τῶν παρ' ἀνθρώποις, ἐκεῖνο, ὅλιον

Quæ sunt contraria?

Epicureismus, cùm negatur, esse Deum, Dixit insipiens in corde suo: non est Deus. Hæreseis, & impietates, plurimos comminiscentium Deos, vt Valentinianorũ, &c. Idololatria gentium multiplex, innumeram Deorum turbam introducens. Negare, Deum curare & administrare res humanas. Sicut Plinius dicit: Irridendum verò, agere curam rerum humanarum, illud quicquid est

Psal. 14.

Plin. lib. 2. cap. 7. Vide ibi insignem Epicuræum.

ὁπῶν αὐώπατόν ἐστιν. Ἀρ' οὐκ ἂν, ὅτως ἐπεχθῇ ἡ πολυαρχόλως ὑπηρεσία μιαίνεσθαι πιστεύομεν, ἢ ἀμφιβάλλομεν; καὶ τὰ ἑξῆς. Δισταγμοὶ ὡδὶ θεῦ: μάλιστα ἐν δισυχίαις, πῶσι σχεδὸν αὐθρώποις ἐγκινόμενοι.

Ἐξόδ. ιζ. Ὅθεν οἱ ἰσραηλῖται, ὕδατος αὐτοῖς ἐν τῇ ἐρήμῳ λείψαντος, ἀποροῦντες ὡδὶ θεῦ. εἰ πάρεστι, φάσκουσιν: λέγ' ἔστι κύριος ἐν ἡμῖν, ἢ οὔ; ἡ λατῖνος πιστής:

Manil. Ἆρα πέπηγ' ἀδὲν: τυφλὴ ἡ τύχη πεπλανῆται, πράγματα θεῖσ', ἀναθεῖσά τ': ἔχει ἡ τὰ θνητὰ κύλισθρον;

Καὶ μὲν αὐτὸς, τῶν ἰδίων καλῶν ἐξαίρετον ἡγεῖται ἔτο: τὸ ἐν ὑψίστοις κατοικῶν, ὅμως καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφορᾶν, ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐν τῇ γῇ.

Ψάλ. ριζ'. Ἔστι γὰρ αὐτάγαθον ὁ θεὸς, εἶπον τὸ αὐώπατον ἀγαθὸν, καὶ πηγὴ πάντος ἀγαθοῦ: ὃ, κοινωνικὸν καὶ μεταδοτικόν ἐστιν ἑαυτοῦ. ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν. Καὶ αὐτὸς μαρτυρεῖ ὁ χριστὸς: ἃ πίπτει τρίχα τῆς κεφαλῆς ἡμῶν, ἄνευ τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρός.

Πρόσχ. ιζ. ματθ. ι. καὶ ἱερεμ. θρήν. γ. τίς ἐκεῖνος, ὁ εἰπὼν, γενέσθαι τι, ὃ κύριος μὴ ἐντέλλεται; ἐκ στόματος ὑψίστου μὴ ἐξέρχεσθαι, μήτε κακὰ, μήτε ἀγαθά;

summum. Annè tam tristi, atq; multiplici ministerio non pollutũ credamus, dubitemusne? &c. Dubitationes de Deo, quæ præsertim in rebus aduersis in omnium propemodum hominum mentibus oriuntur.

Vnde Israëlitæ, cùm in deserto Exod 17.
aquæ deficerent, de Dei præsentia dubitantes, dicunt: Estnè Dominus in nobis, an non? Et Poëta: Manil.
Annè nihil positum est, sed sors incerta vagatur: Fertq; refertq; vices, & habent mortalia casum?

Hoc verò sibi præcipuè laudi ducit, quòd cùm sit altissimus, tamen humilia respiciat in cœlo & Psal. 112.
in terra.

Est enim Deus summum bonum, quod suÿpsius est communicatiuum. In ipso viuimus, mouemur & sumus. Et ipsemet Chri- Act. 17.
stus testatur, non cadere capillum de capite nostro, absq; voluntate patris cœlestis. Et Thren. Ierem. 3. Quis est iste, qui dixit vt fieret aliquid, Domino non iubente? Ex ore Altissimi non egredi nec mala, nec bona?

ΠΕΡΗ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ.

DE TRINITATE.

Πόσαι εἰσὶν αἱ ὑποστάσεις, ἤτοι πρόσωπα, ἐν μιᾶς θείας οὐσίας;

Τρεῖς. Τίνες; Θεὸς πατὴρ, Θεὸς υἱὸς, Θεὸς πνεῦμα ἅγιον. Καὶ αἱ τρεῖς ὑποστάσεις αὗται, ὁ εἷς ἐκεῖνος ἀληθινὸς θεός εἰσι: τρεῖς, ἡ μία ἐκείνη θεία οὐσία.

Ὁ μὲν πατὴρ, πηγή ἐστι, καὶ ἀρχὴ τῆς θεότητος, πάντων αἰτία.

Ὁ δὲ υἱὸς, λόγος, καὶ σοφία πατρὸς: δι' οὗ, τὰ πάντα, ἀ. Κορ. η'.

Τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον, δύναμις καὶ ἐνέργεια αὐτοῦ: ἐν ᾧ, τὰ πάντα, ὁ μὲν υἱὸς, πρὸ αἰῶνος ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθείς: τὸ δὲ πνεῦμα, ἐξ ἑκατέρου πρὸ παντὸς αἰῶνος ἐκπορευόμενον: καὶ τὸ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐν τῷ συμβόλῳ ἀδόμενον: τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, ἐκπορευόμενον.

Καὶ οἱ τρεῖς, ἕν εἰσι: τοῦτ' ἔστι; μία οὐσία θεία: ἀσυγχύτως μὲν, ἀσυμμίκτως, ἀχωρίστως: διακεκριμένως δὲ καὶ διηκρινημένως. Τοῦτον τὸν τρόπον, οὐκ ἄλλον, ἑαυτὸν ὁ Θεὸς ἐνεφάνισεν. Οὕτω δὲ, περὶ Θεοῦ, φρονητέον, πιστευτέον, καὶ λαλητέον: καθὼς αὐτὸς, διὰ τοῦ ἰδίου ῥήματος ἑαυτὸν ἐξέφηνε. Λέγε μαρτυρίας ἐκ τῶν γραφῶν: περιεχούσας τὴν τῆς μιᾶς θείας οὐσίας τριάδα;

Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν οἱ Θεοὶ (Ἐλωΐμ) τὸν

Quot ſunt Perſonæ vnius Eſſentiæ diuinæ?

Tres. Quæ? Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus ſanctus. Et hæ tres Perſonæ, ſunt vnus ille verus Deus, hoc eſt, vna illa Eſſentia diuina, Μία οὐσία τρεῖς ὑποστάσεις.

Pater fons eſt, & origo diuinitatis, ex quo omnia.

Filius λόγος & ſapientia Patris, per quem omnia, 1. Cor. 8.

Spiritus ſanctus, virtus & operatio eius, in quo omnia. Filius ab æterno ex patre genitus, Spiritus ſanctus ab vtroq; ab æterno procedens, ſicut canit Eccleſia in Symbolo: Qui ex patre, Filioq; procedit.

Et hi tres vnum ſunt, id eſt, vna eſſentia diuina, inconfuſè, impermixtè, inſeparabiliter: ſed tamen diſtinctè. Sic, & non aliter Deus ſe patefecit. Hoc autem modo, de Deo ſentiendum, credendum & loquendum, ſicut ſe in verbo ſuo patefecit.

Dic teſtimonia Scripturæ ſacræ, quibus probatur Trinitas in vna Eſſentia Deitatis?

In principio creauit Dÿ (אֱלֹהִים) cœlum

τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν. τὸ μὲν ἐποίησεν, ἑνικόν ἐστι, σημαῖνον τὸ ἑνιαῖον τῆς θείας οὐσίας: τὸ δὲ, οἱ ΘΕΟΙ (ὃ ἐν τῇ Ἑβραΐδι γλώσσῃ κεῖται) ἵνα πληθὺς τῶν ἐν ἐκείνῃ τῇ τῆς οὐσίας ἑνότητι ὑποστάσεων παρασημαίνῃ ἐστι.

Πάλιν αὐτόθι, καὶ εἶπεν οἱ Θεοὶ: ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ΗΜΕΤΕΡΑΝ, καὶ καθ' ὁμοίωσιν ΗΜΕΤΕΡΑΝ. Πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ, καὶ πνεῦμα θεὸς ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος.

Καὶ ιθ. τῆς αὐτῆς βίβλου: καὶ κύριος ἔβρεξεν ἐπὶ σόδομα καὶ γόμορρα θεῖον καὶ πῦρ παρὰ κυρίου τοῦ οὐρανοῦ.

Ἐν ᾧ ῥητῷ, δύο οἱονεὶ κύριοι μνημονεύονται: οὐχ ὡς δυοῖν κυρίοιν ὄντοιν, ὥσπερ οὐδὲ δύο ἐστὸν θεώ: ἀλλὰ εἷς μόνος ἐστὶ κύριος, ὥσπερ οὖν καὶ εἷς θεός. Ἔστι γὰρ τὸ, ΚΥΡΙΟΣ ΙΕΩΒΑ, οὐσιῶδες θεοῦ ὄνομα: ἄλλη γέ μὴν ὑπόστασις, ἡ τοῦ βρέξαντος: καὶ ἄλλη, ἡ, παρ' οὗ ἔβρεξε.

Καθάπερ δὴ, καὶ ἐν τοῖς προλαβοῦσιν, ἄλλη μὲν ὑπόστασις, ἡ εἰποῦσα: ἄλλη δὲ, ὁ λόγος, δι' οὗ ὁ θεὸς ὁ πατὴρ τὰ πάντα ποιεῖ, ὁ δηλαδὴ υἱὸς, ὁ Ἰωαν. α. λόγος: ἄλλη δὲ, ἡ τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ, ἡ σωθάλπουσα καὶ ζωογονοῦσα τῇ ἰδίᾳ θέρμῃ πάντα κτίσεα, καὶ τὰ κτισματα:

cœlum & terram. Verbum est singularis numeri, CREAVIT, ad denotandam vnitatem Essentiæ diuinæ: Nomen Dij, non plures Deos, cùm vnus tantùm sit Deus, sed plures Personas in illa vna Essetia diuina esse, significat. Gen. 1.

Ibidem: Dixit Dij: Faciamus hominem in imagine NOSTRA, secundum similitudinem NOSTRAM. Eodem in loco scribitur: Et Spiritus Domini incubabat aquis.

Et cap. 19 eiusdem libri: Pluit Dominus à Domino sulphur & ignem de cœlo, super Sodomam & Gomorrham.

Quo in loco duorum quasi Dominorum fit mentio, non quòd duo sint Domini, sicut nec duo Dij: sed vnus est tantùm Dominus, sicut & vnus Deus. Est enim vocabulum, DOMINVS IEHOVAH, essentiale Dei nomen: sed alia est persona pluens, alia, à qua pluit.

Sicut in præcedentibus locis, alia est Persona dicens, alia, verbum, per quod Deus Pater omnia creat, nempe Filius λόγος, Iohan. 1. alia, Spiritus Domini, fouens & viuificans suo calore res creandas, & creatas, qua-

κῆ τὴν ἐπὶ τὰ τοῖς ἐπωαζούσης, τῇ οἰκείᾳ θερμότητι θαλπούσης, καὶ σκεπαζούσης, ὄρνιθος.

Δευτ. ϛ'. Κύριος οἱ θεοὶ ἡμῶν (ἕτω γὰρ ἐν τῇ ἑβραΐδι) κύριος εἷς ἐστιν. Ὅσπερ ἐν ἰησοῦ τοῦ ναυῆ πλουτ. Οὐ μὴ δυνήσθε λατρεύειν κυρίῳ: διότι οἱ θεοὶ ἅγιοι αὐτός. Ὡσαύτως ἐν ρμθ'. ψαλμῷ: εὐφρανθήτω ισραὴλ ἐπὶ τοῖς ποιήσασιν αὐτόν. Ὁ καὶ ἡσα. μδ. ἐνιάκις ἐπανελήφθη.

Ἐν οἷς ῥητοῖς πᾶσι, ἐν καθ' ἓν, ἐν παραπλησίοις, ἡ πληθυντικὴ θεοὶ λέξις, εἰς παράστασιν πληθυσμοῦ τῶν θείων ὑποστάσεων ἐτέθη: παρακειμένου ἢ ῥήματος, ἢ ὀνόματος ἑνικοῦ, διὰ τὸ τῆς θείας οὐσίας ἑνιαῖον.

Λαμπροτέραν γὲ μὴν ἡ περὶ τριάδος τοῦ καινῆς διαθήκης μεμαρτύρηται: ἢ γε τελικωτάτη μυστηρίου σαφεστέρα ἀποκάλυψις ἀπεθησαυρίζετο.

Διηγοῦ ἐνίας μαρτυρίας ἐκ τῆς καινῆς διαθήκης;

Ἐρωτήσω (φησὶ χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ) τὸν πατέρα: καὶ ΑΛΛΟΝ παράκλητον δώσει ὑμῖν. Καὶ: ὅταν ἔλθῃ ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρός. Περὶ τριῶν ἐνθάδε λέγεται. ἀ. μὲν, ὁ χριστὸς λαλεῖ. Λαλεῖ δὲ ϐ. σὺν τῷ πατρός: ἐν ἄλλον ἐπαγγέλλεται παράκλητον, δηλαδὴ γ'. τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας. Ἐπὶ

ἰωαν. ιδ'. ιε'. ἐν ις'.

si gallina ouis incubans, eaque calore suo fouens & excludens.

Deut. 6. Dominus Dÿ noster, (sic enim in Hebræo legitur) Dominus vnus. Quemadmodum & Iosuæ vlt. Non poteritis seruire Domino, quoniam Dÿ sancti ipse. Similiter & Psal. 149. Lætetur Israel in factorib. suis. Quod aliquoties ab Esaia repetitur, cap. 44.

In quibus omnibus & singulis locis, atq; consimilibus, vocabulum pluralis numeri, Dÿ, ad Personarum Diuinitatis pluralitatem denotandam ponitur: addito vel verbo, vel nomine singularis numeri: propter Essentiæ diuinæ vnitatem.

Sed illustriora sunt testimonia de Trinitate in Nouo Testamento, cui tanti mysterÿ reuelatio clarior reseruabatur.

Recita quædam ex Nouo Testamento.

Rogabo, inquit Christus, Dei & hominis Filius, Patrem meum, & ALIVM Paracletum dabit vobis. Item: Cùm venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre. Trium fit mentio. 1. Christus loquitur. Loquitur autem de 2. Patre, à quo promittit Alium, Paracletum, 3. Spiritum veritatis. Ioham. 14. 15. & 16.

In

ματθ. γ'. Ἐπὶ τοῦ βαπτισμοῦ χριστοῦ φωνὴ μὲν ἔ πατρὸς ἐκ τῶν οὐρανῶν ἠκούσθη, βοῶντος οὗτος ἔ υἱός: οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου, ὁ ἀγαπητός. ὁ δ' υἱὸς, ἀνθρωποειδὴς ἐν μέσῳ ἰσάμνης, ἐν τῷ ἰορδάνῃ ὑπὸ ἰωάννου ἐβαπτίσθη. τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὡσεὶ περιστερὰ κατέβαν, ἐπὶ τὸν χριστὸν ἀνεπαύσατο.

ἰωαν. ά.

In Baptismo Christi, vox 1. Patris de cœlo auditur, clamantis de filio: Hic est Filius meus dilectus. 2. Filius adstat incarnatus, & in Iordane à Iohanne baptizatur. 3. Spiritus sanctus in specie columbæ descendit, & super Christum requiescit.

Matth. 3. Iohan 1.

ματθ. ιζ'. λκκ. θ'. Ὡσαύτως, καὶ λαμπρῶς αὖτ' μεταμορφωθέντος, αἱ τρεῖς ὑποστάσεις ἀφανερωμένως ἐφανερώθησαν: παρόντος μὲν ἔ υἱὸς, καὶ μεταμορφωμένου: ἐν δὲ νεφέλῃ φωτεινῇ, αὐτοὺς ἐπισκιαζούσῃ, ἔ ἁγίου πνεύματος ἑαυτὸ φανερούντος: φωνῆς δὲ ἔ πατρὸς ἐκ τ νεφέλης ἀκουομένης, λεγόντος: Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου, ὁ ἀγαπητός.

Matth. 17. Lucæ 9.

Similiter & in clarificatione Christi, tres illæ Personæ distinctæ apparuerunt, Adstat 1. Filius, qui transfiguratur. In nube lucida, quæ obumbrauit eos, 2. Spiritus sanctus se reuelat. Vox 3. Patris de nube loquentis auditur, dicens: Hic est Filius meus dilectus.

ματθ. κή. Ἐν, ἐν τῇ ἔ βαπτίσματος ἐπὶ ἔ κυρίου διατάξει, ἐ ῥητῷ σωτῆρι: Βαπτίζετε αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα ἔ πατρὸς, καὶ ἔ υἱοῦ, καὶ ἔ ἁγίου πνεύματος.

Item in institutione Baptismi à Christo facta, & formula usitata: Baptizate eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.

β'. Κορ. ιγ'. Καὶ ὁ Ἀπόστολος, ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ, φησὶ: καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου πνεύματος, μετὰ πάντων ὑμῶν.

2. Cor. 13.

Gratia Domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei, & communicatio Spiritus sancti, sit cum omnibus vobis.

Τούτοις προσεπιθήσω ἐ ἡ ά. ἰω. ε. μάλα τραν μαρτυρία: ἣν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ἐσημειωσάμεθα.

Huc pertinet valde illustre testimonium 1. Ioh. 5. quod in præcedentibus est annotatum.

Ἴχνος δὲ τ ἐν ἀμερίστῳ ἐνότητι τριάδος,

Vestigium Trinitatis in unita-

τριάδ☉, ἀπεικῶς ἔκδηλον κ᾽ γνῶ-
ελμον, τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ ἐντυπω-
θὲν, ὁ θεὸς ἐνέθετο.

Καθάπερ γὰρ ἡ ἓ ἀνθρώπε ψυ-
χὴ, καθ᾽ ἑαυτὴν μὲν, τῇ ἑαυτῆς οὐ-
σίᾳ, μία ὑπάρχει: τρεῖς δ᾽ ἰδιότη-
τας, ἤτοι δυνάμεις, ἀλλήλων ἀκατη-
γορήτους, ἔχουσα γνωρίζεται: καὶ
ὅδεν ὅμως ἄλλο ἡ ψυχή ἐστιν, ἢ μὴ
αἱ αὐτῆς δυνάμεις πᾶσαι: ☾ καθὼς
πασῶν κοινῇ, ἕτω ☾ ἑκάστης αὐτῶν
ἐν μέρει, τὸ τ᾽ ψυχῆς ὄνομα κατηγο-
ρεῖται: ὅδε αἱ δυνάμεις ἐκεῖναι, τῇ
ψυχῇ, ὡς ὑποκειμένῳ, ἐν ὑπάρχου-
σιν: ἀλλ᾽ αὗται αἱ δυνάμεις, αὐτὴ
εἰσιν ἡ ψυχὴ: τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ
αὐτρεις αἱ τ᾽ παναγίε τριάδ☉ ὑπο-
στάσις, ☾ αὐτῶν μία ἑκάστη, ὁ εἷς καὶ
ἀληθινὸς ἐκεῖν☉ εἰσὶ θεὸς: ὅδε ὅ-
μως ἡ μία τυγχάνει ὅσα ἡ ἑτέρα.

te inseparabili, satis clarum & manifestum, Deus in anima hominis proposuit.

Quemadmodum enim anima hominis per se, ratione suæ substantiæ, una est: tres verò habet proprietates, seu δυνάμεις, quarum nulla de alia prædicari potest: & tamen Anima nihil aliud est, quàm suæ facultates: & vt de omnibus communiter, ita de singulis quoq; Animæ vocabulum prædicatur: nec illæ facultates, Animæ tanquam subiecto insunt, sed hæ animæ facultates, ipsa sunt Anima: ita quoque tres simul Trinitatis Personæ, & earum singulæ, sunt vnus ille verus Deus, nec tamen vna est altera.

Ἆρα καλῶς πιθμῶ, χρώμενοι τῷ τριὰς ὀνόματι καί τοι παρὰ τῶις γραφῶις μὴ εὑρισκομένῳ;

Στάγκαρ☉ μὲν, Σερουήτ☉, καὶ ἄλλοι τριαδομάχοι, ἀρνοῦνται ὄ μόνον τὸ τριὰς ὄνομα: ἀλλὰ ☾ τὸ ὑπὸ ἓ ὀνόματ☉ σημαινόμενον πρᾶγμα.

Ἐγὼ δ᾽ ἀποκρίνομαι: τὸ, Παρὰ τῶις γραφῶις εἶναι, ἢ εὑρίσκεσθαι, διχῇ λέγεσθαι, πρῶτον μὲν, ὅσον πρὸς τὰς λέξις: εἶπα ☽, ὅσον πρὸς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα.

Rectè́ne vtimur vocabulo Trinitatis, cùm in Scriptura sacra non reperiatur?

Stanckarus, Seruetus, & alij Antitrinitarij, negant, non solùm vocabulum Trinitatis, sed etiam rem ipsam, quæ eo continetur.

Sed respondeo. In sacra Scriptura esse & haberi bifariam dicitur. Primùm, quod ad vocabula, deinde quod ad rem ipsam attinet.

πρᾶγμα. Καθὼς εὖ εἶπεν ὁ Ναζιανζηνός: ἃ μὲν ἔστιν εἶναι, καὶ λέγεσθαι, ἐν τῇ γραφῇ: ἄλλα δὲ, ἐν τῇ γραφῇ εἶναι, κἂν εἰ μὴ λέγωνται.

Καὶ μὲν δὴ πολλαχῆς τυχὸν ἡ ἐκκλησία λέξεσι χρήσαιτ' ἂν: ἅτε αὐτοῖς τοῖς γράμμασι, καὶ τῇ συλλαβῇ τούτοις, οὐχ ὅτως ἂν γεγραμμένα εὑρεθείη. Ἐπεὶ δ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, τούτοισι τοῖς τῶν γραμμάτων σημείοις σημαινόμενον, δυνάμει αὐτόθι περιέχεται: ἐξέστω ἡμῖν τῇ ἐλευθερίᾳ χρῆσθαι: τῇ παρὰ θεοῦ ἐν τῇ δημιουργίᾳ τῶν ὅλων ἡμῖν συγχωρηθείσῃ: καθ' ἣν τὸν ἄνθρωπον, ὥσπερ τῶν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ πραγμάτων πάντων, οὕτω καὶ τῶν ὀνομάτων, κύριον κατέστησε: θείῳ πνεύματι μαρτυρήσαντι. πλάσας γὰρ ὁ θεὸς πάντα τὰ ζῶα, ἤγαγεν αὐτὰ πρὸς τὸν ἀδάμ, ἰδεῖν, τί καλέσει αὐτά. Παῦλος γὰρ, ὃ ἐκάλεσεν ἄδαμ ψυχὴν ζῶσαν, τοῦτο ὄνομα αὐτῷ. ὡσαύτως, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πραγμάτων. δουλεύει γὰρ τοῖς πράγμασι τὰ ὀνόματα, καὶ οὐκ ἀνάπαλιν.

Εἰ, δὲ παῦλος τὸ χάρισμα τῆς διερμηνεύειν, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἶναι διδάσκοντος (ὃ μὲν τι κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως ἔμελλε) τόπου δὲ καὶ ἐν ἄλλοις ὀνόμασιν, ἃ ταῖς γραφαῖς οὐκ ἔνεστι, κειμένοις: οὐκ ἀναγκαῖον δήπου ἐν ἐλευθερίᾳ τῆς ἐκκλησίας, τὴν τυραννίδα πάπα

attinet. Sicut Nazian. eleganter dixit: Quædam & esse, & dici in Scripturis: quædam verò esse in Scripturis, tametsi non dicantur.

Et quidem fieri potest, quòd Ecclesia multis vtatur vocabulis, quæ his ipsis literis & syllabis non ita scripta reperiuntur. Sed cùm res ipsa, his literarum notis significata, ibidem contineatur: vtamur ea libertate, quam Deus nobis concessit in creatione, qua hominem dominum, sicut rerum omnium, quæ sunt in hoc mundo, ita etiam vocabulorum, constituit, Spiritu sancto teste. Formatis enim cunctis animantibus, adduxit ea Deus ad Adam, vt videret, quid vocaret ea. Omne enim, quod vocauit Adam animæ viuentis, ipsum est nomen eius. Sic etiam de cæteris rebus. Vocabula enim seruiunt rebus, & non econtrà.

Insuper, cùm Paulus donum interpretationis in Ecclesia esse doceat, quæ tamen fidei sit analoga: hæc verò alijs consistat vocabulis etiam, quàm quæ in Scriptura Sacra habentur: ideo tyrannis ista in Ecclesia

τούτων : τὴν καλύψεων , ταῖς τῶν τῶν ἐν τῇ ἁγίᾳ γραφῇ πραγμάτων φύσιν ἢ δύναμιν παριστώσης λέξεσι χρῆσθαι.

Πρὸς δὲ, ἕτερον ἀπέλως πραγματεύεται ὁ σατανᾶς. Τῶν γὰρ κυρίων λέξεων αἰρεθησῶν : καὶ αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἀσάφειαν , αἴρεσιν , καὶ καταστροφὴν , μηχανᾶται : ὅσον γε ἐ τοσοῦτον τὰ ὀνόματα , ὅσον τὰ τῶν αὐτοῖς πράγματα , μισεῖ.

Οὕτω γὰρ οἱ αἱρετικοὶ , αὐτὸ τὸ τριὰς ὄνομα σημαινόμενον ἀρνοῦνται. Οἷον , ὅλα Σπάγκαρος , καὶ Σερβῆτος , καὶ οἱ ὁμόφρονες αὐτοῖς κατάπτυστοι , βλασφημοῦντες , τὴν τριαδικὴν τριάδα (τὸν πατέρα λέγω, τὸν υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα) κέρβερον (τὸν παρὰ τοῖς ποιηταῖς ἐν ἅδου πρεωδόρον κύνα) τρικέφαλον (φεῦ τὴν ἀσεβείας) ἀποκαλοῦσι.

libera, ferenda non est, qua vti prohibemur vocabulis, quibus rerum natura, quæ in Script. S. continentur, exprimitur.

Ac aliud agit Satan : sublatis enim vocabulis propriis, res ipsas quoq; obscurare, tollere & euertere conatur. Nec tam vocabula, quàm res ipsas, iis contentas, odit.

Sicut Hæretici ipsam rem, vocabulo Trinitatis comprehensam, negant. Stanckarus & Seruetus, & alij Antitrinitarij, blasphemo ore Trinitatem, hoc est, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, Cerberum tricipitem (horresco referens) appellant.

Τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ οἱ Ἀρειανοὶ τὸ ὁμοούσιος λέξεως ἠνείχοντο. Εὖ δὲ ὁ θεῖος Ἀμβρόσιος λέγει : Μὴ τὸ ὁμοούσιος ὄνομα, ἀλλὰ τὴν δύναμιν τοῦ ὀνόματος, φεύγουσιν οἱ Ἀρειανοὶ : διότι οὐκ ἀνέχονται, ἀληθινὸν εἶναι θεοῦ υἱόν.

γ. περὶ πίστεως ζ.

Ἤδη καὶ οἱ Παπισταὶ ἀπωθοῦνται τὸ ΜΟΝΗ ὄνομα, τὸ ἐν τῇ προτάσει : ΜΟΝΗ ἡ πίστις δικαιοῖ.

Eodem modo Ariani vocabulum ὁμοούσιος, consubstantialis, ferre nolebant. Sed D. Ambrosius dicit : Non verbum Homousius, sed vim verbi, fugiunt Ariani, quia nolunt verum esse Dei Filium. Ambros. li. 3. de fide, ca. 7.

Quo consilio Papistæ reijciunt vocabulum SOLA, in propositione : Sola Fides iustificat.

Οὕτω

Sic

Οὕτω πίνυν τὰς τρεῖς τ θείας οὐσίας ὑποστάσας, τριάδα καλοῦμεν.

Ἐξεγένετο (φησὶν Αὐγουστῖνος) δι' ἀνάγκην, τὴν τ λαλεῖν καὶ συζητεῖν, τρία πρόσωπα λέγειν: ἃ διότι ἡ γραφὴ λέγει: ἀλλ', ἐπεὶ οὐκ ἀντιλέγει. ἵνα δηλαδὴ, ἐρωτηθέντος, τί τὸ τρεῖς; ἀποκρίσεως γενομένης, ὅτι ὑποστάσας, ἢ πρόσωπα: τρόπον τινὰ τὸ, τί ἐστιν, ὑπονοῆται.

Τί ἐστι πρόσωπον, ἢ ὑπόστασις;

Τὸ πρόσωπον ὄνομα, τοῖς Λατίνοις Περσῶνα καλεῖται, ὁπολλαχῶς ἔξω τῶν γραφῶν λέγεται: οἷον, αὐτὴ τάξεως ἢ γένους βία, ἢ σχήματος, ἢ ὑποκρίσεως δραματικῆς: ὥσπερ τὸ, τοῦτα ἀ περὶ τοῦ προσώπου δικαστοῦ: καὶ τὸ, ἀκοῦσαι τ προσώπου βασιλέως ὑποδύεται, ἢ ὑποκρίνεται.

Ἐν δὲ τῇ ἁγίᾳ γραφῇ, λόγῳ τοῦ παντοκράτορος τριάδος ὄντος: πρόσωπον, ἤτοι ὑπόστασις, οὐσία ἐστὶν ἄτομος, νοερὰ, ὄντως τε καθ' ἑαυτὴν ὑφεστηκυῖα, χωρισμένη τῶν ἄλλων, ἀκοινώνητος: καὶ οὐκ ἀνεχομένη, ἢ συντηρουμένη, ἐν ἄλλῳ.

Διὰ τοῦτο, ἡ ἐν χριστῷ ἀνθρωπότης, πρόσωπον οὐκ ἔστιν. Οὐ γὰρ καθ' ἑαυτὴν ὑφέστηκε: ἀλλ' ἀνέχεται ὑπὸ τοῦ λόγου, εἶτουν τ τοῦ θεοῦ ὑποστάσεως.

Ὅθεν οὐ λέγεται: τὸ πρόσωπον τ υἱοῦ θεοῦ προσέλαβε πρόσωπον ἀνθρώπινον: ἀλλὰ φύσιν ἀνθρωπίνην, εἰς ἑνω-

Αὐγουστ. περὶ τριάδ. βιβ. ζ. κεφ. δ'.

Sic igitur tres Personas diuinæ essentiæ, Trinitatē vocamus.

Licuit, inquit Augustinus, loquendi & disputandi necessitate, tres Personas dicere: non quia Scriptura dicit, sed quia Scriptura non contradicit. Vt aliquo modo, cùm quæritur, quid tres? respondendo, Personæ: intelligatur, quid sit. Augustin. de Trinit. lib. 7. cap. 4.

Quid est Persona?

Latinis variè, pro habitu, distinctione officij, repræsentatione, &c. accipitur: Hæc non decent personam Iudicis: Ille personam Regis sustinet, &c.

Sed in Scriptura sacra, quando de Trinitate loquitur, Persona est substantia individua, intelligens, verè, & per se subsistens, distincta ab alijs, non communicabilis, & quæ non sustentatur, seu conseruatur in alio.

Ideoque humana natura in Christo, Persona non est, quia per se non subsistit, sed sustentatur à λόγῳ id est filij Dei Persona.

Vnde non dicitur: Persona Filij Dei assumpsit personam humanam: sed naturam humanam, in vnita-

εἰς ἕνωσιν προσώπου· διόπερ ὁ υἱὸς θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, οὐ δύο ἐστὶν πρόσωπα· ἀλλὰ ἓν πρόσωπον, εἷς υἱός. Καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, πρὶν ἢ προσληφθῆναι τὸν τοῦ λόγου, τοῦ υἱοῦ θεοῦ, οὐκ ἦν, ἀλλὰ τῇ προσλήψει ἐγένετο, ἄνθρωπος.

Τί ἐστι θεὸς πατήρ;

Τῷ πρώτῳ τῇ τάξει πρόσωπον τῆς θεότητος, ἀΐδιον, ἄπαθες, ἀγέννητον· ἐξ οὐδενὸς, ἀλλ' ἢ ἀφ' ἑαυτοῦ, τὸ ὑπάρξιν ἔχον· γεννητὸν υἱὸν συναϊδιον, ὁμοούσιον ἑαυτῷ· ἐξ οὗ, καὶ τοῦ υἱοῦ, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται· δι' οὗ, καὶ ἐν ᾧ, ἐδημιούργησε καὶ σωτηρεῖ τὰ πάντα.

Διὰ τί λέγεται πατήρ;

Πρῶτον μὲν, λόγῳ τοῦ συναϊδίου υἱοῦ, τοῦ ἐξ ἀϊδίου τοῦ αὐτοῦ γεννηθέντος. Ὅθεν πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Παύλου καλεῖται.

Δεύτερον δὲ, λόγῳ τῆς δημιουργίας, καὶ διατηρήσεως τοῦ ἀνθρώπου. Οὐχὶ πατὴρ εἷς πάντων ἡμῶν; Οὐχὶ θεὸς ἔκτισεν ἡμᾶς; μαλαχ. β'.

Τρίτον, διότι, ἀνεγέννησεν ἡμᾶς, καὶ υἱοὺς ἑαυτῷ ἐποιήσατο, κατὰ τὸ ἰωαν. α'. Ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων (καὶ τὰ ἑξῆς) ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν.

Τέταρτον,

vnitatem Personæ. Quia filius Dei, & hominis, non duæ sunt Personæ, sed vna Persona, vnus filius. Et natura humana, antequam assumeretur à λόγῳ, filio Dei, non erat, sed assumendo factus est homo.

Quid est Deus Pater?

Est ordine prima Persona diuinitatis, æterna, immẽsa, ingenita, & à nemine, sed à seipso existens, quæ genuit Filium coæternum consubstantialem sibi, à qua, & Filio, Spiritus sanctus procedit, per quem & in quo, creauit & conseruat omnia.

Quare dicitur Pater?

Primùm, ratione Filij coæterni, ab ipso ab æterno geniti. Vnde Pater Domini nostri Iesu Christi, à Paulo dicitur.

Secundò, ratione creationis, & sustentationis hominis. Nunquid non pater vnus omniũ nostrũm? Nũquid nõ Deus vno creauit nos?

Tertiò, propter regenerationem & adoptionem nostri in filios. Iohan. 1. Dedit illis potestatem, filios Dei fieri, credentibus in nomine eius. Qui non ex sanguinibus, &c. sed ex Deo nati sunt.

Quartò,

Τέταρτον δι' ἀγάπην τὴν αὐτοῦ, πατρικῆς μείζονα σοργῆς, πρὸς ἡμᾶς ψαλ. 102. διάθεσιν ἐπιδεικνύμενος, καὶ τοῦτο· καθὼς οἰκτείρει πατὴρ υἱὸς, ὠκτείρησε κύριος τοὺς φοβουμένους αὐτόν. Ἄλλως μὲν οὖν ἡ πατὴρ λέξις, γενικῶς καὶ ὅλης τῆς ὑποστάσεως τριάδος καταχρηστικῶς λέγεται· ἢ γὰρ ἔκτισεν ἡμᾶς, ἀναγεννᾷ, καὶ παντάπασι πατρικῶς ἡμῖν εὔνοιαν ἔχει. Καθὼς οἰκτείρει πατὴρ υἱὸς, ἐλεῖς. Οὕτω δὴ, καὶ ἐν τῇ κυριακῇ προσευχῇ· Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Quarto, propter affectum, quem plusquam paternum, erga nos gerit. Sicut pater miseretur filiorũ, ita misertus est Deus nostri. Aliàs vocabulum Patris, toti etiam Trinitati tribuitur, quæ nos creauit, regenerat, & affectu planè paterno prosequitur. Sicut pater miseretur filiorum, &c. Sic etiam in Oratione Dominica: Pater noster qui es in cœlis.

εἶπε μαρτυρίας περὶ τοῦ πατρός;

Ψαλ. β'. κύριος εἶπε πρός με· υἱός μου εἶ σὺ· ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. ἰωαν. γ'. οὕτως ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον· ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, ἔδωκεν. ἰωαν. ε'. ὥσπερ ὁ πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς, καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ. Πράξ. γ'. ὁ θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ ἰσαὰκ, καὶ ἰακὼβ, ὁ θεὸς πατέρων ἡμῶν, ἐδόξασε τὸν παῖδα αὐτοῦ Ἰησοῦν.

Dic testimonia de Patre?

Psalm. 2. Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Iohan. 3. Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret. Iohan. 5. Sicut Pater excitat mortuos & viuificat &c. Act. 3. Deus Abraham, Isaac, & Iacob, Deus patrum nostrorum, glorificauit Filium suum.

Τί ἐστιν ὁ υἱός;

Ἡ δευτέρα κατὰ τάξιν. ὑπόστασις τῆς θεότητος· ὑπὸ δὲ πατρὸς ἐξ ἀϊδίου γεννηθεῖσα, ὁμοούσιος, καὶ συναϊδίως τῷ πατρὶ· ἥτις ἐν ἰδίῳ καιρῷ, ἐκ μαρίας τῆς παρθένου φύσιν ἀνθρωπίνην ἀναλαβοῦσα, χριστὸς ὁ μεσίτης ἐγένετο.

Quid est Filius?

Est ordine secunda Persona diuinitatis à Patre ab æterno genita, consubstantialis & coæterna Patri, quæ suo tempore ex Maria virgine humanam naturam assumpsit, & Christus mediator factus est.

Μαρτυ-

Testi-

Μαρτυρίαις περὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τῶν δύο αὐτοῦ φύσεων, ὑποκατιόντες ἐκθησόμεθα.

Τί ἐστι πνεῦμα ἅγιον;

Τὸ τρίτον τῇ τάξει πρόσωπον τῆς θεότητος: ὁμοούσιον τῷ τε πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ: καὶ ἐξ ἑκατέρου πρὸ παντὸς αἰῶνος καὶ χρόνου, ἐκπορευόμενον: ἀναγεννῶν καὶ ἁγιάζον, καὶ τῇ τοῦ κηρύγματος διακονίᾳ οὓς ἂν ἕλκῃ εἰς σωτηρίαν κατευθῦνον.

Καὶ τούτου περὶ, κατωτέρω μαρτυρίαι ἐκτεθήσονται, ἐν τῷ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος τόπῳ.

Testimonia de Filio, eiusq; duabus naturis, infrà recitabuntur.

Quid est Spiritus sanctus?

Est ordine tertia Persona diuinitatis, coëssentialis Patri & Filio, ab vtroq; ab æterno procedens, regenerans & sanctificans, ac regens homines per ministerium verbi, vt saluentur.

De hoc quoq; infrà testimonia recensebuntur in loco de Spiritu sancto.

Ποσαπλῆ, ἡ ἐν τῇ θεότητι ἰδιότης;

Διπλῆ: μία μὲν, προσωπικὴ, ἥτις ὑποστατικὴ: ἑτέρα δὲ, οὐσιώδης.

Quotuplex est proprietas in diuinitate?

Duplex: Personalis & Essentialis.

Τί ἐστιν ἡ προσωπικὴ ἰδιότης;

Καθ' ἣν ἀλλήλων διακρίνεται τὰ πρόσωπα: καὶ αὕτη, ἀκοινώνητός ἐστιν. Οἷον, τὸ μὲν γεννᾶν, ἴδιον τοῦ πατρός: τὸ δὲ γεννᾶσθαι, τοῦ υἱοῦ: τὸ δὲ ἐξ ἀμφοῖν προϊέναι, τοῦ ἁγίου πνεύματος.

Quid est Personalis Proprietas?

Ea est, qua à se inuicem discernuntur Personæ, & hæc est incommunicabilis. Vt gignere, Patris proprium est. Sic Filij, nasci. Spiritus sancti, procedere ab vtroq;.

Τί, ἡ οὐσιώδης;

Ἥτις ὅλῃ τῇ θεότητι, καὶ πᾶσιν ἑκάστοις τε τοῖς προσώποις αὐτῆς, προσρέπται. Οἷον, ἡ παντοδυναμία, ἡ παντογνωσία, ἡ παντοχὴ ὑπαρξία, ἡ δημιουργία, καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Διὰ τούτην συλληπτικῶς καὶ φερομένως νοητέον:

Quid Essentialis?

Quæ toti diuinitati, & omnibus, ac singulis eius tribuitur Personis. Vt, Omnipotentia, Omniscientia, Omnipræsentia, Creatio, etc. Et hæc semper inclusiuè intelligi debet

διότι κοιναὶ αὐτῆς εἰσιν ἐνέργειαι: καὶ ἀδιαίρετα ἔργα, τὰ ἔξω τῆς θεότητος γινόμενα ἐν τοῖς κτίσμασιν. Οὐχὶ καὶ ταῦτα, ἄνωθεν ἐν τοῖς διηρημένοις πίστει, τῶν ὑποστάσεων πιστέον διαίρεσιν, ἢ χωρισμὸν: Οὐχὶ τοῖς καθ' ἕκαστον πρόσωπος, ἕκαστα, ἢ ἴδια ἔργα, νεμητέον, ἢ ἀδιαλαλήτεον. Ὅσα γὰρ ὁ πατὴρ ποιεῖ: ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ἐργάζεται, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον: ὅτι εἷς θεὸς, κτίστης πάντων. διὸ χρὴ, πᾶν τὸ δημιούργημα, ἀνάγκη, ὑφ' ὅλης ἅμα τῆς ὑπερτίμου τριάδος, ἢ εἷς θεὸς ἐκεῖνος ἐστὶν, ἐκτίσθαι: ἀδιαστάτου, ὥστε καὶ τὰ κτίσματα ἐκεῖνα, ἐν οἷς χωρὶς καὶ ἰδίᾳ μία ἑκάστη ὑποστάσις ἑαυτὴν ἐφανέρωσε, κοινῇ τῶν τριῶν ὑποστάσεων, ὡς ἑνὸς ἀμοίρου θεοῦ, δημιούργημα εἶναι. Ὅθεν ὁ θεῖος Αὐγουστῖνος περὶ τῶν ῥημάτων τοῦ κυρίου, λέγων. ἐγώ. Οὕτως ἡ περιστερὰ, φησὶν, ἐν ᾗ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐφάνη: ἐπὶ χριστὸν καθίσασα: ἔτως ἡ τοῦ πατρὸς οὐρανόθεν ἠκουσμένη, καὶ περὶ τοῦ υἱοῦ ἠχοῦσα, φωνὴ: ἔτως ἡ σάρκωσις τοῦ υἱοῦ θεοῦ, ἤτοι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐκείνου: ἔργα εἰσὶ, πάντά τε καὶ ἕκαστα, τῆς ὅλης τριάδος. ὥσπερ ὁ ἄγγελος λέγει τῇ μακαρίᾳ παρθένῳ: Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ: καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι.

debet: communes enim illis sunt actiones, ideoq; indiuisa opera, qua extra diuinitatem fiunt in creaturis. Nec facienda Personarum in illis diuisio aut separatio, iuxta opera, quæ faciunt in creaturis. Nec singulis personis, singula aut propria opera, tribuenda & assignanda. Quæ enim Pater facit, eadem & Filius operatur, & Spiritus sanctus. Quia vnus Deus, creator omnium. Ideo quicquid creatum est, id necesse est à tota simul Trinitate, quæ vnus est ille Deus, creatum esse. Adeò, vt etiam illæ creaturæ, in quibus se seorsim & distinctè vnaquæq; Persona manifestauit, communiter trium Personarum, vt vnius æterni Dei, opificium sint. Augustinus de verbis Domini, Ser. 63. Sic columba, in qua Spiritus sanctus apparuit, super Christum sedens: Sic vox patris cœlitus delapsa de filio sonans: Sic incarnatio filij Dei, siue humana illius natura, opera sunt omnia, & singula, totius Trinitatis. Quemadmodum Angelus dicit, Beatæ virgini Mariæ: Spiritus sanctus superueniet in te, & Virtus altissimi obumbrabit tibi.

οὐ μὴν

Nec

Οὐ μὴν τοι συγκεχώρηται, ἑτέρᾳ προσώπῳ κατηγορεῖν, ὡς ἕτερον ἕτερον. Καί τοι ἐφ' ἑκάστῳ λέγεται· ὅτι ὁ ἐστὶν ἀληθινὸς θεὸς, ὁ οὐκ ἄλλος. Καὶ οὐκ ἐλαττᾶται πέως τὰ λοιπὰ ὑδὲν· ἐπεὶ ἕκαστα ἐστὶν ὁ εἷς ἐκεῖνος, ἡ ἀληθινὸς θεός.

Καὶ γὰ, μία μὴν μόνον ἐστὶν ἡ οὐσία θεία τῶν τριῶν προσώπων· αἱ δ' ἐμφανίσεις διακέκρηνται. ἄλλοτε μὴν γὰ ἑαυτὸν ὁ πατὴρ, ἄλλοτε δ' ὁ υἱὸς, ἄλλοτε ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐνεφάνισεν. Ἤτισῶν δ' ἂν ὑποστάσεις ἑαυτὸν ἐμπεφανικυῖα ᾖ· ἐντεῦθα ἕνα ἀληθινὸν καὶ αἰώνιον θεὸν, ἢ μίαν θείαν τρισυπόστατον οὐσίαν, εἶναι, ἀναμφιλόγως ἔχει.

Nec tamẽ licet de Persona vna prædicare, quòd sit altera. Et tamen de singulis dicitur: Hic est verus Deus, & non alius. Nec quicquam alijs interim detrahitur, cùm singulæ, sint vnus verus Deus.

Quia vnica tantùm est Essentia diuina trium personarum. Sed patefactiones sunt distinctæ. Aliâs enim Pater se patefecit, aliâs filius, aliâs Spiritus sanctus. Quacunq; verò se Persona in patefactione ostenderit: certum est, hîc vnicum, verum & æternum Deũ, seu vnicam diuinam Essentiam, in tribus Personis esse.

ΠΕΡΙ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΣ τῶν ὑποστάσεων τῆς τριάδος.

De discrimine Personarum Trinitatis.

Πῶς αἱ τῆς τριάδος ὑποστάσεις διακέκρηνται;

Quomodo discernuntur Personæ Trinitatis?

Ἰδιώματα ἔχουσιν αἱ ὑποστάσεις, αἷς διακέκρηνται καὶ διαστέλλονται· ἀ μὴν ἀλλήλων χωρίζονται.

Proprietates sunt Personarum, quibus discernuntur & distinguuntur, non autem separantur, Trinitatis personæ.

Ποσαπλῆ ἐστιν ἡ διάκρισις τῶν ὑποστάσεων;

Quotuplex est discrimen Personarum?

Διπλῆ· ἡ μὴν ἔσωθεν θεωρουμένη· ἡ δὲ, ἔξωθεν.

Duplex: Intrinsecum & Extrinsecum.

Τίς, ἡ ἔσωθεν;

Quid est Intrinsecum?

Ἡ ἐν αὐτῇ τῇ θείᾳ οὐσίᾳ, καὶ τοῖς αὐτῆς προσώποις.

Quod est in ipsa Essentia, diuina eiusq; Personis,

Πῶς

Quo-

Πῶς ἔσωθεν ἀλλήλων διακρίνονται.

Ἰδιώμασι ἐσωτέρῳ, καὶ τοῖς προσώποις ἐνόητι. Τοῦ μὲν γὰρ πατρὸς ἴδιον· τὸ, ὑπὸ ἀδενὸς ἄλλου, οὔτε πεποιῆσθαι, οὔτε ἐκτίσθαι, οὔτε γεγεννῆσθαι· ἀλλὰ τὸ, ἀφ' ἑαυτοῦ εἶναι· καὶ πηγὴν, αἰτίαν, ἀρχὴν, ὑπάρχειν· μὴ μὲν τι ἔγχρονον, ἤγουν, οἷον χρόνῳ προτερεῖν τῶν λοιπῶν ὑποστάσεων εἶναι (ἐν γὰρ τῇ τριάδι, κατὰ τὸ Ἀθανασίου σύμβολον, οὐδὲν πρότερον, ἢ ὕστερον· λόγῳ μὲν γὰρ χρόνου· πάντως γε μὴν πρότερος, ὁ πατὴρ ἂν λεγοιτο) ἀλλ' ἀρχικὸν καὶ ἀίδιον, ὅλης τῆς τριάδος εἶναι· καὶ τὸ ἀιδίως καὶ ἀνάρχως ἑαυτῷ ὁμοούσιον υἱὸν γεγεννηκέναι.

Τίς δ' ἰδιότης τοῦ υἱοῦ· ἡ αὐτὸν τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ πνεύματος, διαστέλλουσα.

Ὁ υἱὸς, διεσαλμένον ἐστὶ πρόσωπον τοῦ πατρὸς· ἀ μὲν οὐσία (αὕτη γὰρ, ἑκατέρα μία, καὶ ἡ αὐτὴ) οὐδὲ θεότητι (διότι εἷς, καὶ ὁ αὐτὸς θεός) ἀλλὰ τινὶ ἰδιότητι· ἥτις ἐστὶ, τὸ μὴ εἶναι ἀφ' ἑαυτοῦ· μηδὲ τὴν θεότητα ἐξ ἑαυτοῦ ἔχειν, ὡς ὁ πατὴρ· μὴ δ' αὖ ἀπ' ἄλλου· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ αἰωνίου πατρὸς, ἐξ αὐτοῦ τῆς οὐσίας προαιωνίως γεγεννημένου· καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ, ὥσπερ ὁ πατὴρ, τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐξ ἀιδίου προϊέναι.

Τί τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου ἴδιον;

Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἡ τρίτη τῆς θεότητος

Quomodo intrinsecus discernuntur?

A proprietate interna & personali. Patris proprietas est, quòd à nullo alio est, nec factus est, nec creatus, nec genitus: sed à seipso est, fons, origo & principium: non tamen temporale, hoc est, quod tempore præcedat reliquas Personas: (In Trinitate enim, vt Athanasij Symbolum habet, nihil prius aut posterius, ratione scilicet temporis: ordine tamen prior dici potest Pater:) sed originale & æternum, totius Trinitatis, & quòd ab æterno genuit Filium sibi consubstantialem.

Quæ est proprietas Filij, qua à Patre & Spiritu sancto discernitur?

Filius distincta est Persona à Patre, non essentia: hæc enim vna est & eadem, vtriusq.: nec diuinitate, quia vnus & idem Deus: sed proprietate, quæ hæc est, quòd videlicet non est à seipso, nec diuinitatem á seipso habet, vt Pater, nec ab alio: sed à Patre æterno, ex eius substantia ab æterno genitus: & quòd ab ipso, sicut ex Patre Spiritus sanctus ab æterno procedit.

Quæ est S. sancti proprietas?

Spiritus sanctus tertia est diuinitatis

θεότητος ὑπόστασίς ἐστι: διακεκεμμένη δὲ πατρὸς, καὶ δὲ υἱοῦ: ἀλλ' ὅμως, ὁμοίως ἑκατέρῳ, καὶ εἷς καὶ ὁ αὐτὸς θεός. τοῦτο ἴδιόν ἐστι, τὸ μήτε ἀφ' ἑαυτοῦ, μήτε, ὡς ὁ υἱός, γεννητὸν εἶναι: ἀλλ' ἀπ' ἀμφοῖν, δὲ τε πατρὸς, καὶ δὲ υἱοῦ, ἐξ αἰωνίας ἐκπορευτόν.

nitatis Persona, distincta à Patre & Filio, eiusdem tamen diuinitatis cum vtroque, atque idem vnus Deus. Huius proprietas est, quòd non est, nec à seipso, nec, vt Filius, genitus: sed quòd ab vtroque, Patre nempe & Filio, ab æterno procedit.

Ποία τις ἐστὶν ἡ διαφορὰ τῶν ὑποστάσεων αὕτη;

Οὐκ οὐσιώδης, οὐδὲ λογικὴ: ἀλλὰ ὑπαρκτικὴ εἶτουν τοῦ εἶναι θεωρουμένη.

Διὰ τί οὐκ οὐσιώδης;

Διότι μία μόνη ὅλης τῆς θεότητος οὐσία ὑπάρχει: οὐκ ἄλλη μὲν, ἡ δὲ πατρὸς: ἄλλη δὲ, ἡ δὲ υἱοῦ: ἄλλη δέ, ἡ δὲ ἁγίου πνεύματος: ἀλλὰ μία, καὶ ἡ αὐτὴ: καθὼς καὶ μία, καὶ ἡ αὐτὴ, Φύσις, δύναμις, καὶ θέλησις: ὥσπερ δὴ μιᾶς εἰσι, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας, διότι. Ἄλλως γὰρ, τρεῖς ἂν οὐσίαι τῇ θεότητι ἀπονέμοιντο: καὶ ὅτως αὖθ' ἑνὸς, τρεῖς πεφεισμένοιντο θεοί: τὸ καὶ λέγειν καὶ ἀκούειν φρικτὸν, ἀσεβὲς, βλάσφημον, καὶ βδελυρώτατον.

Quale est hoc Personarum discrimen?

Non Essentiale, nec Rationale, sed Reale.

Cur non essentiale?

Quia vna tantùm est Essentia totius diuinitatis: non alia Patris, alia Filij, alia Spiritus sancti, sed vna & eadem, sicut etiam vna & eadem natura, potentia, & voluntas, sicut etiam vnius & eiusdem prorsus sunt Essentiæ. Aliàs tres essent Essentiæ diuinitati, & sic reuera tres Dij: quod dictu & auditu est horrendum, impium, blasphemum, ac detestandum.

Διὰ τί οὐ λογική;

Διότι οὐκ ὀνόμασι μόνοις πρὸς ἀλλήλας ἀντιδιαστέλλουσι: ὥστε διαφόρους μόνον τάξεις καὶ σχέσεις εἶναι: κενά τε τῆς αὐτῆς ὑποστάσεως ὀνόματα. Καθὼς ἀμέλει ὁ εἷς, καὶ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος, πατὴρ καὶ υἱός εἰναί τε καὶ λεγεσθαι, πρὸς ἄλλον καὶ ἄλλον δυνατός:

Cur non Rationale?

Quia non tantùm vocabulis differunt, vt diuersa tantùm sint officia, & inania eiusdem subsistentiæ vocabula. Sicut vnus & idem homo pater & filius esse, & dici potest, respectu diuersorum,

ὅτε

cum

ὅτε δηλονότι, τοῦ πατρὸς ἔτι ζῶντος, υἱέσι γωνᾶ: πρὸς οὓς μὲν, πατὴρ: πρὸς ἐκεῖνον δὲ, υἱός ἐστι, καὶ λέγεται.

Ἢ ὅτι τις, ὁ αὐτὸς ὢν, καὶ διδάσκαλός ἐστι, καὶ ποιμὴν, καὶ οἰκοδεσπότης: ἢ γραμματεὺς, καὶ πατὴρ, ἢ οἰκονόμος.

Οὕτω γὰρ Σαβέλλιος, Παῦλος Σαμοσατεὺς, Φωτεινὸς, μάρκελλος, ἢ μοντανὸς, οἱ αἱρετικοὶ, περὶ τριάδος, ἢ ἐφρόνησαν, καὶ ἐλάλησαν: τὸν ἕνα, καὶ τὸν αὐτὸν θεὸν, καὶ τὸ διάφορον τῆς λήξεως, ἢ τάσεων, ἑαυτὸν, ὁτὲ μὲν πατέρα, ἐνίοτε δὲ υἱὸν, ποτὲ δὲ πνεῦμα ἅγιον, ὀνομάσαι: ἀλλὰ ἓν μόνον εἶναι προσωπον, καὶ τὸ διάφορον τῶν ἀποκληρώσεων καὶ ἐνεργειῶν, ἑτεροίοις ὀνόμασι διεσαλμύον.

Διὰ τί δὲ ἓν εἶναι διάκρισις;

Διότι ὡς ἀληθῶς, ἄλλη μὲν, ἡ τοῦ πατρὸς ὑπόστασις: ἄλλη δὲ, ἡ τοῦ υἱοῦ: ἄλλη δὲ αὖ, ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἑκάστη τε τῶν ὑποστάσεων, συνυπόστατός ἐστιν, εἴτουν αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ὑφισαμένη: καὶ μέν τοι καὶ ἴδιός τις ὁρισμὸς ἑκάστη: ὥστε μίαν, μὴ εἶναι ἑτέραν. Καθὼς τὸ ζωτικὸν, καὶ αὐξητικὸν τὸ ἐν τῇ ψυχῇ, τῷ ὄντι διαλλάττει τοῦ νοητικοῦ.

Ὅτι δὲ ἀληθῶς τῷ εἶναι διαφέρουσιν ἀλλήλων, καὶ διακεκεμμένοι εἰσὶν: ἐκ τῶν ὀπτασιῶν δῆλον: ὅπου μία ἑκάστη, χωρὶς ἐφάνη: ὥστε ὄντος τοῦ ὑπάρξεως τρόπῳ διακεκριμένως

cùm adhuc patre superstite generat filios, quorum respectu pater, illius verò filius est, & dicitur.

Aut cùm idem est Doctor, Pastor, Paterfamiliâs: vel Scriba, Pater, Procurator.

Ita Sabellius, Samosatenus, Photinus, Marcellus, Montanus hæretici, de Trinitate senserunt & locuti sunt: quòd vnus & idem Deus pro officiorum diuersitate, aliquando Patrem, interdum Filium, nonnunquam Spiritum sanctum se nominârit: sed vnam tantùm esse personã, quæ diuersa habeat vocabula, secundum officiorum diuersitatem.

Cur Reale discrimen?

Quia reuera alia est Persona patris, alia Filij, alia Spiritus sancti. Et singulæ personæ per se subsistunt: propriam etiam quæque habet definitionem. Vt vna non sit alia. Sicut potentia animæ vegetatrix, reuera alia est ab intellectuali.

Ac re ipsa differre personas, atque distinctas esse, ex apparitionibus manifestũ est, vbi singulæ apparuerũt seorsim, vt reipsa destinctas

μθύας εἶναι. Ὡς δ' αὕτως, ὅτε ὁ πατὴρ, ὅτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐσαρκώθη: ἀλλὰ μόνος ὁ υἱὸς, ὃς εἰς τὴν ἰδίαν ὑποστάσεως ἑνότητα ἀνθρωπίνῃ φύσιν ἐκ τῆς ἀχράντου παρθένου προσελάβετο εἰ μὴ ὑποκριτικῶς ἀλλήλων διενέγκοι τὰ πρόσωπα: σωτήριον ἂν κινδυνεύοι τὴν θεότητα σαρκωθῆναι, καὶ παθεῖν.

Τίς ἡ ἔξωθεν διάκρισις τῶν θείων ὑποστάσεων ἐστίν;

Ἡ ἔξω τῆς θείας οὐσίας τοῦ, ἐν τοῖς ἐκτισμένοις: καὶ ἐν τῇ ἐπιφανεστέρᾳ ἑκάστης αὐτῶν, αἷς ἑαυτὰς ἐνεφάνισαν, εἰς τὴν ἐκκλησίαν εὐεργεσίας, γνωριζομένη.

Πῆ αὕτη φαίνεται;

Ἐν τῇ ἀποστολικῇ τῆς πίστεως ὁμολογίᾳ: καὶ ἐκ τῶν γραφῶν λαμβανέται.

Πῶς οὖν, κἂν τοῦτο τὸ τρόπον, ὁ πατὴρ πρὸς τὰ λοιπὰ τῆς θεότητος πρόσωπα διαστέλλεται;

Τῷ λέγεσθαι κτίσης.

Ἆρ' οὖν ὁ πατὴρ, ἄνευ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τὰ πάντα ἔκτισεν;

Οὐδαμῶς. Περὶ μὲν γὰρ τοῦ υἱοῦ γέγραπται: ὅτι πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. Περὶ δὲ τοῦ πνεύματος: ὅτι τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, πᾶσα ἡ δύναμις τῶν οὐρανῶν ἐστερεώθη. Καὶ, ὅτι πνεῦμα θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος. Ἅτινα δῆλα τοῦ κοσμοποιίας ἔργον, ὅλῃ τῇ τριάδι κοινὸν ὑπάρχει.

Ἀλλ'

ἰωαν. ά. ψα. λϑ'. γεν. ά.

etas esse, certum sit. Sic etiam nec pater, nec Spiritus sanctus incarnatus est, sed solus filius qui in vnitatem personæ suæ assumpsit naturam humanam ex Maria virgine. Aliâs, si non Reale esset Personarum discrimen, tota diuinitas incarnata esset, & passa.

Quod est extrinsecum personarũ diuinitatis discrimen?

Quod est extra Essentiam diuinam in rebus creatis, & à beneficijs præcipuis singularum personarum erga Ecclesiam, quibus se patefecerunt, sumitur.

Vbi illud extat?

In Symbolo Apostolorum, & ex sacra scriptura habetur.

Quomodo igitur hoc modo Pater à reliquis personis diuinitatis discernitur.

Respõdeo: Quòd dicitur creator.

Ergo ne pater absque Filio & Spiritu sancto, res condidit.

Nequaquam. De filio enim scribitur, quòd per ipsum omnia Iohan 1. *sint facta. De Spiritu Sancto, quòd spiritu oris eius omnis exer-* Psal. 32. *citus cœlorum firmatus sit. Item: Spiritus Domini incubabat a-* Gen. 1. *quis. Et sic opus Creationis toti Trinitati commune est.*

Sed,

Ἀλλ' ὅπως ἡ τοῦ πατρικῆς ὑποστάσεως διαφορὰ σκοπηθήσεται: ἤ, τοῦ ὑποστάσεως τε υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἐντὸς αὐτῆς τῆς ἀπολελυσμένης θεότητος ἑνότητος μένουσα, ἀδιαστάτως διαιρεῖται: ὅτι δηλαδὴ ὁ πατὴρ, πηγή ἐστι, καὶ ῥίζα, τοῦ ὅλης τριάδος: ὑφ' οὗ γε τὰ πάντα, ὁπόσα μὴ ὄντα εἰς τὸ εἶναι παρήχθη: καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἐστι τε, καὶ ἔχειν ὑπὸ τῶν λοιπῶν ὑποστάσεων (τοῦ τε υἱοῦ, καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου) ὅτι κτίσμα καὶ παντοδυνάμοι εἰσίν: εἰκότως κτίσης, ὁ πατὴρ καλεῖται.

Sed, vt consideretur discrimen personæ Patris, quo à Persona Filij & Spiritus sancti intra ipsam simplicissimam vnitatem diuinitatis discernitur: quòd videlicet Pater fons est, & origo totius Trinitatis, à quo omnia sunt creata, & ab ipso sunt & habent hoc ipsum reliquæ Personæ, Filius & Spiritus sanctus, quòd sunt creator & Omnipotens: ideo Pater creator dicitur.

Ποίῳ πράγματι ὁ υἱὸς, τῶν λοιπῶν ὑποστάσεων κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον διακέκριται;

Quomodo Filius discernitur hoc modo à reliquis personis?

Τῇ τε σαρκώσει, καὶ τῇ λυτρώσει. Καλεῖται γὰρ λυτρωτὴς καὶ μεσίτης: οὐχ ὡς δίχα τοῦ πατρὸς, ἢ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἡμᾶς λυτρωσάμενος (οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον: ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν μονογενῆ, ἔδωκεν) ἀλλ', ἐπεὶ μόνη ἥδε ἡ τοῦ υἱοῦ ὑποστασις ἐνηνθρώπησε: καὶ τὴν αὐθρωπείαν φύσιν ἐνδυσαμένη, πέπονθε: καὶ λύτρον ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἔδωκε: καὶ εἰ αὐτὴ ἡ σάρκωσις, ὅλης τῆς τριάδος ἔργον ὑπάρχει. ἰωαν. γ.

Incarnatione & redemptione. Dicitur enim Redemptor & Mediator, non quòd sine Patre, aut Spiritu sancto nos redemerit. Sic enim Deus dilexit Mundum, vt Filium vnigenitum daret: sed quia sola hæc persona filij, naturam humanam assumpsit, in ea passa est, ac precium redemptionis nostræ persoluit. Licet incarnatio quoque ipsa, totius Trinitatis sit opus. Iohan. 3.

Ποίῳ, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον;

Quomodo Spiritus sanctus?

Ἁγιασμῷ. Οὐχ', ὡς χωρὶς τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, τοῦτο ἐνεργῶν: ἀλλ', ἐπειδὴ ὁρατῶν γλωσσῶν εἴδει, καὶ σὺν ποικίλων χαρισμάτων μεταδόσει, ἀπεστάλη

Sanctificatione. Non quòd absque Patre & Filio id operetur: sed quia visibili specie linguarum, & variorum donorum missus est Apostolis,

ξάλη τοῖς ἀποστόλοις: καὶ γε πᾶσι διδοῦ τοῖς σωθησομένοις: ἐν ᾧ δὲ ῥήματος τὸ μυστήριον ἐνεργές ἐστιν: ἐγκαίει ἐν ἐκείνοις καινὸν ἀληθινῆς θεογνωσίας φῶς: δέ τὸ προσαγόμενον ῥῆμα δέχεσθαι: καὶ τούτῳ συγκατατίθεσθαι: ἀναγεννᾷ, ἁγιάζει, καὶ καταυθύνει ἡμᾶς ὅπως τὸ εὐσεβῶς καὶ ἁγιοπρεπῶς ἐν τῷ νῦν αἰῶνι ζῆν.

Πῶς ὁ θεὸς λέγεται τρεῖς ἐν εἷς;

Καθ' ἑτέραν καὶ ἑτέραν ἀπόβολιν. Κατὰ μὲν γὰρ αὐτὸν, αὐτὸς ἐν τοῖς ἑαυτοῦ θεωρουμένης τῆς θεότητος, τρεῖς λέγεται, ὡς πρὸς τὰς ὑποστάσεις.

Λόγῳ μὲν τῆς οὐσίας, ἡ μία ὑπάρχει, ἐν λόγῳ τῆς κτίσεως, εἷς λέγεται: ὥσπερ δὴ ἐν ἀπολύτως θεωρούμενος, ἀδιαιρέτως ἐνεργεῖν λέγεται, διαφορᾶς πρὸς τὴν κτίσιν. Ἐντεῦθεν τὰ ἔργα τῆς τριάδος, ὡς πρὸς τὰ ἔξω, ἀδιαίρετα παρὰ τοῖς ἁγίοις Αὐγουστίνοις λέγεται: τουτέστι, τὰ ἔξω τῆς θεότητος ἐν τοῖς κτίσμασι γινόμενα, ἐπιδὴ ὑφ' ἑνὸς θεοῦ, ἤτοι μιᾶς οὐσίας θείας ἢ θεότητος μιᾶς, πάντα, ἐδεμιᾷ ὑποστάσει κατ' ἰδίαν ἀπηρτισμένα ἐστὶν: ἀλλ' ὅλης τῆς θεότητος, ἢ τριάς ἐστι, καινὰ ὑπάρχει. Ὡς γὰρ θεὸς ὁ πατὴρ πάντων ἡμῶν, καὶ πάσης τῆς φύσεως καὶ δημιουργημάτων, θεὸς, πατὴρ, κτίστης, καὶ ποιητής ἐστιν: ὡσαύτως ἐν θεὸς ὁ υἱὸς ἐν λόγος,

postolis, & datur etiam omnibus saluandis, & per verbum ac Sacramenta efficax est: accendit in eis nouam lucem veræ Dei agnitionis, vt oblatum verbum accipiant & assentiantur: regenerat & sanctificat, regitq; nos, vt piè & sanctè viuamus, in præsenti seculo.

Quo respectu Deus dicitur Trinus & vnus?

Sui respectu, dum intra se consideratur diuinitas, Trinus dicitur, ratione personarum. Respectu autem essentiæ, quæ vna est, deinde creaturæ, VNVS dicitur: Sicut etiam absolutè consideratus, indiuisè operari dicitur respectu creaturæ. Hinc opera Trinitatis ad extra, indiuisa ab Augustino dicuntur, id est, quæ extra diuinitatem in creaturis fiunt, quia ab vno Deo, seu essentia vna diuina, vel diuinitate vna fiunt: nulli personæ peculiariter asscribenda sunt: sed toti diuinitati, quæ est Trinitas, communia sunt. Vt enim Deus pater, omnium nostrûm, adeóque omnium creaturarum, & rerum conditarum DEVS Pater, conditor & creator est: sic & DEVS filius, λόγος

γ. ὁ αὐτός ἐστι τῶν πάντων θεὸς, ποιητὴς, κ κτίστης. Καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁ αὐτὸς θεός ἐστιν ἄϊτιος, κ δημιουργὸς τῶν πάντων. Οὐ μὴν τοί ἐστιν εἰ μὴ εἷς μόνος θεὸς, κ πλασταργὸς ἡμῶν πάντων. Οὐδὲ γὰρ οὐσίαν ἀδιαίρετον συμβαίνει εἶναι ἄλλως, ἢ διακεκριμένως. Οὐκοῦν, ὁπόσων ἂν τῶν εἰρημένων προσώπων ὑποστάσεων ἔπῃς, ἢ ἐννοήσῃς: σεσάρωται τὸ ἀληθινὸν ἑνιαῖον θεὸν, ἤγουν ὅλως τὴν θεότητα, καὶ εἰπὼν, καὶ ἐννοήσας, ἴσθι: μιᾶς ἑκάστης τῶν ὑποστάσεων, ἅ αὐτὸ ἐκεῖνο ἑνιαῖον, ἀϊδιον, κ ὅλον ἀληθινὸν θεὸν, ὄντος καὶ οὐκ ἄλλου: καὶ τοι ἄλλης ὑποστάσεως ὄντος, ἀλλ' οὐκ ἄλλου θεοῦ: μή τι γε δὴ ἄλλης φύσεως, εἴτουν ἄλλης οὐσίας: ἤ γε, μία καὶ ἡ αὐτὴ, συμπάσης τε τῶν ὑποστάσεων, κ μιᾶς ἑκάστης, ἐνθεωρεῖται.

Ἀθανάσιος ἐν τῷ ἑαυτοῦ συμβόλῳ φησὶ: μὴ συγχέοντες τὰς ὑποστάσεις, μήτε τὴν οὐσίαν μερίζοντες. Ὃ ἁμαρτάνεται, ἐὰν αὐτῆς ἐντὸς τῆς θεότητος, καὶ παρεξ, ἢ ὑπὲρ τὰς κτίσεις, μὴ διακεκριθῶσιν ἕκαστα τὰ πρόσωπα, ταῖς οἰκείαις, κ πρὸς τἄλλα ἀκοινωνήτοις, ἰδιότησιν. Αὐτίκα γὰρ τότε τὰ πρόσωπα συγχέεται. Ὥστε εἴ τι, ἐὰν ἔξωθεν ἑνί τινι προσώπῳ ἔργόν τι χωρὶς προσνεμηθῇ: μὴ καὶ τῶν λοιπῶν πρὸς αὐτὸ προσώπων συνεπινοεῖται. Οὕτω γὰρ τοσοῦτοι γίνοιντ' ἂν κύριοι καὶ κτίσται, ὅσα τὰ πρόσωπα.

γ. *idem est omnium Deus, & creator & conditor. Et Spiritus sanctus idem est Deus, author & creator omnium. Nec tamen est nisi vnicus Deus, & creator noſtrûm omnium. Nam eſſentia non est alia, aut diſtincta. Quare quamcunq; trium perſonarum nomines, aut cogites, ſimul verum vnicum Deum, ſeu totam diuinitatem, & nominatione & cogitatione complexus es. Cùm vnaquælibet perſonarum ſit idem ille vnicus, æternus, & per omnia verus Deus, & nō alius: licet alia ſit perſona ſed non Deus alius, multò verò minus aliud, id est, alia eſſentia, quæ vna & eadem omnium & ſingularum est perſonarum.*

Athanaſius in ſuo Symbolo dicit: Non confundentes Perſonas, neque ſubſtantiam ſeparantes. Quod fit, ſi intra ipſam diuinitatem, & extra, ſeu ſupra creaturas, non diſcernantur ſingulæ perſonæ ſuis proprietatibus, non communicandis cum reliquis. Iam enim tùm perſonæ ſunt confuſæ. Sicut rurſus, ſi ab extra, vni perſonæ opus aliquod ſeorſim tribuamus, quod non ſimul reliquarum eſſe perſonarum intelligatur. Hoc enim modo tot fierent Domini & creatores, quot Perſonæ.

Διὰ ταῦτα, πᾶν, ὅ, τι ἔκτισται: ἀνάγκη, ἅμα ὑπὸ τὴν ὅλης τριάδος (ἥτις εἷς ἐστι θεὸς) τελεῖσθαι, ὑπὸ τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, κτισθῆναι.

Τίνα ἐναντιοῦται τῇ ἁγίᾳ τριάδι;

Ἐναντιοῦνται καὶ μάχονται οἱ ἰουδαῖοι, οἱ τῶν Σαμοσατέως, οἱ Ἀρειανοὶ, οἱ σαβελλιανοὶ, οἱ τοῦ μωάμεθ, οἱ περὶ Σερβήτον καὶ Στάγκαρον, καὶ ὅλως οἱ τριαδομάχοι: μονάδα μόνον, ὡς οὐσίας, ἕτω δὲ ὑποστάσεως, τῇ θεότητι περιορθίζοντες.

Οἱ μανιχαῖοι, δυάδα θεῶν συναϊδίων, ἀγαθὸν καὶ πονηρὸν, ἀφορεύοντες. Οἱ οὐαλεντινιανοὶ, πληθος θεῶν αἰωνιάθοντες. Ἡ ἀναρίθμητων εἰλίκων πολυθεία. Οἱ περὶ τὸν ῥωμαῖον ἀρχιερέα εἰδωλολάτραι: δεκατέσσαρας ἀναγκοβοήθους, ἤτοι καπῶν ἀλεξητῆρας, καὶ μυριάκις ἄλλων ἁγίων, δὲ τῶν οὐρανίων ἀγγέλων παρέισαν, ὑπαλέμβροι: ὧν τοῖς κατορθώμασι δὲ πεισθείσης βοηθεῖσθαι δέονται, δὲ πιστεύσι: καὶ τοι ἀφρήδην δὲ κύριος εἶπόντος: Οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι ἔμπροσθέν μου: οἷς καὶ τὰ τῆς θεότητος, καὶ δὲ χριστοῦ, ἴδια συγγράφουσι.

Ideoq́ quicquid creatum eſt, id neceſſe eſt ſimul à tota Trinitate, quæ vnus eſt Deus, hoc eſt, à Patre, Filio & Spiritu ſancto, creatum eſſe.

Quæ ſunt contraria Trinitati?

Trinitati ſunt contraria, & aduerſantur, Iudæi, Samoſateni, Ariani, Sabelliani, Mahometiſtæ, Seruetus, Stanckarus, Antitrinitarij, &c. Vnicam tantùm, vt Eſſentiam, ita & perſonam, in diuinitate ſtatuentes. Manichæi, duos Deos, pariter æternos, Bonum & Malum. Valentiniani, plures Deos comminiſcentes. Gentilium innumera Deorum turba. Pontificij Romanenſes idololatræ, quatuordecim Opitulatores in neceſsitatibus, ingentemq́ Diuorum multitudinem, & cœleſtium Angelorum auxilium inuocantes, quorum meritis & interceſsione ſe iuuari petunt & ſentiunt, contra id, quod dicit Dominus: Non habebis Deos alienos coram me: quibus etiam diuinitatis & Chriſti propria tribuunt.

ΠΕΡΗ ΧΡΙΣΤΟΥ.

Τὸ χριστὸς, ἡ λέξις, τί σημαίνει;

Τὸν κεχρισμένον: ὡς δὴ καὶ τὸ ἑβραϊκὸν μεσσίας; Διὰ τὸ κεχρίσθαι αὐτὸν ἔλαιον, ὅ ἐστι πνεῦμα τὸ ἅγιον, παρὰ τοὺς μετόχους ἑαυτοῦ. Οὐ γὰρ ἔλαβεν ἐκ μέτρου τὸ πνεῦμα: ἀλλ' ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς.

Τίνος λόγῳ, κεχρισμένος λέγεται;

Οὐ μὰ τὴν ἑαυτοῦ θεότητος (ταύτην γὰρ, ἃ λαμβάνων, ἀλλὰ δίδους καὶ δωρούμενος, τὸ ἅγιον πνεῦμα: καθὼς ἐν ἰωάννῃ εὐαγγελίῳ πολλάκις ἐπηγγείλατο) λόγῳ ᾗ, ἧς ἠθέλησεν ἀνθρωπότητος, κεχρισμένος λέγεται παρὰ τοὺς μετόχους ἑαυτοῦ, ἅ ἐστι, παρὰ τοὺς ἑαυτοῦ ἐπωνύμους: χριστιανούς, ὅτι καὶ αὐτοὶ κεχρισμένοι, λεγόμενοι: διότι καὶ αὐτοὶ λαμβάνουσι χαρίσματα ἐκ τοῦ ἁγίου πνεύματος: ἀλλ' ἐκ πάντα, μόνον ἕν ἕνια, καὶ τοῦτο ἐκ τοσούτου: ὡς ἑκάστῳ ὁ θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως. Ὡσαύτως, ἀπὸ τῶν ἄλλων ἁγίου πνεύματος χαρισμάτων, μέτρον τι ἀφωρισμένον. τῷ δὲ χριστῷ τὰ πάντα ἐδόθη. Πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας, καὶ τῆς γνώσεως, ἐν αὐτῷ ἀπόκρυφοι: καὶ ἐν αὐτῷ τῇ ἀνθρωπότητι, ὡς ἐν οἰκείῳ αὐτοῦ σώματι, κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς

DE CHRISTO.

Vocabulum Christus quid significat.

GRæcum est, & vnctum significat, sicut & Hebræum Messiah, eò quòd vnctus sit Spiritu sancto præ consortibus. Non enim spiritum accepit ad mensuram: sed tota plenitudo diuinitatis in eo habitat corporaliter. Pſal. 45. Iſa. 61. Ioham. 3. Col. 2.

Cuius ratione vnctus dicitur?

Dicitur Christus vnctus, nō ratione diuinitatis suæ, seu Deitatis, hac enim non accipit, sed dat & donat Spiritum sanctum, sicut in Ioanne multoties promisit: Verùm ratione humanitatis suæ vnctus dicitur, præ consortibus suis, hoc est, præ alijs Christianis, qui & ipsi Christiani, id est vncti dicuntur. Accipiunt enim & ipsi dona Spiritus sancti, sed non omnia, verùm quædam tantùm, sicut Apostolus inquit: Prout cuiq; Deus partitus est mensuram fidei. Sic de reliquis donis Spiritus S. mensuram quandam certam. Christo verò omnia sunt data. Omnes thesauri sapientiæ & scientiæ in ipso sunt absconditi. In eiusq; humanitate, tanquam in proprio suo corpore, habitat tota plenitudo diui- Col. 2. Ibid.

κῶς: τυτέστιν, ἔστι θεὸς σεσαρκώμενος. ἐνοικεῖ μὲν καὶ ἐν ἄλλοις ἁγίοις ὁ θεὸς: ἑνὶ δὲ οὐδενὶ ἑαυτὸν μεταδίδωσιν. ἑνὸς τοιγαροῦν αὐτῶν λέγεται θεός.

Πῶς κατηγορεῖται ἡ χριστὸς λέξις

Λέγεται ἐφ' ὅλῳ τῷ προσώπῳ: ἀλλ' οὐκ ἐφ' ἑτέρᾳ τῶν φύσεων. Ἐπὶ μὲν γὰρ τούτων ἰδίᾳ λέγεται, θεότης χριστοῦ, ἀνθρωπότης χριστοῦ: εἰ καὶ ὀρθῶς ἐπὶ τῶν συναμφοτέρων λέγεται, χριστὸς θεὸς, χριστὸς ἄνθρωπος: χριστὸς, ἀληθινὸς θεὸς καὶ ἀληθινὸς ἄνθρωπος: εἷς ὢν θεοῦ πατρὸς, καὶ τῆς παρθένου μητρὸς, τῆς ἁγίας μαρίας, υἱός: ἀλλ' οὐ δύο υἱοί, ἐπεὶ μία ἀδιαίρετος ἑνωσις, ἡ ἐν ἑνωσαμένῳ, οὐδὲ τῷ θανάτῳ διαιρεθῆναι δυνηθέν.

Δύο τοίνυν εἰσὶν ἐν χριστῷ, διακεκεκριμέναι μὲν, ἀδιαίρετοι δὲ, ἀσύμφυρτοι, ἄμικτοι, ἑνωσατικῶς ἡνωμέναι, φύσεις: οὐ δύο δὲ ἑνώσεις: ἀλλὰ μία ἑνώσασις, εἷς χριστὸς εἷς θεοῦ καὶ ἀνθρώπου υἱός. Λουκ. ά. τὸ γεννώμενον ἅγιον, κληθήσεται υἱὸς θεοῦ. ματθ. ις'. σὺ εἶ ὁ χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ζῶντος.

Τίνα δεῖ σκοπεῖν ἐν χριστῷ, ὡς πρὸς ἀληθινὴν αὐτοῦ γνῶσιν σωτήριον;

Τὰ δύο τοῦτα: τό, τε πρόσωπον αὐτοῦ, καὶ τὸ ἔργον. Τί

nitatis corporaliter: hoc est: Est Deus incarnatus. Habitat Deus & in alijs sanctis, sed eorum nulli se ita communicat. Ideoq; nullus eorum dicitur Deus.

Quomodo prædicatur, vocabulum Christus?

Dicitur de tota persona, non de alterutra natura. Nam de singulis eius naturis dicitur: Diuina natura in Christo: Humana natura in Christo. Licet in concreto rectè dicatur: Christus Deus, Christus homo: Christus verus Deus & verus homo, vnus Dei patris, & virginis matris, D. Mariæ filius. Non duo filij, quia vna persona indiuisa, seu vnum personale, quod ne morte quidem separari potuit.

Duæ itaque sunt in Christo distinctæ, sed eædem inseparabiles naturæ, inconfusæ, impermixtæ, personaliter vnitæ. Non autem duæ personæ: sed Vna persona, Vnus Christus, Vnus Dei & hominis filius. Lucæ 1. Quod ex te nascetur sanctum, filius Dei vocabitur. Matth. 16. Tu es Christus filius Dei viui.

Quæ sunt in Christo obseruãda, ad veram eius agnitionem pertinentia?

Duo. Quæ? Personæ eius, & officium.

Quid

Τί σοὶ δοκεῖ περὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ γινώσκεις;

Ἐκ δυεῖν ἐστι φυσέοιν συγκείμενος, μιᾶς μὲν, θείας καὶ ἀϊδίου: ἣν προσῆν ἀϊδίως ἔχει ἐκ τοῦ πατρὸς καθ' ἣν υἱός ἐστι θεοῦ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων: ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ ἀϊδίου πατρὸς, ἀληθινὸς καὶ αἰώνιος θεὸς γεννηθεὶς, ὁμοούσιος τῷ πατρὶ: ἑτέρας δὲ, ἀνθρωπίνης, ἣν ἐν καιρῷ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐκ τῆς ἀειπαρθένου προσέλαβεν, ἐκ τοῦ ἁγίου πνεύματος συλληφθεὶς: ἑκατέρας φύσεως, ἑκατέρα ἀχωρίστως ἡνωμένης.

Ὁ θεὸς γὰρ υἱὸς, καθ' αὑτὸν προσωπον ὑφιστάμενος, ἀνθρωπίνῳ, οὐχ ὑπόστασιν μὲν (εἴωθε γὰρ αὐτὸ προϋπάρχειν: ὡσαύτως δὲ καθ' ἑαυτὸ, ἢ ἐν ἑαυτῷ, ὑφίστασθαι πώποτε: ἀλλ' ἐν τῇ ὑποστάσει τοῦ υἱοῦ) φύσιν δὲ, ἐκ τοῦ παρθενικοῦ σαρκὸς καὶ αἵματος φυράματος, καθαρθέντος διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἐξ οὗ ἄνθρωπος σώματι καὶ ψυχῇ ἐπλάσθη, εἰς ἑνότητα προσώπου προσελάβετο. Ὥστε τὸν θεὸν, καὶ τὸν ἄνθρωπον, ἤδη ἕνα εἶναι χριστὸν: ὥσπερ ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα, εἷς ἄνθρωπος.

Ἡ πίνυν τοῦ ἀνθρωπίνης φύσεως εἰς ἑνότητα προσοῦπα τοῦ υἱοῦ θεοῦ σύλληψις, οὐ προσέθηκε τῇ τριάδι τέταρτον πρόσωπον: ὡς ἤδη γνέσθαι τετράδα. Οὐ γὰρ πρόσωπον, ἡ ἀνθρωπότης τοῦ χριστοῦ ἐστιν.

Ἀπορραπιστέον ἐντεῦθα καὶ τῶν οὐαλεντίνου, μαρκίωνος, καὶ μανιχαίου, καὶ ἄλλων ἀσεβείας, καὶ πάντων ἐκόντων, καὶ ἐδογμάτισαν: τὸν χρι-

Quid de persona eius sentis?

Constat hæc duabus naturis: Diuina æterna, quam habet ab æterno à Patre coæterno, qua est filius Dei ab æterno, ex patris æterni substantia, verus & æternus Deus genitus, consubstantialis Patri: & humana, quam in tempore filius Dei assumpsit ex Maria virgine, de Spiritu sancto conceptus, inseparabiliter vnitis.

Filius enim Dei, qui per se Persona est, humanam, non quidem personam, siquidem antea non erat ea, sicut nec per se, aut in se existit vnquam, sed in persona filij: verùm naturam ex virginis Mariæ massa carnis & sanguinis, per Spiritum sanctum mũdata, ex qua homo corpore & anima formatus est, in personæ vnitatem assumpsit. Vt iam Deus & homo, vnus sit Christus, sicut anima & corpus, vnus homo.

Assumptione igitur humanæ naturæ in vnitatem personæ filij Dei, non accessit ad Trinitatem, quarta persona, vt iam sit Quaternitas. Quia humana natura in Christo, persona non est.

Damnandus hîc quoque est error Valentini, Marcionis, & Manichæi, hæreticorum, qui senserunt & docuerunt inter alia: Chri-

τὸν χριστὸν, οὐδὲν ὁκ τ μαρίας προσλαβεῖν: ἀλλ' ἀρανόθεν εἰς τὼ τῆς παρθένε μήτραν κατενεγκεῖν πνευματικὼ σάρκα καὶ σῶμα: καὶ, ὥσπερ διὰ σωλῶ ὕδωρ ῥέον παραπέχει, ἐξ ἐκείνης τεχθῆναι.

Ἥτις ὀλεθριωτάτη πλάνη, πλείστως τῶν γραφῶν ἐναργέσι μαρτυρίαις εὐέλεγκτ@ τυγχάνει. Λέγει γὰρ ὁ χριστὸς, ὡς ἔν ἐστιν, ὅτω σπέρμα τ γυναικὸς, ὁ μαρίας τ παρθένε υἱὸς, ὁ σπέρμα ἀβραάμ καὶ δαβίδ ὁ σάρκα. Ὥσπερ δὴ ὁ διὰ πολλῶν, οἱ θεοφόροι πατέρες ψαλμῳδῶ ἐξήλεγξαν. Ὅρα Εἰρ. βιβ. γ'. κεφ. λε'. ὁ τῶν αἱρέσεων ἀλεντίνε: τερτυλ. περὶ τῆς ἀληθινῆς τ χριστ σαρκὸς: εὐσεβ. βιβ. δ'. ὁ παρ' ἄλλοις.

Ἐκβλητέον ἔτι, ὁ τὼ τῶν μονοθελητῶν αἵρεσιν: μοναδικὼ ὲν χριστῷ παραδόντων θέλησιν. Δύω γὰρ ὲν αὐτῷ, ὁ τὰς δύω αὐτ διαφόρες φύσις (τὼ θείαν λέγω, καὶ τὼ ἀνθρωπίνω) καὶ θελήματα εἶναι: ἃ μόνον τ ἑκατέρας τ φύσεως ἰδιότησι μαρτυρεῖται: ἀλλὰ καὶ τῇ αὐτ ὲν τῷ κήπῳ προσευχῇ.

Πάτερ, φησὶν, εἰ βούλ παρένεγκε τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμέ. Πλὴν, μὴ τὸ θέλημά με (ἤγεν, τὸ ἄνθρωπε) ἀλλὰ τὸ σὸν, γενέσθω: τουτέστι, τὸ θεῖον: ὃ, κατὰ τὼ θεότητα

Luc. 22.

Christum nihil ex Maria sumpsisse sed cœlitus secum in uterum virginis Mariæ, spiritualem carnem & corpus detulisse: & ita ex ea natum, sicut aqua per canalem fluit & transit.

Qui error pernicioſiſſimus, plurimis Scripturæ S. perſpicuis teſtimonijs, facilè refutari poteſt. Dicitur. n. Chriſtus, ſicut eſt, ſemen mulieris, virginis Mariæ filius, ſemen Abrahæ & Dauidis ſecundum carnem. Sicut & Patres copioſè eum refutârunt. Iren. lib. 3. cap. 32. contra Hæreſeis Valentini. Tertull. lib. de vera Chriſti carne. Euſeb. lib 4. &c.

Damnanda etiam eſt Monothelitarum hæreſis, vnicam tantùm in Chriſto ſtatuentium voluntatem. Duas enim in Chriſto, ſecundum duas diuerſas in ipſo naturas, Diuinam nempe & humanam, voluntates quoque eſſe, non ſolùm vtriuſque teſtantur naturæ porprietates, ſed etiam Oratio ipſius in horto: Pater, ſi vis, tranſeat à me calix iſte: verumtamen non mea fiat, ſcilicet hominis voluntas, ſed tua, hoc eſt diuina, quam ſecundum diuini-

θεότητα ταύτην ἔχει τῷ πατρὶ, ὡς ἓν τὴν οὐσίαν. Ὅπερ φάνεται τὸ ἀνθρώπινον θέλημα, σωτῆρον ἐκφυγεῖν ἐπιθυμῶν, ἀνδ μόνον ἁμαρτίας: ἐπὶ τῇ θείᾳ ἑαυτὸ θελήσει ὑποβάλλ.

divinitatem, eandem habet cum Patre sicut & Essentiam. In quo apparet humana voluntas, crucem fugere cupiens, id tamē absq; peccato, Quia diuinæ se subijcit voluntati.

Λέγε μαρτυρίας γραφικὰς περὶ τῆς αἰωνίου, θείας ἓ ὑῦ θεῦ φύσεως;

Dic testimonia Scripturæ de æterna Diuina filij Dei Natura?

Περιτίθενται αὐτῇ ἐν τῇ γραφῇ κλήσεις θείας: καὶ αὐτὰ δὲ τὰ ὑποκείμενα κλήσεσι πράγματα. Καλεῖται γὰρ, θεὸς σαβαὼθ, κύριος ὅπερ ΙΕΩΒΑ, ὕψιστος, παντοκράτωρ, φύσει τε, καὶ ἀληθινὸς, καὶ αἰώνιος θεῦ ὑός. Πατὴρ ἓ ἀεννάου αἰῶνος, ἡσαι. θ. Δίδωσι ζωὴν αἰώνιον, ἰωαν. ί. Ἔστι καρδιογνώστης. Ἀφίησι τὰς ἁμαρτίας, δικαιοῖ, σώζει, ἀνίστησι θῦ νεκρούς. Ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτῦ: δόξαν, ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός: ἣν ἔσχε παρὰ θεῷ, πρὶν γενέσθαι τὸν κόσμον. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος. Τότε δ' οὐδὲν ἦν, πλὴν ἓ θεῦ ἓ αἰωνίου. Καὶ Τίτ. β'. ὁ ἀπόστολος: Προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα, καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΘΕΟΥ, καὶ σωτῆρος ἡμῶν, ἰησῦ χριστῦ, ὅπερ χριστὸς λέγεται, ὁ μέγας θεός. ἄμφω γὰρ τὰ κατηγορήματα, ὡς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ὑποκείμενον ἀναφέρεται. καθὼς καὶ ἡ ἐπιφάνεια λέξις, οὐδενὶ ἄλλῳ, εἰ μὴ τῷ ὑῷ ἓ θεῦ, ἐν τῇ

ἰωαν. ἀ.

Tribuuntur illi in Scripturæ sacra nomina diuina, & res quoque ipsæ. Dicitur Deus Zebaoth, DOMINVS siue IEHOVAH, Altissimus, Omnipotens, Naturalis, Verus & Aeternus Dei Filius. Pater perpetuæ vitæ. Isaiæ 9. Dat vitam æternam Ioh. 10. Est καρδιογνώστης. Remittit peccata, Iustificat, saluat, resuscitat mortuos. Vidimus gloriam eius, gloriā quasi vnigeniti à patre, quā habuit apud Deum antequam mundus fieret. In principio erat verbum. Tùm autem nihil erat præter Deum æternum. Et Apostolus Tit. 2. Expectantes beatam illam spem, & illustrem illum aduentum gloriæ MAGNI ILLIVS DEI, & seruatoris nostri Iesu Christi. Quibus verbis Christus dicitur Magnus ille Deus. Vtrunq; enim prædicatum ad vnum & idem subiectum refertur. Sicut et ἐπιφάνεια, nō nisi filio Dei,

in

φιλιπ. β'. ἐν τῇ νέᾳ διαθήκῃ προσύπλεπται. Ἐν τούτῳ τῷ ὀνόματι κάμπτεται πᾶν γόνυ: ἐπουρανίων, ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων. Τοῦτῳ προσκυνησάτωσαν πάντες ἄγγελοι αὐτοῦ. Τίνι ποτὲ εἶπε τῶν

ἑβρ. ά. ψαλ. ρθ'. ἀγγέλων: κάθου ἐκ δεξιῶν μου; ἢ, ὡς ψαλ. β'. Υἱός μου εἶ σὺ: ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε; ὁ δὲ τοῦ ὑοῦ προαιωνίου ἀλλὰ τοῦ πατρὸς γεννήσεως ἐκληπτέον: ἐπειδὴ ἀδιὰ χρόνου ἐστὶν, ἀλλὰ ζωὴ συνεχὴς καὶ ἀμέριστος. Ἀχρόνως ἄν, καὶ ἀνάρχως (χρόνου γὰρ, ἐν ᾧ χωρὶς ὑὸς ἦν ἄν, ἐπὶ θεοῦ ἀδιανόητον) ἀλλὰ τοῦ πατρὸς γεγέννηται. αἰώνιον δέα θεός.

Παροιμ. ή. ἡ σοφία (ἥτις, ὁ ἀίδιον τοῦ πατρὸς υἱός ἐστι, ά. Κορ. ά.) φησὶν: ἑαυτὴν ἀπ' ἀρχῆς, ἐξ αἰῶνος, τῷ θεῷ συμπαρεῖναι: καὶ δι' ἑαυτῆς πάντα κτίσθαι: ὁ καὶ ἰω. ά. ἐδιδαχθη: Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. μιχ. έ. Αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ, ἀπ' ἀρχῆς, ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος: τουτέστιν, ἐξ ἀιδίου.

Καὶ πολλαχοῦ τῶν γραφῶν ὀνομάζεται ἰεωβᾶ: ὃ τῆς οὐσίας θεοῦ παραστατικόν ἐστιν ὄνομα, καὶ μόνῳ τῷ θεῷ ἁρμόζει. ἱερεμ. κγ'.

Καὶ τοῦτο, τὸ ὄνομα αὐτοῦ: ὅτι καλέσουσιν αὐτὸν ΙΕΩΒΑ, ὁ κύριος δικαιοσύνη ἡμῶν. ά. Κόρ. ά.

ματθ. ιϛ'. Σὺ εἶ ὁ χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος.

ἰωαν. ά. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο: καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο

in Nouo Testamento tribuitur. In huius nomine flectitur omne genu, cœlestium, terrestrium, & inferorum. Hunc adorent omnes angeli eius. Cui autem vnquam dixit Angelorum: Sede à dextris meis? Aut vt Psal. 2. Filius meus es tu: Ego hodie genui te? Quod de aeterna filij generatione à Patre accipiendum est. Quia in Deo nullum est tempus, sed aeternitas. Itaque sine vllo tẽporis principio, (quod in Deo nullum cogitari potest, aut quo absq; filio fuerit) genito est à patre. Aeterno ergo Deus. Philip. 2. Hebr. 1.

Prouerb. 8. Sapientia, quæ est æternus Patris filius, 1. Cor. 1. dicit, se ab initio, ab æterno fuisse cum Deo, per se omnia condita, sicut & Iohan. 1. repetitur: per ipsum omnia facta. Mich. 5. Egressus eius ab initio, & à diebus seculi, id est ab æterno.

Dicitur & passim in Scriptura IEHOVAH, quod Essentiale Dei nomen est, & soli Deo competit. Ierem. 23. Et hoc est nomen eius, quòd vocabunt eum IEHOVAH, DOMINVS iustitia nostra, 1. Cor. 1.

Tues Christus filius Dei viui. Matth. 16.

In principio erat verbum. Omnia per ipsum facta sunt, & sine Iohan. 1.

ipso

νετο ἀδὲ ἓν, ὃ γέγονεν. Καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος.

ἰεωὰ. κ'.

Ὁ κύριός μου (ἰεωβὰ) καὶ ὁ θεός μου.

ζωμ. θ'.

Ὁ χριστὸς, ὁ κατὰ σάρκα τῶν πατέρων, τὸ κατ' σάρκα: ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας.

ὰ. ἰω. έ.

Καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ ἰησοῦ χριστῷ. Οὗτός ἐστιν ὁ ΑΛΗΘΙΝΟΣ θεὸς, καὶ ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος.

ipso factum est nihil, quod factum est. Et Deus erat verbum. Dominus (IEHOVAH) meus, & Deus meus. Iohan. 20.

Christus ex Patribus secundũ carnem, qui est Deus benedictus in secula. Rom. 9.

Vt simus in vero filio eius Iesu Christo. Hic est VERVS DEVS, & vita æterna. 1. Iohan. 5.

Τίσιν ἄλλοις πίστεσι κατασκευάζεις τὸν αἰώνιον καὶ υἱὸν θεὸν θεότητα;

Quibus præterea argumentis probas æternam diuinam filij Dei naturam?

Κατασκευάζεται τὸ αὐτὸ, καὶ ταῖς γραφικαῖς ἀποδείξεσι ταῖσδε. τὸ μὲν κτίσεως ἔργον, μόνου δὲ θεοῦ ἐστιν. Ἀπενέμεται τῷ υἱῷ. ψαλ. λγ'. τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν: καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. Γεν. ά. ἰωάν. ά. καὶ έ.

Probatur hoc ipsum, argumentis ex sacra Scriptura petitis. Opus creationis solius Dei est. Tribuitur autem filio, Psal. 33. Verbo Domini firmati sunt cæli, & Spiritu oris eius, omnis virtus eorum, Genes. 1. Ioh. 5. ψαλ. οά.

Νέμεται αὐτῷ καὶ προσκύνησις: ἡ μόνῳ τῷ ἀληθινῷ θεῷ προσήκουσα, κατὰ τὸ: Κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις, Δευτ. ς'. καὶ ματθ. δ'. Περὶ οὗ δὲ υἱοῦ λέγει: καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ. πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς: πάντα τὰ ἔθνη δουλεύσουσιν αὐτῷ. Ησαΐ. ιά. Πάντα τὰ ἔθνη δεήσονται αὐτοῦ. Ἐζ. ά. Προσκυνησάτωσαν αὐτῷ πάντες ἄγγελοι θεοῦ.

Item tribuitur illi inuocatio, quæ soli vero Deo competit, iuxta illud: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies, Deut. 6. Matth. 4. De filio autem dicitur: Adorabunt eum omnes Reges terræ, omnes gentes seruient illi. Isa. 11. Omnes gentes deprecabuntur eum. Adorent eum omnes Angeli Dei. Heb. 1. Psal. 71.

Καὶ πάντα τὰ σημεῖα τὰ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καθ' ἑκάστους χρόνους δι' αὐτοῦ ἐγεν-

Miracula omnia in Ecclesia omnibus temporibus per ipsum facta

ἐξωματεργήθη, ἰωαν. ά. Αὐτὸς τ ἑαυτ λαὸν ἐκ τ ἐν Αἰγύπτῳ δουλείας ἐξείλετο. Ἐξόδ. κ. Ἐγώ εἰμι κύριος ὁ θεός σε, ὁ ἐξαγαγών σε ἐκ γῆς Αἰγύπτ.

Ταυτησὶ τ μαρτυρίας Ϛ ἀποδείξεσιν ἀνασκευάζεται ἡ πλάνη τ Ἀρείου, Ϛ τῶν ἄλλων αἱρετικῶν : τῶν τὴν περὶ τῶν αἰώνων θεότητα τ υἱοῦ θεοῦ, τ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, φύσιν ἀγνοούντων.

Καὶ τὸ, τὸν χριστὸν, κατὰ τὴν θεότητα τῷ πατρὶ ἴσον εἶναι, καὶ ὁμοφυῆ, καὶ ὁμόδοξον αὐτῷ : ὅτο γ Ϛ τοῖς ἰουδαίοις ἐνοήθη, ἐξ ὧν ἐκεῖνος αὐτοῖς ὡμίλει, ἰωαν. ε. καὶ διὰ τ, ἀποκτεῖναι αὐτὸν ἐζήτουν : ὅτι τῷ θεῷ ἑαυτὸν ἴσον ἐποίει.

Εἰ γ εἶπεν, ὁ πατὴρ μείζων μου ἰωαν. ιδ'. ἐστὶ : ὅτο δ περὶ τ θείας ἑαυτ φύσεως ἀπεφαίνατο : ἀλλὰ τ ἀνθρωπίνης, ἣν περιέλαβε : καὶ περὶ τ ἑαυτοῦ, ἐν μορφῇ δούλε γνωρισθέντος, κενώσεως : Ϛ δ δουλοπρεποῦς ἐν τῷδε μόνον τῷ κόσμῳ διακονήματος, ἕως ἂν τὴν ἡμῶν ἀπολύτρωσιν ἐπιτελέσῃ. Πῶς δ' ἐγένετο ἡ αἰώνιος αὐτ Ϛ γέννησις ; τοῦ Ϛ πατρὸς γέννησις ;

Τοῦτο δ' ἤδη, ἀδενὸς ἀνθρωπίνου νοὸς ὀξύτητι ἐξιχνιάστον. Ἀνεξερεύνητος, ἀκατάληπτος, ἄφραστος. Εἰδέναι, ἢ νοῆσαι, ἢ δυνάμεθα : ἀλλὰ πιστεύειν, θαυμάζειν, σέβειν, Ϛ προσκυνεῖν, ὀφείλομεν.

Ἀπο-

facta sunt. Iohan. 1. Eduxit populum suum ex seruitute Aegyptiaca. Exod. 20. Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te ex Aegypto, &c.

His testimonijs & argumentis refutatur Arij error, & aliorum Hæreticorum, negantium æternam & diuinam filij Dei naturam, Domini nostri Iesu Christi.

Et Christum secundum diuinitatem Patri esse æqualem, eiusdemq; naturæ & Maiestatis cum ipso, Iudæi quoque intellexerunt ex Christi verbis, Iohan. 5. Ideoq; ipsum quærebant interficere, quod æqualem se faceret Deo.

Quòd verò dixit : Pater maior me est, non de natura sua diuina, sed humana loquitur assumpta, eiusq; exinanitione, in forma serui existentis, atque officio seruili in hoc mundo tantùm, donec opus redemptionis perficeret. Iohan. 14.

Quomodo facta est æterna hęc Filij à Patre generatio?

Id verò nullius humanæ mentis acie indagari potest : imperscrutabilis est, incomprehensibilis, ineffabilis. Scire aut intelligere non possumus : sed credere, admirari, venerari, & adorare debemus.

Res

Ἀπομάτιζε τὴν τῆς Νικαίας συμβόλου περὶ τούτου φωνήν;

» Καὶ (πιστεύω) εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, τὸν μονογενῆ: τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων: θεὸν ἐκ θεοῦ, φῶς ἐκ φωτὸς, θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ: γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα: ὁμοούσιον τῷ πατρὶ: δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο: τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα: σαρκωθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου, καὶ ἐνανθρωπήσαντα.

Recita verba Symboli Nicæni hac de re?

Et (credo) in vnum Dominum nostrum Iesum Christum, filium Dei vnigenitum, & ex Patre natum ante omnia secula, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero: genitum, non factum, CONSVBSTANTIALEM Patri, per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines & propter nostram salutem descendit, & incarnatus est, de Spiritu sancto ex Maria virgine: Et homo factus est.

Τί ἐστιν ἡ ἀνθρωπότης, ἡ ἐν Χριστῷ;

Ταυτὸν, ὅπερ ἀληθινὸς ἄνθρωπος: ψυχῇ λογικῇ καὶ σώματι ὑφεστὼς: ἐπεί γε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιοῦται, χωρὶς ἁμαρτίας. Ἐζ. ϛ. ε. Υἱὸς ἀνθρώπου κέκληται Δαν. ζ'. Υἱὸς Δαβὶδ καὶ Ἀβραάμ, ματθ. ά. ε. μὴν οὐ πρόσωπόν ἐστιν αὐθυπόστατον, ἡ ἀνθρωπίνη δὲ Χριστοῦ φύσις: ἀλλ' ὑπέστη ἐν τῇ τοῦ υἱοῦ θεοῦ προσώπῳ: ὑφ' οὗ εἰς ἕνωσιν προσώπου προσελήφθη: ᾧ τε συνήνωται ὑποσταλικῶς: ὑφ' οὗ καὶ βαστάζεται: ὅπερ τοσοῦτον, ὥστε αὐτὴν ἔξω τῆς προσωπικῆς ἑνώσεως, οὐ ὡσπερεὶ ὑποστῆναι δύνασθαι.

Quid est natura humana in Christo?

Idem quod verus homo, anima rationali & corpore subsistens, per omnia fratribus similis, absq; tamen peccato. Filius hominis dicitur, Dan. 7. Filius Dauidis & Abraham, Matth. 1. Non tamen persona est per se subsistens, natura humana Christi, sed subsistit in persona Filij Dei, à quo in Personæ vnitatē assumpta est, eiq; vnita personaliter, à quo etiam sustentatur: ita vt illa extra vnionem personalem nunquam possit existere. Heb. 2.

Τίνας φέρεις πίστεις τῆς ἐν Χριστῷ ἀνθρωπότητος;

Καλεῖται σπέρμα γυναικὸς, Γεν. ά. Σπέρμα Ἀβραὰμ, Γεν. ιϐ'. κγ κϐ'. υἱὸς τῆς παρθένου, Ησαΐ. ζ'. Ἐμμανουὴλ (ὅ ἐστιν, ἐν τῇ σαρκὶ ἡμῶν θεὸς, ἤγουν θεὸς σεσαρκωμένος) Ησαΐ. ζ'. καὶ ματθ. ά. Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἰωαν. ά. Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, καὶ υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν, Ησαΐ. θ. Πεσπαγγέλεται ἡ αὐτοῦ σύλληψις τῇ μαρίᾳ, καὶ τῷ ἰωσὴφ, Λουκ. ά. Ματθ. ά. Γέγραπται ἡ αὐτοῦ ἐκ τῆς παναχράντου παρθένου γέννησις: Ϲ εὐηγγελίσθη τοῖς ἀγγέλοις τοῖς ποιμέσι, μὴ σημεῖα, Ϲ: ὅτι τὸ βρέφος ἐσπαργανωμένον, κείμενον ἐν τῇ φάτνῃ, εὑρήσουσιν, Λουκ. ϛ'.

Ρωμ. ά. Παῦλος, ἀφωρισμένος εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ, ὃ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν γραφαῖς ἁγίαις, περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ; Ϲ γενομένου ἐκ σπέρματος δαβὶδ κατὰ σάρκα. Γαλ. δ'. Ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα Ϲ χρόνου: ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικός, καὶ ὑπὸ. Σάρκα τοίνυν ἐκ τῆς οὐσίας, καὶ τῶν καθαρωτάτων αἱμάτων, τῆς παρθένου καὶ μητρὸς μαρίας, ἀνέλαβε: πάλαι μὲν οὐχ ὁμοίαν τῆς ἡμῶν σαρκὸς ἁμαρτίας (ἐπεὶ πῶς ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς) παντὸς πάσιν ἀλλοτρίαν. Ὅθεν, ὡς ἀληθῶς ἡμῶν ἀδελφός ἐστι: σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς ἡμῶν,

Quomodo probas naturam humanam in Christo?

Dicitur Semen mulieris. Geneſ. 1. Semen Abrahæ, Geneſ. 12. Virginis filius, Iſaiæ 7. Immanuel, hoc eſt, in carne noſtra Deus, id eſt, Deus incarnatus: Et Verbum caro factum eſt, Iohan. 1. Puer nobis natus, filius datus nobis: Iſa. 9. Annunciatur eius conceptio Mariæ & Ioſeph. Matth. 1. Luc. 1. Natiuitas eius ex Maria virgine, deſcribitur, & annunciatur ab Angelo Paſtoribus, ſigno addito, quod infantem faſcijs inuolutum in præſepi inuenturi eſſent, Luc. 2.

Rom. 1.

Paulus ſegregatus in Euangelium Dei, quod antea promiſerat per Prophetas, de filio ſuo, facto ex ſemine Dauidis ſecundum carnem. Gal. 4. At vbi venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum, factum ex muliere, &c. Carnem itaque ex ſubſtantia matris, D. Virginis Mariæ, aſſumpſit, non diſſimilem carni noſtræ, abſque tamen peccato: (quia non ex virili ſemine.) Vnde verè frater noſter eſt, caro, de

carne

ἡμῶν, καὶ ὀστᾶν ἐκ τῶν ὀστέων ἡμῶν, Ἐφες. ε.

carne nostra, & os, ex ossibus nostris.

Ἃ πάντα καὶ ἔπαθε, τὸ, ἀληθινὸν ἄνθρωπον εἶναι τὸν Χριστὸν, κατασκευάζοντα.

Quæ omnia & singula probant, Christum verum esse hominem.

Ταυτὸ δή, καὶ ἐκ τῶν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἰδιότητων ἔπεται. Ἔφαγε, ἔπιεν, ἤυξανεν, ἐπείνασεν, ἐδέησεν, ἐκοπίασεν, ἐκάθευδεν, ἔκλαυσεν, ἱδρωσεν, ἐλυπήθη, ἐξωρώθη. ἐξέρυη δὲ τοῦ σώματος αὐτοῦ τετρωμένου αἷμα: ἀφῆκε τὸ πνεῦμα, ἀπέθανε, καὶ ἐτάφη.

Idem ex proprietatibus naturæ humanæ sequitur: edit, bibit, creuit, esuriuit, sitiuit, defatigatus est, dormiuit, fleuit, sudauit, contristatus est, crucifixus, profluxit ex corpore eius vulnerato sanguis, emisit spiritum, mortuus est & sepultus.

Οἷς κατασκευάζεται πᾶσιν, ὃ Φάντασμα ὑπάρχειν, ὡς τοῖς αἱρετικοῖς ἐβλασφημήθη: ἀλλὰ πανάληθες εἶναι τὸ, ὁ λόγος, σὰρξ ἐγένετο. Καθὼς ἔφη τῆς ἐκκλησίας, ἐν τῇ δ' εὐαγγελισμοῦ ἡμέρᾳ ᾄδεται: Σήμερον ὁ θεὸς, ἄνθρωπος γεγόμφος. Καθάπερ ὁ ἀπόστολος πιστεῖται, οἷς λέγει: ὃ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὃ ἐθεασάμεθα, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς, καὶ τὰ ἑξῆς.

Quibus probatur, nonspectrum fuisse vt Hæretici blasphemè locuti sunt: Verbum enim caro factum est. Et sicut canit Ecclesia in die Annunciationis: Hodie Deus homo factus. Sicut Apostolus probat: Quod fuit ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt, de verbo vitæ, &c. 1. Ioan. 1.

Τὸ δή, ὅτι ἐ λογικὴν ἔσχε ψυχὴν (τἀναντίον, ἢ Φωτῖνος ἐ Ἀπολινάριος ἐβλασφήμησαν) μαρτυρεῖ αὐτὸς, ἐν οἷς λέγει: τὴν ψυχήν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων. Καὶ: περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου: ἣν δ' ἀποθυήσκων, εἰς τὰς χεῖρας παρέθετο τοῦ πατρός. Ἔτι δὲ γραφῆς διαβεβαιωμένης, αὐτὸ δὴ πάντα,

Et quòd animam etiam habuerit rationalem, (contra quam Hæretici, Photinus & Apollinaris, blasphemauerũt) testatur ipse, inquiens: Animam meam pono pro ouibus meis. Item: Tristis est Anima mea vsq; ad mortem: quã etiã moriens Patri commẽdauit. Cumque Scriptura affirmet, ipsum per

Ioan. 10. Matth. 26. Luc. 23.

πάντα, παρεκτὸς τῆς ἁμαρτίας, ἡμῖν ὅμοιον γενέσθαι: Φανερὸν, ὅτι καὶ ψυχὴν ἀνθρωπίνην ἔσχεν. ἐπεὶ τοι γε, ὃ πρῶτον καὶ μέγιστον, οὐκ ἂν τὰς ἡμετέρας ψυχὰς ἐλυτρώσατο: ἢ τῆς ἁμαρτίας ἀπήλλαξε, καὶ τῆς καταδίκης, καὶ τοῦ ἀϊδίου θανάτου. Ὅπερ γὰρ ἐλυτρώσατο, τοῦτο προσέλαβε.

omnia, excepto peccato, similem nobis factum, Animam quoq; humanam ipsum habuisse, manifestum est. Aliâs etiam, quod præcipuum est, animas nostras non redemisset, aut liberasset à peccato, damnatione & morte perpetua. Hoc n. redemit, quod assumpsit.

Δεῖξον, τὸν ἐν χριστῷ θεὸν καὶ ἄνθρωπον, ἕνα εἶναι χριστὸν, καὶ πρόσωπον ἕν;

Παῦλος α. τιμ. β'. μαρτυρεῖ, λέγων: Εἷς θεὸς, εἷς καὶ μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος χριστὸς ἰησοῦς: ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων. Οὐχὶ δύω τυγχάνειν ὄντε χριστὼ: ὁ μὲν, ὃς ἀνθρωπίνης φύσεως μεσίτης: ὁ ἕτερος, ὃς ἔργῳ δὲ ἀλλότριος, καὶ ὕστερον διηρημένος: ἀλλ', ὥσπερ ἓν πρόσωπον, ὁ, τε θεὸς, καὶ τὸ πρόσλημμα: ὕστερος εἷς χριστὸς, εἷς μεσσίας, ὁ παρὰ θεοῦ, διὰ τῶν προφητῶν, ἔν τε τῇ παλαιᾷ, καὶ τῇ νέᾳ, ἐπηγγελμένος: ὃς ἐστιν ἰησοῦς χριστὸς, εἷς τοῦ θεοῦ, ὁ τῆς μαρίας, υἱὸς, ὃν τῆς παρθένου γενηθεὶς: ὃς καὶ υἱὸς ὑψίστου καλεῖται, λουκ. α. Ἐντεῦθεν, ὁ θεοτόκος ἡ μαρία.

Proba, Deum & hominem in Christo, vnum esse Christum, vnamq; personam?

Paulus 1. Timoth. 2. id testatur, inquiens: Vnus Deus, vnus etiam Mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus, qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus. Non duo sunt Christi, quorum vnus sit generis humani Mediator, alter verò ab hoc Mediatoris officio alienus, atque ita diuisus. Sed sicut vna Persona Deus & homo, ita vnus Christus, vnus Messias à Deo per Prophetas in scriptura Veteris & Noui Testamenti promissus, qui est Iesus Christus, vnus Dei & Mariæ filius, ex virgine natus, qui dicitur etiam filius Altissimi, Luc. 1. Hinc & Maria θεοτόκος.

Τί, τὸ χριστοῦ ἔργον;

Εἶναι λυτρωτὴν, μεσίτην θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἱλασμὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ ἀνθρωπίνου, φύσεως ἱκανοποίαν,

Quod est Christi officium?

Vt sit redemptor, mediator inter Deum & homines, propitiator pro peccatis humani generis, satis-

ποίαν, δικαιοσύνην, σωτῆρα πάντων τῶν πιστευόντων εἰς αὐτόν.

Πιστὰ ταῦτα;

Ματθ. α. Καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. Αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν.

Πράξ. δ'. Οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ οὐδενὶ ἡ σωτηρία. Οὔτε γὰρ ὄνομά ἐστιν ἕτερον ὑπὸ τὸν οὐρανὸν, τὸ δεδομένον ἐν ἀνθρώποις: ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς.

ἀ. ἰωαν. β'. Αὐτὸς, ἱλασμός ἐστι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. Οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον: ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου. ἀ. Τιμ. β'. Εἷς μεσίτης θεοῦ, καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος Χριστὸς Ἰησοῦς: ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων.

Πῶς τοῦτο ἔπραξε;

ματθ. ε. Ποιῶν, ἤτοι πληρῶν, τὸν νόμον τοῦ θεοῦ τελείως, καὶ τοι μὴ ὀφείλων. ἰῶτα γὰρ ἓν, ἢ μία κεραία, οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται. Καὶ πάσχων, καὶ ὑποφέρων, γαλ. δ'. τὰς ὀλέθρους πάσας, ἀντὶ τῆς ἡμετέρας παραβάσεως. Ἐγένετο γὰρ ὑπὸ νόμον: ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ. Καὶ ἐπέθηκε κύριος ἐπ' αὐτὸν τὰς πάντων ἡμῶν ἀνομίας. Ἀληθῶς τὰς μαλακίας ἡμῶν αὐτὸς ἤνεγκε: καὶ τὰς ὀδύνας ἡμῶν αὐτὸς ἐβάστασεν. Ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν: καὶ μεμαλάκισται διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν.

Καὶ δὴ,

iustitia, saluator omnium credentium in ipsum.

Proba hoc.

Matth. 1 Vocabis nomen eius Iesum. Quia saluum faciet populum suum à peccatis eorum. 1. Cor. 1.

Actor. 4. Non est in alio quoquam salus. Nec enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri, nisi in nomine Iesu Christi.

1. Iohan. 2. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, & non pro nostris tantùm, sed totius Mundi peccatis. 1. Tim. 2. Vnus Mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus, qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus.

Quomodo id fecit?

Faciendo seu implendo Legem Dei perfectè, cùm non deberet. Iota enim aut apex vnus non praeteribit à Lege, inquit, donec omnia fiant: & patiendo, atque ferendo pœnas omnes transgressionis nostræ. Factus est enim sub Lege, vt eos, qui sub Lege erant, redimeret. Et posuit Dominus super eum omnium nostrùm iniquitates: verè Gal. 4. Isai. 53. *languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra.*

ά. κορ. ϛ'. πράξ. κ'.

Καὶ δὴ, ὁ ψιλὸς ἄνθρωπος, ἀλλ' ὁ κύριος τῆς δόξης, ἔπαθε καὶ ἐσαυρώθη: τετέκται, χριστὸς, ὁ θεάνθρωπος (ὁ θεὸς γὰρ, διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος περιεποιήσατο τὴν ἐκκλησίαν ἑαυτοῦ) διὰ τοῦτο, ἱκανὸν ὑπάρχει τὸ λύτρον ὑπὲρ τῶν τοῦ ὅλου ἀνθρωπίνου γένους ἁμαρτιῶν: διότι ἄπειρον τὸ κατόρθωμα. Ὅθεν καὶ λέγεται: Κύριος ἱεχθὰ δικαιοσύνη ἡμῶν. Καὶ, ἵνα ὁλόκληρον λυτρώσηται τὸν ἄνθρωπον: ὃς καὶ διὰ τοῦ σώματος, καὶ διὰ τῆς ψυχῆς, ἡμάρτηκεν: ὁ σῶμα μόνον ἀνθρώπινον περιελάβετο, ἀλλὰ καὶ νοερὰν ψυχὴν: εἰς ἀνατροπὴν τῆς τοῦ Ἀπολιναρίου αἱρέσεως, ἥτις ἐρρήσωμεθα: ἣν μικρῷ πρότερον ἀπεσοβήσαμεθα.

ἱερε. κγ'.

Et quia non ſolus homo, ſed Dominus gloriæ, paſſus & crucifixus eſt, hoc eſt, Chriſtus Deus & homo: Deus enim ſuo ſanguine acquiſiuit Eccleſiam ſuam: ideo ſufficiens eſt precium pro peccatis totius humani generis: quia infinitum meritum. Vnde etiam dicitur Dominus, Iehouah, iuſticia noſtra. Et vt totum hominem redimeret, qui corpore & anima peccauerat, non corpus tantùm humanum, ſed animam etiam aſſumpſit, contra Apollinaris hæreſin, quæ paulò antè eſt refutata.

1. Cor. 2. Act. 20.

Ier. 23.

Secundum quam naturam Chriſtus eſt Mediator?

Κατὰ δὲ πότεραν Φύσιν, ὁ χριστὸς ἐστὶ μεσίτης;

Καθ' ἑκατέραν: τὴν θείαν λέγω, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην. τὸν γὰρ μεσιτεύοντα, ἑκατέρῳ τῷ διεστῶτι μέρει, κεχαρισμένον καὶ εὐπρόσδεκτον εἶναι χρεών: καί τι κοινὸν ἔχειν, καὶ μετέχειν ἀμφοῖν. μεσιτεύοντα τοίνυν μεταξὺ θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, τὸν χριστὸν, ἔδει καὶ αὐτὸν εἰς μέτοχον ἐλθεῖν ἑκατέρου. Θεὸν μὲν εἶναι: διότι, τοῦ ἀπείρου θεοῦ διὰ τῆς ἁμαρτίας παροργισθέντος, ἄπειρον καὶ τὸν μεσίτην εἶναι ἐχρῆν: ἵνα τὸ πάθος αὐτοῦ, ἄπειρον ἂν κατόρθωμα εἴη, καὶ λύτρον ἀνάξιον. ὅθεν εἴρηται, ἱεχθὰ κύριος, δικαιοσύνη ἡμῶν. Ἐπεὶ

Secundum vtramq; diuinam ſcilicet, & humanam. Quia mediatorem oportet vtriq; parti eſſe gratum & acceptum, & quiddam habere commune, ſeu participare, cum vtroq;. Cùm igitur Mediator ſit inter Deum & hominem Chriſtus, ipſum quoq; in hoc ſuo officio cum vtroq; participare oportebat: Et Deum eſſe, quia infinitus Deus per peccatum offenſus erat, ideo Mediatorẽ quoq; infinitũ eſſe neceſſe erat, vt paſsio ipſius, infinitũ eſſet meritum, & precium æquiualens. Vnde dicitur Iehouah DOMINVS iuſticia noſtra.

Quia

Ἐπειδὴ δ' ἄνθρωπος ἦν, ὁ ἁμαρτὼν: ἄνθρωπον αὖ παθεῖν, καὶ δίκῃ δοῦναι, ἐχρῆν καὶ ἐξιλασμὸν ποιεῖσθαι. ἄνθρωπον δὲ ἅγιον, πάσης ἁμαρτίας καὶ ἀτιμίας καθαρόν. Ἄλλως γὰρ ἂν δίκαια πάθοι: ἐδὲν ὅτι ἑαυτὸν, ὅτε ἄλλως, ὠφελήσας ἄν. Καὶ τὸν μὴ ὑποκείμενον τῇ τοῦ νόμου ὑπακοῇ, ἐν ᾧ τῇ ἰδίᾳ μὴ ὀφλομένῃ ὑπακοῇ ἄλλως ὠφελεῖν, ἄνθρωπον εἶναι ἀναγκαῖον ἦν, ὅτον δὲ, ἅγιον, ἀμίαντον, ἀναμάρτητον. Οὕτως δ' ἄρα, Χριστὸς ὁ κύριος ἡμῶν ἐστι, θεὸς καὶ ἄνθρωπος: μοναδικὸς θεὸς ὢν ἀνθρώπων μεσίτης, ἀ. Τιμ. β'. Ὧ, πάντες οἱ προφῆται μαρτυροῦσιν: ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαβεῖν διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, πάντα τὸν πιστεύοντα εἰς αὐτόν. Οὕτως ἀρα ἀρχιερεύς ἐστιν: ὃ ἑαυτὸν τῷ θεῷ καὶ πατρὶ, θυσίαν προσενέγκας ὑπὲρ τῶν τοῦ παντὸς κόσμου ἁμαρτιῶν, ἀρκέν. ἢ μιᾷ προσφορᾷ, πεπλείωκεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους. Ἔστιν ἀρχιερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα: ὃς διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος εἰσῆλθεν ἅπαξ εἰς τὰ ἅγια, αἰωνίαν λύτρωσιν εὑρόμενος, Ἑβρ. θ'.

πράξ. ί.

Ἑβρ. ί.

Quia verò homo peccauerat, hominem quoq; pati & pœnas dare oportuit, ac satisfacere. Et quidem sanctum, & absq; omni labe peccati: aliâs enim iustè pateretur, nec sibi nec alijs quicquam mereri posset: & qui non debebat obedientiam Legi præstare: vt sua obedientia indebita alijs mereretur: ideo hominem quoq;, sed sanctum, impollutum, peccatis carentem, esse oportuit. Hic est Christus Dominus noster, Deus et homo, vnicus Mediator inter Deum & homines. 1 Tim. 2. Cui omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius, omnes, qui credunt in eum. Atq; ita sacerdos summus est, qui seipsum Deo patri obtulit sacrificium pro peccatis totius, humani generis sufficiens. Qua vnica oblatione consummauit in æternum sanctificandos. Est Sacerdos in æternũ, qui per proprium sanguinem, semel ingressus est in sancta, æterna redemptione inuenta, Heb 9.

Act. 10.

Heb. 10.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ὑποστατικῆς ἑνώσεως.

Τί ἐστιν ἡ ὑποστατικὴ, ἢ προσωπικὴ ἕνωσις;

Συμφέρα ταῖν δυοῖν ἐν Χριστῷ φύσεοιν

De vnione personali in Christo.

Quid est vnio personalis?

Est coniunctio, siue copulatio

σέοιν διηνεκὴς ἔ ἀδιαίρετος: ἡ τὸ πρόσωπον ἔ λόγε, ἔτεν ὑὸς θεῦ, ἐφ' ἑαυτοῦ ἄτρεπτον ἀλλοίωτον, τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν (ἃ πρόσωπον) καὶ αὐτὴν ἐφ' ἑαυτῆς μετὰ πασῶν τῶν οὐσιωδῶν ἑαυτῆς ἰδιοτήτων ἀπαραλλάκτον μένουσαν, εἰς ἕνα πρόσωπα ὑπόστασιν (ἣ λέγεται χριστὸς) προσελάβετο: ἑαυτὸ τε αὐτῇ ἃ μέχρις ὀνόματος, ἀλλὰ ὡς ἀληθῶς, ἀῤῥήτως μέν τοι ὡσεὶ μορφὴ, συνήνωσεν ἕτως: ὥστε ἄμφω ἓν ὑφιστάμενον σωίζανα: ἀμετακινήτων μενόντων, τῆς τε οὐσίας, καὶ τῶν ἰδιωμάτων, ἑκατέρας τῆς φύσεως.

Ἀνάπλωσε καὶ κατασκέυασε τὸν ὅρον τόνδε τῆς ὑποστατικῆς ἑνώσεως;

Θεὸς καὶ ἄνθρωπος, ἄπειρος καὶ ἄπειρον; σωματικὸν καὶ ἀσώματον; ἕτως εἰς ἓν πρόσωπον συνῆλθον: ὥστε μηδετέραν τὴν φύσεων εἰς τὴν ἑτέραν μεταστραφῆναι; ἢ μεταβληθῆναι: ὥσπερ οὐδὲ τὰ μιᾶς φύσεως ἴδια; πώποτε γένονται ἑτέρας ἴδια. τὰ γὰρ μὲν συμπεφύκοτα; ἤτοι συναμφότερα, τῶν φύσεων, ἀλλήλων καταφάσκοντα: οἷον, ὁ θεός ἐστιν ἄνθρωπος; ὁ ἄνθρωπος ἐστὶ θεός. Εἶτα, αἱ ἐνέργειαι, καὶ τὰ πάθη; κοινά ἐστι, καὶ ἕ ὅλε προσώπε: ὡς καὶ ἄνθρωπος; ἐκ ψυχῆς λογικῆς καὶ σώματος συνεστὼς, πᾶν, ὅ, τι ποιεῖ, συόλος ποιεῖ. Ὅθεν ὁ κύριος ἐδόξης ἐσταυρῶθαι, ἔ ὁ θεὸς

duarum naturarum in Christo, perpetua & inseparabilis, qua persona ἔ λόγε, hoc est, filij Dei, in se permanens immutabilis, humanam, non dico Personam, sed naturam, in se quoque cum omnibus essentialibus suis proprietatibus permanentem, in vnam Personam, (quæ dicitur Christus) assumpsit, seq; ei non nominetenus, sed reuera, & tamen ineffabiliter, tanquam μορφὴ vniuit, ita vt vnum ὑφισάμενον constituant; saluis vtriusq; naturæ substantia & proprietatibus.

Explica & proba hanc Definitionem personalis vnionis.

Deus & homo finitum & infinitum, corporeum & incorporeũ, ita in vnam Personam coierunt, vt natura neutra in alteram sit conuersa vel mutata. Sicut nec propria etiam vnius naturæ, vnquam fiunt propria alterius: sed concreta naturarum de se inuicem prædicantur, vt: Deus est homo: Homo est Deus. Deinde actiones & passiones communes sunt, & totius Personæ. Sicut homo ex anima rationali & corpore constans, quicquid facit, totus facit. Vnde Dominus gloriæ crucifixus, & Deus. suo

1. Cor. 2. Act. 20.

ἐ. κορ. β'. κεφάλ. κ'.

san-

περιποιήσασθαι. Διὰ δὲ ἰδίου αἵματος τὴν ἐκκλησίαν, γράφεται.

Κολοσ. β'.

Καὶ δὲ τοῦτο ἐστι, τὸ ἐν αὐτῷ κατοικεῖν πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς: Καὶ, ἐν αὐτῷ εἶναι πάντας τοὺς θησαυροὺς τῆς σοφίας, καὶ τῆς γνώσεως, ἀποκρύφους. Ἔστι τε ἰδιότροπος διαφορὰ τῆς ἑνώσεως ἡ ὑποστατικὴ: αὐτὴ πάντων τῶν ἄλλων ἑνώσεως τρόπων χωρίζουσα: διότι ὅλος ὁ λόγος ἐσαρκώθη. Παρ' ὃ, καὶ ἐκ τῆς σαρκὸς, καὶ τῶν αἱμάτων, τῆς Μαρίας γεννηθεὶς, υἱὸς τοῦ ὑψίστου ὑπάρχει. Καὶ τὸν λόγον τῆς ζωῆς, ταῖς ἰδίαις χερσὶν, οἱ ἀπόστολοι ἐψηλάφησαν: καὶ οἱ Ἰουδαῖοι τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν: ὅ, τε θεὸς, διὰ δὲ ἰδίου αἵματος τὴν ἐκκλησίαν περιεποιήσατο.

α. Ἰωαν. α. α. Κορ. ς'. καὶ ἐ πρᾶξ. κ'.

Διαφορὰ τοίνυν ἰδιότροπος τῆς κατοικήσεως θεοῦ ἐν Χριστῷ ἀνθρώπῳ, καὶ ἡμῖν, ἄυτη ἐστὶν, ἡ ἐκ τοῦδε δῆτα συναγομένη: ὅτι, εἰ καὶ θεὸς ὁ πατὴρ, καὶ ὁ υἱὸς, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἓν καὶ ἔστι ἡ ὅλη θεότης, ἐν πιστεύοντι ἀνθρώπῳ κατοικεῖ (κατὰ τὸ: Πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν) ὅμως ὐ σωματικῶς, τουτέστι προσωπικῶς, ἐν οὐδενὶ κατοικεῖ ἀνθρώπῳ. Τοῦτο γὰρ (ἡ ὑποστατικὴ, λέγω, ἕνωσις, καὶ ἡ τῶν φύσεων κοινωνία) ἴδιόν ἐστι τοῦ υἱοῦ

Ioann. 14.

sanguine redemisse Ecclesiam, scribitur.

Et hoc est, quod Apostolus dicit, in Christo inhabitare omnem plenitudinem Diuinitatis corporaliter. Item, in ipso omnes thesauros sapientiæ & scientiæ absconditos. Estq; specifica differentia vnionis personalis, qua ab omnibus alijs vnionis modis discernitur. Quia totus λόγος est incarnatus. Vnde filius ex Mariæ carne & sanguine natus, filius est Altissimi. Et Apostoli verbum vitæ manibus contrectauerunt. Ac Iudæi Dominum gloriæ crucifixerunt: Deusq; suo sanguine Ecclesiam redemit.

Coloss. 2.

1. Ioan. 1. 1. Cor. 2.

Differentia igitur specifica inhabitationis Dei in Christo homine, & nobis, hæc est, quæ ex hoc loco probatur: quòd etsi Deus Pater, Filius, & Spiritus sanctus, & sic tota Diuinitas, in homine credente habitet, iuxta illud: Ad ipsum veniemus, & mansionem apud eum faciemus: tamen non corporaliter, hoc est, personaliter, in quoquam habitet homine. Hoc enim (personalis nempe, vnio, & naturarum communio,) proprium est

τοῦ υἱοῦ θεοῦ, μετὰ τοῦ ἐκ τῆς παρθένου κ) μητρὸς προσλήμματος· ὅτι ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς, ἑαυτὸν προσωπικῶς, κ) ὅλον ὅλου, αὐτῷ ἀνεκοινώσατο αὐτοχρῆμα: τουτέστι, τὸ πρόσωπον ἑαυτοῦ, τῇ μεγαλειότητι, τῇ παντοδυναμίαν, ἀληθινῇ κ) πραγματικῇ μεταδόσει, κ) κοινώσει: ἀλλ' ὁ πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν υἱόν. ΠΑΝΤΑ δέδωκεν ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ.

filij Dei cum homine ex Maria virgine matre assumpto: quod filius Dei, personaliter, se, & totum, ei communicauit Realiter, hoc est, Personam suam, Maiestatem & Omnipotentiam, vera & reali communicatione, non assistentia tantùm. Vnde germen Dauidis, Iehouah, Dominus & Deus dicitur. Ioh. 20. In hunc enim assumptum hominem, filius Dei omnia sua dona contulit, eiq; se totum communicauit. Non dat, inquit Baptista Christo Deus Spiritum ad mensuram: Sed pater diligit filium, & OMNIA dedit in manu eius.

ἰωαν. γ'. Ioan. 3.

ἀ. κορ. ιϛ'. Ἄλλοις μὲν ἀνθρώποις, ὡρισμένον ὁ θεὸς δίδωσι πίστεως, ἄλλων τε χαρισμάτων, μέτρον: διαιρῶν ἰδίᾳ ἑκάστῳ, καθὼς βούλεται: οὐχ ὅτῳ δὲ τῷ προσλημμένῳ ἀνθρώπῳ (ὃν ἔχρισεν ἔλαιον ἀγαλλιάσεως, παρὰ τοὺς ψαλ. μδ. μετόχους ἑαυτοῦ) ἀλλὰ τὸ ΠΑΝΤΑ ἐκείνῳ δέδωκε.

1. Cor. 12.

Aliys hominibus Deus dat certam fidei, & aliorum donorum mensuram, diuidens vnicuiq; prout vult. Non sic autem homini assumpto, quem vnxit oleo leticiæ præconsortib. suis: sed OMNIA illi dedit.

Κολ. β'. Τὸ δὲ λεγόμενον, ἐν τῷ προσλήμματι σωματικῶς κατοικεῖν πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος· τοῦτον βούλεται λέγειν, ὅπερ ἡμεῖς λέγομεν, ὑποστατικῶς, προσωπικῶς, ἢ ἑνώσει ὑποστατικῇ. Ἢ, ὡς οἱ παλαιοὶ ἐξεδέξαντο, τὸν θεὸν τῷ προσλημμένῳ ἐνοικεῖν

Quòd dicitur corporaliter habitare in homine assumpto omnis plenitudo diuinitatis: hoc vult, quod nos dicimus, personaliter, vel vnione personali. Aut, vt veteres sunt interpretati, quòd Deus in homine assumpto habitet

ἐνοικεῖν, ὡς τῷ οἰκείῳ ἑαυτοῦ σώματι. Καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ, ἓν πρόσωπον ἐστὶν ὁ θεὸς λόγος, μετὰ τὴν ἐκ τῆς παρθένου γεννηθέντος προσλήμματος· ἓν τρόπον, ἓν συνίσταται ἐκ τοῦ σώματος, καὶ τῆς ψυχῆς, τοῦ ἀνθρώπου· τοῦτέστιν, ἓν πρόσωπον, δηλονότι ἄνθρωπος. ἡ δὴ καὶ πᾶσαι αἱ τοῦ χριστοῦ ἑτερότητες καὶ πάθη, κοιναί εἰσιν ὅλῳ τῷ προσώπῳ· καθὼς ὁ ἀπόστολος λέγει· οὐ γὰρ ἂν ἔγνωσαν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταυρώσαν· καὶ τὸν θεὸν τῷ ἰδίῳ αἵματι τοῦ ἐκκλησίαν περιποιήσασθαι. Βαθμὸς ἓν ἑνώσεως ἔστιν ἀπρότατος.

1. Cor. 2. Actor. 20.

Ποία τις ἐστὶν ἤδε ἡ ἕνωσις;

Οὐ φυσικὴ (τὸ γὰρ ἐνωσίμενον, ἡ θεότης ἀνθρώπῳ· ἐπεί γ' ἂν σεσαρκωμένη, καὶ ἠνωμένη, ὅλη ἡ τριὰς λεχθείη) ἀλλὰ προσωπικὴ ἐστι· καὶ λέγεται ἕνωσις, διότι ἡ τοῦ λόγου ὑπόστασις ἠνώθη τῇ προσληφθείσῃ ἀνθρωπότητι. Οὐ μὴν συγκέχυται, ἢ ἀναμεμίχαται, αἱ φύσεις· ἀλλ' ἀμετρήτως, ἀμεταστρέπτως, ἀναλλοιώτως, μένουσιν ἄμφω. Ὅθεν καλῶς ἔχει τὸ περὶ τοῦ χριστοῦ λεγόμενον.

Εἰμὶ, ὃ ἦν· οὐκ ἦν, ὅτε οὐκ εἰμὶ· τὰ δ' αὖ δύο εἰμί.

Οὐ μόνον δ' ἔξω τῆς ἑνώσεως, ἡ τῶν φύσεων καὶ ἰδιοτήτων διαφορὰ θεωρεῖται· ἀλλὰ μένει καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἑνώσει.

Οὐ γάρ ἐστι σύγχυσις, ἀνάμιξις, μεταβολή, ἢ

habitet, vt in proprio suo corpore: quod hoc assumptum corpus sibi proprium fecerit, Et sic vna Persona est Deus λόγος, & homo assumptus, ex Maria virgine natus. Sicut corpus & anima hominis, vnum constituunt, id est, vnam personam, hominem scilicet. Vnde in Christo actiones & passiones omnes, communes sunt toti personæ. Sicut Apostolus dicit, Iudæos Dominum gloriæ crucifixisse. Et Deum suo sanguine Ecclesiam acquisiuisse. Summus igitur hic est vnionis gradus.

Cuiusmodi est hæc vnio?

Non naturalis. Quia non natura diuina vnitur homini: aliâs tota Trinitas incarnata & vnita diceretur: Sed personalis est & dicitur vnio, quia Persona τοῦ λόγου vnita est humanæ naturæ, quam assumpsit: non tamen confuse aut permixtè, sed incommutabiliter & inconuertibiliter manent hæ duæ naturæ. Vnde in versu rectè dicitur:

Sum quod eram, nec erā quod sum, nunc dicor vtrunq;.

Differentia naturarum & proprietatum consideratur, non solùm extra vnionem, sed manet etiam in ipsa vnione.

Quia nō est confusio, permixtio, conuersio,

ἢ ἀλλοίωσις, ἢ μεταλλισμὸς, τῶν φύσεων. Ἀλλ' οὐδὲ τὰ ἴδια τῆς μιᾶς φύσεως, τῶποτε γίνεται τῆς ἑτέρας ἴδια. Διαφέρει γὰρ ἑκατέρα ἡ φύσις τὰς οἰκείας ἰδιότητας καὶ οὐσίαν. Διὰ δὲ τὴν ὑποστατικὴν ἕνωσιν, τὰ τῆς μιᾶς φύσεως ἴδια, τῇ ἑτέρᾳ κοινᾶται: διότι ἓν πρόσωπον. ἐξ οὗ δὲ αἱ ἐνεργείαι, καὶ τὰ παθήματα, ὅλα δ' προσώπου, ὅθεν γίνονται, εἶναι συμβάινῃ.

Διὰ τοῦτο τὴν τῶν προσώπων ἕνωσιν (ἣν ἄνευ ἀληθινῆς τῶν φύσεων κοινωνίας, οὐδὲ διανοεῖσθαι ἔνι) ὁ θεὸς, ἄνθρωπός ἐστι: καὶ ὁ ἄνθρωπος, θεός. Καὶ διὰ τὴν αὐτὴν, οὐχ ἡ ψιλὴ μόνον πέπονθεν ἀνθρωπίνη φύσις (ἧς ἴδιον, τὸ πάσχειν) ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν κόσμου: ἀλλ' ἰδὲ καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, διὰ τὸ ἴδιον αἷματος προσπεποιῆσθαι τὴν ἐκκλησίαν γράφεται: καὶ ὁ τῆς δόξης κύριος σταυρωθῆναι: ἀλλ' ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ προσλήμματι. Ἡ γὰρ θεότης, ἄπαθὴς, ἄτρεπτος. ἀλλ' ἡ θεὸς ἔσαρκος ὑποστασις, σαρκὶ παθεῖν, σαρκὶ θανατωθῆναι, ἀ. Πέτ. γ. δ'. λέγεται. Διὰ αὐτὴν τὴν ὑποστατικὴν ἕνωσιν ταύτην, ἀληθῶς ἡ εὐλογημένη μαρία, θεοτόκος ἐστὶν: ἣ γε τὸν τοῦ ὑψίστου υἱὸν τέκοῦσα, Λουκ. ά. Ἐντεῦθεν, ἐξαίσια δὲ παθήματα ὁ κύριος ἐθαυματούργησε: τὸν

conuersio aut transmutatio, vel transfusio naturarum. Nec etiam propria vnius natura, vnquam fiunt propria alterius. Vtraque enim natura, suas retinet proprietates & essentiam. Sed propter vnionem personalem, propria vnius naturæ, communicantur alteri: quia vna Persona. Vnde & actiones & passiones, totius sunt Personæ, à qua proficiscuntur.

Propter hanc vnionem personalem, quæ absq; vera naturarum communione, ne quidem cogitari potest, Deus est homo, & homo, Deus. Et propter eandem, non nuda solùm passa est humana natura (cuius proprium est pati) pro mundi peccatis: sed filius ipse Dei, sanguine suo redemisse Ecclesiam scribitur, & Dominus gloriæ crucifixus: sed in assumpta natura humana. Diuina enim, nec pati potest, nec mori. Sed persona illa, quæ Deus est, carne passa dicitur, carne mortificata. 1. Pet. 3. 4. Propter hanc eandem personalem vnionem, Maria verè θεοτόκος est, quæ filium altissimi genuit. Luc. 1. Hinc stupenda operatus est Christus miracula, mortem

τὸν θάνατον ἐνίκησε: τὸν ἅδλιν ἐξεῖλε: τὸν διάβολον ἠχμαλώτευσεν: ἀνυψώθη ὑπὲρ πάντας ἀρχάς: πάντα πληρῶν, βασιλεύων ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης: πανταχοῦ συνεργῶν τοῖς ἀποστόλοις διὰ τῶν ἐπακολουθούντων σημείων, μαρκ. τελευτ. οὐκ ματθ. τελ. ἀπὼν, ἀλλὰ τὰ μάλιστα παρὼν, καθ' ἣν ἐπηγγείλατο ἐπαγγελίαν: ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Πῶς; οὐχὶ τῷ, τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, ἢ τὴν θεότητα, μόνον, πανταχοῦ εἶναι (οὕτω γὰρ, καὶ Πέτρος καὶ Παῦλος, πανταχοῦ ἂν εἶναι λέγοιντο: διότι τὸ πνεῦμα θεοῦ, ὃ ἐν αὐτοῖς ἐστι, καὶ πανταχοῦ τυγχάνον ὄν) ἀλλὰ τῷ, τὸν χριστὸν ὅλον, ἐν αὐτῷ δὴ τῷ ἀνθρωπείῳ σώματι μεθ' ἡμῶν εἶναι σωματικῶς: ἐν ᾧ σώματι, ἀμφοτέρας φύσεις παρεῖναι χρή. Ὅπου γὰρ ἂν ὁ θεὸς χριστὸς ᾖ: ἐνταῦθα καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐστιν. εἰ γάρ εἰσι δύο κεκερμάτων, ἢ καὶ διαχωρισθῶ, σώματι: ἓν δὲ μόνον σῶμά ἐστιν; ὅσος, ὅπου ἂν ᾖ, ὅλον ἐστὶ, καὶ ἀδιαίρετον: ὅτως, ὥστε, ὅπου περ ἂν εἰπεῖν δίωηθῆς: ἐνταῦθοῖ χριστὸς, ὁ θεὸς: αὐτόθι καὶ ἀνάγκη εἶναί σε εἰπεῖν: τοιγαροῦν καὶ χριστὸς ὁ ἄνθρωπος πάρεστιν. Οὐ γὰρ χωρίζει τὰς δύο φύσεις ὁ τόπος, οὐδὲ διαιρεῖ τὸν χριστὸν: οὔτε μὴν τῷ θανάτῳ διαιρεθεὶς ἐνώμνυον.

mortem vicit, infernũ destruxit, Diabolum cepit, exaltatus est super omnes cœlos, omnia adimplens, regnans à mari vsq; ad mare, vbique cooperans Apostolis, subsequentibus signis. Marc. vlt. non absens, sed præsentissimus, iuxta suam promissionem: Ecce ego vobiscum sum, omnibus diebus, vsq; ad consummationem seculi. Non, quòd Spiritus vel diuinitas ipsius tantùm, vbiq; sint: hoc enim modo, etiam Petrus & Paulus, vbique esse dicerentur. Quia Spiritus Dei, qui est in ipsis, vbique quoque est: sed Christus ipse totus, etiam secundum assumptam humanam naturam, est nobiscum personaliter. Ad quam Personam vtraq; requiritur natura: vbicunq; .n. Christus Deus est, ibi homo quoq; est. Quia non sunt duæ distinctæ, vel etiã separabiles, personæ: sed vnica tantùm persona, quæ vbicunque est, tota est, & indiuisa. Ita vt vbicunq; dicere possis: Hîc est Christus Deus: ibi necesse quoq; est, vt dicas: Ideo etiam Christus homo adest. Locus enim nõ separat duas naturas, nec diuidit Christum, quem nec mors quidem separare potuit.

Μῶν χωρητικὴ δὲ τῶν τῆς θεότητος ἰδιοτήτων, ἡ δὲ χρισθεῖσα ἀνθρωπίνη φύσις; ἆρ' οὐκ ἀφανίζεται ὑπὸ ἐκείνων;

Est ne autem capax humana natura in Christo, proprietatum diuinæ naturæ: an non illis abolea tur?

Ἀπόκρισις. ἡ ἐν τῷ κυρίῳ ἀνθρωπίνη Φύσις, ἐφ' ἑαυτῆς μὲν, καὶ καθ' ἑαυτὴν, θεωρεμένη: λόγῳ τῆς ἑαυτῆς οὐσίας καὶ ἰδιότητος, ἀεὶ ὑπάρχει καὶ μένει πεπερασμένη: ἐδὲ ποτε, οὐδὲ μετὰ τὴν ὑποστατικὴν πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἕνωσιν, ἄπειρος γίνεται: τῇ δὲ ἑνώσει τῇδε ἐγένετο: αὐτὴν, εἰς τὸ ἄπειρον τοῦ λόγου πρόσωπον προσλημμένην, καὶ ἐξυψωμένην: τοῦ λόγου καὶ τῆς ὑποστάσεως τοῦ υἱοῦ θεοῦ, ὃ ποτε, ὅπου περ ἂν αὐτη ἦ, χωρίζεσθαι. Καὶ, καθάπερ ἡ ἀνθρωπότης, καίτοι πεπερασμένη τυγχάνουσα, δεκτικὴ καὶ ἔστι, καὶ ἦν, ἐν τῇ σαρκώσει, καὶ τῇ ὑποστατικῇ ἑνώσει, τῆς ὅλης θεότητος τοῦ λόγου, ὃς ἐξ ἀιδίου θεός ἐστιν, ἀδεμίαν ἑαυτῆς καθαίρεσιν καὶ ἀφανισμὸν πάσχουσα: τὸν αὐτὸν τρόπον, χωρητικὴ καθέστηκε τῶν τῆς θείας Φύσεως ἰδιοτήτων: τῆς μεγαλειότητος λέγω, τῆς παντοδυναμίας, τῆς τῶν πάντων γνώσεως, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἄλλο: δι' ὧν ἡ καθαιρεῖται, οὐδ' ἀφανίζεται: ἀλλὰ κατακοσμεῖται, καὶ ἐξαίρεται: καθὼς δὴ ἡ σὰρξ αὐτοῦ, καὶ λέγεται, καὶ

Respondeo. Humana natura in Christo, in se & per se considerata, ratione sua essentiæ & proprietatis, semper est & manet finita: nec vnquam, etiam post vnionem personalem cum filio Dei, fit infinita. Sed per istam vnionem factum est, cum in Personam τοῦ λόγου infinitam sit assumpta & exaltata, vt à λόγῳ & Persona filij Dei, nunquam vbicunque hæc fuerit, separetur. Et sicut humana natura finita, capax est & fuit in incarnatione, ac personali vnione, diuinitatis totius τοῦ λόγου, qui est æternus Deus, absq; sui destructione & abolitione: ita etiam capax est proprietatum diuinæ naturæ, Maiestatis, Omnipotentiæ, Omniscientiæ, &c. quibus non destruitur, nec aboletur, sed ornatur & extollitur, Sicut caro eius dicitur

&

καὶ ἔστι, ζωοποιός. Οὕτως δὲ τὸ τῆς γυναικὸς σπέρμα, σωτηρίᾳ τῷ κεφαλῇ ὄφεως. Τῷ σώματι ἑαυτοῦ κάθηται ἐκ δεξιῶν τοῦ ἀϊδίου πατρός. Ἅπαντα καὶ ἕκαστα, ἡ τοῦ κυρίου ἀνθρωπότης οὐκ ἐξ ἑαυτῆς ἔχει: ἐκτὸς δὲ ἔξω τοῦ ὑϊκοῦ καὶ θείου προσώπου ἐν ἑαυτῇ, ὡς ἐν ἰδίῳ ὑποκειμένῳ, κεχωρισμένως: ἀλλ' ἐκ τῆς κοινωνίας, καθ' ἣν ὁ ὑὸς ΤΟΥ ΘΕΟΥ, τὰς ἑαυτοῦ ἰδιότητας, τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει προσλήμματι κοινὰς ἔχει: δι' αὐτό τε, καὶ δίχα αὐτοῦ οὐδὲν ἐνεργῶν: ἀλλὰ τοῦ ἑαυτοῦ μεγαλείου, καὶ συμπασῶν τῶν ἑαυτοῦ ἐνεργειῶν, αὐτὸ κοινωνὸν ποιῶν.

Εἰ δὲ προσίηταί τις τὸ φιλοσοφικὸν ἀξίωμα ἐν τῇ ἑνώσει τῇ ὑποστατικῇ, τὸ: ἀδεκτικὸν τοῦ ἀπείρου, τὸ περιγραπτὸν: εἰς ἄπειρον, τὸ περιγραμμένον: εἰς ἀχώρητον: ὅτι ἐκδυθήσεται καὶ ἀφαιρεθήσεται ἡ τοῦ χριστοῦ ἀνθρωπότης, τὸ περίσωστον τοῦ θείου ὑοῦ: ὁμοίως τε τῶν αὐτοῦ ἀγαθότητα, δικαιοσύνην, ἀληθείαν: ὥστε μηδὲν τούτων ὑπολείπεσθαι τῷ υἱῷ τοῦ ἀνθρώπου. Εἰς τί δέ ὠφελήσεται ἡμῖν ὁ χριστὸς; Καὶ μάλα, ὥσπερ οὐκ ἔπεται τῷ: ὁ ἄπειρος θεοῦ υἱός, καπικεῖ σωματικῶς ἐν τῇ περιγραμμένῃ ἀνθρωπίνῃ φύσει: τὸ ἄκρον καὶ αὐτὸς ἐγένετο περιγραμμένῳ: ὅτως δὲ ἀναπτύξιν ἀνθρωπείαν περὶς τὸ: ὁ υἱὸς

& est viuifica. Sic semen mulieris conterit caput serpentis. Corpore suo sedet ad dextram patris æterni. Quæ omnia & singula, humana Christi natura non ex se habet, nec extra Personam filij Dei in se, tanquam in proprio subiecto, separatim: sed ex κοινωνίᾳ, qua filius DEI suas proprietates cum assumpta humana natura communes habet, perq; eam omnia, & sine ea nihil operatur: verum eam suæ Maiestatis, omniumq; suarum actionum facit participem.

Quòd si locum habet Principium Philosophicum in vnione personali, quòd finitum non sit capax infiniti: sequetur absurdum, quòd videlicet humanæ naturæ Christi detrahetur & auferetur Persona filij Dei: similiter eius bonitas, iustitia, veritas, vt horum nihil reliquum maneat filio hominis. Cuiusmodi igitur erit Christus? Verùm, sicut non sequitur: Filius Dei infinitus, habitat corporaliter in natura humana finita: ergo & ipse factus est finitus: ita nec econtrà sequitur:

Filius

ὁ υἱὸς θεοῦ ἀδαμοῦ ἔστιν, ὅπου μὴ ἂν μεθ' ἑαυτοῦ ἔχοι, ὅως ἑαυτῷ ὑποσταλικῶς ἥνωσε πεπερασμένον ἀνθρώπινον προσλημμα: τὸ, ἄκρον καὶ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἀπεντεῦθεν ἀπέρατον ἐγένετο, ἢ καθήρηται καὶ ἠφάνισται. Εἰ γὰρ δυνατὴ ἦν δίχα ἀφανισμοῦ, ἡ αὐτῆς εἰς τὸ ἄπειρον τοῦ λόγου προσωπον προσληψις, καὶ ἀύψωσις: δυνατὸν ἂν ἦν ἦν, ἀπὸ τοῦ προσώπου τοῦ θεικοῦ υἱοῦ μὴ χωρίζεσθαι.

Ἐντεῦθεν δ' ἰστέον ἅμα, διπλοῦν εἶναι τῆς ἐν χριστῷ ἀνθρωπότητος τὴν θεωρίαν. ἑνὶ μὲν γὰρ τρόπῳ, καθ' ἑαυτὴν θεωρουμένη, καὶ κατὰ τὰς ἑαυτῆς ἰδιότητας (ἃς καὶ μετὰ τὴν ὑποστατικὴν ἕνωσιν, ἑσαεὶ διατηρεῖ) δείκνυται, τί αὐτὴ χωρὶς ἐν ἑαυτῇ ἐστι: καὶ τί πρὸς οὓς ἑαυτῆς ἀδελφοὺς ἔχει κοινόν: ὅπη, παρεκτὸς τῆς ἁμαρτίας, κατὰ πάντα τέτοις ὡμοιώθη, ἑβρ. β'. καθάπερ καὶ τὰ τῶν μακαρίων ἔνδοξα σώματα, σύμμορφα γενήσεται τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ. φιλιπ. γ'.

Τῷ δ' ἑτέρῳ τρόπῳ, ἡ αὐτὴ τοῦ κυρίου ἀνθρωπότης, θεωρουμένη: ἢ τῷ προσώπῳ τοῦ λόγου, εἶναι τοῦ υἱοῦ θεοῦ, σύγκειται: τοιαῦτα ὑπερέφερται τὰ ἀποδιδόμενα: δι' ὧν οὐδενὶ κτίσματι, μόνου τοῦ κτίσαντος αὐτοῦ, κοινωνεῖ:

Οἷα

Filius Dei nusquam est, vbi non secum naturam humanam finitam, quam in Personæ vnitatem assumpsit, habeat: ergo humana quoque natura per hoc est facta infinita, aut per hoc aboletur & destruitur. Quia si fieri potuit absq; eius abolitione, quòd est in Personam τοῦ λόγου infinitam assumpta & exaltata: fieri etiam potuit, vt à Persona Filij Dei, vbicunq; hæc sit, non separetur.

Hîc autem simul obseruandum duplicem esse humanæ naturæ in Christo considerationem. Vno enim modo, per se considerata, & secundum suas proprietates: quas etiam in vnione personali habet & retinet semper: ostenditur, quid in se sit, & quid cum fratribus suis commune habeat: vbi peccato excepto, per omnia similis factus est illis, Heb. 2. Sicut etiam corpora beatorum gloriosa, conformia erunt corpori eius glorioso. Phil. 3.

Altero modo, hæc eadem ipsius natura humana, considerata, vt in Persona τοῦ λόγου, hoc est, filij Dei, consistit, talia illi asscribũtur attributa, quæ cum nulla habet creatura, sed cũ creatore ipso, communia:

οἷά ἐστι, τὸ παντοδυώαμον, τὸ παντοπαρέσιον, τὸ παντόγνωστον. Καίτοι, ὑπὲρ τὸ, ἄλλως ὲκ τῆς ἑνώσεως ἀποδεχεσθαι ἔχέσιν καὶ ἀπόδοσιν, ἀλλοιοῦται ἡ ἁγία ΧΡΙΣΤΟῦ ἀνθρωπότης. Ὃ δὴ αὐτὸ ἐν ᾧ βέλῃ ἀνθρωπείῳ σώματι ὁρᾶν πάρεστιν: ἢ τε ἐφ' ἑαυτοῦ καὶ καθ' ἑαυτό ἐστι, καὶ ἢ ἔμψυχον τυγχάνει. Παρὰ μὲν γὰρ τῆς ψυχῆς, ζωὴν, αἴσθησιν, καὶ κίνησιν, ἔχει: καθ' αὑτὸ δὲ, τούτων ἁπάντων ἐστὶ χωρίς: ὥσπερ τῆς ψυχῆς ἐκ τοῦ σώματος ἀπιέσης, ὁρᾶται: ὁπλωϊκὰ κεῖται τὸ σῶμα ἄψυχον, ὡς νεκρός: ἄνευ αἰσθήσεως, ἄνευ κινήσεως.

Ὥσπερ οὖν δύο, ἀλλήλων διαφερόντως ἐχόντες, τῇ ἀνθρωπίνῃ τοῦ ΧΡΙΣΤΟῦ φύσει ἐπιγράφει ἡ ἁγία γραφὴ: τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ δύο διαφόρους τοῦ παρεῖναι τρόπους, κατ' ἐκείνας αὐτῇ ἀποδίδοντας, ἢ μὲν γὰρ καθ' αὑτὴν, πεπερασμένη καὶ ἔστι καὶ μένει.

Καθ' ἣν ὑπέβλεψεν, ἕως τῆ γῆ χριστὸς ἐπεδήμησε, τοπικῶς περιεγράφετο ὡρισμένῳ τρόπῳ. Ταύτῃ, καὶ μόνον ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς παρθένου μητρὸς ἐγένετο, καὶ ὄχι ἀλλαχοῦ. Ταύτῃ, ἐν ἱεροσολύμοις, καὶ ὄχι ἐν πόλει ῥώμῃ, τῷ σωρῷ προσήλωτο. Τῷ αὐτῷ τρόπῳ, καὶ τῇ ἀληθινῇ σώματος φύσιν, καὶ λόγῳ τῆς ἰδίας οὐσίας, εἰς τὸ διηνεκὲς, ἔστι τε καὶ μένει τὸ χρι-

qualia sunt: Omnipotentia, Omnipræsentia, Omniscientia. Nec tamen alia ideo fit, humana Christi natura, etiamsi alium ex unione consequatur respectum & attributa. Quod idem fit in corpore quouis humano, in & per se considerato, & animato. Ab anima enim vitam, sensum & motum habet, quibus per se caret & destituitur omnibus: sicut cùm anima è corpore migrat, videre est: vbi iacet cadauer exanime, vt truncus, nihil sentiens, non mouens se.

Quemadmodum igitur duo diuersi respectus, humanæ in CHRISTO naturæ, à Scriptura sacra attribuuntur: ita secundum hos: duo etiam modi diuersi præsentiæ eidem adscribuntur. In se enim considerata finita est & manet. Et sic, dum Christus in terris ambularet, localiter fuit circumscriptus certo loco. Sic etiam tantùm in matris virginis vtero fuit, & non alibi. Sic Hierosolymis, & non Romæ, in cruce pependit, &c. Hoc modo etiam secundum veri corporis modum, & ratione suæ essentiæ, perpetuò est & manet

τὸ χριστοῦ σῶμα πεπερασμένον. ἢ ὃ προσωπικῶς ἥνωται τῷ θεῷ λόγῳ: ἐξηλλαγμένῳ τινὰ παρουσίαν κέκτηται: ἥτις ἐστὶ μὲν λέγεται ὑποστατικὴ καὶ προσωπικὴ: καθ' ἣν ἡ ἀνθρωπότης, τῷ ἰδίῳ θεῷ συνημμένη, ἓν μέτωπον ἀδιαίρετον προσώπων: καὶ κεκάθικεν ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς: καὶ ὑπερβεβηκε πάσαν φύσιν, πάντα οὐρανὸν καὶ τόπον: ὃ μὴ ποτὲ τὴν ἕνωσιν σκήνωμα λύῃ δυνάμενα. Ἐξ ὧν ἔπεται: ὅτι, ὅπου ποτὲ ἐστὶν ὁ υἱὸς θεοῦ, συμπάρεστι τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, εἰς ἑνότητα προσώπου ἀναλαβών: διόπερ ἀδιαίρετός, ἡ ἕνωσις. Ὅπου δὲ τοίνυν ἐστὶν, ἐνταῦθα ὅλος ἐστὶν, ὁ χριστός.

corpus Christi finitum. At secundum vnionem personalem cum filio Dei, aliam habet præsentiæ rationem, quæ dicitur & est personalis, qua natura humana cum Filio Dei facta est vna persona inseparabilis, & collocata ad dextram Patris, & transcendit omnes creaturas, omnes cœlos & loca, quæ illam vnionem soluere nequeunt. Vnde sequitur, quòd, vbicunq; est Filius Dei, secum habeat humanam naturam, in vnitatem Personæ à se assumptam. Quia inseparabilis vnio. Vbicunque igitur est, totus est, Christus.

Τίς ἡ Νεστορίου περὶ τῆς διδαχῆς ταύτης αἵρεσις;

Ἔφετο, τοὺς ἐν χριστῷ δύο φύσεις, δύο καὶ ὑποστάσεις ἐν αὐτῷ ποιεῖν. Καὶ ὅτως ὁ διέσχιζε, διείλκυσε δὲ, καὶ διέσπασε, εἰς δύο φύσεις, εἰς δύο οἱονεὶ προσώπω: δεινέμων τὴν κοινωνίαν τῶν ἰδιωμάτων: οὐδὲ συνιεὶς, ὅπως τὸ διφυὲς ἐκεῖνο, μίαν μόνον συνίστησιν ὑπόστασιν: καὶ ἐπαλλαττούσης ἔχει τὰς ἐνεργείας: καθὼς ἔστι δ' ἀνθρώπου, ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ λογικῆς ψυχῆς, καὶ σώματος, εἰπόντες ἐφθέγμεθα.

Ἐντεῦθεν ἐζήτει τὸ, ὅτι τὴν μαρίαν οὐ ἠρνήσατο θεοτόκον, ἤγουν θεομήτορα. Καὶ τὸ, ὅτι εἶπε: μὴ καυχῶ, ἰουδαῖε,

Quæ fuit Nestorij de hac doctrina hæresis?

Sensit, duas naturas in Christo, duas etiam facere in Christo Personas. Et ita non distinxit, sed distraxit, & discerpsit duas naturas, in duas quasi Personas, negans proprietatum communicationem: nec intelligens, quomodo duæ naturæ vnicam tantùm constituant Personam, & communes habeant actiones, sicut antea de homine, & in eo, anima rationali atq; corpore, est dictum.

Hinc est, quòd negauit, Mariam esse θεοτόκον, id est, Dei genitricem. Item dixit: Noli gloriari Iudæe:

ἐσταύρωσας, ὁ οὐ θεὸν, ἀλλ' ἄνθρωπον, ἐσταύρωσας. Καὶ τὸ: τὸν μηνόμηνον, δίμηνιαῖον, ἢ τριμηνιαῖον, οὐκ ἂν θεὸν ὀνομάσαιμι: ἀ. ἐναγ. Ϛ'. Ϛ ζ'. σωκράτ. λδ'.

Iudaeae: non Deum, sed hominem crucifixisti. Item: Deum bimestrem & trimestrem non agnosco.

Συνεχώρησεν οὖν, φρονῶν ὅτω καὶ διδάσκων: τὸν χριστὸν εἶναι θεὸν ἀληθινὸν, καὶ ἀληθινὸν ἄνθρωπον, ἐν ἑνὶ προσώπῳ. Ἐπεὶ οὖν τῷ θεότητα, οὐκ ἐκ τῆς μητρὸς μαρίας ἔχει: διὸ ὅτω, τοῦτο καλεῖσθαι θεοτόκον, οὐκ ἠνέσχετο. τῆς ἀμαθίας. ὁ συνῆκεν: ἄλλο μὲν εἶναι, τὸ, τῷ θεῖαν φύσιν λαβεῖν, ἢ ἔχειν, ἐκ τῆς μητρὸς: ἄλλο δ', τὸ, θεὸν σαρκοφόρον ἐκ τῆς μητρὸς τίκτεσθαι. Οὔτε οὖν τὸ, ὅσης ἡ γραφὴ: οὔτε τὸ, ὅσης ἡ ἐκκλησία, λαλεῖν ἠθέλησεν. Οὕτω γὰρ ἦν λέξεως, ὁ ἄγγελος τῇ παρθένῳ, τῷ σύλληψιν ἢ γέννησιν οὐ μεστὸν εὐαγγελιζόμενος, εἶπε: τὸ γεννώμενον ἐκ σοῦ ἅγιον, υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται. Τούτου δ' μήτηρ, αὐτὴ ἐγένετο. τὸ θεοτόκος τοίνυν ὄνομα, δικαίως φέρεσθαι.

Concessit ergo, sensit & docuit, Christum verum esse Deum, & verum hominem, in Personae vnitate. Quia verò Diuinitatem suam Christus non haberet à Maria matre: ideo hanc θεοτόκον, id est, genitricem Dei, appellandam esse, negauit. Indoctus homo, non intelligens, aliud esse, naturam diuinam accipere vel habere à matre: & aliud, Deum incarnatum ex matre nasci. Nec cum Scriptura, nec cum Ecclesia loqui voluit. Sic enim Angelus disertè Mariae, annuncians illi conceptionem & natiuitatem Messiae, dixit: Quod ex te nascetur sanctum, filius Altissimi vocabitur. Huius ipsa mater fuit. Ideo rectè θεοτόκος dicitur.

Ἑνὶ οὖν λόγῳ, ὅτω ἐστὶ, τὸ τῷ πλάνῃ τῷ Νεστορίῳ ποιῆσαι: ὅτι τοῦ κοινωνίαν τῶν ἰδιωμάτων (ἧς πέρι, ἐν τοῖς ἔμπροσθεν λεχθήσεται) ὁ συνῆκεν: οὐδὲ προσήκατο τὸ, τὰ τῆς μιᾶς φύσεως ἰδιώματα, λέγεσθαι ὅτι τῆς ἑτέρας συνδεδυασμένης, κατὰ μέθεξιν. Διὰ ὅτι

Vno igitur verbo error Nestorij fuit, quòd Idiomatum communicationem, (de qua postea) non intellexit, nec concedere voluit, quòd videlicet vnius naturae propria, tribuantur alteri in concreto, per participationem. Idq; hanc ob

ἔστι ἢ αὐτὸ ἀπώσατο : ὅτι ἀπείρῳ τῷ μέτρῳ διαφέρουσιν ἀλλήλων , ἡ θεότης , καὶ ἡ ἀνθρωπότης : καὶ ἀντεῦθεν, καὶ τὰ ἑκατέρας ἰδιώματα. Ὅθεν, ἐκ ἑνὸς συμβαπτὰ δῆθεν : ἀλλ' ἑναλλὰξ ἀλλήλων κατηγορηθῇ. Οἷον , ὅταν μὲν λέγω : ἰησοῦς Ναζωραῖος , ὁ τῆς μαρίας , ἐν πλατείαις βαδίζει : φέρων τῇ μητρὶ ἐν κάλπῃ ὕδωρ : Καὶ, ὁ αὐτὸς ἰησοῦς, ἀληθινός ἐστι θεὸς ἐν ὑποστατικῇ ἑνότητι : συγχωρεῖ τὸν τοιοῦτον λόγον Νεστόριος. Ὅταν δ' αὖ τοῦ αὐτοῦ κατηγορῶ : ὅτι βαδίζει ὁ θεὸς υἱὸς, κομίζων τῇ μητρὶ ὕδωρ καὶ ἄρτον, ἵνα σιτίσῃ αὐτῆ : ἡ προσθήκη τοῦ φράσιν Νεστόριος : ἀλλ' αὐτοκρίνεται, ταῦτα, ἰδιώματα εἶναι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως : καὶ ἁδαμῶς τῇ θείᾳ ἁρμόζειν. Τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅταν ἐγὼ τὰ μὲν τῆς κυοφορικῆς γενέσεως, καὶ πάθους, τῆς σταυρώσεως, καὶ θανάτου, τῇ ἀνθρωπότητι προσάπτω : σωφρονεῖ Νεστόριος. Ὅταν δ' εἴπω : θεὸς, ἢ ὁ θεοῦ υἱὸς, ἐτέχθη ἐκ μαρίας τῆς παρθένου : θεὸς ἔπαθε, θεὸς ἐσταυρώθη, θεὸς ἀπέθανεν : ἅ φησι , ἔστι ὀρθῶς λέγεσθαι : διὰ τὸ τῆς ἀνθρωπότητος ἴδια εἶναι ταῦτα, καὶ ἁδαμῶς , τῇ θεότητι ἁρμόζοντα.

causam negauit , quòd in immensum differant natura diuina & humana , earumq; proprietates. Ideo non posse conuenire, & sic nec prædicari inuicem, sensit. Vt cùm dico : Iesus Nazarenus , Mariæ filius, in plateis obambulat , afferens matri suæ in vrna aquam. Et : Idem Iesus verus est Deus in personæ vnitate. Hanc loquendi formulam concedit Nestorius. Cùm verò dico de eodem : Illic in plateis ambulat Dei filius , afferens matri suæ aquam & panem, vt cum ipsa prandeat : hanc phrasin non concedit Nestorius, sed respondet, hæc idiomata esse & proprietates humanæ naturæ, quæ nequaquam diuinæ competant. Sic cùm de eius natiuitate , passione , crucifixione & morte, loquor , eaq; humanæ naturæ tribuo , consentit Nestorius. Cùm verò dico : Deus, vel filius Dei , natus est ex Maria virgine : Deus passus est: Deus est crucifixus : Deus est mortuus: negat id rectè dici. Quia humanæ naturæ sint proprietates , quæ diuinæ nequaquam competant.

Ταῦτα οἱ ἰδιῶται ἀκούοντες, οἴονται : δύο ἐν χριστῷ προσώπα ποιεῖσθαι παρὰ Νεστορίου. Ὑπὸ τῆς ἐν ἐφέσῳ

Hæc cùm Idiotæ audiunt , putant, Nestorium duas facere Personas in Christo. Ideoq; Concilio

ἐφέσῳ πιπαρῆν ἀνεθεματίσθη σωό-
δε: διότι τὸ αὐτὸ τῇ γραφῇ ἠναίνετο
λέγειν, εἰπόσῃ: τὸν κύριον τῆς δόξης
σταυρωθῆναι: τὸν θεὸν, διὰ δ ἰδίου
αἵματος περιποιήσασθαι τὴν ἐκκλη-
σίαν: καθὼς ἐκ τοῦ συμβόλου λέ-
γομεν: ὑὸν θεὸν μονογενῆ, τεχθέντα
ἐκ μαρίας τῆς παρθένου, παθόντα,
σταυρωθέντα, θανόντα. Ἄγνοιαν τοίνυν
νοσῶν, τὴν κοινωνίαν τῶν ἰδιωμάτων
οὐ σωῆκεν, ἀλλ' ἠρνήσατο. Δόντα γὰρ
ὁ θεὸς, καὶ ὁ ἄνθρωπος, τῇ ὑποστα-
τικῇ ἑνώσει, οὐκ ἂν ἐδέησε, τὴν τῶν
ἰδιωμάτων διαζευξιν αἰτεῖσθαι.

Ἐπάπει γε, πῶς ἂν ὑποστατικὴ
ἕνωσις εἴη; ὁ γὰρ πεποιεμένος τὸ
ἠγνοημένων καλῆς ἀκολουθίας (κα-
θὼς ὑπὸ δ μακαρίου Λεοντίου ἐξ-
ρέθη) οὐ δύναται αὐαίνεσθαι τὸ ἀκο-
λουθεῖν. Γενομένης δὲ ὑποστατικῆς
τῶν δυεῖν Φυσέοιν ἑνώσεως: πάντως
τὰς αὐτῶν ἑκατέραν ἰδιότητας τῷ
αὐτῷ προσωπέον πεποιῆσθαι λέγω,
οἷον χριστὸς μία ὑπόστασις ὢν, θεός
ἐστι καὶ ἄνθρωπος. ὥστε, τὸ ἐπὶ αὐτοῦ
λεγόμενον, ὡς ἀνθρώπε: ἔστι, καὶ πὶ
θεοῦ λεκτέον: οἷον τὸ, χριστὸς ἀπέθα-
νε: χριστός ἐστι θεός: ἀπέθανεν ἄρα
θεός. Οὐ μὴν θεὸς, ἢ κεχωρισμένος
(ἐπεὶ θνητὸς, ὅγε) ἀλλὰ ἡ σεσαρκω-
μένος. ὁ γὰρ λόγος, σὰρξ ἐγένετο.

Ἀλλ'

Epheſino damnatus eſt, quod nollet cum Scriptura loqui, quæ dicit Dominum gloriæ crucifixum, Deum ſuo ſanguine redemiſſe Eccleſiam. Sicut & in Symbolo confitemur, Filium Dei vnigenitum, natum ex Maria virgine, paſſum, crucifixum, mortuum, &c.

Ex ignorantia ergo, idiomatum communicationem non intellexit ſed negauit. Cùm autem conceſſerit Dei & hominis perſonalem vnionem, non debuiſſet negare idiomatum communicationem: cuiuſmodi enim aliâs eſſet perſonalis vnio? Nam qui conceſſit antecedens bonæ conſequentiæ (vt Lutherus dicit) non poteſt negare conſequens. Cum igitur facta ſit duarum naturarum perſonalis vnio: ideo nos oportet Idiomata duarum naturarum eidem tribuere Perſonæ. Vt: Chriſtus, Deus eſt & homo in vna Perſona: ideo quod de eo dicitur vt homine, id de Deo quoq; dicendum eſt. Nempe: Chriſtus eſt mortuus: Chriſtus eſt Deus: Ergo Deus eſt mortuus Non quidem Deus ſeparatus: hîc enim non moritur, ſed Deus incarnatus. Verbum enim caro factum eſt.

Ἀλλ' ἄτοπον (φάῃ τις ἂν) δοκεῖ, τὸ λέγειν, θεὸν ἀποθανεῖν;

Ἀλλ' ὁμοίως (οὐ γὰρ ἀποκρύπτομαι) ἄτοπον δοκεῖ, τὸ φάσκειν: ὁ θεὸς, ἄνθρωπος ἐγένετο. Ἐνταῦθα γὰρ ὁ ἀθάνατος θεὸς, θνητότητι καθυποβάλλεται: καὶ πάντα τὰ τῆ ἀνθρωπότητι ἴδια, ὁ θεὸς μετὰ τῆς προσωπικῆς ἑνώσεως μεταλαμβάνει. Ὥστε ἓν ἀνάπαλιν, ἃ δὲ θεῷ ἴδια, τῷ ἀνθρώπῳ διὰ τῆς κοινωνίας τῶν ἰδιωμάτων προσοπτέον. Θεὸς ἔκτισε τὸν κόσμον: χριστὸς ἄνθρωπος, ἐστὶ θεός: ἀκεῖν ὁ ἄνθρωπος, οὗτος χριστὸς, ἔκτισε τὸν κόσμον: διότι πρόσωπον ἓν, ὁ θεὸς, καὶ ὁ ἄνθρωπος.

Sed absurdum videtur, dicere, Deum esse mortuum?

Respondeo. Aequè *absurdum videtur, affirmare: Deus est homo factus. Hic enim Deus immortalis, fit id quod mori potest: & omnia idiomata humanæ naturæ, Deus cum vnione personali accipit. Sicut & econtrà homini per communicationem idiomatum tribuenda quæ sunt Dei propria. Deus creauit mundum. Christus homo est Deus. Ideo hic homo Christus, mundum creauit. Quia vna persona, Deus & homo.*

Πῶς ἀνασκευάζεται ἡ αἵρεσις αὕτη;

Διαφανέσι τῆς ἁγίας γραφῆς μαρτυρίαις. Διαῤῥήδην ὁ Ἄγγελος τῇ χαριτωνύμῳ μητρὶ λέγει: τὸ γενώμενον ΕΚ ΣΟΥ ἅγιον, ΥΙΟΣ ΥΨΙΣΤΟΥ κληθήσεται. Καὶ ὁ ἀπόστολος: Εἰ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ ΤΗΣ δόξης ΕΣΤΑΥΡΩΣΑΝ. Καὶ αὖθις: Ὁ ΘΕΟΣ τὴν ἐκκλησίαν διὰ ΤΟΥ ἰδίου ΑΙΜΑΤΟΣ περιεποιήσατο.

How is this heresie refutated?

Perspicua sunt Scripturæ S. testimonia. Angelus disertè dicit Mariæ matri: Quod EX TE nascetur sanctum: FILIVS ALTISSIMI vocabitur. Item Apostolus: Si DOMINVM GLORIAE cognouissent, non CRVCIFIXISSENT. Et iterum: DEVS Ecclesiam SVO SANGVINE acquisiuit.

Luc. 1.

1. Cor. 2.

Act. 20.

Μῶν ἓν ἔπαθεν, ἢ παθητὴ τυγχάνει, ἡ θεότης;

Ὥσπερ οὖν σάρκα ἔχει, οὐκ αἷμα: οὕτως οὐκ ἔπαθεν, οὐκ ἐσταυρώθη: οὐκ εἰσάπαν ἀπαθὴς, καὶ ἀμετάβολος

Est ne igitur passa vel patibilis diuina natura?

Sicut nec carnem habet nec sanguinem, ita nec passa est, nec crucifixa: vtpote, quæ passionum omnium

πάθολος ἔσω: καὶ ἥκιστα πάθους ἐστὶ μεταβολῆς δεκτικὴ: ἀλλὰ ἐπιδὴ ἔστι τὸ σῶμα, ἐστὶ τὸ αἷμα, τὸ τοῦ ἀνθρώπου χρίστου, ὁ θεοῦ υἱὸς, καὶ ἀληθῶς θεὸς, ἑαυτῷ τῇ τῆς ἀνθρωπότητος προσλήψει ᾠκειώσατο: ἔστως, ὥστε χωρὶς αὐτοῦ ὄφελεν, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ πάντα, ποιεῖν ἐθέλειν: τὸ πάσχειν, χώραν ἔσχε. Διὰ ἔστο, καὶ ἐν τῷ ἀποστολικῷ συμβόλῳ εἴρηται: Πιστεύω εἰς υἱὸν θεοῦ μονογενῆ, κύριον ἡμῶν: συλληφθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου: τεχθέντα ἐκ μαρίας τῆς παρθένου: παθόντα ἐπὶ ποντίου πιλάτου: σταυρωθέντα, θανόντα, καὶ ταφέντα, καὶ τὰ ἑξῆς. Σωόλον γὰρ τὸ προσωπον, τὸ θεάνθρωπος ἦν, ἔπαθε: καὶ ὑπῆρξε θεοῦ, σῶμα ἴδιον.

omnium & mutabilitatis, sit expers, ac minimè illarum capax. Sed quia hoc corpus, & hunc hominis Christi sanguinem, filius Dei, & sic Deus, proprium sibi fecit assumptione humanæ naturæ: adeò, vt sine eo nihil, sed per illum omnia facere velit: ideo in Symbolo Apostolorum dicitur: Credo in filium Dei vnigenitum &c. Qui filius Dei, natus est ex Maria virgine, passus, crucifixus, mortuus, &c. Quia tota Persona, quæ Deus est & homo, passa est. Et fuit Dei corpus proprium.

Τίς ἡ Εὐτυχοῦς αἵρεσις ἐγένετο;

Ἐκ διαμέτρου τῇ νυῦ εἰρημένῃ φερομένη. Ἐδόξασε γὰρ, ὡς χράφεται: ἐν χρισῷ, πρὸ τῆς λαβόντι εἰς πρόσωπος ἕνωσιν, τὴν ἀνθρωπότητα, τοιαύτην ὑπὸ τῆς θεότητος καταποθῆσαν, μεταμεμορφῶσθαι καὶ ἀναχεθῆναι εἰς τὴν θεότητα, καὶ θεοποιηθῆναι: ὥστε μεῖναι ἀνθρωπίνην ἔτι. Τὸ δὲ, πῶς αὐτὸ ἐδίδαξεν, οὐκ ἐξετέθη.

Διὰ ἔστο, καὶ δεινοπαθῶν, εἶπεν ἀδικεῖσθαι: ὡς οὐκ ἔζαρνος τῆς ἐν χρισῷ ἀνθρωπότητος γνώμης.

Ἐντεῦθεν ὁ θεοφόρος ἡμῶν λαὸς τὴν παλαμ-

Quæ fuit hæresis Eutychetis?

Planè Nestorij contraria. Scribitur enim sensisse, in Christo post assumptionem humanæ naturæ in Personæ vnitatem, humanam à diuina fuisse absorptam, ac in diuinam conuersam ac transfusam, adeoq; deificatam, nec permansisse humanam amplius. Sed quomodo id docuerit, non explicatur. Ideoq; conquestus est, iniuriam sibi fieri, quod humanam non negauerit in Christo naturam.

Ideoq; D. D. Lutherus putat,

ὑπολαμβάνῃ: τὸν Εὐτυχῆ ὁμοίως, ὡς Νεστόριον, πεῖ τὴν τῶν ἰδιοτήτων κοινωνίαν σφαλῆναι: μὴ καταδεξάμενον, τῇ θεότητι πεῖθεῖναι τὰ τῆς ἀνθρωπότητος: δηλαδὴ, χριστὸν εἶναι ἄνθρωπον παντοδυνάμον, παντοπαρόντα, παντογνώστω: καθέζεσθαι ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρός. Ταῦτα γὰρ, τῆς θεότητος εἶναι. Τούτων δὴ τῷ ἤδη δεδοξασμένῳ χριστῷ, ἐ ἦ ἄνθρωπος, ἀναπεμφθέντι: φασὶν, αὐτῷ δόξαι: ἐκεῖνον ἀκέτι ἄνθρωπον εἶναι: ἀλλὰ τὴν ἀνθρωπότητα ὑπὸ τῆς θεότητος καταποθῆναι: ὥσπερ καὶ Συεγκεφέλδιος, ἀκέτι φησὶ χριστὸν, τῆς δόξης ἐμπλεμμένον, κτίσιν, κἀπεντεῦθεν ἄνθρωπον, χρηματίζειν.

Ὥσπερ ἐναντίως τέτοις, τὰ τῆς σαρκὸς χριστῦ, Νεστόριος οὐκ ἠξίωσε τῇ θεότητι προσγράφειν: ὥστε λέγειν, θεὸν ἐκ τῆς παρθένε τεχθῆναι, παθεῖν, σταυρωθῆναι, θανεῖν.

Κοινὴ ἡ δόξη ὑπείληφαι: τὸν Εὐτυχῆ, ὡς ἀληθῶς ἀρνήσασθαι τὴν ἀνθρωπίνην, μετὰ τὸ παρὰ χριστῦ προσληφθῆναι, φύσιν: καὶ φῆσαι, εἰς τὴν θείαν μεταβληθῆναι, καὶ ἕτω, καθὼς καὶ τῷ Συεγκεφελδίῳ δοκεῖ, θεωθῆναι.

Ἐντεῦθεν, τὸ τῶν Ζυϊγγλιανῶν, καὶ τῶν Λυτηρανῶν, ὡς καλοῦσιν, ἔγκλημα: αὐτοῦ τῇ ἀναθεματισθείσῃ

Eutychen quoq;, sicut & Nestorium, in Idiomatum errasse communicatione, quòd noluerit diuinæ naturæ propria tribuere humanæ, videlicet, Christum hominem esse Omnipotentem, Omnipræsentem, Omniscium, sedere ad dexteram Patris. Hæc enim esse naturæ diuinæ propria. Cùm igitur hæc Christo, iam in gloria, tribuantur, etiam secundum humanam naturam: ideo hominem amplius non esse, sed humanitatem eius à diuinitate absorptam, sentire eũ dixerunt. Sicut Schvuenckfeldius negat, Christum post glorificationem creaturam esse, & sic hominem.

Quemadmodum Nestorius contrà, humanæ naturæ propria, noluit diuinæ asscribere, vt affirmaret, Deum ex Maria virgine esse natum, passum, crucifixum, mortuum.

Sed communis opinio & sententia est, quòd Eutyches reuera negauerit humanam in Christo, post eius assumptionem, naturam, eamq; in diuinam mutatam, & sic, quemadmodum & Schvuenckfeldius, deificatam.

Hinc adeò accidit, quòd Zuuingliani Lutheranis, quos ita vocant, damnatæ huius Eutychianæ hære-

σὴ δ' Εὐτυχῆς κακοδοξίαι προσθέσθαι: τὰ τῆς ἐν Χριστῷ θεότητος, τῇ ὡτιδ' αιρχὶ παραζώγνυσι. Καὶ μὲν, Φάσκοντες δ' εἶτο, ἀδικῆσιν αὐτοῦ σφι-φανῶς. Οὐ γὰ γινώσκουσιν, ἀδὲ διδάσκουσιν, ἢ πιστεύουσι: τὰ τῆς θεότητος, ἀπιβάλλειν τῇ ἀνθρωπότητι ἰδίως: διότι τὰ τῆς μιᾶς Φύσεως ἴδια, ἅ ποτ' ἂν σφετερίσηται ἡ ἑτέρα: ἀλλ' ἀεί εἰσι, καὶ μένουσι, καὶ μενοῦσιν εἰς πάντας αἰῶνας, ἑκατέρα τῇ Φύσῃ τὰ οἰκεῖα ἴδια. Διὰ ἣ τὸ, ἀληθῶς καὶ ὑποστατικῶς τὰς ἐν Χριστῷ δύο Φύσεις σωλωῶσθαι: τὰ τ' μιᾶς ἴδια, κοινῶντα τῇ ἑτέρᾳ, καὶ προσγέμονται, ὡς ἐν σωδεδυασμένῳ, ὑπὸ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, τῷ ὄντι, καὶ ἐ πρὸς λέξιν μόνον, ὡς οἱ Ζυιγγλιανοί: Φάσκοντες, τρόπον λόγου, καὶ Φασὶν γραμματικὸν, εἶναι, καὶ μέχρι ῥήματος μόνον. μακρῷ δ' ἄλλως, ἡ θεία γραφή, Φησὶ γὰ: ὁ λόγος, σὰρξ ἐγένετο. Καθὼς ἐ τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἔ εὐαγγελισμὸς ψάλλεται: Σήμερον ὁ θεὸς, ἄνθρωπος γενόμενος: καὶ, ὃ ἦν, διέμεινε: καὶ, ὃ οὐκ ἦν, προσέλαβεν. Ἐνθένδε, ὁ υἱὸς ἔ ὑψίστου, μαρίας τῆς παρθένου γέννημα γέγραπται: καὶ ὁ μαρίας υἱὸς, ἐκ δεξιῶν θεῦ παντοκράτορος καθῆσθαι: ᾧ δοθῆναι πᾶσαν ἐξουσίαν, ἐν οὐρανῷ,

næ hæreseos notam impingant. Quòd videlicet diuinæ naturæ propria in Christo, eius tribuant humanitati. In quo tamen luculentam illis faciunt iniuriam. Non enim sentiunt, nec docent aut credunt, propria diuinæ naturæ, esse propria humanæ. Propria enim vnius naturæ nunquam fiunt propria alterius naturæ: sed semper sunt & manent, & manebunt in omnem æternitatem, cuiusq; naturæ sua propria. Sed propter veram & personalem duarum naturarum in Christo vnionem, propria vnius naturæ, communicantur alteri, & tribuuntur in concreto à Scriptura S. reuera, & non verbotenus tantùm, vt Cingliani faciunt, dicentes, modum & phrasin esse loquendi Grammaticam, seu Verbalem. Aliter autem longè Scriptura S. facit. Hæc enim dicit: Verbum caro factum est. Sicut & Ecclesia in die Annunciationis canit: Hodie Deus homo factus: & quod erat permansit: & quod non erat assumpsit. Hinc filius altissimi, ex Maria virgine natus scribitur. Et filius Mariæ, ad dexteram Dei Omnipotentis sedere. Cui data sit omnis potestas, in cœlo &

νῶ, καὶ ὅτι γῆς: ᾧ τὸν πατέρα δοῦναι πάντα ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ: καὶ δὴ καὶ τοῦτο, κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Κατὰ γὰρ τὴν θείαν, οὐδὲν αὐτῷ ἐδόθη: ἀλλ' ἔστι τε, καὶ ἔχει, τὰ πάντα.

lo & in terra. Cui pater dederit omnia in manus, eaq; omnia secundum humanam naturam. Nam secundam diuinam, nihil est illi datum, sed est & habet omnia.

Τί σὺ περὶ ἐκείνης φρονεῖς;

Quid de illa sentis?

Ἀσεβῆ μανιαφρονοῦντα εἶναι, καὶ βλασφημίαν: καὶ διὰ ταῦτο, δικαίως ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καταδικασθῆναι. Ἐγένετο μὲν ἐκ τῶν δύο φύσεων ἕνωσις: ἡ κατὰ μεταβολὴν δὲ, ἢ φυρμὸν, ἢ ἀνάκρασιν, ἢ ἐξίσωσιν, ἑκατέρας σώας καὶ ὁλοτελεῖς διαμενούσης, σωζομένων πασῶν τῶν οἰκείων ἰδιοτήτων: ἀλλὰ ἕνωσις τῶν φύσεων, καὶ τῶν ἐν αὐταῖς ἐνεργειῶν καὶ ἰδιοτήτων, ἤτοι: ὥστε μὴ χωρὶς καὶ ἰδίᾳ, τήνδε μὲν ὑπὸ τῆς ἐν Χριστῷ θεότητος, ἄλλο δὲ ὑπὸ τῆς ἀνθρωπότητος, πεπάτεσθαι καὶ ἐνεργεῖσθαι: ὥσπερ ὁ θεομισὴς ἐδόξασε Νεστόριος: ἀλλὰ πᾶς ὅ ὅλος Χριστοῦ ἐνεργείας, πάσης τοῦ ὅλου προσώπου κοινὰς εἶναι: σωζομένων μέντοι γε τῶν φύσεων, καὶ τῶν ἐν αὐταῖς ἰδιωμάτων: ὥστε μεῖναι τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ μὴ μεταποιηθῆναι εἰς θεότητα: ὡς οὐδὲ ταύτην εἰς ἐκείνην.

Impium esse errorem, & blasphemiam, ideoq; rectè ab Ecclesia damnatum. Et quidem vnio duarum naturarum facta est, sed non immutatio, confusio, permixtio, vel exaequatio: vtraq; salua permanente & integra, retentis proprietatibus essentialibus: verùm vnio naturarum, earumq; operationum & proprietatum, Ita vt non seorsim & separatim hoc diuina natura in Christo, illud, humana, agat & operetur, quemadmodum impiè sensit Nestorius: sed totius Christi actiones omnes, sunt communes toti Personæ: saluis tamen naturis, earumq; proprietatibus: ita vt humana natura manserit, nec sit mutata in diuinam, nec diuina, in humanam.

Ἰδιώματα τῆς θεότητός ἐστιν: εἶναι

Naturæ diuinæ proprietates sunt:

εἶναι παντοδύναμον, πανταχοῦ παρεῖναι. Ταῦτα, ἃ πώποτ' ἂν ἰδιοποιήσαιτο ἡ τοῦ Χριστοῦ ἀνθρωπότης: κατὰ μετοχὴν δὲ ἀλλήλαις ἀνακοινωνεῖ, κατὰ τὸ: Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία, ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ γῆς.

sunt: esse Omnipotentem, Omnipræsentem. Hæc nunquam fiunt propria humanæ in Christo naturæ, sed communicantur participatione. Iuxta illud: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.

ΠΕΡΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ τῶν ἰδιωμάτων.

De communicatione Idiomatum.

Τί ἐστι κοινωνία τῶν ἰδιωμάτων;

Quid est communicatio Idiomatum?

Ὅτε τὰ μιᾶς ἐν χριστῷ φύσεως ἴδια, λέγονται ἐπὶ τῆς ἑτέρας ἐν τῷ συνημμένῳ: καὶ ὅτως ἐφ' ὅλῳ τῷ χριστῷ λαμβάνονται, καὶ ἐκδεκτέα ἐστὶ: διότι δηλαδὴ ὁ λόγος ἡ ἐν τῷ χριστῷ θεότης, τῷ προσλήμματι, ἤγουν τῇ ἀνθρωπότητι, ἐκοινώσατο τὰς ἑαυτῆς ἰδιότητας, τὰς κοινωνῆναι δυναμένας, ὅτως: ὥστε, ὅσῳ ὁ θεὸς υἱὸς ἐν φύσεως ἔχει, ὅτο τὸν υἱὸν ὁ ἀνθρώπος ἔχειν κατὰ χάριν, ἑαυτῷ διὰ τῆς ὑποστατικῆς ἑνώσεως κοινωνῆσαι: ὡς τὸ, πάντα δύνασθαι, πανταχοῦ παρεῖναι, ζωοποιὸν εἶναι, καὶ ὅσα τοιαῦτα.

Cùm ea, quæ vnius naturæ in Christo sunt propria, tribuuntur alteri in concreto: & sic de toto Christo accipiuntur, & sunt interpretanda. Quòd videlicet diuina natura ὁ λόγος in Christo, humanæ naturæ assumptæ communicauerit suas proprietates, quæ communicari possunt: ita, vt, quod filius Dei habet per naturam, id hominis filius habeat per gratiam, sibi ex vnione personali communicatum, vt Omnipotentiam, Omnipræsentiam, viuificationem, &c.

Οἱ παλαιοὶ, εἰκόνι σιδήρου πεπυρακταμένου ἐδήλωσαν. Ὁ σίδηρος, τὴν οἰκείαν φυσικὴν ψυχρὸς ὢν, καὶ κατιώδης, καὶ μελανίζων ὅλως πεπυρῆται, λάμπει μὲν καὶ αἴθεταί τε: ὁ μεταβάλλει

Veteres similitudine, à ferro ignito & candente, sumpta illustrârunt. Ferrum ignitum, lucet & ardet, aliâs suâ naturâ frigidũ, rubiginosum, ac nigrum ferè. Nec tamen

λὰ δ' εἰς πῦρ, κἂν τὸ τοῦ πυρὸς φύσιν προσλάβῃ: ἐ ὀχεδὸν ἐδὲν ἄλλο, ἢ ἀπεχνῶς πῦρ φανῆ. Οὐμὲν εἰς πῦρ μεταπιέπαι: ἀλλὰ μὰ πῦρ, τῆς ἰδίας ἐσίας οὐκ ἐξισάμβ: κἂν ἐ μάλα τὸ ἰδιότητα τοῦ πυρὸς εἰσδέξηται. Ὡσαύτως, ἡ ἄνθραξ ἀφάπτεος, καμόμβ. Τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ μᾶλλον ἀσυγκρίτως, ἡ θεότης τοῦ θεοῦ, ἐλλάμπᾳ ὅλῃ τῇ προσληπμμένῃ σαρκὶ: ἐδὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἴδιας ἑαυτῆς ἰδιότητας μεταδίδωσιν αὐτῇ, χωρὶς μέντοι τῶν φύσεων συμφύρσεως. Ὅθεν γίνεται, τὸν χριστὸν, καὶ ἡ ἀνθρωπος, τὰ τῆς θεότητος ἴδια πλουτεῖν: τῷ πάντα γνῶναι, πάντα δυνάσθαι, πάντα ἐνεργεῖν καὶ πράττειν, ὁμοῦ τῷ τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἀδαμοῦ ἀπολειπόμβον, ἀρμονίως καὶ ὑπερφυῶς. Τέως γε μὲν, ὁ ἄνθρωπος χριστὸς, ὁ εἰς μιᾶς ὑποστάσεως ἑνότητα πρὸς τὸν λόγον προσληφθεὶς, μέντοι ἄνθρωπος: ὁ λόγος μέντοι λόγος. Καὶ αὐυψῶται μὲν εἰς ὑπερβολὴν δόξης καὶ τιμῆς ἡ ἀνθρωπότης: ἐχὶ ἢ παρὰ ἕτο, εἰς θεότητα μεταφέρεται, αὐτῇ συγχεῖται, ἢ σωνεξισῶται: ἀλλὰ μετέλαβεν ἡ φύσις τὸ ὑπέρλαμπρον ἐκεῖνο, ἢ τῷ θείῳ προσωπικῶς ἡνίωθη: ὅπου γε πᾶν τὸ τῆς θεότητος πλήρωμα κατοικεῖ ἐν χριστῷ σωματικῶς; ἐχὶ ὡς ἐν ἀγγέλοις ἢ ἁγίοις

tamen in ignem mutatur, licet ignis naturam assumat, & nihil propemodum, quàm ignis conspiciatur. Nec tamen in ignem mutatur: sed manet ferrum, & retinet suam substantiam, licet ignis proprietatem assumat. Similiter & carbo ignitus ardens. Sic diuina natura filij Dei, non tantùm lucet in tota natura humana assumpta, sed etiam proprietates suas illi communicat: absq; tamen naturarũ confusione. Ita vt Christus, etiam secundum humanam suam naturam, diuinas habeat proprietates: quòd omnia scit, omnia potest agit & facit, cum filio Dei, Omnipræsens, cœlesti supernaturali modo. Et tamen homo Christus, in personæ vnitatem assumptus à λόγῳ, manet homo, λόγος manet λόγος. Nec propter sui exaltationem, humana natura in Diuinitatem conuertitur, confunditur cum ea, aut illi exæquatur: sed accepit humana natura Maiestatem illam, secundum modum & rationem personalis vnionis, cùm omnis plenitudo Diuinitatis habitet in Christo corporaliter, non vt in Angelis vel

ἢ ἁγίοις ἀνθρώποις: ἀλλ' ὡς ἐν οἰκείῳ σώματι: ᾧ ἐναστράπτει πᾶσης τῆς ἑαυτοῦ δόξης καὶ ἀξιώματος, ἐν τῷ προσλήμματι: ἐν ᾧ, καὶ μεθ' ἧς, καὶ δι' ἧς αὐτεξουσίως καὶ ἀκωλύτως ἐργάζεται πάντα: ὁμοίως, ὡς πεπυρωμένος σίδηρος, ἡ ἐν σώματι ψυχή. ὅπερ ἦν, ἐν τῇ τῆς οἰκονομίας καὶ ταπεινώσεως καιρῷ, δολοπλοκηθεῖσα μορφῆς ἐπενδύσει ἀπεκέκρυπτο: μεταπεσὸν δὲ ἐκκαλυφθὲν, εἰς τὸ ἐμφανὲς προῆλθε.

vel Sanctis: sed vt in proprio suo corpore, in quo lucet cum omni sua gloria & Maiestate, in assumpta natura humana. In qua, cũ qua, & per quã, liberè operatur omnia. Sicut ferrum ignitum, aut Anima in corpore. Quod tempore humilitatis, dum formam serui gestaret, absconditum erat: postea verò, ea deposita, palàm declarat.

Ἔνεστι γοῦν, καὶ ἐμμένει, τῷ Χριστῷ, μία μόνη παντοκρατορία, ἀρετὴ, καὶ μεγαλειότης: ἰδία μὲν τῆς θεότητος ὅσα τε ἐκλάμπουσι δὲ, ὡς εἴρηται, καὶ τελείως ἑαυτὸν ἐκφαίνουσι, ἐν τῷ προσλήμματι, καὶ μετ' αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ: καθάπερ διὰ σιδήρου τὸ πῦρ. ἃ μέντοι ἐξ ἑαυτῆς, ἢ δι' ἑαυτῆς, τοῦτο ἡ ἀνθρωπότης ἔχει: ἀλλ' οὐδὲ αὐτὴν ταῦτα μετεσχήθη: ὁ θεὸς γὰρ τῇ σαρκὶ Χριστοῦ δέδωκεν οὐκ ἐκ μέτρου τὸ πνεῦμα: ἀλλ' ἐν αὐτῷ ἀπεκρύφησαν πάντες οἱ τῆς σοφίας, καὶ τῆς γνώσεως, θησαυροί: ἐν᾽ ἑνὶ δὴ λόγῳ, πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος, ἐν αὐτῷ κατοικεῖ σωματικῶς.

Manet itaq; & est in Christo, vna tantùm Omnipotentia, virtus & Maiestas, quæ est diuinæ naturæ propria: sed hæc, vt dictum est, lucet, seque exerit plenè, in, cum & per humanam assumptam naturam: Sicut ignis per ferrum. Non autem ex se, vel per se, hæc habet humana natura, nec in eam sunt transfusa: sed dedit Deus, humanæ Christi naturæ, Spiritum, non ad mensuram. Sed in ipso absconditi sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ, adeoq; tota plenitudo diuinitatis, in eo habitat corporaliter.

Ἆρ᾽ ἔν καὶ ἡ ἀνθρωπότης κοινωνεῖ τῷ ὑιῷ τοῦ θεοῦ τὰ ἑαυτῆς ἴδια;

Οὐκ ἴσος λόγος ἀμφοτέρας ἐστὶν. οὐ γὰρ

Ergo ne etiam humana natura communicat filio Dei suas proprietates?

Non est par ratio vtriusque.

Quia

Οὐ γὰ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, καθ' ἑαυτὴν ὑπόστατος ὑπάρχει: οὐδὲ προσελάβετο τὴν θείαν: ἀλλὰ αὐτη, ἐκείνην. Καὶ τοιαύτη ἐστὶν ἡ ἀνθρωπίνη: οἵα κοσμεῖσθαι ἂν, καὶ ὑψοῦσθαι. Τὴν δὲ θείαν οὐκ ἔνι ταπεινοῦσθαι, θνήσκειν, & τοιούτοις πάσχειν ἄλλα. Ἀπαθὴς γὰ, καὶ μεταβολῆς κρείττων. Ἀλλὰ περὶ τούτων ὀλίγα μακροτέρων, μικρῷ ὕστερον ἐν τῷ ζητήματι: τί ἔν ἐστι τὸ, ὃ λέγεται: δεῖν τὴν κοινωνίαν τῶν ἰδιωμάτων νοεῖσθαι, τηρουμένης τῆς ἐν ἑκατέρᾳ τῇ φύσει ἰδιότητος;

Ποία δ' ἐστὶν ἡ κοινωνία ἥδε;

Οὐ πλασματώδης, ἢ γραμματικὴ, ἢ τροπος, ἤτοι φράσις λόγου: ἀλλ' αὖ ΦΥΣΙΚΗ, ὡς πολλοὶ κατὰ τῆς ἰδίας συνειδήσεως συνεψεύσασι: πραγματικὴ δὲ, τουτέστι, πρᾶγμα ἔργῳ ὄν, καὶ πανάληθες, καὶ μᾶλλον βέβαιον: ἐπεί γε, ἡ πλαστὴ, ἡ λογικὴ, ἡ ἕνωσις, ἡ δὲ Φυσική. Ὁ λόγος γὰ, τοῦτον δ' εἰπεῖν, ὁ θεὸς υἱὸς, ἡ γομφώσει, ἢ κολλήσει (ὡς δύο σανίδες) ἢ παραθέσει, συνδυασμῷ, ἢ μόνον παρασάσει, ἡνώθη τῷ ἀνθρωπίνῳ: ἀλλὰ ἑνώσει προσωπικῇ, τουτέστιν, ἀληθινῇ καὶ ὄσῃ: καθ' ἣν ἑαυτὸν οὕτω κοινώσασθαι ἐτελέσαται καὶ ἀληθέστατα: ὡς τὸ ἥδη τὸν ἄνθρωπον χριστὸν καθῆσθαι ἐκ δεξιῶν

Quia humana natura non est per se Persona subsistens, nec assumpsit diuinam: sed illa ab hac est assumpta. Et hæc est cõditio humanæ naturæ, vt possit ornari & exaltari: diuina verò non potest humiliari, mori, &c. Quia impassibilis & immutabilis. Sed hac de re plura copiosius paulò pòst dicentur, in Quæstione: Quid igitur est, quod dicitur communicatio Idiomatum intelligenda, &c.

Qualis est hæc communicatio?

Non fictitia aut Grammatica, vel modus aut Phrasis loquendi: sed nec PHYSICA, vt multi contra conscientiæ testimonium calumniantur: verùm realis, hoc est, vera, quæ realiter, verè & reipsa, opere vel facto existit. Quia vnio non est fictitia, non est verbalis, nec naturalis. Λόγος enim, hoc est, filius Dei, non conglutinatione, vt cùm duo asseres conglutinantur aggregatione, combinatione, vel assistentia tantùm, vnitus est humanæ naturæ: sed vnione personali, hoc est, vera & reali, qua se ei communicauit plenissimè ac verissimè, ita vt iam homo Christus sedeat ad dexteram

τ̃ παντοκράτορ̃ πατρὸς: ὁ μὲν λογικῶς, ὄντως ἦ, καὶ ἐπ' ἀληθείας πάνυ.

Δεξιὰ ἦ θεοῦ, τὸ αὐτὸ παντοδύναμον κράτ̃ ἐστίν. Ὅθεν καὶ δεξιὰ δυνάμεως λέγεται, ματθ. κς'. ἀπ' ἄρτι ὄψεσθε τὸν υἱὸν τ̃ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τ̃ δυνάμεως. Ὥσπερ οὖν ἡ δεξιὰ, ἢ τὸ δεξιὸν, τ̃ θεοῦ, οὐκ ἔστι τόπ̃ ὡρισμέν̃ (ἀ γὰρ εἰς θεὸν πάντα πίπτ) ἀλλ' ἔστιν ἡ τ̃ θεοῦ δύναμις, καὶ παντοδυναμία: ἔτω χριστὸς ὅτι τὸν δε τὸν τ̃ παντοκράτορ̃ ἐκαθίσθη δεξιόν: ἵνα δῆ τὸ διάφορον τ̃ ἀναβάσεως χριστοῦ, ἐκ πάντων τῶν ἄλλων ἁγίων, καὶ ἀγγέλων. Πρὸς τίνα γὰρ τῶν ἀγγέλων εἴρηκέ ποτε ὁ θεός: Κάθου ἐκ δεξιῶν μου; Διὰ τ̃το, καὶ μόν̃ τ̃το λέγει: ἰδοὺ ΕΓΩ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας.

Λέγε γραφικὰς μαρτυρίας, τ̃σδε τ̃ κοινωνίας βεβαωτικάς.

ΠΑΝΤΑ ΜΟΙ παρεδόθη ὑπὸ τ̃ πατρός μου. Ἐδόθη ΜΟΙ ΠΑΣΑ ΕΞΟΥΣΙΑ ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ γ̃ς. Τοῦτον τὸν ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, κύριον καὶ χριστὸν ὁ θεὸς ἐποίησε: καθίσας αὐτὸν ἐν δεξιᾷ αὐτ̃ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, ὑπεράνω πάσης ἀρχ̃, καὶ ἐξουσίας, καὶ δυνά-

dextram Dei patris Omnipotentis, non verbaliter, sed in rei veritate.

Dextera autem Dei, eius est Omnipotentia. Vnde & dextera virtutis dicitur, Matth. 26. A modò videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei. Sicut ergo dextra Dei non est certus locus (Hæc enim in Deum non cadunt) sed est Dei virtus & Omnipotentia: ita Christus collocatus est ad hanc Dei Patris Omnipotentis dexteram: quæ specifica est differentia, Ascensionis Christi, & omnium aliorum Sanctorum, & Angelorum, &c. Cui enim vnquam Angelorum dixit Deus: Sede à dextris meis? Ideo etiam hic solus dicit: Ecce EGO vobiscum sum omnibus diebus. Exod. 15. Isai. 48. Psal. 18. 77.

Recita Scripturæ testimonia, de hac communicatione.

OMNIA MIHI tradita sunt à Patre meo. Data est MIHI OMNIS POTESTAS, in cœlo & in terra. Hunc Iesum, quem vos crucifixistis, fecit Deus Dominum & Christum: constituens eum ad dextram suam in cœlestibus, super omnem principatum, potestatem, & virtutem & domi- Matth. vlt. Actor 2. Ephes. 1.

δωάμεως, καὶ κυριότητος, καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Καὶ: ΠΑΝΤΑ ὑπέταξεν ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ.

Ψαλ. ή. καὶ Ἑβρ. β'. Ψαλ. ή. Τί ἐστιν ἄνθρωπος, ὅτι μιμνήσκῃ αὐτοῦ; ἢ υἱὸς ἀνθρώπου, ὅτι ἐπισκέπτῃ αὐτόν; ἠλάττωσας αὐτὸν βραχύ τι παρ' ἀγγέλους: δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐτὸν: καὶ κατέστησας αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν σου. ΠΑΝΤΑ ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ. Τίς, ὁ καταστὰς ἐπὶ τὰ πάντα; καὶ τίς, ὃ ὑποκάτω τῶν ποδῶν ὑπετάχθη τὰ πάντα; ἄνθρωπος, ἄνθρωπος, ἄνθρωπος. Τίς, ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος; ὁ Ἑβρ. β'. ἰησοῦς ὁ χριστός. Ἐν γὰρ τῷ ὑποτάξαι αὐτῷ τὰ πάντα, οὐδὲν ἀφῆκεν, οὐτῶ ἀνυπότακτον. Καὶ τοῦτό ἐστι, τὸ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενον: Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία, ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ γῆς. Οὗτός, ἐστιν ὁ βραχύ τι ὑπὸ θεὸν ἐγκαταλειφθείς, καθὼς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἀνεβόησεν. Οὗτός ἐστιν, ὁ καταβὰς εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς: ὁ καὶ Ἐφεσ. δ'. ἀναβὰς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα. Οὕτως λέγει: ἰδοὺ, ΕΓΩ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας.

dominationem & omne nomen, quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro. Et, OMNIA subiecit sub pedibus eius.

Psalmo 8. Quid est homo, quòd recorderis eius, & filius hominis, quòd visites eum? Minuisti eum paululum ab Angelis: sed gloria & honore coronasti eum. Dominari eum fecisti super omnia opera manuum tuarū. OMNIA subiecisti sub pedibus eius. Quis ille est, qui rebus omnibus dominatur? Et, cui subiecta sunt omnia sub pedibus? Homo, homo, homo. Quis ille homo? Hebræ 2. Iesus Christus. In eo autem, quòd omnia subiecit ei, nihil dimisit, non subiectum ei. Et hoc est, quòd dicit: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Hic est, qui paululum à Deo desertus est, sicut in cruce exclamat. Hic est, qui descendit ad inferiores partes terræ, qui & ascendit super omnes cœlos, vt omnia adimpleret. Hic dicit: Ecce EGO vobiscum sum, omnibus diebus. Ephes. 4.

Ἄτινα ῥητὰ, οὐ περὶ τῆς θείας, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπίνης τοῦ κυρίου φύσεως,

Quæ sententiæ non de diuina, sed humana Christi natura, sunt intel-

Φύσεως, ἀποδεκτέον. Οὐδὲν γὰρ τῇ θείᾳ δίδοται: ἀλλ' ἔστι, καὶ ἔχει, τὰ πάντα ἐξ αἰωνίου. Ἔστιν αὐτὴ ἡ παντοδυναμία. Οὔτε καταβαίνει, ὅτε ἀναβαίνει: ὃ δυνατὸν ταπεινῶσθαι, ὃ κενωθῆναι, ὃδέ γε ἀνυψωθῆναι: ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἐστὶ ταῦτα. Ὅθεν, εἰ καὶ ἐν τῷ ἀκαρεῖ τῆς συλλήψεως, πλήρης ἦν χάριτος καὶ ἀληθείας: καὶ πάντες οἱ τῆς σοφίας καὶ γνώσεως θησαυροὶ, ἐν αὐτῷ ἀπῆρξαν ἀποκρυφοι: αὐτούς τε, ἐνεργείᾳ πρώτῃ (ὡς τοῖς ἐν ταῖς Διατριβαῖς φιλοσοφοῦσιν, ὀνομάζειν ἔθος) περὶ τῆς ὑποστατικῆς ἑνώσεως ἔσχεν: ὅμως προέκοπτεν, ηὔξανε, καὶ ἐπροκοπτετο ἀληθῶς ἀνθρώπῳ: ὡς ὁ ἅγιος Ἀμβρόσιος φησί: κατ' ἄνθρωπον ὅτε εὑρέθη. τὸ γὰρ προκόπτειν, ἀπὸ τῆς θείας ἐστὶ φύσεως, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπίνης. Πᾶν ὃν τὸ διδόμενον, τῷ χριστῷ, καὶ προχωρεῖν αὐτῷ (τὸ ἀναβῆναι ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν: καὶ καθῆσθαι ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς ἐν τοῖς ἐπουρανίοις: ἓν, ὅσα τοιαῦτα) τοῦτα πάντα, ὀφείλει τῆς ἀνθρωπότητος αὐτοῦ λέγονται: ἥτις ὑψηλοτάτη ἦρται: καὶ πᾶσαν ἔλαβεν ἐξουσίαν, ὅση ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ γῆς.

intelligenda. Diuinæ enim naturæ, nihil datur sed est & habet omnia ab æterno: Est ipsa Omnipotentia. Nec descendit, nec ascendit. Non potest humiliari, euacuari vel exinaniri, nec etiam exaltari: sed humanæ hæc sunt naturæ. Vnde, etsi in puncto conceptionis, plenus fuerit gratia & veritate, ac omnes thesauri sapientiæ & cognitionis, in eo fuerint absconditi, eosq; actu, vt loquuntur in Scholis, primo, habuerit, propter personalem vnionem: proficiebat tamen, crescebat & confortabatur sensu hominis: vt Ambrosius ait: Secundum hominem hoc dictum est. Profectus enim, non diuinæ, sed humanæ est naturæ. Quicquid ergo datur Christo, illiq́ue accedit, quòd ascendit super omnes cœlos, & sedet ad dextram Dei patris in cœlestibus, &c. hæc omnia humanæ ipsius naturæ tribuuntur, quæ exaltata est, & omnem accepit potestatem in cœlo & in terra.

Τί δ' ἐστὶ τὸ, ΠΑΣΑ ΕΞΟΥΣΙΑ ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ γῆς, ὅτι μὴ ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ; τίνι δὲ ταῦτα ἐδόθη ὑπὸ θεοῦ, καὶ ἐνεχωρήθη; ἢ τῇ χριστοῦ θεότητι δήπου: ἐχούσῃ

Quid est OMNIS POTESTAS in cœlo & in terra, nisi OMNIPOTENTIA? Et cui hæc tradita sunt & data à Deo? Non certè diuinæ naturæ in Chri-

ἐχέσῃ γε αὐτὰ πάντα ἐξ ἀιδίου: ἀλλὰ τῇ προσληφθείσῃ ὑπὸ τοῦ λόγου ἀνθρωπότητι πάντως. ΕΜΟΙ, φησί. Τῷ τινι ἐμοί; ἰησοῦ τῷ ναζαραίῳ, τῷ ἐκ τῆς παρθένου τεχθέντι. Οὗτος ὁ ἄνθρωπος, ὁ παθὼν, ὁ σταυρωθεὶς, ὁ ἀποθανών: αὐτὸς ἐκεῖνός ἐστιν, ὃς ἀνέβη εἰς τὸν οὐρανὸν, ἢ μᾶλλον ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα. Οὗτος, φημὶ, καθέζεται ἐκ δεξιῶν πατρὸς παντοκράτορος. Τούτῳ τῷ ἀνθρώπῳ, τῷ χριστῷ, ἐδόθη πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ γῆς. Οὕτως ἄρα, τόνγε ὑπερφυεῖς, ἀνεξιχνιάστους, ἀνεκδιηγήτους, προτιμήσεις, καὶ ὑπερτιμήσεις, δυνάμεις καὶ ἐξουσίαν, ὑπὲρ πάντα, ὅσα ὀνομασθῆναι, εἴτε ἐν οὐρανῷ, εἴτε ἐπὶ γῆς: ἐν τῷ νῦν, κἂν τῷ μέλλοντι, αἰῶνι: λαβεῖν, ἡ γραφὴ μαρτυρεῖ: καὶ πῶται, διὰ τῆς ἑνώσεως τῆς ὑποστατικῆς: μεγαλοπρέπειαν δηλονότι οὐρανίαν, παντοδυναμίαν, καὶ οἷα πρὸς θεὸν ἀδεμίαν κτίσιν ἄλλῳ συγκεχωρῆναι δυνάτην, ἢ ὀφείλεται.

Eφες. δ'.

sto, quia hæc omnia habet ab æterno: sed assumptæ à λόγῳ humanæ. MIHI, inquit, Iesu Nazareno, ex virgine nato. Hic homo, qui passus est, crucifixus & mortuus, hic idem est, qui ascendit in cœlum, imò super omnes cœlos, vt omnia adimpleret. Hic, inquam, sedet ad dextram patris Omnipotentis. Huic homini Christo, data est omnis potestas, in cœlo & in terra. Et sic supernaturales, cœlestes, imperuestigabiles & inenarrabiles prærogatiuas, virtutes & potestatem super omnia, quæ nominari possunt, siue in cœlo, siue in terra, non solùm in præsenti, sed etiam futuro seculo, eum accepisse, Scriptura testatur: idq; ex vnione personali: Maiestatem videlicet cœlestem, Omnipotentiam: & talia quidem, quæ cum nulla alia creatura possint aut debeant conferri.

Αὕτη τοίνυν, ἡ ῥηματικὴ μόνον ἐστὶν, εἴτουν γραμματικὴ, κοινωνία: ὥστε τὸ ἀνθρώπινον, μηδενὸς πράγματος παρὰ τοῦ θείου μεταλαβεῖν: μηδὲ τὸ θεῖον, μηδενὸς τῷ ἀνθρωπίνῳ μεταδόναι, πλὴν κτισμάτων τινῶν, καὶ χαρισμάτων μειζόνων, ἢ τῶν

Hæc igitur, nec verbalis est tantùm seu Grammatica, communicatio, vt nihil horum humana natura, à diuina, in rei veritate acceperit, nec diuina humanæ quicquam tribuat, nisi quædam ornamenta & dona maiora, quàm

ἢ ταῖς ἄλλαις ἁγίοις: Οὔμβωον, ταυτὸν. Ἀλλ' οὐδὲ φυσικὴ: ἐπεὶ μὲ καὶ κατὰ φύσιν τῶν τε γίνεται. Ποία δαί; Πραγματικὴ, τουτέστιν, ἀληθινὴ, παρὰ καὶ ὑπὲρ τὸ κοινῶς γινόμβνα, καὶ ὑπερφυὴς: ἀλλ' ὑ πλασματώδης. Τοιγαροῦν, οἵα ἡ ἕνωσις: τοιαύτη, καὶ ἡ κοινωνία: καθ' ἣν ὁ λόγ☉ ἤδη τὰ πάντα πράττῃ, καὶ ἐνεργεῖ, μὴ σωματικότ☉ ἕ νε, καὶ ὁμογνωμονοῦντ☉ ἕ βελήματ☉: ἀλλὰ ἓν ἐκ τῆς παρθένε, ἀνθρωπίνῳ σεσαλήμματ☉. Καὶ ἕτως, ὅλ☉ ὁ χριστὸς, τουτέστιν, ὁ θεάνθρωπ☉, καὶ πανταχοῦ τὰ πάντα ἐνεργεῖ: ὥσπερ δὴ ἡ ἀνθρώπε ψυχὴ, ἀλλ' ἀμὴ ἕ ἰδίᾳ σώματ☉, ὡς ὀργάνῳ, τὰ πάντα πράττῃ, ὁρᾷ, ἀκούει, ἐννοεῖ καὶ ὅσα τοιαῦτα: τέως μὲν ἀμὴ ὑ μεταβάλλῃ εἰς τὸ σῶμα: ὡς οὐδὲ τὸ σῶμα, εἰς τὴν ψυχὴν ἀλλὰ μία ἐστὶ, καὶ κοινὴ ἕ ὅλε ἀνθρώπε, ἐνέργεια.

Οὐδὲ λέγεται, ὅτι τόδε μὲν ἡ ψυχὴ ποιεῖ: τόδε δὲ, τὸ σῶμα. Ὥσπερ οὐδὲ, ὅτι σοφή ἐστιν ἥδε ἡ ψυχὴ: ἀλλὰ, ὁ ἄνθρωπ☉. Οὐδ' αὖ, ὅτι ἡ σὰρξ ἐτρώθη, ἢ νεκρά ἐστιν: ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπ☉ ἐτρώθη, καὶ ἐνεκρώθη.

Τί ἓν ἐστι τὸ λεγόμβνον: τὴν τῶν ἰδιωμάτων κοινωνίαν νοεῖσθαι χρὴ, σωζομβύης τῆς ἐν ἑκατέρᾳ τῇ φύσει ἰδιότητ☉;

ὀρθῶς

quàm alÿs Sanctis. Sed nec Physica, quia non naturaliter iſta fiunt. Verùm, realis eſt, hoc eſt, vera, prater & ſupra rerum ſeriem ac naturæ ordinem, non fictitia.

Qualis igitur eſt vnio, talis eſt communicatio, qua λόγ☉ omnia iam agit & operatur, conſcia mente, & conformi voluntate, cum, & per aſſumptam humanam naturam ex Maria virgine: & ſic totus Chriſtus, hoc eſt, Deus & homo, ſimul omnia operatur. Quemadmodum anima hominis per corpus proprium, organicè omnia agit, videt, audit, cogitat, &c. & tamen non mutatur in corpus, nec corpus in animam, ſed vna eſt & communis actio totius hominis.

Nec dicitur: Hoc anima facit, illud corpus. Sicut nec hoc: Anima hæc eſt docta: ſed: Homo eſt doctus. Neq; hoc: Caro eſt vulnerata & mortua: ſed: Homo vulneratus & mortuus eſt.

Quid igitur eſt, quod dicitur, communicationem Idiomatum intelligendam eſſe, ſeruata cuiuſq; naturæ proprietate?

Ὀρθῶς δ' ἂν λέγεται, ἐὰν καὶ ὀρθῶς νοῆται. μένουσι γὰρ αἱ φύσεις καθ' ἑαυτὰς ἀσύγχυτοι: οὔποτε τῆς ἀνθρωπίνης, εἰς τὴν θείαν μεταβαλλόσης, ἀλλὰ διηνεκῶς μενούσης.

Οὕτως, ἃ δὲ τῆς μιᾶς φύσεως ἴδια, οὐδέποτε γίνονται τῆς ἑτέρας ἴδια. Τῆς μὲν θεότητος ἴδιόν ἐστι, τὸ παντοδυνάμον, τὸ παντάχου παρεῖναι, τὸ πάντα γινώσκειν: ἅπερ οὐδ' ἂν τῆς ἀνθρωπότητος γένοιντ' ἴδια: ὥσπερ οὐδὲ αὕτη ὑποκείμενον ἐκείνων: τὸ γὰρ, κτίσμα εἶναι, σάρκα καὶ αἷμα φορεῖν, περιγεγράφθαι, πάσχειν, ἀποθνήσκειν, ἀναβαίνειν, καταβαίνειν, τῆς ἀνθρωπίνης ἐστὶ φύσεως ἴδια: ἅπερ οὐ μὴ γένοιντ' ἄν ποτε τῆς θείας ἴδια.

Οὐ μὴν, ἀλλὰ μετὰ τὴν τῆς θείας πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην, ἕνωσιν, ἀδιάτρεπτα καταμένουσα εὑρέθη, ἡ ὑποστῆναι δύναται: ἀλλὰ ἓν πρόσωπόν ἐστιν ὁ Χριστός. Καὶ διὰ τὴν προσωπικὴν ἕνωσιν, κεκοινώνηται τῇ ἀνθρωπίνῃ, αἱ ἰδιότητες τῆς θείας: οἷον, ἡ παντοδυναμία, ἡ παντοπαρουσία, ἡ παντογνωσία, καὶ ὅσα τοιαῦτα ἄλλα: ὥσπερ ἓν, καὶ ἡ ἐκ δεξιᾶς τοῦ πατρὸς καθέδρα: ἧς ἄλλως ἀδεμιᾶς κτίσει μέτεστιν: ἀλλὰ τῆς θείας ἐστὶν ἰδία. Πρὸς τίνα γὰρ τῶν ἀγγέλων εἴρηκέ ποτε: κάθου ἐκ δεξιῶν μου; καὶ ἑξῆς.

Ἑβρ. ά.

Rectè hoc dicitur si etiam rectè intelligatur. Manent enim naturæ inconfusæ, ita vt humana nunquam in diuinam mutetur naturam, sed maneat perpetuò.

Sic etiam vnius naturæ propria, nunquam fiunt propria alterius. Diuinæ naturæ propria sunt, esse Omnipotentem, Omnipræsentem, Omniscium, &c. Hæc nunquam fieri possunt propria humanæ naturæ: sicut neq; hæc subiectum illorum. Ita creaturam esse, carnem & sanguinem habere, circumscriptum esse, nasci, pati, mori, ascendere, descendere, &c. propria sunt humanæ naturæ, quæ nunquam fieri possunt propria diuinæ naturæ.

Veruntamen post vnionem istam naturæ diuinæ cum humana, neutra sola est, aut subsistere potest: sed vnica persona est Christus. Et per vnionem personalem communicatæ sunt humanæ naturæ, proprietates diuinæ, vt est, Omnipotentia, Omnipræsentia, Omniscientia, &c. Sicut etiam sessio ad dextram Patris, quæ aliàs nulli creaturæ competit, sed proprium est diuinæ naturæ. Cui enim Angelorum dixit aliquando, Sede à dextris meis? &c. Heb. 1.

Filius

ὁ υἱὸς θεοῦ, ἡ δευτέρα τῆς θεότητος ὑπόστασις ἐστὶν, ὁμοούσιος τῷ πατρὶ, ἰσοδύναμος, τῆς αὐτῆς δόξης καὶ μεγαλειότητος. Οὗτος, ἐν τῇ συλλήψει σωληνώθη, ᾧ προσείληφεν, ἀνθρώπῳ: ἔτος ἐπήχθη ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου: ἔτος ἔπαθεν, ἔθανεν, ἀνηγέρθη. Οὗτος ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς, εἰ δὲν κοινωνεῖ τῷ προσειλημμένῳ εἰς ὑποστάσεως ἑνότητα ἀνθρώπῳ: πῶς λέγεσθαι ἀληθῶς οἷόν τε: τὸν μονογενῆ θεοῦ υἱὸν, ὑπὲρ ἡμῶν ἐκ ἀνθρωπῆσαι, παθεῖν, σωρωθῆναι, τὸν κύριον τῆς δόξης ἀποθανεῖν, καὶ ἀναστῆναι;

Αὕτη δὲ, ἡ αὐτοπάτη τοῦ Νεστορίου αἵρεσις ἔστι τυγχάνει: περὶ ἧς πρότερον εἴρηται.

Χριστὸς, ὁ θεὸς ἐκ Μαρίας υἱὸς, κατὰ μὲν τὴν θεότητα, μετὰ τοῦ πατρὸς, αὐτὸ ἡ παντοκρατορία ὑπάρχει: καὶ ἦ τὴν ἀνθρωπότητα, ἔλαβε παρὰ τοῦ κράτους διὰ τῆς ὑποστατικῆς πρὸς τὸν θεοῦ υἱὸν ἑνώσεως: ὡς σὺν παντὶ τῷ πληρώματι τῆς θεότητος κατοικεῖ ἐν τῷ προσειλημμένῳ ἀνθρώπῳ σωματικῶς, οἱονεὶ ἐν τῷ ἑαυτοῦ ἰδίῳ ναῷ: ἑτῶσά τε ἑαυτὸν ὅλον αὐτῷ κοινωνήσας: ὥστε διὰ μὲν ἀνθρώπου τοῦδε, καὶ εἰς ἕνωσιν προσώπου προσειλημμένου, ἥκει πάντα, καὶ χωρὶς αὐτοῦ οὐδὲν, ἐνεργεῖν. Καθάπερ ἡ ψυχὴ, μέχρις ἂν ἔνεστι τῷ σώματι, διὰ τοῦτο, ὡσανεὶ

Filius Dei, secunda est Persona Diuinitatis, consubstantialis Patri, eiusdem potentiæ, virtutis & Maiestatis. Hic in conceptione vnitus est homini assumpto: hic natus est ex Maria virgine: hic passus est, mortuus & resuscitatus. Hic Dei filius, si nihil communicat homini, in personæ vnitatem assumpto: quomodo verè dici potest, quòd filius Dei vnigenitus, pro nobis natus, passus, crucifixus, Dominus gloriæ mortuus sit & resuscitatus?

Hæc est ipsissima Nestorij hæresis, de qua antea dictum est.

Christus, Dei & Mariæ filius, secundum diuinam naturam, cum Patre est ipsa Omnipotentia: secundum humanam naturam, hanc accepit Omnipotentiam, per vnionem personalem cum filio Dei, qui cum omni plenitudine diuinitatis habitat in homine assumpto corporaliter, tanquam in suo proprio templo, sicq; totum se ei communicat, vt iam per hunc hominem, in Personæ vnitatem assumptum, omnia, & sine illo, agat nihil. Sicut anima, quamdiu est in corpore, per hoc, tan-

αὐτοῦ ἰδίᾳ ὀργάνῳ, πάντα πράττῃ, καὶ δίχα αὐτοῦ ἐδὲ ἕν. Τούτῳ δὴ τῷ ἀνθρώπῳ υἱῷ ἐδόθη ἡ βασιλεία, καὶ αἰώνιος ἐξουσία. Dan. 7. καὶ δὴ πᾶσα ἐξουσία, ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ γῆς. Οὗτος ὁ δὲ ἀνθρώπου υἱὸς, ἐνθρονίζεται ἐν δεξιᾷ μεγαλειότητος καὶ παντοδυναμίας: κοινωνῶν τῇ παντοκρατορίᾳ καὶ ἀπεριοδυναμίᾳ: ἅπερ ἰδίως τοῦ υἱοῦ δὲ θεοῦ πρόσεστι.

Διὰ ταύτην δὴ τὴν ἀληθινὴν, ἐκ τῆς ὑποστατικῆς ἑνώσεως ἀναπλαμβάνουσαν, κοινωνίαν, τῷ ἀνθρώπῳ χριστῷ πάντα ἐκεῖνα νέμεται: ἅπερ αὐτὸς ἄλλως καθ' ἑαυτὸν, ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἢ οὐσίας, οὐδέποτε ἐστὶν, ἢ εἶναι δυνατόν: (ὥσπερ οὐδὲ τὸ, τὴν σάρκα αὐτῆς ζωοποιὸν εἶναι, πώποτ' ἂν αὐτῇ ὑπεβάλλοι) ἀλλὰ διότι οὗτο τὸ σῶμα, οὗ υἱὸς θεοῦ ἴδιόν ἐστιν.

Ἐντεῦθεν ἡ οὖ χριστοῦ σὰρξ ζωοποιός ἐστι: διότι οὗ υἱὸς θεοῦ σάρξ ἐστιν. Ἐντεῦθεν, ὁ τῆς ἀειπαρθένου τόκος, ὁ χριστὸς, φησὶν: Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία, ἐν οὐρανῷ, ἢ ἐπὶ γῆς. Καὶ: πάντα ὑποτέτακται ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ: πᾶσιν ὅλα πάρεστι: πάντα παρὼν κυβερνᾷ: ὁ μὲν πι ΤΟΠΙΚΩΣ: οὐρανίῳ δέ τινι, ὃν αὐτὸς οἶδε, τρόπῳ.

Τοιγαροῦν, εἰ ὁδὲν ἡ ἀνθρωπότης οὗ χριστοῦ κοινωνεῖ τῇ οὐσιώδει θεοῦ ἰδιότητι ὄντως, ἤτοι ἀληθινῇ κοινωνίᾳ: τίς

quam organum suum, omnia agit, & absq; eo nihil. Huic ergo hominis filio, datum est regnum, & potestas aeterna, Dan. 7. adeoq; omnis potestas in cœlo & in terra. Hic filius hominis, collocatus est ad dexteram Maiestatis & Omnipotentiæ, & communionem habet cũ Omnipotentia, & sapientia infinita, quæ filij Dei sunt propria.

Propter hanc igitur veram communicationem, per vnionem personalem factam homini Christo omnia tribuuntur, quæ aliàs per se, sua natura & substantia, nunquam est, vel esse potest: sicut etiam naturæ ipsius humanæ & substantiæ nunquam conueniret, nempe, quòd caro eius viuifica: sed quòd hoc filij Dei corpus sit proprium.

Hinc ergo caro Christi est viuifica, quia Filij Dei caro est. Hinc Christus, ex Maria virgine natus, dicit: Mihi data est omnis potestas, in cœlo & in terra, Et: omnia sunt sub pedibus eius: omnib. adest, præsens omnia gubernat: non tamen localiter, sed suo quodam modo cœlesti.

Quod si igitur natura humana Christi, cum essentiali Dei proprietate, nullam habet realem,

hoc

τῆς μιχαηὴ, τῷ αὐτοῦ σάρκα εἶναι ζωοποιόν; ἢ πόθεν τὴ δύναμιν ταύτην ἔχει; ἐξ ἑαυτῆς γε ἢ καθ' ἑαυτὸ, οὐκ ἔχοι; Ὥσπερ γὰρ ὁ ὀφθαλμὸς καθ' αὑτὸν βλέπει: ἀλλ' ὅτι τῆς ψυχῆς τὸ βλεπτικὸν ἔχει; ἰωαν. ς.

Ὃν τοίνυν τρόπον ἡ ψυχὴ τῷ σώματι τὰς ἑαυτῆς ἰδιότητας καὶ ἐνεργείας κοινοῦται: ὥστε χωρὶς αὐτοῦ μηδὲν ἐνεργεῖν, ἐφ' ὅσον ἂν τῷ σώματι ᾖ: ἀλλὰ δι' αὐτοῦ, τὰ πάντα: ἐσῶν δὲ μένουσιν ἐκείνων ἁδιὸν ἦθον, τῆ ψυχῆς ἴδιον: ὁμοιοτρόπως δὲ ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς, τῷ ἑαυτοῦ παντοδυναμίαν, παντεχῆ παρουσίαν, ζωοποιΐαν, καὶ ὅσα τοιαῦτα ἄλλα, ὡς τὸ ἀνθρώπινον μέρος μετοχετεύει.

Οὕτω κύριλλος εἰς τὸ ς. ἰωαν. ἡ σὰρξ χριστοῦ, ὅλη ἐγένετο ζωοποιός. ἔλαβεν ὅλῳ τῷ ζωοποιεῖν δυνάμιν. ὅλον τὸ σῶμα χριστοῦ, ἐνεπλήσθη τῆς τοῦ ζωοποιεῖν δυνάμεως, τοῦ πνεύματος.

Ἀμβρόσ. βιβ. γ. περὶ πίστεως. ἡ σὰρξ χριστοῦ, δόξῃ θεότητος ἠμφιέσθη. καὶ: τῷ χριστῷ, καὶ κατὰ τὸ σάρκα, κάθισις ἀνθρωπίνη ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, μετὰ ἰσοτίμου δυνάμεως ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἀνθρωπίνως φέρεται.

Ναζιανζηνός: ὁ χριστὸς, τέλειος: οὐ μόνον διὰ τὸ θεότητα: ἀλλ' ἤδη καὶ διὰ τὸ σάρκα ἑαυτοῦ: ἡ διὰ τῆς θεότητος ἐχρίσθη: καὶ ἐγένετο τοῦτο, ὅπερ αὐτὸς ἔχρισε. μᾶλλον μὲν οὖν ἀνθρωπίνως εἰπεῖν, τῷ θεῷ ὡμοιώθη. Εἰ καὶ

hoc est, veram, participationem: quomodo caro eius potest esse viuifica? aut vnde habet, cum non ex se, aut per se hoc habeat? Sicut nec oculus per se videt, sed vim & virtutē videndi, ab anima habet? Iohan. 6.

Sicut ergo anima corpori suas proprietates & actiones communicat, vt sine illo nihil agat, quamdiu est in corpore, sed per hoc omnia: & tamen nihilominus sunt & manent animæ propria: ita filius Dei homini assumpto, Omnipotentiam suam, Omnipræsentiam, viuificationem, &c.

Ita Cyrill. in cap. 6. Iohan. Caro Christi tota facta viuifica accepit totam viuificandi virtutem. Totum corpus Christi impletum virtute est viuificandi, spiritu.

Ambros. lib. 3. de fide. Caro Christi gloria diuinitatis est vestita. Item: Christo, etiam secundum carnem, sedes venerabilis ad dexteram Dei Patris in æqualitatis potentia à Patre defertur.

Nazianzenus: Christus perfectus est, non solùm propter diuinitatem, sed etiam propter carnē suam, quæ per diuinitatē peructa est, atq; id factū, quod ipsā vnxit. Imò audacter loquor, Deo similis facta est. Licet

Εἰ καὶ ἡ ἐν Χριστῷ ἀνθρωπότης, οὐκ ἐγένετο ἀσώματος, τουτέστι, πνεῦμα: ἐπεὶ καθαιρεθείη γ' ἂν ὕστως: ἄνω λεχθέντος, σώζεσθαι ἀμφοτέρας τὰς φύσεως τὴν ἰδίαν, καὶ τὰς ἰδιότητας. Οὕτως οὐδ' ἀιώνιος ἂν λεχθείη, ἡ ὑπάρξειεν, ἡ ἀνθρωπότης: οὐκ ἐξ ἀιδίου γε προσληφθεῖσα, ἀλλ' ἐν χρόνῳ: καὶ, πρὶν προσλημφθῆναι, οὐκ ἦσαν. Ἄλλος δὲ λόγος ἐστὶ τῶν κοινωσίμων ἰδιοτήτων: τῶν μὴ ἀναιρεσῶν ἐκείνας: ἀλλὰ καταγλαϊζουσῶν καὶ ἀνυψουσῶν: αὐτίφασίν τε, ὡς ἐκεῖναι, οὐκ ἐγκυρεῖσαι λόγων.

Ἀλλὰ δοκεῖ ἔτι ἀδυνατον: τῆς μὲν θεότητος, ἀπεράντου οὔσης: τῆς δὲ ἀνθρωπότητος, πεπερασμένης: καὶ παντὶ τῷ ἐδεμιᾶς ἀναλογίας ὑποφαινομένης:

Ἀλλ' ἃ προσήκει, τοιαῦτα, ὅταν παχείας καὶ συρκέφους, προσιέσθαι φαντασίας περὶ θεοῦ: ὡσανεὶ διακεχυμένου, καὶ ὑπερμεγέθους ὄντος, καὶ πᾶν μέτρον ὑπερέχοντος: ἡλίκος περ, τῷ ὄντι οὐκ ἔστιν. Οὐ μὴν ὄγκῳ (φησὶν Αὐγουστῖνος) μέγας, ὁ θεὸς: τῇ δὲ δυνάμει, καὶ τῷ κράτει.

Ἐντεῦθεν ἐστὶν ἡ εἰκὼν: ἣν περὶ σφαίρας ἐρανίας, ἢ ἐν αὐτῇ πλανήτης: ἢ περὶ δακτυλίου, ἢ τὸν ἐν αὐτῷ λίθου, φέρουσιν: ἃ μείζονα τῶν περιεχόντων ἔχουσιν, ἢ τὰ αὐτοῖς ἐμπεριεχόμενα: ὧνπερ

Licet humana natura in Christo non facta sit incorporea, hoc est, Spiritus: quia per hoc destrueretur ipsa: cum suprà dictum sit, saluam manere vtriusq; naturæ substantiam, & proprietates. Sic nec æterna dici potest, aut esse, humana natura in Christo: non enim ab æterno assumpta est, sed in tempore, & antequam assumeretur, non fuit. Alia verò ratio est, earum proprietatum communicabiliũ, quibus non destruitur, sed exornatur & exaltatur, quæq; contradictionẽ nõ implicãt, vt illæ.

Sed hoc videtur impossibile. Quia diuina natura est infinita, humana finita, & sic nulla proportio.

Responsio. Non sunt admittendæ crassæ illæ & carnales imaginationes de Deo, quasi diffuso, et ingenti ac immensa mole, sicut rerum non est. Non mole, inquit Augustinus, Deus magnus est, sed virtute & potentia.

Hinc est, quòd similitudinem de orbe cœlesti, & Planeta eius, item annulo & gemma inclusa, afferunt, quæ maioris sunt ambitus, quàm ea, quæ in se continent, nec

να: ἐδὲ ταῦτα πανταχῆ, ἐν πᾶσι τοῖς τόποις μὴ τὰ αὐτὰ περιεχόντων ἐστίν.

Ἀλλὰ παμμεγάλη, ἡ διαφορὰ, καὶ τὸ ἀνόμοιον. Ἐν μὲν γὰρ τῇ χριστοῦ ἀνθρωπότητι, πᾶν ἐστι καὶ κατοικεῖ τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς, καθάπερ ἐν ἰδίῳ ναῷ, Κολωσ. β'. ἡ δὲ σφαῖρα ἡ οὐράνιος, οὐκ ἔστι πᾶσα ἐν τῷ πλανήτῃ: ὡς ἐδὲ ὁ δακτύλιος, ὅλος ἐν τῇ ἑαυτοῦ λίθῳ. Ὅτε δὲ τὸ τῆς θεότητος πλήρωμα, δυνάται πᾶν, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ χριστῷ κατοικεῖν: δυνάται καὶ ὁ ἄνθρωπος χριστὸς, ὅλης τῆς θεότητος χωρητικὸς εἶναι.

Ἔπεται τοίνυν, ὁμοίως ἡ τοῦ θεότητα, πρὸς τὸν ἐν χριστῷ ἀνθρωπότητα, κοινωνῖαν τῶν ἰδίων ἰδιοτήτων ποιεῖσθαι, καὶ τὸ ταῖν φύσεοιν ἡνωμένον: καὶ καὶ τὸ τῆς ψυχῆς τῷ σώματι μεταδοτικὸν τῶν ἰδίων ἐνεργειῶν.

Ὁ χριστὸς, ὅλος ἐκαθίσθη ἐν δεξιᾷ τῆς δυνάμεως καὶ μεγαλωσύνης τοῦ θεοῦ: οὐκ ἐν μέρει τινὶ τούτης (ἀδιαίρετος γάρ) ἀλλ' ἐν ὅλῃ τῇ δεξιᾷ. Ἡ δὲ θεοῦ δεξιὰ, οὐκ ἔστι πού τοπος περιγραπτὸς (ὡς τοῖς φαντασιοσκόποις, λίαν γλίσχρως δοκεῖ) ἀλλ' ἔστιν αὐτὴ ἡ θεοῦ παντοδυναμία: ἢ μᾶλλον, ὁ θεὸς αὐτός: ὃς μὴ τῆς ἰδίας παντοδυναμίας, ὅλος πανταχῆ ἐστι, καὶ ἐν πᾶσι πράγμασιν. Διὰ τοῦτο ὁ χριστὸς, κατὰ τὸν ἑαυτοῦ ἀνθρωπότητα καθιδρύθη: ἡ ἐγκατεσάθη τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ

nec contenta vbiq; & in omnibus locis cum continentibus suis.

Sed ingens est diuersitas & dissimilitudo. Nam in Christi humana natura, tota est & habitat, plenitudo Diuinitatis, corporaliter, tanquam in proprio suo templo. Col. 2. Orbis verò cœlestis, non est totus in Planeta, sicut nec annulus totus in sua gemma. Cumq; possit tota Diuinitatis plenitudo, in Christo homine habitare: ideo etiam potest homo Christus, totius Diuinitatis esse capax.

Sic ergo etiam diuina natura, humanæ in Christo communicat suas proprietates, quemadmodum sunt vnitæ naturæ: & sicut anima corpori suas actiones.

Christus totus collocatus est ad dextram virtutis & Maiestatis Dei, non ad particulam huius aliquam: est enim indiuisibilis: sed ad totam Dei dextram. Dextera autem Dei, non est locus aliquis certus, vt Fanatici somniant: sed est ipsa Dei Omnipotētia, vel potius, Deus ipse, qui cū sua Omnipotentia totus vbiq; est, & in reb. omnibus. Ad hanc Christus secundū suam humanitatem est collocatus, & constitutus ad dextram

αὐτὸν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις : ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας, καὶ δυνάμεως καὶ κυριότητος, καὶ παντὸς ὀνόματος : ὀνομαζομένου οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Καὶ πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ephes. a.

Κάθηται ἄρα, ἡ ἄνθρωπος, ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς, ὁ χριστός. ἡ δὲ δεξιὰ, πανταχοῦ ἐστιν, ἐν παντὶ τόπῳ : μᾶλλον γε καὶ ἐκτὸς καὶ ἐντὸς, ὑπεράνω καὶ ὑποκάτω πάντων, πανταχοῦ παροῦσα. Οὐκοῦν καὶ ὁ χριστὸς, ὅλος, καὶ ἡ ἄνθρωπος, πανταχόθι παρών ἐστι : καθὼς δὴ αὐτὸς, ἡ αὐτάληθεια, εἶπέ τε καὶ ὑπέσχετο : ἰδοὺ, ΕΓΩ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Οὐ φησὶν, μόνη ἡ θεότης μου : ἀλλὰ, ΕΓΩ, ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος, ὁ σταυρωθεὶς, καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα. Πρὸς ἃ τάπις, ἃ μεταφυσικὰ ἐκεῖνα τὰ φυσικὰ, πρὸς τὰ μεταφυσικὰ τάδε : ἤγουν, πρὸς τὰ ὑπερκείμενα τῆς φύσεως, θεῖα, παντάπασι θεῖα. μενέτω ἡ περὶ φύσεως ἐπιστήμη, ἐντὸς τῶν ἰδίων ὅρων καὶ χωρισμάτων : τουτέστιν, ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ, καὶ πράγμασι τοῖς ὑποβλύουσιν καὶ φθειρομένοις. Τὰ δὲ, περὶ ὧν ἡ ἐν χερσὶ διάσκεψις, οὐκ ἔστι φυσικὰ· ἀλλὰ παρὰ φύσιν, καὶ ὑπερφυῆ. τοὺς δὲ τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν ὅρους, ἀσυγχύτους : ἀδὲ προσαρμοστέους τοῖς, οἷς ἀδαμοῦ οἰκεῖοι : ὡς ἐναντιωμένως τούτοις,

eius in cœlestibus super omnem principatum & potestatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen, quod nominatur, non solùm in hoc seculo, sed etiam in futuro. Et omnia subiecit sub pedibus eius. Ephes. 1.

Christus ergo secundum hominem ad dextram Dei Patris sedet. Hæc autem est vbiq;, & in omnibus locis, imò etiam extra, intra, supra, infra omnia, vbiq; præsens. Ergo etiam Christus totus, etiam homo, vbiq; præsens adest. Sicut ipsemet, veritas, dixit & promisit : Ecce EGO vobiscum sum omnibus diebus, vsq; ad consummationem seculi. EGO, inquit. Non dicit : Mea sola diuinitas, sed : EGO Iesus Nazarenus, crucifixus, &c.

Præterea Physica illa, non transferenda sunt ad hæc Metaphysica, supernaturalia, cœlestia, diuina. Sed maneat Physica intra suos terminos, & metas : hoc est, in hoc mundo, & rebus naturalibus. Hæc, de quibus hîc disputamus, non sunt naturalia, sed præter & supernaturalia. Principia autem artium non sunt confundenda, & alijs applicanda, ad quæ nullo modo pertinent. Fit id etiam contra ipsorummet Philoso-

τέτε. ἑαυτῦ τ̃ φιλοσόφων τ̃ γνώμη. διδάσκει γὰρ Ἀριστοτέλης: τ̃ ἀρχὴν τ̃ ἀποδείξεως δεῖν εἶναι οἰκείαν κ̀ συμπεμμένην: οἷον, τὰ γεωμετρικὰ δόκτεον ἐξ ἀρχῶν γεωμετρικῶν, ἀ. ἀναλυτ. ὑς. β'. τ̃ δ̀ φυσικῶν, ἀδεμία πρὸς τὰ θεῖα, ἀμφωνία, πνευματικὰ, κ̀ ὑπερκόσμια, συγγένεια, ἀκ ἀρά τέτοις, ἐκεῖνα προσοικειωτέα. Εἰ δέ τις διαπορεῖ ἐκ τ̃ φιλοσοφικῶν κ̀ φυσικῶν ἀρχῶν, πῶς ἐν τῇ θεολογίᾳ διαλεχθῆναι δεῖν πρέπει; τί ἐκείνοις; πάντα τε κ̀ ἕκαστα, τὰ τ̃ πίστεως ἡμῶν, κ̀ τ̃ χριστιανισμ̃, κεφάλαια, εἰς ἀρνησιν κ̀ ἀνατροπὴν, ἐλεύσον): ἡ δημιουργία (ἐκ γὰρ τ̃ μηδενὸς, μηδὲν) ἡ σάρκωσις τ̃ λόγε, ἡ ἐν τῇ παρθένῳ σύλληψις, ἡ τ̃ σαρκὸς ἀνάστασις, κ̀ τὰ λοιπά.

Τί βέλεται Παῦλος, ἐν τῇ πρὸς Φιλιππησίες, κεφ. β'. λέγων: τ̃ κύριον, ἐαυτὸν κενῶσαι;

Οἱ μὲν πατέρες, τῷ ῥητῷ τῶδε ἐχρήσαντο ἵνα ἀποδείξωσι τ̃ τ̃ χριστ̃ θεότητος: κ̀ ἔστι, ἰδίᾳ κρίσει. τὰ γὰρ τ̃ γραφ̃ ἐκφήνει μαρτύρια, τὰ περὶ τ̃ αὐτ̃ κ̀ σάρκα μεγαλειότητος, τὸ ἀίδιον αὐτ̃ τ̃ θεότητος ἐξ ἀνάγκης προϋποτίθεντες. Καὶ γὰρ, εἰ μὴ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, τῇ θείᾳ κ̀ παντοδυνάμῳ προσωπικῶς ἡνίωτο: οὐκ ἂν ποτε οἵα τε εἴη, εἰς τοῦτο τὸ τ̃ δόξης λαμπρότητος ἐφικέσθαι. Καθὼς δῆπε κ̀ ἐκ ζωῆς, αἰσθήσεως, κινήσεως, κ̀ ἀναπνοῆς,

losophorum sententiam. Aristoteles enim dicit: Principium demonstrationis debere esse proprium & coniunctum. Naturalia autem vel Physica, nullam habent cognationem cum diuinis æternis, spiritualibus & supernaturalibus. Ideo illa non ad hæc accommodanda.

Quòd si ex principijs Philosophicis & Physicis in Theologia disputare voluerimus: omnes & singuli, Fidei nostræ, & Religionis Christianæ articuli, negandi erũt, & euertentur: Creatio cùm ex nihilo nihil fiat: Trinitas: incarnatio filij Dei: ex virgine conceptio: carnis resurrectio, &c.

Quid sibi vult Paulus Phil. 2. cùm dicit, Christum se exinaniuisse?

Patres quidem hoc loco vsi sunt ad probandam Christi diuinitatem: idq; suo iudicio: Nam ea Scripturæ testimonia, quæ de eius Maiestate secundum carnem loquuntur, æternam eius diuinitatem ex necessitate præsupponunt. Nisi enim humana cum diuina natura Omnipotente fuisset personaliter vnita: nunquam potuisset illa ad huius gloriæ Maiestatem peruenire. Sicut quoq; ex vita, sensu, motu & respiratione corpo-

τοῦ σώματος, φανερά ἐστιν ἡ ψυχὴ τῷ σώματι ἑνωθεῖσα, αὐτὸ ζωοῦσα καὶ αὔξουσα, ἰακώβου. ϛ'.

Καὶ Κύριλλος οὕτω πως συλλογίζεται. Τὸ σῶμα χριστοῦ, φησὶν, ἄρτος ἐξ οὐρανοῦ ἐστὶν: ὅτι αἰώνιον τοῖς ἐσθίουσι ζωὴν δίδωσι. Μέγα δήπου τεκμήριον, τὴν φύσιν τῆς θεότητος τοῦ σώματι τούτῳ ἐνοικεῖν: διότι ἐντεῦθεν αὐτῷ δίδοται τὰ πᾶσαν φύσιν ὑπερβαίνοντα: καὶ διὰ τοῦτο, ἧττον τοῖς ἀπαιδεύτοις πιστεύεται.

Ἡ δὲ συνέπεια τοῦ παρὰ Παύλῳ λόγου, αὐτὴ τὴν ἔκθεσιν ἀνασκευάζει τούτῳ, ὡς ἧττον γνησίαν. Ἡ γὰρ μορφὴ θεοῦ, οὐκ αὐτός ἐστιν ὁ θεός: ὥσπερ οὐδὲ ἡ δούλου μορφή, ἡ χριστοῦ ἀνθρωπότης ἂν εἴη. ἀπετέθη γὰρ ἡ δουλικὴ μορφὴ, μετὰ τὴν ἀνάστασιν: ἀλλ' οὐχ' ἡ τοῦ κυρίου ἀνθρωπότης, ἥτις αὐτῷ εἰς τὸ διηνεκὲς ἀχωρίστως ἀφυλακτομένη. Ὡσαύτως οὐδὲ ἡ κένωσις, ὅτι τὴν θεότητα ἀναφέροιτ' ἄν, ὡς μεταπεσοῦσα δειχθήσεται. Καὶ τοῦτο ἕνεκεν, ὁ χρόφ ἐντεῦθεν ὁ ἀπόστολος: τὸν ἴδιον υἱὸν θεοῦ λαβεῖν τὴν ἀνθρωπότητα: ἀλλ' ὅτι, μετὰ τὸ ἐν τῇ προσωπικῇ ἑνώσει, καὶ ἑαυτοῦ συλλήψει, παρὰ τοῦ προληφότος λόγου, τὴν πᾶσαν μεγαλειότητα λαβεῖν (ἥτις ἦν καὶ ἔστιν ἡ μορφὴ θεοῦ) καί γε κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν

corporis: manifestè apparet, animam esse corpori vnitam, hoc vegetantem & viuificantē, Iacobi 2.

Cyrill. quoque hoc modo colligit: Corpus Christi, panis de cœlo est, quia æternam comedentibus vitam largitur. Magnum certè signum, Deitatis naturam in hoc corpore habitare. Quoniam hinc illi donantur, quæ certè omnem naturam excedunt. Atque ideo à rudioribus minus creduntur.

Sed contextus Paulinæ orationis ipse tanquam hanc minus propriam, refellit interpretationem. Forma enim Dei, non est ipse Deus. Sicut nec forma serui, humanitas Christi esse potest. Forma enim serui, post Resurrectionem est deposita: non autem eius humanitas, quam perpetuò retinet inseparabiliter. Sicut nec Euacuatio ad Deitatem potest referri, vt postea probabitur. Ideoq; non scribit hîc Apostolus, quòd filius Dei humanam naturam acceperit: sed quòd, cùm in vnione personali, & sui conceptione, à λόγῳ assumente, omnem accepisset Maiestatem, (quæ fuit & est forma Dei) etiam secundum humanam naturam,

Φύσιν (ἔστι γὰρ, ἁρπαγμὸν ἀλλὰ χάριτι τῆς ἑνώσεως) ὅμως ἑαυτὸν ἐκένωσε. Πῶς; οὐχ, ὡς τοῦ ἐν μορφῇ θεοῦ εἶναι παυσάμενος: ἢ τὸ ἑαυτῷ προσῆκον μεγαλοπρεπῶς ἀποβαλών: ἀλλ' ὅτι τὸ πλήρωμα τῆς αὐτοῦ κυριότητος ἐνδιέπτυξεν: ἐκένωσε δὲ, ἵνα ἡμῖν δουλεύσῃ: καὶ παθητὸν ἑαυτὸν παρέσχε, καὶ θνητὸν, ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν. Ὅπερ εἰ μὴ ἔφθη ποιήσας: ὅτε συνεληφθῆναι, ὅτε σταυρωθῆναι, ὅτε θανεῖν, ἐδυνήθη ἄν.

naturam, idq; non per rapinam, sed ex gratia vnionis: semetipsum exinaniuerit. Quomodo? Non, quòd in forma Dei esse desierit, aut collatam sibi Maiestatem amiserit: sed quia non plenum eius dominium vsurpârit: verùm euacuârit, vt nobis seruiret, & mori ac pati posset, pro nostris peccatis. Quod nisi fecisset, nec capi, nec crucifigi, nec mori potuisset.

Ἐκτελέσας δὲ τὴν ἀπολύτρωσιν, τότε δὴ τὴν δουλοπρεπῆ μορφὴν ἔῤῥιψε: καὶ πλήρη μετέπηξε τὴν μεγαλωσύνην προσειλήφατο: ὥστε οὐχὶ τὸν λόγον ἀπεντεῦθεν μόνον, ἤγουν τὸν υἱὸν θεοῦ καθ' ἑαυτὸν, ἄνευ τοῦ προσλήμματος, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ, βασιλεύειν: σωματικῶς μὲν ὄντως, ὁμοφυῶς δὲ τῷ πατρὶ καὶ θεῷ, ὁμοφρονοῦντος δὲ καὶ θελήματος: κοινωνοῦν μὲν αὐτῷ πάσης ἐξουσίας, ἔν τε οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ γῆς: καθιζόμενον ἐν δεξιᾷ τῆς δυνάμεως, καὶ τὰ πάντα διέπειν. Εἰ δὲ ἐν τῇ ἀκαριαίᾳ ἑαυτὸν συνέλαβε, τὸ μεγαλεῖον τοῦτο. καὶ ἀπροσδιόριστον, καθ' ὃ τοῖς δεξιοῖς ἐνεκαθέζετο δηλαδὴ τῇ σωματικῇ ἑνώσει ἐδέξατο: ὅμως, ἐπιδήλως ἀκαιρούμενος ἐχρήσατο τῇ δεσποτείᾳ, κενώσας ἑαυτὸν ἐνταῦθα γράφεται. καὶ ἔστι, ἀκαίρως μὲν, ἀληθῶς δέ.

Peracto verò redemptionis opere demum seruilem abiecit formam, & plenam postea vsurpauit Maiestatem: ita, vt iam inde non λόγος tantùm, id est, filius Dei, solus, absque humana sua assumpta natura, sed per eam regnet, conscia mente, conformi voluntate, & communicata omni potestate, in cœlo & in terra, sedens ad dextram virtutis, omnia administrans. Etsi autem hanc Maiestatem, & potestatem, in puncto conceptionis acceperit, qua collocatus est ad dextram Dei, vnione personali: tamen, quia non vsurpauit plenum dominium, euacuasse se hic scribitur, idq; non simulatione, sed verè.

Ὅπ

Non

Ὅτι δὲ οὐκ ἔνι, τὸ ἀποστολικὸν τόδε ῥητὸν, ὑπὲρ τῆς θεότητος, εἴτουν ἐκ λόγου, ἐκλαμβάνειν: ἐντεῦθεν δῆλον: ὅτι ὁ κενοῦται ὁ θεὸς, ἢ ὁ θεοῦ υἱὸς, καὶ λόγος. Οὔτε ταπεινοῦται ὅλως, οὔτε ὑπερυψοῦται (πῶς γὰρ, ὁ ἄτρεπτος ὢν, καὶ ὁ αὐτὸς ἀεί;) ἅπερ ἐντεῦθεν κατηγορεῖ Παῦλος ἐκ χριστοῦ ἰησοῦ: ἀλλ' ἁρμόζει ταῦτα τῇ ἀνθρωπίνῃ αὐτοῦ φύσει. Αὕτη ἐταπεινώθη, ἐν τῇ ὑπὲρ γῆς ζωῇ. Αὐτὴ γὰρ ἐμπολιτευόμενος, τὸ σεμνὸν ἐκεῖνο ἀξίωμα, καὶ θεοπρεπῆ μορφὴν, τὴν ἐν τῇ πρὸς λήψει ἑαυτῷ συμβαίνουσαν, διά τε τὴν ὑποστατικὴν ἑνώσεως προσηγορίαν, ἐκένωσεν: ἀ φανῶν αὐτὴν, ἀλλὰ τὴν δούλην μορφὴν ἀπεκρύπτων: ἐκφαίνων μόνοις διὰ θαυματουργιῶν, κατὰ καιρὸς, ὅτε χρεία ἐγίνετο. Καθὼς ὁ ἀπόστολος ἰωάννης φησίν: Ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ: δόξαν, ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός: πλήρη χάριτος καὶ ἀληθείας. Ταύτην ἓν ἐκένωσε: τοῖς, εἰ καὶ ἔσχεν, οὐκ ἐχρήσατο, μορφὴν δούλου λαβών. Ἐν γὰρ νηπίοις, ὡς καί τι τῶν τοκόντων βρέφος, βαδίζων ἠκούσθη, οὐδὲν πω νοῶν: ὕστερον δὲ, σοφία προέκοψεν. Ἀλλὰ μὴν, ἀδὲ ἓν οἰκεῖον ἔργον ἤδη ἀνάμενος, ἀναφανδὸν ἐνεδείξατο τὴν ἑαυτοῦ δόξαν: ἀλλὰ, ὁπηνίκ' ἂν χρεία γένοιτο: ὡς, ἐν τοῖς ποιεῖν θαύμασι: καὶ ἔστι, καθὰ τὸν τῆς οἰκονομίας καιρὸν, ἂν

χρις

Non posse autem hunc Apostoli locum de diuina natura, aut λόγῳ, accipi, hinc manifestum est: Quia Deus, siue filius Dei, λόγος, non exinanitur aut humiliatur, neq; exaltatur (est enim immutabilis, & semper idem ipse est) quæ tribuit hîc Paulus Christo Iesu: sed conueniunt hæc humanæ naturæ in Christo, quæ humiliata est in hac vita & terris, dum obambularet, Maiestatem illam & formam Dei in assumptione sibi conuenientem & acceptam per vnionem personalem, exinaniuit, non vsurpans sibi, forma serui assumpta: quam tamen in miraculis edendis, quando voluit & opus erat, exeruit. Sicut Apostolus Iohannes inquit: Vidimus gloriam eius, gloriam, quasi vnigeniti à patre, plenum gratia & veritate. Hanc igitur, euacuauit, id est, etsi habuerit, non tamen vsurpauit, forma serui assumpta. Quia in cunis, vt alius quiuis infans, vagiebat, nihil tùm intelligens: postea verò sapientia creuit. Nec tamen etiam in officio suo, gloria sua plenè vsus est: verùm, quando opus erat, vt in edendis miraculis: idque pro temporis dispen-

χεις ἂν τὸ μέγα τῆς ἡμῶν ἀπολυτρώσεως ἔργον ἀπανύσῃεν. Ἐπεῖτα δ', ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως, φησὶν, ἐδείχθη υἱὸς θεοῦ ὤν, εἰς τὴν δόξαν ἑαυτοῦ εἰσῆλθε: τελέως τε, ἀποθέμενος ἀπὸ τοῦ θανάτου τὸ διαλοπισθὲν σχῆμα, τῇ οἰκείᾳ μεγαλειότητι ἐνελαμπρύνθη. Καθὼς εἶπεν: Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία, ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ γῆς. ὅπερ ὁ θεὸς αὐτῷ ἐχαρίσατο ὄνομα ὑπὲρ πᾶν ὄνομα. Ὅθεν Ἀθανάσιος, τὸν ἀπόστολον, ἐπὶ δὲ ναὸν αὐτοῦ λέγειν φάσκει: οὐ, τὸ σῶμα αὐτοῦ εἶναι, προσθεὶς τό: ὃ γὰρ ὁ ἐπηρμένος αὐυψῶτο ἀλλ' ἡ ΣΑΡΞ δὲ ἐπηρμένη ὑπερυψῶτο: καὶ ΤΗ͂ι ΣΑΡΚὶ ΤΟΥ͂ ΕΠΗΡΜΕΝΟΥ ΕΧΑΡΙΣΑΤΟ ὄνομα, ὃ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα. Οὕτως ὁ ἡ ψαλμὸς ᾄδει: τῷ γὰρ δὲ ἀνθρώπῳ δοθῆναι ἐξουσίαν ἐπὶ πάντα: ὅθεν Δανιὴλ κεφ. ζ'. ἐπαναλαβὼν, προσέθηκεν, ΑΙΩΝΙΟΝ. καὶ ἰωαν. ε'. ὁ σωτὴρ αὐτὸς μαρτυρεῖ: τῷ γὰρ δὲ ἀνθρώπῳ δοθῆναι τὴν κρίσιν ΟΤΙ ΥΙΟ͂Σ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ἐστίν.

Οὕτως δὲν, εἰς ἀκρότατον ὑπερῆρε, ἐπὶ τὴν δεξιὰν δὲ θεοῦ, ἤρθη: ἃ μόνον εἰς προσώπῳ δὲ λόγου ἐνέστηκε προσληφθέντος δὲ ἀνθρώπου: ἀλλὰ καὶ ἀληθῶς αὐτῷ ἐν τῇ σαρκὶ κοινωνηθείσης τῆς μεγαλειότητος δὲ ἰδὲ

dispensatione, dum opus redemptionis nostræ perficeret. Postea à resurrectione, qua declaratus est filius Dei, in gloriam suam intrauit, & plenariam Maiestatem, deposita in morte serui forma, vsurpauit. Sicut inquit: Data est mihi omnis potestas, in cœlo & in terra. Vbi Deus illi dedit nomen, quod est supra omne nomen. Quod Athanasius de Templo eius Apostolum dicere, asserit, quod est corpus, inquit, eius, addens: Non enim excelsius exaltatur, sed CARO excelsi exaltatur: & CARNI EXCELSI DONAVIT nomen, quod est super omne nomen. Sic Psal. 8. canit, Filio hominis datam esse potestatem super omnia. Quæ verba Dan. 7. repetiuit & addidit: AETERNAM. Et Ioh. 5. Saluator ipse testatur, filio hominis datum esse iudicium, QVIA FILIVS HOMINIS est.

Et ita, in summam sublimitatem, nempe ad dextram Dei, est euectus, quod homo non solùm in Personæ δ λόγου vnitatem, est assumptus: sed etiam ei verè est cõmunicata, in incarnatiõe maiestas

filij

υἱὸς θεοῦ : ἣν ἤδη ἐνεργεῖ διὰ τοῦ προσλήμματος : δι' οὗ, ὡς ἰδίῳ ἑαυτοῦ ὀργάνῳ, πάντα διοικεῖ, ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ γῆς.

Οὐδ' ὅμως ἐντεῦθεν, ὅτέ τις τῶν φύσεοιν ἐξίσωσις ἕπεται, ὅτε σύγχυσις. Μένει γὰρ ὑπερμεγέθης αὐτῶν διαφορὰ, ὅσον πρὸς τὴν οὐσίαν ἑκατέραν, ἑκατέρας ἰσαμοίρης ἐπὶ τῆς ἰδίας οὐσίας : τῆς θείας φημὶ φύσεως, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης : τοῦ κτίσαντος, καὶ τῆς κτίσεως : τοῦ θεοῦ, καὶ τοῦ ἀνθρώπου : ἀσυγχύτως καὶ ἀσυγκράτως, ὡς εἴρηται. ὁ μὲν γὰρ υἱὸς θεοῦ, αὐτὴ ἡ παντοδυναμία προαιωνίως ἐστὶν : ἡ δ' ἀνθρωπότης, μεσολαβέσης τῆς προσωπικῆς ἑνώσεως, ἔλαβε πᾶσαν ἐξουσίαν : οὐδὲ δι' ἑαυτῆς, ἐξ ἑαυτῆς, ἢ κατὰ τὴν ἰδίαν οὐσίαν, παντοδυνάμους ἐστὶ, μή τι γε δὴ ἡ αὐτοπαντοδυναμία.

filij Dei, quam iam exercet per assumptum hominem : per quem, tanquam proprium suum organum, omnia administrat, in cœlo & in terra.

Vnde tamen, nec naturarum exaequatio, nec confusio sequitur. Manet enim ingens naturarum discrimen, quod ad essentiam vtriusq;, quarum vtraq; manet in sua substantia, diuina & humana, creator & creatura, Deus & homo, inconfusè, impermixtè, &c. Filius Dei, est ipsa Omnipotentia ab aeterno : Humana natura ab ipso per vnionem personalem accepit omnem potestatem : nec etiam per se, ex se, aut secundum suam naturam, est Omnipotens, multò minus Omnipotentia ipsa.

Φανερὸν καθίσαται τοῦτο, εἰκόνι τῆς ἐν ἀνθρώπῳ ψυχῆς καὶ σώματος : ἕλινα, εἰς μέν εἰσιν ἄνθρωπος, πολλῶσον δ' ἀλλήλων διαφέρουσιν : ἀληθινῆς καὶ ὡς αὐτῶν κοινωνίας ἄσης. Οὐδὲ τὸ ἕτερον αὐτῶν, μοναχὸν ἐνεργεῖ χωρίς : ἀλλ' ὅλος ὁ ἄνθρωπος : τῆς ψυχῆς, διὰ σώματος ἐνεργούσης, ὅ, τι ἂν καὶ ἐνεργήσῃ : πάσης μέντοι ἀδιαιρέτου αὐτῶν συγχύσεως, ἢ ἑνὸς εἰς τὸ ἕτερον μεταβολῆς, γινομένης.

Similitudine animæ & corporis in homine, id declaratur, quæ sunt vnus homo, & tamen plurimùm differunt : sed vera tamen nihilominùs communio : nec altera tantùm operatur pars seorsim, sed totus homo, anima per corpus, quicquid agit. Nec tamen confunduntur aut mutantur, vnum in aliud.

Πολὺ

Longè

Πολὺ γὰρ συνεχέστερον καὶ στερρότερον, ὁ λόγος, ἤγουν, ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς, τῷ προσληφθέντι ἀνθρώπῳ ἑνωθεὶς, συγκεραννύεται. ὥσπερ ἂν, ἡ μὲν ψυχὴ λέγεται μεταδιδόναι τῷ σώματι ζωῆς, αὐτὴ δὲ μὴ γίνεσθαι ἐξίσωσις: οὕτως ἂν, ὅτε ὁ θεοῦ υἱὸς λέγεται κοινώσασθαι τὴν ἑαυτοῦ παντοκρατορίαν ὄντως καὶ ἀληθῶς τῷ προσλήμματι, οὐ τὸ ἐκείνῳ ἐξισοῦται.

Κἂν γὰρ ἡ τῶν ἐν χριστῷ δύο Φύσεων παντοδυναμία καὶ μεγαλοπρέπεια, ἡ μία: ὅμως ὁ τρόπος τῆς μεγαλειότητος τῆσδε, μείζων ἑτερότης ὑπάρχει. Οὐ γὰρ ἡ ἀνθρωπότης, μεταδοθείσης αὐτῇ τῆς παντοδυναμίας, γίνεται ἡ παντοδυναμία αὐτή: ἀλλὰ ἀφιτελεῖ μένουσα ἀνθρωπότης, οὐ ποτε γενομένη θεότης: οὐδ' ἔχω ὁ συνημμένα, ἀλλὰ χάριτι τῆς συνενωθείσης θεότητος, τὸ παντοδύναμον ἔχουσα. Οὕτως ἂν ἀεὶ τὴν θείαν Φύσιν ὑπομένει ἡ ἀνθρωπίνη: ὅσον, ὡσὸς τε τὴν οὐσίαν τῆς Φύσεως, καὶ τὸν τῆς μεγαλειότητος τρόπον. Οὐ μὴν εἰς τάξιν τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων συνελαύνεται: ἀλλ' ἐν τῇ δεξιᾷ τοῦ θεοῦ μεταποπεπτάκεις, ἥλιον ἐγκαθιδρύθη, παντάπασιν ἀνεξισώτως καὶ ἀσυγχύτως μένει.

Ὅθεν ἐπὶ τῆς ἀναστάσεως χριστοῦ, Κυπριανός. Οἱ ἄγγελοι, φησὶ, χαίρουσι καὶ τέρπονται: ὅτι μορφὴ δούλου εἰς τὴν θείαν μορφὴν ἐπανήκασις: καὶ τῆς ἐπὶ

Longè autem maior & arctior est vnio Verbi, hoc est, filij Dei, cum homine assumpto. Sicut igitur dicitur, quòd anima communicet corpori vitam, non tamen fiat exæquatio: ita nec etiam cùm dicitur filius Dei communicare Omnipotentiam suam Realiter & verè, assumptæ à se naturæ humanæ hæc illi exæquatur.

Licet autem Omnipotentia & Maiestas duarum naturarum in Christo, sit vna: modus tamen illius Maiestatis, est diuersissimus. Et humana natura, sibi communicata Omnipotentia, non fit Omnipotentia ipsa, sed manet humana natura, nec vnquam fit diuina, nec in abstracto etiam, habet Omnipotentiam, sed à diuina natura acceptam habet. Et ita manet humana natura semper infra diuinam, & quod ad naturæ essentiam, & quod ad modum maiestatis. Nec tamen in ordinem reliquorũ hominum redigitur: sed ad dextram Maiestatis diuinæ, ad quam est collocata, absq; omni exæquatione & confusione naturarum manet.

Vnde Cyprianus de Resurrectione Christi. Angeli lætantur & delectãtur, quòd forma serui reuersa sit in formã Dei, & exina-

πρὸς ταπείνωσιν κενώσεως, εἰς τὸν τῆς ἀποτιθέσης ὑψηλότητα μεγαλωσύνην ἐπανελθόσης.

Τίνα ἐστὶν ἐναντία;

Πᾶσαι αἱ περὶ Χριστὸν κακοδοξήσασαι αἱρέσεις: ἡ Ἀρείου, ἡ Ἀπολιναρίου, ἡ Νεστορίου, ἡ Εὐτυχοῦς, ἡ Σαμοσατέως, ἡ Φωτίνου, ἡ Οὐαλεντίνου, ἡ Σερβήτου, ἡ Μαρκίωνος: ὃς τὸ ἐν Χριστῷ ἀληθινὸν εἶναι σῶμα ἀρνησάμενος, αὐτὸν μόνον κατὰ φαντασίαν καὶ δόκησιν πεφηνέναι ἐπεφαντεύσατο. τὸ πεπεῖσθαι, τὸν ἀνθρωπότητα, ἐν τὸ θεοπρεπῶς ἠνῶσθαι, τῇ θεότητι συμπεφύρθαι, ἢ εἰς αὐτὸν μεταβληθῆναι. τὸν ἀνθρωπότητα, ὁμοιοτρόπως τῇ θεότητι, ἄπειρον εἶναι: ἢ τἐναντίον, ὡρισμένῳ τοῦ ἀέρινου τόπῳ περικεκλεῖσθαι καὶ περιγεγράφθαι: μόνην δὲ τὴν θεότητα, ἢ τὸ πνεῦμα Χριστοῦ, μεθ' ἡμῶν εἶναι. Τὸ τὴν ἀνθρωπότητα τῇ θεότητι ἐξισοῦν. τὸ χωρίζειν ἀλλήλων τὰς ἐν Χριστῷ δύο φύσεις: ὥστε εἶναί πα τὴν θεότητα δίχα τῆς ἀνθρωπείας προσλήμματος. Τὸ, τὴν ἀνθρωπότητα παντα χοῦ διηκεχυμένην: ἢ αὐάπαλιν, τὴν θεότητα, μεγάλην, καὶ φυσικῶς διηκεχυμένην, φαντάζεσθαι. μόνην τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὑπὲρ ἡμῶν παθεῖν: μηδὲν αὐτῇ τῆς θείας ἐν τῷ πάθει κοινωνησάσης. Τὸν Χριστὸν, κατὰ τὴν θεότητα μόνον μεθ' ἡμῶν εἶναι. Τὴν ἀνθρω-

nitio humilitatis, ad depositæ altitudinis rediterit maiestatem.

Quæ sunt contraria?

Omnes hæreses, quæ non rectè senserunt de Christo: Arius, Apolinaris, Nestorius, Eutyches, Samosatenus, Photinus, Valentiniani, Seruetus, Marcion, qui Christum verum corpus habuisse negauit, et tantùm spectrum fuisse docuit. Sentire, humanam naturam, propter vnionem personalem, cum diuina permixtam, aut in eam transmutatam. Humanam naturam, eodem modo, quo diuinam, esse infinitam: vel contrario modo, certo cœli loco inclusam & circumscriptam, solamq; Christi diuinitatem, vel Spiritum, esse nobiscum. Exæquationem humanæ naturæ in Christo, cum eius diuinitate, facere. Separare duas in Christo naturas: ita, vt alicubi eius sit diuinitas, vbi non secum assumptam habeat naturam humanam. Humanam in Christo naturam vbiq; diffusam, vel econtrà, diuinam naturam, magnam, & Physicè diffusam imaginari. Solam humanam naturam pro nobis passam, cum qua, diuina nullam prorsus habuerit in passione communionem. Christum, secundū diuinā tantùm naturam, nobiscum esse.

Huma-

ἀνθρωπότητα, μηδὲν τῆς θείας μεγαλειότητος μετέχειν.

Humanam naturam cum diuina Maiestate non participare.

ΠΕΡΙ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΑΓΙΟΥ.

Τί σημαίνῃ τὸ Πνεῦμα ὄνομα;

Πλείονα. Ποτὲ μὲν γὰρ, ἄνεμον, ὡς Ἰωαν. γ'. Τὸ πνεῦμα, ὅπου θέλει, πνεῖ.

Ἄλλοτε δὲ πνευματικὴν οὐσίαν, καὶ ἀντιδιαστολὴν ἀσώματον νοερὰν φύσιν. Ὅθεν καὶ τὴ ψυχῆς ἀνθρώπου λαμβάνεται, ὡς ψαλ. λ'. Εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου. Καὶ ἰακ. β'. τὸ σῶμα χωρὶς πνεύματος νεκρόν ἐστι.

Τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ πρὸς ἀγγέλους ἀναφέρεται, ὡς ψαλ. ρδ'. Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα. Ὁμοίως δὲ, καὶ πρὸς τοὺς πονηροὺς τῶν ἀγγέλων, ὡς λουκ. ιά. ὅταν τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου.

Οὕτω δὲ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ θεοῦ λέγεται: ὃς ἐστιν ἀϊδία, πνευματικὴ, καὶ θεία οὐσία: καὶ κατὰ τῶν τριῶν ἡ θεότητος ὑποστάσεων κοινόν ἐστι, καθὼς ἡ θεὸς λέξις: ὡς ἰωαν. δ'. Πνεῦμα, ὁ θεός: ἀφ' οὗ τοὺς τρεῖς τούτους, μίαν οὐσίαν εἶναι πνευματικήν.

Ἔτι, ἰδιότητα δυνάμει, ἢ πρόσωπον: καθ' ἑαυτὸ μὲν, ὑφιστάμενον: ἐκ τοῦ πατρὸς δὲ, καὶ τοῦ υἱοῦ, προερχόμενον.

Καὶ

Plura significat. Interdum enim ventum significat, Ioan. 3. Spiritus, vbi vult spirat.

Deinde, Essentiam spiritualem, & quamuis naturam incorpoream, intelligentem.

Hinc pro anima hominis accipitur. Ps. 30. In manus tuas commendo spiritum meum. Iac. 2. Corpus sine spiritu est mortuum.

Hoc modo etiam ad Angelos refertur: Qui facis Angelos tuos spiritus, Psal. 104. Similiter etiam ad malos Angelos Luc. 11. Cùm immundus spiritus exierit ab homine.

Sic quoq; ad Deum ipsum refertur, qui est æterna, spiritualis, & diuina essentia. Et est communetribus Personis diuinitatis, sicut vocabulum Deus. Ioh. 4. Deus est spiritus: quòd hæ tres sint vna spiritualis Essentia.

Præterea proprietatẽ, vel Personam, per se quidem subsistentem, sed tamen à Patre & Filio procedentem.

DE SPIRITV SANCTO.

Quid significat vocabulum Spiritus?

Καὶ κατὰ ταύτην τὴν σημασίαν, τῇ τρίτῃ μόνον τῆς θείας οὐσίας ὑποστάσει οἰκεῖόν ἐστιν: ὡς ἐν τῇ τυπικῇ τοῦ παρὰ Χριστοῦ βαπτίσματος ῥήμασι: βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

Et hac ratione tertiæ tantùm Personæ in diuina essentia competit, vt in formula Baptismi à Christo instituti: Baptizate eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.

Ἐπὶ πᾶσι δέ, τὸ πνεῦμα, τὰ πνευματικὰ τῶν χαρισμάτων, τὰ θαυμάσια, καὶ ἄλλα, σημαίνει. ἰωαν. ζ'. Οὔπω ἦν πνεῦμα ἅγιον: ὅτι ὁ ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη. Πραξ. ιθ'. Εἰ πνεῦμα ἅγιον ἐλάβετε πιστεύσαντες; α. Κορ. ιβ'. ποικίλα τοῦ ἁγίου πνεύματος δῶρα καταλέγεται, ἃ διαιρέσεις χαρισμάτων λέγεται: ἄφθη τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος: ὃ πᾶσα παρὸν, οὐκ ἀπὸν, ἐνεργεῖ.

Adhæc Spiritus, pro donis Spiritus sancti, miraculosis & aliis, accipitur. Iohan. 7. Nondum Spiritus erat datus: Quia Iesus nondum erat glorificatus. Act. 19. Si Spiritum sanctum accepistis credentes? 1. Cor. 12. varia Spiritus sancti dona recensentur, quæ diuisiones gratiarum dicuntur, quarum author est vnus & idem Spiritus sanctus, qui hæc non absens, sed præsens operatur.

Πῶς τοῦτα τὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος χαρίσματα δίδοται; Quomodo hæc Spiritus sancti dona conferuntur?

Διχῇ. Ἐνὶ μὲν τρόπῳ, ἀπαραλύπως, καὶ ὁρατῶς, καὶ τεθαυματουργημένως: ὡς, ὅτε ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς πεντηκοστῆς, ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους ἐξεχύθη τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον: δωρούμενον αὐτοῖς τὸ, τε λαλεῖν ἑτέραις γλώσσαις, καὶ τὸ θαυματουργεῖν. Καὶ ἔστι, ἐν τῇ νεοκαταστάτῳ ἐκκλησίᾳ ἐπὶ χρόνον ἔμεινεν: ἕως ἂν ἡ τοῦ Εὐαγγελίου διδασκαλία ἐπιζωθείη, μάρκου τελευτ. Ἑτέρῳ δὲ τρόπῳ, ἀοράτως: ὡς τὸ χάρισμα τοῦ ἁγιασμοῦ πᾶσι τοῖς πιστεύσι, διὰ τῆς διακονίας τοῦ κηρύγματος, καὶ

Bifariam. Publicè, visibiliter ac miraculosè, vt in die Pentecostes Spiritus sanctus super Apostolos effusus est, in donis linguarum & miraculorum. Et hoc, in primitiua Ecclesia, aliquandiu durauit, donec Euangelij doctrina confirmaretur, Marci vlt. Deinde inuisibiliter, vt donum sanctificationis omnibus credentibus, per ministeriũ verbi et Sacramentorũ: &

Ιραξ. β'. Act. 2.

καὶ τῶν ἁγίων μυστηρίων. Καὶ ἄλλα ποικίλα τοῦ πνεύματος δῶρα: εἰς τῆς ἐκκλησίας οἰκοδομὴν τοῖς εὐσεβέσι διαιρέμενα: ἃ πάντα ἐνεργεῖ τὸ ἓν, καὶ τὸ αὐτὸ, πνεῦμα: διαιρῶν ἰδίᾳ ἑκάστῳ, καθὼς βέλεται. Ὥστε Ἐλισσαῖος ἠύξατο, τὸ θεῖον πνεῦμα, διπλοῦν ἐν ἑαυτῷ γενέσθαι.

& alia varia Spiritus ſancti dona, pÿs ad Eccleſiæ ædificationem conferuntur. Quæ omnia operatur vnus & idem Spiritus, diuidens ſingulis, prout vult. Sicut Heliſæus petÿt, vt Heliæ ſpiritus duplex in ſe fieret. 1. Cor. 12.

ἀ. Κορ. ιβ'. ὃ ποικίλα τοῦ πνεύματος δῶρα: ἐις τῆς ἐκκλησίας οἰκοδομὴν τοῖς εὐσεβέσι διαιρέμενα. Basil. ε'.

Τίνες αἱ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου προσηγορίαι;

Quæ ſunt appellationes Spiritus ſancti?

Καλεῖται πνεῦμα κυρίου, θεοῦ, πατρὸς, υἱοῦ, χριστοῦ. Πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως. Ησαΐ. ια'. Πνεῦμα χάριτος καὶ προσευχῶν, Ζαχ. ιβ'. Παράκλητος, πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ἰωαν. ιε'. Ἀρραβὼν τῆς κληρονομίας ἡμῶν, Ἐφεσ. ἀ.

Dicitur Spiritus Domini, Dei Patris, Filÿ, Chriſti, Sapientiæ, Intellectus. Iſai. 11 Gratiæ & precum. Zach 12. Paracletus, Spiritus veritatis. Ioh. 15. Arrhabo hæreditatis, &c.

Δεῖξον, ὅτι ἐστὶ πνεῦμα ἅγιον;

Eſſe Spiritum ſanctum

Φανερὸν μὲν ἐκ τῶν προειρημένων: εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι μαρτυρίαι. Γεν. ἀ. Πνεῦμα θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος: καθάπερ δηλονότι ὄρνις ἐπωάζουσι: τὰ ᾠὰ θερμαίνουσι, καὶ τῷ ἑαυτῆς θερμῷ ζωογονοῦσι.

Docent ſupradicta Scripturæ ſacræ teſtimonia. Tùm alia quoq; habentur. Gen. 1. ſcribitur: Et Spiritus Domini incubabat aquis: quemadmodum ſcilicet gallina ouis, foues ea, ſuoq; calore viuificans.

Ψαλ. λγ'. τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν: καὶ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν.

Pſal. 33. Verbo Domini, cœli firmati ſunt & Spiritu oris eius, omnis virtus eorum.

Ματθ. γ'. καὶ ἰωάν. ἀ. κατέβη τὸ πνεῦμα τοῦ κυρίου ἐν ἰδιαζούσῃ μορφῇ, ὡσεὶ περιστερά.

Matth. 3. Apparet peculiari forma, ſpecie columbæ, Iohan. 1.

Πράξ. β'. Ὤφθησαν τοῖς ἀποστόλοις διαμεριζόμεναι γλῶσσαι, ὡσεὶ πυρός: ἐκάθισέ τε ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν: καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες πνεύματος ἁγίου. ἵνα νοηθῇ δι-

Actor. 2. Viſæ ſunt Apoſtolis diſſectæ linguæ velut igneæ ſeditque ſuper ſingulos eorum, ac repleti ſunt omnes Spiritu ſancto. Vt

πάθην, αὐτὸ κατ' ἀλήθειαν, καὶ τῷ εἶναι διακεκρίθαι τοῦ πατρὸς, καὶ τῆς ἕξ ὑἱοῦ, ὑποστάσεως: καὶ εἶναι ἐνυπόστατον πρόσωπον, ἤτοι ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει ὑπάρχον: καθὼς ὁ πατὴρ, καὶ ὁ υἱός. Ὅσα δὴ καὶ περὶ τοῦ Χριστοῦ, ἰωάν. ιδ'. ἰσχύουσιν, λέγοντος· Ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα: καὶ ἄλλον παράκλητον δώσει ὑμῖν, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας.

Τί ἔστι πνεῦμα ἅγιον;

Τὸ τρίτον τῆς θεότητος πρόσωπον: ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ: ἐξ ἀμφοῖν ἐκπορευόμενον, ἀμφοῖν συναΐδιον: συὼ τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, τὰ σύμπαντα κτίζον, θάλπον, κυβερνῶν, καὶ σωτηρῶν: ὃ πέμπεται παρὰ τοῦ πατρὸς, καὶ διὰ τοῦ υἱοῦ: ἵνα ἐνεργητικὸν ᾖ, καὶ τελεσιεργικὸν, ἡ διακονία τοῦ ῥήματος, καὶ τῶν μυστηρίων, ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν σωθησομένων.

Τίνες αὐτοῦ ἰδιότητες;

Τὸ μὴ γεννητὸν, ὡς ὁ υἱός: ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, πρὸ παντὸς αἰῶνος ἐκπορευτόν. Καὶ τὸ ὑποθάλπειν καὶ ζωογονεῖν τὰ κτισθέντα: παρακαλεῖν, ἁγιάζειν, καὶ διὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διακονίας ἐνεργεῖν.

Δείκνυε, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι θεόν;

Ἀναμφίβολον: ὧν γὰρ τὰ ὀνόματα, καὶ τὰ πράγματα, τοῦ θεοῦ πρόσεστιν. β'. Σαμ. κγ'. Πνεῦμα κυρίου ἐλάλησεν ἐν ἐμοὶ: καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ, διὰ γλώσσης

intelligatur, eum verè & realiter distinctam esse Personam à Patris & Filij Persona, ac per se subsistere, sicut Pater & Filius. Quemadmodum & Christus, Iohan. 14. affirmat: Rogabo Patrem, & ALIVM paracletum dabit vobis, Spiritum veritatis.

Quid est Spiritus sanctus?

Est tertia Persona diuinitatis, coëssentialis Patri & Filio, ab vtroq; procedens, vtriq; coæternus, & omnia cum Patre & Filio creans, fouens, gubernans & conseruans: quæ mittitur à Patre, & per Filium, vt sit verbi & Sacramentorum ministerium, efficax, in mentibus saluandorum.

Quæ sunt eius proprietates?

Quòd non est genitus sicut Filius: sed à Patre & Filio ab æterno procedere, fouere, & viuificare res creatas, consolari, sanctificare, & esse, per Ministerium Ecclesiasticum, efficacem.

Proba, Spiritum sanctum esse Deum?

Quia nomina & res, hoc est, opera propria Dei, illi tribuuntur. Dicitur Deus. 2. Sam. 23. Spiritus Domini loculus est per me, & ser-

ma

γλώσσης μου. Λέγει ὁ ΘΕΟΣ ἰσραὴλ: ἐμοὶ ἐλάλησεν ὁ ἰσχυρὸς τοῦ ἰσραὴλ. Ἐν ᾧ ῥητῷ, Φανερῶς τὸ ἅγιον πνεῦμα, θεὸς λέγεται. Ὃν γὰρ ἐν ἀρχῇ, πνεῦμα θεοῦ ὠνόμασε: τοῦτον ἐπὶ τοῦ ΘΕΟΝ ὀνομάζει. Οὕτω Πράξ τελευτ. Παῦλος φησι: Καλῶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐλάλησε διὰ Ἡσαΐου, τοῦ προφήτου, πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν. Ὅθεν ἦν τοῦτο προσχρίσθη (δηλαδὴ ἐκ τοῦ ε. κεφ.) ἐκεῖ μεγαλῦναι: τὸν θεὸν σαβαὼθ, εἴτουν στρατευμάτων, λαλήσαν.

mo eius per linguam meam. Dixit DEVS Israel, fortis Israel locutus est mihi. Quo in loco, manifestè Spiritus sanctus, Deus dicitur. Quem enim initio Spiritum Domini nominauit, hunc postea vocat DEVM Israel. Sic Actor. vlt. Paulus inquit: Bene Spiritus sanctus dixit per Isaiam Prophetam Patribus nostris. Sed vnde hoc desumptum est? nempe ex cap. 6. ibi habetur & dicitur, Deum Zebaoth, hoc est, exercituum, locutum esse.

Ἔτι, πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ θεοῦ λέγεται, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ, ά. Κορ. ϛ'. καὶ ά Κορ. γ'. Οὐκ οἴδατε, ὅτι ναὸς θεοῦ ἐστε: καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; Καὶ ά. Κορ. ϛ'. ἢ οὐκ οἴδατε, ὅτι τὸ σῶμα ὑμῶν, ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ἐστι; Δοξάσατε δὴ ΤΟΝ ΘΕΟΝ ἐν τῷ σώματι ὑμῶν Πράξ. ε. Ἀνανία, διὰ τί ἐπλήρωσεν ὁ σατανᾶς τὴν καρδίαν σου: ψεύσασθαί σε ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΟ ΑΓΙΟΝ; Οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ ΤΩι ΘΕΩι.

Item dicitur Spiritus, qui ex Deo est, hoc est, ex substantia Dei, 1. Cor. 2. Et 1. Cor. 3. An nescitis, quòd templum Dei estis, & Spiritus sanctus habitat in vobis? 1. Cor. 6. An nescitis quòd corpora vestra sunt templum SPIRITVS SANCTI? Glorificate igitur DEVM in corpore vestro. Actor. 5. Ananta cur tentauit Satanas cor tuum: mentiri te SPIRITVI SANCTO? Non es mentitus hominibus, sed DEO.

Καὶ ά. Κορ. ιβ'. Οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν κύριον ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν ΠΝΕΥΜΑΤΙ ΑΓΙΩι. Διαιρέσης δὲ χαρισμάτων εἰσὶ: τὸ δὲ αὐτὸ ΠΝΕΥΜΑ. Καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσι: καὶ ὁ αὐτὸς ΚΥΡΙΟΣ.

1. Cor 12. Et nemo potest dicere, Dominum Iesum, nisi in SPIRITV SANCTO. Diuisiones verò gratiarum sunt: idem autem SPIRITVS. Et diuisiones ministrationũ sunt: idem autem DOMINVS.

Καὶ διαι-

Καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσὶν: ὁ δὲ αὐτὸς ἐστι ΘΕΟΣ, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν.

Ἐνταῦθα διαρρήδην κύριος καὶ θεὸς, τὸ ἅγιον πνεῦμα λέγεται: καθάπερ ὁ χριστὸς ἰησοῦς, τῷ θωμᾷ ἰωαν. κ. ὁ κύριός μου, καὶ ὁ θεός μου. Τὸ κύριος, ἰεωβᾶ, οὐσίας θεῖ δηλωτικὸν ὄνομά ἐστιν.

Εἰ καὶ κτίσμασιν, εἴτε ἀγγέλοις, εἴτε ἀνθρώποις, μεταδίδωσιν ὁ θεὸς τὸ ἑαυτοῦ ὄνομα, τὸ ΘΕΟΣ: ὅμως τὸ ἰεωβᾶ, οὐσιῶδες αὐτοῦ ὄνομα ὄν, ἐπ' ὀδενὶ πώποτε, ἀλλ' ἢ ὄπι μόνῳ τῷ ἀληθινῷ θεῷ, ὀνομάζεται. τοῦτο δὲ, κοινὸν καὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ. ἀληθινὸς ἄρα, αὐτὸς, θεός.

Διάκρισιν δὲ ποιεῖται Παῦλος τοῦ ἁγίου πνεύματος, πρὸς τὰ χαρίσματα, δυνάμεις, καὶ ἐνεργείας: ἅπερ ἐν τοῖς χριστιανοῖς, κατὰ τὴν ἰδίαν εὐδοκίαν ἐνεργεῖ. Αὐτὸ γὰρ, θεὸν καὶ κύριον προσαγορεύει, ἤγουν ἰεωβᾶ.

Ἑβρ. θ' πνεῦμα αἰώνιον καλεῖται: ὅ, μόνου τοῦ θεοῦ ἴδιον.

Οὐ μόνον δὲ τὰ ὀνόματα, τῷ ἁγίῳ πνεύματι νέμεται: ἀλλὰ καὶ τὰ πράγματα, ἃ τῷ θεῷ οἰκεῖα. Οἷον, Γεν. α. καὶ ψαλ. λδ'. ἡ δημιουργία: τὸ πνεῦμα κυρίου ἐπώαζε τοῖς ὕδασι ζωογονοῦν τὰ πάντα. τὸ δὲ μεταδοῦναι ζωῆς κτίσματι, ἔργον τῆς θείας φύσεως ἴδιον: καὶ τὸ ψαλ. ργ'. Ἐξαποστελλεῖς τὸ πνεῦμά σου: καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ

Et diuisiones operationum sunt: idem verò DEVS qui operatur omnia in omnibus.

Hic manifestè Spiritus sanctus, Dominus & Deus dicitur, quemadmodum Christus Iesus à Thoma Iohan 20. Dominus meus & Deus meus. Dominus Iehouah, essentiale Dei nomen est.

Etsi Deus communicet nomen suum (DEVS) creaturis quoq; siue Angelis, siue hominibus tamen vocabulum Iehouah, quod est essentiale ipsius, nunquam vlli, nisi soli vero Deo, tribuitur. Hoc autem commune etiam est Spiritui sancto. Ergo verus Deus.

Discernit autem Paulus Spiritum sanctum à donis, officijs & virtutibus, quas in Christianis pro suo beneplacito operatur. Ipsum enim Deum, & Dominum appellat Iehouah.

Heb. 9. Spiritus æternus dicitur, quod solius Dei est proprium.

Tribuuntur Spiritui sancto, non solùm nomina, sed etiam res Deo propriè competentes. Gen. 1. Psalm. 33. creatio: Spiritus Domini incubabat aquis, viuificans omnia. Impartiri autem vitã creaturæ, opus est proprium diuinæ naturæ. Sicut in Psal. 104. Emitte Spiritum tuũ, & creabuntur, & renouabis

τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. Ἔνθεν, τὸ πνεῦμα, ἐν λατινῷ ὄσματι προσφωνεῖται κτίσης: Ἔλθοις φυτεργὲ τῶν ὅλων.

Καὶ ἡ ἀναγέννησις οὕτω δίδοται, ἰωάν. γ'. Ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος & πνεύματος.

Καὶ ζωοποίησις, ἰω. ς'. & ϛ'. Κορ. γ'. τὸ πνεῦμά ἐστι, τὸ ζωοποιῶν.

Καὶ μεταπλασις εἰς ἀνθρώπου, καὶ τῆς ἀποβληθείσης θεοῦ εἰκόνος ἀποκατάστασις: ὡς ϛ' Κορ. γ'. λέγεται: μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθὼς ἀπὸ κυρίου πνεύματος, τοῦ αὐτοῦ εἰκόνα.

Καὶ πάντως οὐ χρησμὸς ἔλεγεν ϛ', Πέτ. α'. Ὑπὸ πνεύματος ἁγίου φερόμενοι, ἐλάλησαν οἱ ἅγιοι θεοῦ ἄνθρωποι. Τοῦτος ἡ γραφὴ τοῦ θεοῦ, καὶ τοῦ κυρίου, ἀπονέμει: ὡς ἐν τῷ, τὸ στόμα κυρίου ἐλάλησε ταῦτα, Ἡσαΐ. α.

Καὶ Διδάσκαλος ἡ, & κυβερνήτης, τῆς ἐκκλησίας χρηματίζει. ἰωάν. ιϛ'. τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν.

Ταῦτα ἡ, σύμπαντά τε καὶ ἕκαστα, μόνου δὲ θεοῦ ἴδια ὑπάρχει. Ἔστιν δέα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τρίτον τῆς ὑπερθεοῦ τριάδος ὑπόστατον πρόσωπον: καὶ ἀληθινὸς, ἀΐδιος, παντοδύναμος, θεὸς: μὴ δὲ πατρὸς, καὶ δὲ υἱοῦ: δημιουργῶν, ζωοποιῶν, καὶ κυβερνῶν τὰ πάντα.

Μῶν ἐστι πρόσωπον διακεκριμένον τοῦ πατρὸς & τοῦ υἱοῦ, τὸ ἅγιον πνεῦμα;

renouabis faciem terræ. Hinc Spiritus sanctus inuocatur creator: Veni creator Spiritus, &c.

Regeneratio. Ioh. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, &c.

Viuificatio. Iohan. 6. 2. Cor. 3. Spiritus est, qui viuificat.

Reformatio hominis, & restitutio imaginis Dei amissæ 2. Cor. 3. Transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Spiritu Domini in eandem imaginem.

Aedidit omnia oracula.

2. Pet. 1. Spiritu sancto Dei inspirati, sancti Dei homines locuti sunt. Hæc autem, Scriptura sacra, Deo & Domino tribut: Os Domini locutum est.

Doctor & gubernator Ecclesiæ. Iohan. 16. Spiritus veritatis docebit vos omnem veritatem.

Quæ omnia & singula, solius Dei sunt propria. Est igitur Spiritus sanctus, tertia Trinitatis Persona, per se subsistens, verus, æternus, Omnipotens Deus, cum Patre & Filio, creans, viuificans, & gubernans omnia.

Est ne Spiritus sanctus, distincta Persona, à Patre & Filio?

Πάνυ γε. Ἔτι γὰρ αὐτὸς ὁ σωτὴρ διδάσκει, ἐν οἷς λέγει: Ἐγὼ πέμψω ὑμῖν τὸ ἅγιον πνεῦμα, τὸν παράκλητον, παρὰ τοῦ πατρός. Καὶ: Ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα: καὶ ἄλλον ΠΑΡΑΚΛΗΤΟΝ δώσει ὑμῖν. Ὃν ἐκεῖνος πέμψει ἐν τῷ ὀνόματί μου. Ὡς καὶ ἰδιοτρόπως ἐν εἴδει περιστερᾶς ἐφάνη, ὅτε χριστὸς ἐβαπτίζετο. Ἐν δὲ ἡμέρᾳ τῆς πεντηκοστῆς, ἐν εἴδει πυρίνων γλωσσῶν. Ὅτι, εἰ μὴ διακεκριμένον ἦν τοῦ πατρὸς εἰς προσωπον: οὐκ ἂν διακρίνειεν ἑαυτὸν ὁ πατὴρ τὸ ἅγιον πνεῦμα. Φησὶ γοῦν ἰωαν. α. Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον, καὶ μένον ἐπ' αὐτὸν (τὸν χριστὸν) οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ἁγίῳ. ἢ, εἰ μόνον εἰς ἔννοια, ἐν ταῖς ψυχαῖς κτισθεῖσα: οὐκ ἐν ἰδιάζοντι σωματικῷ εἴδει φανείη ἄν, ἔτι, τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν, διακεκριμένω προσώπω εἶναι, φανερόν. Σωματούμενα δὲ αὐτοῖς τὸ ἁγίω πνεύματι τρίτω, ὁμοτίμως τε ὁμοδόξως, ἐν διειλημμένοις τοῦ ΧΡΙΣΤΟΥ διακηρύττοντος βαπτίσματος ῥήμασι: πάντως τῷ τοῦ ἁγίου πνεύματος ὀνόματι, ὑποστάσις διακεκριμένη τε ἰδιάζουσα δηλοῦται.

Ἰωαν. ιε. & ιδ.

Πῶς διακρίνεται τὸ ἅγιον πνεῦμα, τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ;

Ἐκπορεύσει. Λέγεται γάρ, παρὰ τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, ἐκπορεύεσθαι. ἢ τε δέπι μὲν τοῦ πατρὸς, δέπι δὲ τοῦ υἱοῦ, πνεῦμα καλεῖται: Ρωμ. η. Γαλ. δ.

Maximè. Hoc enim docet Saluator ipse cùm dicit: Ego mittam vobis Spiritum sanctum, Paracletum, à Patre. Item: Rogabo Patrem meum, & ALIVM PARACLETVM dabit vobis. Quem ille vobis dabit in nomine meo. Sicut & peculiari specie columbæ apparet in Baptismo Christi. In die Pentecostes specie ignitarum linguarum. Quod si non esset distincta Persona à Patre, Pater non discerneret à se Spiritum sanctum. Inquit autem, Iohan. 1. Super quem videris Spiritum sanctum descendentem, & manentem super eum (Christum) is est &c. Aut si esset tantùm cogitatio in animis creata, non appareret peculiari specie corporali. Præterea constat, Patrem & Filium distinctas esse Personas. Cùm autem illis coniungatur Spiritus sanctus, tertius, pari Maiestate in formula Baptismi à CHRISTO instituta: nomine S. sancti, significatur Persona distincta.

Quomodo distinguitur Spiritus sanctus à Patre, & Filio?

Processione. Dicitur n. S. sanctus à Patre & Filio procedere. Vnde etiã nunc Patris, nunc Filij spiritus, nominatur, Rom. 8. Gal. 4.

Vnde

Πόθεν ἐκπορεύεται τὸ ἅγιον πνεῦμα;

Παρὰ τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ: κατὰ τὸ Ἰωαν. ιε. Συμβόλου ῥητόν. Καὶ ὁ Χριστὸς, ὅταν ἔλθῃ, φησὶν, ὁ παράκλητος: ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς: τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται. Εἰ δὲ ὁ υἱὸς τὸ πνεῦμα πέμπει, καὶ παρὰ τοῦ πατρὸς πέμπει: ἀνάγκη, αὐτὸ παρ' ἀμφοῖν προϊέναι. Οὐ γὰρ ἂν ἄλλως ὁ υἱὸς αὐτὸ δωρηθείη πέμψαι: ἢ παρὰ τοῦ πατρὸς πέμψας.

Ἆρ' ἐκπορεύεται καὶ παρὰ τοῦ υἱοῦ;

Μάλιστα. Ἰωαν. ιϛ'. Φησὶ Χριστὸς: ἐκεῖνος (τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον) ἐμὲ δοξάσει: ὅτι ΕΚ ΤΟΥ ΕΜΟΥ λήψεται. Ὥσπερ τὸ ἅγιον πνεῦμα λέγεται, παρὰ τοῦ πατρὸς, ὅ ἐστιν, ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς, ἐκπορεύεσθαι: καὶ διὰ τοῦτο, πνεῦμα θεοῦ καλεῖται: οὕτω καὶ πνεῦμα Χριστοῦ λέγεται, καὶ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ: παρὰ τὸ, ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, πεφυκέναι. Ὅθεν καὶ λέγει. ὅτι ἐγὼ αὐτὸ πέμψω: καὶ αὐτὸς ἐκ τοῦ ἐμοῦ λαμβάνει. Ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς: τουτέστιν, ὃς λαμβάνει τοῦ θελήματος τοῦ πατρὸς, ᾧ, φημὶ τῷ υἱῷ, ὁ δὲ υἱὸς τὸν πατέρα, ἀπαιτίζεται, περιέχεται. Ὅθεν ἀμφότερα ἑκατέρου λέγεται τὸ ἅγιον πνεῦμα.

Καὶ ἐν τῇ περιωνίᾳ ἦ παρὰ τοῦ πατρὸς

Vnde procedit Spiritus sanctus?

A Patre, Filioq́, vt verba Symboli habent. Et Christus dicit Iohan. 15. Cùm autem venerit Paracletus quem ego mittam vobis à Patre, Spiritum veritatis, qui à Patre procedit. Quòd si Filius Spiritum sanctum mittit, & mittit eum à Patre: necesse est, eum ab vtroq́ procedere. Aliàs non posset eum Filius mittere: aut non posset eum à Patre mittere.

Procedítne etiam à Filio?

Maximè. Iohan. 16. inquit Christus: Ille (Spiritus sanctus) me clarificabit, quia DE MEO accipiet. Quemadmodum Spiritus sanctus dicitur à Patre, hoc est, ex substantia Patris, procedere, & ideo dicitur Spiritus DEI: ita quoq́ dicitur Spiritus Christi, & Spiritus Filij, quòd à Filio, ex eiusq́ substãtia, procedat, Vnde & se eum mittere dicit, & de suo accipere illum. Quem ego vobis mittam à Patre: hoc est, qui à voluntate Patris, qua Filium, & Filius Patrem complectitur, procedit: vnde Amor vtriusque dicitur Spiritus sanctus.

Et Filius hoc ipsum quoq́ habet ex ater-

Augus. de Trin. lib. 15. cap. 27.

πατρὸς γεννήσεως, ὁ υἱὸς αὐτὸ ὅτι ἔχει: ὥστε καὶ παρ' αὐτοῦ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι. Ὅθεν πνεῦμα χριστοῦ, καὶ τοῦ υἱοῦ, λέγεται. Ρωμ. η. Εἴ τις πνεῦμα χριστοῦ οὐκ ἔχει: ὅτι οὐκ ἔστιν αὐτοῦ. Γαλ. δ'. Ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, κράζον: Ἀββᾶ, ὁ πατήρ.

ἀυγυς. ιε. περὶ τριάδ. κζ'.

Οὐ μόνον ἕν ὁ πατὴρ, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ πνεύματός ἐστιν: ἀλλὰ καὶ ὁ υἱὸς, ὃς καὶ ἔργῳ αὐτὸ ἔδειξεν: ἡνίκα ἐμφυσήσας, ἐξ ἑαυτοῦ ἔδωκεν αὐτὸ τοῖς μαθηταῖς, ἰωαν. κ.

Φανερὸν τοίνυν ἐκ γραφικῶν μαρτυριῶν καὶ πράγματος ὄντος: τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι, καὶ πέμπεσθαι: ἀληθινόν τε θεὸν ἐξ ἀιδίου εἶναι, ἅμα τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ προσκυνητέον καὶ συνδοξαστέον: ἀχὶ μὴ τοσαύτης πικρίας καὶ αὐθαδείας, ὅπὶ προσκόμματι τῆς ἐκκλησίας ὅλης, περὶ τῶν ΕΚ καὶ ΔΙΑ λεξιδίων, ἐμοί γε δοκεῖν, φιλονεικεῖν ἔδει: ὥσπερ οἱ τῶν Ἑλληνικῶν καὶ Λατίνων ἐκκλησίαι, διὰ πολλῶν αἰώνων: τῆς Λατινίδος ἀληθέστατα λεγούσης: τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἐκ τοῦ πατρὸς διὰ τοῦ υἱοῦ προέρχεσθαι. Οὐ σχίσμα ποιεῖν τῆς ὑπὸ χριστιανῶν κατοικουμένης, δι' ἐκεῖνα: πότερον λεκτέον, ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἢ διὰ τοῦ υἱοῦ, τὴν τοῦ πνεύματος πρόοδον εἶναι: μόνον ἐὰν πιστευθῇ, ἀληθινὸν πρὸ πάντων αἰώνων αὐτὸ θεὸν εἶναι: καὶ

ex æterna à Patre generatione, vt ex ipso quoq; Spiritus sanctus procedat. Vnde Spiritus Christi, & Filij dicitur. Rom. 8. Gal. 4. Misit Deus Spiritum Filij sui in corda vestra, clamantem: Abba pater.

Re ipsa quoque comprobauit, cùm insufflando eum dat ex se Apostolis. Iohan. 20. significans, eum à se quoq; procedere.

Cùm igitur ex Scripturæ sanctæ testimonijs de re constet, Spiritum sanctum à filio quoq; procedere & mitti, vtrumq; esse ab æterno Deum, cum Patre & Filio simul adorandum, & conglorificandum: non adeò odiosè & pertinaciter cum totius Ecclesiæ offendiculo, de vocabulis, EX & PER, meo quidem iudicio, contendendum erat. Sicut Græca & Latina Ecclesiæ, multis seculis fecerunt: cùm hæc rectissimè diceret, Spiritum sanctum ex Patre per Filium procedere. Nec scindendus orbis Christianus propter illa, diceretúrne, ex, vel per filium procedere Spiritus sanctus: si modò verè credatur, Spiritum sanctum, verũ esse ab æterno Deum, eiusdem.

καὶ ὁμοφυὲς, ἓ τῆς αὐτοῖς παντοδυναμίας τε ἓ δόξης, τῷ πατρὶ καὶ υἱῷ: ἀδ' αὐτόφυτον εἶναι, ἀλλὰ παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ προέρχεσθαι: ἄλλως τε, καὶ πρὸς ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ ἀνεξιχνίαστόν ἐστι τὸ μυστήριον τῆς ἁγίας τριάδος: ἡμῖν τε, παρ' ὅσον ἐκ τῶν γραφῶν εὑρίσκεται, ἁδὲν αὐτοῦ περιγνώστον.

eiusdemq; Essentiæ, Omnipotentiæ & Maiestatis, cum Deo Patre & Filio, nec esse à seipso, sed à Patre & Filio procedere: præsertim cùm hoc mysterium Trinitatis, sit rationi humanæ imperuestigabile, nihilq; de eo habeamus, quàm quod sacris literis proditum est.

Τίνα ἐστὶν ἐνεργήματα τοῦ ἁγίου πνεύματος;

Qui sunt effectus Spiritus sancti?

Ποικίλα χαρίσματα: ἃ ἐνεργεῖ τὸ ἓν, καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, ἔν τε τοῖς πιστοῖς, ἔν τε τοῖς ἀπίστοις: μερίζον ἰδίᾳ ἑκάστοις, κατὰ τὸ ἴδιον βούλημα. Ἔνθα δὲ ἁγίου πνεύματος, ἐκεῖνα χορηγῶντος, διαφορὴ γίνεται πρὸς τὰ χαρίσματα, ἅπερ ἀποτελέσματα αὐτοῦ ἐστιν: ἃ καταλέγεται ἀ. Κορ. ιβ'. ὑπὸ δὲ προφήτου πάμπολλα.

Varia dona, quæ operatur vnus & idem Spiritus, tàm in credentibus, quàm in incredulis, diuidens singulis prout vult. Vbi Spiritus sanctus author, discernitur à donis, quæ sunt effectus ipsius. Et recensentur plurima ab Apostolo, 1. Cor. 12.

Ζαχαρ. ιβ'. λέγεται, πνεῦμα χάριτος καὶ προσευχῶν. Χάριτος μὲν, ὅτι ἀσφαλίζεται πληροφορῶν ἡμᾶς ἐν χάριτι παρὰ θεῷ εἶναι. Προσευχῶν δὲ, ὅτι πρὸς τὸ προσεύχεσθαι διεγείρει. ὅθεν, τὸ λεγόμενον:

Zach. 12. dicitur Spiritus Gratiæ & Precum. Gratiæ, quòd nos confirmet, & certiores reddat, quòd apud Deum simus in gratia. Precum, quòd nos ad precandum excitet. Vnde versus:

Πνεῦμα βίον τεραροῖ, καμνοῖ, σφραγίζει, ἐγείρει.

Arrha docet, renouat, iuuat, obsignatq; salutem.

Ἐνεργεῖ πίστιν: μεθ' ὃ, καὶ ὅτι ἐπὶ χάριτι πρὸς τὸ προσεύχεσθαι, δίδοσθαι λέγεται.

Operatur fidem: deinde etiam dari dicitur, vt excitet nos ad precandum.

Ἀλλ', εἰ πρότερον πάρεστι, πῶς ὕστερον δίδοσθαι λέγεται;

Quòd si verò antea adest, quomodo postea dari dicitur?

Χρόνῳ ἐκεῖνα ἅμα γίνεται. Καὶ ἄμφω

Illa simul tempore fiunt. Et vtrumq;

ἄμφω δ' ἀληθεύει: πάρεσι, καὶ δίδοται, τοτέστιν, αὔξεται & διεγείρεται τὰ αὐτοῦ ἐν ἡμῖν χαρίσματα. Οὕτω γὰρ γέγραπται: Καὶ ἐπλήσθη πνεύματος ἁγίου ἡ Ἐλισάβετ. Πάλιν: Καὶ Ζαχαρίας ἐπλήσθη πνεύματος ἁγίου, καὶ προεφήτευσε. Καινοτέρων δηλαδὴ κινήσεως ψυχῆς ἀπτόμενοι. Luc. 1. Λευκ. ά.

utrung, verum est: adest & datur, hoc est, augentur ipsius & excitantur in nobis dona. Sic scribitur: Et repleta est Spiritu sancto Elizabet. Ibidem: Et repletus est Spiritu sancto Zacharias, & prophetauit: nouos scilicet afflatus sentientes.

Πόθεν τις ἂν ἐπιγνοίη, τίνες ἔχουσι πνεῦμα ἅγιον;

Quomodo agnoscēdum, quinam Spiritum sanctum habeant?

Ἐξ ἐνεργείας αὐτοῦ: ὅ γε σὺν ἀργεῖ. Τὰ δ' ἔργα καὶ καρποὶ δείκνυται: Ρωμ. ηϡ', ή. Θανάτωσις τῶν πράξεων τοῦ σώματος. Γαλ. ε', έ. ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθοσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια.

Ex operatione. Non est enim ociosus. Fructus autem & opera describuntur Rom. 8. Mortificatio carnis. Gal 5. Fructus spiritus sunt: charitas, gaudium, pax, &c.

Πῶς ἐκβάλλεται τὸ πνεῦμα;

Quomodo excutitur Spiritus sanctus?

Πιπτόντων τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τῆς ἰδίας συνειδήσεως, εἰς πλάνας καὶ μιαρίας: ταράσσεται, λυπεῖται, ἀτιμοῦται, ἐκπνάσσεται, τὸ ἅγιον πνεῦμα. Ὡς Δαβὶδ, μοιχεύσας καὶ μιαφονήσας, ἐξέπλαξεν αὐτό. Διὸ προσεύχεται ὕστερον: τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον, μὴ ἀπαναίρῃς ἀπ' ἐμοῦ. Ψαλ. νά.

Cùm homines contra conscientiam ruunt in errores, & scelera: perturbatur, contristatur, ignominia afficitur & excutitur Spiritus Sanctus. Vt Dauid adulterio & homicidio excussit Spiritum sanctum. Vnde orat postea: Et Spiritum tuum sanctum ne auferas à me. Psal. 50.

Τίνα τὰ μαχόμενα αὐτῷ;

Quæ sunt contraria?

Ποικί-

Hæreses

Ποικίλαι αἱρέσεις. Ἀρείου, ὃς τὸ ἅγιον πνεῦμα δοῦλον τοῦ πατρός: Εὐνομίου, ὃν ἀπεσκυλάσατο Βασίλειος: μακεδονίου, ὃν ὀρθῶς πιθανῶς ἀπεκήρυξεν ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει συνοδος, ἕξαρνον γλωμένον, ἐ μὴ θεὸν εἶναι τὸ πνεῦμα. Ὧν αἱρέσεων, ἱκανὴ ἐν τοῖς προλαβοῦσιν ἀνασκευή.

Hæreses variæ. Arij, qui Spiritum sanctum vocauit seruum Patris. Eunomij, quem refutauit Basilius. Macedonij, quem rectè damnauit Concilium Constantinopolitanum, negantem Diuinitatem Spiritus sancti. Quæ Hæreseis in præcedentibus satis sunt refutatæ.

ΠΕΡΙ ΘΕΛΗΜΑΤΟΣ ΘΕΟΥ.

DE VOLVNTATE DEI.

Εἰρήκαμεν ἐν τοῖς ἄνω, ἐν ἀρχῇ σχεδὸν τοῦ περὶ θεοῦ τόπου: δύο πρὸς ἀληθινὴν θεογνωσίαν ἐπιζητεῖσθαι: τῆς οὐσίας δηλονότι αὐτοῦ, καὶ τοῦ βουλήματος, γνῶσιν. Ἄχρι μὲν ἐν δεῦρο, περὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ: νυνὶ δὲ αὖ, περὶ τοῦ θελήματος, διαβραχέων διδάξομεν.

Dictum est suprà, ferè ab initio Loci de Deo, duo requiri ad veram Dei agnitionem: Essentiæ scilicet eius, & voluntatis notitiam. Hactenus de ipsius Essentia: iam de voluntate eius breuiter.

Πόσα εἴδη τοῦ θείου θελήματος ἐστίν;

Ἓν ἐστι τὸ τοῦ θεοῦ, οὐ πολλαπλοῦν ἢ, ποικίλον, ἄστατον, ἢ ἐναντίον ἑαυτῷ, θέλημα: ὥστε, ἄλλο μὲν εἰς τὸ φανερὸν λέγειν, ἄλλο δὲ τῇ καρδίᾳ ἐγκατακρύπτειν. Ἀλλότρια γὰρ τοῦ θεοῦ, ὅσα τοιαῦτα.

Quotuplex est Dei voluntas?

Vna est Dei, & non multiplex, varia, inconstans, aut sibi contraria, voluntas: vt aliud publicè de se promulget, aliud verò in corde occultet. Hæc enim in Deum non cadunt.

Οὐ μὴν, ἀλλὰ διδασκαλίας χάριν, κατὰ δύο τῶν διδαχῶν γένη, ἅπερ ἐδημοσίωσε, καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ κηρύττεσθαι ἠθέλησε: τὸν νόμον φημὶ, καὶ τὸ εὐαγγέλιον: διττὸν ἂν τὸ τοῦ θεοῦ θέλημα λεχθείη: ἐν τῷ νόμῳ, καὶ τῷ εὐαγγελίῳ, φανερωθέν.

Sed tamen docendi causa, secundum duo doctrinarum genera, quæ publicè promulgauit, & in Ecclesia sonare voluit, Legem scilicet, & Euangelium: Duplex Dei voluntas dici potest in Lege scilicet, & Euangelio reuelata.

Ἐν

Legalis

Ἓν μὲν, νομικὸν: τὸ ἐν τῷ δέκα ἐντολαῖς ἐμπεφανισμένον, καὶ ποιῆν ἡμῖν τὸ αὐτὸ ἐγκεκελευσμένον: ὃ περὶ, ἐνταῦθα, ἡμῖν ὁ λόγος ἐστί. Ἐν ἰδίῳ γὰρ τόπῳ, περὶ τοῦ Νόμου λεχθήσεται.

Ἕτερον δὲ, εὐαγγελικὸν, χάριτος πλήρες: ᾧ πρὸς ἡμᾶς εὖ διάκειται: θέλων, πάντας διὰ πίστεως εἰς τὸν μεσίτην, αὐτῷ προσφυγόντας, πρὸς χάριν ἀναλαμβάνειν, δωρεὰν: διά τε Χριστὸν, τοῦ λυτρωτοῦ, καὶ διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην, τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν ἀφιέναι: καὶ σωτηρίας αἰωνίου μεταδιδόναι.

Ταῦτα, οὐκ ἔστιν ἀλλήλοις ἀντικείμενα, ἀλλ' ὑποτεταγμένα. Διαφέρουσι μὲν ἀλλήλων οὐκ ἐναντιοῦνται δὲ. ὁμοίως, καὶ διχῆ γίνεται τὸ βούλημα τοῦ θεοῦ. Ἄλλοτε μὲν, κατὰ νόμον: ὅταν γένηται, ἅπερ ὁ νόμος ἀπαιτεῖ: ὅπερ ὅμως ὑπ' οὐδενὸς ἀνθρώπου κατορθοῦται, ἐν τῷ νῦν βίῳ. Ἄλλοτε δὲ, κατὰ τὸ εὐαγγέλιον, καὶ τὰς ἐπαγγελίας αὐτοῦ, ὅταν εἰς χριστὸν πιστευθῇ.

Κατασκευάζει, ὡς ἔστι τοῦτο, τὸ τοῦ θεοῦ θέλημα.

ἰεζεκ. λγ'. μὴ βουλήματος ἐμοῦ ἐστιν ὁ θάνατος τοῦ ἀσεβοῦς (λέγει κύριος θεὸς) ἀλλ' ἢ, ἵνα ἐπιστρέψῃ ἀπὸ τῶν ὁδῶν αὐτοῦ, καὶ ζήσῃ; καὶ πάλιν: ζῶ ἐγὼ, ὁ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ: ἀλλὰ μᾶλλον τὸ ἐπιστρέψαι αὐτὸν, καὶ ζῆν. ἰεζεκ. ς'.

Τοῦτο δέ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ πέμψαν-

Legalis una, quam in Decalogo patefecit, & quam nos vult facere: de qua nobis hîc sermo non est. Peculiari enim Loco de Lege tractabitur.

Euangelica altera, seu gratiosa, qua erga nos affectus est, & vult omnes, fide Mediatoris ad se confugientes, in gratiam recipere gratis, per & propter Christum redemptorem, peccata remittere, & perpetuò saluare.

Hæ non sunt contrariæ voluntates, sed subordinatæ. Et differunt quidem, sed non pugnant inter se. Sic etiam bifariam fit voluntas Dei: aliâs secundum Legem: cùm ea fiunt, quæ Lex requirit. Quod tamen perfectè in hac vita, à nullo fit mortalium. Aliâs, secundum Euangelium, eiusq; promissiones, cùm creditur in Christum.

Proba, hanc esse Dei voluntatem.

Ezech 33 Nunquid voluntatis meæ est, mors impij, dicit Dominus Deus, & nõ, vt conuertatur à vijs suis, & viuat? Et iterum: Viuo ego, nolo mortem peccatoris: sed magis, vt conuertatur & viuat.

Hæc est autem voluntas Patris

mei,

τὸς με: ἵνα πᾶς, ὁ θεωρῶν τὸν υἱὸν, καὶ πιστεύων εἰς αὐτὸν, ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον: καὶ ἀναστήσω αὐτὸν ἐγὼ τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ.

mei, qui me misit, vt omnis, qui videt Filium, & credit in eum, nō pereat, sed habeat vitam æternam: & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Iohan 6.

ΠΕΡΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ.

Τί δηλοῖ τὸ δημιουργεῖν, ἢ ποιεῖν;

Τὸ ἐκ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παράγειν: καὶ τὸ ἐκ ὕλης, ἤτοι φύρματος ἀτάκτου, κτίζειν καὶ ὥστε, ἐξ ἄλλου ποιεῖν τι. Ἄμφω, ἐν τῇ Γεν. α. Φαίνεται: ὅπου πρῶτον μὲν ὁ θεὸς, ἡνίκα οὐδὲν παρ' αὐτὸν ἦν, ἐκ μηδενὸς ὄντος, τὸν οὐρανὸν καὶ γῆν, καὶ τὴν ὕλην, ἀδιακόσμητον καὶ ἀκατασκεύαστον ἔκτισεν: εἶτα δ' ἐκ τούτου, τὰ λοιπὰ πάντα ἐποίησε.

Δείκνυε, εἶναι δημιουργίαν;

Γαλῆνος μὲν, ἐντυχὼν τῷ τρόπῳ τῆς Γενέσεως κεφαλαίῳ (ἐν ᾧ, τοῦ κόσμου ὅλου, καὶ πάντων τῶν ἐν αὐτῷ, τὴν ποίησιν μωσῆς ἐξέφρασεν) ὑπεγέλασε, εἰπὼν: μωσῆν μὲν πολλὰ μὲν περὶ τῆς κτίσεως γράφειν, ἀπόδειξιν δ' οὐ φέρειν.

Ἀριστοτέλης δ', ἀΐδιον εἶναι τὸν κόσμον ἐπεφαντάσθη.

Ἐπίκουρος δέ γε, ἐξ ἀτόμων, ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου συνδραμόντων, ἀναφανῆναι ὠνειροπόλησεν.

Ἰστέον οὖν, τὸ τῆς γραφῆς μαρτύριον,

DE CREATIONE.

Quid significat creare?

CReare, est ex nihilo aliquid facere: similiter &, ex rudi indigestaq; mole, & ita ex alio, aliquid facere & condere. Quorum vtrunq;, ex Genes. cap. 1. apparet: vbi primum Deus, cùm nihil præter ipsum esset, ex nihilo, cœli & terræ rudem molem condidit: ex qua deinde reliqua omnia creauit.

Esse creationem, proba.

Galenus, legens primum cap. Geneseos, in quo totius mundi, & omnium, quæ in eo sunt, creationem, Moses descripsit, ridendo dixit: Mosen multa de creatione scribere, sed nihil demonstrare.

Aristoteles mundum æternum esse sensit.

Epicurus, ex fortuito atomorum concursu extitisse eum, delirauit.

Sciendum est igitur, Scriptu-

πολλῷ τῷ μέτρῳ, πάσης ἡμῖν ἡσυχοσῦν μαθηματικῆς ἀποδείξεως πιστότερα καὶ ἀμετακινητότερα εἶναι: ὄντος γε αὐτῶν ἀρχηγοῦ καὶ ἀναφαντορος θεοῦ, ὃς αὐτή ἐστιν ἡ ἀλήθεια. Ἐκεῖθεν ὁ μαρτυρεῖται ὁ θεὸς, ὅτι ἐξ μηδενὸς, εἴτουν ἐξ ἀδεμιᾶς προϋπαρξάσης ὕλης, τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ποιήσας: εἴπερ ἀδὲν παρ' αὐτὸν ἦν.

Ψαλ πή. Σοί εἰσιν οἱ οὐρανοὶ: καὶ σή ἐστιν ἡ γῆ. τὴν οἰκουμένην, καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς, σὺ ἐθεμελίωσας. Τὸν βορέαν, καὶ τὴν θάλασσαν, σὺ ἔκτισας.

Ψαλ. ρμή. Αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν. Αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν.

Ἡσαΐ. μή. Ἐγώ εἰμι πρῶτος: καὶ ἐγώ εἰμι εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ ἡ χείρ μου ἐθεμελίωσε γῆν: Καὶ ἡ δεξιά μου σπιθαμῇ ἐμέτρησε τοὺς οὐρανούς. Καλέσω αὐτούς, καὶ στήσονται ἅμα. ὅς καὶ ἐκ σκότους εἶπε φῶς λάμψαι, Β. Κορ. δ.

Γεν. β. Ἐξόδ. κ. Τούτου ἕνεκα καὶ τὴν ἡμέραν τῶν σαββάτων ὁ θεὸς ἐνεχείσατο, ἵνα διηνεκὲς καὶ πάντες πίστεως μνημόσυνον εἴη. Ἐνθένδε καὶ τὸ ἐπίθετον αὐτῷ, τὸ ποιητὴν καὶ πάντος, ἐκ τοῦ ὅλων, προσαγορεύεσθαι.

Τί ἐστι δημιουργία;

Ἔργον σωτῆρος τῆς ὑπερφυοῦς θεότητος: ἐν ᾧ ἐξ ἀδεμιᾶς προϋπαρχούσης ὕλης, καὶ ὅτως ἐκ μηδὲν πρότερον ὄντος: τῇ ὑπερβαλλούσῃ δυνάμει καὶ λόγῳ αὐτοῦ, ἐποίησε πάσαν κτίσιν, τὴν τε ὁρατὴν, καὶ τὴν ἀόρατον: καὶ ra sacra testimonia & oracula, multò nobis, quibusuis Mathematicis demonstrationibus, certiora esse, & firmiora: cùm illorum autor sit Deus, qui est veritas, & ea nobis patefecit. Illa autem testatur, Deum ex nihilo, id est, ex nulla alia præexistenti materia, cælum & terram creasse. Quia præter ipsum nihil fuit.

Psal. 88. Tui sunt cæli & tua est terra. Orbem terræ, & plenitudinem eius, tu fundasti. Aquilonem & mare tu creasti.

Psalm 148. Ipse dixit, & facta sunt: mandauit, & creata sunt.

Isai 48. Ego sum primus, & ego sum in seculũ. Manus quoq; mea fundauit terram, et dextera mea palmo mensurauit cælos. Ego voco eos: & adstant pariter. Qui etiam ex tenebris fecit splẽdescere lucẽ. Gen. 1

In hunc vsum Deus Sabbatum quoq; instituit, vt esset perpetuum memoriale creationis. Hinc etiam epitheton habet, quòd dicitur Creator omnium.

Quid est creatio?

Creatio, est opus totius diuinitatis, quo ex nulla præexistente materia, & sic ex nihilo antea, virtute verbi sui, fecit omnes creaturas, visibiles & inuisibiles,

eaq;

τῶν τε πάντα διασώζῃ, & διοδηγεῖ: & ἐν τούτῳ γινώσκεσθαι & δοξάζεσθαι ἕνεκα.

Τίς ἐστιν ὁ πρωτουργὸς τῆς δημιουργίας;

Σωάμα ἡ τρισυμία τριάς. Τὰ γὰρ τοῦτης ἔργα, τὰ πρὸς τὰ ἔξω, ἀδιαίρετα. Διακρίσεως μέντοι γε τῶν θείων ὑποστάσεων ἕνεκα, θεὸς τοῦ πατρὸς ἐπιφημίζεται τὰ διὰ τοῦ υἱοῦ ἐν πνεύματι τῷ ἁγίῳ τὰ πάντα κτίσαι, ἢ δημιουργῆσαι.

Δεῖγμα.

Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς (אֱלֹהִים, ἐλωΐμ, οἱ θεοὶ) τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν. Καὶ εἶπεν ὁ θεός. τοῦτο τὸ τοῦ θεοῦ εἰπεῖν, καὶ ἔπος, τὸ οὐσιῶδες τοῦ θεοῦ ῥῆμά ἐστιν, ἤτοι ὁ υἱὸς, ὁ λόγος, δι' οὗ πάντα ἐγένετο. Καὶ πνεῦμα θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος: τουτέστιν, ὑπεθαλπε, καὶ ἐζωογόνει: καθὰ ἐπωάζουσαν ὄρνιθα, τὰ ὑποκείμενα ὠὰ, τῷ ἐμφύτῳ θερμῷ θάλπουσαν, & ζωογονοῦσαν.

Ψαλ. λγ'. Τῷ λόγῳ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν: καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, πᾶσα ἡ δύναμις, ἤγουν στρατὸς αὐτῶν.

Ἰωαν. ε'. πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι.

Τίνος ἕνεκεν ἓν μόνῳ τῷ πατρὶ ἀναπίπτεται ἡ δημιουργία, ἐν τῷ τοῦ πίστεως συμβόλῳ;

Οὐχ, ὡς ἄνευ τοῦ υἱοῦ, ἢ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, τὰ πάντα πεποιηκότι: ἀλλὰ διὰ τὸ, τὸν πατέρα πηγὴν εἶναι,

eaq; omnia sustentat & regit, vt hinc agnoscatur & celebretur.

Quis est autor creationis?

Tota Trinitas. Opera enim Trinitatis ad extra, sunt indiuisa. Sed ad discernendas Personas Diuinitatis, Deus Pater dicitur per Filium, in Spiritu sancto, omnia condidisse vel creasse.

Proba.

In principio creauit Deus אלהים *(Dij) cœlum & terram. Et dixit Deus. Hoc Dei dicere & verbum, est substantiale DEI Verbum, id est, Filius, ὁ λόγος, per quem omnia facta sunt. Et spiritus Domini incubabat aquis: id est, fouebat, & viuificabat, quemadmodum gallina ouis incubans, ea suo calore fouet & viuificat.*

Psal. 33. Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius, omnis virtus, vel exercitus eorum.

Ioh. 5. Pater meus vsq; modò operatur, & ego operor.

Cur igitur soli Patri tribuitur creatio in Symbolo?

Non quòd absq; Filio, aut Spiritu sancto crearit: sed quod Pater fons sit & origo, totius

εἶναι, καὶ ἀρχὴν, τῆς ὅλης τριάδος, ἧς πόδε τὸ ξύμπαν ὑφέστηκεν. Καὶ, ἵνα τι γνώρισμα ἔξωθεν εἴη (καθὼς ἐν τοῖς ἄνω εἴρηται) δι' ὧν, τῶν ὑποστάσεων αἱ διαφοραὶ ὑπῶσιν ἂν δειχθείησαν.

Τί τῷ ὀνόματι τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῆς γῆς, ὑπεμφαίνεται: ἃ ἐν ἀρχῇ ποιῆσαι ὁ θεὸς, Γεν. ά. χρά-φεται;

Πρῶτον μὲν, ἀνέργαστόν τι, πάσης διευθετήσεως καὶ εὐταξίας κεχωρισμένον, καὶ ἀκαλλώπιστον, ἧς οὐρανὸς, καὶ τῆς γῆς, ἄχθος: ἅπω ἑκάστων εἰς τὴν τάξιν καὶ κάλλος, ἣν νῦν ἔχουσιν, ἀχθέντων. ἦν γὰρ ἡ γῆ κενὴ καὶ ἀκατασκεύαστος: καὶ σκότος ἐπέκειτο ἐπάνω τῆς ἀβύσσου. Καὶ τὰ ὕδατα τότε ἐκύκλουν τὴν γῆν: ἄπινα εἰς ἰδίους τόπους ὕστερον συνήγαγεν ὁ θεὸς, καὶ φάνεσθαι τὴν ξηράν.

Εἶτα δὲ, πᾶν τὸ πλήρωμα τοῦ κόσμου: τουτέστι, πᾶσαι κτίσεις, αἵ τε ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ αἱ ὑπὸ τῆς γῆς: εἴτε ἀόρατοι, εἴτε ὑπήκοοι: εἴτε ὁρατοὶ, εἴτε ἀόρατοι. Ἄγγελοι, ἄστρα, στοιχεῖα, καὶ τὰ αὐτοῖς ἐνόντα. Ἐντεῦθεν δημιουργὸς λέγεται οὐρανοῦ, καὶ τῆς γῆς, ὁ θεὸς χρηματίζει.

Κολασσ. ά. Ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ὑπὸ τῆς γῆς: τὰ ὁρατὰ, καὶ τὰ ἀόρατα: εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι. τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν, ἔκτισται: καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε. Τί-

totius Diuinitatis, à qua omnia sunt creata. Et, vt nota esse aliqua externa (sicut in præcedenti Loco dictum est) quæ Personarum discrimina quoquo modo ostendat.

Quid nomine cœli & terræ venit, quæ Deus initiò creasse scribitur, Gen. primo?

Primùm, rudis, indigesta, incompositaq; moles cœli & terræ, nondum ordine omnibus, vt iam sunt, dispositis & ornatis. Erat enim terra vacua & inanis, & tenebræ erant super faciem abyssi. Et aquæ tùm circundabant terram, quas posteà Deus congregari voluit in certa loca, vt appareret arida.

Deinde, omnis plenitudo mundi, hoc est, omnes creaturæ in cœlo & in terra: siue cœlestes, siue terrestres, visibilia & inuisibilia: Angeli, Astra, Elementa, & quæ in eis sunt. Hinc Deus creator cœli & terræ dicitur.

Coloss. 1. Quoniam in ipso condita sunt vniuersa, in cœlis & in terra, visibilia & inuisibilia. Omnia per ipsum, & in ipso, creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in in ipso constant.

Quæ

Τίνα, τὰ εἴδη;

Τὰ ὁρατὰ, καὶ τὰ ἀόρατα: ἤτοι τὰ πνευματικὰ, καὶ τὰ σωματικά.

Μῶν ἀρχὴν ποτε ἔσχεν ὁ κόσμος;

Ἀριστοτέλης, καὶ ἀΐδιον εἶναι τίθεται: ψευδῆ ἀρχὴν φυσικὴν ὑποτιθέμενος, τὸν ἐκ μηδενὸς γίνεσθαι μηδέν. Ὅτι, ἐπὶ μὲν τῶν φυσικῶν, καὶ συνεχώσης ἤδη τῶν ὄντων τάξεως, καὶ ὅσον πρὸς ἡμᾶς ἀνθρώπους, ἀληθές ἐστιν: ἐπὶ δὲ θεοῦ, ἥκιστα χώραν ἔχει.

Καθὼς ὁ Ἀριστοτέλης αὐτὸς, βιβ. τῶν μεγάλων ἠθικῶν ὀρθῶς γράφει, λέγων: Δεῖ δὲ τὸν ἀρχὴν (τῆς ἀποδείξεως) οἰκείαν εἶναι καὶ συμμιμνήμονα. Οὐκ ἔστι δὲ οἰκεῖον καὶ συμμιμνήμον: τὸ, ἀπὸ τῶν ἐν φύσει, καὶ ἀφ' ὅτι κτισμάτων, ὄντων, ὅτι τὸν κτίστην, καὶ θεὸν, ἀφὶ συλλογισμὸν ἔρχεσθαι.

Ἰσέον τοιγαροῦν, ὡς οὐκ ἀΐδιός ἐστιν ὁ κόσμος ἀϊδίως καὶ ἀνάρχως: ἀλλ' ἀρχὴν ἔχει, καὶ πεπήγασι.

Δεῖξον, ὅτι ἐποιήθη;

Γεν. ά. Ἐν ἀρχῇ: τουτέστιν, ὅτε οὐδέν πω τῶν κτισμάτων ἦν: ἀλλὰ μὴ δὲ χρόνος τὰ ὅλα ἀρχὴν ἐλάμβανον: ἀφ' οὗ γὰρ τὸν τρόπον ἤρξαντο, ὅτι ὁ θεὸς ἐποίησε τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν, καὶ πάντα τὰ κτίσματα.

Γέγονεν ἄρα ὁ κόσμος ἔχει, καὶ ἀρχὴν ἔγχρονον.

Ἐξόδ.

Quæ ſunt ſpecies?

Res inuiſibiles & viſibiles, ſeu, ſpirituales & corporales.

Cœpitne aliquando Mundus?

Ariſtoteles id negat, & æternum eſſe ſentit, falſo principio Phyſico ſumpto quòd ex nihilo nihil fiat. Quod quidem in naturalibus, & iam conſtituto rerum ordine, quantumq; ad homines attinet, verum eſt, & locum habet: in Deo verò minimè.

Sicut Ariſtoteles ipſemet, lib. 1. τῶν μεγάλων ἠθικῶν rectè ſcribit: Δεῖ δὲ τὸν ἀρχὴν οἰκείαν εἶναι καὶ συμμιμνήμονα. Principium demonſtrationis, oportet eſſe proprium et coniunctum. Non autem eſt proprium & coniunctum, à Phyſicis, & ſic creaturis, ad Deum creatorem argumentari.

Sciendum eſt igitur, Mundum non fuiſſe ab æterno, ſed habere principium, & creatum eſſe.

Proba, eſſe creatum?

Gen. 1. ſcriptum eſt: In principio, id eſt, cùm nihil adhuc eſſet creaturarũ, ſed res eſſe cum tẽpore inciperent, hoc modo cœperunt: quòd Deus creauit cœlum & terram, & omnes res ac creaturas.

Habet ergo mundus initium, originem, & principiũ temporale.

Ἔξοδ. κ. Ἐν ἓξ ἡμέραις ἐποίησε Κύριος τὸν τε οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς: καὶ κατέπαυσε τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ. Κατέπαυσε, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ ποιεῖν εἴδη καινὰ: οὐδ' ἄλλους πλείους ἐπεκτήσατο κόσμους: ἀλλὰ κατέπαυσε τοῦ ἀπὸ τοῦ σωτηρίαν τῶν διακυβερνᾶν τὰ ἐκλιπόντα.

Exod. 20. Sex diebus fecit Deus cœlum & terram, & quieuit septima die, à creatione scilicet nouarum specierum, nec alios plures mundos creauit. Non cessauit autem, sustentatione & gubernatione rerum creatarum.

Τί δήποτε ἀ πρότερον, καὶ θᾶσσον, ἐδημιούργησε τὸν κόσμον;

Cur non antea, & citius, mundum creauit?

Οὐ γὰρ ἠθέλησεν. Ἀντεξουσιώτατος δὲ ἐν τῷ ἐργάζεσθαι, ὁ θεὸς, καὶ παντελῶς ἀδέλωτος ἄλλῳ. Οὐ γὰρ δήπου τῇ φύσει συνοικείωται: ἐν ᾗ, τῶν αἰτίων ἐνεργείαι συμπληρούντων, ἐξ ἀνάγκης ἕπεται τὸ αἰτιατόν.

Quia noluit. Est enim liberrimum agens Deus, et voluntarium. Et non naturale, vbi causis positis in actu, sequitur necessario effectus.

Ὥσπερ τὸ πῦρ, ἀεὶ ἐνεργεῖ εἰς τὴν πρόσφορον συνοικειούμενον ὕλην: ἀδὲ οἷόν τε ἐστὶν ἀνασταθῆναι τὴν ἐνέργειαν. Οὐχ ἕτω δὲ ἐπὶ τοῦ θεοῦ: ὃς, ὥσπερ πάντα, ἃ θέλει, ποιεῖ, ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐν τῇ γῇ: ἕτω καὶ, ὅτε θέλει, καὶ ὡς θέλει, ποιεῖ καὶ ἐργάζεται, καὶ τὴν εὐδοκίαν ἑαυτοῦ.

Sicut ignis agit semper in materiam subiectam conuenientem: nec potest suspendere actionem. Secus in Deo, qui, sicut omnia, quæ vult, facit, in cœlo & in terra: ita etiam quando vult, & vt vult, facit & operatur secundum beneplacitum voluntatis suæ.

Τί πρὸ τοῦ κόσμου καταβολῆς ἐποίησεν ὁ θεός;

Quid ante mundi creationem fecit Deus?

Εἰ τὸ ποιεῖν ἀκούεται ἐπὶ τοῦ, ποιῶν τις τὸ εἶναι παρέχειν: οἷα ἐσὶν, ἃ νῦν ὁρῶμεν παρεχθέντα: ὀρθῶς ἂν ἀποκριθείημεν, ὅτι οὐδὲν ποιῆσαι, δηλονότι τῶν τοιούτων. Ἐν δὲ ἑαυτῷ μόνῳ, μακάριος ἦν, αὐτάρκης, ἀνενδεὴς τῶν ἄλλων πάντων.

Si facere accipitur, pro talem aliquem rerum effectum producere, quales iam videmus ab ipso factas: recte respondetur, nihil Deum fecisse, scilicet horum. Sed in seipso beatus fuit, sibi sufficiens, nec quoquam indigens alio.

Αὐγυστ. ἀπολ. ιϛ'.

Ὁ θεῖος Αὐγυστῖνος ἀφέφθη τινὰ ἀποκριθῆναί τῳ, παῖζα ἐρωτῶντι: *Diuus Augustinus scribit, respondisse quendam talia interroganti:* Augustin. lib. Confess. 11. cap. 12.

pra-

ἄδλω ὑπὸ αὐτὸ προσκληθῆναι τῆς περίεργα πολυπραγμονέσιν. Ἐν παιδιᾷ δηλονότι τὸ ἐξ ζητήματος ἰσχυρὸν παιγμοῦ, ἀπεβάλετο.

Τί τὸ, ἐξ ὧν: εἶτεν, τίς ἡ ὕλη, ἐξ ἧς τὰ πάντα ἐποιήθη;

Ἐξ ἀδεμιᾶς προϋπαρχούσης, ἢ συναϊδίου, ὑλης ἐποιήθη: ἀλλ' οὐκ ἐξ μηδενός. Οὐδὲν γὰρ ἐξ αἰωνίου, παρὰ τὸν Θεὸν, ἢ ἔξω τοῦ Θεοῦ ὑπῆρξε. μόνον γὰρ ἐν προαιωνίων, ὁ Θεὸς. Καὶ πᾶν ὃν, ἢ Θεὸς ἐστι, καὶ δημιουργὸς, ἢ δημιούργημα. Οὐχὶ δ' οὐκ ἐξ Θεοῦ οὐσίας τὰ ὄντα ἐποιήθη. ἢ γὰρ ἂν Θεὸς, ἢ Θεοὶ, εἶησαν, ὥστε ὁ ὑὸς τοῦ Θεοῦ. Οὐκοῦν, οὐκ ἐξ μηδενός. Κατὰ τὸ: Αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγένηθησαν: αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν. Καὶ τὸ ἀποστόλου: ὁ Θεὸς, ὁ εἰπὼν, ἐκ σκότους φῶς λάμψαι.

Πῶς οὖν τὰ ὄντα ἐποιήθη;

Διὰ τοῦ εἰπεῖν, ὁ Θεὸς τὰ πάντα εἰς ὑπόστασιν ἤγαγε, κατὰ τὸ Γεν. α. Εἶπεν ὁ Θεὸς, γενηθήτω φῶς, γενηθήτω στερέωμα. Εἶπεν ὁ Θεὸς, συναχθήτω τὸ ὕδωρ εἰς συναγωγὴν μίαν. Εἶπεν ὁ Θεὸς, βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου. Εἶπεν ὁ Θεὸς, γενηθήτωσαν φωστῆρες ἐν τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς ὡσαύτως. Τοῦτο τὸ εἰπεῖν τοῦ Θεοῦ, ἡ παντοδυναμία αὐτοῦ τέλησις ἐστιν. ἢ πάντα, ὅσα ἠθέλησεν, ἐποίησεν, ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐν τῇ γῇ, ἀφ' οὗ ἦν, ἐν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ.

Καὶ

praparasse eum infernum alta scrutantibus: ioculariter eludens quæstionis violentiam.

Ex qua re, seu materia, omnia sunt creata?

Ex nulla præexistente, vel coæterna materia, sed ex nihilo. Quia ab æterno nihil præter aut extra Deum, fuit. Vnum enim est æternum, nempe Deus. Et quicquid est, aut Deus est, & creator: aut creatura. Sed non ex Dei substantia res sunt creatæ: aliâs Deus, aut Dij essent, sicut Filius Dei. Ergo ex nihilo. Iuxta illud: Ipse dixit Psal. 148. *& facta sunt, mandauit & creata* 2 Cor. 4. *sunt. Et illud Apostoli: Qui ex tenebris dixit lumen splendescere.*

Quomodo igitur res sunt creatæ?

Dicendo Deus res omnes creauit, Sicut Gen. 1. habetur. Dixit Deus: Fiat lux: Fiat Firmamentum. Dixit: Congregentur aquæ in vnum locum. Dixit Deus: Germinet terra. Dixit Deus: Fiant luminaria in cœlo, &c. Hoc Dei dicere, Omnipotens est ipsius voluntas qua omnia, quæcunq; voluit, fecit, in cœlo & in terra, per Filium in Spiritu sancto.

Καὶ παντὸς χεῖρ ποσσὶ γέγραπται: Καὶ ἐγένετο ἔτως.

Τί, κινητικὸν αἴτιον τῆς κοσμοποιΐας;

Ἡ ὑπερβολὴ τ θείας ἀγαθότητος: ὅλα τὸ ἀγαθὸν, ἑαυτῦ μεταδοτικόν.

Τί, ὀργανικόν;

Τὸ παντοδύναμον Θ Θεῦ ῥῆμα: ἦγεν, ὁ Θ Θεῦ υἱὸς, ὃς καλεῖ λόγος: δι' ὃ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Γεν. ά. ἰωαν. ά. Κολ. ά.

Τί, τελικὸν αἴτιον τῆς ποιήσεως τῶν ὄντων;

Ξύμπας ὁ κόσμος ἔστι, καὶ τὸ αὐτῦ πλήρωμα, πρώτιστα μὲν, δι' ὃν Θεὸν εἰς δόξαν ἦλθη: ἵνα ἔτως ὁ δεξιοτέχνης, ἀπὸ τῆς κτίσεως, τῷ τηλικούτῳ καὶ τοιούτῳ ποιήματι νοούμενος, καθορῶτο, Ρωμ. ά. Παντοδύναμος, σοφὸς, ἀγαθὸς, ἰώβ. ιϛ'. Ἀλλὰ δὴ ἐπερώτησον τετράποδα, καὶ διδάξουσί σε: πετεινὰ οὐρανῦ, καὶ ἀπαγγελοῦσί σοι. Ἐκδιήγησαι γῇ, καὶ ἀποκρινεῖται: Ϛ ἐξηγήσονταί σοι οἱ ἰχθύες τῆς θαλάσσης. τίς σὺν ἔγνω ἐν πᾶσι τούτοις; ὅτι χεὶρ κυρίυ ἐποίησε ταῦτα;

Εἶτα δή, καὶ εἰς χρῆσιν Ϛ ἀπόλαυσιν τοῖς ἀνθρώποις. Γεν. ά. Ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ, καὶ καθ' ὁμοίωσιν: ᾧ πάντα ὑπέταγη, τοῦ κατακυριεύειν αὐτῶν, Γεν. ά. Ὥσπερ δὴ ὁ ἄνθρωπος, προκτισθέντων ἤδη τῶν πάντων, ὡς δεσπότης, δι' ὃν σκεῦνα

Et vbiq; additur: Et factum est ita.

Quæ est causa impulsiua creationis?

Immensa Dei bonitas: Quia bonum est communicatiuum sui.

Quæ causa instrumentalis?

Verbum Dei Omnipotens, quod est Filius Dei, qui dicitur λόγος, per quem omnia facta sunt, siue quæ in cœlis siue quæ in terris sūt. Gen. 1 Ioh. 1. Col. 1.

Quæ est causa finalis creationis?

Totus hic mundus, & omnia, quæ in eo sunt, principaliter propter Deū creata sunt: vt hinc architectus ex suo opere cognosceretur & celebraretur, Rom. 1. Omnipotens, Sapiens, Bonus, Iob. 12. Nimirū interroga iumenta, & docebūt te: & volatilia cœli, & indicabūt tibi. Loquere terræ, & respondebit, & narrabunt pisces maris. Quis ignorat, quòd hæc omnia manus Domini fecerit?

Deinde etiam propter homines, Gen. 1. Fecit Deus hominem ad imaginem suam, secundum similitudinem suam, cuius imperio omnia sunt subiecta, vt illis dominaretur, Gen: 1. Sicut etiam homo, rebus alijs omnibus iam creatis, tanquam dominus, propterquem illa

ἐκεῖνα ἐποιήθη, ἔσχατον δημιουργεῖται: εἰς τὸν κόσμον ἐπεισαχθεὶς, τὸν δεσπότειαν ἐγχειρίζεται.

Τίς ἡ τάξις, ἢ ἐν τῇ ποιήσει;

Πρώτῃ μὲν ἡμέρᾳ, ἀδιακόσμητόν τι φύρασμα ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸ ἐραστὸν, εἰς τὴν γῆς, ᾧ φῶς περιέχευε. δευτέρᾳ δὲ, τὸ στερέωμα, ἤτοι τὸν οὐρανόν. τρίτῃ, τὸν ξηρὰν, εἶτεν τὸν γῆν, ἐκ τῶν ὑδάτων, εἰς μίαν συναγωγὴν συναγομένων προήγαγε: καὶ ὀφθῆναι, βλαστάνειν τε, ἐποίησε. Τετάρτῃ, τοὺς δύο φωστῆρας, καὶ τὰ ἄστρα. Πέμπτῃ, τοὺς ἰχθῦς, καὶ τὰ πτηνὰ ἐκ τῶν ὑδάτων. Ἕκτῃ δὲ, τὰ ἄλογα ζῶα. Καὶ πᾶσι τούτοις, ἤδη τὸν οὐσίαν δεξαμένοις, τὸν ΑΝΘΡΩΠΟΝ ἔστησε: τοῦτον, ὡς κυρίῳ, ὑποτάττων πάντα.

Ἐξαμερὸς τοίνυν ὁ κόσμος, πόσα ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτοῦ ἔτη;

Ἐν μὲν ε. καὶ μὲν ιά. Γενέσ. καὶ ἐξ ἄλλων ἱερῶν, εἶτα δὲ ἀξιοπίστων, τῶν ἱερῶν ἐπαμφοτέρων, ἰσραηλιτῶν, Φαίνεται, καὶ συνάγεται: ἀπὸ τῆς κοσμογονείας, ἄχρι τοῦ μὲν χριστοῦ γεννήσεως, ἔτη γενεαὶ τρισχίλιαι, ἐννακόσια, καὶ ἑξήκοντα: ἐκ καὶ ἄλλοι ἔστιν ὡς ἀλλάττουσιν. Ἀπὸ ἐντεῦθεν, ἕως τοῦ νῦν τρέχοντος ἐνιαυτοῦ, ἔτη ἀριθμοῦνται χίλια, πεντακόσια, ἑβδομήκοντα ὀκτώ. Ἅπαξ ἅμα πάντα συνταγέντα, ἔτη ποιεῖ πεντακισχίλια, πεντακόσια, τριάκοντα, καὶ ὀκτώ.

illa sunt creata, postremò creatur in mundum introducitur, ac dominus constituitur.

Quis est ordo creationis?

Prima die rudem massam cœli & terræ, cui lucem Deus circumfudit. Secunda, firmamentum, seu cœlum. Tertia, terram ex aquis, in locum vnum congregatis, produxit, eamq; appar ere & germinare fecit. Quarta, Solem, Lunam & stellas. Quinta, pisces & volucres ex aquis. Sexta, animalia bruta: & postremò, reliquis iam omnibus creatis, HOMINEM, cui tanquam domino, subiecit omnia, creauit.

Cùm igitur mundus cœperit, quot sunt anni mundi?

Ex Geneseos capitibus, 5, & 11. aliysq; sacris, & deinde probatis historiys, quæ sacras sunt consecutæ, apparet & colligitur, à mundi creatione vsq; ad Christi natiuitatem, interceßisse annos 3960. Licet alij nonnihil varient. Hinc vsq; ad hunc præsentem annum, numerantur 1578. qui collecti, faciunt 5538.

ἔξ

Ἕξει καὶ τελευτὴν ὁ κόσμος;

Habebit ne etiam finem mundus?

Παύυ μὲν ἔν: ἀτὰρ κὴ ἀρχὴν ἔσχεν, ὡ δ' αὐτὸς ὁ δήπου.

Sicut habuit initium, ita etiam finem habebit. Non. n. est æternus.

Πῆ δῆτα.

Proba hoc.

Ἑβρ. ά. Ψαλ. ρά. Κατ' ἀρχὰς σὺ, κύριε, τὴν γῆν ἐθεμελίωσας: καὶ ἔργα τῶν χειρῶν σού εἰσιν οἱ οὐρανοί. Αὐτοὶ ἀπολοῦνται: σὺ δὲ διαμένεις. Καὶ πάντες, ὡς ἱμάτιον, παλαιωθήσονται: καὶ, ὡσεὶ περιβόλαιον, ἑλίξεις αὐτοὺς, καὶ ἀλλαγήσονται. Σὺ δὲ, ὁ αὐτὸς εἶ: καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι.

Psal. 101. Initiò tu Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu autem permanes. Et omnes sicut vestimentum veterascent, & sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur. Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.

Ματθ. κδ'. Ὁ οὐρανὸς, καὶ ἡ γῆ, παρελεύσονται: οἱ δὲ λόγοι μου, οὐ μὴ παρέλθωσι.

Matth. 24. Cælum & terra transibunt, verba autem mea non peribunt.

Καὶ. β'. πέτ. γ'. Οἱ δὲ νῦν οὐρανοὶ, καὶ ἡ γῆ τῷ αὐτῷ λόγῳ τεθησαυρισμένοι εἰσὶ πυρὶ: τηρούμενοι εἰς ἡμέραν κρίσεως, καὶ ἀπωλείας τῶν ἀσεβῶν ἀνθρώπων. Ἥξει δὲ ἡμέρα κυρίου, ὡς κλέπτης ἐν νυκτὶ: ἐν ᾗ οἱ οὐρανοὶ ῥοιζηδὸν παρελεύσονται: στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθήσονται: καὶ γῆ, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα, κατακαήσεται.

2. Pet. 3. Cæli autem, qui nunc sunt, & terra, eodem verbo repositi sunt igni, reseruati in diem iudicij, & perditionis impiorum hominum. Aduenier enim dies Domini sicut fur, in quo cæli magno impetu transient. Elementa verò, Solis calore soluentur: terra autem & omnia, quæ in ipsa sunt opera, exurentur.

Πότε τοῦτο ἔσται;

Quando id futurum est?

Προεῖπον χριστὸς, καὶ οἱ ἀπόστολοι, ἴδια ἄττα σημεῖα: τὰ δ' ἀφῶν ὁ σωτηρίας προηγησόμενα.

Prædixerunt Christus & Apostoli certa signa, quæ præcessura sint finem mundi.

Ματθ. κδ'. καὶ Λουκ. κά. Αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται (κατὰ παλαιὸν καὶ ἐφ' ἡμῶν οἶκον, πρὶν ὅλως συμπεσεῖν) πολλὴ ἀνάπαυσις καὶ ῥᾳθυμία

Matth. 24. Virtutes cælorum commouebuntur sicut domus ruinosa, antequam penitus concidat: securitas ingens, charitas refrige-

ξαψυμία γλυήσεται: ψυγήσεται ἡ ἀγάπη: ἀκοαὶ πολέμων & ἀκαταστασιῶν, σεισμοὶ, σωοχὴ ἐθνῶν ἐν ἀπορίᾳ, ἀπόψυξις ἀνθρώπων ἀπὸ φόβε & προσδοκίας τ̃ ἐπερχομένων τῇ οἰκουμένῃ: ἦχοι θαλάσσης καὶ σάλε, καταικλυσμοὶ κατὰ τόπους.

Εἶτα 6'. θεσταλ. 6'. Ἀποκάλυψις & ἀντιχρίσε, & ἀνθρώπε τ̃ ἁμαρτίας, & υἱε τ̃ ἀπωλείας: τ̃ πνεύματι & στόματος κυρίε, ἤγουν τῷ ῥήματι & θεῦ, ἀναλωθησομένε: & τὸ κράτος τ̃ βασιλείας, ἥδραιον ἐν πάσῃ δυνάμει, καὶ σημείοις, & τέρασι ψεύδες: καὶ ἐν πάσῃ ἀπάτῃ τ̃ ἀδικίας, κατ' ἐνέργειαν & σατανᾶ.

Ὧν πάντων καὶ ἑκάστων, ἐκ μεγάλε μέρες ἤδη ὄντι & καθ' ἡμᾶς αἰῶνος & μνήμης γνομένων: καὶ αὐτὴ ἡ μεσουρανίς, γινομένων: ὃν ἀμφίβολον, ἐγγὺς εἶναι τ̃ φαυλροτάτε ἐκείνε, & ἀξιοθέατον, τ̃ & κυρίε δυνάμεως & δόξης πολλῆς παρουσίας ἡμέρας. Περὶ μὲν αὐτῆς τ̃ ἡμέρας ἐκείνης, & τῆς ὥρας, ἐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν: εἰ μὴ ὁ πατὴρ μόνος.

Τί οὖν ἔστι τῇ δημιουργίᾳ αὐτῆς;

Σωοχὴ τ̃ ὄντων, κυβέρνησις, διακράτησις. & γὰρ ἀπέστη ὁ θεὸς & ἔαυ & φιλοτεχνήματος: ὥσπερ αὐτὸς τεκτων ἀποχωρεῖ & οἴκε, ἢ & πλοίε, & ἐτεκτήνατο, εἰς τὸ ἑπόμενον τῇ τύχῃ ὑπιτρέπων: ἀλλὰ παρὼν πανταχε, κυβερνῶν, σωτηρῶν, διασώζων, ἃς ἔκτισε φύσεις.

frigescet, rumores bellorum, terræ motus, pressura gentium, anxietas Luc. 21.
populorum, sonitus maris & fluctuum, inundationes aquarum.

2. Thess. 2. Reuelatio Antichristi, hominis peccati, & filij perditionis, qui spiritu oris Domini, hoc est, verbo Dei, interficiendus sit: cuius regnum consistit in omni virtute et signis ac prodigijs mendacibus, & in omni seductione secundum operationem Satanæ.

Quæ omnia & singula, magna ex parte cùm iam, hac nostra ætate & memoria, facta sint, & etiamnum hodie frequenter fiant: dubium non est, instare lætissimũ illum & glorioſum diem, aduentus filij hominis in magna maiestate. Sed tamẽ de die illa & hora, nemo scit, neq; Angeli in cœlo.

Quid præterea ad creationem pertinet?

Rerum conseruatio, gubernatio & sustentatio. Non enim Deus discessit à suo opificio sicut faber discedit à domo, aut naui à se extructa, eam postea fortunæ committens: sed perpetuò adest, gubernat, conseruat & sustentat, naturas à se conditas.

Idq;

Τῶτο δὲ, αὐτεξουσιώτατα: ὁ δηλωθεὶς ἀδεμιᾷ ἀνάγκῃ, ἢ ὑστέρας αἰτίας: ἅς γε, κ) τὸ παντελεύθερον ἑαυτοῦ βέλημα, δυώατον μεταβάλλειν, προβιβάζειν, ἀναχαιτίζειν: ὡς τὸ ἅ ρηθ. ψαλμῷ φησιν: ὁ δὲ κύριος ὑμῶν, πάντα, ὅσα ἠθέλησεν, ἐποίησεν, ἐν τῷ οὐρανῷ, & ἐν τῇ γῇ.

Δεῖξον ὅτι τῶν χειρόνων, ὑπὸ θεοῦ σώζεσθαι τὰ πάντα;

Ψαλ. ργ΄. Πάντα πρὸς σὲ προσδοκῶσι: δοῦναι τὴν τροφὴν αὐτῶν ἐν εὐκαιρίᾳ.

Ἰωάν. ε΄. Ἰησοῦς ἀπεκρίνατο: Ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι.

Πράξ. ιζ΄. Ἐν αὐτῷ ζῶμεν, κ) κινούμεθα, & ἐσμέν.

Κολ. ά. Τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε.

Ποσαπλῆ ἐστιν ἡ τοῦ θεοῦ ἐν τοῖς κτίσμασιν ἐνέργεια;

Διπλῆ. φυσικὴ, καὶ εἰδική.

Τί, ἡ φυσική;

Γενικὴ, καὶ ἁπλῆ πάσῃ ὑποβληθεῖσα, ἐνέργεια θεοῦ ἐστιν: ἥ πᾶσιν τῶν ὄντων τὴν φύσιν, καὶ τὰ κτίσματα, καθόλου τε & καθ' ἕν, & ὡς ὑποκατιούσας αἰτίας, συνέχει τὸν τρόπον, ὃν αὐτὰ ἐξ ἀρχῆς ἐποίησε.

Τί, ἡ εἰδική;

Εἰδικὴ τοῦ θεοῦ ἐνέργειά ἐστιν: ἡ πᾶσαν ἐξουσίαν ἐν ἑαυτῷ ἀκώλυτον ἔχων, ἀδαμῶς (ὡς οἱ Στωϊκοὶ ἐφαντάσθησαν) τῶν δευτέρας & ἐξῆς προσδεδέηται αἰτίας: ἀλλὰ τούτων κρατεῖ, αὐταῖς συμπράττει, προῤῥώννυσιν αὐτὰς πρὸς ἃ ἄγει, ἢ κ) ἐπέχει, κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ, ὅθεν

Idq; liberrimè, non alligatus causis secundis, quas potest pro sua liberrima voluntate mutare, promouere, impedire: iuxta illud Psal. 135. Deus autem noster, omnia quæcunq; voluit, fecit, in cœlo & in terra.

Proba Scripturæ testimonijs, rerum conseruationem à Deo fieri.

Psalmo 104. Omnia à te expectãt, vt des illis escam in tempore.

Iohan. 5. dicit Christus: Pater meus vsq; modò operatur, & ego operor.

Actor: 17. In ipso viuimus, mouemur, & sumus.

Col. 1. In ipso omnia consistunt.

Quotuplex est Dei actio in creaturis?

Duplex, Generalis & Specialis.

Quid est Generalis?

Generalis & ordinaria Dei actio est, qua totam rerum naturam, ac omnes & singulas creaturas, & causas secundas, sustentat eo modo quo eas fecit ab initio.

Quid est Specialis?

Specialis Dei actio est, qua, cùm sit liberrimum agens, non (vt Stoici delirant) alligatus est ad causas secundas: sed eas regit, adiuuat promouet, vel etiam impedit, pro suo arbitrio. Ideoq; extra

ἔξω, ὑπὲρ, παρὰ. ἢ δὲ κατ' ἐναντίαν ἐν τῇ φύσει τάξεως, πολλάκις κατὰ τὸν οἰκονομεῖ, καὶ ὡκονόμησεν. Οὕτω γὰρ ἐκ τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης ὕδατα, ὡς τὸ βούλημα καὶ νεῦμα τοῦ θεοῦ ἀνακοπέντα, καὶ κορυφωθέντα, τοῖς ἰσραηλίταις ἀσφαλεῖ ξηρῷ ποδὶ διέβασιν παρέσχον. Οὐρανόθεν τε τὴν ἐπάφθη πλῆθος ἀνθρώπων ἀριθμὸν κρείττων, ἐν τῇ ἐρήμῳ, τεσσαράκοντα ἔτη.

Ἐξόδ. ιδ'. Ἐξόδ. ις'.

Ὁ ἥλιος, ἄλλοτε μὲν ἀκίνητος ὅλην ἡμέραν ἔστη: ἄλλοτε δ' αὖ ἐπέδισε.

Ἰησοῦ τοῦ ναυῆ ι'. ἡ. σαμ. λή. Δαν. γ'.

Τὸ ἐν τῇ Βαβυλωνίδι καμίνῳ ἐξάψιον πῦρ, ὡσεὶ ἄυρα δροσώδη τοῦ ἐμπεπνευσμένου αὐτὸ ψυχρὸν ἐκλύσασα.

Ὡς δ' αὖτως, εἰδικῇ τινι φιλανθρώπῳ καὶ παντελεῖ ἐνεργείᾳ, ὑπὲρ τὴν ἐκκλησίας ἑαυτοῦ φροντίζει: ὑπερασπιστὴς αὐτῆς, καὶ κήδεται: ἐνεργεῖ τε διὰ τοῦ παναγίου πνεύματος ἑαυτοῦ, ἐν τοῖς σωθησομένοις, πίστιν: διακόνους αὐτοὺς, ἁγιάζων, χειραγωγῶν, καὶ σώζων.

tra, supra, prater, imò etiam contra ordinem à se institutum multa sepe facit, & fecit. Sic aquæ maris rubri in altum exurgunt, Deo volente & iubente. Panibus datis cælitus, pascitur innumera hominum multitudo in deserto, per annos 40.

Sol iam stat per integrum diem, iam etiam retrogreditur.

Ignis in fornace Babylonis refrigerat.

Sic speciali sua actione gratiosa, de Ecclesia sua est solicitus, eamq; protegit & curat, ac operatur per Spiritum suum sanctum in saluandis fidem, iustificans, sanctificans, regens & saluans eos.

Quæ pugnant cum creatione?

Τίνα ἐστὶ μαχόμενα τῇ δημιουργίᾳ;

Ἡ μανία τῶν τὰ ἐπικήρα φρονούντων: πάντα ἐξ αὐτομάτου τῶν ἀμερῶν σωματίων συνδρομῆς γεγονέναι φασκόντων. Οὗ τοῦ ἀτοπίαν ἐλέγχει τὸ κάλλος τὸ ἐν τῇ φύσει εὐταξίας: τὸ ἐξακριβῶς τὰ ἐν τοῖς οὐρανίοις σώμασι κινήσεων: καὶ τὸ ἕνεκα, τῶν ἐκπεπρωμένων ἑνὶ ἑκάστῳ ὡρισμένως προσημασμένου.

Epicureorum furores, affirmantium, omnia ex fortuito atomorum concursu esse facta. Quod planè esse impossibile, conuincit ordo in natura pulcherrimus, regulares motus corporum cælestium, fines denique certi, ad quos singula sunt condita.

Ὁμοίως

Similiter

Ὁμοίως ἡ, & τὰ τῶν φιλοσόφων, τὸ κόσμον ἀίδιον ἐνθύμων, ληρήματα: οὓς αἱ τῶν γραφῶν μαρτυρίαι, ἀποδείξεις παρ' ἡμῖν τοῖς χριστωνύμοις ἀκατάβλητοι ἔσαι, καταπέτουσι.

Τί τὸ τέλος ἕνεκα, εἴτουν τέλος, τῆς δημιουργίας;

Πρῶτον μὲν, ἵνα ἐντεῦθεν ὁ θεὸς γνωσθῇ παντοδυναμία, σοφία, χρηστότης, εὐπιΐα, Ρωμ. ά. Τὸ γὰρ ἔργον ἐπαινεῖ τὸν τεχνίτην: καὶ τὸ ξύμπαν ἅπαν πανταχόθεν βοᾷ, θεὸν εἶναι. βούλεται δὴ πάσῃ τῇ κτίσει γινώσκεσθαί τε, & δοξάζεσθαι. Ψαλ. ρμή. Αἰνεῖτε τὸν κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν: αἰνεῖτε αὐτὸν πάντες οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ: αἰνεῖτε αὐτὸν ἥλιος καὶ σελήνη; αἰνεῖτε αὐτὸν πάντα τὰ ἄστρα, & τὸ φῶς: αἰνεῖτε τὸν κύριον ἐκ τῆς γῆς, δράκοντες, καὶ πᾶσαι ἄβυσσοι: πῦρ, χάλαζα, χιὼν, κρύσταλλος: καὶ τὰ ἑξῆς, δι' ὅλου τοῦ ψαλμοῦ.

Δεύτερον ἡ, πρὸς χρῆσιν, καὶ ἀπόλαυσιν τῶν ἀνθρώπων, τὰ πάντα ἐκτίσθη. Διά τοι ἔστι, τοῦ κόσμου, & τῶν ἐμπεριεχομένων, ἤδη συντελεσθέντων πάντων, οὕτω δὴ ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη: εἰς τὸ καταπυρεύειν αὐτῷ ξυμπάντων, δουλεύειν αὐτῷ ὑποταγήτων.

Τρίτον ἡ, ἵνα, τοῦ θεοῦ εἰσέτι διέποντος τὰ πάντα, εἰδῶμεν: παρ' αὐτοῦ πάντα τὰ ἀγαθὰ αἰτητέον εἶναι.

Ἰωϐ. ά. Ρωμ. ή. Τελευταῖον ἡ, ὡς τὸ, πάντα τὰ συναπτόμενα πρὸς φέρειν (ὁ γὰρ θεός ἐστιν, ὃς τοῦτο δίδωσι, & πάλιν ἀφαιρεῖ) ἄλλως τε, & εἰδότων ἡμῶν: τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν, πάντα συνεργεῖν εἰς ἀγαθόν.

Similiter & Philosophorum errores de mundi æternitate, qui Scripturæ sacræ testimonijs, quæ nobis Christianis firmissima sunt demonstrationes, refutantur.

Quis est finis creationis?

Primò, vt Deus hinc agnoscatur Omnipotens, Sapiens, & Beneficus. Rom. 1. Opus enim commendat artificem. Et totum hoc vniuersum clamat, esse Deum. Vult ergo ab omnibus creaturis agnosci & celebrari. Psalmo 148. Laudate Dominum de cœlis: Laudate eum omnes Angeli eius: Laudate eum Sol & Luna: Laudate eum omnes stellæ: Laudate Dominum de terra, dracones & omnes abyssi, ignis, grando, nix, glacies, &c. Vide totum Psalmum.

Deinde, in vsus hominum omnia sunt cõdita: ideoq; Mundo, & omnibus, quæ in eo sunt, conditis, homo creatur, cui dominium vniuersorum traditur, quæ omnia illi seruiant.

Tertiò, Quia Deus adhuc omnia administrat, sciamus, ab ipso omnia bona petenda esse.

Et postremò, aduersa omnia patienter ferẽda. Quia Deus hæc dat & aufert: præsertim, cùm sciamus, diligentib. ipsum, omnia cooperari in bonum. Iob. 1. Rom. 8.

DE

ΠΕΡΙ ΑΓΓΕΛΩΝ.

Πῶς κατασκευάζεις, ἀγγέλους εἶναι;

Κατὰ δύο τρόπους. Τοῦ τίνας; μαρτυρίαις γραφικαῖς, καὶ πείρᾳ.

Ἡ μὲν θεία γραφὴ μαρτυρεῖ ἀγγέλους εἶναι. Οἱ δὲ, καὶ ἁγίοις θεοῦ ἀνθρώποις ὤφθησαν. Αὐτίκα, τῷ μὲν Ἀβραὰμ, Γεν. ιή. κά. κβ'. τῷ δὲ πατριάρχῃ Ἰακὼβ, Γεν. κή. βλέποντι αὐτοὺς ἀναβαίνοντας ἐπὶ κλίμακι, καὶ καταβαίνοντας. Καὶ λϛ'. Γεν. ὁ αὐτὸς εἶδεν ἑαυτῷ συναντῶντα δύο τάγματα ἀγγέλων: οὓς παρεμβολὴν ἐκάλεσε θεοῦ: ὃ ἐπεὶ μαλα ἐπίσημος, ἡ ὁπλασία αὕτη, τὸν τόπον, μαχαναΐμ, ὠνόμασε. Τὸ δὲ Δαβὶδ, δεύτερον ἀποβλέψαντος, τὸ ψαλμῷ λγ'. Παρεμβαλεῖ ἄγγελος κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτὸν, καὶ ῥύσεται αὐτούς: Οὕτω καὶ τοῖς γονεῦσι τοῦ Σαμψὼν, Κριτ. ιγ'. ὤφθη ἄγγελος κυρίου, ὃς πάλιν ἠφανίσθη.

Ψαλμ. τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σου: τοῦ διαφυλάξαι σε ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς σου. Dan. ζ.

Ματθ. δ'. ἄγγελοι προσῆλθον τῷ Ἰησοῦ, καὶ διηκόνουν αὐτῷ. Καὶ αὖθις κε'. Ὅταν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ: καὶ πάντες οἱ ἅγιοι ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ. Ὡς καὶ Δανιὴλ, ἐν τῷ ὁράματι θεωρεῖ, ἐν ταῖς νεφέλαις τοῦ οὐρανοῦ

DE ANGELIS.

Quomodo probas esse Angelos?

Dvobus modis. Quibus? Scriptura sacra testimonijs, & experientia. Quia sacra Scriptura testatur, esse Angelos. Et sanctis DEI hominib. apparuerunt: Abrahæ, Gen. 18. 21. 22. Patriarchæ Iacob, qui Gen. 28. videteos ascendentes et descendentes super scalam. Ibidem 32. obuiam habet idē duas turmas Angelorum, quos vocat castra Dei. Vnde etiam ab insigni hac eorum apparitione, locum vocat Machenaim. Hinc Dauid illud mutuatus est, & huc respexit, Psalmo 33. Angelus Domini castrametatur in circuitu timentium eum. Sic parentibus Simsonis, Iud. 13. apparet Angelus Domini, & iterum disparet.

Psalm. 91. Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus vijs tuis.

Matth. 4. Accesserunt Angeli ad Christum, & ministrârunt ei. Ibidem 25. Cùm venerit filius hominis in Maiestate sua, & omnes Angeli eius cum eo. Sicut et Daniel in visione videt in nubib. Dan. 7.

cæli

οὐρανῦ ἐρχόμενον, ὡς υἱὸν ἀνθρώπου: & χιλίας χιλιάδας λειτουργούσας αὐτῷ: καὶ μυρίας μυριάδας παρεστηκυίας ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Καὶ εὑρίσκονται τινῶν ὀνόματα: Μιχαὴλ, Γαβριὴλ, Ραφαήλ.

Τίνες προσηγορίαι τῶν ὀνόματα νέμεται αὐτοῖς;

Λέγονται ἄγγελοι, τουτέστιν, ἀγγελιαφόροι, πρέσβεις, ἢ ἐξαπεσταλμένοι: ἀπὸ τοῦ ἔργου, ὅπως ἐμπιστεύονται.

Ἑβρ. ά. Πρεσβευταὶ γάρ εἰσιν: ὡσαύτως εἰς διακονίαν ἀποσταλέντες τῶν εὐσεβῶν. Καὶ ὅτω, γενικὴ προσηγορία ἐστὶν ἔργου: πᾶσι τοῖς παρὰ θεοῦ ἐκπεμπομένοις προσήκουσα ἐξίστα. λέγεται γε μὴν ἰδίως τῶν πνευμάτων τῶνδε κατ' ἐξοχήν.

Γεν. γ'. Λέγονται καὶ χερουβὶμ, τεταχθέντες ἔμπροσθεν τοῦ παραδείσου.

Καὶ φύλακες, Δαν. δ'. ἰδοὺ φύλαξ, καὶ ἅγιος ἀπ' οὐρανοῦ κατέβη.

Ἅμα πρωϊνὰ καὶ ὑοὶ θεοῦ, ἰωβ. λή. ἤνεσάν με φωνῇ μεγάλῃ ἅμα ἄστρα πρωϊνὰ: καὶ ἠλάλαζον πάντες υἱοὶ θεοῦ.

Τάττεται καὶ ὅτι υἱὸς θεοῦ, ἡ ἄγγελος φωνὴ: καὶ ἐξαποσταλέντος ἀπὸ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, ἀφάτου βουλῆς, εἰς τὸν κόσμον τοῦτον: ἵνα ἀνθρωποπαθὴς, καὶ θυσίαν ἑαυτὸν προσενέγκας, ἐξαγοράσῃ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος. Γεν. μή. Ὁ ἄγγελος ὁ ῥυόμενός με ἐκ πάντων τῶν κακῶν, εὐλογήσαι τὰ παιδία τούτω. Ἐξόδ. ιδ'. Ὁ ἄγγελος τοῦ κυρίου, εἰσῆλθεν ἀνὰ

cæli venientem filium hominis, & millia millium ei ministrantium, & decies millies, centena millia assistebant ei. Nominantur etiam quidam: Michael, Gabriel, Raphael.

Quæ appellationes & vocabula tribuuntur eis?

Angelus, Græcum est, & nuncium, Legatum vel missum significat, ratione officij. Quia Legati Dei sunt, emissi ab ipso ad ministerium piorum. Et sic generale nomen officij est, quod omnibus ex æquo convenit, à Deo missis. Tribuitur autem spiritibus istis per excellentiam. Heb. 1.

Dicuntur & Cherubin, collocati ante Paradisum. Gen. 3.

Item Vigiles, Dan. 4. Astra matutina & filij Dei, Iob. 38:

Cùm me laudarent simul Astra matutina: & iubilarent omnes Filij DEI.

Tribuitur vox Angelus etiam Filio Dei, qui missus est à Deo Patre, inenarrabili consilio in hunc mundum, vt homo & victima factus, redimeret genus humanum. Gen. 48. Angelus, qui me eripuit ex omnib. malis, benedicat pueris istis. Exo. 14. Angelus Domini medium

εἰσῆλθεν ἀνὰ μέσον τῆς παρεμβολῆς τῶν υἱῶν ἰσραὴλ, καὶ ἀνὰ μέσον τῆς παρεμβολῆς τῶν Αἰγυπτίων: καὶ ἐστὶν ἡ νεφέλη καὶ τὸ σκότος παρακαλύπτων. Ἐξόδ. κγ'. ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου: ἵνα φυλάξῃ σε ἐν τῇ ὁδῷ: ὅπως εἰσαγάγῃ σε εἰς τὸν γῆν, ἣν ἡτοίμασά σοι. πρόσεχε σὺ αὐτῷ, καὶ εἰσάκουε αὐτοῦ, καὶ μὴ ἀπείθει. τὸ γὰρ ὄνομά μου ἐστὶν ἐπ' αὐτῷ: τουτέστιν ἔστι καὶ λέγεται ἀληθινὸς θεὸς ἰεωβά. μαλαχ. γ'. ἄγγελος τῆς διαθήκης, ὁ αὐτὸς ὀνομάζεται.

Καὶ μὴν, καὶ ὅτι ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ, τὸ ὄνομα τοῦτο εὐπόθητόν ἐστιν: ἰδοὺ, ἐξαποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου: ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδὸν πρὸ προσώπου σου.

Καὶ ἐπ' ἄλλων τῆς ἐκκλησίας διδασκάλων. μαλ. β'. χείλη ἱερέων φυλάξουσι γνῶσιν: καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ στόματος αὐτοῦ: ὅτι ἄγγελος κυρίου σαβαὼθ ἐστίν. Ὡς δὴ καὶ ὁ ἀπόστολος λέγει β'. κορ. ε'. ὑπὲρ χριστοῦ πρεσβεύομεν. Ὅρα Ἀπκαλ. β'. καὶ γ'.

Πόθεν εἰσὶν οἱ ἄγγελοι;

Οὐκ ἐξ οὐσίας τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἑτέρας εἴδους, ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἐκτίσθησαν. ψαλ. ρδ'. ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους σου, πνεύματα: καὶ τοὺς λειτουργούς σου, πυρὸς φλόγα.

ἰωάν.

diũ se interponit inter Israelitas, & AEgyptios, vt contra hos, illos defenderet. Exo. 23. Ecce ego mittam Angelum meum, qui præcedat te, & custodiat in via, & introducat in locum, quem præparaui tibi. Obserua eum, & audi vocem eius, nec contemnendum putes. Est enim nomen meum in illo: id est, est & dicitur verus Deus Iehouah. Malah. 3. dicitur idem, Angelus Testamenti.

Tribuitur hoc vocabulum etiam Iohanni Baptistæ. Ibidem: Ecce ego mittam Angelum meum, qui præparabit viam ante faciem tuam.

4. Sic & alijs doctoribus Ecclesiæ, tribuitur hoc vocabulum. Malach. 2. Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius. Quia Angelus Domini exercituum est. Sicut & Apostolus inquit: Legatione pro Christo fungimur, 2. Cor. 5. Apoc. 2. 3.

Vnde sunt Angeli?

Non ex Dei substantia, sed diuersæ speciei: à Deo creati sunt ex nihilo. Psalmo 104. Qui facis Angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem vrentem. Ioha. 1.

ἰωαὼ. ἀ. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο: καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν, ὃ γέγονεν.

Κολ. ά. Δι' αὐτοῦ (τοῦ υἱοῦ θεοῦ) ἐκτίσθη τὰ πάντα: τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς: τὰ ὁρατὰ, καὶ τὰ ἀόρατα: εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι. τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν, ἔκτισται: καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε.

Πᾶν γὰρ ὃν, ἢ κτίσις, καὶ θεός ἐστιν, ἢ κτίσις. Οἱ δ' ἄγγελοι, οὐ κτίσματα εἰσὶν, οὐδὲ θεός. κτίσις ἄρα. ὁ μαρτυρίαις, ἐκ τῶν γραφῶν εἰλημμέναις, καταδεικνύειν. Οὐδὲ αὖ τῷ θεῷ, πρὸς τὴν τῶν ἄλλων πραγμάτων κτίσιν συνήργησαν. ὡς τισὶν ἐληρήθη.

Πότε ἐποιήθησαν οἱ ἄγγελοι;

Περίεργον μᾶλλον, ἢ χρήσιμη, ἡ ζήτησις: ἐπιδὴ οὐδὲν πρὸς τοῦτο, βέβαιον ἐν τῇ ἁγίᾳ γραφῇ εὑρίσκεται: οὐδὲ τὸ εἰδέναι τοῦτο, κομιδῇ ἡμῖν διαφέρει. ὁ μὲν γὰρ μωσῆς, μετὰ ἐπιμελείας τὴν τῶν πάντων δημιουργίαν καὶ παγράφων, τὴν ποίησιν τῶν ἀγγέλων παντελῶς ἀπεσιώπησε. Προτέθειτο γὰρ αὐτῷ, τὰ σωματικὰ μόνον, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ὁρώμενα, ἀναγράφειν: ἀλλ' ἃ καὶ νοητὰ καὶ ἀόρατα, κτίσματα: ἅτε λαῷ ἀπαιδεύτῳ γράφοντι. τοῦτο δὲ

Omnia per ipsum facta sunt: & sine ipso factum est nihil, quod factum est nihil, quod factum est.

Col. 1. Per eum (Filium Dei) omnia condita sunt, in cœlis & in terra, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates. Omnia per ipsum, & in ipso, creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant.

Quicquid enim est, aut creator est, & Deus: aut creatura. Sed Angeli non sunt creatores nec Deus. Ergò creatura: Quod scripturæ sacræ testimonijs probatur. Nec Deum etiam in aliarum rerum creatione iuuerunt, vt quidam sunt nugati.

Quando sunt creati Angeli?

Curiosa magis, quàm vtilis est Quæstio. Nihil enim certi de hoc in sacra scriptura habetur. Et scire hoc, nostra non admodum refert. Moses certè, creationem omnium rerum visibilium diligenter describens, Angelorum creationem prorsus reticet. Propositum enim illi fuit, corporales tantùm & visibiles, quæ sub sensum cadunt oculorum creaturas describere, & non spiriituales inuisibiles. Quia rudi scripsit populo.

Idq;

δὲ πᾶσιν δοκεῖ Μὴ ταύτῃ αἰτίαν : ἵνα μὴ τοῖς πολυπράγμοσι τῶν ἀνθρώπων λαβὴν ἐνδοίη, ἐν ἀδιερευνήτοις ζητήμασι καὶ θεωρίας, ἀνθρωπίνη διανοίᾳ καὶ τὸν παρόντα βίον ἀνέφικτα : ὧν εἰς τὸν ἕτερον ζωὴν ἡ γνῶσις παραμένειν.

Πολλὰ δ', ἐστὶ τὸ πρᾶγμα ἕτο, ὡς τῷ τῶν γραφῶν ἁμαρτυρήτῳ, ἀμφιγνοήμονα καὶ ἀβέβαιον, δόξαι. Οἱ μὲν πρὸ ἡλίου, καὶ ἄστρων : οἱ δὲ σὺν τῷ ἡλίῳ καὶ τοῖς ἄστροις : οἱ δὲ μετὰ τὸν ἥλιον καὶ τοὺς ἀστέρας (ὁ γὰρ Μωσῆς τὸ οὐρανὸς φωνῆς σημαίνεσθαι) ἄλλοι δὲ, μετὰ τὸν οὐρανὸν (ἡμέρᾳ ἤδη τῇ τετάρτῃ, μετὰ ἥλιος, σελήνης, καὶ ἀστέρων : ἵνα μή τις δημιουργὸς εἶναι συνολάβῃ) δημιουργηθῆναι φήθησαν. Ἐγὼ δ' ἀγνοεῖν τοῦτο ὁμολογῶ. Εἰ μέντοι δοκεῖ τινι, καὶ ἐν ἀνθρώπου κτισθῆναι : διότι λειτουργοὶ αὐτοῦ : δι' ὃν γε καὶ τὰ ἄλλα πάντα, καὶ τῆς συλλειτουργίας αὐτοῦ ἐδημιουργήθη : ἀνεπίληπτον περὶ πᾶσιν εἶναι ἕτο συναμφοτέρω τὸ δὲ, πότε, ἢ τίνι ἡμέρᾳ, ἐποιήθησαν : ἐδενὶ ἀνθρώπων γνωστὸν εἶναι νομίζω.

Idq; hanc ob causam fecisse videtur : ne curiosis hominibus ansam præberet, indulgendi Quæstionibus & speculationibus, quibus ratio humana par non est in hac vita, quarumq; cognitio in alteram reseruatur.

Multa autem sunt, vt in re dubia & incerta, cùm Scripturæ testimonijs destituamur, hac de re opiniones. Alij ante cœlum, alij cum cœlo, & per cœlum significari. Alij pòst, quarta demum die, cum Sole, Luna & Stellis, ne creatores quis esse sentiat, creatos esse opinantur. Ego me ignorare ista fateor. Quòd si quis ante hominem creatos esse sentiat, quia ministri hominis : sicut reliqua quoq; omnia propter ipsum condita, ante eum creata sunt : à nemine hoc reprehendi posse arbitror. Quando verò, & qua die, creati sint, hominem posse scire arbitror neminem.

V de Augustin. de ciuit Dei lib. 11. ca. 9.

Τί εἰσιν ἄγγελοι;

Πνεύματα (ἤγουν πνευματικαὶ ὑποστάσεις) θεόκτιστα, ἀγαθὰ, νοερὰ, αὐτεξούσια, ἰσχύι δυνατὰ : καὶ ὅσα τοιαῦτα ἱερουργὸς ἄλλα : κτισθέντα δοξάζειν τὸν θεὸν, καὶ λειτουργεῖν τοῖς ἀνθρώποις, καὶ αἰωνίᾳ μακαριότητι ἀπολαύειν.

Quid sunt Angeli?

Sunt spiritus, hoc est, spirituales substantiæ, à Deo creati, boni, intelligentes, liberi arbitrij, virtute potentes, &c. vt ipsum celebrent, & hominibus inseruiant, ac fruantur æterna felicitate.

ψαλ.

Ψαλ. ργ'. Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους σου, πνεύματα: καὶ τοὺς λειτουργούς σου, πυρὸς καίοντος φλόγα. Ἡσα. ϛ'. ἁγιάζουσιν: Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, κύριος σαβαὼθ. Ἑβρ. ά. Οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα, διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν.

Ἔχουσι σώματα οἱ ἄγγελοι;

Εἰ καὶ πολλάκις ἀνθρωποειδῶς φανῆναι μαρτυρῶνται παρὰ τῆς γραφῆς: ὅμως οὐκ ἴδιον αὐτῶν, τὸ εἶδος ἐκεῖνο ὑπῆρξεν: ἀλλὰ πρὸς καιρὸν, ἕως ἂν τῆς αὐτοῖς ἐμπιστευθείσης πρεσβείας ἀπαλλαγεῖεν, ἀνείληπται. Ὡσαύτως, καὶ φαγόντες εὑρίσκονται: ἀ μὴ ὑπ' ἀνάγκης: ἵνα γε, ἀληθῶς, καὶ μὴ κενὴν φαντασίαν, παρεῖναι, μαρτυρῶσιν ἕνεκα.

Τινὲς, αὐτοὺς ἀεροειδῆ σώματα ἔχειν, ὑπέλαβον.

Πόσοι γένη ἀγγέλων;

Δύο. Οἱ μὲν ἀγαθοὶ: οἱ δὲ πονηροί. πρότερον μὲν, περὶ τῶν ἀγαθῶν λέξομεν: ὕστερον δὲ, περὶ τῶν πονηρῶν.

Τίνες εἰσὶν ἀγαθοὶ ἄγγελοι;

Τοῦτο δὲ, ἐξ ἀντιθέσεως φανερόν. Ἐν μὲν τῇ ἰούδα ἐπιστολῇ γέγραπται: ὑπὸ δὲ θεὸν τοὺς ἀγγέλους, οὐ μὴ τηρήσαντας τὸν ἑαυτῶν ἀρχὸν, ἀλλ' ἀπολιπόντας τὸ ἴδιον οἰκητήριον, εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας, δεσμοῖς ἀϊδίοις

Psalmo 104. Qui facis Angelos tuos spiritus, & ministros tuos flammam ignis vrentis. Isa. 6. cantant: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Zebaoth. Heb. 1. Nonne omnes sunt administratorij spiritus, in ministerium emissi, propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis?

Habent ne corpora Angeli?

Etsi sæpe humana forma apparuisse legantur in Scriptura: tamen illa eorum propria non fuerunt, sed pro tempore assumta, donec legatione sua fungerentur, ad quam emissi erant, Sic manducasse etiam leguntur, non aliqua necessitate, sed vt veritatem suæ præsentiæ testarentur, ne inania spectra esse iudicarentur.

Quidam aërea corpora eos habere senserunt.

Quotuplices sunt Angeli?

Duplices. Boni, & Mali. De bonis prius, postea de malis dicturi quoque.

Qui sunt Angeli boni?

Id ex Antithesi apparet. In Epistola enim Iudæ habetur, Deum Angelos, qui non seruauerunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in iudicium magni diei, vinculis æternis sub

δίοις ὑπὸ ζόφον τετηρῆσθαι. ὅπερ ἐπὶ τῶν πονηρῶν ἀγγέλων, τῶν ἐξ ἀρχῆς κατὰ πᾶσαν αὐτεξουσιότητα ἀποστάντων, νοητέον: ὥσπερ καὶ ἰωάν. η. χριστὸς λέγει περὶ τοῦ διαβόλου: αὐτὸν, ἐν τῇ ἀληθείᾳ μὴ ἑστηκέναι.

Εἰσὶν οὖν ἅγιοι θεοῦ ἄγγελοι: οἱ τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν τηρήσαντες: καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ καὶ ἁγιότητι, ἐν ᾗ ἐποιήθησαν, ἑστηκότες, καὶ ἐν ταύτῃ βεβαιωθέντες.

Ποῖοι, ἔστι;

α. Σοφὰ πνεύματα: ὥσπερ ὁ Δαυὶδ λέγεται σοφὸς, καθὼς σοφὸς ἀγγέλου θεοῦ, 6'. Σαμ. ιδ'.

Δυνατὰ, καθὼς 6'. Θεσσαλ. ά. 6'. Βασιλ. ιθ'. ἄγγελοι δυνάμεως καλοῦνται: ὃ καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν δηλοῦσιν. Ἐξελθὼν γὰρ ἄγγελος κυρίου, μιᾷ νυκτὶ ἐν τῇ παρεμβολῇ Σενναχηρεὶμ, ἐκ τῶν Ἀσσυρίων βασιλέως, ἐπάταξεν ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε αὐδρῶν χιλιάδας. 2. Reg. 19.

γ. Ἅγιοι εἰσὶν, ἁγνοὶ, δίκαιοι, καὶ ὡσεὶ τῆς θείας δικαιοσύνης τιμωροὶ τῶν πονηρὰ δρασάντων. ὕτω γὰρ ὠθεὶ τὴν τῶν Σοδομιτῶν κόλασιν ἐλειτούργησαν, Γεν. ιθ'. ὕτω καὶ ἡρώδην ἄγγελος ΚΥΡΙΟΥ ἐπάταξε, Πράξ. ιϛ'.

δ'. Τὸ ἄκακον καὶ ἀκέραιον, ἐν ᾧ ἐκτίσθησαν, ἐτήρησαν: τῶν ἄλλων ἁμαρτησάντων, καὶ μὴ φεισαμένου θεοῦ τοῖς ταρταρωθέντων, 6'. Πέτ. 6'.

Ἔτι, ἐν ἀκαρεῖ εἰσιν, ὅπου ἂν βάλωνται.

sub caligine reseruasse. Quod de malis Angelis Apostatis, qui liberrima sua voluntate à Deo defecerunt, est intelligendum. Sicut & Iohan. 8. Christus dicit de Diabolo, quòd in veritate non steterit.

Sunt igitur Sancti Dei Angeli, qui originem suam seruauerunt, et in integritate ac sanctitate, qua creati sunt, perstiterunt, in eaq; sunt confirmati.

Quales sunt?

1. Sunt sapientes spiritus. Sicut Dauid dicitur sapiens, quemadmodum Angelus Dei. 2 Sam 14.

2. Potentes. 2. Thess. 2. Angeli potentiæ dicuntur: quod opera eorum demonstrant. Angelus enim Domini, vna nocte in exercitu Sanherib, occidit centum octuaginta quinq; militum millia. 2. Reg. 19.

3. Sancti sunt, casti, iusti, & iusticiæ diuinæ in puniendis malis executores. Vt in puniendis Sodomitis administri fuêre, Gen. 19 Sic et Herodem Angelus DOMINI percussit. Actor. 12.

4. Innocentiam suam, & integritatem, in qua sunt conditi, seruauerunt. 2. Pet. 2.

Momento sunt, vbi volunt.

Tertull.

περτυλλ. παγ. Ὅλος ὁ κόσμος, αὐτῆς τόπος εἰς ἐστι, διὰ τὸ τῆς ἑαυτῶν οὐσίας ἁπλοῦν.

Καταβαίνειν δέ, καὶ ὀφθῆναι λέγονται: ἡνίκα τὴν παρουσίαν ἑαυτῶν δηλοῦσι: ἢ σημείῳ τινί, ἢ ἔργῳ, ἐμφανίζουσιν.

Οὐδ' ὅμως, πλήττοντες ὅπου γῆς τὸ ἑαυτῶν ἔργον, τέως δὲ θεοῦ ἀποχωροῦσιν. Αὐτὸς γὰρ πανταχοῦ ὢν, ἀ χωρίζονται ἀπ' αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν ἐστὶ τὸ θεὸς δὲ σωτὴρ ἡμῶν ἐρῆθεν: οὗ ἀγγέλους τῶν παιδίων, διὰ παντὸς βλέπειν τὸ πρόσωπον τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρός.

Ἀναβαίνειν, ἢ ἀπελθεῖν, λέγονται πάλιν πρὸς θεὸν: ἡνίκα τῆς προσόψεως τῶν ἀνθρώπων ἀπαλλάττονται. Κεφ. ιγ'. Λουκ. α'.

Τίς ἀριθμὸς τῶν ἀγγέλων;

Γεν. λδ'. Λουκ. β'. Δαν. ζ'. Ἐπέκεινα παντὸς ἀριθμοῦ ἐστὶ τὸ πληθος αὐτῶν. ἰακὼβ μὲν, δύο στρατόπεδα εἶδεν ἀγγέλων. Καλοῦνται πληθη στρατιαὶ οὐρανίου. Δανιὴλ. ὁρᾷ χιλιάδας χιλιάδας ἀγγέλων, καὶ μυριάδας μυριάδας.

Χριστὸς λέγει Πέτρῳ: ἢ δοκεῖς, ὅτι Ματθ. κς'. οὐ δύναμαι ἄρτι παρακαλέσαι τὸν πατέρα μου: καὶ παραστήσει μοι πλείους, ἢ δώδεκα λεγεῶνας ἀγγέλων.

Ἑβρ. ιβ'. προσεληλύθατε μυριάσιν ἀγγέλων πανηγύρει.

Μῶν καὶ τάξις ἀγγέλων εἰσίν;

Ἐννέα τῶν μακαρίων ἀγγέλων χορεῖς

Totus orbis, illis locus est vnus, propter essentiæ suæ simplicitatẽ.

Descendere & apparere dicuntur, cùm præsentiam suam declarant, & manifestant signo aut opere aliquo.

Nec tamen interim, dum suo funguntur in his terris munere, à Deo discedunt. Cùm enim Deus sit vbiq;, ab ipso non separantur. Hinc Saluator dicit, Angelos infantum semper videre faciem patris cœlestis.

Ascendere vel discedere dicuntur rursum ad Deum, cùm è conspectu hominum se subducunt. Iud. 13. Luc. 1.

Quis est numerus Angelorũ?

Præ multitudine numerari non possunt. Iacob Patriarcha videt duo Angelorum castra. Dicuntur militia cœlestis exercitus. Daniel videt millia millium Angelorum, & decies millies centena millia. Currus Dei millies mille. Gen. 32 Luc. 2 Dan. 7 Psalm. 67

Christus dicit Petro: An putas, quia non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modò plus quàm duodecim legiones Angelorum? Matth. 26

Heb 11. Accessistis ad innumerabilem Angelorum cœtum.

Sunt'ne etiam ordines Angelorum

Nouem finxerunt beatorum

χορὸς ἐπάϊσεν, ὡς ἔνιοι τῶν ἐξηγητῶν δ' ἀποστόλου ἀφορμὴν λαβόντες, τῶν θεολογησάντων ἔνιοι. Ὧν, ἐν μὲν, Κολ. ά. ὅπου φησὶ: τὰ πάντα ἐν τῷ ΧΡΙΣΤΩ κτισθῆναι: τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς: τὰ ὁρατὰ, καὶ τὰ ἀόρατα: εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι. Ἄλλο δὲ Ἐφεσ. ά. Ἐκάθισε (τὸν Ἰησοῦν) ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ, ἐν τοῖς ἐπουρανίοις: ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας, καὶ δυνάμεως καὶ κυριότητος: καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου. Κατὰ ὅμως ὀνόματα, ἃ πάντα ἐπὶ τῶν ἀγαθῶν μόνον ἀγγέλων τίθενται: ἀλλ' ἔστιν, ἃ καὶ ἐπὶ τῶν τὸ πονηρὸν ἀναφέρεται. Ἵνα δὲ, ἐπὶ τῶν τὸ κοινὸν πεπτωκότων τὴν σεμνότητα. Ἐνίοις ἔτι, ἡ δὲ Χριστοῦ μεγαλοδωρία ὑπερέφερεν: τηλικαύτη ἅπασι καθημένη ἐκ δεξιῶν δὲ παντοκράτορος πατρός: ὥστε ἀδεμίαν ἄλλῃ, ἔξω τῆς αὐτοῦ ὑπολαγῆς καταλειφθῆναι. Καὶ ἀγγέλων ὄνομα εὑρίσκεται ἐν ταῖς γραφαῖς, καὶ ἀρχαγγέλων.

Διακεκριμένας μὲν ἔν τοῖς ἀγγέλων εἶναι, οὐδεὶς ἂν τῶν εὖ φρονούντων ἀρνήσαιτο: εἰσὶ δὲ καὶ ἄπαξ ἐν τῇ γραφῇ, ἀρχάγγελος ὁ Γαβριὴλ καλούμενος: καὶ οὐτοῦδεν, ἄλλων ὑπερέχων.

Τίνες μέντοι γε, καὶ πόσοι τὸν ἀριθμὸν, ὑπάρχουσιν αἱ τάξεις εἰσὶ: καὶ ὅπως ἀλλήλων διακέκριμέναι, καὶ διαφέρουσιν: εἴτε οὐσίᾳ, εἴτε λαμπρότητι, χαρίσμασι δυνάμει καὶ ἰσχύι: εἴτε λειτουργίαις καὶ διακονίαις: ἔστο

Angelorum choros, verbis Apostoli motis, scriptores quidam, Colosſ. 1. vbi Paulus inquit: omnia per CHRISTVM creata eſſe, viſibilia & inuiſibilia quæ in cœlis ſunt, & quæ in terra, ſiue throni, ſiue principatus, ſiue poteſtates. Et ad Eph. 2. Sedere fecit (Ieſum) ad dexteram ſuam in cœleſtibus ſuper omnẽ principatum, ac poteſtatem, & virtutem, & dominationem. Quæ tamen vocabula non omnia bonis tantùm tribuuntur Angelis. Quædam enim etiam ad malos referuntur. Quædam ad politici Magiſtratus formam. Quibuſdam Chriſti maieſtas deſcribitur, quæ tanta eſt ad dexteram Patris Omnipotentis ſedentis, vt nulla ſit tanta, quam ſibi non ſubiecerit. Vocantur Angeli & Archangeli in Scriptura,

Et quidem ordines eſſe inter Angelos, negandum non eſt, cùm Gabriel non vno in loco dicatur Archangelus, ideoq; alijs ſuperior.

Sed quinam, & quot illi ſint ordines, & quomodo inter ſe differant atq; ſint diſtincti, ſubſtantiáne, an claritate, donis, potentia ac viribus: an verò officijs: id in ſacra Scriptura, nuſquam, quod

ὅτι ἐδαμοῦ τῆς θεοπεσίας γραφῆς, ὅσον ἐμέγε εἰδέναι, διαστοιχεῖ: καὶ ἐδενὶ ἀνθρώπων ἐγνῶσθαι νομίζω.

Ἀλλ' ἐδὲ χρεία τις ἦν ἀεροβατεῖν: ὥσπερ οἱ λεπτολόγοι, ἐκεῖνοι σεραφικοὶ καὶ χερουβικοὶ μεταιωρούμενοι, οὐκ ἄλλως περὶ τῶν ἐπουρανίων ἐκείνων διαλεγονται: ἢ, εἰ ἀπὸ τρίτου ἀρτίως δεῦρο καταπεπωκότες εἶεν.

ego quidem sciam, explicatur: & hominem scire arbitror neminem.

Nec opus est ἀεροβατεῖν, sicut subtiles illi Seraphici & Cherubici Disputatores, non secus de rebus illis cœlestibus differunt, ac si iam primùm ex cœlo tertio delapsi essent.

Ὅσῳ μετριώτερον καὶ σοφώτερον, ὁ 6'. Κορ. 6' παντοῦ μαθὼν Παῦλος; ὃς ἁρπαγεὶς ἕως τρίτου ἀρτίως οὐρανοῦ, ἄρρητα φησὶν ἀκοῦσαι ῥήματα: ἃ μὴ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι.

Ἐνχειρεῖς λαυρεφικὴ.

Ὅθεν, ὀρθῶς ποιῶν ὁ ἅγιος Αὐγουστῖνος, ἀφελῶς ὁμολογεῖ ἀγνοεῖν: πῶς ἔχει ἡ μακαριωτάτη ἐκείνη, καὶ ἐπουράνιος, ἑταιρία: τίνες ἐν αὐτῇ διαφοραὶ τῶν προσώπων: ὥστε, πάντων ὡς γνικῷ τινι ὀνόματι ἀγγέλων λεγομένων, εἶναι ὅμως ἐκεῖ καὶ ἀρχαγγέλους: καὶ, πότερον οἱ αὐτοὶ ἀρχάγγελοι ὄντες, κέκληνται ΔΥΝΑΜΕΙΣ: καὶ ποίαν πρὸς ἄλληλα διαφορὰν ἔχουσι τὰ τέσσαρα ἐκεῖνα ὀνόματα: οἷς ἅπαν ἐκεῖνο τὸ οὐράνιον σύστημα δοκεῖ περιλαβεῖν ὁ ἀπόστολος, λέγων: Εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι. Λεγέτωσαν, φησὶν, οἱ δυνάμενοι: ἀλλ' ὅπως πιστώσονται, ὃ λέγουσιν: ΕΓΩ ΜΕΝ ΤΑΥΤΑ ἀγνοεῖν φημι. τοῦτο, Αὐγουστῖνος.

Χριστὸς μὲν ἔν συγχωρεῖ, ἐν τοῖς διαβο-

Quantò modestius Paulus & rectius, & qui in tertio cœlo fuerat, dicit, se audiuisse arcana verba, quæ fas non sit homini loqui. 2. Cor. 12.

Vnde rectè Augustinus ingenuè fatetur, se ignorare quomodo habeat beatissima illa, & superna societas, quæ ibi sint differentiæ personarum, vt cùm omnes, tanquam generali nomine, Angeli nuncupentur, sint tamen & illic Archangeli: & vtrum ijdem Archangeli nominentur VIRTVTES: & quid inter se distent quatuor illa vocabula, quibus vniuersam istam cœlestem societatem videtur Apostolus esse complexus, dicendo: Siue sedes, siue dominationes, siue principatus, siue potestates. Dicant qui possunt, si tamen possunt probare, quod dicunt. EGO ME ISTA IGNORARE CONFITEOR. Hactenus Augustinus. Ancher. Lund. 28.

Christus certè fatetur, inter

Dias

Διαβόλοις τάξεις & βαθμὺς εἶναι, ὅπε φησὶ: τότε παραλαμβάνῃ ἑπτὰ ἕτερα πνεύματα, πονηρότερα ἑαυτοῦ. Ὁμοίως ἂν, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἀγγέλων διατάξεις & διαφορὰς εἶναι, φάνεται.

Luc. 11.

Τίνες αἱ λειτουργίαι & ἔργα τῶν ἀγγέλων;

Quæ sunt officia Angelorum?

α. Παρίστανται ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, καὶ αὐτὸν αἰνοῦσιν, ᾄδοντες: Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, Ησαΐ. ϛ'. Καὶ ψαλ. ρβ'. Αἰνεῖτε τὸν κύριον πάντες ἄγγελοι αὐτοῦ, δυνατοὶ ἰσχύι.

Isa. 6.

1. *Adstant in conspectu Dei, eumq; celebrant, cantantes: Sanctus, Sanctus, &c. Sic & Psalmo 103. habetur: Benedicite Domino omnes Angeli eius, potentes virtute.*

Λεκ. β', πλῆθος στρατιᾶς οὐρανίου ᾄδον: Δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ.

Luc. 2. *multitudo militiæ cœlestis canit: Gloria in excelsis Deo.*

β. Χρῆται αὐτοῖς ὁ θεὸς ὑπηρέταις καὶ προφήταις, ἐν τῷ φανερῶν αὐθρώποις τὸ ἑαυτοῦ βέλημα: ὡς τῷ Ἀβραὰμ. Γεν. κά. Καὶ τῷ Ἠλιᾷ, ϛ'. Βασιλ. ά. Ἀναστὰς, πορεύθητι εἰς συναντησιν τῶν ἀγγέλων ὀχοζίου βασιλέως Σαμαρείας.

2. *Vtitur Deus illorum opera et ministerio, in patefacienda sua voluntate hominibus: vt Abrahæ, Gen. 21.*

2. Reg. 1.

Heliæ: Surge & abi in occursum nunciorum Regis Samariæ.

Οὕτω δὲ ἀγγέλων διαταγεὶς, ἐδέδοτο ὁ νόμος, Πρᾶξ. ζ'. & Γαλ. γ'.

Sic per Angelorum dispositionem Lex est ordinata, Actorum 7. Galat. 3.

Τῇ μακαρίᾳ παρθένῳ μαρίᾳ, εὐαγγελίζεται Λεκ. ά. ὁ Γαβριὴλ τὸν χριστὸν, διὰ ἐπελεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος, σύλληψιν: τῷ ποιμέσι: τὴν γέννησιν αὐτοῦ, τοῖς μνημέσι: τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, ταῖς γυναιξί.

Luc. 11.

Beatæ virgini Mariæ, annunciat Gabriel, Christi conceptionem de Spiritu sancto. Natiuitatem eius pastoribus. Resurrectionem, mulieribus.

γ. Προαγγέλλουσι μέλλοντα. Δαν. θ'. ἐγὼ ἐξῆλθον συμβιβάσαι σε: ἐγὼ ἦλθον ἀναγγεῖλαί σοι: ὅτι ἀνὴρ ἐπιθυμιῶν εἶ σύ. Καὶ συνοήθη ἐν τῷ ἡμέρᾳ: καὶ σὺ ἐν τῇ ὁπάσῃ.

3. *Annunciant futura. Dan. 4. 9. dicit Angelus Domini Danieli: Nunc egressus sum, vt docerem te, & intelligeres: tu autem animaduerte, & intellige sermonem.*

Ἑβδομήκοντα ἑβδομάδες σωετμήθησαν ἐπὶ τὸν λαόν σε. Ὡσαύτως καὶ ζαχ. ά. ϛ'. δ'. ζ'. έ.

Πολλῶν δὲ μεγάλων ὑπομιμνήσκεσι τοῦ θεοσεβοῦς. Οἷον, τὸν μὲν ἰωσὴφ, τῆς χρισθῆ ἐκ τοῦ ἁγίε πνεύματος συλλήψεως: τῆς εἰς Αἴγυπτον φυγῆς, καὶ τῆς ἐκεῖθεν ὑποστροφῆς: ματθ. ά. καὶ ϛ'. τοὺς δὲ μάγες, τοῦ μὴ ἀνακάμψαι πρὸς Ἡρῴδην, ματθ. ϛ'. δ'. Ὑπηρετοῦσι τοῖς ἐκλεκτοῖς, καὶ αὐτὸς φυλάτθεσιν. Ἑβρ. ά. οὐχὶ πάντες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα, διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν: ματθ. ιή. Οἱ ἄγγελοι αὐτῶν (τῶν παιδίων) ἐν οὐρανοῖς, διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρός με, τοῦ ἐν οὐρανοῖς.

ψαλ. ιή. τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ: τοῦ διαφυλάξαι σε ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς σε. Ἐπὶ χειρῶν ἀροῦσί σε: μή ποτε προσκόψῃς πρὸς λίθον τὸν πόδα σε.

Ἄγγελος κυρίε, φυλακῆς ἐξήγαγε ἀποστόλες: πάντας μὲν, πράξ. έ. ἰδίως δὲ, Πέτρον θωμαστῶς, πράξ. ιϛ'. τὸν Ἐλισαιὲ σρατὸς ἀγγέλων ἐκ τῆς τῶν Σύρων χειρὸς ἐξείλετο. τέτες ἀορασίᾳ παραίξας, καὶ εἰς ταῖς χεῖρας αὐτῶ παραδές, ϛ'. βασιλ. ϛ'.

έ. Χαίρουσιν ἐπὶ διακονίᾳ τοῦ περὶ χρισθῆ εὐαγγελίε, αὐτῇ σωαγωνιζόμενοι. Ὡς, ά. Πέτ. ά. Ἄγγελοι ἐπιθυμοῦσι παρακύψαι εἰς ταῦτα: ἄνδρες ἡμῖν

Septuaginta ſeptimanæ, &c. Similiter Zachariæ 1. 2. 4 5.

De multis magnis rebus manent pios. Ioſephum, de conceptione Christi ex Spiritu ſancto, de fuga eius, & reditu. Magos, ne ad Herodem redeant. Matth. 2. Nam

4. Seruiunt electis, eosq; defendunt, Heb. 1. Nonne omnes ſunt adminiſtratorij Spiritus, in miniſterium miſsi, propter eos, qui hæreditatem capiunt ſalutis? Matth. 18. Angeli eorum (paruulorum) ſemper vident faciem patris mei, qui in cœlis eſt.

Pſalm. 91. Angelis ſuis mandauit de te, vt cuſtodiant te in omnibus vijs tuis, ne ad lapidem offendas pedem tuum.

Angelus Domini Apoſtolos omnes, poſtea peculiariter, Petrum, mirabiliter liberat.

Heliſæum è manu Syrorum agmen Angelorum eruit, hoſtes cæcitate percutiens: & in manus ipſius tradidit. 2. Regum 6.

5. Delectantur Miniſterio Euangelij de Chriſto, & ſalute piorum, illaq; promouent. 1. Pet. 1. Angeli deſiderant introſpicere ea, quæ

ἡμῖν ἀνηγγέλη διὰ τῶν εὐαγγελισαμένων τὸν Χριστόν. Πράξ. ἡ. Ἄγγελος κυρίου προσέταξε Φίλιππον τὸν ἀπόστολον, τῷ εὐνούχῳ τῆς βασιλίσσης Κανδάκης.

Πράξ. ί. Ἄγγελος θεοῦ ἐντέλλεται Κορνηλίῳ, μεταπέμψασθαι Σίμωνα τὸν Πέτρον.

Καὶ αὖθις ις'. ἄγγελος Μακεδονίας ἐν ὁράματι διὰ τῆς νυκτὸς ὤφθη τῷ Παύλῳ: ὃς ἐκεῖ εὐαγγελίσασθαι τὸν Χριστὸν παρεκάλων. Εἰς Μακεδονίαν διαβὰς (φησὶ) βοήθησον ἡμῖν.

ε'. Χαίρουσιν ὅτι ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι, Λουκ. ιε'.

ζ'. Περασπίζουσι τῶν πιστῶν τῆς ἐκκλησίας διδασκάλων: ἐφ' ὅσον ἂν ὁ θεὸς χρήσασθαι τῇ αὐτῶν διακονίᾳ εὐδοκήσῃ: ὡς τῶν προφητῶν, τῶν ἀποστόλων, τοῦ ἁγίου Ἀμβροσίου, Ἀθανασίου, καὶ ἄλλων. Καθὼς Ἐλισσαιε, περιόντος ἵππων ὀργὴ, καὶ ἁρμάτων πυρός, εἶδε, Γ'. Βασιλ. ς'.

η'. Οἱ δὲ καὶ τῆς ἐκκλησίας ὑπερμαχοῦσι, καὶ τὴν πολιτείαν, καὶ τὴν οἰκονομίαν: καθὼς περὶ τῆς ἱεραρχίας πάλαι, καὶ τῶν ἀγγέλων διαφυλάττουσι.

Δαν. γοῦν ί. φησὶν ὁ τῷ Δανιὴλ ὀφθεὶς ἄγγελος: καὶ ὁ δεχόμενος βασιλεύσας Περσῶν, εἰσῆκε ἐξεναντίας μου εἴκοσι καὶ μίαν ἡμέραν. Καὶ ἰδοὺ μιχαὴλ, εἷς τῶν δεχόντων τῶν πρώτων, ἦλθε βοηθῆσαί μοι: κἀγὼ ὑπέμεινα αὐτοῦ, παρὰ τῷ βασιλεῖ Περσῶν.

Καὶ

quæ nobis annunciantur per Euangelium de Christo. Act. 8. Angelus Domini adducit Philippum Apostolum ad Eunuchum Reginæ Candaces.

Actor. 10. Angelus Domini Cornelio dat mandatum, de accersendo Petro.

Ibidem 16. Angelus Macedoniæ apparet Paulo, eumq; vocat, vt illic prædicet Euangelium de Christo: In Macedoniam transiens, inquit, adiuua nos.

6. Gaudent super pœnitente peccatore. Lucæ 15.

7. Defendunt pios Doctores Ecclesiæ, quàm diu eorum opera Deus vult vti in ministerio. Sicut Prophetas, Apostolos, Ambrosium, Athanasium, & alios. Sicut Heliſæus montem plenum equorum & currum igneorum vidit. 2. Reg. 6.

8. Pugnant item pro Ecclesia, Politia, Oeconomia, & tres Hierarchas contra Diabolum defendunt.

Dan. 10. dicit Angelus, qui Danieli apparet: Princeps autem regni Persarum restitit mihi vno & viginti diebus. Et ecce Michael, vnus de principibus primis venit in adiutorium meum, & ego remansi ibi iuxta Regem Persarũ.

Veni

Καὶ ἦλθον, συναντῆσάι σε: ὅσα ἀπαντήσῃ τῷ λαῷ σε ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν.

Οὕτως, ἐν πᾶις πολιτείαις σώζεσιν εἰρηνίαν: καὶ φιλάπτεσι θεοῦ εὐσεβεῖς τῶν ἀρχόντων: ὡς τὸν βασιλέα Ἐζεκίαν, ἀπὸ Σενναχηρεὶμ: ὃν τὴν στρατὴν κατέκοψε μιᾷ νυκτὶ ἄγγελος κυρίου, Ϛ'. βασιλ. ιθ'. Ὡς καὶ τὸν Ἡρώδειν, ὑπὲρ ἄνθρωπον φρονοῦντα, ἄγγελος κυρίου ἐπάταξε, Πράξ. ιϚ'.

Ἐν οἰκονομίᾳ, χεῖρας ὑπερέχεσι παιδίων, εὐσεβῶν γονέων, καὶ τῶν οἰκείας: Γεν. λϚ'. Ψαλ. λγ'. ϗ ματθ. ιή.

θ'. Πεμπηθεῖ γάμους, ὡς Γεν. κδ'. τῷ Ἰσαάκ.

ί. Τέλος ἦ, πᾶις ψυχὰς τῶν εὐσεβησάντων, εἰς αἰώνιον ζωὴν ἀποφέρεσιν: ὡς Λαζ. ιϚ'. πλὴν ὃν Λαζάρε.

Ἆρα ἑκάστοις τῶν ἀνθρώπων, ἕκαστοι ἰδίως προστέτηνται ἄγγελοι φύλακες;

Οὕτω τε ὁ πολὺς ἄνθρωπος πιστεύει: ϗ ἀναμφιβόλως ἑκάστῳ εὐσεβείας προσδασῇ, ἄγγελος πάρεστι φύλαξ, ϗ τὸ: πᾶις ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ: ὃν διαφυλάξαι σε ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς σου.

ματθ. ιή. Καὶ περὶ τῶν παιδίων ἀποφαίνει ὁ σωτὴρ: οἱ ἄγγελοι αὐτῶν ἐν οὐρανοῖς, διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρός μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς.

Εἰ ἦ ἕνα μόνον, ἢ πλείους, ἑκάστῳ ὁ θεὸς συνέταξεν: οὐχ ὕτως ἐκ τῶν γραφῶν φανερὸν: πολὺ δὲ ἦττον, εἰ πᾶις

Veni autem, vt docerem te, quæ ventura sunt populo tuo, in nouissimis diebus.

Et sic in Politia tuentur pacem, et custodient pios Magistratus sicut Hiskiam contra Sanherib cuius exercitum Angelus vna nocte trucidauit. 2. Reg. 19. Quemadmodum & Herodem Angelus Domini percussit, Actor. 12.

In Oeconomia tuentur infantes, parentes pios, & familiam, Genesis 32. Psal. 33. 91. Matth. 18. 9. Procurant nuptias. Gen. 24. Isaaco.

10. Deportant denique animas piorum in vitam æternam: vt Lazari, ita & aliorum.

Num singulis hominibus, peculiares & singuli additi sunt Angeli custodes?

Vulgò id receptum est, Et dubium non est, singulos pios homines, Angelos habere custodes. Iuxta illud: Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus vijs tuis.

Et de paruulis affirmat Saluator: Angeli eorum vident faciem patris mei.

Sed num vnum tantùm, vel plures singulis Deus addiderit, nō ita ex Scripturis liquet: multo verò minus

τῆς καθ' ἕκαστον εὐσεβέσιν, ἕκαστοι, καὶ ἰδιάζοντές γε, συνεπέχθησαν Φυλακῆς ἕνεκεν ἄγγελοι, χαφᾶς διατεταγμένοι. μᾶλλον μὴν ἂν ἐκ τούτων συλλογίσαιτ' ἄν τις: διὰ πλειόνων ἀγγέλων καὶ τοῦ καθ' ἕνα φυλάττεσθαι.

Τῷ γοῦν πατριάρχῃ Ιακὼβ, περιεμβολαὶ ἀγγέλων ὤφθησαν, Γεν. λβ'.

Ψαλ. ϙ'. τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ: τοῦ διαφυλάξαι σε ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς σου. Ἐπὶ χειρῶν ἀροῦσί σε.

Λουκ. ιϛ'. ἡ δὲ Λαζάρου ψυχὴ ὑπὸ ἀγγέλων εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀβραὰμ ἀπηνέχθη.

Ἄγγελος ἰδίως, ὡσανεὶ ὑπερτάτης, ἰδίως βασιλείας καὶ ἐπαρχίας ὑπατεύων, ἐκ Δανιήλου ι'. καὶ ια'. φάνεται.

Πεμπτ. ϛ'. Τινὲς εὐσεβείας τροφιμαίαν, σωνηθροισμένοι, τῇ παιδίσκῃ ῥόδῃ, ἀπαγγελάσῃ, ἐξάνεσι τὸν Πέτρον ὑπὸ τοῦ πυλῶνος, ἀπεκρίναντο: ὁ ἄγγελος αὐτοῦ ἐστι. Καὶ αὐτὸς ὁ Πέτρος, Νῦν οἶδα, εἶπεν, ἀληθῶς: ὅτι ἐξαπέστειλε κύριος τὸν ἄγγελον αὐτοῦ: καὶ ἐξείλετό με ἐκ χειρὸς Ἡρῴδου. ὁ θεῖος ἱερώνυμος, μεγάλη, φησὶν, ἡ τῶν ψυχῶν ἀξίωσις: μίαν ἑκάστην, ἐκ γενετῆς ἔχειν ἐν τῇ οἰκείᾳ φυλακῇ, ἄγγελον ἀφωρισμένον. Καὶ ὑπὲρ τοῖς ἐλαχίστοις τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ θεῦ,

minus, num singulis pijs hominibus, singuli, & quidem peculiares, sint ordinati Angeli custodes, scripturis expressum esse arbitror.

E Scriptura sacra magis colligitur, plures adhiberi, etiam singulis, custodes Angelos. Patriarchæ Iacob, castra Angelorum apparent. Gen. 32.

Et Psalmo 91. Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus vijs tuis. In manibus portabunt te, &c.

Luc. 16. Lazari anima portabatur in sinum Abrahæ.

Angelos certos, tanquam præsides, certis regnis & prouincijs præfectos, ex Daniele apparet, cap. 10. 11.

Act. 12. quidam pij in domo matris Marci congregati, ancillulæ renuncianti, Petrum ante ianuam stare, respondent: Angelus eius est. Et Petrus ipse dicit: Nunc scio verè, quia misit Dominus Angelum suum, qui eripuit me, &c.

Hieronymus inquit: Magna dignitas animarum, vt vnaquæq; habeat ab ortu natiuitatis, in custodia sua Angelum deputatum. Et Origenes: Adest vnicuiq; nostrûm, etiam minimis, qui sunt in Eccle-

θεὸς, ἄγγελος ἀγαθὸς, ἄγγελος κυρίου: ὃς ἂν ἰθύνῃ, ὑποτιμήσῃ, κυβερνήσῃ: καὶ, ὑπὲρ ὧν τοῖς πράξεις ἡμῶν διορθωθῶμεν, καὶ οἰκτιρμοὺς αἰτεῖσθαι ἐπιμέλεται βλέπῃ τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς, τοῦ ἐν οὐρανοῖς.

Ecclesia Dei, Angelus bonus, Angelus Domini, qui regat, qui moneat, qui gubernet, qui pro actibus nostris corrigendis, & miserationibus exposcendis, quotidie videat faciem Patris, qui in cœlis est.

Ἀλλ' ἐν μέσῳ καταλείπωμεν τοῦτο: καὶ παρακεκλημένοι ὦμεν: ἐπὶ τῷ θεῷ εὐχαριστῶμεν, ὑπὲρ τῆς λαμπρᾶς εὐεργεσίας ταύτης: ὅτῳ διαφέρονται ἀρετῇ τε καὶ δυνάμει πνεύματα, ὅπως φυλακὴ ἡμῶν ἐπιζεύξαντι ἡμῖν: ἵνα κατὰ τὸν γνώμην καὶ πρόσταξιν αὐτοῦ, καὶ τῶν δαιμόνων ἐν ἀσφαλεῖ ποιήσωσιν ἡμᾶς, καὶ ἡμῖν διακονήσωσι.

Sed hoc in medio relinquamus, & nos consolemur. Deoq; agamus gratias, pro ingenti hoc ipsius beneficio, quod tam præstantes, tamq; potentes spiritus nobis addiderit custodes, qui nos ipsius voluntate & mandato contra Diabolos defendant, nobisq; ministrent.

Διὰ τί δὴ δι' ἀγγέλων ἀσφαλίζεται ἡμᾶς ὁ θεὸς, ἀλλ' οὐ δι' ἑαυτοῦ μᾶλλον;

Sed cur nos per Angelos Deus custodit, & non per se potius?

Οὔτε ἀνάγκῃ ἀδεμιᾷ, ὅτι φυσοπονία καὶ ἀκηδία: ὡς οὐκ αὐτὸς καθ' αὑτὸν δυνάμενος, ἢ βουλόμενος (ὁ οὐδὲ νυστάζει, οὐδὲ ὑπνώττει: ἀλλὰ φυλάττει τὴν εἴσοδον ἡμῶν καὶ τὴν ἔξοδον: ἔστι τε ἡ ἀσπὶς ἡμῶν, καὶ πέτρα καταφυγῆς, καὶ τὰ πάντα)

Nec necessitate, nec tædio, quasi non ipse per se hoc possit, aut velit præstare: quia non dormit, neque dormitat: sed custodit nostrum introitum, & exitum, est q; scutum nostrum, petra refugij, & omnia.

Διὰ ἡμᾶς δὲ τοῦτο ποιεῖ, καὶ παρακλήσεως ἡμῶν εἵνεκα, βλέπων τὸ ἀνθρώπινον ἀσθενὲς: ὃ ἐμποδίζει ἡμῖν, μὴ ὄντως, ὡς ἔδει, αὐτοῦ μόνου, καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ φυλακῆς, ἀμέσως ἔχεσθαι: ἀλλ' ἀεὶ βοηθείας ἐγγὺς κειμένας περισκοπεῖν: ὧν ἐν δεινοῖς ὁ φαινομένων,

Verùm propter nos id facit, & in nostram consolationem propter imbecillitatem humanam, quæ non ita ab ipso solo, eiusq; custodia, immediatè pendere possumus, sicut debebamus: sed semper ad media circumspicimus: quæ si de-

esse

νομίων, ὀρρωδοῦμεν: σεσχείρων ὄ
πολλῶν ὑπαρχόντων καὶ ἀλεξη-
τηρίων ὄντων, μᾶλλόν πως ἐγειρόμε-
θα. Διὰ ὅτι, ξυγκαταβὰς τῇ ἀσθα-
νείᾳ ἡμῶν, τοὺς τῶν ἀγγέλων φρουροὺς
ἐπέστησεν.

esse in magnis periculis videmus, trepidamus: cùm verò ad manum habemus multa præsidia & adminicula, quibus iuuari possumus: magis erigimur. Ideo nobis condescendens, Angelos custodes addidit.

Οἷον, ἐν λιμῷ, μὴ ὄντων ἄρτων, μικρόψυχοῦμεν, ἀπιστοῦμεν τῷ Θεῷ. Ἐμπαλιν δὲ, μεγάλας σίτου θημωνιὰς ὁρῶντες, ῥᾳδίως ἐκείνῳ τῷ γαστρὶ ἐμπιστεύομεν. Καὶ μοι, αὐτὸς, ἡ ζωὴ ἡμῶν: καὶ οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζῇ ἄνθρωπος: ὁ δὲ αὐτός ἐστιν, ὁ ἀφαιρῶν ἰσχὺν ἄρτου.

Deut. ἡ. ὃ. ἡ. Ησαΐ. γ.

Ita vt in fame, cùm desunt panes, sumus pusillanimes, diffidimus Deo: sed cùm adesse videmus magnos frumentorum aceruos, facilè Deo ventrem credimus. Cùm tamen ipse sit vita nostra, & non in solo pane viuat homo. Ipse etiam baculum panis auferat.

Deut. 10. 8. Isai. 3.

Οὕτως ἂν, ὅταν ἀκούωμεν, τηλικαῦτα ἡμῖν τοῖς ἰσχνοῖς πνεύματα, θεόθεν φυλακὴς χάριν παραζυχθῆναι: πολλὴν ψυχῆς παῤῥησίαν καὶ θάρσος, ἐκ τῆς τάξεως ὑμῶν πιστεύομεν καὶ ἐλπίδας ἔχειν τὴν θείαν, ἡμῖν διὰ τῶν ἁγίων ἀγγέλων παρεχομένην, ἐπικουρίαν, καλὰς ἔχομεν: εἰδότες, τὸν θεὸν ὃ μόνον καθ' αὑτὸν κήδεσθαι ἡμῶν: ἀλλὰ δὲ διὰ τῶν ὑπασπιστῶν αὐτοῦ, τῶν ἁγίων ἀγγέλων, πρὸς πανοπλίαν σεσαγκεύθαι ἡμᾶς σπεύδοντα: ὃ μὲν δὴ παιδαγωγὸς Ἐλισσαιε ἀκούοντες: ὅτι πλείους, οἱ μεθ' ἡμῶν, ὑπὲρ οὓς μεθ' αὐτῶν.

Ε' Βασιλ. ς'.

Sancti & electi in mortuorum Resurrectione. Erunt enim sicut

Τίνα, τῆς μακαρίοις ἀγγέλοις συγγενῆς;

Οἱ ἅγιοι καὶ ἐκλεκτοὶ τῶν αἰθερώων, ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν.

Ἔσονται

ματθ. κϚ′ Ἔσονται γὰρ, ὡς ἄγγελοι τοῦ θεοῦ ἐν οὐρανῷ. αἴτως ὅμως λέξεις, οὐ φύσιν ἢ οὐσίαν ἀγγέλων ἐπαγγέλλονται τοῖς ἀναστᾶσιν (οὐ γὰρ οἱ ἄνθρωποι παύσονται εἶναι ἄνθρωποι. ἀλλὰ μὰν, οὐδὲ τὸ ἄρρεν ἀλλαγήσεται, καὶ τὸ θῆλυ, καὶ τὸ τῶν σωμάτων ἑτερογενὲς: μένει γὰρ, δίκαια μὰν, ἧς ἐν τῇ ζωῇ τῇ παρούσῃ χρήσεως ἔχουσιν) ἀλλ' ὁμοιότητα, μακαριότητα, κατάστασιν, δόξαν, ζωὰν, καὶ ἀναστροφὰν, ἰσάγγελον, ὑπισχνοῦνται.

Τίνα αὐτοῖς ἀντικάμενα καὶ μαχόμενα:

Περάξ. κγ′ Πρῶτον μὲν, δόξαι Ἐπικούρειαι καὶ σαδδουκαῖαι: μήτε ἄγγελον εἶναι, μήτε πνεῦμα. Εἶτα, οἱ Διάβολοι, καὶ πονηροὶ ἄγγελοι: ὧν, οὐκ εἰς μακράν. τελευταῖα δὲ, καὶ Διαβολόφρων ἀνθρώπων ἀμετανοήτων ἀγωγὴ: οἳ παγίσι Διαβόλων ἐζωγρημένοι εἰς τὸ αὐτῶν θέλημα.

Τί ἡμῖν πρακτέον πρὸς τοὺς ἁγίους ἀγγέλους πιεῖν;

Μὴ προσκυνεῖν αὐτοῖς. μόνῳ γὰρ τῷ θεῷ, ἡ τιμὴ αὕτη οἰκεία. Ὥστε, καθάπερ εἰδωλολατρείαν, ἀπωτέον αὐτῷ. Ἀποκαλ. ιθ. καὶ κ′. ὅρα, μή: Σύνδουλός σου εἰμί: τῷ θεῷ προσκύνησον.

Ἀλλὰ τῷ θεῷ χάριν ὑπὲρ τοῦδε τοῦ δώρου καὶ εὐεργετήματος ὁμολογεῖν.

Εἶτα δὲ, μετανοεῖν ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ ἐπὶ θεὸν ἐπιστρέφειν. Καὶ χαρὰ

Sicut Angeli Dei in cœlo. Quibus tamen verbis, non natura aut substantia Angelorum promittitur hominibus in Resurrectione. Homines enim, homines esse non desinent. Manebit & sexus, & corporis diuersitas: absq; tamen usu, quem in hac habent vita. Sed similitudo, beatitudo, conditio, gloria et vita, atq; conuersatio Angelica, promittuntur.

Quæ pugnantia?

Pugnantia cum Angelis, & contraria, sunt: primùm, opiniones Epicureæ, & Sadducææ, quòd non sint Angeli, & spiritus. Deinde, Diaboli, seu mali Angeli, de quibus mox. Postremò et vita Diabolica hominum impœnitentium, qui laqueis Diabolorum tenentur, captiui, ad ipsorum voluntatem.

Quomodo nos erga Angelos gerere debemus?

Non sunt adorandi. Hic enim honor soli Deo competit. Ideoq; tanquam cultum Idololatricum respuunt. Apoc. 19. 22. Vide ne feceris: conseruus enim tuus sum. Deum adora.

Sed Deo, pro hoc dono ac beneficio, gratiæ sunt agendæ.

Deinde resipiscamus à peccatis, & ad Deum conuertamur. Et gaudi-

χαρὰ γὰρ ἔσται ἐν τῷ οὐρανῷ, αὐτῶν ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων τοῦ θεοῦ, ὅπι ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι.

gaudium erit ipsis Angelis in cœlo, super peccatore vno pœnitentiam agente.

Τέλτον δὲ, μιμεῖσθαι τὰς ἀρετὰς αὐτῶν: αἰνεῖν τὸν θεὸν μετ' αὐτῶν: ἀγνεία, εὐσεβεία, ἀγιωσυνὴ, συζῶν, ἐν τῷ νῦν αἰῶνι: καὶ τῷ μέλλοντι, κατὰ τὴν κλῆσιν ἡμῶν, εἰς δύναμιν ὑπηρετῶν.

Tertiò, virtutes illorum imitemur: Deum celebremus cum ipsis. Castè, piè et sanctè viuamo in hoc præsenti seculo. Et proximo, pro nostra vocatione & viribus, inseruiamus.

Τοῦτα ποιήσαντες, πυγκάλως ἑαυτοῖς ὡδὸς αὐτὸς κεχρημένοι ἐσόμεθα.

His modis nostro officio erga ipsos probè perfungemur.

Καθάπερ ὁ θεῖος βασίλειος, ὁμιλ. εἰς τὸν λγ'. ψαλ. ὑπὲρ μαρτυρεῖ. Παντὶ πεπιστευκότι, φησὶν, εἰς τὸν κύριον, ἄγγελος παρεδρεύει: ἐὰν μὴ ποτε αὐτὸν ἡμεῖς ἐκ τῶν πονηρῶν ἔργων ἀποδιώξωμεν. Ὡς γὰρ τὰς μελίσσας καπνὸς φυγαδεύει: καὶ τὰς πρεσβυτέρας δυσωδία ἐξελαύνει: ἔστω καὶ τὸν φύλακα τῆς ζωῆς ἡμῶν ἄγγελον, ἡ πολύδακρυς καὶ δυσώδης ἀφέσησιν ἁμαρτία.

Sicut Basilius Conc. in. 33. Psalmum testatur: Omni in Christum credenti, Angelus assistit: nisi nos illum ob peccata absterreamus. Vt enim fumus apes abigit, vt columbas fœtor: sic angelum, vitæ nostræ custodem, abigit tenebrosum & fœculentum peccatum.

Ἀληθὲς γὰρ πάμπαν, διὰ βλασφημιῶν, ἀκαθαρσίας βίου, οἰνοφλυγίας, ἄλλων ῥυπαρῶν, ἀπελαύνεσθαι αὐτούς. μεμνώμεθα πίνων ἐκεῖθεν ὧδε. μὴ ἁμάρτῃς. Ὁ θεὸς ὁρᾷ, ἄγγελος παρέστηκε, θάνατος ἀπειλεῖ, διάβολος ἐγκαλεῖ, τὸ συνειδὸς δάκνει, ὁ ἅδης βασανίζει.

Certum est enim, blasphemijs, impuritate vitæ, ebrietate, & alijs sceleribus, pelli eos. Ideo memores simus dicti: Noli peccare: Deus videt, Angelus assistit, mors minatur, Diabolus accusat, conscientia mordet, inferni cruciant.

ΠΕΡΙ ΔΙΑΒΟΛΩΝ.

Μῶν εἰσὶ Διάβολοι;

Τοὺς Διαβόλους, ὑ πονηρὰς ἐναι λογισμὰς ἐν ἀνθρώποις: ὐσίας δ πνευματικὰς, καθ' αὐτὰς ὑφεσηκυίας: καὶ ὐ μόνον ἄλλοις, ἢ τὰ συμβεβηκότα, ἐνυπαρχούσας: γραφῆς τε ἀποδέδεικται (προφητικῆς τε, καὶ ἀποστολικῆς) καὶ λίαν παρὰ τῆς πείρας (ὡς μήποτ' ὄφελε) μεμαρτύρηται.

Ἰωβ α. Παρέσηκεν ὁ Διάβολος μετὰ τῶν ἀγγέλων τ θεῦ, ἔναντι τ κυρίε. Διεξιὼν τὰ πρῶτα δύο τῆς βίβλε ἰωβ κεφάλαια.

α. βασιλ. τελευταίῳ κεφ. Εἶπε κύριος: τίς ἀπατήσει τ Ἀχαὰβ, βασιλέα ἰσραὴλ: καὶ ἀναβήσεται ἢ πεσεῖται ἐν ῥεμμὰθ Γαλαάδ; Καὶ ἐξῆλθε πνεῦμα, καὶ ἔστη ἐνώπιον κυρίε, καὶ εἶπεν: Ἐγὼ ἀπατήσω αὐτόν. Καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν κύριος: ἐν τίνι; Καὶ εἶπεν: Ἐξελεύσομαι, ὲ ἔσομαι πνεῦμα ψευδὲς ἐν στόματι πάντων τῶν προφητῶν αὐτ.

Χριστὸς ἐξέβαλε πολλὰ δαιμόνια ἐκ δαιμονιζομένων.

Παρεκάλεσαν τινα δαιμόνια αὐτὸν, ἵνα ἐπιτρέψῃ σφίσιν, εἰς ἀγέλην χοίρων εἰσελθεῖν, Λυκ. η. Καὶ ἐπερωτηθεὶς ὑπὸ τ κυρίε, τί ἐστιν ἑαυτῷ ὄνομα, εἶπε, Λεγεὼν: ὅτι δαιμόνια πολλὰ εἰσεληλύθεσαν εἰς ἕνα τὸν δύσηνον. ἰωαν.

DE DIABOLIS.

Quid sunt Diaboli?

Diabolos esse, non, cogitationes malas in hominibus, sed spirituales substantias, per se existentes, & non tantum hærere in alijs, vt accidentia: probatur literis Propheticis & Apostolicis: attestatur, proh dolor, experientia plus satis.

Iob. 1. Stat Satan inter filios Dei. Vide duo priora capita Iobis.

1. Reg. vlt. ait Dominus: Quis decipiet nobis Ahab, vt ascendat & cadat? Egressus est autem spiritus, & stetit coram Domino, & ait: Ego decipiam illum. Cui locutus est Dominus: In quo? Et ille ait: Egrediar, & ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum eius.

Christus eiecit multa dæmonia obsessis dæmoniacis. Petunt quidam se dimitti in porcos, Luc. 8. Et interrogatus de nomine, respondit: Legio, quia intrauerant in vnum miserum hominem multa dæmonia.

Iohan.

ἐωάν. ιγ'. μὴ τὸ περὶ κυρίε ψωμίον, εἰσῆλθεν εἰς ἐκεῖνον Σίμωνα ἰσκαριώτου ὁ σατανᾶς: βαλὼν εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ, ἵνα τὸν ἰησοῦν παραδοῖη.

Iohan. 13. Diabolus ingreditur in Iudam Ischarioth, & mittit in cor, vt traderet Iesum.

Πρᾶξ. ιθ'. πνεῦμα πονηρὸν ἐξορκισταῖς ἀποκριθὲν, τὸν ἰησοῦν γινώσκω, εἶπε, καὶ τὸν Παῦλον ἐπίσταμαι. ὑμεῖς δέ, τίνες ἐστέ; Καὶ ἐφαλόμενος ἐπ' αὐτοῖς ὁ ἄνθρωπος, ἐν ᾧ ἦν τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν: καὶ κατακυριεύσας αὐτῶν, ἴσχυσε κατ' αὐτῶν. Καὶ μικρῷ πρότερον λέγεται, τὰ πνεύματα τὰ πονηρὰ ἐξελθεῖν: τῶν ἀπὸ χρωτὸς Παύλε σουδαρίων, ἢ σημικινθίων, ἐπὶ τοὺς κακῶς ἐχοντας ἐπενεχθέντων.

Actor. 19. Spiritus nequam respondet Exorcistis: Iesum scio, & Paulum noui. Vos autem qui estis? Et insiliens homo, in quo erat Dæmonium pessimum, in eos, & dominatus amborum, inualuit.

Ibid. Spiritus nequaquam egrediebantur, impositis sudarijs Pauli super malè habentes.

Appellationes eorum.

Εἶπε δὲ τὰς προσηγορίας αὐτῶν;

Ἡ διάβολος φωνὴ, ἢ συκοφάντου καὶ παρατροπέα σημαίνει: διόλου τὰ ἔργα καὶ ῥήματα τοῦ θεοῦ διαβάλλει, καὶ τὰς ἱερὰς γραφὰς διαστρέφει: ὡς ἐκ τοῦ γ'. τε. δήλον. Ἐνίκων δ' ἔστιν ὅ ἡ γραφὴ κέκληται, διὰ τὴν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν τῆς ἀδικίας: ἢ τῆ βασιλεία σκεύος αὐλίζεται. Καὶ ὄνομα εἴδους ἐστὶ, πολλῶν προσηκόντων ἀτόμων.

Diabolus, calumniatorem significat, quòd Dei opera & verba calumnietur, sacramq; Scripturam peruertat. Singulari numero alicubi Scriptura sacra vtitur, propter principatum iniusticiæ, qui regno ipsius opponitur. Estq; nomen speciei, plurima in se continens individua.

Λέγονται δὲ καὶ Δαίμονες, καὶ Δαιμόνια, καὶ πονηρὰ πνεύματα, πονηρότατον καὶ ἀκάθαρτον πνεῦμα, ψεύστης, ἀνθρωποκτόνος, ὄφις ἀρχαῖος, δράκων, κύριος, θεὸς, ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου, σατανᾶς, ἄρχων τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος, λέων ὠρυόμενος, κοσμο-

Dicuntur & Dæmones, et Dæmonia, & mali spiritus, pessimus spiritus & immundus, mendax, homicida, serpens antiquus, Draco, Dominus, Deus & Princeps huius Mundi, Sathan, Potestas aëris, Leo rugiens, Domini Mundi,

κοσμοκράτωρ, κοσμοκράτορες τοῦ σκότους τούτου, ἐξουσίαι τοῦ σκότους, ἀρχαὶ, ἐξουσίαι, τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, πάρεσις, ἀπώλεια, βασιλίσκοι.

Τί εἰσι Διάβολοι, ἢ ἄγγελοι πονηροί;

Πνεύματα, ὑπὸ θεοῦ σκευασμένα: τὸ καταρχὰς κοσμηθέντα δικαιοσύνῃ, σοφίᾳ, κράτει, δυνάμεως καὶ ἰσχύος ἀκεραιότητι, καὶ ὅλως ἀρετῇ: εἰς τὸ λειτουργεῖν, ἐκείνῳ τε, καὶ τοῖς ἀνθρώποις. Ἃ θεὸς ἢ αὐτεξουσίῳ προαιρέσει ἀποστάντα, ἀπέβαλον τὴν ἑαυτοῖς σύμφυτον ὀρθότητα: κἀπεντεῦθεν ἀρχαὶ σκοτεινῆς ἐκπεσόντα, πολέμια τῷ θεῷ κατέστησαν, καὶ ξύμπαντι τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει: ὧ (καθάπερ ἑαυτοῖς προτεθὲν, ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ πρὸς τὸ κακὸν ἐκκλίναντα) ἀφορμὴν ὅπερ τὸ ἁμαρτεῖν ἐνέδοσαν: ἐκεῖνό τε, εἰς ἀπώλειαν, καὶ βασάνους ἀπείρους, λυσιτελῶς ἑαυτοῖς συναφαρπάζειν πειρῶντας. Ὧν ὅμως τὰ ἔργα λύει ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ: αὐτούς τε εἰς ἀίδιον κατάκρισιν κατηγωνίσατο.

Οὐ τοίνυν Διαλογισμοὶ πονηροὶ, εἰσὶν οἱ Διάβολοι: ἀλλ' ὑσίαι αὐθυπόστατοι, κατὰ τὸ χριστὸν, τὸ λεκτὸν ἰά. ὅταν τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐξέλθῃ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, διέρχεται δι' ἀνύδρων τόπων, ζητῶν ἀνάπαυσιν. Καὶ μὴ εὑρίσκον, λέγει: ἐπιστρέψω εἰς τὸν οἶκόν μου, ὅθεν ἐξῆλθον. Ἐναφεῖσι ἢ πονηρὰς

rectores tenebrarum nequissimi, principatus, potestates, spirituales nequitiæ in cœlestibus, &c.

Quid sunt Diaboli vel Angeli mali?

Angeli mali, sunt spiritus à Deo creati, & ornati initiò iustitia, sapientia, potentia, & integritate virium, ad seruiendū ipsi, & hominibus: sed auersi à Deo liberè, amiserunt rectitudinem concreatam, & propterea de cœlo deiecti, facti sunt hostes Dei, ac totius humani generis: cui, vt antea sibi quoq; degenerando, causa peccati fuêre, illudq; secum in exitium ac cruciatus perpetuos rabiosè abducere conantur. Quorum tamen opera filius Dei dissoluit, eosq; deuicit, perpetuò damnandos.

Non igitur cogitationes malæ, sunt Diaboli, sed per se subsistunt. Quemadmodum Christus docet: Cùm immundus, inquiens, spiritus exierit de homine, perambulat loca inaquosa, quærens requiem & non inueniens, dicit: Reuertar in domum meam, vnde exiui, &c. Sed immittit malas cogitatio-

πνεῦμα διαβολικὸν τοῖς ἀνθρώποις: ὥσπερ εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Ἰούδα, παραδῶναι τὸν Ἰησοῦν.

tationes hominibus, vt in cor Iudæ misit, vt traderet Iesum. Ioh. 13.

Πόθεν εἰσὶν οἱ Διάβολοι;

Ὥσπερ διπλοῦν ἐστι τὸ ζήτημα: ἕτω καὶ ἡ ἀπόκρισις. Περί τε γὰρ τῆς οὐσίας αὐτῶν: καὶ περὶ τῆς διαφορᾶς καὶ πονηρίας.

Vnde sunt Diaboli?

Duplex est Quæstio, ita etiam responsio: & de ipsorum substantia, &, de malitia, ac peruersitate.

Τὸ μὲν γὰρ εἶναι πνευματικοὶ ἀστάτοι, ἔστι παρὰ τοῦ θεοῦ ἔχουσιν: ὑφ' οὗ γε ἐποιήθησαν, καὶ εἰσέτι καὶ νῦν σώζονται, καθὼς αἱ λοιπαὶ αὐτοῦ κτίσεις. Ἀρχὴν ἦν καὶ αὐτοὶ, ὥσπερ καὶ τἄλλα πνεύματα, ἀγαθὸν τοῦ θεοῦ δεδημιουργημένον.

Quòd enim sunt substantiæ spirituales, id à Deo habent à quo sunt creati, & adhuc sustentantur, vt reliquæ ipsius creaturæ. Et quidem hi quoq; sicut reliqui, initio boni à Deo creati sunt.

Τὸ δὲ πονηροὺς εἶναι: καὶ, ὡς ὀνόματι ἔστω καὶ ἔργῳ, εἶναι Διαβόλους: ἔστι ἐξ ἑαυτῶν ἐπορίσαντο. Καθὼς ὁ κύριος λέγει: ὁ Διάβολος, ὅταν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ: ὅτι ψεύστης ἐστὶ, καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. Ἀπέτεκε γὰρ τὸ ψεῦδος: ἤγουν αὐθάδης ἐστὶ, καὶ εὑρετής. ἔστι, αὐτοῦ ἴδιον. Οὐ γὰρ τοιοῦτος παρὰ τοῦ θεοῦ ἐδεδημιούργητο: ἦν γὰρ πάντα τὰ ποιήματα, λίαν καλὰ λίαν. Ὁ δὲ ἐν τῇ ἀρετῇ ταύτῃ, καὶ τῇ ἀληθείᾳ, οὐκ ἔστηκεν, εἴτουν διέμεινεν. Ἀφ' ἑαυτοῦ τοιγαροῦν πονηρὸς: καὶ αὐτὸς ἑαυτῷ αἴτιος ἐστι, καὶ ἰδίᾳ, τῆς ἐκ πλάσεως καὶ ἁμαρτίας: ὅτι δὲ ὑπεραγαθὸς θεὸς τὸ ἁμαρτεῖν ἀποστρατοῦται. ἰδοὺ δ'. Καὶ ἐν τοῖς ἀγγέλοις ἑαυτοῦ σκολιόν τι εὗρε. Καὶ λέγει. ἰ. Ἐθεώρουν τὸν σατανᾶν, ὡς ἀστραπὴν, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα.

Quòd verò mali sunt, et Diaboli, hoc habent à semetipsis. Sicut Christus inquit: Diabolus, cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur: quia mendax est, & pater eius. Quia peperit mendacium, cuius author est & inuentor. Hoc ipsius proprium est. Non enim sic à Deo est conditus, qui quæ fecit, erant omnia valde bona. Sed in hac bonitate, & veritate non permansit, aut stetit. A seipso ergo malus, & sibi author est & fuit, lapsus & peccati, auertendo se à Deo & peccando. Ioh. 8

Iob. 4. Et in Angelis suis reperit prauitatem Et Lucæ 10. Vidi Satanam, vt fulgur, de cœlo cadentem.

Τούτοις καὶ ἰούδας ἐν τῇ καθολικῇ αὐτοῦ ἐπιστολῇ σύμφωνα γράφει, λέγων: Ἀγγέλους τε, οὐ μὴ τηρήσαντας τὸν ἑαυτῶν ἀρχεῖον, ἀλλὰ ἀπολιπόντας τὸ ἴδιον οἰκητήριον, εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας, δεσμοῖς ἀϊδίοις ὑπὸ ζόφον τετήρηκεν.

Ἐντεῦθεν κομψῶς Αὐγυστ. ἀποδεικνύει ὁ διάβολος, πνεῦμα ἀκάθαρτον εἶναι. Καὶ ἀγαθὸν μὲν δήπου, ὅτι πνεῦμα: κακὸν δέ, ὅτι ἀκάθαρτον: διότι, πνεῦμα μέν, φύσει: ἀκάθαρτον δέ, κακίᾳ: ὧν, ἐκεῖνο μέν, παρὰ θεοῦ ἐστι: τοῦτο δέ, παρ' αὐτοῦ.

Ἔστιν ἄρα αὐτὸς ἑαυτῷ καθ' ἑαυτὸν ὁ διάβολος, τῆς ἰδίας παραβάσεως ποιητικὸν αἴτιον: ἀφ' ὅτου, τῷ ἰδίῳ ἀληθῶς αὐτεξουσίῳ βουλήματι, ὑδενός ἄλλου παρορμῶντος, ἥμαρτεν. Εἶτα δι' αὐτόν, ἐξ αὐθαιρέτου πονηρίας, τόν τε θεὸν, καὶ τὸν ἄνθρωπον, μισήσας: ἐπείρασε, καὶ πείσας ἔφθειρε τὴν Εὔαν εἰς τὸ παραβαίνειν: φθονήσας ἐκείνοις, ἧς αὐτὸς ἐξεπεπώκει εὐδαιμονίας. Ὡσαύτως δέ, καὶ ἄλλοις, ὀλέθριμάτων καὶ ἁμαρτημάτων αἴτιος πολλαχοῦ. Διὸ, καὶ βαρυτέρας κρίσεως ἀπολήψεται.

Τί ἂν εἴη τὸ ἁμάρτημα τοῦ Διαβόλου;

Ῥητῶς μὲν οὐδαμοῦ τῆς γραφῆς αὐτὸ κεῖται. Τὸ γοῦν Ἡσαΐου ιδ'. Πῶς ἐξέπεσες ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἑωσφόρος, ὁ πρωῒ ἀνατέλλων; εἰ καὶ παρ' ἑνίοις φέρεται τοῦ

Sic & Iudas in sua Epistola scribit: Angelos verò, qui non seruauerunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium: in iudicium magni Dei vinculis aternis sub caligine reseruauit.

Sic eleganter August. & ipse Diabolus, spiritus immundus est, & vtiq; bonum, quòd spiritus: malum, quòd immundus. Quoniam spiritus est natura, immundus est vitio. Quorum duorum, illud à Deo est, hoc ab ipso.

Est ergo Diabolus ipse, per se sibi causa efficiens sui peccati, quia verè libero suo arbitrio, à nemine alio impulsus, peccauit. Deinde, sua propria malitia odio Dei & hominum, tentauit & impulit Euam in peccatum, inuidens illis felicitatem amissam. Similiter alijs quoq; lapsus & peccati causa est & author. Ideoq; horribilius iudicium sentiet.

Quod igitur fuit peccatum illud Diaboli?

Expressè id nusquam in sacra Scriptura dicitur. Nam quod Isa. 14. cap. habetur: Quomodo cecidisti de cœlo Lucifer, qui mane orie-

πλώματος. ἔ σαταναᾶ ἐξαχθέντας: ὅμως εἰς τὴν βασιλείαν καὶ ἀκρόθησιν τῆς βαβυλῶνος ἑρμηνευθέντων εἶναι, αὐτὸς ὁ τῆς λόγος ἑρμὸς ἐκνικᾷ.

Εὐλόγως γὰρ μιᾶ, ἐξ ὧν τῆς τὴν φύσεως ἔ διαβόλε, καὶ τῶν περὶ σοῦ ἀνθρώπως τρόπων ἐ ἔργων, συλλογίζεται ἂν, καὶ φανείη: τίς ἦν ἡ πρὸς αὐτὸν ἔ πεπτωκυῖα ἁμαρτία, δι' ἣν τοῦ ἀρχαγγέλε ἐξεβλήθη.

Ἀεὶ γὰρ μισεῖ ὅτε, ἐ διώκει, τὸν υἱὸν θεοῦ: καὶ ἔτο ποιεῖται ἔργον, ὅπως ἑαυτῷ παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἀπονεμηθῇ σεται τιμὴ ἐ μεγαλωσύνη, ἡ μόνῳ τῷ θεοῦ υἱῷ ὀφείλομένη: τετέσιν, ὅπως ὀλιγωρήσαντες καὶ καταφρονήσαντες ἔ υἱὸ θεοῦ, τ ἰδίαις ἀρεταῖς καὶ ἔργοις ἐγκαλλωπιζόμενοι οἱ ἄνθρωποι, τούτοις ἀπονεμῶσιν ἔπαινον, δόξαν, καύχησιν, δικαιοσύνης, σωτηρίας, εὐδαιμονίας.

Ταυτὶ τὶ οἴησιν, τῇ ψυχῇ τ γυναικὸς ἐνέσαξεν, ἕως δώσοποιὸν αὐτῇ ἐνεπίησεν, εἰπών: ἢ ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπ' αὐτ: διανοιχθήσονται ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοὶ, καὶ ἔσεσθε, ὡς θεοί. Ἔπειθε, ἐκ ψεύδες εἰς φόνες ἐνέβαλε δι' ἀλαίας: πιῶν ἀνθρώπως ὀρθοδοξοῦντας, ὑπὸ δι' ἀλλοδόντων τῷ ψεύδι εἰδωλολατρῶν ἀναιρεῖσθαι.

Ὥσπερ δὴ τὸν Κάϊν ἐφυσίωσε διηνεκὴς οἴησις διὰ πρεσβυγήθειαν, ἢ τὸν ἀδελφὸν προῆκτο: ὃν τῇ θείᾳ κρίσει

oriebaris? Etsi id quidam de lapsu Satanæ interpretantur: tamen id de regno & vastatione Babylonis accipiendum esse, ipse orationis contextus euincit.

Veruntamen probabiliter ex ipsius Diaboli ingenio, & moribus inter homines, atq; operibus, colligitur & apparet, quodnam peccati genus designârit, propter quod è cœlo expulsus est.

Semper enim odit, & persequitur Filium Dei, & hoc agit, vt homines sibi tribuant gloriam & maiestatem, quæ soli Filio Dei debetur: hoc est, vt neglecto & contempto Filio Dei, homines suis meritis & virtutibus arrogent, & tribuant laudem & gloriam, atq; meritum salutis, iusticiæ & felicitatis.

Hanc opinionem, mulieris animo instillauit, eamq; imbuit illa, inquiens: Quacunq; die comederitis, aperientur oculi vestri, & eritis sicut Dij.

Deinde ex mendacio ad cædes impellit miseros, vt rectè sentientes alios, mendaces ipsi Idololatræ, occiderent.

Sicut Cainum inflauit opinione iusticiæ, propter ius primogenituræ, qua fratri antecellebat. Cumq;

κρίσῃ προσμηδένται ὁρῶν, ἀπέκτεινεν: ὑπολειπῶν, ἕτω τῆς ἑαυτῶ δεσποτείας, δόξης, καὶ μεγαλοσύνης, κύριος μενεῖν.

Τὸ αὐτὸ πάνυ, ὅπερ ἐν ἰσμαὴλ ἐγένετο: ὃς τὸν ἀδελφὸν ἰσαὰκ ἐδίωξεν. Ὡσαύτως Ἡσαῦ, τὸν ἀδελφὸν ἰακώβ: ὁ Σαὺλ, τὸν Δαβίδ: & ἄλλοι, ἄλλως. Οἵτινες, εἰκὴ αὐτοὶ πάντα οὐκ ἐνεθυμήθησαν ἀδεμιᾶς διώξεως ἕνεκα υἱοῦ θεοῦ: ὅμως ὁ σατανᾶς, ὃς αὐτοὺς ἐπώτρυνε, ἐν σκοπῶ τοῦτο ἐσχάζετο: διὰ τῶν πλουσίων, ἐκείνων τῶν ἁγίων, τὸν ἐξ αὐτῶν γεννηθησόμενον χριστὸν καταπεντῆν πειρᾶσθαι: ὥσπερ δὴ διὰ τῶν ἀρχιερέων, & ἐν ἰκδα, τελευτῶν ὅπη τυχὴς τοῦτο κατέσχη.

Τοῦτο τοίνυν, τὸ ἐν σατανᾶ ὑπόστημα ἐστι: τὸ μισεῖν, διώκειν, βλασφημεῖν, χριστὸν: καὶ τιμῶν τοῦτον ὀφειλομένην ἡμῖν καὶ δοξαν, ἑαυτῶ, καὶ τοῖς ἑαυτοῦ, ἀφειδῶς. Ὥσπερ τῶ θεοῦ υἱῶ σαρκωθέντι ματθ. δ'. λέγει: σοὶ πάντα δώσω: ἐὰν πεσὼν προσκυνήσῃς μοι.

Ἐξ ὧν ἐναργὲς ἐστι σωτῆναι τὸν ἁμαρτίαν ἐν διαβόλω, ἥτις ἐγένετο. Ἥ τίς; ἡ, ὅτι οὐκ ἐνέγκας τὸν ὑπερέχοντα, ἢ αὐτῶ ὑπὸ & δημιουργὸς ἐδεδώρητο: ἔχοντα τῶν ἀγγέλων ὢν, ἐπόθησεν ὑπὲρ τὸν μεγαλειότητα τοῦ υἱοῦ θεοῦ: ὧ ὑπακοὴν ὀφείλων ἤδη ὑπέλαβε ἂν, εἰ ἀνήκουσήσεν αὐτοῦ, τύχειν κυριότητος & μεγαλοσύνης: ἀπερεί-

præferretur iudicio diuino, occidit illum: existimans, hoc modo se dominium gloriam et maiestatem suam retenturum.

Idem prorsus accidit cum Ismaële, qui fratrem Isaac est persecutus: Esau, fratrem Iacob: Saul, Dauidem, &c. Qui etsi fortè ipsi non cogitârint de persecutione Filij Dei: tamen Satan, qui ipsos impulit, hunc sibi præfixum scopũ habuit, quod per horum latera, Christum ex ipsis nasciturum conatus est transfodere: sicut postea per Pontifices & Iudam hoc tandem est consecutus.

Hoc itaq; studium est Satanæ, odisse, persequi & blasphemare Christum, & gloriam quæ ipsi debetur, sibi suisq; tribuere. Sicut ad Filium Dei incarnatum dicit: Si procidens adoraueris me, dabo tibi regna terræ omnia. Matth. 4.

Hinc colligi potest, quodnam Diaboli fuerit peccatum: quod videlicet elatus sua præstantia, in qua fuit creatus, cum esset præcipuus Angelus, affectarit maiestatem filij Dei, cui se debere obedientiam nouerat. Existimauit autem, quòd si non obediret ipsi, consecuturum se dominationem & maiestatem,

ὑπερῆρεν ὡσανεὶ τὸν ζυγὸν αὐτοῦ ἀφ' ἑαυτοῦ. Οὕτως ἓν τραχηλιάσας, καὶ ψευδῆς ἀνηνύτους τε ἐλπίδας ἐν ἑαυτῷ ἀναπτερώμενος, κατεπάρθη τοῦ ὑιοῦ τοῦ θεοῦ: οὐκ ἀνεχόμενος ὑποτάσσεσθαι αὐτῷ, οὐδὲ προσκυνεῖν, ἢ ἑαυτοῦ δημιουργὸν καὶ δεσπότην ὁμολογεῖν: ἀλλ' ἑαυτῷ μᾶλλον οἰκειοῦσθαι καὶ ἁρπάζειν τὸ ἀξίωμα, δι' ἀμηχάνου ὅσης ὑπερηφανίας βουλόμενος.

Ἄλλοι τινὲς δοξάζουσιν, αὐτὸν, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐνανθρωπήσειν προειδότα, τότε δὴ τὸ ταπεινὸν τόδε καταφρονῆσαι.

Διὰ τοῦτο, ὅτι οὐδὲ ἑαυτῷ καταῤῥίφη, μὴ πάντες οὐ τάγματος, οὐ τοῦτο ἐκείνῳ φρονοῦντός τε καὶ μηχανωμένου: ἵνα εἰς κοινωνίαν αὐτὸς οὐ τολμήματος περιλήφῃ. Νῦν γὰρ, οὐ ἰδίου παθήματος, αὐτῷ μαθήματος γνοὺς, ἔργῳ ἔγνω καὶ οἶδε, τὸν χείρονα αὐτοῦ ὑπάρχειν εἶναι: ὑφ' οὗ καὶ ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ προσλήμματι γνοὺς ἐνικήθη, αὐτοῦ τὰ ἔργα λύοντος. Νῦν ὁ νικῶν οὐ κόσμε τότε κέκραται. θαρσεῖτε: ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον. Φέλαφ ἓν, καὶ ἐν τῷ ὀνόματι ἰησοῦ τὸ γόνατα κάμπῃ. Οὐ μὴν πείσεται μισῶν αὐτὸν, καὶ ἐναντιούμενος αὐτῷ, ταλαιπωρίαν, ἢ αὐτοῦ διαφθορὰν ἢ πανωλεθρίαν.

Τί σοι δοκεῖ περὶ ἀριθμοῦ, δυνάμεως, καὶ ἐπιτηδεύματος, τῶν Διαβόλων;

Οἶδεν

statem, excusso quasi iugo. Hanc ergo superbam, falsam & mendacem spem, animo fouens, contempsit Filium Dei, ei subiectus esse noluit, nec eum adorare, aut agnoscere suum creatorem & Dominum: sed sibi potiùs vendicare, et rapere dominationem, superbia planè diabolica.

Alij quidam sentiunt, eum vidisse, quòd Filius Dei futurus esset homo, ideoq; propter humilitatem istam, eum contempsisse.

Quare de cœlo deturbatus est, cum omnibus idem sentientibus & conantibus, quos in societatem huius peccati pertraxit.

Iam autem malo suo edoctus, & reipsa, nouit & cognoscit, Christum se esse superiorem, a quo eti ã in humana assumpta natura victo q est, qui opera eius destruxit. 1. Ioh 3.
Princeps mũdi iam iudicatus est. Ioh 16:
Confidite, ego vici mundum. Iacob. 2.
Idcoq; contremiscit, & genua illi flectit: sed tamen odisse non cessat, Philip. 2.
eiq; aduersari. Tanta est ipsius malitia & corruptio.

Quid sentis de numero, potentia, & studio Diabolorum?

M 5 Nobis

Οὐδὲν ὡρισμένον ἡμῖν ἔστ ἀριθμῷ περὶ ἔγνωσται: ὅτι μὴ, πολλαὶ εἶναι χιλιάδας ἐκείνων: ὃ καὶν ἐντεῦθεν φανερὸν, ὅτι ἐν ἑνὶ τάλανι ἀνθρώπῳ λεγεὼν ἦν διαβόλων. Luc. 8. Λεκ. ή.

Ἡ δύναμις αὐτῶν, ὅση: ἐξ ὧν ἐργάζονται, ἔνδηλον: ὅτι, οὓς ἐπαγίδευσαν, κ τὸ ἴδιον θέλημα, εἰς παντοῖα κακουργήματα, & εἰς παντὸς ἐπέκεινα κακῶ μιάσματα, ἃ κ ἐνθυμούμενοι περιφέρουσιν, ἐφέλκονται. Οὕτω, τὰ νοήματα τῶν ἀνθρώπων τυφλοῦσιν: ὥστε μὴ αὐγάζειν αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τ εὐαγγελίου τῆς δόξης & χριστ. Τὸ καλὸν σπέρμα τ θείου λόγου, ἐκ τ καρδίας τῶν νωθρῶς ἐχόντων ἁρπάζουσιν. 2. Tim. 2. 2. Cor. 4. Luc. 8. Β'. Τιμ. 6. Β'. Κορ. δ'. Λεκ. ή.

Ἡλικιωτῶν ἢ ἰσχυὸ ὁ σατανᾶς κέκτηται: ὀλίγον, μὴ ἐπιτρεπόμενος ὑπὸ θεοῦ, ἢ εἰς χοίρους, ἰσχύσ. Ὅθεν πνεῦμα θεοῦ πονηρὸν λέγεται, ὡσεὶ θεοῦ ὑπουργὸν: ὁ τὰ ἐκ θεοῦ ἑαυτῷ παραχωρούμενα, εἰς ἔργον ἄγει. Καθὼς ὁ θεὸς ἐπέμψατο διὰ Αἰγυπτίους δι' ἀγγέλων πονηρῶν, ψαλ. οζ'. 1. Pet. 5. Psal. 78. ά. Πετ. έ.

Σπουδὴν ἀκάματον αὐτοῖς εἶναι & βλάπτειν ἀνθρώπους, & ἀπολλύειν, ἐ μόνον ἐκ τῶν περὶ τὸν μέγαν ἀθλητὴν ἰὼβ δῆλον: ἀλλὰ &, ἐξ ὧν Πέτρος λέγει: τὸν ἀντίδικον ἡμῶν διάβολον, ὡς λέοντα ὠρυόμενον, περιπατεῖν: ζητοῦντα, τίνα καταπίῃ. 1. Pet. 5. Matth. 16. Luc. 22. Ματθ. ιϛ'. Λεκ. ιά.

Καὶ μήτοι κ, ὅτι ἐκβληθεὶς, ἐκ ἀπολήγει: ἀλλὰ μεθ' ἑαυτοῦ ἑπτὰ ἕτερα

Nobis nihil de numero certi constat, nisi multa esse millia illorum, quod vel hinc apparet, quòd in uno misero homine, Legio est Diabolorum.

Potentia eorum, ex operibus conspicitur, quòd suis laqueis irretitos pro sua libidine ad quauis scelera & flagitia, etiam atrocissima, ad quæ vel cogitantes exhorrescimus, pertrahant. Ita hominum corda excæcant, vt non fulgeat illis lux clarissima Euangelij de Christo: bonum semen verbi Dei ex cordibus ignauorum rapiunt.

Vtcunq; autem potens sit spiritus, Satan: tamen nisi Deo permittente & volente, nihil potest: adeò vt ne quidem in sues sæuire possit. Vnde spiritus Dei malus dicitur, quasi De minister, qui ea, quæ diuinitus sibi concessa sunt, exequitur. Sicut Deus AEgyptios puniuit per Angelos malos, Psal. 78.

Studium indefessum nocendi hominibus, eosq; perdendi, non solùm ex Iobis historia apparet: sed etiam, quòd Petrus dicit, eum circuire, tanquam Leonem rugientem, quærentem, quos deuoret.

Item, quòd etiam eiectus non conquiescit, sed etiam septem nequiores

πρᾳ πνεύματα, πονηρότερα ἑαυτοῦ, παραλαμβάνῃ.

Ὥστε, ὁ τῶν αὐτῶν ἀφελέσατον, εἰς πανουργίαν καὶ σοφίσματα ὑπέρτερον εἶναι πάντων ἀνθρώπων, καὶ πολλῷ τοῦ μέτρου: καὶ τὸν δοκοῦντα βέλτιστον εἶναι, ὑπεραπαντάζειν πονηρίᾳ τοὺς πονηροτάτους τῶν ἀνθρώπων. εἰ γὸ καὶ ἔστιν ὅτε εὖ ποιοῦσιν: ἐκ κακοηθείας ποιοῦσιν, ἵνα βλάψωσι μετέπειτα, οὓς ἑαυτῶν ἀνήρηνται.

Ἐξ ὧν, καὶ ἐν αὐτοῖς τάξεις καὶ βαθμὸς εἶναι συλλογιζόμεθα.

Τίνα, τὰ πιέρματα καὶ ἔργα τῶν Διαβόλων;

Πολέμιος ὁ δαίμων ἐστὶ θεοῦ, καὶ Χριστοῦ, καὶ τῶν ἀνθρώπων. Γεν. γ'. Ἔχθραν θήσω ἀνὰ μέσον σοῦ, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματός σου, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς. Αὐτὸ σωτρίψει σου κεφαλὴν σὺ: καὶ σὺ τηρήσεις αὐτοῦ τὴν πτέρναν. Ὅθεν, ἄσπονδος πόλεμος.

Διαστρέφει ἐν ἐκκλησίᾳ, καὶ διαφθείρει τὸ καθαρὸν τοῦ ῥήματος θεοῦ: σπείρει αἱρέσεις: εἰδωλομανίαν ἐνίσαται πολύμορφον, καὶ βεβαιοῖ: τῷ καλῷ σίτῳ τὰ ἑαυτοῦ ζιζάνια παρεναπέσπειρε. Ὅθεν πνεῦμα πλανήσεως, Ἡσαΐου ιθ'. Ματθ. ιγ'. ρη'. Πνεῦμα πλανήσεως, Ἡσαΐου ιθ'. καλοῦνται. Πρὸς εἰδωλολατρείαν ἐκμαίνει: ἐξ οὗ πνεῦμα πορνείας (πνεῦμα πορνικὸν) Ὡσηὲ δ'. λέγεται. Θυσίας ἐπιτοῦ προσφέρεσθαι βούλεται, καὶ τοῦτο τῆς ἀνθρωπείας: ὡς ψαλμῳδεῖ. Ἔθυσαν τοῦ

quiores se assumit, Christo teste.

Ita vt simplicissimus illorum, callidior multò sit omnibus hominibus: & qui videtur optimus, longè sit deterior pessimis hominibus. Nam quòd interdum beneficiunt, malo id fit animo, vt postea noceant ijs, quos sibi reddidere obnoxios.

Vnde etiam ordines & gradus inter ipsos esse colligitur.

Qui sunt effectus & opera Diabolorum?

Hostis est Dei, et Christi & hominum, Gen. 3. Inimicitias ponam inter te & mulierem: & semen tuum, & semen illius. Ipsum, conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius. Hinc ἄσπονδος πόλεμος.

In Ecclesia deprauat, & corrumpit verbum Dei sincerum, serit hæreseis, idolomaniam multiplicem sancit, ac seminat sua zizania inter triticum bonum. Spiritus vertiginis dicitur. Ad idolatriam homines instigat: vnde spiritus fornicationis (spiritualis) dicitur Ose: 4. Sibi offerri vult sacrificia, & quidem humanis litari hostijs. Psa. 106. Immolauerunt filios

τοῦ υἱοὺς αὐτῶν, καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν, τοῖς δαιμονίοις. Εἶτα διωγμὸς κ τῶν εὐσεβόντων ποιεῖ: παρ' ὃ, ψεύσης ὠνομάσθη, & ἀνθρωποκτόνος, ἰωάν. η.

ἀ. Βασιλ. πελδυτ. Φησὶν: Ἐξελεύσομαι, κ ἔσομαι πνεῦμα ψευδὲς ἐν στόματι πάντων τῶν προφητῶν Ἀχαάβ. Ἐγείρει ψευδοδιδασκάλους: ἐν σάζῃ τοῖς ψυχαῖς αὐτῶν ἡμαρτημένας καὶ βλαβερὰς δόξας. τυφλοῖ (ὡς ἐν β'. Κορ. δ'. εἴρηται) τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων: εἰς τὸ μὴ διαυγάσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τῆς εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ χριστοῦ. μᾶλλον μὴν ἅν, ἁρπάζει τὸν λόγον θεοῦ, τὸ καλὸν ἐκεῖνο σπέρμα, ἐκ τῶν καρδιῶν.

Ἐν δὲ τῇ τῶν πολιτικῶν διαχειρίσει, ταραχὰς ἐργάζεται: ἄνω καὶ κάτω ποιεῖ πάντα: πολέμους, στάσεις (Κεντ. θ'.) αἱματεκχυσίας, ληστείας, ἐγείρων. Κωλύει ὑγιῆ καὶ σωτήρια βουλεύματα.

Δαν. ί.

Καθ' δὲ οἰκονομίαν, κ ἰδίᾳ ἑκάστους, πολυτρόπως λυμαίνεσθαι, ταλαιπωρεῖν, ἀνατρέπειν, ἀπολλύειν, τῷ πανούργῳ διὰ παντὸς ἐστι.

Ψυχὰς ἀπόλλυσι, τὸν θεῖον λόγον ἀπὸ τῆς καρδίας τῶν ἀνθρώπων αἴρων, Λουκ. η. τυφλῶν πλάνας, & μὴ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, β'. Κορ. δ'. Ἐναντίρων & ἐνσαλάζων κακοδοξίας, ψυχοφθόρους αἱρέσεις, δαιμονίους: ζωγρῶν ἀνθρώπους εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα, ἵνα μὴ ἀνανήψωσιν ἐκ τῆς παγίδος, β'. Τιμ. β'. Εἰς

filios suos & filias suas daemonijs. Deinde excitat persecutiones piorum: vnde dicitur mendax & homicida, Iohan. 8.

1. Reg. vlt. dicit: Egrediar, & ero spiritus mendax, in ore omnium Prophetarum Ahab. Excitant falsos Doctores, instillant animis eorum prauas & erroneas opiniones. Excæcant (vt dictum est) corda hominum, ne illucescat illis gloria Euangelij de Christo. Imò rapiunt verbum Dei, semen illud bonum, ex cordibus. 2. Cor. 4.

In Politia perturbat, sursum deorsum vertit omnia, excitatis bellis, seditionibus, Iud. 9. cædibus, latrocinijs Impedit sana & salutaria consilia, Dan. 10.

In Oeconomia, & priuatim singulos, mille modis ledere, affligere, perdere & euertere conatur.

Animas perdit, rapiendo Luc. 8 *verbum Dei ex cordibus, excæcando, ne ad veritatis agnitionem perueniant miseri homines: se-* 2 Cor. 4 *rendo & instillando prauas opiniones, hæreseis, superstitiones: retinens homines in suis laqueis, ne resipiscant. 2. Tim 2.*

Ad

Εἰς ἄῤῥητα καὶ φεκτὰ πνιγέρας ἔρως ἐμβάλλῃ: πλεράζῃ ποικιλοτρόπως, καὶ πολιορκεῖ. Ποικίλως τὰ σώματα κακοῖ νόσοις, καὶ ἑκάστοτε καινοτέροις. Ὅθεν πολλάκις ἐν τοῖς Εὐαγγελικοῖς διηγήμασιν εὑρίσκεται: τοῦ κακῶς ἔχοντας, ὑπὸ διαβόλου θλίβεσθαι, δεδῆναι, ἔχειν ἀσθενείας πνεῦμα: ὑπὸ πονηροῦ πνεύματος, ἄλλοτε μὲν εἰς πῦρ, ἄλλοτε δ' εἰς ὕδωρ, βάλλεσθαι: βασανίζεσθαι δεινῶς: ἐκτυφλοῦσθαι καὶ τοῦ σώματικοὺς ὀφθαλμοὺς: κωφοὺς καὶ ἀλάλους πιεῖσθαι. Ὅθεν, ὑπὸ χριστοῦ ἐκβληθέντων, ἀνέβλεψαν οἱ ἄνθρωποι, ἀκοὴν ἀπέλαβον, ἐλάλησαν. Εἰς τὰ ὑπάρχοντα ζημιοῦσι, σεισμοὺς ἐπιφέροντες: τοῦ ἀέρος δεικνύουσι φθοροποιούς.

Iob. 2.

Ad scelera & flagitia horrenda impellit, tentat variè, & oppugnat. Corpora affligit morbis variis, & subinde nouis. Vnde in historia Euangelica sæpè dicitur, quod malè affecti, affligantur à Diabolo, alligentur, habeant spiritum infirmitatis, quod malos spiritus eos iam in ignem, iam in aquam coniiciat, & præcipitet, torqueat miserè, excæcet etiam corporis oculos: surdos & mutos faciat. Vnde cùm hi à Christo eiiciuntur, visum recipiunt, audiunt, loquuntur homines. Fortunas lædunt, excitatis tempestatibus, aërem inficiunt.

Καὶ τίς τὰ καθ' ἕκαστον ἀπαριθμήσαιτ' ἄν; μυριοτέχνης γάρ ἐστι, καὶ πολυέλικτος ὄφις. μυρίοις δὲ μηχαναῖς, τοῦ διαίρειν ἡμᾶς ἀφανίζειν διὰ μελέτης ἔχει. Καὶ νῦν ὑπὸ τῶν συντέλειαν ἐγγὺς αἰώνων, εἰδὼς, ὅτι ὀλίγον ἔχει καιρὸν, καὶ τὸ αὐτοῦ μῖσος ἤγκικε: πλείονα θυμὸν ἔχει: μεμάθηκε ψεύδεσί τε καὶ μιαιφονίαις: συγχύσιν τε τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῆς γῆς, μηχανᾶσθαι.

Apocal. 12.

Et quis singula enarrare possit? Est enim mille artifex, & multis, adeoq; innumeris modis perdere miseros nos conatur. Et iam sub finem mundi, cùm intelligat, breue se habere tempus, & iudicium suum instare, atrocius grassatur mendacijs & cædibus, cælumq; terræ miscere conatur.

Ἰστέον οὖν, ἐξ ὧν εἰρήκαμεν, δυνατὸν εἶναι τὸν πολέμιον: ἰσχύϊ πανουργίᾳ, καὶ πανσοφίᾳ, ὑπερβολῇ, ῥώμῃ τε καὶ πολυμηχανίᾳ, ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους ἀμέτρητα.

Sciendum igitur est, potentem esse hostem, & valere astutia, insidijs, robore & viribus excedentibus longè vires omnes humanas.

Οὐκ ἔστ' ἐν

Qua-

Οὐ καταφρονητέος ἐν: ἀλλὰ πίστει εἰς τὸ ῥῆμα θεοῦ, εὐσεβέσι προσευχαῖς, ἐπικλήσει τοῦ θείου, πεποιθήσει ἐπὶ τῷ μεσίτῃ, νικητέον.

Μὴ τὰ μέλλοντα προλέγειν οἱ δαίμονες δύνανται;

Ησαΐ. μδ'. μζ. μή.

Μεταποιοῦνται μὲν οἵ γε θεότητος, διὰ χρησμῳδιῶν, καὶ προρρήσεως τῶν μελλόντων: ἔστι δὲ μόνου τοῦ θεοῦ, τὸ ἐπερχόμενα προκαταγγέλλειν. Καὶ διότι ἔστιν, ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐθέλει, ἀποκρίνεσθαι τῶν εἰδώλων, καὶ δαιμόνων, καὶ μαντέων ἐθνικῶν διαβολικῶν, ὁ θεὸς ἡμῶν ἐθέλει.

Ἀλλὰ φαίνονται ὅμως, ἔστιν ἃ τὰ μελλόντων προλέγειν διὰ τῶν ἰδίων οἰωνοσκόπων, ἐπαοιδῶν, φαρμακίδων, πύθωνος πνεῦμα ἐχόντων, Σιβυλλῶν: ὡς τῷ Σαοὺλ, διὰ τῆς ἐγγαστριμύθου, α'. Σαμ. κή;

Ἀπόκρισις. Προλέγει διάβολος, ὅσα παρὰ θεοῦ ἤδη ἐπιτραπεὶς καὶ συγχωρηθεὶς οἶδεν: ὡς δῆλον ἐν τῷ νῦν παρηγμένῳ τοῦ Σαοὺλ παραδείγματι.

Ἀλλ', ἐπειδὴ οὐκ ἀεὶ, ἀσυνήθως δὲ οἶδε: καὶ πυκνότερον τὰς ἐπιχειρήσεις αὐτοῦ, αὐτὸς μεσιτεύων ἔτι, ὁ θεὸς κωλύει: ὥστε μὴ δύνασθαι τέλος αὐτοῖς ἐπιθεῖναι: ὁ σατανᾶς, εὖ οἶδεν ἔστι, λοξὰ καὶ ἀμφίβολα χρᾶν εἰωθὲς: καὶ ἅτοις ἐπαμφοτερίζοντα, ὥστε καὶ πὶ τόδε, καὶ πὶ ἐκεῖνο, ἐκλαμβάνεσθαι ῥάδια εἶναι. Λέγω δὲ, οἷον τὸ: Φημὶ, σὲ, Αἰακίδη, ῥωμαίους ἐκπολεμήσειν. Καὶ τὸ: Κροῖσος, ἅλυν διαβὰς, μεγάλην ἀρχὴν

Quare non est contemnendus, sed fide in verbum, & pijs precibus, ac inuocatione Dei, fiducia mediatoris, vincendus.

Possuntne Dæmones futura prædicere?

Diuinitatem sibi ex vaticiniijs, & rerum futurarum prædictionibus, arrogant. Hoc autem, solius Dei est, futura annunciare. Qua re se discerni vult Deus ab Idolis, dæmonibus, & vatibus gentilium Diabolicis.

Videntur tamen quędam prędicere futura per suas incantatrices, augures Pythonissas, Sibyllas, vt Sauli,

1. Sam. 28.

Respondeo. Ea prædicit, quæ sibi à Deo iam permissa esse & concessa nouit: vt in præsenti & iam allegato exemplo Saulis.

Sed quia hoc non semper, verùm rarò scit: & Deus sapius ipsius conatus, etiam in medio opere, reprimit, vt non possit perficere quæ tentat, hocq; nôrit Satan: Ideo dubia reddit & ambigua responsa & oracula, adeoq; flexiloqua, in vtramq; partem facilè vt detorqueri possint. Qualia sunt: Aio te Æacida Romanos vincere posse. Item Crœsus trajiciens fluuium Halym, magnum euertet imperium.

χὴν καταλύσῃ. Τίνι τίνος; τῷ ἰδίῳ, τῷ ἀλλοτρίῳ: ἦγεν τῷ Κύρῳ, ᾧ πολεμήσων ἐμελλεν; ὅπερ ἦν ἄδηλον, ἄμφίδοξον, τὸ δὲ πολεμεῖν ἀκριβήσομεν. Ὥστε ἀμφίβολα ἔχρησε: ἵνα, ὁπῃ πεσὼν μεταφέρῃ, μὴ ψευσάμενος ἐλέγχεσθαι ἄν. Ὅθεν καὶ λοξὸς, Ἀπόλλων ἐπεκλήθη.

Ψεύδης πνεῦμά ἐστιν ὁ σατανᾶς. Οὔκουν ἐξ αὐτοῦ ζητητέον ἀλήθειαν. Καὶ γὰρ ἀληθῆ λέγων ὁ ψεύστης, ὅτι αὐτὸ ψεύδεται. Ἐπὶ γὰρ τῇ δόξαν ἀληθείας ἑαυτῷ πιστὸν, ἐνίοτε ἀληθῆ λέγει: ἵνα καὶ ἐν ἄλλοις πίστις εἶναι δόξας, ἔφαγον ἐξαπατᾶν δυνηθῇ. Ὅθεν καὶ Χριστὸς, καὶ οἱ ἀπόστολοι, Φιμοῦσθαι αὐτὸ ἐκέλευσαν, καθὼς ἐπ' ἀμφοῖν ἀληθεύοντι.

Ἆρα οἶδε τῶν ἀνθρώπων διαλογισμοὺς εἰδέναι;

Οὐκ εἰσὶ καρδιογνῶσται. Μόνος γὰρ ὁ θεός ἐστιν, ὁ ἐραυνῶν νεφροὺς καὶ καρδίας. Καὶ ὁ κύριος ἡμῶν Χριστὸς γράφεται, εἰδέναι σοῦ διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων. Περὶ γὲ μὴν τῶν ἀσεβῶν, ὧν ἐξεσπάσθησαν οἱ διάβολοι, οὐκ ἂν ἔξαρνος ἐγωγ' εἴην, μὴ ὐ πολλὰ αὐτοῦ εἰδέναι, ὧν ἐνθυμοῦνται. Ὑπεβάλλεσε γὰρ αὐτοῖς, καὶ ὅτι νῦν πλείστα, πολλὰ ὥσπερ τῷ ἰσκαριώτῃ τὴν καρδίαν Σατανᾶς ἔβαλε, παραδιδόναι τὸν κύριον. Καὶ ἐζητοῦσι δι' αὐτοῖς εἶναι, ἢ αὐτοὶ ἑαυτοῖς.

Τίνες

pertium. Quodnam? Suumne, an alienum, hoc est, Cyri, contra quem expeditionem susceperus erat? Id verò dubium erat: incertus belli euentus. Ideo ambiguum edidit oraculum, vt, quocunq; modo caderet, mendacij tamen argui non posset. Vnde λοξὸς Apollo dictus est.

Mendax est spiritus, Satan. Ideo veritas ab illo quærenda non est. Sicut etiam, cùm verum dicit mendax, hoc ipsum mentitur. Ideo enim aliquando verum dicit, vt opinionem sibi veritatis conciliet, quò & in alijs, fidem sibi faciat, vt fallere posset. Vnde Christus et Apostoli, obmutescere eum iubent, cùm tamen verum de vtriusq; diceret.

Sciunt ne hominum cogitationes?

Non sunt καρδιογνῶσται. Deus enim solus scrutatur corda & renes. Et Christus Dominus noster scribitur videre cogitationes hominum. Sed tamen de impijs, quos habent in sua potestate Diaboli, non negauerim eos multa scire, quæ animo volunt. Quia immittunt & suggerunt ipsis multa. Sicut Iudæ in cor misit, vt Christum traderet. Et propiores sunt illis, quàm ipsi sibi sunt. Iohan. 13.

Qui

Τίνες καλῶνται υἱοὶ Διαβόλου;

Οὐ γεννᾷ ὁ σατανᾶς οὐσίας, οὐδὲ κτίζῃ (ὅπερ, μόνου τοῦ θεοῦ ἴδιον ὑπάρχῃ) ἀλλὰ κτίσις θεοῦ ἀγαθὰς διαστρέφῃ, καὶ διαφθείρῃ. Οὕτω δὴ καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀπίστιν, ἐν τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ κατέχῃ: ἐν αὐτοῖς ἐνεργεῖ, καὶ ἔστι δραστήριον. Καὶ ἐσὶ τῆς μερίδος αὐτοῦ, οἱ μιμούμενοι τὰ ἔργα αὐτοῦ: διὸ καὶ λέγονται υἱοὶ, μιμήσῃ, οὐ φύσῃ. Ὥσπερ εἶπε τοῖς Ἰουδαίοις ὁ κύριος: Ὑμεῖς ἐκ πατρὸς τοῦ Διαβόλου ἐστὲ: καὶ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν. Ἐκεῖνος, ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπ' ἀρχῆς: καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐχ ἕστηκεν.

Σοφ. Σαλομ. 6'. ἰωαν. η'.

Πῶς μαχητέον τοῦ εὐσεβεῖς τοῖς Διαβόλοις;

Τοῦτο παρὰ τοῦ ἀποστόλου, ἐν τῷ πρὸς Ἐφεσίους κεφαλαίῳ ς'. διδάσκεται: ὅπου τὴν πανοπλίαν τῶν χριστιανῶν ἐκφράζῃ: ἣν ἐνδυσάμενοι, ἕτοιμοι θυμάμεθα, πρὸς τὰς πρόσοδους καὶ μεθοδείας τοῦ Διαβόλου. Ἀνάμαχον οὖν τοῦτον τὸν μάχιμον εἶναι χρὴ; διὸ πόλεμος ἡμῖν πρὸς ἐκεῖνον ἐστιν ἀκατάλλακτος: ἐδεμίαν διδόντος οὐδὲ ἀνοχὴν ἐπιχειρίας: ἰάκωβος φησὶν: Ἀντίστητε τῷ Διαβόλῳ, καὶ φεύξεται ἀφ' ὑμῶν. Ἀντιστατέον οὖν διδάσκει Πέτρος, στερεοῖς τῇ πίστει: ἅμα ἐπιζητοῦν νηφαλιότητα καὶ ἐγρήγορσιν.

ἰακ. δ'. ἀ. Πετ. ε'.

Τίνα

Quid dicuntur filij Diaboli?

Non generat Satan substantias, nec creat, quod solius Dei est: sed bonas Dei creaturas depravat, et corrumpit. Ita etiã homines incredulos in suo regno detinet, in eis operatur & est efficax, Et sunt ex parte eius, qui imitantur opera eius. Ideoq; filij dicuntur, imitatione, non natura, Sicut Christus dicit Iudæis: Vos ex patre Diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere. Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit.

Sap. 2. Ioan. 8.

Quomodo pugnandum pijs, cum Diabolis?

Id Apostolus docet, ad Eph. 6. vbi armaturam Christianorum describit, qua induti, stare possumus aduersus insidias & insultus Diaboli. Hanc autem pugnam, esse oportet indefessam. Quia bellum nobis cum illo est irreconciliabile: cùm nullas det inducias hostis. Iacobus ait: Resistite Diabolo, & fugiet à vobis. Resistendum autem docet D. Petrus fortiter in fide: vbi simul vitæ sobrietatem & vigilantiam requirit.

Iac. 4. 1. Pet. 5.

Quo-

Τίνα ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ παραμυθίαν ἔχομεν;

Τὸ, ὅτι, ἔχομεν ἀ μόνον στρατηγὸν, ἀλλὰ & προμαχον & ὑπερασπιστὴν, τὸν Χριστὸν: ὑφ' ὃν τὰς σημαίας αὐθρέως ἀγωνιζόμενοι, νίκης τυγχάνομεν: καὶ βραβεῖον ληψόμεθα, τὸν ἀμάραντον τῆς δόξης στέφανον.

Quam habemus in hac pugna consolationem?

Quod habemus non modò ducem, sed etiam propugnatorem & defensorem Christum, sub cuius signis fortiter dimicantes, victoriam consequemur, & præmium, coronam gloriæ immarcessibilem.

Γεν. γ'. Τὸ σπέρμα τῆς γυναικὸς συντρίψει τὴν κεφαλὴν & ὄφεως. Ἰωαν. ιϛ': Ὁ ἄρχων & κόσμου τούτου κέκριται. Θαρσεῖτε: ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον: & ἀπολέλυθως, τὸν ἄρχοντα & κόσμου, τὸν Διάβολον. Καὶ ά. ἰωάν. γ'. Εἰς τοῦτο ἐφανερώθη ὁ υἱὸς & Θεοῦ: ἵνα λύσῃ τὰ ἔργα & Διαβόλου. Καὶ ῥωμ. ιϛ'. Ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης συντρίψει τὸν σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ὑμῶν ἐν τάχει.

Gene. 3. Semen mulieris, conteret caput serpentis. Iohan. 16. Princeps mundi iam iudicatus est. Confidite, ego vici mundum, & sic mundi principem, Diabolum. Item: In hoc apparuit Filius Dei, vt destruat opera Diabolici. Deus pacis conterat Satanam sub pedibus nostris velociter. 1. Ioh. 3. Rom. 16.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΕΝ ΑΝΘΡΩΠΩ ΕΙΚΟΝΟΣ.

DE IMAGINE DEI IN HOMINE.

Τί ἐστιν ἡ θεία εἰκὼν, καθ' ἣν κατ' ἀρχὰς πεποίηται ἄνθρωπος, Γεν. ά. χάριτι;

Quid est imago Dei, ad quam initiò homo conditus scribitur. Gen. primo?

Ἐφες. δ'. Συμμορφία καὶ ὁμοιότης & ἀνθρώπου: καθ' ἣν αὐτὸς καὶ τὸν θεὸν ἦν, ἤτοι ἐφικτὴ τῷ θεῷ: τουτέστιν, ἀληθινὴ δικαιοσύνη, ὁσιότης: καὶ πασῶν τῶν ἀνθρώπου δυνάμεων, τῶν τε τῆς

EST conformitas & similitudo hominis, qua congruebat cum Deo: estq; vera iusticia & sanctitas, omniumq; virium hominis, in anima & corpore integri- Ephes. 4.

τε τῆς ψυχῆς, & τῶν ἐν σώματι, ὁλοκληρία καὶ ἀκεραιότης: κ) πάντα τῷ θεῷ νόμῳ καὶ ἀλλήλοις ἕστι, συνεζευγμένῳ ἀληθινῷ ἐλευθερίαν, ἀθανασίαν, κ) τῶν πάντων δεσποτείαν ἔχοντα. Τοιοῦτος γὰρ ἐξ ἀρχῆς ὁ ἄνθρωπος ὑπὸ θεοῦ ἐπλάσθη: ὥστε ἐλλάμπεσθαι ἀληθινῇ θεογνωσίᾳ, σοφίᾳ, δικαιοσύνῃ, ἁγιότητι, ἀληθείᾳ, πίστει ἀρετῇ: πρὸς τὸ πᾶσαρχεῖν τῷ κτίσαντι ἑαυτῷ ἐμπεφυκυίας δυνάμεσι, καὶ τὸν αὐτοῦ νόμον πληροῦν, ἀνελλιπῶς διώκεσθαι (Καθάπερ ἀκριβῶς γνῶσιν ὁ Ἀδαμος ἔσχε τῆς πάντων τῶν πραγμάτων φύσεως, Γενέσ. β'.) καὶ πρὸς τὸ μὴ θνήσκειν, ἀλλὰ διηνεκῶς ζῆν. Ὥσπερ δὴ αὐτὸς ὁ θεὸς, δίκαιός ἐστι, σοφὸς, ἀληθευτικὸς, ἀθάνατος, αὐτεξούσιος: μᾶλλον δὲ, πάντων τῶν τοιούτων ῥίζα, ἡ πηγή.

gritas, per omnia cum Lege Dei cõgruens, cõiuncta cum vera libertate, immortalitate, & rerum omniũ dominio. Ita.n. homo conditus est ab initio à Deo vt in eo luceret vera Dei agnitio, sapientia, Iusticia, sanctitas, veritas, &c. vt Deo, viríb. suis concreatis obedire, Legiq; ipsius satisfacere perfectè posset. Sicut cognitam & perspectam habuit Adam rerum omnium creatarum naturam. Gen. 2. & non moreretur, sed perpetuò viueret. Sicut Deus iustus est, sapiens, bonus, verax, immortalis liberrimus.

Πίστωσαι τὸν ὁρισμὸν τόνδε, ἢ καταχρηφίῳ.

Ὁ Ἀπόστολος, περὶ ἀναπλάσεως τῆς ἀπολωλείας ἐν ἀνθρώπῳ εἰκόνος θεοῦ λόγους ποιούμενος, διδάσκει, ποία ἦν ἐκείνη, ἔτω γράφων. Ἀνανεοῦσθαι τῷ πνεύματι τοῦ νοὸς ὑμῶν: & ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν ἄνθρωπον: τὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας.

Ephes. 4.

Ποσαπλῆ, ἡ θεοῦ εἰκών;

Διπλῆ. Μία μὲν, ἐσσιώδης καὶ οὐσιώδης:

Proba hanc definitionem vel descriptionem.

Apostolus, cùm de reparatione amissæ imaginis Dei in homine loquitur, docet, cuiusmodi illa fuerit, inquiens: Renouamini spiritu mentis vestræ: & induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est, in iusticia & sanctitate vera.

Ephesi. 4.

Quotuplex est imago Dei?

Duplex, Substantialis seu Essen-

αἰῶνι: ἥτις ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ: εἰκὼν ὢν τοῦ ἀιδίου πατρὸς, καὶ ἀπαύγασμα: συλλαμβάνει τῆς αὐτοῦ παντοδυνάμου δόξης, ἐν ἔργοις θείων ἐνεργειῶν, διαπρέπουσα. Περὶ ἧς εἰκόνος, αὐτὸς φησιν ὁ υἱός: Ὁ ἑωρακώς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πατέρα. Οὕτως δέ ἐστιν ὁ θεὸς αὐτὴ ἡ δικαιοσύνη, ὁσιότης, ἀγαθότης. ὅθεν καὶ μόνος τῷ τοῦ ἀγαθὸς ἐπωνυμίαν ἔχει.

Essentialis, æterna: quæ est Filius Dei, εἰκὼν τοῦ ἀιδίου πατρὸς, καὶ ἀπαύγασμα, in qua refulget gloria paterna virtutis, per opera diuinarum effectionum. De qua imagine, Filius ipse inquit: Qui videt me, videt & patrem meum. Sic Deus, est ipsa iustitia, sanctitas, bonitas. Vnde & solus bonus dicitur.

Ἑτέρα δὲ συμβεβηκυῖα, καὶ χάριν, ἐν τοῖς ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις. ὅθεν, ἐν εἰκόνι, ἢ καθ' ὁμοίωσιν, θεοῦ, πλασθεὶς ὁ ἄνθρωπος λέγεται, ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας: ἀλλ' οὐκ εἶναι αὐτὴ ἡ ὁσιότης, δικαιοσύνη, ἢ ἀλήθεια.

Altera est gratuita imago in Angelis & hominibus, accidentalis. Vnde in similitudine, vel ad similitudinem Dei, factus scribitur in iustitia & sanctitate veraci Non, homo, ipsa sanctitas, iustitia aut veritas. Ephes. 4.

Καὶ τοῦτ' ἔστιν, ὁ θεοῦ υἱὸς ἀνθρωπήσας, κυρίως λέγεται εἰκὼν τοῦ ἀοράτου, Κολασσ. α. ὁ γὰρ θεὸς, ἀόρατος ὤν, βουλὴν ἐξ αἰωνίας ἐποιήσατο: τοῦ ἐκτυπῶσαί τι ἑαυτοῦ ἐκμαγεῖον ὁρατόν. Καὶ ἔστι μὲν ὁ θεοῦ υἱὸς καὶ λόγος, χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως τοῦ πατρὸς: κατά γε τὸ θεῖον, καὶ τὸ αἰώνιον τῆς γεννήσεως: ὰ πρεῖ τούτῳ ὁ λαλεῖ ὁ ἀπόστολος ἐν τῷ εἰρημένῳ τόπῳ: ἀλλὰ περὶ τοῦ σαρκωθέντος υἱοῦ: ὡς ἐκ τοῦδε δῆλον, ὁ ἑκεῖ λέγει: Ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν. Αὕτη τοιγαροῦν, ἡ εἰκὼν ἐστὶ τοῦ ἀοράτου θεοῦ: ἣν ἠθέλησεν ὁρατὸν εἶναι ἑαυτοῦ χαρακτῆρος, περὶ οὗ ὁ ἀπόστολος: Ἐθεασάμεθα, φησὶ, τὴν δόξαν αὐτοῦ: δόξαν,

Ephes. ά. Κολ. ά.

Ἰωαν. ά.

Et ita Filius Dei incarnatus, propriè dicitur imago Dei inuisibilis. Col. 1. Deus enim, cùm sit inuisibilis, ab æterno decreuit, velle se effigiem quandam sui exprimere visibilem. Et quidem Filius Dei λόγος, character est substantiæ patris, secundum Diuinitatem & æternam generationem. Sed de hoc non loquitur Apostolus dicto loco: verùm de filio incarnato, sicut sequentia declarant, cùm inquit: In quo habemus redemptionem. Hæc igitur imago est Dei inuisibilis, quam visibilem esse voluit sui imaginem, de qua Apostolus scribit: Et vidimus gloriam eius, Iohan. 1.

δόξαν, ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρὸς, πλήρη χάριτος καὶ ἀληθείας. Οἷς ὁ αὐτὸς σύμφωνα γράφει ἐν τοῖσδε: ὃ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὃ ἀκηκόαμεν, ὃ ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν: ὃ ἐθεασάμεθα, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν, περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς (καὶ ἡ ζωὴ ἐφανερώθη, καὶ τὰ λοιπὰ) ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν.

1. Ioh. 1.

Κατὰ τοῦτον οὖν τὸν σαρκωθέντος υἱοῦ θεοῦ εἰκόνα, πλασθῆναι καὶ πεπηγέναι λέγεται ὁ ἄνθρωπος. Καὶ οὐκ αὐτὴν κυρίως ἡ εἰκὼν θεοῦ, ἀλλ' ὁ κατὰ τὴν εἰκόνα θεοῦ, πλασθεὶς, λέγεται ἄνθρωπος. Ὁ μὲν γὰρ υἱὸς θεοῦ κυριολεκτεῖται εἰκὼν θεοῦ: ὁ δὲ ἄνθρωπος, κατὰ τὴν εἰκόνα θεοῦ πλασσόμενος. Εἰ δὲ αὐτὴ, εἰκὼν καὶ δόξα θεοῦ καλεῖται: λέγεται δέ τι ἐκ θεοῦ, αὐτὸ μὲν, ἀμέσως ὑπὸ δὲ θεοῦ πλασθῆναι: τὴν γυναῖκα, ἐκ δὲ ἀνδρὸς: καὶ διὰ τοῦτο, αὐτοῦ θεῖόν τι ἀπολάμπειν: καθὼς καὶ ἡ γυνὴ, δόξα ἀνδρὸς καλεῖται: παρὰ τοῦτο, ἐξ αὐτοῦ ληφθῆναι, καὶ οἰκοδομηθῆναι: ἢ γε τοῦ αὐτοῦ ἀκτῖνος ἀπαύγασμα.

1. Cor. 11.

Ἆρα τὴν εἰκόνα ταύτην ἔτι καὶ νῦν ὁ ἄνθρωπος κέκτηται;

Διὰ τοῦ παραπτώματος τῶν πρωτοπλάστων ἀπεβλήθη ἡ εἰκὼν: οὐ μόνον ἐν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἐξ αὐτῶν πᾶσι. τοιούτους γὰρ ἐγέννησαν, οἷοι αὐτοὶ ὑπῆρχον, καὶ τὸ γεγραμμένον: Ἐγέννησεν Ἀδὰμ κατὰ τὴν ἰδέαν ΑΥΤΟΥ, καὶ κατὰ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ.

Gen. 5.

gloriam, quasi vnigeniti à Patre plenum gratia & veritate. Vnde 1. Ioh. 1. *idem Apostolus scribit: Quod erat ab initio, quod audimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt, de verbo vitæ, & vita manifestata est, &c. hoc annunciamus vobis.*

Ad hanc ergo Filij Dei incarnati imaginem creatus & factus, dicitur homo. Et non ipsa propriè imago Dei, sed ad Dei imaginem factus, dicitur homo. Quia filius Dei propriè dicitur imago Dei: Homo autem, ad imaginem Dei, factus. Quòd verò vir quoq; imago Dei & gloria Dei dicitur: ideo fit, quòd à Deo immediatè sit creatus, & mulier ex viro: in eoq; reluceat diuinum quiddam. Sicut et mulier, gloria viri dicitur, quòd ab illo sit sumpta, & exædificata, quæ radijs ipsius coruscat.

Habetne adhuc homo istam Dei imaginem in se?

Per lapsum protoplastarum amissa est hæc Dei imago, non tantùm in ipsis, sed in tota posteritate. Tales enim genuerunt, quales ipsi erant. Sicut scribitur: Genuit Gen. 5. Adam filium ad imaginem & similitudinem SVAM. Nam quod ex

αὐτῷ. Τὸ γὰρ ἐκ τῆς σαρκὸς γεγεννημένον, σάρξ ἐστιν. Οὐ γὰρ γεννᾷ ἄνθρωπος ταύτῃ, ᾗ ἀνεγεννήθη: ἀλλὰ, ᾗ ἐστι σαρκικός. ὥστε ἀναγεννήσεως δεῖ.

ex carne nascitur, caro est. Non enim ea ex parte generat homo, qua est renatus: sed qua est carnalis. Vnde regeneratione opus est.

Ποῖος ἓν νῦν τυγχάνει ὢν ὁ ἄνθρωπος;

Εἰκὼν τοῦ σατανᾶ, ἐξ ὅμοιος ἀπέβη διὰ τῆς ἁμαρτίας. Ἀντὶ γὰρ τῆς θείας εἰκόνος ἀποβληθείσης, ἡ τοῦ σατανᾶ ἀντικατέστη.

Qualis igitur iam est homo?

Imago Satanæ, cuius similis factus est per peccatum. In locum enim amissæ imaginis Dei, successit imago Satanæ.

Τί ἐστιν ἡ εἰκὼν τοῦ σατανᾶ;

Φρικώδης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἔν τε ψυχῇ, ἐν τε σώματι, πρὸς τὸ κακὸν ἐντροπὴ, καὶ διαφθορά: καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος τὸν θεὸν καὶ μισεῖ, ἐ ἀγνοεῖ: ἀνάγωγός τε ἐ ἀπειθὴς πρὸς αὐτὸν ἐγένετο, καθ' ὁμοίωσιν τῶν τοῦ θεοῦ πολεμίων διαβόλων. Τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς, θάνατος, καὶ ἔχθρα εἰς θεόν. τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται. οὐδὲ γὰρ δύναται. ῥωμ. ά. Πάλιν: ὁ ψυχικὸς ἄνθρωπος ὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ. μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστι, ἐ δύναται γνῶναι. ά. Κορ. β'.

Quid est imago Satanæ?

Est horribilis naturæ humanæ, anima & corpore, deformatio & destructio, qua homo & ignorat et odit Deum, ac contumax & inobediens illi factus est, instar Diabolorum, hostium Dei. Affectus enim carnis, mors est, & inimicitia aduersus Deum. Legi enim Dei non est subiectus: sed ne potest quidem. Item: Animalis homo, non percipit ea, quæ sunt Spiritus Dei. Stulticia enim illi est, & non potest intelligere.

Rom. 8.

1. Cor. 2.

Ποία τις ἐστὶν ἡ διαφθορὰ αὕτη;

Οὐ τῆς φύσεως ἀφανισμὸς: πρὸς ἀνύπαρκτον, ἢ τὸ μηδὲν, αὐτὴν ἀναχέεσθαι τὴν οὐσίαν: ἢ εἰς ἐναντίον μεταβάλλεσθαι: ἀλλὰ τοῦ μὲν νοὸς, καὶ τῆς διανοίας, τυφλότης: καὶ πρὸς τὸν θεὸν, ἢ τὰ πνευματικὰ, ἄγνοια: τοῦ δὲ βου-

Cuiusmodi hæc est corruptio hominis?

Non est naturæ abolitio qua, substantia ipsa in nihilum sit redacta, et abolita, vel cõtraria permutata: sed est in mente & intellectu cæcitas et ignorantia Dei ac rerum spiritualiũ. In voluntate,

δὲ βυλήματος ἀποστροφὴ ἀπὸ θεοῦ: ὥστε ἐξ ἑαυτοῦ μήτε ἐφίεσθαι πνευματικοῦ ἀγαθοῦ: μήτε τοῦτο παρασκευάζειν ἑαυτὸν τοῖς τοῦ χάριν τοῦ θεοῦ: μήτε τοῦτο ἐνεχθῆναι, τῇ ἰδίαις δυνάμεσι δέχεσθαι οἷόν τε εἶναι: ἐν ἢ τῇ κατωτέρῳ δυνάμεσι, καὶ φαθήσεσι πάσης, αὐθάδεια, τοῦ θεῷ ἐναντιομένη.

Τίς αἰτία τῆς τοσαύτης διαστροφῆς;

Οὐδαμῶς θεὸς: ὃς γε ἔτι βέλεται, ἔτι ποιεῖ, ἁμαρτίαν: ἔτι παραγγέλλει τοῖς αὐτοῦ: ἀλλὰ μισεῖ αὐτὴν, ἀπαγορεύει, καὶ τιμωρεῖται, καὶ τὸ: ὑχὶ θεὸς θέλων ἀνομίαν σὺ εἶ: ἐμίσησας πάντας τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν: ἀπολεῖς πάντας τοὺς λαλοῦντας τὸ ψεῦδος. ὁ δὲ ἄνθρωπος, τῇ ἑαυτοῦ ἐλευθερωτάτῳ ἑαυτοῦ, καὶ αὐτεξουσίᾳ φυσικῇ ἀπαραλλάκτῳ δυνάσει, βυλήματι ἥμαρτεν: ἀναπεισθεὶς καὶ ἐπωθεὶς ὑπὸ τοῦ σατανᾶ: ὑφ' οὗ καὶ ἀνετράπη, καὶ αὐτῷ ἀπηκονίσθη.

Ἆρ' οὖν κτίσις ἐστὶ τῆς διεφθαρμένης τοῦ ἀνθρώπου οὐσίας ὁ σατανᾶς;

Διαφορά ἐστιν οὐσίας καὶ ἁμαρτίας. Ἡ μὲν γὰρ οὐσία, τοῦ θεοῦ μόνου ποίημα ὑπάρχει: ὃς, κτίσας πάντων ἐστὶν, ὅσα ἐστὶ, καὶ καθ' αὑτὰ ὑφίστατο. Τῆς δὲ ἁμαρτίας, ὁ σατανᾶς αἴτιός ἐστιν: ἥτις οὐκ ἔστιν οὐσία, ἔτι καθ' αὑτὴ ὑφίστατο, ἢ τι καθ' ἑαυτὸ ἐπικῶς ἐστιν: ἀλλὰ παρυπόστη τῇ οὐσίᾳ, καὶ διαφθορεὺς

ψαλ. ε.

auersio à Deo, vt ex sese, bonum spirituale nec velit, nec se ad gratiam Dei praparare, oblatámue suis viribus apprehendere, possit. Et in reliquis inferioribus viribus et sensibus omnibus, contumacia aduersus Deum.

Quæ est causa huius corruptionis?

Non Deus, qui nec vult, nec facit peccatum, nec ad illud impellit: sed odit illud, prohibet & punit, iuxta illud: Non volens Deus iniquitatem tu es: odisti omnes, qui operantur iniquitatem, & perdes omnes qui loquuntur mendacium. Verùm homo sua liberrima voluntate peccauit, persuasus & impulsus à Satana, & à quo euersus est, & factus ipsius imago.

Ergo ne Satan creator est substantiæ corruptæ hominis?

Diuersa sunt, substantia & peccatum. Substantia, solius Dei opus est, qui est creator omnium rerum, quæ sunt, & per se subsistunt. Satan author est peccati, quod non substantia, nec per se subsistit, aut per se est aliquid positiuè: sed est accidens in substan-

φθορὰν αὐτῇ εἰργάσατο. Διὸ ἀδὲ ἀ-
σίας ἴνος ὁ σατανᾶς ἐστι ποιητὴς: ἀλ-
λὰ θεοκτίστε λυμεὼν ἀσίας, Ϛ διαφθορεύς.

stantia, eiusq; corruptio. Ideoq; Satan non substantiæ alicuius est creator, sed substantiæ, à Deo creatæ, deprauator & corrruptor.

Ἔρα ἐστὶν, ἢ μᾶλλον ἦν, ἡ ἐξαρχῆς δικαιοσύνη, σύμφυτος: ἢ κ) συμβεβηκός;

Ἐν τῇ σχολαστικῇς Ματριβῇς, τὸ ζήτημα ἐγυμνάσθη: ὅ, ἡ Μάνοια: πότερον ἐκείνη ἡ δικαιοσύνη, μεθ' ἧς ὁ πρῶτος ἄνθρωπος κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐκτίσθη, αὐτὴ ὑπῆρξε τῆ ἀνθρώπε ἡ ἀσία Ϛ ὕπαρξις: ἢ μόνον, ἰδιότης τῆς ἀσίας ἦν: Ϛ ἔτω, κόσμος μόνον, κ) χάρισμα ἔξωθεν τῆς Φύσεως, Ϛ συμβεβηκὸς χωρισὸν: ὃ, χωρὶς τῆς τῆ ὑποκειμένε, εἴτεν τῆς Φύσεως αὐτῆς, Φθορᾶς Ϛ βλάβης, ἐνυπάρχειν, ἢ μὴ ἐνυπάρχειν, ἐδυνήθη. Ὡς δὴ τὸ αὐτὸ ζήτημα, Ϛ ἐφ' ἡμῶν ῥιπτάζεται.

Est ne, aut fuit potius, iusticia originalis, connaturalis: an vero Accidentalis?

In Scholis hæc Quæstio fuit agitata, & hoc voluerunt: num illa iusticia, in qua homo primus fuit ad imaginem Dei conditus, ipsa fuerit hominis substantia & essentia: vel saltem proprietas essentiæ, & sic ornatus tantùm quidam, & donum extra naturam, & accidens separabile, quod præter subiecti & naturæ ipsius corruptionem & violationem, adesse vel abesse potuerit. Sicut hæc eadem Quæstio, hodie quoq; agitatur.

Οἱ μὲν ἐν τῇ σχολῇς θεολογῆντες, κ) τὸν μοναδικὸν ἀσκῆντες βίον, ἔφασι: τῶν πρώτων δικαιοσύνη, ἐν ᾗπερ ὁ πρωτοπάτωρ ἐκτίσθη, συμφυῆ ὤφειλεν ἦναι: ἀλλὰ μόνον κόσμε τάξιν ἐπιέχειν. Ὥστε λέγεσιν, ἀποβληθέσης τῆς εἰκόνος ἐκείνης Ϛ θεῦ, τὰ Φυσικὰ μεῖναι ὁλόκληρα κ) ἀκέραια. Καὶ ἔτι, ἃ μόνον περὶ τῆς ἀσίας Ϛ ἀνθρώπε: ἀλλ' ἤδη κ) περὶ τῶν ποιοτήτων, ἰδιωμάτων, κ) δυνάμεων, τῆς ἀνθρωπίνης Φύσεως, ἐξακέεσιν.

Scholastici & Monachi negant, iusticiam originalem, in qua primus homo fuit conditus, fuisse connaturalem, sed tantum ornatum quendam. Ideoq; dicunt, post amissam imaginem illam Dei, naturalia mansisse integra. Quod non tantùm de substantia hominis, verùm etiam de qualitatibus, proprietatibus & viribus humanæ naturæ, intelligunt.

Ἐντεῦθεν φάσκουσιν, ἄνθρωπον, ἢ ἔτι ὑπολοίπῳ κέκτηται δυνάμει, ἱκανῶς ἔχειν πληροῦν τὸν νόμον Θεοῦ: καὶ τὸν θεὸν ἀγαπᾶν ὑπὲρ πάντα. Τὸν λόγον παρακαλεῖν, καὶ ἠρεμόνα εἶναι, ὅπῃ τὰ βέλτιστα. Τῷ λόγῳ ὑπαγορεύοντι, δύνασθαι αἱρεῖσθαι & πρᾶξαι τὸ ἀγαθόν. Κἀντεῦθεν, τὸ θεὸν ἀνθρώπῳ, ποιοῦντι τὸ ἐξ' ἑαυτῷ δύναμιν, ἀψευδέστατα δίδοναι χάριν. Τὴν ἀνθρωπείαν θέλησιν, ἐκ τῶν φυσικῶν, καὶ μονωτάτων, δύνασθαι ἑαυτὴν διαθεῖναι, τῷ ποιεῖν τὸ ἐξ' δύναμιν, πρὸς ὑποδοχὴν τῆς χάριτος: διὰ συμμόρφου τῷ ὀρθῷ λόγῳ ἐνεργείας, ἠθικῶς καλῆς ὅσης: καὶ λοιπὸν ἰσχύειν ἐκ τούτων, ἀγαπᾶν τὸν θεὸν ὑπὲρ πάντα. Ἐνθένδε, ἡ δικαίωσις, καὶ ἡ πρὸς ἀξίαν, παρὰ Λατίνοις μισθαποδοσία.

Et hinc affirmant, hominem suis viribus, quas adhuc habet reliquas, Legem Dei posse implere, Deum diligere super omnia, Rationem deprecari ad optima, Ex dictamine rationis posse eligere, & facere bonum. Et hinc Deum homini, facienti quod in se est, infallibiliter dare gratiam. Hominis voluntatem ex puris naturalibus posse se disponere, faciendo quod in se est, ad susceptionem gratiæ, per actum conformem rectæ rationi, qui est moraliter bonus, adeoq; Deum posse ex illis diligere super omnia. Hinc & meritum congrui & condigni.

Οὕτως ἓν, ὡς δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων, τὴν προγονικὴν δικαιοσύνην, μόνον ἐξέδωκαν κόσμον τινὰ τῆς φύσεως, δῶρα ἔξωθεν προσγεγονημένα, καὶ φιλοσοφικὸν σύμβαμα: οἷον χωρὶς φθορᾶς τῆς φύσεως ἀποβάλλεσθαι δυνηθῆναι: καθάπερ, εἴ τις τὴν ἐπὶ κεφαλῆ τετυφερᾶς & χαριτοκοσμήτου παρθένου στέφανον ἀφέλοιτο. Ἦν αἵρεσιν καὶ οἱ Πελαγιανοὶ ἐνέσπειρον.

Et ita iusticiam originalem intellexerunt tantùm de ornatu quodam naturæ, externis donis, & accidente Philosophico, quod sine naturæ corruptione, amitti potuerit: sicut corona de capite virginis aufertur. Quæ Hæresis quoq; fuit Pelagianorum.

Ἔμπαλιν, ἐφ' ἡμῶν σήμερον, ὅσοι τὴν ζήτησιν ταύτην ἐξ ὑπαρχῆς ἀνεσκάλδυσαν, εἰς ὑπερβολὴν ἐκκλί-

Hoc nostro seculo, qui Quæstionem hanc denuò moverunt, in excessu peccant. Sic enim peccatum originis definiunt: quod

ἐκκλίνουσιν: ἴστωσί πως τὴν προπατορικὴν ἁμαρτίαν οὐσιῶδες εἶναι, αὐτὴν τὴν κυρίως εἶναι, αὐτὴν τὴν διεφθαρμένην τοῦ ἀνθρώπου φύσιν: αὐτὴν τὴν τοῦ διεφθαρμένου ἀνθρώπου οὐσίαν, ἢ ὕπαρξιν. Καὶ τὴν ἁμαρτίαν τὴν προπατορικὴν, εἶναι αὐτῆς τῆς τοῦ ἀνθρώπου ὑποστάσεως, καὶ μέρους τῆς οὐσίας αὐτοῦ. Ὡς δ' ἄντως ἀναπαλιν, τὴν ἐξ ὑποστάσεως δικαιοσύνην.

quòd propriè sit ipsa corrupta hominis natura, essentia vel substantia ipsa, corrupti hominis. Et peccatum originale, esse de ipsa hominis essentia & partem substantiæ eius. Ita etiam econtrà iusticiam originalem.

Περὶ τῶν ὀνομάτων τοίνυν, τῶν φύσις καὶ οὐσία, ἰστέον: αὐτὰ ἄμφω, τῇ κυρίᾳ καὶ πρωτοθέτῳ ἑαυτῶν σημασίᾳ, τὸ αὐτὸ εἶναι, καὶ σημαίνειν: ὅπως τὸ σῶμα, καὶ ἡ ψυχὴ, καὶ ἄνθρωπος: καθὼς ὑπὸ θεοῦ ἐκτίσθησαν καὶ ἐπλάσθησαν, καὶ λοιπὸν, εἰδικὸν σημαίνειν δεικτίσειν, τοιοῦτον, ἄνθρωπον: ὃ ἐστι: τὸ σῶμα, ἐκ χοὸς γῆς ἐπλασμένον: καὶ ἐνεφυσήθη αὐτῷ παρὰ θεοῦ πνοὴ ζωῆς λογικῆς καὶ ἀθανάτου, ἰακώβου, γ'. Πᾶσα φύσις θηρίων τε καὶ πετεινῶν, ἑρπετῶν τε καὶ ἐναλίων, δαμάζεται καὶ δεδάμασται τῇ φύσει τῇ ἀνθρωπίνῃ. ὅτως, ὁ Χριστὸς λέγεται φύσιν ἀνθρωπίνην ἀναλαβεῖν: τοιοῦτον, σῶμα καὶ ψυχὴν ἀνθρώπου. Οὕτως, ἡ λέξις τῆς οὐσίας ἀνθρώπου, τὸ δυνάμενον καὶ ἔστιν, ἐξ οὗ συνίσταται ὁ ἄνθρωπος: ὅ ἐστιν, ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα, ἅπερ ἄνθρωπος: ὅπως ἄμφω, θεοῦ κτίσμα ὑπάρχει.

Quod igitur ad vocabula, Natura & substantia, attinet: sciendum est, vtrag in sua propria & natiua significatione, idem esse, velle & significare, quod corpus & anima hominis sicut à Deo sunt condita & creata: & sic, speciem à Deo creatam, hoc est, hominem: cuius corpus è terræ puluere est creatum, eiq spiraculum vitæ, id est, animæ rationalis, immortalis, à Deo est inspiratum. Iacobi 3. Omnis natura bestiarum & volucrum: & serpentum & cæterorũ, domantur & domita sunt à natura humana. Sic Christus dicitur naturam humanam assumpsisse, hoc est, corpus & animã hominis. Sic vocabulũ substantiæ hominis, id significat & est, ex quo homo consistit, nempe, anima & corpus hominis, quorum vtreq à Deo sunt creata.

Ἔπειτα, τὸ φύσις ὄνομα, εἰς πολύτροπα, ἰδι-

Deinde vocabulum Natura,

τα, ἰδιότητι, ἤθη, ἁμαρτάνειν. ὡς σοφίας. ζ'. Ἐμοὶ δέδωκεν ὁ θεὸς τῶν ὄντων γνῶσιν ἀψευδῆ: εἰδέναι ΦΥΣΕΙΣ ζώων, καὶ θυμοὺς θηρίων. οἷον καὶ τὸ Ἀριστοτέλους δ'. ἠθ. μεγ. ς'. ἐστὶ: τὸ μὲν ἔθος, ἄλλῳ ἔθει κεκρίσθαι: ἡ δὲ φύσις, οὐδενὶ κεκρίσθαι. Καὶ βραχίων, ζ'. ἠθ. νικομ. ί. ῥᾷον, ἔθει μεταπεπτωκέναι, φύσεως. Καὶ τὸ μιμαύδρας: φύσει γυνὴ δυσήνιόν ἐστι, καὶ πικρόν.

Κατὰ δὴ τοῦτο τὸ σημαινόμενον, εὖ λέγεται: φύσιν, ἀνθρώπου εἶναι, ἁμαρτάνειν: καθὼς δὴ φύσις, ἕτερον ἰδιότης, ἐστὶν: αἰλούρου μὲν, θηρᾶν μῦς: λύκου δὲ, ὀπίσω λεύειν, ἁρπάζειν, διαφαγεῖν, καταθύειν, τὰ τοιαῦτα.

Ὅσον ἐν τοῖς τὸ προκείμενον: πάμπολυ, τὸ διάφορον τῆς ἀνθρώπου ἁμαρτίας διεφθαρμένης οὐσίας, καὶ αὐτῆς τῆς οὐσίας, ἧς ἐν τῷ ἀρχεκάκῳ ἁμαρτίας. Οὐ γὰρ μόνον ὁ Ἀδὰμ, πρὸ τοῦ παραπτώματος, πλάσμα θεοῦ ἦν: ἀλλ' ἔτι καὶ σήμερον, εἷς ἕκαστος διεφθαρμένος ἄνθρωπος, ὅσον πρὸς τὴν οὐσίαν, θεοῦ πλάσμα ἐστὶ κτίσμα ἐστί. Φησὶ γὰρ ἴωβος ί. Αἱ χεῖρές σε, κύριε, ἐποίησάν με. καὶ ἔπλασάν με ὅλον κύκλῳ: Μνήσθητι, παρακαλῶ, ὅτι πηλόν με ἔπλασας. Καὶ ὡς, ὥσπερ γάλα, με ἤμελξας: καὶ ἔπηξάς με ἴσα τυρῷ; Δέρμα καὶ κρέας με ἐνέδυσας: ὀστέοις καὶ νεύροις συνέρας με συνῳκοδόμησας. ψαλ. ρλθ'. πάμπολλα κεῖται.

Εἰ

pro qualitate & proprietate accipitur. Sapientiæ 7. Deus dedit mihi scientiam veram, vt sciam NATVRAS animalium, & iras bestiarum. In quam sententiam & Horatius dicit: Naturam expellas furca, tamen vsq; recurret.

In hac significatione rectè dicitur, hominis naturam esse, peccare. Sicut natura felis, hoc est, proprietas, est, capere mures. Lupi natura est, insidiari, rapere, dilaniare & deuorare ouiculas.

Quod igitur ad rem ipsam attinet, ingens est discrimen, inter substantiam hominis peccato corrupti: & ipsam corruptionem, hoc est, peccatum originis. Nam Adam, non solùm ante lapsum, creatura Dei fuit: sed etiamnum hodie, corruptus quilibet homo, quo ad substantiã, Dei opus est & creatura. Sicut Iob dicit: Manus tuæ Iob. 10 Domine fecerunt me, & plasmauerunt me totum in circuitu. Memento quæso, quòd sicut lutum feceris me: nónne sicut lac, mulsisti me, & sicut caseum, me coagulasti? Pelle & carnibus vestisti me: ossibus me & neruis compegisti. In quam sententiam & Dauid, Psal. Si 139. plurima habet.

Εἰ τοίνυν οὐδὲν διαφέρουσιν ἀλλήλων, ἄνθρωπος διεφθαρμένος, καὶ ἡ ἀδαμοπαραδοτος ἁμαρτία: τί, τὸ ἐπόρισμον; ἢ ὁ θεὸς κτίσης ἔσται, καὶ ἔστι, καὶ αἴτιος, τῆς πρώτης ἁμαρτίας: ἢ, ἐπεὶ τὸν διάβολον ἡ ἁμαρτία ἤδη πρωταίτιον ἔχει: μεταξὺ τούτων (ὡς ἐκεῖνοι φαντάζονται) καὶ ὃς διεφθαρμένος ἀνθρώπος, οὐδὲν διαφορόν ἐστι: κινδυνεύει πάντως, τὸν διάβολον, τοῦ τῆ ἁμαρτία διεφθαρμένου ἀνθρώπου δημιουργὸν εἶναι: τουτέστι, τῶν ψυχῶν τε καὶ σῶμα αὐτοῦ κτίσαι. Ὅπερ, βλασφημίας οὐκ ἐλάττους.

Πρὸς δὲ, διασολλὼ αὐτὴ πιεῖται ἡ θεόσδοτος χαρὰ διεφθαρμένου ἀνθρώπου, καὶ φθορᾶς, ὅ ἐστι, τῆς παραδεικτικῆς λώβης, ὡς φωμ. ζ. οὐκ ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ: ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία. βλέπω ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου: ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου. καὶ φωμ. ς. μὴ βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι: εἰς τὸ ὑπακούειν αὐτῷ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ. Ἐκ τούτων δὴ ζωγράφεται: τὴν ἐξαρχὴν τῆς ἁμαρτίας, οὐκ εἶναι οὐσίαν: ἀλλ' οὐδὲ μέρος τῆς οὐσίας ἀνθρώπου. Εἰ δ' οὐκ ἔστι τῆ ἁμαρτίᾳ λελωβημένου ἀνθρώπου οὐσία: ἐξ ἀνάγκης ἕπεται, συμβεβηκὸς εἶναι.

Ὅτι, εἰ ἡ πρώτη δικαιοσύνη, καὶ ἡ πρώτη ἁμαρτία, ἀπλῶς εἰσι ὄντως ὑπάρξεις, ἢ οὐσία; καὶ (ὡς αὐτοῖς

Si igitur inter hominem corruptum, & peccatum originis, nullū est discrimen: aut Deus creator erit, & est, ac author peccati originis: aut: cùm peccatum originis à Diabolo proficiscatur: inter hoc autem, (iuxta illos) & hominem corruptum, nullum sit discrimen: sequitur, Diabolum corrupti hominis creatorem esse, hoc est, animam & corpus eius creasse. Quod blasphemia non caret.

Adhæc, Scriptura sacra distinguit ipsa, inter corruptum hominem, & corruptionem, quæ est peccatum originis. Rom. 7. Non ego operor illud, sed quod IN ME habitat peccatū. Video aliam legem IN membris meis, &c. Rom. 6. Non dominetur peccatum IN mortali vestro corpore, ad obediendum concupiscentijs eius.

Hinc ergo sequitur, peccatum originis non esse substantiam, nec etiam partem substantiæ hominis. Quòd si non est corrupti hominis substantia, necessariò sequitur, accidens esse.

Quòd si iusticia originalis, et peccatū originale, simpliciter sunt hominis essentia siue substantia:

&

τοῖς δοκεῖ) εὖ, κυρίως, & γραμματικῶς, λέγεται: ἐδεμίαν παντελῶς εἶναι τῆς διεφθαρμένης ἀνθρώπου φύσεως & οὐσίας, & τῆς ἐξ ἀρχῆς ἁμαρτίας, διάφασιν: τί, τὸ ἐντεῦθεν ἀκφυόμενον; τὸ, τὸν ἄνθρωπον, τῆς ἐν ἀρχῇ δικαιοσύνης ἐκπεσόντα, & ἄνθρωπον εἶναι πεπαυσθαι (ἐξέπεσε γὰρ τῆς ἰδίας οὐσίας δῆτα) καὶ ὅτι νῦν ἔτι, καὶ βάλησιν (τετέστι ψυχὴν) ὅτε σῶμα, καρδίαν, ἢ ἀλλότι τῶν πάντων, ἃ ἐστι τῆ ἀνθρωπίνης φύσεως, ὑπεσώσαθαι. Τῆς γὰρ οὐσίας καθαιρεθείσης: τῶν αὐτῇ ὑπαλλόντων, οὐδὲν ἔτι ὑπόλοιπον.

Οὕτως ἂν (ὡς καὶ φθάσαντες εἴπαμεν) & μὴ σατανᾶ, αἰτίαν τῆς ἁμαρτίας ὑπάρξαντος: ἀναμέσον δὲ τῆς πρωτοτύπου ἁμαρτίας, καὶ τῆς & μεταλλαγμένης αὐτῇ ἀνθρώπου φύσεως, οὐδόλως διαφόρου οὐδενὸς φασκομένης: πᾶσα ἀνάγκη, τὸν σατανᾶν, τὴν ἀνθρωπίνην οὐσίαν, εἶναι νῦν ὅσον τοιχάνει, πρῶτον καινοτομήσαντα, καὶ κτίσαντα. ἣν πλάνην οἱ μανιχαῖοι ἐνεχείρησαν: οἵτινες, περὶ Παύλου εὑρίσκοντες τὰς λέξεις ταύτας: παλαιὸς καὶ καινὸς ἄνθρωπος, ὁ ἔξω & ἔσω ἄνθρωπος, σὰρξ & πνεῦμα: οὐκ ἐνόησαν, αὐτὰς ὑπάρξεται εἶναι, ποιότητος σημαντικὰ: ἀλλ' ὑπὲρ οὐσίαν παρήνεγκαν: καὶ λοιπὸν δύο θεὸς, οὐσιῶν ὑποστάτας ἐπραγματεύσαντο, ἀγαθὸν & πονηρόν.

Ἀλλὰ

&, sicut ipsi loquuntur, rectè, propriè & Grammaticè hoc dici, nullum prorsus esse discrimen, inter corruptam hominis naturam, eiúsque essentiam, & peccatum originis: sequitur, hominem, amissa iustitia originali, hominem esse desyisse. Quia substantiam suam amisit, nec amplius mentem, nec voluntatem, hoc est, animam, nec corpus, cor, aut quicquam, quod est humanæ naturæ, retinuisse. Destructa enim substantia, nihil est reliquum, quod ad illam pertineat.

Et sic, quod anteà quoq; dictum est, cùm Sathan author sit peccati: inter peccatum autem originis, & naturam hominis corrupti, nullum prorsus sit discrimen: necessariò sequitur, Satanam substantiæ hominis, qualis iam est, authorem & creatorem esse. Quæ Hæresis fuit Manichæorum, qui, cùm in Paulo legerent hæc vocabula: vetus & nouus homo, exterior, interior, caro, spiritus: non intellexerunt, Epitheta esse, qualitatem significantia: sed ad substantiam retulerunt. Ideoq; duos Deos creatores substantiarum, confinxerunt: Bonum & Malum.

Verùm

Ἀλλὰ μὴν, ὁ δύο ἄνθρωποί εἰσιν, ἢ οὐσίαι διάφοροι: ἀλλὰ εἷς, καὶ ὁ αὐτὸς, ἄνθρωπος, ἀριθμῷ καὶ ὑποκειμένῳ: καὶ μόνοις διαφόροις καταστάσεσι, ποιότησι, καὶ ἐπιτηδεύμασι.

Ἡ δικαιοσύνη ἐν ᾗ γεγονικῇ, οὔτε ψυχή ἐστιν, οὔτε σῶμα, ἢ ὑπῆρξέ ποτε τούτων: ἀλλ' ἦν ἐντελέχεια, ὅλος μέρεια, καὶ ἐπιτηδειότης, ἢ φυσικὴ δύναμις, ὅλου καὶ ἀνθρώπου: εἴτουν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἢ οὐσίας: καὶ πασῶν τῶν αὐτῆς δυνάμεων. ἦν μόνοις γε ἐξ ὑποθέσεως, καὶ ἀποβληθῆναι δυνατή: καθάπερ δὴ (ὡς μή ποτ' ὤφελεν) ἀπεβλήθη: καὶ ταύτῃ γε, συμβεβηκὸς ἦν. Ἔστι γὰρ, οἷον; οὐχ οἷον (ὡς τὰ παρὰ τοῖς Φιλοσόφοις) χωρὶς τῆς ὑποκειμένου φθορᾶς ἀπογενέσθαι ἄν. Ἐντεῦθεν γὰρ, ὑπερμεγέθης ἐπηκολούθησε πτῶμα: ἡ δηλονότι ἁμαρτία. ἡ κατάπτωσις: φθορὰν ἐργασαμένη πασῶν τῶν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ δυνάμεων: τῶν τε ἀνωτέρων, καὶ τῶν κατωτέρων: ἀλλ' ἤδη ἕτως ἔτι εὐχώλιστος καὶ παθητός, ἕως: ἀλλὰ συμπάσας αὐτὰς τὰς δυνάμεις, καὶ τὴν ἰσχὺν ὅλην, τὰς ἀνωτάτας τε καὶ κατωτάτας, διαλαβεῖν: καθάπερ φάρμακον δηλητήριον πεπωκὼς, ἢ λέπρα, ὅλου καὶ σώματος, καὶ τῶν καθ' ἓν μελῶν, καταδυναστεύῃ: ὥστε μηδὲν ὑγιὲς ἔτι ἐν αὐτῷ ὑπολείπεσθαι. Οὕτως ἡ ἐρημία ἁμαρτία, κακόν ἐστι, καὶ διαφθορὰ, καὶ ἀνθρώπου διόλου:

κ

Verùm non duo sunt homines, aut substantiæ diuersæ: sed vnus & idem homo, numero & subiecto, secundum diuersos status, qualitates, & studia.

Iustitia igitur originalis, nec anima, nec corpus est, aut fuit vnquam: sed fuit perfectio, integritas & proprietas, vel potentia naturalis, totius hominis, siue naturæ vel essentiæ humanæ, omniumq; eius virium. Quæ tamen conditionalis fuit, & amitti potuit. Sicut, proh dolor, amissa est lapsu primorum parentum. Et sic fuit accidens. Non autem tale Philosophicum, quod citra corruptionem subiecti abesse potest. Hinc enim ingens secuta est ruina, peccatum nempe originis, quod corruptio est omnium virium hominis, superiorū et inferiorum, quod iam nō ita facilè ab homine separari potest, sed peruasit omnes hominis potentias ac vires, summas & infimas: sicut venenum hausturn, aut lepra, totum corpus, & omnia eius membra, vt nihil sani in eo remaneat. Ita peccatum originis, malum est, & corruptio totius hominis, in

καθ' ὅτι τῇ ψυχῇ (τοῦτέστιν, ἐν τῷ νῷ, καὶ τῇ βουλήσει) καὶ καρδίᾳ, πάσαις τε ταῖς λοιπαῖς δυνάμεσι. Παραπλησίως δεῖ τι, ὥσπερ, ἡνίκα κόρης τις, τὸ τῆς παρθενίας ἄνθος ἅπαξ ἀπολωλεκυῖα: τῇ φθορᾷ παρεδέξατο, καὶ εἰς τὸ σῶμα, & εἰς τὴν ψυχήν: καὶ μαίνασθαι ἀπόβασα, μυρίαις ἐρρίπτωται πορνείαις: μόνη μὲν αὐτῇ τὸ σῶμα, ἡ ψυχὴ, ἡ καρδία, τἆλλα: σκηλιδώθη ἅπαντα, καὶ διεφθάρη: μηδενὸς ἔτι τῶν ἐν αὐτῇ, ὑγιαίνοντος ἀκεραίου καὶ εἰλικρινοῦς.

in anima, hoc est, in mente & voluntate, in corde & omnibus reliquis viribus. Quemadmodum cùm virgo, amissa virginali pudicitia, corrumpitur animo & corpore, violata pudicitia, & fit prostibulum. Manet quidem corpus, anima, cor, &c. sed omnia sunt vitiata & corrupta, nihil amplius remanet integrum aut sincerum.

Ποῖος ἂν νῦν ὁ ἄνθρωπός ἐστιν, ἀπολέσας τὴν εἰκόνα τοῦ θεοῦ;

Μένει μὲν ὁ αὐτὸς ἐκεῖνος, ὁ ἀπ' ἀρχῆς πλασθείς, ὅσον πρὸς τὴν ὑσίαν: ἔχων τὸ αὐτὸ σῶμα, καὶ τὴν αὐτὴν ψυχὴν, τἆλλα ἐν ἀρχῇ πεποιημένα. Ἠλλοίωται (φεῦ) ἐξαλλαγεὶς ἐκεῖνος, τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ΘΕΟΥ χερσὶ πλασθέντος, Ἀδάμου: εὐδαιμία γὰρ ἔτι τοῦ θεοῦ γνῶσις, ἐν τῷ ἀνθρωπείῳ νῷ, μετὰ τὸ τῶν πρωτοπατόρων πτῶμα ὑπολοιπὸς ἐστιν: ἀλλ' αὐτοσκώμασαν τυφλότης, σκοτία, καὶ ἄγνοια τοῦ ΘΕΙΟΥ. Ἐν δὲ αὖ τῷ βουλήματι, εὐδαιμία ἔτι πρὸς ΘΕΟΝ ἀπιστροφὴ, καὶ ὑπακοὴ: ἀλλ' ἀποστροφὴ καὶ παρακοή: καὶ πάσαις τοῦ δυνάμεσιν ἀπόνοια, καὶ καταφρόνησις τοῦ ΘΕΟΥ, καὶ τοῦ νόμου αὐτοῦ.

Ἅπερ

Qualis igitur iam homo est, amissa Dei imagine?

Manet quidem ipse homo, qui ab initio est creatus, quo ad substantiam, retinens idem corpus, eandemq; animam, quæ ab initio sunt creata: sed quantum mutatus ab illo Adam, qui ab initio à DEO est creatus? Nulla enim amplius Dei noticia in intellectu hominis, post lapsum primorum parentum est reliqua: sed in huius locum successerunt, cæcitas, tenebræ & ignorantia DEI. In voluntate, nulla ad DEVM conuersio et obedientia: sed auersio & inobedientia. Et in omnibus viribus, contumacia aduersus DEVM,

&

Ἄνθρ ἐστὶ, ἢ λέγονται, ἁμαρτία, περιτομὴ.

Πῶς δ' ἐξ ὑπαρχῆς ἦδε ἡ θεοειδὴς εἰκὼν πάλιν ἐγγίνεται τῷ ἀνθρώπῳ;

Δεῖ θεοῦ δωρεᾶς, ἀκέσεως, ἀναμορφώσεως, ἤτοι ἀνακαινίσεως.

Πῶς ἔστι γίνεται;

Τοῦ θεοῦ τὸ ἔργον ἔστιν· ὃς, καθάπερ ἐξ ἀρχῆς τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ ἐποίησεν· οὕτω δὴ καὶ ἀναγεννᾷ τῷ πνεύματι ἀναμορφοῖ αὐτὸν τῷ πνεύματι τοῦ νοὸς· κτίζων καρδίαν καινὴν, καὶ πνεῦμα καινὸν· οὐκ ἐξαιρῶν, ἢ ἀποτρίβων, καὶ ἀφανίζων, τὴν τῆς καρδίας οὐσίαν· ἀλλὰ μεταλλάττων αὐτῆς τὸ φρόνημα, καὶ ἐνεργείας ἀλλάττων· ἵνα δηλαδὴ τὸν θεὸν ἐπιγνῶναι ἄρξηται, πεποιθέναι ἐπ' αὐτῷ, ἀγαπᾶν, ἐπικαλεῖσθαι, αὐτῷ τε ὑπακούειν. Ὧν πάντων, ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, ἀρχὴ τίνα ἐστὶ γινομένων ὁρᾶν· ἐν ᾧ τῷ μέλλοντι, τελείωσις ἐπιγνώσεται· ὅπου τὸν θεὸν ὀψόμεθα πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καθώς ἐστι, καὶ ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα, 1. Κορ. ιγ'. καὶ 1. ἰω. γ'.

Τίνα τὰ μέσα, οἷς τὸ ἅγιον πνεῦμα χρῆται· ὅτε ἄνθρωπον ἀναγεννᾷ, καὶ τὴν ἑαυτοῦ ἀπολωλεκυῖαν εἰκόνα, ἐν αὐτῷ ἀνακτίζῃ;

Ἡ διακονία τοῦ κηρύγματος, καὶ τῶν ἁγίων

& Legem ipsius. Quæ sunt, & dicuntur peccatum originis.

Quomodo reparatur ista Dei imago in homine?

Opus est instauratione, reparatione, regeneratione seu renouatione.

Quomodo id fit?

Dei hoc opus est: qui, sicut ab initio hominem ad suam imaginem creauit: ita per Spiritum sanctum regenerat, renouat eum spiritu mentis, creans cor nouum, & spiritum nouum, non exempta aut deleta, vel in nihilum redacta, cordis substantia: sed vt aliter sit affectum, & mutetur: nempe vt Deum agnoscere incipiat, confidere illi, diligere, inuocare, eiq; obedire. Quæ omnia, in hac vita inchoantur, in altera verò futura vita perficientur: vbi videbimus Deum facie ad faciem, sicuti est, & similes ei erimus, 1. Iohan. 3.

Quibus mediis vtitur Spiritus sanctus, quando hominem regenerat, & imaginem sui amissam, in eo reparat?

Ministerio verbi & Sacramen-

ἁγίων μυστηρίων. Τὸ γὰρ βάπτισμα, λέγεται λουτρὸν, παλιγγενεσίας, καὶ ἀνακαινώσεως πνεύματος ἁγίου: ὃ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, Τίτ. γ'. Καὶ Ἰακώβου α'. Βουληθεὶς ἀπεκύησεν ἡμᾶς, λόγῳ ἀληθείας: εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς ἀπαρχήν τινα τῶν αὐτοῦ κτισμάτων,

Καταισκευάζεται ἔτι ἔτι;

Ἐκχεῶ ἐφ' ὑμᾶς (φησὶ κύριος) καθαρὸν ὕδωρ: καὶ καθαρισθήσεσθε ἀπὸ πασῶν ἀκαθαρσιῶν ὑμῶν: καὶ ἀπὸ πάντων τῶν εἰδώλων ὑμῶν καθαριῶ ὑμᾶς: καὶ δώσω ὑμῖν καρδίαν καινὴν: καὶ πνεῦμα καινὸν δώσω ἐν μέσῳ ὑμῶν. Καὶ ἀφελῶ τὴν καρδίαν τὴν λιθίνην ἐκ τῆς σαρκὸς ὑμῶν: καὶ δώσω ὑμῖν καρδίαν σαρκίνην: καὶ τὸ πνεῦμά μου δώσω ἐν ὑμῖν: καὶ ποιήσω, ἵνα ἐν τοῖς δικαιώμασί μου πορεύησθε: καὶ τὰ κρίματά μου φυλάξησθε, καὶ ποιήσητε. ιεζεκ. λς'.

Ἐν οἷς αὐτὸς ἑαυτὸν ἑρμηνεύει ὁ προφήτης, ἤτοι ὁ κύριος διὰ τοῦ προφήτου: τί βούλεται τὰ μετενηνεγμένοις λέξεσι ταύτοις: Καρδία λιθίνη, καρδία σαρκίνη, πνεῦμα καινόν. Καρδίαν μὲν γὰρ λιθίνην, καρδίαν, ἁμαρτίας, τυφλότητα, θεοῦ ἄγνοιαν, καὶ εἰδωλολατρείαν, νοσοῦσαν, ἀπεκάλεσε, καὶ τούτοις μεμιασμένην: ὅτε ἀκούουσαν, ὅτε συνιεῖσαν, τὸ θεῖον ῥῆμα: ἀλλ' ἀπὸ θεοῦ ἀπεστραμμένην.

Καρδι-

mentorum. Baptismus enim dicitur lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abundè per Iesum Christum Saluatorem nostrum. Tit. 3. Et Iacobi 1. Voluntariè genuit nos, verbo veritatis, vt simus initium aliquod creaturæ eius.

Proba hoc amplius?

Effundam, dicit Dominus, super vos aquam mundam: & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & ab vniuersis idolis vestris mundabo vos. & dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in medio vestri. Et auferam cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneũ, et spiritum meũ ponam in medio vestri, & faciã, vt in præceptis meis ambuletis, et iudicia mea custodiatis, & faciatis illa. ezech. 36.

Quibus verbis, seipsum interpretatur Propheta, vel Dominus per Prophetam, quid velit Metaphoricis istis verbis: cor lapideum, cor corneum, spiritus nouus: nempe, per cor lapideum: cor, peccatis, cæcitate, ignorantia Dei, & idolatria infectum & contaminatum, quod verbum Dei nec audit, nec intelligit: à Deo auersum.

Per

Καρδίαν ὴ σαρκίνην, ϛ πνεῦμα καινὸν, καρδίαν, τῆς αὐτῆς μὲν οὐσίας ἔσων: Δι' ὃ ϛ πνεύματος ϛ ἁγίου ἤδη καινουργηθεῖσαν, ϗ ἀπὸ τῶν τῆς ἁμαρτίας ῥύπων ἐκκαθαρθεῖσαν: ἄλλως ἔχουσαν φρονήματος, ϗ μεταβαλλομένην: πρὸς θεὸν δηλαδὴ διατεθεῖσαν ἤδη: αὐτὸν ὁμολογοῦσαν, ϗ αὐτῷ πειθομένην, ϗ τὸ ἐπαγόμενον: Καὶ ποιήσω, ἵνα ἐν τοῖς δικαιώμασί μου πορεύησθε, ϛ ἐξῆς. Αὐτὸ ἔστι, ϗ Δαβὶδ αἰτεῖται, λέγων: Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ ὁ θεός: καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου.

Per cor verò carneum, & spiritum nouum: cor, substantia idem, sed iam per Spiritum sanctum renouatum, & mundatum à sordibus peccati, quod aliter est affectum & mutatum: videlicet, iam ad Deum conuersum, ipsum agnoscens, eiq; obediens, sicut additur: Et faciam, vt in præceptis meis ambuletis, &c. Hoc ipsum petit Dauid cùm dicit: Cor mundum crea in me Deus, & spiritum firmum innoua in visceribus meis. Psalm. 51.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ.

Τί σημαίνῃ τὸ θεῖνοια ὄνομα;

Τὸ θεωνεῖν, σημαίνῃ τὸ ἐπιμελῶς ἀί τινος, θεμιηθεῖσθαι, περονῆ πενθερὰ αὐτῆς: Θύγατερ, ἐ μὴ ζητῶ σοι ἀνάπαυσιν: ϛ θεωνοήσω σοι, ἵνα εὖ γένηταί τοι; Ἐντεῦθεν ἐπὶ θεὸν μεταφέρεται: ὡς παρὰ τῷ τ θεῷ Ἑβραίους γράφεται: ϛ θεὸς περὶ ἡμῶν κρεῖττόν τι θεωβλεψαιμένου. Ὅτι δηλαδὴ μεριμνᾷ ὑπὲρ ὑμῶν, φροντίζῃ, θεωορᾷται: ὅπως μή τι κακὸν ἡμῖν συμβήσεται, παρὰ τὴν αὐτοῦ εὐδοκίαν.

DE PROVIDENTIA DIVINA.

Quid significat Prouidentia?

PRouidere, significat, solicitè curare, prospicere, & consulere alicui. Sicut Nöemi ad nurum suam: Filia mea, quæram tibi requiem, & prouidebo, vt bene sit tibi. Hinc ad Deum transfertur, sicut author Epistolæ ad Hebræos: Deo pro nobis melius aliquid prouidente, &c. quòd scilicet pro nobis est solicitus, curat & prospicit: ne aduersi aliquid nobis accidat, absq; sua bona voluntate. Ruth. 3. Hebr. 11.

Ἀλλ' Ost'ne

Ἀλλ' ἔστι τοιαύτη παρὰ τῷ θεῷ προνοια;

Παντάπασι μὲν ἔν: καὶ πολλαὶ ἔδοξαν ἀποδείξεις. Πρῶτον μὲν ὁ κόσμος ἔστι μαρτυρεῖ: καὶ ἡ πάντων τῶν αὐτῷ ἐνορωμένων οἰκονομία, τάξις, διάκρισις, καλλονή: τὸ ποικίλον & μόνιμον τῶν εἰδῶν: αὐτὸς ὁ μικρόκοσμος ἄνθρωπος: ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, & αἱ ἐν αὐτῷ ἔννοιαι, θεὸν εἶναι γινώσκουσαι: τὸ διακριτικὸν τῶν καλῶν, & τῶν αἰσχρῶν: & τὸ, ἕνεκά τέ τοῦ καθ' ἕκαστον σκοπεῖσθαι: ἄπορ, ἀδύνατόν ἐστιν, ἀπὸ ταραχμάτος γενέσθαι: ἢ, ὡς ἂν τύχῃ, φέρεσθαι: ἀλλὰ μὴ μᾶλλον ὑπὸ ἐμφρονος & παντοδυνάμου αἰτίας συστῆναι, διοικεῖσθαι, συνέχεσθαι, κυβερνᾶσθαι: καθὼς ἐν τοῖς ἄνωθεν, ὅπου περὶ θεοῦ, ἐρρέθη.

Εἶτα ἡ, αἱ θεῖαι γραφαὶ τὸ αὐτὸ πιστοῦνται τοῦτο. Ἰωβ ιδ'. Ὀλιγόβιος, ὁ ἄνθρωπος: ἀριθμητὸν ἡ, οἱ μῆνες αὐτοῦ, παρὰ σοὶ εἰς χρόνον ἔθου, καὶ ὑ μὴ ὑπερβῇ. Ψαλ. ρλή. τὸ ἀκατέργαστόν μου εἶδον οἱ ὀφθαλμοί σου: καὶ ἐπὶ τὸ βιβλίον σου ἅπασαι ἡμέραι ἐγράφησαν αἱ μέλλουσαι, ὥσπερ ἐδὲ μιᾶς αὐτῶν ὄσης. ιερεμ. ί. Οἶδα, κύριε, ὅτι οὐχὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁδὸς αὐτοῦ: οὐδὲ ἀνδρὸς, τὸ πορεύεσθαι, καὶ κατορθοῦν πορείαν αὐτοῦ. Ἄλλα μαρτυρίαι. Ἀνθρώπους & κτήνη σώσεις, κύριε. Τῇ

Ψαλ. λέ. ις'. ιή.

Est'ne Prouidentia talis apud Deum?

Esse, multa testantur argumenta. Primùm hic mundus, & omnium, quæ in eo sunt rerum, dispositio, ordo, distinctio, pulchritudo: varietas & perpetuitas specierum: homo ipse μικρόκοσμος: mens hominis, & in ea, notitia de Deo: discrimen honestorum & turpium: & quod ad certos fines omnia sunt condita: quæ impossibile est temerè extitisse, aut fortuitò, & non potius, à mente sapiente, & omnipotente esse, regi, conseruari & gubernari. Sicut suprà in loco de Deo est dictum.

Deinde, testantur hoc ipsum sacræ literæ. Iob. 14. Breues dies hominis sunt, numerus mensium eius coram te est. Constituisti terminos eius, qui præteriri non poterunt. Psal. 139. Informe meum viderunt oculi tui, ac super librum tuum dies vniuersi scripti sunt, qui futuri erant, & nec vnus adhuc ex eis esset. Ierc. 10. Scio Domine, quia non est hominis via eius: nec viri, vt ambulet & gressus suos dirigat. Homines & iumenta seruabis Domine. Eius ordina-

Psal. 35. 7.

tione

Τῇ αὐτῇ δυνάμει συμμιγῆ τὰ πάντα. Καὶ· ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι. Καὶ· Ὑμῶν δὲ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς πᾶσαι ἠριθμημέναι εἰσί· καὶ μία τούτων οὐ μὴ ἀπόληται.

Τρίτον δέ, θαυμασοῖς τὸ αὐτὸ, καὶ ὑπερφυέσι θεοῦ ἔργοις, κατασκευάζεται· οἷον, ὅτι τὸν Νῶε, ὅτε τὸν καθολικὸν κατεκλυσμὸν, μόνων τῶν οἰκείων, καὶ τῶν λοιπῶν ζώων, ἐν τῇ κιβωτῷ (ἧς αὐτὸς ὁ κύβερνος ἐγίνετο ναυκληρῶν) τῶν ναῶν ἰθύνων, καὶ σῴζων τὰ κύματα καὶ θυέλλας τῶν ὑδάτων διεξάγων, ἔσωσε. Καὶ ὅτι τὸν Λὼτ, ἐκ τῶν Σοδόμων, πρὸ τῆς θερμοτάτης πυρκαϊᾶς ἐξεῦσατο. Ἔτι, τῷ θερμόθεν μάννα, οὗ γῆς Ἰσραὴλ τεσσαράκοντα ἔτη ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐχόρτασε. Τρεῖς Ἰουδαίους ἐφύλαξεν ἀπαθεῖς ἐν τῇ Βαβιλωνίᾳ καμίνῳ· καὶ τὸν Δανιὴλ ἐν τῷ λάκκῳ τῶν λεόντων.

Τί ἐστι προνοία;

Ἐνέργεια θεοῦ, ἥτινι δὲ μόνον πάντα βλέπει· τὰ τε παρελθόντα, καὶ τὰ παρόντα· καὶ δὴ καὶ τὰ ἡμῖν γλυκύτατα μέλλοντα προορᾷ· ἀλλὰ καὶ τὰς φύσεις πάσας τῶν ὄντων, ὧν αὐτὸς δημιουργός ἐστι, καὶ ἣν αὐτοῖς ἐνέθηκε τάξιν, σῴζει, καὶ κυβερνᾷ· καὶ τῷ ἀνθρωπίνῳ δὲ γένει, μάλιστά τε τῇ ἑαυτοῦ ἐκκλησίᾳ, ἔστι δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις κτίσμασι, πάντα τὰ ἀναγκαῖα προμηθεύεται· τοῖς μὲν ἀγαθοῖς παραμένων,

tione perseuerant omnia. Item: Pater meus operatur vsq; modò, & ego operor. Et: vestri autem capilli capitis omnes, numerati sunt: & nullus de his peribit. Iohan. 5. Matth. 10. Luc. 21.

Tertiò, hoc ipsum probant miranda Dei & extraordinaria opera: conseruatio Noah cum familia, & animantibus reliquis, in diluuio, per arcam: in qua Deus ipse fuit nauclerus, nauim gubernans, & seruans inter fluctus & procellas aquarum. Idem eripuit Loth è Sodomis, ante conflagrationem. Cibauit Manna Israëlitas, 40. annis, in deserto. Tres Iudaos seruauit illæsos, in fornace Babylonis. Danielem, in lacu Leonum. Gen. 19. Exod. 16. Dan. 3. 6.

Quid est prouidentia diuina?

Est actio Dei, qua non solùm omnia cernit, præterita & præsentia, & futura nobis, præuidet: verùm etiam naturas rerum à se conditas omnes, & ordinem à se conditum, conseruat & gubernat: ac generi humano, præcipuè verò Ecclesiæ suæ, deinde alijs quoq; creaturis, de omnibus rebus necessarijs prospicit, bonos iu-

μθμ, καὶ ἐπαμειώων: ταῖς ὃ πονηραῖς πεάξεσιν ὅρους ὑπέμθμ, ἐ δίκας ἐπάγων.

Τίς αἰτία τ προνοίας ἐστίν;

Ὁ θεὸς αὐτός. Ἀνθρώπους κ κτήνη σώσεις, κύριε, καὶ ψαλ. ογ'. Ὁ δὲ θεὸς, βασιλεὺς ἡμῶν πρὸ αἰῶνος, εἰργάσατο σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς. Πράξ. ιζ'. Ἐν αὐτῷ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν. Πάντα ἐν αὐτῷ ὑφέστηκεν.

Πόσοι, καὶ τίνες, βαθμοὶ ἢ τρόποι, τῆς προνοίας;

Τρεῖς. Οἱ τίνες; Ὁ μὲν πρῶτος, καθολικὴ ἂν προνοια κληθείη: καθ' ἣν ὁ θεὸς, ἅπασαν τὴν ὑφ' ἑαυτὸν κλιθεῖσαν φύσιν, καὶ τὰς ἐπὶ τὸ ἐνεργεῖν ὁρμὰς καὶ τρόπους τῆς φύσεως, ἀλώβητα σώζει ἐ ἀνέχει. λέγω δὴ τὰς κ τάξιν ἐούσας ἐν τοῖς ἐρανίοις κινήσεις: τὰς διαδοχὰς τῶν χρόνων: τὸ γόνιμον τῆς γῆς, ἐ τῶν ζώων: καὶ τὰ λοιπὰ, ὅσα πρὸς τὸ ζῆν χρήσιμα καὶ ἀναγκαῖα. Περὶ ἧς διέξεισιν ὁ ργ'. ψαλμὸς: τῆς δημιουργίας δηλαδή, κ διατηρήσεως τῶν ὄντων: ἐξ ἧς τὸ ἀῴδιον, τὸ παντοκρατορικὸν, τὸ σοφὸν, τὸ χρηστὸν, τὸ δίκαιον, ὃ θεῦ γνωστόν. Ψαλ. ρμδ'. οἱ ὀφθαλμοὶ πάντων, εἰς σε ἐλπίζουσι, κύριε: καὶ σὺ δίδως τὴν τροφὴν αὐτῶν ἐν εὐκαιρίᾳ. ματθ. ι'. Οὐχὶ δύο στρουθία ἀσσαρίου πωλοῦνται: καὶ

uans ac defendens, malas verò actiones determinans ac puniens.

Quæ est causa prouidentiæ?

Deus ipse. Homines & iumenta seruabis Domine. Psalmo 73. Deus autem Rex noster ante secula, operatus est salutem in medio terræ. Act. 17. In ipso viuimus, mouemur & sumus. Omnia in ipso consistunt.

Quot, & qui sunt gradus seu modi, prouidentiæ diuinæ?

Tres Qui? Primus, vniuersalis Dei prouidentia, nominari potest: Qua Deus vniuersam naturam à se conditam, & inclinationem & modum naturæ agendi, incolumem seruat & sustentat: videlicet ordinem regularem motuum in corporibus cœlestibus, vices temporum, fœcunditatem terræ, animantium, & alias res viriles & necessarias ad vitæ conseruationem. De qua loquitur Psal. 104. nempe, creatione & sustentatione rerum. Ex qua, æternitas, potentia, sapientia, bonitas, iustitia Dei, cognoscuntur. Psalm. 145. Oculi omnium, in te sperant Domine: & tu das illis escam. Matth. 10. Duo passeres asse veneunt.

καὶ ἓν ἐξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται ἐπὶ τὴν γῆν, ἄνευ τοῦ πατρὸς ὑμῶν; Πράξ. ιζ. Ἐν αὐτῷ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν. Κολασσ. α. Τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκεν.

ὁ δὲ δεύτερος, μερικὴ ἂν προνοια ὀνομασθείη: καθ' ἣν πᾶσα κτίσις, τῷ θεῷ βουλομένῳ καὶ κελεύοντι ὑπακούει: τὰ προστάγματα αὐτοῦ πληροῦσα: ἢ δουλεύοντα αὐτῷ, ἀρὰ δ' εἰς σωτηρίαν πᾶσι εὐσεβέσιν, εἰς κολάζον δὲ ἀσεβῶν. Οὐ γὰρ προσδέδεται ὁ θεὸς (ὡς τοῖς στωϊκοῖς ἐληλύθη) ταῖς δευτέραις καὶ ὑπουρανίοις αἰτίαις: ἢ μὴ δυναμένην ἄλλως πεφάνθαι, ἢ ὡς ἐκεῖναι προέρχονται. μᾶλλον γὰρ ἔν, καὶ πᾶσαν αὐτὴν οὐσίοτητα, ταῖς αὐτῶν ἐνεργείαις ἐξηγεῖται: ἅτε πᾶσαι καὶ ἑκάστη (πῦρ, χιὼν, κρύσταλλος, πνεῦμα καταιγίδος, χάλαζα) τοῦ θεοῦ τὸν λόγον αὐτοῦ, ψαλμῳ. τὸ τῆς ἐν Βαβυλῶνι καμίνου πῦρ, ὃ θεῖον ἔτω ἐκαλοῦτο, ἐκαυστικόν. Καὶ σκορπίδες λύθ. Πῦρ, καὶ χάλαζα, ἔλιμος, καὶ θάνατος: πάντα ταῦτα, εἰς ἐκδίκησιν ἔκτισεν. θηρίων ὀδόντες ἔ σκορπίοι, ὄφεις, καὶ ῥομφαία, ἐκδικοῦσι τὰς ὀλεθρον ἀσεβείας.

ὁ τρίτος ἦ, ὀνομάζεσθαι δύναται ἰδιάζουσα θεοῦ πρόνοια: ἥτις ἐστὶ τῶν ἐκλεκτῶν, ἤτοι τῶν πιστευόντων εἰς χριστὸν: καθ' ἣν ἐμβασιλεύει ὁ θεὸς τῇ ἐκκλησίᾳ ἑαυτοῦ: καὶ τοῖς μέλεσιν

unt, & vnus ex his non cadit super terram, sine Patre vestro. Actor. 17. In ipso viuimus, mouemur & sumus. Col. 1. Omnia per ipsum constant.

Secundus, potest vocari specialis, quo omnes creaturæ Deo iubenti & volenti obtemperant, mandataq; ipsius exequuntur, ac seruiunt ipsi, siue iuuando pios siue puniendo impios. Non enim alligatus est Deus ad causas secundas, vt Stoici delirârunt: vt non possit aliter agere, quàm illæ cient. Liberrimè enim vtitur earum ministerio, quæ omnes & singulæ: ignis, nix, glacies, spiritus procellarum, grando, faciunt verbum eius Psal. 148. Ignis non vrit in fornace Babilonis, ita Deo volente. Syrac. 39. Ignis, grando, fames, & mors: omnia hæc ad vindictam creata sunt: Bestiarum dentes, & scorpij, & serpentes, & romphæa, vindicans in exterminium impios.

Tertius, nominari potest peculiaris Dei prouidentia, quæ est Electorum, seu credentium in Christum: qua Deus regnat in Ecclesia sua, & in eius membris est

μέλεσιν αὐτῆς ἐνεργὴς ἐστι, διδάσκῃ, ἐνύῃ, παρακαλεῖ, ἀναθρυπτᾷ, σώζει. ψαλ. ά. Γινώσκει κύριος ὁδὸν δικαίων. ψαλ. ϙ. ὁ κατοικῶν ἐν βοηθείᾳ τοῦ ὑψίστου: ἐν σκέπῃ τοῦ θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ αὐλισθήσεται. ματθ. ί. Ὑμῶν καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς πᾶσαι ἠριθμημέναι εἰσί. Μία ἐξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται ἐπὶ τὴν γῆν, ἄνευ τοῦ πατρὸς ὑμῶν.

efficax, docet, iustificat, regit consolatur, regenerat, saluat. *Nouit Dominus viam iustorum. Qui habitat in adiutorio altissimi, &c. Omnes capilli capitis vestri numerati sunt: vnus non decidit, sine voluntate Patris vestri cælestis.*

Ἐπεὶ οὖν πάντα τῇ προνοίᾳ ὑπόκειται: ἆρ' ἐξ ἀνάγκης, ἢ ἐνδεχομένως, τὰ πράγματα γίνονται;

Cùm omnia prouidentia Dei regantur, necessariòne, an contingenter res fiunt?

Ὅσον μὲν τῷ θεῷ προκατανόησιν: ἡ κυβερνᾷ τὰ πάντα (ἵνα μηδὲν ἀτάκτως, ἢ ἐναντίως τῷ αὐτοῦ βουλήματι, φέρηται) ἦν οὐδὲν λανθάνειν δυνατόν: ἀναγκαίως πάντα γίνεσθαι, εὖ λέγεται (κ) τὸ μή. Ἡσαΐας: πᾶσα ἡ βουλή μου στήσεται: (c) πάντα, ὅσα βεβούλευμαι, ποιήσω) ὡς μὲν καταναγκασμῶς γίνεται. Ἀνάγκη μὲν ἀπορρεύσας, ἀλλ' ὡς καταναγκάσεως. Ἐφίεται γὰρ τῷ ἀνθρώπῳ αὐτεξουσίου βουλήματος, ἐν τῷ ὑπὸ λόγον (c) βουλῇ πράξειν: ἅπερ κἂν προνοίᾳ θεοῦ κανονισθῶσιν: ὅμως οὐ κατ' ἀνάγκην, ἀλλ' ἑκουσίως ποιοῦσιν, ὅ, τι ἂν ποιῶσι.

Γίνονται οὖν (α) πράγματα ἀνάγκῃ: ὡς μὲν τινι ἁμαρτίᾳ, ἢ τῇ ἀπωλείᾳ: ἀλλὰ τῇ δι' ἀκολουθίαν καλουμένῃ. Δύναιτο γὰρ ἂν φύσει ἄλλως,

Ratione Prouidentiæ Dei, qua regit omnia, vt nihil vel inordinatè fiat, vel contra ipsius propositum & voluntatem, quæ fallì non potest: necessariò omnia fieri rectè dicuntur. Consilium meum stabit, & omnis voluntas mea fiet. Isa. 46. Sed non coactè. Necessitate immutabilitatis, non coactionis. Relinquitur enim homini libertas voluntatis, in actionibus rationi subiectis: quæ, etsi prouidentia Dei reguntur, tamen non coguntur illa, sed volentes faciunt, quicquid faciunt.

Fiunt igitur res, Necessitate, nonfatali aut absoluta, sed, vt vocant, consequentiæ. Posset enim natura res aliter habere, & agere homo

τό, τε πρᾶγμα ἔχῃ, καὶ ὁ ἄνθρωπος πράξῃ: καὶ τὸ ἐναντίον γίνεσθαι, οὐκ ἂν εἴη ἀδύνατον: διότι τῇ ἰδίᾳ φύσει, οὐκ ἐστὶν ἀναγκαῖα: ἀλλὰ τοῦ ὄντι ἐνδεχόμενα. Ἀλλ', ἐπεὶ ἔτως ἐπιβάλλει: ὁ θεὸς ὁρᾷ πάντα, ὡς γίνονται: Διὰ ταῦτα, ὡς πρὸς τὸν ὁρῶντα θεὸν, ἃ ἡ ὄρασις ἀφαίλεται (ἐπιδήπερ τὰ πάντα παρὼν ὁρᾷ, καθὼς γίνονται) ἀναγκαῖα λέγεται κατ' ἀκολουθίαν ἀνάγκης, ὡς εἴρηται. Εἰ δ' ἄλλως γένοιτο: ὁ θεὸς ἂν αὐτὸ ὁρῴη, ἄν. Ἀλλὰ περὶ τούτου πλείω, ἐν τοῖς περὶ ΕΝΔΕΧΟΜΕΝΟΥ τόπῳ, μικρῷ ὑστερον.

homo: ac fieri oppositum, non esset impossibile. Quia suâ naturâ non sunt necessaria, sed reuera contingentia. Sed quia sic eueniunt, & Deus videt omnia sicuti fiunt: ideo respectu Dei videntis, qui in sua visione non fallitur, cùm omnia præsens intueatur, vt fiunt: necessaria dicuntur necessitate, vt dictum est, consequentiæ. Quòd si aliter fierent, Deus hoc ipsum quoque videret. Sed de hac re plura, de CONTINGENTIA, paulò post.

Ὡς δ' ἂν πρὸς τὰ τοῦ ἀνθρώπου, ὃς πρόσεχες ἄμεσόν ἐστι τῶν ἰδίων πράξεων: αὐτοπροαιρέτως καὶ ἐνδεχομένως τὰ γινόμενα γίνεται, καὶ πράττεται πάντα, ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις. Οἷον, ὅτι Δαΐδης, ἡ Ἀλέξανδρος ὁ Πελάμις, ἀλλοτρίας ἥρπασαν γαμετὰς: ἐνήμερωμένη θεία προνοίᾳ τοῦτο: οὐκ ἐπρονοήθησαν δὲ τῇδε τῇ προορᾷσῃ τοῦ θεοῦ ἐκεῖνοι, ἵνα μὴ καταναγκασθῶσιν, τὰς ἁρπαγὰς παύεσθαι: ἀλλ' αὐτεξουσίῳ ὁρμῇ ἐπὶ ταῦτα ἠνέχθησαν καὶ ἐνδεχομένως. Ἀπέχεσθαι γὰρ ἐξῆν, καὶ οὐχ ἁρπάζειν. Ὑπόδειγμα, ὁ καλὸς Ἰωσήφ: ὃς τῆς δεσπότου σύζυγος, καίτοι σφόδρα λιπαρὰς προσενεγκαμένης λόγους ἀπέσχετο: παθεῖν ἀδικούμενος, καὶ ἐστερημένος τι τῶν καλλιόνων, ἐλόμενος μᾶλλον: ἢ τῆς παρούσης εὐτυχίας ἀπολαύειν, χαιρούσης ἐφ' οἷς ἂν ἐαυτῷ συνήδῃ δικαίως ἀπολαυούσῃ.

Ratione itaq; & respectu hominis, qui est proxima causa suarum actionum, liberè & contingenter res fiunt, et aguntur omnia in rebus humanis. Vt quòd Dauid & Paris alienas rapiunt coniuges: fiunt hæc quidem Prouidentia Dei: sed hac Dei visione non impelluntur aut coguntur, vt illas rapiant: sed liberrima voluntate sua id faciunt, & contingenter. Potuissent enim abstinere, & non rapere. Sic Ioseph ab herili coniuge, etiam pellectus, tamen abstinuit.

ὁμοί-

Ὁμοίως, ⸂ Ἀλέξανδρος ὁ μέγας, καὶ ὁ Ῥωμαῖος Σκιπίων, ἀχμαλωτίδων ἐαυτοῦ ἀπέχον ἑκουσίως, αὐτοθελῶς, ἐνδεχομένως, ἀπαναγκάστως: ἐδὲν εἰς ὑποπεσοῦσιν τούτων, τῆς θεοῦ προνοίας συμβαλλομένης.

Similiter & Alexander Magnus & Scipio à captiuis abstinent, libere, volentes, contingenter, & non coacti: nihil adhæc, in vtrumq; faciente prouidentia Dei.

Οὐκοῦν ἐδὲν γίνεται ἀπὸ τυχοματος;

Εἰ ⸂ πολλὰ ἡμῖν αὐτομάτως, ⸂ καὶ τύχῃ συμβαίνειν δοκεῖ: πολλὰ ⸂ ἀτάκτως γίνεσθαι: βεβαίως ὅμως κρατεῖν δεῖ, πάντα, ⸂ τὰ ἐλάχιστα λεπτότατά τε τῶν ἀνθρωπίνων, καὶ δὴ καὶ τὸ παντὸς κόσμου γινόμενα, προνοίᾳ κυβερνᾶσθαι: καὶ κρυφίᾳ τινὶ θείᾳ διεξαγωγῇ εὐθυνεσθαι: ὥστε μηδὲ τὰς τῶν κλήρων βολὰς, ὧν μάλιστα κυριεύειν ἡ τύχη δοκεῖ, ὑπὸ τῆς τούτης τυφλότητι εἶναι.

Ergo ne nihil fit fortuitò?

Etsi multa fortuitò nobis accidere videantur, multa quoq; inordinatè fieri: certò tamen statuendum est, omnia, minutissima etiam, in rebus humanis, adeoq; toto mundo, quæcunq; fiunt, Dei gubernari prouidentia, & occulto quodam ordine diuino regi: adeò, vt ne sortes quidem, quæ maximè fortuitæ esse videntur, fortunæ cæcæ permittantur.

Πόθεν τοῦτο δῆλον;

Ἐξοδ. δ'. τίς ἔδωκε στόμα ἀνθρώπῳ; Καὶ τίς ἐποίησεν ἄλαλον καὶ κωφὸν, βλέποντα ⸂ καὶ τυφλόν; Οὐκ ἐγὼ κύριος, ὁ θεός;

Proba hoc?

Exod. 4. Deus facit os hominis, mutum, surdum, cæcum, videntem.

Ψαλ. ρλή. Κύριε, σὺ ἔγνως πᾶσαν καθέδραν μου, καὶ τὴν ἔγερσίν μου. Σὺ συνῆκας τοὺς διαλογισμούς μου ἀπὸ μακρόθεν. τὴν τρίβον μου, καὶ τὴν κατάκλισίν μου, ἐκύκλωσας: ⸂ καὶ πάσας τὰς ὁδούς μου προεῖδες: ὅτι οὐκ ἔστι λόγος ἐν γλώσσῃ μου. ἰδοὺ, κύριε, σὺ ἔγνως αὐτὴν πᾶσαν.

Psal. 138. Domine, tu cognouisti sessionem meam, & surrectionem meam: intelligis cogitationem meam longè antea. Semitam meam, & accubitum meum circuis, & omnes vias meas præuidisti. Quia non est sermo in lingua mea. Ecce tu Domine nosti totum ipsum.

Παθημ.

Παροιμ. ις'. Κλῆροι βάλλονται εἰς κόλπον : παρὰ δὲ κυρίου ἐυθετεῖνται. Καὶ ἐν τοῖς ἄνω, πλείοσι μαρτυρίαις τὸ τῆς προνοίας ἐβεβαιώθη.

Ὅτε τοίνυν αὐτεξούσιός ἐστι τῶν ἑαυτοῦ πράξεων ὁ ἄνθρωπος : καὶ ἐνδέχεται, τὰ πράγματα χωρὶς ἀνάγκης γίνεσθαι : ἆρ' ὁ θεὸς ἀδέν πράττει, ἀλλ' ἀργὸς θεωρός ἐστιν;

Σχόλ. γ'. Οὐδαμῶς ἐστι θεατὴς ὅγε ἀργός. τίς γάρ ἐστι λέγων, γίνεσθαί τι, παρὰ κυρίου μὴ ἐντειλαμένου ; Ἐκ στόματος ὑψίστου, οὔτε τὰ ἀγαθὰ, οὔτε τὰ κακὰ, ἐξέρχεται; Ἀλλὰ πρῶτον μὲν, κίνησιν καὶ ἐνέργειαν πᾶσιν ἀδιακρίτως παρέχει: ὅτι ἐν αὐτῷ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν. Εἶτα δὲ, τὰ ἀγαθᾶς καὶ καλῶς τὰ πράξεων, ἐξαιρέτῳ τινὶ χάριτι, καὶ ἀγίου πνεύματος συνεργίᾳ, εἰς δόξαν συναγωνίζεται : τὰς δὲ φαύλας καὶ ἀπρεπεῖς, ἢ κωλύει, ἢ ἐντὸς ὁδῶν κατέχει, καὶ κολάσει καθυποβάλλει.

Κατὰ τὸ ησαι. λζ'. Οἶδα δὲ βασιλέως τὸν ἀσυρίων. τὴν ἀνάπαυσίν σου, καὶ τὴν ἔξοδόν σου, καὶ τὴν εἴσοδόν σου, ἐγὼ ἔγνωσα μου. ὁ δὲ θυμός σου, ὃν ἐθυμώθης, καὶ ἡ πικρία σου, ἀνέβη πρὸς μέ. Καὶ ἐμβαλῶ φιμὸν εἰς τὴν ῥῖνά σου: καὶ χαλινὸν, εἰς τὰ χείλη σου : καὶ ἀποστρέψω σε τῇ ὁδῷ, ᾗ ἦλθες ἐν αὐτῇ.

Διαβλεπτέον δ' ἐνταῦθα τὸ βάλλομενον, καὶ τὴν παραχώρησιν τοῦ θεοῦ. Πολλὰ μὲν παραχωρεῖ ὅγε, κακὰ δηλαδὴ, ἃ μὴ

Prouerbiorum 16 Sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur. Et suprà plura testimonia sunt posita de prouidentia Dei.

Cùm igitur homo liberè agat, & res contingenter fiant omnes: an Deus nihil agit, sed otiosus est spectator?

Nequaquam otiosus est spectator. Quis enim est, qui dicat, fieri aliquid Deo non iubente? Ex ore altissimi nec bona nec mala egredi? Sed primùm, motum & actum omnibus sine discrimine suppeditat. Quia in ipso viuimus, mouemur & sumus. Deinde bonas et honestas actiones, singulari sua gratia & auxilio Spiritus sancti iuuat & promouet. Malas verò aut impedit, aut determinat & punit. Thren. 3.

Iuxta illud Isa. 37. de Rege Assyriorum: Habitationem tuam, & egressum tuum, & introitum tuum cognoui, & insaniam tuam contra me, &c. Ponam ergo circulum in naribus tuis, & frænum in labijs tuis, & reducam te in viam, per quam veniſti.

Distinguenda autem hîc, voluntas et permissio Dei. Deus multa permittit, mala nempe, quæ

ἀ μὴ βελομένοις αὐτὸ γίνεται. Ὥσπερ ψαλ. ε. λέγεται: ἐχὶ θεὸς θέλων ἀνομίαν σὺ εἶ. Ἃ ῥᾴδιον αὐτῷ κωλύειν ἂν εἴη, καὶ ἐμποδίζειν: ἃ ποιεῖ δὲ, δι' ἄλλα, ἅπερ αὐτὸς ἐγνω: ἀλλὰ γνόμενα παρεῖται: καὶ, οἷα ἡ αὐτοῦ σοφία, καθ' ἣν καὶ τοῖς κακοῖς οἶδεν εὖ χρῆσθαι, μεῖζον ἐνθένδε δύνατον ἀγαθὸν ἐκκαλεῖσθαι. Οὐ μὴν ὅτι, τοῖς πονηρευομένοις ἀπολογίαν παρέχει.

Τί ἐστι τὸ γινόμενον ἀπὸ τῆς προνοίας;

Κυβέρνησις, διεξαγωγὴ, καὶ σωτήρησις, τῶν πάντων ἀνθρώπων τε, καὶ ἄλλων. Βρέχει γὰρ ὁ θεὸς ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους: ἀνθρώπους καὶ κτήνη σώζει: πιαίνει, καὶ γόνιμον ποιεῖ, κατ' ἐτος τὴν γῆν: φυλάττει τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς: δίδως τροφὴν, ἐπιστοχασὰς, καὶ ἄλλα, πρὸς τὸν τε νῦν, καὶ τὸν μέλλοντα, ζωὴν, εὐθετοῦντα. μαιθ. ε.

Τίνα τῇ προνοίᾳ συγγενῆ;

Πρόγνωσις θεοῦ, καὶ προορισμός.

Τί πρόγνωσις;

Γνῶσις θεοῦ, καθ' ἣν πάντα τὰ ἡμῖν παρελήλυθε καὶ μέλλοντα, ἐξ ἀϊδίου προείδεται, καὶ παρὼν εἰσορᾷ.

Τί προορισμός;

Θεία διάταξις, καθ' ἣν ὁ θεὸς τὰς ἑαυτοῦ βουλὰς, ἃς παρ' ἑαυτῷ ἐξ ἀϊδίου περὶ τῆς ἡμῶν σωτηρίας ἐποιήσατο, διὰ τοῦ υἱοῦ εἰς αἰώνιον ζωὴν ἀπεκα-

siunt Deo non volente, Sicut Psal. 5. dicitur: Non volens iniquitatem tu es. Quæ quidem prohibere & impedire posset, sed non facit, propter certas causas: verùm permittit, & pro sua sapientia, qua nouit malis bene vti, maius inde bonũ potest elicere. Quo tamen interim non excusantur malè agentes.

Quis est effectus Prouidentiæ?

Gubernatio & administratio, ac conseruatio rerum omnium, hominum & aliarum. Sic pluit super iustos & iniustos: homines & iumenta seruat: fœcundat quotannis terram: seruat Ecclesiam suam & electos, dans victum, hospitia, & alia necessaria ad hanc præsentem & futuram vitam.

Quæ cognata prouidentiæ?

Præscientia Dei & Prædestinatio.

Quid est Præscientia?

Est cognitio Dei, qua res omnes, nobis præteritas & futuras, ab æterno prospicit ac præsens intuetur.

Quid est Prædestinatio?

Est diuina ordinatio, qua Deus consilia sua, quæ apud semetipsum ab æterno de nostra salute decreuit, in Filio ad vitam æternam reuelat,

ἀποκαλύπτῃ, ἐργάζεται, καὶ διεξάγῃ.

Τί μάχεται τῇ προνοίᾳ;

Μάχονται τῇ προνοίᾳ, πρῶτον μὲν, δισταγμοὶ περὶ θεοῦ, καὶ τοῦ αὐτοῦ προνοίας: εἰ ἄρα τῶν ἀνθρωπίνων ὁ θεὸς φροντίδα ποιεῖται: καὶ πάντα τῇ ἑαυτοῦ προμηθείᾳ ἡνιοχεῖ, ἢ οὔ. Ἐξόδ. ιζ'. Εἰ ἔστι κύριος ἐν ἡμῖν, ἢ οὔ; ὡς πειρασμῷ, καὶ οἱ εὐσεβεῖς λῃσταὶ: καθὼς περιφανὲς ἑαυτὸν παράδειγμα, ὁ θεὸς ἀπέφηνε Δαβίδης προτίθησι, ψαλμῷ οϛ'. Οἷα Μαλέξις καὶ ἱερεμ. ιϛ'. εὐλόγησε.

uelat, operatur & administrat.

Quæ sunt pugnantia cum Prouidentia?

Pugnant cum prouidentia diuina, dubitationes de Deo, eiusq; prouidentia. Num scilicet Deus res humanas curet, omniaq; sua prouidentia regat, Exod. 17. Est'ne Deus in nobis? Qua tentatione pij quoq; vexantur, sicut Dauid illustre exemplum se proponit, Psalm. 73. & Ieremiæ 12.

Δεύτερον δὲ, τὸ μὴ τύχαις οἴεσθαι, πάντα εἰκῇ φέρεσθαι: ὡς παρὰ Λατίνῳ ποιητῇ μεμιλίῳ:

Ἢ μηδὲν ἅπαξ πέπηγε: τύχη δ' ἀβέβαιος ἁλᾶται,
Ἄλλοτε ἐξ ἄλλης: καὶ πάσιν ἴσα θνητοῖς;

Καὶ παρὰ μιμαίδρῳ: τύχης, τὸ θνητῶν πράγματ', οὐκ εὐβελίας.

Secundò, opinio eorum, qui existimant, omnia casu fieri.

Anne nihil positũ est, sed sors incerta vagatur,
Fertq; refertq; vices, & habent mortalia casum? Manil.

Τέλος δὲ, οἱ τῶν Ἐπικουρείων τῆς μὴ τῶν ἀνθρωπίνων προνοεῖν, καὶ κυβέρνησιν πιστεύειν. Ἀνάξιον γὰρ θεοῦ, τὸ γέλωτα ὀφλήσειν: εἴ τις φήσει, ὡς δι' ἀπραγμοσύνην τὰ ἀνθρώπινα εἶναι.

Tertiò, Epicureorum furores, qui negant, Deum res humanas curare & administrare: indignum Deo, & nimis molestum fore, ideoq; irridendum, affirmare, ipsum rerum humanarum curam gerere. Plin. lib. 2. cap. 7.

Τέταρτον δ' αὖ, οἱ ἀπὸ τῆς στοᾶς: ὅτι ὁ θεὸς, τοῖς δευτέροις αἰτίοις ἐξήρτηκε: ὥστε δίχα τούτων μηδὲν δύνασθαι πρᾶττειν: καὶ διὰ τοῦτο, ἀνάγκη πάντα γίνεσθαι.

Quartò, Stoici, qui sentiunt, Deum causis secundis alligatum, vt sine ipsis nihil agere posit, ideoq; omnia fieri necessariò.

Εἰ δὴ

Etsi

Εἰ ἢ κ αὐτοὶ φάσκομεν, ἢ ἐδὲν τῷ θεῷ πρόνοιαν ἀφαιρεῖ ὅλως (τὰ πάντα γὰρ, ὡς παρὼν, ἐπιβλέπει) πᾶσι πράγμασιν ἀνάγκην προσφέρειν: ἀλλ' ἔν ἀχ' ἕτως ὑποκειται τοῖς ὑποκάτω αἰτίοις ὁ θεὸς: ὥστε χωρὶς αὐτῶν ἐδὲν πράττειν δυνατὸς εἶναι: εἰ γὰρ ἐλευθερώτατον αὐτὸς Ὁ Ν ἐστι: καὶ πάντα, ὅσα θέλει, ποιεῖ, ἔν τε τῷ ἀέρι, κ ἐν τῇ γῇ.

Ἐμποδίζειν ἔν δύναται τοῖς ὑφηγουμένοις αἰτίοις, ἢ κωλυτὴς εἶναι: ἢ ἀνάπαλιν, ἑαυτὸν συλλήπτορα παρέχειν, ἢ συνεξορμᾶν αὐτὰ: ἢ μήτοι ἢ ἀντικρυς ἐναντία ποιεῖν. Οἷον, ὅτι τὰ μὲν τοῖς ἐρυθρᾶς θαλάσσης ὕδατα, κ θέλησιν θεῦ ἀνακοπέντα, ἔνθα κ ἔνθα τείχους τρόπον ὑψωθέντα διέστη: ἢ παράδοξον ὁδὸν τοῖς ἰσραηλίταις παρέσχεν. Ὁ δ' ἥλιος, ὅλην ἡμέραν ἠκινήτησεν: ἐ μὴν ἢ, ἀλλὰ κ ἀνεπόδισε, ἔ θεῦ βουλομένου.

Εἰ δὴ τὰ πάντα διεξάγεται προνοίᾳ: ἀκῶν ἡμεῖς ἢ ἀργήσομεν, ἢ εἰκῇ κινδύνοις ἀναρρίψομεν;

Οὐδέτερον τούτων. Ὥσπερ γὰρ οὐκ ἐξαίρει ἡ πρόνοια, ἢ ἀναιρεῖ, ἀνθρωπίνας βουλὰς κ μέσα, τὰ σκοπὸν κατὰ θεῦ τάξιν ὑπουργοῦντα: μᾶλλον μὴν ἔν ὁ θεὸς αὐτὸς, ὅπου φάνεται, καὶ προχειρά ἐστι νόμιμα μέσα, τοῦτο ὡς τὰ πολλὰ, εἰς ἐπιτέλεσιν τῶν προνενοημένων χρῆται: ἔτω, κἂν ἀληθεύῃ ὁ λογισμὸς, ὁ πάντα

Exod. 14.

Iosu. 10.

Etsi aũt nos quoq; affirmemus, ratione prouidentiæ Dei, quia falli non possit in sua visione, quæ cuncta præsens vt fiunt intuetur, omnia fieri necessariò: tamen Deus non est ita alligatus causis secundis, vt sine illis agere nihil possit: cùm sit ENS liberrimum. Et omnia quæcunq; velit, faciat, in cœlo & in terra.

Impedire itaq; potest ac prohibere, vel iuuare & promouere causas secundas, & planè contrarium facere. Vt aquæ maris rubri, Deo sic volente, instar muri in altum assurgunt, & præbent transitum Israëlitis. Stat sol immotus per integrum diem, imò fit etiam retrogradus, Deo volente.

Quòd si omnia Dei fiunt prouidentia: ergo nos vel ociosi erimus, aut temerè periculis nos obijciemus?

Neutrum horum. Diuina enim prouidentia, sicut non excludit, aut tollit media & consilia humana, quæ illi secundum ordinationem Dei subseruiunt: imò Deus ipse plerunq;, vbi haberi possunt, et ad manum sunt, legitima media, ijs vtitur ad executionem eorum,

λέγων προνοία ἀφορίζεσθαι: ὥστε μηδὲν ἡμῖν ἔξωθεν αὐτῆς συμπίπτειν δύναισθαι: μηδ' ἡμᾶς τῷ τὰ θεῖα προνοεῖσθαι φυλάττεσθαι: ὅμως ἐπὶ τοῖς πεπρωμένοις ἐκείνοις, ἡμῖν οὐκ ἀπεκάλυψεν ὁ θεός: ἀλλ' ἑαυτῷ μόνῳ, καὶ τῇ μυστικῇ ἑαυτοῦ βουλῇ ἀπεταμιεύσατο: ἡμᾶς, ἵνα μὴ περιέσωμεν αὐτὸν, τὸ ἡμέτερον ἔργον, καὶ οὐδὲν παρὰ τὰ ἡμῖν διατεταγμένα, ποιεῖν θέλῃ: ἀλλ' ἕνα ἕκαστον, τὸ ἑαυτοῦ κλήσεως εὖ ποιεῖσθαι: προς αὐτὸν ἀποβλέπειν: καὶ σωτηριώδεις ῥήμασιν αὐτοῦ ἐξαρτᾶσθαι: καὶ εὐόδωσιν παρ' αὐτοῦ αἰτεῖν, καὶ χαλιναὶς ἐκβάσεις. Καθὼς εὖ λέγει τῷ ἀδελφῷ Δαυὶδ ἰώαβ: Ἀνδρίζου, καὶ κραταιωθῶμεν ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἡμῶν, καὶ περὶ τῶν πόλεων τοῦ θεοῦ ἡμῶν: καὶ κύριος ποιήσει τὸ ἀγαθὸν ἐνώπιον αὐτοῦ.

2. Sam. 10.

Τίνα ὠφέλειαν ἡ τῆς προνοίας διδασκαλία παρέχει;

Πρῶτον προς τοῦτο συμφέρει: ἵνα ἐντεῦθεν μάθωμεν, καὶ πιστεύσωμεν: οὐδὲν εἰκῇ, οὐδὲν ὡς ἔτυχε, γίνεσθαι: ἀλλὰ πάντα τὸ ἐκβησόμενον, ὑπὸ θεοῦ οἰκονομεῖσθαι, τοιαύτην ἐν πᾶσι προς αὐτὸν ἀποβλέπωμεν: τὴν πίστιν ἡμῶν βεβαιούμενοι: αὐτῷ τε μόνῳ προσευχῶν, καὶ προσδοκίας βοηθείας καὶ ἀγαθῶν παρ' αὐτοῦ, ἀσκῶμεν.

Δεύτερον, τῇδε τῇ διδαχῇ θεραπεύσωμεν τοὺς πειρασμούς: οἷς δὲ οἱ θεοσεβεῖς ἐν δυσχερείαις γυμνάζονται: βλέποντες,

eorum, quæ prouidit: ita, etsi verum sit, omnia diuina prouidentia determinari, vt nihil præter illam nobis accidere possit, nec prauisa à Deo cauere queamus: tamen, quia fatalia ista Deus nobis non reuelauit, sed sibi soli, suoq; arcano consilio reseruauit: ne ipsum tentemus, vult nos officium, nihilq; præter illius rationes facere: sed suæ singulos vocationi inseruire, & in se nos respicere, à verbo suo dependere, & gubernationem à se petere, ac euentus placidos. Sicut rectè Ioab ad fratrem suum dicit: Esto vir fortis, & pugnemus pro populo nostro, & ciuitate Dei nostri. Dominus autem faciet, quod bonum est in conspectu suo.

Quis est vsus doctrinæ de Prouidentia.

Primùm, hinc discamus, & credamus nihil temerè, nihil casu fortuito fieri: sed omnes euentus à Deo gubernari. Ideoq; in omnibus ad ipsum respiciamus, & fidem nostram inde confirmemus, eamq; in petitione & expectatione auxilij & bonorum ab ipso exerceamus.

Secundo, hac doctrina medeamur tentationibus, quibus in aduersis etiam pij exercentur: cùm vident:

πητες, τοῖς μὲν ἀγαθοῖς, κακῶς εἶναι: τοῖς δὲ πονηροῖς, εὖ: ὥστε διςαγμὸν ἐν αὐτοῖς ἐναβάλλειν: ἆρα μέλει τῷ θεῷ περὶ τῶν ἀνθρωπίνων, ἢ οὔ; ἡμῖν δὲ πίστεως πεπιστευθῶ, ὅτι ἀγνοοῦντος θεοῦ, ἀλλ' εὖ μάλα εἰδότος, ταῦτα γίνεσθαι: καὶ τῆς ἐκείνου οἰκονομίας αὐτὰ ἐκκρέμασθαι: οἷς τέλος, ἐν γαληνιῷ παρ' αὐτὰ διαγωνίσεσθαι ἔκβασιν.

ὰ. Κορ. ί.

Τρίτον, ὅπως εἰδῶμεν, ἀνθρωπίνη μοχθηρία τὰ τοῦ θεοῦ βουλήσεσιν ἐμβουλεύματα, ἐμποδίζειν μὴ δύνασθαι: αὐτὰ δὲ, τὰ καὶ πονηρὰ τῶν ἀντιπάλων διανοήματα χαλιναγωγεῖν: καὶ πρὸς τὸ ἑαυτοῦ βουλήσεως διατέλεσαι, σκοπόν τε διατυχίαν, κατευθύνειν.

Τέταρτον δὲ, καὶ παραμυθίαν ἐντεῦθεν δεξώμεθα: ἐν τοσῷδε τῶν τῷ γένει ἡμῶν συμπιπτόντων κακῶν πλήθει ἀναγκαίαν. Τίνα ταῦτα; τὴν θεοῦ προνοίαν τελαρρηκότως ἐπαναπαύεσθαι: καὶ ἑαυτοὺς αὐτῷ παραδιδόναι: ἡμῖν γνωστὸν ὄντος, αὐτὸν, πρόνοητόν τε πάντων εἶναι, καὶ κυβερνήτην σοφώτατον, πατέρα τε ἡμῖν φιλοστοργότατον. Ποιήσειν δὲ, εἰς εὐκτὸν πέρας πάντα καταντᾶν.

Κἂν δέ τι λυπηρὸν ἡμῖν συμβῇ: ὅμως δὲ ἔστω, ὡς καὶ τἄλλα πάντα, ἡμῖν εἰς ἀγαθὸν συνεργήσειν: καθάπερ ἰωσὴφ τοῖς ἀδελφοῖς ἔφη: ὅτι ὑμεῖς μὲν ἐβουλεύσασθε κατ' ἐμοῦ εἰς πονηρόν: ὁ δὲ θεὸς ἐβουλεύσατο περὶ ἐμοῦ εἰς ἀγαθόν.

Γεν. ν.

vident, bonis esse malè, & econtrà malis bene: vt dubitare incipiant, num res humanæ Deo curæ sint. Firmiter statuamus, non inscio, sed bene conscio Deo, ista fieri, eiusq; regi prouidentia, & tandem placidos daturum euentus.

Tertiò, vt sciamus, hominum malitia, Dei propositum & consilia impediri non posse: sed ipsum conatus, etiam malos, hostium moderari, & determinare ad voluntatis suæ executionem, & finem à se destinatum.

Quartò. Consolationem quoq; hinc petamus, necessariã in numeris, quæ hominem circumueniunt, malis: vt in prouidentiam Dei securè recumbamus: nosq; ei permittamus: scientes, & omnium ipsum esse moderatorem, ac rectorem sapientissimum, & nobis Patrem benignissimum: ideoq; curaturum, vt omnia felicem sortiantur exitum.

Quòd si quid triste accidat, tamen id quoq; nobis in bonum, vt alia omnia cooperaturum sicut Ioseph fratribus suis dicit: Vos cogitastis de me malum: Dominus autem conuertit illud in bonum.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΥΤΕΞΟΥΣΙΟΥ ΗΤΟΙ ΕΦ' ἡμῖν.

Τίς ἐστιν ὁ σκοπὸς, ἤγουν ἡ στάσις, τοῦτης τῆς περὶ τοῦ αὐτεξουσίου διαλήψεως;

Οὐ ζητεῖται, εἰ ἡ βέλησις πράττει τί τι, ἢ εἰσάπαν σχολάζει (ἢ λῷον) ἔστε μὲν, εἰ ἡ βέλησις, συνεργεῖ τῇ θείᾳ χάριτι, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀγαθοεργεῖ: καὶ τοῦτο δεῦ συνεργουμένη, οὕτω καταπέφηνε αἰθρώπε, ἀγαθὴν κίνησιν ἢ θεόθεσιν ἐπαίρεσθαι, ἢ τῇ βέλησιν συναινεῖν, ὀφείλει (ἀναμφίλεκτον τοῦτο) ἀλλὰ ἔστι τὸ ἐτάζεσθαι, τῶτο δὲ ἐστι τὸ ἑκούσιον, ἢ κεκωλυμένον: πόθεν τοῦτο πάντα ἐπαίρεσθαι. Ἆρά γε οἰκοθεν ἡ βέλησις, ἢ ἐκ τῶν ἑαυτῆς δυνάμεων, τοῦτο ἔχει: ὥστε συγκαταθέσεσθαι, ἢ τῷ θεοσφεσμένῳ χάριτι δέχεσθαι. Καὶ πάλιν: Ἆρά γε ἡ βέλησις, ἵνα ἀναμορφωθεῖσα, τὸ ἀγαθὸν θέλει: ἑαυτῇ τε θεὸς τῷ τότε νενεργημένον λαμβάνειν, δυνατή ἐστι, μὴ ἰδιαζόντως ἐπὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος βοηθουμένη.

Ἡμεῖς γε δὴ, τῶν θεοπνεύστων γραφῶν μαρτυρίαις ἐπερειδόμενοι, ἢ τούτοις πεποιθότες, ἀρνούμεθα τοῦτο: ἢ εἰς τὸ ἑπόμενον ἐξελεγξόμεν.

DE LIBERO ARBITRIO, SEV viribus humanis.

Quis est scopus & status huius Disputationis de libero Arbitrio?

NOn quaritur, an voluntas aliquid agat, vel prorsus sit otiosa, cùm valdè sit negotiosa semper. Nec etiam, an voluntas adiuta gratia Dei, & auxilio Spiritus sancti bonum operetur: & mota efficaciter à Deo, consentiat. Nec hoc quaritur, num in conuersione hominis, boni motus adesse, & voluntas consentire debeat. De his enim nemo ferè dubitat. Sed hoc est κεκωλυμένον: vnde hæc omnia existant. Num voluntas ex sese, suisq; viribus, ista habeat, vt consentiat, & oblatam gratiam accipiat. Et ita, num voluntas nondum reformata, bonum velit, se ad illud accipiendum præparare, tag; oblatum accipere possit, sine peculiari Spiritus sancti adminiculo.

Nos, Scripturæ sacræ testimonijs nixi & freti, negamus hæc, et postea refutabimus.

Quid

Τίς, ἡ δ' Αὐτεξούσιον ὀνόματος σημασία;

Τὸ, ἀνθρώπῳ εἶναι αὐτῷ ἐξουσίαν δ' πράτειν. Λατινιστὶ, Liberum arbitrium ὀνομάζεται: ὅ ἐστι, γνώμη ἐλεύθερα, εἴτουν αὐθαίρετος. Τὸ μὲν Arbitrium, ἤτοι γνώμη, νοῦν, ἢ λόγον ἀνθρώπινον, σημαίνει (εἰ καὶ πως ἰδίως, δ τῇ κοινῇ χρήσει, δ ἐπὶ δ' θελήματος μόνον λαμβάνεσθαι εἴωθε) τὸ δ' Liberum, ἤτοι ἐλεύθερον, δ' θελήματός ἐστι δηλωτικόν. Οὕτως καὶ οἱ πατέρες, ἐν πρώτοις τε ὁ θεῖος Αὐγουστῖνος, τὸ liberum arbitrium ἐνόησαν, ἀφ' ἑκατέρου.

Quid significant vocabula: Liberum, Arbitrium?

Per Arbitrium, intellectus, mens vel ratio hominis intelligitur. (Tametsi suo quodam modo, & vulgata loquendi consuetudine, ad voluntatem tantùm quoq; transferatur.) Per liberum, voluntas significatur. Et sic quoq; Patres, inprimis D. Augustinus, liberum intellexerunt Arbitrium, de utroq;.

Τί ἐστι τὸ αὐτεξούσιον;

Δυνάμεις δ' νοῦ, ἢ τῆς διανοίας, ἢ τῆς βουλήσεως: ἥτινι αὐτῇ ἑκουσίως αἱρεῖται, ἢ ἀποβάλλεται, ἃ ὁ λόγος ἔκρινε: δ ὅτως αὐτοπροαιρέτως συγκατατίθεται, ἢ ἀντιβαίνει, τῷ ὀρθῷ λόγῳ: ἐπιτάσσοντα τ' ὑποβεβηκόσι δυνάμεσι: τοῖς πάθεσι δηλαδὴ τῆς καρδίας, δ τῶν αἰσθήσεων: ἤτοι τῷ θυμικῷ, καὶ τῷ ἐπιθυμητικῷ. Πρὸς ὃ δ δυνάμεις ἐπιζητεῖται δ' πράττειν τὸ ἀγαθὸν: ὅσῳ ὁ λόγος διέκρινε, δ ἡ βούλησις εἵλετο. ὅθεν τὸ τῆς μηδείας παρ' Εὐριπίδῃ:

Καὶ μανθάνω μὲν, οἷα τολμήσω κακά:
Θυμὸς δ', κρείσσων τ' ἐμῶν βουλευμάτων.

πρὸς τὸ ἐφ' ἡμῖν, μέρος ὑπῆρξε τῆς προπτωτικῆς δικαιοσύνης, πρὸ τῆς

Quid est hominis liberum Arbitrium?

Est potentia, seu facultas mentis, vel intellectus & voluntatis: qua hæc sua sponte expetit vel rejicit ea, quæ ratio iudicat, & sic liberè obtemperans vel repugnans iudicio rectæ rationis, imperans inferioribus viribus, videlicet, affectibus cordis & sensuum. Ad quod etiam vires requiruntur præstandi bonum, quod ratio discernit, & voluntas eligit. Vnde Medea dicit:

Video meliora proboq;
Deteriora sequor.

Hoc liberum arbitrium, pars fuit Originalis iusticiæ ante lapsum,

τῆς παραβάσεως: & τέλειον ἦν ἐν τῇ ἀκεραίῳ φύσῃ τῶν πρωτοπλάστων. ἡ μὲν κρίσις & λόγος, καθαρά: ἡ δὲ θέλησις, εὐτρεπής: αἱ δὲ δυνάμεις, εἰς τὸ πρακτέον ἱκανότατα. Ὥστε καὶ ἀτελὲς ἦν τὸ αὐτεξούσιον.

Πόσα αὐτοῦ μέρη;

Δύο. τίνα; ὁ νοῦς, & ἡ βούλησις.

Τί, τὸ δὲ αὐτεξούσιον ὑποκείμενον;

Αὐτὴ ἡ αὐθρωπίνη ψυχὴ: ἧς δυνάμεις, ὅ, τε νοῦς, & ἡ βούλησις.

Ἆρά γε αὖται αἱ τῆς ψυχῆς δυνάμεις, ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας διεφθάρθησάν εἰσιν;

Οὐκ ἔστιν ἁπλῶς πρὸς τὸ ζήτημα ἀποκρίνεσθαι: ἀλλὰ διακρίσεως δεῖ.

Πῶς; ποίας διακρίσεως;

Ὅσον μὲν πρὸς τὴν ὕπαρξιν, ἢ τὸ κατ' οὐσίαν: οὐκ ἔφθαρται ἡ ψυχή, οὐδ' αὐτῆς ἀδὲν μέρος: ἐπεὶ ἀχ' οἷόν τε, ἡνπινοῦν αὐτῆς δύναμιν ἀπολέσθαι, ὥστε μὴ ἀναιρεῖσθαι ὅλον. ὁρίζεται γὰρ ἡ ψυχὴ ἐξ ἰδίων δυνάμεων: ἢ γε οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν, ἢ πᾶσαι αἱ αὐτῆς δυνάμεις. ὅπερ ὁ θεός ἐστιν ἡ τριάς. ὅσον μὲν πρὸς τὴν ὕπαρξιν τῆς ψυχῆς: κατέχει ὁ ἄνθρωπος ἀεὶ τὸ αὐτεξούσιον: τουτέστι, τὸν νοῦν, καὶ τὴν θέλησιν, ἐλεύθερα. ὅσον δὲ πρὸς τὰς δυνάμεις, & τὸ ὑποκείμενον, τὸ ἐν τῷ νῷ, καὶ τῇ βουλῇ,

lapsum, et fuit perfectũ in integra natura primorum hominum. Iudicium enim rationis, fuit saluum: voluntas, prompta: & vires, ad agendum fuerunt idoneæ. Ideoq́, integrum fuit liberum Arbitrium.

Quæ sunt eius partes?

Duæ. Quæ? Intellectus & Volũtas.

Quod est subiectum liberi Arbitrij?

Ipsa hominis anima, cuius potentiæ sunt intellectus & voluntas.

Suntne potentiæ istæ Animæ per peccatum corruptæ?

Non potest simpliciter ad hanc Quæstionem responderi: sed opus est distinctione.

Quomodo & qua distinctione?

Quo ad essentiam, vel secundum substantiam, οὐσίαν, non est corrupta anima, nec vlla eius pars: quia non potest tolli aliqua eius potentia, quin tota perimatur. Definitur enim anima suis potentijs, quæ nihil aliud est, quam omnes eius potentiæ. Sicut Deus, est Trinitas. Quod igitur ad animæ essentiam, retinet homo semper Arbitrium liberum, hoc est, intellectum & voluntatem. Sed quo ad vires, quæ sunt in intellectu &

λήσῃ, ὅτι τὸ ἀγαθὸν: ἀπόλωσε πᾶσα μὲν τῆς ἐκπτώσεως τῶν πρωτογόνων: καὶ ἐλεφαντιάσις τὴν εὐτονίαν ἐκείνων ἐπεγήρετο μᾶλλον φθορά.

Τίς δὴ ἐστὶν ἡ μᾶλλον φθορὰ ἐκείνη τῆς φύσεως, καὶ τῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου;

Ἐν μὲν τῷ νῷ, τυφλότης περὶ τὰ πνευματικὰ: τὸν ἐῶσαι αὐτὸν εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ θεοῦ ἐλθεῖν: καὶ τὸ ὅτι τὴν αἰώνιον ζωὴν ὁδὸν ὁρᾶν. Ἐν δὲ τῷ βουλήματι, παρεκτροπὴ ἀπὸ θεοῦ: ὥστε τὸ ἀληθινὸν, ὁρᾶνιον, καὶ πνευματικὸν, ἀγαθὸν, μὴ θέλειν: μηδὲ πρὸς ὑποδοχὴν τῆς χάριτος ἑαυτὸ προετοιμάζειν: ἢ αὐτὴν προσενεχθεῖσαν, δι' ἑαυτοῦ ἰδίᾳ ἰσχύϊ κρατεῖν.

Εἰ δὲν τοῖς Σχολαστικοῖς ὁ μακάριος Λουτὴρ ἐπιπλήττει: διδάσκοντας, τὰ φυσικὰ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀκέραια: τοῦτο αὐτοῖς ἐπιπλήττει, ὅτι ὑπολαμβάνουσι: τὴν νοῦν καὶ τὴν θέλησιν, μετὰ τὸ παράπτωμα, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ὅσον ἐπὶ τῆς οὐσίας, ὑπολοιπὰ εἶναι, ὡς πράγματα φυσικὰ (οὐ γὰρ ἠφάνισται ἡ οὐσία) ἀλλ' ὅτι ἐδίδαξαν, ἐν ἐκείνοις ὑπομεῖναι τὰ πρῶτον ἐνόντα ἀγαθὰ: ἐν μὲν τῷ νῷ, γνῶσιν τοῦ θεοῦ: ἐν δὲ τῇ βουλήσει, αἵρεσιν τοῦ ἀγαθοῦ. Καθὼς εἶπον, τὸν λόγον παρακαλεῖν εἰς ὁδηγεῖν ὅτι τὰ βέλτιστα. Ἄνθρωπον, ἐκ μονωτάτων τῶν φυσικῶν δύνασθαι τὸν θεὸν ἀγαπᾶν ὑπὲρ πάντα.

Πῶς

voluntate, ad bonum: amissæ sunt illæ, per lapsum primorum parentum: & sequuta est horribilis illarum virium corruptio.

Quæ igitur est illa Naturæ, & virium hominis corruptio?

In intellectu est cæcitas in rebus spiritualibus, vt Deum agnoscere, & viam ad vitam æternam videre non possit. In voluntate est auersio à Deo, vt verum bonum, cœleste & spirituale, non velit: nec se ad gratiam præparare, eámue oblatam, ex se suisq; viribus apprehendere possit.

Quòd igitur Lutherus Scholasticos reprehendit, docentes, naturalia esse integra: non hoc in eis reprehendit, quòd sentiant, intellectum & voluntatem in homine post lapsum, quod ad substantiam, esse reliqua, vt res naturales: (substantia enim non est aboleta:) sed quòd docuerunt, reliqua in illis esse bona, nempe, in intellectu, Dei notitiam, & in voluntate, bonum velle. Sicut dixerunt: Rationem deprecari ad optima. Hominem ex puris naturalibus posse Deum diligere super omnia.

Quo-

Πῶς οὖν ἡ θέλησις τ̃ ἀνθρώπε λέγε-
ται αὐτεξούσιος;

Ἀεὶ μὲν αὐτεξούσιός ἐστι καθ' ὕ-
παρξιν: στατέον, ὅτε καταναγκα-
σθῇ, ὅτε πρὸς ἀγαθὸν, ὅτε πρὸς
κακόν. Καὶ κ̃τ' ἰδίαν Φύσιν, ἐναντίων
δεκτικὴ ἐνεργειῶν: καθὼς ἓ ἐναντίοις
θέλειν), τ̃ δηλαδὴ βέλεσθαι, ἓ ἀβέ-
λειν. ὅτως δὲ τῇ οἰκείᾳ Φύσει θπίσης
πρὸς ἑκάτερον τ̃ ἀντικειμένων ἔχει.

Τοιαύτη μὲν, ἡ τ̃ ἀνθρωπίνε θε-
λήματος ἐλευθερία κ̃ αὐτεξουσιότης,
θπὸ τ̃ς πρώτης πλασεργίας ἦν. ὅτε
ἐσκλάβωτο δ' ἠλευθερωμένον κ̃ αὐτεξού-
σιον ὀφθήσετο: ἀλλ' ἠχμαλώτισεν, καὶ
δεδούλωτο.

Διὰ τί, ἓ πῶς, ὅτε ἐσκλάβωτο ἠλευθερω-
μένον, κ̃ αὐτεξούσιον;

Διότι ἡ ἁμαρτία ἐποίησε, τ̃ὸ
πρώτιστον ἓ ἀληθινὸν ἐκεῖνο ἐλευθε-
ρίαν ἓ ἐξουσίαν, ὅτε, εἰ μὴ πρὸς ἕν,
ἀφορισθῆναι, ἐν τ̃ῖς θείοις κ̃ πνευμα-
τικοῖς ἐνεργείαις (ἀφ' οὗ διόλε θεολο-
γικά ἐστι) πρὸς τὸ κακὸν δηλαδὴ, ἓ
ἁμαρτίαν: θπὸ τ̃ῦ διαβόλε τ̃ῦ ἀφε-
θέλω, ἐφ' ὃν ἀκωλύτως φέρεται. Αὕτη
ἡ ἕξις (ἢ μᾶλλον, ἀδυναμία φυσι-
κὴ) νῦν μόνη ὑπόλοιπος ἐστιν ἐν τῇ
Φύσει, ἐξ ἑαυτ̃ς, ἓ καθ' ἑαυτὴν: ἣν
πᾶς ἄνθρωπος, κ̃ τὸ τῇ Φύσει εἰωθὸς
ἐξ Ἀδὰμ γινώμενος, θπιφέρεται.
Ἐλευθερίας δ' μεταλαβεῖν λέγεται:
ὅτε διὰ τ̃ ἁγίε πνεύματος ἀναγεν-
νᾶται: κ̃ τὸ χ̃ς τ̃ ἰωάν. ἡ. Ἐὰν ὁ υἱὸς
ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ: ὄντως ἐλεύθεροι ἔ-
σεσθε.

Ἐπιδὴ

Quomodo igitur voluntas hominis dicitur libera?

Per essentiam, semper est libera, hoc est, nunquam est coacta, siue in bono, siue in malo. Et suâ naturâ capax est contrariarum operationum: sicuti etiam contrarijs definitur, nempe, velle & nolle. Et sic suâ naturâ pariter se habet ad vtrung, oppositorum.

Et talis fuit humanæ voluntatis libertas in prima creatione. Sed non semper est liberata, verùm captiua & serua.

Quare & quomodo non semper liberata?

Quia per peccatum factum est, vt iam illa, quæ ab initio erat, vera libertas, non nisi ad vnum sit determinata, in actionibus diuinis & spiritualibus, quæ merè sunt Theologicæ, videlicet, ad malum & peccatum, ad seruiendum Diabolo, quò liberè fertur. Hic habitus (seu potius, impotentia naturalis) iam solus est reliquus in natura ex se & per se, quem omnes homines, vsitato modo naturæ ex Adam nascentes, secum afferunt. Liberata autem dicitur, quando per Spiritum sanctum regeneratur. Sicut Christus dicit: Si vos filius liberauerit, verè liberi eritis. Iohan. 8.

Ἐπιδὴ ἡ ἑ μία ἐσὶ ἕ ἀνθρώπε ἡ κατάσασις καὶ λόγ : ἀλλ' ἑπεσίως ἓ ποικίλως ἔχει : Διὰ ἕτο, τί τὸ ἐκείνε βέλημα ἰσχύῃ κατ' ἄλλα ἓ ἄλλα αὐτέ ὀφέσιν, θεωρητέον ἂν εἴη.

Ποσαπλῆ ἐσιν ἡ περὶ τὸν ἄνθρωπον θεωρία, ἐν τῇ νῦν ζωῇ ;

Τετραπλῆ ἐσιν ἡ κατάσασις αὐτέ. Μία, ἡ πρὸ τῆς παραβάσεως : ἄλλη, ἡ μετὰ τὴν πτῶσιν, πρὸ τῆς ἀναπλάσεως ἓ ὑπισροφῆς : τρίτη, ἡ ἐν αὐτῇ τῇ ἐπισροφῇ, ἥτις ἀναγεννήσει : τετάρτη, ἡ ἀνθρώπε ἀνακαινισθέντ.

Τί περὶ ἑκάσης τέτων γινώσκεις : καὶ πῶς ἐν αὐταῖς ἔχει τὸ αὐτεξέσιον ;

Á. Περὶ ἕ πρώτε ἀνθρώπε, ἕ κατ' εἰκόνα θεῦ πεποίηντ, ἔτι ἀναμαρτήτε καὶ ἀθώε ὄντ, μαρτυρεῖ ἡ γραφὴ : ὅτι ὁ θεὸς μὲν αὐτὸν ἐπόησεν εὐθῆ : ἀληθῶς δηλονότι γνόντα τὸν θεὸν, τά τε πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτέ, καὶ τὰ πρὸς τὸ θέλημα : ἓ εὐχερῶς ἂν, εἴπερ ἠθέλησεν, αὐτῷ ὑπακέσαντα (κατὰ θεὸν γὰρ ἐκτίσθη, ἐν δικαιοσύνῃ ἓ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας : ἢ πασῶν τῶν δυνάμεων, τῶν ἕ νοὸς ἢ σώματ, ὑπακοὴ πρὸς αὐτόν. ἀποδοχῆς ἓν ἀπήλαυε παρὰ θεῷ, καὶ θεοφιλὴς ἦν, τὸ ἀνθρώπινον, αὐτό τε, καὶ πᾶσαι αἱ αὐτέ ἐνέργειαι) Αὐτὸς ἢ τῷ αὐθαιρετωτάτῳ τῆς αὐτέ γνώμης, ᾧ ἐξίσης ἓ αὐτεπείθια πρόκειτ ἐδωνήθη (ἐ

Ἐκκλες. ζ.

Ἐφες. δ.

Quia verò non una est hominis conditio & ratio, sed varia & diuersa: ideoq; quid hominis voluntas valeat in varijs eius & diuersis statibus, considerandū erit.

Quotuplex ergo est hominis consideratio in hac vita?

Quadruplex est eius status. 1. ante lapsum. 2. post lapsum, ante reparationem & conuersionem. 3. in ipsa conuersione vel regeneratione 4. hominis regenerati.

Quid de his singulis sentis, & quomodo se habet in illis liberum Arbitrium?

De primo homine ad imaginem Dei condito, in integritate et innocentia ante lapsum, testatur Scriptura, quòd Deus illum fecerit rectum: qui videlicet Deum verè, quoad essentiam & voluntatem eius, cognouerit, illiq; obedire facilè, si modò voluisset, potuerit. Ad imaginem siquidem Dei conditus fuit, in iusticia & sanctitate vera, obedientia omnium virtute vera, obedientia omnium virtute Deum, mentis & corporis erga Deum. Et approbatio fuit apud Deum, & acceptatio generis humani, & omnium actionum hominis. Sua aūt liberrima voluntate, quæ se ad vtrumq; oppositorum flectere

ἢ (ἐγὼ δὲ ἂν ἄλλως ἐλευθέραν αἵρεσιν ἔχειν: ἀλλὰ καταναγκασμένως, ἢ φυσικῶς, καθὼς τὰ ἄλογα, ἐνήργησεν ἄν) ἢ θεὸν ἀπέστη.

Τί δὴ μένει ἰσχύον ἐν ἀνθρώπῳ μὴ ἀναγεγεννημένῳ, ἐκ τῶν πέπωσιν τῶν πρώτων γονέων;

Ε.

Ἡ ψυχὴ, σὺν τοῖς ἰδίοις δυνάμεσι: νῷ δηλαδὴ, θελήσει, καὶ αὐθαιρεσίᾳ. Οὐ ζητεῖται δὲ περὶ τῆς οὐσίας ἢ νοὸς, ἢ θελήματος, εἴτε ἢ αὐτεξουσίας: ἀλλὰ περὶ τῆς ποιότητος, δυνάμεως, ἰσχύος περὶ τούτων δὲ ἀποφαινόμεθα: ὅτι πρὸς ἀγαθὸν τὸ πνευματικὸν τὸ θέλον ἢ δυνάμεων τούτων διέφθαρται, ἢ ἀπεξαπλῶς ἀπόλωλε. Καὶ οὗτός ἐστιν, ὃν ὁ Ἀπόστολος παλαιὸν ἄνθρωπον ὀνομάζει.

Ποῖός τις ἓν νῷ ἐστι, πεσὼν ὁ ἄνθρωπος, πρὸ ἢ ἀναπλασθῆναι: καὶ τίς ἐν αὐτῷ τὸν τεῦθεν αὐτεξουσιότης;

Διαστέλλω τὰς ἀνθρωπίνας πράξεις διχῶς. Τὰς μὲν, περὶ τὰ ἔξω καταναγομένους, ἤτοι πολιτικὰς, ἢ οἰκονομικὰς, αἳ λογισμῷ ὑποκεινται: τοῖς δὲ, πνευματικὰς, ἢ θεολογικάς. Τί ἔρα νῷ ὁ ἄνθρωπος δύναται περὶ τὰς μὴ τὰ ἔξω πράξεις, πρὶν ἀναγεννηθῆναι;

Ἐν μὲν τῷ νῷ, κατάλοιπός ἐστι διάκρισις τῶν καλῶν, καὶ τῶν αἰσχρῶν, καὶ

ctere & conuertere potuit (aliàs enim libera non fuisset hominis, sed coacta aut naturalis actio, vt in brutis) à Deo se auertit.

Quid manet in homine non regenerato, virium, post lapsum primorum parentum?

Anima cum suis potentijs, intellectu videlicet, voluntate & sensu. De substantia autem mentis & voluntatis, siue liberi arbitrij, Quæstio non est: sed de qualitate, facultate & viribus. De his igitur pronunciamus, harum potentiarum vires ad bonum spirituale, esse corruptas, & penitus amissas. Hic vetus homo à Paulo dicitur.

II.

Qualis igitur iam est homo post lapsum, ante regenerationem: & quæ in eo reliqua voluntatis libertas?

Distinguo actiones hominis in externas, seu ciuiles, vel politicas, atq; œconomicas, quæ rationi sunt subiectæ: & in spirituales, seu Theologicas.

Quid potest homo iam in externis actionibus ante regenerationem?

In intellectu reliquum est discrimen honestorum et turpiũ,

κ) τὰ πολιτικά. Ἡ ἡ βέλησις μεταχειρίζεσθαι δύνατα τῷ τοπικωτέρῳ δυνάμει ἀμωσγέπως, καὶ τὰ ἔξω εὐχημονεῖν. Καὶ μὲν, καὶ τὸ αὐτεξουσίως τὸν θεῖον λόγον ἀκούειν, καὶ ἐν αὐτῷ μελεταῖν, ὅπερ τῷ μήπω ἀναγεννήσεως τυχόντι ἐστὶ: τὸ ἡ συνιέναι, οὔ.

Μὴ γὰρ αὐξάνοντος θεοῦ: οὐδέν ἐστιν, οὔτε ὁ φυτεύων, οὔτε ὁ ποτίζων, ά. Κορ. γ'. οὐκ ἔστι θέλοντος, οὐδὲ τρέχοντος: ἀλλὰ ἐλεοῦντος ΘΕΟΥ, ῥωμ. θ'. Καὶ ὡς τῆς ἔξωθεν ταύτης, ἡ σωματικῆς, ἀκροάσεως, ὥσπερ ματθ. κγ' Παῦλος ὡς δρόμῳ, φθέγγεται χριστὸς: Ποσάκις ἠθέλησα ἐπισωναγαγεῖν τὰ τέκνα σε: ὃν τρόπον ἐπισωνάγει ὄρνις τὰ νοσσία ἑαυτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας: καὶ ΟΥΚ ΗΘΕΛΗΣΑΤΕ; δηλαδὴ ἀκοῦσαι. Ὅθεν καὶ παρὰ τοῦ ἱερεμ. ε'. φήσας ὁ κύριος ἐγκαλεῖ: αὐστηρέψαι ἐφ' ἑαυτὸν νῶτα καὶ ὐ τράχηλον αὐτῶν.

Ἔχομεν ἓν ἐλεύθερόν πως θέλημα ἐν τοῖς, ἃ κάτω ἡμῶν ἐστι: τετέχνη, ἃ κρίσει ἀνθρωπίνῃ λόγῳ ὑπόκειται: ἐν τοῖς πολιτικοῖς καὶ οἰκονομικοῖς: ὅσα αὐθετῆς εὐταξίας ἐστὶ, καὶ οἰκονομικῆς, καὶ τῶν πιστῶν ἄλλων. Δεσπόζομεν τῶν ἡμῖν ὑποταχθέντων πράγματων: ὧν ἡμῖν δέσποτα ὁ θεὸς ὡρισέ τε. τούτων ἐξουσιάζομεν καὶ τὸ ἡμέτερον θέλημα. Καὶ ὅτως, αὐτεξούσιοι ὡς τὰς ἔξω καὶ πολιτικὰς πράξεις καὶ διοικήσεις ὑπάρχομεν. Ὅπερ

in ciuilibus actionibus. Et voluntas potest vtcunq; regere locomotiuam potentiam, ac præstare disciplinam externam. Potest item homo non renatus, viribus liberi sui Arbitrij, verbum Dei audire & meditari: sed non intelligere.

Nisi enim Deus det incrementum, nihil est qui plantat aut rigat. 1. Cor. 3. Non est currentis, aut volentis, sed miserentis DEI. Rom. 9. Et de hoc externo etiam auditu, sicut Paulus de cursu, loquitur Christus: Quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina pullos, ET NOLVISTI, scilicet, audire. Vnde & per Prophetas Dominus conqueritur, quòd tergum sibi verterint.

Habemus igitur liberum quodāmodo Arbitrium, in ijs, quæ infra nos sunt: hoc est, quæ rationis humanæ iudicio sunt subiecta: in Politicis & Oeconomicis, quod ad externam disciplinam attinet, gubernationem domus, &c. Habemus dominium in res nobis subiectas, quarum sumus mandato Dei constituti domini. Hæc pro nostro tractamus arbitrio. Et ita liberum habemus arbitrium, in externis ac ciuilibus actionibus & functionibus.

Vbi

Ὅπου γὲ μὲν ἰστέον, πολλάκις ἄνθρωπον κωλύεσθαι: ἤτοι οἰκείᾳ ἀσθενείᾳ, ἢ τυραννίδι τοῦ Διαβόλου: εἰς κακίαν ἐλαύνοντος τὸ ἀσθενὲς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

Σαρκικὴ οὖν ἐστιν ἤδε ἡ θέλησις, καὶ σπουδὴ σαρκόφρων, ἢ δρόμος: νίκα, ἐν τοῖς θείοις: ὧν ὅτι ὀρθῶς δέξασθαι, ἔτι ἐφικέσθαι, οὐχ ὅπως ἐπιτελεῖν αὐτὰ, δύναται: μὴ τοῦ ἁγίου πνεύματος, τὸ θέλημα ἡμῶν, καὶ τὰς σαρκικὰς ἐπιχειρήσεις, ἀναλαμπόντος, φωτίζοντος, συναγωνιζομένου, καὶ κυβερνῶντος, ὥσπερ ἰω. γ'. τὸ Νικοδήμου περὶ Χριστοῦ φρόνημα, σαρκικὸν ἐστι: καὶ Πέτρος, σαρκικῇ τινι πεφαντασθαι θέλεται μὴ δεῖν Χριστὸν ἀποθανεῖν.

Λοιπὸν, ὅτε ἀρνούμεθα τὸ δύνασθαι τὴν ἀνθρώπου ὀρθὴν κρίσιν, τὴν βάλησιν, καὶ τὰς δυνάμεις, κατορθοῦν τὰ πνευματικὰ: οὐκ ἀρνούμεθα τὴν ἐπὶ μὲν νοῦς, καὶ θελήματος: ἀλλὰ τὸ ἔξιν καὶ δύναμιν. Ἔχει μὲν γὰρ δύναμιν τοῦ νοεῖν, βάλεσθαι, καὶ πράττειν, ἃ τῆς φύσεως ἴδια ἐστὶ: περὶ δὲ τὰ θεῖα καὶ πνευματικὰ, τῇ οἰκείᾳ φύσει, οὐκ ἄλλως, ἢ μὴ καλῶς: οὐκ ὀρθῶς δὲ, εἰ μὴ ἐξωθεῖτο χάριτι, καὶ ἐνεργείᾳ τοῦ θεοῦ.

Δείκνυθι τοῦτο.

Ἡ πεῖρα μαρτυρεῖ. Οἷον, ὅτι πάσῃ ἀνθρώπῳ ἐστὶ τὸ καθῆσθαι, ἑστάναι, περιπατεῖν, ἐσθίειν, πίνειν, ἀπέχεσθαι, ὅταν βούληται. Ἀλλὰ δὴ καὶ κατέχειν τὴν χεῖρα,

Vbi tamen sciendum est, hominem sæpe impediri, vel propria infirmitate, vel tyrannide Diaboli, ad vitia impellentis hanc infirmam hominis naturam.

Carnalis itaq; hæc est voluntas, & studium carnale, siue cursus, in rebus diuinis, quas nec inchoare rectè, nec assequi, multò verò minus perficere potest, nisi Spiritus sanctus voluntatem nostram & conatus carnales regeneret, illuminet, iuuet & gubernet. Sicut Nicodemus carnaliter de Christo sentit. Petrus ex affectu carnali, paratus est cum Christo mori. Iohan. 3.

Cæterùm, dum negantur iudicium rectum, voluntas & vires hominis ad benè operandum in spiritualibus: non negatur substantia intellectus & voluntatis: sed habitus & facultas. Habet enim potentiam intelligendi volendi, & agēdi, quæ propria naturæ sunt. Sed suâ naturâ, non nisi malè: rectè autem in diuinis & spiritualibus, non nisi singulari gratia & beneficio Dei.

Proba hoc.

Experientia hoc testatur. Potest homo, sedere, stare, ambulare, edere, bibere, abstinere, quando vult. Item manum continere, ne

χεῖρε, ἵ μὴ ἐκ παρεζυσμὸ κολαφίζῃν πνά. μαρτυρῆσι τὸ αὐτὸ, τῶν Φιλοσόφων οἱ βελτίσς. Ἐντεῦθεν νόμοι, παιδεία, κολάσεις. ἵτω δὴ, ἀβιάστως ὁ Πάρις τῶ Ἑλένῃ ἥρπασεν αὐτοκέλευστος. Ἐδυνατο γὰρ ἂν ἀπέχεσθαι: ὡς ὁ Παυσανίας, τῆς εὐφδεστάτης Κῴας ἀψαμενώτιδος. Ὡσαύτως δὲ αἱ θεσπέσιαι μαρτυρῆσι γραφαὶ: εἶναι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, τὴν πολιτικὴν εἰς ἔργον ἄγην χρηστότητα: ἣν, δικαιοσύνην σαρκὸς ὀνομάζουσι. Τίτ. γ'. οὐκ ἐξ ἔργων, τῶν ἐν δικαιοσύνῃ, ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς.

Τί δ' ἐν τοῖς πνεύματος ἰσχύῃ, ὁ μὴ ἀναγεννηθεὶς ἄνθρωπος;

Οὐ ζητεῖται ἐν τούτῳ, τί δύναται ἄνθρωπος, χάριτι θεῦ συνεργούμενος: ἀλλὰ, τί ἄνθρωπος οὐκ ἀναγεννηθεὶς, εἰς τ ἑαυτὸ ἐπίστρεψιν δὲ ἀνάπλασιν, οἴκοθεν, δὲ τῷ καταλελειμμένῳ μὲ τὸ πνεῦμα ζωπύρῳ τ ἰδίων δυνάμεων, ἰσχύει: ὅταν αὐτῷ τὸ ῥῆμα θεῦ καταγγελθῇ: δὲ δι' αὐτοῦ ἡ θεία χάρις προσενεχθῇ; ἆρα πρὸς τὸ δέχεσθαι αὐτὸ, προετοιμάζειν ἑαυτ: ἢ προσενεχθεῖσαν ἀπάζεσθαι, ἢ σωτίθεσθαι αὐτῇ, διὰ τ οἰκείας ἰσχυος δύνατ;

Ὁ μὲν δὴ νᾶς, εἰς τὸ παντελὲς τυφλώτηται, ἀληθινῆς θεογνωσίας ἐστερημένος: ὅτε τὴν θείαν αὐτοῦ, ὅτε μὴν τὸ θέλημα, ἐπιγινώσκων. Ὥστε τὸν ἔ θεῦ λόγον, προσενεχθέντα, ἀκροᾶται.

irritatus colaphum alicui impingat. Testantur hoc ipsum Philosophi saniores. Hinc leges, disciplina, pœna. Sic non coactus Paris, Helenam rapuit, sed liberrima voluntate. Potuisset enim abstinere, sicut Pausanias abstinuit à capta præstanti forma Coa. Similiter literæ sacræ testantur, posse hominem externam præstare disciplinam, quam carnis iusticiam vocant. Tit. 3. Non in operibus iustitiæ, quæ fecimus nos.

Quæ verò in spiritualibus actionibus vires sunt hominis non renati?

Status Quæstionis non est, quid homo possit, adiutus gratia Dei: sed, quid homo non regeneratus, in sui conuersione & regeneratione, ex propriis, & post ipsum reliquis, viribus, possit, quando illi verbum Dei prædicatur, & in eo gratia Dei offertur: num se ad eam accipiendam præparare, eámue oblatam amplecti & consentire possit ex propriis suis viribus.

Intellectus planè cæcus est, carens vera Dei notitia, nec essentiam ipsius, nec voluntatem agnoscens: ita vt verbum Dei oblatum, auditum & meditatum, intel-

ἀκαθάρτους, καὶ μελετηθέντας, ἐὰν μὴ σωισθῶσιν: ἀλλ' αὐτοχρημαμωρίαν ἡγεῖται. Ὥσπερ ἀμελῶς καὶ ὁ φιλόφρων ἰατρὸς ἡμῶν σωτὴρ φησιν: Ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. Καὶ ὡσὲι τῶν σοφῶν τοῦ κόσμου τούτου, ὁ ἀπόστολος λέγει: αὐδὲν δύναται ἡ γνῶσις τῆς σοφίας τοῦ θεοῦ. Καὶ γυμνὴν καθόλου ἀπατῶσιν ἀπόφασιν: ψυχικὸς ἄνθρωπος ὁ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ. Μωρία γάρ αὐτῷ ἐστι, καὶ οὐ δύναται γνῶναι: ὅτι πνευματικῶς ἀνακρίνεται. μᾶλλον μὲν ἓν, πᾶσι ἡ ἁμαρτία θάνατον ἐπεισήγαγεν ἀνθρώποις, μόνον ἐπιμελῶς ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἔγκλιτον ἐκ νεότητος: ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οὐκ ἱκανοί ἐσμεν, ἀφ' ἑαυτῶν λογίσασθαί τι, ὡς ἐξ ἑαυτῶν. Ἀλλὰ δῆλος τῆς ἁμαρτίας, ὁ πειρατὴς ἐστὶ, καὶ τοῦ πανταχοῦ αἰχμαλωτισμοῦ. Κἂν γὰρ ἔσθ' ἃ μέρος τοῦ νόμου κρατήσῃ: ὅμως ὁ σωίησι, τὸν ἐντὸς τῆς καρδίας ἀκαθαρσίαν, τὰς πονηρὰς ἐπιθυμίας, ἐνθυμήσεις, πρόσνευσις ἐπὶ ἐκεῖνα καταπέπτωκεν. Ὡς φησὶν ὁ ἀπόστολος λέγει ὡσὲι ἑαυτῷ: Οὐκ ἐπιθυμήσεις. εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν. Οὐκ ἐπιθυμήσεις. Τὸ δὲ ὡσὲι τοῦ καθ' ἡμᾶς θεοῦ εὐαγγέλιον, ὅτι σωίησιν, ὅτε πιστεύει δύναται: πρὶν παρὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος φωτισθῶσι: ἀλλ' ἔστιν αὐτῷ μωρία, ἢ μᾶλλον ἔχθρα: ἀ. Κορ. ἀ. κὴ ϛ'.

Ἐν

intelligere non poßit: ſed illi planè ſit ſtultitia. Sicut etiã Saluator noſter dulciſſimus inquit: Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu, non videbit regnum cœlorum. Et Apoſtolus de ſapientibus huius mundi dicit, quod Deum per ſapientiam non intellexerint. Et generalem ac vniuerſalem addit ſententiam: Animalis homo non percipit ea, quæ ſunt ſpiritus Dei: ſtultitia enim illi eſt, et non poteſt intelligere, quia ſpiritualiter examinatur. Imò, omne figmentum cordis humani, tantummodo malum eſt, ſemper à pueritia: adeò vt non ſimus idonei, cogitare aliquid boni ex nobis, quaſi ex nobis. Sed ſeruus eſt peccati, & captiuus Satanæ. Etſi enim particulas aliquas Legis teneat: tamen quòd damnet interiorem cordis immunditiem, prauam concupiſcentiam, cogitationes & inclinationes: non intelligit. Rom. 7. Concupiſcentiam ignorabam, niſi Lex dixiſſet: Non concupiſces. Euangelium verò de filio Dei incarnato, nec intelligit, nec credere poteſt, antequam per ſpiritum ſanctum illuminetur: ſed eſt illi ſtultitia, imò inimicitia.

Ioh. 3.

1. Cor. 1.

1. Cor. 2.

Gen. 6. 8.

2. Cor. 3.

Ἐν ματαιότητι τοῦ νοὸς αὐτῶν, & σκότει, διεστραμμένοι ἐφεσ. δ'. & ἐ μᾶλλον μὴ ὄντες νεκροὶ ἐσὶ τοῖς ἁμαρτίαις: ἐφεσ. β'. ὥσασα ὄν, νεκρός τις ὢν, ἑαυτὸν πρὸς ἀνάκτησιν ζωῆς προπαρασκευάζειν οὐχ οἷός τε ἐσιν: ἕτως οὐδὲ ὁ πνευματικῶς τοῖς ἁμαρτήμασι νεκρωθείς. ὅλως δ' εἰπεῖν, καρδίαν λιθίνην καὶ πετρώδη ἔχομεν: ὡς παρὰ ἰεζεκιήλου λέγεσθαι. Ἀλλ' ὁ θεὸς, πνεύματι ἁγίῳ ἀφαιρεῖ αὐτὴν: καὶ αἰνιδίδωσι καρδίαν σαρκίνην: ἐνεργῶν & τὸ θέλειν, & τὸ ἐνεργεῖν. Ἡ τοιγαροῦν ἱερὰ γραφὴ, τὸ ὑπισχνούμενον ἄνθρωπον, ἀπαξαπλῶς τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ, καὶ τῇ θεόθεν ἐνεργείᾳ, ὑπισχνέται. Δευτερ. λ'. περιπαθαίρει ὁ θεὸς τὰς καρδίας, εἰς ἀγαπᾶν αὐτόν. ἰεζεκ. λς'. ἀφαιρεῖ τὴν λιθίνην καρδίαν: καὶ δίδωσι σαρκίνην, ἵνα & ἐν τοῖς δικαιώμασιν αὐτοῦ πορευώμεθα. Διανοίγει λουκ. κδ'. τοῖς μαθηταῖς τοὺς ὀφθαλμοὺς, εἰς τὸ νοεῖν τὰς γραφάς. Δίδωσι μετάνοιαν, ἐνεργεῖ πίστιν, καὶ τὰ λοιπὰ τῆς εὐσεβείας.

1. Cor. 1. 2. In cordis vanitate & tenebris ambulat. Epheſ. 4. 5. Imò mortuus eſt in peccatis. Epheſ. 2. Sicut ergo mortuus, ſe ad vitam reparandam præparare non poteſt: ita nec ſpiritualiter in peccatis mortuus. Adeòq; cor ſaxeum & lapideum habemus, Ezech. 36. Sed Deus per Spiritum ſanctum aufert illud, & dat cor carneum: operatur velle & perficere. Scriptura itaq; S. conuerſionem in ſolidum Spiritui ſancto & operationi diuinæ aſſcribit. Deut. 30. Deus circumcidit corda, vt diligant eum. Ezech. 36 aufert cor lapideum, & dat cor carneum, vt in præceptis ipſius ambulemus. Aperit oculos diſcipulis, Luc. 24. vt intelligant Scripturas. Dat pœnitentiam, operatur fidem, &c.

Ἡ δὲ βόλησις, ἀπέστραπται τοῦ θεοῦ: πολεμία αὐτῷ ἐσι, καὶ ἐχθραίνει αὐτῷ: μισοῦσα αὐτὸν, & τὸν νόμον αὐτοῦ. Οὐ θέλει, οὐδὲ δύναται, παρέχειν ἑαυτὴν ὑποτάκτην. διότι τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, θάνατός ἐσι, καὶ ἔχθρα εἰς θεόν. Τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ θεοῦ οὐχ ὑπο-

Voluntas autem auerſa eſt à Deo, hoſtis eius & inimicitia aduerſus ipſum, quem cum Lege ſua vult. Nec vult, nec poteſt præſtare obedientiam. Affectus vel ſapientia carnis mors eſt, & inimicitia aduerſus Deum. Legi enim Dei non

ῥωμ. η'.

ὑποτάσεται. ΟΥ Δ ΕΙ ΓΑΡ ΔΥ-ΝΑΤΑΙ.

Ποία τοίνυν ὑπόλοιπός ἐστι τοῦ βεβλήματος ἐξουσία, ἐν ἀνθρώπῳ, ἀναγεννήσεως μὴ ἀξιωθέντι;

Πρῶτον μὲν, ἡ βούλησις, ἡ κατ' οὐσίαν (ὡς εἰπόντες ἔφημεν) θεωρεῖται, ἐλευθέρα ἐστὶ: τουτέστιν, οὐκ ἀναγκαστῶς, οὔτε πρὸς ἀγαθὸν, οὔτε πρὸς κακόν. Εἶτα ἐν πολιτικαῖς πράξεσι ὑπολέλειπται ἐξουσία, τοῖς λογισμῷ καὶ κρίσει ὑποκειμέναις, ὅσα περὶ δίκαια καὶ ἀδικήματα, ὅσα περὶ ἀρετὴν καὶ κακίαν, ἀνεύθυνα ἐστί. Τέλος ἐν, τοῖς ἔξω οὐκ δύναται ῥήματος ἀκούσαι, οὐδὲ εἰσελθεῖν ναόν: ἀλλ' ἀδύνατα νοῆσαι. Τέταρτον ἐν, ἐν τοῖς πνευματικοῖς, μόνον μὲν αὐτεξούσιός ἐστιν ἁμαρτίας καὶ πονηρᾶς: πρὸς δὲ τὸν ἀγαθὸν αἵρεσιν, ΔΟΥΛΗ ἐστὶ καὶ ΗΚΙΣΤΑ ΕΔΕΥΘΕΡΑ. Πᾶς (φησὶν) ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, δοῦλός ἐστι τῆς ἁμαρτίας. Καὶ αὖθις: Ἐὰν ὁ υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ: ὄντως ἐλεύθεροι ἔσεσθε. Οὐκοῦν, οὗ μὴ ἐλευθερώσαντος, οὐκ ἐλευθεροῦσθαι, ἀλλὰ δουλεύειν, τὸ δοξαζόμενον ἐφ' ἡμῖν εἶναι. Οἷς ὁμοφρονῶν, καλῶς ὁ μακάριος Αὐγουστῖνος φησιν: Οὐκ' ὑπολέλειπται ἐλεύθερον, ἀλλὰ ΔΟΥΛΟΝ ΚΑΙ ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΝ, βούλημα. Οὐκ ἰσχύει, εἰ μὴ πρὸς τὸ ἁμαρτάνειν. Οὐκ ἐλεύθερον ἐν ἀγαθῷ ὄν, ἠχμαλώτευται: κατάκοιτός ἐστι δουλεύειν.

Οὐ

non est subiecta, siquidem NEC POTEST *quidem.*

Qualis igitur est reliqua libertas voluntatis in homine non renato?

Primùm, voluntas per essentiam (vt diximus) est libera, hoc est, non coacta, siue in bono siue in malo: sed quicquid agit, liberè agit. Deinde, reliqua est libertas in actionibus ciuilibus, quæ rationis iudicio sunt subiectæ. Sicut etiam in moribus, quòd ad virtutes & vitia attinet, libera est. Tertiò, externè potest audire verbum, ingredi templum: sed non potest intelligere. Quartò, in actionibus spiritualibus libera est, tantùm ad peccatum & malum: ad bonum verò, SERVVM *est, &* MINIME LIBERVM. *Omnis, qui facit peccatum, seruus est peccati, inquit Christus. Et iterum* Iohan. 8.
idem: Si vos filius liberauerit, verè liberi eritis. Ergo si ipse non liberet: non liberum, sed seruum est arbitrium. In quam sententiam rectè D. Augustinus ait: Non est relictum liberum, sed SERVVM ET CAPTIVVM *Arbitrium. Non valet nisi ad peccandum. Non liberum in bono: captiuatum est, damnabilis est ancilla.*

Non

Οὐ μὴν ἔτω δεδέσλωται τὸ θέλημα: ὥσπερ τις ἄνθρωπος, ὑγιαίνων μὲν καὶ εὐρωστῶν, τῷ σώματι: δεδεμένος δὲ μόνον; καὶ λυθῆναι ἐπιθυμῶν. ὃς δὲ λυθείς, εὖ ἂ δυνηθείη πράττειν πᾶν, ὅ,τι ἂν θελήσῃ: ἀλλὰ τὸ, σώαν ἔχειν τὴν ἰσχύν: ἀλλ' αἱ μὲν τοιαῦται καὶ εὐγενέσεραι δυνάμεις ἐσὶ ἀνθρώπε, ὅσον ἐπὶ τοῖς πνευματικοῖς, ἔτω διεφθάρθαι: ὥστε μηδὲ ἀπιθήρα μόνον ἐκείνων αὐτῷ ὑπολειφθῆναι: δι' ἃ ἑαυτὸν ἰδίαις δυνάμει, ἀδύνατον ἐπιζητεῖν ἐπὶ τὸ λαβεῖν τὴν θεῦ χάριν, ἢ παρ' αὐτῦ διδομένην δέχεθαι, δυνατὸν ἂν: αὐτοῦ λέγοντος, ὃς σωτὴρ ἐσι: ὅτι χωρὶς ἐμοῦ ἀ δύνασθε ποιεῖν ἀδέν. Μᾶλλον μὲν ἕν, ἀδὲ λογίσασθαί τι ἀγαθὸν, ἀφ' ἑαυτῶν, μή τι γε ποιεῖν, ἱκανοί
Φιλ. δ'. ἐσμεν: ἀλλ' ὁ θεός ἐσιν, ὁ ἐνεργῶν ἐν ἡμῖν καὶ τὸ θέλειν, καὶ τὸ ἐνεργεῖν, ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας.

Ἑκὼν ἁμαρτάνει ὁ ἄνθρωπος, ἢ ἄκων;

Ἑκὼν ἁμαρτάνει, καὶ πονηρέυεται. Ἁμαρτία γὰρ, μὴ ἑκεσία ἔσα, ἁμαρτία οὐκ ἔσιν. Ὅσῳς ὅμως ἐπὶ τῶν πρακτικῶν ἡμῶν μόνον ἁμαρτιῶν νοητέον: ἀ μὲν καὶ ἐπὶ τῆς ἐμφύτου διαφθορᾶς: κἂν εἰ ἐπὶ τῆς τῶν ἀρχηγῶν καὶ ἀνθρωπίνε γένες πρώτης παραβάσεως, καὶ αὐτὸ ἀληθεύει: ἥτις ὅμως ἐν αὐτοῖς πρᾶξις ὑπῆρξε.

Non autem sic est captivum Arbitrium, sicut homo sano corpore & integris viribus, ligatus tamen tantùm, cupiens solui: & posset etiam bene agere, quicquid vellet, solutus, quia integras habet vires. Sed vires hominis superiores, quod ad spiritualia, ita sunt corruptæ, vt ne scintillula quidem virium illarum reliqua manserit, qua se, ex se, ad gratiam Dei præparare possit, eámue oblatam accipere, Christo dicente: Sine me nihil potestis facere, imò ne quidem cogitare aliquid boni ex nobis, sufficientes sumus, nedum facere: sed Deus est, qui operatur velle & perficere, pro bona sua voluntate.

Volens'ne homo peccat, an nolens?

Volens peccat, & est malus. Peccatum enim, nisi sit voluntarium, peccatum non est. Quod tamen de Actualibus tantùm nostris, est accipiendum, non etiam de Originali: licet de primo Adæ & Euæ peccato, quod verum sit, quod tamen in ipsis fuit Actuale.

Quo

πῶς

Πῶς ἡ θέλησις τ̃ ἀνθρώπ̃, ὅτι τὸ ἐφ' ἡμῖν, ἔχει ἐν τῇ ἀπροφῇ; Ἐνεργητικ̃ς, ἢ διόλε παθητικ̃ς;

Ὡς μὲν πρὸς τὴν χάριν, τὴν ἔξωθεν προσερχομένην, καὶ προφαινομένην: ΔΙΟΛΟΥ ΠΑΘΗΤΙΚΩΣ Η ΘΕΛΗΣΙΣ ΕΧΕΙ. Η γὰρ πᾶσα δύναμις αὐτῆς, ἢ πρὸς τὰ πνευματικὰ, ἀπέσβεσται: ὅτινι ἂν προετοιμάσηται πρὸς τὴν χάριν: ἢ ὑπαντῶσαν, ἐξ ἑαυτῆς δέξαιτ' ἄν. Ἐσμὲν γὰρ νεκροὶ τοῖς παραπτώμασιν, Ἐφεσ. β'. Καὶ, τὸ χεῖρον, ἀπεχθάνομεν: διότι τὸ φρόνημα, τῆς σαρκὸς, ὁ μόνον θάνατός ἐστιν: ἀλλὰ καὶ ἔχθρα εἰς θεὸν, ῥωμ. η'.

Ὡς δὲ πρὸς τὴν οὐσίαν, ἢ θεῖ κτίσις ἐστὶν ἡ ἀνθρωπεία βούλησις: μένει δύναμις ἐνεργητικὴ, ἥπερ οὐκ ἀργεῖ: ἀλλ' ἀκούει μὲν ἔξωθεν τὸ ῥῆμα τοῦ θεῦ, καὶ μελετᾷ: ὃ ἐστι σαρκικὴ σπουδὴ, μεθ' ἧς τρέχει: ἐκεῖνο δ' ἰδίᾳ ἐνδον δυνάμει, ἢ νοὸς ὀξύτητι, σωφρόνως, ἢ αὐτοκινήτως ἐξ ἑαυτῆς αὐτῷ συγκατανεῦσαι, οὐκ ἐξισχύει: ἀλλὰ μᾶλλον μωρίαν ἡγεῖται, καὶ ἀσυνεσίαν αὐτῷ μένει.

Οὐ μὴν ἡ ἀπροφὴ, χωρὶς θελήσεως γίνεται: ἐπειδὴ κατακείμενον αὐτή ἐστιν, ἐν ᾧ τὴν ἀπροφὴν γίνεσθαι τυγχάνει. Διὰ γὰρ τ̃ ἀκινητικ̃ ὀργάνε, πρόθεν εἰς ἕτο ἀποτεταγμένε, παρὸν

Quomodo voluntas hominis, seu liberum Arbitrium, se habet in conuersione: actiu'e ne, an verò merè passiuê?

Respectu gratiæ extrinsecus aduenientis & præuenientis, VOLVNTAS MERE PASSIVE SE HABET. Quia omnes eius vires, quoad spiritualia, sunt extinctæ, quibus se præparare ad gratiam, vel eam oblatam ex sese accipere possit. Sumus Epist. 2. *enim mortui in peccatis. Et quod peius est, aduersamur. Sensus enim carnis, non solum mors est, sed etiam inimicitia aduersus Deum. Rom. 8.*

Ratione verò essentiæ, quatenus voluntas hominis est creatura Dei, manet δύναμις ἐνεργητικὴ, quæ non est ociosa: sed verbum Dei extrinsecus audit, & meditatur, quod est carnale studium, quo currit. Sed illud suis viribus, vel acie mentis intelligere, aut proprio motu ex sese assentiri non potest: imò stultitia est illi, & non potest intelligere.

Veruntamen conuersio non fit absq; voluntate hominis: cùm hæc subiectum sit, in quo fit conuersio. Spiritus enim sanctus per hoc orga-

πρὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐνεργεῖ: ἐ αὐτικὸν ἐστι τῇ ἐσωθ χάρτι, ἐν τοῖς ἀκόσν δωναμένοις: φωτίζῃ μὲν τὸ τυφλὸν θ νὲ τῶν σωζομένων: κινεῖ ἢ τὸ ἀπειθὲς θ βελήματος, ἢ ἀλλάττῃ: ὥστε, ὃν ἤκουσε θ θεῦ λόγον, νοεῖν δέχεσθαι, ἢ τέτω προσίεσθαι: ἔτω τε τὸν βέλησιν θ ἀνθρώπε, ὅπὶ ἂ ὅπισροφῆς ἐτὸ θ ἁγίε πνεύματος δραστικῶς κινηθέισαν, συμφωνεῖν: ἐ τὸν ἤκουσαν χάριν δέχεσθαι: τῇ θ θείᾳ πνεύματος κινήσῃ τε, ἢ ἐνεργείᾳ.

Καὶ παθητικῶς ἔχειν λέγεται πρὸς τὸν ἰδίαν ὅπίστρεψιν: διότι ἀδὲν ποιεῖ ἡ βέλησις ἐν ταύτῃ: ἀλλὰ ἐτοιμάζῃ εἰς ἑαυτὸν ποιῆται ἐ ἐνεργῆται τὸν θεόν, ἕως ἂν ὅπιστραφῇ. Εἶτα ἤ, ἀναλλυνηθέισα ἐ ἀνακαινωθέισα, συγκατατίθεται. Καὶ ὅπιστραφεὶς ὁ ἄνθρωπος, ἐνεργεῖ μετὰ ἢ μὴ θ πνεύματος θ ἁγίε: ποιῶν ἀγαθὰ ἢ θαρέσα ἔργα. Οὕτως δὲ συνεργοί ἐσμεν τῇ χάριτος.

Εἰ τοίνυν λέγεται, τὸν ἄνθρωπον, ἐν τῇ ὅπιστροφῇ παντελῶς ἔχειν παθητικῶς: ἐ ἔτι βλέπει ὁ λόγος, τὸ ὅπιστραφῆναι ἀμέσως γίνεσθαι, χωρὶς μεσιτείας θ ῥήματος θ θεῖε: ἢ, ὡς ἐδεμιᾶς τοῦ τὸν νοῦν μεταβολῆς γινομένης, ἢ ἐδεμιῶν καινῶν κινήσεων: ἀλλὰ τὸ, τὸν ἄνθρωπον τῇ ἐμφύτοις ἑαυτῷ δυνάμεσι, μηδὲν συμφέρειν τῇ ἑαυτῷ ὅπιστρέψῃ: ἀλλὰ σύμπαν τοῦ,

organum auditus, diuinitus ordinatum, præsens operatur, & efficax sua gratia, in ijs, qui audire possunt, intellectum cæcum saluandorum illuminat, ac voluntatem contumacem mouet & mutat, vt verbum Dei auditum intelligere, eiq; assentiri incipiat, atq; ita voluntas hominis, in conuersione à Spiritu sancto efficaciter mota, consentiat, & oblatam gratiam apprehendat, Spiritus sancti motu et operatione.

Et dicitur passiuè se habere in sui conuersione: quia nihil facit voluntas in conuersione, sed patitur Deum in se agere et operari, donec conuertatur. Postea voluntas regenerata & renouata, consentit. Et homo conuersus, agit per, & cum Spiritu sancto in operibus bonis Deo placentibus. Et sic sumus cooperarij Gratiæ.

Quòd igitur dicitur, hominem in conuersione se merè passiuè habere: non hoc vult Propositio, quòd conuersio fiat immediatè, absq; verbi ministerio, aut quòd nulla fiat mutatio mentis, aut nulli noui motus: sed quòd homo suis viribus naturalibus nihil afferre possit ad sui conuersionem: verùm totum

πόθι, ἢ τὸ ἔργον εἶναι, καὶ τὸ πνεύματος δῶρον, ἐν τῇ καρδίᾳ ἀνθρώπου, ὡς ἐν πάσχοντι συνεργοῦν.

Πόσα ἢ, καὶ τίνα, τὰ τοῦ ἀνθρώπου ἐπιστροφῆς ποιητικὰ αἴτια;

Ezech. 36.

Ἓν ἐστι, τὸ θηλαδὴ πνεῦμα, τὸ ἀγαθόν: ὡς καὶ παρὰ τῷ προφήτῃ γέγραπται: Ἀφελῶ τὴν καρδίαν τὴν λιθίνην ἐκ τῆς σαρκὸς ὑμῶν: καὶ δώσω ὑμῖν καρδίαν σαρκίνην: καὶ τὸ πνεῦμά μου θήσω ἐν μέσῳ ὑμῶν: καὶ ποιήσω, ἵνα ἐν τοῖς δικαιώμασί μου πορεύησθε.

Τί οὖν τὸ ῥῆμα τοῦ θεοῦ ἐστιν;

Ὀργανικὸν αἴτιον: ᾧ, ὡς ἰδίῳ ὀργάνῳ, τὸ ἅγιον πνεῦμα χρῆται. Ῥωμ. ά. τὸ εὐαγγέλιον δύναμις θεοῦ ἐστιν, εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι. Καὶ πάλιν ί. ἡ πίστις, ἐξ ἀκοῆς: ἡ δὲ ἀκοὴ, διὰ ῥήματος θεοῦ. Γαλ. γ'. Τοῦτο μόνον θέλω μαθεῖν ἀφ' ὑμῶν. Ἐξ ἔργων νόμου τὸ πνεῦμα ἐλάβετε, ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως; Διὰ γὰρ τοῦ κηρυσσομένου ῥήματος, καὶ τῶν τιμίων μυστηρίων, ἔμπρακτόν ἐστι τὸ πνεῦμα: ἐνεργοῦν ἐν τῇ καρδίᾳ μετάνοιαν, πίστιν, καὶ δωρεὰν μετανοίας εἰς τὸ ἀγαθουργεῖν κοινάς. Ἐφ' ᾗ χρεία καὶ τέλει, κηρύττεσθαι πιστὸν τὸν νόμον ὁ θεὸς, καὶ τὸ εὐαγγέλιον, ὡς ἰδίᾳ ὑπ' αὐτοῦ καὶ μέσῳ: δι' ὧν ὁ θεὸς ταῦτα ἐνεργεῖ. Καὶ μαρτυρεῖ αὐτὸς ὁ κύριος, λέγων ἰωαν. ιζ'. Ἁγίασον αὐτοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου.

Ὁ λό-

tum hoc Dei opus esse, & donum Spiritus sancti, in corde hominis, tanquam in subiecto patiente,

Quot & quæ caulæ sunt Efficientes, conuersionis hominis?

Vna est, nempe Spiritus sanctus, de quo habetur in Propheta: Auferam cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum: & Spiritum meum ponam in medio vestri: & faciam, vt in præceptis meis ambuletis.

Quid igitur verbum Dei?

Instrumentalis causa est, quo, tanquam suo organo, Spiritus sanctus vtitur. Rom. 1. Euangelium potentia Dei est, ad salutem omni credenti. Et iterũ 10. Fides est EX auditu: auditus PER verbum Dei. Gal. 3. Hoc solum à vobis discere volo: ex operibus Legis accepistis spiritum, an EX auditu fidei? Per verbum enim vocale & Sacramenta, Spiritus sanctus est efficax, & operatur in cordibus hominum pœnitentiam, fidem, nouasq; vires ad bene operandum. In quem vsum & finem, prædicari facit Deus Legem & Euangelium de Filio suo Mediatore, per quæ Deus ista operatur. Sicut ipsemet testatur Christus, inquiens: Sanctifica illos in veritate: Ioh. 17.

sermo

ὁ λόγος ὁ σὸς, ἀλήθειά ἐστιν. Οὐ περὶ τούτων ἐγὼ ἐρωτῶ μόνον: ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστευόντων διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν εἰς ἐμέ. Καὶ Πράξ. ιά. μετάπεμψαι Σίμωνα, τὸν ἐπικαλούμενον Πέτρον: ὃς λαλήσει ῥήματα πρὸς σὲ: ἐν οἷς σωθήσῃ σὺ, καὶ πᾶς ὁ οἶκός σου. Καὶ ά. Κορ. ά. Ἐπειδὴ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ, οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν θεὸν: εὐδόκησεν ὁ θεὸς, διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας. Εἰ γὰρ καὶ οὐκ ἔστι θέλοντος, οὐδὲ τρέχοντος: καὶ ὅτι ὁ φυτεύων ἐστί τι, ὅτι ὁ ποτίζων: ὅμως ὁ θεὸς ἐθέλει, πεπεισμένους εἶναι ἡμᾶς, καὶ εὐδόκους, περὶ τοῦ θελήματος καὶ διαγράμματος: ὅτι, ἡνίκα ἑκατέρωθεν ἂν γνῶσι τὰ δέοντα: αὐτὸς θέλει θέλει, καὶ ἐνεργάζεσθαι, δι' ὧν αὐτὸς διετάξατο ὀργάνων καὶ μεθόδων, πίστιν καὶ ἀποστροφήν. Οὐκ ὄρα καταφρονητέα, τὰ θεοδιάτακτα μέσα τοῦτα: ὅσῳ τοῖς ἰουδαίοις ὁ σωτὴρ ὠνείδιζε, ματθ. κγ'. εἰπών. Ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου: οὐ δὲ οὐκ ἠθελήσατε; Εἰ γάρ τις ἀθετεῖ τὸ ῥῆμα, καὶ μάχεται αὐτῷ: ὅτου, ἐφ' ὅσον τῇ ἀσελτηρίᾳ ἐπιμένῃ, ἀνεπιστροφὴν διαπελεῖ: ὡς Πράξ. ζ'. ὁ ἅγιος πνεῦμα μάρτυς, τοῖς ἀμφὶ τὸν ἀρχιερέα λέγει: Ὑμεῖς ἀεὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτετε: ὡς οἱ πατέρες ὑμῶν, καὶ ὑμεῖς. Τί γὰρ,

ῥωμ. θ'.

sermo tuus est veritas. Non autem pro eis tantùm rogo: sed & pro ijs, qui per verbum eorũ credituri sunt in me. Et Act. II. Accersite Simonem, qui cognominatur Petrus: is loquetur tibi verba, per quæ saluus eris tu, & vniuersa domus tua. I. Cor. I. Cùm mundus per sapientiam Deum in sapientia sua non cognouisset: placuit Deo, per stultam prædicationem saluos facere credentes. Etsi autem non sit volentis aut currentis, &c. sed nequaquam qui plantat, est aliquid, neque qui rigat: tamen Deus nos vult esse certos de sua voluntate & ordinatione: quòd, quando vtrique fit officium, ipse dare velit & operari per media à se instituta, eadem & conuersionem. Ista media hæc, instituta diuinitus, non contemnenda. Sicut hoc ipsum Iudæis Saluator exprobrat. Quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina pullos suos, & noluisti? Contemnentes enim verbum, & repugnantes, quamdiu ita perseuerant, non conuertuntur, Sicut Stephanus Actor. 7. Pontificibus & Pharisæis dicit: Vos semper resistitis Spiritui sancto, quemadmodum Patres vestri, ita & vos.

Quid

Τί δ', ἡ βούλησις;

Περὶ τούτης μικρῷ πρόσθεν εἴρηται: ὅπως ἔχῃ, & συντρέχῃ ἐν τῇ ἐπιστροφῇ. Συντρέχῃ, ἢ ἔστιν ἐπιῤῥόης δυνάμεως ψυχῆς: ἥτις ἐστὶν αὐτὸ τὸ βούλεσθαι: ὃ, φυσικόν ἐστι, μόνον καὶ ἐν τῇ διεφθαρμένῃ φύσει. Ὥστε τοῦτο ἀνθρώπου ἐπιστροφοῦ, ἃ γίνεσθαι δι' αὐτοῦ τῆς βουλήσεως αὐτοῦ: ἀλλ' αὐτοῦ εἶναι τὸ προκείμενον, ἐν ᾧ: καὶ ὕλην, ἐν ᾗ, καὶ περὶ ἣν, καταγίνεται & κατορθοῦται ἡ ἐπιστροφή: ἧς πέρι λέλεκται τὸ: Οὐκ ἔστι τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος: ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος θεοῦ. Rom 9.

Πῶς γίνεται ἡ ἐπιστροφή;

Ἀποκείνεται ἐν τῇ ἑαυτοῦ θεσπόλῃ Αὐγουστίνου: Γίνεται ἐπιστροφή, ἀκαινοτομήτου βουλήσεως καινοθείσης: τῆς δὲ διεφθαρμένης, ὑγιαθείσης.

Οὐδὲν ἰσχύει, οὐδὲ σωφρονεῖ, ἡ ἀνθρωπίνη θέλησις, ἐν τῇ ἐπιστροφῇ;

Οὐδὲν ὅτιοῦν δύναται, οὐδὲ συνεργεῖ: ἵνα κἂν ἔκ τινος μέρους, οἰκείας φύσεως, τῷ ἁγίῳ πνεύματι συμφρονήσῃ, ἢ συμφρονεῖν δυνηθῇ: ἐὰν μὴ τοῦτο συμφρόνησιν τοῦτον ἐξ ἀναρχοῦς παιῶν, ὁ θεὸς ἐνεργήσῃ. Νεκρὰ γὰρ πρὸς ἀγαθόν, ἡ βούλησις τυγχάνει. Ὡς γὰρ τυφλός ἐστι περὶ τὰ θεῖα, ὁ νοῦς: ὕτως ἡ θέλησις, νεκρὰ ἁπάντῃ: οὐδὲ μόνον, ἀλλὰ & (ὃ, μεῖζον εἰς προθήκην) αὐθαδιάζεται τῇ ἰδίᾳ φύσει: οὐδ' ἄλλο καθ' ἑαυτοῦ, ἢ ἀν-

Quid verò voluntas?

De hac paulò antè dictum est, quomodo se habeat, & concurrat in conuersione. Concurrit, quatenus est substantialis potentia animæ, quæ est ipsum velle, quod est naturale, & manet etiam in natura corrupta: ita vt conuersio hominis, non fiat sine eius voluntate: sed est subiectum in quo, & materia, in qua, & circa quam fit & versatur conuersio, de qua dicitur: Non est currentis, nec volentis, sed miserentis Dei. Rom 9.

Quomodo fit conuersio?

Augustinus de ciuitate Dei respondet: Fit conuersio, non creata noua voluntate, sed deprauata, sanata.

Nihil'ne ergo virium habet voluntas hominis in conuersione?

Prorsus nihil habet virium, vt vel aliqua ex parte, ex se, suaq; natura, Spiritui sancto mouenti consentiat, vel consentire possit: nisi hunc ipsum consensum de nouo operetur & creet Deus. Est enim voluntas ad bonum emortua. Et quemadmodum intellectus est cæcus in diuinis: ita voluntas non modò mortua est, sed etiam, quod amplius est, contumax est, ex se, & per se non nisi repugnare potest:

ἢ ἀντιτάνειν, δύναται: ἔτω τε, ὥστε κὴ ἐν τοῖς ἀναγεγυνημένοις, ἐφ' ὅσον οὐκ ἀνεγυνήθη κὴ ἀνεμορφώθη, ἀντιπαλάμην: ὥσπερ ὁ Ἀπόστολος φησὶ:

ῥωμ. ζ'. Βλέπω ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου, ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου, καὶ αἰχμαλωτίζοντά με.

adeò, vt etiam in renatis, quatenus non est regenerata & reformata, reluctetur. Iuxta illud Apostoli: Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me.

Πόθεν οὖν, τὸ συμφρονεῖν;

Οὐκ ἐξ ἡμῶν: οἵ γε ἐσμὲν ἱκανοὶ ἐσμὲν ἀφ' ἑαυτῶν λογίσασθαί τι ἀγαθὸν, ὡς ἐξ ἡμῶν: ἀλλ' ὁ θεός ἐστιν, ὁ ἐνεργῶν ἐν ἡμῖν καὶ τὸ θέλειν, καὶ τὸ ἐνεργεῖν. ὅπερ τὸ θέλειν, οὐκ ἐπὶ τῆς οὐσίας τοῦ θελήματος, ἀλλ' ἐπὶ καινῆς ποιότητος, τίθεται.

6'. Κορ. γ'. Φιλ. β'.

Ἡ πίνυν καινὴ τῆς θελήσεως ἐν τῷ ἐπιστρέφεσθαι ὁρμὴ: ἢ τὸ ἀγαθὸν βουλόμεθα, καὶ συμφρονοῦμεν: οὐκ ἔστιν οὐσιώδης ψυχῆς δύναμις, ἢ λέγεται θέλησις: ἀλλ' ἔστιν ἐν αὐτῇ τῇ βουλήσει ἐνέργημα τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου: ὃ δυνατῶς ἀνακινεῖ τὴν βούλησιν, καὶ συγκαθίστησιν ἐρχόμενον: ὅπως ἡ θέλησις ἤδη παρορμηθεῖσα, ἀναχωνευθεῖσα, ἀναπλασθεῖσα, καὶ ὑπὸ τοῦ θείου πνεύματος συμμαχηθεῖσα, ὁμοφρονεῖν ἂν δυνηθῇ: καὶ νικήσῃ ἐν τῇ μάχῃ, τὸ τῆς θελήσεως ἀνίσχυρον, ἵνα μὴ ἀντίβαρον διαπελέσῃ: ἀλλὰ γένηται ἐξ ἀβουλοῦντος, βουλόμενον: ἐκ διαφωνοῦντος, καὶ ἀντάρσαντος, καὶ ἀντιμαχομένου, γνησιμαχοῦν, καὶ ταπεινόμενον, καὶ συμφωνοῦν.

Vnde igitur consensus?

Non ex nobis, cùm ne quidem 6'. Cor. 3. *cogitare aliquid boni ex nobis, tanquam ex nobis, possimus: sed Deus est, qui operatur velle & perficere. Vbi velle, non de substantia voluntatis, sed de noua qualitate, accipitur.*

Motus igitur nouus voluntatis in conuersione, quo bonum volumus, & consentimus, non est substantialis animæ potentia, quæ dicitur voluntas: sed est in ipsa voluntate opus Spiritus sancti, qui efficaciter mouet voluntatem, & operatur consensum: vt voluntas iam mota, reformata, renata, & adiuta à spiritu sancto, consentire possit, & vincat in certamine reluctantem voluntatem, vt non perpetuò repugnet: sed fiat ex nolente volens, ex repugnante & reluctante, ac dissentiente, consentiens.

Ergo ne

Ἆρ' οὖν βία ἡ τοῦ ἀνθρώπου θέλησις ἕλκεται;

Τὸ παρὰ τοῦ Χριστοῦ λεχθὲν: Οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρός με, ἐὰν μὴ ὁ πατὴρ ἑλκύσῃ αὐτόν: οὐκ ὀφὴ βιάσας ἕλξεως, ἢ βιασμοῦ, ληπτέον (ἀβίαστον γάρ, ἡ προαίρεσις: καὶ ἀεὶ ἐλεύθερον, εἴτε ἐν ἀγαθῷ, εἴτε ἐν κακῷ) ἀλλὰ περὶ τῆς δραστηρίας τοῦ θεοῦ θελήσεως, καὶ ἐνεργείας: ἡ δὲ τοῦ ἁγίου πνεύματος τοῦ, οὐκ μὴ θελόντων ποιεῖ θέλοντας: καὶ ἐξ ἀνθεστηκότων, ὁμοφρονοῦντας (ὡς ἐν τῷ Παύλῳ ἔστιν ὁρᾶν, Πράξ. θ'.) νοητέον ἐστίν: ὥστε δηλοῦσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀρχὴν εἶναι ἐν τῇ προφητείᾳ, καὶ μέσον, καὶ τελευτήν.

Εἰ τοίνυν ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὴν προφητείαν πεφυτικῶς ἔχει: καὶ ἀδυνατεῖ ἐξ ἑαυτοῦ συγκαταθέσθαι: ἄκρον ἀπέχει διαφέρειν τέλεχος;

Πλεῖστον οὖν διάφορον, ἀνθρώπου καὶ τέλεχος. Πρῶτον μὲν γάρ, δύναται ὁ ἄνθρωπος εἰς τὰ ὦτα παραδέχεσθαι τὸ θεῖον ῥῆμα: εἰ καὶ μὴ νοεῖ. Ψυχικὸς γὰρ ἄνθρωπος, ἃ δέχεται τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ. μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστι, καὶ δύναται γνῶναι. εἶτα ἢ, βέλη κάμπτεσθαι: ὥστε τὸ ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐνεργεῖσθαι: οἷον ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος μάτων, ἤδη ἀναπαλαθεῖσιν, δεκτικὸν ἐνεργεῖσθαι. Καὶ ἕτως, εὐάρμοστός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος, καὶ στρεπτὸς ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ: ἃ τῷ τέλεχει ἀπόκειται.

Καὶ

Ergo ne vi hominis voluntas trahitur?

Quod Christus inquit: Nemo venit ad me, nisi Pater traxerit eum: non de violenta tractione, vel coactione, est accipiendum. Voluntas enim cogi non potest, & semper est libera, siue in bono siue in malo: sed de efficaci Dei voluntate & operatione, qua per Spiritum sanctum ex nolentibus facit volentes, & ex repugnantibus, consentientes (vt in Pauli exemplo est videre, Act. 9.) accipiendum est: ita vt Spiritus sancti sit principium, medium & finis in conuersione, Ioh. 6

Quòd si homo se in conuersione habet passiuè, & non potest ex se consentire: ergo nihil differt à trunco?

Plurimùm interest inter hominem & truncum. Primùm enim, potest homo extrinsecus audire verbum Dei, etsi non intelligat. Animalis .n. homo, non percipit ea, quæ sunt Spiritus: stultitia est illi & non potest intelligere. Deinde, habet voluntatẽ, quæ per Spiritum sanctum flecti potest, qua beneficia Dei oblata, iam accipiat, prius reformata: & sic aptus est et vertibilis per S. sanctum, quæ truncus nõ habet.

Καὶ τοῦτο ἔστιν; ὁ τινὲς περὶ τῆς ὀπτηδότητος ἀνθρώπου, ἢ ἐν αὐτῷ χωρητικῆς, καὶ τῆς λοιπῆς μετὰ τὴν παράπτωσιν θελήσεως, ἤτοι ἐλευθερίας, ἔλεξαν. τὸ τί; τὴν ἰσχύν, καὶ οὐ τόνους, τῆς θελήσεως, μεταβλητὰ εἶναι, καὶ ἐπιστρεπτὰ ἐπ' ἀγαθὸν, διὰ χάριτος θεοῦ: καὶ ἀναζωπυρητὰ πρὸς τὸ πνεύματος τοῦ ἁγίου: ὥστε τῇ αὐτῶν ἐνεργείᾳ κινήματα, συγκατανεύειν γίνεσθαι (ἄλλως, κατὰ τὴν ἰδίαν φύσιν ἀντιμαχόμενα) καὶ ὄντως ἀποβαίνειν ἐλεύθερον βούλημα, ἤτοι αὐτεξούσιον. Οἷς καὶ ὁ χριστὸς συμφωνῶν, οὐδένα πρὸς ἑαυτὸν ἔρχεσθαί φησι, μὴ ἕλκοντος τοῦ πατρός. ὅπως, οὐχὶ βιαίαν ἕλξιν ἀκουστέον: ἀλλ' ἡ, ἀγωνιζομένου τοῦ ἁγίου πνεύματος, ὁ ἀβουλήτως καὶ ἀνταίρας, γίνεται βουλόμενος καὶ συνθέμενος: ἅπερ οὐκ ἔνεστι σκέλεσι. Καὶ ἕως ἀντιμισέλεται τὸ ὀπτηδότον ἐκεῖνο, ἡ χώρημα, πέτρῳ, ἢ λίθῳ: οἷς οὐδεμία τοιάδε δύναμις ἐστὶ: δι' ἧς ἂν εἰς τὸ βούλεσθαι ἢ συγκατανεῦσαι κινηθεῖεν ἢ μεταβληθεῖεν ἄν.

Οὐδεμία τοίνυν χωρητικὴ, ἢ δεκτικὴ, δυνάμις, ἀνθρώπῳ πεπτώκοτι: ἢ τινι πρὸς λῆψιν τῆς θεόθεν χάριτος ἑαυτὸν προετοιμάσαι ἄν: ἀλλὰ τοῦτο μόνον ἐπ' αὐτῆς νοεῖται: τὸ, τὸν ἄνθρωπον τοῦ θεοῦ πεπλερωθῆναι, ἔχοντα μὲν διάνοιαν καὶ θέλησιν, μηδὲν

Et hoc est, quod quidam de aptitudine, vel capacitate in homine, eiusq; voluntate reliqua post lapsum, siue libero arbitrio, dixêre. Quòd videlicet voluntatis vires & facultates, mutari possint & verti ad bonum, per gratiam Dei, & regenerari per Spiritum sanctum, vt ab eo efficaciter motæ, consentiant: ac reuera fieri liberũ arbitriũ, aliâs suâ naturâ repugnantes. In quam sententiam etiam Christus dicit, neminem venire ad se, nisi pater trahat eum. Quod non de violenta tractione accipiendum est: sed qua per Spiritum sanctum, ex nolente & repugnante, fit volens & consentiens. Quæ non sunt in trunco. Et sic opponitur aptitudo illa vel capacitas, trunco & lapidi, in quibus nulla talis est facultas, qua moueri aut mutari possint, vt velint & consentiant.

Nulla igitur capacitas adscribitur homini, qua se ad accipiendā Gratiā Dei præparare possit. Sed hoc tantùm intelligitur per eam, quòd homo sit à Deo conditus, habens mentē & voluntatem.

Nihil

μηδὲν ὃ πράττεσθαι, ἢ κατορθοῦσθαι, ἐν τοῖς θείοις, ἀμοιβῆς ἄξιον, ἐξ ἑαυτῆς, ἢ δι' ἑαυτῆς: ἀλλ' ὐδὲ ἐπιτηδείαν, ἢ πρακτικὴν, ἔσαν, μόνον εἰς τὸ ἐξ ἰδίας δυνάμεως ἐπικλίνειν ἑαυτὴν, πρευτρεπίζειν, ἢ συγκαταπήγνυσθαι ἀφ' ἑαυτῆς: ὐδενὸς ἓν ὑπολειφθέντος καὶ μικρὸν ἀπινθῆρος: ἕτως, ὥστε μηδὲ ἱκανὰς ἡμᾶς εἶναι, ἀφ' ἑαυτῶν λογίσασθαί τι, ὡς ἐξ ἑαυτῶν: πᾶσης τῆς διανοίας ἢ ἀνθρώπου, μόνον ἐπιμελῶς ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐγκειμένης ἐκ νεότητος, ἀεὶ, πάσης ἡμέρας: μᾶλλον μὴν ἓν, ἢ ἀνθρώπῳ τοῖς παραπλώμασι νεκρωθέντος πρὸς ἀγαθὸν: ἢ, τὸ οἰκτρότερον, πρὸς τὰ σώζοντ' ἂν ἢ ἀντιμαχομένης. Οὐ μὴν, ἀλλ' ὁ θεός ἐστιν: ὁ ἐνεργῶν ἐν ἡμῖν καὶ τὸ ΘΕΛΕΙΝ, ἢ τὸ ΕΝΕΡΓΕΙΝ, ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας.

Ἐνθένδε ὁρμηθεὶς ὁ θεῖος λατὴρ, παθητικὴν ἐκάλεσεν ἐπιτηδειότητα: περὶ Ἀβραάμ λέγων: ὅτι εἰδωλολάτρης ὢν, ἠλευθερώθη ὐκ οἰκείαις δυνάμεσι, ἢ κατορθώμασιν: ἀλλ' ἐκλεχθεὶς ὑπὸ θεοῦ. Τί γὰρ, φησὶν, ἐστὶν Ἀβραάμ; εἰ μὴ ἀκροατὴς ἢ κλητὸς θεοῦ: τουτέστι, πρόσωπον διόλου παθητικὸν: καὶ μόνον ὕλη, εἰς ἣν ἐνεργεῖ τὸ ἔλεος τὸ θεῖον;

Ὅπου μὴν ὐκ ἔστιν ἀποφασις, μὴ ἢ παρεῖναι τῷ ἀνθρωπίνῳ θέλημα: ἢ κατάφασις, αὐτῷ ἀπρακτεῖν:

Nihil tamen agentem aut promerentem in rebus diuinis, ex se, & per se: imò ne quidem idoneam aut efficacem, qua se suis viribus inclinet, præparet, aut consentiat ex sese. Cùm nulla reliqua sit scintillula, adeò, vt ne sufficientes quidem simus, vel cogitare aliquid boni ex nobis, tanquam ex nobis. Cùm omnis cogitatio cordis humani, tantùm mala sit semper omnibus diebus. Imò homo emortuus in peccatis ad bonum, & quod amplius est, repugnet etiam. Sed Deus est, qui operatur in nobis VELLE, & PERFICERE, pro bona sua voluntate. Gen 6. 8.

Ideoq; D. Lutherus, passiuam vocauit aptitudinem, de Abrahamo dicens, quòd Ididolatra existens, liberatur, non suis viribus, aut meritis, sed electus à Deo. Quid enim, inquit, est Abraham, nisi auditor vocantis Dei, id est, persona merè passiua, & tantùm materia, in qua agit diuina misericordia?

Vbi tamen non negatur voluntas humana: aut, quòd sit ociosa, quæ tanquã truncus patiatur sem-

κτεῖν: τελέχως τρόπον ἀεὶ πάρχουσαν (ΣΦόδρα γὰρ ἔμπρακτος ἀεὶ: καὶ ἐν ἀγαθῷ, καὶ ἐν κακῷ. Δέχεται γὰρ, ἀναζωπυρηθεῖσα καὶ ἀνακαινισθεῖσα, τοῦ προερχομένου τοῦ θεοῦ ἐνεργείαν. Εἶτα ἐγκυμονάζεται τοῖς τῆς πίστεως: αὐτοπαλαίει τῇ σαρκί: τὸν θεὸν μὴ ἀτιμάζῃ δικαιοῦν: ἀγαθὰ ἐργάζεται πάντας) ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐξ ἑαυτῆς ἢ δι' ἑαυτῆς, ἰσχὺν ἔχει θεοῦ: ἀλλὰ τοῦτο παρασκευάζειν ὅτι τὸ προσδέχεσθαι τοῦ παρὰ θεοῦ χάριν, ἢ πρὸς αὐτοῦ δικαίωσιν, ἑαυτοῦ δύναται: ἐξηρημένη δέ τινι χάριτι θεοῦ ἐνεργοῦντος, λαμβάνει δύναμιν εἰς συγκατάθεσιν, τοῦ θείου πνεύματος κινεμένη ἐμπράκτου.

Τίνα, καὶ αἴτια θεοῦ αὐτεξουσίου;

Ὁ θεός ἐστι ποιητικὸν αὐτοῦ αἴτιον: ὃς ἐν ἀρχῇ τὸν ἄνθρωπον κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ εἰκόνα ἐποίησε. Νοῦς ἐστὶ πάντων πάντως αὐτεξούσιος, ἔστιν ὁ θεός. Ὁμοίως, μετὰ τοῦ ἔκπτωσιν, ἀφὰ θεοῦ ἁγίου πνεύματος ἀνακαινίζει τὸν αὐτὸν: τὸ μὲν σκότος θεοῦ νοὸς ἀφανίζουσι: καὶ φῶς τῆς γνώσεως ἑαυτοῦ καινὸν ἀνάπτων: τοῦ ἰδίου θελήσιν ἀποτρέφων.

per affirmatur. Est enim valdè actuosa semper, & in bono, & in malo. Accipit enim, renouata & regenerata, beneficium Dei oblatum. Deinde, habet exercitia fidei, luctatur cum carne, seriò Dei inuocat, operatur bonum erga omnes. Sed quòd non ex se aut per se habeat vires consentiendi, nec se ad gratiam Dei accipiendam præparare, aut applicare possit: verùm ex peculiari Dei diuino operantis, accipit facultatem consentiendi, mota à Spiritu sancto efficaciter.

Quæ sunt causæ liberi Arbitrij?

Deus est causa efficiens, qui hominem initiò ad sui imaginem condidit. Est autem Deus, mens liberrima. Similiter post lapsum per Spiritum sanctum reformat eiusdem, mentis tenebras discutiens, & nouam lucem agnitionis sui accendens, voluntatem conuertens.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΝΑΓΕΝΝΗΘΕΝΤΟΣ ἀνθρώπου.

Λ. Ἡ τετάρτη θεοῦ ἀνθρώπου καθέσταται,

De homine regenerato.

Quartus hominis status est sub

σις, ἡ ἀπὸ τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ ἐστι: νεκρωθεῖσα διὰ τὸν ἁμαρτίαν καὶ διὰ τὸν ὑὸν, καὶ διὰ τὸν ὑὸν, τοῦ θεοῦ. Ἐκεῖνο δὲ αὖ πρὸς τῶν ἀμαρτιῶν τοῦ κόσμου: ἐξεπλήρωσε τὸν τοῦ νόμου θεοῦ: ἐξιλεώσατο τὸν ἑαυτοῦ πρὸς τῶν ὀργὴν τοῦ ἀσεβείας παντός: ἔλυσε τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου: ἠχμαλώτευσε τῶν αἰχμαλωσίαν: καὶ τῶν εἰκόνα θεοῦ, τὴν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἀποβληθεῖσαν καὶ ἀπολλυθεῖσαν, αὐτὸς, ὁ τῆς ἀποστάσεως τοῦ θεοῦ καὶ παντὸς χαρακτὴρ ὢν, ἐπισκιάζει καὶ ἀναμορφοῖ. Πῶς; τῷ ἀπερλάμπειν ἑαυτὸν καθῶμαι: καὶ τῇ δραστηρίῳ ἐνεργείᾳ: ἧσπερ εἰς τοὺς ἀμωμοίους ἐκ καρδίας τῶν πιστευόντων ἐκχεῖ τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ τὸ τοῦ Ἀποστόλου: Ἀνανεοῦσθε τῷ πνεύματι τοῦ νοὸς ὑμῶν: καὶ ἐνδύσασθε τὸν καινὸν ἄνθρωπον: τὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας.

Πῶς δεῖ νοεῖν τὸ, ὅτι λέγεται ὁ θεὸς, ἐπὶ τῆς ἐπιστροφῆς καινὴν βάλλειν, καὶ καινὴν καρδίαν, κτίζειν;

Οὐ σαρκικῶς, ἀλλὰ πνευματικῶς: Οὐχ, ὡς καινῆς οὐσίας κτιζομένης (ἡ γὰρ οὐσία, καθ' αὑτὴν, ἡ θεοῦ κτίσις, ἀεὶ ἀγαθὴ ἀπάρχει) ἀλλ', ὡς ἀνακαινιζομένης. Ὅθεν ὁ καινὸς ἄνθρωπος, ὡσαύτως ἀνανεωθεὶς, καὶ καινὴ κτίσις, λέγεται. Καθὼς ὁ Ἀπόστολος, Ἀνανεοῦσθε, φησὶ, τῷ πνεύματι

sub gratia Dei, per & propter Filium Dei, qui tollit peccatum Mundi, satisfecit Legi diuinæ, placauit iram Patris cœlestis sua passione, destruxit opera Diaboli, & captiuam duxit captiuitatem, imaginemq; Dei, in homine per peccatum amissam & deletam, ipse, qui est essentialis Dei Patris imago, restaurat ac reformat, merito & efficacia, qua effundit in mentes & corda credentium, Spiritum sanctum. Sicut Paulus inquit: Renouamini spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est, in iustitia & sanctitate vera. Eph. 4.

Quomodo accipiendum est, quòd dicitur Deus in conuersione nouam voluntatem et nouum cor creare?

Non carnaliter, sed spiritualiter: non de nouæ substantiæ creatione. Substantia enim per se, quatenus Dei creatura, semper bona est: sed de eiusdem renouatione. Vnde nouus homo, quasi renouatus, & noua creatura dicitur. Sicut Apostolo inquit: Renouamini

πνεύματι τοῦ νοὸς ὑμῶν : καὶ ἐνδύσασθε τὸν καινὸν ἄνθρωπον : τὸν κατὰ θεὸν
Ἐφες. δ'. κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας.

Τὸ ἀνανεοῦσθαι τῷ πνεύματι τοῦ νοὸς : οὐκ ἔστιν ἄλλος νοὸς, ἢ ψυχῆς, ὅσον πρὸς τὴν οὐσίαν, κτίσις : ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μολυσμοῦ καὶ μοχθηρίας τῆς ἁμαρτίας ἐκκάθαρσις : καὶ καθαρισμὸς τοῦ πρότερον, κατὰ τοῦτον νοὸς, ἢ ψυχῆς : ὃ ἀνανεωθέντος, ἄλλη πως τοῦ ἀνθρώπου ψυχῆς διάθεσις ἂν εἴη, ἄλλο φρόνημα, πως δὴ ἄλλως.

ψαλ. ν'. Τοῦτο, τὸ παρὰ Δαβίδ λεγόμενόν ἐστι, πρεσβευχομένου : ΚΑΡΔΙΑΝ ΚΑΘΑΡΑΝ κτίσον ἐν ἐμοὶ, ὁ θεὸς: καὶ πνεῦμα εὐθὲς (ἢ βέβαιον) ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου. Ἔχει μὲν καρδίαν ὁ ψαλμῳδὸς, ἀκάθαρτον δ', ἣν καθαρίζεσθαι λιπαρεῖ.

ιεζεκ. λς'. Καὶ τὸ παρὰ ἰεζεκιὴλ : Ἐκχεῶ ἐφ' ὑμᾶς καθαρὸν ὕδωρ : καὶ καθαρισθήσεσθε ἀπὸ πασῶν ἀκαθαρσιῶν ὑμῶν : καὶ ἀπὸ πάντων τῶν εἰδώλων ὑμῶν καθαριῶ ὑμᾶς : καὶ δώσω ὑμῖν καρδίαν καινὴν : καὶ πνεῦμα καινὸν δήσω ἐν μέσῳ ὑμῶν. Καὶ ἀφελῶ τὴν καρδίαν τὴν λιθίνην ἐκ τῆς σαρκὸς ὑμῶν : καὶ δώσω ἡμῖν καρδίαν σαρκίνην : καὶ τὸ πνεῦμά μου δήσω ἐν μέσῳ ὑμῶν : καὶ ποιήσω, ἵνα ἐν τοῖς δικαιώμασί μου πορεύησθε.

Ἡ αὐτὴ καρδία ἐστὶ : μία, καὶ ἡ αὐτὴ, αὐτῆς ἡ οὐσία : ἡ λιθίνη, καὶ ἡ σαρ-

spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est, in iustitia & vera sanctitate.

Renouari spiritu mentis, non est alterius mentis aut animæ, quoad substantiam creatio : sed à labe & vitio peccati repurgatio, et mundatio prioris & eiusdem mentis, seu animæ : quæ renouata, aliter sit affecta, quàm antea, aliter sentiat, &c.

Hoc est, quod Dauid dicit & petit : COR MVNDVM crea in me DEVS, & spiritum rectum, vel firmum, innoua in visceribus meis. Habet Dauid cor, sed immundum, quod purificari petit.

Et Ezechiel : Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnib. inquinamentis vestris : & ab vniuersis idolis vestris, mundabo vos : & dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in medio vestri. Et auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum : & Spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam, vt in præceptis meis ambuletis.

Idem est cor, vna & eadem eius substantia, lapideum & carne-

ἡ σαρκίνη : τοῦτέστιν , ἡ σκληρὰ , καὶ ἡ μαλακὴ , καὶ εὐκαμπὴς : ἡ παθημένη τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ, καὶ ἡ ἀφηνιῶσα. Λιθίνη μὲν, αὐτίτυπος, καὶ μαχομένη , φύσει : σαρκίνη δὲ , εὔεικτος, καὶ εὔπλαστος, διὰ δὲ ἁγίου πνεύματος, ἐν τῇ ἀνανεώσει ἐμαλαχθεῖσα. Διαφέρειν ἓν ἀλλήλων, καρδία , & καρδία σαρκίνη, καρδία λιθίνη , & καρδία καθαρά.

Διὰ τί ἓν ἡ γραφὴ κέκληκεν τῇ κτίσει, ἢ κτίζειν , λέγει ;

Ἁρμοδιώτατα αὐτῇ κέκληκεν. Τοῦ μὲν ἀνθρώπου ἀνανεουμένου, καινόν τι κτίζεται ὑπὸ δὲ πνεύματος ἁγίου κυρίου: καὶ δίδοται, ὃ πρότερον ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ πνεύματι δὲ ἁμαρτωλοῦ οὐκ ἦν : ἀλλὰ ἁγία καινὴ : καινὰ δὲ κινήματα, πίστεις καιναί. Ὅθεν δίκαια τῷ ἁγίῳ Αὐγουστίνῳ λέλεκται : μεῖζον ἔργον θεοῦ ἐστι, τὸ δίκαιον ἁμαρτωλὸν, ἢ κτίζειν ἄνθρωπον.

Τί, καὶ τίνα ἐστὶ, ταῦτα τὰ καινὰ κινήματα ;

Δῶρα δὲ ἁγίου πνεύματος : οὐ δι' ἀξίαν ἀνθρώπου ἀξίαν, ἀλλὰ μόνη θεοῦ χάριτι, δωρηθέντα, & ψυχῇ ἀναγεννηθέντος ἀνθρώπου ἐγκτισθέντα : ἃπερ οἱ ἐν σχολαῖς θεολογήσαντες, ἐγχύτους ἕξεις προσηγόρευσαν : οἷα εἰσὶν , ἀληθινὴ θεογνωσία, πρὸς θεὸν ἐπιστροφὴ , πεποίθησις, θεοῦ φόβος, ὑπακοὴ , ἐπικλησις, ὑπομονὴ , ἀγάπη πρὸς θεὸν καὶ ἄνθρωπον.

Τί

carneum, id est, durum & molle, ac flexibile : obsequens Spiritui sancto, ac repugnans. Durum, lapideum ac repugnans, naturâ : sed carneum, molle & flexibile, per Spiritum sanctum in renouatione emollitum. Diuersa igitur sunt, cor, & cor carneum, cor lapideum, & cor mundum.

Cur igitur Scriptura sacra vtitur vocabulo creationis?

Aptissimè eo vtitur. Nam in renouatione hominis, aliquid noui creatur à Domini Spiritu, & donatur, quod prius in corde & spiritu peccatoris non erat : non noua quidem substantia, sed noui motus, & noua qualitates. Vnde rectissimè D. Augustinus dixit : Maius esse opus Dei, iustificare peccatorem, quàm creare hominem.

Quid & qui sunt hi noui motus?

Sunt dona Spiritus sancti, nullo hominis merito, sed sola Dei gratia, douata & creata in anima hominis renati. Scholastici infusos habitus vocârunt : vt sunt, vera Dei agnitio, conuersio ad Deum, fiducia, timor Dei, obedientia, inuocatio, patientia, charitas erga Deum & proximum.

Τί δὴ γίνεται ἐν τῇ ἀναγεννήσει;

Οὐ κτίζεται καινὴ ἐσία: ἀλλ' ἐν αὐτῇ καιναὶ ὁρμήματα, τὰ εἰρημένα, κτίζονται: ἀφαιρεθείσης, ἐκ μὲν ἔ νοὸς, ἢ ἀμαθείας, τῆς περὶ θεὸν ἀγνοίας: ἐκ δὲ βελήματος, τῆς ἀπειθείας: εἰς ὧν χωρεῖν αὐτομάτως ἀπὸ ἔ ἁγίου πνεύματος, ἀληθινὴ θεοῦ γνῶσις, καὶ ὑπακοὴ ἔ ζῆν κατὰ τὸ θέλημα ἔ θεοῦ, τῷ ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ διατεταγμένῳ.

What is therefore done in Regeneration?

Non creatur noua substantia, sed in illa, noui motus, de quibus est dictum, creantur, sublata ex mente vel intellectu, ignorantia Dei, & ex voluntate, contumacia. In quorum locum succedit per Spiritum sanctum, vera Dei agnitio, & obedientia viuendi iuxta Dei voluntatem, in Lege ipsius expressam.

Μῶν ἀναγεννᾶται πάντη ὁ ἄνθρωπος;

Οὔ. Καὶ ἐν τοῖς ἁγίοις δὲ, καὶ ἀναγεννηθεῖσι πᾶσιν, ἐφ' ὅσον χρόνον τῇ ὀπικήρῳ ταύτῃ ζωῇ ἐνδημοῦσι, λείψανα ἔ παλαιοῦ ἀνθρώπου ὑπομένει, σαρκὸς, ἐπιθυμίας, καὶ ἁμαρτίας: ἃ διλωσεκῶς, ἕως τῆδε βιοτεύεται, ἀνθρώπῳ καὶ ἀναφύεντι ἐνοχλοῦσι: καὶ ποιοῦσι, οὐ ἀναγεννηθέντας μὴ δύνασθαι ἀνὰ τὸν παρόντα βίον ἐκπληροῦν τὸν θεοῦ νόμον: ἀλλὰ πάντα, καὶ τὰ καλὰ, αὐτῶν ἔργα, τούτοις τῆς τῶν ἁμαρτιῶν ὑπολείμμασι μολύνονται. Ἐντεῦθεν, ἐ καὶ ἡ τῆς σαρκὸς, καὶ ἔ πνεύματος, διαπάλη ἐκείνη, ἐν τοῖς ἁγίοις: καθ' ἣν, ἄλλοτε μὲν ὑπερατοῦσιν, ἄλλοτε δὲ ἡττῶνται. Καθὼς Παῦλος περὶ ἑαυτοῦ ἀναγεννηθέντος γράφει: τὸ μὲν θέλειν παράκειταί μοι: τὸ δὲ κατεργάζεσθαι τὸ καλὸν, οὐχ εὑρίσκω. Καὶ μετ' ὀλίγα: βλέπω

Ἡσαΐ. ξδ'.

ῥωμ. ζ'.

Regeneratúr'ne homo omni ex parte?

Non. Manent enim etiam in Sanctis & renatis omnibus, quàm diu in hac vita mortali degunt, reliquiæ veteris hominis, carnis, concupiscentiæ & peccati, quæ perpetuò, donec hîc viuitur, homini etiam renato sunt molestæ, quæ faciunt, vt non possint renati, in hac vita, Legi Dei perfectè satisfacere: sed omnia, etiam bona, illorum opera, his peccatorum reliquijs & sordibus contaminantur. Hinc etiam lucta illa carnis & Spiritus in sanctis, qua iam superiores euadunt, iam succumbunt. Sicut Paulus de se renato dicit: Nam velle adiacet mihi, perficere autem bonum, non inuenio. Et iterum:

Rom. 7.

βλέπω ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου, ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου: καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας, τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου.

Τί δήποτε ὁ πάντη πάντως ἡμᾶς ἀναγεννᾷ ὁ θεός;

Διότι ὁ θέλει: ἀλλὰ τὰ λείψανα τῶν ἁμαρτημάτων ὑπομένειν ἐᾷ: ἵνα τὸ μέγεθος τῆς ἁμαρτίας, ἐπιγνῶμεν: ἐνδόσιμόν τε τοῦ ἀσκῆσαι τὴν πίστιν, τὴν ἐπίκλησιν, τὴν εὐπείθειαν, καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς, ἔχωμεν: ἃ κατὰ τὸν τοιοῦτον ἀγῶνα αὐξάνεσθαι.

Ἔτι, ἵνα μὴ ὑπερηφανευσώμεθα: ἀλλ' ὑπὸ τὸν θεὸν ταπεινωθῶμεν: οὗ δυσμόρφους καὶ αἰσχρὰς ἡμῶν πόδας, ταῖς τροπαῖς ἐπιβλέποντες.

Καὶ ἄρχεται ὁ θεὸς, διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου ἐπισκιάζειν, τὴν ἐν τῇ πρωτοπλασίᾳ ἀπολεσθεῖσαν ἐπὶ τῷ ἀγαθῷ δύναμιν καὶ ἰσχύν.

Τίνα ἐστὶ τὰ γινόμενα ἐν τῇ αὐτεξουσίᾳ;

Ἐν ἀνθρώπῳ ἀναγεννηθέντι, ἢ ἀναγεννηθέντι, ἀληθινὴ θεογνωσία, πίστις, ἐπίκλησις, ἐνηργημένη πρὸς θεὸν καὶ ἀνθρώπους ὑπακοὴ καὶ ἀγάπη. Ἐπειδὴ δὲ (καθὼς εἴρηται) ὁ ἄνθρωπος, ἐν τῇδε τῷ αἰῶνι, οὐκ ὁλομελῶς ἀναγεννᾶται μεταλαμβάνει (πολὺ γὰρ, τὸ σαρκικὸν ὑπόλειμμα) διὰ

iterum : Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis.

Cur verò non omni ex parte Deus nos regenerat?

Quia non vult : sed reliquias peccatorum remanere permittit, vt peccati magnitudinem agnoscamus : & materiam exercendi fidem, inuocationem, obedientiam & reliquas virtutes, habeamus, quæ in ista lucta crescunt.

Item, ne superbiamus, sed nos coram Deo humiliemus. pedes nostros turpes & fœdos, instar pauonum, inspicientes.

Et incipit Deus per Spiritum sanctum restaurare vires, in primo lapsu amissas.

Qui sunt effectus liberi Arbitrij?

In homine renato, quatenus renato, vera Dei agnitio, fides, inuocatio, inchoata obedientia, Deo et hominib. præstanda. Quia verò (vt dictum est) homo in hac vita non omni ex parte regeneratur : multum enim carnis remanet : ideo

Διὰ ὅτι, καὶ ἀτελῆ ἐστι τῶν πάντα.

Ἀλλ', εἰ (ὡς ῥηθὲν ἔφθη) ὁ ἄνθρωπος ἐν τοῖς πνευματικοῖς οὐδὲν δυνάται: ἀλλὰ τὸ παράπαν νενέκρωται: ματαίως εἶναι κινδυνεύει τὰς παραινέσεις, ἐπιτιμήσεις, ἀπειλὰς, κολάσεις;

Ἥκιστα. Ἔστι γὰρ, ἃ δυνάμεθα: ἀκέραν δηλαδὴ τὸ ῥῆμα θεὸς ἔξωθεν: μὴ καταφρονεῖν αὐτοῦ, μηδὲ βλασφημεῖν: μὴ τὸ ἐναντίον ποιεῖν: τὴν τοῦ ἔξω εὐχημοσύνην παρέχεσθαι.

Εἰ δέ τις ἀναίνεται τοῦτο πράττειν: οὐ ματαίως ἔσονται αἱ ἀπειλαὶ: ἀλλὰ δίκαιαι κολάσεις ἔψονται. ἵνα ὧν ἐυλαβηθῶσι τὰ κακὰ: εὖ ἔχει τὸ, τοῖς προσευχομένοις ἀπειλὰς, τοῖς ἀνθρώποις γίνεσθαι φανερὰς: καὶ ζημίας ἐπιτίθεσθαι τοῖς παραβαίνουσι τὴν εὐπαιδείαν, ἣν φυλάττειν οἷοίτε ἦσαν.

Ἃ δ' οὐκ ἐπιτελεῖν οὐ δυνάμεθα, ἐν τῇ θείας ἐντολῆς παρ' ἡμῶν ἀπαιτούμενα: ἐν τούτοις ἐπιγνῶμεν τὸ ἐλλεῖπον ἡμῶν: τὰς ἡμετέρας ἁμαρτίας ὀπτυρώμεθα: καὶ τὸ, πόθεν βοηθείαν καὶ ἴαμα δεῖ λαβεῖν, μάθωμεν.

Τίνα; τὰ μαχόμενα τῇ αὐτεξουσίᾳ;

Αἱ πλάναι τῶν Πελαγιανῶν: οὐ μόνον τῶν παλαιῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν νεωτέ-

ideo etiam imperfecta sunt haec omnia.

Quòd si, vt suprà dictum est, homo in spiritualibus nihil potest, sed planè est mortuus: ergo frustraneæ sunt admonitiones, correptiones, minæ, pœnæ?

Minimè. Quædam enim possumus facere: videlicet, audire verbum Dei extrinsecus, illudque non contemnere, neq; blasphemare: non contrarium facere: præstare externam disciplinam.

Quòd si quis hæc facere & præstare nolit, non erunt frustraneæ minæ, sed sequuntur iustæ pœnæ. Quæ vt caueantur, commentiones additæ rectè proponuntur, & pœnæ irrogantur violantibus disciplinam, quam præstare poterant.

Quæ verò præstare non possumus, in mandatis Dei à nobis requisita, agnoscamus, quid nobis desit, peccata nostra deploremus, & vnde remedium & auxilium sint petenda, discamus.

Quæ sunt pugnantia cum libero Arbitrio?

Errores Pelagianorum, veterum & recentiũ, nempe Scholasticorum

νεωτέρων (λέγω δὲ, τῶν Σχολαστικῶν καὶ Παπιστῶν) οἱ φαντάζονται, τὰ φυσικὰ, ἤγουν τὰς ἀνθρωπείας δυνάμεις, εἶναι ὁλόκληρα: καὶ ἀπὸ τούτων ὁρμᾶσθαι ἄνθρωπον, δύνασθαι προευτρεπίζειν ἑαυτὸν πρὸς τὴν χάριν, καὶ τὸν θεῖον νόμον ἐκπληροῦν. Ἔτι, εἰ τὰ σωτηριστῶν ἐκείνων: οἱ διδάσκουσιν, ἔτι ἐπόλοιπον εἶναί τι ἰσχυρὸν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ: ἀδὲ τὰ πάντα διαφθαρῆναι: ἢ ἐσώπαιξε τὸν ἄνθρωπον τοῖς πνευματικοῖς νεκρωθῆναι: ἀλλ' ἔχειν τι, εἰς τὸ, κἂν μὴ οἰκεία δυνάμει: ἀλλ' ἐν ἐπεγειρομένης τινὸς ἀπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος παρορμήσεως, ἑαυτὸν ἀνορθοῦν, καὶ πρὸς τὸν θεὸν ἐπιστρέφειν. τὸν ἄνθρωπον, ἐξ ἑαυτοῦ καὶ τῆς οἰκείας ῥώμης, δυνατὸν εἶναι συναινεῖν: καὶ τῇ παρεσκευασμένῃ χάριν, ὡς ἀρετὴν, ἔτω καὶ λαμβάνειν: καίτοι ἀδαμῶς ἴσης λόγου ἐπ' ἀμφοῖν ὄντος. Ἔτι, εἰ τῶν ἀνθρώπων: ἀνισχυόντων, τὸν θεὸν ἀμέσως, ἐπιστρέφειν ποιεῖν τῶν ἀνθρώπων. Αὐτὸν βιάζεσθαι καὶ ἕλκειν ἐπὶ τὸ ἐπιστρέφειν, οὐ σκληκτὰς: ἔτω, βιαίαν μανικήν τε πειθανάγκην ἐπιστροφήν. Ἀλλ' ἐργάζεσθαι ἔτω ἡ κίνησις τοῦ θείου ῥήματος: τοῦ θεοῦ, πιστεύοντος καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου: καὶ οὐκ ἀβουλήτως, πειθόμενος βουλομένους. Καὶ λέγεσθαι εἴωθεν: ὅτι ἕλκει μὲν ὁ θεὸς, τὸν βουλόμενον δέ. Καὶ: ὅτι ἡ τοῦ ἀνθρώπου θέλησις, οὐκ ἀργεῖ ἐν τῇ ἐπιστροφῇ, ἀλλὰ πράττει τι.

corum & Papistarum: qui fingunt, naturalia, id est, vires hominis, esse integra, eisq; hominem se ad gratiam posse præparare, ac Legi Dei satisfacere. Item, Synergistarum illorum, qui docent, in homine adhuc aliquid virium esse reliquum, nec omnia esse corrupta, aut penitus hominem ad spiritualia emortuum: sed habere aliquid, ita, vt etsi non possit propriis se viribus erigere: tamen accedente aliquo Spiritus sancti motu, se iterum ad Deum conuertere possit. Hominem ex se, suisq; viribus, posse consentire & cooperari, & oblatam gratiam, sicut repudiare, ita & accipere: cui tamen minimè par sit vtriusq; ratio. Item, Enthusiastarum fingentium, Deum immediatè hominem conuertere. Deum in conuersione vi cogere electos & trahere: & sic violentiam & furiosam architectari conuersionem. Hoc enim fit per prædicationem verbi Dei, vbi Deus operatur fidem per Spiritum sanctum, & facit ex nolentibus volentes. Item, formulæ vsitatæ: Trahit Deus, sed volentem. Et: Hominis voluntas non est ociosa in conuersione, sed agit aliquid.

Περὶ

De

Περὶ τῶν δυνάμεων ἀνθρώπε, πῶς ἐν τῇ μακαρίᾳ ζωῇ ἔξουσι, τί λέγῃς;

Ἐν τῇ τῶν νεκρῶν ἀναστάσι, πλήρης καὶ πανοπλὸς ἔσται τῶν ἀποβληθέντων δυνάμεων, καὶ τῆς θείας εἰκόνος, ἀνάληψις, καὶ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκατάστασις: ἔστι μὲν οὖν καὶ πλείοτης, ὡσπερ τοῦ ἐν τῇ πρώτῃ πλάσει ἀγγέλου: καὶ δὴ τηλικαύτη, ὁσίαν οὐ μέτεστι τῇ ἀνθρωπίνης φύσεως, χωρεῖν δυνατά: ἀλλὰ τοσοῦτον, ὥστε μηδὲ δύναμιν ἔτι τ' ἄνθρωπον ἔχειν ἁμαρτάνειν, ἔτι δὲ κακὸν ποιεῖν (ὅπερ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, ἐδυνήθη μὲν: κακῶς δὲ τῇ ἐλευθερίᾳ ἀπεχρήσατο) ἀλλ' ἀλλὰ δὲ ἀγαθὸν βεβαιότερον ἔσαι: καθάπερ οἱ μακάριοι ἄγγελοι, οἱ τῇ συμφύτῳ ἑαυτοῖς ἁγιότητι καὶ δικαιοσύνῃ ἐνέμειναν, βεβαιωθέντες εἰσί.

De viribus hominis in vita beata quid dicis?

In resurrectione mortuorum, plena & omnimoda fiet virium amissarum & imaginis Dei reparatio & restitutio, & quidem perfectio maior, quàm in prima creatione, adeoq; tanta, quanta in homine potest cadere: ita vt neminem possit velle peccare, & malum, quod homo primus potuit, & male hac sua libertate vsus est: sed in bono confirmabitur, quemadmodum Angeli beati, qui in sanctitate & iusticia concreata perstiterunt, sunt confirmati.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΝΔΕΧΕΣΘΑΙ, ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΓΚΗΣ ΤΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ.

DE CONTINGENTIA & necessitate.

Τί σημαίνει τὸ ἐνδεχεσθαι;

Κυρίως, τὸ δύναμιν ἔχειν τοῦ εἶναι, ἢ μὴ εἶναι: καὶ ὡσὰν ἀντιδιαστέλλεται τῆς ἀνάγκης, ἢ ἀπολύτε, ἀνάγκης.

Quid significat Contingentia?

Contingentia, propriè significat potentiam ad esse, & non esse: & opponitur necessitati absolutæ, vel simplici.

Τί ἐστιν ἐνδεχόμενον;

Ἐνδεχόμενον λέγεται, τὸ τῇ ἰδίᾳ φύσει

Quid est Contingens?

Contingens dicitur, quod suâ naturâ

Φύσῃ δυνάμενον εἶναι, ἢ μὴ εἶναι: ὃ ἔστιν, ἢ ἄλλως, ἔχειν, καὶ ἐπαμφοτερίζειν, δύνασθαι: ἓ, πρὶν ἂν γένηται, κωλύεσθαι γίνεσθαι: ἢ τὸ, ὅτε γίνεται, αἰτίαν ἔχον: ἢ τῇ οἰκείᾳ Φύσῃ ἐδύνατο ἄλλως πρᾶξαι. Ὥσπερ ἡ μοιχεία τοῦ Δαβίδ, πάνυ ἦν ἐνδεχομένη. Ἐδυνήθη γὰρ ἂν ἀπέχεσθαι τῆς ἀλλοτρίας: καθὼς ὁ καλὸς Ἰώσηπος, τῆς δεσποτικῆς σύζυγος: εἰ καὶ νέος ὢν, ὅμως ἐκείνης ἐπεπήδησατο.

naturâ potest esse, vel non esse: quod hoc aut alio modo habere, atque in vtramq; partem fieri potest: & priusquã fiat, impediri potest, ne fiat. Seu, quod cùm fit, causam habet quæ suâ naturâ poterat aliter agere. Sicut adulterium Dauidis, planè fuit contingens. Poterat enim abstinere ab aliena, quemadmodum Ioseph ab herili coniuge abstinuit, cùm etiã iuuenis ab illa ad stuprũ pellectus esset.

Τίνες, αἱ τοῦ ἐνδεχομένου αἰτίαι;

Πρώτη μὲν αἰτία, καὶ πηγὴ τοῦ ἐνδεχομένου, ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις πράξεσιν, ἐστὶ τὸ αὐτεξούσιον τοῦ ἀνθρωπίνου θελήματος: ὃ ἄνθρωπος, ἐν τοῖς τοῦ λόγου καὶ κρίσεως, ἢ πρακτοῖς ἢ πολιτικοῖς, δύναται (ἐάν γε μὴ κωλυθῇ, ἢ σωσθῇ, ὑπὸ παθόλου, ἢ οἰκείας ἀσθενείας) ἐφίεσθαι καὶ αἱρεῖσθαι, ἢ ἀποστρέφεσθαι καὶ φεύγειν, τὰ αὐτικείμενα: καὶ τῇ τοπικινητικῇ δυνάμει κινεῖν τὸ ἢ τὸ, ἢ παραλείπειν: καὶ ἅτως, ἢ ἑκόντως, πράττειν.

Τῆς δὲ αὐθρωπίνης θελήσεως, ποσαχῶς τοῦ ἐνδέχεσθαι αἰτίας ἐν τοῖς ἡμετέροις πράξεσιν ἔσης: καὶ δὴ καὶ αὐτεξούσιός ἔσης: ἔπεται, τὰς ἁμαρτίας ἐκ μὲν ἁμαρτάνεσθαι ἀναγκαίως: ἀλλ' ἐνδεχομένως, ὅσον ποιὸς τὰ ἔξω καὶ πρακτικὰ ἁμαρτήματα.

Quæ sunt causæ Contingentiæ?

Prima causa, & fons Contingentiæ in humanis actionibus, est libertas voluntatis humanæ, qua homo in rebus rationis iudicio subiectis, & externis ciuilibus actionibus, si non impediatur, vel Diabolorum impulsu, vel propria imbecillitate, potest eligere & expetere, vel auersari & reijcere obiecta, ac imperare Locomotiuæ potentiæ, vt aliquid faciat, vel omittat, hoc aut alio modo agere.

Cùm igitur voluntas humana, causa sit proxima Contingentiæ in nostris actionibus, & hæc sit libera: sequitur, homines non peccare necessariò: sed contingenter, quod ad externa peccata Actualia attinet.

Δευτέ-

Secun-

Δευτέρα δ' αἰτία, τὸ, τὸν θεὸν οὐκ εἶναι ἀρχὴν ἁμαρτίας: οὐδὲ θέλειν τὰς ἁμαρτίας, ὅτε ἀποδέχεσθαι αὐτὰς, ὅτε μὴν ἀναπείθειν πρὸς αὐτὰς τοὺς ἀνθρώπους. Εἴη δ' ἂν αἰτία τοῦ ἁμαρτίας: εἰ τοιαύτην ἐποίησε τὴν βούλησιν: ἡ ἥτις ὅτως ἂν ὑπ' αὐτοῦ ἐκτίσθη: ὥστε μηδὲν ἂν, ἀλλ' ἢ ἁμαρτεῖν, ἐξ ἰδίας φύσεως δυνηθῆναι.

Secunda causa Contingentiæ est, quòd Deus non est causa peccati, nec vult, nec approbat ea, nec impellit homines ad illa. Esset autem causa peccati, si talem creasset voluntatem, quæ sic ab ipso esset condita, ut suâ naturâ non nisi peccare posset.

Τί σημαίνῃ ἡ ἀνάγκη λέξις;

Ἡ ἀνάγκη, ἢ τὸ ἀναγκαῖον, ἐνίοτε ἐπ' ἐκείνοις τάττεται: ὃ μεταβάλλεσθαι, ἢ ἄλλως ἔχειν (καὶ μάλιστα, ὅτε γίνεται, καὶ ἔστιν) ἀδύνατον. Ἢ, ᾧ οὐδενὶ τρόπῳ, οὐδεμιᾷ βίᾳ, ἀνθίστασθαι ἐγχωρεῖ: ὡς, ἡ θανάτου ἀνάγκη. Καὶ ὅτως, ἀντὶ τοῦ ἀφύκτου. Ἐνίοτε δὴ, ἀντὶ καταναγκάσεως καὶ βίας λαμβάνεται: ὡς, ὅτε λέγεται. Ἀνάγκη, σὲ τόδε ποιεῖν: κἂν θέλῃς, κἂν μὴ θέλῃς. Ἔτι, ἀντὶ εἱμαρμένης. Ὅθεν καὶ πεπρωμένη, ἢ μοιρίδια, πραγμάτων ἀνάγκη.

Quid significat necessitas?

Necessitas & necessarium, interdum pro eo accipitur: quod mutari, vel aliter se habere, præsertim dum fit & est, non potest. Aut cui nullo modo, nulla vi obsisti potest, ut mortis necessitas: & sic pro inevitabili. Interdum verò pro coactione & vi accipitur, ut cùm dicitur: Necesse est te facere hoc, velis nolis. Item pro fato. Vnde & fatalis rerum necessitas.

Τί οὖν ἀνάγκη;

Ἀνάγκη, καὶ ἀναγκαῖον, λέγεται, τὸ αἰτίαν ἔχον: δι' ἣν τὰ πράγματα μεταβάλλεσθαι, ἢ ἄλλως ἔχειν, ἀδύνατα ὑπάρχει: κἂν εἰ τῇ ἰδίᾳ φύσει μεταβλητὰ, καὶ ἀντικείμενα δεκτικὰ, ἢ: ἤτοι, διότι ὅτως ὑπὸ θεοῦ ἀφώρισται, καὶ προῄρηται: ἢ, διότι ἕπεται ἐξ αἰτίων ἀμεταβλήτων, ἅσα ὅμως μεταβληθῆναι ἐδυνήθη ἄν. ὅτως δέα ἀμεταβλησίαν ἡ ἀνάγκη σημαίνῃ.

Quid igitur est necessitas?

Necessitas & necessarium est, quod causam habet, propter quam res mutari, vel aliter se habere non possunt, etiamsi suâ naturâ mutabiles sint, et contingentes: vel, quia sic à Deo determinate sunt, & prædicta: vel quia sequuntur ex causis, quæ non mutantur, cùm tamen mutari potuissent. Et sic necessitas immutabilitatem significat.

Quo-

Ποσα-

Ποσαπλῆ, ἡ ἀνάγκη;

Τετραπλῆ. Πρώτη μὲν, ἀπόλυτος, ἢ δὲ ἀκολουθοῦντος: ὁ μὲν, ἁπλῶς δὲ ἀκωλύτως ἀναγκαῖόν ἐστι: καὶ τὸ ὄντι, τῇ τε ἰδίᾳ Φύσει, ἀμεταπέπωτον: καὶ ἀδαμῶς ἂν ἄλλως ἔχειν δυνατὸν: ὃ τὸ ἀντικείμενον, ἢ ἀντιφατικὸν, ἁπλῶς ἐστιν ἀδύνατον, καὶ αἱρεσις τῆς Φύσεως. Τοιαῦτα ἐστὶν, ὅσα λέγεται περὶ θεοῦ, καὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, λέγεται: οἷον, ὁ θεὸς ἐστὶν οὐσία πνευματικὴ, αἰώνιος, σοφὴ, δικαία, παντοδύναμος, ἀθέλητος ἀνομίων. Ἢ μᾶλλον κυρίως εἰπεῖν: ὁ θεὸς ἐστὶν ἡ αὐτοπαντοδυναμία, αὐτοσοφία, αὐτοδικαιοσύνη, αὐτοαλήθεια. Ὁ θεὸς ἀδυνατεῖ ψεύδεσθαι, ἐξαπατᾶν, ἀποθνήσκειν; Ἄτινα, οὐκ αὐτῷ ὄντως ἐστὶν ἀδυναμίας, ἀλλὰ παντοδυναμίας. Ταῦτα γὰρ εἰ δυνηθείη (τὸ ἀποθνήσκειν λέγω, ἐξαπατᾶν, ψεύδεσθαι) ὁ θεὸς: οὐκ ἂν παντοδύναμος εἴη. Ἐναντιοῦται γὰρ ταῦτα τῇ παντοδυνάμῳ αὐτοῦ Φύσει. Οὐδὲν δὲ τῇ ἑαυτοῦ Φύσει ἐναντίωμον ὁ θεὸς δύναται.

Ταύτῃ, δὲ ἀκολουθοῦντος ἀνάγκῃ οἱ ἀπὸ σχολῆς ὠνόμασαν: ὅτε δηλαδὴ τὸ ἀκολουθεῖν, ἢ αὐτὸ τὸ πεφάγμα, τῇ Φύσει τῇ ἰδίᾳ ἀναγκαῖόν ἐστι: καὶ ἄλλως γίνεσθαι, ἢ ἔχειν, ἀδύνατον.

Συγγενὴς ἐστὶν ἡ ἀνάγκη τῆς ἐντολῆς θεοῦ, ἣν δὲ αὖτω ὀφειλομένε: ἣπερ καὶ ἀναγκαῖον λέγεται, ὃ παρὰ δὲ θεοῦ

Quotuplex est Necessitas?

Quadruplex. Primum, absoluta, vel consequentis, quæ sunt simpliciter & absolutè necessaria, & reipsa, ac suâ naturâ immutabilia, quæq; nullo modo aliter habere possunt, & quorum oppositа, vel contradictoria, simpliciter sunt impossibilia, & destructio naturæ. Qualia sunt, quæ de Deo, eiusq; Essentia dicuntur. Vt, Deus est Essentia Spiritualis, æterna, sapiens, iusta, omnipotens, non volens iniquitatem. Aut magis propriè: Deus est ipsa Omnipotentia, Sapientia, Iustitia, Veritas. Deus mentiri, fallere, mori, non potest. Quæ in ipso non sunt impotentiæ cuiusdam, sed Omnipotentiæ: hæc enim si posset, mori scilicet, mentiri, fallere, Omnipotens non esset: repugnant enim hæc Omnipotenti eius naturæ. Nihil autem potest Deus, quod contra suam sit naturam.

Hanc consequentis Scholastici vocauerunt necessitatem, cùm videlicet consequens, seu res ipsa, suâ naturâ est necessaria, & aliter fieri, aut habere non potest.

Huic cognata est necessitas mandati Dei, ac debiti, qua necessarium dicitur, quod à Deo est

θεῖ προστάξαντι : ᾧ ἐνέχεται πειθαρχεῖν ἡ λογικὴ φύσις, καὶ ὑποπίπτειν : ἢ δίκας ὑφέξειν, καὶ ὑπὲρ ἐκείνας τὰς παραβάσεις ἐπιλημψόμενον.

Δευτέρα δέ, ἐξ ὑποθέσεως ἀνάγκη, καὶ τῆς ἀκολουθίας λεγομένη : ὁπηνίκα διὰ ὑπόθεσιν ἡγεμόνων αἰτίων, πάντως ἕπεται τὰ αἰτιατά : συμπλοκῆς δηλαδὴ γνομένης ἀναγκαίας προτάσεων, καὶ πραγμάτων : ἃ τῇ ἰδίᾳ μὲν φύσει καὶ αἰτίᾳ, ἐνδεχόμενα ἐστὶ, καὶ μεταβλητά : ἅτε ἄλλως ἂν ἔχειν δυνάμενα : ἃ μεταβάλλοντα δέ, ἢ διότι ἀκολουθοῦσιν ἐξ αἰτίων ἡγεμόνων, ἃ εἰ μεταβλήθη, κατὰ ταὐτὰ ἐνδέχεται μεταβληθῆναι δυνηθέντα ἄν. Οἷον, ἀνάγκη, ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα : δεῖ αἱρέσεις εἶναι. Ἢ, διότι ἅτινα ὑπὸ τοῦ θεοῦ προωρίσθη : οἷον, οἱ νεκροὶ ἀναστήσονται : ἢ, ἐπεὶ, γινομένων, ἢ γενομένων, τῶν τῇ φύσει ἐνδεχομένων : ἃ ἀλλήλοις ἀντιφάσκοντα, συναληθεύειν ἀδύνατον : οἷον, ὅτι κάθηται Πλάτων : ἀδύνατον, αὐτὸν ἐν τῷ αὐτῷ καιρῷ ἅμα μὴ καθῆσθαι. Δαβὶδ ὢν, τὴν βηρσαβεὲ μοιχεύοντα, ἀδύνατον, μὴ μοιχεύειν αὐτήν. Οἷς ὅμοια καὶ ἡ ἱερὰ γραφὴ φθέγγεται : περὶ τῶν ἐν τῇ ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ ἀπολλυμένων Αἰγυπτίων λέγουσι, σοφίας ιθ'. Ὅτι εἶλκεν αὐτοὺς ἀξία ὅπῃ ἔτυχε πέρας ἀνάγκη. Τετέσιν, ἐξ ἀνάγκης ἀπώλοντο : ἀνάγκης δὲ τῆς ἀκολουθίας, τὰ ἐξ ὑποθέ-

mandatũ, cui obligata est creatura rationalis, vt obtemperet, eiq; se subijciat, vel pœnas sustineat & sufferat, quas Deus transgressoribus minatur.

Secundò, Necessitas ex hypothesi, Consequentiæ dicta est, cùm propter præcedentes causas, certò sequitur effectus : connexio scilicet necessaria propositionum, et earum rerum, quæ quidem sua origine, natura & causa, sunt mutabiles & contingentes, vtpote, quæ aliter habere poterant : sed non mutantur, vel quia sequuntur ex causis præcedentibus, quæ non mutantur, cùm tamen mutari inuitio potuissent, vt : Necesse est vt ueniant scandala. Oportet hæreseis esse. Vel quia sic à Deo decreta sunt, vt : mortui resurgent. Vel, quia cùm fiunt, vel facta sunt res suâ natura contingentes, contradictoriæ simul verè esse non possunt. Vt, cùm Plato sedet, impossibile est, eum, eodem tempore, simul, non sedere. Dauid cum Bathseba adulterium committens, impossibile est, eum tùm non adulterari. Sic quoq; ipsa scriptura sacra loquitur, de Ægyptijs in mari rubro pereuntibus : Trahebat illos ad hunc finem digna necessitas : hoc est, necessariò perierunt, necessitate scilicet

Matth. 18. 1. Cor. 11.

ὑποθέσεως. Μὴ γὰρ παυομένων τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν: ἀναγκαῖον ἦν ἐντεῦθεν, αὐτοὺς φοβερῶς τινὶ κολάσει ἀπολέσθαι.

Τρίτη δὲ, Φυσικὴ ἀνάγκη: ἥτις ἐνεργείας τρόπος ἐστὶν, ὑπὸ τοῦ ΘΕΟΥ διατεταγμένος, ἐν ταῖς Φυσικαῖς αἰτίοις: ἃ τρόπον μὴ διακοπέντος ὑπὸ ἐκείνου, ἃ δύναται τὰ αἴτια ἐκεῖνα ἄλλως ἐνεργεῖν, Οἷον, τὸ πῦρ, προσγενομένης ὑλικῆς ἐπιτηδείας στοιχειακῆς ὕλης, ἃ δύναται μὴ καίειν. Ἀλλὰ μέντοι ἐν τῇ Βαβυλωνίᾳ καμίνῳ (ἃ θεὸς ἔστησε ἐθελήσαντος, καὶ κωλύσαντος, καὶ τὴν ἐν φύσεως δύναμιν πάσης ἀναιρεμένου) οὐκ ἔκαυσε τὸ πῦρ τοὺς τρεῖς ἰουδαίους: ἀλλ' ἀβλαβεῖς καὶ ἀκέραιοι ἐν ἐκείνῃ διέμειναν: ὥστε τρίχος τῆς κεφαλῆς αὐτῶν φλογισθῆναι.

Τετάρτη δὲ, ἡ τῶν ὁρισμῶν, καὶ τῶν ἀποδείξεων: τῶν ἀρχῶν, καὶ τῶν ἐπικοδομηθέντων συμπερασμάτων, ἀνάγκη: τῇ ἄνω πρώτῃ τεθραμμένῃ, ὡς ἔγγιστα πανεύσῃ: εἰ μὴ καινὸν ἃ θεῖα νοῦς ἀτρεπτος ὑπάρχοι. Ἀλλ' ἀφέλωμαι τῶν ὑστέρων δύο ἀναγκαίων τούτων (ἃ γὰρ πρὸς τὸ ἡμῖν προκείμενον καιριδῶς συντελεῖν δοκοῦσι) τὰ τῶν ἡγεμονικῶν δύο μόνων ἐρέσθαι: τῆς ἀπολελυμένης δηλαδὴ, καὶ τῆς ἐξ ὑποθέσεως ἀκολουθούσης: καὶ τῆς ἐξ ὑποθετικῆς ἀκολουθίας.

Ἄρ'

cet consequentiæ ex hypothesi, quia peccata illorum non cessabant: ideo necesse erat horribiliter eos puniri, & perire.

Tertiò Physica necessitas: quæ modus est agendi ordinatus à Deo, in causis naturalibus: quo modo non interrupto à Deo, non possunt illæ causæ aliter agere. Ignis, admota materia conuenienti elementari, non potest non vrere. Sed in fornace Babylonis, Deo sic volente, & impediente, ac vim & naturam ignis suspendente, non vrit tres Iudæos: sed salui & incolumes in eo conseruantur, ne capillo quidem capitis læso. Dan. 3.

Quartò, Necessitas est definitionum & demonstrationum, principiorum, & conclusionum ex illis rectè extructarum, quæ proximè accedit ad primam. Quia regula est mentis diuinæ immota. Sed his duabus posterioribus speciebus necessitatis omissis, quòd ad præsens institutum nostrum non admodum facere videantur, de duabus prioribus tantùm dicemus, Absoluta nempe, vel consequentis, & Consequentiæ ex hypothesi.

Ἆρ' ἐστί τις διαφορὰ τῶν, ἃ λέγεται ἀναγκαῖα κατ' ἀνάγκην τῆς ἀκολουθίας;

Παμμεγάλη ἐστί. Κατὰ πολὺ γάρ, τὰ ἁπλῶς ἐκ θεοῦ, καὶ ἐκ θελήματος αὐτοῦ, ἐκπερεμάμφθαι (οἷόν ἐστιν ἡ κοσμοποιία, ἡ τῶν νεκρῶν ἀνάστασις. Ταῦτα γάρ, διὰ τὸ ἔτω θεία ψήφῳ ἀφωρίσθαι, οὐκ ἂν ἄλλως ἔχοι) ἐπεσθιέναι τῶν ἄλλοθεν, ὅ ἐστιν, ἀπὸ βουλήματος ἀνθρωπίνου, προερχομένων: πράξεων λέγω ἀνθρωπίνων, ἀγαθῶν καὶ φαύλων: ὧν, τὰς μὲν ἀγαθὰς ὁ θεὸς βούλεται, ποιεῖ, προευδοκεῖ, ἐκτελεῖ: τὰς δὲ φαύλας, τουτέστι, τὰς ἁμαρτίας, ἄλλως ἀφορίζει. Ταύτας γάρ, καίπερ προγινώσκει, ὅτι βούλεται, ὅτι ἀποδέχεται, ὅτ' αὐτὰς συναγωνίζεται: πολλῷ δὲ ἧττον αὐτὰς ποιεῖ ἢ ἐκτελεῖ. Οἷον, τὴν παράβασιν τῶν πρωτοπλάστων, προγινώσκει μὲν: τῇ δ' ἑαυτοῦ προγνώσει, ὅτ' ἐπίησεν αὐτοῖν, ὅτ' ἐπέπεισεν: ὅτ' ἠβουλήθη, ἢ ἀπεδέξατο: ἐχ' ὅπως κατηνάγκασεν: ἀλλ' ἀπεῖπε καὶ ἐκώλυσε: καθὼς προεπηγγείλατο, προστάγματι ἐντολῆς. Οὐχὶ γὰρ θεὸς ἀνομίαν θέλων, σὺ εἶ, κ. τ. ἑ. ψαλμῷ. Ἀλλ' ἐπιτρέπει, δι' αἰῶνος ἐφορμᾶ ποιεῖν ἄλλως οὐ ἀνθρώπους: ἀλλ' αὐτοῖς τὸ ἐπ' αὐτοῖς καταλείπει, ὥστε πονηροῖς ἔργοις ἐπιχαρεῖν: καὶ ὅρους τίθησιν, ἄχρις ἂ ἐπι-

Est'ne discrimen aliquod, inter ea, quæ dicuntur necessaria necessitate Consequentiæ?

Ingens est inter illa discrimen. Longè enim aliam habent rationem, ea, quæ simpliciter à Deo: eiusq; voluntate dependent: vt est mundi creatio, mortuorum resuscitatio, quæ aliter habere nullo modo possunt, propter determinationem & decretum Dei: & ea, quæ aliunde, hoc est, à voluntate humana, proueniunt, actiones nempe hominum, bonas & malas: quarum bonas, Deus vult, adiuuat, & efficit: aliter verò malas, hoc est, peccata, determinat. Hæc enim etsi præsciat: tamen nec vult, nec approbat, nec iuuat, multò verò minus efficit. Vt, lapsum primorum parentum, præsciuit quidem Deus, sed sua præscientia eum nec fecit, nec impulit, nec voluit, aut probauit, multò minus coëgit: verùm prohibuit & puniuit, vt minatus fuerat, antea proposito mandato. Non enim Deus volens iniquitatem tu es. Sed permittit, nec semper impellit, vt secus agant homines, & eos sibimetipsis relinquit, vt in scelera ruant, ac terminos constituit & metas, quousque sit permissurus,

ἢ ἐπιτρέψῃ, οὗς ὑπερβαίνειν οὐ δυνατόν.

missurus, vltra quas progredi non possunt.

Ἐξ ἀνάγκης, ἢ ἐνδεχομένως, ἁμαρτάνουσιν οἱ ἄνθρωποι;

Necessariò ne homines, an contingenter peccant?

Τοῦτο βούλεται ἡ ζήτησις: ἆρ' οὐ δυνατὸν ἄλλως οἱ ἄνθρωποι, ἢ ἁμαρτάνειν; ἢ ἑκουσίως, καὶ ἐντεῦθεν ἐνδεχομένως, ἁμαρτάνουσιν; Ἀπόκρισις. Διάκεισιν πεῖραν τῶν ἁμαρτιῶν: τῆς ἐξ ἀρχῆς ἡμῖν ἐμπεφυκυίας, τὸ ζήτημά ἐστιν: ἀλλὰ περὶ τῶν πρακτικῶν ἁμαρτημάτων: ὧν ἑκουσίως ἁμαρτάνουσιν οἱ ἄνθρωποι, καὶ οὐκ ἀβουλήτως, πολλῷ δὲ μᾶλλον βεβιασμένοι. Εἶτα δή, πάμπολύ ἐστι τὸ διάφορον ἀνάγκης καὶ βιασμοῦ. Φημὶ δή, μεμιγμένα μὲν τρόπον τινὰ καὶ ἀναγκαίως μετὰ τοῦ ἐνδεχομένως, ἁμαρτάνειν οὖν τοὺς ἀνθρώπους: ἀβιασμένως δέ.

Hoc vult Quæstio: Num homines aliter facere non possint, quàm peccare: an verò liberè, & sic contingenter, peccent? Respondeo cum distinctione peccati, Originalis & Actualium. Non autem hîc de Originali quæritur, quod naturâ nobis adiacet: sed de Actualibus, quæ homines liberè perpetrant, & non nolentes, multò verò minus coacti. Deinde, ingens est discrimen inter necessitatem & coactionem. Dico itaq; hominem peccare, mixta quodammodo cum contingentia Necessitate, sed nequaquam coactè.

Πῶς ἀναγκαίως ὁμοῦ μὴ καὶ ἐνδεχομένως;

Quomodo mixta cum Contingentia Necessitate?

Οἱ γὰρ ἄνθρωποι: ὡς σχεδιάτη καὶ κυρία τῶν ἁμαρτιῶν ἑαυτῶν ὄντες, καθ' ἑαυτοὺς, αἴτιοι: ἁμαρτάνουσιν καὶ ἐλευθέρως, καὶ ἀβιάστως βεβιασμένως, ἀλλ' ἐνδεχομένως. Τὸν δ' ἁπλοῦν τρόπον αὐτοβούλως ἁμαρτάνοντες: οὐδὲν ἧττον ἀναγκαίως ἁμαρτάνειν λέγοιντο ἄν: ἢ μὴ, ὡς συνελαυνόμενοι εἰς ἕτερα: ἀλλ' ἐπεὶ, ὅτε ἁμαρτάνουσιν, ἡ ἑτέρα καὶ ἀντικειμένη πρόσασις, ἡ, ὅτι

Homines enim, cum proxima et propria sint peccatorum suorum, & per se causa, peccent autem liberè & minimè coactè, sed contingenter. Cum verò hoc modo peccant, liberè & contingenter, tamen nihilominus necessariò peccare dici possunt: non quod peccare cogantur, sed quòd dum peccant, altera Propositio contraria,

ἡ, ὅτι οὐχὶ ἁμαρτάνουσιν, ἐ δυάτη συναληθεύειν, αὐάγκη τῆς ἀνθλεθήσεως. Τάτῳ τὲ τῷ λόγῳ, Ϛ τόδε λέγειν ἐσὶν: αὐτοῦ, τῇ θεῷ ἦεν αἰαφορᾷ (ἤτοι ὅμως σχέσις οὐκ αἰτίαν ἀποφαίνει) αὐαγκαίως ἁμαρτάνειν: σημαινόσης καὶ τῆσδε τῆς αὐάγκης ἐ καταναγκασιν: ἀλλ' ἀμεταβλησίαν τῆς ὑπὸ θεῦ κατασαθέσης τάξεως: διότι τὸ αὐτὸ δῆπε ἦεν πρᾶγμα, θεὸς τὸ αὐτὸ, ἅμα, Ϛ τῷ αὐτῷ χρόνῳ, οὐκ ἐγχωρεῖ ἀληθεύειν τὴ ψευδεσθαι. Τὸ τοίνυν θεῦ πάντα, ὡς παρόντα, ἐφορῶντος: οὐκ ἐγχωροῦντος ἦ, τὸ ἤδη γινόμενον, ἀγένητον εἶναι (εἴπερ ἐδὲ παρὰ ΘΕΩ ἐνδέχεται, Ϛ ἀλλήλοις ἀντιφάσεις συναληθεύειν (Ϛ δ' ἔτι, ὡς θεὸς ἦεν, ὃς ἐ θεωρᾷ, ἦ μᾶλλον ὁρᾷ, τὰ ἀντιφατικά, οὗ ἀνθρώπους ἐξ αὐάγκης ἁμαρτάνειν, λέγεσθαι δυατόν.

Κατ' ἄλλο ἕν, καὶ ἄλλο, ὡς ἄρτι εἴρηται, μεμιγμένα πως τῷ ἐνδεχομένῳ τὸ αὐαγκαῖα, ἁμαρτάνειν οἱ ἄνθρωποι λέγονται. Ὥσπερ καὶ Ϛ δύο ταῦτα, τὸ αὐαγκαῖον, καὶ τὸ ἐνδεχόμενον, ἐδαμῶς ἐσὶν ἀλλήλων ἐναντία, ἀλλ' ἕτερα. Ὡς θεὸς ἑαυτοῦ δὴ, καὶ τὰς ἑαυτοῦ πράξεις, ἑκουσίως οἱ ἄνθρωποι, καὶ λοιπὸν ἐνδεχομένως, ἁμαρτάνουσιν, οὐκ ἠναγκασμένοι. Ἀντίκειται γὰρ ἀλλή-

videlicet, quod non peccent, non potest esse simul vera, necessitate consequentiæ. Et hac ratione etiam dici potest, quod respectu Dei (qui tamen respectus non causam denotat) necessariò peccent: quæ etiam necessitas, non coactionem significat, sed immutabilitatem ordinis diuinitus instituti. Quòd videlicet res eadem, respectu eiusdem, simul & eodem tempore, non potest vera esse & falsa. Cùm igitur Deus omnia tanquam præsentia videat, non possit autem id, quod iam fit, esse infectum: cùm ne apud DEVM quidem contradictoria simul possint esse vera: ideo respectu Dei, qui non præuidet, vel potius videt contradictoria, homines necessariò peccare dici possunt.

Diuerso ergo respectu, de quo dictum iam, mixta cum Contingentia Necessitate, homines peccare dicuntur. Sicut hæc duo etiam, necessarium, & contingens, nequaquam sunt contraria, sed diuersa. Respectu ergo sui suarumq; actionum, homines liberè, & sic contingenter, peccant, non coactè. Hæc enim duo opponuntur, contingens & coactio, contingenter & coactè.

ἀλλήλοις τὰ δύο: τὸ ἐνδεχομένου, ἢ ὁ βιασμὸς: τὸ ἐνδεχομένως, καὶ τὸ βεβιασμένως. Πεφύκασι γὰρ οἱ ἄνθρωποι ἐνδεχομένως, ἐλευθέρως, αὐθαιρέτως, ὅ, τι ἂν ἐκ πράττωσιν, οὐκ ἀναγκαίως: δυνάμενοι ἂν καὶ ἄλλως πράττειν, διὰ τὸ αὐτόβουλον, αὐτοαίρετόν τε τῆς αἰθρωπίνης θελήματος: ὅσῳ, τὸ ποσπεχέσατόν ἐστιν αἴτιον τῶν αἰθρωπίνων πράξεων, εἴτε ἀγαθῶν, εἴτε φαύλων: ἀλλ' οὐχὶ ἡ εἱμαρμένη.

coactè. Faciunt enim homines contingenter & liberè, & volentes, quicquid agunt, & non coacti: & possent aliter agere, propter libertatem voluntatis humanæ, quæ proxima est causa actionum humanarum, siue bonarum, siue malarum, non fatum.

Κατ' ἀναφορὰν δὲ πρὸς θεὸν, καὶ τὴν αὐτοῦ πρόγνωσιν: καθ' ἣν οὐχὶ, τὰ μέλλοντα ἑαυτῷ προορᾷ, ὡς ἡμεῖς οἱ ἀνθρώπινοι: ἀλλὰ παρόντα ἐφορᾷ πάντα, ὡς γίνονται: ἀνάγκη ἁμαρτάνειν ὁ ἄνθρωπος λέγεται ἄν. Ἀνάγκη δὲ οὐχὶ ἀπολύτως: ἀλλὰ τῆς ἀκολουθίας λεγομένης. Τὰ γὰρ θεὸν πάντα ἐφεστῶτος: καὶ πάντα, ὡς γίνεται, εἰσορῶντος: καὶ τῶν πραγμάτων, ὅτε γίνονται, ἅμα ἄλλως ἔχειν ἀδυνατούντων (ἃ γὰρ τὰ ἀντιφατικὰ, συμβαλήθευσέ ποτ' ἄν) ἀναγκαίως τ' ὄντος, πᾶν τὸ ὄν, ὅτε ἔστιν, εἶναι: καὶ τὸ αὖτις ἀντιθέτως, ἀπαξαπλῶς ἀδυνάτως ὄντος, ὅτε ἀντίφασιν συνεπιφερομένης: ἐπεί γε τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ἅπαξ, ἅμα, καὶ τῷ αὐτῷ καιρῷ, πρὸς τὸ αὐτὸ, ἀληθεύοι τε, καὶ ψεύδοιτο ἂν: εἴη τε, κὐκ εἴη ἄν (ἃ τί ἂν ἐναντιώτερον ἀποφήσειεν; ἀδύνατον μήτοι παντελῶς

Respectu verò Dei, eiusq; præscientiæ, qua non futura sibi, prospicit, vt nos homunciones, sed præsentia intuetur omnia, vt fiunt: necessariò peccare dici potest homo. Necessitate autem, non absoluta, sed quæ dicitur Consequentiæ. Cùm enim Deus præsens omnia videat, vt fiunt: cumq; fiunt, simulaliter habere non possunt: (non enim contradictoria simul vera esse possunt:) & omne quod est, quando est, ipsum esse necesse est, eiusque contrarium, plane est impossibile, contradictionem implicans: quòd videlicet res eadem, simul & semel, eodem tempore, respectu eiusdem, vera esset & falsa, esset & non esset. Quo nihil posset cogitari absurdius, ac planè impossibile, contraq; rerum naturam:

παντελῶς ἂν εἴη, καὶ ἀνατροπὴ τῆς φύσεως: ὁπηνίκα πάντα, ἅτας ἀληθεύῃ, ἢ ψεύδεται, ὡς δ' εἶναι ἔχῃ) ὡς πρὸς ἐκεῖνον ἔν τινι ὁρισμῷ καὶ ἐνάργειαν, τῷ παρὰ τῷ θεῷ: ἀναγκαίως εἶναι αὐτὰ, καὶ γίνεσθαι, ὀρθῶς ἂν λεχθείη: ἀσέβειαν δὲ μείζονα ἢ μὴ ὄφλῃ τοῦτο: ἀλλὰ πανταχοῦ ἀληθῆ ἐστιν: οὐκ ἐν φιλοσοφίᾳ μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐν θεολογίᾳ.

Ἆρ' ἔν ἡ προείδησις τοῦ θεοῦ, τοῖς προεγνωσμένοις ἀνάγκην ἐφίησι;

Πάμπολυ διαφέρει, τὸ λέγειν: τὴν προέγνωσιν τοῦ θεοῦ, τοῖς πράγμασιν ἐπιφέρειν ἀνάγκην (ἄτοπον γὰρ ἡ φράσις ἥδε σημαίνει πιθανὸν: δι' ὃ, ἅτας ἢ ἐκείνως τι γίνεται) καὶ τὸ λέγειν: λέγω τῆς προγνώσεως τοῦ θεοῦ, γίνεσθαί τι ἀναγκαίως. Τὸ ἀληθὲς γὰρ τοῦ πράγματος καὶ τὸ ἀμεταβλήτον, τῇ προτάσει δείκνυται καὶ δηλοῦται. Οὐδὲν ἄλλο λέγεται, εἰ μὴ τοῦτο: τὸν θεὸν, πάσι παρόντα, ὁρᾶν τὰ πάντα, καθὼς γίνονται: καὶ, γινόμενα ἅτας, ἃ γίνεσθαι τότε ἄλλως: οὐδὲ ἄλλως ἐν τῷ τότε ἔχειν δύνασθαι. Παντὸς γὰρ, ὅ ἔστιν, ὅτε ἔστιν: αὐτὸ εἶναι ἅτας ἀνάγκη, καὶ οὐκ ἄλλως. Ὥσπερ οὖν τὸ προτεθὲν ἐκεῖνο, τὸ, λέγειν, τὸν θεὸν προείδησιν, ἀνάγκην ἐπιφέρειν τοῖς πράγμασι, ψευδὲς ἐστὶν: ἅτας ἀνάπαλιν τὸ ὕστερον ἔφη, τὸ, τοῦ θεοῦ σωτηρίου καὶ ἐφορῶντος, γίνεσθαι τὰ πάντα, ἀναμφι-

cùm res omnes ita verè aut falsè sint, vt habent esse. Respectu itaq; huius euidentiæ, & visionis Dei, necessario esse & fieri rectè dici possunt. Nec quicquam habent hæ impietatis, sed vbiq; vera sunt, non solùm in Philosophia, sed etiam in Theologia.

Ergo'ne præscientia Dei, rebus præuisis affert necessitatem?

Longè aliud est, dicere, præscientiam Dei rebus afferre necessitatem: hoc enim loquendi modo causa notatur efficiens, propter quam aliquid hoc vel illo modo fiat. Aliud item, cum dicitur, respectu præscientiæ Dei aliquid fieri necessariò. Veritas enim rei hac Propositione, & immutabilitas ostenditur ac declaratur. Nec aliud est, quàm dicere, Deum rebus omnibus præsentem, videre omnia vt fiant: cumq; fiant vno modo, non fieri tùm alio modo, nec aliter in præsenti habere posse. Quin omne quod est, quando est, ipsum esse, necesse est, hoc, & non alio modo. Sicut ergo prius illud: dicere, Dei præscientiam rebus afferre necessitatem, falsum est: ita hoc posterius verum esse, dum

αὐταμφιβόλως ψευδὲς ὑπάρχῃ.

Μῶν ἡ προγνωσις τ̃ θεῦ, τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων αἰτία ἐστίν;

Ὁ ΘΕΟΣ, ἐξ ἀιδίε πάντα τὰ ἡμῖν γενησόμενα οἶδεν, ὁρᾷ, καὶ παρόντα ἔχει, καθὼς γίνονται. Οὐ μὴν γίνεται ταῦτα διὰ τοῦτο, ἐπεὶ ὁρᾷ ὁ θεὸς. Εἰ γὰρ ἄλλως γένοιντο: ἄλλως καὶ αὐτὸς προορᾷη. Ἀλλὰ τῇ ἑαυτῆ ὁράσει οὐ ταύτῃ, ἢ βιάζεται ἑκάτερον ἁμαρτάνειν: ἢ τόδε ποιεῖν, ἢ ἄλλο. Δύναιτο γὰρ ἂν καὶ ἄλλο ποιεῖν ἄνθρωπος: καὶ δὴ καὶ ποιήσειεν ἄν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε κακὸν: κἂν εἰ μηδεὶς ὁρῶν τύχοι.

Εἰ δὲ καὶ ἔγωγε ὁρᾷ τι ὁ θεὸς ἀναγκαίως, πραττόμενα ἢ ἀσφαλέσατα, πάντα τὰ γινόμενα: ἀλλὰ καὶ ὡς, αἱ ὑπὸ τ̃ ἀνθρωπείᾳ βουλήσεως πράξεις, ἐνδεχομένως πράττονται, ὡς πρὸς τὸν ἄνθρωπον: καὶ διὰ τοῦτο, γίνεσθαι ἂν δύναιντο ἢ ἄλλως. Εἰ δ' ἄλλως γένοιντο: εἰδείη ἂν ἢ αὐτὸς ὁ θεὸς, καὶ ὁρᾴη.

Οὕτως ἔπταισαν οἱ πρῶτοι τ̃ ἡμῶν: καὶ ἐμοιχεύσεν ὁ ἱερὸς ψάλτης, οὐκ ἀγνοοῦντος, ἢ ὑπνοῦντος τ̃ θεῦ: ἀλλὰ μάλα προειδότος καὶ συνειδότος: ὃς καὶ παρέσχε θεατήν. Οὐ μὴν γε διὰ τῆς ἐπιβλέψεως ταύτης, αὐτοῖς ἐπέθηκεν ἀνάγκην. Ἥμαρτον γὰρ ἐλευθέρᾳ βουλήσει, ἐνδεχομένως καὶ ἐκουσίως, δυνηθέντες ἂν ἀπέχεσθαι, καθάπερ ὁ ἀγγὸς

bium non est, videlicet, Deo conscio & inspiciente fieri omnia.

Esi'ne Dei præscientia actionum humanarum causa?

DEVS ab æterno omnia nobis futura scit, videt, & præsentia habet, vt fiunt. Non autem hæc fiunt, quia videt ille: si enim aliter fierent, aliter quoq; ipse videret. Sed hac sua visione non cogit quenquam, vt peccet, vel hoc, aut aliud faciat. Posset enim & aliud homo facere: & faceret etiam, siue malum siue bonum, si vellet, etiamsi nullus videret.

Etsi igitur Deus sciat & videat necessariò, & certitudinaliter, vt loquuntur, omnia quæ fiunt: tamen actiones, quæ ab humana dependent voluntate, contingenter fiunt, respectu hominis. Ideoq; etiam aliter fieri possent: quòd si aliter fierent, & ipsum Deus sciret & videret.

Sic lapsi sunt primi nostri parentes, & adulterium commisit Dauid, non inscio vel absente sed præscio & conscio Deo, qui præsens fuit spectator. Verùm hac sua visione, non imposuit eis necessitatem. Peccauerunt enim liberè & contingenter, sua voluntate, ac potuissent abstinere. Quemadmo-

ἰώσηπ, τῆς δεσποτικῆς ἀπέσχετο γυναικός. Οὐκοῦν κατηναγκασμένως ἐπλημμέλησαν, ἀλλ' ἑκόντες. Οὐ μὴν, ἀλλὰ, ὡς πρὸς ὀπτικὸν εἰπεῖν ὀπτὴν ἦεν, ἐξ ἀνάγκης: διότι ὁρᾷ, ὅπως γίνεται: καὶ, καθ' ὃ ἕνα τρόπον τοῦδε γίνεται, ἀδύνατον ἄλλως ἔχειν. Οἷον, ὁρῶν τὸν Δαβὶδ μοιχεύοντα ὁ θεὸς, ἀδύνατον αὐτὸν ὁρᾶν τότε μὴ μοιχεύοντα. Ψεῦδος γὰρ ἂν ἦν, ἡ λίαν ἀδυνατοίη, ἀντίφασιν ἐγκαλύπτον.

dum Ioseph ab hereli coniuge abstinuit. Non ergo coactè peccant, sed volentes: verùm respectu Dei Necessariò, quia videt vt fiunt, non possunt aliter habere. Vt, cùm Deus videt Dauidem adulterium perpetrãtem, nõ potest eum videre tùm non adulterantem. Hoc enim falsum esset, & planè impossibile, contradictionem includens.

Διὰ τί ἀβιασμένως ἁμαρτάνει ἄνθρωπος;

Cur non coactè peccat homo?

Βίαν γὰρ, ὅτε ἡ θεία, ὅτε ἡ ἀνθρωπίνη, βούλησις οὐδέποτε: ἀλλ' ἀκράτῳ ἐπιθυμίᾳ καὶ εὐδοκίᾳ. Καὶ λοιπὸν ἐλευθέρᾳ γνώμῃ, ποιεῖ, ὅ, τι ποιεῖ: ἀδενὸς ὄντως βουλητικοῦ, ἢ ὃν βούλεται, οὕτως, ὡς αὐτὸ ἐστὶ βουλήματος. Ὅταν τε οἱ ἄνθρωποι, ἄκοντες καὶ ἠναγκασμένοι πράττωσί τι: οὐκ ἔστι βούλησις ἐστὶ, ἀλλ' ἀβουλησία. Πλὴν, τοῦτο διαφορᾷ: τῷ, τὸ μὲν θεῖον βούλημα, ἄτρεπτον εἶναι: τὸ δ' ἡμέτερον, τρεπτὸν, καὶ ὑπὸ ἑκείνου κυβερνώμενον. Ἐντεῦθεν, Δαβὶδης μὲν, ὅτι μοιχείᾳ ἥρπασε τὴν Βηρσαβεὲ αὐτοκελεύστως, ἀβιαστῶς: ἰώσηπος δὲ, τῆς δεσποίνης αὐτῷ προσφερούσης λόγους περὶ μίξεως, παρέπεμψε τὴν ἀξίωσιν αὐτοθελῶς ἐκ ἀκαταναγκάστως: ἀκέραιος, αὐτῇ χάριν, ὕβρει δὲ δεσπότου, καὶ μεταμελείᾳ δ' σωφρόνησεως, σωτηρίᾳ συγγνώμῃ, διδόναι. Ἐν τῷ

Quia coactionem nec diuina, nec humana voluntas admittit: sed mera lubentia & cupiditate, & sic liberè facit, quicquid facit. Cùm nihil tam sit voluntarium, vel in voluntate, quàm ipsa voluntas. Et quando homines inuiti, & coactè aliquid faciunt, non est Voluntas, sed dicitur, (vt quidam vocant) Nolumtas. Verùm hoc interest, quòd Dei voluntas est immutabilis: humana verò, mutabilis, & hanc illa gubernat. Sic Dauid ad stuprum rapit Bathsebam, liberè, non coactè, mala sua voluntate. Ioseph ad stuprum pellectus ab hereli coniuge iuuenis, liberè abstinet, non coactè.

In

Ἐν τίσιν ἐνεργείαις συγχωρητέον, τὸ ἐνδεχόμενον;

In quibus actionibus concedenda est Contingentia?

Ἐν τοῖς ἔξω, καὶ πολιτικαῖς πράξεσιν: ὥσπερ καὶ ἐν ταῖς ἀρεταῖς καὶ κακίαις, καὶ ταῖς πρακτικαῖς ἁμαρτήμασι, καὶ πρὸς τὰ ἔξω γινομένους: ὅλως τε, ταῖς, εἴτε ἀγαθαῖς, εἴτε φαύλαις, πράξεσι: πάντως πρὸ συγχωρητέον, τὸ ἐνδέχεσθαι: ὡς καὶ τὸ ἐλεύθερον θελήματος: καίτοι πολλάκις ὑπὸ παθῶν συναρπαζόμενοι, καὶ ὑπὸ διαβόλων ἐμποδιζόμενοι: τὸ ἀνθρώπινον ἀσθενὲς ὑπὲρ κακίαν συνωθοῦντων.

In externis & ciuilibus actionibus. Quemadmodum etiam in virtutibus, & vitijs, atq; peccatis Actualibus, & exterioribus. siue bonis, siue malis actionibus, omnino concedenda est Contingentia, sicut & libertas voluntatis: quæ tamen sæpe rapitur affectibus, & impeditur à Diabolis, impellentibus imbecillem humanam naturam ad vitia.

Τίς διαφορά ἐστι τῶν ἀγαθῶν καὶ μοχθηρῶν πράξεων, ὡς πρὸς τὸ ἐνδεχόμενον;

Quid interest inter bonas & malas actiones, ratione Contingentiæ?

Αὕτη: τῷ τὸν θεὸν, ταῖς μὲν ἀγαθαῖς συνεργεῖν, αὐτὰς κατευθύνειν, καὶ εὐοδοῦν: τὰς δὲ φαύλας ἀφιέναι, κωλύειν, καὶ κολάζειν.

Hoc interest, quòd bonas actiones Deus iuuat, regit et promouet. Malas verò, improbat, prohibet, & punit.

Ἆρ' ἡ θεοῦ προθέσεως, τοῖς προεγνωσμένοις ἀνάγκην ἐπιφέρει;

Affert'ne Dei præuisio rebus præscitis necessitatem?

Ἀπαγορεύομεν. Πρῶτον, ἄλλο μέν ἐστιν ἀνάγκη: ἄλλο δὲ, βιασμός. Πολλὰ γὰρ, ἀναγκαίως μὲν γίνεσθαι λέγεται, δι' αἰτίας ἡγεμένας: ἑκουσίως δὲ, ἀλλ' ἐλευθέρως ἑαυτῶν ἕνεκεν. Καθὼς εἴρηται. Εἶτα, ἄλλον μὲν τρόπον γίνονται τὰ μέλλοντα: ἃ ἐκ μόνης τῆς θεοῦ θελήσεως καὶ ἐπαγγελίας ἀπήρτηται: ὡς, ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν. Ἄλλον δὲ αὖ, ὃ ἐκ τοῦ ἡμετέρου, τοῦτέστιν, ἀνθρωπίνου

Respondeo. Primum, aliud est Necessitas, aliud, Coactio. Multa fieri dicuntur necessariò, propter præcedentes causas, non tamen coactè, sed libera nihilominus voluntate, vt dictum est, Deinde aliter fiunt res futuræ, quæ à sola Dei voluntate & promissione dependent, vt Resurrectio mortuorum. Aliter, quæ à nostra, hoc est, huma

ἀνθρωπίνῳ βουλήματι & πραγχόμενα. Οἷον, ὡς ἁμαρτίας τῶν ἀνθρώπων προόιδεν ὁ θεὸς, καὶ προορᾷ: ἀφορίζει τὰ αὐτὰς, τίθεται τιθέμενος, ἄκων δὲ παραχωρήσει. Ταῦτα, καλεῖται ἀναγκαῖα ἀνάγκῃ ἀκολουθήσεως: ὁδὲ μεταβάλλονται, διότι ὁδὲ αἱ αἰτίαι, τὰ δηλαδὴ τῶν ἀνθρώπων ἁμαρτήματα.

Ἀλλὰ μὴν, ὁδεμίαν ἡ τοιάδε θεῖα προόρασις & ἀφόρισις τοῖς προεγνωσμένοις πράγμασιν ἐπάγει ἀνάγκην: πολὺ γὰρ ἧττον βιασμὸν τῷ ἀνθρωπίνῳ βουλήματι ἐνεργοῦντι: εἰ καὶ ἀνάγκην ὑπιφέρει τῇ συβάσει, διὰ τῆς κατ' ἀκολουθίαν (ὡς εἰρήκαμεν) ἀνάγκης: ἐπεί γε τὰ πονηρὰ & βουλήματος, καὶ τὰ ἐντεῦθεν ἁμαρτήματα, ἃ μεταβάλλεται. Ἔδοξε γὰρ ὁ θεὸς ὅσον τοῖς ἁμαρτίαις: αὐτὰς τε καιρὸς κολάζει. Ὅθεν εὖ παρὰ Ὠριγένει ἐρρέθη: οὐκ, ἐπεὶ γεννησόμενόν τι ὁ θεὸς προόιδε, διὰ τοῦτο γενήσεται: ἀλλ', ἐπεὶ γενήσεται, ὁ θεὸς προόιδε, πρὶν γενέσθαι.

Καὶ ἔτως ὁ θεὸς προβλέπει: τὰ μὲν ἀγαθὰ, εὐδοκίᾳ, εὐδοκίᾳ καὶ οἰκονομίᾳ: τὰ δὲ πονηρὰ, μόνῃ εὐδοκίᾳ, καὶ ἀφορισμῷ, ἐφ' ὅσον δηλονότι αὐτὰ προερχόμενα προορᾷ.

humana voluntate proficiscuntur, vt peccata hominum præscit Deus, & præuidet, eaq; determinat, metas constituens, quousq; sit permissurus. Hæc dicuntur necessaria necessitate consequentiæ, & non mutantur, quia causæ non mutantur peccata scilicet hominum.

Sed hæc Dei præuisio & determinatio, nullam rebus præscitis affert necessitatem, multò verò minus coactionem voluntati humanæ agenti: etsi afferat necessitatem euentui, necessitate (vt dictum est) consequentiæ: quia scilicet mala voluntas, et ex ea sequētia peccata, non mutantur. Statuit enim Deus terminum peccatis, eaq; suo tempore punit. Vnde rectè Origenes dixit: Non propterea aliquid erit, quòd Deus illud futurum præsciat. Sed quia futurum est, ideo scitur à Deo, antequam fiat.

Et sic Deus bona præuidet, scientia, beneplacito & dispositione. Mala verò, sola scientia & determinatione, quousq; scilicet mala illa sit laturus.

Ἀλλ'

Sed

Ἀλλ' οὕτω σφάλλῶναι δύναδαι τὴν προγνωσιν ὁ θεὸς δοκεῖ: ἐὰν μὴ ἐκεῖνα ἐκβῇ ἐκεῖνα, ἅπινα αὐτὸς ἐμαντεύσατο. Ὥστε ἡ αὐτοῦ προειδησις, αἰτία δοκεῖ τῶν ἐκβαινόντων εἶναι;

Sed hoc modo falli posse præscientiam Dei videtur, si non eueniant ea, quæ ipse futura præsciuit. Ergo ipsius præscientia causa esse videtur euentuum?

Οὐ φημι ὁ τοῦτο ἐπεσθαι. Τότε γὰρ ἂν προχωροίη: εἰ ἡ ἐν θεῷ προγνωσις, αἰτία πασῶν τῶν ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν ἦν: τῶν φαύλων ἴσως, καὶ τῶν καλῶν: ὡς δ' αὕτως, καὶ τῶν ἐκβάσεων.

Nego consequentiam. Tum enim procederet argumentum, si Dei præscientia, causa esset omnium humanarum actionum, tam malarum, quàm bonarum, similiter & euentuum.

Νῦν δ', ἡ τοῦ θεοῦ προγνωσις, οὐκ ἔστιν αἰτία τῶν ἁμαρτιῶν. Οὐ γὰρ, εἰ ἁμαρτήσονται προεῖδεν ὁ θεὸς, διὰ τοῦτο ἀνθρωπος ἁμαρτάνει: ὥσπερ οὐδὲ ἔκλειψις φωτὸς, διὰ τὴν προγνωσιν ἀνδρὸς μαθηματικοῦ γίνεται. Ἡ δ' ἁμαρτητικὴ βέλησις ἀνθρώπου, τὸ προσεχέσατον καὶ κύριον τῶν ἁμαρτιῶν αἴτιόν ἐστιν. Εἰ δ' ὁ μέλλει ἁμαρτεῖν ὁ ἄνθρωπος: προέγνωσεν καὶ αὐτὸ, προεώρακέ τε, τῷ θεῷ.

Verùm Dei præscientia non est causa peccatorum. Non enim ideo peccat homo, quia Deus eum peccaturum præscit. Sicut nec ideo Eclipsis fit, quia à Mathematico prædicitur. Causa autem peccatorum hominis proxima & propria, est voluntas hominis mala. Quòd si homo non est peccaturus, id ipsum quoq; Deus præscit & præuidet.

Εἰ δ' οὐκ ἀεὶ ταῖς θείαις προῤῥήσεσιν ἐπιγίνεται τὸ τέλος: ὁ διὰ τοῦτο διέψευσται ὁ θεὸς, ἢ ἄσατος καὶ εὐέλπιστός ἐστιν. Οἷον, Νινίκα δὲ προφήτε ἰωνᾶ, κατὰ τὸ πίταγμα τοῦ θεοῦ, τοῦ Νινευίτας μὴ τεσσαράκοντα ἡμέρας ὑπερβῆναι προειπόντος, οὐ διὰ τοῦτο ὁ θεὸς διεσφάλη, ἢ παλίμβολος εὑρέθη. Εἰσὶ γὰρ πᾶσαι αἱ τῶν κολάσεων ἀπειλαὶ, ὑποθετικαὶ:

Quod verò non semper respondet euentus prædictionibus diuinis, non ideo Deus fallitur, aut mutabilis est: vt, cùm Propheta Ionas ex mandato Dei prædicit Niniuitis exitium post 40. dies, nec illud sequitur: non Deus falsus est aut mutatus. Sunt enim comminationes omnes pœnarum, conditionales, annexam habentes condi-

τικὴ : ἀνημυθύα τὴν δ μετανοεῖν ὑποθεσιν, ἱερεμ. ιή. Οὕτως ὁ κύριος ἀποκλάεται τὴν τυφλότητα τῶν ἰουδαίων, λκ. ιθ'. Ϛ πὰς ἐφορμὰς τιμωρίας καταγγέλλ. Ἃς ὅμως ἐκφεύγεσθαι οἵας τε εἶναι δηλοῖ, διὰ μετανοίας: ἣν καὶ αὐτὴν εἰ ποιεῖσθαι ἔμελλον, ἀφεῖδεν ἄν. Οὐκ ἀρα σφάλλεται κ τὴν ἑαυτοῦ πρόγνωσιν : εἴτε δ τοῦτο, εἴτε ἐκεῖνο, ποιήσουσιν. Ορᾷ γὰρ πάντα. Τὸν ἂν τὸν τρόπον, αἱ δ θεῖ προρρήσεις, αἱ περὶ τῶν προηγουμένως τῆς ἡμετέρας βουλήσεως ἐκφυομένων, Ϛ ἐξηρτημένων ἀεὶ μετ' ἐπεξαιρέσεως δ μετανοεῖν, καὶ ὅτι τὸν θεὸν ὑπισχνεῖσθαι, γινόμενα νοῦνται : κ τὸ δ κυρίε, τὸ λκ. ιγ'. Ἐὰν μὴ μετανοήσητε: πάντες ὡσαύτως ἀπολεῖσθε.

conditionem pœnitentiæ, Ierem. 18. Sic Christus deflet cæcitatem Iudæorum, et sequuturas pœnas denunciat. Et tamen mutari posse significat, acta pœnitentia: quam si acturi essent, etiam hoc præuidisset. Non igitur fallitur in sua præscientia, siue hoc, siue illud futuri sint. Quia videt omnia. Hæc modo, prædictiones Dei, in his, quæ principaliter à nostra voluntate oriuntur & dependent, semper cum exceptione pœnitentiæ et conuersionis ad Deum fiunt. Sicut Christus inquit: Nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis.

Ἀλλ' εἰ τὰ μέλλοντα, αἴτιόν ἐστι τῆς προορᾶσεως: κ ἐχ' ἁπλῶς ἡ προόρασις διατίθησιν αὐτάς : κινδυνεύσ, τὴν πρόγνωσιν δ θεῦ κρέμασθαι καὶ κινεῖσθαι ἐκ τ κτισμάτων : Ϛ λοιπὸν, τὸ αἰώνιον, ἐκ τ ἔξωθεν παραβαλλομένων;

Quòd si res futuræ, causa sunt præuisionis, & præuisio non simpliciter disponit eas, ergo scientia Dei pendet & mouetur à creaturis, & sic res æterna, obiectis ab extra?

Ἡ πρόγνωσις, ἡ εἴδησις, δ θεῦ, ἁπλούτως μὴ, Ϛ καθ' ἑαυτὴν, θεωρουμένη, αἰώνιός ἐστιν : ἥτινι πάντα, τά τε ὄντα, Ϛ τὰ παρελθόντα, κ τὰ ἐσόμενα, ὡς πρὸς ἡμᾶς γε (ὡς πρὸς θεὸν γὰρ, οὐδέν ἐστι παρελήλυθος, οὐδέν μέλλον : ἀλλὰ παρόντα, τὰ πάντα) ἐκεῖνα

Scientia Dei absolutè, & in se considerata, æterna est, quæ omnia, quæ sunt, fuerunt, & fuerunt, respectu nostri (respectu enim Dei nihil est præteritum, nihil futurum, sed omnia præsentia) præ-

ἐκεῖνα προεπίσταται καὶ προβλέπει τῶν πρώτων καὶ τελεωτάτων πάντων γνῶσιν: καὶ αὐτῶν ἢ τῶν μηδέπω ὄντων. Ὅσον δὲ πρὸς τὰ ἐκτισμένα, ἀποτίθημι λόγον τῆς πρὸς ἡμᾶς: λέγομεν, ὅτι ἐπιστήμην ἔστως ἔχει, ὡς τὸ εἶναι ἄλλο εἴη: εἰ τὸ πρᾶγμα, ἄλλη ἂν εἴη. Οὕτως ἂν, ὁ Θεὸς, τὰ ἡμῖν ἐσόμενα βλέπει καὶ ἐπίσταται, πρὶν γένεσθαι, οἷα μέλλει ἡμῖν συμβήσεσθαι. Αὐτὸς δὲ, καθ' ἑαυτὸν, καθ' ἁπλῶς τῇ ἰδίᾳ παντοδυναμίᾳ καὶ σοφίᾳ, ἐκεῖνα ὁρᾷ τε καὶ οἶδεν: ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τῆς αὐτῶν ὑποστάσεως, ἢ φύσεως. Ἐπεὶ γὰρ αὐτῷ τὰ πάντα φαίνεται παρόντα: οὐκ ἔστι παρ' αὐτῷ ἔκβασις, ἢ σημασία, καθ' ἣν ἡμεῖς τῇ λέξει χρώμεθα. Εἴη μὲν δὴ ἡ αἰώνιος Θεοῦ σοφία, ἐξ αἰωνίου: εἴη καὶ ἡ σοφία, καὶ ἡ παντοδυναμία: κἂν εἰ ὐδὲν πρᾶγμα πώποτε ἐκτίσθη. Νῦν δὲ ἐπειδὴ τῇ ἀκεραίᾳ μου βουλήσει ἀπαρεγκλίτῳ ἐβουλήθη, τὰ πάντα εἰς τὸ εἶναι παρήγαγον: ἐπίσατο αὐτὰ ὅτε εἰς ὑπόστασιν ἦλθε καὶ διόλου: τὰς καταστάσεις, ἐνεργείας, καὶ ἀποβάσεις, ὡς αἱ γίνονται, βλέπει, καὶ πάντα προείληφε. Ἔστιν δὲ καλεῖν τὰ πράγματα, καὶ τὰς ἐκβάσεις, ἄτοπον, τῆς δὲ θεοῦ προγνώσεως.

præscit & præuidet, eorumq; habet primam, perfectissimam et absolutissimam cognitionem, etiam eorum, quæ nondum sunt. Sed quod ad res creatas attinet, respectu nostri: dicimus, scientiam se habere iuxta esse rei. Si res alia esset, etiam scientia alia esset. Sic Deus res nobis futuras, videt & nouit, antequam fiant, tales, quales futuræ sint nobis. Et ipse per se, iuxta suam Omnipotentiam, & sapientiam, illas videt, & nouit, ac scit, et non ab illarum euentu, seu conditione. Nam quia Deus omnia præsentia videt, apud eum non est euentus, ea significatione, sicut nos hoc vocabulo vtimur. Esset Dei æterna scientia ab æterno, esset & sapientia, ac omnipotentia, etiamsi nullæ res vnquam conditæ fuissent. Nunc verò, cùm res ipse liberrima sua voluntate condiderit, nouit eas intus & in cute: actiones & conditiones ac euentus omnes videt, vt sunt, & fiunt, & determinat. Possunt igitur dici res, et euentus, causa sine qua non, præscientiæ Dei, vt habet Magister Sent. lib. 1. dist. 38.

Ἀποδια-

Discer-

Ἀποδιαστέλλειν ἐνταῦθα τὴν αὐτοτελῆ καὶ ἀπόλυτον τοῦ θεοῦ παντοδυναμίαν, τῆς διατεταγμένης καὶ οἰκονομικῆς αὐτοῦ θελήσεως. Εὐχερὲς μὲν ἂν εἴη ἐκείνῳ, διὰ τῆς ὁλοτελοῦς ἑαυτοῦ δυνάμεως, ἀθρόως διορθοῦσθαι τὰ πάντα. Ὁ δέ, τὴν ταχίστην παραβαίνων, καὶ μέσοις χρώμενος τοῖς κτίσμασιν, οἰκονομικῶς, καθ' ἣν ἅπαξ ἐτάξατο τάξιν, διεξήσαται, πρᾴως: ὥστε οὐδὲν ἧττον μεσολαβοῦντος. Τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα (ὅ ἐστι δύναμις τοῦ θεοῦ, εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι, ῥωμ. ά.) σώζει τοὺς σῳζομένους.

Ἀλλὰ δοκεῖ ὁ θεὸς, πάντα προειδέναι καὶ προνοεῖν λεγόμενος, ἀναιρεῖν τὸ ἐνδέχεσθαι;

Ἡ μὲν προείδησις, καὶ ἡ πρόνοια τοῦ θεοῦ, τὸ ἐνδεχόμενον τῶν πραγμάτων οὐκ ἀναιροῦσιν: οὐδὲ τοὺς ἀνθρώπους, ἢ τὰς αὐτῶν βουλήσεις, ἵνα τοῦτο, ἵνα τοσοῦτον, ἵνα ἐκεῖνος, πρᾴτειν ἀναγκάζουσι: διότι οὐκ εἰσὶν αἰτία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, ἢ τῶν πραγμάτων ἀρχή: ἀλλὰ μόνον γνώσεως προοχή. Βλέπει γὰρ ὁ θεὸς παρὼν πάντα, ὡς γίνονται. Οὐδὲ διὰ τοῦτο γίνονται: ὅτι αὐτὸς ἵνα βλέπῃ, ἢ οἶδεν. Τοιγαροῦν τὰ ἀνθρώπινα, εἴτε ἀγαθὰ, εἴτε κακὰ, ἐκεῖνα οὐ συναναγκάζουσιν: οὐδ' ἐκεῖθεν ἡδεμία τοῦ γίνεσθαι τούτοις, αἰτία. Ἄλλως δὲ ζητητέον ἀντίας τῶν

Discernenda hîc quoq; est Omnipotentia Dei absoluta, à voluntate ipsius ordinata. Posset Deus absoluta sua Omnipotentia momento vno corrigere omnia: sed ordinatè & mediatè agit per creaturas, ordine institituto: sicut etiam in saluandis, verbi sui ministerio, quod est potentia Dei ad salutem omni credenti.

Cum vero Deus omnia præscire & prouidere dicitur, videtur tollere Contingentiam?

Præscientia & Prouidentia Dei non tollunt rerum Contingentiam, nec cogunt homines, aut eorum voluntates, vt hoc vel illo modo agant. Quia non sunt causa actionum humanarum, neq; principium rerum: sed tantùm notitiam complectuntur. Videt enim Deus præsens, omnia vt fiunt. Nec ideo fiunt, quia Deus scit, aut ita videt. Ideoq; rebus & actionibus humanis, siue bonis, siue malis, non affert aut imponit necessitatem: hoc est, non sunt causa, propter quam aliquid fiat: sed alia

τῶν ἀνθρωπείων πράξεων, κυρίας δὲ συγγενεῖς: τὸν δὲ ἀνθρώπε δηλαδὴ λόγον καὶ βούλησιν.

Τῆς δὲ πλανήης, τῆς δὲ νομίζειν οὐ ἀνθρώπες: μὴ ἁρμόττειν τὸ ἐνδέχεσθαι, τῇ προγνώσει δὲ θεῦ: ἀλλ' εἶναι ἀλλήλοις ἐναντία: αἴτιον πρῶτον ἐστὶ τὸ, τὸ ἀνάγκλω, ἐν τῷ προκειμένῳ ζητήματι, καταναγκάσαν ὑπ' αὐτῶν ἐπιλαμβάνεσθαι: ἥτις, ψευδὴς ὑπόθεσίς ἐστι, καὶ δὲ σκοπῦ ἀλλοτρία. Εἰ γὰρ ἁπλῶς τῆσδε τῆς σημασίας ἡ ἀνάγκη λέξις ληφθείη: καθ' ἣν ἄκοντες καὶ βιαζόμενοι πιόσι τι: ἴσεν, ὅτι ὅτε τὸ θεῖον, ὅτε τὸ ἀνθρώπινον, βούλημα (ὡς προείρηται) τὸ ἀνάγκλω προσίεται. Ἀλλ' ὁπόταν δὲ ἡμετέρᾳ βουλήματι, ἑκόσιος δὲ αὐτοθελῶς πράττεται, ἅπερ ὁ θεὸς προγινώσκων προοίδεν. Οὐκ ἄρα ἡ τῆς ἀκουσιότητος ἀνάγκη: ἀλλὰ τὸ βίαιον δὲ προσαναγκαζόμενον, ἐναντίωσιν καὶ ἀντίκειται τῷ θελήματι.

Εἶτα δὲ, ἕτερον αἴτιόν ἐστιν, ᾧ σφάλλονται οἱ ἄνθρωποι: ὅτι ἀσυνήθως ὑπὸ δὲ θεῦ λέγεσθαι: τὸ, αὐτὸν προοράν δὲ προοράσθαι: ὡς δηθεν πολὺ πρότερον δὲ γίνεσθαι: δὲ ὅρασιν δὲ προγνῶσιν αὐτῆ, μὴ πλανᾶσθαι. Καὶ μὲν, οὐδὲν τῷ θεῷ μέλλον: ἀλλὰ τῶν πάντων, ἃ γίνεται, καὶ ὡς γί-

aliæ sunt inquirendæ causæ actionum humanarum, propriæ & proximæ, nempe, ratio & voluntas hominis.

Quòd verò homines putant, non congruere Contingentiam, cum Præscientia Dei, & necessitate: sed esse contraria: causa primum erroris est in hoc, quod necessitas ab illis pro coactione in hac Quæstione sumitur. Quæ falsa est hypothesis, & ab instituto aliena. Quòd si in hac significatione vocabulum necessitatis accipiatur, qua inuiti & nolentes aliquid faciunt: nec diuina nec humana voluntas, Necessitatem (vt supra dictum est) admittit. Sed à nostra voluntate sponte & vltrò fiunt ea, quæ Deus futura præsciuit. Non ergo necessitas consequentia, sed coactio & vis, contraria est voluntati, eiq; opponitur.

Altera deinde erroris causa est, quòd non volunt homines intelligere, impropriè de Deo dici, quòd præuideat & præsciat: quasi scilicet longo tempore, antequam fiant, & sic de futuro, prouideat & præsciat. Quæ præuisio & præscientia Dei non fallatur. Cùm ipsi nihil sit futurum, sed rerum omnium, quæ sunt & fiunt,

ὡς γίνεται, θεατὴς πάρεστι. Πάντα γὰρ, ἐνώπιον αὐτοῦ, ὡς παρόντα: καὶ οὐδὲν αὐτῷ μέλλον. Οὐδὲ ὁρμως ἔστι, οὐδένα βιασμὸν ἐπάγει: ἀλλ' αὐτεξούσιον καταλείπει ἀνθρώπῳ τὸ πράττειν ἐξουσίαν. Οὐδὲ διὰ τοῦτο γίνεται τὰ κακὰ, ὅτι ὁ θεὸς ἐπίσταται. Εἰ γὰρ ἄλλως γίνοιντο: ἄλλως καὶ αὐτὸς ὁρᾷη. Ὥστε κυρίως ἂν, ὅρασις καὶ εἴδησις ἐπὶ θεοῦ λεχθείη: ἀλλ' ὁ προόρασις καὶ προείδησις, εἰ μὴ ἀναφορικῶς πρὸς ἡμᾶς.

Ὥσπερ δὴ καὶ ἡλίου ἔκλειψις, ἢ σελήνης, οὐ διὰ τοῦτο συμβαίνει: ὅτι διὰ ψηφισμοῦ τῶν ἐρημικῶν κινήσεων ὁ ἀστρολόγος γνήσεσθαι προεῖπεν: ἀλλ', ἐπεὶ διὰ τῆς ἐπιστήμης πάντως γνησομένην εἶδε, διὰ τοῦτο προεῖπε: καίτοι οὐδὲν ἧττον γνήσεσθαι μελλήσασαν: εἴτε τις προεῖπεν ἄν, εἴτε μή.

Οὕτως οὐ παρὰ τοῦτο, ὅτι θανεῖσθαι τὸν νοσοῦντα ὁ ἰατρὸς προλέγει, ἐκεῖνος ἀποθνήσκει: ἀλλ' αὖ πάλιν, ἐπεὶ πάντως ἐκεῖνος θανεῖται, προλέγει ὁ ἰατρὸς: ὃς γε θανεῖσθαι, καὶ οὐδενὸς ἰατροῦ προλέγοντος, ἔμελλεν. Αὕτη γὰρ ἡ προόρασις καὶ προαγόρευσις, οὔτε ζωὴν, οὔτε θάνατον, φέρει, ἢ ἐργάζεται: ἐξ ἄλλης δὲ ἀρχῆς γίνονται. Ὥσπερ δὴ καὶ περὶ τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, καὶ τῶν αὐτοῖς συμπιπτόντων καὶ συνεκτικῶν αἰτίων, εἴρηται.

& vt fiunt, spectator est præsens. Omnia enim semper habet præsentia, & nihil illi futurum est. Quæ ipsa tamen visio, non cogit homines, sed relinquit illa scientia diuina, homini, suam in agendo libertatem. Nec ideo fiunt mala, quia Deus scit: si enim aliter fierent, aliter quoq; ipse videret. Ideoq; propriè Visio & Scientia Dei dicenda erant, & non Præuisio & Præscientia: nisi respectu nostri sic dicantur.

Sicut Eclipsis Solis et Lunæ, non ideo fit, quia Mathematicus ex calculatione motuum cœlestium prædicit futuram: sed quia ex arte omnino futuram videt, ideo prædicit, quæ tamen nihilominus futura erat, siue quis prædicat, siue non.

Sic non ideo, quia Medicus ægrotum moriturum prædicit, ille moritur: sed contrà, quia ille omnino moriturus est, ideò prædicit Medicus: qui moriturus erat, etiamsi medicus nullus prædiceret. Hæc enim præuisio & prædictio, nec mortem nec vitam affert, efficit aut operatur: quæ ex alia causa proueniunt. Sicut de actionibus quoq; humanis, & earum causis proximis & propriis, est dictum.

Ἄπερ-

Regis

ἀπομάτιζε τινας τῶν ἀγίων πατέρων ὧδε ταυτησὶ τῆς ζητήσεως ὑποφάσεις;

Αὐγυστῖνος ἐν τῷ θεῷ περὶ προν. κεφ. ι. ἔτω πως γράφει. Οὐ τοίνυν διὰ τοῦτο, ὅδεν ἐστὶν ὅτι τῷ θελήματι ἡμῶν: ὅτι ὁ θεὸς προεπίσατο, τί γενήσεται ἐν τῇ ἡμετέρᾳ θελήσει. Οὐ γὰρ ὁ τοῦτο προεγνωκὼς, ὅδεν προήδει. Ἢ μὲν, κἀκεῖνος προεπισαμένος, ἐστί τι ὅτι τῷ ἡμετέρῳ θελήματι. Οὐ γὰρ διὰ ταῦτο ἅμαρτάνει ἄνθρωπος: ὅτι ἁμαρτήσεται αὐτὸν προήδει ὁ θεός. Μενεῖ γὰρ διαζέσεται, αὐτὸν ἁμαρτάνειν, ὅτε ἁμαρτάνει: ἐπεὶ ἐκεῖνος, ἃ ἡ προγνωσις ἀληθὴς, ΑΥΤΟΝ ἁμαρτήσεται προοιδεν. Ὃς, ἐὰν μὴ θέλῃ, ὅλως οὐκ ἁμαρτάνει. Εἰ δὲ ἁμαρτάνειν ὅτε ἐθελήσει: καὶ ὅτο ἐκεῖνος προέιδε.

Καὶ τῆς αὐτῆς βίβλου κεφαλαίῳ προηγουμένῳ φησὶ: Κικέρωνα βίαιον φυλάξῃ, ἀφαιρεῖν τὴν προείδησιν: ἵνα δὴ εἶεν, τῷ ποιεῖν οὓς ἀνθρώπους ἐλευθέρους, ποιήσῃ ἱεροσύλους. Τὸ γὰρ, καὶ ὁμολογεῖν, θεὸν εἶναι, καὶ τῶν μελλόντων προγνώσεις ἔχειν αὐτόν, ἀναπεπλεγμένη καὶ ἀδιάλυτος ἐστι μανία. Ἡμεῖς δὲ, ὥσπερ ἕνα ὕψιστον καὶ ἀληθινὸν ὁμολογοῦμεν θεὸν: ἕτω καὶ θέλησιν, καὶ ἀκαταπαύστου ἐξουσίαν προγνώσεώς τε αὐτοῦ, συνομολογοῦμεν.

Οὐδὲ

Recita aliquot Patrum de hac Disputatione sententias?

Augustinus de Ciuit. Dei lib. 5. cap. 10. in hæc verba scribit: Non ergo propterea nihil est in nostra voluntate, quia Deus præsciuit, quid futurum esset in nostra voluntate. Non enim qui hoc præsciuit, nihil præsciuit. Profectò & illo præsciente, est aliquid in nostra voluntate. Neq; enim ideo peccat homo, quia Deus illum peccaturum præsciuit. Imò ideo non dubitatur, ipsum peccare, cùm peccat: quia ille, cuius Præscientia falli non potest, IPSVM peccaturum esse præsciuit. Qui si nolit, omnino non peccat. Sed si peccare noluerit, etiam hoc ille præsciuit.

Et idem ibid. cap. præced. dicit, Ciceronem lib. 2. Diuinit. vt voluntatis libertatem retineat, tollere præscientiam, vt, dum vult facere liberos, faciat sacrilegos. Nam & confiteri, Deum esse, & negare præscium futurorum, apertissima est insania. Nos, vt confitemur summum et verum Deum: ita voluntatem, summamq; potestatem ac præscientiam eius, confitemur.

Οὐδὲ φοβέμεθα, μὴ διὰ τοῦτο θελήσῃ ἃ ποιῶμεν, ὃ θελήσῃ ἐποιήσαμεν: ὅτι αὐτὸ ἡμᾶς ἐκεῖνο ποιήσοντας προέιδεν: ἃ πῶς προάδηναι οὐκ ἐγχωρεῖ λαθεῖν. Οὐκ ἔστι δὲ ἀκόλουθον: εἰ τῷ θεῷ ἀφώρισται πασῶν τῶν αἰτιῶν εὔτακτος συνέχεια: διὰ τοῦτο ἀδὲν καταλειφθῆναι ἐφ' ἡμῖν. Καὶ αὐταὶ γὰρ αἱ θελήσεις ἡμῶν, τῷ τῶν αἰτιῶν εἱρμῷ ὑποτάκται: ὃς ἀφώρισται τῷ θεῷ, καὶ τῇ προγνώσει αὐτὸς συνέχεται: διότι καὶ τὰ ἀνθρώπινα θελήματα, ἀνθρωπίνων ἔργων αἴτια ὑπάρχουσιν. Οὕτω τε, τὸν πάσας τὰς τῶν πραγμάτων αἰτίας προεγνωκότα, πάντως ἐν αὐταῖς καὶ τὰς ἡμῶν βουλήσεις ἀγνοεῖν οὐκ ἐνεδέξατο: ἃς γε τῶν ἡμετέρων ἔργων αἰτίας εἶναι, προέγνω.

Ὁ αὐτὸς, συντάγματι εἰς Ἰωάννην, εἰς τὸ τοσαῦτα γὰρ αὐτοῦ σημεῖα πεποιηκότος ἔμπροσθεν αὐτῶν: οὐκ ἐπίστευον εἰς αὐτὸν: ἵνα ὁ λόγος Ἡσαΐου τοῦ προφήτου πληρωθῇ. Τινὲς ἐν (φησὶν) ἐαυτοῖς συνελάλησαν: καὶ, ὅτε δύνανται, ἐνίοτε ἀναβοῶσι: καὶ θορυβωδῶς διερίζουσι, λέγοντες: τί ἐποίησαν οἱ Ἰουδαῖοι; ἢ τί δήποτε ἐγκαλοῦσιν: εἰ ΑΝΑΓΚΑΙΟΝ ΗΝ, τὸν λόγον τοῦ προφήτου πληρωθῆναι; Καὶ ἄλλα ἐπιφέρουσιν. Οἷς ἀποκρινόμεθα: τὸν θεὸν, προγνῶσαν τῶν μελλόντων, προφητεῦσαι μὲν διὰ τοῦ προφήτου τὴν ἀπιστίαν τῶν Ἰουδαίων, μὴ ποιῆσαι δέ.

Οὐ γὰρ,

Nec timemus, ne ideo voluntate non faciamus, quod voluntate fecimus: quia id nos facturos esse ille præsciuit, cuius præscientia falli non potest. Non est autem consequens, vt si Deo certus est omnium causarum ordo, ideo nihil sit in nostræ voluntatis arbitrio. Et ipsæ quippe nostræ voluntates, in causarum ordine sunt, qui certus est Deo, eiusq; præscientia continetur. Quoniam & humanæ voluntates, humanorum operum causæ sunt. Atq; ita, qui omnes rerum causas præsciuit, profecto in eis causis etiam nostras voluntates ignorare non potuit, quas nostrorum operum causas esse præsciuit.

Idem Tractatu in Iohan. 53. super verba: Cùm tanta signa fecisset Iesus coram eis, non credebant, vt impleretur sermo Prophetæ. Quidam ergo inter se mussitant, & vbi possunt, aliquando proclamant, & turbulenta disceptatione contendunt, dicentes: Quid fecerunt Iudæi? vel, quæ culpa eorum fuit, si NECESSE FVIT, vt sermo Prophetæ Isaiæ impleretur? &c. Quibus respondemus: Deum præscium futurorum, per Prophetam prædixisse infidelitatem Iudæorum: prædixisse tamen, non fecisse. Non

Οὐ γὰρ, εἰ τὰς ἡμετέρας τῶν ἀνθρώπων ἁμαρτίας νυῦ ὁ θεὸς προοἶδε: διὰ τοῦτο αὐτοὺς εἰς τὸ ἁμαρτάνειν ἐλαύνει. Τὰ γὰρ ἐκείνων ἁμαρτήματα προσέγνω, οὐχὶ τινὰ ἴδια: οὐχὶ τινὸς ἑτέρου, ἀλλὰ τὰ ἐκείνων. Ὥστε, εἰ τοῦτο, οὐδὲ αὐτὸς προσέγνω ἐκείνων, οὐκ ἔστιν ἐκείνων: οὐκ ἀληθῶς αὐτὸς προσέγνω. Ἐπεὶ ὃ τῷ αὐτὸ προγνῶναι σφαλῆναι, οὐκ ἐνδέχεται: οὐκ ἄλλοι δήπου ἁμαρτήσονται ἢ ἀλλ' αὐτοί, οὓς ὁ θεὸς ἁμαρτήσοντας προῆδε. Ἁμαρτίαν οὖν ἐποίησαν οἱ Ἰουδαῖοι: ἦν δὲ σωτήλασαι αὐτοῦς, ὃς οὐκ ἀρέσκεται ἁμαρτίᾳ: ἀλλὰ ποιήσειν προεῖπεν, ὃν οὐδὲν λαθεῖν. Κἀντεῦθεν, εἰ μὲ κακὸν, ἀλλ' ἀγαθὸν, ποιεῖν ἠβουλήθησαν: οὐκ ἂν κωλύοιντο: καὶ τοῦτο ποιήσοντες προρρώοντο ἂν ὑπὸ τοῦ εἰδότος, τί ἕκαστος δράσει: καὶ τίνα τούτῳ ἀμοιβὴν αὐτὸς ἔργῳ ποιήσεται.

enim propterea quenquam Deus ad peccandum cogit, quia futura hominum peccata iam nouit. Ipsorum enim præsciuit peccata, non sua, non cuiusquam alterius, sed ipsorum. Quapropter, si ea, quæ ille præsciuit ipsorum, non sunt ipsorum, non verè illæ præsciuit. Sed, quia illius præscientia falli non potest: sine dubio non alij, sed ipsi peccant, quos Deus peccaturos esse præsciuit. Fecerunt ergo peccatum Iudæi, quod eos non compulit facere, cui peccatum non placet, sed facturos esse prædixit, quem nihil latet. Et ideo, si non malum, sed bonum facere voluissent, non prohiberentur: & hoc facturi præuiderentur ab eo, qui nouit, quid sit quisq; facturus, & quid ei sit pro ei9 opere reddituro.

Χρυσόστομος εἰς ἰωάν. ὁμιλ. ξζ'. εἰς τὸ: Διὰ τοῦτο οὐκ ἠδύναντο πιστεύειν, ὅτι πάλιν εἶπεν Ἡσαΐας, καὶ ἑξῆς.

Ἰδὲ πάλιν τὸ, ὅτι εἶπεν: οὐκ αἰτιολογικὸν ὂν, ἀλλ' ἐκβάσεως. Οὐδὲ γὰρ, διότι Ἡσαΐας εἶπεν, οὐκ ἐπίστευσαν: ἀλλὰ, διότι οὐκ ἔμελλον πιστεύειν, εἶπε. Τί δήποτε οὖν οὐχ ἕτως εἶπεν ὁ Εὐαγγελιστὴς: ἀλλὰ τὴν ἀπιστίαν ἀπὸ τῆς προφητείας, καὶ τὴν προφητείαν

Chrysostomus in Ioannem Homil. 67. super verba: Propterea non potuerunt credere, quia iterum dixit Isaias, &c.

Ecce iterum hanc particulam, Quia dixit: non causalem esse, sed euentus. Neq; enim, quia dixit Esaias, non crediderunt: sed, quia non erant credituri, ideo dixit. Sed quare non ita dixit Euangelista, sed incredulitatem à Prophetia,

φητείαι ἀπὸ τῆς ἀπιστίας, εἶναι λέγει· καὶ μικρῷ αὐξητέον, σφοδρότερον τὸ αὐτό· Διὰ τοῦτο οὐκ ἠδυήσαντο πιστεύειν, ὅτι εἶπεν Ἡσαΐας; Ἐντεῦθεν θέλων σφόδρα τὴν γραφὴν ἀξιόπιστον δεῖξαι· ὅτι οὐκ ἄλλως, ἢ ὡς προεφήτευτο, ἀπέβη. Ἵνα γὰρ μή τις εἴπῃ· Καὶ τίνος χάριν ἦλθε Χριστός; μὴ ἠγνόει δὲ πιστεύσοντας; οὐ προφήτας τοῦτο εἰδότας εἰσάγει. Ἦλθε γοῦν, ἵνα παντελῶς ἀναπλόγητοι τῆς ἑαυτῶν ἁμαρτίας εἶεν. Ὅτι προεῖπεν ὁ προφήτης· ὡς πάντως ἠξίουν προεῖπεν. Εἰ γὰρ μὴ πάντως ἐλευσόμενα οἶδεν· οὐκ ἂν προεῖπεν. Ἔμελλε δ' ἀναμφιβόλως ἥξειν· ἐπεὶ ἐκεῖνοι αἰτίατοι ἦσαν· Τὸ δὲ, οὐκ ἠδυήσαντο, ἀντὶ τοῦ, οὐκ ἠθέλησαν. Καὶ μὴ θαυμάσῃς. Ἀλλαχοῦ γάρ φησιν· ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρείτω. Οὕτω, ποτὲ ἡ δύναμις, ἀντὶ τῆς βουλήσεως τέθειται· ὃ καὶ τῷ κοινῷ λόγῳ συνήθες· οἷον, ὅτε τις λέγει· Ὁ δυνάμενος τραχὺν ἄνθρωπον φιλεῖν· τὴν σφοδρότητα δὲ θελήματος, δύναμιν ὀνομάζων.

Ὁ αὐτὸς Ὁμιλ. εἰς τὸ Ἀποστόλου, δεῖ αἱρέσεις εἶναι. Εἰ γὰρ ὡς Παῦλος συμβουλῆς, φησὶ, Παῦλος λέγει, ὅτι δεῖ αἱρέσεις εἶναι· αἰτίαιοι ἂν εἶεν οἱ αἱρεσιάρχαι. Ἀλλ' οὐχ οὕτω γινώσκει·

non Prophetiam ab incredulitate esse dicit: & superius hoc idem vehementius: Propterea non potuerunt credere, quia dixit Esaias? Hinc magnam vult Scripturæ certitudinem demonstrare, & quòd non aliter, quàm prophetatum sit, euenit. Ne quis enim diceret: & qua gratia venit Christus? Nesciebat, non creditûros? Prophetas hoc nouisse inducit. Venit autem, ne peccati sui vllam haberent excusationem. Quæ prædixit Propheta, tanquam omnino ventura prædixit. Nisi enim prorsus futura nouisset, non sanè prædixisset. Erant autem procul dubio futura, cùm illi incurabiliter se haberent. Non potuerunt autem, hoc est, noluerunt. Neque te admiratio capiat. Alibi enim inquit: Qui potest capere, capiat. Ita nonnunquam potestate pro voluntate vtitur. Hoc & communi sermone vsurpatum videmus, cùm quis dicit: non possum hominem asperum diligere: vehementiam voluntatis potestatem appellans.

Item Homil. in dictum Apostoli: Oportet Hæreseis esse. Nam si Paulus consulendo diceret: Oportet Hæreseis esse, inculpati forent Hæresiarchæ. Atqui non ita sentit,

νώσκει: ὃδε ἕτερος παραινοῦντος, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα προλέγοντος, ῥῆμά ἐστιν. Ὡς περ καὶ ἰατρὸς, ὁρῶν τὰ ἀθεραπεύτως, λιχνείᾳ μεθῃ, καὶ ἄλλοις ἀπηγορευμένοις, προσέχοντα, φησί: Ναὶ δὴ ἀνάγκη, τῶν ἀκρασιῶν ταύτην πυρετὸν ἐπιτεκτῆναι. Ἃ λέγων, οὐ νομοθετεῖ, οὐδὲ συμβουλεύει: ἀλλ' ἀπὸ τῶν γινομένων, τὸ ἐσόμενον τεκμαίρεται. Ὡσαύτως καὶ γεωργὸς, καὶ ναύτης, βλέπων συννεφίαν γινομένην, καὶ βροντὰς ἀκούων ῥηγνυμένας, λέγει: ἀμήχανον, τὸ νέφη μὴ ὑετὸν, καὶ ῥαγδαίους ὄμβρους, ἐπεγείρειν.

sentit, neq; hoc consulentis, sed futura prædicentis verbum est. Quomodo & Medicus videns, agrum gulæ & ebrietati, interdictisq; alijs deditum, dicit: Profecto necesse est, vt incontinentia hæc febrim pariat. Quibus verbis non legem statuit, neq; consulit, sed è præsentibus futura coniectat. Similiter & Agricola & Nauta, cùm videt conglobari nubes, & audit tonitrua, dicit: Fieri non potest, quin nubes illæ pluuiam, & validos imbres pariant.

Καὶ ὑστεροκατακλυσὶς, καὶ ἡμεῖς πολλάκις, φησὶν, ὁρῶντες ἀνθρώπους ἀλλήλοις ἐριζοντας, καὶ βαρέσι λόγοις ἀλλήλων καθικνουμένους, λέγομεν: ὅτι δεῖ ἐν τοιαύτῃ φιλονεικίᾳ μέγα κακόν γίνεσθαι. Ἔστι γὰρ προφητεία, οὐ συμβουλὴ: προῤῥήσις, οὐ προτροπὴ: ἔκβασις, οὐκ αἰτία.

Et postea: Et nos sæpenumerò, cùm videamus homines inter se disceptantes, grauiq; dicacitate mutuum inuadere, dicimus: Oportet, quòd ex huiusmodi rixa magnum quoddam malum oriatur. Est enim Prophetia, non consilium: prædictio, non adhortatio: euentus, non causa,

Ἀλλ' ὅτω προτιθῶ καὶ ἄπρακτοι δοκῶσι γίνεσθαι αἱ προσευχαὶ ἡμῶν: ἢ πάντα προοιδότος θεοῦ γίνεσθαι φάσκοντος: τῆς γε προγνώσεως αὐτοῦ, ἀληθοῦς οὔσης;

Sed hoc modo reddi preces videntur irritæ, si omnia præscio Deo fieri statuantur, cùm Præscientia eius falli non possit?

Ἀπόκρισις. Ξένη ἐστὶν ἡ ἀκολουθία: Πάντα γίνεται, λέγω θεοῦ, καὶ τῆς αὐτοῦ προβλέψεως, ἀναγκαίως: τῆσδε, αὐτοῦ συνειδότος, καὶ ἐπιτρο-

Respondeo Mirabilis est consequentia: Omnia fiunt respectu Dei, eiusq; visionis, necessariò, hoc est, Deo conscio & inspiciente.

ἐποπτομένῳ (Τοῦτο γὰρ, οὐκ ἄλλο, βούλεται ἡ προθεσις) οὐκ ἔξεστιν δυνάμει προσεύχεσθαι: ἀλλὰ κύριε ὁ θεὸς, ἐλέησόν με: κατάνυξόν με τῷ ἁγίῳ πνεύματι, ἵνα μὴ ἁμαρτάνειν σοι.

(Hoc enim, & non aliud, vult ista Propositio.) Ergo non possum orare: Ah Domine Deus, miserere mei, & rege me Spiritu sancto, ne peccem tibi.

Ἰστέον γὰρ, ἡμᾶς, ὅσον μὲν πρὸς τὰς γινομένας ἐκβάσεις, ἀπείρους εἶναι ὡρισμένως τὸ περὶ ἡμῶν τῷ θεῷ ἐγνωσμένον, ἃ διώκειν: τὸ γὰρ, τί αὐτὸς ἡμᾶς πράττειν βούλεται, ἐκ τοῦ ῥήματος αὐτοῦ φανερὸν εἶναι: τὸ δηλονότι ἐν φόβῳ αὐτοῦ ζῶντας, εὐλαβεῖσθαι τὰ ἁμαρτάνειν. Ἔργον ἐν ἡμέτερον, τὸ τὸν θεὸν φοβεῖσθαι, ἐκ πίστεως ποιεῖν τὰ ἔργα τῆς κλήσεως ἡμῶν, τὰς ἁμαρτίας εὐλαβούμενοι: αὐτόν τε ἀπιδοῦσθαι, ὅπως τῷ ἁγίῳ ἑαυτοῦ πνεύματι, πάσης ἡμῶν τὰς πράξεις, καὶ τὸν βίον πάντα, ῥυθμίσῃ: ᾧ καὶ ἀπὶ τὰ καλὰ ἡγεμόνι, ἡμᾶς ἀκολουθητέον, ἀεὶ τῆς εἰσηκοῆς πεπληροφορημένους. Οὕτως ἐν ῥίψωμεν ἐπὶ τὸν κύριον τὰς ὁδὸς ἡμῶν; καὶ αὐτὸς δώσει παλίωσις ἐπιβάσεις: ὧν περὶ μηδὲν διαζώμεν, ἀλλὰ βεβαίως πιστεύσωμεν: αὐτὸν ἀδὲν κακὸν ἃ μὴ ἐάσειν, ἡμῖν ἐπ' ἀποστασιασμῷ αὐτοῦ ἀπιστρατεύειν. Ὥσπερ γὰρ ἀδένα αὐτὸς ἐπὶ κακῷ πράζει: ὅτως ἀδὲ τινὰ τῇ ἑαυτοῦ, ἢ ἐπόψει, ἢ γνώσει, ἁμαρτάνειν βιάζεται, ἢ ἐπωθεῖ: ὥσπερ ἀδὲ θέλει ἀνομίαν: ἕκα-

ψαλ. ε.

Caterùm, quod ad futuros nobis euentus, scire in specie, quid Deus de nobis statuerit, non possumus: sed quid nos ille velit facere, ex verbo ipsius constat: videlicet, in timore ipsius: viuentes, peccata caueamus. Officij itaq; nostri est, in timore Dei, ex fide, facere operas vocatiõis nostræ, peccata cauentes, ipsumq; inuocare, vt nos S. suo sancto in tota vita, & omnibus actionibus nostris regat: cuius etiam ductum sequamur, certi de exauditione. Et sic commendemus vias nostras Domino, & ipse faciet, vt placidi sequantur euentus: de quibus nihil dubitemus, sed certo statuamus, ipsum nihil permissurum mali contra nos, quo ab ipso auellamur. Sicut enim neminem ipse ad malum tentat: ita nec quenquam sua vel visione, vel scientia, peccare cogit, vel impellit etiam. Sicut nec vult etiam peccatum, sed quisq; volens, pro sua malitia, libere & contingenter

ter peccat. Quòd si quid aduersi ingruat, vt Iobi, pro se suisq; liberis sacrificanti etiam, tristissima multa acciderunt: sciendum est, pijs et Deum diligentibus omnia simul adiumento esse ad bonum. Et capillos capitis nostri omnes esse numeratos, vt ne quidem vnus de illis sine voluntate patris nostri cœlestis decidat.

Et de his ordine semper praecedit in Oratione Dominica petitionem de pane quotidiano, illa: Fiat voluntas tua. Quorum vtrunq;, suo ordine & loco, à DEO petendum semper. Sicut & illud: Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo.

Sicut ergo doctrina de Prouidentia diuina, qua non solùm Deus praeuidet nobis futura omnia contingentia, siue bona siue mala, sed etiã regit omnia in hac tota rerũ vniuersitate, nobisq; salutaria prospicit, (de quo nemo vnquam dubitauit sanus,) non tolluntur aut irrita redduntur preces: ita

ὰδὲ ἡ περὶ τῆς τῶν πραγμάτων ἀνάγκης διδαχὴ, τὰς περὶ τοῦ εὐχὰς κωλύῃ: εἰσὶ ἡ δὲ θεοῦ ὄρεξις, ὑπόθεσις, καὶ παρουσία, οὐκ εἰσὶν αἰτίαι τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, αἳ γε ἀλλαχόθεν προέρχονται: ἀλλὰ μόνον παρεῖναι τὰ τῶν γινομένων ἔκβασιν αὐτοῦ σημαίνουσι: καθ' ἣν αὐτὰ, καθὼς γίνονται, ἐφορᾷ.

nec doctrina de rerum neceſſitate, preces impediuntur. Cùm Dei viſio, ſcientia & præſentia, non cauſa ſint humanarum actionum, quæ aliunde proueniunt: ſed tantùm præſentem eius inſpectionem rerum denotent, qua eas, vt fiunt, videt.

Τίς δὲ χρεία, τῆς διδαχῆς ταύτης, καὶ λεπτολογίας, ὡς ἂν τῷ δοκεῖν; Πῶς δὲ καὶ τῷ κοινῷ λαῷ χρησίμως ἂν προτεθείη;

Ὥσπερ ἡ περὶ τῆς προνοίας διδασκαλία, θαυμαστὸν ὅσον παρέχει παραμύθιον: ὕτως ὑπὲρ φόβου θεοῦ τοὺς ἀνθρώπους αὕτη διεγείρει. Εἰσὶ γὰρ πολλοὶ, ἀμελῶς καὶ ὑπτίως ζῶντες: οἷς, ἐὰν τοῦτο ἐνώπιον τοῦ κυρίου (πάντα σφῶν ἀ μόνον τὰ ἔργα, ἀλλὰ καὶ τοὺς λογισμοὺς καὶ βουλεύματα, καὶ τὰς ὅλας τοῦ βίου πράξεις, ἀεὶ ἀναπεσάτως ἐποπτομένου καὶ θεωμένου) πολιτεύεσθαι, σπουδαίως ἐπέρχεται: καθὼς ὑπὲρ τοῦ Νῶε καὶ Ἀβραάμου γέγραπται. Καὶ λέγεται ἀθεμίτους, ἁμαρτίαις ἐμπλεκομένους, ἐν αἷς περιβάλλουσιν ἀμεταστρεπτοί. Τοῦτο συμφέρει, καὶ ἀναγκαῖόν ἐστι: λέγω τῆς διδασκαλίας ταύτης (καὶ ἀπείρου συκοφαντίας) περὶ τῆς παρουσίας τοῦ θεοῦ, ὡς τὰ πάντα ἐφεστηκότος εἰσορῶντος, ὑπομνηθῆναι: καὶ οἷον ὀξέσαι

Quis vero vſus eſt huius doctrinæ, & ſubtilis, vt videtur Diſputationis: & quomodo populariter etiam proponenda?

Sicut doctrina de Prouidentia Dei, miram ſecum affert conſolationem: ita hæc ad timorem Dei homines excuſcitat. Sunt enim multi ſecuri homines, quibus rò ſe coram Domino, qui omnia ipſorum non modò facta, ſed etiam cogitationes & conſilia, totiuſque vitæ actiones, ſemper præſentes inſpiciat & contempletur, ambulare cogitent: quemadmodum Scriptura S. de Noah & Abraham loquitur: ideoq; ſecuri in peccata ruunt, in ijsq; pergunt vſque. Hos vtile eſt & neceſſarium, ex hac doctrina (abſit calumnia) de præſentia Dei, qui coràm omnia intueatur,

ὄζεσι κέντροις, ἐκ τοῦ κάρφ ἐκείνῳ, πρὸς εὐσέβειαν καὶ θεοφοβίαν ἐξυπνιζόμενοι.

Ἔτεροι δ' εἰσὶν ἄλλοι: οἵτινες, ἵνα προφάσιν τοῖς ἑαυτῶν πονηρεύμασι ζητήσωσι: σύκινα φύλλα συρράπτοντες, τὰς τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων αἰτίας, εἰς τὸν θεὸν, καὶ τὴν αὐτοῦ προγνῶσιν, ἀπερείδεσιν: ὡς ταύτης δηθεν, τῶν μοχθηρῶν αἰτίας ὔσης, ἐ προύπου τινὰ αὐτοῦ βιαζομένης: ὥσπερ δὴ ἃ λέπτουσιν: οἱ τέτῳ τῷ προκαλύμματι, ἐ οἱονεὶ χρώματι, καλύπτειν ἐ καλλωπίζειν πράττοντες, ἐ σοῦ πεπλασμένους, ἐ ἑαυτοὺς, ἐ ἄλλους: ὡς θεῦ προειδότος, ἀληθῆτῳ ἐ ἀναμφράστῳ ὄσῃ, ἁμαρτήσωντας. Ὥσπερ τὸ ζιζάνιον τοῦ σωτῆρος δεσπότου, τῇ τοῦ καθηγητοῦ εἱμαρμένῃ ἁμαρτεῖν ἔφασκεν: ἀλλὰ δίκαιον ἦν, ὡς δίκαιον ἦν, ἔδωκεν. Εἴρηται γάρ, ἐ ἀποδέδεικται: ὑπὸ τῆς θεοῦ προγνώσεως, ἄλλας δὲ τῶν ἁμαρτιῶν, εἶναι ἐγγύτερας, αἰτίας, ζητητέας εἶναι, ἐν τῇ τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως ἐκλογῇ.

Λυσιτελεῖ δ' αὖ καὶ εἰς ἕτερα: ὅπως τὸ ἴδιον ἀσθενὲς, ἐ τὸ τῆς ἀνθρωπείας φύσεως ἀλαλωβητικὸν, προνοήσωμεν ἐπιγνῶμεν: ἢ ἀλαλωβητικὸν ἐστὶν: ὥστε ἀδὲν φθορᾷ, τηλικαύτη ἐστὶν: ὥστε ἀδὲν ἄλλο, ἢ ἁμαρτάνειν, ἡμᾶς ἐξ ἑαυτῶν δύνασθαι: ὃ μὴ ἔξωθεν ἠναγ-

intueatur, admoneri, & acrius, quibusdam quasi stimulis, ex veterno illo ad pietatem & timorem Dei excitare.

Deinde sunt alij, qui, vt prætextum aliquem suorum scelerum quærant folia ficulnea consuentes, peccatorum suorum causas, in Deum eiusq; præscientiam, reijciunt: quasi illa peccatorum suorum causa existat, qua peccare quodammodo cogantur. Sicut non desunt, qui hoc nomine & colore quæsito, & Protoplastas nostros, & se, & alios excusare conantur, quòd Dei præscientia, quæ falli non possit, peccauerint. Sicut Zenonis Stoici seruulus, se Magistri sui fato peccare coactum asserebat: sed rectè pœnas dedit. Dictum enim & probatum est, non Dei præscientiam, sed alias causas peccatorum proximas inquirendas, in hominis voluntate deprauata.

Confert & ad hæc, vt infirmitatem propriam, & naturæ humanæ deprauationē, agnoscere melius discamus: quæ adeò est corrupta, vt aliud non nisi peccare possimus ex

ἠναγκασμένως: ἔσωθεν ἡ οἰκεία διαστροφὴ κεντεῖ μᾶς. Τοιγαροῦν, ἀεὶ καὶ ἀδιαλείπτως, ἐσταθέσι προσευχαῖς καὶ στεναγμοῖς, ὑπὲρ τοῦ θεοῦ κατευθύνεσθαι δεηθῶμεν.

Τέλος δέ, καὶ πρὸς τοῦτο συμφέρει: ἵνα τὰ ἀληθῆ καὶ ἐναργῆ τῶν πραγμάτων μάθωμεν, καὶ γνῶμεν, ἐν ἐκείναις ταῖς ἄλλως σκολιαῖς, καὶ κομιδῇ λαβυρινθώδεσι, διαλέξεσι: τοῦ μὲν ψευδοῦς, αὐτὶ τῶν ἀληθῶν αἱρεῖσθαι, ἐν τοῖς ἡμᾶς πολλὰ τῷ βίῳ χρησιμεύουσι ὑπομιμνήσκει. Τοῦ μὲν γὰρ εἰδέναι, πάντες ἐφίενται: τὸ δὲ τὰς αἰτίας τῶν ὄντων γινώσκειν, οὐχ ὁμοίως πᾶσι, διὰ τὸ λίαν αὐτὸ ἐπίπονον, ἀσχολίαν.

ex nobis ipsis: non quidem coacti, sed propria naturæ peruersitate, ideoq; semper & indesinenter pijs precibus & gemitibus nos à Deo regi petamus.

Postremò, ad hoc quoq; prodest, vt rerum veritatem & euidentiam discamus & cognoscamus, in illis intricatis aliàs & satis perplexis Disputationibus, ne falsa pro veris amplectamur in ijs, quæ de multis vitæ partibus nos admonent. Scire quidem omnes appetunt: sed non æque omnes rerum causas cognoscere student, quod nimis hoc sit laboriosum.

ΠΕΡΙ ΑΜΑΡΤΙΑΣ.

Τί ἁμαρτία σημαίνῃ;

ἁ. ἰω. γ'. Συντόμως δὲ σαφῶς παρὰ Ἰωάννῃ δεδήλωται: Ἡ ἁμαρτία ἐστὶν ἀνομία: Τουτέστιν, ἁμαρτία ἐστὶ πᾶν, τὸ μαχόμενον τῷ θεῷ νόμῳ. Ὅπου γενικῶς ἡ λέξις εἴληπται, καὶ ἐπὶ τῆς παραδότου, καὶ ἐπὶ τῆς δι' ἔργων, ἁμαρτίας.

Εἶτα δή, καὶ ἐνοχον ἔμπροσθεν θεοῦ τι δηλοῖ: ὡς 6'. Κορ. ε'. Τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν, ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρ-

DE PECCATO.

Quid peccatum significet?

Breuis & Perspicua extat apud Ioannem peccati descriptio: ἁμαρτία ἐστὶν ἀνομία. Id est: Peccatum est, quicquid pugnat cum Lege Dei. Vbi peccati vocabulum, in genere accipitur, & pro Originali, & pro actuali peccato.

Deinde etiam reum quiddam coram Deo significat: Eum qui non [illegible] *fecit,*

ἁμαρτίαν ἐποίησεν: ὅ ἐστι, θυσίαν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν.

Τί ἐστιν ἁμαρτία;

Ἔλλειψις, ἢ διάθεσις ἢ ἕξις, ἢ ἐνέργεια, ἐναντιουμένη τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ: ἀσεβοῦσα τῷ θεῷ: κατακεκριμένη ὑπ' αὐτοῦ: ἐπάγουσα πᾶσι τὴν ὀργὴν αὐτοῦ: ἐπιμελείας καὶ κολάσεις τε καὶ αἰωνίους καθυποβάλλουσα: ἐὰν μὴ χάριτι ἄφεσις διὰ τὸν ἐκείνου υἱὸν, τὸν μεσίτην, διὰ πίστεως ἐπιλημβάνου.

Τίνα ἐστὶν αἴτια τῆς ἁμαρτίας;

Ζητητέον τὰ ἔγγιστα τῶν ἁμαρτιῶν αἴτια, ἃ καὶ πρόξενα. Εἰσὶ δὴ αὐτῶν δύο προσεχῆ αἴτια: ἓν μὲν, ὁ τοῦ διαβόλου πρόσβολη: ἕτερον δὲ, ἡ τοῦ ἀνθρώπου αὐθαίρετος ἐκείνῳ παραδοχή: ἐν οἷς ὁ θεός.

Δείκνυε, ὅτι οὐκ αἴτιος τῶν ἁμαρτιῶν, ὁ θεός;

Κεκρατείωται ταῦτα καὶ ἐνθάδε, ἐκ βεβαίας τῆς ἁγίας γραφῆς μαρτυρίαις αὐτῶν. Γεν. α. Εἶδεν ὁ θεὸς τὰ πάντα, ὅσα ἐποίησε: καὶ ἰδοὺ, καλὰ λίαν.

Δευτ. λβ'. Θεὸς, πιστὸς, καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία ἐν αὐτῷ: δίκαιος καὶ ὅσιος, ὁ κύριος.

Ψαλ. ε. Οὐχὶ θεὸς θέλων ἀνομίαν σὺ εἶ.

Τοῦ θεοῦ δὲ ὑπεραγάθου ὄντος, καὶ ἐν πᾶσιν ἀγαθοῦ, καὶ ὅλης τῆς ἀρετῆς, δικαιοσύνης, καὶ κανόνος

fecit, hoc est, victimam pro peccatis.

Quid est peccatum?

Peccatum, est defectus, vel inclinatio, aut actio, pugnans cum Lege Dei, offendens Deū, damnata ab ipso, faciens reos iræ Dei, & pœnarum temporalium ac æternarum, nisi facta sit remissio propter Filium Dei Mediatorem, fide apprehensum.

Quæ sunt causæ peccati?

Quærendæ sunt causæ proximæ peccatorum, & non remotæ. Sunt itaq; considerandæ peccatorum propinquæ: Prior, Diabolus impellens: posterior, voluntas hominis consentiens, & non Deus.

Proba, Deum non esse causam peccati?

Teneantur hac de re firma hæc Scripturæ sacræ testimonia. Gen. 1. Vidit Deus omnia, quæ fecerat, & ecce erant valdè bona.

Deut. 23. Deus absq; vlla iniquitate, iustus & rectus.

Psalmo 5. Non volens iniquitatem, tu es Deus.

Cum enim Deus summum sit bonum, adeoq; bonitas ipsa, iustitia & norma immota iustitiæ: impium

καγόν. ἀσεβὲς τῆς δικαιοσύνης: ἀσεβὲς ἂν εἴη, καὶ βλάσφημον, αὐτῷ τῷ θεῷ τὰς ἀρχὰς τῶν ἁμαρτιῶν ἀναθεῖναι.

impium est & blasphemum, Deum peccati authorem facere.

Δείκνυθι, τὸν διάβολον ἔξαρχον εἶναι, καὶ παρορμητὴν ἐπὶ τὸ ἁμαρτάνειν;

Proba, Diabolum authorem & impulsorem esse ad peccatum.

Γεν. γ'. Διὰ δὲ ὄφεως, ᾧ τὸ τῆς ἀπάτης ἀγνοοῦντι κατεχρήσατο, ἀναπείθει τὴν Εὔαν ὁ σατανᾶς, ἐξαπηγορευμένῳ καρπῷ φαγεῖν. Ἰωαν. η'. Φησὶ χριστὸς: ὁ διάβολος, ψεύστης ἐστὶ, καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ: καὶ ἀνθρωποκτόνος ἀπ' ἀρχῆς: ἤγουν, πρωταίτιος τοῦ ψεύδους. Καὶ α. ἰωάν. γ'. Ἀπ' ἀρχῆς ὁ διάβολος ἁμαρτάνει.

Gen. 3. per serpentem, quo insscio ad deceptionem abusus est, persuadet Satan Euæ, vt de prohibito vetito comedat. Iohan. 8. inquit Christus: Diabolus mendax est, & pater mendacij. Item, homicida ab initio, id est, primus author mendacij. 1. Iohan. 3. Ab initio Diabolus peccat.

Πῶς δὲ φαίνῃς τὸν ἄνθρωπον αἴτιον τῆς ἁμαρτίας;

Quomodo probas, hominem causam esse peccati?

Αὖθις Γεν. γ'. Ἡ γυνὴ, πείθοντι τῷ διαβόλῳ, καὶ παρορμῶντι, συγκατατίθεται. Καθὼς φησὶ. ἑ λέγεται: Δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ πρωτάρχαι ἡμῶν, τῷ σατανᾷ πειθοῦνι καὶ ἐπορεύοντι συγκατένευσαν ἐγένοντο: τότε δὲ θεὸν ἑκουσίως καὶ αὐθαιρέτως ἀποσάντες, ἑαυτοὺς αὐτῷ ἐξεπολέμωσαν: καὶ ἀ μόνον σφᾶς αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν ἑαυτῶν ἐκγονὴν ἀποξενήσαντες, εἰς ἀδιάφορον ἁμαρτίας ἀνάγκην φέροντες ἐνέβαλον.

Ibidem Gen. 3. Eua suadenti Diabolo, & impellēti consenti. Sic. ut Rom. 5. dicitur: Per vnū hominē peccatum intrauit in Mundum. Postquam enim primi nostri parentes Satanæ suadenti & impellenti acquieuerunt: à Deo turpiter & voluntariè deficientes, eius inimici facti sunt. Et non se solos, sed totam posteritatem, ex se nascituram, in ineuitabilem peccati necessitatem coniecerunt.

Ἐγέννησαν γὰρ τέκνα κατὰ τὴν ἰδίαν

Quia genuerunt liberos ad suam

ἰδέαν ἑαυτῶν, καὶ ἐν τῷ εἰκόνα αὐτῶν. Γεν. ε. ὅτι ἦσαν οἱ πρῶτοι γονεῖς, ῥίζα καὶ πέρμον ὅλε τ̃ ἀνθρωπείε γένες: ἐντεῦθεν εἰκαδοθέντ⊙, καὶ παντὶ χόσε διαπλατωθέντ⊙. Καὶ, καθάπερ εἰλήφεσαν χαρίσματα ἐχ' ὑπὲρ ἑαυτῶν μόνον, ἀλλὰ ἓ ὑπὲρ τῶν ὀπιγόνων πάντων: ἅτως ἐ μόνον αὐτοὶ τ̃των ἐστερήθησαν: ἀλλὰ ἓ ἐν αὐτοῖς ὅλον τὸ ὀπιγόνημα αὐτῶν ἀπέβαλε πᾶντα. Οὕτως δ̃ὰ πάντες, φύσει τέκνα ὀργῆς.

suam imaginem. Gen. 5. Fuerunt enim primi parentes radix & stirps totius humani generis, quod inde originem traxit. Et sicut acceperunt dona, non tantum pro se, sed etiam pro tota posteritate: ita etiam non tantùm ipsi sunt ijs priuati, sed etiam in ipsis tota posteritas ea amisit. Et sic naturâ omnes filij iræ. Ephes. 2.

Πόσα, ἁμαρτίας εἴδη;

Δύω: ἓν μὲν, πρωπατρικὸν, ἢ δ̃ρχέγονον: ἕτερον δὲ, πρακτικὸν, ἤτοι εἰς ἔργον ἀγόμβον.

Quotuplex est peccatum?

Duplex: Originale & actuale.

Πόθεν λέγεται ἡ πρωπατρικὴ, ἢ δ̃ρχέγονος, ἁμαρτία;

Παρὰ τὸ μὴ γίνεσθαι παρ' ἡμῶν: ἀλλ' δ̃ρχὴν ἔχειν ἐκ τῶν γεναμένων: ἐξ ὧν ἡμῖν ἐνέφυνήθη: καὶ τ̃ντεῦθεν εἰς πάντας τοὺς ἀπογόνες, ὡς παρεώα ἐν ἁμαρτίαις ἐκίσησέ με ἡ μήτηρ μ̃ν: τέτεσι, τὸ φύραμα ἓ σπέρματος, ἐξ ὧ ἐγὼ σωνελήφθεν καὶ ἐπλάσθεν, ἁμαρτίας πίλῳ ἐμιάνθη.

Vnde dicitur Originale peccatum?

Quia non fit à nobis, sed originem trahit à parentibus, ex quibus nobis innascitur, & sic in omnes nascentes iure hæreditario propagatur. Iuxta illud: In peccato concepit me mater mea. Id est: massa seminis, ex qua & conceptus & formatus sum, peccato est contaminata, & polluta. Psalm. 50.

Τί ἐστιν ἡ πρωπατρικὴ ἁμαρτία;

Τ̃το δ', ὅτι ἓ ἐναντίε γνωρισθέν μάτερον ἂν εἴη. Δικαιοσύνη ἡ πρωτόπλις⊙,

Quid est peccatum Originale?

Id ex eius contrario, melius intelligi potest. Iustitia originalis,

τόκπις Θ, καθαρότης εἰλικρινὴς ὅλης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἦν: ἐν ᾗ ἀπέστιλβεν ἡ θεῖα εἰκὼν ἀδιάφθορΘ: ὑπακοὴ καὶ εὐταξία πασῶν τῶν δωμάμεων, ὅ νοὸς, τῆς βουλήσεως, τῶν παθῶν, τῆς καρδίας, τῶν ἐν τῷ σώματι μελῶν, ⁊ τῶν πράξεων, τῶν πρὸς θεὸν, καὶ τὸν πλησίον: συλλήβδην δ, εὐπαρα δεξία καὶ ἀρέσκεια παρὰ τῷ θεῷ.

Ἡ δὲν προπατρικὴ ἁμαρτία, ἀποβολή ἐστι, καὶ ἀπουσία, τ τῆ πρώτη δ ἀνθρώπε ἀφωλάσῃ συγκτισθείσης δικαιοσύνης: ἡ, ὡς ἄλλοι λέγουσιν, ἐνείναι ὀφειλομένης ἂν: καὶ φλκτὴ δ ὅλε ἀνθρώπε ἀφθορᾶ, καὶ στρεβλὴ ἐπιθυμία. Ὧν κακῶν πάντων, ἀπεντεῦθεν, ἐκ τῆς τῶν πρώτων γονέων ἀποστασίας, ἀλληλοδιάδοχΘ εἰς πᾶν τὸ γένΘ ἀφάδοσις γίνεται: δι' ἃ καὶ πάντες, τῇ τυραννίδι δ σατανᾶ, καὶ τῇ θεία ὀργῇ, ὑπόκεινται: ἔνοχοι αἰωνίε θανάτε ὄντες, καὶ κατακρίσεως ἀπαύστε: μὴ ἀφ' ἧς χρισὸν ἀφέσεως γινομένης: δι' ὃν ὁ θεὸς χαρίζεται αὐτὰ, ⁊ ἐπικαλύπτ, τοῖς βεβαπτισμένοις.

Οὐ τοίνυν ἔλλειψις μόνον ἐστὶν: ἀλλὰ ⁊ ὄντως πεμμεγέθης ἁμαρτία, καὶ φλκώδης: δ καὶ τὸ ἐπιτίμιον, τεκμήριον, ὁ θάνατΘ: ὃς ἀφειδῶς ἔπφσι, πᾶσι σὺν ἑαυτῷ παμφάγως ὀδόντας ἐπιβάλλων. Κέντρον δ θανάτε, ἡ ἁμαρτία ἐστί.

Μένῃ

nalis, est integritas totius naturæ hominis, in qua refulsit imago Dei incorrupta, obedientia & εὐταξία omnium virium mentis, voluntatis, affectuum, cordis, membrorum corporis & actionum erga Deum, & erga proximum, ac generis humani acceptatio & approbatio apud Deum.

Peccatum ergo Originis, est carentia, seu priuatio iustitiæ originalis concreatæ, vel vt alij dicunt, debitæ inesse, atq; corruptio horrenda totius hominis, & concupiscentia praua. Quæ mala omnia in omnes homines hinc per successionem à primis parentibus propagantur: propter quæ etiã sunt obnoxij tyrannidi Diaboli, subiti ira Dei, rei mortis æternæ, & damnationis perpetuæ nisi fiat remissio propter Christum, propter quem condonantur & teguntur baptismo.

Non ergo defectus tantum, sed etiam verè ingens & horrendum est peccatum. Quod vel ex pœna, morte scilicet, quæ grassatur in & super omnes, apparet. Aculeus mortis, peccatum est.

Manet

Μένει μὲν ἡ Φύσις τοῦ ἀνθρωπίνου: διεφθαρται δὲ πολυτρόπως. Οὐκέτι γὰρ ὁλόκληρα καὶ ἤμιν ἐστι τὰ ἐκ Φύσεως: ἀλλὰ διεφθαρμένα, πάντα. Παρίστασι δὲ τοῦτο ἐκ τῶν γραφῶν.

Manet quidem natura, sed multis modis corrupta. Naturalia enim non sunt integra, sed corrupta omnia.

Proba hanc definitionem Scripturæ sacræ testimoniis.

Γεν. ε. Ἐγέννησεν ὁ Ἀδὰμ υἱὸν κατὰ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ, καὶ κατὰ τὴν εἰκόνα ΑΥΤΟΥ.

Gen. 5. Adam genuit filium ad imaginem & similitudinem SVAM.

Ἰὼβ. ιδ'. Τίς δύναται ποιεῖν καθαρὸν, τὸν ἀπὸ ῥυπαροῦ συλληφθέντα σπέρματος;

Iob. 14. Quis potest facere mundum, de immundo conceptum semine?

Ψαλμ. ν'. Ἰδοὺ, ἐν ἀνομίαις συνελήφθην: καὶ ἐν ἁμαρτίαις ἐκίσσησέ με ἡ μήτηρ μου: τουτέστιν, ἐκ σπέρματος καὶ φυράματος ἁμαρτωλοῦ, συνέλαβέ με ἡ μήτηρ μου.

Psalm. 51. Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis, hoc est, ex semine, & massa peccatrice, concepit me mater mea.

Ἰωάν. γ'. Τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς, σάρξ ἐστι.

Ioh. 3. Quod natum est ex carne, caro est.

Ῥωμ. ε. Διὰ ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε: καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας, ὁ θάνατος.

Καὶ οὕτω: Διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου, ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί.

Rom 5. Per vnum hominem, peccatum in hunc Mundum intrauit, & per peccatum, mors.

Et ibid. Per vnius hominis inobedientiam, peccatores constituti sunt multi.

Καὶ ς'. κεφ. τὸ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας, θάνατος.

Et cap. 6. Stipendium peccati mors.

Ἐφεσ. β'. Ἡμεν τέκνα φύσει ὀργῆς, ὡς καὶ οἱ λοιποί.

Epheſ. 2. Eramus naturâ filij iræ, ſicut & cæteri.

Οὐ μικρὸν ἄρα, τὸ εὐτελὲς κακὸν εἶναι λέγεται, ἢ τῶν παθητῶν παράδοσις: ἀλλὰ φθορὰ ὅλου τοῦ ἀνθρώπου καὶ παραγωγὴ ὅλη τοῦ ἀνθρώπου καὶ ψυχὴ, καὶ σῶμα, καὶ πᾶσαι αἱ δυνάμεις:

Non igitur leue malum est, aut esse dicitur peccatum Originis: sed horribilis est corruptio & depravatio totius hominis, animæ, corpore & omnibus viribus, ac amissio imaginis Dei: quod intellectus

μὸς: ἤτοι ἀπώλεια τῆς πρωτοτύπου τῆ θείας εἰκόνος: ἢ μᾶλλον νοὸς, ὁποτετυφλωμένου; ὥστε μηκέτι νοεῖν τὰ τοῦ πνεύματος θεοῦ: τῆς τ' θελήσεως, τοῦ θεοῦ ἀπεστραμμένης: πασῶν τε τῶν ἐν ἀνθρώποις δυνάμεων, τῶν τε ἐντὸς, καὶ τῶν ἐκτὸς, κατωθαλαζομένων τοῦ θεοῦ: καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως διεστρεβλωμένης: ὅλως τ', πάντων τῶν τοῦ ἀνθρώπου, τῇ ἁμαρτίᾳ ἀλελωβημένων: καὶ τῇ θεόθεν ὀργῇ, καταικρίσει τὸ ἀτελευτήτῳ, συνεχομένων: ἐπιπροσθὲν ὥστε, κἂν ἐν μηδεμίᾳ πονηρᾷ ἐννοίᾳ, ὄρεξις, ἐπιθύμια, λόγος ἢ πρᾶξις, ἐπιγένοιτο: ὅμως πᾶν τὸ ἀνθρώπινον, φύσει, εἶτεν ἐξ αὐτῆς τῆς ῥίζης, βλαθήσεως, συλλήψεως, καὶ γλυφέσεως, καταικεκρίσθαι ἄν. Καθάπερ γὰρ λύκος, κυοφορήσαν, λύκος ἐστὶν: ἔτως ἄνθρωπος, ἐν αὐτῇ τῇ μήτρᾳ ὤν, ἔνοχόν ἐστι, καὶ κατάκριτον: ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος μαρτυρεῖ, Ἐφες. β'. γράφων: Ἦμεν τέκνα φύσει ὀργῆς, ὡς καὶ οἱ λοιποί.

est cæcus, vt quæ Spiritus Dei sunt, non intelligat, voluntas à Deo auersa est, & omnes vires hominis interna & externa, contumaces aduersus Deum, naturæ ipsa deprauata, & omnia per peccatum corrupta, ac iræ Dei, ac perpetuæ damnationi obnoxia. Adeò, vt etiamsi nulla praua cogitatio, voluntas, inclinatio, verbum aut factum sequeretur: tamen naturâ omnes homines, hoc est, ex radice, origine, conceptione ac natiuitate, damnati essent. Sicut lupus, lupus est in vtero materno: ita homo in vtero matris, reum quid, & damnatum est, Apostolo teste: Eramus natura filij iræ quemadmodum & cæteri.

Πότερον ἡ ἐγχέγονος ἁμαρτία, οὐσία ἐστὶν, ἢ συμβεβηκός;

Ἄνω, ἐν τῷ περὶ εἰκόνος θεοῦ κεφαλαίῳ, εἰρηταί τινα περὶ ταύτης τοῦ ζητήματος ἕδε. Ἰστέον τ', ἡμᾶς, τὸν ἐγχέγονον ἁμαρτίαν συμβεβηκὸς εἰρηκότας, οὐκ ἀκύρν Φιλοσοφικὸν συμβεβηκὸς: οἷον γίνεσθαι ἂν, ἢ ἀπογίνεσθαι, χωρὶς τῆς ὑποκειμένης φθορᾶς:

Est ne peccatū Originis Substantia vel Accidens?

Suprà in capite de imagine Dei, quædam de hac Quæstione dicta sunt. Sciendum autem est, quod cùm diximus, peccatum Originale esse Accidens, nos non Philosophicū intelligere Accidens, quod adesse vel abesse possit, præter

φθορᾶς: καὶ οὗ Πελαγιανὸς καὶ Σχολαστικοὶ: οἵτινες ἐπλάσαντο, τὰ φυσικὰ εἶναι ἀκέραια: ἄνθρωπον, ἐκ τῶν φιλῶν τῶν φυσικῶν ὁρμώμενον, οἷόν τε εἶναι, τὸν θεὸν ἀγαπᾶν ὑπὲρ πάντα: καὶ πληροῦν τὰ τοῦ θεοῦ ἐντάλματα πάντα. Οἴδαμεν γὰρ, παρὰ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς πεπαιδευμένοι, τὸν νοῦν εἶναι τυφλὸν: καὶ τὸν ψυχικὸν ἄνθρωπον μὴ δέχεσθαι τὰ τοῦ πνεύματος. Μωρία γὰρ αὐτῷ ταῦτα εἶναι, καὶ οὐ δύναμαι γνῶναι. Ὁμοίως δὲ, καὶ τὴν θέλησιν ἀπηλλοτριῶσθαι τοῦ θεοῦ. Ἀλλὰ συμβεβηκὸς ὀνομάζομεν τὸν παραγόμενον ἁμαρτίαν: ὅτι οὐκ ἔστιν οὐσία: ἀλλὰ ἔνεστιν ἄλλῳ μεταβλητῶς. Διὰ τοῦτο καλοῦμεν συμβεβηκὸς, καὶ οὐκ οὐσίαν: ἵνα διαστείλωμεν τὸν τοῦ θεοῦ κτίσιν, ἀγαθὸν ὄντα, καὶ ἔργον τοῦ διαβόλου, ὅ ἐστιν ἡ ἁμαρτία: ἵνα μὴ, ἢ τὸν θεὸν, αἴτιον τῆς ἁμαρτίας: ἢ τὸν διάβολον, κτίσην, ἀποφαινόμεθα: ὃ πρὸ ἦν ἁμαρτάνοιτο, τὸν ἁμαρτίαν οὐσίαν τιθεμένων.

ter subiectioni corruptionem: quēadmodum Pelagiani, & Scholastici, qui finxerunt, Naturalia esse integra: Hominem ex puris naturalibus Deum posse diligere super omnia, & implere omnia Dei mandata. Cùm sciamus, Scriptura sacra edocti, intellectum esse cæcum, & hominem animalem non percipere ea, quæ sunt Spiritus. Stultitia enim illi est, & non potest intelligere. Sic voluntas à Deo est auersa. Sed Accidens vocamus peccatum Originis, quòd non sit Substantia, verùm hæreat in alio mutabiliter. Ideo autem vocamus Accidens, & non Substantiam, vt discernamus creaturam Dei, quæ bona est, ab opere Diaboli, quod est peccatum, ne vel Deum authorem peccati, vel Diabolum creatorem faciamus, quod fieret, si dicamus, peccatum esse Substantiam.

Καὶ αὐτὴ δὴ ἡ γραφὴ, διίστησι τῆς φθορᾶς τὸν ἐφθαρμένον ἄνθρωπον. Βλέπω (φησὶ ῥωμ. ζ'.) ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου, ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου. Καὶ ῥωμ. ς'. μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ΕΝ τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι, εἰς τὸ ὑπακούειν αὐτῇ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ.

Et Scriptura ipsa discernit, inter corruptum hominem, & ipsam corruptionem. Video, inquit Apostolus, aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ. Rom. 6. Non regnet igitur peccatum IN mortali vestro corpore, ad obediendū peccato.

Νῦν

Νῦν ἔν, πᾶν τὸ ἐν ἀνθρώπῳ, ἢ οὐσία ἐστὶν, ἢ συμβεβηκός. Ἐν ᾧ τῷ διεφθαρμένῳ ἀνθρώπῳ, οὐδὲν οὐσιῶδές ἐστι, πλὴν ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα. Ἐκείνη μὲν, οὐσία πνευματικὴ: ἕτο ὑλικόν. Τὰ δὲ λοιπὰ πάντα, ὅσα, ἢ ὅ, τι, εἰσὶ, συμβεβηκότα εἰσίν. Ἀλλὰ μὲν, ἡ ἐγγενὴς ἁμαρτία, ἔτε σῶμά ἐστιν, ἔτε ψυχὴ, ἔ διεφθορότος ἀνθρώπε: εἴπερ θεῖ, καὶ ποίκτισα, ἔργα, ταῦτα ἄμφω. Τὴν ἐγχένητον δὲ ἁμαρτίαν, οὐσίαν εἶναι, ἀνεγχώρητον. Ἔστι δὲ συμβεβηκὸς: καὶ ἕτο, ἀ τῶν τυχόντων τι, ἢ τῶν ἐν τῷ νῦν βίῳ χωρισῶν. Ὁ δὲ θεὸς, μόνος, ἄνευ ὁλοτελῶς ἀπαλοιφῆς τῆς οὐσίας ἡμῶν, ἐκεῖνο χωρίσῃ ἐν τῇ ἀναστάσι.

Οὐκ ἐντεῦθεν δὲ, ἡ ἁμαρτία ἦδε ἐξευτελίζεται, ὡς τινὲς διδάσκουσι. Φαμὲν γὰρ, τῷ τῶν πρωτοπλάστων πτώματι, σωλον τὸν ἄνθρωπον, ἔν τε ψυχῇ, καὶ ἐν σώματι, ἕτω νοσοποιηθῆναι: ὥστε μηδὲν ὑγιὲς, ἢ ἀκραιφνὲς, ἐν αὐτῷ ὑπολειφθῆναι, ἀπὸ ἴχνους ποδὸς ἄχρι κορυφῆς αὐτέ: καθὼς ὑπὸ λέπρας, ὅλον τὸ ἀνθρώπε σῶμα διαδεύεται.

Οὐδαμῶς ἄρ οὐσία ἐστὶν ἡ προγονικὴ ἁμαρτία, ἀλλὰ συμβεβηκὸς: ὅτι ἡ οὐσία, αὐτὴ ἡ ἔ πράγματός ἐστιν ὑπαρξις. Ἡ γὰρ ἔ ἀνθρώπε οὐσία, ἆρα ἔστιν αὐτὴ ἡ ἁμαρτία; ἀλλὰ ψυχὴ καὶ σώματι

Iam autem, quicquid est in homine, est aut Substantia aut Accidens. In homine autem corrupto, nihil est substantiale, nisi anima & corpus. Illa est substantia spiritualis, hoc, corporea. Reliquamnia quacunq; aut quicquid sint, Accidentia sunt. Peccatum Originis, nec anima hominis, nec corpus est, nec anima hominis corrupti: (hæc enim opera Dei sunt, ab ipso creata.) Peccatum ergo Originis, Substantia esse non potest. Est autem Accidens non leue, aut in hac vita separabile. Sed Deus solus, absq; deletione omnimoda aut totali substantiæ nostræ, separabit illud in Resurrectione.

Nec per hoc, peccatum Originis extenuatur, quod nonnulli meminerunt. Dicimus enim, peccato Originis totum hominem, animam & corpore, ita infectum esse, vt nihil sanum aut syncerum in eo manserit, à planta pedis vsq; ad verticem, sicut lepra peruadit totum corpus hominis.

Minimè igitur peccatum Originis est substantia. sed Accidens. Quia substantia, est ipsa rei essentia. Nam hominis substantia, non est peccatum ipsum: sed cor-

pore

σώματι, ἐξ ὧν ὁ ἄνθρωπος συνέστη-κεν, συγκεκμδρη ὑφίσαται. Εἰ ἡ οὐσία ἐστὶν ἡ ἁμαρτία: ἀναγκαῖον, τοῦτο εἶναι τὴν ψυχὴν, καὶ τὸ σῶμα, ἃ ἀνθρώπε. Νῦν δὲ ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα, τῆς ἑαυτῶν οὐσίαν, καὶ ἐν τῇδε τῇ διαφορᾷ τῆς φύσεως, ἀγαθὰ θεοῦ κτίσματα ὑπάρχουσιν. Οὐκ ἄρα ἐστὶν ἁμαρτία. Ἀνθ' ὧν, οὐκ ἔστιν οὐσία ἡ ἁμαρτία. Εἶδε γὰρ ὁ θεὸς τὰ πάντα, ὅσα ἐποίησεν (ἀλλὰ δὴ καὶ, ἃ ἔτι καὶ τήμερον ποιεῖ, καὶ ἐργάζεται) καὶ ἰδοὺ, καλὰ λίαν, Γεν. α. καὶ ἰωάν. ε.

Κἂν γὰρ ἤδη μετὰ τὴν παράπτωσιν τῶν πρωτοπατόρων, λέγεται περὶ πάντων τῶν ἀνθρώπων: Διεφθάρησαν καὶ ἐβδελύχθησαν ἐν τοῖς ἑαυτῶν ἐπιτηδεύμασιν: ὅμως ὁ πάντων πατὴρ ἔτι κτίσμα θεοῦ ὢν ὁ ἄνθρωπος: ἢ διὰ τὴν ἁμαρτίαν, γίνεται διαβόλου κτίσμα. Ὁ πατήρ μου (φησὶ Χριστὸς ἰωάν. ε.) ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι. Καὶ ψαλ. ρθ. Αὐτὸς ἐποίησε, καὶ οὐχ ἡμεῖς (ἆδε ὁ διαβολος) ἡμᾶς.

Πάλιν, ἡ οὐσία, αὐθυπόστατόν ἐστιν, οὐχ ἑτεροὐπόστατον. Ἡ δὲ ἁμαρτία, καθ' ἑαυτὴν ὅτι ἔστιν, ὅτι ὑφίσαται: ἀλλὰ μόνον ἔνεστιν ἀνθρώπῳ μεταξὺ καὶ θεοῦ: ἐν τῷ διαβόλῳ, διϊωνεῖται. Οὐκοῦν ἡ ἁμαρτία, οὐσία.

Τοῖς μὴ ἀμφὶ μάνητε ἐφαντάσθη, δύω

pore et anima, ex quib. homo cõpositus est, constat & subsistit. Quod si peccatum est substantia, necesse est, illud animam & corpus hominis esse. Iam verò corpus & anima sua substantia, etiam in hac naturæ deprauatione, sunt bonæ Dei creaturæ. Ergo non sunt peccatum. Et per consequens, peccatum non est substantia. Vidit enim Deus omnia quæ fecerat, (& quæ etiamnum hodie facit, & operatur) & ecce erant valdè bona, Gen. 1. Ioh. 5.

Etsi enim iam post lapsum primorum parentum dicatur de hominibus omnibus: Corrupti & abominabiles facti sunt in studijs suis: tamen non desinit homo ideo creatura Dei esse, aut propter peccatũ, creatura fit Diaboli. Pater meus, inquit Christus, usq; modò operatur, & ego operor. Ipse fecit nos, & non ipsi (neq; Diabolus) nos. Psal. 14. Psal. 100.

Item. Substantia per se subsistit, alio neutiquam indigens. Peccatum verò per se nec est, nec subsistit: sed tantùm est in homine mutabiliter. Et in Diabolo perpetuò.

Ergo peccatum non est substantia.

Manichæus opinatus est, duos esse

δύω εἶναι τῆς ψυχῆς εἴδη: μίαν μὲν, ἀγαθὴν, ἀπὸ θεοῦ ἀγαθοῦ: ἑτέραν δὲ, πονηρὰν ἀπὸ θεοῦ πονηροῦ: γινώσκουσι, τὴν πονηρὰν ἐπιθυμίαν, τὴν τῷ ἀνθρώπῳ ἐκ φύσεως ἁμαρτίᾳ νοσευθείσης προσοῦσαν, εἶναι ἀσίαν: εἶαν δηθεν καὶ ἐν ἀνθρώπῳ χωρισθεῖσαν, διαμένειν. Διαφανὴς δ' ἐστὶν ἡ τῆς αἱρέσεως ταύτης πλάνη: ἣ δικαίως ὑπὸ πάντων ἐν τῶν εὐσεβῶν χορῷ, καὶ τῆς ἐκκλησίας ὅλης, ἐξεβλήθη.

Augustinus lib. de Nuptijs & Concupis. 1 cap. 23. Non, quòd à Diabolo sit NATVRA HVMANA, quæ non est nisi ex Deo, sed vitium, quod non est ex Deo. Non enim propter seipsam, quæ laudabilis est, quia opus Dei est, sed propter damnabile vitium, quo vitiata est, natura humana damnatur.

Αὐγουστῖνος ὁ. περὶ γάμου καὶ ἐπιθυμ. κγ'. Οὐχ. ὡς ἐκ βουλομένου τῆς ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΦΥΣΕΩΣ: ἥτις οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἢ ἐκ θεοῦ: ἀλλὰ τῆς κακίας, ἥτις οὐκ ἔστιν ἐκ θεοῦ. Οὐδὲ δι' ἑαυτὴν, ἥτις ἐπαινετή ἐστι, διότι θεοῦ ἔργον ἐστὶν: ἀλλὰ διὰ τὸν κατάκριτον κακίαν, ἣ ἐνοικοδομεῖται, ἡ ἀνθρωπεία φύσις κατακρίνεται.

Idem: Anima & corpus, & quæcũq; animæ & corpori naturaliter insita, etiã in peccatoribus, Dei divina sunt. Quoniam Deus, non ipsa fecerunt.

Ὁ αὐτὸς δ'. κῆ ἰσλ. γ'. ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα: καὶ, ὅσα αὐτοῖς ἐγχεῖται ἔμφυτα: ταῦτα καὶ ἐν τοῖς ἁμαρτωλοῖς, θεοῦ δῶρά ἐστιν: ὅτι ὁ θεὸς, οὐκ αὐτοὶ, ἐκεῖνα ἐποίησεν.

Idem: Omnia bona, quæ naturaliter habet informatione, vita, sensibus, mente, à summo Deo habet creatore, & artifice suo. Vitium verò, quod ista naturalia bona contenebrat & infirmat, vt illuminatione & curatione opus habeant:

Ὁ αὐτὸς, κεφ. περὶ φύσεως καὶ χάρ. ϙ γ'. Πάντα τὰ ἀγαθὰ, ὅσα ἡ φύσις ἔχει ἐν τῇ διαμορφώσει, ζωῇ, αἰσθήσει, νοΐ: παρὰ θεοῦ πάντων θεοῦ, δημιουργοῦ καὶ ἀρίστου τεχνίτου, ἔχει. Ἡ δὲ κακία, ἡ τὰ ἔμφυτα ταῦτα ἀγαθὰ συσκοτίζουσα καὶ ἐξασθενίζουσα, ὥστε φωτισμοῦ καὶ θεραπείας χρήζειν, οὐκ ἀπὸ

δὲ ἐνεπλήσθη ἀδιτέκτονος ἐπεφρησεν: ἀλλ' ἐκ τῆς ἐν ἀρχῇ ἁμαρτίας, τῆς ἐλευθέρᾳ προαιρέσει ἡμαρτωμένης: καὶ ἐντεῦθεν ἡ ἐξ ἀνάγκης φύσις, ἐκδικησιν δικαιότατα ἐπεσπάσατο.

beant: non ab inculpabili artifice contractum est, sed ex Originali peccato, quod commissum est libero Arbitrio. Ac per hoc natura pœnalis ad vindictam iustissimã pertinet.

Πάλιν Αυγυστῖνος, κατὰ Σεκούνδε μανιχ. κεφ. ϛ'. καὶ βιϐ. ζ'. ἐξομολογ. κεφ. ιϛ'. Πάντως ἡμῶν πᾶσι ἡ διαφωνία ἐστὶν: ὅτι ὑμεῖς μὲν, οὐσίαν τινὰ πονηρὰν εἶναί φατε: Ἡμεῖς δὲ, οὐκ οὐσίαν, ἀλλὰ ῥοπὴν καὶ ἔλλειψιν οὐσίας δὲ, ὃ μᾶλλον ἐστὶν, ἐπὶ τὸ ἧττον ὄν, κακὸν εἶναι λέγομεν. Ἐκεῖνο τὸ κακὸν, ὃ ἐζήτουν, πόθεν εἴη, οὐκ ἔστιν οὐσία. Εἰ γὰρ οὐσία εἴη: ἀγαθὸν ἂν εἴη.

Augustinus contra secundum Manich. cap. 2. Certè omnis inter nos discretio est, quòd vos substantiam quandam malam esse dicitis. Nos verò non substantiam, sed inclinationem ab eo, quod magis est, ad id quod minus est, malum esse dicimus. Malum illud, quod quærebam vnde esset, non est substantia. Quia si substantia esset, bonum esset. Id. lib. Cont. Faust. 7. cap. 2.

Idem de natura & gratia cap. 20. Peccata, à quibus dicit Euangelium, saluum faciendum populũ Christi, substantiæ nõ sunt.

Ὁ αὐτὸς περὶ φύσεως καὶ χάριτος κεφ. κ'. Αἱ ἁμαρτίαι, ἀφ' ὧν λέγει τὸ εὐαγγέλιον, σωτέον εἶναι τὸν λαὸν χριστοῦ, οὐσίαι οὐκ εἰσίν.

Ἡ αὐτὸς βιϐ. δ'. ὑπογνωστικῶν. Ἡ λαγνεία, ἡ φυσικὸν ἀγαθόν ἐστιν ἐν τοῖς ἀνθρώποις: ἀλλὰ διὰ τῆς ἁμαρτίας τῶν πρωτοπλάστων, συμβεβηκὸς κακὸν, καὶ αἰσχύνης ἄξιον: οὐκ ὁ θεὸς, ἀλλ' ὁ διάϐολος, ἔστιν.

Idem lib. 4. Hypognosticôn: Libido, non est naturale bonum in hominibus: sed per peccatum primorum parentum, Accidens malum atq; pudendum, cuius non Deus author est, sed Diabolus.

Ὁ αὐτὸς ε'. κατὰ ἰουλ. Πελαγ. ε'. φησὶν: οὐκ οὐσιωδῶς μένειν τὴν ἐπιθυμίαν, ὥσπερ σῶμά τι, ἢ πνεῦμα: ἀλλ' εἶναί τινα διάθεσιν τοῦ φαύλης ποιότητος: ὥσπερ ἡ μαλακία, ἡ θεραπευομένη ἐν ἡμῖν.

Idem lib. 6. contra Iul. Pelag. cap. 6. dicit, non substantialiter manere concupiscentiam, sicut corpus aliquod aut spiritum: sed esse affectionem quandam malæ qualitatis, sicut est languor, qui sanatur in nobis.

Ἀλλὰ

Ἀλλὰ συμβεβηκός ἐστιν ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ ἀνθρώπῳ: ἐν τῷ σωματι αὐτοῦ, ἢ ἐν τῇ ψυχῇ. ῥωμ. ζ. Νυνὶ δὲ οὐκ ἔτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ (τὸ κακὸν) ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία. Καὶ: ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκειται. τί ἄλλο λέγειν ἐστὶ τοῦτο: ἢ, τὴν ἁμαρτίαν εἶναι συμβεβηκός; Καὶ πάλιν: οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοί, τοῦτέστιν, ἐν τῇ σαρκί μου, ἀγαθόν. Ἀλλ' ἐπίσχετω δηλονότι ἡ ἁμαρτία τῷ ἀνθρώπῳ, ὥσπερ λοιμὸς, ἢ λέπρα, ἐν σαρκὶ: ἥτινι ὅλῳ ἐνοσσπιήθη ὁ πάλας, καὶ ἐρρυπώθη. Καὶ ὅτως ὁ ἄνθρωπος λέγεται λεπρὸς, καθὼς καὶ ἁμαρτωλός.

Διάφορον τὸ ἀνθρωπίνην οὐσίαν, καὶ ἐν τῇ οὐσίᾳ: τὸ δὲ πάθημα, καὶ τὴν τοῦ ἀνθρώπου κτίσιν, τῆς ἁμαρτίας, καὶ τῆς ἀκαθαρσίας, τὸ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ.

Ὥσπερ οὖν ἡ ἁμαρτία, ἐστὶν ὅλου τοῦ ἀνθρώπου λέπρα, ἰὸς, φθορὰ, καὶ τρεβλότης: οὐ μήτι αὐτὴ ἡ φύσις, οὐδὲ ὁ νοῦς, τοῦ ἀνθρώπου: ἀλλὰ τοῦ νοὸς νόσος, καὶ διαφθορὰ: οὐκ αὐτὴ ἡ καρδία, ἀλλὰ ἡ τῆς καρδίας μοχθηρία: οὐκ αὐτὴ ἡ βούλησις, ἀλλὰ φθορὰ τῆς βουλήσεως διαστροφὴ, καὶ αὐθάδεια: ὅλως δὲ, οὐκ αὐτὸς ὁ ἀνθρωπος ἄνθρωπος, ἀλλὰ κακὸν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ: ὅτως ἀνάπαλιν, ἡ πρωτόπλαστος δικαιοσύνη, ὑπῆρξεν ὅλης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ οὐσίας ἐξηρημένον κάλλωπισμα, καὶ δῶρον θεοῦ: ὅπερ ἦν ὁλομέρειαν καὶ ὁλοτηδειότητα, ἢ ὁλόκληρον καὶ τελείαν μορφὴν, ἢ φυσικὴν δύναμιν σωτῆρος τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πάντων τῶν αὐτοῦ τόνων, καλῶν-

Sed peccatum est Accidens in homine, eiusq; corpore & anima. Rom. 7. Iam autem ego non operor illud (malum) sed quod INME habitat, peccatum. Item: MALVM MIHI ADIACET: hoc dicit: peccatum esse Accidens. Item: Non habitat in me, id est, in carne mea, bonum: sed hæret peccatum in homine, quemadmodum pestis, aut LEPRA in carne, quo totus homo est infectus & contaminatus. Et sic dicitur homo leprosus, quemadmodum etiam peccator.

Quemadmodum igitur peccatum est totius hominis lepra, venenum, corruptio & depravatio: non autem ipsa natura, nec ipsa mens hominis: sed mentis morbus, eiusq; corruptio: non ipsum cor, sed cordis prauitas: non ipsa voluntas, sed voluntatis horribilis perversio & contumacia: denique non ipse homo à Deo conditus, sed in homine malum: ita iustitia Originalis, fuit totius naturæ & essentiæ humanæ pulcherrimus ornatus, & donum Dei, quod vel integritatem, proprietatem, vel integram, perfectam formam, vel potentiam naturalem totius hominis, & omnium eius virium dicere pos-

καλῶντες, οὐκ ἂν ἁμάρτοιμεν. Ὥσπερ δήπουθεν, ἡ μὲν ὄρασις τῆς ὄψεως, ἢ τὸ εὖ ἔχοντος σώματος ὑγίεια, εἰκότως ἂν λεχθείη φύσις καὶ μορφὴ τοῦ ὑγιαίνοντος σώματος: παρὰ φύσιν δὲ, ἡ νόσος, καὶ ἡ τυφλότης: φθορὰ δὲ ὀφθαλμοῦ, ἡ στέρησις τῆς ὁράσεως, ἔστι. Μένει μὲν ἔν γέ τοι, ἡ λογικὴ ψυχὴ, τό τε βουλητικὸν, καὶ τὸ νοητικὸν: ἁπλουστικῶς ἀγαθά ἐστιν: ἐν δέ γε τούτοις εὑρίσκεται, τῷ μὲν νοῖ, φρενικώδης τυφλότης: τῇ δὲ βουλήσει, ἀποστασία ἀπὸ θεοῦ: καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ, ἀπέιθεια πασῶν τῶν παθέσεων καὶ παθῶν. Ἕτερον μὲν ἔν, αὐτὴ ἡ τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ νοὸς, τῆς θελήσεως, καὶ τῆς καρδίας, οὐσία: ἕτερον δὲ, ἡ αὐτῆς πιότης, δύναμις, καὶ ἀδυναμία. Οὐ γὰρ τῇ παλαιᾷ ζητεῖται, ΤΙ ἐστιν ὁ νοῦς, ἡ θέλησις, καὶ ἡ καρδία, τοῦ ἀνθρώπου: ἀλλὰ, ΠΟΙΟΣ ὁ νοῦς, ποία ἡ θέλησις, ποία ἡ τοῦ ἀνθρώπου καρδία: διεφθαρμένη δηλονότι, παρατετραμμένη, καὶ τοῦ θεοῦ ἀπεστραμμένη.

re possumus. Quemadmodum visus oculorum, sanitas corporis rectè se habentis, dici potest natura & forma corporis sani: morbus vero, præter naturam. Cæcitas, corrupto oculi, quæ est priuatio visus. Ita manet quidem anima rationalis, voluntas & intellectus, quæ politicè bona sunt. Sed in mente, est horribilis cæcitas, in voluntate, auersio à Deo, & contumacia in corde omnium affectuum. Aliud ergo est ipsa hominis, mentis, voluntatis & cordis substantia, aliud, eius qualitas, δύναμις & ἀδυναμία. Quæstio enim in hac Disputatione non est, QVID sit mens, voluntas & cor in homine: sed, QVALIS sit mens, qualis voluntas, quale cor hominis, nempe, corrupta, deprauata, & à Deo auersa.

Πολλὰ δὲ καὶ τοῦ ζητήματος, καὶ τῆς ἀμφισβητήσεως ταύτης, σοφῶς γεγραμμένα ἔχομεν: οἷς ἡ ἄτοπος καὶ ἀσεβὴς τῶν μανιχαίων, τῶν παλαιῶν καὶ νεωτέρων, πλάνη, ἡ μᾶλλον εἰπεῖν μανία, θεοσεβῶς ἐξωρύσθη: φασκόντων, αὐτὸν τὸν διεφθαρμένον ἄνθρωπον, τὸ ἁμαρτάνειν εἶναι. Καὶ, τὸ προγονικὸν ἁμαρτάνειν, κυρίως εἶναι

Multa extant de hac controuersia & Quæstione erudita scripta, quibus piè error absurdus & impius, seu furor potius, Manichæorum, veterum & recentium, dicentium, ipsum corruptum hominem, peccatum esse: item peccatum Originis, propriè esse corrupti

εἶναι τὴν τοῦ διεφθαρμένου ἀνθρώπου οὐσίαν. Καὶ, ἀδεμίαν εἶναι διάκρισιν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ διεφθαρμένου (ἤτοι τοῦ σώματος, ἢ τῆς ψυχῆς, αὐτοῦ) πρὸς τὴν προπεσοῦσαν ἁμαρτίαν.

Καὶ εὐανάτρεπτος ἔσται τυγχάνῃ: ἔκ τε τοῦ, τί ἦν εἶναι τῇ οὐσίᾳ, καὶ τῶν συμβεβηκότων: εἴ τις φιλοσοφικῶς ἂν ἐθελήσειεν διαιρεῖν (ὥσπερ ἔν τοῖς ὀνόμασι, τῆς φιλοσοφίας γεννήματα ἐστι) καὶ, εἰ τὸ πρᾶγμα αὐτὸ θεωρήσειεν, οὐκ ἀφανῶν ἢ ἀναντιλέκτων τῆς θείας γραφῆς μαρτυρίων.

Ἐπεὶ γὰρ οὐκ αὐθυπόστατόν τι ἡ ἁμαρτία, ὡς οὐδὲ ὁ θάνατος, ἐστὶν: ἀλλ' ἐν ἄλλῳ ὑπάρχει πρεπῶς: διὰ τοῦτο οὐσία οὐκ ἔστιν. Οὔποτε γὰρ τοῦ θεοῦ ἔργον, δύναται τοῦ διαβόλου εἶναι ἔργον: ὥσπερ οὐδὲ τοῦ διαβόλου, τοῦ θεοῦ ἔργον: ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος, ἔτι καὶ νῦν ἔργον θεοῦ ὑπάρχει. Οὐκ ἄρα, τοῦ διαβόλου. Κἂν καὶ τὰ συμβεβηκότα ἔχῃ τι ἴδιον ὑπάρχειν: ἀλλὰ τὸ αὐτῶν ὑπάρχειν, ἐστιν ἐνυπάρχειν.

Καὶ ὅμως ἡ ἁμαρτία, οὐ μόνον φθορά ἐστιν, ἢ μόνον οὐδὲν στερητικῶς: ἀλλ' ἐπεγίνετο καὶ ἡ ἐπιθυμία: ἥτις ἐστὶ κακὸν, ἐναντίον τῷ ἀγαθῷ: καὶ ἐν ἀγαθῷ, τυτέστιν, ἐν τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου: καὶ διαπαντὸς ἐν τῇ νῦν ζωῇ μένει.

Καὶ διαῤῥήδην ὁ ἀπόστολος, Νῦν δὲ οὐκ ἔτι, φησὶν, ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ

hominis substantiam: & nullum esse discrimen inter corruptum hominem, siue eius corpus & animam: & inter peccatum Originale, est refutatus.

Et facilè, cùm ex definitione Substantiæ & Accidentis, si Philosophicè quis velit disserere, sicut vocabula sunt Philosophica: tum etiam, quod ad rem ipsam attinet, sacræ Scripturæ testimonijs perspicuis & illustribus, refutari potest.

Quia enim peccatum, non est res per se subsistens, sicut nec mors, sed in alio hæret mutabiliter: ideo substantia non est: Opus enim Dei nunquam potest esse opus Diaboli: sicut nec Diaboli opus, Dei esse opus potest. Sed homo etiamnum opus est Dei. Ergo non Diaboli. Licet Accidentia suum quoq; habeant esse: sed horum esse, est inesse.

Et tamen peccatum, non est tantùm corruptio, aut tantùm Nihil priuatiuè: sed quòd etiam succesßit concupiscentia, quæ est malum contrarium bono, & in bono, id est, in natura hominis, manens perpetuò in hac vita.

Et Paulus diserte inquit: Nunc autem non ego operor illud (ma-

lum)

Ἄλλο μὲν, ὁ ξένος: ἄλλο δέ, τὸ ξενοδοχεῖον.

αὐτὸ (τὸ κακὸν) ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία. Οἶδα γάρ, ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοί, τοῦτέστιν, ἐν τῇ σαρκί μου, ἀγαθόν. Τὸ γὰρ θέλειν ΠΑΡΑΚΕΙΤΑΙ μοι: τὸ δὲ κατεργάζεσθαι τὸ καλὸν, οὐχ εὑρίσκω. Οὐ γὰρ, ὃ θέλω, ποιῶ ἀγαθόν: ἀλλ', ὃ οὐ θέλω κακόν, τοῦτο πράσσω. Εὑρίσκω ἄρα τὸν νόμον, τῷ θέλοντι ἐμοὶ ποιεῖν τὸ καλὸν, ὅτι ἐμοὶ τὸ κακὸν ΠΑΡΑΚΕΙΤΑΙ. Ἄλλο μέν, τὸ οἰκητήριον: ἄλλο δέ, τὸ ἐνοικοῦν.

lum) sed quod IN ME habitat, peccatum. Scio enim, quia non habitat IN ME, hoc est, in carne mea, bonum. Nam velle, A DIACET mihi: perficere autem bonum, non inuenio. Non enim, quod volo bonum, hoc facio: sed quod nolo malum, hoc ago. Inuenio igitur legem, volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum A DIACET. Aliud est, domicilium: aliud, hospes inhabitans.

Aliud est, hoc est: aliud est hospitium.

Οὐδὲ ὁ Θεὸς ἀρχή ἐστι τῆς ἁμαρτίας. Οὐχὶ Θεὸς θέλων ἀνομίαν σύ εἶ, Ψαλ. ε. Καὶ Θεός ἐστιν, ὁ κτίζων ἕκαστα καὶ νῦν πάντα. Ἰὼβ ι. Αἱ χεῖρές σου ἔπλασάν με, καὶ ἔπλασάν με. Ψαλ. ρλθ. Αὐτὸς ἐποίησεν ἡμᾶς Ἑβρ. β'. Θεός ἐστιν, ὁ κτίζων τὰ πάντα.

Nec Deus est author peccati. Non volens iniquitatem tu es Deus, Psalmo 5. Et Deus est, qui creat omnia etiamnum hodie. Iob. 10. Manus tuæ Domine fecerunt me, & plasmauerunt me, Psalmo 100. Ipse fecit nos. Heb. 2. Deus est, qui creat omnia.

Εἰ δὲ ἡ ἁμαρτία ὑπάρχει οὐσία: κινδυνεύει, τὸν Διάβολον εἶναι κτίστην: καὶ ἑπομένως, Θεὸν, ὅ μόνου τὸ κτίζειν ἴδιόν ἐστι: κἀντεῦθεν, δύο εἶναι Θεοὺς, καὶ τὴν βλασφημον τῶν μανιχαίων παραφεσυρίζω, δύο θεὸὺς λέγειν: ἕνα μὲν, ἀγαθὸν, καλῶν κτίσεων ποιητὴν: ἕτερον δὲ, κακὸν, πονηρῶν κτίσεων αἴτιον. Καὶ μὲν, Εἷς Θεὸς, ἐξ οὗ τὰ πάντα, ά. Κορ. η.

Quòd si peccatum est Substantia, sequitur, Diabolum esse creatorem, & sic Deum, cuius solius est creare: sic et duos esse, Deos, sicut Manichæi blasphemè delirârunt, affirmantes, duos esse Deos, vnum bonum, bonarum creaturarum, alterum malum, malarum creaturarum authorem. Cùm nobis sit VNVS Deus, ex quo omnia, 1. Cor. 8.

Διαχωλῶ ἓν ποιητόν, καὶ τηρητέον, ἀνα-

Discrimen igitur, faciendum & obseruandum est, inter naturam ho-

ον, ἀναμέσον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ τῆς ἐρχεπάκης ἁμαρτίας. Ἡ μὲν γὰρ φύσις, καὶ τὴν οὐσίαν, ἔστι καὶ μένει, καὶ μετὰ τὸ παράπτωμα, κτίσμα θεοῦ: ὃ ἕως ἄρτι ἐργάζεται θεός, ἰωάν. ε. Ἡ δὲ ἁμαρτία, οὔ ποτε ἦν, ἐστὶν, ἢ ἔσται, ἔργον θεοῦ: ἀλλ' ἀεὶ ἔστ' Διαβόλου, ὃς πρῶτος ἥμαρτεν ἀπ' ἀρχῆς. Καὶ ὁ ποιῶν ἁμαρτίαν, ἐκ τοῦ Διαβόλου ἐστί. Λέγεσθαι μὲν ἔνι, τὴν προπατορικὴν ἁμαρτίαν, φύσεως, ἢ προσώπου, ἁμαρτίαν: ἡ μὲν ἐκείνη ἐστὶν αὐτὴ ἡ φύσις, ἢ πρόσωπον, ἀνθρώπου: ἀλλὰ τὸ ΕΝ τῷ προσώπῳ, ἢ ΕΝ τῇ φύσει, τοῦ ἀνθρώπου: δηλαδὴ φθορὰ καὶ διαστροφὴ ἐν αὐτῷ. Καὶ κυρίως εἰπεῖν, ἡ φύσις, ἢ τὸ πρόσωπον, τοῦ ἀνθρώπου, τῇ ἁμαρτίᾳ διέστραπται, καὶ παραφέρεται. Ἁμαρτητικὸν, ἢ ἁμαρτωλόν ἐστι, πᾶν τὸ ἡμῖν ἐννοούμενον, λαλούμενον, καὶ πραττόμενον. Καὶ οὕτω τὸ κακὸν, οὐκ, ἀλλ' ἢ ἐν τῷ ἀγαθῷ, ἐστὶν: ὧ καὶ ἐχρῶντο, μηδὲν ἀκέραιον, μηδὲν εἰλικρινὲς, ἐν τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου μεῖναι. Ἐντεῦθεν, πᾶσα ἡ τῆς ἀνθρωπείας καρδίας διάνοια, μόνον πονηρά ἐστι διαπαντὸς: ἀλλ' οὐχ' ἡ τῆς καρδίας οὐσία αὐτή. Καὶ ὁ σωτὴρ λέγει: Ἐκ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροί, καὶ ἐξῆς. Καὶ ὁ Ἀπόστολος: τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, θάνατος, καὶ ἔχθρα εἰς θεόν. Οὕτω, καρδία λιθίνη καλεῖται. ἢ φρό-

matth. 15. ἐξῆς. ἡ.

ram hominis, & peccatum Originale. Natura enim ipsa secundum Substantiam, est & manet, etiam post lapsum creatura Dei, quam usq; modò operatur Deus. Ioh. 5. Peccatum autem, nunquam fuit, est, aut erit opus Dei: sed semper Diaboli opus, qui primus peccat ab initio. Et qui facit peccatum, ex Diabolo est. Dici quidem potest peccatum Originus, natura vel peccatum personæ peccatum: tamen peccatum Originis non est ipsa natura, vel persona hominis: sed aliquid IN persona vel IN natura hominis, nempe, corruptio & deprauatio hominis. Et propriè loquendo, Natura vel Persona hominis, est peccato deprauata. Sündig vnd sündlich/quicquid cogitamus, loquimur & facimus. Et ita malum non nisi in bono est, in quo malo factum est, vt nihil integrum, nihil syncerum in hominis natura manserit. Hinc omnis cogitatio humani cordis, tantùm mala est omni tempore: sed non substantia cordis ipsa. Et Christus inquit: Ex corde exeunt cogitationes malæ, &c. Et Apostolus: Sensus, vel affectus carnis, mors est, & inimicitia aduersus Deum. Sic cor lapideum dicitur.

Qua

ἢ φεῤῥῆ, καὶ ὁμοίοις ἄλλοις, δύο σωδεδύασιν: καρδία, ὅ ἐστιν οὐσία: καὶ λίθινον, ὃ, πονηρά.

Qua & alijs consimilibus locutionibus, duo dicuntur: Cor, quod est Substantia, & lapideum, quod est Qualitas mala.

Καίτοι τῶν, τὰ φυσικὰ εἶναι ἀκέραια, σοφιστευσάντων, ὀρθῶς λέγεται: ὁ ἄνθρωπος, ὅλος ἐστὶν ἁμαρτία: ὅ ἐστιν, ἁμαρτίᾳ λελωβημένος, ἐφθαρμένος, ὑγιείας πάμπαν ἐστερημένος.

Contra Sophistas, qui dixerunt, Naturalia esse integra, rectè dicitur: Homo totus est peccatum, id est peccato vitiatus, contaminatus, corruptus, nec est in eo sanitas.

Quid D. Lutherus de hac controuersia sensit?

Τί ὁ μακάριος λουτὴρ, περὶ τῆς διαμφισβητήσεως ταύτης ἐγίνωσκεν;

Ἐπειδὴ οἱ ἐν τοῖς νεωτέροις καιροῖς μανιχαῖοι, μεγάλως κομπάζουσι: καὶ τοῦτο ἔνθεν πολλοὺς τῶν ἀγαθῶν, καὶ ζήλον τῆς εὐσεβείας ἐχόντων, φενακίζουσιν: ὡς δῆθεν μόνοι σφεῖς, τὸ εἰλικρινὲς παραλαβόντες φύλακες ὄντες: καὶ τῆς ἐκ αὐτοῦ ἀναπεφανθείσης ἀληθινῆς θεοσεβείας, ὅπως ἀκραιφνὴς διαμένῃ, τηρητάς: διὰ τοῦτο, μικρὰ ἐκ συντάγματος αὐτοῦ (κρεῖττον βελτίω βίβλον γράφομεν, τῇ ἐκκλησίᾳ, ὥσπερ τινὰ κυκνείαν ᾠδὴν, ἀπέλιπε) τὸ δηλαδὴ εἰς γένεσιν ἐξηγήσεως, ὅπερ ἀεὶ ἑαυτῷ συμφωνεῖ, σωτήριας παραθησόμεθα.

Quia recentiores Manichæi, magnificis verbis iactant, & ita multis bonis, zelum pietatis habentibus, fucum faciunt, quasi soli sint custodes depositi illius, qui synceram ab ipso instauratam Religionis doctrinam incorruptam retineant: ideo quædam ex ipsius scripto propemodum optimo, quod circa vitæ finem, Ecclesiæ, tanquam cygneam cantionem, reliquit, Commentario scilicet in Genesin, in quo sibi perpetuò constat, breuiter recitabimus.

Εἰς τὸ ά. κεφάλ. Καὶ τὴν αὐχρότητα, τὴν τοῖς σώμασι, καὶ τοῖς ψυχαῖς, προστιθεῖσαν, γνῶμεν, τῆς ἁμαρτίας εἶναι δικαίωμα.

Super caput 1. Et fœditatem annexam corporibus & animis, sentiamus peccati esse pœnam.

Εἰς τὸ δ'. Ὅμως τοῦ πνευματικοὺς διακρίνειν δεῖ τὴν ἀρχαίαν ἁμαρτίαν, τῆς κτίσεως. Καὶ ἔμεινε μὲν ἐν τῇ διεφθορμένῃ φύσει τὸ γεννητικὸν: παρεισέφρησε δὲ ἐκεῖνο ὁ διαβολικὸς ἰὸς, τὸ παραλλισμοῖς ἀσελγέσι κνησιᾶν, αἰσχρῶς τε λαγνεύειν.

Αὐτόθι Οἵτινες τοῦδε τοῦ παραβάσεως ἰοῦ, ἀπὸ ποδῶν ἕως κεφαλῆς, διαβεβροί ἐσμεν: εἰ γε τῷ ἀκεραίῳ τῆς φύσεως τοῦτο συνέπεσε.

Καὶ εἰς τὸ ιά. Δίκαιοι δέ ἐσμεν ἐντεῦθεν παρατηρεῖν τόδε: ὅτι διάκρισιν ποιεῖται τὸ ἅγιον πνεῦμα, μεταξὺ γνοσήματος τῆς τῇ ἁμαρτίᾳ νενευθείσης φύσεως, καὶ μεταξὺ δὲ ἐξ ἔργα, τεκνώσεως, τῆς γεννήσεως.

Εἰς τὸ κά. μωσῆς καλῶς χωρίζει τὴν τῆς λαγνείας κακίαν, ἀπ' ἔργα θεοῦ, ὃν τρόπον καὶ ἡμεῖς, τὰς ὀκ τῆς πατροπαραδότου ἁμαρτίας κακίας, τῆς δημιουργίας, καὶ τῶν ἔργων τοῦ θεοῦ, χωρίσωμεν.

Κεφ λή. Εἰσὶ καὶ ἡ ἁμαρτία, καὶ ὁ θάνατος, κακὰ χωριστά.

Εἰς τὸ μδ'. Οὕτω πως πέπλασται ἡμῖν τὸ γεγενημένον κακὸν, ἀναμαχθὲν ἐν τῷ παραδείσῳ, ἡ ζύμη τοῦ διαβόλου, ἥτινι ἡ φύσις ἐζυμώθη.

Αὐτόθι εἰς τὸ μθ'. Ἀλλὰ καθ ἡμέραν ἀνανεούμεθα ὀσημέραι: ὅτι ἡ ἁμαρτία ἐκείνη, εἰς βάθος ἐνίζησε, καὶ ἔνεστιν

Ib. in caput 4. Tamen spirituales homines distinguere debent, inter peccatum Originale, & creaturam. Ac manſit in natura corrupta generatio: ſed acceſsit illud Diaboli venenum pruritus carnis, & fœda libido.

Ibid. Qui iſto veneno peccati Originalis à planta pedis, uſq; ad verticem infecti ſumus, ſiquidem in natura integra, hæc accidêre.

Super caput 11. Meritò autem hoc in loco id obſeruamus quod inter morbum naturæ, per peccatum vitiatæ, & ſuum opus, hoc eſt, generationem, Spiritus ſanctus diſcernit.

In caput 21. Moſes pulchrè ſeparat vitium libidinis ab opere Dei. Ad hunc modum nos quoq; ſeparemus vitia quæ peccatum Originis attulit, à creatione & operibus Dei.

Cap. 38. Sunt & peccatum, & mors, mala ſeparabilia.

In caput 42. Sic hæret in nobis malum Originis, contractum in Paradiſo, fermentum illud Diaboli, quo natura infecta eſt.

Ibid. ſuper caput 49. Sed etiam lauamur quotidie. Quia peccatum adhuc hæret in carne, & adnerſantur

τιν ἔτι, τῇ σαρκί: ἡ ἐναντιέται ἀλλήλοις τὸ πνεῦμα, καὶ ἡ σάρξ. Ἀλλὰ ἡ ἐπαγγελία τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἐνεργεῖ ἐν ἡμῖν: καθαιρούντος ἀνὰ πάντα τὸν βίον ἡμῶν, τὸ ἐναπλεῖστον ἑαυτοῦ, ἡμεῖς λέγω. Ἀεὶ ἐκκαθαίρει ὅ γε τὸ ὑπόλοιπον ἁμαρτίαν: καὶ λουόμεθα ἡμεῖς, καὶ καθαιζόμεθα: οὐ μὴν ὕδατι, οἴνῳ δὲ, καὶ αἵματι σαφυσι πολυχρώστοις τοῦ πνεύματος.

uersantur sibi inuicem spiritus & caro. Sed promissio Spiritus sancti operatur in nobis, lauans toto tempore vitæ nostræ vestem suam, nos videlicet. Semper expurgat peccatum, quod reliquum est, & lauamur nos & purificamur, non aqua, sed vino & sanguine vuarum, vino rubello, id est, donis abundantissimis Spiritus sancti.

Πόθεν ἔφυ ἡ ἁμαρτία ἡ ἐγχέγονος, καὶ τίς ἡ αὐτῆς αἰτία;

Ἡ παρακοὴ καὶ ἔκπτωσις τῶν πρωτοπλάστων: δι' ἣν τὸ τῆς φύσεως ὁλόκληρον, καὶ τὴν θείαν εἰκόνα, καθ' ἣν τὸ καλλίχρως ἐπεπλάσατο, ἀπώλεσεν: ἡ διαδεχομένη ἐπεγένετο ἡ φθορὰ, ἥτοι διαφροφὴ, καὶ τοῦ σώματος εἰκών. Τοιοῦτοι δὲ ἐπεγέννησεν, οἷοι αὐτοὶ γεγόνασιν, Γεν. ε. Οὕτως δὲ καὶ ἐμφύεται ἡμῖν τὸ ἁμαρτωλὸν: ἐναπόκειται τῷ σπέρματι, ἐξ οὗ ὁ ἄνθρωπος γινόμενος. Αὐτὸ οὖν ἐκεῖνο τὸ φύραμα, ἐξ οὗ ὁ ἄνθρωπος πλάττεται, ὅθεν δὲ ἀνθρώπῳ ἡ σύλληψις γίνεται ἁμαρτίας διεφθάρηται. Καὶ διὰ τοῦτο πᾶσι τοῖς γονεῦσιν, εἰς πᾶσαν τὴν τῶν ἀπογόνων καὶ ἐγγόνων ἀποσπορὰν κατάγεται: κατὰ τὸ ῥητὸν ε. Δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε: καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους διῆλθε.

Vnde peccatum Originale, & quæ illius causa?

Inobedientia, & lapsus primorum parentum, per quem naturæ integritatem, & imaginem Dei, ad quam initiò sunt creati, amiserunt. Cui successit postea corruptio siue deprauatio, & imago Satanæ. Tales autem postea genuerunt, quales ipsi fuêre. Gen. 5. Atq; ita agnascitur nobis peccatum: est in semine, ex quo homo fit et generatur. Illa ipsa massa, ex qua homo cõcipitur, peccato est corrupta. Et ita à parentib. in omnes liberos & posteros propagatur, iuxta illud, Rom. 5. Per vnũ hominem peccatum intrauit in Mundum, & sic in omnes pertransiit.

Πῶς

Quo

Πῶς εἰς τὸ πρῶτον διέρχεται;

Τοῦ πράγματος αὐτοῦ, δηλονότος: δηλαδὴ, τὸ ἁμαρτητικὸν, ἐκ τῶν γονέων μεταδίδοσθαι εἰς τοὺς γεννωμένους: ἀ φορτικῶς μὲν καὶ τρόπον φιλονεικητέον: καὶ ἀνθρωπίνης λεπτολογίας, ἐν ἔτεσι ὑψηλοῖς, χαριστέον: ἀλλὰ σωφρόνως φιλοσοφητέον: καὶ ὁμόλογα ταῖς γραφαῖς θεολογητέον: ὅτι δηλαδὴ ὁ θεὸς ποιεῖ, τηρεῖ, καὶ παρεκτείνει, τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν, δι' ἀνθρώπου: τουτέστιν, ἐκ τῶν γεννώντων, ἐκ τοῦ αὐτῶν σπέρματος καὶ αἵματος. Νῦν δὲ, τῆς φύσεως διεφθαρμένης ἕως: ἐν αὐτῷ τῷ φυράματι ἐκείνῳ, καὶ σπέρματος σαγόνι, ἔνεστιν ἐκείνη ἡ ἀκαθαρσία, ἥτοι ἁμαρτία: ἡ ἐν αὐτῇ τῇ γυνήσει, καὶ μετ' αὐτῆς, ἐκ τῶν γονέων εἰς τὰ ἔκγονα κατακληρονομουμένη παραδίδοται. Καὶ ἔστως ἡ ἁμαρτία, παρ' ἀνθρώπου εἰς ἄνθρωπον, παρὰ τῶν γεννώντων εἰς τὰ γεννώμενα, σαρκικῶς διαυλωνίζει.

Ἡ μὲν οὖν οὐσία τοῦ ἀνθρώπου (τουτέστι, τὸ σῶμα, καὶ ἡ ψυχὴ) παρὰ τοῦ δημιουργοῦ ἐστιν: ἡ δὲ ἁμαρτία, οὐδαμῶς: ἤν γε ὅτε ποιεῖ ὁ θεὸς, ὅτε διὰ γυνήσεως σπείρει, ὅτε ἀνέχει: ἀλλ' ἀλλαχόθεν, ὡς εἴρηται, ΠΑΡΕΙΣΕΡΧΕΤΑΙ.

Τίς δὲ χὴ

Quomodo propagatur?

Cùm de re ipsa constet, nempe, peccatum Originale propagari à parentibus in liberos: non ita dioscè de modo disputandum, & ingenio humano in eiusmodi arduis rebus indulgendum: sed sobriè philosophandum, ac verbo Dei consentanea dicenda: quod videlicet Deus creat, sustentat, & propagat humanam naturam per hominem, hoc est, per parentes, ex ipsorum semine, & sanguine. Sed iam in natura humanis corrupta, in illa massa & gutula seminis, est immundities illa siue peccatum, quod hæreditario iure in ipsa generatione, & cum illa, ex parentibus in liberos propagatur. Atq; ita peccatum de homine in hominem, à parentibus in liberos, generationi carnali propagatur.

Substantia itaque hominis, hoc est, corpus & anima, à Deo creatore est, peccatum verò minimè, quod Deus nec creat, nec propagat, nec sustentat, sed aliunde, vt dictum est, ACCEDIT.

Propag-

Τίς δὲχὴ τ ψυχῆς, μὴ ἐξ ἀλληλογονίας γίνου): ἢ καινὰς ἑκάστοις ψυχὰς κτίζοντος, καὶ τοῖς ἤδη μεμορφωμένοις σώμασιν οἱονεὶ ἐγχέοντος;

Propagatur ne anima ex traduce, an nouæ singulis creantur, & infunduntur corpori iam formato?

Οὐδέτερον τούτων. Ἑκατέρωθεν γὰρ ἄτοπα ἕπονται. Εἰ μὲν γὰρ ἐξ ἀλληλογονίας γίνεσθαι φήσομεν: φθαρταὶ εἶναι κινδυνεύσουσιν.

Neutrum horum. Vtring; enim sequuntur absurda. Nã si ex traduce propagari dicemus, sequetur, esse mortalem.

Οὐδὲ μὲν ἐξ ὄντων καινὰς παρεγγεγράφθαι φαμέν: ἃς ἔπειτα σώματι ἤδη πεπλασμένῳ ἐγχεῖσθαι. Οὕτω γὰρ ἂν δικαίαν εἶναι, καὶ ἁγίαν, ἔτι τε, τὴν ψυχὴν: θεὸν γε κτίσμα ἔσαν ἀμέσως: ἧπερ εἰ μετέπιπτε, καθαρὰ ἡ αὐθυνος. ἐπάρχοσα, παρὰ τὸν ἀξίαν ἐπὸ δ πιπτοῦ τῷ σώματι ἐνισρυθρώσασα, μιαιθάπη πρὸς αὐτὸ, & κατακεκλεῖσθαι: ἄδικος ἂν δόξειεν ὁ θεὸς εἶναι: ὅς γε ψυχὴν, ἀναμάρτητον ἡμῖν ὁμολογῶν, ἐπεύθυνον ἁμαρτίᾳ ἐπόησεν ἂν, ἡ κατακείσῃ καθυπέβαλεν.

Neg; de nouo creari asserimus, quæ postea corpori iam formato infundatur. Quia hoc modo iusta & sancta esset anima, propterea, quòd Dei esset creatura immediatè: quæ si postea innocens, & nihil tale merita, infusa à Deo corpori, pollueretur ab eo, & damnaretur: Deus iniustus videri poterat qui animam, quæ non peccasset, peccato obnoxiam redderet, & damnaret.

Ἀλλὰ πιθανώτερον, καὶ εὐλογώτερόν ἐστι: κτίζεσθαι ὅλον ἄνθρωπον ἐξ ὅλου ἀνθρώπου: καθάπερ καὶ τὰ ἄλλα εἴδη, ἑαυτῶν ὅμοιον ἐξ ἑαυτῶν γεννῶσι, καὶ σωτηρεῖσι.

Sed probabilius & verosimilius est, creari & generari totum hominem ex toto homine, sicut aliæ quoq; species, sui simile ex se procreant, propagãt & conseruãt.

Πῶς δὲ τοῦτο δείκνυς;

Quomodo id Probas?

Τὸ μὲν δὴ Ἀδάμου σῶμα, χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς λαβὼν, ὁ θεὸς ἔπλασεν: ὃ πνεύματος πλάσαντος, ἔπειτα πνοὴν ζωῆς ἐνέπνευσε: & ἔτως ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν: τοῦτέστιν, ἔμψυχον

Adæ quidem corpus, Deus ex puluere terræ formauit, cui formato, postea spiraculum vitæ inspirauit: & sic factus est homo in animam viuentem, id est, animatum

χον σῶμα, καὶ ἄνθρωπος. Ἡ γὰρ γῆ, ἐξ ἧς Ἀδὰμ ἐπλάσθη, οὐκ ἦν ζῶσα: ἀλλὰ τὸ Ἀδαμικὸν σῶμα, ψυχῆς ἐμπνευσθείσης, ἐζωώθη. Τῷ δὲ Εὔᾳ ὕστερον, οὐκ ἐκ πλευρᾶς τοῦ Ἀδὰμ ζῶντος οἰκοδόμησε, καὶ παρέσχε ζῶσαν: ἀλλ' εἰς τὸ πρόσωπον αὐτῆ ἐμφυσῆσαι λέγεται, ὡς πρότερον τῷ Ἀδάμῳ: ἀλλὰ σώλος οὐκ σώλος τοῦ Ἀδαμικοῦ σώματός τε καὶ ψυχῆς παρηγμένη, ᾠκοδομήθη. Ὃς, ἄλλος ἦν τρόπος κτίσεως, παρὰ τὸν Ἀδάμ. Οὕτω δὴ ἀεὶ ὁ θεὸς, ἄνθρωπον ἐξ ἀνθρώπου, ὅλον ἐξ ὅλου (ἐκ μέρους καὶ ψυχῆς ἐκ ψυχῆς: ὡς φῶς ἐκ φωτὸς ἀνάπτεται) κτίζειν δοκεῖ.

Αὕτη γὰρ ἡ τάξις, τῇ Φύσει θεόθεν παρεσκεύασται: ὥστε ὅμοιον γίνεσθαι ὑφ' ὁμοίου: ἄλογον, ὑπὸ ἀλόγου. Οὕτω δὴ καὶ ἄνθρωπον, ὑπὸ ἀνθρώπου. Οὐδὲ ἀτελεστέρα γένεσις ἀλόγου, ἡ γέννησις ἀνθρώπου ἐστί. Καὶ, ὅταν ἡ γραφὴ λαλεῖ περὶ ἁμαρτιῶν ἀνθρώπων: καὶ τῆς φθορᾶς καὶ γενέσεως αὐτῶν: ἐν ἑκατέρῳ, τὸν ἄνθρωπον ὅλον νοεῖ. ΕΓΩ ἐν ἀνομίαις συνελήφθην: Ἐὰν μή ΤΙΣ ἀναγεννηθῇ, οὐ δύναται. Δεῖ ἀναγεννήσεως ὅλῳ τῷ ἀνθρώπῳ. Ὥστε ὅλος ὁ ἄνθρωπος πρότερον ΕΓΕΝΝΗΘΗ: οὐ μόνον τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ ἡ ψυχή.

Ἐὰν δέ λεχθῇ, τὸν θεὸν κατὰ κτίσιν ζῶν ψυχὰς ἀμέσως, ὡς τῷ Ἀδάμ ἐν

matum corpus, & homo. Quia terra ex qua Adam creatus & formatus est, non erat viua: verùm Adæ corpus, inspirata anima, viuificatum est. Sed Euam Deus post ex Adæ viui costa exædificauit, & produxit viuã, nec in eam insufflasse scribitur, vt antea in Adam: sed tota ex Adam, corpore & anima simul, producta est, & exædificata. Qui alius fuit modus creationis, quam Adæ. Ita semper Deus hominem ex homine, totum ex toto, etiam animam ex anima, sicut lumen de lumine accendi tur, creare videtur.

Hic enim ordo in natura est ab initio institutus, vt simile generet simile, brutum, brutum, sicut etiam homo hominem. Nec hominis generatio imperfectior est, generatione bruti. Et cùm Scriptura loquitur de peccatis hominum, corruptione & regeneratione: in vtroq; totum hominem intelligit. EGO in peccatis concep tus sum. Nisi QVIS renatus fuerit, &c. Opus est regeneratione toti homini. Ergo totus homo prius NATVS est, non solum corpus, sed etiam anima.

Quòd si dicatur, Deum nonnisi creare animas immediatè, vt Adæ mi ini-

μι ἐν ἀρχῇ: ἢ ἁμαρτίας αἴτιος ἔσται: ὅτι, ἣν ἔκτισε ψυχὴν, εὐθὺς ἁμαρτίαν ἐπεύφυκεν κτίζει: ἢ ἄδικος, ὅτι ψυχὴν δ' ἀνέγκλητον, ἅτε μηδὲν ἁμαρτήσασαν, εἰς σῶμα ἁμαρτωλὸν ἐμβάλλει: ὅθεν ἂν αὐτὴ χείρων ἑαυτῆς, καὶ ἁμαρτίᾳ ὑπαρχὰ, δόκοι βάπτεσθαι.

mi initiò: aut peccati author erit qui animam à se creatam, peccato statim obnoxiam creet: aut iniustus, quòd animam etiam innocentem, quæ nihil peccauit, in corpus peccato obnoxium immergit, vnde afficiatur, & peccato contaminetur.

Εἰ δέ τις τῷ ψυχῷ, τῇ δ' σώματος σωματικὴ προσγένεσθαι πάθος τι, καὶ ὥσπερ σωματικὴ ἁμαρτίαν τῇ ψυχῇ, λέγει: κατασκευάσει ἕτερον τῷ σωματικῷ φύσιν ἰσχυροτέραν καὶ κρείττονα τῆς πνευματικῆς: ὅπερ οὐκ ἂν ἀποπίας ἔχειν δόξειεν.

Si quis verò animam corporis contagio inficì, & sic quasi affricari à corpore peccatum animæ dicat: hoc modo corporea natura, spirituali fortior & præstantior statuetur: quod absurditate non carere videtur.

Ἀλλὰ φαίη τις ἂν, εἰδὼς ἐξ οὐδενὸς ἃ μὴ γίνεσθαι; Ἀλλὰ ἔστως ἡ ψυχὴ εἰδὼς ἐστὶ δ' σώματος: ὥστε χωρισθῆναι, ἃ σώματος εἰδοποιεῖ: καὶ κεχωρισμένη, καθ' ἑαυτὴν ὑφίστασθαι: καὶ πολλῷ μᾶλλον καταρθοῦν τὰς ἑαυτῆς ἐνεργείας, ἢ ὡς τῷ σώματι ἐνδεθεῖσα.

Quòd verò forma ex forma fieri negatur: Respondeo, quòd anima ita sit forma corporis, vt sit separabilis à corpore, quod informat: & separata, per se subsistat, multoq; rectius & perfectius agat, & officium faciat, quàm corpori colligata.

Εἰ δ' ἐν τῇ ἔτι θαυμασῇ καταστάσει, ἃ πάντων ἐφικνούμεθα τῇ κτήσει ἡμῶν: ἀδὲ πάντων λόγον ἐξ αἰτίας δοῦναι οἷοί τε ἐσμὲν, οὐδὲν βλάβος. Καὶ πολλὰ δὴ ἄλλα ἀγνοοῦμεν, τῷ νῦν ζόφῳ δ' νὲ ἐπιπεσόντι: καὶ μόνον ἐκ μέρους γινώσκομεν: καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν.

Et si autem in hoc mirando opere non omnia intelligamus, nec omnium reddere rationem & causas possimus, nihil refert. Et alia multa ignoramus in hac mentis caligine, & tantùm ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus.

1. Cor. 13.

Τίς ἐστιν ἡ περὶ ἀγίας Αὐγουστίνου περὶ τούτων γνώμη;

Quæ est D. Augustini hac de re sententia?

γ'. περὶ ψυχῆς.

Σοφῶς παραινεῖ, μὴ τοσοῦτον μεριμνᾶν εἰδέναι: πόθεν ἡ ψυχὴ εἰς τὸ σῶμα ἔρχεται, ἢ πότερον ἐνῆν τὸ πρότερον: ὅσον ἔπρεπε σπουδάζειν, εἰς τὸ μέλλον περὶ τοῦ ὀρθῶς ζῆν. Ὁμοίως δὲ ἀλλαχοῦ. Οὐχ ἕτω ζητεῖν δεῖ, πόθεν ἡ ἁμαρτία ἐν τῇ ψυχῇ: ὡς, ὅπως ἂν αὐτῆς ἀπαλλαγῶμεν. Καὶ τοῦτο ἀστεῖως ἀπό τινος, εἰς φρέαρ ἐμπεσόντος, ἀφασφεῖ. Τινῶν γὰρ περὶ τὸν κρημνὸν αὐτοῦ βοηθούντων: καὶ, πῶς ἐνέπεσεν ἐρωτώντων, ἐδεήθη, πρότερον εὐθέως ἀναπαυθῆναι, πρὶν ἀποπνιγῆναι: καὶ ἕτως ἐπερωτᾶσθαι, ὅπως ἐνέπεσε. ταὐτὸν καὶ ἡμᾶς πρᾶττωμεν: ὅπως πρότερον περὶ τοῦ, πῶς ἂν τῆς ἁμαρτίας ἐλευθερωθῶμεν, διανοησόμεθα.

Epistolæ 28. περὶ ἱερῶν.

Sapienter monet, ne tam sollicitos simus, vt cognoscamus, vnde anima in corpus veniat, & vbi prius fuerit: quàm vt de cetero in futurum studeamus, quò rectè viuamus. Similiter & alibi: Non tam quærendum, vnde peccatum in anima, quàm quomodo inde liberemur. Idq; facetia de quodam, qui in puteum ciderat, illustrat. Dum enim quidam clamore ipsius excitati, accurrerent, & quærerẽt, quonã modo incidisset? Respondit ille, vt prius, & quidem mox, se extraherent, quàm perirent: postea quærerent, quomodo incidisset. Idem nobis ageudum, vt potius de liberatione à peccato cogitemus.

Ἀλλ' ὅμως ὁ αὐτὸς, πολλαχοῦ περὶ ψυχῆς, πόθεν ἡ ψυχὴ, ποικίλως φιλοσοφεῖ: μάλιστα ἐν ἐπιστολῇ, κη'. καὶ κθ'. καὶ ρνζ'. ἐν ᾗ τὴν ἑαυτοῦ περὶ τοῦ πεπαιμένην γνώμην ἀποφαίνεται, χάριν ἔχω. Θαυμαστὸν, εἴ τινι τῶν πάντων ἀνθρωπίνῃ ἀμαθίᾳ καταληπτὸν: ὁπόταν λάβῃ τρόπον, ὥσπερ λύχνου ἐκ λύχνου ἀνάπτεται: καὶ δίχα βλάβης τοῦ ἑτέρου, ἕτερον ἐκεῖθεν πῦρ ἀφίσασθαι: ἕτως ἡ ψυχὴ τοῦ γεννῶντος γίνεται ἐν τῷ γεννωμένῳ, ἢ μεταίτεται εἰς τὸ γεννώμενον.

Idem tamen variè multis in locis de animæ origine disputat: præcipuè, Epistolis, 28. 29. & 157. in qua sententiam suam exprimit, quid hac de re & quæstione sentiat, dum scribit: Mirum si vllus sensus comprehẽdit humanus, quonam modo, tanquã lucerna de lucerna accendatur, & sine detrimento alterius, alter inde ignis existat: sic anima parentis fiat in prole, vel traducatur in prolem.

Σημειώσ.

Ὁ αὐτὸς,

Idem

Ὁ αὐτὸς, ἀλλαχοῦ. Οὐκ ἄτοπον πιστεύσειν, οἱ τὰς ψυχὰς ἐκ μιᾶς κ̄ ἀφθόχλου καταγεσθαι φρονοῦντες.

Ὁ μὲν μακάριος ἱερώνυμος ἐδήλωσε: μᾶλλον πιστεύειν, προικίσθαι τὰς ψυχὰς, ἢ ἐκ διαδοχῆς πολλαπλασιάζεσθαι. Ὁ δὲ θεῖος Αὐγουστῖνος, προθυμότατος μέντ' ἂν, φησὶν, ἐγωγε, προμαχεῖν τῆς δόξης· ἣν διδάσκειν με δυνηθῇ: πῶς ἂν αἱ ψυχαὶ, μὴ ἐξ Ἀδάμ· ἐκ καταβαίνουσαι, ἐξ αὐτοῦ ὅμως ὁμοίας δὲ δικαίας κατακρίσεως μεταλάχωσιν. Εἰ γὰρ ἀδεμίαν ἐκ τῆς ἁμαρτωλοῦ ἐκείνης τῶν πρωτοκτίσων ψυχῆς δέχειν ἔλαβον: τίς αὐταῖς ἡ αἰτία, τῷ συμπεσεῖν τῇ προπατορικῇ ἁμαρτίᾳ: ἢ πῶσι τοῖς βρέφεσιν ἀνυπάρκτου ἀνάγκη.

Idem alibi: Non absurdè credunt, qui animas ex vnius traduce sapiunt.

Hieronymus significauit, se, potius fieri, quàm propagari animas, credere. Quod inquit Augustinus, promptissimè ac libentissimè defensurus sum, si me docere potuerit, quomodo animæ non ex Adam veniant, & tamen ex illo iustam sortem damnationis inueniant. Si nullam de illa peccatrice scilicet anima parentum, originem ducit, quæ causa sit animæ, subeundi Originale peccatum, quod necesse est esse in omnibus paruulis.

Id. de Gen. ad litteram, lib. 10. cap. 16.

Τί ἐστι τὸ, ἐν ᾧ ἡ λεχέγονος ἁμαρτία;

Quod est subiectum, in quo peccatum Originis hæret?

Ἔστιν ὁ ἄνθρωπος ὅλος: ὁ ἐκ ψυχῆς τε καὶ σώματος συγκείμενος· ἡ σωτὴρ ὡσπερ ἃ ἔχει, σώματα πάσης ταῖς δυνάμεσι: ταῖς τε τοῦ σώματος, καὶ τῆς ψυχῆς: τῆς τε ὑπερφερόντως, καὶ τῆς ταπεινοτέρας: οἷς τὸ κακὸν τοῦτο παρέκειτο, ὑπέπασε· ὥστε μηδὲν φλεβίον ἐν ὅλῳ τῷ ἀνθρωπείῳ σώματι, ἀνόδευτον τῇ πονηρίᾳ διαπεφθῆναι. Τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ τὴν ψυχὴν ἡ φαυλότης βδελυρία δὲ λύμη διελωβήσατο. Ὅθεν ἔργα τῆς σαρκὸς ποικίλα ἡ γραφὴ ἀπαριθμεῖται.

Est totus homo, anima & corpore, totaq; eius substantia, cum omnibus viribus corporis & animæ superioribus & inferioribus, quibus hoc malum adiacet, adeò, vt nulla venula sit in toto hominis corpore, quam malum hoc non peruaserit. Sic animam quoq; deprauauit horribilis ista immundicies & corruptio: vnde opera carnis varia recensetsacra Scriptura.

Ὥσπερ

Ὥσπερ δὲ ἡ λέπρα, οὐκ ἔστι τις ἰδία οὐσία, ἢ τι ἔξω τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ὑφεστὼς: ἀλλὰ κακὸν, νοσοποιοῦν ὅλον τὸ σῶμα: Οὕτως ἡ παρεσπαρμένη ἀμαρτία, οὐδέν ἐστιν ἔξω τοῦ ἀνθρώπου: οὐδὲ μὴν ἐν τῇ τοῦ ἀνθρώπου οὐσίᾳ, θετικῶς εἰπεῖν, τι ὄν: ἀλλὰ ἔλλειμμα, κακὸν, φθορὰ, διαστροφὴ, λέπρα, τῆς ὅλης ἀνθρωπείας οὐσίας.

Sicut lepra non est propria substantia, aut aliquid extra corpus hominis subsistens, sed morbus est, inficiens totum corpus. Ita peccatum Originis, nihil est extra hominem, imò nec in hominis substantia, positiuè aliquid: sed vitium est, malum, corruptio, depravatio, lepra totius substantiæ hominis.

Πότερον ἡ ἀρχέγονος ἁμαρτία, ἴδιόν ἐστιν, ἢ ἀλλότριον;

Eſt ne peccatum Originis, proprium, an alienum?

Ἀμφότερόν ἐστι, καὶ ἴδιον, καὶ ἀλλότριον: ὡσὲς ἄλλο μέν τι, καὶ ἄλλο. Ἀλλότριον μὲν, ἢ ὡσὲς τὸν πρώτων γένεσιν: διότι οὐχ ἡμεῖς, αὐτῆς πρωταίτιοι, ἀλλ' ἐπείσακτος ἡμῖν ἐστιν. Ἴδιον δέ ἐστι, καὶ λέγεται: διότι ἡμῖν ἐνέχεται, καὶ οὐ μόνον λογίζεται ἡμῖν: οὐδὲ μιμήσει μανθάνεται, ἀλλ' ἐμπέφυκεν ἡμῖν, καὶ τῇ ἡμετέρᾳ φύσει ἐμπεφύτευται, αὐτὸν καταλαβοῦσα πᾶσαν.

Vtrumq; est, & proprium, & alienum: sed tamen diuersoresp ctu. Alienum est, ratione primi originis, quia nos non fumus primi eius authores, sed aliunde nobis aduenit. Proprium est & dicitur, quia in nobis hæret, & non tantùm imputatur, nec imitatione discimus: sed innascitur nobis, & implantantur nostræ naturæ, cui inhæret,

Ἆρά γε δίκαιον, ὅλον τὸ ἔκγονον, ἀλλοτρίας παραβάσεως δίκας δοῦναι: ἄλλως τε, καὶ μὴ συναδοκήσαν ἐκείνῃ;

Iuſtum ne eſt, quòd tota poſteritas propter alienum peccatum pœnas luit, quæ tamen non conſenſit in illud?

Ἀποκρίνομαι, πρῶτον μὲν, οὐκ εἶναι ἀδικίαν παρὰ θεῷ: ἀλλὰ δίκαιον εἶναι κριτὴν, τὸν θεόν. Ἡμεῖς δὲ διωράμεθα νοεῖν τὸ μέγεθος τῆς ἁμαρτίας, καὶ τῆς δικαίας ἐπ' αὐτῇ ὀργῆς τοῦ θεοῦ, ἥλικον. Καὶ πόθεν δύναται ἡμεῖς ἐσμὲν κτίσις; αὐτὸς ὁ κτίσας;

Respondeo. Primùm, non est iniustitia apud Deum, & est iustus index, Deus. Nos verò non intelligimus magnitudinem peccati, & iustæ iræ Dei aduersus illud. Cum q; nos simus cretura miseræ, ipse

σης: Τίνες ἐσμὲν ἡμεῖς, ὥστε αὐτῷ ἀποκρίνεσθαι αὐτῷ; Εἶτα δὲ, οἱ πρωτόπατορες ἡμῶν, ὑπὲρ ἑαυτῶν τε, καὶ τῶν μεταγενεστέρων ξυμπάντων, ὡς ἔλαβον, ἄτρωτα καὶ ἀπέβαλον, τὰ χαρίσματα. Οὐχ ἑαυτοὶ μόνον ὑπεύθυνοι κατέστησαν: ἀλλὰ καὶ ὅλον αὐτῶν τὸ βλάστημα: εἰς ὃ, τῆς οἰκείας ἁμαρτίας, ὅσοις λοιπὸν, μεταδοσιν ἐποιήσαντο: δι' ἣν καὶ ξύμπαντες οἱ ἐξ αὐτῶν, τῇ καταδίκῃ ὑπήχθησαν. Καθὼς ἔμπροσθεν εἰρηται: τὸν Ἀδὰμ γεννήσαι γὰρ κατὰ τὴν ἰδέαν καὶ εἰκόνα ΑΥΤΟΥ.

ipse verò creator: qui nos sumus, vt Deo respondemus? Præterea, primi nostri parentes, & pro se, & pro tota posteritate sua, vt acceperunt, ita & amiserunt, dona. Ideòq; non ipsi tantùm rei facti sunt, sed etiam tota posteritas, in quam suum peccatum propagant, propter quod rea fit quoq; omnis posteritas eorum. Sicut suprà dictum est, quòd Adam genuerit filium ad imaginem & similitudinem SVAM.

Τί ἐστιν Ἐπιθυμία;

Οὐχ ὑπόκκαυμα μόνον, ἐπὶ ἁμαρτίαν παροξυνόμενον: καὶ εὐπετῶς μόνον συλλαμβάνον: ἀλλὰ φρικτὴ ἀταξία, καὶ παράφορος κίνησις, καὶ ἐν πάσαις ταῖς δυνάμεσι τοῦ ἀνθρώπου, ὁρμὴ κατὰ τοῦ Θεοῦ νόμου: ἐν μὲν τῷ νῷ, τυφλότης: ἐν δὲ τῇ θελήσει, ἀποροφὴ τοῦ θεοῦ: καὶ ἐν πάσαις ταῖς ὑπακάτω δυνάμεσιν ἀφηνιασμὸς, ἐναντίρρυθμος τῷ νῷ, καὶ τῷ θείῳ νόμῳ. Τίνα τὰ ποιητὰ, καὶ καρποὶ, τῆς ἐγχειμένης ἁμαρτίας;

Αὐτὴ ἡ τῆς ἀνθρωπίνης Φύσεως καταφθορὰ: τοῦτέστιν, ἡ ἔλλειψις, ἀμαυρωσις, ἢ στέρησις, τῆς εἰκόνος τοῦ Θεοῦ: καὶ ἡ αὐτῇ ἀδιάλειπτος ἐμφύτων κακιῶν ἐπιθυμία: τυφλότης τε καὶ ἄχλυς τοῦ νοὸς: ἀπορίαι περὶ τοῦ Θεοῦ, περὶ προνοίας καὶ θελήματος τοῦ Θεοῦ:

Quid est Concupiscentia?

Non est fomes tantùm, ad peccatum incitans, & facilè tantùm cõcipiens: sed est horribilis ἀταξία, seu inordinatus motus & impetus, in omnibus viribus hominis, contra Legem Dei. In mente, cæcitas: in voluntate, auersio à Deo: & in omnibus viribus inferioribus, contumacia, pugnans cum mente & Lege diuina.

Qui sunt effectus & fructus peccati Originalis?

Ipsa naturæ humanæ corruptio, defectus, amissio vel priuatio imaginis Dei, & quæ in eius locum successit, concupiscentia vitiorum oppositorum, cæcitas & caligo in mente, dubitationes de Deo, de Prouidentia & voluntate

θεῦ: παρεκτροπὴ τῆς βελήσεως ἀπὸ θεῦ: ἀσθένεια καὶ ἀνάπτωσις συνόλου φρενὸς: ἀγνόια & ἀντιμάχησις πασῶν τῶν διαθέσεων καὶ παθῶν, πρὸς θεόν: συλλήβδην δ' εἰπεῖν, ὅλης τῆς ἐν ἀνθρώπῳ φύσεως, καὶ τῆς ἰσχύος πόσης, διαστροφὴ & πάρεσις: ἡ, πάντων τῶν εἰσεπόντα ἁμαρτημάτων μήτηρ: ἃ ἐκ τῆς πρώτης παραβάσεως, ὡς ἐκ δυσανδεκτάτης φρεάτου, πηγάζουσι, καὶ τὸ χριστὸς, τὸ ματθ. ιε. Ἐκ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροὶ, φόνοι, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, κλοπαὶ, ψευδομαρτυρίαι, βλασφημίαι. Ταῦτα ἐστὶ, τὰ κοινοῦντα τὸν ἄνθρωπον. Τὸ ἀναίδυνον, καθ' ὃ πάντες οἱ ἄνθρωποι ἐνέχονται διὰ τὸ κατ' ἀρχὰς παράβαμα: & αὐτοὶ ὦ, οἱ ἐκ τῶν προπατόρων καταγόμενοι, ἐν ἀνομίαις συλλαμβάνονται & τίκτονται. Ἔτι, ἡ δικαία & θεῦ καθ' ὅλε & ἀνθρωπίνε ψυχὴς ὀργὴ: πυρσεννὶς & διαβόλε: πηγὴ καὶ ἀνάδοσις πάντων τῶν ἁμαρτημάτων, πλασμάτων, & μιασμάτων (τοῦτε ἐνδον, καὶ τῶν ἔξω) καθ' ἑκατέρας τῆς ἐν τῇ δεκαλόγῳ διαβάξη πλακὸς: πονηρὰ καὶ αὐτοκατάκριτος συνείδησις. Ἐπὶ τέτοις δὲ, πᾶσαι & παντοῖαι τῶν ἀνθρώπων συμφοραὶ καὶ δυσχίαι, ὧν ἄπορον τὸ πλῆθος: νόσοι, πόλεμοι, θάνατος (κοινὸς, καὶ αἰώνιος) ἄδης, καὶ καταπόντισις ἀΐδιος. Gen. 6. ἡ ἂν ἡμέρᾳ φάγῃς

Dei, auersio voluntatis à Deo, contumacia omniũ affectuũ aduersus Deum. Summa, totius naturæ humanæ, & omnium virium depravatio, quæ postea gignit Actualia peccata omnis generis, quæ ex Originali, tanquam fonte & scaturigine, oriuntur. Sicut Christus inquit: Ex corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ. Hæc sunt, quæ coinquinant hominem. Reatus, quo omnes homines rei sunt, propter lapsum primorum parentum, & ipsi quoq; ex eis propagati, in peccatis concipiuntur & nascuntur. Item, iusta Dei ira aduersus totum genus humanum, Tyrannis Diaboli. Fons & scaturigo omnium peccatorum, errorum & scelerum, interiorum & exteriorum, contra primam & secundam Decalogi tabulam. Mala conscientia. Omnes denique calamitates generis humani innumeræ, morbi, bella, mors temporalis & æterna, infernus, & damnatio perpetua. Genesis 2. Quacunq; die comederis

Φάγης ἀπὸ δ ξύλε δ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν: θανάτῳ ἀποθανῃ. Θανάτῳ, πᾶσαν δ θνήσκειν ἰδέαν ἐχοντι.

Τίνες, αἱ ἰδιότητες αὐτῆς;

Τὸ ἀπὸ τῶν γεννητόρων μεταβάλλειν αὐτὸν ἐπὶ σοῦ ἐκγόνες; ἀ μὲν λόγῳ τῆς δημιουργίας, ἡ δὲ ἔργον ἐστὶν: ἐκ μοχθηρίας δ, ἄλλοθεν παρεισελθούσης, κ τῷ σπέρματι ὁλομίκτως ἐνούσης, ψαλμ. ν'. Εἶτα, στέρησις μὲν τῆς πρωτογόνε δικαιοσύνης: ἦτοι θείας εἰκόνος, ἧς ἦν ἐξ ἀρχῆς ὁ ἄνθρωπος διεμεμόρφωτο: φθορὰ δ, ὅλε διαστροφὴ τῶν αὐτῷ δωμάτων καθολική. Ἐπὶ πᾶσι, τὸ μὴ δύνασθαι αὐτῆς, ἀλλ' ἀδιαλείπτως πονηρὸς καρπὸς φοιεῖν. Ἐπὶ πᾶσιν δ, τὸ ἐκ δ κακὸ τέτε ψευδῶς ἄδειν

deris de arbore scientiæ boni & malì, morte morieris: quæ omnem complectitur mortem.

Quæ sunt proprietates peccati Originalis?

Quòd à parentibus propagatur in posteros. Non quidem ratione creationis, quæ opus Dei est: sed ex vitio, quod aliunde accessit, & inest semini, eiq; est admixtum, Psalmo 51. Deinde carentia iustitiæ Originalis siue imaginis Dei, ad quam initio homo est conditus. Corruptio & depravatio totius hominis. Et quòd non est ocioſum, sed perpetuò malos fructus generat. Reatus deniq; propter illud malum.

Est ne separabile hoc malum?

Tametsi in hac vita non possit re ipsa separari ab hominis substantia, cui est ita implantatum, vt radicitus euelli non possit: tamẽ cogitatione separari potest, etiam iam: quòd aliud sit, substantia hominis, quæ est bona Dei creatura: aliud, peccatum Originis, quod accidit homini, in eiusq; substantia hæret, & tandem cum corpore omnino moritur, vt nihil & nusquam amplius sit, quod antea quoque positiuè nihil erat: sed in

ὐδὲν ἦν. Ἀλλὰ ὅτι τῆς ἀναστάσεως τ̃ νεκρῶν, καὶ τῆς σαρκὸς, τὸν ἄνθρωπον, ὅλον δι' ὅλε δίκαιον, & πάσης ἁμαρτίας ἀκραιφνῆ, ἀναστήσεσθαι: εἰς τὴν ἀρχαίαν εἰκόνα, καθ' ἣν τὸ πρῶτον ἐπεπόιητο, ἀποκαθισταθέντα. Ἔνθα δὴ φανερῶς ὀψόμεθα, & ἐπ' ἀληθείας πρασόμεθα, μεγαλητὸν κακὸν εἶναι, ἥτοι χωρισὸν, τὴν ἁμαρτίαν: ὃν τρόπον & οἱ πρῶτοι γονεῖς, νεόκτιστοι ὄντες, αὐτῆς ἐκαθάρευσαν.

Πότερα μένῃ, ἢ ἀφίεται, ἐν τῷ βαπτίσματι, ἡ πατροπαράδοτος ἁμαρτία;

Ἀμφότερον. Μένῃ μὲν ἡ ἀρχέγονος ἁμαρτία, ἥτοι ἐπιθυμία, τῇ ἰδίᾳ φύσῃ, καὶ ἐνεργείᾳ: καθάπερ καὶ ἡ φθορὰ τῆς ἀνθρωπείας φύσεως: ἄφεται δ' ἐν τῷ βαπτίσματι τὸ ἔνοχον καὶ ἐπικατάκριτον: τετέλεσται, ἐν αὐτῷ ἀφίεται πᾶσα ἁμαρτία: καὶ αὐτὴ δὴ ἡ νόσος τῆς προπατορικῆς παραβάσεως: ὥστε μὴ δι' αὐτὰς καταδικάζεσθαι ἄνθρωπον: ἀλλὰ λογιζόμενα αὐτῷ τὴν χριστὲ δικαιοσύνην. Ταύτῃ τοι, ὑπομένῃ μὲν ἡ νόσος, ἤγουν ἡ πονηρὰ ὄρεξις, & ἐκ τῶν ἀρχηγῶν ἔγερσις ἐνεργείᾳ: ἀφειμένη δὲ, καὶ ὡς πρὸς τὸ ἔνοχον ἠρμένη.

Οἷς ἀδελφὰ τοῦ θείου Αὐγουστίνου, βιβ. α. περὶ γάμου καὶ ἐπιθυμ. κεφ. κε. γράφεται. Ἀφίεται, φησὶν, ἐν τῷ βαπτίσματι ἡ σαρκικὴ ἐπιθυμία: ἃ μὲν,

resurrectione mortuorum & carnis, homo iustus omnino absq; vlla peccati labe sit resurrecturus: & restituetur imago Dei, ad quam homo initiò est conditus. Ibi tum videbimus, & re ipsa experimur, peccatum esse separabile malum. Sicut & primi parentes euaserunt initiò in creatione.

Manetne, an verò remittitur peccatum Originis in Baptismo?

Vtrung. Manet peccatum Originis, vel concupiscentia, suâ naturâ, & actu, quemadmodum & corruptio naturæ humanæ. Sed in Baptismo tollitur reatus, id est, remittuntur in Baptismo omnia peccata, etiam morbus peccati Originalis, ita vt propter illa homo non damnetur, verùm imputetur illi iustitia Christi. Hoc modo manet morbus ipse, nempe concupiscentia & peccatum Originis, sua naturâ & actu: sed remissa ac sublata, reatu.

In quam sententiam D. Augustinus lib. 1. de Nupt. & Concupisc. cap. 25. scribit: Concupiscentiam cernis in Baptismo dimitti, non

ὲ μὴ, ὡς μὴ ὲίναι: ἀλλ' ὡς εἰς ἁμαρτίαν μὴ λογισθῆναι.

Ὁ τοίνυν ἀλλαχοῦ λέγει: Τὴν ἐπιθυμίαν, τὴν μὴ τὸ βάπτισμα ὑπομένουσαν, οὐκ ὲίναι ἁμαρτίαν: ἔστι δὲ νοεῖ ἐπὶ κακῷ, ἢ κακίας, τὸν τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ, καὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ, μαχομένης: καὶ τῇ σαρκὶ τῶν ἁγίων, ἔτι τὸν παρόντων ζωὴν ἀπομενούσης: ἀλλὰ τὸν ἐν ἐνοχῇ λέγει, ἢ παραβαίνει. Καθὼς ἐν τῇ ἑξῆς ἐφεξῆς ἐπαγωγῇ φάναι, ἀφαιρουμένου. Εἰ δὲ μὴ, τὸν ἰδίας ἐνοχῆς ἤδη λυθέντος, ὑπομένει: ὅμως, ἕως ἂν ὑγιασθῇ πᾶσα ἡ ἀσθένεια ἡμῶν, καὶ τὸ ἐξῆς. Οὐ γὰρ ὑσιωδῶς μένει: ὥστε τι σῶμα, ἢ πνεῦμα: ἀλλὰ διάθεσίς τις ἐστὶ πονηρὰ ποιότητος, ὥσπερ μαλακία. Οὐκ ἔν τι ὑπομένει, ὃ ἐκ ἂν ἀφεθείη, ὅτε γένηται, καθὼς γέγραπται: Ἵλεως, ὁ κύριος, πάσαις ταῖς ἀνομίαις ἡμῶν: ἀλλ', ἕως ἂν γένηται, καὶ ὃ ἔφη: ὁ θεραπεύων πάσας τὰς μαλακίας σου: ὁ λυτρούμενος τῆς φθορᾶς, τὴν ζωήν σου. Μένει ἐν τῷ θνητῷ σώματι τούτῳ, ἡ σαρκικὴ ἐπιθυμία.

Ἔστιν δὲ ἐν ὑῷ, κύρτωμα τοῦ μεταφρένου, χωλότης, νόσημα, ἢ δεινὴ δυσμορφία, ἃ μὲν δυσκόλως πρὸς τὸν γονέα βλέπει: ἃ δὲ οὐκ ἐν τούτοις μισεῖ, ἀλλὰ τὰ νοσήματα, καὶ πάθη μόνον: καὶ αὐτὰ θεραπεύειν, καὶ αἴρειν, εἰς δύναμιν ἀπεθήκε.

non, vt non sit, sed, vt in peccatum non imputetur.

Quòd igitur alibi dicit, concupiscentiam post Baptismum remanentem, non esse peccatum: non intelligit malum aut vitium, quod pugnat cum Lege Dei & Spiritu sancto, & quod in carne in hac vita in Sanctis remanet: sed reatum intelligit, qui transit. Sicut in illic immediatè sequentibus scribit: Quamuis autem reatu suo iam soluto, manet: tamen donec sanetur omnis infirmitas nostra, &c. Non enim substantialiter manet, sicut aliquod corpus aut spiritus, sed affectio est quædam mala qualitas, sicut languor. Non ergo aliquid remanet, quod non remittatur, cùm fit sicut scriptum est: Propitius Dominus omnibus iniquitatibus nostris: sed donec fiat & quod sequitur: Qui sanat omnes languores tuos, qui redimet de corruptione vitam tuam: manet in corpore mortis huius, carnalis concupiscentia.

Sicut in filio, gibbus, claudicatio, morbus, vel ingens deformitas, non placent parenti: sed ea odit. Non autem propterea filium odit, sed morbos & mala, eaq; tollere quantum potest, conatur.

Est'ne

Ἀρά γε ἡ ἐν τοῖς ἀναγιγνηθεῖσι μετὰ τὸ βάπτισμα ὑπόλοιπος ἐπιθυμία, τῇ οἰκείᾳ φύσει ἁμαρτία κατάκριτός ἐστι;

Πολλὰς φλυαρίας διέσπειραν πλάνας πολλοὶ περὶ τῆς ἐπιθυμίας. Ἄλλοι μὲν, χρῆμα ἀδιάφορον λέγοντες: ἄλλοι δέ, ἀγαθὸν: καὶ ὅμοιον εἶναι, εἴ τις τῇ σαρκὶ ἀπείπει, μὴ ἐπιθυμεῖν: ὥστε ἂν, εἰ τοῖς δύο μεγάλοις φωστῆρσιν ὁ θεὸς ἀπαγορεύσαι, μὴ φαίνειν: τῷ μὲν πυρὶ, μὴ καίειν. Ἄλλοι δ' αὖ, ἐνοχλοῦν μόνον, καὶ ἐλλόγησιν ἁμαρτίας, φάσκοντες: ὄντως ἀληθῶς, ἢ κυρίως, ἀλλ' ἀκύρως ἔτως, ὀνομάζεσθαι ἁμαρτίαν: ὥσπερ καὶ χαρτὴν πολλάκις καλεῖσθαι χεῖρ, διὰ τὸ χειρὶ χαρτὴν γραφῆναι. Αὗται δ', παχεῖαί τινες, καὶ ἀπεκδιαῖαι, εἰσὶ κακοδοξίαι: σμικρύνουσά γε, ἢ βέλτιον εἰπεῖν, ἀρνέμεναι, τὴν ἁμαρτίαν: ἀκολύθως τε, τὸ τοῦ Χριστοῦ ἱλαστήριον ταπεινοῦσαι.

Ἰστέον οὖν, τὴν καὶ ἐν τοῖς ἀναγιγνηθεῖσιν ἀπολειφθεῖσαν ἐπιθυμίαν, τῇ ἰδίᾳ φύσει ἁμαρτίαν κατακρίσιμον εἶναι: εἴπερ φύσιν ἔχει ἁμαρτίας: μαχομένη γε τῷ, μὴ ἐπιθυμήσῃς, θείῳ νόμῳ. Ἁμαρτία δέ ἐστι, πᾶν τὸ μαχόμενον τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ. Ὥστε καὶ ἡ ἐπιθυμία, ἁμαρτία. Καὶ ῥωμ. ζ'. ὁ Ἀπόστολος, τὴν ἐπιθυμίαν, φησὶν, οὐκ ἤδειν: εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν, οὐκ ἐπιθυμήσεις.

Est ne Concupiscentia in renatis post Baptismum reliqua, sua natura peccatum damnabile?

Multos horrendos errores sparserunt multi de Concupiscentia. Alij enim rem adiaphoram esse dixerunt. Alij fuerunt, qui dixerunt rem bonam: ac perinde esse, si quis carni præciperet, ne concupiscat, ac si Deus Soli præciperet & Lunæ, ne lucerent: igni, ne arderet. Alij rursus, reatum tantùm, & imputationem peccati. Nec verè, aut propriè, sed sic impropriè dici peccatum, quemadmodum scriptura manus dicitur, quod manufacta sit. Hi sunt crassi & detestandi errores, extenuantes, imò negantes peccatum, & consequenter Christi meritum eleuantes.

Sciendum est igitur, Concupiscentiam etiã in renatis reliquam suâ naturâ peccatum esse damnabile. Quia naturam habet peccati, pugnans cum Lege Dei: Non concupiscas. Est autem peccatum, quicquid pugnat cum Lege Dei. Ergo & Concupiscentia, peccatum est. Et Apostolus ad Rom. 7. inquit: Concupiscentiam non noui essem, nisi Lex dixisset: Non concupisces.

Ἀξία

Concu-

Ἀπαξία ἐστὶν ἡ ἐπιθυμία: καὶ φοβερὰ καὶ πρεσβύτης, ἡ παραφορὰ πασῶν τῶν ἐν τῷ ὅλῳ ἀνθρώπῳ δυνάμεων. Ὡς, ἐν μὲν τῷ νῷ, τυφλότης, ἀχλὺς, διαγμοὶ περὶ θεοῦ, καὶ ἀσεβείας: ἐν δὲ τῇ βουλήσει, ἀποστασία τοῦ θεοῦ, ἐπανάστασις, πώρωσις, καὶ ἐπὶ τὸ πονηρὸν ῥοπὴ καὶ ὁρμὴ: ὧν ἀποφαίνεται, τὰ παθεβλημένα πάθη, φρενοβλάβειά τε καὶ λύτρωσις, ταῖς θείαις ἐντολαῖς ἀντάρσεσι: ὀργὴ, μῖσος, ἔχθρα, ἀσέλγεια, φιλαργυρία, ψευδὴ. ὅλως δὲ, κατὰ τὸ ματθ. ἐκ τοῦ καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροὶ, φόνοι, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, κλοπαὶ, ψευδομαρτυρίαι, βλασφημίαι.

Concupiscentia, ἀπαξία est, & horrenda depravatio omnium virium in toto homine: vt in mente, cæcitas, caligo, dubitationes de Deo, eiusq; prouidentia: in voluntate, rebellio, auersio à Deo, contumacia, & praua inclinationes, ex quibus oriuntur praui affectus, & errores varij, pugnantes q; cum Lege Dei, ira, odium, inimicitiæ, libidines, auaritia, mendacia. Et sicut Christus inquit: Ex corde exeunt cogitationes praua, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia & blasphemiæ, &c. Matth. 15.

Ὅτε τοίνυν τοιάδε πηγή ἐστι, καὶ ῥίζα: ἐξ ἧς τοσαύτη παμπονήρων ἀναβλυσμάτων καὶ ἀχέρδων φορά: τίνα ἂν τις εἴποι εὐπρεπῆ λόγον, τὸ μὴ ἐπὶ τῶν ἐπιθυμίαν, φευκτὴν ἁμαρτίαν εἶναι; Εἰ γε καὶ ὁ σωτὴρ λέγει: ἀγαθὸν δένδρον οὐ δύναται πονηροὺς καρποὺς ποιεῖν.

Cùm igitur talis fons, scaturigo & radix sit, ex qua tot pessimi fructus oriuntur: quomodo non potest non Concupiscentia esse horrendum peccatum? Siquidem idem ipse saluator dicat, arborem bonam non posse malos fructus proferre.

Obiectio.

Ὑποφορά.

Λέγεται, ἐν τῷ βαπτίσματι ἀίρεσθαι ἡ ἁμαρτία: καὶ ἀποῤῥίπτεσθαι εἰς βάθη τῆς θαλάσσης. Κἀντεῦθεν τὸ ἀποστόλου φάναι: οὐδὲν νῦν κατάκριμα, τοῖς ἐν χριστῷ ἰησοῦ εἶναι.

Λύσις. διλήπτεται ἐστὶ ταῦτα, ἡ περὶ ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ τὸ ἀναίτιον,

In Baptismo dicitur auferri peccatum, & demergi in profundum maris: Ideo etiam Apostolum affirmare, nihil damnationis esse reliquũ in his, qui sunt in Christo.

Respondeo. Hæc sunt verissima, quod ad peccatorum remissionem

ον, ἤτοι εἰδοποιὸν τῆς ἁμαρτίας: ὥστε δηλονότι μὴ ὄντι κατακρίσει λογισθῆναι. Τέως γὲ μὲν, οὐκ ἀποφάσκεται, μὴ ὲ τὴν ἁμαρτίαν ὑπομένειν. Καθὼς Παῦλος ὲ λέγει: ἐδεμία ἄρα νῦν ἁμαρτία, τοῖς ἐν χριστῷ: ἀλλὰ ῥητῶς λέγει, ὅτι ὲδὲν κατάκριμα. Παρεῖναι ὴ, & ὑπομένειν, τὴν ἁμαρτίαν, μαρτυρεῖ, ὡς ἑαυτὸ ἀναγεγραμμένος λαλῶν, ῥωμ. ζ'. Βλέπω ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου: ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου, καὶ αἰχμαλωτίζοντά με. Ἐγὼ ὴ, σαρκικὸς εἰμι, πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν. Καὶ ϛ'. Μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι, εἰς τὸ ὑπακούειν αὐτῇ.

Πάρεστιν οὖν, ὑπομένεσθαι ἐν τοῖς διὰ βαπτίσματος πεφωτισμένοις, ἡ ἁμαρτία. Εἰ γὰ & ἐν τῷ βαπτίσματι πλέως αἱ ἁμαρτίαι ἀφίενται: καὶ τὸ ψεύδυνον ἀληθῶς αἴρεται: ὅμως ἡ ἅμα τῷ βαπτισμῷ γινομένη ἀναγέννησις, ὰ τελέως ἔχει, ἀλλὰ μόνον ἐνήρκται: & δι' ὅλε τοῦ βίε ποιεῖται. Ὥσπερ & ἐκ τοῦ ἁγίε Αὐγυστίνε, ἐν τῷ προλαβόντι ζητήματι εἴρηται. Ὃς καὶ ἀλλαχόθι γράφει: Ὥσπερ ἡ τυφλότης τῆς καρδίας, καὶ ἁμαρτία ἐστὶν, ἡ εἰς θεὸν ὰ πιστεύεται, καὶ κάλασις ἁμαρτίας. ἡ καρδία ὑπερήφανος ἀξίαν δίδωσι δίκλω:

Κατὰ ἰσλιανὸν. Πελαγ. βιβ. δ.

nem attinet, & reatum, siue formale peccati, ne scilicet ad damnationē imputetur. Interim non negatur, remanere peccatum. Sicut Paulus non dicit: Nullum igitur peccatum amplius est reliquum in his, qui sunt in Christo: sed diserte dicit: Nulla damnatio. Adesse autem & remanere peccatum, idem, testatur de se loquens renato, Rom. 7. Inuenio aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me. Ego autem carnalis sum, venundatus sub peccatum. Item: Non regnet ergo peccatum in mortali vestro corpore, ad obediendum peccato.

Adest ergo, & remanet peccatum reliquum in renatis. Quia etsi in Baptismo plena est peccatorum remissio, vereq; reatus tollatur in eo: tamen regeneratio, quæ simul fit in Baptismo, non est perfecta, sed tantùm inchoatur, & per totam vitam progressus suos facit. Sicut ex D. Augustino quæque in præcedenti Quæstione est dictum. Et idem alibi scribit: Sicut cæcitas cordis, & peccatum est, quo in Deum non creditur, & pena peccati, qua cor superbum digna animaduersione punitur, & caussa

κλω: ἡ αἰτία ἁμαρτίας, ὅτι τι τῆς τυφλῆς καρδίας ἀβλεφορᾷ παραμεμελλῆται: ἔστως ἡ ἐπιθυμία τῆς σαρκὸς, καθ' ἣν τὸ ἀγαθὸν ἐπιθυμεῖ πνεῦμα, ἡ ἁμαρτία ἐστὶ: διότι ἐκείνῃ ἀνυπάρχει καὶ ἀπείθεια πρὸς τὴν δεσποτείαν τοῦ νοὸς: ἡ κόλασις τῆς ἁμαρτίας, διότι ἀντιπόδοσις τῇ ἀπειθείᾳ: ἡ αἰτία ἁμαρτίας, διὰ ἀποστασίαν ἢ συμφωνοῦντος, ἢ συναναχύσεων ἢ γεννηθέντος.

Ἄλλη ἀποφορά.

Ἰακώβου ά. λέγεται: ἡ ἐπιθυμία, συλλαβοῦσα, τίκτει ἁμαρτίαν. Ἡ ἐπιθυμία, ὕλη, πρᾶγμα, καθ' ἑαυτὴν οὐκ ἔστιν ἁμαρτία.

Λύσις. Παύου ἄλογε, ἡ ἐπαγωγή: καὶ ἀναστροφῆ χρηστέον ἢ ῥητοῦ. Ἡ ἐπιθυμία, πηγὴ βεμιώδης ἐστὶν, ἀνάδοσις νεκρότητος δύζουσα, καὶ παμφορωτάτη παντοίων πονηροτάτων κερπῶν ῥίζα. Πονηρότατον ἓν αὐτὴν πρᾶγμα εἶναι, ἀνάγκη: τοσαῦτά γε καὶ τηλικαῦτα κακὰ ἀποκύουσαν. Οὐ δύναται δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς πονηροὺς ποιεῖν. οὐδὲ δένδρον σαπρὸν, καρποὺς καλοὺς ποιεῖν. Ἡ διάνοια τοῦ ἰακώβου ῥημάτων ἐστὶν: ὅλη καθαρᾷ τὸ γινώσκειν ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας: τὸ δένδρον μὴ τῶν αὐτοῦ καρπῶν: αὐτὴν δηλαδὴ οὐκ λέγειν: ἀλλὰ διὰ τοῦτο ποιεῖν καρπὸς, τὸ δηλονότι ἁμαρτήματα. Καθάπερ καὶ ματθ. ιέ.

Ὁ σωτὴρ

causa peccati, cùm aliquid caci cordis errore cõmittitur: ita Concupiscentia carnis, aduersus quam bonus concupiscit Spiritus, & peccatũ est, quia illi ineſt inobedientia contra dominatum mentis, & pœna peccati, quia reddita est meritis inobedientiæ, & causa peccati, defectione consentientis, vel contagione nascentis.

Alia.

Iacobi 1. dicitur: Concupiscentia, vbi conceperit, parit peccatum. Ergo ipsa Concupiscentia non est peecatum.

Respondeo. Nulla est ratio consequentiæ. Sed inuersione vtẽdum est ex eodem loco. Concupiscentia est pessimus fons, scaturigo, & radix, ex qua omnis generis mali, imò pessimi fructus oriuntur. Ergo necesse est, rem esse pessimam, Concupiscentiam, ex qua tot tantaq; mala nascuntur. Non potest enim arbor bona malos fructus facere, nec mala, bonos. Sententia autem verborum Iacobi est, quòd describit effectum concupiscentiæ, arborem cum suis fructibus, quòd videlicet non sit otiosa, sed gignat fructus perpetuò, nempe, Actualia peccata. Sicut Christus quoq; facit, Matth. 15.

Interim

ὁ σωτὴρ κατέγραψε. Τέως μὴν τοῦτο οὐκ ἀρνεῖται, τὴν ἐπιθυμίαν μὴ οὐκ εἶναι ἁμαρτίαν: ἔσωθέν γε πονηρὰν ῥίζαν, ὡς ἐκ τῶν καρπῶν δηλόν. Ὥστε ἀδεμία μηχανῇ, μὴ οὐκ εἶναι ἁμαρτίαν. Ἀεὶ γὰρ ἡ αἰτία, τοῦ αἰτιατοῦ κρείττων. Τοιγαροῦν, ἡ ἐν τῷδε τῷ κακῷ, τῇ ἐπιθυμίᾳ.

Τί δήποτε μὴ τὴν τῆς πρώτης ἁμαρτίας ἄφεσιν, ἡ αὐτῆς ἐπεξέλευσις ἐτιμωρεῖτο, ὁ δηλαδὴ θάνατος, φησί:

ὅτι γε ἐν ἄλλοις, ἀναιρεθείσης τὰς αἰτίας, ἀνῄρηται τὸ αἰτιατόν;

Ἐπειδὴ ἡ ἁμαρτία, ἤτοι ἡ φθορὰ, ἐμμένει τῇ φύσει ἡμῶν: αἱ γοῦν ἔργῳ ἐν τῇ νεῷ ζωῇ, ὡς εἴρηται, ἀναιροῦνται. Διὰ τοῦτο, ἡ αὐτὸς ὁ θάνατος ὑπομένει. Αἴρεται γὰρ τῆς ἁμαρτίας μόνον τὸ μορφωτικὸν, ἡ ἔνοχὴ δηλονότι, τῷ μὴ λογισθῆναι, ἤτοι ἀφίεται. Τέως γε μὲν, τῇ ἰδίᾳ φύσει, ἔργῳ, τὸ ὑλικὸν ὑπομένει: ἀφημένον μένοντι, ὥστε μὴ καταδικασθῆναι δι' αὐτὸν τὸν εἰς Χριστὸν πιστεύοντα. Τοιγαροῦν ὁ θάνατος, ἡ αἱ νόσοι, καὶ ἡ τῶν λοιπῶν συμφορῶν ἑφολκὶς, ὑπομένουσι.

Τίνα, τὰ μαχόμενα τῇ προπατορικῇ ἁμαρτίᾳ;

Αἱ τῶν Πελαγιανῶν, τῶν τε παλαιῶν, καὶ τῶν ἐκ προπαίδων, καὶ οἱ τοῦ ὀψὲ σχολῆς θεολογέντων, δόξαι: ἃς ὠνειροπόλησαν, τὰ ἐκ φύσεως, εἶναι

Interim non negat, Concupiscentiam esse verè peccatum, cum sit vitiosa radix, quod ex effectibus apparet. Ideo non potest non esse peccatū. Quia causa semper est praestantior suo effectu: & sic etiam in malo hoc, atq; Concupiscentia.

Cur remisso peccato Originali, mors, quæ eius pœna est, manet: cùm sublata causa, tollatur effectus?

Quia peccatum vel corruptio, manet in natura hominis, quæ non re ipsa in hac vita, vt dictum est, tolluntur: ideo mors quæque ipsa manet. Tollitur enim peccati tantùm formale, reatus scilicet imputatione, id est, remittitur. Interim verò suâ naturâ, & ipsa, materiale nempe, manet: id est remissum, vt propter illud Christum credens non damnetur. Quare etiam mors, morbi, & reliquæ calamitates manent.

Quæ sunt pugnantia cum peccato Originali?

Pelagianorum veterum & recentium, ac Scholasticorum opiniones, quòd commenti sunt, natu-

ralis

εἶναι ἀλλ' ὅλως τε· τὴν δὲ χαλὰν ἁμαρτίαν, μόνον εἶναι ἐπιχλὼ· τὴν δὲ ἐπιθυμίαν, οὐκ ὄντως εἶναι ἁμαρτίαν, ἀλλὰ μόνον ἐμπύρευμα· καὶ τὰ τῇ Φύσῃ πεφυκότα, κηλῖδα ἢ σπίλον· ἃ πάντα, τὰ ταῖς πνευματικαῖς ἐνεργείαις ὡς διαφέροντα ἀγαθὰ, ἀπολέσθαι.

Ὁμοίως, καὶ οἱ τῶν μανιχαίων λῆροι. Οἷον, τὴν μὲν ἀνθρωπίνην Φύσιν, τὰ πρῶτα, ἀγαθὴν κτίζεσθαι· ὕστερον δὲ ἔξωθεν, διὰ δ σατανᾶ, τὴν πρώτην ἁμαρτίαν, ὥστε τι ἐσιῶδες, αὐτῆς καταχεῖσθαι· ὥσπερ δῆθεν οἴνῳ δηλητήριον μίγνυται. Τὴν δὲ χεγονὸς ἁμαρτίαν, οὐκ εἶναί τι τῇ Φύσῃ ἐνυπάρχον· ἀλλ' εἶναι, αὐτὴν τὴν δ ἀνθρώπου Φύσιν, τὴν δηλαδὴ λογικὴν ψυχήν. Διεφθάρθαι μὲν τῇ ἁμαρτίᾳ, ἡ ἀνθρωπίνη οὐσία· οὐ μὴν πεφανίσθη δὲ ὅλη. Τοιγαροῦν, εἰ καὶ ἡ τοῦ ἀνθρώπου Φύσις, ὁ λογισμὸς, καὶ ἡ προαίρεσις, ἔστι τὸ ἄλογον καὶ ἀπηνὲς θηρίον τοῦτο, τὸ πάσας ἀποτίκτον τὰς ἄλλας ἁμαρτίας· τοῦτ' ἔστι τῶν πονηρῶν ἐνθυμήσεων, ῥήσεων, πράξεων· ὅμως ἔστι οὐκ ἔστι τῇ Φύσιν οὐσίαν, ἢ Φύσιν· ἀλλὰ τῇ κτιστὴν οὐσίαν, ἢ Φύσιν· ἀλλὰ τῇ ἐνυπάρχουσαν Φθορὰν· τ' ἔστι τῇ ἐν τῇ Φύσῃ, ἢ οὐσίᾳ. καὶ περιηγμένην· ὃ ἐστὶν ἀφεῖναι· τοῦτ' ἔστι χάριν ἐπιτηρητέον· ὅπως μὴ, ἢ τὸν θεὸν, τῆς ἁμαρτίας αἴτιον· ἢ τὸν διάβολον, τὸν ἀνθρώπου ποιητὴν, ποιήσωμεν.

ralia esse integra: peccatum Originis esse tantùm reatum, Concupiscentiam non esse verè peccatum, sed tantùm fomitem, & conditiones naturæ, næuum aut maculam. Non omnia bona ad spirituales actiones pertinẽtia, esse amissa.

Similiter & Manichæorum errores: Quòd natura humana initiò bona creetur, & postea extrinsecus peccatum Originis, tanquam substantiale quid, per Satanam affundatur: Sicut venenum vino admiscetur. Peccatum Originale non esse aliquid in natura, sed esse ipsam hominis naturam, nempe animam rationalem. Substantia quidem hominis per peccatum corrupta est, sed non penitus abolita. Etsi igitur hominis natura, ratio, & voluntas, est contumax illa bestia, quæ gignit omnia alia peccata, cogitationum, dictorum & factorum malorum: tamen hoc non est secundum substantiam, vel naturam, vt est à Deo condita, sed secundum inhærentem corruptionem, quæ est, & hæret in natura, vel essentia. Quod ideo est obseruandum, ne vel Deum authorem peccati, vel Diabolum, hominis creatorem faciamus.

Πῶς διαφέρῃ ἡ ἐρχέγονος ἁμαρτία τῆς πράκτικῆς;

Καθὼς δένδρου, ἢ καρπὸς: ἢ ῥίζα, τῶν κλάδων. Ἔστι γὰρ ἡ ἐρχέγονος, ὡς δένδρον καὶ ῥίζα: ὧν, κλάδοι καὶ καρποὶ πονηροὶ ἐκφύονται, τὰ ἁμαρτήματα: ἃ μόνον τὰ εἰς τὸ ἔξω, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐγκάρδια. Καθάπερ δή ποτε τὴν φύσιν διεφθαρμένη πηγῆς φλὲψ, ἔστι ποτε πάσεται διεφθαρμένον ὕδωρ πηγάζουσι καὶ ἀναβλύζουσι. Ἐκ τῆς καρδίας (φησὶν ὁ κύριος) ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροὶ, φόνοι, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, κλοπαὶ, ψευδομαρτυρίαι, βλασφημίαι. μαιθ. ιε.

Quomodo differt Originale peccatum ab actuali?

Quemadmodum arbor & fructus: vel radix & rami. Originale, est instar arboris & radicis, ex qua rami, & fructus vitiosi enascuntur, peccata videlicet Actualia: non tantùm exteriora, sed etiam interiora. Quemadmodum ex vena scaturiginis infecta, scaturit perpetuò, & ebullit aqua vitiata & corrupta. Ex corde, inquit Christus, exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, blasphemiæ, &c.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΙΑ ΕΡΓΩΝ ἁμαρτίας.

DE PECCATO actuali.

Τί ἐστιν ἁμαρτία ἐνεργαθῆ ἤτοι ἀμάρτημα;

Τὰ ἁμαρτήματα, ἐστὶ τῆς διεφθαρμένης καὶ πονηρᾶς φύσεως ἀποβλαστήματα, καὶ καρποὶ: πᾶσι δηλονότι διαθέσεις ψυχῆς, πάθος, φρόνημα, πᾶν ῥῆμα καὶ πρᾶγμα, τῷ θεοῦ νόμῳ ἐναντίωμα.

Quid est peccatum Actuale?

Peccata Actualia sunt vitiosæ & corruptæ naturæ fructus: videlicet, omnis affectus, cogitatus, & omne dictum & factum contra Legem Dei.

Τί, ἐν τοῖς ἁμαρτήμασι θεωρητέον;

Δεῖ τὸ πρόσωπον, καὶ τὸ ἔργον, συλλαβεῖν. Ἐὰν γὰρ κακὸν ἢ τὸ πρόσωπον, τὸ ἔργον οὐκ ἀρέσκει τῷ θεῷ: διότι, πίστεως ἄμοιρον. Πᾶν δέ, τὸ μὴ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία ἐστίν. Ἀποβλέπει γὰρ ωμ. ιδ'.

Quid in peccatis Actualibus est considerandum?

Persona & opus sunt complectenda. Nam si persona sit vitiosa, opus Deo non placet: quia sine fide. Porrò, quicquid ex fide non est, peccatum est. Respicit enim Deus

δὲ ὁ θεὸς πεῴτισα εἰς τὸ πεόσωπον τοῦ πεάττοντος· καὶ τούτῳ κείνει τὸ ἔργον. Εἰ μὲν οὖν τὸ πεόσωπον ἐστὶν ἐν θεῷ χάεμα· καὶ τὸ ἔργον, τῇ θεία ἐνπλῇ ἀναλόγως ἔχον, δεκτόν. Εἰ δὲ πίστεως ἀμοιεήσε τὸ πεόσωπον· ἠλικεῖον τὸ ἔργον κάλλεος ὂν, οὐκ ἂν δεκτὸν εἴη. Ἐπεῖδεν ὁ θεὸς Ἄβελ, καὶ ἐπὶ τοῖς δώεοις αὐτοῦ· ἐπὶ δὲ Κάϊν, καὶ ἐπὶ ταῖς θυσίαις αὐτοῦ, ἃ πεοσέφεε. Τῷ ποιοῦντος πεοσώπῳ, τὰ ἔργα μετεωτέον.

Gen. 4.

Τί ἐστι, τὸ πιεῖν ἄνθεωπον θεῷ εὐπεόσδεκτον;

Ἡ πίστις: δι' ἣν καὶ τὸ πεόσωπον, καθ' ὃ ἐξ αὐτῆς εἰεγασμένα, τῷ θεῷ δεκτόν: καθὸ τὸ, Πίστει πλείονα θυσίαν Ἄβελ παεὰ Κάϊν πεοσήνεγκε τῷ θεῷ.

Heb. 11.

Τί, ὃ πιεῖ πονηεὸν τὸ πεόσωπον;

Ἡ ἀπιστία. Ἀδύνατον γάε, χωεὶς πίστεως εὐαεεστῆσαι τῷ θεῷ. Διὰ δὲ τὸ τῶν ἐθνικῶν, καὶ πάντων τῶν τῆς ἀληθινῆς πίστεως πενομένων, ἔεγα, κἂν εὐπεόσωπα τυγχάνῃ ἰδέαν φανῆ: ὅτι μὴ τῷ θεῷ οὐκ εὐαεστεῖ: διὰ τὸ, τὸ πεόσωπον, πίστεως ἀπολειπόμενον, οὐ διὰ χάεμα εἶναι τῷ θεῷ.

Deus primum personam operantis, & ex illa opus æstimat. Quòd si persona sit per fidem in gratia, opus quoq; secundum mandatum Dei factum, placebit. Si verò persona fide careat, quantumcunq; opus sit per se speciosum, placere non potest. Respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius. Ad Cain verò, & ad munera eius, non respexit. Ex persona itaq; facientis, de operibus iudicandum.

Quid reddit personam Deo acceptam?

Fides, qua & persona, & opera ex fide facta, Deo placent. Sicut scribitur: Fide Abel pleniorem hostiam Deo obtulit.

Quid reddit personam vitiosam?

Incredulitas. Sine fide enim impossibile est placere Deo: ideoq; gentilium, & omnium vera fide carentium, opera, etiamsi in speciem bona videantur: tamen Deo non placent, Quia persona, cùm fide careat, non est apud Deum in gratia.

ΠΕΡΙ ΘΑΝΑΣΙΜΟΥ ΚΑΙ ΣΥΓΧΩΣΕΩΣ ἁμαετήματος.

DE PECCATO mortali & veniali.

Τὰς ἔργῳ πεπραχθείσας ἁμαρτίας, διεῖλον οἱ διδάσκαλοι εἰς θανάσιμα καὶ συγγνωστὰ ἁμαρτήματα.

Τί θανάσιμον ἁμάρτημα;

Γαλ. ε. Εἶδος ἁμαρτήματος ἢ ἐνεργημάτων πιέτων· ἃ πιεῖν οὐ πράξαντας ἐκπίπτειν τῆς θεᾶ χάριτος· καὶ πάντας δικαίως ὄντας, καὶ κατακρίνεσθαι, ἐὰν μὴ μετανοήσωσι.

Ρωμ. ς'. καὶ η'. Ταῦτα δ' ἐστὶ, καὶ λέγονται βασιλεύοντα ἔργα σαρκός. Ἔτι, ἡνίκα οἱ ἀναγεννημένοι σωτίθενται πλαίῃ, τῷ τῶν κεφαλαίων τῆς πίστεως θεμελίῳ αὐτπιπτέσῃ. Ἢ, ὅταν κατὰ τῆς συνειδήσεως ἁμάρτωσι, πταίσματα παραδεχόμενοι. Τότε γὰρ ἐκπίπτουσιν, ὡς εἴρηται, τῆς χάριτος· λυπεῖται καὶ σκυθάλλεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ τῆς πίστεως ἀποβολὴ γίνεται· ὡς ἐπὶ τοῦ Δαβὶδ δῆλον, τῇ μοιχείᾳ μιαιφονίαν συνάψαντος.

Ἐφες. δ'. Λέγονται δὲ θανάσιμα· διότι αἰώνιον θάνατον, τῇ ἰδίᾳ φύσει ἐνδίκως ἐπιφέρουσιν.

Ἴσον δὲ, ἐν τοῖς ἀσεβέσι, καὶ ἀναγεννήσεως μὴ τυχοῦσι, πάσας τὰς ἁμαρτίας εἶναι θανατηφόρους· τῷ τε φρονήματι, καὶ τὰς πραττομένας πάσας· εἴτε ἐνδομύχους, εἴτε θυραίας. Διὰ γὰρ ταύτας, πάσας καὶ ἑκάστας, ἕνοχοί εἰσιν αἰωνίου κατακρίσεως καὶ θανάτου.

Τί, ἁμάρτημα συγγνωστόν;

Οὐδεμία καθ' αὑτὴν πέφυκε συγγνώστη

Peccata Actualia diuiserunt in Moralia & Venialia.

Quid est mortale peccatum?

Est genus paccati, vel actio[nis] num, quæ sunt eiusmodi, vt qui eas admittunt, excidant gratia Dei, & desinant esse iusti, ac damnentur nisi resipiscant.

Hæc autem dicuntur, & sunt re regnantia opera carnis. Item, cùm renati assentiuntur errori, pugnanti cùm fundamento Articulorum fidei. Aut, cùm contra conscientiam peccant, & lapsus admittunt. Tùm enim excidunt (vt dictum est) gratia Dei, perturbatur & eijcitur Spiritus sanctus, & amittitur fides, vt Dauid, adulterium & cædem committens.

Dicuntur autem mortalia, quia meritum mortis æternæ sua naturâ inferunt.

In impijs & non renatis, omnia peccata sunt mortalia, originale, & Actualia omnia, siue interiora, siue exteriora. Propterea hæc enim omnia & singula, vt sunt æternæ mortis & dānationis.

Quid est veniale peccatum?

Nullum est suâ naturâ venia-le pecca-

γωσὴ ἁμαρτία εἶναι. Ὅπου γάρ ἐστιν ἁμαρτία: ἐκεῖθι ὀργὴ θεοῦ, καὶ θάνατος, ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας ὤν. Οὗτος, τῆς ἁμαρτίας ὁ ὅρος: τὸ, ἔνοχον γίνεσθαι, τῷ εἶναι, ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ.

le peccatum. Vbi enim est peccatum, ibi est ira Dei, & mors, quæ est stipendium peccati. Hic terminus est peccati reum fieri, & esse coram Deo. Rom 6.

Τί οἱ παλαιοὶ ἐκάλεσαν συγγνωστὸν ἁμάρτημα;

Quid veteres vocârunt veniale peccatum?

Ἐπιθυμίαν ἄνευ βεβουλευμένης συγκαταθέσεως, ἃ πολὺ τῇ καρδίᾳ ἐνιζάνουσαν. Ἢ, ὁρμὴν πρώτην. Ἀλλὰ καὶ ἥδε ἡ ἐπιθυμία, φύσει ἁμαρτία ἐστὶν ἀρχή: ἥτε τῷ θείῳ νόμῳ μάχεται, τῷ, οὐκ ἐπιθυμήσεις. Καὶ: πᾶσα ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου, μόνον ἐπιμελῶς ἔγκειται εἰς τὰ πονηρὰ, ἐκ νεότητος.

Γεν. 5. κβ ή.

Cupiditatem sine deliberato assensu quæ non diu cordi insideat: vel motus primus. Sed hæc quoq; cupiditas, suâ naturâ peccatum est, quia pugnat cum Lege Dei: Non concupiscas. Item Omnis cogitatio humani cordis, tantùm mala est à pueritia. Gen. 6 8.

Τί ἂν σοὶ δοκεῖ περὶ ἕδε τοῦ ἁμαρτήματος;

Quid igitur sentis de peccato veniali?

Οὐκ ἀνωφελές ἐστιν, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, τούτοις τοῖς ὀνόμασι περιειλημμένον κατέχειν: τὴν διάκρισιν λέγω, τὴν ἀναμέσον τῆς βασιλευούσης, καὶ τῆς μὴ βασιλευούσης, ἐν τοῖς ἐνοχοποιοῦσιν ἁμαρτίας: εἰς ἣν διακρίσεως σημείωσιν, ἡ διάκρισις ἐπινενόηται αὕτη: εἰ καὶ ἡ ἕδε ΣΥΓΓΝΩΣΤΟΥ ἁμαρτήματος ὀνομασία, ἀκοινώνητος ἐπιτηδεία δέκεται.

Non inutile est, rem ipsam his vocabulis comprehensam tenere, videlicet discrimen inter peccatum regnans & non regnans in pijs, ad quod designandum, distinctio hæc est excogitata, tametsi vocabulum (VENIALE PECCATVM) non satis sit commodum & idoneum.

Γίνονται δὲ τὰ μὴ βασιλεύοντα ἁμαρτήματα, συγγνωστά: ἡνίκα ἐκ μόνης θείας χάριτος, διὰ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, καὶ διάτοῦτο μεσιτείαν, τοῖς μετανοοῦσιν ἡ ἁμαρτίαν ἀφίεσι. Καθὼς Ψαλ. λβ' λέγεται

Fiunt autem peccata non regnantia, venialia, cùm ex mera Dei gratia & misericordia, per & propter Filium Dei Mediatorem, agentibus pœnitentiam remittuntur, Sicut in Psalm 32. dicitur:

λέγεται: μακάριοι, ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι: καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι. Καὶ Ρωμ. ἡ. Οὐδὲν ἄρα νῦν κατάκριμα, τοῖς ἐν χριστῷ ἰησοῦ: μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσι, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα. Εἰ γὰρ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε: ζήσεσθε.

Τί ἐστιν ἁμάρτημα βασιλεῦον;

Ἤτοι τὸ ἐν ἀνθρώπῳ μήπω διαφθέντι, εἴτουν ἀναγεννηθέντι, διαστόζον: ἢ, ὅτε οἱ ἀναγεννηθέντες οὐκ ἀνθίστανται τῇ κακῇ ἐπιθυμίᾳ: ἀλλὰ τοῦ χαλινοῦς ταῖς ἐπιθυμίαις ἀνιᾶσι, καὶ τὰς ὀρέξεις τῆς σαρκὸς πληροῦσι. Τότε γὰρ πίνοντα ὄντες ἅγιοι, ἐκπίπτοντες τῆς θείας χάριτος: ὡς Δαβὶδ ἡ, μοιχεία μιαιφονίαν ποιοῦσι θεός.

Τί, ἁμαρτία μὴ βασιλεύουσα;

Ἁμαρτία μὴ βασιλεύουσα, ἢ δουλεύουσα, πᾶν τὸ ἐνδον κακόν ἐστι, τὸ μένον ἐν τοῖς ἀναγεννηθεῖσιν: ὡς εἰσὶ τὰ διαβεβλημένα τῶν παθῶν, καὶ ποικίλαι κινήσεις ἄτακτοι, σφάλματά τε ὑπὲρ ἀριθμόν: οἷς γ' ὅμως ἀντιβαίνουσιν οἱ εὐσεβεῖς, καὶ ἀντικρούουσιν. Ἢ ὅτως.

Ἔστιν ἡ ἐπίλοιπος ἐν τοῖς ἀναγεννηθεῖσιν ἐπιθυμία: ἥτις ὅμως οὐχὶ πίπτοντα ὅτι: οὐδὲ δεσπόζει, ἢ κυριεύει αὐτῶν, ἐφ' ᾧ τοῦτο πίνουσι τῇ ἁμαρτίᾳ, τῇ ἐν τῇ σαρκί. Ἀλλ' ἤδη καὶ ἡ τοῦ

Beati, quorum remissæ sunt iniquitates et quorũ tecta sunt peccata. Et Apostolus: Nulla igitur damnatio his, qui in Christo Iesu sunt: qui non secundum carnem ambulant, sed secundum Spiritum. Si enim Spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis, &c.

Quid est peccatum regnans?

Quod vel in homine, nondum conuerso vel regenerato, dominatur: vel, cùm renati non resistunt concupiscentiæ pravæ, sed frena laxant cupiditatibus, & desideria carnis faciunt. Tum enim desinunt esse sancti, excidentes gratia Dei, vt Dauid adulterium cõmittens, & cædem patrans.

Quid est peccatum non regnans?

Peccatum non regnans, vel seruiens, est omne malum intus latens, manens in renatis, vt sunt motus inordinati, affectus & varij motus inordinati, ac errata multiplicia: quibus tamen pij resistunt & repugnant.

Vel:

Est concupiscentia reliquiarum renatis, cui tamen non assentiuntur: nec dominatur aut regnat in illis ad consentiendum peccato, quod est in carne. Item Originalis, quod

ἡ πρωπατρικὴ λήμη: ἢ ἡ ἐπὶ τοῦ βαπτισμῷ ἀφεθεῖσα, & ἐπικαλυφθεῖσα, τοῖς ἐκ δευτέρου γεννηθεῖσιν, ἢ τοῖς πιστεύουσι. Καὶ αὕτη λεχθείη ἂν ἁμαρτία συγγνωστὴ: διότι, εἰ καὶ καθ' αὑτὴν ἁμαρτία θανατική ἐστιν: ἀλλ' ἅτε οἱ πιστεύοντες: ἀλλὰ συγγνώμην, ἤτοι ἄφεσιν, αὐτῆς ἔχουσι. Περὶ ὧν ὁ Ἀπόστολος, Ἐὰν κατὰ σάρκα, φησὶ, ζῆτε: μέλλετε ἀποθνήσκειν. Εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατώσητε: ζήσεσθε. Συγγνωστὰ οὖν ἁμαρτήματα εἶπε καὶ λέγομεν, κατὰ τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ. Τί οὖν ἐστὶ τὸ κατὰ ταύτην τὴν σημασίαν συγγνωστόν;

Ἡ ἐγκέντρος ἁμαρτία: ἥτις ἀφέθη τοῖς πιστεύουσιν: ὥστε μὴ ταύτης γε ἕνεκα, καίπερ παρέσης, κατακρίνεσθαι. Εἶτα, οἱ ἐκ τοῖς ἁμαρτίας ταύτης ἀναβαίνοντες διστάγμοι, & πανοῦργοι τὰ πάθη ψυχῆς: οἷς γε μὴν ἀντιβαίνουσιν οἱ γνήσιοι ἀναγεννηθέντες, & μὴ πίπτειν κατὰ & σωτῆρος: λυποῦνται ἐπὶ τούτοις, καὶ συγγνώμης δέονται. Περὶ ὧν ὁ Ἀπόστολος. Οὐδὲν νῦν κατάκριμα, φησὶ, τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ: μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα.

Αὐγουστῖνος ὁ θεῖος, καλεῖ ταῦτα, ΑΜΑΡΤΗΜΑΤΑ ἀσθενείας (περὶ τὸ, πολλάκις ἐξ ἀσθενείας τῆς φύσεως ἡμῶν γίνεσθαι: οἷον, ἀκηδία, ἐπιθυμία & ἀλλοτριῶν: εἰσὶν ὅμως & χαρίζεσθαι δεῖ τὴν

quod remissum est in Baptismo, & tectum renatis vel verè credentibus. Et hoc veniale dici posset peccatum. Quia etsi peccatum sit suâ naturâ mortale, tamen propter id credentes non damnẽtur: sed veniam illius, hoc est remissionem, habeant. De quibus Apostolus dicit: Si secundum carnem vixeritis, moriemini: Si verò Spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Venialia itaq; sunt & dicuntur, per Christi gratiam.

Quid igitur est veniale, hoc modo acceptum?

Est peccatum Originis, quod remissum est credentibus, vt propter illud, quamuis adsit, non damnent. Deinde, ex peccato Originis ortæ dubitationes, affectus, &c. quibus tamen renati repugnant, ne ruant contra conscientiam, dolent de ijs, & veniam petunt. De quibus Apostolus: Nulla nunc damnatio his, qui in Christo sunt, qui non secundum carnem ambulant. Rom 8.

Augustinus vocat hæc peccata infirmitatis: quòd videlicet ex infirmitate naturæ nostræ sæpe oriantur, vt iracundia, cupiditas rerum aliarum. Quibus tamen

τοῦ εὐσεβέντας) ὥσπερ τὰ θανάσιμα, ΛΥΜΑΙΝΟΜΕΝΑ τὴν συνείδησιν: ἃ πάντα, ἐπὶ βασιλεύοντα ἁμαρτήματα, δεινοτάτων ἀποτελεσμάτων γόνιμα.

Εἰπὲ ἄλλην διαίρεσιν τῶν ἁμαρτημάτων;

Ἄλλα μέν εἰσιν ἐσώτερα, ἤτοι ἐγκάρδια: ἄλλα δ', ἐξώτερα, εἴτουν εἰς τὰ ἔξω φερόμενα.

Τίνα, τὰ ἐσώτερα;

Τὰ ἐν τῇ ψυχῇ πάθη, λογισμοί, ἐπὶ τοῦ χείρονος λόγου: καὶ αὐτὴ δὴ ἡ ἐν τοῖς ἀναγεγεννημένοις ἐπιλοιπος ἐπιθυμία.

Ταῦτα, τῇ μὲν ἰδίᾳ φύσει, αἰωνίου θανάτου ἄξια: τοῖς δ' εὐσεβέσιν εἰς τὸν Χριστὸν πιστεύουσι, κἀκείνοις ἀπαμυνομένοις, οὐκ ἐλλογεῖται: οὐδὲ δ' ἁγίου πνεύματος ἐκσείεται. Καὶ ὑπόλοιπα τοῖς ἀναγεγεννημένοις, ἃ κατὰ τὸ ὑπεύθυνος ποιεῖν, εἰσίν: ἀλλ' ἐνεργείᾳ καὶ λόγῳ: ὥστε οὐδὲν ἧττον ἐκείνους μέν, εἶναι, καὶ λέγεσθαι, ἁγίους: καθὼς ὁ Παῦλος φησὶ ἐπιστολῇ ἀναγεγραμμένῃ πρὸς Ρωμ. ε'. καὶ ζ'. Καὶ τούτοις δύναται τὸ Συγγνωστὰ ὄνομα κεῖσθαι.

Τίνα, τὰ ἐξώτερα;

Ὅσα ῥηθέντα, καὶ πραχθέντα, κατὰ θείους νόμους: οἷον, ἀρὰς κατὰ τοῦ θεοῦ, βλασφημίαι, αἰσχρολογίαι, κακολογίαι, καὶ ἁπλῶς τὰ τῆς σαρκὸς ἔργα: ἃ οἱ πράσσοντες, βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν: ὡς ὁ Κορ. ε'. καὶ Γαλ. ε'. γέγραπται.

pij indulgere non debent. Sicut Mortalia, VASTANTIA conscientiam. Quæ sunt omnia peccata regnantia, quæ gignunt effectus horribiles.

Dic aliam diuisionem Actualium?

Alia sunt interiora, alia externa.

Quæ sunt Interiora?

Affectus, cogitationes, inclinationes praue, & ipsa Concupiscentia in renatis reliqua.

Hæc sunt suâ naturâ digna morte æterna: sed pijs in Christum credentibus & repugnantibus non imputantur, nec ijs excutitur Spiritus sanctus. Et sunt reliqua in renatis, non reatu, sed actu & affectu, ita vt nihilominus maneant, sint & dicantur sancti, sicut Paulus de se renato scribit, Rom. 6. 7. Et hæc venialia dici possunt.

Quæ sunt externa?

Sunt dicta & facta contra Legem Dei: vt execrationes nominis Dei, blasphemiæ, turpiloquia, maledicentia, & alia opera carnis, quæ qui faciunt, Regnum Dei non possidebunt. 1. Cor. 6. Gal. 5.

DE PE-

ΠΕΡΙ ΑΜΑΡΤΗΜΑΤΩΝ, τῶν κ᾽ παρά|λειψιν, κ᾽ παράπραξιν, ἐκ|ούσιον ἢ ἀυπο|σιάρετον ἄγνοιαν.

DE PECCATIS OMISSIONIS, & affectatæ ignorantiæ.

Τίνα ἐστὶ τὰ κ᾽ παράλειψιν ἁμαρτήματα;

Quæ sunt peccata omissionis?

Ὅτε τῶν ὑπὸ θεοῦ παρ᾽ ἡμῶν ἐν τῷ αὐτοῦ ῥήματι ἀπαιτουμένων, κ᾽ ὑφ᾽ ἡμῶν κ᾽ τὸ ποσῆκον πράττεσθαι ὀφλισκόντων, ἀλογωτέρᾳ τῷ ὑπὸ ἔρωτος τῆς περὶ τὰ τῆς κλήσεως ἡμῶν ἔργα, ἐν πάντι βίῳ, & τάξει. Ἐπικλάσεως, ὁ ποιῶν τὰ ἔργα κυρίως ἀπῆς ἐλεημοσύνης ποιεῖν παρεμπόδιος: ἃ περὶ ὁ θεῖος Ἀμβρόσιος λέγει: Εἰ οὐκ ἔθρεψας, ἀπέκτεινας. Ὡσαύτως, κ᾽ ἐν ἄλλοις.

Cùm ea, quæ Deus à nobis suo verbo requirit, & nos ratione officij facere tenemur, negligimus, ignauia in faciendis operis vocationis propriæ, in omni vitæ genere: Maledictus, qui facit opus Domini fraudulenter, & sic etiam negligenter. In operibus misericordiæ remissum esse: de quo Ambrosius inquit: Si non pauisti, occidisti. Et sic de cæteris idem esto iudicium. Ierem. 48.

Τί εἰσιν ἁμαρτίαι, αἱ κ᾽ παράπραξιν;

Quid sunt peccata commissionis?

Ὅτε τι πράττομεν, ὃ πράττειν οὐκ ἔδει, ἅτε νόμῳ θεοῦ ἀπηγορευμένον.

Peccata commissionis vocantur, cùm quid facimus, quod facere non debemus, videlicet Lege Dei interdictum.

Τί, ἡ ἐν προαιρέσει ἀγνοίας ἁμαρτία;

Ὅτε τις ἐκ προσδοκίας διδασκαλίαν μανθάνειν: ὅπερ ὁ θεὸς ἀπαιτεῖ πάντας, ἐφ᾽ ἡμῶν ὁ θεὸς ἀπαιτεῖ πάντας, ἐφ᾽ οὗ ἐκ κράξας, τούτου ἀκούετε.

Affectata ignorantia est, cùm quis non studet cognoscere doctrinam cœlestem: quod Deus requirit ab omnibus, cœlitus clamans de filio: Hunc audite.

Τοῦτο τὸ ἀγνοίας εἶδος, ἁμαρτία θεοῦ θανάτου ἐστιν: ὃ νοσοῦντες οἱ Φαρισαῖοι τὸν Χριστὸν ἐδίωκον, κατέκτεινον, ἐφόνευον.

Hæc affectata ignorantia peccatum est mortale. Ex qua Pharisæi Christum persequebantur, damnabant, occidebant.

Εἰσὶ κ᾽ ἄλλα ἀγνοίας ἁμαρτήματα:

Alia sunt peccata ignorantiæ

μαπα: ὁ μὲν ἑκούσιος, εὐλόγως δὲ: ὁ πρόθεσιν δι' ἄγνοιαν πράγματος ἰδίας, ἢ ἀλλοτρίας: ὅπερ οἰηθεὶς οὐκ ἐπιβάλλειν ἡγεῖται. Ὅπου ἀπολογία τῶν πεπραγότων, ἀπὸ τηλικούτου, ἀλλ' οὐκ ἀφ' ὅλου. Περὶ ὧν, Λευιτ. ε'. Ὅπου καὶ τοῖς κτ' εὔλογον ἄγνοιαν τιμωμένοις, ἐλαφρότερον ἐπιτίμιον.

Εἶπὲ ἔτι ἄλλην τῶν ἁμαρτημάτων διάκρισιν;

Λίαν γόνιμον, ἡ ἁμαρτία. Λέγεται γάρ, τινὰ μὲν, ἑκούσια ἁμαρτήματα: ἄλλα δ', ἀκούσια. Καὶ ἑκούσια μὲν, πάντα: ὅσα κτ' προθέσιν, εἰδότες & θέλοντες, δρῶσιν οἱ ἄνθρωποι.

Ἀκούσια δ', ὅσα ἡμῖν ἀγνοοῦσι, καὶ ἀδὲν τοιοῦτον πράττουσι, παρεισφθέντων: οἷς τε οἱ θεοφιλεῖς, εἰς σωφρόνησιν ἐλθόντες, ἀντιπράττουσι, καὶ ἐπικρατοῦσιν.

Εἰσὶ καί τινα ἔξωθεν, ἃ κτ' συγκυρίαν προσπίπτουσιν: οἷς ἀδεμία βούλησις ἔπεστιν ἁμαρτάνειν σπουδάζοντος, ἀδὲ κτ' προαίρεσιν γίνονται. Οἷον, οἱ κατὰ συντυχίαν φόνοι. Τοιοῦτον παρὰ μωϋσεῖ, τὸ ἐξ ξυλοκόπου παράδειγμα: ὧπινι ἐκπεσὸν τὸ σιδήριον ἐκ τοῦ ξύλου τὸν πλησίον ἀνεῖλεν. Ἐπίτιμιον τῷ φεύγοντι, ἐξορία, μέχρι θανάτου ἐκ ἱερέως.

Deut. 19.

ΠΕΡΙ ΑΜΑΡΤΙΑΣ ΤΗΣ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα;

Ἆρα

non affectatæ, sed probabilis: quæ fiunt ex ignorantia rei propriæ, vel alienæ, quam ad se non pertinere quis arbitratur. Vbi excusatur de tanto sed non à toto, faciens, de quibus Leuit. 5. vbi pœna etiam mitigatur, per ignorantiam probabilem peccantibus.

Recita adhuc aliam peccatorum distinctionem?

Res supra modum fœcunda est peccatum. Dicuntur ergo quædam voluntaria, quædam inuoluntaria. Voluntaria sunt omnia, quæ ex proposito, scientes & volentes, perpetrant homines.

Inuoluntaria sunt, quæ nobis inscijs, & nihil tale agentibus, obrepunt, quibusq; pij, animadvertentes, resistunt & dominantur.

Sunt & externa, quæ fortè accidunt, vbi voluntas peccandi abest, nec fiunt ex proposito, vt cædes fortuitæ, cuiusmodi exemplum Moses in lege recitat de securidatore, cui ascia de manubrio elapsa, fugit, & sic socium occidit. Talis exilio mulctabatur, vsq; ad summi Pontificis mortem.

DE PECCATO IN Spiritum sanctum. Est ne

Ἀρά γε ἐστί τις ἁμαρτία ἀσύγγνωστος;

Οὐ. Διὰ τί; μαρτυρεῖ γὰρ ἡ γραφὴ, τὸν χριστὸν ὑπὲρ τῶν ὅλου τοῦ κόσμου ἁμαρτιῶν ἔκτισιν ποιήσασθαι.

Πίστωσαι.

Ψαλ. ρκθ'. Αὐτὸς (ὁ ἐπιδημήσων Μεσσίας) λυτρώσεται τὸν ἰσραὴλ ἐκ πασῶν τῶν ἀνομιῶν αὐτοῦ.

Ἡσαΐ. νγ'. Ἐπέθηκε Κύριος ἐπ' αὐτὸν (τὸν χριστὸν) τὰς πάντων ἡμῶν ἀνομίας.

Ἰωάν. α'. Ἴδε, ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου.

Καὶ α' ἰωάν. β'. Αὐτὸς (ὁ χριστὸς) ἱλασμός ἐστι, περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν: οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου.

Καὶ α'. ἰωαν. α'. Τὸ αἷμα ἰησοῦ χριστοῦ, τοῦ υἱοῦ θεοῦ, καθαρίζει ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας.

Εἰ δὲ λέγοιμεν, εἶναί τι ἁμάρτημα: ὃ τὸν θεὸν μὴ θέλειν, μηδὲ δυνατὸν ὂν τῷ νῦν αἰῶνι ἀφίεναι: ἡ συνείδησις, εἰς πλάσμὸν ἐλθοῦσα, ἀεὶ πτοηθήσεται θορυβεμένη: ἀεὶ δ' ἄν ποτε περὶ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτημάτων μὴ πεφορηθῇ: ἀεί γε φοβεμένη, μή τι τῶν ἀσυγχωρήτων ἴσως ἥμαρτε.

Τί δή;

Est ne peccatum aliquod irremissibile?

Non. Quare? Quia Scriptura sacra testatur, Christū pro omnib. totius Mūdi peccatis satisfeciße.

Proba.

Psalmo 130. Ipse (venturus Meßias) redimet Israel ab OMNIBVS iniquitatibus eius.

Isai. 53. Posuit Dominus super EVM (Christum) OMNIVM nostrûm iniquitates.

Ioh. 1. Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata MVNDI.

1. Ioh. 2. Ipse (Christus) est propitiatio, non pro nostris tantum, sed pro totius MVNDI peccatis.

1. Iohan. 1. Sanguis Iesu Christi filij Dei, emundat nos ab OMNI peccato.

Quod si dicamus, aliquod esse peccatum, quod Deus non velit, nec possit in hac vita remittere: conscientia tentata nunquam erit tranquilla, nec poterit certam & firmam vnquam concipere fiduciam de peccatorum suorum remissione: propterea quod semper metuat, ne tale fortè peccatum designauerit, quod sit irremißibile.

Cur

Τί δήποτ' ἂν λέγοι ὁ Χριστὸς λέγων· τῷ τοῦ
Ματθ. 16. πνεύματος δ' ἁγίου βλασφημίαν,
οὐκ ἀφίεσθαι· ὅτι ἐν τούτῳ τῷ αἰ-
ῶνι, ὅτε ἐν τῷ μέλ-
λοντι;

Cur igitur dicit Christus, blasphemiam Spiritus non remitti, neque in præsenti, neque in futuro seculo?

Σύγκρισιν αὐτόθι ποιεῖται τῶν ἁμαρτημάτων· ἓν, ἕτερον βαρύτερον εἶναι διδάσκων. Ἁμαρτίαν μὲν καθ' ὃ υἱὸς ἀνθρώπου καλεῖ· ὅτι διὰ τὸ ταπεινὸν τοῦ ἐν αὐτῷ σχήματος, καὶ διὰ τὸ ἀσθενὲς τότε, οὐκ ἐπεγίνωσκον αὐτὸν Μεσσίαν τὸν ἐπηγγελμένον, καὶ ἤδη παραστατέον· ἣν λέγει ἀφέσιμον ἁμαρτίαν. Εἰ γὰρ τὸν κύριον τῆς δόξης ἔγνωσαν· οὐκ ἂν ἐσταύρωσαν.

Collationem eo loci facit Christus peccatorum, vnum alterum grauius esse docens. Peccatum in filium hominis, vocat, quòd propter abiectam ipsius formam & infirmitatem, in qua erat constitutus, non agnoscerent ipsum promissum Messiam, & iam exhibitum. Hoc vocat remissibile. Si enim Dominũ gloriæ cognouissent, vtique non crucifixissent.

1. Cor. 2. Τὸ δὲ, ὅτι τοῖς φανεροῖς καὶ ἐναργεστάτοις αὐτοῦ θαυματουργήμασιν, ἅπερ ἀρνήσασθαι οὐχ οἷοί τε ἦσαν, ἐξελεγχθέντες οἱ ἰουδαῖοι· αὐτὰ ὅμως ἐν τῷ Βεελζεβοὺλ τοῦ αὐτοῦ ἐνεργεῖσθαι ἐσυκοφάντουν· ὅτε δὴ ὅτε, βλασφημίαν δ' πνεύματος ἀφεσιν ὀνομάζει· περὶ ἧς, ἐν τοῖς ἑξῆς.

Quòd vero conuicti Iudæi manifestis & euidentissimis ipsius miraculis, quæ negare non poterant, ea per Beelzebub ab ipso fieri calumniabãtur: hoc vocat peccatum in Spiritum sanctum, remissibile, de quo postea.

Τί δή ἐστιν ἡ κατὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἁμαρτία;

Quid igitur est peccatum in Spiritum sanctum?

Τισὶ μὲν δοκεῖ, πᾶν ἁμάρτημα βαρὺ, εἶναι καὶ λέγεσθαι ἁμαρτίαν κατὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος· κατὰ τὸν πολλῶν ἄνθρωπον, καὶ τὸ δ' λαλεῖν συνήθειαν. Οὐ μὲν, ἀλλὰ, εἰ παγχάλεπα ὄντα, οὐκ ἔστι πῶτα κατὰ τοῦ πνεύματος· ἡ ἐκείνη ἡ ἁμαρτία, περὶ ἧς ματθ. 16. καὶ μάρκ. γ'. ὁ κύριος λέγει.

Aliqui sentiunt, quodlibet peccatum graue, esse & dici peccatum in Spiritum sanctum, vulgi more, & vsitata loquendi consuetudine. Verùm hæc, etsi atrocia sunt: tamen non sunt in Spiritum sanctum, aut peccatum illud, de quo Christus Matth. 12. Marci 3. loquitur.

Οὕτω

Οὕτω γὰρ ἂν ὁ Δαβὶδ ἠ τὸ πνεύματος ἥμαρτεν. Ἀλλὰ ὁ Παῦλος, ἀ. Κορ. ϛ'. πολλὰ καὶ δεινὰ μιάσματα ἀπειρηκὼς μνημονεύσας, φησὶ τοῖς Κορινθίοις: Καὶ ταῦτά τινες ἦτε: ἀλλ' ἀπελούσασθε, ἀλλ' ἡγιάσθητε. Καὶ Ἐφεσ. δ'. Ὁ κλέπτων, μηκέτι κλεπτέτω. Ταῦτα δέ εἰσι, καὶ λέγονται, ἁμαρτήματα καὶ τῆς συνειδήσεως, καὶ αὐτὴν λυμαινόμενα.

Ἄλλοις δὲ δοκεῖ, ἀπάρνησιν τῆς εὐαγγελικῆς ἀληθείας ἐγνωσμένης, βλασφημίαν εἶναι τὸ ἅγιον πνεῦμα τοῦ. Ἀλλὰ τοιαύτην ὁ Θεὸς Πέτρος ἁμαρτήσας, συνεχωρήθη.

Τοιγαροῦν δικαίως ἠθετήθη Ναυάτου: τοῖς ἀπαρνησαμένοις τὴν ὀρθοδοξίαν, τὸ εἰς κοινωνίαν δέχεσθαι λέγησαμένου. Οὐ γὰρ ὑπὲρ τινῶν μόνον, ἀλλὰ ὑπὲρ πασῶν τῶν ἁμαρτιῶν, ἱλασμὸς ὁ Χριστὸς ἐγένετο.

Τοιαύτης δὲ δόξης δεινῶς θερμαινούσης αἱ συνειδήσεις: ὥστε πολλοὺς νομίζειν βέλτιον εἶναι, μηδὲ ὀρχεῖν περὶ ἐκείνου μνείαν τῆς ἁμαρτίας ταύτης. Ἀλλὰ, εἰ ἔστι ἀληθεύειν: ἀθεράπευτον ἂν τὸ τραῦμα καταλείποιτο. Πάλιν, ἄλλοι δεδίασι, μὴ καὶ αὐτοὶ τὴν βλασφημίαν ταύτην ἐπράξωσιν. Διὰ ταῦτα, δεῖ θεραπείας καὶ ὠφελείας τῶν ἐπορεγόντων ἢ πονηρῶν συνειδήσεων, πρόσεχε ἐστὶ, διδάσκειν: τί κυρίως ἐστὶν ἡ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἁμαρτία.

Hoc enim modo & Dauid peccatum in Spiritum Sanctum admisisset. Et Paulus dicit de Corinthijs, postquã cõmemorasset multa horrenda peccata: Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis. Item idem: 1. Cor. 6.
Qui furatus est, non furetur amplius. Hæc autem sunt & dicuntur peccata contra conscientiam, eamq; vastantia. Epes. 4.

Alij sentiunt, abnegationem veritatis Euangelicæ agnitæ, peccatum esse in Spiritum sanctum. Sed tale & D. Petrus Apostolus commisit, & veniã est consecutus.

Ideo Nouatus rectè damnatus est, quòd lapsis in abnegatione veritatis Euangelicæ, negauit veniam. Quia Christus non pro aliquibus tantùm, sed pro omnibus peccatis satisfecit.

Tales ergo opiniones vehementer perturbant conscientias, vt multi existiment, satius esse, nullam prorsus huius peccati facere mentionem. Sed hac ratione, vulneri huic nullum adhiberetur remedium. Alij rursus metuunt, ne & ipsi hoc admiserint peccatum. Ideo propter ambiguentes conscientias, & vt illis medeamur, vtile est, docere, quid sit propriè peccatum in Spiritum sanctum.

Ἔστιν

Est

Ἔστιν ἂν ἡ κῆ τοῦ πνεύματος ἁμαρτία, τῆς εὐαγγελικῆς ἀληθείας, καὶ ἐπιγνωσμένης, οὐ μόνον ἀρνησις: ἀλλὰ καὶ ἐνέστως ἡ θρασεῖα διωξις, καὶ καταπάτησις.

Κυρίως, βλασφημία κῆ τῆς τοῦ θεοῦ ῥήματος διδασκαλίας ἐστὶ: τῆς ἀναφανδὸν, καὶ ἐναργέσι μαρτυρίοις, διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐμφανισθείσης, καὶ βεβαιωθείσης, ὥστως: ὥστε καὶ αὐτὰς σοὶ ἐναντίας, ἑαυτοῖς τῷ φωτὶ τῆς ἀληθείας ἐξελεγχθῆσι συνιδένας: καὶ ὅμως οὐδὲν ἧττον, τῆς συνοικούσης αὐτοῖς συνιδήσεως ἀντιλεγούσης, οὐ μόνον αὐτοπτούσιν: ἀλλὰ καὶ μανιωδῶς κατακρίνειν, διώκειν, βλασφημεῖν, εἰδότας καὶ ἐθέλοντας, τὴν ἔγνωσμένην ἀλήθειαν, ἀπαύστως.

Διὰ τί λέγεται, κῆ τοῦ ἁγίου πνεύματος;

Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐνταυθοῖ ἀντὶ τοῦ ῥήματος τοῦ θεοῦ εἴληπται. Καὶ ὥστως ἐστὶν ὀργανικὸν αἴτιον, αὐτὶ αἰτιατοῦ. Ὡς ἰωάν. ιϛ'. Τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐλέγξει τὸν κόσμον περὶ ἁμαρτίας. Καὶ, κ'. Λάβετε πνεῦμα ἅγιον. Ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας: ἀφίενται αὐτοῖς. Διὰ τοῦτο ὥστως ὀνομάζεται: ὅτι διὰ τούτου τοῦ περὶ χριστοῦ, εὐαγγελικοῦ ῥήματος, ἐνεργόν ἐστι τὸ ἅγιον πνεῦμα: ἐνεργοῦν πίστιν, καὶ σωτηρίαν αἰώνιον. Καταφρονοῦντας ἂν τοῦ ῥήματος τοῦδε, τοῦ μόνου τῆς σωτηρίας προξενητικοῦ ὄντος, καὶ ἀπωθουμένους

Est igitur peccatum in Spiritum sanctum, veritatis Euangelicæ, & agnitæ, non solùm abnegatio, sed etiam voluntaria & pertinax impugnatio, ac persequutio.

Propriè, blasphemia est, aduersus doctrinam verbi Dei, clarè & manifestis testimoniis per Spiritum sanctum patefactam & confirmatam, ita vt ipsi etiam aduersarij manifesta veritate se conuictos esse sentiant: & tamen nihilominus contra propriæ conscientiæ testimonium, non solùm aduersentur, sed etiam furenter persequantur, dãnent & blasphement, scientes & volentes, agnitam veritatem, pertinaciter.

Cur dicitur in Spiritum sanctum?

*Spiritus sanctus, hic pro verbo Dei accipitur. Et sic causaliter instrumentalis, pro effectu. Vt Ioan. Spiritus sanctus arguet Mundum de peccato. Item: Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur illis. Ideo autem sic dicitur, quòd per hoc verbum Euangelij de Christo Spiritus sanctus efficax sit, & operetur fidem, ac salutem æternam. Cùm igitur hoc verbum, quod est medium salutis, contemnitur

ρδύρες αὐτὸ, ἀμήχανον, σωτηρίας ἀ-
ξιόδοτον αὐτὸς: ἀλλὰ θανάτῳ αἰ-
δίῳ παραδίδοσθαι, ἀνάγκη.

Ποσαπλῆ, ἡ βλασφημία;

Διπλῆ. Μία μὲν, ὅταν τις, ἐξ ἀ-
γνοίας πολεμῶν τῇ θείᾳ ἀληθείᾳ.
ὅσπερ ὁ Παῦλος, βλάσφημος γε-
γονὼς ἀλλ' ἐλεήθην, φησὶ, ὅτι ἀ-
γνοῶν ἐποίησα ἐν ἀπιστίᾳ. Καὶ οὐκ
ἀφίεται ἡ ἁμαρτία αὕτη, μὴ ἐπι-
γνωσθεῖσα.

Ἑτέρα δὲ, ὅταν τις εἰδὼς καὶ θέ-
λων, εἰς ἣν ἔγνωκεν ἀλήθειαν βλα-
σφημῇ.

Διὰ τί ἡ εἰς πνεῦμα ἁμαρτία, ἀσύγγνωστος εἶναι λέγεται;

Οὐχ, ὡς τῇ οἰκείᾳ φύσει, τοιαύ-
τη δὲ τηλικαύτη ἔσται: ὥστε μὴ ἀφί-
εσθαι δύνασθαι (ἐπεὶ οὐκ ἂν εἴη τὸ
περὶ ΠΑΣΩΝ ὅλως κόσμου ἁμαρ-
τιῶν: ἐδὲ ὑπερεκθέσθυσεν ἂν ὑπὲρ
τὴν ἁμαρτίαν ἡ χάρις: ὅσῳ ἡ μό-
σθημον εἰς τὸ χριστὸν αἷμα) ἀλλὰ τὸ
ΑΝΑΦΕΤΟΝ, ἕνεκεν ἀσυγχώρη-
τον, αὐτῇ δὲ ἀνοσίᾳ, κατακεκριμένον:
ἀδεκίαν παρὰ θεῷ δὲ ἀνθρώποις τοῦ-
φασιν καὶ πρόσωπα, ὅτε τῇδε, ὅτε ἐκεῖ,
ἔχοντος: καὶ ὅτως αὐτὴ ἀναπολογή-
τως, λαμβάνεται: αὐτὸ τοῦ χριστοῦ, ὃς
τὸ ἁμάρτημα ἔτο τῶν ἰουδαίων κα-
τέγνω, ὅτως ἑρμηνεύοντος δὲ λέγου-
σιν.

Εἰ μὴ

nant & repudient: nullo modo salutem consequi possunt, sed morte aeterna perire eos necesse est.

Quotuplex est blasphemia?

Duplex. Primò, cùm quis insciùs oppugnat veritatem Dei per ignorantiam. Sicut Paulus se blasphemum fuisse scribit: sed misericordiam inquit, consecutus sum, quia ignorans feci. Et hoc peccatũ nõ ignoscitur, donec agnoscatur. 1. Tim. 1.

Secundò, cum quis sciens & volens agnitam veritatem blasphemat.

Cur peccatum in Spiritum sanctum dicitur irremisibile?

Non, quòd suâ naturâ tale tantumq́, sit, vt remitti non possit: aliàs enim Christi passio non esset sufficiens precium pro OMNIBVS totius mundi peccatis: & gratia nõ superabũdaret supra peccatum: quod non modò absurdum, sed impium etiam est, & blasphemum in sanguinem Christi. Sed IRREMISSIBILE, pro atroci, damnabili, & quod nullam excusationis speciem habeat, nec coram hominibus in hoc Mundo & vita, nec coram Deo in altero futuro seculo: & sic pro inexcusabili, accipitur: interprete Christo, quì hoc ipsum blasphemiæ peccatum Iudeis tribuens, describit & interpretatur, dicens:

Si

ἰωαν. ιέ. Εἰ μὴ ἦλθον, φησὶ, καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς: ἁμαρτίαν οὐκ ἂν εἴχον. Νῦν δὲ, καὶ ἑωράκασι, καὶ μεμισήκασι, καὶ ἐμὲ, καὶ τὸν πατέρα μου. Οἷς ἔφησαν, ἅ ἔστι σημαίνειν θέλει: αὐτοῦ ὅλως ἀδεμίαν ἁμαρτίαν μελλήσειν ἂν ἔχειν: ἀλλ' ἐκεῖνο μόνον, τὸ, ἔτω δεινὸν ἁμαρτίας εἶδος (τὸ τῆς βλασφημίας λέγω) οὐκ ἂν ἔχειν: ὥστε δηλονότι αὐτὸν, τὸν τοσούτοις καὶ τηλικούτοις θεοπρεπέσιν θαυμάτων μαρτυρίαις ἐπιδεικνύντα Μεσσίαν, οὐχ ὅπως βούλεσθαι δέχεσθαι καὶ ἀσπάζεσθαι: ἀλλ' ἔτι καὶ βλασφημεῖν αὐτὸν: καὶ τῷ αὐτοῦ διδαχῇ, ὡς σατανικῇ, προσπηλακίζειν: ὃ, ἁμαρτία καὶ τοῦ πνεύματος ἔστιν ἁγίου, ματθ. ιβ'. λέγεται: καὶ οὐκ ἀφίεσθαι, ἔτε ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι, ἔτε ἐν τῷ μέλλοντι.

Si non veniſſem, & locutus fuiſſem eis, peccatum non haberent. Nunc autem, & viderunt & oderunt me, & patrem meum. Quibus verbis non hoc vult, quod prorſus nullum habituri fuiſſent peccatum: ſed illud tantum, tam atrox, blaſphemiæ ſcilicet peccatum, eos non habituros, quod delicet ipſum tot argumentis & teſtimonijs ſtupendorum miraculorum comprobatum Meſſiam non modò nolint amplecti, ſed inſuper cum ſua doctrina blaſphement, tanquam ex Diabolo profectam. Quod, peccatum in Spiritum ſanctum eſſe dicitur, Matth. 12. & non remitti, neq; in hoc præſenti, neq; in futuro ſeculo.

Τοῦτο, ἐν τῷ παρηγμένῳ χωρίῳ, καὶ ιέ. κεφ. ἅ θεοφόρος ἰωάννης, ὁ κύριος τούτοις τοῖς λέξεσι διερμηνεύει: Νῦν δὲ προφάσιν οὐκ ἔχουσι περὶ τῆς ἁμαρτίας αὐτῶν. Καὶ, ὃ παρὰ ματθαίῳ προσκειται: ἔτε ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι, ἔτε ἐν τῷ μέλλοντι: ἔστι δηλοῖ, ὅτι ἔτε ἔμπροσθεν ἅ κόσμε, καὶ τῶν ἀνθρώπων, ἔτε ἐνώπιον ἅ θεοῦ, ἢ, ὡς αὐτὸς ἑρμηνεύει μάρκ. γ'. ὁ σωτὴρ: οὐκ ἔχει ἄφεσιν εἰς τὸν αἰῶνα.

Id Iohannis dicto loco & ver. 15. his verbis Chriſtus interpretatur: Nunc autem excuſationem non habent de peccato ſuo. Illud quod in Matthæo additur: Neq; in hoc, neq; in futuro ſeculo, hoc eſt, neq; coram mundo & hominibus, neq; coram Deo: vel, vt Chriſtus ipſe interpretatur, Marci 3. Non habet remiſſionem in æternum.

Τὸ δὴ ἀνάφετον, αὐτὶ ἅ ἀπαραίτητον, καὶ ὃ προφάσιν ἀδεμίαν ἔχει, τέθηται:

Irremiſſibile itaq; proinexcuſabili accipitur, quòd prætextum nullum habeat. Sicut peccatum

ἢ ὥστε τὸ, ἁμαρτίαν μὴ ἔχειν, αὐτὶ τοῦ, συγγνώμην ἢ ἀπολογίαν ἔχειν.

Διὰ τί οἱ τὸν τοῦ πνεύματος ἁμαρτίαν ἔχοντες ἀπόλλυνται;

Οὐχ ὡς αὐτὸ τοῦ ἁμαρτήματος, διὰ τὸ ἑαυτοῦ μέγεθος, ἀσυγχωρήτου τοῖς μετανοοῦσιν ὄντος: ἢ ὡς τοῦ λυτρωτοῦ, ἐκὶ τῶν ὅλων τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἢ κόσμου, ἁμαρτιῶν, ἱκανῶς ἱλασμοῦ γεγονότος: ἀλλὰ, διότι τὸν ἅπαξ τοῦ ἑνὸς σωτῆρος ἱκανοποίαν, αὐτοῖς γνωστὴν ἡμῶν ὁμολογοῦσιν, καὶ πιστευθὲν ὅτι ἀξιόπιστος: τοῦ μόνου τῆς σωτηρίας ἐργάνου, ὅ ἐστι τὸ ῥῆμα θεοῦ, ὃν ἀνέχονται: ἀλλὰ καταφρονοῦντες, καὶ διώκοντες: καί τι, μηδεμιᾶς ἄλλης ὑπὲρ τῶν ἁμαρτημάτων θυσίας ὑπολειπομένης: ἣν οὖν ἀπωσάμενοι, ὑπόλλυσθαι πῶς ἀνάγκη.

Καὶ τῷ πιστεῦσαι τὸν λόγον, ὑπακουτέον ἐστὶ τὸν τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς χωρία.

Σχεδόν τι ἴδιόν ἐστι τῆς ἁμαρτίας τούτης, τελεία ἀμετανοησία: οἷα, ἡ τῶν αἱρεσιαρχῶν: ὧν ὁ πολλοὺς ὑπὸ τῆς πλάνης μετανοήσους εὐλόγως. Ἡ ὑπόγνωσις: ὥστε φεῦγουσιν ὁ Σπιέρας, καὶ ἄλλοι, ἀπώλοντο: ὧν ἄγαν πολλὰ παραδείγματα. (φεῦ δὲ σταγονικῶς κεράτες) ὁ ἡμέτερος εἶδεν αἰών.

non habere, pro excusationem habere.

Quare peccatum in Spiritum sanctum habentes, pereunt?

Non, quòd peccatum ipsum, propter sui magnitudinem remitti non possit pœnitentibus: aut, quòd Christus pro omnibus totius humani generis, vel Mundi peccatis, non sufficienter satisfecerit: sed quòd vnici Saluatoris Christi satisfactionem, in verbo Dei oblatam & agnitam, fide vera amplecti nolint, cùm vnicum illud medium & instrumentum salutis, videlicet verbum Dei, audire nolint, sed contemnent & persequantur. Et præterea nulla alia sit reliqua pro peccatis hostia: quã qui à se repellunt, perire necesse est.

Et hoc modo intelligenda sunt loca Epistolæ ad Hebræos, 6. & 10. capitibus.

Proprium itaq; ferè est huius peccati, finalis impœnitentia, qualis est in Hæresiarchis, de quibus rara est pœnitentiæ exempla extant. Aut desperatio. Sicut Franciscus Spiera, & alij horribiliter in desperatione perierunt. Quorum nimis, proh dolor, multa exempla nostra vidit ætas.

Τί σοι φαίνεται περὶ τῆς α. Ἰωαν. ε. εἶναι ἁμαρτίαν πρὸς θάνατον, περὶ ἧς οὐ δεῖν ἐρωτῆσαι;

Quid sentis de loco 1. Iohan. 5. peccatum esse ad mortem, pro quo non sit orandum?

Περὶ τῆς θανασίμου ἁμαρτίας λέγει: περὶ ἧς ἐχὶ δοξαστέον, τῷ μετανοήσαντι τὸν θεὸν μὴ οὐκ αὐτίκα συγχωρήσειν: ἀλλὰ τὸν αὐτίκα ποιήσοντα, ἢ ἀμετανόητον μένοντα, οὐ δεῖν εἰς κοινωνίαν τῆς ἐκκλησίας δεχθῆναι: ἀλλὰ μᾶλλον ἀφορίζεσθαι: ἵνα εἰς ἴδιόν ἁμαρτήματος καὶ αἰσχύνης ἐπίγνωσιν ἔλθῃ, ἄφεσεως τύχῃ. Λέγων ἄν, περὶ ἐκείνου οὐκ ἐρωτητέα εἶναι, ἴσον δηλοῖ: εἰς κοινωνίαν τῶν δημοσίων προσευχῶν, οὐ δεκτέον: μᾶλλον δὲ ἀφορισέον, ὅπως καταισχυνθεὶς ἀνανήψῃ.

De peccato mortali loquitur. De quo non est existimandum: quòd Deus illud agenti pœnitentiam, non sit condonaturus: sed quòd illud designans, & non egens pœnitentiam, non sit in Ecclesiæ communionem recipiendus: verùm magis excommunicandus, vt peccati sui turpitudinem agnoscat, quò veniam consequatur. Quòd igitur dicit, pro illo non esse orandum: hoc vult dicere, in communionem publicarum precum non admittendum, sed excludendum potius, vt pudore suffusus resipiscat.

Πόθεν, καὶ πῶς, αἱ ἁμαρτίαι ἐπιγνώσκονται;

Vnde & quomodo peccata agnoscuntur?

Ἐκ τοῦ ΝΟΜΟΥ. Ρωμ. γ. Διὰ ΝΟΜΟΥ, ἐπίγνωσις ἁμαρτίας. Καὶ αὐτόθι. ζ. τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ἤδειν: εἰ μὴ ὁ ΝΟΜΟΣ ἔλεγεν, ΟΥΚ ΕΠΙΘΥΜΗΣΕΙΣ.

Ex LEGE. Rom 3. Ex LEGE cognitio peccati. Ibid 7. Concupiscentiam ignorabam, nisi LEX dixisset: NON CONCUPISCES.

ΠΕΡΙ ΝΟΜΟΥ.

DE LEGE.

Πόσα εἰσὶν ἔξοχα μέρη τῆς ἁγιᾶς διδασκαλίας;

Quot sunt præcipuæ partes doctrinæ cœlestis?

Δύο. Τίνα; Ὁ Νόμος, καὶ τὸ Εὐαγγέλιον.

Duæ. Quæ? Lex, & Euangelium.

Quid

Τίς σημασία τ̃ Νόμ̃ ὀνόματ̃;

Λατινισὶ μὲν, Λὴξ ὠνόμασαν: παρὰ τὸ λιγάρε (τὸ δεσμεῖν) ὡς οἰόντ̃ι: διότι παρὰ τ̃ης λητ̃ος δεσμεῦνται οἱ νομοθετέμενοι, ἢ ἐπ' εὐπειθείᾳ, ἢ ὅπῃ κολάσῃ.

Ἄλλοις δὲ τ̃ Λέγερε (τὸ ἀναγινώσκειν) παραχθῆναι δοκεῖ: διὰ τὸ δημοσίᾳ ἀναγινώσκεσθαι τοὺς νόμους.

Ἑλλησὶ δὲ, Νόμ̃: παρὰ τὸ διανέμειν ἑκάστῳ τὸ πρ̃ον.

Παρὰ δὲ τοῖς Ἑβραίοις, Θώρα, תורה: ὃ γλικῶς διδαχὴ ἑρμήνιον, διώνυμ: διδάσκουσιν τά τε πρακτέα, καὶ τὰ φευκτέα, καὶ τί πιστευτέον: ἀπὸ ῥήματ̃ ירה, Ἰάρα: ὅ ἐστιν, ἐδίδαξε. Καὶ ἔτ̃, κοινόν ἐστι γέν̃, πρός τε τὸν νόμον, καὶ πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον: ὥσπερ δὴ καὶ ἡ Θεία Γραφὴ, καὶ τούτῳ τῷ σημασίαν, τῇ Νόμ̃ λέξει, ἀντὶ Εὐαγγελίου κεχρ̃ται, γλικῇ σημασίᾳ: ἐνίοτε δὲ, καὶ καταχρησικῶς.

Ησαΐ. β'. Ἐκ Σιὼν ἐξελεύσεται Νόμ̃: καὶ πρ̃αγμα κυρίου, ἐξ ἱερουσαλήμ: Διὰ τ̃ Νόμ̃, τ̃ης Εὐαγγελικ̃ης διδασκαλίας δηλουμένης: ἣν ἐν τῇ ἱερουσαλὴμ, κατὰ τὴν ἡμέραν τ̃ πεντηκοσ̃ης, οἱ ἀπόστολοι, καταπεμφθέντ̃ τ̃ ἁγίου πνεύματ̃, διεσπάρην ἤρξαντο.

Καὶ ἐν ἱερεμ. λά. λέγεται: μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας (φησὶ κύριος) δώσω δὲ

Quid significat vocabulum Lex?

Latinis à ligando dictum sentiunt. Quia Lex obligat eos, quibus lata est, vel ad obedientiam, vel ad pœnam. Alij à legendo, quòd publicè legantur Leges.

Apud Hebræos תורה *generaliter doctrinam cœlestem significat, quæ docet quid faciendum, & quid omittendum & credendum sit: à verbo* ירה *id est docuit. Et sic commune genus est ad Legem & Euangelium. Quemadmodum etiam Scriptura sacra, in hac significatione, vocabulo Legis vtitur pro Euangelio, generali vocis huius significatione, & alicubi etiam per Catachresin.*

Isai. 2. De Zion exibit Lex & præceptum Domini de Hierusalem. Per Legem, doctrinam Euangelij significans, quod Hierosolymis in die Pentecostes Apostoli, misso Spiritu sancto, spargere cœperunt.

Sicut & Hieremiæ 32 dicitur: Post dies illos, dicit Dominus, da-

δώσω νόμους μου εἰς τὰ σπλάγχνα αὐτῶν: καὶ ἐπὶ καρδίας αὐτῶν γράψω αὐτούς. Ἐν αἷς ῥήσεσι, κέχρηνται οἱ προφῆται σκιᾷ τῶν τότε καιρῶν λέξει, τῇ τοῦ Νόμου, ἀντὶ διδασκαλίας τῆς ἐν τῇ νέᾳ διαθήκῃ, καὶ Εὐαγγελίου.

bo legem meam in viſceribus eorum, & in corda eorum ſcribam eam. Quibus locis, Prophetæ vtuntur vſitato ſuorũ temporum vocabulo, Legis ſcilicet, pro doctrina Noui Teſtamenti & Euangelio.

Ρωμ. ή. Οὕτω καὶ Παῦλος φησὶν: Ὁ Νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ (τοῦτ' ἔστιν, ἡ διδαχὴ τοῦ περὶ Χριστοῦ Εὐαγγελίου: ὅ ἐστι διακονία τοῦ πνεύματος: δι' αὐτῆς ἐνεργοῦς ὄντος, καὶ πίστιν ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων ἐνεργοῦντος) ἠλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας, καὶ τοῦ θανάτου: Γενικῶς τῆς τοῦ Νόμου λέξεως, ἀντὶ διδασκαλίας Εὐαγγελικῆς πεφρωμένης.

Sic Paulus quoq; inquit: Lex ſpiritus vitæ per Ieſum Chriſtum: hoc eſt doctrina Euangelij de Chriſto, quod eſt miniſterium Spiritus, per quod eſt efficax, & operatur fidem in mentibus hominum: liberum me reddit, à peccati & mortis: generaliter vocabulo Legis pro doctrina Euangelij accepto.

Ἐνθένδε ἐγένετο, εἰ καὶ ἐξ ἀγνοίας, τὸ: ὅτι οἱ Σχολαστικοὶ καὶ μοναχοὶ, τὸ Εὐαγγέλιον ὠνόμασαν κανόνα νόμου. Ἀλλ' ἐντεῦθεν, ἐκ συγχύσεως τῶν ὠνομάτων, ἀμαυρωθείσης τῆς τοῦ Νόμου καὶ Εὐαγγελίου διαφορᾶς, σύγχυσις καὶ ἑκατέρας ἐγένετο τῆς διδασκαλίας: ὅθεν ἐπῆλθε ὀλέθριαι πλάναι εἰς τὴν ἐκκλησίαν παρεισέδυσαν: ὁ γίνεσθαι ἀνάγκη, συγκεχυμένων τέτων, τῶν περὶ ἄλληλα μάλιστα διεσπουδάτων, τῆς οὐρανοπέμπτου διδασκαλίας μερῶν.

Hinc factum eſt, ſed ex ignorantia, quòd Scholaſtici & Monachi, Euangelium vocauerunt, normam Legem. Sed hinc ex vocabulorum confuſione, amiſſo diſcrimine Legis & Euangelij, ſecuta eſt confuſio quoq; vtriuſq; doctrinæ, ex qua poſtea tetri errores in Eccleſia orti ſunt & ſecuti: quod fieri neceſſe eſt, confuſis diuerſiſſimis hiſce doctrinæ cœleſtis partibus.

Ἔτι, ὁ Νόμος ἐπὶ τῶν μωσαϊκῶν βίβλων, ἐν αἷς ἀναγεγραμμένος, λαμβάνεται.

Deinde, Lex pro libris Moſaicis accipitur, quibus ea deſcripta continetur.

Εἰδικῶς Specia-

Εἰδικῶς δ', ἐ κυρίως, ἐν ταῖς γραφαῖς ὁ Νόμος, ἀντὶ τῆς Μωσέως διδαχῆς εἴληπται, ἢ σωτηρίως ἐντολὰς ἔχει: καὶ ἔστιν ὅτε ἐπὶ πάντα ἐ ἕκαστα εἴδη αὐτῆς μεταφέρεται: ὧν πέρι, ἐν τοῖς ἑξῆς.

Πολλάκις δ' ἔπεσθαι, ἐ ἐξαιρέτως παρὰ τῷ θεσπεσίῳ Παύλῳ, μάλιστά τε ἐν ταῖς περὶ τῆς δικαιώσεως διαλέξεσιν, ἀντὶ ἓ ἠθικὸς νόμος, ἤτοι τῶν δέκα ἐντολῶν, λαμβάνεται: ἢ ὡς, ὥστ' ἐπιτομή τινι, ἐμπεριέχεται. Ὡς Ρωμ. γ'. Διὰ νόμου, ἐπίγνωσις ἁμαρτίας. Καὶ δ'. Ὁ νόμος ὀργὴν κατεργάζεται. Καὶ ζ. Τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ἤδειν: εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν, οὐκ ἐπιθυμήσεις.

Ἃ ῥητὰ, οὐκ ἄλλως, ἢ ἐπὶ ἓ περὶ ἠθικῶν νόμων, ληφθῆναι ἔνι. Ἐξ ὧν φανερόν ἐστι: τὸν Ἀπόστολον, ὅτε τῷ Νόμῳ τὸ ἓ δικαιώσεως περιτρέπει ἀφαιρεῖν: ἢ μόνον λογίζεσθαι, ἄνθρωπον τοῖς ἱεροτελεστικοῖς νόμοις μὴ δικαιοῦσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἠθικοῖς.

Πόσα εἴδη ἓ Νόμου;

Δύο παιδεύει διδασκαλίας χάριν: ἀπὸ τῶν ἀμέσων ποιητικῶν αἰτίων ὁρμώμενος: ἐν μὲν, θεῖον: ἕτερον δὲ, ἀνθρώπινον.

Τί ὁ ἀνθρώπινος Νόμος;

Ὁ δὲ εὔλογον αἰτίαν ἔχων τῶν ἐν πολιτικῇ ἐξουσίᾳ τεθεὶς: ὃς ἢ ἀφορμὰς ἓ τηρεῖν τὸν θεῖον Νόμον παρέχει: ἢ ἀθετήσεις ἐπὶ ἐπιζημίῳ ἓ θείᾳ

Specialiter verò & propriè, Lex in sacra Scriptura accipitur, pro doctrina Mosis, quæ salutaria præcipit: & sic ad omnes & singulas eius species transfertur, de quibus postea.

Sæpe, præcipuè apud Paulum Apostolum, & quidem potissimùm in Disputationibus de iustificatione, pro Lege Morali, siue Decalogo, accipitur, in quo tanquam compendio, illa continetur: vt Rom. 3. Per Legem cognitio peccati. Item: Lex iram operatur. Capite. 7. Concupiscentiam ignorabam, nisi Lex dixisset: Non Concupisces.

Quæ testimonia, non nisi de Lege Morali accipi possunt. Vnde manifestum est, Paulum, cùm Legi laudem iustificationis detrahit, non tantùm negare, hominem legibus ceremonialibus iustificari, sed etiam moralibus.

Quotuplex est Lex?

Duplicem docendi causa facimus, à causis efficientibus immediatis: Diuinam: & Humanam, quæ probabili ratione à magistratu Politico est lata quæ vel occasiones seruandi legem Dei, vel circumstantias in executione Legis

ξ θείᾳ νόμᾳ, ἐ κολάσῃ τῶν παραβάντων, ἀμελαβὼν κυρῖ. Ἀλλ' ἀ ωβὶ τότω λέγειν ἡμῖν πρόκειται.

Τί ὁ θεῖος;

Εἷς ἐστι νόμος, καὶ ὁ αὐτὸς, ὅ, τε ἐν Δεκαλόγῳ, ἐ ὁ τῆς φύσεως νόμος: ὃς φυσικὸς, θεόθεν παντὸς ἀνθρώπου νοὶ ἐγλέγραπται: δίκαιος ξ, ὅτι ἀφ' ἧς ἀρχεκάκε παραπλώσεως ἐζοφώθη, ἐ δι' αὐτὸν ἠμαυρώθη.

Τί διδάσκει ὁ τ φύσεως Νόμος;

Περὶ θεῦ: ὅτι ἀίδιος, δίκαιος, σοφὸς, πάσης κυρείας ἐξουσιάρχης, σεπτός, ὑποκλητός, αὐτῷ τι ὑπακουστέον: εἰς τὸ πάντα τὰ ἔθνη εἶναι ἀναπολόγητα. Ἔτι, ωβὶ διαφορᾶς τῶν παλῶν, καὶ τῶν αἰσχρῶν. Κἀντεῦθεν, ωβὶ τῶν, ὡς ἀνὰ τ ἀνθρώπινον βίον πρέπεσθαι προσήκει: ἃ ταύτῃ τῇ ῥήσει ὁ κύριος ξυλλαβὼν, εἰς τὸ μέσον πᾶσι κατέθηκε, τῇ: Πάντα, ὅσα ἂν
Matth. 7. θέλητε, ἵνα ποιῶσιν ἡμῖν οἱ ἄνθρωποι: οὕτω κ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς.

Τί ἐστιν ὁ θεῖος Νόμος;

Διδαχὴ, ἐγχιλὼ μὲν ἐν τῇ δημιεργίᾳ, τῷ ἀνθρωπίνῳ νῷ θεόθεν ἐγχαραχθεῖσα: ὕστερον δὲ, παρὰ θεῦ διὰ Μωσέως ἐπαναληφθεῖσα: ἡ διδάσκει καὶ προστάττει, πίας τινὰς ἡμᾶς εἶναι δεῖ: τίνα πράττειν, τίνα φεύγειν: ἀπαιτοῦσα τελείαν ὑπακοὴν, ἔν τε τῇ καρδίᾳ, ἐ ἐν ταῖς ἔξω πράξεσιν: ἐπαγγελλομένη μὲν ἀγαθὰ τοῖς τηροῦσι: καταγγέλλουσα δ' ὀργὴν θεοῦ, κολάσεις

Dei, & puniendis delinquentibus, sancit. De qua tamen specie, nostri instituti non est dicere.

Quid est diuina?

Vna est & eadem Lex Naturæ, cum Decalogo, quæ Naturæ Lex, diuinitus omnium mentibus est inscripta: nisi quòd per & propter lapsum primorum parentum sit obscurata,

Quid docet Lex Naturæ?

De Deo, quòd sit æternus, iustus, sapiens, omnipotens, colendus, inuocandus, eiq; obediendum, omnes gentes sint inexcusabiles. Item, discrimen honestorum & turpium. Et hinc de officijs vitæ humanæ, quæ Christus hac sententia expressit: Omnia quæcunq; vultis, vt faciant vobis homines, eadem & vos facite illis.

Quid est Lex Dei?

Est doctrina, primùm humanum mentibus in creatione diuinitus inscripta: & postea à Deo per Mosen repetita: docens & præcipiens, quales nos esse oporteat, quæ facienda & omittenda sint: requirens obedientiam perfectam, interiorem & exteriorem: promittens bona, ea seruantibus: ac denuncians iram Dei, & pœ-

πολάσεις τε, ἃ μόνον κολάσεις, ἀλλὰ
& αἰωνίους, πᾶσι τοῖς μὴ πάντη πάντως
αὐτὸν φυλάξασι.

Ταῦτας εἰπὼν τὰς τοῦ Νόμου ἐπαγγελίας, & τὰς ἀπειλάς, πῶς γε-
γράφαται;

Ἐξόδ. κ. Λευιτ. κϛ. Δευτ. κζ'. & κη'. καὶ ἄλλοθι πολλαχόθι. Ἐν οἷς τοῖς
ἔτι σεσημειωμένοις τόποις, εὑρεῖν συγκεφαλαίωσίς ἐστι.

Τί ἐστιν ὁ Μωσαϊκὸς Νόμος;

Διδαχὴ, περὶ θεοῦ μὲν καὶ Μεσσίου παραδοθεῖσα: εἶπε δὲ, καὶ τῶν θεοφθόγγων, & χριστοῦ, καὶ τῶν Ἀποστόλων, πλατυτέρων δευτερωθεῖσα, & διερμηνευθεῖσα: τέλειον κανονίζουσα βίον τρόπων & διεξαγωγὴν τοῖς ἱερομένοις, & τε ἐκκλησίᾳ, καὶ ἐν πολιτείᾳ, καὶ ἐν οἰκονομίᾳ: διδάσκουσα καὶ προστάττουσα, πίστιν τινὰς ἡμᾶς εἶναι δεῖ: καὶ ἕξιν, ὡς ἐν τῷ προσηκόντι μέτρῳ τοῦ θείου Νόμου ὁρισμῷ ἐπῆκται, & μεμάθηκας.

Ποσαπλοῖ, οἱ τοῦ Μωσέως Νόμοι;

Τριπλοῖ. Τίνες εἰσί; ἀ. Ἠθικοὶ. β'. δικαστικοὶ, ἢ πολιτικοὶ. γ'. ἱερατικοὶ, ἢ ἐκκλησιαστικοί.

Τί, ὁ ἠθικὸς Νόμος, ἤτοι Δεκάλογος;

Διδαχὴ θεοπροβόλος: ἐπιτάσσουσα, τελείως ὑπακοὴν τῷ θεῷ, καὶ τὴν

& pœnas temporales & æternas, omnibus, non præstantibus eam perfectè.

Promissiones & comminationes Legi additæ, vbi extant?

Exodi 10. Leuitici 26. Deut. 27.28. & alibi passim: sed locis dictis, summatim collectæ sunt.

Quid est Lex Mosaica?

Est doctrina, diuinitus per Mosen tradita, deinde copiosius per Prophetas, Christum & Apostolos, repetita & exposita, perfectam præscribens viuendi rationem Israëlitis, in Ecclesia, Politia, & Oeconomia: docens & præcipiens, quales nos esse oporteat, &c. sicut in præcedenti Legis Dei definitione additur & habetur.

Quotuplices sunt Leges Mosaicæ?

Triplices. Quæ? Morales: Iudiciales siue Forenses, aut politicæ, Weltlich Recht: *& Ceremoniales,* Kirchenrecht / oder Kirchenordnungen.

Quid est Lex Moralis, siue Decalogus

Est doctrina, diuinitus tradita, præcipiens perfectã obedien-

τὸν πλησίον ἀγαπᾶν: τὰ πρῶτα, ἔπαθλα μὲν τοῖς πιστοῖς: ζημία δὲ, ἡ κόλασις, τῆδέ τε κἀκεῖ, τοῖς ἀπειθέσι.

Λέγε τὰς αἰτίας τοῦ Νόμου τίνες;

Ἡ ΠΟΙΗΤΙΚΗ, διττή. Πρώτη μὲν οὖν, ἡ ἄμεσος αἰτία, ὁ θεός. Καθὼς ἐκάλαξε Μωσῆς γράφῃ: Καὶ ἐλάλησε ΚΥΡΙΟΣ πρὸς Μωϋσῆν, λέγων.

Ἐμμεσος δ' αἰτία, ὁ Μωσῆς: ὅτι δι' αὐτοῦ, ὡς ὀργάνου, νομοθέτης, μεσίτης, καὶ ὑπογραφέως, οἱ νόμοι παρεδόθησαν.

Ἡ ὕλη, ἧς ἦν, ΥΛΗ, τοῦ θείου νόμου: οὐ μόνον αἱ δύο τοῦ Μωσέως λίθιναι πλάκες εἰσὶν: ἀλλὰ πρῶτον μὲν, αὐτὸς ὁ ὑπέρθεος νοῦς: ἐν ᾧ λάμπει ἡ σοφία, καὶ ἡ δικαιοσύνη: ἥτις ἐν τῷ γεγραμμένῳ νόμῳ ἀπετυπώθη. Εἶτα δὲ, ὁ ἀνθρώπινος νοῦς: ᾧ ἥδε ἡ τοῦ θείου νόμου γνῶσις, ὅτι τῆς δημιουργίας ἐνέσπαρται.

ΥΛΗ, ἡ, περὶ ἣν: ἡ ὁμοιότης, ἢ τὸ ξωγρεχον τῷ θεῷ θελήματι: καὶ ἔμπαλιν, ἡ δυσρομία, καὶ ἀνομία, τῆς λογικῆς φύσεως ὅλης: σωάμα πάσης τε αὐτῆς, λογικάς τε καὶ ἀλόγοις, δυνάμεσιν.

ΕἼΔΟΣ, αὐτὸς ὁ ἄνωτεθεὶς τοῦ νόμου ὁρισμός ἐστιν: ὁ τὸ, τί ἦν εἶναι αὐτῷ, δηλῶν.

ΤΈΛΟΣ τοῦ νόμου, ἐστὶν: ἵνα ἐντεῦθεν

tiam erga Deum, & charitatem erga homines: præmia statuens obedientibus: pœnas autē decernēs, tēporarias et æternas, inobedientibus.

Dic causas Legis.

Efficiens, duplex est. Deus, est Author principalis & immediatus. Sicut Moses passim scribit: Locutus est DOMINVS ad Mosen, & dixit ad eum.

Moses, mediatè earum est author. Quia per eum, tanquam per instrumentum, Legislatorem, mediatorem et Amanuensem, sunt traditæ.

MATERIA in qua, Legis Diuinæ, sunt, non tantùm duæ tabulæ Mosis lapideæ: sed primùm, ipsa mens Dei, in qua lucet sapientia & iustitia, quæ in Lege scripta, expressa est. Deinde mens hominis, cui notitia hæc Legis diuinæ, est in creatione indita.

MATERIA circa quam, est obedientia seu conformitas, & econtrà contumacia, atq; inobedientia totius naturæ rationalis, cum omnibus viribus suis, superioribus & inferioribus.

FORMA, est ipsa Legis definitio, quæ exprimit essentiam & naturam rei, de qua suprà.

FINIS Legis, est, vt creatura ratio-

πεύθεν ἡ λογικὴ Φύσις, τὸ δὲ θεῖ θέλημα γνῶ: αὐτῷ ξυνενεχθῇ τῇ γνώμῃ: καὶ κατὰ τὸν κανόνα δῶν, αὐτὸν σέβηται καὶ δοξάσῃ. Ὅθεν ὑπὸ δὲ ἀποστόλε ὡδὲ εἴρηται: τὸ τέλος τῆς παραγγελίας, ἐστὶν ἀγάπη ἐκ καθαρᾶς καρδίας, καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς, καὶ πίστεως ἀνυποκρίτε.

1. Tim. 1. ad Tim. 1.

ra rationalis inde Dei voluntatem agnoscat, cum ea congruat, & iuxta hanc normam eum colat & celebret. Quod Apostolus his verbis expressit: Finis præcepti, est charitas, ex puro corde, & conscientia bona, & fide non ficta.

Τίνα ἐστὶ τὰ πράγματα τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου;

Πρῶτον δείκνυσιν, εἶναι θεὸν, καὶ ποῖός ἐστιν: οἷον δηλαδὴ αὐτὸς ἑαυτὸν οἰονεὶ ἐζωγράφησε, καὶ διετύπωσεν, ἀνὰ πᾶσας τὰς τῆς Δεκαλόγου νομοθεσίας ἐντολάς.

Qui sunt effectus Legis Moralis?

Primùm, ostendit, quòd sit Deus, & qualis sit: nempe, vt se depinxit quasi, & descripsit, in omnibus præceptis Decalogi.

Δεύτερον, οἵα πις τὸ καταρχὰς ἐγένετο ἀνθρώπου ἡ θεόπλαστος φύσις, καὶ πρωτόγονος δικαιοσύνη: ἐμφερεστάτη δηλαδὴ, καὶ ἐφαρμόττουσα, τῷ θεῖ, νόμῳ.

Secundò, ostendit, qualis initiò fuerit hominis natura à Deo condita, & iustitia originalis: videlicet quòd similima fuerit, & conformis Legi diuinæ.

Τρίτον ἐμφανίζειν, ἐξελέγχειν, καὶ καταδικάζειν, τὰς ἁμαρτίας, καὶ οὐ ἀνθρώπους: ἐν οἷς εὑρίσκονται ἀλλότρια τῆς Δεκαλόγου. Psal. 9.

Tertiò, ostendere, arguere & damnare peccata & homines, in quibus inueniuntur pugnantia cum Decalogo.

Τέταρτον, παιδαγωγὸς εἰς χριστὸν ὁ νόμος γέγονε. Δείξας γὰρ τὰς ἁμαρτίας: καὶ τὴν τούτοις ἑπομένην θεοῦ ὀργὴν, καὶ ἀΐδιον κατάκριμα: σωτηρίως τοῦτο παραινεῖ, καὶ ἀναγκάζει ἡμῖν, μεσίτην ζητεῖν τὸν χριστὸν: ὃ τύπῳ ἐγράψατο καὶ αἱ νομικαὶ θρησκεῖαι: οἷον, αἱ θυσίαι, ἡ ἱερωσύνη, καὶ ἄλλαι.

Quartò, Lex est pædagogus in Christum. Monstratis enim peccatis, & propter illa, ira Dei, & æterna damnatione, tacitè quasi monet & impellit, vt Christum Mediatorem quæramus: quem & Ceremoniæ adumbrauerunt in Lege, vt sacrificia, sacerdotium, & aliæ.

Πέμπτον,

Πέμπτον, ὑπομιμνήσκει περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως, καὶ ζωῆς αἰωνίου. Ἐπιδὴ γὰρ ὅτι τούτῳ ὁ νόμος ἐτέθη: ὅπως οὕτως ποιῶσιν οἱ ἄνθρωποι: ἵνα ἔστω ἴωτα ἕν, ἢ μία κεραία, ἢ μὴ παρελθεῖν ἀπ' αὐτοῦ: ἔστω ἢ, ἐν τῷ παρόντι ἀμήχανον: δῆλον αὖ πάντες οἱ ἀπθήσοντες, τῆδε δίκας δώσουσιν, ἐξ ἀνάγκης ἄλλη κρίσις ὑπολέλειπται, πάντας οὐκ ἀνομήσαντας πονηροπραγίᾳ: καὶ ζωὴ ἄλλη, ἐν ᾗ ἂν ἡ τῷ νόμῳ ὀφειληθεῖσα ὑπακοὴ παραχεθείη.

Τίνα, ἐστὶ ξυγγενῆ;

Ρυάκια δὲ ἠθικῶν νόμων, τὰ ἠθικὰ ξυγγράμματά ἐστιν, αἱ ὑποθῆκαι καθήκοντος, ἡ τῶν ἀρετῶν διάληψις: ὅσαι γνῶμαι σεμναὶ περὶ βίου καὶ ἠθῶν, ἐν πολιτείᾳ καὶ οἰκονομίᾳ. Ἔτι, πάντες οἱ νόμοι τῶν σοφῶν, γνωμολογίαι, καὶ χρησμάθειαι, ὅπερ ἂν εὑρεθῶσι.

Τὰ μαχόμενα, τίνα;

Πᾶσαι πλάναι καὶ ὑπονοήσεις περὶ τὸν νόμον τὸν: καὶ, ὅσα περὶ ἑκάστας τὰς τῆς Δεκαλόγου ἐντολὰς παρανομήματα: ὡς ἡ παρὰ τοῖς ἔθνεσι καὶ λαοῖς, καθ' ἑκάστας ἡμέρας, πολύθεος πλάνη, καὶ εἰδωλομανία. Ναὶ δὴ καὶ, ὅσαι ψευδεῖς δόξαι περὶ τὸν θεῖον νόμον: παρὰ Φαρισαίοις, τοῖς τε πάλαι, καὶ τοῖς ἐφ' ἡμῶν: οἵαι, ὅτι μόνον πολιτικὴν ἐκείνου εὐχημοσύνην ἀπαιτεῖ: ὅτι εὑρήτου, καὶ

Quintò, admonet de futuro iudicio, & vita æterna. Cum enim Lex ideo lata sit, vt ei homines obediant, adeò, vt apex vnus aut iota non pereant de illa. Id verò in hac vita fieri impossibile sit: nec etiam inobedientes omnes hic puniantur: necesse est, aliud restare iudicium, in quo omnes iniusti puniantur: & aliam vitam, in qua obedientia Legi debita præstetur.

Quæ sunt cognata?

Riuuli Legis Moralis sunt, Ethica præcepta moralia de officijs, & virtutes: sententiæ honestæ de vita & moribus in Politia, & Oeconomia. Leges item omnes sapientum, & Gnomologiæ, vbicunque extent.

Pugnantia quæ?

Sunt omnes errores & corruptelæ veræ sententiæ de Lege, & peccata pugnantia cum singulis Decalogi præceptis: vt, Idolomania multiplex omnium gentium & populorum, omnibus temporibus. Item, opiniones falsæ de Lege Dei, Pharisæorum veterum & recentium: quòd tantùm requirat externam disciplinam: quod sit obseruatu facilis, eamq; homines possint impie-

καὶ τοῖς ἀνθρώποις κατορθωτὸς : ὅτι αὐτοῦ ἡ τήρησις αὐτὸ δικαίους ποιεῖ φαίνεσθαι ἔναντι τοῦ θεοῦ, καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀξίους. Καὶ ἡ τῶν Ἀντινόμων μανία: μὴ δεῖν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διδάσκειν τὸν νόμον. Καὶ πάντα ἁμαρτήματα, ἅτινά ἐστιν ἀνομία. Τέλος δέ, πάντες νόμοι, οἱ τῷ θείῳ νόμῳ ἀντιπαλαίοντες : κανόνι καὶ κάθμῃ τῆς δικαιοσύνης ὄντι.

implere: quòd homines eius obseruatione sint iusti coram Deo, & mereantur vitam æternam. Furor Antinomorum, quòd Lex non sit docenda in Ecclesia. Item, omnia peccata, quæ sunt ἀνομία. Leges denique omnes, pugnantes cum Lege diuina, quæ norma est & regula iustitiæ.

Τί δήποτε ὁ Νόμος καλεῖται γράμμα;

Πρῶτον μὲν, διότι δακτύλῳ θεοῦ γεγραμμένη ἐν πλαξὶ λιθίναις.

Εἶτα δέ, διότι ἔστι καὶ μένει γράμμα, ὅ ἐστι, γραφή : καὶ ὑποκειμένη τοῖς ἀνθρώποις : οἷς, ὥσπερανεὶ λίθοις, ἐνεγράφη. Τῷ ὄντι γὰρ αἱ καρδίαι αὐτῶν, λιθιναι. Οὐ δὲ παρέχει δύναμιν τοῖς ἀνθρώποις ὃ πληροῦν : ἀλλ' ἀνάγκη πρότερον ἀφαιρεθῆναι τὰς λιθίνας καρδίας : καὶ δοθῆναι ἀντὶ τούτων ὑπὸ ἁγίου πνεύματος καρδίας σαρκίνας : ἵνα τοῖς ἐντολαῖς τοῦ θεοῦ πολιτευόμενοι, αὐτὰς ποιῶσι.

Cur Lex dicitur litera?

2. Cor. 3.

Primùm, quia digito Dei scripta in tabulis lapideis.

Deinde, quia est & manet litera, id est, scriptura, nec fit ab hominibus, quibus tanquam lapidibus est inscripta. Corda enim Ezech. 36.
eorum, verè sunt lapidea. Nec præbet vires hominibus, vt ea faciant. Sed necesse est prius auferri corda lapidea, & dari per Spiritum sanctum corda carnea, vt in præceptis Dei ambulent, eáque faciant.

Τίνος ἕνεκα λέγεται τὸ εὐαγγέλιον, πνεῦμα;

Ὅτι τὸ εὐαγγελικὸν δίδαγμα, οὐ μόνον παρὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐξῆλθεν : ἀλλ' ὅτι καὶ δι' ἐκείνου διδόται, καὶ ἐνεργές ἐστι, τὸ πνεῦμα,

Cur Euangelium dicitur Spiritus?

Quia doctrina Euangelij non solùm à Spiritu sancto profecta est: sed quia etiam per eam Spiritus sanctus datur, et est efficax, iuxta illud

πνεῦμα, κ) τὸ Παύλε, Γαλ. γ'. Ἐξ ἔργων νόμε τὸ πνεῦμα ἐλάβετε, ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως;

Τίς ἐστι διαφορὰ τ Μωσαϊκ, & τ τ Χριστ, νόμε;

Ἄμφω ἀγάπλιν θελ, & τ πλησίον, ἀπαιτᾶσιν, ὅ, τε Μωσῆς, καὶ ὁ Χριστὸς: ἀλλ' ἑτεροτρόπως. Ἐκεῖνο μὲν, παντελῆ κατόρθωσιν, ἐξ ὅλης τ καρδίας, ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς, ἐξ ὅλης τ ἰσχύος: καταρώμενος πᾶσι, τοῖς τοιαύτης τελειότητο λειπομένοις.

Ὁ δὲ Χριστὸς, οἱαδήποτ' ἂν ἀγάπη, τῇ παρὰ τῶν ἑαυτ, ἀγαπᾶ: ἡδομένη γὲν ἐκ ψυχῆς καὶ πνεύματο ἀδόλε. Ἧς περὶ μαρτυρεῖ αὐτὸς, λέγων: Αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολή μ, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλες. Ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταί ἐστε: ἐὰν ἀγάπλιν ἔχητε ἐν ἀλλήλοις. Καὶ ὁ Ἀπόστολο αὐτ: Αἱ ἐντολαὶ αὐτ, βαρεῖαι οὐκ εἰσίν. Καὶ ἄλλο Ἀπόστολο: Ἀλλήλων τὰ βάρη βασάζετε: καὶ ἔτως ἀναπληρώσατε τὸν νόμον τ Χριστ.

ἰωαν. ιγ'.

ἀ. ἰω. ε.

Γαλ. ς'.

Οὕτως ἂν ἡ τ Μωϋσέως νόμο, ὑπὸ τῶν χριστιανῶν τελείως τηρεῖται, ὄντως εἰς χριστὸν πιστευόντων, ὡς πρὸς τὸ ἅγιον πνεῦμα, τὸν τέλειον αἴτιον ὄντα: ὡς δὲ πρὸς τὴν ἡμετέραν σάρκα, ἀτελῶς. Ἠν ἀτέλειαν ὅμως, ὁ θεὸς τελείαν λογίζεται τοῖς πιστεύσιν: ὥσπερ καὶ πατὴρ, τὴν οἱανδήποτ' ἂν ἀγάπην τοῦ υἱοῦ αὐτ ἀποδέχεται, ἐὰν ἐκ καθαρᾶς καρδίας, καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς, καὶ πίστεως ἀνυποκρίτε ἐκφαίνηται.

ta illud Pauli: Ex operibus Legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei?

Quid interest inter Legem Mosis, & Christi?

Vterq; dilectionem Dei & proximi requirit, Moses et Christus: sed diuersimodè. Moses requirit omnimodam perfectionem, ex toto corde, anima, viribus, etc. Et maledicit omnibus, hanc non eo modo, et ea perfectione, præstantib.

Christus verò, contentus est qualicunq; suorum dilectione: si fiat ex animo, & spiritu, in quo non est dolus. De qua ipsemet testatur: Hoc est mandatum meum, vt vos diligatis inuicem. In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei sitis. Item Apostolus eius: Mandata eius grauia non sunt. Et alius Apostolus: Aliter alteri onera portate, & sic Legem Christi adimplebitis.

Sic etiam Lex Mosis fit perfecte à Christianis, verè in Christo credentibus, ratione Spiritus sancti, qui est perfectus author: secundum verò ratione carnis nostræ, sit imperfecte. Quã tamẽ imperfectionẽ, Deus pro perfecta reputat in credentibus. Quemadmodum pater

πατὴρ, τῶν οἱωνδήποτε ἐγχειρήσιν καὶ ἐπακολουθῶν τῶν υἱῶν.

pater filiorum qualemcunq; conatum & obedientiam.

Εἰ δὴ ὁ νόμος τῆς φύσεως, ὁ αὐτὸς τῷ Δεκαλόγῳ νόμῳ ἐστὶ: τίς χρεία ἐγένετο, τὸν Δεκάλογον προθεῖναι;

Cum igitur eadem sit Lex Naturæ, cum Decalogo, quid opus fuit hunc promulgare?

Ἐπειδὴ γὰρ ἐκείνας τὰς ἐκ φυσικοῦ νόμου ἐννοίας, τὰς διὰ τῆς δημιουργίας ταῖς ἀνθρωπίναις ψυχαῖς ἐγγεγραμμένας, διὰ τῆς προπατορικῆς παραβάσεως σκοτισθῆναι, καὶ διὰ τοῦτο ἀμαυρωθῆναι, ἐπρεπε φῶς: διὰ ἔτι, τῇ νομοθετικῇ τῇ Δεκαλόγῳ αὖθις ἀνανεωθῆναι χρεών: πρῶτον μὲν, ἵνα εἰδεῖεν οἱ ἄνθρωποι, ὅτι φύσικοὶ νόμοι ἀληθῶς εἶναι θείοι: εἶτα δὲ, ἵνα τέτων ἡ γνῶσις λαμπροτέρα γένηται: τρίτον δὲ, ἵνα τῆς ἐγκαρδίου ἀκαθαρσίας τραπῇ σωφρόνως λάβωμεν.

Quia notitiæ illæ Legis Naturæ, in creatione hominũ mentibus inscriptæ per & propter peccatum Originis sunt obscuratæ: ideo renouari oportebat lato Decalogo. Primùm, vt scirent homines, Leges naturæ verè esse diuinas. Secundò, vt notitia earum illustrarctur. Tertiò, vt interiorem cordis immundiciem, rectè agnoscere homines discerent.

Τί, τὸ τοῦ θεοῦ ἐν τῷ ἠθικῷ Νόμῳ, ἤτοι Δεκαλόγῳ, ἀπαιτέρμενον;

Quid Deus in Lege Morali, seu Decalogo, requirit?

Ἀγάπη τοῦ θεοῦ, καὶ τοῦ πλησίον, ἄκρα, τελεία, Δικαιὰς. Λευιτ. ιθ'. καὶ Δευτ. ς'. ἐν τούτοις δυσὶν ἐντολαῖς, ὅλος ὁ νόμος, καὶ οἱ προφῆται κρέμανται, ματθ. κβ'.

Dilectionem sui & proximi summam, perfectam & ardentissimam. Leuit. 19. Deut. 9. In his duobus præceptis Lex pendet, & omnes Prophetæ.

Ἢ ἄτως: Λατρεία θεοῦ ἀληθινὴ, ἐν τῇ πρώτῃ δεκαλογικῇ πλακὶ: καὶ καλοεργία, ἤτοι πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη, ἐν τῇ ἑτέρᾳ πλακὶ, ὁλοτελὴς.

Siue cultum Dei verum, in priori Decalogi tabula. Et bona opera, seu dilectionem erga proximum, in altera tabula, perfectissimam.

Ἀρά

Iustis

Ἀρά γε δικαιῶται ἄνθρωπος διὰ τῶν Νόμου, ἢ τῆς αὐτοῦ τηρήσεως;

Iustificatur ne homo per Legem, eiusq; obseruationem?

Οὐδαμῶς. Δεῖξον. Παῦλος λέγει: τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, θάνατος, ἡ ἔχθρα εἰς θεόν. Τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται. Οὐ γὰρ δύναται. Καὶ: τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου (τὸ δηλαδὴ δικαιοῦν οὗτ' ἀνθρώπους) ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκός.

Rom. 8.

Minimè. Proba. Paulus inquit: Affectus carnis mors est, & inimicitia aduersus Deum. Legi enim Dei non est subiectus: sed nec potest quidem. Item: Quod impossibile erat Legi (scilicet, vt hominem iustificet) quia infirmabatur per carnem.

Καὶ: Διότι ἐξ ἔργων νόμου οὐ δικαιωθήσεται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον αὐτοῦ.

Rom. 3.

Item: Quia ex operibus Legis non iustificatur omnis caro coram illo.

Gal. 2. Εἰδότες, ὅτι οὐ δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου: ἐὰν μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Gal. 2. Scientes, quòd non iustificatur homo ex operibus, nisi per fidem.

Πράξ. ιε. Τί πειράζετε τὸν θεὸν, ἐπιθεῖναι ζυγὸν ἐπὶ τὸν τράχηλον τῶν μαθητῶν: ὃν οὔτε οἱ πατέρες ἡμῶν, οὔτε ἡμεῖς ἰσχύσαμεν βαστάσαι; Ὅπου περὶ τοῦ ἠθικοῦ νόμου λαλεῖ.

Acto. 15. Quid tentatis Deum, imponentes iugum super cervicem discipulorum, quod neque nos neque patres nostri, portare quam potuimus? Vbi de Lege moràli loquitur.

Διὰ τί οὐδὲν διὰ τηρήσεως τοῦ Νόμου δικαιοῦται;

Quare nemo per Legis obseruationem iustificatur?

Διότι οὐδεὶς τελείως αὐτὸν πληροῖ: ὥστε δὴ τοῦτο ἀδύνατον, ἐπεὶ δεδεῖκται.

Quia nemo Legi Dei perfectè satisfacit. Sicut satisfacere, impossibile esse, probatum iam est.

Οὐκοῦν, ὡς ἀκούω, ἀμήχανον ἀνθρώπῳ: ὡς θείας ἐντολὰς οἵοθ' ἕν ἑκάστῳ τηρεῖν;

Ergo ne impossibile est homini, Legi Dei suis viribus perfectè satisfacere?

Οἱ μὲν τοῦ ἱερατείου φρονοῦντες, τὰς ἐπὶ εἰρημέναις τῆς γραφῆς μαρτυρίας ἀθετοῦντες, τελείαν τῶν ἀνθρώ-

Pontificij affirmant contra Scripturæ testimonia, antea allata, Legis obseruationem perfectam ab

ἀνθρώπῳ πλήρωσιν τοῦ νόμου παρασχεθῆναι δύνασθαι φάσκειν: διότι ὁ ἄνθρωπος, ἐξ ἑαυτοῦ δυνατός ἐστι δηθεν, ἀγαπᾶν ὡς πρὸς πάντα τὸν θεὸν: καὶ τὸν πλησίον, ὡς ἑαυτὸν: καὶ ὅτως ἱκανὸν πρὸς πλήρωσιν τοῦ νόμου, ὅσον πρὸς τὴν οὐσίαν τῆς ἐνεργείας, εἶτεν, ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ ἔργον. Τί δὴ λέγω, ἱκανὸν πρὸς πλήρωσιν; Ἀλλὰ καὶ δύνασθαι, ὡς ἃ ὀφείλει, ποιεῖν: ἃ καλοῦσιν, ὅπερ συμπεριλαμβάνων: ὅ ἐστιν, ἔργα ἐκ προθέσεως, εἶτεν πλεονάζοντα, καὶ προαιρετά.

ab homine posse præstari. Quia homo suis viribus Deum possit diligere super omnia, & proximum sicut seipsum: & sic satisfacere Legi Dei, quoad substantiam actus: imò etiam posse plura facere, quàm debeat, quæ vocant Opera Supererogationis.

Ἡμεῖς δὲ λέγομεν: ἀντιλέγοντες, μηδένα τῶν ὑφ' ἥλιον, παρεκτὸς μόνου τοῦ Χριστοῦ, τῷ θείῳ νόμῳ, ἐξ ἰδίας ἰσχύος, οἷόν τε εἶναι τελείαν ποιεῖσθαι τὴν ὑπακοήν. Διὰ τί δὲ δεῖ, ἐν τῷ νῦν βίῳ, δυνατὸν: ταῖς ἑαυτοῦ δυνάμεσι τὸ νόμου ἐξικανοῦν;

Sed nos negamus, quenquam mortalium in hac vita, excepto Christo, Legi Dei suis viribus perfectam posse præstare obedientiam.

Quare nemo Legi Dei suis operibus potest satisfacere, eamq; implere?

Διότι ἀπαιτεῖ ὁ νόμος καθαρότητα τῆς καρδίας, φύσεως ἀκεραιότητα: καὶ ἀπηρτισμένην, οὐ μόνον ἔξω, ἀλλὰ δὲ ἔσω, ξυμπάντων τῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων, πάσης ταῖς θείαις ἐντολαῖς ξυμπροσέχουσαν, ὡσαύτως καὶ ὡς ἀνὰ πάντα τὸν βίον, ὡς ἐντολὰς ἡμῖν τὸν θεὸν ἀγαπᾶν (τοῦτο γάρ ἐστι τὸ, ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς) καὶ ἀπαξαπάντας ἀνθρώπους, οἵτινες ἂν ὦσιν, ὡς ἡμᾶς αὐτοὺς, ἀγαπᾶν ἀεὶ, ἀγαπωμένους ἀπολείπειν:

Quia requirit cordis munditiem, naturæ integritatem, & perfectam, non tantùm exteriorem, sed etiam interiorem omnium virium hominis, obedientiam, ergà omnia mandata Dei: & vt semper per omnẽ vitam, Deũ super omnia diligamus. Hoc enim est, ex tota anima. Et omnes omninò homines, quicunq; illi sint, semper, vt nosmetipsos, diligamus, omni tempo-

διανοίας τε καὶ ψυχῆς καὶ ἰσχύος καὶ ἰσχύος, ἐξ ὅλης τῆς καρδίας καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος. Ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς, ἐξ ὅλης τῆς διανοίας, ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος. Ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς, ἐξ ὅλης τῆς διανοίας, ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος.

tempore: idq; ex toto, non dimidio corde, totaq; mente, ita vt nihil aliud cogitemus, aut mente agitemus. Omnibus viribus, sensibus, interioribus & exterioribus adeoq; omnibus totius corporis partibus & viribus, superioribus & inferioribus, huc contendamus, vt ad Dei & proximi dilectionem & vtilitatem, omnia referamus.

Καὶ δὴ πάντας πάντως ἀνθρώπους, ὅτως ἀγαπᾶν: ὡς ὅτό γε ἀληθῶς ὂν, τὸ ἀγαπᾶν τὸν πέλας. Πάντες γὰρ, οἱ πλησίον ἡμῶν εἰσιν: ὅσοι τῆς παρ' ἡμῶν βοηθείας καὶ ὑπηρετήσεως δέονται.

Et quidem omnes omnino homines, ita esse diligendos. Hoc enim est proximum diligere. Quia omnes sunt proximi nostri, quicunq; indigent opera nostra & auxilio.

Βέλεται τοίνυν ὁ κύριος, καὶ ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὸν νόμον: ὅλην τὴν καρδίαν σπεικαίεσθαι ἀληθινῆ καὶ ἀνυποκρίτῳ ἀγάπῃ, τὸν θεὸν, καὶ τὸν πλησίον: πᾶσάν τε, ἥτις καὶ ὅσοι ποτὲ ἐν ὅλῳ τῷ ἀνθρώπῳ, ἰσχὺ, ἄνευ ὑπεξαιρέσεως, εἰς θεὸν, καὶ τὸν πέλας, τελεωτάτην ἀγάπην ἀποτείνεσθαι. Διὰ τοι τοῦτο, ἀπὸ μιᾶς πράξεως μετρητέον τὴν ὅλην τὸν νόμον πλήρωσιν. Εἰ γὰρ καὶ μωσῆς τε, καὶ Παῦλος, ὁ μὲν ἐξαλειφθῆναι ἐκ τῆς βίβλου τῆς ζωῆς, ὁ δὲ ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ χριστοῦ, ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἀδελφῶν ἠθέλησαν: ὅμως ὁ πάν-

Vult ergo & requirit Dominus in Lege, vt totum cor ardens vera & non simulata Dei & proximi dilectione, & quantum quicquid est virium humanarum in toto homine, totum in Deum dirigatur & proximum, vt illis perfectissimè diligamus. Ideoq; non ex vno actu iudicium est faciendum de totius Legis impletione. Etsi enim & Moses, & Paulus, deleri de libro vitæ & Anathema pro fratribus suis fieri voluerint; tamen

Ἐξόδ. λϚ. Ρωμ. θ'.

ὁ πάντοτε πρὸς πάντας ἕτως ἔχον διαθέσεως: ὥστε μὴ ἐν ἐναντίοις λογισμοῖς γινέσθαι: καθὼς καὶ Ρωμ. ζ. περὶ ἑαυτοῦ ὁ Ἀπόστολος μαρτυρίαν ἐξήνεγκε.

Gen. 6. 5.

Νῦν δ' ἔγκειται ἡ διάνοια καὶ ἐνθύμησις τῆς καρδίας τοῦ ἀνθρώπου ὅτι τὸ πονηρὸν ὁκ νεότητος: πάσης τῆς διανοεῖται ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ διημελῶς ὅτι τὸ πονηρὸν πάσας τὰς ἡμέρας. Τίς καυχήσεται, ἁγνὴν ἔχειν τὴν καρδίαν: ἢ τίς παῤῥησιάσεται, καθαρὸς εἶναι ἀπὸ ἁμαρτιῶν;

Prou. 20.

Psalm 13.

Πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν Οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα: οὐκ ἔστιν ἕως ἑνός.

Rom. 3.

Καὶ: Συνέκλεισεν ὁ θεὸς τοὺς πάντας εἰς ἀπείθειαν: ἵνα τοὺς πάντας ἐλεήσῃ: ἵνα πᾶν στόμα φραγῇ: καὶ ὑπόδικος γένηται πᾶς ὁ κόσμος τῷ θεῷ: διότι ἐξ ἔργων νόμου οὐ δικαιωθήσεται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον αὐτοῦ.

Rom. 7.

Ὑποφορά.

Ὁ ἀγαπῶν τὸν ἕτερον, νόμον πεπλήρωκε. Μωσῆς καὶ Παῦλος ἀγαπῶσι τοὺς πλησίον, ὡς ἑαυτοὺς, ἢ δὴ καὶ ὑπερεύχονται περὶ αὐτῶν ἐξαλειφθῆναι τῆς βίβλου τῆς ζωῆς, καὶ γενέσθαι ἀναθέματα. Πεπληρώκασι γὰρ τὸν νόμον θεοῦ.

Ἀπόκρισις. Οὐ πληροῦται μιᾷ πράξει ὁ νόμος. Ἐπιζητεῖ γὰρ ἀγάπην θεοῦ, καὶ τοῦ πλησίον, ἐσαεὶ ἀνὰ πᾶσαν ὥραν τοῦ ἀνθρώπου ζωήν. Ὥστε λέγεται: Ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς.

tamen non semper ita erga omnes fuerunt affecti, vt nullas habuerint & senserint cogitationes contrarias: sicut etiam Apostolus de se Rom. 7. testatur.

Iam verò omnes cogitationes cordis humani, tantùm male sunt à pueritia.

Et nemo est, qui possit dicere: Mundum est cor meum, purus sum à peccato.

Item: Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, & non est, qui faciat bonum. Non est vsq; vnum.

Et: Concluſit Deus omnes sub incredulitate, vt omne os obstruatur, & obnoxius fiat Deo omnis Mundus, quòd ex operibus Legis non iustificatur omnis caro coram illo.

Contra.

Qui diligit proximum, Legem impleuit. Moses & Paulus diligunt proximos sicut semetipsos, & plus etiam: cupiunt enim pro illis deleri de libro vitæ, & fieri anathemata. Ergo impleuerunt Legem Dei?

Respondeo. Lex non impletur vno actu. Requirit enim dilectionem Dei & proximi, semper, per omnem vitam hominis. Ideo dicitur: Ex tota anima.

Καὶ, ἵνα μηδὲν ἄλλο διανοώμεθα, ἢ πεάτθωμεν: ἢ τὸν θεὸν, ἢ σὺν πέλας πάντας, ἀγαπᾶν: ἐξοιμοθείσης τῆς ἄλλης ἐννοίας πάσης. Τοῦτο γὰ, ἐν ἀδενὶ εὑρίσκεται ἀνθρώπω: ἀδέ γε ἐν Μωϋσεῖ, ἢ Παύλω.

Κομψῶς δὴ, ὁ μακάριος Αὐγεσῖνος. Οὐαὶ τῇ ὅπως ποτὲ ἐπαινετῇ ἀνθρώπων ζωῇ: ἐαὶ, ἀφελὼν τὸν ἔλεον, διαπείσῃς αὐτόν. Πάλιν: Δὸς, ὁ κελεύεις: ἢ κέλευε, ὃ βέλει. Καὶ: Πάντα τὰ θεῖα πεοστάγματα, ὡς πεπληρωμένα ἐλογίσθησαν: ἡνίκα, ὁπόταν ἃ πεπλήρωται, συνεχωρήθη.

Εἰ δὴ ἀδυνατοῦμεν ἡμεῖς τὸν νόμον τοῦ θεοῦ ἀναπληροῦν: ἆρά γε ἄδικος, ὁ θεὸς, ἀδύνατα ἡμᾶς ἀπαιτῶν;

Οὐδήπου τοῦτό γε ἕνεκεν ἄδικος. Τὸ γὰ ἴδιον ἀπαιτεῖ, ὃ ὁ τοῖς πεωτογόνοις ἡμῶν ἅπαξ τῆς δημιουργίας δὸς ἐφάπαξ: τὴν ποσότητα δηλαδὴ δύναμιν, δι' ἧς ἂν τὰ θεῖα νόμιμα ἐξετέλεσαν ἀμέμπτως, εἰ ἠθελήθησαν. Ὥσπερ ἂν, εἴ τις δανείσαι τῷ χρήματα: ἔπος δὲ δι' ἰδίαν ῥᾳθυμίαν ἀπολέσαι, μηκέτι ἔχων ἀποδοῦναι: ἀδεὶς ἂν ἀδικίαν δ' δανείσαντος καταγνοίη: τὸ δανεισθὲν, κἀκεῖνον, ἢ σὺν αὐτῷ κληρονόμους, ἀπαιτοῦντος.

Et vt nihil aliud cogitemus, aut faciamus, quàm Deum & proximos omnes diligere: adeò, vt nulla sit alia cogitatio in mente hominis. Hoc autem in nullo est homine, nec fuit in Moſe aut Paulo.

Et D. Auguſtinus elegantèr: Væ quantumuis laudabili vitæ hominum, ſi remota miſericordia diſcutias eam. Item: Da quod iubes, & iube quod vis. Item: Omnia Dei Mandata facta deputantur, quando, quicquid non fit, ignoſcitur.

Quòd ſi non poſsumus Legi Dei ſatisfacere: ergò ne Deus iniuſtus eſt, qui impoſsibilia à nobis exigit?

Non eſt ideo iniuſtus. Quod repetit à nobis, quod ſuum eſt, quod antea dederat primis noſtris parentibus in creatione: tantas videlicet vires, quibus Legi Dei perfectè potuiſſent ſatisfacere, ſi voluiſſent. Vt, ſi quis mutuo det alicui pecuniam, ille verò ſua negligentia amittat & perdat, nec ſit amplius ſoluendo: creditor tamen iniuſtitiæ argui non poterit, ſi & ab ipſo, & ab hæredibus eius, creditam pecuniam exigat.

Ἆρ' ἔν

Ergò ne

Ἐκκλ. ζ. Deut. ιε.

Ἆρ' ἐν ἀδυνάτοις ὁ θεὸς προστάττει;

Διάστελλε τοὺς χρόνους, καὶ συμφωνήσει ἡ γραφή. Τῷ μὲν πρώτῳ ἀνθρώπῳ, οὐκ ἦν ἀδύνατα. Αὐτὸν γὰρ ἐξ ἀρχῆς ὁ θεὸς ἐποίησεν εὐθῆ: καὶ ἀφῆκεν αὐτὸν ἐν χειρὶ βουλίου αὐτοῦ προσθήκας τε ἐντολὰς: σωτηρήσουσί σε. Παρέθηκέ σοι πῦρ καὶ ὕδωρ: ὃ ἐὰν θέλῃς, ἔκτεινον τὴν χεῖρά σου.

Νῦν δὲ μετὰ τὸ πτῶμα, ἡμῖν παντελῶς ἐστιν ἀδύνατον: τῷ θείῳ νόμῳ τὸ ἱκανὸν ποιεῖν ἐξ ἡμῶν αὐτῶν: ὡς πρόσθεν δέδεικται.

Ἀμφότερα ἐν ὀρθῶς εἴρηται ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἱερωνύμου ἐρρέθη: τό, τε, Ἐπικατάρατος, ὁ λέγων, τὸν θεὸν ἀδύνατα προστάξαι (νέοις τε καὶ τοῖς πρώτοις γεγονόσι, καὶ τοῖς ἤδη διὰ πίστεως τε ἀναγεγεννημένοις, καὶ χάριτος πνεύματος ἁγίου) καὶ τὸ, Ἐπικατάρατος, ὃς ἂν εἴπῃ, τὸν νόμον ἐναι δυνατόν. Νόει, ἀνθρώπῳ, ἐν τῇ ἐφθαρμένῃ φύσει, δι' οἰκείας καὶ αὐτοπροαιρέτου ῥώμης.

Τοῦ δὲ ἕνεκα παρεδόθη ὁ Νόμος: εἰ καὶ ἀδύνατος, καὶ ἀδὲς δι' αὐτοῦ δικαιώσεως;

Ἐν τοῖς ἄνω, πολλάκις τὸ τοῦ πρώτου πτώματος ἐδείξαμεν. Εἴωθε δὲ καὶ ἄλλως, χρήσιμα ἔργα.

Πρῶτον

Ergò ne Deus impossibilia præcipit?

Distingue tempora, & concordabit Scriptura. Primo homini, non erat impossibile. Deus enim ab initio illum fecit rectum, & reliquit in manu consilij sui, adiecit mandata & præcepta sua: Si volueris mandata conseruare, conseruabunt te. Apposuit tibi aquam & ignem: ad quod volueris, extende manum tuam. Eccles 7. Eccles 15.

Iam verò post lapsum, nobis planè est impossibile, Legi Dei perfectè satisfacere nostris viribus, quòd antea probatum est.

Vnde vtrunq; rectè dicitur à Hieronymo: Maledictus, qui dicit, Deum impossibilia præcepisse: scilicet, primis parentibus, & renatis iam quoq; per fidem, & gratiam Spiritus sancti. Et maledictus qui dixerit, Legem esse possibilem, homini scilicet in hac corrupta natura proprijs viribus liberi arbitrij.

Cur igitur est tradita Lex, si est impossibilis, & nemo per eam iustificatur?

Suprà de pluribus Legis effectibus est dictum. Vsitatè autem tres recensentur: Legis Moralis, vel Decalogi, vsus & officia.

Πρῶτον μὲν, ὅτι παιδείας ἕνεκα παρεδόθη ὁ νόμος: ἣ πάντας ἀνθρώπους, καὶ οὐ μὴ ἀναγεννήσεως μεταχόντας, ὁ θεὸς καπιστέλλεσθαι θέλῃ.

Primùm, tradita est Lex propter disciplinam, qua vult Deus omnes, etiam non renatos, coerceri. De quo Legis usu, Apostolus concionatur, cùm inquit: Lex est iniustis posita: videlicet, vt ea coerceantur, tanquam carcere, ne pro sua libidine euagari possint, sed in officio & obedientia retineantur. Et huc pertinet officium Magistratus Politici, qui custos est Legis. Item pœnæ & omnis generis calamitates, quibus Deus violatas res disciplinæ externæ punit in hac vita.

ἀπ. Τιμ. ά. Περὶ ἧς χρείας εἴρηται τὸ θεῖον Ἀποστόλου: ὁ νόμος τοῖς ἀνόμοις καὶ ἀνυπότακτοις κεῖται: ἵνα δηλαδὴ τούτῳ, ὡς φυλακῇ, σωφρονῶνται: καὶ μὴ ἐξήνιοι φέρεσθαι, καὶ θορυβοποιεῖν: ἀλλ' ἔντὸς τῶν τῆς ὑποταγῆς καὶ εὐταξίας ὅρων κατέχεσθαι. Πρὸς ὃ συντελεῖ καὶ τῶν τὰ κοινὰ μεταχομένων τιμέλεια: οἵ γε φύλακες εἰσὶ θεοῦ νόμου. Ἔτι, αἱ κολάσεις, καὶ πᾶσι συμφορῶν ἰδέαι: αἷς οὐ τὴν πολιτικὴν εὐκοσμίαν τρέπουσι, ἐν τῷ νῦν βίῳ ὁ θεὸς τιμωρεῖται.

Secundus vsus legis est, quem habet in omnibus hominibus: qui est, vt ostendat, arguat & accuset peccata, & propter illa perterrefaciat conscientias & damnet: de quo idem Apostolus loquitur: Per Legem cognitio peccati. Item: Lex iram operatur. Item: Quid igitur Lex? Propter transgressiones lata est. Item: Maledictus omnis, qui non permanet in omnibus, quæ scripta sunt in libro Legis vt faciat ea. Sicut ergo strabo monstrat nævos, sed non tollit: ita & Lex, quæ est pædagogus in Christum, qui tollit peccatum Mundi.

Δευτέρα ἡ χρῆσις θεοῦ νόμου, κοινὴ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις ὅσοι, ἐστὶν αὕτη: τὸ ἀποκαλύπτειν τὰς ἁμαρτίας, ἐλέγχειν, κατηγορεῖν: καὶ ταύταις ἐκπλήττειν Ραμ. γ'. τὰς συνειδήσεις, καὶ καταπλήττειν. Περὶ δ'. οὗ ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος, Διὰ νόμου, φησὶν, ἐπίγνωσις ἁμαρτίας. Καὶ: ὁ νόμος ὀργὴν κατεργάζεται. Καὶ: Τί οὖν ὁ νόμος; τῶν παραβάσεων χάριν προσετέθη. Καὶ: Ἐπικατάρατος, πᾶς Δευτ. κζ'. ἄνθρωπος: ὅστις οὐκ ἐμμένει πᾶσι τοῖς λόγοις θεοῦ νόμου, θοῦ ποιῆσαι αὐτούς. Καθάπερ οὖν ἔσοπτρον, ἐμφανίζει μὲν τὰς κηλῖδας, οὐκ ἀφαιρεῖται: οὕτω καὶ ὁ νόμος: ὃς ἐστι παιδαγωγὸς ἡμῶν εἰς Χριστὸν, τὸν αἴροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Γαλ. γ'.

Τέλος Tertium

Τέλτον ὁ τοῦ νόμου ἔργον, ὁ τοῖς ἐν τοῖς ἀναγεννηθέντας γίνεται, ἐστὶν: ἵνα διδάξῃ, τίνες λατρεῖαι, τίνα ἔργα, τῷ θεῷ ἀρέσκωσι: δι' ὧν ἂν τὸ κατήκοον αὐτῶν, τὸ εὐχάριστον, καὶ τὸ πιστὸν ἐνδείξωνται.

Tertium Legis officium est, quod habet in renatis, vt doceat, qui cultus, quæ opera Deo placeant, quibus obedientiam suam, gratitudinem & fidem declarare debeant,

Ἀλλὰ τοῖς χριστιανοῖς, ἐπεὶ διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου ἀναγεγεννημένοι εἰσὶν, οὐκ ἔτι χρεία νόμου ἐστὶν; οἵ γε αὐτόθεν ἑκουσίως ὑπακούουσι: καὶ τῷ δικαίῳ οὐ κεῖται νόμος;

Sed Christianis, quia sunt per Spiritum sanctum renati, non opus est amplius Lege: quia sponte & vltrò obediunt? & iusto non est posita Lex?

Ἀποκρίνομαι, ὅτι, ἧ μὲν ἀναγεγεννημένοι, οὐ μάλα χρείαν ἔχουσιν. ἧ οὐκ ἐκ παντὸς, ἢ τελέως, ἀναγεγέννηνται: ἀλλ' ὑπολείπονται ἔτι λείψανα τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου: καὶ, ὡς ἂν τάχιστα ὁ θεῖος νόμος, τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν ἀναχωρήσῃ: ὁ ἀνθρώπινος λογισμὸς, ἐὰν μὲν ἀφεθεὶς ἄνθρωπος, τῇ τοῦ θείου ῥήματος φωταγωγίᾳ μὴ κατευθυνόμενος) ἀδύνατον, ἀλλ' ἢ πολλαπλασίως ἁμαρτάνειν ἐστὶ, καὶ τοῖς διὰ παλιγγενεσίας καθαρισθεῖσι, τοῦ θεοσδότου νόμου: ὃν ἂν καὶ πάσης τῆς ὅλης τοῦ βίου πράξεως ἐξετραγωγηθῶσιν: ἢ καὶ μᾶλλον, ὡς κέντρῳ, ὑπαισθάνωνται. Οὐδὲ νόμου μόνου αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ σταυροῦ, καὶ πληγῶν, δεῖ: ἵνα τῇ τῆς ἀρετῆς ὁδῷ καὶ ὑπομένωσι: καὶ ἐν αὐτῇ πορευόμενοι, μὴ ἐκλοκακήσωσιν.

Respondeo. *Quatenus sunt renati, non admodum indigent. Quia verò non omni ex parte, aut perfectè sunt renati, sed manent adhuc reliquiæ veteris hominis: quamprimum Lex Dei ex oculis amittitur, ratio humana sibi relicta, dum non regitur homo verbo Dei prælucente, nil nisi errare potest: ideo opus est perpetuò, etiam renatis, Lege Dei, qua regantur in omnibus totius vitæ actionibus, imò etiam vrgeantur, tanquam stimulo quodam. Et non Lege tantùm, sed etiam cruce, & plagis opus est, quo & in officio retineantur, & in illo pergant strenuè.*

Ἀμέλει,

Ἀμέλει, ὥσπερ ὀνῳ ῥάβδος δεῖται: ἔτως ὁ παλαιὸς Ἀδὰμ, κραυγῆς καὶ βεβντῆς ἔνόμε, καὶ θλίψεως: ἵνα ἂν θανατωθῇ, ἡ μέχρις ἅδε καταχθῇ.

Ἀλλὰ λέγεται: τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον παιδεύει τοὺς ἀνθρώπους πρὸς μετάνοιαν. Οὐδὲν ἄρα δεῖ νόμε. Ἀπόκρισις. Οὐκ ὀρθῶς ἔτο ἐπάγεται: διότι τὸ πνεῦμα, εἰς ἔτο Δαυὶδ νῦν τῷ νόμῳ χρῆται: ὥσπερ τῷ εὐαγγελίῳ πρὸς πίστιν καὶ σωτηρίαν. Ἑκάτερα γὰρ (ὁ νόμος, ἡ τὸ εὐαγγέλιον) ἐνέργειαν ἀδεμίαν ἔχουσι: μὴ ἔ πνεύματος ἔ κυρίε, δι' αὐτῶν ἐνεργοῦντος, καὶ τὰς διανοίας τῶν ἀνθρώπων φωτίζοντος, κινοῦντος, φωτίζοντος.

Τὸ γὰρ ἔ Ἀποστόλε, οὐχ ἕτως ἔστι νοητέον: ὡς δεῖ τοὺς δικαίους, χωρὶς νόμε ζῆν: οἵ γε ταῖς καρδίαις ἐγγεγραμμένον ἔχουσιν: ἀλλ' ὅτι διαλλαγέντες, τῇ σκ ἔ νόμε κατάρᾳ ὑπέτι ὑπόκεινται. Οὐδὲν γὰρ κατάκριμα, τοῖς ἐν χριστῷ: ὃς αὐτοὺς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας ἔ νόμε, γενόμενος αὐτὸς κατάρα.

Ἐντεῦθεν ἡ πλάνη τῶν Ἀνομίων, καταδηλος: οἳ, πεπισμένοι αὐτοὶ, καὶ διδάσκουσι: τοῖς χριστιανοῖς ὄφελος ἔ θείε νόμε διαφέρειν: διὰ τὸ, ἐκ ἔ ἁγίε πνεύματος ἀναγεγεννῆσθαι. Τοῦτο γὰρ χώραν ἔχει ἐν ἀνασάσει παλιγγενεσίας τ τελείας: ὅταν πάντες τοῦ κακοῦ τὴν ῥίζαν ἐκπεπτωκότες ὦμεν.

Τότε

Ram. ἡ. Gal. χ.

Sicut asino opus est virga, ita etiam veteri Adamo, voce & tortuis Legis, & cruce, quibus mortificetur, & ad inferos deducatur.

Item: Spiritus sanctus erudit homines ad pœnitentiam. Ergo non opus est Lege. Negatur consequentia. Quia Spiritus sanctus hanc ad rem ministerio Legis utitur. Sicut Euangelio ad fidem & salutem. Quorum vtrag. Lex scilicet & Euangelium, efficaciam nullã habent, nisi Spiritus Domini per ea operetur, mentesq. hominũ percellat, moueat atq. illuminet.

Quod verò ad locum Apostoli attinet, non est eius sententia, quòd iustis absq. Lege viuendum sit cum & cordibus inscriptam habeant: sed quòd reconciliati, Legis maledicto non sint amplius noxij. Nulla enim damnatio his qui sunt in Christo: qui eos redemit à maledicto Legis, factus ipse maledictum.

Hinc errare patet Antinomos, qui sentiunt & docent, Christianis Lege Dei non opus esse: quia sunt per Spiritum sanctum renati. Id locum habet in Resurrectione regenerationis perfectu, vbi omnis mali radicem deposuerimus.

Τότε δὴ τότε, τῷ ἡμετέρῳ θεῷ, ἀυτεπάγγελτοι ἐθελονταὶ δουλεύσομεν: ἀνδεν ἔτι τῆς Δεκαθνίας ὁ νόμος, ὁ καταναγκάσεως, δεόμενοι.

Πόθεν πάντας ἐνοχοποιεῖ οὐ ἀνθρώπους ὁ Δεκάλογος νόμος: ἢ ἠκυρώθη, καὶ πῶς;

Οἱ χριστιανοὶ, διὰ καὶ χριστὸν, καὶ διὰ τὸ αὐτοῦ ἐνεργέτημα, ἐλεύθεροι ὑπάρχουσι τῆς ἐκ τοῦ νόμου κατακρίσεως, ὁ ἐνοχῆς. Ὡς Ρωμ. ἡ. Οὐκ ἐστὲ ἐν σαρκὶ, ἀλλ' ἐν πνεύματι. Καὶ: Οὐδὲν νῦν κατάκριμα, τοῖς ἐν χριστῷ ἰησοῦ. Ἀφέλετο γὰρ τὴν καθάρσεως τοῦ νόμου. Καὶ πάλιν Γαλ. γ. χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα. Ἔτι, καταλύσας τὸν κόσμον τὴν ἀνίαν: ἃ τοῦ νόμου ἡ τήρησις εἶχε μέγιστα. Ὥστε ἡμεῖς, καθὼς ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν ἀντιστρατευόμενον ἀφθάρτῳ νόμου: ὅμως πεποίθαμεν, κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον, τῷ θείῳ νόμῳ. Ὡμοίως καὶ τὸν δουλικὸν φόβον ἀφέλετο. Ὅμως οὐ, οὐκ εἰσὶν ἐλεύθεροι ἀπὸ τῆς αὐτοῦ τηρήσεως, ἢ ὑπακοῆς, ἧς πᾶν τὸ ἀνθρώπινον ὑπόκειται: διὰ μὲν διὰ Μωσῆν (οὗ γε ἕνεκα, τυγχάνει, ἢ παρ' αὐτοῦ ἦλθεν ὁ Δεκάλογος, ἠκυρώθη ὁ νόμος) ἀλλ', ἐπεὶ ὁ Δεκάλογος ἐστὶ τὸ ἀτρεπτον καὶ αἰώνιον τοῦ θεοῦ θέλημα, καὶ ἐν τῆς

fuerimus: tùm Domino Deo nostro sponte seruiemus, nec Legis ministerio & coactione opus erit.

Obligat ne Decalogus omnes homines: an verò abrogatus est, & quomodo?

Christiani per & propter Christum liberi sunt à Legis condēnatione, & reatu, Roma. 8. Non estis sub Lege, sed sub gratia. Item: Nulla damnatio his, qui in Christo sunt. Sustulit enim Maledictiones Legis. Item: Christus nos redemit de maledicto Legis, factus pro nobis maledictum. Praterea, abrogauit molestiam & tadium, quod in Legis obseruatione erat summum. Ita, vt etsi sentiamus in membris nostris Legem repugnantem: tamen delectat nos Lex Dei, secundum interiorem hominem. Similiter & formidinem seruilem sustulit. Sed tamen non sunt liberi ab eius obseruatione vel obedientia, qua omnes homines obligantur: non quidem propter Mosen, cuius ratione, hoc est, quatenus Decalogus ab ipso est latus, abrogata est Lex: sed quia Decalogus est immutabilis, & aterna Dei voluntas, &

τοῦ τῆς φύσεως νόμου ἀνακαίνωμα καὶ ἀποτύπωμα, πάντας οὐκ ἀνθρώπους εἰς ὑποταγὴν ὑποφόμενον. Ὅθεν, τὸ τοῦ Χριστοῦ: ἰῶτα ἓν, ἢ μία κεραία, οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται.

Ἄκυρος μὲν ἐν ὁ Δεκάλογος τοῖς χριστιανίζουσι, διὰ τοῦ Χριστοῦ τυγχάνει: καὶ ἀπὸ τούτου ἠλευθέρωνται, ὅσον πρὸς τὸ ὑπεύθυνον, καὶ τὸ κατάκριτον: τουτέστιν, οὐ κατακρίνονται, καίπερ οὐκ ἀναπληροῦντες αὐτόν. Ὁ Χριστὸς γὰρ, τὸν ἀβάστακτον ἐκεῖνον ζυγὸν, ἀπὸ τῶν προσκλίνων ἡμῶν ἦρεν: αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν τὸν νόμον πληρώσας: τῷ πίστει καὶ παθεῖν πάντα, τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου ἀπαιτούμενα. Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον, ὁ νόμος ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἴσταται: ὅτι γε ἡμῶν ἕνεκεν αὐτὸν ἐπλήρωσεν. Εἶτα, καὶ ἐν ἡμῖν πληροῦται διὰ τῆς πίστεως: ἐλλογᾶται μὲν, καὶ ἐγχειρεῖται τινὶ προδήλῳ, ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι: τελειοῦται δὲ, ἐν τῷ μέλλοντι. Οὐ μόνον γε, ὡς πρὸς τὸ παραυτίκα ἀπαλλαγῆναι: ἀκυροῦται: εἰ μὴ ἕνεκεν τοῦ βελτίονος τοῦ μέλλοντος ὀφείλεται. Κατὰ τὸ: ὀφειλέτης ἐσμὲν οὐ τῇ σαρκὶ, τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν. Εἰ γὰρ κατὰ σάρκα ζῆτε: μέλλετε ἀποθνήσκειν.

Ἔνθα μὲν, ὅσον ἐπὶ τῷ ὅλῳ τοῦ Δεκαλόγου τήρησιν, ὑπεξῄρηται τὸ ἐν τῇ τρίτῃ ἐντολῇ, περὶ τοῦ σαββάτου, καὶ τῆς αὐτοῦ φυλάξεως: δύο περιεχούσης τῆς ἐντολῆς, ἱεροπρεπές τι, καὶ ἠθικόν.

Τὸ ἱε-

explicatio Legis naturæ: ideo & omnes homines ad obedientiam obligat. Vnde Christus dicit: Apex unus aut Iota non præteribit a Lege, donec omnia fiant.

Decalogus itaq; Christianis ipso abrogatus per Christum, & liberi sunt ab eo, quoad reatum & damnationem: id est, non damnantur, etsi non satisfaciant ei perfecte. Christus enim, iugum illud importabile à ceruicibus nostris abstulit, dum Legi ipse pro nobis satisfecit, faciendo & patiendo omnia, quæ Lex requirit. Et hoc modo Lex per Christum stabilitur, dum nostri causa eam implevit. Deinde etiam in nobis impletur per fidem imputatione, & inchoatione in hac vita, & in futura, consumatione. Sed non quoad obligationem, qua perpetuò sumus obligati ad eam standam Deo. Iuxta illud. Debitores sumus, non carni. Nam si secundum carnem vixeritis, moriemini.

Vbi tamen quod ad Decalogi totius obseruationem attinet, quod in tertio præcepto, de Sabbato habetur, eiusq; obseruatione, excipitur. Quod duo in se complectatur, Ceremoniale et Morale quiddam.

Cere-

Τὸ ἱερατικὸν, ὠρισμένης ἡμέρας τήρησίς ἐστι: τῆς ἑβδόμης δηλονότι, ἣν κατέπαυσεν ὁ θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων, ὧν ἐπεποιήκει: κἀκείνην ἡγίασε, καὶ ἁγιάζειν ἐκέλευσε τῷ ἰσραηλίτῃ λαῷ ἐν ταῖς γενεαῖς αὐτῶν. Τοῦτο δ' οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς, οἱ χριστιανοὶ ἀνέορτοι: εἴτινες, καθ' ἣν ἔχομεν χριστιανικὴν ἐλευθερίαν, τὴν ἑβδόμην κυριακὴν, εἰς ἀνάμνησιν τῆς τροπηφόρου καὶ κυρίου ἀναστάσεως πανηγυρίζομεν. Τὸ τοίνυν ἠθικὸν, τὸ ἡμικῶς ὠεὶ τηρητέον καθὸν θεολατρείας προσαχθέν, οὐκ ἠκυρώθη, ἀλλὰ κατεκτέον.

Τί ἐστι, τὸ εἶναι ὑπὸ Νόμον;

Τὸ κεῖσθαι ὑπὸ τὴν δεσποτείαν αὐτῆ ἀπειτυθῆναι ἐνέχεσθαι, κατάρᾳ καὶ καταικρίσει. Περὶ οὗ τὸ Ἀποστόλε ἐστι, τὸ: οὐκ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ τὸ χάρειν. Τοιγαροῦν, οὐ δυνατὸν ἤδη ὁ νόμος, καὶ τὸ ἴδιον δίκαιον κατακρίνειν ὑμᾶς, καθότι μὴ πληρώσαντας αὐτὸν: διότι τὸν θεὸν ἔχομεν ἵλεων καὶ ἐξιλεωμένων, διὰ δὲ χριστὸν, τῆς αὐτῆ δωρεᾶς χάριν: ὑπὲρ ἡμῶν ἱκανῶς τῷ νόμῳ ὑποτάξαντος ποιησαμένου. Ὅθεν, οὐκ ὢν ὑπὸ τὸν νόμον ἐσομαι: τῷ δὲ νόμῳ ζῶμεν, καὶ τούτῳ περιπατοῦμεν.

Τί ἐστι, τὸ ἐλευθερωθῆναι ἀπὸ τοῦ Νόμου τοῦ θεοῦ, αὐτόν τε ἀκυρῶσαι;

Ceremoniale est certæ diei obseruatio, nempe septimæ illius, qua Deus quieuit ab omni opere suo, quod fecerat, illamq; sanctificauit, & obseruandam præcepit populo Israël in generationibus suis. Hoc nihil ad nos Christianos, qui pro libertate nostra Christiana, sequentem Dominicam in memoriam Resurrectionis Dominicæ obseruamus. Morale igitur, quod est in genere de cultu diuini numinis, qui certo tempore præstetur, non est abrogatum, sed retinendum.

Quid est esse sub Lege?

Est eius subiici dominio, & quia nemo præstat eam, aut satisfacit, maledictioni & damnationi. De quo Apostolus loquitur, cùm dicit: Iam itaq; non estis sub Lege, sed sub gratia: hoc est, Lex non potest vos pro suo iure condemnare, etiamsi non satisfaciatis, quia habemus Deum propitium & placatum, per & propter Christum qui pro nobis Legi satisfecit. Vnde non sub Lege quidem sumus: sed tamen in Lege viuimus, eaq; delectamur.

Quid est à Lege Dei liberari, eamq; abrogari?

Τὸ, διὰ τὸ τοῦ χριστοῦ εὐεργέτημα, ἡμᾶς μηκέτι ὑποδίκους εἶναι τῇ κατακρίσει τοῦ νόμου: καὶ μὴ τελέως τὸ αὐτὸ παρέχωμεν: καθὼς ὁ Ἀπόστολος, οὐδεν ἄρα νῦν κατάκριμα, φησὶ, τοῖς ἐν χριστῷ ἰησοῦ: μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα. Ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν χριστῷ ἰησοῦ, ἠλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας, καὶ τοῦ θανάτου.

Rom. ἡ.

Cùm propter Christi meritum non sumus obnoxij damnationi Legis, etiamsi eam non perfectè præstemus, aut satisfaciamus. Sicut Apostolus inquit: Nulla iam damnatio his, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundùm carnem ambulant. Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu, liberauit me à Lege peccati & mortis.

Πῶς πληροῦται ὁ Νόμος;

Quomodo Lex impletur?

Διχῇ Πρῶτον μὲν, διὰ λογισμῷ διὰ πίστεως: δι' ἣς ἡμῖν, εἰς τὸν χριστὸν πιστεύσι, λογίζεται ὁ θεὸς καὶ πατὴρ, τὴν αὐτοῦ ὑπακοὴν καὶ ἀναπλήρωσιν, ἣν τῷ νόμῳ ὅτος ἀπέδωκεν, οὐκ ἄλλως, ἢ εἰ αὐτοὶ τὸν νόμον κατωρθωκότες εἴμεν: μαρτυροῦντος τοῦ Ἀποστόλου, ὅπου φησὶ: Τέλος νόμου, χριστὸς, εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιστεύοντι.

Rom. ί.

Bifariam. Primùm, imputatione per fidem, qua nobis, credentibus in Christum, imputatur eius obedientia & impletio, quam Lex ipse præstitit, non secus, ac si nos ipsi satisfeciſſemus, teste Apostolo: Christus, est impletio Legis, ad salutem omni credenti.

Καὶ τοῦ θείου Αὐγουστίνου, ὅπου φησί: Πάντα τὰ τοῦ θεοῦ προστάγματα, ὡς πεπληρωμένα ὑπολαμβάνεται: ἡνίκα, ὅ, τι ἂν μὴ πληρωθῇ, συγχωρεῖται.

Sic etiam Augustinus inquit: Omnia mandata Dei facta æstimantur, quando, quicquid non fit, ignoscitur.

Δεύτερον ἢ, πράξεως ἐγχειρήσει. Ἐνηργμένην γὰρ ὁ θεὸς ὑπὸ τῶν υἱῶν, ἤγουν τῶν εἰς τὸν χριστὸν πιστευόντων, ὑποπτεύει καὶ εὐπείθειαν, καὶ ἀτελῆ ἕξιν, ἀντὶ τελείας ὑποδέχεται. Ἡ γὰρ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τελειότης, τὴν ἡμῶν ἀτέλειαν ὑπεκαλύπτει.

Secundò, inchoatione. Deus enim inchoatam & perfectam obedientiam à filijs, id est, in Christum credentibus, pro perfecta accipit. Nam filij sui perfectio, nostram tegit imperfectionem.

Οὕτοί σοι οἱ τρόποι: καθ' οὓς ἄμ-

Hoc utroq; modo, Lex fieri &

Φω ὁ νόμ@ ἐνεργεῖσθαι ἐ ἐκπλάτ-
ωσι λέγεται κ᾽ χάρι: ὅ, τε, Διὰ πί-
στεως χάριτ@ μεσὸς σωζόμε-
νος: κ᾽ ἡ Διὰ τῆς ἁγίου πνεύμα-
τ@ συνεργίας, εἰς τὸ ἀτελὲς τῶ
θεῶ ἀρμή.

eri & impleri dicitur per gratiam: imputatione ſcilicet gratuita fidei, & auxilio Spiritus ſancti adiuuante, inchoatione.

Εἰ δεῖ διδακτέον ἐν τῇ θεῇ ἐκκλησίᾳ τὸν Νόμον;

Eſt'ne docenda Lex in Eccleſia Dei?

Παντάπασι μὲν οὖν: διότι ἀμεταθετον ἐ θεῖ, ἐ ἀλώφητον, βέλημα. Διὰ τοῦτο, καὶ αὐτὸς ἐδίδαξεν ὁ σωτὴρ, κ᾽ ἐζήτησατο. Οὐ γὰρ ἀνεῖλε δήπου, ἔλυσεν, ἢ ἀπεχειροτόνησεν: ἀλλ᾽ ἀΐδιον ἐσήμηνον ἔδειξε, ματθ. ε. Καὶ διδαχὴ δὲ μετανοίας ἐστὶν: ἣν Διαπαντὸς ἐνηχεῖν τῇ ἐκκλησίᾳ πρεσήκει: καθὼς ὁ χριστὸς αὐτὸς, κ᾽ ὁ πρόδρομ@, τωὐτὸν τῷ ἐ νόμῳ καὶ μετανοίας διδασκαλίαν, ἀρχὴν τῶν ἑαυτῶν δημηγοριῶν ἔθεντο: ἀνορύττοντες δὲ αὐτὰς, ἐ ἐλέγχοντες, πᾶς μόνον ἐφ᾽ ὅτῳ ἐφέξῃ αὐτὸν: ἀλλὰ ἐφ᾽ ᾧ καταγνῷ, κατακρινεῖ, κ᾽ πρὸς μετάνοιαν διεγερεῖ. Καὶ πάλιν@ πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν, τὴν ἐν δικαιοσύνῃ: ἵνα ἄρτιος ᾖ ὁ τ@ θεῦ ἄνθρωπ@, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρτισμένος.

Τί οὖν οἱ ἱερατικοὶ Μωσέως Νόμοι;

Maximè. *Quia eſt immutabilis Dei & æterna voluntas. Ideóq; Chriſtus & ipſe docuit & enarrauit, Nec eam ſuſtulit, ſoluit vel abrogauit, ſed æternam fore monſtrauit. Matth. 5. Et eſt concio pœnitentiæ, quam ſonare in Eccleſia perpetuò oportet: ſicut Chriſtus ipſe, & præcurſor eius Baptiſta, hac Legis & pœnitentiæ doctrina, conciones ſuas ſunt exorſi, oſtendentes & arguentes ea, peccata, Eſtq; iniuſtis poſita, non tantum, vt coërceat eos, ſed etiam vt accuſet, damnet, & ad agendam pœnitentiam excitet. Et omnis doctrina, diuinitus inſpirata, vtilis eſt ad docendum, corrigendum, & erudiendum in iuſtitia, vt ſit homo Dei perfectus, ad omne opus bonum inſtructus.*

Marc. 1. Matth. 3.

2. Tim. 3.

Quid ſunt Ceremoniales Leges Moſis?

Διατά-

Sunt

Διατάξεις ἐκκλησιαστικὰς, ἤτοι θρησκείαν, αἷς ἐχρῶντο οἱ ἰσραηλῖται: καταφθέντων ἰδίων, θρητηδείων προσώπων, ἱερέων, μυστηρίων, θυσιῶν, ἑορτῶν, σκιωῆς, καὶ τοιούτου τρόπων, ἐν τῷ δημοτελέσι συναγωγαῖς.

Τίς ἦν χρεία τούτων;

Πρῶτον μὲν, πᾶσαι αἱ λατρεῖαι αὗται, σκιαὶ καὶ τύποι ἦσαν, προαναφωνήσεις, καὶ ἐλευσομένου χριστοῦ. Αἱ θυσίαι, καὶ αὐτὸς ὁ ἀρχιερεὺς, τὸν χριστὸν, καὶ τὴν αὐτοῦ προσφοράν, ἢ ἑαυτὸν ἀνήνεγκε θυσίαν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν τῷ θεῷ, ἐσκιαγράφησαν, Ησαΐ. νγ'. Καὶ ὅτως, οἱονεὶ ὁραταὶ, καὶ ὀφθαλμοφανῆ κηρύγματα, περὶ τοῦ μέλλοντος πάθους καὶ θανάτου καὶ Μεσσίου ἐγένοντο.

Κατασκεύαζε ὅτι.

Ἑβρ. ί. καὶ Κολασσ. β'. Σκιὰν ἔχων, ὁ νόμος, τῶν μελλόντων ἀγαθῶν: οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων: τὸ δὲ σῶμα, καὶ χριστός. Τυτέστιν, αἱ νομικαὶ τελεταὶ, καὶ χριστὸς, καὶ τὰ δι' αὐτοῦ ἀληθινὰ ἀγαθὰ, σκιαγραφήματα ἦσαν.

Δεύτερον δὲ, διὰ τούτων, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἦν ἐνεργητικὸν: καὶ μεταδιδὸν χάριν, καθάπερ διὰ τῶν ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ μυστηρίων. οὐ μὲν δι' αὐτὴν τὴν ἐκτέλεσιν καὶ ἔργα: ἀλλ', εἰ ὄν πίστεως διαφερόντως.

Ὅθεν λέγεται ἐξιλάσεις ἁμαρτιῶν,

Sunt ordinationes Ecclesiasticæ siue ritus, quibus vtebantur in Israelitica, institutis certis personis, Sacertodibus, Sacramentis, Sacrificijs, Festis, Tabernaculo, & similibus, in publicis congressibus

Quis harum fuit vsus?

Primò hæ omnes Ceremoniæ, typi, vmbræ & conciones erant de Christo, eius passione meritis, ac beneficijs. Sacrificia, & ipse summus Sacerdos Christum, eiusque sacrificium, quo seipsum obtulit pro peccato hostiam Deo, adumbrarunt, Isa. 53. Atq; ita visibiles quasi, & oculares conciones de passione & Morte venturi Messiæ fuerunt.

Proba id.

Hebr. 10. Col 2. Vmbram habens futurorum bonorum, non ipsam rerum imaginem: corpus autem Christus, Hoc est, Legalia Ceremoniæ Christum, & vera bona, per ipsum exhibita, adumbrarunt.

Secundò. Per hæc Spiritus sanctus fuit efficax, & conferebat gratiam, sicut per Sacramenta Noui Testamenti. Non quidem ex opere operato, sed ex fide susciperent.

Hinc dicuntur expiationes pec-

Λευιτ. ιε'. ιζ'. πῶν, αἱ θυσίαι: Καὶ ἐξιλάσεται περὶ αὐτοῦ ὁ ἱερεὺς ἐναντι τοῦ κυρίου.

Τέλειον, ἀφώριζον τὸν ἰσραηλίτων λαὸν, ἐπ' ἔτῳ τῷ τότε ἀληθινῷ ἐκκλησίαν, ἀπὸ τῶν ἄλλων λαῶν τῶν ἐθνῶν: ἵνα ὁ λαὸς, ἐξ οὗ τεχθήσεσθαι ὁ Χριστὸς ἔμελλεν, εὐδηλος εἴη. Οὕτως ἦν πρέπον σύμβολον ἦσαν τῆς εὐσεβείας ἐπαγγέλματος.

Τέταρτον δ', συνδεσμος, οἱονεὶ νεύρων, ἐλύοντο, τῶν δημοσίων ξυνελεύσεων: ἃς ὁ ἰσραὴλ τὰ δέοντα ποιεῖν συνήρχετο: ἵνα μὴ τῇ πολυμιξίᾳ τῶν ἐθνῶν, ἐν ὧν μέσῳ ᾤκουν, εἰδωλομανίᾳ μιαίνηται.

Ἡ ἀπεκυρώθησαν ἐκεῖναι αἱ ἱερουργίαι;

Ἐπιδημήσαντος τοῦ Χριστοῦ: καὶ τῆς λυτρώσεως ἔργα πληρωθέντος: τῆς τε τελειοτάτης θυσίας, τῇ τοῦ σώματος αὐτοῦ προσφορᾷ ὁλοτελεσθείσης (ἣ τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους, αἰωνίαν λύτρωσιν εὑρόμενος) μὴ βεβλημένου αὐτοῦ, εἰς ὅρους ἢ ἰδέαν, τέτοις τῶν ἑαυτοῦ ἐκκλησίαν περιγραφῆναι: ἀλλὰ ἐκτείνειν, καὶ πανταχόσε τῆς οἰκουμένης διαπλατύνειν: ἐπιλαμψάσης καὶ ἠφανισθείσης αἰ λατρεῖαι ἐκεῖναι. Ὅπως ἦν προσεπημμένον Ἐξόδ. κζ. Νόμιμον αἰώνιον ἔσται εἰς τὰς γενεὰς αὐτῶν: τοῖς δηλαδὴ υἱοῖς ἰσραὴλ Φυλακτέον. Καὶ ὡς τὸ πολὺ ὑπετίθητο τῇ λατρείας τὸ: τοῦτο

Exod. ζ. β'. καὶ ι'.

Gen. ιζ'.

catorum, Sacrificia. Et expiabit eum Sacerdos coram Domino. Leuit. 16. 17. &c.

Tertiò, discernebant populum Israëliticum, & sic veram tùm temporis Ecclesiam, à reliquis gentibus, vt populus iste, ex quo Christus nasciturus erat, agnosceretur. Et sic nota erant professionis.

Quartò, neruus fuêre publicorum congressuum, quibus populus Israël in officio continebatur: ne multiplici Gentium, in quarum medio habitabant, Idolomania, se pollueret.

Sunt ne abrogatæ istæ ceremoniæ?

Adueniente Christo, & opere redemptionis impleto, atq; sacrificio perfectissimo per oblationem corporis eius peracto, quo consummauit in æternum sanctificandos, æterna redemptione inuenta: cumq; Christus non vellet ijs terminis, quibus Iudæa claditur, suam circumscribi Ecclesiam, sed eam amplificare, & ad omnes orbis terrarũ partes dilatare: abrogatæ sunt ceremoniæ istæ. Quod antea erat prædictũ, Exod. 27. Cultus erit perpetuus generationibus eorum: à filijs Israël scilicet, obseruandus. Et plerunq; additur

Ceremo-

Γεν. ιζ'. τῶν πε φυλάξεσθε εἰς τὰς γενεάς ὑμῶν. Οὔτε ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἐπιβάλλουσιν: ὅτε, ἀϊδιαθέτους τῆς ἁγίας ἰουδαϊκῆς ἔθνους πολιτείας, ἐξ ἔλαβε ἐξανδραποδισθέντος, ἐπὶ τηρήσαι.

Ἤδη γὰρ ἐξήματι ΘΕΟΥ πάλαι προεῖρητο: αὐτὸς ἀπὸ τῆς ἁγίας Μεσσίου πρεσβείας καταργηθήσεσθαι: ὥσπερ δὴ ἁγίου λαοῦ ἔδει πατριάρχης, ὑπὸ ἁγίου πνεύματος ἁγίας φωτισθείς, πρὸ τοῦ τεθῆναι τοὺς νόμους τούτους, τῷ ἑαυτοῦ λαῷ, ὡς τεκμήριον τοῦ τὸν Μεσσίαν παραδοθῆναι, προεῖπε, λέγων. Οὐκ Γεν. μθ'. ἀρθήσεται σκῆπτρον ἐξ ἰούδα, ἀδὲ νομοθέτης ἀπὸ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται. Τούτου δὴ παρελθόντος, πέπαυται ἔδει τοὺς Μωσαϊκοὺς νόμους: ἀϊδίου τὸν Δεκάλογον, διότι ἀεὶ γε ὄντα: ἀλλὰ τοὺς θρησκείας ἁγίου νόμους, ὅσα τὸν χριστὸν προαπεικονίζουσιν ὡς καὶ δι' ἱερεμίου ὁ κύριος προεφήτευσεν. Ἰδοὺ ἱερεμ. κά. ἡμέραι ἔρχονται (φησὶ κύριος) καὶ διαθήσομαι τῷ οἴκῳ ἰσραὴλ, καὶ τῷ οἴκῳ ἰούδα, διαθήκην καινήν: οὐ κατὰ τὴν διαθήκην, ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν: ἐν ἡμέρᾳ, ᾗ ἐπελαβόμην τῆς χειρὸς αὐτῶν, ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς αἰγύπτου: διαθήκην, ἣν οὐκ ἐνέμειναν αὐτοί. Ἧς διαθήκης καταγραφὴ, Ἐξόδου κδ. ἐστὶ: διαθήκης ὅλου τοῦ τηρεῖν νόμους, καὶ πάντων τῶν αὐτοῦ μερῶν.

Ceremonijs: Hæc obseruabitis in generationibus vestris. Nec igitur ad gentes pertinent: nec, delata Politia gentis Iudaicæ, & populo excisso, amplius sunt obseruanda.

Quia iam olim etiam verbo DEI prædictum erat fore vt exhibito Messia abrogarentur. Quo Patriarcha huius populi, antea per Spiritum sanctum illustratus, antequam ferrentur istæ Leges, populo suo, tanquam signum exhibiti Messiæ, prædixit inquiens: Non auferetur sceptrum de Iuda, nec Legislator de pedibus eorum donec veniat SILO. Quo itaq; adueniente, cessare debebant Leges Mosaicæ. Non quidem Decalogus, qui est perpetuus, sed ceremoniæ Legis, Christum adumbrantes. Sicut etiam per Ieremiam Dominus vaticinatus est. Venient dies, & feriam fœdus mui Israël, & domui Dauid, fœdus Nouum, non secundum fœdus, quod pepigi cum patribus eorum, in die, qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra AEgypti, pactum quod irritum fecerunt. Quod pactum Exod. 24. describitur pactum Legis totius obseruandæ, omnium cæ-

ρῶν. Πάντας οὖν λόγους (φασὶν αὐτόν) οὓς ἐλάλησεν ὁ κύριος ἡμῖν, ποιήσομεν. Εὐθέως οὖν, ὡς ἐπὶ τὸ ὄρος ἀναβάντος τοῦ Μωϋσέως, ἤκουσεν ὁ λαὸς τοῦ κυρίου, κατὰ τὸ ἐξῆς ἀποσεμνύνοντος τὰς λατρείας: καὶ τὴν ἰδέαν εἶδε τῆς σκηνῆς, καὶ πάντων τῶν αὐτῆς σκευῶν: περὶ τῆς ἱερατείας, περὶ τῆς στολῆς τῶν ἱερέων, περὶ τῶν θυσιῶν, καὶ τῶν ἄλλων πάντων.

eius specierum. Omnia, inquiunt ibidem, quæ locutus fuerit Dominus per te, faciemus. Statim autem Mose montem conscendente, audit Dominum ordine recitantem ceremonias, & vidit Ideam Tabernaculi, omniumq; vasorum ad illud pertinentium, de Sacerdotio, habitu Sacerdotum, de Sacrificijs, &c.

Αὕτη οὖν ἐγένετο ἡ παλαιὰ τοῦ Θεοῦ διαθήκη, ἤτοι συνθήκη, πρὸς τὸν ἰσραηλίτην: ἐν πλείοσι, ἱεροτελεστίαις ἀσθητοῖς ἔχον. Ἐπιστρέφει πάλιν ὁ θεὸς, σώζομένου ἔτι τοῦ ναοῦ, καὶ τῶν θρησκειῶν, καὶ τῆς διαθήκης τῆς παλαιᾶς, διαθήσεται ἄλλην νέαν πρὸς τὸν ἴδιον λαὸν διαθήκην, ἣ καλεῖ τὴν πρώτην ἐκείνην: αὐτὴ τοῦτο ἔλυσε καὶ κατήργησε τὴν πρώτην, ἔδειξε. ἡ ὅθεν τὸ Ρωμ. ι. Τέλος νόμου, Χριστὸς: εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιστεύοντι. Καὶ τὸ Γαλ. ε. Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, οὔτε περιτομή τι, οὔτε ἀκροβυστία.

Hoc ergo fuit vetus pactum Dei cum populo Israël, maxima ex parte Ceremonijs constans. Quod igitur Deus stante adhuc templo, Ceremonijs, & veteri Testamento se Nouum initurum cum suo populo pactum pollicetur, nõ secundũ illud prius: eo ipso antiquauit & abrogauit prius, Heb. 8. Rom. 10. Gal. 5. *Et Apostolus: Finis Legis, Christus est, ad iustitiam omni credenti. Item: In Christo non est circumcisio, nec præputium.*

Matth. 11.

Φησὶ γὰρ Χριστὸς: πάντες οἱ προφῆται, καὶ ὁ νόμος, ἕως Ἰωάννου προεφήτευσαν. Τοῦτο αὐτὸ, καὶ τῇ διὰ τοῦ ναοῦ κατατμήσει τοῦ χιτῶνος ἐσημάνθη.

Ἔτι, δημοσίᾳ καὶ πνεύματος ἁγίου ψήφῳ, ἐν τῇ τῶν ἀποστόλων συνόδῳ

Nam Christus dicit: Lex & Prophetæ usq; ad Ioannem. Hoc ipsum etiam velo templi, in passione Christi scisso, est significatum. Matth. 11.

Præterea publico Spiritus sancti decreto, in Concilio Apostolorum

σωόδῳ ἀπεψηφίσθησαν, δι' αὐτῶν τῶν Ἀποστόλων.

Τελευταῖα ἦ, αὐτῶν λωφῆσαι τὴ ἰουδαίων βουληθέντων, ὁ θεὸς ἔργῳ ἀνεῖλεν: ἀνατρέψας μὲν τὴν βασιλείαν: σκηψας δὲ τὸ λοίμιμα, τῆς ἰουδαίας ὅλκαλων, καὶ κατὰ τὴν οἰκουμένην διασπορίσας.

Οὐχὶ ἔν ἐπὶ τοῖς λατρείας ἐκείνας εἰς χρῆσιν ἀνακλητέον: ἐπειδὴ ὁ χριστὸς, ὃν προετύπωσαν, ἐπῆλθε, καὶ τὰ πάντα ἐξεπλήρωσεν.

Οἷον, ὅτι ὁ μὲν παschάλιος ἀμνὸς, τὸν τοῦ θεοῦ ἀμνὸν χριστὸν: αἱ δὲ θυτικαὶ σφαγαὶ καὶ προσφοραὶ, τὸ πάθος αὐτοῦ, εἰκόνιζον.

Ἐπελθόντος οὖν τοῦ σώματος (τοῦ χριστοῦ, λέγω) αἱ σκιαὶ ἀπῆλθον. Ὅθεν ὁ Ἀπόστολος Γαλ. ε. παραινεῖ ἡμῖν: τῇ ἐλευθερίᾳ, ἣ χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε, στήκειν: καὶ μὴ πάλιν ζυγῷ δουλείας ἐνέχεσθαι. Καὶ Κολ. β'. μή τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώσει, ἢ ἐν πόσει, ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς.

Σφάλλονται πάνυ οἱ Παπισταὶ: οἳ καθοζηλίαν τινὶ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, τὰς λευϊτικὰς θρησκείας εἰς τὸν ἐκκλησίαν παρακομίζουσι: καὶ τούτων τὸν χρῆσιν ἐπικαθιστῶσιν (αἳ, ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου καλοῦντες: ἐξ ὧν ἐξηγόρασε τοῦ ἑαυτοῦ ὁ χριστὸς) τὴν σκιὰν τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, τῷ σώματι τοῦ χριστοῦ, ἡλίῳ τῆς δικαιοσύνης λαμπροτάτῳ ὄντι, ἐπάγοντες.

Γαλ. δ'. Κολ. β'.

rum sunt abrogatæ, per ipsos met Apostolos.

Postremò, cum ipsi Iudæi tollere nollent: Deus re ipsa sustulit, euerso regno, excisa gente, & reliquijs ex Iudæa eiectis, atq; per totum terrarum orbem dispersis.

Non itaq; amplius Ceremoniæ istæ in vsum sunt reuocandæ: cum Christus cuius typi fuêre, aduenerit omniaq; impleuerit.

Vt Agnus Paschalis, Christum Agnum Dei sacrificiorum materiales & oblationes, eius passionem adumbrârunt.

Aduenient igitur corpore, quod est Christus, vmbræ cessarunt. Vnde Apostolus hortatur, vt in libertate, qua Christus nos donauit, stemus nec iterum iugo seruitutis subijciamur. Nec quis nos iudicet in cibo, potu aut parte festi.

Perperam itaq; faciunt pharisæi, qui καθοζηλίαν Legis Mosaicæ, Ceremonias Leuiticas in Ecclesiam inuehunt, easq; in vsum reuocant, quæ egena & infirma huius mundi elementa dicuntur, à quibus Christus suos redemit, vmbrâ Legis Mosaicæ, corpori Christi, qui Sol iustitiæ clarissimus, inducentes

Quid

Κολ. β'. Τί βέλονται τὰ ῥήματα τ̃ Ἀποστόλε: ὅτε καλεῖ, τὸν μὲν νόμον, σκιὰν: τὸν δὲ Χριστὸν, σῶμα;

Quid sibi volunt verba Apostoli, cùm Legem vocat vmbram, Christum autem corpus? Col. 2. Hebr. 10.

Μετενήνεκται ἀπὸ ζωγράφων ἡ ὁμοίωσις: ὅπου πρῶτα μὲν ἄνθρακι, εἰ τύχοι, αἱ εἰκόνες σκιαγραφοῦνται: ἔπειτα δὲ, ὅταν, τοῦ ἄνθρακος τῶν χρωμάτων ἐπιχρισθέντος, ἡ εἰκὼν ἐπιτελεσθεῖσα, οἱονεὶ ζῶσα βλέπηται: ἡ μετέρα τῶν σκιερῶν ἐκείνων γραμμῶν εἰσαγωγὴ ἠφανίσθη: ἀδεμία ἔτι βλεπομένη, ἅδε ἐπαλειφθέντων γε ἤδη τῶν ὄντως χρωμάτων. Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον, ὁ ἐπιδημήσων Χριστὸς, τὸ αὐτὸ ἔργον, τὰ εὐεργετήματα, τ̃ Λευιτικ̃ς, σκευωρίας, τ̃ τῶν θυσιῶν, τ̃ ἀρχιερέως, τ̃ στολισμὸν αὐτ̃, τὰ τοιαυτοτρόπων, ἐσκιαγράφωτο: ἄτινα, αὐτὸς ἀφιγμένος τ̃ ἐπηλεληθέντ@, καὶ ἐν τοῖς τ̃ νόμε ὑπογραφηθέντ@, καὶ τοῖς πᾶσι τὸ πεφοσπωνται: καὶ ἠφανίδαι σκιαγραφήματα: Πάντα δηλαδὴ τὰ Λευιτικὰ, ἢ Μωσαϊκὰ, ἱερὰ καὶ θυσίαι. Περὶ σκιᾶς ἓν ὁ μαθηματικὸς, ἀλλὰ τῆς τῶν γραφέων σκιαγραφίας. ὁ Ἀπόστολ@ λαλεῖ.

Similitudo est à pictoribus & picturis sumpta. In quibus primùm carbone imagines adumbrantur: postea, vbi accedunt vitui colores, & ipsa imago absoluta, viua conspicitur: adumbratio prior euanescit, & nulla est, nec conspicitur amplius, inductis coloribus veris. Ita Christus venturus, eiusq; officium & beneficia, Ceremonijs Leuiticis sacrificiorum, Sacerdotis summi eius habitu, & similibus, sunt adumbrata: quæ vbi ipse aduenit promissus, & in Lege, eiusq; Ceremonijs adumbratus, & impleuit omnia, cessauerunt & euanuerunt illæ vmbræ, hoc est, adumbrationes omnia sacra & sacrificia Leuitica, seu Mosaica. De vmbra ergo, non Mathematica, sed pictorum adumbratione, loquitur Apostolus.

Τί ἐστιν οἱ δικαστικοὶ τ̃ Μωσέως Νόμοι;

Quid sunt Leges Forenses Mosaicæ?

Εἰσὶ, καθ' οὓς ὁ θεὸς τὴν πολιτείαν, καὶ τὰς τ̃ πολιτικ̃ς παρὰ τοῖς Ἰσραηλίταις βίε πράξεις, ἐπιβαλὼν ὡρισμένα

Weltliche Recht.

Ea sunt, quibus Deus Politiam, & externas ciuiles actiones populi Israëlitici, additis certis præ-

σμῶν τοῖς παρανομήσασιν ἐπιτίμια, ὑφ' ὧν κατέχησεν ἀρχόντων, εὐδόκησε κυβερνᾶσθαι καὶ τῷ κοσμικῷ δικαιοσύνῃ σωτηρεῖσθαι: οὓς καὶ τῇ φύσει καὶ δυσροπίᾳ ἔλεγεν σκληροτραχήλους λαὸς καταλλήλως ἔθετο.

Περὶ τίνα κατεγένοντο οἱ πολιτικοὶ Νόμοι ἔσι;

Περὶ συναλλάγματα, παραπλώματα, ἐπιτίμια, καὶ παρανομήσια.

Ἆρά γε τοῖς χριστιανοῖς ἀφορᾷ τάτων;

Οὐκ ἐγκαταδέεσι σοῦ δὲ χριστὲ προφίμους. Διὰ τί; Εἰσὶ γὰρ αὐτὰ νενεμοθέτηται δὲ θεῦ: ὃς ἡ πηγὴ τῆς σοφίας ἐσίν; Ἀληθὲς μὲν, ἔτο: ἀδενὶ δ' ὅμως, εἰ μὴ τῷ ἰσραηλιτικῷ λαῷ, ἐπέκαλλον. Τάτῳ γὰ ἰδίως ἐτέθηντο: ἔτ' αὐτοῖς συγκάταν ἐγεγένητο: ἐπὶ τάτοις ὁ θεὸς διαθήκλω τοὺς αὐτοῦ ἐπεπίητο. Ἐξαιρέντα μὲν τοι αὐτῶν, ὅσοι τῇ δεκαλόγῳ διαπάξῃ κοινωνοῦσιν: ὡς, οἱ περὶ τοῦ, τιμὰ τοσήκεσαν τιμιῷ τοῖς γεναμένοις, τοῖς ἄρχεσιν, ἀποδέναι, διαλαμβάνοντες.

Δείκνυθι, σοῦ δικαιακὰς νόμας, τοῖς τότε ἰεδαίοις μόνον ἀνήκειν;

Ἐξόδ. κδ'. Ἦλθε Μωϋσῆς παρὰ τὸ κυρίε: καὶ διηγήσατο τοῦ λαῷ πάντα τὰ ῥήματα τοῦ θεοῦ, καὶ τὰ δικαιώματα. Ἀπεκρίθη δὲ πᾶς ὁ λαὸς, φωνῇ μιᾷ λέγοντες: Πάντας σοῦ λόγους, οὓς ἐλάλησε κύριος, ἀ Magistratu à se constitutis, voluit gubernari, ac iustitiam conseruari. Quas etiam ad uilem ingenium & captum populi cernicis durissimæ accomodauit.

Circa quas res versantur Leges istæ Politicæ?

Versantur circa contractus, delicta, mulctas, ac similia.

Pertinent ne Leges Forenses ad Christianos?

Non obligant Christianos. Quare? Tamen à DEO ipso, qui fons est sapientiæ, latæ sunt? Verum est, sed non nisi ad populum Israëliticum pertinebant. His enim latæ & datæ sunt. Hic in illas Leges consensit, & super his Deus cum ipsis fœdus iniit. Ex hoc tamen numero excipiuntur quæ ad Decalogum pertinent, quæ de honore parentibus debito, & Magistratui exhibendo, loquuntur.

Proba, Leges Forenses ad Iudæos tantum illorum temporum pertinuisse?

Exod. 24. Venit Moses à Domino, & narrauit populo omnia verba Domini, atq; iudicia. Respondit q; cunctus populus una voce: Omnia verba Domini, quæ locutus est faciemus. Scripsit

σε κύριος, ποιήσομεν. Καὶ ἔγραψε Μωϋσῆς τὰ πάντα τὰ ῥήματα κυρίου: καὶ λαβὼν τὸ βιβλίον τῆς διαθήκης, ἀνέγνω εἰς τὰ ὦτα τοῦ λαοῦ. Καὶ εἶπαν: Πάντα, ὅσα ἐλάλησε κύριος, ποιήσομεν, καὶ ἀκουσόμεθα. Λαβὼν δὲ Μωϋσῆς τὸ αἷμα (τὸ γὰρ πρόσταγμα ἦν ἀφ' ὧν θυσιῶν) κατεσείσατο τοῦ λαοῦ, καὶ εἶπεν: ἰδοὺ, τὸ αἷμα τῆς διαθήκης, ἧς διέθετο κύριος πρὸς ὑμᾶς περὶ πάντων τῶν λόγων τούτων.

Καὶ Ἐξόδ. κά. καὶ ἐξῆς, ὅπου τίθησι ὁ κύριος τοὺς δικανικοὺς νόμους, πρὸς Μωσῆν ἔτω προοιμιάζεται: Καὶ ταῦτα τὰ δικαιώματα, ἃ παραθήσεις ἐνώπιον αὐτῶν. Λέγει, τῶν ἰσραηλιτῶν.

Καὶ ὡς τὰ πολλὰ ἔμπροσθεν: ταῦτα φυλάξεσθε εἰς τὰς γενεὰς ὑμῶν.

Ἔτι, νομοθέτης ἐδόκει ὁ Μωσῆς τοῦ ἰσραὴλ μόνου: ἐν ᾧ τῇ πολιτείᾳ ἐφ' ὅσον ἔμελλε μένειν, τούτους τοὺς νόμους φυλαχθῆναι χρεών. Καταφανὴς δὲ τῆς Ἰουδαϊκῆς πολιτείας, καὶ τοῦ λαοῦ ἐξαναλωθέντος: ἅμα καὶ τοὺς δικαστικοὺς νόμους καταλυέσθαι καὶ λήγειν ἔτυχεν.

Ἆρ' οὖν ἐν τοῖς χριστιανοῖς οὐκ εἰσὶν ἀναλητέοι, καὶ χρηστέοι;

Οὐκ ἀναιρεῖ τὸ Εὐαγγέλιον, ἤτοι ἀκυροῖ, τοὺς πολιτικοὺς θεσμοὺς ὑπὸ τῶν ἀρχόντων: τοῦ τῷ Φυσικῷ δικαίῳ, καὶ ὀρθῷ λόγῳ, ὁμολογουμένους: ἀλλὰ τούτοις τοὺς χριστιανοὺς ὑποτάσσει: αὐτοῖς πείθεσθαι διδάσκον καὶ προστάττον. Πᾶσαν

autem Moses vniuersos sermones Domini, assumensq; volumen fœderis, legit audiente populo. Qui dixerunt: Omnia, quæ locutus est Dominus, faciemus et erimus obedientes. Ille verò, sumptum sanguinem, respersit in populum, & ait: Hic est sanguis fœderis, quod pepigit Dominus vobiscum super cunctis sermonibus his.

Item, Exod. 21. & sequentibus, vbi fert Dominus Leges Iudiciales, ad Mosen præfatur: Hæc sunt iudicia quæ propones eis (Israëlitis.)

Itẽ plerunq; addit: Hæc obseruabitis in generationibus vestris.

Et Moses, Legislator fuit tantùm populi Israëlitici, in cuius Politia, quam diu hæc durabat, hæ Leges obseruandæ erant. Euersa itaq; Politia Iudaica, & populo deleto: simul Leges quoq; Forenses sunt abrogatæ, & cessauerunt.

An igitur à Christianis non sunt in vsum reuocandæ?

Euangelium non tollit, aut abrogat Leges ciuiles præsentis Magistratus, iuri naturæ & rationi consentaneas: sed his Christianos subijcit, & vt eis obtemperent, docet ac præcipit.

Rom. 13. Πᾶσα ψυχὴ (φησὶν) ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω. Ὡς δ' αὐτὸς τοῖς Ἰουδαίοις ὁ κύριος, ἐρωτηθεὶς ἐπὶ τῇ πολιτείᾳ αὐτῶν, ἀπεκρίνατο, ματθ. κβ'. Ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος, Καίσαρι. Καὶ ματθ. ιζ'. αὐτὸς ἐτέλεσε τὸν φόρον.

Καταγγέλλῃ τὸ Εὐαγγέλιον τὴν ἔσω καὶ πνευματικὴν δικαιοσύνην: τὴν ἀφ' πίστεως εἰς χριστὸν: τέως ἐν κάτω λαῷ σὺν ἰδίοις, τῇ φύσει, καὶ τῇ ὀπαιδείᾳ, ἀναλογοῦσας, καταλείπων νόμους:

Εἴ γε μὴν τοῖς τὰ κοινὰ πράττουσιν ἀρέσαι: τινὰς τῶν Μωσέως πολιτικῶν δικαστικῶν ἀνακαλεῖσθαι, καὶ τάττοις χρῆσθαι: πάνυ ἂν τὸ ἐπ' αὐτοῖς ἂν εἴη: οἷοι πολλοί εἰσιν ἀγῶνες, σεμνότατοι, καὶ ὠφελιμώτατοι. Ἐξόδ. κά. κβ'. κγ'. καὶ Δευτερ. κβ'. οἷον ἐστὶν ὁ περὶ τῆς ἀμνησεύτου βιασθείσης παρθένου: ἣν ὁ πατὴρ ὠσάμενος, φερνῆ φερνίσασθαι ἑαυτῷ εἰς γυναῖκα ἠναγκάζετο: ἢ δωσάμενον ἐξαποστεῖλαι αὐτὴν τὸν ἅπαντα χρόνον: καίτοι ἄλλως ἔξον ἀπολύειν τὴν γυναῖκα.

Τοῦτον (φημὶ) τὸν νόμον ἐπαναγαγεῖν, σεμνὸν καὶ χρήσιμον σφόδρα ἂν εἴη: καὶ μὴ ἔτως ἀνεθηγῶς δ' καταγελάστως, τὸ δεινότατον κακὸν, καὶ κοινότατον μύσος, κολάζειν: ὅθεν καὶ φόνοι δ' αἰσχρότητα ὀπικρατεῖν συμβαίνει.

Τί τὸ τέλος ἦν τῆς Μωσαϊκῆς πολιτείας;

Omnis anima potestatibus superemineentibus subdita sit. Sicut & Saluator ipsis Iudæis stante adhuc ipsorum Politia, respondit: Date Cæsari, quæ sunt Cæsaris. Et ipse tributum soluit.

Concionatur autem Euangelium, de iustitia spirituali & interiori, quæ constat fide in Christum. Interim relinquens suas cuiq; populo leges, iuri naturæ consentaneas, & æquitati.

Si verò Magistratus leges quasdam forenses Mosaicas in usum reuocare vellet, planè ei hoc liberum esset: cuiusmodi multæ sunt sanctissimæ, honestissimæ & utilissimæ, Exod. 21. 22. 23. Deut. 22. qualis est illa, de vitio virgini illato, quam stuprator dotare, & ducere cogebatur: nec per omnem vitam dimittere illam amplius poterat cùm tamen alias liceret repudiare vxorem.

Hanc in vsum reuocare, honestum, & valdè vtile esset. Nam ita leuiter, ac ridiculè atrocissimum scelus, & flagitium vsitatissimum puniendum. Vnde leuitas & turpitudo inualescunt.

Quis fuit finis Politiæ Mosaicæ?

Vt

Ἵνα εἴη λαὸς καὶ τόπος ἀφωρισμένος, καὶ ἴδιος: ἐν ᾧ ἂν ὁ ἐπαγγελμένος ἐλεύσεσθαι Μεσσίας τεχθείη, Τοῦτο ἕνεκεν ἐξελέξατο ὁ θεὸς περιούσιον τὸν λαὸν αὐτόν, ἐφύλαξεν, ἠλευθέρωσεν, εἰς ἰδίαν χώραν κατῴκισε: καὶ θαυμαστῶς ἐτήρησε τὴν πολιτείαν ἐκείνου, ἕως ἂν ἡ αὐτὸς Μεσσίας παραγένοιτο: ὃν μὴ βουλόμενοι δέξασθαι, ἀνάστατοι ἐγένοντο αὐτῆς τῆς πολιτείας, ἣ κατεσκάφη.

Ὅτε ὁ Παῦλος τὸν νόμον ἀποκρύπτει, τῆς δικαιώσεως: περὶ ποίας αὐτὸς εἴδους λέγει;

Οὐ μόνον περὶ τῆς ἱερατικῆς, ἢ δικαστικῆς (ὡς τῶν τινες παλαιῶν, καὶ οἱ Παπαφεγγες, διδάσκουσιν) ἀλλὰ καὶ, πολύ τε μάλιστα, περὶ τῆς ἠθικῆς, ἤτοι Δεκαλόγου. Ἐντεῦθεν γάρ, τὸ Ρωμ. ζ'. Τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ἤδειν, ὅτι ἁμαρτία: εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγε, Οὐκ ἐπιθυμήσεις. Καὶ τὸ Ρωμ. δ'. ὁ νόμος ὀργὴν κατεργάζεται: καὶ ποιεῖ (Ρωμ. ζ'.) καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸν τὴν ἁμαρτίαν. Καὶ τὸ Ρωμ. γ'. Διὰ νόμου, ἐπίγνωσις τῆς ἁμαρτίας.

Τίνα, τὰ ἀντιφερόμενα τῷ νόμῳ;

Πᾶσαν πλάνην, πᾶσαν κακοδοξίαν: ὅσαι περὶ Νόμου καθ' ἕκαστον καιρὸν ἐγένοντο, μάλα πολλαί. Οἱ μὲν Φαρισαῖοι, καὶ νομικοὶ, καὶ διδάσκαλοι τοῦ λαοῦ θεοῦ: ἔτι τε ἐπιθημίους καὶ χριστοῦ, καὶ περὶ αὐτῆς,

Vt esset certus populus & locus, in quo nasceretur promissus venturus Messias. Ideo Deus elegit hunc populum in peculium, defendit, liberauit, in terram peculiarem collocauit, & tantisper mirabiliter seruauit Politiam illius, donec exhiberetur Messias: quem cùm recipere nollent, deleti sunt cum sua Politia, quæ est euersa.

Cùm Paulus Legi iustificationem detrahit, de qua eius specie loquitur?

Nec tantùm de Cerimoniali vel Forensi, vt quidam ex veteribus, & Pontificij docent: sed, etiam, & quidem præcipuè, de Morali vel Decalogo loquitur. Hinc enim exemplum adducit, Rom. 7. Concupiscentiam peccatum esse nesciebam, nisi Lex dixisset: Non concupisces. Item: Lex iram operatur, & facit peccatum supra modum peccans. Item: Ex Lege cognitio peccati.

Quæ sunt pugnantia cum Lege?

Sunt omnes errores, & praua opiniones hominum, quas de Lege habuerunt quibusuis temporibus, qui sunt plurimi. Pharisæi, Legisperiti & Doctores in populo Dei, tempore aduentus Christi, &

τῆς, ἐδόξασαν: ὑπὸ δ' Νόμε, μόνον τινὰ ἐξεπιπλῆς, ἤτοι πολιτικὴν, ἀπαιτεῖσθαι ὑπακοὴν, καὶ ἐν ταύτῃ εὐσχήμονα βίον: & οὕτω αὐτὰ παραφορμένους, ἔμπροσθεν δ' θεῦ διὰ τ τοιαύτης ἀναγωγῆς δικαίους εἶναι.

Οἱ δ' σοφισταὶ, & τὸν μοναδικὸν ἀσκοῦντες βίον, ἐδίδαξαν: οὗτοι μὲν πατριάρχας, τῇ δ' Φυσικῇ νόμῳ: οὗτοι δ' ἰσραηλίτας, τῇ δ' Μωσαϊκῇ: οὗτοι δ' χριστιανὸς, τῇ δ' καινῇ & τελειοτέρᾳ, παρὰ δ' χριστοῦ νενομοθετημένῃ, εὐαγγελικῇ νόμῳ: τηρήσαι, δικαιωθέντας σωθῆναι.

Καὶ αὖθις, τὸν ἄνθρωπον, ἀπὸ μόνων τῶν Φυσικῶν ὁρμώμενον, δύνασθαι τὸν θεὸν ἀγαπᾶν ὑπὲρ πάντα: & τὸν νόμων ἀποπληροῦν ὅλον, ὡς πρὸς τὸ ὕπαρξιν τῆς ἐνεργείας: εἰ καὶ μὴ, ὡς πρὸς τὸ πρόθεσιν, καὶ διάνοιαν δ' παραγγέλλοντος. Οὐδὲ ταῦτα μόνον: ἀλλὰ καὶ ὑπερβάλλειν, πλείονα, ἢ ὅσα ὁ θεὸς ἐπέταξε, ποιοῦντας: ἀκ θεάρεστα εἶναι, τῷ ἐξ ἐλευθέρᾳ δ' πνεύματος ἐλθεῖν, καὶ εἰς θεῦ τιμὴν γίνεσθαι.

Τὸν χριστὸν, καινὸν, & τελεώτερον θέσθαι νόμον, ἢ ὡς ὁ Μωϋσῆς.

Οἵ τε ἀντίνομοι: μὴ φάντες, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τὰ δ' νόμε διδακτέα εἶναι.

antè, senserunt, Legem Dei tantum externam requirere obedientiam, & sic disciplinam: eámq; præstantes, coram Deo hac observatione esse iustos.

Sophistæ ac Monachi docuerunt, Patriarchas, Legis Naturæ: Israëlitas, Legis Mosaicæ: Christianos, nouæ Legis Euangelicæ, perfectioris, quam Christus Legislator tradiderit, obseruatione, iustificatos & saluatos.

Item, hominem ex puris naturalibus posse Deum diligere super omnia: Legem totam posse implere, quo ad substantiam actus, licet non quoad intentionem præcipientis. Et non tantùm hæc, sed etiam plus posse facere, quàm Deus in illa præceperit: grata, quæ ex libero spiritu proficiscantur, inq; honorem Dei fiant.

Christum nouam, & perfectiorem tuliſse Legem, quàm Moſes.

Antinomi, negantes, Legem in Eccleſia docendam.

DE

ΠΕΡΙ

ΠΕΡΙ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ.

Ἡ Εὐαγγελίᾳ λέξις τί σημαίνει;

α. Ἀγαθὴν καὶ φαιδρὰν ἀγγελίαν. Ὡς Ἡσαΐ. νβ'. Ὡς ὡραῖοι ἐπὶ τῶν ὀρέων, οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων ἀκοὴν εἰρήνης, καὶ εὐαγγελιζομένων ἀγαθά;

Λουκ. β'. Εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χαρὰν μεγάλην, ἥτις ἔσται παντὶ τῷ λαῷ· ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον σωτὴρ, ὅς ἐστι Χριστὸς κύριος, ἐν πόλει Δαβίδ.

β'. Κοινολεκτῶς, ἀπὸ ἱστορίας, ἢ βίβλου εὐαγγελικῆς, ἢ τῶν τινος Εὐαγγελιστῶν, λαμβάνεται. Καὶ τούτῳ, τετραχῶς τῇ Ἐκκλησίᾳ Εὐαγγέλια ἀριθμεῖται, διὰ τοῦτο τοσούτους Εὐαγγελιστάς.

γ. Ἀντὶ τοῦ κηρύγματος, ἤτοι μέρους εὐαγγελικοῦ, τίθεται: καὶ τοὺς ἑορτασίμους ἡμέρας δημοσίᾳ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀναγινωσκομένους εἰωθότως.

δ'. Λαμβάνεται καὶ ἀντὶ ὅλης τῆς οἰκονομίας καὶ διδασκαλίας, ἣν οἱ ἀπόστολοι ἐπετράπησαν: πάντα τὰ θεολογικὰ κεφάλαια καὶ θέσεις, τὰ ἐν ὅλῃ τῇ θεοπνεύστῳ γραφῇ, οὕτως ἐχόμενα. Καθὼς ὁ κύριος τοὺς ἀποστόλους ἀποστέλλων, αὐτοῖς τε τὴν διακονίαν καὶ κηρύγματος. ματ. ὁ. σωτῆρος, λέγει: Πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει.

Οὕτως

DE EVANGELIO.

Evangelij vocabulum, significat bonum & lætum nuncium Isa. 52. Quàm pulchri pedes super montes Euangelizantium pacem, & annunciantium bonum?

Luc. 2. Euangelizo vobis gaudiũ magnũ, quod erit omni populo. Quia hodie natus est vobis Saluator, qui est Christus Dominus.

2. Vulgò pro Historia, seu Libro Euangelij, vel Euangelistæ alicuius, accipitur. Et hoc modo quatuor Euangelia ab Ecclesia numerantur, secundum quatuor Euangelistas.

3. Sumitur Euangelium & pro pericope, id est, parte aliqua eius, quæ vsitatè festis diebus publicè in Ecclesia legitur. Vnde Euãgelia Dominicalia dicuntur.

4. Accipitur deinde pro toto Ministerio, & doctrina Apostolis commissa, de omnibus articulis, & materijs Theologicis in tota sacra Scriptura. Sicut Christus Apostolos ablegans, illisq; verbi Ministerium commendans, dicit: Ite in orbem vniuersum, & prædicate Euangeliũ omni creaturæ. Marc. vlt.

Ρωμ. ιε'. Οὕτως ὁ Παῦλος, ἑαυτὸν καλεῖ διάκονον ἰησοῦ χριστοῦ εἰς τὰ ἔθνη, μεταχειριζόμενος τὸ θεοῦ εὐαγγέλιον.

Sic Paulus vocat se ministrum Iesu Christi, in gentes, administrans Euangelium Dei.

Τοῦτον τὸν τρόπον, πινὲς ἐφ' ἡμῶν ὡρίσαντο τὸ εὐαγγέλιον γενικῶς: κήρυγμα εἶναι μετανοίας, καὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν. Ὅθεν παμμεγέθεις ἀγῶνες καὶ διαστάσεις τῇ ἐκκλησίᾳ συνέβησαν, ἧς φείσεσθαι χρὴν.

Hoc modo quidam nostro tempore Euangelium definierunt generaliter, esse concionem pœnitentiæ, & remissionis peccatorum. Quæ res ingentia certamina & dissidia peperit in Ecclesia, quæ parcendum erat.

Ἀληθὲς μέν, χριστὸν, καὶ τὸν ἀπόστολον, οὕτω λαλῆσαι: καὶ σύνεκδοχὴ δέ.

Et quidē Christus et Apostolus, sic locuti sunt: sed per Synecdochē.

Ἀλλὰ μέν, ὅσον πρὸς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, πολλὴν διαφορὰν ἔχει τῶν κηρυγμάτων τῆς μετανοίας, καὶ τῆς τῶν ἁμαρτιῶν ἀφέσεως.

Verum, quod ad rem ipsam attinet, diuersissimæ sunt, pœnitentiæ, & remissionis peccatorum conciones.

Ὥστε, εἰ κυριολεκτεῖν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ δεῖ: αὐτέον τε τὰ σώοντα διδάσκειν κυρίως: ὃν ἔστιν, οὐτῶν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν τῆς οὐσίας λόγον εἶναι: εἴ γε οὐκ εἰσὶ τὸ αὐτό. Παῦ γὰρ τὸ ὁριζόμενον, ἕν.

Ideoq; cùm proprie in Ecclesia loquendum sit, eáq; docenda sit de rebus proprie: non possunt vnam & eandem communem habere definitionem, cùm non sint idem: quicquid enim definitur, vnum est.

Ἵνα πέως παραλείπω, εὐχερὲς ἐντεῦθεν εἶναι: πῶτας τοὺς δύο, πολλὴν ἀλλήλων διεφώσας, διδασκαλίας (τὸν νόμον φημὶ, καὶ τὸ εὐαγγέλιον) πάλιν, ὡς ἐν τοῖς ἄνω καιροῖς, συγχεῖσθαι. Ὧν κακῶν τὰς ἀφορμὰς φυλάττεσθαι χρὴ, μὴ δὲ αὐθαδῶς διαμάχεσθαι.

Taceo, quòd hinc fieri facile possit, vt hæc duo diuersissima doctrinarum genera, Lex & Euangelium, iterum, vt superioribus temporibus accidit, confunderentur. Horum malorum occasiones cauendæ sunt, & non pertinaciter defendendæ.

Τί ἔν ἐστι τὸ Εὐαγγέλιον;

Quid igitur est Euangelium?

Διδασκαλία, ἢ ἐπαγγελία, θεόθεν ἐξ ἀδύτου κόλπου τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, διὰ τοῦ υἱοῦ πεφανερωμένη: ἐν ᾗ αὐτὸ-

Est doctrina seu promissio diuinitus ex arcano sinu Dei Patris per

αὐτὸ θεῖον τοῦ θεοῦ ἔλεος, τῶν ἁμαρτιῶν ἄφεσις, ἀπολλαγὴ τῆς τυραννίδος, τοῦ ἅδου, τοῦ αἰωνίου θανάτου, καὶ δικαιοσύνη, δωρεὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ ζωὴ αἰώνιος, πρέπει καὶ ἁρμόδι πᾶσιν ἐπαγγελθῆναι προσφέρεσθαι: καὶ πίστει ἀληθεῖ, τοῖς ἀληθῶς εἰς τὸν Χριστὸν πιστεύουσι, διὰ αὐτὸν, καὶ διὰ αὐτὸν, δωρηθεῖσα ὁρίζεται.

Τίνα, καὶ τοῦ Εὐαγγελίου αἴτια;

Ποιητικὸν μὲν, καὶ πρώτιστον, ὁ θεὸς πατὴρ ἐστιν: ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, καὶ ἡμῖν ἐξηγησάμενος, ἰωαν. ά. Καθὼς ἐν τῇ παραδείσῳ αὐτὸς, τὴν πρώτην τοῦ Εὐαγγελίου ἐπαγγελίαν προεβάλλετο, τὴν Γεν. γ. τὸ σπέρμα τῆς γυναικὸς συντρίψει τὴν κεφαλὴν τοῦ ὄφεως.

Κινητικὸν δὲ ἔσωθεν αἴτιον, ἡ προηγούμενον, ἔστιν ἡ ἀπεραμεγέθης τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ἀγάπη καὶ ἔλεος: ᾧ δὴ μακρόθυμος ἐνέσχετο τὸ ἀνθρώπινον γένος πᾶς ἀπολλύσθαι: τό γε ὑφ' ἑαυτὸ καὶ τὴν εἰκόνα ἑαυτοῦ δημιουργηθέν.

Προκαταρκτικὸν αἴτιον, ἡ ἔξωθεν προσπῖπτον, τὸ κινῆσαν τὸν πατέρα καὶ υἱὸν, ἔστιν ἡ δυστηνία καὶ κατάκρισις τοῦ ἡμετέρου γένους, αἰτία τῆς ἁμαρτίας.

Ὀργανικὸν, εἰσὶν οἱ ἀπόστολοι τοῦ εὐαγγελίου: οἳ τὴν διδασκαλίαν ταύτην παρὰ τοῦ θεοῦ λαβόντες, σὺν ἐργίᾳ τοῦ πανάγιου πνεύματος διέσπαρσαν: οἱ δηλονότι θεοφόρητοι πατριάρχαι, προφῆται, ἀπόστολοι: καὶ οἱ αὖτε κατὰ καιροὺς γνήσιοι ἀπόδοχοι.

per Filium prolata, qua gratuita Dei clementia, peccatorum remissio, liberatio è tyrannide Sathanæ, inferno & morte æterna, iustitia, donatio Spiritus sancti, & vita æterna, gratis omnibus promittitur, & offertur, ac fide accipienda verè in Christum credentibus, per & propter ipsum exhibetur & donatur.

Quæ sunt causæ Euangelij?

Efficiens & principalis, est Filius Dei, qui est in sinu Patris, & enarrauit nobis, Ioh. 1. Sicut in Paradiso primam ipse Euangelij promissionem protulit, Gen. 3. Semen mulieris conteret caput serpentis.

Impulsiua interna, est immensa dilectio & misericordia Dei Patris, qua noluit in peccatis perire genus humanum, à se ad suam imaginem conditum.

Προκαταρκτικὴ, *seu obiectum externum, quod mouit Patrem & Filiũ, est miseria & damnatio generis humani, propter peccatũ.*

Instrumentalis, sunt Ministri Euangelij, qui hanc doctrinam à Deo acceptam per Spiritum sanctum propagauerunt: Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli, eorumq; successores veri, quouis tempore.

Τὸ δ' ὑποκείμενον τ῀ Εὐαγγελίε, ὁ χριςός ἐςιν: ὡς τε ἡ ὑπακοὴ, τὸ κατόρθωμα, κ῀ τὰ εὐεργετήματα.

Ὕλη ἦ, ἡ, περὶ ἣν, εἰσὶν ὅ, τε θεὸς, ὃς συγχωρῶσκ: καὶ ὁ ἁμαρτωλὸς ἄνθρωπ῀, ὃς διὰ χριςὸν δικαιωτέ῀, κ῀ τῷ πατρὶ καταλλακτέ῀.

Τελικὸν δ' αἴτιον, ἡ σωτηρία τ῀ ἀνθρώπων: κ῀ τὸ ά. Τιμ. δ' Τῦτο ποιῶν, κ῀ σεαυτὸν σώσ῀ς, κ῀ τ῀ῦ ἀκέοντάς σε.

Τίνα, τὰ αἰτιατὰ τ῀ Εὐαγγελίε;

Ἀληθινὴ θεογνωσία, τῶν ἡμαρτημένων ἄφεσις ἀπείατ῀: ἐξαγωγὴ τῶν πιςευόντων ἐκ τῆς ἐξεσίας τ῀ Διαβόλε, ἐκ θανάτε, ἐξ ᾅδε: ἀπολύτρωσις, δικαίωσις, δικαιοσύνη, ἁγιασμὸς: τῶν συνειδήσεων παραμυθία, τῶν δ' ὑπήγνωσιν τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ τῆς θείας ὀργῆς, ἐκπεπληγμένων: εἰρήνη πρὸς τὸν θεὸν, χαρὰ τῆς συνειδήσεως, χάρισις κ῀ κυβέρνησις τ῀ πνεύμαος τ῀ ἁγίε: κ῀ ὑπὶ πᾶσι, ζωὴ αἰώνι῀.

Τί, τὸ τ῀ Εὐαγγελίε κεφάλαιον;

Τὸ πιςεύειν, ἰησῦν χριςὸν εἶναι τὸν ἀμνὸν τ῀ θε῀, τὸν αἴροντα τὰς ἁμαρτίας τ῀ κόσμε, ἰωάν. ά.

Καὶ: ὁ πιςεύσας, κ῀ βαπιθεὶς, σωθήσεται, Μάρκε τελευταίῳ.

Ποσαπλαῖ εἰσιν αἱ ἐν ταῖς γραφαῖς ἐπαγγελίαι;

Διπλαῖ. Νομικαὶ, κ῀ Εὐαγγελικαί.

Ἐν τίνι αὖται συμφέρονται;

Ἐν τῷ

Subiectum Euangelij, est Christus, eius obedientia, merita ac beneficia.

Materia circa quam, sunt, Deus ignoscens, & homo peccator, Deo reconciliandus, & iustificandus per Christum.

Causa finalis est salus hominum, 1. Tim 4. Hæc faciens teipsum saluum facies, & eos, qui te audiunt.

Qui sunt effectus Euangelij?

Vera Dei agnitio, Remissio peccatorum gratuita, liberatio credentium à potestate Diaboli, mortis & inferni, iustitia, redemptio, iustificatio, sanctificatio: consolatio conscientiarum, quæ perterrefactæ sunt agnitis peccatis, & ira Dei: pax cum Deo, gaudium conscientiæ, donatio & gubernatio Spiritus sancti, vita denique æterna.

Quæ est summa Euangelij?

Credere, Iesum Christum esse agnum Dei, tollentem peccata Mundi, Ioh. 1.

Item: Qui crediderit & baptisatus fuerit, saluus erit.

Quotuplices sunt promissiones in Scriptura sacra?

Duplices. Legales & Euangelicæ.

In quo conueniunt?

Quid

Ἐν τῷ, ὅτι ἀμφότερα ὑπόκεινται τῆς αἰωνίας ζωῆς ἔχουσιν.

Ἐν τίνι δ' αὖ διαφέρουσιν;

Αἱ μὲν νομικαὶ ἐπαγγελίαι, ὑποθετικαί εἰσιν. Ἔχουσι γὰρ ὑπόθεσιν, τὴν τελέως πληρωθέντων τοῦ νόμου, συνετήρησεν ζωογονήσει. Ὁ ποιήσας αὐτὰ ἄνθρωπος, ζήσεται ἐν αὐτοῖς. Καὶ: Εἰ θέλεις εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν: τήρησον τὰς ἐντολάς.

Αἱ δὲ εὐαγγελίαι, ἀπροϋπόθετοι, καὶ παντάπασιν ἀνυπόθετοι.

Ἐπαγγέλλονται γὰρ πᾶσι, τοῖς εἰς Χριστὸν πιστεύουσι, τὴν αἰώνιον ζωὴν προϊκα καὶ ἀμισθί.

Ὑποφορά.

Ἀλλὰ καὶ ἡ πίστις ἀπαιτεῖται, ὡς ὑπόθεσις, καὶ τοῦτο: Ὁ πιστεύσας, φησὶν, ὃς ἂν πιστεύσῃ. Καὶ τὸ Ρωμ. ι. Ἐὰν πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου.

Ἀνθυποφορά. Οὐκ ἔστιν ὑπόθεσις, ἡ πίστις; ἴδοὺ, ὡς ὑπόθεσις, ἀπαιτεῖται, καὶ μάλιστα εἰπεῖν.

Οὐ γὰρ διὰ τὴν ἀξίαν αὐτῆς, ἢ ἐργασίαν, ἢ ἔργον ὅσα τυγχάνει, ἐπαγγέλλεται, ἢ προσωπολήψη, ἢ δικαίωσις (ἐπεὶ αὐτὴ γὰρ ἡ πίστις, ἀτελὴς) ἀλλ' ἔστι μέσον λήψεως: τὴν προσφερομένην δι' εὐεργεσίαν, διὰ Χριστὸν, καὶ δωρηθεῖσαν, λαμβάνων. Καὶ ὅτως, ὄργανον, ἢ οἱονεὶ χεὶρ ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὰ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ προσφερόμενα ἀγαθὰ, ὑποδεχομένη, καὶ

Δευτ. ιη. & Ρωμ. ι. & Ματθ. ιθ.

Quòd vtraq; promissionem habent vitæ æternæ.

In quo autem differunt hæ promissiones?

Promissiones Legis, sunt conditionales. Habent enim annexam conditionem perfectè seruatæ & impletæ Legis. Homo qui fecerit hæc, viuet in eis. Item: Si vis ingredi in vitam, serua mandata.

Euangelicæ verò, sunt gratuitæ, omni conditione carentes.

Promittunt enim omnibus, in Christum credentibus, vitam æternam, gratis.

Obiectio.

Atqui Fides quoq; requiritur tanquam conditio, iuxta illud: Qui crediderit. Item: Si corde tuo credideris, &c. Rom. 10.

Responsio. Fides non est conditio, neq; vt conditio requiritur, propriè loquendo.

Quia non propter eius dignitatem vel meritum, aut quatenus est opus, promittitur, aut offertur iustificatio. Est enim fides quoq; imperfecta: sed est modus quidam, oblatum beneficium, & donatum per et propter Christum, accipiens. Et sic instrumentum, vel manus quasi, Christum eiusq; beneficia, in Euangelio oblata apprehendens, sibiq;

καὶ ἑαυτῇ οἰκειωμένη. Ὥσωσ, ὅταν ἐπαίτῃ ἐλεημοσύνη ὠρέχθη, ἧς τῇ χειρὶ ἐδράξατο. Τότε γὰρ καλεῖται ὑποδοχὴ, ἡ χεὶρ : ἀλλὰ μέσον ἐστὶ ὄργανον, ᾧ τὸ διδόμενον λαμβάνεται,

sibiq; applicans. Vt cùm mendica porrigitur Eleemosyna, quam manu accipit : manus non condita dicitur, sed medium & instrumentum, quo Eleemosyna accipitur.

Τίνες εἰσὶ, καὶ ποῦ, αἱ Εὐαγγελικαὶ ὑποδοχέσ εἰσιναι;

Quæ sunt, & vbi extant promissiones illæ Euangelicæ?

Ἡ πρώτη, Γεν. γ'. λέγεται : τὸ σπέρμα τῆς γυναικὸς συντρίψει τὴν κεφαλὴν τοῦ ὄφεως. Ἥτις ὕστερον ἐδευτερώθη: ἐπάσατε τινῶν προσθέσεων προστεθεῖσῶν, ἐφωτίθη. Γεν. ιϛ'. κϛ'. κή. ἐπανελήφθη : καὶ τῷ Ἀβραὰμ προσεθέθη, καὶ τοῖς ἐξ αὐτοῦ. Ἐν τῷ σπέρματί σου (τῷ χριστῷ) εὐλογηθήσονται πᾶσαι αἱ Φυλαὶ τῆς γῆς.

Γαλ γ'.

Prima; extat Gen. 3. Semen mulieris conteret caput serpentis. Quæ deinde est repetita, et subinde additis quibusdam circumstantijs, illustrata. Gen. 12. 22. 28. repetita est, & alligata ad Abrahamum, eiusq; posteritatem : In semine tuo (qui est Christus) benedicentur omnes gentes terræ.

Ἔπειτα, πολεμούντων τῷ ἰακὼβ ἐχθρῶν ὄντων, ἐκείνη τῆς Φυλῆς ἰσθὰ ἐξῆλθεν : προσπαθείσης τῆς προτάσεως ἐν χρόνῳ : ἐν ᾧ ἂν ὁ Σιλὼ (שִׁלֹה. Ὁ παρὰ τοῖς Ἑβδομήκοντα ἐστὶ, Τὰ Ἀποκείμενα αὐτῷ : καὶ ἀλλαχοῦ, Ὁ ΑΠΟΚΕΙΜΕΝΟΣ) τυγχάνει ὁ Μεσσίας, μέλλοι τεχθῆναι: ἀφθέντος δηλαδὴ τοῦ σκήπτρου, ἐξ ἰούδα, Γεν. μθ'. Ἔπεσε δὲ, τῷ Δαβίδῃ προσῆλθε, καὶ τῇ αὐτοῦ παιδιᾷ. ϐ'. Σαμ. ζ'. ϗ. κγ'. καὶ ά. Παραλειπ. ιζ'. Καὶ ὁ τόπος, ἐν ᾧ γεννηθήσεσθαι ἤμελλεν ὁ χριστὸς, μεμνημόνευται μιχ. έ. Καὶ σὺ βηθλεὲμ, ὁ οἶκος Ἐφραθᾶ, ὀλιγοστὸς εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν, ἢ χιλι-

ματθ. ϐ'.

Postea, ad tribum Iudæ, cùm plures essent filij Iacob, facta est alligata : &, addita temporis circumstantia, quo scilicet hoc est, Messias, esset nasciturus, ablato sceptro & Regia dignitate à populo Israël, Gen. 49. Deinceps Dauidi eiusq; familiæ, 2. Sam. 7. 23. 1. Par. 17. Dixit quoq; fit mentio, in quo Christus nasciturus esset, Mich. 5. Et tu Bethlehem Ephrata, parvula es in principibus

ἢ χιλιάσιν (μία γὰρ ἔστι, ἡ בְּאַלְפֵי λέξις, ἣ ἄμφω σημαίνει) ἐξέλθοι. Ἐκ σοῦ μοι ἐξελεύσεται, ὃς ἔσται εἰς ἄρχοντα τοῦ λαοῦ μου.

Δαν. θ'. Τὸ ἔτος ἐπλήθυνται, καὶ διεσαφήνωται: Μετὰ ἑβδομήκοντα ἑβδομάδας (αἱ δὲ οὐχὶ ἡμερῶν εἰσιν, ἀλλ' ἐνιαυτῶν: ἑκάστης ἡμέρας, εἰς ἐνιαυτὸν ἀναφορᾶς: ὥστε γενέσθαι ἔτη) ὁ Μεσσίας φονευθήσεται.

Δαυιδὴ δὲ τὸ εἶδος τοῦ θανάτου ἐδείχθη. Ψαλ. κά. Ὤρυξαν χεῖράς μου, καὶ πόδας μου: ἐξηρίθμησαν πάντα τὰ ὀστᾶ μου.

Ἐνταῦθα καὶ τὸ Ἡσαΐου ζ'. πιθέσθω: ἰδοὺ, ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται υἱόν: καὶ καλέσει τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουὴλ, ὅ ἐστι, θεὸς σαρκωθείς.

Καὶ τὸ θ'. Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, καὶ υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν. Καὶ ὅλον τὸ νγ'. ὄντως τὰς μελανίας ἡμῶν αὐτὸς ἐβάστασεν. Ἐπέθηκεν ὁ κύριος αὐτῷ τὰς ἡμῶν πάντων ἀνομίας.

Ματθ. ά. Καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. Αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν.

Καὶ ια'. Δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι: κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς.

Ἰωάν. γ'. Οὕτως ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον: ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν μονογενῆ ἔδωκεν: ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται: ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον.

vel millibus (vnum enim est vocabulum in Hebræo, quod vtrunq; significat) Iuda, ex te egredietur, qui sit Dux populi mei.

Dan. 9. Annus est numeratus, & reuelatus. Post hebdomadas 72. (quæ sunt non dierum, sed annorum, singulis diebus computatis, quæ faciunt annos 490.) Messias occidetur.

Dauidi quoq; genus mortis est ostensum. Psal. 22. Foderunt manus meas, & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea.

Huc pertinet caput Isaiæ 7. Ecce virgo prægnans pariet filium, & vocabit nomen eius Emanuel, id est, Deus incarnatus.

Ibid. 9. Puer natus est nobis: Filius datus est nobis. Et totum 53. Verè languores nostros ipse tulit. Posuit Dominus super eum omnium nostrûm iniquitates, &c.

Matth. 1. Vocabis nomen eius Iesum: quia ipse saluum faciet populum suum à peccatis eorum.

Ibidem 11. Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam.

Ioh. 3. Sic Deus dilexit Mundum, vt Filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitã æternã.

Ἢ ἐστιν ἕν, καὶ τὸ αὐτὸ, Εὐαγγέλιον: ἢ εἷς, καὶ ὁ αὐτὸς τρόπος, καὶ τυχεῖν σωτηρίας, καὶ πάντας χρόνους;

Est ne vnum & idem Euangelium, aut vna & eadem ratio consequendi salutem, omnibus temporibus?

Ἕν ἐστι, καὶ τὸ αὐτὸ, Εὐαγγέλιον, ἐν ἑκάστῳ χρόνῳ, ἀνέκαθεν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου: καθάπερ καὶ μία ἐστὶ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν, δικαιοσύνη, καὶ ζωὴ αἰώνιος, ἑνὸς: ἡ διὰ πίστεως ἰησοῦ χριστοῦ. Γεν. ιε. Ἐπίστευσεν Ἄβραμ τῷ θεῷ: καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. Οὐκ ἐγράφη δὲ Ρωμ. δ'. δι' αὐτὸν μόνον, ὅτι ἐλογίσθη αὐτῷ: ἀλλὰ καὶ δι' ἡμᾶς, οἷς μέλλει λογίζεσθαι: τοῖς πιστεύουσιν ἐπὶ τὸν ἐγείραντα ἰησοῦν, τὸν κύριον ὑμῶν, ἐκ νεκρῶν: ὃς παρεδόθη διὰ τὰ παραπτώματα ἡμῶν: καὶ ἠγέρθη διὰ τὴν δικαίωσιν ἡμῶν.

Vnum est & idem Euangelium, inde ab omnibus temporibus, inde a mundi exordio: sicut vnica quoq; remissionem peccatorum, iustitiam, et vitam æternam consequendi ratio: quæ est per fidem in Christū Iesum. Gen. 15. Credidit Abraham Domino, & reputatum est illi ad iustitiam. Non est autem scriptum propter ipsum: sed & propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui suscitauit Iesum Christum, Dominum nostrum, à mortuis: qui traditus est propter peccata nostra, & resurrexit propter iustificationē nostram.

Τούτῳ (τῷ χριστῷ) πάντες οἱ προφῆται μαρτυροῦσιν: ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαβεῖν διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, Πραξ. ι'. πάντα τὸν πιστεύοντα εἰς αὐτόν. Καὶ: Αὐτόθι ιε. τί πειράζετε τὸν θεὸν: ἐπιθεῖναι ζυγὸν (τὸν δὲ νόμον τηρῆσιν) ἐπὶ τὸν τράχηλον τῶν μαθητῶν: ὃν οὔτε οἱ πατέρες ἡμῶν, οὔτε ἡμεῖς, ἰσχύσαμεν βαστάσαι; Ἀλλὰ διὰ τῆς χάριτος κυρίου ἰησοῦ χριστοῦ πιστεύομεν σωθῆναι, καθ' ὃν τρόπον κἀκεῖνοι. Οὔτε Αὐτόθι δ'. χάρις ἐστὶν ἐν ἄλλῳ τινὶ ἡ σωτηρία: οὔτε ὄνομα ἕτερον ἐστὶν τὸν δεδο-

Huic (Christo) omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius, omnes qui credunt in eum. Item: Quid tentatis Deum, imponentes iugum super ceruices discipulorum (Legis scilicet obseruationem) quod neq; nos, neq; patres nostri portare quamquam potuimus? Sed per gratiam Domini nostri Iesu Christi credimus nos saluari, quemadmodum & illi, scilicet, patres. Non enim est in alio quoquam salus: nec aliud nomen sub

δεδομένον ἐν ἀνθρώποις, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς.

Πλάνη τοίνυν φοβερά ἐστιν, ἡ τῶν μὲν ἐπὶ σχολῆς διδασκάντων: οὐδὲν μὲν παρεμάρχας, τῆς δὲ Φυσικῆς νόμου: οὐδὲ δ' ἰουδαίους, τῆς δὲ Μωσαϊκῆς: οὐδ' ὅλως χριστιανούς, τῆς δὲ καινῆς Εὐαγγελικῆς, πιστεύσαι, δικαιοῦσθαι δὲ σώζεσθαι. Οὐδεὶς γὰρ καινὸς νόμος, ἐν τῇ καινῇ Διαθήκῃ προτίθεται: ἀλλὰ μόνον ἀνάπτυξις καὶ διασάφησις τῆς παλαιᾶς, παρὰ τῶν Φαρισαίων ἐπικεκαλυμμένης. Οὐδὲ αὖ ἀδεμιᾶ ἀδενὸς ἀτινοσῦν νόμου Φυλάξει, ἄνθρωπον ἐνώπιον Θεοῦ δικαιοῦν ἀποφαίνηται ἐνδέχεται: ὅσῳ ἐν τῷ πρὸ τούτου τόπῳ ἱκανῶς ἀποδέδεικται.

Οὐδὲν γὰρ διαφέρει ἡ διδασκαλία καὶ πίστις ἡμῶν, τῆς τῶν πρὸ Χριστοῦ ἀνακωλύντων γεγονότων;

Ἀπόκρισις. Ὅσον πρὸς τὴν οὐσίαν καὶ ἐνέργημα οὐδὲν κεδὸν διαφέρει: ἀλλὰ, ἐὰν πρὸς τὸ τρόπον, διαφορά τις ἐστιν. Ἑκάστοτε γὰρ μᾶλλον καὶ μᾶλλον, ἡ Εὐαγγελικὴ πρὸς τῆς μελλούσης τοῦ Μεσσίου ἐπιδημίας διδαχὴ διεφωτίσθη, καὶ πεφανέρωται πεφανέρωται: προσελθόντων ἐστὶν ὧν πρεσβύτερον, αἷς ἂν δηλοῦσθαι ἑαυτῆς γένοιτο. Εἶτα, ἐκεῖνοι μὲν, πρὸ τοῦ τῆς σαρκώσεως, εἰς ἐλευσόμενον τὸν Μεσσίαν ἐπίστευον: ἡμεῖς δὲ, εἰς ἤδη ἐλθόντα. Τὰ δ' αὐτὰ ἡμῖν

sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri.

Error est igitur horrendus, quòd Scholastici docuerunt, Patriarchas, Legis Naturæ, Iudæos, Legis Mosaicæ, Christianos verò, Nouæ & Euangelicæ Legis obseruatione, iustificari & saluari. Nulla enim Lex noua in Testamento Nouo proponitur, sed tantùm explicatio veteris, quæ per Pharisæos erat deprauata. Nec vllius Legis, quocunq; tandem nomine censeatur, obseruatione, homines coram Deo iustificantur, quod præcedenti Loco sufficienter est probatum. Matth. 5.

Ergo ne nihil interest inter nostram doctrinam & fidem, atque illorum, qui ante Christum natum vixerunt?

Respondeo. Quod ad substantiam & effectum attinet, nihil admodum interest: sed quod ad modum, nonnihil est discriminis. Semper enim magis magisq; doctrina Euangelij de venturo Messia est illustrata, & planius proposita, additis quibusdam circumstantijs, quibus explicaretur amplius. Deinde, quòd illi ante Christi aduentũ in carnẽ, in venturũ promissũ Messiã crediderũt: nos verò in exhibitum. Eundem verò

ἡμῖν ἐνεργήματα καὶ καρπὸν ἐφί-
Ἑβρ. ιγ'. κοντο. Ἰησοῦς χριστὸς, χθὲς καὶ σήμερον
Ἀποκ. ιγ'. ὁ αὐτὸς, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Καὶ: τὸ
ἀρνίον, ἐσφαγμένον ἀπὸ καταβολῆς
κόσμου.

Μῶν καθολικαί εἰσιν αἱ τοῦ Εὐαγγελίου
ὑποσχέσεις;

ἰεζεκ. λγ' Καθολικαί εἰσιν, καὶ δωρεὰν δι-
δόμεναι. Ζῶ ἐγὼ (λέγει Ἀδωναὶ κύ-
ριος) οὐ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἁ-
μαρτωλοῦ: ὡς τὸ ἀποστρέψαι τὸν ἀσε-
βῆ ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ, καὶ ζῆν αὐτόν.
Ἀποστροφὴ ἀποστρέψατε ἀπὸ τῆς ὁδοῦ
ὑμῶν τῆς πονηρᾶς: καὶ, ἵνα τί ἀπο-
θνήσκετε, οἶκος Ἰσραήλ.

Ματθ. ιά. Δεῦτε πρός με ΠΑΝΤΕΣ, οἱ
κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι: κἀγὼ
ἀναπαύσω ὑμᾶς.

ἰωαν. γ'. Οὕτως ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν ΚΟ-
ΣΜΟΝ: ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν μο-
νογενῆ, ἔδωκεν: ἵνα ΠΑΣ, ὁ πιστεύων
εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται: ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν
αἰώνιον.

Ρωμ. ι'. Ὁ αὐτὸς κύριος πάντων: πλου-
τῶν εἰς ΠΑΝΤΑΣ, τοὺς ἐπικαλου-
μένους αὐτόν.

Ρωμ. ια'. Συνέκλεισεν ὁ θεὸς τοὺς ΠΑΝ-
ΤΑΣ, εἰς ἀπείθειαν: ἵνα τοὺς ΠΑΝ-
ΤΑΣ ἐλεήσῃ.

α'. Τιμ. β'. Ὁ θεὸς ΠΑΝΤΑΣ ἀνθρώπους
θέλει σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀλη-
θείας ἐλθεῖν.

verò effectum sunt consecuti, quem & nos. Iesus Christus heri, hodie ipse & in seculum. Et: Agnus occisus est ab origine Mundi.

Sunt ne Euangelij promissiones vniuersales?

Sunt vniuersales, & gratuitæ. Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur impius à via sua, & viuat. Conuertimini à vijs vestris pessimis, & quare moriemini, domus Israël?

Venite ad me OMNES, qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam.

Sic Deus dilexit MVNDVM, vt filium suum vnigenitum daret, vt OMNIS qui credidit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

Idem Dominus omnium, diues in omnes qui inuocant eum.

Conclusit Deus OMNES sub incredulitatem, vt OMNES MISEREATVR.

Deus vult OMNES homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis peruenire.

DE

ΠΕΡΙ

Νόμου καὶ Εὐαγγελίου.

Μέμνημαι δεῖν παντὸς ἀνδρὸς, καὶ μεγάλου θεολόγου, Μαρτίνου τοῦ Λουθήρου, τῆς τοῦ ἀληθινοῦ θρησκείαν ἡμῖν ἀνασώσαντος, ὃν ὄφελον τιμῆς ἕνεκα ὀνόματος, πολλάκις εἰπεῖν: ἐπιμελῶς τὰ δύο διδασκαλία τούτω, ἅτινε ἀλλήλων συναπτέα, διαστέλλειν δεῖν: καὶ πᾶσαν σπουδὴν ποιεῖσθαι, ἐφ' ᾧ μὴ αὐτὰ, πλεῖστον ἀλλήλων διαφέροντα, συγχέῃ. Ἄλλως γὰρ, ὑπεύθυνον ἂν ὅλης τῆς θεολογίας σύγχυσιν ἕπεσθαι: ὅδε ὡσπερεὶ τὰς πεπραγμένας συνειδήσεις ἀνεγείρεσθαι δύνασθαι. Καὶ, ἐὰν μὴ ἡ τοῦ νόμου, καὶ τοῦ Εὐαγγελίου, καταλαχεθῇ διαφορὰ, τὸ κεφάλαιον τῆς δικαιώσεως ἀμαυρῶσθαι, καὶ ὅλως ἀπόλλυσθαι: ὅθεν ἀπογνῶσιν τοῖς δυστήνοις ἁμαρτωλοῖς συμβαίνειν: ἄσθ' ὅπερ ἐπὶ τῆς παπιστικῆς βασιλείας γέγονε.

Τίνες ἂν, αἱ ἀμφοτέρων τῶν διδασκαλίων διαφοραί;

Ἡ μὲν πρώτη, ἀπὸ γνώσεως εἴληπται: ἡ δὲ, πῶς ἔχει ἡ γνῶσις ἀμφοτέρων. Ὁ μὲν νόμος (πεφυτευμένος ἐνθένδε: ὃ πρὸ μάλιστα, ἡμῖν ὁ λόγος) φύσει πᾶσι γνώριμός ἐστι: πάντων τε διανοίαις ἐμπεφυτευμένος, ἐπ' αὐτῆς τῆς τῶν ἀνθρώπων κτίσεως: ὡς ὁ ἀπόστολος μαρτυρεῖ λέγων: Τὰ ἔθνη, τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, ἑαυτοῖς εἰσι νόμος, οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γεγραμμένον ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυρούσης αὐτοῖς τῆς συνειδήσεως αὐτῶν, καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούντων ἢ καὶ ἀπολογουμένων. Ὁ δὲ τοῦ Εὐαγγελίου λόγος, οὐ φύσει πᾶσι γνώριμος ἐστιν: ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἀποκαλύπτεται τοῖς ἐκλεκτοῖς αὐτοῦ. Ἐν τούτῳ γὰρ ἐστὶν ἡ ἀποκάλυψις τοῦ μυστηρίου τοῦ ἀπὸ αἰώνων καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν κεκρυμμένου, νῦν δὲ φανερωθέντος τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ, οἷς ἠθέλησεν ὁ θεὸς γνωρίσαι τὸν πλοῦτον τῆς δόξης τοῦ μυστηρίου τούτου ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὅ ἐστι Χριστὸς ἐν ὑμῖν, ἡ ἐλπὶς τῆς δόξης. Ὃν ἡμεῖς καταγγέλλομεν, νουθετοῦντες πάντα ἄνθρωπον, καὶ διδάσκοντες πάντα ἄνθρωπον ἐν πάσῃ σοφίᾳ, ἵνα παραστήσωμεν πάντα ἄνθρωπον τέλειον ἐν Χριστῷ. Εἰς ὃ καὶ κοπιῶ ἀγωνιζόμενος κατὰ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ τὴν ἐνεργουμένην ἐν ἐμοὶ δυνάμει. Ἐν τούτοις ἐστὶν ἡ ἀποκάλυψις τοῦ Εὐαγγελίου.

DE DISCRIMINE Legis & Euangelij.

Memini, Reuerendum virum D. D. Martinum Lutherum, sincerae Religionis instauratorem, quem honoris causa nomino, sæpe dicere, diligenter hæc duo doctrinarũ genera quæ sunt coniungenda, discernenda esse: & studiosissimè cauendum, ne diuersissima confundantur. Hinc enim totius Theologiæ confusionem sequi: nec vnquam conscientias perturbatas erigi posse. Et nisi teneatur discrimen inter Legem & Euangelium: Articulum iustificationis obscurari, & pœnitus amitti, miserisq; peccatoribus desperandum: quæ in regno Pontificio acciderint.

Quæ igitur sunt discrimina vtriusq; doctrinæ?

Primum sumitur à notitia, & forma notitiæ vtriusq;. Lex, præsertim Moralis, de qua potissimum hîc agitur, omnibus naturâ est nota, omnium hominum mentibus indita & inscripta, in ipsa creatione, teste Apostolo: Gentes, quæ Legem (scilicet scriptam, Mosis, Rom. 2.

Δεκάλο-

Δεκάλογον) ἔχοντα, ἑαυτοῖς εἰσι νόμος: οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου, γεγραμμένον ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως. Καὶ: Ἄνθρωπος, κατ' εἰκόνα θεοῦ πεποιημένος, ἐν σοφίᾳ, καὶ ἐπιγνώσει τοῦ κτίσαντος αὐτόν. Ὅρα Σειραχ. ιζ'.

Εἰ δὲ καὶ ἡ γνῶσις αὕτη, διὰ τὸ παράπτωμα, ἐκ τοῦ παραπτώματος, τῶν πρωτοπλάστων, ἐσκοτίσθη: ὅμως οὐ τελέως ἀπεσβέσθη.

ά. Τιμ. γ'. Κολ. ά, ά. Κορ. ά. καὶ ϛ',

Τὸ δ' Εὐαγγέλιον, μυστήριόν ἐστι: καὶ λέγεται ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ τῶν αἰώνων, καὶ ἀπὸ τῶν γενεῶν. Ἔτι: Κηρύσσομεν χριστὸν, ἐσταυρωμένον: Ἰουδαίοις μὲν, σκάνδαλον: Ἕλλησι δὲ, μωρίαν. Καὶ: Λαλοῦμεν σοφίαν θεοῦ ἐν μυστηρίῳ, τὴν ἀποκεκρυμμένην: ἣν προώρισεν ὁ θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων εἰς δόξαν ἡμῶν: ἣν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου ἔγνωκεν.

Ἡ δὲ δευτέρα, ἀπὸ τοῦ ἑκατέρᾳ τῇ διδαχῇ ὑποκειμένου. Ὁ μὲν νόμος, διδασκαλία ἐστὶ, μόνον παραγγέλλουσα καὶ προστάττουσα: πίστις τινὰς ἡμᾶς εἶναι, τί ποιεῖν, καὶ παραλείπειν, δεῖ: ἀπαιτοῦσα συνεχῶς ἡμᾶς τελείαν ὑπακοὴν: κατηγοροῦσα καὶ κατακρίνουσα πάντας, οὓς μὴ πρὸς ἀκρίβειαν αὐτῷ στοιχοῦντας, καὶ συνεχηματισμένους.

Τὸ δ' Εὐαγγέλιον ἐπαγγελία ἀφέσεως

sis Decalogum) non habent, sibi ipsis sunt Lex. Naturâ enim quæ Legis sunt, facientes, testantur, opus Legis scriptum in cordibus. Item: Homo ad imaginem Dei conditus in sapientia, & agnitione eius, qui creauit illum.

Etsi autem hæc notitia per peccatum primorum parentum labefactata sum, sit obscurata: tamen non penitus est extincta.

Euangelium verò, Mysterium est & dicitur, absconditum à seculis. Item: Prædicamus Christum crucifixum, stultitiam gentibus, & offendiculum Iudæis. Item ibidem: Loquimur Dei sapientiam, in mysterio absconditam, quam prædestinauit Deus ante secula in gloriam nostram, quam nemo principum huius seculi cognouit.

Secundum, à Materia, quam vtraq; doctrina versatur. Lex est doctrina, tantùm præcipiens & mandans, quales nos esse, quæ facere, & quæ omittere oporteat, requirens semper à nobis perfectam obedientiam, accusans & damnans omnes, qui non perfectè eam seruant, ac omnia præstant, & sunt conformes Legi.

Euangelium verò, est promissio

sio remis-

σεως ἁμαρτιῶν ἐστι, καὶ ζωῆς αἰωνίε: διὰ Χριστὸν δωρεὰν δόξησομένης, καὶ διδομένης σε, πᾶσι τοῖς ἐπ' αὐτὸν πιστεύουσιν.

Ἡ τρίτη, ἀπὸ τῶν ὑποσχέσεων καὶ διαφορᾶς τῶν ἐπαγγελιῶν. Ὁ μὲν γὰρ νόμος, ἐπαγγελίας μὲν αἰωνίε ζωῆς, καὶ ἀγαθῶν κοσμικῶν, ἔχει. Ταύτας δέ, ὑποθετικὰς κέκτηται: ἐφ' ὅσον ἂν ὅλαδὴ ἄνθρωπος, τελείαν τὴν τε τοῦ ἔξω, καὶ τοῦ ἐνκάρδιον καὶ πνευματικὴν, καὶ τὴν

Καὶ γ'. Δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι, διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως, τῆς ἐν χριστῷ ἰησοῦ: ὃν προέθετο ὁ θεὸς ἱλαστήριον διὰ τῆς πίστεως, ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι.

Καθεδ. ς'. Κανο. κ'.

Κατακρίνει τοίνυν τὴν διδαχὴν, καὶ διάκρισιν νόμου καὶ εὐαγγελίου, ἡ ἐν τριδέντῳ γενομένη συνοδος, εἰποῦσα: Ὡς δῆθεν τὸ εὐαγγέλιον, ψιλὴν καὶ ἀπολελυμένην ἔσαν ὑπόσχεσιν τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἄνευ τῆς τοῦ τὰς ἐντολὰς τηρεῖν ὑποθέσεως.

Ἡ δὲ τετάρτη, ἀπὸ ἐνεργήματος ἑκατέρας τῆς διδασκαλίας. Ὁ μὲν νόμος, δείκνυσιν, ἐλέγχει, κατακρίνει, τὰ ἁμαρτήματα, οὐκ αἴρει: καταγγέλλει θεοῦ ὀργὴν, καὶ παντοίας κολάσεις, τοῖς μὴ τελείως ὑπακούσασιν: οὐκ ἰσχὺν δίδωσι δὲ πληρῶσαι αὐτόν. Διὰ γὰρ νόμου, ἐπίγνωσις ἁμαρτίας.

Ρωμ. γ'.

Τὸ δ' Εὐαγγέλιον, τὸν τρόπον δείκνυσι: πῶς χρὴ τυχεῖν ἀφέσεως ἁμαρτιῶν, δικαιοσύνης, καὶ ζωῆς αἰωνίου: διὰ πίστεως δηλαδὴ, τῆς εἰς χριστόν. Ἐπιχορηγεῖ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον: ἀνορθοῖ, καὶ παρακαλεῖ, τὰς ὑπὸ τῶν ἁμαρτιῶν ἐλεγκτικοῦ νόμου κατεπτηχυίας τῶν συνειδήσεων, δακτυλοδεικτοῦν τὸν χριστὸν μεσίτην. ἰωάν. ά. ἴδε, ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ: ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. ματθ. ιά. Δεῦτε πρός με πάντες, οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι: κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. Καὶ ϛ'. Κορ. γ'. τὸ εὐαγγέλιον καλεῖ διακονίαν

Ibidem 3. Iustificati gratis ipsius gratia per redemptionem, quæ est in Christo Iesu, quem proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius.

Damnat hanc doctrinam & discrimen Legis et Euangelij Concilium Trident. dicens: Quasi verò Euangelium sit nuda & absoluta promissio vitæ æternæ, sine conditione obseruationis mandatorum.

Quartum, ab effectu vtriusque doctrinæ sumitur. Lex ostendit, arguit & damnat peccata, non tollit: & denunciat iram Dei, & omnis generis pœnas, non perfectè obedientibus: nec dat vires implendi eam. Per Legem enim agnitio peccati.

At Euangelium ostendit rationem consequendi remissionem peccatorum, iustitiam & vitam æternam per fidem in Christum. Subministrat Spiritum sanctum. Erigit & consolatur perterrefactas conscientias voce Legis, arguentis peccata, monstrato Christo Mediatore. Ioh. 1. Ecce agnus Dei, qui tollit peccata Mundi. Matth. 11. Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, ego vos reficiam. 2. Cor. 3. Euangelium dicitur ministratio Spiritus,

Ἀμαθνία & πνεύματος, Ἀμαθνία τ δικαιοσύνης.

Ἡ πέμπθη ἢ ἀπὸ τ ἀντικειμένων, ἥτις τ, ὡς ἐς ἄ. Τὸν μὲν νόμον, ὡς σαρκικὸν τοῖς ἀφόβοις, & ῥᾳδύμοις, ἐπικεκρεκόσι, ἀμεταμελήτοις, & ὑποκρίσεσιν: ἵνα τὰ τοιαῦτα τούτων ἁμαρτήματα ἐλεγχθῶσιν: αὐτοί τε, τὸ μέγεθος & ἀμάχθος τούτων, & ἡλίκη κατ' αὐτῶν ἡ θεία ὀργὴ, ἰδόντες, ἀνανήψωσιν ἐκ τ & Διαβόλου παγίδων.

Τὸ δ' εὐαγγέλιον, ἀ προθετέον: εἰ μὴ τοῖς τῇ σωφρονήσῃ τ ἡμαρτημένων, & τῇ θεία κατ' αὐτ ἀγανακτήσῃ, φειδόσοις, ἡμορμένοις, & μετανοοῦσιν.

Οὐ γὰρ ἔτι δοῦ τοιούτοις, Διὰ νόμου προσαγωγῆς ἐκπληκτέον: ἵνα μὴ εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβληθῶσιν: ἀλλ' ἀνορθωτέον, & παρακλητέον, τῇ γλυκεῖ τῶν θείων χρίσεως εὐαγγελικῶν ὑποσχέσεων μέλιτι. Ἐπὶ κάλαμον σωτεθλασμένον & σωτρίψῃ, & λίνον καπνιζόμενον & σβέσῃ, ὁ θεὸς: ὃς γε τὸν υἱὸν αὐ & ἀπέσταλκεν ἐναθρωπήσαντα, εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς: ἰάσασθαι συντετριμμένους τὴν καρδίαν: κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, & δεσμίοις ἀνοιξιν φυλακῆς: κηρύξαι ἐνιαυτὸν κυρίε δεκτόν.

Τέλος ἢ, ἐν τῷ κεφαλαίῳ τ διακαιώσεως, ἀκριβέσαται διορίζειν χρὴ τ νόμον, & τὸ εὐαγγέλιον, ὅπως ἀντικεινται. Εἰ γὰρ πίστει, ἢ τῇ εὐαγγελικῇ διδαχῇ, δικαιώμεθα: οὐκ ἄρα νόμῳ. Τοῦτο μόνον

Spiritus, ministerium iustitiæ etc.

Quintum, ab obiectis, Lex proponenda est securis, Epicureis, impœnitentibus, & hypocritis, vt peccata eorum illa arguantur, & monstrata magnitudine ac turpitudine peccatorum, ac ira Dei aduersus illa, resipiscant à Diaboli laqueis.

Euangelium verò, non nisi perterrefactis agnitione peccatorum, & iræ Dei aduersus illa, ac resipiscentibus proponendum.

Hi enim non amplius sunt Lege terrendi, ne ad desperationem adigantur: sed erigendi & consolandi sunt dulcissimis Euangelij promissionibus de Christo. Nam Deus non vult linum fumigans extinguere: sed misit filium Isa. 42. Ibid. 61.
suum hominem factũ, ad annunciandum afflictis: ad medendum contritis corde: ad prædicandum captiuis indulgentiam, & vinctis apertionem carceris, vt prædicet annum placabilem Domino.

Postremò, in Articulo Iustificationis, diligentissimè distinguenda, Lex & Euangelium, vbi opponuntur. Si enim fide, vel Euangelij doctrina, iustificamur, ergo non per Legem. Hoc solum,

Γαλ. γ'. νον θέλω μαθεῖν ἀφ' ὑμῶν (φησὶν ὁ ἀπόστολος) ἐξ ἔργων νόμου, τὸ πνεῦμα ἐλάβετε, ἢ ἐξ ἀκοῆς πίστεως.

Ὁ μὲν νόμος ἐγκαλεῖ, ἐκφοβεῖ, καταδικάζει: τὸ δ' εὐαγγέλιον ἀπολύει, παρηγορεῖ, δικαιοῖ.

Ἄλλως δ' οὐκ εἰσὶν ἀλλήλαις ἐναντίμωμοι διδασκαλίαι: ἀλλὰ διάφοροι, ἐπεσθίαι, καὶ ὑπάλληλοι: ὥστε διαφέρειν μὲν ἀλλήλων, μὴ ἀντιφέρεσθαι δ' ἀλλήλαις.

inquit Apostolus, à vobis volo discere: Ex operibus Legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei?

Lex accusat, terret, damnat: Euangelium absoluit, consolatur, iustificat.

Aliâs non sunt contrariæ doctrinæ, sed disparatæ, & diuersæ ac subordinatæ: ita vt differant quidem, sed non pugnent inter se.

ΠΕΡΙ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΚΑΙ ΙΕΡΩΣΥΝΗΣ ΧΡΙΣΤΟΥ.

Τί δήποτε συνάπτεις τὼ δύο τούτω;

Διότι ἄμφω ὑπὸ τοῦ χριστὸς λέξιν ἐστὶν. Σημαίνει γὰρ τὸ χριστὸς τὸν κεχρισμένον. Ἐχρίοντο δὲ τὸ παλαιὸν ἐν τῷ λαῷ θεοῦ οἵ τε ἱερεῖς, καὶ

Ψαλ. μδ'. οἱ βασιλεῖς, τύποι ὄντες τοῦ χριστοῦ, ὃς

ἰωαν. γ'. ἐχρίσθη ἔλαιον ἀγαλλιάσεως, παρὰ τοὺς μετόχους ἑαυτοῦ. Οὐ γὰρ ἐκ μέτρου ἔλαβε τὸ πνεῦμα: ἀλλὰ πᾶν ἐν

Κολ. β'. αὐτῷ κατοικεῖν εὐδόκησε τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς. Καὶ ὁ αὐτός ἐστιν ἡμῶν βασιλεὺς καὶ ἀρχιερεύς.

DE REGNO ET SACERDOTIO Christi.

Cur coniungis hos duos Locos?

Quia vterq; vocabulo Christi continetur. Significat enim Christus, vnctum. Vngebantur autem olim in populo Dei Sacerdotes & Reges, qui typi erant Christi qui vnctus est, oleo lætitiæ, præ consortibus suis. Non enim ad mensuram accepit Spiritum, sed totam plenitudinem diuinitatis in eo habitare complacuit corporaliter. Et ipse Rex est noster, summusq; sacerdos.

Τὸν χριστὸν εἶναι βασιλέα, καὶ βασιλείαν ἔχειν, πόθεν;

Christum esse Regem, & habere Regnum, proba?

Ψαλ.

Psal.

Ψαλ β'. Ἐγὼ δὲ κατέστησα βασιλέα μου, ἐπὶ Σιὼν ὄρος ἅγιον ἐμόν.

Δαν. β'. Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις τῶν βασιλέων ἐκείνων, ἀναστήσει ὁ θεὸς τοῦ οὐρανοῦ βασιλείαν: ἥτις εἰς τοὺς αἰῶνας οὐ μὴ διαφθαρήσεται: καὶ ἡ βασιλεία αὐτῆς, ἑτέρῳ οὐ μὴ παραδοθήσεται.

Matth. γ'. Ἤγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Luc. ια'. Ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ.

Col. α'. μετέστησεν ἡμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ.

Ἐν δὲ δε χριστὸς, βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων λέγεται, καὶ κύριος τῶν κυριευόντων.

Τί σημαίνει τὸ βασιλεία ὄνομα;

Οὐ μοναχῶς λαμβάνεται. ὅτε μὲν γὰρ, ἐπὶ τῶν κοσμικῶν βασιλειῶν, ὧν πέρι οὐκ ἐνταῦθα λέγομεν: ὅτε δὲ, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ χριστοῦ, ἣ δὴ καὶ μονοτρόπως.

Ἐνίοτε μὲν τὴν αὐτὴν, ἐν τῷ συλλέγειν καὶ σώζειν ἐν ταύτῃ τῷ κόσμῳ ἐκκλησίαν, οἰκονομίαν σημαίνει.

Ὡς α. Κορ. ιε. Ὅταν παραδῷ τὴν βασιλείαν τῷ θεῷ καὶ πατρί.

Καὶ αὐτὴ αὐτῆς τῆς ἐκκλησίας πέρι. Ματθ. ιγ'. Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν σαγήνῃ: καλοὺς καὶ σαπροὺς ἰχθῦς συναγαγούσῃ.

Ἔτι, αὐτὴ τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας: ἢ, ὡσὰν χειραγωγία, σωματοποιοῦσα καὶ διοικοῦσα ἡ ἐκκλησία.

Psal. 2. Ego autem constitui Regem meum super Zion montem sanctum meum.

Dan. 2. In diebus autem regnorum illorum, suscitabit Deus cœli, Regnum, quod in æternum non dissipatur, & Regnum eius alteri non tradetur.

Matth 3. Appropinquauit Regnum cœlorum.

Lucæ 11. Regnum Dei peruenit ad vos.

Col. 1. Transtulit nos in Regnum filij sui dilecti.

Hinc Christus Rex Regum dicitur, & Dominus dominantium.

Quid significat Regnum?

Non vno modo accipitur. Iam enim de Regnis huius Mundi, de quibus hîc non loquimur, accipitur. Iam verò, de Regno Christi. Et ne sic quidem vno modo.

Interdum enim administrationem ipsius in colligenda et conseruanda Ecclesia in hoc Mundo significat.

1. Cor. 15. Cùm tradiderit Deo Regnum & Patri.

Pro Ecclesia quoq; ipsa accipitur, Matth. 13. Regnum cœlorum simile est sagenæ, in qua boni & mali pisces concluduntur.

Pro doctrina Euangelij, qua tãquã medio, colligitur et regitur Ecclesia.

Αὐτόθι: ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ζύμῃ.

Καὶ ἀντὶ εὐεργετημάτων, ὧν χριστὸς δι' ἐαγγελίου τοῖς πιστεύουσι, καὶ τῇ ἑαυτοῦ ἐκκλησίᾳ, ἐν τῷ νυνὶ βίῳ μεταδίδωσι. ματθ. γ'. καὶ ιγ'. καὶ ιθ'. Καὶ ὅτως, ἀντὶ βασιλείας τῆς χάριτος χριστοῦ.

Ἐνίοτε ὅπου ἡ, ζωὴν αἰώνιον δηλοῦται: ὡς α. Κορ. ιε. Σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν θεοῦ κληρονομῆσαι οὐ δύνανται.

Ἔστι δὲ μία, καὶ ἡ αὐτὴ, βασιλεία: ἥ τε τοῦ χριστοῦ ἐπὶ γῆς: ἣν τῷ κηρύγματι τοῦ εὐαγγελίου ἐκκλησίᾳ συνέλεξε: καὶ ἡ τοῦ θεοῦ, ἡ ἐν τῇ μελλούσῃ καὶ αἰωνίᾳ ζωῇ: ἐν ᾗ οἱ μακάριοι, τῆς προσόψεως ἀπολαύσουσι τοῦ θεοῦ: ὅπου ὁ κύριος παραδώσει τῷ θεῷ καὶ πατρὶ τὴν βασιλείαν: ἣν ἐπὶ τῆς γῆς συλλέγων, ἀρχὴν μὲν ἐποιήσατο αὐτῆς: τέλος δ' ἐπιθήσει ἐν τῇ ἑτέρᾳ καὶ μακαρίᾳ ζωῇ. Οὐ χρήσεται μὲν ἐκείνῃ, διακονίᾳ τοῦ κηρύγματος, καὶ τῶν μυστηρίων, καὶ τῆς πίστεως: κείσεται δ' ἐν αὐτῷ τῷ πράγματι, καὶ τῷ βλέπειν τὸν θεὸν, πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, α. Κορ. ιγ'. καὶ α. ἰω. γ'. Ὀψόμεθα αὐτὸν, καθώς ἐστι, καὶ ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα.

Τίς, καὶ ποία ἐστὶν, ἡ χριστοῦ βασιλεία ἐν τῷ παρόντι;

Οὐ κοσμική τις πολιτεία, οἵαν οἱ ἰουδαῖοι ἐφαντάζοντο: ἤ τινι ἂν ὑπὸ τοῖς ἑαυτοῦ, τὴν οἰκουμένης ἡγεμονίαν ποιήσαιτο. Οὐ φησὶ γὰρ τὴν βασιλείαν ἑαυτοῦ, ἐκ τοῦ κόσμου τούτου εἶναι. Ἀλ-

Ibidem: Regnum cælorum simile est fermento.

Pro beneficijs, quæ Christus per Euangelium, credentibus, suæ Ecclesiæ, in hac vita impertit. Matth. 3. 13. 19. & sic pro Regno gratiæ Christi.

Interdum vitam æternam. 1. Cor. 15. Caro & sanguis Regnum Dei non possidebunt.

Est autem vnum & idem Regnum Christi in terris, quod, vocat & Ministerio verbi sui sibi colligit: & Dei, in futura beata vita, qua fruentur beati conspectu Dei. Vbi Christus tradet Deo patri Regnum illud, quod in terris habuit, collegit & inchoauit, perficit autem in altera illa felice. Hoc enim habebit verbo, Sacramentis & fide, consistet autem in re ac visione Dei manifesta, 1. Cor. 13. 1. Ioh. 3. Vbi cum videbimus sicuti est, & erimus ei similes.

Quid & quale est Regnum Christi in hac vita?

Non est, mundana aliqua Politia qualem Iudæi imaginabantur, qua suis orbem terrarum regendum subjiceret. Negat enim, Regnum suum de hoc Mundo esse.

Ἀλλὰ πνευματική ἐστι, καὶ χάριτος, βασιλεία: ἐν ᾗ αὐτὸς παρών ἐστιν ὁ Χριστὸς: ἐν πνεύματι ἀνθρώπου βασιλεύων τῇ ἑαυτοῦ χάριτι: συγχωρῶν τὰς ἁμαρτίας, δικαιῶν, ἁγιάζων, κατευθύνων τῷ ἁγίῳ ἑαυτοῦ πνεύματι, καὶ ἀναζωπυρῶν, οὓς πιστεύοντας εἰς ἑαυτὸν: ἅτινα τὰ ἐν πνευματικὰ ἑαυτοῦ ἀγαθὰ, ἢ εὐεργετήματα, χορηγῶν: ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, δικαιοσύνην, καὶ ζωὴν αἰώνιον. Ρωμ. ιδ'. Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἔστι βρῶσις καὶ πόσις: ἀλλὰ δικαιοσύνη, καὶ εἰρήνη, καὶ χαρὰ ἐν πνεύματι ἁγίῳ.

Sed spirituale est & gratiæ Regnum, in quo ipse præsens adest Christus, in spiritu hominis regnans sua gratia, condonans peccata, iustificans, sanctificans, regens Spiritu suo sancto, ac regenerans credentes in se. Et sic bona sua seu beneficia spiritualia conferens, remissionem peccatorum, iustitiam & vitam æternam. Rom. 14. Regnum Dei non est esca aut potus: sed iusticia, pax & gaudium in Spiritu sancto.

Πῶς συλλέγει τὴν βασιλείαν ἑαυτοῦ τοῦτον;

Διὰ τοῦ ἰδίου ῥήματος, ὡσανεὶ σκήπτρου, σωίζει ἐν τῷ κόσμῳ τῷδε, ὁ κύριος ἑαυτῷ, τῇ φωνῇ τῆς διακονίας, λαὸν, πιστεύοντα εἰς αὐτὸν: ᾧ ἑαυτόν τε, καὶ τὰ ἑαυτοῦ εὐεργετήματα, μεταδίδωσι: χειραγωγῶν αὐτὸν, καὶ διατηρῶν, παρὼν ἐν πάσῃ θλίψει σου καὶ λύπῃ: μέχρις ἂν θεὸς ἑαυτὸν ἀναλάβῃ ἐν τῷ ἑτέρῳ αἰῶνι, εἰς ζωὴν αἰώνιον. Ὅθεν λέγει: ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἐν ὑμῖν ἐστι. Καὶ: ἤγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Quomodo colligit hoc suum Regnum?

Verbo suo, tanquam sceptro, colligit sibi Christus in hoc Mundo, ac voce Ministerij, populum credentem in eum, cui se suáq; beneficia communicat, eum gubernat & conseruat, præsens in omnibus aduersis, donec tandem ad se assumat in altero seculo ad vitam æteruam. Hinc est quod dicit: Regnum Dei in vobis est. Item: Appropinquauit Regnum cælorum.

Καταισχύνεται, ὅτι οὐκ εἶναι πολιτικόν.

Φησὶ τῷ Πιλάτῳ: ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. Εἰ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἦν ἡ βασιλεία μου, οἱ ὑπηρέται ἂν οἱ ἐμοὶ ἠγωνίζοντο, ἵνα μὴ παραδοθῶ τοῖς Ἰουδαίοις.

Proba non esse Politicum?

Christus Pilato dicit: Regnum meum non est de hoc Mundo. Nam alioqui ministri mei vtique decertarent, vt non traderer Iudæis. Iohan. 18.

Ἰωαν. ϛ. Ὅθεν, μελλόντων ἔρχεσθαι, καὶ ἁρπάζειν αὐτὸν, ἵνα ποιήσωσι βασιλέα, ἔφυγε.

Ματθ. κ. Ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι: ἀλλὰ διακονῆσαι: καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν.

Ἰωάν. ιή. Ἐγὼ εἰς τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον, ἵνα μαρτυρήσω τῇ ἀληθείᾳ. Πᾶς, ὁ ὢν ἐκ τῆς ἀληθείας, ἀκούει μου τῆς φωνῆς.

Καὶ Β'. Κορ. ί. Τὰ ὅπλα τῆς στρατείας ἡμῶν, οὐ σαρκικά.

Διὰ τί οὖν οἱ προφῆται, τὴν χριστοῦ βασιλείαν διέγραψαν, ὡσπερανεὶ βασιλείαν τοῦ κόσμου;

Εἰ δὲ οἱ προφῆται, καταγράφοντες τὴν βασιλείαν τοῦ χριστοῦ, ὡς τὰ πολλὰ τρόπος χρῶντο, ἀπὸ τῶν τοῦ κόσμου τοῦδε ἡγεμονιῶν μεθεληλυθότες: διαρρήδην ὅμως μαρτυροῦσι, πνευματικὴν, ἐκείνην ἔσεσθαι. Ὁ καὶ οἱ κράτιστοι τῶν προφητῶν ἑρμηνευταὶ, Ἀπόστολοι πιστοῦσι. Προεφώνουν γὰρ, Δαυὶδ μὲν, ψαλ. κϚ'. Ἡσαΐας δὲ, κεφ. νγ'. Δανιήλ γε, θ'. τὸν Μεσσίαν ἀποκτανθήσεσθαι: οὐκ ἐγχωρεῖ, τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, ἧς τέλος οὐκ ἔσται, κοσμικὴν εἶναι.

Διὰ τοῦτο γε, τύποις τοιούτοις, ἐν τῇ διαγραφῇ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἐχρήσαντο: ἵνα λαῷ ἀπαιδεύτῳ καὶ φορτικῷ, ἐπιγείου εὐδαιμονίας ἔρωτι προσπεπονθότι, τὴν δόξαν δὲ ὁλοσχερῆ ἐκείνης τῆς

Vnde cùm venturi essent, vt raperẽt eũ, et facerent Regẽ, fugit.

Matth. 20. Filius hominis non venit, vt sibi ministraretur, sed vt ipse ministraret: vtq; daret animã suam redemptionẽ pro multis.

Item: Ego in hoc veni in Mundum, vt testificer de veritate. Et qui ex veritate est, audit.

2. Cor. 10. Arma militiæ nostræ, non sunt carnalia.

Cur igitur Prophetæ Regnum Christi descripserunt instar Regnorum huius Mundi?

*Etsi Prophetæ passim figuravtantur, in descriptione Regni Christi, ab Imperijs huius Mundi desumptis: disertè tamen testatur, Regnum Christi spirituale fore. Quod et Apostoli, Prophetarum optimi interpretes, tes*tatur. *Cumq; Dauid Psal. 22. Isa. 53. Daniel 9. Messiam occidendum prædixerint: Regnum eius, quod est perpetuum, mundanum esse non potest.*

Ideo autem figuris eiusmodi vtuntur in descriptione Regni eius, vt populo rudi, & terrenæ felicitatis cupidissimo, gloriam et felicitatem Regni illius Christi, aliquo modo deliniarent, eiusq; desi-

τῆς Χριστοῦ βασιλείας, τρόπον τινὰ ὑπογράψαν, καὶ πόθον αὐτοῖς ἐμποιήσαν. Ἔτι, διότι τὰ πάλαι τοῦ Χριστοῦ, τύποις πραγμάτων σωματικῶν ἐσκιαγραφεῖτο: μείζων δὲ φῶτος, καὶ λαμπροτέρας τούτων γνώσεως, τῷ καιρῷ καὶ ἀποκαλύψει τῆς νέας διαθήκης, ἥτις ἑρμηνεία τῆς παλαιᾶς ἐστι, θησαυριζόμενα. Εἰσὶ μαρτυρίαις γραφικαῖς περὶ τοῦ Χριστοῦ βασιλείας.

Πλεῖσαι εἰσὶν ἐν τοῖς ψαλμοῖς, ὡς ἐν τοῖς ἄλλοις προφήταις: πολλὰ δὲ ἐπιφερόμενα, περὶ ἐκείνης προθεσπίσασαν. Μάλιστα δὲ ἐν τῷ Δανιήλῳ, κεφ. β'. Οὕτως εἰπόντι: Ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν βασιλειῶν ἐκείνων, ἀναστήσει ὁ θεὸς τοῦ οὐρανοῦ βασιλείαν: ἥτις εἰς τοὺς αἰῶνας οὐ διαφθαρήσεται. Καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ, λαῷ ἑτέρῳ οὐ παραδοθήσεται. Λεπτυνεῖ, καὶ συντρίψει πάσας τὰς βασιλείας: καὶ αὐτὴ ἀναστήσεται εἰς τοὺς αἰῶνας. Λεπτ. ά. Καὶ δώσει αὐτῷ κύριος ὁ θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ, τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας: καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος.

Πῶς ὁ βασιλεὺς Χριστὸς συλλέγει τοὺς τῆς ἑαυτοῦ βασιλείας πολίτας;

Φωνῇ δὲ διακονίᾳ τοῦ ῥήματος Εὐαγγελίου (ἣ, διακονία τοῦ πνεύματος, 6'. Κορ. γ'. καλεῖται) ἣν, ὧν διετάξατο, μυστηρίων χρήσει. Διαγγελῶ (φησὶ Μεσσίας) τὸ πρόσταγμα κυρίου. Κύριος εἶπε πρός με: Υἱός μου εἶ σύ: ἐγὼ σήμερον

desiderium in eis excitarent. Et quia plerag, aliàs de Christo, typis rerum corporalium adumbrabantur: quòd maior lux, & cognitio rerum istarum illustrior, tempori ac reuelationi Noui Testamenti, quod est interpretatio veteris, reseruaretur.

Dic testimonia Scripturæ de hoc Christi Regno.

Plurima extant, tam in Psalmis, quàm Prophetis reliquis, quibus multa magnifica de illo sunt prædicta. Inprimis verò Dan. 2. vbi Propheta ita inquit: In diebus Regnorum illorum, suscitabit Deus cœli, Regnum, quod in æternum non dissipabitur, & Regnum eius alteri populo non tradetur. Comminuet autem & consumet vniuersa Regna hæc, & ipsum stabit in æternum. Luc. 1. Et dabit illi Dominus sedem patris sui Dauid, & regnabit in domo Iacob in æternum, & Regni eius non erit finis.

Quomodo Christus Rex colligit ciues sui Regni?

Voce & Ministerio verbi Euangelij, quod Ministerium spiritus dicitur ab Apostolo, ac vsu Sacramentorum, à se institutorum. Prædicabo, inquit Messias, decretum vel statutum, quod Dominus dixit

γεγύνηκά σε. Καὶ πλατυνεῖν τὰ τῆς ἐ-
ματθ.κή. αυτοῦ βασιλείας ὅρια μέλλων, ἀνὰ
πᾶσαν τὴν οἰκουμένην: ἐ στρατηγὸς,
ἢ ἡγεμόνας, ἀλλ' ἁποστόλους ἁλιεῖς,
ἐξελέξατο: οὐς χαρίσματι γλωσσῶν
ἐφοδιάσας, ἓξαποστέλλων, ἐνετείλα-
μαρκ. ιϛ'. το: πορευθέντας εἰς τὸν κόσμον ἅπαν-
Περίξ. ϛ'. τας, κηρύξειν τὸ εὐαγγέλιον: διδά-
σκοντας αὐτοὺς τηρεῖν πάντα, ὅσα ἐνε-
τείλατο: οὐς πνεύματι ἁγίῳ ἐδωρή-
ϛ'.Κορ.ί. σατο: ὁ ἐνδεδυμένοι, ἀπῆλθον, κα-
θαιροῦντες ὀχυρωμάτων λογισμὸς, καὶ
πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώ-
σεως τοῦ θεοῦ: ἓ αἰχμαλωτίζοντες πᾶν
λεκ.κά. νόημα, εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ χριστοῦ.
Ὥσπερ δῆτα καθυπέρχετο, δώσειν αὐ-
τοῖς στόμα καὶ σοφίαν: ἣ ἁ δυνήσον-
ται ἀντιπεῖν, ἁδὲ ἀντιστῆναι, πάντες
οἱ ἀντικείμενοι αὐτῷ. ἧπινι ἐντολῇ πρὸ
Μαρκ.ιϛ'. μαρχήσαντες, τῇ ἐπαγγελία βεβαιω-
θέντες, ἐξελθόντες ἐκήρυξαν πανταχῆ: τοῦ κυρίου συνεργοῦντος, καὶ τὸν
λόγον βεβαιοῦντος, διὰ τῶν ἑπακο-
λουθούντων σημείων.

Αὕτη ἡ τῆς βασιλείας οἰκονομία,
ἐν τῇ μετανοουμένῃ μακαρίᾳ ζωῇ
λοφήσει: ἓ ἐνστήσεται ἡ αἰώνιος ἐκεί-
νη τοῦ κυρίου βασιλεία: ἐν ᾗ, πρόσ-
ωπον πρὸς πρόσωπον βλέψουσιν αὐτὸν
οἱ ἅγιοι. Καὶ ἔσται ὁ θεὸς τὰ πάντα
ἐν πᾶσι, ἀ.Κορ. ιέ.

Τίνες εἰσὶ πολῖται τῆς βασιλέ-
ας ταύτης;

Οἱ με-

dixit ad me: Filius meus es tu, &c. Cumq; propagaturus esset terminos Regni sui per totum terrarum orbem, non Ducum aut Capitaneos, sed Apostolos piscatores elegit, quos instruit donis linguarum, & ablegans eos præcepit, vt eant in totum Mundum, ac docent & prædicent Euangelium, ac docentes omnia quæ præceant seruare eos omnia quæ præcepit: donatq; Spiritum sanctum, quo iuduti, pergunt, destruentes consilia munitionum, & omnem altitudinem, extollentem se aduersus scientiã Dei: & in captiuitatem redigentes omnem intellectum, in obsequium Christi. Sicut promisit se daturum os & sapientiam, cui non possint resistere & contradicere omnes aduersarij eius. Cui mandato obtemperantes, confirmati promissione, prædicauerunt vbiq; Domino cooperante, & sermonem eorum confirmante subsequentibus signis.

Hic modus Regni in altera beata vita cessabit: & incipiet Regnum illud æternum Christi, quod eum facie ad faciem videbimus Sancti. Et erit Deus omnia in omnibus, 1. Cor. 15.

Qui sunt ciues huius Regni?

Agen-

Οἱ μετανοοῦντες, καὶ πιστεύοντες εἰς τὸν Χριστὸν: ἀφ' οὗ Χριστιανοὶ λέγονται: καὶ εἰσιν υἱοὶ τῆς Βασιλείας, καὶ βασίλειον ἱεράτευμα. Ἀλλὰ μὲν, ἐν τῷ τῇδε βίῳ, τοῖς ἀληθέσι τέκνοις τῆς Βασιλείας ταύτης ὑπηκόοις καὶ πολίταις, ἢ μέλεσι, καὶ τῷ ἔξω κοινωνίαν, πολύ τι ἀνεμέικτα καὶ συμπεφερόμενα ὑποκειτῶν καὶ πονηρῶν, οὐκ ἀναλλοιωθέντων: οἳ ὅτι τελευτῆς δὲ κόσμου ἀφορισθήσονται, καὶ τὰς Εὐαγγελικὰς παραβολάς.

Agentes pœnitentiam, & credentes in Christum, à quo Christiani dicuntur, & sunt filij Regni, Regale sacerdotium. Verùm in hoc Mundo, his veris huius Regni subditis & ciuibus, seu membris, in externa societate admixti & coniuncti sunt, multi hypocritæ & mali, non renati, qui in fine Mundi separabuntur, vt habetur in Parabolis Euangelicis. Matth. 13.

Matth. 13.

Τίνα, τὰ ἐνεργήματα αὐτῆς; Quæ sunt beneficia huius Regni?

Πνευματικὰ δὲ αἰώνια, ἃ κοσμικὰ καὶ καὶ θλῖψιν ἔξειν, ἰωάν. ις. ἀφθαρτὸν δὲ καὶ ἀμίαντον, καὶ ἀμάραντον τὴν ἀναλλοίωτον δόξαν, καὶ τὴν ἀπόκρυφον ζωὴν μετὰ Χριστοῦ. Ἔστι δὲ τοῖς κοινωνοῖς τῆς Χριστοῦ Βασιλείας, καὶ τοῦτο ἀφορᾷ τὸν ἥλιον αὐτοῦ ὁ θεὸς ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς. Ἔτι: οὐκ ἔστι Βασιλεία θεοῦ βρῶσις καὶ πόσις. Δίδωσι δὲ θεὸς τροφὴν τοῖς ἑαυτοῦ, ἐν ἄλλοις τόποις, ἐν ἀγγελίᾳ. Θέλει δὲ τὴν ἐκκλησίαν διαμένειν ἐν τῷ κόσμῳ.

Spiritualia sunt & æterna, non huius Mundi caduca: (in quo pressuram suos habituros prædixit:) tametsi Christus hæc quoq; suis interdum concedat. Habent autem ciues Regni Christi, hæc quoq; cum alijs & impijs communia. Sinit enim Deus Solem suum oriri super bonos & malos. Item: Non est regnũ Dei, cibus et potus. Matth. 5. Rom. 14.

Dat autem Deus victum suis, & alicubi hospitia, aliaq; præsentis vitæ adminicula necessaria: quia vult Ecclesiam durare in hoc Mundo.

Ἰδιαι δὲ, καὶ ἀφορισμέναι, τῆς Βασιλείας ταύτης ἐνεργείαι, εἰσὶν ἅπαντα. Παρρησία Χριστοῦ, ὃς δίδωσι διδασκάλους, ὑπερέχει τὴν χεῖρα τῆς ἐκκλησίας, ἐνεργὴς ἐστιν ἐν τοῖς οἰκείοις: ἀναλλοιωτὸν

Propria autem, & peculiaria huius Regni beneficia, sunt, præsentia Christi, qui dat Doctores, defendit Ecclesiam, & est efficax in suis, regenerans eos ad vitam æternam,

ἀναγεννῶν αὐτὸς εἰς ζωὴν αἰώνιον: ἐντυγχάνων ὑπὲρ αὐτῶν παρὰ τῷ θεῷ & πατρὶ: τρέφων τῷ ἰδίῳ σώματι & αἵματι. Ἔτι, ἄφεσις ἁμαρτιῶν δωρεὰν, δικαιοσύνη, δόσις τοῦ ἁγίου πνεύματος: ἀπαλλαγὴ ὀργῆς θεοῦ, τυραννίδος σατανικῆς, ἅδου, καὶ αἰωνίου θανάτου. Τέλος δὲ, μετάδοσις αἰωνίου ζωῆς: ἐν ᾗ τῷ χριστῷ σωθέντες ἔσονται οἱ πολῖται τῆσδε τῆς βασιλείας: βλέποντες πρόσωπον πρὸς πρόσωπον τὸν θεὸν, ὃς ἔσται τὰ πάντα ἐν πᾶσι.

Τίνα, τὰ ἔργα, ἃ δεῖ σοὺ αὐτῆς πολίτας ποιεῖν;

Ἀπόδοτε (φησὶ) τὰ Καίσαρος, Ματθ. κβ' Καίσαρι: καὶ τὰ τοῦ θεοῦ, τῷ θεῷ. Ταῦτα δεῖ ποιῆσαι, κἀκεῖνα μὴ ἀφιέναι. Οὐ γάρ εἰσιν ἐναντία, ἀλλὰ μόνον διάφορα, ἄμφω αἱ βασιλεῖαι: οὕτω τε, & τὰ ὑπηρετήματα. Ἀλλὰ καὶ ἐν ἑκατέρᾳ τῇ βασιλείᾳ ἡμᾶς ἀναστρέφεσθαι χρή. Κατὰ μὲν τὸ σῶμα, καὶ τὰ πρόσκαιρα, ταῖς ἐν τῷ κόσμῳ βασιλίαις ὑποτασσόμεθα. Κατὰ δὲ τὸν ψαλ. ε'. ψυχὴν, τὸ πνεῦμα, καὶ τὸν διάβολον, δουλεύσωμεν τῷ βασιλεῖ ἡμῶν χριστῷ ἐν φόβῳ: & ἀγαλλιασώμεθα αὐτῷ ἐν τρόμῳ. Ἀκούσωμεν ῥήματος, καὶ τῆς φωνῆς αὐτοῦ: κἀκεῖθεν αὐτόν τε, & τὸ θέλημα αὐτοῦ, ἐπιγνῶμεν, πιστεύσωμεν & ἐλπίσωμεν, ἐπ' αὐτὸν: ἐπικαλεσώμεθα αὐτὸν, εὐχαριστήσωμεν, ὑπακούσωμεν: ὑπομονὴν ἐν ταῖς θλίψεσι παρεχώμεθα: τὸν πλησίον ἀγαπήσωμεν

aternam, intercedens pro eis apud Deum Patrem, pascens suo corpore et sanguine. Ité beneficia sunt, remissio peccatorum gratuita, iustitia, donatio Spiritus sancti, liberatio ab ira Dei, tyrannide Satanæ, inferni & mortis perpetuæ: donatio denig, vitæ æternæ, in qua cum Christo erunt ciues huius Regni, videntes facie ad faciem Deum, qui erit omnia in omnibus.

Quæ sunt officia subditorum huius Regni?

Date, inquit Christus, Cæsari, quæ sunt Cæsaris, & Deo, quæ sunt Dei. Hæc oportet facere, & illa non omittere. Non enim sunt contraria, sed tantùm diuersa Regna, & sic etiam obsequia. Et in utroq; Regno nobis versandum est. Cæpore & bonis temporalibus, subditi sumus huius Mundi Regni. Anima verò, spiritu & affectu seruiamus Regi nostro Christo in timore, & exultemus ei cum tremore. Audiamus verbum & eius ipsius, & inde eum, eiusq; voluntatem cognoscamus, credamus & speremus in eum, inuocemus eum, gratias agamus, obediamus, præstemus patientiam in aduersis, diligamus proximos, eisq; pro nostris

μῶ, αὐτοῦ ᾖ ἐς τὸ ἡμῖν δυνατὸν εὖ ποιήσωμεν.

Τίνα, συγγενῆ;

Κἂν εἰ μάλιστα ἀλλοίαις ὑπάρχουσι, & πλεῖστον ἀλλήλων διεστήκασιν, ἡ χριστὴ, καὶ αἱ τοῦ κόσμου βασιλεῖαι: ὅμως ἐν πολλοῖς ὁμοιώσιν τινα ἔχουσι, καὶ κοινωνίαν. Πῶς; ὅτι, καθάπερ ἐν πάσαις ταῖς κοσμικαῖς βασιλείαις, εἷς τις προΐσταται, & μοναρχεῖ: ὃς ὑπηκόους ἔχει, οἷς νόμους & διατάγματα ὥρισται, καθ' ἃ χρὴ ζῆν: & μάχαιραν ἔχει φορεῖ: καὶ δυνάμιν πολεμικὴν, μεγαλειότητα, δόξαν, ἀνδρίαν, καὶ κράτος σφετέραν: ᾧ καὶ ὑπήκοοι ἑαυτοῦ οἱ ὑπ' αὐτὸν πάντες ὄντες βιαζομένους ὑπερμαχεῖ:

Παραπλησίως, καὶ ἴδιον τρόπον, καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ χριστοῦ ἐστιν: ὡς μοναρχής τε ἐστι: & τοῖς ἑαυτοῦ, ἑνιαυτοῖς αὐτὸς ῥήματι, ὥσπερ πολιτείαν δεῖ, διετύπωσε: μάχαιραν ἔχει, καὶ σκῆπτρον, ᾧ διευθύνει: ὃ πνεῦμα ἐστὶ, μᾶλλον μάχαιραν, ὃ ἐστι ῥῆμα θεοῦ: ἀκρότατον πολιτεύεται κράτος, δόξαν τιμὴν παντοδύναμον ὢν, ὑπερασπιστὴς τῶν ἑαυτοῦ, καὶ ὅσα τοιαῦτα ἄλλα.

Τίνι διαφέρει ἡ χριστοῦ βασιλεία, τῶν ἐν τῷ κόσμῳ βασιλειῶν;

Πρῶτον

nostris viribus & facultatibus, benefaciamus.

Quæ sunt cognata?

Etsi diuersissima sint, longissimoq; inter se distent interuallo, Regnum Christi, & Regna Mundi: tamen multa sunt in vtroque quæ quandam habent similitudinem & cognationem. Quòd sicut in omnibus huius Mundi Regnis, vnus aliquis præest, & potitur rerum Monarcha, qui habet subditos, quibus statuta & Leges fert & præscribit, secundum quas viuant. Et gladium habet, & potentia armatus est, Maiestate, Gloria, fortitudine ac robore exercitus. Cui & obedientiam præstant subditi, & census atq; tributa conferunt. Ipse autem vicissim eos contra vim defendit.

Ita suo modo eadem sunt in Regno Christi, qui est Monarcha, & suis subditis certam viuendi formam præscripsit in suo verbo. Gladium habet & sceptrum, quo regit, sed Spiritus, quod est verbum Dei. Summa præditus est Maiestate, Gloria, Omnipotens, defendens suos, &c. Psalm. 45. Ephes. 6.

In quo differt Regnum Christi â reliquis huius Mundi Regnis?

Primùm

Πρῶτον μὲν, πράγμασι, καὶ ἀγαθοῖς, ἢ εὐεργετήμασιν, οἷς κεχορήγηται: καὶ ἄττα ἐν αὐτῇ διαμένεται: ἃ, πνευματικά ἐσιν, ὡς ἄνω εἴρηται: ὧν ἀδενὸς, αἱ κοσμικαὶ βασιλεῖαι παρεκτικαὶ: ἀλλὰ τὰ παρόντα μόνον ἀγαθὰ φυλάττεσθαι ἐπως δήποτε.

Δεύτερον δὲ, τρόπῳ τῆς διοικήσεως. Ἡ μὲν χριστὸ βασιλεία, τῷ λόγῳ, καὶ τοῖς μυστηρίοις, διοικεῖται: καὶ διὰ τέτων αὐτὸς ἑαυτῷ συλλέγει βασιλείαν, τὴν ἐπὶ γῆς ἐκκλησίαν. ψαλ. ϛ'. Κἀγὼ κατέστησα τὸν βασιλέα μου, ἐπὶ Σιὼν ὄρος τὸ ἅγιόν μου. Διαγγελῶ τὸ πρόσταγμα τοῦ κυρίου, ὁ εἶπε πρὸς μὲ: υἱός μου εἶ σύ. ψαλ. ρθ'. Ράβδον βασιλείας σου ἐξαποστελεῖ σοι κύριος ἐκ Σιών: καὶ κατακυρίευε ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου. Ὁ Ἡσαΐας ϛ'. Οὕτως ἐξετίθη: Ἐκ Σιὼν ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος κυρίου ἐξ ἱερουσαλήμ. Καὶ αὐτὸς ὁ χριστὸς τοῖς ἀποστόλοις ἔφη: Πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσῃ: βαπτίζοντες αὐτοὺς, κ' ἐξῆς.

Αἱ δὲ κόσμου βασιλεῖαι, δυνάμει, ἰσχύι, πλουτίσιαις, σωίσαντες: πολιτικοῖς νόμοις καὶ μαχαίρᾳ διέποντες: καὶ σωματικῇ ἀνάγκῃ οἱ ἐρχόμενοι συνείργοντες.

Τάυτην αὐτὸς ὁ κύριος τὴν διάσασιν τοῖς

Primùm rebus & bonis, vel beneficijs, quibus constat, & quæ in hoc eius Regno distribuuntur, quæ sunt spiritualia, vt supra dictum est. Quorum nihil Regna huius Mundi conferre possunt, sed tantùm bonum præsentis vitæ vtcunq; tuentur.

Secundò, modo administrationis. Christi regnum regitur & administratur verbo & Sacramentis, & per hæc sibi colligit Regnum suum, quod est Ecclesia, in terris. Psalm. 2. Et ego constitui Regem meum super Sion, montem sanctum meum. Prædicabo decretum, quod Dominus dixit ad me: Filius meus es tu. Et virgam, Psalm. 110. Sceptrum Regni tui emittet Dominus ex Sion, dominare in medio inimicorum tuorum. Quod Isa. 2. ita reddidit: Sion exibit Lex, & præceptum Domini de Hierusalem. Et ipse Christus Apostolis dixit: Ite in orbem vniuersum, & prædicate Euangelium omni creaturæ, baptizantes eos, &c.

Regna verò huius Mundi potentia, viribus & opibus constant: Legibus Politicis, & gladio administrantur: & coërcentur subditi vi corporali.

Hoc discrimen Christus ipse dixit

τοῖς μαθηταῖς, περὶ τῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ πρωτείων ἀμφισβητησάντων, ἔδειξε, Λεκ. κβ'. Οἱ βασιλεῖς τῶν ἐθνῶν κυριεύουσιν αὐτῶν. Ὑμεῖς δὲ, οὐχ οὕτως: ἀλλ' ὁ μείζων ἐν ὑμῖν, γενέσθω, ὡς ὁ νεώτερος: καὶ ὁ ἡγούμενος, ὡς ὁ διακονῶν. Διακονία τινὰ ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Χριστοῦ, ἀνὰ τὸν παρόντα βίον, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ: ὁ κυριεύσουσιν: ὁ ἀ. Πετρ. τελευτ. μὴ, ὡς κατακυριεύοντες τῶν κλήρων.

Τέλειον δὲ, ἡ μὲν τοῦ Χριστοῦ βασιλεία: ἐρχομένη μὲν οὐδαμοῦ, ὁ παραπαν δὲ. Βασιλεία γάρ ἐστι πάντων τῶν αἰώνων, ψαλ. ρμδ'. Καὶ Δαν. ζ'. Ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν βασιλέων ἐκείνων, ἀναστήσει ὁ θεὸς τοῦ οὐρανοῦ βασιλείαν, ἥτις εἰς τοὺς αἰῶνας ὁ διαφθαρήσεται: καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ, λαῷ ἑτέρῳ οὐχ ὑπολειφθήσεται. Λεπτύνει, καὶ λικμήσει πάσας τὰς βασιλείας: καὶ αὐτὴ ἀναστήσεται εἰς τοὺς αἰῶνας. Πᾶσαι δὲ αἱ κοσμικαὶ βασιλεῖαι καὶ κρίσεις καταπίπτουσι, καὶ διαλύονται. Καὶ τελευταῖα, πάντα ξυντρίβεται, καὶ ξυμπεραίνεται τῷ νῦν κόσμῳ.

Τίνα, τὰ ἐναντία;

Τὸ φαντάζεσθαι, ὡς οἱ ἰουδαῖοι, τὸν Μεσσίαν ἐπὶ τῆς γῆς ἔσεσθαι βασιλεύσοντα κοσμικῶς.

Τῶν χιλιαστῶν ἡ πλάνη, τῇ διαφορᾷ ἐμμανταζόντων: τὸν Χριστὸν ἐξ ἐνεργείας ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ βασιλεύσειν χιλιέτη, πρὸ τῆς τῶν πραγμάτων συντελείας: καὶ

discipulis suis, de primatu in suo Regno contendentibus, ostendit, Luc. 22. Reges gentium dominantur, &c. Vos autem non sic. Sed qui maior est in vobis, fiat sicut minor, & ministrator. Ministerium itaq; est in Regno Christi in hac vita & Ecclesia, non dominium, 1. Pet. vlt. Non dominium exercentes aduersus cleros.

Tertiò, Regnum Christi est æternum, quod hîc incipit, sed non finietur. Regnum est omnium seculorum, Psal. 144. Et Dan. 2. In diebus Regnorum illorum suscitabit Deus cœli, Regnum, quod in æternum non dissipabitur: & Regnum eius alteri populo non tradetur: comminuet autem & consumet vniuersa Regna hæc: & ipsum stabit in æternum. Regna autem omnia huius Mundi, corruunt, & pereunt. Et tandem omnia contercntur, & finientur vnà cum hoc Mundo.

Quæ contraria?

Imaginari, vt Iudæi, Messiam habiturum in hoc Mundo Regnum mundanum.

Error Chiliastarum, qui imaginabantur, Christum habiturum Regnum in hoc Mundo mille annis ante rerum consummationem:

καὶ πρὸ τοῦ χριστιανὸς εἰς τὸ ἐπουράνιον μεταχθῆναι βασιλείαν.

Τὸ ὑπὸ προφάσει ἀντιποιεῖσθαι, καὶ κρατεῖν, τῶν κοσμικῶν διωγμῶν, ὡς οἱ πρὸ τὸν ἀρχιερέα.

Ἡ βασιλεία τοῦ διαβόλου, καὶ τοῦ Ἀντιχρίστου: τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἁμαρτίας, τοῦ υἱοῦ τῆς ἀπωλείας, τοῦ ἀντικειμένου, καὶ ὑπεραιρομένου ὑπὲρ πάντα λεγόμενον θεὸν, ἢ σέβασμα: ὥστε αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ, ὡς θεὸν, καθίσαι: ἀποδεικνύοντα ἑαυτὸν, ὅτι ἐστὶ θεός. β. Theſſ. 6.

Τὸ ζητεῖν παρὰ τῷ χριστῷ μόνον σωματικὰ, καὶ ὑπόγαιον ὀλιγότητα.

Μέχρι τίνος μένει ἡ χριστοῦ βασιλεία;

Αὕτη μέν, ἣν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ καὶ βίῳ, διὰ τοῦ ἰδίου ῥήματος μεταχειρίζεται, βασιλεία, ἕως εἰς τέλος τοῦ κόσμου διαμένει: ὅτε, πάντων δι' αὐτοῦ ἀνεγηγερμένων, παραδώσει τὴν βασιλείαν τῷ θεῷ καὶ πατρί. Εἶτα πέρας ἔσται τῆς βασιλείας ταύτης. Ἄλλως τε, μετὰ τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, βασιλείαν ἕξει, ἧς οὐκ ἔσται τέλος: ἐν ᾧ ἀκρότης ἔσται τελειότητος: καὶ ὁ θεὸς, τὰ πάντα ἐν πᾶσι. 1. Cor. 15. Luc. 1.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΙΕΡΩΣΥΝΗΣ τοῦ χριστοῦ.

Πόθεν τὸ ἱερεὺς ὄνομα;

Ἀπὸ τοῦ τὰ ἱερὰ μετέρχεσθαι. Παρὰ δὲ τοῖς Λατίνοις, Σακέρδως: ἀπὸ τοῦ σύρειν, ἤγουν ἱερὰ, διδόναι. Τὸ δ' ὄνομα

& antequam in Regnum cæleſte traducerentur Chriſtiani.

Prætextu Miniſterij inuadere, & occupare regna huius Mundi, vt Pontificij.

Regnum Diaboli & Antichriſti, hominis peccati, & filij perditionis, qui eſt aduerſarius, & extollitur ſupra omne, quod dicitur Deus, aut colitur, ita vt in Templo Dei ſedeat, oſtentans ſe tanquam ſit Deus.

Quærere in Chriſto tantùm corporalia, & terrenã felicitatem.

Quam diu durabit Regnum Chriſti?

Hoc Chriſti Regnum, quod in hoc Mundo & hac vita, verbo ſuo inchoat & adminiſtrat, vſq; ad finem Mundi durabit, vbi omnibus per ipſum reſuſcitatis, tradet regnum Deo, & Patri. Deinde finis erit huius Regni. Sedebit cum Patre & Spiritu ſancto Dei Regnum æternum, cuius non erit finis. In quo ſumma erit perfectio, & erit Deus omnia in omnibus.

DE CHRISTI SACERDOTIO.

Vnde dicitur Sacerdos?

Quaſi ſacra dans. Alij aliter deriuant. Hoc vocabulum in Noue Teſtamento, ſoli Chriſto competit: non

ὄνομα τῦ ἱερέως, ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ, μόνῳ τῷ χριστῷ ἁρμόζει: ἐν τοῖς διακόνοις τῆς ἐκκλησίας: οἱ λεγόμενοι πρεσβύτεροι, ἐπίσκοποι, ποιμένες, διδάσκαλοι, διάκονοι, καὶ ἄλλα τοιαῦτα: ἐδαμοῦ δ' ἐν τῇ καινῇ, ἱερεῖς, εἴτουν ἀρχιερεῖς: πλὴν ἐφ' ὅσον ἐξ ἴσου ἐπὶ πάντων τῶν χριστιανῶν τὸ λέγεται, οἱ εἶναι βασίλειον ἱεράτευμα, ἁγ. Πέτ. β'.

non Miniſtris Eccleſiæ, qui dicuntur Presbyteri, Epiſcopi, Paſtores, Doctores, Diaconi etc. Sed nuſquam in Nouo Teſtamento Sacerdotes, niſi quòd ex æquo ad omnes Chriſtianos pertinet, qui ſunt Sacerdotium ſpirituale, 1. Pet. 2.

Ψαλ. ριθ. Ἑβρ. δ'. ε'. ϛ'. ζ'.

Ὁ δὲ χριστὸς, ἱερεὺς ἐστιν εἰς τὸν αἰῶνα, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. Ἀρχιερεὺς μέγας, ὁ εἰσελθὼν εἰς τοὺς οὐρανούς. Οὗ τύπος, ἦν ἡμετέρος μεγάλος ἱερεὺς καὶ ἀρχιερεύς, προχάραγμα ἐγίνοντο ἐπὶ τῶν νόμῳ οἱ ἀρχιερεῖς οἱ Ἀαρωνικοὶ: λόγῳ τῆς διακονίας, τῶν προσφορῶν, καὶ τῶν θυσιῶν: δι' ὧν ἐπικατηλλάξαν τοὺς ἀνθρώπους τῷ θεῷ, Λευιτ. ε'.

Chriſtus autem Sacerdos eſt, ſecundum ordinem Melchiſedech, Pontifex magnus, qui penetrauit cœlos. Cuius noſtri Pontificis & Sacerdotis ſummi, typi fuêre in Lege, Pontifices ſummi Aaronici, ratione Miniſterij, oblationum & ſacrificiorum, quibus homines reconciliabant Deo, Leuit. 5.

Pſalm. 110. Heb. 5. 6. 7. Ibid. 4.

Τί ἐστιν ὁ μέγας ἱερεὺς, ἤτοι ἀρχιερεὺς, ὁ χριστός;

Quid eſt ſummus Sacerdos, vel Pontifex Chriſtus?

Ἀληθινὸς θεὸς, καὶ ἀληθινὸς ἄνθρωπος: ἦν θεοῦ μονογενὴς, καὶ τῆς παρθένου Μαρίας, υἱὸς: μία ὑπόστασις, ὡσαύτως ἦν θεοῦ τελειοθείσα, καὶ τῷ πληρώματι τῦ ἁγίου πνεύματος κεχρισμένη: ὅπως προενένκῃ τὸ εὐαγγέλιον ἐκ κόλπου τοῦ αἰωνίου πατρὸς τοῖς ἀνθρώποις: καὶ τοῦτο, τὸ ἴδιον σῶμα ὑπὲρ τῦ βωμοῦ τοῦ σταυροῦ προσενεγκών, θεῷ τῷ ἐρανίῳ πατρὶ ἀποκατήλλαξη, αἰώνιον λύτρωσιν εὑρόμενος, εἰσαεὶ ἐντυγχάνων ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας.

Eſt verus Deus, & verus homo, Dei vnigenitus, & Mariæ virginis Filius, vna Perſona, à Deo ordinata, & plenitudine Spiritus ſancti vncta, vt proferat Euangelium è ſinu Patris æterni ad genus humanum, idq; proprio ſuo corpore in ara crucis oblato, Deo Patri cœleſti reconciliet, æterna redemptione inuenta, ſemper intercedens pro Eccleſia.

Δεῖ-

Δεῖξον ὅτι.

Ὅσον πρὸς τὸ πρόσωπον, ἤτοι ὑπόστασιν αὐτοῦ, ἐν τοῖς ἄνω, ἐν ἰδίῳ, ΠΕΡΙ ΤΟΥ̃ ΧΡΙΣΤΟΥ̃, τόπῳ, ἐφ' ὅσον ἱκανὸν, εἴπομεν. Νυνὶ δέ, πρὸς τὴν ἱερωσύνης, ἰω. ά. Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε. Ὁ μονογενὴς υἱὸς, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο.

Ἑβρ. θ'. Χριστὸς δὲ παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν: διὰ τῆς μείζονος καὶ τελειοτέρας σκηνῆς: οὐ χειροποιήτου, τουτέστιν, οὐ ταύτης τῆς κτίσεως: οὐδὲ, δι' αἵματος τράγων καὶ μόσχων: διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος: εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ ἅγια, αἰωνίαν λύτρωσιν εὑρόμενος.

Καὶ ί. Ἐν ᾧ θελήματι ἡγιασμένοι ἐσμὲν, οἱ διὰ τῆς προσφορᾶς τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐφάπαξ.

Τίνα εἰσὶν αἴτια;

Ὁ ἄμετρος θεοῦ πατρὸς ἔλεος καὶ πρᾳότης, χρηστότης καὶ φιλανθρωπία, καὶ ἀγάπη, πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος: ἧπινι οὐκ ἐδικαίωσεν, αὐτὸ, κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ πεπληρωκὸς, εἰς τὸ ἀπολλυσθαι: διὰ δὲ μονογενοῦς υἱοῦ ἐπιδεδομένου, ἐξαγορασθῆναι, ἑαυτῷ τε καταλλαγμένον ἀποκατασῆναι.

Εἶτα, ἡ τοῦ υἱοῦ ὑπακοὴ: ἧπινι ἑκουσίως ἑαυτὸν προσήνεγκε θυσίαν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν: τῷ πατρὶ γνώμε-

Proba hoc.

Quod ad Personam eius attinet, suprà Loco peculiari DE CHRISTO, quantum satis est, diximus. Iam de Sacerdotio. Ioh. 1. Deum nemo vidit vnquam: Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit nobis.

Hebr. 9. Christus autem assistens Pontifex futurorum bonorũ, per maius & perfectius tabernaculum, non manu factum, id est, non huius creationis, neq; per sanguinem hircorum aut vitulorum: sed per proprium sanguinem introiuit semel in Sancta, aeterna redemptione inuenta.

Ibidẽ 10. In qua voluntate, sanctificati sumus, per oblationem corporis Iesu Christi semel.

Quæ sunt causæ?

Ingens Dei Patris misericordia, & clementia, benignitas, & φιλανθρωπία, atq; dilectio erga genus humanum, qua noluit illud perire Imaginem suam conditum, perire in aeternum: sed filio vnigenito donato, illud redimi, sibiq; reconciliari voluit.

Filij obedientia, qua volens ei obtulit victimam pro peccatis nostris, Patri obediens factus, usque ad mor-

φιλ. 6'.

ἀρχιερεὺς ὑπὲρ ἡμῶν μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ.

Καὶ καθὼς ψαλ. λϐ'. λέγει: Θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας: ὦτα δὲ κατηρτίσω μοι. Ὁλοκαυτώματα, καὶ περὶ ἁμαρτίας, οὐκ ἐζήτησας. Τότε εἶπον: ἰδοὺ, ἥκω. Ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπταί περὶ ἐμοῦ, τοῦ ποιῆσαι τὸ θέλημά σου. Ὁ θεός μου, ἠβουλήθην: καὶ τὸν νόμον σου, ἐν μέσῳ τῆς καρδίας μου.

Προσωμοιώθη, ὅτι ἠθέλησεν, Ησαΐ. νγ'.

Καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἐγὼ ἁγιάζω ἐμαυτὸν, ἰωάν. ιζ'.

Τί, τὸ ἔργον τοῦ ἀρχιερέως τοῦτο;

Πολλὰ ἄν τις ἐκ τῶν γραφῶν ἀριθμήσαιτο: ἡμεῖς δὲ τὰ κεφαλαιώτερα μόνον ἐκθησόμεθα.

Πρῶτον μὲν ἐστι, τὸ εἶναι αὐτὸν τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλον. Ἔστιν ὁ προφήτης ἐκεῖνος, ὃν ὁ θεὸς διὰ Μωσέως ὑπέσχετο τῷ λαῷ Ἰσραὴλ, Δευτερ. ιή. καὶ Πράξ. γ'. ὅθεν ψαλ. ϙ'. Διαγγελῶ, φησὶ, τὸ πρόσταγμα κυρίου. Κύριος εἶπε πρός με: Υἱός μου εἶ σὺ: ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. Παρὰ τοῦ πατρὸς προεδιδάχθη καὶ ἐπιμίξη διδάσκαλος, ἐφανέρωσεν βοήσας: Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐν ᾧ εὐδόκησα: αὐτοῦ ἀκούετε.

Δεύτερον δὲ, προσεύχεσθαι ὑπὲρ ἄλλων,

ad mortem, mortem autem crucis.

Et sicut in Psalmo dicit: Sacrificium & oblationem noluisti: aures autem patefeciſti mihi. Holocaustum, & pro peccato non postulaſti, tunc dixi: Ecce venio, in capite libri ſcriptum eſt de me, vt voluntatem tuam facerem, Deus meus: volui, & Legem tuam in medio cordis mei. Psalm. 39.

Oblatus eſt, quia voluit, Iſa. 53.

Et pro eis ſanctifico meipſum. Iohan. 17.

Quod eſt officium huius ſummi Sacerdotis?

Multa poſſent recenſeri ex ſacra Scriptura, ſed præcipua tantùm recenſebimus.

Primum eſt, vt ſit Doctor Eccleſiæ. Eſt Propheta ille, à Deo promiſſus populo Iſraël per Moſen, Deut. 18. Act. 3. Pſal. 2. Prædicabo præceptum eius, quod Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. A Deo Patre inauguratus & promotus Doctor, cœlitus clamante: Hic eſt Filius meus dilectus, in quo ſibi complacuit anima mea, hunc audite. Matth. 3. 17.

Secundò, orare pro alijs, eisq;

ἄλλων, ϗ τύτες εὐλογεῖν. Ἰωάν. ιζ. Οὐ περὶ τύτων ἢ ἐρωτῶ μόνον: ἀλλὰ ϗ περὶ τῶν πιστευόντων διὰ τ λόγε αὐτῶν εἰς ἐμέ: ἵνα πάντες ἓν ὦσι, καθὼς σὺ. ἔξης. Οὕτω δὲ ἐπὶ τ σταυρ πεποίηκε προσεύχεται: Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς. Οὐ γὰρ οἴδασι, τί ποιῶσι.

Ρωμ. η. Χριστὸς Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ ἐν δεξιᾷ τ θεῦ: ὃς ϗ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν.

Ἐντυγχάνει ἢ τῷ καρπώματι ἢ ἐνεργήματι.

Ἑβρ. ζ. Ὁ ἢ, διὰ τὸ μένειν αὐτὸν εἰς τὸν αἰῶνα, ἀπαράβατον ἔχει τ ἱερωσύνην. Ὅθεν ϗ σώζειν εἰς τὸ παντελὲς δύναται τοὺς προσερχομένους δι' αὐτ τῷ θεῷ: πάντοτε ζῶν εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν.

Ρωμ. η.

Τρίτον ἢ, προσφέρειν θυσίαν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν τῶν ἀνθρώπων, Ἀνήνεγκε δὲ ἑαυτὸν θυσίαν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν: ϗ περὶ ὅρα τὸ Ἡσαΐε νγ'. ὅλον. Ὅθεν ϗ ἀμνὸς τ θεῦ λέγεται, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τ κόσμε: ὑπὸ τ παραλίᾳ ἀμνὸς προτυπωθείς. Τὸ πάσχα ἡμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη, χριστός. Λυτρωθέντες ϗ φθαρτοῖς, ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ, ἀπὸ τῆς ματαίας ἡμῶν ἀναστροφῆς: ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι, ὡς ἀμνῦ ἀμώμε καὶ ἀσπίλε, χριστ. Καὶ: Χριστὸς ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν: ὃς τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν αὐτὸς ἀνήνεγκεν ἐν τῷ σώματι αὐτ ἐπὶ τὸ ξύλον. Ἑβρ.

ἰωάν. ά. ά. Κορ. έ. ά. Πέτ. ά. ά. Πετ. ϛ'.

benedicere. Iohan. 17. Non pro eis autem tantùm rogo, sed & pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me, vt omnes vnum sint, &c. Ita in cruce quoq; orat: Pater dimitte illis, quia nesciunt, quid faciant.

Rom. 8. Christus Iesus est ad dexteram Patris, qui etiam interpellat pro nobis.

Intercedit autem pro nobis, merito & efficacia.

Hebr. 7. Hic autem, eò quòd maneat in æternum, sempiternum habet Sacerdotium: vnde & saluare in perpetuum potest, accedentes ad eum per semetipsum, semper viuens ad interpellandum pro nobis.

Tertiò, offerre sacrificium pro peccatis hominum. Obtulit autem semetipsum, hostiam pro peccato. De quo vide totum caput Iesaiæ. Vnde & agnus Dei dicitur: qui tollit peccatum Mundi, per agnum Paschalem adumbratus. Paschale nostrum immolatus est Christus. Redempti, non corruptibilibus, auro vel argento, sed precioso sanguine, quasi agni incontaminati & immaculati. Item ibidem: Christus passus est pro nobis, qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum. Hebr.

Ἑβρ. θ'. Οὐ δι' αἵματος τράγων καὶ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος, εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ ἅγια, αἰωνίαν λύτρωσιν εὑρόμενος. Καὶ ι'. Πᾶς μὲν ἱερεὺς ἕστηκε, καθ' ἡμέραν λειτουργῶν: καὶ τὰς αὐτὰς πολλάκις προσφέρων θυσίας: αἵτινες οὐδέποτε δύνανται περιελεῖν ἁμαρτίας. Αὐτὸς δὲ μίαν ὑπὲρ ἁμαρτιῶν προσενέγκας θυσίαν: εἰς τὸ διηνεκὲς ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ, Μιᾷ γὰρ προσφορᾷ τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους.

Hebr. 9. Neq; per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introiuit semel in Sancta, æterna redemptione inuenta. Et cap. 10. Omnis quidem Sacerdos, præstò adest, quotidie ministrans, & easdem sæpè offerens hostias, quæ nunquam possunt peccata auferre. Hic autem, vnam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei. Vna enim oblatione consummauit in sempiternum, eos, qui sanctificantur.

Τίς διαφορὰ τούτου τοῦ ἀρχιερέως, καὶ τῶν Λευιτικῶν ἀρχιερέων;

Quę est differentia huius summi Sacerdotis, & Pontificum Leuiticorum?

Πάντες ἐκεῖνοι, προανετύπωσαν μὲν τὸν ἕνα & ἀληθινὸν τὸν ἀρχιερέα χριστὸν: διαφέρουσι δὲ, πρῶτον μὲν, κλήσει. Ὁ μὲν γὰρ χριστὸς, ἀμέσως ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς εἰς κλῆσιν ἔρχεται, ψαλ. ρι'. ἐκεῖνοι δὲ, ἐμμέσως.

Omnes illi typum gesserunt vnici huius, veri & summi Sacerdotis Christi. Sed differunt primùm vocatione. Christus enim, immediatè à Deo Patre est vocatus cum iureiurando, Psalm. 110. Illi verò, mediatè.

Δεύτερον δὲ, ὁ μὲν χριστὸς, εἷς ἐστι, καὶ αἰώνιος ἀληθινὸς ἀρχιερεὺς: ἡμᾶς τῷ ΠΑΤΡΙ διαλλάσσων, εἰς τὸν αἰῶνα μένων, & διὰ τοῦτο ἀπαράβατον ἔχων τὴν ἱερωσύνην. Ἐκεῖνοι δὲ, εἰ καὶ εἷς μόνος διὰ παντὸς τοῦ βίου ἦν: ὅμως, διὰ τὸ θνητὸν κωλύεσθαι παραμένειν, πολλοὶ εἰσὶ γενόμενοι.

2. Christus, vnicus est & perpetuus verus Pontifex, nos DEO reconcilians, manens in æternum, sempiternum habet sacerdotium. Illi verò etsi vnus per omnem vitam esset tantùm: tamen quia mortales, plures facti sunt. Heb. 7.

Τέλον,

Τρίτον, ὁ μὲν χριστὸς, ἔξαρχός ἐστι τῆς διακονίας καὶ διδασκαλίας: αὐτήν τε διατηρεῖ, καὶ διαφυλάττει. Καὶ μὲν, καὶ δραστήριός ἐστι δι' αὐτῆς: διδοὺς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐν πυρὶ βαπτίζων. Ἐκεῖνοι δὲ, μόνον λειτουργοί.

Τέταρτον, ὁ μὲν χριστὸς τὸ ἴδιον σῶμα ἀνήνεγκε: καὶ διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ ἅγια, αἰωνίαν λύτρωσιν εὑρόμενος: καὶ μιᾷ προσφορᾷ τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους. Ἐκεῖνοι δὲ, αἷμα ταύρων καὶ τράγων ἀνήνεγκαν: τοῦτο ποιεῖν πολλάκις ἀνάγκην ἔχοντες, μᾶλλον δὲ, καθ' ἡμέραν.

Πέμπτον, ὁ μὲν χριστὸς ἡμᾶς τῷ θεῷ καὶ πατρὶ κατήλλαξε, καθαρίζων τὰς ἡμετέρας συνειδήσεις ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν ἀληθῶς. Ἐκεῖνοι δὲ, τυπικῶς μόνον, καὶ πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα, ἡγίασαν τοὺς κεχοινωμένους.

Ἔκτον, ὁ μὲν χριστὸς, ἅγιος ἐγένετο, ἀφορισθεὶς τῶν ἁμαρτωλῶν: δόλος δὲ οὐχ εὑρέθη ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, ἢ ἁμαρτίαν ἐποίησεν: ἀλλ' ὑπὲρ ἄλλων μόνον ἑαυτὸν προσήνεγκεν. Ἐκεῖνοι δὲ, ἁμαρτωλοὶ ἦσαν. Διὸ, πρῶτον μὲν, ὑπὲρ ἑαυτῶν: εἶτα δὲ, καὶ ὑπὲρ τῶν τοῦ λαοῦ ἁμαρτιῶν, θυσίας προσήνεγκαν.

Ἕβδομον, ὁ μὲν χριστὸς, οὐκ ἐν χειροποιήτῳ

3. *Christus, author est, conseruator, & propagator Ministerij & doctrinæ. Et etiam efficax per illud, dans Spiritum sanctum, igni baptizans. Illi vero, tantùm Ministri.*

4. *Christus, suum corpus obtulit, & per proprium sanguinem introiuit semel in Sancta, æterna redemptione inuenta: vnica oblatione consummauit in æternum, eos, qui sanctificantur. Illi verò, sanguinem taurorum et hircorum obtulerunt, eaq; repetiuerunt sæpius, imò quotidie.*

5. *Christus, nos Deo Patri reconciliauit, emundans nostra conscientias à peccatis verè. Illi autem tantùm typicè, & inquinatos sanctificauerunt ad emundationem carnis.*

Ἑβρ. θ'.

6. *Christus, sanctus fuit, segregatus à peccatoribus, in cuius ore non est inuentus dolus, & peccatum non fecit: sed pro alijs tantùm seipsum obtulit. Illi verò peccatores fuêre. Ideòq; primùm pro se, deinde pro populi peccatis, sacrificia obtulerunt.*

7. *Christus, non in manu facto*

taber-

σπιήτῳ σκιωῇ, ἀλλ' ἐν βωμῷ τοῦ σωρῷ, ἀνήνεγκεν. Ἐκεῖνοι μὲν, ἐν σκιωῇ Μωσαϊκῇ & Σολομωντείᾳ.

Ἔβρ. 7. Ὄγδοον, ὁ μὲν Χριστὸς, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ: ἐκεῖνοι δὲ, κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρών.

Ἔνατον δὲ, κατὰ πρόσωπον διαφέρουσιν. Ὁ μὲν γὰρ Χριστὸς, θεὸς καὶ ἄνθρωπός ἐστι: θεότητά τε καὶ ἀνθρωπότητα εἰς μίαν ὑπόστασιν συνειρομένην. Οἱ δὲ λοιποὶ, ἄνθρωποι, ἀσθένειαν περικείμενοι.

Διὰ τί ὁ Χριστὸς, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ: καὶ οὐ μᾶλλον τὴν Ἀαρὼν καὶ Λευί;

Ἔβρ. 7. Διά τε τὸ πρόσωπον, καὶ διὰ τὸ ἔργον. Διὰ μὲν τὸ πρόσωπον. Ὡς γὰρ ὁ Μελχισεδὲκ, ἀγενεαλόγητος, ἀπάτωρ καὶ ἀμήτωρ, εἰσαγόμενος, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν, μήτε ζωῆς τέλος, ἔχων (ἀναγεγραμμένα δηλονότι ἐν ταῖς γραφαῖς: ἀλλ' οὐχ, ὡς ὄντι ἀνθρώπῳ μὴ ἐχομένῳ) τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ Χριστὸς, ἀπάτωρ μὲν ὅτι ἐν οὐρανοῖς, ἀμήτωρ δὲ ἐν ἀνθρώποις, ἐγένετο. Καὶ, ὅσον μὲν πρὸς τὸ ἑαυτοῦ θεῖον, οὔτε ἀρχὴν ἔστι τέλος ἔχει. Ὅσον δὲ πρὸς τὸ ἀνθρώπινον, ἀρχὴν μὲν ἔχει, τέλος δὲ οὔ. Ὁ δὲ Λευὶ καὶ Ἀαρὼν, ὧν γονέων ἐγένοντο, δῆλον.

Διὰ δὲ τὸ ἔργον. Τὸ μὲν γὰρ τοῦ Μελχισεδὲκ ἔργον, ὃς βασιλεὺς Σαλὴμ

tabernaculo, sed in ara crucis obtulit: illi verò, in tabernaculo Mosaico & Salomonis, &c.

8. Christus, Secundum ordinem Melchisedech: illi, secundum ordinem Aaron.

9. Persona etiam differunt. Christus, Deus est & homo, diuina & humana naturis in Personæ vnitate constans: reliqui verò, homines, infirmitatem habentes,

Cur Christus secundum ordinem Melchisedech, & non potius Aaron & Leui?

Propter personam, & officium. Propter personam. Quemadmodum enim Melchisedeci generatio non annumeratur, sed sine Patre & sine Matre introducitur, nec initium, nec finem vitæ habens: scilicet, annotata in sacris literis, non quòd reuera illis caruerit: ita Christus sine Patre in terris, sine Matre in cœlis fuit. Et quod ad diuinam naturam, nec initium, nec finem habet. Quod ad humanam verò, initium quidem habet, sine verò caret. De Leui verò & Aaron constat, quibus parentibus sint procreati. Heb 7.

Propter officium. Officium enim Melchisedech, qui Rex fuit

Σαλὴμ ἐξήνεγκε, τὴν κυριωνυμίαν, καὶ τοῦ θεοῦ τὸ ὄνομα, ἐμφανίζεται. Μελχισεδὲκ γάρ, βασιλεὺς δικαιοσύνης: Σαλὴμ δέ, εἰρήνη λέγεται. Πρὸς δὲ τούτοις, ἱερεὺς ὢν ὑψίστου ἐχρημάτισεν, εὐλογήσας τὸν Ἀβραάμ, Γεν. ιδ'.

Οὕτως, ὁ χριστὸς ἀμφοτέρων ἐστὶ, βασιλεὺς δικαιοσύνης καὶ εἰρήνης. Ἐγένηθη γὰρ ἡμῖν ἀπὸ θεοῦ τοῦ πατρὸς δικαιοσύνη, ά, Κορ. ά. Καὶ εἰρήνη ἡμῶν Ἐφεσ. β', Σπέρμα εὐλογητὸν, ἐν ᾧ εὐλόγησεν ἡμᾶς ὁ θεὸς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ, ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. Ἐφεσ. ά.

Οἱ δὲ Λευιτικοὶ, λειτουργοὶ τοῦ νόμου ἦσαν: ὃν ἐμπιστεύοντες τῇ ἀφελείᾳ τοῦ λαοῦ ἔργον εἶχον. Οὗτος δὲ καθάρα καθυποβάλλει πάντας, οὐ μὴ τελείαν αὐτῷ παραχωροῦσιν τὴν ὑπακοήν. Εἰ γὰρ καὶ ὁ νόμος ἐπαγγελίας ἔχει: ὅμως ἐξ ὑποθέσεως μόνον αὗται εἰσὶ: τελειότητα τῆς θεοῦ πάντα τὰ τοῦ θεοῦ ἐντάλματα ὑπακοῆς ἀπαιτοῦσιν. Οὐδενὶ δὲ πώποτε κατορθοῦται δικαιοσύνη ἔσοπτρον: ἐντεῦθεν οἱ ὑπὸ τοῦ νόμου ὄντες, ὑπὸ κατάραν εἰσί:

Gal. γ.

Salem, nomine proprio & locis exprimitur. Melchisedech enim, Rex iustitiæ, Salem, pax dicitur. Præterea, Sacerdos fuit Dei altissimi, benedicens Abrahæ, Gen. 14.

Ita Christus vtrunq; est, Rex iusticiæ & pacis: qui factus est nobis à Deo Patre iustitia, 1. Cor. 1. Et pax nostra. Ephe. 2. Semen benedictum, in quo benedixit nos Deus omni benedictione spirituali in cœlestibus, Ephe. 1.

Sacerdotes verò Leuitici, ministri erant Legis, quam inculcabant tenebantur populo. Hæc autem maledicit omnes, qui non perfectam præstant obedientiam. Etsi enim Lex quoq; promissiones habeat: tamen illæ conditionales tantùm sunt, perfectam requirentes obedientiam erga omnia mandata: quā cùm nemo præstiterit, ideò qui sub Lege sunt, sub maledicto sunt.

ΠΕΡΙ ΧΑΡΙΤΟΣ.

DE GRATIA.

Πόθεν λέγεται χάρις;

Ἀπὸ τοῦ χαίρειν. Εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χαρὰν μεγάλην. Λατινιστὶ Gratia: διότι χάρις, ἤγουν κεχαρισμένως

Quare dicitur Gratia?

Quia gratis datur, hoc est, sine merito & præmio. Gratia, inquit Augustinus, non est gratia

σημαίνως ἐ δωρεὰν δίδοτον. Χάρις (φησὶν Αὐγεστῖν@) οὐκ ἔστι χάρις εἰ δαμῶς: ἣν μὴ δεδῶται κεχαρισμένως πάντα τρόπον.

Τί σημαίνῃ τὸ τ χάριτος ὄνομα;

Ἐν τῷ Παύλε περὶ δικαιώσεως ἀνθρώπε, τῆς ἔναντι ΘΕΟΥ̃, λόγῳ, ἃ σημαίνῃ πιότητα, ἢ ἕξιν ἐγκεχυμένην, τῇ Ψυχῇ ἐναποκειμένην, ὡς τῆς Σχολαστικῆς ἔδοξεν: ἀλλὰ θεᾶ αὐτιδεκῆ αὐτεπάγγελτον εὐμένειαν, ἄπειρον ἔλε@, ἀποδοχὴν, ἐ ἔυνοιαν: ἢ τινι δωρεὰν τῶν ἁμαρτωλῶν ἀντιλαμβάνεται διὰ τὸν υἱὸν: καὶ αὐτοῦ τὴν χάριν ἀναλαμβάνων, τὰς ἁμαρτίας ἀφεὶς, δικαίας ἀποφαίνῃ: τὴν τ υἱ̃ ἐυπείθειαν λογιζόμε@ αὐτῆς. Οὕτω τε, συνελόντι εἰπεῖν, αὐτὸν ἕλκον ἁπάντων τῶν ἁμαρτιῶν ἄφεσιν, ἐλπόρησιν δικαιοσύνης, ἐ ζωῆς αἰωνίε μετάδοσιν.

Κατασκευάζε;

Ἐξοδ. λγ΄: Ἐλεήσω, ὃν ἂν ἐλεῶ: καὶ οἰκτιρήσω, ὃν ἂν οἰκτείρω.

Ἐφεσ. ε΄. ὁ δὲ θεὸς, πλέσι@ ὢν ἐλέῃ, διὰ τὴν πολλὴν ἀγάπην αὐτε, ἣν ἠγάπησεν ἡμᾶς: ἐ ὄντας ἡμᾶς νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι, συνεζωοποίησε τῷ χριστῷ (χάριτί ἐστε σεσωσμένοι) καὶ συνήγειρε: καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπερανίοις, ἐν χριστῷ ἰησε: ἵνα ἐνδείξηται ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ἐπερχομ

tia vllo modo, si non datur gratis omni modo.

Quid significat vocabulum Gratia?

In disputatione Paulina de iustificatione hominis peccatoris coram DEO, non significat Qualitatem, seu habitum infusum, animæ inhærentem, quemadmodum Scholastici docent, sed gratuitum Dei fauorem, eiusq; immensam misericordiam, acceptationem & beneuolentiam, qua gratis peccatores complectitur propter Filium, eosq; in gratiam recipit, ac iustos, remissis peccatis, pronunciat, imputata filij sui obedientia. Et sic vno verbo, gratuitam peccatorum remissionem, & imputationem iustitiæ, ac donationem vitæ æternæ.

Proba.

Exod 33 Miserebor cuius misserebor: & clemens ero, cui clemens fuero.

Ephe. 2. Sed Deus, qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos, & cùm essemus mortui per delicta, cõuiuificauit nos vnâ cum Christo: per gratiam estis saluati. Simulq; cum eo resuscitauit, & simul cum eo sedere fecit inter

cœle

ἐπερχομένοις τὴν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ ἐν χρηστότητι ἐφ' ἡμᾶς, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Τῇ γὰρ χάριτί ἐστε σεσωσμένοι, διὰ τῆς πίστεως (καὶ τοῦτο, οὐκ ἐξ ὑμῶν. θεοῦ τὸ δῶρον) οὐκ ἐξ ἔργων, ἵνα μή τις καυχήσηται. Καὶ Rom. γ'. Δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι, διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ ἑξῆς.

Τί πρόσεστι σημαίνῃ χάρις;

Χαρίσματα τοῦ ἁγίου πνεύματος: καὶ χάρις, καὶ αὐτοκίνητον αὐτοῦ εὐμένειαν, εἰς ἡμᾶς καταπεμπόμενα. Ὡς μαρτυρεῖ τὸ ἐπίρρημα.

Rom. 16'. Ἔχοντες χαρίσματα, καὶ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν, διάφορα.

Καὶ ά. Cor. 16'. Διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶ: τὸ δὲ αὐτὸ πνεῦμα. Ὧι μὲν γὰρ διὰ τοῦ πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας: ἄλλῳ δὲ, χαρίσματα ἰαμάτων, ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι: ἄλλῳ δὲ, ἐνεργήματα δυνάμεων, καὶ ἑξῆς.

Τί ἐστι χάρις;

Πρόθυμος καὶ ἄμισθος ὑποδοχὴ: ἣν ὁ θεὸς, διὰ καὶ ἕνεκα Χριστοῦ, ἀναλαμβάνει τὸν μετανοοῦντα, καὶ πιστεύοντα, δωρεὰν: καὶ ἀφεὶς τὰ ἁμαρτήματα, λογίζεται αὐτῷ τὴν ὑπακοὴν καὶ δικαιοσύνην ἐκείνου: καὶ δωρεῖται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἄρχον ἐν αὐτῷ καινῆς ὑπακοῆς, καὶ αἰωνίου ζωῆς,

Πῶς

cæleſtes in Chriſto Ieſu: vt oſtenderet ſeculis ſuperuenientibus eminentem opulentiam gratiæ ſuæ, benignitate erga nos per Chriſtum Ieſum. Gratia enim eſtis ſeruati per fidem, idq; non ex vobis, Dei donum eſt, non ex operibus, ne quis glorietur. Et iterum: Iuſtificantur gratis per illius gratiam, per redemptionem, quæ eſt in Chriſto Ieſu, &c.

Quid præterea ſignificat gratia?

Dona Spiritus ſancti, quæ ex gratia, hoc eſt, gratuito ſuo fauore, in nos confert. Iuxta hæc teſtimonia: Rom. 12. Habentes dona diuerſia, iuxta gratiam, quæ data ſunt nobis.

1. Cor 12. Diuiſiones verò gratiarum ſunt, idem autem ſpiritus. Alij datur gratia ſanationum in eundem ſpiritum: alij, operationes virtutum, &c.

Quid eſt gratia?

Eſt gratuita acceptatio, qua Deus per & propter Chriſtum recipit agentem pœnitentiam, & credentem, gratis: & remiſſis peccatis imputat ei obedientiam & iuſticiam ipſius: ac donat Spiritum ſanctum, inchoantem nouam obedientiam, ac vitam æternam.

Quo-

Πῶς διαφέρετον ἀλλήλοιν χάρις, καὶ χάρισμα;

Ὡς ἄιτιον, καὶ αἰτιατόν. Ἡ μὲν χάρις, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν δηύατω: ἤτοι ἀποκατάλλαξιν, καὶ παρὰ θεῷ ἀποδοχὴν, ἄμισθον, καὶ δεδωρημένην. Τὸ δὲ χάρισμα, πλήμα τ χάριτος, δόσιν δὲ ἁγίε πνεύματος, καὶ τ αὐτ δώρων.

Τίνα, τὰ αἴτια τ χάριτος;

Πρόκατον αἴτιον, οὐκ ἔστιν ἀνθρώπε τις παρασκευὴ, ἢ ἔργα ἴδια: ἀλλὰ ἀ. μὲν, θεὸς ἄρρητον πρὸς τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον ἔλεος: καθ' ὃ οὐκ ἠθέλησεν, αὐτὸ καθ' εἰκόνα αὐτ πλάσθεν, ἀπολλύμενον παρεῖναι: ἀλλὰ καθ' ὑπερβολὴν ἀγάπης, ἔδωκε τὸν υἱόν: ὃ δὲ, ἡ δὲ χριστὸς, ἀξίας καὶ εὐεργεσίας μέση, εὐπείθεια: ὃς ἐγένετο ὑπήκοος μέχρι θανάτε, θανάτε δὲ σταυρε: καὶ οὕτω θυσία παρὰ τῶν ἁμαρτιῶν: πραύνασα τὸν ὀργὴν τ πατρὸς, ἡμᾶς τε σὺν αὐτῷ καταλλάξασα.

Πίστωσις.

Ἐφεσ. β'. τῇ χάριτί ἐστε σεσωσμένοι, διὰ τ πίστεως (καὶ τοῦτο, οὐκ ἐξ ὑμῶν. Θεοῦ, τὸ δῶρον) οὐκ ἐξ ἔργων, ἵνα μή τις καυχήσηται.

Πρὸς Τίτ, γ'. ὅτε δὲ ἡ χρηστότης, καὶ ἡ φιλανθρωπία, ἐπεφάνη τ σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ: οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ, ὧν ἐποιησαμεν ἡμεῖς: ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτοῦ ἔλεον, ἔσωσεν

Quomodo differunt gratia & donum?

Vt causa & effectus. Gratia, significat remissionem peccatorum, seu reconciliationem & acceptationem apud Deum gratuitam: Donum autem, effectus gratiæ, donationem Spiritus sancti, ac donorum ipsius.

Quæ sunt causæ gratiæ?

Causa efficiens, non est hominis præparatio, aut opera propria: sed ingens Dei misericordia erga genus humanum, qua noluit illud, quod ad imaginem suam creauerat, perire, sed ex nimia dilectione donauit filium: & meritum ac obedientia Christi, qui factus est obediens vsq; ad mortem, mortem autem crucis. Et sic victima pro peccatis, placans iram Patris, nosq; ei reconcilians peccatores.

Proba.

Eph. 2. Gratia saluati estis, non ex vobis, donum Dei: non ex operibus, ne quis glorietur.

Ad Tit. 3. At postquam bonitas & erga homines amor apparuit Seruatoris nostri Dei, non ex operibus, quæ sunt in iustitia, quæ faciebamus nos, sed secundum suam

ἔσωσεν ἡμᾶς, καὶ ἐξῆς. Ἵνα δικαιωθέντες τῇ ἐκείνου χάριτι, κληρονόμοι γενώμεθα, κατ' ἐλπίδα ζωῆς αἰωνίου.

Πῶς γίνεται ἡμῖν ἡ χάρις;

Ὀργανικὸν αἴτιον, ᾧ δημοσίᾳ καὶ φανερῶς προσφέρεται καὶ ἐγχειρίζεται ἡμῖν, ἡ διακονία τοῦ θείου ῥήματος ἐστι, καὶ τῶν ἁγίων μυστηρίων: δι' ὧν τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐνεργεῖ. Πίστει δὲ ἀντιλαμβάνεται, ἑκάστου ὀργάνου ὄντος: ᾧ τινὶ χάριν ἑαυτοῖς οἰκειοῦνται ἕκαστοι.

Κατασκευάζε ὅτι.

6'. Κορ. ε'. Τὰ δὲ πάντα, ἐκ τοῦ θεοῦ: τοῦ καταλλάξαντος ἡμᾶς ἑαυτῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ: καὶ δόντος ἡμῖν τὴν διακονίαν τῆς καταλλαγῆς. Ὡς ὅτι θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ: μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς τὰ παραπτώματα αὐτῶν: καὶ θέμενος ἐν ἡμῖν τὸν λόγον τῆς καταλλαγῆς.

Τί δὴ αἴτιόν ἐστι, τοὺς πολλοὺς ἀκούειν μὲν τὸν λόγον, μὴ τυγχάνειν δ' ὅμως τῆς χάριτος;

Ὅτι ἡ προθυμίαν ἔτω περὶ τὸ ἀκούειν, ὡς ἔδει: καὶ τὸ βέλημα αὐτῶν ἐναντίεται: καθὼς τοῖς Φαρισαίοις ὁ ἅγιος Στέφανος λέγει: Σκληροτράχηλοι, καὶ ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ, καὶ τοῖς ὠσίν. Ὑμεῖς ἀεὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτετε.

Περίξ. ζ.

suam misericordiam salvos nos fecit, &c. vt iustificati ipsius gratia, heredes efficeremur iuxta spem vitæ æternæ.

Quomodo contingit nobis gratia?

Instrumentalis causa, qua publicè nobis offertur & exhibetur, est ministerium verbi Dei, & Sacramentorum, per quæ Spiritus sanctus est efficax: fide autem apprehenditur, quæ internum est organum, quo gratiam sibi applicant singuli.

Proba hoc.

2. Cor. 5. Omnia autem ex Deo, qui nos reconciliauit sibi per Christum, & dedit nobis ministerium reconciliationis. Quoniam quidem Deus erat in Christo Mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum, & posuit in nobis verbum reconciliationis.

Quæ igitur causa est, quòd multi audientes verbum, tamen non consequuntur gratiam?

Quia non eo studio audiunt, quo par est, & voluntas ipsorum repugnat. Sicut Stephanus ad Pharisæos dicit: O dura cervice, & incircumcisis cordibus & auribus: vos semper Spiritui sancto

στήπετε. Ὡς οἱ πατέρες ὑμῶν: καὶ ὑμεῖς.

Τίς ὁ νῦς τῆς προτάσεως: χάριτι ἐστὲ δικαιοι;

Οὐ σημαίνει, ἄνθρωπον εἶναι δίκαιον διὰ ἕξιν ἐγκεχυμένην, ἢ καινὴν ποιότητα ἡμῶν: ἀλλ' ὅτι λαμβάνομεν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ἢ ἐλλόγιμον δικαιοσύνης: ἅ θεὸς δωρεὰν ἡμᾶς προσδεχομένου διὰ Χριστόν.

Μῶν ἐστί τις ἀξία ἡμῶν, ἢ ἀρετὴ, ἐν τῇ χάριτι καὶ καταλλαγῇ;

Οὐδεμία. Διὰ γὰρ τοῦτο ἡ χάρις λέγεται, ὅτι κατὰ χάριν, ἤτοι προῖκα καὶ ἀμισθὶ δίδοται: κατὰ τὸ καὶ ἀνωνόμαστον: χάρις οὖν ἔστι χάρις ὅταν μὴ δεδῶται κεχαρισμένως πάντα τρόπον.

Τί τὰ ἐξαιρετικὰ, τὸ δωρεὰν, καὶ τὸ χάρις, ἐκκλείουσιν ἐν τῇ δικαιώσει;

Ἐκκλείεται τούτοις τοῖς λεξειδίοις (ὡς καὶ τῷ, ΜΟΝΗ ἡ πίστις) τὸ ὀφεῖλον ἀνθρώπῳ κατόρθωμα, ἀξία καὶ τοιοῦτον ἀνθρώπου κατόρθωμα, ἀξία καὶ περιποίησις, οἵησις ἀξίας, πλεονέκτημα καὶ ἀντίδοσις: ἢ μεταθέναι τοῦτα πάντα ὅλα Χριστόν: ἵνα βεβαία ἡ πίστις ἡ: ἢ, μόνη πρὸς θεὸν ἀξιόχρεως ἐν τῇ δικαιώσει. Ρωμ. γ. Δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι. Καὶ δ'. Διὰ τοῦτο ἐκ πίστεως, ἵνα κατὰ χάριν. εἰς τὸ εἶναι βεβαίαν πᾶσι τὴν ἐπαγγελίαν.

Ἐφεσ.

sto resistitis. Sicut patres vestri, ita & vos.

Quomodo est accipienda Propositio: Gratia sumus iusti?

Non significat iustum esse propter habitum infusum, aut nouam qualitatem nostram: sed quòd consequamur remissionem peccatorum, vel imputationem iusticiæ. Deo acceptante nos gratis propter Christum.

Est'ne aliquod meritum nostrum in gratia & reconciliatione?

Nullum est nostrum meritum in gratia. Nam & ideo gratia dicitur, quòd gratis datur. Sicut etiam dicitur: Gratia non est gratia vllo modo, si non datur gratis omni modo, vt suprà.

Quid excluſiuæ (Gratis & Gratia) excludunt in Iustificatione?

Excluditur illis particulis (sicut & particula: Sola fides) meritum proprium, causa atq; fiducia, opinio meriti, & conditio dignitatis: & transferuntur hæc omnia in Christū, vt sit certa fides, quæ sola cum Deo agit in Iustificatione. Rom. 3. 4. Ideo ex fide, vt secundū gratiam firma sit promissio. Iustificati gratis, ipsius gratia.

Ephe.

Ἐφεσ. β'. Τῇ χάριτί ἐστε σεσωμμένοι (καὶ τοῦτο, οὐκ ἐξ ὑμῶν. Θεοῦ, τὸ δῶρον) οὐκ ἐξ ἔργων, ἵνα μή τις καυχήσηται. Δείκνυται διὰ τούτων, ἡμᾶς δικαιοῦσθαι & σώζεσθαι μόνον διὰ τὸν υἱὸν θεοῦ, τὸν μεσίτην, καὶ διὰ τὸ αὐτοῦ μέγα ἔργον. Ὡς, εἰ μὴ ἐλλείποι τις τῶν ἔργων ἐν τῇ δικαιώσει, ὡς ὁ λῃστὴς, οὐκ ἀπογνωστέον: εἰ δὲ τύχοις κεχορήγηται, ἀθρασωτέον: ὡς ὁ λῃστὴς φαρισαῖος, ὁ καὶ διὰ τοῦτο καταχριθείς. Εἰ γὰρ & ἅμα εἰσὶ, καὶ τῷ αὐτῷ γίνονται χρόνῳ, ἐν τῇ ἀποστροφῇ, ἡ πίστις, & τὰ ἔργα (ὧν μὲν χωρὶς, ἐκείνων εἶναι ἀδύνατον: ὡς ἀδὲ τὸ πῦρ, ἄνευ τῆς θερμότητος) ὅμως τάξῃ διαφέρουσιν, ὡς τὸ πρότερον καὶ ὕστερον, ὡς τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατόν.

Τίνα, τὰ τῆς χάριτος ἀπογεννήματα;

Κινήματα τοῦ ἁγίου πνεύματος: ἀκούομεν, ὅτε τοῦ χριστοῦ ἀναγείλαντος λόγον ἐδραξάμεθα: ἡ δηλαδὴ πίστις, ἡ εἰς τὸν χριστὸν πεποίθησις ἡμῶν: ἡ ἐλευθέρωσις ἀπὸ ἁμαρτίας, καὶ νόμου, ἤγουν τῆς αὐτοῦ κατάρας: ἡ ἐπίκλησις θεοῦ, φόβος καὶ ἀγάπη αὐτοῦ, ὑπομονὴ, κεκονιαμένη ἀγάπη, παράκλησις, βοήθεια θεοῦ καὶ διαβόλου, ἀπαλλαγὴ θανάτου: κατὰ πᾶσι, ζωὴ αἰώνιος, ἐπομένη τῷ τελικῷ αἰτίῳ: ταῦτα τοῖς τῆς χάριτος πιστοῖς, δῶρον ὁ Παῦλος ὀνομάζει, καὶ χάρισμα.

Πῶς

Eph.2. Gratia saluati estis, & hoc non ex vobis: Dei donum est, non ex operibus, ne quis glorietur. Et ostenditur illis, nos iustificari & saluari tantùm propter Filium Dei Mediatorem, eiusq; meritum. Quòd si igitur absint opera in iustificatione, vt in latrone, non est desperandum: si verò adsint, non illis confidendum, sicut Luc. 18. Pharisæus faciebat, ideoq; damnabatur. Licet in conuersione simul sint & fiant tempore fides & opera, sine quibus illa esse non potest. Sicut nec ignis absq; calore. Habent tamē se ratione ordinis, sicut prius & posterius, causa & effectus.

Qui sunt effectus gratiæ?

Sunt motus Spiritus sancti, qui fiunt, cùm Euangelium de Christo apprehendimus: vide-licet, Fides, quæ est fiducia in Christum, liberatio à peccato, & à maledicto, id est, eius maledictio, invocatio Dei, timor, & dilectio ipsius, patientia, nunc obedientia inchoata, consolatio, auxilium Dei contra Diabolum, & à morte liberatio, denique vita æterna, quæ sequitur causam finalem. Hos gratiæ effectus, Paulus donum vocat, & donum per gratiam.

Quo-

πῶς φῄς, τὴν χάριν ἐλευθερῶν ἁμαρτίας καὶ θανάτου, καὶ τι ἑκατέρου μένον τος;

Οὐχ ὕτως ἐλευθεροῖ, ὥστε τῆς φύσεως παντάπασι τὴν ἁμαρτίαν ἐξαιρεθῆναι. Ὑπομένει δὲ ἡ ἐγκάκους νόσος, ἡ ἐπιθυμία, ἐνεργεία. Ἀλλὰ μὴν ἀφίεται, ὡδὲ εἰς κατάκεινον εἰλογεῖται: καὶ ἀφ' ὅσον τοῦ ἁγίου πνεύματος θανατοῦσθαι ἄρχεται. Θανάτου δ' σωματικὸν ἐπιθυμία, ἁμαρτίᾳ σαρκὶ, ἣ ἐμπέφυκεν, ὁλοχερῶς ἐπάλυται ἡ ἁμαρτία, καὶ ἐξαφανίζεται. Κἀπιδὴ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, ἐπολέμειται ἡ ἁμαρτωλὸς φύσις: Rom. 5. ἀφ' ὅτου, καὶ ὁ τοῦ σώματος θάνατος, οἷα δὴ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας ὢν, ὑπομένει. Οὐ μὴν βλάπτει τοὺς πιστεύοντας, οὔτε ἀφ' χάριτός εἰσι τῷ θεῷ: αὐτὴ γὰρ ἐς ἐστὶ, καὶ εἴσοδος γίνεται, εἰς τὸν αἰώνιον ζωὴν: ἐν ᾗ ῥιζόθεν ἐκπαραθεὶς, ἐκεῖ, ὅπερ εἶναι, ἔξει. Ὅθεν, ὁ σωματικὸς τῶν εὐσεβησάντων θάνατος, ὕπνος λέγεται.

Τί περὶ Ζαχαρίαν κεφ. ιβ'. σημαίνει, Πνεῦμα χάριτος, καὶ προσευχῶν;

Ἐνέργημα δ' πνεύματος ἁγίου: ὅτι τὸ φῶς ἐαυτοῦ ἀνάπτει ἐν ἡμῖν, ἐφ' ᾧτε περὶ τοῦ θεοῦ χάριτος πληροφορεῖσθαι: τοῦτ' ἐστιν, ἡμῖν ἵλεων εἶναι τὸν θεὸν, τῶν ἡμαρτημάτων ἀφειμένοις, τοῦτο, καλεῖται Πνεῦμα χάριτος.

Quomodo gratia à peccato & morte liberat, cùm tamen vtrunq; maneat?

Non ita liberat, vt peccatum penitus ex natura tollatur. Manet enim morbus originalis, concupiscentia, actu: sed remittitur, non imputatur ad damnationem, & per Spiritum sanctum mortificari incipit. In morte verò corporali, vnâ cum carne, in qua hæret, prorsus interit peccatum, & aboletur. Et quia in hac vita peccatum suâ naturâ manet: ideo etiam mors corporalis, quæ est stipendium peccati, manet: sed non nocet credentibus, qui sunt in gratia apud Deum, verùm ianua illis fit, & aditus, ad vitam æternam, in qua penitus sublata, locum non habebit amplius. Vnde mors piorum corporalis, somnus dicitur. Rom. 6.

Quid apud Zachariam 12 cap. significat Spiritus gratiæ & & precum?

Effectus Spiritus sancti in nobis, quòd lucem suã accendit in nobis, & certos facit, nos esse in gratia apud Deum, hoc est, habere Deum propitium remissis peccatis: hinc dicitur Spiritus gratiæ.

ριτος. Πνεῦμα δὲ προσευχῶν: διότι διεγείρει ἡμᾶς, καὶ παροξύνει τὰς καρδίας ἡμῶν, πρὸς ἐπιδίαφετον καὶ διακαῆ θεοῦ ἐπίκλησιν: ὡς, ἐπιγνόντας αὐτοῦ τὸν περὶ ἡμᾶς χάριν, καὶ πατρικὴν στοργὴν, ἐξ ὑγικῆς ἀγάπης καὶ πεποιθήσεως δυνάσθαι κράζειν τὸ, Ἀββᾶ ὁ πατήρ, Ῥομ. η.

Spiritus precum, quòd excitet nos, & impellat corda nostra, ad ardentem & veram Dei inuocationem, vt agnita Dei erga nos gratia & paterna dilectione, ex filiali corde & fiducia possimus clamare Abba pater, Rom. 8.

Εἰπὲ ἡμῖν τῆς δωρεᾶς δηδομάδης σωτηρίας ἐπαγγελίας;

Dic gratuitas promissiones?

Ρωμ. γ'. Πάντες ἥμαρτον, καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ θεοῦ: δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι, διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως, τῆς ἐν χριστῷ ἰησοῦ: ὃν προέθετο ὁ θεὸς ἱλαστήριον, διὰ τῆς πίστεως, ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι.

Rom. 3. Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei. Iustificantur autem gratis, ipsius gratia, per redemptionem, quæ est in Christo Iesu, quem proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius,

Ἐφεσ. β'. τῇ χάριτί ἐστε σεσωσμένοι, διὰ τῆς πίστεως (καὶ τοῦτο, οὐκ ἐξ ὑμῶν. Θεοῦ, τὸ δῶρον) οὐκ ἐξ ἔργων, ἵνα μή τις καυχήσηται. Ἐν οἷς μαρτυρίοις, τὸ χάρις ἀκαπήλευτον καὶ ἑκάστοτε σημαίνει τὰ ἁμαρτιῶν ἄφεσιν.

Eph. 2. Gratia saluati estis, & hoc non ex vobis: Dei donum est, non ex operibus, ne quis glorietur. In quibus locis, gratia significat gratuitam peccatorũ remissionem.

ΠΕΡΙ ΠΙΣΤΕΩΣ.

DE FIDE.

Πόθεν τὸ πίστις ὄνομα;

Vnde dicitur Fides?

Παρὰ τὸ πείθεσθαι εἰς τι. Ῥωμαϊστὶ δὲ, Φίδης, ὡσεὶ γινομένη: παρὰ τὸ φίειν, ἤγουν γίνεσθαι, τὸ λεχθὲν, ἢ ἐπαγγελθέν. ὅ, αὐτὶ ἀληθείας καὶ εὐσεβείας, τῆς ἐν λόγοις, συνθήκαις, ὑποσχέσεσι, πίστεται. Καὶ αὐτὶ πίστότητος καὶ εὐορκίας, ὥστερ ἂν εἴπις εἰπεῖν.

Latinis à fiendo dicitur, quia fiat id, quod dicitur vel promittitur. Et pro veritate & constantia in seruandis dictis, pactis & promissis, accipitur: item fidelitate: Germanicè Trawen vnd Glauben.

Οὐδε-

Nulle

Οὐδεμία πίστις, οὐδ' εὐσεβία, στρατιώτας;

Οὕτως καὶ ἐν τῇ θεολογίᾳ ῥωμ. γ'. μὴ ἡ ἀπιστία αὐτῶν, τὴν πίστιν τοῦ θεοῦ καταργήσει;

Ἐνίοτε δὲ, ὅλην τὴν θρησκείας διδασκαλίαν σημαίνει: ὡς, ἡ χριστιανικὴ πίστις. ῥωμ. α'. Εἰς ὑπακοὴν πίστεως ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι.

Τί ἐστι πίστις;

Οὐ μόνον γνῶσις ἐν τῷ νῷ, καὶ βεβαία συγκατάθεσις ἐν τῇ βουλήσει: ἥτινι ἀσπάζεταί τις ὅλην τὴν παρὰ θεοῦ τῇ ἐκκλησίᾳ παραδοθεῖσαν διδαχὴν: ἀλλὰ καὶ τῆς καρδίας πεῖσις, ἔγκινημα, ἁγίου πνεύματος ἀναφθὲν: ὃ ἐστί τε καὶ λέγεται πεποίθησις, ἡ χάρις, ἐπὶ τῇ ἐπαγγελίᾳ τῆς χάριτος, τῇ περὶ τοῦ υἱοῦ θεοῦ, καὶ πασῶν τῶν αὐτοῦ ἐνεργειῶν: δι' ὃν, δωρεὰν λαμβάνουσιν οἱ πιστεύοντες ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, δικαιοῦνται, καὶ ζωῆς ἐπήβολοι γίνονται αἰωνίου. ῥωμ. γ'. λογιζόμεθα γὰρ, πίστει δικαιοῦσθαι ἄνθρωπον, χωρὶς ἔργων νόμου.

Δεῖξον, ὅτι πεποίθησιν, ἡ χάρις σημαίνει ἡ πίστις;

Β'. Παραλειπ: κ'. ἐν ἐκστάσει ἀγωνίας καὶ ἀπελπίσει τῶν πραγμάτων, ἔφη Ιαχαζιὴλ (ἐπ' αὐτὸν γενομένου πνεύματος κυρίου) μὴ φοβηθῆτε, μὴ πτοηθῆτε. Καὶ αὐτόθι, μετ' ὀλίγων λοσαφὰτ, Ἐμπιστεύσατε, φησὶν, ἐν κυρίῳ θεῷ ὑμῶν, καὶ πιστοὶ ἔσεσθε: ἢ (ὡς ἄλλοι

Nulla fides, pietasq; viris, qui castra sequuntur.

Ita quoq; in Theologia. Rom. 3. Nunquid infidelitas eorum fidem Dei euacuauit?

Interdum pro tota Religionis doctrina sumitur, vt: Fides Christiana. Rom. 1. Ad obediendum Fidei inter omnes gentes.

Quid est Fides?

Fides, est non solùm notitia in intellectu, & firmus assensus in voluntate, quo amplectimur totam doctrinam à Deo Ecclesiæ traditam: sed etiam persuasio & motus cordis, accensus per Spiritum sanctum, qui dicitur & est fiducia promissionis gratiæ de Filio Dei, omnibusq; eius beneficijs, propter quem gratis credentes accipiunt remissionem peccatorum, iustificantur, & vitam consequuntur æternam. Rom. 3. Colligimus igitur, Fide iustificari hominem, absq; operibus Legis.

Proba Fidem significare Fiduciam?

2. Paralip. 20. in summa rerum trepidatione & desperatione, inquit Iachaziel, cùm super eum venisset Spiritus Domini: Non timeatis, neq; frangamini animo. Et ibidem mox Iosaphat; Credite in Dominum Deum vestrum, et

ἀλλοι) κραταιώθητε. Ἐμπιστεύσατε ἐν τοῖς προφήταις αὐτοῦ, καὶ εὐοδωθήσεσθε. Χρισὸς δὲ, ἑκατέρῳ ῥήματι (τῷ πιστεύειν, καὶ τῷ θαρσεῖν) ἀνθ' ἑνὸς, καὶ τοῦ αὐτοῦ, διαφόρως χρῆται: τὴν γνησίαν δὲ ῥήματος σημασίαν ἀναπτύσσων ματθ. θ'. θάρσει, τέκνον: ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου. Μάρκ. ε'. μὴ φοβοῦ: μόνον πίστευε. ἰωαν. ε'. Πῶς δυνασθε ὑμεῖς πιστεῦσαι, δόξαν παρ' ἀλλήλων λαμβάνοντες: καὶ τὴν δόξαν, τὴν παρὰ τοῦ μόνου θεοῦ, οὐ ζητεῖτε; Οἱ γὰρ ὑπερηφανευόμενοι ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ δικαιοσύνῃ: καὶ πεποίθοτες ἐφ' ἑαυτοῖς, ὡς δικαίοις, λουκ. ιη'. Οὗτοι οὐ πιστεύουσι καὶ θαρσοῦσι μόνῳ τῷ ἐλεεῖ θεοῦ: ἀλλὰ τίθενται σάρκα, βραχίονα ἑαυτῶν: ἐπὶ τοῦτο, ὑπικατάρατοι, ἱερεμ. ιζ'. Καὶ προσκυνοῦσιν, οἷς ἐποίησαν οἱ δάκτυλοι αὐτῶν, ησαΐ. ϛ'.

Ρωμ. δ'. Διὰ τοῦτο, ἐκ πίστεως, ἵνα κατὰ χάριν: εἰς τὸ εἶναι βεβαίαν τὴν ἐπαγγελίαν παντὶ τῷ σπέρματι. Καὶ μετ' ὀλίγα: Ἀβραὰμ παρ' ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι ἐπίστευσε: καὶ οὐκ ἠσθένησε τῇ πίστει. Εἰς δὲ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ θεοῦ οὐ διεκρίθη τῇ ἀπιστίᾳ: ἀλλ' ἐνεδυναμώθη τῇ πίστει, δοὺς δόξαν τῷ θεῷ. Καὶ πληροφορηθεὶς, ὅτι, ὃ ἐπήγγελται, δυνατός ἐστι καὶ ποιῆσαι. Διὸ καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην.

Φανερῶς ὁ τόπος οὗτος, περὶ πίστεως,

fideles estote, vel (vel alij) robo-
ramini: credite Prophetis, & prosperè cedet vobis. Christus u-
troq; verbo, Credere & Confidere,
pro uno & eodem indifferenter u-
titur, natiuam verbi significa-
tionem explicans. Matth. 9 Con-
fide fili: Remittuntur tibi peccata
tua. Marci 5. Ne metuas, tan-
tùm crede. Iohan. 5. Quomodo po-
testis credere, qui gloriam accipi-
tis ab inuicem, & gloriam, quæ
à solo Deo est, non quæritis? Qui
enim superbiunt in sua iustitia,
& confidunt in semetipsis, tan-
quam iustis, Luc. 18. illi non con-
fidunt soli Dei misericordiæ, sed
ponunt carnem brachium suum,
ideoq; maledicti: & adorant opus
manuum suarum quod fecerunt
digiti eorum.

Rom. 4. Ideo ex Fide, ut se-
cundum gratiam firma sit pro-
missio omni semini. Ibidem. A-
braham contra spem credidit in
spem, & non est infirmatus in Fi-
de. In repromissione etiam Dei
non hæsitauit diffidentia, sed con-
fortatus est Fide, dans gloriam
Deo, & plenè persuasus, quod is, qui promisérat,
idem potens sit præstare. Idcirco
reputatum est illi ad iustitiam.

Hic locus clarè loquitur de fi-
de re-

de repugnante dubitationi: & fiduciæ promissionis Dei, de qua non dubitauerit per diffidentiam, sed contra spem, crediderit in spem. Item: Confortatus est fide, πληροφορηθὶς. Ac proponuntur Fides & diffidentia seu dubitatio, sicut credo & dubito. Credo, non, dubito, esse Deum. Sic credo remissionem peccatorum: non, dubito, mihi ea esse remissa.

Pro. 3. Fiduciam habe in Domino, ex toto corde tuo. Et ibid 22. Fiducia tua sit in Domino, Eph. 3. In Christo habemus fiduciam, & accessum in confidentia, per fidem eius. 1. Iohan. 5. Et hæc est fiducia, quam habemus apud Deum, quòd si petierimus secundum voluntatem eius, audit nos.

Est'ne igitur excludenda notitia historiæ, à Fide?

Nequaquam. Sed hæc sola non sufficit. Nam & Dæmones credunt, habentes notitiam historiæ de Christo: sed contremiscunt, carentes illa fiducia in Christū, quam accedere necesse est, eaq; in illo acquiescendum: vnde sequitur pax, tranquillitas & gaudium conscientiæ. Iacob. 2. Rom. 5.

Quotuplex est Fides?

Vna est Fides genere, non nu-

σεως, τῆς βλασφημίας καὶ διςαγμῶ ἀντικειμένης, φόβος τις: ἢ ὡς πληροφορηθὶς ἔλαβε, ἤτοι πεποίθησεως, ὅτι τῇ ἐπαγγελίᾳ ἔδωκε θεῦ: ὡς εἴ τις αὐτὸν, μὴ δι' ἀπιστίας ἀμφιγνοῆσαι: ἀλλὰ πιςῷ ἐλπίδα ἐπὶ ἐλπίδι πιστεῦσαι. Καὶ, ἐνεργήσαι. Καὶ ἀντικειται ἀλλήλοιν, πίςις καὶ ἀπιστία, ἤτοι διςαγμὸς: ὥσπερ τὸ πιστεύω, καὶ τὸ διςάζω. Πιστεύω, ὅτι ἀμφιβάλλω, εἶναι θεόν. Οὕτω, πιστεύω ἄφεσιν ἁμαρτιῶν: ὅτι ἀμφιβάλλω, αὐτὰς μὴ ἀφεθῆναί μοι.

Παροιμ. γ'. Ἴσθι πεποιθὼς ἐν ὅλῃ καρδίᾳ ὅτι θεῷ. Καὶ κδ'. ἡ πεποίθησίς σε ἔσται ὅτι τῷ κυρίῳ. Ἐφε. γ'. Ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν παῤῥησίαν, καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐν πεποιθήσει, διὰ τῆς πίστεως αὐτοῦ. Καὶ α'. ἰω. ε'. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ παῤῥησία, ἣν ἔχομεν πρὸς θεόν: ὅτι ἐάν τι αἰτώμεθα κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ, ἀκούει ἡμῶν. Διὰ τί οὖν ἀποκλείει τὴν πίστεως χρὴ τὸ εἰδέναι τὴν ἰσχύειαν;

Οὐ δεῖται. Ἀλλὰ τὸ εἰδέναι, μόνον οὐκ ἀρκεῖ. Καὶ τὰ δαιμόνια γὰρ πιστεύουσιν (ἔχοντα γνῶσιν δεῖται τῆς ὡς ἰσχύος ἰσχύειας) ἀλλὰ φέλουσιν: οὐκ ἔχοντα δηλαδὴ τὸ δεῖται χριστὸν πεποίθησιν: ἣν ὡσοῦτον δεῖται ἀνάγκη, καὶ ταύτην ἐπ' αὐτῷ ἐπαναπαύεσθαι. Ὅθεν εἰρήνη ἕπεται, γαλήνη, χαρὰ, τῆς συνειδήσεως.

Πόσαι εἰσὶν ἰδέαι τῆς πίστεως;

Μία μὲν ἐστι πίστις γένει: οὐκ ἀριθμῷ

θμῶ, ἀλλὰ τῷ ὁμοίῳ: ὡς Ἐ ὁ Ἀπόστο-
Ἐφεσ. δ'. λος φησί: μία πίστις: πολλάκις γὲ μὴν,
αὐτῆς διαιρέσεις, ταῖς γραφαῖς ἐμ-
φέρονται. Λέγεται γὰρ, ζῶσα πίστις, καὶ
νεκρὰ: καὶ μεταφορὰν ἀπὸ τῶν ἐμ-
ψύχων: ἃ τότε ζῆν λέγεται: ὅτε
τὰς ἰδίας ἐνεργείας ἐκτελεῖν δύνα-
ται: νεκρὰ δ' εἶναι, ὅτε μὴ δύναται:
ὥσπερ καὶ παρὰ Ἰακώβῳ, πίστις νεκρὰ
Ἰακ. β'. λέγεται: καὶ αὐτόθι, ἐν τέλει δὲ κεφα-
λαίᾳ, ἡ αὐτὴ μεταφορὰ σεσημείωται.

Τί ἐστι πίστις ζῶσα;

Ἡ, δι' ἧς χριστὸς, ὃς ἡ ζωή ἐστι, καὶ οὗτος
εἰς ἑαυτὸν πιστεύοντας ζωοποιεῖ, ὄντως
ἀπιλαμβανομένη.

Ἡ δὲ τοιαύτη πίστις, οὐκ ἔστιν ἀρ-
γὴ, ἢ ἐυχερὴς: ἀλλὰ θεία δύναμις:
ἥτις πεφυσίωται ἐν δὲ ἀγωνίαις, πρὸς
τὰ δείματα τῆς συνειδήσεως: ἀνορθοῖ
δὲ θαρσαλέα τὰς καταπεπληγμένας
καρδίας, αὐτάς τε ζωοποιεῖ: καὶ πο-
λεμεῖ τὸν Διάβολον, καὶ τὸν θάνατον,
ὡς ὁ Ἀββακὺμ β'. λέγει: Ὁ δίκαιός
μου, ἐκ πίστεως ζήσεται.

Ἡ ἀληθινὴ πέπωκε εἰς χριστὸν πί-
στις, ὅπου νεκρὰ τυγχάνει: ἀλλ' ἀεὶ
ζῶσα. Πῶς; Οὐ μὴν τῇ ὄψει τὰ ἔργα
ἀποβλέψει: οἷς γε οὐχὶ ζωοποιεῖται.
Τοῦτο γὰρ, παρὰ φύσιν: εἴωθε δὲ οὐκ αἰτία
τῆς πίστεως, ἀλλ' αἰτιατὰ, εἰσὶ τὰ ἔρ-
γα. Καὶ ὅμοιόν ἐστιν, εἰπεῖν, τὴν πί-
στιν ἔργοις ζωοποιεῖσθαι: ὥσπερ ἂν, εἴ τις
φάσκοι, δεῖν καρπὸς ποιεῖν ἀγαθὸν τὸ
δένδρον:

mero, sed similitudine. Sicut & Apostolus dicit: Vna fides. Plures tamen distinctiones in Scriptura sacra habentur. Dicitur enim viua Fides & mortua, Metaphora sumpta à rebus anima praditis, quæ tunc viuæ dicuntur, cum suas actiones exequi possunt: mortuæ verò, cùm eas obire non valent. Sicut & Iacobo Fides mortua dicitur. Et ibid. in fine capitis, hac eadem Metaphora habetur.

Quid est fides viua?

Fides viua est, qua Christum, qui est vita, & in se credentes viuificat, verè apprehendit.

Talis fides, non est otiosa, aut facilis, sed diuina potentia, qua resistit in luctu terroribus conscientiæ, erigit & consolatur perterrefacta corda, eaq; viuificat, & exhilarat. Vincit Diabolum & mortem. Vnde Abacuc dicit: Iustus meus ex fide viuit.

Vera ergo in Christum Fides, nunquam est mortua, sed semper viua: non ratione quidem operum, quibus non viuificatur. Hoc enim contra naturam est. Quia opera non causa, sed effectus sunt Fidei. Et perinde est, dicere, Fidem operibus viuificari: ac si quis affirmaret, fructus arborem facere bonam

δένδρον: ὅπερ γε τἐναντίον ἀληθεύει. Ὁ δὲ αὐτὸς ὁ Χριστὸς διδάσκει. Ἢ ποιήσατε (φησὶ) τὸ δένδρον καλὸν: καὶ τὸν καρπὸν αὐτοῦ, καλόν: ἢ ποιήσατε τὸ δένδρον σαπρόν: καὶ τὸν καρπὸν αὐτοῦ, σαπρόν: Τῇ δὲ ἀπὸ Χριστὸν ἀποβλέπει: ὅς ἐστιν ἡ ζωή. Καὶ διὰ τοῦτο, ἡ ἀληθινὴ πίστις, οὐκ ἄν ποτε εἴη, ἢ λέγοιτο, νεκρά: ἐὰν μή τις τὸν Χριστὸν, ὃ ἐστὶν ἡ γνησία πίστις ἀπιδράπεται, νεκρὸν εἰπεῖν τολμήσῃ. Matth. 12.

Οὐδὲ ἡ πίστις ἔργοις ζωοποιεῖται. Τοῦτο γὰρ, ἴσον λέγειν ἐστὶ, καὶ τῷ ψυχὴν ἐκ ἑαυτῆς ἐνεργείαις ζωοποιεῖσθαι. Ἐνεργὴς γάρ ἐστιν ἡ πίστις διὰ τῆς ἀγάπης ἔργων: ἀλλ' ἐδαμῶς ἀναπαλιν.

Ἀλλὰ, ὥσπερ ἡ ψυχή ἐστι ζωή: καὶ ζωοποιεῖ τὰ σώματα, ἀπὸ τῆς ἐνεργείας: οὕτω γε ἔστι ζωή ἐστιν, ἔστε ζωοποιοῦσι. Καὶ ὁμοίως τῶν ἐκείνης παρουσίαν, κατηγορεῖσθαι ἐνεργεῖν. Διὰ γὰρ τῶν ἐνεργῶν ἀναγινώσκομεν: μᾶλλον δὲ ζωοποιούμεθα (κἂν εἰ δίχα ἐκείνων ἀπολλύμεθα ζῶντες Φανερούμεθα. Ὡς ἡ ψυχὴ ἐστὶ ζωὴ τοῦ σώματος, εἰδοποιοῦσα ἔστω. ἡ ψυχὴ, μένουσα τῷ σώματι ἐνεργεῖ, ἐκ τῶν ἰδίων ἐνεργειῶν: οὕτως ἀναγινώσκομεν ζωοποιοῦσι τὸ σῶμα: ἀλλὰ μόνον ἐμφανίζουσι, παρεῖναι τὴν ψυχὴν, ζωὴν οὖσαν. 1 Cor. 6.

Οὕτω δὲ ἡ πίστις, ζωὴ πνευματικὴ ἐστὶ τοῦ ἀνθρώπου. Ἐκ ταύτης γὰρ, ὁ δίκαιος

bonam: cuius contrarium verum est. Quod ipsum quoq; Christus docet: Aut, inquiens, facite arborem bonam & fructus eius bonos: aut arborem malam, & fructus eius malos. Sed ratione Christi, qui est vita. Ideoq; vera Fides, mortua nunquam dici aut esse potest, nisi Christum, quem vera fides complectitur, mortuum quis dicere ausit.

Nec Fides operibus viuificatur. Hoc enim perinde est, ac si anima actionibus suis viuificari diceretur. Operatur enim Fides per dilectionis opera, & nequaquam econtrà.

Sed sicut anima est vita, & viuificat corpora, & non actiones, quæ neq; vita sunt, nec viuificant. Tamen illius præsentia ex actionibus cognoscitur. Per actiones enim, non viuimus, multò minus verò viuificamur: (licet sine his non viuamus:) sed viuere nos declaratur. Vt anima est vita corporis, informans hoc. Anima habet suas actiones, quàm diu est in corpore: sed illæ actiones non viuificant corpus, sed tantùm declarant præsentiam animæ, quæ vita est.

Ita fides, vita est spiritualis hominis. Hac enim fide, iustus vi- Habac. 2.

καθ' ἑαυτὸν ζῇ ἐναντίον τοῦ θεοῦ. Αὕτη λοιπὸν ἡ ζῶσα πίστις, ἐνεργεῖται τὰς οἰκείας ἐνεργείας, τὰ τῆς ἀγάπης ἔργα. Καθ' ὃν δὴ τρόπον τὰ σώματα, τὰς ἑαυτῶν ἐνεργείας ἐνεργοῦντα, μᾶλλον δὲ μόνον ἀναπνέοντα, ζῶντα φανερὰ γίνονται: ὡς ἔμπαλιν, τούτων ἀμοιροῦντα, νεκρὰ κρίνονται: τὸ αὐτὸν τρόπον, ἡ περὶ τὴν πίστιν κρίσις ἔχει. Ζῶσα γάρ, ἢ νεκρά, ἐξ ἔργων ἐμφαινομένων, ἢ παυσαμένων, κρίνεται, ἐλέγχεται, γινώσκεται.

Ἰακ. 2.

Καθ' ἣν διάνοιαν, καὶ τὸ Ἰακώβου ῥητὸν, σκληπτέον, λέγοντος. Ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα, χωρὶς πνεύματος νεκρόν ἐστιν: οὕτω καὶ ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστιν.

Ἡ γὰρ πίστις, οὐκ ἔστι πεφυκὸς ἄψυχον, ἢ σῶμα: ἀλλὰ ζωόν τι, καὶ ζωοποιὸν τὸ ἄνθρωπον: χωρὶς ἧς, πᾶν, ὅ, τι ἐστὶ, ἁμαρτία ἐστί. Ταύτῃ ζωοποιεῖται ἄνθρωπος: καὶ γίνεται δένδρον ἀγαθὸν, καρπὸς ἔπειτα καλοὺς ποιοῦν.

Τί ἐστι νεκρὰ πίστις;

Ἡ, Χριστὸν, ὃς ἡ ζωή ἐστιν, οὐκ ἀληθῶς ἐπιλαμβανομένη: καὶ ἐντεῦθεν, ὅτι τὸ ποιεῖν καλὰ ἔργα νενεκρωμένη, καὶ ἐξηργηκυῖα: μόνον δὲ τῆς ἱστορίας γνῶσις ἔσται: ὃ ἄνθρωπος, οὐκ ὅτι ἐν θεῷ, καὶ ἐν υἱῷ αὐτοῦ Χριστῷ, πάσῃ τῇ ἑαυτοῦ πεποιθήσει ἀποκαλεύοντος. Ὅθεν ὅτε ἀγαπᾷ, ὅτε σέβεται τὸν θεὸν:

uit coram Deo. Hæc deinde fides viua, suas habet & exercet actiones, opera scilicet charitatis. Quemadmodum igitur corpora, suas actiones exercentia, imò etiam ex sola respiratione, viua esse cognoscuntur: econtrà verò illis destituta, mortua esse indicatur: ita planè idē est de Fide iudicium, quæ viua, vel mortua ex operibus præsentibus, vel absentib. declaratur & cognoscitur, iudicatur.

In quam sententiam, etiam Iacobi verba sunt accipienda, cùm dicit: Sicut enim corpus sine spiritu, est mortuum: ita Fides sine operibus, mortua est.

Fides certè, non est mortuum quidam truncus aut cadauer: sed viuum quiddam & viuificans hominem, absq; qua, quicquid est, peccatum est. Hac homo viuificatur & fit arbor bona fructus deinde bonos proferens.

Quid est Fides mortua?

Quæ Christum, qui vita est, non verè apprehendit. Ideoq; ab bona opera est emortua & ineffi cax: quæ est sola historiæ notitia. Quando homo, non omnem suam fiduciam in Deum, & Christum filium eius, collocat. Ideò nec amat nec colit Deum, nec obedit verbo

θεὸν: ἔτε μὴ πείθεται τοῦ ῥήματι αὐτοῦ: ἀλλὰ λόγοις μόνον, ὁμολογεῖ γνῶναι αὐτὸν, τοῖς δ' ἔργοις ἀρνεῖται.

Εἰπὲ δευτέραν τῆς πίστεως διαιρεσιν;

Μία μὲν, ἱστορικὴ καλεῖται: ἣ μόνον τὴν περὶ Χριστοῦ ἱστορίαν γνῶσιν: ἣν καὶ οἱ δαίμονες: καὶ πάντες οἱ τὸν μὲν Χριστὸν ὁμολογοῦντες: ἀδικαίωτοι δὲ καὶ ἀναγέννητοι.

Ἑτέρα δὲ, πεποίθησις ἐστὶν ἐπὶ ταῖς τοῦ Θεοῦ χάρεσιν θείκης φιλανθρωπίας καὶ ἀγαθότητος ἐπαγγελίας: ταῖς περὶ Χριστοῦ, καὶ τῶν αὐτοῦ εὐεργετημάτων: ἃς ἐκείνη ἐνεργίζεται, οἰκειοῦται, καὶ αὐτοῖς ἐπαναπαύεται.

Οὐδὲ ἀπεξίπτει τὴν ἱστορικὴν ἐκείνην, ἀλλὰ προαπαιτεῖ.

Τίς, τρίτη διαίρεσις τῆς πίστεως;

Ἄλλη μὲν, ἰσχυρὰ λέγεται: ἄλλη δὲ, ἀνίσχυρος, ἢ ἀσθενὴς: ὅσον δηλονότι βαθμὸν ἡ αὐξήσις αὐτῆς.

Τί, ἰσχυρὰ πίστις;

Ἡ ἀδιακρίτως καὶ ἀδιστάκτως τὰς θείας ἐπαγγελίας ἀποδεχομένη: οἵαν ὁ μέγας Ἀβραάμ ἐπλήρωσε, Ρωμ. δ'.

Τί, ἡ ἀνίσχυρος;

Ἡ διστάζουσα καὶ μικρόψυχος παρὰ τὸν Χριστὸν ἐρωτῶντι, εἰ δύνασαι πιστεῦσαι, ἔφη, πίστευε: βοηθεῖ μου τῇ ἀπιστίᾳ. Καὶ οἱ τοῦ Ἀποστόλους: Κύριε, πρόσθες ἡμῖν πίστιν. Τοιούτους, κελεύει ὁ Ἀπόστολος, Ρωμ. ιδ'.

verbo eius: sed verbis tantùm fatentur homines, se nosse illum, factis verò negant.

Quæ est secunda Fidei distinctio?

Alia dicitur Historica, quæ est sola historiæ notitia de Christo, quam & Dæmones habent, & omnes, qui religionem Christianam amplectuntur, non iustificati, non regenerati.

Alia verò est fiducia in promissiones gratiæ Dei clementiæ & gratiæ de Christo, eiusq; meritis & beneficijs, quas illa amplectitur, sibiq; applicat, & in eis acquiescit. Et hæc historicam illam non excludit, sed prærequirit.

Quę est tertia Fidei diuisio?

Alia firma dicitur: alia, infirma, quod ad gradus & incrementa eius.

Quid est firma Fides?

Quæ sine hæsitatione promissa Dei amplectitur: qualis fuit Abrahæ, Rom. 4.

Quid est infirma?

Quæ cum dubitatione & pusillanimitate coniuncta est. Vt illius, qui Christo interroganti: Potes credere? respondit: Credo Domine, sed tu adiuua incredulitatem meam. Et Apostoli Domine, inquiunt, adauge nobis fidē. Tales Marc. 9. Luc. 17.

Ρωμ. ιδ'. προσληφθῆναι. Καὶ ὁ θέλ
Ησαΐᾳ μϐ'. ὁ Θεὸς, λίνον καπνιζόμενον
σϐέσαι: ἀδὲ κάλαμον σωτεθλασμέ-
νον συντρίψαι.

Πῶς διαφέρουσιν ἀλλήλων: τὸ πιστεύ-
ειν Θεὸν, & πιστεύειν Θεῷ, καὶ εἰς
Θεὸν πιστεύειν;

Τὸ μὲν πιστεύειν Θεῷ, ἔστι τοῖς αὐτοῦ
λόγοις, βεβαίως & ἀδιακρίτως, διὰ
τὸ θεῖον ἀξιόπιστον, & τὰς ἐπαγγελίας
αὐτοῦ, συγκατατίθεσθαι. Τοῦτο τὸ πι-
στεύειν, ὅτι τῷ ὄντι ἐνυπάρχειν ἀνθρώ-
πῳ, πᾶσαν ἀποσκορακίζειν διστάξιν: ὅ-
περ γε ὁ διστάζων, ἔτι & περὶ τῆς ἑτέ-
ρας διστάζει.

Τὸ δὲ πιστεύειν Θεὸν, ἔστι πεπεῖσθαι,
εἶναι τὸν Θεὸν: ὃ σχεδὸν πᾶσιν, ὅσοι μὴ ἄ-
θεοι, πιστεύεται: ὥσπερ ἔν & τῶν ἐθνῶν
τὰ πολλὰ, καὶ ὅπως ποτὲ βαρβάρων
ὄντων, ἐπίστευσαν.

Τὸ δὲ πιστεύειν εἰς τὸν Θεὸν, ἔ-
στιν: ὅτε τις πιστεύων ἀγαπᾷ, πιστεύων
φέρεται, πιστεύων εἰσέρχεται εἰς αὐτὸν, τοῖς
μέλεσιν αὐτοῦ σύσσωμος γίνεται, αὐτῷ τε προσκολλᾶται. Κατὰ τὸ Αὐγε-
στῖνος εἰς ἰωάν. συντάγματι κϑ'. καὶ ρϑ'.
τὸ ἀληθῶς, & ὡς δεῖ, πιστεύειν, ὑπὸ
τοῦ πατρὸς πεμφθῆναι τὸν υἱὸν: ἔστι πι-
στεύειν αὐτὸ ἀκαταστάτως, βεβαίως,
παγίως ἀνδρείως: ὡς ἤδη ἑδέναι σκορ-
πίζεσθαι εἰς τὰ ἴδια: & τὸν χριστὸν, μό-
νον ἀφιέναι.

Τίνα, τὰ αἴτια τῆς πίστεως;

Ποιητικὸν μὲν, ὁ Θεὸς, ἀπαξα-
πλῶς

vult Apostolus recipi. Rom. 14. Et
Deus linum fumigans non vult to
extinguere, nec calamum quassa-
tum conterere.

Quomodo differunt credere
Deum, Deo, & in
Deum?

Responsio. Credere Deo, est
verbis ipsius, certum, firmum, in-
dubitatumq; assensum propter di-
uinam authoritatem & promissio-
nem præbere. Hoc credere, cùm
verè est in homine, omnem exclu-
dit dubitationē: cùm opinans hæ-
reat adhuc et de altera dubitatio-
nem.

Credere Deum, est credere
esse Deum, quod plerique, qui non
sunt ἄθεοι, credunt. Sicut etiam
gentes pleræq;, quantumuis barba-
ræ, crediderunt.

Credere in Deum, est cre-
do amare, credendo diligere, cre-
dendo in eum ire, eiusq; membris
incorporari, illiq; adhærere. Au-
gust. in Ioh. tract. 29. Et ib tract.
109. Verè, & quomodo credendum
est, credere, quòd Pater filium mi-
sit, est id credere inconcussè, firmè,
stabiliter, fortiter, vt iam nemo
dispergatur in propria, & Chri-
stum relinquat.

Quæ sunt causæ Fidei?

Causa efficiens fidei est Deus,
liberè

πλῶς αὐτεξούσιον ὢν: αὐτὼ δὲ δῶς, ᾧ ἂν θελήσῃ. 6'. Θεσσαλ. γ'. Οὐ πάντων, ἡ πίστις: ἀλλὰ θεοῦ δῶρόν ἐστι. Ρωμ. ιβ'. Ὡς ἑκάστῳ ὁ θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως. Ἀλλὰ καὶ τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ δοτονέμεται: ὃ, κινητικόν ἐστι, παρρησιαστικόν, ζωοποιόν: διεγεῖσον τὰς ἀνθρωπίνας καρδίας δραστικῶς. Καὶ ἀλλαχοῦ ἐξ Αὐγουστίνου ἐξήνεγκα: τὰ τῆς ἁγίας τριάδος ἔργα, ἀδιαίρετα πρὸς τὰ ἔξω εἶναι.

Ὀργανικὸν δ' αἴτιον, ᾧ τὸ ἅγιον πνεῦμα χρῆται εἰς τῶν ἐνεργάζεσθαι τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων πίστιν, τὸ θεοῦ ῥῆμά ἐστι, δι' οὗ ἐνεργεῖ, καὶ τὸ: ἡ πίστις, ἐξ ἀκοῆς: ἡ δ' ἀκοὴ, διὰ ῥήματος θεοῦ. Καὶ: Ἔτι λαλοῦντος δὲ Πέτρου, ἐπέπεσε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας τὸν λόγον.

Τί πεάττῃ τὸ θέλημα;

Συγκατατίθεται μὲν: ἀ μὲν ἐξ ἑαυτοῦ, ἢ ἰδίων ἑαυτοῦ δυνάμεων, ἔπως ἀναθυμηθέν γε: πρακινηθὲν δ' ὁρασικῶς, καὶ προαναμνισθὲν, ὑπὸ δὲ ἁγίου πνεύματος. Περὶ δὲ ἐν τοῖς ἄνω, ἐν τῷ περὶ αὐτεξουσίου τόπῳ, πλατύτερον.

Τί τὸ, ἐν ᾧ ἡ πίστις: ἤτοι, τί τὸ ὑποκείμενον;

Ἡ ἀνθρωπίνη ψυχή. Ἐν μὲν τῷ νῷ, γνῶσις: ἐν δὲ τῇ βουλήσει, συγκατάθεσις, ἐπαναπαυομένη τῷ λόγῳ, καὶ τῇ θείᾳ ἐπαγγελίᾳ.

Τὰ ἀν-

liberrimè agens, eamq; donans, cui vult. 1. Theſſ. 3. Non omnium eſt Fides, ſed donum Dei eſt. Ro. 12. Prout Deus partitus eſt cuiq; menſuram fidei. Spiritui quoq; ſancto tribuitur, quia eſt motor, agitator & viuificator, mouens corda hominum efficaciter. Et aliàs dictum eſt, opera Trinitatis ad extra, eſſe indiuiſa. Auguſt.

Inſtrumentalis cauſa, qua Spiritus ſanctus vtitur ad operandum fidem in cordibus hominum, eſt verbum Dei, per quod efficax eſt, iuxta illud: Fides eſt ex auditu, auditus per verbum Dei. Item: Adhuc Petro loquente hæc verba, cecidit Spiritus ſanctus ſuper omnes qui audiebant verbum. Rom. 10. Actor. 10.

Quid agit voluntas?

Aſſentitur: ſed non ex ſeſe, ſuisue viribus proprijs, nondum renata: verùm mota efficaciter, & reformata prius à Spiritu ſancto. De quo ſuprà in Loco de Libero Arbitrio copioſius.

Quod eſt ſubiectum fidei, in quo?

Eſt mens hominis: in intellectu notitia, in voluntate conſenſus, acquieſcens in verbo & promiſſione diuina.

Obie-

Τὰ ἀντικείμενα τῆς πίστεως, ἤτοι τὰ, πῶς ἃ, τίνα;

Ταῦτα. Ὁ μὲν θεὸς, φανερῶν ἑαυτὸν ἐν τῷ ῥήματι ἑαυτοῦ: ὁ δὲ Χριστὸς, ἐπηγγελμένος μεσίτης. Ἡ, πᾶν τὸ θεῖον ἡμῖν προτεθὲν ῥῆμα: ἔκ κεφάλαιον προκείμενόν ἐστιν, ἡ ἐπαγγελία τοῦ χαριστοῦ, ἤτοι ἀποκαταλλάξεως, καὶ ἁμαρτιῶν ἀνέσεως, δωρεὰν γινομένης, διὰ Χριστοῦ, καὶ διὰ Χριστόν.

Ἠδὴ δὲ, καὶ αἱ τῶν σωματικῶν ἀγαθῶν ἐπαγγελίαι. Ἑβρ. ια. Διὰ πίστεως κατηγωνίσαντο βασιλείας, εἰργάσαντο δικαιοσύνην, ἐπέτυχον ἐπαγγελιῶν, ἔφραξαν στόματα λεόντων, ἔσβεσαν δύναμιν πυρὸς, ἔφυγον στόματα μαχαίρας, ἐνεδυναμώθησαν ἀπὸ ἀσθενείας, ἐγένοντο ἰσχυροὶ ἐν πολέμῳ, καὶ ἄλλα πολλά.

Τίς ἐν ταῖς ἐπαγγελίαις ταύταις διαφορά ἐστιν, ὅσον πρὸς τὴν πίστιν;

Μία μὲν ἐστι, καὶ ἡ αὐτὴ, πίστις: κατηγορουμένη περὶ ἀμφοτέρας, τάς τε τῶν πνευματικῶν, καὶ τὰς τῶν σωματικῶν, ἐπαγγελίας. Διαφέρει δὲ ἕτο, ὅτι τὴν τῶν πνευματικῶν πίστιν, ἄγει τὴν τῆς καταλλαγῆς, προηγεῖσθαι ἀνάγκη, καὶ οἱονεὶ διαδέχειν. Ἐὰν γὰρ μὴ πρότερον πιστεύσω, ἐμοὶ τὸν θεὸν ἐξιλεωθῆναι, καὶ εὐνοεῖν, καὶ πατρικὴν ἔχειν φρόνημα: οὐ δύναμαι βεβαίως πιστεύειν, αὐτὸν ἐμοὶ τὰ σωματικὰ δώσειν.

Τίς,

Obiecta Fidei quæ? *Sunt, Deus reuelans se in verbo suo, Christus promissus Mediator, seu omne Dei verbum nobis propositum. Et in hoc principale est, promissio gratiæ, siue reconciliationis & remissionis peccatorum gratuitæ per & propter Christum.*

Item, promissiones rerum corporalium. Heb. 11. Per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obstruxerunt ora Leonum, extinxerunt impetum ignis, effugerunt aciem gladij, conualuerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, &c.

Quid interest inter istas promissiones ratione fidei?

Vna est & eadem fides, quæ versatur circa vtrasq; promissionum scilicet, & corporalium rerum promissiones. Sed hoc interest, reconciliationis, præcedere necesse est & prælucere. Nisi enim prius credam, Deum mihi esse propitium, & reconciliatum fore, ac patrem esse misericordem, non possum certò credere, ipsum corporalia mihi daturum esse.

Qua

τις, ἡ μορφὴ, ἢ εἶδος, τῆς πίστεως; Οὐχὶ ἀγάπη. Οὐ γὰρ ἡ ἀγάπη τὴν πίστιν μορφοῖ καὶ εἰδοποιεῖ: ἀλλ' αὖ ἀνάπαλιν, ἡ πίστις τὴν ἀγάπην. μὴ γὰρ τῆς πίστεως παρούσης: τὴν ἀγάπην οὐκ ἀληθινὴν εἶναι συμβαίνει, ἀλλ' ἐπίπλαστον. Καὶ καρπὸς ἡ ἀγάπη ἐστὶν, οὐ μορφὴ, τῆς πίστεως.

Quæ est forma Fidei?

Non est charitas. Quia charitas non informat fidem: sed contrà, fides informat charitatem. Nisi enim fides adsit, charitas vera non est, sed fucata. Et charitas effectus est, non forma, fidei.

Ἴσμεν, τὴν πίστιν δι' ἀγάπης ἐνεργεῖσθαι. Τὸ δὲ, ἐκείνην εἰδοποιεῖσθαι ἀλλὰ ταύτης, φαμὲν, ὅμοιόν ἐστιν: ὥσπερ ἂν, εἴ τις τὴν αἰτίαν, διὰ τοῦ αὐτῆς μορφοῦσθαι λέγοι. Ὥσπερ, εἴ τις εἴποι: τὸν καρπὸν ποιεῖν δένδρου ἀγαθοῦ ἢ καρποφόρου. ὅταν δὲ πίστις καλὴ παρατεθῇ τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων: ἱκανῶς εἰμορφώθη, καὶ ὡραία ἐστὶν, ἡ πίστις: ἔχουσα μὲν τὸν χριστὸν, ὃς, ζῶν ἐστι, καὶ ζωοποιῶν τὸν ἐκ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ: παρ' ᾧ ἡ πίστις ἐστὶ, καὶ ζωοποιεῖται. Ἐὰν μή τις, ᾗ ζῶσα, ἀλλὰ νεκρὰν, εἰπεῖν τολμήσῃ τὸν χριστὸν. Ἐντεῦθεν τὸ, τὸν δίκαιον, ἐκ τῆς ἑαυτοῦ πίστεως ζῆν. Νεκρὰ δὲ λέγεται πίστις, ἡ χριστοῦ ζωῆς, καὶ ζωὴν, οὐκ ἔχουσα. ἣν ἂ γίνεται, ἀγάπῃ καὶ ἔργοις ζωοποιεῖσθαι. Παρὰ φύσιν γὰρ, τυγχάνει: καὶ οὐδὲν αὐτῶν, ἀγαθὸν ἐστιν, ἢ θεῷ δοκοῦν: ἀλλὰ κεκομμωμένον, καὶ ὑποκριτικόν.

Scimus, Fidem per charitatem operari: sed informari illam per hanc, dicere, idem est, ac si quis causam per effectum informari dicat. Vt si quis dicat, fructus facere arborem bonam & fructiferam. Sed cùm Fide apprehensus est ille formosus præ filijs hominum, satis formata & formosa est Fides, habens Christum, qui viuus est & viuificans eum, qui ex fide est Iesu Christi, à quo fides est & fit viua. Nisi Christum dicere quis ausit, non viuum, sed mortuum. Hinc iustus fide sua viuit. Mortua autem dicitur fides, quæ Christum viuum & vitam non habet. Hæc charitate & operibus non viuificatur. Hoc enim contra naturam est, & nulla sunt bona, aut Deo placentia, sed ficta & hypocritica.

Καὶ ὕλη, ἡ ἀγάπη ἐστὶν, ἥτις ἐπι-

Et materia, charitas est, quæ perfi-

ὑπερπλεῖται. Ἡ γὰρ ἀγάπη ἐστὶ, δι' ἧς ἡ πίστις ἐνεργείας παρέχεται, καὶ ἐνεργεῖται, ἢ γυμνάζεται. Ὁ δὲ σωτὴρ Χριστὸς, μὴ τῆς ἑαυτοῦ δικαιοσύνης, τὸ εἶδος τῆς πίστεώς ἐστι: δίχα γὰρ γε ἡ χριστιανικὴ πίστις οὐκ ἔστι.

Καὶ ἀληθὲς μὲν ἐστι, τὴν ἀληθινὴν πίστιν ἀεὶ ἔποθαι ἀγάπην: ὁ μέντοι ἐπιτυγχάνει τῆς δικαιώσεως, εἴτουν ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν, διὰ τὴν ἀγάπην, ἡ πίστις ἀλλὰ μόνον διὰ Χριστόν. Ὥστε, ὅταν λέγηται: ὅτι ἡ πίστις, δι' ἀγάπης μορφωθεῖσα, δικαιοῖ: διὰ τὸ, ἅμα ποτὲ τῆς ἀγάπης μονάδαν αὐτὴν: ὑποκείμενον, παράλογισμὸν εἶναι, τὸν, παρὰ τὸ μὴ αἴτιον, ὡς αἴτιον, ὑπὸ τῶν περὶ τὰς διαλέξεις καλάμενον.

Πρὸς δὲ, εἰ μορφὴ τῆς πίστεώς ἐστιν ἡ ἀγάπη: ἄτοπον καὶ διαλεκτικὸν ἕπεται: τὸ, ποιότητα, ποιότητος εἶναι μορφήν: τὴν ἀγάπην, τῆς πίστεως.

Τί δή ποτε ἂν Γαλ. ε. Ὁ Ἀπόστολος λέγει: Πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη;

Οὐκ ἔστι δ' ἡμῖν δόξαι νῦν: τὸν Ἀπόστολον βούλεσθαι διδάσκειν: οὐδ' ἀνθρώπους, πίστει ὁμοῦ καὶ ἔργοις δικαιοῦσθαι. Οὐδ' αὖ λέγει, τὴν πίστιν διὰ τὴν ἀγάπην δικαιοῦν. Ἀντείποι γὰρ ἂν αὐτὸς ἑαυτῷ, ἄλλοθί γε εἰπών: πίστει δικαιοῦσθαι ἄνθρωπον, χωρὶς ἔργων νόμου.

perficitur. Charitas enim est, per quam fides operatur. Sed Christus Saluator, cum sua iustitia, forma est fidei, sine quo fides Christiana non est.

Et quidem verum est, quòd veram fidem semper comitetur charitas. Cæterum fides non conquitur iustificationem, seu remissionem peccatorum, propter charitatem: sed tantum propter Christum. Atq; ita cum dicitur: Fides formata charitate iustificat, quia Fides nunquam sola est, absq; charitate. Respondeo, fallaciam non secundum non causam vt causam, quemadmodũ Dialectici loquuntur. Quod si charitas forma est fidei: absurdum etiam in Dialectica sequitur: quod videlicet Qualitas, alterius Qualitatis forma, charitas scilicet, sit.

Cur igitur Apostolus ad Gal. 5, dicit: Fides per charitatem operatur?

Respondeo. Non est mens Apostoli, quòd velit docere, homines Fide simul cum operibus iustificari. Nec etiam dicit, Fidem propter charitatem iustificare. Sic enim sibi ipsi contraiceret, cùm alibi dicat, Fide absq; operibus

νόμα. Οὐδέ γε ἐν τῷ χωρίῳ ἐκεῖνο, τί ἡ πίστις, ὁρίζεσθαι ἠθέλησε. Τί ἔνι δεῖξαι, αὐτὴν ἐν τοῖς πεπιστευκόσι, μὴ ὀργὴν, ἢ νεκρὰν, εἶναι: ἀλλὰ διὰ τῆς ἀγάπης, ἀληθινὴν εἶναι, δηλῶσαι. Οὕτω τε ἀπὸ σημείου καὶ ἀποτελέσματος, τὸ γνήσιον αὐτῆς, καὶ ἔμψυχον, τεκμηριοῖ. Ζώσης ἔν, ἢ ἐμπεφάνται, λεγομένης τῆς πίστεως, διὰ τῆς ἀγάπης: ἔνδειξις ἡμῖν γίνεται: οὐκ ἄρα δεῖ τὸ εἰδέναι μόνον τὴν ἱστορίαν, ὃ καὶ τοῖς ἀσεβέσι γίνεται: ἀλλ' ὅτι καὶ πεποιθήσεως, τῆς διὰ Χριστὸν ἐπαγγελλομένης ἐλέους ἀπιδραττομένης, καὶ τοῦ πανῦ σωτηρίου ἀπισκιάζοντος, ἐνεργοῦς καὶ δραστηρίας ὄντος, ἐκλεκτέον εἶναι. Νενοήκαμεν δὴ τὸ δραστικὸν: καθ' ὃ, πίστιν μὲν αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ πίστις, κίνημά τι ἐστὶ ψυχῆς, παρακλητικὸν, Χριστῷ ἐνδεικνύμενον, τὰς σωτηρίους ἀναζωπυροῦν: ἧς πέρι λέγεται τὸ: ὁ δίκαιος, ἐκ τῆς ἑαυτοῦ πίστεως ζήσεται. Εἶτα δὲ, ἵνα τῆς πεπλανημένης ἀποδιακρίνῃ: παρίστησι, τοῖς καρποῖς, ἤγουν τῇ ἀγάπῃ, τὴν ἀκριβῆ φύσιν γινώσκεσθαι. Ὡς καὶ ἀ. Τιμ. ἀ. λέγει: τὸ τέλος τῆς παραγγελίας, ἐστὶν ἀγάπη ἐκ καθαρᾶς καρδίας (ἢ τῆς πίστεως καθαιρέτης, Πράξ. ιέ.) καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς, καὶ πίστεως ἀνυποκρίτου.

Πότερον ἡ πίστις, ἢ ἡ μετάνοια, πρότερον;

Ἀπὸ πίστεως μὲν, χρόνῳ ἅμα δὲ ἔστι,

operibus iustificari hominem. Nec etiam eo loci, quid Fides sit, definire voluit. Sed ostendere voluit, quod in credentibus non sit otiosa, aut mortua: verùm per charitatem, quòd vera sit, declarari & ostendi. Et sic à signo & effectu, veram & viuam esse describit. Cùm igitur viua, seu efficax, Fides dicitur per charitatem, significatur, non de sola notitia historiæ, qualis etiam in impijs est, sed de fiducia, apprehendente misericordiam propter Christum promissam, & erigente conscientias, ac operosa atq; efficaci, accipiendum. Et sic intelligatur efficacia, qua primùm ipsa per se fides, motus est ardens, consolans, innitens Christo, & viuificans conscientias, de qua dicitur: Iustus fide sua viuet. Deinde, vt à simulata discernat, docet, ex fructibus, nempe dilectione, veram cognosci. Sicut ad Timotheum quoq; scribit: Finis præcepti, est charitas de corde puro (quod fide purificatur) & conscientia bona, & Fide non ficta.

Habac. 2.

1. Tim. 1.

Actor. 15.

Vtrum præcedit Fides, an Pœnitentia?

A fide, simul tempore, remissi

ἔσης, ἄφεσις τῶν ἡμαρτημένων, καὶ μετάνοια σωτήριος, γίνεται: ἡ μετάνοια δ' ὅμως, φύσει, καὶ χρόνῳ, προηγεῖται τῆς ἀφέσεως τῶν παραβεβασμένων. Ἀναπόσπαστος δὲ τῆς πίστεως συνοδῖτις, ἡ μετάνοια ὑπάρχει: εἴτουν, ἀμφότερα, διηνεκῶς ἀλλήλαις συνεζευγμένα: διὰ τὸ, ὅλον τὸν βίον εὐσεβῶς ἐπεσταμένῳ ἀνθρώπῳ, μετάνοιαν εἶναι. Οὕτως ἂν, ἡ ἀληθινὴ καὶ ζῶσα πίστις, χρόνῳ τινὶ μετάνοιαν προάγει: ὥσπερ τάξει προτέρα ἡ πίστις ἐστὶ τῶν ἔργων, ὡς καρπῶν ἑαυτῆς ὄντων. ὁ δ' ὅπως τοῖς ἁμαρτήμασι συντρίμμος, μὴ σωτηρίαν ἔχων πίστιν, ἀπογνώσεως ποιητικός ἐστιν, ὡς ὅπου τὸ Ἰούδα.

Τίνα, τὰ ἴδια τῆς πίστεως;

Πρῶτον, ἐπερείδεσθαι τῷ λόγῳ θεοῦ, ὡσανεὶ θεμελίῳ. ῥαμ. ἡ πίστις, ἐξ ἀκοῆς: ἡ δὲ ἀκοή, διὰ ῥήματος θεοῦ. Ὅπου οὖν τοίνυν τοῦ θείου ῥήματος ἀμοιρεῖμεν: ἀδύνατον, τὴν πίστιν εἶναι: ἀλλὰ μάταιός ἐστι δόξα, καὶ ἐθελοθρησκεία: ἥπερ οἱ ἀνθρωποι ἀπατηθέντες, πιστεύειν δοκοῦσι: ἐξαπεβεβαῖνται, ὁ ψευδῶς αὐτοὶ φαντάζονται. Οἷον, ὅταν τελειωθῶσι, ἐκ τέλειοι εἶναι πιστεύσωσι, διὰ παρατηρήσεως τάξεων, κανόνων, ἐπαγγελιῶν μοναστικῶν, ἐκ ὁμοίων.

Δεύτερον, πιστεύειν καὶ ὑπισχνίζεσθαι μόνῳ τῷ χριστῷ, καὶ τῷ αὐτοῦ χαρισεύματι: καὶ, ὃ αὐτὸς εὐεργετήματα ἐκτήσατο, ἑαυτῷ προσοίκειον,

missio peccatorum, & pœnitentia salutaris proficiscitur. Pœnitentia tamen, naturâ, non tempore, antecedit remissionem peccatorum. Pœnitentia enim, indiuidua fidei comes est: hoc est, perpetuò sunt coniuncta. Quòd tota pij & conuersi hominis vita, sit pœnitentia. Atq; ita fides vera & viua, pœnitentiam tempore non præcedit. Sicut ordine fides præcedit opera, quæ fructus sunt fidei. Contrà verò, si non coniunctam habeat fidem, desperationem efficit, vt in Iuda.

Quæ sunt propria Fidei?

Primùm, quòd nititur verbo Dei, tanquam fundamento. Rom. 10. Fides est ex auditu: auditus per verbum Dei. Vbicunq; ergo Verbo Dei destituimur, Fides non est: potest: sed opinio est vana & falsa, perstitio, qua homines falsi, credere se arbitrantur, & affirmant, quod ipsi falsò imaginantur. Vt, cùm se perfectos esse, & regnum credunt, obseruatione Ordinum, Regularum & votorum Monasticorum, &c.

Secundò, confidere & niti soli Christo, eiusq; merito: & beneficia ab ipso parta, sibi applicare.

Gal.

Γαλ. β'. Χριστὸς ἠγάπησέ ΜΕ, καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑΠΕΡ ΕΜΟΥ. Ἐφεσ. γ'. Ἐν χριστῷ ἰησοῦ ἔχομεν τὴν παῤῥησίαν, καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐν πεποιθήσει, διὰ τῆς πίστεως αὐτοῦ.

Τέλος, προσαναλάβωμεν τοῖς δισταγμοῖς, μοχθηρᾶς ἐπιθυμίας ὑλικὰς, καὶ πειρασμοῖς. Ρωμ. δ'. Ἀβραὰμ παρ' ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι ἐπίστευσεν· καὶ οὐκ ἠσθένησε τῇ πίστει. Εἰς δὲ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ θεοῦ οὐ διεκρίθη ἀπιστίᾳ· ἀλλ' ἐνεδυναμώθη τῇ πίστει, καὶ ἔδωκε.

Μὴ ἔχει βαθμοὺς ἡ πίστις καὶ ἐπιδόσεις;

Ἐν ἄλλοις μὲν μείζων ἐστὶ πεπίστις, καὶ ἰσχυροτέρα: ἐν ἄλλοις δὲ, ἐλάττων καὶ ἀσθενεστέρα, καὶ βαθμοὺς καὶ προκοπάς. Ὥσπερ οὖν τῆς τοῦ ἑκατοντάρχου πίστεως ὁ κύριος ἀπεφήνατο: Οὐδὲ ἐν τῷ ἰσραὴλ τοσαύτην πίστιν εὗρον. Καὶ πάλιν τὴν χαναναίας: Ὦ γύναι, μεγάλη, σου ἡ πίστις, γενηθήτω σοι, ὡς θέλεις.

Οἱ δὲ μαθηταὶ προσεύχονται: Κύριε, πρόσθες ἡμῖν πίστιν. Καὶ ἄλλος: Κύριε, πιστεύω: βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ.

Οὐδὲν δὲ μετανοητέα ἡ ἀσθενὴς πίστις ἀντὶ τῆς βεβαιοτάτης; ὅσον ἐπὶ τῇ πρὸς θεὸν καταλλαγῇ, ἁμαρτιῶν ἄφεσι, καὶ ζωῇ αἰωνίᾳ.

Τὰ γὰρ αὐτὰ ἐπιλαμβάνεται χριστός: ὅς

Gal. 2. Christus dilexit ME, & tradidit semetipsum PRO ME. Ephe. 3. In Iesu Christo habemus fiduciam, & accessum in confidentia, per fidem eius.

Tertiò luctari contra dubitationem, concupiscentias carnis prauas, & tentationes. Rom. 4. Abraham credidit contra spem in spem: Nec infirmatus est in fide. in repromissione etiam Dei, non hæsitauit diffidentia, sed confortatus est Fide, &c.

Habet'ne Fides gradus & incrementa?

Fiducia in alijs maior est & firmior, in alijs, minor & infirmior, habet suos gradus & incrementa. Sicut de Centurionis fide Christus pronunciat: Non inueni tantam fidem in Israël. Et de Cananæa: O mulier, magna est fides tua: fiat tibi sicut vis. Matth. 8. Ibid. 15.

Discipuli verò orant: Domine, adauge nobis fidem. Et ille: Credo Domine, sed tu succurre incredulitati meæ. Luc. 17. Marc. 9.

Nec tamen minus habet infirma fides, quàm firmissima, quod ad reconciliationem cum Deo, remissionem peccatorum, & vitam æternam attinet,

Quia eundem Christum ap-

ὃς ἰσχυρός ἐστιν ἐν τοῖς ἀσθενέσι, καὶ τὸ: ἡ δύναμίς μου, ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. Καὶ τὸ: Λίνον καπνιζόμενον οὐ σβέσει. Καὶ: τὸν ἀσθενοῦντα τῇ πίστει, προσλαμβάνεσθε. Ὁ γὰρ θεὸς αὐτὸν προσελάβετο.

Ἡσαΐ. μβ'. πγ. Ρωμ. ιδ'.

Τῇ πίστει, τίνα συγγενῆ;

Ἐλπὶς, ὑπομονὴ χρηστιανοπρεπὴς, καὶ ἄλλα παραπλήσια.

Τίνα, ἐναντία τῇ πίστει;

Ἀπιστία, ἀπιστία: δισταγμοὶ περὶ θεοῦ, καὶ προνοίας αὐτοῦ, καὶ δεβαίας τῆς διδασκαλίας, καὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἀφέσεως. Ἀπόγνωσις, πεποίθησις, ἐπὶ οἰκείᾳ δικαιοσύνῃ, καὶ ἀξίας ἔργων, καὶ καλοκαγαθίας: ὡς Λουκ. ιη'. περὶ τοῦ Φαρισαίου. Ἔτι, θεράπων ἐπ' ἀνθρωπίνῃ ἐπικουρίᾳ: ὡς Ἡσαΐ. λ'. Οἱ πορευόμενοι καταβῆναι εἰς Αἴγυπτον (τὸ κύριον μὴ ἐπερωτήσαντες) βοηθηθῆναι ὑπὸ Φαραὼ: πεποίθοτες ἐπὶ σκιᾷ Αἰγύπτου. Ἔτι, ἐθελοθρησκεία, δεισιδαιμονία, καὶ τῆς πίστεως ἀποστασία.

Τίνα, τὰ ῥεόμενα ἐκ τῆς πίστεως;

Δικαίωσις, Ρωμ. γ'. Λογιζόμεθα γὰρ, πίστει δικαιοῦσθαι ἄνθρωπον. Εἰρήνη, καὶ γαλήνη τῆς σωτηρίας. Ρωμ. ε'. Δικαιωθέντες ἐκ πίστεως, εἰρήνην ἔχομεν πρὸς τὸν θεόν. Πληροφορία, ὅτι ἐν χάριτι παρεστήκαμεν τῷ θεῷ καὶ πατρί ἐσμεν. Καθαρότης νοὸς, Πράξ. ιε. Τῇ πίστει καθαρίσας τὰς καρδίας. Ἐνοίκησις δὲ ἁγίου πνεύματος ἐν ἡμῖν:

Γαλ.

prehendit, qui firmus est in infirmis, iuxta illud: Virtus mea in infirmitate perficitur. Item: Linum fumigans non extinguet. Item: Infirmum in fide assumite. Deus enim illum assumpsit.

Cognata Fidei quæ?

Spes, patientia Christiana, & similia.

Quæ contraria Fidei?

Incredulitas, diffidentia, dubitationes de Deo, eius providentia, certitudine doctrinæ, & peccatorum remissione. Desperatio, fiducia propriæ iustitiæ & operum dignitatis, ac meritorum, vt Luc. 18. Pharisæus. Item: fiducia humanorum auxiliorum, vt Isa. 30. Sperantes in fortitudine Pharaonis, habentes fiduciam, in umbra AEgypti: superstitio, defectio a fide.

Qui sunt Effectus Fidei?

Iustificatio, Rom. 3. Concludimus igitur, fide iustificari hominem. Pax & tranquillitas conscientiæ, Rom. 5. Iustificati fide pacem habemus erga Deum. Certitudo, quod simus in gratia apud Deum Patrem: Puritas mentis, Act. 15. Fide purificans corda. Inhabitatio Spiritus sancti in

Γαλ. δ'. Χριστὸν ἐνοικεῖν τ καρδίαις ὑμῶν διὰ τῆς πίστεως. Μὴ καταισχύνθω. Πᾶς, ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ, ὐ μὴ καταισχυνθῇ. Ἀγάπη πρὸς θεὸν, καὶ τὸν πλησίον, Γαλ ε ὁμολογία. Ἐπίστευσα: διὸ ἐλάλησα. Ἐξ ὑπακοὴ, ἁμαρτία.

ὑποφορὰ, ὑπὲρ διαγμοῦ.

Διαγμὸς, Φυσικόν ἐστι: καὶ πάρεστιν ἀεὶ, ἐν τοῖς ἁγίοις. Ἀποδεκτέον.

Ἀπόκρισις. Ἀρνέομαι τὸν θεῖον φόβον. Τὰ γὰρ Φυσικὰ, οὐκ ἔστιν ἐξαίρετα καὶ ἀκέραια: ἀλλὰ διεφθαρμένα ἐν Φυσικῷ, τὸ διάζειν: ὥστε ἐν ἀλλαις ἁμαρτίαις, ἡ πονηρὰ ἐπιθυμία, πᾶσα μοχθηρὰ πάθη, ἐν ἄλλοις ἀρεταῖς, τῷ θεῖῳ νόμῳ μαχόμενα. Ἃ δὴ, καὶ ἐν τοῖς ἁγίοις, ὑπόλοιπα μαχητέα τὸν νῦν αἰῶνα τυγχάνοντα, ἁμαρτίαι δέ εἰσι. Διὸ καὶ μαχητέα τύσεα, σὺν τῷ ἁγίῳ πνεύματι.

Καὶ τῷ ῥήματι τ θεῖ. Ὡς ϛ'. Τιμ. ά. Οἶδα, ᾧ πεπίστευκα: καὶ πέπεισμαι, ὅτι δυνατός ἐστι, τὴν παραθήκην μου φυλάξαι εἰς ἐκείνην τ ἡμέραν. Καὶ Ρωμ. ή. ὡς ἐν πάντων φησί: Πέπεισμαι, ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωὴ, οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαὶ, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε τις κτίσις ἑτέρα, δυνήσεται

Gal. 4. Rom. 10. Gal. 2. Rom. 14.

in nobis, Gal. 4. Christum inhabitare in cordibus vestris per fidem. Non pudefieri. Omnis qui credit in eum, non confunditur. Charitas erga Deum et proximum, Gal. 5. Confessio: Credidi, proterea loquor. Noua obedientia, &c.

Obiectio pro dubitatione.

Dubitatio est naturalis & semper adest, etiam in Sanctis. Ergo probanda est, & non damnanda.

Respondeo. Nego consequentiam. Quia naturalia non sunt integra, sed corrupta & deprauata. Est igitur naturalis dubitatio, sicut reliqua quoq; peccata, concupiscentia ipsa praua, & mali affectus reliqui, & inclinationes pugnantes cum Lege Dei: quæ quidem etiam in Sanctis reliqua sunt in hac vita: sed peccata sunt, ideoq; illis repugnandum, mortificanda, & fide in lucta vincenda, auxilio Spiritus sancti.

Et verbo Dei, 2. Tim. 1. Scio, cui credidi, & certus sum, quia potens est, depositum meum seruare in illum diem. Idem de omnibus dicit: Certus sum, quod neq; mors, neq; vita, neq; angeli, neq; principatus, neq; virtutes, neq; instantia, neq; futura, neq; creatura alia, poterit nos separare à

δωήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ, τῆς ἐν χριστῷ ἰησοῦ, τῷ κυρίῳ ἡμῶν. Οὐ γὰρ ἔδωκεν ἡμῖν ὁ θεὸς πνεῦμα δειλίας εἰς φόβον: ἀλλὰ ἰσχύος. Καὶ ἀ. Ἰωάν. δ'. Ἡ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον.

charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Non enim dedit nobis Deus Spiritum timiditatis, sed potentiæ. Et perfecta charitas, foràs pellit timorem.

Ἐστὶν δὲ, ὡς καὶ ἄνω λέξαντες ἐφθημεν, παντελῶς ἀλλήλοιν ἐναντίω, πίστις τε καὶ διστασμός. Βέλεται ἡμᾶς ὁ θεὸς πιστεύειν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Οὐκουν περὶ αὐτῆς ἐπαμφοτερίζειν ὀφείλομεν. ἀ Ἰωάν. ε'. Ὁ μὴ πιστεύων τῷ θεῷ, ψεύστην πεποίηκεν αὐτόν. Ἰωάν. γ'. Ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον. Ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ θεῷ, οὐκ ὄψεται ζωήν: ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν: Ἐφες. γ'. Ἐν ᾧ (χριστῷ) ἔχομεν τὴν παῤῥησίαν, καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐν πεποιθήσει, διὰ τῆς πίστεως αὐτοῦ. Ψαλ. ρκδ'. Οἱ πεποιθότες ἐπὶ κύριον, ὡς ὄρος Σιὼν, οὐ σαλευθήσεται: ἀλλ' εἰς τὸν αἰῶνα διαμένουσιν.

Sunt autem, vt suprà quoque dictum est, contraria planè Fides & Dubitatio. Vult nos Deus credere remissionem peccatorum. Id-eo non debemus de ea dubitare. Ioh. 5. Qui non credit Deo, mendacem facit eum. Ioh. 3. Qui credit in Filium, habet vitam æternam. Qui autem non credit, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum Eph. 3. In quo (Christo) habemus fiduciam, & accessum in confidentia, per fidem eius. Psal. 125. Qui confidunt in Dominum, sicut mons Zion, non commouebitur, sed in seculum permanebit.

Οὐδαμῶς τοίνυν κρατητέον, καὶ ἀμφαγνωστέον, τὴν βασανίσιαν ἐκείνην τῶν ψυχῶν διέξοδον: κατ' ἣν ἐνδοιάζοντες ἀδιαλείπτως οἱ δύσηνοι πλανεύονται, περὶ τοῦ θεοῦ χάριτος: καθυπισχνεῖσθαι τοῦτοις ἑαυτοῖς ἀ παῤῥησιαζόμενοι. Τότε γὰρ χάριν, ὁ θεὸς τὸ ἑαυτοῦ θέλημα, διὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος φανερὸν ἐποίησε: καὶ τῆς σεπτοῖς μυστηρίοις τὰς τῆς χάριτος ἐπαγγελίας ἐπεσημήνατο: τοῦ

Nequaquam igitur fouenda est illa dubitatio in animis hominum, qua dubij, incerti & suspensi perpetuò hærent miseri, gratiam Dei certò sibi polliceri non audentes. Ideo enim Deus voluntatem suam per prædicationem Euangelij patefecit, & per Sacramenta promissiones gratiæ obsignauit, vt fideles de ea minimò dubitarent. Nec obstare debet fiduciæ huic indi-

οὐ· πιστὸς μηδαμῶς αὐτῆς πέρι διαζέειν. Μὴ ἐμποδοστατέτω ὃ τῷ θεῷ σοὶ τάδε, ἐννοιά τις ἀναξίης ἡμῶν, ἢ ἀσθενείας, ἢ ἀνεπιτηδειότητος· εἰ ὡς οὐκ ἐπὶ τῇ ἀξίᾳ ἡμῶν, ἡ πίστις ἡμῶν συλεύφ· ἀλλ' ἐπὶ μούνῃ τῇ Χριστοῦ ἀξιότητι, & λαμπρότατα κατορθώμασι· ὃ, δι' ὃ τῆς πίστεως ὅλον γίνεται καὶ ἔστιν ἡμέτερον· εἰ γε οὐχ ἑαυτῷ, ἀλλ' ἡμῖν, ἐτέχθη, ἔπαθεν, ἔθανε, καὶ ἠγέρθευσεν.

indignitatis, infirmitatis, & indispositionis nostræ ratio. Siquidem fides nostra, non dignitate nostra, sed solius Christi dignitate & merito, nititur, quæ per fidem tota nostra fit & est: cùm non sibi, sed nobis natus est, passus, mortuus ac meruit,

Ὁμοίως δ' οὔτως, μηδὲ τὸ τῆς ἐκλογῆς μεμιχθὲν (οἷον ἐκ τῆς λέξεως τοῦτο συλλογίσαιτ' ἄν τις) διεγεῖρον ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν πιστευόντων τρεφέτω, ἢ κρατυνέτω: εἰδὴ τῶν ἐκλογήν, οὐκ ἄλλοθι, ἢ ἐν ταῖς καθόλου ἐπαγγελίαις τοῦ χάεντος, τῆς Δι' Χριστοῦ ἀποτιθέσεως, & ἐκφανθίσης, ζητεῖσθαι δεῖ, ἅπασιν ἀνθρώποις· κατὰ τὰς ἐπαγγελίας τὰς καθολικάς. Ζῶ ἐγὼ (λέγει Ἀδωναὶ κύριος) οὐ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ· ἀλλ' ἵνα ἐπιστρέψῃ, & ζήσῃ. Καὶ: Δεῦτε πρός με πάντες. Καὶ: Οὕτως ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον: ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν μονογενῆ, δοῦναι: ἵνα πᾶς, ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται: ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. Καὶ: Ὁ αὐτὸς κύριος πάντων, πλουτῶν εἰς πάντας, τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτόν.

Similiter nec Electionis particularitas, quæ videtur esse ex Etymo, dubitationem in credentium animis alere, aut confirmare debet. Cùm electio non nisi in universalibus promissionibus gratiæ, per Christum partæ & reuelatæ, quærenda sit omnibus omninò hominibus. Iuxta promissiones universales: Viuo ego, nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur, & viuat. Venite ad me OMNES. Sic Deus dilexit MVNDVM, vt filium suum vnigenitum daret, vt OMNIS, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Item: Diues Deus in OMNES, qui inuocant eum.

Ἀλλὰ

Ἀλλὰ προσποίησις, ἀλαζονεία, καὶ ὑπερηφανία, λέγεται: τὸ φάσκειν, ἑαυτὸν πληροφορηθῆναι περὶ τῆς δικαιοσύνης;

Augus. in psalm. 58.

Περὶ τῆδε, ἄκουε, τί ὁ θεῖος Αὐγουστῖνος γράφει: πολμήσω δέα (φησὶ) λέγειν, ἅγιος εἶναι; εἰ μὴ ἅγιος, ὡς ἁγιάζων, ὁ ἀδένεος ἁγιάζοντος χρῄζων: ὑπερήφανός εἰμι, καὶ ψευσής. Εἰ δὲ, ὡς ἅγιος ἡγιασμένος: εἰπέτω τῶν πιστῶν ἕκαστος, ὅτι ΑΓΙΟΣ εἰμι. οὐκ ἔστι τοῦτο ὑπερηφανία πεπυρωμένη: ἀλλ' ἐξομολόγησις μὴ ἀχαριστούντος. Εἰ γὰρ εἴπῃς, ἅγιος ἐξ ἑαυτοῦ εἶναι: ὑπερηφανεύῃ. Πάλιν, πιστὸς ἐν χριστῷ ὤν, καὶ μέλος χριστοῦ, ἐὰν μὴ εἴπῃς ἅγιος εἶναι: ἀχάριστος εἶ. Μήτε δὴ ὑπερήφανος ἴσθι, μήτε ἀχάριστος.

Atqui præsumptio dicitur & superbia, affirmare, se certum esse de iustitia?

De hoc audi Augustinum. Audebo ergo dicere, quoniam sanctus sum? Si sanctus, tanquam sanctificans, & nullo sanctificante indigens, superbus & mendax sum. Si autem sanctus sanctificatus, dicat unusquisque fidelium: SANCTVS sum. Non est ista superbia elata, sed confessio non ingrati. Si enim dixeris, te sanctum esse ex te, superbus es. Rursus, fidelis in Christo, & membrum Christi, si non te dixeris esse sanctum, ingratus es. Itaque nec superbus sis nec ingratus.

ΠΕΡΙ ΔΙΚΑΙΩΣΕΩΣ.

Τίς, ἡ τοῦ δικαίου ῥήματος σημασία;

Δικαιοῦν, τὸ ἡγεμονικόν τι δίκαιον ποιεῖν, τὸ καλῶς δικάζειν καὶ κολάζειν, τὸ ἀθῶσαι. Λατίνοις δὲ, τὸ ἰουστιφικάρε, οὐκ ἔυχρηστον, αὐτὶ τοῦ δικάζειν ἐπὶ βήματος: ἀλλὰ τὸ παρὰ τοῖς Ἑβραίοις. ὅπερ, ἐπεὶ ἡ κατακρίνονται οἱ ἄνθρωποι, ἢ ἀθῶνται: διὰ τοῦτο, αὐτὶ τοῦ ἀθῶσαι, ἀποφαίνειν

DE IVSTIFICATIONE.

Quid significat verbum Iustificare?

Latinæ linguæ authoribus, non usitatum in hac significatione: sed Hebræis significat iudicare pro tribunali. Et quia homines ibi vel condemnantur, vel absoluuntur, ideo pro absoluere in iudicio Dei, & iustum pronunciare

σκειν, καὶ δίκαιον ἀποφαίνειν, ἐν τῇ τοῦ θεοῦ κρίσει, τὸ δικαιοῦν τίθεται ἐν τοῖς γραφαῖς: ὃ μάλιστα παρὰ Παύλῳ, ἐν τοῖς περὶ δικαιώσεως αὐτοῦ θρόνοις ἁμαρτωλὸς ἐνώπιον θεοῦ λόγοις: ὃ αὐτίκειται τῷ κατακρίνειν.

Ὡς δὴ καὶ αὐτὸ τὸ ῥῆμα τοῦτο, τὸ ΔΙΚΑΙΟΥΝ, καθὰ τὸ τῆς ἑβραΐδος διαλέκτου ἔθος, αὐτὶ τοῦ κατακρίνειν λαμβάνεται (οἷα δὴ πολλὰ καὶ ἄλλα ἐστὶ ῥήματα καὶ ὀνόματα, ἐναντίας σημασίας δεκτικά) ὥσπερ ματθ. ιά. λέγει ὁ κύριος. Καὶ ἐδικαιώθη ἡ σοφία ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς: ὅ ἐστι, κατεκρίθη.

Εἶτα δὲ σημαίνει, ἐπὶ ἀληθείας δίκαιον ποιεῖν: ἡνίκα ἄνθρωποι, τῶν ἁμαρτημάτων ἀπολυθέντες, ἀναγεννηθέντες, ἁγίῳ πνεύματι δωρηθέντες: ἄρχονται καλῶς καὶ ἁγίως πράττειν, καὶ δικαιότεροι ἑαυτῶν γίνεσθαι. ὅπερ, τὸ ἀποκαλ. κβ'. λέγεται: ὁ δίκαιος δικαιωθήτω ἔτι: τουτέστι, διαπαντὸς τῇ πίστει σπουδαζέτω καὶ, ἀναγεννηθεὶς ἁγαθοῖς ἔργοις δικαιοῦσθαι (ἥτις ἐστὶ δικαιοσύνη εὐσεβείας) καὶ ἕτως ὁδῷ προχωρείτω καλὰ ἐρχιζόμενος: ὥστε διὰ σωτηρίας ὑπακοῆς, προκόπτειν ὀφείλει μέχρις εὐσεβείας. Αὕτη, καὶ αὐτὴ μία ἐστὶ δικαίωσις: ἡ μὲν δι' αὐτῆς ὑπάρχει τις, ἢ ἀξιοῦται, ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν, ἐναντίον τοῦ θεοῦ: ἀλλὰ προηγεῖται αὐτὴν ἔχει, δωρεαὶ τῇ πίστει, διὰ τοῦ

accipitur in Scriptura sacra: maximè apud Paulum in disputatione de Iustificatione hominis peccatoris coram Deo: & opponitur verbo condemnare.

Sicut etiam hoc ipsum verbum IVSTIFICARE, more & phrasi Hebrææ Linguæ, pro condemnare accipitur. Sicut multa quoque alia sunt verba & nomina, quæ contrariam admittunt significationem.) Matth. 11. dicit Christus: Et iustificata est sapientia à filijs suis, id est, damnata.

Deinde significat reuera iustũ facere, cùm homines à peccatis absoluti, & regenerati, ac donati Spiritu sancto, incipiunt bonis, rectis & sanctis actionibus iustiores fieri. De quo in Apocal. Qui iustus est, iustificetur adhuc: hoc est, iustificatus fide, studeat etiam renatus, bonis operibus iustus fieri. Quæ est iusticia bonæ conscientiæ. Et ita in studio bonorum operum pergat, vt continuo actu obedientiæ proficiat in pietate. Hæc quoq; est iustificatio, qua tamen non consequitur aut meretur homo, remissionem peccatorum coram Deo, sed antea eam habet, gratis, fide, per & propter Apoca. 22.

τῆ ἔργῳ, ἢ διὰ τὴν παρ' αὐτῆ εὐεργεσίαν. Ἀλλὰ δὲ ἐστιν αἰτία, δι' ἣν ἀγαθεργητέον.

Τρίτον δὲ, σωισάναι ἄνθρωπον, φανερῶν, ἢ δικαίνυσθαι δίκαιον, ἐξ αὐτῶν τῶν ἔργων: ὥστε αὐτὸν, καὶ ἄλλοις ἐμφανῆ καταστῆναι. Περὶ ἧς, Ἰακ. 2'. Ἰακώβῳ ἐν τῆ ἑαυτῆ ἐπιστολῆ, Ἀβραὰμ, φησιν, ὁ πατὴρ ἡμῶν, οὐκ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἀνενέγκας Ἰσαὰκ τὸν υἱὸν αὐτῆ; Ἐνταῦθα δ' δυνατὸν λαμβάνεσθαι ἐπὶ τῆς πρώτης σημασίας, τὸ δικαιῆσθαι, ἐ ἐπὶ. Ἀνεῤῥέθη γὰρ, ὁ Ἀβραὰμ, πίστει δικαιωθεὶς: ἢ αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην ἐλογίσθη, πρὶν τὸν Ἰσαὰκον γεννηθῆναι, ἄπαιδι ἔτι ὑπάρχοντι. Οὕτω δὴ, ἐ πρὸς τὸ αἰτίε, ἀλλὰ πρὸς τὸ αἰτιατῶ, ὁ Ἀπόστολος λαλεῖ: ἐκεῖνον, δίκαιον ἐπιδεχθῆναι ἐκ τῆς θαυμασίας πρὸς τὸν θεὸν εὐπειθείας ἔργε. Ὅτι δὲ αὕτη, ἡ τῆ ἁγίε Ἰακώβε διάνοιά ἐστι: χωρὶς τῆ, ἐκ τῆ σκοπε, ὀρθῶς θεωρηθέντος, νοεῖσθαι: ἐξ αὐτῆς καὶ τῆς συνεπείας, καὶ κυρίας ἐν αὐτῆ διερμηνεύσεως, συλλογισθῆναι δυνατόν. Φησὶ γὰρ: Δεῖξόν μοι τὴν πίστιν σε χωρὶς τῶν ἔργων σε: κἀγὼ δείξω σοι ἐκ τῶν ἔργων με τὴν πίστιν με. Κἀνταῦθα ὑπόδειγμα προβάλλει τὸν Ἀβραάμ: ὃν δικαιωθῆναι ἐξ ἔργων, ἀνενεγκόντα τὸν υἱὸν ἑαυτῆ. Ὅπε τὸ ΕΔΙΚΑΙΩΘΗ ῥῆμα ἀμήχανον

Christum. Verùm alias ob causas hæc præstanda sunt.

Tertiò commendare aliquem, & declarare & demonstrare iustum, ex ipsis operibus, vt conspiciatur etiam ab alijs. De quo lacobus in sua Epistola: Abraham pater noster, nonne ex operibus est iustificatus, offerens filium suum? Iak. 2'. *Certè, hic non potest accipi in prima significatione, verbum iustificare. Abraham enim, fide iustificatus pronunciatur, quæ illi est ad iustitiam imputata, antequam Isaac illi nasceretur, dum adhuc orbus esset. Et ita non de causa,* Gen. 15. *sed effectu iustificationis, loquitur Apostolus, quod iustus sit declaratus ex illo opere eximiæ obedientiæ erga Deum. Et hanc esse Dicobi sententiam, præterquod ex scopo rectè consideranti intelligitur, ex ipso quoq; contextu, & propria eius interpretatione colligi potest. Dicit enim: Ostende mihi fidem tuam sine operibus, & ego ostendam tibi fidem meam ex operibus. Et hic subjicit exemplum Abrahæ, qui ex operibus iustificatus, offerendo filium suum. Vbi verbum IVSTIFICATVS, non*

χαιον ἤδη τῆς πρώτης σημασίας ληφθήναι. Τῇ γὰρ πίστει ἐδικαιώθη: πρὸ τοῦ τὸν Ἰσάακον, ὡς φθάσαντες εἰρήκαμεν, αὐτῷ τεχθῆναι: ἀλλὰ δι' ἔργων ἐδείχθη. Καθὼς αὐτὸ τοῦτο ἐπὶ ὁμοίᾳ διεσαφήνισε: τοῦ ἀπὸ τῆς ψυχῆς, καὶ τοῦ πνεύματος, ἤγουν αἰσθήσεως πίστεως ἐφήκαμεν.

Δείκνυσι τοῦτο γραφικαῖς μαρτυρίαις;

Ἐξόδ. κγ. Ἀθῷον καὶ δίκαιον οὐκ ἀποκτενεῖς. οὐδὲ γὰρ δικαιώσω τὸν ἀσεβῆ.

Δευτ. κε. Ἐὰν γένηται αὐτῷ λογία ἀνὰ μέσον αὐθρώπων: καὶ εἰσελθωσιν εἰς κρίσιν: κρινέτωσαν αὐτούς. Δικαιωσάτωσαν τὸν δίκαιον, καὶ κατεγνώτωσαν τοῦ ἀσεβοῦς. Ὅπου ἐκ τῶν ἐναντίων ῥημάτων φανερὸν ἐστὶν: ὅτι τὸ Δικαιῶσαι, ἀντὶ τοῦ ἀποψηφίζεσθαι τέθειται.

Ἡσαΐ. ε. Οὐαὶ, οἱ δικαιοῦντες τὸν ἀσεβῆ ἕνεκεν δώρων.

Καὶ μ. γ. Ἀγαγέτωσαν τοὺς μάρτυρας αὐτῶν, καὶ δικαιωθήτωσαν. Δίκησαι σὺ, ἵνα δικαιωθῇς. τουτέστιν, εἴ τι ἔχεις, ὁ θεὸς σοῦ: λέγε, ἵνα δίκαιος ἀποφανθῇς.

Καὶ ν'. Ἐγγὺς μου, ὁ δικαιώσας με. Τίς ὁ κρινόμενός μοι;

Παροιμ. ιζ'. Ὃς δικαιοῖ (οἱ ἑβδομήκοντα, δίκαιον: κρίνει) τὸν ἄδικον: ἄδικον

non potest in prima accipi significatione. Fide enim est iustificatus, antequam, vt dictum est, Isaac illi natus esset: sed iustus ex hoc obedientiæ opere est declaratus. Sicut hoc ipsum etiam simili declarat de anima & spiritu, hoc est, respiratione, de quo suprà de Fide vtua, diximus.

Proba hoc Scripturæ sacræ testimonijs.

Exod. 23. Innocentem & iustum non occides. Nec enim impium iustificabo.

Deut. 25. Si fuerit causa inter aliquos, & venerint in iudicium, iudicent eos. Iustificent iustum, & condemnent improbum. Vbi ex contrarijs manifestum est, verbum iustificare, pro absoluere accipi.

Isa. 5. Væ, qui iustificatis impium propter munera.

Et ibid. cap. 43. Dent testes suos, & iustificentur. Narra tu, vt iustificeris. Id est: id si quid habes, quod pro te faciat, expone, vt iustus esse pronuncieris.

Et cap. 50. Propè est, qui me iustificat, quis contendet mecum?

Pro. 17. Iustificans improbum, & condemnans iustum, abo-

ἄδικον ὃ (κρίνῃ) τὸν δίκαιον: ἀκάθαρτόν, καὶ βδελυκτὸς παρὰ θεῷ.

Matth. 11. ἐδικαιώθη ἡ σοφία, ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς: ὅ ἐστιν, ἐκρίθη, καὶ κατεκρίθη.

Rom. 6'. Οἱ πιστοὶ τῷ νόμῳ δικαιωθήσονται: τουτέστι, δίκαιοι παρὰ τῷ θεῷ λεχθήσονται.

Rom. 6'. Ὁ ἀποθανὼν, δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας: τουτέστιν, ἠλευθερώθη αὐτῆς, ὥστε μηκέτι ἐν τῷδε τῷ βίῳ καὶ σαρκὶ ἁμαρτάνειν. Ὅπως ἀ. Πέτρος δ'. ἄλλοις ῥήμασιν ἐφράσθη: ὁ παθὼν ἐν σαρκὶ, πέπαυται ἁμαρτίας: εἰς τὸ θελήματι θεῷ τὸν ἐπίλοιπον ἐν σαρκὶ βιῶσαι χρόνον.

Rom. ἡ. Τίς ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν θεοῦ; Θεὸς, ὁ δικαιῶν: τουτέστιν, ὃς ἀπολύει, τὰς ἁμαρτίας ἀφεὶς, οὐκ ἐν τῇ αὐτοῦ κρίσει ἐγκληθέντας: πιστεύοντας εἰς χριστὸν, δικαίως ἀποφαίνων. Ταυτῃὶ τῇ δικαιοσύνῃ, μόνῃ ἀληθῆ, καὶ τῷ ἑαυτοῦ βουλήματι σύμμορφον, ἀποφαίνεται: ὥστε αὐτῇ ὑπηγωνῶσθαι, ἀποδέχεσθαι, ἀντὶ δικαιοσύνης προσίεσθαι: ἐάν τις ὡς ἀληθῶς εἰς τὸν χριστὸν πιστεύσῃ. Rom. δ'. Τῷ πιστεύοντι ὑπὲρ τὸν δικαιοῦντα τὸν ἀσεβῆ (τουτέστιν, ἀπολύοντα, δίκαιον ἀποφαίνοντα, καὶ ἀποδεχόμενον) λογίζεται ἡ πίστις αὐτοῦ εἰς δικαιοσύνην: τουτέστιν, ὁ θεὸς ἀποφαίνεται, ταυτῃὶ εἶναι, ἑαυτῷ τε ἀρέσκειν, δικαιοσύνην: ἐάν τις πιστεύσῃ εἰς τὸν χριστόν.

Οὕτω

minatio est Domino vterque.

Matth. 11. Iustificata est Sapientia à filijs suis, id est, judicata & condemnata.

Rom. 2. Factores Legis iustificabuntur, id est, iusti pronunciabuntur à Domino.

Rom. 6. Qui mortuus est, iustificatus est à peccato, id est, liberatus, vt non amplius in hac vita & carne peccet. Quam sententiam D. Petrus 1. cap. 4. aljs verbis expressit: Qui passus est in carne, is liberatus est à peccato, ut reliquum tempus viuat Deo.

Rom. 8. Quis accusabit electos Dei? Deus est qui iustificat, id est, absoluit, remissis peccatis, in suo iudicio accusatos, credentes in Christum iustos pronunciando. Et hanc solam veram, ac suo voluntati cooformem esse iustitiam, declarat, quam agnoscat, approbet & pro iustitia acceptet, si quis credat in Christum credat, Rom. 4. Credenti in eum, qui iustificat impium (id est, qui absoluit, & iustum esse pronunciat atq; acceptat) fides eius imputatur ad iusticiam. Hoc est: Deus pronunciat, hanc esse, sibiq; placere iusticiam, si quis credat in Christum: hic

Οὕτως δή, ἔστως, ἐπὶ τῷ αὐτὸ βήμαλι δικαιός ἐστιν: ἔχων ἄφεσιν ἁμαρτιῶν: & ἀπολυθεὶς αὐτῶν, ἀρέσκῃ αὐτῷ.

hic coram ipsius tribunali iustus est, habens remissionem peccatorum, & absolutus ab eis, placens ipsi.

Τί ἐστι, & σημαίνῃ, ἡ δικαίωσις;

Quid est & significat Iustificatio?

Αὐτὴν εἶναι πολλοὶ εἶπον, & εἰσέτι λέγουσιν: ὅτι νῦν ἐξ ἀδίκου καὶ ἀσεβοῦς ἁμαρτωλῶν, γίνεται δίκαιος & εὐσεβὴς ἄνθρωπος: ὅπερ ἀληθές ἐστι, καλῶς λέγεται: μόνον ἐὰν ἡ δεξιῶς νοηθῇ. Οὐ γὰρ σημαίνῃ τινὰ, ἔχοντα δικαιοσύνης ἕξιν, ἢ ἐγχυθείσας καινὰς ποιότητας & ἀρετὰς, ἐν ἑαυτῷ: καὶ ἑαυτὸν ἐξ ἰδίας ἐκείνῃ ἕξῃ ποιωθέντα, ἐνώπιον θεοῦ δίκαιον ὄντα. Ἀποφαίνεται γὰρ ἡ θεόπνευστος γραφὴ: ἀ μὴ τὸν ἄνθρωπον εἶναι δίκαιον ἐγχύτῳ καὶ ἐνυπαρκτῷ ποιότητι, δικαιοσύνῃ, ἢ ἀρετῶν οἰκείας: ἀλλὰ γίνεται ἡ ἔστι δίκαιος & ἐναντίον θεοῦ ὁ ἁμαρτωλὸς, λαβὼν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν: αὐτῷ τῆς χριστοῦ δικαιοσύνης λογισθείσης: ἡ ἔστω δωρεὰν, διὰ πίστεως, ἄνευ ἀξιώσεως οἰκείων ἔργων. Κατὰ τὸ: Τῷ δὲ μὴ ἐργαζομένῳ, πιστεύοντι δὲ ἐπὶ τὸν δικαιοῦντα τὸν ἀσεβῆ, λογίζεται ἡ πίστις αὐτοῦ εἰς δικαιοσύνην. Οὐ τίνων ποιοτήτων ἐν ἡμῖν τινῶν δηλωτικὴ ἐστιν ἡ δικαίωσις: ἀλλὰ δικαίου λογισθῆναι καὶ ἀποφανθῆναι. Καὶ ἀπολύσεως, ἤτοι ἁμαρτιῶν ἀφέσεως.

Rom. 4.

Hanc esse multi dixerunt, & adhuc, cùm ex iniusto peccatore, & impio, fit iustus: quod verum est, & rectè dicitur, si modò dextrè etiam intelligatur. Non enim significat habentem iustitiæ habitum, vel infusas nouas qualitates & virtutes in se, & sic proprio illo habitu coram Deo iustum esse. Nam Scriptura sacra negat, hominem iustum esse inhærente qualitate, iusticia, aut virtutibus propriis: sed fit et est iustus coram Deo peccator, accepta peccatorum remissione, & iusticia, propter Christum imputata gratis, fide, absq; dignitate propriorum operum. Iuxta illud: ei verò qui non operatur, credit autem in eum, qui iustificat impium, fides sua imputatur ad iusticiam. Non igitur qualitates aliquas in nobis significat iustificatio, sed iustum reputari & pronunciari. Et sic absolutionem vel remissionem peccatorum.

Ποσαχῶς

Quot

Ποσαχῶς λέγεται δίκαιος, & δικαιοσύνη, ἐν τῇ γραφῇ;

Τριχῶς. Πρῶτον, ὅτι τῆς νομικῆς δικαιοσύνης: ἥ ἐστι τελεία πρὸς τὸν θεῖον νόμον ὑπακοὴ, ἧς πέρι εἴρηται τὸ: ὁ ποιήσας ἀνθ' ἀνθρώπου, ζήσεται ἐν αὐτοῖς. Καὶ πάλιν: οὐκ ἔστι δίκαιος, οὐδὲ εἷς: πάντες ἐξέκλιναν, ψαλ. ιγ'. καὶ Ρωμ. γ'. Διὸ ἔπεστι τῇ κατάρᾳ καὶ κατάκρισις ἡ κατάρα, ἡ Δευτ. κζ'.

Ρωμ. ί.

Δεύτερον, ὅτι τῇ δικαιοσύνῃ τῆς πίστεως, τῇ ἐλλογηθείσῃ: καθ' ἣν δωρεὰν ἀφεθέντων τῶν ἁμαρτιῶν, ἡ τοῦ χριστοῦ δικαιοσύνη τοῖς εἰς αὐτὸν πεπιστευκόσι λογίζεται. Περὶ ἧς γέγραπται τὸ: ὁ δίκαιος, ἐκ πίστεως ζήσεται. Καὶ τὸ: Διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἑνὸς, δίκαιοι κατασταθήσονται οἱ πολλοί.

Ἀββακ. β'. καὶ Ρωμ. ά. Ρωμ. έ.

Τρίτον, περὶ καινῆς ὑπακοῆς: ἥ καὶ δικαιοσύνη ἔργων λέγεται, καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς. Ὥσπερ παρ' ἑκατέραν ὑστέραν σημασίαν, Νῶε ἀνὴρ δίκαιος λέγεται: πίστει δηλονότι τῷ θεῷ δρέσας: ἡ νέα ὑπακοὴ, ὑπὸ πίστεως ἐξελθόσης, τῷ αὐτῷ ἀποδεχθείς.

Γεν. ς'. Ἑβρ. ιά.

Ὡσαύτως Ζαχαρίας καὶ Ἐλισάβετ, ἀμφότεροι ἦσαν δίκαιοι ἐνώπιον θεοῦ (ἐλλογηθείσῃ δηλαδὴ δικαιοσύνῃ, διὰ πίστεως τῆς εἰς τὸν Μεσσίαν) πορευόμενοι ἐν πάσαις ταῖς ἐντολαῖς, καὶ δικαιώμασι τοῦ κυρίου, ἀμεμπτοι:

Luc. ά.

Quot modis dicitur Iustus & Iustitia in sacra Scriptura?

Tribus Primùm, de legali iustitia, quæ est perfecta obedientia erga Legem Dei, de qua dicitur: Homo qui fecerit hæc, vivet in eis. Et iterum: Non est iustus ne quidem: omnes declinarunt, Psalm. 14. Rom. 3. Ideo sequitur condemnatio & maledictio Deut. 27.

Secundò, iustitia fidei imputata, qua gratis remissis peccatis iustitia Christi credentibus ipsum imputatur. De qua scribitur: Iustus fide sua vivet. Item. Per obedientiam unius, iusti constituuntur multi.

Tertiò, de noua obedientia, quæ iustitia etiam operum & noua conscientiæ dicitur. Secundum vtramq; posteriorem significationem vir iustus dicitur. Heb. 11. Noah vir iustus dicitur. Heb. 11. Fide scilicet Deo placens, & noua obedientia ex fide profecta, qua etiam ipsi probabatur.

Sic Zacharias & Elizabeth, ambo erant iusti coram Deo, (id est, imputata scilicet iustitia, fide in promissum Messiam) incedentes in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini, sine querela:

ἄμεμπτοι: ἢ ἐστι καινὴ ὑπακοὴ καὶ δικαιωσύνη: ἐμοὶ μὲν οὐδὲν ἐνώπιον τοῦ ΘΕΟΥ δικαίους ποιήσουσι, ὅτι ἀτελής. Διὸ ἐξ ἔργων νόμου οὐ δικαιωθήσεται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον αὐτοῦ. Ὡς φάσκων ἡ ἀποκαθημένης, ΠΑΣΑ Η ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΗΜΩΝ, ἐνώπιον αὐτοῦ.

Τί ἐστι τὸ πράγμα, ἐν ᾧ ἔστηκεν ἡ ἐνώπιον τοῦ θεοῦ δικαιοσύνη;

Ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ τῆς τοῦ χριστοῦ δικαιοσύνης περιλόγισις. Ἡ γὰρ ἀναγέννησις, ἢ ἀνακαινισμὸς, ἢ ἁγιασμὸς, γινήματα εἰσὶ τῆς δικαιώσεως, οὐ μέρη. Καὶ γὰρ τῷ χρόνῳ ἅμα γένονται τοῦτα: ὅμως οὐκ εἰσὶ συγχυτέα: ἐν τάξει πρότερα, ἡ δικαίωσις.

Τίνι πράγματι ἄνθρωπος ἁμαρτωλὸς ἐμπρόσθεν τοῦ θεοῦ δικαιοῦται;

Μόνῃ τῇ εἰς χριστὸν πίστει: δωρεὰν ἐξ ἐλέους θεοῦ, διὰ τῆς τοῦ χριστοῦ ὑπακοῆς καὶ ὑπακοῆς. Ὅπως ἐκ πάνδε φανερόν. Γεν. ιέ. & Ρωμ. δ'. Ἐπίστευσεν Ἄβρααμ τῷ θεῷ: καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. Ψαλ. λά. Μακάριοι, ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι: καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι. Ρωμ. γ'. Λογιζόμεθα ἓν πίστει δικαιοῦσθαι ἄνθρωπον, χωρὶς ἔργων νόμου. Καὶ αὖθις: Δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι, διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως,

rela: quæ est noua obedientia & iustitia: sed non coram DEO ea iusti erant, quia imperfecta. Vnde ex operibus Legis non iustificabitur omnis caro coram illo. Sunt enim OMNES NOSTRAE IVSTICIAE coram ipso, tanquam pannus menstruatæ. Rom. 13. Isa. 64.

In qua re consistit iustificatio, quæ est coram Deo?

Remissione peccatorum: & imputatione iusticiæ Christi. Nam regeneratio, vel renouatio, aut sanctificatio, effectus sunt iustificationis, non partes. Et si enim hæc tempore simul fiant: tamen non sunt confundenda, & ordine prior est iustificatio.

Qua re homo peccator coram Deo iustificatur?

Sola fide in Christum, gratis, ex misericordia Dei, per & propter Christi obedientiam. Iuxta hæc testimonia, Gen. 15. Rom. 4. Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Psal. 32. Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Rom. 3. Colligimus, hominem iustificari fide, absq; operibus Legis. Et iterum: Iustificati gratis, per ipsius gratiam, per redemptionem,

σεως, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ ἐζῆς. Γαλ. 6'. Εἰδότες, ὅτι ὁ δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου: ἐὰν μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ.

ptionem, quæ est in Christo Iesu, &c. Gal. 2. Scientes, quòd non iustificatur homo ex operibus Legis, nisi per fidem Iesu Christi.

Τίνι λόγῳ δικαιοῖ ἡ πίστις λέγεται;

Qua ratione Fides iustificare dicitur?

Δικαιούμεθα τῇ πίστει, οὐχ ὡς ἔργον, ἢ ἧ ποιότης ἐστίν: ἢ διὰ αὐτῆς τι ἀξίωμα, ἢ ἀρετὴν: ἀλλὰ ἧ, ἐν τῇ εὐαγγελικῇ ἐπαγγελίᾳ, Χριστὸν δι' μεσίτην, ὃς ἡμετέραν ἐναλὶ δι' θεὸν ἐστι δικαιοσύνη, ἐπεδράξατο: ἑαυτῇ τὰ αὐτοῦ εὐεργετήματα προσάπτουσα.

Iustificamur Fide, non vt opere, vel quatenus est qualitas, aut propter eius dignitatem vel præstantiam: sed quatenus in promissione Euangelij Christum propitiatorem, qui nostra est coram Deo iusticia, apprehendit, fidúcia eius beneficia applicat & meritum.

Καὶ ὥσπερ ὄργανόν ἐστιν ἡ πίστις, οἱονεὶ χεὶρ: ἀπιδρασαμένη, καὶ ἀδεικράτης γινομένη, τῆς δικαιώσεως. Ὅθεν τὸ δι' Χριστὸν, Λουκ. ζ'. Ἡ πίστις σου σέσωκέ σε.

Et sic Fides est instrumentum, & manus quasi, apprehendens & accipiens iustificationem. Vnde Christus inquit: Fides tua saluam te fecit, Luc. 7.

Τίς, ἡ τάξις τῆς δικαιώσεως: ἢ πῶς αὕτη γίνεται;

Quis est ordo iustificationis?

Πρῶτον μὲν, ὁ θεὸς, τῇ φωνῇ καὶ ὑπηρεσίᾳ τοῦ νόμου κρούοντος, καὶ τηροῦσι τὴν σκοτώσῃ τὸ συνειδὸς τῶν ἀνθρώπων ταῖς ἁμαρτίαις, ἃς ἔδρασαν: ἐνεργῶν ἀληθινὰς καὶ ἐνδιαθέτους λύπας: προσφέρων τὸ δεινὸν τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἑαυτοῦ ἐπ' αὐτοῖς ὀργῆς, αἰωνίαν δηλαδὴ καταδίκην: ἵνα σκοτωθῶσιν οἱ δειλαροι τῇ ἐπιγνώσῃ τῶν ἡμαρτημένων, τέντεῦθεν τοῦ δ' ἁμαρτάνει προθέσεων ἀποτρέψωσιν.

Primùm, Deus voce & ministerio Legis accusat, & pertersit conscientias propter peccata admissa, & operatur veros & seuios dolores atrocitate propositæ peccatorũ, & iustæ iræ suæ magnitudine aduersus illa, æterna scilicet damnatione: vt homines territi agnitione peccatorum propositum peccandi abijciant.

Εἶτα

Deinde

Εἶτα δὲ ἡ τοῦ εὐαγγελίου διδασκαλία, τοῖς ὅπου τὸν τρόπον ἐκπλαγεῖσι, καὶ μετάνοιαν πικρῶς, τάλασιν ἀνθρώποις, τῶν ἁμαρτημάτων τὴν ἄφεσιν, διὰ Χριστοῦ, καὶ διὰ Χριστόν, δωρεὰν διδομένην. Καὶ διὰ τῆς εὐαγγελικῆς ἀκοῆς ἐνεργάζεται τὸ ἅγιον πνεῦμα πίστιν, ἥτις πεποίθησιν ἐπὶ Χριστὸν, δι' ἧς αὐτὸν ἐπιγινώσκουσι καὶ πιστεύουσι, καὶ προσπίπτουσι: οὕτω ἐνεργοῦντες ἐφησυχάζουσιν. Οὕτω δὴ ἐνώπιον τοῦ θεοῦ δικαιοῦνται: τουτέστιν, ἀπολύονται, καὶ δίκαιοι ἀνακηρύττονται, ἁμαρτιῶν ἄφεσιν ἔχοντες.

Deinde doctrina Euangelij offert territis hoc modo, & pœnitentibus miseris peccatoribus, gratuitam peccatorum remissionem, per & propter Christum. Ac operatur Spiritus sanctus, per vocem Euangelij fidem, id est, fiduciam in Christum, qua ipsum Mediatorem agnoscunt, amplectuntur, eoq; nituntur, & confidentes in ipsum, acquiescunt. Et sic coram Deo iustificantur, id est, absoluuntur, et iusti pronunciantur, habentes peccatorum remissionem.

Proba id testimonio & exemplo sacræ Scripturæ.

Πίστωσιν τοῦτο μαρτυρίῳ καὶ παραδείγματι χαρικῷ;

Μάρκ. ά. Φησὶ Χριστὸς: μετανοεῖτε, καὶ πιστεύετε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. Πράξ. β'. ὁ θεῖος Πέτρος, σφόδρα ἐν τῇ τῆς Πεντηκοστῆς ἡμέρᾳ, ἐξουσιάσας ἐν τῇ τῆς Πεντηκοστῆς ἡμέρᾳ, ἐγκαλῶν τοῖς Ἰουδαίοις: ἀποκαλῶν Χριστὸν προδότας καὶ ἀναιρέτας. Ἃ ἀκούσαντες (φησὶν ὁ Εὐαγγελιστὴς) κατενύγησαν τὴν καρδίαν: εἶπόν τε πρὸς τὸν Πέτρον, καὶ τοὺς λοιποὺς ἀποστόλους: τί ποιήσωμεν ἄνδρες ἀδελφοί; Πέτρος δὲ ἔφη πρὸς αὐτούς: μετανοήσατε, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν: καὶ λήψεσθε τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου πνεύματος.

Marc. 1. inquit Christus: Agite pœnitentiam, & credite Euangelio. Act. 2. D. Petrus grauissimè in die Pentecostes inuehitur in Iudæos, accusans ipsos, votans Christi proditores & occisores. His, inquit Euangelista, auditis, compuncti sunt corde, & dixerunt ad Petrum & reliquos Apostolos: Quid faciemus, viri fratres? Petrus autem dixit ad illos: Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisq; vestrûm, in nomine Iesu Christi, in remissionem peccatorum: & accipietis donum Spiritus sancti.

Τίνα εἰσὶν αἴτια τῆς δικαιώσεως;

Quæ sunt causę iustificationis?

Ποιητικὸν

Causa

Ποιητικὸν πρῶτον αἴτιον, ὅλη ἡ παναγιωτάτη τριάς ἐστιν: ἀφιέσα τὰς ἁμαρτίας τοῖς ἀνθρώποις: καὶ ἀναλαμβάνουσα πρὸς κληρονομίαν τῆ θεῦ βασιλείας, ἤτοι ζωῆς αἰωνίε. Ἡσαΐ. μγ'. Ἐγὼ εἰμι, ἐγώ εἰμι αὐτὸς: ὁ ἐξαλείφων τὰς ἀνομίας σε ἕνεκεν ἐμῦ: & τῶν ἁμαρτιῶν σε ὐ μὴ μνησθήσομαι. Ἕκαστον γὰ αὐτῆς πρόσωπον, καθ' αὐτὸ συνεισφέρῃ τι πρὸς ἐκείνω. Ὁ μὲν πατὴρ ἔλεῳ, καὶ ἡ πρὸς τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον, ἥ ὑπερβολὴ ἀγάπη, πηγή ἐστι, καὶ ἐξαρχος τῆ ἡμῶν δικαιώσεως αἰτία. Ἰωάν. γ', Οὕτως ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον: ὥστε τὸν υἱὸν αὐτῦ, τὸν μονογενῆ, ἔδωκεν.

Ὁ δὲ υἱὸς, ὑπὲρ σωτηρίας ἡμῶν ἐνανθρωπήσας, καὶ θῦμα πρὸς τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν γενόμενος: ὑπακοὴ πᾶσαν ἐξακριβώσας, τῷ πρᾶξαι τε & πάσχειν, ἀπέτισε τὸ λύτρον ὑπὲρ ἡμῶν.

Τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον, φῶς ἀναπλῆ θεογνωσίας ἀληθοῦς ἐν ταῖς ἡμετέραις καρδίαις, διὰ τῦ ῥήματος: δι' ὃ ἐμπρακτικόν ἐστι, καὶ πίστιν ἐνεργῶν: ἣ τὸν χριστὸν, μεσίτην & διαλλάκτην ἐπιγινώσκομεν, & κρατοῦμεν. Οὕτως ὁ τρόπος, ᾧ δικαιόμεθα κατέναντι τοῦ θεῦ: τῇ ὡπτῇ δηλαδὴ χάριτι: τῶν πλημμελειῶν ἄφεσιν, διὰ μόνης τῆς εἰς χριστὸν πίστεως λαβόντες.

Causa efficiens principalis, est tota Trinitas, remittens peccata hominibus, et recipiens eos ad hæreditatem regni Dei, hoc est, vitæ æternæ. Isa. 43. Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas, propter me: & peccatorum tuorum non recordabor. Singulæ enim personæ, suo modo aliquid conferunt ad eam. Patris est gratia, misericordia, & dilectio erga genus humanum, qua filium donauit, fons est, & origo causa, iustificationis nostræ, Ioan. 3. Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret.

Filius autem propter nostram salutem homo & victima pro peccatis factus, sua perfectissima obedientia, faciendo & patiendo, persoluit precium redemptionis nostræ.

Spiritus sanctus accendit lucem veræ agnitionis Dei in cordibus nostris, per verbum, per quod est efficax, & operatur fidem, qua Christum Mediatorem & reconciliatorem agnoscimus & apprehendimus. Et hoc modo iustificamur coram Deo, ipsius gratia, remissione peccatorum sola fide in Christum.

Τί, τὸ

Τί, τὸ παρορμητικὸν αἴτιον;

Παροριμητικὸν ἐνδοτέρω αἴτιον, ἤτοι διάθεσις ἐν θεῷ, ἡ κινοῦσα αὐτὸν: τὸ κόσμον (λέγω, τῶν ἀσεβῶν, ἀδίκων, & κατακρίτων, ἀνθρωπίων) ἀναλαμβάνεσθαι, καὶ ζωῆς αἰωνίου ἀξιοῦν: ἐστὶ τὸ ἀνυπέρβλητον, αὐθόρμητον ἔλεος: ἡ λεηστης, καὶ ἡ φιλανθρωπία, & σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ: ἣ ἐπεσχέτο & ἀνθρωπίνου γένους, & δυσηνέχετο & χαμαιρριφῆς, & κατακρίτου. Ἐφεσ. β'. Τίτ. γ'. & γ'.

Παροριμητικὸν ἐξωτέρω αἴτιον, ἤτοι δόσις εὐαγγελίου, δι' ὃ πάλιν ἀναλήψεως ἀξιοῦται τὸ ἀνθρώπινον: ἐστὶν ἡ μεσιτεία, ὑπακοὴ, πάθος, & θάνατος, & μονογενοῦς υἱοῦ θεοῦ, & κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ: οἷς, ἱερεῖον ἐν βωμῷ & σωρὸς γενόμενος, ἑαυτὸν προσήνεγκε θυσίαν ὑπὲρ τῶν & ἁμαρτιῶν: ὅτω καταπραΰνας τὸν & πατρὸς κατ' αὐτῶν ὀργὴν, αἰωνίου λύτρωσιν εὑρόμενος, καὶ διαιωνίζων τοῖς εἰς ἑαυτὸν πιστεύουσι βεβαιοῦμενος. Κατὰ τὸ Ἰωάν. γ'. Οὕτως ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον, & τὰ ἑξῆς. Πάλιν: Καθὼς Μωσῆς ὕψωσε τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ: ὅτως ὑψωθῆναι δεῖ τὸν υἱὸν & ἀνθρώπου: ἵνα πᾶς, ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται: ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον.

ΑΦΟΡΜΗ, ἡ προκαταρκτικὴ αἰτία, ἐστὶν ἡ & γένους ἡμῶν τρισάθλιος τύχη: ἣ κινηθεὶς ὁ εὔσπλαγχνος θεὸς, ὃν ἠνέσχετο ἀπολλύμενον, τὸ

Quæ est causa impulsiua?

Causa impulsiua interior, seu affectus in Deo mouens ipsum, vt Mundum, hoc est, homines impios, iniustos & damnatos, recipiat, & vita æterna donet, est dilectio ipsius immensa, ac gratuita Dei misericordia, Φιλανθρωπία & χρηστότης, qua decreuit se saluaturum genus humanum, miserum abiectum & damnatum, Ephes. 2. Tit. 23.

Causa impulsiua exterior, seu meritum propter quod recipitur genus humanum, est intercessio, obedientia, passio & mors vnigeniti filij Dei, Domini nostri Iesu Christi, qua sacrificium factus in ara crucis, semetipsum obtulit hostiam pro peccatis, & ita iram Dei aduersus illa placauit, æterna redemptione inuenta: & sic iustitiam in se credentibus promeruit. Ioh. 3. Sic Deus dilexit Mundum, &c. Quemadmodum Moses exaltauit in deserto serpentem: ita oportet filium hominis exaltari, vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

OCCASIO, seu causa προκαταρκτικὴ, est humani generis miseria summa, qua motus Deus misericors, noluit illud perire, quod

τὸ κατ' εἰκόνα αὐτοῦ πεπλασμένον: ἀλλ' αὐτὸ ἀναστῆσαι, διὸ καὶ τοῦ υἱοῦ ἠθέλησε. Ὅρα Ἐφεσ. ά.

Ἡ ὕλη, ἐν ᾗ, ὑλικὴ αἰτία, ἐστὶν, ἄνθρωπος ἁμαρτωλὸς σωτέος.

Τί, τὸ εἰδοποιὸν, ἤτοι μορφωτικὸν, αἴτιον τῆς δικαιώσεως;

Ρωμ. δ'. Ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν, ἡ ἀπόλυσις, ἡ ἐλευθέρωσις τοῦ πταίσματος: ἢ (ὃ, τοῦτον) μόνον τὸ ἐλλόγημα τῆς δικαιοσύνης Χριστοῦ: ὃς ἐγένετο ἡμῖν σο-
ά. Κορ. ά. φία ἀπὸ θεοῦ, δικαιοσύνη τε, καὶ ἁγιασμὸς, καὶ ἀπολύτρωσις. Καὶ, ὡς ὁ προ-
ιερε. κγ'. φήτης εἶπε, καλέσουσιν αὐτὸν, κύριος ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ἡμῶν: τοῦτο ἑαυτοῦ ἡμῖν δίδοις.

Ἡ πίστις δὲ ὅλου Χριστοῦ, καθ' ἑκατέραν τοῦ αὐτοῦ φύσιν, τοῦ θείαν καὶ ἀνθρωπείαν (ὃς τῷ τελείῳ τῆς ἑαυτοῦ ὑπακοῆς, ἢ τὸν νόμον, πράττων τε καὶ πάσχων, ἐξεπλήρωσεν, ἡμᾶς ἐλυτρώσατο, ἐδικαίωσεν, ἔσωσε) δικαιοσύνη, ἡμῖν λογισθεῖσα, καὶ δωρηθεῖσα (ἥ, ὅσῳ τοῦτον, ἡ ἐλλόγησις τῆς αὐτοῦ δικαιοσύνης) ὁλόκληρός ἐστιν ἡμῶν, καὶ πλήρης, δικαιοσύνη: τῇ τῆς πίστεως χειρὶ ἐπιλημβάνη. Αὕτη τε, ἡ ἀκρότης καὶ τελειότης ἐστὶ πάσης δικαιοσύνης: καὶ μόνη ὀφθεῖσα βήματος, καὶ τῆς δικαιοκρισίας, θεοῦ, ἐδραίως ἱσταμένη.

Κατασκευάζε ὅτι.

Λευ. ά. Τοῦ δοῦναι γνῶσιν σωτηρίας τῷ λαῷ αὐτοῦ, ἐν ἀφέσει ἁμαρτιῶν αὐτῶν

ad imaginem suam condidit: sed illud instaurare voluit per filium suum.

Materialis in qua, est homo peccator saluandus.

Quæ est causa formalis iustificationis?

Est remissio peccatorum, vel absolutio, aut liberatio à peccato, aut quod idem est, sola imputatio iustitiæ Christi, qui factus est nobis à Deo Patre iustitia, sanctificatio & redemptio. Et vt Propheta dixit: Vocabunt eum, DOMINVS IVSTICIA NOSTRA suam nobis donans.

Christi igitur totius, secundum vtrang; naturam, Dei & hominis, qui perfecta sua obedientia, quam Legi faciendo & patiendo perfectè præstitit, nos redemit, iustificauit, saluauit, iustitia imputata & donata, qua idem est, imputatio iustitiæ Christi, integra & plena nostræ iustificationi, fide apprehensa. Et hæc iustitia omnium perfectissima & absolutissima iustitia, quæ etiam solum in iudicio, & coram tribunali Dei consistit.

Proba hoc.

Luc. 1. Ad dandam scientiam salutis plebi eius, quæ est in remissione

ὧν αὐτῶν. ἃ ἴσασι. ἁ. τὸ αἷμα Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃ ὑὸς αὐτοῦ, καθαρίζει ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας.

Αὕτη ἐν ἡ ἀπόλυσις, ἁμαρτιῶν ἄφεσις, ἐν τῇ χριστοῦ δικαιοσύνης προστιθεμένης (ἅτινα ἐν ἐσι, καὶ τὸ αὐτὸ, ἐν τῷ ἄρθρῳ τούτῳ) ὑποκάρχει ἡμῶν δικαίωσις ἐναντίον τοῦ θεοῦ: μόνη ἔμπροσθεν τοῦ βήματος αὐτοῦ ἀσφαλεύτως ἱσαμένη.

Καὶ (ἵνα τοῖς ὀνόμασι τῶν λογικῶν ὀνόμασι χρώμεθα) ἡ χριστιανικὴ δικαιοσύνη, ἡ τῷ θεῷ ἀντιπάσα, οὐκ ἔστιν ἐν τῇ κατηγορίᾳ τῆς ποιότητος (τουτέστιν, οὐκ ἔστιν ἀρετή τις, ἡμῖν ἐνυπάρχουσα: ὡς οἱ σοφισαὶ, καὶ οἱ ἀρεσκείας ἐλόμβροι, λήρουσιν: ἄνθρωποι, τῇ τοιᾶδε ἀρεταῖς ταύταις, πίστει, ἀγάπαις, ἐλπίδι, θεολογικαῖς καλουμέναις, κατενώπιον τοῦ ΘΕΟΥ δίκαιοι εἶναι μορφωτικῶς) ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ θεοῦ κατηγορίᾳ: ἐλλόγησις δηλαδὴ ἔσα δικαιοσύνης ἀλλοτρίας, τῆς χριστοῦ: ἥτις πίστει ἐσὶ τῇ γίνεται ἡμετέρᾳ: ἡμῖν δωρεᾶ δεδομένη, καὶ λογισθεῖσα. Διὰ τί ἐν ὁ Ἀπόστολος, Ρωμ. δ'. λέγει: τὸ πιστεύσαι, λογισθῆναι εἰς δικαιοσύνην;

Ἀποκρίνομαι, Φησὶν συνεκδοχικῶς εἶναι. Αὕτη γὰρ ἡ πίστις, κυριώτατα εἰπεῖν, οὐκ ἔστιν αὐτὴ ἡ δικαιοσύνη ἡμῶν: διότι καὶ αὐτὴ, ὡς αἱ λοιπαὶ ἀρεταὶ, ἀτελής ἐστιν. Οὐδὲν δὲ τῶν ἀτελῶν, ἐν τῇ θεοκρισίᾳ

missione peccatorum. 1 Ioh. 1. Sanguis Iesu Christi filij eius, emundat nos ab omni peccato.

Ipsa igitur absolutio, remissio peccatorum, & imputatio iusticiæ Christi (quæ vnum sunt & idem in hoc articulo) est nostra iustificatio coram Deo, quæ sola coram ipsius tribunali consistit.

Et, vt artis vocabulis vtamur: Iusticia Christiana, quæ coram Deo valet, non est in Prædicamento Qualitatis, hoc est, non est virtus aliqua, in nobis hærens: sicut, Sophistæ & Pontificij nugantur, hominem fide, charitate & spe, tribus virtutibus his Theologicis, coram DEO iustum esse formaliter: Sed in Prædicamento Relationis est, imputatio nempe iusticiæ alienæ, Christi, quæ fide est & fit nostra, nobis donata & imputata,

Cur igitur Apostolus dicit, fidem imputari ad iusticiam? Rom. 4.

Responsio. Locutio est Synecdochica. Fides enim ipsa, proprijssimè loquendo, non est ipsa nostra iustitia. Quia etiam ipsa, quemadmodum & reliquæ virtutes, est imperfecta. Nihil autem imper-

κρισίᾳ καθῆναι δυνατόν. Διὰ ἔτου ἡ πίστις δικαιοσύνη λέγεται: ὅτι μοναδικὸν ἐκεῖνο τὸ ὄργανον ἐστάρχει: ᾧ τῷ ὁ χριστὸς, ἡ μοναδικὴ δικαιοσύνη ἡμῶν, κρατηθεὶς καθίσατται καὶ ἡμετέρα δικαιοσύνη: δι' ἧς κατέναντι ἔτου θεοῦ καθιζάμεθα δίκαιοι.

Καθὼς ὁ Ἀπόστολος αὐτόθι ἑρμηνεύει, καὶ κατασκευάζει ἐκ ψαλ. λάβοθείς: Καθάπερ καὶ Δαβὶδ λέγει τὸν μακαρισμὸν τοῦ ἀνθρώπου: ᾧ ὁ θεὸς λογίζεται δικαιοσύνην χωρὶς ἔργων. Μακάριοι, ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι: καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι. Μακάριος ἀνὴρ, ᾧ οὐ μὴ λογίσηται κύριος ἁμαρτίαν. Ὁ μακαρισμὸς ἐν ἔστιν, ὅτι τὴν περιτομὴν, ἢ καὶ ὅτι τὴν ἀκροβυστίαν; οἷς ῥήμασι φανερῶς τίθεται: τὸ μακαρισμὸν, ἢ (ὃ, τοῦτο) τὴν δικαίωσιν ἡμῶν, εἶναι περιλογισμὸν τῆς δικαιοσύνης, ἢ ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν.

Ὅπως ἡ πίστις, ἔτον τὸν τρόπον δικαιοσύνη λέγεται: ὁμοιότητι ἂν τις σαφηνίσειεν. Ἡ πίστις, οἱονεὶ δακτύλιός ἐστιν: ὑπιλαμβανομένη, ἑαυτῇ ἐντιθέμενον ἔχουσα, ἢ ὥσπερεὶ περικρατοῦσα, λίθον τιμαλφῆ, ἢ μαργαρίτην ἀδιάτιμητον, τὸν χριστὸν: ὃ λόγῳ, πᾶν τὸ τῆς πίστεως κατηγορέμενον, γίνεται καὶ λέγεται: ὥστε δακτύλιός ἐστιν, οὐχ ἕτως ὅτι τῷ χρυσῷ, ὡς ὅτι τῇ ἐμβληθείσῃ λίθῳ, πολυτίμου νομίζεται, καὶ λέγεται.

fectum, in iudicio Dei consistit. Ideo autem Fides iusticia dicitur, quia instrumentum illud est unicum, quo Christus, qui unica est iusticia nostra, apprehensus, nostra quoq; fit iusticia, qua coram Deo sumus iusti.

Sicut Apostolus ibidem interpretatur, & probat ex Psalmo 32. addens: Sicut & David dicit beatitudinem hominis, cui Deus imputat iusticiam sine operibus. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum. Beatitudo ergo hæc, in circumcisione tantùm manet? Quibus verbis manifestè ponit, beatificationem, quod idem est, iustificationem nostram, esse imputationem iusticiæ vel remissionem peccatorum.

Quomodo autem Fides iustificando modo Iustitia dicatur, facilè ut ne declarari potest. Fidei quasi annulus est, apprehendens, & in se inclusam habens & retinens quasi, gemmam & margaritam preciosam Christū, cuius respectu, quicquid fidei tribuitur, fit, & dicitur: sicut annulus preciosus, non tam propter aurum, quàm propter gemmam æstimatur, & dicitur:

Das ist ein köstlicher Ring.

Quod

Τί τὸ

Τί τὸ μέσον, ἢ ὀργανικὸν αἴτιον, τῆς δικαιώσεως;

Τὸ μέσον, ἢ τὸ, δι' ὃ θεὸς ἡμᾶς δικαιοῖ, καὶ κοινῇ ἡμῖν τὴν δικαίωσιν προσαρμόζει: ἢ τὸ ὀργανικὸν αἴτιον, τὸ ὡς πρὸς τὸν θεὸν, ἡ διακονία τοῦ λόγου ἐστὶ, καὶ τῶν ἁγίων μυστηρίων: ἅπερ ὁ θεὸς διετάξατο: ἵνα δι' αὐτῶν τὰ τοῦ χριστοῦ κατορθώματα καὶ εὐποΐαι ἡμῖν προσφέρωσιν. Ἡ πίστις, ἐξ ἀκοῆς: ἡ δὲ ἀκοὴ, διὰ ῥήματος θεοῦ, Ρωμ. ί, Χριστὸς ἐκαθάρισε τὴν ἐκκλησίαν τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος, ἐν ῥήματι τῆς ζωῆς, Ἐφεσ. έ.

Τοῦ, ὡς πρὸς ἡμᾶς ὀργανικὸν, ἡ πίστις ἐστὶν: ἡ μόνη αἰτία μέρος, ἰδίᾳ τοῦ χριστοῦ ἀπολαμβάνουσα: αὐτό τε τὸν ἀκολουθοῦν, καὶ τὰ ἀνδραγαθήματα, ἑαυτοῖς οἰκειοῦσα.

Τί ἐστιν ἡ πίστις;

Πίστις ἐστὶ, τὸ εἰς τὸν χριστὸν πιστεύειν: ὡς ἀληθινὸν, καὶ φύσει, ὄντα θεὸν: καὶ ἀληθινὸν ἄνθρωπον, ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου γεννηθέντα: ἐπηγγελμένον σωτῆρα: μόνον τὸν ὑπὲρ πάντας ἁμαρτίους ὀργὴν τοῦ θεοῦ ἐξιλασκόμενον: καὶ τὴν δικαιοσύνην, αἰωνίου τε ζωῆς, ἡμῖν διαπορίζοντα.

Καὶ ἡμικῶς εἰπεῖν, πίστις ἐστὶ, τὸ πιστεῦσαι συγκαταθέσει ἄνθρωπον ἀποδέξασθαι ἄλλως τὴν θείαν χριστοῦ σωτηρίαν διδασκαλίαν: καὶ ἐν ταύτῃ τὴν

Quod est Medium, vel causa Instrumentalis, iustificationis?

Medium, per quod nos Deus iustificat, & publicè nobis iustificationem applicat, seu causa instrumentalis, respectu Dei, est Ministerium verbi & Sacramentorum, quæ ad hoc diuinitus sunt instituta, vt per ea Christi merita & beneficia nobis applicentur. Fides est ex auditu, auditus per verbum Dei. Ephes. 5. Christus mundauit Ecclesiam lauacro aquæ in verbo vitæ. Rom. 10.

Instrumentalis causa respectu nostri, vel in nobis, est Fides, qua sola singuli priuatim Christum apprehendunt, sibiq; applicant ipsius obedientiam & merita,

Quid est Fides?

Fides, est in Christum credere, quòd verè & naturâ sit Deus, & verus homo, ex Maria virgine natus, promissus Saluator, qui solus iram Dei aduersus peccata placet, & iusticiam ac vitam æternam nobis restituat.

Item in genere, Fides, est firmo assensu amplecti totam doctrinam de Christo traditam, & in hac, promissionem gratuitæ reconciliatio-

τὴν τῆς δωρεὰν διὰ τὸν αὐτὸν διαλλαγῆς χαριδώσιον ἐπαγγελίαν: πεπεῖσθαί τε, τὰς ἁμαρτίας ἑαυτῷ ἀφεθῆναι: ἑαυτὸν τῷ θεῷ ἀρέσκειν, ἀποδοχῆς ἀξιοῦσθαι, εἰσακουσθῆναι: καὶ τὴν αἰωνίαν ζωῆς ἢ μὴ ἐφεκνεῖσθαι: καὶ ταῦτα, διὰ μόνον τὸν μεσίτην χριστὸν, δωρεὰν, ἀ δι' ἀξίαν ἀδεμίαν ἡμῶν. Ἔτι δ', ὅτε δισταγμῷ, ὅτι ἀπιστία, ὅτε μοχθηρᾶς φύσεως ῥοπαῖς, ὅτι ἄλλη ἀδεμιᾷ ῥοπῇ: ὥστε ταυτὴν τὴν ἐν χριστῷ τῆς σωτηρίας πληροφορίαν ἀποῤῥίπτειν.

Ὅθεν ἑκάστοτε Παῦλος, ἡμᾶς διὰ πίστεως, ἐκ πίστεως, καὶ ἐκ πίστεως, δικαιοῦσθαι, διδάσκει. Οὐ γάρ ἐστιν ἡ πίστις αὐτὸ τὸ πρᾶγμα: δι' ὃ καθ' αὐτὸ τῷ θεῷ ἀρέσκομεθα, ἢ δίκαιοι ἀναγορευόμεθα: ἀλλ' ὄργανόν ἐστι μόνον: δι' ὃ τὸν χριστὸν, ἅμα τῇ δικαιοσύνῃ καὶ ὑπακοῇ αὐτοῦ, ἢ ἐν αὐτῷ, καὶ μετ' αὐτοῦ, τὰ εὐεργετήματα αὐτοῦ, ἑαυτοῖς περιποιούμεθα.

Τί δήποτε ἡ πίστις δικαιοῦν λέγεται;

Οὐ δι' ἑαυτῆς τινὰ, ἢ ἔργον, ἀξίαν: ἀλλ', ἐπεὶ κατὰ τὴν εὐαγγελίου ἐπαγγελίαν, καὶ κατορθώματος χριστοῦ ἐφάπτεται, καὶ ἐξέχεται. Οὕτω δὴ, διὰ μόνον τὸν υἱὸν θεοῦ, τὸν κύριον ἡμῶν ἰησοῦν χριστὸν, ἅ τῇ πίστει ἐπερειδόμενοι, ἀ μόνον δίκαιοι λελογίσμεθα:

tionis, propter Christum donatam. Et certò statuere, peccata sibi esse remissa, se Deo placere, recipi, exaudiri, & vitam æternam certò consequi, propter solum Christum Mediatorem, gratis, non propter nostram dignitatem. Nec vel dubitationibus, vel diffidentia, vel vitiosis naturæ inclinationibus, vel alijs quibuscunq; causis flecti, ut hanc salutis fiduciam, in Christo fixam, abijciat.

Vnde Paulus passim nos per Fidem, Fide, ex Fide iustificari docet. Fides enim, non est res ipsa, propter quam Deo placemus, & iusti pronunciamur: sed tantùm organum est & instrumentum, quo Christum cum sua iustitia & obedientia, & in eo, ac cum eo, beneficia eius, nobis applicamus.

Cur Fides iustificare dicitur?

Non propter sui, vel operis dignitatem: sed quia in promissione Euangelij meritum Christi apprehendit. Et sic propter solum, solum Dei, Dominum nostrum Iesum Christum, fide apprehensum, non solùm iusti reputamur, verùm etiam

χόμεθα: ἀλλ' ἰδὲ & ἀνακαινιζόμεθα, ἐφ' ᾧ ἔργα θάρεσα ποιεῖν.

Τίς ἡ, ᾗ ἦν, ὕλη τῆς δικαιώσεως;

Πάντες ἄνθρωποι, ὅσοι μετανοοῦντες, καὶ ὄντως εἰς τὸν χριστὸν πιστεύοντες.

Ἰωάν. γ'. ἵνα πᾶς, ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται: ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον.

Ρωμ. γ'. Νυνὶ δὲ χωρὶς νόμου δικαιοσύνη θεοῦ πεφανέρωται: μαρτυρουμένη ὑπὸ τοῦ νόμου, & τῶν προφητῶν. Δικαιοσύνη δὲ θεοῦ διὰ πίστεως Ἰησοῦ χριστοῦ, ΕΙΣ ΠΑΝΤΑΣ, ΚΑΙ ΕΠΙ ΠΑΝΤΑΣ, τοὺς πιστεύοντας. Καὶ πολλαχοῦ ἔστι τις ἂν καθολικὰς ῥήσεις καὶ ἐπαγγελίας, ἴδοι & σκοπῶν ἐφαπτομένας.

Περὶξ. ι'. Τούτῳ (τῷ χριστῷ) ΠΑΝΤΕΣ οἱ προφῆται μαρτυροῦσιν: ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαβεῖν διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ΠΑΝΤΑ τὸν πιστεύοντα εἰς αὐτόν.

Καὶ ιγ'. Ἐν τούτῳ (τῷ χριστῷ) ΠΑΣ ὁ πιστεύων δικαιοῦται.

Ἀντίθεσις.

Ἀλλὰ ταῖς καθόλου ἐπαγγελίαις ταύταις ἐπίσταται ὁ προορισμὸς: ὃς λέγει τινὰς προωρισμένους τινῶν, καὶ οὐκ ὄντως ἁπάντων εἶναι; Κατὰ τὸ Περὶξ. ιγ'. Ἐπίστευσαν, ὅσοι ἦσαν τεταγμένοι εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Λύσις.

etiam renouamur, vt opera Deo grata & placentia faciamus.

Quæ est materia circa quam iustificationis?

Sunt omnes homines, agentes pœnitentiam, vt verè credentes in Christum.

Iohan. 3. Vt omnis qui credit in Christum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

Rom. 3. Nunc autem iustitia Dei, sine Lege, manifestata est, testificata à Lege, & Prophetis. Iustitia autẽ Dei per fidem Iesu Christi, IN OMNES, ET SVPER OMNES, qui credunt in eum. Huc plures vniuersales sententiæ & promissiones pertinent.

Actor. 10. Huic (Christo) OMNES Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius, OMNES, qui credunt in eum.

In hoc (Christo) OMNIS qui credit, iustificatur. Actor. 13.

Obiectio.

Sed his vniuersalibus promissionibus opponitur Prædestinatio, quæ dicitur certorum quorundam, & sic non omnium, esse? Sicut dicitur Act. 13. Crediderunt, quotquot erant præordinati ad vitam æternam.

Λύσις. Οὐ θετέον ὅτι θεὸς δύω ἐναντίω θελήματε. Φησὶ γὰρ προφήτης, ἐζεκ. λγ' Ζῶ ἐγὼ, ὁ βέλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ. Μὴ τοῦ θελήματός μου ἐστὶ θάνατος τοῦ ἀσεβοῦς: ἢ ὁ μᾶλλον, ὥστε αὐτὸν ἀποστρέφειν, καὶ ζῆν; ὁ πίνων τὸ τοῦ προορισμοῦ μάχεται τῇ τοῦ χάριν δικαιώσει, καὶ ταῖς καθολικαῖς αὐτῆς ἐπαγγελίαις: μᾶλλον μὴν ἓν αὐτῷ βεβαιοῖ: καθὼς ἐν τῷ ἑξῆς τόπῳ, τῷ περὶ ἐκλογῆς καὶ προορισμοῦ, εἰρήσεται.

Περὶ δὲ τοῦ ἐν τῶν Ἀποστολικῶν πράξεων τόπου, ἰστέον: τοῦτο εἶναι τάξιν τοῦ θεοῦ, ἐν τῷ σώζειν τοὺς ἀνθρώπους: ἣν παρὰ Παύλῳ, ἐν τῷ ἡ. κεφ. τῆς πρὸς Ρωμαίους κεῖται. Οὓς προώρισε, τούτους καὶ ἐκάλεσε: καὶ οὓς ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδικαίωσε, καὶ ἑξῆς. Τοῦτο, φησὶν ὁ Δαμασκηνὸς τῷ ῥήματι ἐοικὸς: διὸ καλεῖ πάντας: ὅσοις οἱ πίστει προσδέχονται κεκλημένοι, δικαιοῦνται καὶ σώζονται.

Τί, τὸ τελικὸν τῆς δικαιώσεως αἴτιον;

Τελικὸν αἴτιον, ὡς μὲν πρὸς θεὸν, ἐστὶν ἵνα τὸ ἄφατον αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς ἔλεος καὶ ἀγάπη φανερωθῇ (πρὸς ἔνδειξιν τῆς δικαιοπρεπείας αὐτοῦ: εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν δίκαιον, καὶ δικαιοῦντα τὸν ἐκ πίστεως Ἰησοῦ, Ρωμ. γ'.) καὶ τῷ Χριστῷ ἡ προσήκουσα τιμὴ ἀποδοθῇ: ἢ, αὐτὸν μόνον εἶναι τοῦ ἀνθρωπείου γένους

Responsio. Non sunt in Deo duæ contrariæ voluntates statuendæ. Dicit autem per Prophetam, & iureiurando confirmat: Viuo ego, nolo mortem peccatoris. Nunquid voluntatis meæ est mors impij, & non magis, vt conuertatur & viuat? Ideoq; prædestinationis doctrina, non pugnat cum iustificatione gratuita, & vniuersalibus eius promissionibus: sed magis hāc confirmat, sicut Loco seq̄ti de Prædestinatione dicetur.

Quod verò ad locum Actorum attinet: hæc est ordinatio Dei, qua Deus vtitur in saluandis hominibus, quam Paulus Apostolus describit, Rom. 8. Quos prædestinauit, hos & vocauit: & quos vocauit, hos & iustificauit, &c. Hoc est, vtitur Ministerio verbi sui, per quod vocat omnes: per qū qui fide amplectuntur vocātur, iustificantur & saluantur.

Quæ est causa finalis iustificationis?

Causa finalis, quoad Deum, est, vt immensa eius erga nos misericordia, & dilectio agnoscatur. Ad ostensionem iustitiæ ipsius, vt Rom. 3. sit ipse iustus, & iustificans eum, qui est ex fide Iesu Christo. Et Christi honor debitus tribuatur, quòd solus sit generis humani Redemptor

γένες λυτρωτὴν, μεσίτην, καὶ σωτῆρα: καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, πάντα τὰ ἀγαθὰ ἐν ἡμῖν ἐνεργήσῃ. Ὡς δὲ θεὸς ἡμᾶς: ἵνα πιστεύοντες σωθῶμεν, καὶ ζωῆς αἰωνίου τύχωμεν, καὶ τὸν θεὸν ἐν ἁγίοις τῶν μακαρίων ἀγγέλων χορῷ, εἰς ἀπείρους αἰῶνας αἰωνίως ὑμνήσωμεν.

demptor, Mediator, & Saluator. Et Spiritus sanctus in nobis omnia bona operetur. Quoad nos autem, vt credentes saluemur, & & vitam æternam consequamur, Deumq; in illa cum beatis angelis perpetuò celebremus.

Τίνα, τὰ αἴτια τά;

Καιροὶ τῆς δικαιώσεως, εἰσὶν ἕξ. Υἱοθεσία εἰς τέκνα θεοῦ. Γαλ. δ'. Καινὴ μὲν θεοῦ τοῦ πατρὸς, καὶ μετὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἰησοῦ τοῦ χριστοῦ, ἀ. ἰωάν. ἀ. Εἰρήνη, καὶ γαλήνη τῆς συνειδήσεως, εὐφροσύνη καὶ χαρὰ ἐν πνεύματι ἁγίῳ, Ρωμ. ε'. καὶ ιδ'. Ἁγιασμὸς, καὶ δόξης τοῦ πνεύματος: τῶν δυνάμεων ἀνακαίνωσις: ἐν ᾗ, καινὸς φωτισμὸς ἀνάλυσις ἐν τῇ νῷ, καιναὶ ὁρμαὶ ἐν τῷ θελήματι: ζωοποίησις, ἐγχείρησις νέας ὑπακοῆς, ὁμολογία, Ρωμ. ί. Νίκη καὶ τοῦ κόσμου καὶ διαβόλου, ἀ. ἰωάν. γ'. Τέλος δὲ, αἰωνίου ζωῆς κληρονομία.

Qui sunt Effectus?

Effectus iustificationis sunt, adoptio in filios Dei, Gal. 4. Societas cum Deo & Domino nostro Iesu Christo, 1. Iohan. 1. Pax & tranquillitas conscientiæ: lætitia & gaudium in Spiritu sancto, Rom. 5. 14. Sanctificatio & donatio Spiritus sancti: virium renouatio, in qua noua lux accenditur in mente, noui motus in voluntate: Viuificatio, inchoatio nouæ obedientiæ, confessio, Rom. 10. Victoria mundi & Diaboli, 1. Iohan. 3. Vitæ denique æternæ hæreditas.

Μία δὲ καὶ ἡ αὐτὴ, τῆς δικαιώσεως ὁδὸς, καὶ τρόπος, πάντων: καὶ τῶν πατριαρχῶν, καὶ προφητῶν: καὶ τῶν τῆς παλαιᾶς καὶ νέας διαθήκης ἄλλων;

Ἐδίδαξαν μὲν οἱ σοφισταὶ: οὐ μὲν πατριάρχας, τῇ φυλάξῃ δὲ φυσικῆς νόμου: οὐδὲ ἰσραηλίτας, δὲ μωσαϊκῆς: οὐ

Vna'ne, & eadem est iustificationis ratio omnium, Patriarcharum etiam & Prophetarum, aliorumq; in Veteri etiam & in Nouo Testamento?

Docuerunt quidem Sophistæ, Patriarchas obseruatione Legis naturæ, Israelitas, Legis Mosaicæ,

τοῦ· ἢ χρισιανὸς, ἢ τελειοτέρα ἐ εὐαγγελικὴ νόμε χρισᾶ, σωθῆναι. Αὕτη ἡ, ἀπευκταία ὑπάρχει διδαχή. Ἐξάπαντος γὰ, ὁ αὐτὸς τρόπος ἢ δικαιᾶσθαι ἐςὶν ἐν παντὶ χρόνῳ, πάντων ἀνθρώπων, ἀνέκαθεν ἀπ' ἀρχῆς ἢ παντὸς, καὶ τῶν ἀρχηγῶν ἢ ἡμῶν: οἱ μὴ τὴν οἰκτροτάτην παρέβασιν, ὁμοιοτρόπως χάριτος ἠξιώθησαν: ἐ εἰσέπεσα, ὅσοι τῶν πατριαρχῶν, ὡς δ' αὕτως, ἐν τῷ ἰσραηλίτῃ λαῷ, καθ' ἑκάσας καιρὰς, ἐν ᾧ καὶ οἱ Ἀπόσολοι: ἐ ἐν τῇ πρώτῃ ἐκκλησία: ἐ νῦν ἔτι, ἐ ἕως τῆς συντελείας ἢ κόσμε. Πάντες οἱ τότε, τῇ αὐτῇ εἰς χρισὸν ἐπηγγελμένον πίςει, ἐδικαιώθησαν, ἐ ἐσώθησαν. Πλὴν, ἐκεῖνοι μὲν, εἰς ἐλευσόμενον: ἡμᾶς δὲ, οἱ ὑπὲρ τῆς καινῆς διαθήκης, εἰς ἐλθόντα, πιςεύοντες τὸν Μεσσίαν.

Τίσι ἢ τὸ πιςοῦ γραφικαῖς μαρτυρίαις;

Παῦλος Ρωμ. δ'. Διὰ ἢ τὸ ἐκ πίςεως, φησὶν, ἵνα κατὰ χάριν: εἰς τὸ εἶναι βεβαίαν τὴν ἐπαγγελίαν παντὶ τῷ σπέρματι: ἀ τῷ ἐκ ἢ νόμε μόνον: ἀλλὰ καὶ τῷ ἐκ πίςεως Ἀβραὰμ: ὅς ἐςι πατὴρ πάντων ἡμῶν (καθὼς γέγραπται: ὅτι πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε) κατέναντι ἧ ἐπίςευσε θεᾶ: ἢ ζωοποιοῦντος τοὺς νεκρὰς: καὶ καλοῦντος τὰ μὴ ὄντα, ὡς ὄντα. Ὃς παρ' ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι ἐπίςευσε, καὶ ἐγένης. Καὶ μὴ ἀσθενήσας

Christianos, Legis Christi perfectioris & Euangelicæ, obseruatione ne saluatos. Sed hæc detestanda est doctrina. Planè enim eadem est omnibus temporibus, omnium hominum hinc à Mundi exordio, & primis parentibus, qui postipsum tristissimum, eodem modo in gratiam sunt recepti, & deinceps consequenter Patriarchæ, & in populo Dei Israel singulis temporibus, quo & Apostoli, & in primitiua Ecclesia, nunc & vsque ad finem Mundi, iustificationis ratione omnes eadem fide in Christum promissum tunc, iustificati sunt & saluati. Nisi quòd illi in venturum, nos in Nouo Testamento, in exhibitum credimus Messiam.

Quibus hoc probas Scripturæ sacræ testimoniis?

Paulus ad Rom. 4. Ideò ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio omni semini, non ei quod ex Lege est solum, sed & ei qui ex fide est Abrahæ, qui pater est omnium nostrûm, sicut scriptum est: Quia patrem multarum gentium posui te, ante Deum, cui credidisti, qui viuificat mortuos, & vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. Qui contra spem in spem credidit, &c. Et non est infirma-

ἀδενήσας τῇ πίστει, ὁ κατενόησε τὸ ἑαυτοῦ σῶμα, ἤδη νενεκρωμένον. Εἰς δὲ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ θεοῦ, ὁ διεκρίθη τῇ ἀπιστίᾳ: ἀλλ' ἐνεδυναμώθη τῇ πίστει, δοὺς δόξαν τῷ θεῷ: καὶ πληροφορηθεὶς: ὅτι, ὃ ἐπήγγελται, δυνατός ἐστι καὶ ποιῆσαι. Διὸ καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. Οὐκ ἐγράφη δὲ δι' αὐτὸν μόνον, ὅτι ἐλογίσθη αὐτῷ: ἀλλὰ καὶ δι' ἡμᾶς, οἷς μέλλει λογίζεσθαι: τοῖς πιστεύουσιν ἐπὶ τὸν ἐγείραντα Ἰησοῦν, τὸν κύριον ἡμῶν, ἐκ νεκρῶν. Ὃς παρεδόθη διὰ τὰ παραπτώματα ἡμῶν: καὶ ἠγέρθη διὰ τὴν δικαίωσιν ἡμῶν.

firmatus in fide. In repromissione etiam Dei, non hæsitauit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, plenissimè sciens, quia quæcunq; promisit Deus, potens est & facere. Ideo reputatum est illi ad iusticiam. Non est autem scriptum tantùm propter ipsum, sed etiam propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui suscitauit Iesum Christum Dominum nostrum, à mortuis, qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram.

Πεφίξ. ιε. Πέτρος, ἐν τῇ συνόδῳ τῶν Ἀποστόλων, τῷ ἑαυτοῦ γνώμῃ λέγων, Διαβεβαίωται: σὺ ἐξ ἐθνῶν, ἀκούσαντας διὰ τοῦ σώματος ἑαυτοῦ, τὸν λόγον τοῦ εὐαγγελίου: τὸν αὐτὸν τρόπον, ᾧ καὶ οἱ Ἀπόστολοι, καὶ ἰουδαῖοι, ὡς καὶ οἱ πατριάρχαι, καὶ οἱ ὑπὸ τὸν τοῦ Μωϋσέως νόμον πολιτευσάμενοι, δικαιωθῆναι, καὶ σωθῆναι: διὰ τῆς θείας δηλονότι χάριτος καὶ ἐλέους, διὰ τοῦ, καὶ διὰ Χριστὸν, τῇ εἰς αὐτὸν πίστει πιστεύειν: Ἄνδρες ἀδελφοὶ, ὑμεῖς ἐπίστασθε, ὅτι ἀφ' ἡμερῶν ἀρχαίων, ὁ θεὸς ἐν ἡμῖν ἐξελέξατο, διὰ τοῦ στόματος μου ἀκοῦσαι τὰ ἔθνη τὸν λόγον τοῦ εὐαγγελίου, καὶ πιστεῦσαι. Καὶ ὁ καρδιογνώστης θεὸς ἐμαρτύρησεν αὐτοῖς, δοὺς αὐτοῖς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καθὼς καὶ ἡμῖν. Καὶ οὐδὲν διέκρινε

Act. 15. Petrus Apostolus in Concilio Apostolorum sententiam suam dicens, asserit, Gentes audientes ex se Euangelium, eodem modo, quo ipsos Apostolos, & Iudæos, similiter & Patriarchas, & qui sub Lege Mosis vixerint, iustificatos & saluatos, gratuita Dei clementia, per & propter Christum, fide in ipsum, inquiens: Viri fratres, vos scitis, quòd ab antiquis diebus Deus inter nos elegit, vt per os meum audirent gentes verbum Euangelij, crederentq;. Et qui nouit corda Deus, testimonium præbuit illis, dans illis Spiritum sanctũ, sicut & nobis, nihilq; discreuit inter nos & illos, cum fide

διέκρινε μεταξὺ ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν: τῇ πίστει καθαρίσας τὰς καρδίας αὐτῶν. Νῦν οὖν τί πειράζετε τὸν θεὸν: ἐπιθεῖναι ζυγὸν ἐπὶ τὸν τράχηλον τῶν μαθητῶν: ὃν οὔτε οἱ πατέρες ἡμῶν, οὔτε ἡμεῖς ἰσχύσαμεν βαστάσαι; Ἀλλὰ διὰ τῆς χάριτος κυρίου ἰησοῦ χριστοῦ πιστεύομεν σωθῆναι, καθ' ὃν τρόπον ΚΑΙ ΚΕΙΝΟΙ.

fide purificauerit corda illorum. Nunc ergo, quid tentatis Deum, vt imponatur iugum super cervices discipulorum, quod neq; patres nostri, neq; nos, portare potuimus? sed per gratiam Domini Iesu Christi credimus nos saluos fieri, quemadmodum ET ILLI.

Οὕτως, ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους, ἀνὰ ὅλον τὸ ιά. κεφάλαιον, ἱκανὸν ὄντα ἄλλο παραδάζειν: ἢ, ἵνα διὰ πολλῶν παραδειγμάτων, ὁ τὴν ἐπιστολὴν γράψας, παρασήσῃ: τῇ εἰς τὸ πρεῖ ἐπισημήνοντι Μεσσίᾳ ἐπαγγελίαν πίστει, τοὺς πατριάρχας καὶ ἑτέρους, τῷ θεῷ εὐαρεστῆσαι, δικαιωθῆναι: καὶ πάντα τὰ ἡρωϊκὰ κατορθώματα, τῇ αὐτῇ πίστει ἐπιτελέσαι: τέλος δὲ, τὸ σωτηρίας μεταλαβεῖν. Ἰησοῦς γὰρ χριστὸς, χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Καὶ τὸ ἀρνίον τὸ θεῖον, ἐσφαγμένον ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Ἑβρ. κ. Ἀποκαλ. ιγ'.

Sic ad Hebr. 11. per totum capput nihil ferè agitur, quàm de plurimis Patriarcharum exemplis commemoratis, fide in promissionem de venturo Messia, ingressum receptos, Deo placuisse, iustificatos, & omnia heroica facinora eadem fide perfecisse, denique salvos esse docet Author. Christus enim, heri, hodie ipse & in secula. Et agnus Dei occisus est ab origine mundi, Hebr. 13. Apocal. 13.

Τίνα ἐστὶ συγγενῆ τῇ δικαιώσει;

Ἡ παλιγγενεσία, ἤγουν ἀναγέννησις, ἢ ἀνακαίνωσις, καὶ ἁγιασμός. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ ἀντὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν λαμβάνεται: Καίτοι ἀποτέλεσμα ὄντα, τῇ δικαιώσει ἑπομένη, ἡ ἀναγέννησις.

Quæ sunt cognata iustificationis?

Regeneratio vel renouatio, & sanctificatio, quæ alicubi etiam pro Remissione peccatorum accipitur. Cùm tamen regeneratio effectus sit iustificationẽ sequens,

Τιτ. γ'.

Τit. γ. Ἔσωσεν ἡμᾶς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας, καὶ ἀνακαινώσεως πνεύματος ἁγίου, ἧς ἐξέχεεν. Καὶ οὕτως ἡ ἀναγέννησις, ἀντὶ δικαιώσεως ἐτέθη. Συνεζευγμένα γάρ ἐστι τὰ τοῦ Χριστοῦ εὐεργετήματα.

Ἐντοῦθα μέντοι σπουδαίως φυλάττεσθαι δεῖ: μὴ συγχέωνται ἡ ἀναγέννησις, καὶ ἡ δικαίωσις. Οὐ γὰρ τὰ ἡγούμενα τῆς δικαιώσεως αὐτῆ ἀναμίκτα, καὶ συγχυτέα: ὥσπερ οὐδὲ αὐτῇ ἐπεισάκτοι. Λέγω δή, οἷον, συντριμμὸς καρδίας καὶ ἡ παλιγγενεσία, καὶ τὰ καλὰ ἔργα, ἅπερ ἀκολουθεῖ. Οὐ γὰρ ἡ πίστις, ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ, ἐν τῇ δικαιώσει μεταλήψεται, συντριμμῷ ἑπερείδεται, ἢ ἀγάπῃ, ἢ ἄλλῃ ἀρετῇ: ἀλλ' ἐπὶ μόνῳ τῷ Χριστῷ ἴσταται, καὶ τὸ τελείως αὐτοῦ ἐπακούειν: ἢ τοῖς πιστεύουσι λογίζεται εἰς δικαιοσύνην, Ρωμ. δ'. Καθάπερ καὶ μόνη ἡ πίστις τὸ μέσον ἐστὶν: ᾧ τὸν Χριστὸν ἐπιλαμβανόμεθα: καὶ τὴν αὐτοῦ ἐπακολουθεῖ, εἰς ἑαυτὸν ἀπειλημμένῳ: ἀλλ' οὐχ' ὁ συντριμμὸς, ἢ ἡ ἀγάπη.

Τίνα τὰ ἐναντιώματα, ἢ μαχόμενα τῇ δικαιώσει;

Τὸ, ὅτι τὸ δικαιοῦν, καὶ σημαίνῃ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν: ἀλλὰ καινὰς ἐγκεχυμένας ποιότητας. Τὸν Χριστὸν, μόνῃ τῇ ἑαυτοῦ θεότητι, εἶναι δικαιοσύνην ἡμῶν. Αὐτὸν, μόνῃ τῇ ἑαυτοῦ ἀνθρωπότητι ἡμᾶς λυτρώσασθαι.

Τῷ

Tit. 3. Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti, &c. Et sic regeneratio, pro iustificatione accipitur. Quia sunt coniuncta Christi beneficia.

Sed hic diligenter obseruandum & cauendum, ne confundantur Regeneratio & Iustificatio. Non enim ea, quæ præcedunt & sequuntur iustificationem, cum hac confundenda, sicut nec ad eam pertinent: nempe, contritio præcedens, & regeneratio ac bona opera sequentia. Fides enim coram Deo in iustificatione non nititur contritione aut charitate, vel alijs virtutibus: sed solo Christo, eiusq; obedientia perfecta, quæ credentibus imputatur ad iustitiam, Rom. 4. Sicut etiam sola Fides medium est, Christum apprehendens, sibiq; eius obedientiam applicans: non contritio aut charitas.

Quæ sunt pugnantia vel contraria iustificationis?

Quòd iustificare non significet Remissionem peccatorum, sed nouas infusas Qualitates. Quòd Christus sola sua diuinitate, nostra sit iustitia. Quòd Christus sola sua humanitate nos redemerit.

Quod

Τὴν πίστιν, οὐκ ἐπὶ μόνῳ τῷ χρίσει ἀπαιτῶν ἀφορᾶν. Τὴν πίστιν εἶναι τοιαύτην πεποίηται: οἵαν ἐν ἀνθρώπῳ χωρὶς ἀληθινῆς ἀγάπης εἶναι δύναται. Οὐ τὸν θεὸν, ἀλλὰ μόνα τὰ αὐτοῦ χαρίσματα, ἐν ἡμῖν εἶναι. Τὸν θεὸν ἐκλέξασθαι ἡμᾶς, διὰ ἅπερ ἔργα ἡμᾶς πιήσειν προεώρακεν: ὅθεν ἐπιτ' ἂν, τὴν ἀρχὴν & αἰτίαν τῆς σωτηρίας ἡμῶν, ἐν ἡμῖν, & ἐξ ἡμῶν, εἶναι. Ἔτι, δικαίωσις δι' ἔργων, καὶ τῆς αὐτῶν ἀξίας. Πεποίησις ἐπ' αὐτοῖς. Ησαΐ. 6'. τῷ ἔργῳ τῶν χειρῶν αὐτῶν προσεκύνησαν, ὃ ἐποίησαν οἱ δάκτυλοι αὐτῶν. Λουκ. ιέ. Οἱ Φαρισαῖοι ἐπεποίθεσαν ἐφ' ἑαυτοῖς, ὡς ὄντι δικαίοις. Τὸ Ἁγὰ λειτουργίαν, ἤτοι τῶν Μωσῶν καλυμένων θυσιῶν, ζητεῖν καταλλαγὰς πρὸς θεόν. Τὸ Ἁγὰ μοναστικῶν τάξεων, καὶ οἰκείων ἔργων, πράσθαι δικαιωθῆναι:
Φιλ. γ'. ἃ Παῦλος ζημίας ἀποκαλεῖ, καὶ σκύβαλα, εἴτουν ἀποδεύματα. Τὴν πίστιν, ἐφ' οἵαν τε εἶναι δικαιῶν ἄνευ τῶν ἔργων. Τὴν πίστιν, ἐφ' ὅσον ἂν ἔχῃ ἀγάπην, ὑφ' ἧς ἂν μορφοποιηθῇ, συνεξευγμένην, δικαιῶν. Πρὸς τὴν πίστιν, ἐφ' ᾧ δικαιώσει, ἢ πρὸς δικαίωσιν, ἢ ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῆς δικαιώσεως, ἐξ ἀνάγκης ἀπαιτεῖσθαι παρουσίαν καλῶν ἔργων: ἢ τὰ καλὰ ἔργα, αἰτίαν εἶναι, ἄνευ ἧς οὔ: ἃ, Ἁγὰ τῶν ἀφορισικῶν λεξιδίων μὴ ἐξαίρεσθαι & ἄρθρα τῆς δικαιώσεως.

Τὴν

Quod Fides non solùm Christi obedientiam respiciat. Quòd fides talis sit fiducia, quæ in homine absq; vera charitate esse possit. Quod non Deus, sed sola ipsius dona in nobis sint. Quòd Deus nos eligat propter opera, quæ nos futuros præviderit: Qua ratione principium & causa nostræ salutis in nobis, & ex nobis statueretur. Iustificatio per opera, eorumq; merita. Opus manuum suarum adorauerunt, quod fecerunt digiti eorum. Luc. 18. Pharisæi confidebant in semetipsis, tanquam essent iusti. Per Missæ sacrificium quærere reconciliationem cum Deo. Per Ordines Monasticos, & opera propria, velle iustificari, quæ Apostolus damna appellat, & stercora, σκύβαλα. Fidem non posse iustificare sine operibus. Fidem, quatenus hæc vel illa charitatem, qua formetur, iustificat, iustificare. Fidei, vt iustificet, aut ad iustificationem, vel in articulo iustificationis, necessariam esse bonorum operum præsentiam: vel bona opera esse causam sine qua non, quæ per particulas exclusiuas ex articulo iustificationis non excludantur. Charitatem, opera bona, merita propria, cau-

causam esse iustificationis coram DEO, vel in totum, vel ex parte. Hominem per bona opera se præparare debere, vt illi Christi merita applicentur. Formalem nostram iusticiam coram Deo, esse inhærentem nostram nouitatem, vel charitatem. Duas esse partes iustificationis fidei: Remissionem peccatorum, & renouationem, vel sanctificationem. Fidem iustificare tantùm, quod ad initium, et sic partialiter, vel etiam principaliter: charitatem verò, vel nouitatem, completiuè, vel minus principaliter. Credentes, coram Deo iustos esse, simul imputatione & inchoatione, vel partim imputatione, partim inchoatione nouæ obedientiæ. Applicationē promissionis gratiæ, fieri & fide cordis, & confessione oris, & reliquis virtutibus. Per aliud hominem saluari, & per aliud iustificari. Essentialem Dei iusticiam, vel Deum in nobis habitantem, nostram esse iusticiam. Verbum iustificare, in sacra Scriptura non significare, absoluere à peccatis, & remissionem peccatorum consequi. Fidem talem esse fiduciam, quæ

οἵαν ἐν ἀνθρώπῳ δύναδαι εἶναι οὐκ ἀληθῶς μετανοοῦντι: ἀλλὰ ζῶσι ἁμαρτίαις, παρὰ τὸ συνειδὸς ἀπιμένοντι.

quæ in homine esse possit, qui non vere pœniteat, sed in peccatis contra conscientiam perseueret.

Πῶς νοεῖται ἡ πρόπασις: πίστει δικαιούμεθα, ἢ δίκαιοι ἐσμὲν;

Quæ est sententia Propositionis: Fide iustificamur, vel sumus iusti?

Τυτέστιν, οὐκ ἰδίαι ἔργων, ἢ ποιοτήτων, ἢ ἀρετῶν οἰκείων, καταξιώσει καὶ ἀξία: ἀλλὰ πεποιθήσει ἐπὶ τῷ ἐλέει θεοῦ, διὰ χριστὸν, καὶ διὰ χριστόν: λελογίσμεθα δίκαιοι, λαβόντες ἀφεσιν ἁμαρτιῶν ἄφεσιν ἀπειράτως. Πίστει γὰρ ὑφ' ἡμῶν ἐπιλημβάνεται ὁ χριστὸς, ἡμῶν δικαιοσύνη ὑπάρχει.

Hoc est, non propria operum vel qualitatum, aut virtutum priarum dignitate aut merito, sed fiducia misericordiæ Dei, per Christum propter Christum, reputamur iusti, accepta peccatorum remissione gratis. Christus enim fide apprehensus, est iusticia nostra.

Πίστει τοῦτο μαρτυρία ἐκ γραφῆς;

Proba hoc Scripturæ testimonio?

Διὰ τῆς ὑπακοῆς ἑνὸς, δίκαιοι καθίστανται πολλοί. Τοῦτο γὰρ τῷ χριστοῦ ὑπακοὴ, ἐ μόνον τοῦ παθεῖν αὐτὸ, ἤτοι παθητικῆς δικαιοσύνης, ἐκδεκτέον: ἀλλὰ καὶ τοῦ τῆς ἐνεργητικῆς, ἣν τῷ νόμῳ παρέσχεν ἔργῳ, καὶ αὐτὸν ἐπλήρωσε. Καὶ ἔτω, τέλος ἐστὶ νόμε, εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι: Γενόμενος ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ.

Per obedientiam unius, iusti constituuntur multi. Hæc autem Christi obedientia, non tantum de eius passione, sine passiua obedientia, est accipienda: sed operis, actiua, quam legi præstitit, qua eiq; satisfecit. Et sic Christus Legis est impletio ad salutem omni credenti. Factus sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret.

Ρωμ. ί. Ἀπκ. δ'.

Διὰ τί, τῆ τε παθητικῆ, καὶ τῆ ἐνεργητικῆ, ἑωσπερ δικαιοσύνῃ ἠρέσθευσε;

Cur passiua & actiua sua iustitia?

Διπλῆ γὰρ ὑπευθυνοί ἐσμὲν τῷ νόμῳ: πρῶτον μὲν, λόγῳ ὑπακοῆς: εἶτα δὲ, κολάσεως. Ἐνεχόμεθα ἐκείνῳ, καὶ διὰ τὸ ὑπακοῦσαι, καὶ διὰ τὸ

Dupliciter enim Legi sumus obnoxij. Primùm, ratione obedientiæ, deinde pœnæ. Obligati sumus Legi ad obedientiam, et ad pœnam.

τῷ κολάζεσθαι: διότι, κατεχρωμένης μὲν τῆς κτίσεως παρασχέσθαι ὑπακοὴν: ἐδένες δ' αὐτὴν καταρθῶντος: δίκας καὶ κολάσεις ὑποχετέον, ἐ μόνον ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι σφοδρῶς, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι διηνεκῶς. Ἀπέραντον γὰρ ἀγαθὸν ἠδικήθη, καὶ σφοδρῶς ἔθισε ταῖς ἡμετέραις ἁμαρτίαις.

pœnam. Quia creatura tenetur præstare obedientiam, quam cùm nemo præstet perfectè, pœnæ sunt luendæ, non tantùm præsentis vitæ, sed etiam alterius perpetuæ. Quia bonum infinitum est offensum & læsum peccatis nostris.

Ὅτε ἀναγκαῖον ἦν, τὸν αἰώνιον τοῦ θεοῦ υἱὸν, σαρκωθέντα, πληρῶσι τὸν νόμον ποιῆσαι: ὃς ἐν ἀμφοῖν ἐκεῖνα, ἐν ᾗ σφοδρῶς ἐπείλησε, καὶ δέξατο ἐν ὑπέρῃ: ἀποπληρώσας ἑκατέρως τὸν νόμον: τῷ τε ποιεῖν, ἦγον πεπλεώκασι. ἐκπληρῶν: ἐ τῷ ζῆς κολάσῃς ὀφειλομένῃ, ἢ πάσχειν: καίτοι ἐ δέτερον τούτων ὀφειλήσας. ἐ γὰρ καθ' ἑαυτὸν ἐνοχος ἦν νόμῳ, ἢ ὀφειλέτης, ἐπὶ κτίσης ὢν: ἀλλ' ἐγένετο ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ: ἵνα τὴν υἱοθεσίαν ἀπολάβωμεν.

Ideoq; opus erat, vt æternus Dei Filius in carne satisfaceret: qui vtrunq; in natura humana assumpta, in se recipit, et præstitit, satisfaciens Legi vtroq; modo, faciendo siue implendo perfectissimè, & patiendo pœnas, cùm horum nihil deberet. Quia per se Legi non fuit obnoxius aut debitor, cùm sit creator: sed factus est sub Legem, vt eos, qui sub Lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus. Gal. 4.

Τί βέλεται ἡ πρόθεσις: μόνη τῇ πίστει ἀνθρωπος δικαιοῦται;

Quid sibi vult Propositio: Sola Fide homo iustificatur?

Πρῶτον μὲν, ἐ νοοῦμεν ὅτι ἱστορικὴν πίστεως: ἥτις, παρὰ γνῶσιν ἐδένη ἐστὶν, ἣν καὶ τὰ δαιμόνια ἔχει, Iak. β΄ καὶ ἐδὲ τοῦτο θέλομεν: τὴν γνῶσιν εἶναι ἀγαθῶν ἔργων. Ἔστι γὰρ καὶ ἐνεργεμένη, ἐ δι' ἀγάπης ἐνεργεῖται. Ἀλλὰ περὶ ἐκείνης λέγομεν τῆς πίστεως: ἥτις ἐστιν ἀληθινὸν θάρσος

Primùm non intelligimus fidem Historicam, quæ notitia tantùm est, quam & Dæmones habent. Iacob 2. Deinde, nec hoc volumus, quod vera & iustificans fides vnquam sit sola, carens bonis operibus. Est enim viua & efficax, ac operatur per charitatẽ. Sed de ea fide loquimur, quæ est vera

θάρσει ἐπὶ τ ἐπαγγελίαις, τ ὠδὶ χρισθ, ᾧ ἐφησυχάζῃ: ἡ πῦτο φρονεμῳ, πῶτλω μόνλω ὁμιλεῖν τῷ ΘΕΩι, ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῆς δικαιώσεως ἡμῶν: μόνλω ἐπιδράττεσθαι τ μεσίτ χρισθ: καὶ ἐν αὐτῷ, ἀφέσεως τῶν πλασμάτων: δι' ἐλευθερίας ἡ ἀμίαθ πεφότητ ἡ χάριτ θεθ: τῆς διὰ χρισθ, ἐ διὰ χρισὸν, ἐπαγγελθέσης ἡ παρασαθέσης.

Πόθεν ἐλήφθη τὸ MÓNH: ὅταν λέγηται, μόνη ἡ πίστις;

Ἐκ μαρτυριῶν τῆς θεοπεσίας γραφῆς. Οἷον, Λκ. ἡ. Φησὶν ὁ κύριος τῷ Ἰαείρῳ: MÓNON πίστευε.

Γαλ. β'. Οἴδαμεν, ὅτι ὁ δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου: ἘÀN MH ΔIÀ ΠÍΣTEΩΣ ΙΗΣΟΥ̃ ΧΡΙΣΤΟΥ̃. Τί τὸ, Ἐὰν μὴ διὰ πίστεως, ἀλλ' ἢ μόνη τῇ πίστει; Καὶ ὡσαύτως, ἀποφάσεως προηγουμένης, ἢ διαιρούσθω ἀκολούθως τὰ ἔργα; Οἴδαμεν (φησὶν) ὅτι ὁ δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου.

Καὶ ἐξ ἰσοδυναμούντων τοῖς ἀποστολικοῖς ξυγγράμμασιν ἐγκειμένων.

Ἰωαν. ιδ'. Οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν πατέρα, ΕἸ ΜῊ Δ' ἐμοῦ.

Ρωμ. γ'. Δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι, ΧΩΡῚΣ ἔργων νόμου.

Χωρὶς νόμου: Οὐ διὰ νόμου: οὐκ ἐκ νόμου: τῷ μὴ ἐργαζομένῳ, πιστεύοντι

fiducia in promissiones de Christo, in quo acquiescit: & hoc volumus, quòd hæc sola agat cum DEO in articulo iustificationis nostræ. Quod sola hæc apprehendat Mediatorem Christum, & in eo remissionem peccatorum, gratuita DEI gratia & clementia, per & propter Christum promissa & exhibita.

Vnde desumpta est particula Sola, cùm dicitur: Sola Fides?

Ex sacræ Scripturæ testimonijs. Vt Lucæ 8. inquit Christus ad Iairum: SOLVM crede. Gal. 2. Scimus, quòd non iustificatur homo ex operibus Legis, NISI PER FIDEM IESV CHRISTI. Quid est, nisi per fidem, quam sola fide? præsertim, cùm negatiua præcedat, quæ disertis concludit opera? Scimus, inquam, non iustificatur homo ex operibus Legis.

Et ex AEquipollentibus, quæ in Apostolicis scriptis habentur.

Ioh. 14. Nemo venit ad Patrem, NISI PER ME.

Rom. 3. Iustificati gratis, per gratiam ipsius, SINE vel absque operibus Legis,

Sine Lege: non per Legem: non ex Lege: non operanti, credenti

ονη ἢ ἵνα τὸν δικαιούμενα τὸν ἀσεβῆ: Ρωμ. ϛ'. γ'. δ'. Οὐκ ἐξ ἔργων: χωρὶς ἔργων, οὐ δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου: ἘΑΝ ΜΗ ΔΙΑ ΠΙΣΤΕΩΣ: τοῦτ᾽ ἔστιν, Γαλ. ϛ'.

denti autem in eum, qui iustificat impium. Rom. 2, 3, 4. Non ex operibus: sine operibus: Ex operibus Legis non iustificatur homo, NISI PER FIDEM, id est, solùm vel tantùm per fidem, Gal. 2.

Ἦ καὶ οἱ πατέρες τῇ φράσι ἐχρήσαντο ταύτῃ;

Μάλιστα.

Sunt'ne Patres quoque hac Phrasi vsi?

Maximè.

Ησύχιος, εἰς Λευιτ. βιϐ. ά. κεφ. ϛ'.

ὧδέ πως.

Ἐλεήσας ὁ θεὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος: Διὰ τὸ ἰδεῖν αὐτὸ, ὡς ὑποπεσὸν τὴν τῶν ἔργων νόμου ἔργων ἐξασθενήσαν: οὐκ ἐξ ἔργων ἤδη, ἀλλὰ κατὰ χάριν, σωθῆναι τὸν ἄνθρωπον ἠθέλησεν. Ἡ χάρις δὲ, καὶ τὸ ἔλεος, πίστει λαμβάνεται ΜΟΝΗ, οὐκ ἐξ ἔργων.

Hesichius, in Leuit. lib. 1. cap. 2.

Miseratus Deus humanum genus, cùm illud ad explenda Legis opera infirmatum vidisset, iam non ex operibus saluari, sed per gratiam, hominem voluit. Gratia verò & misericordia, fide apprehenditur SOLA, non ex operibus.

Ἱλάεως, εἰς ματθ. κεφ. ή.

Δάκνει οὖν γραμματέας, ἀφεθῆναι νομίζοντας ἀνθρώπῳ ἁμαρτία. Τὸν πιστεύοντα ἐπὶ τῷ Χριστῷ ἰησοῦ ἄνθρωπον, μόνον ἐνόμιζον. ἐδύνατο ὁ νόμος. Ἡ ΠΙΣΤΙΣ γὰρ, ΜΟΝΗ δικαιοῖ.

Hilarius, in Matth. cap. 8.

Mouet Scribas, remissum ab homine peccatum. Hominem enim tantùm in Christo Iesu contuebantur: & remissum ab eo, quod Lex laxare non poterat. FIDES enim SOLA iustificat.

Ἀμβρόσιος, ἐπὶ τὸς Ρωμ. κεφ. γ'.

Δικαιωθέντες δωρεὰν, τῇ αὐτοῦ χάριτι. Ἐδικαιώθησαν δωρεὰν, φησὶν: ἔστι γὰρ ἔργα ζόμενοι, ἀδὲ ἀμοιβὴν ἀποδίδοντες, ΜΟΝΗ ΤΗ ΠΙΣΤΕΙ ἐδικαιώθησαν, δωρήματι θεοῦ. Πρόκειται. δ'. λέγει ὁ Ἀπόστολος: τῷ δὲ πιστεύοντι ἐπὶ τὸν δικαιοῦντα τὸν ἀσεβῆ, ἡ τὸ ἔξης.

Ambrosius, ad Rom. cap. 3.

Iustificati gratis, per gratiam ipsius. Iustificati sunt gratis, inquit, quia nihil operantes, nec vicem reddentes, SOLA FIDE iustificati sunt, dono Dei. Ad Rom. 4, ait Apostolus: Credenti autem in eum, qui iustificat impium, &c.

Τοῦτο

Τοῦτο φησὶν: ὅτι χωρὶς ἔργων νόμου, πιστεύοντι τῷ ἀσεβεῖ, ἤγουν, τῷ ἔθνει, εἰς δικαιοσύνην, καθὼς τῷ Ἀβραάμ. Πῶς οὖν οἱ Ἰουδαῖοι, διὰ ἔργων νόμου δικαιωθῆναι οἰόμενοι τῇ δικαιώσει τοῦ Ἀβραάμ: εἰ γὰρ ὁρῶσι, τὸν Ἀβραὰμ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου, ἀλλὰ ΜΟΝΗ ΤΗ ΠΙΣΤΕΙ, δικαιωθέντα; οὐκ ἄρα δεῖ νόμου: ὅτε γε ὁ ἀσεβὴς, διὰ ΜΟΝΗΣ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ δικαιοῦται παρὰ θεῷ. Παραυτίκα ἡ γραφὴ φησὶ φέρεται: Κατὰ πρόθεσιν τῆς χάριτος θεοῦ. Οὕτω δεδόχθαι φησὶ τῷ θεῷ: ὥστε, παυσαμένου τοῦ νόμου, ΜΟΝΗΝ ΤΗΝ ΠΙΣΤΙΝ εἶναι τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ ἀπαιτεῖσθαι πρὸς σωτηρίαν: καθάπερ ὁ Δαβὶδ λέγει (αὐτὸ τοῦτο παραδείγματι χρώμενον τοῦ προφήτου) τὸν μακαρισμὸν τοῦ ἀνθρώπου: ᾧ ὁ θεὸς λογίζεται δικαιοσύνην χωρὶς ἔργων. μακαρίας φησὶ, φησὶ ὧν τοῦτο ἐκύρωσεν ὁ θεὸς: αὐτὰς ΧΩΡΙΣ ΝΟΜΟΥ, ΚΑΙ ΤΙΝΟΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΩΣ, ΜΟΝΗ ΤΗ ΠΙΣΤΕΙ δικαιοῦσθαι παρὰ θεῷ.

Primasius, ad eundem, cap. 4.

Ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην: τουτέστιν, αὐτὸ ἀθροίσθη ΜΟΝΗ ΤΗ ΠΙΣΤΕΙ.

Καὶ ἐν τῷ αὐτῷ κεφ. εἰς τὸ: τῷ πιστεύοντι δὲ ἐπὶ τὸν δικαιοῦντα τὸν ἀσεβῆ.

Hoc dicit, quia sine operibus Legis credenti impio, id est, gentili in Christum, reputatur fides eius ad iusticiam, sicut Abrahæ. Quomodo ergo Iudæi per opera legis iustificari se putant iustificatione Abrahæ, cùm videant, Abraham non ex operibus Legis, sed SOLA FIDE iustificatum? Non ergo opus est Lege, quando impius per SOLAM fidem iustificatur apud Deum. Continuè sequuntur & hæc verba: Secundum propositum gratiæ Dei. Sic decretum accepit à Deo, vt cessante Lege, SOLAM FIDEM gratia Dei posceret ad salutem: sicut & David dicit. Hoc ipsum munit exemplo Prophetæ: Beatitudinem hominis, cui Deus acceptoferat iusticiam sine operibus. Beatos dicit, de quibus hoc sanxit Deus, SINE LABORE ET SINE, QVA OBSERVATIONE, SOLA FIDE iustificentur apud Deum.

Reputatum est ei ad iusticiam, id est, compensatum SOLA FIDE.

Ibid. ad illud: Credenti autem in eum, qui iustificat impium:

Impie-

ἀσεβῆ. Τὸν ἀσεβῆ, φησὶ, διὰ ΜΟ-ΝΗΣ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ δικαιοῖ: οὐχὶ δι' ἔργων, ἃ γε οὐκ ἔχει εἰ γὰρ τὰ ἔργα κολαστέον, οὐκ ἐλευθερωτέον. Καὶ εἰς τὸ Ρωμ. ε. Δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως: ὁ Ἀβραὰμ, φησὶ, πρὸ τῆς περιτομῆς, οὐκ ΜΟΝΗΣ ΤΗΣ ΕΥΠΙΣΤΙΑΣ ἐδικαιώθη.

Impium, inquit, per SOLAM FIDEM iustificat, non per opera, quæ non habuit. Si enim secundum opera, puniendus est, non liberandus. Item ad Rom. 5. Iustificati igitur ex fide:) Abraham, inquit, ante circumcisionem ex SOLA CREDVLITATE iustificatus est.

Ὁ αὐτὸς εἰς τὸ τῆς περὶ Γαλ. β'. Ἐθνικῶς ζῆς, καὶ οὐκ Ἰουδαϊκῶς. Οὐκ ἐξ ἔργων, ἀλλὰ ΜΟΝΗΣ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ, καὶ χάριν, τὸν βίον ἕλκειν οἶδα.

Idem ad Gal. 2. Gentiliter & non Iudaicè viuis. Non ex operibus, sed SOLA FIDE per gratiam, vitam te trahere nosti.

Αὐτόθι. Εἰ τὰ ἔθνη ΜΟΝΗ Η ΠΙΣΤΙΣ οὐκ ἔσωσεν: οὐδὲ ἡμᾶς: ὅτι ἐξ ἔργων οὐδεὶς δικαιωθήσεται. Πρὸς Γαλ. γ'. Ἐπίστευσεν Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ: καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. Οὕτω καὶ ὑμῖν Η ΠΙΣΤΙΣ ΜΟΝΗ ἐξήρκει πρὸς δικαιοσύνην.

Ib. Si gentes FIDES SOLA non saluauit, nec nos: quia ex operibus nemo iustificabitur. Ad Gal. 3. Abraham credidit Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Ita & vobis FIDES SOLA sufficit ad iusticiam.

Καὶ αὖθις: Ἵνα εἰς τὰ ἔθνη ἡ εὐλογία Ἀβραὰμ γένηται. Ἵνα ΜΟΝΗ Η ΠΙΣΤΙΣ τὰ ἔθνη εὐλογήσῃ. Καὶ: Ἵνα τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πνεύματος λάβωμεν διὰ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ ΜΟΝΗΣ.

Rursus: Vt in gentes benedictio Abrahæ veniret, VT SOLA FIDES gentes benediceret. Item: Vt pollicitationem Spiritus accipiamus per FIDEM SOLAM.

Αὐγουστῖνος, ἐξηγούμενος εἰς τὸν πεντηκοστὸν Ψαλμόν.

Augustinus, enarratione in Psalmum 88.

Καὶ διὰ τοῦτο, φησὶ, ΜΟΝΗ ἡ χριστιανὴ πίστις καθαρίζει: οἱ μὴ πιστεύοντες ἐλεύθεροι τοῦ καθαρισμοῦ.

Et quia SOLA Fides Christi mundat, non credentes in Christum, soluti sunt ab emundatione.

ὁ αὐ-

ὁ αὐτὸς ἐξηγ. εἰς εὐαγγέλιον Ἰωάννε, τμήματι μϚ'. ἀπὸ τέλ.

Ἀλλὰ καὶ προγνωσθέντες, ὅτι ἃ μέλλοιεν πιστεύειν τῷ πίστιν· Ἡι ΜΟΝΗι δικαιωθεῖεν ἂν τῆς τῶν ἁμαρτιῶν ἐνοχοποιήσεως ἐλευθερῶσῃ.

ὁ αὐτὸς, περὶ κάμψ. λόγῳ ξή.

Ἐπίστευσεν Ἀβραὰμ τῷ θεῷ· καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. Ἰδὲ, χωρὶς ἔργων δικαιοῦται ὁ πίστεως· καὶ ὅ, τι ἂν αὐτῷ τῇ ἔξ νόμου τηρήσῃ γένοιτο· ἔξ τοῦ ὅλου ΜΟΝΗ ἡ εὐπιστία εἰς δωρήσατο.

ὁ μέγας Βασίλειος, ὁμιλ. περὶ ταπεινοφροσύνης.

Αὕτη γὰρ ἐστὶν, φησὶν, ἡ τελεία καὶ ὁλόκληρος καύχησις ἐν θεῷ· ὅτε μήτε ἀπὸ δικαιοσύνης τινὸς ἐπαίρεται τῇ ἑαυτοῦ· ἀλλ' ἔγνω μὲν ἐνδεὴς ὢν ἑαυτὸν δικαιοσύνης ἀληθοῦς· ΠΙΣΤΕΙ ΔΕ ΜΟΝΗι, τῇ εἰς χριστὸν δεδικαιωμένον.

ὁ ἅγιος Χρυσόστομος, εἰς τὴν πρὸς Γαλ. κεφ γ'.

Ἐκεῖνοι μὲν (οἱ Ἰουδαῖοι) ἔλεγον· ὅτι ὁ μὴ τηρῶν τὸν νόμον ἀπικατάρατος· ὁ δὲ τηρῶν, εὐλογημένος. Οὗτος δὲ (ὁ Παῦλος) δείκνυσιν· ὅτι ὁ μὲν κατέχων, ἀπικατάρατος· ὁ δὲ ἀφεὶς, εὐλογημένος. Ἐκεῖνοι πάλιν ἔλεγον· ὅτι ὁ τῇ πίστει μόνῃ προσέχων, ἀπικατάρατος. Οὗτος δὲ δείκνυσιν·

Ἀρνεῖται οἱ Ἰουδαῖοι, ἄνθρωπον μὴ δικαιοῦσθαι μόνῃ τῇ πίστει.

Idem, expositione in Euangelium Iohannis, Tract. 42. in fine.

Sed etiam praecogniti, quòd non fuerant crediturí ea fide, qua SOLA possent à peccatorum obligatione liberari.

Idem de tempore, Serm. 68.

Credidit Abraham Deo, & imputatum est illi ad iusticiam. Ecce, sine opere iustificatur ex Fide: & quicquid illi Legali posset de: & quicquid illi Legali posset observatione conferri, totum credulitas SOLA donauit.

Basilius, Homil. de humilitate.

Haec enim est perfecta, & integra gloriatio in Deo, quando neque ob iusticiam suam quis se iactat, sed nouit quidem, seipsum vera iustitiae indignum esse: SOLA autem fide in Christum iustificatum.

Chrysost. in Epistolam ad Gal. cap. 3.

Siquidem illi (Iudaei) dicebant: Qui non seruauerit Legem, execrationi est obnoxius. Hic vero declarat (Paulus,) eum qui seruat, execrabilem esse: è diuerso, qui non seruat, benedictionis consortem. Rursum illi dicebant: Qui sola fide nititur, execrabilis est. Hic contrà demonstrat, qui SOLA

σιν: ὅπ ὁ τῇ πίστει παρέχων ΜΟΝΗι, εὐλογημένος.

Τί ἀποκλείει ἡ ΜΟΝΗ λέξις;

Τὰ ἔργα, ὡς ὁ μόνον οὐκ ὄντα σπουδαῖον τῆς δικαιώσεως αἴτιον, καὶ μισθοφορικὰ, ἄξιά τε τῆς χάριτος: ἀλλ' οὐδ' αἴτιον, οὗ ἄνευ οὐ: ἀλλὰ μὴν, πάντως τῆς δικαιοσύνης γένεσιν. Ἄνευ γὰρ ἔργων, ὁ εἰς δικαιοσύνην πιστεύων ἁμαρτωλὸς δικαιοῦται. Ἄλλως γὰρ ἂν ἀεὶ ἀκίνδυνος, κἀντεῦθεν δίκαιος εἴη.

Εἰκότως τοίνυν μόνῃ τῇ πίστει, ὡς μεγάλῳ εἰς καταλήψιν δικαιοσύνης ὄντι, εἰς αὐτὸν ἀτενίζοντες, ἐφ' αὐτοῦ τε βεβηκυίᾳ, πᾶν τὸ τῆς δικαιώσεως ἀποτέρημα προσγράφομεν. Αὕτη τε ἡ ἰδία φύσις τῆς πίστεως ἐστὶ: μόνῳ τῷ Χριστῷ ἐνατενίζειν: ἐπ' αὐτῷ τῷ θεῷ ἐρείδεσθαι. Οὐ φθάνει δ' ὅπου τὰ ἔργα μεταφορικῶς: ἐπ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, ἐπ' ἐμβάζειν. Διὰ τοῦτο, ἵνα κατὰ χάριν: εἰς τὸ εἶναι βεβαίαν τὴν ἐπαγγελίαν παντὶ τῷ σπέρματι.

Ἔτι, πρὸ τῆς πίστεως, ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης, οὐδέν ἐστιν ἀγαθὰ ἔργα: διότι πονηρὸν δένδρον. Ἀλλὰ καρπὸς εἰσι τὰ καλὰ ἔργα, ἐπιτελέσματα, τῆς πίστεως τῆς δικαιώσεως γενόμενα. Οὐ γὰρ προάγουσι τὴν δικαίωσιν ἡμῶν: ἀλλ' ἕπονται τοῖς δεδικαιωμένοις: ὡς φησὶν Αὐγουστῖνος.

LA FIDE nititur, eum benedictum esse.

Quid excludit particula *SOLA?*

Non tantùm opera à causa iustificationis Efficiente, dignitate, ac merito: verùm etiam à causa sine qua non, atq; adeò, ab omni necessitate præsentiæ in actu iustificationis. Nam sine operibus peccator in Christum, credens, iustificatur? Aliàs semper esset incerta, & ita dubitandum.

Soli igitur Fidei, tanquam instrumento, quo Christus apprehenditur, quaq; ipsum intuetur, eoq; nititur, laudem iustificationis adscribimus. Et hoc ingenium est, hæc natura fidei, vt solum Christum respiciat, & cum Deo agat per illum. Quamprimùm autem fides se ad opera conuertit, turbatur & vacillat. Ideò ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio omni semini.

Item, ante fidem & iustificationem, nulla sunt bona opera: quia mala arbor. Sed opera bona, fructus sunt & effectus fidei, sequentes iustificationem. Non enim præcedunt iustificandum, sed sequuntur iustificatum, inquit Augustinus.

Τὸ δ' αἴτιατὸν, οὐκ ἐξ ἀνάγκης ὅπῃ σύσασιν τῆς αἰτίας: ἀλλ' ἀνάπαλιν, ἡ αἰτία ἀναγκαίως ὅπῃ τὸ προσβάλλον τὸ αἰτιατὸν, ἀπαιτεῖται.

Τίνος ἕνεκα χρὴ κρατεῖν τὸ ἀποκλειστικὸν ΜΟΝΗ;

Πρῶτον, ὅπως ἡ προσήκουσα τιμὴ ἀποδοθῇ τῷ χριστῷ: αὐτὸν δηλονότι ἕνα καὶ μόνον εἶναι μεσίτην: δι' ὃν ἡμῖν αἱ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ἐπαγγελθεῖσαι εὐεργεσίαι γίνονται. Ταύτην δὲ θέλει τὴν δόξαν ἑτέρῳ δοῦναι. Μόνος ἐγὼ ἐν ληνῷ πεπάτηκα: καὶ ἐκ τῶν ἐθνῶν οὐκ ἦν ἀνὴρ μετ' ἐμοῦ. Οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν πατέρα, ΕΙ ΜΗ ΔΙ' ΕΜΟΥ. Εἰδότες, ὅτι οὐ δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου: ἐὰν μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ χριστοῦ: ἵνα αὐτὸς ᾖ μόνος δίκαιος: καὶ δικαιοῦντα τὸν ἐκ πίστεως Ἰησοῦ χριστοῦ.

Ἡσαΐ. μϚ. Ϛ ξγ'. ἰωάν. ιδ'. Γαλ. Ϛ'. Ρωμ. γ'.

Εἶτα, ἵνα τὸ ἐνεργέτημα ἡ πάγιον: Ϛ βεβαίαν ἔχωσι παράκλησιν αἱ συνειδήσεις. Καὶ μήποτε καὶ, ἵνα δικαιοῦσθαι ἐν πάλῃ Ϛ ἀγῶνι τῆς πίστεως νικηθῆναι δυνηθῇ. Διὰ τοῦτο, ἐκ πίστεως, ἵνα κατὰ χάριν: εἰς τὸ εἶναι βεβαίαν τὴν ἐπαγγελίαν παντὶ τῷ σπέρματι, Ρωμ. δ'.

Ἐπὶ τούτοις, ἵνα εἰδῶμεν: ὅτι οὐδὲν ἄλλο ὄργανον εἶναι, ἢ τοὺς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἐπαγγελθέντας, καὶ προσκομισθέντας, θείας εὐεργεσίας λαμβάνειν, εἰ μὴ τὴν πίστιν: Καὶ τοῦτο, κατὰ τῶν τῷ

Effectus autem, non necessariò ad constituendam causam, sed contrà, causa necessariò ad producendum effectum requiritur.

Cur necesse est retinere hanc exclusiuam: SOLAM & similes?

Primum, vt debitus honor tribuatur Christo, quòd videlicet solus sit & vnus Mediator, propter quem nobis contingunt beneficia in Euangelio promissa. Hanc gloriam alteri non vult dare. Ego torcular calcaui solus, & de gentibus non est vir mecum. Nemo venit ad patrem NISI PER ME. Scientes, quòd non iustificatur homo operibus Legis, nisi per fidem Iesu Christi, vt sit ipse solus iustus, & iustificans eum, qui est ex Fide Iesu Christi.

Deinde, vt beneficium sit certum, & conscientiæ habeamus firmam consolationem: & vt certatio in luctu & certamine Fide vinci possit. Ideò ex fide, vt secundum gratiam, firma sit promissio omni semini, Rom. 4.

Præterea, vt sciamus, nullum aliud organum esse & instrumentum, quo promissa nobis & oblata Dei in Euangelio beneficia, accipere possimus, quàm fidem contra-

Ponti-

τῇ δεήσεσι προστετηκότων: οὕτως διὰ λειτουργιῶν ἢ ἀγαθουργημάτων τῶν ἀνθρώπων προσπλαττόντων.

Πάλιν, ἵνα πᾶσα τῶν ἰδίων ἀγαθουργημάτων ἀξία, μισθοφορὰ, καὶ ἐπιποίησις, ἐν τῇ τῆς δικαιώσεως κεφαλαίῳ πάμπαν ἐκκλειέσθω: ἵνα μηδὲ μία ὅλως, ἢ τινὶ, αὐτῶν μερίδι ἢ καμνόντων τινα, ἢ ἁγιασμὸν, ἢ ἀρετὰς, ἢ καλὰ ἔργα, μορφοῦν εἶναι, ἢ αὐτῆς ἐναντίον ἢ θεῖ δικαιώσεως: ἢ καθ' ὁδένα τρόπον, τῷ ὄρθρῳ τούτῳ μυστῷ εἶναι.

Pontificios, qui fingunt, Missa, & operibus ea applicari.

Item, vt meritum omne propriorum operum, dignitas & fiducia, in articulo iustificationis prorsus excludatur, ne vlla vel aliqua ex parte illis nitamur. Quòd neq; renouatio, vel sanctificatio, aut virtutes, vel bona opera, forma aut pars, vel causa sint iustificationis coram Deo, aut vllo modo huic articulo admisceantur.

Οὐδενὸς ἓν ἄλλῳ χρεία ἐστὶν, πλὴν μόνης τῆς πίστεως, ἢ ἀρκεῖ, αὕτη;

Nulla'ne ergo alia re est opus, nisi sola fide, & sufficit hæc?

Εἰς δικαίωσιν οὐδενὸς ἄλλου δεῖ, εἰ μὴ τῆς πίστεως μόνης: ὁ δὲ πάλαι οὑτωσὶ ὁ μασσαλιώτης ἦσεν ὅτι πως ἐκεῖ ἐβοήσαμεν.

Ad iustificationem non est opus vlla alia re, nisi sola fide: sicut olim quoq; Victor Massiliensis cecinit de Abraham:

Πίστευσε: ψιλῆς ὁμονοιά τε πίστεως
ΟΙΗ,
Αἰτὴ δικαιωσύνης αὐτῷ τελέως ἐλογίσθη.

Credidit, & nudæ fidei consensio SOLA,
Plenam ad iusticiæ & meriti reputata coronam est.

Τίς προθέσεως ὁ νοῦς, τίς, καὶ πόθεν ὑφθη, καὶ τὰ αὐτῷ βεβαιωθέντα, ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἴρηται.

Et quæ sententia sit huius Propositionis, vnde desumpta, eiusq; testimonia, in præcedentibus sunt commemorata.

Διὰ τί δὲ ἡ πίστις τοσαῦτα ὑψηγορεῖται;

Quid verò causæ est, quòd Fides tantopere prædicetur?

Πρῶτον

Pri-

Πρῶτον μὲν, διότι ὑψηλοτάτη λατρεία ἐστὶ, καὶ δυσχερεστάτη ἡμῖν, προσφέρειν τῷ θεῷ. Ἔστι γὰρ τῶν μὴ φαινομένων: καὶ τῶν ἡμετέρῳ λογισμῷ ἀνεξιχνιάστων: ἀλλ' αὖπω μαχομένων, καὶ ἄνω ποταμῶν (τὸ λεγόμενον) ὡς τὰ πλεῖστα φερομένων: καθὼς περὶ Ἀβραάμ φησι Παῦλος Ῥωμ. δ'. γέγραπται: ὡς παρ' ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι ἐπίστευσεν.

Εἶτα ὅτι ἀνακηρύττομεν τὸν θεὸν τὸ ἀληθευτικὸν καὶ παντοδύναμον: αὐτὸν ἐμπεδοῦντες ταῖς ὑποσχέσεσι: καὶ ἀληθεύοντα ἐν πάσῃ ἐπαγγελίᾳ: καὶ παντὸς κράτους ἐξουσιάρχειν εἶναι: δυνατὸν ὄντα, ὃ ἐπήγγελται, καὶ ποιῆσαι.

Τρίτον, ἐπεὶ μόνη ἡ πίστις, ἐστὶ τὸ μέσον καὶ ὄργανον: ᾧ χρισὸν θεῖλαμβάνομεν: τὸν μεσίτην, ἱλασμὸν, λύτρωσιν, σωτηρίαν, καὶ δικαιοσύνην, ἡμῶν. Ὅθεν καὶ αὐτὴ εἰς δικαιοσύνην λογισθῆναι λέγεται, καθ' ὃν τρόπον εἰρήκαμεν.

Τέλος δὲ, διότι εἶδός ἐστιν, ἢ μορφὴ, τῶν ἄλλων ἀρετῶν, καὶ ἀνδραγαθημάτων πάντων. Πᾶν γὰρ, ὃ οὐκ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία ἐστὶ, Ῥωμ. ιδ'. Τίνι χρήματι, μετὰ τὴν ἀπιστροφὴν, δίκαιός ἐστιν ὁ ἄνθρωπος ἐνώπιον τοῦ θεοῦ; μόνῃ τῇ πίστει, ἢ καινῇ ὑποκοῇ, ἢ πίστει καὶ ἔργοις ὁμοῦ;

Δίκαιός ἐστι, καὶ εὐαρεστεῖ τῷ θεῷ, μόνῃ

Primùm, quia ſummus cultus eſt, & difficilimus, quem Deo præſtare poſſumus. Eſt enim non apparentium, & earum rerum, quæ ratione noſtra indagari non poſſunt, ſed cum eadem pugnant, & contraria eius ferè obyciuntur. Sicut de Abraham Paulus ſcribit, quòd contra ſpem crediderit in ſpem.

Deinde, tribuit Deo laudem & gloriam veritatis & omnipotentiæ, quòd ſtet promiſſis, & verax ſit in omnibus promiſſis, atque omnipotens, qui quod promiſit, potens ſit & facere.

Tertiò, quia ſola fides organum eſt illud & inſtrumentum, quo apprehenditur Chriſtus Mediator, Propitiator, Redemptor, Iuſtus & iuſtitia noſtra. Vnde & ipſa ad iuſtitiam imputari ſolet, dicto modo ſuprà.

Poſtremò, quia forma & ratio omnium liquarum virtutum, & omnium bonorum operum. Quicquid enim non eſt ex fide, peccatum eſt. Qua re homo poſt conuerſionem eſt iuſtus coram Deo? Sola ne Fide, an verò noua obedientia, aut Fide et operibus ſimul?

Homo iuſtus eſt & placet Deo ſola

μένῃ τῇ εἰς Χριστὸν πίστει : ἐν ἀρχῇ τε, καὶ μέσῳ, καὶ τέλει. Ὁ γὰρ Χριστὸς, τὸ Ἄ καὶ τὸ Ὦ ἐστὶν, ἀρχὴ καὶ τέλος : ἀένναος μεσίτης, καὶ σωτὴρ πάντων τῶν πιστευόντων. Πρὸ γὰρ τῆς πίστεως δικαιοσύνης, ἁμαρτήματά ἐστι, καὶ ἐξ ὧν ἀγαθὸν θεάρεστον ἔργον. Χωρὶς γὰρ πίστεως, ἀδύνατον, εὐαρεστῆσαι τῷ θεῷ : ὃ δὲ οὐκ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία ἐστί, τὰ δὲ ἀγαθουργήματα, τῆς πίστεως ἐστὶ καρπώματα.

sola Fide in Christum, in principio, medio, & fine. Christus enim est Alpha & Omega : perpetuus Mediator & Saluator omnium credentium. Ante fidei remissionem, peccata sunt, & nulla bona opera, quæ Deo placeant. Sine fide enim, impossibile est placere Deo. Et quicquid non est ex fide peccatum est. Bona autem opera, effectus sunt fidei.

Apoc. 1.

Heb 11. Rom. 14.

Ἀλλὰ τί τὸ περὶς τὸ τοῦ Κορνηλίου, τὸ Πράξ. ί;

Οὐχὶ φανταστέον, αὐτὸν ἀφ' ἑαυτοῦ σχεῖν, τὸ φοβεῖσθαι τὸν ΘΕΟΝ : τὸν ὄντα ἐπιγνῶναι θεὸν, σέβαι, ἐπικαλέσασθαι : ἢ ταῖς αὐτοῦ ἐλεημοσύναις, καὶ ἑαυτὸν τῷ θεῷ, χωρὶς πίστεως εἰς τὸν Μεσσίαν, εὐαρεστῆσαι. Ὡς Αὐγουστῖνος περὶ φησι : Ἐκ πίστεως δικαιοῦσθαι ἄνθρωπον, οὐκ ἐξ ἔργων τῶν λοιπῶν ἐπιτευξις γίνεται : ἃ καὶ ἔργα καλεῖται, ἐν οἷς τὸ δικαίως ζῆν ἐστι. Φησὶ γὰρ καὶ αὐτός : τῇ χάριτί ἐστε σεσωσμένοι, διὰ τῆς πίστεως : καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ὑμῶν, ἀλλὰ θεοῦ δῶρόν ἐστι : οὐκ ἐξ ἔργων, ἵνα μή τις καυχήσηται. Εἰώθασι γὰρ λέγεσθαι : ὅτι διὰ τοῦτο, τὸν πιστεύσαντα ἠξιῶσθαι : ὅτι διὰ

Sed quid, quod de Cornelio Actorum 10?

Non est imaginandum, ipsum ex se habuisse, quod DEVM timuit, verum Deum agnouit, coluit & inuocauit, aut Eleemosynas per se Deo gratas in ipso, absq; fide in Messiam, placuisse. Sicut & Augustinus scribit : Ex fide autem ideo iustificari hominem, non ex operibus : quia ipsa prima datur, ex qua impetrentur cætera, quæ propriè opera nuncupantur, in quibus iustè viuitur. Nam dicit etiam ipse : Gratia salui facti estis per fidem, non ex vobis, sed Dei donum est, id est : & quod dixi per fidem & non ex vobis, sed Dei donum est. Et iam fides non ex operibus, inquit, ne fortè quis extollatur. Solet enim dici, ideo credere meruit, quia vir bonus erat, ante-

Augustin. de prædestin. Sanctorum, lib 1. cap. 7.

ὅλη ἀγαθὸς ἀνὴρ ἦν, πρὶν ἢ πιστεῦσαι. Ὃ, ὡδὶ δ' Κορνηλίῳ λέγεσθαι δύναται· ἃ εὐπρόσδεκτά εἰσιν αἱ ἐλεημοσύναι, καὶ εἰσηκούσθησαν αἱ προσευχαὶ, πρὶν ἢ πιστεύσαι εἰς τὸν Χριστόν. Οὐ δ' ὅμως ἄνευ τινὸς πίστεως ἐδίδοτο, καὶ ἐδεῖτο. Ἐπεὶ, πῶς ἂν δεηθείη τοῦ, ἐφ' ὃν μὴ πεπιστευκὼς ἂν εἴη; Εἰ δέ γε χωρὶς τῆς χριστῆς πίστεως σωθῆναι ἂν δύναιτο: οὐκ ἂν ὅπως τῷ οἰκοδομῆσαι αὐτὸν, ἀρχιτέκτων πεμφθείη ὁ Ἀπόστολος Πέτρος. Καὶ ἐξῆς εὐθέως. Πᾶν ὅν, ὅ, τι ποτὲ, ὃ πιστεῦσαι εἰς χριστὸν, καὶ ἐν τῷ πιστεύειν, καὶ μὴ τὸ πιστεῦσαι, ἀγαθὸν εἰργάσατο ὁ Κορνήλιος: ὅλον ὅπως θεῷ ἀναθετέον, ἵνα μή τις τάχα ἐπαρθῇ.

antequam crederet. Quod de Cornelio dici potest, cuius acceptæ sunt Eleemosynæ, & exauditæ orationes, antequam credidisset in Christum: NEC TAMEN SINE ALIQVA FIDE DONABAT ET ORABAT. Nam quomodo inuocaret, in quem non crediderat? Sed & sine fide Christi posset esse saluus, non ad eum ædificandum mitteretur architectus Apostolus Petrus, &c. Et statim: Quicquid igitur, & antequam in Christum crederet, & cùm crederet, & cùm credidisset, bene operatus est Cornelius: totum Deo donandum est, ne fortè quis extollatur.

Διὰ τί ἄνθρωπος, τῇ πίστει ἤδη δεδικαιωμένος: ἀ τοῖς οἰκείοις ἔργοις, εἰς τὸ ἔμπροσθε δίκαιός ἐστιν ἀναντίον δ' θεοῦ;

Cur homo Fide iam iustificatus, postea non iustus est suis operibus coram Deo?

Ἀτελὴς γὰρ ἐν τῷ παρόντι, ἡμῶν ἡ ὑπακοὴ: καίτοι ἡ τῶν ἁγίων, καίτοι πεπιστευκότων καὶ δεδικαιωμένων. Ὥστε, εἶναι ἐν τῇ δικαιοκρισίᾳ, ὅπου τοῦ βήματος θεοῦ, ἀδύνατος: ὅπου δὲν, ὅτι μὴ τέλειον, καὶ πάντη πάντως ἀπηρτισμένον, ἴσασθαι δυνατόν. Καθὼς ὁ μέγας ἀληθὴς Ἰὼβ, Πῶς γὰρ ἔσομαι, φησὶ, δίκαιος βροτὸς παρὰ Κυρίῳ; Ἐδεδίειν πάντα τὰ ἔργα μου: ὃ ἐναν-

Iob. 9. καὶ 10.

Quia obedientia nostra imperfecta est in hac vita, etiamsi Sanctis, credentibus ac iustificatis. Ideoq; consistere in iudicio & coram tribunali Dei non potest, vbi nihil, nisi perfectum, & omnibus numeris absolutum, constare potest. Sicut Iob ait: Verebar omnia opera mea, coram

ἐ ἐναντίον ἐστὶ οἱ οὐρανοὶ, καθαροὶ: καὶ ἐν τοῖς ἀγγέλοις αὐτῆς σκολιόν τι εὗρεν.

coram quo nec cœli mundi sunt, & in Angelis prauitatem reperit.

Καὶ καθ' ἡμέραν ἁμαρτάνουσιν οἱ ἅγιοι. Ἑπτάκις γὰρ τῆς ἡμέρας πίπτει ὁ δίκαιος. Οὐκ ἄλλῳ δέ τρόπῳ λαμβάνουσι συγχώρησιν καὶ ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν: ἢ ᾧ ἀπαρχῆς, ὅτε δικαιοῦνται πίστει, τῇ εἰς Χριστόν. Διηνεκὴς γάρ, ὅτι μεσίτης ἐστὶν, ἱλάσκων ὑπὲρ ἡμῶν, Ῥωμ. ή. Καὶ ἁμαρτάνοντι, Τεκνία μου, ταῦτα γράφω ὑμῖν, ἵνα μὴ ἁμάρτητε. Καὶ, ἐάν τις ἁμάρτῃ: παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν πατέρα, Ἰησοῦν Χριστόν, δίκαιον. Καὶ αὐτός ἐστιν ἱλασμὸς περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ΗΜΩΝ. Διὸ καὶ ὅλῃ τῇ ἐκκλησίᾳ ἐδίδαξεν, ὁσημέραι προσεύχεσθαι: Ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν. Ὑπὲρ ταύτης (τῆς ἀνομίας) προσεύξεται πᾶς ὅσιος. Καὶ ἕως τῆς ἐσχάτης ἀναπνοῆς ἀνθέξεται, ἰσχύϊ τοῦ Συμβόλου: πιστεύω ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

Et quotidie peccant Sancti. Septies enim in die cadit iustus: sed non alia ratione consequuntur veniam & remissionem peccatorum, quàm ab initio, cùm iustificantur fide in Christum. Christus enim, perpetuus est Mediator, propitiator & interessor, Rom 8. & 1. Ioh. 2. Ftlioli mei, hæc scribo vobis, vt non peccetis. Sed si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem, Iesum Christum iustum: & ipse est propitiatio pro peccatis NOSTRIS. Vnde & totam Ecclesiam quotidie orare docuit: Remitte nobis debita nostra. Pro hac orabit ad te omnis sanctus. Et semper vsq; ad extremum vitæ halitum, locum habet Articulus Symboli: Credo remissionem peccatorum.

Πλεόπιεῖ τοίνυν ὁ Ἀπόστολος Ἰωάννης καὶ τοὺς ἁγίους ἁμαρτάνειν: καὶ τοῦτο οὐκ ἄλλως ἁμαρτάνουσιν ἔτι, οὐκ εἶναι αὐτοῖς ἱλασμὸν, εἰ μὴ τὸν Χριστόν: ὃ αἷμα, διηνεκῶς ἡμᾶς καθαρίζει ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας.

Docet itaq; Apostolus Ioannes & Sanctos peccare: & pro sanctorum peccatis, nullam aliam esse propitiationem, nisi Christum: cuius sanguis perpetuò nos emundet ab omni peccato.

Οὕτω

Sic

Οὕτω Παῦλος περὶ ἑαυτοῦ, δεδικαιωμένος καὶ ἀναμεμνημένος, φησὶν. Οὐδὲν ἐμαυτῷ σύνοιδα: ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι. Καὶ τῷ θεῷ ἀρέσκει ἄνθρωπος ἐν μόνῳ τῷ μεσίτῃ Χριστῷ, πίστει κεκρατημένος: ἧτις ἐλέους θεοῦ ἐπεκαλέσατο, τῷ διὰ Χριστὸν ἐπηγγελμένῳ.

1. Cor. 4.

Ἔτι δὲ (ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται) ἥδε ἡ τῆς δικαιώσεως τιμή, μόνῳ ὀφείλεται τῷ Χριστῷ.

Οὐδὲ λέγεσθαι δίκαιον, ἄνθρωπον, πίστει καὶ ἔργοις ὁμοῦ δίκαιον εἶναι: ἐπεί γε τὸ πεποιθέναι ἅμα ἐπὶ θεοῦ ἐλέῳ, καὶ ἔργων καλλονῇ ἀντίφασις ἂν εἴη.

Antithesis.

Ἀεὶ συνεζευγμένα εἰσὶν ἡ πίστις, καὶ τὰ ἔργα, καὶ ἅμα. Δικαιοῦσιν ἄρα ἅμα.

Solutio.

Οὐ συγχωρῶ τὴν ἀκολουθίαν. Παραλογισμὸς γάρ ἐστιν, ὁ παρὰ τὸ μὴ αἴτιον, ὡς αἴτιον. Ἃ γὰρ πρόσεστιν ἔργα τῷ ἀνθρώπῳ: οὐκ εἰσὶν αἰτία τῆς δικαιώσεως: ἐπεὶ γὰρ αὐτὴ ἡ πίστις, διὰ τοῦτο, ἢ ταύτη, δικαιοῖ: ἢ ἐστὶν ἔργον, τοιοῦτον, ἐξ ἰδίας ἀξίας: ἀλλ' ἐπὶ χριστοῦ, ὡς μεσίτου, ἀπολαμβάνεται: ὃς ἡμῖν ἀπὸ θεοῦ ἐγενήθη δικαιοσύνη.

2. Cor. 1.

Ὁμοίως δὲ, οὐδὲ τὰ τῶν παλιγγενέσια καθαρθέντων: καίπερ πίστεως ὄντα, καὶ ἀγάπης, ἔργα. Καὶ ἔστως ἀπὸ

Sic Paulus de se iustificato & renato dicit: Nihil mihi conscius sum: sed in hoc non sum iustificatus. Et placet persona Deo propter solum Christum Mediatorem, apprehensum fide, qua nititur misericordia Dei, propter Christum promissa.

Præterea, vt ante dictum est, hic iustificationis honor soli Christo debetur.

Nec potest dici, quòd homo fide & operibus simul sit iustus: quia esset contradictio, confidere simul in misericordia Dei, & operum dignitate.

Contra.

Fides & opera semper coniuncta sunt & simul. Ergo simul iustificant?

Respondeo.

Nego consequentiam. Est enim fallacia, secundum quid causam, vt causam. Opera enim, quæ adsunt in homine, non sunt causa iustificationis: siquidem nec ipsa fides, ideo aut ea ratione iustificat, qua est opus, hoc est, propter suam dignitatem: sed quia Christum Mediatorem apprehendit, qui est nobis factus à Deo iustitia.

Nec etiam renatorum opera, tametsi fidei sint, & non Legis operæ, & sic à libero spiritu profe-

cta,

δὲ ἐλευθέρα πνεύματος γενόμενα: δικαιοῦται, ἢ μέρος εἰσὶ τῆς δικαιοσύνης. Οὐ γὰρ διὰ τὰ ἔργα, ἀλλ' ἐν τῷ χριστῷ, ἐξελέξατο ἡμᾶς ὁ θεὸς, πρὸ καταβολῆς κόσμου (ἢ ἔστω, πρὸ τοῦ πρᾶξαι ἡμᾶς τι ἀγαθὸν) εἶναι ἡμᾶς (ἵνα εἴπωμεν) ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ. Εἰ τοίνυν καὶ ἅμα χρόνῳ ἐστὶν ἡ πίστις, καὶ τὰ ἔργα, ἐν τῇ δικαιώσει: ὅμως τάξει προτέρα λέγεται ἡ πίστις: ἢ ἅμα αἴτιόν ἐστι: τὰ δ' ἔργα, ὕστερα, ὡς αἰτιατά.

Μάχεται τοίνυν τῇ φύσει, τὸ, ἄνθρωπον διὰ καλῶν ἔργων ἐνώπιον τοῦ θεοῦ δικαιοῦσθαι. Εἰσὶ γὰρ αὐτῷ, καὶ καιροὶ τῆς δικαιώσεως. Τὸ δ' αἰτιατὸν, ἢ πρότερον τοῦ αἰτίου. Οὐδὲ εἰς τὸ συζῆσαι ταύτῃ, ἀναγκαίως ἐκεῖνα ἀπαιτῆται. ἢ γὰρ αὐτὸ καιρὸς ποιήσαι τὸ δένδρον, Καὶ τοι λέγει ὁ χριστὸς: ποιήσατε τὸ δένδρον, καὶ τὸν καρπὸν αὐτοῦ, καλόν. Ἐπιγινώσκεται μὲν τὸ δένδρον ἐκ τοῦ καρποῦ: Οὐ γίνεται δὲ ἐξ αὐτοῦ. Τὸ δένδρον δὲ ποιᾷ καρπὸς, ἐξ ὧν ἡ ποιότης αὐτοῦ πεπιστεύεται.

cta, iuſtificant, aut pars ſunt iuſtitiæ. Non enim propter opera, ſed in Chriſto nos elegit Deus, antequam iacerentur fundamenta Mundi. Et ſic antequam quicquam bonorum operũ faceremus, vt eſſemus (non, quia eramus) irreprehenſibiles coram ipſo in charitate. Etſi igitur ſimul ſint tempore, Fides et opera, in iuſtificatione: tamen ratione ordinis, Fides prior dicitur, quæ eſt ſimul cauſa: opera verò ſequuntur, vt effectus. Epheſ. 1. Rom. 9.

Contra rerum igitur naturam eſt, hominem bonis operibus coram Deo iuſtificari. Opera enim bona, effectus ſunt iuſtitiæ, eiusq́ fructus. Porrò effectus non eſt prior ſua cauſa. Nec ad hanc conſtituendam, neceſſariò ille requiritur: alioquin enim fructus faceret arborem. Dicit autem Chriſtus: Facite arborem bonam, & fructus eius bonos. Ex fructu quidem arbor cognoſcitur, ſed non fit arbor ex fructu. Arbor autem facit fructus, ex quibus cognoſcitur.

ΠΕΡΙ ΕΚΛΟΓΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ.

Πόθεν ἀρχεσθαι δεῖ τῆς περὶ προορισμοῦ διδασκαλίας;

Οὐκ ἀπὸ προτέρας, ἤγουν, ἀπὸ τοῦ ἀποκρύφου βουλήματος θεοῦ: ὃ, ἀνεξερεύνητόν ἐστι, καὶ ἀνεξιχνίαστον: ἵνα ὁ τῆς μεγαλειότητος ἐρευνητὴς, καταισχυνθείη ἂν, ὑπὸ τοῦ ὑπερβάλλοντος τῆς δόξης. Οὐδὲ αὖ ἐκ τῆς τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου κρίσεως. Τυφλὸς γὰρ, ἀπὸσι: ἐν τῷ ἀπολύτῳ καὶ ἀσφαλεῖ θεοῦ δόγματι καὶ ἀποφάσει, τὰς κόρας ἀπεσφιγμένος, πρόξ. ιγ'. ζητῶν χειραγωγὸς: τῷ δηθεν, οὓς μὲν παραγινώσκειν εἰς ζωὴν, ἢ δύνασθαι καταμερίνεσθαι: οὓς δὲ μὴ, ἢ σώζεσθαι, ὅ, τι ἂν καὶ ποιήσωσιν. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Νόμου: ὅπερ τίθενται οἱ ἄνθρωποι: ἐκείνους μὲν προορίζεσθαι εἰς τὴν ζωὴν: οὓς ἂν ἀγαθοὺς ὁ θεὸς ἐσομένους προεῖδεν: ἀποδοκιμάζεσθαι δὲ, οὓς ἂν πονηρούς.

Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πεφανερωμένου τοῦ ΘΕΟΥ ἐν τῇ Εὐαγγελικῇ διδαχῇ θελήματος: ἐν ᾧ ἔστι, τῆς ἐλευσίας καὶ ἀπειράτου ἑαυτοῦ πραότητος καὶ ἐλέους, καθολικὰς προτείνει ἐπαγγελίας, παντὶ τῷ μετανοοῦντι: διδάσκων, ἐκλεχθῆναι καὶ προορισθῆναι εἰς αἰώνιον ζωὴν πάντας: ὅσοι, μεσολαβοῦντος ῥήματος, καὶ τῶν ἁγίων μυστηρίων,

DE ELECTIONE ET PRAEdestinatione.

Vnde auspicanda est doctrina de Prædestinatione?

NOn à priori, hoc est, ab arcano Dei voluntate: quæ est inscrutabilis, ac imperuestigabilis, & scrutator Maiestatis opprimetur à gloria. Nec etiam ex humanæ rationis iudicio. Hæc enim cæca est, & in absoluto Dei decreto hæret: quòd videlicet, qui prædestinati sint ad vitam, damnari non possint: qui verò non, saluari negent. Sed neg. ex Lege, qua statuunt homines, illos eligi ad vitam, quos Deus præuiderit bonos futuros: reprobari verò, quos idem malos viderit futuros.

Verùm à reuelata DEI voluntate in doctrina Euangelij, in quo DEVS gratuitæ suæ clementiæ & misericordiæ vniuersales promissiones, omnibus resipiscentibus, & docet, electos & prædestinatos esse ad vitam æternam, omnes eos, qui per Mini-

μυστηρίων, κληθέντες, & τῇ ἐκκλησίᾳ προσριθμηθέντες, τὴν θεὸν χάριν, διὰ Χριστὸν ἐπαγγελμένην, πίστει λαμβάνουσιν. Οὐδὲ γὰρ ἄλλη ἐστὶν, ἄλλη δὲ τῆς δικαιώσεως, αἰτία. Καταστὰς γὰρ Ρωμ. θ. ι. & ια. ἐκ τῶν & προθεσμίας, τὸ τῆς ἀμεταθέτου δικαιώσεως, ὁ Ἀπόστολος.

Ministerium verbi & Sacramentorum vocati, & in Ecclesiam recepti, gratiam Dei, per & propter Christum promissam, Fide apprehendunt. Nec enim alia est prædestinationis causa, quàm iustificationis. Sicut Apostolus ad Romanos cap. 9. 10. 11. ex Prædestinationis doctrina, articulum gratuitæ iustificationis probat.

Περὶ & προθεσμίας, τίνα κρατητέον ἀξιώματα;

De Prædestinatione quæ sunt tenenda axiomata?

Ταῦτα. Πρῶτον: Ἔξω & θεὸν ῥήματος, μηδὲν περὶ θεὸν, & & θελήματος αὐτοῦ, καὶ & προθεσμίᾳ δογματίζειν, ἢ ἀποφαίνεσθαι. Ὃ γὰρ, περὶ & ῥήματος ἑαυτοῦ ἐβούλωσεν: ἢ μὴ βούλεσθαι, τὸ ἀνθρώπινον γένος λυτρώσηται: διὰ τοῦτο τε, περὶ Χριστοῦ, & τῆς παθήματα καὶ θανάτου ἑαυτοῦ ἐκκαθάρσεως τῶν ἁμαρτιῶν ἑαυτῷ καλλαγῆναι: αὐτὸς δὲ, περὶ & ἁγίου πνεύματος, ἐν τοῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς εἶναι ἐνεργῆς. Τούτου ἕνεκα, καὶ τὴν & λόγου περιποίησιν διεπράξατο: δι' ἧς ἐνεργείας τὴν σωτηρίαν τῶν πιστευόντων: ἵνα δείξῃ & διδαχῇ, θέλειν πάντας οὓς μετανοοῦντας, καὶ πιστεύοντας εἰς Χριστὸν, χάριτος ἀξίους, ἀφεὶς τὰ ἡμαρτημένα: καὶ τοιούτοτρόπως δικαιωθέντας, ἀγιάζειν: καὶ πρὸς πάσας, τῆς σαρκὸς, & κόσμου, τοῦ σατανᾶ, ἐκρύεσθαι: τέλος δὲ, ὅτως

Hæc. Primum. Extra verbum Dei nihil de Deo, voluntate eius, & prædestinatione, statuendum. In verbo autem suo patefecit, quòd verè velit genus humanum redimi, secumq; per Christum reconciliari, qui sua passione & morte expiauit peccata hominum, & per Spiritum sanctum in auditorum mentibus esse efficacem. Ideoq; verbi Ministerium instituit, per quod operatur salutem credentium: vt ostendat & doceat, se omnes pœnitentes, & credentes in Christum, velle in gratiam recipere, remissis peccatis: hocq; modo iustificatos, in charitate sanctificare, & in tentationibus contra carnem, Mundum & Satanam, seruare:

τως ἐκλεχθέντας, πληθύνῃς, καὶ δικαιωθέντας, αἰωνίως σώζῃν.

Δεύτερον: τὸ ὠφελὶ τῆς χάριτος & θεοῦ ἐπαγγελίαν, εἶναι καθόλου.

Ματθ. ιά. Δεῦτε πρὸς μὲ ΠΑΝΤΕΣ, οἱ κοπιῶντες, καὶ πεφορτισμένοι: κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. Ἰωάν. γ'. Οὕτως ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον: ὥστε τὸν ὑὸν ἑαυτοῦ, τὸν μονογενῆ, ἔδωκεν: ἵνα ΠΑΣ, ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται: ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. Ρωμ. ί. Ὁ κύριος πλουτῶν εἰς πάντας, τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτόν.

Ρωμ. δ'. Τρίτον: Παρὰ τῷ θεῷ οὐκ εἶναι προσωποληψίαν.

Τέταρτον: Ἐν τῷ θεῷ οὐκ εἶναι ἀντιφατικὰ θελήματα.

Ρωμ. έ. Πέμπτον: τὸ χάριν ὑπερπερισσεύειν τῆς ἁμαρτίας.

ά. Κορ. ιέ. Ἕκτον: Ὥσπερ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀπέθανον: οὕτως ἐν τῷ Χριστῷ πάντας ζωοποιεῖσθαι.

Ἕβδομον: Τὸν θεὸν, μηδένα εἰς ἁμαρτίαν, ἢ αἰώνιον ἀπόλειαν, τῷ ἰδίῳ θελήματι προορίζειν. Ζῶ ἐγὼ: λέγει Κύριος, οὐ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, καὶ ἔζῃς. Ἀλλ' ἡ ἀφθορά σου, ἐκ σοῦ, Ἰσραήλ.

ιεζεκ. λγ'. Ὡσηὲ ιγ'.

Ὄγδοον: Οὐκ ἄλλην αἰτίαν εἶναι & προορισμοῦ: ἢ, ἣν καὶ τῆς δικαιώσεως.

Ἡ τοίνυν ἐκλογὴ & θεοῦ, ἢ ὁ προορισμὸς, οὐκ ἔστι θεωρητέον τῷ κρυφίῳ,

& hoc modo electos, vocatos, & iustificatos saluare perpetuò.

2. Promissionem de gratia Dei, esse vniuersalem.

Matth. 11. Venite ad me OMNES, qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam. Ioh. 3. Sic Deus dilexit Mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt OMNIS qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Rom. 10. Diues Deus in omnes, qui inuocant eum.

3. Apud Deum non esse respectum personarum.

4. In Deo non esse contradictorias voluntates.

5. Gratiam exuberare supra peccatum.

6. Sicut in Adam omnes mortui sunt: ita in Christo omnes viuificantur.

7. Deum neminem ad peccatum, aut æternum exitium, sua voluntate prædestinare. Viua ego, dicit Dominus Deus, non volo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Perditio tua ex te Israël.

8. Non aliam causam esse prædestinationis quàm & iustificationis.

Electio igitur Dei, seu prædestinatio, non est in arcana vel abso-

Φύσ, ἢ ἀσπλύτῳ, ἓ θεῦ βελήματι: ὥστε ἄνθρωπον ὅτως ἐνθυμεῖσθαι: ὅτι, ὃν μὲν ὁ θεὸς, εἰς αἰώνιον ζωὴν ἐξελέξατο, σωθήσεται: ὃν δ' εἰς θάνατον, καταικισθήσεται, ὁπηδῆν ἂν τράπηται. Τὸν μὲν γὰρ, ἐξ ἀϊδίου δῆθεν ποιήσασθαι κρυφίον βουλήν: τοῦτο δ', οὓς μὲν σώζειν, οὓς δ' ἀπολλύειν: οὓς, ὅ, τι ποτ' ἂν ποιῶσιν, ἀναγκαίως, κατ' ἀπόλυτον ἀνάγκην, σώζεσθαι, διὰ τὸ ἐκείνους προαιρεῖσθαι: οὓς δ' ἑτέρους, ἀδοκίμους, ἀποπέμπεσθαι ἓ καταικίζεσθαι, μόνον διὰ τὸ, τὸν θεὸν προαιρεῖσθαι τινὶ βουλῇ, αὐτοῦ τ σωτηρίας ἀποστρέφεσθαι.

Ἀσεβὴς ἐστιν αὕτη, ὀλεθριωτάτη, ἓ ἀναθεματιστέα, κακοδοξία. Ὡσαῦτως γὰρ ὁ θεὸς, οὐκ ἔστιν αἴτιος καὶ προξενος τῆς ἁμαρτίας: ὅτως οὐδὲ τῆς κατακρίσεως, ἧς αὐτὴν τὴν ἁμαρτίαν ἐστὶν αἰτιατέον. Καὶ, ὥσαῦτως ὁ βέλεται τὴν ἁμαρτίαν ὁ θεὸς: ὅτως οὐδὲ τὸν θάνατον τῶν ἁμαρτωλῶν: ἀλλὰ πάντα τινα μετανοεῖν, ἓ σωτηρίας αἰωνίου τυγχάνειν. Διὸ, καίπερ προορῶν τὰ μέλλοντα ποιεῖν, ἓ αὐτὰ ποιεῖς: ὁ ποιεῖ αὐτὰ, οὐκ βέλεται, ὅτ' ἀρέσκεται αὐτοῖς: ἀλλ' ἀπαγορεύει, καὶ κωλύει. Τὰ μὲν ἀγαθὰ θέλει, ποιεῖ, καὶ προθύμως: τὰ δὲ ἐναντία, οὐ θέλει, ἓ τὴν ζωὴν, καὶ σωτηρίαν, τῶν ἐκλεκτῶν.

absoluta Dei voluntate cõsiderãda, ita vt cogitet homo: Quem Deus elegit ad vitam æternam, hic saluabitur. Quem vero ad mortem, damnabitur, quicquid tandem faciat. Deum enim, ab æterno arcanum fecisse decretum, de quibusdam saluandis, & quibusdam damnandis: qui quicquid tandem faciant, necessariò, necessitate absoluta, saluentur, ideò quia sint prædestinati: alij verò, nempe reprobi, ideò reijciantur & damnentur, hanc solam ob causam, quòd Deus æterno suo decreto saluari ipsos nolit.

Pernicioſiſſima, impia & damnanda hæc eſt opinio. Vt enim Deus non eſt cauſa & autor peccati, ita nec damnationis, cuius cauſa eſt peccatum ipſum. Et ſicut Deus non vult peccatum, ita nec mortem peccatoris: ſed vult, vt omnes acta pœnitentia, reſipiſcant, & ſalutem conſequantur æternam. Ideoq́, etſi Deus præuideat mala futura, eaq́ permittat: tamen ea non facit, nec vult, nec placent, ſed prohibet & punit. Bona autem vult, & facit & adiuuat. Sic etiam vitam & ſalutem Electorum.

Τίνες

Τίνες, αἱ λέξεις, αἷς ἡ γραφὴ χρῆται ἐν τῷ προορισμῷ;

Προορισμὸς, προείδειν, πρόγνωσις, ἐκλογὴ, πρόθεσις, προετοιμάζειν, βιβλίον ζωῆς, βίβλος θεοῦ, ἐν χριστῷ εἶναι, καὶ τοιαῦτα ἄλλα. Μᾶλλόν γε μὴν, ὁ Παῦλος τῇ τῆς ἐκλογῆς προσηγορίᾳ κέχρηται. Λατίνοις, μᾶλλον ἡ Προμοθηναπίων φωνὴ, σωνήθης: ὡσανεὶ πρόθεσις, ἢ προαφόρισις, ἢ προαποκλήρωσις.

Τί σημαίνει τὸ ἐκλογὴ ὄνομα;

Ἐνίοτε μὲν, ἀφόρισιν, κλῆσιν, καὶ χειροτονίαν: ὅπερ τινὸς ἐξωτέρας διακονίας, καὶ δημοσίας λειτουργίας, ἐν ἐκκλησίᾳ, ἢ πολιτείᾳ, διαχείρισιν. Οὕτως ἐξελέξατο θεὸς, τὴν μὲν Λευὶ φυλὴν, ὅπερ τὴν ἱερατείαν: τὸν δὲ ἀμφὶ Σαὴλ & Δαβίδ, ὅπερ τὸ τοῦ Ἰσραὴλ βασιλεύειν: οὕτω δὲ δώδεκα, πρὸς τὸ τῇ ἐκκλησίᾳ διακονεῖν, καὶ τὸ εὐαγγέλιον διαγγέλλειν.

Ἔστι δὲ ὅτε, & κυρίως, ἐν ταῖς Παύλου διαλέξεσιν, ὅπερ τῆς αἰωνίου τῶν σωθησομένων προθέσεως, & θεοῦ ἐκλογῆς, τέτακται.

Τί τὸ προορισμὸς δηλοῖ;

Καθὼς αὐτὴ ἡ λέξις ἠχεῖ: ἀφορισμὸν θεῖον, καὶ προαίρεσιν, ὅπερ βασιλείας οὐρανίου κληρονομίαν: καὶ οἰκονομίαν τῶν ἔργων τοῦ θεοῦ, τὰ πρὸς τὴν αἰωνίαν ἡμῶν σωτηρίαν συντείνοντα:

Quibus vocabulis vtitur sacra Scriptura in hoc negocio?

Prædefinitio, Præscientia, Præcognitio, Electio, Propositum, Prædestinatio, Liber vitæ, Liber Dei, in Christo esse, &c. Sed primum apud Paulum vsitatius est vocabulum Electionis. Ecclesia Prædestinationis voce vtitur frequentius.

Quid significat Electio?

Interdum significat designationem vocationis, ad externum Ministerij, & functionis publicæ in Ecclesia, vel Republ. administrationem. Sic Deus eligit tribum Leui ad Sacerdotium: Saulem & Dauidem, ad regni Israelitici gubernationem: Apostolos duodecim, ad Ecclesiæ ministerium, & diuulgationẽ Euangelij. Interdum verò, & proprie, in Paulinis disputationibus, de æterno illo saluandorum proposito & delectu Dei, accipitur.

Quid Prædestinatio significat?

Sicut vocabulum sonat, destinationem Dei, ad regni cælorum hæreditatem, & ordinationem operum ipsius, quæ ad nostram æternam salutem pertinent: quod vide-

νόντων: ὅτι δηλονότι ἐξ αὐτοθελῶς, ἀκεραιφυῶς, ἀμιάθως, ἐλέους, καλεῖ, διὰ τοῦ κηρύγματος: κληθέντας τὲ δικαιοῖ, δικαιωθέντας δοξάζει, δοξασθέντας σώζει, Ρωμ. ή.

Δεῖξον προορισμὸν εἶναι.

Φανερὸν ἔστο, ἐκ τῆς παλαιᾶς τε Ἐνέας Διαθήκης.

Ἐξόδ. λϛ'. Καὶ νυῦ, εἰ μὲν ἀφῆς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν: ἄφες. Εἰ δὲ μὴ: ἐξάλειψόν με ἐκ τῆς βίβλου, ἧς ἔγραψας. Καὶ λγ'. Ἐλεήσω, ὃν ἂν ἐλεῶ: καὶ οἰκτιρήσω, ὃν ἂν οἰκτείρω, Ρωμ. θ'.

Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ιά. Ὅτι διὰ κυρίου ἐνίσχυσε, καὶ ἐκραταίωσεν ἡ καρδία, σωσαντῶν εἰς πόλεμον πρὸς Ἰσραήλ: ἵνα ἐξολοθρεύσωσιν αὐτοὺς: ὅπως μὴ δοθῇ αὐτοῖς ἔλεος: ἀλλ' ἵνα ἐξολοθρεύσωσιν, ὃν τρόπον εἶπε κύριος πρὸς Μωϋσῆν.

Ψαλ. ξή. Ἐξαλειφθήτωσαν ἐκ βίβλου ζώντων: καὶ μετὰ δικαίων μὴ γραφήτωσαν.

Δαν. ιϛ'. Σωθήσεται ὁ λαός σου πᾶς, ὁ εὑρεθεὶς γεγραμμένος ἐν τῇ βίβλῳ.

Ματθ. κ'. Πολλοὶ μέν, κλητοὶ: ὀλίγοι δέ, ἐκλεκτοί.

Ρωμ. θ'. ια'. Φιλ. δ': ὧν τὰ ὀνόματα ἐγράφη ἐν βίβλῳ ζωῆς.

Τί ἐστι προορισμός;

Θεία ἐνέργεια, ἢ Διακόσμησις, διοίκησις, οἰκονομία, τρόπος, τάξις, ἢ οἱονεί

videlicet ex mera & gratuita misericordia vocat per verbi sui Ministerium, vocatos iustificat, iustificatos glorificat, & glorificatos saluat, Rom 8.

Esse Prædestinationem.

Hoc sacra Scriptura veteris & Noui Testamenti testatur.

Exod. 32. Aut dimitte eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo, quem scripsisti. Et ibidem cap. 33. Miserebor cui voluero, & clemens ero, in quem mihi placuerit, Rom. 9.

Ios. 11. Domini enim sententia fuerat, vt indurarentur corda eorum, & pugnarent contra Israël, & caderent, & non mererentur vllam clementiã, & perirent, sicut præceperat Dominus Mosi.

Psalmo 68. Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur,

Dan. 12. Saluabitur populus tuus omnis, qui scriptus est in libro.

Matth. 20. Multi vocati, pauci electi.

Rom. 9. 10. 11. Philip. 4. Quorum nomina scripta sunt in libro vitæ.

Quid est Prædestinatio?

Est diuina actio vel ordinatio, designatio, dispensatio, modus,

ἢ οἱονέ τις κανὼν: ᾧ, ὁ θεὸς βεβουλεύμενος ἐαυτῷ, ἀ ὠφελεῖ τῆς ἡμῶν σωτηρίας ἐξ ἀϊδίου παρ' ἑαυτῷ ἐβουλεύσατο, καὶ προητοιμάσατο, ἐνεργῶν οἰκονομεῖ: ἐν τῷ υἱῷ αὐτοῦ ἐκλεγόμενος, καλῶν, καὶ δικαιῶν, καὶ πιστεύοντας: ἵνα ἁγίους καὶ ἀμέμπτους ζήσωσιν ἔναντι αὐτοῦ, κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος αὐτοῦ: ὅπως ἂν γνωρίσῃ τὸν πλοῦτον τοῦ ἐλέους, καὶ τῆς δόξης αὐτοῦ, ἅπερ τὰ εἰς ἔλεος καὶ χάριν προητοιμασθέντα σκεύη: ὑποδεικνὺς αὐτοῦ εἰς αἰωνίαν ζωήν.

Καταβασκάναζε ἔστι.

Ρωμ. η. οὓς δὲ προώρισε, τούτους καὶ ἐκάλεσε: καὶ οὓς ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδικαίωσεν: οὓς δὲ ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ἐδόξασεν. Ἐφεσ. α. Ἐξελέξατο ἡμᾶς πρὸ καταβολῆς κόσμου, ἐν τῷ ἠγαπημένῳ υἱῷ αὐτοῦ, καθὼς προέθετο, καὶ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος καὶ χάριτος αὐτοῦ: εἰς υἱοθεσίαν, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ: εἶναι ἡμᾶς ἁγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ, ἐν ἀγάπῃ.

Πῶς θεωρητέον τὴν ἐκλογήν;

Ἐν Χριστῷ, καὶ οὐκ ἐκτὸς αὐτοῦ.

Ἐφεσ. α. ἘΞΕΛΕΞΑΤΟ ΓΑΡ ΗΜΑΣ ΕΝ ΑΥΤΩι, ΠΡΟ ΚΑΤΑΒΟΛΗΣ ΚΟΣΜΟΥ.

Πῶς, ἢ πῶ, αὐτὴ ἐκφαίνεται;

Οὐρανό-

ordo vel regula quasi, qua Deus consilia sua quæ de hominum salute ab æterno apud semetipsum decreuit & præparauit, operatur & administrat, in Filio suo eligens, vocans & iustificans credentes, vt essent sancti & irreprehensibiles coram ipso, iuxta beneplacitum voluntatis suæ, quò declararet misericordiam & gloriam suam, in vasis gratiæ & misericordiæ, adoptans illos ad vitam æternam.

Proba hoc.

Rom. 8. Quos autem præsciuit, hos & vocauit: & quos vocauit, hos & iustificauit, hos & glorificauit. Ephes. 1. Elegit nos, antequam iacerentur fundamenta seculi, in dilecto Filio suo, secundum propositum & beneplacitum voluntatis & gratiæ suæ, in adoptionem filiorum, per Iesum Christum, vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius, in charitate.

Quomodo consideranda est Electio?

In Christo, & non extra ipsum. ELEGIT ENIM Ephes. 1. NOS IN IPSO, antequam fundamenta Mundi iacerentur.

Quomodo aut vbi ea reuelatur?

De

Οὐρανόθεν, ἀφ' ἧς περὶ Χριστοῦ διδασκαλίας ἡ εὐαγγελία· ὃ περὶ κηρύττει ἡ πατὴρ ἐκ τῶν οὐρανῶν· οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου, ὁ ἀγαπητός. ΑΥΤΟΥ ΑΚΟΥΕΤΕ. Ὃν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον δόξῃ λαμπρύνει. Οὗτος, ὁ θεὸς, ἄνθρωπος, υἱὸς, πρὸς ἑαυτὸν καλεῖ ΠΑΝΤΑΣ: καὶ οὐ πρὸς ἑαυτὸν ἐρχομένους, ἀλλὰ θέλοντας ἐκβάλλειν ἔξω. Ὅστις οὖν περὶ τῆς ἑαυτοῦ αἰδίου σωτηρίας πληροφορεῖσθαι βούλεται: μὴ κατατρυχέτω ἑαυτὸν, μὴ λυπείσθω τὴν ἀπόρρητον τοῦ θεοῦ βουλὴν ἐννοίαις: ἀλλὰ τὸν Χριστὸν ἀκουέτω, λέγοντος: τὸν πατέρα οὕτως ἀγαπήσαι τὸν κόσμον: ὥστε τὸν υἱὸν ἑαυτοῦ, τὸν μονογενῆ, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλὰ ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. Θέλει πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι.

De cælo, per Ministerium Euangelij de Christo, de quo clamat Pater cælitus: Hic est filius meus dilectus, HVNC AVDITE: quem etiam Spiritus sanctus clarificat. Hic Dei & hominis filius, ad se vocat OMNES & ad se venientes, non vult eijcere. Qui ergo de salute sua æterna certior fieri cupit, non se maceret cogitationibus illis tristissimis, de arcano Dei consilio: sed Christum audiat, qui dicit Patrem MVNDVM ita dilexisse, vt filium suum vnigenitum pro illo dederit: & velle OMNES homines saluos fieri.

Matth. 17.

Iohan. 3.

1. Tim. 2.

Τῇ εὐαγγελικῇ τοίνυν διδασκαλίᾳ, κρίσιν περὶ τῆς θείας ἐκλογῆς ποιητέον: ἀλλ' ἐν τῷ νόμῳ, ἢ ἀνθρωπίνῃ φρονήσει. Δείκνυσι γὰρ τὸ εὐαγγέλιον τὸν Χριστόν. Ὃς ἐστὶν ἡ ἀλήθεια, ἐκφαίνει: οὐκ εἶναι θέλημα ἐμπροσθεν τοῦ πατρὸς: ἵνα ἀπόληται εἷς τῶν μικρῶν, τῶν εἰς ἑαυτὸν πιστευόντων: ἀλλὰ τοῦτο εἶναι τὸ τοῦ πατρὸς θέλημα: ἵνα πᾶς (ΠΑΣ, φησὶν) ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν, μὴ ἀπόληται: ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. Ὥσπερ δὴ οὗτος, ὁ ὢν τοῖς οὐρανοῖς πατὴρ, θέλει ἐπὶ μόνοις βεβαιοῦσθαι. Ζῶ ἐγὼ: οὐ θέλω, τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ: ἀλλὰ μᾶλλον, ἵνα ἐπιστρέψῃ, καὶ ζήσῃ.

Ex Euangelij ergo doctrina, iudicium de Prædestinatione illa Dei est faciendum, & non ex Lege, vel ratione humana. Euangelium autem monstrat Christum. Christus, qui est veritas, docet, non esse voluntatem Patris, vt pereat vnus de pusillis in se credentibus: sed hanc esse voluntatẽ Patris sui, vt omnis, OMNIS, inquit, qui credit in Filium, non pereat, sed habeat vitam æternam. Sicut ipse de se Pater cælestis iuramento confirmat. Viuo ego, nolo mortem peccatoris, sed magis, vt conuertatur & viuat.

Matth. 18. Iohan. 6.

Τίς ἐστιν αἰτία τῆς ἐκλογῆς, καὶ τοῦ προορισμοῦ;

Οὐκ ἔργα ἀνθρώπων, ὅτε προηγέρμθα, ὅτε μλὼ μέλλονται.

Ρωμ. θ'. Μήπω γλυνηθέντων: μηδὲ πεαξάντων τι ἀγαθὸν, ἢ κακὸν (ἵνα ἡ κατ' ἐκλογλὼ, τοῦ θεοῦ πρόθεσις μλύῃ) οὐκ ἐξ ἔργων (ὅτε προγλυομένων, ἃ ὐδένα ἐγένοντο: ὅτε γλυησομένων. Καθόλε γὸ, ἡ ἔννοια: καὶ, εἰ λλὰ τὰ μέλλονται, ἃ ἂν προοράσθεν, ἐκλέγεσθαι λέγοιτο: τότε πάντως ἂν ἐξ ἔργων) ἀλλ' οὐ τοῦ καλοῦντος ἐρρήθη: ὅτι ὁ μείζων δελεύσῃ τῷ ἐλάσσονι. Καθὼς γέγραπται: τὸν Ἰακὼβ ἠγάπησα, τὸν δ' Ἡσαῦ ἐμίσησα.

Quæ est causa electionis, & prædestinationis?

Non opera hominum, nec præcedentia, nec etiam futura, Rom. 9.

Cum nondum nati fuissent, aut aliquid boni, vel mali egissent, vt secundum electionem propositum Dei maneret. Non ex operibus, neq; præteritis, quæ nulla fuêre, nec futuris: generalis enim est sententia. Et si propter futura, quæ prospiciat, eligere dicatur, tum omnino ex operibus: sed ex vocante dictum est: Quia maior seruiet minori, sicut scriptum est: Iacob dilexi, Esau autem odio habui.

Ἀλλὰ τὸ θεοῦ ἔλεος, καὶ ἡ αὐθορμητος αὐτοῦ χρηστότης, λλὰ διὰ εἵνεκα τοῦ μεσίτου καὶ εὐεργέτου χριστοῦ. Τῷ γὸ Μωσῆ λέγει: Ἐλεήσω, ὃν ἂν ἐλεῶ: καὶ οἰκτιρήσω, ὃν ἂν οἰκτείρω. Ἄρα οὖν, οὐ τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος: ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος θεοῦ. Μήπω γὸ γλυνηθέντων: μηδὲ πεαξάντων τι ἀγαθὸν, ἢ κακὸν (ἵνα ἡ κατ' ἐκλογὴν, τοῦ θεοῦ πρόθεσις μένῃ) οὐκ ἐξ ἔργων, ἀλλ' οὐκ τοῦ καλοῦντος ἐρρήθη: ὅτι ὁ μείζων δελεύσῃ τῷ ἐλάσσονι.

Ρωμ. θ'.

Ἐφες. ά.

Sed misericordia Dei, eiusq; gratuita clemẽtia, per & propter Christum Mediatorem, eiusq; meritũ. Mosi enim dixit Deus: Misereborꝫ, cui misertus sum, & misericordiã præstabo, cui misereor. Igitur non est volentis, neq; currentis, sed miserentis Dei. Cùm enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent, vel mali, vt secundum electionem propositum Dei maneret: non ex operibus, sed ex vocante dictum est: Maior seruiet minori.

Καὶ ἀλλαχοῦ: Καθὼς ἐξελέξατο ΗΜΑΣ ΕΝ ΑΥΤΩ, (τῷ χριστῷ) πρὸ καταβολῆς κόσμου: εἶναι ἡμᾶς (ἁ, διότι

Et alibi: Sicut elegit NOS IN IPSO (Christo) antequam [illegible] *iacerẽ-*

Γὲ, διὰ τὴν ἡμῶν) ἀγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ, ἐν ἀγάπῃ. Προορίσας ἡμᾶς εἰς υἱοθεσίαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς αὐτὸν, κατὰ τὴν εὐδοκίαν τοῦ θελήματος αὐτοῦ: εἰς ἔπαινον δόξης τῆς χάριτος αὐτοῦ: ἐν ᾗ ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς ἐν τῷ ἠγαπημένῳ: ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ.

Οὐκ ἔν ἄλλη ἐστὶν, οὐδὲ μὴν ζητητέα, ἐκλογῆς, ἤτοι προορισμοῦ, αἰτία, παρὰ τὴν τῆς δικαιώσεως: ἀλλ' αὕτη, αὐτὴ, δι' ἐκείνης κατασκευάζεται, ἀποδείκνυται, ἀποκαλύπτεται, καὶ φωτίζεται: ἐν τούτῳ δὲ τύπῳ φαίνεται: ἐν κεφ. θ', ι'. ιά. τῆς πρὸς Ρωμ. ἐπιστολῆς.

Τίς ἐστιν ἐκείνη ἡ τῆς ζωῆς βίβλος: ἐν ᾗ τὰ τῶν ἐκλεκτῶν ὀνόματα γέγραπται;

Ἔστιν ὁ Χριστὸς: ὃν ὁ θεὸς ὁ πατὴρ προεφήνησεν: ἐν ᾧ ἡμᾶς ἐξελέξατο, καὶ θέτει, καὶ σώζει, πάντας τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτόν. Ἰωαν. α'. Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν (τὸν Χριστὸν) ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι: τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Τούτων τὰ ὀνόματα, γραφὴν λέγουσι ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ζωῆς. Ὁ μὲν Χριστὸς ἡ ζωὴ ἐστὶν, ὁ δὲ πιστεύων εἰς αὐτὸν, διὰ τῆς πίστεως αὐτοῦ ἐγκεντρίζεται, καὶ ἐγγράφεται εἰς τοῦτο, ὅτε ὁ θεὸς, ὅτε ἡ βασιλεία αὐτοῦ, ζητεῖται.

Τίνα

iacerentur fundamenta Mundi, vt essemus (non, quia eramus) sancti & inculpati coram ipso, in charitate. Qui prædestinauit nos, quos adoptaret in filios, per Iesum Christum in sese, pro sponte beneuolo affectu voluntatis suæ, ad laudem gloriosæ gratiæ suæ, qua gratos nos reddidit in illo dilecto, in quo habemus redemptionem per sanguinem ipsius.

Non igitur alia est, nec quærenda etiam causa electionis seu prædestinationis, quàm iustificationis. Et hæc per illam probatur, confirmatur & declaratur, atq; manifestatur & reuelatur. Sicut ex hoc loco apparet, et ex cap. 9. 10. 11. ad Rom.

Quis est liber ille vitæ in quo electi scribuntur?

Est Christus, quem Deus pater signauit, in quo nos elegit, adoptat & saluat omnes credentes in eum. Iohan. 1. Quotquot autem receperunt eum (Christum) dedit illis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Horum nomina scripta dicuntur in libro vitæ, Christus, vita est. Qui credit in eum, per fidem illi inseritur & inscribitur. Extra hunc, nec Deus, nec eius consilium quærendum Ephes. 1.

Τίνα τάξιν ὁ θεὸς τηρεῖ, διεξερχόμενος τὸν ἴδιον προορισμόν;

Τὸν ἑαυτοῦ προορισμὸν, ἤτοι ἐκλογὴν καὶ τὴν αὐτοῦ οἰκονομίαν, ἣν ὁ θεὸς ἐφανέρωσε διὰ τοῦ ῥήματος ἑαυτοῦ: δι' οὗ πάντας ἐπὶ μετάνοιαν καλεῖ: τὴν ἑαυτοῦ χάριν αὐτοῖς διὰ Χριστοῦ προτείνει: οὓς εἰς ἑαυτὸν πιστεύοντας, ἀφεὶς τὰ πεπλημμεληένα, καταδέχεται: υἱοὺς τίθεται, καὶ ζωὴν αἰωνίῳ δωρεῖται. Ρωμ. η. οὓς δὲ προώρισε, τούτους καὶ ἐκάλεσε: καὶ ἐξῆς, ὡς ἄνω τεθείκαμεν.

Εὖ τοίνυν ἰστέον, καὶ καθεκτέον: τὴν ἐκλογὴν, οὐκ εἶναι ἀδαμαντίνῳ τινὶ θεῷ θεσμῷ προσδεδεμένην: ἀλλὰ τῇ διατεταγμένῃ αὐτοῦ οἰκονομίᾳ, τῇ ἐν τῷ ῥήματι αὐτοῦ: ὅτι δηλονότι τούτῳ τῷ τρόπῳ θέλει σώζειν τοὺς ἀνθρώπους ὃν διὰ τοῦ ἑαυτοῦ λόγου ἐξέφηνε: τὸν μετανοεῖν, φημὶ, καὶ τὸν εἰς τὸν Χριστὸν πιστεύειν, ὅρα ἰεζεκ. λγ'.

Quem ordinem obseruat Deus, in suæ Prædestinationis executione?

Prædestinationem suam, siue electionem, eiusq; ordinem, Deus nobis patefecit in verbo suo, per quod vocat omnes ad pœnitentiam, remissionem offert suam gratiam per Christum, & credentes in ipsum, remittit peccatis, recipit, adoptat in filios, donatq; vitam æternam. Eum. 1. Quos autem prædestinauit, hos & vocauit, &c. vt suprà hoc tertio dictum habetur.

Πῶς εἰσὶν οἱ προορισμένοι;

Ἐν τῇ ὁμηγύρει τῶν κεκλημένων: καὶ πῖς, οἱ ἐκείνοις ἑαυτοὺς προσπαρέχουσιν: εἰ μὴ καὶ σωματικῶς, ἀλλ' ἐν ταυτότητι θρησκείας, πίστεως, ὁμολογίας, καὶ ἐπικλήσεως. Οὓς γὰρ ἐξελέξατο, τούτους καὶ ἐκάλεσεν. Ὥστε, οἱ δέ ποτε καλοῦνται: δὲ ἐκλογῆς κοινωνήσαν. Οὐ μὲν πάντες οἱ κλητοὶ,

Diligenter itaq; obseruandum est, quòd electio Dei, non sit ad absolutum aliquod Dei decretum, sed ligata: sed ad ordinariam Dei voluntatem, in verbo ipsius reuelatam. Quod videlicet eo modo constet saluare homines, sicut in verbo suo patefecit, nempe agere pœnitentiam, & in Christum credentes, Ezech. 33.

Vbi sunt Prædestinati?

In cœtu vocatorum, & qui se illis adiungunt: si non pro omnibus, saltem coram hominibus etiam, saltem eadem religione, confessione & vocatione. Quos enim elegit, hos & vocauit. Itaq; qui nunquam vocantur etiam non sunt electi. Non tamen omnes vocati, electi. Multi

πὶ, ἐκλεκτοί. Πολλοὶ γὰρ, κλητοὶ : ὀλίγοι δὲ, ἐκλεκτοί.

Οὐ τοίνυν αἱ τῆς χάριτος ἐπαγγελίαι, καθόλου εἰσί;

Πάνυ μὲν οὖν, καθόλου εἰσίν. Ἔθηκεν ἐπ' αὐτὸν (τὸν Χριστὸν) ὁ κύριος τὰς ΠΑΝΤΩΝ ἡμῶν ἀνομίας.

Ζῶ ἐγὼ (λέγει Ἀδωναὶ κύριος) οὐ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ: ἀλλ' ἵνα ἐπιστρέψῃ, καὶ ζήσῃ.

Πᾶς, ὃς ἂν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα κυρίου, σωθήσεται.

Δεῦτε πρός με πάντες, οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι: κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς.

Οὕτως ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν ΚΟΣΜΟΝ: ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν μονογενῆ, ἔδωκεν: ἵνα ΠᾶΣ, ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται: ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον.

Ὁ θεὸς ΠΑΝΤΑΣ ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι: καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν.

Οὐδαμῶς τὲ ἐν θεῷ θετέον ἐναντίας ἀλλήλαις βουλήσεις: αὐτὸν δηλαδὴ, ἀναφανδὸν μὲν τὸ μὴ τὸ ἐπαγγέλλεσθαι: πῇ ἑαυτῷ δὲ ἄλλα φρονεῖν: μᾶλλον τὸν δεῖνα, ἢ τὸν δεῖνα, τῇ ἀποκεκρυμμένῃ ἑαυτοῦ βουλῇ σώζειν βούλεσθαι: οὓς δὲ λοιπὸς μὴ ἀξιοῖ τῆς χάριτος: καὶ διὰ τὸ μυστικὸν τοῦτο δόγμα ἔτι, ἐκείνους ἀδύνατον εἰσελθεῖν.

Οὕτω γὰρ ἂν αὐτὸς ἑαυτῷ μάχοιτο, καὶ

ti enim vocati, pauci verò electi.

An non igitur promissiones gratiæ sunt vniuersales?

Maximè sunt vniuersales. Posuit Dominus super eum (Christū) Isai. 53.
OMNIVM nostrū iniquitates.

Viuo ego, nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Ezech. 33.

Omnis, qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Ioel 2.

Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego vos reficiam. Matth. 11.

Sic enim Deus dilexit MVNDVM, vt filium suum vnigenitum daret, vt OMNIS qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Iohan. 3.

Deus vult OMNES HOMINES saluos fieri, & ad agnitionem veritatis peruenire. 1. Tim. 2.

Nec in Deo contrariæ sunt statuendæ voluntates, quòd videlicet hæc quidem promittat publicè, priuatim verò aliter sit affectus: & tantùm quosdam arcana sua voluntate saluari velit: cæteros verò nolit recipere in gratiam. Ideoq; propter hoc arcanum Dei decretum, non posse illos salutem consequi.

Ita enim Deus secum pugnaret,

τω, καὶ ἐναντιῶται, ὁ ἀυτοαλήθεια ὢν, θεὸς: ὅ, λίαν ἄτοπον, καὶ ἀδύνατον: μᾶλλον δὲ, βλάσφημον.

Διὰ τί δὲν ὲ πάντες σώζονται: τῶν μὲν ἐπαγγελιῶν, καθόλε ὄσων: ὅ δὲ θεὸς, πάντας σωθῆναι θέλοντος;

Ἀπόκρισις. Οὐκ αἴτιος ὁ θεὸς: οἱ δ' ἄνθρωποι, αἴτιοι. Ἐπ' ἀληθείας γὰρ, ὁ βέλεται τ θάνατον ὁ ἁμαρτωλὸς: ἀλλ' ἵνα ἐπιστρέψας, ζήσῃ. Ἀλλὰ αἱ καθολικαὶ ἐπαγγελίαι αὗται, καὶ ἡ ὁ θεῦ βέλησις (καθὼς καὶ προορισμὸς αὐτὸς) ἀφωρίσθαται πρὸς τοῦτο πιστεύοντας τῷ λόγῳ. Οὐ πάντως αὐτοῖς δεῖ ἀπλῶς λαβεῖν: ἀλλὰ μετ' ὑποθέσεως καὶ προσδιορισμοῦ: ὥστε πρὸς τὸν ἐπ' αὐτῷ διαγεγραμμένον τάξιν ἀναφέρειν: πρὸς πάντας τοὺς μετανοοῦντας, λέγω, καὶ πιστεύοντας ὄντως εἰς χριστὸν: οἳ αὐτὸ, γνησίως πίστει ἐπιδράττονται, καὶ ἑαυτοῖς αὐτὸν ἐξιδιάζονται. Καθάπερ αὐτοῖς ταῖς καθόλε ἐπαγγελίαις, προσκέφαλα παιδεύα κατηγορήματα: ἵνα ἐπιστρέψῃ: ἵνα πᾶς, ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται: καὶ παραπλήσια ἄλλα.

Βέλεται γὰρ ὁ θεὸς, τοὺς σωθησομένους σώζεσθαι τῇ ταύτῃ καὶ ἀκολουθίᾳ, ἣν αὐτὸς διεγράψατο. Αὕτη δὲ, τίς; Οὐ τὸ, ὅπερ ἂν πράξωσιν οἱ ἄνθρωποι, βέλεσθαι ἀρκεῖν ἦπον αὐτοὺς σώζειν: ἀλλὰ τὸ, οὓς μὲν ἐξελέξατο, τούτους καὶ ἐκάλεσε: οὓς δὲ ἐκάλεσε, τούτους

ret: sibiq; esset contrarius: quod absurdum est & impossibile, imò blasphemum, dicere.

Cur igitur non omnes saluantur, cùm promissiones sint vniuersales, & Deus velit omnes saluos fieri?

Responsio. Deus non est in culpa, sed ipsi homines. Verè enim non vult mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Sed hæ promissiones vniuersales, & Dei voluntas, sicut & prædestinatio ipsa, determinata sunt ad credentes verbo. Ideoq; nō sunt absolutæ, sed, vt ita dicam, limitatè, acceptæ, & referendæ ad ordinem ab ipso institutum, nempe ad omnes pœnitentes & verè credentes in Christum, qui eum veræ fide apprehendunt, sibiq; applicant. Sicut illis ipsis vniuersalibus promissionibus data sunt eiusmodi præcepta: Vt omnis qui credit conuertatur: Vt omnis qui credit in eum, non pereat, &c.

Vult enim Deus homines eo modo saluari & ordine, quem ipse instituit. Hic autem est ordo, non, quòd quicquid tandem agant homines, nihilominus eos velit saluare: sed quos elegit, vocauit, quos vocauit, iustificauit, vt omnis qui credit

πότες καὶ δικαιῶσαι: ἵνα πᾶς, ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται: ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. Ἔπεται, τὸν πίστιν διδόναι ὁ θεὸς: ἃ μὲν βιάᾳ τινὶ ἁρπάσαι τὸν ἀνθρώπων: μέσῳ δὲ τεταγμένῳ, τῇ ἀκοῇ τῶν θείων λογίων, Rom. i. Καὶ ἕτως ἕλκει, ὁ διδάσκων, ὁ πατήρ: καὶ ἐνεργὲς ἐστὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἐπειδὴ τοίνυν ἃ πάντες οὐκ ἐν ψυχῇ ἀκούουσιν, ὅπως ἂν μάθωσιν: ἀλλ' ἢ νωθεροί εἰσιν, οἷς ἁρπάζῃ ὁ διάβολος τὸ ῥῆμα ἐκ τῆς καρδίας: ἢ ἀπ' ἄλλης σκοπῆς καὶ τέλους ἀκούουσιν, ἵνα δηλαδὴ καὶ τοῦ Φαρισαίους διαφύγωσιν: ἄλλοι ἢ μὴ προκαταγνόντες ὡς ἀκουσόντων: καὶ ἰδίαν τινὰ δικαιοσύνην ζητοῦντες ζῆσαι, τῇ τοῦ ΘΕΟΥ δικαιοσύνῃ καὶ ἀποδόσει: ἃ πᾶσι τοῦτο χάρεν τοῦ θεοῦ, καὶ τῶν ἐν τῷ κηρύγματι προτεινεχθεισῶν σωτηρίαν, οὐδενὶ πίστει προσδέξασθαι, βέβλοι εἰσὶν: ἀλλ' οἱ μὲν ὀλιγωρῆσαι, οἱ δὲ καταφρονῆσαι (ὥσπερ τῶν ἐθνῶν τὰ παλαιὸν, πρὸ τῆς τοῦ υἱοῦ παρουσίας: καθότι τοῦ Φωτὸς τοῦ ἐν ῥήματος, τοῦ περὶ τοῦ Μεσσίᾳ, καὶ τοῦ Ἰσραὴλ, πάσαις τε μοναρχίαις ἐπιφανέντος: αἷς γε ἐγνώσθη ἡ διδασκαλία, καὶ ἡ Ἰσραηλίτις ἱεροπρέπεια, τῶν σημείων τε καὶ τεράτων ἐκπληκτικῶν. Ἐν ὀλίγῳ ὑπὸ τὴν τελευτὴν γενέσθαι τοῦ αἰῶνος ἅγιον: αὐτῆς τῆς ἁγιασίας, ὅσαι δὴ μοναρχῶν, ἐπεστόμισαν εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην δημοσιευθείσης.

Καθ'

credit in Filium, non pereat, sed habeat vitam æternam. Porrò, fidem dat Deus, non violenter conuertendo homines: sed per ordinarium medium, auditum scilicet verbi sui, Rom. 10. Et sic trahit & docet Pater, atq; efficax est Spiritus sanctus. Quia ergo non omnes ex animo audiunt, vt discere cupiant: sed sunt vel ignaui, quibus Diabolus rapit verbum ex corde: vel alio consilio & fine audiunt, nempe vt carpant, sicut Pharisæi: alij cum præiudicio audiunt, & propriam volentes statuere iustitiam, iustitiæ DEI non sunt subiecti: nec omnes oblatam Dei gratiam & salutem in verbo, vera fide amplectuntur: sed alij negligunt, alij contemnunt. Sicut gentes olim plærag; ante Christi exhibitionem: Cùm tamen lux verbi Dei de Messia, & Deo Israëlis, sparsa fuerit in omnibus Monarchijs, quibus innotuit hæc doctrina, & sacra Israëlitarum, per signa & miracula stupenda. Ita vt propemodum affectata fuerit illorum ignorantia, cùm publicis Monarchorum edictis sit in toto terrarum orbe promulgata.

Quem-

Καθ' ὃν τρόπον, ἢ ἐφ' ἡμῶν, ἐχ' οἱ Ἰουδαῖοι καὶ Τοῦρκοι μόνον: ἀλλὰ καὶ ἄλλα ἔθνη, ἔγνωσαν μὲν τὰ τῆς ἡμετέρας πίστεως: ἀθετοῦσι δὲ διώκουσιν ὠμότατα) ἄλλοι δὲ, ὡς ὅσπλα ῥίψαντες, ἀποστατοῦσιν: ἄλλοι δ' ἀμεταστρεπτὶ προβαίνουσι πονηρευόμενοι, καὶ εἰδωλομανοῦντες: καὶ ἀμετανοήτως ἀθεσῶς μακείμενοι διατελοῦσι τοῦ τὸ ἁμαρτάνειν: ἐν ἄλλοις δὲ, τὸ καλὸν τοῦ θείου λόγου σπέρμα, ὑπὸ ἡδονῶν, μεριμνῶν, καὶ πλούτου, τοῦ δὲ κόσμου, συμπνίγεται: ἐντεῦθεν ὁ πάντας σωθῆναι γίνεται: ἀλλ' ὀλίγους ἐκ μεγάλου κεκλημένων πλήθους. Οὕτως ἄρα ἀνθρώπειον ἔστι ὅλεθρον ἀπόλλυται: τῇ ἀμετανοησίᾳ καὶ ἀπιστίᾳ ἐμμένοντες: ὁ θεὸς δὲ θελήματι, ἀλλ' ἐναντίως τούτῳ. Τοῦτο μὲν ἀνεχόμενον ἀκούειν τοῦ θείου λόγου, τοῦδε πιστεύειν (ἅπερ ὁδὸς ἐπὶ τὸν σωτηρίαν ἐστὶ) σώζεσθαι, ἀδύνατον. Καθὼς ὁ σωτὴρ ἐξεφώνησεν.

Ματθ. κγ' Ἱερουσαλὴμ, Ἱερουσαλὴμ: ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου: ὃν τρόπον ἐπισυνάγει ὄρνις τὰ νοσσία ἑαυτῆς; ΚΑΙ ΟΥΚ ΗΘΕΛΗΣΑΤΕ.

Τῷδε δὴ τῷ τρόπῳ, αἱ καθολικαὶ τοῦ ΘΕΟΥ ἐπαγγελίαι, οὐκ ἀντίκεινται τῇ αὐτοῦ ἐκλογῇ: ἐπειδήπερ ἐκείνων πᾶσι μέτεστι, πᾶσι προσίενται: καὶ ἅμα ἐκείναις, σωτηρία. Οὐ σώζονται δὲ, οἱ μὴ πίστει αὐτὰς ἀπαράδο-

Quemadmodum & hodie quæ non Iudæi solùm, & Turcæ, verùm etiam alij populi, nouerunt doctrinam Religionis nostræ, sed contemnunt, & persequuntur crudelissimè. Alij abijciunt et deficiunt: alij obstinatè pergunt in sceleribus, Idolomania, & impœnitentes securè perseuerant in peccatis: vt alijs verò, bonum verbi Dei semen, voluptatibus, curis & diuitijs huius Mundi suffocatur. Ideo non omnes saluantur, sed pauci: et magna vocatorum turba. Et ipsi causa sunt perditionis. Sciuntes volentes pereunt in sua impœnitentia & incredulitate, non Dei voluntate, sed contra eam. Qui enim non vult audire verbum Dei, & credere (quæ media sunt ad salutis) saluari non potest. Sicut Saluator inquit: Hierusalem, Hierusalem, quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina pullos suos? ET NOLVISTI.

Et hoc modo vniuersales DEI promissiones, non pugnant cum Dei electione. Quia illæ ad omnes pertinent, omnibus offeruntur, & in illis, salus. Non saluantur autem, nisi qui fide eas amplectuntur

ἀπαζόμεθα. Οἱ οὖν πιστεύσαντες: μόνοι εἰσὶ, ἐ λεγόμενοι, ἐκλεκτοί. Καθὼς λέγει ὁ κύριος: ἡ ἀπώλεια, ὦ Ἰσραὴλ, ἐν ἐμοὶ ἡ μόνῳ ἡ σωτηρία σου.

Οὐδὲ ἔστι τῶν ἀνθρώπων ἑκάστου τὴν ἁμαρτίαν, ἢ ἀπώλειαν, ὁ θεὸς θέλησεν: ἀλλ' ἀπαγορεύει, ἐ κωλύει τὰς ἁμαρτίας. Οὐκ ἐπὶ θανάτῳ ἀνθρώπους, ἀλλ' ἐπὶ ζωῇ, ἔκτισε: βέλεται σωθῆναι αὐτοὺς, καὶ σώζειν: οἱ δ' αὐτοὶ ἐ βέλονται.

Κἀπὶ τούτης ἐκληφθήτω ἐννοίᾳ, τὸ περὶ Χριστοῦ Ἰω. ιζ'. λεγόμενον: ἑαυτὸν οὐκ ἐρωτᾶν ὑπὲρ τοῦ κόσμου (ἐν ᾧ μέλλει σώζειν ὁ θεὸς θέλει: καὶ εἰς τοῦτο ἀπέστειλε τὸν υἱὸν: ἐ ἠγάπησε τὸν κόσμον, ἰωάν. γ'.) ὅτι ΟΥ̓ ΒΟΎΛΕΤΑΙ Ο ΚΌΣΜΟΣ ἀκοῦσαι, οὐδὲ πίστει δέχεσθαι τὸν λόγον: ἀλλὰ καταφρονεῖ.

Ἡ αὐτὴ διάνοια, ἐ κυριακὴ ἐστι ἐκεῖ, ἐ: Πολλοί εἰσι κλητοὶ, ὀλίγοι δ' ἐκλεκτοί: καθὼς ἐκ τῆς παραβολῆς φαίνεται. Ὅτε ἃ ἐ τοῦτο βέλεται: ὑφ' ἑαυτὸ, φανερῶς μὲν καλεῖσθαι πολλοὺς: μὴ σπουδῇ δὲ τοῦτο ποιεῖσθαι, αὐτοὺς ἐπὶ σωτηρίᾳ δὲ σώζεσθαι (εἰ γὰρ ἂν ἦν τοῦτο, ἀντιθετικῶν ἂν τῷ θεῷ βουλημάτων θέσις ἦν) ἀλλ' ἁπλῶς μόνον κηρύττεσθαι τὸ εὐαγγέλιον θέλει: ἀλλ' ἰδίᾳ καὶ ἐπὶ μέρους, τῇ ἐ ἱερᾷ δείπνῳ κοινωνίᾳ, ὡς τὴν σφραγῖδι, ἕνα ἕκαστον ἀσφαλίζεται: ὥσπερ

plectuntur. Qui ergo credunt, soli sunt, & dicuntur electi. Sicut dicit Dominus: Perditio tua, Israël: in me tantùm salus tua. Osc. 13.

Nec vllius hominis peccatum vel exitium Deus vult, sed prohibet & punit peccata. Et homines non ad mortem, sed ad vitam condidit, vult eos colligere & saluare: sed homines ipsi nolunt.

Et sic accipiatur id quod Christus dicit Ioh. 17. se orare non pro Mundo quem tamen Deus saluari vult, & propterea misit filium, & dilexit Mundum, Ioh. 3. Quia MVNDVS NON VVLT audire, nec accipere verbum Dei fide, sed contemnit.

Hæc quoq; sententia verborum Christi est: Multi vocati, pauci electi, vt ex parabola apparet: quibus non hoc vult, quòd quidem externè vocet multos, quos tamen non seriò velit conuerti et saluari. Hoc enim esset contradictorias in Deo voluntates statuere. Et Deus non vult tantùm in genere prædicari Euangelion, sed etiam in specie per Cœnam Domini singulos tanquam sigillo confirmat. Matth. 20. & 22.

Sicut

ὥσωσ᾽ ἢ ἐν τῇ κατ᾽ ἰδίαν τῶν ἡμαρτημένων λύσει, ἤτοι συγχωρήσει) ἀλλὰ φοβεῖν ἠβελήθη οὕτω ἀδεῶς ἁμάρτοντας ὑποκριτάς: οἵτινες οὐκ ἠξίουν, ὡς πτωχοὶ, ἐνδεεῖς τῆς δικαιοσύνης, ΔΩΡΕΑΝ λαβεῖν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν: ἀλλὰ τὰ ἰδίοις ἀρεταῖς καὶ πράξεσιν, ὡς ἐκείνης δὴ ἄρα ἀξίους, ἐφαντάσθησαν: οἷοι, ἢ σήμερον οὐκ ὀλίγοι. Οὗτοί εἰσιν, οἱ πολλοὶ ἐκεῖνοι: καὶ δὴ θεοσεβὴς λαὸς πρῶτοι δοκοῦσι μετέχειν τῆς οὐρανίου Βασιλείας. Οἱ δ᾽ ὀλίγοι, εἰσὶν οἱ ἐν χριστῷ ἐξειλεγμένοι: ἐν ᾧ ὁ θεὸς ἡμᾶς ἐξελέξατο: ὃν γε ὁ φιλάνθρωπος πατὴρ, ἐξ αἰωνίας προθέσεως τὸν ἄνθρωπον παραπεσόντα, πέμψειν ὠφέλησατο: καὶ βλέπει οὐκ ἐπ᾽ αὐτὸν πεπτωκότας σῶζειν. Οἵπερ ὅμως, ὡς πρὸς τὸ θεοσυγὲς καὶ κατακεκλυσμένον πλῆθος ἀριθμὸν, κομιδῇ ὀλίγοι τυγχάνουσιν ὄντες.

Τί ἔν, τὸ αἴτιον τῆς ἀποδοκιμάσεως καὶ ἀποβολῆς τῶν ἀδοκίμων;

Οὐχὶ ὁ θεὸς (ὃς γε ὁρκωμοσίᾳ βεβαιοῖ: ὃ θέλειν τὸν θάνατον δὲ ἁμαρτωλοῦ: ἔ γε βέλημά ἐστιν, ἵνα πᾶς ὁ θεωρῶν τὸν υἱὸν, καὶ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται: ἀλλ᾽ ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον) ἀλλ᾽ αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι, τῇ ἰδίους ἁμαρτίαις, καὶ ἀπιστίᾳ: οἷς ἀφρόντιδες ἀμετανοήτως προϊόντες ἀναπόλλυνται: ὡς δέ τι ἐξ ὑπὲρ λέλεκται. Φυλαστέον δὴ πᾶς τις ἐπιμελῶς, ἀπὸ δὲ αὐτὸς,

ἰωαν. ε'.

Sicut & in privata absolutione. Sed vult terrere securos hypocritas, qui nolebant Regnum cælorum GRATIS, vt mendici & indigi iusticiæ, accipere: sed de operum suorum meritis gloriantur, deq; illis præsumunt. Hi sunt multi illi, & in populo Dei, primi videntur in regno cælorum. Pauci, sunt electi in Christo, in quo Deus nos elegit, quem Pater cælestis, ab æterno præuidens futurum hominis lapsum, mittendum decreuit, & vult credentes in eum saluos facere. Qui tamen, reiectu impiæ damnandorum multitudinis, pauci sunt valdè.

Quæ igitur est causa reiectionis reproborum?

Non Deus, qui iuramento confirmat, se nolle mortem peccatoris: cuius voluntas est, vt omnis, qui videt filium, & credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam: sed homines ipsi sua incredulitate, in quibus securi, absq; pœnitentia pereunt & pereunt. Sicut iam ex ossea dictum est. Et cauendum omnibus & singulis sedulò, ne sua se impietate,

τὴς ἰδίας ἀσεβείας, & ἀπιστίας (δι' ἣν καὶ μόνην ἀποδοκιμάζοντας. Ιωάν. 16. Ὅτι μὴ πιστεύουσιν εἰς ἐμὲ) καὶ ἀμετανοησίας, τῆς ζωῆς, & τοῦ θεοῦ ἀπολαύσεως, εἰς τὸ διηνεκὲς ἑαυτῶν ἀποκλεῖσαι.

tate, impœnitentia & incredulitate, quæ vel sola causa est reiectionis (Iohan 16. Quia non credunt in me) in perpetuum conijciant exitium, & à Deo reijciantur.

Πρὸς μὲν ἀσφάλειαν ἔστιν ἐκλεκτῶν ἀριθμός;

Τοῦτο τὸ ζήτημα, δεξιῶς μὲν νοηθὲν & ἐκτεθὲν, οὐδὲν ἔχει βλαβερὸν, οὐδὲ ἀδένος κακοῦ ἐστιν: ἀλλὰ πολὺ πλεῖστον παραμυθίας συνεπιφέρει: τὸ, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἑαυτοῦ γνῶναι: ὀνόματι καλεῖν ἕνα ἕκαστον: ἐπιμελεῖσθαι, ὅπως μὴ ἀποσβῶσιν εἰς τέλος, ἢ τῶν αὐτοῦ χειρῶν ἐξαρπασθῶσιν, ἀλλὰ εἰς τὸ διηνεκὲς σωθῶσι: & ὅτως ὠφέλος ἐγνῶσθαι τῷ θεῷ, τὸν ἀριθμὸν τῶν αὐτοῦ ἐκλεκτῶν. Τίς γὰρ ἂν εἴη τοῦτο ἀρνήσαιτο; ὁμοίον γὰρ ἂν εἴη: ὥσπερ τὸ, ἔξαρνον εἶναι, τὸν θεὸν μὴ εἰδέναι τὰ πάντα: καὶ ἀναλῦσαι τῆς προνοίας, καὶ αὐτὸν δὴ τὸν θεὸν, ἔξαρνον γίνεσθαι, καὶ ἐκ μέσου ἀναιρεῖν: ὅς γε μὴ ἐξ ἀϊδίου ἔγνω τίνες πιστεύσουσι, τίνες ὑποσμελοῦσι, τίνες ὑποστρέψουσι, τίνες ὕστερον ἀποπεσοῦνται. Καὶ τίνες μὲν ἀπὸ πίστεως ἐπὶ ἀπιστίαν ἐκπεσόντες, τίνες δὲ πάλιν μετὰ τὴν ἀποστασίαν ἐπιστρέψουσι, καὶ τὸν καιρὸν ὃν ἕκαστος τῶν ἀπιστούντων ἐπιστρέψει.

Καθάπερ ὁ σωτὴρ φησὶν: ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς: καὶ γινώσκω τὰ ἐμὰ, καὶ γινώσκομαι ὑπὸ τῶν ἐμῶν. Καὶ τὴν ψυχήν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν

Est ne certus electorum numerus?

Hæc Quæstio, si dextrè intelligatur & explicetur, nihil incommodi, sed plurimum etiam habet consolationis: nempe, Dominum nostrum Iesum Christum, suos nouisse, vocare nominatim, curare, ne deficiant finaliter, aut abripiantur è manibus suis, sed perpetuò saluentur: atq; sic certum esse, & notum Deo electorum suorum numerum. Quis verò hoc negaret? hoc enim perinde esset, ac si quis negaret, Deum rerum omnium conscium esse, ac si prouidentiam, imò Deum ipsum negare & è medio tollere: qui certè ab æterno sciuit, qui crediturі essent, qui perseueraturi, & qui post lapsum conuertendi: qui item excæcandi. Nouit & tempus conuersionis singulorum.

Sicut Christus affirmat: Ego sum pastor bonus, & cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ: & animam meam pono pro ouibus meis, Iohan. 10.

τῶν προβάτων. Καὶ τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ, τῆς φωνῆς μου ἀκούει: κἀγὼ γινώσκω αὐτὰ, & ἀκολουθοῦσί μοι: κἀγὼ ζωὴν αἰώνιον δίδωμι αὐτοῖς: & οὐ μὴ ἀπόλωνται εἰς τὸν αἰῶνα: & οὐχ ἁρπάσει τις αὐτὰ ἐκ τῆς χειρός μου.

2. Tim. 2. Καὶ ὁ Ἀπόστολος: ὁ στερεὸς θεμέλιος τοῦ θεοῦ ἕστηκεν, ἔχων τὴν σφραγῖδα ταύτην: Ἔγνω κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ: & ἀποστήτω ἀπὸ ἀδικίας πᾶς, ὁ ὀνομάζων τὸ ὄνομα κυρίου.

Apocal. 20. Καὶ εἴ τις οὐχ εὑρέθη ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ζωῆς γεγραμμένος: ἐβλήθη εἰς τὴν λίμνην τοῦ πυρός.

Et eiusdem 21. Καὶ τῆς αὐτῆς βίβλου κά. Οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν: εἰ μὴ οἱ γεγραμμένοι ἐν τῇ βιβλίῳ τῆς ζωῆς.

Τὸ δὴ ἐξαρνεῖσθαι, ὡρισμένῳ & ἐγνωσμένῳ τῷ θεῷ εἶναι τὴν τῶν ἐκλεκτῶν πληθύν: οὗτο ἐξαρνεῖσθαί ἐστι, τὸ μέλειν αὐτῷ περὶ τῶν ἑαυτοῦ: ἀλλὰ, πάντας ἐξίσου, ὁπόσοι σὺν θρησκείας ὦσιν, ἢ ὅ, τι δήποτε πιστεύουσιν, ἢ πράττουσι, σωτηρίας τυγχάνειν καὶ ὡς, φάσκειν, ὃ, ἀσεβές ἐστι λέγειν, ὑβρίζειν βλάσφημον.

Εἰ δέ τις εἰς ταύτην ἔννοιαν, τὸ ζήτημα, ἢ τὴν πρότασιν ταύτην, ἐκλάβοι: ὥσπερεί θεὸς ἰδιάζον τι καὶ μυστικὸν δόγμα πεποιημένος: ὡς ἐκείνους μόνους δέον σωθῆναι: ἄλλους δέ γε ἐκθεῖς καταπεμφθῆναι: οὓς δηλαδὴ ἕνα μόνον τῇ καταπεμφθῇ παραδοθῆναι.

& vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me, & ego vitam æternã do eis, & non peribunt in æternum, & non rapiet eas quisquam de manu mea.

Et Apostolus: Firmum fundamentum Dei, habens signaculum hoc, cognouit Dominus, qui sunt eius: & discedat ab iniquitate omnis, qui inuocat nomen Domini.

Apocal. 20. Qui non est scriptus in libro vitæ, missus est in stagnum.

Et ibidem iterum 21. Non introibit quisquam, nisi qui scriptus est in libro vitæ.

Negare itaque, certum & numerum esse Deo electorum negare est, Deo suos curæ esse: sed omnes ex æquo, cuiuscunq; Religionis sint, vel quas fabulas fingant aut faciant, tam salues fieri: quod impium est, nec tacere blasphemia.

Si quis verò ita hanc quæstionem, seu propositionem, intelligat, Quasi Deus peculiare aliquod & arcanum decretum fecerit, de quibusdam certis personis salvandis, de alijs verò certis quibusdam damnandis: qui hanc solam

non

σαι, ὅτι σώζεσθαι αὐτοὺς ἐκεῖνος ὁ θεὸς: ἐ ὥστε ἐπίτηδες πραγματεύεται, αὐτοὺς εἰς ἐπίγνωσιν τ ἀληθείας μὴ ἐλθεῖν: ἀλλὰ ἐ τοῦτο σκληρύνει, ἐ ἐποτυφλοῖ αὐτούς: ἐ ἔστιν τὸν αὐτοῦ: εἴ τις ἄλλως φρονήσειεν: ἴσως ἀνθρώπους φρονοῦντος: καθόλικαῖς ἐπαγγελίαις ἐρήται.

solam ob causam damnentur, quòd eos Deus saluari nolit, & quasi studio det operam, ne ad veritatis agnitionem perueniant, sed insuper induret & excæcet eos ipse: atq; ita causa sit damnationis eorum: hæc sententia impia est, & contumeliosa in Deum, qui longè aliter erga miseros homines est affectus. Sicut suprà de vniuersalibus promissionibus, ex Scripturæ testimonijs est dictum.

Cùm verò Fides peculiare Dei donum sit: cur hoc vni datur, alij verò non?

ἴδιόν ἢ θεοῦ χάρισμα ἡ πίστις ἐστί: τί δήποτε αὐτὸ, τούτῳ μὲν δίδοται, ἄλλῳ δὲ ὁ δίδοται;

Deus multa sibi in hac Disputatione reseruauit, quæ nobis non patefecit. Ideo nostris cogitationibus non indulgeamus, sed metam ponamus, ne vltrà inquiramus, quàm nobis est reuelatum in verbo. Facit Deus quicquid potest, salutis nostræ causa. Misit enim & donauit filium suum Mundi Saluatorem. Instituit verbi sui Ministerium, per quod filium vult audiri. Et per verbi auditum, fidem, mediante Spiritu sancto, operatur. Hoc cùm homines audire nolint, vt suprà dictum est, mirum est minimè, quod etiam à Spiritu sancto negligantur, & sic non credant, nec saluentur.

Πολλὰ ὁ θεὸς, ἐν τῇδε τῇ ζητήσει ἑαυτῷ ἀπεταμιεύσατο, ἃ ἡμῖν οὐκ ἐφανέρωσεν. ὥστε, μὴ ἐ ἡμετέροις λογισμοῖς ἐφῶμεν: ἀλλὰ ὅρον θώμεθα, ἐ μὴ πέρα ἐ ἡμῖν λαλῇ ἐ ῥήματος. ἐκ πεφασμένα περιεργάζεσθαι. Ποιεῖ μὲν ὁ θεὸς, ὅ, τι δύναται, τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ἕνεκα: ὃς γε πέμψας, ἔδωκε τὸν υἱὸν ἑαυτοῦ, ἐ κόσμου σωτῆρα: διετάξατο τὸ κήρυγμα τοῦ λόγου, δι' οὗ θέλει ἡμᾶς ἐ υἱὸν ἀκούειν: ἐ λαλεῖται ἐ λόγου ἀκοῆς, πίστιν, ἣν μέσου τοῦ πνεύματος, ἐνεργάζεται. Τῶν δ' ἀνθρώπων, τοῦτο ἀκούειν μὴ θελόντων (ὡς ἐν τοῖς ἄνω εἴρηται) ἐδὲν θαυμαστόν ἐστιν: ἃ ἐ αὐτοῦ τοῦ πνεύματος ἐ σώζονται, ἐδὲ πιστεύουσιν: οὕτω καὶ ἀπιστία ἀπολλύοντες, ἐ σώζονται.

Τὰς γὰρ μὴ προθυμίας τοῦ μανθάνειν ἀκούοντας, τίνες; οὐχὶ ἡμέτερόν ἐστι, τὸ κρίνειν. Καὶ ὅμως εὖ λέγει ὁ Ἀπόστολος: οὐκ εἶναι τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος θεοῦ. Τυφλότερος γάρ, καὶ ἀναισθητότερος, ὁ ἀνθρώπινος νοῦς: ἢ ὥστε οἴκοθεν, τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας θεοῦ δέχεσθαι. Διὸ, κἂν ἐπιπολύτης δράμῃ, θελήσῃ, ἀκούσῃ: ὅμως ὅτι ὁ διδάσκων, αὐτῷ πίστιν ἂν ἐνθείη: ὅτι ὁ ἀκούων, αὐτὸν ἐν ἑαυτῷ διεγείρειν: ἀλλὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νυττοντος δεῖ: χωρὶς γάρ, οὐδέν ἐστιν, ὅτι ὁ φυτεύσας, ὅτι ὁ ποτίσας: ὡς οὐδὲ ὁ ἀκούων: ἀλλὰ ὁ αὐξάνων, θεός. Καὶ ὅμως τὸ παρ' ἡμῶν οὐ διπλοῦται: τῷ ἔξωθεν ὑπακοῇ τοῦ τρέχειν, τοῦ θέλειν, τοῦ ἀκούειν: δι' ὧν αὐτὸς πίστιν ἐμποιεῖ.

Εἰ δὲ τῆς διαφορότητος λόγον τις ζητεῖ: διατί, τῷ μὲν δίδωσι πίστιν, ἑτέρῳ δ' οὐ δίδωσι: τὸν θεὸν οὐ δήπουθεν ἂν αἰτιώμεθα: ἓν γε ἴσον πρὸς πάντας ἐστὶ φρόνημα, Ἀναδέχεται γὰρ κύριος πάντας οὓς εἰς τὸν υἱὸν πιστεύοντας: καὶ κατακρίνει πάντας οὓς ἀπιστοῦντας: ὡς καὶ αὐτὸς φησιν: ἵνα πᾶς, ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν μὴ ἀπόληται: ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. Καὶ ὁ βαπτισθεὶς, αὐτόθι: ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον. Ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ υἱῷ, οὐκ ὄψεται ζωήν: ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν. Ὥστε,

ἰωάν. γ'.

Qui enim animo discendi audiãt, nostrum non est, iudicare. Et tamen rectè Apostolus dicit, non esse currentis, sed miserentis Dei. Maior enim est humanae mentis caecitas & stupor, quàm vt possit ea sese mysteria illa Regni Dei capere. Igitur etsi diu homo currat, velit, audiat: tamẽ nec Doctor fidẽ dare potest, nec auditor eã in se excitare: sed motus Spiritus sancti accedat necesse est, absq; quo nihil est, qui rigat aut plantat. Ita nec qui audit: sed qui dat incrementum, Deus. Qui tamen externam illam requirit obedientiam, currendi, volendi, audiendi, per quae ipse fidem operatur.

Quod si diuersitatis ratio quaeratur, cur vni det fidem, alteri non det: certè in Deo reperiri non potest, qui aequaliter erga omnes est affectus. Recipit enim omnes credentes in Filium: & damnat omnes incredulos, iuxta illud ipsius met: Vt omnis, qui credit in filium, non pereat, sed habeat vitam aeternam. Et baptista ibidem: Qui credit in filium, habet vitam aeternam. Qui autem incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.

Ideo

ὥστε, ἐνταῦθά γε οὐκ ἄλλο ἀποκρίνεσθαι ἔχομεν: εἰ μὴ τὸ, ἄλλως γίνεσθαι οὐ δεῖν (ᾧδενὶ γὰρ ὀφείλει: ἀλλὰ, οὗς θέλει, ἐλεεῖ) καὶ οὐκ εἶναι ἀδικίαν παρ' αὐτῷ.

Ideo hîc quid respondeamus, aliud non habemus, nisi quòd aliter fieri non debeat. Quia nemini quicquam debet: sed quorum vult, miseretur. Et non esse iniusticiam apud eum.

Καὶ μετὰ τοῦ Ἀποστόλου εἴπωμεν: Ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ. Ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ: καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. Οὐδενὶ ᾧδεν ὀφείλει. Ἢ τίς προέδωκεν αὐτῷ, καὶ ἀνταποδοθήσεται αὐτῷ; Καὶ: Ἢ οὐκ ἔξεστί μοι ποιῆσαι, ὃ θέλω, ἐν τοῖς ἐμοῖς; Ματθ. κ.

Et cum Apostolo dicamus: O homo, tu quis es, qui ex aduerso respondes Deo? Num dicit figmentum fictori suo, cur me ad hunc finxisti modum? An non habet potestatem figulus luti, vt ex eadem massa, fingat aliud quidem vas in honorem, aliud verò in ignominiam? Et exclamemus cum eodem: O profunditatem diuitiarum, sapientiæ, & cognitionis Dei, quàm inscrutabilia sunt iudicia eius, & imperuestigabiles viæ eius: Nemini quicquam debet. Aut quis prior dedit illi, & retribuitur ei? Item: An non habeo potestatem, de meo dandi & faciendi, quod volo? Matth. 20. Rom. 9. Rom. 11.

Ἀλλὰ διὰ τί ποιεῖ τοῦτο ὁ θεός;

Ἵνα γνωσθῇ ποιήσῃ τὸν πλοῦτον τοῦ ἐλέους αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς ἐκλεκτούς: ἢ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς ἀδοκίμους. ἐαμ. β' Εἰ δὲ θέλων ὁ θεὸς ἐνδείξασθαι τὴν ὀργὴν, καὶ γνωρίσαι τὸ δυνατὸν αὐτοῦ, ἤνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ σκεύη ὀργῆς, κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν: καὶ ἵνα γνωρίσῃ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ ἐπὶ

Sed cur id facit Deus?

Vt diuitias misericordiæ suæ declaret erga electos: & iusticiam suam erga reprobos. Rom. 9. Quòd si Deus volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ, apparata in interitum, et vt notas faceret diuitias gloriæ

ὅπὶ σκεύη ἐλέους, ἃ προητοίμασεν εἰς δόξαν.

Ὁ θεὸς, σκεύη μὴ ὀργῆς ἐποιεῖ, ἀλλὰ εὑρίσκει: ἐλέους δὲ σκεύη οὐχ εὑρίσκει, ἀλλὰ ποιεῖ.

Ἀλλὰ μὴν, καὶ τοῦτο ἄδικον δοκεῖ ὁ θεὸς: τοῖς ἴσοις ἀποδοῦναι ἀνίσα;

Εἰ μὴ ὀφειλομένη μισθοῦ ἀπόδοσις γένοιτο: χώραν ἡ ἔνστασις οὐκ ἔχοι. Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν ἑαυτῷ, πλὴν δικαία ὑπὸ τῆς ἡμαρτημένοις κατάκρισις, ὀφείλεται: ἀδικίαν τοῦ θεοῦ ἐγκαλεῖν οὐκ ἐγχωρεῖ: οἷς μὲν ἀξίας δίκας οὐκ δικαιοσύνης ὑπεβάλλοντι: ἄλλοις δὲ ὡς καὶ ἔλεον ἐκ χάριν ἀφιέντι. Ὥσπερ ἐνίοτε τις ἐν ἐξουσίᾳ: δυοῖν κακούργοιν, τὸν μὲν ἕνα κατὰ χάριν ἀπολύσας: τὸν δὲ ἕτερον κατὰ τοὺς νόμους, ὡς δίκαιον, κολάζων. Ἢ ὡς χρεωκόπου τις: τῶν χρεωστούντων, ᾧ μὲν τὸ χρέος ἀφιεὶς, τὸν δὲ ἕτερον ἀπαιτῶν. Ἢ γὰρ αὐτοῖς οὐκ ἔξεστι ποῆσαι, ὃ θέλουσιν, ἐν τοῖς ἑαυτῶν; Εἰ ὁ ὀφθαλμός σου (φησὶν ὁ σωτὴρ ἐν τῇ παραβολῇ) πονηρός ἐστιν: ὅτι ἐγὼ, ἀγαθός εἰμι;

Matth. κ'.

Ἀλλ' ἃ δύναται οἱ ἄνθρωποι ἄλλο, ἢ ἁμαρτάνειν;

Ἀληθὲς μὲν, ἄνθρωπον ἐξ ἰδίας φύσεως οὐδὲν ἄλλο δύασθαι: αὐτὸς δ' ὁ ἄν-

suæ, erga vasa misericordiæ, quæ præparauit ad gloriam.

Deus non facit, sed inuenit vasa iræ. Vasa gratiæ verò, non inuenit, sed facit.

Verùm hoc modo Deus videtur iniustus, quòd æqualibus reddat inæqualia?

Si merces debita redderetur, locum haberet hæc Obiectio. Cum verò nihil cuiquam præter damnationem meritam pròpter peccata, debeatur: iniustitiæ Dei argui non potest, quòd quibusdam pœnam meritam secundum iustitiam irrogat, alijs ex misericordia in gratiam receptis, remittit. Sicut Magistratus, cùm ex duobus sontibus, alterum ex gratia dimittit, ab altero verò, secundum Legis iusticiam, supplicium sumit vel creditor, qui vni debitorum dimittit, ab altero verò exigit, iniustitiæ argui non possunt. An non enim potestatem habent, de suo agendi, quod volunt? Nunquid ideo, inquit Christus in parabola, oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?

Atqui non possunt homines aliter quàm peccare?

Verum est, hominem suâ naturâ aliud non posse: sed sit hoc hominis

ἀνθρώπῳ, τῇ ἰδίᾳ κακίᾳ τότε ἀπῆν: ὀδεμία δ' ἐν τῷ τῶν ὅλων ποιήσει αἰτία. Ἐπεὶ, πόθεν ἦδε ἡ ἀδυναμία; ἄρθρωπον ἐκ θεοῦ ὀρθὸν γε ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον εὐθῆ, καὶ κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ: ἀφῆκεν αὐτὸν ἐν χειρὶ βουλίου αὐτοῦ: προσθεὶς ἐπιτάγματα. Ἐὰν βούλῃ τηρεῖν τὰς ἐντολὰς: σώσουσί σε: ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀνθρώπου, αὐτοβούλως ἐκείνου τοῦ θεοῦ ἀποχωρήσαντος: καὶ τῇδε τῇ τοῦ ἁμαρτάνειν ἀνάγκῃ ἑαυτὸν ἐγκαταβήσαντος. Τοιγαροῦν ἑαυτῷ λογιζέσθω, ὁ ἀπὸ τοῦ θεοῦ, τὸ μὴ βιώσεσθαι ἀναμάρτητος ζῆν.

hominis vitio, & nō Dei creatoris culpa factum est. Vnde enim hæc impotentio? Non certè à Deo, qui fecit hominem rectum, & ad suam imaginem, & reliquit eum in manu consilij sui. Adiecit mandata & præcepta sua: si volueris conseruare mandata, conseruabunt te. Sed ab homine, qui volens & sponte à Deo defecit, et in hanc peccandi necessitatem se coniecit, Ideoq; sibi hoc imputet, & non Deo, quòd aliter, quàm peccare non potest.

Ecclesi. 7. Genes. 3. Ecclesi. 15.

Τί οὖν ποιητέον;

Ἐπειδήπερ ἐξ ἡμῶν ὁ δυνατοί ἐσμεν, ὅτι τὸν θεὸν ἱκετεύσωμεν: διὰ δεήσεων ζητῶμεν τοῦτο παρ' αὐτοῦ λαβεῖν: ὃς ἐν τῷ ῥήματι, τὸ ἅγιον πνεῦμα δώσειν ἐπηγγείλατο τοῖς αἰτοῦσι: καὶ διὰ τοῦτο ἀφαιρήσειν τὴν λιθίνην καρδίαν, καὶ σαρκίνην ἀντιδώσειν. Ἰεζεκ. λς'. Ἐβεβαιώσατο δὲ ἐν τῷ βαπτίσματι: ὥστε ἡμᾶς χαριτωθέντας, ὑἱοὺς ἔθετο. Πρὸς δὲ, ἐνώμοσεν: μὴ βούλεσθαι τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ: ἀλλ' ἵνα ἐπιστρέψῃ, καὶ ζήσῃ. καὶ μετὰ τοῦ προφήτου δεηθῶμεν: ἐπίστρεψόν με, καὶ ἐπιστρέψω. σὺ γάρ, κύριος ὁ θεός μου. Ἐπειδὴ γὰρ ἐπέστρεψάς με: μετανόησα. Καὶ, ἐπειδὴ ἐπαίδευσάς μοι: ἐπλη-

Quid igitur faciendum?

Cùm non possimus ad Deum nos conuertere nostris viribus, precibus hoc à Deo impetremus: qui promisit in verbo Spiritum sanctum petentibus. Et per hunc se ablaturum cor lapideum, & daturum cor carneum. Ezech. 36. Confirmauit etiam in Baptismo, quo nos recepit in gratiam, & in filios adoptauit. Insuper iureiurando affirmat, se nolle mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Et cū Propheta precemur: Conuerte me, & conuertar, quia tu Dominus Deus meus. Postquam enim conuertisti me, egi pœnitentiam: & postquam ostendisti mihi,

Luc. 11.

Ierem. 31.

ἐσκληξάμιλω τὸν μηρόν μου, ἐπησχύνθην, ἠρυθρίασα.

Τὸ δέ, ὅτι λέγεται, ἐνάρχεσθαι θέλειν τὸν θεὸν, καὶ ἐπιτελεῖν: δῆτα, ἐπὶ τῆς παγματικῆς καὶ ἐμμέσου, ἀλλ' οὐκ ἀμέσου αὐτοῦ ἐργασίας, λαβεῖν χρή: ἐπὶ τοῦ δηλαδὴ ἀκουόντων τὸ ῥῆμα θεοῦ σὺν εὐθυμίᾳ καὶ σπουδῇ καὶ μαθήσει: συνημμένως ἐχούσης ἐπίκλησιν θεοῦ, ὑπὲρ καὶ παρὰ καὶ ἁγίου πνεύματος ἐλλάμπεσθαι.

Ἀλλὰ σκληρύνειν λέγεται ἄνθρωπον ὁ θεὸς, καὶ τυφλοῦν;

Τὸ σκληρύνειν ῥῆμα, καὶ τὸν ἑβραϊδα ᾳφάλεκτον, καὶ τἆλλα ἐνεργητικὰ ῥήματα, πολλάκις δυνητικῶς τιθέμενα εὑρίσκεται: ὥστε μὴ σκληρέα εἶναι ἐπὶ δραστηρίας ἐνεργείας: ἀλλ' ἐπὶ θελήσεως, δυνάμεως, καὶ παραχωρήσεως. Ὡς ψαλμῷ ρμ'. μὴ ἐκκλίνῃς τὴν καρδίαν μου εἰς λόγους πονηρίας: ὅ ἐστιν, εἰς πρᾶγμα πονηρὸν: τουτέστι, μὴ ἐάσῃς ἐκκλίνεσθαι. Ὡς ἐν τῇ κυριακῇ προσευχῇ: μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν: ὅ ἐστι, μὴ ἐπιτρέψῃς ἡμᾶς εἰσενεχθῆναι: ἀλλ' ἐπίσχες ἡμᾶς, καὶ μὴ ἐμπεσεῖν.

Ὡσαύτως, σκληρύνει ὁ θεὸς λέγεται: ὅτε δὲ μεταβάλλει τὸ ἦθος τῆς ἀσεβοῦς καρδίας: ἀλλὰ παρορᾷ τὸν φύσει δυσεβῆ, καὶ τὸ οἰκεῖον βούλημα παραφέρεσθαι.

Σκληρύνειν δὲ λέγεται: ἀφ', ὡς καμπὸν

percussi femur meum, confusus sum, & erubui, &c.

Nam quòd Deus dicitur operari velle & perficere: id de ordinaria & mediata Dei, & non immediata operatione est accipiendum, de his scilicet, qui audiunt verbum Dei, discendi animo & studio coniuncto cum inuocatione Dei, præsente Spiritus sancti illuminatione.

Sed Deus dicitur indurare hominem & excæcare?

Vox indurandi, Hebræa phrasis, sicut & reliqua verba actiones significantia, sæpè ponuntur potestatiuè aliter: ita vt non sint exponenda de efficaci operatione, sed de voluntate, facultate & permissione. Psalm 141. Non declines cor meum in verba malitiæ, id est, ne sinas in malam, hoc est, ne sinas incidere. Sicut in oratione Dominica: Ne nos inducas in tentationem, id est, ne sinas nos induci, sed retine nos, ne incidamus.

Ita Deus indurare dicitur, cum non mutat impij cordis ingenium, & sinit hominem, naturam impiam, pro sua libidine ferri.

Indurare ergo dicitur, non quod

καινόν τι ἐν αὐτοῖς κτίζων: ἀλλ', ὅτι τὴν παλαιὰν αὐτῶν, καὶ οἱονεὶ ἔμφυτον, πονηρίαν, καὶ σκληροκαρδίαν, ἀ μεταβάλλῃ.

Οὐδὲ τούτῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄλλαις παραπλησίαις λέξεσι καὶ φράσεσιν, ἡ γραφὴ χρῆται. Οἷον τὸ ἀποστῆναι τὸν θεὸν: καὶ τὸ, παραδιδόναι εἰς ἁμαρτίας. Καὶ λέγεται: αὐτὸ τοῦτο ἀνθρώπους ἐγκαταλείποντος, καὶ ἑαυτοῖς χρῆσθαι ἐφιέντος. Οἵαπερ πᾶσι ἀνάγωγος καὶ ἀπλήστισμος, καὶ σκληραύχενα ἐδάμασεν ἵππον, ἀπολείπεται τοῖς γηραλέοις, ἀνέτως καὶ ἐπὶ ἰδίας ἐπιθυμίας σκιρτᾶν. Ἢ, ὅτε κυβερνήτης ἐφίησι τοῖς ἀνέμοις τὴν ναῦν: ἀ κυβερνᾶν, ἐκ ἀποχωρῶν τῶν πάντων, ἀποστάς. Τοῦτον δὴ τὸν τρόπον, ὁ ἄνθρωπος, καθ' ἑαυτὸν γιόμενος, ἀ τότε πρῶτον γίνεται ἁμαρτωλὸς: ἀλλ' ἁμαρτωλὸς πρὸ ὧν, ἐνάρχεται τηνικαῦτα πρῶτον, φανερῶς πονηρευόμενος, ἁμαρτήματα ἀποθνῄσκων: ἐκ τὴν καρδίαν ἐμφωλεύσασαν πρότερον τῇ καρδίᾳ ἁμαρτίαν, τότε εἰς τὰ μάνες προφέρει.

Οὕτως, ὁ θεὸς σκληρύνει, τυφλῶν, παραδιδοὺς ἀδόκιμον νοῦν παραδιδόναι, λέγεται: ἀ τοῦ, τῆς τυφλώσεως ἀρχὴν εἶναι: ἀλλὰ τοῦ, μὴ βλέπειν, οὐδὲ ἔστιν ἐγκατοικοῦντος αὐτοῦ καὶ συνεργοῦντος, πνεύματι ἁγίῳ φωτίζοντος. Ἄξιοι γάρ, ἐν σκότῳ καταλαμβάνεσθαι: ὅσοι ἀ δέχονται τὴν

quod aliquid noui in eis creet: sed, quod veterem eorum, & quasi innatam malitiam, & cordis duritiem non mutet.

Quo, & similibus loquendi modis & verbis Scriptura vtitur, sicut etiam discedere dicitur: item tradere in peccata, cùm deserit homines & sibimetipsis derelinquit. Sicut puer desperatus, quemadmodum equus, qui domari non potest, deseritur à parentibus, & suis cupiditatibus relinquitur. Aut cùm nauclerus tradit vela ventis, gubernandi officium rebus deploratis omittit. Hoc modo, homo sibi derelictus, non tùm primùm fit peccator, sed cùm antea sit peccator, incipit peccatum tùm primùm suos fructus externis operibus proferre, & quæ fœda antea in corde latuerunt scelera, testificari.

Ita indurare, excæcare, quemadmodum & in sensum reprobum tradere, dicitur Deus, non quòd excæcationis author sit & causa: sed quòd verbi sui contemptores, non vult illuminare Spiritu sancto. Digni enim sunt, vt in

πρ

ς'. Θεσπ. καλ. ς'. δὲ ἀπειθέσιν λόγῳ φωτεινολίαν, εἰς τὸ σωθῆναι αὐτούς.

Καθὼς οἱ ἰουδαῖοι, ἦσαν μὲν ΘΕΟΥ λαὸς: εἶχόν τι τὰς περὶ χριστοῦ προφητείας: αὐτοῦ δ' ἐπιφανέντος, καὶ τὰ περὶ αὐτοῦ προφητευθέντα σημεῖα πιστεύοντος: ὅμως οὐκ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν: ἵνα πληρωθείη τὸ παρὰ Ἡσαΐᾳ: πεπώρωσαν τὴν καρδίαν τοῦ λαοῦ τούτου. Οὗ, οὐ τὸ δ' π. ψαλμοῦ ῥήσεως, ἡ καὶ αὐτὴ περὶ ἐκείνων λαλεῖ, ἑρμηνεύοιτ' ἄν, τό: Ἄκουσον, λαός μου: καὶ διαμαρτυροῦμαί σοι. Ἰσραὴλ, ἐὰν ἀκούσῃς μου: οὐκ ἔσται ἐν σοὶ θεὸς προσφατος: οὐδὲ προσκυνήσῃς θεῷ ἀλλοτρίῳ. Ἐγὼ γάρ εἰμι κύριος, ὁ θεός σου: καὶ ἐξῆς. Εἶπα ἂν προστίθεται: Καὶ οὐκ ἤκουσεν ὁ λαός μου, τῆς φωνῆς μου: καὶ Ἰσραὴλ οὐ προσέσχε μοι. Διὸ ἐπέτρεψα: Καὶ ἐξαπέστειλα αὐτοὺς κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῶν καρδιῶν αὐτῶν. Πορεύονται ἐν ταῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν.

Οἷς σύμφωνα καὶ Αὐγουστῖνος φθέγγεται. Σληρύνει ὁ θεὸς, οὐ μεταδιδοὺς πονηρίαν: ἀλλὰ μὴ μεταδιδοὺς χάριν.

Καὶ αὖθις, κατ' ἰουλιανοῦ Πελαγ. βιβ. ε. κεφ. γ'. Παραδίδωσιν ὁ θεὸς εἰς πάθη ἀτιμίας: ἀλλὰ καθηκόντως παραδίδωσιν: ὥστε γίνεσθαι τὰ αὐτὰ ἁμαρτήματα, καὶ τῶν περιῳχημένων κολάσματα ἁμαρτημάτων, καὶ τῶν μελ-

tenebris relinquantur, qui lucem verbi Dei amplecti nolunt, vt saluentur.

Sicut Iudæi fuerunt populus DEI, habuerunt Prophetias de Christo: quo adueniente, & ademte miracula illa, quæ ipsum factu rum prædictum erat: tamen non crediderunt in illum, vt impleretur dictum Esaiæ: Excæca cor populi huius. Cuius interpretatio sumi potest ex illo Psalmi loco, vbi de eisdem loquitur: Audi populus meus, & contestabor ego te: Israël si audieris me, non erit in te Deus recens, neq; adorabis Deum alienum. Ego enim sum Dominus Deus tuus, &c. Sed additur: Et non exaudiuit populus vocem meam, Israël non intendit mihi. Ideo sequitur: Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum, ibunt in adinuentionibus suis.

Quemadmodum & D. Augustinus loquitur: Obdurat Deus, non, impartiendo malitiam, sed non impartiendo gratiam. Et iterum contra Iulian. Pelag. lib. 5. capite 3. Tradit Deus in passiones ignominiæ: sed ipse conueniens ignominiæ tradit & fiunt eadē peccata, & peccatorū supplicia præteritorū, &

μελλόντων ἀξιώματα κολασμάτων.

Λέγεται τοίνυν ὁ θεὸς σκληρυῦναι, τυφλὸν ποιῆσαι, καὶ παραδιδόναι εἰς ἀδόκιμον νοῦν, οὐκ ἀνθρώπους: ἀφ' ὧν μαλακοὺς προεσχηκότας τὰς καρδίας, ἢ οὐκ ὀφθαλμοὺς καὶ νῶν πεφωτισμένους (φύσει γὰρ, πάντες εἰσὶ τυφλοὶ, καὶ λιθίνας ἔχοντες τὰς καρδίας) ἀλλ' οὐκ ἐκφωτίζει, ἢ μαλάσσει, ἀλλ' αὐτοῖς ἑαυτοὺς ἀφίησι: τότε τυφλῶν, καὶ σκληρύνων, λέγεται: ὡς ἐκ τοῦ ψαλμοῦ εἰρήκαμεν.

Ἔτι δὲ, διὰ τιμωρίαν ἀχαριστίας, καὶ καταφρονήσεως τοῦ θείου ῥήματος, καὶ ἁμαρτημάτων. Οὐ γὰρ μόνον πρὸς ἐστιν ὁ θεὸς: ἀλλὰ καὶ, ὡς δίκαιος κριτὴς, σκληρύνει: καὶ τυφλότητι παιδεύει τοὺς τοῦ ῥήματος ἑαυτοῦ καταφρονητὰς: καὶ τὸν τρόπον, ἀφ' οὗ ἐξεδέναντο: καὶ τοῦτον τὸν τρόπον, ἁμαρτίας ἁμαρτίαις τιμωρεῖται: καθὼς Ἡσαΐ. ϛ'. Ἐκτύφλωσον τὴν καρδίαν τοῦ λαοῦ τούτου.

Ἡ τύφλωσις, τιμωρία ἐστὶ τῆς καταφρονήσεως τῶν θείων λογίων. Δευτ. ἐὰν μὴ εἰσακούσῃς τῆς φωνῆς κυρίου τοῦ θεοῦ σου, καὶ τὰ ἑξῆς: παιδεύσει σε κύριος παραπληξίᾳ, καὶ ἀοράσιᾳ, καὶ ἐκστάσει διανοίας. Καὶ ἔσῃ ψηλαφῶν μεσημβρίας: ὡς, εἰ ψυλαφήσει ὁ τυφλὸς ἐν τῷ σκότει: καὶ οὐκ εὐοδώσεις τὰς ὁδούς σου. Προορῶν ἐν τῷ πνεύματι ὁ προφήτης: οὐκ ἐδιδάσκε, καὶ τοῖς ἀποστόλοις, διδάσκων, ἃ μόνον ἃ πιστεύοντας: ἀλλὰ

& suppliciorũ merita futurorum.

Dicitur itaq; Deus indurare & excæcare, & in sensum reprobum dare homines: non anteà mollia habentes corda aut oculos mentis illuminatos. Suà enim naturâ omnes sunt cæci, et corda habent lapidea. Sed cùm non illuminat aut emollit, verùm sibimetipsis relinquit, tùm excæcare & indurare dicitur. Sicut iam ex Psalmo dictum est.

Præterea, in pœnam ingratitudinis & contemptus verbi Dei, aliorumq; peccatorum. Deus enim non tantùm est clemens sed etiam tanquam iustus iudex, indurat, & cæcitate percutit verbi sui contemptores, atq; ita peccata peccatis punit, sicut Isa. 6. habetur: Excæca cor populi huius.

Excæcatio, pœna est contemptus verbi Dei. Deut. 28. Si non audieris vocem Domini Dei tui, &c. percutiet te Dominus amentia, & cæcitate, ac furore mentis, vt palpes in meridie, sicut palpare solet cæcus in tenebris, & non dirigas vias tuas. Quia igitur præuidebat Spiritu Propheta, concionantibus Christo & Apostolis, Iudæos non modo fidem illis nõ habituros,

sed

ἀλλὰ καὶ διώξοντας: ἓ διὰ τοῦτο, ἀναπολογήτους ἐσομένους: ἅτε ὅτι τῷ ἀσπεσίῳ λόγῳ, ὅτε ταῖς ἐκφανεσάταις θαυματοποιΐαις, νυθομένους: κατὰ δικαιον τοῦ κρίμα, αὐτὸς ταῖς ἐπιθυμίοις αὐτῶν, καὶ τῷ διαβόλῳ, μᾶλλον ἓ μᾶλλον τυφλωθησομένους, παραδοθήσεσθαι λέγει: καὶ εἰς νοῦν ἀδόκιμον, ὥστε πιστεύειν τῷ ψεύδει: ἵνα εἰς κρημνὸν καταγκρίσεως ἀκοντισθῶσι. Καθάπερ καὶ ὁ Ἰεσαΐας ὁ Ἀπόστολος γράφει: Ἀνθ' ὧν τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο, εἰς τὸ σωθῆναι αὐτούς: διὰ τοῦτο πέμψει αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς τῷ ψεύδει: ἵνα κριθῶσι πάντες, οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ.

Καὶ πρὸς Ρωμ. ά. Καθὼς οὐκ ἐδοκίμασαν, τὸν θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει: παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν. Ὅτε τοίνυν ἃ βούλονται οἱ ἄνθρωποι, ὅσα ἂν δύνανται, πιεῖν: ἄλλα μανικῶς τὰ προήκοντα ἀποκρύπτουσι: ἀπολιμπάνει αὐτοὺς ὁ κύριος ταῖς ἑαυτῶν ἐπιθυμίαις: ἵνα εἰς ἀφροσύνην καὶ πάντοίας ἁμαρτίας, ἑαυτοὺς ἐνδύσωσι.

Τί ἐστὶ, ὅτι ὁ θεὸς ἁμαρτίας ἁμαρτίαις κολάζειν λέγεται;

Οὐ δεῖ νομίζειν, τὸν θεὸν ἔστε βουληθῆναι, τοὺς τοιούτους εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, ἀλλὰ πρὸ, ὅσα δύνανται, πάντα. Νῦνικα δὲ

sed etiam persequuturos, ideoq; inexcusabiles, qui non moueretur verbo Dei, nec miraculis euidentissimis: iusto ergo Dei iudicio fore dicit, vt cupiditatibus suis, & diabolo, magis magisq; excaecandi tradantur, & in sensum reprobum, vt credant mendacio, & in damnationis praecipitium agantur. Sicut & Apostolus scribit 2. Thessal. 2. Pro eo, quod dilectam veritatem non receperunt, vt salui fierent, mittet illis Deus efficaces errores, vt credant mendacio, vt iudicentur omnes qui non consenserunt veritati.

Et ad Rom. 1. Quia non probauerunt Deum habere in notitia: ideò tradidit illos, &c. Cum igitur nolunt homines facere quod possent, et furenter repugnant, relinquit ipsos Dominus, vt faciant ipsis, vt erroribus se inuoluant, et lysq; peccatis.

Quid est, quòd Deus peccata peccatis punire dicitur?

Non est existimandū, quòd talibus nunquam Deus ad veritatis cognitionem peruenire voluerit: sed facit omnia quaecunq; potest. Nunc

οὐκ ἀνέχονται πείθεσθαι, βαρύνοντες τὰς καρδίας ἑαυτῶν: καὶ σκληρύνοντες, καὶ τὸν αὐτὸν λόγον, ἀπωθούμενοι: τότε δὴ τότε, ἔτι μᾶλλον καὶ μᾶλλον, παραχωρήσαντος τοῦ θεοῦ, εἰς ἁμαρτίας πράξεις ἑαυτοὺς ἐμβάλλουσι φέροντες, καὶ ἐμπαιζόμενοι, ἕως ἂν ἀπόλωνται. Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον, ὁ θεὸς, τῶν ἐσκληρυμμένων (τῶν ἢ ἐπιτρέπειν ἂ βελομένων: ἢ, μὴ τὸ μεῖζον τῆς θείας χρηστότητος, καὶ τῆς ἀφορμῆς τῆς ἐπιεικείας, παραπεσόντων) προηγησάμενα ἁμαρτήματα, τῇ ἑαυτοῦ δικαίᾳ κρίσει μετέρχεται. Οὕτως τοῖς φθονοῦσι τῆς αἰωνίου εὐδαιμονίας, καὶ σώζειν ἀβουλομένοις: ὃς γε ἐχὶ βούλεται τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ: ἐκείνων δὲ αὐτῶν, τιμᾷ ἀγαπᾷ τῆς ἀληθείας ἀποδεχομένων, εἰς τὸ σωθῆναι αὐτούς. Διὰ τοῦτο πέμπει αὐτοῖς ἐνέργειαν πλάνης: ἵνα ταῖς ἰδίαις ἀπάταις ἐπιτραπέντες, καὶ ἐσκληρυμμένοι, ἀπόλωνται.

Πίστωσιν δὲ τοῦ παραδείγματος, καὶ χαρακτῆρα μαρτυρίας;

Οἷον, ὅτε Φαραὼ, διὰ Μωϋσέως τοῦ θεοῦ, ἐπιδεικνυμένου τῆς βουλήσεως τὰ, καὶ θαύματα ἐπιδείξει, κληθεὶς ἀπέλυσε τὸν λαὸν: ὅπως ὅμως ὃ ἔδει αὐτὸν ἐποίησε τὸ δίκαιος βασιλεὺς ἀκήρατος εἶναι, μετεμόσθη ἡμῖν ἂν εὐδοκήσῃ. ὁ δὲ οὐκ ἠβουλήθη:

rùm cùm obedire nolunt, aggrauantes corda sua, & contumaciter Deo eiusq; verbo reluctantur: tùm fit Deo permittente, vt semper magis magisq; in scelera ruant, ijsq; irretiantur, donec pereant. Et sic Deus in induratis, qui vel conuerti nolunt, vel sua sponte, gustata Dei bonitate & dono cœlesti, decidunt, præcedentia punit iusto suo iudicio peccata. Et sic illi pereunt, non quod illis Deus felicitatem inuideat æternam, & eos saluari nolit, qui non vult mortem peccatoris: sed quia dilectam veritatem nolunt, vt saluentur. Ideo mittit illis efficaces errores, vt sibimetipsis derelicti, & indurati, pereant.

Proba id exemplis. & Scripturæ sacræ testimonijs.

Vt cùm Pharao, quem per Mosen vocauit, annunciata illi & exposita sua voluntate, miraculis etiam editis, obedire vocanti noluit, vt populum dimitteret, quod facere debuisset, si Rex iustus, & non tyrannus esse maluisset: & potuisset. Sed noluit, verùm Deum

ἠθελήθη: ἀλλὰ δ θεῦ καταφρονῶν, τίς ἐστιν, ἔφη, ὁ θεὸς τῶν Ἑβραίων: ἵνα ἐγὼ ἀκούσωμαι τῆς φωνῆς αὐτοῦ: ὥστε ἐξαποστεῖλαι οὐ μὴ τὸν Ἰσραὴλ; Οὐκ οἶδα τὸν κύριον: & τὸν Ἰσραὴλ οὐκ ἐξαποστελῶ. Διὰ τοῦτο, δικαίως ἀπώλετο, αὐτὸς αὐτῷ γνώμων: δ θεῦ, εἰς τὰς φθαισίους αὐτοῦ ἁμαρτίας, ἀσέβειαν, θεῦ καταφρόνησιν, ὑπερβολὴν ὠμότητος, ἐκδικήσαντος ἄλλους ἁμαρτίας: ἵνα αὐτὸν πεσόντα, μέχρι φοβερωτάτης ἀπωλείας, πεισθε.

Exod. ε.

ά, Σαμ. ϛ' Παραπλησίως, περὶ τῶν υἱῶν Ἠλὶ γέγραπται: αὐδὲν οὖν ἀκοῦσαι τῆς φωνῆς δ πατρὸς ἑαυτῶν: διότι ἀφθεῖραι ὁ κύριος ἐβούλετο αὐτούς. Οὐχ ὡς αὐτοῦ περιμένων ἀνθρώπων ἀφανισμῶ, ὅς γε σώζειν βούλεται: ὅτι οὐ μόνον πεφυκὼς ἐστι, & ἐλεήμων: ἀλλὰ καὶ δίκαιος κριτής: τοῦ, οὐ ἁμαρτωλοὺς, τῆς αὐτοῦ ὀφθῆναι τὸ μετανοεῖν κλήσεως καταπύσαντας, καὶ ἁμαρτίας ἁμαρτίαις σωρεύσαντας, δύνασθαι ἡμωρεῖσθαι. Ὥστε οἱ δηλωθέντες δ Ἠλὶ υἱοὶ, εἰδότες τὸ & θέλοντες, βαρύτατα εἰς τὸν κύριον ἥμαρτον: δ τὰς θυσίας ἠθέτησαν, ἱερεῖς χρηματίσαντες: πρὸς οὓς, ἐν τῇ ἁγίᾳ σκηνῇ, τὰ ἄτοπα ἐπήσαν. Ὅθεν ἔφη, δικαία δ θεῦ ψῆφος παρ' αὐτοῦ ἐγκαταλείφθησαν: δ μὴ ἀκοῦσαι τ φωνῆς δ ἰδίου πατρὸς: ἵνα δικαίως αὐτοὺς ἐκείνων μετοι.

Sic de filijs Heli scribitur: quòd non audierint vocem patris sui, quia voluerit Dominus occidere illos. Non quòd Dominus deleteri cupit. Sed quia non solum clemens est & misericors: verùm etiam iustus iudex, qui peccatores ad pœnitentiam vocatos, dum sui similes esse, & scelera cumulare student, atrocius punit. Eiusdem filij Heli, scientes & volentes, grauissimè contra Deum peccauerunt, cuius sacra prophanauerunt sacerdotes, insuper in tabernaculo Domini turpitudinem summam exercuerunt. Ideò postea iusto Domini iudicio factum est, vt eos derelinqueret, ne audirent vocem patris sui, vt iustè propter illa eos puniret.

Ἰεζεκ. ιδ'. Οὕτω γὰρ λέγει ὁ κύριος: Ἄνθρω-

Sic Dominus quoq; dicit: Filio-

mo, homo, de domo Israël, qui posuerit immunditias suas in corde suo, & scandalum iniquitatis suæ statuerit contra faciem suam, & venerit ad Prophetam, interrogans per eum me: Ego Dominus respondebo illi in multitudine immunditiarum suarum, vt capiatur domus Israël in corde suo, quo recesserunt à me in cunctis Idolis suis.

Quomodo emolliuntur & illuminantur corda hominum?

Per Spiritum sanctum, mediante verbo, cùm studiosè auditur & legitur, ac consideratur verbum Dei attentè, ac homines meditantes die ac nocte, discere cupiunt. Est enim verbum Domini, sermo Propheticus, Lucerna, lucens in loco caliginoso. Adiungendæ & assiduæ preces, pro Spiritus sancti illuminatione, vt cæca corda illuminet luce verbi sui, & per Spiritum sanctum molliat & flectat dura corda. Sicut Dauid quoq; petit illuminari sibi oculos mentis, vt videat mirabilia de Lege Domini. Ezech. 36. Psalm. 119.

Quid

Τί ἂν ἐστὶ τὸ παρὰ χριστῦ λεχθέν: ὑμῖν δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν: τοῖς δὲ ἄλλοις, ἐν παραβολαῖς: ἵνα ἀκούοντες, μὴ συνιῶσιν;

Quid igitur est, quòd Christus dicit: Vobis datum est, nosse mysteria regni, cæteris in parabolis, vt audientes non intelligant?

Ἀπόκρισις. Οὐ δεῖ νομίζειν, τὸ κύριον τινὶ φθονεῖν λαῷ τῆς σωτηρίας, ἢ ἐπιγνώσεως τῆς ἀληθείας: ἢ ἀσύφειαν ἐπιτηδεύειν ἐν τοῖς ἑαυτοῦ λόγοις, ὅπως μηδεὶς συνῇσι: ἐπεί γε ἀλλ' ἂν τοῖς Ἀποστόλοις ἐχρησίμευσαν. Ὁ γὰρ, ὡς ἂν δυνατὸν, παχυμερέστατα καὶ δημοτικώτατα, τὴν οὐρανόδοτον σωτηρίαν διδασκαλίαν παραδοῦναι. Οὗ ἕνεκα παμπόλλως χρῆται τῶν ἐκ τῆς κοινῆς χρήσεως, καὶ τριβομένων, παραβολαῖς: αἷς πάντα διαφωτίζει, ὅσα ἔλεξε. Τὸ γὰρ, ἐκείνους μὴ ἐφικέσθαι τῆς αὐτῶν διανοίας, τῆς δικαίας θεοῦ κρίσεως θεῖον: ἵνα εἰ φιλομαθῶς ἔχοντες, παρ' αὐτοῦ αἰτοῦντες, ἀκούσαν ἀναπτύξιν μακροτέραν. Οἱ δὲ ἄλλοι, οὓς αἱ παραβολαὶ ὀπὴ ωὐσεξιν οὐκ ἐδύναντο διανιστάναι: ἵνα τὰ νῦν αὐτῶν παρ' αὐτοῦ ζητήσαν: τῷ τῆς ἀγνοίας ἐγκαταλιμπάνεσθαι σκότει δίκαιοι ἦσαν. Ὁ γὰρ ζητῶν, εὑρήσει: ἢ τῷ κρούοντι, ἀνοιγήσεται.

Responsio. Non est existimandum, Christum cuiquam salutem, veritatisue agnitionem inuidere: vel hoc agere suis concionibus, vt à nemine intelligantur: Aliâs nec Apostolis hæ profuissent, cùm studeat, quàm fieri potest popularissimè, proponere doctrinam cœlestem. Hoc fine, plurimas per similitudines, quibus illustrat omnia à se dicta. Quòd verò eum non assequuntur, iusto Dei iudicio fit factum, vt qui discendi essent cupidi, ab ipso peterent & audirent explicationem copiosiorem. Cæteri verò qui parabolis excitari ad meliora non poterant, vt quærerent, quid sibi illis vellet, digni erant, qui in tenebris ignorantiæ relinquerentur. Qui enim quærit, inuenit, & pulsanti aperietur.

Μὴ εἰδέναι δυνατὸν ἄνθρωπον, ἐκλελεγμένον εἰς ζωὴν αἰώνιον;

Scire ne homo potest, se electum esse ad vitam æternam?

Πάνυ

Πάνυ γε εἰδέναι δυνάμεθα, καὶ τὸ
ἀποστόλε: οἶδα, ᾧ πεπίστευκα: καὶ
πέπεισμαι, ὅτι δυνατός ἐστι τὴν πα-
ραθήκην μου φυλάξαι εἰς ἐκεί-
νην τὴν ἡμέραν.

Ἵνα δὲ μή τις ἐνθυμηθῇ: μόνον τὸν
Παῦλον τοῦτο, ὡς ἰδιαζόντως αὐτῷ ἀ-
ποκαλυφθέν, ὥδε ἐφασκε εἰδέναι:
διὰ τοῦτο ἀλλαχοῦ καὶ ὡδὶ τῶν ἄλ-
λων εὐσεβῶν τὸ αὐτὸ ἰσχυρίζεται. Τίς,
φησὶ, χωρίσει ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ἀγάπης
τοῦ Χριστοῦ; Πέπεισμαι γὰρ, ὅτι οὔτε θά-
νατος· οὔτε ζωὴ οὔτε ἄλλο οὐδέν, δυνή-
σεται ΗΜΑΣ χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγά-
πης τοῦ θεοῦ, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τῷ κυρίῳ
ἡμῶν.

Πόθεν δὲ τοῦτο εἰδέναι οἷοί τέ
ἐσμεν;

Οὐ χρείαν ἔχεις, εἰς οὐρανὸν ἀ-
ναβαίνειν: οὐδὲ διερευνᾶν τὸ κεκρυμμέ-
νον θεοῦ θέλημα, τί ποτὲ σοῦ ἐβουλεύ-
σατο (ὁ γὰρ ἐρευνητὴς τῆς μεγαλειό-
τητος, ἀμαυρωθήσεται ὑπὸ τῆς δό-
ξης) ἀλλ' ἐγγύς σου τὸ ῥῆμά ἐστιν: ἐν
ᾧ τοῦτον θέλημα ὁ θεὸς, πῶς διά-
κειταί σοι ἔχει πρός σε, καὶ τίνας καὶ πῶς
ἐξελέξατο, καὶ σώζειν βούλεται, πεφα-
νέρωκε: τὸν Χριστὸν ἐν ἐκείνῳ προθείς:
ἱλασμός ἐστιν ὑπὲρ μόνον τῶν ἡ-
μετέρων, ἀλλὰ καὶ τῶν ὅλου τοῦ κόσμου,
τῶν ἁμαρτιῶν. Εἰς ὃν ἂν πᾶς ὁ πιστεύων,
οὗτος σώζεται. Καὶ: οὓς ἐξελέξατο, τούτους
καὶ ἐκάλεσε.

Vtiq; scire possumus, sicut Paulus inquit: Scio, cui credidi, & certus sum, quia potens est, depositum meum seruare in illum diem. 2. Tim. 1.

Ne quis verò cogitet, Paulum hoc solum, quia peculiariter ei hoc fuerit reuelatum, de se sciuisse: ideo alibi de alijs Christianis, idem quoq; affirmat: Quis igitur, inquiens, nos separabit à charitate Christi? Certus sum, quia neque mors &c. poterit NOS separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Rom. 8.

Sed vnde sciri hoc potest?

Non opus est, vt in cœlum ascendas, & perscruteris arcanam Dei voluntatem, quid de te statuerit. Scrutator enim Maiestatis, opprimetur à gloria: sed prope te, est verbum, in quo Deus voluntatem suam, quomodo erga te sit affectus, & quos & quomodo elegerit, ac saluare velit, patefecit: ac Christum in illo proposuit, qui est propitiatio, non pro nostris tantùm, sed totius Mundi peccatis. In hunc omnis qui credit saluatur. Item: Quos elegit, vocauit. Prouerb. 25. Rom. 10.

Ἰωάν. ϛ. Τοῦτο δέ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με: ἵνα πᾶς, ὁ θεωρῶν τὸν υἱὸν, καὶ πιστεύων εἰς αὐτὸν, ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. Οὐδὲ ἐναντίωμα ἀλλήλοις, ἐν θεῷ τοιοῦτον θελήματι: ἓν μὲν, κεκρυμμένον: τὸ δ' ἕτερον, πεφανερωμένον. Οὐ γὰρ φθονερὸς ἐστιν ἐκεῖνος: ὁ δὲ τὴν ἐν ἀνθρώποις διαβολὴν, καὶ τραχεῖαν τῆς καρδίας, βδελυττόμενος. Οὐ τοίνυν περὶ τοῦ θεοῦ, ἕτερόν τι αὐτοῦ, ἄλλα θεωρητέον, φθεγκτέον, ἢ καὶ ἐννοητέον: ἢ, ὡς αὐτὸς διὰ τοῦ ἰδίου ῥήματος ἑαυτὸν ἐνεφάνισε.

Νῦν οὖν, εἷς ἕκαστος εἰς ἑαυτὸν καταβήτω, ἑαυτὸν δοκιμαζέτω: καὶ ῥᾳδίως γνώσεται, εἰ ἀληθῶς εἰς χριστὸν πιστεύῃ, ἢ μή. Εἰ δὴ πίστιν, ὡς κόκκον σινάπεως, ἔχων ἀφθῇ, καὶ λίνον τυφόμενον: μὴ διστάζειν, μὴ δὲ τὸ ἑαυτοῦ ὄνομα γεγράφθαι ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ζωῆς.

Δεῖξον τοῦτο ἅτερος ὤν.

Φησὶ β'. Κορ. κεφ. τελευταίῳ, ὁ Ἀπόστολος: Ἑαυτοὺς πειράζετε, εἰ ἐστὲ ἐν τῇ πίστει: ἑαυτοὺς δοκιμάζετε. Ἢ οὐκ ἐπιγινώσκετε ἑαυτούς: ὅτι ἰησοῦς χριστὸς ἐν ὑμῖν ἐστιν; Εἰ μή τι ἀδόκιμοί ἐστε. Ἐλπίζω δὲ, ὅτι γνώσεσθε, ὅτι ἡμεῖς οὐκ ἐσμὲν ἀδόκιμοι. Ρωμ. ή. Οὓς προώρισε, τούτους καὶ ἐκάλεσε: καὶ οὓς ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδικαίωσεν: οὓς

Iohan. 6. Hæc est voluntas Patris, qui misit me, vt omnis qui videt filium, & credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Nec contrariæ in Deo statuendæ sunt voluntates, arcana vena, altera reuelata. Non enim vlterator est Deus, cùm etiam duplici corde homines abominetur. Non igitur de Deo, eiusq; voluntate & prædestinatione, aliter sentiendum, loquendum, aut cogitandum etiam, quàm se in verbo suo patefecit.

Iam ergo quisq; in se descendat, & facilè cognoscet, num in Christum verè credat, nec ne. Quod si fidem in se deprehenderit, tanquam granum sinapis, & linum fumigans, non dubitet, se scriptum esse in libro vitæ.

Proba, hoc ita se habere.

Secunda Corinth. vlt. inquit Apostolus: Vosmetipsos tentate, si estis in fide. Ipsi vos probate. An non cognoscitis vosmetipsos, quia Christus Iesus in vobis est: nisi forte reprobi estis. Spero autem, quòd cognoscetis, quia nos non sumus reprobi.

Rom 8. Quos elegit hoc vocauit: quos vocauit, iustificauit: quos

ὓς ᾗ ἐδικαίωσε, τοῦτους καὶ ἐδόξασε.
λογ. δυνατὸν, οὖν ἐκλεκτοὺς ἐκπί-
πτειν τῆς χάριτος θεοῦ;
Πάνυ μὲν οὖν: μαρτυρόσης γε τῆς
ἱερᾶς γραφῆς: ἐπὶ ὀλίγων μόνον, ἀλ-
λὰ πολλαχοῦ. Οὕτω γὰρ ὁ κύριος
ἀποκρίνεται τῷ Μωσεῖ. Εἴ τις ἡμάρ-
τηκεν ἐνώπιόν μου: ἐξαλείψω αὐτὸν
ἐκ τῆς βίβλου μου. Καὶ: Ἐξαλειφθήτω-
σαν ἐκ βίβλου ζώντων: καὶ μὴ δικαίων
μὴ γραφήτωσαν. Ἀλλὰ καὶ χρισὸς,
ἐκβληθὲν τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα, ὑπο-
στρέφειν φησὶ: παραλαβὸν ἑπτὰ ἕτερα
πνεύματα, ἑαυτοῦ πονηρότερα: καὶ εἰσελ-
θόντα εἰς τὸν οἶκον σεσαρωμένον, κατοικεῖν
ἐνταῦθα: ὥστε γίνεσθαι τὰ ἔσχατα, χεί-
ρονα τῶν πρώτων.
Καὶ ὁ Ἀπόστολος. Ἴδε οὖν χρηστό-
τητα, καὶ ἀποτομίαν, θεοῦ. Ἐπὶ μὲν
τοὺς πεσόντας, ἀποτομίαν: ἐπὶ δέ σε,
χρηστότητα: ἐὰν ἐπιμείνῃς τῇ
χρηστότητι: ἐπεὶ καὶ σὺ
ἐκκοπήσῃ. Καὶ ἐκεῖνοι δὲ, ἐὰν
μὴ ἐπιμείνωσι τῇ ἀπιστίᾳ ἐγκεντρι-
σθήσονται.
Ὁμοιοτρόπως, καὶ Δαυὶδ λέγω, μοι-
χεύσαντα καὶ μιαιφονήσαντα, οὐκ ἀμ-
φίβολον, μὴ ἀπὸ τῆς θείας χάριτος ἀ-
ποπεσεῖν: καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἀποβα-
λεῖν. Ὅθεν ἐπεύχεται: τὸ
πνεῦμά σου τὸ ἅγιον μὴ ἀντανέλῃς
ἀπ' ἐμοῦ.
Οὐ γὰρ ἄλλης μὲν αἰτίας οὔσης τῆς
ἐκλογῆς, ἤτοι δὲ προορισμοῦ: ἄλλης
δὲ, τῆς

quos iustificauit, glorificauit.

Possunt ne electi excidere gratia Dei?

Vtiq;. Hoc enim Scriptura sacra testatur, non vno in loco solùm, sed plurimis. Sic enim Dominus respondet Mosi: Qui peccauerit mihi, eum delebo de libro meo. Item: Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur. Christus quoq; expulsum spiritum immundum, redire ait cum septem spiritibus, se nequioribus, & ingredi in domum purgatam, eamq; occupare, vt fiant nouissima peiora prioribus. Exod. 32. Psalm. 69.

Et Apostolus: Vide bonitatem & seueritatem Dei. In eos quidem, qui ceciderunt, seueritatem: in te autem, bonitatem, si PERMANSERIS, ALIOQVIN ET TV EXCIDERIS. Sed & illi, si non permanserint in incredulitate, inserentur.

Sic Dauidem, commisso adulterio & cæde, dubium non est, gratia Dei excidisse, & amisisse Spiritum sanctum. Vnde postea orat: Et Spiritum tuum sanctum ne auferas à me.

Cùm enim non alia sit Electionis vel Prædestinationis causa,

δὲ, τ̃ δικαιώσεως: ὥσωσ οἱ δικαιωθέντες, κ̃ τ̃ συνειδήσεως ἁμαρτήσαντες, ἀπέβαλον τὴν χάριτα θεῦ: καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα λυπῶσι, καὶ ἐκβάλλουσιν: ἕτως ἀκέπι τῆς ἐκλεκτῆς συγκαταριθμῶνται, ἐφ' ὅσον τ̃ ἁμαρτίας ἐμμένωσι. Μαρτυρεῖ γὲν αὐτὸς ὁ κύριος, λέγ τ̃ Προφήτε.

ιεζεκ. ιή. Ἐν ᾗ τῇ ἀποστρέψαι δίκαιον ἐκ τ̃ δικαιοσύνης αὐτ̃: ϵ̃ ποιεῖν ἀδικίαν κ̃ πάσας τὰς βδελυρίας, ἃς ποιεῖ ὁ ἄνομος: ἆρα ζήσεται; Πᾶσαι αἱ δικαιοσύναι αὐτ̃, ἃς ἐποίησεν, ἃ μὴ μνησθῶσιν. Ἐν τῇ παραπτώματι αὐτ̃, ᾧ παρέπεσε: καὶ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ἑαυτ̃, αἷς ἥμαρτεν: ἐν αὐταῖς ἀποθανεῖται.

λουκ. ή. Καὶ ὁ κύριος, ἐν τῇ περὶ τ̃ σπέρματος παραβολῇ, λέγ τ̃ ἀπὸ τῆς πέτρας, φησὶ: ἵνας, μ̃ χαρᾶς δέχεσθαι τ̃ λόγον: κ̃ οὗτος καιρὸν πιστεύν: ἐν δὲ καιρῷ πειρασμοῦ ἀφίσαται.

Ἀποκαλ. γ. Ἀλλὰ καὶ τῇ Ἀποκαλύψι λέγ ἰωάννης: Κράτει, ὃ ἔχεις: ἵνα μηδεὶς λάβῃ τὸν στέφανόν σου.

Εἶεν. Ἀλλὰ κ̃ τῆς ἀληθοῦς γνώμης τῆσδε, προφέρονται ἔστιν ἃ τῆς γραφῆς ῥητά. Οἷον, τὸ, λϛ. ψαλμοῦ. Ὅταν πέσῃ: ἃ καταρχθήσεται: ὅτι ὁ κύριος ἀντιλαμβάνεται χεῖρα αὐτ̃. Λύσις. Ὑποχωρεῖς ἐστι χρηστότητος θεοῦ, ἐν τῷ ἀνορθοῦν σοῦ ἐπλασμένους: οὐς ὅτι

quàm iustificationis: sicut baquàm iustificati, peccatis consentientiam amittunt gratiam Dei, & Spiritum sanctum contristant atq; eiiciunt: ita etiam non amplius manent in numero electorum, quàm diu in illis peccatis perseuerant. Quemadmodum Dominus ipse per Prophetam sanxit: Si autem auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem, secundum omnes abominationes, quas operari solet impius: nunquid viuet? Omnes iustitiæ eius, quas fecerit, non recordabuntur. In præuaricatione, qua præuaricatus est, & in peccato, quod peccauit, in ipsis morietur.

Et Christus in parabola de semine, quod cecidit super petram, ait: Hi sunt, qui cum gaudio suscipiunt verbum, & ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt.

In Apocalypsi quoq; Iohannes admonuit: Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam.

Sed contra hanc veram sententiam, obiiciuntur quædam Scripturæ loca, vt locus Psalmi: Si ceciderint, non collidentur, quia Dominus supponit manum suam. Responsio. Promissio est, de clementia Dei in erigendis lapsis, quos ad

οὓς ὅτι μεζόνοιαν καλεῖ, καὶ μετανοοῦντας ἀναδέχεται, ὡς Δαβὶδ λέγει, ὅπως μὴ εἰς τέλος ἀπολέσῃται.

Καὶ τὸ Παύλου. Ἀμεταμέλητα, τὰ χαρίσματα τοῦ θεοῦ: τουτέστι, τοιαῦτα, οἷων ἂ μεταμέλει αὐτῷ. Διὰ τοῦτο, οὓς ἅπαξ τῆς ἑαυτοῦ χάριτος κατηξίωσεν: ἐξολισθεῖν αὐτῆς ἐκέτι δύνανται: ἀλλ' ἁμαρτίαις καὶ τοῦ σωφρόνου, τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐκπιάζαθαι.

Ἀποφάσκω τὸ ἐπιμθον. Οὐ γὰρ ἐνταῦθά ἐστι τὸν θεὸν, ἐπάν τινι δεδώκως ἤ τι τῆς χάριτος: ὕστερον ἐᾶσθαι, ἢ βούλεσθαι, διὰ αἰτίας δικαίας (ἁμαρτίας λέγω δήλας) πάλιν ἀφαιρεῖσθαι ἀπ' ἐκείνου: ἀλλὰ, πάντας οὓς μετανοοῦντας, ἐν ᾧ ποτε ἂν χρόνῳ μεταγνῶσιν, αὖθις εἰς χάριν ἀναλαμβάνειν.

Ἀμεταμέλητα ἐν, τὰ χαρίσματα τοῦ θεοῦ, ὅσον κατ' αὐτὸν: ὥσπερ καὶ τὸ θέλημα αὐτοῦ, ἄτρεπτον: καὶ διήνεκες ὅτι τὸ αὐτοῦ ἐστώς. Θέλει γὰρ, πάντας εἰς μετάνοιαν ἐλθεῖν, καὶ πιστεῦσαι τῷ Εὐαγγελίῳ: καὶ πάντας οὓς θεὸς πιστεύοντας, σωθῆναι. Ὥσπερ ἔμπαλιν, ἀμεταθέτον ἐστὶ τὸ βούλημα αὐτοῦ: τὸ, πάντας ἀπίστους καὶ ἀμετανοήτους καταδικασθῆναι. Ἴσον γὰρ ἑαυτὸν παρέχει πᾶσι: ἀνθρώπους πάντας. Πάντα γὰρ, τὸν μετάνοιαν προσελθόντα, χάριτος αὐτῆς ἀξιοῖ: πάντα, ὃς ἀμετανοησίᾳ παραμένει, κατακρίνει.

ad pœnitentiam vocat, & resipiscentes recipit, vt Dauidem, ne finaliter pereant.

Item illud Pauli: Dona Dei Rom. 11.
sunt ἀμεταμέλητα, id est eiusmodi, vt illorum non pœniteat ipsum. Ideo, quos semel sua gratia dignatus est, excidere ea amplius non possunt, nec per peccata contra conscientiam Spiritum sanctum excutere.

Nego consequentiam. Non enim hæc loci est sententia, quòd Deus, quando vni aliquid ex gratia dederit: propter certas causas, peccata scilicet atrocia, non possit aut velit iterum auferre ab illo. Sed quod Deus omnes pœnitentes, quocunq; tempore resipiscant, in gratiam recipiat.

Dona Dei, quod ad ipsum, sunt immutabilia, sicut & voluntas ipsius, est immutabilis, & perpetuò sibi constat: quia vult vt omnes agant pœnitentiam, & credant Euangelio, & vt omnes credentes saluentur. Sicut etiam immutabilis est voluntas eius, vt omnes increduli & impœnitentes damnentur. AEquabilem enim se præbet Deus, semper erga omnes homines. Omnes enim pœnitentes recipit in gratiam: omnes impœnitentes damnat.

Τοῦτο, ἀμετάπλωτον, εἰς τοὐναντίον ἀρ-
ἀ. Σαμ. ρεπὲς, & διλωνεκὲς, αὐτῷ θέλημά ἐστιν.
εέ. Ὡς καὶ Σαμουὴλ τῷ Σαοὺλ λέγει: ὁ Νικη-
φόρος τοῦ Ἰσραὴλ, ὁ ψεύδεται, οὐδὲ
μετανοεῖ. Οὐδὲ γὰρ ἄνθρωπός ἐστιν, ὥ-
στε μετανοῆσαι.

Τίνα, τὰ γινόμενα ἐκ τοῦ προ-
ορισμοῦ;

Πάντα τὰ τοῦ χριστοῦ ἐνεργετήμα-
τα, ἃ μεταφέρει εἰς οὓς ἐξελέξατο: ἅτ-
τε εἰσὶ, κλῆσις, δικαίωσις, δοξασμὸς,
συμμορφία τῆς εἰκόνος τοῦ ἑνὸς θεοῦ, ἐ-
λευθέρωσις ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, ἀγάπη
θεοῦ: ὧν πέρι Ρωμ. ἡ. γέγραπται. Ἐ-
πίγνωσις θεοῦ, & τοῦ βουλήματος αὐτοῦ:
υἱοθεσία, ἔπαινος ὀνόματος, καὶ δόξης
τοῦ χάριτος αὐτοῦ, ἅγιος καὶ ἄμω-
μος βίος κατενώπιον αὐτοῦ. Ἐφεσ.
ά. Τέλος ἡ, κληρονομία τῆς αἰωνίου
ζωῆς. Ματθ. κέ. Δεῦτε οἱ εὐλογημέ-
νοι τοῦ πατρός μου: κληρονομήσατε τὴ
ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ
καταβολῆς κόσμου.

Τί, πλεῖον ἄτοπον τῷ προ-
ορισμῷ;

Τὸ, εἶναι λαὸν καὶ ἐκκλησίαν ἀν-
θρώπων, ἀληθῶς τὸν θεὸν ἐπιγινω-
σκόντων, ἐπικαλουμένων, δοξαζόντων:
ὧ λαῷ ἂν ὅτος ἑαυτόν τε, καὶ τὰ ἑαυ-
τοῦ ἀγαθὰ, ἔν τε τῇ τῇδε, καὶ ἐν τῇ ἐκεῖ,
ζωῇ, μεταδιδῷ.

Τίνα, αὐτῷ σύμφυλα;

Πρόγνωσις καὶ προνοια θεοῦ.

Πλεῖστον

Hæc immutabilis constans & perpetua est Dei voluntas. Sicut Samuel ad Saul quoq; ait: Triumphator in Israël, non mentitur. Nec pœnitudine dicitur. Neq; enim homo est, vt agat pœnitentiam. 1. Sam. 15.

Qui sunt effectus Prædestinationis?

Omnia Christi beneficia, quæ confert electis suis: Vocatio, Iustificatio, Glorificatio, Conformitas imaginis Filij Dei, Liberatio à peccato, Dilectio Dei, de quibus habetur Romanorum 8. Agnitio Dei, ipsiusq; voluntatis, Adoptio in filios Dei, Celebratio nominis et gloriæ Dei, Sancta & irreprehensibilis vita. Eph. 1. Hæreditas denique vitæ æternæ, Matth. 25. Venite benedicti patris, possidete regnum, paratum vobis à constitutione Mundi.

Quæ est causa finalis Prædestinationis?

Vt sit populus & Ecclesia, Deum verè agnoscentium, invocantium & celebrantium, cui se suaq; bona, in hac præsenti & futura vita communicet.

Quæ sunt cognatæ?

Præscientia & prouidentia Dei.

Plu-

Πλεῖστον δ' ἀλλήλων διεξᾶσιν, ἡ προνοια, & ὁ προορισμός. Ἐκείνη μὲν γὰρ πάσης κτίσεως, & ἀνθρώποις, ἀσεβέσι τε καὶ εὐσεβέσιν, ὑπεκάλυψε: οὕτω γὰρ ἦν, τοῖς ἐκλεκτοῖς δὲ θεοῦ υἱοῖς. Εἶπε, ἡ μὲν προνοια, ἐν τοῖς πονηροῖς τάξιν κρυφίαν φυλάττει: & ὁσάκις θέλει, μέχρις ἂν αὐτῆς ἐφέσηται θέλῃ: καὶ πότε, καὶ πᾶς, οὐδεὶς ὑπολαμβάνειν. Οὐ μὴν τοι, τῶν κακῶν αἰτία, ἡ τοῦ θεοῦ προνοια ὑπάρχει: ἀλλὰ τὸ πονηρὸν βούλημα τῶν διαβόλων, & τῶν ἀνθρώπων. Ἡ δὲ θεία ἐκλογὴ, ἤτοι προορισμὸς, αἰτία ἐστὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν. Ἐν ᾧ ἐκείνη γὰρ, αὕτη τεθεμελίωται. Κατὰ τὸ Παύλου, Ἐφέσ. ά, Ἐξελέξατο ἩΜΑΣ ἐν αὐτῷ (τῷ Χριστῷ) εἶναι ἡμᾶς ἁγίους & ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ. Καὶ τὸ Χριστοῦ, ἰωάν. ί. Οὐχ ἁρπάσει τις τὰ πρόβατά μου ἐκ τῆς χειρός μου. Καὶ τὸ Πράξ. ιγ. Ἐπίστευσαν, ὅσοι ἦσαν τεταγμένοι εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Plurimum autem interest inter prouidentiam DEI, & Prædestinationem. Illa enim ad omnes creaturas, & homines tàm impios, quàm pios pertinet. Hæc autem ad electos Dei filios. Deinde, Prouidentia Dei, in malis ordinem arcanum obseruat, & metam illis constituit, quousq; illis permittere velit, & quando, ac vbi eos velit opprimere. Horum autem malorum, Prouidentia Dei causa non est, sed voluntas mala Diabolorum & hominum. Electio verò diuina vel Prædestinatio, causa est nostræ salutis, in qua etiam hæc fundata est. Sicut Apostolus inquit: Elegit NOS, in ipso (Christo) vt essemus sancti & immaculati coram ipso. Et Christus: Nemo rapiet oues meas de manu mea, Et: Crediderunt, quotquot erant præordinati ad vitam. Ephes. 1. Iohan. 10.

Τίνα ἐναντιῶται τῇ διδαχῇ ταύτῃ;

Quæ sunt huic doctrinæ contraria?

Τὸ διδάσκειν, ἐξ ἀϊδίου πεπηγέναι παρὰ τοῦ θεοῦ δόγμα τινῶν: οὓς μὴ θέλει σώζειν: & ἀφ' οὗ ἔστι, καταδικάσεσθαι: ἃς γε μὴ βούλοιτο ἐπιγνῶναι ἀληθείας ἐλθεῖν. Τὸν τοῦ ἐξ ἀϊδίου ἑαυτοῦ δόγματος θέλησιν: τὸν ἄνθρωπον, τὸν θεοειδῆ ἐκτισμένον, παρὰ τοῦ θεοῦ πλασθῆναι σκεύη

Docere, Deum ab æterno fecisse decretum de quibusdam, quos nolit saluare, ideoq; damnandos, quos etiam nolit ad veritatis agnitionem peruenire. Deum æterno suo decreto voluisse, vt homo, ad imaginem suã conditus, laberetur. Quòd Deus fecerit vasa iræ, et

σκεύη ὀργῆς: ἀλλ' ἐ τὸν ἄνθρωπον, αὐτὸν εἶναι σκεῦ⊙ ὀργῆς. Τὸν κύριον, ὅτε λέγ: Δεῦτε πάντες μὲ πάντες: μὴ ἀληθῶς θέλφ, πάντας ἔρχεσθαι. Καὶ ἐκλεχθῆναι οὐ ἀνθρώπους δ' ἔργα, ἃ μέλλουσι ποιήσειν. Ἔτι ἦ, τ θεὸν, τῇ ἰδία προγνώσ βιάζεσθαι ἄνθρωπον ἐπὶ ἁμαρτίας.

Τίς, ἡ ἀνασκευὴ τῶν κακοδοξιῶν τούτων;

Μάχεται τ βλασφημίας ταύσδε, πᾶσα ἡ ἁγία γραφή. Πρῶτον μὲ γὰ, πᾶσα γραφὴ, θεόπνευσ⊙: καὶ ὠφέλιμ⊙ πρὸς παράκλησιν. Εἶτα ἦ, καθολικαί εἰσιν αἱ ἐπαγγελίαι τῆς χάριτ⊙ τ θεῦ. Τέλος ἦ, ἃ δὲ ἐναντία θελήματα τούτῳ ἐπὶ θεῦ. Οὐχὶ ἔστ⊙ ἀνομίαν θέλφ, ψαλ. Ὥστε, αὐτὸ παρὰ τὸ βούλημα ἁμαρτάνεται: ὅς γε κωλύφ τὰς ἁμαρτίας, κατακρίνφ, καὶ κολάζφ. Ἐμπαλιν ἦ, διαμαρτύρεται πρὸς τ ἰδίᾳ θελήματος: μὴ βούλεσθαι τ θάνατον τ ἁμαρτωλῶ: ἀλλ' ἵνα ἐπιστρέψῃ, καὶ ζήσῃ. Ἔτι, πάντας προσκαλεῖται: θέλων, αὐτοὺς εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, καὶ σωτηρίας ἐπίλημψιν, ἐλθεῖν. Θέλφ, πάντας γενέσθαι ἀκροατὰς τ ἐμ, ἐν τῷ ῥήματι λαλοῦντ⊙: μέμφεται τοῖς ἀπειθήσαν. Πῶς οὖν τὰ, ἃ ὀρθῶς εἴπομεν, ἐναντία, χώραν ἂν ἔχοι;

Ἀλλὰ μὲν, καὶ ὁ Ἀπόστολ⊙ Παῦλ⊙ πασῶν ἦττο, Παύλου πιστῶσαι τῶν δυοῖν τούτοιν: τ ἔργα θεῦ, ὅς μόν⊙ πιστ

C. Tim. γ. Rom. ιέ.

non homo ipse sit vas iræ. Christum, cùm dicit: Venite ad me omnes: non seriò velle, vt omnes veniant. Item, homines eligi propter opera, quæ facturi sunt. Deum sua præscientia cogere homines, vt peccent.

Quomodo hi errores refutantur?

Contra hos blasphemos errores, tota pugnat sacra Scriptura. Quia primùm omnis Scriptura, diuinitus inspirata, vtilis est ad consolandum. Deinde, vniuersales sunt promissiones gratiæ Dei. Tertiò, non sunt contrariæ in Deo sententiæ, non vult aduersantes voluntates. Non vult auctem Deus iniquitatem. Ideoq; contra ipsius voluntatem peccant. Prohibet enim peccata, damnat et punit illa, econtrà verò, de sua contestatur voluntate, quòd [illegible] morte peccatoris, sed vt [illegible] tur & viuat. Itè, vult omnes venire, & ad veritatis peruenire agnitionem, ac saluari. Vult omnes audire Filium, per verbum loquentem. Et conqueritur de inobedientia. Quomodo igitur locum ista haberent, quæ rectè diximus contraria?

Et Apostolus, studiosè inter vasa gratiæ Dei, qui solus facit vasa gratiæ. & peccata, atq; opus hominis, quæ

πιεῖ σκεύη χάρητος: καὶ τῶν ἁμαρτιῶν, ἔργα τε ἀνθρώπου, ὃς αὐτὸς ἑαυτὸν πιεῖ σκεῦος ὀργῆς. Τῆς ἁμαρτίας, ἐξ ἧς καλοκαγαθίσεως, ἐκ ὁ θεὸς ἦρξεν: ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος, ὁ διάβολος. φθόνῳ διαβόλου, θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον, σοφ. Σολομ. ϛ'. Διὰ ἑνὸς ἀνθρώπου, ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε: καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος: καὶ οὕτως, εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διῆλθεν, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον, Ρωμ. ε'.

Ἀλλὰ δοκεῖ ἡ πρὸς τὸ ἀγαθοεργεῖν ὀκνηρὰ, ἐκλύεσθαι ὑπὸ τῆσδε τῆς διδαχῆς;

Ἀληθὲς μέν, τὸ μέσον ἀπανίως τοῖς ἀνθρώποις τηρεῖσθαι: καὶ παραφέρουσιν αὐτοῦ ἑκάτερα μόνον τούτῳ τῷ μέρει, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις, τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας, ἐπὶ ἰδίᾳ ἑαυτῶν ἀπωλείᾳ: ὡδί πως ὁ θεῖος Πέτρος, τὸ αὐτὸ ἐν τῇ Πάυλε ἐπιστολῇς δυσνοητότερά συμβαίνειν μαρτυρεῖ: ἃ οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀστήρικτοι, ὡς καὶ τὰς λοιπὰς γραφὰς, πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀπώλειαν στρεβλοῦσιν.

Οὕτω δὲ φρονοῦσιν οἱ τοιοῦτοι: ὡς, εἰ μὴ προωρίσθησαν σοφοὶ ἐπὶ ζωὴν αἰώνιον: ἀδέον τοιοῦτον διωκόμενον, τὸν πονηρῶς βιοτεύσαι, οἷον αὐτοὺς ἐπιτρέπειν ἄν. Εἰ δὲ μὴ προεξελέχθησαν καταλύειν ἐπιμόνους τοὺς πόνους, καὶ ἀγωνίαν σοφῶν: καὶ ἀδημίας τυγχάνοντας πρὸς κακαισμὸν προκοπῆς.

Σατανι-

qui seipsum facit vas iræ, discernit. Peccatum igitur & damnatio, non à Deo est, sed ab homine & Diabolo. Inuidia Diaboli, mors intrauit in Mundum. Item: Per vnum hominem, peccatum intrauit in Mundum, et per peccatum mors, & sic in omnes pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Rom. 5.

Sed videtur studium benè operandi hac doctrina languescere?

Verùm est, homines raro tenere medium, & abuti cùm hac, tùm alijs partibus doctrinæ Christianæ, ad suam ipsorum perniciem. Sicut Diuus Petrus idem difficilioribus locis Epistolarum Paulinarum accidere testatur, quibus indocti & instabiles, quemadmodum & reliquis Scripturis, ad suam ipsorum perditionem abutantur. 2. Pet. vltim.

Sic enim sentiunt tales homines: Si prædestinati sint ad vitam æternam, nihil obesse ipsis flagitiosam vitam: si verò non sint prædestinati, se suo studio & cursu frustrà laborare, nihilq; proficere & consequi.

Σατανικὸς δέ ἐστιν ὁ τοιοῦτος λογισμὸς, καὶ πειρασμός. Οὐ γὰρ κρυπτῷ τινι ψηφίσματι προορίζει ὁ θεὸς ἀνθρώπους εἰς κατάκρισιν, ἄλλως σωθησομένους ἄν: ἀλλὰ πᾶσι προσφέρει τὴν ἑαυτοῦ χάριν, καὶ θέλει πάντας σωθῆναι. Διά τοι τοῦτο, ἐν τῷ ῥήματι αὐτοῦ, πᾶσι προτείνεται σωτηρία: προσκαλεῖται πάντας ὁμοῦ κοπιῶντας, καὶ πεφορτισμένους: καὶ τὸ ὅλον προαιρεσιμὸν ἔργον, μέσοις πᾶσιν ἰδίοις, ἃ ἀφέλοιτο, διεξάγει: ὧν ἃ μὴ ἀμελητέον, ἀλλ' ἀμφοτέραις ἐπιδραστέον, καὶ χρηστέον. Ἀκουστέον δὲ θείου ῥήματος, μελετητέον, μαθητέον: ὁ θεὸς, ἐπικληθέντος. Τὰς ἁμαρτίας ἐγκλιτέον, καὶ τὰς αὐτῶν ἀφορμάς. ἄλλα δ' ἔτι πιστέον, ἃ ὡς ὑπὸ θεοῦ ἀπαιτούμεθα.

Ἐνθένδε ὁ ἀπόστολος ὁρμηθεὶς, μὴ φόβος καὶ τρόμος τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν κατεργάζεσθαι, ἡμῖν κελεύει, Φιλ. β'. Πεισώμεθα δὲ, ὡς καλεῖ, οὐκ ἐπὶ ἀκαθαρσίᾳ, ἀλλ' ἐν ἁγιασμῷ. α. Θεσσαλ. δ'. Ὡς καὶ ταῦτα μαρτυρεῖ. Πεισώμεν ἡμᾶς εἰς ἔπαινον δόξης τῆς χάριτος αὐτοῦ, Ἐφεσ. α. Καὶ ἡμᾶς ἔκτισεν ἐν χριστῷ ἰησοῦ ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς: οἷς προητοίμασεν, ἵνα ἐν αὐτοῖς περιπατήσωμεν, Ἐφεσ. β'. Τέτε τὲ ἕνεκεν, ἐλυτρώσατο ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνομίας: ἵνα καθαρίσῃ ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον, ζηλωτὴν καλῶν ἔργων, Τίτ. β'.

Satanica hæc est cogitatio & tentatio. Non enim prædestinat Deus occulto quodam suo decreto ad damnationem, aliàs saluandos: sed offert omnibus suam gratiam, & vult omnes homines saluos fieri. Ideoq; per verbum ipsius omnibus offertur salus. Inuitat ad se, & vocat omnes laborantes & oneratos. Et opus prædestinationis suæ, per certa & ordinaria, à se instituta media, exequitur, quæ non sunt negligenda, sed ijs vtendum, & vtraq; manu amplectenda: audiendum verbum Dei, meditandum, discendum, Deum inuocandus, peccata, eorumq; occasiones fugienda, & alia à nobis facienda, quæ Deus à nobis requirit.

Hinc est, quòd Apostolus nos vult salutem nostram operari, Phil. 2. Prædestinauit autem [illegible] & vocat, non ad immundi[illegible] sed ad sanctitatem. Ipsa hæc testimonia: Prædestinauit nos Deus, vt simus in laudem gloriæ eius. Nosq; in Christo Iesu condidit ad bona opera, quæ præparauit, vt in eis ambularemus. Ideoq; redemit nos ab omni iniquitate, vt purificaret sibi populum peculiarem, zelotem bonorum operum.

Quare

Διὰ

Διὰ δὴ τοῦτο, τὸ δὲ ἀγαθὰ ἔργα ποιεῖν μελετᾶν, ἡ προαιρετικὴ διδαχὴ οὐκ ἀνίησι καὶ ἐκλύει: ἀλλὰ μᾶλλον διανίστησι καὶ ἀναπτερῖ: παραινεῖ τε, μὴ ἀσπουδάστως ἔχειν, ἁμαρτάνοντας εἰς τὸ συνειδὸς, τὴν πίστιν: ἢ τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ ἐκπίπτειν: οἵαι παραινέσεις πολλαχοῦ τοῦ ἀποστόλου εὑρίσκονται.

Τίς ἐστι χρεία τῆσδε τῆς διδαχῆς;

Πρώτη μὲν, ἵνα τῆς αὐτοδότου ἡμῖν ἀπαντώσης τοῦ θεοῦ πρᾳότητος, ἐλέους, καὶ χρηστότητος, ὑπομνησθῶμεν: καθ' ἣν ἡμᾶς, ἀθλιότητος γέμον φύραμα, ἁμαρτίας πολυτρόπως μιανθὲν, ὑπανθὲν, καὶ κατακεχρωσμένον ἔνοχον, ἐν τῷ ἠγαπημένῳ υἱῷ αὐτοῦ ἐξελέξατο: καὶ υἱὸς ποιεῖται, καὶ κληρονόμους αἰωνίου ζωῆς.

Καὶ ἵνα τοῦτο δίδωσι τῷ θεῷ δόξαν φιλανθρώπου ἀγαθότητος: αὐτὸν ἐλεήμονα τοῦτον ἐλεῇ καὶ χάριτι, χωρὶς πάντως ἡμῶν ἔργων καὶ ἀξίας, σωτηρίαν πρόθεσιν καὶ εὐδοκίαν τοῦ θελήματος αὐτοῦ, Ἐφεσ. ά. ἐν ᾧ μόνον, πρὸν τι ἡμᾶς πρᾶξαι ἀγαθὸν: ἀλλὰ καὶ, πρὶν ὅλως γενηθῆναι: ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν χριστῷ, τῷ ἀγαπητῷ υἱῷ, Ρωμ. θ'.

Δευτέρα δὲ, ἵνα τοῦ τὸ δωρεὰν ἐνεργηθέντος τῇ πίστει δικαιώσεως ἐκλογῆς καὶ προορισμοῦ

Quare Prædestinationis doctrina studium benè operandi non languefacit, sed magis excitat & accendit illud: & monet, ne fidem excutiamus peccatis contra conscientiam, aut gratia Dei excidamus: cuiusmodi plurima extant apud Apostolum Paulum: exhortationes, ad electos factæ.

Quis est vsus huius doctrinæ?

Primũ, vt de gratuita Dei erga nos clemẽtia, et misericordia benignitate admoneamur, qua nos miserã massam, peccato multis modis contaminatam, pollutam, & damnationi obnoxiam, in dilecto filio suo ex gratia elegit. & adoptat in filios ac hæredes vitæ æternæ.

Atq; ita Deo dat gloriam clementiæ, quòd ex mera & gratuita gratia & misericordia, absq; vllis nostris meritis, saluet iuxta propositum, est beneplacitum voluntatis suæ. Ephes. 1. Quia non solùm, antequã quicquã boni feciſsemus, sed antequã omnino essemus, elegit nos in Christo, filio suo dilecto. Rom. 9.

Deinde, vt de gratuita Fidei iustificatione edoceamur, quæ doctrinâ electionis & prædestiaationis confir-

προορισμοῦ διδασκαλία κατασκευάζῃ: ἀκεόντων ἡμῶν, τὸν θεὸν, ἐθελον τῷ ἀμιαθῖ, ἐν τῷ ἠγαπημένῳ υἱῷ, χωρὶς δὲ εἰς δικαιοσύνῳ ἡμῶν ἀποβλέπειν, πρινὴ ἡμᾶς εἶναι, πρὸ καταβολῆς κόσμε, ἐκλογὴν ἡμῶν ποιήσιαθαι: λογίζεθαι δικαίες: καὶ πρὸς αἰωνίε ζωῆς κληρονομίαν ὑποπιέιθαι. Καθὼς ἐντεῦθεν ὁ Παῦλος, Ρωμ. θ'. ί. ϰ. ιά. Ἐφες. ά. ϰ. ϛ'. Διὰ πολλῶν αὐτο δείκνυσι.

Τρίτη δὲ, ἵνα πρὸς τῆς αἰωνίε σωτηρίας ἡμῶν πληροφορηθῶμεν: καὶ ἀκαίωσεν ὑπὲ πάσας παντοίων πειρασμῶν ἰυέλλας παρεμυθίαν κρατήσωμεν: τῷ σωτηρίαν ἡμῶν, ϖὰκ ἐν ἔργοις, ἀξιώμαθι, δυνάμεσιν, ἢ ἀρεταῖς ἡμῶν, κείθαι: ἀλλ' ὑπὲ χρισοῦ, τῆς στερεωτάτης καὶ ἀνεκπάσε τ σωτηρίας ἡμῶν ἀγκύρας ϰ πέτρας, ἐξ ἧ χειρῶν ἁθεὶς ἡμᾶς ὁ μὴ ἐκβιασάμενος ἁρπάσῃ, ἀποσιλεύειν. Οὐκ ἔστι θέλημα ἔμπροσθεν ἧ πατρός με: Ματθ. ιή. ἵνα ἀπόληται εἷς τῶν μικρῶν τύτων, τῶν εἰς ἐμὲ πιστευόντων. Ἔτι: Οὐ μὴ Ἰωάν. ί. ἀπόλωνται εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ αὖθις: καὶ ιζ'. Πάτερ, οὓς δέδωκάς μοι, θέλω, ἵνα, ὅπε εἰμὶ ἐγὼ, κἀκεῖνοι ὦσι μετ' ἐμέ.

Ὥσπερ δὴ ἐλαμπρῶς ἐντεῦθα ὁ ἀπόσολος θεμελιεύων, ἡρωϊκῶς ἐπιφωνεῖ: τίς ἂν ἡμᾶς χωρίσῃ ἀπὸ τῆς ἀγάπης τε θεῦ; Θλῖψις; ἢ στενοχωρία, ἢ ἄλλο; Πέπεισμαι γὰρ, ὅτι Ρωμ. ή. ὅτε θάνατος, ὅτε ζωὴ: ὅτε ἄγγελοι,

confirmatur: cùm audimus, Deũ gratis in filio dilecto, sine iustitiæ nostræ respectu, antequam essemus: & iacerentur fundamenta Mundi, nos elegisse, reputare iustos, & in filios ad vitæ æternæ hæreditatem adoptare. Sicut Paulus hinc ad Rom. 9. 10. 11. Ad Eph. 1. 2. prolixè & multis id probat.

Tertiò, vt de æterna nostra salute reddamur certissimi, & ἀτ. missimam aduersus omnes omnium tentationum procellas, cõsolationem teneamus. Quod salus nostra non in operibus, dignitatibus, aut virtutibus nostris constat, sed in Christo, firmissima & immota salutis nostræ ancora & petra: de cuius manibus nemo nos possit rapere aut auellere. Nemo enim est voluntas patris mei, qui me creauit, vnus de pusillis istis qui credunt, pereat. Item: In æternum non peribunt. Et iterum: Pater quos dedisti mihi, volo, vt vbi ego sum illi sint mecum.

Sicut Apostolus hinc feriò triumphat: Quis igitur separabit nos à dilectione Dei? tribulatio, an angustia? &c. Certus sum, neq; mors, neq; vita, neq; Angeli, &c.

λοι, ὅτι δέχεται· ὅτι εἷς κτίσις ἑτέρα, δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ: τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τῷ κυρίῳ ἡμῶν.

li, &c. neq; vlla creatura alia, poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu, Domino nostro.

Ἐντεῦθεν, καὶ περὶ τῆς εἰς τὸ ἔπειτα παραμονῆς ἀποφαινόμεθα: διότι ἡ τοῦ Θεοῦ βεβαίωσις, καὶ ἀπερισκέπτως μὴ κινουμένη, ἔχει τὴν σφραγῖδα ταύτην: Ἔγνω ὁ Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ. Καὶ τῇ: Πεποιθὼς αὐτὸ τοῦτο, ὅτι ὁ ἐναρξάμενος ἐν ὑμῖν ἔργον ἀγαθὸν, ἐπιτελέσει ἄχρις ἡμέρας Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Hinc etiam de futura perseuerantia statuimus. Quia decretum Dei certum, firmum & ratum manet, habens signaculum hoc: Nouit Dominus, qui sunt eius. 2. Tim. 2. Item persuasum habens hoc ipsum, Phil. 2. quia qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet vsq; in diem Domini Iesu Christi.

Οὐ τοίνυν ἀφορμὴν ἀπογνώσεως, ἡ ἐπιεικεῖς βίος, ἡ διδαχὴ αὐτὴ παρέχει. Ἐν γὰρ Χριστῷ, ὅς ἐστιν ἡ βίβλος τῆς ζωῆς, οὐ διαγράφονται οἱ μετανοοῦντες: ὥσπερ ἂν οὐδὲ ἐγγράφοιντο, εἰ μὴ μεταμεληθέντες διαπελοῦντες: ἀλλὰ καλοῦνται ἐπὶ μετάνοιαν οἱ ἁμαρτωλοί.

Non igitur occasionem desperandi, aut vitæ Epicureæ, præbet hæc doctrina. In Christo enim, qui est liber vitæ, non delentur pœnitentes, verùm nec impœnitentes inscribuntur: sed vocantur peccatores ad pœnitentiam.

ΠΕΡΙ ΑΓΑΘΩΝ ΕΡΓΩΝ.

DE BONIS OPERIBVS.

Τίνες αἱ τοιοῦτοι ἐπωνυμίαι αὐτῶν;

Quibus nominibus ea appellantur?

Ὑπακοὴ, περιπατεῖν ἐν ὁδοῖς κυρίου, καὶ ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ, ἐργάζεσθαι δικαιοσύνην, πιστεύειν τῷ δικαίῳ, ἀγαπᾶν ἀγαθωσύνην, καρπὸς δὲ πνεύματος, καρπὸς πίστεως, ἀγαθὰ ἔργα, καλὰ ἔργα, καλοὶ καρποί.

Obedientia, ambulare in vijs Domini, & Lege eius, operari iustitiam, facere iusticiam, sanctitas, fructus Spiritus, fructus Fidei, bona opera boni fructus.

Τί ἐστιν ἀγαθὰ ἔργα;

Quid sunt bona opera?

Ἔργα

Sunt

Ἔργα θεοπέλευσα, τῇ Δεκαλόγῳ ἐμπεριεχόμενα: τὰ μὲν ἐντὸς ψυχῆς, τὰ δὲ ἐκτὸς τὰ ἔξω: πραπόμενα ὑπὸ τῶν πίστει παρὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀναγεγυμνασμένων: ὅπως τῷ εὐπρεπέσθαι τῷ θεῷ παρέχεσθαι: τὴν δόξαν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ καταυγάζεσθαι: τῷ πλησίον ὑπηρετεῖσθαι, καὶ ὅτω τὴν πίστιν ἐμφανίζεσθαι.

Διασάφει τὰ δέοντα μέρη.

Διὰ τί φησὶ μόνον τοῦτα, καλὰ ἔργα, τὰ τοῦ θεοῦ κεκελευσμένα;

Ματθ. ιέ. Ησαΐ. κθ'. Διότι χριστὸς ἐξ Ησαΐου λέγει: μάτην σέβεσθαι τὸν θεὸν ἐντάλμασιν ἀνθρώπων: τουτέστιν, ἔργοις ὑπὸ ἀνθρώπων ἐπινοηθεῖσι, καλῇ (οἷα δοκεῖ) οἰήσει πεπλασμένοις. Καὶ ὁ κύριος, διὰ Μωσέως διαρρήδην τὰ τοιαῦτα ἔργα καὶ λατρείας ἀπεῖπε κατακρίνας. Οὐ ποιήσεις, φησὶ, κυρίῳ τῷ θεῷ σου, ὃ σοὶ δοκεῖ: ἀλλὰ τὸν ῥῆμα, ὃ ἐγὼ ἐντέλλομαί σοι ἵνα ΜΟΝΟΝ ποιήσεις. Οὐ προσθήσεις ἐπ' αὐτὸ, οὐδὲ ἀφελεῖς ἀπ' αὐτοῦ.

Λευιτ. δ'. καὶ ιϛ'.

Ἰεζεκ. κ'. Φησὶ κύριος: Ἐν τοῖς προστάγμασί μου πορεύεσθε: καὶ τὰ δικαιώματά μου φυλάσσετε, καὶ ποιεῖτε αὐτά.

Κολοσσ. β'. Παῦλος πολλῶν γραφικῶς ἐκτίθεται, καὶ δὴ καὶ κατακρίνει, τὰς ἐθελοθρησκείας: ἤτοι, τὰς ὑπ' ἀνθρώπων παρευρεθείσας λατρείας.

Διὰ

Sunt opera diuinitus mandata, in Decalogo comprehensa, interiora & exteriora, quæ fiunt à renatis, fide per Spiritum sanctum, hortis, fide per Spiritum sanctum, hortis, fine, vt Deo obedientia præstetur, proximo inseruiatur, & hoc modo gloria nominis eius illustretur, proximo inseruiatur, & hoc modo finides declaretur.

Explica definitionis partes.

Cur dicis, ea tantùm esse bona opera, quæ diuinitus sunt mandata?

Quia Christus ex Isaia docet, frustra Deum coli mandatis hominum hoc est operibus, quæ bona intentione fiunt, ab hominibus excogitatis. Et Dominus per Mosen diserte talia opera & cultus reprobat & damnat: Non quod tibi placuit, hoc facies Domino Deo tuo, sed quod ego tibi præcepi, hoc tantùm facias, nihil addens quicquam, aut detrahens.

Ezech. 20. dicit Dominus: In præceptis meis ambulate, & mandata mea custodite.

Coloss. 2. Paulus multa graphicè depingit, & damnat etiam ἐθελοθρησκείας, id est, cultus ab hominibus excogitatos.

Cur

Διὰ τί προσθῆς: τῇ Δεκαλόγῳ ἐμπεριεχόμενα;

Διότι ἀκριβεστάτη κεφάλαιόν τι λατρειῶν, αὕτη ἐστὶ καὶ ἔργων ἀγαθῶν πάντων: πρὸς ὃ ἀναφέρεσθαι δεῖ πάντα.

Τίνα, τὰ ἐντὸς ψυχῆς;

Ἀληθινὴ θεοῦ λατρεία, τῇ προτέρα τῆς Δεκαλόγου πλακὶ ἐναπκειμένα: οἷον, ἀληθινὴ θεογνωσία, πίστις, φόβος κυρίου, μετάνοια, ἐπίκλησις. Αὕτη λέγονται Ρωμ. ιϛ'. λογικὴ λατρεία.

Διὰ τί λέγῃς, Προσπόμενα ὑπὸ τῶν ἀναγεγεννημένων; Ἀποβλέπει γὰρ ὁ θεὸς ἐπὶ τὸ πρόσωπον καὶ ἐργαζομένου: ἐὰν μὴ ᾖ χάριτι παρ' αὐτῷ ὄντος, οὐδὲν αὐτῷ ἔργον δρέσκει. Ὥσπερ, ἐπεὶ Κάϊν οὐκ ἦν δεκτὸς: οὐδὲ ἡ θυσία αὐτοῦ προσεκεῖτο. Ὅθεν εἴρηται: καὶ ἐπεῖδεν ὁ θεὸς ἐπὶ Ἄβελ. Καὶ ἐπὶ τοῖς δώροις αὐτοῦ. Ἐπὶ δὲ Κάϊν, οὐδὲ τοῖς δώροις αὐτοῦ προσέσχεν. Ὥστε μάτην ἔπεστι τῶν ἀπίστων καὶ ἐθνικῶν, ἐὰν τὰ ἀληθῆ, θεῷ οὐκ ἀρέσκει. Καθὼς γέγραπται: Πίστει πλείονα θυσίαν Ἄβελ προσήνεγκε τῷ θεῷ.

Διὰ τί προστέθηκας, Πίστει;

Πᾶν γάρ, ὃ οὐκ ἐκ πίστεως, ἁμάρτημά ἐστι: τουτέστι, πᾶν τὸ ἐπὶ μὴ πιστευόμενον: ἢ μὴ ἀληθεῖ σκοπῷ κεχρημένον, ἀλλὰ δόξῃ μιᾷ φαντασίᾳ τε ζωῆς

Cur addis: In Decalogo?

Quia summam continet cultuum, & bonorum operum omnium, ad eumq; omnia referenda.

Quæ sunt interiora?

Veri Dei cultus, priori Decalogi tabulæ comprehensi, vt sunt: vera Dei agnitio, fides, timor Dei, pœnitentia, inuocatio, gratiarum actio, confessio & prædicatio verbi Dei. Hi dicuntur rationalis cultus, λογικὴ λατρεία. Rom. 12.

Quæ fiunt à renatis) *Respicit enim Deus ad personam operantis, quæ nisi sit apud ipsum in gratia, nullum opus ipsi placet. Sicut cùm Cain non esset acceptus, nec sacrificium eius placuit. Vnde dicitur: Deus respexit ad Abel. Deinde additur: Et ad munera eius.* Gen. 4. *Ad Cain verò primùm, non respexit: ideo nec deinde, ad munera eius. Ita omnium incredulorum et gentilium, qui vera in Christum fide carent, opera, Deo non placent. Sicut scribitur: Per fidem vberiorem hostiam Abel obtulit Deo,* Heb. 11. *quàm Cain.*

Cur addis: in Fide?

Quicquid enim ex fide non Rom. 14. *est, peccatum est: hoc est, quicquid fit à non credentibus, vel nõ vero fine aut ratione, sed opione meriti vitæ æternæ, id Deo non proba-*

tur

ζωῆς αἰωνίου: ἔστω τῷ θεῷ δόξα. Τούτῳ τῷ λόγῳ ἀντικρινόμεθα, καὶ αἱ παρὰ θεῷ ἀναπεμπόμεναι θυσίαι: αἵτινές τε παρὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν προσενεχθεῖσαι: ἀλλὰ τὸ δόξη μεθολημψίας ὑπ' αὐτῶν προσενεχθῆναι. Ἡσα. ά. καὶ νή. Τοιαῦτα ἔδρασε πάντα (ὡς τῆς παλαιᾶς ἀληθείας ἡρωϊκὰ ἀνδραγαθήματα, τῇ πίστει ἀποτελέσαντα: ὅτι δηλαδὴ ἀνικήτῳ πίστεως ὁρμῇ ἐγερθέντες, ἐπίστευσαν: τὸν θεὸν, καθ' ὃς ἐπαγγελίας ἐποιήσατο, σοφὸν πιστεύσαντες: καὶ τὰς ἐπιχειρήσεις εὐοδώσαν.

tur. Hoc nomine reiiciuntur & damnantur sacrificia à Deo etiam instituta, ipsiq; ab Israelitis oblata, quia opinione meriti ab eis fiebant, Isa. 1. 58. Ideoq; Heb. 11. omnia heroica facta in veteri Testamento, fidei adscribuntur: quod videlicet ingenti fidei motu crediderint, Deum, iuxta promissiones factas, sibi affuturum, & darum felices successus.

ΠΕΡΙ ΑΙΤΙΩΝ ΤΩΝ ΑΓΑΘΩΝ ἜΡΓΩΝ.

DE CAVSIS BONORUM OPERUM.

Τί, ποιητικὸν ἀγαθῶν ἔργων αἴτιον;

Quæ est causa efficiens bonorum operum?

Ὁ θεὸς: Διὰ δὲ πνεύματος ἁγίου, ἐνεργῶν αὐτὰ ἐν καρδίαις ἀνθρώπων. Χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν. Οὐχ ἱκανοί ἐσμεν, ἀφ' ἑαυτῶν λογίσασθαί τι, ὡς ἐξ ἑαυτῶν: ἀλλ' ἡ ἱκανότης ἡμῶν, ἐκ θεοῦ: ὅς ἐστιν ὁ ἐνεργῶν ἐν ἡμῖν καὶ τὸ θέλειν, καὶ τὸ ἐνεργεῖν. Καὶ: ὁ ἐναρξάμενος ἐν ὑμῖν ἔργον ἀγαθὸν, ἐπιτελέσει ἄχρις ἡμέρας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ: τί ἔχεις, ὃ οὐκ ἔλαβες; Εἰ δὲ καὶ ἔλαβες: τί καυχᾶσαι, ὡς μὴ λαβών;

Ioan. 15. 6. Cor. 3 Phil. 2. & 1. 2. Cor. 3.

Deus per Spiritum sanctum operatur illa in cordibus hominum. Sine me nihil potestis facere. Non sumus sufficientes, ex nobis aliquid boni ex nobis: sed Deus est, qui operatur velle & perficere. Et: Qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet usq; in diem Domini. Item 1. Cor. 4. Quid habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?

Οὐ μὴν γίνονται τὰ καλὰ ἔργα χωρὶς ἀνθρώπου, ἀμέσως ὑπὸ θεοῦ: ἀλλὰ δι' ἀνθρώπου, ὡσεὶ ὀργάνου, πίστει, ἢ ἐκ πίστεως, ἢ διὰ πίστεως.

Non tamen fiunt hæc bona opera sine homine, immediatè à Deo, sed per hominem, tanquam instrumentum, Fide, ex Fide, vel per

Τί λέ-

Quid Fidem.

Τί λέγεται τὸ, ἐκ πίστεως εἶναι, ἢ γίνεσθαι;

Πρῶτον, ὥστε ἡμᾶς πιστεύειν εἰς Χριστὸν: δι' ὃν λαμβάνομεν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ ἐσμὲν δίκαιοι: καὶ ὃ χάριν, τῷ προσώπῳ, εἰς χάριν προσδεχόμενοι, εὐαρεστεῖται ὁ θεός.

Εἶτα, ὥστε τὸ ἔργον ἐντολῇ τινι διὰ προσαχθῆναι. Ἄλλως γὰρ οὐκ ἂν δυναίμην πιστεύειν, ἢ βεβαιοῦσθαι: τῷ θεῷ χάριτος καὶ δεκτὸν εἶναι: ἐὰν ἐξ ἀκοῆς δὲ ῥήματος θεοῦ, ἡ πίστις: τουτέστιν, χρὴ παρεῖναι ῥῆμα θεῖον, ᾧ ἂν ἡ πίστις ἐπερείδηται. Ὅπερ τοίνυν ἀδέν οἴκοθεν, ἢ ἐθελοθρησκείαν.

Τέλος δὲ, ὥστε μὴ προσχθῆναι θέλησεως ἀφ' ἑαυτοῦ, ὡς ὀφειλομένῳ μισθὸν, ζωῆς αἰωνίου: ἀλλὰ, ἐπὶ ὀφειλομένῳ αὐτὸ, ἀφ' θεοῦ προσταξιν: ὅτι θεὸς τῷ δημιουργῷ ὑπακούειν τὴν κτίσιν. Ὑπολαμβάνομεν δὲ, αὐτὸ τῷ θεῷ εὐπρόσδεκτον εἶναι, καὶ εὐάρεστον, καὶ οὐ διὰ ἀξίαν: ἀλλὰ διὰ χριστὸν: ἣν τελείαν τῷ θεῷ καὶ νόμῳ ὑπακαλῶ ἀπέδωκε: κἂν εἰ ἀτελὲς ἢ τὸ ἡμέτερον ἔργον.

Πῶς πράττεται καλὰ ἔργα, καὶ αὐτὸς ὁ νόμος;

Καινὸν κρατεῖσθω, ὁ: ΧΩΡΙΣ πίστεως, ἀδύνατον, τὸν νόμον, ἢ ἀγαθὰ, πράττεσθαι: ὥστε δὴ, καὶ χωρὶς πίστεως, ἀδύνατον, εὐαρεστῆσαι τῷ θεῷ. Τὸ δὲ προσώπῳ μὴ

Quid est, ex Fide esse, aut fieri?

Primùm, vt credamus in Christum, propter quem accipimus remissionem peccatorum, sumus iusti, persona est in gratia, & placet Deo.

Deinde, vt opus verbo Dei sit præceptum: alioqui non possum credere, aut statuere, Deo esse gratum & acceptum. Quia Fides est ex auditu verbi Dei: id est, oportet adesse Dei verbum, quo fides nitatur. Vbi igitur verbo Dei caremus, fides non est, sed opinio & superstitio. Rom. 10.

Tertiò ne fiat opinione meriti vitæ æternæ: sed quia debitum est, propter mandatum Dei, vt creatura creatori obtemperet. Et statuamus, opus ipsum Deo gratum esse, ac placere, non propter propriam dignitatem, sed propter Christum, eiusq; obedientiam perfectam, quam Deo & Legi præstitit, etiamsi imperfectum sit opus nostrum.

Quomodo fiunt bona opera & Lex ipsa?

Regula tenenda est: Sine fide impossibile est, Legem, aut bona opera fieri: sicut etiam sine fide impossibile est placere personam Deo. Quòd si persona non placet,

μὴ εὐαρεστήσαντος: οὐδὲ τὸ ἔργον εὐαρεστήσῃ. Διὰ γὰρ τὸ πρόσωπον, δορέσκῃ τὸ ἔργον. Πράττεται δὲ καὶ ἀληθῶς ἀγαθὰ ἔργα ὑπὸ τῶν πιστευόντων, διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου: τῇ ἑαυτοῦ δωρεᾷ προορμῶντος αὐτὸς πίστει, ἵνα καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀγαθὸν γένηται δένδρον. Καὶ ἐπειδὴ δένδρον ἀγαθὸν, διὰ τῆς πίστεως ὁ ἄνθρωπος ἐγένετο: διὰ τοῦτο ποιεῖ καὶ καλοὺς καρπούς, εὐαρεστοῦντας τῷ θεῷ, διὰ τὸ ὑφ' ἡμῶν γενέσθαι.

Οὐ πίνονται δὲ διὰ τοῦ πνεύματος, ὑφ' ἡμῶν ἀκόντων, ἀλλ' ἑκόντων. Ἐφ' ἡμῖν ἐστι, τὸ ἢ πιεῖν αὐτὰ, ἢ παρεῖναι: ἀλλὰ πάντως πράττειν δεῖ, ἐκ νομοθεσίας καὶ διατάξεως θείας, ὑπὸ ποσοσυγωγῆς, ἧς ὀφείλομεν ὑπακοῆς. Ρωμ. ἡ. ὀφειλέται ἐσμὲν, οὐ τῇ σαρκὶ, τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν.

Οὕτω δὴ καὶ ὁ νόμος αὐτὸς πράττεται διὰ πίστεως: πρῶτον μὲν, ἡμῖν πιστεύσασι λογισθείσης τῆς χριστοῦ τελείας, τῷ νόμῳ σωδιαμετρηθείσης, δικαιοσύνης. Εἶτα δὲ, τῆς ὑφ' ἡμῶν ἐγχειρουμένης ἀτελοῦς ὑπακοῆς, διὰ τὸν αὐτὸν τελείας λογισθείσης. τέλος δὲ νόμου, χριστὸς: εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιστεύοντι. Καὶ δι' Αὐγουστῖνος λέγει: Ὅτι πάντα τὰ τοῦ θεοῦ προστάγματα, πεπραγμένα ὑπολαμβάνοντας: Ὅταν, ὅ, τι αὐ μὴ πράχθῃ, συγγνώμην λάβῃ.

Ρωμ. ἡ.

Ἀφ

nec opus placebit. Nam opus placet propter personam. Fiunt ergo verè bona opera à credentibus, per spiritum sanctum, qui sua virtute eos impellit fide, qua & homo sit arbor bona. Et quia arbor bona, homo per fidem factus est, ideo etiã profert bonos fructus, qui placent Deo, quòd à filijs fiant.

Non autem fiunt per Spiritum sanctum, nobis inuitis, sed volentibus. Nec tamen etiam liberum nobis est, ea facere, vel omittere: sed ad præstandam obedientiam debitam tenemur Lege & ordinatione diuina. Rom. 8. debitores sumus, non carni, vt secundum carnem viuamus.

Ita Lex quoque ipsa fit per eadem, qua primùm nobis credentibus imputatur Christi obedientia perfecta, quam ipse Legi præstitit. Deinde, inchoata nostra obedientia propter eundem, pro perfecta reputatur. Christus enim est impletio Legis, ad iustitiam omni credenti. Augustinus quoq; inquit: Omnia mandata Dei facta deputantur, quando quicquid non fit, ignoscitur.

Ἀπ

ἆρ' ἓν τῷ ἡμέτερα ἀγαθὰ ἐργήματα, οὐκ ἔστι τελέως ἀγαθά;

Οὐκ ἔστι τελέως ἀγαθά. Τί δήποτε; ὅμως πιστεύεται τοῦ ἀναγεννηθέντων ἁγίῳ πνεύματι καὶ ἁγίοις; Ἀληθές. Ἀλλ' ἀπὸ πάντη πάντως οἱ ἅγιοι εἰσὶν ἀναγεννηθέντες. Ἔχουσι γὰρ λείμματα ἁμαρτιῶν, καὶ μοχθηρὰν ἐπιθυμίαν: ἃ πάντῃ συνέζευκται ἔργῳ ἀγαθῷ. Ὅθεν ἀτελῆ πάντα ἐστὶ, καὶ ἐρρυπωμένα, καὶ τὰ τῶν ἁγίων καλὰ ἔργα. Κατὰ τὸ: ΠΑΣΑΙ αἱ δικαιοσύναι ἡμῶν (ἃ λέγει, πᾶσαι αἱ ἁμαρτίαι, ἢ πονηρὰ ἔργα, ἡμῶν: ἃ καὶ δικαιοσύναι. Καὶ αὐταὶ, πᾶσαι ἁγίων, ἃ τῶν ἐθνικῶν μόνον) πᾶσαι ὡς ῥάκος δοκαθημμένης. Τὸ θέλειν, παράκειταί μοι: τὸ δὲ κατεργάζεσθαι τὸ καλὸν, οὐχ εὑρίσκω. Οὐ γὰρ, ὃ θέλω, τοῦτο πράσσω. Εἰ δὲ, ὃ οὐ θέλω ἐγὼ, τοῦτο ποιῶ: οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ: ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία. Εὑρίσκω ἄρα τὸν νόμον τῷ θέλοντι ἐμοὶ ποιεῖν τὸ καλὸν: ὅτι ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκειται. Συνήδομαι γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον. Βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου, ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου, καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς

An igitur noſtra bona opera, non ſunt perfectè bona?

Non ſunt perfectè bona. Quare? Tamen fiunt à renatis per Spiritum ſanctum? Verum eſt: ſed non ex omni parte ſancti ſunt renati. Habent enim reliquias peccatorum, & concupiſcentiam prauam, quæ ſemper coniuncta ſunt in omni opere bono. Hinc imperfecta ſunt & contaminata omnia, etiam ſanctorum bona opera. Iuxta illud: Iſai. 64. *OMNES noſtræ iuſtitiæ, (non dicit: peccata noſtra, vel mala opera, ſed, iuſtitiæ: & quidem omnes, non aliquæ tantùm. Et noſtræ, hoc eſt, ſanctorum, non Ethnicorum tantùm:) Omnes ergo, inquit, iuſtitiæ noſtræ, ſunt velut pannus menſtruatæ. Velle, adiacet mihi,* Rom. 7. *perficere autem bonum, non inuenio. Non enim quod volo bonum, hoc facio, ſed quod nolo malum, hoc ago. Si autem quod nolo, illud facio: iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me, peccatum. Inuenio igitur legem volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adiacet. Condelector enim Lege Dei ſecundum interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis, repugnantē legi*

τῆς ἁμαρτίας, τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου. Ἐκ τούτου τῆς κακίας (φησὶν Αὐγουστῖνος) ὅτι ἔστιν ἄνθρωπος ὃς οὐ ποιεῖ ἐπὶ γῆς, ποιῶν τὸ καλὸν, καὶ μὴ ἁμαρτάνων. Ὥστε καὶ ἀγαθεργήματα τῶν ἁγίων, εἰσὶ πονηραὶ ἀθεργήματα, ἕως εἰπεῖν. Οἱ ἅγιοι, ἁμαρτωλοί: ἤγουν, ἁγίασμα κακῶν ὕπουλον.

Ἀρά γε ἐχ' ἱκανὴ, ἡ ἀνακαινωθεῖσα ὑπακοὴ, πρὸς πλήρωσιν τοῦ θείου νόμου;

Ἥκιστά γε: διότι ἁπλῆς, καὶ μόνον ἐνηργμένη, καὶ αὐτὸ δὴ, ὃ ὀνομάζεται, καινὴ, ὑπακοή ἐστιν: ὑπολυμένης γ' ἔτι, καὶ ἐν τοῖς ἀληθῶς παλιγγενεσία καθαρθεῖσιν, ἐπιθυμίας φάυλης: καὶ πλήθους κακιῶν, ἐξ αὐτῆς ἀπογεννωμένων. Οὐ γὰρ ἐρρὴ, σκάνη. Βλέπω (φησὶν ὁ Ἀπόστολος) ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου: ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου, καὶ αἰχμαλωτίζοντά με. Ὁ γὰρ θεὸς, ἐν τῷ ἐῷ νόμῳ, ἃ μόνον ἐπὶ ποιὸν ὑπακοὴν, ἢ ἐπὶ ποσὸν ἀγαθὴ ἔργα, ἡμᾶς ἀπαιτεῖ: ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ πάντοθεν ὁλοψύχως ἐξηρτισμένην καὶ τελείαν διακονίαν. Ἐπικατάρατος πᾶς, ὃς οὐκ ἐμμένει ἐν πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου, τοῦ ποιῆσαι αὐτά. Καὶ: ὅστις ὅλον τὸν νόμον τηρήσῃ, πταίσῃ δὲ ἐν ἑνὶ: γέγονε πάντων ἔνοχος. Ἐπειδὴ πίνω, τὴν ἡμετέραν ὑπακοὴν, τυγχάνει καθ' αὐτὴν καὶ ἐξ ἑαυτῆς, ἁπλῆ εἶναι: ἐντεῦθεν τῷ θεῷ νόμῳ

Rom. 7.

Deut. 27. & Gal. 3.

Iac. 2.

mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati. Ex hoc vitio est, quod non sit homo in terris, qui faciat bonum, & non peccet, inquit Augustinus. Itaq; bona sanctorum opera, sunt bona mala opera, gute böse Werck: Sancti sunt peccatores, fromme Schelck.

An non noua obedientia satisfacit Legi Dei?

Minimè, quia est imperfecta, & tantùm sicut etiam dicitur, inchoata obedientia, & adhuc hæreticum in vere renatis concupiscentia, & multum vitiorum, quæ illa proueniunt. Non enim est ita, sa. Video inquit Apostolus, alium legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me. Deus autem in lege sua, non aliqualem [illegible] obedientiam, aut quædam [illegible] bona opera, à nobis requirit: sed omnibus modis & numeris absolutam & perfectam dilectionem ex toto corde, iustitiam, &c. Maledictus, qui non permanet [illegible] in omnibus, quæ scripta sunt in libro Legis, vt faciat ea. Et: qui in vno peccat, reus est omnium. Cùm igitur nostra obedientia, per se & ex se sit imperfecta, ideo

νόμῳ θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον: καὶ οὐκ ἔστιν ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι εἰς τὸ ὑπακούειν αὐτῇ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ: μηδὲ παριστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα ἀδικίας τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀλλὰ παραστήσατε ἑαυτοὺς τῷ θεῷ ὡσεὶ ἐκ νεκρῶν ζῶντας, καὶ τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα δικαιοσύνης τῷ θεῷ. ἁμαρτία γὰρ ὑμῶν οὐ κυριεύσει, οὐ γὰρ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλὰ ὑπὸ χάριν. τί οὖν; ἁμαρτήσωμεν, ὅτι οὐκ ἐσμὲν ὑπὸ νόμον, ἀλλὰ ὑπὸ χάριν; μὴ γένοιτο. οὐκ οἴδατε, ὅτι ᾧ παριστάνετε ἑαυτοὺς δούλους εἰς ὑπακοήν, δοῦλοί ἐστε ᾧ ὑπακούετε, ἤτοι ἁμαρτίας εἰς θάνατον, ἢ ὑπακοῆς εἰς δικαιοσύνην; χάρις δὲ τῷ θεῷ, ὅτι ἦτε δοῦλοι τῆς ἁμαρτίας, ὑπηκούσατε δὲ ἐκ καρδίας εἰς ὃν παρεδόθητε τύπον διδαχῆς. ἐλευθερωθέντες δὲ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, ἐδουλώθητε τῇ δικαιοσύνῃ. ἀνθρώπινον λέγω διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς ὑμῶν. ὥσπερ γὰρ παρεστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ καὶ τῇ ἀνομίᾳ εἰς τὴν ἀνομίαν, οὕτως νῦν παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ δικαιοσύνῃ εἰς ἁγιασμόν. ὅτε γὰρ δοῦλοι ἦτε τῆς ἁμαρτίας, ἐλεύθεροι ἦτε τῇ δικαιοσύνῃ. τίνα οὖν καρπὸν εἴχετε τότε ἐφ' οἷς νῦν ἐπαισχύνεσθε; τὸ γὰρ τέλος ἐκείνων θάνατος. νυνὶ δὲ ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, δουλωθέντες δὲ τῷ θεῷ, ἔχετε τὸν καρπὸν ὑμῶν εἰς ἁγιασμόν, τὸ δὲ τέλος ζωὴν αἰώνιον. τὰ γὰρ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος, τὸ δὲ χάρισμα τοῦ θεοῦ ζωὴ αἰώνιος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν. Ἐγὼ γὰρ διὰ νόμου νόμῳ ἀπέθανον, ἵνα θεῷ ζήσω. Χριστῷ συνεσταύρωμαι. ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. ὃ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκί, ἐν πίστει ζῶ τῇ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, τοῦ ἀγαπήσαντός με καὶ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ. οὐκ ἀθετῶ τὴν χάριν τοῦ θεοῦ. εἰ γὰρ διὰ νόμου δικαιοσύνη, ἄρα Χριστὸς δωρεὰν ἀπέθανε. Ἄνδρες ἀδελφοί, κατὰ ἄνθρωπον λέγω, ὅμως ἀνθρώπου κεκυρωμένην διαθήκην οὐδεὶς ἀθετεῖ ἢ ἐπιδιατάσσεται. τῷ Ἀβραὰμ ἐρρέθησαν αἱ ἐπαγγελίαι καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ. οὐ λέγει, καὶ τοῖς σπέρμασιν, ὡς ἐπὶ πολλῶν, ἀλλ' ὡς ἐφ' ἑνός, καὶ τῷ σπέρματί σου, ὅς ἐστι Χριστός. τοῦτο δὲ λέγω, διαθήκην προκεκυρωμένην ὑπὸ τοῦ θεοῦ εἰς Χριστόν, ὁ μετὰ τετρακόσια καὶ τριάκοντα ἔτη γεγονὼς νόμος οὐκ ἀκυροῖ εἰς τὸ καταργῆσαι τὴν ἐπαγγελίαν. εἰ γὰρ ἐκ νόμου ἡ κληρονομία, οὐκέτι ἐξ ἐπαγγελίας. τῷ δὲ Ἀβραὰμ δι' ἐπαγγελίας κεχάρισται ὁ θεός. τί οὖν ὁ νόμος; τῶν παραβάσεων χάριν προσετέθη, ἄχρις οὗ ἔλθῃ τὸ σπέρμα ᾧ ἐπήγγελται, διαταγεὶς δι' ἀγγέλων ἐν χειρὶ μεσίτου. ὁ δὲ μεσίτης ἑνὸς οὐκ ἔστιν, ὁ δὲ θεὸς εἷς ἐστιν. ὁ οὖν νόμος κατὰ τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ θεοῦ; μὴ γένοιτο. εἰ γὰρ ἐδόθη νόμος ὁ δυνάμενος ζωοποιῆσαι, ὄντως ἐκ νόμου ἂν ἦν ἡ δικαιοσύνη. ἀλλὰ συνέκλεισεν ἡ γραφὴ τὰ πάντα ὑπὸ ἁμαρτίαν, ἵνα ἡ ἐπαγγελία ἐκ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ δοθῇ τοῖς πιστεύουσιν. πρὸ τοῦ δὲ ἐλθεῖν τὴν πίστιν ὑπὸ νόμον ἐφρουρούμεθα συγκεκλεισμένοι εἰς τὴν μέλλουσαν πίστιν ἀποκαλυφθῆναι. ὥστε ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστόν, ἵνα ἐκ πίστεως δικαιωθῶμεν. ἐλθούσης δὲ τῆς πίστεως οὐκέτι ὑπὸ παιδαγωγόν ἐσμεν. πάντες γὰρ υἱοὶ θεοῦ ἐστε διὰ τῆς πίστεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἕλλην, οὐκ ἔνι δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ. πάντες γὰρ ὑμεῖς εἷς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. εἰ δὲ ὑμεῖς Χριστοῦ, ἄρα τοῦ Ἀβραὰμ σπέρμα ἐστέ, κατ' ἐπαγγελίαν κληρονόμοι. Λέγω δὲ, ἐφ' ὅσον χρόνον ὁ κληρονόμος νήπιός ἐστιν, οὐδὲν διαφέρει δούλου κύριος πάντων ὤν, ἀλλὰ ὑπὸ ἐπιτρόπους ἐστὶ καὶ οἰκονόμους μέχρι τῆς προθεσμίας τοῦ πατρός. οὕτω καὶ ἡμεῖς, ὅτε ἦμεν νήπιοι, ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου ἦμεν δεδουλωμένοι. ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ, γενόμενον ἐκ γυναικός, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ, ἵνα τὴν υἱοθεσίαν ἀπολάβωμεν. ὅτι δέ ἐστε υἱοί, ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν κράζον, Ἀββᾶ ὁ πατήρ. ὥστε οὐκέτι εἶ δοῦλος, ἀλλὰ υἱός. εἰ δὲ υἱός, καὶ κληρονόμος διὰ θεοῦ. τότε μὲν οὐκ εἰδότες θεὸν ἐδουλεύσατε τοῖς φύσει μὴ οὖσι θεοῖς. νῦν δὲ γνόντες θεὸν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ θεοῦ, πῶς ἐπιστρέφετε πάλιν ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα, οἷς πάλιν ἄνωθεν δουλεύειν θέλετε; ἡμέρας παρατηρεῖσθε καὶ μῆνας καὶ καιροὺς καὶ ἐνιαυτούς. φοβοῦμαι ὑμᾶς μή πως εἰκῇ κεκοπίακα εἰς ὑμᾶς. γίνεσθε ὡς ἐγώ, ὅτι κἀγὼ ὡς ὑμεῖς, ἀδελφοί, δέομαι ὑμῶν. οὐδέν με ἠδικήσατε. οἴδατε δὲ ὑμεῖς ὅτι δι' ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς εὐηγγελισάμην ὑμῖν τὸ πρότερον, καὶ τὸν πειρασμὸν ὑμῶν ἐν τῇ σαρκί μου οὐκ ἐξουθενήσατε οὐδὲ ἐξεπτύσατε, ἀλλ' ὡς ἄγγελον θεοῦ ἐδέξασθέ με, ὡς Χριστὸν Ἰησοῦν. ποῦ οὖν ὁ μακαρισμὸς ὑμῶν; μαρτυρῶ γὰρ ὑμῖν ὅτι εἰ δυνατὸν τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν ἐξορύξαντες ἐδώκατέ μοι. ὥστε ἐχθρὸς ὑμῶν γέγονα ἀληθεύων ὑμῖν; ζηλοῦσιν ὑμᾶς οὐ καλῶς, ἀλλὰ ἐκκλεῖσαι ὑμᾶς θέλουσιν, ἵνα αὐτοὺς ζηλοῦτε. καλὸν δὲ ζηλοῦσθαι ἐν καλῷ πάντοτε, καὶ μὴ μόνον ἐν τῷ παρεῖναί με πρὸς ὑμᾶς. τεκνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω μέχρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. ἤθελον δὲ παρεῖναι πρὸς ὑμᾶς ἄρτι καὶ ἀλλάξαι τὴν φωνήν μου, ὅτι ἀπορούμαι ἐν ὑμῖν. εἴπατέ μοι οἱ ὑπὸ νόμον θέλοντες εἶναι, τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε; γέγραπται γὰρ ὅτι Ἀβραὰμ δύο υἱοὺς ἔσχε, ἕνα ἐκ τῆς παιδίσκης καὶ ἕνα ἐκ τῆς ἐλευθέρας. ἀλλ' ὁ μὲν ἐκ τῆς παιδίσκης κατὰ σάρκα γεγέννηται, ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐλευθέρας διὰ τῆς ἐπαγγελίας. ἅτινά ἐστιν ἀλληγορούμενα. αὗται γάρ εἰσιν αἱ δύο διαθῆκαι, μία μὲν ἀπὸ ὄρους Σινᾶ εἰς δουλείαν γεννῶσα, ἥτις ἐστὶν Ἁγὰρ. τὸ γὰρ Ἁγὰρ Σινᾶ ὄρος ἐστὶ τῆς Ἀραβίας, συστοιχεῖ δὲ τῇ νῦν Ἰερουσαλήμ, δουλεύει γὰρ μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς. ἡ δὲ ἄνω Ἰερουσαλὴμ ἐλευθέρα ἐστίν, ἥτις ἐστὶ μήτηρ πάντων ἡμῶν. γέγραπται γάρ, εὐφράνθητι στεῖρα ἡ οὐ τίκτουσα, ῥῆξον καὶ βόησον ἡ οὐκ ὠδίνουσα, ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα. ἡμεῖς δέ, ἀδελφοί, κατὰ Ἰσαὰκ ἐπαγγελίας τέκνα ἐσμέν. ἀλλ' ὥσπερ τότε ὁ κατὰ σάρκα γεννηθεὶς ἐδίωκε τὸν κατὰ πνεῦμα, οὕτως καὶ νῦν. ἀλλὰ τί λέγει ἡ γραφή; ἔκβαλε τὴν παιδίσκην καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς. οὐ γὰρ μὴ κληρονομήσει ὁ υἱὸς τῆς παιδίσκης μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς ἐλευθέρας. διόπερ, ἀδελφοί, οὐκ ἐσμὲν παιδίσκης τέκνα ἀλλὰ τῆς ἐλευθέρας. τῇ ἐλευθερίᾳ οὖν ἡμᾶς Χριστὸς ἠλευθέρωσεν. στήκετε οὖν καὶ μὴ πάλιν ζυγῷ δουλείας ἐνέχεσθε. ἴδε ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν ὅτι ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει. μαρτύρομαι δὲ πάλιν παντὶ ἀνθρώπῳ περιτεμνομένῳ ὅτι ὀφειλέτης ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον ποιῆσαι. κατηργήθητε ἀπὸ Χριστοῦ οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε. ἡμεῖς γὰρ πνεύματι ἐκ πίστεως ἐλπίδα δικαιοσύνης ἀπεκδεχόμεθα. ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε περιτομή τι ἰσχύει οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη. ἐτρέχετε καλῶς· τίς ὑμᾶς ἐνέκοψε τῇ ἀληθείᾳ μὴ πείθεσθαι; ἡ πεισμονὴ οὐκ ἐκ τοῦ καλοῦντος ὑμᾶς. μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ. ἐγὼ πέποιθα εἰς ὑμᾶς ἐν κυρίῳ ὅτι οὐδὲν ἄλλο φρονήσετε· ὁ δὲ ταράσσων ὑμᾶς βαστάσει τὸ κρίμα, ὅστις ἐὰν ᾖ. ἐγὼ δέ, ἀδελφοί, εἰ περιτομὴν ἔτι κηρύσσω, τί ἔτι διώκομαι; ἄρα κατήργηται τὸ σκάνδαλον τοῦ σταυροῦ. ὄφελον καὶ ἀποκόψονται οἱ ἀναστατοῦντες ὑμᾶς. ὑμεῖς γὰρ ἐπ' ἐλευθερίᾳ ἐκλήθητε, ἀδελφοί· μόνον μὴ τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἀφορμὴν τῇ σαρκί, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀγάπης δουλεύετε ἀλλήλοις. ὁ γὰρ πᾶς νόμος ἐν ἑνὶ λόγῳ πεπλήρωται, ἐν τῷ Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. εἰ δὲ ἀλλήλους δάκνετε καὶ κατεσθίετε, βλέπετε μὴ ὑπ' ἀλλήλων ἀναλωθῆτε. λέγω δέ, πνεύματι περιπατεῖτε καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε. ἡ γὰρ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός· ταῦτα γὰρ ἀλλήλοις ἀντίκειται, ἵνα μὴ ἃ ἐὰν θέλητε ταῦτα ποιῆτε. εἰ δὲ πνεύματι ἄγεσθε, οὐκ ἐστὲ ὑπὸ νόμον. φανερὰ δέ ἐστι τὰ ἔργα τῆς σαρκός, ἅτινά ἐστι πορνεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια, εἰδωλολατρία, φαρμακεία, ἔχθραι, ἔρις, ζῆλος, θυμοί, ἐριθεῖαι, διχοστασίαι, αἱρέσεις, φθόνοι, μέθαι, κῶμοι, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις· ἃ προλέγω ὑμῖν καθὼς προεῖπον ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν. ὁ δὲ καρπὸς τοῦ πνεύματός ἐστιν ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραΰτης, ἐγκράτεια· κατὰ τῶν τοιούτων οὐκ ἔστι νόμος. οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις. εἰ ζῶμεν πνεύματι, πνεύματι καὶ στοιχῶμεν. μὴ γινώμεθα κενόδοξοι, ἀλλήλους προκαλούμενοι, ἀλλήλοις φθονοῦντες. ἀδελφοί, ἐὰν καὶ προλημφθῇ ἄνθρωπος ἐν τινι παραπτώματι, ὑμεῖς οἱ πνευματικοὶ καταρτίζετε τὸν τοιοῦτον ἐν πνεύματι πραΰτητος, σκοπῶν σεαυτὸν μὴ καὶ σὺ πειρασθῇς. ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε, καὶ οὕτως ἀναπληρώσατε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ. εἰ γὰρ δοκεῖ τις εἶναί τι μηδὲν ὢν, φρεναπατᾷ ἑαυτόν. τὸ δὲ ἔργον ἑαυτοῦ δοκιμαζέτω ἕκαστος, καὶ τότε εἰς ἑαυτὸν μόνον τὸ καύχημα ἕξει καὶ οὐκ εἰς τὸν ἕτερον. ἕκαστος γὰρ τὸ ἴδιον φορτίον βαστάσει. κοινωνείτω δὲ ὁ κατηχούμενος τὸν λόγον τῷ κατηχοῦντι ἐν πᾶσιν ἀγαθοῖς. μὴ πλανᾶσθε, θεὸς οὐ μυκτηρίζεται· ὃ γὰρ ἐὰν σπείρῃ ἄνθρωπος, τοῦτο καὶ θερίσει. ὅτι ὁ σπείρων εἰς τὴν σάρκα ἑαυτοῦ ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθοράν· ὁ δὲ σπείρων εἰς τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ πνεύματος θερίσει ζωὴν αἰώνιον. τὸ δὲ καλοποιοῦντες μὴ ἐκκακῶμεν· καιρῷ γὰρ ἰδίῳ θερίσομεν μὴ ἐκλυόμενοι. ἄρα οὖν ὡς καιρὸν ἔχομεν, ἐργαζώμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως. ἴδετε πηλίκοις ὑμῖν γράμμασιν ἔγραψα τῇ ἐμῇ χειρί. ὅσοι θέλουσιν εὐπροσωπῆσαι ἐν σαρκί, οὗτοι ἀναγκάζουσιν ὑμᾶς περιτέμνεσθαι, μόνον ἵνα τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ μὴ διώκωνται. οὐδὲ γὰρ οἱ περιτεμνόμενοι αὐτοὶ νόμον φυλάσσουσιν, ἀλλὰ θέλουσιν ὑμᾶς περιτέμνεσθαι ἵνα ἐν τῇ ὑμετέρᾳ σαρκὶ καυχήσωνται. ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται κἀγὼ κόσμῳ. οὔτε γὰρ περιτομή τι ἰσχύει οὔτε ἀκροβυστία, ἀλλὰ καινὴ κτίσις. καὶ ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ στοιχήσουσιν, εἰρήνη ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἔλεος καὶ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ τοῦ θεοῦ. τοῦ λοιποῦ κόπους μοι μηδεὶς παρεχέτω· ἐγὼ γὰρ τὰ στίγματα τοῦ κυρίου Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματί μου βαστάζω. ἡ χάρις τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τοῦ πνεύματος ὑμῶν, ἀδελφοί. ἀμήν.

ideò Legi Dei non ſatisfacit: cumq; concupiſcentia ſit contaminata, peccato non caret.

Quomodo placent bona opera?

Sicut perſona accipit remiſſionem peccatorum, & placet Deo, fide in Chriſtum, & propter ipſum Mediatorem: ita bona quoq; noſtra opera, propter eundem placent, etſi ſint peccato polluta. Nam quod in eis vitioſum eſt, propter Chriſtum propitiatorem, credentibus in eum condonatur, & tegitur: itaq; & perſona, & obedientia propter Chriſtum placent Deo, fide, quemadmodum filiorum obedientia parentibus.

Si non ſumus iuſti propter bona opera, & omnia ſunt mala: igitur illa facere non eſt opus?

Mala eſt conſequentia. Sunt enim multæ aliæ cauſæ, propter quas ſunt facienda bona opera, etiamſi bona opera, etiamſi per illa non iuſtificemur, nec vitam æternam illis mereamur, quæ nos ad illa facienda excitare debent.

Qua ratione bona opera dicuntur mala?

Non per ſe, ſed per accidens: nempe propter concupiſcentiam reliquã in renatis, qua omnia verè

ἢ πάντα τὰ ἀληθῶς τῶν εὐσεβῶν ἀγαθὰ ἔργα φαρματτουσι, & κωλύουσι: & μὴ πράττεσθαι, μεθ' ὅσης ὁ θεῖος νόμος ἀπαιτεῖ, σπουδαίας καὶ τελειότητος: δηλαδὴ, ἐξ ὅλης & τελείας τῆς καρδίας: ἀλλ' ἀεί ποτέ τι σφάλεσιν αὐτοῖς ἀτελὲς, & ἁμαρτωλὸν, & πονηρόν.

Οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος δίκαιος ἐν τῇ γῇ: ὃς ποιήσει ἀγαθὸν, καὶ οὐκ ἁμαρτήσεται: Ἐκκλησ. ζ'.

Καὶ Ἡσαΐας ξδ'. Καὶ ἐγενήθημεν, ὡς ἀκάθαρτοι, πάντες ἡμεῖς: καὶ, ὡς ῥάκος ἀποκαθημένης, πᾶσαι ἡ δικαιοσύνη ἡμῶν.

Ὥσπερ καὶ ὁ Ἀπόστολος, Ρωμ. ζ'. ἑαυτὸν ὀδύρεται. Βλέπω ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου, ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου: καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας, τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου.

Τίνες, αἱ τοῦ καλὰ ἐργάζεσθαι αἰτίαι;

Πρώτη μὲν, θεοῦ πρόσταξις, καὶ ταύτης ἀνάγκη, & ὅτι ὀφείλομεν.

Οὐδὲν γὰρ ἀδιάφορόν ἐστι, τὸ ποιεῖν αὐτὰ, ἢ μὴ ποιεῖν: ἀλλὰ παντελῶς εἰσιν ἀναγκαῖα, ἀνάγκῃ τοῦ θείας ἐντολῆς. Ρωμ. ιγ'. Διὸ, ἀνάγκη ὑποτάσσεσθε. Πράξ. δ'. Δεῖ τοῦ θεοῦ μᾶλλον ἀκούειν, ἢ ἀνθρώπων.

Εἰ γὰρ καὶ τινὲς φασι, ὀρθῶς λέγεσθαι: ἐξ ἀνάγκης δεῖν καλὰ ἐργάζεσθαι;

bona piorum opera inficiuntur & impediuntur, quò minus tanta fiant promptitudine & perfectione, quantam Lex Dei requirit: videlicet ex toto & perfecto corde: sed semper aliquid illius inest imperfectionis, & adhærentis malitiæ, ac peccati.

Non est homo iustus in terra, qui faciat bonũ, & non peccet.

Et Isaia: et facti sumus vt immundi, omnes nos, & quasi PANNVS MENSTRVATAE, vniuersæ iustitiæ nostræ.

Sicut Apostolus de se queritur: Inuenio igitur legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati: quæ est in membris meis.

Quæ sunt causæ bonorum operum?

Primùm, mandatum Dei, eiusq; necessitas, ac debitum. Nec enim indifferens est, bona opera facere, vel ea omittere: sed plane sunt necessaria, necessitate mandati Dei. Rom. 13. Itaq; ex necessitate subditi estote. Act. 4. Oportet Deo magis obedire, quam hominibus.

Nam quod quidam negant, recte dici, necessariò bona opera facien-

γάζεσθε: διότι ἀδεὶς λέγῃ, ὅτι τὸ ἀγαθὸν δένδρον ποιεῖ κατ' ἀνάγκην καλοὺς καρπούς: Διὰ τὸ, Φυσικῶς αὐτὸ γίνεσθαι, ἀδεμιᾶ ἀνάγκῃ: οὐκ ἐννοεῖσιν ἔτι πολὺ τὸ μέσον εἶναι δένδρου, καὶ ἀνθρώπου, λόγῳ καὶ θελήματι κεχορηγημένου. Τὸ μὲν γὰρ δένδρον, Φύσει ποιεῖ: ὅτε ἄλλως ποιεῖν δυνάμενον, ἐὰν μὴ ἀπολεσθῇ. Αἱ δὲ ἀνθρώπου πράξεις, ἐκούσιαί εἰσιν: ἄλλως τε δυναμένου πράσσειν. Κἂν δέ τις ὁ παλιγγενεσίας τυχών, εὐσεβὴς ᾖ διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος: ὅμως ἐ πάντῃ πάντως, ἢ τελείως, πάλιν ἐγεννήθη: ἀλλ' ἔτι τὸ σαρκικὸν τῆς ἐπιθυμίας ἔστι μέρος: εἰς παντοίας ἁμαρτίας, καὶ τὸν ὄλεθρον, καταγόν. Διὰ ταῦτα, ἐ παραινέσεων μόνον χρῄζει: ἀλλὰ καὶ ἀπειλῶν, καὶ τιμωριῶν, καὶ συμφορῶν: ἃ μέρη ἐστὶ θείας φωνῆς καὶ νόμου.

Ὁ γὰρ θεὸς, κτίσης ὢν, ἡμᾶς, αὐτοῦ κτίσμα ὄντας, ἐκεῖνα ἐν τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ ἀπαιτεῖ: ᾧ πειθαρχεῖν, ἀναγκαῖον. Ὀφειλέται ἐσμὲν, ἀ τῇ σαρκὶ, τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν. Εἰ γὰρ κατὰ σάρκα ζῆτε, μέλλετε ἀποθνήσκειν. Εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε. Καὶ: Αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολή μου, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους.

Δευτέρα δὲ, πρὸς τὸ ἀληθοπιεῖν τὴν πίστιν ἐστὶν ἀρετὴ, ἀλλ' ἀεὶ καλοὺς καρπὸς

facienda, quia nemo dicat: Bona arbor necessariò profert bonos fructus: quia naturaliter id fiat, nulla necessitate: non animaduertunt isti, ingens esse discrimen inter arborem & hominem, ratione & voluntate praditum. Arbor enim, naturaliter agit, neq; potest aliter agere, nec prohiberi etiam, nisi perdatur. Hominis autem voluntariæ sunt actiones, qui aliter potest agere. Etsi autem renatus sit pius per Spiritum sanctum: tamen non omni ex parte est renatus, aut perfectè, sed adhuc remanet concupiscentia prava, quæ ad varia solicitat hominem, quantumuis pium, peccata. Ideoq; opus est illi non adhortationibus tantùm, sed minis etiam & verberibus, cruce & calamitatibus, quæ pars sunt vocis & Legis diuinæ.

Deus enim creator, à nobis, sua creatura, requirit ea in suo verbo, cui obedientiam præstare tenemur. Debitores sumus, non carni, vt secundum carnem viuamus. Nam si secundum carnem vixeritis, moriemini. Si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Item: Hoc est mandatũ meum, vt vos inuicem diligatis. Rom. 8. Ioh. 13.

2. Ad declarandam veram fidem, quæ non est otiosa, sed per-

καρπὸς ποιῆ, καὶ τούτοις δείκνυται. Δείξόν μοι (φησὶν Ἰακ. Β'.) τὴν πίστιν σου χωρὶς τῶν ἔργων σου: κἀγὼ δείξω σοι ἐκ τῶν ἔργων μου τὴν πίστιν μου. Ὥσπερ ἡ ψυχὴ (καθὼς αὐτόθι λέγεται) γινώσκεται ἐκ τοῦ πνεύματος, εἴτουν τῆς ἀναπνοῆς, ἔτι ἐνοῦσα τῷ σώματι.

petuò bonos fructus profert, et ejusdem ostenditur. Ostende mihi fidem tuam sine operibus, & ego tibi ostendam fidem meam ex operibus. Sicut anima, quemadmodum etiam ibidem habetur, cognoscitur ex spiritu, hoc est, respiratione, quòd adhuc sit in corpore.

Ἵνα οὖν ἀσκηθῇ καὶ αὐξηθῇ, ἐν ἡμῖν ἡ πίστις, καὶ ἡ εὐσυνοχή: ἐστὶ ἀκέραιον διατηρῶμεν τὸ συνειδὸς: ἀναγκαῖον, ἐργάζεσθαι καλά. Κατὰ τὸν Ἰωάννην. Ἐὰν ἡ καρδία ἡμῶν μὴ καταγινώσκῃ ἡμῶν: παῤῥησίαν ἔχομεν πρὸς τὸν θεόν. Καὶ, ὃ ἐὰν αἰτῶμεν, λαμβάνομεν παῤ αὐτοῦ: ὅτι τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηροῦμεν: καὶ τὰ ἀρεστὰ ἐνώπιον αὐτοῦ ποιοῦμεν.

Vt ergo exerceatur & crescat in nobis fides, & invocatio, ac bona conscientiam, nam retineamus necesse est facere bona opera. Iuxta illud: Si cor nostrum non reprehendit nos, fiduciam habemus ad Deum. Et quicquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam mandata eius custodimus, & quæ placita sunt coram eo, facimus.

Τρίτη, διὰ τὸ μαρτυρεῖν τὴν εὐχαριστίαν ἡμῶν πρὸς θεὸν, ὡσὰν ὧν εὐημᾶς ἔδρασε. Τί ἀνταποδώσω τῷ κυρίῳ πρὸ πάντων, ὧν ἀνταπέδωκέ μοι;

Φαλ. ριέ.

3. Ad testificandam nostram gratitudinem erga Deum propter accepta beneficia. Quid retribuam Domino, pro omnibus quæ tribuit mihi?

Τετάρτη, ἵνα τῷ πλησίον εὐγένηται: ὡς ἀγαπητέον, ὡς ἡμεῖς αὐτοί.

4. Vt proximo benefiat, qui diligendus est, vt nos ipsi.

Πέμπτη, διὰ ἔπαθλα, τά τε τῆδε, καὶ τὰ ἐκεῖ. Δαν. ιβ'. Οἱ πεπαιδευμένοι ἐκλάμψουσιν, ὡς ὁ ἥλιος: καὶ οἱ παιδεύσαντες πολλὰς πρὸς δικαιοσύνην, ὡς ἡ λαμπρότης τοῦ στερεώματος, εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ἔτι. Ἡ εὐσέβεια, πρὸς πάντα ὠφελιμός ἐστι: ἐπαγγελίαν ἔχουσα ζωῆς τῆς νῦν, καὶ τῆς μελλούσης.

ἀ. Τιμ. δ'.

5. Propter præmia præsentis et futuræ vitæ. Dan. 12 Qui docti fuerint, fulgebunt sicut Sol: & qui erudierunt multos ad iustitiam, quasi splendor firmamenti, in perpetuas æternitates. Pietas ad omnia vtilis est, promissiones habens, non præsentis tantùm, sed etiam futuræ vitæ.

6. Ad

Ἕκτη,

Ἔκτη, ὥστε φυλάξαι αὐτὴν καλάσεις, καὶ ποικίλας δὲ αἰδίους. Ἐπικαλύπτεται, λόγοις δὲ νόμε τότε, δὲ παῖς αὐτές.

Ἐβδόμη, τὸ ἀξίωμα τῶν ἀγαθῶν ἔργων: ὅτι λέγονται λατρεῖαι εὐάρεστοι τῷ Θεῷ: καὶ πρὸς αὐτὸ τὴν δόξαν συμφέρουσιν. Οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν (φησὶν ὁ κύριος) ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων: ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα: καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν, τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Τέτῳ τῷ τρόπῳ ὁμολογία, μαρτυρία, καὶ κόσμος, καὶ διδασκαλίας εἰσιν.

Ὀγδόη δὲ, ἵνα ἡ τοῦ θείου ὀνόματος δόξα λαμπρυνθῇ τοῖς ἡμῶν καλοποιήμασι: καὶ πολλοὺς ἐγερθῶσιν εἰς τὸ ἀπάρξασθαι τῆς εἰλικρινῆ θρησκείαν. Α. Πέτ. γ. Ὁμοίως, αἱ γυναῖκες, ὑποτασσόμεναι τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν: ἵνα καὶ, εἴ τινες ἀπειθῶσι τῷ λόγῳ: διὰ τῆς τῶν γυναικῶν ἀναστροφῆς, ἄνευ λόγου, κερδηθήσονται: ἐποπτεύσαντες τὴν ἐν φόβῳ ἁγνὴν ἀναστροφὴν ὑμῶν. Καὶ, ἵνα τῶν εὐσεβῶν τῷ ὑποδείγματι, ἄλλοι εἰς μίμησιν παρακληθῶσι τοῦ καλοποιεῖν. Πλείστη γὰρ δυνάμις, τῶν παραδειγμάτων, ἐπ' ἀμφότερα. Ὡς καὶ τἀναντία Παῦλος, τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ φησὶ, δι' ὑμᾶς βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι.

Διὰ τί φυλάσσεται ἡ σωτηρία, διὰ τῶν καλῶν ἔργων;

Οὐκ,

6. Ad cauendas pœnas temporales & æternas. Maledictus omnis, qui non permanet in omnib. quæ scripta sunt in libro Legis. Deut. 27. 28.

7. Dignitas bonorum operum, quòd dicuntur cultus Deo grati, et ad gloriam Dei illustrandam faciunt. Sic luceat, inquit Christus, lux vestra, coram hominibus, vt videntes vestra bona opera, glorificent Deum Patrem vestrum cœlestem. Hoc modo confessio sunt doctrinæ, quæ illis ornatur. Matth. 5.

8. Vt gloria nominis Dei illustretur nostris bonis operibus. Et plures excitentur ad amplectendam synceram religionem. 1. Pet. 3. Similiter & mulieres, subditæ sint viris suis, vt & si qui non credunt verbo, per mulierum conuersationem sine verbo lucrifiant, considerãtes in timore sanctã conuersationem. Item, vt alij piorum exemplo inuitentur & discant benefaccre. Plurimum enim possunt exempla, in vtranq; partem. Sicut contrà, Paulus inquit: Propter vos malè audit nomen Dei inter gentes. Rom. 2.

Conseruatur ne salus per bona opera?

Οὐκ, ἀλλὰ τῇ πίστ. Ἡ γὰρ πίστις, ἡ μόνον ἀρχὴν δικαιοῖ: ἀλλ' ἀεὶ καὶ διὰ παντὸς, ἐν ἀρχῇ, ἐν μέσῳ, καὶ ἐπὶ τέλει.

Τί οὖν ἐστι, τὸ Ϛ. Πέτ. ά. λεγόμενον: Σπουδάσατε βεβαίαν, ὑμῶν τὴν κλῆσιν, καὶ ἐκλογὴν ποιεῖσθαι, διὰ καλῶν ἔργων;

Ἀποκρίνομαι: διδάσκειν τὸν Ἀπόστολον τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἀγαθοεργητέον. Τίνα τίνα; ἵνα τὴν κλῆσιν ἡμῶν, βεβαίαν ποιώμεθα: τουτέστιν, ἵνα μὴ τῆς κλήσεως ἡμῶν ἐκπέσωμεν δι' ἁμαρτημάτων. Ποιεῖτε οὖν (φησὶ) καλὰ ἔργα: ὅπως τῇ ἐναντίᾳ ὑμῶν κλήσει ἐμμένητε: ἵνα μὴ αὖθις ἐκπέσητε: ἀποβάλλοντες τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον: ἢ τὰ χαρίσματα, ἃ οὐκ ἐξ ἀγαθοποιημάτων, ἀλλ' ἀπλῶς διὰ χριστὸν δωρεὰν, ὑμῖν ἐγένοντο.

Μῶν τὰ ἔργα τὰ ἀγαθὰ, μισθὸν ἀξιοῦνται;

Ἀξιοῦνται, καὶ ἔχουσιν: ἃ μὲν δι' ἑαυτὸν, ἤγουν, τὴν ἑαυτῶν ἀξίαν, ἢ ὡς ἀναγκαῖα ὄντα (ὀφειλέται γὰρ, ἡμεῖς: καὶ δοῦλοι ἀχρεῖοι, κἂν πάντα τὰ διαταχθέντα ἡμῖν ποιήσωμεν: ὅτι, ὃ ὠφείλομεν ποιῆσαι, πεποιήκαμεν) διὰ δὲ τὴν φιλόστοργον ἐλευθερωτάτην τε ἐπαγγελίαν τοῦ θεοῦ. Δεύτερον, διότι ἀπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ κυρίου ὡρμήθησαν. Τέλειον γὰρ, διότι παρὰ υἱῶν ἐποιήθησαν.

Rom. ἡ. Luc. ιζ'.

Ἀλλ'

Non. Sed fide. Fides enim non solùm initiò iustificat, sed semper & perpetuò, ab initio, in medio, & fine.

Quid igitur est, quod Petrus dicit: Certiorem facite vocationem vestram per bona opera?

Responsio. Petrus docet, quam ob causam bona opera sint facienda, nempe, vt vocationem nostram firmam faciamus: hoc est, ne excidamus nostra vocatione per peccata. Facite ergo bona opera, inquit, vt in vestra vocatione cœlesti perseueretis, ne iterum excidatis, & amittatis Spiritum sanctum, & dona, quæ vobis non propter opera, sed ex mera gratia per Christum contigerunt.

Merenturne bona opera præmia?

Habent & merentur. Habent ex se, hoc est, non propter alienam dignitatem, aut quod sint sufficientia. Ac debitores sumus. Et: Sic & vos cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: Quia seruus inutilis sumus, et quæ debuimus facere fecimus. Sed propter promissionem Dei gratuitam. Secundò, quia à Spiritu Domini proficiscuntur. Tertiò, quia fiunt à filijs.

Sed

Ἀλλ' ἆρα καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς εἰσιν ἄξια, καὶ ταύτην πρόξενα;

Ὥσπερ τὰ καλὰ, καὶ τῶν ὄντως πιστευόντων, ἔργα, οὐκ εἰσὶν ἐκείνη ἡ δικαιοσύνη, ἣν ἐμαρτύρησεν ὁ θεῖος βῆμα τοῦ θεοῦ εἶναι ἐγχωρεῖ: οὐδὲ ἐν μισθαποδοσίας μέρει λαμβάνεσιν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν: ἣν γε μόνος ὁ Χριστὸς, καὶ ἡ αὐτοῦ ὑπακοὴ, μισθὸν ἐπρίσατο: τὴν αὐτὴν τρέπειν, οὐδὲ ζωὴν αἰώνιον. Διὰ τί; ὅτι ἐλλιπῶς ἔχουσι, καὶ ἁμαρτίας κεκηλίδωνται. Ἡ δὲ αἰωνία ζωὴ, μισθοληψία ἐνεργειῶν καὶ Χριστοῦ, καὶ χάρις διδομένη, ὑπάρχει: ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, χάρισμα. Ρωμ. ε. χάρισμα θεοῦ, ζωὴ αἰώνιος, ἐν Χριστῷ ἰησοῦ, τῷ κυρίῳ ἡμῶν.

Sed merenturne bona opera vitam æternam?

Sicut bona opera, etiam verè credentium non sunt iusticia illa, quæ coram tribunali Dei consistit, nec merentur remissionem peccatorum, quæ solius Christi, eiusq; obedientia est meritum: ita nec vitam æternam. Et ratio est, quia sunt imperfecta, & peccato contaminata. Sed vita aterna meritũ et beneficiũ Christi est gratuitũ, imò donum. Rom. 6. Donum Dei, vita æterna, per Christum Iesum Dominum nostrum.

Καὶ ὀφείλομεν ἀγαθοεργεῖν. Οὐ μὴν τοι, κἂν πάντα πεποιηκότες ὦμεν: ἀξιοι ἐσμὲν διὰ τῶν ἡμετέρων ἔργων, τῆς αἰωνίου ζωῆς καθιστάμεθα: ἀλλὰ δοῦλοι ἀχρεῖοί ἐσμεν, διότι ὀφειλέται ἐσμέν.

Et debemus bona opera facere. Nec tamen si fecerimus omnia, meremur nostris operibus vitam æternam, sed serui sumus inutiles: quia debitores sumus.

α. Κορ. δ'. Οὐδὲν ἐμαυτῷ σύνοιδα: ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι. Εἰ δὲ ὁ μέγας Παῦλος, ὁ ὅτως ἀγιος ὤν, καὶ καλοῖς ἔργοις κατηγλαϊσμένος, ἀρνεῖται δικαίους ἐξ ἐκείνων ἑαυτὸν ἔχειν τῷ αὐτῷ λόγῳ ἀρνεῖται, αὐτὸν εἶναι τῆς ζωῆς αἰωνίου ἄξια εἶναι: καὶ διὰ τοῦτο τῇ χάριτι ἐπιχάρφν τὴν δικαίωσιν, καὶ τὸ εἶναι βεβαίαν τὴν ἐπαγγελίαν, καὶ μὴ τὸ ἔργα, ὡς σύνεργον, ἢ κατόρ-

1. Cor. 4. Nihil mihi conscius sum, sed in hoc non sum iustificatus. Si Paulus, tàm sanctus, & plenus bonorum operum, negat, se propter illa iustificari: ergo eadem ratione negat ea digna esse vita æterna: ideoq; statuit, gratiæ iustificationem adscribendam, vt sit certa. Si. n. opera concurrant tanquã causa, vel meritũ remissionis peccatorũ, iusticiæ & vitæ æternæ: sem-

κατόρθωμα, ἀφέσεως ἁμαρτιῶν, δικαιοσύνης, καὶ ζωῆς αἰωνίου, ἄξιον, σωφρονεῖν δεήσῃ: ἀεὶ ἐπὶ τούτῃ διστάζειν, ἀναγκαῖον ἂν εἴη. Ἀεὶ γὰρ ἐν δισταγμῷ ἐσμεν: ἆρα ἱκανῶς ἀγαθεργημάτων ἔχομεν, ἢ οὔ. Μᾶλλον μὲν οὖν, ἀληθέστατόν ἐστιν: ἡμᾶς ὁ πάντα ἀλις ἀγαθῶν ἔργων ἔχειν. Διὰ τοῦτο, ἐκ πίστεως, ἵνα κατὰ χάριν: εἰς τὸ εἶναι βεβαίαν τὴν ἐπαγγελίαν παντὶ τῷ σπέρματι: τοῦτέστι, πᾶσι τοῖς πιστεύουσι, Ρωμ. δ'.

Τί οὖν ἀποκρινῇ πρὸς τὸ Δαν. δ'. τὰς ἁμαρτίας σου, ἐν ἐλεημοσύναις λύτρωσαι: Ϲ, εἴ τι ἄλλο, τοῦτῳ παρόμοιον;

Ἀποκρίνομαι: ὅτι, ἐὰν τὸ ῥητὸν βιασθῇ, παράνομες ἐσὶν: ἀντιπίπτειν τὸ ῥήματι τῷ τῆς ὅλης ἁγίας γραφῆς σκοπῷ, Ϲ τῇ ἀναλογίᾳ τῆς πίστεως: ἣ ἐστι κατὰ τὰ ῥητὰ, Ϲ τὴν διάνοιαν, ὃ κηρυγθὲν ἀποστόλῳ Πέτρῳ: ἀποφωναμένῳ Πράξ. δ'. Οὐκ ἔστιν ὄνομα ἕτερον (ὅ ἐστιν, ὑπὸ οὐρανὸν, τὸ δεδομένον ἐν ἀνθρώποις: ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς: παρεκτὸς τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ.

Καὶ αὖθις Πράξ. ί. Τούτῳ πάντες οἱ προφῆται μαρτυροῦσιν: ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαβεῖν διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, πάντα τὸν πιστεύοντα εἰς αὐτόν.

Καὶ πάλιν Πράξ. ιέ. ἐν τῇ Ἀποστολικῇ

semper de hac dubitandum esset, si operibus tanquam mercedis reddenda esset. Quia semper incerti sumus, num satis bonorum operum habeamus: imò certissimum est, nos nunquam satis bonorum operum habere. Ideo ex fide, vt sit secundum gratiam, vt firma sit promissio omni semini, id est, omnibus credentibus.

Quid ergo ad locum Dan. 4. Redime peccata tua Eleemosynis, &c. & similes respondes?

Respondeo. Si textus vrgetur, manifestum est, pugnare sententiam verborum illorum, cum totius sacræ Scripturæ scopo, & fidei analogia, quæ est secundum D. Petri Apostoli dictum & sententiam: Quod non est aliud nomen (id est, nulla res) quæ appelletur nomine) sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri, nisi in nomine Christi.

Et idem iterum: Christo omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius, omnes qui credunt in eum.

Et iterum in Concilio Apostolorum

λικῆ σωζόμεθα: αὐτὸ τὸ ζητήματος τόδε, κῆ προῆκεν, ὁ παράδοξος, διαμφισβητεῖται μόνε: ὁ αὐτὸς τοιαῦτα ὁμολογῶν: ἀδύνατον εἶναι, τὸ, Ἐξ ἔργων νόμε, ἄνθρωπον ἐναντίον τοῦ Θεοῦ δικαιοῦσθαι: ἀλλὰ πάντας, ὅσοι πώποτε ἐσώθησαν, Ἐξ πίστεως εἰς Χριστὸν σωθῆναι. φησὶ γὰρ: ὅτι τῇ πίστει ὁ θεὸς καθαρίζει τὰς καρδίας τῶν ἐθνῶν. Νῦν οὖν, τί ΠΕΙΡΑΖΕΤΕ ΤΟΝ ΘΕΟΝ: ἐπιθεῖναι ζυγὸν (τὸν τοῦ νόμε) ἐπὶ τὸν τράχηλον τῶν μαθητῶν: ὃν οὔτε οἱ πατέρες ἡμῶν, οὔτε ἡμεῖς ἰσχύσαμεν βαστάσαι; Ἀλλὰ Ἐξ τῆς χάριτος Ἰησοῦ Χριστοῦ πιστεύομεν σωθῆναι, καθ' ὃν τρόπον κἀκεῖνοι.

Καθάπερ γὰρ αὐτὸς ὁ προφήτης τοῦ, ὁ Δανιὴλ, λέγει & παρίστησι: τὸν ἁμαρτίαν συντελεῖσθαι, κῆ ἀπαλείφεσθαι: καὶ δικαιοσύνην αἰώνιον ἄγεσθαι, Ἐξ Χριστοῦ αἱρεθῆναι σκοπόν. Θεμα τῆς προφητείας αὐτοῦ κεφ. θ. Τὸ τίνων ἀποστόλε Παύλε, ἑρμηνεύοντος: πᾶσαν προφητείαν, ἐκ γραφῆς ἑρμηνείαν, κῆ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως μεταχειρίζεσθαι: ἀναγκη, τοῦτο τὸ τοῦ Δανιὴλ χωρίον, ἵνα μὴ ἐκδέχεσθαι: ὅπως μὴ τῇ δοκούσῃ τοῦ Πέτρε, καὶ τῇ τῆς πίστεως ἀναλογίᾳ, μαχέσεται. Καὶπειδὴ ἔχει (καλῶς καὶ τῶν θεολόγων μεταχειριζόντων) τὴν ἑρμηνείαν λαμβάνειν ἀπὸ τῶν αἰτίων, δι' ἃ περ ἕκαστον εἴρηται: ἵνα μὴ αὐτὴ & ἑαυτῇ ἐναντίωσιν πίστεως:

lorum, cùm hac ipsa de re ex proposito controuerteretur, apertè profitetur, impossibile esse hominem Legis obseruatione coram DEO iustificari: sed omnes, quotquot vnquam sint saluati, per fidem in Christum esse saluatos, dicens: Deus fide purificat corda gentium. Nunc igitur quid TENTATIS DEVM, imponere iugum Legis, super ceruices discipulorum, quod neq; nos neq; patres nostri, portare potuimus? Sed per gratiam Domini nostri Iesu Christi, credimus saluari, quemadmodum & illi.

Sicut & hic ipse Propheta Daniel, dicit & docet, peccatum finem accipere, et deleri, iustitiamq; adduci, per Christum occidendum, Hæc enim ipsius verba sunt, cap 9.

Cùm itaq; Apostolus velit, vt omnis Scripturæ sacræ interpretatio, analogia sit fidei: necesse est, hunc Danielis locum ita accipi, ne cum sententia Petri, & fidei analogia, pugnet. Cumq; interpretatio (vt rectè quoq; Theologi docent) ex causis sit sumenda dictorum, ne secum etiam ipsa pugnet: hæc est propria & genuina loci Danielis sententia. Rom. 12.

Crede,

πέση: ἰσέον, ὅτι ἔναι τὸ κύριον καὶ γνήσιον ὅ Δαυιηλικὸ τύπο νῦν. Πίστευε, τὸ θεὸν, ὀργίζεσθαι μὴ τοῖς ἁμαρτάνουσι: ἱλεοῦται δὲ τοῖς δικαίοις, ὅ ἐστι, πιστεύουσιν (ὁ γὰρ δίκαιος, ἐκ τῦ πίστεως ζήσεται. Παρὸ, ἡ πίστεως δικαιοσύνη λέγεται: ἡ ἔμπροσθεν ὁ βήματος ὁ δικαιοκρίτου θεοῦ ὑφίσταται δυναμένη) πίστευε (φημὶ) καὶ τῇ πίστει ταύτῃ, ἔργοις δείκνυθι ἀληθῆ ὄντα, τότε τῶν ἁμαρτημάτων ἄφεσιν ἕξεις, καὶ ζωὴν αἰώνιον.

Ἄλλοι δέ τινες, ἄλλως ἐκθέσεις ὁ χωλὸς φέρουσιν. Ἐν μερίμναις (φασὶν) ἦν ὁ βασιλεὺς, διὰ τὸ ὀνείρου κρίσιν, περὶ ὅλης τῆς ἑαυτοῦ εὐδαιμονίας: εἰς κίνδυνόν γε περὶ τῆς βασιλείας καταστάς. Διδάσκει δὲ ὁ προφήτης τὸν βασιλέα: ὑπομιμνήσκων τρόπον, ὅ τῶν ἐφεξῆς δείκνυσι, ὡς θεοῦ κρείττονα πεῖσαι. Τυραννήσας ὅ γε οὖν ἐρχόμενος, μεγάλως ἡμαρτήκει. Διόπερ, ἵνα πραότητα καὶ εὐπείθειαν αὐτὸν προτρέπηται: ὅτως αὐτὸν ἐλαφροτέρας τῆς κολάσεως τύχοι, ὑπομιμνήσκων. Ἐπὶ τοσοῦτον γὰρ τῆς ἔξω εὐταξίας, καὶ πολιτικῆς εὐσχημοσύνης, ὁ θεὸς ἀρέσκει): ὥστε αὐτὴν καὶ τῇ νυνὶ ζωῇ χρησίμως ἀμείβεσθαι θέλει. Οὕτω γὰρ Ἀχάαβος, κἂν ὑποκριτικῶς μετανοήσας, ἧς αὐτῷ κολάσεως ὁ κύριος ἠπείλησε, πραοτέρας ἐξήσατο.

ά. Βασιλ, κά.

Οὐκ ἄρα τῷ βασιλεῖ τὸν προφήτην ἐνταῦθα, περὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς φθέγ-

Crede, Deum irasci peccatis, & placari iustis, id est, credentibus. Iustus enim ex fide viuit: vnde & fidei iusticia dicitur, quæ coram Dei tribunali consistit.) Et hanc fidem, veram esse: operibus ostende: & habebis remissionem peccatorum, & Deum propitium.

Alij aliter interpretantur hunc locum. Solicitus, inquiunt, erat Rex, propter somnij interpretationem, de fortunis suis omnibus, deq; Regno periclitabatur. Docet itaq; Propheta Regem, eiq; consilium suum subijcit, quomodo panarum impendentium mitigationem consecuturus sit. Peccauerat tyrannide, quam in miseros exercuerat. Ideo ad clementiam & benefi-centiam eum hortatur, et sic mitigationem promittit, vt illorum imitatione eam consequatur. Tantopere enim Deo placet externa disciplina, & ciuilis honestas, vt eam in hac vita remunerari velit. Sicut Achab, simulata sua pœnitentia, hypocritica, panarum, quas illi Deus minatus fuerat, mitigationem consecutus est.

Non ergo Prophetam Regi de æterna vita concionari hoc loco,

Ad

φθέγξεται: πρὸς ἣν γὰρ κτῆσιν, ἄλλο νόμισμα, ἄλλο λύτρον, ἀναγκαῖον εἰσπράττεσθαι. Αὐτὸς (ὁ Μεσσίας) λυτρώσεται τὸν Ἰσραὴλ, ἐκ πασῶν τῶν ἀνομιῶν αὐτοῦ. Ἐλυτρώσατο δὲ οὐκ ἀργυρίῳ ἢ χρυσῷ, ἢ ἐλεημοσύναις: ἀλλὰ τῷ τιμίῳ αἵματι αὐτοῦ.

Τελευταῖα δὲ, εἰ τὰ ἁμαρτήματα ταῖς ἐλεημοσύναις ἐξαγοράζεται: ἄδικος ἂν ὁ θεὸς, καταδικάζων οὓς πένητας διὰ τὰ ἐπαισχύνα, δόξειε: τοὺς, μὴ κἀκείνοις, ὡς τοῖς ἄλλοις, πλοῦτον δεδωκώς: ὧν αὐτοὶ ἂν τὰ ἑαυτῶν ἁμαρτήματα ἐξηγόρασαν.

Διὰ τί οὖν ἡ αἰωνία ζωὴ μισθὸς λέγεται;

Ἀποκρίνομαι, ὅτι κατὰ τὸν νόμον λέγεσθαι δύναται ἡ ζωὴ ἐκείνη μισθός: διότι οὕτω ἐπηγγείλατο ὁ θεὸς ἔργοις: ἃ μὲν τοῖς τοιούτοις ἔργοις: ἀλλὰ οὐ τοῖς τυχοῦσιν ἔργοις: ἀλλὰ οἷς μαρτυρεῖ τάδε. Ὁ ποιήσας αὐτὰ ἄνθρωπος, ζήσεται ἐν αὐτοῖς. Καὶ: ποίησον καὶ ζήσῃ. Ἀλλὰ πῶς τελείως. ἐπικατάρατος πᾶς, φησὶ: ὃς οὐκ ἐμμένει ἐν ΠΑΣΙ, τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου, τοῦ ποιῆσαι αὐτά.

Τούτῳ δὲ τῷ τρόπῳ, οὐδεὶς ἐπιτυγχάνει τῆς αἰωνίου ζωῆς, ὡς μισθοῦ, τοῖς ἔργοις ὀφειλομένου: ἐπεὶ οὐδεὶς, τοῦ ἀνασπληρωτής: καὶ ὁ πλάσας τὰ πάντα, γέγονε πάντων ἔνοχος.

Ad eam enim, aliam monetam, aliud λύτρον, precium redemptionis, requiri. Ipse (Messias) redimet Israël ex omnibus iniquitatibus. Redemit autem, non auro, argento, vel eleemosynis, sed precioso suo sanguine. Psalm. 130. 1. Pet. 1.

Deniq, si peccata eleemosynis redimuntur: Deus iniquus videretur, damnans pauperes propter peccata, propterea, quòd illis non, vt alijs, diuitias dederit, quibus & ipsi sua possent peccata redimere.

Cur igitur vita æterna merces dicitur?

Respondeo. Secundum Legem, dici potest vita æterna, merces, quia promittitur operibus: sed non quibuslibet operibus, verùm ijs, quæ sunt perfecta Legis impletio. Iuxta hæc testimonia: Qui fecerit hæc, viuet in eis. Item: Fac hoc, & vives. Sed fac perfectè. Maledictus enim omnis, qui non permanserit in OMNIBVS, quæ scripta sunt in libro Legis, vt faciat ea.

Hac autem ratione, nemo consequitur vitam æternam, vt operibus debitam mercedem. Quia nemo Legi satisfacit, & qui peccat in vno, reus est omnium. Iacob. 2.

Ρωμ. ή. ἀπλῶς ἀδύνατον εἶναι γράφεται: Διὰ νόμου τηρήσεως, καὶ ἔργων, δικαιοῦσθαι ἄνθρωπον. Τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου (φησὶν) ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς: ὁ θεὸς, τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, κατεκρίνωσεν.

Rom. 8. simpliciter impossibile esse scribitur, per Legis observationem, & opera iustificari hominem. Quod impossibile erat Legi, siquidem infirmabatur per carnem, hoc Deus præstitit, misso filio in similitudinem carnis peccati, &c.

Διατοῦτο δὲ ἐν ταῖς γραφαῖς τρόπος τοῦ τῆς αἰωνίου ζωῆς ἐπιτυχεῖν κεῖται. Εἷς μὲν, διὰ νόμου: ᾧπερ ἐξ ἐρρέθη, ὅτως ἑαυτῷ εἶναι.

In sacra autem Scriptura, duplex consequendi vitam æternam ratio proponitur. Primùm iuxta Legem, de qua dictum est: quamcunque consequitur.

Ἕτερος δὲ, διὰ τῆς εὐαγγελικῆς διδαχῆς: ἐν ᾗ μεσίτης ἐνιαυτῷ προτέθειται, ὁ χριστὸς: ὃς πάντα τὰ δέοντα ἀποτελέσας, μόνος τῆς αἰωνίου ζωῆς ἄξιος εὑρέθη: ἣν διδόναι δωρεὰν βούλεται πᾶσι τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσι, διὰ δὴ τοὺς αὐτοῦ ἐκείνης ἐπαγγελίας. Οὕτως ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον: ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸν μονογενῆ, ἔδωκεν: ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται: ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. Καὶ: ἐγὼ ζωὴν αἰώνιον δίδωμι αὐτοῖς. Πάλιν: Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς, καὶ ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ ζωή. Ἔτι: τοῦτο ἔστι τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με πατρὸς: ἵνα πᾶς ὁ θεωρῶν τὸν υἱὸν, καὶ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται· ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. Οὕτω δὴ, ἐδόθη τῷ ζωὴν ἐν μισθοῦ τάξει λαμβάνειν, ἀλλ' ὡς δῶρον ἀπὸ θεοῦ.

Ἰωάν. γ'. καὶ ί. καὶ ιδ'. καὶ ς'.

Secundò, iuxta Euangelij doctrinam, in qua Christus Mediator vnicus proponitur, qui vitam æternam solus est meritus, et habet vult donare gratis, omnibus in ipsum credentibus, secundum ipsius met Christi promissionem. Sic Deus dilexit Mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Item: Ego vitam æternam do eis. Et iterum: Ego sum via, veritas & vita. Item: Hæc est voluntas Patris, qui misit me, vt omnis qui videt filium, & credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Et sic nemo vitam æternam consequitur, vt mercedem, sed vt gratuitū Dei donum.

Rom.

Ρωμ. 6. χάρισμα τοῦ θεοῦ, ζωὴ αἰώνιος, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τῷ κυρίῳ ἡμῶν.

Τινὲς τὸ μισθὸς ὄνομα, ἀντίδοσιν καὶ ἀνθικατάλλαξιν ἀκούουσι: καὶ ὀνομάζεσθαι μισθὸν, τὴν αἰώνιον ζωὴν, τῇ ἀντιλήψει, ἡγοῦνται. Κἂν γὰρ ὁ θεὸς διδῷ ἕτερον διὰ ἄλλο: ὅμως. ἅμα ἀντισηκῶν τοῖς ἡμετέροις πόνοις, θλίψεσι, καὶ καλοῖς ἔργοις. Ἀλλ' οὐδὲν δεῖ τοιαύτης λεπτολογίας: καὶ πολλὰ ἐνίοτε σφαλερῶς λέγεται. Ἀληθὲς μὲν ἦν, τὴν ζωὴν ἐκείνην: δωρεὰν δ' ὅμως αὐτὴν ἀντιζυγοῦσιν αὐτῶν πιστεύεσθαι τὸν θεὸν ἐν τῇ ζωῇ, διὰ Χριστὸν ἡμῖν γίνεται: ἀλλ' οὐ διὰ τὰ ἔργα ὑμῶν. Θεοῦ δῶρόν ἐστιν: ὁ μισθὸς, ὃ ἂν οἱ ἀνθρώπινα ἐργασίαν ἄξιοι εἶεν, ὡς οἱ ὑποκριταὶ φαντάζονται.

Τί δοκεῖ σοι περὶ τῆς προτάσεως, τῆς; Τὰ καλὰ ἔργα, πρὸς σωτηρίαν ἀναγκαῖά ἐστιν;

Εἰ μὲν ληφθείη ὡς πρὸς ποιητικὸν αἰτίου, ἀξίως, καὶ καταπελάξεως τῆς σωτηρίας: ἀσεβῶς ἀσεβής ἐστι, καὶ ἀποβλητέα. Οἴδαμεν γὰρ ἡμεῖς, τὰ καλοῖς ἔργοις, μόνῃ δὲ τῇ πίστει, δικαιοσύνης καὶ ζωῆς αἰωνίους ἀξιωθέντες, διὰ καὶ διὰ Χριστόν. Εἰ δ' ὡς πρὸς σωτηρίσεως σωτηρίας: ἀλλ' ὅτως ἀληθεύει, καὶ οὕτω σωτηρεῖται, ἡ σωτηρία ἐστίν. Οὐ γὰρ τρόπῳ φθειρομένη, διὰ τῆς πίστεως δῆτα.

Rom. 6. Donum Dei, vita æterna, per Christum Iesum, Dominum nostrum.

Quidam vocabulum Merces, pro compensatione accipiunt: & nominari vitam æternam mercedem, consequutione, sentiunt. Quia etsi propter aliud detur, tamen simul compensat nostros labores, afflictiones, & bona opera. Sed hac subtilitate opus non est, & multa periculosè dicũtur interdum. Et quidem verùm est, Deum compensare illa in vita æterna, sed ipsa vita æterna, gratis nobis contingit, per Christum, & non propter bona nostra opera. Donum Dei est, non meritum operum humanorum, vt hypocritæ imaginantur. Luc. 18.

Quid sentis de Propositione: Bona opera sunt necessaria ad salutem.

Si intelligatur de causa efficienti, merito, & sic salute consequẽda: simpliciter est impia & damnanda. Scimus enim, nos non operibus, sed sola Fide, iusticiam & salutem æternam consequi, per & propter Christum. Si autem intelligatur de salute conseruanda, neq; hoc modo vera est aut toleranda. Conseruatur enim salus, sicut acquiritur, nempe, per fidem.

Ἡ μὲν πίστις, εἰ καὶ δι' ἁμαρτιῶν, τὸ σωτικὸς πεφωσφορημένον, ἀποβάλλεται· ὅμως δὲ δι' ἀγαθῶν ἔργων κυρίως φυλάττεται: ἀλλὰ διὰ πνεύματος ἁγίου, τοῦ θείου ῥήματος, καὶ τῶν ἁγίων μυστηρίων. Τὸ Εὐαγγέλιον δύναμις θεοῦ ἐστιν, εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι, Ρωμ. ά. Δυνάμει θεοῦ φρουρούμεθα διὰ πίστεως εἰς σωτηρίαν, ά. Πετ. ά.

Εἰ δὲ λέγοιτο: Τὰ ἀγαθὰ ἔργα, ποιοῦς δικαίωσιν, ἢ σωτηρίαν, εἶναι αἰαγκαῖα: ὡς αἰτιατὰ, καὶ καρποὶ ἀναγκαίως ἐπομένους: ἀδέξιον ἂν εἴη τὸ γε λέγειν εἶη. Οὐδὲ γὰρ τὸ αἰτιατὸν, εἰς οὐσίαν τοῦ αἰτίου: ἀνάπαλιν δὲ, τὸ αἴτιον, εἰς ποιοῦν τὸ αἰτιατὸν, ἀναγκαῖον. Πρότερον, ἀγαθὸν εἶναι δένδρον, ἀνάγκη, πρὶν ποιεῖν καλοὺς καρπούς. Ὕστερον δὲ γίνονται καρποὶ, τῇ ἰδίᾳ φύσει. Οὐ μὴν, τὸ δένδρον ποιοῦντες ἀγαθὸν, ὅτι: ἀλλὰ, τοιοῦτον ἤδη ποιοῦντες, ἐμφανίζοντες.

Ἐπισκάνδαλος, ἡ εἰρημένη ποίησις ἐστιν (οὕτω γὰρ, κατὰ πρώτην ὑπόληψιν, φθέγγεσθαι φαίνεται: ὥστε ἂν, εἰ τῆς αἰωνίου σωτηρίας αἴτιον τὰ καλὰ τῶν ἔργων) καὶ χρεία ἔχει διαπύρεως: ἀγώνων τε περὶ δικαιοσύνης, τῆς διὰ ἔργων, ἀναιρουμένων, τῇ παντικῇ διδαχῇ συναγωνίζεσθαι δοκεῖ (τῇ γὰρ προτέρᾳ τοῦτο, τῇ, ΠΡΟΣ ΣΩΤΗΡΙΑΝ, ἀξίᾳ, καὶ μισθὸς ὀφειλὴ, συμβαίνοιτο) καὶ

Fides autem, etsi per peccata, contra conscientiam admissa, amittitur; tamen non per bona opera propriè conseruatur: sed per Spiritum sanctum, verbo & Sacramentis Euangelium, est potentia Dei, ad salutem omni credenti. 1. Pet. 1. Virtute Dei custodimur ad salutem.

Quòd si dicatur, bona opera ad iustificationem, vel salutem, esse necessaria, tanquam effectus & fructus necessariò sequentes: ineptum est, hoc affirmare & asserere. Nec enim effectus ad constituendam causam, sed contrà, causa ad producendum effectum, necessariò requiritur. Prius arborem bonam esse necesse est, antequam fructus bonos proferat: possunt quidem fructus suâ naturâ bonos tamen arborem non faciendo bonam, sed talem iam antea declarant.

Et quia scandali plena est: ita etiam sonat, & prima facie apparet, ac si causam salutis æternæ operibus tribueret, & opus habet explicatione, motúsq; certaminibus de iustitia operum, Papisticæ doctrinæ adstipulari videtur: hac enim additione: AD SALUTEM, meritum intelligitur. Ac latet anguis in herba, ne prætextu,

aut

ὑπόχλοῳ (ἅτινα ἐστὶν) ὄφις, τὰ ῥήμασι τούτοις ἐστί: Διὰ τοῦτο, ἵνα μὴ παρεισφρήσῃ ἢ ὑπικαλύμματι ἀυτῶν, πλανὴ παρεισέρπουσα λάθῃ δεκτικὴ ἢ Ρώμης, ὡς δικαιοσύνης δι' ἔργων: ὡς δῆθεν εἰς τὸ δικαιῶσιν, λόγῳ αὐτὰ σωτηρεχόντων: ἢ σωτηρίας μὴ τῆς πίστεως, ἄνθρωπον εἰδοτα τὸ ἴδιον ἑαυτὸν, καταθωπικὸν, πιπτικῶς δίκαιον ἀποφαινόντων: Διὰ αὐτῆς ἐνώπιον ἢ ἐνώπιον ἢ ΘΕΟῦ δεκτὸς δικαιοσύνης τὸ πεῖσαν φοβάντων: ἐκκενορήθωσαν αἱ πεῖσαι εἰς αὐτὸν, ἢ ὑπερωρίσθωσαν (ἡ: Τὰ ἀγαθὰ ἔργα, ἀναγκαῖά ἐστιν ὅτι σωτηρίαν. Η: χωρὶς ἀγαθῶν ἔργων ἐδεὶς πώποτε ἐσώθη. Η: Ἀδύνατον, χωρὶς καλῶν ἔργων σωθῆναι) ὑποτύπωσις τῶν ὑγιαινόντων λόγων κεκρατήθω.

Ὀρθῶς δ' εἶχα πρόθεσις λέγε), ἀναγκαῖα εἶναι τὰ ἔργα τὰ ἀγαθά. Οὐ μὲν ἡμῖν, τὸ ἢ ποιεῖν αὐτὰ, ἢ παρεῖναι: ἀλλ' ὀφειλέτας ἐσμὲν: καὶ διὰ τοῦτο, ἐξ ἀνάγκης ποιητέα.

Τέως μὴν τοι γε σὺν δεκτέον: μὴ ἐγγίνεσθαι, ἐν τοῖς ἀναγεννηθεῖσιν, ἐξ ἐλευθέρου πνεύματος καλὰ ἔργα. Οὐ πεπάνται, ἡμῶν ἀκόντων, ἢ μόνον καταναγκάσῃ νόμῳ: ἀλλ' ἑκόντων, ταῦτα, ἢ δικαιοί εἰσιν οἱ ἀναγεννηθέντες. Ἐπὶ δὲ γε ἢ πάντῃ ἀνεγεννήθησαν, ἔτι οἱ ἅγιοι, ἐν τῷ παρόντι: Διὸ ἔτι, ἐξ ἀνάγκης ἐστὶ, ἢ προτρεπτῶν: ἵνα, οἷς ἐκκάρησαν ἔργοις, τούτοις ἐπεξίωσι, προσήκωσι, ἢ προστεταγμένοις.

aut inuolucro horum verborum, error obrepat aut tegatur Pontificius, de operum iuſtitia, quòd in iuſtificatione concurrant, tanquã cauſa, & cum fide conuncta, faciant hominem formaliter iuſtum propter ſuam dignitatem & meritum, ſint ipſa iuſtitia quæ coram DEO valet: ideo eliminentur hæ propoſitiones: Bona opera ſunt neceſſaria ad ſalutem. Sine bonis operibus nemo vnquam eſt ſaluatus. Impoſsibile eſt abſq; bonis operibus ſaluari: & teneatur forma ſanorum verborum.

Rectè autem ſine appendice dicitur, bona opera eſſe neceſſaria. Quia non eſt liberum, ea facere vel omittere: ſed debitores ſumus, ideoq; neceſſariò facienda.

Et tamen interim non negandum eſt, bona opera proficiſci ex libero Spiritu in renatis. Quia non fiunt nobis inuitis, & Legis tantùm coactione: ſed ſponte, ea ratione, qua renati ſunt iuſti. Verùm, quia nõ omni ex parte ſunt renati, etiam ſancti, in hac vita: ideo etiam Lege opus eſt, & exhortationibus, vt quod facere cœperunt, facere pergant, quæ facere oportet.

Τοιγαρῦν, ἡ ἀνάγκη αὕτη, οὐκ ἐπὶ βιασμὸν ἀνοισέα: ἀλλὰ θεοταγῆς θείας σημαντικὴ ἐστι, βουλήματος χριστοῦ, ἧς ὀφειλῆς: καθ' ἣν ἡ κτίσις ὑπακοὴν ὀφείλει τῷ κτίσῃ: ἐκδοσίτε τύτῳ ὑπακούει. Κατὰ τὸ γεγραμμένον: Ψάλτης: μετὰ νίκης σε, ὁ λαός σε, ἑκὼν προσοίσει σοι ἐν στολισμῷ ἁγίῳ.

Ψαλμ. ρί.

Ὁ μακάριος Λυτὴρ, ἐν τῇ μείζονι πρὸς τοὺς κυριακοὺς δεήσεσι ὁμολογία: ὁ μὲν τὰ καλὰ ἔργα, φησὶ, πρὸς δικαιοσύνην ἀναγκαῖα εἶναι ἡγέμενος, τῆς ἀληθείας ἁμαρτάνει: ὁ δὲ, πρὸς δόξαν θεοῦ ἀναγκαῖα, οὐ σκοπὸν τυγχάνει.

Quare, necessitas hæc, non ad coactionem est referenda, sed ordinationem diuinam significat, voluntatem Christi, & debitum, quo creatura debet obedientiam creatori, eiq; volens obtemperat. Sicut Psaltes canit: Post victoriam tuam populus tuus spontaneus offeret tibi in ornatu sancto.

Lutherus in maiori de cœna Domini Confessione, Tomo VVittenbergensi 2. folio 197. ita scripsit: Wer die gute Werck zur Gerechtigkeit nötig verstehet / der feilet: Wer sie aber zu Gottes Lob nötig verstehet / der trifft's. Hoc est: Qui sentit, bona opera necessaria esse ad iusticiam, errat: qui verò ad gloriam Dei necessaria esse intelligit, rectè sentit.

Τί δὴ, τὸ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ ῥηθὲν: στόματι ὁμολογεῖσθαι εἰς σωτηρίαν;

Ρωμ. ί.

Cur igitur Apostolus dicit, Rom. 10. ore fieri confessionem ad salutem?

Οὐκ ἀντιλέγει ὁ Ἀπόστολος ἑαυτῷ: ὅς γε, ἐν πάσαις τοῖς ἀποστολικοῖς ἑαυτοῦ, ὅταν ἔχῃ σκοπὸν: ὅπως δηλώσῃ, ἔργοις ἔμπροσθεν θεοῦ δικαιοῦσθαι ἄνθρωπον: δείξας, ὅτι μένει τῇ πίστει, χωρὶς ἔργων, αὐτὸ πιστεύειν εἶναι. Ρωμ. γ. δ'. Ἐφεσ. β'. Γαλ. β'.

Non pugnat secum Apostolus, qui in omnibus suis Epistolis hunc sibi habet præfixum scopum, vt neget, operibus hominem coram Deo iustificari, solíq; fidei acceptam ferendam absq; operibus, Rom. 3. 4. Eph. 2. Gal. 2.

Τοῦτο δέ φησιν: ὅτι τῆς δικαιοσύνης ἐπιλαμβανόμεθα πίστει. Καρδίᾳ γὰρ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην: στόματι δὲ ὁμο-

Hoc igitur dicit: Iusticiam Fide apprehendimus & consequimur. Corde enim creditur ad iusticiam:

δὲ ὁμολογοῦμεν, ἣν ἐλάβομεν σωτηρίαν. Οὕτως ἂν, ἡ ὁμολογία γένοιτο ἐπὶ φανερώσει καὶ μαρτυρήσει, ἧς ἐτύχομεν σωτηρίας. Καὶ αἰτιατόν ἐστιν ἡ ὁμολογία, ἐπόμενον αἰτίῳ ἡγεμόνι, τῇ δηλαδὴ ἀπὸ πίστεως δικαιώσει. Οὕτω δὴ, γνῶσις καὶ καρπός ἐστι τῆς πίστεως, ἡ ὁμολογία: αὐτῆς τε ἀπολειφθεῖσης ἔργων: ὧν ἁπάντων, ἀδὲ πίστις δι' ἀγάπης.

Gal. 5.

Οὐδὲ δύναται ἡ ὁμολογία, ἢ ὡς ἕπεται, αἴτιον εἶναι τῆς σωτηρίας: ἐπεί γε τὸ αἰτιατὸν, τοῦ ἑαυτοῦ αἰτίου προτέρου ἂν εἴη. Καὶ ὡδὶ ὁμολογίας ἰσέον: ὡδένα μὴ κινδυνεύειν ἀληθῶς ὁμολογήσειν, μὴ πρότερον βεβαίως πιστεύσαντα παρ' ἡμῖν: ὅτε τις ἀ πεπλησθόρηται, ἢ πέπεισαί τι, ἀλλ' ἔτι ἀμφιβολεῖ πως: εἴθισαι λέγειν: ὅτι οὐκ ἂν δὴ τότῳ παραχοίην ἐγώγε ἐμαυτὸν κρίνειν. Ἡ τοίνυν ὁμολογία, σημεῖόν ἐστι, καὶ ἔλεγχος, δικαιοσύνης: ὅτι ἀνθομολογούμεθα, καὶ καυχώμεθα, ὡδὶ ὧν ἡμᾶς ὁ θεὸς, ἐν χριστῷ, καὶ δι' αὐτοῦ χρίσιν, εὖ ἐπίησεν. Οὕτως ἄρα, ἡ φύσιν τοῦτο τῆς πίστεως, ποιητὸν πεπλήρωκεν, καὶ καρπῷ ἐπομένῳ: καθὼς ἐξ ἄλλου ῥητοῦ, τῶν πρὸς Γαλ. ἐπιστολῶν φησιν.

Διακεκρίνηται τοιγαροῦν μεταξὺ τῆς πίστεως, καὶ τῆς δηλώσεως μαρτυρήσεώς τε, καὶ δικαιωθῆναι. Ἡ μὲν πίστις,

ciam: ore autem confitemur salutem adeptam. Et sic sit confessio, ad salutem adeptam declarandam & testificandam. Estq; confessio effectus, consequens causam præcedentem, fidei nempe iustificationem. Et sic fructus est, & effectus fidei, confessio, eiusq; comes indiuiduus, sicut & reliqua bona opera: quæ si desint, fides etiam nulla esse intelligitur. Operatur enim Fides per charitatem. Gal. 5.

Nec potest confessio, quæ sequitur, causa esse salutis. Aliàs enim effectus prior esset causa sua. Quod ad confessionem: nemo cum periculo verè confitebitur, nisi prius certò credat. Sicut dicitur, cùm quis non est certus, aut aliquid persuasum habet, sed adhuc hæsitat nonnihil: Non propter hoc exustionem paterer. Confessio itaq; signum est & argumentum iusticiæ, quòd confitemur & gloriamur de beneficio Dei, nobis in & per Christum exhibito. Atq; ita Apostolus hanc naturam fidei describit ab effectu, & fructu consequente, sicut ex alio loco ad Gal, 5. iam est dictum.

Discernit itaq; inter apprehensionem iustitiæ, eiusq; declarationem & testificationem. Fi-

σις, μέσον ἐστιν, ὃπιλαμβανόμδον τῆς δικαιοσύνης: ἡ δὲ Δι᾽ σώματος ὁμολογία, αὐτὴν ἐπιλημμδίνει μαρτυρᾶσα φανερᾶ.

Πῶς διαφέρει τὰ τῶν εὐσεβῶν ἀγαθὰ ἔργα, τῶν ἐν τοῖς ἐθνικοῖς ἀρετῶν;

Αἰτίους. Πρῶτον μὲν, ποιητική: ἥτις, ἐν τοῖς ἀναγεννηθεῖσι, τὸ ἅγιον πνεῦμά ἐστιν: ἀναζωπύρουν ἐν τῷ αὐτῶν καρδίαις κινήματα νόμῳ θεῷ συμφωνοῦντα. Ὡς ἐν Ἰωσὴφ ἡ σωφροσύνη ἐστὶν: ἣ δὲ χαίρει τῇ δεσποίνῃ, αὐτὸν πρώσῃ. Ἐν Δαυΐδῃ, Ἡρωϊκὴ ἀνδρία, ὡς αὐτὸς ἄδει: Εὐλογητὸς κύριος, ὁ θεός μου: ὁ διδάσκων τὰς χεῖράς μου εἰς παράταξιν: σὺ δακτύλους μου, εἰς πόλεμον. Ἐν Ἀλεξάνδρῳ ὁρμή ἐστι Φυσικὴ: ἐμμένει ἐν αὐτῷ ἀνδρία Ἡρωϊκὴ: ἀλλ᾽ ὑ ῥυθμίζεται ὑπὸ πνεύματος ἁγίου. Ποιεῖ τοιγάρτοι πολλὰ μετ᾽ ὠμότητος: ἀξιοῖ σεβασμοῦ ἐμ λατρεύεσθαι θεὸν δίκην: φίλους ἐν οἴνῳ μιαφονεῖ, ἐμ ἀλλὰ ἀμχεργεῖ.

Οὕτω καὶ ἄλλοις μὴ ἀναγεγλυμμένοις, αἱ ἀρεταὶ μόνον σκιαὶ τῆς ἔξω εὐταξίας εἰσὶν, ἀνθρωπίνῳ λόγῳ ὑπογεγλυμμένοις: ἃς ὑποσκιάσματα ἀρετῶν Αὐγουστῖνος ὀνομάζει.

Εἶτα ἡ ποιητικὴ ἐκ τοῦ σώζοντος αἰτία, τὸ πρόσωπόν ἐστιν: ὃ ἀναγεννηθὲν μὲν, ἀρέσκει τῷ θεῷ, Δι᾽ ὃ τε χάριτος αὐτῷ ἐστι: καὶ πεντεῦθεν ἀγαθὸν ἐστι καὶ

Fœ. ρμγ.

des, mediam est, quo apprehendimus institiam. Confessio autem oris, adeptam testatur & declarat.

Quomodo differunt bona opera piorum, à virtutibus gentilium?

Causis. Primùm, causa efficiente, quæ in renatis est Spiritus sanctus, excitans in illorum cordibus, motus, cum Lege Dei congruentes vt in Iosepho, castitas, quod non consentit heriluconiugi, ad stuprum pellicienti. In Dauide, fortitudo heroica. Sicut ipse canit: Tu Domine, doces manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum. In Alexandro est motus naturalis, & quidem heroica quoq; fortitudo: sed non regitur à Spiritu sancto. Vnde multa crudeliter facit: vult se adorari vt Deum: inter pocula amicos interficit, & alia fœda perpetrat.

Sic in alijs, non renatis, virtutes sunt tantùm externa disciplina, orta à ratione, quas Augustinus simulachra virtutum appellat.

Deinde efficiens proxima, est persona, quæ si sit renata, placet Deo, & est in gratia apud ipsum. Ideoq; opus etiam ipsum, bonum est,

καὶ τὸ ἔργον, καὶ τοῦ θεῷ ἀρέσκῃ. Τὰ τῶν ἐθνικῶν, & ἄλλων τῶν μὴ παλιγγενεσίας εὐτυχησάντων, ἔργα, οὐκ ἀρέσκῃ. Ὑπόδειγμα, Ἄβελ καὶ Κάϊν, μετὰ τῶν ἑαυτῶν θυσιῶν, Γεν. δ'. Ἐντεῦθεν ἀληθῶς λέγεται τὸ: ὅταν δύο ποιῶσι τὸ αὐτὸ ποιῶσιν, οὐκ ἔστι ταυτόν.

Εἰδικῇ δ' αἰτία τὰ ἔργα διαφέρει: ὅτι τὰ μὲν τῶν εὐσεβόντων, ἐκ πίστεως πράττεται: τὰ δὲ τῶν ἀσεβόντων, ἀπίστως ἐτέρηται. Ἀπρέπειαι γὰρ τοιαῦται. Ἡ μορφὴ, ἤτοι τὸ εἶδος, δίδωσι τοῦ πράγματος τὸ εἶναι.

Τελευταία δὲ, κἂν τελικῷ αἰτίῳ διαφορά ἐστιν: ὅτι οἱ μὲν εὐσεβείας ἀπεδάσαι, τὰ ἑαυτῶν ἀγαθοεργήματα, πρὸς δόξαν θεοῦ, καὶ ἔπαινος ὠφέλειαν, ἀναφέρουσιν: οἱ δ' ἔξω, καὶ ἄπιστοι, πρὸς τὸ ἰδίαν τιμήν.

Οἷον, τὸ Ὁμήρου:

Αἰεὶ ἀριστεύειν, καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων.

Καὶ τὸ τοῦ Λατίνου Ποιητοῦ:

Φίλτρα πάτρης νικήσῃ, ἔρως τ' ἀπέλεθρον ἐπαίνων.

Διὰ τίνας δ' αἰτίας δεῖ τὰ πονηρὰ ἔργα, εἶτουν ἁμαρτίας, φυλάξεσθαι;

Πρῶτον, διότι ἀπαρέσκουσι τῷ θεῷ: ὡς αὐτοῖς ὀργῆς, & ἀτελευτήτου θανάτου, τιμάται. Οὐχὶ θεὸς θέλων ἀνομίαν σὺ εἶ: οὐδὲ παροικήσῃ σοι πονηρευόμενος. Ἐμίσησας πάντας τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν: ἀπολεῖς

est, & Deo placet. In gentilibus ignaris veri Dei, & reliquis non renatis, non placent opera. Exemplo sunt Abel & Cain, cum suis sacrificiis, Gen. 4. Hic verum est, quod dicitur: Duo cùm idem faciunt, non est idem.

Causa formali differunt. Quòd piorum opera ex fide fiunt: impiorum & incredulorum, carent fide: ideo non placent. Forma dat esse rei.

Postremò, & causa finali differunt. Quòd pij referunt sua opera bona ad Dei gloriam, & proximi vtilitatem: increduli, ad propriam gloriam, sicut Virgil. de Bruto canit:

Vicit amor patriæ, laudumq; immensa cupido.

Propter quas causas mala opera, hoc est, peccata, cauenda?

Primùm, quia displicent Deo, et merentur iram ipsius, ac æternam damnationem. Non Deus volens iniquitatem tu es, neq; habitabit iuxta te malignus. Odisti omnes, qui loquuntur iniquitatem & Psalm. 5.

ἀπολεῖς πάντας τὺς λαλοῦντας τὸ ψεῦδος. Οὐκ ἔχουσι μέρος ἐν τῇ βασιλείᾳ θεοῦ, ἀλλ' αὐτὴν κληρονομήσουσι.

á. Kor. 5.

Δεύτερον, δύσμορφον ποιοῦσι τὴν εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν, καὶ τὴν θεοῦ δόξαν. Δι' ὑμᾶς βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ. Καθὼς Δαβὶδ Νάθαν εἶπεν: Ὅτι βλασφημεῖν ἐποίησας τοὺς ἐχθροὺς τοῦ κυρίου ἐν τῷ πράγματι τούτῳ.

Rom. 2. 2. Sam. 12.

Τρίτον, εἰς τὸ ἀποτρέπεσθαι καινὰς κολάσεις ἐν τῷ νῦν βίῳ: πολέμους λέγω, λιμὸν, λοιμόν. Καὶ μὴν, ἐξ ἰδίας. Λευιτ. κς'. Δευτ. κή. Ἐὰν μὴ εἰσακούσῃς τῆς φωνῆς κυρίου, τοῦ θεοῦσου: ἐπικατάρατος σὺ ἐν πόλει, καὶ ἐπικατάρατος σὺ ἐν ἀγρῷ, ἐξελεύσῃ ἐξῆς.

Leuit. 26. Deut. 28.

Τέταρτον, ἐπιγίνεται τυραννὶς ἡ διαβόλου: ᾧ παραδίδονται οἱ πονηροὶ: ἐξωγρημένοι τῆς παγίδος αὐτοῦ εἰς πᾶν τὸ ἐκείνου θέλημα.

6. Tim. 6.

Πέμπτον, ἐμποδισμὸς γίνεται πάσης τῆς πνευματικῆς γυμνασίας: ἀποσβέννυται ἡ πίστις: ἐκπίπτουσιν οἱ ἄνθρωποι τῆς θεοῦ χάριτος: ἀποβάλλουσι τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ τὴν αἰώνιον ζωήν. Ἐφεσ. δ'. Μὴ λυπεῖτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ θεοῦ, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε. Καὶ ε'. Μὴ μεθύσκεσθε οἴνῳ, ἐν ᾧ ἐστιν ἀσωτία: τουτέστιν ἀκολασία, θρασύτης, ἀκροσφάλεια, ἀστοργία, ἀσπονδία, ἀνελεημοσύνη, καὶ τελευταῖον σωτηρίας ἀπελπισμὸς ἀπώλεια.

perdes omnes, qui loquuntur mendacium. Non habent partem in Regno Dei, neq; illud possidebunt.

1. Cor.

Secundò, deformant doctrinam Euangelij, & gloriam Dei. Propter vos malè audit nomen Dei inter gentes. Rom. 2. Sicut Nathan ad Dauidem dicit: Quia blasphemare fecisti inimicos Domini in hoc negocio, &c.

2. Sam.

Tertiò, ad cauendas panas publicas præsentis vitæ, bella, fames, pestem & priuatas etiam. Leuit. 26. Deut. 28. Si non audieris vocem Domini Dei tui, maledictus eris in agro, egrediens, &c.

Quartò, sequitur tyrannis Diaboli, cui in potestatem traduntur impij, cuius laqueis captiuantur ad omnem ipsius voluntatem.

2. Tim.

Quartò, impeditur omnia spiritualia exercitia, & extinguitur fides, excidunt; homines gratia Dei, amittunt Spiritum sanctum, & vitam æternam. Ephes. 4. Nolite contristare Spiritum sanctum, quo obsignati estis. Ibidem 5. Nolite inebriari vino, in quo est ἀσωτία, Ein Wild/rohes/vnordentliches Wesen.

DE

ΠΕΡΙ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ.

Συνέζηνεν ὁ τόπος ἔτος ἐκ τῶν προλαβόντων κεφαλαίων: τῶν περὶ ἁμαρτίας, νόμου, Εὐαγγελίου, διὰ πίστεως τῆς δωρεᾶς ἐκ πίστεως, καὶ ἀγαθῶν ἔργων.

Ἀρχαιοτάτη δ' ἐστὶν, ἡ τῆς μετανοίας διδαχὴ: ἐρχομένου γε ἐν Παραδείσῳ λαλοῦσα ὅτε μετὰ τὴν παράβασιν, αὐτὸς ὁ θεὸς πρῶτα μὲν, βαρύτατα φωνῇ τῷ νόμῳ κατηγόρησε τῶν πρώτων γονέων: ἔπειτα δὲ, ἐπαγγελίαν εὐαγγελικὴν ἐπαγγείλας, τὴν περὶ τοῦ σπέρματος τῆς γυναικὸς, ὅ ἐστι χριστὸς, τὴν κεφαλὴν τοῦ ἐρπετοῦ ὄφεως συντρίψοντος, αὐτοὺς χάριτι πάλιν ἀνέλαβε: δωρεὰν τὰς ἁμαρτίας ἀφεὶς, διὰ τὸν αὐτὸν. Ἔφασι; οἱ προφῆται, ὁ χριστὸς, οἱ ἀπόστολοι, αὐτὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐκήρυξαν Ἡσαΐ. ά. Ματθ. τελευτ. Μαρκ. ά. Λουκ. γ'. & τελευταίῳ.

Πόθεν ἐτυμολογεῖται ἡ μετάνοια.

Ἑβραίοις μὲν תשובה (τοῦτο λέγεται: ὁ ἐπιστροφὴν ἀφ' ἁμαρτιῶν (πρὸς τὸν θεὸν δηλονότι) διωκτικὸν. Ἕλληνι δὲ, μετάνοια: παρὰ τὸ μεταγνῶναι, καὶ ἄλλως νῦν λαβεῖν ἔχειν: δηλοῦσα μεταβολὴν τῆς διανοίας, καὶ τῶν βεβουλευμένων: ὅτε τις σωφρονήσειεν λαβὼν, ἐφ' ἁμαρτάνειν ἀπόπτως, αὐτὰ ἀποβάλλεσθαι, καὶ τὰ ἐναντία ἀγαθὰ μεταλαμβάνεσθαι, γλίλεται. Οἷον

DE POENITENTIA.

Constat hic locus & materia, ex præcedentibus, de Peccato, Lege, Euangelio, iustificatione Fidei gratuita, & bonis operibus.

Est autem antiquissima doctrina de Pœnitentia, quæ cœpit in Paradiso, vbi Deus ipse post lapsum, grauissimè voce Legis accusauit primos parentes, & postea eos, edita promissione Euangelica, de semine mulieris, qui est Christus, contrituro caput serpentis, in gratiam recepit, condonatis peccatis propter eundem. Postea Prophetæ, Christus & Apostoli, eandem semper sonuerunt. Isaiæ 1. Matth. vlt. Marc. 1. Luc. 3. & vltimo.

De etymo.

Hebræis, תשובה, id est, conuersionem à peccatis, ad Deum scilicet, significat. Græcis μετάνοια, quod aliter sentire & affectum esse denotat: & ita mutationem mentis & consiliorum, cùm quis priora mutare cupit & emendare.

Οἷον, ὅτι τις (παραδείγματος ἕνεκα) πύλας κρεμπίλης καὶ μέθης συζήσας, ἔρχεται καταρᾶται αὐτῷ, καὶ νήφων μὴ γίγνεται. Καὶ ὡσαύτως ἐν ἄλλοις.

Ποσαχῶς λαμβάνεται τὸ ὄνομα τοῦτο;

Διχῶς. Πρῶτον μὲν, αὐτὴ ὅλης ἀνθρώπου ἁμαρτωλοῦ πρὸς θεὸν ἐπιστροφῆς, Λουκ. ιέ. χαρὰ γίνεται ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων τοῦ θεοῦ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι.

Δευτέρα δὲ σημασία, μερικωτέρα ἔστι τυγχάνει: ὅτε ἐπὶ μέρους μόνον ἕνος τῆς ἐπιστροφῆς, τοῦ διλαδὴ σωτριμμοῦ τῆς καρδίας, ἤθεται: ὃ μέντοι ἐν τῇ νέᾳ Διαθήκῃ, ὅταν ἐν τῇδε τῇ σημασίᾳ τιθῇ, ὡς τὸ πολλὰ τὸ ἕτερον σωάπτεται, ἡ πίστις. Μαρκ. ά. μετανοεῖτε, καὶ πιστεύετε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. Λουκᾶ ἐπὶ τέλει: Κηρύξαται ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου μετάνοιαν, καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Πράξ. κ'. Διαμαρτυρόμενος τὴν εἰς τὸν θεὸν μετάνοιαν, καὶ πίστιν. Τινὲς δὲ καὶ αὐτὴ καρπὸν τῆς μετανοίας λαμβάνουσιν: ὃ μᾶλλον περὶ φυλαγμένως τις ἐσύστερον βιοτεύει: καὶ τὸ ἁμαρτάνειν εὐλαβεῖται: καὶ ἃ μετανοίας ἄξια, οὐκέτι ἐργάζεται. Καθὼς ἔφη χριστὸς: Ἴδε, ὑγιὴς γέγονας: μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τί σοι γένηται. Ὡς καὶ ἡμῖν φάναι, συνήθες: τὸ μηκέτι ποιεῖν, βελτίστη μετάνοια. Ὁ μέντοι, αὐτὴ ἱκανοποιίας, λαμβάνεται. Τί

Ioán. é.

Vt cùm quis, verbi gratia, antea sit delectatus in gurgitatione & bibitione tam detestetur eam, & sobriam agat vitam. Et sic de cæteris.

Quot modis accipitur vocabulum pœnitentia?

Duobus. Primùm, pro tota hominis peccatoris ad Deum conuersione. Luc. 15. Gaudium est Angelis in cœlo, super uno peccatore pœnitentiam agente.

Altera significatio, est angustior, cùm pro una tantùm parte conuersionis, nempe contritione, accipitur. Cui tamen in nouo testamento, quando in hac significatione ponitur, plerumq; altera adiungitur, nempe Fides. Mar. 1. Pœnitentiam agite, & credite Euangelio. Luc. vlt. Prædicate in nomine meo pœnitentiam, & remissionem peccatorum. Actor. 20. Testificans, &c. Fidem erga Deum pœnitentiam. Quidam etiam pro fructu pœnitentiæ, hoc vocabulum accipiunt, quo in posterum cautius viuitur, & peccata cauentur, ac pœnitenda non amplius perpetrantur. Sicut Christus inquit: Vade, & noli peccare amplius, ne quid deterius tibi accidat. Sicut nos loquimur: Nimmer thun / ist die beste buss. Quod tamen pro satisfactione accipitur. Quid

Τί ἐστι μετάνοια;

Σωτήριος ἀνθρώπου ἁμαρτωλοῦ πρὸς θεὸν ἐπιστροφή: ἐν ᾗ, οἷς σωτήριος ἔστι τὸ ἐκ τοῦ νόμου ἁμαρτήμασι, λυπηθείς, πίστει ἐκ τοῦ γλυκυτάτου Εὐαγγελίου, ἐπὶ χριστὸν ἀναφθεὶς ἑαυτὸν: ἢ ἀκολούθως καλεῖ, τῶν ἀναγκαίων ἄξια, πράξεις.

Πόθεν ἐλήφθη ὅρος ὁ ὅρος;

Ἐκ τοῦ πράξ. κς'. Ὅπου Παῦλος βέλτιστα ἑαυτοῦ διακονοίας λέγει: Εἰς πᾶσάν τε τὴν χώραν τῆς Ἰουδαίας, καὶ τὰ ἔθνεσιν, ἀπήγγελλον μετανοεῖν: καὶ ἐπιστρέφειν ἐπὶ τὸν θεὸν, ἄξια τῆς μετανοίας ἔργα πράσσοντας. Ὥσπερ καὶ χριστὸς ἄξιοῖ, ἐπὶ τῷ ὀνόματι ἑαυτοῦ, μετάνοιαν κηρύσσεσθαι, καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, εἰς πάντα τὰ ἔθνη. Λουκᾶ τέλευτ.

Πόθεν ἀπαρτίζεται ἡ μετάνοια: ἢ πῶς ἐν αὐτῷ οἱ ἄνθρωποι ἀφικνοῦνται;

Ἐκ κηρύγματος τοῦ θείου ῥήματος: τοῦ δηλονότι νόμου, καὶ τοῦ εὐαγγελίου: δι' ὧν τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐνεργέστατον ἐστιν, ἐργάζεται, κινεῖ, καὶ ἅπτεται καρδιῶν, τῶν ἐν τοῖς θεοῦ τὸ μετανοεῖν ἐπιστρεπτέοις.

Πόσα αὐτῆς μέρη;

Δύο. Τὰ τίνα; Σωτηριμὸς, καὶ ζῶσα.

Τί δὴ

Quid est pœnitentia?

Est salutaris, hominis peccatoris ad Deum conuersio, qua agnitis ex Legis doctrina peccatis, dolens, fide concepta ex Euangelio dulcissimo, in Christum se erigit, quam sequuntur bona opera, digna ijs, qui resipuerunt.

Vnde desumpta est hæc definitio?

Ex 26. cap. Actorum, vbi Paulus de suo Ministerio dicit: In omnem regionem Iudææ, et gentibus, annunciabam, vt pœnitentiam agerent, & conuerterentur ad Deum, digna pœnitentiæ opera facientes. Sicut & Christus in nomine suo vult prædicari pœnitentiam et remissionem peccatorum inter omnes gentes, Luc. vlt.

Vnde oritur pœnitentia, vel quomodo homines ad eam perueniunt?

Ex prædicatione verbi Dei, Legis scilicet & Euangelij, per quæ Spiritus sanctus est efficax, operatur, mouet & tangit corda eorum, qui sunt conuertendi, vt agant pœnitentiam.

Quot sunt partes pœnitentiæ?

Duæ. Quæ? Contritio & Fides.

Quid

Τί οὖν τὰ ἀγαθὰ ἔργα, ἤτοι ἡ καινο-
ποιηθεῖσα ὑπακοή; ἐχὶ μέρος
τῆς μετανοίας, καὶ
αὐτά;

Κυρίως εἰπεῖν, οὐκ εἰσὶ μέρος, ἀλλ' ἀποτέλεσμα· Ἄλλο γάρ, τὸ, μέρος ὂν τοῦ πράγματος, ὃ ἀπαιτεῖται πρὸς τὴν τοῦ ὅλου σύστασιν: ἄλλο δ' αὖ, εἴπ ἀποτέλεσμά ἐστιν, ἢ αἰτιατὸν, ἑπόμενον τῷ ἤδη συνεστῶτι πράγματι. Τὰ οὖν καλὰ ἔργα, καρπός ἐστι, καὶ πίημα, τῆς μετανοίας: ἀλλ' οὐ μέρος, αὐτὴν συνιστῶν.

Ἀπόφασις ιβ.

Τραχά ἐστι τὰ τοῦ Βαπτιστοῦ ῥήματα, ὃς λέγει: Ποιήσατε οὖν ΚΑΡΠΟΥΣ
Ματθ. γ'. ἀξίους τῆς μετανοίας. Ὥστε τὰ καλὰ ἔργα, ἀποτελέσματα καὶ καρπός ἐστιν, ἀναμφιλόγως καὶ ἐξ ἀνάγκης ἀληθοῦς μετανοίας ἑπόμενα.

Τί ποιητικὸν ἐστιν αἴτιον τῆς μετανοίας,
ἢ ἀποτροφῆς;

Θεὸς: ὡς μαρτυρεῖται τοῖσδε τοῖς τῶν γραφῶν ῥητοῖς. Ἐπίστρεψον ἡμᾶς,
Θρῆν. ε. κύριε, καὶ ἐπιστραφησόμεθα, καὶ σωθησόμεθα. Πάλιν: Ἐπίστρεψόν με, καὶ ἐπιστρέψω. Ἐπειδὴ γὰρ ἐπέστρεψάς με, μετενόησα.
Ἱερεμ. λά

Ἰεζεκ. λς'. Δώσω ὑμῖν καρδίαν καινὴν: καὶ πνεῦμα καινὸν δώσω ἐν ὑμῖν. Καὶ ἀφελῶ τὴν καρδίαν τὴν λιθίνην ἐκ τῆς σαρκὸς ὑμῶν: καὶ δώσω ὑμῖν καρδίαν σαρκίνην: καὶ τὸ πνεῦμά μου δώσω ἐν μέσῳ ὑμῶν: καὶ

Quid igitur bona opera, seu noua obedientia: an non sunt pars pœnitentiæ?

Propriè loquendo, non sunt pars, sed effectus. Aliud autem est, pars rei, quæ requiritur ad constitutionem totius: aliud, effectus, sequens rem constitutam. Bona opera, fructus sunt & effectus pœnitentiæ, non pars constituens pœnitentiam.

Proba hoc.

Manifesta sunt verba Baptistæ: Facite igitur FRVCTVS dignos pœnitentia. Quare bona opera, effectus sunt, certò et necessario consequens pœnitentiam vera.

Quæ est causa efficiens pœnitentiæ?

Deus. Iuxta hæc Scripturæ testimonia: Conuertes nos, & conuertemur, & saluabimur. Et iterum: Conuerte me Domine, & conuertar. Postquam enim conuertisti me, egi pœnitentiam.

Ezech. 36. Dabo vobis cor nouum & Spiritum nouum ponam in medio vestri. Et auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneũ, & Spiritum meum ponã in medio vestri: &

καὶ ποιήσω, ἵνα ἐν τοῖς δικαιώμασί μου πορεύησθε: καὶ τὰ κρίματά μου φυλάξησθε, καὶ ποιήσητε.

Πῶς αὐτὸν ὁ θεὸς ἐργάζεται;

Διὰ τοῦ ῥήματος αὐτοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος: ὁ, διὰ τοῦ ῥήματος, ὡς ὀργανόν ὑφ' αὑτοῦ διαπεχθέντος, ἐνεργητικόν ἐστι καὶ κινητικὸν τῶν καρδιῶν: τῇ μὲν φωνῇ τοῦ νόμου, οἱονεὶ σφύρᾳ σιδηρᾷ, τὰς λιθίνας τῶν καρδιῶν σωρεύοντος, καὶ μετανοεῖν ἀλλοτρίας (διὰ τοῦ νόμου, ἐπίγνωσις ἁμαρτιῶν καὶ συντριβή) τῇ δὲ τοῦ Εὐαγγελίου διδαχῇ, πίστιν ἐμποιοῦν τῶν καρδιῶν ἀνορθωτικόν: καὶ τὸ: τὸ Εὐαγγέλιον, δύναμις θεοῦ ἐστιν, εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι. Οὕτω δὴ, τὸ μὲν πνεῦμα, αἰτία ποιητική ἐστι: τὸ δὲ ῥῆμα, ὀργανική.

ΠΕΡΙ ΣΥΝΤΡΙΜΜΟΥ.

Τί ἐστι συντριμμός;

Ἀληθινὴ καὶ ἐμπαθὴς λύπη τῆς καρδίας, ἥτις συνειδήσεως: ἥτις εἰς συναίσθησιν τῶν ἁμαρτημάτων ἐλθοῦσα, αὐθαίρετα τοῦ ΘΕΟΥ τοῖς ἁμαρτήμασιν ὀργιζομένου: καὶ ἄχθεται, αἷς ἔσχεν ἁμαρτίαις.

Πόση φράσις, καὶ πόθεν ληφθεῖσα, ἡ τοῦ συντριμμοῦ, πρὸς τὴν μετάνοιαν;

Μεταφορική: μετενηνεγμένη ἀπὸ τῶν ἔξω, ἐπὶ τὰ ἐντὸς τῆς καρδίας κινήματα.

& faciam, vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis, & operemini.

Quomodo eam Deus operatur?

Per verbum suum & Spiritum sanctum, qui per verbum, tanquam organum à se institutum, efficax est, et mouet corda: nempe, voce Legis, tanquam malleo ferreo, saxea conterens corda, pœnitere nescia. Per Legem enim agnitio peccatorum, & contritio. Doctrina verò Euangelij, fidem, qua eriguntur corda. Iuxta illud: Euangelium, potentia Dei est, ad salutem omni credenti. Atq; ita Spiritus sanctus, causa est efficiens: verbum instrumentalis.

DE CONTRItione.

Quid est contritio?

Est serius & verus dolor cordis, siue conscientiæ, qua agnitis peccatis sentit DEVM peccato irasci, & dolet de admissis peccatis.

Qualis est locutio, & vnde sumpta, contritio, de pœnitentia?

Metaphorica, translata à rebus exterioribus, ad interiores cordis

κινήματα. Καθάπερ γὰρ σῶμα μάστιξι καὶ τύμπασι συντρίβεται ἢ διαρράσσεται : οὕτω ἢ καρδία συντρίβεται τρόπον τινὰ ἐν τῇ μετανοίᾳ : τετίσι, κατανύσσεται ἀληθῶς διὰ τὰ πεπλημμελήμα, δείμασι, ἢ αἰσθήσει τῆς θείας ὀργῆς. Ὥσπερ Ἐζεκίας φησὶν : Ἡσαΐ. λή. ὡς λέων τις, οὕτω συνέτριψε πάντα τὰ ὀστᾶ μου.

Πόθεν γίνεται συντριμμός ;

Ἐκ κηρύγματος τοῦ νόμου : ὃς ὄργανόν ἐστι, δι' οὗ ὁ θεὸς ἀποκαλύπτει τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τὸ αἶσχος αὐτῆς, καὶ τὴν ἑαυτοῦ ὀργὴν ἐπ' αὐτῇ: πικρείας καταγγέλλων καιρικάς τε, ἢ αἰωνίους. Κατὰ τὸ : Διὰ νόμου ἐπίγνωσις ἁμαρτίας. Καὶ τὸ : οὐκ ἐπιθυμήσεις. Ρωμ. γ'. καὶ ζ'.

Ἆρα διὰ μόνου τοῦ νόμου κηρυττομένου, ξυντριμμὸν ὁ θεὸς ἐνεργάζεται : ἢ ἔστι καὶ ἄλλα ἄττα μέσα ;

Καὶ ἄλλα δήπου ἐστὶν ὄργανα : κολάσεις δηλαδή, καὶ ξυντρίμματα παντοῖα : μέρος ὄντα, καί γε τὰ ἀλγινόεντα. Τοῦ νόμου : ᾧ δὴ ὢν ὁ ἀπόστολος : κεκνόμθοι, ὑπὸ κυρίου παιδευόμενοι, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμθ. ά. Κορ. ιά.

Ὡσαύτως δή, καὶ μαλιστά γε πάντων, ἐκ μελέτης τοῦ πάθους καὶ θανάτου τοῦ υἱοῦ θεοῦ : ὃ, φοβερώτατόν ἐστι θείας ὀργῆς καὶ τῶν ἁμαρτημάτων παρεύ-

cordis motus. *Quemadmodum enim corpus flagris conteritur & laceratur: ita cor etiam conteritur quodammodo in pœnitentia, hoc est, conficitur dolore propter peccata admissa, terroribus, & sensu iræ Dei.* Sicut Hiskias inquit: *Quemadmodum Leo, contriuit omnia ossa mea.*

Vnde oritur contritio?

Ex concione Legis, quæ organum est, per quod Deus reuelat peccatum, eiusq; turpitudinem, & iram suam aduersus illud, atq; pœnas temporales, & eternas denunciat. Iuxta illud: Lex est agnitio peccati. Item. Non concupisces. Per solam ne Legis concionem, Deus operatur contritionem, an verò & alia sunt media?

Vtiq; alia quoq; sunt organa, pœnæ videlicet, & calamitates omnis generis, quæ pars sunt, & quidem tristissima, Legis, de quibus Apostolus: Dum iudicamur, à Domino corripimur, ne cum hoc Mundo damnemur. 1. Cor. 11.

Similiter, & quidem omnium maximè, ex meditatione passionis & mortis filij DEI, quæ horrendum est iræ Dei aduersus peccata exem-

παράδειγμα: ὅτι αὐτὸν, θυσίαν ὑπὲρ αὐτῶν γενέσθαι χρεών.

Ταῦτα μὲν πάντα, μάτην ἂν γένοιτο: εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον παραγένοιτο: πρώτιστον ἂν αἴτιον, δραστικὸν τῆς ζωηφόρου φωνῆς: ὃ κινεῖ, καὶ θίγει τῶν ἐν τοῖς σωθησομένοις καρδιῶν. Ἄλλως γὰρ, πᾶς τις, ὃς ἂν τῆς φωνῆς ταύτης ἀκούσῃ, ἢ θλιβείη, μεταγνοήσειεν ἄν.

Ἐπιγνωστέον δὲ, ἃ μόνον τὰ ἔξω καὶ παχέα τῶν ἁμαρτημάτων: ἀλλὰ καὶ τὰ ἔσω ἀκαθαρσίαν τῆς καρδίας: τὰ διαβεβλημένα δηλαδὴ τῶν παθῶν: δισταγμὸν, ἀμελησίαν, ἀκηδίαν, ὑπερηφάνειαν, αὐθάδειαν, κνησμὸν, πλεονεξίαν, ἐπιθυμίαν πονηρὰν καὶ ἄπληστον παντοιοτρόπως: ἄπινα, ἐκ τῆς ἀνθρωπείας καρδίας, ὡς ἐκ δυσωδεστάτης πηγῆς, βρύουσι, ματθ. ιέ.

Τίνα ἐστὶ τέλη καὶ σωτηρίμου; τυπέσι, Διὰ τὴν ἀληθείας τῶν παραπλωμάτων ὁμολογίας, ἄχρεως χρεή;

Οὐχ, ἵνα δι' αὐτῆς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν εὑρωμεν, ὡς οἱ τὰ τοῦ ἱερέως πρεσβεύοντες διδάσκουσιν: ἀλλ' ἵνα τῷ θεῷ θελήματι πάθωμεν ἐπιγνῶσιν τῶν ἀμπλακημάτων ἡμᾶς, ἐξομολογοῦντας, πλοιοδεῖ θέλοντος. Εἶτα, ἵνα τὸ ἐμπαρὸν τῶν ἁμαρτιῶν ἀλθόμενοι, ἐκ ψυχῆς ἐναντι αὐτοῦ πανωλεθρώμεθα.

Τέλιον, ἵνα ὁ χριστὸς ἡμῖν

exemplum, quòd illum victimam pro eis fieri oportuit.

Sed hæc omnia, frustra fierent, nisi Spiritus sanctus accederet, qui est causa principalis, efficax voce Ministerij, qui mouet & tangit corda saluandorum: aliâs enim omnes, qui audiunt vocem Legis, vel affliguntur, pœnitentiam agerent.

Agnoscenda autem sunt, non externa tantùm peccata & facta: sed etiam interior cordis immundicies: vitiosi mempe affectus, dubitatio, securitas, superbia, contumacia, flammæ libidinum, iræ, odia, inuidia, auaritia, concupiscentia praua & inordinata omnis generis, quæ ex corde hominis perueršo tanquam ex scaturigine, oriuntur, Matth. 15.

Qui sunt fines contritionis? hoc est: Quare agnitis peccatis dolendum est?

Non, vt per eam remissionem peccatorum consequamur, quemadmodum Pontificij docent: sed vt voluntati Dei obtemperemus, qui vult nos agnitis peccatis expauescere. Deinde vt agnita peccatorum turpitudine, nos ex animo coram Deo humiliemus. Tertiò vt dulcescat nobis Christus,

in

Hesai. 61. ἡμῖν γλυκύτερον γένηται, ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ προτεθεὶς, καὶ τὸ: Εὐαγγελίσασθαί με πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, καὶ ἐξῆς. Τίνα, τὰ δ' σωτηριώδη ἔκγονα;

Ψυχῆς εἰς φόβου καταβολὴ, καὶ ἀγωνία: ἀχθηδὼν ὅτι τοῖς πεπλημμεληκόσιν, καὶ ἐκπληξὶς δ' σωτειδότων: ἐξομολόγησις, ἡ προφάσις καὶ κάλυψις, μήτι γε δὴ ἀπολογία τῶν κακίας ἀναίσχυντον: τὸ καταγινώσκειν τῶν πονηρῶς βεβιωμένων: ἀπορρίπτειν τὴν προθεσιν δ' εἰς τὸ ἔπειτα ἁμαρτάνειν: προθέσθαι ἐπανόρθωσιν βίου καὶ ἠθῶν: ἐυλαβεῖσθαι τὰς ἀφορμὰς καὶ ὑποθέσεις δ' ἁμαρτάνειν, ἀποστρέφειν τὸ σφετερισθὲν, καὶ τούτοις παραπλήσια ἄλλα.

Ὀλεθρία δὲ πλάνη ἐστὶ, ἣ ῥιζόθεν τῶν ψυχῶν ἐκπατάσσει: τὸ νομίζειν, τὴν ἐκ τῆς σωτηριώδους ἀλγηδόνα (καθ' οὓς Παπόφεσνας) ἢ, ἐὰν ἡ σωτηριώδη μὴ ἱκανῶς ἐγένετο, ἀλλ' ἔν τισι, τὸν ἱκανὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτημάτων τῷ θεῷ ἀποτίνεσθαι. Καίτοι, ἐλάτλωσις δ' τό γε, τῶν παθημάτων δ' χρῆσιν ἐστιν: ὡς, Ἡσαΐου γ'. Λαβὲ τὰς ἡμετέρας ἀνομίας μεμαλάκισται.

Πότε δ' ἱκνούντως τὸ σωτηριώδη ἔχειν;

Οὐ χρὴ ἀμφιλέγεσθαι δεῖ δ': πότερον, ἢ πότε, ἱκανός ἐστιν ὁ σωτηριμός. Ἀσφαλὲς γὰρ ἀληθὲς, ἑνὸς σωτηριμοῦ ἱκανῶς ἂν ἔχειν. Οὐδὲ σωτηριμοῦ

in doctrina Euangelij propositus, iuxta illud: Ad Euangelizandum pauperibus, misit me, &c.

Qui sunt effectus contritionis?

Animi consternatio & anxietas: dolor propter peccata admissa: terrores conscientiæ: confessio, & non excusatio, multò verò minus defensio peccatorum: damnare scelera præteritæ vitæ: abijcere propositum peccandi, proponere mutandi vitam & mores: vitare occasiones peccatorum: ablatum restituere, &c.

Perniciosus autem error est, & ex animis hominum penitus euellendus, sentire, dolore contritionis (vt Pontificij docent) aut fructus contritio plena non sit, attritionem pro peccatis coram Deo sufficere, quo passionis Christi meritum defungatur, qui attritus est propter scelera nostra, vt verba Isa. 53. habent.

Quando contritio est sufficiens?

Non est disputandum, vtrum, aut quando sit sufficiens contritio, Quia certum est, nullam esse sufficientem contritionem. Et non propter contritionem, eiusq; digni-

τρεμμῶδη· ἕνεκεν, ἢ τῆς ἀξίας αὐτοῦ, ἀφίεσθαι τὰ παραπτώματα. Τῆς δὲ λύπης, ἐὰν ἀπαραμύθητος μείνῃ, αὐξανομένης: ἄνθρωπον ἀπογινώσκειν ἑαυτὸν συμπίπτῃ, καὶ εἰς ἀΐδιον ὄλεθρον ἐμπίπτειν: ὡς Κάϊν, Σαὺλ, Ἰσκαριώτης. Ὁ δὲ πιστὸς, ἢ σωτήριος σωτηριμός, ἢ μετάνοια.

Διὸ, καὶ τὸ ἕτερον τῆς μετανοίας μέρος προσδεῖσθαι, ἀνάγκη, τὴν πίστιν: τὸ, ἄνθρωπον, εἰς ἀπόγνωσιν τῶν ἁμαρτιῶν ἐλθόντα, καταφεύγειν ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ ΘΕΟΥ, τὸν νόμον χρίστον (ὃς ἀληθῶς τὰς μαλακίας ἡμῶν, αὐτὸς ἔλαβε: καὶ τὰς ὀδύνας ἡμῶν, αὐτὸς ἐβάστασεν. Αὐτὸς ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν) καὶ βεβαίως πιστεύειν, τὰς ἁμαρτίας ἑαυτῷ δωρεὰν διὰ χρίστον συγχωρεῖσθαι.

ΠΕΡΙ ΠΙΣΤΕΩΣ, Ἢ ΤΟ ἕτερον τῆς μετανοίας μέρος ἐστί.

Περὶ ταύτης, τί ἐστι, καὶ τίνες αὐτῆς αἱ αἰτίαι, ἐν τοῖς ἄνω, ὅσον ἀρκεῖ, εἰρήκαμεν.

Ἄνευ μὲν πίστεως, σωτηρίαν γίνεσθαι ἔνι, ἀ σωτήριον δέ. Μὴ γὰρ προσδομένης τῆς πίστεως, ἀπόγνωσις ἕπεται: ὡς ἐπὶ τοῦ Κάϊν καὶ Ἰούδα, καθὼς εἴρηται.

Ἡ δὴ πίστις, διαφορὰν ποιεῖ μετανοίας καὶ σωτηριμοῦ, τοῦ Κάϊν καὶ Δαβὶδ, τοῦ Ἰούδα καὶ Πέτρου.

Ἐπειδὴ γὰρ, τῇ τοῦ Κάϊν καὶ Ἰούδα σωτηρίᾳ,

dignitatem remittuntur peccata. Cumq; dolor sine consolatione crescit, homo desperat, & ruit in æternum exitium, Sicut Cain, Saul, Iudas. Hæc non est salutaris pœnitentia, vel contritio.

Ideo alteram quoq; pœnitentiæ partem accedere necesse est, nempe Fidem, quòd homo agnitis suis peccatis, confugit ad filium DEI Christum Dominum, qui verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Ipse vulneratus est, propter iniquitates nostras: ac certò statuit, peccata propter Christum Mediatorem, gratis sibi remitti.

DE FIDE, QVAE altera est pœnitentiæ pars.

De hac, quid sit, eiusq; causis, suprà quantum satis est, diximus.

Sine Fide existere quidem potest contritio, sed non est salutaris. Illa enim nisi accedat, desperatio sequitur, vt in Gain & Iuda, quemadmodum dictum est.

Hæc igitur Fides, discrimen facit inter pœnitentiam & contritionem Cain & Dauidis, Iudæ & Petri.

Quia enim ad Caini & Iudæ

τριζῆ, ἐ πεθσεγένετο πίσις: ἀυτοὶ, τ λύπαις ἓ ἀκπλήξεσι καταπεθέντες, ἀπήλπισαν, ἓ εἰς ἀίδιον ἀπωλέιας βάραθρον ἐκέπεσον. Τῆ δὲ τοῦ Δαβίδ ἓ Πέτρε σωτριδῆ, ἴασιν ἐπεύτάνευσεν ἡ πίσις: τῆς παμμεγέθες αὐτῶν ἀγωνίας, αὐτοῦ ἐκδῦναι καὶ ἀναβιῶναι πιήσασα.

Διαφορὰν ἡ αὐτὴ πίσις πιεῖ, μεπξὺ δελικῆ ἓ ὑικῆ φόβε. Ὁ μὲν γὰρ δελικὸς φόβος, ἔκπληξίς ἐσι χωρὶς πίσεως, θεὸν φεύγσα. Ὁ δ' ὑικὸς, δέος, λυπᾶι τὸν ἀνθρώπω πιᾶν, διὰ τὸ πεθσκρέσαι θεῷ. Οὐ μὲν φεύγ αὐτὸν: ἀλλὰ τῷ μεσίτη θαρσῶν, αὐτὸν ἀναζητεῖ: καὶ αὐτῷ, ὡς τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος, μὲ παῤῥησίας πεθσέρχεται: αἰτέμενος, καὶ λαμβάνων, ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν.

Τίνα, τὰ πιήματα, ἢ καρπὸς τῆς μετανοίας;

Καινότης ζωῆς, ἤτοι καινὴ ὑπακοὴ, ἢ ἀγαθεργασίαι: πεῖ ὧν ἐν τῷ πεθλαβόντι τόπῳ εἰρήκαμεν: ἃς καὶ ἐνταῦθα σκεπτέον.

ΔΙΔΑΧΗ ΠΑΠΙΣΤΙΚΗ πεῖ μετανοίας.

Τίς ἡ τῶν ἁμφὶ Πάπαν πεῖ μετανοίας διδαχή ἐσι;

Τρία αὐτῆς μέρη πιᾶσιν: ὧν ἓν μὲν, σωτριδὴ καρδίας: ἕτερον δὲ, ἐξομολόγησις διὰ σόματος: τρίτον δὲ, ἱκανοποίια ἐργατική. Καὶ μυστηριώδη εἶναι λέγυσι: καὶ τοῖς μυστηρίοις ἐναριθμᾶσιν. Ἀλλὰ,

contritionem, fides non accessit: ideo oppressi doloribus & terroribus, desperant, & in aeternum ruunt exitium. Ad Dauidis autem & Petri contritionem, accessit fides. Ideo ex ingentibus suis doloribus eluctati sunt, & renixerunt.

Eadem Fides discrimen quoq; facit inter timorem seruilem & filialem. Est enim timor seruilis, pauor absq; fide, qui Deum fugit. Sed filialis timor, pauor est, quo homo dolet, se Deum offendisse: non autem fugit eum, sed fiducia Mediatoris eum quærit, ad eumq; tanquam thronum gratiæ, plena accedit fiducia petens & accipiens remissionem peccatorum.

Qui sunt effectus vel fructus Pœnitentiæ?

Noua obedientia, vel bona opera, de quibus Loco præcedenti actum est, quoq; sunt referenda.

DOCTRINA Papistica de Pœnitentia.

Quæ Pontificiorum est de Pœnitentia doctrina?

Tres eius partes esse docent. Prima est Contritio cordis. 2. Confessio oris. 3. Satisfactio operis. Et hanc Sacramentalem esse dicunt, inq; Sacramentorū numero recensent.

ἀλλὰ, ἐπεὶ ὁδὸν ἔχει θεόθεν διάπαυσιν ἐγκαταλείπεσθαι τοῖς μυστηρίοις ἡ δύναμις: ὡς τὰ, καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ, παντί τε τῷ πρόσθεν παρελθόντι χρόνῳ, τῇ ἐκκλησίᾳ σωθῆναι ἐπάρξαι.

Ἔλι, ταυτὶ τὴν ἑαυτῶν μεταγνοιαν, ἤγουν τὰ τρία ἐκεῖνα, δευτέραν εἶναι μετὰ ναυαγίαν σανίδα φάσκουσι: δι' ἧς, οἱ μετὰ βαπτισμὸν ἁμαρτόντες, καὶ ἄπω τῆς θείας χάριτος ἐκπεσόντες, ἐξ ἐπαρχῆς τῷ θεῷ πάλιν καταλλάττεσθαι: ἄπω τε δι' αὐτῆς, εἰς λιμένα σωτηρίας διαπερᾶν θαι: καθάπερ ἐκ ναυαγίας, ἐπὶ σανίδος εἰς ἀγκαλόν.

Τῇ μὲν γὰρ λύπῃ τῆς σωτηριδης, τῷ δ' ἐρυθήματι τῆς ἐξομολογήσεως, τῷ δὲ μόχθῳ τῆς ἱκανοποιίας, τὸν θεὸν εἶναι τῶν ἡμαρτημάτων ἐξικανᾶσθαι, καὶ τὸν ἄνθρωπον αὖπω διαλλάττεσθαι.

Τί οὖν ἐν τῇδε τῇ τοῦ μετανοίας ἀποφάσει αὐτοῖς ἐπιτιμᾷς;

Πάμπολλα. Πρῶτον μὲν γὰρ, ἀνὰ ὅλων τούτων, τὴν τοῦ ἐπιστρέφειν ἁμαρτωλὸν ἐπὶ θεὸν, διδασκαλίαν: ἢ αὖπω τὸν θεὸν καταλλάττεσθαι, καὶ ζωῆς αἰωνίου ἐπιτυγχάνειν, διδάσκουσιν: ὅλως ἀδεμίαν ἐν μέσῳ χριστοῦ μνείαν ποιοῦντες: καίτοι διὰ τούτου μόνου, ἡμῖν τῷ αἰωνίῳ πατρὶ, εἰρήνην τε, καὶ προσαγωγὴν πρὸς

sent. Verùm, cùm nullum habeat Elementum, diuinitus institutum, inter Sacramenta referri non potest. Et tam fuit in veteri Testamento, adeoq; omnibus præteritis antea temporibus, in Ecclesia usitata.

Præterea, hanc suam pœnitentiam, hoc est, tria illa, alteram post naufragium tabulam esse docent, qua, post Baptismum acceptum peccantes, & sic gratia Dei excidentes, iterũ cum Deo in gratiam redeant reconciliati, & per eam ad portum æternæ salutis transuehantur, sicut ex naufragio per tabulam ad littus.

Dolore enim contritionis, rubore confessionis, & labore satisfactionis, Deo pro admissis peccatis satisfieri, ac hominem eidem reconciliari sentiunt.

Quid igitur in hac illorum de Pœnitentia doctrina desideras?

Plurima. Primum enim, in hac tota illorum de conuersione hominis peccatoris ad Deum doctrina, qua illum reconciliari Deo, & salutem æternam consequi docent, prorsus nullam Christi Mediatoris faciunt mentionem: cùm tamen per hunc solum Deo æterno Patri simus reconciliati, nobisq;

περὶ αὐτὸν ὡς πατέρα, συμβιβαζόντων.

Ὁμοίως ἢ, περὶ τῆς πίστεως, τὸ παράπαν ἀδὲ χρὴ: χωρὶς ἧς, ἀδύνατον τῷ θεῷ εὐαρεστῆσαι: καὶ πᾶν, ὃ οὐκ ἐκ πίστεως ἁμαρτία ἐστί. Ἑβρ. ιά. Ρωμ. ιδ.

Τρίτον ἢ, ψευδὲς καὶ τὸ, ὃ φάσκουσι: Διὰ συντριμμὸν, ἂν ἀρκετῶς ἔχῃ, ἡμᾶς ἀφίεσθαι τῶν παραπτωμάτων.

Τέταρτον, τὸ, πάντων τῶν ἁμαρτημάτων ἀπαρίθμησιν, τῷ ἱερεῖ ποιεῖσθαι ἐξ ἀνάγκης.

Πέμπτον ἢ, ἀσεβές ἐστι, καὶ βλάσφημον, καὶ ἐν αἵματι, καὶ τῷ ὑπακοῇ ἐν καταρθώματι ἐν χριστῷ, φρονεῖν τι ἐν διδάσκειν: τοῖς ἡμετέροις ἔργοις καὶ παθήμασιν, ἐξικανοῦσθαι τὸν θεὸν, ἐν ἐξιλεοῦσθαι περὶ τῶν πλημμάτων. Καὶ μιὰ, μόνῃ ἐν χριστῷ, ἔστιν: καὶ τὸ Ησαΐου γ'. Ἐφ' ὃν ὁ θεὸς ἔθηκε τὰς πάντων ἡμῶν ἀνομίας: ἐν τῷ μώλωπι ἡμῶν ἰάθημεν. Ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν. Διέξιθι ὅλον τὸ κεφάλαιον.

Αὗται εἰσι φλυκταὶ τῶν παπιστρόνων περὶ τὴν μετάνοιαν πλάναι, ἐν ἀπειλαὶ: δι' ὧν, τὸ κυριώτατον καὶ ἀναγκαιότατον τῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐν ἡμῖν θεοῦ διδασκαλίας ἠμαύρωσαν, καὶ ὅλως διέφθειραν: ὧν περυσὶ, κατὰ ἐν ἔτω λαμπρῶς νυν θείᾳ ῥήματι φαίνοντι, ἀπιξ ἐχόμενοι οὐκ ἐρυθριῶσιν. Ἀλλ'

bisq; per eum ad patrem auditus patcat.

Similiter nec Fidei meminerunt vnico verbulo, sine qua impossibile est placere Deo. Et quicquid non est ex fide, peccatum est. Rom. 14.

Tertiò, falsum est & hoc, quòd docent, propter contritionem, si sit sufficiens, nobis remitti peccata.

Quartò omnium peccatorum enumerationem sacerdoti faciendam necessariò docent.

Quintò impium est & blasphemum in sanguinem, obedientiam, & meritum Christi, sentire & docere, nostris operibus & passionibus, satisfieri Dei pro peccatis, eaq; expiari per illa. Quod solius Christi est. Isa. 53. Super quem Deus posuit omnium nostrum iniquitates: cuius liuore sanati sumus. Vulneratus est propter iniquitates nostras, &c. Vide totum caput.

Hi sunt tetri Papistarum de pœnitentia errores, & detestandi, quibus doctrinam præcipuam, & maximè in Ecclesia filij Dei necessariam, obscurauerunt & penitus corruperunt. Ac insuper iam in tanta verbi Dei luce desenderi non erubescunt.

An

Ἀλλ' ὁρᾷ σὺν ἀναγκαίως ἐν μετανοίᾳ προηγεῖται συντριψις:

Ἀληθὲς: καὶν τούτῳ ἐκείνοις συνῳδομεν.

Τίς οὖν ἡ διαφορά;

Ἡ, ὅτι δικαιοῦσι, τὸν σωτριμμὸν ἐφίλαιον εἶναι λέγειν: καὶ ὅλως δι' αὐτὸν ἀφίεσθαι τὰς ἁμαρτίας: ὃ, ψευδές ἐστι, καὶ ἀσεβές.

Οὐ γὰρ ἡ ὀδύνη, ἧς αἰσθάνεται ἄνθρωπος ἐξ ἐπιγνώσεως τοῦ ἁμαρτήματος, ἀντίρροπος τῇ ἐκ τοῦ ἁμαρτήματος ἡδονῇ: ἀλλ' ὁ σωτὴρ, τὰς ἡμετέρας ὀδύνας αὐτὸς ἐβάστασε: καὶ συντέτριπται διὰ τὰς πονηρίας ἡμῶν: δι' ἐπιεικείαν δὲ αὐτοῦ πιστεύομεν, τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν.

Τί οὖν δεῖ τὴν ἐξομολογήσεως φρονεῖν;

Ἡ ἐξομολόγησις (ὡς δῆλον καὶ ἡ ἱστορία) ἀπὸ ἐκκλησιαστικῶν ἐθῶν, καὶ δημοσίας μετανοίας θεσμάτων, ἀρξάμενον ἔσχεν: ἐν τῇ πρωτοσυστάτῳ ἐκκλησίᾳ, οἱ τινες προδήλων τε βουλημάτων τε πονηρευμάτων ἔνοχοι ἦσαν, ἀφορίζοντο τῆς τῶν ἄλλων κοινωνίας: οὐδὲ κατιδοχῆς ἠξιοῦντο πάλιν, εἰ μὴ δημοσίᾳ ἐξομολογήσαιντο: τοῦτέστι, μαρτυρήσαιεν πρότερον ὅτι τῆς ἐκκλησίας πρὸ ἀμφοῖν, ἐαυτοὺς μετανοοῦσιν ὅτι τοῖς τετολμημένοις: καὶ βιοθωσιν ἐπανόρθωσιν ἐπεδέχοντο δὲ βίᾳ, καὶ τῶν ἔργων, ἐπιλύσεως δεηθέντες.

Ἔπειτα,

An verò contritio non necessariò præcedit in Pœnitentia?

Verum est, & in hoc nobis cum Pontificijs conuenit.

Quid igitur interest?

Quòd docent, contritionem oportere esse sufficientem: & quòd propter eam, remittantur peccata: quod falsum est & impiũ.

Non enim dolor noster, quem ex agnitione peccati homo concipit, voluptatem ex peccato conceptam compensat: sed Christus dolores nostros ipse portauit, & attritus est propter scelera nostra: propter cuius solam obedientiam, Fide consequimur remissionem peccatorum.

Quid de Confessione est sentiendum?

Confessio, sicut & Satisfactio, orta est à ritibus Ecclesiasticis, & publicæ pœnitentiæ spectaculis: vbi in primitiua Ecclesia, rei publicorum & manifestorum criminum excommunicabantur, nec recipiebantur, nisi publicè confiterentur, hoc est, testarentur prius, corã Ecclesia apud Ministrũ, se pœnitere propter admissa scelera ac promitterent vitæ & morum emendationem, petita absolutione.

Ἔπειτα, ἐπετίθετο ἱκανοποίᾳ: τοῦτ' ἔστι, δημόσιόν τι ἐπιτίμιον: ᾧ τὴν ἐκκλησίαν σκανδαλισθεῖσαν, τὸ ἱκανὸν διελύετο: καὶ πρόσθεσι, ἵνα δοκιμασθεῖεν, εἰ ὄντως μετανοήσαν, ἢ μόνον ὑποκριτικῶς. Οὕτω γὰρ, ὁ τῷ θεῷ ὑπὲρ τῶν ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ τῇ ἐκκλησίᾳ, ὑπὸ δὲ πλαισαντος σκανδαλισθείσῃ, τὸ ὀφειλόμενον ἀπεδίδοτο.

Postea addebatur Satisfactio, hoc est publica quædam castigatio, qua Ecclesiæ offensa satisfiebat: & vt probarentur, nũ reuera agerent pœnitentiam, an verò tantum simularent. Hoc modo, non Deo pro peccatis, sed Ecclesiæ offensæ antea per lapsum, satisfiebat.

Ἡ προστέτακται ὑπὸ θεοῦ, πάντων τῶν ἁμαρτημάτων ἀπαρίθμησις, ἢ Παπικὴ κατ' εἶδος ἐξαγόρευσις;

Est'ne mandata diuinitus peccatorum omnium enumeratio, seu Confessio Papistica?

Οὔτε προστέτακται παρὰ θεοῦ, οὔτε δυνατὴ ὑπάρχει. Δαυίδης γάρ, Παραπτώματα, φησὶ, τίς συνήσει; Ἐκ τῶν κρυφίων μου καθάρισόν με. Ψαλ. ιθ.

Nec mandata est à Deo, nec est possibilis. Sicut Dauid inquit: Delicta quis intelliget? Ab occultis meis munda me.

Ἀπαλλακτέον δέα τὰς συνειδήσεις τῆς ἀναγκαίας ἐς βασάνους τῆσδε: παρ' ἧς, ἐὰν ἀποζολῆς τῆς αἰωνίου σωτηρίας, ἐπετέλεκτο ἑκάστοις: ὅτι τοῦ ἰδίου ἱερέως, ἅπαξ δ' ἑαυτοῦ, πάσας τὰς ἑαυτῶν ἁμαρτίας, ὧν ἑαυτοῖς συνίσορες ἂν εἶεν, καθ' ἑκάστῳ εἰσασιν, ἀπαριθμᾶσθαι, καὶ τοῖς αὐτοῖς ὠσὶν ἐναύλους ποιῆν.

Liberandæ igitur sunt conscientiæ carnificina ista, quæ sub necessitate æternæ salutis, iniectum fuit singulis, vt coram proprio Sacerdote, semel in omnia sua peccata, quæ sibi conscij essent, per omnes circumstantias, in aurem insusurarent & enumerarent.

Ὅθεν γὰρ Ἰάκωβος λέγει: Ἐξομολογεῖσθε ἀλλήλοις τὰ παραπτώματα: ὁ δεῖ τῆς εἰς ἓν ὦπα τῷ ἱερεῖ γινομένης ἐξομολογήσεως λέγει (τὸ γὰρ Ἀλλήλοις, ὁ σημαίνει τινὰ ἴδιον, ἢ ἁγιασμένον, ἱερέα) ἀλλὰ δεῖ πρὸς ἀλλήλους. Ἰακ. ε.

Nam quòd Iacobus inquit: Confitemini alterutrùm peccata vestra: non de auriculari, quæ fit Sacrificulo, loquitur Confessione. Alteruter enim, non significat proprium vel peculiarem Sacerdotem:

ὡς ἀδικιῶν, ἃς ἀλλήλας ἠδικηκότες εἶν ὦσι: ὡδί τε εἰς τὸν παρόντα ὡσὺς ἀλλήλες φιλικὴν διάθεσιν ἀποκαταστάσεως.

Ἀντίθεσις.

Δικαστὴς οὐκ ἀποψηφίζεται, μὴ πρὶν τὸ πρᾶγμα ἐγνωκώς. Οὐκοῦν ἐδὲ ἱερεὺς, πρὶν πασῶν τῶν ἁμαρτιῶν ἀναρίθμησιν ἐνωτισάμενος, ἢ μὴ ἀπολύειν δυνηθῇ.

Ἀπόκρισις. Ἀπωθῶμαι τὸν ἀκόλουθον. Λόγος γὰρ ἐστὶν: διότι πάμπολυ, τὸ τοῦ καθήκοντος, Διακαστοῦ καὶ ἱερέως, διάφορον.

Οὐδαμῶς γὰρ ὁ ἱερεὺς, δικαστής ἐστιν: ἐδὲ δικαστῶ τάξιν ἢ ἔργον, εἰς τὸ ὡδὲ ἀπῶν ἓ ἀδικιῶν διαγιγνώσκειν, ὡδὲ δικαιοδοσίας ἐξουσίαν, ἔχει: ἀλλὰ μόνον διακόνου λῆξιν ἢ τάσιν ἀναπαιηοῦ.

Καὶ διακονίαν ἐγκεχείρισται, τοῦ ἀναγγέλλειν ἓ μεταδιδόναι τοῦ μετανοοῦντι ἄφεσιν ἢ ἐλευθερίαν.

Τὸν αὐτὸν τρόπον, ἐν ᾧ ὡδὶ τὰ σωματικῶν νοσημάτων φέρεσι, σφάλλονται, ἀναμίξ ὁμοιώσει ἀπατώμενοι. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ, ἑκάστῃ νόσῳ ἰδιάζον προσφέρεται ἴαμα. Ἐν δὲ τῇ πνευματικῇ, τῆς ψυχῆς, ἓ τῶν αὐτῆς ἀρρωστημάτων, θεραπεία, μία ἓ ἡ αὐτὴ πάντων ἐμπλαστρος: πάσης πασῶν ἁμαρτιῶν ἀσθενείας ἐπιθετέα. Ἥ τίς; ἡ θάνατος, πάθος, ἓ δεησις, ἰησοῦ χριστοῦ: ἢ πανὶ

dotem: sed de mutua deprecatione, & reconciliatione inter eos, qui mutuo se offenderunt, loquitur.

Obiectio.

Iudex non absoluit, nisi prius cognita causa. Ergo nec Sacerdos, nisi prius cognita omnium peccatorum enumeratione, absoluere potest.

Responsio. Nego consequentiam, & ratio est: Quia ingens est dissimilitudo inter iudicis officium & Sacerdotum.

Sacerdos enim nequaquam iudex est, nec iudicis habet partes, in causæ & peccatorũ cognitione, nec iurisdictionem habet: sed tantûm Ministerij potestatem vel officium.

Et est Minister, qui pœnitenti impartiri debet & annunciare absolutionem.

Sic quod de morbis corporis affertur, errant, simlitudine decepti, vbi singulis morbis peculiaria adhibentur remedia. In spirituali enim animæ, eiusq; morborum medicina, vnum est generale emplastrum, omnibus morbis omnium peccatorum imponendum, nempe, sanguis, passio & meritum Iesu Christi,

ἤτινι πισῶν πάντων ἁμαρτημάτων νόσων ἐλευθερόμεθα: καὶ τὸ τῶν ἁμαρτωλακημάτων απιλώμαπι ἀπολυόμεθα. Τὸ αἷμα ἰησᾶ χριςᾶ, ᾧ υἱᾷ θεᾷ (φησὶν ἰωάν. ά. ᾶπις. κεφ. ά.) καθαρίζῃ ἡμᾶς ἀπὸ ΠΑΣΗΣ ΑΜΑΡΤΙΑΣ.

Εἰ δέ τις τῷ ἰγικῷ τῷδε φαρμάκῳ οὐκ ἀρκεθείς, Δι' ἁπίνα ἴδιον τῆς συνειδήσεως σκόλοπα, πεφασμῷ συνέχεται: ἔξεςιν αὐτῷ ἐντεῦθα, παρακλήτῳ χῇ τῷ ἑαυτᾶ πιμένι χρῆσθαι: ὃς ὅμως οὐκ ἄλλοθεν, εἰ μὴ ἐκ τᾶ κοινᾶ τῶν γραφῶν ἰατρείᾳ, τὴν ἴασιν σκευάσῃ, ἐ καταλλήλως ἐπιτήσῃ.

Τί δὴ γινώσκεις περὶ τᾶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐκκλησίᾳ ἐξομολογήσεως;

Συμφέρῃ πρὸς παιδαγωγίαν χῇ εὐπρέξίαν: χῇ πρὸς ἀνάκρισιν δοκιμήν τε τῶν ἀπλυτέρων, ἵνα μυσαγωγηθῶσιν ἰδία.

Ἔπ' ᾖ, πρὸς Δραμονὴν τῆς ἰδίας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐπ' ἀνορθώσῃ περαχθέσων συνειδήσεων, ἀπολύσεως χρησιμεύῃ.

Καὶ μὴν, ἐ πρὸς τὰς καταλλαγὰς τῶν ἀλλήλοις πρόσκοψάντων: περὶ ᾧ βλέπε παρὰ τῷ ἁγίῳ Ἰακώβῳ, κεφ. τελευταίῳ.

Ὁμοίως, ἐξομολογήσεως δημοσίας τῶν πεπλημμεληκότων, καὶ ευσεβῶς, σωτήριον ἂν χρεία εἴη: ἃ μόνον,

quo ab omnibus omnium peccatorum morbis liberamur, & à peccatorum sordibus abluimur. Sanguis Iesu Christi, filij Dei, inquit Apostolus, emundat nos ab OMNI PECCATO. 1. Ioh. 1.

Si quis verò hoc generali non contemptus remedio, propter vetum conscientiæ casum, tentatione vexetur: ille etiam in hoc potest consolationem à suo Pastore petere: qui tamen non aliunde, nisi ex communi Scripturarum Pharmacopolio, medicinam attemperabit.

Quid igitur sentis de Confessione, quam in nostris Ecclesijs retinemus?

Respondeo. Prodest ad disciplinam, & vtilis est propter examinandorum rudiorum, vt instituantur prius tim.

Et ad priuatam absolutionem, pro perturbatis conscientijs petendis, in Ecclesijs retinendam.

Item ad reconciliationem eorum, qui se mutuò offenderunt, de qua D. Iacobus in sua Epistola cap. vlt.

Similiter publicæ & piæ confessionis peccatorum, salutaris est vsus, qua non solum in publicis

Eccles

μόνον, ὅτε ἐν τῇ δημοτελέσι τῆς ἐκκλησίας συνάξεσι, προηγεμόνος τοῦ ἱερέως ἡσυχάσαι ἡμᾶς ποιήσαντος, ἐξομολογοῦνται τῷ θεῷ πάντες τὰς ἁμαρτίας, αὐτάς τε ἀφίενται: ἀλλὰ καὶ, ἡνίκα κοινῶν συμφορῶν ἐνιστάμεθα, σώζεις τὸν λαὸν γίνεται: ἡ κοινὴ, φιλοθέου καὶ θερμῆς, τὰ ἁμαρτήματα τῷ θεῷ οἱ πάντες ἐξομολογοῦνται: ἠρέμησεν αὐτὸν τῆς ὀργῆς τὸ τιμωρίας, πρὸς χριστὸν αὐτεμμοι.

siæ congressibus, præeunte verbis Ecclesiæ Ministro, Deo fit ab omnibus, peccatorum confessio, eorumq; absolutio: sed etiam, quando propter publicas calamitates, quibus premuntur, conuenit Ecclesia, & publicè ac solenniter, peccata sua Deo confitetur, mitigationem illarum ab ipso petit propter Christum.

Τί περὶ τῆς ἱκανοποιίας;

Ἐν τῇ θεοπνεύστοις γραφῆς, καὶ τῇ κυριολεξίαν ἀπεῖναι, μία μόνη ὑπὲρ τῶν ἁμαρτημάτων ἱκανοποιία, καὶ κατάλλαγη τιμῆς, ἐστὶν: ἡ ὑπακοὴ καὶ προσφορὰ τοῦ υἱοῦ θεοῦ: ἣν μίαν ποιησάμενος: τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους. Αὐτὸς, ἱλασμός ἐστι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. Οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνων: ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου. Καὶ: Εἷς ἐστι μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἄνθρωπος χριστὸς: ὁ δοὺς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων. Ἐπὶ τοῦτον γὰρ ἔθηκεν ὁ θεὸς τὰς πάντων ἡμῶν ἀνομίας. Ἡ παιδεία τῆς εἰρήνης ἡμῶν, ἐπ' αὐτόν, Ησαΐ. νγ'.

Quid de Satisfactione?

In sacra Scriptura, & propriè loquendo, vnica est tantùm pro peccatis satisfactio, nempe, obedientia & oblatio Filij DEI, qua Heb. 5. *vnica consummauit in æternum sanctificandos. Ipse est propitiatio* 1 Iohan. 2. *pro peccatis, non nostris tantùm,* 1. Tim. 2. *sed totius Mundi. Item: Vnus est Mediator Dei & hominum, homo Iesus Christus, qui dedit semetipsũ redemptionem pro omnibus. Super hunc enim, Deus posuit, omnium nostrũm iniquitates: Disciplina pacis nostræ super eum, Isa. 53.*

Εἶτα ἡ ἄλλη τις, ἡ πολιτικὴ, ἱκανοποίησις τοῦ ἀρχῆ, ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων. Ἀνομήθη: καθ' ἣν ἀποδίδοται τὸ ἁρπαγὲν, καὶ ἐξικανᾶται ὁ ὑπ' ἡμῶν ἀδικηθεὶς πλησίον.

Sed deinde alia est politica satisfactio coram hominibus, qua restituitur ablatum, et satisfit proximo, qui à nobis iniquè est læsus.

Καὶ

Καὶ αὕτη, ἀναγκαία, ὡς καρπὸς μετανοίας: καθὼς Ζακχαῖος τετραπλοῦν ἀπέδωκε κατὰ νόμον. Ἀλλ' οὐκ ἐξικανοῖ τὸν ΘΕΟΝ ἡ τιαύτη ἀπόδοσις ὑπὲρ τῶν παρανομημάτων: Οὐ δὲ καθαίρεται ἄφεσεως ἁμαρτιῶν.

Luc. 19.

Αὔγυς ἐπιστ. νδ'. πρὸς Μακεδόνιον: Εἰ γὰρ μὴ ἀποκαθίσατο ἐκεῖνο, ἐξ οὗ τὸ ἀδίκημα ἐγένετο: ἀ πράττεται, ἀλλὰ πλάττεται, μετάνοια. Οἷον, ἐφ' ὅσον τῷ Ἡρωδιάδα κατέχει Ἡρώδης, ἀ μετανοεῖ. Οὕτως, ἐφ' ὅσον ὁ κλέπτης, τὸ κλαπέν.

Augustinus, Epist. 54. ad Macedonium: Si enim non restituitur id, propter quod peccatum est, non agitur, sed fingitur pœnitentia. Vt Herodes, quam diu retinet Herodiadem: non agit pœnitentiam. Sic fur, furtum.

Ὅσον δὲ πρὸς τὰ πάθήματα τῶν ἐυλαβῶν: οἷς ὑπὸ κυρίε, ἀφειθέντων τῶν σφαλμάτων, θλίψις καὶ ὠς, ἐκουρὸς, ἀγωνίτε σκληρὰ, ἐπετέθη: ἰστέον, αὐτὰ οὐκ ἀξιόχρεω εἰς ἱκανοποίαν τῷ θεῷ εἶναι: ὅτι καὶ ἁμαρτίας δίκα ὑποφέροντα. Πρότερον δὲ ἀφέωνται τῶν θεοσεβῶν τὰ ἀγνοήματα, διὰ τῆς εἰς χριστὸν πίστεως: ὡς Ἀδάμῳ, Δαβίδ, ἄλλοις. Κύριος παρεβίβασε τὸ ἁμάρτημά σε. Ὁ γὰρ χριστὸς, τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, αὐτὸς ἀνήνεγκεν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ. Ἡσαΐ. νγ'. καὶ ά. Πέτ. δ'. Εἰσὶ δὲ ὑπομνήσεις τῆς ἐν τῇ σαρκὶ ἐμφυσίσης ἁμαρτίας: παραινέσεις τε πρὸς ἀνανήψεως, ἤτοι μετανοίας: ἵνα διλωσεκῶς ἐν ἀληθείᾳ τῶν ἁμαρτιῶν ἐπιγνώσῃ ὦσι: καὶ προσέχω-

2. Sam. 12.

Quod verò ad passiones piorum, qui impetrata venia, nihilominus duriter exercentur & afflictionibus, attinet, quibus crux à Domino, remissis peccatis, imponitur: sciendum est illis non satisfieri Deo pro peccatis, quia non [illegible] peccata, antea sunt remissa per fidem in Christum, vt Adæ, Dauidi & alijs. Dominus abstulit peccatum tuum. Christus enim pœnas 1. Pet. 4. peccatorum nostrorum portauit in suo corpore.

Sed sunt admonitiones de peccato in carne hærente, de resipiscentia siue pœnitentia, vt perpetuò in vera peccatorum agnitione ver-

προσέχωσιν ἑαυτοῖς, & κολάσεσι νουθετέμενοι: μὴ εἰς τὸ μέλλον ἐν αὐτῶν τοῖς σώμασι τὴν ἁμαρτίαν βασιλεύειν: & ἀλλαχόθι, ἐν Χριστῷ διὰ πίστεως, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν ζητῶσιν.

versentur, ac caueant, cruce admoniti, ne peccatum porrò in carne eorum regnet, & alibi, in Christo, per fidem, peccatorum remissionem quærant.

Εἶτα δ', ἵνα τοῖς τοιούτοις παραδείγμασιν, ἄλλοι & ἁμαρτάνειν ἀποτρέπωνται. Καὶ τιμωροῦνται θεὸς ἐνίοτε ὡρισμένα ἄτοπα ἁμαρτήματα, ὡρισμένοις ἐπιτιμίοις: ὡς, Δαβίδιν, Σαμψῶνα, Σολομῶντα. Τὸ δὲ παρὰ τοῦ ἀποστόλου: Εἰ αὐτοὶ ἑαυτοὺς διεκρίνομεν: οὐκ ἂν ὑπὸ Κυρίου ἐπαιδευόμεθα: & ἵνα, ἵνα αὐτοὶ ἑαυτοὺς μαστιγώσωμεν: ἢ ὅτι ἐν τῷ ἐπιλεξώμεθα, εἰ μὲ ἐπάλμασιν ἀνθρώπων, φησὶν ὁ Κύριος) ἀλλ', εἰ ἡμᾶς αὐτοὶ μετανοοῦντας ἀγνίζομεν, τοὺς παραβάσεις ἐπιστόμους: & ζητοῦμεν ἁμαρτιῶν ἄφεσιν: οὐκ ἂν ὑπὸ θεοῦ, θλίψεσιν ὑπὶ μετανοίαν ἀφανίζεσθαι, ἀνάγκαν ἔχομεν. Μόνον τὸ & Χριστοῦ πάθημα, ἱλασμός ἐστι, & ἱκανοποίημα, ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων.

Deinde, vt alij exemplis à peccatis deterreantur. Et punit Deus certa interdum peccata, certis pœnis. Sicut Dauidem, Simsonem, Salomonem, & alios. Nam quòd Apostolus dicit: Si nos ipsos iudicaremus, non iudicaremur à Domino: non vult, vt nos ipsos flagellemus, vel crucem eligamus & imponamus: Frustra colunt me doctrinis hominum, inquit Christus: sed si nos ipsi ageremus pœnitentiam agnitis peccatis, & quæreremus remissionem peccatorum, non esset necessarium, vt Deus calamitatibus ad pœnitentiam nos excitaret. Supplicium Christi solum, expiatio est & satisfactio, pro nostris peccatis. 1. Cor. 11. Matth. 15. Isa. 53.

Τί ἐστιν, ἢ μᾶλλον ἦν, κανονικὴ ἱκανοποίησις;

Παλαιὸν ἔθος ἐγένετο τῇ ἐκκλησίᾳ: ὥστε, ἢ φόβῳ τῶν κολασέων, τῆς ἀληθοῦς πίστεως ἀποστάντας: ἢ ἐν ἀσελγείαις, φόνοις, & ἄλλοις φοβεροῖς μιάσμασι, καταφωραθέντας: μὴ καταδέχεσθαι, πρὶν

Quid est, aut fuit potius, Satisfactio Canonica?

Vetus mos fuit in Ecclesia, vt qui vel metu suppliciorum, à vera Religione deficerent, vel pollutì manifestis libidinibus, cæde, aut alijs atrocibus sceleribus, non reci-

πρὶν ἂν σεσωφρονισμένοι εἶεν. Ἦν δὲ πολιτικὸν, τὸ ἔθος: οὐκ εἰς σωτηρίαν κυρίως ἦκον, ἢ εἰς ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν. Οἱ γὰρ τῷ ὄντι, τῇ τῶν ἡμαρτημένων ἐπιγνώσει σωτηρίως μεμένοι, πίστει τε εἰς Χριστὸν ἀνεγηγερμένοι: ἤδη θεία ψήφῳ ἀληθῶς τῶν ἁμαρτημάτων ἀπελύθησαν, καὶ εἰς χάριν ἀποκατεστάθησαν. Ὥσπερ ὁ προφήτης Νάθαν, μεταγνόντι τῷ Δαβίδ εἶπεν: ὁ κύριος παρεβίβασε τὸ ἁμάρτημά σου: οὐ μὴ ἀποθάνῃς. 6. Σαμ. 12.

Καὶ ὁ θεῖος Ἀμβρόσιος, περὶ Πέτρου λέγων, Δάκρυα αὐτοῦ, φησὶν, ἀναγιγνώσκω: ἱκανοποίαν οὐκ ἀναγιγνώσκω.

Ῥητὰ δέ τινα νόμιμα, τοῖς ἐν δημοσίῳ μετάνοιαν πεπραγόσιν ἐπετάττοντο: πενθικῶς δηλαδὴ περιβλήσασθαι, δάκρυα, οἰμωγαὶ κλαυθμοὶ, στεναγμοὶ: ἀπέχεσθαι συμποσίων, λύσεων, ὁμιλίας γαμικῆς: συχναὶ νηστεῖαι, καὶ ἄλλαι γυμνασίαι, τὴν σάρκα δουλαγωγοῦσαι: ἵστασθαι ἐν ἰδίῳ τόπῳ τοῦ ναοῦ, τοῖς τοιούτοις ἀποτεταγμένῳ.

Καὶ πολιόνων ἐτῶν, τὰ τοιαῦτα ἦσαν, κατὰ τοὺς κανόνας τῶν συνόδων: ἃ ἢ παρεχωρεῖντο τῇ εὐχαριστίᾳ χρῆναι: εἰ μὴ ὁ καθήκοντος χρόνος πληρωθέντος, ἢ κινδύνου θανατικοῦ ἐνεστῶτος.

Ἀλλ' οὐκ ἦν ταῦτα, ἅτε τῶν ἡμαρτημένων ἱκανοποίαν ἐπὶ θεοῦ: τῇ δὲ ἐκ-

reciperentur, nisi prius castigati. Fuit autem Politicus mos, non ad conscientiam propriè pertinens, aut peccatorum remissionem impetrandam. Verè enim contriti agnitione suorum peccatorum, & fide in Christum erecti, iam iudicio diuino à peccatis suis verè sunt absoluti Deoq; reconciliati. Sicut Nathan Propheta, Dauidi pœnitenti dixit: Dominus abstulit peccatum tuum: non morieris.

Et D. Ambrosius de Petro scribit: Lachrymas eius lego, satisfactionem non lego.

Certi autem ritus fuere impositi, publicè agentibus pœnitentiam, videlicet lugubri veste incedere, lachryme, gemitus & fletus, suspiria, abstinere simul balneis, conſuetudine omnigali, ieiunia crebra, & alia castigatia, quibus caro in seruitutem redigebatur, stare certo templi loco, qui designatus erat pœnitentibus.

Et hæc exercitia, plures durabant annos, secundum Canones Conciliorum: nec admittebantur ad Eucharistiam, nisi expleto iusto tempore, aut periculo mortis instante.

Sed hæc non erat satisfactio pro peccatis, coram Deo: cum

rùm his ceremonijs & exercitijs corporalibus, Ecclesiæ offensæ satis fiebat. Et hoc modo pœnitentes probabantur, num reuera pœniterent, & propositum emendandi vitam & mores haberent, & seriò ad Ecclesiam redirent. Item exempli causa, vt alij his exemplis admoniti, diligentius regerent vitam & mores.

Posteri, ignorantes causam talium rituum, seducti vocabulo, & iam doctrina Pœnitentiæ superstitiosis opinionibus deprauata, putauerunt, reuera esse, pro peccatis coram Deo satisfactiones.

Sicut hinc etiam Satisfactio Scholastica, hoc est, doctrina Scholasticorum Doctorum de Satisfactione, in Ecclesiam inuecta, & hactenus à Pontificijs defensa, exorta est. Cùm tamen ritus publicæ pœnitentiæ, quòd nimis graues essent, & doctrinæ tantùm hominum, sua sponte in desuetudinem abierint,

Fuit autem in primitiua Ecclesia, necessaria hæc seueritas, quia tum Ecclesia præsidio Magistratus Politici, sub tyrannis, carebat.

Et

Πολλά τε ἡμαρτάνετο : ἃ τῆς τότε κρατούσης, οὐκ ἐδόκει ἁμαρτήματα.

Et multa erant peccata, quæ tum Magistratus pro flagitijs non reputabat.

Ἰλιάδ. ά. Ὡς παρ' Ὁμήρῳ, τῷ Ἀγαμέμνονι, τὸ τὴν Χρυσηΐδα ἔχειν. φησὶ γάρ:

Πολὺ βέλομαι αὐτὴν
Οἴκοι ἔχειν. καὶ γὰρ ἔα Κλυταιμνήστρης προβέβουλα,
Κουριδίης ἀλόχου.

Καὶ οἷον, τὸ παρὰ Λατίνοις Τερεντίου: Πίστευέ μοι, οὐκ ἔστιν ἀνόμημα, τὸ πορνεύειν ἄνθρωπον νέον. Ὅθεν καὶ

Πράξ. ιέ. ἀπὸ τῆς Ἀποστολικῆς συνόδου, ἀπέστελλονται οἱ ἀπὸ ἐθνῶν, ἀπέχεσθαι ἀπὸ πορνείας.

Sicut Terentius inquit: Crede mihi, non est flagitium, Vnum scortari adolescentem. Vnde et à Concilio Apostolorum prohibentur gentes abstinere à fornicatione.

Τί ἐστι σχολαστικὴ ἱκανοποίησις;

Quid est Scholastica Satisfactio?

Ἔργων τινῶν, μὴ ὀφειλομένων (ὅ ἐστι, νόμῳ θείῳ μὴ προστεταγμένων: οὐδ' ἔτως ἁπλῶς ἀπαγορευμένων) ἐπ' ἐξαγορᾷ οὐκ ἀναγκαίᾳ καθαρτικῇ φαντασθέντος πυρὸς, ἢ ἐξ ἄλλων καιρικῶν κολάσεων (ἃς ἐν τῷ ἐξομολογήσεσιν, ἐν ἱκανοποιίας μοίρᾳ ἐπέβαλλον) ἀνταπόδοσις.

Est operum quorundam debitorum, id est, quæ Legi Dei non sunt mandata, ideoq; etiam non debentur, ad redimendas penas Purgatorij, aut aliæs temporales, quas in confessionibus loco Satisfactionis imponebant, compensatio.

Οἷα ἐγχέοντα, αἱ ἐν σφαιριδίοις ἢ μεγαστοῖς κοραλίνοις κυκλικαὶ προσευχαὶ (ῥοσάρια Λατίνοις καλούμεναι. Τοῖς δὲ σήμερον ἔλληνι, τὸ, ἀφὲ κομποχοινίων κοραλίνων προσεύχεσθαι εὐχαῖς τελείαις καὶ ἀνθρώπου) αἱ ἀπὸ ἁγίας ἀποδημίαι, δεήσεων πληθυσμοὶ, βαττολογίαι, ἐαυτοποιήσεις εἰς ἀδελφότητας, νηστεῖαι, χαμευνίαι, τρίχινα προβέβλησθαι, ἐλεημοσύναι, καὶ ὅσα τοιαῦτα.

Cuiusmodi sunt Rosaria, Peregrinationes, precularum multiplicatio ac battologia, coaptatio in Fraternitates, ieiunia, chamæuniæ, indui cilicio, eleemosynæ, &c.

Ἐπλά-

Fin-

Ἐπλάσαντο γὰρ, τὴν μὲν αἰτίαν, διὰ Χριστὸν, καὶ τὸ πάθος αὐτοῦ, ἀφίεσθαι· τὴν δὲ αἰώνιον βάσανον, εἰς παράτασιν, διὰ δὲ καθαρτηρίου μεταπίπτειν: ἧς, μέρος μὲν, διὰ τῶν κλειδῶν τῆς ἐξουσίας ἀφίεσθαι: μέρος δὲ, τοῖς παρ' ἡμῶν ἐκπληρωτέον δι' ἔργων ἐξαρκούσιν ἀπολείπεσθαι.

Τί οὖν περὶ τούτου φρονητέον;

Ἰστέον, ὡς ἡ ἐκκλησιαστικῆς διακονίας κλεῖδας, ἔστε ἐπιθεῖναι, ἔστε ἀφελεῖν, πολλοὺς ἁμαρτιῶν δύναται. Ἐκείνη γὰρ, ἐν παραστάσει τῆς ἀφέσεως ἁμαρτιῶν κεῖται: ἡ δὲ (ὅσον ἐπὶ τοῖς μετανοήσασι) ἐν παρατηρήσει αὐτῶν. Τὰς δὲ αὐτοῦ εὐδοκίαν ἐπιβάλλει, καὶ ἀφαιρεῖ: ὅμως πολλάκις ἀληθινὴ μετάνοια ἀμβλύνει, καὶ πραΰνει.

Εἶτε, ἄτοπόν ἐστι πλάσμα, τὸ λέγειν: διὰ ταυτὶ ἔργα, τὰ κομιδὴ ἁμαρτημάτων ἐπίτιμα ἀφίεσθαι. Εἴτε δὲ, δυσσεβής ἐστιν ἡ δόξα: καὶ βλάσφημος, εἴς τε Χριστὸν, καὶ τὸ πάθος αὐτοῦ. Οὐ γὰρ ἔτως ἡμᾶς ἠλευθέρωσεν: ἀπὸ τῆς αἰτίας μόνον: ὥστε ἡμῖν τὴν κόλασιν, ἢ ὅλην, ἢ ἐκ μέρους, δι' ἡμετέρων ἔργων, ἢ παθημάτων, λυτρᾶσθαι ἀπαιτεῖν. Ἀλλὰ, ἐπεὶ τὸ μὲν ἀφαιρεῖν τὴν αἰτίαν, ἐστὶν ἱλάσκεσθαι τὸν ὀργὴν ΤΟΥ ΘΕΟΥ· ὁ δὲ αἰώνιος θάνατος, οὐδὲν ἄλλο, ἢ φρικώδης ὀργὴ ΤΟΥ ΘΕΟΥ: ἀνάγκη, τήν τε αἰτίαν, καὶ τὸν αἰώνιον θάνατον, ἅμα

Finxerunt enim, culpam propter Christum, eiusq; passionem, remitti: sed pœnam æternam, in Purgatorij temporalem conuerti, quarum pœnarum pars clauium potestate remittatur, pars vero, nostrarum satisfactionum operibus redimenda relinquatur.

Quid de hac sentiendum?

Sciendum est claues Ministerij Ecclesiastici, nec imponere nec tollere pœnas peccatorum posse. Illud enim in annunciatione remissionis peccatorum consistit, vel etiam (quod ad impœnitentes) retentione illorum. Deus autem pœnas illas pro suo iudicio infligit, & tollit. Quæ tamen, vera pœnitentia sæpè mitigantur.

Ideoq; absurdum est, fingere propter talia opera, pœnas peccatorum temporales remitti.

Deinde, impia hæc est, & in Christum, eiusq; passionem, blasphema opinio. Christus enim non ita nos liberauit, scilicet à culpa tantum, vt nobis pœnam, vel ex toto, vel ex parte nostris operibus vel passionibus redimendam reliquerit. Sed cùm tollere culpam, sit placare iram DEI. Et mors æterna, aliud nihil sit, quàm sentire horrendã Dei iram: sciendum est, culpã, et mortem æternã simul tolli propter

ἅμα ἀφαιρεῖσθαι, ἀλλὰ χρεῖσσον· ἀ ἀλλὰ ἔργον, ἢ πάθος, ἡμῶν ὄλεθρον· ὃ Ἀποστόλε μαρτυροῦντος, ὃς φησι: Κέντρον δὲ θανάτε, ἡ ἁμαρτία. Τῷ δὲ θεῷ χάρις, τῷ διδόντι ἡμῖν τὸ νῖκος, ἀλλὰ διὰ κυρίε ἡμῶν Ἰησᾶ Χριστᾶ, ἀ. Κορ. ιέ. Καὶ: Ἔσομαι θάνατός σε, ὦ θάνατε: λοιμός σε, ὦ ἅδη, Ὡσηὲ ιγ΄:

Οὐδὲ ὁ θεὸς, ὡς ὅτι πλάττονται, τὸ αἰώνιον κόλασιν, εἰς φρόνημα μετήμειψε, φιλάσμασιν ἀνθρωπίνοις ἀφοσιωτέαν: ἀλλὰ διὰ Χριστᾶ (ὡς νῦν ἐδείξαμεν) τὸ αἰώνιον θάνατε ἀφοσιωθῆναι ἠθέλησεν. Φρεῦδα τοίνυν γίνεται τὰ τοιάδε ἀνθρώπινε ἐγκεφάλε φαντάσματα, ἀντιτιθεμένης τῆς θείας ῥήματος αὐτῆς: καὶ εἰς κατὼν διαλυόμενα, ἀμαυροῦται.

Καὶπόθεν ταῦτα, θείας προσάξεως ἐστὶν ἄμοιρα: κεκραταίωται ἡ τοῦ κυρίε ἐν τοῖς προφήταις περὶ αὐτῶν ἀπόφασις: ΜΑΤΗΝ σέβονταί με, διδάσκοντες διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων.

Ματθ. ιέ. Ησαΐ. κθ΄.

Ἆρα γε καταδεκτέον αὖθις τοὺς μὴ βαπτισμὸν παραπεσόντας, μετανοοῦντας;

Παραπεσόντας ἐκάλεν, ἀ τοὺς ὁπωσδηποτῶν ἁμαρτάνοντας: ἀλλὰ τοὺς ἐν διωγμῷ, καὶ κινδύνων καὶ τιμωριῶν, ὅπως ἀπάρνησιν τὸ χριστιανισμᾶ ἐκλαγέντας.

Ὁ μὲν δὴ Ναυάτος, ἀπὸ τῆς Ρωμαίων πρεσβύτερος ὤν, τοὺς χριστιανοὺς

propter Christum, non propter vllum nostrum opus, aut passionem, Apostolo teste, qui inquit: Aculeus mortis peccatum est. Deo autem gratia, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrũ Iesum Christum, 1. Cor. 15. Item: Ero mors tua, ô mors pestis tua, ô inferne, Ose. 13.

Nec Deus, vt isti fingunt, pro-nam æternam commutauit in temporalem, studijs hominum expiandam. Sed per Christum, vt iam probatum est, expiari mortem æternam voluit. Euanescunt itaque talia commenta, ex cerebro humano conficta, opposito splendore verbi Dei, et infumum abeunt.

Et quia hæc diuinitus non sunt mandata ideo tenentur de quibus Christi sententia, ex Propheta petita: Frustra me colunt, docentes mandatis hominum. Matth. 15. & Isai. 29.

Recipiendi ne sunt lapsi post Baptismum, agentes pœnitentiam?

Lapsos vocabant, non quoscunque modo peccantes, sed qui in persecutione, periculorum & panarum metu deterriti, Religionem Christianam abnegârant.

Nouatus, Ecclesiæ Romanæ Presbyter, Christianos maiorem de-

ere

Matth. 1. νὰς μέζονα καρτερίαν καὶ εὐσάθειαν ἀπῄτει: ἓ τὰ ἐξῆς αὐτοῦ: ὅστις ἂν ἀρνήσεταί με ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων: ἀρνήσομαι αὐτὸν κἀγὼ ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου: ἓ ἐν τῇ πρὸς Ἑβρ. 5. καὶ 1. τινῶν τότω ὁμοφώνων εὐλογκαμβάνων: ἔκεινε, ὅτι τοιῦτοι, ὡς μέλη σεσηπότα, ἀποῤῥιπτέους εἶναι: ἀδὲ πάλιν εἰς κοινωνίαν τῆς ἐκκλησίας δεκτέους.

Τότους ὕστερον ἐκάλεσαν καθαρούς: ὡς μόνους ἀξιοῦντας εἶναι, ἢ δοκοῦντας εἶναι, καθαρούς.

Ἀλλὰ καλῶς κατ' αὐτῶν ἔκρινεν ἡ ἐκκλησία: τοῖς παραπεσοῦσι, μετανόησιν, ἐπάνοδον εἶναι. Τοῦτο γὰρ πολλαχόθεν τῶν γραφῶν, ἓ ῥήσεσι ἓ παραδείγμασιν, εὐαπόδεικτον.

Ierem. γ'. κοινῶς λέγεται: ἐὰν ἐξαποστάλῃ ἀνὴρ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἀπέλθῃ ἀπ' αὐτοῦ, καὶ γένηται ἀνδρὶ ἑτέρῳ: μὴ ἀνακάμψει ἀναμφίλεκτος πρὸς αὐτὸν ἔτι; Οὐ μιανθήσεται ἡ γυνὴ ἐκείνη; Καὶ σὺ ἐξεπόρνευσας ἐν ἐραστοῖς πολλοῖς. Ὅμως ἀνάκαμψε πρὸς μὲ (λέγει κύριος.) καὶ ἀναλήψομαί σε. Μνημόνευε οὖν, πόθεν ἐκπέπτωκας: καὶ μετανόησον, ἓ τὰ πρῶτα ἔργα ποίησον.

Τοῦτο αὐτὸ Χριστὸς ἐδίδαξε τρισὶ, καὶ καλλίστοις, παραβολαῖς: ταῖς περὶ ἀποβληθέντος, καὶ εὑρεθέντος, καὶ ἀπολωλότος, καὶ ἡυρεθέντος.

cere constantiã iudicabat. Cumq; Christus dixerit: Qui me negat, negabo & ego eum coram Patre meo. Et in Epistola ad Heb. 6. 10. quædam in eandem habentur sententiam: ideo iudicabat, tales, tanquam membra putrida, abiicendos, nec recipiendos in Ecclesiæ communionem.

Hos postea καθαρὲς vocârunt, quasi soli haberi vellent, aut essent mundi.

Sed contra hos rectè iudicauit Ecclesia, lapsos, agentes pœnitentiam, recipiendos. Eius enim rei multa extant in sacra Scriptura testimonia & exempla.

Ier. 3. Vulgò dicitur: Si dimiserit vir vxorem suam, & illa recedens ab eo, nupserit alteri: nunquid denuò illam recipiet? nunquid non polluta & contaminata erit? Tu autem fornicata es cum amatoribus multis: tamen reuertere ad me, dicit Dominus, & ego recipiam te. Memento, vnde Apoc. 2. *lapsus sis, & age pœnitentiam, & fac priora opera.*

Hoc ipsum Christus docet parabolis tribus pulcherrimis, de de- Luc 15. *nario amisso, oue perdita, & filio prodigo*

Ὑπόδειγμα ἡμῖν ἐστι Πέτρος· ὃς τὸν κύριον ἀρνησάμενος, εἰς ἔλεος μάλιστα ἠχρημόνησεν· ἀδὲ ἁπλῶς, ἀλλὰ μετὰ ἐπιθέματος ἑαυτόν. Καὶ ὅμως ἐκεῖνος, εἰς χάριν ἀνελήφθη, καὶ τῆς ἀποστολῆς τιμῆς ἀπεκατεστάθη.

Ὅσον δὲ πρὸς τὸ χριστὸν ῥηθὲν, τὸ περὶ τῶν ἀρνησαμένων· ἐστέον, ὅτι περὶ τῶν τῇ ἀσεβείᾳ ἐμμενόντων, ἀδὲ μετανοίας ἐπιστρεφόντων, εἴρηκε.

Χρὴ γὰρ εἰδέναι, τὸν χριστὸν εἶναι ἀντίλυτρον ὑπὲρ ΠΑΣΩΝ ὅλου τοῦ κόσμου ἁμαρτιῶν· καὶ τῷ αἵματι αὐτοῦ καθαρίζεσθαι ἡμᾶς ἀπὸ ΠΑΣΗΣ ΑΜΑΡΤΙΑΣ.

Rom. 3. 1. Ioan. 2.

Exemplo nobis est Petrus, qui Christum turpissimè abnegauit, & non simpliciter sed dira imprecatione addita. Et tamen à Christo in gratiam receptus, atq; officio Apostolatus restitutus.

Quod verò ad sententiam Christi de abnegantibus, attinet: loquitur de illis, qui perseuerant in illa, & non per pœnitentiam recedunt.

Sciendum enim est, Christum, pretium esse redemptionis, pro OMNIBVS totius Mundi peccatis. Et sanguinem ipsius emundare nos ab OMNI PECCATO.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ, ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ, ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΛΟΓΟΥ ΔΙΑΚΟΝΩΝ, ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΥΤΩΝ ΚΛΗΣΕΩΣ.

DE MINISTERIO ECCLESIAE, verbi Dei Ministrorumq; vocatione.

Ἆρα ὀφείλει, διακονίαν ἐκκλησιαστικὴν εἶναι.

Esse debere Ministerium Ecclesiasticum.

ΝΑΙ. Διδάσκουσι γὰρ αἵ τε παλαιαὶ, καὶ αἱ νέαι, γραφαὶ· καὶ αὐτὸ μαρτυρεῖ τὸ πρᾶγμα.

Δείκνυθι ὅτι.

DOcent sacræ literæ Veteris & Noui Testamenti, ac res ipsa loquitur ipsa.

Proba hoc.

Ἐν τῇ πρώτῃ ἐκκλησίᾳ, πρὸ μὲν τοῦ κατακλυσμοῦ, διδάσκαλοι εὑρίσκοντο οἱ θεοφόροι πατριάρχαι· Ἀδάμ, Σὴθ (ἐφ' οὗ, καινὴ τῶν διακονίαν καὶ λατρείαν

In Ecclesia primitiua, ante diluuium, fuêre Doctores, Patriarchæ: Adam, Seth, cuius tempore publicum Ministerium & cultus repe-

λαμβάνειν ἀναγκαιοῦνται, γέγραπται, πρεσ. δ'. ὅτι τέλος) Ἐνὼς, Ἐνὼχ, Νῶε, ὁ, δικαιοσύνης κήρυξ ὑπελήφθης. Μετὰ δὲ τὸν κατακλυσμὸν, Σὴμ (ὃς ὁ Μελχισεδὲκ γενέσθαι ὑπέλη-φθη) Ἀβραὰμ, Ἰωσήφ. Μεθ' οὓς ὁ κύ-ριος διεγερθεὶς ἐκλήθη Μωσῆς, διδά-σκαλος ἐκκλησίας ἐξαίρετος καὶ προφήτης: Ἀαρὼν, ἀρχιερεύς: καὶ ἱεραρχούσης, ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ τοῦ θεοῦ λαοῦ, κατάστασις. Ἄλλα δὴ, καὶ προφῆται, ὑπάντως ἐν χρείᾳ.

Ἐν δὲ τῇ καινῇ, Χριστὸς οὓς ἀπο-στόλους ἐκάλεσεν ὑπὲρ τὴν διακονί-αν (ὧν πέρι, Ἡσαΐας νϛ'. Ὡς ὡραῖοι ἐπὶ ὀρέων οἱ πόδες εὐαγγελιζομένου ἀκοὴν εἰρήνης: εὐαγγελιζομένου ἀγα-θὸν ἀκοὴν σωτηρίαν: λέγοντος, Σιὼν, βα-σιλεύσει ὁ θεός σου. Ρωμ. ι'.) οἱ δ' Ἀ-πόστολοι, ἄλλους διαδόχους. Καὶ βά-λλεται ὑφ' ἡμῶν ἐρευνᾶσθαι τὰς γρα-φὰς, Ἰωάν. ε'. Καὶ διὰ τῆς διακονίας τοῦ ῥήματος ἐνεργὴς ἐστιν. Ἡ μὲν πί-στις, ἐξ ἀκοῆς: ἡ δὲ ἀκοὴ, διὰ ῥήμα-τος θεοῦ. Καὶ: ζῶν, ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, καὶ ἐνεργής.

Τί δέ σοι φαίνεται περὶ τοῦ παρὰ Ἱερεμίᾳ: ὅτι δοκεῖ, τὸ ἐν ἐκκλησίᾳ διδάσκειν, ἐπὶ τῆς νέας διαθήκης παντελῶς καθαι-ρεῖσθαι, εἰπόντος τοῦ προφήτου: Ἕκαστος τὸν πολίτην αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, λέγων, Γνῶθι τὸν κύριον: ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ αὐτῶν, ἕως μεγάλου αὐτῶν;

Τέ-

reparata scribuntur, Gen. 4. in fine, Enos, Enoch, Noah qui præco iustitiæ dicitur. Post diluuium, Sem, qui Melchisedech fuisse putatur, Abraham Ioseph. Postea diuinitus excitatus est & vocatus, Moses, Doctor & Propheta Ecclesiæ præcipuus & summus, Aharon Pontifex, et institutum Sacerdotũ in populo Dei veteris testamenti. Item Prophetæ extraordinem.

In Nouo, Christus Apostolos vocauit ad Ministerium Euangelij, de quibus Isaias 52. Quàm pulchri super montes pedes annunciantis et prædicantis pacẽ annunciantis bonum, prædicantis salutem, dicentis Sion, regnabit Deus tuus. Rom. 10. Apostoli alios successores. Et vult nos scrutari Scripturas, Ioan. 5. Et est efficax per Ministerium verbi. Fides est ex auditu, Auditus per verbum Dei. Item: Viuus est sermo Dei, & efficax.

Rom. 10. Heb. 4.

Quid sentis de loco Ieremiæ, vbi videtur in Nouo Testamento Ministerium docendi in Ecclesiâ, penitus tolli, cùm inquit: Omnes erunt docti à Deo & non docebit vltrà vir proximum suum, dicens, cognosce Dominum. Omnes enim cognoscent me, à minimo vsq; ad maximum?

Ieremi. 31.

Τούτῳ τῷ μαρτυρίῳ χαίρησιν Κάσπαρ ὁ Συεγκεφέλδιος, ἠθέτησε, καὶ ἐκήρυξεν, ὅσον ἐπ' αὐτῷ, τὸ δημοσίᾳ διδάσκειν ἐν ἐκκλησίᾳ: ὡς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἔνδον δῆθεν διδάσκοντος: τὸν ἔξωθεν διδασκαλικὸν διακονίαν, γράμμα νεκρὸν ἀποκαλῶν: ὡς τοὺς τὸν ἔξω μόνον ἄνθρωπον ποιοῦσιν. Τοιγάρτοι κέχλωπε περισκοπῶν ἐνδοτέρους καὶ ἐρανοπετεῖς ἐκ τοῦ πνεύματος φωτισμούς.

Πρὸς ἃ τὸ Ἱερεμίου ἀποκείνομαι. Ἀληθὲς μὲν, τὸ διδάσκεσθαι ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου: οὐκ ἀμέσως γε, ἀλλὰ διὰ κηρύγματος διακονίας. Ὥστε, πᾶσαν διδασκαλίαν μάτην περισφέρεσθαι ἔξωθεν: ἐὰν μὴ ἔσω τὰς καρδίας φωταγωγήσῃ τὸ ἅγιον πνεῦμα. Τοῦτο δ' οὐκ ἀμέσως ποιεῖ, ἤγουν δίχα τοῦ πεφανερωμένου ῥήματος: ἀλλὰ διὰ τούτου, ὁδῷ καὶ τάξει.

Οὐ τοίνυν ἀναιρεῖ τὴν ἀμέσου ῥήματος διακονίαν Ἱερεμίας, ἤτοι τὸν περιφερόμενον λόγον, ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ: εἴωθε γὰρ αὐτὸς ὁ κύριος (οὐκ ἀντιλέγων τῷ ἁγίῳ, δι' οὗ ὁ προφήτης ἐλάλησε, πνεύματι) ἐκεῖνον ἐνεργοῦντα: καλέσας τε ἐξαποστέλλας εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, τοὺς μαθητὰς: ἵνα κηρύξειαν τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει, τε βαπτίσωσιν.

Δυνηθείη μὲν ἂν ὁ θεὸς, ἀμέσως, οὓς ἂν θελήσῃ, φωτοδοτεῖν καὶ διδάσκειν:

Hoc testimonio fretus Caspar Schvvenckfeld, contempsit & abrogauit, quantum in ipso fuit publicum docendi Ministerium in Ecclesia, quia Spiritus sanctus intrinsecus doceat: externum Ministerium docendi, literam mortuam vocans, quod ad externum tantùm hominem faciat. Ideo querit internas & cœlestes illuminationes Spiritus sancti.

Respondeo autem ad locum Ieremiæ. Verùm est, docemur à Deo per Spiritum sanctum, sed non immediatè, verùm per verbi vocalis Ministerium. Ita vt omnis doctrina frustra extrinsecus suscipiatur, nisi intrinsecus Spiritus sanctus doceat corda. Hoc verò non facit immediatè, hoc est, absque verbo reuelato, sed per illud ordinariè.

Ideoq; Hieremias non tollit Ministerium verbi vocalis, seu externum, in nouo Testamento, quod Christus (non contradicens Spiritui sancto, per quem Ieremias est loquutus) ipse instituit, vocando & ablegando Apostolos suos in orbē vniuersum, vt prædicent Euangeliū omni creaturæ et baptizent.

Posset quidem Deus immediatè, quos vellet, illuminare & docere

σκευὴ: ἄνευ τε τῆ ἀῤῥητῆ κηρύγματος, καὶ ἀνθρωπίνης ὑπηρεσίας, σώζειν: ἀλλ' εὐδόκησε, διὰ τῆς μωρίας τοῦ ΚΗΡΥΓΜΑΤΟΣ, σῶσαι τοὺς πιστεύοντας, 1. Cor. 1.

Τίς ἂν, ὁ τῶ προφήτα νῦν;

Ἀντίθεσιν ποιεῖται ἑκατέρας Διαθήκης: τῆς παλαιᾶς, φημὶ, καὶ τῆς νέας. Ἐν ἐκείνῃ μὲν, ἀσαφῶς τὰ πλείονα, καὶ ὑπὸ σκιᾶς καὶ τύπων, περιέπετο: ὥστε ἀναγκαῖον τοῖς τότε εἶναι, ζητεῖν: τί ἄρα βούλοιντο ἐκεῖναι αἱ θρησκεῖαι, καὶ τί σημαίνοιεν; Πότε ἥξειν ὁ Μεσσίας μέλλοι; Ποῖος βασιλεὺς ἔσεσθαι; Ποίαν βασιλείαν ἕξειν; Ἐξόδ. 12. Καὶ ἔσται, ἐὰν λέγωσι πρὸς ὑμᾶς οἱ υἱοὶ ὑμῶν: τίς ἡ λατρεία αὕτη; ἐρεῖτε αὐτοῖς.

Ἐν δὲ τῇ καινῇ, Μεσσίας ἤδη παραγενόμενος κηρύττεται: πάντα τὰ πρόσθεν καλύμματα ἐκείνα, τῇ ἀκοῇ τοῦ Εὐαγγελίου ἀφῃρέθη: ἅπασι πᾶσιν ἐφανερώθη, καὶ ἐν ναῷ καταπετάσματος μέσου σχισθέντος: καὶ τοῖς ἁγίοις ἡ ὁδὸς ἅπασι ἀνεῳγμένη: ὥστε νῦν ἔνεστι δεκαετῆ παῖδα, ἐκείνων πλέον εἰπεῖν: ἢ τότε πολλοὶ ἱερεῖς ἐν τῷ ναῷ τοῦ θεοῦ.

Ἄλλοι δέ φασιν, ὅτι τὸ τετελειώμενον τοῦ χριστοῦ, τὸ ἐν τῇ αἰωνίῳ ζωῇ, εὐεργέτημα, ἀνάγκασεν: ὅπως ἐκεῖ διδάσκῃ τις ἄλλον, λέγων: Γνῶθι τὸν κύριον: διότι πάντες αὐτὸν γνώσονται τελέως.

Ἄλλοι

cere, ac saluare absq; verbi vocalis & hominis ministerio: sed placuit illi per stultam PRAEDICATIONEM saluos facere credentes, 1. Cor. 1.

Quid igitur sibi vult Prophetæ?

Antithesin facit vtriusq; Testamenti, Veteris scilicet & Noui. In illo, pleraq; obscurè, & sub vmbris ac typis, proponebantur, vt necesse haberent quærere, quid Ceremoniæ istæ sibi vellent & significarent? quando Messias venturus esset? cuiusmodi Rex futurus? quale Regnum habiturus esset? Exod. 12. Et cùm dixerint vobis filij vestri: Quæ est ista religio? dicetis, &c.

In nouo Testamento, Messias iam exhibito, ex Euangelij prædicatione, omnia illa manifestata sunt omnibus, velo templi scisso, & via sanctorum aperta: adeò, vt iam puer decem annorum, plus de illis intelligat, quàm tùm multi Sacerdotes in populo Dei.

Alij referunt, ad Christi consummatum beneficium in vita æterna, vbi non docebit quisquam alterum, dicens: Cognosce Dominum: quia omnes eum cognoscent perfectè.

Ἄλλοι δ' αὖ, ἐπὶ τῷ ἐπιγνῶσιν τὸν Μεσσίαν, τῷ ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ: ὅπερ πάντες, ὅσοι τῆς ἐκκλησίας μετέχουσι, χρεών, τὸν τῆς ἀληθοῦς παρθένου υἱὸν, ἀληθινὸν ἐπιγινώσκουσι Μεσσίαν.

Alij item, ad cognitionē Messiæ, quæ est in hac præsenti vita, vbi omnes in tota Ecclesia Christum Mariæ filium, verum agnoscunt Messiam, & Mundi promissum Saluatorem.

Τί ἐστιν ἡ ἐκκλησιαστικὴ διακονία;

Quid est Ministerium Ecclesiasticum?

Καθήκων θεῖον, συνεχὲς κατάγγελίαν τοῦ ῥήματος τοῦ θεοῦ, διαχείρισιν τῶν θεοδιατάκτων μυστηρίων, καὶ τῆς ἐκκλησίας οἰκονομίαν.

Est officium diuinum, complectens prædicationem verbi Dei, administrationem Sacramentorum, diuinitus institutorum, & gubernationem Ecclesiæ.

Τίς, ὁ τούτης εἰσηγητὴς, ἢ αἴτιον ποιητικόν;

Quis est eius author, vel causa efficiens?

Αὐτὸς ὁ θεὸς, τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ διδάσκειν μετελθὼν: ὃς πρῶτα μὲν, αὐτοπροσώπως προσεφώνησε τοῖς πρωτοπλάστοις ἐν τῷ παραδείσῳ: ἔπειτα δὲ εὐλογητὸν σπέρματος ἐπαγγελίαν προβαλών. Εἶτα δὴ, μετεχειρίσατο αὐτὴν ἡθέλησε διὰ ὑπηρεσίας τῶν πατριαρχῶν, ἐντάκτως καὶ ἀλληλοδιαδόχως. Μετὰ ταῦτα, ἱερωσύνην κατέστησεν αὐτὸς, ἐν ἐξαιρέτῳ Ἰσραηλίτῃ λαῷ: ὑπολεξάμενος καὶ προσκαλεσάμενος ἰδίαν φυλὴν, τὴν Λευΐ: καθὼς ἐν τῇ Ἐξόδῳ, Λευιτικῷ, καὶ Ἀριθμοῖς, εὑρίσκεσθαι παρέχει.

Deus ipse hoc munere docendi functus est, qui primùm immediatè allocutus est protoplastas in Paradiso, adita promissione de semine benedicto. Deinde propagare voluit hanc promissionem per Patriarchas ordine & successione. Postea instituit ipse in populo suo Israëlitico Sacerdotium, electa & vocata peculiari tribu Leui, sicut videre est in Exodo, Leuitico, & Numerorum libris.

Ἀλλὰ μὴν, καὶ ἐν τῇ νέᾳ διαθήκῃ, Χριστὸς Ἀποστόλους ἐκάλεσεν: οὓς τῇ τοῦ ἐκκλησίας διακονίᾳ ἐπέστησε, λέγων: Καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ πατὴρ, κἀγὼ πέμπω ὑμᾶς. Λάβετε πνεῦμα ἅγιον.

In nouo Testamento Christus quoq; Apostolos vocauit, illosq; Ministerio Ecclesiastico præfecit, dicens: Sicut misit me Pater, ita ego mitto vos. Accipite Spiritum

ἰωάν. κ.

Ἂν

Matth. ult. Ἐν ὀνόματι ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίεν-ται αὐτοῖς. Καὶ: Πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει. Ὁ πιστεύσας, καὶ βαπτισθεὶς, σωθήσεται.

Τίνα ἐστὶ μέρη τῆς ἐν Ἐκκλησίᾳ Διακονίας;

Δύω κηρυγμάτων λόγων, τοῦ τε νόμου, καὶ τοῦ Εὐαγγελίου: καὶ τῶν μυστηρίων Διαχείρισις.

Τούτοις εἴ τις συναριθμοίη τρίτον, τὴν ἐκκλησιαστικὴν πολιτείαν καὶ διοίκησιν: ἥτις ἂν τῷ θείῳ ῥήματι σύμμορφος εἴη: οὐκ ἀντερῶμεν.

Τί, τὸ γινόμενον ἐκ τῆς ἱεροδιακονίας;

Αἰώνιος τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ σωτηρία: ἣν ἠδύνατο μὲν ὁ θεὸς, οὐκ ἐβούλετο, ἀμέσως ἐργάζεσθαι: ἀλλὰ μεθόδῳ ἀεισμῷ, τῇ Διὰ τοῦ κηρύγματος, καὶ τῆς τοῦ τὰ ἱερὰ λειτουργίας: ἃ καὶ τότε χάριν ἐνεσήμαινε, ὡς ὀργάνοις Ἰσπιτιδείοις χρώμενος.

Κατασκευάζει.

Φησὶν ὁ κύριος. Πορευθέντες, μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη: βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Ὁ πιστεύσας, καὶ βαπτισθεὶς, σωθήσεται. Καὶ Ῥωμ. α. τὸ Εὐαγγέλιον, δύναμις θεοῦ ἐστιν, εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι. Καὶ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ, οὐκ

sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur etc. Ite in orbem vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ, & baptizate eos. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Matth vlt. Marc. vlt.

Quæ sunt partes Ministerij Ecclesiastici?

Duæ sunt principales, Prædicatio verbi Dei, Legis scilicet, & Euangelij: & Sacramentorum administratio.

Si tertiam quis velit numerare, gubernationem nempe Ecclesiasticam, quæ sit conformis verbo Dei, non repugnabimus.

Quis est effectus Ministerij?

Salus æterna hominum in Ecclesia, quam Deus non, sicut poterat, vult immediatè operari: sed per verbi Ministerium ordinariè, quod ad id constituit, eoq; pro organo & instrumento vtitur.

Proba.

Christus inquit: Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Rom. 1. Euangelium est potentia Dei,

οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν θεόν: εὐδόκησεν ὁ θεὸς, διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας, ά. Κορ. ά.

Ad ſalutem omni credenti. Cùm enim Mundus per ſuam ſapientiam, Deum in ſua ſapientia non agnoſceret: placuit Deo, per ſtultam prædicationem ſaluos facere credentes, 1. Cor. 1.

ϛ'. Κορ. έ. καλεῖται διακονία τῆς καταλλαγῆς. Καὶ ά. Κορ. γ': οἱ διάκονοι, θεοῦ συνεργοί.

2. Cor. 5. dicitur Miniſterium reconciliationis. Et Miniſtri συνεργοι, hoc eſt, cooperarij Dei.

ά. Τιμ. δ'. ἔτο ποιῶν, σεαυτὸν σώσεις, καὶ τοὺς ἀκούοντάς σε.

1. Timoth. 4. Hoc faciens, ipſum ſaluos facies, & eos qui te audiunt.

Τί φῄς; μὴ οἱ τῆς ἐκκλησίας διάκονοι, μεσῖται εἰσι, καὶ σωτῆρες ἀνθρώπων: καίτοι γε χριστοῦ μόνου, τοῦτο κράτος τυπὶ ἔχοντος;

Ergò ne Miniſtri Eccleſiæ Mediatores ſunt, & Saluatores hominum: cum tamen hoc ſolius Chriſti ſit?

Ἀποκρίνομαι, ὅτι μόνος ὁ χριστὸς, ἀληθῶς, ἰδίως, ἀρχικῶς, καὶ αὐθεντικῶς, ἐνιαυτός ἐστι μεσίτης, καὶ σωτὴρ πάντων. Ἀλλ' ὅμως τῆσδε τῆς σωτηρίας λειτουργοὶ, καὶ οἱονεὶ ὄργανα, τῇ ἑαυτῶν ὑπηρεσίᾳ οἱ διάκονοι τυγχάνουσιν ὄντες: ἧς λόγῳ, συνεργοὶ θεοῦ χρηματίζουσι: διὰ τὸ, τὴν ἐκκλησιαστικὴν διακονίαν, ὑπὲρ τούτῳ κατεσταθῆναι.

Reſpondeo. Solus Chriſtus verè, propriè, originaliter, & authoritate propria, vnicus eſt Mediator & Saluator omnium: ſed tamen huius ſalutis miniſtri, & quaſi organa, Miniſteria Eccleſiæ ſuo Miniſterio: cuius ratione, dicuntur Dei cooperarij, quòd Eccleſia Miniſterium ad hoc ſit inſtitutum.

Πόθεν ἤρτηται τὸ ἐνέργημα τῆς διακονίας;

Vnde dependet effectus Miniſterij Eccleſiaſtici?

Οὐκ ἀπὸ τῆς ἀξίας, ἢ ἀναξίας, τοῦ τετυχότος διακονοῦντος: πολὺ δὴ μᾶλλον, οὐκ ἀπὸ ἑαυτῶν ἐλάττω ἐπιχείσεως: δι' ἧς, χαρακτῆρα ἐναπομάττεσθαι ἀνεξάλειπτον, εἰκονομυθοῦσι τὸ

Non à dignitate, vel indignitate perſonæ Miniſtri: multò verò minus à rancidi olei inunctione, qua characterem imprimi in-

dele-

τὸ ἔργον ἱερέως θρέμματα: ἐκ δύναμιν ἁγιάζουσιν, εἰς τὸ πιεῖν μυστήρια, ἤτοι ἁγιάσματα: ἐκ τοῦτο σῶν μαγικῶς ἱεροκλογούμενον ἄρτον, μετασπᾶν εἰς τὸ σῶμα χριστοῦ: ἀλλ' ἀπὸ τῆς δυνάμεως τοῦ ἁγίου πνεύματος: ὁ, διὰ φωνῆς καὶ λόγου, ὃς ὄχημα τοῦ πνεύματός ἐστι, καὶ διὰ τὸ θεοκελεύστου διακονίας, δραστήριον ὑπάρχει. Οὔτε γὰρ ὁ φυτεύων ἐστί τι, οὔτε ὁ ποτίζων: ἀλλ' ὁ αὐξάνων θεός. Ἔστι γὰρ τὸ εὐαγγέλιον, δύναμις τοῦ θεοῦ, εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι. Εἶτα, ἡ πίστις, ἐξ ἀκοῆς: ἡ δὲ ἀκοὴ, διὰ ῥήματος θεοῦ. Πῶς δὲ ἀκούσουσι, χωρὶς κηρύσσοντος: Πῶς δὲ κηρύξουσιν, ἐὰν μὴ ἀποσταλῶσι; Καθὼς γέγραπται: Ὡς ὡραῖοι, οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην: τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγαθά; Καὶ τὸν τρόπον δὲ τοῦτον, ἐνεργές ἐστι, καὶ δραστικὸν, τὸ ῥῆμα θεοῦ, καὶ τὰ μυστήρια, διὰ τὴν θεόθεν κατάστασιν, διάταξιν, καὶ ἐπαγγελίαν (καὶ τὸ: ὁ ἀκούων ὑμῶν, ἐμοῦ ἀκούει) εἴτε ἤδη τὸ πρόσωπον, τὸ διακονοῦν θαρρεῖ τοῦτο ἐστιν, εἴτε μὴ: τοῦτ' ἔστιν, εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε φαῦλον. Καθάπερ περὶ ἑαυτοῦ Παῦλος ἔφη: Ὑπωπιάζω μου τὸ σῶμα, καὶ δουλαγωγῶ: μή πως ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι. Ὅπερ ὄν, ὁ αὐτὸς τύπος ἐνσφραγίζεται: εἴτε χρυσοῦ ἐστὶν ἡ σφραγὶς, εἴτε ἀργυροῦ, εἴτε σιδηροῦ: τὸν αὐτὸν τρόπον, τὸ αὐτὸ

delebilem nugantur Pontificij, ac poteſtatem & virtutem peculiarem, qua conficiant Sacramenta, & panem à ſe Magicè conſecratum, tranſmutent in ſubſtantiam corporis Chriſti. Sed à virtute Spiritus ſancti, qui per verbum vocale, quod vehiculum eſt Spiritus ſancti, & Miniſterium diuinitus inſtitutum, eſt efficax. Nam qui 1. Cor. 3. *plantat, nihil eſt, ſicut nec qui rigat: ſed qui dat incrementum, Deus. Eſt enim Euangelium, potentia Dei, ad ſalutem omni credenti.* Rom. 1. Rom. 10. *Porrò fides ex auditu: auditus per verbum Dei. Quomodo autem audient, ſine prædicante? Quomodo verò prædicabunt, niſi mittantur? ſicut ſcriptum eſt: Quàm ſpecioſi pedes Euangelizantium pacem, euangelizantium bona? Et ita efficax eſt verbum Dei, & Sacramenta, propter inſtitutionem, ordinationem, & promiſſionem Dei, iuxta illud: Qui vos audit, me audit: ſiue iam perſona, quæ illo fungitur, ſit Deo accepta, ſiue non: hoc eſt, ſiue bona ſiue mala. Quemadmodum Paulus de ſe ſcribit: caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo, ne alijs prædicans, ipſe reprobus efficiar. Sicut eadem ſigilli figura imprimitur, ſiue aureo, argenteo, vel ferreo*

τὸ αὐτὸ παντελῶς διακόνημά ἐστιν : εἴτε ἀγαθὸς, εἴτε πονηρός ἐστιν, ὁ αὐτὸ διακονήσας.

Καλῶς ἂν πιθοῖτο, οὗ δωνατισὰς ἐξεώσατο ἡ ἐκκλησία : ἐξάρνας ὄντας, τὴν τῶν μοχθηρῶν διακονιαν, οὐκ ἔχειν ἐνέργειαν ἐν τῇ τῶν μυστηρίων διαχειρίσει.

Ποῦ εἶδη τῆς κλήσεως;

Διπλῆς ἐστιν ὁ νομίμης κλήσεως τρόπος : ὧν ἑκάτερος θεοῦ ἐστί. Ἄμεσος κλῆσις, ἡ ὑπὸ θεοῦ, χωρὶς μεταξὺ ἀνθρώπου προσωπείου γινομένη : οἵα, ἡ τῶν προφητῶν, καὶ ἡ τῶν ἀποστόλων, διὰ Χριστοῦ. Ἕτερος τρόπος ἐστὶ, καθ' ὃν καὶ αὐτὸν, ὑπὸ θεοῦ μὲν, διὰ δ' ἀνθρώπων, καλοῦντος, εἴτε ὑπ' αὐτοῦ ἐπιτεραμμένων: ἔμμεσος κλῆσις ὠνομάσθη.

Τρόπος προσεθήκη ἂν τῷ τρίτῳ, ἐξ ἀμφοῖν μεμιγμένος : ὥσπερ θεὸς, αὐτὸς μὲν ὀνομάζῃ τὸν, ἢ τὸν : δι' ἑτέρων μέν τινων, αὐτὸν καλεῖσθαι θέλῃ. Οὕτω γοῦν, ὀνομασὶ διὰ Μωσέως τὸν Ἀαρὼν ἐκάλεσε, πρὸς τὴν ἀρχιερωσύνην : οὕτω τὸν Ἐλισαιὲ, διὰ Ἠλίου.

Περὶ τῶν τριῶν τρόπων τούτων, ὁ ἀπόστολος, πρὸς Γαλάτας γράφει κεφ. ά. Παῦλος ἀπόστολος, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπου : ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ θεοῦ πατρός.

Τίνος ἕνεκα καλεῖς διακόνους ἐκκλησίας ; Ὅπ

ferreo annulo insculpta fuerit : ita idem est planè verbi Ministerium, siue boni siue malicosi fungantur.

Quare rectè ab Ecclesia sunt damnati Donatistæ, negantes, malorũ Ministrorum officiũ esse efficax in Sacramentorum administratione.

Quotuplex est Vocatio?

Duplex est modus vocationis legitimæ, quorum uterq; est à Deo. Immediata, quæ fit à Deo absq; intermedia persona hominis : qualis fuit Prophetarum, & Apostolorum per Christum. Alter modus est, per quo etiam vocantur à Deo, sed per homines, quibus hoc est à Deo commissum : & dicitur Mediata vocatio.

His addi potest tertius quidam, ex utroq; mixtus, ubi quidem licet Deus ipse nominat personas quasdam certas, sed tamen per alios suos vocari vult, Sic Deus nominatim per Mosen vocauit Aaronem ad summum Sacerdotium. Sic Hæliæum, per Heliam, &c.

De his tribus modis, Apostolus scribit ad Galatas primo : Paulus Apostolus, non ab hominibus, neq; per hominem, sed per Iesum Christum, & Deum Patrem &c.

Cur vocas Ministros Ecclesiæ?

Quia

ὅτι οὐκ εἰσὶ κύριοι: οὐδὲ τῶν συνειδήσεων κατακυριεύειν, ἢ τῶν τῆς ἐκκλησίας τροφίμων, ὡς αὐτῶν ἐστὶν: οὐδὲ κατεξουσιάζειν ἐκείνων, ἢ βιάζεσθαι αὐτούς: οὐδὲ προφάσει τῆς διακονίας, ἐξουσίαν ἑαυτοῖς προσποιεῖν τοῦ νομοθετεῖν. Μὴ καταδυναστεύοντες τῶν κλήρων: ἀλλὰ τύποι γινόμενοι τοῦ ποιμνίου. Καὶ Χριστός: οἱ βασιλεῖς τῶν ἐθνῶν, κυριεύουσιν αὐτῶν: ὑμεῖς δὲ, οὐχ οὕτως: ἀλλ' ὁ μείζων ἐν ὑμῖν, γενέσθω ὡς ὁ νεώτερος: καὶ ὁ ἡγούμενος, ὡς ὁ

ΔΙΑΚΟΝΩΝ.

Καὶ πολλαχοῦ Παῦλος Διακόνους καλεῖ, ἐπισκόπους δηλαδὴ, καὶ πρεσβυτέρους: ὅσους καὶ ἐντεῦθεν Διάκονοι ἐλέχθησαν, παρὰ τὸ ὀφείλειν ἕκαστον, καὶ τὰ καθήκοντα παρέχεσθαι, οὐ τῷ θεῷ μόνον: ἀλλὰ καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ, ἧς εἰς διακονίαν ἐνέχονται, καὶ τῶν ἑαυτῶν λειτουργίαν.

Ἡ, τοῦ τυφλοῦ καὶ πτωχοῦ καὶ προστασία ὁ Ρωμαίων ἱερεύς, δοῦλον δούλων ἑαυτὸν ὀνομάζων: καθὼς ὢν κύριος τῶν κυριευόντων: καθώς ἀλλαχόθι ἐν τοῖς ἑαυτοῦ δικαίοις: καὶ δόγμασι βεβαίοις, λέγων: ὅπου ἀξιώματος πρόσκειται ἐξουσία: ἐνταῦθα ὑπαγωγῆς ἐξουσία: τοῖς δὲ λοιποῖς, ἐμποδίας ἐξουσία. Τυραννὶς ὅπου, ἐν ἐλευθέρᾳ χριστοῦ ἐκκλησίᾳ ἀνεκτός.

Ἆρα οὖν φαύλους τοὺς Διακόνων ὑπισχνεῖται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ;

Διάκονοι

Quia non sunt domini, neq; conscientijs dominari debent, aut alumnis Ecclesiæ, vel potestatem in illos exercere, aut vim inferre, vel prætextu Ministerij potestatem sibi arrogare condendarum legum. Non dominantes cleris, sed 1. Pet. vlt.
exemplaria facti gregis. Et Christus: Reges gentium dominantur Luc. 22.
eis, &c. vos autem non sic: sed qui maximus est inter vos, sit sicut qui minimus est, & qui præcessor est sicut QVI MINISTRAT.

Paulus passim vocat Ministros, scilicet Episcopos, Presbyteros, sicut Diaconi quoq; hinc dicti sunt. Quia operam suam & officium præstare debent, non Deo solùm, sed etiam Ecclesiæ, cui seruire debent in sua functione.

Hinc Pontifex Romanus hac mili isto titulo se appellat seruum seruorum, cùm sit Dominus dominantium: sicut aliàs in suis Bullis & decretis rugit: Vbi est maioritas, illic est præcipiendi potestas: reliquos manet obediendi necessitas. Quæ tyrannis est intolerabilis, in Ecclesia Christi libera.

Sunt'ne Ministri mali tolerandi in Ecclesia?

Mini-

Διάκονοι φαῦλοι, διχῶς λέγονται: ἤτοι διδασκαλίᾳ, ἢ τρόπις. Διδασκαλίᾳ μὲν, οἱ ψευδοδιδάσκαλοι: οὓς ἐυλαβητέον & φευκτέον, καὶ ἐν πραγματικῇ Διδοχῇ, καὶ ὑπηρεσίᾳ ἐκκλησίας, ὄντας. Καθὼ τὸ: Προσέχετε ἀπὸ τῶ ψευδοπροφητῶν. Καὶ: Ἀλλὰ κᾶν ἐὰν ἡμεῖς, ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ, εὐαγγελίζηται ὑμῖν, παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα ὑμῖν: ἀνάθεμα ἔστω. Οὕτως, ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησία, Παῦλον τὸ Σαμοσατέα καθεῖλε, ἐξέβαλεν.

Matth. 7. Gal. 1.

Ἕως ἂν τὰ Διακονίας πρᾶξαι ἐῶντα: κᾶν μάλιστα ἄλλως διεφθορότα διδάξωσιν: ὅμως, εἰ τὰ μυστήρια ἀπραγφνῆ κρατοῦσι: μᾶλλόν τούτων τῆς χρείας ἡ δύναμις: οὐ μὲν Διὰ τὰ πρόσωπα τῶν Διαδιδόντων: Διὰ δὲ τὸ, ὡς ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας Διακεκριμένα. Καθὼς ἐν Ἱεροσολύμοις, οἱ ἱερεῖς καὶ Φαρισαῖοι, ὅτε περὶ τῆς ἀναστάσεως ἦν ἡ χρεία, ἀληθινὴν μετεῖχον τὰ πρᾶγμα. Καλῶς ἂν πιστεύσεις, οἱ θεοσεβεῖς αὐτῇ τὴν καθαρὰν ἐχρῶντο. Ἐν μόνῳ γὰρ τῷ λαῷ ἐκείνῳ, τότε ἡ ἀληθὴς ἦν θεῶ ἐκκλησία: καὶ ἡ λατρεία, μόνῳ τῷ ναῷ ἐκείνῳ πεπεδέδετο.

Ministri mali dicuntur bifariam, vel doctrina, vel moribus. Doctrina mali, sunt falsi doctores: & hi cauendi & fugiendi sunt, etiamsi in ordinaria sint successione, & functione Ecclesiastica. Iuxta illud: Cauete vobis a Pseudoprophetis. Item: Etiamsi nos, vel Angelus de cœlo, aliud annunciauerit Euangelium, anathema sit. Sic Ecclesia Antiochena, Paulum Samosatenum deposuit & eiecit.

Dum verò in officio tolerantur, si maximè corrupta sit aliàs doctrina: tamen si Sacramenta integra retineant, valet eorum vsus: non quidem propter personas illorum, sed quia vice Ecclesiæ administrant. Vt Sacerdotes & Pharisæi Hierosolymis, tempore Christi, circumcisionem verum administrabant. Ideoq; vnica illa in illo populo, tùm vera Dei erat Ecclesia. Et cultus ad Templum illud vnicum erat alligatus.

Τῶν δὲ τρόπις πονηρῶν, πάλιν δύω γένη ἐστίν. Ἡ μὲν αἱρετοί εἰσι, καὶ σκανδάλων ἐμπιπτικοὶ δημοσίᾳ: ὧν οὐκ ἀναιρετέον, ἀλλὰ κανονικῶς αὐτὸς καθαιρετέον. Ἕως ἂν δι' ἃ παρεχωρηθῶσι μένειν, & τὰ δέοντα διδάξωσιν: ἀδημία ἐλάττωσις τῆ τῶν τελετῶν ἐνεργείᾳ γίνεται. Ἡ ὑπο-

Moribus mali, iterum duplices sunt: vel enim turpes sunt, & scandala pariunt publica, & non sunt tolerandi, sed legitimè deponendi: quàm diu autem tolerantur in officio, & illud faciunt, nihil decedit Sacramentorum effectui. Vel sunt hypocritæ. Hi, si

ἐστὶ κατηρτισμένοι εἰσίν: εἴπνες, εἰ ὄντι τὴν διακονίαν ἐκκλησίας, καὶ εὖ διδάσκουσι, καὶ τὰ μυστήρια καὶ τὸν βάπτισμα διακονοῦσιν: αὐτοὶ μὲν, τῷ θεῷ βδελυκτοὶ (ὡς ἐν μβ'. ψαλμῷ λέγεται: τῷ δὲ ἁμαρτωλῷ εἶπεν ὁ θεὸς: ἵνα τί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ δικαιώματά μου: καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ σόματός σου;) ἡ δὲ διακονία αὐτῶν, τελεσιουργός ἐστιν: οὐκ αὐτῶν, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἐστιν: ὃ, ὅπου θέλει, ὅτε, καὶ τῶν ἀναξίων διακόνων ἐργάζεται ἰσχύει: ἐὰν, καθὼς ὁ χριστὸς ἐνετείλατο, πράξωσιν: ἤγουν ἀκραιφνῶς διδάξωσι τὸ ῥῆμα, καὶ ἀφθόρως τὰ μυστήρια μετίωσιν. ὁ γὰρ χριστὸς ἐστιν, ὁ τῷ βαπτιζομένῳ διδοὺς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Οἱ πονηροὶ, καὶ φανερῶς ἐγκεκλημένοι ἁμαρτίαις ἐγκαλινδούμενοι, ἐκκλησιαστικοὶ εἰσι. Αἱ δὲ ἀνθρώπιναι, καὶ μὴ θεοῦ ἐντολαὶ, ἀσθένειαι, ἀναχρονισμοὶ ὁ θεὸς ἐπέτρεψεν, ἀνθρώποις: οὓς προσφορητέον, μὴ κακοργοῦντας. Οὐδὲ ἐξ ἀναμαρτήτου, καὶ πάντα καθαροῦ.

Τί ἐστι διάκονος ἐκκλησίας;

Πρόσωπον, νομίμως κεκλημένον, καὶ ἐντολῇ θείᾳ, ἐπὶ φροντίδι ψυχῶν, τῶν ἐμπιστευθεισῶν ποίμνης: ἵνα διδάσκῃ τὸ ῥῆμα θεοῦ, καὶ διακονεῖται τὰ μυστήρια, τῷ τοῦ χριστοῦ διαταγῇ.

Τίνες

His si vocati sint ad Ministerium Ecclesiæ, & rectè doceant, ac Sacramenta iuxta Christi institutionem administrent: ipsi quidem Deo sunt abominabiles, Psal. 50. Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas, & sumis Testamentum meũ inore tuo? Ministerium autem illorum, efficax est. Hoc enim, non ipsorum, sed Dei est, & Spiritus sancti, qui vbi vult, spirat. Itaq; & malorum Ministrorum officium valet, si ritè illud, iuxta Christi institutionem, faciant: hoc est, syncere doceant verbum Dei, & incorrupta Sacramenta administrent. Christus enim est, qui baptizato confert Spiritum sanctum.

Flagitiosi itaq;, & publicis criminibus obnoxij, eiiciẽdi sunt: infirmitates verò humanæ tolerandæ in Ministris. Quia non angelos Deus, sed homines, Ministerio præfecit, qui ferendi sunt, cùm nemo vitijs careat: sed criminibus careant.

Quid est Minister Ecclesiæ?

Est persona legitimè vocata, authoritate diuina, ad curam animarum sibi commissi gregis, vt doceat verbum Dei, & administret Sacramenta, iuxta Christi institutionem.

Qui-

Τινες θεόθεν ἐπετράπησαν καλεῖν ἐς ψηφίζειν ἐκκλησίας διακόνους;

Ἐπὶ τῆς παλαιᾶς, τεταγμένως μὲν, ἀσθενέστερον δὲ, ἡ διακονία τῇ λευιτικῇ φυλῇ. Οὐδὲν δ' ἧττον, ὁ θεὸς (ἐκρατύνε τῆς αὐτῆς διαταξεως ταύτης, ἐν τῇ Ἰουδαϊκῇ πολιτείᾳ καὶ ἐκκλησίᾳ) πολλάκις, τῶν ἀρχιερέων καὶ ἱερέων ἀεὶ τὸ ἴδιον ἔργον ῥᾳθυμούντων: καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως νοσούσης: ἔξω τῆς τάξεως ἤγειρε προφήτας, τῶν κατερραθυμημένων διορθωτάς.

Οἱ προφῆται δ' ἐκάλεσαν καὶ κατέστησαν μαθητὰς: ἵναι εὐθέτους εἰς τὸ διδάσκειν ἄλλους. Καὶ ἔτοι, υἱοὶ τῶν προφητῶν προσηγορεύοντο.

Ὡσαύτως, οἱ ἀπόστολοι ἐκάλεσαν, καὶ ἐχειροτόνησαν, Ἐπισκόπους, πρεσβυτέρους, Διακόνους: οὓς καταρχὰς ἐπέστησαν ταῖς ἐκκλησίαις. Τούτοις ἔπειτα ἐξουσίαν ἔδωκαν, καλεῖν ἄλλους ἐπισκόπους, καὶ ἐπιμελητὰς ἐκκλησίας. Τίτ. ἀ. γράφει Παῦλος: τούτου χάριν κατέλιπόν σε ἐν Κρήτῃ: ἵνα καταστήσῃς κατὰ πόλιν πρεσβυτέρους. Ὅπερ ὅμως οὐχ ὑπ' αὐτοῦ μόνου, ἀλλὰ μετὰ τῶν πρεσβυτέρων τῆς ἐκκλησίας, πραχθῆναι, ἀλλαχόθεν ῥᾴδιον ἂν διαχθείη.

Εἶτα, ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν ἐκλήθησαν ὡς καὶ ὑπὸ τῶν ἀποστόλων, Ματθίας, καὶ διάκονοι ἑπτά.

Πράξ. ἀ. καὶ ς'.

Οὕτω

Quibus à Deo commissum est ius vocandi Ministros Ecclesiæ?

In veteri Testamento ordinariè Ministerium fuit alligatum ad tribum Leviticam: verum tamen nihilominus Deus, eiusdem durante hac sua ordinatione in Politia & Ecclesia gentis Iudaicæ, cùm negligentius facerent sæpe officium Pontifices & Sacerdotes, corrupto statu Ecclesiastico, extra ordinē excitauit Prophetas, qui illum collapsum instaurarent, & instituerunt discipulos, vt essent idonei ad docendum alios. Et hi, filij Prophetarum dicebantur.

Similiter & Apostoli, vocauerunt & ordinauerunt Episcopos, Pastores, Presbyteros, Diaconos, quos præfecerunt initio Ecclesiis. His deinde potestatem fecerunt, vocandi alios Episcopos, & Ministros Ecclesiæ. Ad Tit. 1. cap. scribit Paulus: Ideò tereliqui Cretæ, vt constituas oppidatim Presbyteros. Quod tamen non ipsum solum, sed cum senioribus Ecclesiæ fecisse aliunde probari facilè potest.

Postea ab Ecclesiis sunt vocati, vt tempore etiam Apostolorum, Matthias & Diaconi septem. Sic etiam

Οὕτω καὶ ἐφεξῆς. Οἷον, ὁ θεῖος Ἀμβρόσιος, ἐκ τῆς ἐν Μεδιολάνῳ ἐκκλησίας, ψήφῳ καὶ φωνῇ ὁμοψύχῳ τοῦ λαοῦ. Ὡς δὲ αὕτως, καὶ ἄλλαχοῦ σχεδὸν πανταχοῦ: ὅπερ, ἐκ τῶν τῆς ἐκκλησίας ἱστοριῶν γνωριμώτερον, ἢ τοῦτο, ἐκ τῶν γεγενημένων ἐκκλησίας ἐπισκόπων ἐδοκιμάσθησαν, καὶ χειροτονήθησαν. Ἧς ἐκλογῆς καὶ κλήσεως, ἰδέαν τινὰ, ἐν πολλοῖς ἔτι τόποις ἐκ τοῦ λοιποῦ, ἰδεῖν ἔστιν: ὅπου αὐτὸν ὁ δῆμος ἐκλογὴν ποιεῖται, καλῶν τε καὶ ἀξιούντων τοῦτο, ὡς ἐν Ἀργεντίνῃ, καὶ ἀλλαχοῦ, ἐκ τοῦ Ἁγιονικοῦ προσευτηρίου, ἐπὶ τοῦ λαοῦ ἡ ἐκλογή ἐστι; καὶ τοῦτο, ἐκ παλαιοῦ.

Ἀλλαχόθι, οἱ πρῶτοι: ἀλλαχοῦ, οἱ πρεσβύτεροι τῆς ἐκκλησίας: ὡς παρὰ τοῖς Οὐλμεάνοις, καὶ ἀλλαχοῦ. Παρ' ἡμῖν δὲ, τοῖς ἐν τῇ Βιρτεμπεργίδι ἐκκλησίαις, ὁ λαμπρότατος ἄρχων, τῆς προβολῆς κυριεύει. Οὗτος καὶ διὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν σωεδρίων, προέχόντων θεολόγων: οἱ δοκιμάζουσι καὶ κρίνουσι πάντα, καὶ ἐγκριτέοι. Ἔπειτα, παρὰ τῶν ἐκκλησιῶν, ἐφ' ὧν καθεσταθήσεσθαι προσδόκιμοί εἰσιν, ἀκροασθέντες, ἤτοι ἀποδοχῆς καὶ κατακοσμήσεως τυγχάνουσιν: ἢ δι' αἰτίας ἀρκούσας, εἰ τύχοι, ἀποδοκιμάζονται. ὁ λαὸς (φησὶ Κυπριανὸς ὁ μάρτυς) μᾶλιστα

etiam deinceps. Vt Ambrosius ab Ecclesia Mediolanensi, suffragijs & vnanimi voce plebis. Similiter & alijs in locis plerisq; omnibus, quod ex historia Ecclesiæ notius est, quàm vt testimonijs sit opus. Hi deinde à vicinarum Ecclesiarum Episcopis sunt examinati & ordinati. Huius electionis & vocationis species aliqua adhuc est reliqua in multis locis, vbi plebs ipsa eligit, vocat pastores: vt Argentinæ, & alibi, à Ministerio nominantur, deinde â plebe delectus habetur, idq; antiquitus.

In alijs locis, primores, alibi, seniores Ecclesiæ: vt Vlmæ, alijsq; in locis. Apud nos, in Ducatu Virtembergensi, Princeps Illustrissimus ius habet Patronatus: hic vocat per eos, qui sunt in Consistorio Ecclesiastico Theologi primarij, qui examinant, & iudicium faciunt, num idonei sint et recipiendi. Postea ab Ecclesijs, quibus sunt præficiendi, auditi, vel approbantur et recipiuntur: vel propter causas sufficientes, si habeat, reijciuntur. Plebs inquit Cyprianus Martyr, maxi-

Βιβλ. ά. ὅπις. δ'. μάλισα ἐξεσιάζῃ δ', ἢ ἐκλέγεσθαι ἀξιοῖς ἱερέας, ἢ ἀναξίους παραιτεῖσθαι, οὕτω γὰρ, ἄριστα τ' βίον, καὶ σοῦ τρόπους, ἑκάστου ἔγνωκεν.

Ἐπειδὴ ὁ πλοῦς ἄνθρωπος, ὀρθῆς κρίσεως ἀσυχῶν, πολλάκις ἀνεπιτηδείους, ἐνέκρινε τῷ κλήρῳ: ἡ ἐκλογὴ, ἐν πολλοῖς τόποις, ὅπῃ τοῖς ἑκάστοις τὰ κοινὰ διοικοῦσιν ἐγένετο: οἵτινες, ὑπὲρ δ' λαοῦ ἐκάλεσαν τῇ ἐκκλησίᾳ Δρακόνας: ἐφ' ᾧ μόνοι, τὸν τοῦ τ' διδαχῆς κρίσιν, ὅπῃ σοῦ ὅπισήμονας, ἄλλους τε ἐκκλησιῶν ὑπηρέτας, ἀνενεχθῆναι: ὅπῃ σοῦ τοιχώρυς δηλονότι ὅπισκόπους: οἳ ἐκείνους διευκρινήσαντες καὶ δοκιμάσαντες, ἐχειροτόνησαν,

Αὕτη, ἀληθινή ἐστι, καὶ νομίμη, κλῆσις: ἣν ἡ ἐκκλησία πιστεύει, ἢ τὰ Δραφορώτερα αὐτῆς μέλη: ὑπὸ ἐκείνης ὅπιτραπέντα, καὶ τῶν κρίσιν ὑγιαίνοντα.

Τοῦτ τὸ δίκαιον, πᾶν, ὁ τῆς Ρώμης ἀρχιερεὺς, τοῦς βίαν καὶ τυραννίδα τῇ ἐκκλησίᾳ ἀφεῖλε: καὶ εἰς ἑαυτὸν, οὐκ ἄνευ θορύβων πάσης τῆς χριστιανύμου οἰκουμένης, καὶ χαλεπωτάτων πολέμων, τοῦτ' εἵλκυσεν: ὡς φανερὸν ἐκ τῶν ἱστοριῶν.

Τί ἀπαιτεῖται ὁ Δρακόνησον τῇ ἐκκλησίᾳ, ὥστε ὅπιτήδειον εἶναι;

Πρῶτον, τὸ νομίμως κεκλῆσθαι. Ἱερεμ. κγ'. Οὐκ ἀπέστειλα σοῦ τοὺς προφήτας,

maximè potestatem habet, vel elligendi dignos Sacerdotes, vel indignos recusandi. Hæc enim optimè gnos recusandi. Hæc enim optimè nouit vitam & mores cuiusq;.

Cùm verò vulgus imperitum, propter iudicij inoptam, sæpe inaptos eligeret Ministros: electio ad cuiusq; loci Magistratum multùm in locis peruenit, qui vice & loco plebis vocauit Ecclesiæ Ministros. Ita tamen, vt iudicium de doctrina ad peritos, & alios Ecclesiæ ministros sit delatum, vicinos nempe Episcopos, qui examinatos & probatos ordinárunt.

Hæc vera est, & legitima vocatio, quæ fit ab Ecclesia, suæ præcipuis eius membris, quibus ea committit, & qui iudicio valent.

Hoc ius omne Pontifex Romanus per vim & tyrannidem Ecclesiæ eripuit, sibiq; non absq; totius orbis Christiani tumultibus, & bellis sæuissimis, vendicauit, quod testantur historiæ.

Quid requiritur in Ministro Ecclesiæ, vt sit idoneus?

Primùm, vt sit legitimè vocatus. Iere. 23. Currebant, & ego non

τας, ἢ ἀπ' ἐτέρων. Μὴ δεῖς ἐν αὐτοῖς ἐπιφερέτω. Οὐδεὶς λαμβάνει τὴν τιμὴν: ἀλλ' ὁ καλούμενος ὑπὸ τοῦ θεοῦ, καθάπερ καὶ ὁ Ἀαρών. Ἅπαγε ἐντεῦθεν τὰς κακοτεχνίας, καὶ τὸ ἑτεροκλιτὸν καὶ πολυσχιδὲς τῶν μερίδων: οἷον, ἐν ταῖς τῶν ἱερέων καὶ ἐπισκόπων.

non misi eos. Ne quis ergo se ingerat. Quia nemo sibi sumit honorem, sed qui vocatus est à Deo, vt Aharon. Faceſſant hîc malæ artes & ſtudia partium, in electione Pontificum & Epiſcoporum Romanorum. Heb. 5.

Δεύτερον, τὸ καλῶς τὰ θεῖα πεπαιδεῦσθαι: ἔχοντα τύπωσιν ὑγιαινόντων λόγων.

Secundò, vt ſit rectè inſtitutus in verbo Dei, tenens formam ſanorum verborum. 1. Tim. 3. Tit. 1.

Τρίτον, τὸ εἶναι διδακτικὸς: ὥστε μετὰ κυριολεξίας τραυλῶς, τῆς ὑγιαινούσης διδασκαλίας εἶναι ἐπιθετικὸς, καὶ λόγῳ τῆς ἀληθείας ὀρθοτομητικός. Εἰς ὃ, αἱ ἐλευθέριοι καὶ λογικαὶ τέχναι, ἐπιστήμη τε τῶν φωνηέντων γλωσσῶν, ἀναγκαῖαι.

Tertiò vt ſit διδακτικὸς, qui propriè & perſpicuè ſanam doctrinam poſit proponere, ac rectè verbum Dei ſecare. Quam ad rem liberalium artium dicendi cognitio, linguarumq; peritia requiritur. 1. Tim. 3.

Τέταρτον, τὸ πιστῶς καὶ φρονίμως ἑαυτῷ χρῆσθαι πρὸς τὴν κυβέρνησιν: ἐν τῷ παιδεύειν, ῥυθμίζειν, καὶ παρακαλεῖν, τὰς συνειδήσεις.

Quartò, fidem & prudentiam adhibeat in gubernando, regendis, informandis & conſolandis conſcientijs.

Πέμπτον, τὸ τύπον εἶναι τῶν πιστῶν, ἐν λόγῳ καὶ ἀναστροφῇ: τὸ λαμπρὸν ἑαυτὸν παρέχειν τῷ παιδίῳ, τῇ τοῦ βίου ἁγιότητι, καὶ τῷ ἀνεπιλήπτως ζῆν.

Quintò, vt typus ſit fidelium, in vita, & conuerſatione, præluceat vitæ ſanctimonia, & ſit irreprehenſibilis.

Ὅρα α. Τιμ. γ'. καὶ Τίτ. α. τὰ χρώματα: οἷσιν ὁ Ἀπόστολος τὸν Ἐπίσκοπον ζωγραφεῖ καὶ αὐτὰ παραπλήσια ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ συναγωγῇ ἐπισκόπους θεοὺς ὀνόμασε: καὶ ἐνὶ δακτυλίῳ ἐγγλύψεις τέτους πάντας.

Vide 1. Timoth. 3. Tit. 1. quibus coloribus Apoſtolus Epiſcopum depingat: & confer, Epiſcopos Romanæ Eccleſiæ cum illo: et in annulo ſculpes omnes iſtos.

Ἆρά

Ἆρά γε τοῖς ἐκκλησίας διακόνοις ἔξεστιν, ἐν γάμῳ ζῆν;

Licet'ne Ministris Ecclesiæ esse coniugatis?

Οὐκ ἀφοριστέον ἐκτὸς τοὺς σεμνὰς γαμετὰς, ἢ φαυλιστέον: εἰ ταῖς ἀρεταῖς κεκόσμηνται, ἃς ἄλλως ὁ Ἀπόστολος τοὺς ἱερεῖς διακόνους ἀπαιτεῖ. Οὐ γὰρ ὀφεῖ γένους μόνον εἴρηται τὸ: τίμιος, ὁ γάμος, ἐν πᾶσιν: ἀλλὰ καὶ ἐπ' εἴδους, οἷον τῶν ἐπισκόπων, ἐκ δὲ ἁγίου πνεύματος λέγει: Δεῖ τὸν ἐπίσκοπον, μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα εἶναι: ὅπως ἀγνῶς ζῆν δυνήσεται: καὶ τύπος ἔσται τῶν πιστῶν ἐν οἰκοτροφῇ. Διὰ τοῦτο, τοὺς αἰσχροὺς τῶν ἱερέων, καθαιρεῖσθαι πάντας. Ἀλλ' αὐτὴ, τούτων ἡ ἁγιότης δῆθεν: αὐτὴ, ἡ καθαρίστης: τῶν βασταζόντων τὰ σκεύη τοῦ κυρίου. Οὗτοι, ἵνα δῆθεν ἅγιοι εἶναι δυνηθῶσιν, ἀποτρέπονται τὴν ἔννομον συζυγίαν: ἀλλ' ἐκ τῆς πορνείας: ἐκ τῆς ἄλλην πολυτελῆ, καὶ τῶν ἰδίων, καὶ ἀλλοτρίων σωμάτων, μολύνουσιν.

Exod. 28. Tim. 3. Tit. 1.

Non solùm enim honorabile in omnibus: sed etiam in specie de Episcopis, ex Spiritu sancto dicit: Vt Episcopus sit vnius vxoris maritus, quo casté viuere possit, & typus sit fidelium in conuersatione. Ideoq; turpes sacerdotes ab officio remoueantur omnes. Sed hæc est illorum sanctitas, hæc mundities, qui scilicet portant vasa Domini: vt sancti esse possint, abiurant coniugium, sed non fornicationem, & alias vagas libidines, quibus sua & aliena polluunt corpora.

Οὐδὲ γὰρ τῇ ῥήμασι τοῦ Ἀποστόλου, κελεύοντος: μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα τὸν ἐπίσκοπον εἶναι: τῆς ἐν ἐκκλησίᾳ διακονίας ἀπάρχεται: ὃς μετὰ θάνατον τῆς πρώτης συζύγου, ἑτέραν γαμεῖ. Οὗτος γὰρ, οὐ δυοῖν γυναικῶν ἐστιν ἀνὴρ, ἀλλὰ μιᾶς: εἴγε ὀκέτι γυνὴ ἐστιν, ἡ τεθνηκυῖα: ἀλλ' αὐτὸς, ἀπ' αὐτῆς ἐλεύθερός ἐστι: Ῥωμ. ζ'. καὶ Α' Κορ. ζ'.

Non enim verbis Apostoli, cùm dicit: Episcopum vnius vxoris virum: à ministerio Ecclesiæ excluditur, qui priori defuncta vxore, alteram ducit. Hic enim non duarum maritus est vxorum, sed vnius. Mortua enim vxor, non est amplius vxor, sed liber est ab illa. Rom. 6. 1. Cor. 7.

Ἆρα εἰσὶ, καὶ εἶναι ὀφείλουσι, βαθμοὶ τῶν ἱερῶν διακόνων;

Sunt'ne & esse debent gradus inter Ministros Ecclesiæ?

Omnes

Νάι· τάτους γὰ αὐτὸς ἐποίησεν ὁ θεὸς, ἓ ἔπηξε, διαφόροις χαρίσμασιν. Ἐφεσ. δ'. Αὐτὸς ἔδωκε, τοὺς μὲν ἀποστόλους: τοὺς δὲ, προφήτας: τοὺς δὲ, εὐαγγελιστὰς: τοὺς δὲ, ποιμένας ἢ διδασκάλους: πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων, εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ χριστοῦ. Ἐπὶ, Παῦλος ὀνομάζει ἐπισκόπους, πρεσβυτέρους, διακόνους.

Εἶτα, κόσμου ἓ εὐταξίας ἕνεκεν: εἰς τὸ σωτήριον ὁμονοίας, συμψυχίας, συμπνοίας: ἄλλους ἄλλων ὑποτετάχθαι, συμφέρει: ἢ ἵνα μὴ ἀναρχία γένηται, χρησίμως αἱ τῶν διακόνων τάξεις ἐπινοήθησαν. Ὥσπερ παρ' ἡμῖν εἰσιν ὑποδιάκονοι, διάκονοι, ποιμένες, ἐπίσκοποι: οὓς προεσήκασιν, οὓς γενικοὺς ὀνομάζουσι ἐπισκόπους. Οἷς ἐπιζεύγνυνται ἄλλοι, ἐπίλεκτοι ἢ προβεβλημένοι ἄνδρες, ἅμα μὲν ἐκκλησιαστικοὶ, ἅμα δὲ πολιτικοὶ, τὸ τῆς ἐκκλησίας συνέδριον πληροῦσι. Τοῦτο δὲ τὸ πρωτεῖον, οὐκ ἔστιν ἐξουσιαστικὸν: ὥστε διὰ ἀνωτέραν βαθμίδα, ὥτινι ἂν αὐθεντίαν, ἄνεσιν, ἓ συγχώρησιν διδῶσιν, παραχωρεῖσθαι, τὰ δογματίζειν τι, προστάττειν ἐν ἐκκλησίᾳ, διαφέρεσθαι πρὸς ἰδίαν βούλησιν, ἀποφαίνεσθαι ἐν τοῖς διαφοραῖς ἢ ἀνωμαλίαις τῆς θρησκείας, ἃ δέοντος ἐστιν, ἢ ἐνταῦθα διὰ τὸ ἴσον δύνασθαι, ἢ τὸ ὑφειμένου γνώμην, τῇ τοῦ ὑπερκειμένου: ἓ ἀπερατεῖν δεῖ, τῶν βελτίοσι ἓ βεβαιοτέροις ἐκ τῶν

Omnino. Hos enim Deus ipse fecit & constituit differentibus donis. Ephes. 4. Alios dedit Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Euangelistas, alios autem pastores & Doctores ad consummationem sanctorum, in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi. Item Paulus nominat Episcopos, Presbyteros, Diaconos.

Deinde ordinis causa propter εὐταξίαν, & ad conseruandum consensum, concordiam & vnanimitatem, alij alijs sint superiores, ne sit ἀναρχία in Ecclesia vtili consilio ordines sunt inter Ministros instituti. Sicut apud nos sunt Subdiaconi, Diaconi, Pastores, Superintendentes Speciales, quib. præsunt Generales Superintendētes: his alij adiuncti præcipui & delecti viri, tàm Ecclesiastici, quam Politici, summum Ecclesiæ Senatum constituunt. Sed hic primatus, non est potestatis, vt propter gradum superiorem, cuiquam authoritas, licentia & potestas concedatur, aliquid statuendi, mandandi in Ecclesia, ordinandi pro arbitrio, vel decernendi in controuersiis Religionis maior. Hîc enim tantundem valet sententia infimi, quantum summi: & præualere debet, quæ melioribus & firmioribus sacræ Scripturæ testimonijs, &

τῶν ἱερῶν γραφῶν μαρτυρίαις, κἀντεῦθεν ἐξυφανθείσης ἀποδείξεσιν, ὑπερηρεισμένῃ: ἐν οἱαδηποτῶν ἂν τόπῳ, ἢ βαθμῷ, τῆς ἱδρυμένῃ) ἀλλὰ τάξεως μόνον πρωτερία ἐστὶν, ἐν τῇ λοιπῇ τῆς ἐκκλησίας διοικήσει ἢ πολιτείᾳ.

Καίτοι, τὸ φιλόπρωτον ἐκεῖνο τῆς ἐξουσίας, ἤδη πάλαι ἐν αὐτοῖς τοῖς τοῦ κυρίου μαθηταῖς πρόκυψε: ἔδει τῶν πρωτείων, ἀλλοτέ τε, ἢ ἐπὶ τοῦ δείπνου, ὃ τελευταῖον ἐκεῖνο αὐτοῖς συνεδείπνησε, φιλονεικεῖν σὺν ἠρυθρίασαν. Ἀλλ' ὁ κύριος, τότε μόνον ἀπηνήνατο: ἀλλὰ καὶ παραγγέλλει, ἀπαλῶς ἀπερρύπωσε.

Ματθ. ιϛ. Διὰ τοῦτο, οὐδὲν ὅλως πρὸς ἐπίσκοπος ἐστὶ, τὸ χριστός: Σὺ εἶ Πέτρος: καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ, οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν. Καὶ τὸ: Βόσκε τὰ πρόβατά μου. Τοῦτο γὰρ ὕστερον πᾶσιν, Μαρκ. ιϛ. ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀναλήψεως ἐρρέθη: ΠΟΡΕΥΘΕΝΤΕΣ εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε τὸ Εὐαγγέλιον.

Ἐν ᾗ τοῖς ὑστέροις χρόνοις, πολλάκις πρὸ τῆς πρωτοκαθεδρίας ἐκείνης, φιλονεικίαι ἀνερρίπισθησαν ἀγῶνες: καὶ μάχης ἔρωτες χαλεπώτατοι, ἐν ναοῖς μετεχειρίσθησαν: καὶ ἐδάφους, πλήμασι κατερραντίζοντο, καὶ αἵματι θύοντο. Τοιούτῳ δήπου καὶ βόσκειν τὴν χριστοῦ ποίμνιον πόθῳ καὶ εὐλαβείᾳ κατέχοντο, οἱ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐπισκοπῆς θρόνον ἐφιέμενοι.

Ἐξ ὧν

inde deductis argumentis nititur, quocunq; tandem loco vel gradu quis sit constitutus. Sed ordinis est primatus, in reliqua Ecclesiæ gubernatione & Politia.

Verum potestatis primatus ille ambitiosus, iam olim in ipsis Domini discipulis gliscere cæpit, de eoq; contendere, cum aliàs, tùm in cœna, quam Christus Dominus postremam cum ipsis habuit, non erubuerunt. Sed Christus tùm non solùm eis negauit, verùm damnauit, ac penitus reiecit.

Ideo nihil prorsus ad rem faciunt verba Christi: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Item: Pasce oues meas. Hoc enim postea omnibus in die Ascensionis dictum est: ITE in orbem vniuersum, & prædicate Euangelium.

Postea sæpe in Ecclesia, horrenda de Primatu illo excitata sunt certamina, & sæuæ pugnæ in templis, non absq; cæde & sanguine multo commissæ. Tanto pascendi gregem Christi tenebantur desiderio & deuotione, qui Episcopatum sedis Romanæ ambierunt.

Ex

Ἐξ ἱερατικῆς βίβλου, ἐν Δόγμασι Συμμάχου πάπα.

Ἕνεκα τῆς ἐπισκοπῆς τῆς Ρωμαίων, διὰ τῶν Λαυρεντίου καὶ Συμμάχου συμμορίων, φόνοι δὲ κλῆρου, καὶ τῶν ἱερῶν παρθένων, ἀνδροκτονίαι καὶ λῃστεῖαι πολλαὶ καὶ ποικίλαι, ἐτολμήθησαν: γυμνωθέντος δὲ θηλυκοῦ γένους, τῶν ἐν τοῖς σεμνείοις ἀσκητηρίων ἐξελκυσθέντων: καὶ μαχῶν ὁσημέραι, καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἐν μέσῃ τῇ πόλει, καὶ πολλῶν ἢ τῶν ἱερέων ἀναίλων. Ἐγένετο ταῦτα ἔτει δὲ κυρίου φ'.

Ex Libro Pontificali, in Decretis Symmachi Papæ.

Propter Episcopatum Romanum per partes Laurentij & Symmachi, cædes in Clero, & Sanctimonialibo, homicidia ac latrocinia multiplicia commissa, denudantes fœmineum sexum, extrahentes ex Monasterijs, & omni die pugnas contra Ecclesiam in media ciuitate gerebant. Et multos Sacerdotes occiderunt. Accidebant hæc anno Domini 500.

Χρυσόστομος περὶ ἱερωσύνης λόγῳ γ'.

Οὐ δὲ καὶ φόνων τὰς ἐκκλησίας ἐνέπλησεν τινες: καὶ πόλεις, ἀνασάντες ἐπέσησαν: ὑπὲρ τούτης μαχόμενοι τῆς ἀρχῆς (τῆς ἱερωσύνης: παρίημι νῦν, μὴ καὶ ἄπτεσθαι δόξω λέγων τούτου.

Chrysost. de Sacerdotio lib. 3.

Nam quòd nonnulli cædibus Ecclesias compleuerint, contaminauerintq;: tùm eius honoris (Episcopatus) gratia depugnantes, ciuitates aliquot funditus euerterunt, dicere hîc prætermitto: ne quibusdam videar ea in medium afferre, quæ fide maiora sunt.

Τί ἐστι τὸ ἔργον τῶν ἐν ἐκκλησίᾳ διακόνων;

Διδάσκειν ἀδιαφθόρως τὸ εἰλικρινὲς τοῦ θεοῦ ῥήματα: μεταχειρίζειν τοὺς τοῦ χριστοῦ μυστηρίους: παιδαγωγεῖν τὰ ἄγια μυστήρια: παιδαγωγεῖν τὸν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ: τοὺς λύκους ἀπελαύνειν, ἀντιλέγοντας ἐξελέγχειν, καὶ ἄλλα τούτοις ἀδελφὰ πεπίστευται: ὡς ἐν τοῖς χριστὸς Ματθ. ις'. καὶ τελευτ. καὶ Ἰωάν. κ'. διδάσκει: καὶ ὁ ἀπόστο-

Quod est officium Ministrorum Ecclesiæ?

Docere sincerum & incorruptum Dei verbum, administrare Sacramenta iuxta Christi institutionem, gubernare Ecclesiam Filij Dei, lupos arcere, contradicentes conuincere, & similia, de quibus Christus Matth. 16. & vlt. Iohan. 20. docet. Et

ὑπόσολῳ, ἐν αἷς πρὸς Τιμόθεον καὶ Τίτον ἐπιστολὰς, εἰς τοῦτο τὸ εἶδος ἔγραψεν: ὧν ἐνταῦθα χρησίμη ἂν γένοιτο ἡ σκέψις.

Ἐξεστι τινὶ, ἐκκλησιαστικὴν τάξιν αἱρεῖσθαι;

Πάνυ μὲν οὖν. Τοῦτο γὰρ ἑτέρου ἄλλο ἐστὶν, ἢ τὴν ἑαυτοῦ ἐγκοσίαν ἢ φιλοπονίαν ἐπαγγέλλεσθαι τῇ ἐκκλησίᾳ: ἐφ' ᾧ μόνῃ, εἰ ἄλλοις καταλείπῃ τὸ ἐπικρίνειν ἄρα ἐπιτήδειός ἐστιν: ἐκείνοις δηλαδὴ, ὧν ἔργον ἐστὶ, τὰ τοιαῦτα κρίνειν. Τὸ δὲ ἔτω ποιεῖν, μόνον ἐστὶ, δήλῳ καθιζᾶν τῷ ἑαυτοῦ θελήσιν: ἵνα μὴ τὸ ἑαυτῷ τις πεπιστευμένον τάλαντον κατορύξῃ.

Κατασκεύαζε τοῦτο.

α. Τιμ. γ'. Εἴ τις ἐπισκοπῆς ὀρέγεται: καλὸν ἔργον ἐπιθυμεῖ.

α. Κορ. ιδ' ζηλοῦτε τὰ πνευματικὰ: μᾶλλον δὲ, ἵνα προφητεύητε: τετάρτη, τὰς ἁγίας γραφὰς διερμηνεύητε. Ὁ κατορθοῦται ἀσκήσει ἐκ τῶν ἁγιογράφων βιβλίων ὑφὲς σκέψει καὶ μελέτῃ: γνώσει φράσεως τῶν πεκχυσῶν γλωσσῶν, καὶ ἑρμηνείᾳ τούτων, ἐν αἷς σημαίνεται: ἀντιβολῇ καὶ ἀντιξετάσει τῶν γραφῶν, καὶ ἄλλων χωρίων: ἀλλὰ μὲν, καὶ ἀναλογίας τῆς πίστεως συγκρίσει.

Ἐξηγήσεως τῶν γραφῶν τρόπος.

Τίνα χρὴ εἶναι σκοπὸν, προθεσιν, καὶ τέλος, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διακονοῦντος;

Δόξαν θεοῦ, καὶ ὀνόματος αὐτοῦ λαμπρυσμὸν

Apostolus in Epistolis suis, quas ad Timotheum & Titum, in hoc argumenti genere scripsit, quæ huc sunt referenda.

Licetne petere conditionem Ecclesiasticam?

Maximè. Hoc enim, aliud non est, quam deferre operam suam Ecclesiæ: hac conditione, vt liberum relinquas aliis iudicium, num sis idoneus, iis videlicet, ad quos hæc cognitio pertinet. Et ita tantum est suam significare voluntatem, ne talentum sibi concreditum quis suffodiat.

Proba hoc.

1. Tim. 3. Si quis Episcopatum expetit, bonum opus desiderat.

1. Cor. 14. Appetite spiritualia, magis autem vt prophetetis, hoc est, Scripturas sacras interpretemini. Hoc autem fit diligenti exercitatione, ex phrasi quibus Biblia sunt scripta, collatione scripturarum, & aliorum locorum, item analogia fidei.

Quis esse debet finis, scopus & propositum Ministri Ecclesiæ?

Gloria Dei, illustratio nominis ipsius

πχυσμὸν, οἰκοδομίαν τ ἐκκλησίας, τ σωτηρίαν.

Τέλος δ ἱκανὸν, τροφὴ καὶ τ, ἐ τῶν οἰκείων.

Ἔξεστιν αὐτῷ μισθὸν αἰτεῖν;

Τί μήν; ἵνα αὐτός τε, ἐ ἡ γυνὴ, ἐ τῶν τεκνῶν, τῶν προσηκόντων ἐπιμελῶσι τροφῶν: μὴ δ' αὐτῷ ἐμποδίζωσι γενέσθαι πρὸς τὰς ἀναγκαίας μελέτας, τὸ μὴ δύρεας περιέντι συνεργοῦσιν. Διὰ ταῦτα, τοῖς Λευίταις καὶ ἱερεῦσι, ἃς δεκάτας ὁ θεὸς, ἀπαρχὰς, θυσίας, εὐχὰς, πρωτότοκα, ἄλλα, δοῦναι προσέταξεν. Εἰ δὲ καὶ ἡ φυσικὴ δικαίᾳ, αἱ δεκάται εἰσὶν: ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο ἀμφισβήτημα αἱ δεκάται, καὶ θεῖον νόμον ἀπαιτήσιμοι (οὐδὲν γὰρ ἡμῖν τοῖς Χριστιανοῖς, καὶ τοῖς ἐκ Μωσέως ἱερατικοῖς πολιτικοῖς τε νόμοις, ὅπερ τῆς νέας διαθήκης) ὅμως ποὺ τι, τετύχηκεν, ἐν παντὸς δικαίᾳ τ εὐσεβιζόντων δοτέα: ἵνα σεμνῶς μὴ τῶν οἰκείων διαζῶσιν. Εἰς τε ἕκαστον, συνεισφέρειν τι πρὸς σωτήρησιν τῆς ὑπηρεσίας ὀφείλειν.

Καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὸ ἐδίδαξε: Ἄξιος, ὁ ἐργάτης, τῆς τροφῆς αὐτ ἐστι. Καὶ ὁ ἀπόστολος: οὐκ οἴδατε, ὅτι οἱ τὰ ἱερὰ ἐργαζόμενοι, ἐκ τ ἱερῶν ἐσθίουσιν; οἱ τῷ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντες,

ipsius, Ecclesiæ ædificatio, salus proximorum. Hic finis est, & esse debet principalis.

Finis autem subordinatus, victus proprius, & familiæ.

Licetne Ministro Ecclesiæ salarium petere?

Quid ni? vt cum vxore & liberis honestum victum habeat, & non impediatur in studijs necessarijs, ostiatim colligendo. Hanc ob causam Deus decimas dari Leuiticis & Sacerdotibus, primitias, sacrificia, vota, primogenita, &c. præcepit. Etsi autem decimæ non sint iuris naturalis, nec decimæ, & sic quota, iure diuino exigi possint: Leges enim Mosaicæ Ceremoniales & politicæ nihil ad nos Christianos in Nouo Testamento: tamen aliquota, hoc est, victus liberalis, & stipendia omni iure Ministris debentur, vt honestè cum suis viuere possint. Et singuli aliquid ad Ministerij conseruationem contribuere tenentur.

Et hoc docuit Christus: Dignus est operarius mercede sua. Matth. 10.
Hoc idem Apostolus: Nescitis, quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt? & qui 1. Cor. 9.

οντις, τῷ θυσιαστηρίῳ συμμερίζονται; ὕτω καὶ ὁ κύριος διέταξε τοῖς τὸ εὐαγγέλιον καταγγέλλουσιν, ἐκ τοῦ εὐαγγελίου ζῆν.

Ἀντίθεσις.

Ὅμως ὁ κύριος εἶπε: Δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε. Οὐκ ἔξεστιν ἐν αἰτεῖσθαι, ἢ λαμβάνειν, μισθόν. Ἀντιλέγω τῇ ἀποφορᾷ: διότι ὃ ἔστι βέλεται τῇ ῥήσει ὁ χριστὸς: οὐ τῇ ἐκκλησίᾳ ὠφελεῖσθαι, μηδὲν, ὡσὲρ ὧν εἰς αὐτὸν συνεισφέρεσι πόνων καὶ ἀσθενῆς, λαμβάνειν (τἐναντίον γὰρ αὐτὸς εἶπων, ὡς ἐδείξαμεν, φανερός ἐστιν) ἀλλὰ ἔστι βέλεται: μὴ δεῖν αὐτοῦ, τὸ ῥῆμα θεοῦ, τὰ μυστήρια, τὴν θεοῦ χάριν, τὰς ἁμαρτιῶν ἀφέσεις, ἅλλα ἱερὰ πράγματα χρημάτων ἀποδίδοσθαι: ὃ ἔστι καπηλεύειν τὴν δωρεάν: ὥστε Σίμων ὁ μάγος: ἐστὶν, πράξ. η. Τοῦτο γὰρ, συμωνία, ἔστιν αἱρεσιμανία, ἐστὶν: ἣν οἱ τῶν ἀρχιερεῖς ἀποσκήμματι ποιοῦντες: τὰς λειτουργίας, ἀφέσεις, μανδύας, καὶ πάλλα, ὠνια τιθέμενοι: ὥστε καὶ τὸν οὐρανὸν αὐτὸν, ἐν Ρώμῃ ὤνιον εἶναι, ὡσὲ πιπρᾶσθαι Μανταναῖς ἐρήθην.

Ὑπὲρ δὲ τῶν καμάτων, ἵνα διεξαγωγὴν τοῦ βίου, μισθοφορεῖν συγχωρῶμεν: ἀδένος, ἰδίοις ὀψωνίοις στρατευομένοις ποτέ. Καὶ ὁ αὐτὸς Παῦλος ὡσ ἄλλων ἐκκλησιῶν ἑαυτὸν μισθοδο-

altario deseruiunt, cum altario participant? ita & Dominus ordinauit ijs, qui Euangelium annunciant, de Euangelio viuere.

Contra.

Tamen Christus inquit: Gratis accepistis, gratis date. Ergo non licet petere vel accipere salarium? Nego consequentiam. Quia Christus hoc non vult ista sententia, vt Ministri Ecclesiæ nihil pro suo labore & opera, quam Ecclesiæ impendunt, accipiant. Contrarium enim ipse dixit, vt probatum est: sed hoc vult, ne verbum Dei, Sacramenta, gratiam Dei, absolutionem, &c. vendant pecunia, & sic quæstum faciant, & negotiationem, ex Ministerio Ecclesiæ: sicut Simon Magus, Act. 8. Hæc enim Simonia est, quam Pontificij exercent, Missarum & Indulgentiarum nundationibus, peregrinationum venditione, & aliarum rerum sacrarum omnium: ita vt Mantuanus cœlum ipsum venale dixerit Romæ.

Verùm pro labore, ad vitæ sustentationem, licet stipendium accipere, cùm nemo suis stipendijs militet. Et Paulus idem, se ab 1. Cor. 9. aliis Ecclesijs stipendium accepisse te-

μιᾶς δοθεῖσαν μαρτυρεῖ: ἵνα τοῖς ἐν Κορίνθῳ, ἀμισθί, διʼ ἣν ἀφορμὴν, εὐαγγελίσασθαι δυνηθείη: καὶ ὃ χρήσασθαι τῇ ἑαυτοῦ ἐξουσίᾳ λέγει.

Τί δεῖ τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοδοσίας εὐσεβῶς φρονεῖν τοὺς σήμερον;

Οὐ ζητεῖται δὲ τῆς αὐθεντικῆς, πολιτικῆς, καὶ κοσμικῆς, τῶν Λατίνων ἐπισκόπων δικαιοδοσίας: οἳ τῆς ἱερατικῆς ἐπιμελήσεως, καταμελήσαντες, ἄλλως δίκαιον τὸν τῶν κοσμικῶν δυναστῶν μεταδιώκησιν ἑαυτοῖς: ἀλλὰ περὶ ἧς οἱ ὄντως ἀποστολικοὶ ἐπίσκοποι, τουτέστι, πάντες οἱ πιστοὶ τῆς ἐκκλησίας, δέονται τοῦ θείου ῥήματος, καὶ ἁγίας γραφῆς, ἔχουσιν. Αὕτη δέ, τίς; Οὐκ ἄλλη, ἢ ἐξουσία τοῦ κηρύττειν τὸ ῥῆμα, καὶ μεταδιδόναι τὰ ἁγιάσματα τοῦ θεοῦ μεταχειρίζεσθαι: καὶ πιμαίνειν, τουτέστι διέπειν, τὸν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ, Πράξ. κ. Ἧς ἐξουσίας κοινωνοῦσιν ἴσον πάντες οἱ διάκονοι. Καθάπερ γὰρ τὸ δημόσιον τὸν θεῖον λόγον καταγγέλλειν, κοινὸν πᾶσι: τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ τὸ ἴδιον συγχωρεῖν τὰ πλημμελήματα: ὃ, ἄλλο οὐκ ἔστιν, ἢ τὸ ἑνί τινι καταμόνας προσαγγεῖλαι τὸ εὐαγγέλιον: διʼ ὃ, αὐτῷ μετανοοῦντι, καὶ εἰς Χριστὸν πιστεύοντι, ἐκ τοῦ θείου ῥήματος, ἡ τῶν ἁμαρτημάτων ἄφεσις, προσάγεται.

testatur, quòd Corinthijs gratis propter certas causas prædicare Euangelium posset: nec se suo iure vsum affirmat.

Quid de Iurisdictione Ecclesiastica piè sentiendum?

Quæstio non est de seculari, politica, & mundana Episcoporum Latinorum iurisdictione, qui officio Ecclesiastico neglecto, in Principes seculares penitus degenerârunt: sed de ea, quam veri Apostolici Episcopi, hoc est, omnes fideles Ecclesiæ Ministri, ex verbo Dei, & Scriptura sacra habent. Hæc autem alia non est, quàm, potestas prædicandi verbum Dei, & administrandi Sacramenta iuxta Christi institutionem, & pascendi siue regendi Ecclesiam. Quæ potestas, ex æquo communis est, omnibus Ecclesiæ Ministris. Sicut enim publica verbi Dei prædicatio, communis est omnibus: sic & priuata absolutio quæ aliud non est, quàm vnt alicui soli facta, Euangelij annunciatio, qua pœnitenti, & in Christum credenti, ex verbo Dei consolatio, & peccatorum remissio annunciatur. Act. 20.

Αὕτη δ' ἡ διοίκησις & ἀπόλυσις, ὥστε & ἐλαχίστε ἱερεῦ διακόνε γενομένη, ἴσην δύναμιν ἔχει: ὡς ἂν, εἰ παρὰ & ἀρχιερέως, καὶ πᾶν τὸ δέον κάλλιστα πεποιημένου, ἐγένετο. Καθάπερ τὸ αὐτό ἐστι, καὶ οὐκ ἄλλο, ῥῆμα θεῦ: τὸ αὐτὸ βάπτισμα, τὸ αὐτὸ ἱερόδεικτον: & τῆς αὐτῆς πάμπαν ἐνεργείας: ἡφ' & τινός ποτε ἐκκλησίας ἁπλῶς διακονεῖται.

Κυπρ. περὶ ἀσωλότητος τ῀ πρεσβυτ.

Ἡ ἐπισκοπὴ (φησὶ Κυπριανὸς) μία ἐστὶν: ἧς ὑφ' ἑκάστε μέρος εἰς ὁλόκληρον κατέχεται. Καὶ αὐτόθι: Ἓν τὸ δήπουθεν ἦσαν οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι, ὅπερ ὁ Πέτρος: ὁμοταγεῖς ὄντες τιμῆ καὶ ἐξουσίᾳ. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς: Οὐδὲ γὰρ ἡμῶν ἕδεις, ἐπίσκοπον ἐπισκόπων ἑαυτὸν καθίστησιν: ἢ τυραννικῶς ἐπὶ ὑπακοῆς ἀνάγκῃ σὺν συλλειτουργοῖς καταπλήσσει. Ἕκαστος γὰρ, τῆς ἐξουσίας ἑαυτ῀ αὐτοκράτωρ ἐστί. Συλλειτουργὸν δ' ἑαυτ῀ καλεῖ, & συνεπίσκοπον, Κορνήλιον, τὸν Ῥώμης ἐπίσκοπον (τότε γὰρ, ἐπὶ τοῖς ἐν Ῥώμῃ, & αὐτοῖς ὁ ἐπίσκοπος ὄνομα ἔκειτο) ὥσπερ & ἡ πάντως προσηγορία, κοινὴ ἦν πᾶσι.

Ἐν & γνώμης τῶν Ἐπισκόπ.

Hæc tam efficax est, ab infimo Ecclesiæ Ministro dicta, quàm à summo Pontifice: si etiam officium suo rectissimè fungatur. Sicut idem est, & non aliud, verbum Dei, idem Baptismus, eadem Cœna Dominica, eiusdemq; planè effectus, à quocunq; tandem Ecclesiæ ministro administrata.

Episcopatus, inquit Cyprianus, unus est, cuius à singulis in solidum pars tenetur. Et ibidem: Hoc erant utiq; cæteri Apostoli, quod fuit Petrus: PARI consortio prediti & honoris & POTESTATIS. Et id. iterum. Neq; enim quisquam nostrûm Episcoporum se constituit, aut tyrannico terrore ad obsequendi necessitatem collegas suos adigit. Quilibet enim habet prout sua liberum arbitrium, ut agendum autem suum vocat et ipse Episcopum, Cornelium Episcopum Romanum. Tunc enim Romani, etiam Episcopi dicebantur) sicut & vocabulum Papa commune erat omnibus.

Τίνα ἐστὶ πολεμοῦντα τῇ ἱερᾷ διακονίᾳ;

Τὸ, ἄκλητον αὐτοχειροτόνητον ἆθλον ἐπὶ τὴν ὑπηρεσίαν: πλάνας σκορπίζειν, ψευδοδιδασκαλίας σπεῖρειν,

Quæ sunt pugnantia cum Ministerio Ecclesiæ?

Absq; vocatione se ingerere in Ministerium. Errores spargere, & falsa dogmata communisci &

νεῖν, καὶ διαφθείρειν: τῇ ἰδίᾳ δουλεύειν κοιλίᾳ, ἢ τὰ ἑαυτῶν ζητεῖν, ἀ τὰ Χριστοῦ: εἰδωλολατρείαν ἐργάζεσθαι: τὰ μυστήρια κολοβοῦν, καὶ βεβηλοῦν ὅπη λειτουργίας ὑπὲρ ζώντων ἢ θανόντων: καταζῆσθαι ταῖς κλησιν ὅπη πορφυρίδα, ἢ ἀφέσεων πᾶσιν, καὶ χρυσοκαπηλίαν: καταφρονεῖν ἢ καταμελεῖν τῆς διακονίας: ἀλλοτριοῦν τῆς ἐκκλησίας τὰ ὑπάρχοντα, καὶ διαφθείρειν: λιμῷ δὲ τοὺς τηρέντας ἢ λόγῳ σωτήριον: μὴ τρέφειν δαπάνους ἐκκλησιαστικαῖς μαθητὰς ἢ θείοις ῥήμασιν: ἵνα τῶν τελευτησάντων χώραν, ἄλλοι ὁμοτιμίδιοι ἀν διαδέξωνται, ἢ ἄλλα ὅμοια. Ἐπὶ πᾶσι ἢ, ἱερωσύνη ἡ Ρωμαία, ὁ Πάπας, οἱ Καρδινάλιοι, Ἐπίσκοποι, Ἱερατικοὶ Ποιμένες: δόγματα ψευδῆ διαπλάσαντες: εἰδωλομανίας πολυχρόνιος αὐτοκόμποι: ἱερὰ ὅσια πάντα βεβηλοῦντες, ἢ αἰσχροκερδῶς ἀπεμπολῶντες. Καὶ πᾶς ἢ ὁ τῶν ψευδοδιδασκάλων αἱρετικῶν τε ὅμιλος.

Ἡμεῖς δὲ ἡμεῖς, οἱ εὐαγγελικοὶ ἐκκλησίας διάκονοι, νόμιμοί ἐσμεν: ἐπεὶ ἢ παρὰ τῶν τὸν ἀληθινὸν θεσπιῳδῶν (οἵτινες, ἐν τῇ καθημένου ἕδρᾳ, πέρι, ἢ διδασκῆ εἶναι καινοτομεῖσθαι, ἐξευρήμεθα, ἢ καθιερώμεθα;

Ἀποκέκραγμεν, ὁλομάλιστα: ἐπεὶ ἐκ τοῦ ἀληθινοῦ καλούμεθα ἐκκλησίας (ἢ ἀπόδειξις, ἐν τῷ περὶ ἐκκλη-

& serere. Ventrem, & quæ suæ sunt, quærere, & non quæ Christi. Idololatriã exercere. Sacramenta mutilare, & prophanare ad Missas pro viuis & defunctis. Abuti clauium potestate ad tyrannidem, vel nundinationes Indulgentiarũ. Contemptus et neglectus Ministerij. Ecclesiæ bona abalienare, & diripere. Fame Ministros Ecclesiæ conficere. Non fouere sumtibus Ecclesiæ, discentes verbum Dei, vt in locum aliorum decedentium, succedere possint idonei, &c. Pontificatus denig; Romanus, Papæ, Cardinales, Episcopi, Sacrificuli Pontificij, qui falsa serunt dogmata, Idolomaniam multiplicem defendunt, sacra omnia diuinitus instituta, prophanant & vendunt, turpis quæstus gratia. Et omnes falsi doctores, & hæretici.

Sunt ne Euangelicæ Ecclesiæ Ministri, quod à Pontificijs, qui se in ordinaria loci successione esse iactitant, non sint vncti, rasi & consecrati legitimi?

Respondeo. Maximè. Quia vocantur ab Ecclesia vera (quod Loco de Ecclesia probatur) quæ est

ἐκκλησίας τόπῳ) ἥτις, γνησία μήτηρ
ἐστὶ δέσποινά ἐστι: ἔχει κλεῖς ἔχουσι, καὶ
ἐξουσίαν αἱρέσεως, καὶ κλήσεως. Καὶ
τοῦς ἀληθινῶν χειροτονέμεθα ἐκ-
κλησίας διακόνων: οἱ τὴν ὑγιάνου-
σαν, εἰλικρινῆ, καὶ ἀδιάφθορον, καὶ
θείᾳ ῥήματι διδαχλὴ ἀποφθέγ-
γονται: ὁ αὐτοῖς ἔξεστιν, ἤδη ἀποδέ-
δεικται. Τὰ δὲ Λευιτικὰ ἐκεῖνα: ἡ
χρίσις, ἡ ξύρησις, καὶ ἄλλα ὅμοια: ἐδὲν
τοῦς ἡμᾶς, ἐδὲ τοῦς τὸ πρᾶ-
γμα: ἀλλ' ἤδη πάλαι κατηργήθησαν,
μετὰ τῶν λοιπῶν τοῦ Μωϋσέως τελετῶν:
ὥσπερ καὶ οἱ ἀπόστολοι, μόνη χειροθεσία
χρησάμενοι, διακόνους κατέστησαν, καὶ
συνέστησαν.

Οἱ μὲν τοῦ ἀρχιερέως ὄντες, τῇ
τοῦ μαγικῶς εὐλογηθέντος χρίσμα-
τος ἐπαλοιφῇ, ἐναπομαχθῆναι ἀν-
εξάλειπτον τοῦ καθιερωμένου χαρα-
κτῆρα: ἐξ οὗ αὐτὸ γίνεσθαι δύναμιν,
ὥστε ἐκ τοῦ ἄρτου καταργάζεσθαι τὸ σῶ-
μα χριστοῦ. Ἀλλὰ ἄξιοι τῶν ἑαυτῶν
εὑρετῶν, οἱ τοιοῦτοι φληναφοι. Κυπρι-
ανὸς βιβ. ἀ. Ἐπισ. δ'. πρὸς φ: ὅτι μάλι-
στα ὁ λαὸς ἐξουσίαν ἔχει: ὥστε ἢ ἐκλέ-
γεσθαι ἀξίους ἱερεῖς, ἢ τοὺς ἀναξίους ἀπο-
παιτεῖσθαι.

Πρὸς τούτοις ἦ, ἐδὲν τοῦς ἡμᾶς,
ἐδὲ τὴν ἀληθῆ χριστοῦ ἐκκλησίαν,
οἱ παπικοὶ ὅτι ἱερατικοὶ: γένος ἀν-
θρώπων, οἷον τὴν ἐκκλησίαν τοῦ κυρίου
πάμπαν ἀγνοεῖσθαι: ὁ ὅτι τὸν θεοῦ
λόγον

est materfamiliàs, habet claues, & ius eligendi, & vocandi. Ac ordinantur à veris Ecclesiæ Ministris, qui sanam & sinceram, atq; incorruptam verbi Dei doctrinam sonant, quod ipsis licere, iam demonstratum est. Et ritus isti Leuitici, Vnctio, Rasura, &c. nihil ad nos: nec ad rem faciunt, sed iam olim sunt abrogati cum reliquis Ceremonijs Mosis. Sicut & Apostoli, sola manuum impositione, Ecclesiæ Ministros ordinârunt & commendârunt.

Pontificij sentiunt, vnctione Chrismatis magicè consecrati, imprimi characterem indelebilẽ consecrato, vnde vim illam consequatur, qua ex pane conficiat corpus Christi. Sed hæ nugæ, figmenta sunt suis authoribus. Optimus lib. 1. Epist. 4. scribit: Plebi maximè potestatem habet, vel eligendi dignos Sacerdotes vel indignos recusandi.

Præterea, nihil ad nos, nec ad veram Christi Ecclesiam, Pontificij isti Sacrifices, genus hominum, Christi Ecclesiæ planè incognitum, quod nec verbum Dei sine-

λέγον ἀκριβῶς, ὅτι τὸ μυστήριον τῆς τοῦ Χριστοῦ θεότητος, τηρεῖ: ἀλλὰ πεπήρωται, καὶ βεβηλοῖ ἀναιδέστατα: εἰς πρᾶξιν δὲ ἐλαχίστην μεταποιεῖ: πολυχρόνιον καὶ φενακώδη εἰδωλομανίαν, καὶ πάσης ἐθνικῆς ἐπίκλησιν τῶν κατεχομένων, ἐργάζεται: οὐδὲ πρὸς ἄλλο, ἢ πρὸς τὸ ἱεροσύλους μίσσας καὶ λειτουργίας ποιεῖσθαι, οὐδενὸς ἀφιερεῖ: πρὸς πᾶσι δὲ, οὐδὲ θεοσεβεῖς, καὶ πάσης ἰδέας ὠμότητος κρατεῖν, διώκων ἀποκτείνει. Τοιγαροῦν παρὰ τούτων, οὐδεὶς ἤδη ἀγαθὴ συνειδὸς χειροτονίαν αἰτεῖται ἄν.

Ὅσον δὲ πρὸς τὴν διαδοχὴν τῶν Ἀποστόλων: ἰσέον, αὐτὴν οὐχ οὕτω τὸ πρέπον κυρεῖσθαι: ὃς γε συρκικόν ἐστιν, οὐδὲν τῇ ἀποστολικῇ πολιτείᾳ καὶ διοικήσει ἀνῆκον. Οὐδὲ γὰρ παρὰ τοῦτο, ἐστὶ τις ἀληθὴς Παύλου διάδοχος: ἃ ἐν Κορίνθῳ διδάσκει, ἢ Ἐφέσῳ. Ἐγὼ οἶδα ἔφη (φησὶ τοῖς πρεσβυτέροις, Πράξ. κ.) ὅτι εἰσελεύσονται μετὰ τὴν ἄφιξίν μου λύκοι βαρεῖς εἰς ὑμᾶς, μὴ φειδόμενοι τοῦ ποιμνίου. Καὶ ἐξ ὑμῶν αὐτῶν ἀναστήσονται ἄνδρες λαλοῦντες διεστραμμένα: τοῦ ἀποσπᾶν τοὺς μαθητὰς ὀπίσω αὐτῶν. Οὗτοι, διάδοχοι τοῦ Παύλου τόπου. Ἆρ' ἔν, ὡς ποιμένες καὶ ἐπίσκοποι, διὰ τοῦτο ἀκουστέοι; Πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Ἀλλὰ προσέχετε (φησὶν) ἑαυτοῖς, καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ.

sincerum, nec Sacramenta secundum Christi institutionem retinet: sed mutilat, atq; prophanat turpissimè in actionem toto genere diuersam transmutans. Multiplicem & horrendam Idolomaniam, & plus quàm Ethnicam mortuorũ inuocationem exercet: & non nisi ad sacrilegas Missas celebrandas suos consecrat. Denig; verè pios crudelissimè persequitur & occîdit. Ideoq; ab his ordinationem nemo bona conscientia iam petere potest.

Καὶ

Cæterùm, quod ad successionem Apostolorum attinet, consistit ea, non in loco, qui est carnale quippiam, nihil ad munus & officium Apostolicum pertinens. Nec enim ideo quis Pauli est successor verus, quòd Corinthi docet, aut Epheſi. Scio inquit Apostolus ad Presbyteros, quoniam intrabunt post discessionem meam, lupi rapaces in vos, non parcentes gregi. Et ex vobis ipsis, exurgent viri, loquentes peruersa, vt abducant discipulos post se. Hi futuri D. Pauli successores in loco. Ergóne, vt Pastores & Episcopi, propterea audiendi? Nihilominus. Sed attendite, inquit, vobis & vniuerso gregi, &c. Act. 20.

Et

Καὶ πρὸς Γαλ. ά. Ἀλλὰ κἂν ἡμεῖς, ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ, εὐαγγελίζηται ὑμῖν, παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα ὑμῖν: ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ ἐπαναλαμβάνει: Ὡς προείρηκα, καὶ ἄρτι πάλιν λέγω: Εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται, παρ' ὃ παρελάβετε: ἀνάθεμα ἔστω. Ἐντεῦθεν φανερὸν, οὐχ ἁπλῶς τῶν Ἀποστόλων διαδόχους, τῇ ἀποστολικῇ διδασκαλίᾳ, ἀλλ' ὁ τόπος ἐγκαθιδρύσῃ, θεωρητέους εἶναι.

Etad Gal. 1. Sed licet nos, aut Angelus de cœlo, euangelizet vobis, præterquàm quod Euangelizauimus vobis, anathema sit. Idẽ repetit: Sicut prædiximus, & nunc iterum dico: Si quis vobis euangelizauerit præter id, quod accepistis, anathema sit. Hinc apparet veros Apostolorum successores, ex doctrina Apostolica, & non loci successione, æstimandos.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ ΤΗΣ ΚΑΙΝΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ, ἤτοι ἁγιασμάτων.

Τίς σημασία ἐστὶ τῆς μυστηρίου, ἢ ἁγίασμα, φωνῆς;

Ἁγίασμα, Λατινιστὶ sacramentum: παρὰ τὸ σάκρον, τὸ ἱερόν. Φάνεται δὲ ἡ φωνὴ, μετενεχθεῖσα ἀπὸ τῶν στρατιωτικῶν σακραμέντων, ἤγουν ὅρκων: ἐν ᾧ ὑπισχνοῦνται, τῷ μὲν στρατηγῷ οἱ στρατιῶται, πίστιν, ὑπακοὴν, καὶ πᾶν τὸ ποιητέον: τοῖς δὲ στρατιώταις ὁ στρατηγὸς, ἀρχὴν δικαίαν, μισθοδοσίαν, καὶ τἄλλα, ἃ πρέπει. Κατὰ δὴ παύτην τὴν σημασίαν, βέλτιστα ἁρμόζει τοῖς μὲν βαπτίσμασι, καὶ τοῖς κυριακοῖς δείπνοις, ἁγιάσμασιν: ἐν οἷς γε Χριστὸς, ὁ βασιλεὺς καὶ στρατηγὸς ἡμῶν, τὴν ἑαυτοῦ

DE SACRAMENTIS NOVI Testamenti?

Quid significat vocabulum Sacramenti?

Latinis à sacro dicitur. Apparet autem, hanc vocem Sacramentum, translatam esse à sacramento militari, quo milites promittunt suo imperatori, fidem, omnimodam obedientiam, & officium in omnibus. Et vicissim Imperator militibus gubernationem iustam, stipendia & alia: quæ sunt boni Imperatoris. In hac significatione, optimè quadrabit Sacramentis, Baptismo et Cœnæ Dominicæ: in quibus Christus, Rex et Imperator noster, suam

ἑαυτῷ ἀπολύτρωσιν, κοινωνίαν ἱερὰν, καὶ συνθήκας τῆς αἰωνίας σωτηρίας, ἡμῖν προσφέρει· αἰδίου τε προστάτης ἡμῖν, καὶ σωτὴρ, ἔσεσθαι ἐπαγγέλλόμενος· ἡμεῖς τε, ἐν μέρει οὕτω πίστιν σωτηρίαν δεμένοι, καὶ εὐσεβήσειν ὀμνύομεν· ἀπὸ τῆς αὐτοῦ ἡγεμονίας, λαβάρῳ, τῷ σημαίνοντι, στρατευόμενοι, καθ' ἁμαρτίας, καὶ κόσμου, καὶ σατανᾶ.

suam nobis redemptionem, & communionem sacram, fœdusq; æterna salutis offert, seq; nobis æternum fore protectorem & seruatarem promittit: & nos vicissim ei addicimus, in eius verba iuramus, militaturi sub eius auspicijs signis contra peccatum, Mundum & Satanam.

Ἡμῖν δὲ, τοῖς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἁγίας ἐορτάσιος, ἢ ἱερὰ πρᾶξις, σημαίνει, θεόθεν διαπεπραγμένας. Σχεδὸν τε ἅπαντες οἱ Λατῖνοι, τὸ Μυστήριον ὄνομα ἀποδίδοασι: παρὰ τὸ, πολλὰς Μυστηρίων αὐτὰς εἶναι. Γενικῶς δὲ, ἅ μόνον τῶν κυρίως λεγομένων σακραμέντων, ἡ λέξις περιέχει: ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ σημεῖα, ἢ σύμβολα: ἅπερ ὁ θεὸς προὐθήκε, ἵν' ὦσι τῆς ἀληθείας τῶν ἑαυτοῦ ἐπαγγελιῶν ἡμᾶς πληροφορῆται χάριν. Οἷα ἐγένοντο, αἱ δεξιαὶ αἱ τοξικαὶ: τὸ τόξον, τὸ ἐν νεφέλῃ, ἥτις ἶρις: ὁ πόκος τοῦ Γεδεὼν: ἥλιος ἀναποδίζων ἐπὶ Ἰσκίᾳ: αἱ θυσίαι: μὴ ὅτι ἡ πεσκὴ, καὶ ὁ παχάλιος ἀμνός.

Nobis in Ecclesia, sacros ritus, diuinitus institutos, significat, & ferè Græcam vocem μυστήριον sic reddunt nostri, quod pleni sint mysteriys. Ac generaliter non Sacramenta tantùm sic propriè dicta, sed etiam omnia signa complectitur, quæ Deus proposuit, vt de suarum promissionum veritate nos certiores reddat. Qualia fuêre, tunicæ pelliceæ: Arcus in nubibus, vel Iris: Vellus Gedeonis: Sol retrogradus tempore Hiskiæ, et Sacrificia, nedũ Circumcisio, & agnus Paschalis.

Τί ἐστι μυστήριον;

Κυριολεκτικῶς εἰπεῖν, θρησκεία, ἢ ἱερὰ πρᾶξις, ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἀπὸ θεοῦ διαπεπραγμένη: σωζομένη δὲ ἐκ ῥήματος θεοῦ, καὶ στοιχείων: ὧν, καθάπερ σφραγῖδι, ἡ τοῦ εὐαγγελίου ἰδία πρὸς

Quid est Sacramentum?

Propriè loquendo, est ceremonia, vel sacra actio, in Euangelio diuinitus instituta, constans verbo Dei, & Elemento, qua tanquam sigillo, promissio Euangelij propria, de

περὶ χάριτος, & πρὸς θεὸν καταλλαγῆς, ἐπαγγελία, προτίθεται, βεβαιοῦνται, & ὑπισχνέονται, οὕτω τε, οὐδὲν ἄλλο τὰ μυστήρια εἰσὶν: ἢ ἐπαγγελίαι εὐαγγελικαὶ: ἐπί τῇ τινι ἔξωθεν ἱεροτελεστίᾳ περιβεβλημέναι.

Ἄλλοι δέ τινες σωτηριώτερον ἔτως ὡρίσαντο. Σακράμεντον, ἐστὶν ἁγίασμα, ἐστὶν ἱερὸν πράγματος σημεῖον. Καὶ: Ἁγίασμα, ἐστὶν ἀοράτου χάριτος ὁρατὴ μορφή.

Πῶς οἱ παλαιοὶ ἐχρήσαντο τῇ τοῦ Σακραμέντου λέξει;

Ἄλλοτε μὲν κυρίως: ὅτε δηλαδὴ ὁμοῦ & σημείῳ, τὸ πράγματος ῥήματι σημαινομένῳ, σημασίαν ἔχει. Ἄλλοτε δὲ, ἧττον κυρίως: ὅτε ὅτι σημείου μόνον ἐτέθη.

Οὕτως ἄρα, διὰ τοῦ πράγματος τοῦ ἁγιάσματος, ἐνίοτε ἡ οὐσία νοεῖται: ἄλλοτε δ' αὖ, χρεία, ἢ καρπὸς, ὁ ἐκ τοῦ ἁγιάσματος μεταλαμβανόμενος. Ἣν ὁμωνυμίαν, ἀκριβῶς φυλακτέον, ὅπως μὴ φενακισθησόμεθα. Πολλάκις γὰρ οὕτω παίζουσι τῷ ὀνόματι, οἱ περὶ τὰ ἁγιάσματα κακοδοξοῦντες: ἵνα τοὺς ἀπλοϊκωτέρους ἀπατῶσι.

Πόσα ζητεῖται πρὸς τὸν μυστήριον, ἤτοι τελετήν;

Ὁ ἅγιος Αὐρήλιος, ὁ Αὐγουστῖνος δύο ὑπιζητεῖσθαί φησι, λέγων: Προστιθέτω ῥῆμα πρὸς στοιχεῖον, & γίνεται μυστήριον. Ὅ, εὖ

de gratia & reconciliatione cum Deo applicatur, confirmatur & obsignatur. Atq; ita Sacramenta nihil aliud sunt, quàm promissiones Euangelicæ, certa externa cæremonia vestita.

Alij breuius ita definierunt: Sacramentum, est sacræ rei signū. Item Sacramentum est, inuisibilis gratiæ, visibilis forma.

Quomodo vsi sunt veteres vocabulo Sacramenti?

Aliâs propriè, quando videlicet simul & signum, & rem verbo signatam significant. Aliâs minus propriè, cùm signo tantum tribuitur.

Sic per rem Sacramenti, interdum, substantia intelligitur: interdum vsus vel fructus, qui ex Sacramento percipitur. Quæ æquiuocatio diligenter obseruanda est, ne fucum nobis fieri patiamur. Ita enim sæpe ludunt vocabulo Sacramentarij, quò incautioribus imponant.

Quot requiruntur ad quodlibet Sacramentum?

Augustinus duo requiri ait, cùm inquit: Accedat verbum ad Elementum, & fit Sacramentum.

Quod

ὃ, εὖ λέγεται: ἀλλὰ δεξιῶς σκληπτέον: ἀκ ἄτω ψιλῶς, ὡδὲ ἁπλῶς, ἢ γυμνῶς.

Καὶ οἱ Μάγοι γὰρ, ἤτοι ἐπαοιδοὶ λεγόντων στοιχείοις: τετέστι, κτίσμασι θεῦ, βοτάναις, λύχνοις κηρίνοις, & ἄλλοις (ὡς & οἱ παρὰ δεξιερέα) ἐπιλέγοντες ῥήματα θεία: ἃ μὴν ὡσαύτως & εὐσεβῶς συνάπτουσι: διότι ἃ ἕλα, ἀλλὰ ἱεροσυλήματα καὶ καταγνῶσις, τὰ τοιαῦτα κελτέον.

Ὅτε ἂν λέγεται, πρὸς ἕκαστον τῶν μυστηρίων ζητεῖσθαι ῥῆμα θεῦ, καὶ στοιχεῖον: ἐνδεκτέον τοῦτο, καὶ ἀνοιστέον, ἐπὶ τὸ ῥῆμα τῆς θείας διατάξεως, ἐντολῆς, ἢ διατυπώσεως: ἢ ἐπαγγελίαν: ἣν εἶναι σημεῖον τῆς χάριτος αὐτοῦ: ᾧ σημείῳ πληροφορούμεθα περὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν,

Ἀφέστεον τοίνυν ἔχειν, ἐὰν λεχθῇ: τῷ ῥήματι, ᾧ τὸ μυστήριον ὑφέστηκεν, ἐμπεριλαμβάνεσθαι: πρῶτον μὲν, θείαν διάταξιν.

Δεύτερον δὲ, ἐπαγγελίαν, τῇ χάριτι προστεθεῖσαν.

Τρίτον δὲ, πρόσταξιν & διατύπωσιν θεῦ: εἰς τὸ περὶ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν ἡμᾶς πληροφορεῖν.

Ἕκτα δὲ, στοιχεῖον ἃ πᾶν τὸ τυχὸν νοεῖσθω: ἀλλὰ τὸ, ὃ μόνον ὁ βρὸς ἀφώρι-

Quod rectè dicitur: sed dextrè est accipiendum, non ita nudè, nec simpliciter, aut generaliter.

Nam & Magi vtuntur Elementis, hoc est, creaturis Dei, herbis, cereis, & alijs, (sicut & Pontificij) additis verbis diuinis: sed non legitimè coniunguntur: quia non secundum ordinationem diuinam. Ideò non Sacramenta, sed sacrilegia, & execramenta iudicanda sunt.

Quare cùm dicitur, ad Sacramentum quoduis requiri verbum Dei, & Elementum: interpretandum est id, & restringendum ad verbum institutionis, mandati, seu ordinationis diuinæ, cui addita sit à Deo ipso promssio, quod sit signũ gratiæ ipsius, quo signo certiores reddimur de remissione peccatorũ.

Planius itaq; erit, si dicatur, verbo, quo Sacramentum constat, comprehendi, primùm institutionem diuinam.

2 Promissionem gratiæ additam.

3. Mandatum & ordinationem Dei, vt sit signum, quo certiores de remissione peccatorum reddimur.

Deinde, Elementum etiam nõ quoduis intelligatur: sed id de-

ἀφώρισε πρὸς τὸ μυστήριον: ὡς ἐν μὲν βαπτίσματι, ὕδωρ: ἐν δὲ τῷ κυριακῷ δείπνῳ, ἄρτος καὶ οἶνος.

Τουτέστιν, ὃ πάλιν ὁ αὐτὸς Αὐρήλιος εἶπε: τὸ μυστήριον εἶναι ῥῆμα ὁρατόν.

Τίς ἐστιν εἰσηγητὴς τῶν μυστηρίων;

Ὁ θεὸς, ἀμέσως: ὃ μόνος ἐστὶν, ἐνίσασθαι μυστήρια, τῷ ῥήματι αὐτοῦ. Καθὼς καὶ αὐτὸ τῶν σχολαστικῶν θεολόγων ὀρθῶς εἴρηται: τὸ, μυστήρια δὲ τελεῖσθαι δυνατὸν εἶναι, ἐξουσίας, δυνάμεως, καὶ μεγαλειότητος θείας. Ὥσπερ γὰρ ἡ ἐκκλησία ἐξουσίαν οὐκ ἔχει, καινὰ πίστεως δόγματα κτίζειν: οὔτως οὔτε παρ' αὐτῆς ἐστιν, οὔτε παρ' ἑνὸς ἀνθρώπου, μυστήρια εἰσηγεῖσθαι.

Θωμᾶς ὁ Ἀκυϊνευς.

Διὰ τί διετάχθη αὐτά;

Εἰσὶν, οἷς αὐτῶν ἡ κοινὴ χρεία εἶναι δοκεῖ. Πίστει γὰρ μεταλαμβανομένων: τί δεῖ αὐτῶν ὄφελος, τῷ πρότερον πίστιν ἔχοντι; Ἀλλ' εἰδέναι χρὴ, πρῶτον μὲν, διὰ τὴν θείαν διαταγὴν ἐκείνοις χρηστέον εἶναι: διότι ὁ θεὸς βέλεται. Ὅθεν, δεινῶς ἁμαρτεῖν τὸν βασιλέα Ἄχαζ: κἀπὶ τούτῳ παρὰ δὲ προφήτου ἐπιπεμφθῆναι: ὅτι σημεῖον ἑαυτῷ παρὰ δὲ θεὸν αἰτήσασθαι κελευσθεὶς, ἠνήνατο: ὡς παρὰ Ἡσαΐᾳ ζ'. εὑρίσκεται.

Εἶτα

mum, quod Deus quoque ordinauit ad Sacramentum, vt est in Baptismo aqua: in Cœna Dominica panis & vinum.

Hoc est, quòd iterum idem Augustinus dixit, Sacramentum esse verbum visibile.

Quis est author Sacramentorum?

Deus immediatè, cuius solius est instituere Sacramenta verbo suo. Sicut etiam Scholastici rectè dixerunt: Sacramentorum institutionem esse excellentiæ, potestatis, & maiestatis diuinæ. Sicut enim Ecclesia potestatem non habet, nouos Fidei articulos condendi: sic nec ullius eius, nec vllius hominis est potestate, Sacramenta instituere.

Thomas Aquinas.

Cur sunt instituta Sacramenta?

Sunt, qui ijs non admodum opus esse arbitrantur. Cùm enim fide percipiantur, quid maximè opus est illis si fidem quis antea habeat? Sed sciendum est, illis primùm propter institutionem diuinam vtendum: quia Deus vult. Vnde grauissimè peccasse Ahab, eóque nomine à Propheta reprehensum, quòd signum petere iussus, illud renuit. Isa 7.

Deinde

Εἶτα δέ, διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, καὶ τῆς πίστεως ἀδράνειαν: ἣ, τηλικαύτη ἔστι τυγχάνει: ὥστε μόνῳ τῷ θεοῦ ῥήματι, καὶ ψιλῇ αὐτοῦ ἀπαγγελίᾳ, στηρίζεσθαι μὴ δύνασθαι. Διὰ τοῦτο, ὅπως στηρίξῃ καὶ βεβαιώσῃ τὴν πίστιν, ἀεί ποτε ὁ θεὸς, τῷ ῥήματι τῆς αὐτοῦ ἐπαγγελίας, σημεῖα αὐτοῖς καὶ μυστήρια συνέζευξεν: ἵνα τὰ πνευματικὰ, διὰ τῶν σωματικῶν ἡμῖν παράσχοι.

Deinde, propter hominum imbecillitatem, & fidei infirmitatem: quæ tanta est, vt solo Dei verbo, & nuda eius ac simplici promissione, niti non queat, ideoq; ad fulciendam & stabiliendam fidē Deus semper verbo promissionis suæ, signa quædam & Sacramenta addidit, vt spiritualia, per corporalia nobis exhiberet.

Ποσαπλᾶ, τὰ μυστήρια;

Διπλᾶ. Τὰ μὲν, τῆς παλαιᾶς, ἃ πρὸ τοῦ Χριστοῦ ἐπιδημήσαι: ἅτε δὴ, τῆς κοινῆς διαθήκης, ἃ μετὰ τὴν ἐπιδημίαν αὐτοῦ, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ λαοῦ θεοῦ, ἐστὶ καὶ ἦσαν λόγῳ θεοῦ διατεταγμένα. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ, πράγματα ἀπόντα καὶ μέλλοντα, τύποις καὶ σκιαῖς ἐσήμαινον: ταῦτα δὲ, παρόντα παρίστησιν, αὐτὸ τὸ σῶμα, τὸν Χριστὸν δηλονότι.

Quotuplicia sunt Sacramenta?

Duplicia. Veteris, quæ ante Christum exhibitum, & Noui Testamenti, quæ post ipsius aduentum in Ecclesia populi Dei sunt & fuerunt verbo Dei instituta. Illa, res absentes & futuras, figuris & vmbris significabant. Hæc verò, res præsentes exhibent, corpus ipsum, Christum scilicet.

Τίνα, τῶν μυστηρίων τὰ τέλη;

Πρῶτα μὲν, καὶ μέγιστα: ἵνα ὦσι σημεῖα τοῦ, πῶς φανεῖ πρὸς ἡμᾶς ὁ θεὸς, εἰς ὄψιν ἰόντα: μαρτυρίαι δηλονότι, ἐπαγγελίαι προσπεφθεῖσαι, τῇ δι' ἀφέσεως ἁμαρτιῶν, καὶ πρὸς θεὸν καταλλαγῆς: πίστεως ἀδρανὲς βεβαιωτικαὶ, δι' ὧν ἐνεργὴς ἐστιν ὁ θεός.

Qui sunt fines Sacramentorum?

Principalis est, vt sint signa voluntatis Dei erga nos, incurrentia in oculos, videlicet, testimonia addita promissioni de gratuita peccatorum remissione, & reconciliatione cum Deo, fidem infirmam confirmantia, per quæ Deus est efficax.

Φησὶ γὰρ Παῦλος: τὸν Ἀβραὰμ, σημεῖον λαβεῖν περιτομῆς, σφραγῖδα τῆς

Sicut Paulus dicit, Abraham accepisse signum Circumci- Rom. 4.

τῆς δικαιοσύνης τῆς πίστεως: τετέσι, μαρτύριον καὶ θεῖον σήμαντρον: ὥ τὸν θεὸν, καθαπερεὶ χράμμασι καὶ σφραγῖδι, μαρτυρῆσαι, ἢ βεβαιῶσαι: αὐτὸν εἰς χάριν παραδεχθῆναι.

Δεύτερον ἦ, σύμβολα τ' ἐκκλησίας εἰσὶ, & οἱονεὶ νεῦρα, τῷ ἐν δημοσίῳ ἐκκλησιαστικῷ συνάξιν συνδέοντα.

Τρίτον, γνωρίσματα & ἐπαγγελματός εἰσιν: ὧ ἑαυτοὺς, τῶν ἄλλων δοξῶν καὶ αἱρέσεων χωρίζομεν. Λέγω ἦ, οἷον: ὁ μὲν μεταλαβὼν ὁλόκληρον, καθὼς ὁ κύριος διετάξατο, τὸ δεῖπνον, παρ' ἡμῖν: ἔτι ὁμολογεῖ, ὅτι τῷ ἡμετέραν λατρείαν, ἀληθῆ ἡγεῖται, καὶ ἀποδέχεται. Ὁ ἦ, κωλοβὸν, καὶ ἐξ ἡμισείας, παρὰ τῶν & ἀρχιερέως: ἔτι οὕτω τούτῳ δεῖγμα καθ' ἑαυτὸ ἐξήνεγκεν: ὅτι πάντα τὰ ἐκείνων δόγματα, λατρείας, θρησκείαν τε, ἀποδέχεται.

Τέταρτον, τύποι τινὲς ἐπάρχουσι, πολλὰ καλὰ ὠφελοῦντες τὸν βίον ὑπομιμνήσκοντες. Ὁ μὲν βαπτισμὸς, ἤγουν ἡ κατάδυσις εἰς ὕδωρ, νέκρωσιν τῆς σαρκὸς, Ρωμ. ς'. τὸ δ' ἅγιον δεῖπνον, φιλαλληλίαν καὶ φιλαδελφίαν: καθὼς δῆλον ἐκ πολλῶν κόκκων, εἰς γίνεται ἄρτος. Ἔτι, εὐχαριστίαν πρὸς θεὸν, καὶ ἄλλα.

Πέμπτον ἦ, ἑνὶ ἑκάστῳ οἰκειοῦται ἔτως ἡ & χάριτος ἐπαγγελία, ἄλλως γενικὴ τυγχάνουσα. Βαπτίζω ΣΕ. Λαβὲ, φάγε, σῶμα τοῦτο ἔστι τὸ ἐμὸν ὑπὲρ σοῦ κλώμενον. Ἄφεσις ἁμαρτιῶν σοι γένοιτο, καὶ ἄλλα.

sionis, signaculum iustitiæ Fidei, id est, testimonium & diuinum sigillum, quo Deus tanquam literis & sigillo, testatus sit, & confirmarit, eum receptũ esse in gratiã.

Secundò, sunt notæ Ecclesiæ, atq; nerui publicæ congregationis Ecclesiasticæ.

Tertiò, notæ sunt professionis, quibus nos à reliquis sectis separamur. Vt qui integram, secundum Christi institutionem, Cœnam, apud nos percipit: ille profitetur, se nostram religionem protetur, se nostram religionem profitetur, & c. Qui verò munera agnoscere, & c. Qui verò munera accipit: ille hoc ipso profitetur, se omnia illorum dogmata, cultus, Religionemq; probare.

Quartò, Typi sunt, qui admonent de multis vitæ officijs. Baptismus, hoc est, immersio in aquam, de mortificatione carnis, Rom. 6. Cœna Domini, de mutua & fraterna charitate: sicut ex multis granis vnus fit panis, & c. De gratiarum actione erga Deum & c.

Quintò singulis applicatur promissio gratiæ aliàs generalis. Baptizo TE: Accipe, manduca, hoc

Ἐκ, φάγε: τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμα μου τὸ ὑπὲρ σοῦ δεδομένον.

Πόσα, καὶ τίνα ἐγένετο ἐν τῇ παλαιᾷ, μυστήρια;

Δύο: περιτομὴ, & παχάλιος ἀμνός. Gen. 17. & Exod. 12. Ἐν ἐκείνου μὲν τόπῳ, τὸ βάπτισμα διεδέξατο, Coloss. 2. Τοῦτον δὲ, τὸ δεῖπνον κυρίου. 1. Cor. 5. ὁ πάσχα ἡμῶν ἐτύθη, Χριστός.

Τίς διαφορὰ τῶν τῆς παλαιᾶς, καὶ τῆς νέας, μυστηρίων;

Ὅσον μὲν πρὸς τὸ τέλος καὶ χρῆσιν, οὐδεν τούτων πρὸς ἑκάτερα διάφορόν ἐστι: μόνον δὲ, πρῶτον μὲν, ἐρρήθησαν ἢ νομίμοις διαφέρουσι. Τὰ μὲν τῆς παλαιᾶς μυστήρια, ὅσον πρὸς τὰ πραττόμενα, ὡς μέλλοντα ἐσεσθαι προήγγειλε τὸν Χριστὸν, καὶ ἐσκίασε τινὰ προεγράφε: τὰ δὲ τῆς καινῆς, καὶ ἐλθόντα δείκνυσι, καὶ ΠΡΟΣΦΕΡΕΙ. διὰ δὲ τοῦτο, ἐκείνων, τοῦ κυρίου ὑποδημήσαντος, ἀθέτησις ἐγένετο, & τῶν καινῶν καθίδρυσις. Matth. 26. 28.

Δευτέρων δὲ, αἱ μὲν τῆς παλαιᾶς θυσίαι, ἦσαν μόνον σκιαὶ, καὶ τύποι, τοῦ ἐλευσομένου Μεσσίου προσημαντικοί: αἱ δὲ τῆς καινῆς, παρίστασι καὶ ἡμῖν παρίστασι τὸν Χριστόν. διὸ καὶ λέγει: τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης. οὐ σημαίνει

hoc est corpus Christi, quod PRO TE est traditum, &c.

Quot & quæ fuerunt veteris Testamenti Sacramenta?

Duo: Circumcisio, & Agnus Paschalis. In illius locum, Baptismus successit. Col. 2. In hujus, Cœna Domini. 1. Cor. 5. Pascha nostrum immolatus est Christus. Gen. 17. Exod. 12.

Quod est discrimen inter Sacramenta Veteris & Noui Testamenti?

Quod ad finem & vsum attinet, nullum est discrimen inter illa & hæc: sed tantùm differunt, primùm ceremonijs. Veteris enim Testamenti Sacramenta, quod ad ritus attinebat, venturum Christum prænunciarunt, adumbrârunt & præsignificauerunt. Noui verò Testamenti, eundem exhibitum testantur, & OFFERVNT. Ideoq; illa, exhibito Christo, sunt abrogata, nouis institutis, Matthæi 26. 28.

Secundò, Veteris Testamenti sacrificia, fuêre tantùm vmbræ, typica, & significatiua futuri Messiæ: Noui Testamenti, exhitiua. Exhibent enim nobis Christum ipsum. Vnde Christus dicit: Hic est sanguis meus Noui Testa-

σημαίνει ὁ οἶνος τὸ αὐτὸ αἷμα ἐν τῷ ποτηρίῳ: ἀλλ' ΕΣΤΙ τὸ αἷμα αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο λέγεται: τοῦτο τὸ ποτήριον, ἡ καινὴ Διαθήκη ΕΣΤΙΝ, ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι. Ῥῆμα ὑπαρκτικόν ἐστιν.

Ἀληθὲς μὲν ἦν αἷμα, τὸ τῆς παλαιᾶς Διαθήκης: σημαντικὸν δ' ἦν τοῦ τῆς καινῆς: ἐν ᾧ ἐν τῷ δείπνῳ ἀληθῶς ἤδη μεταδιδόμενον: ἀπόντος γε τοῦ κυρίου: τοῦτο τὸ ποτήριον, ἡ καινὴ Διαθήκη ἐστὶν, ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι.

Τίς χρεία καὶ ἐνέργεια τῶν μυστηρίων;

Πρῶτον μὲν, μέσα ἐστὶ, καὶ ὄργανα, δι' ὧν ἐνεργῆς ἐστιν ὁ θεός: χρώμενος αὐτοῖς εἰς τὸ ἐνεργεῖν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, Διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἀπιστροφὴν, ἀνακαίνωσιν, καὶ σωτηρίαν. Ὅτι προσφέρει ἐν αὐτοῖς, παρίστησι, προσπίπτει, καὶ ἀπισφραγίζει, ὁ κύριος, τοῖς ἑκάστοις ἑαυτοῦ ἐνεργείας: ἄφεσιν λέγω τῶν ἁμαρτιῶν, δωρεάν: καθὼς Διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀπολύει ἡμᾶς τῶν ἁμαρτιῶν: καὶ δίδωσι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον: ἃ πίστει δέχεσθαι, ἀναγκαῖον.

Οὐκ ἄρα δι' αὐτὸ τὸ τῆς μεγαλήψεως ἔργον, εἴτεν ἐξ ἔργου εἰργασθέντος, χορηγοῦσι τὴν χάριν: ἀλλὰ μεσιτευτικῶς, ὀργανικῶς, ὑπαρκτικῶς: πίστει δηλαδὴ μεταληφθέντα.

Κατα-

menti. Vinum, non significat eius sanguinem in calice, sed EST sanguis ipsius. Ideo dicitur: Hic calix, Nouum Testamentum EST, in meo sanguine. Verbum substantiale est.

Verus fuit sanguis Veteris Testamenti: significabat autem sanguinem Noui Testamenti, qui in Cœna, iam verè exhibetur, dicente Christo: Hic calix, nouum Testamentum est, in meo sanguine.

Quis est vsus & effectus Sacramentorum?

Primùm, media sunt & instrumenta, per quæ efficax est Deus, illisq; vtitur ad operandum in hominibus, per Spiritum sanctum, conuersionem renouationem & salutem. Quia illis offert, exhibet, applicat & obsignat Christus sua singulis beneficia, nempe remissionem peccatorum gratuitam: fit per baptismum nos abluit à peccatis, & donat Spiritum sanctum: quæ fide accipi necesse est.

Non ergo propter ipsum sumptionis opus conferunt gratiam: sed mediatè, instrumentaliter, & ministerialiter, nempe fide percepta & sumpta.

Proba

Κατασκεύαζε τοῦτο.

Πράξ. β'. Πέτρος, Βαπτισθήτω, φησὶν, ἕκαστος ὑμῶν, ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν: καὶ λήψεσθε τὴν δωρεὰν τὸ ἅγιον πνεῦμα.

Τίτ. γ'. Ἔσωσεν ἡμᾶς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας, καὶ ἀνακαινώσεως πνεύματος ἁγίου.

Δευτέρα δὲ χρῆσις τῶν μυστηρίων ἐστὶν: ἵνα τούτοις ἡ πίστις ἡμῶν βεβαιωθῇ: ἢ χαλεπῶς μόνῳ τῷ τοῦ ΘΕΟΥ ῥήματι ἐρείδεσθαι δυώμενοι, εἰ καὶ αὐτὸ καθ' αὑτὸ πάνυ ἔδει: ἀπὸ πίστεως τοῦ θεοῦ, ὃς αὐτάλήθειά ἐστιν, συμπρεύδειν. Νῦν δὲ, ὅτως ἀσθενὴς καὶ ἡ πίστις: ὥστε μόνῳ τῷ ῥήματι δρᾶσθαι, καὶ ἐπαναπαύεσθαι, ἀδύνατον. Διὰ τοῦτο, ἵνα τῇ ἡμετέρᾳ ἀσθενείᾳ βοηθήσειν ὁ θεὸς, προσέθηκε τοῖς μυστηρίοις: ἃ σφραγῖδες ὀνομάζονται, διὰ τὸ ἀποτελεῖν. Καθάπερ γὰρ διὰ σφραγίδων ἐπιστολῆς, γράμματος, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ, ἢ συμφωνημάτα καὶ διαθεσιμάτα, βεβαιοῦται: τὸν αὐτὸν τρόπον, διὰ τῶν μυστηρίων, εἰ τῆς χάριτος ἐπαγγελίαι: ὅπως ἐπὶ τούτων γένηται τῇ πίστει ἡμῶν βεβαίωσις καὶ ἀσφάλεια μείζων: καθὼς ὁ Χριστὸς ἐν τῇ δειπνικῇ διαθήκῃ ἔφη: τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον. Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν.

Τρίτη

Proba hoc.

Actor. 2. inquit Petrus: Baptizetur vnusquisq; vestrum, in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum vestrorum: & accipietis donum Spiritus sancti.

Tit. 3. Saluos nos fecit, per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti.

Secundus vsus Sacramentorum est, vt ijs fides nostra confirmetur, quæ solo DEI verbo niti difficulter potest, etsi id per se sufficere meritò debeat, cùm à Deo, qui veritas est, sit profectum. Sed tanta est fidei imbecillitas, vt verbo solo contenta esse & acquiescere non possit. Huic ergò Deus vt consuleret, addidit Sacramẽta, quæ sigilla dicuntur, propter effectum. Quemadmodum enim sigillis appensis, literæ, & in ijs, vel promissiones, vel pacta & transacta, confirmantur: ita Sacramentis, promissiones gratiæ, vt de illis fides nostra reddatur certior, & confirmetur: sicut Christus in Cœnæ suæ institutione dixit: Hoc est corpus meum quod pro vobis traditur, hoc facite in mei commemorationem.

Τρίτη δὲ χρεία: ἵνα ἐν καινότητι ζωῆς προκόψωμεν, καὶ διασωθῶμεν. Τοῦτο γὰρ ἔστι τὸ ἅγιον πνεῦμα, διὰ τῶν ἱερῶν τελετῶν ἐν ἡμῖν ἐνεργοῦν. Οἷον, ἐν τῇ ἁγίᾳ κοινωνίᾳ, ὅτι θεσφερόμεθα τὴν χριστὸν σάρκα: ζωοποιός ἐστιν αὕτη, Ἰωαν. ϛ.

Ἀλλὰ μέν, καὶ δημοσίᾳ τὸς πιστὸς συνέρχεσθαι εἰς ἐκκλησίαν, καὶ τῇ ταύτην ὁμοφρονεῖν, καὶ διαπλατύνεσθαι τὴν ἐρανόδεικτον διδαχὴν, νεῦρα καὶ συνδέσμοι ἔστ' ἂν ἄρχεσι.

Τίνα ἐστὶν, ἃ μάχεται τοῖς μυστηρίοις;

Ποικίλαι δόξαι. Οἷον, οἱ μὲν ὅπὶ σχολῆς φιλοσοφοῦντες, καὶ ἀρχιερατικοὶ διδάσκαλοι, φάσκουσι: τὸς χρωμένους τοῖς μυστηρίοις, δι' αὐτὸ τὸ ἔργον τοῦτο δικαίους γίνεσθαι: αὖ τι, χάριτος παρεκτικὰ εἶναι: μόνον ἐὰν μή τις παρεμβάλῃ μοχλὸν καὶ κώλυμα: τοῦτ' ἔστι, μὴ σχῇ πρακτικῶ πρόθεσιν ἁμαρτάνειν: κἂν εἰ ἀδὲν ἀγαθὸν καρδίας κίνημα σωτηρίου ἐνέγκῃ: τοῦτ' ἔστι, κἂν πίστιν μὴ κεκτημένος ᾖ.

Αὕτη δὲ, ἀσεβὴς ἐστὶ διδασκαλία, ἐναντιουμένη τῇ ἐκ πίστεως δικαιοσύνῃ. Χάριν μὲν γὰρ προτείνει τὰ ὑπὸ χριστοῦ διαπραχθέντα μυστήρια, διὰ τὴν θείαν ἐπαγγελίαν: ἐφ' ᾧ μέτοι, ἐκ πίστεως μεταληφθῆναι. Τότε γὰρ βεβαιωτικά ἐστι τῆς πίστεως ἐν ἡμῖν: καὶ τῶν

Tertius, vt in vitæ nouitate proficiamus, & conseruemur. Hoc enim Spiritus sanctus per Sacramenta in nobis operatur. Vt in Cœna, cùm pascimur carne Christi, viuifica est hæc, Ioh. 6.

Item, sunt nerui publicorum conuentuum Ecclesiæ eius constitutionis, & propagationis doctrinæ cælestis.

Quæ sunt pugnantia cum Sacramentis?

Variæ opiniones. Scholastici doctores & Pontificij, docent homines vtentes Sacramentis, ex opere operato iustos fieri, eaq; conferre gratiam, modò ne quis ponat obicem, id est, ne habeat actuale propositum peccati mortalis, etiamsi nullum bonum motum cordis addat: hoc est etiamsi Fide careat.

Hæc doctrina, impia est, pugnans cum Fide iustitia. Sacramenta à Christo instituta, conferunt gratiam propter promissionem diuinam, ita tamen, si fide percipiantur: tum enim confirmat Fidem in nobis, & augent dona Spiri-

παν τὸ πνεῦματος χαρισμάτων αὐξητικά. Ἐπαγγελίαν γὰρ χάριτος συνεζευγμένην ἐχόντων: πίστιν ὁ κύριος ἀπαιτῆται ἐξ ἀνάγκης, λαμβάνεσθαι τῆς ἐπαγγελίας: ἧς ἄνευ οὔτε ἀρέσκει θεῷ ἄνθρωπος, οὔτε ζῇ, Ἀβακ. β.

Χωρὶς δὲ πίστεως μεπληφθέντα, οὐχ ὅπως ὑπουργητικά ἐστι χάριτος: ἀλλὰ καὶ κρίσεως συνεπακτικά: ὡς ὁ ἀπόστολος ἀ. Κορ. ιά. μαρτυρεῖ, γράφων: ὁ ἀναξίως ἐσθίων καὶ πίνων, κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει, καὶ πίνει.

Οἱ δὲ ἀναβαπτισταὶ, σύμβολα κενὰ εἶναι φαντάζονται: καὶ σημεῖα μόνον ἔργων ἐπαγγέλματος, καὶ ἀγαθῶν ἔργων ἀλληγορίας.

Οἱ Συνεγκεφελδιανοὶ, ἃ μάλα τέτων χρείαν ἔναι οὐκ ἴσασιν: καὶ ἀδιάφορον, εἴτέ τις χρῆται, εἴτε καὶ μή.

Τέτων δὲ πολὺ σεμνότερα, ζυϊγγλιανοὶ, οἵ τε παλαίτεροι, καὶ οἱ νῦν: ὅπως ποτὲ τέχνῃ περικαλυπτόμενοι, καὶ φενακισμοῖς ἀπατῶντες τοὺς ἀπλοϊκοὺς, πειρῶνται. Ἄραρε γὰρ παρ' αὐτοῖς: τὴν χρείαν, τοσοῦτον ἀπέχειν τῶν μυστηρίων: ὅσον ὁ ἀνώτατος οὐρανὸς, τῆς ἐσχάτης γῆς. Καὶ τὸ πλεῖστον, ὧν ὧν αὐτοὶ ἱερογλυφοῦσι, μόνον ἔστιν ἃ λέγουσι, τῆς οὐσίας ἀφροντιστοῦντες.

Τοῖς ἐνθουσιασταῖς δοκεῖ, τὸν μὲν ἐκ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀποκάλυψιν

Spiritus sancti in nobis. Cùm enim promissionem gratiæ annexam habeant, Fides vtentis necessariò requiritur, qua accipiatur promissio, sine qua nec placet Deo homo, nec viuit, Abac. 2.

Si verò sine fide accipiantur, non modò non conferunt gratiam, sed iudicium secum afferunt, teste Apostolo, 1. Cor. 11. Indignè manducantes, iudicium sibi manducant, & bibunt.

Anabaptistæ fingunt, esse symbola inania, & notas tantùm professionis, atq; bonorum operum allegorias.

Suuenckfeldiani, non admodum ijs opus esse arbitrantur: ac perinde esse, num quis vtatur ijs, nec ne.

His non multò honorificentiùs, Cingliani veteres & noui sentiũt, vtcunq; præstigijs ludant, & fucum facere imperitis conentur. Certum enim est, eos sentire, Christum tantùm à Sacramentis abesse, quantùm summum cælum distat ab infima terra. Et vt plurimùm, de eorum effectu tantùm quædam dicunt, substantia neglecta.

Enthusiastæ sentiunt, Spiritus sancti reuelationem sufficere:

ψιν, λέγειν: τὰ δ' ἁγιάσματα, ὡς χειροθεσίαν ἀναγκαῖα εἶναι: ἀλλὰ χεδόντι, τὴν χρῆσιν ἀδιάφορα. Διὸ καὶ ἀμελοῦσι, καὶ καταφρονοῦσιν.

Ἄλλοις, μόνον σωτήρια καὶ γνωρίσματα εἶναι: τῶν μὴ ὁμοπίστων διακριτικά.

Ἕτεροι δέ, φασι, τὰ ὑπὸ θεοῦ διατυπωθέντα μυστήρια, μέσα εἶναι: δι' ὧν ὁ θεὸς τὴν ἑαυτοῦ χάριν εἰς ἡμᾶς μεταδίδωσι.

Οἱ δ' αὖ διαφορητικοί: τὰ μυστήρια, ἐξ ἔργου ἐργασθέντα (τοιοῦτοι, διὰ τὸ ἔργον καὶ ἀξίαν τῆς μεταλήψεως) μεταδιδόναι χάριτα. Ἔτι, πλείονα εἶναι, ἢ τὰ ἑπτά.

ΠΕΡΙ ΑΡΙΘΜΟΥ ΤΩΝ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ.

Πόσα ἐστὶ μυστήρια;

ΕΑν μὲν ἡ μυστήριον λέξις, γλωικῶς ἀντὶ ὑποσῶν ἔργου θεοκελεύστου ληφθῇ: ἐπαγγελίαν τινὰ σωτηρίου ἔχοντος, ἢ ὥστε χρίσματος ἱεροῦ σημεῖον εἶναι: πάμπολλα ἔστι μυστήρια. Καὶ τοῦτο τῷ λόγῳ, οὐχὶ χάριτι μόνον εἰς τὰ μυστήρια τελεῖν: ἀλλὰ καὶ ἄλλα ἔργα, οἷς ἐπαγγελίαι θεῖαι σωτήριοι: ὡς, ἄφεσις ἀδικήματος, εὐθυμοσύνη, ἐλεημοσύνη, ἄλλα.

Ἢν

Sacramenta non magnopere esse necessaria, sed ferè indifferentia. Ideoq; negligunt & contemnunt.

Alij tessaras tantùm esse dicunt, & notas, quibus diuersæ Religionis homines discernantur.

Alij negant, Sacramenta diuinitus instituta, organa esse, per quæ Deus gratiam suam in nos conferat.

Pontificij docent, Sacramenta ex opere operato, hoc est, opere & merito ipsius sumptionis, conferre gratiam. Item, non plura nec pauciora esse, quàm septem.

DE NVMERO SACRAmentorum?

Quot sunt Sacramenta?

SI vocabulum Sacramenti generaliter accipiatur, pro quocunq; opere à Deo mandato, cui addita est promissio aliqua, vel vt sit sacrarei signum: plurima erunt Sacramenta. Et hac ratione, non solùm coniugium inter Sacramenta referetur, sed etiam alia opera, quæ habent annexas promissiones diuinas: vt, Condonatio iniuriæ, Oratio, Eleemosyna, &c. Sed

Ἢν δ' κυριῶς τὄνομα λεχθῇ, ἐπὶ τελετουργίας, ἐν χρισῷ κηρύγματος θεῦ, & σωιχείων: ὡρισμένων ἐπαγγελίαν ἀφέσεως ἁμαρτιῶν: δύω μόνω ἐστὶν μυστήρια, καὶ δεῖπνον κυρίου.

Πόσα παρὰ τοῖς Παπισταῖς ἀριθμεῖται μυστήρια;

Ἑπτά. Τίνα; Βάπτισμα, βεβαίωσις (θεῖον μύρου χρίσμα) μετάνοια, γάμος, κοινωνία θεία, χειροτονία, & τελευταία χρίσις, ἥτις ἄγιον ἔλαιον.

Τούτων, τινὰ μόνα, σωιχεῖα ἐλλείπει: ὡς μετάνοια, γάμος, χειροτονία: ἕνια δὲ, ὑπὸ χέσεως & κατ' χάριν θεῖα ἐνέργεια, & ἁμαρτιῶν ἀφέσεως. Ἀλλὰ καθ' ἕν, ἕκαστον αὐτῶν ἐφεξῆς ἐξετάσωμεν.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΒΕΒΑΙΩΣΕΩΣ τί φρονεῖς;

Κυρίως οὐκ ἔστι μυστήριον: ἀλλὰ δοκιμὴ τὸ παλαιὸν μαθήσεως ἦν, παρὰ θεύσεως ἐν τῷ χριστιανισμῷ γρομένης (οἷα παρ' ἡμῖν, ἡ κατήχησις) ἐν ᾗ λόγου τῆς ἑαυτῶν πίστεως ἐδίδουν οἱ κατηχούμενοι: καὶ ἐμαρτύρων, τοῦτης τῆς θρησκείας εἶναι μόνης: καὶ διαφωνεῖν τοῖς τε ἔξω, καὶ τοῖς αἱρετικοῖς. Οὗ γρομένου, δημοσίᾳ παρὰ τοῦ

Sed si propriè vocabulum Sacramenti accipiatur, pro ceremonia, in prædicatione Christi instituta, constans verbo Dei, & elemento, habens annexam promissionem remissionis peccatorum: duo tantùm sunt Sacramenta, Baptismus, & Cœna Domini.

Quot numerant Papistæ Sacramenta?

Septem. Quæ sunt illa? Baptismus, Confirmatio, Pœnitentia, Coniugium, Sacramentum altaris, Ordo, & extrema vnctio.

Horum quædam Elemento carent, vt Pœnitentia, Coniugium, Ordo: Quædam promissione gratuitæ Dei misericordiæ, & remissionis peccatorum, &c. Sed de singulis ordine dicamus.

DE CONFIRMATIONE quid sentis?

Propriè non est Sacramentum, sed olim fuit exploratio doctrinæ, institutione Christianæ Religionis facta: (vt apud nos est Catechismus:) in qua suæ fidei rationem reddebant Catechumeni, ac testabantur, se hanc solam Religionem amplecti, ac dissentire ab Ethnicis, & Hæreticis. Quo facto publicè

ab

τοῦ ἐπισκόπου προσεγίγνοντο ἐκκλησιαστικαὶ προσευχαὶ, μετὰ χειροθεσίας: πρὸς ἣν, ἐπὶ τῶν ἀποστόλων ἀναφανδὸν ἐδίδοτο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον: ὡς ἐκ τοῦ Πράξ. ιθ. προδηλόν ἐστιν.

Εἶτα ἡ, τοῦ χρόνου προϊόντος, τὰ σημεῖα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πεπαυμένων: τὸ τῆς χειροθεσίας ἔθιμον ἐκρατήθη καὶ ὡς: ᾧ πρὸς ἀγῶνα χριστιανοπρεπῆ προπαρεσκευάζοντο οἱ βεβαπτισμένοι: καὶ προσευχαῖς τε ἐκκλησίας, καὶ δημοτελεῖ εὐλογίᾳ ἐβεβαιοῦντο.

Ὁ δὲ μεταγενέστερος αἰὼν, πλασμά τινα βεβαίωσιν, τῇ ἐκκλησίᾳ ἀντὶ ἀγιάσματος παρεισήνεγκε: πρότερον τε μὲν μύρου χρίσματος, μυστικῆς ἕνεκα σημασίας ὑπὸ τῶν προγενεστέρων προστεθέντος: καίτοι τῶν Ἀποστόλων, τε καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐκκλησίας, ἀπ' ἀρχῆς μὴ χρησαμένων ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος χρίσματι.

Ἔπειτα, πρὸς τοῦ σκευάζοντος τὸν πλεστὸν τοῦτον, συζητήσεις ἐγένοντο: καὶ διὰ τὸ πρόσωπον τοῦ διακονοῦντος, τῷ βαπτισμῷ ἐξισώθη.

Νῦν δὲ, τὸ ἔθος τῆς βεβαιώσεως, ὃ κρατοῦσιν οἱ ἐπίσκοποι, ἀργή τις ἐστὶ σκευωρία: τε θέαμα τῆς πάλαι ἐν τῇ πρωτοπαγεῖ ἐκκλησίᾳ βεβαιώσεως.

Οὐδὲν γὰρ πρὸς τὸ σφράγισμα, τὸ χρίσμα: καὶ τὸ στρόφιον, ἢ διάδημα: τε τὸ περὶ

ab Episcopo, accedebant preces Ecclesiæ, cum impositione manuum, ad quam temporibus Apostolorum donabantur manifeste Spiritus sancto, vt Actor. 19. cap. manifestum est.

Postea temporis successu, cùm miracula in Ecclesia desinerent, ceremonia impositionis manuum nihilominus retenta fuit, qua baptizati, ad agonem Christianũ præparabantur, ac precibus Ecclesiæ & solenni benedictione confirmabantur.

Posterior autem ætas, fictitiam quandam Confirmationem Ecclesiæ pro Sacramento obtrusit: cùm antea Chrismatis & olei vnctio propter significationem esset à Maioribus addita. Cùm Apostoli eorumq; Ecclesia, ab initio non sit vsa in Baptismo vnctione.

Deinde, de conficiendo hoc Sacramento disputationes ortæ sunt: & propter dignitatem Baptismo æquata.

Nunc ritus Confirmationis, quem retinent Episcopi, otiosa est ceremonia, & spectaculum veteris confirmationis, in Ecclesia primitiua vsitatæ.

Nihil enim ad rem facit Chrisma, fascia, & alapa à Suffraga-

neo

τὸ παρὰ τῶν ΣΦΦεφαμένων, ἤτοι ἀπὸ σκοπῆς ἐποπτηρητῶν, ῥάπισμα: ὄντως μὲν, Λευιτικὰ, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, μαγικὰ: τὰ δ', ὡς εἰκὸς, Ϲ παγγιώδη. Χρίσμα δ' ὅμως ἥδιον σωτηρίας ἀποκαλοῦντες: ἃ τὴν σκευασίαν παρὰ Χριστοῦ τοῦ δεσπότου, μὴ τὸ τελευταῖον δεῖπνον διδαχθῆναι: χωρὶς γραφικῆς μαρτυρίας φλυαροῦσι: μὴ Ϲ τῆς βλασφήμου ταύτης παρὰ τῶν ἀπὸ τῆς ἱερωσύνης διαπύστου: αὐτὸ εἰς ὑποθεσίαν παρὰ θεῷ, εἰς ἐξιλέωσιν ὑμῶν τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ φυλακὴν τῆς σωτηρίας, λυσιτελεῖν. Πλὴν ἀλλὰ, ὡς τοῦ μυστηρίου ἀμφοῖν ῥήματος θεοῦ διαταξαμένου, καὶ ἐπαγγελίᾳ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν, καὶ θεόθεν εἰς ἕτο ἀφωρισμένου σοιχείου: τῆς δ' παπιστικῆς βεβαιώσεως ταύτης μὴ ἐχούσης (οὐδὲ γὰρ σημεῖον, ῥήματι θεοῦ διατυπωθὲν: οὐδὲ πρόσταγμα, οὐδ' ἐπαγγελίαν χάριτος θείας (ἐπ' οὐδενὶ δ' ἀνθρώπων ὄντος, ἁγιάσματα διατάξεως: μυστήριον δ' μὴ σωάγεται εἶναι.

neo data. Cùm partim sit Leuitica, aut potius magica partim ociosa, & ferè ludicra.

Chrisma nihilominus salutis vocantes: quod Christum à Cœna vltima Apostolos conficere docuisse, absq; vllo Scripturæ sacræ testimonio, nugantur. Hoc insuper addentes: quòd in adoptionem filiorũ Dei, propitiationem peccatorum, & custodiam salutis facere, blasphemè Pontificuli asserunt.

Cùm enim Sacramentum constet verbo Dei instituentis, annexam habente promissionem remissionis peccatorum, & elemento, diuinitus ad hoc ordinato: his autem Confirmatio Papistica careat. Nec enim signum habet verbo Dei expressum, nec mandatum, nec promissionem gratiæ diuinam: in nullius verò hominis potestate situm sit, Sacramenta instituere: ideò Sacramentum non est.

ΠΕΡΙ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ.

Περὶ τούτης τὶ φρονεῖν δεῖ: ἄνωθεν εἰς πλάτος διειλήφαμεν.

Πάνυ δ' ἀναγκαῖον, τὸ μετανοεῖν. Ἐὰν γὰρ μὴ (φησὶ Χριστὸς) μετανοῆτε: πάντες ὡσαύτως ἀπολεῖσθε. Οὐ μὴν, τῷ σωτηρίῳ, ἢ μετάνοιαν, τὰ σφάλματα

DE POENITENtia.

Quid de hac sit sentiendum, suprà copiosè expositum est.

Est autem omnino necessaria pœnitentia: Nisi, inquit Christus, Luc. 13. *egeritis pœnitentiã, simul omnes peribitis. Sed tamen non propter contri-*

σφάλματα ἀφίεται: ἀλλὰ τρόπον δ' ἀφέσεως ἁμαρτιῶν τυγχάνειν, ἡ περὶ μετανοίας διδαχὴ προσῆκε.

Οὐκ εἶναι δὲ τοῦτο μυστήριον, ἐντεῦθεν κατασκευαστέον: ὅτι στοιχείοις, καὶ ἔξωθεν συμβόλοις θεόθεν δοθεῖσι, δεῖται.

ΠΕΡΙ ΓΑΜΟΥ.

Καλὴ μὲν, ὁ γάμος, θεοῦ διάταξις. Γεν. 2. διότι τε τεκνοποιΐα ἐν ἀρχῇ θεόθεν διεπαγγέλθη: ἤδη τε ἐν τῇ τοιαύτῃ τῆς φύσεως διαφθορᾷ, ὅπου πορνείας φυγὴ, καὶ διὰ ἄλλας δὲ βίου χρείας, καὶ βοηθείας, ἐκ θεοῦ κεκωλυμένοις: καθὼς εἰσωθεν ἐν ἰδίῳ τούτῳ λεχθήσεται: ὁ μέντοι μυστήριον οὐκ ἔστι. Πρῶτον μὲν, διότι στοιχείου ὑστερεῖ. Δεύτερον δὲ, ὅτι ὁ συνήρτηται αὐτῷ ἐπαγγελία ἀφέσεως ἁμαρτιῶν: ὥστε δι' αὐτὸ ἡμᾶς περὶ ταύτης ἀσφαλισθῆναι. Τρίτον δὲ, ὅτι τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων αὐξητικός ἐστιν.

Ἀλλ' εἰ μυστήριόν ἐστι: πῶς ἂν συγχωρεῖται τοῖς ἱερωμένοις, οὕτω χρῆσθαι, οἱ γε διὰ μόνην τὴν αἰτίαν τούτου ἔργονται, ὅτι ἁγίους δεῖν εἶναι δεῖ: καὶ οὐ κατὰ, ὡς σαρκικῷ βίῳ χρῆσθαι, τῷ θεῷ ἀρέσκειν οὐκ ἔνι. Καίτοι, τοῦτον εἶναι διδασκαλίαν δαιμονίων, καὶ τοῦ Ἀντιχρίστου χαρακτῆρα, πᾶσι δ' ἀποστόλοις ἀποφαίνεται.

Ἔτι,

contritionem, aut pœnitentiam, peccata remittuntur: verùm doctrina pœnitentiæ præscribit rationem, qua remissionem peccatorum consequamur.

Non esse verò hanc Sacramentum, hinc probari potest, quia Elementò & externo signo, diuinitus addito, caret.

DE CONIVGIO.

Est quidem coniugium bona Dei ordinatio, Gen. 2. ad procreationem sobolis, diuinitus instituta. Et iam in hac naturæ depravatione, ad vitandam fornicationem, & alia vitæ officia & adiumenta, diuinitus sanctum, ut infra suo Loco peculiari dicetur. Sed non est Sacramentum. Primùm, quia caret Elemento. Secundò, quia non habet annexam promissionem de peccatorum remissione, vt per illud de hac reddamur certiores. Tertiò, nec auget dona spiritualia.

Quòd si Sacramentum est, cur illo non licet vti Sacrificuli? Quidem hanc solam ob causam arcentur, quod sancti esse debeant, & in eo, tanquam carnali vitæ genere, Deo placere non possint. Sed hanc doctrinam Demoniorum esse, & notam Antichristi, ab Apostolo pronunciatur.

Et

Ἔτι, πῶς ἐγένετο, αὐτὸν ἐν τῇ νέᾳ διαθήκῃ τοῖς μυστηρίοις ἐναριθμηθῆναι, ὅπου γε παλαιὰς μὴ συναριθμηθέντα; Περσότι δε, ἐκ τοῦ τῶν ἐθνικῶν πλεῖσθαι;

Et qui factum est, quòd in Nouo Testamento in numerum Sacramentorum relatum sit, cùm in veteri Sacramentum non fuerit? & etiam ab Ethnicis celebretur?

Διὰ τί ἓν τοῦ ἀποστόλε μυστήριον καλεῖται;

Cur igitur ab Apostolo Sacramentum vocatur?

Καλεῖ τὸν γάμον Παῦλος μυστήριον, ἤγουν ἀπόῤῥητον (ὥσπερ καὶ ἡ ἐξ θεᾶ σάρκωσις, μυστήριον μέγα· ἀπόῤῥητος· ὡς δ' αὐτὸς ἐπάγει, ἑαυτὸν διεγλωσσεύων, Εἰς Χριστὸν, ἐκ τὴν ἐκκλησίαν. Τοῦτεστιν, ὁ ἀλύτῳ γάμῳ δεσμῷ, καὶ ἔρωτι ἀφθάρτῳ φιλεῖ τὴν νύμφην, ἐσκιαγραφήθη ἡ ἀλυτωτάτη συζυγία, ἐκ ἀγαπᾷ αὐτὴν ὁ Χριστὸς τῆς ἑαυτοῦ ἐκκλησίας ἡ νύμφης ἕτω φιλικάη· ὥστε ἑαυτὸν ὑπὲρ αὐτῆς παρέδωκεν· ὥστε τὰ ῥήματα ἐ ἀποστόλε ἔχει· αἰτίαν ἀποδιδόντος, διὰ τί, ἐκ πῶς, τὸν γάμον μυστήριον καλεῖ.

Vocat Paulus mysterium, id est, arcanum, (quemadmodum & incarnatio Filij Dei Sacramentum magnum dicitur ab eodem) sed non simpliciter, verùm vt ipsè addit, & se interpretatur, in Christo & Ecclesia. Hoc est, in coniugij arctissimo vinculo, & amore ardentissimo sponsi & sponsæ, adumbratur arctissima coniunctio, & amor ardentissimus, quo Christus suam Ecclesiam & sponsam tantopere dilexit, vt semetipsum pro ea tradiderit, sicut verba Apostoli habent, exponentis causam, quare & quomodo Coniugium mysterium, vel Sacramentum appellet. Ephes. 5. 1. Tim. 3.

ΠΕΡΙ ΧΕΙΡΟΤΟΝΙΑΣ.

DE ORDINE.

Οὐδὲ ἡ χειροτονία, ἤ καθιέρωσις τῶν ἱερέων, μυστήριόν ἐστι. Διὰ τί; ὅτι συγχώρησις ὑστερίζει, ἐκ ἐπαγγελίας χάριτος, ἤτοι ἀμαρτιῶν ἀφέσεως. Οὐδενὶ δὲ ἄφεσις τῶν ἁμαρτημάτων δίδοται· καὶ ἐὰν εἰ ἀφέσεως ἐκκλησίας χειροτονηθῇ.

Ordinatio, seu consecratio Sacerdotum, quoq; non est Sacramentum. Quia destituitur Elemento & promissione gratiæ siue remissionis peccatorum. Nulli enim confertur remissio peccatorum, ideò quòd ordinatur Minister Ecclesiæ.

Καὶ

Et

Καὶ τὸ χρισματικὸν ἔλαιον: ὑφ' ὃ, χαρακτῆρα ἀνεξίτηλον ἐναπετυπωθῆναι, οἱ ἀμφὶ τὸν Ἀρχιερέα φλυναφοῦσι: καὶ δύναμιν δι' μεταποιεῖν τὸν ἄρτον εἰς τὸ σῶμα χριστοῦ: (καίτοι ὑδαμοῦ διαταγῆς θεμιᾶς, τοῦτο πέρι, ὑπ' αὐτοῦ ἐκφανθείσης) τοῖς περὶ Ἀαρὼν, οἷ ἐχρίοντο, προσήκειν: τάς τε Μωσαϊκὰς ταύτας, καὶ Λευϊτικὰς ἱεροπλεξίας, ὅπερ τῆς κοινῆς διαθήκης, ὁμοῦ τῇ ἱερωσύνῃ αὐτῇ, καὶ τῷ ναῷ, ἀθετηθῆναι, προδήλου ὑπαρχόντος. Οὐκ ἄρα εἰς χρῆσιν ἀνακαλεῖσθαι δεῖ.

Et oleum Vnctionis, quo character indelebilem imprimi Pontificij nugantur, & vim atq; virtutem conficiendi expanem corpus Christi (quod Christus nusquam instituisse legitur) ad Aaronem pertinere, Ceremonias q; Mosaicas & Leuiticas istas in Nouo Testamento, cum ipso sacerdotio & Templo esse abrogatas manifestum est, Ideò non renocandas.

Περὶ γὰρ τῶν παπιστικῶν ἱεροποιῶν: οἱ ὅπερ τούτῳ μόνον ἱερᾶνται καὶ χειροτονοῦνται: ὥστε μίσσας, ἤπερ λειτουργίας, τελεῖν: καὶ τὸ χριστοῦ σῶμα προσφέρειν ὑπέρ ζώντων καὶ ἀποθνησκόντων: τοσοῦτο δεῖ, ῥήματι θεοῦ τιμῆ ἄξιον τοῦτο, καὶ ὅτι τὸ ἀνθρώπων γένος, καταγαθῆναι: ὥστε βλασφημίαν κατ' ἐξοχὴν θεοῦ, ἐν ἐκκλησίᾳ μείζονα μήτε εἶναι, μήτε γρέσθαι πώποτε, τῆς ἐξιλαστικῆς (ὡς ἀξιοῦσι) λειτουργίας καὶ θυσίας τούτης, καὶ τῶν ἱεροποιῶν αὐτῆς.

Nam de Sacrificulis Papisticis, qui ad hoc tantùm consecrantur & ordinantur, vt missas celebrent, & offerant corpus Christi pro viuis & defunctis, tantùm abest, vt verbo Dei, hic ordo, & hoc hominum genus, sit institutum, vt blasphemia maior in Ecclesia Dei nulla sit, aut fuerit vnquam, isto verè proprio sacrificio Missatico cum suis Missificibus.

Τί ἐστι χειροτονία;

Ἔθος, ἢ νόμιμόν τι: καθ' ὃ, οἱ κανονικῶς κληθέντες, καὶ ὁπωσδήποτε ἐν τῷ ἐξετάζεσθαι εὑρεθέντες, δημοσίᾳ τῇ ἐκκλησίᾳ, εἰς ἧς διακονίαν ἀφωρίσθησαν, παρίστανται, καὶ συνίστανται: μαρτυρεῖται δὲ, ὅτι ἐκλήθη-

Quid est ordinatio?

Est ritus vel ceremonia, qua legitimè vocati, & idonei in examine deprehensi, publicè Ecclesia, cuius ministerio sunt destinati, præsentantur & commendantur, daturq; testimonium, quod sint

ἐκλήθησάν τε, καὶ εὐαγγελίζεσθαι ἐπιτηδείως ἔχωσι: & τὰ θεῖα μυστήρια διοικεῖν δυνάμενοι θεοσεβάστως θεσπίζωσι: καὶ χειρῶν ἐπιθέσεως, & εὐσεβῶν τῆς ἐκκλησίας πληρώματος θεοσεβῶν.

sint vocati, & idonei ad docendum Euangelium, & Sacramenta administrandi mandatum habeant, cum manuum impositione, additis pijs Ecclesiæ precibus.

Πόσα ἐστὶ, τὰ θεσπίζοντα τὴν χειροτονίαν ἐπιζητούμενα;

Τέσσαρα. Πρῶτον, κλῆσις: θεία, ἀνώτερον.

Δεύτερον, δοκιμασία & καλουμένου: ὅπως βασανισθῇ ἡ διδαχὴ αὐτοῦ: ἆρα ὀρθῶς θεῖα πάντων τῶν & χριστιανισμὸν κεφαλαίων φρονεῖ: καὶ, ἃ φρονεῖ, ἱκανὸς λόγῳ παρ' ἄλλοις προφέρειν ἐστὶ: τυπτέσι, διδακτικὸς, & λέγειν δυνατός.

Τέλεον, ἀναίρρησις ἐν δημοσίῳ: ἡ μαρτυρία ἐφ' ὅλης τῆς ἐκκλησίας: κανονικῶς τὸν ἄνδρα κεκλῆσθαι, δοκιμάσθαι, ἀποδεχθῆναι, ἀξιόχρεων εἰς τὸ διακονεῖν εὑρεθῆναι.

Quæ requiruntur ad ordinationem?

Quatuor. 1. Vocatio, de qua suprà.

2. Examen eius, qui vocatur, vt exploretur doctrina eius, num rectè & sincerè de omnibus partibus doctrinæ Christianæ sentiat, & animi sensa verbis explicare possit, sit didacticus & potens in loquendo.

3. Renunciatio publica, seu testificatio coram tota Ecclesia, quòd hæc persona sit legitimè vocata, examinata, probata, & idonea ad Ministerium Ecclesiæ reperta.

Τέταρτον δὲ, θεοσεβὴς τῆς ἐκκλησίας, ὥσπερ & χειροτονηθέντος: αὐτὸν τῷ θεῷ παρατιθεμένη, & αὐτοῦ τὸ ἅγιον πνεῦμα: ὑφ' & ἐκείνου χειραγωγηθήσεσθαι: ἐν πιθήσεσθαι σωτήριον τῇ ἐκκλησίᾳ ὄργανον: & πολλὸν καρπὸν θεοσκομίζειν εἰς αἰώνιον ζωὴν, ἐν ἑαυτῷ τε, & τοῖς αὐτοῦ ἀκούσασι.

4. Precatio accedat Ecclesiæ pro ordinato, qua Deo commendatur, & petitur, vt ipsum regat Spiritu suo sancto, & faciat organum salutare Ecclesiæ, quò multum fructum afferat ad vitam æternam in se, & alijs, qui ipsum audiunt.

Τί δὲ τῆς καθιερώσεως & χειροτονίας λέγεις;

Quid de consecratione Ordinandi?

Ὁ τῆς

Ὁ τῆς ἀναγορεύσεως τρόπος, ἀλλαχῇ ἄλλος ἐστὶν: εἴτε μᾶλλον πλειόνων, εἴτε δι' ἐλίγων, ἐθίμων μᾶλλον χειροτονίας. Πλεῖσα μὲν τοῦ Μωσέως ἀνεγράφη, κατηργήθη δ' οὐτά. Οὐ τοίνυν, ὡς ἐν παπισμῷ γένηται, ἀναπαλαίειν χρή: ἢ ἐκ φθονίας, ὡς ἔνιοι εἰώθασιν, ἀναστέλλειν. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο τοῦτ' ἂν εἴη: ἢ δ' λαμπροτάτου Ἡλίου καταχέειν σκότος. Ὁ δὲ χριστιανισμὸς, οὐκ ἐν σκιαῖς, ἀλλ' ἀληθείᾳ: οὐκ ἐν στοιχείοις τοῦ κόσμου τούτου, ἀλλὰ πνεύματι θεοῦ ζῶντος, ὑφέστηκεν.

Λευιτ. ή-

Respondeo. Ritus renunciationis, alibi alij sunt, plures vel pauciores. A Mose plurimi describuntur: sed hi sunt abrogati. Non igitur, vt in Papatu fit, in vsum reuocandi, aut è cineribus eruendi: hoc enim aliud non est, quàm Soli clarissimo tenebras offundere. Christianismus non vmbris, sed veritate, non Elementis huius Mundi, sed Spiritu Dei viui constat.

Οὐδὲ μᾶλλον τὰ ἔθη ἐκεῖνα τοῦ μυήσεως, ἢ καθιερώσεως, ἐνεργής ἐστιν ἡ μακαρία (μόνον γὰρ λαμπρύνεσιν αὐτῶν, καὶ καταγλαΐζεσιν) ἀλλ' ἡ ἐνέργεια καὶ τελεσιουργία, τοῦ θείας καταστάσεως καὶ μακαρίτητος ἤρτηται, τῆς: Πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, καὶ κηρύξατε. Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι (ὃ ἐστι, μετὰ τοῦ ὑμετέρας μακαρίας, καὶ μεθ' ὑμῶν δέ) πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος.

Et Ministerium non est efficax, propter illos ritus initiationis vel consecrationis: faciunt enim tantùm eam illustriorem & augustiorem. Sed efficacia ab institutione & ordinatione diuina dependet: ite in orbem vniuersum, & prædicate, &c. Ecce ego vobiscum sum, hoc est, cum vestro Ministerio, & vobis etiam omnibus diebus, &c.

Τί βέλτιον ἡ χειροθεσία;

Ἵνα τοῦ ἐθίμου τούτου ὑπομνηθῶσιν: ὅτι τοῦ θεοῦ εἰς μακαρίαν ἐκκλησίας ἀνετέθησαν. Καθεύδει δήπουθεν τὸ δικαίωμα ἔτι, ἐν τῇ παλαιᾷ μακαρίᾳ, καὶ ἐκκλησίᾳ τοῦ λαοῦ θεοῦ, ἀνέκαθεν ἀπὸ τῶν πατριαρχῶν

Quid sibi vult manuum istiusmodi positio?

Vt hac ceremonia admoneantur, se à Deo ad Ministerium Ecclesiæ esse destinatos. Sicut hæc ceremonia, in veteri Testamento, & Ecclesia populi Dei, hinc à Patri-

Gen. mή.

ἀρχῶν, ἀεὶ μὲν ἔθος ἐγένετο : καθ' ὃ, οὐ μόνον πρόσωπα τῷ θεῷ, ἀλλὰ καὶ δῶρα, προσεφέροντο καὶ καθιεροῦντο.

Αἱ δὲ τῆς ἐκκλησίας, ὑπὲρ τοῦ μεγάλου προσὸς θεὸν ῥώμῃ προσευχαὶ, οὐκ εἰσὶν ἄπρακτοι : ἀλλὰ μέχρι πλέονται παρὰ θεῷ αὔξησιν, καὶ ἐπίδοσιν τῶν ἀναγκαίων χαρισμάτων. Οὐδὲν γὰρ, τὸ κωλύον τὸν κύριον : μὴ ἄρα τοῖς δούλοις ἑαυτοῦ, καίτοι προϋπτεσον πνευματικῆς δωρεᾶς διαφέρουσι, πρὸς μείζονος κλήσεως χρείαν, καρπὸν δὲ πλείονα προσαυξήσαι : μαρτυρεῖ δὲ ὁ ἀπόστολος, ἐν οἷς φησι : μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος : ὃ ἐδόθη σοι διὰ προφητείας, μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ πρεσβυτερίου.

à Patriarchis semper fuit vsitata, quæ Deo non solùm personæ, sed victimæ etiam, offerebantur & consecrabantur.

Preces Ecclesiæ pro Ministro ad Deum effusæ, non sunt irritæ, sed impetrant à Deo incrementum, & augmentum donorum necessariorum. Nihil enim obstat, quò minus Dominus seruis suis, qui iam antea spiritualibus donis præstant, pro vocationis vsu vberiores fructus conferat, Apostolo teste: Noli negligere gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi ad Prophetiam, impositione manuum Presbyterij. 1. Tim. 4.

Τί δὲ περὶ κουρᾶς, καὶ ἐπιχρίσεως καὶ χρίσματος, ἐν τῇ χειροτονίᾳ;

Sed quid de tonsura, & Chrismatis vnctione in Ordinatione?

Τὸ χρίσμα ἦν, ἔθιμον ἐγένετο τῆς παλαιᾶς διαθήκης : ὃ ἐν τῇ νέᾳ, καὶ χρίστῳ ἐπιφανέντι, μετὰ τὰ λοιπὰ τῶν λευϊτικῶν καὶ μωσαϊκῶν σκιαγραφιῶν πάντων πεπαυμένων, καὶ ἤδη : καὶ ὄδεν ἐνεργάζεται : ἀλλὰ ἔστιν ἐλαθρησκεία, καὶ παράδοσις ἀνθρωπίνη, καινοζηλία καὶ μωσαϊκὴ νόμου παρεισκεχθεῖσα.

Chrismatis vnctio, ceremonia fuit Veteris Testamenti, quæ in Nouo Testamento, aduentu Christi, cum Leuiticis & Mosaicis ritibus reliquis omnibus, est sublata & abrogata, nec quicquam efficit aut operatur : sed est superstitiosa humana traditio, καινοζηλία Legis Mosaicæ introducta.

Ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν τῶν στεφανῶν ἡμαρμένην ζύρησιν (ἦν, πρώτην εἶναι

Similiter & tonsuram coronæ, quam primum signaculum

εἶναι σφραγῖδα κληρικὴ λέγουσιν) ἀπὸ τῶν Ναζαραίων, ἤτοι ἠυγμένων (τῶν Λεγθ. ς'.) ληφθῆναι βεβαιοῦντας. Οὕτως ὀρθῶς, καὶ ὁ παμφαὴς Ἡλίος χέειν ἀχλὺν ἔδει.

Τί τοῖς ἀμφὶ Πάπαν, περὶ τῆς ἑαυτῶν χειροτονίας φρονεῖτας;

Ἐναπομαχθῆναι τῷ κεχειροτονημένῳ, ἢ καθιερωμένῳ, χαρακτῆρα ἀνεξάλειπτον, ἤτοι ἀναφαίρετον, ἐν τῇ χειροτονίᾳ: ὑπόσσον, ὥστε, ἐφ' ὁσονοῦν ἂν ὑπερτιθῇ ὁ ἱερεὺς, ἀφορισθῇ, καθαιρεθῇ: ἀεὶ ὑπομένειν ἐν αὐτῷ ἐξουσίαν καὶ ἱερῶσαι: ὁμοίως τε, αὐθεντίαν καὶ λύειν καὶ δέειν. Ταύτην (φάσκουσι) μεταφέρει ἐπ' αὐτὴν ὁ χειροτονητὴς ἐπίσκοπος, ὅτε χειροτονεῖ: καὶ ἐγχειρίζων αὐτῷ τὴν κύλικα, μετὰ οἴνου καὶ ὕδατος, δέτε ὑπεραιμοῦσα, λέγει: Λαβὲ ἐξουσίαν καταργάζεσθαι, ἤτοι καθαγιάζειν, καὶ προσφέρειν ὑπὲρ ζώντων καὶ θανόντων. Εἰς ἣν, τῆς ἱερωσύνης δῆθεν, ἀξίωσιν, ἀδὲ ἄγγελοι, οἱ ἐρανὲ πολῖται, τολμῶσι παρακύπτειν. Καὶ ἐν τῷδε, ἡ δ' ἐρανὲ Βασίλισσα, καὶ δ' κόσμε δέσποινα, ἡ ἁγία ἀειπάρθενος: καίτοι χαίρετε πληρώματι τὰς πίστις ὑπερβαίνουσι πάσας: τοῖς τῆς ἐκκλησίας ἱεράρχοις ὅμως ὑπείκει, ἐν τῇ τοῦ ὑπερηραμμένε μυσηρίε ὑπερλέξει. Ἐκείνη δηλαδὴ αὐτοῦσι λέξεις ὀλίγας, τὰς: ἰδὲ, ἡ δούλη κυρίε: γένοιτό

Clerici esse dicunt, à Nazaræis mutuatam esse affirmant. Hoc modo clarissimo Soli nebulæ scilicet offundendæ erant.

Quid Pontificij de Ordine suo sentiunt?

Imprimi ordinato vel consecrato characterē indelebilem, seu inauferibilem in ordinatione: ita vt quantumcunq; Sacerdos suspendatur, excommunicetur, degradetur, semper maneat in eo potestas consecrandi, similiter & authoritas soluendi, & ligandi. Illam ei confert ordinator Episcopus ordinando, cùm tradens ei calicem cum vino & aqua, pane suprapositō, dicit: Accipe potestatem conficiendi et offerendi pro viuis et mortuis. Ad quam Sacerdotij authoritatem, cœlorum ciues, non audent aspirare. Et in hoc cœli Regina, & Mundi Domina, (D. Virgo Maria) etsi in gratiæ plenitudine creaturas supergrediatur vniuersas, gerarchis tamen cedit Ecclesiæ, in commissi mysterij executione. Illa nempe prolatis octo verbis: Ecce ancilla Domini, fiat mihi

γένετό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου· ἅπαξ συνέλαβε τὸν θεὸν υἱὸν, καὶ κόσμου λυτρωτήν. Οὗτοι δὲ, περὶ ὧν ὁ κύριος καθιέρωσθαι· ὅταν τὰ ἐβραϊκὰ τύπους λέξεσι συνυφασμένου τῆς ἱερολογίας τύπου, μεθ' ἧς ὀφείλεσι παιδάγωγοι θεοῦ γενέσθαι· τὸν αὐτὸν δὲ ΘΕΟΥ, καὶ τῆς παρθένου, υἱὸν, ἐπικαλοῦνται καθημέραν σωματικῶς εἰς τὸ θυσιαστήριον, ἐπὶ τῶν παρεφθάρσεων ἀφοσίωσιν. Ἐν ταῖς χερσὶ, καθάπερ ἐν τῇ παρθενικῇ γαστρὶ, ὁ θεὸς υἱὸς σαρκοῦται. Ὁ ποιήσας με (εἰ θεμιτὸν, εἰπεῖν) ἔδωκέ μοι, ποιεῖν αὐτόν: καὶ ὁ κτίσας με ἄνευ μοῦ, οὐ ποιεῖται μέσον ἐμοῦ. Τοιοῦτο, περὶ Γαβριήλου, ἐκ τοῦ κανόνος τῆς μίσσης, ἀναγνώσῃ ὅ. γ. ἔτι δ'. Οὕτω τοίνυν, ἃ μόνον ἱερουργοῦσι, ἀλλὰ καὶ θεοποιοῦσι, ὡς αὐτοί γε οἴονται.

mihi secundum verbum tuum: semel concepit Dei filium, & Mundi Redemptorem. Isti à Domino consecrati quinq; verbis contextam consecrationis formam, cum debita intentione proferentes, eundem DEI, virginisq; filium aduocant quotidie corporaliter in sacrificium, & criminum purgationem. In quorum manibus, velut in vtero virginis, Filius Dei incarnatur. Qui creauit me (si fas est dicere) dedit mihi creare se: & qui creauit me, sine me, creatur mediante me. Hactenus verba Gabrielis, super Canonem Missæ, lectione 2. 3. & 4. Et sic non modò sacrifices sunt, sed etiam Deifices, sua opinione,

Ἐξετέον παρὰ τῶν ἀρχιερατικῶν χειροτονίαν;

Οὐδαμῶς. Τί δήποτε; ὅτι οὐκ ἔστιν ἀληθὴς ἐκκλησία θεοῦ. Διὰ τί; ὅτι τὸν θεῖον λόγον οὐ κηρύττουσιν ἀκεραίως: οὐδὲ τὰ ἅγια μυστήρια, καθὼς ὁ Χριστὸς διετυπώσατο, οἰκονομοῦσιν: ἀλλὰ ἀμφοτέρα ἑκάτερον φθείρουσι: καὶ δὴ τῷ ὄντι θεοσεβεῖς ὠμότατα μαίνονται: ψευδοπροφήτας καὶ λύκους ἅρπαγας, αὐτῶν, νομίμως θηρᾶν ἐπιζητοῦντες. Οὐδὲ οἱ συμφραγκάνεοι, ἤγουν ἀποστολικοὶ, ἀληθῆ, νομίμως θηρᾶν μίαν ἐκκλησίαν

Est ne petenda à Pontificijs Ordinatio?

Nequaquam. Quare? Quia non sunt vera Dei Ecclesia. Quod verbum Dei sincerum non prædicent: nec Sacramenta secundum Christi institutionem administrent: sed turpissimè vtrag; corrumpant, & verè pios crudelissimè persequantur Pseudoprophetæ & Lupi. Nec Suffraganei ipsorum legitimam habeant ad certam

ὠρισμένῳ ἐκκλησίαν ἐκλήψεσθαι: ἀλλ' ἀπίστοις γίνονται. Πρὸς τούτοις δὲ, μόνον ἐπ' εἰδωλομανίας ἀσκήσῃ, μιασμῶν πιμπλᾷ, καὶ τῷ ὑπὲρ ζώντων ἢ κεκοιμημένων προσφέρειν, οὐ ἑαυτῶν καθιερῶσι. Μαγικῶς οὖν δακτύλους αὐτῶν, χρίσματι, καὶ αὐτῷ μαγικῶς καθηγιασμένῳ, ἀπιχρίσιν. Ἔτι, οὐ χειροτονεμένους, εὐχῇ ἀσεβῆ ἅπαντας, εἰς διηνεκῆ ἀγαμίαν σφηνᾶσιν: εἴτε τὸ παρθενίας χάρισμα ἔχουσιν, εἴτε μὴ ἔχουσι. Τοῦτο δ', οἷον: ὑπ' αὐτῆς μαρτυρεῖται τῆς ἐκβάσεως.

Ecclesiam, vocationem, sed periuri fiunt. Adhæc, tantùm ad Idolomaniam exercendam, & Missas celebrandas, atq; offerendum pro viuis et defunctis, suos consecrant. Magicè digitos eorum, Chrismate, etiam magicè consecrato, inungunt. Item voto impio suos Ordinandos, ad perpetuum cælibatum obligant: siue donum virginitatis habeant, siue non. Quod quale sit, res ipsa loquitur.

ΠΕΡΙ ΤΕΛΕΤΤΑΙΑΣ. χρίσεως.

DE EXTREMA vnctione.

Οὐδὲ τοῦτο εἶναι μυστήριον, ἐξ οὗ μυστηρίου ὁρισμός οὐδ' σωτηριῶδές ἐστι ἐπαγγελίαν ἁμαρτιῶν ἀφέσεως: ᾧ οὐκ ἂν ἡμᾶς πληροφορήσειεν: ἀλλὰ πρᾶξίς τις ἔξωθεν πραττομένη, ἐν τῇ πρώτῃ ἐκκλησίᾳ ἦν: καθ' ἣν, πρὸς εὐσεβῶν ἀνθρώπων ὑστερεῖται χρίσμα, οἱ κεχρισμένοι, τὸ σωματικὸν ὑγίειαν καὶ εὐρωστίαν ἀπέλαβον. Ἐμφανῆ γὰρ, τὰ τῶν Ἀποστόλων ῥήματα: Προσευχάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν οἱ πρεσβύτεροι τῆς ἐκκλησίας: ἀλείψαντες τὸν ἀσθενοῦντα, ἐλαίῳ, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου: καὶ Ἡ ΕΥΧΗ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ, σώσει τὸν κάμνοντα: καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ κύριος.

Marc. 5. Iac. 5.

Neq; hæc Sacramentum esse potest, secundum Sacramenti definitionem. Quia non habet annexam promissionem remissionis peccatorum, de qua nos certiores reddat. Sed ceremonia fuit externa, in primitiua Ecclesia, quæ per intercessionem piorum, vncti corporalem sanitatem et valetudinem consequebantur. Sicut manifesta sunt verba Apostoli: Orent super eum Presbyteri Ecclesiæ, vngentes infirmum oleo in nomine Domini: ET ORATIO FIDEI saluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus. Marc. 6. Iac. 5.

Tem-

Πρόσ-

Πρόσκαιρον ἦν, καὶ θαυματουργὸν δεσποτεύσεως χάρισμα, ἐπὶ τῆς νεοπαγοῦς ἐκκλησίας: ἕως ἂν ἀξιόπιστον γένοιτο πέρασι τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα.

Λωφήσαντος δὴ καὶ τῶν θαυμάτων χαρίσματος: ἄδετος νοῦ, καὶ σκιά ἐστιν, ἡ χρίσις: ὥσπερ οἱ παλαιοὶ τὸ ζῷον ἀπαλλαπαμβάνοντες, εἰ μὴ θύσειαν, οὐκ ἴνα τῆς νόσου ἀναφήλη: ἀλλ' ἵνα δι' αὐτῆς, ξυγγνώμης, καὶ παρέσεως τῶν ἁμαρτιῶν ἀπαλοιφῆς, ὁ τῷ θανάτῳ κτείνασα, θάνατος.

Παραλείπω νῦν, τὸν μαγικὸν ἔλαίῳ εὐλογίαν: τὸν ἀσεβῆ καὶ δεισιδαίμονα ἐπὶ ἔργῳ ἱερασμένῳ δόξαν τῆς χρίσεως: ὑφ' ἧς ληρῶσιν, ἐξαλείφεσθαι πάντα τὰ διὰ τῶν ἐπιχριομένων μελῶν ἡμαρτημένα.

Καὶ μόνου δ' αἵματος Ἰησοῦ χριστοῦ ἴδιον, τοῦτο: ψαλ. ν'. καὶ ά. Ἰωάν. ά.

Temporale fuit & miraculosum, donum sanationis, in primitiua Ecclesia, donec authoritas Euangelij confirmaretur in toto Mundo miraculis.

Hoc dono miraculorum cessante, irrita est & ociosa vnctio: sicut iam Papistæ eam non nisi de vita alicuius desperatum sit, adhibent & administrant: non vt valetudinem recuperet, sed vt per eam, veniam & deletionem omnium peccatorum consequatur morti vicinus.

Taceo iam magicam olei consecrationem, impiam & superstitiosam opinionem in opus operatum vnctionis, qua delcantur omnia peccata admissa per illa membra, quæ vnguntur.

Hoc solius sanguinis Christi proprium est. Psal. 51. 1. Ioh. 1.

ΠΕΡΙ ΒΑΠΤΙΣΜΑΤΟΣ.

DE BAPTISMO.

Πόθεν τὸ βάπτισμα ἐτυμολογεῖται;

Παρὰ τὸ βαπτίζειν: τὸ καταδύφειν, καὶ νίπτειν. Ὅθεν βάπτισμα, κάθυσις, ἢ καθαρτικὸν τῶν ἀνθρώπων λουτρόν. Καθάπερ τούτοις χρῆσις ἔνεκεν, τοῖς ἕλλησι καθάρσια ἦν, καὶ ἀπίστικὸν ὕδωρ. Καὶ συχνοῖς ἐχρήσαντο οἱ Ἰουδαῖοι καθαρισμοῖς καὶ νίψεσιν:

De Etymo.

Βαπτίζειν, *immergere vel aqua tingere, ac lauare significat. Vnde Baptismus mersionem vel lauacrum, quo mundantur homines, significat. Sicut in hunc finem gentiles aqua lustrali vsi sunt. Et Iudæis frequens purificationis &*

νίψεσιν: ὁσάκις ἂν ἀκάθαρτοι ἐγένοντο ἐβαπτίζοντο. Εὑρίσκεται δὲ καὶ ἐτυμολογηθὲν τὸ βάπτισμα: ἐν ᾧ βάλλεται, ἤγουν πίπτει, τὸ πλύσμα.

Τί ἐστι βάπτισμα;

Βάπτισμα ἐστιν ἱερὰ πρᾶξις, ἥτοι ἁγίασμα: τετέχνισται θεία σφραγὶς: ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ θεόθεν διαπεμφθεῖσα: σωτηρίαν ἐκ περιστατικὴν ἐπιγελτικήν τε ῥήματος θεοῦ, καὶ ὕδατος: ἢ τινι, ἄνθρωποι ἁμαρτωλοὶ, ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, βαπτιζόμενοι: καὶ εἰς τὸν τοῦ χριστοῦ θάνατον λελουμένοι, συγχωροῦνται τὰς ἁμαρτίας: καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον ἀναγεννῶνται. Ἐντεῦθεν γὰρ, βεβαίως δηλοῖ ὁ θεὸς καὶ πατὴρ: διὰ τὸ εἶναι τοῦ χριστοῦ, τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, εἶναι τῷ βαπτιζομένῳ ἵλαος καὶ ἥπιος θεὸς: ἀφιέναι αὐτῷ πάσας τὰς ἁμαρτωλακίας: ἀναγεννᾶν αὐτὸν διὰ πνεύματος ἁγίου: καὶ ποιεῖσθαι υἱὸν, τὸ πάντων τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν κληρονόμον.

Ὁ θεῖος Ἀπόστολος σωτηρίως λέγει: εἶναι λουτρὸν παλιγγενεσίας, καὶ ἀνακαινώσεως πνεύματος ἁγίου: ἐν ᾧ ἡμᾶς, εἰς τὸν θάνατον χριστοῦ βαπτισθέντας, ἐνδύσασθαι τὸν χριστόν. Τίτ. γ. Ρωμ. ς. Γαλ. γ.

Ποσαπλοῦν τὸ βάπτισμα;

Τρισσὸν ποιοῦσι: ῥεύματος, πνεύματος, καὶ αἵματος.

ablutionis vsus fuit, quoties immundi reputabantur.

Quid est Baptismus?

Baptismus est sacra actio, seu Sacramentum, hoc est diuinum signaculum, in nouo Testamento diuinitus institutum, constans verbo mandati & promissionis DEI, & aqua: quo homines peccatores in nomine Patris, Filij, & Spiritus sancti abluuntur, & in mortem Christi baptizati, accipiunt remissionem peccatorum, & regenerantur ad vitam aeternam. Hic enim certò significat Deus Pater, per & propter Iesum Christum filium suum, quod sit ei, qui baptizatur, clemens & propitius Deus, & remittat ipsi omnia peccata, ac regeneret eum per Spiritum sanctum, & adoptet in filium, ac hæredem omnium cœlestium bonorum.

D. Paulus vno verbo dicit, esse lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti, in quo, in mortem Christi baptizati, Christum induamus. Rom. 6. Gal. 3. Tit. 3.

Quotuplex est Baptismus?

Triplicem faciunt: Fluminis, Flaminis & Sanguinis.

Quid

Τί,

Τί, τὸ αἵματος;

Τὸ, ἡνίκα χριστιανοὶ μάρτυρες, ἔτι κατηχούμενοι, πρὶν μυηθῆναι, ἁρπαγέντες, τῷ ἰδίῳ αἵματι τὴν χριστιανικὴν ὡμολόγουν πίστιν.

Quid est Sanguinis Baptismus?

Cùm Christiani Martyres, Catechumeni adhuc, antequam sacris initiarentur, abrepti, suo sanguine Fidem Christianam profitebantur.

Οὐ μὴν τοι νομιστέον, αὐτοῦ τῷ ἑαυτῶν αἵματι ἀφεῖναι τὰς ἰδίας ἁμαρτίας. Ἴδιον γὰρ, ἔστω, μόνου τοῦ αἵματος Χριστοῦ: ὃ καθαρίζει ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας. Διὰ τοῦτο τοίνυν, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦ ἑαυτῶν αἵματος, πασῶν τῶν ἁμαρτιῶν ἄφεσιν ἔλαβον: τῇ πίστει, οὐ τῇ ἰδίᾳ αἵματος ἐκχύσει.

Nec tamen existimandum est, quòd suo sanguine deleuerint sua peccata. Hoc enim propriũ est, & solius sanguinis Christi, qui nos emundat ab omni peccato. Per hunc itaq; & non per suum sanguinem, omnium suorum peccatorum remissionem sunt consecuti, fide, non sui sanguinis effusione. 1. Iohan. 2.

Ἔχει γὰρ μὴν ἡ ἐξομολόγησις αὐτῶν, καὶ καρτερία, ἄλλα ἐν τῇ αἰωνίῳ ζωῇ βραβεῖα.

Cæterum confessio ipsorum & constantia, alia habent præmia in vita æterna.

Τί, τὸ πνεύματος βάπτισμα;

Ἐγένετο τὰ ἰδιώματα, τὰ χαρίσματα τοῦ ἁγίου πνεύματος: τὰ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς πεντηκοστῆς, τοῖς οὖν μαθηταῖς ἐκχεόμενα: ἃ πέρας ὁ Ἰωάννης μὲν, ἐβάπτισεν ὕδατι: ὑμεῖς δὲ, βαπτισθήσεσθε ἐν πνεύματι ἁγίῳ, οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας. Ὅ ἑρμηνεύσας φὼν, εἶπε: Λήψεσθε δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς.

Ταῦτα μὲν, τὰ ἰδιώματα τοῦ πνεύματος δῶρα, πέπαυται: ἃ μὲν, ἀλλὰ

Quid est Flaminis Baptismus?

Fuerunt dona miraculosa Spiritus sancti, quem Christus in die Pentecostes effudit in suos discipulos, de quo ipse suis dixerat: Ioannes quidem baptizauit aqua: vos autem baptizabimini Spiritu Sancto, non post dies multos hos. Quod postea interpretans, dixit: accipietis virtutem Spiritus sancti superuenientis in vos. Actor. 2.

Hæc dona miraculosa Spiritus sancti, cessauerunt nihilominus

ἀλλὰ καὶ ὡς, οἱ βαπτιζόμενοι σήμερον, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λαμβάνουσιν ἀοράτως.

Ἐφες. δ'. Ἡμεῖς δὲ, τῆς διαφορᾶς ἀφέμενοι ταύτης, συναπκρινόμεθα τῷ ἀποστόλῳ: ὅτι εἷς κύριος, μία πίστις, ἓν ΒΑΠΤΙΣΜΑ.

Ὑπὸ τίνος ἐνομοθετήθη τὸ βάπτισμα;

Ὑπὸ θεοῦ, ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ. Ἰωάννης δὴ, ὁ Ἑλληνικὴν βαπτισὴς, πρῶτος ἐπῆρξε, βαπτίζων: ἀ μὲν οἰκείᾳ, ἢ γοῦν ἀνθρωπίνῃ αὐθεντίᾳ, ἔτι ἔδρασεν: ἀλλὰ θείᾳ ἐξουσίᾳ, καθὼς αὐτὸς μαρτυρεῖ, εἰπών: ὁ πέμψας με βαπτίζειν. Καὶ ὁ κύριος τοὺς ἀρχιερεῖς, καὶ τοὺς πρεσβυτέρους τοῦ λαοῦ, ἐρωτᾷ περὶ τοῦ βαπτίσματος Ἰωάννου, πόθεν ἦν; Ἐξ οὐρανοῦ, ὅ ἐστιν, ἀμέσως παρὰ θεοῦ: ἢ ἐξ ἀνθρώπων.

Ἰωάν. ά. ματθ. κά.

Λουκ. ζ. λέγονται οἱ Φαρισαῖοι, καὶ οἱ νομικοὶ, τὴν βουλὴν τοῦ θεοῦ ἀθετῆσαι εἰς ἑαυτοὺς, μὴ βαπτισθέντες ὑπὸ Ἰωάννου. Ὕστερον μέντοι, ὑπὸ τοῦ κυρίου ἐκυρώθη καθ' ὅλην τὴν οἰκουμένην διαχειρισθέν: Ματθ. τελευτ. ἐπιτεθέντος τοῦ τύπου.

Τίς δὴ ὁ τύπος τοῦ βαπτίσματος;

Τοῦτον αὐτὸς προσέθηκεν ὁ χριστὸς, Ματθ. καὶ Μάρκ. ὑπὸ τέλη: Βαπτίζετε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

Ἴλη

minus tamen, baptizati etiam nunc hodie Spiritum Sanctum accipiunt inuisibiliter.

Sed nos hac distinctione omissa, Ephes. 4. respondeamus cum Apostolo: Vnus Dominus, vna Fides, V N V M BAPTISMA.

A quo est institutus Baptismus?

A DEO in Nouo Testamento. Iohannes Baptista, primus fuit Minister, qui baptizauit: sed non sua, hoc est, humana authoritate, verùm diuina potestate id fecit, sicut ipse testatur, inquiens: Qui misit me baptizare. Et Christus Principes Sacerdotũ, et seniores populi interrogat de baptismo Iohannis, num è cœlo fuerit: id est, immediatè à Deo, an verò ex hominibus? Ioan. 1. Matth. 21.

Lucæ 7. dicuntur Pharisæi & Legisperiti consilium Dei spreuisse in semetipsos, nolentes baptizari à Iohanne. Postea tamen à Christo est sanctius, per vniuersum terrarum orbẽ administrandus, Matth. vlt. addita formula.

Quæ est forma Baptismatis?

Formula baptizandi est à Christo ipso addita, Matthei & Marci vltimis capitibus: Baptizate in nomine Patris, et Filij, & Spiritus Sancti.

Mate-

Ὕλη δὲ, καὶ στοιχεῖον τοῦ βαπτίσματος, ὕδωρ ἐστί. Τοῦτο, μαγικῶς ἱερολογεῖται ὑπὸ τῶν ἀρχιερατικῶν, τῇ προπαρασκευῇ τοῦ πάσχα, ὡς καὶ τὸ χρίσμα: ὧν οὐδὲν ὅλη ἡ τῆς νέας Διαθήκης γραφὴ ἔχει: ἀλλ' ἐν ᾧτινιοῦν τόπῳ, ὕδατος ἐυπόρων: ἐκεῖ ἐβάπτιζον, ὅ ἐστι, κατέδυον εἰς τὸ ὕδωρ.

Οὐδὲν δὲ διαφέρει: εἴτε κατασύρεται, εἴτε περιῤῥαίνεται, τὸ ὕδωρ, ὁ βαπτιζόμενος: καὶ, εἴτε ἅπαξ, εἴτε τρίς: καὶ, εἴτε ὅλῳ τῷ σώματι, εἴτε τῷ μετώπῳ, εἴτε τῷ στήθει. Οὐδὲν γὰρ διέρρηδην τούτων περὶ, ἡ ἁγία γραφὴ ἔχει, οὐδὲ προστάττει. Μόνον, ὅπως ὕδατι προσηκόντως χρησόμεθα.

Τί ἐστι τὸ, εἰς τὸ ὄνομα, ἢ ἐπὶ τῷ ὀνόματι, τοῦ χριστοῦ, βαπτίζεσθαι;

Περὶ τοῦ, ὅτι ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ χριστοῦ, Πράξ. β'. βαπτισθῆναι γράφονται: ὃ δεῖ νομίζειν, τοὺς Ἀποστόλους ἀπὸ τοῦ κυρίου παραδοθέντα τοῦ βαπτίζειν τύπον μεταλλάξαι. Οὐδὲν γὰρ τῇδε τῇ φράσει ὁ Εὐαγγελιστὴς ἠθέλησεν ἄλλο: ἢ τὸ παρὰ τοῦ Ἀποστόλου Ῥωμ. ς'. γεγραμμένον. Ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς χριστὸν Ἰησοῦν: εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν. Διὸ ἅ θανάτου, ἅπερ ἐν τῷ βαπτισμῷ δίδονται, εὐεργετήματα, ἡμῖν ἐπρίσθησαν: ὁ, μόνου τοῦ χριστοῦ ἴδιον ἐστι.

Materia, & Elementum Baptismi, est aqua. Hanc magicè consecrant Pontificij, pridie Paschatis, sicut & Chrisma. Quorum nihil in tota sacra Scriptura Noui Testamenti habetur: sed vbicunq; copiam aquæ habuerunt, illic baptizauerunt, hoc est, immerserunt in aquam.

Nihil autem refert, siue immergantur, siue aspergantur aqua, baptizandi. Et vtrum vna, vel tribus vicibus id fiat, siue toto corpore, siue fronte, siue pectore. Quia nullum certum hac de re extat Dei verbum, vel mandatum. Modò aqua debitè adhibeatur.

Quid est in nomine, vel in nomen Christi baptizari?

Quòd in nomine Christi baptizati scribuntur Act. 2. non est existimandum, Apostolos formam Baptismi, à Christo institutam, mutasse. Nihil enim hac loquendi forma Euangelista voluit aliud, quàm quod Apostolus scribit, Rom. 6. Quicunq; baptizati sumus in Christo Iesu, in mortem ipsius baptizati sumus: quia nobis beneficia ista, quæ in Baptismo conferuntur, peperit. Quod solius Christi proprium est.

In no-

Τὸ

Τὸ τοίνυν ἐπὶ τῷ ὀνόματι χρισθῆ βαπτίζεσθαι, δηλοῖ τὸ: ἐκ παραγγέλματος, καὶ κελεύσματος, ὑπὸ χριστοῦ. Εἶτα ἡ, τὸ, εἰς τὸ ὄνομα χριστοῦ βαπτίζεσθαι, τὸ: εἰς τοῦτο τὸ χρεία καὶ τέλος βαπτίζεσθαι: ὥστε εἰς Ἰησοῦν χριστὸν πιστεύειν, καὶ τῷ εὐαγγελίῳ αὐτοῦ καὶ πίστιν προσίεσθαι. Τέλος δὲ, τὸ εἰς τὸ ὄνομα χριστοῦ βαπτίζεσθαι, ἐστὶ τὸ: μετὰ βαπτίσματος εἰς κοινωνίαν πάντων τῶν ἀγαθῶν τοῦ χριστοῦ ἀφιερῶσθαι, ἐγγράφεσθαι, καὶ συσσωματοποιεῖσθαι.

In nomine igitur Christi baptizari, hoc est: ex instituto, mandato, & iussione Christi. Deinde, in nomen Christi baptizari, est in hunc vsum & finem baptizari, vt Iesu Christo credas, & Euangelio eius fidem habeas. Postremo, in nomen Christi baptizari, est per Baptismum in communionem omnium bonorum Christi consecrari, inscribi, & incorporari.

Οὐ τοίνυν ἕκαστος, εἰς τὴν ἰδίαν πίστιν βαπτισθήσεται: ἐπεί γε ἄτοπος, εἰς ἀμφίβολον ἂν τὸ βάπτισμα καταστήσῃ.

Non igitur quisque in suam fidem baptizandus est. Hoc enim modo, dubius esset Baptismus,

Τί οὖν, περὶ τῶν προσθηκῶν καὶ παρεργων τοῦ βαπτισμοῦ δοκεῖ;

Quid de additamentis Baptismi, quæ accesserè, sentis?

Τὰ ὀκτώ τινα (φασὶν) εἰσὶν εὐπρεπείας τοῦ βαπτισμοῦ: ἀλλ' οὐ τῆς οὐσίας αὐτοῦ.

Octo, inquiunt isti, sunt de solennitate Baptismi, quæ non sunt de eius substantia:

Ἅνδοχοι, ἅλας, κηρὸς, μαδέσμη, χρίσμα, ἔλαιον,

Sal, oleum, Chrisma, Cereus, Chrismale, Salitura,

Πτύσμα, πνοή: μορφοῖ βαπτίσματι τοῦτο ὀφέλη.

Flatus: virtutem Baptismatis ista figurant.

Κόσμον μὲν τὸ φέρειν, οὐ χρεωπαῖ δὲ τὸ εἶναι.

Hæc cum Patrinis, non mutant esse, sed ornant.

Καὶ μοι, λόγε θεοῦ τοῦτο λέιποντας, καὶ ἀνθρωπίνη μόνον αὐθεντίᾳ προσιθέντας, οὐκ πίστεως ἂν ἂν παχθείη. Ὥστε παρετέα.

Cæterùm, cùm hæc verbo Dei careant, & humana tantùm autoritate accesserint: ex fide fieri non possunt. Ideo omittenda.

Τί δὲ, περὶ τῶν ἀναδόχων; τοῦτο,

Sed quid de Patrinis? Hyginus,

τὸν, Ρωμαῖον ἐπίσκοπον, λέγεται, σφᾶς ἔτι χρῖσμα εἰσηγήσασθαι: καὶ ἀναδόχους, ἢ συνεγλαβεῖν. Στόμα εἰσὶν ὅτι τῶν βρεφῶν: καθ' ἑαυτὰ λαλεῖν, καὶ τὴν ἑαυτῶν πίστιν ἐξενεγκεῖν, ἀδυνατέντων: οἱ καὶ ἀντιφωνοῦσιν αὐτοῖς περὶ τοῦ βαπτίζεσθαι. Ὑπομιμνήσκουσι δ' ἡμᾶς τῆς ἐπαγγελίας καὶ χρίσματος: ἡνίκα ἐγκυμονοῦσαν αὐτὰς τὴν πίστιν, λέγων: Ἄφετε τὰ παιδία, καὶ μὴ κωλύετε αὐτὰ ἐλθεῖν πρός με, τῶν γὰρ τοιούτων, ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Hyginus, Episcopus Romanus, circa annum Christi 140. Chrisma instituisse, & Compatres ad Baptismum inuenisse & instituisse perhibetur. Hi os sunt infantum, qui ipsi loqui, & fidem suam profiteri nesciunt, pro quibus etiam spondent. Commonefaciunt autem nos promissionis Christi, qua pro infantibus spondet ipse, dicens: Sinite paruulos ad me venire: quia talium est Regnum cœlorum.

Τίς ἔργον ἐστὶ, τὸ διέπειν τὸ βάπτισμα;

Quis administrare Baptismum debet?

Τεταγμένος καὶ βαπτίσματος διοικητὴς, ἐστὶν ὁ κοινὸς καὶ νόμιμος τῆς ἐκκλησίας ὑπηρέτης, ὁ εἰς αὐτῆς κλῆσιν καταλεχθείς. Ἀνάγκης μέντοι δυναμένης, καὶ τοιούτου παρόντος ἀξιοπίστου, ἔξεστι καὶ τῷ παρατυχόντι βαπτίζειν. Τῇ γὰρ ἐκκλησίᾳ ἐδόθη τὸ μυστήριον τοῦτο πάντες οἱ Χριστιανοὶ, Βασίλειόν τε ἱεράτευμα. Πλὴν ὅ, μὴ τοιαύτης παρεστώσης, οὐκ ἔξεστιν ἑαυτὸν παρεισφέρειν: οὐδὲ συγχυτέον τὰς τάξεις.

Ordinarius Baptismi Minister, est publica & legitima Ecclesiæ persona, ad officium Ecclesiasticum vocata. In casu tamen necessitatis, vbi talis personæ copia non potest haberi, cuiuis Christiano, absq; sexus discrimine, baptizare licet. Quia Sacramenta Ecclesiæ data sunt. Et sumus omnes Christiani, Regale Sacerdotium. Aliàs extra casum hunc necessitatis, non licet cuiquam se ingerere, nec confundenda officia. 1. Pet. 2.

Ποῖόν ἐστιν ἀξίωμα τοῦ βαπτίσματος;

Quæ est Baptismi dignitas?

Τοῦτο, τὸ θεόθεν ἱδρῦσθαι: αὐτὸν παρεῖναι τὸ θεῖον: τουτέστι, τὴν παναγίαν Τριάδα: τὸν πατέρα, φημὶ, τὸν

Hæc est, quòd diuinitus sit institutus, Deus ipse adsit, hoc est, Trinitas, nempe, Pater, Filius,

τὸν υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα: οἱ, ἀφ' τῆς τοῦ Διακονοῦντος χειρὸς βαπτίζουσιν, ὡς ἐν ῥήματι τῆς Διατάξεως ἐ-

Matth. γ'. κέλευσε τοῦτο βαπτίσματι χρίεσθαι, Διαφανεῖ καὶ ἐναργεστάτῳ ἀποδείκτῳ παραδείγματι. Οὐδὲ δεῖται δὲ παρεσήκασι θεατοῦ: ἀλλὰ ἐν ἑαυτῶν ἐνεργετήματα, τῷ βαπτιζομένῳ προσφέροντες διδόασι.

Μῶν εἰς σωτηρίαν ἀναγκαῖον, τὸ βάπτισμά ἐστι;

Πάνυ γε, καὶ τὸ χρίεσθαι: Ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι: ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ

Ioan. γ'. ὕδατος καὶ πνεύματος, δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

Ὥσπερ δὴ, καὶ ἡ ἐν τῇ παλαιᾷ περιτομὴ: ᾧπερ ἧς αὐτὸς ἀπεφήνατο ὁ

Gen. ιζ'. κύριος: ὃς ἀπερίτμητον δέσειν, ὁ δὲ περιτμηθήσεται τὴν σάρκα τῆς ἀκροβυστίας αὐτοῦ τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ: ἐξολοθρευθήσεται ἡ ψυχὴ ἐκείνη ἐκ τοῦ γένους αὐτῆς: ὅτι τὴν διαθήκην μου διεσκέδασε.

Πῶς ἐστιν ἀναγκαῖον;

Οὐχ, ὡς ἐξ ἔργων εἰργασμένων, τυτέστι, δι' ὧτινος τοῦ ἔργου τὴν ἀξίαν, σῴζον. Οὐδὲ αὐτὰ τὰ μυστήρια: ἀλλὰ ἡ πίστις τῶν μυστηρίων (τυτέστιν, ἡ τὴν μυστηρίῳ βεβαιωθέντι ἐπαγγελίαν προσλαβοῦσα πίστις) δικαιωτικὸν, καὶ σωτικόν.

Καὶ τὰ μυστήρια δὲ, καὶ αἱ θρησκεῖαι, οἰκονομίαν καὶ ἐνδοσιν ἔχουσιν: ὅταν μὴ καταφρονηθῶσιν: ἀλλ'

Filius, & Spiritus sanctus, qui per Ministri manum baptizant: sicut verba institutionis: habent. Quod in Baptismo Christi, lucu-lento & euidentissimo exemplo est demonstratum. Nec ociosi sunt sanctatores, sed beneficia sua baptizato offerunt, & conferunt.

Estne Baptismus ad salutem necessarius?

Est necessarius. Iuxta illud Christi: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in Regnum Dei.

Sicut Circumcisio in veteri Testamento, de qua Dominus ipse dicit: Masculus, cuius præputij caro non fuerit octaua die circumcisa, delebitur anima illa de populo suo, quia pactum meum fecit irritum.

Quomodo necessarius?

Non quòd per ipsius operis dignitatem saluet. Non enim Sacramenta ipsa, sed fides Sacramentorum, hoc est, fides amplectens promissionem, cui additum est Sacramentum, iustificat & saluat.

Et Sacramenta, & ceremonia, habent dispensationem, vbi non ex contemptu negliguntur, sed necessi-

ἀλλ' ἀναπόφασῳ τινὲς ἐκκλειόθωσιν ἀνάγκη. Οὐχὶ δικαίαν νόμῳ, ἀφ' ἧς, ἢ ἐν γαστρὶ, ἢ ἐν τοκετῷ, ἀπόλυται. Καθὼς καὶ τὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν παιδία, τὰ μὴ περιτμηθέντα ἔτη ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαράκοντα, ἃ οὐ περιετμήθη, διὰ τὸ σωθῆναι τῶν θεοκελεύστων ἀπαναστάσεων. Οὐδὲ μὴν ἡγεῖσθαι χρὴ, τὰ τέως ἀπολωλότα, διὰ τοῦτο κατακεκρίσθαι.

necessitate ineuitabili excluduntur homines. Necessitas caret lege: vt infantes, qui vel in vtero, vel in partu extinguuntur. Sicut etiam infantes Israëlitici, qui in deserto quadraginta annis nati sunt, non fuêre circumcisi, propter continuas peregrinationes ad mandatum Dei. Nec tamen existimandum est, eos, qui interea mortui sunt, propterea fuisse damnatos.

Τὸ αὐτὸ, καὶ περὶ ἄλλων τῶν ἐν τῷ λαῷ βρεφῶν ἐννοείσθω: τῶν πρὸ τῆς ὀγδόης ἡμέρας, καὶ ζῶν ἀπελθόντων: πρὶν περιτμηθῆναι τὴν θείαν ἐντολὴν, ἐν ἐκείνῃ περιτμηθέντας.

Idem esto de alijs infantibus populi Israëlitici, iudicium, qui ante octauum diem è viuis excesserunt, priusquam circumciderentur, mandato Dei obtemperantes, illumq; expectantes diem.

Οὕτως, ὁ βασιλεὺς Ἐζεκίας, τὸ πάσχα τὸ μὴ ἁγνισθέντας καθαρῶς, παρὰ τὸν νόμον. Ἔλιπε, οὐχ ἑπτὰ μόνον ἡμέρας, ταῖς ἐν νόμῳ, ἀλλὰ παρεσκεύασε, ἐώρτασεν ἐκεῖνο.

Sic Hiskias ad celebrationem Phasæ admisit non sanctificatos secundum Legem. Item, non septem tantùm diebus secundum Legem, sed quatuordecim, celebrauit illud. 2. Par. 30.

Τυραννίδι δὲ βιαζομένης, μήτε ἡμᾶς ἀποκωλυθῶμεν, μήτε τοὺς ἀποκωλυομένους παιδεύωμεν, καὶ βαπτίσματος. Οὐ γὰρ ἀξιόχρεως, ἡ αἰτία ἐκείνη. Μᾶλλον μὲν ἂν, μέρος ὁμολογίας, ἢ ἀρνήσεως, ἐστὶν: ἐὰν ἐν τούτῳ σωτυχίαι παραλειφθῇ.

Tyrannide verò non patiamur nos vel nostros impediri à Baptismo: hæc enim non est causa sufficiens. Imò pars est confessionis, vel abnegationis, si in tali casu omittatur.

Διὰ ταῦτα, ἐπαίνου ἄξιαι, αἱ θεόσεβεῖς ἐκεῖναι: αἳ φοβούμεναι εἵλοντο, μᾶλλον τὰ ἑαυτῶν νήπια ἀφεῖναι περιτμήτα.

Ideoq; rectè fecerunt, piæ matronæ, quod trucidari maluerint, quàm suos infantes relinquere incircumcisos. 2 Mach. 6.

Ἀλλ'

Sed

Ἀλλ' ἀναγκαῖόν ἐστι τὸ βαπτίζεσθαι: πρῶτον μὲν, διὰ τὴν θείαν διάταξιν: ὅτι ἐτέθη ἐντολὴ περὶ τούτου, ἰωάν. γ'. Ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, καὶ ἐξῆς.

Δυνηθείη μὲν ἂν ὁ θεὸς, καὶ χωρὶς τοῦ βαπτίσματος ὕδατος, διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, ἀφεῖναι τὰς ἁμαρτίας, καὶ ἀναγεννῆσαι. Ἐπεὶ δ' εὐδόκησε, τὰς ἑαυτοῦ δωρεὰς ἡμῖν διὰ τούτων μέσων χαρίζεσθαι: οὐκ ἂν, ὥστε ἔχειν τις δυνατὸν, χωρὶς ἀσεβείας, τοῦ βαπτίσεως ἀμελῆσαι: οὐδὲ γε τὴν ἑαυτοῦ χάριν, ἄνευ ταύτης ὁ θεὸς δίδωσι. Νόμιμον οὖν, καὶ θεοδιάτακτον, μέσον ἐστὶν, οὗ δεῖ χρῆσθαι. Μὴ τοίνυν παραλείπειν, τὸ τὰ νήπια βαπτίζειν. Οὐ γὰρ βέλτιόν ἐστι τῷ θεῷ, εἰ μὴ μάλιστα δυνατὸν, ἀμέσως ἡμῖν ὁμιλεῖν: ἀλλὰ διὰ τῶν ῥήματος, καὶ τῶν μυστηρίων: ἃ ἀμφότερα διαπεπράγμασι συνέζευξεν.

Εἶτα ἤ, ὡς τεταγμένον καὶ νόμιμον τοῦ ἀναγεννᾶσθαι λυτρὸν, ἀναγκαῖόν ἐστι τὸ βαπτίζεσθαι.

Τέλος δὲ, διότι σημαντρόν ἐστιν: ᾧ χρίσις βεβαιοῦται φανερῶς: ὅτι τῷ βαπτιζομένῳ πιστῷ, παρεστάναι πάντα τὰ ῥήματα ἀγαθὰ: ἃ ὑπεσχήσατο αὐτὸς, καὶ τὸ εὐαγγέλιον ὑπισχνεῖται. Καθάπερ ἐν ἐγχειρίσει καὶ βεβαιώσει δεσποτείας καὶ ἀξιώματος, ἐν καθιερώσει καὶ εὐλογίᾳ χάρις, ἐν σωθήκης

Sed necessarius est Baptismus, primùm, propter ordinationem diuinam, quia diuinitus est institutus, vt suscipiatur. Iohan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, &c.

Posset quidem Deus absq; Baptismi aqua, per Spiritum sanctum remittere peccata, & regenerare: sed cùm ita ei placuerit, dona sua nobis per ista media conferre, sine impietate Baptismus, vbi haberi potest, non negligitur: nec etiam Deus gratiam suam absq; illo confert. Ordinarium hoc est medium, diuinitus institutum, quo etiam vtendum. Ideò non negligendus infantum Baptismus. Quia Deus non vult, vt maximè posset, immediatè nobiscum agere, sed per verbum ac Sacramenta, quæ ordinatione sua coniunxit.

Deinde, necessarius est Baptismus, vt ordinarium regenerationis lauacrum.

Tertiò, quia signaculum est, quo Christus publicè confirmat, se baptizato credenti exhibere omnia cœlestia bona, quæ ipse pepercerit, & per Euangelium promittuntur. Sicut in inuestitura, cõsecratione & benedictione coniugij, fœde-

ἡλικίας ἐπερωτήσεσι, πράττεσθαι εἰώθεν.

Ἆρα ἀληθῶς ἀναγεννᾶται πάντα τὰ νήπια, ἐν ἐκκλησίᾳ βαπτισθέντα: ὅτω τε, τὰ ἀωρὶ ἀποθνήσκοντα, πάντα ἕκαστα σώζεται;

Οὕτω πιστεύω.

Τίς, ἡ τούτου ἀπόδειξις;

Ὁ κύριος ὅτως ἀποφαίνεται Μάρκ. ι. Ἄφετε τὰ παιδία ἔρχεσθαι πρός με, καὶ μὴ κωλύετε αὐτά. Τῶν γὰρ τοιούτων, ἐστὶν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ.

Καὶ Ματθ. ιη. Οὐκ ἔστι θέλημα ἔμπροσθεν τοῦ πατρός μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς: ἵνα ἀπόληται ἕις τῶν μικρῶν τούτων, ΤΩΝ ΠΙΣΤΕΥΟΝΤΩΝ ΕΙΣ ΕΜΕ.

Ἔτι, Μαρκ. τελευτ. Ὁ πιστεύσας, καὶ βαπτισθεὶς, σωθήσεται. Τὰ δὲ παιδία πιστεύειν, οὐδὲ πω χριστὸς ἀπεφήνατο. βαπτισθέντα οὖν, σώζεται.

Καὶ ὁ ἀπόστολος, οὐ μόνον καλεῖ τὸ βάπτισμα, λουτρὸν παλιγγενεσίας, Τίτ. γ. ἀλλὰ καὶ σαφῶς ἐνδύσασθαι Γαλ. γ. Ὅσοι εἰς χριστὸν ἐβαπτίσθητε: χριστὸν ἐνεδύσασθε.

Καὶ Ἀβραὰμ ὁ πατριάρχης τὴν περιτομὴν (ἣν διεδέξατο τὸ βάπτισμα, ἐν τῇ νέᾳ Διαθήκῃ, Κολοσ. β'.) ἐπαγγελίαν ἔσχηκὼς γενέσθαι σπέρματος αὐτοῦ καὶ τοῖς ἀπιστοῦσιν βρέφεσιν: ὅπ

fœderibus & stipulationibus, fieri consueuit.

Reuera'ne regenerantur omnes infantes, in Ecclesia baptizati: & sic in prima ætate defuncti, omnes & singuli etiam saluantur?

Ita credo.

Quomodo id probas?

Christus ita pronunciat: Sinite paruulos ad me venire, & nolite prohibere illos: quia talium est est Regnum cœlorum. Marc. 10.

Et: Non est voluntas Patris mei cœlestis, vt pereat vnus de pusillis istis, QVI IN ME CREDVNT. Matth 18.

Item: Qui crediderit & Baptizatus fuerit, saluus erit. Infantes autem credere, iam Christus pronunciauit. Ergo baptizati saluantur. Marc. vlt.

Et Apostolus, non solùm Baptismum vocat lauacrum regenerationis, sed disertè addit. QVICVN QVE in Christo Iesu baptizati estis, Christum induistis. Tit. 3. Gal. 3.

Et instituta circumcisione (cui successit Baptismus in Nouo Testamento, Col. 2.) promittit Dominus Abrahæ, & infantibus circumci-

ὅτι ἔσομαί σε θεὸς, καὶ τὸ σπέρματός σε μετὰ σέ.

Ὅσοι τοιγαροῦν τῶν νηπίων, ἀωρὶ ἀπεσβέσθη: ζωὴν ἔλαχεν αἰώνιον. Εὑρέθησαν γὰρ ἐν τῷ Ἀβρααμικῷ κόλπῳ: τοῦτέστιν, ἐν τῇ ἐπαγγελίᾳ ἐκείνῃ, τῇ: τὸν θεὸν ἐθέλειν αὐτῶν θεὸν εἶναι.

Ἆρά γε ἐπαναληπτέον, ἢ δευτερωτέον, τὸ βάπτισμα;

Οὔ. Διὰ τί; Διότι ἡ θεία διάταξις, καὶ ἡ ἐσία τῶν μυστηρίων, παγίως καὶ βεβαίως ἔχει: καὶ ἀδιαιρέτως τῇ τῶν ἀνθρώπων ἀπιστίᾳ ἀπυρόβατον. Καὶ, ἐν τῇ νέᾳ διαθήκῃ, ὅτε μετάθεσις ἐπανάληψις τοῦ βαπτίσματος: ὥσπερ ἐν τῇ τοῦ ἁγίου δείπνου διατάξει, ὅσάκις λέγεται, ΟΣΑΚΙΣ: ὅτι δευτερωθὲν ἀναγιγνώσκεται. Ὥσπερ οὐδὲ ἐν τῇ παλαιᾷ, ἡ περιτομὴ ἐπανελαμβάνετο: ἀλλ' ἐφάπαξ μόνον περιετέμνετο. Ἀντὶ αὐτῆς δὲ, ἐν τῇ καινῇ τὸ βάπτισμα κατεστάθη. Κολοσσ. β'. Ἐν ᾧ (Χριστῷ) καὶ περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ: ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκὸς, ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ: συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι: ἐν ᾧ καὶ συνηγέρθητε διὰ τῆς πίστεως τῆς ἐνεργείας τοῦ θεοῦ, τοῦ ἐγείραντος αὐτὸν ἐκ τῶν νεκρῶν.

Οὐδὲ χρεία ἐστίν. Εἰ γὰρ ἂν καταφρονήσεως ὄνομα: ἡ τοῦ πατρὸς ἀληθὴς ἐπικλήσεως αἴτησις. Περισσεύει, ἓν λέγεται βάπτισμα. Καὶ,

Ephes. δ'. εἷς κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα.

cumcisis: Ero Deus tuus, & Deus seminis tui post te.

Qui igitur in ista ætate prima extincti sunt, vitam consequebantur æternam. Inuenti sunt enim in sinu Abrahæ, id est, in illa promissione, quòd Deus velit illorum Deus esse.

Est'ne repetendus vel reiterandus Baptismus?

Non. Quare non? Quia ordinatio Dei & substantia Sacramentorum certa est, firma & rata: quam hominum incredulitas non facit irritam. In Nouo Testamento, nec mandatur repetitio, sicut in Cœnæ Dominicæ institutione, vbi dicitur: Quoties cunq; nec iteratus legitur. Sicut nec in veteri Testamento, Circumcisio repetebatur, sed semel tantum fiebat. Huic autem in Nouo Testamento successit, vt dictum est, Baptismus. Col. 2. In quo (Christo) circumcisi estis, circumcisione, non manufacta, in expoliatione corporis carnis, sed in circumcisione Iesu Christi, consepulti ei in Baptismo, in quo & resurrexistis per fidem operationis Dei, qui suscitauit illum à mortuis.

Nec opus est. Nam abusus esset nominis Dei & improbatio veræ inuocationis prioris. Præterea, dicitur vnum Baptisma. Et

Καὶ, ὃν τρόπον, ὅτε δύω γάμῳ συνεζευγμένω, ἢ ἀπολιμπάνεται ἀλλήλω: ἢ, μοιχείας μεσολαβησάσης, ἕτερος ἑτέρᾳ ἀποζεύγνυσθον: ὅμως ἀλλήλοιν αὖθις φιλιωθέντοιν, ἀκ ἐξ ὑπαρχῆς γίνεται μνηστεία: ἔτε δημοσία πάλιν σωάπτεσθον, ἢ ἱερολογεῖται γάμοι: ἀλλ' ἀρκεῖ ἡ ἀνακομισθῆσα καταλλαγὴ & φιλίωσις: τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅτι & βαπτισμῷ πνευματικῶς συγκεκοτῆται γάμος, ἀναμέσον θεῦ, & ἀνθρώπου: ὃς ἐπὰν τ θεὸν διὰ ἁμαρτημάτων ἐγκαταλίπῃ, καὶ πνευματικῶ ἐργάσηται μοιχείαν: ἀ χρῆα ἐστὶ, μετανοήσαντα, πάλιν ἐξ ἀρχῆς βαπτίζεσθαι, & νέαν σωθήκην γινέσθαι: ἀλλὰ μόνῃ ἡ πάλιν, ἢ ἅπαξ ἁμαρτάνῃ: ἀρκεῖ τι ἡ ἀποκαλλαξις, ἡ ἀφὸ τῆς μετανοίας γενομένη: δι' ἧς τῶς θεὸν ἐπάνιμεν, ἡμᾶς εἰς χάριν ἀπολαμβάνοντα.

Τὸ δὲ σύμβολον δευτερᾶσθαι ἀ χρὴ: κἂν εἴ τις, ἐν ᾧ καιρῷ ἐβαπτίσθη, μὴ πιστεύσας ἔτυχεν: ἢ ὕστερον, προδήλω γενήσῃ, ἢ μιάσμασι βίᾳ, & χριστῦ ἀφεστηκὼς ἦ: ἀλλὰ μετανοήσας, δεῖ χριστὸν ἀπιστρεψάτω: καὶ τῶ πίστιν, & πάλαι μετέλαβε βαπτισμᾶ ἀναμνησθεὶς (ὅτω θεὸς, ἀφῆκεν αὐτῶ ἁμαρτήματα, χαριτωθῆναι αὐτὸν ἀφ' χριστῶ, τῶδε μεμαρτυρήκῃ τῶ σημείῳ) βεβαιωσάτω. Διαρκεῖ δὲ ἡ ἐνέργεια & βαπτίσματος εἰς τὸν βίον ὅλον. Καὶ ἰτὸ χριστὸ λέγεται:

Et sicut cùm coniuges duo, se vel deserunt mutuò, vel per adulterium rumpitur vinculum coniugale: tamen vbi in gratiam redeunt, non fiunt de nouo sponsalia, nec publicè iterum copulantur, aut consecrantur nuptiæ, sed sufficit reconciliatio. Ita in Baptismo spirituales fiunt nuptiæ inter Deum & hominem: qui vbi Deum per peccata deserit, & spirituale committit adulterium, non opus est, vt denuò baptizetur, & nouum fœdus ineatur, sed manet fœdus, & semel initum: & sufficit reconciliatio, quæ fit per pœnitentiam, qua ad Deum redimus, qui nos in gratiam recipit. Ierem. 3.

Signum itaq; repeti non debet, etiamsi quis vel tempore, quo baptizatus est, non credidisset, vel postea manifesta abnegatione, aut sceleribus, à Christo deficiat, sed acta pœnitentia se ad Christum conuertat, & fidem, recordatione pristini Baptismi accepti (vbi Deus fœdere inito ipsum in gratiam esse receptum propter Christum, hoc signo testatus est) confirmet. Durat enim effectus Baptismi per omnem vitam. Et Christus

λέγεται: ὁ πιστεύσας, καὶ βαπτισθεὶς, σωθήσεται.

Τίς, ἡ χρῆσις τοῦ βαπτίσματος τούτου;

Ἡ, ἵνα τῷ σφραγῖδι τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν ἐπαγγελίαν ἡμῖν ἐσφραγίσῃ. Καθὼς Ρωμ. δ'. Παῦλος, τὴν περιτομὴν ὀνομάζει σφραγῖδα δικαιοσύνης τῆς πίστεως: ἤτοι, ἡ ὑποσχέσις, ἡ περὶ τοῦ ἐρχομένου Μεσσίου, ἧς τῶν αὐτοῦ εὐεργετημάτων, ἐσφραγίσατο. Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον, τὸ βάπτισμα, ἐπὶ τὸν τῆς περιτομῆς τόπον κατέλαβε, σφραγὶς ἐστὶ τῆς πίστεως. Καὶ, ἵνα ὁ βαπτισθεὶς, ὅταν εἰς τὸ διηνεκὲς ἑαυτὸν παρακαλέσῃ; καὶ τὴν πίστιν ἑαυτοῦ γυμνάσῃ, διεγείρῃ, σηρίξῃ, διατηρήσῃ, καὶ πάντας νικήσῃ τοὺς πειρασμοὺς: ὅτι δηλονότι ἀνεδέχθη παρὰ θεοῦ εἰς μετάληψιν χάριτος: τοῦτο, τῷ μυστηρίῳ τούτῳ, καὶ τῇ θεοῦ ἐκείνου ζωοποιῷ: διαβεβαιωσαμένου: διαφέρειν αὐτῷ πάντων τῶν ἄλλων εὐεργετημάτων: ὡς ὁ ἀπόστολος μαρτυρῶν, ὅσοι, Γαλ. γ'. φησὶν, εἰς χριστὸν ἐβαπτίσθητε, χριστὸν ἐνεδύσασθε. Ὅπερ ὅμως, ὁ θεὸς μόνῳ καὶ ψιλῷ βαπτίσματι, ἀλλὰ πίστει μεταληφθέντος, ἀκουστέον. Καθάπερ ὁ σωτὴρ φησιν: Ὁ πιστεύσας, καὶ βαπτισθεὶς, σωθήσεται.

Τίνα, τὰ βαπτίσματος τοῦ ἐνεργήματα;

α. Ἐμφυτεύειν ἡμᾶς χριστῷ: καὶ μετόχους ποιεῖν πάντων τῶν αὐτοῦ καταρ-

inquit: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.

Quis est vsus Baptismi?

Vt nobis promissionem de peccatorum remissione obsignet. Sicut Rom. 4. *Paulus circumcisionem vocat sigillum iustitiæ fidei, quo promissio de venturo Messia, eiusq; beneficijs, fuit obsignata. Ita quoq; Baptismus, qui in locum circumcisionis successit, signaculum est fidei. Et vt Baptizatus hoc modo per omnem vitam se consoletur, & fidem suam exerceat, erigat, confirmet, conseruet, atq; omnes tentationes vincat: quod videlicet a Deo sit receptus in gratiam: idq; Baptismi Sacramento, atq; fœdere inito confirmasse Deum, quod ad ipsum pertineat omnia Christi beneficia. Sicut Apostolus testatur,* Galat. 3. *inquiens: Quotquot vestrum in Christo Iesu baptizati estis, Christum induistis. Quod tamen non de solo & nudo Baptismo, sed fide percepto, est accipiendum. Sicut Saluator inquit: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.*

Qui sunt effectus Baptismi?

1. Inserere nos Christo, & facere nos participes omnium ipsius me-

καταξιωμάτων καὶ εὐεργεσιῶν. Ρωμ. ς'. Εἰς τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ ἐβαπτίσθημεν.

ε'. Ποιεῖν ἡμᾶς μέλη τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ: καὶ κοινωνὸν τὸ ἅγιον πνεῦμα. α'. Κορ. ιβ'. Καὶ γὰρ ἐν ἑνὶ πνεύματι ἡμεῖς πάντες εἰς ἓν σῶμα ἐβαπτίσθημεν: καὶ πάντες εἰς ἓν πνεῦμα ἐποτίσθημεν. Ὑμεῖς δέ ἐστε σῶμα Χριστοῦ, καὶ μέλη ἐκ μέρους.

ς'. Προσφέρειν καὶ κοινωνεῖν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, δικαιοσύνην, σωτηρίαν, παλιγγενεσίαν, καὶ ἀνακαίνωσιν νοός. Πράξ. β'. Βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Ἐφεσ. ε'. Καθαρίσας αὐτὴν (τὴν ἐκκλησίαν) τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι: ἵνα παραστήσῃ αὐτὴν ἑαυτῷ ἔνδοξον: μὴ ἔχουσαν σπίλον, ἢ ῥυτίδα: ἀλλ' ἵνα ᾖ ἁγία καὶ ἄμωμος. Τίτ. γ'. Κατὰ τὸ αὐτοῦ ἔλεον ἔσωσεν ἡμᾶς, διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως πνεύματος ἁγίου.

ζ'. Παρέχειν ἀγαθὴν συνείδησιν. α'. Πέτ. γ'. Καὶ ἡμᾶς νῦν σώζει βάπτισμα (οὐ σαρκὸς ἀπόθεσις ῥύπου: ἀλλὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς ἐπερώτημα εἰς θεὸν) δι' ἀναστάσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐν γὰρ τῷ βαπτισμῷ, οὐ μόνον ὁμολογεῖ ὁ θεὸς, χάριτος ἡμᾶς ἀξιῶν διὰ τῆς ζωοποιήσεως ταύτης: ἀλλ' ἅμα ἀπολύσῃ

us meritorum ac beneficiorum. Rom. 6. In mortem Christi baptizati sumus.

2. Facere nos membra corporis Christi, & afferre Spiritum sanctum. 1. Cor. 12. Etenim in vno Spiritu nos omnes in vnum corpus baptizati sumus, & omnes in vno Spiritu potati sumus. Vos autem estis corpus Christi, & membra de membro eius.

3. Applicare, & conferre remissionem peccatorum, & iustitiam, salutem, regenerationem, & renouationem. Actor. 2. Baptizetur vnusquisque vestrûm in remissionem peccatorum, Ephes. 5. Mundans eam lauacro aquæ in verbo, vt exhiberet eam (Ecclesiam) sibi, gloriosam, non habentem rugam, neq; maculam: sed vt sit sancta, & irreprehensibilis. Tit. 3. Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti.

4. Afferre bonam conscientiam. 1. Pet. 3. Baptismus nos quoque saluos reddit, qui non est sordium corporis depositio, sed stipulatio bonæ conscientiæ erga Deum, per resurrectionem Christi.

In Baptismo enim Deus non solùm profitetur, se nos in gratiã recipere per fœdus hoc: sed simul

ἀπολέσῃ ἡμᾶς τῷ αἵματι αὐτοῦ: καὶ καθαρίζῃ ἀπὸ πάσης τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων ῥυπαρίας. Ἡμεῖς δὲ αὐθομολογούμεθα, ἐπιγινώσκειν καὶ ἐνεργεῖσθαι τὰ ἡμῖν διὰ Χριστὸν προσπορισθέντα ἀγαθά. Ὅθεν εἰρήνη γίνεται, καὶ χαρὰ τῆς συνειδήσεως.

Καὶ τοῦτο ἐστι, τὸ παρὰ Πέτρῳ λεγόμενον: τὸ βάπτισμα, εἶναι συνειδήσεως ἀγαθῆς ἐπερώτημα εἰς θεόν. Ὃ, οὐκ ἔστι τοῦ βαπτίσματος ὁρισμὸς: ἀλλ' αὐτοῦ τὸ ποιητὸν δηλοῦται: ὅτι τὸ συνειδὸς ἡμῶν, τὸ ἄλλως ἡμῖν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἐγκαλοῦν, ἀγαθὸν γίνεται, καὶ καλὸν: τῷ αἵματι Χριστοῦ ἐν τῷ βαπτίσματι ἀπολυθὲν: ὥστε διώασθαι τὸν θεὸν μεταποιούμενα ἐπερωτᾶν περὶ τοῦ ἀγαθοῦ αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς βουλήματος: καὶ πάντα τὰ ἀγαθὰ παρ' αὐτοῦ ἐλπίζειν. Διὰ γὰρ τοῦ βαπτίσματος, ἐσώθημεν πρὸς ἡμᾶς ὁ θεὸς πιστεύσας: ἐπαγγελλόμενος, μεταδώσειν ἡμῖν τῆς χάριτος αὐτοῦ, καὶ ἱλάσεσθαι, καὶ πατὴρ ἡμῶν ἔσεσθαι: ὑποσχόμενος καὶ ὁρέγων πάντα τὰ παρ' ἑαυτοῦ εὐεργετήματα. Ἐντεῦθεν, πληροφορία τῇ συνειδήσει γίνεται: ἔχειν τὸν θεὸν ἵλεων, καὶ τὴν ἁμαρτημάτων ἄφεσιν: ἣν ὁ πιστεύων ἀψιλῶς μόνον ἐν τῷ βαπτίσματι ἐπαγγέλλεται: ἀλλὰ σημεῖον δοὺς, ὑποσχόμενος, τὰς πλημμελείας ἀφεὶς, καταδέχεσθαι ἡμᾶς τῇ χάριτι. Ἡμᾶς δὲ ἀνταποδοῦναι, ἐπιγινώσκειν

abluit nos sanguine filij sui, & emundat ab omnibus peccatorum nostrorum sordibus. Nos vicissim profitemur, nos agnoscere & amplecti haec beneficia per Christum parta. Vnde sequitur pax & gaudium conscientiæ.

Et hoc est, quòd D. Petrus dicit, Baptismum esse bonæ conscientiæ erga Deum interrogationem, vel stipulationem. 1. Pet. 3. *Quæ non est Baptismi definitio, sed effectu eius describitur. Quia conscientia nostra, quæ aliàs nos propter peccata accusat, bona fit & tranquilla, per sanguinem Christi in Baptismo ablata: vt deinde posit Deum interrogare, de bona sua erga nos voluntate, & omnia bona ab ipso sperare. In Baptismo enim Deus nobiscum init fœdus, ac profitetur, se nos in gratiam recipere, & in filios adoptare, seq; nostrum fore patrem, offert, & promittit omnia sua beneficia. Hinc conscientia certior redditur, quòd Deum habeat propitium, & remissionem peccatorum: quam in Baptismo non nudè tantùm promittit, sed signo addito stipulatur, se nos in gratiam remissis peccatis recipere. A nobis autem vicissim requirit, vt ipsum patrem agnoscamus, time-*

αὐτὸν πατέρα, φοβεῖσθαι, τιμᾷ, ἀγαπᾷ τὸν σωτῆρα ἔχοντας διαπελᾶν. Οὕτως ἐν, καὶ τὸ ἐν ταῖς ξωθήκαις πιέζομεν: ὥσπερ ὁ κύριος, ξωθήκην πρὸς Ἀβραάμον πατέρα, καὶ ὁμολογίαν, τὴν τῆς περιτομῆς (ἧς ἔτυχε, τὸ βάπτισμα ἀντικατέστη) πρῶτον μὲν ἐκείνῳ πᾶσαν εὔνοιαν προσέχετο, εὐλογίαν, χάριν: εἶτα δ' αὐτὸν αὐτεπήτησε, καλῶς ἐνώπιον ἐαυτοῦ πολιτεύεσθαι, εἶναι δίκαιον καὶ τέλειον: τὸν αὐτὸν τρόπον, ἡμᾶς βαπτιζομένους ἀπαιτεῖ: ἀποταξαμένους τῷ Σατανᾷ, καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, ἑαυτὸν ὁμολογοῦντας θεὸν, καὶ πατέρα: λατρεύειν ἑαυτῷ ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ: καὶ καλῶς τηρεῖν συνείδησιν. Οὐ γὰρ οἷόν τε εἶναι, μηχανὴ ἀδεμία, ἅμα τὸν ἐφ' ἡμῖν θεὸν, καὶ πονηρὰν συνείδησιν, ἢ ἔργα κακοσυνείδητα: ἀλλ' ἕτερον ἑτέρῳ αὐτιμεθίστατον.

Μὴ ἀληθινὸν βάπτισμα μεταλαμβάνουσιν οἱ μὴ πιστεύοντες;

Ἐπισταμένως διοριστέον μεταξὺ τοῦ βαπτίσματος αὐτοῦ, ἤτοι τῆς οὐσίας τοῦ βαπτίσματος: καὶ τῆς χρήσεως, ἢ πίστεως: ἵν' ἐν τῷ βαπτίζεσθαι πεφυκέναι αἰσθάνηται, εἴπερ ἐστὶν σωτηρίας φροντίζομεν. Ἔστι γὰρ, καὶ μένει, ἀληθινὸν βάπτισμα: εἴτε πιστεύσαντος βαπτισθεὶς, εἴτε μὴ: καθάπερ τὸ δῶρον τοῦ κυρίου: ἐν ᾧ καὶ ἀνθρώπῳ, ἀληθινὸν σῶμα καὶ αἷμα χριστοῦ γίνεται διά-

timeamus, honoremus, & bonam conscientiam retineamus. Et ita quemadmodum in fœderibus fieri solet: sicut cùm Dominus iniret fœdus cum Abraham, & pactum Circumcisionis (cui successit Baptismus) primùm illi promittit suum fauorem, benedictionem & gratiam: vicissim requirit, vt coram se ambulet, sit iustus & perfectus: Ita à nobis quoq; in Baptismo requirit, vt abrenunciantes Satanæ, & omnibus eius operibus, se agnoscamus Deum, patrem, eiq; seruamus in sanctitate & iustitia, & bonam retineamus conscientiam. Non enim possunt simul consistere, fiducia in filium Dei & mala conscientia, vel opera, quæ fiunt contra conscientiam, sed alterum ab altero expellitur.

Accipiunt'ne verum Baptismum non credentes?

Diligenter distinguendum est, inter Baptismum ipsum, siue substantiam Baptismi: & vsum vel fidem, quam in vsu Baptismi accedere necesse est, si salutarem esse velimus. Est enim & manet semper verus Baptismus, siue baptizatus credat siue nō credat: quemadmodum etiam Cœna Domini, & in ea, verum corpus & sanguis Christi, distribuuntur & accipi-

Δόσις ἡ μετάληψις. Ἡ γὰρ ἰσχὺς τῶν ἁγιασμάτων, οὐκ ἐξήρτηται τῆς ἀξίας καὶ πίστεως, ἔτε τοῦ διδόντος, ἔτε τοῦ λαμβάνοντος: ἀλλὰ τῆς καταστάσεως καὶ διατάξεώς τε τῆς θείας: ἧς τὸ πίστιν ἢ ἀλήθειαν, ἢ τῶν ἀνθρώπων ἀπιστία οὐ καταργεῖ, Ρωμ. γ'. Ἀμεταμέλητα γὰρ, τὰ χαρίσματα, καὶ ἡ κλῆσις, τοῦ θεοῦ, Ρωμ. ια'.

Πράξ. η'. Οὕτως, Σίμων ὁ μάγος ἀληθῶς ἐβαπτίσθη. Τῷ αὐτῷ γὰρ ἀληθινῷ βαπτισμῷ: ᾧ ὁ εὐνοῦχος Κανδάκης τῆς βασιλίσσης. Οὔτε μὲν συγχώρησιν τῶν ἡμαρτημένων ἔλαβεν, ἔτε παλιγγενεσίαν: διὸ πίστεως ἠμοίρησεν. Ἵνα γὰρ ὠφελήσῃ ἄνθρωπον τὸ μυστήριον: οὐτῷ πίστιν προσεῖναι χρὴ, καὶ τὸ: Ὁ πιστεύσας, καὶ βαπτισθεὶς, σωθήσεται. Ἔστι μὲν οὖν, καὶ μεταλαμβάνεται, ἀληθινὰ τὰ ἁγιάσματα, χωρὶς πίστεως τοῦ μεταλαμβάνοντος: ἀλλ' οὐκ ὠφελεῖ. Ἡ γὰρ χρῆσις, πίστιν ἀπαιτεῖ: ἵνα οἱ μεταλαμβάνοντες, οἰκεῖα ποιῶνται ἑαυτοῖς ἕκαστοι τὰς ἐξ ἐκείνων ἐνεργείας. Παρὸ ὁ λέγει Αὐγουστῖνος: ὅτι ἡ διαφέρει, πρὸς τὴν ὁλοκληρίαν τῶν μυστηρίων ζητουμένη: τί πιστεύει, ἢ ποίᾳ πίστει εἰδοποιήθη, ὁ κοινωνῶν μυστηρίῳ. Διαφέρει μὲν πάμπολυ: πρὸς μὲν τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας; ἡ πρὸς τὴν ἕξιν τοῦ μυστηρίου ζήτησιν.

ι'. καὶ Δωρητ. ιδ'.

untur. Substantia enim Sacramentorum, non pendet à dignitate & fide dantis, aut accipientis, sed ab ordinatione & institutione diuina, cuius veritatem hominum incredulitas non euacuat. Sine pœnitentia enim sunt dona & vocatio Dei. Rom. 11.

Sic Simon Magus, verè est baptizatus, verum etiam & eundem percepit Baptismum, quem Eunuchus Reginæ Candaces. Sed nec remissionem peccatorum accepit, nec est regeneratus. Quia fidem caruit. Vt enim prosint Sacramenta, fidem accipientis accedere necesse est, secundum illud Christi: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Sunt itaq; & percipiuntur vera Sacramenta absq; fide percipientis, sed non prosunt. Quia vsus in fide consistit, quæ accipiuntur, & applicant sibi singuli beneficia in illis oblata. Vnde Augustinus: Non interest, cùm de Sacramenti integritate queritur, quid credat, aut quali fide imbutus sit, qui accipit Sacramentum. Interest quidem permultum, sed ad salutis viam, verùm non ad Sacramenti quæstionem. Aug. ad Donatist. lib. 3. cap. 14.

Qui

Τίνες ἐγένοντο τύποι ἐν τῇ παλαιᾷ, τοῦ βαπτίσματος σκιαγραφητικοί;

Ἡ λάρναξ Νώχου: ἐν ᾗ αὐτὸς διεσώθη μετὰ τῶν οἰκείων: παγκόσμου τῶν ἔξω ἀπωλείας γενομένης. ἀ. Πετ. γ'. ὀκτὼ ψυχαὶ κιβωτὸν Νῶε ὀλίγαι, τοῦτ' ἔστιν, ὀκτὼ ψυχαὶ, διεσώθησαν δι' ὕδατος. Ὃ καὶ ὑμᾶς ἀντίτυπον νῦν σώζει βάπτισμα.

Ἡ περιτομή. Κολοσσ. β'. Ἐν ᾧ καὶ περιετμήθητε: καὶ ἑξῆς τὰνω.

Ἡ διὰ τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης διάβασις: ὅπου, διδάσκει Παῦλος, πάντες εἰς τὸν Μωσῆν ἐβαπτίσαντο ἀ. Κορ. ι'.

Νεεμὰν ὁ Σύρος, τῆς λέπρας καθαρθεὶς: μετὰ τὸ ἑπτάκις ἐν τῷ Ἰορδάνῃ λούσασθαι: ϛ'. Βασιλ. έ.

Καὶ μὴν, καὶ περὶ Ἡσαΐα μθ'. προεφήτευται: Ἄξουσι σοῦ υἱούς σου ἐν κόλποις: τὰς δὲ θυγατέρας σου, ἐπ' ὤμων αἴρουσι.

Τί σημαίνει βαπτισμός;

Πρῶτον μὲν, καὶ κυρίως, ἀμαρτιῶν λύσιν: ἤτοι ὅμως οὐ μόνον σημαίνει, ἀλλ' ἅμα καὶ ἐνεργεῖ. Ὥσπερ γὰρ τὰ σώματα ῥύπῳ ἀποκαθαίρεται: παραπλησίως τῷ βαπτιστικῷ ὕδατι, οὐ μόνον σημαίνεται, ἀλλὰ καὶ τοῦ σώματος Χριστοῦ ἐν βαπτίσματι κοινωνεῖ, ἡ τῶν ἁμαρτιῶν ἀποκαθαίρεται καὶ ἐκπλύνεται καὶ ἀποκαθαίρεται. Ῥωμ. ϛ'. Ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν

Qui fuêre typi in veteri Testamento, quibus Baptismus est adumbratus?

Arca Noah, in qua cum sua familia est seruatus, toto Mundo extra illam pereunte, 1. Pet. 3. In arca Noah pauci, id est, octo animæ, saluati sunt per aquam. Quod & vos nunc similis formæ saluos facit Baptisma.

Circumcisio, Col. 2. vt suprà.

Transitus per mare rubrum, vbi Paulus docet omnes in Mosen baptizatos, 1. Cor. 10.

Naaman Syrus leprosus, mundatus, postquam septies se in Iordane lauisset.

Item Esa 49. vaticinatus est: Afferent filios tuos in vlnis, & filias tuas super humeros portabunt.

Quid significat Baptismus?

Primum, & principaliter, ablutionem peccati: quam tamen non significat solùm, sed simul etiam operatur. Quemadmodum enim aliâs aqua corporis sordes abluuntur: ita aqua Baptismi, quæ sola non est, sed cum sanguine Christi in Baptismo coniuncta, sordes peccatorum emundat, purgat, & abluit. Rom. 6. Quicunq; baptizati sumus

χριστὸν Ἰησοῦν: εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν.

Δεύτερον ἡ, παλιγγενεσίαν, αὐτὴ ἡ τελετουργία τοῦ βαπτίσματος. Ἡ μὲν γὰρ κατάδυσις, τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, σὺν τῇ ἁμαρτίᾳ ἀποθνήσκειν δηλοῖ. Ἡ δὲ ἀνάδυσις ἐκ τοῦ ὕδατος, καινὸν ἀνθρώπου σημαντική ἐστιν, ἤδη τῷ θεῷ εὐαρεστοῦντος: ὡσανεὶ ἐκ θανάτου τῶν παραβάσεων ἀνισταμένου, καὶ ἐπανερχομένου. Ὡς πάλιν Ρωμ. ϛ. Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον: ἵνα, ὥσπερ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ πατρὸς: οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν.

Τέλειον δὲ, σαρκὸς νέκρωσιν, ζωῆς καινότητα: καὶ στενὸν ἡ, καὶ θλίψεις: ἃ πάντα τῇ καταδύσει σημαίνοντο.

in Christo Iesu, in mortem ipsius baptizati sumus.

Secundò regenerationem ritus ipse Baptismi. Immersio enim significat, veterem hominem mori cum peccato. Emersio verò ex aqua, significat nouum hominem, quis, placentem, quasi ex mortem peccatorum surgere ac redire. Ibid. Rom. 6. Consepulti sumus cum illo per Baptismum in mortem, vt quemadmodum Christus resurrexit à mortuis, per gloriam Patris: ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.

Tertiò, carnis mortificationem, vitæ nouitatem, crucem quoq; & tribulationes: quæ omnia, per mersionis ritum significantur.

Μένει, ἢ αἴρεται, ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ βαπτίσματι;

Μένει μὲν αὐτὸ τὸ νόσημα: ἤγουν, ἡ προγονικὴ ἁμαρτία, ἤτοι ἐπιθυμία: καὶ ἔστιν, ἡ ῥίζα τοῦ κακοῦ, ἐν καὶ πάλιν γεγυμνημένῳ ἀνθρώπῳ: ἀλλ' ἐκπεφύτευται τῇ Φύσεως (οὕτω βαθύῤῥιζός ἐστιν) αἴρεται ἡ τὸ προσπαθὲς καὶ ἔνοχον: τουτέστι, συγχώρησις γίνεται πασῶν τῶν ἁμαρτιῶν: τῆς τε προπατορικῆς, καὶ τῶν ἐνεργηθέντων (εἰκὸς ἂν ἡ ἡλικία ἀδρωθέντες πεπτήκοιεν) καὶ εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης ἀποῤῥί-

Mich. tel.

Manet'ne an verò tollitur peccatum in Baptismo?

Manet ipse morbus, id est, peccatum Originis, vel concupiscentia, & sic radix mali, in homine etiam renato, nec tollitur ex natura: sed tollitur reatus, id est, condonantur peccata omnia in Baptismo, & Originale, & Actualia, si quæ sunt, vt in adultis admissa, & in profundum maris abyciuntur.

Sed

ὅπου ῥᾳδίως ἐδύνατο. Ἀλλὰ περὶ τοῦ τόπου πράγματος, καὶ ζητήματος, ἐν τοῖς στηλαίοις μᾶλλον καὶ πλείονων ἐδιδάξαμεν, ἐν τῷ περὶ ἁμαρτίας τόπῳ.

Τίς ἦν πρόσθεν, ἡ δίκη, ὅτε βαπτίζειν, ὅπου τῶν ἀποστόλων;

Οὐδεὶς ἦν τῷ ἐρχῷ ἀφωρισμένος τόπος, εἰς ὃν τὸ πρῶτον: ἀλλὰ, ὅπου ἂν τύχῃ, ἐβαπτίζομεν. Ἡμεῖς δὲ, καλῶς ποιοῦντες, νῦν ἐν ναῷ, καὶ σωφρόνως τοῦ λαοῦ, μᾶλλον διὰ τῆς ἐκκλησίας προσευχὰς, βαπτίζομεν: παρεκτὸς ἀπαντήματος ἀναγκης. Οὐκ ἦν αὐτοῖς ἔθος πρότερον, μαγικῇ σκευωρίᾳ τὸ ὕδωρ κατευτρέπειν. Ἔτι γὰρ καλὸν ἦν κτίσμα, Γεν. ά. Οὐδὲ ἐξορκίζοντο πρὸ αὐτῶν οἱ βαπτιζόμενοι. Οὐδὲν περὶ ἐπαλοιφῆς χρίσματος, ἢ σταυροῦ σημειώσεως: οὐδὲν περὶ πνύσματος, ἄλλης, ἢ ὁμοίων ἄλλων λύρων παπισμικῶν: οἷσι ξυμφέρεται μᾶλλον, ἢ κωλύεται, τὸ βάπτισμα.

Τίνες δὲ εἰσὶ βαπτιστέοι;

Πάντα ἔθνη, ὅσα τὸ εὐαγγέλιον διδασκόμενα: Ματθ. καὶ Μάρκ. ὅτι τελ. Οἱ μετανοοῦντες, καὶ πιστεύοντες εἰς Χριστόν: ὡς ὁ Βαπτιστὴς κήρυξε, λέγων. κηρύσσω βάπτισμα μετανοίας. Ματθ. γ. Ἐβαπτίζοντο ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ὑπ' αὐτοῦ, ἐξομολογούμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. Πράξ. β. μετανοήσαντες, καὶ πιστεύσαντες εἰς τὸν Χριστὸν, ἐβαπτίσθησαν

Sed hac de re, & quæstione, suprà plura in loco de Peccato.

Qui fuerunt ritus Baptismi tempore Apostolorum?

Nullus fuit initiò certus locus, sed vbicunq; se obtulit occasio, baptizauerunt. Nos tamen iam rectè in templo & publicis congressibus propter preces Ecclesiæ baptizamus, nisi in casu necessitatis. Aqua, non fuit prius magicè consecrata: est enim bona Dei creatura, Genes. 1. Neq; ab Apostolis exorcisati baptizandi Nihil de vnctione Chrismatis, aut crucis signatione, nihil de sputo, sale, & similibus nænijs Papisticis: quibus conspurcatur magis, quàm exornatur Baptismus. Act. 2 8.16.

Qui nam sunt baptizandi?

Omnes gentes, quæ de Euangelio docentur. Matth. & Marci vlt. cap. Agentes pœnitentiam, & credentes in Christum: sicut de Baptista scribitur; Luc. 3. quòd prædicauerit Baptismum pœnitentiæ. Matth. 3. Baptizabantur ab eo in Iordane, confitentes peccata sua. Act 2. Agentes pœnitentiam, & credentes in Christum, baptizantur

πλίθησαν ἀπὸ τῶν ἀποστόλων, πρωΐ τινες χιλιάδες.

ΠΕΡΙ ΒΑΠΤΙΣΜΟΥ τῶν νηπίων.

Ἢ βαπτιστέον ἐστὶ τὰ νήπια;

Παντάπασι μὲν ἔν. Πίστωσαι. Ὅτι χριστὸς ἐκέλευσε βαπτίζεσθαι πάντα τὰ ἔθνη. Ἐν δὲ τοῖς ἔθνεσι, καὶ τὰ παιδία περιέχονται. Διαφέρει δὲ ἢ αὐτοῖς τὸ βαπτίζεσθαι.

Ὁ αὐτὸς βέλεται, περὶς ἑαυτὸν ἔρχεσθαι τὰ παιδία: καὶ μὴ κωλύεσθαι αὐτά, ἢ εἴργεσθαι ἑαυτοῦ: τοῦτο φανερῶς πεποιήκοντων τῶν ἀποστόλων: ἐπιθεὶς τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτὰ, ηὐλόγησεν αὐτὰ: εἰ καὶ οὐκ ἐβάπτισεν. Οὐ γὰρ βαπτίσαι αὐτὰς ἀναγινώσκεται, ἀλλ' οἱ ἀπόστολοι: καὶ ἦσαν οἱ παῖδες ἔτι περιτετμημένοι.

Ἔτι, τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς, σάρξ ἐστι: τετέκται ἁμαρτίᾳ μεμολυσμένον, καὶ καταικρίτῳ ὑποπίπτον. Εἰ γὰρ καὶ ἐξ εὐσεβῶν καὶ ἀναγεγεννημένων γονέων ἐτέχθησαν: ὅμως οὐκ ἐκείνῳ τῷ μέρει ἐγέννησαν, καθ' ὃ ἀνεγεννήθησαν αὐτοὶ: ἀλλὰ τῷ, ᾧ εἰσιν ἁμαρτωλοί. Ὥσπερ οὐκ ἀπὸ σπέρματος, ἢ κήπου, δένδρα καρπίμου ἐν κήπῳ, καλλίκαρπον δένδρον φύεται: ἀλλ' ἐγκεντρισμὸς ἀπ' ἄλλου δένδρου δεῖ. Διὸ καὶ ἀναγεννηθῆναι ἐκεῖνα χρή. Καὶ: Ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος: οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. Ἐπεὶ οὖν ἐν τῷ ὕδατι τὸ βάπτισμα, ἐν τῷ πνεύματι ἡ ἁγιότης: ἀμφοτέρων δὲ ἡ τελείωσις: ἀναγκαῖον καὶ τὰ νήπια βαπτίζεσθαι. Ἐν γὰρ τῷ ὕδατι καὶ τὸ πνεῦμα ἐστὶ, καὶ ἐν τῷ πνεύματι τὸ ὕδωρ. Ἐν ἀμφοτέροις δὲ ἡ τελείωσις.

Ἀλλὰ τὸ μὲν ἐκ σαρκὸς γεγεννημένον σάρξ ἐστι: τὸ δὲ ἐκ πνεύματος, πνεῦμα. Ἐκ τοῦ πνεύματος γὰρ ἡ ἁγιότης. Ἐκ τοῦ ὕδατος δὲ ἡ τελείωσις. Ἐν ἀμφοτέροις δὲ ἡ τελείωσις. Ἐν ἀμφοτέροις δὲ ἡ τελείωσις

δ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν θεῶν. Ὥστε βαπτισέα: ὅτι τῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

regnum Dei ingredi non potest. Ideo baptizandi sunt: quia ipsorum quoq; est regnum cœlorum.

Ἔτι, οὖν πιστεύοντες βαπτισέον. τὰ νήπια πιστεύει, ματθ. ιή. βαπτισέα αὐτῶν: καὶ οὐκ ἔνι, αὐτοῖς τὸ σημεῖον ἀπειπεῖν. Πράξ. β'. ὅτε καὶ βαπτίσματι λέγεται, Πέτρος φησὶν: ὑμῖν ἐστιν ἡ ἐπαγγελία, καὶ ΤΟΙΣ ΤΕΚΝΟΙΣ ὑμῶν, καὶ πᾶσι τοῖς εἰς μακρὰν: ὅσους ἂν προσκαλέσηται κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν.

Item, Credentes sunt Baptizandi Infantes credunt Matthæi 18. Ideo sunt baptizandi: nec potest illis signum negari. Actor. 2. vbi de Baptismo agitur, Petrus inquit: Vobis & FILIIS VESTRIS est promissio, & omnibus qui longè sunt, quoscunq; aduocauerit Dominus Deus noster.

Credunt ne Infantes?

Πῶς οὖν πιστεύουσι τὰ νήπια;

Καίτοι ἡμῶν τὸ, πῶς πιστεύουσιν, ἀδύνατον ἐστὶ διωρισμένων: ὅμως αὐτοῖς πίστιν εἶναι, ἀνενδοίαστόν ἐστι: ὑπ' χρίστου φάντος, καὶ αὐτοῖς προσμαρτυροῦντος. Ὥσπερ ψαλ. ρμέ. λέγεται: τὸ δ' ἀνθρώπου πνεύματος λέγεται: οὕτω οὐ δύνασθαι τῶν κοσμικῶν ὀπικαλεῖσθαι τὸν θεόν. Καὶ Ρωμ. ή. οὕτω δ' Ἀποστόλου: πᾶσαν τὴν κτίσιν συστενάζειν. Καὶ τοῖς ἀλογικοῖς ἔχουσιν: εἰ καὶ ἀνοήτοις, ὅμως τε χρῆσθαι δύνανται: ἀλλὰ, τῆς ἡλικίας προφάσης, χρῶνται. Οὐ μὴν ὁ θεὸς τὸν αὐτὸν τρόπον τοῖς νηπίοις πίστιν ἐνεργεῖ, ὃν ἐν τοῖς τελείοις, δι' ἀκοῆς ὑπ' ἑαυτοῦ ῥήματος: ὅμως δ' ἔν, καὶ τὸ ἑτέροφον ἑαυτοῦ, κατανεμήσει ἂν ὁδὸν καὶ τρόπον ῥᾳστα; εἰς τὸ πίστιν αὐτοῖς ἐνεῖναι: ὃς ὑπ' ἐπίστασθαι ἄλογον πρόδρομον, καὶ τὴ μητρὶ

Etsi, quomodo credant infantes, scire non possumus: tamen fidem eos habere, certum est, Christo affirmante, testimoniumq; illis perhibente. Sicut Spiritus sanctus pronunciat, pullos coruorum DEVM inuocare. Et Paulus Apostolus, omnem creaturam ingemiscere testatur. Quemadmodum & mentem rationalem habent, quod tamen nesciunt, eiusq; vsu carent, qui temporis successu cum annis accedit. Licet enim fidem Deus in infantibus non eodem modo operetur, quo in adultis, per verbi sui auditum: tamen viam, modum & rationem sibi notam excogitare, & inuenire pro sua sapientia facilimè potest, qua efficiat, vt credant: qui effecit, vt Baptista in

Rom. 8.

vtero

μετεικὴ νηδυΐ τὸν χριστὸν ἀπιγνῶναι, καὶ ὑπὸ χαρᾶς σκιρτῆσαι. Ὃς τότε, κἂν εἰ ἡμῖν ἀόρατός ἐστιν: ἀμὴ διὰ τοῦτο, οὐκ εἶναι ὑπολητέον. Πιστότεροι γὰρ, οἱ τοῦ χριστοῦ λόγοι, τοῦ ἡμετέρου λόγου καὶ διανοίας.

vtero matris Christũ agnosceret, et præ gaudio exultaret. Quam, etsi nos non videamus: tamen non ideo nullam esse existimãdum est. Certiora enim sunt Christi verba, quàm noster intellectus & ratio.

Εἰπὲ ἄλλας πῆξις τοῦ, τὰ νήπια βαπτιζθῆναι δεῖν.

Dic alia argumenta, quibus infantes baptizandos esse probatur.

Ὅλας οἰκίας, ἤτοι οἰκετείας, καὶ πάντας οὓς ἐν τοῖς οἴκοις, βαπτίσαι οἱ ἀπόστολοι χρέφονται. Ἀφ' ὧν καὶ τὰ παιδία.

Apostoli totas domus, id est, familias, & omnes homines in domibus, baptizasse leguntur. Ergo & infantes.

Πρὸς ἣ τάξις, τῷ περιτομῇ τὸ βάπτισμα διεδέξατο, Κολ. β'. Ἐκ περιτάξεως δὲ θεοῦ, τὰ παιδία ὀκταήμερα περιετέμνετο: καὶ ἐπαγγελίαν περιέθηκεν ὁ κύριος: ἔσεσθαι θεὸς ἀμόνον τοῦ Ἀβραὰμ, ἀλλὰ καὶ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ μετ' αὐτόν. Ὥστε τὰ ἡμέτερα νήπια βαπτίσματος ἀξιωτέον: καὶ ἐπιβάλλει αὐτοῖς ἡ τῆς χάριτος ἐπαγγελία. Οὐδὲ ἡμᾶς, οὐχ ὑπὸ τὴν νέαν διαθήκην, μειονεκτεῖν χρὴ τῶν ὑπὸ τὴν παλαιάν.

Gen. 17.

Prætereà, Baptismus circumcisioni successit. Col. 2. Ex mandato autem Dei, infantes circumcidebantur octaua die, & promissionem addidit Dominus, se fore Deum, non Abrahæ tantum, sed etiam seminis ipsius. Ideò & nostri infantes baptizandi, & pertinet ad illos promissio gratiæ. Nec pejus in Nouo Testamento habere debemus, quam illi in Veteri.

Προσέτι δὲ, τοῖς νηπίοις διαφέρει τῶν ἐπαγγελιῶν τῆς χάριτος, καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς: φάντος γὲ τοῦ χριστοῦ, τῶν τοιούτων εἶναι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν: τῶν δηλαδὴ προσφερομένων αὐτῷ νηπίων. Καὶ: Οὐκ ἔστι θέλημα ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς ὑμῶν, τοῦ ἐν οὐρανοῖς: ἵνα ἀπόληται εἷς τῶν μικρῶν

Matth. 18.

Adhæc, ad infantes pertinent promissiones gratiæ, & vitæ æternæ. Nam Christus dicit: Talium est Regnum cælorum, infantum silicet, qui mihi offeruntur. Item: Non est voluntas Patris vestri cælestis, vt pereat vnus de pusillis istis,

κρῶν τέτων: τῶν δηλονότι προσαγομένων ἐμοί.

istis, qui scilicet mihi adducuntur.

Ἀνηκόστων τοίνυν τοῖς βρέφεσι τῆς ἐπαγγελίας ἐκείνων, τῶν περὶ τῆς βασιλείας: ἐκεῖ καὶ τὸ σημεῖον αὐτοῖς ἀνήκει, ἢ τὸ σύμβολον, τὸ δηλαδὴ τὸ βάπτισμα;

Cùm igitur ad infantes promissiones illæ pertineant de Regno cælorum: ergo & signum, Baptismus scilicet.

Ἐπὶ τέτοις ἦ, τὸ περὶ βαπτίσματος ἐπίταγμα, καθόλε ἐστὶ: καὶ ὅλης τῆς ἐκκλησίας πεποίηται, τὸ: Πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, βαπτίζετε αὐτές. Καὶ τὸ: Ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος: Οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ.

Insuper, mandatum de Baptismo, est vniuersale, & ad totam Ecclesiam pertinet: Ite in orbem vniuersum, baptizate eos. Et: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu Sancto, non potest ingredi in Regnum cælorum.

Τὸ δὲ πολλὰς ἀπόλλυσθαι, καὶ μὴ βαπτίζεσθαι, ὐκ αἴτιος ὁ χριστὸς, ἀλλ' αὐτοὶ ἑαυτοῖς: ὅτι καταφρονηταί εἰσι τοῦ βαπτίσματος: καὶ τὸ χριστοῦ: ὐκ ἔστι θέλημα ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς ὑμῶν, τοῦ ἐν οὐρανοῖς: ἵνα ἀπόληται ἓν τῶν μικρῶν τέτων, τῶν εἰς ἐμὲ πιστευόντων.

Quòd verò multi pereunt, & non baptizantur, non Christi culpa id fit, sed proprio vitio, quòd Baptismum contemnunt, iuxta illud Christi: Non est voluntas Patris vestri cælestis, vt pereat vnus de pusillis istis, qui in me credunt. Matth. 18.

Ὠριγένης τε, Κυπριανὸς, καὶ Αὐγεστῖνος, παλαιοὶ συγγραφεῖς ὄντες, μαρτυροῦσιν: ἀπὸ τῶν ἀποστόλων παραλαβόντα τὸ ἔθος τὸ τὰ παιδία βαπτίζειν ἔθος.

Origenes, Cyprianus & Augustinus, vetusti Scriptores, testantur, ab Apostolis acceptam consuetudinem baptizandi infantes.

Αὐγεστῖνος κατὰ Δωνατιστῶν, περὶ βαπτίσματος, βιβ. ιδ'. κεφ. κγ'.

Augustinus contra Donatistas, de Baptismo, lib. 14. cap. 23.

Ἀρνοῦνταί τινες τὴν βάπτισιν τῶν παιδίων, ὐκ ἐκ τῶν γραφῶν πιστωθῆναι δυνάμενοι: καὶ διὰ τὴν αὐθεντίαν παραιτοῦνται τὸ ἐκκλησίας καταφεύγειν.

Negant quidam, Baptismum Infantum ex Scriptura Sacra probari posse, & ad Ecclesiæ authoritatem & traditionẽ confugiunt: sed

Τῶν

τῦτο ἦ, λίαν ἀνίσχυρον ἂν θεμέλιος εἴη. Καὶ τοῦτῳ γε, ὅτε τοὺς Ἀναβαπτισὰς ἂν ἀπιστομίσαν: ὅτι τὸ βάπτισμα τῶν νηπίων συσήσαν. Ἰσχυροτέρας, τὰς ἐκ τῶν γραφῶν, πίστεως ποθλητέον: ἐφ' ὧν ἤδη ἐρήτας εἴρηται.

sed nimis hoc infirmum esset fundamentum. Et hac ratione nec Anabaptistas refutabunt, nec infantum Baptismum confirmabunt. Certiora sunt quærenda argumenta, ex Scriptura sacra testimoniis deprompta, de quibus iam est dictum.

Ἀλλ' εἰ δευτέραν, ἐκρέπω, γέννησιν, τὰ παιδία διὰ τοῦ βαπτίσματος λαμβάνουσι: τί τὸ ἄτοπον, διότι τῆς ἡλικίας ποθαινούσης, ἑαυτῶν πονηρότερα, ἢ ὡς εὐσεβέστερα, φαίνονται;

Quòd si infantes in Baptismo renascuntur, qui fit, quòd cum annis malitiam magis, quàm pietatem prodant?

Ἀποκρίνομαι: διότι, εἰ καὶ τῷ βαπτίσματι, ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν ἀπολύονται: ὅμως ἡ τῆς πρώτης ἐκ πηγῆς ἁμαρτίας νόσος, καὶ τὸ μοχθηρὸν τῆς ἐπιθυμίας, αὐτὰ οὐκ ἄφεονται ἐκ τῆς φύσεως τῆς ἀνθρωπίνης: ἀλλὰ μένουσι δι' ὅλου τοῦ βίου, ἅτε βαθέως τῇ φύσει ἐμπεπηγότα: ὥστε ἀδεμιᾷ μιχανῇ ῥιζόθεν ἐκπάσιμα εἶναι. Οὐδὲ γίνεται ἅτως ἡ ἀναγέννησις: ὥστε μηδὲν κακίας λείψανον ὑπομένειν. Ἀλλ' ὅμως ἀντιτάσεως πρὸς τὸ κακὸν γινομένης, διὰ πίστεως εἰς χριστὸν: οὐκ εἰς θάνατον ἐλλογίζεται. Κατὰ τὸ Ρωμ. ἡ. Οὐδὲν νῦν κατάκριμα, τοῖς ἐν χριστῷ Ἰησοῦ: μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν. Οὐ λέγει, ἁδὲν κακὸν, ἁδεμίαν ἁμαρτίαν, νῦν ἔτι εἶναι: ἀλλὰ, ἁδὲν

Respondeo. Quia etsi per Baptismum à peccatis abluantur: tamen morbus peccati Originalis, & concupiscentia prava, ipsa non tolluntur ex natura hominis: sed manent per omnem vitam, altissimè natura infixa, & inhærentia, vt eradicari penitus non possint. Nec ita fit regeneratio, vt nihil mali relinquatur. Sed tamen, si per fidem in Christum repugnetur malo, non ad damnationem imputatur. Iuxta illud: Nulla iam damnatio his, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant. Non dicit, nullum malum, nullum peccatum, iam amplius est reliquum: sed nulla damna-

ὄδεν καίνισμα. γνωμώσης γὲ τῶν ἁμαρτιῶν ἀφέσεως.

damnatio, facta peccatorum remissione.

ΑΝΤΙΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ Ἀναβαπτιστῶν κ᾽ τ᾽ ἀνηπίων βαπτισμῶ.

OBIECTIONES Anabaptistarum, contra Infantum Baptismum.

Πρώτη.

Οὐδαμῶ τῶν γραφῶν κελεύει τὰ, βαπτίζεσθαι τὰ βρέφη: ἀδ᾽ εὑρίσκεται ἐν αὐταῖς παράδειγμα τοῦτο. Οὐκοῦν βαπτιστέα.

1.

In sacra Scriptura nusquam dicitur, infantes esse baptizandos, nec exemplum in ea legitur. Ideo non sunt baptizandi.

Ἀποκρίνομαι: τὸ, ἐν τ᾽ γραφαῖς εἶναι ᾧ ἔχεσθαι, διχῆ λαμβάνεσθαι. πρῶτον μὲν, ἢ κατὰ τὰ γράμματα, ᾧ τὰς συλλαβάς. Καὶ ἔτως ἁδαμῶ τοῖς δε τοῖς χαρακτῆρσι γεγραμμένον εὑρίσκεται: ΒΑΠΤΙΖΕΤΕ τὰ νήπια. ἴσασι δὲ τὸ: Βαπτίζετε ἄνδρας, γυναῖκας, νέους, ἀδρωθέντας, γέροντας. Δεύτερον δ᾽, ἐν τ᾽ γραφαῖς εἶναι καὶ ἔχεσθαι λεγόμενόν τι, ἢ κατὰ διάνοιαν: ὃ, ἢ καλῆ ἀκολουθία ἐκ γραφικῶν μαρτυριῶν συλλογίσον ἐστι, κ᾽ ἔπεται. Καὶ τοῦτο τ᾽ τρόπω, ἐν τ᾽ ἁγίαις γραφαῖς ἔχεται τοῖς παιδίοις βαπτισμῶ μεταδοτέον εἶναι: ὃ διὰ πολλῶν μικρῷ πρόσθεν κατεσκεύασθη.

Sacra Scriptura esse & haberi, bifariam accipitur. Primò, quod ad literam, & syllabas: & sic nusquam his literarum characteribus scriptum inuenitur: BAPTIZATE INFANTES. Sicut nec hoc etiam: Baptizate viros, mulieres, iuuenes, adultos, senes. Sed deinde in Scriptura sacra esse & haberi dicitur aliquid, quod ad sententiam, quod bona consequentia ex Scripturæ sacræ testimonijs colligi potest, & sequitur. Et hoc modo in Scriptura sacra habetur, infantes esse Baptizandos. Quod multis argumentis paulò antè est confirmatum.

Δευτέρα.

Ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς ἐστὶ τ᾽ ῥήματος θεῦ. Τὰ δ᾽ παιδία ἀ δύναται ἀκοῦσαι. Οὐκ ἄρα πιστεύσ: καὶ ἀκολούθως, βαπτίσματος ἀνάξια.

2.

Fides est ex auditu verbi Dei. Infantes non possunt audire. Ergo non credunt. Et per consequens, non baptizandi.

Ἀποκρίνομαι πρὸς τὸν μείζονα, καὶ τὸ ῥητὸν Παύλου· δεῖν ἐπιδεχθῆναι αὐτὸ, ὅτι τῶν ἀκούειν καὶ διδάσκεσθαι δυναμένων. Ἐν τούτοις, τάξει προσήκων ὁ θεὸς, πίστιν ἐνεργεῖ τῇ τοῦ ῥήματος διακονίᾳ. Τέως μὲν οὖν, οὐ χρὴ δρᾶσθαι· μὴ καὶ ἄλλῳ τρόπῳ δύνασθαι πίστιν δοῦναι τὸν θεὸν τοῖς βρέφεσιν· ἀλλ' οὐδὲ μόνον δύνασθαι, ἀλλὰ καὶ βούλεσθαι. Καθάπερ ὁ βαπτιστὴς, ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρὸς ὢν, ἐπέγνω τὸν χριστὸν: ἀμείνως δ' αὐτὸν ἔθη ἐν γαστρὶ, τῇ τῆς μακαρίας παρθένου θεομήτορος, ὄντα.

Luc. 1.

Ἵνα δὲ μή τις ἀντιδιαλέξῃ, μοναδικὸν γινέσθαι τοῦτο· τὸ αὐτὸ χριστὸς ἐπιφαίνεται περὶ ἄλλων βρεφῶν, τῶν τῆς ἐκκλησίας: αὐτοῖς πίστιν ἐνεῖναι, καὶ εἰς ἑαυτὸν πιστεύειν, λέγων· ὃς ἂν σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων, τῶν ΠΙΣΤΕΥΟΝΤΩΝ εἰς ἐμέ.

Matth. 18.

Οὐ τοίνυν, ὅτε εἰς τὸν τῶν ἀναδόχων, ὅτε τὸν τῆς ἐκκλησίας· ἀλλ' εἰς τὸν οἰκεῖαν πίστιν, βαπτιστέα. Οὐδὲ δεῖγόν ἐστι θέαμα, ἢ μάταια ῥήματα· ὅταν ὁ ἱεροδιάκονος, παιδίον ἐρωτήσῃ βαπτιῶν· Πιστεύεις εἰς θεὸν πατέρα; Πιστεύεις εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ; Πιστεύεις εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον; Καὶ ὁ ἀναδοχεύς, ὃς δ' βαπτιζομένου στόμα ἐστὶν, ἀποκριθῇ, Πιστεύω: οὔτε ἐκ ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἐν τῷ βρέφους ὀνόματι, λέγει: ἐν τῷ

Respondeo ad Maiorem, & locum Pauli, quòd sit intelligendus de ijs, qui audiri & doceri possunt. In illis, Deus ordinariè Fidem operatur per Ministerium verbi. Interim tamen non est negandum, Deum posse etiam Fidem alio modo dare infantib. & non tantùm posse sed etiam velle. Sicut Baptista in vtero matris agnouit Christum, itidem in vtero Beatæ Virginis Mariæ adhuc existentem.

Luc. 1.

Ne quis verò excipiat, singulare hoc fuisse, idem Christus affirmat de alijs infantibus Ecclesiæ, quòd fidem habeant, & in se credant. Qui offenderit vnum de pusillis istis, QVI IN ME CREDVNT.

Matth. 18.

Non igitur vel in Patrinorum, vel Ecclesiæ, sed in propriam fidem, sunt baptizandi. Et non odiosum est spectaculum, vel inania verba, cùm Minister Ecclesiæ, baptizaturus infantem, interrogat: Credis in Deum Patrem? Credis in filium eius? &c. Credis in Spiritum sanctum? Et Patrinus, qui est os infantis, quem suscipit ex Baptismo, respondet: Credo, non suo, sed infantis nomine ait:

CRE-

ὧν τῷ, τὸ Πιστεύω λέγειν, ἐγγυώμενον αὐτὸ, βαπτίσματι ἀγνιζόμενον.

Οὐ μὴν τὸ δεηθῆναι, μὴ ὅτι, τὸ ἐπικαλεῖσθαι ὑπὲρ τῶν νηπίων προσευχομένης ἐκ πίστεως, αὐτοῖς καὶ ἰδίαν δίδοσθαι πίστιν: ἣν καὶ αὐξάνεσθαι ἐν αὐτοῖς. Ὥσπερ γὰρ ἄλλων ἡ ἐκκλησία προσεύχεται: ἀπίστων, πεπλανημένων, & ἄλλα πάσχόντων: οὓς ταῖς προσευχαῖς σωτηρίᾳ φέρουσι τῷ θεῷ: ἢ ὅτε εἰσὶν ἄπιστοι. Οὐ γὰρ ἂν ὧσι (φησὶ γοῦν) δύο, ἢ τρεῖς, συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, καὶ συμφωνήσωσι: περὶ παντὸς πράγματος, ὅ ἐὰν αἰτήσωνται, γενήσεται αὐτοῖς παρὰ τοῦ πατρός μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς.

Τρίτη.

Χριστὸς ἐκέλευσε, πρότερον μαθητεύσαι, εἶτ' οὕτω βαπτίζειν Ματθ. πλ. τὰ δὲ παιδία, οὐ διδακτά, ἄρα οὐδὲ βαπτιστέα, ἕως ἂν πρότερον διδαχθῇ.

Ἀρνοῦμαι τὴν μείζω. Οὐ γὰρ εἶπεν ὁ κύριος: μαθητεύσατε, ἢ διδάξατε, πρότερον, εἶτ' οὕτω βαπτίσατε: ἀλλὰ τῶν ἀναβαπτιστῶν ἐστι τὰ ληρήματα τοῦτα: οἷς οἱ ἀνυγεῖς, ὡς οἱ κύνες τὰς τῶν ἐδήτων πεζίδας, ὕστως αὐτοὶ τὰ ῥηθέντα ῥήματα, διεσπαράξασιν. Ὁ μὲν κύριος συνάπτει ταῦτα, αὐτοὶ δὲ διασπῶσι. Συνημμένα ἐστὶν ἄμφω ταῦτα: καὶ ἓν διακόνημα τῶν ῥημάτων, καὶ τῶν μυστηρίων.

Εἰ δὲ

CREDO, spondens pro eo.

Non tamen negandum, ex Fide orante Ecclesia pro infantibus, etiam dari illis propriam fidem, eamq; augeri in eis. Sicut Ecclesia orat pro alijs incredulis, afflictis, &c. quos suis precibus offert & commendat Domino, quæ non sunt irrita. Vbi enim duo vel tres congregati in meo nomine fuerint, & consenserint de omni re, quamcunq; petierint, fiet illis à Patre meo, qui in cœlis est, inquit Christus. Matth. 18.

Christus iussit prius docere, & postea baptizare, Matth. vlt. Infantes non possunt doceri. Ergo nec baptizandi sunt, donec prius doceantur.

Nego Maiorem. Christus enim non dixit: Docete prius, & postea baptizate; sed Anabaptistarum hæc sunt delyria, quibus homines vesani, verba Christi, sicuti canes lacinias, dilacerant. Christus coniungit hæc: ipsi discerpunt. Coniuncta sunt hæc duo, & vnum est Ministerium, Verbi, & Sacramentorum.

Εἰ ὃ ἐπιμένοσι, βιαζόμενοι τὸν εἰρμὸν καὶ ἀκολουθίαν τῶν λέξεων: & ὃ φήσουσι, πρότερον βαπτισθέντας εἶναι τοὺς ἀνθρώπους, πρὶν ἂν διδαχθῶσιν: ὥσπερ ἐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσι τότε οἱ ἀπόστολοι πρότερον βαπτίζειν ὤφειλον, καὶ ὕστερον ἤδη κηρύττειν τὸν λόγον.

Quòd si vrgeant seriem & ordinem verborum, & negent prius baptizandos homines, quàm doceantur: vt tùm inter gentes Apostoli non prius baptizare debebant, postea demum praedicare.

Ἀποκρίνομαι τὸ: Διάστελλε τοὺς χρόνους, & συμφωνήσει ἡ γραφή. Ἐρχόμενοι μὲν οἱ ἀπόστολοι πρὸς ἔθνη, τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ διδαχῆς εἰσάπαν ἀμαθῶς ἔχοντα, οὐκ ἀπὸ βαπτίσματος δέχεσθαι ὤφειλον. Ἀληθὲς ἔστω. Νῦν δὲ, ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα: συλλεγείσης ἤδη, καὶ συσταθείσης, διδασκαλίᾳ & πρὸς χριστὸν εὐαγγελίᾳ, ἐκκλησίας. Ἡμεῖς δὴ, νῦν ἡ ἐκκλησία, καὶ λαὸς θεοῦ, ἐσμέν. Καθάπερ οὖν οἱ Ἰσραηλῖται, ἐκκλησία καὶ λαὸς θεοῦ γενόμενοι, τὰ ἑαυτῶν παιδία, τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ, ὡς ἡ θεία ἐβούλετο Δημιούργωσις, περιέτεμνον: ὕτω τὰ ἡμέτερα βαπτίζεται: διότι ἀντὶ τῆς περιτομῆς, τὸ βάπτισμα ἀντικατηλάχθη, Κολ. β'.

Respondeo. Distingue tempora, & concordabit Scriptura. Apostoli, venientes ad Gentes, Religionis & doctrinae Christianae planè ignaras, non à Baptismo incipere debebant, quod verum est. Sed iam alia est ratio, constituta & collecta Ecclesia per doctrinam Euangelij de Christo. Nos iam sumus Ecclesia & populus Dei. Quemadmodum ergo Israëlitae, populus & Ecclesia Dei facti, infantes suos octaua die ex ordinatione diuina circumcidebant: ita nostri baptizantur: quia Baptismus in locum Circumcisionis successit, Col. 2.

Εἰ δ' ἄρα καὶ νῦν, ὡς πάλαι οἱ ἀπόστολοι, τῶν εὐαγγελικῶν τινὲς διακόνων & διδασκάλων, ἢ εἰς Τούρκους, ἢ εἰς ἄλλα ἔθνη, & χριστιανισμοῦ τὸ παράπαν ἀμαθῆ ὄντα, ἀφίκοιντο: οὐκ ἀπὸ βαπτισμοῦ ἄρχειν ἂν πιστέον εἴη δήπου: ἀλλὰ προδιδακτέον τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐν τῆς εὐσεβείας διδαχῇ κα-

Quòd si verò iam quoq; vt olim Apostoli, Ministri aliqui Euangelij, & Doctores, vel ad Turcas, vel alias gentes, Christianae Religionis planè ignaras, peruenirent: certè non à Baptismo inciendum esset, sed prius docendi homines, & in doctrina pietatis insti-

τῆ κατηχητέον: ἔ γὰρ ἡμᾶς, τότε ἤδη παιδείας ἱκανῶς ἔχοντας, καὶ αὐτοὺς, καὶ τὰς οἰκίας αὐτῶν, παλιγγενεσίας ἂν λυτρῶ φωτηρίου.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΒΑΠΤΙΣΤΩΝ νηπίων.

Τί σοι δοκεῖ σωτηρίας τούτων φρονεῖται;

Αὐγουστῖνος μὲν, καὶ οἱ τούτῳ ἀκολουθήσαντες, ἃ φασιν αὐτὰ ἐν κατακρίσει εἶναι: ἀλλ' ἐστερῆσθαι μὲν θεοπτείας θεοῦ, καὶ ζωῆς αἰωνίας: ἱδρύσθαι δὲ ἐν ἰδίᾳ τινὶ λήξει, ἢ χωρίῳ, λίμβῳ τοῖς λατίνοις καλουμένῳ: ὅπου ὅτι καλῶς αὐτοῖς εἶναι, ὅτε καλῶς. Καὶ ἀναμάρτητα καλοῦσιν, ὅτι οὐδὲν ἔργῳ ἡμάρτον. Διὰ τοῦτο μὴ βαπτισθῶσι, λέγουσιν, εἰσέρχεσθαι αὐτὰ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ τὸ Ἰωάν. γ'. μὴ τις γεννηθῆ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος: οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. Διὰ τοῦτο, τοῦτο οὐκ καθιερωμένῳ τοῦ κοιμητηρίου τοῖς χριστιανοῖς κειμένοις: ἀλλ' ἐν γωνίᾳ τινὶ ἀνιερώτῳ.

Ἀλλ' οὐδεὶς ἐστι μέσος τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τοῦ ἄδου, τόπος: καθὼς αὐτὸς μαρτυρεῖ τοῦ καλοῦ Αὐγουστίνου. Τοῦτο δὲ ὑπὸ κατωτέρω, ἐν ἰδίῳ τόπῳ, τοῦ περὶ καθαρτηρίου, λελέξεται.

Ἐπὶ, ὥσπερ αὐτὸς ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ, καὶ οἱ ἄλλοι πατέρες, καλῶς φρονοῦντες, τὴν ἀκρότατον μακαριότητα, ἐν τῆ

instituendi. Deinde verò edocti, & ipsi & eorum domus, baptizandi essent.

DE INFANTIBVS non baptizatis.

Quid de horum salute sentis?

Augustinus, & hunc secuti, non dicunt, eos esse in damnatione, sed priuatos conspectu Dei, & vita æterna, & in peculiari limbo seu loco collocant: Da jhnen weder wol/noch wehe sey. *Et vocant innocentes, quòd nulla habeant Actualia peccata. Quia verò non sint baptizati, ideo non ingredi illos in Regnum cœlorum. iuxta illud. Ioh. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in Regnũ cœlorum. Ideoq; non inconsecrato Cœmeterij loco eos sepeliunt, cũ reliquis Christianis, sed in Angulo quodam non consecrato.*

Sed non est medius aliquis inter cœlum & infernum locus, Augustino ipso teste. Sicut infrà peculiari Loco de Purgatorio dicetur.

Et quemadmodum ipse Augustinus, ac reliqui Patres, rectè summam beatitudinem in visione

ἐν τῇ θεωρίᾳ τοῦ θεοῦ πίπτοντα: ἕτως ἔμπαλιν, τίς ἂν γένοιτο μείζων κόλασις, τοῦ τῆς αὐτοῦ προσώψεως ἀεὶ ἀπὸ τὸ παντελὲς ἐστερῆσθαι;

Ἡμεῖς τοίνυν, ἀποδείξεσιν, ἄλλαις μὲν, πρότερον ἐκ τῶν γραφῶν, περὶ τῆς σωτηρίας τῶν βρεφῶν προβληθείσας: ἄλλους δὲ, ἐπιμιξίας, πεπεισμένοι: βελτίω αὐτοῖς ἐλπίδα προτείνομεν: ἐκ χωρὶς βαπτισμοῦ (ὃ δή τι αἰφνίδιον καὶ ἀπροσδόκητον προληφθεῖσιν) ἀποιχομένοις.

Οὐ μὴν καθόλου, πᾶσιν ἀβαπτίστως τελευτήσασιν: ἀλλὰ τοῖς τῶν χριστιανῶν νηπίοις, τοῖς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, σωτηρίαν ὑπισχνούμεθα: ἐκ ἀποφαινόμεθα, ἃ ἢ ἐν κοιλίᾳ μητρὸς, ἢ ἐν ὠδῖσιν, ἢ μεταξὺ πρὸς βάπτισιν φερόμενα, ἄνευ βαπτισμοῦ σβεννύμενα (μηδεμιᾶς δὲ μυσηρίου καταφρονήσεως, ἀλλὰ θανάτου ταχυτῆτι, μεσολαβησάσης) αἰωνίου σωτηρίας ἀξιοῦσθαι καὶ ὤς.

Διὰ τί λέγεις, τὰ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ χριστιανὰ νήπια, ἀνάγκη ἀβάπτιστα τελευτήσαντα, σώζεσθαι: καὶ πῶς αὐτὸ καπιστεύζεις; μὴ οὐκ ἔχει αὐτὰ ἁμαρτίαν;

Ἀπόκρισις. τῇ ἰδίᾳ φύσει, οὐκ ἔστι βελτίω, ἢ ἁγιώτερα, ἄλλων: τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας, ὑπὸ Τούρκων, Ἰουδαίων, ἢ ἐθνῶν, γεννηθέντων.

Ἐν δὲ

Dei constituunt: ita, quæ potest esse maior pœna, quàm Dei conspectu perpetuò esse privatum?

Nos igitur, partim ex rationibus, anteà è Scripturis sacris de salute infantum petitis, partim sequentibus, moti, meliora infantibus etiam sine Baptismo, casu inopinato & repentino præuentis, decedentibus, pollicemur.

Nec tamen generaliter omnibus, sine Baptismo morientibus, sed Christianorum infantibus in Ecclesia, salutem promittimus. Et statuimus, hos, qui vel in vtero matris, vel in partu, aut dum ad Baptismum gestantur, extinguuntur sine Baptismo, dum non Sacramenti contemptu, sed morte præuenti, omittitur, æternam salutem consequi.

Cur dicis, Christianorum in Ecclesia infantes, casu necessitatis præuentos, non baptizatos saluari, & quomodo id probas? An hi non habent peccatum?

Respondeo. Suâ naturâ non sunt meliores, aut sanctiores aliis, qui extra Ecclesiam à Turcis, Iudæis, Gentibus, sunt procreati.

Sunt

Psal. 51. Ephes. 2.

Sunt enim in peccatis concepti, & naturâ filij iræ, quemadmodum & cæteri.

Quòd verò hos saluari affirmamus, id habent ex singulari Dei priuilegio, gratia, misericordia, clementia, & promissione diuina, qua non nostrum tantùm Deum se esse profitetur, sed etiam seminis nostri. Vobis, inquit Petrus & FILIIS VESTRIS, est promissio facta: cùm quidem de Baptismo ageretur. Filij sunt Testamenti & fœderis, quod Deus cum sua Ecclesia iniit.

Gen. 17.

Deus inquit ad Abraham: Ego ero Deus tuus, & Deus seminis tui post te. Nos iam semen Abrahæ sumus, (teste Apostolo.) Ideo hæc promissio ad nos, & nostros infantes, etiam qui adhuc in vtero sunt, (nam hi quoq; semen sunt nostrũ:) pertinet & transmissa est. Non enim peius habemus in Nouo Testamento, quàm Israëlitæ in Veteri. Sicut Deus quoq; pollicetur, se benefacturum pijs in mille generationes.

Certum est etiam, multos infantes ante octauum diem, quo demum secundum Legem & institutionem diuinã circumcidebantur, mortuos fuisse, & sic absq; circumcisione. Ergòne priuatos

ξ θάνε πεφυσώσε σκέλεα τετηθηναι ἐρῶμεν: Διὰ τὸ, τὸν περὶ τῆς ὀκταημέρε περιτομῆς θεόθεν τεθέντα νόμον, αὐτοῖς μὴ τηρηθῆναι; Μὴ γένοιτο. Ὁ περὶ τῆς περιτομῆς νόμος, ἀ κατακρίνῃ τὰ, πρὸ τῆς ὀγδόης ἡμέρας ἀπρεῖτμητα τὸν βίον καταστρέψαντα: ἀλλὰ τὰ μὴ τὴν ὀγδόην, ἄνευ περιτομῆς ὑπερβάντα. Οὐ γὰρ ἡ στέρησις τῶν ἁγιασμάτων, ἀλλ' ἡ ἐξουδένωσις, κατακριτικόν.

Ὥστε, οὐκ ἐξήμαρτον εἰς τὸν νόμον, τὴν περὶ ἧ περιτμηνεσθαι, τὰ τῆς ὀγδόης ἡμέρας προαποθανόντα: ὥσπερ οὐδὲ τὰ θήλεα: ἃ καθόλε ἀ περιετμήθη: ἧ ὅμως, μέρος ἧ τῷ θεῷ περιεσπε λαὸ ὄντα, σωτηρίας ἔτυχε. Σπέρμα γὰρ Ἀβρααμιαῖον, ἧ αὐτά: Οὐχ ἥπτετο δὴ αὐτῶν ὁ περιτομικὸς νόμος. Ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἀρσένων, πρὸ τῆς ὀγδόης ἡμέρας. Οὐκ ἄρα ἧ νόμε ἕνεκα κατεκρίθησαν. Οὐ γὰρ περαιτέρω αὐτὸν ἐκτατέον: ἢ ὁ θεὸς αὐτὸς ἐξέτεινε. Καὶ ἔγνωσται ἐκ τοῦ πολιτικοῦ δικαίε: τὸ μὲν καλοῦ τελεῖ, πλατυντέον εἶναι: τὸ δὲ τραχὺ, συστελτέον. Καὶ, τὸν δικαιοῦντα ἀ δεῖν σκληρότερον, ἢ ἀποτιμώτερον, ἧ νόμε εἶναι. Πολλῷ δὴ μᾶλλον, καὶ ἀσυγκρίτως, τῷ τοῦ θεῷ προσήκειν ἡγητέον: ἧ τὸ ἔλεος ὑπὲρ πάντα τὰ ἔργα αὐτε: ἧ ἧ ἐλέες αὐτε, οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, ἅπτε τέλος.

Οἴδαμεν

perpetuò conſpectu Dei dicemus, quòd Legem, diuinitus de circumciſione octaua die ſancitam, non obſeruauerunt? Lex de circumciſione non damnat infantes, ante diem octauum abſque circumciſione decedentes: ſed poſt diem octauum ſuperſtites incircumciſos. Non enim priuatio, ſed contemptus Sacramentorum damnat.

Quare non peccauerunt in Legem de circumciſione latam, ante diem octauam extincti. Sicut nec fœmellæ, quæ prorſus non ſunt circumciſæ, & tamen pars populi Dei fuêre, & ſaluatæ ſunt. Quia ſemen Abrahæ, & ad ipſius, Lex hæc de circumciſione non pertinebat. Sic nec illos ante octauum diem comprehendit. Ideo Legis huius ratione, non damnati, Non enim vlterius extendenda hæc Lex aut dilatanda, quàm Deus ipſe eam extendit. Et notæ ſunt etiam Regulæ in iure ciuili: Fauores ampliandos, rigores reſtringendos. Item: Iudex non debet eſſe durior aut ſeuerior, quàm Lex. Multò magis hæc apud Deum & in ipſo locum habent, cuius miſericordia eius ſuper omnia opera eius. Et miſericordiæ non eſt numerus, nec finis.

Scimus

Οἴδαμεν ἢ δὲ ἔστι, ὃ φθάσαντες ἀποδείξαμεν: τὰς τελετὰς καὶ μυστήρια, περιστέλλειν συγκαταβατικῶς οἰκονομίαν: ὥστε δῆλον, ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαρακοντούτου χρόνου ἀπεριτμήτων διαμαρτάνων. Ὅσῳ εἰ τῷ θεῷ ἀπήρεσκεν: ἢ εἰ τῶν ἑαυτοῦ διαθηκῶν, τὴν ἀπερίτμησιαν ἠθέτησεν ἡγήσατο: ἧττον ἂν ἐφείσατο: ὅτε γε τὰ καθ' ἕνα ἁμαρτήματα, παραυτίκα ἐπινηλάτησεν.

Οὐκ ἄρα οὐδὲ ἔστι παρεῖδεν ἄν: εἰ δεινὸν ἡγήσατο.

Οὕτω καὶ ἐν τῇ πρωτοτόκῳ ἐκκλησίᾳ, οὐκ, εἰ μὴ ἐν ἑορτῇ τοῦ πάσχα, ἢ τῆς Πεντηκοστῆς, ἐβαπτίζοντο.

Ἔτι, οὐχ ὅτω προσέθηκε τῷ ἑαυτοῦ χάριν τοῖς μυστηρίοις ὁ θεός: ὥστε τούτων χωρὶς, αὐτῷ μὴ δύνασθαι δῶναι: ἄλλως τε, ἐ ὁπηνίκ' ἂν ὁ καιρὸς ἀνάγκη, ἀποκλείσῃ τὸ μυστήριον: ὡς παρὰ Πέτρῳ τῷ Λομβαρδῷ, βίβλῳ γνωμῶν δ'. ἀναγινώσκεται.

Ἔτι, Χριστὸς, οὐ μόνον ἀνὴρ τέλειος ἐγένετο: ἀλλ' ἰδοὺ καὶ βρέφος, τῇ μητρικῇ ἐνδιατρίβῃ τὴν κοιλίαν. Ἁγιάζων χρόνον χαρίζεται: ἵνα τὰ τῶν χριστιανῶν νήπια, ἢ ἐν μήτρᾳ ὄντα, ἁγιάζειν ἐθέλων δείξῃ. Καθὼς ὁ βαπτιστὴς, ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρὸς ἐπληρώθη πνεύματος ἁγίου, χριστὸν ἐπιγνοὺς, ὑπὸ χαρᾶς ἐσκίρτησεν: ἵνα μή τις ἀδύνατον εἶναι ἔστο νομίσῃ. Καὶ

Scimus & hoc, quod antea est demonstratum, ceremonias & Sacramenta dispensatione admittere, vt in deserto 40. annis non sunt circumcisi. Quod si Deo displicuisset, aut pactum suum irritum fieri iudicasset, neglecta circumcisione: non tulisset. Cùm peccata populi publica, in deserto admissa, statim puniuerit. Hoc, si quod fuisset, non neglecturus erat.

Ita & in primitiua Ecclesia, non nisi Festo Paschatis & Pentecostes baptizabantur.

Præterea Deus non ita alligauit suam gratiam ad Sacramenta, vt eam non nisi per hæc conferre possit. Præsertim, vbi non contemptus, sed necessitas, excludit Sacramentum: sicut in Magistro sententiarum lib. 4. legitur.

Adhæc, Christus, non vir tantum adultus est factus, sed etiam infans in vtero matris legitimo tempore fuit, vt Christianorum infantes, etiam in vtero, se sanctificare velle, ostenderet. Sicut Baptista in vtero matris repletus est Spiritu Sancto, Christum agnouit, & præ gaudio exultauit. Ne quis hoc impossibile esse iudicaret, Luc. 1.

Καὶ ὑπέσχετο διὰ Ἡσαΐε, κεφ. μθ'. ὁ θεὸς: Ἐγὼ σοῦ ὑιὸς σε ἔσομαι.

Et promisit Deus per Prophetam, Isa. 49. Filios tuos saluabo. Mat. 19

Μαρκ. ι'. Ἀλλὰ μὴν, & τὰ παιδία προσφέρεσθαι ἑαυτῷ προσέταξεν ὁ κύριος (ὅπως οὐκ ἐπ' ἀγκαλῶν μόνον γίνεται, ὡς τηνικαῦτα: ἀλλὰ καὶ εὐσεβέστι, τοῦτό τε μᾶλλον, προσευχαῖς: ἀεὶ, διακαέσαται τότε πρὸς θεὸν προχέονται, ἐν πλικαύτῃ συγχωρείᾳ καὶ ὠδῖσι: καὶ πολλῷ ἰσχυρότερα εἶναι πεφύκασι τῶν ἄλλων τελετῶν: αἷς ὅμως, ἀνάγκης ἐμποδιζούσης, χρῆσθαι οὐκ ἐνδέχεται) καὶ ἀποφαίνεται, τῶν τοιούτων εἶναι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Cùm igitur suo illos fauore prosequatur, quod non fit nisi credant: ergo etiam ex fide saluantur.

Ὅτι τοίνυν ἔτως εὐνοϊκῶς αὐτοῖς προσφέρεται (ὃ οὐκ ἂν ποιήσαι, μὴ πιστευόντων) οὐκ πίστεως ἄρα καὶ σώζονται.

Quod verò Christus inquit: (quem locũ Augustinus pro confirmatione suæ opinionis in hoc casu adducit:) Nisi quis renatus fuerit Iohan. 3

Εἰ δὴ ὁ σωτὴρ λέγει (ἣν ἔφησιν ὁ Αὐρήλιος, ἐν τῇ τοιαύτῃ συντυχίᾳ, εἰς πίστωσιν τῆς ἑαυτοῦ δόξης ἐπάγεται) Ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος: οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ: ἰστέον, ὅτι μὴν τοῦ παραγγέλματός ἐστιν αὐτὸν λαλεῖν, ἧς ἐνεήσατο τάξεως: ἧς οὐ βέλεται καταμελεῖσθαι, ἢ καταφρονεῖσθαι: ὅπως ποτὲ αὐτῇ χρῆσθαι ἔξεστιν: οὐδαμῶς ὅτι δεῖ ἀπαντήματος ἀνάγκης, ἢ νόμου οὐκ ἔχει.

ex aqua & Spiritu sancto, nõ intrabit in Regnum cælorum: loquitur Saluator de modo ordinario, & sic ordine à se instituto, quem non vult negligi aut contemni, vbicunque haberi potest: minimè verò de casu necessitatis, quæ legem non habet.

Ioan. 3.

Οὐδαμῶς γὰρ ὁ θεὸς, τῷ ἑαυτοῦ χάρματι, ἔτω τῶν μυστηρίων ἐξήρτησεν: ὥστε δίχα τῶν τοιῶνδε τελετῶν, σώζειν μὴ δύνασθαι: ὅπως γε, καὶ πρὸς

Deus enim nequaquam ita gratiam suam Sacramentis alligauit, vt absque his ceremonijs salutem conferre non possit: cùm &

ante diluuium, & post illud, usq; ad Abraham, Ecclesiam Dei totam, tali initiationis Sacramento usam fuisse non legatur.

Et in primitiua Ecclesia, multi Catechumeni, antequam sacris initiarentur, ad Martyrium sunt abrepti. Quos minimè sentiendum est damnatos esse.

Quod verò ad D. Augustini authoritatem attinet: etsi meritò magni à nobis fieri debeat: pluris tamen non est facienda, quàm ipse eam fieri voluit. Et non tanti, vt in ipsius gratiam, errori subscribamus, contra tot, tamq; præclara ex Scriptura sacra deprompta testimonia, & argumenta. Præsertim etiam, cùm ea, in alia quoq; quæstione de infantibus communicandis, (vbi etiam Christi testimonium ex eodem affert Euangelista consimile: Amen Amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis) non recipiatur, sed à tota sit reiecta Ecclesia.

DE

ΠΕΡΙ ΒΑΠΤΙΣΜΑΤΟΣ Ἰωάννε, Χριστῦ, καὶ τῶν Ἀποστόλων.

Ἆρ' ἐστί τις ἐν τούτοις διαφορά;

Κατὰ τινὰ μὲν συμφέρονται: ἐν ἄλλοις δὲ διαφέρουσιν.

Ἐν τίσι συμφέρονται;

Πρῶτον μὲν, ὅτι εἷς καὶ ὁ αὐτός ἐστι, τοῦ βαπτίσματος Ἰωάννε, Χριστοῦ, καὶ τῶν Ἀποστόλων, ἄρχηγος: διὸ καὶ ὑπὸ θείας ἀξιώσεως ἀμέσως διετάχθη. Ὁ μὲν γὰρ πρόδρομος, ὃς αὐτοῦ πρῶτος ἐγένετο διδάσκαλος, οὐκ αὐτοκέλευστος, ἢ ὑπ' ἀνθρώπων ἐγκέλευστος, ἐβάπτισεν, ἀλλὰ θεοκέλευστος. Ἰωάν. ά. Ὁ πέμψας με (θεὸς) βαπτίζειν ἐν ὕδατι, κ.τ.ἑ. καθὼς ἄνω ἐδείχθη περὶ τοῦ πηγῆς καὶ διδασκαλικοῦ αἰτίου εἴρηται.

Εἶτα δὲ, τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα ἑκατέρῳ τῷ βαπτίσματι ἐγένετο: ὅ ἐστιν, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Καθὼς Λουκᾶς ἐκάτερον βεβαιοῖ μιᾷ, καὶ τῇ αὐτῇ, μαρτυρίᾳ: Ἐγένετο ῥῆμα θεοῦ ἐπὶ Ἰωάννην, τὸν τοῦ Ζαχαρίου υἱὸν, ἐν τῇ ἐρήμῳ: καὶ ἦλθεν εἰς πᾶσαν τὴν περίχωρον τοῦ Ἰορδάνου: κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Λουκ. γ'.

Χριστὸς δὲ, αὐτὸ ὕστερον ἀμέσως ἐκύρωσεν, εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, διοικητέον, τυπικὰ ῥήματι προστάξας.

Ἐν

DE BAPTISMATE Iohannis, Christi, & Apostolorum?

Est'ne aliquod inter hæc discrimen?

In quibusdam conueniunt, in quibusdam differunt.

In quo conueniunt.

Primùm. Vnus est & idem, *Baptismi Iohannis, Christi & Apostolorum, author: quòd diuina autoritate immediatè est institutus.* Iohannes enim Baptista, *qui primus eius fuit minister, non humana, aut propria authoritate, baptizauit, sed mandato & autoritate Dei, Iohan. 1.* Qui misit me (Deus) baptizare in aqua, &c. Sic- *ut suprà de causa efficiente & authore dictum est.*

Deinde eundem effectum vterq; Baptismus habuit, qui est in remissionem peccatorum. Sicut Lucas vtrunq; testatur, vno & eodem testimonio: *factum est verbum Domini super Iohannem, Zachariæ filium, in deserto, & venit in omnem regionem Iordanis, prædicans Baptismum pœnitentiæ, in remissionem peccatorum.* Luc. 3.

Christus autem eum postea immediatè sancit per totum terrarum orbem inter omnes Gentes administrandum, addita formula

In

verborum.

Ἐν τίνι δὲ διαφέρουσι;

Πρῶτον μὲν, ὅτι Ἰωάννης, ὥσπερ ὁ-πίσω ἑαυτοῦ ἐρχόμενον χριστὸν ἐκήρυ-ξεν, Ἰωάν. α. οὕτω καὶ εἰς ἐλευσόμε-νον ἐβάπτισε, Πράξ. ιθ'. ἰωάννης μὲν ἐ-βάπτισε βάπτισμα μετανοίας: τῷ λαῷ λέγων, εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' αὐτὸν ἵνα πιστεύσωσι: τοῦτ' ἔστιν, εἰς τὸν χριστὸν Ἰησοῦν.

Οἱ δὲ ἀπόστολοι, καθάπερ ἐπελ-θόντα ἤδη τὸν χριστὸν ἐκήρυξαν: οὕτω καὶ εἰς ἐπελθόντα ἐβάπτισαν. Οἷον τὸ κήρυγμα: τοιοῦτο, καὶ τὸ βάπ-τισμα.

Οὕτω δὴ, μόνον ῥηματικῷ τρόπῳ διαφέρουσιν.

Εἶτα δὲ, παμμεγάλως διαφέρει τὰ πρόσωπα: τό, τε χριστοῦ, καὶ τὸ Ἰω-άννου, καὶ τῶν ἀποστόλων, ἢ ὧν τινων ἄλλων ἀνθρώπων, ἢ πρὸς τὸ βάπτι-σμα. Ἰωάννης μὲν γὰρ, καὶ πάντες οἱ ἀ-πόστολοι, καὶ οἱ αὖθις διαδεχόμενοι: ὑπηρέται μόνον δοῦλοί τε εἰσὶ, καὶ ἦσαν: χριστὸς δὲ, κύριος καὶ ἐπισά-της.

Ἰωάννης μὲν, καὶ οἱ ἀπόστολοι, σω-τηρίας ὄργανά εἰσι: χριστὸς δὲ, σω-τηρίας αἴτιος.

Οὕτω δὲ βάπτισμα, τὸ μὲν Ἰωάν-νου, σωτηρίας διακονία ὑπῆρξε: τὸ δὲ χριστοῦ, σωτηρίας ἐπίτασις.

Διακρίνει δὲν ὁ βαπτιστὴς, ἐ μὲν βά-πτισμα, πρὸς βάπτισμα: τὸ δὲ πρόσ-ωπον ἑαυτοῦ, πρὸς τὸ χριστοῦ πρόσωπον: ἑαυτὸν

In quo differunt?

Primùm in hoc, quòd Iohannes, quemadmodum post se venturum prædicauit, Ioh. 1. ita etiam in venturum baptizauit. Actо. 19. Iohannes baptizauit Baptismo pœnitentiæ populum, dicens, in eum, qui venturus esset post ipsum, vt crederent, hoc est, in Iesum.

Ita Apostoli, quemadmodum exhibitum iam Christum prædicauerunt: sic quoq; in eum exhibitum baptizauerunt. Qualis enim est prædicatio, talis est & Baptismus.

Atq; ita formula sola differunt.

Deinde verò, ingens est discrimen inter personas, Christi scilicet et Iohannis et Apostolorũ, siue quorũcunq; hominum, quoad Baptismũ.

Iohannes enim, & omnes Apostoli, eorumq; successores, Ministri tantùm sunt & fuerunt, ac serui: Christus verò, Dominus & Magister.

Iohannes & Apostoli, salutis sunt organa: Christus, salutis author.

Sic & Baptismus Iohannis, fuit salutis Ministerium: Baptismus Christi, salutis Magisterium.

Discernit itaq; Baptista, non Baptismum à Baptismo, sed personam suam, à Christi persona: seq; confert

ἑαυτὸν αὐτῷ συγκρίνων τούτῳ: ἢ ἑαυτὸν μὲν, Διάκονον: ἐκεῖνον δὲ, κύριον, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος δοτῆρα, εἰπεῖν. Καὶ τοιαύτῃ τῇ δυνάμει, καὶ διαφορᾷ, ἐπὶ αὐτοῦ σημείῳ καὶ θαύματι αὐθητῷ ἐνδειχθήσεσθαι: ὅταν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῖς Ἀποστόλοις, ἐπὶ ἰδέᾳ καὶ φαντασίᾳ γλωσσῶν πυρίνων πέμψῃ.

Πόσα, δὲ βαπτίσματος χριστοῦ εἴδη;

Εἰ καὶ ἕν ἐστι βάπτισμα, Ἐφεσ. δ'. ὅμως τριχῶς τοῦτο λαμβάνεται.

Πρῶτον μὲν, ἀθητὸν βάπτισμα, τὸ δι' ὕδατος: ἐχ', ὡς δὲ ὕδατος μόνου ὄντος, δίχα πνευματικοῦ ἁγιασμοῦ καὶ ἀναγεννήσεως: ἢ, ὡς αὐτοῦ δὲ κυρίου βαπτίσαντος: ἀλλὰ προστάξαντος, καὶ διατεβαιώσαντος. Οὐ τρόπον εἰ περὶ βαπτίσματος λέγομεν: τότε ἕν ἐστι, καὶ τὸ αὐτὸ, τό, τε χριστοῦ, καὶ τὸ τῶν ἀποστόλων, καὶ συμπάσης τῆς καθ' πάντα χρόνον ἐκκλησίας, ἕως συντελείας τοῦ αἰῶνος.

Δεύτερον δὲ, βάπτισμα χριστοῦ νοητὸν: ᾧ τὰς καρδίας αὐτὸς, ἀπὸ σπίλου τῶν ἁμαρτιῶν, Διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀποπλύνει, καὶ δωρεῖται τοῖς ἀνθρώποις τὸ πνεῦμα. Καὶ τοῦτο, μόνου δὲ χριστοῦ ἴδιόν ἐστι. Μόνος γὰρ ὅτος, ἀλλ' ἐχ' ὁ Διάκονος, ὁσιασθῆ, καθαρίζῃ τὰς καρδίας: καὶ δωρῆται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τῷ ἑαυτοῦ ἀξιώματι συγκρίνει τούτῳ τὸν ἄλλον ὡς διάκονον καὶ κύριον, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος δοτῆρα, εἰπεῖν. Καὶ τοιαύτῃ τῇ δυνάμει, καὶ διαφορᾷ, ἐπὶ αὐτοῦ σημείῳ καὶ θαύματι αὐθητῷ ἐνδειχθήσεσθαι: ὅταν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῖς Ἀποστόλοις, ἐπὶ ἰδέᾳ καὶ φαντασίᾳ γλωσσῶν πυρίνων πέμψῃ.

confert cum illo hoc modo, vt se Ministrum, illum Dominum, & datorem Spiritus Sancti dicat. Et hanc virtutem, hocq; discrimen, visibili signo & miraculo declaraturum, quando Spiritum sanctum Apostolis specie & forma linguarū ignearum, sit missurus.

Πόσα, δὲ βαπτίσματος χριστοῦ εἴδη;

Quotuplex est Christi Baptismus?

Εἰ καὶ ἕν ἐστι βάπτισμα, Ἐφεσ. δ'. ὅμως τριχῶς τοῦτο λαμβάνεται.

Etsi vnus sit Baptismus, Ephes. 4. tamen trifariam vocabulum accipitur.

Πρῶτον μὲν, ἀθητὸν βάπτισμα, τὸ δι' ὕδατος: ἐχ', ὡς δὲ ὕδατος μόνου ὄντος, δίχα πνευματικοῦ ἁγιασμοῦ καὶ ἀναγεννήσεως: ἢ, ὡς αὐτοῦ δὲ κυρίου βαπτίσαντος: ἀλλὰ προστάξαντος, καὶ διατεβαιώσαντος. Οὐ τρόπον εἰ περὶ βαπτίσματος λέγομεν: τότε ἕν ἐστι, καὶ τὸ αὐτὸ, τό, τε χριστοῦ, καὶ τὸ τῶν ἀποστόλων, καὶ συμπάσης τῆς καθ' πάντα χρόνον ἐκκλησίας, ἕως συντελείας τοῦ αἰῶνος.

Primùm, externus aquæ. Non quod aqua sola sit absq; Spiritus sanctificatione & regeneratione, aut quod ipse Christus baptizauerit & conscripserit: sed quod mandauerit & confirmauerit. Quod si hoc modo de Baptismo loquamur, tunc vnus est & idem, Iohannis, Christi, & Apostolorum, adeoq; totius Ecclesiæ omnium temporum, vsq; ad finem Mundi, Baptismus.

Δεύτερον δὲ, βάπτισμα χριστοῦ νοητὸν: ᾧ τὰς καρδίας αὐτὸς, ἀπὸ σπίλου τῶν ἁμαρτιῶν, Διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀποπλύνει, καὶ δωρεῖται τοῖς ἀνθρώποις τὸ πνεῦμα. Καὶ τοῦτο, μόνου δὲ χριστοῦ ἴδιόν ἐστι. Μόνος γὰρ ὅτος, ἀλλ' ἐχ' ὁ Διάκονος, ὁσιασθῆ, καθαρίζῃ τὰς καρδίας: καὶ δωρῆται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τῷ ἑαυτοῦ ἀξιώματι

Secundò, est Baptismus Christi internus, quo corda ab ipso per Spiritum sanctum à sordibus peccatorum abluuntur, & donantur homines Spiritu sancto. Et hic solius est Christi proprius. Solus enim Christus, & non Minister, quisquis ille sit, purificat corda, & donat Spiritum sanctum, sua auctos

μαπνοὴ δυνάμει. Τοῦτο συνέζευκται τῇ ἀιδίῳ βαπτίσματι, δι' οὗ καὶ γίνεται.

Τέλειον δὲ, θαυματουργικὸν: ὃ ἐξεχύθη καθ' ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους: ἧς περὶ, ὁ θεῖος πρόδρομος ματθ. γ'. Ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί. Πνεύματι μὲν, θαυμασίοις χαρίσμασι τοῦ ἁγίου πνεύματος: ἃ διεδόθη, καὶ κατεχύθη τῶν ἀποστόλων. Διὰ ὃ καὶ πυρὸς προσειδοῦς νοεῖν δίδωσι γλώσσας, πράξ πράξ ά'. Καὶ πρόξ. ά. λέγεται: Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι: ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν πνεύματι ἁγίῳ, οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας.

Ταῦτα δ' ἃ δύναται ὁ ἅγιος βαπτίσης χαρίζεσθαι: διότι ὑπηρέτης μόνον. Ὁ δὲ Χριστὸς δίδωσι, καὶ ἐνεργὴς ἐστι διὰ τοῦ βαπτίσματος: δῶρα πνεύματος ἁγίου, ὡς τότε, ἅτινα ἔτι καὶ νῦν χορηγῶν. Παρεκτὸς δὲ, ὅτι νῦν μὴ ὁρᾶται: ὁ τηνικαῦτα ὁρατὸς ἐπὶ τοῖς δωρήμασι τοῦ πνεύματος.

authoritate & potentia, & hic coniunctus est cum externo, per quem & fit.

Tertius, est miraculosus, qui effusus est in die Pentecostes super Apostolos: de quo Baptista Matth. 3. Qui post me venturus est, ipse vos baptizabit Spiritu & igni, id est, admirandis donis Spiritus sancti, quæ data sunt & effusa in Apostolos. Per ignem, intelligit linguas ignitas, Act. 2. Et Act 1. Ioannes quidem baptizauit aqua: vos autem baptizabimini Spiritu sancto, non post multos hosce dies.

Hæc dona, Baptista, aut alius Minister Ecclesiæ, conferre non potest: quia Minister tantùm. Christus verò, dat, & efficax est per Baptismum, dona Spiritus sancti, vt tùm, ita nunc quoq; conferens. Nisi, quòd iam faciat inuisibiliter, quod tùm faciebat visibilibus donis Spiritus sancti.

ΠΕΡΙ ΔΕΙΠΝΟΥ ΚΥΡΙΟΥ.

Τίνες, αἱ τοῦ κυριακοῦ δείπνου προσηγορίαι;

Πολλαί. Καλεῖται γὰρ, εὐχαριστία μὲν, ὅτι τέλειος: σύναξις δὲ, περὶ

DE COENA DOMINI.

Quæ sunt appellationes Cœnæ Dominicæ?

Variæ. Dicitur enim Eucharistia à fine: dicitur Synaxis,

παρὰ τὸ ὑφ' ὅλης τῆς ἐκκλησίας συναχθείσης τελεῖσθαι. Ἔτι, Δεῖπνον κυρίου, κοινωνία, μυστήριον & θυσιαστήριον, καὶ ἄλλα.

Τί ἐστι τὸ κυριακὸν δεῖπνον;

Ἔστι μυστήριον, ἢ θεῖον σήμαντρον: ᾧ χριστὸς ἀληθῶς & ἀσφαλῶς παρὼν, προσφέρει & δίδωσιν ἡμῖν, λέγων & οἶνον, τὸ ἀληθινὸν σῶμα καὶ αἷμα ἑαυτοῦ: παραφορῶν ἡμᾶς, ὅτι ἀφέωνται ἡμῖν διὰ αὐτοῦ, & διὰ αὐτὸν, αἱ ἁμαρτίαι: καὶ μέλη ἡμᾶς ποιεῖ & ἑαυτοῦ σώματος, & μετόχους πάντων τῶν ἑαυτοῦ εὐεργετημάτων: καὶ διαφέρει ἡμῖν τῆς αἰωνίου ζωῆς.

Ἢ, ὡς ὁ ἀνὴρ θεοῦ, & τῆς ἀφανίου διδαχῆς ἀνακαθάρτης, ὁ ἐν ὁσίοις πατὴρ ἡμῶν, διδάσκαλος Μαρτῖνος ὁ Λουτὴρ, ἐν τῇ ἰδίᾳ κατηχήσει ἀφέλετο. Εὐχαριστία, ἐστὶ τὸ ἀληθινὸν σῶμα, καὶ τὸ ἀληθινὸν αἷμα, & κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ: ὑπὸ δέρτῳ & οἴνῳ, ἡμῖν τοῖς χριστιανοῖς φαγεῖν καὶ πιεῖν, ὑπὸ αὐτοῦ & χριστοῦ διαταθὲν.

Διὰ τί λέγεις: ὑπὸ δέρτῳ, ἢ μὴ δέρτος, ἢ ἐν δέρτῳ, τὸ σῶμα χριστοῦ εἶναι: εἰ γε ἡ γραφὴ τοῖς λεξειδίοις τούτοις & χρῆται;

Ἀποκρίνομαι: ὅτι, εἰ & ἁπάντα τὰ γράμματα, καὶ αἱ συλλαβαὶ αὐτῶν, ἔστωσὶ ἐν ταῖς γραφαῖς: ὅμως τὸ χρῆμα, καὶ ἡ διάνοια αὐτῶν, ἐν αὐ-

xis, quòd à tota Ecclesia celebretur: Cœna Domini: Communio: Sacramentum altaris, &c.

Quid est Cœna Dominica?

Est Sacramentum, seu divinum signaculum, quò Christus verè, ac substantialiter præsens, offert & exhibet nobis pane & vino, verum suum corpus & sanguinem suum: & certificat nos, quòd remittantur nobis per & propter ipsum peccata, nosq; faciat membra sui corporis, ac participes omnium ipsius beneficiorum, et pertineat ad nos ius æternæ vitæ.

Siue, vt vir Dei, ac repurgator doctrinæ cœlestis, D. D. Martinus Lutherus, in suo Catechismo: Sacramentum altaris, est verum corpus, & verus sanguis Domini nostri Iesu Christi, sub pane & vino, nobis Christianis ad mandu candum ac bibendum, ab ipso Christo institutum.

Cur dicis, sub, cum, vel in pane, corpus Christi esse: cùm Scriptura sacra his vocabulis non vtatur?

Respon. Etsi hæc litera & syllabæ non habeantur hoc modo in Scriptura: tamen res ipsa, & sententia

ὲν αὐτοῖς εὐλόγησε τῳ. Ὀρέγων γὰρ ὁ κύριος, ὃν εὐλογηκὼς ἄρτον, φησὶ, τὸ ἑαυτοῦ σῶμα διδόναι. Ὅθεν καὶ ὁ Ἀπόστολος, ἰσαρίθμοις σχεδὸν ῥήμασι καὶ συλλαβαῖς ἐφθέγξατο. Φησὶ γάρ: Τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας, ὃ εὐλογοῦμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἐστιν; Ὁ ἄρτος, ὃν κλῶμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐστιν; Καὶ: Ἔστι τὸ ποτήριον, ἡ καινὴ διαθήκη ἐστὶν, ἐν ΤΩΙ ΕΜΩΙ ΑΙΜΑΤΙ: τουτέστιν, ὁ οἶνος ἐστὶ τὸ αἷμά μου. Πῶς; Οὐ σωματικῶς, ἀνακεράσει, μετατιθέσει, οὐδὲ ἐναλλαγῇ τοπικῷ, ἢ συναφείᾳ φυσικῇ: ἀλλὰ ἑνώσει μυστικῇ, εἴτουν μυσταγωγικῇ: καθ' ἣν γίνεται, ἕτερον καθ' ἑτέρου λέγεσθαι: καὶ ἑνὸς τοῦ θεοῦ, θατέρου σωζεπινοεῖσθαι: ὥσπερ ἡ τοῦ ἀνθρώπου καὶ θεοῦ ἕνωσις. Οὕτω τὸ σῶμα, καὶ τὸ αἷμα, τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ ἄρτου, καὶ τοῦ οἴνου, μυστικῶς συνάπτονται: ὥστε παρουσίαν τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ κυρίου, μὴ τοῦ ἄρτου, σωῖ, ἢ ἐν, τῷ ἄρτῳ, πιστεύειν εἶναι: ἕτως, ὥστε μεταδιδομένων τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου, ἅμα παρεχόμενα, τὸ σῶμα καὶ αἷμα αὐτοῦ: καὶ τὸν τύπον τῆς παραδόσεως, ὅπερ τοῦ ἄρτου λέγοντος: Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου. Ὅθεν ὁ Ἀπόστολος ἡρμήνευσεν: Ὁ ἄρτος, κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐστι: καὶ ὁ οἶνος, τοῦ αἵματος αὐτοῦ κοινωνία: τουτέστι,

tia illarum, in ea habentur. Christus enim, panem à se consecratum porrigens, affirmat, se suum corpus exhibere. Quod Apostolus enunciat totidem ferè literis & syllabis: Calix, inquiens, benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? Panis, quem frangimus, nonne communicatio corporis Christi est? Item: Hic calix, nouum Testamentum est in MEO SANGVINE: id est: Vinum est sanguis meus: nō consubstantiatione, immixtione vel transsubstantatione, aut inclusione locali, vel copulatione naturali: sed vnione Sacramentali, qua fit, vt vnum de altero prædicetur, & vno posito, alterum intelligatur, sicuti filij Dei & hominis, personalis vnio. Ita corpus & sanguis Christi cum pane & vino Sacramentaliter copulantur: vt præsentia corporis & sanguinis Christi, cum, sub, vel in pane credenda sit: ita, vt porrectis pane & vino, simul adsint, & verè exhibeantur corpus & sanguis eius, iuxta verba institutionis Christi, dicentis de pane: Hoc est corpus meum. Et Apostolo interprete: Panis, est communicatio corporis Christi, & vinū, sanguinis eius communicatio:

τοῦτέστι, μετὰ, σὺν, ὑπὸ, ἐν, ἢ ἀφὰ τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου, μεταδίδοται τοῖς ἐσθίουσι καὶ πίνουσι, τὸ σῶμα, καὶ τὸ αἷμα, τοῦ Χριστοῦ.

Φησὶ γὰρ ὁ κύριος περὶ τοῦ ἀληθινοῦ καὶ οὐσιώδους ἑαυτοῦ σώματος: ὃ προσηνέγκεν ὑπὲρ ὑμῶν τοῦ σταυροῦ: καὶ ὧν τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῖν ἄφεσιν κατεπράξατο, καὶ τὸ παρ' αὐτοῦ ἐρημθὲν: Τοῦτο ἐγώ ὑμῖν φαγεῖν δίδωμι: καὶ ὑμεῖς λάβετε καὶ φάγετε τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν δοθέν. Πίετε τὸ αἷμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

Τί βέλονται τὰ λεξίδια: τὸ οὐσιωδῶς, πραγματικῶς, σωματικῶς, ὑπαρκτικῶς, τὸ σῶμα Χριστοῦ ἐν τῇ κοινωνίᾳ δίδοσθαι;

Ἀπόκρισις. Οὐχὶ τρόπον, ὥστε εἶναι τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ὑπὸ τοῦ ἄρτου, τοπικῶν, ἢ φυσικὸν (ἐγὼ γὰρ οὕτω τὸν τρόπον, τὸ αὐτοῦ σῶμα ἐν τῷ ἄρτῳ εἶναι διαφεύγομαι) ἀλλὰ μόνον ἀληθινῶς τοῦ σώματος ἐν τῇ κοινωνίᾳ παρουσίαν, τοῖς λέξεσι ταύτοις δὲ διαχαράττομεν: ὑποῤῥαπίζοντες ἅπαν τὸν πολυθρύλητον πλάνον, παραφθορὰν, παρακάραξιν, καὶ κακοδοξίαν, ἐκείνων: Οἵτινες ἀντὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ, τῇ ἐκκλησίᾳ παρεισφθείρουσι ψιλὰ καὶ διάκενα σύμβολα, σημεῖα, καὶ τύπον, ἀπόντος σώματος καὶ

hoc est: cum, sub, vel per panem & vinum, communicatur vescentibus & bibentibus corpus & sanguis Christi.

Loquitur enim Christus de vero ac essentiali suo corpore, quod obtulit in cruce, & quo nobis remissionem peccatorum impetravit, sicut sonant verba ipsius: Hoc vobis, inquit vescendum exhibeo, & vos accipite & manducate corpus meum, quod pro vobis traditur. Sanguinem, qui pro vobis & multis effunditur in remissionem peccatorum.

Quid sibi volunt vocabula: Substantialiter, Realiter, Corporaliter, Essentialiter corpus Christi in Cœna exhiberi?

Respondeo. Non modum præsentiæ corporis Christi in Cœna localem, vel circumscriptum (hoc enim modo corpus Christi in Cœna non asserimus) sed tantùm veram corporis præsentiam in Cœna, his vocabulis describimus: idq; contrà iam vsitatum errorem, corruptelas, depravationem, & opinionem eorum, qui loco corporis eius, Ecclesiæ obtrudunt inania & nuda symbola, signa, & figuram absentis corporis & sanguinis Chri-

sti-

καὶ αἵματος χριστοῦ. Τὸ γὰρ κυρίου σῶμα, τοσοῦτον ἀφεστηκέναι φασὶ δεῖπνου· ὅσον ὁ ἀνώτατος οὐρανὸς διέστηκε τῆς κατωτάτης γῆς. Ἢ πάλιν δυνάμεως μόνον, καὶ πνεύματος, καὶ χριστοῦ, ὅταν βιαιοῦσιν, ἀδολεσχῆσαι. Κάπειτα οὐκέτι οὐκ ἐκεῖνό ἐστι τοῦτο, σημεῖον, ἢ σύμβολον, καὶ σώματός μου, ἢ πνεῦμά μου, ἢ δυνάμεις· ἀλλὰ, ΤΟΥΤΟ ΕΣΤΙ ΤΟ ΣΩΜΑ μου. Καὶ τὸ τί σῶμα; τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον. Τοῦτο, καὶ οὐκ ἄλλο, ὀφεῖλε τοῖς μαθηταῖς φαγεῖν.

Εἶτα δὲ, λέγεται καὶ τὸ σῶμα χριστοῦ σωματικῶς ἐν τῷ δείπνῳ παρέχεσθαι, καὶ τὸν τρόπον καὶ νῦν· ὡσπερ ὁ χριστὸς λέγεται σῶμα χριστοῦ· μυστηριωδῶς δηλονότι ἑνώσει· καθ' ἣν, ὅ, τι ποτὲ τῷ χριστῷ συμβαίνει· ὀρθῶς τῷ καὶ κυρίου σώματι, διὰ τὸ μυστικῶς τοῦτο ἡνῶσθαι, νέμεται. Ὅθεν ὁστισοῦν ἐσθίει τὸν ἡγιασμένον χριστὸν ἔσθιει· τὸ κυριακὸν σῶμα ἐσθίει.

Ἐν τοσούτῳ γε μὴν, βεβαίως ἀληθεύεται τὸ· ὧν ἀδένος ὀδόντι διαπαράσσεσθαι τὸ σῶμα χριστοῦ· ὃν τρόπον, τὸ ἐν κρεωπωλίῳ πιπρασκόμενον κρέας. Οὐ τοίνυν καπερναϊτικὸν, οὐ κυκλωπικὸν, ἢ θυέστειον· ἂν δεῖπνον εἴη· ὡς λοιδοροῦσιν. Οὐ μήτοι γε, καὶ πίστει μόνῃ, τὸ σῶμα καὶ αἷμα χριστοῦ, ἢ γυμνὰ μόνον σύμβολα, σόμασι μεταλαμβάνεται.

Καθάπερ

sti. Corpus enim Christi tantùm abesse à cœna aiunt, quantùm summum cælum distet ab infima terra. Aut de virtute tantùm, ac Spiritu Christi, cùm vrgentur, garriunt. Cùm Christus non dixerit: Hoc est figura, signum aut symbolum corporis mei, vel Spiritus meus, aut virtus: sed, HOC EST CORPVS MEVM. Et quod corpus? Quod pro vobis traditur. Hoc, & non aliud, porrigit discipulis manducandum.

Deinde, dicitur etiam corpus Christi corporaliter in cœna Domini exhiberi, eo modo & sensu, quo panis dicitur corpus Christi. Sacramentali scilicet vnione, qua, quicquid pani accidit, rectè corpori Christi propter vnionem Sacramentalẽ tribuitur. Vnde quisquis comedit panem hunc sanctificatum, corpus Christi comedit.

Interim tamen verum manet, quòd nemo dentibus laceret corpus Christi, quemadmodum carnem, quæ in macello venditur. Quare non est Capernaitica, Cyclopica, vel Thyestea cœna. Nec tamen etiam corpus & sanguis Christi, fide tantùm, aut nuda tantùm symbola, ore percipiuntur.

Καθάπερ γὰρ τὸ σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, ἀληθῶς πάρεισι, καὶ μεταδίδονται τοῖς ἐσθίουσι καὶ πίνουσιν, οὕτω δὴ καὶ δείπνου: οὕτω καὶ σώματι ἐκεῖνα ἅμφω, ὁμοῦ τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου, ἀληθῶς μεταλαμβάνονται.

Ἆρα καὶ οἱ ἀρχαῖοι οὕτως ἐφθέγξαντο;

Πάντυ μὲν οὖν. Ὁ ἅγιος γοῦν Χρυσόστομος, Ὁμιλ. εἰς Ἰωάν. μέ. οὕτως, Οὐ μόνον ὁρᾶσθαι ἑαυτὸν ἐπιτρέπων τοῖς πόθοις: ἀλλὰ καὶ ψηλαφᾶσθαι, καὶ ἐσθίεσθαι: καὶ ΤΟΥΣ ΟΔΟΝΤΑΣ ΔΕ ΤΗΙ ΣΑΡΚΙ ΕΑΥΤΟΥ ΕΜΠΗΓΝΥΣΘΑΙ: καὶ ἅπαντας πόθου ἑαυτοῦ πάντας πληροῦσθαι.

Πάλιν αὖ πάλιν. Καὶ ἀδελφὸς ὑμῶν εἶναι ἠθέλησα: καὶ κοινωνῆσαι σαρκὸς δι' ὑμᾶς, καὶ αἵματος: δι' ὧν τε ὑμῖν σωθῆναι, ταῦτα πάλιν ὑμῖν παρέσχηκα.

Κύριλλος. Ὁμοίως δὲ ὁ ἅγιος Κύριλλος. Πάντες γὰρ ἑνὸς ἄρτου κοινωνοῦμεν. Ἢ πού τι οἴεται, ἡμῖν ἀγνοεῖσθαι τὴν τῆς μυστικῆς εὐλογίας ἀρετήν; Ἥτις ἐν ἡμῖν γινομένη, ἆρ' οὐ καὶ ΣΩΜΑΤΙΚΩΣ πως, κοινωνία τῆς σαρκὸς Χριστοῦ, τὸν Χριστὸν ἡμῖν ἐποικεῖν;

Καὶ αὖ πάλιν. Ὅθεν ἐνθυμητέον: ὡς οὐκ ἐκ μόνης, τῆς πρὸς τῆς ἀγάπης νοουμένης, Χριστὸν ἐν ἡμῖν εἶναι: ἀλλὰ καὶ ΜΕΤΑΔΟΣΕΙ καὶ μεθέξει ΦΥΣΙΚΗι.

Καὶ

Sicut enim corpus & sanguis Christi verè adsunt, & distribuuntur vescentibus, in Cœna: ita etiam ore quoq; corpus & sanguis Christi cum pane & vino verè sumuntur.

Sunt'ne veteres quoq; sic locuti?

Maximè. Chrysostomus in Ioannem Homil. 45. Non se tantùm videri permittens desiderantibus, sed & tangi & manducari, & DENTES CARNI SVAE INFIGI, & desiderio sui omnes impleri.

Ib. Vester etiam frater esse volui, & communicaui carnem propter vos, & sanguinem. Et per quæ vobis coniunctus sum, ea rursus vobis exhibui.

Sic Cyrillus quoq; ait: Omnes enim vno pane participamus. An fortasse putat, ignotam nobis mysticæ benedictionis virtutem esse? Quæ cùm in nobis sit, nónne CORPORALITER quoq; facit, communicatione carnis Christi, Christum in nobis habitare?

Ibid. Vnde considerandum est, non habitudine solem, quæ per charitatem intelligitur, Christum in nobis esse, verùm etiam PARTICIPATIONE NATVRALI. Et

Καὶ αὖθις. ΣΩΜΑΤΙΚΩΣ μὲν γὰρ ὁ υἱὸς θεῦ, διὰ τῆς μυστικῆς εὐλογίας ἡμῖν, ἡ ἄνθρωπος, ἑνίζεται· πνευματικῶς δ', ἡ θεός.

Καὶ πάλιν αὐτόθι. Διὰ γὰρ τοῦ ἰδίου θεῦ, ἓ φύσει τῷ πατρὶ ἡνωμένου, ΣΩΜΑΤΙΚΩΣ καὶ ἀσιωδῶς, ὡς ἐφθημεν, λαμπρυνόμεθα καὶ δοξαζόμεθα.

Ὁ νοῦς τούτων ἐστὶν· ὅτι Κύριλλος, τὸ μὲν, πνευματικῶς, νοεῖ ὅτι τῆς θεότητος, ἢ καὶ τοῦ θεότητα· τὸ δὲ, σωματικῶς, ὅτι τῆς ἀνθρωπότητος, ἢ καὶ τοῦ ἀνθρωπότητα. Διὰ τοῦτο, φησὶ, προσέθηκε τὸ, Οὐσιωδῶς· ἵνα μὴ εἰκονικὴν παρουσίαν ἐνθυμώμεθα, ἀλλ' ἀληθινήν· ἤγουν ἀληθῶς παρεῖναι καὶ τὸν ἄνθρωπότητα· τοῦτέστιν, ὄντως, καὶ οὐ τοῖς ὀνόμασι μόνον, ἢ καὶ τοῦ θεότητα μόνον· ἥτις αὐτόζωόν μα ἓ Νεστορίου αἵρεσις ἐστὶ, χωρίζουσα καὶ διαστατοῦσα τὴν θεότητα. Οὕτω μὲν ἓν ἡμῖν ὡμίλησαν οἱ ἅγιοι πατέρες. Ἐν ἄλλοις δέ που, καὶ ἀνετώτερον.

Et iterum: CORPORALITER enim Filius Dei per benedictionem mysticam nobis vt homo vnitur: Spiritualiter, vt Deus.

Et idem iterum: Per Filium enim Dei, natura Patri vnitum, CORPORALITER, substantialiter (vt dictum est) clarificamur, glorificamurq;.

Sententia verborum Cyrilli est. Quòd Spiritualiter intelligit de diuina, vel secundum diuinam naturam. Corporaliter verò, refert ad vel secundũ humanam naturam. Ideo addidit vocabulũ substantialiter: ne imaginariam præsentiam cogitemus, sed veram, & verè adesse secundum humanitatem, id est, verè, & non nominétenus, vel secundum tantùm diuinitatem: quæ hæresis est ipsissima Nestorij, separans ac discerpens naturas. Atq; ita nobiscum locuti sunt Patres. In alijs, etiam liberius alicubi.

Quis est modus præsentiæ corporis Christi in Cœna Domini?

Τίς ἐστιν ὁ τρόπος, ᾧ τὸ ἓ χριστοῦ σῶμα πάρεστιν ἐν τῷ ἁγίῳ δείπνῳ;

Οὐ φυσικὸς, ἢ τοπικὸς, ἢ καπερναϊτικὸς, καὶ παχυμερὴς· ἀλλ' ὑπερφυὴς, πνευματικὸς, ὑπὲρ αἴσθησιν, μόνῃ πίστει καταληπτός. Πιστεύεται. Ἓν, καὶ τὸ Μακαρίου καὶ ἐπαγγελίαν

Non est Physicus, naturalis vel localis, aut Capernaiticus: sed cœlestis modus, supernaturalis, spiritualis, insensibilis, qui sola fide percipitur. Credendus igitur, iuxta

γελίαν ἔ χριστ, εἰπὼν τ· Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, ἡ ἐξῆς: ὡς ἡ πᾶλαι, τὰ παρ' αὐτοῦ ῥηθέντα ἡ ἐπαγγελθέντα: ἀλλ' οὐκ ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ, ἐν τοῖς θείοις τυφλώττοντι, μετρητέ.

Τί ἐστι τὸ ἄρτον, ἔ παρεῖναι τὸ ἔ κυρίου σῶμα ἐν τῷ δείπνῳ;

Πρῶτον μὲν, ἡ ἀνώτατον, ἡ αὐτοῦ διάταξις, καὶ ῥήματα, καὶ θέλημα φανερωθὲν: θεμέλιο ὄντα σύμπαντο ἔ πράγματο τότε: αὐτοῦ δηλονότι ἔ χριστοῦ, ὃς σοφία ἔ πατρός ἐστι, ἡ παντοδύναμος, ὅτῳ τ ἑαυτοῦ διαθήκῃ πιστεύομεν. Οὗτος, ὅτωσὶ ἠθέλησεν, ὅτωσὶ εὐδόκησεν. Αὐτὸς εἶπε, ἡ ἐγένηθησαν: αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν. Εἶπε: Λάβετε, φάγετε: Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον. Τὸ ἀληθινὸν αὐτοῦ σῶμα δήπουθεν, ἀ τυπικὸν, οὐκ ἀλληγορούμενον, ὑπὲρ ἡμῶν ἐδόθη. Ὡς δ' αὖτως, τὸ ἀληθινὸν αὐτοῦ αἷμα, ὑπὲρ ἡμῶν ἐξεχύθη δηπου ἔ σωτηρίου: ὅπως ἐν τῷ δείπνῳ τοῖς μαθηταῖς διδόναι μαρτύρηται.

Καλ. λϚ'.

Καθὼς ἔβρ. ἑ γέγραπται: Σκιὰν ἔχων ὁ νόμο τῶν μελλόντων ἀγαθῶν: οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων. Τοιοῦτον, ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ, τὰ πάντα ἦν τυπικά: ὑπογράφοντα τὸ σῶμα τοῖς κοινοῖς, ὅ ἐστιν ὁ χριστός. Μωυσῆς γάρ, ἐν τῇ παλαιᾷ, σωτήριος χρόμενος, καταστήσας ἔ λαὸν

Κολ. Ϛ'. Ἐξόδ. κδ'.

iuxta Christi instituentis & promittentis verba: Hoc est corpus meum, &c. vt alia, quæ dixit & promisit: non ratione, in sacris cæca, intelligendus.

Quæ est causa præsentiæ corporis Christi in Cœna?

Primum, & principaliter, ipsius institutio, verba & declarata voluntas, quæ fundamentum sunt totius huius negotij cùm ipse Christus, sapientia patris, & omnipotens, sic Testamentum suum condiderit. Quia sic voluit & placuit. Ipse dixit, & facta sunt, mandauit, & creata sunt. Dixit: Accipite, edite, hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur. Verũ corpus ipsius, non typicum, non allegoricum, pro nobis est traditum. Sic quoq; verus ipsius sanguis, pro nobis est effusus in cruce quem se in cœna discipulis dare testatur.

Sicut ad Heb. 10. scribitur: Vmbram Lex habens futurorum bonorum, non ipsam rerum imaginem: hoc est: in veteri Testamento omnia fuere typica, quæ adumbrauerunt corpus noui Testamenti, quod est Christus. Moses enim cõ-

Col. 4. Bucer.

spergens populum Israël, in veteri Testa-

λαῦ τὸ αἷμα τῶν μοσχαρίων, εἰς πεν: Ἰδοὺ, τὸ αἷμα τῆς Διαθήκης: ἧς διέθετο κύριος πρὸς ὑμᾶς, περὶ πάντων τῶν λόγων τούτων.

Ὡσαύτως, καὶ ὁ Χριστὸς, προτείνας τὸ ποτήριον, ἔφη: Οὗτο ἔστι τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς καινῆς Διαθήκης. Ἔστι, φησὶ, τὸ αἷμά μου: ἀλλ' οὐ φησὶ, σημαίνει τὸ αἷμά μου. Καθὼς ἐπὶ τῆς παλαιᾶς, ἀληθινὸν ἦν αἷμα μόσχων, τράγων, καὶ ἀρνῶν: ἀλλ' ἐσήμαινε τὸ Χριστοῦ αἷμα. Ἐν ᾗ τῇ καινῇ, οὐκ ἔτι τύποι εἰσὶν, ἢ προχαράγματα, ἄλλων ἀληθινῶν πραγμάτων: ἀλλ' αὐτὰ τὰ αὐτόξεημα ἀγαθά. Τὰ δ' ἀληθινὰ ἀγαθὰ ταῦτα, τὰ ἐν μόνῃ ταύτῃ τῇ καινῇ Διαθήκῃ παρεσώμενα, οὐκ εἰσὶ μόνον ἡ χάρις τοῦ θεοῦ, καὶ ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν (οὐχ, ὡς ἐρρεμμένων ἡμῶν, μὴ ὄντι ἐν τῇ καινῇ τοῦτο εἶναι: ἀλλ', ὡς οὐκ ἰδίων ταύτης ὄντων: περὶ ὧν ὁ Ἀπόστολος λέγει ἐνταῦθα. Καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ γὰρ, ταὐτὰ τοῦτα ἐγένετο) ἀλλ' εἰσὶ τὸ σῶμα, ἤγουν, αὐτὸς ὁ Χριστὸς, κατὰ τὴν σάρκα, καὶ τὸ αἷμα: ἃ ἐν τῇ παλαιᾷ οὐκ ἦσαν ἔργῳ: ἀλλὰ μόνον προσκιαζόμενα, προεικονιζόμενα, προτυπωζόμενα. Ἐνταυθοῖ ἔν, ἐν τῇ καινῇ, Χριστὸς ἐν τῷ δόπνῳ δίδωσι τὸ ἀληθινὸν σῶμα ἑαυτοῦ, καὶ τὸ ἀληθινὸν αἷμα, φαγεῖν καὶ πεῖν: Οὐ μὴν

Testamento, inito fœdere, sanguine vitulorum, dixit: Hic est sanguis fœderis, quod pepigit Dominus vobiscum super cunctis sermonibus his.

Sic Christus quoq; porrecto calice, dixit: Hic est sanguis meus noui Testamenti: Est, inquit, sanguis meus. Et non dicit, significat sanguinem meum. Sicut in veteri Testamento verus erat sanguis vitulorum, hircorum & agnorum, sed significabat Christi sanguinem. In nouo Testamento, non amplius typi sunt, aut figuræ aliarum rerum verarum: sed ipsa vera bona. Vera autem hæc bona, quæ in solo hoc nouo Testamento exhibentur, non sunt Gratia tantùm Dei, & remissio peccatorum: (non quòd negentur hæc in nouo quoq; Testamento esse) sed quòd hæc non sunt propria huius, de quibus Apostolus loquitur hoc loco. Nã & in veteri Testamento hæc eadem fuêre: sed sunt corpus, hoc est, Christus ipse, secundum carnem & sanguinem. Quæ in veteri Testamento non fuerunt re ipsa, sed tantùm adumbrata, figurata & typica. Hîc ergo in nouo Testamento, Christus exhibet in cœna verum suum corpus, & verum suum sanguinem, edendum & bibendum:

Οὐ μὴν σαρκικῶς ἢ καπερναϊτικῶς: ἀλλὰ ἰδίῳ τινὶ, ἐνωτῷ γνωρίσμῳ, τρόπῳ: ὑπερφυῶς, πνευματικῶς, ἐφικτῶς: ὄντως μέντοι, ἀλλ' ὑποτικῶς: κἂν διαρρήξῃ ἡ ἀνθρωπίνη (ἐν τοῖς θείοις τυφλώτερα, καὶ μωραινθεῖσα) δοξοσοφία.

Sed quid de Metonymia, quam hic nonnulli faciunt?

Facessat Metonymia, quia dicunt, verba Cœnæ: Hoc est corpus meum: Hic est sanguis meus, accipienda, quemadmodum cùm dicitur: Fasces sunt imperium Romanum. Aut quod cùm Paulus dicit, Panis est communicatio, vel participatio corporis Christi: interpretantur, hoc est, quo fit consociatio cum corpore Christi.

Ἀλλὰ τί περὶ τῆς μετωνυμίας? ἣν ἐνταῦθά τινες εἰσηγοῦνται?

Ἄπαγε τὴν μετωνυμίαν. Φάσκουσι γάρ, ὅτι τὰ ῥήματα τοῦ δείπνου: Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου: τοῦτο ἔστι τὸ αἷμά μου: σκηνικά ἐστιν, ὥσπερ, ὅταν λεχθῇ: αἱ ῥαβδοῦχοι, εἰσὶν ἡ ῥωμαϊκὴ ἀρχή. Ἢ ὅτι, ὃ Παῦλος λέγει: ὁ ἄρτος ἐστὶ κοινωνία, ἤγουν μέθεξις, τοῦ σώματος Χριστοῦ: ἑρμηνεύουσιν, ὁ ἄρτος ἐστὶ τὸ, δι' οὗ γίνεται κοινωνία πρὸς τὸ σῶμα Χριστοῦ.

Sed quid de Metonymia, quam hic nonnulli faciunt?

Facessat Metonymia, quia dicunt, verba Cœnæ: Hoc est corpus meum: Hic est sanguis meus, accipienda, quemadmodum cùm dicitur: Fasces sunt imperium Romanum. Aut quod cùm Paulus dicit, Panis est communicatio, vel participatio corporis Christi: interpretantur, hoc est, quo fit consociatio cum corpore Christi.

Τί ἐστιν ἕτερον αἴτιον: δι' ὃ παρέστι τὸ σῶμα, καὶ τὸ αἷμα, τοῦ Χριστοῦ, ἐν τῷ δείπνῳ?

Quæ est altera causa præsentiæ corporis & sanguinis Christi in Cœna?

Ἀποκρίνομαι, ὅτι ἡ αὐτοῦ παντοδυναμία. Δύναται γὰρ καὶ εἰς ἔργον ἄγειν, καὶ ποιεῖν, τοῦτο: ὃ ἐπηγγείλατο, διετάξατο, ἐβουλήθη. Ὅτι, εἰ καὶ ἄνθρωπός ἐστιν: ὁ φιλός ἐστιν, ἢ μόνον, ἄνθρωπος, ὥσπερ ἕκαστος ἡμῶν: ὃς τῷ ἰδίῳ σώματι, οὐκ ἐξαρκέσαι σωμάτια καὶ ἅπαξ, ἐν πολλοῖσιν εἶναι τόποις: ἀλλὰ σωενωθεὶς ἐστιν ἀνθρωπος τῷ ὑιῷ θεοῦ: καὶ ἄνω,

Respondeo. Eius Omnipotentia. Potest enim præstare & facere, quod promisit, instituit & voluit, Quia homo licet sit, non tamen purus est tantùm, aut solùm homo, sicut nostrûm quisquis, qui suo corpore non potest simul & semel pluribus esse in locis: sed unitus est ho-

ἔστω, παντοδύναμος ἄνθρωπος· ᾧ ἐδόθη πᾶσα ἐξουσία, ἤγουν, παντοδυναμία, ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ γῆς. Πάντα, ὅσα θέλῃ, ποιεῖ, ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐν τῇ γῇ.

est homo Christus cum filio Dei: & sic omnipotens homo. Cui data est omnis potestas, hoc est, Omnipotentia, in cœlo & in terra. Omnia quæcunq; vult, facit, in cœlo & in terra.

Εἰπὲ καὶ ἄλλας αἰτίας.

Dic alias quoq; causas?

Τέταρτον, διὰ τὸ πάρεσι, καὶ παρεῖναι δύναται, ὅτι βλέπει. Πάντα ὅσα θέλῃ, ποιεῖ, ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐν τῇ γῇ. Ὅτι δὲ βλέπει, ἐντεῦθεν δῆλον· ὅτι εἶπε, καὶ ἐποίησε· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου. Τοῦτο ποιεῖτε, ὁ δηλαδὴ βλέποντές με ποιοῦντα.

Tertiò, ideò adest, & adesse potest, quia vult. Omnia enim quæcunq; vult, facit in cœlo & in terra. Quòd autem velit, hinc constat: quia dixit & promisit: Hoc est corpus meum. Hoc facite, quod scilicet videtis me facere.

Τέταρτον· ἐπεὶ παντοκράτωρ ἄνθρωπος ἐστιν ὁ Χριστός. Καθέζεται γὰρ ὁ ἄνθρωπος Χριστὸς, ἐκ δεξιῶν πατρὸς παντοκράτορος. Αὕτη δὲ ἡ δεξιὰ ὁπουδήποτέ ἐστιν· ἐκεῖ ἐξ ἀνάγκης ἀχωρίστως καὶ ἀδιαιρέτως ὁ ἄνθρωπος Χριστός ἐστιν· ἢ τὸν Χριστὸν, διῃρημένον εἰναι κινδυνεύεις.

Quartò, Quia est omnipotens homo Christus. Sedet enim homo Christus ad dexteram Patris omnipotentis. Hæc dextera, vbicunque est, illic necesse est inseparabiliter & indiuisè hominem Christum esse, aut Christus est diuisus.

Πέμπτον δὲ, ἐπεὶ Χριστός ἐστιν ἡ ἀλήθεια· διὰ τὸ δύνασθαι αὐτὸς, καὶ θέλῃ, τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ποιεῖν, ὃ εἶπε, καὶ ἐπηγγείλατο· καὶ διὰ τὸ, διὰ τὴν θεοσύνθετον τῆς θείας πρὸς τὸν ἄνθρωπον φύσεως ἕνωσιν· ὑφ' ἧς γίνεται, ὅπου ποτὲ Χριστὸς ὁ θεός ἐστιν, αὐτόθι καὶ τὸν ἄνθρωπον εἶναι· τὸν εἰς θεοσωτῆρος, ἤτοι ἐνσάρκωσεως, ἐνότητα ἀναλυθῆναι· ἢ τὸν θεάνθρωπον ὅλως πάθημα ἐν δεξιᾷ

Quintò, quia Christus est veritas: ideo potest, & vult facere de suo corpore, quod dixit, & promisit, idq; propter personalem diuinæ cum humana natura vnionem: qua fit, vt vbicunq; Christus Deus est, illic etiam homo sit, in personæ vnitatem assumptus) aut Christum Deum & hominem dissoluisti, qui totus sedet ad dex- Iohan. 14.

δεξιᾶ τοῦ παντοκράτορος παιτρὸς: καὶ, ὅσα ἐστίν, ὅλος ἐστὶ, καὶ ὅλον, ὑποστατικῶς τε καὶ ἀσυγχύτως: τετέτιν, ἀληθῶς, καὶ ἑκατέραν φύσιν, θεός τε καὶ ἄνθρωπος: ὁλόκληρα αὐτὰ τὰ φυσικὰ τοῦ ἀναπαυθῆναι δυνατὸς γνόμενος. Καὶ καθ' ὅτι, ἔτως ἐν τῷ δείπνῳ πάρεστιν: ὥσπερ κάθηται ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρός.

Φησὶ μὲν ὁ τὴν τῆς θεολογικῆς ἀληθείας ἐπιτομὴν συλλεγόμενος (Πέτρος, ὁ Λόμβαρδος) τῆς γ'. βίβλε κεφαλαίῳ κβ'. ὅτι ὅλος μὲν, ὁ χριστὸς, ἐν τῷ τριημέρῳ ἐκείνῳ ὑπῆρξεν ἐν τῷ μνημείῳ: ἐχ' ὅλον δ' (καθὼς οἱ νῦν ἡμιζυγλιανοὶ: ὅτι ὁ χριστὸς, ὅλος μὲν, ἐχ' ὅλον δὲ, ἐν τῷ δείπνῳ) ἐ αἰτίαν παραλιθεὶς, διότι, φησὶ, τὸ μὲν ὅλος, τὴν ὑπόστασιν καὶ πρόσωπον λέγει: τὸ δ' ὅλον, τὴν οὐσίαν καὶ φύσιν.

Ὡς δῆθεν, τὴν μὲν χριστοῦ οὐσίαν καὶ φύσιν, ἄλλο ὅσον, καὶ ἕπεθεν τῆς αὐτοῦ ὑποστάσεως. Ἀλλ' εἰπὲ, ὦ βέλτιστε: ὃ συνέχυσεν ἡ ὑπόστασις, ἢ πρόσωπον, αὐτὸ, ἐκ δυεῖν φυσέοιν, ἤτοι θείας καὶ ἀνθρωπίνης; Ἢ ἀποδιελὼν, χώρισόν τὴν ἀνθρωπίνην, τῆς ὑποστάσεως τοῦ χριστοῦ. Ἅμα τὸν χριστὸν αὐτὸν ἀμαλελυκὼς ἔσῃ δῆθεν.

Σκινδαλμοὶ λόγων ταῦτά ἐστιν: οἷς ἀμφοτέρωθεν παίζουσιν οἱ σοφισταὶ: ῥᾷον νεφέλας ἢ ὀφθαλμοὺς τῶν ἀνοήτων ἀποσκιάζειν πρόθυμοι.

Λέγοντες

teram patris Omnipotentis. Et vsteram patris Omnipotentis. Et vsbicunq; est, totus est, & totum, personaliter & substantialiter, hoc est, verè, secundam vtramq; naturam, Deus & homo, quem nec mors quidem ipsa dissoluere potuit. Et ita adest in sua Cœna Christus, sicut sedet ad dextram patris.

Dicit quidem author Compendij Theologicæ veritatis, lib. 3. cap. 22. Totus fuit Christus illo triduo in sepulchro, sed non totum. (Sicut iam Semicingliani: Christus totus est in cœna, sed non totum.) Et addit rationem: Quia, inquit, Totus dicit personam, Totum substantiam & naturam.

Quasi verò Christi substantia, & natura eius, aliud sit, & diuersum ab eius persona. An non persona eius constat duabus naturis, aut substantia diuina & humana? Aut diuide & separa naturam humanam à persona Christi: certè Christum ipsum soluisti.

Præstigiæ sunt verborum, quibus ludunt vtring. Sophistæ, & oculis hominum nebulas offundere conantur.

Quando

Λέγοντες γὰρ οἱ Σχολαστικοὶ : ὁ Χριστὸς, παντα χοῦ ὅλος, ἀλλ' οὐχ' ὅλος : ἔστι βέλονται, ὅτι κατὰ μὲν τὴν θεότητα, προσωπικῶς καὶ ὑποστατικῶς : κατὰ δὲ τὴν ἀνθρωπότητα, οὔ. Αὕτη δὲ, ἐν τῷ τόπῳ πού ; μένει ἐν οὐρανῷ τούτῳ γὰρ ἐμπύρια ἀφανῆ. Ὥστε, τὸν Χριστὸν εἶναί που ὅλον : τοῦτέστι, θεὸν καὶ ἄνθρωπον : ἄλλοθι δ' αὖ, μόνην αὐτοῦ τὴν θεότητα, ὡς, ὀπὶ γῆς. Τοῦτο δὲ, ἀντικρυς τὸν Χριστὸν ἐστι διαλύειν.

Quando enim Scholastici dicunt : Christus est vbiq; totus, sed non totum : hoc volunt dicere, secundum diuinitatem personaliter, sed non secundum humanitatem. Hæc verò vbi manet interea? in certo loco cœli Empyrei, ita vt vno loco sit Christus totus, hoc est, Deus & homo : alibi verò, sola eius diuinitas, vt in terris. Hoc verè est Christum soluere.

Οὕτωσὶ γὰρ οἱ Συνυφλιόφρονες, ὁ Χριστὸς, φασὶν, ὅλως ἐν τῷ δείπνῳ ἐστὶν : ἤγουν, κατὰ κοινωνίαν τῶν ἰδιωμάτων ῥηματικὴν ; ὅ ἐστι, κατὰ τὴν θεότητα.

Sic etiam Cingliani loquuntur : Christus totus est in Cœna, id est, per communicationem idiomatum verbalem, hoc est, secundum Diuinitatem.

Ἀλλ' ἐκ τούτου γίνεται διαίρεσις, καὶ χωρισμὸς τῆς Φυσέων Νεστοριανὴ : καὶ ἄλυσις τῆς ἀχωρίστου ὑποστατικῆς ἑνώσεως.

Sed hinc sequitur diuisio, & separatio Naturarum Nestoriana. Et solutio vnionis personalis inseparabilis.

Καὶ παρεξηγοῦνται τὰς τοῦ κυρίου ῥήσεις, τὴν : ἰδοὺ, ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Καὶ τὴν : Πάλιν ἔρχομαι, καὶ παραλήψομαι ὑμᾶς πρὸς ἐμαυτόν. Οὕτω τὰς ἀναγκαίας καὶ ἀληθινῆς παραμυθίας στερίσκουσι τὰς συνειδήσεις.

Et deprauant Christi sententias : Ecce EGO vobiscum sum omnibus diebus, vsq; ad consummationem seculi. Item : Veniam ad vos, & recipiam vos ad me. Et sic necessariam & veram consolationem adimunt conscientijs.

Ἀλλ' ὅμως οἱ τοῦ Ἀρχιερέως διδόασι (ὥσπερ καὶ ὁ προδεδηλωμένος τῆς Θεοτοκικῆς συλλέκτης, τῆς δ'. βιβλ. κεφαλ. ι.) τὸ κυριακὸν σῶμα, ἅμα

Et tamen Pontificij concedunt, sicut & idem Compendij Author lib. 6. cap. 10. corpus Christi simul & semel esse posse in plurimis locis,

ἅμα ἐ ὁμῦ δύνασθαι εἶναι πλείσταις χῦ, ἐν τῷ τῆς κυριακῆς κοινωνίας μυστηρίῳ. Καθὼς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἑ πάσχα, ἐν πολλαῖς χιλιάσι διαφόρων τόπων, μακρῶθεν ἀλλήλων διεστώτων, ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, ὅπου χριστιανικαὶ εἰσιν ἐκκλησίαι: κ τὴν αὐτὴν ὥραν, ἢ πε ἐ σιγμὴν, τὸ ἑ κυριακὸν δεῖπνον ἐπιτελεῖται: κ ὑφ' ἑκάστῳ ἱερεῖ τρόφι, τὸ ἀληθινὸν χριστῦ σῶμα μεταδίδοται τοῖς λαμβάνουσιν. Ἐξ ὧν δῆλον ἀκολουθεῖ: ὅτι ὁ χριστὸς, ὁ μόνον ὅλος, ἀλλὰ ἐ ὅλον, ἐν μυρίοις ἅμα τόποις ὑπάρχει. Ἢ οὐ λογισμικὸς, ἑαυτῷ τῇ Ζυϊγγλιανῇ πλάνῃ ἐμπλέκειν κινδυνεύει.

Εἰ δ' ἐν τοσούτοις χιλιάσι τόποις, ἅμα ἐ ὁμῦ, ὅλος ὁ χριστὸς, κ καὶ τέτος, ἐστί: τίνι κωλύμῃ, μὴ καὶ πανταχῦ ὅλος ἂν εἴη; Εἰ δ' ἐν τῷ ἁγιάσματι, ὁ μόνον ὅλος, ἀλλὰ ἐ ὅλον, μυριαχῦ ἐστί: τί μὴ ἐ ἔξω τέτε; Ὅ γε εἶπων: ἔ εἰσι δύο, ἢ τρεῖς, συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα: ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν. Καὶ: Ἐγὼ μεθ' Matth. 28. ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας. Ἔτι: Κάθηται ἐν δεξιᾷ ἑ πατρός. Οὕτως, ἢ ἀγνοῦσιν, ἢ ἀρνοῦνται, τὰ λόγια τῆς πίστεως ἀμφότεροι.

Ἐξελέγχονται δὴ κ ταῦτα, ὁ μόνον

locis, in Sacramento isto Cœnæ Dominicæ. Sicut in die Paschæ in multis millibus locorum diuersissimorum, longissimeq; dissitorum, in toto orbe terrarum, vbi Christiani habent Ecclesias, eadem hora & momento, cœna Domini celebratur, & sub singulis hostijs verum Christi corpus exhibetur sumentibus. Vnde certè sequitur, quod Christus non solum totus, sed etiam totum, sit in plurimis millibus locorum. Aut Pontificij cingliano errore se inuoluunt.

Quòd si in tot millibus locorum simul & semel totus Christus, secundum istos etiam, est: quid impedit, quò minus Christus totus etiam sit vbiq;? Si enim in Sacramento non solùm totus, sed etiam totum, est in tot millibus locorum: quidni etiam extra illud? cùm idem dixerit: Vbicunq; duo aut tres in nomine meo congregati fuerint, in medio illorum sum. Et: Ego vobiscum sum in omnibus diebus. Item: Sedet ad dexteram Patris. Et sic aut non intelligunt, aut negant Articulos Symboli vtrique.

Redarguuntur hoc modo, non solùm

μόνον οἱ Παπισταὶ: ἀρνούμενοι, τὸ σῶμα τοῦ κυρίου πανταχοῦ εἶναι: πρεσβεύοντες, εἶναι ἅμα καὶ ὁμοῦ μυρίοις τόποις, τοῦ δείπνου ὄντος ὀλιγανθρώπου: ἀλλ' ὅμως καὶ οἱ Λουτηρανοὶ ὁμολογοῦντες: οἱ, ἀληθῶς μὲν παρεῖναι ἐν τῷ δείπνῳ τὸν Χριστὸν σύμπαντα ὁμολογοῦντες: πέρας δὲ τὸ σῶμα αὐτοῦ πολλαχοῦ εἶναι ἀρνούμενοι: καίτοι αὐτὸ τοῦτο, μὴ τῶν Παπιστῶν (ἄνευ ὅμως τῆς μετουσιώσεως) συγχωροῦντες: καὶ τῶν Ζυιγλιανῶν, αὐτεπαγγέλτως φασκόντων: ἐὰν ἅμα ἐν δυσὶ τόποις δυνηθῇ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ εἶναι: ἀσμένως δέξεσθαι τὸ, καὶ πανταχοῦ αὐτὸ εἶναι.

solùm Papistæ, qui negant Christi corpus esse vbiq; cùm interim concedant, esse simul & semel mille locis in Cœna: sed ij etiam Lutherani, qui veram in Cœna carnis Christi præsentiam confitentur: interim autem negant, Christi corpus in multis locis esse: cùm id ipsum cum Papistis (excepta tamen transsubstantiatione) fateantur: & Cingliani concedant vltrò, si simul duobus esse posit locis Christi corpus, libenter se concessuros, corpus Christi vbiq; esse.

Τοῦ δὲ, Ἀνέβη (Χριστὸς) τί ἐστιν: εἰ μὴ, ὅτι καὶ κατέβη πρῶτον, εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς; Ὁ καταβὰς, αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβὰς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα.

Quòd autem ascendit (Christus) quid est, nisi quia & descendit, primùm in inferiores partes terræ? Qui descendit, ipse est & qui ascendit super omnes cœlos, vt omnia adimpleret. Ephes. 4.

Ὁράτωσαν οὖν, τί ποιοῦσι καὶ λέγουσιν, οἱ ἀρνούμενοι: ὅτι ἐν τῇ θείᾳ παντοδυναμίᾳ, δυνατὸν εἶναι: τὸ, ἓν καὶ τὸ αὐτὸ σῶμα, ἅμα καὶ ὁμοῦ, ἐν πλείοσι καὶ διαφόροις τόποις εἶναι, ἢ δύνασθαι εἶναι: ὑδενὶ τρόπῳ, ὁσονοῦν ὑπερφυεῖ, πνευματικῷ, ὑπερφυεῖ. Ὅστις δύναται τὸν Θεὸν, μὴ δυνάμενον πλέον: ἢ ὅσον ἡμεῖς, καὶ τὸ σεμνὸν καὶ μυστικὸν τοῦ ἡμετέρου σοφοῦ τὰ θεῖα λογισμοῦ, νοεῖν δυνάμεθα.

Videant igitur, quid faciant & dicant, qui negant, hoc etiam Omnipotentiæ diuinæ esse posibile, vt vnum corpus, simul & semel in pluribus & diuersis locis sit, aut esse posit vllo modo, quantumuis cœlesti, spirituali & supernaturali. Quasi verò Deus non posit plus præstare, quàm nos intelligamus pro modulo exiguo, & captu stultæ nostræ, in diuinis, rationis?

Ὥσαυτως

per-

ὥσπερ αὖ εἰ ἔτυχε: τὸν θεὸν, καὶ ἄνθρωπον χριστὸν, καὶ τὸ αὐτοῦ σῶμα, ταῖς φυσικαῖς ἀναγκαις καὶ πάνθ' ὑποκειμένους εἶναι, καὶ μὴ ἀσυγκρίτως αὐτῶν ἀνωτέρους: ὥσπερ τῷ ἰδίῳ σώματι, ἡνίκα ἐγεννᾶτο, τὴν παρθενίαν τῆς μητρὸς οὐκ ἔβλαψε: τῷ ἰδίῳ σώματι περιεπάτησεν ἐφ' ὑδάτων: τῷ ἰδίῳ σώματι διῆλθε δι' μέσου τῶν πολεμίων ἀόρατος: τῷ ἰδίῳ σώματι ἐκ τῆς γῆς λαμπρυνθεὶς ἐδοξάσθη: τῷ ἰδίῳ σώματι ἀνέβη ἐκ τοῦ τάφου, τῆς σφραγῖδος τοῦ μνημείου ἀβλαβοῦς μενούσης: τῷ ἰδίῳ σώματι, τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, εἰς τὸ μέσον τῶν μαθητῶν ἔστη: τέλος δὲ, τῷ ἰδίῳ σώματι ἀνέβη ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν πάντων, ἵνα ΠΛΗΡΩΣΗ τὰ πάντα.

Καὶ τὸ θεῖον μὲν ἐπέκεινα πάντων: θεὸς δὲ ἀνθρώπῳ ἐγένετο ἕνωσις εἰς μίαν ὑπόστασιν, τοῦ ἀπείρου καὶ πεπερασμένου. Καὶ τὸ πεπερασμένον, χωρητικὸν ἐστι τοῦ ἀπείρου. Καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, πᾶν κατοικεῖ τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς.

Τὰ σύμπαντα δὲ ἕκαστα, ὑπερβαίνει μὲν φύσιν καὶ ἰδιότητα σώματος καὶ φύσεως ἀνθρωπείας: πλὴν ἀλλὰ πρεπόντως ἐστὶν ἐκείνῳ ὄντως:

Μυρία γὰρ διαφορὰ, τὸ περὶ ἀνθρώπου σώματος ἀπολελυμένως, καὶ τὸ περὶ τοῦ χριστοῦ σώματος, λαλεῖν:

perinde ac si Deus & homo Christus, eiusq; corpus, physicis regulis per omnia sint obnoxia, & non longè illis superiora? sicut suo corpore in natiuitate virginitatem matris non læsit: suo corpore ambulauit super aquas: suo corpore medius transiuit per hostes inuisibilis: suo corpore in terris est clarificatus: suo corpore resurrexit è sepulchro, sigillo monumenti illeso: suo corpore ianuis clausis in media discipulorum suorum stetit: corpore denique suo, ascendit super omnes cœlos, vt OMNIA *adimpleret.*

Et quod omnium est mirabilissimum, Dei & hominis in vnam personam vnio, infiniti & finiti. Et quòd finitum capax est infiniti, & quòd tota plenitudo diuinitatis corporaliter habitat in homine.

Quæ omnia & singula, super naturam & proprietatem sunt corporis & naturæ humanæ: tribuuntur tamen illi reuera.

Longè enim aliud est, de hominis corpore absolutè, aliud de Christi corpore loqui, quod factum est

λαλεῖν: ὃ ἐγένετο τοῦ θεοῦ ζωοποιοῦντος ἴδιον: καὶ εἰς τὸ πρόσωπον ἑνότητα, τῷ ἐκ θεοῦ πρὸς τὴν δεξιὰν πεντακοσιαμίας καὶ μεγαλειότητος θεοῦ αὐτὸν ὑψώθη. Ὅθεν ἐγένετο ζωοποιὸν: ὃ, ἑδενὶ ἄλλῳ σώματι πρόσηκεν. Τολμηροὶ ἦν, φρενελήπτοί τινες ἐγένοντο: ἐξεκάρδιοι, τὴν σάρκα χριστοῦ μὴ εἶναι ζωοποιόν: μὴ δὲ δυνάμει τῆς αὐτοῦ σαρκὸς ζωοποιηθῆναι νεκρούς: οἱ τὰ ἔκτυπα καὶ φανερὰ τοῦ κυρίου ῥήματα ἀθετεῖν οὐκ ἠρυθρίασαν: αὐτόν τε εἰς τὸν τῶν λοιπῶν ἁγίων ὁμιλον ἐπεῖρόν: ἀλλ ὑψηλοτέραν τὴν ἀνθρωπίνην τοῦ χριστοῦ φύσιν καθίσαντες: ἥπερ καὶ Ἠλισαῖος καὶ Πέτρος: οἱ καὶ αὐτοὶ νεκροὺς ἀνέστησαν.

est Dei viuificantis proprium, & in personæ vnitatem à filio Dei assumptum, & ad dexteram Omnipotentiæ & maiestatis Dei exaltatum. Vnde factum est viuificum, quod nullius alterius corporis est proprium. Cùm igitur fanatici quidam negare ausi sint, carnem Christi esse viuificam, virtuteq; carnis ipsius mortuos viuificatos: manifesta Christi verba refellere non erubuerunt, et in ordinem reliquorũ Sanctorum eum redigere sunt conati: non altius humanam Christi naturam collocantes, quàm Elisæi & Petri, qui etiam ipsi mortuos resuscitauerunt.

Καθάπερ δὴ πάνυ, ἄλλο μέν ἐστι σὰρξ: ἄλλο δὲ, ἡ ΧΡΙΣΤΟΥ ΣΑΡΞ: εἴπερ αὕτη μέν, ζωοποιεῖ: ἐκείνη δὲ, οὐκ ὠφελεῖ ἑδέν, Ἰωαν. ϛ'. Ὥσπερ καὶ ἄλλαι εἰσὶν ἰδιότητες ἐμψύχου σώματος, ἥπερ ἀψύχου.

Καὶ τίς, ἡ αἰτία: ὅτι ἓν σῶμα, ἀδύνατον σωμάτων ἐν πλείοσι καὶ διεσπασμένοις τόποις παρεῖναι τόποις: εἰ μὴ, ὅτι ταυτησὶ τὴν τῆς φύσεως τάξιν, ὕτως ὑπεστήσατο ὁ θεός.

Sicut etiam aliud est caro, aliud, CARO Christi, hæc viuificat, illa non prodest quicquam, Ioh. 6. Quemadmodum etiam sunt aliæ proprietates corporis animati, quàm inanimati.

Et quid causæ est, quòd vnum corpus, non potest simul & semel in pluribus diuersis adesse locis, nisi, quia Deus ita hunc naturæ ordinem instituit?

Λύπης δὲ ἄξιον, εἰς τοῦτο προελθεῖν τόλμης, τὸ ἀνθρώπινον: ὥστε μὴ μόνον αὐτὴν ἐλέγξαι τῇ θείᾳ σοφίᾳ, παντοδυναμίᾳ καὶ ἀληθείᾳ: ἀλλὰ καὶ ὅρους πηγνύναι, καὶ φρενοβλα-

Dolendum est autem, eò humanam progredi audaciam, vt diuinæ sapientiæ & Omnipotentiæ ac veritati, non solùm contradicere: sed etiam metas & limites per

νοβλαβῶν τινων ἑαυτὸ ὀφθετῶν, οὺς ἐκείνη ἀπερραβάτους εἶναι. Ὡς δῆθεν μὴ δυναμένης πλέον αὐτῆς: ἢ ὅσον ἂν ἐκεῖνο τῇ ἑαυτὸ τυφλότητι ὁρᾷη: καὶ τῇ παρανοίᾳ νοεῖν καταλάβοι. Τοῦτο γὰ, εἰς ὑποζυγὸν τὸν θεὸν καθυποβάλλειν ἐστὶν: ὥστε μὴ πλείω δύναμιν ἔχειν, ἢ ὅσην ἂν παρ' ἀνθρώπου λάβῃ. Ὢ τῆς ἀσεβείας: ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, βλασφημίας. Ὅσῳ δὴ τοῦ θεὸ, ὑπὲρ ὅσα ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια δεκτική ἐστιν, ἔχειν ἢ εὑρίσκειν μὴ δυναμένου τρόπον: ὃ πιεῖν, ὃ εἶπε καὶ ὑπέσχετο. Καίτοι, αὐτὸς ἔφη: τοῦτο ἔστι τὸ σῶμά μου: τοῦτο ἔστι τὸ αἷμά μου. Οὗ λόγου τὸ ἀξίωμα, μεῖζον παντὸς ἔν τῇ ἀνθρωπείᾳ διανοίᾳ ἀγχίνου καὶ χωρητικοῦ: ὥς που παρὰ τῷ ἁγίῳ Αὐρηλίῳ λέγεται.

Ὡς δῆθεν τὸν θεὸν, τῇ φυσικῇ τάξει ὕτω συνδεδέντα: ὥστε, κἂν βληθῇ, αὐτίκα μεταβάλλειν μὴ δύνασθαι. Καθὼς ποσὶς τισι φοραῖς ἔπεσεν: ὅτε φῆναι ἐν τάσι τὸν Ἥλιον ὅλην ἡμέραν, ἢ καὶ ἀναπόδιζειν, ἠθέλησέ τε κ' ἐποίησεν. Οὕτω, τὸ τῆς βαβυλωνίας καμίνου πῦρ, ἁδὲ τρίχα φλογίζειν ἴσχυσε. Τὰ τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης ὕδατα, κ' τὰ Ἰορδάνου, πρὸς θεῦ νεῦμα μεταπεσόντα, ἑκατέρωθεν τείχων δίκην ἵσαντο. Εἰκότως. Δυνατὸς γὰ, ὁ χριστὸς, ὅπου τὸ ἑαυτὸ σώματος ποιεῖν, ἃ βέλεται: ἢ πόθεν εὑρίσκειν ἡ θεία σοφία ἐν ἀπόροις, ὃ εἰς ἔργον

per furiosos Horos hetas suos, ponere ausit, quos transgredi illa nequeat. Quasi plus illa non possit, quàm hæc sua cæcitate videat, & stultitia sua intelligat, vel comprehendere possit. Et hoc est Deum in ordinem cogere, qui plus non possit, quàm homo illi tribuat. Quæ hæc impietas? Imò, quæ hæc blasphemia? Quasi verò Deus supra captum rationis humanæ facere aut invenire nõ possit modum, quo præstet id, quod dixit & promisit? Ipse dixit: hoc est corpus meum, &c. Cuius verbi auctoritas, maior est, quàm totius humani ingenij capacitas, vt alibi Augustinus loquitur.

Quasi verò ita Deus ad eam naturæ ordinem sit alligatus, vt, cùm libet, mutare non possit? Sicut aliquoties fecit, cùm stare Sole per integrum diem, imò etiã retrogradum esse voluit & fecit. Sic ignis in fornace Babylonis, ne pilum quidem comburere potuit. Aquæ maris rubri, item Iordanis, Deo volente, in altum assurgunt, & stant instar muri. Potest enim Christus de suo corpore facere, quæ vult, & sapientia diuina modum inuenire, quo præstet id, quod

ἐξεργον ἄγειν τὰς ἑαυτῆς ἐπαγγελίας: ὅτι οὐκ ἀδυνατεῖ παρὰ τῷ θεῷ πᾶν ῥῆμα, Λουκ. ά.

Ἀλλὰ τὸ περὶ τῆς τοῦ σώματος χριστοῦ ἐν τῇ κοινωνίᾳ παρουσίας, ἀλλότριον τῆς ἰδιότητος ἀληθινοῦ καὶ φυσικοῦ σώματος εἶναι δοκεῖ;

quòd promiſit. Non eſt enim impoſsibile apud Deum, omne verbum, Luc. 1.

Sed hoc, quod de corporis Chriſti præſentia in Cœna dicitur, contra proprietatem corporis veri & naturalis eſſe videtur?

Ἀλλὰ καὶ, ἅπερ ἄρτι πρόχειρα εἰσήνεγκα παραδείγματα, ὄχι μόνον ὑπὲρ, ἀλλὰ καὶ παρὰ φύσιν, καὶ οὐ φυσικοὺς κανόνας, εἶναι φαίνεται.

Respondeo. Et illa, quæ modò allata ſunt in medium exempla, non ſolùm ſuprà, ſed etiam contra naturam, & regulas Phyſicas, eſſe videntur.

Ὅτι, εἰ οὐ κανόνας οὐ φυσικοὺς, καὶ τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν καὶ ἀνωμαλότητα, θεωρήσωμεν: οὐκ ἂν φθάνοι, πάντα τῆς πίστεως τὰ κεφάλαια, καὶ πᾶσα σχεδὸν ἡ θεολογία, ἀνατρεπόμενα; Ὡς, ἡ οὐκ ἐκ μηδενὸς κοσμοποιία: τὸ μυστήριον τῆς τριάδος: ἡ σάρκωσις, καὶ ἕνωσις τοῦ θεοῦ λόγου καὶ ἀνθρώπου, ἐν τῷ σωτῆρι ἡμῶν Χριστῷ: ἡ τῶν νεκρῶν ἀνάστασις: καὶ ἄλλα πολλά.

Quòd ſi regulas Phyſicas, & rerum naturam, atq; ordinem, conſiderare voluerimus: omnes Fidei articuli, & tota ferè Theologia, euertentur. Vt, rerum creatio ex nihilo, Myſterium Trinitatis, Incarnatio & vnio Filij Dei cum homine, in perſona Chriſti, Reſurrectio mortuorum, &c.

Οὗ ἕνεκα τρόπον (ἵνα πρὸς τὸ προκείμενον ἐπανάγω) ἡ ἀρχὴ τῆς συζητήσεως ταύτης (ἡ σάρκωσις, λέγω, τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ) ἐστὶ παρὰ καὶ ὑπὲρ τὴν ἐν τῇ φύσει ἀνωμαλότητα: τὸν αὐτὸν τρόπον, τὰ ἀπεντεῦθεν ἐπόμενα πάντα: οἷον, τὸ ἀμιάντως παρθένου γέννημα εἶναι: καὶ, ὅσα τοιούτοτροπα πολλά. Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον, ἡ παρουσία τοῦ ἀληθινοῦ σώματος, ἐν τῇ ἁγίᾳ κοινωνίᾳ, εἰ καὶ παρέσῃ καὶ ὑπερέσῃ τῇ φύσει, καὶ σώματος.

Sicut igitur, quòd ad præſens inſtitutum, principium huius Diſputationis, hoc eſt, incarnatio Filij Dei, eſt præter & ſupra rerum ſeriem: ita plæraq; omnia, quæ inde ſequuntur, vt natiuitas eius ex virgine, &c. ſic præſentia veri eius corporis in Cœna, etſi præter & ſupra rerum naturam, ac corporis proprietatem ſit: impoſsi-

τῷ ἰδιότητα: ἀδαμῶς ὅμως περὶ τῷ ΘΕΩι ἀδυνατεῖ. Κἂν εἰ σὺν ἀβλασφήμως, καὶ λέγειν τε ἀκούειν τε φερεπωδῶς, ὑπὸ τῶν Ζυίγλιϛῶν χράφεται: ἀδὲ τῇ θείᾳ παντοκρατορίᾳ δυνατὸν εἶναι: πιεῖν, ἓν, & τὸ αὐτὸ σῶμα, ἅμα & ὁμοῦ ἐν πλείοσι τόποις εὐρίσκεσθαι. Τοῦτο γὰρ, ὀπὶ μὲν τῶν ἄλλων σωμάτων ἀληθευθείη ἂν φυσικῶς: ἐνταυθοῖδε, ἄλλο σῶμά ἐϛιν, ὑπερφυὲς σῶμα: ἃ περὶ ὁ πάντα δυνάμενος χριϛὸς λέγει: Οὗτο ἔϛι τὸ σῶμά μου. Ἐϛι σῶμα θεοῦ ὑπερφυὲς: ἐν ᾧ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς. Ἐφ' ᾧ οὐκ ἂν τόπον ἔχοι, τὸ τῶν λοιπῶν σωμάτων καταγορεύμενον: ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν. Ζωοποιὸς γὰρ, ἡ Χριϛοῦ σὰρξ ἥδε. Ἔϛιν ἀληθινὴ τροφὴ, ὁ κρέας τῶν καπερναϊτῶν. Τοῦτο, τῷ ὑφ' ἡμῶν θεοῦ πνευσθὲν, παντεχόθι ἂν δήπουθεν εἴη.

Ioan. 6.

Οὐ μήτι τοπικῶς περιγέγραπται. Οὐκ εἴπομεν ἡμεῖς γε πώποτε, ὅτως αὐτὸ παντεχοῦ εἶναι, ἢ ἐν τῷ δείπνῳ: ἄλλως δὲ τρόπῳ, πνευματικῷ & ἀκαταλήπτῳ: πᾶσαι γὰρ κτίϛεις κτίϛαι, ὑπὸ τόπου ὑπολαμβανόμενον. Καθάπερ ψόφος, χρῶμα, & φῶς, διέρχονται δὲ ἀέρος & ὕδατος: ὑπὸ μὲν τόπου κρατοῦνται. Ἀλλὰ δὴ, καὶ ὑπερφυῶς: οἷα δὴ ἀνθρώπου χριϛὸς, σὺν τῷ ἡμῶν θεοῦ λόγῳ, μία ὢν ὑπόϛασις: καὶ ἀνθρώπου, καθήμενος ἐκ δεξιῶν θεοῦ παντοκράτορος.

possibilis tamen DEO non est. Sicut non sine blasphemia, & quod dictu & auditu horrendum est, Cingliani scribunt: ne quidem Omnipotentiæ diuinæ possibile esse, facere, vt vnum & idem corpus, simul & semel pluribus sit in locis. Quod de alijs corporibus recte dici posset Physicè. Sed hîc aliud est corpus, de quo Christus omnipotens dicit: Hoc est meum corpus. Est corpus filij Dei, in quo habitat tota diuinitas corporaliter. De quo non potest dici, vt de reliquis corporibus: Caro nihil prodest. Est enim hæc Christi caro viuifica. Est verus cibus, non Capernaiticus. Hoc certè, cum filio Dei vnitum, vbiq; esse potest.

Non tamen localiter circumscriptum, quo modo nunquam diximus, quòd sit vbiq, aut in Cœna: sed alio modo spirituali, & incomprehensibili, omnes penetrans creaturas, & tamen loco non comprehendatur. Sicut sonus, color & lux, transeunt per aërem & aquam, nec tamen loco tenentur. Item cœlesti modo, sicut homo Christus cum filio Dei λόγῳ vna est persona, homo sedet ad dexteram Dei

θεοῦ: καθ' ὃν τρόπον, πᾶν κτίσμα αὐτῷ παρόν ἐστιν.

Ἀμβρόσιος, lib. 1. de Sacramentis.

Οὕτω γὰρ εἰρμὸν τάξεως ζητοῦμεν, φησὶν: ἀνδρὶ μιγεῖσα γυνὴ, τίκτειν εἰωθε κύουσα. Παρὰ φύσιν οὖν, ὅτι παρὰ φύσεως τάξιν ἐγέννησε παρθένος. Τοῦτο, ὃ τελοῦμεν σῶμα, ἐκ τῆς παρθένου ἐστί. Τί οὖν ἐνταῦθα ζητεῖς φύσεως ἀκολουθίαν ἐπὶ σώματι Χριστοῦ: ὅτι αὐτὸς παρὰ φύσιν ἐτέχθη ἐκ τῆς παρθένου;

Dei Omnipotentis: quo modo omnes creaturæ illi sunt præsentes.

D. Ambrosius, lib. 1. de Sacramentis.

Sic ordinem quærimus, viro mixta fœmina generare consueuerat. Liquet ergo, quòd præter naturæ ordinem virgo generauit. Hoc quod conficimus corpus, ex virgine est. Quid ergo hîc quæris naturæ ordinem in Christi corpore, cùm præter naturam sit ipse partus ex virgine?

Ἀλλὰ καὶ οἱ θεοφόροι πατέρες, τῷ τῆς εὐχαριστίας ἄρτῳ συμπλέκεσθαι τὸ σῶμα Χριστοῦ εἰπον;

Tamen Patres quoq; pane Eucharistiæ, corpus Christi significari dixerunt?

Ἀληθὲς μὲν, αὐτοῦ δὲ ταύτῃ τῇ φράσει, καὶ ἄλλους, χρήσασθαι: οἷον, ἐπὶ τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου, τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, σύμβολα, σημεῖα, τύπον, ἀντίτυπον, ἐκάλεσαν. Οὐ μὴν, τὴν προσηνεγμένους ταύτῃς, τὴν παρεστῶσαν τοῦ σώματος ἐκείνῳ, ἐδαμῶς τοῦ δείπνου ἀποφάσκειν, ἐν ᾧ ἔσχον: οἷς γε ἐπιμελὲς ἐγένετο, ἀναμέσον τοῦ σημάτος, καὶ τοῦ σεσημειωμένου, διακρίνειν: ἀλλ' οὐ μόνον σημαντικὰ σημεῖα, ἀλλὰ καὶ παρεκτικὰ, τὰ μυστήρια εἶναι ἐκήρυξαν.

Verum est, Patres, & hac orationis forma, & alijs, vsos: vt, quod panem & vinum, corporis & sanguinis Christi symbola, signa, figuram, ἀντίτυπον vocauerunt. Sed his loquendi formulis nequaquam corporis Christi præsentiam è Cœna tollere propositum habuerunt. Nam diligenter inter signum & signatum discernere voluerunt. Nec tantùm Sacramenta, signa significatiua, sed etiam exhibitiua, esse senserunt.

Οὕτω γὰρ Εἰρηναῖος, παλαιότητος ἀρχαῖος θεολόγος, τὴν εὐχαριστίαν ἐκ δυοῖν συνεστάναι ἔφη, γήϊνης καὶ οὐρανίου, οὐδὲν ἔτι, προσελθούσης τῆς ἐπικλήσεως, κοινὸν

Sicut rectè Irenæus, antiquissimus scriptor, Eucharistiam duabus rebus cõstare dixit, terrena & cœlesti. Nec amplius accedente be-

Iren. lib. 4. cap. 34 & lib. 5. cap. 6

κοινὸν εἶναι δεῖπνον; ἀλλ' εὐχαριστίαν τοῦ σώματος καὶ αἵματος χριστοῦ: ἐξ ἧς αὐξηθῆναι καὶ συστῆναι τὴν τῆς ἡμετέρας σαρκὸς οὐσίαν.

Καὶ ἰστέον. Οὐχ, ὡς κοινὸν δεῖπνον δεχόμεθα: ἀλλὰ σάρκα χριστοῦ γεγυμνημένον: καθὼς χριστὸς Ἰησοῦς, διὰ λόγου θεοῦ, σὰρξ ἐγένετο.

Πόσα τινὰ, καὶ τίνα, ἀπαιτεῖται πρὸς τὴν οὐσίαν τοῦ κυριακοῦ δείπνου;

Τρία. α. Ἄρτος καὶ οἶνος. β. Τὸ σῶμα, καὶ τὸ αἷμα, χριστοῦ. γ. Ἡ ἔξωθεν χρῆσις τῆς τελετῆς, ἡ ἐν τῷ φαγεῖν καὶ πεῖν.

Κατασκευάζει.

Διότι ὁ χριστὸς, τοῦτο τὸν τρόπον διετάξατο. Ἡ γὰρ διάταξις τοῦ χριστοῦ, πιεῖν μυστήριον. Πρῶτον γὰρ, ἔλαβεν ἄρτον καὶ οἶνον. Εἶτα, πρὸς τούτων ἔλεξε: τοῦτο ἔστι τὸ σῶμά μου: τοῦτο ἔστι τὸ αἷμά μου. Ἅτε ἐὰν μὴ παρῇ (τὸ σῶμα, καὶ τὸ αἷμα, τοῦ χριστοῦ: ὥσπερ αὐτὸς ἔφη) τοῦτο οὐκ ἔστιν κυριακὸν δεῖπνον φαγεῖν: ἀλλὰ δημώδη καὶ ἀνιέρωτα, οἷα τὰ καθημερινὰ, συμποσίου ὁμιλεῖν.

Ὃ παρὰ Παύλου καλεῖται, Μὴ διακρίνειν τὸ σῶμα τοῦ κυρίου: διὰ τὸ μὴ πιστεύειν, ἀληθινὸν εἶναι χριστοῦ σῶμα: καὶ διὰ τοῦτο, ἔνοχον αὐτὸ γίνεσθαι, ἑαυτῷ τὸ κρίμα ἐσθίειν καὶ πίνειν. Καὶ δὴ ἀπιφέρει: τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον. Οὐκ ἐδόθη δὲ ἄρτος ὑπὲρ ἡμῶν:

nedictione, communĕ esse panem sed Eucharistiam sanguinis et corporis Christi, ex qua augeatur, & consistat carnis nostræ substantia.

Iustinus. Non vt panĕ communem accipimus, sed carnem Christi factum. Sicut Christus Iesus per verbum Dei, caro est factus.

Quot & quæ requiruntur ad substantiam Cœnæ Dominicæ?

Tria. 1. Panis & vinum. 2. Corpus & sanguis Christi. 3. Externus vsus Sacramenti, qui in manducando & bibendo consistit.

Probat.

Quia Christus hoc modo instituit. Institutio autem Christi, facit Sacramentum. Primùm enim accepit panem & vinum. Deinde, de his pronunciauit: Hoc est corpus meum: hic est sanguis meus. Quæ si non adsint, corpus & sanguis Christi, quod ipse dixit: hoc non est Cœnam Domini manducare, sed vulgare est & prophanum quotidianum conuiuiolum celebrare.

Quod Paulus vocat, non dijudicare vel discernere corpus Domini, cùm non credat esse verum Christi corpus: ideoq; eius rei reum fieri, sibiq; iudicium manducare. Et quidem addit: Quod pro vobis

ἡμῶν· ἀλλὰ τὸ σῶμα χριστοῦ. Τοῦτο αὐτὸς ἡμῖν ἐν τῇ ἑαυτοῦ κοινωνίᾳ, ὡς βούλεται, διδόναι μαρτυρεῖ. Οὔκουν ψιλὸν οἶνον τότε λαμβάνομεν· ἀλλ' ἅμα καὶ τὸ γνήσιον τοῦ κυρίου σῶμα: καὶ αὐτὸ δὴ τοῦτο, ὃ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτὸς ὅλος τοῦ σωτῆρος παρέδωκεν. Ὡς δ' αὖτως, καὶ τοῦ τοῦ πατρὸς· ἐν ᾧ οὐ μόνον ἀληθινὸς ἐγένετο οἶνος· ἀλλὰ τὸ ἑαυτοῦ αἷμα εἶναι μαρτυρεῖ ὁ αὐτός. Τοῦτο αἷμα; τὸ αὐτὸ ἐκεῖνο· ὃ ὑπὲρ ἡμῶν ὅλος τοῦ σωτῆρος ἐξέχεεν, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Οὐχ ὅ γε οἶνον ἐξέχεεν ὑπὲρ τοῦ σωτῆρος: ἀλλὰ τὸ ἀληθινὸν ἑαυτοῦ, καὶ φύσικὸν αἷμα: ὃ ὑφ' ἑαυτοῦ ἐωράσθαι μαρτυρεῖ Ἰωάννης.

Διό τοι ταῦτα, ἀγομένου τοῦ κυριακοῦ δείπνου: οὐ μόνον οἶνον, ἀλλὰ καὶ τὸ αἷμα τοῦ σωτῆρος, ἐν τῷ εὐλογημένῳ ποτηρίῳ πίνομεν: καὶ ἐπὶ τὸ τοῦ δεσπότου: ὁ λέγει, οὐ κλῶμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ χριστοῦ ἐστι; τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας, ὃ εὐλογοῦμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ αἵματος τοῦ χριστοῦ ἐστι;

Καὶ πασῶν δὲ τῶν τοῦ ὕφους περιστάσεων, αὐτὸ τοῦτο δηλοῖ τοῦτο: τὰ τῆς διατάξεως ῥήματα, καὶ τὴν φυσικὴν αὐτῶν κυριολεξίαν, ἀλλ' οὐ μεταφορικῶς, ἢ μετωνυμικῶς, ἐκδεκτέα εἶναι. Μνείαν γὰρ ποιεῖται βρώσεως καὶ οἴνου: ἅπερ, ἀληθινὰ, καὶ φυσικῶς τοῦτο, ὑπῆρξαν. Ταῦτα παραγγέλλει τρώγεσθαι καὶ πίνεσθαι σωματικῶς.

Καὶ

vobis traditur. Non est autem panis pro nobis tradutus, sed corpus Christi. Hoc se nobis exhibere in sua Cœna testatur vescendum. Non ergo panem solum in Cœna accipimus: sed etiam verum Christi corpus. Et quidem hoc ipsum, quod pro nobis ille in cruce tradidit. Similiter & de calice, in quo non solùm vinum fuit verùm, sed sanguinem suum esse testatur Christus. Et quidem illum ipsum, quem in cruce pro nobis effuderit in remissionem peccatorum. Non enim vinũ effudit, in cruce Christus Dominus, sed verũ suũ & naturalem sanguinem Quod Ioannes se vidisse affirmat & testatur.

Ideo in Cœna Domini, non solùm vinum, sed etiam sanguinem Christi, in calice benedicto bibimus. Sicut & Apostolus inquit: Panis, quem frangimus, nónne communicatio corporis Christi est? Et calix benedictus, nónne communicatio sanguinis Christi est?

Et omnes textus circumstantiæ, hoc ipsum docent, verba institutionis secundum naturam & genuinam proprietatem accipienda: non Metaphoricè aut Metonymicè. Mentionem enim facit panis & vini: quæ vera & naturalia fuêre. Hæc præcepit edi & bibi ore corporis.

Καὶ, ἃ ὁρᾷς αὐτοῖς φησὶν, ἐστὶ σῶμα καὶ αἷμα εἶναι. Φθέγξεται δὲ πάλιν Ἔστι φυσικὸν μὲν ἀληθινὸν σῶμα τοῦ ἐσταυρωμένου: ὃ παραδώσειν ἔμελλε: καὶ τὸ ποτήριον, τὸν καινὸν διαθήκην καλεῖ, ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι: τῷ δὲ αἵματι, ἀληθινῷ καὶ φυσικῷ ὄντι: ἐκχυθέντι δὲ καὶ σωθῆναι εἰς ἐξιλασμὸν τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν.

Οὕτω καὶ Χρυσόστομος, λόγῳ κδ'. εἰς τὴν πρὸς Κορινθ. α'. κεφ. ι'. φησὶ: Ἔστι, τὸ ἐν ποτηρίῳ ὄν, ἐκεῖνο ἐστὶ τὸ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ῥεῦσαν: καὶ ἐκείνου μετέχομεν.

Καὶ λόγῳ κζ'. εἰς τὸ ιά. τῆς αὐτῆς: Καὶ πῶς, τραπέζης ἀποπλαύσας χριστοῦ, καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην: καθ' ἣν ἅψασθαι μὲν γλώττης τῶν σαρκῶν αὐτοῦ κατηξιώθης.

Ὁ αὐτὸς, πρὸς Ἀναστάσ. ὁμιλ. γ'. Ὧν τῆς ὠμῆς καὶ προδότου ἐστιάσεως. Πρὸς θεοῦ, τίσιν ὀφθαλμοῖς ἐνέβλεπεν ὢν ἐκεῖ ὁδόντι ἔθλιβε.

Καὶ εἰς Ἰωάν. ὁμιλ. πδ'. εἰς τὸ: Ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ. Οὐ καὶ τὸ αὐτόματον, καὶ ἁπλῶς, οὐ πηγαὶ οὕτω ἀνέβλυσαν: ἀλλ', ἐπεὶ ἐξ ἑκατέρας, ἐκκλησία συνεστάθη. Ἴσασι γὰρ τὸ οἱ τελεσθέντες. Διὰ ὕδατος γὰρ ἀναγεννηθέντες: αἵματι καὶ σαρκὶ τραφέντες. Ἐνθένδε, τὰ μυστήρια: ἵνα, ὁπόταν ἄν τῷ φρικτῷ ποτηρίῳ προσέλθῃς: ὡσανεὶ ἀπὸ αὐτῆς τῆς πλευρᾶς ἀρυόμενος προσέλθῃς.

Τέλος

Et dicit, suum esse, hæc quæ porrigit illis, corpus & sanguinem. Loquitur autem de naturali et vero suo corpore, quod traditurus erat in cruce ad mortem, & calicem vocat nouu Testamenti in suo sanguine, qui itidem verus est & naturalis, profusus in cruce, ad expianda nostra peccata.

Sicut & Chrysost. Quod est in calice, id est, quod è latere fluxit, & illius sumus participes. Homil. 24. in 1. ad Cor. 10.

Idem ibidem. Et hoc facis, cùm ad Christi mensam discubueris, & in die illa, qua carnem eius linguæ attingere dignus habitus es.

Idem de Resurr. Hom. 3. O crudele proditoris conuiuium: rogo, quibus oculis aspiciebat, quem sub dente premebat?

Idem in Ioh. Hom. 84. super verba: Exiuit sanguis & aqua. Non casu & simpliciter hi fontes scaturierunt: sed quoniam ex ambobus Ecclesia constituta est. Sciunt enim hoc initiati. Per aquam enim regenerati, sanguine et carne nutriti: hinc mysteria orti tum habent, vt quoties ad admirandum calicem accedis, tanquam ab ipso latere hauriens, accedas.

Tertiò

Τρίτον δὲ, περὶ τῆς χρήσεως εἶπε: Φάγετε & πίετε: ἔξω τῆς χρήσεως, οὐκ ἔστι μυστήριον. Τὰ γὰρ μυστήρια, τῶν ἑαυτῶν νομίμων, ἐφ' ᾗ θεόθεν διατέτακται, σεβάσμια χρήσεως, μυστήριά ἐστιν: ὡς ἐν τῇ Παπιστικῇ λειτουργίᾳ, ὅσα περιφέρεται θεῷ ἱερολογηθεῖς ἄρτος, ὑπὲρ ἁμαρτιῶν ζώντων & τεθνεώτων: ἢ ὅτε μὴ τυμπῆς περιφέρεται, ἐγκλείεται, ἢ θησαυρίζεται, ἕνεκα τοῦ προσεύχεσθαι: ἐφ' οἷς οὐ διετέθη τὸ μυστήριον ἦν: πρὸς ὃ καὶ ἡ τοῦ διαθεμένου ἔπίσασις & σκοπὸς ἀπαιτεῖται, ὡς αὐτοὶ μαρτυροῦσιν οἱ Σχολαστικοί.

Tertiò, de vsu dixit: Manducate & bibite: extra quem vsum, non est Sacramentum. Sacramenta enim, extra suum legitimum vsum, ad quem diuinitus sunt instituta, Sacramenta non sunt: vt in sacrificio Missæ, vbi offertur Deo panis consecratus pro peccatis viuorum & mortuorũ: aut circumgestatur, includitur vel reponitur, ad adorandũ, ad quæ non est institutum hoc Sacramentum: ad quod etiam instituentis intentio requiritur, ipsismet Scholasticis testibus.

Ἀπὸ τίνος διεσάχθη τὸ τοῦ κυρίου δεῖπνον;

Ὑπὸ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ. Πότε; μετὰ τὸ τελευτᾶσαν δεῖπνον, ὃ μετὰ τῶν μαθητῶν ἐδείπνησε, τὸν τοῦ πάσχα ἀμνὸν αὐτοῖς συνεσθίων, ἐν τῇ νυκτὶ, ᾗ παρεδίδοτο. Τούτῳ τῷ τρόπῳ, τέλος ἐπέθηκε τῇ παλαιᾷ: καὶ ἐνεκήσατο καινὴν διαθήκην, ἐν τῷ ἑαυτοῦ αἵματι.

A Christo ipso. Quando? Post vltimam Cœnam, quam cum discipulis suis habuit, agnum Paschalem comedens cum eis, ea nocte, qua tradebatur. Hoc modo, finiuit vetus, & instituit nouum Testamentum in suo sanguine.

Τί ποιεῖ τὴν ἁγίαν ἐπίκλησιν τούτων;

Οὐχ ἡ τῶν λέξεων ἀνάγνωσις, ἣ λέγεται καθιέρωσις: καὶ (ὡς οἱ Παπισταὶ ὀνειροπολοῦσι) σωτήριος πέντε λέξεων φορά: ΤΟΥΤΟ ΕΣΤΙ τὸ σῶμά μου (ὃ, μαγικόν ἐστιν. Οὐμενοῦν, παραλείπεται αὐτὰ ἀδαμῶς κελεύομεν. Ῥήματα γάρ, τῆς διαταγῆς) ἀλλ'

Quid facit Cœnam Domini?

Non verborum recitatio, quæ dicitur Consecratio, & (vt Papistæ imaginantur) constat verborum quinq; prolatione: HOC EST ENIM CORPVS MEVM: quod Magicũ est. Quam tamẽ omittendã nullo modo docemus, quia verba sunt institutionis.

Οὐδὲ αὖ ἡ τοῦ λαμβάνοντος, ἢ τοῦ διαμερίζοντος, πίστις, ἁγίασμα ποιεῖ: ἢ παρουσίαν ἐν αὐτῷ, τοῦ σώματος καὶ αἵματος χριστοῦ (εἴτε γὰρ πιστεύῃ, εἴτε μὴ: τῆς παρὰ χριστοῦ ἐπαγγελίας ἡ ἀλήθεια μένει: ὃς ἀρνήσασθαι ἑαυτὸν οὐ δύναται, 6'. Τιμ. β'. Οὐδὲ ἡ ἀπιστία τῶν ἀνθρώπων, τὴν πίστιν τοῦ θεοῦ καταργεῖ, Ρωμ. γ'.) ἀλλ' ἡ παγκρατὴς τοῦ θεοῦ δύναμις καὶ λόγος, καὶ ἡ πρώτη τοῦ κυρίου διάταξις, καὶ πρόσταξις: ὁθὲν καὶ πιθῆναι ἀπεντυθὲν ἔστω ἡδέλη-θη, λέγων: ἔστε πίνετε. Οὐχ ὅτι τοῦτο τὰς λέξεις ἀναγινώσκειν ἀμελεῖν πελεύομεν. Αὕτη γὰρ, ἡμᾶς τῆς πρώτης αὐτοῦ διαθέσεως ἀναμιμνήσκει,

Τίς ἡ, ἐξ ἧς, ὕλη:

Ἄρτος καὶ οἶνος (οὐκ ἄλλη ὕλη: σωρὸς, τυρὸς, γογγυλὶς ὕδωρ, ἢ ζῆθος) καὶ ὁμοίως τύπος, τὸ σῶμα, καὶ τὸ αἷμα, αὐτοῦ. Καθὼς φησι: ἔστι τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον: ἔστι τὸ αἷμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον. Τὸ ἀληθινὸν γὰρ, καὶ ἀσιώδες, ἑαυτοῦ σῶμα, ὑπὲρ ἡμῶν ἔδωκε: καὶ τὸ ἀληθινὸν, καὶ ἀσιώδες, αὐτοῦ αἷμα, ὅτι ἔστωρος ὑπὲρ ἡμῶν ἐξεχύθη. Τὸ ἀληθινὸν ὁρᾶν σῶμα, καὶ τὸ ἀληθινὸν αἷμα, τοῦ χριστοῦ, ἐν τῇ ἁγίᾳ κοινωνίᾳ ἡμῖν μεταδίδοντα: καὶ μόνοι καὶ αὐτὰ ἐκεῖνα, ἃ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτὸς ἔδωκε.

Τί, τὸ εἶδος;

Αὐτὸ

Nec etiam vel accipientis, vel distribuentis fides, Sacramentum aut præsentiam corporis & sanguinis Christi in eo, facit. Siue enim credat, siue non, veritas promissionis Christi constabit, qui seipsum negare non potest. Nec hominũ incrudelitas fidem Dei euacuat: sed omnipotens Dei virtus, verbũ & prima institutio Christi, & mandatum eius, quod voluit hoc porrò etiam fieri, dicens: Hoc facite. Non quod verborum recitationem negligendam sentiamus: hæc enim primam eius institutionem nobis in memoriam reuocant, &c.

Quæ est Materia ex qua?

Panis & vinum: non alia materia, pomum, caseus, rapa, aqua, vel cereuisia: & cum his corpus & sanguis ipsius. Sicut inquit: Hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur: Hic est sanguis meus, qui pro vobis effunditur. Verum autem, & substantiale suum corpus, pro nobis tradidit: & verus ac substantialis ipsius sanguis, in cruce pro nobis est effusus. Ergo verum corpus & sanguis Christi, in Cœna nobis exhibentur: & quidem ea ipsa, quæ pro nobis dedit.

Quæ est forma? Et

Αὐτὸ ἔστι, ὃ αὐτὸς διετυπώσατο, καθὼς αὐτὸς ἐνετείλατο: ἔστι πιεῖν: ὁ τῇ πράξει ὅλῃ ἀνήκει: τοῦτα δηλαδὴ ποιῆσαι δεῖν, ἃ αὐτὸς ἔφθη ποιήσας, καὶ καθὼς διετύξατο: ἵνα δηλονότι τῷ λέγω, τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐσθίωμεν: ἢ τῷ οἴνῳ, τὸ αἷμα αὐτοῦ πίωμεν: καθώς ἀμφοῖν δηλοῖ παρήγγειλε: Πίετε ἐξ αὐτοῦ ΠΑΝΤΕΣ. Ὅτῳ τὸ ΠΑΝΤΕΣ, ὁ οὐ τοῖς ἱερεῦσι σημαίνει: τὴν κύριον τοῖς ἀποστόλοις δῆλον μόνον, οὓς ἱερώσατο τότε, καὶ καθιέρεας (ὡς τοῖς ἀρχιερατικοῖς ἐλελήρηται) ἔστω ἀμφοῖν. Οὐ γὰρ δύο, ἀλλήλοιν ἀμφέσωτε, μυστήριον διεσώσατο: τὸ μὲν τοῖς ἀποστόλοις: τὸ δὲ, τοῖς λαϊκοῖς: τετέσιν, ἥμισυ, ἢ τι εἶδος. ἕν.

Ἴσως δὴ καὶ ὁ θεῖος Παῦλος, ἀμαυρῶν τὰ κυριακὰ δεῖπνα, τῇ τῶν Κορινθίων ἐκκλησίᾳ πιόμενον, ὥσπερ ἔφην καὶ κυρίως παρειλήφει: μνείαν καὶ τοῦ ποτηρίου ἐποιήσατο, λέγων: Τοῦτο τὸ ποτήριον, ἡ καινὴ διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι. Τοῦτο ποιεῖτε, ὁσάκις ἂν πίνητε, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν.

Ὅθεν οὐκ ἄνευ μεγίστης ἱεροσυλίας, οἱ τοῦ τὸν ἱερέα ποτηριοκλέπτας τὸ ἥμισυ τοῦ μυστηρίου διαχειρίζοντες, τὴν χεῖρα διαθήκην ῥηγνύντες. Τετο τὸ εἶδος, τῷ πράγματι τὸ ἢ ἦν εἶναι δίδωσιν: ὃ ἀποκοσμηθὲν τοῦ φθαρέντος: τὸ εἶναι τοῦ μυστηρίου, φθεῖρον ἐγένετο. Οὐ πίνω, τοῦ Παπικοῦ

Ea, quam ipse instituit, sicut ipse præcepit: Hoc facite: quod ad totam actionem pertinet, ea scilicet facienda, quæ ipse prior fecit, & sicut instituit: nempe, vt pane corpus ipsius edamus, & vino sanguinem eius bibamus, sicut diserte præcepit: Bibite ex hoc OMNES. Vbi OMNES non sacrificulos significat, quòd videlicet Apostolis tantum, quos tùm consecrauerit in Sacerdotes (vt Pontificij nugantur) ita instituerit: non enim duo diuersa Sacramenta instituit: pro Apostolis vnum, pro Laicis alterum, hoc est, dimidium, seu speciem vnam.

Sicut Paulus quoq; formam Cœnæ Dominicæ præscribens Ecclesiæ Corinthiorum, sicut à Domino acceperat, calicis quoq; mentionem facit, dicens: Hic calix nouum Testamentum est, in meo sanguine: hoc facite, quotiescunq; biberitis, in meã commemorationẽ.

Vnde non sine grandi sacrilegio Pontificij ποτηριοκλέπται, dimidiatum Sacramentum administrant, violatores Testamenti Christi.

Hæc forma dat esse rei: qua corrupta & deformata, Cœna Domini non amplius manet. Quare nugas & commentum Pontificiũ,

πατικῶς περὶ τῆς συνακολουθίας τοῦ σώματος καὶ ὕδατος (τοῦ μὲν ἁγιάσματος εἴδη καὶ Δεκαπρώτη αὐτοβαίνη) ἡμῖν φροντίς.

Ποσαπλῆ ἐστιν ἡ τροφὴ τοῦ σώματος χριστοῦ;

Διπλῆ. Μυστηριακὴ, ἡ μυστικὴ: ἡ μὲν, τοῦ σώματος. Ἔστι δὲ, ἥτινι ὁ ἄρτος, καὶ ὁ οἶνος, σωματικῶς ἐσθίεται καὶ πίνεται. Ὁμοῦ δὲ τούτοις, καὶ τὸ σῶμα, καὶ τὸ αἷμα, τοῦ χριστοῦ: καὶ τὰ ῥήματα αὐτοῦ. Καὶ πνευματικὴ: ἐν ᾗ, ἀληθινῇ πίστει, τὸ ἀληθινὸν σῶμα καὶ αἷμα χριστοῦ λαμβάνεται: ἵνα οἱ κοινωνήσαντες τούτων, μέλη τοῦ σώματος αὐτοῦ γένωνται, καὶ πάντων τῶν εὐεργετημάτων αὐτοῦ μέτοχοι. Ἣν πνευματικὴν τροφὴν, ἔξω τῆς τοῦ μυστηρίου χρήσεως γενέσθαι ἔνι: ἧς περὶ, Ἰωαν. ς'. Ἐν δὲ τῇ ἀληθινῇ μυστικῇ χρήσει, ἑκατέρα σωτηρίαν τροφὴν: ἥ τε μυστηριακὴ, καὶ ἡ πνευματικὴ. Οἱ δ' ἀσεβεῖς καὶ ἄπιστοι ἦγον, οἱ ἀνάξιοι, μόνον μυστικῶς τούτων μεταλαμβάνουσι.

de concomitantia, contra Sacramenti formam & institutionem, non curamus.

Quotuplex est manducatio corporis Christi?

Duplex. Sacramentalis, quae & oris dicitur, est, qua panis & vinum corporali modo manducatur, & bibitur. Et cum his etiam corpus & sanguis Christi, vt verba Christi habent. Et spiritualis, qua vera fide, verum corpus & sanguis Christi sumuntur, vt percipientes haec, corporis ipsius membra fiant, & omnium ipsius beneficiorum participes efficiantur. Quae spiritualis manducatio, etiam extra vsum Sacramenti fieri potest, de qua Iohan. 6. In vera autem Sacramentali vsu, vtraque coniuncta est manducatio, Sacramentalis scilicet, & spiritualis. Impij autem, incredduli, vel indigni, tantum Sacramentaliter haec accipiunt.

Τίσι δὲ τὸ δεῖπνον διετέθη;

Οὐ τοῖς κατοιχομένοις, ἀλλὰ τοῖς ζῶσι: καθὼς ἐκ τῶν δε τῶν χριστοῦ καὶ Παύλου ῥημάτων δῆλον: Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν: τυπτίσιν, ὡς ἑρμηνεύει Παῦλος, τὸν θάνατον τοῦ κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ.

Quibus est institutum?

Non mortuis, sed viuis: iuxta haec Christi, & Apostoli Pauli verba: Hoc facite in mei commemorationem: hoc est, vt Paulus interpretatur: Mortem Domini annunciabitis, donec veniat.

Τῶν

Τοῦτο δ' ἀδυνατοῦσιν οἱ νεκροὶ: εἰς τὸν κύριον ἐν συναγωγῇ τῆς ἐκκλησίας, καὶ γῇ ζώντων, οὐκ αἰνοῦσιν: οὐδὲ ἐσθίουσιν, ἢ πίνουσιν, ὡς ὁ σωτὴρ κελεύει: Φάγετε, πίετε.

Hoc autem mortui facere non possunt, qui Dominum in cœtu Ecclesiæ, in terra viuentium non laudant, nec edunt aut bibunt, sicut à Christo dicitur: Comedite, bibite.

Ἀλλὰ τοῖς ζῶσι διεταχθη, οἱ ἐσθίειν καὶ πίνειν δύανται: τοῖς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μετανοοῦσι χριστιανοῖς: οἵσιν, ὥσπερ ἓν βάπτισμα, οὕτω καὶ ἓν κυριακὸν δεῖπνον, ἐξίστε πᾶσιν, ἐάν τε κλήρικοι ὦσιν, ἐάν τε λαϊκοὶ, διετέθη: καθάπερ καὶ ἐκ τούτων καὶ τὰ εἴδεσι, ἐκ Παύλε ἐπιδέδεικται.

Sed viuis, qui edere possunt & bibere, Christianis in Ecclesia resipiscentibus: quibus, sicut vnum Baptisma est institutum, ita vna quoq; Cœna Dominica omnibus ex æquo, siue Ministris, siue Laicis: sicut suprà de forma ex Paulo est probatum.

Quibus prodest? qui ad eam sunt admittendi? & quomodo præparati esse debent?

Τίνες ὠφελοῦνται; τίνες πρὸς μετάληψιν αὐτοῦ προσετέοι; Πῶς προπαρασκευάζεσθαι ὀφείλουσι;

Christiani, pœnitentiam agentes, & in Christum credentes, cum proposito vero emendandi vitam & mores. Hi enim tales, consolationem inde percipient, & fidei confirmationem: quòd intelligant, Christum ipsis propitium condonare peccata, & in ipsis velle esse efficacem.

Τῶν χριστιανῶν, ὅσοι μετανοοῦσι, καὶ εἰς χριστὸν πιστεύουσι: μετ' ἀληθοῦς προθέσεως τὸ ἐπανορθοῦσθαι τὸν βίον, καὶ τῶν κακοτροπίαν. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι, παράκλησιν ἐντεῦθεν λήψονται, καὶ πίστεως βεβαίωσιν: συνιέντες γε, τὸν χριστὸν αὐτοῖς ἀφιέναι τὰ ἡμαρτημένα: καὶ θέλειν ἐνεργῆ ἐν αὐτοῖς εἶναι.

Vnde Apostolus inquit: Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Et iterum: Vosmetipsos tentate, si estis in fide, ipsi vos probate. 1. Cor. 11. 2. Cor. vlt.

Ὅθεν ὁ ἀπόστολος, Δοκιμαζέτω δὲ, φησιν, ἄνθρωπος ἑαυτὸν: καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω, καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω. Καὶ αὖθις: ἑαυτοὺς πειράζετε, εἰ ἐστὲ ἐν τῇ πίστει: ἑαυτοὺς δοκιμάζετε.

Ἡ ἐν ἀξία τῶν μεταλαμβανόντων, ἐν μόνῳ

Dignitas itaq; sumentium, in solo

ἐν μόνῳ τῷ χριστῷ σωτηρίῳ πάθει καὶ ἀξιώματι ὑρίσατο: ὃς τὸς ταῦτα πιστεύοντας, ἀξίως ἀπέφηνεν, ἄλλως καθ' ἑαυτὸς, ἀναξιωτάτους ὄντας. Οἱ δὲ, ὅσῳ μᾶλλον εἰς σωτηρίαν: τῆς οἰκείας ἀναξίας ἔρχονται, καὶ ταύτην ἀποκλαίονται: ἀληθινῇ δὲ πίστει, ἐπὶ χριστὸν τὸν μεσίτην καταφεύγουσι: δι' αὐτὸς, τῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων ἐπιδράττονται: αὐτὰ προσπιέντες: καὶ ἀπ' αὐτῆς ἐπὶ τὸ ἱερὸν δεῖπνον ὁρμώμενοι, τοῦ σώματος καὶ αἵματος αὐτοῦ ἐν μεταλήψει γίνονται: πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην: ποσῷτῳ ἀξιώτεροι καὶ εὐπαρασκευαστότεροι προσέρχονται.

Τίς καρπὸς ἐστὶ τοῦ κυριακοῦ δείπνου;

1. Cor. 1. Κοινωνία τοῦ σώματος, καὶ τοῦ αἵματος, χριστοῦ: καὶ αὐτοῦ ἐν ἡμῖν οἴκησις. Ἐνθεῦθεν, μέλη ἐσμὲν τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ. Προπάρμοσις ἀφέσεως ἁμαρτιῶν, κατὰ ταῦτα τὰ χριστοῦ: Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον. Καὶ τὸ, τὸν κύριον, ἡμῖν ἐνοικοῦντα, ἐνεργῆ εἶναι ἐν ἡμῖν: ἀναπαύοντα καὶ αὔξοντα ἐν ἡμῖν, τῇ πίστει, καὶ ἄλλα χαρίσματα πνευματικὰ: ἁγίῳ τε πνεύματι ἡμᾶς κατευθύνοντα: ἵνα ἀεὶ ἐκ προσαγωγῆς μᾶλλον τὸν ἡμέτερον βίον πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ μεταῤῥυθμίσωμεν.

in solo Christi merito ac passione consistit: qui ea credentes, dignos readidit, aliàs in semetipsis indignissimos. Et quo magis magisq; indignitatem suam agnoscunt, & deplorant: fide autem vera ad Christum Mediatorem confugiunt, qua eius merita & beneficia apprehendunt sibiq; ea applicant, & ex hac, in sacra illa Cœna eius corpus & sanguinem percipiunt, esurientes & sitientes iustitiam: eò digniores, & magis ac melius præparati accedunt.

Quis est fructus Cœnæ Dominicæ?

1. Cor. 10. *Communicatio corporis & sanguinis Christi, eiusq; in nobis inhabitatio. Hinc sumus membra corporis eius, de carne eius, & de Ephes. 5. ossibus eius. Applicatio remissionis peccatorum iuxta hæc Christi verba: Hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur. Et quòd Christus in nobis habitans, efficax est in nobis, fidem & alia dona spiritualia excitans, ac Spiritu sancto nos gubernat, vt semper, magis magisq; vitæ nostræ rationes, secundum voluntatem eius instituamus.*

Quo-

Πῶς

Πῶς οὖτῳ χρηστέον;

Ὅσας δὲ ῥήματος θεοῦ, ἐπ' αὐτοῖς ἐν οὕτω δεῖ τῆς χαριτοδότου τῶν ἁμαρτιῶν ἀφέσεως ἐπαγγελίας, πίστει ἐπιδέχεσθαι: ὅτως, εἰ σωτηρίως τοῦδε τοῦ μυστηρίου χρῆσθαι βουλόμεθα, πίστιν προσεῖναι ἀναγκαῖον: ἣ ἂν πιστεύσωμεν, τὸν Χριστὸν, καὶ ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν, εἰς θάνατον παραδόντα τὸ σῶμα ἑαυτοῦ: καὶ τῷ ἑαυτοῦ αἵματι, ὃ ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν ἐξέχεεν, ἡμᾶς ἀπ' ἐκείνων ἀπολύσαι: καὶ τοῦτο χάριν, τοῦτο ἡμῖν ἐν τῷ δείπνῳ παρέχειν: ἵνα μᾶλλον πληροφορώμεθα, αὐτὸν καὶ ὑπὲρ ἡμῶν παραδῶναι τοῦτο: καθὼς αὐτὸς ἡμᾶς τῆς χρήσεως ταύτης ὑπομιμνήσκει, ὅταν λέγει: Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν.

Ταύτῃ τῇ πίστει, ἀναγκαίως χρῆσθαι τὸ μυστήριον, ἄτερ ἧς, ἔστι μὲν μυστήριον, ἀλλ' οὐ χρήσιμον δέ. Οὐδὲ, διότι εἰς ἔργον μεταλήψεως τοῦ ἀνθρώπου ἄνωθεν, σωτηρίας τὰ μυστήρια ἐργαστικά ἐστιν: οὐδὲ χάριτος προξενητικά: ἀλλὰ κατακρίσεως, ἀναξίως μεταλαμβανόντων. Ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως: κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει. Ὠφέλιμα δὲ, διὰ πίστεως ἐστιν: ἣν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν ἡμῖν ἐξεγείρει, βεβαιοῖ, ἐπισφραγίζει, διὰ τῶν ἀσωμάτων: ἃ ἐντεῦθεν, σφραγῖδες πίστεως ὀνομάζονται.

Τί διαλ-

Quomodo ea vtendum est?

Quemadmodum verbum Dei, & in illo promissiones de gratuita peccatorum remissione, fide apprehendenda: ita ad salutarem huius Sacramenti vsum fides accedat necesse est: qua credamus, Christum pro nostris quoq; peccatis in mortem corpus suum tradidisse: & suo sanguine, quem pro nostris peccatis profuderit, nos ab illis abluere: ideoq; hæc nobis ipsum in Cœna exhibere, vt certiores reddamur, quòd pro nobis quoq; hæc tradiderit. Sicut de hoc vsu, ipse nos admonet, cùm inquit: Hoc facite in mei commemorationem.

Hanc fidem accedere in vsu Sacramenti necesse est: absq; qua, Sacramentum quidem est, sed non prodest. Non enim propter sumptionis opus Sacramenta sunt efficacia ad salutem, nec conferunt gratiam, sed damnationem, indignè sumpta. Qui enim indignè edit, iudicium sibi manducat & bibit. Prosunt autem per fidem, quam Spiritus sanctus in nobis excitat & confirmat, atq; obsignat per Sacramenta, quæ hinc sigilla fidei dicuntur.

Quid

Τί διαλλάττει ἀλλήλων, ὅσον πρὸς τὴν χρείαν, τὸ θεῖον ῥῆμα, καὶ τὸ μυστήριον τοῦτο;

Ἀμφότερα, ὄργανον τοῦ θείου πνεύματός ἐστι: δι' οὗ ἐνεργητικὸν ἐν ἡμῖν ἐστι, καὶ ἐνεργεῖ. Ἐν μὲν τῷ ῥήματι, γενικῶς πᾶσι τὰ τοῦ κυρίου εὐεργετήματα προτείνεται, τοῖς τῶν ἱερῶν λόγων ἀκούσι. Διὰ δὲ τῶν μυστηρίων, αὐτὰ προσάπτεται τοῖς καθ' ἕνα ἰδίᾳ: ἵνα ἐντεῦθεν πληροφορηθῶσιν, αὐτὰ καὶ ἑαυτοῖς προσήκειν: καὶ αὐτῶν ἑαυτὸς μετέχειν. Καθὼς καὶ ὅτι τοῦ βαπτισμοῦ λέγεται: ΕΓΩ ΒΑΠΤΙΖΩ ΣΕ. Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον, κἀν τῇ τῆς ἁγίας κοινωνίας διδόσθαι, ἐνὶ ἑκάστῳ λέγεται: Λαβὲ, φάγε: Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμα χριστοῦ, τὸ ΥΠΕΡ ΣΟΥ εἰς θάνατον διδόμενον.

Εἶτα δὴ, τὸ μὲν ῥῆμα, ἓν μόνον ἀκουστήριον κρούει, τὸ τῆς ἀκοῆς, καὶ κινεῖ. Τὸ δὲ δεῖπνον, πλείω: οἷον, οὐ μόνον τὸ τῆς ἀκοῆς, τῶν τῆς διδαχῆς ῥημάτων ἐνηχούντων: ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς ὄψεως, ἁφῆς, καὶ γεύσεως. Βλέπομεν γὰρ ὄμμασιν, ἁπτόμεθα χερὶ, γευόμεθα ἐσθίοντες καὶ πίοντες. Ταύτῃ τοι, πολλῷ ἐνεργεστέρα διὰ τούτου, ἡ ἐκείνου, κίνησις γίνεται περὶ τὸ ἁγίου πνεύματος.

Ἔτι, διὰ μὲν τοῦ ῥήματος ὁ θεὸς ἐνεργάζεται ἡμῖν πίστιν, Ρωμ. ί. διὰ

Quid intereſt, quo ad vſum, inter verbum Dei, & hoc Sacramentum?

Vtrunq; eſt organum Spiritus ſancti, per quod in nobis eſt efficax & operatur. In verbo, generaliter chriſti beneficia omnibus offeruntur, qui conciones ſacras audiunt. At in Sacramentis, applicantur ea ſingulis priuatim, vt hinc certiores reddantur, ea ad ſe quoq; pertinere, ſeq; illorum eſſe participes. Sicut etiam in Baptiſmo dicitur: EGO BAPTIZO TE. Ita in Cœnæ Dominicæ diſtributione, dicitur: Accipe, manduca. Hoc eſt corpus Chriſti, quod PRO TE in mortem eſt traditum.

Deinde, verbum, vnicum tantùm ſenſum auditus ferit & mouet. Cœna verò Domini, plures: nempe, non ſolùm auditum, cùm verba inſtitutionis recitantur, ſed etiam viſum, tactum & guſtum. Videmus enim, tangimus manu, & guſtamus, edentes & bibentes. Ideoq; efficacius multò per hoc, quàm per illud, mouet Spiritus ſanctus.

Item, per verbum Deus in nobis operatur fidem, Rom. 10.

Per

Διὰ δὲ τῆς τοῦ δείπνου τελετῆς, τὴν ἐν ἡμῖν πίστιν βεβαιοτέραν ποιεῖ: καὶ τῇ ἑαυτοῦ σαρκὶ ζωοποιεῖ.

Per Sacramentum Cœnæ Dominicæ, fidem in nobis auget, & confirmat, nosq; viuificat carne sua.

Εἰς τί διετάχθη τὸ τοῦ κυρίου δεῖπνον: καὶ τί, τὸ αὐτοῦ τέλος;

Ad quid est instituta Cœna Domini, & quis eius est finis?

Εἰς τὸ βεβαιοῦν ἐν ἡμῖν τὴν πίστιν. Ἔστι γὰρ τὰ μυστήρια, σφραγῖδες καὶ σήμαντρα τῆς θείας πρὸς ἡμᾶς εὐμενείας: τῷ ῥήματι τοῦ θεοῦ προσαρμοσθέντα, ἵνα ὦσι πρὸς τῆς διὰ Χριστοῦ δωρεᾶν ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν ἐπαγγελίας βεβαιωτικῶσι, καὶ ἐπισφραγίζωσιν: αὐτάς τε ἕκαστοι ἑαυτοῖς, ἐν ἀληθινῇ τῶν μυστηρίων χρήσει, διὰ πίστεως οἰκειῶνται. Τέλος, τὸ κηρυσσόμενον τέλος, τοῦτό τε τοῦ μυστηρίου, καὶ τῶν λοιπῶν πάντων, ἐστὶ: τῶν τε τῆς παλαιᾶς, τῶν τε τῆς νέας, διαθήκης. Μαρτυρεῖ γὰρ ὁ Χριστὸς, πρὸς ἡμᾶς ἀνήκειν τὰ ἑαυτοῦ καλοποιήματα: ἐπειδὴ τὸ σῶμα ἑαυτοῦ, καὶ τὸ αἷμα, ἡμῖν μεταδίδωσι, μέλη τοῦ ἑαυτοῦ σώματι ἡμᾶς συναρθρῶν.

Vt fidem in nobis confirmet. Sunt enim Sacramenta, signa & sigilla diuinæ erga nos clementiæ, verbo Dei addita, vt promissiones de gratuita peccatorum remissione, per Christum parta, confirment & obsignent, easq; singuli sibi in vero Sacramentorum vsu per fidem applicent. Hic est finis principalis, & huius, & aliorum Sacramentorum omnium, tam veteris, quàm noui Testamenti. Christus enim testatur, ad nos beneficia sua pertinere, cùm corpus & sanguinem suum nobis communicat, & nos facit membra sui corporis.

Εἶτα δὲ, ἄλλα τέλη ἐστίν: οἷον, τὸ χάριν, τῶν ὧν ἡμῖν πρεπεποίηται καὶ παρέσχετο Χριστὸς, ὁμολογεῖν. Παρ' ὃ, καὶ εὐχαριστία τοῦ δείπνου ὄνομα κεῖται.

Deinde, sunt & alij fines: gratiarum actio pro beneficijs à Christo nobis partis & collatis. Vnde & Eucharistia ab hoc fine dicitur.

Καὶ τοῦτο ἐπάγγελμα δὲ, ἐκ τῆς διδαχῆς, σύμβολά ἐστιν. Οἱ γὰρ ἡμῖν συγκοινωνοῦντες, ἡμῖν πρὸς τῆς διδαχῆς δεικνύουσι συμφωνοῦντες.

Est & nota professionis & doctrinæ. Nobiscum enim communicantes, significant, se nobiscum de doctrina consentire.

Ἀλλὰ

Com-

Ἀλλὰ μὲν, καὶ ἕ φιλαλλήλε ἡμᾶς ὑπομιμνήσκῃ. Καθάπερ γὰρ ἐκ πολλῶν σίτε κόκκων, εἰς ἄρτος πέπλεται: ἓ ἐκ πολλῶν ςαφυλῆς ῥαγῶν, εἷς οἶνος ἀποθλίβεται: τὸ αὐτὸν τρόπον, καὶ πάντες οἱ κοινωνοῦντες, ἐν χριςῷ εἰς ἓν συπήγνυνται σῶμα.

Τέλος ἦ, ἓ νεῦρόν τι, ἕ δημοσίας διακονίας συνεκτικὸν, ὑπάρχῃ.

Commonefacit nos & de mutua dilectione. Quemadmodum enim ex multis granis, vnus panis, & ex multis acinis, vnum vinum conficitur: ita & communicantes omnes, in Christo vnum fiunt corpus.

Item, nervus est publici Ministerij.

ΠΕΡΙ ΤΡΩΞΕΩΣ τῶν ἀναξίων.

Τί ϖοῖ ταύτης φρονεῖς;

Ταύτῃ τῇ ζητήσῃ, οἱ Ζυϊγγλιανοὶ, καθάπερ ἐλαφείῳ κέρᾳ οἱ ὄφεις, οἱονεὶ ἐκ τῶν φωλεῶν ἐξάγονται: ὥστε τῷ ἑαυτῶν γνώμῳ δημοσέυειν ἀναγκάζεσθαι: αἰσχυνόμενοι ἄλλως αὐτῷ, ἐδὲ ὁμολογεῖν θαῤῥοῦντες. Οὕτω καλὸν ἀμφαγαπῶσι δόγμα. Δοκεῖν μὲν γὰρ συμφρονεῖν ἡμῖν βέλονται: πολλὰ, ϖοῖ ἕ τε ἀληθῶς τὸ χριςὲ σῶμα ἐν τῇ κοινωνίᾳ παρεῖναι, καὶ ἕ ἐσθίεσθαι αὐτὸ, ὁμῶς ἡμῖν λέγοντες. Ἐπερωτώμενοι ἦ, τί οἱ ἀναξιοι ἐν τῷ δείπνῳ ἐσθίουσιν; ἀποκρίνεσθαι ἀναγκάζονται, ὅτι ἄδεν, εἰ μὴ ϑάνατον σύμβολα. Ἥγανται γὰρ, ἡμᾶς τῇ ἡμετέρᾳ πίςει εἰς ὕψος ἀναβαίνειν: αὐτὸν τὲ ἕ χριςὲ ἀπολαμβάνεσθαι: καὶ τὸν ἡμῶν ἄπονται, ἡμῖν ποιεῖν παρόντα: καὶ ὕτω πνευματικῶς τὸ χριςὲ σῶμα πίςει ἐσθίεσθαι.

Ης

DE INDIGNORVM manducatione.

Quid de hac sentis?

Hac quæstione, Cingliani quasi è latebris producuntur, vt sententiam suam prodere cogantur. Cùm aliàs pudeat ipsos suæ sententiæ, nec apertè eam profiteri ausint: (tam bonam scilicet cam sam fouent:) nobiscum sentire videri volunt, multa nobiscum & similia de vera corporis Christi in Cœna præsentia & manducatione eius dicentes. Cùm verò interrogantur, quid indigni in cœna manducent? Respondere coguntur: nihil nisi inania symbola: quia sentiunt, nos fide nostra in cœlum ascendere, ibiq; Christum apprehendere, ac nobis absentem, præsentem facere: & sic spirituliter corpus Christi fide manducari.

Hac

Ἧς ἀμοίρους ὄντας οὗ· ἀναξίους, οὐδενὸς μᾶλλον εἶναι, ὅτι μὴ ψιλῶν τε καὶ κενῶν συμβόλων. Ὅτῳ δηλοποιοῦσι τὴν ἑαυτῶν γνώμην· τὸ χριστοῦ δηλαδὴ σῶμα, οὐχ ἧττον ἀπὸ τῶν πιστευόντων, ἢ τῶν ἀπίστων, ἀπεῖναι.

Ἵνα δὲ πρὸς τὸ ζήτημα ἀποκρινώμεθα· ἰστέον, ἀναξίους εἶναι, ὃ οὗ ἀσθενῆ ἔχοντας τὴν πίστιν. Κἂν γὰρ ἀσθενεστάτην ἔχωσι· σωτηρίου δ' ὅμως πρόθεσιν καὶ ὀρθῶς ζῆν· ἄξιοι τε πανιερωτάτης ἀγιάσματος τῆσδε δωρυμόνες εἰσὶν· ἧσδε παρὰ τοῦ χριστοῦ ἀποχοινίζονται, ἀλλὰ καλοῦνται· ματθ. ια. Δεῦτε πρός με πάντες. Καὶ θ'. Οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. Ἦλθον καλέσαι ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν. Τίνες δ' ἂν, ἀνάξιοι; οἵτινες, ἄπιστοί εἰσιν, ἀμετανόητοι, ὑποκριτῶν, ἐπικούρειοι· ἀληθοῦς πίστεως, καὶ πρόθεσεως τοῦ διορθοῦσθαι τὰ κακόηθες τοῦ βίου, ἀπολελειμμένοι· καὶ τῶν ἔξω πολιτείαν, τῇ ἀληθεῖ ἐκκλησίᾳ, καὶ τοῖς αὐτοῖς μέλεσι, παραμεμιγμένοι.

Hac fide cùm indigni careant, nihil eos præter nuda & inania symbola percipere. Quibus declarant suam opinionem: corpus scilicet Christi, non minus credentibus, quàm incredulis, abesse.

Vt igitur ad quæstionem respondeamus. Indigni sunt, non qui infirmam habent fidem. Si enim vel infirmissimam habeant fidem, quæ cùm proposito piè, rectéq; viuendi est coniuncta, digni sunt mysterij huius sacratissimi conuiuæ: nec à Christo repelluntur, sed ab ipso vocantur. Matth. 11. 9. Sani non opus habent medico, sed mali habentes. Veni vocare peccatores ad pœnitentiam. Sed indigni, sunt increduli, impœnitentes, hypocritæ, Epicurai, vera fide, propoposito emendandi vitam & mores, carentes, in externa societate veræ Ecclesiæ, eiusq; membris admixti.

Εἴργεσθαι μὲν δὴ τούτους, τῆς δὲ θείας μεταλήψεως ἔοικε. Ἐπιδὴ δὲ τῇ ὑποκρίσει τὸ ἀσεβὲς ἑαυτῶν περιστέλλουσι· καὶ ἐν τῷ πλήθει δυσδιάγνωστοί εἰσι· καὶ τοῖς ἁγίοις συγκοινωνοῦσι· πιστεύω ἔγωγε, καὶ ὁμολογῶ· ὡσαύτως ὑπὸ τὰ ἀληθῶς εὐσεβῶν καὶ πιστευόντων, οὕτω καὶ ὑπὸ ἐκείνων, τὸ ἀληθινὸν σῶμα

Hi arcendi quidem erant ab vsu Cœnæ Dominicæ: sed quia hypocrysi sua impietatem tegunt, & in turba latent, vnaq; communicãt: credo & confiteor, tam ab his, quàm à verè pijs & credentibus,

σῶμα καὶ αἷμα τοῦ κυρίου, ἢ πρὸς τὴν οὐσίαν αὐτοῦ ἐν τῷ δείπνῳ, λαμβάνεσθαι μόνον: εἰς κρίμα δὲ λαμβάνεσθαι, κατὰ τὸν τοῦ θεοῦ ἀποστόλου λόγον. Οὐ γὰρ ἡ τοῦ λαμβάνοντος πίστις, πιστὰ μυστήρια: ἀλλ' ἡ τοῦ χριστοῦ οἰκόνομος καὶ βλαπτή. Οὕτως γάρ, οὐδὲ ἡ ἀπιστία τοῦ λαμβάνοντος, μεταποιεῖ τὴν φύσιν ἢ οὐσίαν τοῦ μυστηρίου: οὐδὲ καταργεῖ τὴν ἀλήθειαν ἢ πίστιν τοῦ θεοῦ. Γινέσθω γὰρ ὁ θεὸς, ἀληθὴς: πᾶς δὲ ἄνθρωπος, ψεύστης. Καὶ ὅτως, ἡ τῶν μὴ λαμβανόντων ἀπιστία, τῆς τῶν μυστηρίων οὐσίας οὐδὲν ἀποκρίνει: ἀλλὰ διαμένει ἀληθεύει ἡ ἐπαγγελία τοῦ κυρίου, ἐν τῇ βλαπτῇ λεγόντος: Λάβετε, φάγετε: τοῦτο ἐστι τὸ σῶμά μου: εἴτε πιστεύοντος, τοῦ διδόντος ἢ λαμβάνοντος, εἴτε ἀπιστοῦντος. Οὐ γὰρ ἀπὸ τῆς τῶν λαμβανόντων, ὡς οὐδὲ τῶν διδόντων, ἀξίας ἢ πίστεως, ἡ τῶν ἁγιασμάτων φύσις ἢ οὐσία κρέμαται. Ἕτερον δέ ἐστι, τὸ, ὠφελεῖ τοῦ τέλους καὶ χρήσεως αὐτοῦ, ὅσα πίστιν ὁ μεταλαμβάνων ἐξ ἀνάγκης προσαπαιτεῖται, λέγειν.

Ἀλλ' εἰ τὸ σῶμα, ἢ τὸ αἷμα, τοῦ χριστοῦ, παρὰ τῶν ἀναξίων λαμβάνεται: πάντως ζωοποιῆται ἔτι, εἴγε ζωοποιὸς, ἡ σὰρξ σκήνος;

Ἀποκρίνομαι: ἵνα ζωοποιῇ χριστὸς, πίστιν προσαπαιτεῖται ἀναγκαῖον ὦσαι,

verum corpus & sanguinem Christi in Cœna, quoad eius substantiam, sumi: sed ad iudicium, vt Paulus loquitur. Non enim fides sumentis, facit Sacramentum: sed Christi institutio & ordinatio. Ita nec incredulitas accipientis, mutat naturam, & substantiam Sacramenti, nec irritam reddit veritatem & fidem Dei: sed sit Deus verax, omnis autem homo mendax. Et ita suorum incredulitas, Sacramentorum substantiæ nihil derogat. Manet enim perpetuò vera promissio, & institutio Christi, qua dixit: Accipite comedite, hoc est corpus meum: siue dans vel accipiens credat, siue non credat. Sacramentorum enim natura & substantia, non à sumentium, sicut nec exhibentium, dignitate & fide, dependet. Aliud verò est, de fine & vsu Sacramentorum, ad quem fides accipientis accedat necesse est, dicere.

Rom. 3.

Quòd si corpus & sanguinem Christi indigni sumunt: ergò viuificantur, cùm Christi caro sit viuifica?

Respondeo Vt Christus viuificet, fidem accedere necesse est, Iustus

ἰωαν. Ὁ γὰρ δίκαιος, ἐκ τῆς ἑαυτοῦ πίστεως ζήσεται: ἧς ἄνευ, χριστὸς οὐδὲν ὠφελεῖ. Διὰ γὰρ τῆς πίστεως, ἔστιν οἰκεῖ ἐν ἡμῖν.

Ταύτης δὲ ὑστερούμενοι οἱ δυστυχεῖς, κρίμα ἑαυτοῖς ἐσθίουσιν. Ὁ γὰρ χριστὸς, οὐ μόνον σωτήρ ἐστι, καὶ ζωοποιὸς: ἀλλὰ καὶ κριτὴς πάντων τῶν ἀπίστων. Αὐτῷ γὰρ πᾶσα ἡ κρίσις ἐδόθη. Ταύτην τοι, ἐνόχους γίνεσθαι αὐτοὺς τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ χριστοῦ, ὑπὲρ ὃ ἀποστολος μαρτυρεῖται: Διὰ τὸ μὴ διακρίνεσθαι ὑπ' αὐτῶν τὸ σῶμα τοῦ κυρίου. Εἰ δὲ πάρεστι: πῶς ἂν διακρίναιεν; Εἰ οὐκ ἐσθίουσι τὸ σῶμα χριστοῦ ἐν τῷ δείπνῳ: πῶς ἀναξίως αὐτὸ ἐσθίοντες, αὐτοῦ ἂν ἔνοχοι γένοιντο; Εἰ μόνον λέγειν κυρίου ἐσθίουσιν ἐν τῷ δείπνῳ: πῶς αὐτοῦ τοῦ σώματος χριστοῦ ἐνόχους γίνεσθαι ἔνι;

Ἀλλ', ἐπειδὴ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἀναξίως ἐσθίουσιν, ἄνευ πίστεως: Διὰ ὅτο καθυπερέγνωται, ἐπ' ἀυτοῖς ἐπιστωρεύουσι.

Μῶν διαλέγεται ὁ χριστὸς ἰωάν. ϛ. περὶ τοῦ δείπνου ἑαυτοῦ;

Ἡ σάρξ μου, φησὶν, ἀληθῶς ἐστι βρῶσις: καὶ τὸ αἷμά μου, ἀληθῶς ἐστι πόσις. Ὅλον τὸ χωρίον ἔστω, ὁ δύναται διὰ τοῦ κυριακοῦ δείπνου νοεῖσθαι. Οὐ λόγος, ἔστιν: ὅτι ἔτω τότε διετάκτο: οὐδὲ περὶ αὐτοῦ ἐδέν, οὐδὲ

Iustus enim fide sua viuet: sine qua Christus nihil prodest. Per fidem enim Christus inhabitat in nobis.

Hac cùm destituantur indigni, ad iudicium sibi manducant. Christus enim non tantùm saluator est & viuificator: sed etiam Iudex omnium incredulorum: huic enim omne iudicium datum est. Vnde reos fieri eos corporis & sanguinis Christi Apostolus testatur, Iohan. 5. 1. Cor. 11. *quod non dijudicent, vel discernant corpus Christi. Quod si non adest, quomodo possunt dijudicare? Si non comedunt Corpus Christi in Cœna, quomodo indignè illud manducantes, eius rei fieri possunt? Si panem tantùm Domini comedunt in Cœna, quomodo corporis Christi rei fiunt?*

Quia verò indignè corpus eius manducant, sine fide: ideo damnantur, iramq; Dei sibi cumulant.

Loquitur'ne Christus Iohan. 6. de Cœna sua?

Caro mea, inquit, verè est cibus. Et sanguis meus, verè est potus. Hic totus locus non potest de Cœna Domini intelligi. Ratio hæc est. Quia tùm nondum erat instituta, nec vllo verbo eius fa-

ὐδὲ τὰλάχιστον, μέμνηται. Ἀλλὰ καὶ ἀεὶ, καὶ ἔξω τῆς μεταλήψεως δὲ δεῖπνα, τῶν πνευματικῶν τρωξίων τῶνδε γίνεσθαι ὀφείλει. Πᾶς γὰρ, ὁ τὸν σάρκα χρίστου τρώγων, καθὼς ὁ χριστὸς αὐτόθι λαλεῖ: ἔχει ζωὴν αἰώνιον. Οὐ γὰρ ἐκεῖ τρώγεται καὶ πίνεται, εἰ μὴ εἰς σωτηρίαν: ἔτω γε φάντος δὲ κυρίου ἐκεῖ: ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἔχει ζωὴν αἰώνιον. Πολλοὶ γὰρ τῶν τῷ δείπνῳ δὲ κυρίου χρωμένων, κρίμα ἑαυτοῖς ἐσθίουσι, μαρτυροῦντος δὲ Ἀποστόλου. Οὐδὲ φαίνεται σύμεια τῶν συμβόλων, ἤτοι δώρων (δὲ δέτου καὶ οἴνου) ἐκεῖ μνεία: καίτοι πρὸς τὸν μυστικὸν τροφὸν ὀπιζήτουμένων. Πρὸς τοῦτο, καὶ πάντα τὰ βρέφη, τῆς εἰς ἐρημὸν εἰσελεύσεως ἀποκλείεσθαι ἂν: δὲ κυρίου λέγοντος: Ἐὰν μή τις φάγῃ τὴν σάρκα μου, οὐκ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ.

ά. Κορ. ιά.

Τοιγαροῦν ὁ χριστὸς Ἰωάν. ς. ὃ ὤφελε δὲ ἑαυτοῦ δείπνου, ἔτω γε τότε Διατεταγμένου, ὐδὲ ὤφελε μυστηριακῆς τρώξεως, λαλεῖ.

Περὶ τίνος δὲν χρήματος αὐτόθι λαλεῖ;

Περὶ πνευματικῆς, τῆς σαρκὸς ἑαυτοῦ τρώξεως, πίστει γνωμένης: ὅτε πιστεύομεν, τὴν σάρκα, καὶ τὸ αἷμα, δὲ κυρίου, ὑπὲρ ἡμῶν παραδοθῆναι. Αὕτη, βρῶσις ἐστὶν πίστις τῆς ψυχῆς ἐστιν: εἰς αἰώνιον ἡμᾶς ὀπιζῴωννῦσα ζωὴν:

cit mentionem. Et hæc manducatio spiritualis, semper, etiam extra usum Cœnæ, fieri debet. Quia omnis, qui carnem Christi manducat, sicut Christus ibi loquitur, habet vitam æternam. Non enim illic editur & bibitur, nisi ad salutem. Ita enim dicit Dominus ibidem: Qui edit meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, Multi verò, qui utuntur Cœna Domini, iudicium sibi manducant, teste Apostolo. Nec vlla fit ibi symbolorum mentio, panis videlicet & vini, quæ ad Cœnæ substantiam requiruntur. Et hoc modo etiam omnes infantes ab ingressu cœlorum excluderentur, Christo dicente: Nisi quis carnem meam ederit, &c.

Quare Christus, Iohan. 6. non de sua Cœna, quæ nondum erat instituta, nec Sacramentali manducatione loquitur.

De qua igitur re loquitur illic Christus?

De spirituali carnis suæ manducatione, quæ fit fide: cùm credimus, carnem & sanguinem Christi, pro nobis esse tradita. Hic cibus & potus anima est, quibus in vitam æternam reficimur, cùm in ipso

λὼ: ἐν αὐτῇ τε τῇ χρήσει, ἔξω τε τῆς χρήσεως, ϑ σωτηρίᾳ μυστηρίῳ.

MAXIMA.

Τίνες εἰσὶ σφεῖς τὴν ἁγίαν ϑ κυριακὴν δεῖπνον πλάνοι, ἀς σφηνγραφίως ἐυλαβεῖας χρή;

Ἕρμαται εἰσί, ἀ. τοπικὴ, ἢ σωματικὴ, ἤτοι σαρκικὴ παρουσία, ϗ τροῦξις Καπερναϊτικὴ.

Μεταδίωσις Παπιστικὴ: ἥ ἐστι, μόνων τῶν συμβεβηκότων, ἤτοι τῆς μορφῆς ϑ δέρτος καὶ οἴνου, ὑπολειφθέντων, μεταβολὴ τῆς ἀσίας: τῆς μὲν ϑ δέρτος, εἰς τὸ σῶμα: τῆς δὲ ϑ οἴνου, εἰς τὸ αἷμα, ϑ χριστοῦ.

Τὰ δῶρα, ψιλὰ μόνον εἶναι σύμβολα: εἶα δῆτεν εἶναι τύπον τοῦ ἀφ' ἡμῶν ἐν ἑρανῷ δόντος χριστοῦ σώματος: ὡ τοσοῦτον ἀπεσπαδῶσι αὐτὸν ϑ δείπνου ἑαυτοῦ: ὅσον ἀπέχει ὁ ἀνωτάτω ἑρανὸς, τῆς κατωτάτω γῆς: ἢ πε φυσικῇ τινι ἥσει, αὐτὸ ὡρισμένῳ ἑρανοῦ διαστήματι πεπεριγραμμένον: καὶ αὖτε αὐτοῦ, μέχρι τῆς ἐσχάτης δικαιοκρισίας ἀναχωρήσοντος. Διά τοι τοῦτο, τὸν δεῖπνον εἶναι μόνον ψιλὸν κενόν τε σημεῖον: ἢ σημαίνειν τὸ σῶμα αὐτοῦ: ἢ τύπον εἶναι ϑ σώματος αὐτοῦ: ὡς οἱ τὰ Ζυιγλίου πεφρονηκότες.

Κωμιδῇ τοιγάρτοι ὀλίγου, πρὸς τῆς ἁγίας ἅπτου τοῦ ἁγίου δείπνου διαπεσοῦσι: μεμεριμνημένως, ὅπως ἔνεστιν,

ipso vsu, tùm extra vsum Sacramenti, fide sumptus.

PVGNANTIA.

Qui errores præcipuè de substantia Cœnæ Dominicæ vitandi?

Extrema sunt, localis vel corporalis, siue carnalis præsentia, ac manducatio Capernaitica.

Deinde, Transsubstantiatio Papistica, solis accidentibus, siue speciebus panis & vini, relictis, mutata substantia panis, in corpus et vini, in sanguinẽ Christi.

Tertiò panem & vinum, nuda tantum esse symbola, quæ sint figura absentis in cœlo Christi corporis, quo tantùm absit à Cœna sua, quantùm distat cœlum summum ab infima terra. Vtpote, qui physica locatione cœli spacium certum occupet, nec inde vsq; ad extremum iudicij diem recedat. Ideoq; panem, tantùm esse nudum signũ, vel significare eius corpus, aut esse figuram corporis, vt Cingliani sentiunt.

Quare, parum admodum de substãtia Cœnæ Dominicæ docent, solicitè vbi licet cauentes, ne

ἐνεστιν, εὐλαβέμθμοι, μὴ ϑίγξν τῦ ἔλκυς τύτ: τέως γὲ μλὺ πολλὰ ϖεὶ τῆς χρήσεως τ δείπνε λέγντες: κμήτι ταύτης μὴ ϖαφειλονεικμθμης. Ἀλλὰ τῆς ἐσίας ἑαυτὲς ἐκβαλόντες, εὐχρηςίαν αὐτ ἔχειν ἐ δώανται.

Καὶ ἄλλα δὲ αὐτῶν, ϖεὶ τὸ μυςικὸν δεῖπνον σφάλμαλα. Τὰ ῥήμαλα τ διαταγῆς, ἐχ ἁπλῶς, ἢ κ τὸ κυρίως σημαινόμθμον, ἐκληπέα εἶναι, ϖεὶ τ ὄντως παρεῖναι τὸν χριςὸν: ἀλλὰ τροπικῶς, μεταφορικῶς, μετωνυμικῶς. Τὸ, πνευματικὼ μόνον δοξάζειν τρῶξιν τῶ πίςει γινομθμην. Τὸ κυριακὸν σῶμα καὶ αἷμα, διὰ πίςεως λαμβάνεσθαι, τῆς εἰς ἑρανὸν ἀναβάσης: ἐ τ ἐκεῖ καθημθμε σώματ κριςῦ μεταχέσης. Εἶναι μθν τὸ ἐκεῖ, ἐν ϖεριγραπτῷ τ ἑρανῦ τόπῳ: τῇ δὲ πίςει καθίσαθαι ὅπι τὸ δείπνε παρόντα,

Ἔτι, τὸς ἀναξίως ἐ λαμβάνειν τὸ σῶμα καὶ αἷμα χριςῦ: ἀλλὰ μόνον διάκενα σύμβολα: ἄρτον λέγω, καὶ οἶνον. Τὸν χριςὸν, κ τῶ σάρκα ἐδὲν ἀληθῶς κοινωνεῖν τῇ παντδωαμία τ θεῦ: ἀλλὰ μόνον ἄχρις ὀνόματ καὶ ϖεσοηγρίας. Τῶ πίςιν ἐρκάζεσθαι ϖαρεσίαν τ κυριακῦ σώματ καὶ αἵματ ὅπι τὸ δείπνε: ἀλλ' ὄχι, ἢ τῶ θείαν διάταξιν, ἢ τῶ παντδωα-

hoc vicus tangant: interim multa de vsu Cœnæ dicunt, de quo disputatio non est. Cùm verò substantia non careant: vsum eius habere non possunt.

Item, alij Cinglianorum errores, quos de Cœna Domini sonant: Verba cœnæ, non simpliciter, & secundum nativam accipienda sententiam, de vera corporis Christi præsentia: sed Tropicè, Metaphoricè, Metonymicè. Spiritualem tantùm statuere manducationem, quæ fide fiat. Corpus & sanguinem Christi per fidem accipi, qua ad cœlum conscendamus, & ibi sedentis corporis Christi, fiamus participes. Illic esse certo cœli loco: fidem verò facere eum præsentem in Cœna.

Indignos non accipere in Cœna corpus & sanguinem Christi, sed tantùm inania symbola, nempe, panem & vinum Cœnæ. Christum secundum carnem, nullam veram habere communicationem cum omnipotentia Dei, sed tantùm titulo & nomine tenus. Fidem facere præsentiam corporis & sanguinis Christi in Cœna: & non

δυναμίαν τ̃ θ̃, μετὰ τ̃ ἀνειλημμένης ἀνθρώπου εἰς πρόσωπον ἑνότητα ἐνιδρυτ῀, θεϊκῆς ὑπ̃.

Πῶς ἀναστρεφόμενα αἱ παραφοραὶ αὐτῶν, σύμπασαι καὶ ἕκασαι;

Πρῶτον, τοῖς ῥήμασι τῆς διδαχῆς τὰ δόγματα: ἃ θεμέλιός ἐστι τ̃ ὅλης πράγματ῀ καὶ ἀμφισβητήματ῀: ὅτε τοῖς μαθηταῖς ὁ χριστὸς τὸν ἄρτον ὀρέξας, εἶπε: ΤΟΥΤΟ ΕΣΤΙ ΤΟ ΣΩΜΑ ΜΟΥ, ΤΟ ΥΠΕΡ ΥΜΩΝ ΔΙΔΟΜΕΝΟΝ.

Εἶτ῀, τοῖς ῥήμασι τ̃ ἀποστόλου, ἀπόντ῀: τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας, ὃ εὐλογοῦμεν, οὐχὶ κοινωνία τ̃ αἵματ῀ τ̃ χριστ̃ ἐστι; τὸν ἄρτον, ὃν κλῶμεν, οὐχὶ κοινωνία τ̃ σώματ῀ τ̃ χριστ̃ ἐστιν; ὅτι δηλονότι μετὰ τ̃ ἄρτου καὶ οἴνου, τὸ σῶμα καὶ αἷμα τ̃ χριστ̃ παρόντα διαιρέμενα καὶ στόματι λαμβανόμενα ἀληθῶς, καὶ ὄντως. Οὕτως, ὥστε εἶναι μυστηριώδη ἑνότητα: καὶ ἄμφω ἀτρεκῶς παρεῖναι: μεμὲν ἀσύγχυτα καὶ ἀμιγῆ: καὶ παράσασιν γίνεσθαι ἄρτου καὶ σώματ῀, οἴνου καὶ αἵματος, χριστ̃: ἃ μόνον, ὡς πρὸς τὸ ἐνέργημα, ἤτοι πνεῦμα (τὸ γὰρ σῶμα οὐκ ἔστι πνεῦμα) ἀλλὰ ἀληθῶς, καὶ ὄντως.

Καὶ

non vel institutionem diuinam, vel omnipotentiam Filij Dei, cum homine assumpto in vnitatem personæ vniti.

Quomodo refutantur hi errores omnes & singuli?

Primùm, verbis institutionis Cœnæ, quæ fundamentum sunt totius huius causæ, controuersiæ & disputationis, vbi Christus discipulis panem porrigens, dixit: HOC EST CORPVS MEVM, QVOD PRO VOBIS TRADITVR.

Deinde verbis Apostoli, dicentis: Calix benedictionis, cui benedicimus, nónne communicatio sanguinis Christi est? Et panis, quem frangimus, nónne participatio corporis Domini est? Quod videlicet cum pane & vino, corpus et sanguis Christi præsentia distribuantur, & ore sumantur, verè & substantialiter. Ita, vt sit Sacramentalis vnio, & vtrag, verè adsint, maneant inconfusa & impermixta, atg, exhibeantur panis & corpus, vinum & sanguis Christi: non tantùm quoad effectum, seu spiritum (corpus enim non est spiritus) sed verè & substantialiter.

Κατὰ τοῦτο, εὖ λέγεται, τὸ σῶμα Χριστοῦ λαμβάνεσθαι λόγῳ μυστηριακῷ, καὶ τῶν συμβόλων χάριν: μεθ' ὧν τὸ σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ μυστικῶς ἐνοῦται. ἢ καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει: τὸ σῶμα αὐτοῦ, ἐν τῷ δείπνῳ κλᾶσθαι: Διὰ τὸν λόγον, ὅ ἴδιον, τὸ κλᾶσθαι: ᾧ τὸ δι' οὗ Χριστοῦ σῶμα, ὡς εἴρηται, μυστικῶς συνενοῦται, ἐν κυριακῇ εὐχαριστίᾳ.

Hoc modo rectè dicitur, corpus Christi ore sumi, ratione Sacramentali, & symbolorum gratia, cùm quibus corpus et sanguis Christi Sacramentaliter vniuntur. Vnde etiam Apostolus dicit, corpus Christi in Cœna frangi: propter panem, cuius proprium est frangi, cum quo corpus Christi, vt dictum est, Sacramentaliter vnitur in cœna Dominica.

Περὶ δὲ φυσικοῦ τόπου, οὐ ἐν ὐρανῷ, πρὸς ὃν τὸ σῶμα τὸ κυριακὸν προσδέεσιν, ἰσέον: ὅτι τῷ ὐρανῷ, ὅτε τῷ σώματι οὐ κυρίως, τόπον συμβαίνειν: Οὐκέτι φυσικόν γε σῶμα ἔχοντος, ἀλλὰ δεδοξασμένον καὶ πνευματικόν. Καὶ καλῶς λέγων, ὁ Ἀριστοτέλης: ὐδὲ τόπον, ὐδὲ χρόνον, εἶναι ἔξω τοῦ ὐρανοῦ. Ἀλλὰ μὴν, εἰ τὰ δεδοξασμένα τῶν σωμάτων, οὐκ ἔστιν ἐν τόπῳ φυσικῷ: ταχύ γ' ἂν οὐ Χριστοῦ σῶμα, ἐ μόνον οὐκ ἐν δόξῃ, ἀλλ' οὐκ ἐν ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΤΟΣ βεβηκὸς, τόπῳ ἂν, καὶ οὐ λήρους ἐκείνους ἐμπεικλειοθείη;

ἐν. περὶ ὐρανοῦ θ.

Quòd verò de loco physico in cœlo, ad quem Christi corpus alligant, attinet: nec cœlo, nec Christi corpori locus conuenit: cùm physicum non amplius habeat corpus, sed glorioſum & ſpirituale. Et recte Aristoteles negat, vltra cœlum hoc aſpectabile, locum eſſe & tempus. Quod ſi glorioſa corpora non ſunt in loco phyſico: ergo multò magis corpus Christi, non modò in gloria, ſed MAIESTATE conſtitutum. loco non includetur, vt fabulantur Cingliani.

βιβ. περὶ πίστεως καὶ συμβόλων. κεφ. ε'.

Καὶ Αὐγουστῖνος ὀρθῶς γράφει: Πιστεύομεν, τὸν Χριστὸν εἰς ὐρανοὺς ἀνελθεῖν: ὃν μακαριότητος τόπον καὶ ἡμῖν ἐπηγγείλατο. Ἀλλὰ πῶς, καὶ πότε, ἐστὶν ἐν τῷ ὐρανῷ, τὸ κυριακὸν σῶμα: περιττὴν καὶ περιεργίαν δὲ ζητήματος ὀφλισκάνοντος: μόνον, ἐν ὐρανῷ

Auguſtinus quoq; rectè ſcribit: Credimus Chriſtum in cœlum aſcendiſſe, quem beatitudinis locum, etiam nobis promiſit: ſed quomodo & vbi ſit in cœlo corpus Domini, cùm curioſiſſimum & ſupervacaneum ſit quærere: tantùm modo in

Augustinus de Fide & Symbolo, cap. 6.

ρανῷ εἶναι, πιστευτέον. Οὐ γὰρ, τῆς ἀσθενείας ἡμῶν, τὸ, τὰ τῶν οὐρανῶν κεκρυμμένα διερευνᾶν: ἀλλὰ τῆς πίστεως ἡμῶν, τὸ, περὶ τῆς σώματος ἐν οὐρανῷ λαμπρότητος, ὑψηλὰ καὶ σεμνὰ φρονεῖν. Ταῦτα μὲν, ὁ καλὸς Αὐρήλιος.

do in cœlo esse credendum est. Non enim fragilitatis nostræ est, cœlorum secreta discutere. Sed est nostræ fidei, de Dominici corporis dignitate, sublimia, & honesta sapere. Hactenus Augustinus.

Οὐχ ὑψηλὸν δὲ, οὐδὲ σεμνὸν, περὶ τῆς λαμπροτάτης αὐτοῦ δόξης φρονεῖ: ὅστις φρονεῖ ἃ λαλεῖ περὶ αὐτοῦ: ὥσπερ περὶ ἡλιακοῦ σώματος, καὶ τῶν ἀκτίνων αὐτοῦ: ὃ, τῷ ἐραννῷ μὲν, καὶ τῇ ἰδίᾳ σφαίρᾳ, ἐμπέπηγε: τὰς δὲ ἀκτῖνας ἐπὶ γῆν ἀποπέμπει: ἧς ἀφεστηκὼς, εἰς αὐτὴν ἐνεργεῖ. Ἔστι γὰρ ὁ θεὸς, οὐσία ἐνεργεία, φιλοσοφικῶς ἐροῦσιν. Οὐδὲ διέχυσιν ἐπὶ ὅλῃ, ἡ τῆς θείας φύσεως, παραχωρητέον. ὥσπερ τοῖς Ζυίγλιανοῖς περὶ τῆς ἐν χριστῷ θεότητος φρονεῖτε καὶ λαλεῖτε, φάσκουσιν: ὡς παρὰ ἕτο συμβαίνειν χωρισμὸν, ἢ διαίρεσιν, τῶν ἐν τῷ κυρίῳ φύσεων: κἂν εἰ σφᾶς φρονήσωσιν, αὐτὸν, τῇ μὲν ἀνθρωπότητι, περισσῷ ἐραννῷ τόπῳ ἐμπεπλεύσθαι: μόνῃ δὲ τῇ θεότητι, ἐπὶ τῆς γῆς εἶναι: διότι τὸν ἐραννὸν καὶ γῆν οὐκ ἔστι πληροῖ. Οὐ γάρ ἐστιν ὁ θεὸς ἔγκυος, οὐδὲ τί σωματικὸν: ὃ ἂν διαθῇ, ἢ διέχυθῇ: οὐδὲ μέρος ἔχει (ὡς οἱ ἐπὶ σχολῆς φιλοσοφοῦντες λαλοῦσιν) ἔξω μέρους ἔχει: ἀλλὰ, ὅσα,

Nec sublime autem, nec honestum sapit de Dominici corporis dignitate, qui sentit & loquitur de eo, sicut de Solis corpore, eiusq; radijs, quod cœlo & sphæræ suæ est affixum, radios verò suos in terram demittit, à qua absens illud, in eam operatur. Est enim Deus οὐσία ἐνεργεία, vt loquuntur. Nec est diffusio in Deo aut diuina natura concedenda. Sicut Cingliani de Christi diuinitate sentiunt & loquuntur, dicentes, non ideo sequi separationem aut diuisionem duarum in Christo naturarum, etiamsi sentiant, Christum sua humanitate in cœlo certo loco esse, sola verò diuinitate in terris: quòd hæc cœlum & terram impleat. Deus enim non est moles, ne quiddam corporeum, quod extendatur, aut diffundatur. Nec partem, sicut habet extra partem, Scholæ loquuntur. Sed vbicung;

ὅπου ποτέ ἐστιν, ἐνταῦθα ὅλος ἐστίν: οὐδὲ (ὡς ἄλλοθί που Αὐγουστῖνος φησὶ) μεγέθει μέγας ἐστὶν, ἀλλὰ δυνάμει.

est, ibi totus est. Nec, vt August. alibi dicit, mole magnus est Deus, sed virtute.

Τίνες μάλιστα παραχρήσεις εἰσὶ, καὶ βεβηλώσεις, ἐν τῇ λατρείᾳ δείπνου, παρὰ τοῖς Παπίσταις;

Qui sunt præcipui abusus & prophanationes, pugnantes cum Cœna Dominica, apud Papistas?

Σωσόθ. Τελδεντ. καθέδ. κβ'. κεφ. ϛ'.

Μεταποιοῦσι τὸ μυστήριον τοῦ δείπνου εἰς πρᾶξιν ὅλως ἀλλοίαν: εἰς θυσίαν δηθεν ἀληθῶς ἱλαστικὴν, ὑπὲρ ζώντων καὶ ἀποθανόντων: ὃ πλάττονται, ἑαυτοὺς ἐξ ἔργου ἐργασαμένους (αὐτῆς, φημὶ, τῆς προσφορᾶς) ἄλλοις προσοφείλειν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν: καὶ ταῖς ψυχαῖς, ἐκ τοῦ πλάσσειν καθαρτηρίου ἐλευθέρωσιν: καίτοι τοῦ Χριστοῦ, ἐν τῷ ἑῷ δείπνῳ, ὅτε αὐτὸ ἑαυτὸν τῷ θεῷ καὶ πατρὶ προσενεγκόντος: ὅτε θυσίαν ἐν τῷ δείπνῳ ἀμαθεμένου: ἢ ἑαυτὸν τῷ πατρὶ προσφέρειν ἂν ἠβουλήθη (ὅπερ γὰρ ἅπαξ αὐτὸς ἐποίησεν ἐν θυσιαστηρίῳ τοῦ σταυροῦ: ἢ μιᾷ προσφορᾷ, τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους) ἀλλὰ μυστήριον ἀπαξαμένου: ὃ ἑαυτὸν, τό, τε ἑαυτοῦ σῶμα καὶ αἷμα, τοῖς μεταλαμβάνουσι δίδωσι. Τοῦτο δὲ, καὶ ὑφ' ἡμῶν ποιεῖσθαι ἠθέλησεν: ὁ αὐτὸς πρότερος ἐν τῷ δείπνῳ ἐποίησε.

Ἑβρ. ἰ.

Transformant Sacramentum Cœnæ Dominicæ, in actionem toto genere diuersam, nempe, in sacrificium verè propitiatorium pro viuis & defunctis: quo fingunt, se ipso oblationis opere, alijs mereri remissionem peccatorum, & animabus ex ficto Purgatorio liberationem. Cùm tamen Christus in Cœna sua, nec ipse se Deo Patri obtulerit: nec sacrificium in cœna instituerit, quo se patri voluerit offerri: hoc enim semel ipse fecit, in ara crucis, qua vnica oblatione consummauit in æternum sanctificandos: sed Sacramentum instituit, quo se, suumq; corpus & sanguinem, sumentibus exhibet. Et hoc nos quoq; facere voluit, quod ipse prior fecit in Cœna.

Εἶτα δὲ, γίνεσθαι μεταμόρφωσιν ὀνειροπολοῦσιν, ἤτοι μετουσίωσιν: καθ' ἣν, τὴν οὐσίαν τοῦ ἄρτου, καὶ τοῦ οἴνου, μεταβάλλεσθαι

Deinde fingunt, fieri Metamorphosin, seu Transsubstantiationem: qua panis & vini substantia, trans-

λεσθαι εἰς οὐσίαν τοῦ σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ: ὑπομενόντων, καὶ τοῦτο θαυμασίως, μόνων τῶν συμβεβηκότων, ἄνευ τῆς οὐσίας. Οὕτως ἓν, τὸν Χριστὸν, σῶμα προσλαμβάνειν οὐκ ἀλόγως: ὃς γε ἓν μόνον σῶμα ἔχῃ, τὸ, ἀπὸ τῆς παρθένου προσελάβετο: καὶ τοῦτο κατέχει εἰσαεί: καὶ ὅμως οὐδὲν ἧττον, ἐν τῇ κοινωνίᾳ, οἰκονομῶν διαμένει αὐτὸ τοῦτο τοῖς μαθηταῖς. Μένει δὲ ἐκάτερον, ἄρτος καὶ σῶμα, οἶνος καὶ αἷμα, μυστηριακῇ ἑνώσει. Καθὼς ὁ Χριστὸς, ἐμφυσήσας τοῖς Μαθηταῖς, εἶπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰπών: Λάβετε πνεῦμα ἅγιον, καὶ τἀξῆς. Οὔπω τὸ ἐμφύσημα ἐκεῖνο, οὐκ ἦν ἡ οὐσία τοῦ ἁγίου πνεύματος: οὐδὲ εἰς οὗτο μετεβλήθη. Παραπλησίως, καὶ τὸ ὑπὲρ βάπτισμα τοῦ ὕδατος, οὐ μεταποιεῖται εἰς αἷμα Χριστοῦ, ᾧ ἀπολυόμεθα. Ὁμοίως, κηρυσσομένου τοῦ ῥήματος θεοῦ: οὐ μεταστρέφεται ἡ ἀνθρωπίνη φωνὴ εἰς τὸ θεῖον ῥῆμα: καίτοι τοῦ ἱεροκήρυκος αὐτὸ φθεγγομένου, καὶ καταγγέλλοντος: ἀλλὰ μένουσιν ἀμφότερα ὑπὲρ τῆς ἰδίας φύσεως καὶ οὐσίας: ἑνωθέντα μὲν, μὴ συγχυθέντα δὲ, ἤτοι γε καὶ μετασκευασθέντα.

Οὕτως, ὁ Ἀπόστολος, ὁ ἄρτος, ὃν κλῶμεν, φησὶν, ἡ κοινωνία τοῦ σώματός ἐστιν. Ἐπάτερόν ἐστι, τὸ ἐράνιον, τὸ σῶμα Χριστοῦ: καὶ τὸ γήινον στοιχεια-

transmutentur in substantiam corporis & sanguinis Christi, remanentibus, per miraculum, tantùm accidentibus absq; substantia. Et sic Christum, corpus assumere, ex pane: cùm vnicum tantùm habeat corpus, ex Maria virgine assumptum, idq; retineat semper: & tamen nihilominus in sua Cœna dispenset idipsum discipulis. Manet autem vtrunq;, panis & corpus, vinum & sanguis, Sacramentali vnione. Sicut Christus insufflans discipulos suos, dedit Spiritum sanctum, dicendo: Accipite Spiritum sanctum, &c. vbi flatus ille, non fuit substantia Spiritus sancti, nec ille in hunc mutatus. Similiter & aqua in Baptismo, non mutatur in sanguinem Christi, quo abluimur. Ita in prædicatione verbi Dei, vox hominis non mutatur in verbum Dei, etsi concionator illud sonet, & prædicet: sed manent vtraq; in sua natura & substantia, vnita quidem, sed inconfusa, multò minus transsubstantiata.

Sic Apostolus inquit: Panis, quem frangimus, communicatio corporis Christi est. Vtrunq; est, cœleste, Christi corpus: & terreni- Irenæus.

um

ξυγκειμένον τι, ὁ ἄρτος· ἀλλὰ σωτηρίου μνήμα, καὶ ἀνάμνησις μυστικῶς. Ἄλλως γὰρ, τὸ ἔτερον ἀσιτῶδες καὶ ἁγιάσματος μέρος, ἡ ὕλη, καὶ χρῆμα γήινον, ἀρθήσεται.

Τρίτον, θεατρίζοντες περιφέρουσιν, ὃν αὐτοὶ εὐλόγησαν ἄρτον.

Τέταρτον, ἐγκλείουσι, καὶ ἐπὶ τῷ προσεύχεσθαι ἀποτίθενται ἐν σκηνιδίῳ. Καὶ μὴν, οὐκ ἐπὶ τούτῳ, τὸ δεῖπνον ὁ κύριος ἐνομοθέτησεν· ἀλλ' ἐπὶ τῷ ἐσθίειν καὶ πίνειν τὸ σῶμα καὶ αἷμα αὐτοῦ. Ὧν περὶ κεκρατήκασι Κανὼν, ὁ· ἔδειν, μυστηρίου λόγον ἔχει, ἔξωθεν δὲ θεόθεν διαπεπραγμένης χρήσεως γινόμενον.

Ὁ Χριστὸς δὲ, οὔτε περιπομπεύεσθαι, οὔτε ἀποθησαυρίζεσθαι, οὔτε μὴν προσκυνεῖσθαι, τὸ μυστήριον ἠθέλησεν, ἀλλ' ἐσθίεσθαι.

Πέμπτον δὲ, ἀκρωτηριάζουσι τὸ μυστήριον ἱεροσύλως· ἔστιν μόνον αὐτοῦ μέρος νέμοντες τοῖς λαϊκοῖς· παραβαίνοντες τὴν διαταγὴν τοῦ Χριστοῦ· καὶ τὴν τῶν ἀποστόλων, καὶ ὅλης τῆς πολλῶν αἰώνων ἐκκλησίας, χρῆσιν· καθὼς εἰπόντος τοῦ κυρίου· Πίετε ἐξ αὐτοῦ ΠΑΝΤΕΣ.

Τὸ τοίνυν αὐτοῦ ἔνθεν κἀκεῖθεν συμφορηθῆναι ἄξιον· τὴν μὲν, ἐξ αὐτῶν τῶν ἱερῶν γραφῶν· τὴν δὲ, ἐκ φυσικῶν λογισμῶν· καὶ μὴν καὶ παραδείγματα ἔστιν ἃ· εἰς κατασκευὴν δὲ ἑκάτερον

num elementare, Panis: sed communicata & vnita Sacramentaliter. Aliâs pars altera substantialis Sacramenti, Materia scilicet, & res terrena, tolletur.

Tertiò circumgestant, vt in theatro, panem à se consecratum.

Quartò, includunt, & ad adorandum reponunt in aedicula. Cùm ad hoc Christus cœnam suam non instituerit, sed manducari & bibi voluerit corpus & sanguinem suum. De quibus teneatur Regula: Nihil habet rationem Sacramenti, extra vsum diuinitus institutum.

Christus autem, nec circumgestari, nec reponi, nec adorari Sacramentum voluit, sed manducari,

Quintò, mutilant Sacramentum sacrilegè, & alteram tantùm partem eius, Laicis administrant: contra manifestam Christi institutionem, Apostolorum, & Ecclesiæ & totius multorum seculorum vsum, dicente Christo: Bibite ex hoc OMNES.

Quòd igitur hinc inde corradunt quædam, cùm ex ipsa sacra Scriptura, tùm ex rationibus Physicis: item exempla quorundam, quibus probare conantur vsum alterius

δήθεν δ' ἑτέρᾳ μόνον μέρες: ἔτι, ἐξαίσιός ἐστιν ἀναισχυντία. Κατὰ γὰ τῆς παραδόσεως δ' Χριστ' ἀποστόλου: καὶ τῆς παρὰ τῷ θεοφόρῳ Παύλῳ ἐπαναλήψεως: καὶ δ' τῆς πρώτης ἐκκλησίας, καὶ πιστῶν ἁπάντων, ἔθους καὶ ἀξιώσεως: καὶ τῆς παρὰ τὴν γραφὴν συμφωνίας, καὶ ἀναλογίας τῆς πίστεως. Ἀλλ' αὐτοί, οἱ τῆς γνώμης ἐκ ἀποστάτης τῆσδε πρωταίτιοι, ἀνυπαιτίως μὲν, ἀνεγκλήτως δὲ, ὁμολογοῦσιν: ἀλλ' ἄλλο, εἰ μὴ τὸν δ' χρόνον σωπήσαν, προφασιζόμενοι. Ἐκεῖνοι γὰ, οἱ, πρόσθεν ἤδη δ' ἱερσύλων δόγματα ὄντες, ἀμυδρά τινα, ἀμφισβητήσιμα, ἀβέβαια, ἵνα φενακίσωσι τοὺς ἀφελεστέρους, προφέρειν οὐκ αἰσχύνονται: καὶ μόνον ἀντιθέναι τοῖς φανεροτάτοις ἐκείνοις: ἀλλ' αὐτῶν ἐκ πρωτογενῆ: καίτοι τῆς ἀληθείας, τὸ ἀσφαλὲς, ἀμφίβολα, καὶ ἀσθενῆ, καὶ φανερῶν, βεβαίων, καὶ ἀδιαλάκτων, ἀλλ' οὐκ ἀνάπαλιν, ἑρμηνεύεσθαι κελεύσης.

alterius tantùm partis: ingens est impudentia. Idq; contra expressam Christi institutionem, Apostoli Pauli repetitionem, primitiuæ Ecclesiæ, & tot seculorum consuetudinem & vsum, consensum sacræ Scripturæ, fideiq; analogiam: Concil. Constan. Sess. 13. *quæ ipsimet huius decreti & mutilationis authores, ingenuè fatentur, sed impudentia maiori, nil nisi temporis consuetudinem allegantes. Illi verò iam Patroni sacrilegi edicti, dubia quædam, obscura & incerta, vt fucum imperitis faciant, proferre, eaq; non solùm manifestissimis illis opponere, sed etiam præferre, non erubescunt. Cùm obscura, dubia & incerta, per manifesta, certa, & indubitata, sint interpretanda, & non econtrà.*

Ἕκτον, κατ' ἰδίαν λατρείας, ἐν γωνίαις ἢ παραβύσῳ, ἀποτελοῦσι: καὶ καθιερεῦντες, λέγουσι: Λάβετε, καὶ φάγετε: καίτοι δ' ἑνὶ διδόντες: καὶ ἔστ' ὀυδεὶς, σπάνιος δ' νεωκόρος, καὶ κωδίς, ὀδενὸς χεῖρον ἄλλως παρευρίσκομένος. Καὶ τοιαῦτα τῷ τρόπῳ, ἄλλοις οἰκείως ἔοικε τὰ εὑρεσιτεχνήματα τοῦ κυρίου, φλυαροῦσιν: ὁ τοῖς ζῶσι μόνον, ἀλλ' ἰδὲ

Sextò, priuatas Missas in angulis celebrant, & consecrantes dicunt: Accipite, & manducate. Cùm tamè nemini dispensent, & nonnunquam præter ædituum & catellum, nemo ferè adsit. Et hoc modo, alijs applicari merita Christi nugantur: non viuis solùm, sed

ἰδὲ καὶ τοῖς ἀποθανοῦσιν, ἐν τῷ κῷ τὸν τῶν πιστῶν λῆρον καθαρτηρίῳ.

Τελευταῖα δὲ, τὰ πάντα, ἐν γλώσσῃ ἀλλοτρίᾳ, τοῖς λαοῖς ἀγνώστῳ, ὑποτονθορύζεσιν: ὥστε μήτε ἐξακούεσθαι, μήτε συνίεσθαι, τὸ θεατρικὸν ἐκεῖνο δρᾶμα δύνασθαι: καίτοι δ' χρισδ, κῷ τὸν Ἀπόστολον, τὸν θάνατον ἑαυτοῦ καταγγέλλεσθαι, ἐν τῇ τελετῇ, ταυτῇ, βουληθέντος.

Τί δήποτε τὸ κυρίε δεῖπνον, τοῖς παλαιοῖς λέγεται θυσία;

Οὐχ', ὡς ἐν αὐτῷ ἀναφερομένε τῷ θεῷ, δ' σώματος καὶ αἵματος χρισδ, ὑπὲ ἐξιλεώσεως τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν: ἀλλὰ διὰ τὸ, ἐν αὐτῷ δημοσίᾳ γίνεσθαι μνείαν δ' μοναδικδ ἐκείνε ἀληθῶς ἱλασμέε θύματος: ὁ ἅπαξ ὁ κύριος ὑπὲ δ' σωτηρδ ἡμῶν ἐξετέλεσεν. Ὥσπερ λέγει: δ' τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. Ὅπερ ὁ Ἀπόστολος, ἑρμήνευσε καταγγελίαν δ' θανάτου δ' κυρίε: καὶ ἔτω, κήρυξιν, ἀνάμνησιν, εὐχαριστίαν: ἅπερ, ἀληθιναί εἰσι θυσίαι κῷ τὸ ψαλμῳ. Θυσία αἰνέσεως δοξάσει με.

Εἶτα ἤ, διὰ τὸ τέλος: ὅτι ἐν αὐτῇ ἅμα εὐχαριστεῖται τῷ θεῷ, ὑπὲρ τῶν ἐν τῷ δείπνῳ ἡμῖν χορηγεμένων εὐεργεσιῶν. Ἥτις καὶ εὐχαριστία καλεῖται: ἡ, θυσία ἐστὶν αἰνέσεως.

Ἔτι,

sed etiam defunctorum animabus in Purgatorio Poëtico.

Postremò, omnia, ignota vulgo lingua demurmurant, vt nec exaudiri, nec intelligi possit actio ista Theatrica: cum Christus, Apostolo interprete, mortem suam in huius Sacramenti celebratione annunciari voluerit.

Cur Cœna Domini veteribus dicitur Sacrificium?

Non quòd in ea offerantur Deo corpus & sanguis Christi ad expianda peccata: sed quòd in ea publica fiat mentio, & memoria sit vnici illius veri Propitiatorij sacrificij, quod Christus semel in cruce pro nobis peregit. Sicut inquit: Hoc facite in mei commemorationem. Quod Apostolus interpretatur, annuntiationem mortis Domini: & sic praedicationem, laudem & gratiarum actionem. Quæ vera sunt sacrificia, iuxta illud: Sacrificium laudis, honorificabit me.

Deinde, propter finem, quòd in illa simul Deo gratiæ agantur pro istis beneficijs, quæ in Cœna nobis exhibentur. Vnde & Eucharistia, id est, gratiarum actio, dicitur: quæ est sacrificium laudis.

Item,

Ἔτι, ἐπειδὴ ἅμα προσεφέροντο ἄρτους, καὶ ἄλλα: ἄπινα εἰς πένητας, καὶ δὴ καὶ ἐκκλησίας ὑπηρέτας, διεμερίζοντο. Καὶ παρόδηλον, ὅτι κατ' ἰδίαν γινομένας λειτουργίας, ἤτοι μίσσας, παντελῶς τοῖς ἀρχαίοις ἀγνοηθῆναι: ὡς αἱ ἱστορίαι διδάσκουσιν.

Εἰ δὲ μάλιστα εὑρίσκοιτ' ἂν: ἐν Ἀφρικῇ πού, ἱερεῖον προσενεγκεῖν τὸ κυριακὸν δεῖπνον: καὶ τοῦτο, φάσμα ἀπελάσαι: μὴ αὐτίκα ἓν, ἢ δύο παραδείγματα, βαρβαρικῆς καὶ δεισιδαίμονος ἔθνους, τῷ ἀποστολικῷ ἔθει, καὶ τῷ θείῳ ἀξιώματι, καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἀντιτιθήτω: ἐπεὶ ἀδεὴς ἀρχὴ τελοθρησκείας καὶ δεισιδαιμονίας ἄθικτος ἂν εὑρεθείη. Πρὸς δὲ τούτοις, εἰ ἀληθής ἐστι τὸ πρᾶγμα ἱστορία, καὶ ὃ ψευδῶς τῷ ἁγίῳ Αὐρηλίῳ ἀνηγγέλθη: ἡ προσφορὰ τῆς θυσίας, ἢ μίσσαν ἰδιωτικὴν Παπιστικὴν σημαίνει, τότε γε ἔτι ἐν συνηθείᾳ οὐκ ἦν: ἀλλὰ ἡ κυριακὴ δεῖπνον: ἢ πίστεως βεβαιώσει, ἀφ' ὧν τὸν θεὸν ἐπεκαλέσαντο: ἐς τῶν προσευχῶν, καθὼς ἐπηγάσατο, ἐπακούσας, ἔπεμψε τὸ φάσμα ἀπήλασε. Καθὼς ὁ αὐτὸς ἅγιος, τῆς ἐκκλησίας προσευχαῖς, πολλὰ ἐπιτετελέσθαι θαύματα, αὐτόθι καταλέγει.

Item, quia simul offerebantur panes & alia, quæ inter pauperes, & Ministros quoq; Ecclesiæ, distribuebantur. Et manifestum est, veteribus priuatas Missas omnino fuisse ignotas, quod ex historijs patet.

Quòd si maximè inueniatur alicubi in Aphrica Sacrificulũ obtulisse Cœnam Domini, & hac spectrum abegisse: non statim vnum aut alterum exemplum barbaricæ & superstitiosæ gentis, Apostolicæ consuetudini, & authoritati diuinæ, atq; institutioni Christi, opponatur: cùm non defuerint superstitiones vlli ætati. Adhæc, si vera est historia, & non falsò ad ipsum Augustinum delata: oblatio sacrificij, non Missam priuatam Pontificiam significat, quæ tùm temporis in vsu non fuit: sed Cœnæ Dominicæ distributionem, ad fidei confirmationem: ex qua, Deum inuocauerunt: qui preces illorum exaudiens, iuxta suam promissionem spectrum postea abegit. Sicut ibidem Augustinus recenset, Ecclesiæ precibus multa impetrata esse miracula.

Augustinus de ciuitate Dei lib. vlt. cap. 8.

Τί ὁ μακάριος Λουτὴρ περὶ τοῦ κυριακοῦ δείπνου ἔγνω;

Quid Lutherus sensit de Cœna Domini?

Τὰ

Nobis-

Τὰ αὐτὰ ἡμῖν, οἱ ὅλοι. Ὅσοι, ἐυμαθὲς, ἐξ ὧν ἐκ τῆς ὑποθέσεως πάντης ἐγραψε παμπόλλων. Ὧν ἐπιγραφαὶ: Περὶ ῥημάτων τοῦ δείπνου. Ὅτι τὸ ῥητὸν, τοῦτο ἐστι τὸ σῶμά μου, ἔτι βέβαιον μᾶλλον. Κατὰ τῶν οὐρανίων προφητῶν. Ὁμολογία μείζων, καὶ ἐλάττων τελευταία.

Τίσι τεμελίοις καὶ ἀποδείξεσιν, ἐν ταυτῇ τῇ ἐκθέσει τῆς ἑαυτοῦ γνώμης κατασκευάζει;

Τόμος Οὐιτεμπεργικὸς Γερμανικὸς 6. φύλλῳ ρπδ'.

Ἐν τῇ μείζονι ὁμολογίᾳ, οὕτω πως ἔγραψεν. Οἱ τεμέλιοι, οἷς ἐν τῷ προκειμένῳ ἐπερείδομαι, ἔτοί εἰσι. ά. Τὸ ὀρθὸν τῆς πίστεως ἡμῶν: ὅτι Ἰησοῦς Χριστὸς, οὐσιωδῶς, φυσικῶς, ἀληθινῶς, τέλειος θεάνθρωπος, ἐν μιᾷ ὑποστάσει, ἀχωρίστως καὶ ἀδιαιρέτως. β'. Ὅτι ἡ δεξιὰ τοῦ θεοῦ, πανταχοῦ. γ'. Ὅτι τὸ ῥῆμα θεοῦ, οὐ ψευδὲς, οὐδὲ ψεῦδός, ἐστι. δ'. Ὅτι πολλοὺς ἔχει τρόπους ὁ θεὸς, οἷς ἐστιν ἐν τόπῳ: οὐχὶ δὲ τοπικὸν μόνον, καὶ ἐνιαῖον, τὸν τοῖς σκοτικοῖς περιπολογέμενον, καὶ τοπικὸν τοῖς φιλοσόφοις ὀνομαζόμενον. Ὅρα αὐτόθι φύλλῳ ρις'. πλείονα: ὅπως διδάσκει καὶ ἀποδείκνυσι: τὸν χριστὸν, καὶ ἦ ἄνθρωπον, πανταχοῦ εἶναι. Διὰ τί; ὅτι, ὅπου ἐστὶν, ὅλος ἐστὶν: εἰ γε τὰ δύο ἐν αὐτῷ φύσει, ἀδιαιρέτως καὶ ἀχωρίστως ἐστίν: ὥστε, ὅπου ποτὲ λέγειν δύναται, Ἐνταῦθά ἐστιν ὁ θεός: λέγειν

Nobiscum per omnia. Quod videre est in Libris de hoc argumenti genere scriptis plurimis. Quorum tituli sunt: De verbis Cœnæ. Quod hæc verba: Hoc est corpus meum: adhuc firma sint. Contra cœlestes Prophetas. Confessio Maior, & Minor, nouissima eius.

Quibus vtitur fundamentis & probationibus Lutherus in confirmatione suæ sententiæ?

In Confessione sua Maiori de Lutheri Tom. Vitemb. Germanico 6. folio 424.

Cœna Domini in hæc scribit verba: Fundamenta mea, quibus in hac causa nitor, hæc sunt. 1. Articulus fidei nostræ: Iesus Christus substantialiter, naturalis, verus, plenus Deus & homo, in una persona, inseparabiliter & indiuisibiliter. 2. Quod dextra Dei est vbiq; 3. Quod Dei verbum, nō falsum, nec mendaciū est. 4. Quod Deus multos habet modos, quibus est in loco, & non eum solum, & hunc vnicū, de quo fanatici suis præstigijsludent, quem Philosophi localem vocant. Vide ibid. plura fol. 196. vbi docet & probat, Christum, etiam secundum humanā suam naturā, vbiq; esse. Quia vbicunq; est, totus est: cùm duæ naturæ in Christo inseparabiles sint, & indiuisibiles: adeò, vt vbicunq; dicere potes:

Hic

λέγλν σὲ ἀνάγκλεν εἶναι κ̀, οὐκεῖν κ̀ ὁ ἀνθρωπ̀ Χρις̀ς πάρεσιν. Ἐπεί γε, οὐκ ἂν πε φθάσης δεῖξαι τόπον, ἐν ᾧ ὁ θεὸς, οὐχὶ δ' ὁμοῦ ὁ ἄνθρωπος: κ̀ πειραζήσημα διηρημένον ἂν τὸ πρόσωπον εἴη: ἀληθευομένε γε, ἐνθάδε ἐστὶ θεὸς, ὃς οὐκ ἔστιν ἄνθρωπ̀. Τὸν δ' ἔγωγε θεὸν οὐκ ἂν βουλοίμλν. Κινδυνεύοιτε γὰ ἂν ἐνθένδε: τὰς φύσης, ἴσως τότε διαστατὰς ἡγομένας, χωρίζεσθαι ἀλλήλων, κ̀ τ̀ ἴσως ἔσεσθαι διαιρεσθαι. Ταῦτα, ὁ ἱστορικ̀ ἀνὴρ ἐκεῖν̀, ἐν τοῖς περὶ τῶν πλευτέων τ̀ Δαβὶδ ῥημάτων, περὶ σωμάτων κ̀ σκηνήσεως, διεξοδικῶς ἐξειργάσατο: οἷσι τότε, οὐ μόνον ὁ μακάριτ̀ Μελάγχθων: ἀλλὰ κ̀ Πομεράνος, Ἰοῦστ̀ Ἰωνᾶς, Κρουτζίγερ̀ (ὁ Σπαλατοφόρ̀) κ̀ Μένὶ: ἀλλοι τε, τὰ θεῖα πολλοὶ, ἅ μακάριοι ἄνδρες: ἐσυνῳδοῦν συγκατάνευς παρέχοντο. Οὐ τοίνυν νεωτερίζομεν: οὐ κ̀ μεθ' ὅσων δογμάτων ἔχομεν καταβαλλόμεθα (πολλῶ γε κ̀ δεῖ) ἡνίκα περὶ τ̀ ἑνωτικ̀ς ἐνώσεως, ἅ κοινανίας ἰδιωμάτων, ἡμῖν ἐνταῦθα λόγ̀ γίνεται.

Φιλίππ̀ τ̀ Μελάγχθον̀, περὶ Οἰκολαμπαδίου.

Ἀναξία γάρ ἐστι χριστιανῶν δόξα, τὴν τῶν χριστοῦ ἴδιόν τι μέρ̀ κ̀ τ̀ οὐρανὸν κατειλῆφθαι: ὥστε ὃν οὗτος, ὡς φυλακῇ ἐγκλειόμενον, καθήσθαι.

Hic est Deus: dicere quoq; necesse sit: Ergo homo quoq; Christus adest. Et si alicubi monstrares locum, vbi Deus esset, & non vnà homo: Persona iam esset diuisa, Siquidem verè dicere possem: Hîc est Deus, qui non est homo. Hunc ego Deum nolo. Hic enim sequeretur, quòd spacium & locus, naturas separarent, & personam diuiderent, &c. Hæc Lutherus libris, de nouissimis verbis Dauidis, de Concilijs & Ecclesia, &c. copiosissimè tractauit: quibus tum non modò Philippus Melan. sed Pomeranus, Iustus Ionas, Cruciger, Menius, & alij assentiebantur, Non ergo noua cudimus dogmata, nec fundamenta noua iacimus: quando de vnione Personali, & Idiomatum communicatione, in hoc negotio agimus.

Philippus Melan. ad Oecolampad.

Nam illa est indigna Christianis opinio, quòd Christus ita quandam cœli partem occupârit, vt in ea, tanquam inclusus carcere, sedeat.

Atqui iam secundam huius discipulos quosdam, oportet Christum cœlo capi, & tenere certo cœli loco, Physica locatione.

Τῶ αὐτῶ, πρὸς Μαρτῖνον τὸν Γεσνελίτζιον.

Θανεῖν ἔγωγ' ἂν προελοίμην, ἢ ὑποφάνεσθαι ὅτι: ὅσοι σκῆνει (οἱ Ζυίγλιανοὶ) ὑποφάνονται: τὸ χριστοῦ σῶμα ἐ δύνασθαι, εἰ μὴ ἐν ἑνὶ τόπῳ, εἶναι. Διὰ ὅτι, βεβαίως ἐλέγχοις αὐτοὺς, δημοσίᾳ τε κ' ἰδίᾳ, καιρὸς γνομένου.

Idem, ad Martinum Gerolitium.

Ego mori malim, quàm hoc affirmare, quod illi (Cingliani) affirmant, Christi corpus non posse nisi in vno loco esse. Ideo constanter arguas eos publicè & priuatim, cum erit occasio.

Τῶ αὐτῶ, πρὸς Φερδερῖχον † Μυκώνιον.

Οὐκ ἂν δ' ἐμέ γ' ἐδεὶς πείσφεν: Αὐγουστῖνον ἐν τούτῳ τῷ ῥητῷ (τὸ σῶμα, ἐν ᾧ ἀνέστη ὁ κύριος, ἐν ἑνὶ τόπῳ εἶναι χρὴ: ἡ δ' ἀλήθεια αὐτοῦ πανταχοῦ διήκουσα) ἔτω προσδέειν τὸ σῶμα τοῦ χριστοῦ πρὸς ἕνα τόπον: ὥστε ἑδαμοῦ ἄλλοθι εἶναι δύνασθαι φάναι: ἄλλως τε, ἓ ἑδαμοῦ διαβεβαιουμένης τῆς γραφῆς: τὸν χριστὸν, ὅτως ἐν ἑνὶ τόπῳ εἶναι: ὥστε ἄλλοθι εἶναι μὴ δύνασθαι. Τί γὰρ ἂν προχειρίσαιτο, παρεκτὸς κρίσεως λογισμοῦ ἀνθρωπίνου: δι' ὅσης ἂν τούτου τοῦ τρόπου, τὸν χριστὸν εἰς ἕνα τόπον ἐγκλείσαιμι; Ἀλλὰ τοῦ λογισμοῦ κρίσιν, τῆ γραφῆ δίκαιόν ἐστιν εἴκειν.

Neq; verò quisquam mihi persuaserit, Augustinum hoc loco: (Corpus, in quo resurrexerit Dominus, in vno loco esse oportet: veritas autem eius, vbiq; diffusa est:) sic alligare corpus Christi ad vnum locum: vt nusquam alibi esse posse confirmet: præsertim cùm Scriptura nusquam affirmet, Christum ita in loco tsse, vt alibi esse nō possit. Quid enim afferri potest, præter humanæ rationis iudicium, cur hoc modo includamus Christum in vnum locum? Sed iudicium rationis, debet Scripturæ cedere.

Τῶ αὐτῶ, πρὸς Οὐλδερῖχον Οὐϊελάνδον Οὐλμαῖον: ποτὲ δ' ἐκεῖ Ξενοδοχέα ἐσκληκότα.

Idem Phil. Mel. ad Vlricum Vuielandum Vlmensem, olim Pastorem Xenodochij ibidem.

Οὕτω τε νομίζειν σὲ βουλοίμην ἂν: ἢ Ζυίγλιανὸν δόγματος, πεφανέντα, ὑπερμαχεῖν ἑδένα.

Atq; ita velim existimes, Cinglij dogma, tentatum defendere neminem.

Μεταγράψαιμι τῶν τε πρὸς

Καὶ

Καὶ ἐν ἄλλῃ ἐπιστολῇ, πρὸς τὸν αὐτόν;

Καὶ τὸ Ζυίγλιϊ δόγμα, ὃ δι' ἓν φείδομαι δεινῶς. Μεγίστην ἐμπιπᾷ βεβηλώσιν ἐκ ψυχαῖς τῶν ἀνθρώπων. Οὕτε δοκεῖν, τῷ ἐκκλησίαν ὅλην, ὡς ἐθνισμόν τινα ἐξωκελῶς ἂν: μὴ ὁ θεὸς ἡμᾶς φυλάξοντος. Ταῦτα, ἐκεῖνος.

Et idem, in alia Epistola, ad eundem.

operam dare rem, ex αὐχέω excerpli.

Et Cinglij dogma, non vnam ob causam horribiliter pertimesco: maximam prophanationem parit in animis hominum, vt videatur Ecclesia tota in quandam gentilitatem degeneratura: nisi Deus nos seruauerit. Hactenus ille.

ΠΕΡΙ ΘΥΣΙΩΝ.

DE SACRIFICIIS.

Ἀεὶ ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ μόνοι καὶ ἐν αὐτῷ τῷ λαῷ, ὃς θεοῦ λεὼς ἀνόμαλο καὶ πεφημισμένα ἐκαλλωπίσατο. Διεφθορότες περὶ τῶν θυσιῶν ἐγένοντο δόξαι. Οἱ μὲν ὑποκριταὶ, ἅτε ὄντες τῆς ἀληθοῦς θρησκείας ἀμαθεῖς, ἐδόξασαν: αὐτὰς ἐξ αὐτῆς τῆς ἔργου πράξεως ἰσχύειν: μισθοφορεῖν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν: καὶ τὸ ἱκανὸν ὑπὲρ αὐτῶν ἐκτίνειν: καὶ καταλιπόντες ἀπερρίψαντές τε τὴν εἰλικρινῆ διδασκαλίαν, μόνον θεσμοθεσίας, καὶ κενὰ θρησκευμάτων θεάματα ἐφύλαξαν. Ἀλλὰ καὶ τὰ πολλὰ, ὑπὸ τῶν προφητῶν ἐλέγχου: ὡς Ὡσηὲ ϛ. Μιχ. ϛ. Ψαλ. μθ.

Τί σημαίνει τὸ θύειν;

Τὸ θυμιᾶν, πολλάκις. Λατινιστὶ, Sacrificare: τὸ σίτηρα φέρειν, ἤγειν, ἱερεῖ πιεῖν: ἱεροῖς πράγμασι σχολάζειν, καὶ προσέχειν: θυσίας προσφέρειν: θρησκεύειν τὸ θεὸν, εὐχαριστεῖν αὐτῷ, τελετουργίας τηρεῖν.

Semper in Mundo, & etiam in eo ipso populo, qui se titulo & nomine populi Dei venditauit, praua fuere de Sacrificijs opiniones. Quia hypocritæ & veræ religionis ignari, iudicauerunt, ea ex opere operato valere: mereri remissionem peccatorum, ac pro eis satisfacere: & relicta abiectaq; sincera doctrina, tantùm ritus & inania ceremoniarum spectacula retinuerunt. Sed passim arguuntur à Prophetis, Ose. 6. Mich. 6. Psal. 50.

Quid significat Sacrificare?

Ex Etymo, significat, sacra facere, rebus sacris vacare et operam dare, offerre victimas, inuocare Deum, gratias illi agere, ceremonias sacras obseruare.

Τί ἐστι

Τί ἐστι θυσία;

Θυσία ἐστὶ θρησκεία, ἢ πρᾶξις ἱερὰ, ἢ ἔργον τι ἡμέτερον, θεοδίδακτον: ὃ ἡμεῖς τῷ θεῷ ἐκ πίστεως ἀποδίδομεν: ἵνα αὐτῷ τιμὴν, τὴν κυρίως τῇ θεότητι ὀφειλομένην, νέμωμεν.

Quid est Sacrificium?

Sacrificium, est ceremonia, vel sacra actio, aut opus aliquod nostrum, diuinitus institutum, quod nos Deo fide reddimus: vt ipsum honore, propriè diuinitati debito, afficiamus.

Τίς, ἡ μυστήριον καὶ θυσίας διαφορά.

Τὸ μὲν μυστήριον, θρησκεία ἐστὶν, ἢ πρᾶξις ἱερὰ, θεόθεν διατεταγμένη: ἵνα σημεῖον ἐπαγγελίας χάριτος ᾖ: δι' οὗ ὁ θεὸς ἡμῖν τι ἐπαγγέλλεται, καὶ παρέχει. Οἷον, ἐν τῷ δείπνῳ τοῦ κυριακοῦ, ὃ μόνον ἐπαγγελία γίνεται, εἰς θάνατον ὑπὲρ ὧν ἡμάρτομεν παραδεδόμενον σώματος Χριστοῦ: ἀλλ' ἅμα καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα ἐστὶ, καὶ τὸ αἷμα, ἡμῖν παρέχονται: καὶ σωτήρια, τὰ τοῦ αὐτοῦ θανάτου ἀποτελέσματα.

Quid interest inter Sacramentum & Sacrificium?

Sacramentum, est ceremonia, vel sacra actio, diuinitus institutum, vt sit signum promissionis gratiæ, per quod Deus nobis aliquid promittit & exhibet. Vt in Cœna Domini, non solùm promittitur nobis corpus Christi, in mortem pro nostris peccatis traditum: sed simul etiam hoc ipsum corpus & sanguis exhibentur, & cum eo, beneficia, ipsius morte parta.

Ἡ δὲ θυσία, ἡμέτερόν ἐστιν ἔργον: παρ' ἡμῶν τῷ θεῷ ἀποδιδόμενον, ἵνα τιμῶμεν αὐτὸν: τοῦτέστιν, ἵνα μαρτυρῶμεν, αὐτὸν εἶναι, ᾧ τὴν ὑπακοὴν παρέχομεν ταύτην, ἀληθῶς εἶναι θεὸν; καὶ ἵνα ἐσμὲν, ἡμᾶς αὐτῷ τὴν ὑπακοὴν ἀποτελεῖν. Ἢ συντομώτερον. Ἐν μὲν τοῖς μυστηρίοις, λαμβάνομεν τι παρὰ θεοῦ: ἐν δὲ ταῖς θυσίαις, δίδομέν τι, ἢ παρέχομεν, αὐτῷ.

Sacrificium autem, est opus nostrum, quod nos Deo reddimus, vt eum honore afficiamus, hoc est, vt eum honore afficiamus, hoc est, vt eum honore afficiamus, hoc est, testemur, nos hunc ipsum, cui hanc obedientiam præstamus, verè esse Deum, ideoq; nos ei hanc obedientiam præstare. Vel breuius: In Sacramentis, accipimus aliquid à Deo: in sacrificijs damus & exhibemus illi aliquid.

Ποσαπλᾶ εἰσιν αἱ θυσίαι;

Διπλᾶ: Τυπικὴ, ἢ Λευιτικὴ, καὶ

Quotuplicia sunt Sacrificia?

Duplicia. Typica seu Leuitica,

καὶ ἀληθιναί. Λευιτικαὶ, ἤτοι τυπικαὶ: αἱ παρὰ θεοῦ διὰ Μωσέως, ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ ἔθνους διετετάχατο: καὶ παρὰ Ἀαρὼν, καὶ τῶν αὐτοῦ διαδόχων, παρεδίδοντο.

Τῶν δὲ ἀληθινῶν, αὖ δύο γένη ἐστίν: αἱ μὲν, ἱλαστικαὶ: ἄλλαι δὲ, εὐχαριστικαί.

Ἐν ἑκάστων περὶ ἑφεξῆς διαλήψεται θέον.

Τί ἐστιν αἱ Λευιτικαὶ θυσίαι;

Προσφοραὶ θρεμμάτων, πλακέντων, καρπῶν, ἄρτων, οἴνου, ἐλαίου, λιβάνου, θυμιάματος, καὶ τῶν πρὸς τὰ ἄλλων: ὑπὸ θεοῦ διὰ Μωσέως ὑπετάχθησαν, καὶ παραδοθῆσαι τοῖς Ἰσραηλίταις: ἵνα τύποι εἶεν τῆς ἐνιαυσίας ἀληθινῆς ἱλαστικῆς θυσίας, καὶ ἐλευσομένου Μεσσίου: ὃς θυσία ἔμελλεν εἶναι ὑπὲρ τῶν καθ' ἁμαρτιῶν ἀνθρωπείου γένους.

Τίνα, αὐτῆς εἴδη;

Πλείονα ἦν, ἃ διὰ πολλῶν φησὶ τὸν λεγόμενον τῆς Λευιτικῆς καλουμένης Μωσέως βίβλου καταγράφεται. Ὁλοκαύτωμα, κεφ. α. Προσφοραὶ ἐκ σεμιδάλεως, πλακόντων, κλίβανον, κεφ. β'. Εἰρηνικὰ, ἢ σωτηρίου, ἢ εὐχαριστικὴ, κεφ. γ'. Ὑπὲρ ἁμαρτίας, κεφ. δ'. Ὑπὲρ πλημμελείας, κεφ. ε. Θυσία ἀνέσεως, κεφ. ζ'. Ἀπαρχῶν, καὶ πρωτοτόκων, καὶ δεκατῶν, προσφορά. Τράγος ἐν ἡμέρᾳ ἐξιλάσεως, ἀποπομπαῖος, Λευιτ. ιϛ'. Δαμάλεως πυρρᾶς, Ἀριθ. ιθ'.

Ἀμνὸς

tica, & vera. Leuitica seu Typica, quæ à Deo per Mosen, in Politia & Ecclesia gentis Israëliticæ fuêre instituta, & ab Aharone eiusq; successoribus oblata.

Vera, iterum sunt duplicia. Propitiatoria, & Eucharistica.

De singulis ordine dicendum.

Quid sunt Leuitica Sacrificia?

Oblationes pecudum, placentarum, frugum, panum, vini, olei, thuris, thymiamatis, &c. à Deo per Mosen institutæ, & traditæ populo Israël, vt essent typi vnici veri sacrificij Propitiatorij, venturi Messiæ, qui futurus erat victima pro peccatis humani generis.

Quæ species?

Plures fuêre, quas copiosè Moses in Leuitico describit ab initio. Holocaustum cap. 1. Oblationes ex farina similæ, placentis, granis, cap. 2. Pacifica vel prosperitatum, aut gratiarum actionis, cap. 3. Pro peccato, cap. 4 Pro delicto, cap 5. Sacrificium laudis, cap. 7. Primitiarum & primogenitorum, decimarum oblatio. Hirci in die expiationis, Leu. 16. Vaccæ rufæ, Num. 19.

Ἀριθ. ιθ'. Ἀμνὸς τοῦ πάσχα, ἢ Φασεκ, Ἐξόδ. ιϛ'. Κάρπωμα ἐνδελεχισμοῦ, Ἐξόδ. κθ. Τελειώσεως, ἢ καθιερώσεως, τῶν ἱερέων, Λευιτ. ή. Ζηλώσεως, Ἀριθ. έ.

Τί ἐστι πιηπικὸν αἴτιον τούτων τῶν θυσιῶν;

Θεὸς αὐτός; ὥσωσε δὴ πρσοιμιάζεται πλαχοῦ Μωσῆς: ὁσάκις ἂν εἰδός τι θυσίας καταγράψῃ: Ἐλάλησε κύριος πρὸς Μωϋσῆν, λέγων: Λάλησον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς: Ἄνθρωπος ἐξ ὑμῶν ἐὰν προσάξῃ δῶρα τῷ κυρίῳ, καὶ ἐξῆς. Οὐ γὰρ ἔξεστιν, ἀνθρωπίνῃ αὐθεντίᾳ καὶ σοφίᾳ πολάπευθαι καὶ ἐνίσασθαι λατρείας: ἀλλὰ τῷ θείῳ μεγαλείῳ ἔπρεπε σεμνῇ: καθὼς ἡ μυστηρίων διάταξις, ἀδενός ἐστιν ἄλλου, εἰ μὴ ἐξουσίας καὶ ὑπεροχῆς τῆς θείας.

Ἀλλὰ τίνος ἕνεκα, ποσῶν, καὶ ὅτου διαφορᾶς, αὐτῶν εἰδῶν, ὑπὸ θεοῦ ἐτέθησαν;

Ἵνα μὴ αὐτοὶ οἴκοθεν ὑπονοήσαντες λατρείας καὶ θυσίας: καὶ ἵνα ποικίλοις τρόποις τὸ αὐτὸ πρᾶγμα, βέλτιον εἰς αὐτῶν τὸν νοῦν ἐνδύοιτο, καὶ πρὸ ὀμμάτων τιθείη. Ἔτι, ἵνα ἐν τῷ ἑαυτοῦ ῥήματι, καὶ τῇ πρὸς ἕτερον ὑπακοῇ, τὸν ἴδιον λαὸν σωέχοι: καὶ τούτοις τὰς θυσίας, καὶ τοῖς αὐτῶν ἰδιοτρόποις δεσμοῖς, αὐτοὺς διακρίνοι τῶν λοιπῶν λαῶν πάντων. Ἔτι, ἵνα τῇ ποσότητι τῶν θυσιῶν πλουτιδέα, τῶν δ' ἐπιδημήσοντος

Μεσσίᾳ

Agni Paschalis, seu Phase, Exod. 12. Iuge sacrificium, Exod. 29. Implet. tionis, seu consecrationis Sacerdotum, Leuit. 8. Zelotypiæ, Num. 5.

Leuit. 1.

Quæ est causa efficiens horum Sacrificiorum?

Deus ipse. Sicut præfatur passim Mose, quoties sacrificij alicuius speciem describit: Locutus est Dominus ad Mosen, dicens: Loquere ad filios Israel, & dic ad eos: Homo, qui obtulerit ex vobis hostiam Domino, &c. non enim licet, humana authoritate & ingenio confingere et instituere cultus: sed diuinæ Maiestatis est opus: sicut Sacramentorum institutio, non nisi potestatis est, & excellentiæ diuinæ.

Sed cur tot, tamq; diuersas species Deus instituit?

Ne ipsi excogitarent, de suo ingenio cultus & sacrificia: & vt variis modis res eadem melius inculcaretur, & ob oculos poneretur. Item, vt in suo verbo, eiusq; obedientia, populum suum contineret, & his sacrificijs, eorumq; ritibus certis, eos discerneret à reliquis populis omnibus. Adhæc, vt tam variis sacrificiorum speciebus, varietas beneficiorum Messiæ,

Μεσσίᾳ ἐυεργετημάτων ἡ ποικιλία κάλλιον σκιαγραφηθείη. Ἐπὶ ᾗ πᾶσιν, ἵνα τούτῳ τῇ Διαφορότητι, & πολυτρόπῳ τῶν θυσιῶν & συχνῇ ἐπαναλήψει, σημαινοίη: ὡς τελείους αὐτοὺς ἀποδείκνυσθαι τοὺς λατρευτὰς: ἀλλὰ σκιὰς μόνον ἄλλης ἀληθινῆς ἱλαστηρίου θυσίας, & χριστοῦ, εἶναι.

Τίς ἐγένετο ὕλη, ἐξ ἧς;

Κτήνη, ἃ κατὰ τὸν νόμον προσεφέρετο: βόες, πόρτακες, δαμάλεις, μόσχοι, τράγοι, πρόβατα, ἀμνοί, ἄρνες. Πετηνά, οἷον τρυγόνες, νεοσσοὶ περιστερῶν, σπυρία. Καρποὶ, ἄλευρον, σεμίδαλις, ἄρτοι, πλακοῦντες, οἶνος, ἔλαιον, λιβανωτὸν, θυμίαμα σύνθετον, καὶ παραπλήσια.

Τίς ὁ τόπος, ἐν ᾧ προσεφέροντο;

Σκιὰν, θεοῦ κελεύσαντος καθιερωθῆναι. Ὕστερον δὲ, ὁ ἐν Ἱεροσολύμοις Σολομώντειος ναός. Ἔξω δὲ τοῦτον ἐθύετο: μοιχείαν πνευματικὴν, & ἔτως ἀποστασίαν ἀπὸ θεοῦ, παιδεύεσθαι ἐλέγοντο. Ἔτι, εἰδωλολατρείαν ἐργάζεσθαι. Ἐντεῦθέν ἐστι τὸ τοῦ προφήτου: & Κατὰ ἀριθμὸν τῶν πόλεών σου, ἦσαν θεοί σου, Ἰούδα. Ἐντεῦθεν φαίνεται ἡ αἰτία, τῆς Διαφορότητος: ὅτι τὸ μὴ πολλοὺς, σωσούσης τῆς Ἰουδαϊκῆς πολιτείας: καὶ εἰ ἐν τῷ ἱεροσολυμίτῃ ναῷ, μάλιστα διεφθαρμένα ἦν ἡ λατρεία: ὥστε καὶ σπήλαιον λῃστῶν τοῦτον χριστοῦ κληθῆναι; εἰδὲν ἦττον καὶ

Messiæ, melius adumbraretur. Præterea, vt hac diuersitate, & sacrificiorum multitudine, atq; eorundem repetitione crebra, significaretur, non perfectos ea facere cultores: sed vmbras tantum esse alterius veri propitiatorij sacrificij Christi.

Quæ fuit materia ex qua?

Pecudes, quæ secundum Legem offerebantur: boues, iuuenci, vaccæ, vituli, hirci, oues, agni, caprę, volucres, nempe turtures, pulli columbarum, passeres, fruges, farina, similæ, panes, placentæ, vinum, oleum, thus, thymiama compositum, &c.

Quis fuit locus, in quo offerebantur?

Tabernaculum mandato Dei erectum. Postea Templum Hierosolymitanum. Extra quem locum sacrificantes, adulteriū spirituale, & sic à Deo diuortium facere dicebantur, item Idololatriæ crimen admittere. Hinc est, quòd Propheta dicit: Secundum numerū ciuitatum tuarum, Dij tui Iuda. Hinc apparet, quæ sit diuersitatis ratio, quòd olim durāte Politia gentis Iudaicæ, etiāsi cultus esset corruptissimus in Templo Hierosolymitano, adeò, vt Christus speluncam latronum vocet: nihilominus tamen

καὶ αὐτὸς, καὶ οἱ ἄλλοι τῶν εὐσεβούντων, ἀνέβησαν εἰς ἐκεῖνον: κἀκεῖ θυσίας ἐπετέλεσαν: νῦν δὲ ἡμεῖς, τὸν αὐτὸν τοῦ ἀρχιερέα, διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν ἀπεχωρήσαμεν. Ἡ διαφορὰ, τίς; ὅτι τῷ τόπῳ ἐκείνῳ, ἡ λατρεία προσήρτητο: καὶ εἷς ἐκεῖνος, τοῖς ἱεροῖς ἀφωρισμένος ἦν: ὥστε ἄλλοθι ἁδαμοῦ προσφέρειν ἐξεῖναι. Παίοντες δὲ ἐναντία, τὰ τοῦ κυρίου ἐνεπαλαμῶντο, οἱ θεοσεβεῖς: οὐκ ἐμιάνθησαν διὰ τῶν, ἃ οἱ ἄλλοι ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ καὶ τοῦ κυρίου ἐπίεν. Ἐπὶ δὲ τῆς νέας διαθήκης, ἡ ἐκκλησία καὶ λατρεία, ἑνὶ οὐκ ἀποκεκληρωμένῳ τόπῳ, προσώπῳ, ἢ πατρίᾳ, προσπεπιπάλευται. Ὥστε, εὐσεβὴς καὶ πιστὸς διδασκάλου ἐστὶν: ἱεροσύλου καὶ ψεύστου ἑαυτὸν ἀποχίζειν: καὶ τοῦ χριστοῦ: Προσέχετε ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, Ματθ. ζ'. ὃν τρόπον οἱ Ἀπόστολοι, ἀπὸ τῶν ἐν τάξει ἀρχιερέων, γραμματέων, καὶ Φαρισαίων, πάμπαν ἀπέστησαν. Διὰ τὸ αὐτὸ αἴτιον, καὶ ἡμεῖς σήμερον τῶν πατρικῶν ἀπεπηδήσαμεν: ὅτι ὁμοίως οἵγε οὐκ εἰσὶν ἡ ἀληθινὴ καὶ χριστοῦ ἐκκλησία: ὡς δὴ καὶ τῶν Ἀποστόλων, οἱ ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς ἐκεῖνοι.

Διὰ τί δὲ μόνον ἐν ἑνὶ τόπῳ ἰουδαίων ἑαυτῷ ὁ θεὸς ἤθελεν;

Ἑνὶ μὲν ῥήματι, πρὸς πολλὰ τὰ, καὶ ἄλλας παραπλησίας ζητήσεις, ἀπεκδέχεσθαι ἔχοιμι ἂν, τῷ: ὅτι ἕτως αὐτῷ (τῷ

& ipse quoq; & alij pij, ascenderint ad illud, illicq; sacra fecerint: iam verò nos à Pontificijs eandem ob causam recedamus, Quia cultus ad istum locum erat alligatus, & vnus iste sacris destinatus, adeò, vt alibi offerre non licuerit. Dum igitur pij, ea, quæ Dominus præcepit, ibi fecerunt: per ea, quæ alij eodem in loco contra Dominum faciebant, non sunt polluti. In nouo verò Testamento, Ecclesia & cultus, nulli loco, vel personis, aut certæ familiæ, sunt alligata. Ideoq; pius & fidelis, à sacrilego & falso Doctore segregare sese debet. Sicut Christus monet: Cauete vobis à Pseudoprophetis. Quemadmodum Apostoli se prorsus ab ordinarijs Pontificibus, Scribis & Pharisæis subduxerunt. Eandem ob causam, nos quoq; hodie à Papistis secessimus: quòd tàm hi non sint Christi vera Ecclesia, quàm nec tempora ribus Apostolorum, illi Pontifices, & Sacerdotes.

Sed cur non vno tantùm in loco sacrificia offerri Deus sibi voluit?

Vno verbo ad hanc & alias consimiles quæstiones respondere possem: Quia sic ipsi Deo, qui est

(τῷ θεῷ, ὃς ἐστιν ἡ ἀνεξάντλητος σοφία) ἔδοξε καὶ ἤρεσεν.

Οὐ μὲν, ἀλλ' οὐκ ἂν ἀπορρίπτοι τις αἰτίων. Ἐβούλήθη γὰρ ὁ κύριος, τὸν ἴδιον λαὸν, ἐν τῇ λατρείᾳ καταπυνθάνεσθαι τῷ ἑαυτοῦ ῥήματι: ᾧ οὐδὲν ἁπλῶς ἐπιθεῖναι θεμιτὸν: οὐδὲ τὸν τόπον αὐτεξουσίως καὶ δεσποτικῶς ἀλλάττεσθαι.

Ἔπειτα δὲ, προσδεθῆναι τῇ λατρείαν, καὶ τὴν λειτουργίαν, τῇ σκηνῇ βούληθη: καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ, δημόσιον ἀφορίζειν τόπον: εἰς ὃν συνέλθοιεν ἂν, ἱερεῖα ποιήσοντες: ἵνα μὴ, εἰ ἑκάστοις ἔξεστι τὸ ἴδιον βούλημα, ἐν ὅτῳ δήποτε τόπῳ θύειν ἐξείη: ἐν μέσοις εἰδωλολατρικοῖς ἔθνεσιν οἰκούντων, τὴν λατρείαν κινδυνεύοιτο συμβαίη: τήν τε ἑνότητα εἰλικρινείαν τε τῆς θρησκείας καὶ διδασκαλίας φθείρεσθαι: καὶ τὰς δημοσίους ὁμηγύρεις διαστασιάζεσθαι. Ἔτι, τύπος χριστοῦ, καὶ τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ, ἡ σκηνὴ ὑπῆρχεν. Ἐσημάνθη δὲ, ἐν μόνῃ τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐν ᾗ ὁ χριστὸς ἐστὶ καὶ οἰκεῖ: ἐν ᾧ τε, καὶ δι' οὗ μόνου, ὁ θεὸς ἐπιγνωσθῆναι, ἐπικληθῆναι, καὶ τιμηθῆναι, θέλει: ὀρθὴν αὐτοῦ θεραπείαν καὶ λατρείαν γίνεσθαι. Εἰσαῦθις δὲ ἔξωθεν τῆς ἐκκλησίας ἀδεμία ἐστὶ σωτηρία: ἔτως οὐδὲ λατρείαν θεῷ δεκτήν. Ἡ μὲν σκηνὴ αὐτοῦ, ἐν ἐκκλησία ὁσίων.

est sapientia inexhausta, visum est & placuit.

Sed tamen non sunt nullæ causæ. Voluit enim Deus populum suum in cultu, regi suo verbo: cui prorsus nihil addendum erat, nec locus propria libidine mutandus.

Deinde, alligari voluit cultum & Ministerium, ad tabernaculum, & sic publicum locum definire, ad quem conuenirent sacra facturi: ne, si singulis pro suo arbitrio quouis loco sacrificare liceret, cùm in medio gentium Idolalotricarum habitarent, cultus vitiaretur: vnitas ac sinceritas doctrinæ & religionis corrumperetur: ac publici cœtus dissiparentur. Præterea, Tabernaculum, typus fuit Christi, & Ecclesiæ ipsius. Significatum itaq; est, in sola Ecclesia, in qua Christus est & habitat, in quo etiam, & per quem solum, Deus vult agnosci, inuocari, exaudire, &c. rectè Deum coli. Sicut enim extra Ecclesiam nulla est salus, ita nec cultus Deo grati. Laus eius in Ecclesia sanctorum. Psal. 149.

Πρὸς τί νενομοθέτηντο αἱ Λευιτικαὶ θυσίαι;

Ad quid sunt instituta Sacrificia Leuitica?

Πολλὰ

Πολλὰ ἐγένετο τέλη ἔυχρηστα τούτων τῶν θυσιῶν.

Πρῶτον ὁ κορυφαῖον, ἵνα τοῦτο τοῦτο σώσῃ τὸν μοναδικὸν ἀληθινὸν θυσίαν τοῦ χριστοῦ; ὃς ἑαυτὸν ἀνήνεγκε θῦμα ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ ἀνθρωπείας γένους: ἔτι τε, τὸν πίστιν ἑαυτῶν οἱ Ἰσραηλῖται βεβαιωθήσαν. Ἦσαν γὰρ ἄγδε αἱ τῶν θυσιῶν θεαὶ, οἱονεὶ ὀφθαλμοφανεῖς τοῦ μέλοντος χριστοῦ πάθους δημηγορίαι. Ὅθεν ἔτος, θεὸς ἀμνὸς λεγῆ, ὁ αἴρων τὸν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Ἰωάν. ά. Ησαΐ. νγ΄

Καὶ ἁμαρτία καλεῖται, τουτέστι, θῦμα ὑπὲρ ἁμαρτίας, Ρωμ. ή. καὶ ϛ΄. Μαρκ. ιδ΄. Κορ. έ. Αὐτός τε εἶπε: Τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον. Καὶ ὁ ἀπόστολος: τὸ πάσχα ἡμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη, χριστός. ά. Κορ. έ.

Δεύτερον, ἵνα ἕτον τὸν τρόπον οἱ Ἰσραηλῖται, τὸ ἑαυτῶν εὐχάριστον τοῦ θεοῦ, δι' ὃ ὑπ' αὐτοῦ εὖ ἐπιπόνθεσαν, ἐνδείξωνται. Ὅτε γὰρ ἀπαρχὰς ἀνέφερον: ὑπεμιμνήσκοντο, καὶ ὡμολόγουν, ἔργῳ τε καὶ λόγῳ: πῶτα πάντα, ὅσα ἂν κτήσαιντο καὶ περίσσαιντο, ἐλευθερίστητι ὑπὸ εὐλογίᾳ τοῦ κυρίου λαβεῖν: ὡς δὴ, ὑπὸ πᾶσαν τὴν γῆν Χαναάν. Δευτ. κϛ΄.

Τέλος, ὅτι σωτηρίας τῆς ἱερωσύνης. Ἄλλως γὰρ ἐδεμίαν μερίδα οἱ Λευῖται, ἢ κτῆσιν, ἐν τῇ γῇ χαναὰν ἐλήφεσαν. Ἐπήγγελτο δὲ ὁ κύριος, αὐτὸς εἶναι μερὶς αὐτῶν, ὑπὸ κληρονομία:

Multi fuêre fines & vſus horum ſacrificiorum.

1. Principalis, vt eſſent typi, vnici & veri ſacrificij Chriſti: qui ſe obtulit victimam pro peccatis generis humani: et hoc modo Iſraelitæ fidem ſuam cõfirmarent. Erãt enim hæc ſacrificiorum ſpectacula, oculares quaſi conciones, de futura Chriſti paſſione. Vnde agnus Dei dicitur, qui tollit peccatum Mundi. Iohan. 1. 1. Pet. 1.

Peccatum quoq; dicitur, hoc eſt, victima pro peccato. Roma. 8. 3. *Cor. 5. Et ipſe inquit: Hic eſt ſanguis meus noui Teſtamenti, qui pro multis effunditur in remiſſionem peccatorum, 1. Cor. 5. Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus.*

2. Vt hoc modo Iſraelitæ gratitudinem ſuam erga Deum, propter accepta ab ipſo beneficia, declararent. Cùm enim primitias offerrent, commonefiebant, & conſitebantur, reipſa & verbis, ſe hac omnia, quæcunq; poſſiderent & acquirerent, liberalitate & benedictione Domini accepiſſe: ſicut totam terram Canaan, Deut. 26.

3. Ad conſeruationem Sacerdotij. Leuitæ enim partem aliàs nullam, aut poſſeſſionem in terra Canaan, acceperant. Profeſſus autem erat Dominus, ſe illorum eſſe portio-

μία: τοῦτ' ἔστιν, αὐτοῖς γίνεσθαι εἰς χρῆσιν τῶνδε: ἄσπερ ἡγιάζετο & προσεφέρετο ταῦτα τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ τῷ θεῷ ἑαυτῶν.

portionem & hæreditatem: hoc est, illis cedere in vsum ea, quæ sanctificabantur & offerebantur à filijs Israël Deo suo.

Τέταρτον, ἵνα σωίδεσμοι εἶεν τῶν δημοσίων συνάξεων: αἷς διεφυλάττετο ἡ θρησκευτικὴ λατρεία καὶ διδασκαλία, ἣ παρὰ θεοῦ παραδοθεῖσα, ἐν τῷ λαῷ τούτῳ: ὃς καὶ αὐταῖς, τῶν ἄλλων πάντων τῆς γῆς ἐθνῶν διωρίζετο. Οὕτως ἂρα χαρακτῆρες, ἦσαν τῶν δημοσίων ἐπαγγελμάτων.

4. Vt essent nerui publicorum conuentuum, quibus conseruabatur cultus & doctrina cœlestis in hoc populo, à Deo tradita. Quibus etiã à reliquis omnibus populis terræ discernebantur. Et sic notæ erant publicæ professionis.

Ἕκτον, μέσοι ἦσαν, οἷς οἱ μιανθέντες, ἢ οἱαδήποτε αἰτίᾳ ἀκάθαρτοι (λεπροὶ, λεπτοὶ, & οἱ θνησιμαίῳ ἁψάμενοι) λευιτικῶς ἐκαθαιρίζοντο: & τῷ λαῷ ἀθεσίσματι πάλιν προσετίθεντο.

5. Media erant, quibus polluti, aut quauis de causa immundi, puerperæ, leprosi, qui mortuum tetigerant, Leuiticè mundabantur, & in cœtum recipiebantur.

Ἕκτον δὲ, προχαράγματα ἦσαν ἀληθινῶν καὶ ἐνδοτέρων λατρειῶν. Σκιὰν ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, Ἑβρ. ι. Παραστήσατε τὰ σώματα ὑμῶν, θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν, Ρωμ. ι.

6. Typi erant verorum & internorum cultuum Vmbram Lex habens futurorum bonorum. Rom. 12. Offerte corpora vestra hostiam spiritualem, rationalem cultum, &c. Heb. 10.

Τίνες, & ἐγένοντο, αἱ ἐν τῇ παλαιᾷ ἐξιλαστικαὶ θυσίαι;

Quid sunt & fuerunt expiatoria Sacrificia veteris Testamenti?

Ἐγένοντο τινὰ ἄθλα θυσιῶν εἴδη, ἐν τῇ Ἰσραηλίτιδι πολιτείᾳ: ὡς, ὁλόκαυστον ὑπὲρ ἁμαρτίας, ὑπὲρ παραπτώματος, τράγος ἐν ἑορτῇ ἐξιλασμοῦ: δι' ὧν, ἐξιλασμὸν εὑρίσκειν ἐλέγοντο οἱ ἔνοχοι περὶ τῷ θεῷ, ἀφεθέντων τῶν πεπλημμελημάτων.

Fuerunt certæ quædam Sacrificiorum species in Politia Israëlitica, vt holocaustum pro peccato, pro dilicto: Hircus in festo expiationis, per quæ propitiari dicebãtur rei Deo, expiatis peccatis.

Ἆρ' ἦν

Annon

Ἆρ' οὖν οὐχὶ ἀληθῶς δι' ἐκείνων, οἱ ἄνθρωποι κατηλλάττοντο τῷ θεῷ;

An non igitur per illa vere homines Deo reconciliabantur?

Λευιτ. ε'. Πολλάκις φησὶ Μωσῆς: Ἐξιλάσεται περὶ τοῦ ἀνθρώπου ἔναντι τοῦ θεοῦ ὁ ἱερεὺς, περὶ τῆς ἁμαρτίας, ἧς ἥμαρτε: καὶ ἀφεθήσεται αὐτῷ ἡ ἁμαρτία.

Sæpe inquit Moses: Expiabit Leuit. 5. Sacerdos hominem coram Deo à peccatis suis, & dimittetur ei peccatum.

Πῶς οὖν αἱ λευιτικαὶ θυσίαι ἐξιλάσαντο περὶ τῶν ἁμαρτιῶν; καθ' αὑτὰς, καὶ διότι εἰς ἔργον ἀχθεῖσαι, διὰ τὴν ἀξίαν καὶ ἀρετὴν τῆσδε τῆς θυσίας; ὅτῳ μὴν τῆς ὑποκρίσεως ἐδόκουν: οἱ καὶ διὰ ταυτὴν τὴν πλάνην ἐσώρευον τὰς θυσίας. Ὁ δὲ θεὸς, ὅ, τι ἂν ἐξ ὅτου ἀσεβοῦς δόξης περισωθείη, ἀπελέγατο: Ησαΐ. α'. Ὡσηὲ ς'. Μιχ. ς'. Ἐν τίνι καταλάβω τὸν κύριον; τίνι ἀντιλήψομαι θεῷ μου ὑψίστῳ; ἢ καταλήψομαι αὐτὸν ἐν ὁλοκαυτώμασιν; ἐν μόσχοις ἐνιαυσίοις; Ἀλλ' ἀποκρίνεται ὁ προφήτης: ἢ προσδέξεται κύριος ἐν χιλιάσι κριῶν; ἢ ἐν μυριάσι χιμάρων πόνων; ἢ δῶ πρω-τότοκά μου ὑπὲρ ἀσεβείας μου; Καρπὸν κοιλίας μου, ὑπὲρ ἁμαρτίας ψυχῆς μου; Ἀλλ' ἀποκρίνεται ὁ προφήτης: Ἀπαγγελῶ σοι, ἄνθρωπε, τί ἐστι καλὸν: καὶ τί ὁ κύριος ἐκζητεῖ παρὰ σοῦ, καὶ (ἢ) ἐξῆς.

Quomodo igitur sacrificia Leuitica expiauerunt peccata, per sè ne, & ex opere operato, propter dignitatem, & meritum sacrificij huius? Ita quidem opinabantur hypocritæ: hacq; superstitione cumulabant sacrificia. Sed hac opinione impia, oblata sacrificia, Deus repudiauit, Isa 1. Ose. 6. Mich. 6. Quid dignum offeram, Domino? Nunquid offeram ei holocaustomata, & vitulos anniculos? Sed respondet Propheta: Nunquid placari potest Dominus in millibus hircorum pinguium? Nunquid dabo primogenitum meum pro scelere meo, fructum ventris mei, pro peccato animæ meæ? Sed respondet Propheta: Indicabo tibi, ô homo, quid sit bonum, & quid Dominus requirat à te, &c.

Εβρ. θ'. Εἰς ταῦτα, συμπλεῖ τὰ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ: ὅτι ἀρίστης ἐστὶ, τὰς λευιτικὰς ἱερουργίας μὴ ἡμέρας ἀληθινὰς ἁμαρτιῶν ἐξιλάσεις: ἀλλὰ μόνον κατὰ σάρκα καθαρὰς ποιῆσαι. Ὅτι δὲ, ἀληθὲς ἐστι, τὰς

Huc faciunt ea, quæ in Epistola ad Heb. habentur, vbi negatur, Sacrificia Leuitica, veras fuisse peccatorum expiationes: sed tantùm secundum carnem mundos reddi-

Heb. 9.

τὰς λευιτικὰς θυσίας, καθ' ἑαυτὰς, & ἐξ ἑαυτῶν. ἢ (ὡς λαλεῖν εἰώθασιν) ἐξ ἔργε ἐργασθέντος, οὐκ ἐξιλάσασθαι θεὸν τῶν ἁμαρτιῶν, ἔναντι & κυρίε.

reddidisse. *Quod verum est, per se & ex sese, seu, vt loquuntur, ex opere operato, sacrificia Leuitica non expiasse peccata coram Domino.*

Ἅπινα οὖν ἔτως ἔχῃ: πῶς φησιν ὁ κύριος, ὅτι ἐξιλάσεται περὶ αὐτὸ ὁ ἱερεὺς, περὶ & ἁμαρτίας αὐτὸ ἔναντι & κυρίε;

Quæ cum ita habeant: quomodo dicit Dominus: Expiabit eum Sacerdos à peccato suo coram Domino?

Ἀποκρίνομαι, ὄλι τυπικῶς: καὶ ἔσον, οἱονεὶ σκιᾶς, εἴκασαν τῷ μόνῳ ἀληθῶς ἐξιλεωτικῷ θυσίαν & χριτε: ἧς σκιαὶ ἐγένοντο τύποι ἢ σύμβολα. ὅπηνίκα τὲ προσγίνετο πίστις & προσφέροντος (πίστις, εἴτε, ὡς λαλοῦσιν, ἐξηλιγμένη: ὡς ἡ τῶν προφητῶν & ἁγίων: οἱ μείζονι φωτὶ τε ἁγίε πνεύματος ἦσαν κατηυγασμένοι: εἴτε ἐντετυλιγμένη, ἤγεν, γλυκεῖα πίστις εἰς τὸν ἐρχόμενον χριςὸν, καὶ ῥῆμα θεῦ: ἐξ & ὑπακοῆς, διὰ τὸν διάταγμα & θεῦ, προσέφερον εἰ & δόμε) τότε δὴ ἀληθῶς, ἐκ τῶν προσφορῶν & ἱερουργιῶν ἐκείνων, ἐκώλυον & θεῦ, ἀφέσεως ἁμαρτιῶν ἐτύγχανον ἂν: & ἀπὸ τῶν ἐσφαλμένων, ἐξιλασθέντο τε κυρίε ἐκαθαίροντο. Προσημαίνων δὲ εἶχον ἐπαγγελίαν πνευματικὴν ἀφοσιώσεως, εἴτεν ἀφέσεως ἁμαρτιῶν: ἀλλ' ἐ διὰ τὸ ἔργε, ἢ διὰ ἀξίαν, τῆς θυσίας: ἐφ' ᾧ ὁ θεὸς ἐπιθήσειν ἔμελλε τὰς ἁμαρτίας πάντων. & λυτρώσεσθαί γε τὸν Ἰσραὴλ

Respondeo. Typicè, quatenus adumbrauerunt vnicum verè propitiatorium Christi sacrificium: cuius fuêre illa typi & adumbrationes. Cumq; accederet fides in offerente, siue, (vt loquuntur) explicita, quemadmodum in Prophetis & sanctis, qui maiori luce Spiritus sancti erant illustrati: siue implicita, hoc est, generalis fides in venturum Messiam & verbum Dei, ex cuius obedientia propter institutionem & mandatum Dei, offerebant è vulgo: tùm veram ex oblationibus illis & sacrificijs, coram Deo remissionem peccatorum consequebantur, & à peccatis coram Domino expiabantur. Quia annexam habebant promissionem spiritualem expiationis, hoc est, remissionis peccatorum: sed non per aut propter ipsum opus sacrificij: verùm propter venturum Messiam, super quem Deus impositurus erat peccata omnium: qui etiam redempturus erat Isa. 53. Psal. 130.

Dan. θ'. Ἰσραὴλ ἐπὶ πασῶν τῶν ἀνομιῶν αὐτοῦ: καὶ τότε χάρις Φονευτῷ ἦν: τοῦ συντελεσθῆναι τὴν παράβασιν, καὶ σφραγισθῆναι τὰς ἁμαρτίας, καὶ ἀχθῆναι δικαιοσύνην αἰώνιον. Καὶ, ὥσπερ τὸ βάπτισμα, λουτρόν ἐστι, καὶ λέγεται, τῆς παλιγγενεσίας: ἐν ᾗ τῷ ῥύπῳ τῶν ἁμαρτιῶν ἀποσμήχεται: ἕτω καὶ αἱ θυσίαι, ἅμα μυσήρια ἐγένετο: τοῦτ' ἔστι, σύμβολα φαινόμενα ἀληθινῆς ἐλλάζισεως ἁμαρτιῶν, ἐνώπιον τοῦ θεοῦ: ἢ εἰς τὸ χρεὼν ἔνευον: ἰδίῳ πνὶ τρόπῳ, ὡσπεραναὶ ὀφθαλμοφανῶς ἐν ταῖς θυσίαις ἐκείναις, καὶ τύπον ἀναμασσόμενον, καὶ προσφερόμενον. Ὅθεν ἀρνίον θεοῦ λέγεται, ἐσφαγμένον ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, Ἀποκαλ. ιγ'. τοπικῶς, καὶ μύθοις ἔργῳ, ἐν ταῖς θυσίαις, οἵπερ ἂν αὖται προσενεχθεῖεν.

Τίνα ἐστὶν ἐναντία;

Τὰ εἰδωλόθυτα: ἃ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀποφαίνεται, τοῖς δαιμονίοις θύεσθαι, καὶ οὐ θεῷ: ψαλ. ιε. καὶ ρέ. Ἔθυσαν τοῖς υἱοῖς αὐτῶν, καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν, τοῖς δαιμονίοις.

Τὸ προσφέρειν ἐν δόξῃ καὶ ἐλπίδι μισθαποδοσίας, ἐξ ἔργων ἐργασμένων: ὥστε οἱ καὶ πάντα χρόνον ὑποκεῖται φιλοῦσι: Κάϊν, Σαοὺλ, Ἰουδαῖοι: Ησαΐ. ά. Ἱερεμ. ζ'. Ὡσ. ϛ'.

Τὸ ἐν ἄλλῳ καὶ διαφόρῳ τόπῳ προσφέρειν, ἢ ὡς ἐν ᾧ προσέτακτο: οἷον, ὄπι βουνοῖς ὑψηλοῖς, καὶ ὑποκάτω παντὸς ξύλου καταφυτοῦ: ἐν ἄλσεσι, φάραγξι,

Israël ex omnibus iniquitatibus Dan. 9.
eius: ideoq; occidendus, vt conciliaretur prauaricatio, & finem acciperet peccatum, & adduceretur iustitia sempiterna. Sicut Baptismus, lauacrum est & dicitur, Regenerationis, in quo sordes peccatorum abluuntur. Ita quoq; sacrificia, simul Sacramenta fuere, hoc est, symbola externa, vera expiationis peccatorum coram Deo quatenus in Christum respiciebant, qui suo modo, oculariter quasi, in illis sacrificijs typicè adumbratur & offerebatur. Vnde dicitur Agnus Dei occisus ab origine mundi, Apoc. 13. typicè, & effectu etiam: in sacrificijs scilicet, quoties ea offerebantur.

Quæ sunt contraria?

Idolis consecrata, & oblata: quæ Spiritus sanctus pronunciat Dæmonijs immolari, & non Deo. Psalmo 95. 105. Immolauerunt filios suos, & filias suas, Dæmonijs.

Offerre opinione meriti, ex opere operato, sicut hypocritæ omnibus temporibus faciunt: Cain, Saul, Iudæi, Isa. 1. Ier. 7. Ose. 6.

Alio & diuerso loco offerre, quàm mandauerat: vt in excelsis, sub omni arbore frondosa, in lucis, vallibus, in omnibus angulis &

Φάσαγξι, πάσης γωνίας, & πόλεσιν: Ἱερεμ. ϛ'. ὡς ἐσπάσθησαν. Τὰ ἐξ ἁδικίας ἁρπάγματα, Ἡσαΐ. ξά.

Ἡ Παπιστικὴ ἱερουργία: ἐν ᾗ δέ ἐστιν ἱερολογήσαντες, οἱ ἱερεῖοι, προσφέρουσι: καὶ θυσίαν ἀληθῶς ἱλαστήριον εἶναι ἀξιοῦσι.

Τί ἐστιν ἡ ὡς ἀληθῶς ἐξιλαστικὴ θυσία;

Ἔργον, ὃ μισθοφορεῖ ἄλλοις ἄφεσιν ἁμαρτίας, & ποινῆς αἰωνίας. Ἢ, ἔργον ἐξιλασάμενον τὸν θεὸν: καὶ συμπαραλλάσσον τὸν θεὸν τῷ ὀργιλῷ αὐτὸ ὡσεὶ ἄλλων: καὶ ἱκανοποιητικὸν ὡσεὶ ἁμαρτίας τε, & ποινῆς αἰωνίας.

Πόσαι εἰσὶ τοιαῦται ἐξιλαστικαὶ θυσίαι;

Μία μόνη: τὸ δηλαδὴ πάθος, & θάνατος, & αἷμα Χριστοῦ: ὃς ἐστιν ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου Ἰωάν. ά. Τὸ αἷμα Ἰησοῦ & Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ θεοῦ, καθαρίζει ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, ά. Ἰωάν. ά. Καὶ αὐτὸς, ἱλασμός ἐστι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν: ὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον: ἀλλὰ & περὶ ὅλου & κόσμου, ά. Ἰωάν. β'.

Ταύτῃ τῇ μιᾷ προσφορᾷ, τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους, Ἑβρ. ί.

Αὕτη ἡ ἐξιλεωτικὴ ἱεροπλεξία, προσφέρεται ἡμῖν, & προσιρμόζεται καθ' ἑκάστην πίστει, τῇ τε & κυρύγματος εὐαγγελίας, καὶ τῇ τῶν ἁγίων μυστηρί-

& ciuitatibus, Ier. 2. vt suprà. Oblationes ex rapinis, Isa, 61.

Sacrificium Missæ, in quo panem & vinum à se consecratum, Sacrificuli Pontificij offerunt, & verè Propitiatorium sacrificium pronunciant. Concil. Trident. Sess. 22. cap. 2.

Quid est verè Propitiatorium Sacrificium?

Est opus, quod meretur alijs remissionem culpæ & pœnæ æternæ. Seu opus reconcilians Deum, & placans iram Dei pro alijs, & satisfactorium pro culpa & pœna æterna.

Quot sunt talia Propitiatoria Sacrificia?

Vnicum, nempe passio & mors Christi, qui est agnus Dei, tollens peccata Mundi. Sanguis filij Dei, emundat nos ab omni peccato. Et cap. sequenti: Ipse est propitiatio, non pro nostris tantùm, sed totius mundi peccatis. Ioan. 1. Ioan. 1.

Hac vnica oblatione, consummauit in æternum eos, qui sanctificantur. Heb. 10.

Hoc sacrificium Propitiatorium, nobis offertur, & applicatur publicè, verbi Ministerio, & Sacramentorũ vsu. Singuli verò accipiunt

μυστηρίων χρήσῃ ὁ ἡ καθὶς λαμβάνουσι, καὶ ἑαυτοῖς προσάπτουσιν, ἀληθεῖ πίστει: ἡ, τὸν χριστὸν ἅπαξ ὑπὲρ ἑαυτῶν ὅλῃ ἑαυτῷ προσενεχθῆναι, καὶ ἐν τούτῳ ἀληθῶς περὶ τῶν σφετέρων ἁμαρτιῶν ἐξιλασμὸν γεγενῆσθαι, βεβαίως πιστεύουσιν.

Ἆρ' ἔν ἡ λειτουργικὴ λατρεία οὐκ ἔστιν ἱλαστικὴ θυσία;

Αὐτὸ τὸ δεῖπνον τὸ κυριακὸν, οὐκ ἔστι θυσία, ἀλλὰ μυστήριον: μὴ ὅλι γε, ἡ δὲ λειτουργέως μίσσα: φλυαρώδης γε δὲ ἁγία δεῖπνα βεβήλωσις ἔσται: μὴ ὅτι δὴ θυσία, ἐξιλασμὸς προξενήτρια. Ὁ γὰρ χριστὸς, ὅτε αὐτὸς ἐν τῷ δείπνῳ ἑαυτὸν τῷ πατρὶ ἀνήνεγκεν: ὅτε ἔστω διετάξατο, ἐφ' ᾧ θυσίαν εἶναι, ἢ ἂν τῷ θεῷ προσενεχθείη: ἀλλ' ἵνα μυστήριον εἴη, ἐν ᾧ ἂν ἡμῶν ἑκάστῳ δοίη, τὸ μὲν σῶμα ἑαυτοῦ φαγεῖν, τὸ δὲ αἷμα πεῖν: ἐφ' ᾧ παρεσφορῆσαι ἡμᾶς, καὶ τὴν ἡμετέραν πίστιν στερεῶσαι: ὡς αὐτὸ τῷ ὅτι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, τὸν πατέρα τῷ ἑαυτοῦ πάθει ἐξιλεώσαιμένον. Ὅθεν τοῖς ἐσθίουσι μαθηταῖς ὀρέγει, ἐσθίειν καὶ πίνειν, τὸ οἰκεῖον σῶμα καὶ αἷμα, λέγων καὶ οἶνον.

Τί ἐστιν εὐχαριστικὴ θυσία;

Λατρεία, ἢ ἔργον θεοκέλευστον: πίστει γινόμενον ὑπὸ τῶν καταλλαγέντων: οὐχ ἵνα δι' αὐτοῦ, ἐν μιᾷ θεμένη μερὶ λάβωσιν

cipiunt, sibiq; vera fide applicant, quapro se Christi oblatum sacrificium semel in cruce, eoq; peccata sua verè expiata firmiter statuunt.

An igitur Missa Pontificia, non est Sacrificium Propitiatorium?

Ipsa Cœna Domini, non est Sacrificium sed Sacramentum. Multò verò minus Missa Pontificia, quæ est horribilis prophanatio Cœnæ Dominicæ, nedum Sacrificium Propitiatorium. Christus enim, nec ipse in Cœna se Deo Patri obtulit, nec hoc consilio eam instituit, vt esset sacrificium, quod Deo offerretur: sed vt esset Sacramentum, in quo nobis singulis exhibet corpus suum manducandum, & sanguinem bibendum: vt certiores nos redderet, fidemq; nostram confirmaret, quòd verè peccata nostra sua passione expiauerit. Vnde discipulis suis porrigit edendum & bibendum corpus & sanguinem pane & vino.

Quid est Eucharisticum Sacrificium?

Est cultus vel opus à Deo mandatum, quod fit in fide, à reconciliatis, non vt eo mereantur remissionem

λάσεωσιν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, ἢ ἑαυτοῖς, ἢ ἄλλοις: ἀλλ' ἵνα, ὠφελῶμεν ἢ ἀφελῶμεν εὐεργεσιῶν, τῷ θεῷ χάριν ὁμολογήσωμεν, ἢ ἀποδῶμεν, τῇ πιάδος ἡμῶν ὑπακοῇ: ὅπως δι' ἡμῆς ἔχῃ ὁ θεός.

Τίνες εἰσὶ ταιαῦται θυσίαι;

Ἐν μὲν Μωσαϊκῷ νόμῳ, & τῇ παλαιᾷ, ἦσαν θυσίαι ἀνταποδόσεως, εἰρηνικαὶ λεγόμεναι, ἢ εὐχαριστίας. Καὶ ἀναφοραὶ, ἢ δῶρα ἦσαν, ἀπαρχαὶ, δεκάται, θυσία αἰνέσεως, & ἄλλαι παραπλήσιαι.

Ἐν δὲ τῇ καινῇ: ἐπιδὴ βασίλειον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον, ἡμεῖς, & θυσίας ἀναφέρειν πνευματικὰς: θυσίαι εἰσὶν αἰνέσεως, & πνευματικὴ λατρεία, ἡ κήρυξις & θεία λόγια, πίστις, ἐπίκλησις, εὐχαριστία, ἐξομολόγησις, ταπεινοφροσύνη ὑπὸ σωφροσύνης: παράστασις τῶν σωμάτων, ἅ ἐστι θυσία ζῶσα, ἁγία, εὐάρεστος, λογικὴ λατρεία: & πάντα τὰ τῶν ἁγίων ἔργα.

Τίνων ἔργον ἐστὶ, ταύτας προσφέρειν τὰς θυσίας;

Πάντων τῶν χριστιανῶν, ἐξίσου. Οὐ γὰρ ἐν τῇ νέᾳ διαθήκῃ, ὡς ἐν τῇ παλαιᾷ, ἴδιόν, ὡρισμένων τινῶν ἀνθρώπων: ἢ τάξεως, τὸ ἱεράτευμα & τὸ ἔθνος ἐστίν: ἀλλὰ διὰ & βαπτισμοῦ, δευτέρα τινὶ γενήσει νεοεργηθέντες, ἱερεῖς γινώμεθα: ὅπως τὰς ἀρετὰς ἐξαγγείλωμεν & ἐκ σκότους ἡμᾶς καλέσαντος εἰς τὸ θαυμαστὸν

sionem peccatorum, sibi vel alijs: vt pro acceptis beneficijs Deo agamus gratias, seu gratiam referamus hac nostra obedientia: quò Deus honore afficiatur.

Quænam illa sunt Eucharistica sacrificia

In lege Mosaica, & veteri Testamento, erant sacrificia retributionum, pacifica dicta, vel gratiarum actionis. Et erant oblationes, Libamina, Primitiæ, Decimæ, Sacrificium laudis, & similia.

In nouo Testamento, cum sit- 1. Pet. 2.
mus Sacerdotium regale & sanctũ, vt offeramus hostias spirituales, sacrificia sunt laudis, & cultus spirituales, prædicatio verbi Dei, fides, inuocatio, gratiarum actio, confessio, patientia in cruce, offerre corpora, quæ sunt hostia viuens, Rom. 12.
sancta, rationalis cultus, & omnia opera sanctorum.

Quinam hæc offerre sacrificia debent?

Omnes ex æquo Christiani. Non enim in nouo, vt in veteri Testamento, peculiare, certorum hominum, aut ordinis, Sacerdotiũ hoc est: sed per Baptismum regenerati, Sacerdotes nascimur, vt laudes enarremus eius, qui nos vocauit in

θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς, ἀ. Πέτ. ἀ. καὶ ϛ'. Ἄλλο δέ ἐστιν, ἡ ἐκκλησιαστικὴ Δημωνία: μόνον τὴ κανονικῶς κληθέντων ἅγια. Μῶν ἀξιῶνται αἱ εὐχαριστικαὶ αὗται θυσίαι, ὡς μισθαποδοσίας, ἀφέσεως ἁμαρτιῶν;

Οὔτε τῷ πιήσαντι, οὔτε ἄλλοις, ἄφεσιν παρέξευσιν: οὔτε ὑπὲρ ἄλλων ἔμπλασρον γίνεσθαι, ἡ ἔκλισις, δύνανται (ἔστι γὰρ, μόνης τῆς χριστοῦ ἱλαστικῆς θυσίας ἴδιον) ἄλλων δὲ αἰτίων ἕνεκα ποιητέον καὶ ἀποδοτέον τὰς εὐχαριστικὰς ἀγιασίας: ἃ ἐν τοῖς παλαιοῖς εὑρέθη, ἐν τῷ περὶ ἀγαθῶν ἔργων τόπῳ.

Οὐδὲ ἀληθεύει τὸ, ὑπὲρ ἑνίων: προφέρειν ἑκάστην θυσίαν, παρασπένδεσθαι καὶ ἀποσπένδεσθαι ὑπὲρ ἄλλων. Τοῦτο γὰρ, ὡς νῦν εἴρηται, μόνης τῆς ἐξιλαστικῆς θυσίας τοῦ χριστοῦ ἐστι. Περὶ δὲ τῶν ἄλλων εἴρηται τὸ: Κομίσεται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος, πρὸς ἃ ἔπραξεν: εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε κακόν. ϛ'. Κορ. ε.

Τέως μὲν οὖν, ἀληθές ἐστι καὶ τοῦτο, τὸ: ὥστε, ὧν τινες ἥμαρτον, ἄλλοι εἰς δίκην παραπολάυσιν (εἰ δὲ ἄλλως ὁ καθαρεύοντες ἁμαρτίας) οἷον, Δαβὶδ τὰς Δαβὶδ παραπλώσης, ἐπολάζετο ὁ λαὸς: ἔτω δὲ καὶ τῆς τῶν εὐσεβῶν δικαιοσύνης, ἄλλους εὖ πάσχειν: ὥστε περὶ Ἰωσὴφ, καὶ Νεεμὰν τοῦ Σύρου, ἡ γραφὴ μαρτυρεῖ.

Ἀλλὰ

admirabile lumẽ, 1. Pet. 1. et 2. Aliud verò est, Ministerium Ecclesiasticum, quod non nisi legitimè est vocatorum.

Merenturne hæc sacrificia Eucharistica remissionem peccatorum?

Nec facienti, nec alijs, meretur remissionem peccatorum, nec pro alijs possunt applicari, aut satisfacere. Hoc enim, solius Christi, Propitiatorij sacrificij, propriũ est. Sed propter alias causas faciendæ sunt, & præstanda, hæc Eucharistica sacrificia: de quibus suprà dictum est, in Loco de bonis operibus.

Nec verum est, quod dicitur à quibusdam, de natura cuiuslibet sacrificij esse, vt applicetur pro alijs: hoc enim (vt iam dictum est) solius sacrificij Propitiatorij Christi est. De alijs verò dicitur: Recipiet vnusquisq; pro vt gessit in corpore suo, siue bonum, siue malum.

Et tamen interim hoc quoq; verum est: quòd, sicut propter aliquorum peccata, alij plectuntur (non tamen ipsi aliâs innocentes) vt propter Dauidis peccata, plectebatur populus: ita & propter pietatem iustitiam, alijs quoq; beneficerit: vt de Ioseph & Naaman Syro Scriptura testatur.

Sed

Ἀλλὰ ἐντεῦθεν δύο τηρητέον κανόνας. Ὧν, ὁ μὲν πρότερος· τοῦτο οὐκ ἀνήκειν τῇ δικαιοσύνῃ: ἀλλὰ μόνον ἄλλας τῆς νῦν ζωῆς εὐχρηστίας. Ὁ δ' ἕτερος· ἡμῶν οὐκ εἶναι, τὰ ἡμέτερα ἀγαθουργήματα τούτοις, καὶ εὐχαριστικὰς ἱερουργίας, ὑπὲρ ἄλλων προσάπτειν. Εἰ γὰρ ἂν ἀσεβὴς, καὶ Φαρισαϊκή τις, ἐπ' ἰδίῳ ἔργῳ πεποίθησις. Δεῖ δ' ἐπὶ τῷ θεῷ πιστεύειν: τίνα ἂν, καὶ ὁποῖα ἔπαθλα (ἢ κοινὰ, ἢ ἴδια: ἡμῖν, ἢ ἄλλοις) δῶναι βέλτιστον.

Sed hîc duæ obseruandæ sunt regulæ. Prior est: Hæc non pertinere ad iustificationem, sed tantùm alia præsentis vitæ commoda. Altera: Quòd nostrum non sit, hæc nostra bona opera & sacrificia Eucharistica, pro alijs applicare. Quia hæc esset impia & Pharisaica quædam operis nostri fiducia. Sed Deo committendum est, quæ præmia communia vel peculiaria, nobis vel alijs sit daturus.

Ἀντίθεσις.

Ὅμως ἡ προσευχὴ, καὶ ἄλλοις διαπρακτική ἐστιν εὐποιΐας ἐκ θεοῦ;

Ἀποκρίνομαι: ὅτι ἄλλη μὲν φύσις ἐστὶ τῶν ἀγαθῶν ἔργων: ἄλλη δὲ, τῆς προσευχῆς. Ἐν μὲν γὰρ προσευχῇ, οὐ προσφέρομεν τῷ θεῷ ἔργόν τι ἡμέτερον: ὃ ἂν εἴη λύτρον, ἢ ἀξία μισθοῦ ἀπαίτησις, ὑπὲρ ἄλλων: ἀλλὰ μόνον ὀρεγόμεθά τι λαμβάνειν παρὰ θεοῦ, ἢ ἡμῖν, ἢ ἄλλοις, ὑπὲρ ὧν προσευχόμεθα. Ἐπηγγείλατο δ' ὁ θεὸς, δωρεὰν δώσειν τοῖς ἐκ πίστεως αἰτήσασι, διὰ Χριστὸν, ἡμῖν τε καὶ ἄλλοις. Τῶν ἀγαθῶν δ' ἔργων, ἄλλος λόγος. Οὐ γὰρ πεπίστευται ὑπὲρ ἄλλων: ἀλλ' ὑπὲρ αὐτῶν ἕτοιμα προσφερόμενά ἐστιν.

Contra.

Tamen oratio alijs quoq; impetrat beneficia â Deo?

Respondeo. Alia est natura bonorum operum, alia ratio orationis. In oratione, non offerimus Deo opus aliquod nostrum, quod sit precium aut meritum pro alijs: sed tantùm cupimus aliquid à Deo accipere, vel pro nobis, vel pro alijs, pro quibus petimus. Promisit autem Deus, gratis se daturum ex fide petentibus, propter Christum, & nobis, & alijs. Alia verò est ratio bonorum operum: quæ non fiunt pro alijs, nec pro ijs applicari ita possunt.

Ἡ κατηργήθησαν αἱ λευιτικαὶ τῆς παλαιᾶς θυσίαι;

Sunt ne abrogata Sacrificia Leuitica veteris Testamenti?

Αἱ λευιτικαὶ θυσίαι αὗται, ἀντίτυπα ἐγέ-

Sacrificia ista Leuitica, typi fue-

Ἑβρ. θ΄. καὶ ι΄. πι ἐγένοντο τῆς μοναδικῆς ἱλασηρίε θυσίας : ἢ χρισὸς ἑαυτὸν ἀνήνεγκε θυσίαν καὶ θῦμα, ὑπὲρ τῶν ὅλε ἀνθρώπων γένες ἁμαρτιῶν : ἢ μιᾷ προσφορᾷ, τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκὲς τὸς ἁγιαζομένες. Τότε δὲ φανέντος σώματος : αἱ νομικαὶ αὐτῆ σκιαὶ ἠφανίσθησαν. Ὅθεν αὐτὸ, ὁ κύριος πολυτρόπως ἔδειξε. Πρῶτον μὲν, μόνῳ τῷ Ἰσραηλιτικῷ λαῷ νομοθετῶν τὰς ἁγιασίας ταύτας. Ὑπὲ ἐκείνων αὐτὰς μόνων φυλαχθῆναι ἤθελεν, ὡς Μωσῆς φησιν : Ἐλάλησε κύριος πρὸς Μωϋσῆν, λέγων: λάλησον πρὸς τὸς υἱὲς Ἰσραὴλ, λέγων, καὶ τὰ ἑξῆς. Εἶπε δὲ, ὀπίσω : πῶτα τηρήσετε εἰς τὰς γενεὰς ὑμῶν. Τέλος δὲ, καταργηθήσεσθαι τὴν παλαιὰν διαθήκην προεφώνησε : καὶ ἐπαγγειλάμενος καινὴν, ὃ καὶ τὴν πρότερον ἐκείνην. Ἐν τῷ λέγειν, καινὴν, πεπαλαίωκε τὴν πρώτην. Τὸ δὲ παλαιούμενον καὶ γηράσκον, ἐγγὺς ἀφανισμοῦ. Ἔτι : Οἱ προφῆται, καὶ ὁ νόμος, ἕως Ἰωάννε. Τέταρτον δὲ, ἡνίκα τὸ καταπέτασμα τὸ ναὸ ἐσχίζετο: ὅτε χριστὸς ὑπισχνούμενον θῦμα ἑαυτὸν τῷ πατρὶ ἀναφέροντος : ἐδήλωσε τὸ πνεῦμα, ἤδη πάντα ἐκεῖνα σκιάσας, καὶ διὰ τὸ πεπληρῶσθαι, ἀπυρωθῆναι, εἰς τὸ ὅδιον τέλος καταντήσαντα.

Ἱερε. λά'. Ἑβρ. θ΄. Ματθ. ιά.

Πέρας δὲ, καταφρονῆ τε ἱερᾶς, καὶ παρχήσ τ ἱερατείας, καὶ ἀπορρίψ τε Ἰουδαϊκᾶ

pi fuêre vnici ſacrificij Propitiatorij, quo Chriſtus ſeipſum obtulit ſacrificium & victimam, pro peccatis totius generis humani: quæ vnica oblatione, conſummauit in aternum ſanctificandos. Hoc ad: Heb. 10. *ueniente corpore, vmbræ iſtæ Legales ceremoniarum, euanuerunt.* *Quod ipſum, Dominus multis modis oſtendit: primò, cùm tantum populo Iſraëlitico ferret iſtas ceremonias. Has illos ſolos obſeruare voluit, ſicut Moſes teſtatur, inquiens: Locutus eſt Dominus ad Moſen, dicens: Loquere filijs Iſrael, & dices ad eos, &c. Poſtea addit: Hæc obſeruabitis in generationibus veſtris. Tertiò, cùm abrogatum iri vetus Teſtamentum prædixerit, & nouum promiſerit, non ſecundum illud prius. Dicendo aũt* Ieram. 31. Heb. 8 *nouum, antiquauit prius. Quod autem antiquatur & ſeneſcit, propè eſt, vt euaneſcat. Item: Lex & Prophetæ, vsque ad Iohannem.* Matth. 11. *Quartò, dum velum Templi rumperetur, Chriſto in cruce ſeipſum offerente Deo, hoſtiam pro peccato humani generis: ſignificauit Spiritus ſanctus, iam omnia illa expiraſſe, & impleta, ideoq; abrogata, & finem ſuum conſecuta.*

Denig, euerſione Templi, abrogatione Sacerdotij, & abiectione gen-

Ἰουδαϊκῶ ἔθνους, αὐτὸ πάνεδαφ ὁ βασιλεὺς τέλευτιῶ ἐπέθηκεν σκιάνους τοῖς θυσίαις πάσαις, ἔργῳ καταργήσας.

ne gentis Iudaicæ, cùm ipsi cessare nollent, finem fecit istorum sacrificiorum, & reipsa abrogauit illa.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΚΑΙ ΚΑΙΝΗΣ Διαθήκης, καὶ πῶς διαφέρουσιν ἀλλήλων.

DE VETERI ET NOVO TESTAmento, ac discrimine inter vtrunq;

Τί ἐστι Διαθήκη, ἐν τῇ ἱερᾷ γραφῇ;

Quid est Testamentum in sacra Scriptura?

Συνθήκη, ἢ ξύμβασις: ἣν ὁ θεὸς ποιεῖς τὸν ἑαυτοῦ λαὸν ἐποιήσατο: ἐν ᾗ, ἅπερ ἀγαθὰ (εἴτε σωματικὰ, εἴτε πνευματικὰ) ἐπηγγείλατο: ἐπὶ τοῖς ἐκείνοις θεσμοῖς καὶ δικαιώμασιν ἐπεκύρωσεν.

EST fœdus seu pactum, quod Deus cũ suo populo iniit, in quo bona, siue corporalia, siue spiritualia, à se promissa, certis illis ritibus & ceremoniis confirmauit.

Ἄλλως δέ γε, ἀντὶ ξυγγραμμάτων Μωσέως καὶ προφητῶν, ἡ Διαθήκη λέξις τίθεται. Ὡς 6. Κορ. γ. Ἄχρι γὰρ τῆς σήμερον, τὸ αὐτὸ κάλυμμα, ἐπὶ τῇ ἀναγνώσῃ τῆς παλαιᾶς Διαθήκης μένῃ, μὴ ἀνακαλυπτόμενον: ὅ ἐστιν, ἐν τῇ ἀναγνώσῃ τῶν Μωσαϊκῶν καὶ προφητικῶν βίβλων, οἱ Ἰουδαῖοι τυφλώττουσι.

Aliàs etiam pro scriptis Mosis & Prophetarum accipitur vocabulum Testamenti, 1. Cor. 3. Nam vsq; in hodiernum diem, idem velamen in lectione veteris Testamenti manet, id est, in lectione librorum Mosis & Prophetarum, Iudæi cæcutiunt.

Πόσαι εἰσὶ θεῖαι Διαθῆκαι ἐν τῇ γραφῇ;

Quot sunt Testamenta Dei in Sacra Scriptura?

Δύω: παλαιὰ καὶ καινή.

Duo: Vetus & Nouum.

Τί, ἡ παλαιά;

Quid est vetus Testamentum?

Συνθήκη, καθ' ἣν ὁ Ἰσραὴλ, τηρεῖν τὸν θεῖον νόμον, καὶ τῶδε τ' ἰδέαν πολιτείας,

Est pactum, quo populus Israel ad Legem Dei seruandam, &

πολιτείας, ἣν διὰ Μωσέως διατεταγμένην, ἐνείχετο: μάλιστα, ἐφ' ᾧ, ἐν τούτῳ τῷ λαῷ γῆ καὶ πολιτεία, διατηρηθείη καὶ ὅπη τὸ ἐπιγενησόμενος παραδοθείη, ἡ περὶ τοῦ ἐλευσομένου Μεσσίου ἐπαγγελία: δι' ἣν, καὶ ἀληθινὴ ἐν τῷ δε τῷ λαῷ ἦν ἐκλεκτῶν ἐκκλησία.

Ἢ βραχύτερον: Ἐγένετο σύνταξις τῆς Μωσαϊκῆς πολιτείας: εἰς τὸ φανερὸν ἐκδοθέντων, ὧν τοῖς Ἰσραηλίταις ὁ θεὸς ἐτέθειτο, νόμων.

Πῶς, καὶ πόθεν, καταςκευάζῃς τοῦτο;

Ἱερεμ. λά. Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται (φησὶ κύριος) καὶ διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ, καὶ τῷ οἴκῳ Ἰούδα, διαθήκην καινήν. Οὐ κατὰ τὴν διαθήκην, ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν: ἐν ἡμέρᾳ, ᾗ ἐπελαβόμην τῆς χειρὸς αὐτῶν, ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐξ Αἰγύπτου: ὅτι αὐτοὶ οὐκ ἐνέμειναν ἐν τῇ διαθήκῃ μου.

Γαλ. δ'. Τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε; Γέγραπται γὰρ, ὅτι Ἀβραὰμ δύο υἱοὺς ἔσχεν: ἕνα ἐκ τῆς παιδίσκης, καὶ ἕνα ἐκ τῆς ἐλευθέρας. Ἀλλ' ὁ μὲν ἐκ τῆς παιδίσκης, κατὰ σάρκα γεγέννηται. Ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐλευθέρας, διὰ τῆς ἐπαγγελίας. Ἅτινά ἐστιν ἀλληγορούμενα. Αὗται γάρ εἰσιν αἱ δύο διαθῆκαι. Μία μὲν, ἀπὸ ὄρους Σινᾶ, εἰς δουλείαν γεννῶσα, ἥτις ἐστὶν Ἄγαρ. Τὸ γὰρ Ἄγαρ, Σινᾶ ὄρος ἐστὶν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ, συστοιχεῖ δὲ τῇ νῦν Ἱερουσαλήμ. δουλεύει γὰρ μετὰ τῶν τέκνων αὐτῆς. Ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλὴμ ἐλευθέρα ἐστὶν, ἥτις ἐστὶ μήτηρ πάντων ἡμῶν. Γέγραπται γάρ: Εὐφράνθητι στεῖρα ἡ οὐ τίκτουσα: ῥῆξον καὶ βόησον ἡ οὐκ ὠδίνουσα: ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα. Ὑμεῖς δὲ, ἀδελφοὶ, κατὰ Ἰσαὰκ ἐπαγγελίας τέκνα ἐστέ. Ἀλλ' ὥσπερ τότε ὁ κατὰ σάρκα γεννηθεὶς ἐδίωκε τὸν κατὰ πνεῦμα, οὕτω καὶ νῦν. Ἀλλὰ τί λέγει ἡ γραφή; Ἔκβαλε τὴν παιδίσκην καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς: οὐ γὰρ μὴ κληρονομήσει ὁ υἱὸς τῆς παιδίσκης μετὰ τοῦ υἱοῦ τῆς ἐλευθέρας. Διόπερ, ἀδελφοὶ, οὐκ ἐσμὲν παιδίσκης τέκνα, ἀλλὰ τῆς ἐλευθέρας.

Τίς

hanc formam politiæ, quam per Mosen instituit, obligatus fuit: ad hunc finem principalem, vt in hoc populo, terra & politia, conseruaretur, & propagaretur promissio de venturo Messia: propter quam etiam in hoc populo vera erat electorum Ecclesia.

Vel breuius: Fuit constitutio politiæ Mosaicæ, promulgatis istis Legibus Dei, quas tulit Israelitis.

Quomodo & vnde probas hoc?

Ieremiæ 31. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Iacob, fœdus nouum. Non secundum pactum, quod pepigi cum patribus vestris, in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Ægypti, pactum, quod irritum fecerunt, &c.

Gal. 4. Legem non legistis? Scriptum est enim, Quia Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera. Qui autem de ancilla, secundum carnem natus est. Qui de libera, per repromissionem, quæ sunt per allegoriam dicta. Hæc enim sunt duo Testamenta. Vnum quidem in monte Sina, in seruitutem generans, quæ est Agar. Sina enim mons est in Arabia, &

Quis

Τίς ἐστι ταύτης αὐτ&Θ;

ὁ θεὸς αὐτός. Πῦ, ἢ πότε, διετυθέη; Ἐξόδ. κδ. ἐπειδὴ αὐτὸς ἐξηγάγετο ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ὄρος Σινᾶ. Τίνος μεσιτεύοντ&Θ; Μωσέως, Ἐξόδ. κδ. Ἐνταῦθα γὰρ γέγραπται, τὸν Μωϋσῆν, ὡς ἐκ τοῦ στόματ&Θ; θεῦ, ἀναγγεῖλαι τοὺς νόμους, καὶ τὰς ἐντολὰς, εἰς τὸ ὠπὶ τ&Θ; λαῦ: ὧν ἀκούσαντα φῆν, εἰπεῖν: Πάντα, ὅσα ἐλάλησε κύρι&Θ;, ποιήσομεν, & ἀκουσόμεθα.

Ποίῳ τρόπῳ κεκύρωται;

Σφαγῇ θρεμμάτων, καὶ ῥαντισμῷ τ&Θ; αἵματ&Θ; αὐτῶν, Ἑβρ. θ. Ὅθεν οὐδ' ἡ πρώτη (διαθήκη) χωρὶς αἵματ&Θ; ἐγκεκαίνισται. Λαληθείσης γὰρ παντὸς ἐντολῆς κατὰ νόμον ὑπὸ Μωϋσέως παντὶ τῷ λαῷ: λαβὼν τὸ αἷμα τῶν μόσχων & τράγων μετὰ ὕδατ&Θ;, & ἐρίου κοκκίνου, & ὑσσώπου: αὐτό τε τὸ βιβλίον, πάντα τὸν λαὸν, ἐρράντισε, λέγων: Τοῦτο, τὸ αἷμα διαθήκης: ἧς ἐνετείλατο πρὸς ἡμᾶς ὁ θεός.

Περὶ τίνα πράγματα κατηγάνετο;

Περὶ θείων νόμων τήρησιν. Περιεῖχε γὰρ τὴν λευιτικὴν ἱερωσύνην, διάφορα αἱ μάματα, & πολιτείαν ὅλην: καθὼς ἐκ τῶν προθεωρημένων δύο μαρτυριῶν, τῶν Ἐξόδ. κδ. & Ἑβρ. θ. φάνεται.

Τίς

Quis est huius author?

Deus ipse. Vbi, & quando instituit? Exod. 24. postquam illos eduxisset ex AEgypto in monte Sina. Quo Mediatore? Mose, Exod. 24. Ibidem enim scribitur, Mosen proposuisse ex parte Dei Leges & præcepta populo Israelitico: quibus lectis, respondit: Omnia quæ locutus est Dominus, faciemus, & erimus obedientes.

Quomodo est confirmatum?

Mactatione pecudum, & aspersione sanguinis eorum Heb. 9. Vnde nec primum quidem (Testamentum) sine sanguine dedicatum fuit. Lecto enim omni mandato Legis à Mose vniuerso populo, accipiens sanguinem vitulorum & hircorum, cum aqua & lana coccinea & hyssopo, ipsum quoq; librum aspersit, dicens: Hic est sanguis Testamenti, quod ad vos mandauit Deus.

Circa quas res versabatur?

Circa Legum diuinarum obseruationem. Complectebatur enim Sacerdotium Leuiticum, ceremonias, & totam politiam: sicut ex duobus præcedentibus testimonijs, Exod. 24. Heb. 9. apparet.

Τίς ἦν σκοπὸς τῶν λευιτικῶν ἐκείνων δικαιωμάτων, ἤτοι θεσμῶν;

Τὸν χριστὸν καὶ πολλὰ αὐτῶν προανετύπων: ὥσπερ αὐτὸς ὁ ἀρχιερεὺς, τύπος ἐγένετο χριστοῦ ὁμοίως δὲ, καὶ τὸ ἱλαστήριον, ῥωμ. γ'. Ὡσαύτως, καὶ αἱ θυσίαι, σκιαὶ ὑπῆρξαν: ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, προθεάματων, καὶ ὁράσεων πεισθαι, τὸ χριστοῦ πάθος, διδασκαλίαι. Διόπερ καὶ ἀμνὸς θεοῦ χρηματίζει: ὅτι, ὡς πρόβατον, ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη: καὶ, Ἰωάν. ά. ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἤνοιξε τὸ στόμα αὐτοῦ, ἐπὶ τοῦ πάθους ἑαυτοῦ. Ἡσαΐ. νγ'.

Εἶτα δὲ, οἱ νομικοὶ καθαρισμοὶ, πῶς ἐγένοντο;

Τύπος, οἵ τινες ἀκαθάρτοις πολιτικῶς, ἡγιάζοντο: ἵνα ὅπως τὸν τρόπον καθαριζόμενοι, πάλιν εἰς τὸν τῆς ἐκκλησίας σύλλογον ἀναληφθεῖεν. Διὸ Ἑβρ. θ'. ἁγιασμοὶ πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα λέγονται.

Τυπικοὶ δὲ ἐγένοντο πάντες: τῆς μόνης καὶ ἀληθινῆς, τῆς διὰ χριστοῦ, καὶ τοῦ πάθους αἵματός τε αὐτοῦ, ἐσομένης, ἁμαρτιῶν ἐξιλάσεως προσημαντικοί. Ἑβρ. ί. Κατὰ τὸ: Σκιὰν ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν: οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων: τουτέστι, τοῦ πράγματος τὴν οὐσίαν καὶ ἀλήθειαν. ά. δὲ Ἰωάν. ά. Τὸ αἷμα Ἰησοῦ χριστοῦ, καθαρίζει ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας.

Ἀλλ'

Quid sibi volebant Ceremoniæ istæ Leuiticæ?

Plerique Christum præfigurabant: sicut ipse summus Sacerdos, typus fuit Christi: similiter & Propitiatorium, Rom. 3. Sic & sacrificia, umbræ fuêre, imò oculares & visibiles de passione Christi conciones. Vnde & agnus Dei dicitur, quòd tanquam ouis ad mactandum ductus, & sicut agnus coram tondente obmutuerit, & os non aperuerit, in passione sua. Ioan. 1. Isai. 53.

Purificationes porrò Legales, cuiusmodi fuerunt?

Iis immundi politicè sanctificabantur, vt hoc modo purificati, iterum in Ecclesiæ cœtum admitterentur: ideoq; ad Heb. 9. sanctificationes ad emundationem carnis dicuntur.

Typicæ autem fuêre omnes, vnicam & veram peccatorum expiationem, per Christum, eius passionem & sanguinem, futuram, adumbrantes. Iuxta illud: Vmbram Lex habens futurorum bonorum, non ipsam rerum imaginem, id est, rei essentiam & veritatem. 1. Iohan. 1. Sanguis enim Iesu Christi, Filij Dei emundat nos ab omni peccato. Sub vmbris autem Heb. 10.

Ἀλλ' ὅμως, ὑπὸ τὰς σκιὰς ἐκείνας αὐτοὶ ζῶντες: καὶ εἰς τὸν παραγενησόμενον Μεσσίαν πιστεύοντες: ὀδὲν ἐλασσόνων ἀγαθῶν ἐφικνεῖντο: ἢ ἡμεῖς σήμερον, οἱ εἰς χριστὸν ἀπεφανέντα πιστεύοντες (Αὐτὸς γὰρ, χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας) εἰ καὶ πάντα ἀμυδρότερον αὐτοῖς, καὶ οἱονεὶ ἐν αἰνίγμασι, προτέθηται: διότι τὸ μεῖζον φῶς, τῇ καινῇ διαθήκῃ ἀπεθησαυρίζετο. Ὅθεν ἐκείνη μὲν, νυκτὶ, ἐν ᾗ φῶς αἰ ἀπεται: αὕτη δὲ, ἡμέρᾳ, συγκρίνεται.

autem illis viuentes, & in venturum Messiam credentes, non minus consequebantur, quàm nos hodie in Christū exhibitū credentes. Ipse enim heri, hodie & in seculū: licet omnia obscuriùs illis fuerint proposita, & quibusdam inuolucris: quòd lux maior nouo reseruaretur Testamento. Vnde illud nocti, in qua lux accenditur, hoc, diei comparatur. Heb. 13.

Πρὸς τίνας αὐτὴκεν ἡ παλαιὰ διαθήκη;

Ad quos vetus Testamentum pertinebat?

Κυρίως πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτας: οἷς ὁ θεὸς τὴν διαθήκην διέθετο ταύτην: Ἐξοδ. κδ'. Ἱερεμ. λά.

Propriè ad Israelitas, cum quibus Deus hoc inyt fœdus, Exod. 24. Ierem. 31.

Τίνας ἔσχεν ἐπαγγελίας, καὶ ἀγαθά;

Quas habuit promissiones & bona?

Καταδεχόμενος αὐτοὺς εἰς τὴν διαθήκην, ὁ θεὸς: αὐτενοχοποιῶν ἑαυτὸν αὐτοῖς, ἐπηγγείλατο: ἔσεσθαι αὐτοῖς θεὸς, αὐτοὺς ποιήσειν εὖ, δώσειν κατασχεσιν τῆς γῆς χαναὰν, καὶ ταύτην διασώσειν αὐτῶν. Καὶ ἅμα ἐν αὐτῇ ἐπαγγελία ζωῆς αἰωνίας: ὀφειλομένης τῷ, εἰ φυλάξειαν τὸν νόμον. Κατὰ τὸ: ὁ ποιήσας αὐτὰ ἄνθρωπος, ζήσεται ἐν αὐτοῖς.

Deus recipiendo illos in fœdus, se vicissim eis obligauit, quòd ipsorum velit esse Deus, eis benefacere, daturus possessionem terræ Canaan, in illaq; ipsos defensurus. Et simul includebatur promissio vitæ æternæ: sed annexa conditione seruatæ Legis. Iuxta illud: Qui fecerit hæc homo, viuet in eis.

Ἠ τηρήσαντες τοῦτο, ἐπέτυχον αἰδίου ζωῆς οἱ ἄνθρωποι;

Num homines obseruatione huius consecuti sunt vitam æternam?

Ἥκιστα. Τί δήποτε; ὅτι ὀδεὶς αὐτῶν τὸν θεῖον νόμον, μᾶλλον τὸν ἡθικὸν, ἐξηκρί-

Minimè. Quare? Quia nemo illorum, Legem Dei, præsertim

Ματθ. κγ΄ Πράξ. ιέ. Ἑβρ. ζ΄. Ρωμ. ή.

ἐξηκρίβωσεν. Ὅθεν, φορτίον ὀνόμαζον λέγειν, τὸν ζυγὸς: ὃν ὅτε οἱ πατέρες, ὅτε οἱ Ἰουδαῖοι, πότε βαστάσαι ἴσχυσαν. Καὶ πάλιν: ὅτι ἐγένετο ἀσθενὲς καὶ ἀνωφελὲς, εἰς δικαίωσιν δηλονότι: ὅτι ἠσθένησε διὰ τῆς σαρκὸς: καὶ διὰ τοῦτο, ἀδύνατον, δικαιῶσθαι ἄνθρωπον διὰ νόμου.

Ναὶ μὴν, ὃ μεῖζον εἰς θαυμασμὸν: τὸν νόμον καὶ διαθήκην κυρίου, οὐδὲ μέχρι τῆς ἔξωθεν μόνον παιδείας καὶ εὐσχημοσύνης ἐφύλαξαν. Ὅθεν αὐτοῖς συχνάκις ὁ κύριος ἐγκαλεῖ, παραβῆναι τὴν ἑαυτοῦ διαθήκην: διὸ, καὶ ἐκ τῆς γῆς Χαναὰν ἐξεβλήθησαν.

Ἆρά γε ἐπαλαιώθη ἡ παλαιὰ διαθήκη;

Ναί. Διὰ τί; Διότι τὰ δικαιώματα καὶ τελετὰς αὐτῆς (ὡς εἴρηται) πάντα, τύποι κατῆρξαν καὶ ἐλευσομένης χριστοῦ. Οἱ γὰρ δικαιωτικοὶ νόμοι, μόνῳ τῷ Ἰσραὴλ ἐνομοθέτηντο. Οὐδὲ οὖν πλέον, ἢ μέχρι τῆς τοῦ Μεσσίου παρουσίας, ἡ πολιτεία ἐκείνη μηκύνειν ἤμελλεν. Ἐκείνης δὴ παραγενομένης: πάντα ἐκεῖνα, αὐτῇ τῇ βασιλείᾳ, τῷ πολιτεύματι, καὶ τῷ λαῷ, συνηρέθη: τὸ τοῦ ναοῦ καταπέτασμα ἔλυσε: τὰ ἱερὰ ἐκεῖνα, σκιᾶς τρόπον ἠφανίσθησαν, καὶ σώματος ἐπελθόντος: ὁ τούτων αὐτῶν ἐξηρεμώθη: ὁ λαὸς, σκορπισθεὶς διεσκεδάσθη.

Τί δὲ

tim Moralem, perfectè obseruauit: Actor. 15.
vnde dicitur Lex, onus & iugum, quod neq; patres, neq; Iudæi, vnquam portare potuerunt. Et ite. Heb. 9.
rum: quod fuerit infirmum & inutile, ad iustificationem scilicet; quòd infirmetur per carnem, id, Rom. 8
eoq; impossibile, vt per Legem quis iustificetur.

Imò, quòd amplius est, Legem & Testamentum Domini, ne quidem quod ad externam disciplinam, seruarunt. De quo multoties conqueritur Dominus, quod Testamentum suum violauerint: ideoq; ex terra Canaan sunt eiecti.

Est'ne abrogatum vetus Testamentum?

Ita. Quare? Quia ceremoniæ (vt dictum est) omnes, typi fuêre Christi venturi. Et Leges Forenses populo tantùm Israelitico sunt latæ. Nec politia ista amplius, quàm ad Messiæ aduentum, dura-tura erat. Ideo illo exhibito, omnia, cum regno, politia & populo, sunt abrogata: velum Templi scissum est: sacra ista tanquam vmbræ euanuerunt, aduenientè corpore: locus ipse est vastatus: populus, abiectus & dissipatus.

Sed

Τί δὲ περὶ τῆ ἠθικῆ νόμε; καὶ ὅτι ἠκυρώθη;

Τοῖς εἰς Χριστὸν πιστεύσιν, ἢ μὲν εἰς δικαίωσιν ἢ κατάκρισιν, ἄκυρος ὁ Δεκάλογος: τετέσιν, ὅτι δικαιοῖ αὐτοὺς, ὅτι καλὴ κρίνει: ἢ οὐ πρὸς τήρησιν, ἐδαμῶς: εἴγε ἀναγκαία, αὕτη: διότι ὀφειλέται ἐσμέν.

Sed quid de Lege Morali? Num hæc quoq; est abrogata?

Credentibus in Christum, est abrogatus Decalogus, quoad iustificationem & condemnationem: id est, nec iustificat illos, nec damnat: sed non, quoad obseruationem: hæc enim, est necessaria, quia debitores sumus. Rom. 8.

Τί ἐστιν ἡ καινὴ διαθήκη;

Συνθήκη περὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν δωρεὰν, δικαιοσύνης ἐλλογηθείσης, καὶ χαρίσεως ζωῆς αἰωνίε: ἐξαλειφθείσης διὰ Χριστὸν, καὶ διὰ Χριστὸν, τῆ ἁμαρτίας τε καὶ θανάτε, πᾶσι τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύσιν.

Ἢ, ἔστι τὸ Εὐαγγέλιον: ἢ ἐπαγγελία τῆ πνεύματος τῆ ἁγίε, καὶ ζωῆς αἰωνίε. Ἢ μᾶλλον, δώρεως χάριτος, ἢ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν, ἐν τῷ αἵματι, ἢ διὰ τὸ αἷμα, τῆ Χριστῆ.

Ἐν τίνι ἵσταται;

Ἐν δημοσίευσει ἢ κηρύγματι τῆ Εὐαγγελίε: τῆ περὶ σαρκωθέντος τῆ υἱῆ θεῆ, καὶ Μεσσίε δοσοδειχθέντος.

Τίς, τούτης αἴτιος;

Αὐτὸς ὁ θεός. Πότε αὐτὴν ἐνεχείρισατο; ὅτε πρῶτον ἐπηγγείλατο Εὐαγγέλιον, τὸν περὶ ἐλευσομένε Μεσσίε (ἤγουν μεσιτεύσοντος υἱῆ θεῆ) ἐν τῷ παραδείσῳ, εὐθὺς μετὰ τὴν τῶν πρώτων γονέων παράπλωσιν.

Quid est nouum Testamentum?

Est pactum de remissione peccatorum gratuita: iustitia imputata, & donatione vitæ æternæ: deleto peccato & morte, per & propter Christum Mediatorem, omnibus in eum credentibus.

Vel, est Euangelium, ac promissio spiritus sancti, & vitæ æternæ. Imò potius, donatio gratiæ, & remissionis peccatorum, in, & per sanguinem Christi.

In quo consistit?

In diuulgatione & prædicatione Euangelij de incarnato filio Dei, exhibito Messia.

Quis author est huius?

Deus ipse. Quando instituit? AEdita prima promissione Euangelij de venturo Messia, in Paradiso, statim post lapsum primorum parentũ, Mediatore filio Dei.

Postea

Ἔπειτα, ὡρισμένης τινὸς οἰκίας καὶ πατριᾶς, τῆς Ἀβραάμ, ἐξηρτύθη ἡ Διαθήκη αὕτη, ἅμα τ' ἑαυτῆς φέρει τ' Μεσσίου ἐπαγγελίας, καὶ εὐεργεσίας αὐτοῦ: σφραγῖδα, τῆς περιτομικῆς, προσηρτημένης. Ἐπὶ ἧς τ' χριστοῦ ἀπεδημήσαντος, δύο ἄλλα σφραγῖδες προσηρμοσθήτην: τὸ βάπτισμα, καὶ τὸ ἱερὸν δεῖπνον: δι' ἃν ἡ ἐπαγγελία τῆς χάριτος ἐπεσφραγίσθη.

Gen. 17.

Rom. 4.

Περὶ τί καταγίνεται;

Περὶ κήρυξιν τ' Εὐαγγελίου: καὶ πᾶσαν τῶν αὐτοῦ ἐπαγγελιῶν ἀπαγγελίαν.

Ἐφ. θ'.

Πῶς ἐκυρώθη;

Αἵματι καὶ θανάτῳ χριστοῦ, τοῦ υἱοῦ θεοῦ, καὶ Διαθέτου. Ὅπου γὰρ Διαθήκη: θάνατον ἀνάγκη φέρεσθαι τ' διαθεμένου. Διαθήκη γὰρ, ἐπὶ νεκροῖς βεβαία, ἐπεὶ μήποτε ἰσχύει, ὅτε ζῇ ὁ Διαθέμενος. Ὅθεν αὐτὸς φησὶ τοῦτο τὸ ποτήριον, ἡ καινὴ Διαθήκη, ἐν τῷ αἵματί μου.

Ἐφ. θ'.

Luc. 22.

Διὰ τί χρεία ἐγένετο καινῆς Διαθήκης;

Διότι ἐδεὶς εἰς ἔργον ἄγαν, καὶ πλεῖν, ἐδύνατο: ἀφ' ἧς ἐν τῇ παλαιᾷ ἀπήτει ὁ θεός. Διὸ, καὶ πάντας ἀεννάως ἂν ἐδέησεν ἀποθνήσκειν. Ὅθεν νέας ἐγένετο χρεία Διαθήκης, Διὰ χριστοῦ Διατεθησομένης: ὃς τῷ ἐν ἐσχάτοις καιροῖς, τῇ οἰκείᾳ ἕως εἰς θάνατον εὐπειθείᾳ,

Postea vero ad certam familiam,
nempe Abrahæ, alligatum est hoc
Testamentum, cum suis promissio-
nibus Messiæ, & beneficijs eius,
sigillo circumcisionis appenso.
Tempore autem exhibiti Christi,
duo alia sigilla appensa sunt, Bapti-
smus, & sacra Domini Cœna:
quibus promissio gratiæ est obsi-
gnata.

Circa quid versatur?

Circa prædicationem Euangelij,
& omnem promissionum illius an-
nunciationem.

Quomodo est confirmatum?

Sanguine & morte Christi
filij Dei, Testatoris. Vbi enim Te-
stamentum est, mors necesse est
intercedat Testatoris. Testa-
mentum enim, in mortuis ra-
tum est: alioqui nondum valet,
dum viuit, qui testatus est. Vnde
ipse inquit: Hic calix noui Testa-
menti est in meo sanguine.

Cur opus fuit nouo Testamento?

Quia nemo præstare poterat
ea, quæ Deus in veteri Testamento
requirebat: ideoq; omnibus per-
petuò pereundum fuisset. Quare
nouo opus erat Testamento per
Christum, qui nos Deo Patri cele-
sti, sua obedientia, vsq; ad mortem
præsti-

εὐπρέπεια, ἡμᾶς ἀποκατήλλαξε: ζωὴν αἰωνίαν ἀμπεχαξάμενος: ἣν πᾶσι δωρεὰν δίδωσι, τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύσι.

Τίνα, τὰ αὐτοῦ εὐεργετήματα;

Πάντα, τὰ ὑπὸ Χριστοῦ, τοῦ αὐτοῦ πάθει καὶ δυνάτῳ, ἡμῖν πεποιημένα: ἃ ἐστιν, ἄφεσις ἁμαρτιῶν, δικαιοσύνη λογισθεῖσα, φῶς καὶ ἀληθινὴ γνῶσις, καταργησις ἁμαρτίας καὶ θανάτου: τέλος δὲ, καινὴ καὶ διαιωνίζουσα δικαιοσύνη καὶ ζωή.

Πῶς δ' ἡμῖν πεφαρμόζεται τὰ τῆ καινῆς εὐεργετήματα ταῦτα;

Διχῶς: δημοσία, καὶ ἰδίᾳ. Δημοσίᾳ μὲν, τῇ ἁγίᾳ ῥήματος ἁγιασίᾳ (ἥ ἐστιν οἱονεὶ πεπερασμένον: ὥσπερ Μωσῆς ὑσσώπῳ καὶ ἐρίῳ, λαὸν αἵματι, τὸν λαὸν ἐράντισεν: ἵνα δεκτικὸς καὶ μέτοχος εἴη τῆς διαθήκης, καὶ τῶν εὐεργεσιῶν αὐτῆς) καὶ τῇ τῶν μυστηρίων χρήσει. Ἐν μὲν γὰρ τῷ βαπτίσματι, ὥσπερ ἄλλως ὕδατι σῶμα ἀπονίπτεται, τῷ Χριστοῦ αἵματι ὑπὸ τῶν τῆς ἁμαρτίας ἀτίμων καθαιρόμεθα. Περὶ δὲ δειπνικοῦ ποτηρίου Χριστὸς ἀποφαίνεται: αὐτὸ εἶναι τὸν καινὸν διαθήκην, ὃν τῷ ἑαυτοῦ αἵματι: τῷ πολλῶν ἐκχυνομένῳ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν: ἀλλ' ὄχι, ὡς τοῖς ἀρχιερεῦσι λαρεύεται, διὰ λειτουργικῆς θυσίας, ἄλλοις προσάπτεται.

Ἰδίᾳ

præstita, reconciliauit, impetrata vita æterna, quam gratis donat omnibus in se credentibus.

Quæ sunt eius beneficia?

Omnia, quæ Christus nobis sua passione & morte peperit: remissio nempe peccatorum, iustitia imputata, lux & vera Dei agnitio, abolitio peccati & mortis, noua deniq; & æterna iustitia & vita.

Quomodo hæc noui Testamenti beneficia nobis applicantur?

Bifariam. Publicè & priuatim. Publicè, Ministerio verbi, quod est quasi aspergillum: sicut Moses hyssopo & lana sanguinem aspersit populo, vt capax esset & particeps Testamenti & beneficiorum eius: & vsu Sacramentorum. In Baptismo enim, quemadmodum aliâs corpus aqua abluitur, sanguine Christi à peccatorum sordibus mundamur. De calice porrò Cœnæ suæ sacræ, Christus pronunciat, quòd nouum sit Testamentum in suo sanguine, qui in remissionem peccatorum effundatur pro multis: & non, vt Pontificij delirant, per Missæ sacrificium alijs applicatur.

Priuatim

Ἰδία δὲ εἷς ἕκαστος, οἰκείᾳ πίστει ἑαυτῷ σωαρμόζει, ἢ ἔζωσι: μόνον μὴ ἕλοιτο διὰ ἀπιστίας καὶ ἀνυπακοὴν ἀπορρίψωσιν: ἢ ἑαυτοὺς αὐτῶν ἀναξίους ἀποφήνωσι.

Τίνος λόγῳ, καινὴ ἡ παλαιὰ λέγεται;

Ῥηθῆναι τινὲς ἀξιοῦσιν ἕτω τὴ καινὴν, οἱονεὶ ἀνακαινισθεῖσαν: ὥσπερ τὴν περὶ τῆς ἀγάπης ἐντολὴν, καινὴν ὁ Χριστὸς καλεῖ, ἤγουν καινοποιηθεῖσαν. Ἀλλ' ἰσέον, ἑκατέραν ἕτω λέγεσθαι μᾶλλον, δημοσίας ἀνακηρύξεως λόγῳ. Ἰωάν. ιγ.

Ἡ μὲν γὰρ παλαιὰ, πρότερα ὄπη τοῦ Σινᾶ ὄρους (ἐξελθόντος ἐξ Αἰγύπτου, διὰ φερικτῶν θαυμάτων, εἰς ἐλευθερίαν, τοῦ λαοῦ) Ἐξόδ. ιθ'. κὴ κ'. μετὰ μεγαλειότητος ἐδημοσιεύθη, καὶ ἐβεβαιώθη.

Ἡ δὲ καινὴ, εἰ καὶ πρὸς Ἀβραάμον διατεθῆναι λέγεται, Γεν. ιέ. καὶ ιζ'. καὶ Γαλ γ'. ἢ καὶ (ὃ, μεῖζον) πρὸς αὐτὸν τὸν Ἀδαμον ἐν παραδείσῳ (ἐνδοθείσης, τῆς περὶ τῆς γυναικὸς σπέρματος, τοῦ τὸ δρακοντείαν κεφαλὴν καταπατήσοντος, ἐπαγγελίας) ἀλλ' ὅμως, μόνον ὕστερον, καὶ κυρίως εἰς οὐρανὸν ἀνελθόντος: ἐν τῇ πεντηκοστῇ ἡμέρᾳ καταλθόντος τοῦ ἁγίου πνεύματος: κἀντεῦθεν δὲ Εὐαγγελίου εἰς τὸ οἰκουμένην διαγγελθέντος ὅλου: γνωστὴ καινὴ ἀνθρώποις ἐγένετο πᾶσι, Πράξ. ϛ'. Ἡσαΐ. ϛ'. Ἐπι-

Priuatim autem singuli, fide propria sibi applicant, qua & viuunt: modò postea per incredulitatem & inobedientiam, non iterum abijciant, aut seipsis indignos reddant.

Cuius ratione nouum & vetus dicitur?

Dictum quidam volunt nouum, quasi renouatũ: sicut mandatum de dilectione, nouum vocat Christus, id est, renouatum: sed potius vtrunq; sic dicitur, ratione promulgationis publicæ. Ioan. 13.

Vetus enim, priùs, publicè, & solenniter, in monte Synæ est promulgatum, & confirmatum, eductò, & liberato populo Israël ex AEgypto, stupendis miraculis, Exod. 19. 20.

Nouum verò, etsi initium dicatur cum Abraham, Gen. 15. 17. Gal. 3. imò, quod amplius est, cum ipso Adam in Paradiso, edita promissione de semine mulieris, contriturro caput serpentis: tamen tantùm post Christi in cœlum ascensionem, die Pentecostes, misso Spiritu sancto, & diuulgato inde Euangelio in vniuersum terrarum orbem, est publicatum, Act. 2.

Nouum

Ἔτι, καινὴ λέγεται λόγῳ τῆς παρασάσεως, ἤτοι παρουσίας, τοῦ Χριστοῦ: τοῦ θανάτου, οἷα τοῦ Διαθεμένου, ἀπλῶς ἐκυρώθη.

Φαμὲν ἓν ἔτω: τῇ καινῇ, λόγῳ μὲν ἐπαγγελίας, παλαιτέρων εἰναι τῆς παλαιᾶς (Γαλ. γ'. Τῷ Ἀβραὰμ ἐρρήθησαν αἱ ἐπαγγελίαι, καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ. Τοῦτο ἦ λέγω: Διαθήκην προκεκυρωμένην ὑπὸ τοῦ θεοῦ εἰς Χριστὸν: ὁ μετὰ τετρακόσια καὶ τριάκοντα γεγονὼς νόμος οὐκ ἀκυροῖ, εἰς τὸ καταργῆσαι τὴν ἐπαγγελίαν) Λέγω δὲ δημοσίας καὶ φανερᾶς δημοσιεύσεως καὶ διαδόσεως, ὑστέραν, καὶ κατὰ τὸ καινόν.

Πῶς διαφέρουσι:

Πρῶτον μὲν, τὸ κεφάλαιον διαφόρου ἐστὶν ἀμφοῖν τῶν διαθηκῶν: ὁ τε νόμος, καὶ τὸ Εὐαγγέλιον. Ἡ μὲν γὰρ παλαιὰ, ξυνθήκη τοῦ νόμου ἐστὶν: ἡ δὲ καινὴ, τοῦ Εὐαγγελίου ἐπαγγελία: ἢ μᾶλλον, τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν αὐτοῦ ἐνεργειῶν, ἔκφανσις.

Πόθεν τοῦτο δείκνυς;

Παῦλος ϐ'. Κορ. γ'. καλεῖ, τὴν μὲν παλαιὰν διαθήκην, γράμμα ἀποκτένον, καὶ διακονίαν τοῦ θανάτου: ὃ, τοῦ νόμου ἴδιόν ἐστι: τὸ δηλαδὴ ἐγκαλεῖν, κατακρίνειν, καὶ πνευματικῶς ἀποκτείνειν, Ρωμ. ζ'. Ἐλθούσης τῆς ἐντολῆς, ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν: ἐγὼ δὲ ἀπέθανον.

Τὴν δὲ νέαν, διακονίαν τοῦ πνεύματος:

Nouum etiam dicitur, ratione exhibitionis Christi, cuius morte, vtpote Testatoris, planè est confirmatum.

Nouũ itaq; ratione promissionis, veteri est antiquius. Gal. 3. Abrahæ dictæ sunt promissiones, etc. Hoc autem dico, Testamentum confirmatum à Deo, Lex quæ post 430. annos lata est, non irritum facit ad euacuandam promissionem. Sed ratione publicæ et solennis promulgationis, & diuulgationis, posterius, & hoc respectu, nouum.

Quid differunt?

Primùm, hoc ferè interest inter vetus & nouum Testamentum, quod inter Legem & Euangelium. Vetus enim Testamentum, est pactum Legis: nouum verò, Euangelij promissio, seu potius Christi, beneficiorumq; eius exhibitio.

Quomodo hoc probas?

Paulus 2. Cor. 3. vocat vetus Testamentum, literam occidentem, & ministerium mortis: quod Legis proprium est officium, scilicet accusare, damnare & spiritualiter occidere. Rom. 7. Cùm venisset mandatum, peccatum reuixit, ego autem mortuus sum.

Nouum autem Testamentum, mini-

τοῦ: τυπίσι, κήρυξιν δὲ Εὐαγγελίε: δι' ἧς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐνεργές ἐστι, καὶ δίδοται.

Δεύτερον ἦ, καὶ ἔστι διαφέρουσιν: ὅτι τὰ μὲν τῆς παλαιᾶς πάντα, τυπικὰ ἐγένετο, καὶ σκιαγραφίαι δὲ ἐπιδημήσοντος Μεσσίε: καὶ διὰ ἔστι, οὐχ ὕτως ἐκφανὴς ἡ γνῶσις αὐτῆς. Ἐν δὲ τῇ νέᾳ, αὐτὸ τὸ σῶμα, ἦγεν ὁ χριστὸς: καὶ τὰ πράγματα αὐτὰ, εἴτουν ἀληθινὰ, πνευματικὰ, καὶ αἰώνια ἀγαθὰ, παρέσανται. Καὶ ὕτως, ἐν μὲν τῇ παλαιᾷ ἐπήγγελτο: ἐν δὲ τῇ νέᾳ ἐκφανθεὶς καταγγέλλεται, ὁ Μεσσίας.

Ἑβρ. ί. Σκιὰν ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν: οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων, ἢ ἀλήθειαν.

Οὕτως, ἡ μὲν ἐπαγγελία τῆς γῆς Χαναὰν, ὑπογραφὴ γέγονε τῆς ἄνω Ἱερουσαλήμ. Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς, χριστὸς, καὶ ἀληθινὸς καὶ ἐνιαίος ἱερέως καὶ ἀρχιερέως, Ἑβρ. ζ. τὰ δὲ θύματα, καὶ πᾶσαι αἱ θυσίαι, τῆς μιᾶς καὶ χριστοῦ θυσίας: ὃς ἐν βωμῷ καὶ σωρῷ, ἑφάπαξ ἑαυτὸν θῦμα ἀνήνεγκεν, ὑπὲρ δὲ τοὺς ὅλους καὶ ἀνθρωπίνε γένες ἁμαρτίας ἐξαντλῶν. Τὸ δὲ τῶν μόσχων καὶ τράγων ἐκχυθὲν αἷμα, καὶ αἷματος χριστοῦ: ᾧ ἄμφω ἐβεβαιωθήτην τὰ διαθήκα.

Οὕτω, τὸ ποτήριον καὶ ἱερὸν ἑαυτοῦ δείπνε, ὁ χριστὸς τῇ καινῇ καλεῖ διαθήκῃ, ἐν τῷ ἑαυτοῦ αἵματι. Εἰ δ' καὶ δίδοται ἡμῖν ἐν τῷ ποτηρίῳ τὸ αἷμα χριστοῦ:

ministerium spiritus vocat, id est, prædicatione Euangelij, per quam Spiritus sanctus efficax est & datur.

Secundum, & in hoc differunt, quod omnia in veteri Testamento typica fuêre, & adumbrationes venturi Messiæ: ideoq; non tam illustris ipsius cognitio. In nouo verò, corpus ipsum, Christus scilicet, & res ipsæ, nempe vera, spiritualia & æterna bona exhibitus: Atq; ita in veteri est probitus missus Messias, in nouo, exhibitus annunciatur.

Vmbram Lex habens futurorum bonorum, non ipsam rerum imaginem, seu veritatem, Hebr. 10

Sic promissio terræ Canaan, typus fuit supernæ Ierosolymæ. Summus Sacerdos, Christi, veri & vnici Sacerdotis & Pontificis, Hebr. 7. Victimæ & sacrificia omnia, vnici Christi sacrificij, qui in ara crucis semetipsum semel obtulit sacrificium, pro peccatis totius generis humani exhauriendis. Pecudum sanguis effusus, sanguinis Christi, quo Testamentum vtrunq; est confirmatum.

Sic Christus, calicem Cænæ suæ sacræ, nouum vocat Testamentum in suo sanguine. Quod si non exhibetur nobis in calice sanguis Chri-

χριστῦ: ἀλλ' ὁ οἶνος, τύπος μόνον ἐστὶ τοῦ αἵματος χριστοῦ, καὶ σημαίνει αὐτὸ, καθὼς τὸν Zuinglianικὸν λέγουσιν: οὐδὲν διαφέρει τῆς παλαιᾶς, ἡ καινὴ διαθήκη. Καὶ ἔλαττον ἐν ταύτῃ, ἢ ἐν ἐκείνῃ, ἔχομεν: εἴτοι ἐκεῖ σκιαὶ, ἐν τῇ καινῇ εἰσιν: ἀλλ' αὐτὰ τὰ πράγματα, καὶ ἡ ἀλήθεια. Καὶ ὅμως, ἐν ἐκείνῃ ἀληθινὸν ἦν αἷμα. Ὥστε, καὶ ἐν ταύτῃ. Ἀλλ' ἐν ταύτῃ μὲν, χριστοῦ αἷμά ἐστιν: ἐν ἐκείνῃ δὲ, θρεμμάτων καὶ κτηνῶν ἦν.

Christi: sed vinum, figura tantùm est sanguinis Christi, eumq; significat, vt Cinglιani nugantur: nihil differt nouum Testamentum à veteri. Et minus in illo, quàm in hoc, habebimus: cùm non amplius vmbræ in nouo sint, sed res ipsæ & veritas. Et tamen in illo verus fuit sanguis. Ergo & in hoc. Sed in hoc Christi sanguis est, in illo verò, pecudum erat.

Οὕτως ἓν, ταύτῃ τὰ σύμβολα τῆς παλαιᾶς καὶ νέας διαφέρουσι: τὰ, ἐκεῖνα μὲν, ὑπάρξαι σημαντικὰ: τοῦτα δὲ, εἶναι παραστατικά. Οἷον, διὰ μὲν παχαλίου ἀμνοῦ, καὶ τῶν παλαιῶν θυσιῶν, ὁ ἐλευσόμενος Μεσσίας ὑπεσχεδάφη: ὃς ἐν τῇ καινῇ παραστὰς, φανερῶται. Τὸν αὐτὸν τρόπον, ἐν τῷ δείπνῳ, αὐτὸ τὸ ἀληθινὸν σῶμα, καὶ αἷμα αὐτοῦ, ἀληθῶς παρέστι καὶ διανέμεται.

Et sic in hoc signa veteris & noui Testamenti differunt: quòd illa fuêre Significatiua. Hæc autem, sunt Exhibitiua. Vt, per agnum Paschalem & sacrificia veteris Testamenti, venturus Messias adumbratus est. Qui in nouo exhibitus manifestatur. Sicut in Cœna Domini, corpus ipsius & sanguis verus, verè exhibentur, & distribuuntur.

Τέλος δὲ, καὶ ὅτι οὐ διαφέρουσιν: ὅτι αἱ μὲν τῆς παλαιᾶς ἐπαγγελίαι, ὑποθετικαὶ ἦσαν: ὡσπερ ἡμεῖς ὑποθέσιν, τὴν ὅλην τοῦ νόμου πληρωθέντος: καθὼς αὐταῖς ἐπιτέθειται τὸ: Ἐὰν ἐν τοῖς προστάγμασί μου πορευηθε, &c: καὶ τὰς ἐντολάς μου φυλάξητε, καὶ τὰ ἑξῆς.

Tertiò in hoc quoq; differunt, quòd veteris Testamenti promissiones fueruut conditionales, habentes annexam conditionem seruatæ totius Legis: sicut in illis additur: Si in mandatis meis ambulaueritis, & præcepta mea custodieritis, &c.

Αἱ δὲ τῆς καινῆς ἐπαγγελίαι, ἀνυπόθετοι, ἐλεύθεροι, καὶ καθόλου, εἰσὶ: καὶ πᾶσι τοῖς πιστεύουσιν ἐπιβάλλουσι, μόνῳ

Noui verò Testamenti promissiones, gratuitæ sunt & vniuersales: & ad omnes credentes perti-

Marc. 16. μόνην ἀπαιτῆσαι τὴν πίστιν. Ὁ πιστεύσας
Ioan 3. καὶ βαπτισθεὶς, σωθήσεται. Ἵνα πᾶς ὁ
πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται: ἀλλ'
ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον.

Rom. 4. Διὰ τοῦτο ἐκ πίστεως, ἵνα κατὰ χάρι-
Ephes. 2. ν: εἰς τὸ εἶναι βεβαίαν τὴν ἐπαγγε-
λίαν. Τῇ χάριτί ἐστε σεσωσμένοι, διὰ
τῆς πίστεως (θεοῦ, τὸ δῶρον) οὐκ ἐξ ἔργων
ἵνα μή τις καυχήσηται.

Τέταρτον δὲ, ὅτι πᾶσι δὲ τούτῳ διαφέρουσι: τοῖς, τὴν μὲν παλαιὰν, μόνον τὸν Ἀβραάμιον μόνον, καὶ ὅσοι ἐξ αὐτοῦ, πεπιῆσθαι: Gen. 17. Exod. 24. Hier. 31.

Τὴν δὲ καινὴν, πᾶσι τοῖς ἔθνεσι προσήκειν: ἅπας ὁ θεὸς, τοῦ εὐαγγελικοῦ φωτὸς ἠξίωσε: καὶ ἅ τοῦτο ἀληθινῆ ἀπτάζονται πίστει. Marc. vlt. Πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε τὸ Εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει. Ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς, σωθήσεται.

Ἐν τίνι ὁμολογοῦσιν;

Ἡ μὲν καινὴ, ἐν τῇ παλαιᾷ ἐλάνθανεν ὄσα: ὡς, ἐν τοῖς δικαιώμασι, θυσίαις, ἱερατείᾳ, ἄλλοις: ἃ προετύπωσαν καὶ ἐσκιαγράφουν τὸν ἐρχόμενον μέλλοντα χρισθῆναι.

Ἡ δὲ παλαιὰ, ἐν τῇ καινῇ διασαφεῖται.

Ἔτι, ἐν μὲν τῇ παλαιᾷ, ὑπόσχεσις ἦν τῆς καινῆς: ἐν δὲ τῇ καινῇ, παράστασις τοῦ, ἅτινα ἐν τῇ παλαιᾷ ἐπηγγελμένα ἦν: ὁ δηλονότι χριστὸς, ἐμοῦ

nent, solam fidem requirentes. Qui crediderit et baptizatus fuerit, saluus erit. Vt omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam. Iohan. 3.

Ideo ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio. Ex gratia saluati estis, Dei donum est, non ex operibus, ne quis glorietur. Rom. 4. Ephes. 2.

Praeterea et quartò, differunt & in hoc, quòd vetus Testamentum, cum Abraham tantùm, eiusq; posteritate, est initum, Gen. 17. Exod. 24. Ier. 31.

Nouum verò, ad omnes Gentes pertinet, quas Deus luce Euangelij dignatus est, quiq; illud fide vera amplectuntur, Marc. vlt. Ite in orbem vniuersum, & praedicate Euangelium omni creaturae: qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit.

In quo conueniunt?

Nouum in veteri latebat, vt in Ceremonijs, Sacrificijs, Sacerdotio, &c. quae fuêre typi & vmbrae venturi Christi.

Vetus autem, in nouo declaratur.

In veteri, fuit promissio noui: in nouo exhibitio eorum, quae in veteri sunt promissa, Christus scilicet

ἡμᾶς τῇ ἑαυτοῦ ἱερωσύνῃ, βασιλείᾳ, καὶ εὐεργετήμασι.

ΠΕΡΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ.

Πόθεν ἐτυμολογεῖται τὸ Ἐκκλησία ὄνομα;

Ἀπὸ τοῦ ἐκκαλεῖν, τὸ ἐκ τοῦ ἑαυτοῦ τοῦτο ἕκαστον παρακαλεῖν. Ὅθεν ἐκκλησία, καὶ δήμου ἐν τῇ Ἀθηναίων δημοκρατίᾳ σύγκλησις καὶ συνάθροισις: ἥτις ἡ νόμιμος καὶ ὡρισμένη ἦν, κυρία λεγομένη, ἐν ᾗ ἐκυρέντο τὰ τοῦ ψηφίσματα: τρεῖς δὲ μηνὸς γινόμεναι: πρώτη, δεκάτη, καὶ τριακάς: ἡ προσκλητος, ἤτοι σύγκλητος, ὁ κατά τινα ἐπάγοντα ἐγίνετο πράγματα. Παρὰ δὲ τοῖς χριστιανοῖς, καὶ εὐσεβὴς λαοῦ συνάξις καὶ συνέλευσίς ἐστι. Γερμανιστὶ, Κιρχ ὀνομάζομεν: ὃ τοῖς Ἕλλησίν ἐστι Κυριακὴ: τουτέστιν, ἄθροισμα λαοῦ καὶ κυρίου. Σημαίνει δὲ καὶ τὸν τῆς συνελεύσεως τόπον.

Ἡμῖν δέ, συνάξιν ἀνθρώπων: ἣν ὁ θεὸς ἑαυτῷ οἰκεῖον λαὸν ἐπὶ γῆς ἐπιγινώσκει.

Προφητεῖαι δ' αὐτῆς πάμπολλαι, ἐν πάσαις γραφαῖς ἀπαντῶσι. Λέγεται γὰρ λαὸς κυρίου, πρωτότοκος θεοῦ υἱός, Ἰσραήλ, λαὸς πρόσφατος καὶ κληρονομία θεοῦ, ὄρος κυρίου, πόλις θεοῦ, κατοικητήριον τοῦ θεοῦ, ἁγίασμα, ἀμπελὼν θεοῦ, λαὸς ἅγιος, οἶκος κυρίου, βασίλισσα, θυγάτηρ τοῦ βασιλέως, πρόβατα νομῆς αὐτοῦ, βασιλεία τοῦ

licet Dominus, cum suo Sacerdotio, Regno & beneficijs.

DE ECCLESIA.

De Etymovocabuli.

Ecclesia, Græcum est vocabulum, ἐκκαλεῖν, quod significat euocare. Hinc ἐκκλησία, Ecclesia, concionem seu cœtum populi conuocatum, aut collectam hominum congregationem, **Ein berüffte vnd versamlete Gemein.** *Germanicum quo vtimur,* **Kirch** */ similiter Græcum est: κυριακὴ,* **Kirch**/ *id est, cœtus populi Domini. Transfertur etiam ad locum, in quo conuenitur.*

Nobis verò, eam hominum congregationem significat, quam Deus pro suo populo in terris agnoscit.

Appellationes plurimæ in sacris literis occurrunt. Dicitur populus Domini, Primogenitus Dei filius, Israël, Peculium & hæreditas Dei, Mons Domini, Ciuitas Dei, Habitaculum eius, Sanctuarium, Vinea Dei, Populus sanctus, Domus Domini, Regina, Filia Regis, Oues pascuæ eius, Regnum

ἐρανῶν, πίμνιον χριστοῦ, ἐκκλησία χριστοῦ, Ματθ. 16. καὶ ἀλλαχοῦ.

Κατηγορεῖται δ' αὐτῆς τί;

Πλεῖστα, τὰ αὐτῆς κατηγορούμενα, σποράδην τῶν γραφῶν κείμηλα.

Ἐφεσ. ε. λέγεται ἔνδοξος, μὴ ἔχουσα σπίλον ἢ ῥυτίδα, ἀγία καὶ ἄμωμος. Παρὰ τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ, μία, ἁγία, καθολικὴ, καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία.

Καθολικὴ, διὰ τὸ κατὰ τὸν κόσμον ὅλον διαπεπλῆναι, καὶ κατεσταθῆναι: ὡς ἰάλιος, ὁ πρῶτος τοῦτο ὀνόματος Πάπας, ἐν δηκρήτοις, ἤτοι κανονίσμασιν, ὥρισατο, καὶ ὁ ἅγιος Αὐγουστῖνος. Ἀντίθεται δὲ τῷ αἱρετικῷ: ὃ σημαίνει τὸ ἐπίμονόν τι, αὐτογνώμον, καὶ μονῆρες: ὅτε τις ἰδίαν τινὰ δόξαν προσβεύει: ὃν οὐκ ἀκολουθοῦσιν, οἷς οἱ ἄλλοι καθόλου φρονοῦσι.

Ταύτῃ τῇ λέξει (τῷ, καθολικὴ) ἀντέθηκαν τῇ Ἀρειανῇ αἱρέσει: καὶ ἄλλοις, ὅσοι τῆς ἁγίας τριάδος σωφρόνως δοξάζουσιν, αἱρετικοῖς: καθ' ὧν ἡ πανταχοῦ, καὶ ἄτοπος καθολικὴ, θεία ἐκκλησία, ἔπηρε. Καὶ ἐλέγοντο Καθολικοὶ, οἱ τῇ καθολικῇ τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων διδαχῇ, τῇ περὶ τῆς ἀληθινῆς καὶ αἰωνίου χριστοῦ θεότητος, ἀπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ἐκτεθείσης, ἔπονται.

Καθὼς ὁ αὐτοκρατορικὸς ἔχει νόμος, Τιτίῳ, ἵνα καὶ τὴν ἀποστολικὴν παιδείαν,

cœlorum, Ouile Christi, Ecclesia Christi, Matth. 16. & alibi.

Attributa.

Sunt plurima hinc inde in sacra Scriptura.

Ephes. 5. dicitur gloriosa, carens ruga & macula, sancta & immaculata. In Symbolo Nicæno dicitur vna, sancta, Catholica & & Apostolica Ecclesia.

Catholica, καθολικὴ, id est, vniuersalis, quòd per vniuersum Mundum est constituta & diffusa. Decret. Iulij primi, & Augusti. Opponitur autem αἱρετικῷ, Hæretico, quòd significat electitium, & sic singulare: Da einer etwas besonders wil haben / & non sectatur, quod vniuersi sentiunt.

Hoc vocabulum (Catholica) oppositum est Hæresi Ariana, & aliis, non rectè de Trinitate sentientibus Hæreticis: contra quos vniuersalis Dei, & sic Catholica, sentiebat Ecclesia. Et dicebantur Catholici, qui vniuersalem doctrinam Prophetarum & Apostolorum, de Trinitate, & vera ac æterna Christi diuinitate, à Concilio Nicæno expositam sequebantur.

Sicut Lex Imp. habet. Hoc est, vt secundum Apostolicam disci-

Κώδικ. περὶ τ' ἀκεστότητος. τριάδ. καὶ πίστεως καθολ. λ. κέγκτως πίστλως, ἤγεν, πάντας λαούς.

Cod. de ma Tri fide Ca Iuca. L. tion pu

παιδείαν, εὐαγγελικήν τε διδασκαλίαν, τ πατρὸς, καὶ τ υἱ, καὶ τ ἁγίου πνεύματ, μίαν θεότητα, ἐν ἴσῃ μεγαλειότητι, κ εὐσεβεῖ τριάδι, γνησιζομβρίως πιστεύωμεν. Τάυτῃ τῇ διδασκαλίᾳ ἑπόμβροι, τὸ τῶν καθολικῶν χριστιανῶν ὄνομα θεσπίζομεν ἀσπάζεσθαι: οὓς δὲ λοιπὸς, παραφρονας κ ματαίας κρίνοντες, αἱρετικῆ δόγματ ἀλημία κατακεῖσθαι: πρῶτον μβν, θείᾳ ἐκδικήσῃ: ἅπαξ ὕ, καὶ ψυχῆς ἡμῶν κίνήσεως, κ θεῖον ἡμῖν θέλημα ἐγκινομβρίης, ἐπεξελεύσῃ, πμωρητέες.

Ἆρ ἐστί τις ἐκκλησία θεῦ ὡρισμένη ἐπὶ γῆς;

Εἶναί τινα τακτὸν καὶ ἰδιάζοντα θεῦ λαὸν, αὐτῷ ἐξαιρέτως μέλοντα: ὃ κ τῇδε εἰσακούσῃ, Ꞓ μεταπῶπα αἰδίῳ δωρεᾶτ ὀλκιότητι Ꞓ μακαριότητι: ἅτα τ ἁγίαις μεμαρτύρητ γραφαῖς.

Δεῖξον αὐτό.

Μαρτυρεῖ συνεχὴς εἱρμὸς καὶ διαδοχὴ τ πατριαρχῶν: τ τε πρὸ τ κατακλυσμβ, Ꞓ τ μ ἔτους: Γεν. ε. κ ιά. ἐκτεθεῖσι. Ὡς δ' αὖτως, ἡ τ Ἀβραάμιε κλῆσις: ἐν ᾧ θεὸς, διαθήκην ποιησάμβρ, παρεδέξατο, μ τ σπέρματ, ἤγγυα, τ ἐξόνων αὐτ, εἰς ἴδιον λαόν. Ἔπειτα, τ ἐντεῦθεν ἀποσπασθέντα Ἰσραηλίτιδα, φιλάσιον καλεῖ λαὸν, Ꞓ ἦον αὐτ πρωτότοκον: ὃν ἐκλέξασθ ἐκ πασῶν φυλῶν τ γῆς: ἅ κ θεὸς εἶναι ἐπαγγέλ-

disciplinam, Euangelicamq; doctrinam, Patris & Filij, & Spiritus sancti, vnam Deitatem, sub pari Maiestate, & sub pia Trinitate credamus. Hanc legem sequentes, Christianorum Catholicorum nomen iubemus amplecti: reliquos verò dementes, vesanosq; iudicantes, hæretici dogmatis infamiam sustinere, diuina primùm vindicta, post etiam motus animi nostri, quem ex cælesti arbitrio sumpserimus, vltione plectendos.

Est ne Ecclesia aliqua Dei certa in terris?

Esse aliquem certum & peculiarem Dei populum, qui illi singulariter curæ sit, quem in hac vita exaudiat, & post hanc, æterna donet felicitate, & beatitudine, sacræ testantur literæ.

Proba hoc.

Testatur id continua series & successio Patriarcharum, ante & post diluuium, Genes. cap. 5. & 11. descripta. Similiter, vocatio Abrahæ, quem Deus fœdere inito recepit, cum semine, hoc est, posteritate eius, in suum populum. Postea, populum Israëliticum, hinc natum, suum vocat peculium, & filium primogenitum, quem elegerit è cunctis populis terræ: seq; huius

Exod. 3. 6. 5. 7. 10.

ἐξόδ. γ'. παγγέλλεται. Ὁ θεὸς τῶν Ἑβραίων
δ. ε. ζ. ἡ (φησὶ Μωσῆς) ἀπέσταλκέ με πρὸς σέ.
ι. Καὶ Ἡσαΐᾳ μά. Σὺ δὲ Ἰσραὴλ, παῖς
μου Ἰακὼβ, ἣν ἐξελεξάμην: σπέρ-
μα Ἀβραὰμ, ὃν ἠγάπησα. Παῖς μου
εἶ: ἐξελεξάμην σε, καὶ οὐκ ἐγκατέλι-
πόν σε. Μὴ φόβου. Μετὰ σοῦ γάρ εἰμι.
Μὴ πλανῶ. Ἐγώ εἰμι ὁ θεός σου. Καὶ
ἐν τῷ τῆς πίστεως συμβόλῳ λέγομεν:
πιστεύω ἁγίαν, ἐκκλησίαν καθολικήν.
Τίς ἐστι χρεία ἢ ζητήματος: ἆρ' ἔστι
τις θεοῦ ἐκκλησία ἐπὶ
γῆς;

Κατὰ τῶν σκολιῶν καὶ ποικίλων,
ἃς διαφόρους ἄνθρωποι ποιοῦνται κρί-
σεων. Εἰσὶ γάρ, οἳ νομίζουσι, τὸν κόσμον
ἅπαντα, εἶναι θεοῦ ἐκκλησίαν: καὶ ἕνα
ἕκαστον, ἐν τῇ ἰδίᾳ σώζεσθαι θρη-
σκείᾳ: καὶ τὸ, κακῶς ὑπὸ αὐτῶν
Ἰωάν. ι. νοηθέν: Καὶ γενήσεται μία ποίμνη, εἷς
ποιμήν. Πάλιν δὲ ἄλλοι, διὰ τὸ, πάν-
τα χεῖσθαι ἐν τῷ νῦν κόσμῳ συγχυ-
θῆναι: καὶ μάλιστα, παρὰ τὸ, ὑπὸ ἐκ-
είνων, οἳ τῇ ἐκκλησίας θεοῦ, ὀνόματι
ἐγκαυχῶνται, πολὺ δόγματος καὶ πάθους,
ὀλίγου δεῖν, ἁπάσης διδασκαλίας μέρη,
οἰκτροτάτως συνταράχθηναι: καὶ διὰ
τὸ παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις τῶν συμφο-
ρῶν θλίψεών τε ποικίλον καὶ βαρὺ,
πλήθους τε αὐτῶν ὀλιγότητα: οἴονται, τὸν
θεὸν ἐπιεῖσθαι πρόνοιαν τῶν ἀνθρω-
πίνων: πολὺ δὲ μᾶλλον, οὐκ ἔχειν τι-
νὰ ἀφωρισμένον καὶ ἴδιον λαὸν ἐπὶ
γῆς: ἐξ οὗ ἐπιμελήσεται, καὶ ᾧ αὐ ζωὴν
αἰωνί-

populi Deum profitetur. Deus Hebræorum misit me, inquit Moses. Isa. 41. *Et tu Israël seruus meus, Iacob, quem elegi, semen Abraham amici mei, Seruus meus es tu, elegi te, & non abiecite. Ne timeas, quia ego tecum sum: ne declines, quia ego Deus tuus. Et in Symbolo Apostolorum dicimus: Credo Ecclesiam sanctam, catholicam.*

Cur opus est hac quæstione: an sit Ecclesia aliqua Dei in terris?

Propter praua & varia diuersorum hominum iudicia. Sunt enim, qui sentiunt, vniuersum Mundum, esse Dei Ecclesiam, & vnumquemq; in sua Religione saluari: iuxta illud malè intellectum: Ioan. 10. *Et erit vnus Pastor, & vnum ouile. Rursum alij, propter omnium ferè rerum in hoc Mundo confusionem, & imprimis illorum, qui de nomine Ecclesiæ Dei gloriantur, tristissimas dogmatum, de omnibus ferè partibus doctrinæ, confusiones, calamitates multiplices ac graues, & miseritas, ac paucitatem: opinantur, Deum non habere curam rerum humanarum: multò verò minus, habere populum aliquem certum in terris, quem respiciat, & cui vitam æternam*

αἰωνίαν δωρῆται: μάλιστα, ἀνθρώπων πεπλανημένων: ὧν ὅπη τῆς γῆς καταμελεῖν δοκεῖ.

Καθ' ὃ δὴ τῶν ἀλλοίων, καὶ ἐναντίων, δοξῶν τούτων, βεβαίως ἡγεῖσθαι χρὴ: ἀεὶ τὸν θεὸν ὅπῃ γῆς ἀφορᾴζειν ἑαυτῷ, καὶ συλλέγειν ἐξ ἀνθρώπων, ὁμιλόν τινα τοιοῦτον: ὃν ἂν σωτηρῶν, σώσῃ. Κατὰ τὸ: μὴ φοβοῦ, ὅτι ἐλυτρωσάμην σε: ἐκάλεσά σε τὸ ὄνομά σου. Ἐμὸς εἶ σύ: καὶ, ἐὰν διαβαίνῃς διʼ ὕδατος, μετὰ σοῦ εἰμι: καὶ ποταμοὶ οὐ συγκλύσουσί σε. Καὶ, ἐὰν διέλθῃς διὰ πυρὸς, οὐ μὴ κατακαυθῇς: φλὸξ οὐ καταυσει σε. Τοιοῦτον, οὐδεμιᾶς, ὅσας καὶ ἠλίκας ποτὲ, θλίψεσιν, ἡ ἐκκλησία ἀναγραπήσεται: ἀλλʼ ἐν πάσαις πᾶσιν σωθησομένη θεόθεν. Ὅσῳ, ἐστὶ τὸ παρὰ Χριστοῦ λεχθὲν: Πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. Ἰδοὺ γὰρ, ἐγὼ μεθʼ ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος.

Τί ἐστιν Ἐκκλησία;

Σύστημα ἀσπαζομένων τὸ ῥῆμα θεοῦ: καὶ ἐνεργούντων ὀρθῶς τοῖς μυστηρίοις: ἐν ᾧ ὁ θεὸς, διὰ τῆς ἱεροδιακονίας τοῦ ῥήματος, ἐνεργής ἐστι: πολλοὺς εἰς ζωὴν αἰώνιον ἀναγεννῶν: ᾧ μὲν, πολλοὶ ἀναμεμίχασι μὴ ἀναγεννηθέντες: ἀλλʼ ὅμως περὶ τῆς ἀληθοῦς διδαχῆς ὁμοφωνοῦντες.

nam tribuat: præsertim hominum miserorum, quos in his terris negligere videtur.

Contra has opiniones diuersas, certò statuendum est, Deum semper sibi in terris, ex hominibus seligere & colligere cœtum aliquem certum, quem tueatur & conseruet. Iuxta illud: Noli timere, quia redemi te, & vocaui te nomine meo. Meus es tu: cùm transieris per aquam, tecum ero, & flumina non operient te. Cùm ambulaueris in igne, non comburêris, & flamma non ardebit in te: hoc est, nullæ, quantumuis graues, afflictiones, Ecclesiam euertent: sed in his omnibus, seruabitur diuinitus. Hoc est, quod Christus dixit: Portæ inferi nõ præualebunt aduersus Ecclesiam. Ecce enim ego vobiscum sum omnibus diebus vsq; ad consummationem seculi. Isa. 43. Matth. 16.

Quid est Ecclesia?

Est cœtus amplectentium verbum Dei, & rectè vtentium Sacramentis, in quo Deus per Ministerium verbi est efficax, & multos ad vitam æternam regenerat: cui tamen multi sunt admixti non renati, sed de vera doctrina consentientes.

Πότε ἡ ἐκκλησία τ̃ θεῦ ἤρξατο;

Γεν. ά. ϗ ϛ'. Εὐθὺς ἀπὸ καταβολῆς κόσμ. Ἐγένοντο γὰρ θεῦ ἐκκλησία, οἱ πρῶτοι Ἄδαμον ⁊ Εὔαν, ἐν τῷ παραδείσῳ, πρὸ τῆς παραβάσεως. Μετὰ δὲ τὸ παραπτῶσιν, εἰς χάριν ἀνελήφθησαν, ⁊ δικαιωθέντες τῷ πρῶτ τ̃ εὐλογηθ̃ τῆς γυναικὸς σπέρματ ἐπαγγελίαν. Ἐνθένδε, ἀεὶ ἐν τῷ κόσμῳ ἐκκλησία ἐγένετο: παρέτεινεν ἄχρις ἐς ἡμᾶς: ἡ ϗ τῇ τ̃ κόσμ τελευτῇ σωνεκλαφήσεται, παρὰ τοῖς σωέχουσι τὸ ῥῆμα θεῦ, ϗ νομίμῳ τῶν ἁγίων μυστηρίων χρῆσιν. Καί γε ἐν τῇ αἰωνίᾳ ζωῇ, ὄντως τέλ ληψεται, ϗ διαμενεῖ.

Γεν. γ'.

Πόσαι εἰσὶν ἐκκλησίαι θεῦ;

Πιστεύω μίαν ἁγίαν καθολικὴν ϗ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν, ϗ τὸ Παύλ: Ἓν σῶμα. Καὶ ϗ τὰ σύμβολα, τό, τε τῶν ἀποστόλων, ⁊ τὸ ἀπὸ Νικαίας.

Ἐφεσ. δ'.

Διὰ τὴν μερικὴν ϗ πάσας ἁμαρτωλὸν, πολλὰς μερικὰς λέγουσιν εἶναι ἐκκλησίας: ἀτὰρ ὅμως πάσας, πίστ εἰς ἑνότητα σωαχθείσας, μία καθολικὴ ἐκκλησία λέγουσιν.

Ἀλλ' ἔστι τις ⁊ ἄλλη ἐκκλησία: ἀ μόνοι θεῦ, ἀλλὰ ⁊ διαβόλ. Ὅθεν διπλῆ συνίσταται ἐκκλησία: μία μὲν, ἀληθὴς, ἥγεν τ̃ θεῦ: ἑτέρα δὲ, ψευδὴς, ἀποστατικὴ, ἢ τ̃ πονηρευομένων, συναγωγὴ

Quando incepit Ecclesia Dei?

Gen. 1. 3

Statim à Mundi conditione. Fuerunt enim Ecclesia Dei, Adam & Eua in Paradiso, ante lapsum: post lapsum vero, sunt recepti in gratiam, & restituti, edita promissione de semine mulieris benedicto. Hinc semper in Mundo fuit, & durauit vsq; ad hæc tempora, & permanebit vsq; ad Mundi finem, apud illos, qui retinent verbum Dei, & legitimum Sacramentorum vsum. Adeoq; in vita æterna verè perficietur, & durabit perpetuò.

Quot sunt Ecclesiæ Dei?

Ephes. 4.

Credo Vnam Sanctam Catholicam & Apostolicam Ecclesiam, iuxta illud Pauli: Vnum corpus. Et Symbola, Apostolorum, & Nicænum.

Propter locorum verò diuersitatem, quibus est dispersa, plures particulares dicuntur esse Ecclesiæ. Quæ tamen omnes, fidei vnitate congregatæ, vna dicuntur vniuersalis Ecclesia.

Sed alia quoq; est, non Dei, verùm Diaboli, Ecclesia. Hinc fit, vt duplex constituatur Ecclesia: vera, siue Dei: & falsa hypocritica, malignantium, quæ est Satanæ Ecclesia,

σατανᾶ ἔσα ἐκκλησία. Ἡ, ἐκκλησία τροβάτων, καὶ ἐκκλησία ἐλαφίων, Ματθ. κέ. Ψαλ. κέ. Ἐμίσησα ἐκκλησίαν πονηρευομένων.

Ἡ δὲ ἀληθινὴ θεοῦ ἐκκλησία, πότερον ὁρατὴ, ἢ ἀόρατος;

Ἔστιν ὁρατὴ καὶ ἀόρατος, κατ' ἄλλο καὶ ἄλλο. Ὁρατὴν μὲν εἶναι, κατασκευάζεται τοῦ χριστοῦ τούτου: Εἰπὲ τῇ ἐκκλησίᾳ. Ἀόρατον δ' αὖ εἶναι, τὸ τοῦ Συμβόλου μαρτυρεῖ: Πιστεύω ἁγίαν ἐκκλησίαν. Εἰ δεῖ πίστεως, ἢ οὐκ ἔστι πιστευόμενον: ἔκειν αὐτὴν ὁρῶμεν. Ἡ γὰρ πίστις, τῶν μὴ βλεπομένων.

cleſia. Vel, onium & hircorum, Matth. 25. Pſalmo 26. Odiui Eccleſiam malignantium.

Eſt'ne vera Dei Eccleſia viſibilis, an inuiſibilis?

Eſt viſibilis vel inuiſibilis, diuerſo reſpectu. Viſibilem eſſe, probatur per illud Chriſti: Dic Eccleſiæ. Inuiſibilem eſſe, articulus Symboli teſtatur: Credo Eccleſiam ſanctam. Si opus eſt fide, qua hoc credimus: ergo non videmus. Fides enim, eſt inuiſibilium.

Οὕτως ἔν ἡ ἐκκλησία, ποτὲ μὲν λαμβάνεται ἐπὶ συναγωγῆς κλητῶν: ἥτις ἐστὶν ὁρατή: ποτὲ δὲ, ἐπὶ τῶν ἐκλεκτῶν μόνον, καθ' οὓς τρόπον, ἀόρατός ἐστι: καθὼς ἔχει τὸ ῥῆθεν ἐν Συμβόλῳ: δηλονότι, τῶν ἐκλεκτῶν. Ἔγνω γὰρ κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ, β'. Τιμ. β'.

Et ita aliquando Eccleſia accipitur pro cœtu vocatorum: quæ eſt viſibilis. Aliquando, pro electis tantum: quo modo eſt inuiſibilis: ſicut habet artticulus Symboli: videlicet electorum. Nouit enim Dominus, qui ſunt eius. 2. Tim. 2.

Quid eſt viſibilis Eccleſia?

Τί ἐστιν ἡ ὁρατὴ ἐκκλησία;

Συνάθροισμα ἀκουόντων τὸ ῥήματος θεοῦ: καὶ χρωμένων τοῖς θεοδιατυπώτοις μυστηρίοις. Οὗ τρόπου, εἰς ὄψιν τῶν ἀνθρώπων εἶσιν. Ἐν τούτῳ μέντοι τῷ συλλόγῳ, οἱ ἐκλεκτοὶ, ὑπὸ τῶν ὑποκριτῶν, ἀνθρωπίνῃ κρίσει ἀδιάγνωστοι.

Viſibilis Eccleſia, eſt cœtus audientium verbum Dei, & vtentium Sacramentis, diuinitus inſtitutis. Et ſic in oculos hominum incurrit. In quo tamen cœtu, electi ab hypocritis, iudicio humano diſcerni nequeunt.

Qnomodo viſibilis?

Πῶς ὁρατή;

Βούλεται γὰρ ὁ θεὸς, γνωστὸν εἶναι τὸ τῶν κλητῶν πλῆθος: ἵνα δῶμεν θῇ βλέ-

Vult enim Deus agnoſci cœtum vocatorum, vt poſſit

θῆ βλέπεσθαι, καὶ εἰσακούεσθαι ἡ φωνὴ
τοῦ ῥήματος αὐτοῦ: ἵνα δωρηθῶμεν ἡμεῖς αὐτῇ συναγελάζεσθαι: ἴδια τινὰ γνωρίσματα ἐχούσῃ, ἐξ ὧν ἂν ἀφάδηλος εἴη. Ἔστιν ἓν ἡ ὁρατὴ ἐκκλησία, κεκλημένων ἀθεισμάτων. Μηδὲ ἐπερωτᾶν φανταζόμεθα ἐκλεκτοὺς εἶναι, εἰ μὴ ἐν τῷδε τῷ ἀριθμῷ τῶν ἀθεισμάτων, καθ' ὃ: οὓς ἐξελέξατο, τούτους καὶ ἐκάλεσε.

Rom. ἡ.

Τί ἐστιν ἀόρατος ἡ ἐκκλησία;

Ἀόρατος ἐκκλησία ἐστὶ συνάθεισμα τῶν ἐκλεκτῶν εἰς ζωὴν αἰώνιον. Περὶ ἧς ἐν συμβόλῳ ἀποστολικῷ λέγεται: Πιστεύω τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν, τὴν τῶν ἁγίων κοινωνίαν. Καὶ εἰς ἧς

Ἀσμ. δ'. γέγραπται. Ὅλη καλὴ ἡ πλησίον μου, καὶ μῶμος οὐκ ἔστιν ἐν σοι.

Πῶς ἀόρατος;

Τῷ, τίνες ἀληθῶς εἰσιν ἅγιοι καὶ πιστεύοντες, καθ' ἕκαστον, ὑφ' ἡμῶν μὴ δύ-

ά. Κορ. ϛ'. ναθαι ἀσφαλῶς γνωσθῆναι. Τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων, τὰ τοῦ ἀνθρώπου: εἰ μὴ ὁ θεὸς, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου,

ϛ'. Τιμ. ϛ'. τὸ ἐν αὐτῷ; Καὶ: Ἔγνω κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ. Ἐξ ἀγάπης δέ, ἣ πιστεύει πάντα, πιστεύομεν περὶ τῶν: οἱ ὀρθῶς δοξάζουσι περὶ τῆς διδαχῆς, καὶ ζῶσιν σεμνῶς: αὐτοὺς εἶναι ἀληθινὰ καὶ ζωὰ τῆς ἐκκλησίας μέλη.

Πῶς ζητητέον τὴν θεοῦ ἐκκλησίαν;

Ἐκεῖ,

conspici & exaudiri vox & verbum eius: & vt nos posſimus ad eam aggregare, quæ ex ſuis quibuſdam notis cognoſcitur. Eſt igitur viſibilis Eccleſia, vocatorum cœtus: nec alibi eſſe ſomniemus electos, niſi in hoc cœtu viſibili, iuxta illud: Quos elegit, vocauit. Rom. 8.

Quid eſt inuiſibilis Eccleſia?

Inuiſibilis Eccleſia, eſt cœtus electorum ad vitam æternam æternam: de qua articulus in Symbolo ſonat: Credo Eccleſiam ſanctam Catholicam. De qua dicitur, quòd tota pulchra ſit, & macula non in ea. Cant. 4. v. 7.

Quomodo inuiſibilis?

Quia, qui ſint verè ſancti & credentes, in indiuiduo, nos certò non poſſumus cognoſcere. Nemo enim ſcit, quæ ſunt in homine, niſi Deus, & Spiritus, qui eſt in ipſo. Et nouit Dominus, qui ſunt eius. Ex charitate autem, quæ credit omnia, credimus de ijs, qui rectè ſentiunt de doctrina, & honeſtè viuunt, quòd ſint vera & viua Eccleſiæ membra. 1. Cor. 2. 2. Tim. 2.

Vbi eſt Eccleſia Dei quærenda?

Illic

Ἐκεῖ, ὅπου ὀρθῶς διδάσκεται τὸ ῥῆμα θεοῦ: καὶ ὑγιῶς, καθὰ χριστὸς διεπάξατο, τὰ μυστήρια διαχειρίζεται: ἔτι εἰδώλων οὐ συνεπιμαχεῖται, οὐ φανερῶν κακουργημάτων. Περισσεύει δὲ καὶ ἡ θεοῦ ἐκκλησία ἐπὶ γῆς, τῷ τε θείῳ ῥήματι, καὶ τοῖς τιμίοις μυστηρίοις. Διὸ καὶ ὀρθῶς λέγεται: αὐτὴν οὖσαν ἁγίου πνεύματος συλλέγεσθαι, φωνῇ τε διακονίᾳ θείᾳ λόγου, παντοχοῦ τῆς οἰκουμένης κηρυχθέντος: καὶ τοῖς ἁγιάσμασιν, ὡς νεύροις, συνδεῖσθαι: εἰς οἰκοδομὴν σώματος χριστοῦ, Ἐφεσ. δ'. Καὶ κατὰ τὸ: τὸ ῥῆμά μου, ὃ ἐὰν ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ στόματός μου, οὐ μὴ ἀποστραφῇ πρός με κενόν. Ἡσαΐ. νέ. Πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει: βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τῆς παναγίας τριάδος: Ματθ. κη. Μάρκ. πε.

Illic, vbi rectè docetur verbum Dei, & ritè, iuxta Christi institutionem, Sacramenta administrantur: nec defenduntur Idola aut scelera manifesta. Est enim Ecclesia Dei in terris, alligata ad verbum Dei & Sacramenta. Ideoq; rectè dicitur, eam à Spiritu sancto colligi, voce & Ministerio verbi Dei, passim in toto Mundo prædicati: & per Sacramenta, tanquam neruos, colligari, vt crescat in corpus Christi, Eph. 4. & iuxta illud: Verbum, quod egreditur de ore Domini, non reuertetur vacuum. Isa. 55. Matth. & Marc. vlt. Ite in orbem vniuersum, & prædicate Euangelium omni creaturæ, baptizantes eos in nomine, &c.

Καθάπερ, ὅτε μὲν τῶν περὶ Ἠλίαν χρόνων, αὐτὸς ὁ προφήτης ἦν: ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Ἐλισσαῖος, ὁ Ἀβδιοὺ, καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ κατακρυβέντες προφῆται, οἱ υἱοὶ τῶν προφητῶν, καὶ αἱ τοῦ Βάαλ μὴ κάμψασαι γόνυ ἑπτὰ χιλιάδες ἀνδρῶν, ἦσαν ἡ ἀληθὴς θεοῦ ἐκκλησία, ἐν τῷ Ἰσραήλ. Ἐπὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, Ζαχαρίας, Συμεών, Ἰωσὴφ, Ἐλισάβετ, Μαρία, Ἄννα ἡ προφῆτις, οἱ πρεσβύται, καὶ οἱ προσδεχόμενοι τὴν λύτρωσιν ἐν Ἰσραὴλ, ἦσαν

Sicut tempore Heliæ, ipse Propheta, discipulus eius Helisæus, Abdemelech, & Prophetæ ab ipso absconditi, discipuli Prophetarum, & septem millia non flectentium genua coram Baal, erat vera Dei Ecclesia in Israël. Tempore natiuitatis Christi, Zacharias Simeon, Ioseph, Elizabeth, Maria, Anna Prophetissa, Pastores, &c. & qui expectabant redemptionem Israël, erant Luc. 1. 2.

ἦσαν ἡ ἀληθινὴ καὶ ἀόρατος ἐκείνη θεοῦ ἐκκλησία: ὁρατὴ δὲ, οἱ Ἰουδαῖοι.

Τίς ἐστιν ὁ θεμέλιος τῆς ἐκκλησίας;

Οὐχὶ ὁ ἀπόστολος Πέτρος (λίαν γὰρ ἀσθενὴς ἐγένετ' ἂν βάθρον: ᾧ γε ὅλη ἂν ξενεπεπτώκει ἡ ἐκκλησία ταχέως) ἀλλ' ὁ χριστὸς αὐτὸς: ὃς ἐστιν ἐμβληθεὶς εἰς τὰ θεμέλια Σιὼν λίθος πολυτελὴς, ἐκλεκτὸς, ἀκρογωνιαῖος, Ησαΐ. κή. Θεμέλιον ἄλλον ἀδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον: ὃς ἐστιν Ἰησοῦς ὁ χριστὸς, ά. Κορ. γ'.

Οἱ Ἀπόστολοι, οὐκ εἰσὶ τῆς ἐκκλησίας θεμέλιος: τὴν δὲ σφετέραν περὶ Χριστοῦ διδασκαλίαν, θεμέλιον κατεβάλοντο. Καὶ τοῦτο ἔστι, τὸ Ἐφεσ. β'. ὑπὸ Παύλου εἰρημένον: Ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν Ἀποστόλων καὶ προφητῶν: τουτέστιν ἐπὶ τῇ διδασκαλίᾳ αὐτῶν: ἢ θεμέλιον ἐτέθεντο Ἰησοῦν τὸν χριστὸν: παρ' ὃν, ἀδεὶς ἄλλον δύναται θεμέλιον θεῖναι: ὡς νῦν εἴρηται καὶ δέδεικται.

Τίς ἐστιν ὕλη, ἐξ ἧς (ἃ μέλη τῆς ἐκκλησίας ὑφίσαμεν);

Τὸ θεοῦ ῥῆμα, καὶ (ἃ μυστήρια: ἐξ ὧν φύεται ἡ ἐκκλησία. Ἀναγεγεννημένοι οὐκ ἐκ σπορᾶς φθαρτῆς, ἀλλὰ ἀφθάρτου: διὰ λόγου ζῶντος θεοῦ, καὶ μένοντος εἰς τὸν αἰῶνα. Καθὼς γὰρ τὸν αὐτοῦ ἔλεος ἔσωσεν ἡμᾶς, διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως πνεύματος ἁγίου, ἃ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως διὰ Ἰησοῦ χριστοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν: ἵνα δικαιωθέντες τῇ ἐκείνου χάριτι, κληρονόμοι γενώμεθα κατ' ἐλπίδα ζωῆς αἰωνίου. Τίτ. γ'. ά. Πετ. ά.

erant vera illa & invisibilis Dei Ecclesia: visibilis verò, Iudæi.

Quod est fundamentum Ecclesiæ?

Non Petrus Apostolus. Hoc enim, nimis fuisset infirmum, & mox cum ipso tota Ecclesia fuisset lapsa. Sed Christus ipse, qui est lapis fundamentalis & angularis, Isa. 28. Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id, quod est positum, quod est Christus Iesus. 1. Cor. 3.

Apostoli non sunt fundamentum Ecccleſiæ: sed sua doctrina de Christo fundamentum iecerunt. Et hoc est, quod Paulus inquit: AEdificati super fundamentum Prophetarum & Apostolorum: id est, super doctrinam eorum, qua fundamentum posuerunt Iesum Christum: præter quod, nemo potest ponere aliud: vtiam est dictum & probatum. Ephes. 2.

Quæ est materia, ex qua membra Ecclesiæ fiunt?

Verbum Dei, & Sacramenta, ex quibus nascitur Ecclesia. Renati, non ex semine corruptibili, sed incorruptibili per verbū Dei vivi & permanentis in æternum. Secundum enim suam misericordiam, saluos 1. Petr. 1.

πνευματος ἁγίου : ὃ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ σωτῆρος ἡμῶν : ἵνα δικαιωθέντες τῇ ἐκείνου χάριτι, κληρονόμοι γενώμεθα κατ' ἐλπίδα ζωῆς αἰωνίου.

Οὕτως οἱ πρωτόπλασοι, μετὰ τὸ συγχυθὲν πλῶμα καταδεχθέντες, ἀποκαθίστανται διὰ τῆς θείας ἐυλογίας γυναικείου σπέρματος ἐπαγγελίας.

Τίς, ἡ κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας;

Ὁ Χριστός. Ἐφεσ. ά. Καὶ αὐτὸν ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα τῇ ἐκκλησίᾳ : ἥτις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ : τὸ πλήρωμα τοῦ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου.

Οὐκ ἄρα ὁ Ρωμαῖος Ἀρχιερεύς.

Εἰ γὰρ ἦν τέρας, ἡ ἐκκλησία, δύο κεφαλὰς ἔχον. Οὐ δὲ χρεία ἐστὶν ὁρατῆς κεφαλῆς, ἢ τοποτηρητοῦ : ἕως ὁ Χριστὸς, ἡ τῆς ἐκκλησίας κεφαλὴ, ἀδαμόσε ἀνεχώρησεν: ἀλλὰ, καθὼς ἐπηγγείλατο, μεθ' αὐτῆς ἐστι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Ἀλλ' ὅμως, ὁρατῆς κεφαλῆς δεῖται ἡ ἐκκλησία : ἧς ἄνευ οὐ δύναται εἶναι, ἵνα μὴ τάξιν πάντα γένηται;

Τάξεως ἕνεκεν, ὑπερέχειν ἂν εἴη ἕνα τινά : εἰ ἔστι εἷς ἀληθὴς καὶ εἰλικρινὴς τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλος καὶ κυβερνήτης : ὃς ἂν τοὺς ἄλλους συγκαλέσαιτο. Καὶ ἕτω, πρωτεῖον τάξεως, συγχωρητὸν

saluos nos fecit, per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti, quem effudit super nos abundè per Iesum Christum, saluatorem nostrum : vt iustificati ipsius gratia, haeredes simus, secundum spem, vitæ æternæ.

Sic Adam & Eua Protoplastæ, post lapsum suum tristissimum, recipiuntur, & restituuntur, per promissionem de semine mulieris benedicto.

Quod est caput Ecclesiæ?

Christus Eph. 1. Et ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius, & plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimplet.

Nõ ergo Pontifex Romanus. Sic enim monstrum esset Ecclesia, duo habens capita. Nec opus est visibili capite, aut vicario : Cùm Christus, Ecclesiæ suæ caput, nusquam recesserit : sed iuxta promissionem suam, ei adsit omnibus diebus, vsque ad seculi consummationem.

Sed tamen visibili capite opus est Ecclesiæ, quo carere non potest, vt ordine omnia fiant?

Ordinis causa, vnus aliquis præeminere posset cæteris : si esset verus & sincerus Ecclesiæ doctor & gubernator, qui reliquos conuocaret. Et sic primatus ordinis, concedi

χωρητὸν ἂν εἴη: ἀλλ' ὁ κράτος καὶ δεσποτείας: ἢ, ἀφ' ὅλῃ τάξει, πάντες οἱ ἄλλοι, κ' πάντα, τῷ ἑνὶ (ὃς πρεσβεῖα ἀποστολικῷ δ' πρῶτος εἶναι, ἐξουσίαν ἂν σφετερίσαιτο, νομοθετεῖν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ δ' υἱὸ θεοῦ: καὶ τὰ ἀφόρεμα, πρὸς τὸ ἴδιον βούλημα, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, ἀκαπύχετον ἐπιθυμίαν, ἀφαιρεῖνειν) πλημμελεῖν ἂν ἀναγκαθέσεσιν. Οἷα, ἡ δ' ἐν τῇ παλαιᾷ Ρώμῃ ἀρχιερέως, ἱπτάμενος καὶ τυραννὶς ἔπι τυγχάνει: ὃς πρὸ ἑαυτοῦ κομπάζων, ἅτω πως λέγει: Ὅπου ἐστὶν ἀσεβτιμία: ἐκεῖ πρεσβεύειν ἐξεσία: τοῖς δ' ἄλλοις ἀναγκαία ὑποταξία.

Καὶ ὡς Διορισμ. μ'. Κεφ. Εἰ ὁ Πάπας, εὐρίσκεται. Ὅπου οὐκ ἔστιν ἄλλο, ἢ, ὃ οἱ τύραννοι προαιροῦνται. Ὡς θέλω, ὡς κέλομαι: τὸ θέλημά μου, ἀντὶ λόγου. Ταύτης τῆς τυραννίδος, Ἐκκλησία ἐλεύθερος ἀνέχεσθαι ὁ δύναται.

Καὶ ἀδύνατον ὅμως ἐστὶν: ἕνα τινὰ, καθόλου προεστάναι τῆς χριστιανῆς οἰκουμένης πάσης. Διὸ, ἐν τῇ Νικαίας συνόδῳ, οὐχ' εἷς μόνος προβέβληται, ἀλλὰ πλείους ἀρχιεπίσκοποι: ἱεροσολυμίτης, Ἀλεξανδρίτης, Ἀντιοχεὺς, Ρωμαῖος, Κωνσταντινοπολίτης. Καὶ ὁδεὶς ἑαυτὸν ἐτόλμησεν ὀνομάζειν σαφῶς ἐπίσκοπον ἐπισκόπων, ἢ οἰκουμενικὸν, πλὴν ὁ Ἀντιοχίας προδρομος: ὡς Γρηγόριός Φησιν, ὁ μέγας, ἤτοι Διάλογος. Καὶ οἱ Ρωμαῖοι

cedi posset: sed non potestatis, quæ proper ordinem, omnes reliqui, in omnibus, vni (qui armatus prærogatiua primatus, ius & potestatem sibi sumeret, leges ferendi in Ecclesia Filij Dei, & controuersias pro suo arbitrio, aut libidine potius, dijudicandi,) obtemperare cogerentur. Qualis est tyrannis Romani Pontificis, qui de se gloriatur: Vbi est maioritas, illic est præcipiendi potestas: reliquos manet obediendi necessitas. Item, quòd iura omnia in sui pectoris scrinio habeat.

Et sicut Distinct. 40. cap. Si papa, habetur. Quod aliud non est, quàm illud, quod Tyranni sibi sumunt: Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas. Hanc tyrannidem, Ecclesia libera, ferre non potest.

Et tamen ferè impossibile esset, vnum aliquem vniuersalem esse in toto orbe Christiano Episcopum. Ideoq; in Concilio Nicæno, non vnus aliquis est electus, sed plures Archiepiscopi: Hierosolymitanus, Alexandrinus, Romanus, Antiochenus, & postea Constantinopolitanus: nec vllus se Episcopus Episcoporum aut vniuersalem appellare ausus est, nisi Antichristi præcursor secundū Gregor. Magnum. Et

καῖροι δ' αὐτοκράτορες, ἀφ' ὧ τὸ τῆς ἐπικρατείας ὑπέζευγνυν συνάρχοντας ἑαυτοῖς ἐποιήσαντο.

Et Imperatores Romani, propter Imperij amplitudinem collegas sibi adsciuerunt.

Λυσιτελέσατον ἂν εἴη; ἑκάστης ἐπαρχίας ἴδιον ἐπίσκοπον ἔχειν ἑαυτῆς καὶ τάττων, ἀρχιεπίσκοπον.

Saluberrimum itaq; esset, si singulæ Prouinciæ, suos haberent Episcopos, & hi, Archiepiscopum.

Ἀλλ' ὅμως λυσιτελεῖ τοῖς ὑψηλοτάτης ἀρχαῖς, μοναρχία;

Tamen in Imperijs salutaris est status, Monarchia?

Φρενατῶσιν ἑαυτῶν ὁμοιότητί τινι τῶν κοσμικῶν κρατῶν, οἱ φαντάζόμενοι: τῇ ἐκκλησίαν, ἐν τῷ παρόντι βίῳ, δεῖν ἐκείνων ὁμοίαν εἶναι: καὶ ἀκολούθως, αὐτῶν εἰς βασιλείαν μετασχηματίζοντες πολιτικῶν: ἑνὶ τὸ κυβερνωμένῳ κεφαλῇ, τῷ Ρωμαίῳ ἐπισκόπῳ: καθολικῶς δηθὲν τῆς γῆς ἀρχιερέα ἐπὶ γῆς ἐκκλησίας οἰακιστήν: εἶτα ὑβασιλικὸν αὖτῷ κράτος ὑπὸ κύριον ὠφειλήθεντες: ὃ ὠφελίζωσαν ὁμῶν, ἐξάνασ, νόμους θέσθαι: οἷς πάντα ἐξ ἴσου ζῆν τοὺς τῆς ἐκκλησίας μέλη: κἀπειτεῦθεν ὡσοέτι αὐτῷ, διηνεκὲς ἐφεξῆς ἀφαδοχὴ ἐπισκόπων ἕξ (κἂν ἰδιῶται, κἂν αὐτόχρημα βιωτικοὶ ὦσι, ἢ ἀντρώποι ὄνοι) πολιτικῶς ὡσαρτῶντες: οἷς ἐξουσίαν εἶναι ἀδίον βέλημα ἑρμηνεύειν: οἷς πάντας πειθαρχεῖν ὡσοήκειν: ἢ ἑδένα λέγειν, κηκοεύσειν, ἀγεληδὸν εἰς τὸ ἕ ἅδε βάραθρον συγκαπαβῶσι ψυχαὶ Μυρίαι: ὅσα τε φύλλα, ἔ ἄνθεα, χίγνεται ὥρῃ. Φρενα-

Falluntur specie quadam similitudinis Imperiorum huius Mundi, qui imaginantur sibi, Ecclesiam in hac vita similem esse debere illorum: & ita etiam in regnum transformant Politicum, quæ vnum agnoscat caput, Episcopum Romanum, Vniuersalem totius Ecclesiæ Christi in terris Gubernatorem. Illiq; postea ius tribuunt & potestatem Regiam, qua circumdatus, Leges ferre possit, quibus, omnibus ex æquo viuendum sit Ecclesiæ membris. Et hinc amplius more Politico ad ordinariã loci illius successionem Episcoporũ, quales quales illi sint, etiamsi idiotæ, & nominis proprij ignari, eam alligant. Qui potestatem interpretandi Scripturam sacram habeant, quibus omnes acquiescere oporteat, nemoq; illis dicat, quid facitis? etiamsi innumeras quotidie animas secum abducant cateruatim in barathrum inferni.

Dist. 40. Si Papa.

Ingens

φρεναπατῶσι, φημὶ, ἑαυτοὺς, οἱ τῶν τε τῇ φαντασίᾳ ὑποτυπούμενοι:

ἐπὴν μάλα πολλὰ μεταξὺ,
ὄρεά τε σκιόεντα, θάλασσά τε ἠχήεσσα.

Κεφαλὴ μὲν γὰρ ἡ ἐκκλησία ἔχει, τὸν Χριστὸν: ὃς οὐδαμοῦ πώποτε αὐτῆς ἀπολείπεται: καὶ τοῦτο ἕνεκα, χρείαν τοιούτου τοποτηρητοῦ οὐκ ἔχει. Οὐδ' αὖ οὐδενὶ οὐδεμία τοιαύτη συγκεχώρηται ἐξουσία: ὅσῳ γε, κἂν χαρίσμασι διενέγκωσιν ἀλλήλων: ὅμως, τό γ' εἰς τὰ πνευματικὰ ἦκον, τὴν ἐξουσίαν ἅπαντες ἴσῃ ἕκαστοι ἀλλήλοις ἐξισοῦνται. Ἐπικρατεῖ γὰρ γνώμη, ἥτις τῇ θεοφθέγκτῳ γραφῇ σύμφωνος: εἴτε ὑπὸ ὀλίγων, εἴτε πολλῶν: εἴτε ὑπὸ καθυπερτέρου, εἴτε κατωτέρου, ἀποφασθεῖσα τύχῃ: μαρτυροῦντος καὶ τοῦ Πανορμιτανοῦ, καὶ λέγοντος: Τὴν δὲ λαϊκὴν ἀποφασιν, οὐκ ὀλίγου ποιητέαν εἶναι, ἢ τὴν τοῦ Πάπα: ἐὰν ἰσχυροτέρας ὑποκειμένην γραφικὰς πίστεσιν ἔχῃ. Ἄλλο δέ, ἐν ἀθανάτου ἀντικείμενον, ἐν τοῖς πολιτικοῖς, καὶ τοῖς κοσμικοῖς βασιλείαις, ὁρᾶται.

Ingens est enim dissimilitudo. Ecclesia, caput habet Christum, qui nunquam aut nusquam ab ea abest, ideoq; vicario tali non indiget. Nec ulla ulli talis conceditur potestas. Vbi etsi donis differant: tamen quod ad spiritualia, equalis est omnium & singulorum potestas. Et valet sententia sacræ Scripturæ conueniens, siue à paucis, siue multis, summis aut infimis, pronuncietur: Panormitano etiam testante, qui asserit, Laici sententiam, pluris faciendam, quàm Papæ, si melioribus nitatur rationibus Scripturæ sacræ. Aliud longè, & diuersissimum est, in Politia, & huius Mundi regnis.

Ποσαπλῆ, ἡ ἀληθινὴ Ἐκκλησία;

Κοινῶς μὲν διαιροῦνται εἰς στρατευομένην, καὶ θριαμβεύουσαν.

Quotuplex est vera Ecclesia?

Vulgò diuiditur in Militantem & Triumphantem.

Αὔγυστ. Ἐγχειρ. πρὸς Λαυρ. κεφ. νζ'.

Στρατευομένη μὲν λέγεται, ἡ ἔτι ἐν τῇ ἐπὶ γῆς ἀφίξει: σύλλογος ὅσοι πιστεύοντες εἰς Χριστὸν, καὶ τοῖς μυστηρίοις χρωμένοις: τῷ ἁγίῳ πνεύματι ἁγιασθέντων.

Militans ea est, quæ adhuc in terris agit, & est cœtus credentium in Christum, & utentium Sacramentis, qui Spiritu sancto sunt sanctificati.

Θριαμ-

Triumphantem

Θριαμβεύουσι δ' ἐστὶ τῶν: οἱ νικήσαντες τὴν ἁμαρτίαν, τὸν σατανᾶν, τὸν θάνατον, ἀπηλλάγησαν & πόνων αἰῶνος: καὶ σὺν τῷ θεῷ ζῶσι, βασιλεύουσί τε: αἰωνίᾳ ζωῇ τῷ υἱῷ θεοῦ συναπολαύοντες.

Τῇ δ' ἀληθείᾳ, μία ἐστὶν ἐκκλησία: τὰ αὐτὰ ἔχουσα δωρήματα & ἐνεργετήματα ὑπὸ θεοῦ: εἰ καὶ ἄλλος διάφορός τε λόγος, κατάστασίς τε, ἑκατέρας ἕως νυνί.

Ἡ μὲν γὰρ στρατευομένη, αἰσθητῇ, οἰκονομεῖται, καὶ διέπεται, τῇ τοῦ ῥήματος, & τῶν μυστηρίων, ὑπηρεσίᾳ: καὶ βλέπει ἐκεῖνα ἐπ' ἐλπίδι κέκτηται διὰ πίστεως.

Ἡ δὲ θριαμβεύουσα, οὐκ ἔχει χρείαν ἐπὶ τῆς ῥηματικῆς διακονίας: ἀλλὰ τῶν παρὰ χριστοῦ ἐνεργεσιῶν, χαίρουσι, ἤδη ἀπολαύει: καὶ τῷ προσώπῳ αὐτοῦ, ἔξω παντὸς βέλους, τὸ ἑαυτῆς ἀπαλλαγεῖσα πόνων, γεγηθυῖα ἐντρυφᾷ.

Τίνα ἐστὶ γνωρίσματα τῆς ἀληθινῆς ἐκκλησίας;

Ῥῆμα θεοῦ ἀκραιφνὲς, καθαρὰ καὶ νομίμη τῶν μυστηρίων χρῆσις, ὑπακοὴ πρὸς τὰ τῆς διακονίας ἴδια.

Πίστει δῆτα.

Ὁ ὢν ἐκ τοῦ θεοῦ, τὰ ῥήματα τοῦ θεοῦ ἀκούει. Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ, τῆς φωνῆς μου ἀκούει. Πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει: βαπτίζοντες αὐτοὺς

Triumphans, eorum est, qui deuicto peccato, Satana & morte, vita hac functi sunt, & cum Deo viuunt & regnant, ac æterna gloria cum filio Dei perfruuntur.

Sed reuera vna est Ecclesia, eadem dona habens & beneficia Dei: licet alia ratio & conditio vtriusq;, & status sit diuersus adhuc.

Militans enim, vtitur adhuc, regitur & gubernatur, verbi & Sacramentorum Ministerio: & bona illa in spe possidet per fidem.

Triumphans verò, non amplius indiget Ministerio verbi: & Christi beneficijs, in re, læta iam, eiusq; conspectu, extra omnem telorum iactum, perfuncta suis laboribus, fruitur.

Quæ sunt notæ veræ Ecclesiæ?

Verbum Dei sincerum, & purus ac legitimus Sacramentorum vsus, atq; obedientia in his, quæ sunt Ministerij propria.

Proba hoc.

Qui ex Deo est, verbum Dei audit, Oues meæ vocem meam audiunt. Ite in orbem vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ: baptizate eos in nomine

Iohan 8.10. Matth. 28. Marc. 16. Gal. 1.

αὐτοῦ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς, σωθήσεται. Ἐάν τις εὐαγγελίζηται ὑμῖν, παρ' ὃ εὐηγελισάμεθα ὑμῖν: ἀνάθεμα ἔστω.

Gal. 1.

Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Si quis vobis Euangelizauerit praeter id, quod accepistis, anathema sit.

Οὕτως, ἐν τῇ παλαιᾷ Διαθήκῃ, τὴν περιτομὴν ὁ θεὸς διεζήτησε, καὶ τὸν πασχάλιον ἀμνὸν: ἃ ἦσαν τοῦ λαοῦ ἐκείνου θεοδιάτακτα μυστήρια: οἷς προσεγίνετο τὰ τῶν θυσιῶν, τύποι ὄντα τοῦ ἤξοντος χριστοῦ.

Sic in veteri Testamento, circumcisionem Deus instituit & Agnum Paschalem: quae erant illius populi Sacramenta, diuinitus instituta: quibus accedebant sacrificia, quae typi erant venturi Christi.

Ἰωάν. γ'.

Οὑτωσὶ, ἐν τῇ καινῇ φησι χριστός: Ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος: οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ. Καὶ πῶς τοῦ δεῖπνου; Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν.

Ita in nouo Testamento, Christus inquit: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest videre regnum Dei. Et de sua Cœna: Hoc facite in mei commemorationem.

Ioan. 3.

Περὶ δὲ τῆς τῇ Διακονίᾳ ὀφειλομένης ὑπακοῆς, ὁ ἀκούων ὑμῶν, φησὶν, ἐμοῦ ἀκούει. Καὶ: Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν, καὶ ὑπείκετε. Αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν.

De obedientia Ministerio debita, idem affirmat: Qui vos audit, me audit. Item: Obedite praepositis vestris: ipsi enim vigilant pro vobis, &c.

Luc. 10. Heb. 13.

Ἡ δὲ ἀγάπη, οὐκ ἔστι γνώρισμα τῆς ἐκκλησίας;

An verò charitas non est signum Ecclesiæ?

Ἰωάν. ιγ'.

Μάλιστα. Μαρτυρεῖ γοῦν περὶ τούτου τοῦ ἔργου λέγων ὁ κύριος: Ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς: ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. Ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταί ἐστε: ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις.

Maximè. Nam Christus de eo his verbis testatur: Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos: vt & vos diligatis inuicem. In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis: si dilectionem habueritis adinuicem.

Ioan. 13.

Ἀλλ'

ἀλλ' ἡ μὲν ἀγάπη, ἰδιωτικόν ἐστι τῶν καθ' ἕκαστον χριστιανῶν σημεῖον: ἐκεῖνα δὲ τὰ προειρημένα, κοινὰ τῆς ἐκκλησίας ὅλης σημεῖα καὶ γνωρίσματα ὑπάρχει.

Δοκεῖ δὲ λαλεῖν ὁ κύριος περὶ ἐκείνης τῆς ἀγάπης: ἢ συμφωνίαν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τηρεῖν οἱ ἀπόστολοι, καὶ οἱ αὐτῶν διάδοχοι, πρὸς ἀλλήλους δικαιοῦσιν: ἢ καὶ αὐτὴ ἀληθινῆς ἐκκλησίας συμβολον ἔστιν. Ταύτην δὲ τὴν συμφωνίαν, ἐν τοῖς τῷ εὐαγγελίῳ ἐγκαλλωπιζομένοις, μὴ εἶναι, ἀλλ' εὑρίσκεσθαι, πολλοὶ μεμφονται. Οὐκοῦν τὸ ἀληθὲς ἐναντίον εἶναι;

Ἀποκρινόμεθα, ὅτι θεοῦ χάριτι, περὶ τοῖς τῶν Αὐγουσταίαν ὁμολογίαν ἀσπασαμένοις, ἐν ὅλῃ τῇ οὐρανοδρόμῳ διδαχῇ, κάλλιστα διόλου συμφωνεῖται: καὶ δὴ μᾶλλόν γε, ἢ ὡς πολλοῖς δοκεῖ ἐχθροῖς, καὶ τῆς ἀληθινῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας ἀληθέσιοις, ἀληχαρεκάκοις, ἠδομένοις εἶναι.

Εἰ δέ τινες, ἑτεροῖόν τι, καὶ διαφέρον, τῆς κοινῆς τῶν ἡμετέρων ἐκκλησιῶν διδασκαλίας, καὶ δημοσίας ὁμολογίας, φρονοῦσι, διδάσκουσι, καὶ διαλαλοῦσιν (εἴτε τῷ ὄντι ἕτερα πιστεύοντες, ἢ ψευδῶς κατ' αὐτῶν, διὰ μίσος τῆς εἰλικρινοῦς ἡμῶν λατρείας καὶ ἐκκλησίας, λεγόμενον) ἕτερα, τῇ ἀληθεῖ ἡμῶν διδαχῇ προκρίνειν, καὶ δίκαιον. Τὸ γὰρ ἔγκλημα ἕτερα,

cem. Sed dilectio, priuatum est singulorum Christianorum signum: illa verò, de quibus diximus, publica totius Ecclesiæ signa sunt & notæ.

Videtur autem loqui de ea dilectione, qua consensum in doctrina, Apostoli, & eorum successores, inter se seruare debeant: qui etiam nota est Ecclesiæ veræ: hunc verò consensum, inter eos, qui de Euangelio gloriantur, non esse, nec reperiri multi quæruntur. Ergo, &c.

Respondeo. Est Dei beneficio inter eos, qui Augustanam Confessionem amplectuntur, consensus, in tota doctrina cœlesti, pulcherrimus, per omnia. Et quidem maior, quàm multi optant φιλοχαρέκακοι, hostes Christi, & veræ ipsius Ecclesiæ.

Sed quod quidam, diuersum, & aliud quid, à communi Ecclesiarum nostrarum doctrina, & Confessione publica, sentiunt, docent, variant etiam: siue verè hoc ab eis fiat, aut factum sit, siue fingatur, & falsò spargatur, odio nostræ sinceræ Religionis, & Ecclesiæ: id doctrinæ veræ præiudicare non debet.

ἔστω, ἔστε σκυλίνδῃ ἡ σκκλησία, ἢ ὁ στῦλος ἡμῶν: ἔστε μὴ χρήσεσθαι ἐχυρώματι, ἢ εἰς ἑαυτὸν ἀναδέχεσθαι, ὁδαμῶς ἂν δυνηθείη. Καὶ καθ' ἕπαστον τοῦτό ἐστι, ἐπισωπικὰ: πνῶν φύσεων ἡσυχίαν ἄγειν, ἢ δυναμένων: ἀλλ' ἀδίωτον ἑαυτοῖς, τὸ μὴ φιλονεικεῖν ἠγεμόνων. Ἄλλως ἢ κενοδοξίας κινεῖν ἀγῶνας ἐπαίρει σκ ἀναγκάιες. Ἄλλοι ἢ, ζῆλον θεοῦ ἔχουσι μὲν, ἀ κατ' ἐπίγνωσιν δέ. Τέλος ἢ, πολλὰ ἐ ἄλλα αἰτιῶτό τις ἂν τῶν κακῶν τούτων: οἷς ὁ σατανᾶς τὴν ἐξ ἀρχῆς διδασκαλίαν λυμαίνεσθαι πειρᾶται.

Rom. 1.

Εἰ δ' ἄλλοι ἀπ' ἐξ ἡμῶν ἐξῆλθον: καινοτομήσαντες τοῖς φωνῆς ἐ εὐαγγελίε, ἐναντία τῇ γραφῆς, διεστραμμένα, ἐ αἱρετικὰ δόγματα: ἀδὲν ἔστω, καινόν ἐστιν.

1. Ioan. 2.

Ἀλλ' σκ ἂν δείξειέ τις, πώποτε ἕως εὐδαιμονήσασαν τὴν ἀληθινὴν σκκλησίαν: ὥστε κοινῇ, κ' πάντα, περὶ πᾶσι, τοῖς τὸ χριστοῦ ὄνομα ἐπαγγελλομένοις, τοιαύτην ὑπάρξαι συμφωνίαν.

Ἔγνωσται γὰρ ἐκ τῶν κ' καιρῶν ἱστοριῶν: ἀεί ποτε γενέσθαι, ἐν αὐτῷ τῷ, ὃ ἀληθινὴ θεοῦ σκκλησία ἐχρημάτιζεν, ἀθεσίσματι, ἐ ἐπιπλάσαι, ἄνδρας ψευδοδιδασκάλους, διεστραμμένων δογμάτων εἰσηγητὰς, καὶ ψυχοφθόρων αἱρέσεων συγκροτητάς. Κατὰ τὸ ἐ Ἀποστόλε Πραξ. κ'. Καὶ ἐξ ὑμῶν αὐτῶν ἀναστήσονται ἄνδρες, λαλοῦντες διεστραμμένα. Καὶ

Culpam eum hanc, neque vitare Ecclesia aut quisquam nostrûm, neq; præstare vllo potest modo. Et singularia hæc sunt, atq; personalia, quòd inquieta quædam sunt ingenia, quæ ex contentione viuunt. Alij verò, ex ambitione certamina mouent non necessaria. Alij, zelum habent, sed non secundum scientiam. Denig; multa aliæ sunt causæ horum malorum, quibus Satan deformare conatur cœlestem doctrinam.

Quod verò alij prorsus à nobis exierunt, noua & Scripturæ contraria, praua & hæretica etiam dogmata, prætextu Euangelij excogitantes, nec id nouum est.

1. Iohan. 2.

Nec vnquam tanta fuit veræ Ecclesiæ felicitas, vt passim, in omnibus, & apud omnes, qui Christi nomen profitebantur, talis fuerit consensus.

Notum est enim ex historia omnium temporũ, semper fuisse in illo ipso cœtu, qui vera Dei Ecclesia fuit, & exortos esse, qui falsa, peruersa, erronea proposuerunt dogmata, sectas introducentes, & hæreses excogitauerunt. Sicut Apostolus inquit: Ex vobis ipsis exurgent viri, peruersa docentes.

Act. 20.

Item

Καὶ τὸ ά. Ἰωαν. β'. Ἐξ ἡμῶν ἐξῆλθαν. Καὶ ά. Κορ. γ'. αἱρέσεις ὁ Παῦλος ἀπαριθμεῖται, τὰς τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας ἐκφυείσας. ά. δὲ Κορ. ιέ. ἦσαν ἐν τῇ αὐτῇ, οἱ τὴν ἀνάστασιν ἠρνοῦντο. Ἄλλοι δὲ, τοῖς ἐκ νόμου ἔργοις ἀνθρώπων δικαιοῦσθαι ἐφιλονείκουν, Πραξ. ιέ.

Ὡσαύτως, Φιλάστριος, Ἐπιφάνιος, Αὐγουστῖνος, μυρμηκιὰν ἀνέγραψαν αἱρέσεων: ὧν, ἄνδρες τῆς ἀληθινῆς ἐκκλησίας, ἄπιοι ἐξ ἀρχῆς ἐγένοντο. Ὡς ὀλέθριοι δ' ἐγένοντο διαμάχαι μεταξὺ τῶν ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν ἐκκλησιῶν, ἄχρι καὶ ἀναθεματισμοῦ ἀλλήλων (ὅθεν καὶ συνεχὴς ἐξεφύη σχίσμα) ἐξ ἀξιοπίστων φανερόν ἐστιν ἱστοριῶν. Ἀλλὰ δὴ, καὶ Κήρινθος, τῆς ἀπὸ τῶν ἀποστόλων ἐκκλησίας γέννημα ὑπῆρξεν.

Ὅσον δ' ἤδη πρὸς τὰ τῶν ἐθίμων, καὶ ἐκκλησιαστικῶν θεσμῶν, παραλλαγήν: οὐδὲ ἔστω, σημεῖον αὖ εἴη, ἡμᾶς ἀπὸ ἔστω ἀληθινὴν θεοῦ ἐκκλησίαν μὴ εἶναι. Τὸ γὰρ καὶ τὴν πρωτόπλαστον ἐκκλησίαν συνήθως ἐγένετο: καθὼς ἔγραψεν ὁ πάλαι ἐν Λυγδούνῳ ἐπισκοπήσας εἰρηνοποιὸς Εἰρηναῖος, λέγων: ἡ διαφωνία τῆς νηστείας, τὴν ὁμόνοιαν τῆς πίστεως συνίστησιν: ἦγεν, καὶ διίστησιν. Οὐδὲ τοῖς ἀποστόλοις πρόσκομμα ἦν, περὶ τῶν ἑορτασίμων ἡμερῶν νομοθετεῖν: ἀλλὰ σωτήρια πρὸς θέναι δόγματα: καὶ ζωῆς εὐσέβειαν, ἀγνωσύνην τε, διδάσκειν.

Item alius: Ex nobis exierunt, 1. Iohan. 2. *1. Cor. 3. sectas Paulus enumerat, è sua Ecclesia natas. 1. Cor. 15. Resurrectionem in eadem negârunt. Alij, Legis operibus hominem iustificari contendebant, Actor. 15.*

Sic Philastrius, Epiphanius et Augustinus, plurimas descripserunt & recensent Hæreses, ab ijs, qui in vera fuerunt Ecclesia, ortas & excitatas. Et quàm perniciosa fuerint certamina inter Ecclesias Orientales & Occidentales, vt se mutuò damnarent: vnde & perpetuum Schisma est exortum: historiæ fide dignæ testantur. Imò etiam Cerinthus, ex Apostolorum Ecclesia natus est.

Quod verò ad ceremoniarum diuersitatem: nec id signum est, nos ideo veram Dei Ecclesiam non esse. Hoc enim, quod in primitiua Ecclesia vsitatum fuit, sicut scripsit Irenæus: Dissonantia ieiunij, non rupit consonantiam fidei, Mens namq; fuit Apostolorum, non de diebus sancire festiuitatum: sed conuersationem rectam, & Dei prædicare culturam. Irenæus ad Pon. Rom. Historia Eccles. Eusebii, lib. 5. ca. 24. Trip. Hist. li. 9. ca. 39.

Ἐν ἐκείνοις γὰρ ἔλεσι, καὶ διαφέρει πραγμάτων ἀδιαφόρων, ἡ κεῖται ἡ θρησκεία, καὶ ὁ χριστιανισμὸς: ἀλλ' ἐν τοῖς κεφαλαίοις τῆς διδαχῆς, καὶ ἐν τοῖς ἄρθροις τῆς πίστεως: ὥσθ' ὧν, ὡς εἴρηται, ἡμεῖς θεῷ εὐαρμοστίᾳ συμφωνοῦμεν.

In illis enim ceremonijs, & ritibus rerum adiaphorarum, non constat Religio & Christianismus: sed in capitibus doctrinæ, & fidei articulis: de quibus vt dictum est, inter nos Dei beneficio conuenit.

Ἀλλὰ παρὰ τοῖς ἀρχιερατικοῖς, ἄκρα τις συμφωνία ἐστίν. Ἀληθινὴ ἄρα θεῦ ἐκκλησία;

Atqui in Pontificia Ecclesia, summus est consensus: ergo vera Dei Ecclesia?

Ἀλλ' ἡ πᾶσα συμφωνία, θεάρεστος. Συμφωνοῦσι γὰρ συμπνέοντες καὶ οἱ πονηροί. Καὶ συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ οἱ πρεσβύτεροι, Ἡρῴδης καὶ Πιλᾶτος, καθ' ἑαυτοὺς ὄντες, καὶ κατὰ τοῦ κυρίου, καὶ κατὰ τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ. Ὁμοίως, καὶ ἐφ' ἡμῶν, οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ λαοὶ, μελετῶσι: συμπνέουσιν οἱ ἀρχιερεῖς, καὶ πρῶτοι τοῦ ἱεραλικοῦ τάγματος: ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνερχόμενοι, κατὰ τοῦ αὐτοῦ, τὸ μάλιστα συμφωνοῦντες, καὶ κατὰ τοῦ ῥήματος αὐτοῦ: ὁ πάντες οἱ ὦθεν τὸν Ἀρχιερέα ἐξίσου βλασφημοῦσιν: ὡς ἀτελῆ, καὶ μὴ ἀρκοῦν, ἀσαφῆ, ἀμφίβολον, ἐπιμορφερίζον: ὡς ἄνω καὶ τοῦ ἀρχαίου δέδεικται.

Respondeo. Non omnis consensus Deo est gratus. Consentiunt enim, & conspirant, etiam mali. Et conuenerunt in vnum summi Pontifices, Principes sacerdotum, Herodes & Pilatus, aduersus Dominũ, & aduersus Christum eius. Sic etiamnum hodie. Reges terræ, & populi meditantur, conspirant Pontifices & Principes Sacerdotũ, in vnum conueniunt, aduersus eundem, maximo consensu, & conquo Pontificij blasphemant: tanquam insufficiens, obscurum, ambiguum, &c. vt suprà ab initio est demonstratum.

Ἀλλ' ὅδ' ἐν αὐτοῖς τοσοῦτη εὐρίσκεται ἑνότης, ὅσην αὐχοῦσιν: οἵ γε εἰς αἱρέσεις κατετμήθησαν ὀλεθρίους ἀναρίθμους: ὧν καθαίπερ ἀπασῶν καλαμεύσῃ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, διὰ τοῦ ἐκλελεγμένου αὐτοῦ σκεύους τοῦ ἐκλελεγμένου, ἀ. Κορ. γ'.

Nec verò inter ipsos tantus est consensus, quantum iactitant. Sunt enim in sectas dissecti propemodum innumeras, quas in vniuersum omnes, damnat Spiritus sanctus, per electum suum organum. 1. Cor. 3.

Καπ-

Pontinum.

Κατέγνωσαν ἀλλήλων οἱ Ρωμαίοι ἀρχιερεῖς, ἀλλεπαλλήλοις δόγμασιν· ἀνέσπασαν τὰ τῶν προλαβόντων δόγματα· ὑδὲ εἰς τὰ θνησιμαῖα αὐτῶν λύσσης ἀπεχόμθροι.

Τὸ δὲ συμφωνεῖν ἀλλήλοις ἐν θεῷ, καὶ τῷ ῥήματι αὐτοῦ, τότε ἤδη ἀληθῶς συμφωνεῖν, καὶ ἓν εἶναι, ἐστὶν· ὑπομαρτυρέντος τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, ἐν οἷς Ἰωάν. ιζ'. λέγει· Ἁγίασον αὐτοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σε. Ὁ λόγος ὁ σὸς, ἀλήθειά ἐστιν. Οὐ περὶ τούτων δὲ ἐρωτῶ μόνον· ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστευόντων διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν εἰς ἐμέ. Ἵνα πάντες ἓν ὦσι· καθὼς σὺ, πάτερ, ἐν ἐμοὶ κἀγὼ, ἐν σοί· ἵνα καὶ αὐτοὶ, ἓν ἡμῖν ἓν ὦσι.

Τί ἐστι ποιητικὸν τῆς ἐκκλησίας αἴτιον;

Ὁ θεὸς αὐτός. Οὕτω γὰρ ἐξελέξατο, καλεῖ, σωάγει, ἑαυτῷ ἐκκλησίαν, διὰ καὶ ἕνεκα τοῦ ἀγαπητοῦ υἱοῦ, φωνῇ τῆς ἀφωνίας. Ὡς Ἐφεσ. α. γέγραπται· ὁ θεὸς ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ (τῷ Χριστῷ) πρὸ καταβολῆς κόσμου. Ἐχαρίτωσεν ἡμᾶς ἐν τῷ ἠγαπημένῳ· ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, καὶ ἑξῆς.

Τίς ἡ ὕλη, περὶ ἣν;

Εἰσὶν οἱ σωθησόμθροι· ἐκλελεγμένοι, καὶ ὑποτιθέντες, πρὸς αἰώνιον ζωήν.

Ἡ ὀργανικὴ;

Ἡ διακονία τοῦ ῥήματος, καὶ τῶν μυστηρίων·

Pontifices Romani, mutuis decretis se inuicem damnarunt, rescinderunt Antecessorum decreta, nec à cadaueribus eorum abstinuerunt, in ea sæuientes.

Hic autem, demum verus est consensus, & vnitas, qui in Deo est, & verbo ipsius: attestante Ioham. 17. *Saluatore nostro Christo, & dicente: Sanctifica eos in veritate: sermo tuus est veritas. Non pro eis autem rogo tantùm, sed & pro eis, qui per verbum eorum credituri sunt in me, vt omnes VNVM sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, vt & ipsi IN NOBIS VNVM sint.*

Quæ est causa efficiens Ecclesiæ?

Deus ipse, qui elegit, vocat & colligit sibi Ecclesiam, per & propter filium suum dilectum, voce Ministerij. Eph. 1. Deus elegit nos in ipso (Christo) ante Mundi constitutionem, Gratificauit nos in dilecto filio suo, in quo habemus redemptionem per sanguinem eius, &c.

Materia circa quam?

Sunt homines saluandi, electi & adoptati ad vitam æternam.

Instrumentalis causa.

Ministerium verbi & Sacramen-

σημείων: δι' ὧν ἑαυτῷ ἐκκλησίαν συλλέγει ὁ θεὸς: ἄλλως παντὶ χῷ τῆς οἰκουμένης διεσπαρμένῳ. Οὓς γὰρ προώρισε, τούτους καὶ ἐκάλεσε: καὶ οὓς ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδικαίωσε. Ρωμ. η.

Καλεῖ δὲ διακονίᾳ τοῦ ἐξακούσαι κηρύγματος: διὰ τοῦ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐνεργεῖ: καὶ συνάγειν ἐκκλησίαν τῷ κηρύγματι ἐνηχοῦντι, Ρωμ. ι. Οὐδὲ παρὰ ἕνα, τῷ μεσίτῃ Χριστῷ ἀδένι ἐλάττωμα συμβαίνει: ἡνίκα ἡ παρ' αὐτοῦ γε τάξις φυλάττεται, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ κηρύττοντες, μεσίτην καθίσαντες: ὡς ἀσωμάτους οἱ Ἀναβαπτισταὶ ἀπιφέρουσιν. Οὔτε γάρ ὁ φυτεύων ἐστί τι, οὔτε ὁ ποτίζων: ἀλλ' ὁ αὐξάνων θεός. α. Κορ. γ.

Ἐπιδὴ δέ, μεγάλη τινῶν καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις διακόνων ἀσθενειά ἐστι: συμβαίνει ἐντεῦθεν, καὶ πάντοτε σωέβη: οὐ προκείτας διδασκάλους, εἰ μὴ τῷ θεμελίῳ ἐνέμειναν: ὅμως πολλὰ πολλάκις ἀλογίστως δρᾶσαι, καὶ γράψαι: ἐπὶ τὸν θεμέλιον ἐποικοδομοῦντας ξύλα, λίθους, χόρτον, καλάμην. Μέγα δὲ, τὸ ἔθος δύναται: ὡς τὸ πάντας σχεδὸν ἁπασῶσθαί τι τῆς ἐφ' ἑαυτῶν κακοηθείας.

cramentorum, per quæ Deus sibi colligit Ecclesiam, aliàs per totum terrarum orbem dispersam. Quos enim prædestinauit, hos & vocauit: & quos vocauit, hos & iustificauit, &c.

Vocat autem per Ministerium verbi externi, per quod Spiritus sanctus est efficax, & colligit sibi Ecclesiam prædicatione verbi vocalis. Rom. 10. Nec per hoc Mediatori Christo quicquam detrahitur, dum ordo ab ipso institutus, seruatur, neque ipsi Mediatores constituuntur (vt perperam Anabaptistæ inferunt:) Nihil enim est, qui plantat, neq; qui rigat, sed qui incrementum dat, Deus.

Quia verò magna quoq; est in Ministris quibusdam Ecclesiarum imbecillitas: hinc adeò fit, & factum est semper, vt etsi præcipuè Ecclesiæ Doctores fundamentum retinuerint: tamen multa sæpe inconsideratè fecerunt, & scripserunt: super fundamentum ædificantes lignum, lapides, fœnum, stipulas. Et magna vis est consuetudinis: vt omnes ferè aliquid contagij de sui seculi moribus contrahant.

Λεγομένης δὲ τῆς ἐκκλησίας ἁγίας: ἐν τίνι κεῖται ἡ αὐτῆς ἁγιότης;

Cum Ecclesia dicitur sancta, in quo consistit Ecclesiæ sanctitas?

Οὐκ

Non

Οὐκ ἐν οἰκείᾳ ἐξ ἔργων δικαιοσύνῃ: ἀλλ' ἐν ἐλλογήσει τῆς χριστοῦ δικαιοσύνης καὶ ἁγιότητος: ἣν δίδωσι τῆς πίστεως, δι' ἧς καὶ κόσμον λαμβάνουσιν οἱ πιστεύοντες. Ἐφεσ. ε. Ὁ χριστὸς ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν: καὶ αὐτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς: ἵνα αὐτὴν ἁγιάσῃ, καθαρίσας τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι: ἵνα παραστήσῃ αὐτὴν ἑαυτῷ ἔνδοξον, τὴν ἐκκλησίαν: μὴ ἔχουσαν σπίλον, ἢ ῥυτίδα, ἤ τι τῶν τοιούτων: ἀλλ' ἵνα ᾖ ἁγία καὶ ἄμωμος, ἐλλογισμῷ δηλονότι.

Non in propria operum iustitia, sed imputatione iustitiæ & sanctitatis Christi, qua per fidem credentes donantur & ornantur. Eph. 5. Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, vt illam sanctificaret, mundans eã lauacro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, nõ habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi: sed vt sit sancta & immaculata, scilicet imputatione.

Εἶτα δ' αὖ, ἄλλη τις ἐστὶ τῆς ἐκκλησίας ἁγιότης καὶ δικαιοσύνη: ἡ, ὅτι τῷ ὄντι ἐν ἀληθῶς ἄρχεται, ἐν τῇ νεᾳ ζωῇ ἀνακαινίζεσθαι: καὶ τῷ θεῷ λατρεύειν, ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ ἐνώπιον αὐτοῦ, πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς. Ἐντεῦθεν, ἅγιοι χρηματίζουσιν, οἱ πιστεύοντες εἰς τὸν χριστὸν: ἔχοντες ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν: καὶ ἡγιασμένοι διὰ πνεύματος ἁγίου: εὐσεβῆ τε, καὶ σεμνὸν βίον διάγοντες, ἐν τῷ νῦν παρέχοντι αἰῶνι.

Deinde, alia quoq; est Ecclesiæ sanctitas & iustitia, quod reipsa verè in hac vita incipit renouari, & Deo seruire in sanctitate & iustitia coram ipso, omnibus diebus vitæ. Hinc sancti dicuntur, credentes, in Christũ, habentes remissionem peccatorum: & sanctificati per spiritum sanctum, piam & honestam vitam ducentes, in præsenti hoc seculo. Luc. 1.

Πρὸς τί δεδεται ἡ ἐκκλησία;

Οὐ πρὸς ὡρισμένους καὶ ῥητοὺς τόπους, χρόνους, πρόσωπα, ἀλληλοδιαδόχους, παρεμπλάκτους, ἢ παραπλησία. Πάντα γὰρ ταῦτα, σαρκικὰ, καὶ ἀπατηλὰ: καὶ ἦν ἦν ἤθελον παρὰ τοῖς ἀσεβέσιν εἶναι δυνάμενα: ἢ παρὰ τῇ τοῦ εὐσεβοῦς, καὶ ἀληθινῇ θεᾷ, ἐκκλησία.

Ad quid est Ecclesia alligata?

Non ad certa loca, tempora, personas, successionem ordinariã, aut similia. Hæc enim omnia, sunt fallacia & carnalia, quæ apud impios tàm esse possunt, quàm apud piorum, & veram Dei Ecclesiam.

Καθάπερ ὅτι χριστῷ, τὰ πεφιερημένα πάντα, παρὰ τοῖς δυσσεβέσιν ἀρχιερεῦσι καὶ ἱερεῦσιν, ἐφ' οἷς ἦν ἡ κοινὴ μὲν τῶν πραγμάτων διοίκησις, εὑρίσκοντο. Πρὸς δὲ τὸ εἰλικρινὲς τοῦ θεοῦ ῥῆμα πεφόσδεται, καὶ τὸ Ησα. ή. Οὐχ ὁ λαὸς παρὰ τοῦ θεοῦ ἑαυτοῦ ἐκζητήσει ὅρασιν; Ἆρα ὑπὲρ τῶν ζώντων, πρὸς νεκρούς; Ἐπὶ τὸν Νόμον μᾶλλον, καὶ τὴν μαρτυρίαν. Ἐὰν δὲ μὴ ἐίπωσι κατὰ τὸ ῥῆμα τοῦτο: ὅτι ἔστιν αὐτοῖς ἑωθινὸν φῶς. Καὶ τὸ Ἰωαν. ί. Τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ, τῆς φωνῆς μου ἀκούει: ἀλλοτρίῳ δ' οὐ μὴ ἀκολουθήσωσιν, ἀλλὰ φεύξονται ἀπ' αὐτοῦ. Καὶ τὸ Γαλ. ά. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἡμεῖς, ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ, εὐαγγελίζηται ὑμῖν, παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα ὑμῖν: ἀνάθεμα ἔστω.

Καὶ κατὰ τὸ Ἐφεσ. β'. Ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων: καὶ προφητῶν: ὄντος ἀκρογωνιαίου, αὐτοῦ Ἰησοῦ χριστοῦ.

Τί δὴ οὖν τῆς καθ' ἑαυτὸν διηνεκοῦς ἀμφιδοχῆς τῶν Ἀρχιερέων: ἣν πασῶν μεγαλαυχοῦσιν οἱ τὸν Ἀρχιερέα θαλπόντες;

Ἐπὶ μὲν τῆς πρωτοθέτου ἐκκλησίας: κρατούντων αὐτῆς τῶν ἀποστολοπαράδοτον διδαχὴν ἀκεραίαν τῆς ἐκκλησίας ἔτι παρθένον μενούσης: οὐκ ἠμαίρησεν ἰδίας τινὸς εὐχρηστίας: Ἐνθένδε γὰρ ὁρμώμενοι, τὸ τῶν ἀποστολικῶν δογμάτων ἀληθὲς ἐδείκνυσαν ‡

Sicut tempore Christi, hæc prædicta omnia, apud Pontifices & Sacerdotes impios, qui tenebãt administrationem publicam, reperiebantur. Sed ad verbum Dei sincerum est alligata, iuxta illud: Numquid non populus à Deo suo requiret visionem, pro viuis ne ad mortuos? Ad Legem magis & ad testimonium. Quod si non dixerint iuxta verbum hoc, non erit eis matutina lux. Et: Oues meæ vocem meam audiunt: alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo. Et Paulus: Sed licet & nos, aut angelus de cælo, euangelizet vobis, præter quàm quod Euangelizauimus vobis, anathema sit.

AEdificati super fundamentum Prophetarum Apostolorum, ipso angulari lapide Christo Iesu,

Quid igitur de successione ordinaria Pontificum, quam tantopere iactitant Pontificij?

In primitiua Ecclesia, cùm retinerent doctrinam Apostolorum sinceram, & Ecclesia adhuc virgo maneret: non caruit sua quadam vtilitate. Hinc enim probabant Apostolicorum dogmatum veritatem, sumptâ cum illis consensum, à qui-

σαν: ἑαυτὲς τε ἐκείνοις ἐμονῆντας, ὧν ἔ πτε μετεκέκλιντο. Οὐτωσὶ παιγάρτοι, ἀπὸ τῆ κορυφαίε Πέτρε, καθεξῆς ἠριθμεν τὴς Διαδοχὰς τὴς Ἐπισκόπως: ὅπως δὲα ἄλλοι ἐξ ἄλλων, τῆς παρὰ τῶν ἀποστόλων διδασκαλίας μάρτυρες ἐπεγένοντο.

à quibus nusquam deflexerant. Et sic à Petro numerabant per successionem Episcopos ordine, quomodo sibi inuicem successissent, qui testes erant doctrinæ Apostolicæ.

Ὥσπερ δὴ Τερτυλλιανὸς, τῶν Διαδοχῆς Διαλεγόμενος, κελεύει τοῖς αἱρετικοῖς: τὸ, πόθεν σφᾶς ἤρξαντο, διὰ τῆς ἐπισκοπικῆς ἀπὸ τῶν ἀποστόλων Διαδοχῆς ἀποδεῖξαι; ὥσπερ ἡ ἐν Σμύρνῃ ἐκκλησία; Πολύκαρπον, ὑπὸ Ἰωάννε καταστᾶσαν: ὑπὸ Πέτρε δὲ, Κλήμεντα. Συμπλασάντων τι, φησὶ, τοιῦτον, οἱ αἱρετικοί. Τί γὰρ αὐτοῖς, ἄπαξ τῆς βλασφημίας καταπλημήσασιν, ἀθέμιτον; Ἀλλὰ κἂν συμπλάσωσιν: Οὐδὲν αὐτοῖς πλέον ἔσται. Αὐτὴ γὰρ ἡ αὐτῶν διδαχὴ, τῇ ἀποστολικῇ αὐτιπαραβληθεῖσα, τῷ ἰδίῳ ἑαυτῆς ἀλλοκότῳ καὶ αὐτιθέτῳ ἀποφανεῖται, οὐκ εἶναι ὑπὸ ἀποστόλε, ἢ ἀποστολικὸ ἀνδρὸς, παραδεδομένη. Ταῦτα μὲν, ἐκεῖνος.

Sicut Tertull. de successione disputans, iubet Hæreticos originem suam, per successionem Episcoporum ab Apostolis probare: quemadmodum Smyrnæorum Ecclesia, Polycarpũ à Ioanne collocatũ à Petro Clementem. Confingant, inquit, tale aliquid Hæretici: quid enim illis post blasphemiam illicitum? sed etsi confinxerint, nihil promouebunt. Ipsa enim doctrina eorum, cum Apostolica comparata, ex diuersitate & contrarietate sua pronunciabit, non esse Apostoli alicuius authoris, neq; Apostolici. Hactenus ille. Tertul. lib. de Præscriptio. aduersus Hæreses.

Ὡς δ' αὕτως ἤδη, ποῖος τὶς τῶν ἀποστόλων παραβληθεῖσι, ἡ ἀρχιερατικὴ διδασκαλία, πάμπολυ αὐτῆς ἐξενηνεγμένα φανήσεται.

Ita iam Pontificia doctrina, collata cum Apostolorum, longè diuersissima apparebit.

Πῇ δὴ ἀληθινὴ τῶν ἀποστόλων Διαδοχῆς σειρὰ θεωρητέον; τῇ πρώτῃ καὶ ἀρχαίᾳ καὶ ἀποστολικῇ διδασκαλίᾳ: ὥστε ταύτῃ, εἰλικρινῆ καὶ ἄφθορον ἠχεῖν, καὶ ὁμολογεῖσθαι: μηδενὸς αὐτῇ ἐναντίε, ἢ Διαφέρε, δόγματος διακυριεύοντος

Vera igitur Apostolorum successio in doctrina Prophetica & Apostolica consistit: vt hanc sinceram & incorruptam sonent, & profiteantur, nihilq; cum ea pugnans, aut diuersum ab illa.

Hoc,

Ἔστι γὰρ, ἀληθὲς τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς δεῖγμα.

Ἐπιστολὴ Ἡλιόδωρ. ἐπαινεῖ λῆθαι διορισμ. μ.

Οἷς ὁμόφωνα καὶ Ἱερώνυμος γράφων: οὐχὶ ἁγίων, φησὶν, υἱοί εἰσιν, οἱ τὰς τόπους τῶν ἁγίων, ἐπέχοντες: ἀλλ' οἱ τὰ ἔργα αὐτῶν ἀσκοῦντες. Καθὼς τῷ ἑαυτοῦ μαθητῇ Παῦλος γράφει: ἔργον ποίησον εὐαγγελιστοῦ: τουτέστιν, κήρυξον τὸν λόγον τοῦ θεοῦ ἀλειπρινῆ, καὶ ὀρθὰ φθορᾶς.

Ἥδε κατὰ τόπον διαδοχὴ, ἀδένα ἁγιάζει: ἀδ' ὁμοῦ τῷ τόπῳ, ἢ τῇ καθέδρᾳ, τὰ δὲ πνεύματος χαρίσματα, τοῖς ὀρθαίνουσι μεταχεῖται: ὥσπερ ἐν ἄντροις καὶ σπιλάσιν τῶν διαβόλων, ἀκαθάρτῳ πνεύματι, ὀρθὶ τρίποδος Ἀπόλλωνος καθήμενοι, ἐνεπνέοντο αἰ πυθίαι. Οὐκ ἔστιν ἐκεῖνα, κληρονομιάται: καθάπερ ἐν βασιλέως, βασιλεὺς, καὶ πατρὶ διαδοχος, γεννᾶται.

Ἀλλ' ἔστι τι σαρκικὸν: θελήματι καὶ σπέρματι ἀνθρώπων πραπόμενον: ἐξ οὗ, ἔστι υἱοὶ θεοῦ, ἔστι ἐκκλησία, ἔστι γνήσιοι καὶ νόμιμοι τῶν ἀποστόλων διάδοχοι, γεννῶνται. Ἰωάν. ά.

Καὶ ἄνευ δὲ τοῦ, τῷ σαρκικῷ σπέρματι ταύτῃ, πολλάκις διακοπῆναι: πολεμούντων ἅμα παπῶν, τοῦ διαφερομένου Καρδιναλίων, αἱρεθέντων, καὶ χρηματισάντων: μάλιστα Ἰωάννας, τοῦ παιδοτόκου παπίσσης: ἄρχισα πρόσθεν καὶ οἱ ἔντακτοι ἐκεῖνοι ἔπαισαν, καὶ ἀτακτότατα, ἑαυτοῖς ἐχρήσαντο. Οἷον, ὅτε Μαρκελλῖνος πάπας, εἰδώλοις ἔθυσε:

Hoc, argumentum est Apostolicæ successionis.

In quam sententiam etiam Hieronymus scripsit: Non Sanctorum filij sunt, qui tenent loca Sanctorum: sed qui exercent opera eorum. Sicut Paulus suo scribit discipulo: Fac opus Euangelistæ, id est, prædica verbum Dei sincerum, & incorruptum. Hieron. ad Heliod. & Nepotian. de vita clericali. a. 10.

Successio autem illa loci, nemem sanctificat, nec cum loco vel cathedra, dona Spiritus sancti infunduntur: sicut in antris & specubus Diabolorum spiritu immundo Pythonissæ, sedentes super tripodem Apollinis afflabantur. Non sunt illa hæreditaria, quemadmodum ex Rege Rex nascitur, qui succedit patri.

Sed est carnale quiddam, studio et voluntate hominum factum. Vnde nec filij Dei, nec Ecclesia, nec veri & legitimi Apostolorum successores, nascuntur.

Et carnalis hæc successio, preterquam quòd sæpe est interrupta, pluribus Papis simul existentibus, & electis, à diuersis Cardinalibus, inprimis Ioanna Papissa: etiam turpissimè illi Ordinarij lapsi sunt, & inordinatissimè se gesserunt. Vt cùm Marcellinus Papa, Idolis sacrificauit:

Liber

λείᾳ, Ἀρειανὸς ἐγένετο: Γρηγόριος ὁ ἕβδομος, καὶ πλείους ἄλλοι, μαγικῇ προσέχοντες, σύμβουλα παρὰ τοῦ διαβόλου ἐποιήσαντο: Ἰωάννης ὁ ιγ'. διαβόλῳ ἑαυτὸν παρέδωκεν.

Ὡς πλεῖστον ἦ, εἰς ὅτο συμφέρει ἡ πεπιγραφὴ διαδοχὴ ὅ πάπα: ὥστε μαρτυρίαν ἐτοῖ παρασχεθῆναι ταῖς ἁγιογράφοις βίβλοις. Μαρτυρεῖ γὰρ, τὰ προφητικὰ καὶ ἀποστολικὰ γράμματα, οὐκ ἐνίων ἀνθρώπων πλάσματα: ἀλλ' ἐκείνων, οἷς ἐπώνυμά ἐστι, συγγράμματα.

Ἀποκαλεῖ γὰρ Αὐγουστῖνος τοὺς Ἰουδαίους, τῶν Χριστιανῶν χαρτοφύλακας, ἤτοι βιβλιοθηκαρίους: ὡς, τὰς προφητικὰς βίβλους φυλάττοντας, καὶ περὶ αὐτῶν μαρτυροῦντας. Ὥσπερ ἦ ἀδικεῖς, εἴ φαίνων γε, διὰ ὅτο ἐκείνους ἐκκλησίαν θεοῦ ἂν ὀνομάσαι: ἵνα, μὴ παπόφαινας.

Μῶν ἀκριτέον ἐστὶ τ ἐκκλησίας;

Πάνυ γε. Τῆς δ' ἀληθοῦς θεοῦ ἐκκλησίας: καὶ μέχρις ἂν φθέγξηται ἀκεραίφωνος, καὶ πάσης φθορᾶς ἀμιγὴς, τ ὀρθοδοξον διδαχήν. Ἀκριτέον δὲ αὐτῆς, ὡς μάρτυρος καὶ διδασκάλου: ἢ τὸν θεῖον προτίθεται λόγον: ἀ μὴ δι' αὐτὸν πιστευτέον. Ἡ μὲν πίστις, καὶ ἡ προσευχὴ οὐκ ἀνθρωπίνῳ ἀξιώματος, ἀλλὰ τῷ θείᾳ ῥήματος, ἐξήρτηται.

Οἷον, ὅτι παρὰ τ ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων ἐδογματίσθη, τ υἱὸν εἶναι ὁμοούσιον τῷ πατρὶ: ὅτο, ὃ διὰ τοῦτο πιστεύεται

Liberius Papa, Arianus est factus. Gregorius septimus, & alij complures, Magi, cum Diabolo pacta fecerunt. Ioannes 13. Diabolo se tradidit.

Et vt plurimùm, successio haec ordinaria loci, eò facit, vt hac ratione testimonium perhibeatur libris Biblicis. Testatur enim, Prophetica & Apostolica scripta, non esse ab hominibus conficta: sed ab his, quorum nominibus sint inscripta, profecta.

Sicut Augustinus Iudæos vocat, Christianorum Scriniarios vel Bibliothecarios, qui Prophetica scripta custodiunt, et de illis testantur. Porrò, sicut hanc ob causam Iudæos nemo Ecclesiam Dei dixerit: ita nec Pontificios.

Est ne audienda Ecclesia?

Vtiq, sed vera Dei Ecclesia, & quàm diu sonat doctrinam cœlestem, sinceram & incorruptam. Audienda autem est, vt testis & doctrix, quatenus verbum Dei proponit: sed non propter ipsam credendum. Fides enim & inuocatio, non humana authoritate, sed verbo Dei nituntur.

Vt quod in Concilio Nicæno decretum est, quòd filius Dei sit consubstantialis Patri: non ideo credi- Augustin. Epist. 19.

πιστεύεται; ὅτι αὐτοὶ, οἱ τριακόσιοι δέκα & ὀκτὼ ἅγιοι πατέρες, οἱ ἐκεῖ συνελθόντες, ἔτως ἐδογμάτισαν; ἀλλὰ, διότι γραφικῆς αὐτὸ ἁγίας μαρτυρίαις διδάσκειν καὶ ἀποδεικνύναι ἐδυνήθησαν.

Οὕτως ἔν, ἀκουστέον μὲν τῆς ἐκκλησίας, ὡς μάρτυρος & διδασκάλης: ἰστέον δὲ, πρῶτον καὶ ἔχατον κριτὴν, τὸν θεοῦ λόγον εἶναι.

Ἆρα ἔχει ἐξουσίαν ἡ ἐκκλησία, ἄρθρα πίστεως δογματίζειν: ἢ ἄλλα, ὡς εἰς σωτηρίαν ἀναγκαῖα, ἰδίᾳ ἀξιώσει ψηφίζεσθαι;

Οὐ γάρ. Μόνος γὰρ ὁ θεὸς, τοῦτό γε. Οὕτω γὰρ ἄρχονται τῶν ἑαυτῶν περὶ ἀποδείων πραγμάτων διδασκαλίας οἱ προφῆται: Ἀκούσατε λόγον κυρίου. Καὶ: οὕτως, ἢ τῶτε, λέγει κύριος. Καὶ συμπεραίνοντες, λέγουσι: τὸ στόμα κυρίου ἐλάλησεν. Εἰκότως.

Rom. i. Οὐ γὰρ δύνανται ἠρεμεῖν αἱ συνειδήσεις, μὴ ῥήματι θεοῦ πεπαιδευμέναι. Καὶ ἡ πίστις, ἐξ ἀκοῆς: ἡ δὲ ἀκοὴ, διὰ ῥήματος θεοῦ. Ὥστε, μὴ διδαχθέντος, καὶ ἐν ἀμελείᾳ μέρει προκαταβεβλημένῃ, τοῦ ῥήματος θεοῦ, πίστιν ὑπάρχειν οὐκ ἐγχωρεῖ, ἀλλ' ἔστιν οἴησις.

Ἡ πιστὴ ἐκκλησία (ὡς εἰρημένον ἔφθη, καὶ γραφικῆς πίστεσι βεβαιωθέν) τῷ ῥήματι θεοῦ προσήρτηται: τῷ διὰ τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων ἡμῖν παραδοθέντι. Καὶ

creditur, quia ipsi Patres 318. illic congregati, sic statuerunt: sed quia ex Scripturæ sacræ testimonijs docere ac probare id potuerunt.

Et ita audienda est quidem Ecclesia, vt testis & doctrix. Sed tamen sciamus, verbum Dei semper summum esse iudicem.

Habeʼne Ecclesia potestatem articulos fidei condendi, aut alia ad salutem necessaria, sua authoritate, decernendi?

Nihil minus. Hoc enim, solius Dei est. Sicut Prophetæ exordiuntur suas conciones de rebus grauibus: Audite verbum Domini. Item: Hæc, vel, sic dicit Dominus. Et concludunt: Os Domini locutum est.

Nam conscientiæ non possunt Rom. 10.
esse tranquillæ, nisi verbo Dei eruditæ. Et fides est ex auditu: auditus per verbum Dei. Quare nisi præluceat & fundamenti loco verbum Dei ponatur, fides nulla est, sed opinio.

Ecclesia igitur, vt antea dictum, & Scripturæ testimonijs confirmatum, ad verbum Dei allegata est, quod nobis per Prophetas & Apostolos traditum est. Et

Καὶ πολλὴ διαφορὰ ἐστι τούτων, πρὸς τοὺς ἄλλους ἁπάντας διδασκάλους. Εἰ γὰρ ἡ καθ' ἅπαντα χρόνον ἐκκλησία, μία ἐστὶ, καὶ ἡ αὐτὴ: ὅμως ὅτι μακρῷ ὑψηλοτέρᾳ καθιδρύθησαν βαθμῷ οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι: οἷς συνεμαρτυρήθη τὸ ἁγίου πνεύματος παρουσία: αὐτοῦ εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν ὁδηγήσαντος. Ὥστε πάνυ ἀναμφίβολον εἶναι: αὐτοῖς ἁπλῶς καὶ τῆς διδασκαλίας πολλαχοῦ πιστεύειν δεῖν. Ἄλλως δὲ, καὶ πολὺ διαφερόντως, λόγος ἐστὶ, τῶν ὑστέρων αὖ καὶ διαδόχων Ἀποστόλων: οἵτινες, μαθηταί εἰσι, καὶ μένουσι, τῶν Ἀποστόλων: οἷς ἐναντία, ἢ ἑτερόδοξα, διδάσκοντες, ἀνάθεμά εἰσι.

Τί οὖν ἐστι τὸ τῆς ἐκκλησίας ἀξίωμα;

Μέγα μὲν: οὐκ ἄπειρον δὲ, ἀμέτρητον, ἢ ἀνέκλυτον: ἀλλὰ πεπερασμένον, καὶ ἐγκεχωρισμένον.

Πρῶτον, ὅτι καὶ κανονικῶν βίβλων, τῶν προφητικῶν καὶ ἀποστολικῶν, μαρτυρεῖ: αὐτοὺς γραφῆναι τοὺς τούτων, ὧν τὰ ὀνόματα ἐπιγεγραμμένα εἰσὶ: καὶ ὅτι παρ' αὐτῶν ἐκείνων αὐτὰς ὡς ἀληθῶς ἐδέξατο.

Καὶ τούτῳ δὴ τῷ λόγῳ, ἐξακουστέον ἐκείνου, τοῦ ἁγίου Αὐγουστίνου, τοῦ παρὰ πᾶσι διατεθρυλλημένου: ὃ περὶ οὗπερ ἄνω τι εἴρηται, ἐν τῇ ἀρχῇ: τῷ Εὐαγγελίῳ οὐκ ἂν πιστεύσαιμι: εἰ μὴ τὸ τῆς ἐκκλησίας ἐμὲ κινήσειεν ἀξίωμα.

Βλέπε

Et ingens est discrimen inter hos, & alios quoscunq; Doctores. Etsi enim Ecclesia omnium temporum vna sit & eadem: tamen longè sublimiori loco collocati sunt Apostoli, qui testimonium habent præsentiæ Spiritus sancti, qui in omnem veritatem eos sit introducturus. Ita vt certum sit, illos de doctrina non errasse. Ideoq; in omnibus credendum eis. Alia longè & dispar est ratio, aliorum quorumcunq; posterorum successorum, qui discipuli sunt & manent, Apostolorum quibus si contraria, vel ab eis diuersa docuerint, Anathema sunt.

Quæ igitur est Ecclesiæ authoritas?

Magna: non tamen infinita, immensa, aut absoluta, sed limitata.

Primùm, testificatur de libris Canonicis Prophetarum & Apostolorum: quòd horum sint authorum, quorum nominibus sunt inscripti: quodq; ab illis bona fide acceperit.

Et hoc modo accipienda sententia illa Augustini, quæ in ore ferè est omnium, de qua etiam suprà aliquid dictum ab initio: Euangelio non crederem, nisi Ecclesiæ me commoueret authoritas. In Loco de sacra scriptura.

Hoc

Βέλτιον γὰρ ἔστι λέγειν· τὴν πάντος χρόνου ἐκκλησίαν, καὶ διαδοχὴν ἀδιακοπῆ μαρτυρεῖν, τὰ τῶν Προφητῶν, Ἀποστόλων, καὶ Εὐαγγελιστῶν, γράμματα, θεόθεν μὲν ἐκφανθέντα, καὶ παρὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος, διακονίᾳ ἐκείνων ἀναγραφέντα, παραδοθῆναι τῇ ἐκκλησίᾳ. Καὶ καὶ ἔστι, ὥσπερ τῆς ἀληθείας μαρτυρεῖ· Ἡ ἀλήθεια δ' αὐτὴ τῶν γραμμάτων τούτων, οὐκ ἔχει παρ' ἀνθρώπων, ἢ τῆς ἐκκλησίας, τὸ ἑαυτῆς κῦρος· ἀλλὰ μαρτυρίᾳ τῆς ἐκκλησίας βεβαιοῦται· χρίσιν εἶναι, καὶ τῶν Ἀποστόλων καὶ Προφητῶν τε, καὶ διδαχὴν τούτων· ὅτι τε, καλὴ πίστις, ἐξ ἐκείνων παραληφθεῖσαν, συνεχεῖ διὰ χειρῶν παράδοσις καὶ παραλήψις, μέχρις ἐς ἡμᾶς καταντήσαι.

Ὃ μεγάλην ἔχει ῥοπὴν πάνυ, πεῖσαι ἡμᾶς, καὶ πληροφορῆσαι· εἰδότας, διὰ τοσούτων αἰώνων, καὶ τοσαύτης συμφωνίας τῶν χρόνων καὶ λαῶν, ἐκεῖνα τὰ ξυγγράμματα, παρὰ τῶν, ὧν τὰ ὀνόματα ἐπιγεγραμμένα ἔχουσι, καὶ φερόντων, ἐς ἡμᾶς διασωθέντα καταλθεῖν.

Δεύτερον, ὅτι τῇ ἰδίᾳ πίστει ἐπιμελείᾳ, σπουδῇ, καὶ πόνῳ, τὰς βίβλους ταύτας ἡμῖν, διὰ χειρῶν συνεχεῖ λύσι διαδοχὴν παραδόσει, διετήρησε. Καὶ ἔστω φύλαξ ἅμα, καὶ μάρτυς, τῆς οὐρανίου διδαχῆς ἐστιν· ἣν ἤρξεις ἐς ἡμᾶς διεφύτευσε.

Τρίτον

Hoc enim vult dicere, Ecclesiam omnium temporum, cõtinua successione esse testem, scripta Prophetarũ Apostolorũ, & Euangelistarum, esse diuinitus prodita, & à filio Dei profecta: per Spiritum sanctum autem, illis mediantibus, descripta, & tradita ipsi Ecclesiæ. Et sic de veritate testificatur: sed veritas ipsa horum scriptorum, non habet authoritatem suam ab hominibus vel Ecclesia: verùm Ecclesiæ testimonio probatur, hanc doctrinam Christi esse & Apostolorum, ac Prophetarum: & sic bona fide ab illis acceptam, per manuum traditionẽ, & continuam successionem propagatã, ad nos peruenisse.

Quod ad fidem nobis faciendam, eiusq; confirmationem plurimum habet momenti: scire scilicet, tot seculis, tanto consensu temporum & populorum, illa scripta, ab authoribus illis, quorum nominibus inscripta sunt, & circumferuntur, ad nos peruenisse & propagata esse.

Secundò, sua fideli opera, cura, diligentia & studio, hos libros per manuum traditionem, & successionem continuam, conseruauit. Et sic custos est simul & testis doctrinæ cœlestis, quam ad nos usque propagauit.

Tertiò,

Τέταρτον δὲ, ὅτι ἐξουσίαν ἔχει κρίνειν κατὰ τὰς ἁγίας γραφὰς, περὶ πάντων δογμάτων. Νύμφη γάρ ἐστι Χριστοῦ ἡ ἐκκλησία: ἀκούσασα τῆς φωνῆς τοῦ νυμφίου, αὐτῷ τε ἀκολουθοῦσα. Ὅθεν τὸ, ἀσφαλῶς δύναται κρίνειν, αὐτῇ προσγίνεται. Ὥστε ἀκούειν ὀφείλομεν, ὡς διδασκάλου καὶ ἑρμηνευτρίας τῶν γραφῶν, τῆς ἀληθινῆς ΘΕΟΥ ἐκκλησίας: ἥτις ἡμᾶς τῷ Χριστῷ αὐτῷ, ὡς νυμφίῳ, προσάγει: καὶ τῆς φωνῆς τοῦ νυμφίου ἀκούειν παρεγγυᾷ. Ὥσπερ δὴ οἱ τῶν Σαμαρειτῶν εἰς Χριστὸν πιστεύσαντες, τῇ διδαχῇ αὐτοῦ κινηθέντες, ὀρθῶς τῇ γυναικὶ (ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ, πρόσθεν αὐτῷ ἐντυγχάνειν ἀναπεπεισμένοι ἦσαν: καὶ νῦν πολλῷ πλείους εἰς αὐτὸν, διὰ τὸν λόγον αὐτοῦ πεπιστεύκεσαν) ἔλεγον: ὅτι οὐκέτι διὰ τὴν σὴν λαλιὰν πιστεύομεν. Αὐτοὶ γὰρ ἀκηκόαμεν, καὶ οἴδαμεν: ὅτι οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμου, ὁ Χριστός.

Οὕτως δὲ ἡμῖν, προωρισμένον ἐστὶ, καὶ προσεγχαραγμένον, τὸ τῆς ἐκκλησίας ἀξίωμα, ῥήματι θεοῦ.

Ἀλλὰ προστέταξε Χριστὸς, ἀκούειν τῆς ἐκκλησίας, αὐτῶν: Ἐὰν τούτης παρακούσῃ: ἔστω σοι, ὥσπερ ὁ ἐθνικὸς, καὶ ὁ τελώνης;

Ἀλλ' οὐκ ἔστι καθολικὸν, τὸ πρόσταγμα (ὡς πρὸς τὴν ὑπόθεσιν) ἀναφερόμενον τῆς ἐν παντὶ χρόνῳ ἐκκλησίας, καὶ ἐφ' ὑπονοσοῦν πράγματος (ὥσπερ ὧδε, ἐφ' ἧς βέλτιον ἐκδεκτέον προημμε-

Tertiò, potestas iudicandi de omnibus dogmatibus, secundum Scripturam sacram. Est enim sponsa Christi, vocem sponsi audiens, eumq; sequens: vnde certò potest iudicare. Ideo audienda est, vt doctrix & interpres sacræ Scripturæ, vera Dei Ecclesia: quæ nos ad Christum ipsum, tanquam sponsum adducit, & vocem sponsi audire præcipit. Sicut rectè Samaritani, in Christum credentes, moti ipsius doctrina, mulierculæ, cuius testimonio antea ad ipsum adducti erant, ac iam multò plures in eum crediderant propter sermonem eius, dicebant: Quia iam non propter loquelam tuam credimus: ipsi enim audiuimus & scimus, quia hic est verè Saluator Mundi. Iohan. 4.

Atq; ita limitata, & circumscripta est Ecclesiæ authoritas, verbo Dei.

Sed Christus præcipit audiri Ecclesiam, inquiens: Quod si hanc non audierit, sit tibi tanquam Ethnicus & publicanus?

Respond. Non vniuersale est mandatum, (quoad hypothesin) de Ecclesia omnium temporum, & de rebus quibuslibet. Sicut non de quouis est accipiendum delicto.

πολημελείας) ἀλλὰ πρόσκαιρόν ἐστιν: οἷα καὶ πολλὰ ἄλλα ὁ κύριος προστάγματα τοῖς μαθηταῖς ἔδωκεν: οἷον τὸ, Εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε: ἵνα δὲ τῇ καθολικῇ πάντες χρόνοι ἐκκλησίαι ἀνήκῃ, καὶ πρὸς πάντας χρήματος. Πόση γὰρ ἂν γένοιτο σύγχυσις: εἰ ἕκαστα τὰ προστάγματα τῶν τῆς ἐκκλησίας πολιτῶν, ὅλῃ τῇ ἐκκλησίᾳ δεήσοιεν ἀναφέρειν;

Ἀλλὰ λέγει ταῦτα χριστὸς πρὸς ἑαυτὸν ἐκκλησιάζων, καὶ τῶν τότε καιρῶν καθάπτεται: ἡνίκα οὐκ ἦν εὐσεβὴς ἀρχὴ πολιτική, μέλουσα τῆς ἐκκλησίας ὅσα. Διὸ ἦν αἰτίαν, ὁ Ἀπόστολος, τῇ παρὰ Κορινθίοις ἐκκλησίᾳ, ὃ κανόνα ὅδε ὃ κυρίου καταμεληθεῖσαν, ἐπετίμησε. 1. Cor. 6.

Καὶ πρὸς τὰ ἰδίᾳ ἠγνοημένων προσκομμάτων, φθέγγεται ὁ χριστὸς: ὥστε ἐκ τῶν ὑπὸ κεκωφωμένης ῥημάτων, φανερόν. Φησὶ γάρ: ΕΑΝ ΑΜΑΡΤΗΣΗ ΕΙΣ ΣΕ ὁ ἀδελφός σου. Οὐχ ὅταν περὶ τῶν ἀμφὶ τὰ δόγματα ἐκκλησιαστικῶν ἀμφισβητήσεων, ἢ καὶ ἄλλων ὧντινῶν ποτε βαρυτέρων ἁμαρτημάτων, λαλεῖ. Οὐδὲ ἐν τούτοις, ἔστε δυνατὸν, ἔστε ὀφειλὴ, ἡ ὑπεναντία τοῦ κυρίου αὐτὴ τηρεῖσθαι: ὡς, ἐν φόνοις, μοιχείαις, κλοπαῖς, ληστείαις, καὶ ἄλλοις βδελυρίαις.

Ἀλλὰ (καθὼς εἴρηται: καὶ ἐκ τοῦ τῶν ἡγεμόνων καὶ ἐπαρμένων συνυφασμοῦ, ἀποδεικτέον ἐστὶν) ὅτι περὶ τῶν ἰδίᾳ

Sed tempore est mandatum: qualia multa alia quæq; Christus Apostolis suis dedit: vt, ne irent in vias gentium. Et non de vniuersali omnium temporum Ecclesia & causis quibuslibet. Quæ enim haec foret confusio, si omnes causæ, quas habent Ecclesiæ ciues, toti Ecclesiæ essent proponendæ?

Sed loquitur Christus de sua Ecclesiola, pro conditione illorum temporum, quæ Magistratu politico pio, & qui membrum esset Ecclesiæ, tum carebat. Sic hoc nomine, Apostolus quoq; Corinthiorum reprehendit Ecclesiam, quòd hanc Christi negligeret Regulam.

Et de priuatis offensionibus sonant Christi verba: sicut ex verbis textus est manifestum, cùm inquit: SI IN TE PECCAVERIT frater tuus. Non de controuersiis dogmatũ Ecclesiasticis, aut quibusuis etiã alijs delictis atrocioribus, loquitur: vbi hic ordo à Christo præscriptus, non potest, nec debet obseruari: vt in homicidijs, adulterijs, furtis, latrocinijs, &c.

Sed, vt dictum est, & ex contextu, præcedentibus scilicet & sequẽtibus, euinci potest, de priuatis offen-

ἰδία πρόσωπα, καὶ ἐκκλησίας εὐσεβῶν ἐχόντων ἀπορέσης, νοητέον. Ἡμῖν δὲ χρὴ τάξιν καὶ ἀκολουθίαν, διὰ τὸ τηρεῖν ἐχρὴν : ἵνα μὴ τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ βλασφημηθῇ διὰ τὰς φιλονεικίας τῶν χριστιανῶν : ἃς χρὴ ὑπὸ ἄλλων ὑγιεστέρων τῆς ἐκκλησίας μελῶν, ἤδη διορθωθῆναι, καταλλαγῆναι, καταπαῦσθαι.

offensis, in Ecclesia, quæ caret pio Magistratu, intelligendum. Qui processus, à Christo præscriptus, ideo obseruandus erat, ne malè audiat nomen & verbum Dei propter contentiones Christianorum : quas vult ab Ecclesiæ membris alijs corrigi, componi & deponi.

Θύκιον τὰς περὶ τῆς πίστεως διαφορὰς ἐν ἀνθιλογίαις, ἐπὶ νομίμους συνόδους ἀνοιστέον : καὶ ἕτω τὰς κρίσεις τῆς ἐκκλησίας ἀκουστέον ;

Ergo ne controuersiæ Religionis, non ad legitima Concilia deferendæ, & sic Ecclesiæ iudicia audienda ?

Εἰ μὲν τὸ Γρηγορίῳ, τῷ κλεινῷ Ναζιανζηνῷ, ἢ τὸ τῷ μακαρίῳ Αὐγουστίνῳ, ἀποκριθείημεν (ὧν, ἐκεῖνο μὲν εἶπεν, ἑαυτοῦ σύνοδον τέλος ἀγαθὸν ἰδεῖν : ὅσας τε τὰς τῆς ἐκκλησίας, μὴ χείρους γενέσθαι : ἕτερον δὲ, πλείους αἱρέσεις, ἐν οἷς τόποις φῦναι, ἐν τούτοις σβεσθῆναι, ἢ ὡς ἐν συνόδοις) ἴσως ἂν ὑπὸ κριτῶν ἁγίων, ἢ μόνων ἀποψηφισθείημεν : ἀλλὰ τοῦ πάσης ἀπιστήμης ἀπαλλαγείημεν.

Quòd si cum Gregorio Nazianzeno, aut D. Augustino responderemus : quorum ille, dixit, nullius se Concilij finem bonum vidisse, & vbi res Ecclesiæ non peiores essent factæ : hic autem, plures Hæreseis in ijs locis extinctas, in quibus sunt ortæ, quam in Concilijs : fortè ab æquis iudicibus non modò absolueremur, sed etiam reprehensione omni careremus.

Διὰ δὲ τῆς πείρας ἔγνωσται : ἐπὶ τῶν πάλαι συνόδων οὐδὲν ἁπισούσας, ἢ τὰς ἑαυτῶν ἰδίας διαφερούσας, ἀνορέκτῳ κενοδοξίᾳ ἀποδόσεως : ὡς, ἐπὶ τῆς πρώτης καὶ ὀνομαστοτάτης, τῆς ἐν Νικαίᾳ συναχθείσης (ἐφ' ᾧ, καὶ ὁ ἐν βασιλεῦσιν ἀοίδιμος Κωνσταντῖνος, μάλιστα

Quia experientia notum est, quòd & in prioribus Concilijs, vel res suas priuatas ex mera ambitione egerunt Episcopi : vt in primo illo celeberrimo Nicæno : quam ob causam Constantinus grauis-

μάλιστα αὐτοῖς ἐπετίμησε: καὶ τὰ κατ' ἀλλήλων ἐγκλήματα αὐτῶν, πυρὲ παρέδωκε) καὶ οὐ τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης ἐπισκόπους, ἢ τῶν πρωτείων ἀμφισβητήσαι, ἑαυτοῖς αὐ[illegible]στερεῖν πειρωμένους: ἢ παχυλάτων καὶ ψηλαφητῶν πλανῶν, δημοσίῳ ἀξιώματι, καὶ προβλήματι τῶν συνόδων, ὡπλισμένους, ὑπερμαχῆσαι: ὥστε, ἐν τῇ ὑστέρᾳ ταύτῃ, τῇ Κωνσταντιάδι καὶ Τελοδοντείᾳ, παρασυνάξεσιν, αἱρέσεις, Ἄννα & Καϊάφα, καὶ Ἀναΐδ Σαδδεκαίους, συναγωγαὶ ὑπῆρξαν.

Νῦν δὲ, ἐκεῖνο οὐ λέγομεν: ἀλλὰ φανερῶς ἔτω φαμὲν: δεῖν τῆς ἀληθινῆς χριστοῦ ἐκκλησίας ἀκούειν, ὡς διδασκάλου: καὶ τῇ αὐτῆς ἀποφάσεσιν ἀκολουθεῖν: ὅταν γε ἐκ τῶν θείων ῥημάτων θεμελίων, ἀλλ' οὐ ἐξ ἑαυτῆς ἐγκεφάλου, ἢ ἀξιώματος, ἃς τῶν τῆς θρησκείας δογμάτων διαφορὰς πιήσηται. Ὀφείλει γὰρ, αὐτὴν μαρτυρεῖν θεὶ χριστοῦ: & δὴ ἐκ ῥήματός γε θεοῦ. Οὐ δὲ περαιτέρω πιστευτέον αὐτῇ: ἢ ὅσον ἂν ἐκ τῶν ἁγιογράφων & θεολογικῶν ἀποδείξει δέλτων. Τοῦτο δὴ τὸν τρόπον, ὑγιεινότατον ἂν εἴη τῶν συνόδων τὸ ἀξίωμα, καὶ τὸν ἅγιον Αὐγουστῖνον εἰπεῖν. Οὐ γὰρ ἀπειλημμένον ἔχουσιν, ἢ αὐτοκρατορικῶν, ἐξουσίαν: οὐ κομοτομεῖν τὸ, ἢ τὸ, θεὶ τῶν πίστιν: & παρὰ τὰς γραφὰς δογματίζειν: ἀλλὰ πεπειλημμένον ὅσοις, & τοῖς τῶν γραφῶν πείσμασι πεποιδεδεμένον.

simè illos reprehendit, & Acta eorum igni exusſit. Et Romani Episcopi, de Primatu contenderunt, eumq; ſtabilire ſunt conati. Veterum craſsiſsimos & palpabiles, publica authoritate, & prætextu hoc Conciliorum armati, defendere runt: vt in poſterioribus, Conſtantienſi & Tridentino Conciliabulis, quæ Annæ & Caiphæ, ac Ananiæ Sadducæi, ſunt Concilia.

Sed hoc nunc non dicimus: verùm apertè affirmamus, Eccleſiam Chriſti veram, eſſe audiendam, vt doctricem, eiusq; iudicia ſequenda: cùm ex verbi Dei fundamentis, & non ex proprio ingenio, vel authoritate, Religionis dogmata & controuerſias dijudicat. Teſtis enim eſſe debet de Chriſto, & quidem teſtari ex verbo Dei. Nec plus ei credendum, quam ex verbo vel Scriptura ſacra probauerit. Et hoc modo, ſaluberrima eſt Conciliorum authoritas, vt Auguſtinus loquitur. Non enim infinitam habent aut plenariam poteſtatem, nouos videlicet Fidei articulos aut dogmata condendi extra Scripturam: ſed limitatam, ad hanc alligatam.

Ἡ δὲ

Vnitas

Ἡ δὲ τῆς ἐκκλησίας ἑνότης, ἐν τίνι ἐρείδεται;

Ἡ τῆς ἐκκλησίας ἑνότης, σωίζεται ἐν συμφωνίᾳ τῆς ἀκραιφνοῦς τοῦ Θεοφανερώτου ῥήματος διδασκαλίας, καὶ ταυτότητι τῆς πίστεως, καὶ τῶν ἁγίων μυστηρίων: συλλήβδην δέ, ἐν πάντων τῶν πνευματικῶν καὶ ἐπουρανίων ἀγαθῶν κοινωνίᾳ: ὑπὸ μιᾷ κεφαλῇ, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστὸς: δι' οὗ καὶ ἑνὸς αὐτοῦ, καὶ ταὐτοῦ, Εὐαγγελίου: Διακονίας τε, ἥτινι ὑπακοὴ ὀφείλεται, καθὼς ὁ ἀκούων ὑμῶν, ἐμοῦ ἀκούει.

Καθὼς ὁ κύριος προσεύχεται: Πάτερ, ἁγίασον αὐτοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου. Ὁ λόγος ὁ σὸς, ἀλήθειά ἐστιν: ἵνα πάντες ἓν ὦσι: καθὼς σὺ, πάτερ, ἐν ἐμοὶ: κἀγὼ, ἐν σοί: ἵνα καὶ αὐτοὶ, ΕΝ ΗΜΙΝ ΕΝ ΩΣΙ.

Μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης καὶ πραότητος, μετὰ μακροθυμίας, ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ: σπουδάζοντες τηρεῖν τὴν ἑνότητα τοῦ πνεύματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης. Ἓν σῶμα, καὶ ἓν πνεῦμα: καθὼς καὶ ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν. Εἷς κύριος, μία πίστις, ἓν βάπτισμα. Εἷς θεὸς καὶ πατὴρ πάντων, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν.

Ταῦτα μὲν, περὶ τῶν γνησίων καὶ ζώντων τῆς ἐκκλησίας μελῶν.

Ἵνα δὲ πάντα εὐσχημόνως, καὶ κατὰ τάξιν, γένωνται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ: αἵ τε διαφοραὶ καὶ σχίσματα, ἢ ἐκκλιθῶσιν, ἢ ἐρθῶσι:

Vnitas Ecclesiæ, in quo consistit?

Ecclesiæ vnitas, consistit in sincera doctrinæ verbi Dei consensu, & fidei vnitate, ijsdem Sacramentis omniumq; bonorum spiritualium atq; cœlestium communione, sub vno capite, quod est Christus, per eius vnum & idem Euangelium & Ministerium, cui debetur obedientia: iuxta illud: Qui vos audit, me audit.

Sicut Christus orat: Pater, sanctifica eos in veritate: sermo tuus est veritas, vt omnes vnum sint, sicut tu pater in me, & ego in te: vt & ipsi IN NOBIS VNVM SINT. Iohan. 17.

Cum omni humilitate & mansuetudine, cum patientia supportantes inuicem in charitate, solliciti seruare vnitatem Spiritus, in vinculo pacis. Vnum corpus, & vnus Spiritus: sicut vocati estis in vna spe vocationis vestræ. Vnus Dominus, vna Fides, vnus Deus, & Pater omnium, &c. Ephes. 4.

Et hæc de veris & viuis Ecclesiæ membris.

Vt autem omnia ordine fiant in Ecclesia, & vt dissidia seu schismata vel vitentur, vel tollantur:

ἢ λέγθωσι: χρήσιμόν ἐστιν: Ἐπισκόπους καθίσαθαι, κὴ τῷ ποιμνίῳ προσέχοντας, κὴ χώρας: οἳ τοὺς λοιποὺς ἂν διατηρήσωσιν ἐκκλησιαστικὰς διακόνους.

Λυσιτελεῖ ἡ τοιαύτη διακόσμησις (ἐάν οἱ προϊσάμενοι, εὐσεβεῖς ὦσιν: εἰλικρινείας κὴ παιδείας εὖ ἔχοντες: τὰ δέοντα ποιοῦντες: τὰ διδασκόμενα ἐφορῶντες: οὓς τρόπους, ἐφ' ὧν τετάχασι διακόνων, διατηροῦντες: τὰς πλάνας ἢ κακίας διορθούμενοι: κρίσεις ἐκκλησιαστικὰς ποιούμενοι: σωφρόνως μὴ τῶν ἄλλων συλλειτουργῶν συγκρατοῦντες) λυσιτελεῖ, φημί, πρὸς τὸ συγκαλεῖν σωφρόνας: πρὸς σύστασιν νομίμων προὶ τῆς διδασκαλίας κρίσεων: πρὸς διόρθωσιν τῶν μοχθηρῶν: ἢ πρὸς τὸ τὴν ἀλήθειαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διαφυλάττειν. ὃ βλέπεται γινόμενον ἐν τοῖς καλῶς καθεσταμένοις τῶν ἐκκλησιῶν: ἐν αἷς, ὁμοῦ τε φύονται αἱρέσεις σχίσματά τε, ἢ σὺν θεῷ ἐκριζοῦνται.

Ἐν ποσότῳ γε μὴν ἰστέον: ἐξ αὐτοῦ τοῦ συνήματος ἐκείνου, ὃ, ἀληθινὴ θεοῦ ἐκκλησία χρηματίζει, ποικίλας οὐκ ὀλιγάκις βλασφημίας, ἀλλὰ καὶ φοβερὰς πλάνας, αἱρέσεις τε ὀλεθρίας: καθὼς αὐτὸ, ἢ ὑπὸ Χριστοῦ, καὶ τῶν Ἀποστόλων, προεῤῥέθη: τὸν ἐχθρὸν ἐκεῖνον τοῦ θεοῦ, καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τὰ ἴδια ζιζάνια ἐν τῷ ἀγρῷ τοῦ κυρίου σπείρειν: ἐν ᾧ Matth. 13.

tur: vtile est, vt Episcopi, hoc est, Superintendentes, constituãtur in singulis regionibus, qui reliquos obseruent Ecclesiæ Ministros.

Hæc ordinatio, si hi qui præsunt, pij sint, sinceri & docti viri, ac faciant officiũ suum, inspiciant doctrinã, & obseruent mores Ministrorũ Ecclesiarum, quibus præsunt, corrigant errores & vitia, exerceant iudicia Ecclesiastica, et Synodos cum alijs collegis instituant: vtilis est ad conuocandas Synodos, ad constituenda legitima doctrinæ iudicia, ad emendationem vitiorum, & retinendam veritatem in Ecclesia. Quod fit in bene constitutis Ecclesijs, vbi antequam nascantur Hæreseis & schismata, extinguuntur Dei beneficio.

Interim tamen sciendum est, ex illo ipso cœtu, qui est vera Dei Ecclesia, varia sæpe oriri, non modò dissidia, certamina, & sectas, sed etiam errores horrendos & Hæreses. Sicut hoc ipsum Christus & Apostoli prædixêre, hostem illum Dei & generis humani, zizania sua in agrum Domini seminare, in quo Dominus triticum bonum.

ἐν ᾧ ὁ κύριος, σῖτον καλόν. Ὃ καθ' ἑκάστας καιρὸς ἡμέρας, ἀληθεύει, αἱ χρονικαὶ τῆς ἐκκλησίας μαρτυροῦσι βίβλοι.

Ἀλλ' ἆρα ἐν Παπισμῷ, μάλιστα ὑπῆρξε συμφωνία;

Ἀπαρνέομαι, ὅτι ἐν θεομαχίᾳ. Ἐνταῦθα γὰρ, βασιλεία Χριστοῦ οὐκ ἦν, ἀλλὰ ἐν Ἀντιχρίστῳ: ἐν ᾗ, ὁ ἰσχυρὸς ἐκεῖνος, καθωπλισμένος, ἐν εἰρήνῃ ἐφύλαττε τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ: καὶ σατανᾶς σατανᾶν οὐκ ἐκβάλλει. Ἐπεὶ, πῶς ἂν σταθείη ἡ βασιλεία αὐτοῦ: ἢ αὐτὸς παράξειεν αὐτήν;

Νῦν δὲ, ὅτι ἐπελθὼν ἰσχυρότερος ἐκείνου, ἐν δυνατώτερος, ὁ Χριστὸς, ἐν τῷ ἑαυτοῦ ῥήματι: διὰ τοῦτο καθαιρεῖ τὴν βασιλείαν ἐκείνου: ἀναχεῖν ἐδαμῶς ἔστιν ἡγεῖται. Ὥστε, περαλαθὼν τὰς φολίδας ἑαυτοῦ, ὁ μυελέλικτος δράκων, τὰ πάντα ἄνω καὶ κάτω ποιεῖν ἐπιχειρεῖ: χωρὶς ἀπὸ ψευδῶν μόνον, ἤγειρε ψευδοδιδασκαλίας: ἀλλὰ ἐκ στομάτων τῶν ὁσίων, ἐκ τῆς ἀληθοῦς ἐκκλησίας, ὡς τὸ αὐτοῦ ἔθος. Ἦ δὴ, ἐ ἔυγνωστον τυγχάνει: συμμαρτυροῦντος ἀγίου Αὐγουστίνου, καθολικὴν χρῆσιν φησὶ: τὸ εἰς ἀδικον οὐδενὶ πώποτε τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὄντων, κἂν αἱρετικὸς ᾖ, φανερᾷ κακοῦργον ἐπιτρέπειν χώραν (Ἀλλ' ἐδὲ, φησὶν, ἐὰν πολυσέρου ἐ φανερὸν ἐστὶν, ἐπὶ τε Φιλεκδίκῳ διὰ λυπήσεως κακὸν ἀντιποδοθῆ, ἀποδεχόμεθα: πολὺ μᾶλλον μυσαττόμενοι: ἐὰν τῇδε τῇ προφάσει,

num. Quod omnibus factum temporibus, Ecclesiæ testantur Annales.

Sed in Papatu maximus fuit consensus?

Respondeo. Id mirum non est. Quia hic, Regnum Christi non fuit, sed Antichristi, in quo fortis armatus ille, in pace custodiebat sua: & Satan Satanam non ejicit: quomodo enim aliâs staret regnum ipsius, si ipse illud turbaret.

Iam verò, cùm venit fortior illo & potentior, Christus in suo verbo, & per hoc, regnum illius destruit: hoc ferre nullo potest modo: ideoq; per suas squamas, cœlum terræ miscere conatur, & grassatur, non mendacijs solùm, hoc est falsis dogmatibus: sed etiã cædibus, persecutione piorũ, & veræ Ecclesiæ, pro suo ingenio. Vnde etiam facilè agnosci potest, teste quoq; Augustino, qui nullis vnquam bonis in Catholica placuisse affirmat, si in quenquam, licet Hæreticum, vsq; ad mortem sæviatur: Neq; verò, inquit, si longè à morte cuiuslibet molestijs libido vlciscendi malum pro malo retribuat, approbamus. Multò amplius detestantes, si hac occasione velut pro vnitate conandi, cõcupita quis auferat

August. contra Cresc. Gram. lib. 3. ca 50. Iudice Augustino, Pontificij nec boni, nec Catholici.

πεφάσθ, ὡς ὅπου ἑνώσθ, ἃ ἐπεθύμησεν ἀλλότρια, ὅπινός ποτε ἴδια, ἀποστερήσῃ) σὺν Ρωμαΐσας, ὅτε ἀγαθὲς, ὅτε καθολικὲς, εἶναι.

Πλὴν ἀλλ', ὁδὸ ἐν τῇ ἀρχιερατικῇ δυναστείᾳ, τοσούτων ἐπαρξάσης οἰδάμου συμφωνίας: ὅσων αὐτοὶ νῦν, κ τῆς βασιλείας ὃ χρισὸ συγκρητίσαντες, κομπάζεσι. Καὶ τῶν μοναζόντων γὸ αἱρέσεις εἰσὶν, ὐδὲ ἀριθμῷ λαμβανόμεναι: κ τῶν ἀρχιερατευσάντων ἐγνώσθησαν κατ' ἀλλήλων ἀναθεματισμοὶ, τῶν τε πεπραγμένων ἀκυρώσεις, καὶ ἄλλαι ἀτοπίαι: ὧν πέρι, ἐν τοῖς ὄπισθεν ἐρήσω.

Μὴ δύναται πλανᾶσθαι ἡ ἐκκλησία;

Ἡ ἐκκλησία, μένθ σύλον καὶ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας: κἂν πλανηθῶσιν, οἱ δοκοῦντες σύλοι τῆς ἐκκλησίας εἶναι. Οἷον, ὅπὶ τῆς ἐνσάρκου Φέρε ὃ κυρίου παρουσίας, πλάνη κατέσχον τοὺς ἀρχιερεῖς, γραμματεῖς, Φαρισαίους, πρεσβύτερους: ὅπως ὅτον, ὥστε Θ ὃ θεϊκὸ υἱὸ χρισὸ, ὡς βλάσφημον, καταγνῶναι θάνατον. Τέως μήτοι γε, ἡ ἀληθινὴ ὃ θεοῦ ἐκκλησία, ἐν αὐτῶν ἔμεινε: μὴ δόντων κ τ', ὀρθὰ περὶ θεὸν, κ τὸ ῥῆμα αὐτοῦ, δοξαζόντων.

Ἐφ' ὅσον ἂν κρατῇ τὸν λόγον θεοῦ: καὶ μὴ τὸ ἴσχνια τῆς ἀληθείας αὐτοῦ βάνθ: ὁ σφάλεται. Τεθεμελιωμένη γὸ ὅπὶ πέτραν ἀρραγῆ, τὸν χρισὸν, Θ τὸ ῥῆμα αὐτοῦ. Ματθ. ιϛ'. κ ά. Κορ. γ'. Καὶ Γαλ. ά. κ ϛ'. Ἀλλ'

aliena, quorumcunq; priuata: Romanenses nec bonos, nec Catholicos esse.

Nec tamen tantus fuit in regno Pontificio consensus, quantum ipsi iam, coniunctis contra Christum viribus, iactitant. Nam & sectæ Monachorum, sunt innumeræ. Et Pontifices se mutuò condemnarunt, & Acta conscinderunt, &c. vt & antè dictum.

Potestne errare Ecclesia?

Ecclesia manet fundamentum veritatis, etiamsi errant, qui videntur columnæ Ecclesiæ. Vt tempore aduentus Christi in carnem, errabant Pontifices, Scribæ, Pharisæi, Principes Sacerdotum, adeoq; Christum ipsum Dei filium, tanquam blasphemum, damnant ad mortem. Interim tamen vera Dei Ecclesia sub illis mansit: manserunt &, qui rectè de Deo, verboq; ipsius sentirent.

Quam diu ergo retinet, & sequitur verbum Dei, eiusq; veritatem: non errat, quia fundata est super firmissimam petram, qui est Christus eiusq; verbum. Matth. 16. 1. Cor. 3. Galat. 1, 2. Quia vero

Ἀλλ' ἐπεὶ τοῦτο ἀναχωρῆσαι ἐνίοτε, οὐχ οἱ πολλοὶ μόνον: ἀλλὰ & οἱ ἐν δοκιμῇ ὄντες τῶν διακόνων: & πᾶς ἄνθρωπος, ψεύστης: διὸ & τὸ φαμὲν, αὐτὴν δυνατὸν εἶναι, πλανᾶσθαι: καθάπερ οἱ ἀρχηγοὶ τῆς φύσεως ἡμῶν, ἔτι ὁλόκληροι, χαρίσμασί τε θείοις διαφέροντες, καὶ τῆς ἐκκλησίας πρωτόπλασμα, ὄντες, ὅμως ἐξηπατήθησαν.

Ὁμοίως & οἱ Ἀπόστολοι: μέχρις ἐτῶν τινων, εἰς τὰ χριστοῦ διδασκαλεῖα φοιτήσαντες: οὐχ ἅπαξ ἔπταισαν: καὶ δόξαν ἔσχον κενὴν, & τῆς βασιλείας αὐτοῦ, νοσοῦντες: καὶ μέχρι, καὶ ὅτε τῆς ἀναλήψεως ἐπ' ἡμέρας ἐκείνης. Οὐ μὴν, τῇ πλάνῃ ἡ ἐκκλησία ἐνέμεινε.

Ἀλλ' ὅδε καθόλου ἄλλως, ἢ σύμπαντα κατὰ ἕκαστα τὰ αὐτῆς μέλη, ἀπάτῃ ἐνέχεσθαι συμβαίνει; ἀεί ποτέ γε πιστῶν, χάριτι & ἁγίου πνεύματος ὑπολειπομένων: οἳ τῇ διδαχῇ καὶ πίστει ἀκραιφνῶς ἐμμένουσι, τὸν θεμέλιον κατέχοντες: ὡς ὅτε τῆς ἡλικίας χριστοῦ, Συμεών, Ζαχαρίας, Ἄννα. Τούτους ἔγνωκεν ὁ θεὸς, ὁ ἐρευνῶν καρδίας & νεφρούς, Ἀποκαλ. β'. & γνοὺς οὖν ὄντας αὐτοὺς, β'. Τιμ. β'.

Τὸ δὲ τὴν ἀοράτου ἐκκλησίαν ἐνδέχεσθαι πλανᾶσθαι, & τὸ αὐτῆς ἀποφάσκομεν. Εἰσὶ γὰρ & τὰ φαινόμενα τοῦτο μέλη, ἄνθρωποι: οὓς ἀπταῖστος καὶ πλανᾶσθαι ἔνι. Ὅθεν ὁ Ἀπόστολος, ὑπὲρ τῆς παρουσίας Ἰησοῦ χριστοῦ ἐρωτᾷ καὶ

verò ab hoc recedunt interdum, non infimæ tantùm sortis homines, sed præcipui quoq; gubernatores: & omnis homo mendax: ideo respondemus, eam posse errare: sicut primi parentes in statu integritatis, maximis ornati donis, quiq; Primordialis fuêre Ecclesia, errauerunt.

Similiter & Apostoli discipuli Christi, cùm in ipsius versati essent per annos aliquot, Schola, non semel lapsi sunt, & prauas habuerunt opiniones de Christo, eiusq; Regno: adhuc etiam in die ascensionis Christi. Sed in errore non permanet.

Nec vniuersaliter tota, aut omnia ac singula eius membra, errant. Semper enim aliqui per Spiritum sanctum reseruantur, qui sinceri in doctrina & fide permanent, retinētes fundamentū: sicut Simeon, Zacharias, Anna, tempore natiuitatis Christi. Hos Deus nouit, qui scrutatur corda & renes, & nouit, qui sunt eius. 2. Tim. 2.

Quod autem visibilis Ecclesia errare non possit, id negatur. Sunt enim membra Ecclesiæ externa, homines, qui falli & errare possunt. Vnde Apostolus sedulò monet 2. Thessal. 2.

καὶ παρατρέπῃ σοῦ ἑαυτό: μὴ συλευθῆναι αὐτοῦ ἀπὸ ἰδίας νοός. Δανατὸν ἕν, τὰς μὲν κ᾽ μέρος ὁρᾶσθαι ἐκκλησίας, ἀσθενείᾳ τῆς Δαυοίας καὶ κρίσεως πλανηθῆναι: τὴν δὲ καθολικὴν τῶν ἐκλεκτῶν, καθόλου, ἀδιαμῶς: Δι᾽ ὃ, ἀεί μένειν τινὰς ὀρθοδοξοῦντας, ἐφ᾽ ὧν λέγεται τὸ: πιστεύω ἐκκλησίαν ἁγίαν, καθολικήν: ἀλλ᾽ ἔ, Ρωμαΐδα.

Πόθεν συνελέχθη ἡ Ἐκκλησία;

Ἐν μὲν τῇ παλαιᾷ, ὁ λαὸς Ἰσραὴλ, ἡ ἀληθινὴ θεοῦ ἦν ἐκκλησία ἐπὶ τῆς γῆς: τοῦτο ἦν ἐδέδετο τεταγμένως. Καθὼς αὐτὸ τοῦτο τῷ Ἀβραάμ ὁ θεὸς, Δι᾽ αἰθήκης πιστάμενος, ἐβε-
Γεν. ιέ. καίωσε: Ἔσομαί σε θεὸς, καὶ τὸ σπέρματός σε μετὰ σέ. Καὶ ὁ χριστὸς, Δι᾽ ὃν
ιζ. ἐγένετο ὁ περιτομῆς, ἔγνω, τὸ περιτετμημένος λαός: οὐκ ἀπεστάλην, φάμενος,
Ρωμ. ιέ. εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα
Ματθ. ιέ. τοῦ οἴκου Ἰσραήλ.

Οὐ μὴν, ἀλλὰ κἀν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ, ἀπαρχαί τινες ἐθνῶν, καὶ καιρὸς τῆδε τῇ ἀληθεῖ θεοῦ ἐκκλησίᾳ πρόσεστι ἐχώρουν: ἥτις ὑπὸ ἐνίων καλεῖται, πρεσβύτερα χάρις.

Ἐν δὲ τῇ νέᾳ Δαθήκῃ, μετὰ τὴν τοῦ κυρίου εἰς οὐρανὸς ἄνοδον, ἡ Δαφορὰ ἀφηρέθη αὐτῇ δι᾽ αὐτό: ὃς δὲ τὰ ἔθνη καλέσας ὑπὸ τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν,
Ἐφεσ. β. ἐποίησε τὰ ἀμφότερα ἕν: καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἔχθραν

& hortatur suos, ne seducti se, aut dimoueri sinant à suo sensu.

Visibiles itaq; Particulares Ecclesiæ, possunt ex infirmitate et imbecillitate iudicij errare: sed non totalis Electorum Ecclesia, vniuersaliter. Quia semper manent aliqui recte sentientes, de quibus dicitur: Credo Ecclesiam sanctã, Catholicam: non, Romanã.

Vnde collecta est Ecclesia?

In veteri Testamento, populus Israël, vera erat Dei Ecclesia in terris: ad quem ordinarie erat alligata. Sicut Deus hoc ipsum Abrahæ, initio fœdere, confirmauerat: Ero Deus tuus, & Deus seminis tui post te. Et Christus, Minister fuit circumcisionis, hoc est, populi circumcisi: Non veni inquit, nisi propter oues perditas domus Israel. Gen. 17. Rom. 15. Matth. 15.

Sed tamen illo quoq; tempore, primitiæ quædam Gentium, sicut & omnib. temporibus, secum habuit vera Dei Ecclesia contungebant. Hæc autem à nonnullis dicitur, vaga gratia.

In nouo verò Testamento, post Christi in cœlos ascensionem, discrimen hoc sublatum est per ipsum, qui vocatis quoq; Gentibus ad suum Regnum, fecit ex vtrisq; vnum: & medium parietem mace- Ephes. 2.

ἐχθρὸν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ κατήργησε, καὶ τὸ· Πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει. Καθὼς προεῖπε· Καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης· κἀκεῖνά με δεῖ ἀγαγεῖν· καὶ γενήσεται μία ποίμνη, εἷς ποιμήν.

macerie diruit, ſimultatem per carnem ſuam abrogans, iuxta illud: Ite in orbem vniuerſum, & prædicate Euangelium omni creaturæ. Sicut antea dixerat: Alias quoq; oues habeo, quæ non ſunt de hoc ouili: illas quoq; oportet me adducere: & erit vnus paſtor, & vnum ouile. Matth vlt. Iohan. 10.

Τίνα, καὶ ποῖα, ἐστὶ τὰ μέλη τῆς ἀληθινῆς ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς γῆς;

Quæ & qualia ſunt membra Eccleſiæ veræ in terris?

Ζῶντα καὶ ἀληθινὰ μέλη, τῆς ἐκκλησίας, εἰσὶν οἱ ἀληθῶς εἰς χριστὸν πιστεύοντες· καὶ ἁγιαζόμενοι διὰ πνεύματος ἁγίου, ὥ ἄγονται· καὶ, βίον ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι ἄμεμπτον διάγειν· κἂν ἐπί τισι παραπέσωσιν· ὡς ὁ Δαβὶδ, ὁ Πέτρος, καὶ ἄλλοι· ὅμως δὲ, διὰ μετανοίας ἀνορθοῦνται.

Viua & vera membra Eccleſiæ, ſunt verè in Chriſtum credentes, ſanctificati per Spiritum ſanctum, quo reguntur, vt vitâ in omni pietate & honeſtate irreprehenſibilem agant: tametſi interdum labantur: vt Dauid, Petrus, & alij: ſed tamen reſipiſcunt.

Ποῖον, τὸ εἶδος τῆς βλεπομένης ἐκκλησίας;

Qualis ſpecies externæ Eccleſiæ?

Ὡς τὰ πολλὰ δύσηνον, κατερριμένον, ἀυχμηρὸν, καταπεφρονημένον, σαρκῶ καταπεπεσμένον, παντοίως δυσειδές, καὶ μικρὸν ποίμνιον. Ἄλλοτε μέντοι μείζονος ἀριθμοῦ, ἄλλοτε βραχυτέρας· καὶ ἐνίοτε μὲν εὐανθέστερον, ὅτε ὁ ἀβραὰμ ἔστερνον. Ὡς μαρτυρεῖται τάδε. Ψαλ. ιζ. Λαὸν ταπεινὸν σώσεις. Ἡσαΐ. ά. Εἰ μὴ κύριος Σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα· ὡς Σόδομα, ἂν ἐγενήθημεν· ἢ ὡς Γόμορρα, ἂν ὡμοιώθημεν.

Plerung; miſera, abiecta, ſqualida & contempta, oppreſſa cruce, & alijs modis deformata, & grex puſillus: aliâs tamen maior, aliâs minor eſt cœtus, & aliâs magis, aliâs minus floret. Iuxta hæc teſtimonia: Pſal. 18. Populum humilem ſaluum facies. Eſa. 1. Niſi Dominus Zebaoth reliquiſſet nobis ſemen, quaſi Sodoma fuiſſemus, & quaſi Gomorrha ſimiles eſſemus.

Ἡσαΐ.

Iſa.

Ησαΐ. μά. Οἱ ἐνδεεῖς & πτωχοὶ ζητήσουσιν ὕδωρ. Ἐγὼ κύριος ἐπακούσομαι αὐτῶν.

Σοφον. γ'. Καὶ ἐγκαταλείψω ἐν μέσῳ σου λαὸν ταπεινὸν καὶ σκιπεπεσμένον: καὶ ἐλπιοῦσιν ἐν ὀνόματι κυρίου.

Ματθ. ια. Ἐξομολογοῦμαί σοι, πάτερ, κύριε & οὐρανοῦ, καὶ τῆς γῆς: ὅτι ἀπέκρυψας ταῦτα ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν: & ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις. Ναὶ, ὁ πατήρ: ὅτι οὕτως ἐγένετο εὐδοκία ἔμπροσθέν σου.

α. Κορ. α. Βλέπετε τὴν κλῆσιν ὑμῶν, ἀδελφοὶ: ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα, οὐ πολλοὶ δυνατοὶ, οὐ πολλοὶ εὐγενεῖς: ἀλλὰ τὰ μωρὰ & κόσμου ἐξελέξατο ὁ θεός.

Τίς χρῆσις ἐστὶ τῆς θεωρίας τῆσδε;

Ταῦτα, καὶ ἄλλα αὐτοῖς φέροντα παραπλήσια μαρτύρια, ἀσφαλῶς χρὴ τηρεῖσθαι, καὶ μνήμῃ παραδίδοσθαι: ἵνα τούτοις θεραπεύσωμεν τὸ σκάνδαλον & φαυλότητος: καὶ & ἀπλέτου πλήθους, δυνάμεως, πομπῆς, φαντασίας, καὶ φρυάγματος, τῶν πονηρευομένων ἐκκλησίας: οἷς αὐτὴ, τῆς ἀληθινῆς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ περιέχει: ὡς & ἄλλοτε ἐν ἄλλοις, ἐπιπολὺ, ὅσα καλὰ καὶ ὀρθὰ, ὀλίγοις ἀρέσκει. Ἐπειδή γε μιᾶς, τῶν θείων λογίων ἀποχωρήσασα, ἡ ψευδὴς & ὑποκριτικὴ ἐκκλη-

Isa. 41. Egeni & pauperes quærent aquas, ego Dominus exaudiam eos.

Soph. 3. Ego derelinquam in medio tui populũ pauperem & egenum, & sperabunt in nomine Domini.

Matth. 11. Gratias ago tibi pater cœlestis, quòd hæc abscondisti sapientibus, & reuelasti paruulis: certè pater, sic fuit bona voluntas apud te.

1. Cor. 1. Videte vocationem vestram fratres: quoniam non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles, sed quæ stulta sunt Mundi, elegit Deus.

Quis vsus est huius Theoriæ?

Hæc, & similia in hanc sententiam testimonia, diligenter sunt obseruanda & inculcanda: vt ijs medeamur scandalo crucis & paucitatis, contra ingentem multitudinem, potentiam & pompam, atq; speciem Ecclesiæ malignantiũ: & quòd hæc, vera, in hoc Mũdo antecellit: sicut alias plerũq; quæ recta sunt, paucis placẽt. Quia verò falsa hypocritica Ecclesia &

verbo

ἐκκλησία : ἰδίας, ἄνευ ῥήματος θεοῦ, λατρείας ἀπονοίαν τολμᾷ, ὧν ὠμότατα προμαχεῖ: αὐτὴ, δὲ θεοῦ ἐκκλησίαν εἶναι, ἀνεγχώρητον.

Ἀντίθεσις.

Ὅμως ἡ ἀληθινὴ ἐπὶ γῆς ἐκκλησία, λέγεται ὅλη καλὴ, ὡραία, ἄσπιλος, ἀῤῥυτίδωτος;

Ἀπόκρισις. Ἀληθῆ μὲν, ταῦτα: ἐπὶ δὲ τῆς ἐλλελογημένης δικαιοσύνης ἀκριβέα: οὐκ ἐπὶ τῆς ἐν τῇ ἑτέρᾳ ζωῇ τελείας.

Εἰπέ μοι, εἰ διέμεινεν ἡ ἀληθινὴ θεοῦ ἐκκλησία ἐν τοῖς ἄνω χρόνοις ἐπικρατέσης τῆς ἀντιχριστικῆς ἀρχιερατικῆς δυναστείας;

Ἦσαν μὲν οἱ χρόνοι ἐκεῖνοι, κινδυνώδεις πάνυ: σκότος γε παχυμερέστατον, καὶ ὑπὲρ τὸ ἐν Αἰγύπτῳ πάλαι, διαπεφευγότος: ἀχμαλωσίας τε Βαβυλωνικῆς, ἀπάτης ἀμφιλαβεῖς, καὶ πολυμερεῖς εἰδωλολατρείας, πανταχοῦ κατεχούσης: ὥστε, μὴ κολοβωθεισῶν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων, οὐκ ἂν σωθῆναι πᾶσαν σάρκα, Ματθ. κδ'. ταύτας μέντοι δὲ τὰς ὡς ἡ ἐκκλησία: οὐκ ἂν ἄλλως δὲ Ἀντιχρίστου, εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ καθίσαντος, β'. Θεσσαλ. β'. Καὶ δεικνύτου ἂν ὄντος τὸ τῆς πίστεως: Πιστεύω ἐκκλησίαν ἁγίαν καθολικήν: ὃ μὴ γένοιτο. Σώζεται γὰρ ἀεὶ ὁ θεὸς λεῖψανόν τι, αὐτὸν ἐπιγινωσκόντων, καὶ

verbo Dei recedit, & cultus humana audacia sine verbo Dei instituit, ac crudeliter defendit: Ecclesia Dei esse non potest.

Contra.

Tamen vera Ecclesia Dei in terris, dicitur tota pulchra, formosa, in qua non sit macula, neq; ruga, &c.

Respondeo. Vera sunt haec, sed de imputata iustitia sunt accipienda, nō de consummata iustitia, quae futura est in altera vita.

Fuit'ne, & mansit Ecclesia Dei vera, superioribus temporibus, durante regno Pontificio Antichristiano?

Fuerunt quidem tempora periculosissima, in tenebris istis densissimis, plusquàm Aegyptiacis, & captiuitate Babylonica passim erroribus crassissimis, & multiplici Idololatria dominantibus: ita vt nisi dies fuissent abbreuiati, non salua esset facta omnis caro, Matthae. 24. Sed tamen mansit Ecclesia: Alias non sedisset Antichristus in templo Dei. Et negandus esset articulus Symboli: Credo Ecclesiam sanctam Catholicam. Quod absit. Seruat enim Deus sibi semper coetum aliquem ipsum agnoscentium 2. Thessal. 2.

&

Ε ὀξυμμύων: ἀϊδίου τε ζωῆς κληρονομησόντων (καὶ ἐν μοχθηροτάτοις δημοσίᾳ τῆς ἐκκλησίας πράγμασι) καθὼς μὴ βλεπομένων, μηδὲ τοῖς τῶν εὐσεβούντων ὄμμασιν: ὥσπερ ἀμελὴς οἰόμενος Ἠλίας, ἑαυτὸν μονωθῆναι ὠδύρετο.

Τίς δὴ, ἢ πῶς, ἐγένετο τότε καὶ ἡ ἀληθινὴ χρὴ εἶναι ἐκκλησία;

Οὐ προσπαγὴς ἦν τοῖς προσώποις, τοῖς δεῖνα, ἢ δεῖνα: οὐδὲ τόποις, ἢ χρόνοις, ὁρισοῖς (καθολικὴ γάρ) ἀλλὰ τοῖς ἐκφαντορικοῖς τῆς θείας φιλανθρωπίας ῥήμασι, καὶ τῇ τῶν ἁγίων μυστηρίων ἀποφαντικῇ χρήσει. Ταῦτα ὁπόπτερ ἂν εὑρίσκοντο: ἐνταῦθα ἐκκλησίαν εἶναι, ἃ μὴ διαχθῇ: εἴτε ἐν Ἀρμενίᾳ, Ἑλλάδι, Ἀσίᾳ, Εὐρώπῃ, Γερμανίᾳ: εἴτ' ἄλλοθι, ὁπωσοῦν ἂν ἔχειν φημὶ τάνιν, ὅπου γε παπισμῷ τὴν ἐκκλησίαν ὑφέδωκε. Πόθεν; ὅτι ἐκεῖ ἦσαν τὸ ἔμβρυον, τὸ ῥῆμα θεοῦ, καὶ τὰ ἁγιάσματα: εἰ καὶ λίαν ἐφθαρμένα, καὶ ἠκρωτηριασμένα, ὑπὸ τῶν ἐν Ῥώμῃ ἀρχιερέων: τὴν ἐκκλησίαν, ἐν ᾗ ἐκάθηντο, τυραννησάντων. Ἔμειπε τὸ τῆς ἱερᾶς γραφῆς κέμβρυον, τὰ ἁγιόγραφα βιβλία: καὶ ἡ αὐτῶν ἀνάγνωσις, εἰ καὶ σπανιωτέρα. Ἐμεινεν τὸ τῆς κατηχήσεως μόριον, τὸ τοῦ πολλοῦ ἀνθρώπου ἐγνωσμένα: ἡ δεκάλογος, ἡ βάπτισις, τὸ ἀποστολικὸν σύμβολον, ἡ προσευχὴ ἡ κυριακὴ, καὶ τὰ μυστήρια.

Αὐτὸς

& colentium, qui sunt hæredes vitæ æternæ, etiam corruptissimo publicè Ecclesiæ statu, cùm non apparent oculis piorum quog. Sicut Helias putat & conqueritur, se solum derelictum.

Quæ, & vbi tùm fuit vera Christi Ecclesia?

Ecclesia non alligata est ad personas certas, loca aut tempora, quia catholica est: sed ad verbum Dei, & Sacramentorum vsum. Hæc, vbicung, reperiuntur, ibi Ecclesiã esse dubium non est, siue in Armenia, Gracia, Asia, Europa, Germania, &c. Respondeo itaq, sub Papatu fuisse: quia illic fuerunt, & manserunt verbum Dei, & Sacramenta, licet corruptissima, & mutilata, per Pontifices Romanos, qui Tyrannidem in Ecclesiam, in qua sederunt, exercuerunt. Mansit Scriptura sacra textus, Biblia scilicet, eorumq, lectio, licet rarior. Manserunt partes Catechismi vulgo notæ, Decalogus, Symbolum Apostolorum, Oratio Dominica, & Sacramenta.

Sed

Αὐτὸς δ' ὁ παπισμὸς, τετίσιν ἡ ἱερατικὴ δωμαϊκὰ ἐκείνη: ἐχ' ὑπὸ Χριστοῦ, ἀλλ' ἀντιχρίστου: ὑ θεοῦ, ἀλλὰ διαβόλου, ἐκκλησία ἢ τοῦτο κακόν: πάντα φθείρων καὶ καταπατῶν, τὰ ἱερὰ δ' ὅσια βεβηλῶν. Ὑπὸ τούτῳ μέντοι, ἀείποτε τὰς ἑαυτοῦ ἑπτὰ χιλιάδας ὡσεπιήσατο ὁ θεὸς: αἳ οὐκ ἐκάμψαν τὰ γόνατα τῷ βάαλ: κἂν εἰ ἀνθρώπων ἀδεὶς αὐτὰς εἶναι ἐδόξασεν.

Ἀλλὰ μὲν, καὶ ἑκάστοτε τινὲς ἐγένοντο: ἀναφανδὸν ταῖς παπικαῖς ἀντείποντες ἀπάταις. Πολλοὶ, διώρθωσιν τῆς διαφθορᾶς ἐπόθησαν. Καὶ κοινῇ κατεκέκλητο ὁ πάπας, αὐτός τε, καὶ ὑ δυναστεία αὐτοῦ: Φασκόντων, ὅσῳ τις τῇ πόλει Ρώμῃ μᾶλλον γείτων: τοσούτῳ πονηρότερον χριστιανὸν εἶναι. Ναὶ μὲν, καὶ τῶν παρὰ δ' πάπᾳ ἐνδυματικῶν γραμμάτων ἠκόντων: τὰ βαλάντια, στασιάδα εἶναι, καὶ κλειστέα: ὅτι ἀδεῖν, εἰ μὴ καπηλεία, ἀπάτη, φενακισμὸς, ἥκειν ἐκέλευετο. Ἔτι, ἄνθρωπον, πέμπτον μὲν, δεῖ Ρώμης πρευόμενον, κακόν τε ὄντα ἦθος ζητεῖν: δεύτερον δ' ἐρχόμενον, εὑρίσκειν: τρίτον δὲ, ἐαυτῷ σωματοκομίζειν.

Ἐπὶ τὸν ἐσωρωμένον ἐν χριστὸν πεπιστεύοντες, ἕ ὕτω ἔ θεμελίῳ ἐξεχόμενοι, ἐσώθησαν. Ἀλλὰ δὴ καὶ τὰ νήπια, μέρος μέρος τῆς ἐκκλησίας ἐγένετο: ἄτινα, πρὶν εἰς μέτρον ἡλικίας καὶ πληρώσεως ἐλθεῖν: καὶ τὰς τοῦ παπισμοῦ κακὰ κρύπτας πλάνας, καὶ τὴν πολυμερῆ

Sed Papatus ipse, hoc est, regnum illud Pontificium, non fuit Christi, sed Antichristi, non Dei, sed Diaboli, Ecclesia, & larua, omnia corrumpens & conculcans, sacra prophanans. Sub hoc tamen, Deus sibi sua semper seruauit septem millia, qui non curuauerunt genua sua Baal, etiamsi hominum indicio non apparuerint.

Quamuis & semper aliqui fuerint, qui etiam manifestè contradixerunt Papatus erroribus. Multi reformationem desiderauerunt. Et vulgò Papa est damnatus cum suo regno: Quò propior Roma, eò peior Christianus. Et allatis Indulgentijs Papalibus, crumenas claudendas esse dixerunt, quòd nihil nisi nundationes, fraudes, & impostura esse iudicarentur. Item, primum Romam euntes, nebulonem quærere: secunda vice repetentes, inuenire: tertia reportare.

Et in Christum crucifixum crediderunt, & sic fundamento retento, seruati sunt. Infantes quoq; magna Ecclesiæ pars fuere, qui antequam ad annos discretionis venirent, & regni Papistici errores, Idolomaniam horrendam & multi-

πολυμερῆ φελικώδη τε εἰδωλομανίαν, ἐναγκαλίσασθαι, ἀποθανόντα, σωτηρίας ἔτυχε καὶ αὐτός.

Ἆρα καὶ πονηροὶ, ἀναμεμιγμένοι τυγχάνουσι τοῖς ἀγαθοῖς, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ;

Ὅτε λαλοῦμεν περὶ τῆς ἐξωθεν ὁρωμένης πληθύος, τῆς ἐν τῷ νῦν ἐκκλησίας: ἀληθές ἐστι πάνυ, πολλοὺς μοχθηροὺς τοῖς εὐσεβέσι καὶ χρηστοῖς ἀναμεμίχθαι: καὶ ὅμως ἐν τῇ διδαχῇ συνάδοντας: οἵτινες, ἢ ὑποκριταί εἰσιν, ἢ ἄλλως φαῦλοι. Οὗτοι κεκόλληνται τῇ γνησίᾳ ἐκκλησίᾳ: ὥσπερ πηλὸς τροχῷ, καὶ ἕλκη σώματι. Λοιμοί εἰσι, καὶ καρκινώματα, τῆς ἐκκλησίας.

Τοῦτο πολλαῖς διδάσκει παραβολαῖς ὁ χριστὸς: οἷον, σαγήνῃ τὴν ἐκκλησίαν παραβάλλων: ἀγαθοὺς καὶ πονηροὺς ἰχθῦς συναγαγούσῃ. Οὕτω, καὶ γεωργῷ, καλὸν σπέρμα σπείραντι ἐν τῷ ἰδίῳ ἀγρῷ: ᾧ ὁ ἐχθρὸς αὐτοῦ ἐπέσπειρε ζιζάνια, ἀνὰ μέσον δὲ σίτου.

Matth. 13.

Τί τοῖς πονηροῖς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ποιεῖν δεῖ;

Τῶν αὐτῆς βεβόλων ἀπελαύνειν, ἂν συμφερόντως ἐνδέχηται: ἂν δὲ μὴ, πράως ἀνέχεσθαι: μὴ δὲ ἀφ' οὗ μοχθηροὺς, τὴν ἐκκλησίαν ἐκλείπειν. Οὕτω γὰρ χριστὸς ἐπιτάττων, Ἄφετε, φησὶ, συναύξεσθαι ἀμφότερα μέχρι τοῦ θερισμοῦ: μή ποτε συλλέγοντες τὰ ζιζάνια, ἐκριζώσητε ἅμα αὐτοῖς τὸν σῖτον. Ἐν δὲ τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος τούτου,

Matth. 13.

multiplicem amplecterentur mortui, saluati sunt.

Num mali quoq; admixti sunt bonis in Ecclesia?

Cùm loquimur de externo & visibili cœtu Ecclesiæ in hoc Mundo, certum est, multos malos, pijs & bonis esse admixtos: & tamen de doctrina consentientes, qui vel hypocritæ sunt, vel aliàs mali. Hi adhærent Ecclesiæ veræ, quemadmodum lutum rotæ, & vlcera in corpore: sunt pestes & carcinomata Ecclesiæ.

Hoc Christus multis parabolis docet, reti Ecclesiam conferens, quod concludat bonos & malos pisces: item militer & agricolæ, bonum serenti semẽ in agrum, cui inimicus superseminauit zizania in medio tritici.

Quid de malis in Ecclesia faciendum?

Excommunicandi, quando id fieri commodè potest: sin minus, patienter tolerandi. Nec propter malos, Ecclesia deserenda. Sicut Christus docet: Sinite, inquiens, vtraq; crescere, vsq; ad tempus messis, ne si euellitis zizania, tritic. quoq; eradicetis. In consum-

Matth. 13.

mation

τέτων, ἀποστελεῖ ὁ υἱὸς τ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτ: καὶ συλλέξουσιν ἐκ τῆς βασιλείας αὐτ πάντα τὰ σκάνδαλα, καὶ τοὺς ποιοῦντας τὴν ἀνομίαν: καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν κάμινον τ πυρός.

Ὁ ποιεῖ πρὸς τοὺς Δωνατιστὰς, καὶ ἀναβαπτιστὰς: ζητοῦντας ἐπὶ γῆς ἐκκλησίαν, οἵα ἐδένας πονηρὸς ὅλως ἐνέσεσα: καὶ διὰ τέτους ἐγκαταλείπουσι τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ ἁγίους ἐκεῖθεν, τέτων ἑαυτοὺς χωρίζοντες.

Ἁμαρτάνουσι δή, διὰ τοὺς μοχθηροὺς ἀποφοιτῶντες τῆς γνησίας ἐκκλησίας: ὅτου γε, ἐδεμίαν ἐστὶν εὑρεῖν τοιαύτην, ἢ τοιαύτῃ, ἐν τῷ παρόντι βίῳ, ἀγιωσύνην, ἢ τελειότητα: ἐδέ γε ἐν τοῖς τὴν δευτέραν γέννησιν ἀληθῶς γεγεννημένοις: διὰ τὰ τῆς ἁμαρτίας ἐν τῇ σαρκὶ λείψανα. Οὗ χάριν, καὶ ὅλη καθημέραν ἡ ἐκκλησία, δέεται ἀφέσεως τῶν ἁμαρτημάτων: διὸ ἄρα, οὐκ ἀπολειπέον αὐτὴν ἐδαμῶς. Οὐ γὰρ τέτοις μιαίνονται οἱ εὐσεβεῖν ἐλόμενοι: εἴ γε, ἐπ ἀληθείας, ἐ μόνον ἀσθενείᾳ σωέχεται τὰ μέλη τῆς ἐκκλησίας: ἀλλὰ καὶ δημόσια ἐστιν ὅτε σκάνδαλα ἐκφέρει. ἐν γε μέσῳ, ὥτως ἑαυτοὺς χωρίζειν δεῖ τοὺς εὐσεβοῦντας: ὥστε μὴ ἐν ἐχθροῖς τέως ἐκείνους ἄγειν: ἀλλὰ καταρτίζειν ἐν πνεύματι πραότητος. Καὶ, ὁ ἀναζίως ἐσθίων καὶ πίνων: ἑαυτῷ, ἐκ ἄλλοις, κρίμα ἐσθίει καὶ πίνει.

matione seculi, mittet filius hominis angelos suos, & colligent de regno eius, omnia scandala, & eos, qui faciunt iniquitatem, & mittent eos in caminum ignis.

Quod facit contra Donatistas, & Anabaptistas, qui in terris talem quarunt Ecclesiam, in qua nulli sint prorsus mali, & propter hos deserunt Ecclesiam, & in Ecclesia bonos, segq; ab his separant.

Quare peccant, propter malos Ecclesiam veram deserentes: cùm nulla tanta, aut talis sit sanctitas, vel perfectio in hac vita, etiam in verè renatis, propter peccati reliquias in carne: ideoq; Ecclesia tota, quotidie petit remissionem peccatorum, propter quæ Ecclesia non est deserenda. Quia his non polluuntur pij: cùm non modò verè imbecillitates hæreant in membris Ecclesiæ, sed etiam publica scandala ab illis oriantur. A quibus ita se pij separare debent, ne interim vt inimicos habeant illos, sed Spiritu lenitatis erigant. Et qui indignè manducat, sibi, non alijs, iudicium edit & bibit.

Πότε

Πότε, καὶ πῶς, ἀπολειπτέον οὖν πονηρὰς: καὶ τίνες, πονηροί;

Quando & quomodo deserendi mali, & qui mali?

Οὐχί, ὅτε ἀτελές τινας ἔχουσιν, ἢ οἱ διδάσκοντες, ἢ οἱ ἀκροώμενοι (τοιαύτης γὰρ καθαρότητος ἄμοιρος, ὁ βίος) ἀλλὰ οὗ ἀσεβεῖς καὶ ψευδεῖς διδασκάλες, οἱ αἱρέσεις καὶ κρατιγόσι ψευδῆ καὶ δυσεβῆ δόγματα (ἐὰν ἄλλως φυλάττεσθαι, καὶ ἀποθεῖσθαι διὰ ἰσχὺν καὶ πλῆθος, αὐτοῦ μὴ δυνηθῶμεν) ἀφετέον. Ὥσπερ οἱ ἀπόστολοι, τῶν Φαρισαίων καὶ ἀρχιερέων ἀπέστησαν ἀποχωρήσαντες. Ὥσπερ οἱ πιστεύσαντες, οὐκ εἰσὶν ἀποστάται: ἀφ' ἧς τῆς ἀληθοῦς, ἀλλὰ τῆς ψευδοῦς ἐκκλησίας ἀφίσαντες, ἐπὶ τὴν ἀληθῆ. Οὗ περὶ, ἐντάγματα φέρεται ἐν ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς. Οἷον, Πεφύλαξο (φησὶ χριστὸς) ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν. φεύγετε ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρείας. Ἔπεσεν ἔπεσε Βαβυλὼν ἡ μεγάλη: καὶ ἐγένετο κατοικητήριον δαιμόνων, καὶ φυλακὴ παντὸς πνεύματος ἀκαθάρτου. Ἐξέλθετε ἐξ αὐτῆς, ὁ λαός μου: ἵνα μὴ συγκοινωνήσητε ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῆς: καὶ ἵνα μὴ λάβητε ἐκ τῶν πληγῶν αὐτῆς.

Matth. 7. & 24. Cor. 11. Apocal. 18.

Non cùm aliqui naui sunt, vel in ipsis Doctoribus, vel auditoribus: talis enim puritas non est in hac vita. Sed impij & falsi Doctores, serentes & defendentes falsa & impia dogmata, si cauerisi & eiici propter potentiam & multitudinem non possunt aliter, deserendi sunt. Quemadmodum Apostoli à Pharisæis & Pontificibus discesserunt & defecerunt. Quod facientes, non sunt Apostatæ: nec à vera, sed à falsa Ecclesia deficiunt ad veram. Cuius rei mandata extant in Scriptura sacra: Cauete, inquit Christus, à Pseudoprophetis. Fugite ab Idolorum cultu. Cecidit, cecidit Babylon magna, & facta est habitatio dæmoniorum, & custodia omnis Spiritus immundi. Exite de illa, populus meus, et ne participes sitis delictorum eius, & de plagis illius non accipiatis.

Matth. 7. 2. Cor. 11. Apocal. 18.

Ἀποστασία δὲ, καὶ ἀποχώρησις αἱρετικὴ ἐστιν: ὅταν ἀποπηδήσῃ τις, τῆς προφητικῆς καὶ ἀποστολικῆς διδασκαλίας, πρὸς ψευδῆ ἐκκλησίαν, καὶ εἰδωλομανίαν. Ὥσπερ, ὅταν ἀφ' ἡμῶν, καὶ τῶν ἡμετέρων ἐκκλησιῶν, ὅπερ τὴν αἰσχίστην καὶ πολυφιδῆ

Apostasia autem, & discessio haeretica est, cùm à doctrina Prophetica & Apostolica discedit ad falsam Ecclesiam & Idolomaniam. Sicut cùm à nobis & nostris Ecclesiis, ad turpissimam & multiplicem

πολυχρόνιῳ παπιστικῷ εἰδωλολατρείᾳ ἀνακυλίσθη τὸ 6'. Πετ. 6'. κύνες ἐπιστρεψάσης ἐπὶ τὸ ἐξέραμα.

Εἶτα δέ, εἰ δυνατὸν, ἀφοριστέον οὓς ἀμετανοήτους. Εἰ δὲ ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας φέροιντο: ἑαυτοῖς, ὡς εἴρηται, οὐκ ἄλλοις, κρίμα τροφήσει.

Τίς ἐστι κριτὴς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ;

Αὐτὸς ὁ θεὸς υἱὸς: ὁ υἱὸς δὲ πατρὸς καταστασθεὶς κριτὴς τῶν ζώντων, καὶ τῶν νεκρῶν: ᾧ τὴν κρίσιν ὁ πατὴρ ἔδωκε πᾶσαν, ὅτι υἱὸς ἀνθρώπου ἐστί.

Φωνὴ δὲ κριτοῦ, ἡ ἁγία γραφή ἐστιν: ἐν ᾗ πᾶσαι αἱ διαφοραὶ, πρὶν αὐταῖς ἐκφῦναι, διεκρίθησαν: ὥστε μὴ χρείαν εἶναι, νέων φυομένων ἀμφισβητήσεων, ἢ αἱρέσεων, καινοῦ ῥήματος θεοῦ. Προφήτην (φησὶ κύριος) ἀναστήσω αὐτοῖς ἐκ μέσου τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν, ὥσπερ σέ: καὶ δώσω τὸ ῥῆμά μου ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ: καὶ λαλήσει αὐτοῖς, καθότι ἂν ἐντείλωμαι αὐτῷ. Καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, ὃς ἐὰν μὴ ἀκούσῃ τῶν λόγων αὐτοῦ: ὅσα ἂν λαλήσῃ ὁ προφήτης ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου: ἐγὼ ἐκδικήσω ἐξ αὐτοῦ. Οὗτος ὁ προφήτης, Χριστός ἐστιν, ὁ κύριος ἡμῶν: περὶ οὗ, ὁ πατὴρ βροντόφθεγκτος κράζων. Οὗτός ἐστι, φησὶν, ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐν ᾧ εὐδόκησα. Αὐτοῦ ἀκούετε. Καίτοι αὐτὸς λέγει: Ἔχουσι Μωσέα, καὶ τοὺς προφήτας: ἀκουσάτωσαν.

plicem Idololatriam Papisticam redeunt canes ad vomitum, & deficiunt. 2. Pet. 2.

Deinde, si fieri potest, excommunicandi sunt impœnitentes. Si verò ab Ecclesia tolerantur, sibi, vt dictum est, non alijs, iudicium manducant.

Quis Iudex est in Ecclesia?

Filius ipse Dei: qui à Deo patre constitutus est Iudex viuorum & mortuorum: cui pater omne dedit iudicium, propterea quòd filius est hominis.

Vox autem Iudicis, est sacra Scriptura, in qua omnes controuersiæ, antequam nascantur, dijudicatæ sunt. Vt non sit opus nouis orientibus controuersijs, vel Hæresibus, nouo Dei verbo: Prophetam, Deut 18. *inquit Dominus, suscitabo eis de* Actor. 3. *medio fratrum suorum, similem tui. Et ponam verba mea in ore eius, loquetur q; ad eos omnia, quæ præcepero illi. Qui autem verba eius, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor existam. Hic Propheta, est Christus Dominus noster, de quo pater de cœlo clamat: Hic est filius meus dilectus, hunc audite. Hic porrò dicit:* Matth. 3. Luc. 16. *Moysen habent & Prophetas,*

Ἀνεστάτωσαν αὐτῶν. Ὧν εἰ μὴ ἀκέσουσιν: δόξε, ἐάν τις ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ, πεισθήσονται.

Εἰ δὲ ἡ γραφὴ, ὕλη ἔρημος λέγεται, ἀσαφὴς, ἀμφίβολος, & ὅσα τοιαῦτα: βλασφημίαι εἰσὶ διάβολοφόρηται: & τῶν τοιούτων, πάντων τε καὶ ἑκάστων, ἡ ἀνθρωπίνη διαστροφὴ & πονηρία, αἰτία ὑπάρχει. λύχνος μὲν ἐν τόπῳ ἀγίῳ πνεύματος καθαίρεται: ὦ δεῖν ἡμᾶς προσέχειν, φάσκοντι ἐν αὐχμηρῷ τόπῳ. Εἰ ἔτι καὶ ἔστι κεκαλυμμένον τὸ εὐαγγέλιον: ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἐστὶ κεκαλυμμένον. Ἐν οἷς, ὁ θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου, ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων: εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ. Ὥσπερ τυφλὸς ψηλαφᾷ, & Ἡλίου μεσημβρινοῦντος: & τὰ τῶν νυκτερίδων ὄμματα, πρὸς τὸ φέγγος τυφλώττει τὸ μεθ' ἡμέραν μᾶλλον.

Ψαλ. ριή. Β'. Πετ. ά. Β'. Κορ. δ'.

Τίνα ἐστὶ προνόμια, ἐπαγγελίαι, καὶ ἀγαθὰ τῆς ἐκκλησίας;

Ῥῆμα θεοῦ εἰλικρινὲς: μυστήρια θεοδιάδοτα. Ὅθεν καὶ στύλος τῆς ἀληθείας λέγεται, διὰ τὸν τοῦ ῥήματος διακονίαν, ἢ τὸν ἀληθῆ διασώζει. χάρισμα ἑρμηνείας γραφῶν: ὀφειλέτης εἶναι καὶ τὸν ἀναλογίαν τῆς πίστεως, Ρωμ. ιβ'. Ἀληθὴς θεογνωσία. Ἄφεσις ἁμαρτιῶν, πρὸς ἣν Ματθ. ιή. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅσα ἐὰν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς: ἔσται λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ: Ἁγιασμός:

Β'. Τιμ. γ'.

hos audiant: quos si non audierint, neq; si quis ex mortuis resurrexerit, audient.

Quòd verò Scriptura, materia litis dicitur: obscura, ambigua, &c. blasphemiæ sunt Diabolicæ, & hæc omnia & singula, hominum fiunt vitio & malitia. Lucerna à Spiritu sancto dicitur, cui debeamus attendere lucenti in loco caliginoso. Quòd si Euangelium opertum est, in his qui pereunt, est opertum, in quibus, Deus huius seculi, excæcauit mentes infidelium, vt non fulgeat illis illuminatio Euangelij gloriæ Christi. Sicut Cæcus palpat in meridie, & nocturnarum oculi ad splendorem Solis cæcutiunt magis.

Ps. 119 2. Pet. 1. 2. Cor. 4.

Quæ sunt prærogatiuæ, promissiones, & bona Ecclesiæ?

Verbum Dei sincerum, Sacramenta diuinitus instituta. Vnde et columna veritatis dicitur, propter verbi Ministerium, quo veritatem conseruat: Donum interpretationis Scripturæ, quæ analoga sit fidei. Rom. 12. Vera Dei notitia: Remissio peccatorum. Matth. 18: Amen dico vobis, quæcunq; solueritis super terrã soluta sunt in cœlis: Sancti-

ἁγιασμὸς: χαρίσματα πνεύματος ἁγίου: παρουσία θεοῦ, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὡς ἐν ἰδίῳ ναῷ, οἰκοῦντος. Θεία κυβέρνησις, εἰσακοὴ τῶν προσευχῶν, ἀπαλλαγὴ πάντων κακῶν: καὶ αὐτὴ δὴ ἡ αἰώνιος ζωή.

Εἰ δὲ ταῦτα τὰ εὐεργετήματα ταῦτα, ὅλης τῆς ἐκκλησίας ἐστὶ κοινά: ὅμως, ὅσον εἰς τὸν ἐκκλησιαστικὸν ὑπουργίαν ἥκον, βάλεται ὁ θεὸς, ἣν αὐτὸς ὑπέγραψε τάξιν, ταύτην ἐμμένειν θαμβοῦντα, μὴ καταπλαγέντα ἀνάγκης, ἐκείνῳ παράδειγμα ὁ προφήτης.

Sanctificatio: Dona Spiritus sancti: Præsentia Dei, in Ecclesia, tanquam suo templo, habitantis: Gubernatio diuina: Exauditio precum: Liberatio ex omnibus malis: Ipsa denique vita æterna.

Etsi autem hæc beneficia toti Ecclesiæ sint communia: tamen quod ad Ministerium Ecclesiasticum: ordinem Deus à se institutum conseruari vult, qui extra casum necessitatis, non est perturbandus.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΛΕΙΔΩΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ, ἢ βασιλείας ἐρανίας,

Δέδοκται, εἶναι κλεῖδας τῆς βασιλείας τῶν ἐρανῶν;

DE CLAVIBVS ECCLESIÆ, vel regni cœlorum:

Esse Claues Regni cœlorum,

Τοῦτο ἡ θεσπεσία γραφὴ μαρτυρεῖ. Ματθ. ιϛ. φησὶ πρὸς Πέτρον ὁ κύριος: Καὶ δώσω σοι τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν ἐρανῶν: καὶ, ὃ ἐὰν δήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς: ἔσται δεδεμένον ἐν τοῖς ἐρανοῖς. Καὶ, ὃ ἐὰν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς: ἔσται λελυμένον ἐν τοῖς ἐρανοῖς. Καὶ πάλιν Ἰωαν. κ. Λάβετε πνεῦμα ἅγιον. Ἄν τινων ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφέωνται αὐτοῖς: ἄν τινων κρατῆτε, κεκράτηνται.

Ἡ ἀναγκαία ἐστὶν ἡδὲ ἡ περὶ τῶν κλεῖδῶν διδαχή;

Hoc Scriptura sacra testatur, Matth. 16. inquit Christus ad Petrum: Et tibi dabo Claues Regni cœlorum: Et quodcunq; ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis: & quodcunq; solueris super terram, erit solutum in cœlis.

Et iterum: Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt. Iohan. 20.

Estne doctrina hæc de Clauibus, necessaria?

Μάλιστα.ά. Εἰς διδασκαλιαν ἡμῶν: ἵνα εἰδῶμεν αὐτὰς, τί εἰσι, καὶ τίς ἡ χρῆσις αὐτῶν: καὶ ἵνα περὶ τῆς ἐν ἐκκλησίᾳ διακονίας εὖ φρονῶμεν.

β'. Πρὸς παράκλησιν ἡμῶν, ἥτις ἐντεῦθεν.

γ'. Ἐπὶ ἀνασκευῇ τῶν ψευδῶν: ἃς οἱ περὶ τὸν ἀρχιερέα, παρεισήγαγον εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ τῶν κλειδῶν: ὧν ἀπὸ σπέρματος καὶ βεβαιώσεως κατεχρήσαντο τῆς ἑαυτῶν τυραννίδος, καὶ ψευδοδιδασκαλιῶν: ἃς περιφάσει τῶν κλειδῶν, καὶ τῆς κλειδαρχίας, παρεδυσαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀδίκως.

Πόθεν αἴρωνται κλεῖδες;

Μεταφορικῶς ἄνωθεν αἴρωνται. Ὥσπερ γὰρ ἄλλος, εἰσελευσόμενός τις οἰκον κεκλεισμένον, ἐάν γε εὐθεία καὶ παντελὴς ὁδῷ βέλῃται εἰσελθεῖν, χρείαν ἔχει κλειδός: ἤτοι ἢ αὐτὸς, ἢ ἄλλος αὐτῷ, τὴν θύραν ἀνοίξῃ: ἄνωθεν ἡ οὐρανίου βασιλεία, καὶ ἡ αὐτοῦ πύλη, πᾶσιν ἀνθρώποις κεκλεισμένη ἐστὶ, διὰ τὴν ἁμαρτίαν. Ἵνα τοίνυν εἰσελθεῖν ἂν δυνηθῶμεν: χρεία κλειδῶν ἐστιν, αἷς ἂν ἀνοίγηται.

Τίνων δὴ κλεῖδες αὗται;

Ἐξουσία, τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ δοθεῖσα: δι' οὗ τὸ αὐτὸ ῥῆμα, παντὶ, τῷ μετάνοιαν ποιοῦντι, ἐν ὀνόματι, τοῦ σταύρου, καὶ μέρει τοῦ Χριστοῦ, ἀναγγέλλειν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν: καὶ

Maximè, 1. Ad doctrinam nostram, vt sciamus, quid sint, & quis vsus earum, & rectè sentiamus de Ministerio Ecclesiæ.

2. Ad consolationem nostram, quæ inde petitur.

3. Ad refutandos errores Pontificiorum, quos in Ecclesiam inuexerunt de Clauibus, abusi sunt ad stabiliendam suam tyrannidem, & falsa dogmata, qua prætextu Clauium, & potestatis earum, obtruserunt Ecclesiæ Christi.

Vnde dictæ sunt Claues?

Metaphoricè sic dicuntur. Quemadmodum enim alias ingressurus domum clausam, si ordinariè velit ingredi, necesse est, vt vel ipse, vel alius, ei claue ianuam clausam aperiat: ita Regnum cœlorum, eiusq; ostium, omnibus hominibus clausum est propter peccatum. Quare, vt ingredi possimus, opus est Clauibus, quibus reseretur.

Quid sunt istæ Claues?

Est potestas, Ecclesiæ à Christo data, iuxta suum verbum, cuilibet agenti pœnitentiam, in nomine & mandato atq; vice Christi, annunciandi remissionem peccatorum,

καὶ τοῖς ἀμετανοήτοις αὖθις δεσμεύειν, καὶ κρατεῖν.

rum, & impœnitentibus eadem peccata ligandi & retinendi.

Τίνες εἰσὶν ἐκεῖναι;

Ἡ Εὐαγγελία, ἢ τὸ κήρυγμα, περὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ εὐαγγελίου: ἐν ᾧ καταγγέλλεται ἄμισθος θεοδώρητος ἀμαρτιῶν ἄφεσις, διὰ Χριστοῦ, & διὰ Χριστὸν, πᾶσι τοῖς εἰς αὐτὸν πεπιστευκόσιν.

Quæ sunt istæ Claues?

Ministerum seu prædicatio Euangelij de Iesu Christo, quo annunciatur gratuita peccatorum remissio, per & propter Christum, omnibus in eum credentibus.

Ὑπὸ τίνος διετάχθησαν;

Ὑπὸ Χριστοῦ αὐτοῦ. Πῶς; Ματθ. ις'. ἐπηγγείλατο αὐτὰς δώσειν. Ἰωάν. κ'. δεδωκέναι ἀναγινώσκεται: καθὼς ἄνω ἐν τῷ πρώτῳ ζητήματι τέθειται.

A quo sunt institutæ?

A Christo ipso. Vbi? Matth. 16. promisit se daturum. Iohan. 20. exhibuisse legitur. Sicut suprà in prima quæstione habetur.

Ποσαπλαῖ, αἱ κλεῖδες;

Μία μὲν ἐστι, τοῦ θείου ῥήματος ἡ Εὐαγγελία: ἥτις αἱ ἁμαρτίας λύουσα καὶ δέουσα: διὸ καὶ τὸ Εὐαγγέλιον τῶν ἀντικειμένων, διπλαῖ λέγονται εἶναι, λύσασαι & δέσασαι.

Quotuplices sunt Claues?

Vnũ quidem est verbi Dei Ministerium, quo peccata soluuntur & ligantur: sed propter diuersa obiecta, duplices esse dicuntur, soluens & ligans.

Ἄλλοι δὲ, ἄλλως διορίζοντες ἀριθμοῦσι: γνώσεως δηλονότι, & ἐξουσίας. Ἡ μὲν γνώσεως, τῶν ἁγίων γραφῶν εὐθησίς ἐστιν: ἧ κεχορηγῆσθαι χρὴ τοὺς ἱεροδιακόνους: ἵνα ἐν αὐτῇ ὦσι δυνατοὶ: ὑγιαινόντων ἔχοντες λόγων: ἢ τοῦ ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν, & ἐπιστομίζειν, ἂν δυνηθεῖεν. Ἡ δὲ Ἐξουσίας, ἢ ἂν λύσωσι & δήσωσι πᾶς ἁμαρτίας τῶν μετανοούντων καὶ ἀμεταμελήτων: ἀλλ' οὐχὶ ἡ ἄπειρος ἐκείνη τοῦ νόμους τιθεσθαι αὐθεντία.

Alij aliter distinguunt & numerant, videlicet, scientiæ & potestatis. Scientiæ, est sacræ Scripturæ cognitio, qua pollere decet Ecclesiæ Ministros, vt in ea sint potentes, tenentes formam sanorum verborum, qua conuincere, & os obstruere possint contradicentibus. Potestatis, qua soluant & ligent peccata pœnitentium & impœnitentium. Non autem infinita est illa potestas condendarum legum. Luc. 11.

Τί,

Τί, κλεὶς λύσεως;

Μέρος τῆς Διακονίας τῆς ἐκκλησιαστικῆς: ἡ πᾶσι ἀληθῶς μετανοοῦσι καταγγέλλεται ἄφεσις πασῶν ἁμαρτιῶν: ἐν ὀνόματι, ἤγουν καταρθώματι, τοῦ Χριστοῦ. Ἢ συντομώτερον, καὶ ἑνὶ ῥήματι, ἔστιν ἀπόλυσις.

Πίστωσον ὅτι.

Λουκᾶ ὅπου τελευτῶν φησὶ Χριστὸς ὅτι οὕτω γέγραπται, καὶ οὕτως ἔδει παθεῖν τὸν Χριστὸν, καὶ ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ: καὶ κηρυχθῆναι ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ μετάνοιαν, καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, εἰς πάντα τὰ ἔθνη.

Τί ἐστιν Ἀπόλυσις;

Οὐ τονθορισμὸς ἐκείνου, καὶ ψιθυρισμὸς ῥημάτων, ὁ τοῦ ἱερουργοῦ: Ἐγὼ σὲ ἀπολύω, καὶ ἐξῆς: ἀλλὰ τὸ κήρυγμα καὶ εὐαγγελία τοῦ Εὐαγγελίου: τὸ, τὸν θεὸν, Διὰ καὶ ἕνεκα Χριστοῦ, δωρεὰν ἀφιέναι, καὶ χαρίζεσθαι τὰ ἁμαρτήματα, τοῖς ἀληθῶς εἰς αὐτὸν πιστεύουσι.

Ποσαπλῆ, ἄυτη;

Διπλῆ. Ἰδιωτικὴ, καὶ κοινή.

Τί, ἰδιωτική;

Ἥτις ἑνὶ μόνῳ πιστεύοντι, κατ' ἰδίαν εὐαγγελλεται ἁμαρτιῶν ἄφεσις. Καθὼς Ματθ. θ'. τῷ παραλυτικῷ φησι: Θάρσει τέκνον, ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου. Ὁμοίως Λουκ. ζ'. τῇ ἁμαρτωλῷ φησιν: Ἀφέωνταί σε αἱ ἁμαρτίαι. Καὶ: ἡ πίστις σου σέσωκέ σε.

Τί,

Quid est Clauis soluens?

Est pars Ministerij Ecclesiastici, qua verè resipiscentibus annunciatur remissio omnium peccatorum, nomine, hoc est merito Christi. Vel breuius vno verbo: Est absolutio.

Proba hoc.

Lucæ vltimo inquit Christus: Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam, & remissionem peccatorum inter omnes gentes.

Quid est Absolutio?

Non est murmur illud & strepitus verborum Sacrificuli: Ego te absoluo, &c. sed est prædicatio & annunciatio Euangelij, quòd Deus per & propter Christum gratis remittat & condonet peccata verè credentibus in eum.

Quotuplex est hæc?

Duplex. Priuata & Publica.

Quid est Priuata?

Qua vni soli priuatim credenti annunciatur peccatorum remissio. Sicut Christus Matth. 9. dicit Paralytico: Confide fili, remittuntur tibi peccata. Luc. 7. similiter peccatrici dicit Christus: Remittuntur tibi peccata. Item: Fides tua saluam te fecit.

Quid

Τί, κοινή;

Ἡ, ὁμοίως, πᾶσι τοῖς πιστεύσι, κοινῇ προσαγγέλλεται τὸ περὶ Χριστοῦ εὐαγγέλιον: ὅθεν, περὶ ἐλέους θεοῦ, εἰς ἡμᾶς ἐκτεταμένου, καὶ τῆς τῶν ἁμαρτιῶν ἀφέσεως, πληροφορεῖται: καθὼς τὰ ῥήματα τῶν τῆς τῶν κλειδῶν ἐξουσίας ἔχει: ὡς Ματθ. ις΄. καὶ Ἰωάν. κ΄. Ὧν ἂν ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται. Οὗ ὑπόδειγμά ἐστι Πράξ. β΄. ὅτε Πέτρος, μέγα ἀκροατῶν πλῆθος ἀπέλυσε, καὶ τὴν ἡμέραν τῆς πεντηκοστῆς: ἐν τῇ πρώτῃ δημοσίᾳ τοῦ εὐαγγελίου κηρύξει: τῇ περὶ Χριστοῦ, καὶ τῶν εὐεργετημάτων αὐτοῦ.

Τίνι ῥήμασι τύπῳ χρηστέον ἐν τῇ ἀπολύσει;

Οὐδένα ῥητὸν τύπον ὁ κύριος προσέταξεν: οὐδὲ οὖν ἀποστόλους κεχρῆσθαι ἀναγινώσκομεν. Πᾶσα γὰρ ἡ εὐαγγελίου προσαγγελία, ἀπόλυσίς ἐστιν. Ἀλλὰ μὴν, ὁ ψεκτέον: τὸ, διειλημμένῃ τινὶ, καὶ σωτηρίᾳ, ῥήμασι προσκρούειν, περὶ τὴν ἀπόλυσιν χρῆσθαι δοῦ. Διακόνους: ἐν ᾗ, μνεία τοῦ κυρίου καταρτώματος καὶ πάθους ἂν γένηται: σὺν ἀναλήψει τοῦ προστάγματος αὐτοῦ, καὶ τῆς ἐπαγγελίας προσθήκῃ.

Τίνας ἀπολυτέον;

Τοὺς ἐπιγνόντας τὰς ἁμαρτίας, καὶ ἐπ' αὐταῖς λυπηθέντας: εἰς τε Χριστὸν πιστεύοντας, καὶ ἐπανόρθωσιν ἐπαγγελλομένους.

Τί, τὸ

Quid est publica?

Qua in genere, omnibus resipiscentibus publicè annunciatur Euangelium de Christo, qua de misericordia Dei erga se, & peccatorum remissione, certiores reddunturi: sicut verba institutionis Clauium habent, Matth. 16. Ioh. 20. Quorum remiseritis peccata, remittuntur. Cuius rei exemplum extat Act. 2. vbi Petrus ingentem auditorum multitudinem absoluit in die Pentecostes, & prima publica Euangelij prædicatione de Christo, eiusq; beneficijs & meritis.

Qua verborum forma vtendum in Absolutione?

Nullam certam Christus formulam præscripsit: nec Apostolos vsos esse legitur. Omnis enim Euangelij annunciatio, est Absolutio: sed tamen reprehendendum non est, si solenni aliqua & vsitata vtantur Ministri forma in Absolutione, qua meriti & passionis Christi fiat mentio, repetito mandato eius, ac promissione addita.

Qui sunt absoluendi?

Agnoscentes peccata, & dolentes propter admissa, in Christum credentes, atq; emendationem promittentes.

Τί, τὸ γιγνόμενον ἐπὶ τῆς ἀπολύσεως;

Ἄφεσις ἁμαρτιῶν, ὡς λέγει χριστὸς: ὃ ἐὰν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς: ἔσται λελυμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Οὐκοῦν ἐξουσία σωεχωρήθη τοῖς διακόνοις: καὶ εἰς τὸ ἴδιον θέλημα, ᾧ ἂν βουληθῶσιν, αὐτὰς ἀφιέναι;

Οὐκ ἐοίκασιν: ἀλλὰ σωίσταται αὐτοῖς ἡ τοῦ εὐαγγελίου διακονία: ἣν οἱ μὲν πίστει σωσπέρμενοι, τὸν καρπὸν αὐτῆς δρέπονται, τὴν ἄφεσιν λέγω τῶν παραπτωμάτων: οἱ δὲ τῇ ἀπιστίᾳ ἐμπιμπλάντες, ταῖς παραβάσεσι δεδέμενοι κεκράτηνται. Καὶ οὐδὲν θέλουσιν ἄλλο τὰ σωὶ τῶν κλειδῶν ἐσχηματισμένα σημεῖα ῥήματα: ἢ τὸ, ὃ σωὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος, ἁπλοῖς τοῖς ἀποστόλοις ὁ κύριος εἶπε λέξεσι: Πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει. Ὁ πιστεύσας, καὶ βαπτισθεὶς, σωθήσεται: ὁ δὲ ἀπιστήσας, κατακριθήσεται.

Ἆρ ἔν δυνατὸν ἀνθρώπῳ ἀφεῖναι ἁμαρτίας: δοκεῖν δὲ τὸ μόνῳ θεῷ εἶναι;

Μόνῳ μὲν ὁ θεὸς ἐξουσίᾳ δὲ ἀφιέναι, ἰδίαι αὐθεντίαι: ὥσπερ σωὶ τούτου ἀληθεύουσιν οἱ Φαρισαῖοι, λέγοντες; τίς δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας, εἰ μὴ εἷς, ὁ θεός; Ἀλλ' ὅμως καὶ τοῖς ἀνθρώποις, τῆς τοιαύτης ἐξουσίας, δ

Quis est effectus Absolutionis?

Remissio peccatorum: dicente Christo: Quicquid solueris super terram, erit solutum & in cœlis. Ergo'ne Ministris Ecclesiæ concessa est potestas, vt pro suo arbitrio, cui velint, possint ea remittere?

Nihil minus: sed commendatur illis Ministerium Euangelij: quod qui fide accipiunt, illi consequuntur illius effectum, nempe remissionem peccatorum: qui verò infideles permanent, horum peccata sunt ligata. Et nihil aliud valent verba illa institutionis figurata, de clauibus, quàm quod in eadem materia simplicibus verbis dicit Apostolis Christus: Ite in orbem vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ: qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: qui verò non crediderit, condemnabitur.

Potest'ne ergo homo peccata remittere, cùm hoc solius Dei esse videatur?

Solus Deus potest peccata remittere, SVA AVTHORITATE. Sicut in hanc sententiam Matt. 9. recte dicunt Pharisæi: Quis potest remittere peccata, nisi solus Deus? Sed tamen dedit hominibus talem potesta-

ας, ἓ ΤΗΣ ΣΦΕΤΕΡΑΣ, ΔΙΑ-
κ. ΚΟΝΙΑΣ, ὑπὲρ αὐτῆς ἀφίεναι, μετὰ
κ. δωκε: ἓ χριστὸς μαρτυρῶντος: ὧν
ἂν ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται,
οἷς σωιρδὰ ὁ ἀπόστολος, τῷ ἑαυτοῦ
Τιμοθέῳ ὑποτυπώσιν τῆς γραφῶν
τῆς Διακονίας, ἐπιφέρῃ, ά. Τιμ. δ.
Τοῦτο ποιῶν, καὶ σεαυτὸν σώσεις, ἓ τοὺς
ἀκούοντάς σου. Τῇ αὐτῇ λέγῃ Διακο-
νίᾳ.

Πόθεν κρέμαται τὸ ἀποτέλεσμα
τοῦτο;

Οὐκ ἀπὸ ἀξιώματος τοῦ
ὑπηρέτου: ἀλλ' ἀπὸ τῆς Διακονί-
ας καὶ τῆς Διαταγῆς αὐτῆς. Ἢ βέλ-
τιον εἰπεῖν, ἀπὸ τοῦ θεοῦ αὐτοῦ: ὃς
διὰ πνεύματος ἁγίου, τῷ ῥήματι ἐνερ-
γῶν, διὰ Χριστὸν ἀφίησι τὰς ἁμαρ-
τίας τοῖς πιστεύουσι, καθὼς τὸ Ρωμ. ά. Τὸ
εὐαγγέλιον ἐστὶ δύναμις τοῦ θεοῦ, εἰς
σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι. Οὐκ
ἀρκεῖ σοι τὸ τοῦ Διακόνου πρόσωπον βλε-
πέσθαι: ὃς ἐστι πρέσβυς θεοῦ, ἐὰν τῆς
ὑπηρεσίας εὖ πορευθῇ: ἀλλὰ τὸν λό-
γον ἀκουστέον ἠχοῦντος, καὶ πίστει προσδε-
κτέον: ὥστινι ὁ πιστεύων, ἀληθῶς ἔχει
τὸ ἐν αὐτῷ ἐπαγγελθέν. Ὑποφῆτευε
ἓν μόνον, καὶ πρόσεχε, εἰσὶν οἱ τῆς ἐκ-
κλησίας Διάκονοι, ἄφεσιν ἁμαρτι-
ῶν καλῶς ἀγγέλλοντες. Ὁ δὲ τὰς ἁμαρ-
τίας ἀφιεὶς, ἓ ἰδίᾳ αὐθεντίᾳ σώζων,
ὁ θεός ἐστι.

Ποσάκις ἀπολυτέον τοὺς ἀνθρώπους;

Οὐχ ἅπαξ μόνον, ἢ δὶς: ἀλλ'
ὁσάκις

potestatem, vt & ipsi SVO MINISTERIO remittant peccata, Dei loco: Christo teste: Quorum remiseritis peccata, remittuntur. In quam sententiam & Paulus, Timotheo suo præscribens formam Ministerij, addit, 1. Timoth. 4. Hoc faciens, teipsum saluum facies, & eos, qui te audiunt: suo scilicet Ministerio. Matth 16. Iohan. 20.

Vnde dependet hic effectus?

Non à dignitate Ministri, sed ab ipso Ministerio, eiusq; institutione: vel rectius: à Deo ipso, qui per Spiritum sanctum efficax est per verbum, & propter Christum remittit peccata credentibus, iuxta illud: Euangelium, est potentia Dei, ad salutem omni credenti. Non itaq; Ministri persona, est respicienda, qui est legatus Dei, si faciat officium recte: sed verbum audiendum, quod sonat, & fide apprehendendum: cui qui credit, verè habet quod promittitur in illo. Officio itaq; tantùm & legatione, 2. Cor. 5. *funguntur Ministri Ecclesiæ, remissionem peccatorum annunciantes: Deus verò est, qui remittit peccata, & saluat, sua authoritate.* Rom. 1.

Quoties homines absoluendi?

Non semel tantùm atque iterum:

ὁσάκις αὐ, μετανοήσαντες, συγγνώμης ἁμαρτιῶν δεηθῶσιν. Οὐ λέγω σοι (φησὶ χριστὸς Πέτρῳ) ἕως ἑπτάκις: ἀλλ' ἕως ἑβδομηκοντάκις ἑπτά. Καί: Ἑπτάκις πεσεῖται ὁ δικαιος, καὶ ἀναστήσεται.

Matth. ιή. Παροιμ. κδ'.

Ἢ τὰς μετὰ τὸ βάπτισμα πταίσαντας ἀναδεκτέον;

Μάλιστα. Ὄρκῳ γὰρ πιστοῦται ὁ κύριος, μὴ χαίρειν ἁμαρτωλῶν κατακρίσει καὶ ὀλέθρῳ. Ἰεζεκ. λγ. Ζῶ ἐγὼ (λέγει Ἀδωναὶ κύριος) ἃ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ: ἀλλ' ἵνα ἐπιστρέψῃ, καὶ ζήσῃ. Διὸ, καὶ τὴν διακονίαν τοῦ κηρύγματος ἐνεήσατο: ἵνα καλέσῃ τοὺς ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν: καὶ τοὺς πεπλανημένους ἀναλάβῃ. Ὥσπερ δὴ αὐτὸς ὁ σωτὴρ, τρισὶ καλλίστως παραβολαῖς, Λεκ. ιέ. διδάσκει. Ὧν, μία μὲν, ἀπὸ προβάτου, καὶ τοῦ ἀπολωλότος: ὃ πεπλανημένον, σκεῖνος ἐπὶ τὸ πρόβατον βαστάζει. Ἑτέρα δὲ, ἀπὸ γυναικὸς, δραχμὴν ἀπολωλεῖαν ζητησάσης. Τρίτη δὲ, ἀπὸ υἱοῦ ἀσώτου, ὑποστρέψαντος: καὶ ὑπὸ τοῦ πατρὸς, μετὰ χαρᾶς εἰς χάριν ἀναδεχθέντος. Οὕτω τὸν Πέτρον, φοβερῶς παραπεπτωκότα, χριστὸς ἀνεκόμισε: καὶ τῇ ἑαυτοῦ ἐκκλησίᾳ, πρόβατα ἐπίστευσεν: ἵνα τοῖς ἑαυτοῦ παραδείγμασι, ἄλλους παρακαλέσειεν ὀλισθάνοντας Λεκ. κβ'. Καὶ σύ ποτε ἐπιστρέψας, στήριζον τοὺς ἀδελφούς σου.

Οὕτω, τὴν τῶν Γαλατῶν ἐκκλησίαν ὁ

iterum: sed quoties veniam peccatorum pœnitentes petunt. Non dico tibi septies, dicit Christus Petro, sed septuagies septies. Item: Septies cadit iustus, & resurget. Matth. 18. Prou. 24.

Sunt ne lapsi post Baptismum recipiendi?

*Maximè. Dominus enim iuramento confirmat, se non delectari peccatorum interitu & damnatione. Ezech. 33. Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur, & viuat. Ideo verbi Ministerium instituit, vt vocaret peccatores ad pœnitentiam, et lapsos postea reciperet. Sic tiam, et lapsos postea reciperet. Sic-tiam, et lapsos postea reciperet, Sictiam, et lapsos postea reciperet, Sictiam, et lapsos postea reciperet, Sict

ον ὁ Παῦλος, πεπίστευσαν ἀνεδέξατο: οὕτω, τὸν Κορίνθιον, ἀτεμίτῳ χάριτι ὁμιλήσαντα.

lapsam, Paulus recepit. Sic idem Corinthium incestuosum. 2. Cor. 2.

Τίς ἐστι χρῆσις τούτων;

Φέρει τοῦτα πρὸς παραμυθίαν τῶν εὐσεβείας προφίλων: καὶ εἰς ἀνασκευὴν τῆς τῶν Καθαρῶν ἤτοι Καθαρῶν, πλάνης: οἱ οὐκ ἐδίδοσαν τοῖς πίπτουσιν ἐν ὁμολογίᾳ, ἢ εἰς ἄλλα μεγάλα μιάσματα ἐξοκείλασι, συγγνώμην.

Quis est vsus horum?

Hæc ad consolationem piorum pertinent: & ad refutandum errorem Nouatianorum, seu Catharorum: qui negabant lapsis in confessione, aut alijs magnis sceleribus pollutis, veniam: faciunt.

Τί ἐστι κλεὶς δέουσα;

Ἐξουσία τοῦ κρατεῖν τὰς ἁμαρτίας τῶν ἔτι προδήλοις κακουργήμασι ληφθέντων, ἀμεταμελήτως διακειμένων: καὶ τοῦ ἀφορίζειν αὐτοὺς, εἴργειν τε τῆς ἁγίας κοινωνίας: καὶ τῷ σατανᾷ παραδιδόναι, ἕως ἂν ἀνανήψωσι.

Quid est Clauis ligans?

Potestas retinendi peccata manifestis sceleribus obnoxijs, impœnitentibus, eosq; excommunicandi, & arcendi ab vsu Sacramentorum, & Satanæ tradendi, donec resipiscant.

Καταισκευάζεται ὅτι.

Χριστὸς λέγει: ὃ ἐὰν δήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς: ἔσται δεδεμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Καὶ: Ἄν τινων κρατῆτε τὰς ἁμαρτίας, κεκράτηνται. Ἔτι: Κέκριμα, τὸν τοιοῦτον παραδοῦναι εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός. Ἐξαρεῖτε τὸ πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν.

Proba hoc?

Christus inquit: Quicquid ligaueris super terram, erit ligatum in cœlis. Item: quorum retinueritis peccata, retenta erunt. Iudicaui huiusmodi Satanæ tradere, in interitum carnis. Auferte malum ex vobis ipsis. Matth. 16. Iohan. 20. 1. Cor. 5.

Τίνες εἰσὶν ἀφορίστοι;

Οἱ πρὸς θάνατον ἁμαρτάνοντες: ὅ ἐστι, θανατικὰς εἰς τὰ ἔξω ἁμαρτίας ποιοῦντες. Αἱρετικοὶ, ψευδῆ δόγματα σπείροντες. Οἱ ἀτάκτως περιπατοῦντες.

Qui'nam sunt excommunicandi?

Ad mortem peccantes, hoc est, mortalia, externa peccata committentes. Hæretici, falsa dogmata serentes: inordinatè ambulãtes, etc.

Παρὰ τίνι ἐστὶν ἡ τοιαύτη ἐξουσία;

Οὐ παρ' ἑνί τινι πιμθρι: ἀλλὰ παρὰ

Penes quem est hæc potestas?

Non penes vnum Pastorem, sed

παρὰ τοῖς πρεσβυτέροις, & ὅλῃ τῇ ἐκκλησίᾳ: ἢ παρὰ τοῖς αὐτῆς ἀποκρίτοις μέλεσι καὶ τάξεσιν. Ὥσπερ δηλονότι Παῦλος, Ἐγὼ μὲν, φησὶν, ὡς ἀπὼν τῷ σώματι, παρὼν δὲ τῷ πνεύματι, ἤδη κέκρικα, ὡς παρὼν: τὸν οὕτω τοῦτο κατεργασάμενον, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ: συναχθέντων ὑμῶν, & τοῦ ἐμοῦ πνεύματος: σὺν τῇ δυνάμει τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ: παραδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς: ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. 1. Cor. 5.

sed Presbyteros & totam Ecclesiam, seu præcipua illius membra & ordines. Sicut Paulus: Ego quidem absens corpore, præsens autem spiritu, iam iudicaui, vt præsens: eum, qui sic operatus est, in nomine Domini nostri Iesu Christi, congregatis vobis, & meo spiritu, cum virtute Domini Iesu, tradere huiusmodi Satanæ, in interitum carnis, vt spiritus saluus fiat, in die Domini nostri Iesu Christi.

Μὴ τοίνυν τοὺς ποιμένας, μόνους τοῦ τηλικούτου πράγματος ἀντιποιεῖσθαι.

Non igitur Pastores sibi solis hanc rem tantam sumant.

Τίνα τάξιν τηρητέον;

Quis est ordo obseruandus?

Matth. 18. ἀ Christo ipso formam, & processus describitur. Vultautem gradus quosdam certos obseruari: vt primùm priuatim admoneatur: secundo, adhibitis vno aut duobus: tertiò, à tota Ecclesia, hoc est, præcipuis. Quod si hæ admonitiones locum non habuerint, tùm demum excommunicetur.

Matth. 18. ἀ Χριστὸς αὐτὸς τὸν τρόπον καὶ πρόοδον προγράφει. Θέλει μὲν βαθμούς τινας ὡρισμένους φυλαχθῆναι: ἵνα δῆτα πρῶτον μὲν, κατ' ἰδίαν ὁ ἁμαρτὼν νουθετῆται: δεύτερον δὲ, παραληφθέντος ἑνὸς ἄλλου, ἢ δυοῖν: τρίτον δὲ, ὅτι τῆς ὁλοκλησίας ὅλης, ἤγουν τῶν πρώτων. Ὧν εἰ πάντων παρακούσῃ: τότε ἤδη τῶν ἱερῶν καὶ θείων μυστηρίων ἀποκηρύττεται.

Quot modis fit?

Duobus. Cùm vnus aut alter excommunicatur: vt Corinthius incestuosus, Hymenæus et Alexander: quos, inquit Paulus, tradidi Satanæ. Vel cùm publicè pro concione multis impœnitentibus ac increti

Πόσοι, οἱ τρόποι, καθ' οὓς τοῦτο πράττεται;

Δύο. Ἢ γὰρ ἑνὸς, ἢ δύο, ἀφορίζομένου: ὡς ὁ ἀθεμιτόγαμος Κορίνθιος, ὁ Ὑμέναιος καὶ Ἀλέξανδρος: οὓς (φησὶν ὁ ἀπόστολος) παρέδωκα τῷ σατανᾷ. Ἢ δημοσίᾳ ὅτε ἄμεσων, πολλοῖς ἀμετανοήτοις καὶ ἀπίστοις 1. Tim. 1. ἀ. Κορ. ε. ἀ. Τιμ. ἀ.

ἀπίστοις τῆς θείας ὀργῆς ἐπαγγελλομένης. Ὁ μὴ πιστεύων, ἤδη κέκριται. Ἢ οὐκ οἴδατε, ὅτι ἄδικοι βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι; Φανερά ἐστι τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς: ἃ προλέγω ὑμῖν, καθὼς καὶ προεῖπον: ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες, βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι.

incredulis denunciatur ira Dei: Qui non credit, iam iudicatus est. An nescitis, quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Manifesta sunt opera carnis, quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.

Iohan. 3. 1. Cor. 6. Gal. 5.

Τί, τὸ ἐντεῦθεν γινόμενον;

Οὐ κενόν ἐστι φόβητρον, ἢ ἀπέλεγξις ἀπολλῆ, ἢ (ὡς ἄν τις εἴποι) ἀστραπὴ ἐκ πυέλης, ὁ ἀφορισμὸς: κατὰ τῆς ἀληθινῆς θεοῦ ἐκκλησίας δικαίως ἐσκηφθάς. Ἐπικεκύρωται γὰρ παρὰ θεῷ, καὶ τὸ: Ἔσται δεδεμένον καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς: ὃ ἂν δήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται δεδεμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ὃ ἂν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται λελυμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς: ὥστε ὁ ἐθνικὸς, καὶ ὁ τελώνης. Παραδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός. Πολλοὶ γὰρ εἰς μανίαν θυμοῦ ἀπήνεγκαν, ἀναθέματι περιβληθέντες. Ἄλλοι δὲ, τὸ συνειδὸς ἐκέντησεν, καὶ βασανιζόμενοι ἤλγουν. Πάλιν ἄλλοι, ἀμεταμελησίᾳ ἐμμείναντες, εἰς τὸ διηνεκὲς κατεκρίθησαν.

Quis est Effectus?

Non est inane terriculamentum, aut irrita vox, vel fulgur expelui, excommunicatio, à vera Dei Ecclesia ob iustas causas facta. Deus enim ratam habet illam: Erit ligatum & in cœlis, quod ligaueris super terram. Sit tibi velut Ethnicus vel Publicanus. Tradere Satanæ huiusmodi, in interitum carnis. Sicut multi in furorem sunt versi, excommunicati. Alij, conscientiæ stimulos & cruciatus sentiunt: Alij verò, non resipiscentes, perpetuò damnantur.

Matth 18. 1. Cor. 5.

Τί, τὸ τέλος;

Ἓν μὲν, ἵνα αἰσχυνθέντες ἀνανήψωσιν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος, οἵτινες ὑπ' αὐτοῦ ἐζωγρημένοι. Ἔπειτα δὲ, εἰς ὑπόδειγμα ἄλλοις. Τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἐνώπιον πάντων ἔλεγχε: ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ φόβον ἔχωσι.

Quis est finis?

1. Vt confusi, resipiscant à Diaboli laqueis, à quo captiui tenentur. 2. Alijs in exemplum: Peccantes, coram omnibus argue: vt cæteri timorem habeant.

2. Tim. 2. 1. Tim. 5.

Τίνα,

Pungan-

Τίνα, ἀλλότρια;

Τὸ, ὅτι ἡ νόθη καὶ ψευδοεκκλησιαστικὴ ἐκκλησία, δέδεται καὶ ἐκβάλλεται τοὺς ὄντας εὐσεβεῖς. Ὥσπερ δὲ ὁ χριστὸς, καὶ οἱ ὁμολογοῦντες αὐτὸν πάντες, ψήφῳ τῶν ἀρχιερέων καὶ ἱερέων, ἀποσυνάγωγοι ἐγίνοντο.

Καθάπερ ἔτι καὶ νῦν σήμερον, ὁ ἐν τῇ παλαιᾷ Ρώμῃ πεπαπισμένος, τῷ ἐξ ἀναθεματισμοῦ σκηπτῷ (ἀστραπῇ αὐτοχρῆμα ἐκ πυέλου οὔλης) πλήττει πάντας, τοὺς μὴ ἀποτυγχάνοντας αὐτὸν: ὡς δῆθεν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας κεφαλὴν ὄντα, καὶ χριστοῦ πάντων ἐπέχοντα: ἢ μὴ τὰ δόγματα αὐτοῦ ἐκστερνιζομένους πάντα: καὶ, ὡς ἐκ τοῦ ἁγίου πνεύματος χρησμοὺς, προσκυνοῦντας.

Κλειδὸς διοικῆς ὄγε ἀποδράπεται, γνώσεως καὶ ἐξουσίας. Γνώσεως μὲν: ἥτις ἐστὶ, καὶ εἶναι ὤφειλε, τῆς ἁγίας γραφῆς ἀποκρύμμα. Ὅτι χείλη ἱερέων φυλάξεται γνῶσιν: καὶ νόμον ἐκζητήσουσιν ἐκ στόματος αὐτοῦ: ὅτι ἄγγελος κυρίου παντοκράτορός ἐστι. Τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως ἦραται. Αὐτοὶ οὐκ εἰσήλθετε: καὶ τοὺς εἰσερχομένους ἐκωλύσατε.

Mal. 2. Luc. 11.

Νῦν δὲ, δεσποτικὸν καὶ ἀχάλινον, καὶ πᾶς γραφὰς ἐξηγήσασθαι ἐξουσίαν, αὐθαδῶς στρεβλοῦται: ἃ μὲν ἐκ τῶν ζωηφόρων πηγῶν, καὶ ἀντιβολῆς, τῶν θεοπνεύστων γραφῶν: ἐκ δὲ, ὧν δικαιωμάτων πάντων, ἐν τῷ τοῦ ἀρχιερατικοῦ στήθους κιβωτίῳ δῆθεν ἀποτεταμίευται.

Pugnantia.

Quòd falsa, hypocritica Ecclesia, ligat & excommunicat verè pios. Quemadmodum Christus, & omnes eum confitentes, extra Synagogam, decreto Pontificum & Sacerdotum, fiebant.

Sicut etiamnum hodie, Pontifex Romanus, excommunicationis suæ fulmine, quod fulgur est è pelui, ferit omnes, non agnoscentes ipsum pro capite vniuersalis Ecclesiæ, & Christi vicario, eiusq; Decreta non omnia amplectuntur, & adorant pro oraculis Spiritus sancti, anathematizans,

Clauem duplicem sibi sumit, scientiæ & potestatis. Scientiæ, quæ est, & esse debebat, sacræ Scripturæ cognitio. Labia Sacerdotis custodiunt scientiã, & Legem ex ore eius requirent: quia Angelus Domini est. Clauem scientiæ tulistis, ipsi non introistis, & eos qui introibant, prohibuistis.

Mal. 2. Luc. 11.

Iam verò prætoriam interpretandi Scripturam potestatem, sibi arrogant pro arbitrio, non ex fontibus & collatione Scripturæ sacræ: sed quod Pontifex omnia iura habeat in scrinio sui pectoris.

Dein-

Εἶπα ἢ, ἐξουσίας ἀντιποιεῖται τοῦ κρατεῖν, καὶ ἀπολύειν ἁμαρτίας. Κἀντεῦθεν, ὁ ἐν Ρώμῃ θρόνος, ἔσιν ἃς παραπαίοντες, ἤτοι ἁμαρτίας, ἑαυτῷ φυλάττει: καθ' ὧν οἱ ὑπαδεδεκότες τὴν τάξιν ἱερεῖς, ἀυθεντίαν οὐκ ἔχουσι. Κἄιτοι, πᾶς τις ἐκκλησίας λόγιος, ἐξουσιάζει δ' ἀποψηφίζεσθαι μετανοούντας ἁμαρτωλούς: οὐδὲν δικαστικῆς λογνώσεως δεον: ἀλλ' ἀπαγγελίας ἀφέσεως τοῖς ἠμαρτηκόσιν τοῖς ἀναφερούσιν. Οὐδ' αὖ, ἀνθρωπίνας ἐπιθετέον ἱκανοποιίας: ἑνὸς δ' κυριακοῦ πάθους, ἀρκούσης ἱκανοποιίας ὄντος.

Τίνος ἐστὶν αἱ κλεῖδες ἐκεῖναι;

Οὐχ ἑνὶ, ἢ μόνῳ τῷ Πέτρῳ, ἢ τῷ αὐτοῦ διαδόχῳ, δέδοται: ἀλλ' αὐτῷ τε τούτοις μόνοις: ἀλλὰ πᾶσι τοῖς ἀποστόλοις ἐξίσου ἐνεχειρίσθησαν, οἷς γε ὁ κύριος λέγει: ΛΑΒΕΤΕ πνεῦμα ἅγιον. Ἄν τινων ΑΦΗΤΕ τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται. Οὐ φησι: Δεῦρο Πέτρε, σὺ λαβὲ: ἀλλὰ λάβετε. Οὐδὲ φυσιν: Ἄν τινων σὺ, Πέτρε, ἀφῇς τὰς ἁμαρτίας: ἀλλὰ, Ἄν τινων ἀφῆτε.

Οὐδὲ μόνοις τοῖς ἀποστόλοις: ἀλλ' ὅλῃ τῇ ἐκκλησίᾳ, ἥ, συμμὴ ἐστιν οἰκοδεσποινα ἐν τῷ οἴκῳ θεοῦ, ἣν οἱ ἀπόστολοι τότε ἀπέδοσαν: ἔδωκεν ὁ κύριος: Ὡς κλεῖς. Ὡς φησιν αὐτὸς: Εἶπε τῇ ἐκκλησίᾳ. Διὸ ἃ ἂρα σημαίνεται, τῇ ἐκκλησίᾳ δεδῆναι ὡς κλεῖδες: καθὼς εὐθὺς

Deinde, potestatem retinendi & absoluendi peccata. Hinc sibi sedes Romana reseruat quosdam casus, in quibus inferioris ordinis sacerdotes potestatem non habent. Cùm quiuis Ecclesiæ Minister, potestatem absoluendi pœnitentem peccatorem habeat: nec opus sit cognitione iudiciaria, sed annunciatione remissionis peccatorum pœnitentibus. Nec humanæ sunt imponendæ satisfactiones: cùm vna sit Christi passio, satisfactio sufficiens.

Cuius sunt Claues istæ?

Non vni aut soli Petro, eiusúe successori, sunt datæ, nec ad illum solum pertinent: sed datæ sunt omnibus ex æquo Apostolis, quibus Christus dicit: ACCIPITE Spiritum sanctum: quorum REMISERITIS peccata, remittuntur, &c. Non dicit: Petre, tu accipe: sed, Accipite. Nec dicit. Quorũ tu Petre remiseris peccata: sed, Quorum remiseritis. Matth. 18. Iohan. 20.

Nec solis Apostolis, sed totì Ecclesiæ, quæ est materfamilias in domo Dei, quam tùm Apostoli repræsentabant, dedit Christus Claues. Sicut inquit Saluator: Dic Ecclesiæ. Quo ipso significatur, Ecclesiæ datas esse Claues: sicut sta-

εὐθὺς ἐπάγεται: Ἐὰν δὲ τῆς ἐκκλησίας παρακούσῃ. Καὶ εὐθὺς διαφέρει: Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅσα ἐὰν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα ἐν οὐρανῷ. Καὶ πάλιν λέγω, ὅτι, ἐὰν δύο ὑμῶν συμφωνήσωσιν ἐπὶ τῆς γῆς περὶ παντὸς πράγματος, οὗ ἐὰν αἰτήσωνται, γενήσεται αὐτοῖς παρὰ τοῦ πατρός μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Matth. 18.

Ἡ δὲ ἐκκλησία καλεῖ διακόνους: καὶ τούτοις ἐμπιστεύει, μὴ τῆς διακονίας, τὸ χρῆσθαι τοῖς κλειδίοις. Οὐ πολλοῦ ἐνὶ διαφέρουσιν ἀνθρώπῳ, τῷ τῆ Ρώμη ἐμπεθουσιασμένῳ: ὃς δὴ ταῖς κλειδὶ λίαν παρεχρήσατο τούτοις: ἐπ' ἐξαντλήσῃ γὲ τῶν κοσμικῶν θησαυρῶν: ἐπ' ἀφαιρέσῃ τε καὶ μεταθέσῃ τὰ ἀρχῶν καὶ ἡγεμονιῶν, ἢ αὐτὸς ἐβούλητο: ἐπὶ βασιλέων καὶ αὐτοκρατόρων καταδουλώσῃ: ἥτις, ἄκρατος ἱερατικὴ τυραννὶς ὑπάρχει.

Τί ἐστιν ἐξουσία ἐκκλησιαστική;

Οὐδὲν ἄλλο, ἢ διακονία τοῦ κηρύττειν τὸ τὸ σωτήριον εὐαγγέλιον: καὶ μεταχειρίζεσθαι τὰ σεβάσμια μυστήρια: καὶ διευθύνειν τὴν μητέρα ἐκκλησίαν: καὶ τὸν κανόνα τῆς θείας διαταγῆς, ἤτοι παρῆς, ἢ αὐτοῦ ῥήματος.

Πόσα, αὐτῆς εἴδη;

Δύο ποιοῦσι: μίαν μὲν, τάξεως: ἑτέραν δὲ, δικαιοδοσίας.

Τί ἐστιν ἐξουσία τάξεως;

Ἔστιν ἐντολὴ τοῦ διδάσκειν τὸ ῥῆμα θεοῦ, εἰλικρινὲς καὶ ἀδιάφθορον: καὶ διὰ χειρὸς ἔχειν τὰ τοῦ χριστοῦ διαπαγμάτα

tim additur: Si Ecclesiã non audierit. Et subjcit: Amen dico vobis, quæcunq; alligaueritis super terram, &c. Item: Iterum dico vobis, quòd si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re, quamcunq; petierint, fiet illis à Patre meo, qui in cœlis est.

Ecclesia autem vocat Ministros, & his committit cum Ministerio, vsum Clauium. Non itaq; vnius hominis sunt, Pontificis Romani, qui his Clauibus abusus est ad exhauriendos Mundi thesauros, & imperia pro suo arbitrio transferendi, ac Reges sibi subjciendos: quæ est tyrannis Pontificia.

Quid est potestas Ecclesiastica?

Nihil aliud est, quàm Ministerium prædicationis verbi Dei, & administrationis Sacramentorum, atq; gubernationis Ecclesiæ, secundum institutionem, mandatum & verbum Dei.

Quotuplex hæc est?

Duplicem faciunt: Ordinis, & Iurisdictionis.

Quid est potestas Ordinis?

Est mandatum docendi sincerum Dei & incorruptum verbum eius, & administrandi Sacramenta,

τὴν ἁμαρτίαν μυστήρια, καὶ τὴν αὐτοῦ διαταγήν. Ματθ. τελ. Διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα, ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν. Γαλ. α. Ἐὰν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ ἄλλο εὐαγγέλιον εὐαγγελίζηται: ἀνάθεμα ἔστω.

Τί ἐστιν ἐξουσία δικαιοδοσίας;

Ἔστι μέρος τῆς διακονίας, καταστατικὸν τῆς κυβερνήσεως τῆς ἐκκλησίας, κλῆσιν καὶ χειροτονίαν τῶν διακόνων, καὶ τῶν κλειδῶν χρῆσιν: τῶν μὲν μετανοίας καταφρονούντων, δεσμευομένων, καὶ ἀκοινωνήτων ποιουμένων: τῶν δὲ μετάνοιαν ἀσπαζομένων, καὶ εἰς Χριστὸν ἀληθῶς πιστευόντων, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαμβανόντων: εἴτε ἰδίᾳ ἑκάστῳ, εἴτε δημοσίᾳ πολλοῖς.

Καὶ ταύτῃ εἰδέναι δεῖ: ὁ διάφορον, ἀλλ' ἴσην, πᾶσι τοῖς διακόνοις ἐξουσίαν δοθῆναι, ἀπολύειν δεῖν μετανοοῦντας τῶν ἁμαρτάδων: οὐδὲ μὴν τοῖς Ἐπισκόποις, ἢ καὶ τῷ Ρώμης ἀρχιερατεύοντι, ὡρισμένους τινὰς πώποτε ἀποκεκηρυγμένους. Μία γάρ ἐστι, καὶ ἡ αὐτὴ, διακονία: τὸ αὐτὸ Εὐαγγέλιον: ἄφεσις ἁμαρτιῶν ἡ αὐτή: ὑφ' ὁτουοῦν ποτ' ἂν τῆς ἐκκλησίας ὑπηρέτου (εἴτε κεφυφάκη, εἴτε πολλοστῷ) ἀποφανθῇ.

Οὐδὲ αὖ, ἄλλης ἐνθάδε κρίσεως, ἢ ἀνακρίσεως, χρεία ἐστὶ, παρὰ τοῦτο, τοῦτο: ἆρα ὁ ἐξομολογούμενος, καὶ λέγων, μετανοεῖν μὲν, καὶ λυπεῖσθαι (ἔνθα,

menta, à Christo instituta, iuxta ipsius ordinationem. Matth. vlt. Docete seruare eos, quæcunq; præcepi vobis. Gal. 1. Si Angelus de cœlo, aliud Euangelium annunciauerit, anathema sit.

Quid est potestas Iurisdictionis?

Est pars Ministerij, quæ versatur circa gubernationem Ecclesiæ, vocationem & ordinationem Ministrorum, & Clauium vsum: cùm impœnitentes ligantur & excommunicantur: pœnitentibus verò, & verè in Christum credentibus, remissio peccatorum annunciatur: siue id fiat priuatim, singulis, siue publicè, multis.

Et hîc sciendum est, parem omnibus Ecclesiæ Ministris datam esse potestatem, absoluendi scilicet pœnitentes à peccatis. Nec Episcopis, aut etiam Romano Pontifici, certos quosdam casus esse reseruatos. Vnum enim est & idem Ministerium, idem Euangelium, eadem peccatorum remissio: à quocunq; Ecclesiæ Ministro, siue summo, siue infimo pronunciata.

Nec hîc iudicio, vel cognitione alia opus est, quàm hac: Num verè, & ex animo, se confitens pœnitere & dolere (vbi peccata voce

(ἔνθα, τὰς ἁμαρτίας, ὁ δὲ νόμος, ἡ ἀπειλὴ τῆς θείας ὀργῆς, πληκτικώτατα ἐλεγκτέον) πιστεύειν δὲ εἰς χριστὸν, καὶ ἀφ' ἁπλῆς ἔχειν τὸ ἀναστρέφειν ἐπὶ τὸ καλὸν, ἀληθῶς, καὶ ὁκ ψυχῆς, τοῦτο ἐξομολογεῖται, ἡ ὑπισχνεῖται. Τοῦ καρδίαν γὰρ, μόνος ὁ πάντων ἐπόπτης ἔγνω θεός.

Εἰ δ' ἕν τῶτο ὁ διάκονος ἠνωτίσατο: ἀπολυέτω τὸν ὑπεύθυνον, ἀφέσεως δεόμενον. Ἔμπλαστρον γὰρ ἓν καὶ μοναδικόν ἐστι: πάντα τὰ τῆς συνειδήσεως τραύματα, καὶ ψυχικὰ νοσήματα, θεραπεῦον: τὸ αἷμα Ἰησοῦ χριστοῦ, τοῦ υἱοῦ θεοῦ: ὁ καθαρίζει ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, Αὕτη ἐστὶν, ἡ κλειδοῦχος ἐξουσία.

ά. Ἰωάν. ά.

Καταγνωστέον πειρατῶν τῆς τυραννίδος καὶ ἐν Ρώμῃ: ὃς ὑπὸ πρόφασιν τῆς κλειδοῦχίας, ἐξουσίαν ἔχειν ἐκαυχήσατο, νόμους θεῖς, οὓς ἂν βουληθείη: καθ' οὓς πᾶσι, τοῖς ὑπὸ τὸ χριστοῦ ὄνομα τελοῦσι, πολιτευτέον εἶναι. Καταγνωστέον τῆς καπηλείας τῶν ἀπολύσεων καὶ ἐνδόσεων: καὶ τῶν ὑπὸ χρημάτων λήψει οἰκονομικῶν, ἀφ' ὧν ἔθετο νόμων, παραθραύσεων καὶ ἀνέσεων: δι' ἧς κλειδοῦχίας, οὐκ ἀνὰ τὸν χριστώνυμον οἰκουμένην θησαυρὸς, ἀνασωσάμενος ἐξήντλησε, καὶ καταπιὼν ἔχει.

Οὐχ ἧττον δὲ, καταγνώσεως ἄξιον: ὅτι λίαν ἐξουσιαστικῶς, οὐ δεχομένους, ἐν πράγμασι διόλου πολιτικοῖς, καὶ τῇ

Legis, & denunciatione iræ Dei, seuerissimè arguenda) in Christum credere, atq; serium se habere propositum, vitam & mores in melius emendandi, profiteatur. Cor enim, solus Deus inspicit & nouit.

Quòd si hoc Ecclesiæ Minister intelligat, absoluat reum, petentem absolutionem. Vnicum enim est emplastrum, quod omnibus Conscientiæ vulneribus, & animæ morbis medetur: Sanguis Iesu Christi filij Dei, qui nos emundat ab Omnibus peccatis nostris. Hæc est potestas Clauium. 1. Ioan. 1.

Damnanda est igitur Tyrannis Romani Pontificis, qui prætextu potestatis Clauium, leges pro suo arbitrio condendi, potestatem se habere gloriatus est, quibus, viuendum sit omnibus Christianis. Ité, nundinationes Indulgentiarum, dispensationes in legibus à se sancitis, accepta pecunia: & istis clauibus opes & thesauros orbis Christiani aperuit & exhausit vorago.

Similiter, quòd pro suo arbitrio subditos ab obedientia Magistratus summi, in merè politicis, absol-

τῆ ἀκεραίᾳ ἀρχῆ παρεχὼν ἐξέλυσεν: ἀναιδῶς οὖν τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρας καθεῖλεν: ἰταμῶς τὰς κοσμικὰς βασιλείας μετῆκε.

Καὶ, ὅτι ἐπὶ τῷ προφάσματι τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διακονίας: πρὸ τῶν τῶν κοσμικῶν διακρίσεων, ἐπέκεινα πάντες κοσμικοὶ ἄρχοντες, ἠσχολημένοι ἐωράθησαν καὶ ὁρῶνται οἱ Ἐπίσκοποι: καίτοι τοῦ κυρίου διαρρήδην ἀπαγορεύοντος: Ὑμεῖς δὲ οὐχ οὕτως.

Τί, τὸ τέλος τῆς ἐξουσίας ταύτης;

Οὐ τὸ τυραννικῶς κατεξουσιάζειν τῆς ἐκκλησίας, ἢ δυναστείαν ζητεῖν: ἀλλὰ τὸ σώζειν τὴν ἐκκλησίαν. Κορ. ί. Ἐξουσίαν ἡμῖν ἔδωκεν ὁ κύριος εἰς οἰκοδομὴν, καὶ οὐκ εἰς καθαίρεσιν ὑμῶν. Καὶ Πέτρος ὁ ἀπὸς. ἐ. παραγγέλλει: μὴ κατακυριεύοντες τῶν κλήρων: τουτέστι, τῆς ἐκκλησίας, ἥτις ἐστὶ κληρονομία τοῦ κυρίου.

Τίς διαφορὰ, τῆς ἐκκλησιαστικῆς, καὶ τῆς πολιτικῆς, ἐξουσίας;

Ἡ μὲν ἐκκλησιαστικὴ, τοῦ διακονίαν τοῦ ῥήματός ἐστι, διανομὴ τε τῶν τελετῶν: καὶ ἔτω, τοῦ πράγματα καθαιρῶς πνευματικὰ, αἰώνια τε: διὰ ἄλλου τῳ, εἰ μὴ τῷ λόγῳ θεῦ, διέπουσα τὰς ἀνθρώπων ψυχὰς, ἄνευ πάσης βίας σωματικῆς.

Ἡ δὲ πολιτικὴ, τοῦ καιρικὰ τοῦ πρὸς βίᾳ ἀγαθὰ: καὶ μαχαίρᾳ χρῆται, ἢ σὺν ἀντιπαστομένοις καὶ ἀπὸ-

absoluere, & deponere Imperatores, & regna Mundi pro sua libidine transferre est solitus.

Et quòd prætextu Euangelij, ac Ministerij Ecclesiastici, administratione politica, plus, quàm vlli alij seculares Principes, fuêre & sunt occupati Episcopi: contra manifestum Christi interdictum: Vos autem non sic.

Quis est finis huius potestatis?

Non, vt tyrannis exerceatur in Ecclesiam, aut dominium quæratur: sed salus Ecclesiæ. 2. Cor. 10. Potestatem nobis dedit Dominus, in ædificationem, et non in destructionem nostram. Et Petrus præcipit, 1. Pet. 5. Non dominantes in Cleros, hoc est, in Ecclesiam, quæ est hæreditas Domini.

Quid interest inter potestatem Ecclesiasticam & Politicam?

Ecclesiastica potestas, versatur circa Ministerium verbi, Sacramentorum administrationem: atq; ita circa res merè spirituales & æternas: & non nisi verbo Dei, regit hominum mentes, absq; vlla vi corporali.

Politica autem potestas, versatur circa temporalia bona huius Mundi: & vtitur gladio, quo res

ἀπέθανταs καὶ παναγκάζῃ βίᾳ σωματικῇ.

Καθάπερ ὁ κύριος Λεκ. κβ'. διασάφησε χρώμενος, οἱ βασιλεῖς τῶν ἐθνῶν, φησὶ, κυριεύουσιν αὐτῶν: ὑμεῖς δὲ, οὐχ οὕτως: ἀλλ' ὁ μείζων ἐν ὑμῖν, γινέσθω, ὡς ὁ νεώτερος: καὶ ὁ ἡγούμενος, ὡς ὁ διακονῶν.

Ἐντεῦθεν δῆτα, τί γινώσκειν δεῖ περὶ τῆς ἱερατικῆς μοναρχίας: καὶ βασιλείας δὴ, τοῦ πολιτικοῦ ὑποφαλλούσης: περὶ τῆς ἐξουσίας, ἣν ἑαυτοῖς ἀπένειμαν, ἐν τῷ μεταφέρειν ἄλλοτε ἐπ' ἄλλους τὰς κοσμικὰς δυναστείας: καὶ οὓς ἀρχομένους ἀπολύειν τῆς ὑπακοῆς καὶ ὁρκωμοσιῶν, δι' ὧν τοῖς ἐν ὑποχῇ πεποιοῦντο: περὶ τε καταχρήσεως τῶν κλειδῶν, τυραννίδος, φιλοπρωτείας: καὶ ἧς ἐν τῷ ἀσεβῆ νομοθετεῖν, καὶ ψηφίζεσθαι, καὶ παντοῖα τολμᾶν, αὐθεντίας, μετεποιήσαντο: περὶ τούτων πάντων τινὰ γνώμην ἔχειν δεῖ: εὐχερὲς πᾶσιν ὁρᾶν.

Τί περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν θεσμοθεσιῶν καὶ ἐθίμων σοὶ δοκεῖ;

Ταῦτα οὐχ ἁπλᾶ ἐστι. Τὰ μὲν οὖν αὐτῶν, παντελῶς ἐστιν ἀσεβῆ: τῷ θεῷ ῥήματι & διαφωνοῦντα. οἷα ἐστὶ τὰ πολλὰ τοῦ περὶ τὸν ἱερέα: ὡς ἡ ἀσεβὴς, & εἰδωλολατρείας μεστὴ, δόξα καὶ οἴησις ἱεροσυνηθέντος, ἐν τῇ λειτουργίᾳ περιφορᾷ: & βεβήλωσις δεῖπνου κυριακοῦ: καὶ ἡ δόξα ἑνὸς μόνου

belles & inobedientes coherceat, vi corporali.

Sicut Christus Luc. 22. distinguit, inquiens: Reges gentium dominantur, vos autem non sic: sed qui maior est vestrûm, fiat sicut minor, & qui princeps est, sicut qui ministrat.

Hinc etiam, quid de Monarchia Pontificia, adeoq; regno plusquàm Politico, sit sentiendum: de potestate item, quam sibi arrogârunt in transferêdis regnis Mundi, absoluendis subditis ab obedientia & iuramentis, quibus Magistratibus fuêre deuincti: atq; abusu Clauium, tyrannide, ac maioritate & potestate, quam sibi in condendis legibus & decretis impijs sumpserunt, &c. sit sentiendum, facilè omnibus apparet.

Quid de ritibus & ceremonijs Ecclesiasticis sentis?

Non vnius sunt generis. Quædam enim, planè sunt impia, cum verbo & ordinatione diuina pugnantes. Quales sunt placeæ, Pontificiæ: vt impia & plena Idololatriæ panis & vini consecrati in Missa oblatio, ac Prophanatio Cœnæ Domini: alteram tantùm partem Cœnæ Domini, Laicis administrare

μόνον ἐν αὐτῷ μέρος τοῖς λαϊκοῖς μεταδόσις: ἡ τῶν νεκρῶν ἐπίκλησις: ἡ ἀγαμία τῶν ἱερατικῶν, ἡ γάμου ἀπαγόρευσις, & τοιαῦτα ἄλλα. Ἅπερ, ἀπλῶς ἐστιν ἀσεβῆ: ἢ θεῷ ῥήματι, ᾧ ἀντιφέρεται, κατακεκριμένα: ὅπου μᾶλλον δικαιόν ἐστι, τῷ θεῷ ἀκόλουθειν, ἢ ἀνθρώπων: ἢ μνησέον ἔστι, φυλάξατε ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν εἰδώλων.

Ἄλλα δ' αὖ, ἀδιάφορα τυγχάνοντα: πρὸς εὐταξίαν & διακόσμησιν ἐκκλησιαστικὴν συμβαλλόμενα: ῥήματι μὲν οὐ θεῷ, ἔστι κεκελευσμένα, ἔστι ἀπῳρημένα: οἷα, αἱ πρὸς τὰ ἑορταστίμων ἡμερῶν διαστάσεις, & τοιαῦτα ἄλλα. Ἅπερ, εἰ εὐταξίας ἕνεκα διατεθείη, ἢ ἀποτιθεμένη: καὶ τῷ παρόντι καιρῷ, τόποις, προσώποις, διακονητέον: ἐλεύθερά ἐστι, & ἔστι πρέποντος χάριν τηρητέα. Μεταβάλλειν γε μὴν ἔξεστι: καὶ προσθεῖναι αὐτοῖς, ἢ ἀφελεῖν: καθὼς ἂν ἡ καιρὸς, τῇ εὐκοσμίᾳ ἢ οἰκοδομῇ συμφέρειν δόξῃ. Καὶ ἀπέρω δυσεβείας & ἐθελοθρησκείας δόξα ἀνάγκης, μισθοφορίας, & λατρείας. Οὔτε γὰρ λατρεία εἰσὶν, ἔστι μέρος λατρείας. Μάτην (φησὶ Χριστὸς Ματθ. ιέ. ἐξ Ἡσ. κθ'.) σέβονταί με: διδάσκοντες διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων. Καὶ Παῦλος, Τιμόθεον μὲν ἑκουσίως περιέτεμε, χαριζόμενος τοῖς ἀσθενέσι, Πράξ. ιϛ'. Τίτον δ' ἀναγκαζόντων ψευδαδέλφων, τῇ ὑποταγῇ οὐδὲ ἐνεῖξαν κατασκοπέντων, περιτμηθῆναι ἠνέσχετο: ἵνα ἡ ἀλήθεια τοῦ Εὐαγγελίου διαμείνῃ, Γαλ. β'

strare: inuocatio mortuorum: Cælibatus Sacerdotum, ac coniugij prohibitio, &c. Quæ simpliciter sunt impiæ, & verbo Dei, cum quo pugnant, damnatæ. In his, Deo magis obediendum, quàm hominibus. Item: Fugite idola.

Aliæ sunt ἀδιάφορα, hoc est, indifferentes, ad ordinem & disciplinã Ecclesiasticam facientes: quæ tamen verbo Dei, nec præceptæ, nec prohibitæ sunt: quales sunt ordinationes de diebus festis, & consimiles. Quæ, si ordinis causa instituantur & obseruentur, ac seruiant præsenti tempori, locis & ptrsonis: liberæ sunt, ac propter decorum obseruandæ: sed tamen mutari, minui & augeri possunt, prout singulis temporibus ad ordinem & ædificationem facere videntur. Et absit impia & superstitiosa opinio necessitatis, meriti, & cultus. Quia non sunt cultus, nec pars eius. Frustra, inquit Christus ex Isaia, colunt me, docentes doctrinas & mandata hominum. Et Paulus, Timotheum liberè circumcidit, in gratiam infirmorum. Titum verò circumcidi, cùm cogeretur à falsis fratribus, explorantibus libertatem Christianam, noluit: vt veritas Euangelij permaneret, Gal. 2. Matth. 15. Esa. 29.

Φυλάτθεσθαι δ' ἔλι, μὴ καταχωσθῇ πλήθει τῶν τοιούτων, ἡ ἐκκλησία: μὴ ᾖ κῶλυμα τὸ μᾶλλον ἀναγκαῖα ἐμποδισθῇ, τῇ μεταχειρίσει δηλαδὴ τοῦ ῥήματος. Φερέτωσαν ᾖ πρὸς τάξιν, εὐσχημοσύνῃ, καὶ οἰκοδομίαν.

1. Cor. 14.

Ἐπὶ τούτων δεῖ κρατεῖσθαι κανόνος: τοῦτα οὐκ εἶναι λατρείας, δὲ' ἐλευθερίας ἀναγκαῖα, ἀλλὰ ἐλεύθερα: οἷα, κῶλυμα τόπου καὶ χρόνου, ὡς ἂν αἱ πρέπουσαι ἀπαιτήσωσιν, ἀνεπιλήπτως ἂν ἀλλάττεσθαι: καθὼς ἂν τῇ οἰκοδομῇ τῆς ἐκκλησίας συμφέρειν δόξωσι.

Κατὰ ᾖ τὴν διάφορον, ἐν διαφόροις τόποις καὶ χρόνοις χρῆσιν, τῆς πρὸς τὰ τοιάδε νομιζόμενα ἐλευθερίας, μὴ καταμεμάτωσαν ἀλλήλων αἱ ἐκκλησίαι: κῶλυμα τὸ πάλαι ῥηθὲν: ὅτι ἡ διαφωνία τῆς νηστείας, λύει τὴν συμφωνίαν τῆς πίστεως.

Ἆρ' ὀφείλεται ὑπακοὴ τοῖς διακόνοις, τὰ τοιαῦτα τάττουσιν;

Ἐν τοῖς ἰδίοις τῆς διακονίας, πάντως αὐτοῖς ὑπακουστέον: ὡς, ἐν τῷ ῥήματι θεοῦ, καὶ νομίμῳ τῶν μυστηρίων διοικήσει. Ὁ ἀκούων ὑμῶν, ἐμοῦ ἀκούει. Καὶ: Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν.

Luc. 10. Heb. 13. Act. 1. Exod. 19.

Τί δ' ἐπὶ τῶν ἄλλων, ἅτινα οἱ προεστῶτες τῆς ἐκκλησίας διατάττουσι;

Ἐν τοῖς τῇ εὐσεβείᾳ μὴ μαχομένοις, ἀλλὰ εὐκοσμίας ἕνεκεν ὑπονοηθεῖσιν:

Caueatur etiam, ne multitudine obruatur Ecclesia, & in magis necessarijs impediatur, videlicet, tractatione verbi. Faciant autem ad ordinem, decorum, & ædificationem.

De his igitur teneatur regula: quòd non sint cultus, nec in specie necessaria, sed liberæ: quæ quouis loco & tempore liberè, & pro ratione circumstantiarum, mutari possint, prout ad Ecclesiæ ædificationem facere videbuntur.

Et in vsu huius libertatis ceremoniarum, pro locorum & temporum diuersitate, non se mutuò damnent Ecclesiæ. Sicut veteres dixerunt: Dissonantia ieiunij, non dissoluit consonantiam fidei.

Debetur'ne in his obedientia Ministris talia ordinantibus?

In his, quæ propria sunt Ministerij, omnino illis est obtemperandum: vt in verbo Dei, & Sacramentorum administratione legitima. Qui vos audit, me audit. Item: Obedite præpositis vestris.

Quid verò de cæteris, quæ à gubernatoribus Ecclesiæ instituuntur?

Quæ non sunt impiæ, sed ordinis causa instituta: vt certus ordo

ηθείσιν: οἷόν ἐστιν, ἀκρισμένη τάξις ἡμερῶν ἑορταζομένων, καὶ παραπλησίων: εὐλαβητέον, μὴ μετὰ σκανδάλου, μάλιστα τῶν ἀσθενεστέρων, παραβαθῶσιν. Οὐδενὸς δὲ φόβου παρεμπίπτοντος ὄντος: παραλειπτὴν αὐτὰ ἐνίοτε, καὶ μάλλον ἐν ἀνάγκῃ, ἔξεσιν: ὅταν δὲ βλάπτηται τὸ σωτήριος, ὅταν δικαίας αἰτίας ἐμποδιζώμεθα: μετὰ δὲ εὐλαβείας ῥητέον, καθὼς εἴρηται, τὸ σκάνδαλον.

Καιρὸς δὲ παραπεσόντος ὁμολογεῖν: ἢ δόξης αὐτοῖς παρασκευαζομένης ἀξιώματος ἢ μισθοφορίας, λατρείας καὶ ἀνάγκης: ἐδαμῶς παραχωρητέον τοῖς ἐναντίοις, οὐδὲ δουλείας ζυγὸν ὑποδυτέον: ἀλλὰ τῇ ἐλευθερίᾳ, ἣν Χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε, στατέον. Ἐντεῦθεν γάρ, οὐκ ἐλεύθερα ἔτι. Τί δήποτε; ὅτι ἀμφὶ, κινδυνεύει τὸ τῆς δικαιώσεως κεφάλαιον: ὅταν ὑποζευχθῇ δόξα, ὡς ἀναγκαίας εἰς σωτηρίαν, λατρείας. 6. ἢ, εἰς κίνδυνον ἡ χριστιανικὴ ἐλευθερία ἔρχεται. γ'. ὁδοποιεῖται τῇ εἰδώλων λατρείᾳ. δ'. Θρασύτεροι καθίστανται οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροί. ε'. δὲ, οἱ θεοσεβεῖς σκανδαλίζονται: καὶ οἱ ἀσθενεῖς, παράχω τὰς ψυχὰς κυμαίνονται. Κεφαλαιῶδη δὴ τὸ χριστὸ ῥητόν: Πᾶς, ὅστις ὁμολογήσει ἐν ἐμοὶ ὁμολογήσω κἀγὼ ἐν αὐτῷ. Καὶ τὸ: Οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ, δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἔρχεται. Ἐπαινετὸν ἂν εἰκότως τὸ ἀνδρείας, τὰς Ἰουδαίας ἐπαινέσαι: οἳ ἐπεδέξαντο μᾶλλον ἀποθανεῖν, ἵνα μὴ μιανθῶσι, καὶ φαγεῖν χοίρεια: ἢ τὸ ἐλαττον, προαιρήσιν πιεῖσθαι καὶ φαγεῖν.

ordo dierum festorum, &c. in his cauendum est, ne cum scandalo aliorum, præcipuè infirmorum, violentur. Extra casum scandali, possunt aliquando, præsertim in casu necessitatis, omitti: nec læditur conscientia, cùm iustis causis impedimur: quod tamen fiat, vt dictum est, absq; scandalo.

In casu autem confessionis, aut si opinio accedat meriti, cultus aut necessitatis: non cedendum est aduersarijs, nec iugum accipiendum: sed in libertate, qua Christus nos vocauit & liberauit, standum. Hîc enim, non amplius liberum est. Quia agitur 1. De articulo iustificationis, quando accedunt opiniones istæ, quasi ad salutem necessarij cultus. 2. De libertate Christiana agitur. 3. Via præparatur Idololatriæ. 4. Hostes Ecclesiæ confirmãtur. 5. Pij offenduntur, ac infirmi perturbantur. Et teneatur Christi sententia: Qui me confessus fuerit, &c. Item: Væ illi, per quem scandalum venit. Vnde rectè fecerunt Iudæi, qui de vita periclitari maluerunt, quàm vesci suilla. Aut etiam simulare, quasi vescerentur. Gal. 5.

Τί δὲ

Τί δὲ περὶ τῶν παπιστικῶν θεσμίων γινώσκεις;

Πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, λυγρά τε, πολλὰ δὲ μέσα.

Ὑπὸ δὲ ἄγαν πολήθους, καὶ ἃ καθ' αὑτὰ μὴ ἀσεβῆ ὄντα, τὴν ἐκκλησίαν ἐβάρησεν. Ὅπερ ὁ θεῖος Αὐρήλιος, καθ' ἑαυτὸν γημέθαι, ὅτι πολλῷ ἔλαττον ἦν θεσμῶν, ἐμέμψατο: γράφων ἐν τῇ ριθ'. ἐπιστολῇ πρὸς Ἰανουάριον. Κἂν μὲν ἀδὲ ἕτερον ἂν εὑρεθείη, πῶς αὐτὰ καὶ τῆς πίστεώς ἐστιν: αὐτῶν ὅμως τὴν θρησκείαν (ἣν πάνυ ὀλίγων, καὶ φανερωτάτων τελετῶν χρήσῃ, ἐλευθέραν ὁ πολυέλεος θεὸς εἶναι εὐδόκησε) δουλικοῖς φορτίοις ἐπιβαρῦσιν. Ὥστε ἐλαφρότερον γημέθαι τοῖς Ἰουδαίοις: οἳ, καίπερ τὸν τῆς ἐλευθερίας καιρὸν οὐκ ἐγνωκότες: ὅμως νομικοῖς βασάγμασιν, οὐκ ἀνθρωπίναις ὑπολήψεσι καὶ ἀρησκείαις, ὑπεβλήθησαν.

Τέτο μὲν τοι περὶ τῶν Ἀποστολικῶν παραδόσεων οὐκ ἂν λεχθείη.

Καὶ περισσότερον: ἑαυτὸν ὁ καπετολμᾶν παῤῥησιαστικωτέρας τέτων μέμψεως: ἵνα μὴ περισσότερος τοῖν (ἢ ἁγίοις, ἢ φιλοταράχοις) περισκόπῃ. Τί δ' ὁ γελωμάσιος ἂν εἴποι: εἰ σήμερον τῷ παπισμῷ, τηλικότον ηλιθίων καὶ γελοίων, ναὶ μὰ καὶ ἀθέων εἰδωλολατρικῶν τε, ἀνθρωπίνων παραδόσεων & σκευωρίων, πλείης ἀσχολίας γέμον, πολήθος ἐπανθῶν ὁρῴη;

Φυλατέσθων ἂν οἱ τῆς ἐκκλησίας κυβερνῆται: μὴ αὐτῇ τοσῶτον πρεσβασμῶν

Quid verò de Papisticis cerimoniis sentis?

Sunt bona, sunt mala, sunt mediocria multa.

Sed nimia multitudine, quæ etiam per se impiæ non sunt, Ecclesiam grauârunt. Quod Augustinus suo tempore factum conqueritur, vbi multò minus erat ceremoniarum: cùm scribit: quamuis enim neq; hoc inueniri possit, quomodo contra fidem sint: ipsam tamen Religionem, quam paucissimis, & manifestissimis celebrationum Sacramentis, misericordia Dei liberam esse voluit, seruilibus oneribus premunt: vt tolerabilior sit conditio Iudæorum, qui, etiamsi tempus libertatis non agnouerint, Legalibus tamen sarcinis, non humanis præsumptionibus, subijciuntur. Augustin. Epist. 119.

Quibus addit, se non audere liberius ista improbare, ad nonnullarum, vel sanctarum, vel turbulentarum personarum, scandala deuitanda. Quid dicturus bonus vir, si hodie Papatum in flore, ridiculis & stolidis, quin etiam impijs & Idololatricis, videret innumeris Traditionibus humanis & ceremonijs occupatum. Hoc certe, de Traditionibus Apostolicis dici non potest.

Caueant igitur Ecclesiæ gubernatores, ne multitudine talium cere-

σμῶν σμῆνος. Ἐς βάρος παρεισάγει ὑφ' ἓ αὐτὸ, τ' ἄλλων χρησιμωτέρων ἐ ἀναγκαιοτέρων, πνευματικῶν πραγμάτων (ἔστ' θείᾳ λέγω ῥήματος) μελέτης ἢ ἀσκήσεως, ἀποκωλύεσθαι.

Εἶτα ἦ, πολλά ἐστιν ἀσεβῆ, τῷ ῥήματι θεῦ ἀντικείμενα θεσμὰ: ἐ λεγόμενα, ἀνύπαιστα. Ὡς ἔστιν ἡ λειτουργία, ἤτοι μίασμα: φρικώδης ἔ κυριακῆς δείπνου βεβήλωσις ἔσται: ὡς ὁ ὠφελεῖ τ' διλωνεκῆς τῶν ἱερέων ἀκμάζει: ὡς αἱ τῶν μοναχῶν τάξεις, ἐπαγγελίαι, κανόνες. Ἔστι ἦ καὶ, ἃ παρὰ εἰδωλολατρικῶν ἐθνῶν λαβόντες, εἰς τὸν χριστιανισμὸν κατέμιξαν: μαρτυρεῖ τ' ἡ Βιργιλίου, ἔ πολυδώρου: ἃ αὐτὸ πᾶν πράγματος, μονονουχὶ βοῶντος.

Πολλὰ δ' αὖ, παρὰ τῶν Ἰουδαίων, κακοζηλίᾳ ἔ Μωσαϊκῆς νόμου μετέλαβον: τῷ φωτεινοτάτῳ Ἡλίῳ σκιὰς ἐπάγοντες: αἳ πάλαι μὲν τ' χριστὸν ἀπεδημήσαντα προανετύπουν: ἀπεδημήσαντος ἦ, ἐλώφησαν. Ἔτι, διὰ τάδε τῶν ὠφήσων ἄξιοι θείας χάριτος γνήσεσθαι: ἐ τοὺς πιάνας θρησκείας, λατρείαν ἀναγκαίαν εἰς σωτηρίαν εἶναι. Ἀλλὰ πᾶς κατέλιπον τ' χριστιανικὴν ἐλευθερίαν; ἧς περὶ ὁ Ἀπόστολος: Εἰ ἂν ἀπεθάνετε σὺν τῷ χριστῷ, ἀπὸ τῶν στοιχείων ἔ κόσμου: τί, ὡς ζῶντες ἐν κόσμῳ, δογματίζεσθε; μὴ ἅψῃ, μηδὲ γεύσῃ, μηδὲ θίγῃς. Ὀρθῶς ἂν τὰ πάντα ἀκυρώσαι πάπα.

ceremoniarum, eam grauent: quibus ab alijs magis vtilibus & necessarijs exercitijs spiritualibus, verbi nempe Dei tractatione, impediatur.

Deinde, multæ sunt impiæ, cum verbo Dei pugnantes, quæ sunt intolerabiles: vt Missa, quæ horribilis est Cœnæ Domini prophanatio: lex de perpetuo Sacerdotum Cœlibatu: Ordines, vota, & Regulæ Monasticæ. Alias mutuati sunt ab Idololatricis gentibus, quod etiam Polydorus Vergilius testatur, & res loquitur ipsa.

Multas, à Iudæis, κακοζηλίᾳ Legis Mosaicæ, sumpserunt, clarissimo Soli vmbras inducentes, quæ olim Christum venturum præfigurabant, quo adueniente, cessarunt. Præterea, accessit opinio meriti, cultus, necessitatis, &c. Sed vbi hîc manet libertas Christiana, de qua Apostolus: Si ergo mortui Col. 2.
estis ab elementis huius mundi: quid adhuc, tanquam viuentes in Mundo, decernitis: ne tetigeritis, neq; gustaueritis? &c. Quare rectè tales abrogantur omnes.

DE

ΠΕΡΙ ΘΑΥΜΑΤΩΝ.

Πόθεν λέγεται θαῦμα;

Παρὰ τὸν θαυμασμόν: ἀφ' ὃ τοῦ ἀνθρώπους, ὑπὸ τ' ἀιδίων ἀσυνήθων ἐκβάσεων, εἰς αὐτῶν θαυμασμὸν ἐφελκυσθῆναι.

Λέγεται δὲ καὶ σημεῖον, καὶ τέρας. Σημεῖα μὲν, οἷα ἐπὶ βεβαιώσει πράγματος ἄλλα δίδοσθαι, πρὶν γενέσθαι. Deut. 13. Ἐὰν ἀναστῇ ἐν σοὶ προφήτης, ἢ ἐνυπνιαζόμενος ἐνύπνιον: καὶ δῷ σοι σημεῖον, ἢ τέρας: καὶ ἔλθῃ τὸ σημεῖον, ἢ τὸ τέρας, ὃ ἐλάλησε πρὸς σὲ, καὶ λέγῃ.

DE MIRACVLIS.

Vnde dicitur Miraculum? *AB admiratione, quòd homines, inusitati isti euentus, in sui admirationem rapiant.*

Dicuntur & signa, quæ confirmandæ alterius rei gratia dantur, antequam fiant. Deut 13. Si surrexerit in medio tui Prophetes, & prædixerit signum aut portentum, & euenerit quod locutus est, &c.

Τέρας δὲ: οἷον, εἴ τι παρὰ φύσιν ἐτέχθη. Ὡς παρὰ Αἰσχίνῃ κατὰ Κτησιφῶντος: Ἐπεύχεται αὐτοῖς, μήτε γῆν καρποὺς φέρειν: μήτε γυναῖκας τέκνα τίκτειν γονεῦσιν ἐοικότα, ἀλλὰ τέρατα.

Παρὰ δ' Εὐσταθίῳ, εἰς τὴν βῆτα ῥαψῳδ. τῆς Ἰλιάδος, πᾶσι φέρεται. Ἔστι δὲ, φησὶ, καὶ τοῦ παλαιοῦ: σημεῖον μὲν, τὸ παρὰ τόπον, ἢ παρὰ τὸ ὡς ἐπὶ πολὺ, γινόμενον. Οἷον, τὸ συμβολοπιήσασθαι μελίσσας ἐν οἴκῳ, ἢ ἐν χείλεσι βρέφους, οἷον Πινδάρου: ἢ πλεῦσαι μύρμηκας ἐν οἰκίᾳ γῆς ἔδαφος: ἢ νεοσσεῦσαι χελιδόνα πρὸς τῇ κλίνῃ: ἢ ἀστράψαι, ἢ βροντῆσαι, τοιῶνδε, οἷον, παρὰ καιρόν. Ταῦτα γὰρ, ἀτάκτως, καὶ ἀσυνήθη. Τέρας δὲ, τὸ παντελῶς παρὰ φύσιν: οἷόν ἐστι τὸ ὀφθέντος ἀπολίθωσις: ἧς ἐδήλωσε τὸ δυσδιεξόδευτον τῆς παρὰ Τροίᾳ πολέμου, καὶ ἀσχὺ τελεσθησόμενον: ἀλλὰ, καὶ τὸν λόγον τοῦ Κάλχαντος, οὐ τελεσθέντα. Καὶ ἐν τῇ φ. ῥαψῳδ. τῆς Ὀδυσσ. εἰς τὸ: ζεὺς δὲ μεγάλ' ἔκτυπε σήματα φαίνων: Ἔστι σῆμα μὲν, ὡς σημεῖον, ἁπλῶς τοῦ μέλλοντος: τέρας δὲ, ἢ ἀφ' ὃ τὸ, ὡς εἰκὸς, νῦν ἀνέφελον τοῦ ἀέρος: ἢ καὶ, ὡς ἐκ τῶν ἀνωτάτων τόπων: ἔνθα καὶ τὰ τέρεα, οἷς τὸ τέρας παρωνυμεῖται.

Θεοφύλακτος, εἰς τὸ Ἰωάν. δ'. Γίνωσκε, φησὶν: ὡς ἄλλο, τέρας: καὶ ἄλλο, σημεῖον. Τέρας μὲν, τὸ παρὰ φύσιν: οἷον τὸ, ἀμαυρώσαι ὀφθαλμοὺς τυφλοῦ. Γεγεννημένος, ἢ ἐγεῖραι νεκρόν. Σημεῖον δὲ, τὸ σὺν ἐξῳ τοῦ φύσεως: οἷον τὸ, ἰᾶσθαι ἀῤῥῶστον.

Ἀναφέ-

Ἀναφέρεται δ' ἐντεῦθεν καὶ θεσημεία, ἀντὶ τῆς παρ' ἐθνικοῖς δισημείας. Καὶ φάσμα, ἢ φάντασμα: ὡς ἐν βιβλίῳ τῷ κόσμῳ, ὃ Ἀριστοτέλης ἐπιγέγραπται: τῶν ἐν ἀέρι φαινομένων, τὰ μὲν ἐστι κατ' ἔμφασιν, ὡς ἴριδες: τὰ δὲ, καθ' ὑπόστασιν, ὡς νομῆται. Καὶ παρ' Ὁμήρῳ, πέλωρ, ἦγον θαῦμα μέγα: οἷονεὶ (κατὰ τὸν αὐτὸν Εὐσταθίου) πέλας ὄρος, ἤτοι ἴσον ὄρει.

Τέλος δὲ, ἐν ταῖς ἁγίαις γραφαῖς, καὶ μεγαλεῖα θεοῦ εὑρίσκεται, καὶ φόβητρα, καὶ θαυμάσια.

Ἆρα δὲ θεοῦ ἐστιν ἔργα, τὰ ποιᾶντα;

Ναὶ: μαρτυρόσης μοι πολλαχοῦ τοῦ αὐτῶν, ὧν ἐστι μεσὴ, τῆς γραφῆς: καὶ μονονὺ τῆς πείρας βοώσης.

Πῶς διαφέρει ἀλλήλων, θαύματα καὶ θαυμάσια;

Εἰ μοὶ ἀκριβῶς κυμολεκτεῖν ἐθέλοιμι: φαίημι ἂν ἔτω. Τὸ μὲν θαῦμα, ἐστὶν ἔργον, τιὼ πάντων τῶν ἐκτισμένων Φύσιν ὑπεραναβεβηκός. ἔστε, μόνης τῆς τοῦ θεοῦ παντοδυναμίας: ὃς ὑπὲρ λόγον καὶ Φύσιν ἐργάζεται. ὡς ἐξοδ. λδ'. ἐκ τῆς τῶν ἑβδομήκοντα ἑρμηνείας, Καὶ ποιήσω ἐνδοξα, ἃ οὐ γέγονεν ἐν πάσῃ τῇ γῇ. Καὶ ψαλ. οὰ. ἐκ τῆς τῶν αὐτῶν: Εὐλογητὸς, κύριος, ὁ θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ: ὁ ποιῶν θαυμάσια μόνος.

Τὸ δὲ θαυμάσιον, μακρῷ γνωικώτερον: ὅτι παντὸς μὲν ἔργου, τοῦ σὺν ἀνθρώπῳ

Item, ostenta, ab ostendendo: sicut monstra, à monstrando vel monendo: quòd futuros & secuturos euentus ostendant, monstrent, de ijsq; moneant, antequam accidant.

Prodigia, quasi prædicia, vel quòd diuinitus proagantur, futuris & consecuturis rebus.

Portenta, quasi quæ porrò sunt, intentent. Item: Magnalia, terribilia, mirabilia.

Esse Dei opera, talia opera.

Sacra historia passim de illis testatur, quibus est referta, & experientia loquitur.

Quid interest inter miracula & mirabilia?

Si proprijssimè vellemus loqui: Miraculum, est opus, quod omnium rerum creatarum naturas transcendit. Et est solius omnipotentiæ Dei opus, qui supra rationem, & ordinem naturæ, operatur. Exod. 34. Et faciam mirabilia, quæ non sunt creata in vniuersa terra. Psal. 72. Benedictus Dominus, Deus Israël, qui facit mirabilia solus.

Mirabile verò, longè latiùs patet: nempe, cùm ad omne opus, quod

ἀνθρώπους θαυμάζειν ποιῆντος, λεγόμενον. Ἐντεῦθεν ἂν, κυρίως εἰπεῖν, ὁ ποιεῖ ὁ Διάβολος θαύματα: ἀλλὰ μόνον, θαυμάσια. Οὐ τηρεῖται ἡ Διαφορὰ αὕτη παρὰ πολλοῖς: οὐδὲ ἐν τῇ κοινῇ ὁμιλίᾳ εὐχρηστεῖται. Περὶ γὰρ οὗ Ἀντιχρίστου ὁ Ἀπόστολος γράφει: αὐτοῦ τοῦ παρουσίαν εἶναι κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ, ἐν πάσῃ δυνάμει, καὶ σημείοις, καὶ τέρασι ψεύδους. Ὥστε ἡμᾶς, καὶ οὐ πολλοὺς, καὶ ῥητικῶς, τῷ θαῦμα ὀνόματι χρησόμεθα.

θεσσ. 6.

Τί εἰσι θαύματα;

Ἔργα, ἢ ἐνέργειαι θεοῦ, παρὰ τὴν τῆς Φύσεως τάξιν: ὑπὲρ ὁδὸν καὶ Φορὰν σωζόμενα, τοῦ παρὰ θεοῦ παραγγέλλοντος: ὑπὸ ἐνδείξεως μείζονος κράτους ἢ δυνάμεως, ἢ ἡλίκα τὰ ἀνθρώπινα: καὶ τὸ παντοδύναμον καὶ πάνσοφον ἐκείνου: εἰς βεβαίωσιν τῆς οὐρανόθεν διδαχῆς, ἢ σωτηρίαν ἢ ἀπώλειαν ἀνθρώπων, καὶ ὅμοια τούτοις αἴτια.

Πόσα εἴδη θαυμάτων;

Δύο. Τὰ μὲν, θεῖα, ἃ παρὰ θεοῦ: τὰ δὲ, Διαβολικὰ, ὧν οἱ Διάβολοι ποιηταί.

Τί, αὐτῶν ποιητικὸν αἴτιον;

Τῶν θείων, αἴτιον ὁ θεός ἐστιν: ὃς κυρίως μόνος θαυμάσια ποιεῖν λέγεται ψαλ. οά. Καὶ ψαλ. ρλέ. Ἐξομολογεῖσθε τῷ κυρίῳ, τῷ ποιήσαντι θαυμάσια μεγάλα μόνῳ.

quod homines in admirationem rapit, transfertur. Hinc propriè loquendo, Diabolus non facit miracula, sed tantùm mirabilia. Sed hæc differentia, non à multis obseruatur, nec passim in vsu loquendi. Sicut de Antichristo, quòd aduentus eius sit per signa & prodigia mendacia, ex Satanæ operatione, scribit Apostolus. Ideoq; & nos, vulgi more & generaliter, vtemur vocabulo, Miraculum.

Quid sunt Miracula?

Sunt opera, vel actiones Dei, præter & supra naturæ ordinem, cursum, vitam & rationem visitatam, à Deo institutam: ad declarandam maiorem potentiam & potestatem, quàm sit humana, ixta omnipotentiam & sapientiam, in confirmationem doctrinæ cœlestis, & conseruandum vel perdendum homines, ac similes causas.

Quotuplicia sunt Miracula?

Duplicia: Diuina, quæ à Deo: & Diabolica, quæ à Diabolis proficiscuntur.

Quæ est causa efficiens?

Diuinorum, causa est Deus, qui propriè solus mirabilia facere dicitur. Et Psal. 136. Confitemini Domino, qui facit mirabilia magna solus.

Quot

Πόσις

Πόσοις τρόποις ὁ θεὸς θαυμάσια ποιεῖ;

Δυσίν. Ἑνὶ μὲν, ἀμέσως: ἡνίκα ἀδεμιᾶς χρῆται φύσεως ὑπηρεσίᾳ: οἷον ἐστὶν ἀξιοθαυμαστότατον ἔργον, ἡ δημιουργία ὅ τε οὐρανοῦ, τῆς γῆς, καὶ ὅσα αὐτῶν πλήρωμά ἐστιν παντός.

Εἶπεν ὁ θεὸς, Γενηθήτω φῶς: Συναχθήτω τὰ ὕδατα εἰς ἕνα τόπον: Γενηθήτω στερέωμα: Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν: καὶ ἐγένετο ὕτως. Ὡσαύτως, κύριος ἔβρεξεν ἐπὶ Σόδομα καὶ Γόμορρα, θεῖον καὶ πῦρ, παρὰ κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Τοιοῦτον ἔργον ἐστὶν: ὃ οἷον ἁπλῶς ἐπέκεινα εἶναι πάντων τῶν ἄλλων, μεγέθη: καὶ ὥσπερ πάντα νῦν καταλήψιν τε ὑπερέχειν: ὁ θαυμάσιος τῆς θείας καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως συνδυασμὸς, καὶ προσωπικὴ ἕνωσις, καὶ τὰ τούτῳ παρεπόμενα ἔργα πάντα. Οὕτως, ἡ εὐτεκνίας ἐύθεσις σπάνεως καὶ περιλιπῆ θεσιν: ὕτως, ἡ ἀνάστασις νεκρῶν, καὶ τοιαῦτα ἄλλα.

Ἑτέρως δὲ, ἐμμέσως: ἡνίκα μέσοις χρῆται, ὀργάνοις, καὶ οἷονεὶ ἐργαλείοις: κτίσμασι φημὶ, εἰς ὅπερ ὑπ' αὐτοῦ διαπεπραγμένοις, καὶ διεσκευασμένοις, δι' ὧν πράττει: οἷον, ἀγγέλοις, ἀνθρώποις, καὶ ἀψύχοις.

Τὰ ἔμμεσα πῶς γίνεται;

Καθ' δύο τρόπους. Τινὰ μὲν γὰρ αὐτῶν, πᾶσι φαίνεται, εἰς ὄψιν ἰόντα πάντων. Οἷα, τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων ἐγένετο τὰ πλεῖα. Οἷον,

ὅτε

Quot modis Deus mirabilia facit?

Duobus, 1. Immediatè, cùm nullius vtitur creaturæ opera: quale est opus admiratione dignissimum, creatio cœli, terræ, & omnium, quæ in eis sunt.

Dixit Deus: Fiat lux: Congregentur aquæ in locum vnum: fiat firmamentum: faciamus hominem, &c. Et factum est ita. Sic pluit Dominus à Domino, super Sodomam & Gomorrham, sulphur & ignem de cœlo. Tale opus est, & quod longè superat reliqua omnia magnitudine, captum quoq; omnium hominum excedit, miranda diuinæ & humanæ naturæ copulatio atq; vnio personalis, & quæ ex hac sequuntur opera omnia. Sic facundatio sterilium & effœtarum annum: resuscitatio mortuorum. Gen. 1. Ibid. 19.

2. Mediatè, hoc est, fiunt per media, organa & instrumenta, creaturas scilicet, ad hoc ab ipso excitatas, & institutas, quarum opera vtitur, Angelorum, hominum, & inanimatorum.

Mediata, quomodo fiunt?

Bifariam. Quædam enim, omnibus apparent, atq; in oculos omnium incurrunt. Qualia fuerũt, Prophetarum & Apostolorum plera-

q;

ὅτε νεκροὺς ἀνεζώωσαν: ὅτι διεῖλον τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν, καὶ τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν, ξηρῷ ποδὶ διαβαίνοντες: καὶ τάτοις ἄλλα ἐμφερῆ.

Ἀλλὰ δέ γε, καίπερ ὑπὸ θεοῦ ἀληθῶς εἰργασμένα καὶ αὐτά: ὅμως, διότι φυσικὰς αἰτίας ἔχειν δοκεῖ, τοῦ θαυμάζεσθαι παρὰ πολλοῖς πέπαυται. Οὕτω, θαυμαστὸν μὲν ὄντως θεοῦ ἔργον, ἐστὶν ἡ γύνησις ἀνθρώπου: διὰ τὸ καθημερινὴ εἶναι, τῇ συνηθείᾳ ἐξέπεσε θαυμασμοῦ παρὰ τοῖς πολλοῖς. Οὕτως, ἡ ἐτησία καρποφορία: οὕτως, ἡ διαπίστις καὶ σωτηρία τῆς ἐκκλησίας, ἐν πολεμίοις πικροτάτοις. Οἷ ἀποβλέψας, ὀρθῶς εἶπεν Αὐγουστῖνος: τὰ θαύματα, τῇ συνεχείᾳ ἐκφαυλίζεται.

Τίνες εἰσὶ παρορμητικαὶ τῶν θαυμάτων αἰτίαι;

Ὁτὲ μὲν, θεοῦ χρηστότης εἰς ἐκκλησίαν. Οἷον, ὅτε πλῆθος πεινώντων, λόγῳ ἐρημίᾳ ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσαρακοντα ἔτη ἐχόρτασεν. Ὁμοίως, παμπόλλου δὴ ὄχλου ὄντος: καὶ μὴ ἐχόντων, τί φάγωσι: προσκαλεσάμενος οὖν μαθητὰς, λέγει αὐτοῖς. Σπλαγχνίζομαι ἐπὶ τὸν ὄχλον: ὅτι ἤδη ἡμέραι τρεῖς προσμένουσί μοι: καὶ οὐκ ἔχουσι, τί φάγωσι. Καὶ, ἐὰν ἀπολύσω αὐτοὺς νήστεις εἰς οἶκον αὐτῶν ἐκλυθήσονται ἐν τῇ ὁδῷ. Οὕτω δὴ, ἐπὶ ἄρτοις ἐχόρτασεν αὐτοὺς, τετρακισχιλίους ὄντας: ὥστε χορτασθέντων, περισσεύειν ἐπὶ σπυρίδας κλασμάτων. Ἐνίοτε

Marc. 8.

rag: vt, cùm mortuos in vitam reuocârunt: diuiserunt mare rubrũ, Iordanem, & siccis pedibus transierunt, &c.

Alia, etsi quoq; verè sunt Dei opera: tamen, quia naturales videntur habere causas: admirationem apud multos amittunt. Sic verè mirandum Dei opus est procreatio hominis: tamen, quia fit quotidie, vsu admirationem amisit apud plerosq;. Sic annua terræ fœcunditas, conseruatio & defensio Ecclesiæ inter hostes infensissimos. In quam sententiam rectè Augustinus dixit: Miracula assiduitate vilescunt.

Quæ sunt causæ impulsiuæ Miraculorum?

Interdum, Dei bonitas erga Ecclesiam: vt dum turbam famelicam, panibus cœlitus datis, in deserto, 40. annos pascit. Similiter & cùm turba multa esset cum Iesu, nec haberent quod manducarent, conuocatis discipulis, ait illis: Misereor super turbam: quia ecce iam triduum sustinent me, nec habent, quod manducent. Et, si dimisero eos ieiunos, deficient in via, &c. septem panibus pascit quatuor millia, ita vt saturatis, superessent septem sportæ, panibus repletæ Aliquan-

Marc. 8.

Ἐνίοτε δὲ, δόξα ὀνόματος θεοῦ. Καθὼς, φησὶ ὧν κύριος πρὸς Φαραὼ ἐθαυματούργησε, γέγραπται: Ἕνεκα τούτου διετηρήθης ἕως οὗ νυνὶ: ἵνα ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν ἰσχύν μου: καὶ ὅπως διαγγελῇ τὸ ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῇ.

Aliquando, gloria nominis Dei: vt de miraculis, quæ in Pharaone edidit, scriptum est: Idcirco autem posui te, vt ostendam in te fortitudinem meam: & narretur nomen meum in omni terra. Exod. 9.

Ποτὲ δὲ, σκληρὰ καὶ ἀνένδοτος ἀνθρώπων κακία, γογγυσμὸς, καὶ δυσφόρησις, ἀφορμὴν τῷ θεῷ ἐνδιδόασι πιεῖν θαῦμα. Ὥσπερ δὴ καὶ Ἰσραηλίτῃ λαῷ ἐγένετο: ἔτι τῇ σκληροκαρδίᾳ, ἡμιλλήσατο θαυματουργίας ὁ κύριος. Οὕτω γὰρ πνεῦμα ἐξελθὸν παρ' αὐτοῦ, θαυμαστῶς ἐξεπέρασεν ὀρτυγομήτραν ἀπὸ τῆς θαλάσσης, τοῖς ἀπαθήσασι: καὶ μὴ λοιδορίας διψήσασι, πέτραν τραχεῖαν καὶ ἀπότομον, τῇ θαυματουργῷ ῥάβδῳ Μωσῆς παίσας, ὕδωρ ἀφθονον ἐξήγαγεν.

Aliquando, obstinata hominum malitia, murmur & impatientia, occasionem Deo præbet edendi miracula: sicut cum populo Israëlitico factum est, cum cuius pertinacia Deus contendit Miraculis. Sicut coturnices per miraculum sua contumacia à Deo impetrarunt: similiter & aquas, de petra durissima. Num 11. Exod. 17. Num. 20.

Ἔσθ' ὅτε δὲ, πίστις: ἡ, πάντα τὰ ἡρωϊκὰ καὶ ἀξιάγαστα τῶν παθαυμάτων πατριαρχῶν, προφητῶν, καὶ ἄλλων ἐν τῷ θεοῦ λαῷ ἁγίων, κατορθώματα γενέσθαι, ἔθος ἱερογράφεται.

Interdum, fides, qua omnia heroica & mirabilia Sanctorum Patriarcharum, Prophetarum, & aliorum in populo Dei Sanctorum opera, facta esse, scribitur, Heb. 11.

Ἔστι, ἀσθένεια πίστεως: ὡς Κριτ. ς'. Γεδεὼν ἠτήσατο σημεῖον.

Item infirmitas fidei: vt Iud. 6. Gedeon petit signum.

Ἀπιστία τὲ ἀνθρώπων: ἵνα θαυματουργήμασι πρὸς πίστιν, ἀπιστραφῶσιν. Ἐὰν μὴ σημεῖα καὶ τέρατα ἴδητε: οὐ μὴ πιστεύσητε. Ὥστε αἱ γλῶσσαι εἰς σημεῖόν εἰσιν, οὐ τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις: ἵνα δηλαδὴ διὰ τῶν θαυμάτων τούτων, ἀπὸ πίστιν ἐπὶ ἀληθῆ θρησκείαν προσαχθῶσιν.

Incredulitas hominum, vt miraculis ad fidem conuertantur: Nisi signa & prodigia videritis, non creditis. Itaq; lingua in signum sunt, non fidelibus, sed infidelibus: vt scilicet per hæc miracula ad fidem, & ad veram Religionem conuertantur. Ioan. 4. 1. Cor. 14.

Ἦ καὶ ἀπὸ πονηρῶν γίνεται θαύματα;

Οὐ μόνον ἀπὸ πονηρῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἰδὲ καὶ ἀπὸ διαβόλων, σημεῖα ἐνεργεῖται. Μάγοι γὰρ ἐν Αἰγύπτῳ πιεῖσι θαύματα. Ὅρα Δευτ. ιγ'. Πολλοὶ ἐρεῖσί μοι (φησὶ Χριστὸς) ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ: Κύριε κύριε, οὐ τῷ σῷ ὀνόματι προεφητεύσαμεν: καὶ τῷ σῷ ὀνόματι δαιμόνια ἐξεβάλομεν: καὶ τῷ σῷ ὀνόματι δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν; Καὶ τότε ὁμολογήσω αὐτοῖς: Ὅτι οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς. Ἀπέχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν. Matth. κδ'. προλέγει ὁ σωτὴρ: περὶ τῆς ἐσχάτης ἡμέρας ἐγερθήσεσθαι ψευδοπροφήτας: σημεῖα δώσοντας, καὶ τέρατα τηλικαῦτα: ὥστε πλανᾶσθαι ἂν, εἰ δυνατὸν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς.

Matth. 7.

Καίτοι τῶν διαβόλων ἐστὶν ἐνεργεία ὁ θεὸς ἐχρήσατο: θαυμασίως τοῖς Αἰγυπτίοις ἐπτάκις πληγὰς: ὡς ἀπὸ δὲ ἀγίου πνεύματος μαρτυρεῖται. Ἐξαπέστειλεν εἰς αὐτοὺς (τοὺς Αἰγυπτίους) ὀργὴν θυμοῦ αὐτοῦ, θυμὸν, καὶ ὀργὴν, καὶ θλῖψιν: ἀποστολὴν δι' ἀγγέλων πονηρῶν.

Psal. 77.

Τίνες εἰσὶν ἰδιότητες τῶν θαυμάτων;

Μία μὲν, τὸ μὴ ἐφαρμόζειν τῇ εἰωθυίᾳ τῆς φύσεως τάξει. Οἷον, ὅτι ἐν τόπῳ ἄλλῳ ὁ ἡμέραν ἥλιος ἔστη: καὶ, ὅτι αὖτις ἀνάβασις δέκα ἀναβαθμῶν ἐγένετο.

Ἐπ,

Fiunt'ne etiam per malos miracula?

Non tantùm à malis hominibus, sed etiam à Diabolis, miracula fiunt. Magi in AEgypto adunt miracula: Deut: 13. Multi dicent mihi, inquit Christus, in illa die: Domine, Domine, nónne in nomine tuo prophetauimus: & in nomine tuo Damonia eiecimus: & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Tunc confitebor illis, quia nunquam noui vos. Discedite à me, omnes, qui operamini iniquitatem. Matth. 24. prædicit Christus, ante nouissimum diem surrecturos Pseudoprophetas, qui signa & prodigia sint adituri, tanta, vt in errorem inducantur, si possibile esset, etiam electi.

Matth. 7.

Diabolorum quoq; opera, Deus vsus est, infligendo pœnas miraculosas AEgyptijs: teste Spiritu sancto: Misit in eos (AEgyptios) iram indignationis suæ, indignationem, & iram, et tribulationem, immissiones per Angelos malos.

Psal. 77.

Quæ sunt proprietates Miraculorum?

1. Quòd non congruunt ad vsitatum naturæ ordinem: vt, quòd Sol stat per integrum diem: item, fit retrogradus decem lineis: quòd

ἔπι, ὅτι τὰ τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης, καὶ τοῦ Ἰορδάνου, ὕδατα, ἐμετεωρίσθησαν.

Ἑτέρως δέ, τὰ θεῖα, τοῖς θεοῦ ῥήμασι καταλληλα εἶναι: ὃ, κανών ἐστι, καὶ γνώμων, πρὸς ὃν πάντα ἐξετασθέον: ᾧ γε ἐὰν μάχηται, διαβολοποιία καὶ ψευδὴ κρῖτέον, Deut. 13.

Τίνα ἐστὶ τέλη καὶ ἐνεργήματα τῶν θαυμάτων;

Πρῶτον, μαρτυροῦσι περὶ θεοῦ, τῆς αὐτοῦ παντοκρατορίας, σοφίας, ἀγαθότητος, καὶ δικαιοσύνης. Ὡς Ἐξόδ. ζ'. η'. καὶ θ'. Διὸ ἵνα πληθυνθῆναι τὰ ἐν Αἰγύπτῳ θαύματα, καὶ ὑπὸ θεοῦ ἐμαρτυρήθη, καὶ ὑπὸ Μωσέως: ἵνα οἵ τε Αἰγύπτιοι, καὶ ἄλλοι, αὐτὰ ἀκούσαντες, ἐπιγνῶσιν: τὸν θεὸν τῶν Ἑβραίων, μόνον εἶναι κύριον, καὶ ἀληθινὸν θεόν: καὶ ἵνα διαλεληθείη τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν πάσῃ τῇ γῇ. Δαν. β'. Ἐπ' ἀληθείας, ὁ θεὸς ὑμῶν, αὐτός ἐστι θεὸς θεῶν, καὶ κύριος τῶν βασιλέων. Οὐ γὰρ ἔστιν ἄλλος θεὸς, ὅστις δυνάμενος σώζειν. Ταῦτα, θαύμασι θείοις διδαχθεὶς ὁ βασιλεὺς Ναβουχοδονόσορ, ἐξωμολογήσατο.

Καὶ πρὸς τῆς χρηστότητος θεοῦ: καὶ τῶν αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν εὐποιΐων, ἐπισυστάσεως, διαφυλάξεως. Ὡς τὸ, ὅτι ἔθρεψε τὸν ἑαυτοῦ λαὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ, τῇ κλήσει ἐπόμβρον: καὶ Δαβίδην, μυριάκις κινδυνεύοντα, ἔσωσε: καθὼς αὐτὸς πρὸς Γολίαθ εἶπε: Δώσω τὰ κῶλα

quòd aquæ maris rubri, & Iordanis, in altum assurgunt.

2. Quòd diuina, congruunt ad Dei verbum: quæ norma est & regula, ad quam omnia sunt examinanda. Cum hoc enim si pugnent, Diabolica & falsa esse, sunt iudicanda, Deut 13.

Qui fines sunt & effectus Miraculorum?

1. Testari de Deo, eius omnipotentia, sapientia, bonitate ac iusticia, Exod. 7. 8. 9. ideo multiplicari miracula in AEgypto, testantur, & Deus ipse, & Moses: vt AEgyptij, & alij, audientes, cognoscant, Deum Hebræorum, solum esse Dominum, & verum Deum: & vt narretur nomen eius in vniuersa terra. Dan. 2. Verè Deus vester, Deus Deorum est, & Dominus Regum: non est enim alius Deus, qui possit ita saluare. Hæc, miraculis diuinis edoctus Nabuchodonosor, confessus est.

Item, de bonitate Dei, eiusq; beneficentia erga Ecclesiã, conseruatione & defensione. Sicut pauit in deserto populũ suum sectantem vocationem: Dauidem in mille periculis seruauit, sicut ipse ad Goliath dicit: Dabo cadauera vestra 1. Sam. 17.

κῶλα ὑμῶν τοῖς πετεινοῖς τ' ἐρανῦ, καὶ τοῖς θηρίοις τῆς γῆς: ἵνα γνῷ πᾶσα ἡ γῆ, ὅτι ἐστὶ κύριος ὁ θεὸς ἐν Ἰσραήλ.

volatilibus cœli, vt sciat omnis terra, quòd est Dominus Deus in Israël.

Δικαιοσύνη δὲ θεῦ, σημεῖα καὶ τέρατα θαυμασιὰ φοβερώδεις τε, ἑκάστοτε τοῖς ἀσέβειαν μελετήσασιν ἐπισκήψασα, ἱκανῶς πεφάνται: ὡς ὁ ἐπὶ Νώχου καθολικὸς κατακλυσμὸς: ὡς ὁ Σοδόμων διὰ πυρὸς ἐρανίου ἀφανισμὸς:: ὡς αἱ τ' Ἰσραηλιτικῶν ἔθνες, ποτὲ μὲν ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὕστερον δ' ἐν τῇ γῇ Χαναὰν, κολάσεις καὶ ζημίαι.

Iustitia verò Dei, ex pœnis miraculosis & horrendis, quibusuis temporibus impijs inflictis, cognoscitur. Vt in diluuio, conflagratione Sodomorum, & pœnis Israëlitici populi in deserto, & postea in terra Canaan,

Δεύτερον, ὡς δ' ἐπηγγελμένου τ' ἀπεγγελμένου Μεσσίου, ὅσον ποὸς τὸ πρόσωπον αὐτ', τ' τὸ ἔργον, μαρτυρίαι εἰσί. Πάντα γὰ, ὅσα περὶ αὐτ' ποὸς τῶν προφητῶν προπεφάνισο, ἐν αὐτῷ τ' δι' αὐτ' ἀποβάντα τ' πεπλήρωται, θαύματα: καθὼς ἐξ αὐτῶν, τοῖς δ' Βαπτιστ' μαθηταῖς αὐτὸς ἀπέδειξεν, ὁ ἐπὶ πηγγελμένος Μεσσίας εἶναι.

2. De promisso & exhibito Messia, eius persona & officio. Quia omnia, quæcunq; de ipso prædixerunt Prophetæ, in eo, & per ipsum, sunt impleta, euenerunt, & facta sunt miracula: sicut hinc discipulis Baptistæ ipse probat, se esse promissum Messiam. Matth. 11.

Τέλιον, διεγείρονται τοῖς σημείοις οἱ ἄνθρωποι, ὥσπερ ἄλλως τῇ τ' ἱερῶν κωδώνων κρότῳ: ὥστε ἀκοῦσαι τ' ἐπιγνῶναι τὸν ἐρανόφαντον διδαχὴν: ἣν τ' βεβαιοῖ θαυματουργήματα: ὥσπερ γράμματα σφραγῖδες ἀσφαλίζονται τ' ὀχυροῦσι. Καθὼ τὸ: Ἐκεῖνοι δὲ (οἱ ἀπόστολοι) ἐξελθόντες, ἐκήρυξαν παντα χοῦ: τ' κυρίου συνεργοῦντ@, τ' τὸν λόγον βεβαιοῦντ@ διὰ τῶν ἐπακολουθούντων σημείων.

Marc. vlt.

3. Excitantur miraculis homines, sicuti aliàs pulsu campanæ fieri consueuit, vt audiant & cognoscant doctrinam cœlestem, quam simul confirmant, tanquam sigilla literas muniunt & roborant. Illi autem (Apostoli) egressi, prædicauerunt verbig; Domino cooperante, & sermonem eorum confirmante subsequentibus signis.

Τέτερ-

4. Inui-

Τέταρτον, προσκαλῶνται τοῦ ἀνθρώπους, πιστεύειν τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ: ἃ εἰσι μαρτυρίαι, καὶ τὸ ἀσφαλὲς αὐτοῦ βεβαιοῦσι. Διὸ κατ' ἀρχὰς, ὁ θεὸς τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ἀποστόλων προσέθηκε σημεῖα, οἷα ἐκείνης βεβαιώσεις εἶναι: ὡς Μάρκῳ ὕστερον τέλος χεῖρα πλῶ. Ἀνορθοῦσι δ' ὑπερῴωνύσι τὴν πίστιν τῶν ἀνθρώπων: καὶ πρὸς τὸ τὸν θεὸν αἰνεῖν ὑπισχύουσιν: Ὡς Ἰωάν. δ'. Ἐπίστευσεν ὁ βασιλικὸς, καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ ὅλη, καὶ ὑγιὰ ἐγένετο. Ματθ. θ'. καὶ Μαρκ. ζ'. ἰδόντες οἱ ὄχλοι, ὃ ὁ Ἰησοῦς ἐποίησε σημεῖον: ἐθαύμασαν, καὶ ἐδόξασαν τὸν θεὸν, λέγοντες: Καλῶς πάντα πεποίηκε, καὶ τὰ ἑξῆς.

Τίνα, συγγενῆ;

Τὰ ἐσώτερα, καὶ πνευματικὰ θαύματα: ἃ ὁ σημέρον, εἰσέτι καὶ τήμερον γίνεται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ: τῶν μὲν παραπτώμασι νεκρῶν, ἀνιστάμενῶν: τῶν δὲ καλοῖς ἔργοις νοσάντων, ἀνεγειρομένων: τῶν δ' ὑπὸ διαβόλου ἐξουσιαζομένων, ἐλευθερουμένων: καὶ ἄλλων ὁμοίων γινομένων: περὶ ὧν ὁ μέγας Γρηγόριος, κθ'. Ὁμιλ. εἰς τὸ τελευταῖα Μάρκου Εὐαγγελίου ῥήματα: Ποῖα, φησὶν, ἡμῖν ἁγία ἐκκλησία καθημέραν πνευματικῶς: ὃ τότε διὰ τῶν ἀποστόλων ἐποίει σωματικῶς.

Τί δήποτε οἱ Εὐαγγελικοὶ θαυματουργοῦσιν;

Ὅτι οὐδὲ ἀνάγκη: διότι οὐδὲν καινὸν

4. Inuitant homines ad credendum verbo Dei, cuius sunt testimonia, eiusq; certitudinem confirmant. Ideo Deus initio, doctrinæ Apostolorum addidit miracula, quibus doctrina illorum confirmaretur. Marci vltimo. Erigunt & confirmant fidem hominum, & ad Deum glorificandum excitant. Iohan. 4. credidit Regulus ipse, & tota domus eius, sanato filio. Turbæ videntes, quod fecerat Iesus signum, glorificauerunt Deum, dicentes: Bene omnia fecit, &c.

Quæ Cognata?

Sunt interna & spiritualia Miracula, quæ quotidie etiamnum hodie fiunt in Ecclesia: vbi mortui in peccatis, excitantur: in bonis operibus languentes, eriguntur: in Diaboli potestate existentes, liberantur, &c. de quibus Greg. Mag. 29. homil. super verba Marci Euangelistæ vlt. Sancta quippe Ecclesia, quotidie spiritualiter facit, quod tunc per Apostolos faciebat corporaliter.

Cur Euangelici non faciunt miracula?

Non est necesse. Quia non

νὸν διδασκαλίας γένος ἐπιφέρονται: ἀλλὰ τὸ πάλαι, τοῖς τῶν προφητῶν, καὶ χριστοῦ, καὶ τῶν ἀποστόλων, σημείοις καὶ παραδοξοποιίαις, βεβαιωθὲν: οἷς εἴ τινες ἀπιστοῦσιν: ἐδὲ καθ' ἡμέραν ἀναρίθμων γινομένων, πιστεύσειεν ἄν. Ὥσπερ ἐδὲ οἱ γραμματεῖς, ὅτε οἱ Φαρισαῖοι, ὅτε οἱ ἀρχιερεῖς, ἐπὶ χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων, καίπερ ἑκάστοτε καὶ ὁσημέραι φερομένων αὐτοῖς πιθήτων σημείων καὶ τεράτων, εἰς ἐναγελίαν ὑποδοχὴν ἐκινοῦντο.

Καὶ ἐ Ἀντιχρίστου ἡ χαρακτηριστικὸν ἐστι, τὸ ποιεῖν τεράστια: ὡς β'. Θεσσαλ. β'. γέγραπται. Οὐδὲ εὐδόκησεν ὁ κύριος, τέρασι τεράστια ἐκκρέειν: ἀλλὰ, καθὼς αὐτόθι εὐρίσκεται, τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, αὐτὸν ἀναλῶσαι: ὅ ἐστι, ῥήματι θείῳ ἀποκαλύπτων αὐτὸν, τὰς πλάνας αὐτοῦ ἀναστρέφειν: καὶ ὅτον τὸν τρόπον, τῇ μαχαίρᾳ τοῦ πνεύματος, ἤγουν τῷ ἐμῷ ῥήματι, ἐν τοῖς τῶν εὐσεβῶν στέρνοις ἀναιρεῖν: ἵνα μηκέτι αὐτὸν, χριστὸν: ἀλλὰ τοῦ σατανᾶ, ταπεινητὴν, καὶ ἀντίχριστον, γινώσκωσι καὶ ἡγῶνται.

Ἀντίθεσις.

Ἀλλ' ὁμοιοτρόπως, ἐδὲ οἱ προφῆται ἐπὶ τῆς παλαιᾶς, ἐδὲ χριστὸς, καὶ οἱ Ἀπόστολοι, ἐπὶ τῆς καινῆς, ἐθαυματέργησαν ἄν; Εἴ γε ἐδ' αὐτοὶ καινὴν διδασκαλίαν ἐκόμιζον: ἀλλὰ τὴν παλαιὰν τοῦ Μωϋσέως, μυθῶνται θείαν καὶ ἐράσιον διδαχὴν, αὐτά τε τοῦ θεοῦ ῥῆμα:

nouum doctrinæ genus afferunt, sed quod antea Prophetarum, Christi, & Apostolorum Miraculis est confirmatum: quibus, qui non credunt, nec si quotidie innumera ederentur, crediturierant. Sicut nec Scribæ, nec Pharisæi, nec Pontifices, tempore Christi & Apostolorum, cùm subinde, & quotidie stupenda ab eis fierent Miracula, mouebantur, vt Euangelium amplecterentur.

Et Antichristi nota est, edere miracula. 2. Thessal. 2. Noluit autem Deus opponere miracula miraculis: sed, vt ibidem habetur, Spiritu oris sui, ipsum occidere: id est, verbo Dei detegere ipsius, eiusque errores refutare: & sic gladio Spiritus, quod est verbum Dei, ipsum in piorum pectoribus occidere, ne amplius eum pro Christi, sed Satanæ vicario, & Antichristo, agnoscant & habeant.

Obiectio.

Sed eodem modo, nec Prophetæ in Veteri Testamento, nec Christus & Apostoli in Nouo, Miracula ædere debuissent? Quia nec ipsi nouum doctrinæ genus afferebant: sed veterem Mosis, imò diuinam ac cælestem doctrinam, Deiq;

ξῆμα : ἱκανῶς καὶ πρότερον ἀφ' Μωϋσέως τέρασι πιστωθέν.

Λύσις. Ὅσον μὲν τοὺς τοῦ Προφήτας : ἴσθον, ὅτι οὐ μὴν καινὴν διδασκαλίαν κομίζοντες : ὅμως καινάς τινας παρετίθεν ἂν περιστάσεις : ἃ δεῖ δὴ ἐπηγγελμένα Μεσσίᾳ παλαιὰν ἐκείνην φωτιζούσας : σφόδρα τῶν παλαιῶν ἐπαγγελιῶν, προτέρων γνησίων ὑπαρχασῶν, καί πως ἐντετυλιγμένων. Καινὰ τοίνυν ἦσαν τάδε. α. Ἐκεῖνον γεννηθήσεσθαι ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαβίδ. β'. βασιλείαν ἔξειν πνευματικήν. γ'. ὁ χρόνος τῆς παρουσίας αὐτοῦ. δ'. γέννησις ἐκ παρθένου. ε'. τὸ πάθος αὐτοῦ, καὶ ὁ θάνατος. ς'. τὸ εἶδος τοῦ θανάτου. Καὶ προῄρητο θαύματα ποιήσειν ὁ Χριστὸς, Ἡσαΐου λέγοντος. Ὅμοια καὶ παρὰ τῶν Ἀποστόλων, Μάρκου τελ. ὁ κύριος ἐπιφαίνεται, λέγων : Σημεῖα δὲ τοῖς πιστεύσασι, ταῦτα παρακολουθήσει.

Ἐφ' ἡμῶν δὲ, ἐπανασωθείσης τῆς ἀληθοῦς θρησκείας : καὶ χάριτι θεοῦ ἀφάτῳ, ἀναφανέντος δὲ τῶν θείων λογίων φωτὸς : εἰ καὶ τοιοῦτος τῆς ἀρχαιόθεν ἐκφανθείσης διδαχῆς ἀνακαμψισμὸς ἐγένετο : ἀλλ' οὐδὲν ὅλως αὐτῇ προσεγένετο καινὸν, οὐδὲ μὴν οὐδὲ περίσσεια οὐδεμία. Μόνον δὲ πληροῦσθαι δοκεῖ ἀεί πως μᾶλλον, ὅσα προῤῥηθέντα ἀφ' τῶν γραφῶν ἔφθη. Οἷα ἐστὶν, ἡ ἀποκάλυψις τοῦ Ρωμαίου Ἀντιχρίστου : καὶ

Deiq; ipſiuſmet verbum, antea quoq; ſatis per Moſen ſtupendis confirmatum miraculis?

Reſpondeo. Quod ad Prophetas attinet, etſi non nouam afferrent doctrinam : tamen nouas quaſdam circumſtantias addebant, quibus doctrina illa vetus, de promiſſionibus Meſſiæ, illuſtrabatur : quæ antea valdè erant generales, & quodammodo inuolutæ. Noua igitur erant hæc : 1. naſcituram de domo, hoc eſt, familia Dauidis. 2. Regnum habituram ſpirituale. 3. Tempus aduentus ipſius. 4. Natiuitas ex virgine. 5. Paſſio & mors ipſius. 6. Mortis genus. Et de Chriſto prædictũ erat, facturũ ipſum miracula, Iſa. 35. Similiter et de Apoſtolis, idem ipſe Chriſtus affirmat : Signa, eos, qui in me crediderint, hæc ſequentur. Marc. vlt.

Hoc noſtro ſeculo, inſtaurata doctrina religionis, & Dei ingenti bonitate, accenſa luce verbi diuini, etſi renouata ſit doctriina cæleſtis Dei beneficio : tamen prorſus nihil illi additur noui, nulla ne quidem circumſtantia. Sed tantùm impleri videntur ſemper magis magisq; ea, quæ in Scriptura ſacra antea ſunt prædicta : qualia ſunt, reuelatio Antichriſti Romani: 2. Theſſ. 2.

ἢ τὰ πρὸ τ ἐσχάτης ἡμέρας σημεῖα.

Ἀλλ' ὐδὲ πρόσταγμα ὐδὲν ἔχουσιν, οἱ σήμερον τῆς Εὐαγγελικῆς ἀληθείας πρόφιμοι, Ꝟ ϑαύματα ποιεῖν, ἐφ' ᾧ τὴν διδασκαλίαν πιστωθῆναι: ἱκανῶς γε πρότερον παρὰ τῶν Ἀποστόλων σημείοις πιστωθεῖσαν. Οὐδέ γε ὑπόσχεσιν, ὡς οἱ Ἀπόστολοι, ὐδεμίαν: καίτοι, ὅσα δεῖ ἐκ πίστεως γίνεσθαι, ἐπάναγκες ὂν, τῶτο πινὶ ῥήματι ϑεῦ ἐρείδεσθαι. Ἐπεί γε δόξα μόνον ἂν εἴη, ἀλλ' ὐ πίστις: τῆς ἐκ Ꝟ ϑεία ῥήματος αὐϑεντίας λειπόσης.

Τὸ γὰρ ὑπὸ χριστῦ λεχθὲν: Σημεῖα τοῖς πιστεύσασι, ταῦτα παρακολουθήσει. Ἐν τῷ ὀνόματί μου δαιμόνια ἐκβαλοῦσι, & τὰ ἑξῆς: ὐ καθόλου ἐπὶ πάντων προσώπων & χρόνων λέγεται: ἀλλ' ἐπὶ τῶν Ἀποστόλων. Τύποις γὰρ ἐξουσίαν κ τῶν Διαβόλων ὁ κύριος δοὺς: κ Ꝟ σημεῖα ποιῆν δύναμιν χαρισάμενος: κ εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα πορεύεσθαι, ὥστε κηρύττειν αὐτῷ τ χριστὸν, ϑεὸν ἄγνωστον, προσάξας: εὐδόκησε, παρ' αὐτῶν ϑαύμασι βεβαιωθῆναι τὴν διδαχὴν ταύτην: ἄχρις ἂν γνωρίμως καθίσαται πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν. Αἱ γλῶσσαι, εἰς σημεῖόν εἰσιν, ὐ τοῖς πιστεύσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις, ἀ. Κορ. ιδ'. Τάττ δὲ, προὸς δαψίλειαν ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων γνομένην: μηδενός τ πρὸ τῆς Ꝟ εὐαγγελικῆ δόγματος ἀληθείας ἔτι διστάζοντος: μηδὲ τ

Τέρατων

signa extremũ diem præcedentia.

Nec vllum habent, qui hodie doctrinam Euangelij profitentur, eius rei mandatum, vt faciant Miracula, quibus doctrinam confirment: cùm iam antea satis sit per Apostolos ijs confirmata. Nec etiam, sicut Apostoli, promissionem: cùm ea, quæ ex fide fieri debeant, necesse sit verbo Dei aliquo niti: Aliàs opinio tantùm est, non fides, si verbi Dei authoritate destituatur.

Nam quod Christus dixit: Signa, eos, qui in me crediderint, hæc sequentur: in nomine meo dæmonia eyicient, &c. Non vniuersale est omnium personarum & temporum: sed de Apostolis dictum, qui cùm potestatem super Diabolos, & donum edendorum miraculorum, & eius rei mandatum à Christo acceperant, vt exirent in orbem vniuersum, & prædicarent Mundo doctrinam, & Christum Deum ignotum: voluit ab eis hæc signis confirmari, donec diuulgaretur hæc doctrina inter omnes gentes. Linguæ in signum 1. Cor. 14. *sunt datæ, non fidelibus, sed infidelibus. Quod cùm ab Apostolis copiosè sit factum, & iam nemo amplius de veritate doctrinæ Euangelicæ dubitet,*

ne

Τέρκων γε, ἐν τῷ ἰδίῳ Ἀλκοράνῳ: διὰ τοῦτο, ἤδη χρεία πλειόνων θαυματουργημάτων ἐστί. Πεπαυμένης γὰρ τῆς αἰτίας, πέπαυται καὶ τὸ αἰτιατόν.

Τίνα ἐστὶν ἐναντία τοῖς θείοις θαύμασιν;

Ὅσα διαβολικὰ, πλαστὰ, ἢ ψευδῆ.

Τίνα ἐστὶ ψευδῆ, ἢ διαβολικά;

Ἔστιν ἔργα, ἐπινοηθέντα καὶ ἐπιτεχνηθέντα ὑπὸ τοῦ σατανᾶ, ἢ τῶν αὐτοῦ σκευῶν: γνώρισμα, ἢ φανταθέντα: ἐπὶ βεβαιώσει ψευδοδιδασκαλίας, ἀσεβείας, δεισιδαιμονίας, καὶ θρησκείας λατρείας: ἵνα οἱ ἄνθρωποι, ἢ πλανηθῶσιν, ἢ ταῖς πλάναις ἐγκαταχεθῶσι.

Πόθεν αὐτὰ γίνεται;

Παρὰ τοῦ διαβόλου: ἢ ἐστὶ, ἢ ἀμέσως, ἢ ἐμμέσως: διὰ μάγων, ψευδοπροφητῶν, ἐπαοιδῶν, φαρμακῶν: καὶ ἄλλων τοιούτοις σατανοειδῶν ὀργάνων: οἷς, ὑπηρέταις χρῆται, εἰς τὸ σὺν αὐτῷ τοὺς ἀθεμίτους κατέχειν: καὶ ἄλλους εἰς πλάνην εἰσφέρειν, ἢ ἐν αὐτῇ συνέχειν.

Ἆρά γε ὡς ἀληθῶς γίνονται;

Τὰ μὲν αὐτῶν, ἀληθῶς γίνεται: τὰ δ' ὡς γίνεται ἀληθῶς, ἀλλὰ φαντασίαν μόνον ἔχει: γοητείαις τε εἰσὶ, καὶ ἐμπαγμοῖς σατανικοῖς: ἢ καὶ πλάττεται, καὶ ἀνθρωπίνῃ ἀπάτῃ σκευωρεῖται.

Κατασκεύαζε, ἀληθῶς γίνεσθαι.

Δευτ. ιγ'. Ἐὰν ἀναστῇ ἐν σοὶ προ-

ne Turcæ quidem in suo Alcorano: ideo iam amplius miraculis opus non est. Cessante enim causa, cessat & effectus.

Quæ sunt contraria diuinis Miraculis?

Diabolica, falsa, vel mendacia.

Quæ sunt miracula falsa vel Diabolica?

Sunt opera, arte & industria Satanæ, vel ipsius instrumentorum, facta, vel fieri visa, ad confirmandam impiam doctrinam, superstitionem & cultus verbo Dei aduersantes, seducendum homines, vel in errore retinendos.

Vnde fiunt ista?

A Diabolo, vel immediatè, vel mediatè per Magos, Pseudoprophetas, incantatores, maleficos, & alia consimilia Satanæ organa, quorum opera vtitur, vt sibi deuinctos retineat, & alios in errorem inducat, vel in eo retineat.

Fiunt'ne reuera?

Partim verè fiunt, partim verò non verè fiunt, sed fieri tantùm videntur, & sunt præstigiæ ac delusiones Satanæ: vel etiam confinguntur, aut fallacia humana fiunt.

Proba, verè fieri?

Deut. 13. Si surrexerit in me-

φήτης: Ϛ δῶ σοι σημεῖον, ἢ τέρας: Ϛ ἐλθη τὸ σημεῖον, ἢ τέρας, ὃ ἐλάλησε σοὶ, Ϛ ἐξῆς. Ματθ. κδ'. Ἐγερθήσονται ψευδόχριστοι Ϛ ψευδοπροφῆται: καὶ δώσουσι σημεῖα μεγάλα καὶ τέρατα: ὥστε πλανῆσαι, εἰ δυνατὸν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς. 6'. Θεσσαλ. 6'. Ἔστιν ἡ παρουσία τοῦ Ἀντιχρίστου κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ, ἐν πάσῃ δυνάμει, καὶ σημείοις, Ϛ τέρασι ψεύδεσι, Ϛ ἐν πάσῃ ἀπάτῃ τῆς ἀδικίας.

Εἰ δὴ ἐπ' ἀληθείας γίνονται: Διὰ τί λέγονται σημεῖα καὶ τέρατα ψεύδη;

Πολλὰ μὲν, ἁδὲν ἄλλο, ἢ Διαβολικὰ σοφίσματα, Ϛ πλάνοις εἰσὶν. Ἄλλα δὲ, λάθρα καὶ κρυφίως, κλοπῇ, τέχνῃ, Ϛ μαγγανείᾳ, ἀνθρώπων, τοῦ σατανᾶ διερεθίσαντος, γίνονται. Οὐκ ὀλίγα δὲ, ψευδῶς συμπλάττονται: εἴπερ τῷ πολλῷ ἀνθρώπῳ θρυλλεῖν παραδίδονται. Ὅσαπερ δῆτα ψεύδης ἐστὶν ὁ Διάβολος, Ϛ ὁ ψεύδης πατήρ. Ἔνια δ' αὖ, ἀληθῶς μὲν γίνονται: αἰτίας δὲ Φυσικὰς ἔχουσιν, εἰ καὶ κρυφίας: ἃς ὁ σατανᾶς ἔγνωκεν, οἷα δὴ τὸ Φυσικὸν καὶ ἰατρικὸν, ἄριστα ἐπισάμενος. Διὸ καὶ δὴ νεκρώματα κυρίως εἰσὶν: οἷα, τὸ ἔγερσις, καὶ τῶν Ἀποστόλων, ἐγένοντο: ὡς τε, νεκροὺς παρ' αὐτῶν εἰς ζωὴν ἀνακληθῆναι: ὅπερ ἐστὶ Φυσικόν ἐστι. Καὶ ὅμως ψευδῆ παρὰ τοῦ ἀποστόλου λέγονται: διὰ τὸ τέλος δηλαδὴ, ἐφ' ὃ ἀναφέρονται: ὅπερ ἐστὶν, ἵνα ψευδῶσιν οἱ ἄνθρωποι,

dio tui Prophetes, & prædixerit signum atq; portentum, & euenerit, quod locutus est, &c. Surgent Pseudochristi, & Pseudoprophetæ, dabunt signa magna, & prodigia, vt si fieri posset, in errorem inducantur electi 2. Thess. 2. Aduentus Antichristi est secundum operationem Satanæ, in omni virtute, & signis, & prodigijs mendacibus, et in omni seductione iniquitatis.

Si reuera fiunt, cur dicuntur signa mendaciæ?

Multa, meræ sunt præstigiæ, & illusiones Diabolicæ. Alia, clàm & occultè, fraude, arte & impostura hominum, instinctu Satanæ, fiunt. Multa, mendaciter confinguntur, & deinde in vulgus spargunturSicut Diabolus mendax est, & pater mendacij. Quædam verè fiunt, sed habent causas naturales, licet occultas, quas Satan notas habet: quia est peritissimus Physicus & Medicus. Ideo non propriè sunt miracula, qualia Christi & Apostolorum fuêre: vt, cùm mortuos in vitam reuocârunt, quod non est naturale. Et tamen ab Apostolo mendacia dicuntur, propter finem, ad quem referuntur: nempe, vt homines fallantur, & seduin errorem inducantur & seducantur,

θρωποι, εἰς πλάνην εἰσαχθῶσι, ἢ παρεισχθῶσιν: ἢ ἐν τῇ πλάνῃ, ἢ ψεύδει, ἐπιρρωσθῶσι.

cantur, vel in errorem in mendacio confirmentur.

Τί σοὶ τὰ παρὰ τοῖς παπισταῖς θαυμάτων, τὰ σοὶ τὰ ἀφιδρύματα, ἢ ἐπικλήσεις τῶν ἁγίων, ἡμιθέων, φαίνεταί σοι;

Quid de Pontificijs Miraculis, ad Statuas & inuocationem Sanctorum factis, sentis?

Μετὰ τὴν εὐαγγελικὴν διδαχὴν, ἐν ἀρχῇ σημείοις ἢ τέρασι πανταχόθι ἱκανῶς βεβαιωθεῖσαν, τὰ ἀφ' ἡμῶν ἤδη αἰώνων ἡμίθεα, ἐκ τοῦ τῶν ἁγίων, οὐδὲ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τοῦ τῶν ἀφεδρόλων, ἐνεργηθῆναι: ὅσοι γε ὡς ἀληθῶς τὸν τρόπον τοῦτον ἐγένετο. Διὰ τί; Διότι κατὰ ῥήματος θεοῦ, πάλαι θαυματουργήμασι πιστωθέντος, πράττονται, εἰς βεβαίωσιν εἰδωλολατρικῆς τοῖς ἀνθρώποις δοξασμένης προσευχῆς, ἢ ἐπικλήσεως: καθάπερ Δευτ. ϛ'. ἢ Ματθ. δ'. ἀφιερρήθη γεγραμμένον: Κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις, ἢ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. Ψαλ. μθ'. Ἐπικάλεσαί με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς σου, ἢ ἐξελοῦμαί σε. Καὶ Λουκ. ιά. ὅταν προσεύχησθε, λέγετε: Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Post doctrinam Euangelij, initiò Miraculis vbiq; satis confirmatã, iam aliquot seculis, nõ à sanctis, nec à Deo, sed à Diabolis, facta esse, quacunq; verè sunt edita isto modo. Quia contra verbum Dei, antè miraculis confirmatum, aduntur, ad confirmandam Idololatricam hominum mortuorum inuocationem: Dominum Deum tuum adorabis, & illum solum coles. Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te. Cùm vultis orare, dicite: Pater noster qui es in cœlis.

Deut. 6. Psal. 50. Luc. 11.

Μέγισον δὲ ὁ σατανᾶς ἰσχύει, εἰς τὸ, ἢ συγχώρησιν θεοῦ, θλίβειν σοῦ ἀνθρώπους: καθάπερ πολλάκις ἐν τῇ Εὐαγγελικῇ ἱστορίᾳ, ὅτι τῶν δαιμονιζομένων ὁρᾶται. Ἔδησε γάρ, πνεῦμα ἔχειν ἀσθενείας ἐπίστευσε, ἢ Λουκ. ιγ'. γυναῖκα. Τὸν δὲ χαναναίας θυγατέρα, κακῶς ἤλαυνε, Ματθ. ιέ. ἢ τίνες ἦσαν, πολλάκις εἰς πῦρ ἔβαλε, ἢ εἰς ὕδατα.

Ingens est autem Satanæ potentia, in affligendis, Deo permittente, hominibus: sicut sæpe in historia Euangelica habetur de dæmoniacis, quod homines alliget, quòd habeant Spiritum infirmitatis, quod in ignem conijciat, &c.

Matth. 15. filia Chananæa.

Satan

Ἐνίοτε δ' ἑκὼν εἴκει, ἐπ' ὠφελείᾳ, ἣν ἀναμένει. Ἐκχωρεῖ δ' σώματος: ἵνα τὴν ψυχὴν, ἐπεύθυνον ἔχῃ. Καὶ, κατὰ Τερτυλλιανὸν εἰπεῖν: παύονται δ' θλίβειν οἱ δαίμονες, θεραπεῦσαι δοκοῦσιν. Ἀλλὰ κατὰ τέχνην ἔχει, ἀληθῶς ἰᾶσθαι νόσους, ἄλλως ἀνιάτους ὄσας: ἅτε τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν, ἀκριβέστατα διορατικώτατά τε, καὶ ἐπιστήμονες πάντα φυσικὴν καὶ ἰατρὸν, ἐπισάμενος. Τοῦτο δὲ, οὐκ ἐπὶ τῷ σῶσαι ἀνθρώπους ἐνεργεῖν πιεῖ: ἀλλ' ἐπὶ τῷ βλάπτειν. Τὸ γὰρ σῶμα ὠφελεῖν δοκῶν: τὴν ψυχὴν τέως, εἰς τὸ ἴδιον θέλημα καταδουλούμενος λανθάνει: δεσμοῖς ἀσεβείας, εἰδωλολατρείας, ἐθελοθρησκείας ὑποσυρτούμενος.

Οὐ πάντα παρὰ δαίμονος, καὶ τῶν αὐτοῦ σκευῶν, τὴν μαγίαν σχολαζόντων, θεραπείαν ζητητέον: ὡς ὀδὲ χρησμὸς, ἢ μαντεύματα. Καὶ ἀληθῆ γὰρ λέγων, ψεύδεται. διότι ψεύστης, καὶ πατὴρ δ' ψεύδους: ὥσπερ δὴ, καὶ ἀνθρωποκτόνος, ἀπ' ἀρχῆς τε, καὶ νῦν, καὶ ἀεί.

Πῶς ἐστι τὰ θεῖα, ἀπὸ τῶν παρὰ τοῖς ἔθνεσι δαιμονικῶν διακρίνειν;

Πολλαχῶς. α. Αἰτίῳ διαφέρουσι. Τὰ μὲν γὰρ τῆς ἐκκλησίας, τὸν θεὸν ἔχει αἴτιον: τὰ δὲ τῶν λοιπῶν ἐθνῶν, τὸν διάβολον: ὡς τὰ τῶν μάγων, ἐν τῇ τῆς Ἐξόδου βίβλῳ.

ϛ'. Δυνάμει

Satan igitur interdum sua sponte cedit, idq; propter suum quoddam compendium: excedit corpore, vt animam sibi obnoxiam retineat. Et vt Tertull. loquitur, dum cessant affligere Dæmones, curasse videntur. Potest etiam rem vera curare morbos, aliàs incurabiles, arte sua: quia optimè cognitam & perspectam habet rerum naturam, ac multo melius, quàm omnes Physici, & Medici. Id autem non studio iuuandi homines facit, sed nocendi animo. Dum enim corpori benefacere videtur, animam deuinctam & captiuam retinet, in sua potestate, per impietatem, Idololatriam, superstitionē.

Non igitur à Diabolo eiúsue instrumentis, Magis, quærenda remedia. Sicut nec oracula, aut vaticinia. Nam etiam cùm verum dicit, id ipsum mentitur: quia mendax, & pater mendacij. Sicut etiam homicida ab initio, & nunc & semper.

Quomodo Diuina à Diabolicis gentium discerni possunt?

1. Authore differunt. Ecclesiæ enim miracula, Deum habent authorem. Reliquarum gentium, Diabolum, vt Magorum in Exodo.

2. Pos-

ς'. Δυνάμει ἢ ἀδυναμία. Ὁ μὲν γὰρ θεὸς, παντοκράτωρ ὢν: πάντα, ὅσα ἐθέλει, ποιεῖν δύναται: ἐν τῷ οὐρανῷ, ἢ ἐν τῇ γῇ. Ὁ δὲ διάβολος, οὐδὲν τῶν, ἃ ἐστιν ἴδια ΘΕΟΥ̃, δύναται: οἷον, κτίζειν τι, νεκροὺς ἀναστῆσαι: γεννητικὰς γυναῖκας, συλληπτικὰς παίδων ποιεῖν. Ἀλλ' οὐδὲ, ὧν ἂν δύναιτο ἄλλως ποιεῖν ὁ σατανᾶς, μὴ ἐπιτρέποντος τοῦ θεοῦ, οὐδὲν δύναται.

2. *Possibilitate & impossibilitate. Deus enim omnia, quæcunq; vult, facere potest, in cælo & in terra: cùm sit omnipotẽs. Diabolus nihil eorũ, quæ sunt propria DEI, potest: vt creare aliquid, mortuos excitare, &c. Imò etiam eorum, quæ aliâs posset Satan facere, nisi Deo permittente, potest nihil.*

γ'. Τὰ μὲν θεῖα, σύμμετρα τῷ πεφανερωμένῳ θεοῦ ῥήματι ἐστὶ: διαβολικὰ δ' εἶναι λογιστέον, ὅσα αὐτῷ ἐκ διαμέτρου φέρεται.

3. *Diuina, congruunt cum verbo Dei reuelato. Diabolica, æstimanda sunt, quæcunq; cum illo pugnant.*

δ'. Τέλει διεσήκασι: τὰ μὲν θείων, πρὸς τὸν θεὸν, τὸν πεφανερωμένον, ἀγόντων: ἢ πρὸς ἀσφάλειαν τῆς ἐναργοῦς διδασκαλίας μαρτυρόντων: τῶν δὲ διαβολικῶν, εἰδώλοις καὶ πλάναις εἰκειόντων, αὐτά τε ἱσάντων.

4. *Finibus differunt. Diuina, ad Deum reuelatum adducunt, & de certitudine doctrinæ cælestis testantur. Diabolica, ad Idola, & errores adducunt, eaq; stabiliunt.*

Οὕτω, καὶ τὰ τῆς ἀρχιερατικῆς ἐκκλησίας θαύματα, μόνον ὅτι οὐ καταιχομένους τῶν ἁγίων ἀποπέμπουσι: ἢ ὄντως θεοῦ ἀπάγοντα, πρὸς ἄλλων θεῶν θεραπείαν, οὐκ ἀνθρώπους. Οὐχ ἕτω δὲ, τὰ τῶν Ἀποστόλων, ἦν: ἀλλὰ πρὸς χριστόν. Οἷον, τῶν ἐν Λύστροις, θύειν τοῖς ἀμφὶ Βαρνάβαν καὶ Παῦλον, διὰ τὸ ἐπεπηκέναι σημείων, ἐπιχειρούντων: κωλύουσιν ἔτι. Νῦν δ' ἄκραν ταύτην λατρείαν οἱ Ρωμαϊσταὶ νομίζουσι.

Sicut Pontificiæ Romanæ Ecclesiæ Miracula, tantùm ad Diuos ablegant, & abducunt à verò Deo ad alios Diuos. Contrà quàm ab Apostolis est factitatum: quorum Actor. 14
miracula, ad Christum ducebant homines. Vt cùm Lycaones Apostolis sacra facturi essent, propter miraculum ab eis æditum, prohibuerunt illi. Quod Romanenses summum esse cultum arbitrantur.

Τίνα

Cur

Τίνος ἕνεκα τῷ Σατανᾷ παραχωρεῖ ὁ θεὸς θαυματοποιεῖν;

Cur Deus Satanæ permittit, miracula ædere?

Πρῶτον, διὰ τοὺς εὐσεβοῦντας, ἵνα πειρασθῶσιν: ἆρα ἐν ᾗ ἐπέγνωσαν τοῦ θεοῦ ῥήματος ἀληθείᾳ, βεβαίως μὴν βέλονται: ἵνα ὅτως ἡ πίστις αὐτῶν δοκιμασθῇ, καὶ φανερὰ γένηται: ἥτε ὑπομονὴ αὐτῶν γυμνασθῇ. Εἶτα δὲ, ὅπως τελειοτέρους τοὺς διδασκαλίας ποιήσωνται: ἵ μὴ πᾶσαν, ἧς ἂν τύχῃ σημείοις βεβαίωσιν σπεύδοντες, παραδέχεσθαι: ἀλλὰ πρότερον πρὸς τοὺς τῶν θεοπνεύστων γραφῶν κανόνας ἐξετάζειν.

Primùm, propter pios, vt tentur, num in agnita verbi Dei veritate constanter perseuerare velint: vt hoc modo fides illorũ probetur, manifesta fiat, & patientia eorum exerceatur. Deinde, vt circumspectiores reddantur, ne quamuis doctrinam amplectantur, ad cuius confirmationem miracula æduntur: sed prius ad Scripturæ sacræ normam exigant.

Deut. 13.

1. Cor. 11.

Δεύτερον, διὰ τοὺς πονηροὺς: ἵνα ἡ αὐτῶν ἀχαριστία, καὶ ἵ θεοῦ λόγου καταφρόνησις, ἐν αὐτοῖς τιμωρηθῇ, καὶ τοῦτ' ἐστὶν ἀνθ' ὧν τῆς ἀγάπης τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο, εἰς τὸ σωθῆναι αὐτοὺς: διὰ τοῦτο πέμψει αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς τῷ ψεύδει.

Item, propter malos, vt ingratitudo eorum & contemptus verbi Dei, in illis punitatur, iuxta illud: Eò quòd dilectam veritatem recipere noluerunt, vt salui fierent: ideo mittet illis Deus efficaces errores, vt seducantur.

2. Thessal. 2.

Ἔτι, ἵνα ἵ σατανᾶ ἡ δύναμις φανερωθῇ ἡλίκη, καὶ ὡς ἐνεργητικὴ ἐν τοῖς ἀπίστοις, ἵ αὐτοὺς εἰς πλάνας ἕλκῃ.

Et vt quanta sit Satanæ potentia appareat, quàm efficax sit in incredulis, vt illos in errores pertrahat.

Ἀληθινὰ μὲν ἵ θαύματά ἐστι, τῷ εἰς πίστωσιν φέροντα ἵ ῥήματος θεοῦ: καὶ αὐτὸ ἤδη ἐγνωσμένον, πάγιον τοῖς ψυχαῖς ποιοῦντα. Οἷα ἦν, τὰ τῶν Προφητῶν, τὰ Χριστοῦ, τὰ τῶν Ἀποστόλων. Ψευδῆ δὲ ἔμπαλιν, ὅτι τῷ ἐκ παλαιοῦ ἐκδοθέντι, ἤδη τε ἐγνωσμένῳ, θείῳ ῥήματι, καὶ τῇ αὐτοῦ ἀλη-

Vera igitur miracula, sunt, quæ seruiunt certitudini verbi Dei, illudq; iam agnitum confirmant: qualia fuerunt Prophetarum, Christi, & Apostolorum. Falsa verò, quæ cum veteri, & reuelato, iamq; agnito Dei verbo, eiusq; veritate, pugnant:

ἀληθεῖ, μαχόμενα φαίνεται: καὶ νεωτερισμὸν, τῇ ἀρχαίᾳ καὶ εἰλικρινεῖ χριστοῦ ἐκκλησίᾳ ἀγνώστε: καὶ λατρείας, ταῖς θείαις γραφαῖς ἀγνοουμένης, εἰσήγησιν τολμῶντα. Τοιαῦτα δὲ, τὰ παρὰ τῇ παπιστικῇ ἐκκλησίᾳ σημεῖα: εἰδωλολατρικῆς πολλῶν τῶν ἁγίων σμήνους ἐπικλήσεως, θυσίας ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν τῶν ζώντων καὶ θανόντων λειτουργίας, καθαρτικοῦ πύρος πυρὸς, ἀποδημήσεως ἐπὶ τὰ τῶν ἁγίων λείψανα, βεβαίωσιν μηχανώμενα. Ἀ, παντρικῶς ἡμῖν ὁ κύριος Δαμείμενος, ἐπιμελῶς εὐλαβεῖσθαι παραγγέλλων: Ἐὰν ἀναστῇ, φησὶν, ἐν σοὶ προφήτης: ἢ δῷ σημεῖον, ἢ τέρας: καὶ ἔλθῃ αὐτὸ, ὡς ἐλάλησε πρὸς σὲ: καὶ εἴπῃ: Δεῦρο, πορευθῶμεν, καὶ ἀπελθῶμεν θεοῖς ἑτέροις (τοῖς παραρεσκαίδεκα ἀλεξητῆρσιν, ἢ ἀναγκοβοήθοις) οὓς σὺ οὐκ οἶδας, οὐδὲ οἱ πατέρες σου: μὴ πορευθῇς. Κἂν γὰρ ἄγγελος (φησὶν ὁ ἀπόστολος) ἐξ οὐρανοῦ, εὐαγγελίζηται ὑμῖν, παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα ὑμῖν: ἀνάθεμα ἔστω.

pugnant: & nouum doctrinæ genus, veteri & veræ Christi Ecclesiæ incognitum, cultus nouos, ac religionem, Scripturæ sacræ incognitam, instituere præsumunt. Cuiusmodi sunt Papisticæ Ecclesiæ miracula, idololatricam Sanctorum & multiplicium Idolorum inuocationem, Missæ sacrificium pro peccatis viuorum & mortuorum, Purgatorium fictitium, peregrinationes ad Diuorum reliquias, confirmantia. Quæ Dominus verbo suo cauere fideliter monuit. Si, inquiens, surrexerit in medio Deut. 13.
tui Prophetes, & dederit signum, illudq; euenerit: & dixerit tibi: Veni, eamus & sequamur Deos alienos (quatuordecim Opitulatores) quos tu ignoras, & patres tui: non eas, &c. Si enim vel angelus Gal. 1.
de cœlo, aliud annunciauerit Euangelium, præterquam accepistis, Anathema sit.

ΠΕΡΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ἐλευθερίας.

Ἆ ἐστὶ χριστιανικὴ ἐλευθερία;

ΕΣΤΙ. Φησὶ γὰρ ὁ χριστός: Ἐὰν ὁ υἱὸς

DE LIBERTATE CHRIstiana.

Esse Libertatem Christianorum.

CHristus inquit: Si vos filius Iohan. 8.

Ioan. 8. Gal. 4. 5.

ἰωά. ή. ἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ: ὄντως ἐλεύθεροι ἔσεσθε. Καὶ Παῦλος συμμαρτυρεῖ, λέγων: τῇ ἐλευθερίᾳ, ᾗ χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε, στήκετε: καὶ μὴ πάλιν ζυγῷ δουλείας ἐνέχεσθε.

Γαλ. δ'. καὶ έ.

lius liberauerit, verè liberi eritis, Et Paulus hoc ipsum testatur, inquiens: In libertate, qua Christus vos liberauit, state: & nolite iterum iugo seruitutis subijci.

Τί ἐστιν ἐλευθερία χριστιανική;

Δίκαιόν τι, ᾧ οἱ ἀληθῶς πιστεύοντες, τῆς δουλείας τῆς ἁμαρτίας, τῆς διαβολικῆς τυραννίδος, τῆς τοῦ θεοῦ νόμου κατηγορίας, κατακρίσεως, ἀθανάτου θανάτου, καὶ τῶν μωσαϊκῶν θεσμῶν, ὅλως τε τῶν ἀνθρωπίνων παραδόσεων, τοῦ θεοῦ χριστοῦ ἠλευθέρωνται.

Quid est libertas Christiana?

Est ius, quo verè credentes, à seruitute peccati, tyrannide Diaboli, accusatione Legis, damnatione, morte perpetua, ceremonijs Mosaicis, adeoq; traditionibus humanis, sunt per Christum liberati.

Πόσα πιαῦτα ἐλευθερίαι;

Δύω: μία μὲν, πολιτικὴ: ἑτέρα δὲ, πνευματική.

Quotuplex est libertas?

Duplex. Politica & Spiritualis.

Τί ἡ πολιτική;

Quid est politica?

Οὐκ ἔστιν ἄφεσις ἐξηνι θυρκόφρων, ᾗ τὸ τυχὸν ποιεῖν: ἢ ἀνθρωποι ἀδεῶς ἀζημίως ἁμαρτάνεσι (πᾶς γὰρ, ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, δοῦλός ἐστι τῆς ἁμαρτίας.

ἰωάν. ή.

Non est licentia carnalis, faciendi quod libet, qua homines liberè & impunè peccant. Omnis enim, qui facit peccatum, seruus est peccati.

Οὐδ' αὖ ἀπόλυσις ἀπὸ τοῦ δέχεσθαι πάθεσι: ἢ τῶν πολιτικῶν νόμων, φόρων, καὶ ὁμοίων φορτίων, ἀτέλεια (ὡς πάλαι οἱ ἰουδαῖοι, πάσης ἐγείραντες, τὸν ἀλλοφύλων δεσποτῶν ζυγὸν ἀποσείσασθαι ἐπεχείρησαν δυσυχῶς: καὶ ἀπὸ ὁμοίας γνώμης, παρ' ἡμῖν ὠὴ πεντήκοντα τριῶν ἐτῶν, οἱ ἄγροικοι, τοῖς ἐν ἐξουσίᾳ ἐπ' ἀπλέᾳ ἐπαναστάντες, ἐπλήγησαν δεινῶς) ἀλλὰ, ἢ ὁ λα-

Nec etiam libertas ab obedientia Magistratuũ, legum & onerum politicorum, & rerum similium: sicut olim Iudei, motis seditionibus, iugum externorum dominorum excutere conati sunt infeliciter: & eadem persuasione, similiq; euentu, rustici seditiosi.

Sed

ἡ ὁ λαὸς ἐν τῇ δ παρόντ@ βίᾳ κοινωνίᾳ συμπολιτευόμεν@, αὐτονομίας ἀπολαύει: ἤτινι κ ἰδίοις νόμοις, ὑπὸ πικτῇ ἀρχῇ, σεμνῶς δ ἡσυχίως διάγει: ἀβίας@, δ ἀνενόχλητ@ ξένης δ ἀλλοεθνοῦς μάγις@, ὑπαρχων.

Τοιαύτης ἐλευθερίας καὶ αὐτονομίας ἀπήλαυσε πολλὰ χρόνον ὁ Ἰσραηλ, ἐν τῇ γῇ Χαναὰν: ἡνίκα κ σὺν ὑπὸ θεῦ τεθέντας νόμους, ὑπὸ τοῖς ἰδίοις κριταῖς δ βασιλεῦσιν ἐπολιτεύοντο: περὶ ἧς οἱ Ἰουδαῖοι κ χριστῷ θρασυνόμενοι, Ἰωάν. ἡ. λέγοντες: Σπέρμα Ἀβραὰμ ἐσμεν, καὶ ἑνὶ δεδουλεύκαμεν πώποτε. Ἀλλ' οὐκ ἐγένετο κ πάντα χρόνον ἡ αὐτὴ τύχη, ὅτε τοῖς Ἰουδαίοις, ὅτε τῇ ἐκκλησίᾳ: ἥ γε, ὡς ὅπῃ τὸ πολὺ φουρῷ ὑπόκειται: κ δουλείαν ἐπίκειται βαρυτάτῃ, ὅπῃ τῶν κοσμικῶν μοναρχιῶν κ ἡγεμονιῶν.

Sed qua populus in hac ciuili societate habet αὐτονομίαν, qua secundum proprias leges, sub certo magistratu, honestè & tranquillè viuit, sine vi & oppressione aliena.

Talem libertatem & αὐτονομίαν habuit populus, Israëliticus in terra Canaan longo tempore, cùm secundum leges diuinitus præscriptas, sub suis Iudicibus & Regibus viuerent: de qua Iudæi contra Christum gloriantur: Semen Abrahæ sumus, nemini seruiuimus vnquam. Sed non fuit eadem omnibus temporibus fortuna, vt Iudæorum, ita nec Ecclesiæ, quæ plerunq; subiecta est cruci, & seruitute durissima premitur sub huius mundi imperijs. Iohan. 8.

Ἐν τίσι πράγμασι θεωρεῖται ἡ χριστιανικὴ δ πνεύματ@ ἐλευθερία;

In quibus consistit libertas Christiana?

Ἐν τούτοις. Πρῶτον, ὅτι οἱ ὅπῃ χριστῷ πιστεύοντες, ἐλεύθεροί εἰσι δ εὐθύνεσθαι ὑπὸ ἁμαρτίας, κ θανάτ αἰωνίου: ὑπὸ ὀργῆς θεῦ, κατακρίσεως νόμου, κ τυραννίδ@ σατανικῆς: καὶ ὅτι, διὰ κ ἕνεκα χριστῦ, δ ἐλευθερώσαντ@ δ λυτρωσαμένυ. Μαρτυρεῖ γὰρ τῇδε τῇ ἐλευθερίᾳ, τὰ ἐκ τῶν γραφῶν προχειρισθέντα ταυτί.

Primùm, quod credentes in Christum, liberi sunt à iure peccati, & mortis æternæ, ab ira Dei et damnatione Legis, ac tyrannide Diaboli: idq; per et propter Christũ liberatorem & redemptorem. De qua liberatione, sequentia Scripturæ testimonia loquuntur.

Ψαλ.

Ψαλ. ρκθ'. Παρὰ τῷ κυρίῳ, τὸ ἔλεος: καὶ πολλὴ παρ' αὐτῷ λύτρωσις. Καὶ αὐτὸς λυτρώσεται τὸν Ἰσραὴλ ἐκ πασῶν τῶν ἀνομιῶν αὐτοῦ.

Ὡσηὲ ιγ'. Ἐκ χειρὸς ᾅδου ῥύσομαι αὐτοὺς: ἐκ θανάτου λυτρώσομαι αὐτούς. Ἔσομαι θάνατός σου, ὦ θάνατε: δῆξίς σου, ὦ ᾅδη.

Ἰωάν. η'. Ἐὰν ὁ υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ: ὄντως ἐλεύθεροι ἔσεσθε.

Ρωμ. η'. Ὁ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν χριστῷ Ἰησοῦ, ἠλευθέρωσέ με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας, καὶ τοῦ θανάτου.

Γαλ. γ'. Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα.

Καὶ βαθμὸς ἐξαίρετός ἐστιν ὅτος τῆς χριστιανικῆς ἐλευθερίας: ἧς μεγίστων κακῶν καὶ παλαιοτρόπων ἐλευθεροῦνται: καὶ λαμπροτάτων χριστοῦ εὐεργεσιῶν ἐπήβολοι καθίστανται.

Δεύτερον, κἄπειτα ἡ χριστιανικὴ ἐλευθερία, ἐν ἐλευθερώσει ἀπὸ ὅλου τοῦ νόμου, καὶ πολιτείας Μωσαϊκῆς: περὶ ἧς αὐτὸς ὁ κύριος μαρτυρῶν Ματθ. ια'. Πάντες οἱ προφῆται, φησὶ, καὶ ὁ νόμος, ἕως Ἰωάννου προεφήτευσεν (Ὥσπερ δὴ, περὶ τῆς ἀκυρώσεως τοῦ ὅλου νόμου ταύτης, ἄνω ἐν τῷ περὶ νόμου τοσαῦτα εἰρήκαμεν) Καὶ Παῦλος Γαλ. ε'. Τῇ ἐλευθερίᾳ, ᾗ χριστὸς ἡμᾶς ἠλευθέρωσε, στήκετε: καὶ μὴ πάλιν ζυγῷ δουλείας ἐνέχεσθε.

Ἀλλὰ

Psalm. 130. Apud Dominum propitiatio est, & copiosa apud eum redemptio. Et ipse redimet Israël ex omnib. iniquitatibus eius.

Ose. 13. De manu mortis, liberabo eos: ero mors tua, ô mors, morsus tuus, inferne.

Ioh. 8. Si vos filius liberauerit, verè liberi eritis.

Rom. 8. Lex Spiritus vitæ in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati & mortis.

Gal. 3. Christus nos redemit de maledicto Legis, factus pro nobis maledictum.

Et hic præcipuus gradus est libertatis Christianæ, qua à summis malis & miseriis liberantur, & maxima Christi beneficia consequuntur.

Secundò, consistit libertas Christiana in liberatione à tota Lege & Politia Mosaica: de qua Christus ipse testatur, inquiens: Matth. 11. Lex & Prophetæ, usq; ad Iohannem. Sicut de hac Legis totius abrogatione, suprà in loco de Lege est dictum. Et Apostolus, Gal. 5. In libertate, qua Christus vos vocauit, state: & nolite iterum iugo seruitutis subijci. Imò

ἀλλὰ μὴν, καὶ ἰσχυούσης ἔτι τῆς τῶν Ἰουδαϊκῶν ἐθνῶν πολιτείας, καὶ τῶν Μωσέως θεσμίων μενόντων: ἐλευθερίαν εἶχον ἣν ἔχουσιν οἱ εὐσεβεῖς, ἐν τῇ χρήσει τῶν θεσμῶν καὶ δικαιωμάτων: ὅτι, εἴ τις ἀνάγκη παρεμπέσοι, οἰκονομικῆς τινος κύριοι ἦσαν ἀνέσεως: οὕτω τε ἦν διαλῦσαι, ἢ παραβαίνειν. Οὕτω γὰρ, ἐν τῇ ἐρήμῳ, τεσσαρακονταετῆ χρόνον ὑπερέθεντο τὸ περιτμηθῆναι: καίτοι ἄλλως μάλιστα ἀναγκαῖον ὄν, ὡς Γεν. ιζ'. κεῖται. Δαβὶδ, οὐ δέοντος τῆς προθέσεως, οὐκ ἐξὸν ἦν, εἰ μὴ τοῖς ἱερεῦσι μόνοις, ἔφαγε.

Imò etiam stante Politia gentis Iudaicæ, & durantibus cæremonijs Mosaicis, pij quandam habebant libertatem in vsu cæremoniarum: quòd in casu necessitatis habebant dispensationem, easq; licebat intermittere & violare. Sicut in deserto, 40. annis, circumcisionem, aliâs maximè necessariam, Gen. 17. intermiserunt. Dauid, panibus propositionum, quibus aliâs solis sacerdotibus vesci licebat, vtitur. Iohan. 5. 1. Sam. 21.

Κατὰ καιρὸν Ἐζεκίου, οἱ Ἰσραηλῖται, οὐ καθαρισθέντες κατὰ τὸν νόμον, ἔφαγον τὸ πάσχα.

Tempore Hizkiæ, Israëlitæ, etiam non secundum legem purificati, Paschate vescuntur. 2. Par. 30.

Προτιμᾶται γὰρ τὰ ἠθικὰ, τῶν ἱερατικῶν: ὡς ὁ κύριος διὰ τοῦ προφήτου φησὶν: Ἔλεον θέλω, καὶ οὐ θυσίαν.

Præferuntur enim Moralia Cæremonialibus: sicut Dominus per Prophetam dicit: Misericordiam volo, & non sacrificium. Ose. 6.

Οὕτως, οἱ μακκαβαῖοι, καλῶς ποιοῦντες, ἐν σαββάσιν ὡπλισμένοι, ἠμύναντο τοὺς πολεμίους.

Sic rectè fecerunt Machabæi, quod die Sabbati armis sumptis se defenderunt contra suos hostes. 2. Macch. 1.

Ἔτι, καθάπαξ ὅλον τὸ τοῦ Ἰσραηλιτῶν πολίτευμα: ἔτω καὶ αἱ Μωσαϊκαὶ θεσμοθεσίαι, μόνῳ τῷ λαῷ τούτῳ, ἕως τοῦ χρόνου μένουσι, διετάχθησαν, ἄχρι δηλαδὴ εἰς Χριστόν: οὐδὲ ἄλλοις οὐδέσιν ἔθνεσι τότε προσῆκον: ὡς δὴ πολλάκις ἐπάγεται: Φυλάξεσθε ταῦτα εἰς τὰς γενεὰς ὑμῶν.

Præterea, sicut tota Politia gentis Israëliticæ, ita etiam cæremoniæ Mosaicæ, vni isti populo, & ad certum tempus duraturæ, sunt institutæ: videlicet, vsq; ad Christum: nec ad alias gentes tum etiam pertinebant: sicut sæpe additur: Hæc obseruabitis in generationibus vestris.

Τρίτον, ἐν ἐλευθερώσει ἀπὸ παραδόσεων ἀνθρωπίνων: Διὰ τὸ μὴ ἐνέχεσθαι οὐδ' χριστιανὸς ἐκείνοις: καὶ μὴ δεῖν, πᾶς σωνειδήσεις, μηδὲ τοῖς καθ' ἑαυτὰ ἀδιαφόροις, ἅπερ ἐν μεσότητι ἔσι, πράγμασι, καταδεσμεύεσθαι: ὥστε νομίζεσθαι, ἐξ αὐτῶν εἶναι δικαιοσύνην: ἢ τὴν αὐτῶν τήρησιν, ἁμαρτιῶν ἀφέσεως ἀξίαν κρίνεσθαι.

Matth. ιέ. μάτην σέβονταί με, διδάσκοντες διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων. Οὐ τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον. Πᾶσα φυτεία, ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ πατήρ μου ὁ ἐράνιος, ἐκριζωθήσεται. Τὸ ἀνίπτοις χερσὶ φαγεῖν, οὐ κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον. Λουκ. ιζ'. Οὐκ ἔρχεται ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ μετὰ παρατηρήσεως. Κολοσ. β'. Εἰ ἀπεθάνετε σὺν τῷ χριστῷ ἀπὸ τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου: τί, ὡς ζῶντες ἐν κόσμῳ, δογματίζεσθε; μὴ ἅψῃ, μηδὲ γεύσῃ, μηδὲ θιγῇς: ἅπινά ἐστι πάντα εἰς φθορὰν τῇ ἀποχρήσει, κατὰ τὰ ἐντάλματα καὶ διδασκαλίας τῶν ἀνθρώπων: ἅπινά ἐστι λόγον μὲν ἔχοντα σοφίας ἐν ἐθελοθρησκείᾳ, καὶ ταπεινοφροσύνῃ, καὶ ἀφειδείᾳ σώματος: οὐκ ἐν τιμῇ τινι πρὸς πλησμονὴν τῆς σαρκός. Λέγοντες δὲ ταῦτα, ἀ καταργᾶ μὲν τὰς πολιτικὰς διατάξεις: ἀδὲ ταῖς ἐπιθυμίαις οὐ χαλινὰς ἀνίεμεν: ἵνα τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἀφορμὴν τῇ σαρκί, Gal. ε. ἀλλ' ἵνα τοῖς

Tertiò, in liberatione à Traditionibus humanis, quòd Christiani illis non tenentur, nec etiam illis, quæ suâ naturâ sunt adiaphora, id est, mediæ res, conscientiæ sunt alligandæ, vt existimetur, in illis consistere iustitiam, earúmue obseruationem, remissionem peccatorum mereri.

Matth. 15. Frustra colunt me, docentes doctrinas hominum. Non quod intrat in os, coinquinat hominem. Omnis plantatio, quam non plantauit Pater meus cœlestis, eradicabitur. Non lotis manibus manducare, non coinquinat hominem. Regnum Dei non venit cum obseruatione. Et Apostolus: Si mortui estis cum Christo ab elementis Mundi, quid adhuc, tanquam viuentes in Mundo, decretis tenemini? Ne tetigeritis, neq; gustaueritis, neq; contrectaueritis: quæ sunt omnia in interitum ipso vsu, secundum præcepta & doctrinas hominum, quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ, per superstitionem & humilitatem, &c. Hic autem non tolluntur politicæ ordinationes, nec fræni laxantur cupiditatibus hominum, vt libertas in occasionem carnis detur, Gal. 5. sed vt conscientijs Luc. 17. Col. 2.

liber-

τοῖς συνειδήσεσι παραμένῃ τὸ ἐλεύθερον: ὅπως μὴ παραδόσεσιν ἀνθρωπίνοις ὑποζύγιοι καταιῶσιν: ὧν περὶ, ἀ. Κορ. ζ'. Τιμῆς ἠγοράσθητε: μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων.

libertas sua relinquatur, ne Traditionibus humanis obnoxiæ reddantur. De quibus 1. Cor. 7. Precio empti estis, nolite fieri serui hominum, &c.

Τίνα πιεῖσθαι ὅρον ἐν μέτρον ὀφείλομεν: χρώμενοι τῇ χριστιανικῇ ἐλευθερίᾳ, ἐν τοῖς ἀδιαφόροις;

Quis adhiberi modus debet, in vsu libertatis Christianæ, in rebus mediis?

Πρῶτον μὲν εἰδέναι: δεῖν τὴν τούτων χρῆσιν, ἐλεύθερον καὶ ἀκαταναγκαστον εἶναι: ὥστε μηδεμιαν ἐκκλησίαν, μηδεμιᾶς διὰ ἀλλοίαν αὐτῶν παρατήρησιν καταψηφίζεσθαι: ὥσπερ παμμεγάλα τῶν πρότερον ἐκκλησίαν, τὸ περὶ τὸ πάσχα καὶ νηστείαν φίλερι ἔβλαψε.

1. Vt illarum vsum liberum esse debere sciamus, ne vlla Ecclesia alteram propter illarum diuersam obseruationem damnet. Sicut ingenti malo, hoc in primitiua Ecclesia, de Paschate & Ieiunio factum est.

Δεύτερον δὲ, μὴ τῇ ἐκείνης παρὰ τοῖς ἀσθενεστέροις χρήσει, προσκόμματα διδόναι τοῖς ἀδελφοῖς: μήπω ἱκανῶς παιδευθεῖσι, καὶ βεβαιωθεῖσι, τὸν περὶ τῆς τῶν χριστιανῶν ἐλευθερίας διδασκαλίαν: ἀλλὰ τῶν ἀσθενῶν ἔχειν λόγον. Περὶ οὗ Παῦλος, ἀλλαχοῦ τε, καὶ μᾶλλον ἐν τῇ πρὸς Ρωμ. γραφείσῃ, κεφ. ιδ'. Διὰ πολλῶν διαγορεύει. Τὸν ἀσθενοῦντα τῇ πίστει, προσλαμβάνεσθε. Μὴ τῷ βρώματί σου ἐκεῖνον ἀπόλλυε, ὑπὲρ οὗ Χριστὸς ἀπέθανε. Καὶ ἀ. Κορ. η'. Διόπερ, εἰ βρῶμα σκανδαλίζει τὸν ἀδελφόν μου: οὐ μὴ φάγω κρέας εἰς τὸν αἰῶνα: ἵνα μὴ τὸν ἀδελφόν μου σκανδαλίσω.

2. Ne illius vsu apud infirmos, offendantur fratres infirmi, nondum satis instructi aut confirmati in doctrina de libertate Christiana. Et ita infirmorum habenda ratio. De quo Paulus, cùm alibi, tùm præcipuè ad Rom. 14. multis agit: Infirmum in fide suscipite. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est. Et alibi: Quapropter, si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem. 1. Cor. 8.

Ἔμπαλιν

Ἐμπαλιν δ' αὖ, ἀδὲ οἱ ἀκαμπεῖς, καὶ ἀνένδοτοι τῷ ἰδίαν ἰσχυρογνωμοσύνῳ, τῇ ἡμετέρᾳ δ' τῇ ἐλευθερίᾳ χρῆσθαι δοκῇ, ἐν τῇ δυσεβεῖ φρῶν κακοδοξίᾳ στρεφωτίοι. Οὐδὲ γὰρ τὸν Τίτον ἠάσατο περιτμηθῆναι ὁ Ἀπόστολος: τὸ κινδυνεύειν τῷ χριστιανοπρεπῆ ἐλευθερίαν δηλώσας: περὶ δ' χρᾴφῃ αὐτὸς Γαλ. β'. Ἀλλ' ἀδὲ Τίτος, ὁ σὺν ἐμοὶ, Ἕλλην ὢν, ἠναγκάσθη περιτμηθῆναι: Διὰ δὲ τοὺς παρεισάκτους ψευδαδέλφους: οἵτινες παρεισῆλθον, κατασκοπῆσαι τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν, ἣν ἔχομεν ἐν χριστῷ Ἰησοῦ, ἵνα ἡμᾶς καταδουλώσωνται: οἷς οὐδὲ πρὸς ὥραν εἴξαμεν τῇ ὑποταγῇ: ἵνα ἡ ἀλήθεια τοῦ εὐαγγελίου διαμείνῃ πρὸς ὑμᾶς. Καὶ ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλ. γράφει: ἑαυτὸν βαρύτατα ὑπεμίμησαι τῷ Πέτρῳ: ὅτι ἑαυτὸν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, οἷς συνεσθίων ἐφοβεῖτο, ἰουδαίων χάριν ὑποστέλλῃ καὶ ἀφωρίζῃ, ἵνα μὴ τούτοις προσκόψῃ: καὶ ὅτως βεβαιοῖ τὸ σκληροτράχηλον αὐτῶν: εἰς τὸ νομίζειν, ὅτως ἀκάθαρτα εἶναι τὰ ἔθνη: ὥστε μήτε τῷ Πέτρῳ, μήτε ἄλλοις, αὐτοῖς ἐξεῖναι συναναστρέφεσθαι: καθάπερ ἐν τοῖς τῶν Πράξεων φαίνεται.

Τί μάχεται τῇ χριστιανικῇ ἐλευθερίᾳ;

Τὰ δεσμὰ τῶν ἀνθρωπίνων θεσμῶν καὶ παραδόσεων: οἷς βαρύνουσι τὰς τῶν ἀνθρώπων συνειδήσεις: καίπερ,

Sed nec econtrà pertinaces & obstinati, in sua pertinacia, nostra abstinentia ab vsu libertatis, & in impia opinione confirmandi. Hinc est, quòd Apostolus Titum noluit circumcidi, ne libertas Christiana periclitaretur: de quo ipse scribit: Gal. 2. Sed nec Titus, qui mecum erat, cùm esset Græcus: compulsus fuit circumcidi, propter obtrectatores falsos fratres, qui subintroierant ad explorandam libertatem nostram, quam habemus in Christo Iesu, quò nos in seruitutem adigerent, quibus ne ad tempus quidem cessimus per subiectionem, vt veritas Euangelij apud vos permaneret. Et in eodem cap. grauissimè à se reprehensum scribit Petrum, quòd in gratiam Iudæorum se à Gentibus subduxisset, ne illos offenderet: & ita confirmabat pertinaces Iudæos, vt Gentes immundas esse, adeòque vt Petro & alijs non liceret cum illis conuersari, existimarent. Sicut ex Act. 11. Apparet.

Quid pugnat cum libertate Christiana?

Vincula legum & Traditionum humanarum, quibus grauant hominum conscientias: cùm (quo-

ad con-

τι, ἢ πρὸς σωτηρίαν. ἐλευθέρων ὄντων τῶν χριστιανῶν: ἀφεμένων δ' ἀμματ@ τῶν παραδόσεων ἐκείνων: καὶ ἐξουσίας ἔσης, παραλείπειν αὐτὰς, μὴ συμπίπτοντ@ σκανδάλῳ.

Ὅταν δὲ δόξα ἀνάγκης, μισθοφορίας, καὶ λατρείας, τῇ τηρήσει τῶν παραδόσεων τούτων προσγένηται: καί γε ἐν πράγμασιν ἀδιαφόροις, καὶ κατ' ἰδίαν φύσιν οὐκ ἔσιν ἀσεβέσι: τότε ἀδαμῶς πρὸς παρατήρησιν αὐτῶν οἱ χριστιανοὶ ἀναγκάζονται: ἀλλὰ τῇ σφετέρᾳ ἐᾶσιν ἐλευθερίᾳ καὶ δικαίῳ ὀφέλωσι, κἀκείνων ἀποῤῥίψιν ποιεῖσθαι.

ad conscientiam) liberi sint Christiani ab illis Traditionibus, easq; liceat omittere extra casum scandali.

Cùm verò accedit opinio necessitatis, meriti & cultus, ad obseruationem harum Traditionum, etiam de rebus medijs, & quæ suâ naturâ non sunt impiæ: tùm Christiani eas minimè obseruare tenentur: sed sua libertate, & suo iure vtantur, easq; abijciant.

Τίνι προφάσει ἔ χρώμενοι τὰς παραδόσεις οἱ ἐναντίοι καλλωπίζουσι;

Quis est prætextus & color, quo Aduersarij has Traditiones pingunt?

Τῷ, εἶναι πράγματα μικρὰ, καὶ ἀδιάφορα: οἷον, περὶ βρώσεως κρεῶν, περὶ χιτῶνος ποδήρους, ἐπενδύτου, ἐπενδύτου ἐπωμίδ@, κιδάρεως, καρακαλλίου, καὶ κυκλοτερῶς ἀποκάρσεως. Οὐ δεῖν τὴν παντ@χ ἐρήνην, ὁμόνοιαν, κ' κοινὴ ἡσυχίαν, διὰ ταῦτα συνταράττειν. Ἀλλ' ἐ περὶ τούτων μάλιστα διαφερόμεθα: περὶ τ' δικαιώσεως λόγου: πότερον πίστ, ἢ οἰκείαις ἀρεταῖς, κ' κατορθώμασιν ἰδίοις, ἐνώπιον θ' θεοῦ δικαιούμεθα. Περὶ δ' τῆς πίστεως ἀσφαλοῦς, κ' διαγνῶ: περὶ ἀληθινῆς ἐπικλήσεως θεοῦ, ἢ ἀνθρώπων εἰς τὸ χρεὼν ἀπελθόντων: περὶ νόμου πληρώσεως: περὶ ἐκκλησίας, τῆς ἐν

Esse res parui momenti, mediæ: vt, de vsu carnium, veste chorali, cappis & plattis: non turbandam publicam pacem, concordiam & Reipub. Christianæ tranquillitatem. Verùm, non de his præcipuè controuertitur: sed de titulo Iustificationis: num ex fide, an verò propryis operibus & meritis nostris, coram Deo iustificemur: de fidei certitudine & dubitatione: de vera Dei inuocatione, aut hominum mortuorum: de Legis impletione: de Ecclesia,

τῆς ἐν αὐτῇ ἐξουσίας, καὶ κεφαλῆς: περὶ δὲ ὁλοκλήρου μυστικοῦ δείπνου, τῆς ἐν τῇ λειτουργίᾳ θυσίας, & τοιούτων ἄλλων. Περὶ τούτων (φημὶ) ἀναμέσον ἡμῶν κἀκείνων διαμφισβητοῦμεν: ἀλλ' ὑπὲρ τοσαύτης διαφορᾶς περὶ ὧν εὐχερῶς ἂν συμφωνία γένοιτο: εἰ πρότερον ἐν ἐκείνοις πρὸς ξύμβασιν ἐληλυθότες εἴημεν. Τί δὲ περὶ τῶν ὑπὸ χριστοῦ διορισθέντων θεσμῶν καὶ νομίμων φρονητέον;

eius potestate & capite: de Cœna Domini integra, & Missæ sacrificio, &c. inter partes disputatur: & non de Adiaphoris: de quibus facilè conuenire posset, si de illis prius transigeretur inter partes dissidentes.

Quid de ceremoniis à Christo institutis est sentiendum?

Τηρητέον αὐτὰ, διὰ τὴν θείαν διατύπωσιν καὶ ἐντολήν, εἶναι. Καὶ ὅμως παρὰ τῆς εὐαγγελικῆς ἐλευθερίας διδασκόμεθα: καὶ ἂν αὐτὰ φυλάξωσιν οἱ ἄνθρωποι: διὰ ταῦτα δικαιοῦσθαι ἐναντίον τοῦ θεοῦ. Εἶτα δὲ, ἐν ἀνάγκης συμπτώσει, παρητημένους αὐτοὺς ἔχεσθαι, κἂν μὴ φυλάξωσιν. Οἷον, ἐάν τῳ βάπτισμα, ἢ τὸ κυριακὸν δεῖπνον, διὰ σύμπτωμά τι μὴ γένηται: ὅτι ὁ παρὰ τοῦτο καταδικάζεται: ἐὰν περ μὴ ἐκ καταφρονήσεως ἀμελήσῃ: ἀλλὰ ἀνάγκης συγκυρίᾳ, τῆς τοῦ μυστηρίου μεταλήψεως ἐκ κλεισθῇ.

Obseruandas esse propter mandatum & institutionem diuinam. Et tamen Euangelij libertas docet, earum obseruatione homines non iustificari coram Deo. Et deinde, casu necessitatis excusari homines, si eas non obseruent: vt, si casu aliquo Baptismus, vel Cœna Domini alicui contingere non posset: is non ideo damnatur, si non ex contemptu negligat: sed necessitatis casu excludatur ab vsu Sacramenti.

Quis est vsus huius doctrinæ de libertate Christiana?

Τίς ἐστι χρεία, & ταῦτα διδάσκεσθαι περὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς χριστιανικῆς;

Πολλαπλῆ. Πρῶτον μὲν γὰρ, τηρηθείσης τῆσδε τῆς διδασκαλίας: σωτηρεῖται καὶ τὸ κεφάλαιον τῆς χριστιανῆς θρησκείας, τὸ περὶ τῆς δωρεὰν ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν.

Multiplex. Primùm enim, conseruata hac doctrina, conseruatur etiam præcipua Religionis Christianæ doctrina, de gratuita peccatorum remissione.

Ἔτι, ἀποβληθείσης τῆς διδαχῆς ταύτης: ἠφανίσθη ἡ περὶ τῆς διὰ πίστεως

Et amissa hac luce doctrina, obscuratur doctrina de iustitia fidei:

πίστεως διαφωνούσης διδασκαλία: καὶ μεταφέρεται τοῦτο τὸ ὑπέρτατον χριστοῦ εὐεργέτημα πρὸς περιασμοὺς θεσμίων καὶ παραδόσεων, ἀνθρωπίνη περιεργίᾳ ὑπαναπλέντων: ἢ γοῦν τὰ λάχιστον, εἰς παρατήρησιν τοῦ θείου νόμου, καὶ οἰκείων ἀρετῶν.

Πρὸς δὲ τούτοις, ὅπως ὁμοφροσύνη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μένοι. Ἄλλως γὰρ, μὴ φυλαχθείσης περὶ τὰ ἀδιάφορα τῆς χριστιανικῆς ἐλευθερίας: διχόνοιαν διδασκάλων ἐν ἐκκλησίᾳ, καὶ δεινὰ προσκόμματα, γίνεσθαι πέφυκεν. Ὅπερ ἐκ τῆς καθ' ἑκάστους καιροὺς ἱστορίας γνωριμώτερόν ἐστιν: ἢ ὥστε πολυλογίας δεῖσθαι.

Τελευταῖα δὲ, καὶ χαλεπὰ μάλα πλάνας ἐντεῦθεν ἕπονται: τὸ μὲν ἀνθρώπων, οἰομένων, τὰ περιττὰ τῶν, καὶ ἀνθρωπίνης ἀξιώσεως ἐφευρήματα, λατρείας εἶναι θεοῦ: ἔπειτα δὲ, πλειόνων ἀσεβῶν καὶ ἀλλοκότων δοξῶν, προσπλαττομένων: ὡς τῶν τοιούτων δὲ, πλείστης οὐδὲ ἀνθρώπων ὑποφαινόντων: καθάπερ ἐν τῷ μονήρει βίῳ συνέβη.

fidei: & transfertur hoc Christi beneficium summum, in obseruationem rituum, & Traditionum humanarũ: uel certè, vt minimùm, in obseruationem Legis diuinæ, & proprias virtutes.

Tertiò, vt Concordia in Ecclesia retineatur. Nam & discordia in Ecclesia, inter Doctores, & horribilia scandala oriuntur, non obseruata libertate Christiana in rebus adiaphoris. Quod ex historijs omnium temporum notius est, quàm vt verbis multis sit opus.

Postremò, etiam tetri errores inde sequuntur: cùm homines sentiunt, externos ritus, hominum authoritate institutos, cultus esse Dei: & affinguntur deinde plures impiæ & absurdæ opiniones de perfectione, vt in Monachatu accidit.

ΠΕΡΙ ΣΚΑΝΔΑΛΟΥ.

Λέγε, τί ὁ λέξις σημαίνει;

Ἑβραίοις λέγεται מוֹקֵשׁ (μωκεχ) καὶ מִכְשׁוֹל (μίχαχωλ) τὸ παγὶς, ἢ παγίδευσις: ὅπερ, παγίδων ἐπιτιθεμένων, ἀπιβελὴ γίνεται: μεπινεχθέσης

DE SCANDALO.

De vocabuli significatione?

Hebræis מוקש *mokesch*, מכשול *micschol*, *laqueum vel illaqueationem, cùm laqueis positis insidiæ struuntur significãt:*

τῆς φωνῆς ἀπὸ θηρατῶν, ἢ ὀρνιθευτῶν: ὅτων τῶν τρώπων θηρσὶν, ἢ ὄρνισιν, ἐπιβελευόντων. Λατινιστὶ, offendiculum reddunt: cùm in via lapis aut truncus ponitur, quo ambulantes impingunt, vt ladant pedes, vel corruant. Ante cæcum ne ponas offendiculum. Isa. 57. Auferte vel leuate offendicula de via populi mei. Ier. 6. Ecce ego pono populo huic offendicula, vt impingant in ea.

Levit. 19

Scandalum, Græcum est à σκάζω, quod significat claudico. Hinc σκάνδαλον, quiddam, ad quod impingens labitur seu trepidat, vt claudicet.

Τὸ ἢ σκάνδαλον ὄνομα, παρὰ τὸ σκάζειν λέγεται, τὸ χωλαίνω. Ὅθεν σκάνδαλον, ἐμπόδισμα: ᾧ προσπταίων τις, πίπτει, ἢ πλοεῖται, ὥστε χωλαίνειν. Τὸ ἢ, καὶ σκῶλον ὠνόμασται: παρὰ τὸ σκῶλον, ἢ ῥάβδον, καὶ ἀκάνθης εἶδος: παρὰ τὸ σκέλλω, τὸ ξηραίνω: οἷ καὶ σκόλοψ ἀναφέρεται ἂν, ὀξὺ ξύλον ὄρθιον, ἢ φωνός. Ταῦτα δὲ σώμασιν ἡμῶν ἐμπιπτόμενα, λυπηρά. Leuit. 19. Ἀπέναντι τυφλοῦ οὐ προθήσεις σκάνδαλον. Ησαΐ. κζ'. Ἄρατε σκῶλα ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τοῦ λαοῦ μου. Ἱερεμ. ε'. Ἰδοὺ ἐγὼ δίδωμι ἐπὶ τὸν λαὸν τοῦτον ἀσθένειαν (ὕστω μὴν, οἱ ἑβδομήκοντα: ἄλλως δ' ἂν εἴη, πρόσκομμα, ἢ σκάνδαλον, ἢ σκῶλον) ἐν αὐτῷ. 6'. Κορ. 16'. Ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκὶ, ἄγγελος σατᾶν: ἵνα με κολαφίζῃ, ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι.

Metaphora sumpta à venatoribus vel aucupibus, qui hoc modo insidiantur feris vel auiculis. Latini,

Οὕτω δὴ γλικῶς εἰπεῖν, σκάνδαλον δηλοῖ πρόσκοπὴν: ἢ ψεῦμά τι, ῥῆμα ἢ πρᾶγμα: ᾧ ἄλλοι προσοχθίζουσι, καὶ παράπτονται εἰς τὸ χείρους γίνεσθαι: ἢ πλανῶν ἐν αὐτοῖς βεβαιουμένων: ἢ αὐτῶν φαῦλα παραδείγματα μιμουμένων: ἢ μείζονι μίσει κατὰ τῆς ὑγιαινούσης τοῦ θείου ῥήματος διδασκαλίας

Ita in genere, scandalum significat offensionem, vel rem aliquam, dictum aut factum, quo alij offendantur & turbantur, vt deteriores reddantur: vel, quia errores in eis confirmantur: vel, quia mala imitantur exempla: seu, quia flammas inde maiores odij aduersus sanam doctrinam verbi

λίας ἐκπυρεμβόλων: ὥστε τὸν θεὸν δόξαν ἐντεῦθεν βλάπτεσθαι: καὶ οὗτοι μὲν ἀσθενεῖς θορυβεῖσθαι, καὶ ἐπὶ ἁμαρτίας ἐρεθίζεσθαι: οὗτοι δὲ θεὸν ἐχθρὸς, ἐπὶ βλασφημίας δι' ἐκεῖνα παροξύνεσθαι.

Πόσα σκανδάλων εἴδη;

Δύο: ληπτὸν, ἢ φαρισαϊκὸν, καὶ δοτέον.

Τί, τὸ ληπτὸν, ἢ φαρισαϊκόν;

Ὅτε ὑποκρινταὶ καὶ κοσμόσοφοι ἄνθρωποι, ἢ ἀσεβεῖς, τῇ θεῷ, καὶ θεοσεβῶν ἀνδρῶν, εἰλικρινεῖ ὁρμαία τε διδαχῇ, καὶ ἀγαθοῖς ἔργοις, καὶ ἐπαινετοῖς ἀναγκαίοις τε πράξεσιν, ἢ ἀδιαφόροις, προσοχθίζουσι, καὶ ὀργίζονται: ὃ καλεῖται ληπτὸν σκάνδαλον, ἢ προσκοπή.

Οὕτω γὰρ ὁ χριστὸς, τοῖς ἀπίστοις τῶν Ἰουδαίων προσκομμα ἦν: ὡς Δαβὶδ Ησαΐᾳ προειρήκει ὁ κύριος: ἰδὼ ἐγὼ ἐμβαλῶ εἰς τὰ θεμέλια Σιὼν, λίθον πολυτελῆ, ἐκλεκτὸν, ἀκρογωνιαῖον, ἔντιμον: λίθον προσκόμματος, καὶ πέτραν σκανδάλου, τοῖς δυσὶν οἴκοις Ἰσραὴλ: καὶ παγίδα, καὶ θλῖψιν, τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλὴμ: καὶ προσκόψουσιν ἐξ αὐτῶν πολλοὶ, καὶ πεσοῦνται, καὶ συντριβήσονται, καὶ παγιδευθήσονται, καὶ ἁλώσονται.

ά. Κορ. ά. Ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον: Ἰουδαίοις μὲν, σκάνδαλον: Ἕλλησι δὲ, μωρίαν.

Οὕτως

verbi Dei concipiunt: vt hoc modo gloria nominis Dei lædatur, infirmi perturbentur, & ad peccandum inuitentur: hostes verò Ecclesia, ad blasphemandum, propter illa, excitentur.

Quotuplex est scandalum?

Duplex: Acceptum seu Pharisaicum, & Datum.

Quid est acceptum vel Pharisaicum?

Cùm hypocritæ & sapientes huius Mundi, vel impij, Dei & piorum doctrina sincera ac cœlesti, & operibus bonis, vel honestis & necessarijs factis, aut indifferentibus, offenduntur, & irascuntur. Quod, scandalum vel offensa accepta dicitur.

Sic Christus Iudæis incredulis fuit offendiculum: sicut per Isa. 28. *Isaiam prædixit Dominus: Ecce pono in fundamentis Sion, lapidem angularem, probatum, pretiosum: in lapidem offensionis & petram scandali, duabus domibus Israël, & laqueum & ruinam habitantibus Hierusalem: & offendent ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irretientur, & capientur.*

1. Cor. 1. Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem, offendiculum, Græcis verò, stultitiam. Sic

Οὕτως ἀρα, τῆ χριστῦ, & τῶν Ἀποστόλων, διδασκαλία, πάμπολλοι τῶν Ἰουδαίων ἐσκανδαλίζοντο: ἀπετρέποντό τε, & μὴ προσδέχεσθαι τὼ ἀληθῆ λόγον. Ἰωάννε γ. ἐν τοῖς χριστῦ λόγοις ἔτω προσέπταισαν: ὥστε πολλοὶ τῶν μαθητῶν, ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω: καὶ οὐκ ἔτι μετ' αὐτῦ περιεπάτουν.

Sic doctrina Christi & Apostolorum, Iudæi plurimi offendebantur, & mouebantur, ne veritatem amplecterentur. Iohan. 6. concione Christi offendũtur, vt retrò abirent multi discipulorum, & non amplius cum eo ambularent.

Οὕτω τῆ Πάυλε, Πραξ. ιγ'. ἐν Ἀντιοχέα τῆς Πισιδίας, προς τὰ ἔθνη ὁμιλία, ζήλε πληθέντες Ἰουδαῖοι: παροτρύναντες οὺς πρώτες τῆς πόλεως: καὶ ἐπήγειραν διωγμὸν ἐπὶ τὸν Παῦλον, & τὸν Βαρνάβαν, καὶ ἔβαλον αὐτὸς ἀπὸ τῶν ὁρίων ἀυτῶν.

Sic Pauli concione Act. 13. Antiochiæ Pisidiæ habita ad Gentes, Iudæi zelo replentur: vt concitatis primoribus ciuitatis, Paulum & Barnabam de finibus illis eijciant.

Ὡσαύτως Πέτρ&, προς ἄνδρας ἀκροβυστίαν ἔχοντας εἰσελθὼν, καὶ συνέφαγε τοῖς, ἐπεμήθη ὑπὸ τ ὀκ ὀρθοτομῆς, τῷ πράγματι προσκρουσάντων, Πραξ. ια.

Eundem ad modum, cùm Petrus ad Gentes ingressus esset, & cibum cum illis cepisset, obiurgatur à Iudæis, offensis hoc ipsius facto. Act. 11.

Οὕτως οἱ Φαρισαῖοι ἐσκανδαλίσθησαν, & χριστῦ διδάξαντ&, Ματθ. ιε. ὅτι ὁ τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ στόμα, κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον: ἀλλὰ τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ & στόματ&. Τότε προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτῦ, εἶπον αὐτῷ: οἶδας, ὅτι οἱ Φαρισαῖοι ἀκούσαντες τὸν λόγον, ἐσκανδαλίσθησαν; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν: Ἄφετε αὐτές. ὁδηγοί εἰσι τυφλοὶ τυφλῶν.

Ita Pharisæi offenduntur, cùm Christus docuisset: Non, quod intrat in os, coinquinat hominem: sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem. Ibi accedentes discipuli eius, dixerunt ei: Scis, quia Pharisæi, audito verbo hoc, scandalizati sunt? quibus respondit: Sinite illos, cæci sunt & duces cæcorum. Matth. 15.

Τίνες εἰσὶν αἰτίαι τῶν σκανδάλων τῶνδε;

Quæ sunt causæ horum scandalorum?

Διοταί εἰσιν: αἱ μὲν, καθ' ἑαυτὰς: αἱ δὲ, κατὰ συμβεβηκός.

Duplices sunt causæ: per se, & per accidens.

Αἱ καθ' Caus

Αἱ καθ' ἑαυτὰς, εἰσὶν, ἐξ ὧν γίνεται τὰ κρέμματα τὰ πρόσκομματα.

Τίνες εἰσὶν αἱ καθ' ἑαυτὰς αἰτίαι τῶν σκανδάλων;

Τυφλότης καὶ ἄγνοια, ἡ ἐν τῷ ἀνθρωπείῳ νῷ: ὃς οὐκ ἔγνω τὰς ἱερὰς γραφὰς, οὐδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ: ἀλλ' αὐτῷ εἰσι μωρία. Καθὼς οἱ Σαδδουκαῖοι ἐσκανδαλίζοντο τῇ περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν διδασκαλίᾳ: οἷς αὐτὸς ἀπεκρίθη: Πλανᾶσθε, μὴ εἰδότες τὰς γραφὰς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ. Καὶ πάντα ἐστὶν αὐτοῖς, ὡς λόγοι βιβλίου ἐσφραγισμένου: οὐδὲ δύνανται ἀναγνῶσκειν, οὐδ' ὅπως σωθῶσιν. Ζῆλον θεοῦ ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν.

Ψευδεῖς καὶ ἰσχυρὰ πεπιθεῖσαι, στρεβλαὶ, καὶ δεισιδαίμονες, δόξαι, περὶ πραγμάτων θείων, καὶ λατρειῶν: ἐν οἷς ὀλιγωρούμενοι, σφάλλεσι. Καθὼς, οὐκ ἠνείχοντο οἱ Φαρισαῖοι, τὸν νόμου καταργεῖσθαι: οὐδὲ οἱ ψευδαπόστολοι, τῆς περιτομῆς. Καθ' ἑκάστας δὲ γενεὰς, διὰ ὑποκρίσεως σκανδαλίζει ἡ εὐαγγελίου διδαχὴ, ἡ περὶ κεχαρισμένης ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν: καὶ ἰδίαν τινὰ δικαιοσύνην ἀνιστᾶσι δικαιοσύνην. Ἄλλοι τινὲς, φιλοδοξίᾳ κινηθέντες, ὑπὲρ ἑαυτῶν ἀξιώματος, μὴ θεωρεθῆναι ἀνεχόμενοι, διαμάχονται: καὶ σφαλῆναι δοκεῖν οὐ βέλουσι. Ἄλλοις δὲ, περὶ σφετέρας χαρᾶς, καὶ τῶν ἰδίων συμφερόντων, μέλει, καὶ τούτων πρόμαχοι

Causæ per se, sunt, à quibus illa offensio oritur & dependet.

Quæ sunt illæ per se causæ offensionum?

Cæcitas & ignorantia rationis humanæ, quæ non intelligit Scripturas sacras, neq; ea, quæ sunt Spiritus Dei: sed illi sunt stultitia. Sicut Zadducæi offenduntur doctrina Christi de resurrectione mortuorum. Quibus respondit: Erratis, nescientes Scripturas, neque virtutem Dei. Et omnia sunt illis tanquam verba libri signati: nec sciunt legere, multò verò minus intelligere. Zelum habent, sed non secundum scientiam. 1. Cor. 1. Matth. 22. Esa. 29.

Falsæ & conceptæ, praua ac superstitiosæ opiniones, de rebus diuinis ac cultibus, quæ nolunt taxari. Sicut Pharisæi nolebant abrogari Legem Mosis. Quemadmodum nec Pseudoapostoli circumcisionem. Et hypocritæ omnibus temporibus offenduntur doctrina Euangelij de gratuita peccatorum remissione, & propriam volunt constituere iustitiam. Alij, ex ambitione de sua authoritate, quam labefactari nolunt, dimicant, & errasse videri nolunt. Alij, de ventre & suis commodis sunt soliciti, & dimicant.

Sicut

πρὸς μαχᾶσι. Τήμεσον γᾶν, τοῖς δ' ἀρχιερέως ἀπάδασᾶς, ἡ τῆς λειτουργίας θυσία, καὶ τὸ καθαρτικὸν πῦρ, δι' ὃδὲν ἄλλο, τηλικαύτης ἀπάδης, ἢ ὑπομόνε ὑπερμαχήσεως, ἀξιᾶται. Ὥσπερ Δημήτριος, ὁ ἐν Ἐφέσῳ ἀργυροκόπος: ὁρῶν, ὅτι τῶν τοῦ Παύλε λόγων, μειᾶσθαί τι τῆς ἑαυτοῦ εὐπορίας καὶ κέρδες: φάσιν ἤγειρεν ἐπ' ἀναιρέσει τοῦ Ἀποστόλε. Ὥσπερ δὲ οἱ κύριοι τῆς πνεῦμα πύθωνος ἐχάσης παιδίσκης: ἐξ ἧς ὁ Παῦλος τὸν Διάβολον ἐξεβεβλήκει: ὡς ἐξεληλυθυίᾳ τῆς ἐλπὶς τῆς ἐργασίας αὐτῶν: ἐν Φιλίπποις, Μακεδονίας πόλει, οὕτω δέχοντας ἐπ' αὐτὸν παρώξυναν.

Περίξ. ιθ'.

Αὐτόθι, ιτ'

Σκανδαλίζονται οἱ σοφοὶ, τῇ Διαφάσεσι τῶν ψυχῶν: τῇ ὀκ μεταβολῆς τῆς θρησκείας, καὶ ἀλλοιώσεως τῆς διδασκαλίας, γινομένης. Ὥστε ὀδὲν ἐῶσι κινεῖν.

Πολλῶν ἢ σήμερον τὰς ψυχὰς πεπλησμένας κατέχει τὰ ἀξίωμα τῶν ψευδοδιδασκάλων: καὶ τὸ πλῆθος τῶν αὐτοῖς προσηρτημένων: καὶ ἡ Διὰ μακρᾶς χρόνε συνήθεια: ὥστε τῇ τῆς ἀρχαίας διδασκαλίας ἀνακαινώσει προσκρούειν. Καθὼς οἱ Ἀθηναῖοι περὶ Παύλε λέγεσι: Ξένων θεῶν δοκεῖ καταγγελεὺς εἶναι: ὅτι τὸν Ἰησᾶν, καὶ τὴν ἀνάστασιν, αὐτοῖς εὐηγγελίζετο. Ἐπιλαβόμενοί τε αὐτᾶ, ἐπὶ τὸν Ἄρειον πάγον ἤγαγον, λέγοντες: Δυνάμεθα γνῶναι, τίς ἡ ΚΑΙΝΗ ἅυτη, ἡ ὑπὸ σᾶ λαλεμένη, διδαχή; ΞΕΝΙΖΟΝΤΑ

Περίξ. κζ'.

Sicut hodie Pontificij, Missæ sacrificium & Purgatorium, nullæ alia de causa tam pertinaciter retinent, & acriter propugnant. Quemadmodum Demetrius Argentarius Ephesi, cùm videret nonnihil de suo lucro decedere ex concionibus Pauli: seditione mota, eum opprimere conatur: sicut & Domini puellæ Pythonissæ, ex qua Paulus Diabolum eiecerat, cùm cessaret lucrum, quòd ex ea habebant Philippis, concitant aduersus illum Magistratum. Act. 19. Ibid. 16.

Sapientes offenduntur animorum distractionibus, quæ ex mutatione Religionis, & doctrinæ diuersitate oriuntur: ideo nolunt quicquam moueri.

Hodie mouentur multi, authoritate falsorum doctorum, multitudine, consuetudine longi temporis, vt renouata doctrina cælesti offendantur. Sicut Athenienses de Paulo dicunt: Nonorum Daemoniorum videtur annunciator: quia Iesum & resurrectionem annunciabat eis. Et apprehensum eum, ad Ariopagum duxerunt, dicentes: Possumus scire, quæ hæc NOVA EST DOCTRINA, quæ à te docetur? NOVA Act. 17.

ΤΑ γάρ τινα εἰσφέρεις εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν.

NOVA enim quadam infers auribus nostris.

Ἐντεῦθεν παραγίνεται καὶ ὁ σατανᾶς: ὃς τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων μᾶλλον τυφλοῖ, καταιονητέον, καὶ σκληρύνει: εἰς τὸ μὴ διαυγάσαι αὐτοῖς τὸ φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ.

Huc accedit et Sathan, qui mentes impiorum magis excæcat, fascinat & indurat, ne illis fulgeat illuminatio Euangelij gloriæ Christi. 2. Cor. 4.

Τίνες εἰσὶ καὶ συμβεβηκὸς αἰτίαι τῶν σκανδάλων;

Quæ sunt causæ per Accidens Scandalorum?

Αἵτινες, αὐτὰ μὲ ποιοῦσι πρόσκοπὴν: ἀλλ', ἐξ ὧν ἀσεβεῖς ἄνθρωποι ἐνδίσιμα λαμβάνουσι σκανδάλων. Οἵαι εἰσὶν αὗται.

Quæ per se non efficiunt offensionem: sed ex quibus impij occasionem sumunt scandalorum. Quales sunt.

ά. Ἐξομολόγησις, καὶ καταγγελία καθαρὰ, τοῦ ῥήματος θεοῦ: καὶ καταδρομὴ σφαλμάτων, ὧν τινὰ ὀπτίμηστν δυσχερῶς οἱ δυσσεβεῖς φέρουσι. Καθὼς Πράξ. ε'. ζ'. οἱ ἀρχιερεῖς καὶ Φαρισαῖοι, τοῖς τοῦ ἁγίου πρωτομάρτυρος λόγοις ἐσκανδαλίζοντο, καὶ τῷ κηρύγματι τῶν ἀποστόλων, λέγοντες: ἰδοὺ πεπληρώκατε τὴν Ἱερουσαλὴμ τῆς διδαχῆς ὑμῶν: καὶ βούλεσθε ἐπαγαγεῖν ἐφ' ἡμᾶς τὸ αἷμα τοῦ ἀνθρώπου τούτου. Οὕτω καὶ τῇ διδαχῇ τοῦ Χριστοῦ, Ἰωάν. ια'. Ἐὰν ἀφῶμεν αὐτὸν οὕτω: πάντες πιστεύσουσιν εἰς αὐτὸν: καὶ ἐλεύσονται οἱ Ρωμαῖοι: καὶ ἀροῦσιν ἡμῶν καὶ τὸν τόπον, καὶ τὸ ἔθνος: καίτοι, τῆς γε κυρίας διδασκαλίας, οὐκ οὔσης αἰτίας, ἀλλὰ καταφθεῖραι τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ τὴν Ἰουδαίαν: ἀλλὰ τῶν ἐν αὐτοῖς ἁμαρτιῶν, καὶ ἀμετανοησίας.

NOVA enim quadam infers auribus nostris.

Huc accedit et Sathan, qui mentes impiorum magis excæcat, fascinat & indurat, ne illis fulgeat illuminatio Euangelij gloriæ Christi. 2. Cor. 4.

Quæ per se non efficiunt offensionem: sed ex quibus impij occasionem sumunt scandalorum. Quales sunt.

1. Confessio & prædicatio sinceræ doctrinæ verbi Dei, & reprehensio errorum, quos impij taxari indignè ferunt, sicut Act. 5. 7. Pontifices & Pharisæi concione Stephani, & prædicatione Apostolorum offendebantur, dicentes: Ecce replestis Hierosolymam doctrina vestra, & vultis inducere super nos sanguinem hominis illius. Quemadmodum & doctrina Iohan. 11. *Christi, dicentes: Si dimittimus hunc, omnes credent in eum, et venient Romani, & tollent nostrum locum & gentem: cùm doctrina Christi non esset causa vastationis Hierosolymorum & Iudææ, sed ipsorum peccata, & in eis, impœnitentia.*

β'. Πράξεις ἐνίοτε, εὖ ὑπὸ τῶν ἀσεβῶν πεπιημένα. Οἷον, ὅτε

2. Rectè facta piorum, vt cùm Christus sanat Sabbato ægrotos,

χριστὸς θεραπεύῃ σαββάτῳ νοσοῦντας: Φαρισαῖοι ἐντεῦθεν σκανδαλισθέντες, Ἰωάν.θ'. φασὶν: ὅτος ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔστι παρὰ θεοῦ, ὅτι τὸ σάββατον οὐ τηρεῖ.

γ'. Σπανιὸς καὶ ὀλιγότης τῶν εὐσεβέντων: ἃ μικρὰ προσκόμματα τοῖς ἀσεβέσι συζῶσιν ὄντα. Αὐτίκα, οἱ τοῦ Ἰὼβ φίλοι σκανδαλίζονται τῇ αὐτοῦ συμφορᾷ: ὥστε μὴ φαναι, αὐτὸν κεχαρισμένον εἶναι τῷ θεῷ. Οὕτω, τοῖς τῶν Ἰουδαίων ἀσεβέσιν, ὅτι τῶν τοῦ Ἱερεμίου κηρύκων, προσίσατο χρηστὸς καὶ καθαιρόθη: ὥστε μὴ νομίζειν, ὑπὸ θεοῦ πεφηνέναι προφήτου διδάσκαλον. Εἶπον γάρ: Ἀφ' ἧς διε- Ἱερε.μδ'. λίπομεν θυμιῶντες τῇ βασιλίσσῃ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ σπονδὰς αὐτῇ σπένδειν: ἠλαττώθημεν πάντων: καὶ ἐν ῥομφαίᾳ, καὶ ἐν λιμῷ, ἐξελίπομεν. Διὰ τοῦτο, τὸ λόγον, ὃν ἐλάλησας πρὸς ἡμᾶς τῷ ὀνόματι κυρίου, οὐκ ἀκουσόμεθά σου: ἀλλὰ ποιοῦντες ποιήσομεν πάντα τὸ λόγον, ὃς ἐξελεύσεται ἐκ τοῦ στόματος ἡμῶν. Τί πρακτέον ποιεῖν, μάλιστα θεοσεβέσι διδασκάλοις, ἐν ταῖς τῶν σκανδάλων αἰτίαις ταύταις πάσαις;

Τὸ ἔργον αὐτοῖς ποιητέον: διδασκαλίαν ἀκραιφνῆ προθετέον: καὶ ὁμολογητέον: τὰς πλάνας, καὶ εἰδώλων λατρείαν, ἐλεγκτέον: μηδὲν φροντίζοντας, σκανδάλων λαμβανομένων. Ἁμαρτάνουσι γὰρ, οὐχ οἱ τὰ ὀρθῶς ἔχοντα, καὶ παρὰ θεοῦ κελευσθέντα, πιστεύοντες

χοντα, καὶ παρὰ θεοῦ κελευσθέντα, πιστεύοντες

tos, Pharisæi offenduntur hoc ipsius opere, vt dicant: Non potest hic homo à Deo esse, quia soluit Sabbatum.

3. Offenduntur etiam impij cruce & paucitate piorum. Sicut amici Iob, offenduntur ipsius calamitate, vt sentiant, eum non esse in gratia apud Deum. Sic impij Iudæi tempore Ieremiæ, offenduntur cruce, vt sentiant, ipsum non adferre cœlestem doctrinam, dicentet: Ex eo tempore, quo cessauimus sacrificare reginæ cœli, & libare ei libamina, indiguimus omnibus, & gladio & fame consumpti sumus. Ideo sermonem, quem ad nos locutus es in nomine Domini, non audiemus ex te: sed faciemus omne verbum, quod egredietur de ore nostro, &c. Ieremi. 44.

Quid faciendum est pijs, præcipuè Doctoribus, in his Scandalorum causis omnibus?

Officium est faciendum, doctrina sincera proponenda et cõfitenda: errores & Idololatria taxãda, nec curanda scandala accepta. Peccant enim, non qui recta & à Deo mandata faciunt & docent, sed impij

καὶ διδάσκοντες: ἀλλ' οἱ δυσεβέια σωύντες, οἱ τῇ ὑγιαινέσῃ διδαχῇ ωεθσπολεμέντες, οἱ εἰκὴν τῇ ἀληθείᾳ ἀβελλέντες. Ὥσπερ τῷ Βασιλικῷ δυσεβείας ποιδεύματι Ἀχαὰβ, τὸν Ἠλιὲ τ' συμφορῶν αἰτιασαμβρω, ἀπεκρίνατο ὁ ωεθφήτης: Οὐκ ἐγὼ ἐτάραξα τὸν Ἰσραὴλ: ἀλλὰ σὺ, καὶ ὁ οἶκος τ' πατρός σε: ἐν τῷ καταλιμπάνειν ὑμᾶς κύριον τὸν θεὸν ὑμῶν: καὶ πορευθῆναι ὀπίσω τῶν βααλίμ. Καὶ Παῦλος: Εἴ τις ἄλλο εὐαγγέλιον εὐαγγελίζεται: ἀνάθεμα ἔστω.

Τίνα ἐστὶ τὰ ποιήματα τ' Φαρισαίκα, ἅτινα ληφθέντα, σκανδάλα;

Πρῶτον, τὸ φανερὰν ποιεῖν τ' ὑποκρισιν. Ὡς ωᾶσι χρισὸν ὁ καλὸς Συμεὼν ἐδήλ: αὐτὸν κείσεθαι εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμβρον: καὶ εἰς πτῶσιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ: ὅπως ἂν ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί.

Δεύτερον, τὸ διαβάλλειν τὰ ἔργα τ' θεῦ. Ὥσπερ οἱ Φαρισαῖοι εἶπον ωᾶσι χρισὸν: αὐτὸν οὐκ, εἰ μὴ ἐν τῷ Βεελζεβὺλ, ἄρχοντι τῶν δαιμονίων, ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια.

Τρίτον, τὸ, τῷ οἰκείῳ ὑποδείγματι βλάπτειν ἄλλους: ὥστε αὐτοὺς τὴν τῆς ἀληθείας γνῶσιν φεύγειν: γνόντας, ἀποῤῥίπτειν καὶ βλασφημεῖν. Ἱερεμ. κγ'. Ἀπὸ τῶν ωεθφητῶν Ἱερουσαλὴμ, ἐξῆλθε μιασμὸς ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. Καὶ θ'. κεφ. Ἐπορεύθησαν ὀπίσω τῆς ἐν καρδίᾳ σφῶν πονηρίας, καὶ

sed impij sanæ doctrinæ aduersantes, ac nolentes cedere veritati. Sicut Helias respondet impio Regi Ahab, in Prophetam calamitatum causam conferenti, dicens: Non ego turbaui Israël, sed tu & domus patris tui, qui dereliquistis mandata Domini, & secuti estis Baalim, 1. Reg. 18. Gal. 1. *Si quis aliud Euangelium docet, anathema sit.*

Qui sunt effectus Scandali Pharisaici vel accepti?

1. Manifestare hypocrisin. Sicut Simeon de Christo canit, quòd sit futurus in signum, cui contradicatur, & in ruinam multorum in Israël: vt multorum cordium cogitationes reuelentur. Luc. 2.

2. Calumniari opera Dei: sicut Pharisæi dicebant de Christo, quòd non, nisi per Beelzebub, principem Dæmoniorum, eijceret Diabolos.

3. Suo exemplo alijs obesse, vt veritatem fugiant, agnitam abijciant & blasphement. Ier. 23. A Prophetis Hierusalem, egressa est pollutio super omnem terram. Et 9. cap. Abierunt post prauitatem cordis sui, & post Baalim, quod

καὶ ὀπίσω τῶν βααλὶμ: ἃ ἐδίδαξαν αὐτὺς οἱ πατέρες αὐτῶν. Ιεζεκ. ιϛ'. Καθὼς ἡ μήτηρ: ἔτω καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτῆς.

Τέταρτον, τὸ ἀπτυφλῶσθαι καὶ σκληρύνεσθαι. Ρωμ. ιά. Οἱ δὲ λοιποὶ ἐπωρώθησαν. Ἡσαί. ϛ'. καὶ τὺς ὁ. Ἀκοῇ ἀκούσετε, καὶ ὐ μὴ συνῆτε. Καὶ βλέποντες βλέψετε, καὶ ὐ μὴ ἴδητε. Ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου: καὶ τοῖς ὠσὶν αὐτῶν βαρέως ἤκουσαν: καὶ τὺς ὀφθαλμὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν: μήποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ τοῖς ὠσὶν ἀκούσωσι, καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι, καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ ἰάσωμαι αὐτύς.

ΠΕΡΙ ΣΚΑΝΔΑΛΟΥ δοθέντος.

Τί ἐστι τὸ δοθὲν σκάνδαλον;

Ὅτε τις, ἢ ψευδοδιδασκαλίᾳ, ἢ πονηρῷ ὑποδείγματι, ἤτοι πράξει δυσεβεῖ, ἢ οὐκ ἀναγκαίᾳ, ἢ καὶ ἀδιαφόρῳ, ἀ πιθανόμενος λόγον τῶν ἀθενῶν, προσκοπὴν αἴτιος ἄλλοις καθίσαται: καὶ αὐτὺς βλάπτῃ, ἢ τὴν ἄδειαν τοῦ ἁμαρτάνειν ἐν αὐτοῖς βεβαιῶν: ἢ ὅτι πονηρὰ μίμησιν ἐρεθίζων: ἢ τινὰς τοῦ εὐαγγελίου ἀπείργων, καὶ πρὺς ἀποστασίαν προαγόμενος: ἢ ἀφορμὰς τοῖς θεοέχθροις ἐνδιδὺς, τοῦ βλασφημεῖν τὸν χριστὸν, τὸν αὐτοῦ λόγον, καὶ τὴν ἐκκλησίαν.

Ὥσπερ δῆτα Δαβὶδ, μοιχείᾳ μιᾷ φονίαν συνάψαντι, φησὶ Νάθαν: βλασφημεῖν ἐποίησας τὺς ἐχθρὺς τὸ ὄνομα κυρίου. Καὶ χριστὺς: Οὐαὶ τῷ ἀνθρώπῳ ἐκείνῳ, δι' ὃν τὸ

6'. Σαμ. ιϛ'.

didicerunt à patribus suis. Ezech. 16. Sicut mater, ita & filia eius.

4. Excæcari & indurari. Rom. 11. Reliqui excæcati sunt. Isa. 6. Audite audientes, & nolite intelligere, & videte visionem, & nolite cognoscere. Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne forte videat oculis suis, & auribus suis audiat, & corde suo intelligat, & conuertatur, & sanem eum.

DE SCANDALO dato.

Quid est Scandalum datum?

Est cùm falsa doctrina, aut malo exemplo, seu facto impio, aut non necessario, vel etiam indifferente, non habita ratione infirmorum, alij offenduntur, eisq; nocetur: vel, quia licentiam peccandi in illis confirmat: vel, quia ad imitationem inuitat: vel, quia aliquos ab Euangelio deterret, & ad defectionem allicit: vel, quia præbet occasionem hostibus, maledicendi Christum, verbum eius & Ecclesiam.

Quemadmodun de Dauide, commisso ab ipso adulterio, & patrata cæde, dicit Nathan: Blasphemare fecisti inimicos nomen Domini. Et Christus: Væ homini, per quem

2. Sam. 12.

σκάνδαλον ἔρχεται. Καλὸν αὐ εἴη αὐτῷ μᾶλλον: ἐ περικέοιτο λίθος μυλικὸς περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ: ἢ βληθείη εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁρᾶτε, μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων.

quem venit scandalum: melius illi esset, si mola asinaria suspensa à collo, submergeretur in mari. Cauete, ne offendatis vnum de pusillis istis. Matth 18. Marc. 9.

Τίνα ἐστὶν αἴτια ποιητικὰ τῶν δὲ τῶν σκανδάλων;

Quæ sunt causæ scandalorum efficientes?

ά. Διδασκαλία ψευδὴς: ἥτις, ὡς γάγγραινα, νομὴν ἔχει. Οὐ γὰρ εἰσὶν ἀργοὶ, οἱ ψευδοδιδάσκαλοι: ἀλλὰ πέρα δὲ δέοντες ἐργασικοί. Φασὶν οἱ ψευδοπροφῆται: Πορευθῶμεν, καὶ λατρεύσωμεν θεοῖς ἑτέροις.

Falsa doctrina, quæ sicut Cancer morbus serpit. Non enim sunt ociosi falsi doctores, sed valdè negotiosi. Falsi Prophetæ dicunt: Eamus, & sequamur Deos alienos. 2. Tim. 2. Deut. 13.

Ὁ γὰρ Ἄρειος, πολίκλιν ἐφλυάσατο καταπίωσιν τῇ βλασφήμῳ πλάνῃ: ἥτις πλείσταις τῆς οἰκουμένης διέσπαρται: ἧς ἐστὶ ὁ Μωαμετισμός ἐστιν ὑποβρύχιος; Ὡσαύτως, οἱ τῆς παλαιᾶς Ῥώμης ἀρχιερεῖς, τίνων πλανῶν τῇ χριστοῦ ἐκκλησίᾳ ἔξαρχοι οὐκ ἐγένοντο; Καὶ τὰς ψυχὰς τῶν ἀκεραίων ἀπέτρεψαν.

Arius, quantam ruinam traxit suo blasphemo errore, qui latissimè in Oriente sparsus est: vnde & Mahometismus est ortus? Sic Pontifices Romani, quos non errores in Ecclesiam Christi inuexerunt, & subuerterunt mentes simplicium?

Καὶ εἰδωλολατρείᾳ πολλοὶ ἐξαπατῶνται: ὡς οἱ Ἰσραηλῖται, ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὑπὸ τῶν Μαδιανιτῶν, διὰ τὸ βελφεγὼρ εἰδώλου. Οὕτως, οἱ αὐτοὶ ὕστερον, ἐν τῇ γῇ χαναὰν, ἐν ὧν μέσῳ ᾤκουν, εἰς πλάνην ἐνεβλήθησαν τῇ αὐτῶν εἰδωλομανίᾳ. Βλάπτει γὰρ πονηρὰ παραδείγματα. Καὶ εὐέμπτωτός ἐστιν, ἄνθρωπος, εἰς εἰδώλων λατρείαν: ἄλλως τε, καὶ τοῖς τοιούτοις συναναστρεφόμενος. Οὕτω γὰρ ἡ σοφία πάντων σοφώτατος Σολομὼν, δύσηνον γυναίων ἔμπαιγμα ἑαυτὸν

Idololatria etiam multi decipiuntur: Sicut Israëlitæ in deserto à Madianitis per Idolũ Baal-Peor. Sic postea ÿdem in terra Canaan, à vicinis Gentibus, in quarum medio habitabant, seducti sunt, ipsorum Idolomania. Nocent enim exempla. Et facilis est lapsus in Idololatriam, præsertim ex conuersatione cum talibus. Sicut etiam Solomon sapientissimus à mulier cu- Num. 25.

ἔλαβε γενόμενον. Καὶ ἄλλων πυμπόλλων παραδειγμάτων, ἡ ἱερὰ περεκτικὴ ἐστιν ἱστορία.

β'. Ἀσεβῶν ἀρχόντων τυραννικὰ ψηφίσματα: οἷον ἐγένετο τοῦ Ναβυχοδονόσορ: καὶ τοῦ Ἀντιόχου Ἐπιφανοῦς, ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ ἐν πάσῃ Ἰουδαίᾳ; οἷς πολλοὶ, ὑπὸ δεισιδαιμονίαν τῆς ἀληθινῆς θρησκείας ἐκπλαγέντες ὥρμησαν.

γ'. Ἀσεβεῖς πράξεις τῶν τῇ ἐκκλησίᾳ κοινωνούντων: οἷαι, αἱ τῶν υἱῶν Ἡλὶ τοῦ ἱερέως: ὧν ἡ ἁμαρτία, λίαν μεγάλη ἦν κατέναντι τοῦ κυρίου: ἀνθρώπων δι' αὐτὼ φαυλιζόντων τὰς θυσίας κυρίου. Ὡς γὰρ καὶ Δαβὶδ βλασφημεῖσθαι ἐποίησε τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου τῇ ἑαυτοῦ μοιχείᾳ. 1. Sam. 6'

δ'. Ἀκαίρου πραγμάτων ἀδιαφόρων πρὸς νεοπαγεῖς καὶ ἀσθενεῖς χρῆσις. Ρωμ. ιδ'. μὴ τῷ βρώματί σου ἀδελφὸν ἀπόλλυε, ὑπὲρ οὗ Χριστὸς ἀπέθανε. Καὶ πλείονα αὐτόσε φέρονται ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ ὅλῳ ὅρα. Καὶ ά. Κορ. ἡ καὶ θ'. Οὐκ ἐχρησάμεθα τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ: ἵνα μὴ ἐγκοπὴν τινα δῶμεν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ. Τοῖς πᾶσι γέγονα τὰ πάντα, ἵνα πάντως τινὰς σώσω. Καὶ ς'. Πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει.

ε'. Κοινωνίαι καὶ συγκαθυρίαι τῶν, οἳ ἔγνωσαν τὴν εἰλικρινῆ διδασκαλίαν, μετὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀληθείας: ὧν ἀξιώματι καὶ παραδείγματι μᾶλλον πίπτουσι οἱ εὐσεβεῖς. ς'. Καὶ

lis est deceptus. Et exempla plurima suppeditat historia sacra.

Impia Magistratuum Decreta tyrannica: quale fuit Nabuchodonosoris, Antiochi Epiphanis, Hierosolymis, & in tota Iudea, quibus plurimi moti & deterriti, à vera religione deficiebant.

Impia facta eorum, qui sunt in Ecclesiæ societate: vt filiorum Heli, quorum peccatum erat grande nimis coram Domino, quod homines detraherent propter illud sacrificio Domini. Quemadmodū & Dauid blasphemare fecit nomen Domini, suo adulterio.

Intempestiuus vsus rerum indifferentium apud infirmos. Rom. 14. Noli offendere esca fratrem, pro quo Christus mortuus est. Vide plura in hanc sententiam to-plura in hoc cap. Et. cap. 1. Cor. 8. 9. Non vsi sumus hac potestate, ne quod offendiculum demus Euangelio Christi. Omnibus omnia factus sum, vt omnes lucrifacerem: Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt.

Collusiones eorum, qui intelligunt doctrinam sinceram, cum hoc stibus veritatis, quorum authoritate & exemplo magis premuntur

Species

pij.

ς. Καὶ πᾶν εἶδος πονηρὸν: ὃ καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ, ὁ μόνον ἀπὸ πονηροῦ, ἀπέχεσθαι κελεύει τοὺς εὐλαβεῖσθαι ὁ Ἀπόστολος. Τῇ ταυτότητι γὰρ προσποιήσεως, ἄλλους παρακαλεῖσθαι συμβαίνει ὅπερ πονηρόν: καὶ τῷ ἰδίῳ παραδείγματι σφόδρα οἱ τοιοῦτοι βλάπτουσι.

Τίνα εἰσὶν ἀποτελέσματα τῶν δοθέντων σκανδάλων;

Τὸ δυσμορφίαν προσβρίπτεσθαι τῇ ἀληθινῷ διδασκαλίᾳ: καὶ τὴν αὐτῆς δρόμον ἐπέχειν: τὸ ἀφορμὴν τοῖς πολεμίοις ἐνδιδόναι ὑφ' συκοφαντεῖν τὴν ἀγαθὴν καὶ σωτήριον διδαχήν: τὸ ἀποκωλύειν ἄλλους τούτῳ προσέρχεσθαι: λυπεῖν ἐν ἄλλοις τὸ ἅγιον πνεῦμα: ἄλλοις πονηροῖς μιμήσεως παρόμοιον γίνεσθαι: αὔξειν ἰδίας καὶ δημοσίας συμφορὰς.

Πάντας ἓν σπουδῇ ἀπαύστως ποιεῖσθαι, ὑφ' τὰς τοιαύτας προσκοπὰς εὐλαβεῖσθαι.

Τίς δ' ἐστὶν ὁ τρόπος, ᾧ τις εὐλαβοῖτο ἂν ὑφ' τὸ τῶν σκανδάλων εἶδος;

ά. Εἰ τὴν ὑγιᾶ διδασκαλίαν προτιθείη σαφῶς, κυριολεκτικῶς, διωρισμένως: ὅπως μὴ ψευδεῖς ἐντεῦθεν δόξας. Οἱ ἀκροαὶ συλλάβωσι: καὶ, ἀφ' ἧς πλάνας, καὶ τὰ ψεύδη, κακίζοι ἀνατρέποι τε, ἐκ τῶν τῆς γραφῆς θεμελίων ὁρμώμενος.

β. Εἰ τὰ ἐν συνηθείᾳ ἤθη καὶ ἔθη, οἷς ἀφεν ἀσεβείας ἔνεστι, καὶ ἀ μένειν

Species item mali, à qua, & non tantùm à malo ipso, vult Paulus sibi cauere pios. Hac enim simulatione, alij inuitantur ad malum, & suo exemplo plurimum tales nocent. 1. Thess. 5.

Qui sunt effectus datorum Scandalorum?

Deformare doctrinam cœlestem, eiusq; cursum impedire, præbere hostibus occasionem calumniandi bonam & salutarem doctrinam: deterrere alios, ne eandem amplectantur: contristare Spiritum sanctum in alijs: alios ad imitationem inuitare: augere calamitates publicas & priuatas.

Quare sedulò omnibus danda opera, vt eiusmodi scandala caueant.

Quomodo cauenda hæc scandala?

1. Si sana doctrina proponatur perspicuè, propriè & distinctè, ne falsas inde opiniones concipiant auditores: & errores taxentur & refutentur è sacræ scripturæ fundamentis.

2. Si vsitati ritus, qui nihil habent impietatis, & sine pec-

μδύειν ἀναμαρτήτως δυνάνται, μὴ εὐχερῶς μεταβληθῆναι. Τῶν γὰρ πιστῶν αἱ μεταβολαὶ, μεγάλων κινήσεων καὶ παραχῶν αἴτιαι γίνονται: ὃ, σώφρονες τοῖς νεωτέροις ἐστὶ νόσημα.

γ'. Εἰ πάντες ὡς ἐν σεμνότητι βίου διάζοιεν: μάλιστα δ' οἱ ἱερεῖς διάκονοι μελετᾶν εἶναι ἀνεπίληπτοι, καὶ τύπῳ γίνεσθαι τῶν πιστῶν.

δ'. Καὶ εὐλαβηθείη, μὴ οἱ ἀσθενεῖς, ἀκαίρῳ τῆς χριστιανικῆς ἐξουσίας χρήσει λυπηθῶσι.

ε. Εἰ ὀρθὴ παιδεία, καὶ εὐκοσμία τρόπων, δημοσίᾳ τε καὶ ἰδίᾳ σωτηρίου.

Τί, ἐναντίον τῷ δοθέντι σκάνδαλῳ;

Παραδείγματα ἐπαινετὰ, ἄλλων πρὸς μίμησιν κατακλητικά. Οὕτω λαμψάτω (φησὶν ὁ σωτὴρ) τὸ φῶς ὑμῶν, ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων: ὅπως ἴδωσιν ὑμῶν τὰ καλὰ ἔργα: καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν, τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Matth. ε.

cato retineri possunt, non facilè mutentur. Quia mutationes rerum, ingentes motus secum adferunt. Qui morbus est familiaris iunioribus.

3. Si omnes studeant vitæ innocentiæ, præcipuè verò Ecclesiæ Ministri, operam dent, vt sint irreprehensibiles, & typus fidelium.

4. Caueatur etiam, ne infirmi libertatis Christianæ vsu intempestiuo, offendantur.

5. Si disciplina publicè & priuatim conseruetur.

Contraria scandalo dato.

Sunt exempla honesta, quæ alios ad imitationem inuitant: dicente Christo: Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videntes vestra bona opera, glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est. Matth. 5

ΠΕΡΙ ΣΤΑΥΡΟΥ, ΗΤΟΙ ΘΛΙΨΕΩΝ καὶ συμφορῶν τῶν εὐσεβῶν.

Μῶν ἀναγκαία τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐστὶν ἡ περὶ σταυροῦ διδαχή;

ΚΑὶ ἐξαιρέτως γε. Ὅτε γὰρ ὁρῶσιν οἱ ἄνθρωποι, ὡς τὰ πολλὰ, οὓς μὲν ἀσεβεῖς, εὐτυχοῦντας: οὓς δ' εὐσεβεῖς ἀεράπον-

DE CRVCE SEV AFFLICTIONIBVS & calamitatibus piorum.

Est ne necessaria hæc doctrina de cruce, in Ecclesia?

IN primis est necessaria in Ecclesia. Cùm enim homines vident, plerunq; malis bene esse, optimos verò

θεράποντας, συμφορᾶις σκληραγωγεμένους: πολλοὶ εἰς Ἐπικουρείας καταφέρονται δόξας. Πάντα γὰρ φέρεσθαι ἄνω καὶ κάτω, κυκεῶνά τε πράγμάτων γίνεσθαι, ὑποπτάζοντες: τὸ μὲν θεία προνοίᾳ κυβερνᾶσθαι, τὸν κόσμον ἀποφάσκουσι: τὸ δὲ τύχῃ καὶ αὐτομάτως φέρεσθαι, καταφάσκουσιν: ὅλως τε εἰς ἀθεΐαν ἐξοκέλλουσιν. Ἐπὶ δὴ τοιγαροῦν, τῶν ἄλλων πάντων διαφερόντως, οἱ θεοσεβεῖς σκληρότατα σταυρῷ γυμνάζονται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ: διὸ δὴ καὶ μάλιστα δεῖ ὀρθῆς περὶ σταυροῦ διδασκαλίας.

Τοῦ δὲ σταυροῦ ὄνομα, γνησίως τοῖς εὐσεβέσι προσήκει. Τὰ γὰρ τῶν ἀσεβῶν κακὰ καὶ παθήματα, κυρίως τῶν ἁμαρτημάτων εἰσὶ κολάσματα.

Τί ἐστὶ σταυρός;

Σταυρός ἐστι πᾶν, ὁτιοῦν, πάθημα: τὸ τοῖς εὐλαβέσιν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι θεόθεν ὀφειλόμενον: οὐκ ἐπ' ἀπωλείᾳ (ἄπαγε) ἀλλ' ἵνα αὐτῶν ἡ πίστις δοκιμασθῇ, ὑπομονὴ ἀσκηθῇ, σὰρξ θανατωθῇ, θεὸς δοξασθῇ, αὐτί τε φανεροὶ καταστῶσι.

Πόσοι σταυροί;

Πολλοὶ: παντοίοις γὲ κακοῖς καὶ συμφοραῖς πιεζομένων τῶν ἀνθρώπων. Εἰς δύω γὲ μὴν, οἱονεὶ ἐξοχικὰ εἴδη, διαιρεῖσθαι δυνατόν: εἰς ἐσωτέρους ἢ πνευματικοὺς, καὶ ἐξωτέρους ἢ σωματικούς.

Δεῖξον.

verò quoſq; durißimè exerceri calamitatibus: multi in Epicureas incidunt opiniones, omnia ſurſum ferri deorſum, perturbato rerum ordine fieri videntes: negant, diuina Mundum hunc regi prouidentia: ſed incerto fortunæ caſu omnia fieri ſentiunt, & planè fiunt ἄθεοι. Cumq; præ alijs omnibus, pij durißimè exerceantur cruce in Eccleſia: ideo hæc maximè, doctrina illa de cruce, rectè eſt erudienda.

Crucis autem vocabulum, propriè ad pios pertinet. In impijs enim, mala & aduerſa, quæ patiuntur, pœnæ ſunt peccatorum propriè.

Quid eſt crux?

Crux, eſt quæuis paſſio, quæ pijs in hoc Mundo à Deo imponitur: non vt perdantur, ſed vt fides eorum probetur, patientia exerceatur, caro mortificetur, Deus celebretur, & ipſi manifeſti fiant.

Quotuplex eſt crux?

Multiplex, & omnis generis malis ac calamitatibus premuntur homines. In duas tamen, quaſi ſpecies principales, diuidi poſſunt: in internas ſiue ſpirituales, & externas vel corporales.

Δεῖξον.

Β'. Κορ. ζ'. ὁ Ἀπόστολος γράφει: Ἐν παντὶ θλιβόμενοι. Ἔξωθεν μάχαι, ἔσωθεν φόβοι. Καὶ Ἐφεσ. ς'. Οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα: ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας: πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας, ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.

Συμβαίνει τυχηρῶς, καὶ ἀπὸ ταυτομάτου, φασί;

Πώμαλα. Τοῦτο γάρ, τῶν τῷ Ἐπικούρῳ συμφθειρομένων ἐστὶ λήρημα: τὸ θεόν, καὶ τὴν αὐτοῦ διὰ πάντων ἰκνουμένην πρόνοιαν, ἀρνεμένων. Ταῖς δὲ θεοπεσίαις γραφαῖς μεμαρτύρηται: ὡρισμένῃ καὶ βεβαίᾳ θεοῦ βουλῇ ταῦτα οἰκονομεῖσθαι πάντα.

Πίστωσαι.

Ἱερεμ. θρήν. γ'. τίς ἐστὶν ὁ εἰπὼν, γενέσθαι τι, ὃ κύριος οὐκ ἐνετείλατο; Ἐκ στόματος ὑψίστου οὐκ ἐξελεύσεται τὰ κακὰ, καὶ τὸ ἀγαθόν; Καὶ Ἀμὼς γ'. Εἰ ἔσται κακία ἐν πόλει, ἣν κύριος οὐκ ἐποίησεν; ὅσα μύθοι τὰ κακίαν οὐκ ἀπὸ μοχθηρᾶς αἰτίας, ἤγειν ἁμαρτίας, ἔφηκεν: ἀλλ' ἀπὸ ποινῆς καὶ κολάσεως. Οὐ γὰρ αἴτιος ὁ θεὸς, ἁμαρτίας: ἀλλὰ μόνον τιμωρίας.) Τίς, πιστικὴ αἰτία φασί;

Θεὸς αὐτός. Ἐν τῇ πρὸς Ἑβρ. ιϐ'. ἐκ Παροιμ. γ'. κεφ. Υἱέ μου, μὴ ὀλιγώρει παιδείας κυρίου: μηδὲ ἐκλύου, ὑπ' αὐτοῦ ἐλεγχόμενος. Ὃν γὰρ ἀγαπᾷ κύριος, παιδεύει. Μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν,

Proba.

2. Cor. 7. *Apostolus scribit: In omnibus affligebamur, foris pugnæ, intus terrores.* Idem alibi: Eph. 6. *Non est nobis luctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus et potestates, aduersus spirituales astutias in cælestibus.*

Accidit'ne casu & temerè crux?

Minimè. Hæc enim Epicureorum est opinio, Deum, eiusq; prouidentia regi omnia, negantium. Scriptura verò sacra testatur, certo Dei consilio ista fieri omnia.

Proba.

Ieremias: Quis est qui dixit, Thren. 3. *vt fieret aliquid, Domino non iubente? Ex ore altissimi non egredientur nec mala nec bona? Et: Non est malum in ciuitate, quod* Amos 3. *Dominus non fecerit: Vbi tamen non de malo culpæ, hoc est peccato, sed pœnæ loquitur. Quia Deus non est author vel causa peccati, sed tantùm pœnarum.*

Quæ est causa efficiens crucis?

Deus ipse. Ad Hebr. 12. ex Prouer. 3. cap. Fili mi, ne neglexeris correptionem Domini, neq; deficias, cùm ab eo argueris. Quem enim diligit Dominus, corripit. Flagellat autem omnem filium, quem reci-

τα ὑὸν, ὃν παραδέχεται. Εἰ παιδείαν ὑπομένετε: ὡς υἱοῖς ὑμῖν προσφέρεται ὁ θεός. Τίς γάρ ἐστιν υἱὸς, ὃν ὁ παιδεύει πατήρ;

Πῶς ὁ θεὸς λέγεται αἴτιον σωτῆρ: εἴγε ὁ διάβολος, καὶ ὁ κόσμος, οὐκ εὐσεβεῖς γυμνάζουσιν;

Ὁ μὲν θεὸς, πιστικὸν αἴτιον πρώτιστόν ἐστι: χωρὶς δὲ θελήματος, οὐδὲ θρὶξ ἐκ τῆς κεφαλῆς ἡμῶν πίπτει.

Ὁ δὲ διάβολος, καὶ ὁ κόσμος, ὄργανά ἐστι θεοῦ: οἷς ἐπιτρέπει θεὸς, θλίβειν οὓς εὐσέβειαν μετιόντας: καὶ ὅρους ἐκείνοις προτίθησιν, οὓς ἐκβαίνειν οὐ μὴ δυνηθῶσιν: ὥσπερ ἐκ τῆς θείας μεγάλης ἀθλητοῦ Ἰὼβ ἱστορίας δῆλον. Διὸ, ἀεὶ πρὸς τὸν θεὸν, ὡς δεχομένου πάσης αἰτίας, ἀποβλεπέον: καὶ οὐ πρὸς τὰ ὄργανα, οἷς χρῆται: ὃ οἱ κύνες πιστοὶ, λίθοις βληθέντες: οὐ, παρέντες τὸν βαλόντα ἄνθρωπον, τοὺς λίθους διώκουσι, καὶ δάκνουσιν.

Ὁ δὲ ἅγιος Ἰὼβ, ὑπὸ σατανᾶ θλιβεὶς, καὶ τῶν ἑαυτοῦ πλεμίων, λέγει, ὁ κύριος ἔδωκεν: ἀλλ' οὐκ ἐπῆρε, ὁ διάβολος ἀφείλετο, χαλδαῖοι ἀπήλασαν (εἰ καὶ ἀληθὲς ἦν τοῦτο, ἀλλ' ἐμμέσως) λέγει, ὁ κύριος ἀφείλετο. Τίνες εἰσὶν αἱ οἰκεῖαι αἰτίαι, κύριαι, καὶ προκαταρκτικαὶ, πάντων κακῶν, τῶν ἐν ὅλῳ τῷ ἀνθρωπείῳ γένει;

Οὐ ζη-

recipit. Si castigationem sustinetis, veluti filijs vobis offert se Deus: Quis enim est filius, quem non castigat pater.

Quomodo Deus dicitur causa crucis: cùm Diabolus & Mundus pios exerceant?

Deus, est causa principalis efficiens: sine cuius voluntate, ne capillus quidem de capite nostro decidit.

Diabolus verò & Mundus, organa sunt & instrumenta Dei, quibus Deus permittit, vt pios affligant, & metas illis præscribit, ac circundat, quas transgredi non possunt. Vt in historia Iobis est videre. Ideo semper ad Deum autorem est respiciendum, & non ad instrumenta eius. Quod canes faciunt, lapidibus petiti, qui omisso homine, & neglecto, à quo lasi sunt, lapidem sectantur.

Vnius & eiusdem effectus multæ possunt esse causæ, quæ diuersimode concurrunt.

Iob à Satana afflictus, & hostibus suis, dicit: Dominus dedit: sed non addit: Diabolus abstulit, Chaldæi abegerunt: quòd tamen verum erat, sed mediatè: verum ait Dominus abstulit. Iob. 1.

Quæ sunt causæ propinquæ, præcipuæ & προκαταρκτικαὶ, omnium malorum in toto genere humano?

Causæ

Οὐ ζητητέον τὰς αἰτίας ἐν τῇ ὕλῃ (Ὥσπερ γὰρ ἐχὶ μορφὴ, ἀλλ' ἀμορφία, ἐν τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει, ἐστὶν ἡ ἁμαρτία: ἕτω καὶ τὰ κακὰ πάντα, ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ, ὡς αἰτιατὰ, ἔποντα, ἐν στερήσει μᾶλλον, ἢ οὐσίαις, ἀριθμητέα) οὐδὲ μὴν ἐν τῇ τῶν ἄστρων θέσει (οὐ γὰρ εἰς τὸ τοῖς ἀνθρώποις αἴτια εἶναι ἁμαρτάνειν εἴναι, ταῦτα ἐκτίσθη: εἴπερ τὰ πάντα, ἐφ' ἀγαθῷ, καὶ ὅπως τὸ πάντων ὠφέλιμα, ἐδημιουργήθη) ἀλλὰ πρῶτον αἴτιόν ἐστιν, ἡ τῶν ἀρχηγῶν καὶ γένος ἡμῶν παράβασις, εἴτουν ἡ πρώτη ἁμαρτία: ἣν τικτόμενοι ὅπερ φερόμεθα πάντες: ἅτε ἐν αὐτῇ συλληφθέντες: ἐξ ἧς ἔφυτα, ὡς ἐκ πηγῆς, παντοίαι βλύζουσι πονηραὶ ἐπιθυμίαι: μάλιστα δὲ, ὁ ζόφος καρδίας: ὁ τίκτων ἄπειρον πλάνης σμῆνος: ἐξ ὧν, ἀναριθμήτων κακῶν τοῖς ἀνθρώποις ἐπισπασμοὶ, καὶ αὐθαίρετα εἰς ἀπώλειαν πηδήματα: κατὰ τὸ ῥηθὲν χριστοῦ, Ματθ. ιε'. λεγόμενον: ὅτι ἐκ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροὶ, φόνοι, μοιχείαι, πορνείαι, κλοπαὶ, ψευδομαρτυρίαι, βλασφημίαι: καὶ ταῦτα ἐστι, τὰ κοινοῦντα τὸν ἄνθρωπον.

Ἐπὶ δὲ τούτῳ, ὁ σατανᾶς παρεμπέπτωκε: ὃς μισῶν τὸν θεὸν, καὶ οὐ τοῦ ἀνθρώπους (οἷς φθονεῖ, ἧς αὐτὸς ἐξέπεσεν εὐδαιμονίας) τὸ ἀσθενὲς τῆς ἡμῶν φύσεως, ὅπερ τὸ ἁμαρτάνειν σαθρὸν: ὅθεν ἐπισπώμενοι ἑαυτοῖς κακὰ, ὅπερ μεῖζον ταῦτα σωρεύομεν.

Διὰ

Causæ, non sunt quærendæ in materia. Nam sicut non forma, sed deformitas in humana natura, est peccatum: sic & mala omnia, quæ peccatum, tanquam effectus, consequuntur, inter priuationes potius, quàm formas, numeranda sunt. Nec etiam in astrorum positu. Hæc enim, non in hunc sunt à Deo condita finem, vt hominibus peccandi sint causa. Omnia enim in bonos & vtiles fines, & propter homines sunt condita: sed, primum peccatum nostrorum parentum, Protoplastarum, quod nascentes nobiscum afferimus omnes, vtpote in eo concepti: ex quo deinde, tanquam ex fonte, oriuntur omnis generis praua cupiditates: inprimis, caligo mentis humanæ, quæ infinitos parit errores, ex quibus homines mala sibi accersunt innumera, inq; suum ipsorum ruunt exitium: Christo Domino teste: Ex corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, & blasphemiæ. Hæc sunt quæ inquinant hominem. Matth. 15.

Adhæc, Satan quoq; accedit, qui odio Dei & hominum, quibus 1. Pet. 5. Tit. 2. *inuidet felicitatem, de qua ipse excidit, imbecillam hanc naturam ad peccata incitat, quibus homines mala sibi accersunt & cumulant.*

ἀ. Πετ. έ. Τίτ. β'.

Διὰ τ ἁμαρτίας ὁ θάνατ@ εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε: & ἕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους διῆλθεν, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον: ἤγεν, ἐπεὶ πάντες, ὑπεύθυνοι.

Per peccatum mors intrauit in Mundum, & in omnes homines mors peruasit, quoniam omnes peccauerunt: vel, eò quod omnes rei sunt. Rom. 5.

Διὰ τί μαλισα, ἡ χρισ῀ ἐκκλησία, καὶ οἱ εὐσεβεῖς, σαυρῷ ἔνοχοι;

Cur potissimum Ecclesia Christi & pij, cruci sunt obnoxij?

Πολλὰ, τυγχάνε ἄπια ὄντα: ἅπερ, ὡς & ἄλλα πολλὰ, σοφῶς ὑπὸ τ καλ῀ Μελάγχθον@, ἐν τοῖς αὐτο῀ κοινοῖς τόποις συνέλεκται: ἐξ ὧν ἀναγνωσθήτωσαν. Ἡμεῖς δ, & καιριώτερα μόνον ἐκθησόμεθα.

Multa sunt causa, quas eruditè, vt alia quoq;, D. Philippus in Locis suis communibus collegit, vnde petantur. Nos præcipuas tantùm exponemus.

Πρῶτον μὲν, ὅτι βέλεται ὁ θεὸς: μάλισα ἐν τῇ ἐκκλησία, ἡ ὑπὸ τ τ εὐσεβείας τροφίμων, ἐπιγινωσθῆναι, & σπουδῆναι, τὸ τ ἁμαρτίας δυσθὲς & μέγεθ@: οὐδὲ μόνον ἔνια, τὰ φανερῶς τοῖς καθ' ἕνα συμβαίνοντα παραπτώμασι: ἀλλὰ & τὰ ἐν τοῖς ἁγίοις & ἀναγινωσκομένοις τῶν ἁμαρτιῶν λείψανα: αὐτοῖς, ἕως τ τῇδε ζωὴν ζῶσι, παρεμπίπτοντα: καὶ τὸ, ἠλίκον αὐτὸς ἐκείνοις ὀργίζεται: ἅπερ ἐ βέλτιον & τραυότερον ἐστὶν ἰδεῖν, ἢ ἐν τ πονηρᾶς & συμφορᾶς ἐπιθυμίας.

Primùm, vult Deus, præcipuè in Ecclesia & à pijs, agnosci & conspici peccati deformitatem & magnitudinem, & non certa tantùm externa singulorum, verùm etiam peccatorum reliquias, quæ adhuc in sanctis, & renatis remanent, eisq; adhærent, quàm diu hanc viuunt vitam: ac iræ suæ magnitudinem aduersus illa: quæ non melius ac euidentius, quàm in pœnis & calamitatibus, conspiciuntur, nempe, concupiscentias pravas.

Καθὼς Ἡσαΐας φησὶν: Ἐξερρύημεν, ὡς φύλλα, διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν: καὶ ἀνέμε ἤραν ἡμᾶς. Ἱερεμ. λ'. παιδεύσω σὲ, ἵνα μὴ νομίσῃς ἀναμάρτητ@ εἶναι. Μιχ. ζ'. Ὀργὴν κυρίε ὑποίσω, ὅτι ἥμαρτον

Sicut Isaias inquit: Cecidimus quasi folium, & iniquitates nostræ, quasi ventus dissipauerunt nos. Isai. 64. *Item: Castigabo te, ne tibi videaris innocens.* Ierem. 30. *Mich. 7. Iram Domini portabo,*

ἡμαρτον αὐτῷ. Ὁμοίως, Ἐ ὠφελιμῴοις τισὶ τῶν ἁγίων ἁμαρτήμασι, πταίσμασιν, ὀλιοθήμασιν, ὠφελιμῴα ὁ θεὸς ἐπιτίμια ἐπιβάλλῃ.

Ψαλ. ν'. Οὕτω Δαβὶδης, ἐν τῇ ἑαυτῷ κακοπαθείαις: ἡ ἁμαρτία μου, ἐνώπιόν μου ἐστὶ διὰ παντός.

Ἄρχεται τὸ κρίμα ἀπὸ τοῦ οἴκου τοῦ θεοῦ, ἀ. Πετ. δ'. Ὁμοίως Μαυρίκιος ὁ αὐτοκράτωρ: ὁρῶν πρὸ ὀμμάτων ἑαυτοῦ, ἀπὸ Φόκα φονευομένῳ τὴν γυναῖκα, καὶ τὰ τέκνα (μεθ' οὓς, καὶ

Ψαλ. ριή. αὐτὸς ὑπὸ ἀναιρέσεως ἁρπάζεται) εἶπε: Δίκαιος εἶ, ὦ κύριε: καὶ εὐθεῖς, αἱ κρίσεις σου.

Παραιρρῆμα γὰρ ἐν τοῖς δεινοῖς ἐμβάλλοντες, τῶν ἁμαρτημάτων, οἷς

Γεν. δ'. τὸν θεὸν παροργίσαμεν, ἐνθυμώμεθα ἐνδιαθέτως: ἄλλως, ὡς τὰ πολλὰ ῥᾳθύμως τῆς ψυχῆς ἔχοντες, τῆς ἁμαρτίας τέως καθευδούσης.

Ρωμ. ή. Ἔπειτα δὲ ὅτι χρὴ τοὺς εὐσεβεῖς, σύνεδρους συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ υἱοῦ

Λουκ. θ'. τοῦ θεοῦ, ὡς μαρτυρεῖ τάδε: Εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν: ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καθ' ἡμέραν, καὶ ἀκολουθείτω μοι.

ἀ. Πετ. β'. Χριστὸς ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἡμῖν ὑπολιμπάνων ὑπογραμμὸν, ἵνα ἐπακολουθήσητε τοῖς ἴχνεσιν αὐτοῦ.

Πρὸς δὲ τούτοις, αἱ θλίψεις εἰσὶ μαρτυρίαι περὶ τῆς διδαχῆς: οὐ δι' ἐκ εἰκῆ ὠφελείας κηρικαῖς περιβασάζειν τὸν λό-

tabo, quoniam peccaui ei. Similiter & certa quædam sanctorum peccata, errata & lapsus, Deus certis pœnis castigat.

Sic Dauid in suis calamitatibus: Peccatum meum coram me est semper. Psal. 51.

Item: Iudicium à domo Dei incipit. Similiter Mauricius Imperator, cùm in conspectu suo videret trucidari à Phoca coniugem & liberos, post quos & ipse ad supplicium rapiebatur, dixit: Iustus es Domine, & omnia iudicia tua recta. 1. Pet. 4.

Statim enim in cruce de peccatis, quibus iram Dei sumus meriti, cogitamus seriò, cùm extra illam, securi sint plerunq; homines, & peccatum dormiat. Gen. 4.

Deinde, quòd oportet pios fieri conformes imaginis filij Dei: iuxta hæc testimonia: Qui vult meus esse discipulus, tollat crucem suam quotidie, & sequatur me. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius. Rom. 8. Luc. 9. 1. Pet. 2.

Præterea, afflictiones sunt testimonia doctrinæ: quòd videlicet non vtilitatis causa circumferant

τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, κηρύττοντας ἕως διὰ τὴν κινδύνοις βίου ἑαυτοὺς παραδιδόασιν: ἀλλὰ διότι ἐκ ψυχῆς πιστεύουσιν, αὐτὴν θεόθεν παραδοθῆναι: καὶ τούτου ἕνεκα, περιμαχήτως καὶ διὰ βίου καὶ ψυχῆς κινδυνεύειν, καὶ αὐτὸν δὴ τὸν θάνατον ἀναπλῆναι: ἢ τοιούτου τινὸς διδασκαλίαν ἀποβρίψασθαι: Ἡλίκων ἐστὶ Παύλου, καὶ τῶν λοιπῶν Ἀποστόλων, καὶ ἀναριθμήτων χιλιάδων μαρτύρων, εὐπολμίαν βλέπομεν.

Τοιγαροῦν, διὰ θεὸν ὑπομένουσιν: ἐν τῷ μεταιτῶτι αἰῶνι, δόξης καὶ τιμῆς βραβεῖα προσδεχόμενοι: ἤτοι ἑαυτὸν ἐλπίδι παρακαλεῖ ὁ Ἀποστολος, λέγων: τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα. Λοιπὸν, ἀπόκειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος: ὃν ἀποδώσει μοι ὁ κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὁ δίκαιος κριτής. Οὐ μόνον δὲ ἐμοὶ: ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ.

Ἐπάτα ἡ, ἵνα νεκρωθῇ ἡ σὰρξ, καὶ ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος: ἵνα μὴ ἀδειάζοντες ἐν ἠρεμίᾳ, τὸν θεὸν φόβον ἐκπιπάξωντω. Κατὰ τὸ: ὁ πάσχων ἐν σαρκὶ, πέπαυται ἁμαρτίας.

Ἱερεμ. λά. Ἐπαίδευσάς με, κύριε: καὶ ἐπαιδεύθην, ὥσπερ μόσχος ἀδάμαστος.

Τίνες εἰσὶν, οἱ μᾶλιστα διώκοντες τοὺς εὐσεβεῖς;

Οὐχ' οἱ κατώτατοι μόνον: ἀλλὰ οἱ ὑπερφανε-

rant doctrinam verbi Dei, cùm propter illam vitæ discrimina adeant: sed quòd reuera sentiant, eam diuinitus traditam: ideo malint pericula, & vitæ discrimina subire, mortem denique ipsam sustinere, quàm hoc doctrinæ genus abijcere: vt Paulus, & reliqui Apostoli, & innumera Martyrum millia.

Quare, propter Deum obtemperant, in altera vita gloriæ præmia expectantes. Qua spe consolatur se Apostolus: Bonum certamen certaui, cursum consummaui, de cætero reposita est mihi gloriæ corona immarcessibilis, quam mihi dabit Dominus, iustus iudex in illa die: non solùm autem mihi, sed omnibus, qui diligunt aduentum eius. 2. Tim. 4.

Item, vt mortificetur caro & vetus homo, ne securiores in tranquillitate, timorem Dei excutiant. Iuxta illud: Qui patitur in carne, desistit à peccato. 1. Pet. 4.

Ieremias: Castigasti me Domine, & eruditus sum, quasi iuuenculus indomitus. Ierem. 31.

Quinam potissimum persequuntur pios?

Non infimi tantùm, sed summi &

ὑποφαινομένους, καὶ τὰ κοινὰ πράττοντες, καὶ τῷ τῆς ἐκκλησίας ὀνόματι ἐναβρυνόμενοι. Ἑνὶ δὲ λόγῳ, ὁ διάβολος, καὶ ὁ κόσμος, κατεξανίστανται τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ.

Πρᾶξ. δ'. Ψαλ. β'. ἵνα τί ἐφρύαξαν ἔθνη: καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά; Παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς: καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ: κατὰ τοῦ κυρίου, καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ.

Οὕτως ἦρα, κατὰ Χριστοῦ συνῆλθον, καὶ συνέπνευσαν εἰς φόνον αὐτοῦ, Ἡρῴδης, Πιλατος, οἱ ἄρχοντες τοῦ λαοῦ, ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς, γραμματεῖς, καὶ φαρισαῖοι: καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἐκραξε, παρεκτὸς πάνυ ὀλίγων: σταύρωσον, σταύρωσον.

Διὰ τίνα αἰτίαν;

Ἄλλοι ἄλλας προφασίζονται: ἔγκλημα αἱρέσεως, βλασφημίας, ἀποστασίας, σήσεως: ὡς δὴ ταῦτα τῆς προφήτης τοῦ κυρίου, καὶ τῷ Χριστῷ αὐτῷ, ἐνεκλήθη. Ὁ γὰρ Ἠλίας ἀκούει παρακτὴς τοῦ Ἰσραὴλ: ὁ Χριστὸς, ἀναστάτης τοῦ λαοῦ: ὁ Στέφανος, ὡς ἀ πάυεται ῥήματα βλάσφημα λαλῶν κατὰ τοῦ λαοῦ θεοῦ, τοῦ νόμου, καὶ τοῦ ἁγίου τόπου: Παῦλος, ὅτι ἀ καθῆκον, αὐτὸν ζῆν.

ἀ. βασιλ. ιή. Λευ. κγ'. Πρᾶξ. ε'. καὶ κδ'.

Τὴν δ' ἀληθῆ αἰτίαν ὁ Χριστὸς ἐξέθετο, λέγων: Ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων διὰ τὸ ὄνομά μου.

Λευ. κά.

Καὶ ὁ Ἀπόστολος: Πάντες οἱ θέλοντες εὐσεβῶς ζῆν ἐν Χριστῷ ἰησοῦ, διωχθήσονται.

6. Τιμ γ'

Πῶς

mi & in Repub. constituti, quiq; titulo se Ecclesiæ iactitant. Vno verbo: Diabolus & Mundus, insurgunt aduersus Christum & Ecclesiam eius, Psal. 2. Quare fremuerunt gentes, & populi meditantur inania? Reges terræ, conueniunt aduersus Dominum, & aduersus Christum eius. Actor. 4.

Sic contra Christum conueniunt, & conspirant in necem eius, Herodes, Pilatus, Principes populi, Pontifices, Sacerdotes, Scribæ & Pharisæi, & omnis populus clamat: Crucifige, paucissimis exceptis.

Quam habent causam?

Alij alias prætexunt: crimen hæreseos, blasphemiæ, Apostasias, hoc est, defectionis, seditionis. Sicut hæc Prophetis Domini, & Christo ipsi sunt intentata. Helias audit, quòd sit turbator Israëlis. Christus, quòd concitet plebem. Stephanus, quòd non cesset loqui aduersus populum Dei, Legem, & locum sanctum. Paulus audit, quòd non sit fas eum viuere. 1. Reg. 18. Luc. 23. Actor. 6. Ibid. 21.

Veram autem causam, Christus exprimit, dicens: Eritis odio omnibus hominibus, propter me & nomen meum. Luc. 21.

Et Apostolus: Omnes, qui piè volunt viuere in Christo, persecutionem patientur. 2. Tim. 3.

Quod

Πῶς διαφέρουσιν ἀλλήλων, ὁ τοῦ Χριστοῦ σταυρὸς, καὶ ὁ τῶν ἁγίων;

Μόνου τοῦ Χριστοῦ, καταλυσωσάσης τὸν θεὸν ὀργιζόμενον: ἱλασμός ἐστι, καὶ ἐξιλασμός, ὑπὲρ ὧν ὅλου ἥμαρτεν ὁ κόσμου. Μόνου καταπεπάτηκα τὸ ληνὸν: καὶ ἐκ τῶν ἐθνῶν οὐκ ἦν ἀνὴρ μετ' ἐμοῦ.

Ὁ δὲ τῶν ἁγίων σταυρὸς καὶ παθήματα, ἄλλα αἴτια καὶ τέλη ἔχει. Οὐκ εἰσὶν ἐξιλασμοὶ ἁμαρτιῶν, οὔτε τῶν ἰδίων, οὔτε ἀλλοτρίων: ὡς τοῖς δεισιδαιμονικοῖς ἀσεβῶς ὑπολήπται: καὶ ἀντιῦθεν τὰς ἰνδουλγηντίας καλουμένας ἀφέσεις ἐξεύρον, ἐκ τοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις ὑπερεκπερισσεύοντος παθημάτων καὶ δικαιωμάτων. Ἀντίθεσις.

Ἀλλὰ Παῦλος, χαίρω, φησὶν, ἐν τοῖς παθήμασί μου ὑπὲρ ὑμῶν: καὶ ἀναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ, ἐν τῇ σαρκί μου, ὑπὲρ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὅ ἐστιν ἡ ἐκκλησία;

Ἀποκρίνομαι μετὰ τοῦ ἁγίου Αὐγουστίνου: ὅτι ὅλος ὁ Χριστὸς, ἐστὶν ἡ κεφαλὴ, καὶ τὸ σῶμα, ὅ ἐστιν ἡ ἐκκλησία. Ἕως οὖν τοιγαροῦν τὰ μέλη πάσχει: ὁ Χριστὸς πάσχειν λέγεται, ἐν τοῖς ἑαυτοῦ δηλονότι μέλεσι. Καθὼς τῷ Παύλῳ εἶπε: Σαοὺλ Σαοὺλ, τί με διώκεις; Καθὼς καὶ λέγει: Ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἑνὶ τούτων, τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν ἐλαχίστων: ἐμοὶ ἐποιήσατε. Πᾶν, ὅ τι τοῖς μέλεσι συμπίπτει, ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ἀναφέρεται. Τὸ δὲ, ὁ προσέθηκεν, ἑαυτὸν πάσχειν ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας: ἀ βέ-

Quod est discrimẽ inter Christi crucem & Sanctorum?

Sola Christi crux placat irã Dei, satisfactio est & propitiatio, pro peccatis totius Mundi. Solius calcaui torcular, & de gentibus vir non erat mecum. Isai. 35. 63.

Sanctorum autem crux & passiones, alias causas & fines habent. Non sunt expiationes peccatorum, nec suorum, nec aliorũ: sicut Pontificij impiè sentiunt, & hinc Indulgentias commenti sunt, ex superabundanti sanctorum passione & meritis.

Contra.

Paulus inquit: Gaudeo in passionibus pro vobis, & adimpleo ea, quæ desunt passionum Christi, in carne mea, pro corpore eius, quod est Ecclesia. Col. 1.

Respondeo cum Augustino: Totus Christus est caput & corpus, quod est Ecclesia: quàm diu igitur membra patiuntur, Christus pati dicitur, scilicet in suis membris. Sicut Paulo dicit: Saul, Saul, quid ME persequeris. Sicut etiam dicit: Quicquid feceritis vni ex minimis meis, mihi feciſtis. Quicquid mẽbris accidit, ad caput refertur. Quòd verò addit, se pati pro Ecclesia:

non

ὰ θέλει ὁ Ἀπόστολος: τοῖς ἑαυτοῦ παθήμασι καθαίρεσθαι τὰς ἁμαρτίας τῶν ἀνθρώπων: ἢ αὐτὰ εἶναι ἀναπλήρωμα τῶν ὑστερημάτων τῶν ἐκείνου (ἔστι γάρ, μόνου τοῦ Χριστοῦ ἔργον ἐστὶν: ἐν τῷ σταυρῷ βοῶντος, τετέλεσται: οὐδενὶ ἄλλῳ κοινωνητόν) ἀλλὰ ἵνα θέλῃ (ὡς αὐτὸς ἐσαφήνισε Ϛ'. Κορ. ά.) αὐτὰ γίνεσθαι ὑπὲρ τῆς παρακλήσεως καὶ σωτηρίας, τουτέστιν εἰς ὠφελείαν, τῆς ἐκκλησίας.

Τί, τὸ τελικὸν τοῦ σταυροῦ ἄτοπον;

Γυμνάζει σεαυτὸν ἐν τῷ παρόντι ὁ θεὸς: οὐχ, ἵνα ἀπολέσῃ: ἀλλ', ἵνα ἐπὶ μετάνοιαν ἀνακαλέσηται, αὐτῷ τε διεγείρῃ ἐν αὐτοῖς: ἵνα τὰ ἑαυτῶν ἁμαρτήματα, καὶ τὴν κατ' αὐτῶν ὀργὴν αὐτοῦ, ἐπιγνῶσιν: αὐξήσῃ τε λάθωσιν ἐν ἑαυτοῖς φόβος θεοῦ, ἐπικλήσεως, ὑπομονῆς, ἐγκρατείας, ἐλπίδος, καὶ ἄλλων ἀρετῶν. Ὥσπερ Δαβὶδ ἄδει: Ἀγαθόν μοι, ὅτι ἐταπείνωσάς με: ὅπως ἂν μάθω τὰ δικαιώματά σου. Καὶ: τίμιος ἐναντίον κυρίου, ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτοῦ. Ἡσαΐας κϛ'. Κύριε, ἐν θλίψει ἐμνήσθησάν σου: ἐν θλίψει, ἐν ᾗ κράζουσι, παιδεία σου αὐτοῖς. Καὶ κη'. μάθετε ἀκέραιον γενοχωρεῖσθαι: ἤτοι, σκιλμὸς ἐντίθησι νεῦρ. Ὡς δ' αὖτως, ὁ Ἀπόστολος: Κεκλημένοι, ὑπὸ κυρίου παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν. Ἆρά γε αἱ θλίψεις τῶν εὐσεβέντων, εἰσὶ ποιναὶ ἁμαρτημάτων;

Γενικῶς μὲν ἐστιν, πᾶσα θλῖψις, κόλασις

Ψαλ. ριή. καὶ ριε.

non vult Apostolus, suis passionibus expiari peccata hominum, aut esse satisfactiones pro illis: hoc enim solius Christi opus est, qui in cruce clamat: Consummatum est: in quo socium habet nullum: sed hoc vult, vt ipse interpretatur, 2 Cor. 1. quòd cedant in consolationem et salutem, id est, commodum Ecclesiæ.

Quæ est causa finalis crucis?

Deus cruce suos exercet in hac vita, non vt perdat, sed vt ad pœnitentiam reuocet, eamq; excitet in eis, vt peccata & ira Dei aduersus illa agnoscantur, & crescant in eis Timor Dei, Inuocatio, Patientia, Obedientia, Spes, & aliæ virtutes. Sicut Dauid canit: Bonum mihi Domine, quòd humiliasti me, vt discerem iustificationes tuas. Item: Pretiosa in conspectu Domini, mors sanctorum eius. Isaias: Domine, in tribulatione visitant te, angustia, in qua clamant, disciplina est eis. Et cap. 18. Vexatio dat intellectum. Similiter & Apostolus: Cùm iudicamur, à Domino corripimur, ne cum hoc Mundo damnemur. Psal. 118. Ibid. 116. Isa. 29. 1. Cor. 11.

Sunt'ne calamitates piorum, pœnæ peccatorum?

Generaliter quidem, omnis afflic-

κολάσεις ἐστὶν ἁμαρτιῶν. (Ἀληθῶς γὰρ ὁ θεὸς ὀργίζεται τοῖς ἁμαρτάνουσι: ὅταν ἂν αὐτοὺς εὕρῃ. Οὐδὲ μόνον αὐτοῖς ἁπλούτως τοῖς ἁμαρτήμασιν: ἀλλὰ καὶ τῷ, ἐν ᾧ αὐτὰ: τουτέστι, τῷ ἁμαρτάνοντι ἀνθρώπῳ, διὰ τὴν ἁμαρτίαν: καθὸ καὶ ἐν τῷ ψαλμῷ: Ἐμίσησας πάντας, οὓς ἐργαζομένους τὴν ἀνομίαν) ἐν οἷς τοῖς τέλεσι, διαφορά ἐστιν. Οἱ μὲν γὰρ εὐσεβεῖς, παιδεύονται ὑπὸ θεοῦ, ἵνα μετανοῶσι: καὶ, τὸ φλοκτὸν τῶν ἁμαρτιῶν ἀπαγόντες, ἀπιστρέψωσιν. Οἱ δὲ ἀσεβεῖς, ὑπὸ θεοῦ πανηλατοῦνται: ἵνα ἢ, τοῖς κολάσμασιν εἰς ἑαυτοὺς ἐλθόντες, σωφρονισθῶσιν: ἢ ἀνεπίστροφοι μένοντες, ἀπόλωνται.

Τοῖς δὲ εὐσεβείας φίλοις, εἰς τὸν Χριστὸν πιστεύουσιν, ἥτε αἰτία, καὶ ἡ αἰωνία ποινὴ, ἅμα ἀφίενται, διὰ τὸ θεοῦ σωτῆρος πάθος καὶ κατόρθωμα.

Συνεζευγμένα γάρ εἰσι τοῦτα, ἄμφω χριστοῦ εὐεργετήματα χαριτοδοτούμενα ὄντα: ὧν πᾶσαν αὐτὸ ἁμαρτιῶν κολάσεις, ὡς καὶ αὐτὰς δὴ αἱ ἁμαρτίαι, ἐπετέθησαν: ὃς αὐτὰς ὑπέμεινεν, ἐφ' ᾧ ἡμῖν εἶναι εἰρηνικὰ, Ἡσαΐου. Οὐ μὴν, ἀλλὰ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, καὶ ἀφεθησῶν τῶν ἁμαρτιῶν, ἥτοι τῆς αἰτίας, καὶ τὴν αἰωνίου ποινῆς, ὑποβάλλονται σωτηρίῳ καὶ συμφοραῖς: ἃ ἔνιοι ποινὰς τῶν ἁμαρτημάτων ὀνομάζουσιν. Ἀλλ' ὀδαμῶς εἰσι τοῦτα αὐτοποινώσεις, ἢ ἰνανοποιήσεις: ἢ μισθοφοραὶ, ὑπὲρ τῶν παρωχημένων, ἁμαρτημάτων, ἢ ὑπὲρ τῆς ποινῆς τὴν αἰδίας: ὡς οἱ δερμερέως σχολαστικοὶ

afflictio, pœna est peccatorum. Deus enim verè irascitur peccatis, vbicunq; ea inuenit: & non tantũ peccato in abstracto, sed etiam in concreto, id est, homini peccatori propter peccatum: iuxta illud: Odisti omnes, qui operantur iniquitatem: sed tamen sine differũt. Pij enim, castigantur à Deo, vt resipiscant, & peccatorum magnitudine agnita, conuertantur. Sed propriè impij à Deo puniuntur: vel, vt pœnis admoniti, resipiscant: vel, si non conuertantur, perdantur. Psal. 5.

Pijs verò credentibus in Christum, culpa & pœna æterna simul remittuntur, propter Christi passionem & meritum.

Hæc enim sunt coniuncta Christi beneficia gratuita, cui omnes pœnæ peccatorum, sicut et peccata ipsa, sunt impositæ, easq; sustinuit, vt nobis esset pax. Isa. 53. Sed tamen in hac vita, etiam remissis peccatis, siue culpa & pœna æterna, subijciuntur cruci & calamitatibus: quas quidam pœnas peccatorum nominant. Sed hæ nequaquam sunt compensationes vel satisfactiones, pro peccatis præteritis, aut pro pœna æterna: vt Pontificij Scholastici nugantur:

ληρῶσιν: ἄλλας δ' ἔχουσιν αἰτίας. Ἐπιτίθεντα γὰρ τοῖς ἁγίοις, μετὰ τὴν ἄφεσιν τῶν ἡμαρτημάτων, σταυροὺς καὶ θλίβερὰ (ὡς, Ἀδάμῳ, Δαβίδῃ, ἄλλοις) παιδείας καὶ σωφρονίσεως αὐτῶν ἕνεκα: ἵνα μετὰ πλείονος σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας καὶ σπουδῆς, εἰς τὸ ἑξῆς, τὸ ἁμαρτάνειν εὐλαβήσωνται: ὅπως μὴ τῷ κόσμῳ συγκαπακριθήσονται. Ὀρθῶς δὴ καὶ τὸ τῶν πάλαι ἐρρέθη: ἃ ἐστι πρὸ ἀφέσεως, κολάσματα τῶν ἁμαρτημάτων: πῶτε μετὰ τὴν ἄφεσιν, εἶναι ἀγῶνας καὶ γυμνάσματα τῶν δικαίων: ἵνα οἱ ἐκλεκτοὶ, ὅταν τὸν τρόπον, τῆς τῇ σαρκὶ ἐνούσης καὶ ἐντυφομένης ἁμαρτίας ὑπομνησθῶσιν: ἃ, γνικῶς μὲν ποινὰ λεχθεῖεν ἂν, ἧττον δὲ κυρίως. Εἰ γὰρ καὶ ἔνια τῶν ἐν εὐσεβέσιν ἁμαρτημάτων, ἰδίοις ὁ θεὸς παιδεύμασι διαπαίζεται (ὡς, ἐν Σαμψῶνι, Δαβίδῃ, Σολομῶντι) ἵνα ἡ αὐτοῦ ὀργὴ, ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν ὀργὴ, φανερὰ γένηται: καὶ οἱ πταίσαντες, ἐπὶ μετάνοιαν ἀνακληθῶσιν: ὅμως ἐκ καθόλου λεκτέον ἐστὶ ταῦτα. Διὸ, ὀρθῶς λέγονται, σταυροὶ, θλίψεις, καὶ συμφοραὶ: ἀλλ' ἐπὶ, ποινὰ εὐσεβῶν: διότι ἐκεῖ λόγον ἔχουσι ποινῶν, ἥγουν ἀθῴων ὀργῆς θείας.

Οἱ γὰρ εὐσεβεῖς, ποσάκις δέρονται, καὶ ἐπὶ σταυρῷ ἀποθνήσκουσιν ὀργῆς (πλὴν, ἐὰν τάχα πατρικοῦ τινος ᾖ) ὥστε καὶ καυχᾶσθαι ἐν ταῖς θλίψεσι. Rom. 5.

Καὶ Ἰὼβ, ἐν τῇ σφοδροτάτῃ πρὸς τοὺς ἐκ φίλους συζητήσει, εὖ διαλέγεται:

sed alias habent causas. Imponuntur enim sanctis, post remissionem peccatorum, crux & afflictiones: vt Adæ, Dauidi, &c. in castigationem, & disciplinam eorum: vt maiori studio, cura & diligentia, peccata in posterum caueant, ne cum hoc Mundo damnentur. Sicut à veteribus rectè dictum est: Quæ sunt ante remissionem, supplicia peccatorum, ea post remissionem esse certamina, & exercitationes iustorum: vt electi hoc modo de peccato in carne hærente admoneantur: quæ quidem generaliter pœnæ dici possunt, sed minus proprie. Etsi sæpe Deus in pijs certa delicta certis pœnis visitet: vt in Simsone, Dauide, Salomone: quò ira ipsius aduersus peccata agnoscatur, & lapsi, ad pœnitentiam reuocentur: tamen non vniuersaliter est accipiendum. Ideò rectè crux, afflictiones & calamitates dicuntur, & non pœnæ piorum: quia non habent amplius rationem pœnarum, videlicet sensum iræ diuinæ.

Sicut etiam pij, tantùm abest, in cruce iram vt sentiant (nisi fortè tentatio aliqua sit) vt insuper etiam glorientur in afflictionibus. Rom. 5.

Et Iob in disputatione, quam habet acerrimam cum suis amicis,

rectè

λέγεται: ἑαυτὸν ἄχι, ὡς αὐτοὶ διετάνοντο, ἰδίως κακοργήματός τε, ἢ μιάσματος, κολάζεσθαι: ἀλλ' ἀναίτιον ὄντα: ὁ αὐτοὶ βαρέως ἀρνῶνται. Τελευτῶν γε μὲν, ἀποφαίνεται γνώμην ὁ κύριος ὑπὲρ δ' ἁγίου, καὶ τῶν αὐτοῦ φίλων: ἀθῳῶν μὲν ἐκεῖνον, τέτων δὲ καταψηφιζόμενος.

Τίνος ἕν εἵνεκεν, εἰ οὐκ εἰσὶ ποιναὶ, τοῖς εὐσεβέσιν αὐτὰς ὁ θεὸς ἐπιτίθησι;

Διὰ πολλὰς δὲ ποικίλας αἰτίας.

Πρῶτον μὲν, διότι πατρικαί εἰσι παραινέσεις ἐκείνοις, οἳ αὐτὰς ἀνέχονται: ἃς ὑπομιμνήσκονται τῶν ἔτι τῇ σαρκὶ ἐγκεκρυμμένων τῆς ἁμαρτίας ὑπολειμμάτων: ἵν' ἀπευτυθῆν εὐλαβέστερον πορεύωνται: καὶ ἀπὸ τῶν προφθανομένων παραπτωμάτων μετανοῶσιν. Οὕτω δὴ, μᾶλλον λόγῳ τῶν μελλόντων, ἢ τῶν φθασάντων ἁμαρτημάτων, ἐντείνονται, εἰς τὸ εἶναι προφυλακτικά.

Εἶτα δὲ, τοῖς ἀγαθοῖς ἁγιάζονται, ἵνα ὦσι σπορὸς ἅγιος: ὥσπερ καὶ δεῖ δ' πόνε τῶν χειρῶν, καὶ δ' ἱδρῶτος, οἷς τροφὴν ἄνθρωπος πορίζεται, ἀποφαίνετα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον: μακάριος εἶ, καὶ καλῶς σοι ἔσται. Καὶ καὶ τὸν τόκον ὠδίνων, ὁ Ἀπόστολος: Σωθήσεται ἡ γυνὴ διὰ τῆς τεκνογονίας, ἐὰν μείνωσιν ἐν πίστει.

Τέλος δὲ, παραδείγματά εἰσιν, ἄλλων διεγερτικὰ πρὸς μετάνοιαν: ἵνα ἀπὸ

rectè disputat, se non (vt ipsi volebant) peculiariter propter aliquod suum scelus aut flagitium puniri, sed innocentem: quod ipsi impugnant grauiter, verùm tandem Dominus pronunciat pro Iobe, contra ipsius amicos, qui causa cadunt.

Cur verò, si non sunt pœnæ, Deus illas pijs imponit?

Respondeo. Multæ & variæ sunt causæ.

Primùm, admonitiones paternæ sunt illorum, qui eas sustinent, quibus de peccatorum reliquijs in carne hærentibus admonentur: vt porrò cautius ambulent, & de peractis peccatis pœnitentiam agant. Atq; ita magis respectu futurorum, quàm præteritorum peccatorum, infliguntur, vt sint προφυλακτικὰ.

Deinde, pijs sanctificantur, vt sint sancta crux: sicut de labore manuum & sudore, quo victus quæritur, Gen. 3. Spiritus sanctus pronunciat: Beatus es, & bene tibi erit. Et Apostolus de partus labore & dolore: Saluabitur mulier per filiorum generationem, &c. Psalm. 127. 1. Tim. 2.

Præterea, sunt exempla, quibus alij ad pœnitentiam excitan-

ἀπὸ τ̃ ἁμαρτάνειν ἀποτρατῶσι: πλοηθέντες τῳ̃ ὁρᾶν, τ̀ θεὸν μηδὲ τ̀ οἰκείων φειδόμενον: κἀντεῦθεν φυλάξωνται τὰς ἁμαρτίας. Ἱερεμ. κέ. Ἐν πόλ, ἐν ᾗ ὠνομάσθη τὸ ὄνομά μ, ἐπ̀ αὐτῇ ἐγὼ ἄρχομαι κακῶσαι, κ̀ ὑμεῖς, ἀπολεῖς ἔσεσθε; Καὶ ά. Πέτ. δ. Ἄρχεται τὸ κρίμα ἀπὸ τ̃ οἴκ τ̃ θε̃. Εἰ δὲ πρῶτον ἀφ' ἡμῶν: τί, τὸ τέλ τ̃ ἀπειθέντων τῳ̃ τ̃ θε̃ εὐαγγελίῳ;

Ἢ ἔξεστι φεύγειν σταυρόν;

Ἔξεστιν ὅπ σταυρ̃, χρῆσθαι πράγμασι κ̀ μέσοις, τοῖς παρὰ θε̃ ὁρισθεῖσι κ̀ διαπεχθεῖσιν. Οἷον, ἐν μὲν νόσῳ, ἰατρείας ζητεῖσθαι: ἐν ᾗ λιμῷ, ἄρτ ζητ. Ταὶς δ' ἐλπίσι, οὐκ ὅπ τοῖς μέσοις ἐκτέον, ἀλλ' ὅπ θεῷ μόνῳ. Οὕτως ἀμέλ, ὁ εὐσεβὴς Ἰόσαφ βασιλεὺς Ἰωσαφὰτ ἐπίησεν. Ἀνάπαλιν δὲ, Ἀσὰ πέποιθεν ὅπ σύμμαχον βασιλέα Συρίας, ἀ οὐκ ὅπ θεόν. Ὡσαύτως τὸ, μαλακιωθεὶς, οὐκ ἐζήτησε τὸν κύριον, ἀλλ' ἰατρούς: μᾶλλον τῇ τέτων τέχνῃ πιστεύσας. Ἐπὶ καπάρατ τ̃ δὲ, ὁ ἄνθρωπ τ̃: ὃς τ̀ ἐλπίδα ἔχ ἐπ̀ ἄνθρωπον: ἀ σηρίζ σάρκα, βραχίονα ἑαυτ.

Φεύγειν μὲν οὖν ἔξεστι σταυρὸν, ἀνόμως ᾗ: ἔστω μέντοι, ἐφ' ᾧ μὴ παρὰ τὰ τεθσηκότα πιεῖν, ἢ τὸ ἔργον τ̃ κλήσεως ἐκλείπειν. Αἰεὶ ᾗ, τὸν Δεσπότην, ὑπακούειν ἕτοιμον εἶναι: ὥστε ἡμᾶς μὲν τ̃ σωτῆρ τ̃ εἰπεῖν: Πάτερ μ, εἰ δυνατόν ἐστι: παρελθέτω ἀπ̀

tur, vt à peccatis deterreantur: cùm vident, Deum nec suis parcere, timorem concipiant, sibiq; caueant à peccatis. Ecce in ciuitate, in qua inuocatum est nomen meum, ego incipio affligere, & vos immunes eritis? Item: Iudicium à domo Dei incipit: quis igitur finis impiorum? Ierem. 25. 1. Pet. 4.

Licetne fugere crucem?

Licet in cruce vti rebus & medijs diuinitus ordinatis & institutis: vt in morbo, medicina, in fame, panis quærendus, &c. sed fiducia in illa media non est collocanda: verùm in Deum solum. Sicut Ioſaphat, pius Rex Iuda, facit. Contrà, Asa fiduciam habet in rege Syriæ confœderato, & non in Domino. Similiter cùm ægrotaret, non quæsiuit Dominum, sed magis in Medicorum arte confisus est. Maledictus autem, qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum. 2. Par. 16. 2. Par. 20. Ierem. 17.

Fugere itaq; licet crucem, sed legitimè, & ita tamen, ne prater officium faciamus, illúdue deseramus. Et vt animus semper ad obedientiam sit paratus: & cum Saluatore dicamus: Pater, si possibile est, transeat à me calix iſte:

6'. Παραλειπ. κ'.

6'. Παραλειπ. ις'. Ἱερεμ. ις'.

Ματθ. κς'

ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο. Πλὴν οὐχ, ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ', ὡς σύ. Οὕτω καὶ Δαβὶδ φεύγων τὸν Ἀβεσσαλὼμ, λέγει: Ἐὰν εὕρω χάριν ἐν ὀφθαλμοῖς κυρίου: ἐπιστρέψει με. Ἐὰν δὲ εἴπῃ, οὐκ ἠθέλησα ἐν σοί: ἰδοὺ, ἐγώ εἰμι: ποιείτω τὸ ἀγαθὸν ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ,

iste: non mea tamen, sed tua, fiat voluntas. Sicut Dauid fugit Absolonem, & dicit: Si inuenero gratiam in oculis Domini, reducet me. Si autem dixerit mihi: non places: præsto sum, faciat quod bonum est coram se. 2. Sam. 15.

Πῶς οἰστέον καλῶς τὸν σταυρόν; τίνα ποιητέον αὐτοῦ θεραπείαν; τίνες ἐν αὐτοῦ παραμυθίαι;

Quomodo commodè ferenda crux: & quæ sunt remedia adhibenda: item, quæ consolationes?

Μωσεῖ τῷ πάνυ, μετὰ λαὸν ἐλθόντι εἰς μερρὰν (ὅπερ ποιεῖν τὸ ὕδωρ, διὰ πικρότητα οὐκ ἠδύναντο. Παρὰ δὲ, τῷ τόπῳ ἡ θεσπιῳρία κεῖται) δένδρον ἢ ξύλον ὑπὸ τοῦ κυρίου ἐδείχθη: ᾧ ἐμβληθέντι, τὰ ὕδατα ἐγλυκάνθη. Οὕτω, καὶ τῷ σταυρῷ ἄκων ζητεῖσθαι δεῖ: ᾧ εὐφορητότερον ἄν πως γένηται. Τοῦτο δὲ, τὸ ξύλον ἐστὶν: ἐν ᾧ Χριστὸς ἀπηώρητο: ὑπὲρ ἡμῶν θεὶς τοῦ σταυροῦ θῦμα γεγονὼς: ὃν ἡμῖν τὸ θεῖον ῥῆμα δείκνυσι. Τοῦτο, ἡμῖν ἰατρεῖόν ἐστι, καὶ φαρμακοπώλιον: κάλλιστα τοῖς ἀναγκαίοις καὶ χρησίμοις πᾶσι κεχορηγημένον: ἰάματα παρέχον, ἤτοι παραμύθια, πρὸς πάντας ὁπηνασοῦν πειρασμοὺς καὶ πάθη πιόντα. Τὰ τίνα; τὸ, τὸν θεὸν ἡμῖν ἵλαον εἶναι πατέρα, διὰ Χριστοῦ, καὶ διὰ Χριστὸν: ὃς μεσίτευσε, παρενέθηκεν ἑαυτόν. Τὸ, μὴ ἀγνοοῦντα δὲ θεοῦ: ἀλλ, εὖ μάλα εἰδότα, καὶ ἡμῖν πατρικὴν εὐνοιαν

Moſi, cum populo venienti in Mara, vbi aquas præ amaritudine bibere non poterant, vnde nomen loco inditum, lignum vel arbor monſtrabatur, qua iniecta, dulciores redduntur. Ita cruci remedium eſt quærendum, quo non nihil tolerabilior reddatur. Hoc autem eſt lignum, in quo Chriſtus pependit, pro nobis in cruce victima factus: qui nobis in verbo Dei monſtratur. Hoc, nobis armarium eſt, & Pharmacopolium, optimè inſtructum, remedia, hoc eſt, conſolationes, contra omnis generis tentationes & paſsiones, exhibens. Quòd videlicet Deum habeamus propitium Patrem, per & propter Chriſtum Mediatorem. Et non inſcio Deo, ſed bene conſcio, ac bona & paterna eius voluntate, hæc nobis contingere, prouidentia diuina regi omnia, Matth. 10.

ἔννοιαν δὲ εὐδοκίαν ἔχοντα, ταῦτα γίνεσθαι. Τὸ, προνοίᾳ τὰ πάντα διεξάγεσθαι: δὲ ἐδὲν αὐτομάτως, ἢ εἰκῇ, ἡμῖν συμπίπτειν. Τὸ, ἵνα ἐξ ἡμῶν τινὶ ἀμέμπτως, τὰ κακὰ πάντα ἀφορίζεσθαι. Τὸ, μὴ ἐπ' ἀπωλείᾳ ἡμῖν ἐπιπέμπεσθαι: ἀλλ' ἵνα ἐντεῦθεν, τὸ δ' ἐξ θεοῦ ταῖς ἁμαρτίαις ὀργιζόμενον γνόντες, ἐπὶ μετάγνωσιν ἐπανακληθῶμεν. Τὸ, ἡμῖν
Ρωμ. ή. πάντα συνεργεῖν εἰς ἀγαθὸν, διὰ τὴν μεσιτείαν δ χριστοῦ: ὃς τὴν δ' ἐξ θεοῦ ὀργὴν παύσας, τὰς ἁμαρτίας ἐξεκάθηρε: τὰς θλίψεις ἡμῖν σωτηρίους ἀπέφηνεν: ὥστε αὐταῖς δόξαν τοῖς ἁγίοις θεοῦ
Ψαλ. ιγ'. φέρειν. Τὸ, ἔγγιστα αὐτὸν ἡμῖν παρεῖναι, βοηθὸν ἐν εὐκαιρίαις: σωτῆρα ἐσόμενον, καὶ ῥύστην, ἢ πραΰνειν γῆν, τῶν θαλασσῶν. Τούτων δὴ χάριν, πρὸς αὐτὸν πᾶσι ἡμῖν καταφευκτέον ἐστὶν: ἀσφαλεστάτης ἐλπίδος φήμας μέλλον ἐσεσθαι καθήσεσθαι καὶ ἐλευθερωθήσεσθαι, πεπληρωμένους. Μὴ δὴ δυσφορώμεθα, μὴ
Λουκ. κά. δὲ δυσπαθοῦντες κατ' αὐτοῦ γογγύζωμεν: ἀλλὰ ταπεινοφρόνως ἑαυτοὺς αὐτῷ φέροντες ὑπὸ δάλωμεν: ἐν ὑπομονῇ κτώμενοι τὰς ψυχὰς ἡμῶν: καὶ
ιά. Κορ. ί. εἰδότες, αὐτὸν ὑπὲρ ὃ δυνάμεθα,
Ἐφεσ. γ'. ἐάσειν ἡμᾶς πειρασθῆναι: ἀλλὰ πιστὸν σὺν τῷ πειρασμῷ, καὶ τὴν ἔκβασιν: δυνάμενον περισσὰ ἡμῖν, ὧν ἡμεῖς αἰτήσεως, ἢ νοήσεως, δοῦναι.
Ρωμ. ιϛ'. Ἔτι δὲ, τὴν ὑπομονὴν, θυσίαν εἶναι τῷ θεῷ εὐαρεστοτάτην, ὁλοκαύτωμα, δὲ λογικὴν λατρείαν. Καὶ, ὅτι οὐκ ἐσόντας χρόνους, μήπω θεοῦ ἀγωνισσομένους,

nihilq; fortuitò, aut temerè nobis accidere. Mala omnia suo determinari ordine: nec ideo immitti, vt pereamus, sed vt hinc agnoscamus iram Dei aduersus peccata, & his admonitionibus ad pœnitentiam reuocemur. Et quod nobis omnia cooperentur in bonum, propter Mediatarem Christum, qui placata tra Dei, peccata expiauit, afflictiones nobis salutares redd dit, vt gloriæ filiorum Dei seruiant. Quod nobis proximus adsit, adiutor in opportunitate, conseruaturus & liberaturus, aut certè mitigaturus arumnas: ideoq; fide ad eum confugiendum, certissima spe exauditionis & liberationis concepta: nec fracti impatientia, aduersus eum murmuremus: sed humiliter nos ei subijciamus, in patientia possidentes animas nostras, scientes, non vltrà, quàm possimus sufferre, eum nos tentaturum, sed daturum cum tentatione euentum, & plus daturum, quàm petamus aut intelligamus.

Rom. 8.

Psalm. 93. (44.

1. Cor. 10.

Ephes. 3.

Præterea, patientiam, sacrificium esse Deo longè gratissimum & holocaustum, rationale obsequium: quòd afflictiones non sint futura

Rom. 12.

θλίψεως: ἀλλὰ βραχυὼ μψᾶσι χρόνου. Ἐπὶ δὲ τότοις, αὐταῖς τὸν θεὸν, διηνεκῆ ἐν ἀρανῷ αἰτιοκώσφν ἔπαθλα καὶ ἀρίστεια, κ᾽ τὸ Παύλε: τὸ παραυτίκα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως ἡμῶν, καθ᾽ ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης κατεργάζεται ἡμῖν, β΄. Κορ. δ. Τέλ@ δὲ, ποικίλως αὐτὰς ἐνταυθοῖ χρησιμεύφν ἡμῖν: καθὼς ὁ ψάλτης ἄδ᾽ φδεῖ ἑαυτ᾽: Ἀγαθόν μοι, ὅτι ἐταπείνωσάς με: ὅπως ἂν μάθω τὰ δικαιώματά σε.

var. ῥιή.

ΠΕΡΙ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ, Ἢ ΠΡΟΣΚΥΝΗΣΕΩΣ;

Τί ἐστι προσευχή;

ΕΣΤΙ πράγματός τινος, ἀ μόνον ἀκουστῇ φωνῇ, ἀλλὰ κρυφίᾳ καρδίας ἁφῇ θεσῇ, κ᾽ βαθυτάτῃ νοὸς προσοχῇ, μετὰ πίστεως πρὸς θεὸν γενομένη αἴτησις: ἢ ὑπὲρ δοθέντ@, χάριτ@ ὁμολογία. Ὁμιλία ἄρα πρὸς αὐτὸν, ἐ εἰς λόγες κατάσασις: παρ᾽ ἕ ὡρισμένόν τι αἰτόμεθα, ἢ εὐχαριστῶμεν.

Ὅθεν, τὸν πρὸς τὴν ἁγίαν θεοτόκον εὐαγγελισμὸν, καὶ τὸν ἕ ἀποστολικὸν συμβόλε ἀποσφατισμὸν, μὴ προσευχὰς εἶναι, κινδυνεύ: διόπ ἀδὲν τὸν θεὸν ἐν αὐτοῖς αἰτόμεθα, ἢ εὐχαριστῶμεν: ἀλλὰ τῆς πίστεως ἡμῶν βεβαιώσει, ἐ παραμυθία, συμφέρσι: τρόπον, ὃν δίκαιόν ἐστι, κ᾽ ὅσιον, θεωρήσαντα.

Εἴδη προσευχῆς, πόσα;

Δύο:

turæ diuturnæ, aut perpetuæ, sed breues. Et quòd Deus eas perpetuis in cælo sit compensaturus præmijs, iuxta illud: Momentanea afflictionum leuitas, perpetuum gloriæ pondus operatur. Item, quòd sint vtiles nobis. Sicut Dauid de se canit: Bonum mihi, quòd humiliasti me, vt discam iustificationes tuas. 2. Cor. 4. Psalm. 118.

DE PRECATIONE.

Quid est Precatio?

EST rei alicuius, non externa tantùm voce, sed interno cordis affectu & intima mentis cogitatione, in fide à Deo facta petitio. Et ita colloquium cum Deo, à quo certi aliquid petitur.

Vnde salutatio Angelica, & Symboli Apostolici recitatio, non sunt precationes: quia in his nihil à Deo petitur: sed ad fidei nostræ confirmationem & consolationem faciunt, eo modo, quo par est & decet, considerata.

Precatio, quot habet species?

Δύω: ἐπίκλησις, ἡ αἴτησις: καὶ εὐχαριστία.

Τί ἐστιν ἐπίκλησις;

Ἔστιν, ἡ τι ὡρισμένον, τὸν θεὸν αἰτεῖσθαι. Ὥστε, οἱ μὲν τὸν ἀρχιερέα: ὅτε τὰ ἑαυτῶν προσευχάρια ἀποδιδόασιν (ἀπροσώπως τινὶ ἀριθμῷ ἐπελευστικῶς βατταλογοῦσι: καθάπερ οἱ ἱεροποιοὶ, τὰς κανονικὰς ὥρας: ἢ αἱ ἀσκητριαι, τὸ ψαλτήριον: ἀφορτίσεως ἕνεκα) εἶτα δὲ, ἤτοι τῷ θεῷ, ἢ τοῖς ἁγίοις, ἐν μισθοφορίας τάξει προσωθίζουσιν: ὅτε προσεύχονται, ὅτε θεὸν ἐπικαλοῦνται.

Αἰτήσεως εἴδη, πόσα;

ά. Τιμ. β'. ὁ ἀπόστολος καταλέγει δεήσεις, ἐντεύξεις: ὧν ταύτῃ τινὰ ἀλλήλων διαστολὴν ποιοῦνται.

Δεήσεις μὲν, εἶναι ἱκεσίας, καὶ ἐπηρτημένων κοινῶν καὶ ἰδίων κακῶν προσφερομένας: ὅπως αὐτὰ ὁ θεὸς αὐτὰ ἡμῶν ἀποτρέψῃ, ἢ λειάνῃ, διὰ τὸν μεσίτην υἱὸν: ὃς τὰς ποινὰς τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἀνήνεγκεν ἐπὶ τὸ ξύλον. ά. Πετ. β'.

Προσευχὰς δὲ, ἀγαθῶν, ἐπείνοις κακοῖς ἀντικειμένων, αἰτήσεις: ἵνα ἡμῖν, ἢ ἄλλοις, κοινῇ καὶ ἰδίᾳ, πνευματικὰ καὶ σωματικὰ, δοθῶσιν: ἅτινα ἀγαθὰ χριστὸς, ἐν τῇ κυριακῇ λεγομένῃ προσευχῇ συνεκεφαλαιώσατο.

Ἐντύ-

Duas: Inuocationem, & Gratiarum actionem.

Quid est Inuocatio?

Est qua aliquid certi à Deo petitur. Quare Pontificij, qui suas preculas dicunt, quas certo numero demurmurant: sicut sacerdotes Horas Canonicas, aut Moniales, Psalterium, vt pensum suum absoluant: & deinde, vel Deo, vel Diuis, tanquam meritum, obtrudunt: nec orant, nec Deum inuocant.

Quot sunt species petitionis?

1. Timoth. 2. Apostolus recenset, deprecationes, obsecrationes, interpellationes: inter quas ita distinguunt.

Deprecationes, cùm mala imminentia publica & priuata deprecamur, vt Deus nobis ea auertat & mitiget, propter filium mediatorem: qui pœnas peccatorum nostrorum, in corpore suo sustinuit, & portauit super lignum. 1. Pet. 2.

Obsecrationes, cùm bona, illis malis opposita, petimus, nobis vel alijs, publicè & priuatim, spiritualia & corporalia, dari: quorum bonorum summam, Christus in Oratione Dominica complexus est.

Inter-

Ἐντύξῃς δὲ, λιπαρήσῃς ὑπὲρ ἄλλων, & κ᾽ ἀδικιῶν. Ὡς Πράξ. 16. Προσευχὴ ἐκτενὴς ἐγένετο ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὸν θεὸν, ὑπὲρ Ϝ μακαρίᾳ Πέτρᾳ. Ἀλλὰ μὴν, οὐχ ὑπὲρ φίλων μόνον, ἀλλὰ & ἐχθρῶν, γίνονται, κ᾽ τὸ Ματθ. ε. Προσεύχεσθε ὑπὲρ τ᾽ ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς, & διωκόντων ὑμᾶς.

Τίνες ὀρθῶς δύνανται προσεύχεσθαι;

Μόνοι οἱ μετανοοῦντες ἀληθῶς, τὸν ΘΕΟΝ ἐπικαλοῦνται, ὥστε εἰσακοῦσθῆναι. Ἁμαρτωλῶν γὰρ (ἤτοι τῶν ἀμετανοήτων) ὁ θεὸς οὐκ ἀκούει: ἀλλὰ γίνεται ἡ προσευχὴ αὐτῶν εἰς ἁμαρτίαν: κ᾽ μάτην ἀναλαμβάνουσι τὸ ὄνομα κυρίου θεοῦ ἀφ᾽ στόματος. Κραζόντων ἐκείνων, ἀπεστράφη τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ἀπ᾽ αὐτῶν. Αἱ γὰρ χεῖρες αὐτῶν, αἵματος πλήρεις.

Τίς, ἐν ἡμετέρᾳ προσευχῇ ἐπικλητέος;

Μόνος θεὸς, ὁ πατὴρ Ϝ ἐλευθερωτοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ, ἐν ἁγίῳ πνεύματι. Ἐξαπλοῦν δὲ τὴν προσευχὴν, ἢ πρὸς τὸν θεὸν καὶ πατέρα, διὰ χριστοῦ: ἢ αὐτάκρυς πρὸς χριστὸν, ὡς ὁ καλὸς λίνικος μάρτυς Στέφανος: ἢ & πρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ὅτι αἱ τρεῖς ταῦτα, αὐτοί εἰσι, εἷς θεός ἐστι, μία οὐσία. Ἤντιναοῦν ὠνόμασας, αἱ λοιπαὶ ξυνεπενοήθησαν.

Εὐθὺς δ᾽ ἀρχὴν ἐνθυμεῖσθαι, τίς ἐστιν ὁ θεὸς, ἐν σὺ ἐπικαλῇ: ἵνα τὸν ἀληθι-

Interpellationes vel postulationes, dicuntur intercessiones, quæ pro alijs fiunt. Vt Act. 12. Ecclesia pro D. Petro intercedit. Fiant autem, non pro amicis tantùm, sed etiam inimicis: Orate pro persequentibus vos.

Quinam rectè possunt orare?

Soli verè pœnitentes, DEVM invocant, vt exaudiantur. Peccatores enim (impœnitentes) Deus non exaudit: sed vertitur illorum oratio in peccatum, & frustra assumunt nomen Domini Dei in os suum. Deus auertit faciem suam, illis clamantibus: quia manus eorum sanguine sunt plenæ. Iohan. 9. Psal. 109. Isa. 1.

Quis in oratione invocandus?

Solus Deus Pater liberatoris nostri Iesu Christi, in Spiritu sancto. Dirigatur autem oratio, vel ad Deum patrem per Christum: vel etiam ad Christum ipsum, sicut Stephanus: vel etiam ad Spiritum sanctum. Quia hæ tres personæ, vnus sunt Deus, vna essentia. Quamcunq; nominaſti, reliquæ subintelliguntur. Actor. 7.

Et initio orationis cogitandum est, quem invoces Deum: vt

ἀληθινὸν θεὸν, ὃν ἡμεῖς οἱ χριστώνυμοι ἐπικαλέμεθα, παῤ ὃν τοῖς μὴ ἔστι θεοῖς ἀντιδιαστέλλῃς. Οἱ γὰρ Τοῦρκοι καὶ Ἰουδαῖοι, εἰ καὶ φάσκουσιν, ἐπικαλεῖσθαι θεὸν, τὸν ποιήσαντα τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν: ὅμως αὐτὸν, τίς ἐστιν, ἀγνοοῦσι: δῆλον, ὅτι ὁ πατὴρ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ, μὴ ὢν ἅγιον πνεύματος: ἔξω οὗ οὐκ ἔστιν ἄλλος θεός.

discernas Deum verum, quem nos Christiani inuocamus, qui est Trinitas, à reliquis commentitijs Dijs. Sicut Turcæ & Iudæi, etsi profiteantur se inuocare Deum creatorem cæli & terræ: tamen, quis ille sit, ignorant nempe, Deus pater Liberatoris nostri Iesu Christi, cum Spiritu sancto, extra quem non est alius Deus.

Πῶς ἔστι δεικνύειν;

Μαρτυρίοις γραφικοῖς, ἔστι δὲ ῥητῶς παραλαμβανόμενος, ὁ ἐπιλλομένους. Δευτ. ϛ'. Κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις: καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. ψαλ. μθ'. Ἐπικάλεσαί με (φησὶ κύριος) ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς σου, καὶ ἐξελοῦμαί σε, καὶ δοξάσεις ἐμέ. Καὶ Λουκ. ιά. χριστὸς ὅταν προσεύχησθε, λέγετε: Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Καὶ Ἰωάν. ε'. Ὁ μὴ τιμῶν τὸν υἱὸν, οὐ τιμᾷ τὸν πατέρα, τὸν πέμψαντα αὐτόν.

Quomodo id probas?

Testimonijs Scripturæ, quibus hoc disertè præcipitur. Deut. 6. Dominum Deum tuum adorabis, & ipsum solum coles. Psal. 50. Inuoca ME (dicit Dominus) in die tribulationis: & ego eripiam te, & glorificabis me. Et Christus: Si vultis orare, dicite: Pater noster qui es in cœlis. Item: Qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui misit illum. Iohan. 5.

Τίς ἐστι διαφορὰ εὐσεβοῦς, τῆς τε θεοσεβῶν, καὶ τῆς τῶν ἄλλων πάντων;

Διττή ἐστι διάκρισις. Ἡ μὲν εὐσεβὲς, ἀπὸ τῆς οὐσίας θεοῦ: ὅτι οἱ λοιποὶ λαοὶ πάντες (ἐξηρημένων μόνων τῶν ἀληθῶς χριστιανῶν) εἴδωλα, ἢ νεκροὺς ἀνθρώπους, ἐπικαλούμενοι, ἅ ὄντως ἀσυχοῦσι θεοῦ (ὃς ἑαυτὸν ἐφανέρωσε, διὰ ἰδίου καὶ ὡρισμένου ῥήματος, καὶ τὸν υἱὸν ἀποστείλας) ἀγνοοῦσί τε αὐτὸν:

Quid interest, inter piorum & reliquorum omnium precationem?

Duplex est discrimen. Prius, sumitur ab essentia Dei: quòd reliqui populi omnes (exceptis verè Christianis) Idola aut mortuos homines inuocantes, aberrant à vero Deo, qui se patefecit dato verbo, & misso filio, eumq; igno-

πρὸς ὃν μόνον δεῖ εὖ προσευχομένους ἀναβλέπειν χρή. Ὅθεν πρασία, φλυκτὴ, πολυμιδὴς, βδελυκτή ἐστιν εἰδωλομανία: ἃ μόνων ἢ τῶν τυφλῶν ἐθνῶν, ἀλλ' ἰδοὺ καὶ ἢ τῶν Παπιστῶν: οἵ γε δεῖ ἐθνικὰς μιμησάμενοι, δωδέκατος καὶ ἕρκα διωρισμένα τῆς πλασματίας ἑαυτῶν θεοῖς διένειμαν: ἑκάστῃ κακοῖς, νόσοις, πτάγμασιν, ἑκάστας ἐξ αὐτῶν ὀπιφήσαντες προστάτας, βοηθὸς, ἀλεξητῆρας. Ὥσπερ ὁ χριστὸς τῇ Σαμαρείτιδι εἶπεν: Ὑμεῖς προσκυνεῖτε, ὃ οὐκ οἴδατε. Ἡμεῖς προσκυνοῦμεν, ὃ οἴδαμεν: ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν. Ioan. 4.

Εἰ γὰρ καὶ πάντα τὰ ἔθνη λέγῃ: Σοφῶν προσκυνεῖσθαι ἕνα θεὸν: τὸν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τῆς γῆς, ποιητήν: ὅμως οὐκ οἴδασι, τίς ἐστιν ὁ ἀληθινὸς θεός: δηλαδὴ, τίνα μὲν οὐσίαν, εἷς: τὰ δὲ πρόσωπα, τριαδός. Ἀρνοῦνται τὸν υἱὸν θεοῦ: ἀρνοῦνται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Οὐκ ἔχοντες οὖν, οὐδὲ γινώσκοντες, οὐδὲ τιμῶντες, τὸν υἱὸν: οὐδὲ τὸν πατέρα ἔχουσιν, ἢ ὀπικαλοῦνται, ἢ δοξάζουσι (μαρτυροῦντος Ἰωάν. ε. τοῦ κυρίου) ἀλλὰ πλασμα, καὶ φάντασμα ματαίας φρενὸς: θεὸν δηλονότι, μήτε υἱὸν χρηματίζοντα γνήσιον, μήτε πνεύματος ἁγίου προβολέα. Τοιοῦτος δὲ θεὸς, οὐδαμοῦ ἂν τῶν παντὸς εὑρεθείη. Ioan. 5.

Ἡ δ' ὑστέρα, λαμβάνεται θελήματος θεοῦ, ἐν τῷ ῥήματι τοῦ υἱῷ φανερωθέντος. Ἄλλως γὰρ φύσει διαζῶσι πάντες

ignorant: ad quem ſolum dirigenda eſt oratio. Vnde monſtroſa, horrenda, multiplex & abominanda eſt Idolomania, non ſolùm cæcarum Gentium, ſed etiam Papiſtarum: qui inſtar Gentium, officia inter fictitios ſuos Diuos diſtribuunt, & ſingulis malis, morbis & rebus, ſingulos præficiunt Deos Opitulatores. Sicut Chriſtus Samaritanæ dixit: Vos adoratis, quod neſcitis. Nos adoramus quod ſcimus, quia ſalus ex Iudæis eſt.

Etſi enim Gentes omnes, profiteantur, ſe vnum Deum, creatorem cæli & terræ, inuocare: tamen ignorant, quis ille verus ſit Deus: nempe, eſſentia vnus, & trinus in perſonis. Negant filium Dei, negant & Spiritum ſanctum. Cùm igitur nec habeant, nec agnoſcant, nec honorificent filium Dei: nec patrem habent aut inuocant, vel glorificant, teſte Chriſto: ſed figmentum cordis ſui, Deum ſciſlicet talem, qui nec filium habeat, nec à quo Spiritus ſanctus procedat. Talis autem Deus, in rerum natura non eſt.

Poſterius, ſumitur à voluntate Dei, in verbo & filio patefacta. Naturaliter enim aliàs dubitant omnes

τις ἄνθρωποι, καὶ μάλιστα ἐν θλιψέσι λυπηροῖς, θεὶ τῆς θεὸς οὖν αὐτοῦ εὐμενείας ἕνεκεν. Οἱ δὲ διστάζοντες, ἐπικαλέσωνται αὐτὸν ἃ δύνανται. Πῶς γὰρ ἐπικαλέσονται, εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσεν; Καὶ ὁ διακρινόμενος, ἔοικε κλύδωνι θαλάσσης ἀνεμιζομένῳ καὶ ῥιπιζομένῳ. Μὴ ἂν οἰέσθω ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος· ὅτι λήψεταί τι παρὰ τοῦ κυρίου.

Rom. 10. Iacob. 1.

Διὰ τοῦτο ἓν, ἐπιδὴ καὶ τὸν θεὸν αὐτὸν ἀγνοοῦσι· καὶ τὴν αὐτοῦ θέλησιν, ἐν τῷ υἱῷ· καὶ τὴν ὑποσχεσιν, διὰ καὶ ἕνεκα τοῦ μεσίτου, ἐκφανθεῖσαν· καὶ οὐκ οἴδασιν, ἆρα ὁ θεὸς ἂν δεήσεις αὐτῶν προσδέχεσθαι θέλῃ, καὶ διὰ τί εἰσακούσῃ· ἡ προσευχὴ αὐτῶν ἃ ὑμᾶ ἐκεῖνον· ἀλλ' εἰς ἁμαρτίαν μεταβαλοῦσι, οὐκ εἰσακούεται παρ' ἐκείνου. Ἐντεῦθεν, παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, διστασμοὶ περὶ τοῦ εἰσακοῆς· καὶ μάλιστα ἐν τοῖς τῶν πραγμάτων προσταπικοῖς.

Οἱ δ' εὐσεβεῖς, ἤγουν οἱ πιστοὶ, πίστει ἀνώτεροι γίνονται τῶν τοιούτων διστασμῶν· ἐπιγνόντες τὸ ἃ ἀγαπᾷ πατρὸς περὶ αὐτοῦ φιλόστοργον· ἐκ τῶν ἐν τῷ θείῳ ῥήματι ἐπαγγελιῶν τῆς χάριτος· τῶν διὰ καὶ ἕνεκα τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἀναξιότητος.

omnes homines, præsertim in aduersis, de benigna Dei erga se voluntate. Qui verò dubitant, Deum inuocare non possunt. Quomodo enim inuocabunt, in quem non crediderunt? Et: Qui hæsitat, similis est fluctui maris, qui à vento hinc inde mouetur & circumfertur. Non ergo existimet homo ille, quod accipiat aliquid à Domino.

Ideoq; cùm & Deum ipsum ignorent, & voluntatem Dei in filio, & promissionem per & propter mediatorem patefactam: & nesciant, an Deus ipsorum preces recipere velit, & cur exaudiat: ipsorum precatio Deum non honore afficit, sed in peccatum vertitur, & non exauditur à Deo. Hinc dubitationes omnium Gentium de exauditione, præsertim in rebus aduersis.

Pij autem, hoc est, credentes, fide vincunt istas dubitationes, agnita paterna Dei erga se voluntate, ex promissionibus gratiæ in verbo Dei factis, per & propter filium, contra indignitatem.

Τίνα ἐστὶ, τὰ πρὸς γνησίαν προσευχὴν παρ' ἡμῶν ἀπαιτούμενα;

Quæ requiruntur ad veram precationem?

Πρῶτον, τὸ ἐπικαλεῖσθαι τὸν ὄντα θεὸν· ἐκ ῥήματος αὐτοῦ (καθὼς αὐτὸς ἐφανέρωσεν ἑαυτὸν τῇ ἐκκλησίᾳ ἑαυτοῦ, ἀπὸ ἀρ-

Primùm, vt verum Deum, ex verbo ipsius agnitum, sicut ibi se patefecit Ecclesiæ suæ, hinc ab initio,

ἀπὸ δοχῆς: διὰ ἰδίᾳ ῥήματος, καὶ υἱῷ ἐξιλεωτῆρος) ἐπιγνωσθέντα. Λουκ. ια'. Ὅταν προσεύχησθε, λέγετε: Πάτερ, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου.

Δεύτερον, τὸ, μὴ ἐπ' ἰδίαις ἀξίαις, ἢ καλοκἀγαθίαις: ἀλλ' ἐπὶ μεσιτείᾳ Χριστῷ, πεποιθότας, τὸν θεὸν ἐπικαλεῖσθαι. Κατὰ τὸ: ὅσα ἂν αἰτήσητε τὸν πατέρα ΕΝ ΤΩι ΟΝΟΜΑΤΙ ΜΟΥ, δώσῃ ὑμῖν. Τουτέστιν, ἐκ πίστεως, ἄνευ διστασμοῦ, προσευκτέον Ματθ. κα'. Πάντα, ὅσα ἂν αἰτήσητε ἐν τῇ προσευχῇ πιστεύοντες, λήψεσθε.

Τρίτον, τὸ, ὡρισμένον τι προτείνειν τῷ θεῷ ἐν τῇ προσευχῇ: ὃ παρ' αὐτοῦ ἂν αἰτῶμεν, καὶ λαμβάνειν ἐπιθυμῶμεν. Τουτέστι, πᾶν τὸ ἡμῖν, καὶ ἄλλοις, ἀναγκαῖον. Ὥστε ἔν, ἐν τῇ κυριακῇ προσευχῇ, ῥητάς τινας ὁ κύριος αἰτήσεις ἡμῖν προέγραψε, πάντα πρὸ ἐπιτεμημένως περιλαβούσας.

Πῶς τοίνυν δεῖ προσεύχεσθαι;

Πίστει, ἤγουν πεποιθότες διὰ μεσίτου Χριστοῦ: δι' οὗ πεπληροφορήμεθα, ἡμᾶς εἰσακούεσθαι. Ἰωάν. ιϛ'. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν: ὅτι, ὅσα ἂν αἰτήσητε τὸν πατέρα ἐν τῷ ὀνόματί μου (τουτέστι, δι' ἐμοῦ: ἢ ὀνομάσαντες με, τὸν μεσίτην) δώσει ὑμῖν.

Οὐ γενικῇ δὲ μόνον πίστει ἐκείνῃ: ᾗ πιστεύομεν (ὡς οἱ Ἀρειανικοὶ διδάσκε-

tradito certo verbo & misso filio propitiatore, inuocemus, Lucæ 11. Cùm oratis, dicite: Pater sanctificetur nomen tuum.

Secundò, ne fiducia propriæ dignitatis aut meritorum, sed fiducia Mediatoris Christi, Deum inuocemus. Iuxta illud: Quicquid Iohan. 16. *petieritis patrem IN NOMINE MEO, dabit vobis. Hoc est, ex fide, sine dubitatione orandum est. Matth. 21. Omnia quæcunq; petieritis in oratione, credentes, accipietis.*

Tertiò, certi aliquid, in oratione Deo est proponendum, quod ab ipso petamus, & impetrare cupiamus. Hoc est, quicquid nobis & alijs est necessarium. Sicut in oratione Dominica Saluator certas quasdam nobis petitiones proposuit, in quibus plerag; omnia sunt comprehensa.

Quomodo igitur est orandum?

In fide, hoc est, fiducia Mediatoris Christi: propter quem certi sumus, nos exaudiri. Iuxta illud: Amen, Amen, dico vobis, quicquid Iohan. 16. *petieritis patrem in nomine meo (hoc est, propter me, vel me nominato Mediatore) dabit vobis.*

Non generali autem fide tantùm illa, qua credimus (vt Pontificij

δάσκουσιν) ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἶναι ἄφεσιν ἁμαρτιῶν: ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδικὴν: ἡμῖν, οἱ καθ' ἕνα τῶν ἀληθῶς μετανοούντων, βεβαίως καὶ ἀμετακινήτως, καὶ τῆς ἑαυτῶν ἀσθενείας καὶ ἀδιαθεσίας (κατ' ἐκείνους εἰπεῖν) πεπισμένοι ἂν ὦσι: καὶ ἑαυτοῖς, καὶ δι' ἕνεκα τοῦ μεσίτου χριστοῦ, τὰς ἑαυτῶν ἁμαρτίας ἀφεθῆναι.

tificij docent) in Ecclesia esse remissionem peccatorum: sed etiam specialia illa, qua singuli verè pœnitentes, sibi quoq; per & propter Christum mediatorem, nulla indispositionis vel infirmitatis suæ (vt isti loquuntur) habita ratione, remissa sua esse peccata, certò & firmiter statuant.

Πῶ ἐστι προσευκτέον;

Οὐ δεῖ τινος ἀποτεταγμένου τόπου: ὡς δὴ ἐκεῖ τὸν θεὸν μᾶλλον ὄντα ἵλαον: καὶ ῥᾷον ἀκοῦσόν τε εἰσακούοντα, ἢ ἀλλαχόθι. Ὥσπερ ἀφρόνως οἱ Παπισταὶ, ὅπου ἀφωρισμένα ναΐδια, καὶ τὰ τῶν ἑαυτοῖς ἀποθεωθέντων ἀνθρώπων ἀγάλματα, συντρέχουσιν.

Ἰωάν. δ'. Οὔτε γὰρ ἐν τῷ ὄρει τούτῳ (φησὶν ὁ κύριος) ἔτι ἐν Ἱεροσολύμοις: ἀλλ' ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ, οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι τῷ πατρί. Καὶ ὁ Ἀπόστολος βούλεται, προσεύχεσθαι τοὺς ἄνδρας ἐν παντὶ τόπῳ, ἐπαίροντας ὁσίας χεῖρας.

ά. Τιμ. β'.

Προσευκτέον δέ, καὶ ἐν δημοσίᾳ συνάξει τῆς ἐκκλησίας (ὃ αὐτοὶ ποιήσαντες, ἡμῖν ὑπέδειξαν οἱ Ἀπόστολοι) καὶ ἰδίᾳ οἴκοι ἐν ταμείῳ, κλείσαντας τὴν θύραν, Ματθ. ς'. καὶ ἐν ᾧ δήποτε τόπῳ ἂν ὦμεν.

Ὅμως ὁ θεὸς, ἐπὶ τῆς παλαιᾶς διαθήκης, μόνον πρὸς τὸ σκηνὴν, καὶ τὸ ἱλαστήριον, προσκυνεῖσθαι ἠθέλησεν;

Vbi est orandum?

Non opus est certo aliquo loco, quasi illic Deus magis sit propitius, & citius ac facilius exaudiat, quàm alibi. Sicut stultè Papistæ ad certa sacella, & Diuorum suorum statuas, concurrunt. Non enim in monte hoc, inquit Christus, neq; Hierosolymis, sed in Spiritu & veritate, veri adoratores patrem adorabunt. Et Paulus, vult viros in omni loco orare, tollentes puras manus. Iohan. 4. 1. Tim. 2.

Orandum autem nobis est, & in cœtu Ecclesiæ publicè, quòd Apostoli nos docent, suo exemplo: & priuatim domi, clausis cubiculi ianuis, Matth. 6. & vbicunq; locorum simus.

Tamen Deus in veteri Testamento tantùm ad Tabernaculum & Propitiatorium voluit adorari?

Verum

Ἀληθὲς μὲν, ὅτι· εἰ γε τύπος ἐγένετο τοῦτο ὁ μόνου μεσίτου, ἱλασμοῦ, καὶ ὑπερεντυγχάνοντος, χριστοῦ· δι' ὃν μόνον θέλει ὁ θεὸς εἰσακούειν. Αὐτὸ δὴ τοῦτο, ἐπελθόντος τοῦ χριστοῦ, ὃς τὸ σῶμα ἐστὶν, ἄφαντον, ὡς σκιαγραφήματα προηγούμενον, ἐγένετο· ὅπερ ἐστὶ, τῇ Σαμαρείτιδι ὁ κύριος προεῖπε.

Πότε προσευκτέον;

Ἐν παντὶ καιρῷ, ἀδιαφόρως· μάλιστα μέντοι, κινδυνευόντων ἡμῶν, καὶ δυσχερείαις συμπαλαιόντων. Ὅθεν φησὶ χριστὸς· Δεῖ πάντοτε προσεύχεσθαι, καὶ μὴ ἐκκακεῖν.

Ὑπὲρ τίνων δεῖ προσεύχεσθαι;

Καὶ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν, καὶ ὑπὲρ ἄλλων· ὅπως λήψῃ ἀγαθῶν, καὶ ἀποτροπὴ κακῶν, ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ ἐπικαμπτόμενοι. Καθὼς ὑπὸ τοῦ σωτῆρος, ἐν τῇ προσευχῇ ἐδιδάχθημεν· Τὸν ἐπιούσιον ΗΜΩΝ, δὸς ἡμῖν σήμερον. Ἄφες ΗΜΙΝ τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν. Μὴ εἰσενέγκῃς ΗΜΑΣ εἰς πειρασμόν. Ἀλλὰ ῥῦσαι ΗΜΑΣ ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

Μαρτυρεῖται δὲ παραδείγμασι τῶν ἱερῶν ἱστοριῶν· ἀλλοτρία πίστις, ὑπὸ θεοῦ ἐπιβλεφθεῖσα, εἰσακουσθεῖσα, καὶ τῶν αἰτηθέντων ἀξιωθεῖσα, ἐρρύσατο καὶ ἐπίκτητα ἀγαθὰ γένεσθαι ἄλλοις.

Ἆρα προσευκτέον καὶ ὑπὲρ νεκρῶν;

Οὐδεμίαν ἔχομεν τούτου περὶ, ἐντολὴν

Verum est. Quia typus hæc vnici Mediatoris, propitiatoris, & intercessoris Christi, per quem solum vult Deus exaudire, fuêre. Hoc ergo ipsum, aduenientè Christo, corpore, tanquam adumbratio præcedens, euanuit. Quod futurũ, Samaritanæ Christus prædixit. Rom. 3. Iohan. 4.

Quando est orandum?

Quouis tempore, sine discrimine: maximè verò, cùm periclitamur, & aduersis conflictamur. Vnde Christus inquit: Oportet semper orare, & non deficere. Luc. 18.

Pro quibus orandum est?

Et pro nobis ipsis, & pro alijs: pro impetrandis bonis, & auertendis malis, quibus premimur, publicè & priuatim. Sicut Saluator nos in Oratione Dominica docuit: Panem NOSTRVM da nobis hodie. Remitte NOBIS debita nostra. Ne NOS inducas in tentationem. Sed libera NOS à malo.

Et testantur exempla in sacra historia, quod aliena fides, quam Deus respicit, exaudit, & dat ea quæ petuntur, impetret bona cœlestia, & terrena alijs.

Est'ne etiam orandum pro mortuis?

Non habemus eius rei mandatum

ἐκπλεῖ ἐν τοῖς ἱεροῖς λογίοις, ἔτι μὴν παράδειγμα. Ὀφείλομεν ἡ τῆς προσευχῆς γίνεσθαι ἐκ πίστεως: τῇ ἡ πίστει, θεμελίῳ ὑποκειμένῳ τοῦ θείου Ρωμ. ί. ῥήματος καὶ ἐπαγγελίας (ἡ γὰρ πίστις, ἐξ ἀκοῆς: ἡ ἡ ἀκοὴ, διὰ ῥήματος θεοῦ) διὰ ταῦτα, ἡ τοιάδε προσευχὴ, ἐκ πίστεως γίνεσθαι ἀδυνατοῦσα, ἐδεμία ὠφέλεια.

Ἀλλὰ μὲν, ἤδη οἱ κεκοιμῶντες εἰσὶν ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ θεοῦ: ὅπερ ϗ. Κορ. έ. νομίζεται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος, πρὸς ἃ ἔπραξεν. Ὥστε οὐδὲν αὐτοῖς ὠφελεῖ.

Πρὸς τούτοις, ὥσπερ εἰς δύο μόνον γένη διαιρεῖ ἡ γραφὴ πάντας ἀνθρώπους πάντας: εἴστε συζῶντας καὶ ἀναπεπνηκότας ἀληθεῖ πίστει, εἴστε ἀπίστους: οὕτω δύο μόνον ποιεῖ τόπους (ἑτοῖς λέγω) μὴ τὸ τῆδε, εἰς ὃ αὐτοῖς ἀφικνεῖσθαι γίνεται: ζωὴν λέγω, καὶ θάνατον, αἰώνιον: ὡς Λεκ. ις'. αἱρεῖν ἐστιν. Οἱ μὲν ἓν ἐν ἀληθινῇ πίστει ἐκδημήσαντες, μακάριοί εἰσιν: οἱ ἡ τούτης κεχωρισμένοι, κατάκριτοι. Ὁ πιστεύων Ἰωά. γ'. εἰς τὸν χριστὸν, οὐ κρίνεται, ἀλλ' ἔχει ζωὴν αἰώνιον. Ὁ δὲ μὴ πιστεύων, ἤδη κέκριται: καὶ οὐκ ὄψεται ζωήν: ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν.

Ἐπὶ ἡ τούτοις, οὐ παρεισακτέον λατρείαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἄνευ ῥήματος καὶ ἀξιώματος θείου. Μεμνωμένων ἓν ἡμῶν τούτου: μάτην γίνεται ἡ τοιαύτη προσευχή.

Τί δή-

datum in sacra Scriptura, nec etiam exemplum. Cùm autem oratio ex fide fieri debeat: Fidei autem fundamentum sit, verbum ac promissio Dei: (Fides .n. est ex auditu: auditus per verbum Dei:) ideo oratio talis, cùm ex fide fieri non possit, nulla est, Rom. 10.

Adhæc, mortui iam sunt coram tribunali Dei vbi vnusquisq; recipit secundum ea, quæ gessit in corpore. Ideo nihil illis prodest.

Præterea, quemadmodum Scriptura in duo tantùm hominum genera omnes diuidit, qui vel in vera fide viuunt, & decedunt ex hac vita, vel ea carent: ita duo tantùm facit (vt ita loquamur) loca, post hanc vitam, ad quæ homines perueniunt: vitam nempe, & mortem æternam. Luc. 16. Qui ergo in vera fide emigrant, beati sunt. Qui verò ea carent, damnati. Qui credit in Christum, non iudicatur, sed habet vitam æternam. Qui verò non credit, iam iudicatus est: & non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum. Iohan. 3.

Insuper, non est instituendus cultus in Ecclesia, sine verbo & authoritate diuina. Cùm igitur verbo Dei destituamur, frustra fit talis oratio.

Quid

Τί δήποτε προσεύχεσθαι δεῖ: εἴπερ προ-
οιδεν ὁ θεὸς τὰς ἡμετέρας χρείας,
καὶ δώσειν ἔφθη κρί-
νας;

Τί μὲν ὁ θεὸς περὶ ἡμῶν ἔφθη κρίνας, καὶ τῶν ἡμῖν συμβάντων λυπηρῶν: πότερα τούτων ἡμᾶς ἀπαλλάξει, ἢ ὄ: οὐκ ἂν ἡμεῖς γε εἰδείημεν. Τί δ' ἡμᾶς θέλει ποιεῖν: ἐκ δ' ῥήματος αὐτοῦ γινώσκομεν. Τί; αὐτὸ δεῖσθαι, καὶ αὐτὸν ἐπικαλεῖσθαι. Τοῦτο δὴ ἡμᾶς ποιεῖν δεῖ: καὶ, διότι πρόσταγμα τοῦτο περὶ ἔχομεν: ὧ ἴσά γε, καὶ τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ προστάγμασιν, ἐπακτέον: κἂν εἰ τὴν χρείαν, πρὸς ἣν ἂν ἐνέγκαιεν, τῶν προσευχῶν, ἀγνοήσομεν.

Αὕτη τε, ἡ αὐτοῦ διάταξίς ἐστι: καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ, τὴν πίστιν ἡμῶν, ἐν αἰτήσει προσδοκίᾳ τε τῆς βοηθείας, καὶ τῶν ἐνεργεσιῶν αὐτοῦ, γυμνασθῆναι θέλει: καὶ ἔμπυρον γίνεσθαι πρόδηλα προσευχήν. Ὅσῳ τε μείζων ἐστὶ, καὶ διακαεστέρα, ἡ πίστις: τοσούτῳ πλείονα λαμβάνομεν: τῆς πίστεως, ὡσεὶ χειρὸς ὄσης: ἢ τῶν παρὰ θεοῦ προσφερομένων ἡμῖν εὐποιιῶν ἀπολαμβανόμεθα.

Εἶτα δ' αὖ, τούτου ἕνεκα τὰ ἀναγκαῖα θέλει παρ' ἑαυτοῦ αἰτεῖσθαι: ἵνα ἡμῶν τῆς ἐνδείας εἰς ἔννοιαν ἔλθωμεν: καὶ ἐδῶμεν, αὐτὰ ἡμῖν οὐκ ἄλλοθεν, εἰ μὴ πρὸς αὐτοῦ, δοθῆναι καὶ προσγίνεσθαι: καθάπερ ἐπηγγείλατο,

Quid opus est oratione, cum Deus antea sciat, quibus indigeamus: & se daturum antea decreuerit?

Quid Deus de nobis decreuerit, nostrisq; calamitatibus, num inde nos sit liberaturus, nec ne, scire non possumus. Quid verò nos facere velit, ex verbo ipsius cognoscimus: nempe, vt oremus & innocemus ipsum. Hoc igitur nobis faciendum est: idq; propter mandatum ipsius, cui tam obtemperandum est, quàm reliquis eius præceptis, etiamsi ignoremus, ad quid preces conferrent.

Et hæc est ipsius ordinatio, ac vult hoc modo fidem nostram in petitione & expectatione auxilij & beneficiorum ipsius exerceri, & accendi ardenti oratione: & quò maior & ardentior fides, eò plura accipimus: cùm fides ceu manus sit, qua beneficia Dei oblata percipimus.

Deinde, etiam ideo res necessarias à se vult peti, vt de nostra indigentia admoneamur: & discamus, eas nobis non nisi ab ipso dari & contingere. Sicut promisit, se exauditurum preces nostras, &

γείλατο, εἰσακήσεσθαι τῶν αἰτήσεων ἡμῶν, & δώσειν τὸ αἰτηθέν. Κατὰ τὸ: Θέλημα τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιήσει: & τῆς δεήσεως αὐτῶν εἰσακήσεται: καὶ σώσει αὐτούς. Καὶ ἐκ πασῶν τῶν θλίψεων αὐτῶν ῥύσεται αὐτούς.

Αὐγουστῖνος, Ἐπιστολῇ. κεφ. θ'. φησὶ: Προσευχόμεθα, οὐ τὸν θεὸν, ἀλλ' ἡμᾶς αὐτοὺς, ὑπομιμνήσκομεν.

Κατὰ ταύτας τὰς μαρτυρίας. Ψαλ. μθ'. Ἐπικάλεσαί με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς σου, καὶ ἐξελοῦμαί σε, καὶ δοξάσεις με.

Ματθ. ζ'. Αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν: ζητεῖτε, & εὑρήσετε: κρούετε, καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν.

Τίνα οὖν ἐστι, τὰ ἡμᾶς εἰς προσευχὰς παρορμῶντα;

Πολλά. Πρῶτον μὲν, τὸ θεῖον πρόσταγμα, τοῦτο ἡμᾶς τὴν λατρείαν ἅπασαν ποιοῦντος. Ἐπικάλεσαί με, προσεύχεσθε, αἰτεῖτε, δεῖ πάντοτε προσεύχεσθαι, ζητεῖτε, κρούετε, ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε. Ἡλίκη, ὦ ἄνθρωπε, ἥδε ἡ θεοῦ χρηστότης & φιλανθρωπία: ὅτι αὐτοθελῶς ἡμᾶς, ἐπὶ τὸ αἰτεῖσθαι παρ' ἑαυτοῦ εὐποιΐας, τοῖς προστάγμασιν ἑαυτοῦ, οὐ κωλεῖ μόνον, ἀλλὰ & ἐποτρύνει; Ἔμπαλιν, ὡς νωθεῖς ἡμεῖς ἐν τῇ αἰτήσει, & ψυχροί; Ἐννοῶμεν οὖν, ὡς ἁμαρτάνομεν, ὅτε μὴ λατρεύοντες αὐτῷ.

Δεύτερον ἦ, ἐπαγγελίαι θεοῦ γλυκύτατον ἅμα, καὶ ἐλευθεριώτατον.

Ψαλ.

datum quod petimus. Iuxta illud: Voluntatem timentium se, faciet Dominus, & deprecationem Psalm. 144. *eorum exaudiet, & saluos faciet eos. Et ex omnibus tribulationibus eorum eripiet eos.*

In oratione, inquit Augustinus, non Deum, sed nos ipsos admonemus. Augustinus Epist. 121. capite 9.

Iuxta hæc testimonia: Psal. 50. Inuoca me in die tribulationis, & eripiam te, & glorificabis me.

Item: Matth. 7. Petite, & dabitur vobis: quærite & inuenietis: pulsate & aperietur vobis.

Quæ igitur ad orationem nos excitare debent?

Primùm, mandatum Dei, quo à nobis hunc cultum requirit: Inuoca me, orate, petite, oportet semper orare, quærite, pulsate, incessanter vel indesinenter orandum. Quanta hæc Dei bonitas & clementia, quòd vltrò nos ad petendum à se beneficia mandatis suis, non inuitat solùm, sed impellit etiam? Contrà, quàm nos impetendis illis segnes & frigidi? Cogitet igitur mens humana, peccatũ esse, Deo hunc cultum non præstare.

Secundò, promissiones Dei dulcissimæ simul & liberalissimæ: Propè

ψαλ. ρμδ'. Ἐγγὺς, κύριος, πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ. Θέλημα τῶν βουλομένων αὐτὸν ποιήσει: καὶ τῆς δεήσεως αὐτῶν εἰσακούσεται, καὶ σώσει αὐτούς.

Propè est Dominus, omnibus inuocantibus eum, inuocantibus in veritate, Voluntatem timentium se, faciet Dominus, & deprecationem eorum exaudiet, & saluos faciet eos. Psalm. 144.

Ματθ. ια'. Δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες, καὶ πεφορτισμένοι: κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς.

Matth. 11. Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam.

Ταύταις δὴ, καὶ παραπλησίοις ἄλλοις ὑποσχέσεσι θείαις, ὁ νοῦς ὑποσημειωθεὶς, μὴ ἀμφιγνοείτω: μὴ ἔχει τὸν θεὸν εἰσακούειν τῶν πιστευόντων προσευχῶν: κἂν διὰ τὸ τῆς φύσεως ἀκάθαρτον, καὶ τὸ ὁσημέραι ἁμαρτάνειν, ἀνάξιοι τῆς αὐτοῦ χάριτος ὄντες ἡγῶνται. Οὐ γὰρ ἰδίᾳ ἁγιότητι, ἢ ἀξίᾳ, θαῤῥοῦντες: ἀλλὰ μόνῳ τῷ Χριστῷ καταρθώματι πιστεύοντες: πάντα τὸν θεὸν ἀγαθὰ αἰτοῦνται, καὶ παρ' αὐτοῦ προσδοκῶσι.

His & alijs promissionibus diuinis, animus confirmatus, non dubitet, quin Deus exaudiat preces fidelium, etiamsi prepter naturæ impuritatem, & quotidiana peccata, gratia Dei se indignos esse sciant. Non enim propriæ dignitatis, aut sanctitatis fiducia freti, sed solius Christi merito confisi, omnia bona à Deo petunt, & expectant.

Τέλος, τὸ ἀξίωμα τῆς προσευχῆς. Ἀληθινὴ γὰρ προσευχὴ, ἰδία μόνης τῆς θεοῦ ἐκκλησίας ἐστὶ λατρεία. Καί γε ἐξηρημένη λατρεία, τεῖχος, ἄγκυρα, ὅπλα χριστιανῶν, καὶ ἄσυλον. Πύργος ἰσχύος, ὄνομα κυρίου: ἤγουν, ἀληθινὴ θεοῦ ἐπίκλησις. Λατρεία γὰρ αὐτῷ κεχαρισμενωτάτη, ἡ προσευχὴ: νέμουσά γε αὐτῷ δόξαν καὶ τιμὴν πρᾳότητος, χρηστότητος, ἐλέους, ἀληθείας, παντοδυναμίας: ὡς διὰ τὸ πολυέλεον ἐπιβλέπουσι, κηδομένῳ, εἰσακούοντι, βοηθοῦντι, ἐλευθεροῦντι.

Tertiò dignitas orationis. Vera enim oratio, proprius est cultus tantùm Ecclesiæ Dei. Et quidem præcipuus cultus, murus, & anchora, arma Christianorum & asylum. Turris fortitudinis, nomen Domini, id est, inuocatio vera Dei. Quia oratio, cultus est Dei gratissimus: qui tribuit illi gloriam clementiæ, bonitatis, misericordiæ, veritatis, omnipotentiæ. Quòd misericors, respiciat, curet, exaudiat, iuuet, liberet. Prou. 18.

Ψαλ. ρμ'. Κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου, ὡς θυμίαμα, ἐνώπιόν σου: ἡ ἔπαρσις τῶν χειρῶν μου, ὡς θυσία ἑσπερινή.

Τέταρτον, ἀνάγκη, ἥτε ἡμετέρα, καὶ ἡ τῶν ἄλλων: ἀεὶ ποικίλη οὖσα, καὶ πολύχους: καθὼς ὁ κύριος παραινῶν, Γρηγορεῖτε, φησὶ, καὶ προσεύχεσθε: ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν. Ὅτι ὁ ἀντίδικος ἡμῶν διάβολος περιπατεῖ: ζητῶν, τίνα καταπίῃ.

Matth. κς'. 1. Pet. ε.

Πέμπτον, ὅτι μεσίτην ἔχομεν, καὶ ἀρχιερέα, πρὸς θεὸν πατέρα: ὃς τὰς ἡμετέρας προσευχὰς, πρὸς αὐτὸν μεταδιβάζει: ᾧ τῷ ἀξιώματι πεφαρέγηκότες, θεὸν τὸν πατέρα υἱϊκῇ τινι πεποιθήσει ἐπικαλούμεθα. Ὃ δὲ ποιεῖν ὀφείλετε ἐσμὲν: βασίλειόν γε ἱεράτευμα ὄντες: εἰς τὸ προσφέρειν πνευματικὰς θυσίας, εὐαρέστους τῷ θεῷ, διὰ χριστοῦ: θυσίαν αἰνέσεως ἀεὶ τῷ κυρίῳ, μόσχους χειλῶν, ἐξομολογουμένων τῷ ὀνόματι αὐτοῦ.

1. Pet. β'. Rom. ιβ'.

Τελευταία ἡ, τὸ ἰσχυρὸν ἐνέργημα τῆς προσευχῆς. Πολὺ γὰρ ἰσχύει δέησις δικαίου ἐνεργουμένη. Νεφέλας διῆλθε, καὶ ἀραιάς: καὶ, ἕως ἂν εἰσανοιχθῇ, οὐ μὴ ἀποστῇ.

Iac. ε. Sirach. λε.

Ἀλλ' οὐ παραχρῆμα δίδωσι τὸ αἴτημα ὁ θεός;

Μενοῦν γε πολλῷ προθυμότερός ἐστιν αὐτὸς διδόναι: ἢ ὡς ἡμεῖς αἰτεῖν, καὶ λαμβάνειν. Ἡ εἰσακοὴ, ἀδιάπτωτος καὶ βεβαία:

Dirigatur oratio mea, tanquam incensum, eleuatio manuum mearum, tanquam sacrificium vespertinum. Pſal. 141.

Quartò, noſtra propria & aliorum neceſsitas, quæ varia ſemper eſt & multiplex: ſicut Chriſtus monet: Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. Quia aduerſarius noſter non dormit, ſed tanquam Leo rugiens circumit, quærens quem deuoret. 1. Pet. 5.

Quintò, quia habemus Mediatorem & Pontificem apud Deum patrem, qui preces noſtras ad ipſum perfert, cuius dignitate freti, Deum patrem filiali fiducia inuocamus. Quod & facere tenemur, cùm ſimus Regale ſacerdotium, vt offeramus ſpirituales hoſtias, acceptas Deo, per Chriſtum, ſacrificium laudis ſemper Deo, vitulos labiorum confitentium nomini eius. 1. Pet. 2.

Poſtremò, vis & effectus orationis. Multum enim poteſt oratio fidelis: penetrat nubes & cælos, nec deſiſtit, donec exaudiatur.

Sed Deus non ſtatim dat id, quod petitur?

Imò multò ad dandum eſt promptior, quàm nos ad petendũ et accipiendum. Exauditio certa eſt.

Quia

βεβαία: ἐπεὶ ὁ ἐπαγγειλάμενος, ἀληθής ἐστι: ψεύδεσθαι, ἐξαπατᾶν, ἑαυτὸν ἀρνεῖσθαι, οὐκ οἶδε. Μᾶλλον μὲν ἔν, πρὶν ἡμᾶς κεκραγέναι, ἐπακούσεται. Ἔτι, πρὶν, ἢ κεκράξαι αὐτοὺς, ἐγὼ ἐπακούσομαι αὐτῶν: φησὶν ὁ κύριος, Ἡσαΐᾳ ξέ.

Ἰων. θ'.

Ὡς Δανιήλῳ λέγεται ὑπὸ Γαβριήλ: Ἐν ἀρχῇ τῆς δεήσεώς σου, ἐξῆλθεν ὁ λόγος.

Οὐκ εὐθὺς ἀποκαλύπτει ὁ θεὸς, ἀλλ' ἀναβάλλεται: ἵνα τῷ πίστιν ἡμῶν, ἐν τῇ δεήσει, καὶ εὐσθοκία τῆς παρ' ἑαυτοῦ βοηθείας, γυμνάσῃ. Ἐὰν ὑστερήσῃ, ὑπόμεινον αὐτόν: ὅτι ἐρχόμενος ἥξει, καὶ οὐ μὴ χρονίσῃ. Διὸ, μὴ μεταῤῥῶμεν τῷ θεῷ εὐσεβούμενοι χρόνον, ἢ τρόπον ἐλευθερώσεως. Αὐτός ἐστι βοηθὸς ἐν ἀνάγκαις, ἐν εὐκαιρίᾳ.

Ἀβακ. β'.

Ψαλ. θ'.

Τί δή ἐστι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς εὐσεβείας;

Πολλαχῶς μὲν, ἑνὶ δὲ λόγῳ τὸ, λαμβάνεσθαι παρὰ θεοῦ, ἃ ἠτησάμεθα: ἀγαθὰ πνευματικὰ τιμιώτατα, καὶ σωματικά. Ὑπὲρ ὧν εὐχαριστοῦμεν ἔν, ὧν αἰτούμεθα, ἢ νοοῦμεν: ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, σωτηρίαν, σοφίαν, ἀπαλλαγὴν κακῶν, καὶ ἄλλας δὲ βίου χρείας. Δεήθητε δὲ κυρίου τοῦ θερισμοῦ: ὅπως ἐκβάλῃ ἐργάτας εἰς τὸν θερισμὸν αὐτοῦ.

Ἐφες. γ'.

Ματθ. θ'.

Ποσαπλῆ, ἡ ἀκοή;

Διπλῆ: ἡ μὲν, κατὰ βούλησιν: ἡ δὲ,

Quia qui promisit, verax est, mentiri, fallere, seipsum negare non potest. Imò antequam clamemus, Deus nos exaudit. Adhuc illis loquentibus, ego exaudiam, dicit Dominus per Isaiam, 65. cap.

Sicut Danieli dicitur à Gabriele: Ab exordio precum tuarum, egressus est sermo. Dan. 9.

Sed Deus non statim revelat, verùm differt, vt fidem nostram exerceat in petitione & expectatione auxilij diuini. Si moram fecerit, expecta illum. Quia veniens veniet, & non tardabit. Ideoq; Deo in oratione non præscribendum tempus, aut modus liberationis. Ipse est adiutor in necessitatibus, in opportunitate. Abac. 2. Psal. 9.

Quis igitur est effectus orationis?

Multiplex. Vno verbo: consequi à Deo petita bona spiritualia amplissima & corporalia. Imò plus quàm petamus vel intelligamus, remissionem peccatorum, salutem, sapientiam, liberationem ex malis, & alia vitæ præsidia: Rogate Dominum messis, vt mittat operarios in messem suam. Ephes. 3. Matth. 9.

Quotuplex est auditio?

Duplex: ad voluntatem,

ἡ ὠφέλειαν. Εἰ γὰρ καὶ σὺν ἀεὶ κατὰ βούλησιν ἀκούει ἡμῶν ὁ θεὸς: τῷ διδόναι, ὁ βουλόμεθα καὶ αἰτοῦμεν: ἀεὶ ὅμως ἀκούει κατὰ ὠφέλειαν: τῷ διδόναι πλείω δὲ αἰτηθέντος ἄμεινον. Ἀληθὴς γὰρ, ἡ βεβαία, ἡ εἰσακοή. Ὅθεν λέγεται: πολλάκις δίδοναι τὸν θεὸν ὀργιζόμενον, ὃ ἠρνήσατο κηδόμενος. Augustin.

Λέγει Χριστὸς Ἰωάν. ια. τῷ πατρὶ αὐτοῦ: οἶδα, ὅτι πάντοτέ μου ἀκούεις. Καὶ ὅμως ὑπ' αὐτοῦ δεομένου τὸ πτηρίον, οὐκ ἀπαρνεθήσεται καὶ ὡς χάριτι λύτο τῆς ἑαυτοῦ εὐλαβείας: ὅτι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, δεήσεις τε καὶ ἱκετηρίας πρὸς τὸν δυνάμενον σώζειν αὐτὸν ἐκ θανάτου, μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς καὶ δακρύων προσήνεγκεν. Heb. 5.

Ἀλλ' ὅμως ὀλοφύρεται ὁ αὐτὸς, Ψαλ. κά. ὡς μὴ εἰσακουόμενος: ὡς δὴ καὶ Δαβὶδ, ἄλλοι τε ἅγιοι, μὴ εἰσακούεσθαι παρὰ θεοῦ ὀδυρόμενοι;

Ἀποκρίνομαι: ὅτι πειρασμοῖς ἐνεχόμενοι, σαρκοφρόνως καὶ σαρκοπαθῶς ἐλεεινολογοῦνται. Ὅτε γὰρ οὐκ εὐθὺς βοηθούμενοι καὶ ἐλευθερούμενοι αἰσθάνονται: δοξάζουσιν, οἷα δὴ σάρκα καὶ ἀσθένειαν περικείμενοι, καὶ δι' εἰσακούσεως τοῦ θεοῦ εἶναι. Καὶ μάλα, κἂν μὴ ἀεὶ πρὸς τὸ βούλημα εἰσακούσθῶσιν: ὅμως ἀεὶ πρὸς τὸ συμφέρον, αἰωνίου τε σωτηρίαν, εἰσακούονται: καί γε, πρὶν κεκραγέναι πρὸς τὸ κύριον. Εἰ γὰρ καὶ ὁ παράκλητος παρίσταται

& ad vtilitatem. Etsi enim non semper nos exaudiat Deus ad voluntatem, dando id quod petimus & volumus: semper tamen nos exaudit ad vtilitatem, dando aliquid melius. Quia exaudition est certa. Vnde dicitur, sæpe Deum dare iratum, quod neget propitius. Augustin.

Christus Iohan. 11. inquit ad patrem suum cœlestem: Scio, quòd semper exaudis me. Et tamen non aufertur ab eo petente calix. Sed nihilominus exauditus esse scribitur, pro sua reuerentia, cum in diebus carnis suæ preces supplicationesq; ad eum, qui possit eum salvum facere à morte, cum clamore valido, & lachrymis offerret. Heb. 5

Et tamen idem conqueritur, se non exaudiri. Sicut Dauid & alij sancti, se non exaudiri à Deo conqueruntur. Psalm. 21

Respondeo. In tentatione, ex sensu & affectu carnis loquuntur, dum scilicet non statim præsentem sentiunt liberationem & auxilium, existimant, se iuxta carnis opinionem non exaudiri. Etsi enim non semper ad voluntatem exaudiantur: tamen semper ad vtilitatem & salutem æternam exaudiuntur: idq; priusquam clament ad Dominum. Sed non statim reuelatur,

σαται βοήθεια, ἀλλ' ἀναβολὴ γίνεται: οἰκονομικῶς δὲ τὸ παρ' ἑαυτοῦ χρῆσθαι πατρὸς πράττεται: ἵνα τὸ πιστὸν αὐτῶν ἀσκηθῇ, καὶ ἐλπιδῶ, ἐν τῇ ἐπικλήσει, καὶ παραδοκήσει τῆς θεόθεν βοηθείας, καὶ ἐλευθερώσεως.

uelatur, verùm differtur, vt fides exerceatur & crescat, in inuocatione & expectatione auxilij, & liberationis diuinæ.

Τί δὴ οὖν προσευχομένοις ἡμῖν, παρὰ θεοῦ αἰτητέον;

Quid igitur in oratione à Deo petendum?

Ὡρισμένον τι: πράγματα δηλαδὴ ὑπ' αὐτοῦ ἐπαγγελθέντα (ὅ ἐστι, καὶ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ προσεύχεσθαι) πνευματικὰ δήπου, καὶ σωματικά: ἡμῖν τε καὶ ἄλλοις, ὠφέλιμα καὶ σωτήρια. Καὶ καθ' ἕκαστον, ἀεί τι ὡρισμένον, ἐν τῷ προσεύχεσθαι πρὸς ΘΕΟΝ ἀνοιστέον, καὶ παρ' αὐτοῦ αἰτητέον.

Aliquid certi, nempe, res à Deo promissæ: & hoc est secundum voluntatem Dei orare: nempe, spirituales, & corporales, nobis & alijs vtiles & salutares. Et ita semper aliquid certi DEO in oratione proponendum, & ab ipso petendum.

Οὐχὶ, ὡς ἐν διελεύσει τῶν κανονικῶν ὡρῶν, ἢ προσευχαρίων, εἴθισται: ἢ ἐν τῇ τακτῇ τοῦ ψαλτηρίου ἀναγνώσει: καὶ πληθυσμῷ τῶν ἱεροπαιῶν, καὶ βίον ὑποτακτικὸν ζώντων καὶ ζωῶν, ὁλοχερῶς τε τὸν Παπιστικὸν βίον ἀγόντων: αἵτινες ὡρισμένων ῥημάτων προσευχὰς, ὑπ' ὀδόντα λαλοῦντες διεκτρέχουσιν: ἵνα τῇ τοιᾶσδε δηλονότι ἀφοσιώσει, τὸ θεὸν, ἢ καὶ θεοὺς μακαρίους, οἷς τὰ τοιαῦτα προσφέρουσιν, ἀναρτήσωνται. Οἷα, εἰσὶν αἱ ῥόδων δίκην αὐτοῖς ἀνθηρὰ προσευχαὶ, τὸ ψαλτήριον, παραπλήσιά τε φλυαρίαις, καὶ βαττολογίαις.

Non vt fit in recitatione Horarum Canonicarum, & precularum, aut Psalterij statuta recitatione, & multiplicatione Sacrificulorum, Monachorum &, Monialium, atq; vulgo Papistarum: qui precationes, certa verborum forma conceptas, demurmurant: vt hoc recitationis opere, Deum, vel etiam Diuos, quibus ista offerunt, demereantur. Qualia sunt Rosaria, Psalteria, & similes nugæ ac Battologia.

Ἐξ ὧν φαίνεται: οὔθ' ὁ εὐαγγελισμὸν, οὔθ' ὁ Ἀποστολικὸς συμβόλου ἀποστοματισμὸν, προσευχοὶ εἶναι: ἄλλων

Vnde nec salutatio Angelica, nec Symboli Apostolici recitatio, precationes sunt.

ἄλλων ἢ πραγμάτων ὑπομνήσῃς: ἐφ' ὥτε τῷ ὄντι χρισῷ, τῷ τῆς παναμώμε κόρης βλαστήματι, πίστιν ἐν ἡμῖν βεβαιῶσαι.

Τίς ἐστιν ὁ ἐιωθὼς τῆς προσευχῆς τύπος;

Προσευχὴ, ἡ κυριακὴ λεγομένη: ἣν αὐτὸς ὁ χρισὸς διετυπώσατο, καὶ τοῦ Ἀποστόλους ἐδίδαξεν: ἐν ᾗ, κεφαλαιωδῶς σωτηρίων προείλαβε πάντα: ὅσα, τῆς ἀιωνίου τῶν ἡμετέρων ψυχῶν σωτηρίας, καὶ τῆς ἱκανὴν τοῦ παρόντος βίου διεξαγωγὴν, ἀναγκαῖα.

Ἐκκειται δὲ πολλαὶ τῆς κυριακῆς προσευχῆς ἐυσεβείας καὶ παιδείας εὖ ἠσκημέναι, ἑρμηνήσεις: ἀλλαχοῦ τε, καὶ ἐν πολλῶν κατηχητικαῖς βίβλοις: ἐφ' ἃς, ἵνα μὴ μακρολογῶμεν, τοῦ φιλαναγνωστοῦντας ἀναπέμπομεν.

Τέως γε μὴν, τοῦ τῶν ψαλμῶν κάλλιστας, καὶ ἄλλας ἀγαθὰς προσευχὰς, ἃ παρεῖται κρίνομεν. Ἀνοισέα γὰρ, τῆς τούτης τῆς προσευχῆς ἐξήγησιν: καὶ ἑρμηνεία αὐτῆς εἰσι πάγκαλός τε καὶ πλουσία.

Μῶν καὶ σωματικὰ ἀγαθὰ, παρὰ θεοῦ αἰτητέα;

Πάνυ γε. Αὐτὸς γὰρ ὁ χρισὸς, τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, τοῦτέστι, πάντα τὰ πρὸς τὸ νῦν βίου σωτήρησιν καὶ χρείας ἀναγκαῖα, αἰτεῖσθαι παρὰ τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρὸς ἐκέλευσε.

Τῶν

Sed de alijs rebus nos admonent, vt fidem in Christum ex Maria virgine natum, confirmemus.

Quæ est forma vsitata orationis?

Oratio Dominica, quam Christus ipse præscripsit, & docuit Apostolos, in qua, compendio complexus est omnia, ad æternam nostram salutem, & præsentis vitæ sustentationem, necessaria.

Extant autem multæ Orationis Dominicæ explicationes eruditæ, cùm alibi, tùm in multorum Catechismis: quò lectores, vt breuitati studeamus, remittimus.

Interim Psalmos elegantissimos, & alias precationum formulas, non negligendas esse censemus. Sunt enim ad huius orationis enarrationem referendæ, eiusq; explicatio, cùm elegans, tùm copiosa.

Suntne corporalia quoq; bona à Deo petenda?

Vtiq;. Quia Christus ipse panem quotidianum, hoc est, omnia ad præsentis vitæ sustentationem adminicula necessaria, petì à Deo patre cœlesti mandauit.

Cur

Τίνος ἕνεκα, ταῦτα παρὰ θεοῦ αἰτητέον;

Τελῶν μάλιστα ἕνεκα. Πρῶτον, ἵνα εἰδῶμεν, αὐτὰ οὐκ αὐτομάτως ἡμῖν παραγινόμενα: ἢ ἡμετέρᾳ ἐντεχνείᾳ παρασκευάζεσθαι: ἢ μόνον ὑστέροις τισὶν αἰτίοις ἐπιγραπτέα εἶναι: ἀλλὰ, ἵνα παρὰ θεοῦ ἀγαθοδότου δίδοσθαι, καὶ πρὸς ἡμᾶς ἔρχεσθαι, ἐπιγινώμεν.

Δεύτερον, ἵνα ἐπισώμεθα, τὸν θεὸν ἐν τῇ νῦν ζωῇ σώσειν τὴν ἐκκλησίαν: ἣ χωρὶς τούτων ὑποστάσεως εἶναι οὐ δύναται: εἰρήνης, τροφῆς, ὑγιείας, βίου παρατάσεως.

Τρίτον, ἵνα τῇ τούτων τῶν ἀγαθῶν αἰτήσει, τὴν πίστιν τῆς καταλλαγῆς, ἐν τοῖς πιστοῖς προδιαδεικνῦν καὶ αὐξάνεσθαι ὀφείλουσαν, συγγυμνάσωμεν.

Cur hæc à Deo petenda?

Propter tres potissimùm causas. Primùm, vt agnoscamus, ea non casu afferri, aut nostra industria parari, vel secundis tantùm causis accepta feramus: sed vt à Deo authore dari & proficisci ea agnoscamus.

Secundò, vt sciamus, Deum in hac vita seruaturum Ecclesiam, quæ his adminiculis carere non potest, pace, victu, valetudine, vitæ prorogatione.

Tertiò, vt in petitione horum bonorum, fidem reconciliationis, quæ in his prælucere, & crescere debet, quoq; exerceamus.

Τίνι τάξει καὶ διακρίσει δεῖ ταῦτα αἰτεῖσθαι;

Μετὰ ὑποθέσεως, τῆς: εἰ ἔστως εὐδοκία εἴη θεοῦ, καὶ ἡμῖν χρησιμεύοι. Τὸ γὰρ, τί προσευξώμεθα, καθὸ δεῖ, οὐκ οἴδαμεν. Ὥσπερ ὁ λεπρὸς φησι: Κύριε, ἐὰν θέλῃς, δύνασαί με καθαρίσαι. Καὶ ὁ κύριος, ὁ μόνον, ἐν ᾗ διετυπώσατο ἡμῖν προσευχῇ: ἀλλὰ καὶ οἰκείῳ ὑποδείγματι, ἐν ὁμοίῳ πράγματι, ἐδίδαξεν ἡμᾶς προσεύχεσθαι: Πάτερ, εἰ δύνατόν ἐστι, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο. Πλὴν οὐχ, ὡς ἐγὼ θέλω: ἀλλ' ὡς σύ.

Καὶ ὅταν τὸν τρόπον, ἀεὶ ἐν τοῖς

Quo ordine & discrimine, hæc sunt petenda?

Cum conditione: si scilicet bona sit Dei voluntas, & nobis prosint ista, Quia nescimus, quid petamus, sicut oportet. Quemadmodum leprosus dicit: Domine si vis, potes me mundare. Et Christus non solum in forma orationis à se præscripta, sed proprio quoq; exemplo, in simili casu, docuit nos orare: Pater, si vis transeat à me calix iste: veruntamen non quod ego volo, sed quod tu vis, fiat.

Et sic semper in talibus nos

τοῖς πιστοῖς ἑαυτοὺς ὑποτάξωμεν τῷ θείῳ θελήματι: ὅτι θεὸς καὶ πατὴρ ἡμῶν ἐστι: καὶ βέλτιον ἡμῶν οἶδε τὸ λυσιτελῆσον ἡμῖν. Οὕτω καὶ Δαβὶδ: Ἐὰν εὕρω χάριν ἐν ὀφθαλμοῖς κυρίου: ἐπιστρέψαι με. Ἐὰν δὲ ἅπαξ εἴπῃ: οὐκ εὐδόκησά σοι: ἰδοὺ, ἐγὼ πάρειμι: ποιήτω τὸ ἀγαθὸν ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ.

6. Sam. 15.

Ἆρα καὶ τὰ πνευματικὰ, κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἐκ θεοῦ αἰτητέον;

Τὰ πνευματικὰ τ' ἀγαθῶν (οἷά ἐστιν, ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν, ἔκλυσις θ' ἀϊδιοῦ θανάτου, δόσις θ' ἁγίου πνεύματος, καὶ ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος) οὐκ ἔστιν ὑποθετικῶς αἰτητέα. Λέγω δὲ, οἷον: εἰ εὐδοκήσειν ὁ θεός. Ἐπὶ τούτων γὰρ, τί τὸ αὐτοῦ θέλημα, συμμάθησιν ἐναυλὸν ἔχομεν, ἐκ τῶν ἱερῶν λογίων: αὐτοῦ ἡμῖν ἐν τύποις ἐκφήναντος. Οἷον, ὅτι λέγει: ζῶ ἐγὼ, ὁ θέλω τὸν θανάτον θ' ἁμαρτωλοῦ, ἀλλ' ἵνα ἐπιστρέψῃ, καὶ ζήσῃ. Ταῦτα δὲ αἰτούμενοι, μὴ ἀποβλέπωμεν ἐπὶ τὸ ἡμῶν ἀνάξιον, ἢ ἀσθενές: ἀλλ' ἐπὶ τὸν χριστόν: καὶ ἰσχυρῶς εἰς νοῦν ἐμβαλόμενοι, βεβαίως πιστεύωμεν: ὃν μετάνοιαν ποιησάμενοι, καὶ ἐπὶ χριστῷ θαρρήσαντες, πάντως παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς χάριν εὑρήσειν.

subiiciamus voluntati diuinæ: Quia Deus pater noster est, & melius scit, quid ex nostra re sit, quàm ipsi nos. Sic Dauid quoq; animatus fuit, dicens: Si inueuero gratiam, reducet me. Si autem dixerit mihi, non places, præsto sum, faciat quod bonum est coram se. 2. Sam. 15.

Eodem'ne modo spiritualia quoq; à Deo petenda?

Spiritualia bona, vt est remissio peccatorum, liberatio à morte æterna, donatio Spiritus sancti, & vita æterna, non sunt cum conditione petenda: si scilicet placeat Deo. De his enim antea nobis constat ex verbo Dei, in quo Deus suam voluntatem nobis patefecit. Sicut inquit: Viuo ego, nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. In his petendis, non est respiciendum ad nostram indignitatem, vel infirmitatem: sed in Christum. Et firmiter ac certò statuendum, quòd agentes pœnitentiam, & credentes in Christum, Deus pater in gratiam recipere velit.

Τίνα ἐστὶν ἀντίξοα τῇ εὐσεβείᾳ;

Τὸ, ἐν τῇ εὐσεβείᾳ θαρρεῖν ἐπαίρεσθαι τῇ ἰδίᾳ ἀξίᾳ: ἢ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων,

Quæ sunt contraria precationi?

Fiducia propriæ dignitatis, aut meritorum aliorum hominum, siue

των, ζώντων, ἢ νεκρῶν, ἀριστεύμασιν ἐπιρείδεσθαι. Τὸ ἀμελεῖσθαι τὸν θεὸν τὴν λατρείαν. Τὸ μὴ ὀρθῶς ἐπικαλεῖσθαι τὸν ἀληθινὸν θεὸν: ἢ ψυχρῶς, καὶ ἄνευ πίστεως καὶ ἀμεθέσεως εὐσεβῶς, ἢ γνησίας πίστεως, προσεύχεσθαι. Τὸ, τὰς προσευχὰς μάταιον ῥᾳθυμίαν καὶ ψόφον ὑπολαμβάνειν: ὥσπερ Εὐριπίδης πού τινα λέγει: Ἄλλα δὲ, τίς; Ματαίως. Ἐγέλασεν εὐχῆς. Τὸ ἀμφιβάλλειν ἐν τῇ προσευχὰς ποιεῖσθαι, ὡς οἱ Παπισταί: ἀδηλος, κατ' αὐτὸν, πιστεύειν ἀσφαλῶς, ἆρα χάριτος ἢ μίσους παρὰ θεῷ ἄξιος, δυναμένος. Τὸ ἐπικαλεῖσθαι πλάσματα θεῶν, ἢ ἀνθρώπους τεθνεῶτας: ὥσπερ ἐν τῇ παρὰ τοῖς Παπισταῖς λιτανείᾳ: ἐν ᾗ, πρὸς ἕνα μεσίτην καὶ ἄγιοι καὶ Ἄγγελοι, εἷς καθ' εἷς παρακαλοῦνται εἰς βοήθειαν καὶ πρεσβείαν: καίτοι ἑνὸς μόνου ἐνὸς μεσίτου ἡμῶν ὄντος: ἀλλὰ καὶ ἑνὸς ὑπερεντεύξεως προστάτου, καὶ παρακλήτου, ἑνὸς χριστοῦ,

siue viuorum, siue mortuorum, niti in oratione. Intermittere hunc cultum. Non inuocare Deum verum, vel hunc frigidè inuocare, absq; vera fide, animi pietate & deuotione. Sentire, eas inane esse verborum murmur, & strepitum. Sicut Euripides de quodam dicit: ἄλλα δέ τις, μάταιος, ἐγέλασεν εὐχῆς. Dubitare in oratione, vt Papistæ faciunt: cùm nemo, iuxta istos, certitudine fidei certus esse possit, de gratia Dei, num amore vel odio dignus sit. Inuocare fictitios Deos, aut homines mortuos: vt sit in Litania Papistica, vbi nominatim singuli Diui & Angeli euocantur opitulatores & intercessores. Cùm non solùm mediator Rom 8. 1. Tim. 2. 1. Iohan. 2. *vnus sit, sed etiam intercessor & aduocatus, Christus.*

Τί ἐστιν εὐχαριστία;

Αὕτη, τὸ ἕτερον εἶδος τῆς προσευχῆς ἐστιν εἶδος. Ἔστι δὲ, συνειδήσεώς τε καὶ προφορικὴ ὁμολογία: τῶν πνευματικῶν καὶ σωματικῶν ἀγαθῶν, ἃ κατὰ τύχην γίνεσθαι, ἐδὲ ἡμέρα μόνον φέρηται, ἢ δωρῶνται, γίνεσθαι, ἢ σώζεσθαι: ἀλλὰ τὸν θεὸν, εἶναι τούτων πάντων αἴτιον καὶ δοτῆρα: οὕτω τε ἐκ καθαρᾶς καρδίας ὑποπεσεῖν καὶ ὑπακοῦσαι: ἵνα αὐτὸς τιμηθῇ,

Quid est Gratiarum actio?

Altera hæc est orationis species, quæ est, mente & voce confiteri, quòd bona spiritualia & corporalia non casu offerantur, nec nostra sapientia aut viribus tantùm parentur, aut conseruentur: sed quòd Deus horum omnium author sit & dator, eiq; vero corde se subycere & obedire: vt ipse honore

afficia-

τιμηθῆ, ἢ πλείονες ἐπὶ ἀληθινῷ αὐξῆ ἐπίγνωσιν καὶ ἐπίκλησιν κατακληθῶσι.

ά. Κορ. δ'. Κατὰ τὸ: τί ἔχεις, ὃ οὐκ ἔλαβες; Εἰ δὲ καὶ ἔλαβες: τί καυχᾶσθαι, ὡς μὴ λαβών;

Ἔστι δὲ παμμεγέθη θεῦ εὐεργετήματα: πνευματικὰ & σωματικὰ, κοινὰ καὶ ἴδια, παρεκτικὰ ἀγαθῶν, & κωλυτικὰ κακῶν: ἃ πάντες καὶ ἕκαστοι μεταλαμβάνομεν: ἅτε αὐτὸς ἡμῶν κατασχὲν δαψιλῶς πᾶσιν εἰς ἀπόλαυσιν δίδως: στεφανῶν τ' ἐνιαυτὸν τῇ ἑαυτοῦ χρηστότητι.

ψαλ. ξδ'.

Τί οὖν ἀνταποδώσομεν τῷ κυρίῳ περὶ πάντων, ὧν ἔδωκεν ἡμῖν; Εὐγνώμονι παῦτα ψυχῇ ἀνακηρύξωμεν: μηδὲ λήθη αὐτῶν μηδεμία πώποτε ἡμᾶς ἑλέτω.

ψαλ. ριέ.

Ἐνταῦθα ἀναφερέσθωσαν ψαλμοὶ γλυκύτατοι, ὁ ρϛ'. & τ' ἐξῆς τινες: παύτων τῶν ὑποθέσιν πλατικώτατα πεκαλλιεπημένοι.

Εἰπέ μοι, εἰ οὖν ἀπελθόντας & βίᾳ ἁγίους ἐπικλητέον;

Ἤκισα. Διὰ τί; Πρῶτον μέν, ὅτι τῆ ἐπικλήσεως ἡ τιμὴ, μόνῳ τῷ θεῷ ὀφείλεται. Κατὰ τὸ: Κύριον τὸν θεόν σε προσκυνήσεις, & αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις. Καὶ τὸ: τὴν δόξαν μου, ἑτέρῳ οὐ δώσω, οὐδὲ τὰς ἀρετάς μου τοῖς γλυπτοῖς.

λευιτ. ς'. & Ματθ. δ'. Ησαΐ. μϛ'.

Τὸν γὰρ ἐπικληθέντα, παντὶ χρὴ παρεῖναι ἀνάγκη: εἶναί τε καρδιογνώστην, &

afficiatur, & plures ad veram eius agnitionem & inuocationem inuitentur.

Iuxta illud: quid habes, quod non accepisti? Si autē accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? 1. Cor. 4.

Sunt autem ingentia Dei beneficia, spiritualia & corporalia, publica & priuata, positiua & priuatiua, quæ omnes & singuli accipimus, quibus nos obruit, abundè dans omnibus ad fruendum, coronans annum benignitate.

Quid igitur retribuemus Domino pro omnibus, quæ dedit nobis? Grata mente hæc prædicemus, nec vlla nos eorum vnquam capiat obliuio.

Huc pertinent Psalmi suauissimi, 102. & sequentes aliquot, in hoc argumenti genere, copiosissimè & elegantissimè scripti.

Sunt ne Sancti mortui inuocandi?

Minimè. 1. Quia honor Inuocationis, soli Deo debetur. Iuxta illud: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Gloriam meam alteri non dabo, nec laudem meam sculptilibus. Deut. 6. Isai. 42.

Nam eum, qui inuocatur, necesse est vbiq; adesse, & esse cordiognō-

σην, ὃ παντοκρατῆ: καὶ οἷον πάντοθι καὶ πάντοθεν τῶν πρὸς ἑαυτὸν βοώντων ἀκούειν: ναὶ μὴν, ὃ οὗ στεναγμὸς αὐτῶν σωιέναι: καὶ δύναται βοηθεῖν, πάντων τε τῶν δεινῶν ἀπαλλάττειν.

Ἃ πάντα καὶ ἕκαστα, ἑνὶ μόνῳ τῷ ἀληθινῷ θεῷ, οἰκεῖα ἐστί. Διὸ, ἡ τῶν τοῦ, τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων ἀποδημήσαντας ἁγίων, ἐπίκλησις, ἄντικρυς ἐθνοπρεπής ἐστιν εἰδωλολατρεία.

Δεύτερον ὅτι ἀδεὴς ἐπικλητέος, ἀλλ' ὃν πιστεύομεν, Ρωμ. ι. Πῶς ἐπικαλέσονται, εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν; Ἀλλὰ μὴν, εἰς τοῦ· ἁγίους δὲ πιστευτέον: ἀλλὰ τὸ, Πιστεύω εἰς ἕνα θεόν. Οὐδ' ἐπικλητέοι ἄρα.

Τέλος ὅτι ἀδεμίαν λατρείαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσακτέον ἄνευ προστάξεως θεοῦ. Τὸ δὲ μὴ τῶν τοῦ ἁγίους προσευχῆς, ἀδαμοῦ τῶν θείων γραφῶν προστετάχθη: ἀδὲ παράδειγμά τι παντελῶς ἐν αὐταῖς φάνεται. Ἀποβλητέον ἄρα.

Ησαΐ. ξγ'. Σὺ εἶ πατὴρ ἡμῶν: ὅτι Ἀβραὰμ οὐκ ἔγνω ἡμᾶς, καὶ Ἰσραὴλ ἀγνοεῖ ἡμᾶς.

Πᾶν ἔν, ὅ, τι ἂν ὑπὲρ τῆς ἐπικλήσεως τῶν ἁγίων, καὶ δὲ προφήτης θεοῦ ἐπεχθῆ, πλάσματα ἄντικρυς ἐστὶν ἐπινοίας ἀνθρωπίνης, καὶ ἐνύπνια. Οἷον λέγω, τὸ Αὐγουστίνου: ὃς ἐν τῷ περὶ φροντίδος ὑπὲρ τῶν τεθνεώτων, τῇ ὑποθέσει χαριζόμενος, ac omnipotentem, qui vbiq; & vndiq; ad se clamantes exaudiat, & etiam gemitus eorum intelligat, ac possit iuuare & liberare ex omnibus malis.

Quæ omnia & singula, vni soli vero Deo competunt. Ideo Sanctorum mortuorum inuocatio, planè ethnica est, & Idololatria.

Secundò, nemo est inuocandus, nisi in quem credimus. Rom. 10. Quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt? Sed in Sanctos non est credendum: Quia credo in vnum Deum. Ergo nec sunt inuocandi.

Tertiò, non est instituendus cultus in Ecclesia, sine mandato Dei. Sanctos mortuos, inuocandos esse, nusquam in verbo Dei mandatur, nec eius exemplum vllum in ea extat. Ergo, &c.

Isa. 63. Tu es Pater noster, & Abraham nescivit nos, Israël nos ignorauit.

Quæcunq; igitur afferuntur pro Sanctorum inuocatione contra expressum Dei verbum, mera sunt figmenta humani cordis, & somnia. Vt, quòd Augustinus lib. de cura pro mortuis, argumento inseruiens, dubitanter affert, de mortu-

χαριζόμθ, διτακτικῶς ἔθηκε: οὐ δοθησόμενος, ἀλλ' ὅτι τ γῆς πράξετε, ἀκέειν ἢ τ Ἀγγέλων, ἢ τ τῆς ἐτοιμῆς ζωῆς μεταναστάντων. Ὥσπερ ὑπὸ τῶν ἐξ Ἀρχιερέως δήλων πέπλασται, Ϲ λῆρός ἐστιν: βλέπειν ἐκείνους αὐτὸ ἐν τῷ κατόπτρῳ τῆς ἁγίας Τριάδος. Τέτοις ἢ πᾶσιν, ἀντιθήτω τὸ Ἡσαΐου: Ἀβραὰμ οὐκ ἔγνω ἡμᾶς, καὶ Ἰσραὴλ ἀγνοεῖ ἡμᾶς.

mortuos, hæc quæ in his terris geruntur, audire vel ab angelis, vel ab ijs, qui hinc emigrant. Quemadmodum Pontificij fingunt & nugantur, videre eos ista in speculo Trinitatis: quibus omnibus, oppo- Isa. 63.
natur illud Isaiæ: Abraham nescit nos, Israël nos ignorat.

Ἥτις γνώμη, ψυχὴ ἡ καθόλου ὑπάρχει. Τὸ γὰρ ὑπό τινων λεγόμενον, αὐτὰ, οὐκ ὅτι γνώσεως σκληπέαν εἶναι: ἀλλὰ μόνον ὅτι ἐχέσεως: οὐ Πατριάρχας δηλαδὴ, οὐ ἑαυτῶν, εἰδωλολατρείᾳ πεσθερμένους, μηκέτι θέλειν ἐν γνησίοις ἰοῖς ἄγειν: ληρῶδες ἐστὶ, καὶ ἀσύστατον. Πῶς γὰρ ἂν ἡ τηλικαύτη ὠμότης, εἰς οὕτω ἁγίους τάτους ἐκείνους, παρ' οἷς ἡ ἀγάπη ἐσβέννυται, πίστει Πατριάρχας: ὥστε μὴ θέλειν ἂν ἐπ' ἐκείνους βλέπειν: οὓς ὁ θεὸς αὐτὸς, ἐκς γινώσκει; μὴ αὐτοὶ, οἱ θεῷ σκληρότεροι ἂν εἶεν; Καὶ μὴν, ἐ μὴ ἦτο εἰς ἁγίους πατέρας πίστις: ἀλλ' αὐτῷ τάτῳ, μὴ ἅγιοι ὄντες ἂν δείξειαν: ὃ μὴ γένοιτο.

Quæ generalis est & vniuersalis sententia. Nam quòd quidam negant, hæc de notitia accipienda, sed tantùm de effectu, quod videlicet Patriarchæ suos propter Idololatriam nolint amplius pro gnnésiois filijs agnoscere: friuolum est & nugatorium. Quomodo enim hæc tanta in sanctissimos illos caderet Patriarchas crudelitas, apud quos charitas non extinguitur, quòd eos nollent respicere, quos Deus ipse pro suis agnoscit? Num Deo essent duriores: Atqui hoc in sanctos non cadit: sed hoc ipso se sanctos non esse probarent. Quod absit.

Οὕτω Ϲ τὸ ἀντιπθέμενον, οὐ ἁγίους πθοσεύχεθαι πθὶ ἡμῶν, ἄδηλον εἶναι φαμὲν: ἐδὲ ῥάδιον, ἐκ τῶν γραφῶν πιστῶσαι. Τὸ γὰρ πθὶ ἀγγέλου γεγραμμένον, αὐτὸν ὑπὲρ τ λαῦ θεῦ πθοσεύχεσθαι: ἔστω, ἐκεῖνος ἄγγελός ἐστιν, ὁ ῥυσάμενος τὸν

Sic quòd obijcitur, Sanctos pro nobis orare: id incertum est, nec facilè Scriptura sacra probari potest. Nam quòd Angelus scri- Zach. 1.
bitur orare pro populo Dei, est ille Angelus, qui liberauit Iacob ex omni-

τὸν θεὸν ἰακὼβ ἐκ πάντων τῶν κακῶν: καὶ ὁ ἡγησάμενος τῆς παρεμβολῆς τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ: καὶ εἰσαγαγὼν αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν Χαναάν: τοῦτ' ἔστιν, ὁ υἱὸς θεοῦ, ὁ ὑπερεντυγχάνων καὶ μεσιτεύων μόνος. Ὥστε ὁ τόπος οὗτος, οὐδὲν πρὸς τὸ πρᾶγμα.

omnibus malis: & qui præcesſit caſtra Iſraëlitarum in deſerto, & introduxit eos in terram Canaan: hoc eſt: filius Dei, interceſſor & Mediator vnicus. Ideo hic locus nihil ad rem. Gen. 48. Exod. 23.

Ὅσον δὲ πρὸς τὸ περὶ Ὠνίου, ϛ'. Μακκαβ. τελευτ. γραφὲν: ἰσχνόν, ἀπόκρυφον εἶναι τὸ βιβλίον, καὶ οὐκ ἀξιόχρεων εἰς πίστιν. Καὶ ὄνειρος ὁ μόνον, ἥγνυ, ἐνύπνιον, ἐστίν.

Item, quòd de Onia ſcribitur in lib. Machab. liber eſt Apocryphus, nihil probans. Et ſomnium tantùm eſt. 2. Mach. vlt.

Εἰ δὲ καὶ μάλιστα πιστωθείη: ἢ τοὺς ἀγγέλους, ἢ τοὺς κατοιχομένους τῶν ἁγίων, προσεύχεσθαι οἰκείῳ τρόπῳ ὑπὲρ τῶν ζώντων: προπαθείᾳ δηλαδὴ ἀγάπης πρὸς ἡμᾶς: ὅμως οὐκ ἂν ἕποιτο ἐντεῦθεν, αὐτοὺς ἐπικλητοὺς εἶναι, διὰ τὰς προειρημένας αἰτίας. Ὥσπερ οὐδὲ τὸν Ὠνίαν ἐπικαλοῦται, ἢ Ἱερεμίαν, ἐπικαλεσάμενος ὁ Ἰούδας εὐλόγησεν.

Quòd ſi maximè probaretur, vel Angelos, vel hac vita defunctos Sanctos, ſuo modo orare pro viuis, affectu ſcilicet dilectionis, quo nobis bene cupiunt: tamen hinc non ſequeretur, inuocãdos eſſe, propter cauſas commemoratas. Sicut nec Iudas hîc Oniam aut Ieremiam inuocat.

Ὅσῳ δὲ εἷς μόνος ἐστὶ μεσίτης: οὕτω καὶ παράκλητος, ὁ χριστὸς (κατὰ τὸν Ἀπόστολον, Ρωμ. η'.) ἐντυγχάνων ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ὑπερεκῶν: ὃν ἔχοντες, τῶν λοιπῶν, οὓς οὔτε πρόσταξίς ἡμῖν ὁ θεὸς: οὔτε ῥῆμα οὐδὲν, ἢ παράδειγμα, παρίσησιν ἡ γραφή: ἃ φθονεῖσθαι νομιοῦμεν εἰς ὅτου: ἄλλως τε, ϵ̓ ὁ θεὸς τὴν λατρείαν τοιάνδε, ἐκπεφυλάχθαι ἀξιοῖ, τὴν τῆς ἐπικλήσεως, ψαλ. μθ'.

Quia, ſicut vnus tantùm eſt Mediator, ita etiam interceſſor, Chriſtus: teſte Apoſtolo, Rom. 8. qui interpellat pro nobis, nobisq; ſufficit, quem habentes, reliquos, de quibus nec mandatum Dei, nec vllum verbum, vel exemplum habemus in Scriptura ſacra, non curamus admodum in hoc: præſertim cùm Deus hunc ſibi velit cultũ ſeruari integrum, vt inuocetur. Pſalm.

ψαλ. μθ'. καὶ ζηλωτὴς εἶναι λέγοντος, Ἐξόδ. κ'. ὃδε τὴν ἑαυτοῦ δόξαν ἑτέρῳ δοῦναι ἀνεχομένου, Ησα. μβ'. ὃδ' εἶναι θεὸς ἑτέρους ἔμπροσθεν ἑαυτοῦ φέροντος. Ἀλλὰ μὴν, καὶ χριστὸς, ὡδὲ προσεύχεσθαι, καὶ πῶς, ἐρωτηθεὶς: οὐκ ὅπου σὺ πατριάρχας, Προφήτας, ἢ Ἀποστόλους, ἀπέρυμα κελεύει: λκε. ιά. Ἰωαν. ις'. ἀλλ' εὐθὺς ὑπικαλεῖσθαι τὸν πατέρα, ΕΝ ΤΩΙ ΕΑΥΤΟΥ ΟΝΟΜΑΤΙ, ὅτῳ τῶν Ἀποστόλων, ἐντέλλεται: ἡμᾶς εἰσακουσθήσεσθαι προσπαγκαλάμβανος.

Τἐναντίον δὲ μᾶλλον, τῇ γῇ ὑπὸ δημῶν ὁ κύριος: ὅτε τῶν Ἀποστόλων, ὡδὲ τῆς Χαναναίας δεηθέντων: ὅτε τῆς ἁγίας μητρὸς Μαρίας, ὑπὲρ τῶν νεογάμων ἀξιωσάσης, ἤκουσεν: ἀλλὰ σκληρῶς ἑαυτῇ ἀπώσατο: ὑπῶ γε τοῦτο προϊδὼν, καὶ προαναισκιάζων, τὴν ὑστερον εἰδωλολατρικὴν τῶν ἁγίων ὑπόκλησιν. Ματθ. ιέ. Ἰωά. ϛ'.

Τί δὲ, ὅτι ὃδε ὑπὸ τῆς γῆς ὄντες οἱ Ἀπόστολοι, προσκυνεῖσθαι ἠνέχοντο; Πέτρος μὲν, ὑπὸ Κορνηλίου, Πράξ. ι. Παῦλος δὲ, καὶ Βαρνάβας, ὑπὸ Λυκαόνων, Πράξ. ιδ'.

Ἔτι, ὃδε ἄγγελος ἀνέχεται, προσκυνούμενος ὑπὸ Ἰωάννου, Ἀποκαλ. ιθ'. καὶ κϛ'.

Τὸ γὰρ τῶν σοφιστῶν, ὦ Ἀμφοτέραν παῖσιν ἀναμέσον λατρείας καὶ δουλείας: Φλύαρον, Φλυαφῶδες, Ψυχρόν ἐστι πλάσμα: ἁμαρτύρητον παντελῶς

Psal. 50. Et Zelotypum se esse affirmet, qui nec gloriam suam alteri dare velit, nec alienos haberi coram se Deos. Et Christus de precatione, eiusq; formula interrogatus, non ad Patriarchas, Prophetas aut Apostolos nos ablegat: sed rectà patrem IN SVO, non Apostolorum nomine, inuocari, addita promissione exauditionis, præcipit. Exod. 20. Iai 42. Luc. 11. Iohan. 16.

Sed contrà potius, Christus in terris, nec Apostolos intercedentes pro Chananæa, nec matrem Mariam, pro nouis coniugibus, audiuit: verùm duriter à se repulit. Hoc ipsos præuidens, & antequam nasceretur, refutans, futuram Sanctorum inuocationem Idololatricam. Matth. 15. Iohan. 2.

Item, ipsi Apostoli in terris adorari noluerunt. Petrus, à Cornelio, Act. 10. Paulus & Barnabas, à Lycaonibus, Ib. 14.

Item, Angelus non vult adorari à Iohanne, Apoc. 19. 22.

Quòd autem distinguunt Sophistæ inter λατρείαν *&* δουλείαν, *friuolum est, & frigidum commentum, omni carens Scripturæ sacræ*

πελῶς ταῖς γραφαῖς, καὶ ἀθεμελίωτον: Ὃ οἷον (πολὺς ἤδη χρόνος) ὑπ' αὐτῶν τῶν περὶ τὸν Ἀρχιερέα σοφῶν ἐκβληθῆναι. Ὁ γὰρ ὅπὶ παιδέα Δαβόητος Λοδοβίκος ὁ Οὐίβης, ἐν τοῖς ἑαυτοῦ εἰς τὴν ἁγίαν Αὐρηλίαν περὶ θεσπόλεως ὑπομνήμασιν, ἐκ Σουίδα, Ξενοφῶντος, καὶ Λαυρεντίου τοῦ ἀλλᾶ, καὶ μάρτυσι καὶ ἐκ τῶν θεσπεσίων γραφῶν, μαρτυρίαις καὶ παραδείγμασι πολυχειρισμένοις, διδάσκει καὶ συμβιβάζει, ἄμφω ἐκεῖνα, ταυτοσήμαντα εἶναι. Λατρεύω, φησὶ, τὸ δουλεύω. Ὁμοίως, ἀπὸ τούτων παρηγμένα, τὸ λατρεία καὶ δουλεία, ταυτοδύναμά ἐστιν, ἀμφοῖν γε δουλείαν σημαινόντων. Ὡς Λευιτ. ιή. Ἀπὸ τοῦ σπέρματός σου οὐ δώσεις λατρεύειν ἄρχοντι. Ἀντὶ οὗ, δουλεύειν.

Ὅτι δὲ σοφιστῶν ἔωλόν ἐστι σκεύωρημα, ἡ τῆς λατρείας καὶ δουλείας διαφορὰ: ἐκ τῶν πηγῶν φανερόν ἐστι: τῆς ἑβραΐδος φημὶ γλώσσης: ὅπου εἰ καὶ διάφοροι εὑρίσκονται λέξεις: ὅμως ὅπότε θεοῦ, καὶ ἐπ' ἀνθρώπων, ἀδιαφόρως ἑκάτερον τίθεται ῥῆμα: עָבַד, ὅ ἐστι, δουλεύειν, Λευιτ. ε'. καὶ τὸ חָשָׁה, ὅ ἐστι, προσκυνεῖν, καὶ ἱκετεύειν ἀθημόνως, ἔμπροσθεν θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἢ προσκυνεῖν.

Ὁμοίως Ματθ. ς'. ὁ σωτὴρ, οὐ δύνασθε, φησὶ, θεῷ δουλεύειν, καὶ μαμμωνᾷ.

Ἀλλ' ἐχὶ τοσοῦτον περὶ τῶν ὀνόμάτων,

sacræ testimonio, & fundamento: & iamdudum ab ipsis Pontificijs eruditis refutatum. Sicut Ludouicus Viues, vir doctissimus, in Comment. super libros D. August. de Ciuit. Dei, ex Suida, Xenophonte, & Valla, adeoq; ipsis sacræ Scripturæ testimonijs & exemplis, docet & probat, pro vno eodemq; accipi: λατρεύω, inquit, est δουλεύω. Similiter hinc deriuata, λατρεία & δουλεία, idem esse: & vtrunq;, seruitutem significare. Et ex Scriptura: De semine tuo non dabis seruire principi: vbi λατρεύειν habeatur.

Et frigidum esse Sophistarum commentum, distinctionem inter λατρεία et δουλεία ex fontib. Hebrææ linguæ apparet: in quibus etsi diuersa habentur vocabula, tamen Deo & hominibus sine discrimine tribuuntur vtraq; verba, עבד, *id est, seruire, Deut. 6. & quod est inclinare &* חשה *supplicare, reuerentiæ causa, Deo & hominibus, adorare.*

Sic Matth. 6. Christus quoq; inquit: Non potestis Deo δουλεύειν, id est, seruire, & Mammonæ.

Non autem tam de vocibus,

μάτων, ἢ λέξεων, ἡμῖν ὁ ἀγὼν: ὅσον ωὲι δ' πράγματος αὐτό. Εἴτε γὰρ λατρείαν, εἴτε δουλείαν, εἴτε ὑπερδουλείαν, ὑπολαμβάνεις, ἢ προσκυνήσεως, ἢ σέβους, τοὺς ἀποθανόντας τῶν ἁγίων, ἢ δουλεύσας, αὐτοῖς: οὐκ ἂν ἀποδράσῃς, τὸ μὴ εἰδωλολατρείαν ὀφλῆσαι. Καὶ καπνευομένης γὰρ τῆσδε τῶν ῥημάτων διαφορᾶς: ἕψεται, τῷ μὲν θεῷ λατρευτέον εἶναι: τοῖς δ' ἁγίοις δουλευτέον: ὁ, δὲ πολὺ ὑπερ ἐκεῖνο ἐστί. Φάσκοντες δεῖν, τούτοις δουλεύειν δεῖν: συμπεριλαμβάνουσι τὸ, πλεῖον αὐτοῖς ὀφείλεσθαι: καὶ μᾶλλον οὐ ἀνθρώπους αὐτοῖς, ἢ τῷ ἀληθινῷ θεῷ, ὑπόχρεως & δεδεμένους εἶναι. Ἰδὲ, πῶν τὸ τῶν εἰδωλομανούντων ἐνέδαν.

Εἰ δὲ προσενεχθείη τὸ, τῶν παλαιῶν τινας τῇ διαιτολῇ ταύτῃ χρήσασθαι: ἐδὲν πρὸς ἡμᾶς, τῇ ἁγίᾳ γραφῇ ἀναπόδεικτον μένον. Οὐ γὰρ πρὸς ἡμῶν, ὁρᾶν, τί ἄλλοις ἔδοξεν: ἀλλὰ τίνες τὰ ἑαυτῶν ὀρθῶς γραφικαῖς πίστεσιν ἐχύρωσαν.

Ὑποφορά.

Ἀλλὰ διὰ τῶν ἁγίων προσαγωγή ἐστι πρὸς θεόν: καθάπερ διὰ κομήτων καὶ βουλευτῶν, πρὸς δέχοντας τὸν βασιλέα;

Πρὸς ὃ τοῦτο οὐκ ἐξ ἐμαυτοῦ, ἀλλὰ ὃ ἁγίου Ἀμβροσίου, ἀποκρίνομαι: ὃς ἐν ὑπομνήμ. τῆ πρὸς Ρωμ. κεφ. ά. ὅτω πως γράφει. Εἰώθασι μέντοι γε οἱ ἀμηχανούμενοι τῷ ὀλιγωρῆσαι τοῦ θεοῦ, καὶ

siue vocabulis, quàm de re ipsa, quæstio nobis est. Siue .n. λατρείαν, siue δουλείαν, siue ὑπερδουλείαν, inuoces, vel adores Sanctos mortuos, aut colas, vel seruias illis: Idololatria crimen effugere non poteris. Hoc enim maximè concesso vocabulorum discrimine sequetur, Deum colendum esse, Sanctis verò seruiendum: quòd multò plus est, quàm illud. Dum igitur illis seruiendum docent, plus illis deberi, magisq; homines istis, quàm Deo vero, obstrictos & deuinctos esse volunt. Eò tandem Idolomanita deueniunt.

Quòd si obiiciatur, quosdam ex veteribus hoc discrimine vsos: nihil refert, dum non ex Scriptura sacra probatur. Non enim, quid alij senserint, videndum: sed qui rectè sua Scripturæ sacræ testimonijs confirmârint.

Obiectio.

Sed per Sanctos itur ad Deum: quemadmodum per comites & Consiliarios, ad Regem & Principem?

Ad hoc non meis, sed D. Ambrosij verbis respondeo: qui comment. in Epistolam ad Roman. cap. 1. ita scribit: Solent tamen pudore pæne negligi Dei, misera vti excusa-

καὶ αὐτὸν ἀδικῆσαι, δυσήνιο χρῆναι πεῖσαι, λέγοντες: δίκαιοι εἶναι, διὰ τούτων προσέρχεσθαι τῷ θεῷ, ὥσπερ δῆθεν διὰ Κομήτων προσέλευσις γίνεται πρὸς βασιλέα. Ἄγε δή, ἄρα τῶν ἀφρόνων τις, ἢ τῆς ἰδίας σωτηρίας ἐπιλησμόνων ἐστὶν: ὥστε τὴν βασιλέων τιμὴν ἀπονέμειν Κόμησι: ἆρα γε οὖν τινὰ τῶν τι μηχανωμένων ληφθέντας, καθοσιώσεως ἐγκλήματι καὶ καταγνώσματι ὑπαγέσθαι, δίκαιον νενόμισται; Εἰ δὲ δοκεῖ τοῦτο, ἀνέχεσθαι τοὺς τὸ θεῖόν τι μὴ καταφέροντας ἐπὶ κτίσμα: δὲ, ἀφεμένους δὲ κυρίου τοῖς ξυνδούλοις προσκυνοῦντας. Εἰη δ' ἂν τι μεῖζον, τῷ θεῷ εἰς τιμὴν ὑπολειπόμενον, ἢ δῆτα. Καὶ διὰ τοῦτο γὰρ, ὡς βασιλέα βαδίζειν διὰ χιλιάρχων καὶ Κομήτων: οὐ πάντως ἄνθρωπός ἐστιν ὁ βασιλεὺς: ἀλλ' οἶδε, τίσι δεῖ ἀσφαλῶς τὰ κοινὰ πιστεύειν. Πρὸς δὲ τὸν θεὸν, ὃν δήπουθεν ἁδὲν λανθάνει (πάντων γὰρ τὰς πράξεις καὶ ἀξίας οἶδεν) εἰς τὸ ἀναρτήσασθαι αὐτὸν, μεσίτης δὲ συμπράκτορος ἀνθρώπου ἁδὲν δεῖ: ἀλλὰ ψυχῆς εὐλαβοῦς. Τοῖς γὰρ ὅσα δήποτε λαλήσασιν αἰτῆσαι τοιαῦτα, ἀποκρίνεται. Ταῦτα μὲν, σκιᾶς.

Πολὺ δὲ πλέον ὑπερεξελαύνει, ἡ περὶ τὰ εἴδωλα μανία: ὃν λογομισοῦσι, διδάσκουσιν, ὑπερμαχοῦσιν, ἀνεγυθελάστως καὶ ἀτιμώτως: τῷ αὐτῷ προσκυνήσεως εἴδει, ὡς εἰκόνας εἶναι σεπτέας: ὧν σκιάν, ὧν εἰσὶν αἱ εἰκόνες.

Εἰ γὰρ

excusatione, dicentes: per istos posse ire ad Deum, sicut per Comites peruenitur ad Regem. Agè, nunquid tam demens est aliquis, aut salutis suæ immemor, vt honorificentiam Regis, vendicet Comiti: cùm de hac re, si qui etiam tractare fuerint inuenti, iure, vt rei damnentur Maiestatis? Etsi isti non putant reos, qui honorem nominis Dei deferunt creaturæ, & relicto Domino, conseruos adorant: quasi sit aliquid plus, quod seruetur Deo? Nam & ideo ad Regem per Tribunos & Comites itur, quia homo vtiq; est Rex: & nestit, quibus debeat Rempublicam credere. Ad Deum autem, quem vtiq; nihil latet: omnium enim merita nouit: ad promerendum suffragatore non est opus, sed mente deuota. Vbicunq; enim talis locutus fuerit ei, respondet illi. Hactenus Ambrosius.

Longè autem maior furor est Idololatricus, quod fingunt, docere & defendere non erubescunt, eodem genere cultus imagines venerandas, quo res ipsæ, quarũ sunt imagines, colantur.

Εἰ γὰρ ἃ φασὶ, τῷ τιμᾷ νέμεσθαι τῇ εἰκόνι, ἢ τῷ ἀγάλματι: ἀλλὰ τῷ δι' αὐτοῦ χαρακτηριζομένῳ: γελοία ἀπόφασις ἐστι, καὶ τοῖς θείοις λόγοις μαχομένη δόξα. Ἀπειπὼν γὰρ διὰ τῆς πρώτης ἐντολῆς ὁ θεὸς, μὴ προσκυνεῖν καὶ λατρεύειν τοῖς ὁμοιώμασι ἃ εἰκόσιν: ἐχρήσατο τῷ הִשְׁתַּחֲוָה (ישתחוה) ῥήματι: ὃ συλλήβδην πάντοτε τιμῆς σημαντικόν ἐστι: τῆς, ἢ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ, ἢ καμφθεῖσι γόνασιν ἢ καταπεσόντι τῷ σώματι, ἢ ὑπτιεῖν ἄλλῳ σχήματι, τῇ εἰκόνι προσαγομένης. Οὐδαμῇ τι βούλεται ὁ θεὸς: ἡμᾶς, λατρεύοντας ἃ προσευχομένους οἱ, ὑπὸ ταῖς εἰκόνας τρέπεσθαι: ἀλλ' ὁ χριστὸς Ἰωάν. δ. τοὺς ἀληθινοὺς προσκυνητὰς, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνεῖν τῷ πατρί: μὴ τῶν ἀφιδρυμάτων δὲ προκυλινδεῖσθαι.

Ὁμιλ. ϛ'. εἰς τ. ριγ. ψαλμόν. Προκάλυμμα δ' αὐτόχρημα τοῦτο, ὑπῆρξε τοῖς, ᾧ ταῦτα ἔθνη ἐχρήσατο: καθὼς παρὰ τῷ ἁγίῳ Αὐγουστίνῳ κεῖται. Μηδεὶς, φησὶ, λεγέτω: ὅταν τὰ ξόανα σκωφθῇ: ὅτι ἃ τὸ ὁρατὸν τοῦτο σέβομαι: ἀλλὰ τὸ σέβας, τὸ ἐκεῖ οἰκοῦν ἀοράτως. Αὐτὸ τιμᾶσθαι τὸ πλυσχιδὲς αὐτῶν σέβας, ἐν ἄλλῳ ψαλμῷ ὑπὸ τῆς γραφῆς οὕτω καταγινώσκεται: ὅτι πάντες οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν, δαιμόνια, καὶ ἐξῆς. Δοκοῦσι δ' ἑαυτοῖς, φησὶ, καθαρώτεροι τὴν θρησκείαν εἶναι, οἱ λέγοντες: Ὅτι οὔτε τὰ ὁμοιώματα, οὔτε δαι-

Ψαλ. ιε'.

Quòd enim negant, honorem hunc imagini vel statuæ exhiberi, sed illi tantùm, quem imago designat: calua est excusatio, & hæc opinio cum verbo Dei pugnat. Nam cum Deus in primo præcepto prohibet adorare imagines & simulachra, vtitur verbo הִשְׁתַּחֲוָה *hischtacheueh: quod omnem honorem complectitur & significat, qui coram imagine, vel aperto, vel denudato capite, vel flexis genibus, vel prostrato corpore, aut quocunq; gestu, imagini exhibetur. Nec vult Deus, vt vllo modo nos ad imagines, in cultu & inuocatione sui, conuertamus. Sed vult, vt veri adoratores, adorent Patrem in Spiritu & veritate: nec ad statuas se prouoluant.*

Iohan. 4.

Et planè hæc eadem fuit Ethnicorum excusatio: sicut refert D. Augustinus. Ne quisquam, inquit, dicat, cùm irrisa fuerint simulachra: Non hoc visibile colo, sed numen, quod illic habitat inuisibiliter. Ipsa ergo numina, in alio Psalmo eadem Scriptura sic damnat: Quoniã Dij Gentium, inquit, Dæmonia, &c. Videntur autem sibi, inquit purgatioris esse religionis, qui dicunt: Nec simulacra, nec Dæmonium colo: sed per effi-

Augustin. in Psal. 113. Conc. 2.

ἔτι δαιμόνιον, θεραπεύω: ἀλλὰ λέξω τὸ σωματικὸν ἀπάτημα, τὸ μοι σεπτὸν ἴνδαλμα εἰσυρῶ. Ὅτε, φησὶ τὰ ἀπάτωλα τῶν τοιάσδε εἰδωλομανίας χρώματα καὶ φαρμάκια φαρμακίματα ἀποκρύπτει, ἀνασκευάζων καὶ λάσυρων. Τέλος δὲ ἐπιφέρει: Ἐκεῖνο, μεγίστη τῶν ἀφρόνων ἀσεβείας αἰτία ἐστὶ: τὸ, ὅτι μεῖζον δύναται ἐν τῷ φαντασθῆναι τὸ δυσήνων, ἢ ζῶντι ἐοικυῖα μορφὴ, εἰς ἱκετείαν ἑαυτῆς φαντάσεται: ἢ τὸ φανερὸν, αὐτίκα μὴ εἶναι ζῶσαν, ὥστε εἰκότως ἂν ὑπὸ τοῦ ζῶντος καταφρονεῖσθαι. Μεῖζον γὰρ ἰσχύει ἐν τοῖς ἰνδάλμασιν, εἰς κάμψιν τῆς ἀθλίας ψυχῆς, τὸ: ὅτι στόμα ἔχουσιν, ὀφθαλμοὺς ἔχουσιν, ὦτα ἔχουσι: ῥῖνας ἔχουσι, χεῖρας ἔχουσι, πόδας ἔχουσιν: ἤπου εἰς διόρθωσιν, τὸ: ὅτι οὐ λαλήσουσιν, οὐκ ὄψονται, οὐκ ἀκούσονται, οὐκ ὀσφρανθήσονται, οὐ ψηλαφήσουσιν, οὐ περιπατήσουσιν. Ὥστε καὶ ἐκεῖνο, τὸ ἐν τῷ ψαλμῷ ἐπόμενον, γίνεσθαι, τὸ: ὁμοίους ἐκείνοις γίνεσθαι πάντας, οὓς πιστεύοντας αὐτῷ: καὶ πάντας, οὓς πεποιθότας ἐπ' αὐτοῖς. Ὀφείλουσιν ἔν τε τοῖς διλωσεγμένοις καὶ ἀμαθομένοις ὀφθαλμοῖς: καὶ περισκιωμένοις καὶ νενεκρωμένοις φρεσὶ: τὰ μήτε ὁπλόμενα, μήτε ζῶντα, εἰκάσματα.

Καλῶς ἓν τοιοῦν, καὶ πρὸ τούτου ἔπραξεν παρὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος εὐξάμενος, ὁ εὐσεβείας καὶ ἁγιωσύνης ὡράϊσμα, βασι-

Καλ. ρισγ.

Οἱ δὲ τυφλοὶ Παπισταὶ, ἐπὶ τοῖς αὐτῶν ὀρισεύμασι καὶ πρεσβείαις, δοθήσεσθαι ἐλπίζουσι καὶ αἰτοῦσι.

effigiem corporalem, eius rei signum intuear, quam colere debeo, &c. vbi ad falsos huiusmodi Idolomaniæ prætextus & excusationes respondet, eos irridens, & refutans. Et tandem addit: Illa causa est maxima impietatis insanæ, quòd plus valet in affectibus miserorum, similis viuenti forma, quæ sibi efficit supplicari, quàm quod eam manifestum est, non esse viuentem, vt debeat à viuente contemni: plus enim valent simulachra ad curuandam infelicem animã, quòd os habent, oculos habent, aures habent, nares habent, manus habent, pedes habent: quàm ad corrigendum, quòd non loquentur, non videbunt, non audient, non odorabunt, non contrectabunt, non ambulabunt. Itaq; sequitur, vt illud quoq; fiat, quod etiam in hoc Psalmo sequitur: vt scilicet, similes illis fiant omnes, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. Videant ergo isti apertis & sentientibus oculis, & adorent clausis, & mortuis mentibus, nec videntia, nec viuentia simulachra.

Papistæ cæci insuper se eorum meritis & precibus iuuari confidunt & petunt.

Rectè ergo fecit, & hoc nomine à Spiritu sancto commendatur, pijssimus & sanctissimus Rex

βασιλεὺς Ἐζεκίας: τὸν χαλκοῦν ὄφιν, τὸ θεοτάκτῳ θεοῦ πάλαι ποιηθέντα, καὶ θεοσύστατα ἔτι ἤζοντα, καὶ θεωρωθησόμενα Μεσσίᾳ τῷ ἀρξαντι, σωτῆρι ψυχῶν: οὗτος ἡμᾶς Ἰσραὴλ ἰδὼν θυμιῶντας καὶ προσκυνοῦντας αὐτῷ.

Ἀλλ' ἆρα ἄτιμητέον οὕτω ἀπιχωμένους ἁγίους;

Τιμητέον μὲν ἔν: ἀτιμητὶ γε ἐπικλητέον. Πολὺ γὰρ τὸ μέσον, ἐν τούτοις ἁγίους τιμᾶν, καὶ ἐν αὐτοῖς ἐπικαλεῖσθαι. Τοῦτο μὲν γὰρ τῷ θεῷ ὀφείλεσθαι, ἀλλ' ἀδαμοῦς τοῖς νεκροῖς ἁγίοις, ἤδη ἀποδέδεικται.

Τιμητέοι τοιγαροῦν, οἱ ἅγιοι: τούτῳ δὲ τῷ τρόπῳ, ὃν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τοῖς ἰδίοις ῥήμασι ἐδίδαξε.

Πρῶτον μὲν, τὸ ἐπιγινώσκειν, καὶ εὐχαρίστως κηρύττειν, τὰ ἐξαίρετα χαρίσματα: ἅτε αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐλεημοσύνῃ χρηστότητι καὶ ἐλέῳ ἐδεδώρητο: τὰς ἁμαρτίας ἀφεὶς, αὐτοῖς ἀλλαγεὶς, ὑπερβάλλουσι χαρίσμασι προσεπικοσμήσας.

Τελευταῖα γὲ μὴν, πᾶς ὁ ἀνθρωπος, εἰς θεὸν, τὸν δοξολέσταν καὶ βασιλικώτατον ἄγιον καὶ δοτῆρα, ἐπαναφερέσθω.

Psal. cxiij. Κατὰ τὸν ψαλμῳδόν: μὴ ἡμῖν, κύριε, μὴ ἡμῖν: ἀλλὰ τῷ ὀνόματί σε δὸς δόξαν.

Δεύτερον δὲ, τῷ χάριν ὁμολογεῖν τῷ θεῷ, ὑπὲρ τῶν ὅτῳ χρησίμων τῇ ἐκκλησίᾳ γινομένων σκευῶν.

Ὡς δὴ Παῦλος, περὶ ἑαυτοῦ, καὶ τῶν συνεργῶν

Hiskias: quod serpentem æreum, mandato Dei factum, quique typus erat venturi Messiæ, crucisque ipsius, confregit, cum ad cultum prostaret. Iohan. 3.

An non autem honorandi sunt Sancti mortui?

Vtique honorandi sunt: sed non invocandi. Longè enim aliud est, Sanctos honorare, aliud, invocare. Hoc, soli Deo deberi, & nequaquam demortuis Sanctis, iam probatum est.

Honorandi itaque Sancti, sed eo modo, quo Spiritus sanctus in verbo suo docuit.

Primùm, vt agnoscamus, & grati prædicemus, eximia dona, quæ Deus in illos, gratuita sua clementia & misericordia, contulit, remissis peccatis, in gratiam eos recipiens, & alijs excellentibus donis eos ornans.

Sed tamen omnis tandem laus, in Deum liberalissimum authorem & datorem, recidat. Sicut canit Psal. 113. *Psaltes: Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.*

Deinde, vt Deo pro talibus organis Ecclesiæ salutaribus agamus gratias.

Sicut Paulus de se & primi-

tius

Τὴν ὠ. ρεσυλλέκτῳ ἐκκλησίας, γράφῃ· ἤμην δὲ ἀγνοούμενος τῷ προσώπῳ τῶν ἐκκλησίαις τῆς Ἰουδαίας, ταῖς ἐν Χριστῷ. Μόνον δὲ ἀκούοντες ἦσαν· ὅτι ὁ διώκων ἡμᾶς ποτε, νῦν εὐαγγελίζεται τὴν πίστιν, ἣν ποτε ἐπόρθει. Καὶ ἐδόξαζον ἐν ἐμοὶ τὸν θεόν.

tina Ecclesia scribit: Eram autem ignotus facie Ecclesiis Iudaeae, quae erant in Christo. Tantum autem auditum habebant, quoniam qui persequebatur nos aliquando nunc Euangelizat fidem, quam aliquando expugnabat: ET IN ME GLORIFICABANT DEVM. Gal. 1.

Πρὸς δὲ τούτοις, τῷ προτιθέναι ἡμῖν αὐτοῖς, σὺν ἐκείνων τῶν μακαρίων βίους, καὶ πολιτείας: ὡς εἰκόνας τινὰς ἐμψύχους τῆς κατὰ θεὸν πολιτείας: παραδείγματα εἰς μίμησιν παρεχόμενος παντοίων ἀρετῶν: πίστεως μάλιστα, ἀγάπης εἰς φιλαδελφίας, φιλοπονίας περὶ τὸ πρακτέον εὐδελεξίας, εὐσταθείας ἐν ὁμολογίᾳ: μεγαλοψυχίας ἐν τῷ, μὴ τὸ τῆς ἀπραγμοσύνης πίστεως καὶ διδασκαλίας ἐπάγγελμα, κινδύνους μεγίστους διαφέρειν, ἀνικήτως: ὑπομονῆς ἐν δυσημερίαις, διωγμοῖς, καὶ ὑπὸ παντὸς τοῦ κόσμου, καὶ τῶν διαβόλων, μίσει: καὶ τῶν, ὅσοι τοιαῦτα, ἐγκωμίων ἄλλων.

Praeterea, vt ipsos nobis proponamus exemplа virtutum omnium, quae imitari studeamus. Fidem inprimis, dilectionem mutuam, diligentiam & assiduitatem in faciendo officio, constantiam in confessione, ingens animi robur, in perferendis periculis summis propter sinceram Religionis & doctrinae professionem, patientiam in aduersis & persecutione, ac odio totius Mundi, & Diabolorum

Ὧν ἡμᾶς ὁ Ἀπόστολος ὑπέμνησε, γράφων Ἑβρ. ιγ'. Μνημονεύετε τῶν ἡγουμένων ὑμῶν: οἵτινες ἐλάλησαν ὑμῖν τὸν λόγον τοῦ θεοῦ: ὧν ἀναθεωροῦντες τὴν ἔκβασιν τῆς ἀναστροφῆς, μιμεῖσθε τὴν πίστιν.

De quo Apostolus nos commonefacit: Mementote praepositorum vestrorum, qui locuti sunt verbum Dei, quorum intuentes exitum conuersationis, imitamini fidem.

ΠΕΡΙ ΠΟΛΙΤΩΝ ΑΡΧΩΝ.

Τί ἐστι πολιτικὴ ἀρχή;

Γένος τάξεως, ἢ λειτουργίας, ὑπὸ θεοῦ καθεσταμένον: ὧ πιὰ τὰ πρόσωπα ἀφορίζεται: ἵνα ξίφει ὡπλισμένα, οὗτοι ἄλλους ἰδίοις καὶ πρεπούσοις νόμοις ἡγῶνται καὶ κυβερνῶσι: ἐν τῇ πολιτικῇ ταύτῃ βίου κοινωνίᾳ, εἰρήνην καὶ ἡσυχίαν κοινὴν ἐν ἀνθρώποις σωτηρεῖσθαι, καί τι τοῦ θεοῦ ὀνόματος δόξαν λαμπρύνεσθαι.

Τίς ἐστιν αἴτιος τῆς πολιτικῆς τάξεως;

Ὁ θεὸς: ὃς οὐ μόνον ἐᾷ εἶναι: ἀλλὰ καὶ κατέστησε, καὶ τῷ αὐτοῦ ῥήματι συνίστησι.

Πιστὸν ἔστω τοῦτο μαρτυρίοις γραφικοῖς.

Gen. θ'. Ὃς ἂν ἐκχέῃ αἷμα ἀνθρώπου: ἐκχυθήτω καὶ αὐτοῦ τὸ αἷμα ΔΙ' ΑΝΘΡΩΠΟΥ. Οὐ μόνοι δὲ τοῦ τυχόντος: ἀλλὰ τοῦ νομίμως εἰς τοῦτο ἔργον κεκλημένου: τουτέστι, τοῦ τεταγμένου δικαστοῦ καὶ ἄρχοντος.

Ψαλ. πά. Οἱ ἄρχοντες, θεοὶ ὀνομάζονται: διότι θεῖον ἐνεχειρίσθησαν ἔργον. Εἰσὶ γὰρ θεοῦ τόπον ἐπέχοντες ἐπὶ τῆς γῆς: διὸ, καὶ τοῦ ἑαυτοῦ αὐτοῖς μεταδίδωσιν ὀνόματος.

Παροιμ. ή. Δι' ἐμοῦ (φησὶ σοφία, ἥτις ἐστὶ θεοῦ υἱός) βασιλεῖς βασιλεύουσι:

DE MAGISTRATV.

Quid est Magistratus?

EST genus officij, vel functionis, diuinitus institutum, quo certæ personæ ordinantur, vt armatæ gladio, alios certis & honestis legibus regant & gubernent: vt in politica hac vitæ societate, pax & tranquillitas publica, inter homines conseruetur, & gloria nominis Dei illustretur.

Quis est author ordinis Politici?

Deus, qui non solùm permittit, sed ordinauit, & approbat suo verbo.

Proba id Scripturæ sacræ Testimonijs?

Gen. 9. Qui fuderit sanguinem humanum, fundatur & sanguis ipsius PER HOMINEM. Non autem quemuis, sed legitimè ad hoc officium vocatum, hoc est, ordinarium Iudicem, & Magistratum.

Psalm. 82. Magistratus Dij dicuntur, propter diuinum officium. Sunt enim Dei vicarij in terris: ideoq; nomen suum illis communicat.

Prouer. 8. Per me (inquit sapientia, quæ est filius Dei) Reges regnant,

λεύσι: ἐ οἱ νομοθέτῃ γράφουσι δικαιοσύνῃ. Δι' ἐμοῦ μεγιστᾶνες ἄρχουσι.

ϛ'. Παραλειπ. ιθ'. Ἰωσαφὰτ, ὁ εὐσεβὴς Ἰούδα βασιλεὺς, οἷς κατέστησε κριταῖς, εἶπεν: ἴδετε, τί ὑμεῖς ποιεῖτε. Ὅτι οὐκ ἀνθρώπῳ ὑμεῖς κρίνετε, ἀλλ' ἢ τῷ κυρίῳ.

Δαν. β'. Ὁ θεὸς καθιστᾷ βασιλεῖς, ἐ μεθίστᾳ.

Ἆρα πεπληρώθησαν, ἢ ἠκυρώθησαν, αἱ ἀρχαὶ, ὅτι ἡ καινὴ Διαθήκη;

Οὐδαμῶς. Οὐ γὰρ ἀκυροῖ τὸ εὐαγγέλιον τὰς πολιτικὰς διατάξεις, ἀρχὰς, νόμους, κρίσεις: πάλλα τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας δεσμὰ, ὅσα τῷ Φυσικῷ δικαίῳ, ἢ ὀρθῷ λόγῳ, ὁμόλογα.

Ματθ. κβ' Οὕτω γοῦν ὁ κύριος τῶν Φαρισαίων ἐρωτηθεὶς: εἰ ἔξεστι τῷ καίσαρι δοῦναι κῆνσον, ἢ μή: κυροῖ τὸ σάσιν αὐτὸ, ἀποκριθείς: Ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος, Καίσαρι.

Ματθ. κζ'. Ὁ δὲ καὶ οἰκείῳ παραδείγματι βεβαιοῖ, πλῶν κῆνσον ἀπ' ἑαυτοῦ καὶ Πέτρου: καὶ ἔστι, θαυματουργήματι: ἰχθύος δηλαδὴ λήψει, καὶ στόματος αὐτοῦ, στατῆρος ἐξαιρέσει.

Ματθ. κς' Καὶ Πέτρῳ φησί: Πάντες οἱ λαβόντες μάχαιραν (ἑαυτοῖς μὴ νομίμως ἐγχειρισθεῖσαν) ἐν μαχαίρᾳ ἀπολοῦνται.

Ρωμ. ιγ'. Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω. Οὐ γάρ ἐστιν ἐξουσία, εἰ μὴ ὑπὸ θεοῦ. Αἱ

regnant, & legum conditores, iusta decernunt. Per me Principes imperant.

2. Par. 19. Ioſaphat, pius Rex Iuda, Iudicibus à ſe conſtitutis dicit: Videte, quid faciatis: Non enim hominis exercetis iudicium, ſed Domini.

Dan. 2. Deus conſtituit, & transfert regna.

Eſt'ne ſublatus, vel abrogatus Magiſtratus, in nouo Teſtamento?

Nequaquam. Euangelium enim non abrogat politicas ordinationes, Magiſtratum, leges, iudicia, & reliqua ſocietatis humanæ vincula,, iuri naturæ & rationi conſentanea.

Sic Chriſtus à Phariſæis interrogatus, num liceret Cæſari dare cenſum? confirmat eum in ſuo officio, reſpondens: Date Cæſari, quæ ſunt Cæſaris. Matth. 22.

Suo quoq; exemplo idem facit, dum cenſum dat proſe & Petro, idq; per miraculum capto piſce, & ex ore eius exempto didrachma. Matth. 17.

Et Petro dicit. Qui gladium accipit (ſibi ſcilicet non legitimè datum) gladio peribit.

Rom. 13. Omnis anima poteſtatibus ſupereminentibus ſubdita ſit. Nō eſt. n. poteſtas, niſi à Deo.

Quæ

Αἱ δὲ οὖσαι ἐξουσίαι, ὑπὸ τοῦ θεοῦ τεταγμέναι εἰσίν. Ὥστε ὁ ἀντιτασσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ, τῇ τοῦ θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκε.

Quæ autem sunt potestates, à Deo ordinatæ sunt. Itaq; qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit.

Τίνα, ἀρχῆς εἴδη;

Διάφορα. Εἰσὶ γὰρ μοναρχίαι, ἀριστοκρατίαι, δημοκρατίαι, βασιλεῖαι, δυναστεῖαι, πολιτεῖαι εὐνομούμεναι.

Quæ sunt species Magistratus?

Diuersæ. Sunt enim Monarchiæ, Aristocratiæ, Democratiæ, Regna, Principatus, Politiæ honestæ, &c.

Ἀλλὰ σύμπασαι καὶ ἕκασαι ἀρχαὶ, ὁτινός ποτ' ἂν ὀνόματος ὦσι: μόνον ἐὰν τῷ φυσικῷ δικαίῳ, καὶ τῷ λόγῳ, ὦσιν ἀνάλογοι: καὶ τῷ ἀνθρωπείῳ γένει, τῇ τε πολιτικῇ κοινωνίᾳ, χρήσιμαι: τῷ θεῷ ἀρέσκουσιν.

Sed omnes & singulæ, quocunq; nomine vocentur, modò iuri naturæ, & rationi sint consentaneæ, ac humano generi, politicæq; societati vtiles, Deo placent.

Εἴτε δὴ πατροπαράδοτοι ὦσαι, καὶ τῷ θεοδοχεῖῳ ἔννομον: εἴτε αἱρεταὶ, δι' ἀψευδώνων, τὸ κῦρος τοῦτο ἐχόντων: εἴτε κληρωταὶ, ἢ ἄλλῳ νομίμῳ τρόπῳ ἐπιτρεπόμεναι.

Siue iam hoc habeant ex generatione, & successione ordinaria, siue eligantur per homines, penes quos est illa potestas, aut alio simili legitimo modo ad Reipubl. gubernationem perueniant.

Ἔξεστιν ἀνθρώπῳ χριστιανῷ, ἀρχῆς τυγχάνειν;

Licet'ne homini Christiano Magistratum gerere?

Μάλιστα. Ἀγαθὴ γὰρ θεοῦ διαταγή ἐστι, καὶ κτίσις κοινωφελής. Πᾶν ἢ κτίσμα θεοῦ, καλὸν: καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον, μετ' εὐχαριστίας λαμβανόμενον.

Maximè. Quia est bona Dei ordinatio & creatura, generi humano vtilis. Quicquid autem creatum est à Deo, bonum est, & non reiiciendum, sed cum gratiarum actione vtendum. 1. Tim. 4.

Οὐδὲ τὸ εὐαγγέλιον μεταβάλλει τὰς πολιτείας: ἀλλὰ τὴν ἐνδοτέρω δικαιοσύνην, τὴν διὰ πίστεως εἰς χριστὸν, κηρύττει: τὰ μὲν καταλείπων οὖν ἰδίοις

Nec Euangelium mutat Politias, sed concionatur de interiori iustitia, quæ est per fidem in Christum. Interim relinquit leges, Iudicia,

ἰδίας νόμους, τὰ δικαστήρια, τὰς ἀρχὰς, & πολιτικὰς διαθεσμοθετὰς, ἑκάστῳ λαῷ καὶ ἔθνει.

Ποῖοί τινες ἄνδρες, εἰς τὴν διοίκησιν προσῆκοντες;

Φοβούμενοι θεὸν, σοφοὶ, φιλαλήθεις, ἀφιλάργυροι, καλῆς ἀναστροφῆς, νηφάλιοι, καὶ ὁμοίας ἄλλαις ἀρεταῖς διαπρέπουσι.

Ἐξόδ. ιή. φησὶν ἰωθὰρ τῷ Μωϋσῆ: Σὺ σεαυτῷ σκέψαι ἀπὸ παντὸς τοῦ λαοῦ ἄνδρας δυναστοὺς, καὶ θεοσεβεῖς: ἄνδρας δικαίους, μισοῦντας ἀποφορὰν & φιλαργυρίαν: καὶ καταστήσεις ἐξ αὐτῶν χιλιάρχους, καὶ ἑκατοντάρχους, καὶ πεντηκοντάρχους, & δεκαδάρχους: οἱ κρινοῦσι τὸν λαὸν πάσαν ὥραν.

Πράξ. ζ'. Ἐπισκέψασθε οὖν, ἀδελφοὶ, ἄνδρας ἐξ ὑμῶν μαρτυρουμένους ἑπτὰ: πλήρεις πνεύματος ἁγίου & σοφίας: οὓς καταστήσωμεν ἐπὶ τῆς χρείας ταύτης.

Τίς ἡ ὕλη, ἢ τὰ, περὶ ὃ οἱ ἄρχοντες;

Νόμοι, δίκαι, συναλλάγματα, γάμοι, κολάσεις, ἄμυνα, πολέμιοι, διαδοχαὶ: πάντα, ὅσα ἔστιν ἀνθρώπου: ἀνθρώποις, καὶ τὰ ὄντα αὐτῶν: σωτήρησις εὐκοσμίας, δοξασμὸς δὲ θεοῦ: κατὰ τὸ Ἡσαΐ. μθ'. καὶ βασίλεις ἔσονται τιθηνοί σου.

Τί, πλησίον ἄριστον αὐτῶν;

Εἰρήνη

cia, Magistratus, ac ordinationes politicas, suas cuig; populo et genti.

Cuiusmodi personæ sunt eligendæ ad hoc officium?

Timentes Deum, sapientes, veraces, alieni ab auaritia, honestæ conuersationis, sobrij, & alijs consimilibus virtutibus ornati.

Exod. 18. inquit Iethro ad Mosen: prouide de omni plebe, viros sapientes, & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam. Et constitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos: qui iudicabunt populum omni tempore.

Actor. 6. Considerate ergo fratres, viros ex vobis boni testimonij septem, plenos Spiritu sancto, & sapientia, quos constituamus super hoc opus.

Quæ est Materia, circa quam versatur Magistratus?

Leges, iudicia, contractus, coniugia, pœnæ, defensio, bella, successiones, & quicquid est rerum ad hanc præsentem vitam pertinentium, homines, & bona ipsorum, conseruatio disciplinæ, promotio gloriæ Dei: iuxta illud: Reges erunt nutritij tui.

Quæ est causa finalis Magistratus?

Publica

Εἰρήνη δὲ ἡσυχία κοινὴ: ἵνα ἐνὶ ἑκάστῳ ἐξῇ, ἀδεῶς τὰ ἑαυτοῦ νέμεσθαι καὶ κατῳκεῖσθαι.

ά. Γδν. Τιμ. β'. ὁ Ἀπόστολος παρακαλεῖ: Παρακαλῶ οὖν πρῶτον βασιλέων, καὶ πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων: ἵνα ἥρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν, ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι.

Τί, ἐστὶν ἔργον ἀρχῆς;

Εὐσεβῶν καὶ φιλοχρίστων ἀρχόντων ἔργον ἐστὶν, ἐπιγινώσκειν: ἑαυτοὺς θεόθεν, τῶν κοινῶν ἐπιμελεῖσθαι, κατεσταθῆναι. Διὰ δὴ τοῦτο, τὸ ῥῆμα τοῦ θεοῦ φιλομαθῶς ἔχειν: ἐκ τούτου τὸν θεὸν ἐπιγινώσκειν, καὶ φοβεῖσθαι: πάντα, ὅσα πράττουσιν, εἰς τὸ δοξάζειν τὸ ὄνομα ἐκείνου ἀναφέρειν. Νομοφύλακας ὅλης τῆς Δεκαλόγου εἶναι, ἢ πρὸς τοὺς ἐν τοῖς ἔξω παιδείαν. Ἀθετεῖν εἰδωλολατρείαν: κωλύειν καὶ ἀπαγορεύειν βλασφημίας. Τοὺς μὲν ἀγαθοὺς φυλάττειν, αὐτοῖς τε ἀμύνειν: τοὺς δὲ πονηροὺς κολάζειν, καὶ σωφρονίζειν. Καὶ ὅτω πιθόμενος, δικαιοσύνης προΐσασθαι: προνοεῖν τῶν ἀρχομένων, καὶ τὰ αὐτοῖς συμφέροντα αὔξειν: εἶναί τε πατέρας τῇ πατρίδι. Ὅλως δὲ, βίου σεμνότητι, καὶ τρόπων εἰλικρινείᾳ, τῶν ὑφ' ἑαυτοὺς ἡγεῖσθαι, οἷονεὶ φῶς προφαίνοντας.

Προφέρε πρὸ τούτων πίστις χαρακτῆρας;

Δευτ. ιζ'. Καὶ ἔσται, ὅταν καθίσῃ ὁ βασιλεὺς ἐπὶ θρόνου τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ:

Publica pax & tranquillitas, vt quisq; suis tutò in ocio vti frui possit.

1. Tim. 2. Orate pro Regibus, & omnibus, qui sunt in sublimitate constituti: vt quietam, & tranquillam vitam agamus in omni pietate, & castitate.

Quod est officium Magistratus?

Pij & Christiani Magistratus officium est, agnoscere, diuinitus se esse officio præfectum: ideoq; verbum Domini discere: ex illo Deum cognoscere, & timere: omnesq; suas actiones ad gloriam nominis Dei illustrandam referre: esse custodem totius Decalogi, quoad externam disciplinam: abrogare Idololatriam: prohibere & punire blasphemias: bonos tueri & defendere, improbos punire: & iustitiam administrare, procurare & promouere subditorum commoda: & esse patriæ patrem, eisq; vitæ honestate, & morum integritate præire & prælucere.

Dic testimonia Scripturæ?

Deut. 17. Postquam Rex sederit in solio regni sui, describet sibi

αὐτοῦ: γράψῃ ἑαυτῷ τὸ δευτερονόμιον τοῦτο εἰς βιβλίον, παρὰ τῶν ἱερέων τῶν Λευιτῶν: καὶ ἔσται μετ' αὐτοῦ, καὶ ἀναγνώσεται ἐν αὐτῷ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ: ἵνα μάθῃ φοβεῖσθαι κύριον τὸν θεὸν αὐτοῦ: φυλάσσεσθαι πάσας τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, καὶ τὰ δικαιώματα ταῦτα, ἃ ἐν τῷ νόμῳ πρόσταγμα;

sibi Deuteronomium legis huius in volumine, habebitq; secum, & leget illud omnib. diebus vitæ suæ, vt discat timere Dominum Deum suum, & custodire verba eius, & ceremonias eius, quæ in Lege præcepta sunt.

Ψαλ. ϛ'. Καὶ νῦν, βασιλεῖς σύνετε: παιδεύθητε πάντες οἱ κρίνοντες τὴν γῆν. Δουλεύσατε τῷ κυρίῳ ἐν φόβῳ: καὶ ἀγαλλιᾶσθε αὐτῷ ἐν τρόμῳ: καταφιλεῖτε τὸν υἱόν.

Psa. 2. Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram. Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore: osculamini filium.

Ψαλ. ρά. Ἐν τῷ ὑποσωαχθῆναι λαὸς ὑπὸ τὸ αὐτὸ, καὶ βασιλεῖς, εἰς δουλεύειν τῷ κυρίῳ.

Psal. 101. In conueniendo Reges in vnum, & populos, vt seruiant Domino.

Λευιτ. κδ'. Ἐξάγαγε τὸν καταραστάμενον ἔξω τῆς παρεμβολῆς: καὶ λιθοβολήσουσιν αὐτὸν πᾶσα ἡ συναγωγή.

Leuit 24. Educ blasphemum extra castra, & lapidet eum omnis populus.

Θέλει ὁ κύριος, αὐτοῦ πιεῖν δικαιοσύνην καὶ κρίσιν ὑπὲρ τῆς γῆς.

Vult Dominus, vt faciant iudicium & iustitiam in terra.

Ἡσαΐ. μθ'. Καὶ ἔσονται βασιλεῖς τιθηνοί σου: αἱ δὲ δέχεσαι αὐτῶν, τροφοί σου.

Isa. 49. Et erunt Reges nutricij tui, & Reginæ nutrices tuæ.

Ἐζεκίας καὶ Ἰωσάφατος, θεόφιλοι βασιλεῖς, συνέτριψαν τὰ εἴδωλα: καὶ τὴν καθαρὰν θεολατρείαν ἀνεκαίνισαν: ἢ καὶ ἔπαινον εὗρον ἐκ θεοῦ.

Hiskias & Iosaphat Idola abrogarunt, & sincerum ac legitimum Dei cultum restaurârunt. Et hoc nomine commendantur à Deo.

Δαν. γ'. Ναβεχοδονόσορ ἐξέθετο δόγμα: μηδένα καὶ τὴν μοναρχίαν ἑαυτοῦ ὅλην, βλασφημεῖν καὶ θεὸν τὸν Ἰουδαίων.

Dan. 3. Nabuchodonosor edictum proponit, ne quis in tota sua Monarchia blasphemet Deum populi Iudaici.

Ρωμ. ιγ'. Θέλεις δὲ μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν;

Rom. 13. Vis autem non timere

ἐξουσίαν; τὸ ἀγαθὸν ποίει: καὶ ἔξεις ἔπαινον ἐξ αὐτῆς. Θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστί σοι εἰς τὸ ἀγαθόν. Ἐὰν δὲ τὸ κακὸν ποιῇς: φοβοῦ. Οὐ γὰρ εἰκῇ τὴν μάχαιραν φορεῖ. Θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστιν, ἔκδικος εἰς ὀργὴν τῷ τὸ κακὸν πράσσοντι.

mere potestatem, bonum fac, & habebis laudem ex illa. Dei enim minister est, tibi in bonum. Si autem mala feceris, time. Non enim frustra gerit gladium: Dei enim minister est, vindex in iram ei, qui malè agit.

Ἄχρι τίνος πειθαρχητέον τῇ ἀρχῇ;

Quatenus Magistratui obediendum?

Ἐν πᾶσι τοῖς θεμιτοῖς καὶ σεμνοῖς. Οὐ γὰρ ἄπειρον, ἡ αὐτῆς ἐξουσία: ἀλλὰ πεπερασμένη, καὶ πεπεγραμμένη, ἰδίοις καὶ σαφέσι νόμοις: ἵνα μήτι, τοῖς θεοῦ ἐντολοῖς, ἢ τῇ εὐσχημοσύνῃ, ἐναντιώμενον ἐπιτάξῃ. Τότε γὰρ πέπαυται ἡ τοῖς ἀρχοῦσι ὀφειλομένη ὑπακοή.

In omnibus licitis, & honestis. Non enim infinita est illius potestas, sed limitata, & circumscripta suis certis legibus, ne quid contra Dei mandata, vel honestatem præcipiat: in his enim cessat obedientia, Magistratui debita.

Καὶ ταῦτα ὁ χριστὸς κανὼν τηρείσθω, ὁ Ματθ. κβ'. Ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος, Καίσαρι: καὶ τὰ τοῦ θεοῦ, τῷ θεῷ.

Et hîc observetur Regula Christi: Date Cæsari, quæ sunt Cæsaris: & Deo, quæ sunt Dei. Matth. 22.

Καὶ ὁ Πρᾶξ. δ'. Δεῖ μᾶλλον ἀκοῦσαι θεοῦ, ἢ ἀνθρώπων.

Item: Oportet Deo magis obedire, quàm hominibus. Actor. 4.

Ὡσαύτως, εἴ τι ἄσχημον ἡ ἀρχὴ προστάξειεν: εἰς τὸ τοὺς ὑπηκόους, αὐτῷ πιθομένους, ἁμαρτάνειν: οὐδὲ ἐν τῷ τοιούτῳ πειθαρχεῖν προσήκει: μὴ μέντοι θρασέως ἐπανίστασθαι - ἀλλὰ πρᾴως μᾶλλον τὴν τυραννίδα φέρειν.

Similiter &, si inhonesti aliquid præcipiat, vt obtemperando & faciendo subditi peccent, nec in hoc quidem casu obediendum. Sed tamen non seditiosè se opponant subditi, verùm potius ferant tyrannidem.

Ἐὰν δὲ πλέον τοῦ δέοντος πράξωσι τὴν ὑπὸ χεῖρα: ἢ ἄδικα αὐτῆς φορτία φορτίσωσιν: οὐ μὴν ἐν κύριοι τοῦ πράγματός εἰσιν: ἀλλ' ὅμως οὐδ' ὡς ἀνταίρειν δεῖ: ἀλλ' ὑπεικτέον φέρειν:

Si verò iniqua exigant à subditis, & iniusta onera imponant, non habent quidem eius rei potestatem: sed tamen ne sic quidem rebellandum est, verùm æquo

ρξν: ἐδὲ διὰ σάσεώς ἀπορέισωθαι τὸν ζυγόν. Οὐ γὰρ ὁ ὑπομένων τὰς ἀδικίας, τὰ ἀχήμονα, τὰς κολάσεις, τὰ παράνομα φορτία, ἄδικός ἐστιν, ἢ ἁμαρτάνει: ἀλλ' ὁ δρῶν, ὁ κελεύων, ὁ ἐπιτιθείς, ὁ ἐντείνων. Ὡς, ὅτε Ἀχαὰβ τὴν ἀμπελῶνα ἀφέλετο τὸν Ναβὲθαι, αὐτὸν λιθοβολήσας: ὑποφέρειν μὲν τοῦτο ἔσωσεν: ὁ δὲ τύραννος, ὕστερον δίκας ἔδωκεν.

Ἡ Πέτρος, καὶ τοῖς σκολιοῖς. ἤτοι ἀδίκοις, δεσπόταις, ὡς τοὺς οἰκέτας, ἕτω καὶ τοὺς ἐρχομένους, ὑποτάσσεσθαι κελεύει.

Διὰ τίνας αἰτίας ὑπακουστέον τοῖς ἐρχομένοις;

Πρῶτον, διὰ τὸν θεὸν διατάττει, καὶ προσέχειν. Εἶτα δὲ, ὑπὲρ τοῦ φυλάττεσθαι ἐπιτίμια καὶ κολάσεις. Ἅπερ περιέλαβεν ἄμφω διὰ βραχέων τούτων, Παῦλος: Διὸ, ἀνάγκη ὑποτάσσεσθαι, οὐ μόνον διὰ τὴν ὀργὴν: ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συνείδησιν: ὅ ἐστιν, οὐ μόνον ἕνεκα τοῦ φυλάττεσθαι τιμωρίας: ἀλλὰ καὶ, διότι σύνοχος γίνεται ἡ συνείδησις, διὰ παράβασιν τῆς θείας διατάξεως καὶ προστάξεως.

Ἐπίσημον δὲ σάσεως, ἐν τοῖς Ἰσραηλίταις τετιμωρημένης, παράδειγμα, Ἀριθ. ιε'. κεφαλαίῳ ἐμφέρεται: ὅπερ θεόρτως πολλαὶ χιλιάδες φορτικῶν ἐξηναλώθησαν. Οὗ ὅμοιον, καὶ

equo illa sunt ferenda animo: & non per seditionem excutiendum iugum. Non enim, qui patienter sufferit iniurias, inhonestum aut pœnas, & onera iniusta, iniustus est, aut peccat: sed qui facit, imponit, & infligit. Sicut cùm Ahab eriperet vineam Naboth, & occideret eum, ferendum quidem hoc erat ei: sed postea tyrannus pœnas luit. 1. Reg. 21.

Vnde Petrus etiam discolis, hoc est, prauis Dominis, famuli, & sic subditi, vt obediant monet. 1. Pet. 2.

Quare obediendum est Magistratui?

Primum propter ordinationem & mandatum Dei. Deinde, ad cauendas pœnas. Vtrung. Paulus complexus est paucis his verbis. Rom. 13. *Quapropter oportet subditos esse, non solum propter iram, verùm etiam propter conscientiam: hoc est, non ideo tantum, vt caueantur pœnæ: sed etiam, quia rea fit conscientia propter violatam Dei ordinationem, & ipsius mandatum.*

Insigne exemplum punitæ seditionis, in populo Israëlitico extat. Num. 16. vbi horribiliter diuinitus deleta sunt multa millia seditiosorũ hominum. Cuius simile, no-

ον, καὶ ὁ ἡμέτερος ἀὼν, ἐν τῆς ϛασιαστικοῖς γεωργεῖς εἶδε.

Τίνα ἐστὶ συγγενῆ;

Πατὴρ, καὶ ὑποτέξσιότης. Οὐδὲν γὰρ διαφέρει ἀγαθὸς ἄρχων, ἀγαθοῦ πατρός. Ὅθεν κεφάλαιον πάντος ἀξιώματος καὶ τιμῆς, παρὰ τοῖς Ρωμαίοις ἦν: εἴλις, ἀγαθὰ πολίτα τῷ πατρίδι πεποιηκὼς, Πατὴρ τῆς πατρίδος προσαγορέυοιτο.

Ἔτι, ὁ τῆς ἐκκλησίας διάκονος: διότι τύπῳ χεῖρα ὀρέγει ἑκείνος, καὶ συμμαχεῖν, τῇ ἑαυτοῦ ἐξσία ὀφείλει. Ὅθεν, ἐν τῇ Ἰσραηλιτικῇ πολιτεία, ὁ ἀρχιερεὺς, καὶ ὁ κριτὴς, σὺν τῶν δημοτέρων πραγμάτων ὁμοῦ διεγίνωσκον. Ὡσαύτως, εὐσεβεῖς βασιλέες οἰκουμενικὰς συνόδους ἐπήγειλαν: ἵνα αἱ σὺν τῷ πίστιν καινοτομίαι, καὶ αἱρέσεις, αἷς ἡ ἐκκλησία συνεταράττετο, ἀνακεφαλαιῶν, καὶ κανονικῶς κατακριθῶσιν. Deut. 17.

Τί τὸ διάφορον ἀρχῆς πολιτικῆς, καὶ ἀρχῆς ἐκκλησιαστικῆς;

Ἑκατέρα, καλὸν θεοῦ διάταγμα ὑπάρχει: ἑκατέρα, πάντα, ὅσα πράττει, εἰς δόξαν καὶ τιμὴν τοῦ θείου πράττειν προσήκει. Ὁ μὲν τρόπος, καὶ τὰ μέσα, διαφέρει. Ὁ μὲν γὰρ ἱεροδιάκονος, οὐκ ἔστιν ἄρχων: ἀλλὰ ἐκ τοῦ ῥήματος θεοῦ παιδεύει τὰς συνειδήσεις, σὺν τοῦ θείου βουλήματος: τὴν

le, noſtra quoq; vidit ætas, in Ruſticis ſeditioſis.

Quæ ſunt cognata?

Patet, & Patria poteſtas. Nihil.n. differt bonus Magiſtratus à bono patre. Vnde ſummus dignitatis & honoris titulus fuit Magiſtratus apud Romanos, qui optimè meritis tribuebatur, PATER PATRIAE.

Item, Miniſter Eccleſiæ, quia hunc ille ſuo officio iuuare debet. Vnde in Politia gentis Iſraëlitica, ſummus Sacerdos & Iudex, graui- Deut. 17. *ores cauſas ſimul cognoſcebant. Sic Imperatores pij, generalia Concilia indixerunt: vt noua hæreſeis, quibus Eccleſia perturbabatur, dijudicarentur, & legitimè damnarentur.*

Quid intereſt inter Magiſtratum politicum, & Miniſterium Eccleſiaſticum?

Vterq; ſtatus, eſt bona Dei ordinatio. Vterq; ſuas actiones, ad gloriam nominis Dei illuſtrandam, referre debet. Sed modus & medium, ſunt diuerſa. Miniſter enim Eccleſiæ, non eſt Magiſtratus: ſed ex verbo Dei erudit conſcientias de voluntate Dei, viamq; ad vi-

τὴν ἐπὶ τὴν ζωὴν δείκνυσιν ὁδόν: τὰς μυστικὰς τελεῖ τὰς διοικεῖ: καὶ δημόσιον, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διδάσκων, λειτούργημα. Οὐχὶ σιδηροφορεῖ ὅγε: καὶ ξίφει κολάζει τοὺς ἀπειθοῦντας: ἀλλὰ τῇ μαχαίρᾳ τοῦ πνεύματος, ὅ ἐστι ῥῆμα θεοῦ, τὰς ἁμαρτίας ἐλέγχειν ὀφείλει: καὶ εἴ τι ζημίωσις, κολασήριον καταγγέλλειν.

Ephes. 6.

Οὐδ' αὖ ἐξουσίαν ἔχει νομοθετεῖν ἐν ἐκκλησίᾳ νόμους: οἷς ἂν ταῖς συνειδήσεσι βρόχους ἐμβάλῃ: εἷς ὁ θεός ἐστιν ὁ νομοθέτης: ἀλλὰ τὸν θεῖον λόγον εἰλικρινῶς διδασκέτω, μηδὲν προσθεὶς οἰκεῖον: καὶ τοῦτο θεοῦ τεθέντας νόμους ὑπαγορευέτω.

Deut. 5. καὶ 18. & 1. Cor. 7.

Ὁ δὲ πολιτικῷ ἀρχῷ ἄρχων, οὐκ ἔστιν διδάσκειν δημοσίᾳ ἐν ἐκκλησίᾳ: ἀλλὰ προγράμματα δημοσιεύειν ὑπαγορεύεται: ἐπειδὰν διεγνωκὼς ᾖ, καὶ νομίμως διακεκριμένως, τὰς περὶ δογμάτων ἐκκλησιαστικὰς ἀμφισβητήσεις.

Εἶτα δὲ, μάχαιραν ἔσθλα περιέζωται, εἰς ἐκδίκησιν τῶν ἀνυπαστόμφων: καὶ βίᾳ σωματικῇ συγχωρεῖται ἀναγκάζειν, καὶ καθείργειν τοὺς ἀπειθοῦντας. Ἐξουσίαν δὲ, νόμους περὶ τῶν ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ ὑποκειμένων πράγματι, ἔχει.

Luc. 22. οἱ βασιλεῖς τῶν ἐθνῶν, κυριεύουσιν αὐτῶν: καὶ οἱ ἐξουσιάζοντες αὐτῶν, εὐεργέται καλοῦνται. ὑμεῖς δὲ, οὐχ οὕτως: ἀλλ' ὁ μείζων ἐν ὑμῖν, γινέσθω,

ad vitam æternam docet, administrat Sacramenta, & publico fungitur in Ecclesia docendi munere. Nec vtitur gladio, aut punit illo inobedientes: sed gludio Spiritus, quod est verbum Dei, arguat peccata, illoq; pœnas denunciet.

Nec habet potestatem condendi leges in Ecclesia, quibus conscientijs laqueum injjciat, cùm Deus sit legislator: sed doceat verbum Dei sincerè: nihilq; de suo addat: & latas à Deo vrgeat. Deut. 4. & 12. 1. Cor. 7.

Magistratui verò politico, non committitur Ministerium docendi publicè in Ecclesia: sed edicta proponendi publicè potestatem habet, cognitis & legitimè djudicatis controuersijs Ecclesiasticis de dogmatibus.

Deinde, gladio est armatus, quo punit rebelles: & vi corporali potest cogere, & cohercere inobedientes. Potestatem habet, condendi leges de rebus indicio rationis subiectis.

Lucæ 22. Reges gentium dominantur eis, & qui potestatem habent super eos, benefici vocãtur. Vos autem non sic: sed qui maior est

γρεάθω, ὡς ὁ νεώτερος: ὁ ἡγέμων, ὡς ὁ διακονῶν. Οὐ χωλύον, ἐχὶ (ὡς τοῖς Ἀναβαπτισταῖς κακῶς νοεῖται, ὁ ἐκλαμβάνεται) τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν καταργεῖ: τἐναντίον δέ, μᾶλλον ἵστησιν. Ἀλλὰ διάκονον ὁ κύριος ποιεῖται τῆς κοσμικῆς ἀρχῆς, καὶ τῶν Ἀποστόλων, ἄλλων τε πάντων τῆς ἐκκλησίας ὑπηρετῶν: οἷς οὐκ ἐπηρεάζειν, ἁρπάζειν τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ βασιλάοις, οὐδ' ἁρπαγὰν ποιεῖσθαι, σχῆμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς διακονίας: ἀλλὰ καταλείπειν αὐτοὺς ἐπὶ τοῖς ἰδίοις κυβερνήταις. Αὐτοῦ δὲ θέλει ποιεῖν τὰ ἑαυτοῖς πεπόηκοντα, ἐφ' οἷς τέτυκται αὐτὸς ἐκκλήτοις: διδάσκοντας τὸ ῥῆμα θεοῦ εἰλικρινῶς: ἕτοιτε, καθ' ὃ θεόθεν ἔλαβον χαρισμάτων μέτρον, τῇ ἐκκλησίᾳ ὑπουργῶν.

α. Πέτ. τελ. Πρεσβυτέρους, τοὺς ἐν ὑμῖν, παρακαλῶ, ὁ συμπρεσβύτερος ἐγὼ: ποιμάνατε, τὸ ἐν ὑμῖν, ποίμνιον τοῦ θεοῦ: μὴ ἀναγκαστῶς, ἀλλ' ἑκουσίως, μηδὲ, ὡς κατακυριεύοντες τῶν κλήρων: ἀλλὰ τύποι γινόμενοι τοῦ ποιμνίου.

Οὕτως δρᾶ, ὁ μὲν ἐκκλησίας ἡγούμενος, πνεύμασι μὲν πνευματικὰ, αἰώνια, καὶ τοῖς συνειδήσεσι διακρίνει: ὁ δὲ πολιτικὸς ἄρχων, τοῖς κοσμικὰ, καὶ σώματα, καὶ ἀγαθὰ καιρικά.

Ἀρέσκει τῷ θεῷ, τὰ ἐν πολιτείᾳ καὶ οἰκονομίᾳ πεπραγμένα;

Πάνυ

in vobis, fiat sicut iunior: Et qui præcessor est, sicut ministrator.

Quibus verbis, non (vt Anabaptistæ perperam intelligunt, & interpretantur) Magistratus politicus abrogatur, sed potius confirmatur. Verùm discrimen facit Christus inter Magistratum politicum, & Apostolos, ac quoscunq; alios Ecclesiæ suæ Ministros: quos non vult inuadere, aut rapere regna huius Mundi, prætextu Ministerij Ecclesiastici, sed relinquere ea suis gubernatoribus. Ipsos verò, facere vult suum officium, ad quod vocati erant ab ipso, docendo verbum Dei sincerè, eoq; seruire pro modulo donorum diuinitus sibi concessorum, Ecclesiæ.

1. Pet. vlt. Presbyteros, qui inter vos sunt, obsecro ego, & c. pascite, quantum in vobis est, gregem Christi. Neq; ceu dominum exercentes aduersus Cleros: sed sic, vt sitis exemplaria gregis.

Et sic Minister Ecclesiæ, propriè circa spiritualia, æterna, et cõsciẽtias, versatur. Magistratus autem Politicus, circa politica, corpora, ac bona temporalia.

Placent'ne opera vitæ Politicæ & Oeconomicæ Deo?

Maxi-

Πάνυ μὲν ἔν: ἅτε ἀγαθὰ ἔργα ὄντα, καὶ ἀκολούθως θεάρεστα. Λατρεύουσι γάρ εἰσι θεῷ, ἐν τοῖς πεπιστευκόσι, καὶ τῇ ἑκάστῳ κλήσιν, καὶ τάξιν ἠνωμένα: καὶ λίαν ἔστι, πολλῷ τῶν μοναστικῶν κανόνων καὶ λατρειῶν σεσημείωται.

Διὰ τί; Ἐντολὴν γὰρ θεοῦ ἐπερίδοντες: ὑπ' αὐτοῦ, ἐν τῷ ῥήματι αὐτοῦ, ἃ τὰ μοναστικὰ ἀμοιρεῖ, σεσεισ παγμένα. Ησ. ά. Ησ., καὶ δικαίως σεσημείωνται τῶν θυσιῶν καὶ λατρειῶν, ὧν οἱ ὑποκριταὶ ἔχοντες, καὶ σεὸς θεοῦ κελευσθεισῶν ἔστιν ὧν. Εἰσὶ γὰρ ἀγάπης ἔργα, σεὸς κοινὴν ἀνθρώπων ὠφέλειαν ἀποτελούμενα, καὶ πίστεως γυμνάσματα.

Ὡσηὲ ς'. Ἔλεον θέλω, καὶ οὐ θυσίαν. Μιχ. ς'. Ἀπαγγελῶ σοι, ἄνθρωπε, τί καλόν; τί κύριος ἐκζητεῖ παρὰ σοῦ; Ἀλλο, ἢ ποιεῖν κρίμα, καὶ ἀγαπᾶν ἔλεον: καὶ ἕτοιμον εἶναι τοῦ πορεύεσθαι μετὰ κυρίου, τοῦ θεοῦ σου;

ά. Τιμ. ϛ'. Καὶ σεσὶ τῶν οἰκονομικῶν γράφει ὁ Ἀπόστολος: Σωθήσεται ἡ γυνὴ διὰ τῆς τεκνογονίας, καὶ ἑξῆς.

Ματθ. ιέ. Ησαί. κθ'. Περὶ δὲ τῶν μοναστικῶν κανόνων λέγει Χριστὸς ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ: μάτην σέβονταί με, διδάσκοντες διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων.

Ἀνθεσις.

Ἀλλὰ πολλοὶ τῶν ἐν ἀρχαῖς, πονηροί εἰσι, καὶ τύραννοι. Πολλὰ δ' αὖ ἐσι,

Maximè, sunt bona opera Deo placentia, & veri cultus Dei in credentibus, iuxta cuiusq; vocationem facta, & longè præferenda Monasticis Regulis, & cultibus.

Quia illa habent mandatum Dei, ab ipso in verbo suo præcepta: quo hæc destituuntur. Ideoq; præferuntur sacrificijs & cultibus hypocritarum, etiam à Deo mandatis. Sunt enim officia charitatis ad communem hominum vtilitatem destinata, & fidei exercitia. Isai. 1.

Osea 6. Misericordiam volo, & non sacrificium. Indicabo tibi, ô homo, quid sit bonum, & quid Dominus requirat à te. Vtiq; facere iudicium, diligere misericordiam, & solicitum ambulare cum Deo tuo.

Et de Oeconomicis officijs, 1. Tim. 2. *scribit Apostolus: Saluabitur mulier per filiorum generationem etc.*

Sed de regulis Monasticis, Matth. 15. *dicit Christus ex Isaia: Frustra colunt me, docentes mandata & doctrinas hominum.* Isa. 29.

Obiectio.

Sed sunt multi improbi, & tyranni, qui officio Magistratus

ἐστι, καὶ γίνεται, ἄδικα, ἐν ἡγεμονίαις καὶ μοναρχίαις. Οὐκ ἄρα δοκεῖσιν αὗται ἀπὸ θεοῦ εἶναι.

Ἀποκρίνομαι, παραλογισμὸν παρὰ τὸ συμβεβηκὸς εἶναι. Ἡ μὲν πολιτικὴ τάξις, καὶ αἱ ἡγεμονίαι, καλὴ θεοῦ διαταγή εἰσιν. Αἱ δὲ τῶν αὐτὰς μετιόντων κακίαι, οὐκ ἀπὸ θεοῦ εἰσιν, ἀλλὰ ἄλλοθεν. Διάκρισιν οὖν ποιητέον τῆς τάξεως, καὶ τῶν ἐν τῇ τάξει παρανομούντων προσώπων.

Καὶ οὐκ ἂν εὕροις ἀδεμίαν ἀρχὴν: καὶ μάλα, ὡς ἀπὸ τῆς γῆς οἷόν τε, δικαίαν: ἢ οὐκ ἂν μοχθηρόν τι παρεισδύηται. Οὐδὲ ἔργον εἰς ἀπόδειξιν δεῖ. Αὐτίκα γοῦν, τῇ ἐπ' σοφωτάτῃ Σολομῶντος βασιλείᾳ, οἱ ὑπ' αὐτὸν ἐνεκάλεσαν: ὡς περαιτέρω μετρίας χαλεπῆς γενομένης.

ά. Βασιλ. 16'.

Τίνες εἰσὶν αἰτίαι μεταβολῶν, καὶ ἄλλων κακῶν, τῶν ταῖς ἀρχαῖς συμπιπτόντων;

Ἀνθρώπων ἁμαρτήματα, ἅπερ ἔστω ὁ θεὸς κολάζει: καὶ διαβόλων λύσσαι, καλλιῶ θεοῦ τάξιν διαταράττειν πειρωμένων.

Παροιμ. κή. Διὰ ἁμαρτίας γῆς, πολυθρύπτονται ἄρχοντες αὐτῆς: τετάσι, ποικίλαι παρεμπίπτουσι μεταβολαὶ, καὶ ὀλέθριαι.

Δαν. ί. ὁ ἄρχων βασιλείας Περσῶν (ἦγεν, διαβολοφόρητος ἐν τῇ βασιλείῳ αὐλῇ συκοφάντης, καὶ κακῶν ἐφευρε-

funguntur. Multa quoq; sunt, & fiunt iniusta in imperijs. Ideoq; videntur hæc non esse à Deo.

Respondeo. Fallacia hæc est Accidentis. Ordo Politicus & Imperia, sunt bona Dei ordinatio. Vitia verò personarum, quæ funguntur officio Magistratus, non sunt à Deo, sed aliunde. Ideoq; distinguendum inter officium, & personas, quæ sunt in officio vitijs laborantes.

Et nullum est, quantumuis iustum Imperium, in quo non aliquid mali & vitij obrepat. Vt de Salomonis sapientissimi Imperio, tamen subditi conqueruntur, quòd nimis fuerit graue.

Quę sunt causę mutationis Imperiorum, & aliorum maiorum, quæ in eis accidunt?

Peccata hominum, quæ Deus hoc modo punit: & furores Diabolorum, qui bonam Dei ordinationem perturbare conantur.

Propter peccata terræ, multi Principes eius, id est, variæ incidunt mutationes, quæ sunt exitiosæ. Prou. 28.

Danielis 10. Principes Regni Persarum (Der Hofftieuffel / in aula regis) restitit mihi, inquit Ange-

ἐφευρετὴς) ἀνήγγειλέ μοι (φησὶ Κύριος ὁ ἄγγελος) εἴκοσι ἓ μίαν ἡμέραν. Καὶ ἰδοὺ Μιχαὴλ, εἷς τῶν ἀρχόντων τῶν πρώτων, ἦλθε βοηθῆσαί μοι: κἀγὼ αὐτοῦ ἔμεινα μετὰ τοῦ βασιλέως Περσῶν.

Τί ὀφείλουσι τοῖς ἄρχουσιν οἱ ἀρχόμενοι;

Ταῦτα. Πρῶτον, τιμὴν καὶ αἰδῶ. Ρωμ. ιγ'. Τῷ τὴν τιμήν, τὴν τιμήν. ά. Πέτ. β'. Τὸν θεὸν φοβεῖσθε: τὸν βασιλέα τιμᾶτε.

Δεύτερον, τὰς ἐτησίας εἰσφορὰς, κῆνσον, τέλη, συντέλειαν, στρατείας, ὑπηρεσίας, ἄλλα φορτία.

Τρίτον, ὑποταγὴν, διὰ θεὸν, καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ: ἥ ἐστι λατρεία θεάρεστος ἐν τοῖς πιστοῖς. Ῥωμ. ιγ'. Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω.

Τέταρτον, ἀπείκειαν, ἐν τῷ μὴ ταραττεσθαι ὁρῶν τὰς ἀσθενείας τῶν ἐν ἐξουσίᾳ.

Τελευταῖον δέ γε, θεοσεβεῖσι προσευχαῖς, αὐτοὺς, καὶ τὴν διοίκησιν σωτηρίαν τε αὐτῶν, σπουδάσαι τῷ θεῷ. ά. Τιμ. β'. Παρακαλῶ οὖν, ποιεῖσθαι δεήσεις, προσευχὰς, ἐντεύξεις, εὐχαριστίας, ὑπὲρ βασιλέων, καὶ πάντων τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων: ἵνα ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν, ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι.

Τίνα ἐστὶν ἐναντία;

Αἱ σατανώδεις δόξαι τῶν Ἀναβαπτιστῶν: ὅτι δέονται, χριστιανῷ μὴ ἔξεῖναι, πράττειν

Angelus Domini, viginti vno diebus. Et ecce Michael, vnus de principibus primis, venit in adiutorium meum: & ego remansi ibi iuxta Regem Persarum.

Quid subditi debent Magistratui?

1. Honorem & reuerentiam. Rom. 13. Cui honorem, honorem. 1. Pet. 2. Deum timete, Regem honorificate.

2. Redditus annuos, censum, tributum, exactiones, & alia onera ferant, expeditiones, seruitia.

3. Obedientiam propter Deum, & verbum ipsius, quæ est cultus Deo gratus in credentibus. Rom. 13. Omnis anima subdita sit potestatibus suis.

Ἐπείκειαν *in dissimulandis Magistratus infirmitatibus.*

5. Pijs suis precibus ipsos, gubernationem, & salutem eorum, Deo commendent. 1. Tim. 2. Obsecro igitur, fieri obsecrationes, &c. pro Regibus, & omnibus, qui in sublimitate constituti sunt: vt tranquillam & quietam vitam agamus, in omni pietate, & castitate.

Quæ sunt contraria?

Seditiosæ opiniones Anabaptistarum: quòd negant, Christianum,

πράτ͂ειν τ͂ᾳ κοινὰ : ἐπεὶ ἐῤῥέθη : Ὰ φονεύσεις. Καὶ ὑμεῖς δὲ, οὐχ ὕτως. Ἀλλὰ, ἐκεῖνο μᾶλ͂, γενικόν ἐστιν : ἀφ' ὑπεξήρηται εἰδικῶς, ὁ ἐν ἀρχῇ τ͂ ἐξουσία : Γενέσ. θ'. Ψαλ. πά. ῥωμ. ιγ'. Οὐκ εἰκῇ τὸν μάχαιραν φορεῖ. Θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστιν, ἔκδικ͂ος εἰς ὀργὴν τ͂ῷ τὸ κακὸν πράσσοντι. Τοῦτο δὲ, τοῖς Ἀποστόλοις λέγεται: αὐαμέσον ὢν, τ͂ τῶν τὰ πολιτικὰ διαχειριζόντων, διαφορᾶ ὁ χριστὸς ποιεῖ. Εἶτα δὲ ἀρνοῦνται, μὴ ἐξεῖναι, δικαστήρια καθίζειν : δικάζειν ἐκ τῶν πολιτικῶν, εὐλόγως ἐχόντων, νόμων : συναλλάγματα ποιεῖσθαι, ἴδιόν τι κτᾶσθαι, καὶ διαμερίζειν : ἀλλὰ δεῖν πάντα κοινὰ εἶναι.

Ὡσαύτως, ἐναντιοῦνται τῶν Ἀρχιερατικῶν οἱ κακαὶ δόξαι: ὐ πολὺ τῆς μανίας τῶν Ἀναβαπτιστῶν διεστῶσαι. Οὐ γὰρ ὕτως, ὡς ἔδοξε, ἐντίμως ὑπολαμβάνουσι τὸν ἐν ἀρχαῖς : ἐκτὸς δ', ὅταν δ' αὐτῶν βραχίονα, ἔστιν βοηθείας, χρείαν ἔχωσιν. Δῆλον δὲ, ἐξ ὧν συνόδοις ἔδοξε. Τῇ γὰρ ἁγ͂ Συνεδρίῳ ῥωμαίᾳ, κεφ. ις'. ὕτω: Τοὺς ἱερεῖς μὴ εἰσέρχεσθαι εἰς κυρίαν (ἤτοι βουλευτήριον, ἢ δικαστήριον) ΔΙΟΤΙ ΠΑΣΑ ΚΟΥΡΙΑ, ΑΠΟ' ΚΡΟΥΟΥΡΟΣ (ἤγουν αἵματ͂) ΛΕΓΕΤΑΙ : ΚΑΙ ΘΥΣΙΑ ΕΙΔΩΛΩΝ ΕΣΤΙ.

Τῇ δὲ Ἐλιβερινῇ, κεφ. νς'. ὕτω: Τῶν δὲ ἀρχόντων, ἐν ᾧ ἔτι τὰς θυσίας δι-

num, posse Magistratum gerere: quia dictum sit : Non occides. Item: Vos autem non sic. Quorum illud, generale est, à quo in specie excipiuntur Magistratus. Gen. 9. Psal. 82. Rom. 13. Non frustra gladium gerit : Minister Dei est, vindex est in iram ei, qui malè operatur. Hoc aũt, Apostolis dicitur, inter quos, & Magistratus Politicos, Christus discrimẽ facit. Negant &, licere iudicia exercere, ius dicere secundum leges ciuiles rationi consentaneas: Contractus, & rerum proprietatem, ac diuisionem : sed omnia in commune conferenda.

Similiter pugnant Pontificiorum praua opiniones, non multum à furiosis Anabaptistarum erroribus absimiles, qui parùm honorificè de Magistratu sentiunt, nisi cùm ipsis eorum brachio opus est. Sicut videre est in conciliorum decretis, Romano, sub Syluestro cap. 16, quod ita habet : Sacerdotes non intrent in curiam : QVONIAM OMNIS CVRIA, Pharisæi. A CRVORE DICITVR: ET IMMOLATIO SIMVLACHRORVM EST.

Concilium Eliberinum, capite 56. Magistratum verò, anno quo

μὰς δίκας δικάζῃ, τῆς ἐκκλησίας ἔρχεσθαι δέδοκται.

Ἐντεῦθέν ἐστι τὸ, ὅτι ἐν τῷ παπισμῷ, τὰς δημίας, καὶ σκιβίασας τῆς νομίμων τῶν ἀρχόντων ἀποφάσεως, τῆς ἁγίας εὐχαριστίας ἀπήλασαν. Καὶ ἄλλα τοιαῦτα, πολλά.

Ἀλλ' ἤδη καὶ αὐτοκράτορας ῥωμαίων, καὶ βασιλεῖς, καὶ μεγιστᾶνας, ἔπεισαν: ἀποθεμένους τὴν τῶν κοινῶν διοίκησιν, τὴν μάχαιραν, καὶ σκῆπτρα, μονήρη βίον αἱρεῖσθαι: καὶ κεκαλλιον μοναστικὸν ἀπελθόντας, ἀπὸ τῆς προτέρας ἀναστροφῆς, ὡς κακῶς διωκημένης, μετάνοιαν ποιεῖσθαι.

quo agit Duumuiratum, prohibere placet, vt se ab Ecclesia cohibeat.

Hinc est, quod in Papatu, Carnificibus, exequutoribus sententiæ, à Magistratu legitimo latæ, Eucharistiam negârunt. Et multa alia consimilia.

Item: Imperatoribus, Regibus, & principibus persuaserunt, vt regnorum administratione, gladijs & sceptris depositis, Monasteria ingrederentur, & induti cucullis Monasticis, pœnitentiam agerent, de priore vitæ genere, quasi peperam acto.

ΠΕΡΙ ΓΑΜΟΥ.

Τί ἐστι γάμος;

Ἔννομος καὶ ἄλυτος συνάφεια ἑνὸς ἄρρενος, καὶ ἑνὸς θήλεος: ὑπὸ θεοῦ διαταχθεῖσα, εἰς ἅπαν ἀνθρώπινον γένος, ἐπιτάκτῳ τεκνογονίᾳ φθαρέντος, σωτήρησιν: καὶ ἵνα πᾶσαι πεπλανημένῃ ἐρωτοληψίαι ἐυλαβηθῶσι: τῷ θεῷ τε μετὰ σωφροσύνης ἐν τῇδε τῇ οἰκονομικῇ κοινωνίᾳ λατρεύητε.

Διὰ τί λέγεται, ἔννομος συνάφεια;

Ὅτι λέγω, ἔννομον εἶναι συνάφειαν: βέλομαι, αὐτὴν καὶ νόμους, τοὺς δὲ τῆς φύσεως, καὶ τοὺς θείους, καὶ τοὺς ἀνθρω-

DE CONIVGIO.

Quid est Coniugium?

EST legitima & indissolubilis copulatio, vnius maris, & vnius fœminæ, instituta diuinitus, ad generis humani certo ordine propagationem, & vt omnes vagæ libidines vitentur, Deoq; in castitate in hac Oeconomica societate seruiatur.

Cur dicitur legitima copulatio?

Cùm dico, legitimam esse copulationem, volo eam esse legibus naturæ, diuinis & humanis, hoc est,

ἀνθρωπίνης, εἴτε ἐν τῇ καθεστηκυίᾳ πολιτείᾳ, γίνεσθαι. Ὁ λόγος δέ, ἡ φύσις, διδάσκει: δεῖν ἀφίστασθαι, τὸ αἷμα, καὶ τὰ ἔγγιστα συγγενῶν ἀπέχεσθαι. Ἀθέμιτοι γὰρ λέγονται, οἱ τῶν πλησίον ἐμαίμων γάμοι: καὶ οἱ ἔτω παρανόμως συναμμένοι, ἀμομίκτους: διὸ εἶα μιάσματα, τιμωρήσεσθαί φησιν ὁ θεὸς τοῦ Χαναναίους, Λευιτ. ιή. ὅτως ἐκ τῶν προσώπων ἀπορίθμησίς ἐστιν: ἃ δ' συναπτεσθαι ἐν τοῖς ἀπορρημένοις βαθμοῖς ἐκκλείονται.

præsentis Magistratus, consentaneam. Ratio enim & natura docet, habendam esse reuerentiam sanguinis, & à proximis cognatis abstinendum. Hinc incestæ dicuntur nuptiæ, tales consanguineorum proximorum (Blutschand) propter quales libidines, Deus se puniturum Cananæos affirmat, Leuit. 18. vbi & personæ recensentur, quæ coniungi non possunt in gradibus prohibitis

ά. Κορ. ε. Καὶ ὁ Ἀπόστολος ἦ, Κορίνθιόν τινα, ἀθεμίτως τῇ γάμῳ συναφθέντα (τὴν γὰρ μητρυιὰν εἰλήφει) τῷ σατανᾷ παρέδωκε: καὶ ὅπι λέγει, ὅδε ἐν τοῖς ἔθνεσι τοιαύτην πορνείαν ἐνομάζεσθαι. Ἀποστρέφεται γὰρ τὰ τοιαῦτα, δεδήλωται, ἡ φύσις.

Et Apostolus Corinthium, incestuosum hominem, qui Nouercam duxerat, Satanæ tradidit: & addit, quod nec inter gentes talis fornicatio audiatur. Quia, vt dictum est, natura abhorret.

1. Cor. 5

Βιβ. β'. ἱστορ. ζώων, κεφ. μζ'. Ὥσπερ Ἀριστοτέλης περὶ καμήλου ἱστόρησε: καὶ περὶ ἵππου γυναίας βασιλέως Σκυθῶν: ἃ θελήσαι τὰ τέτων ἄῤῥενα, ὅπι τὰς μητέρας ἀναβαίνειν: ἀλλὰ, ἐπιθὴν ἐαυτὰς περικαλυφθάσας, δι' ἄγνοιαν ἀναβαίνειν: μετὰ ταῦτα, ὅπιγνωσθεισῶν τῶν μητέρων, λαβεῖν δίκην: τὸν μὲν κάμηλον, δήγμασιν ἀνελόντα τὸν καμηλίτην: τὸ δὲ ἵππον, φυγόντα, καὶ κατακρημνῶν ἑαυτὸν ῥίψαντα.

Sicut Aristoteles historiam, de camelo, & equo generoso Regis Scytharum, scribit, quod non patiantur se cogi, vt matres superueniant admissi: sed pœnas postea & de se, & de admittente, postquam opertas matres insciÿ conscendissent, agnitis matribus sumpsisse.

Aristot. hist. animalium, lib. 8. cap. 47.

Εἶτα ἦ, τὸ λέγεσι τούτοις καὶ συνάγεσις ἀπαιτεῖται, ἃ μόνον τῶν γάμῳ συναπτομένων, ἀλλὰ καὶ τῶν γονέων.

Deinde, his verbis consensus etiam requiritur, non solum contrahentium, sed etiam parentum.

Τίνος

Cur

Τίνος ἕνεκα λέγεται, ἄλυτος;

Ἕνεκα δὲ φυλάττεσθαι καὶ κωλύειν κακόνοιαν: τὴν ἢ ἐν τῇ ἀπολιπεῖν, ἢ ἐν τῷ (ὡς παρὰ τοῖς πολλοῖς ἀπαραιτήτως ἐγίνετο) τὸν γάμον ἀπρᾶξαι, συνηθῆ ὑπάρξασαν. Ὃ γὰρ θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω. Καὶ: ἡ ὑπανδρος γυνὴ, τῷ ζῶντι ἀνδρὶ δέδεται νόμῳ. Οὕτως ἀρχὴ, εἴδος ἐστὶ τῆς συζυγίας: ἐν ᾧ ἅμα τὸ γαμικὸν καθῆκον περιέχεται.

Matth. 19. Rom. 7. 1. Cor. 7.

Ἆρ' ἔν τι ἀδεμίαν αἰτίαν, χωρισμὸς συγχωρεῖται;

Ἐν τῷ Ἰσραηλιτικῷ λαῷ, Μωσῆς μὲν, πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν αὐτῶν, ἀπολύσαι τὰς γυναῖκας ἐπέτρεψε. Χριστὸς δὲ, τὴν οἰκειοτικὴν σύνδεσιν ἐκ Μωϋσέως (ὃς ἐδὲν πρὸς γάμου τέλειον, διὰ τὸ ἐκ λαὸς σκληραύχενα, νομοθετεῖν ἐδυνήθη) καταργεῖ: τὴν πρώτην δὲ συζυγίας διαταγὴν ἀνακαλέμενος: καὶ μίαν πίστιν αἰτίαν, τὴν πορνείαν, εἶπε μοιχείαν. Καὶ Παῦλος, ἄφεσιν, ἢ χωρισμὸν, θρησκείας ἕνεκα γινόμενον οὐκ ἀπέσχε. Περὶ πλειόνων ἄλλων, συζητοῦσιν οἱ νομοτρίβαι.

Matth. 19. 1. Cor. 7.

Τίνα ἐστὶ ποιητικὰ γάμου αἴτια;

Ποιητικὸν μὲν πρώτως, ἐστὶν ὁ τούτου εἰσηγητὴς, ὁ θεός. Οὕτως γὰρ αὐτὸν, ἐν τῷ παραδείσῳ, πρὸ δὲ παραπτώματος, τὸ δὲ ἀνθρώπου φύσεως ἔτι ὑγιαινούσης, ἐνεχήσατο: καὶ τῶν πρωτοπλάστων παραπεσόντων, ἐβεβαίωσεν. Ὅτου

Cur dicitur indissolubilis?

Ad cauendam & prohibendam leuitatem, quæ vel in deserendo, vel diuortijs vulgaribus, vsitata fuit. Quod enim Deus coniunxit, homo non separet. Item: Vxor alligata est viro, quàmdiu maritus eius viuit. Et ita forma est coniugij, quæ et officium coniugale complectitur.

Ergo ne propter nullas causas diuortia concedenda?

In populo Israëlitico, Moses permisit diuortium, propter duritiem cordium illorum. Christus dispensationem à Mose factam, à quo perfectæ leges de coniugio, propter populi Israelitici duritiem, ferri non potuerunt, abrogat, primamq; coniugij institutionem in vsum reuocat: & vnam recenset, nempe adulterium. Et Paulus desertionem, quæ fit ab infideli propter religionem. De alijs pluribus disputant Iureconsulti.

Quæ sunt causæ efficientes coniugij?

Efficiens principalis, est Deus author, qui ipse in Paradiso, & natura adhuc integra, ante lapsum, instituit, & post lapsum primorum parentum, confirmauit.

Ὅπως δὲ πλείονα προσγένηται ἄπαιδι. Αὐτὸς ἔτι καὶ νῦν, ἔρωτα νυμφίοις καὶ νύμφαις πρὸς ἀλλήλους ἐνσταλάζῃ, καὶ γάμους προμνηστεύεται. Παρὰ κυρίου ἁρμόζεται γυνὴ ἀνδρί. Παροιμ. ιθ'.

Ἥττον δὲ πρώτως, καὶ ὅμως ἔγγιστον, ἡ συναίνεσις τῶν συναφθησομένων. Τὸν γάμον γὰρ, οὐ τὸ συγκαθεύδησαι, ἀλλ' ἡ συναίνεσις, ἀποτελεῖ. Διὸ, ἀφῄρηται ὁ νυμφίος, καὶ ἡ νύμφη, συναινέντων: μηδεμιᾶς βίας καὶ ἀνάγκης, ἄκοντος συναπτόμενος. Οὕτω καὶ τὸ Ῥεβέκκας σῶμα ἐρωτᾶται, Γενέσ. κδ'.

Vbi etiam plures acceſſerunt cauſæ. Et adhuc excitat, mutuum ſponſi & ſponſæ amorem, nuptias Prov. 19 *conciliat. Vxor à Domino.*

Minus principalis, & tamen proxima, conſenſus perſonarum, quæ coniungi debent. Conſenſus enim, non concubitus, facit coniugium. Ideo conſenſus ſponſi & ſponſæ, ſit expreſſus. Et abſit violentia & coactio, ne inuiti coganter. Sicut Rebeccæ conſenſus requiritur, Gen, 24.

Τί περὶ τῆς τῶν γονέων συναινέσεως;

Quid de parentum conſenſu?

Μάλιστα προσεῖναι καὶ ταύτην ἀνάγκη: ὧν γε εἰσὶν καὶ ὑπεξούσιοι: καὶ ἔστι, κατὰ τὴν τετάρτην τῆς Δεκαλόγου ἐντολήν: ἐν ᾗ τοῖς τεκοῦσιν ὀφειλομένη ἀπαιτεῖται τιμὴ: ἧς οὐχὶ ὕστατον μέρος, τὸ συναινεῖν ἐστιν: οἷα δὴ ἐν πράγματι σφόδρα ἀναγκαίῳ: ὃ τοῦ βίου διεξαγωγὴν παντὸς περιέχει: καὶ ὃ, διὰ τὸ βραχὺ τῆς συνέσεως, ἡλικία ἔρωτι ἐπιπροσθουμένη οὐ νοεῖ. Ταύτην ἐν τοῖς γονεῦσι νεμέτωσαν τιμὴν οἱ νεώτεροι: μὴ ἄνευ τῆς αὐτῶν γνώμης καὶ συνευδοκίας ἑαυτοὺς ἐκδιδόναι.

Maximè hic quoq; accedat neceſſe eſt, in quorum ſunt poteſtate: idq; ex quarto Decalogi præcepto, in quo honor parentibus debitus requiritur. Cuius non poſtrema pars eſt, vt in re valdè neceſſaria, quæ totius vitæ rationes complectitur, quamq; propter iudicij inopiam, ætas amore cæca, non intelligit. Hunc itaq; illis iuniores deferant honorem, ne inconſultis & inuitis parentibus, ſe abalienent.

Καὶ μαρτυρεῖται παμπόλλοις τῆς ἁγίας γραφῆς παραδείγμασι: ὅτι ὕτως ἐν τῷ θεῷ λαῷ, ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν, ἐντολῇ καὶ ἀξιώματι θείῳ τηρηθῆναι.

Hoc ipſum, plurima ſacræ Scripturæ exempla teſtantur, ita in populo Dei, à pijs, mandato & authoritate Dei, fuiſſe obſeruatum.

Ὁ γὰρ

Abra-

Ὁ γὰρ Ἀβραὰμ, τῷ ἰῷ, καὶ πάτριον ἐξουσίαν καὶ ἀξίωμα γυναῖκα ἔλαβε, καὶ γάμους πεμπήσατο.

Ἡ Ἄγαρ, τῷ ἰῷ Ἰσμαήλ. Ὁμοίως τῷ Σαμψὼν, οἱ γονεῖς.

Καὶ ἐν νόμῳ λέγεται: ΜΗ ΛΑΒΗΙΣ τῶν θυγατέρων τῶν Χαναναίων τοῖς ἰοῖς σου.

Abraham filio suo, patria potestate & authoritate, vxorem accipit, & nuptias procurat.

Agar, filio Ismael. Parentes Simsonis itidem.

Et in Lege dicitur: NON ACCIPIES VXOREM de filiabus Cananæorum FILIIS TVIS. Exod. 34.

Τοῦτο, καὶ τῶν ἐθνῶν οἱ ἐμφρονέστεροι ἐνόησαν, καὶ ἐφύλαξαν, Φύσεως νόμῳ: ὃ γνωριμώτερόν ἐστιν, ἢ ὥστε λόγων δεῖσθαι. Ὥσπερ ὁ θεῖος Ἀμβρόσιος, Εὐριπιδείοις Ἰφιγενείας στίχοις ἐδείξε.

Hoc Gentes quoq; saniores intellexêre & obseruauerunt ex iure naturæ: quod notius est, quàm vt verbis sit opus. Sicut Ambrosius ex Euripide versus Iphigeniæ repetit.

Τοῦτο, καὶ πολιτικοῖς Ρωμαίων βασιλέων θεσμοῖς ἐκυρώθη. Ἐν γὰρ τῇ νομικῇ παιδεύσεως (Ἰνστιτῦτα καλουμένῃ) καὶ ἀοιδίμῳ ἐν βασιλεῦσιν Ἰουστινιανῷ, τίτλῳ περὶ γάμων, σεμνότατος νόμος ἔκκειται, ὁ: Ἐννόμους γὰρ γάμους μεταξὺ ἀλλήλων σπουδῶσι Ρωμαῖοι, καὶ ἐξῆς. Ἀλλ' ὅτι τῶν ὑποκειμένων ἐξουσιῶν, καὶ ἕτερόν τι ζητοῦμεν: ΣΥΝΑΙΝΕΣΙΝ εἶναι τῶν γονέων, ὧν ὑποκείμενοί εἰσιν οἱ σωματούμενοι. Τοῦτο γὰρ χρῆναι γίνεσθαι, καὶ ὁ πολιτικὸς, καὶ ὁ φυσικὸς, ἀπαιτεῖ λογισμός. Ὁ πολιτικὸς μὲν διὰ τὸ Ρωμαίων ἴδιον: τουτέστι, τῷ ὑποκείσθαι. Ὁ φυσικὸς δὲ, ἐπειδὴ δίκαιον, σοῦ μέχρι παιδὸς ἡλικίας ἀναθρεψάντος, σοῦ γονεῖς δηλονότι, ταύτης ἀξιοῦσθαι τῆς τιμῆς: τουτέστι, τῷ γάμῳ συνευδοκεῖν. Δεῖ δὲ τῷ πατρὸς ἡγεῖσθαι κέλευσιν: τουτέστι, δεῖ τὸν πατέρα συναινεῖν.

Hoc leges ciuiles Romanorum Imperatorum, sanciuerunt. Et Instit. Iustiniani, titulo de Nuptijs, honestissima lex extat: Iustas autem nuptias ciues Romani inter se contrahunt, &c. Dum tamen, si filij familiarum sint, CONSENSVM HABEANT PARENTVM, quorum in potestate sunt. Nam hoc fieri debere, & ciuilis & naturalis ratio suadet, in tantum, vt iussus parentis præcedere debeat. Vide plurima ibidem.

Solus

Μόν

μόνος δ' ὁ ῥωμαῖος Ἀντίχρις, ἐν τούτῳ, ὡς ἐν ἄλλοις, τῆς θείας ταύτης διαταγῆς ἀπεχώρησεν, αὐτῷ τι ἐσπάραξε: τιὼ συναίνεσιν τῶν γεναμμένων, οὐκ ἀνάγκης εἶναι, ἀλλὰ μόνον εὐσχημοσύνης, φλυαρῶν.

Solus Antichriſtus Romanus, hac quoq; in parte, vt alijs plerisq; omnibus, ab hac Dei ordinatione diſceſsit, eamq; lacerauit, conſenſum parentum non de neceſsitate, ſed tantùm de honeſtate eſſe, nugatus eſt.

Τί, ἰδικὸν γάμε ἄτιον;

Quæ eſt cauſa formalis coniugij?

Συνάφεια δυοῖν, συνόμως συζευγνυμένων ἑνὸς ἄρσενος, καὶ μιᾶς θηλείας: καὶ τὸ, Ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. Καὶ: Ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Γεν. ά. καὶ ς'.

Coniunctio duarum perſonarum, quæ legitimè coniunguntur, vnius maſculi, & vnius faminæ. Maſculum & faminam fecit eos, & dixit: Erunt duo in carnem vnam.

Καὶ δὴ τοιάτων, οἵες νομίμως ἂν συνάπτεσθαι. Διὰ τὰς πορνείας, ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω: καὶ ἑκάστη τὸν ἴδιον ἄνδρα ἐχέτω. Δεῖ τὸν ἐπίσκοπον, μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα εἶναι. Διάκονοι, ὡσαύτως ἔστωσαν μιᾶς γυναικὸς ἄνδρες. ά. Κορ. ζ'. ά. Τιμ. γ'.

Et quidem tales, quæ legitimè coniungi poſſunt, Qualibet habeat ſuum maritum, & quilibet ſuam vxorem. 1. Cor. 7. Epiſcopus ſit vnius vxoris maritus. Similiter & Diaconi. 1. Tim. 3.

Τί δὴ ὠεὶ διγαμίας καὶ πολυγαμίας τῶν πατέρων φρονεῖν χρή;

Quid igitur de Digamia & Polygamia Patrum ſentiendum?

Λάμεχος, τῶν ἀπὸ Κάϊν εἷς, πρῶτος τῆς θείας διαταγῆς ἀνεχώρησε, δύο λαβὼν ἑαυτῷ γυναῖκας: ὃν ἔπειτα ἄλλοι ἐμιμήσαντο. Γεν. δ'.

Lamech ex poſteritate Cain, primus ab ordinatione diuina diſceſsit: Quem poſtea alij quoq; imitati ſunt. Gen. 4.

Καὶ ἐπειδὴ πολιτικὸν ἔθος ἦν: ἠκολούθησαν αὐτῷ καὶ οἱ πατριάρχαι, ἀσκανδαλίστῳ ὄντι.

Et quia politicus mos fuit, Patriarchæ quoq; ſecuti ſunt: cùm ea res offendiculo careret.

Οἵτινες, εἰκαὶ οὐκ ἐν πάντες ἀπαλογητοί εἰσιν: ὅμως ἡ κακία ἥμαρτον: ἀλλ'

Qui, etſi non per omnia excuſari poſsint: tamen non malitia

ἀλλ' ἀγνοίᾳ, τῇ κοινῷ ἔθῃ ἑπόμβοι. Οὐ γὰ λογιστέον, οὓς ἁγίους παντάπασι γενέσθαι ἀσπίλους καὶ ἀναμαρτήτους.

Οὐ παραδείγμασι γὰ, ἀλλὰ νόμοις, τὰ πράγματα κριτέον.

Ἔστεον γὰ, ὃ ἐν τῷ ἑαυτοῦ λαῷ ὁ θεὸς ἠνέσχετο, σκληροτραχήλῳ ὄντι, ἐπ' εὐλαβείᾳ μειζόνων κακῶν.

Ἀλλ' ὁ χριστὸς, ἀνεκαλέσατο τὴν πρωτότυπον γαμικὴν ζεῦξιν καὶ νόμον, τὸ μετέπειτα χρῆναι, Matth. 19.

Ἀντικρυς ἓν πᾶσι νυνὶ αὐτὴν τηρητέον: καὶ οὐδενὶ ἀδαμῶς ἐπιτρεπτέον, δύο ἢ πλείας ἅμα ἄγεσθαι, καὶ ἔχειν, γυναῖκας.

Ἄλλως τε, καὶ ὅ σωτῆρος αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς νέας διαθήκης, τὸ διγαμεῖν καὶ πολυγαμεῖν ἀθετήσαντος.

Τίνα πράγματα περιέχει ἡ γαμικὴ συνθήκη;

Φιλαλληλίαν ἀλληλεγγύην, πίστιν ἀῤῥαγῆ, κοινωνίαν πραγμάτων πάντων, μέθεξιν εὐτυχίας καὶ ἀτυχίας ἀπαράλλακτον, σωφροσύνην καὶ εὔνοιαν ἀλληλοτρόπον. α. Κορ. ζ'. Ἡ γυνὴ, ὅ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ὁ ἀνήρ: καὶ ἀνάπαλιν.

Τίνα, ὅ γάμου τέλη καὶ ἐνεργήματα;

Πολλὰ. Πρῶτον, ἵνα τῷ θεῷ, καὶ τῇ αὐτοῦ διαταγῇ, πειθαρχῶμεν: ὃς ἐνεστήσατό τε τὴν κοινωνίαν ταύτην: καὶ

tia peccauerunt, sed ex ignorantia consuetudinem publicam sequentes. Nec existimandum est. Sanctos omni caruisse nœuo, & peccato.

Et non exemplis, sed legibus, est iudicandum.

Postea, Deus etiam in populo suo duræ ceruicis toleranit, ad euitanda maiora mala.

Christus verò in usum reuocauit primam coniugij institutionem, & legem. Matth. 19.

Quare, rectà iam ab omnibus obseruanda est. Et nemini permittenda licentia illa, duas vel plures simul ducendi, & habendi uxores.

Maximè, cùm Saluator ipse in Nouo Testamento, Digamiam & Polygamiam abrogauerit.

Quas res fœdus coniugale amplectitur?

Amorem mutuum, sincerum, & fidem coniugalem: communionem rerum omnium, eandem ac communem fortunam in prosperis & aduersis: consuetudinem & beneuolentiam coniugalem. 1. Cor. 7. uxor non habet potestatem sui corporis, sed maritus, & è contra.

Qui sunt fines & effectus coniugij?

Multi sunt. Primus, ut Deo, eiusq; mandato obtemperemus, qui instituit coniugium, & uult ut o-

καὶ βλέπει, πάντας, οὓς ἀγαθυομένους ἑαυτῶν εἶναι τοῖς αὐτῷ πεφυκότων: ἢ μὴ ἐγκρατευομένους (ὥστε μὴ μόνον τῷ σώματι, ἀλλὰ καὶ τῇ ψυχῇ, ἐκτὸς αὐτῆς ἀγνεύειν) συζυγίας νομίμης κοίτῳ ἀμίαντον ἐλέσθαι. Κατὰ τὸ: τοῦτο ἔστι θέλημα θεοῦ, ὁ ἁγιασμὸς ὑμῶν: ἀπέχεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ τῆς πορνείας. Εἰδέναι ἕκαστον ὑμῶν, τὸ ἑαυτοῦ σκεῦος (τὸ σῶμα) κτᾶσθαι ἐν ἁγιασμῷ καὶ τιμῇ: μὴ ἐν πάθει ἐπιθυμίας: καθάπερ καὶ τὰ ἔθνη, τὰ μὴ εἰδότα τὸν θεόν.

ἀ. Κορ. ζ'.

ἀ. Θεσ. δ'

Δεύτερον, ἵνα ἔχῃ ὁ ἄνθρωπος (τὸ κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν ζῶον) ζωῆς κοινωνόν. Φησὶ γὰρ ὁ κύριος: οὐ καλόν, εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον (ὁ Ἀκύλας ἡρμήνευσε, μοναχόν) Ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν. Ἔτι: Ἀγαθοὶ δύο, ὑπὲρ τὸν ἕνα: ὅτι, ἐὰν πέσῃ ὁ εἷς, ὁ ἕτερος ἐγείρει τὸν μέτοχον αὐτοῦ. Καὶ οὐαὶ αὐτῷ ἑνὶ, ὅταν πέσῃ: καὶ μὴ ᾖ δεύτερος, τοῦ ἐγεῖραι αὐτόν.

Γεν. β'.

Ἐκκλησ. δ'.

Τέλος, ἵνα ὅτως αὐξηθῇ τὸ ἀνθρώπινον: καὶ ἀναπληρωθῇ, δυνάτῳ μεμέριμνον, ἄλλων παραδοχῇ: ἵνα, ἐπεὶ οὐκ ἀριθμῷ, εἴδει γένῃ, ἀεὶ μένῃ: ἐνόμῳ τεκνογονίᾳ ὑπὸ θείας εὐμηνείας ἀσφαλισθέν. Ὅθεν λέγει καὶ ψῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. Ἕνεκα τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ: καὶ ἔσονται

Γεν. ά. καὶ β'.

omnes, qui idoneos se ad illud esse sentiunt, & donum continentiæ non habent, quo caste, non solùm corpore, sed etiam animo, extra illud viuant, eo vtantur. 1. Cor. 7.
Iuxta illud: Hæc est voluntas Dei, 1. Thessal. 4.
sanctificatio vestra, vt abstineatis vos à fornicatione, & sciat vnusquisq; vestrûm, vas (corpus) suum possidere in sanctificatione, & honore, & non in passione desiderij, sicut Gentes, quæ ignorant Deum.

2. Vt habeat homo, qui est animal ad societatem conditum, vitæ socium. Sicut inquit Dominus: Non est bonum homini, esse solum. Faciamus ei adiutorium, quod circa illum sit. Item: Væ soli, qui cùm ceciderit, non habet, qui subleuet eum.

3. Propagatio generis humani, certa lege à Deo sancita. Masculum & fœminam fecit eos, & dixit: Propter hoc dimittet homo patrem & matrem suam, & adhærebit vxori suæ, & erunt Gen. 2.

καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Αὐξάνεσθε, καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν. Ὅρα Ψαλ. ρκε'. καὶ ρκζ'. ὅπου καλλίστοις χήμασι ζωγραφεῖ, κοσμεῖ, ᾄδει, τὸν γάμον, τὸ ἅγιον πνεῦμα.

Τέταρτον, ἵνα εὐσεβῶς ἀναθρεφθῶσι πολῖται εἰς δόξαν θεοῦ, ἐκκλησίας οἰκοδομὴν, καὶ πολιτικὴν συναγελασμόν. Ἀκουήσῃς ἐξ ἐντολῆς· μὴ τοῖς ἐμοῖς σε. Οἱ πατέρες, ἐκτρέφετε τὰ τέκνα ὑμῶν ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ κυρίου.

Ὁ γάμος, τῆς ἐκκλησίας καὶ πολιτείας φυτευτήριον ἐστὶ ἀρχή. Τὰ δὲ τέκνα, φυτάρια, ἐν τῷ οἴκῳ δὲ κυρίου φυτευόμενα.

Ἢ καὶ Πλάτων, λέγει, φησὶ, τῆς ἀειθαλοῦς φύσεως ἀντέχεσθαι· τῷ, παῖδας παίδων καταλείποντα, ἀεὶ τῷ θεῷ ἐπηρέτας ἀνθ' αὑτοῦ παραδιδόναι.

Πέμπτον, ἵνα ἄκος ᾖ, πιστὸν κατὰ πορνείας, καὶ ἄλλων ἀθεμίτων ἀκολασιῶν. Εἰς ἀ. Κορ. ζ'. Διὰ τὰς πορνείας, ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω, καὶ ἑκάστη τὸν ἴδιον ἄνδρα ἐχέτω.

Ἕκτον, εἰς τὸ εἶναι μυστήριον, τῶν πνευματικῶν τοῦ χριστοῦ μετὰ τῆς ἐκκλησίας γάμων. Οἱ ἄνδρες, ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας ἑαυτῶν· καθὼς καὶ ὁ

& erunt duo in carnem vnam. Creſcite & multiplicamini, & replete terram. Vide Pſal. 127. 128. in quibus Spiritus ſanctus pulcherrimis figuris ludit, depingit, canit, & ornat coniugium.

4. Vt educentur piè ciues ad gloriam Dei, Eccleſiæ ædificationem, ac politicam congregationem. Deut. 6. Acues præcepta mea filijs tuis. Item: Patres, educate filios veſtros in diſciplina & correptione Domini.

Coniugium, eſt Eccleſiæ ſeminarium, & Reip. Liberi, ſunt plantulæ, quæ plantantur in domo Domini.

Vnde & Plato: In coniugio hæc ſit conſolatio, quòd oportet parentes gignere ad conſeruandam naturam humanam propagatione liberorum, vt ſinguli Deo alios cultores ſuo loco ſubſtituant. Plato de legibus.

5. Vt ſit remedium vitandæ fornicationis, & aliarum libidinum inconceſſarum. 1. Cor. 7. Vitandæ fornicationis cauſa, vnusquiſq; habeat vxorem ſuam, & vnaquæq; virum ſuum.

6. Vt ſit myſterium ſpiritualium nuptiarum Chriſti cum Eccleſia. Viri diligite vxores veſtras, quemadmodum Chriſtus dile- Epheſ 5.

xit

καὶ ὁ χριστὸς ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς, ἵνα αὐτὴν ἁγιάσῃ καθαρίσας τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι, ἵνα παραστήσῃ αὐτὸς ἑαυτῷ ἔνδοξον τὴν ἐκκλησίαν, μὴ ἔχουσαν σπίλον ἢ ῥυτίδα ἢ τι τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἵνα ᾖ ἁγία καὶ ἄμωμος. Οὕτως ὀφείλουσιν καὶ οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶν τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα. Ὁ ἀγαπῶν τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἑαυτὸν ἀγαπᾷ· οὐδεὶς γάρ ποτε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἐμίσησεν, ἀλλὰ ἐκτρέφει καὶ θάλπει αὐτήν, καθὼς καὶ ὁ κύριος τὴν ἐκκλησίαν. ὅτι μέλη ἐσμὲν τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ. Ἀντὶ τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

Γεν. 2.

Καθάπερ γὰρ ἐκ τῆς πλευρᾶς καὶ τῶν πλευρῶν τοῦ Ἀδὰμ ὑπνοῦντος ἡ Εὔα ᾠκοδομήθη· καὶ ἐν χρῷ αὐτοῦ ἐζητήθη· ἵνα κοινωνῶσιν ἀλλήλοις οἱ σύζυγες οὐσίας, τιμῆς, καὶ τοῦ βίου παντὸς (ἀσφάλλεται γὰρ ἡ γυνὴ τῷ τοῦ ἀνδρὸς ἀκλίνῳ) τὸν αὐτὸν τρόπον, ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Χριστοῦ, ἐν τῷ σταυρῷ καθευδόντος, ἡ ἐκκλησία ἐφύη· ἣν ἑαυτῷ προσεκέσατο κολλήσειν· εἰς τὸ εἶναι ἡμᾶς σάρκα ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ὀστᾶν ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ.

Καὶ, ὥσπερ ἀγαθοῖς συζύγοις ἔνεστιν ἀγάπη ἀμοιβαία, ἀληθινὴ, ἀνυπόκριτος, δικαία· πίστις ὁλοκάρδιος, εὐημερίας καὶ δυσημερίας συμμέθεξις, κοινωνία βίου, γάνωσις, βοήθεια, ἄμυνα· καὶ ἐπιεικειά τις ἀνεκτικὴ, καὶ κρυπτικὴ τῶν κηλίδων φιλεριήνεως· τὸν αὐτὸν αὐτόχρημα τρόπον, καὶ μᾶλλον, πρὸς τὴν ἑαυτοῦ νύμφην ὁ χριστὸς διατέθειται ἔχει.

Τίνα ἐστὶ συγγένειαν πρὸς γάμον ἔχοντα;

Πρῶτον, ἁγνεία· ἀρετὴ ἔστι, οὐκ ἀγαμίας μόνον, ἀλλὰ καὶ συζυγίας. Κατὰ ταύτας τὰς μαρτυρίας. Ἑβρ. ιγ'. Τίμιος, ὁ γάμος, ἐν πᾶσι· καὶ ἡ κοίτη, ἀμίαντος.

ἀ. Θεσ. δ'.

xit Ecclesiam suam. Mysterium hoc magnum est, ego autem dico, in Christo & Ecclesia.

Quemadmodum enim ex Adæ dormientis latere & costa, Eua est adificata, & arctissimo vinculo ei copulata, atq; inter coniuges communio bonorum & honorum: consentiat enim vxor radijs mariti: ita etiam ex Christi, dormientis in cruce, latere, Ecclesia est nata, quam sibi arctissimè coniunxit, vt simus caro de carne eius, & os de ossibus eius.

Et quemadmodum inter coniuges, amor est mutuus, verus, sincerus & ardens, fides coniugalis, communio bonorum & rerum, vitæ societas, generatio, defensio & ἐπιείκεια, tolerans & tegens næuos, concordiæ causa: ita eodem planè modo, Christus erga sponsam suam Ecclesiam, est affectus.

Quæ sunt cognata?

1. *Castitas, quæ virtus est, non cælibatus tantùm, sed etiam coniugij. Iuxta hæc testimonia: Heb. 13. Honorabile coniugium in omnibus, & thorus immaculatus: vel, castus concubitus.*

1. Thess. 4.

ά. Θεοσ. δ'. Τοῦτο ἐστι τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, ὁ ἁγιασμὸς ὑμῶν: ἀπέχεσθαι ὑμᾶς ἀπὸ τῆς πορνείας. Ὥσπερ Παῦλος ἁγιασμὸν καὶ σωφροσύνην καλεῖ τῶν γυναικῶν: ἐν ᾗ μένειν αὐτὰς, καὶ τεκνογονέσας: καὶ διὰ τῆς τεκνογονίας σώζεσθαι (ά. Τιμ. β'.) ἐὰν μένωσιν ἐν πίστει.

Ἐκκλησ. ἱστορ. Σωκρατ. βιβ. ά. κεφ. ιά.

Οὕτως δὲ καὶ Παφνούτιος, ἐν τῇ Νικαίᾳ συνόδῳ, σωφροσύνην εἶναι καὶ τῆς νομίμου γυναικὸς τὴν συνέλευσιν. Εἰκότως.

Τοῦτο γὰρ ἕνεκα τοῦ γάμον ἄγεται γυνή: ἵνα τις σωφρόνως ζῆν δύνηται.

Ἡ δὲ παρθενία, ἴδιον μὲν θεοῦ χάρισμά ἐστι: καὶ σπάνιον ἐν τοῖς ἀνθρώποις ά. Κορ. ζ. θεῖσιν, οὕτω γε, ὡς αὐτὸν ὁ Ἀπόστολος διαιρεῖται: καθαρότητα εἶναι, οὐ μόνον τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχῆς: οὐδ' ἐστὶν εὑρεῖν οὐδὲν περὶ αὐτῆς ἐντάλμα θεῖον.

Καθὼς οὐδὲ προστακτόν ἐστιν: οὐδὲ δι' εὐχῆς λητὸν, ἢ καθεκτὸν, ἐν ἀρχαιμίᾳ: διὸ οἱ θεὸς ἐπίστησε τὸν ἄνθρωπον πρὸς γάμον: πάνυ ὀλίγων παρεκτὸς, οἷς χαρίσματι ἐγκρατείας κεκόσμηνται. Οἷς δὲν αὐτὸ ἐδωρήθη: ἔστω, κρατείτωσαν αὐτό. ά. Κορ. ζ. Πολλῷ γαληνότερον βίος γένος ἐστὶν ἡ παρθενία, ἢ ὡς ἡ γαμικὴ συζυγία.

Γαλ. γ'. Οὐ μὴν, ἀλλὰ ἰστέον: ὅτι, καθάπερ ἐν χριστῷ οὐκ ἔνι ἄρσεν, οὐδὲ θῆλυ: οὕτως οὐκ ἔνι παρθένος, οὐδὲ γαμετὴ: τοιοῦτον, οὐκ ἀποβλέπει εἰς ταῦτα ὁ θεὸς:

1. Thess. 4. Hæc est voluntas Dei, castitas seu sanctificatio vestra, vt abstineatis à fornicatione. Sicut Apostolus vocat castitatem, in qua mulieres maneant, etiam in filiorum generatione, & saluentur in ea, 1. Timoth. 2. si in fide perseuerent.

Sicut Paphnutius in concilio Nicæno professus est, castitatem esse, cum propria vxore concubitum.

Ideo enim vxor ducitur, vt quis castè viuere possit.

Virginitas peculiare Dei donum est, & rarum in adultis, eo modo, quo eam Apostolus describit, non tantùm corporis, sed animi. 1. Cor. 7. *Nec vlla extant de ea Dei mandata, 1. Cor. 7.*

Sicut nec præcipi potest, nec voto comparari aut retineri in cœlibatu. Quia Deus hominem creauit ad coniugium, paucissimis exceptis, qui dono continentiæ sunt ornati. Quibus igitur donum hoc contigit, illi sanè eo vtantur: & multò tranquillius vitæ genus est virginitas, quàm coniugium, 1. Cor. 7.

Sed tamen sciendum est, quòd, sicut in Christo nec mas est, nec fœmina: ita nec virgo, nec coniunx: hoc est, Deus ista non respi- Gal. 3.

ὁ θεὸς: ὐδὲ ἀφ' ὧν πᾶσα ὐδένα καταδέχεται: ἀλλὰ πάντες ἕν εἰσιν ἐν χριστῷ Ἰησοῦ.

Δεύτερον, ὁ πνευματικὸς τοῦ κυρίου πρὸς τὴν ἐκκλησίαν γάμος: ἣν ἐμνηστεύσατο ἑαυτῷ ἐν δικαιοσύνῃ καὶ κρίματι, ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς: ὡς Ὡσηὲ ϛ'. γράφεται. Καὶ Ἐφεσ. ε'. ὁ χριστὸς ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν: ὡς ἔμπροσθεν εἴρηται, ἐν τῷ ἕκτῳ τόμῳ.

Τρίτον, ἡ τῶν Πατριαρχῶν καὶ βασιλέων παλλακεία: ἥτις ὅμως ἀληθινὴ ὑπῆρξε συζυγία: πλὴν, ὅτι ἐκ ἐπροῖτευον αἱ παλλακαὶ: ἀλλὰ δίχα συμφώνων προικιμαίων, βαθμῷ καὶ τάξει ὑποδεεστέραι, ἦσαν. Ὥσπερ καὶ οἱ ἐξ αὐτῶν τεχθέντες, οὐκ ἴσης διεδέχοντο τὸν πατέρα, ἐν πάντων τῶν αὐτοῦ κληρονομίᾳ, μετὰ τῶν ἐκ τῆς δεσποίνης τέκνων: ἀλλὰ μόνον ὅπερ ἕρητῷ καὶ ἀναλόγῳ μέρει: μετὰ δωμάτων ἀγαπητῶς ἀποπεμπόμενοι.

Γεν. κε'. Ἔδωκεν Ἀβραὰμ πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ, τῷ ἐξ οἰκοδεσποίνης Σάρρας υἱῷ αὐτοῦ, Ἰσαάκ. Τοῖς δὲ υἱοῖς τῶν παλλακῶν αὐτοῦ ἔδωκε δόματα: οἷς ἐξαπέστειλεν αὐτοὺς ἀπὸ Ἰσαὰκ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ.

Ἐντεῦθεν δὲ, ἡ Παπιστικὴ παλλακεία: ἣ οὐκ ἔστι νομίμη συζυγία (αὐτὴ γὰρ ἀπείρηται αὐτοῖς) ἀλλὰ πορνεία: ὐδαμῶς κατασκευαστή: ἀλλὰ τοῖς

cit, nec quenquam propterea recipit, sed omnes vnum sunt in Christo Iesu.

2. Spirituales nuptiæ Christi cum Ecclesia, quam sibi desponsauit in iustitia, iudicio, misericordia & miserationibus. Ephes. 5. vt suprà fine sexto. Osee 2.

3. Concubinatus Patriarcharum, & Regum, qui verum fuit coniugium, nisi quòd concubinæ, non erant primariæ vxores, sed sine pactis dotalibus, inferiori gradu & loco. Sicut etiam liberi, ex tali concubinatu nati, non pariter succedebant patri in omnium bonorum paternorum hæreditate, cum liberis ex herili coniuge, sed tantùm in certa quadam & rata portione, legata & dona accipiētes, quibus contentos esse oportebat.

Gen. 25. Abraham, filium Isaac ex matre familiâs & primaria coniuge Sara, natum, hæredem omnium bonorum instituit: filijs verò concubinarum, dona quædam dedit, quibus eos ablegauit.

Hinc verò concubinatus Papisticus, qui non est coniugium (hoc enim illis interdicitur) sed scortatio perpetua, minimè defendi

potest.

ἐπὶς τῷ γάμῳ μαχομένους, ξωαριθμητέα.

Ἄγε δὴ εἰπὲ τὰ μαχόμενα τῷ γάμῳ.

Πάμπολλα τυγχάνῃ ὄντα.

Πρῶτον μὲν, μοιχείαι: ἃς ὁ θεὸς πεμωρέιται, ὁ μόνον καιρικῶς: ὡς Δαβίδιω, πεφροσύνῃ καὶ τυφλότητι (πορνεία καρδίαν ἀφαιρεῖ) ἀλλὰ καὶ αἰωνίως. Βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν, ὅτι μοιχοὶ, ὅτι πόρνοι, ὅτι μαλακοί.

Ὅσοι δ' ἁ. Κορ. ς'.

Κεφαλικῶς ζημιοῦσι τὰ τοιαῦτα κολάζουσιν, ὀρθῶς ποιοῦντες, οἱ πολιτικοὶ νόμοι, Κώδικι, περὶς ἰούλιον νόμον περὶ μοιχειῶν. Ὥσπερ δὴ καὶ ὁ θεὸς, ἐν τῇ Ἰσραηλίτιδι πολιτείᾳ.

Ἐν δὲ τῇ ξ'. βίβλῳ τῶν νέας Ρώμης βασιλικῶν, Τίτ. λζ'. κεφ. ξζ'. οἱ μοιχοὶ, τυπτόμενοι καὶ κερευόμενοι, ξηνοκοπεύονται.

Δεύτερον, πλανηταὶ πάντῃσι ἔξωθεν γάμου ἀκολασίαι: πορνεῖαι, ἑταιρεῖαι, ἐπὶ ἑρμαιηλίᾳ καθίσεις, περαγωγαὶ, παρθένων βιασμοὶ, ἢ σεμνῶν χηρῶν διαφθοραί. Ἅπερ οἱ τοιοῦτοι, θεοῦ βασιλείαν οὐ κληρονομήσουσι.

Διαβολικὸν τοιγαροῦν ἐστι ῥῆμα, τὸ δὲ λατίνων κωμικὸν:

Τερεντίου.

Οὐδὲν μίασμά Φημι, πορνεύειν νέον.

Τέλεον, ἀθέμιτοι σωφροσίαι, καὶ συμπλοκαὶ μὲ τῶν ἔγγιστα ὁμαιμόνων. Ὡς Λωτ, ταῖς θυγατράσι συγκαθευδήσας, καίπερ ἀγνοῶν:

potest. Et inter pugnantia cum coniugio reponendus est.

Da igitur pugnantia cum coniugio?

Plurima sunt.

1. Adulteria, quæ Deus punit, non tantùm temporalibus præsentis vitæ pœnis, vt Dauidem amentia & cæcitate: Fornicatio aufert cor: sed etiam æternis. Non habebunt partem in Regno Dei, adulteri, fornicatores, &c. 1. Cor. 6.

Leges ciuiles, capitis pœnam rectè statuunt, C. ad legem Iuliam de adulteriis. Quemadmodum & Deus in Repub. Israëlitica.

2. Vagæ libidines omnes extra coniugium, scortationes, fornicationes, stupra, cùm virginum vel honestarum viduarum pudicitia violatur. Quæ qui faciunt, regnum Dei non possidebunt.

Vnde vox est Diabolica, quæ dicitur: Terent.

Crede mihi, non est flagitium, scortari adolescentem.

3. Incesti concubitus & nuptiæ, quæ cùm sanguine proximè iunctis contrahuntur: vt Loth cum filiabus concumbens, licet insciius:

Γεν. ιθ'. καὶ λέ. 6'. Σαμ. ιγ' ις'. ά. Κορ. έ.

Ρουβὴλ, μητρυιᾶ: Ἀμνὼν, Δαβίδ υἱὸς, ἀδελφῇ Θημάρ: Ἀβεσαλὼμ, ταῖς παλλακαῖς τοῦ πατρός. Κορίνθιος, μητρυιὰν ἀγαγόμενος. Οἱ Αἰγύπτιοι βασιλεῖς, τὰς ἀδελφὰς συγκοιμηθέντες. Οἰδίπους, ἀγνοίᾳ μητρὶ Ἰοκάστῃ συγχρωσθεὶς, καὶ ἐξ αὐτῆς τεκνοποιησάμενος.

Ruben, cum nouerca: Amon filius Dauidis, cum sorore Thamar: Absolon, cum uxoribus patris: Corinthius, nouercam ducens: Reges AEgyptij, cum sororibus: Oedipus ignarus, matrem Iocastam ducit, & ex ea liberos suscipit. 1. Cor. 5

Ἀλλ' ἐπεμωρήσατο φεκτοὺς πάντας τούτους ὁ θεὸς, τάλανας καὶ οἰκτροὺς δείξας. Καθὼς τῆς Χαναναίων, Λευιτ. ιή. καὶ κ'. γέγραπται: τὴν γῆν ἐφθορέναι αὐτοῖς, διὰ τὰ τοιαῦτα, καὶ ἐξεμέσαι αὐτούς. Ἐπετάχθη τοιγάρτοι τῷ Ἰσραὴλ, φυλάττεσθαι ἀπὸ πάσης τοιάσδε ἀσελγείας: ἵνα μὴ καὶ αὐτοὺς ἡ γῆ ἐξεμέσῃ.

Sed puniuit Deus horribiliter omnes istos, fueruntq; infelices, & facti miseri. Sicut de Cananæis quoq; scribit Moses, quòd terra illos, propter incestas libidines eos muerit. Et præcipit populo Israël, vt sibi caueant à talibus libidinibus: Ne & vos, inquit, terra euomat.

ά. Νομικῆς εἰσαγωγῆς ί. περὶ γάμων.

Ἀδελφῶν δύο, ἀρρένων ἢ θηλέων, παισὶν, ἢ ἀδελφῇ καὶ ἀδελφῇς, ἔξεστι παρὰ τὸ πολιτικὸν καὶ θεῖον νόμον, ἀλλήλοις πρὸς γάμον συνάπτεσθαι. Ἐκτὸν μόνον αἰδῶ τῆς συγγενείας.

Fratrum & sororum liberis, licet, iure ciuili, & diuino, contrahere. Sed habenda reuerentia sanguinis. Instit. de Nuptiis.

Λευιτ. ιή. ἀπαρίθμησίς ἐστι τῶν κεκωλυμένων βαθμῶν: καὶ γάμων ἀθεμίτων κατάκρισις. Καὶ μετ' ἄλλων, ἀπηγόρευται: τινὰ μὴ λαμβάνειν πρὸς γάμον πατραδέλφου, ἢ μητραδέλφου. Οὐκοῦν, οὐδὲ θυγατέρα ἀδελφοῦ, ἢ ἀδελφῆς: ὅτι ὁ αὐτὸς βαθμὸς, καὶ λόγος, πανταχοῦ. Ὁ γὰρ τοιοῦτον ἀγόμενος, ἔστιν αὐτοῦ ἢ πατράδελφος, ἢ μητράδελφος. Ὥστε, ὁ αὐτὸς συγγενείας βαθμός. Περὶ δὲ τῶν ὁμοίων, ἡ αὐτὴ κρίσις.

Leuit. 18. recensentur gradus prohibiti, & incestæ nuptiæ damnantur. Ac inter alios prohibetur, ne quis materteram, aut amitam ducat vxorem. Ergo nec neptem ex fratre aut sorore. Quia idem planè est gradus, & eadem ratio. Neptem enim ducens vxorem, est illi vel patruus, vel auunculus. Ideò idem gradus consanguinitatis. De similibus autem idem est iudicium.

Τέταρτον,

Sed

Sed de gradibus prohibitis iura communia, & municipalia consulantur. Et obseruetur publica honestas. Rarò enim sunt felices eiusmodi nuptiæ.

Τέταρτον, κώλυσις γάμου τῷ δεῖνα γένει βίου: τοῖς δηλαδὴ ἱερεῦσιν, ἐπισκόποις, Διακόνοις, μοναχοῖς καὶ μοναστρίαις: κ᾽ τοῦτο παρὰ τὴν Διαταγὴν, κ᾽ εἰδικῶς περὶ τούτου τοῦ ἀνθρώπων γένους γνωμένης.

1. Tim. 3. καὶ Τίτ. 1.

Τὸν Ἐπίσκοπον (φησὶν) εἶναι μιᾶς γυναικὸς ἄνδρα. Διακόνους, ὡσαύτως.

Ὅθεν τὸ κωλύειν γαμεῖν, διδασκαλία δαιμονίων ἐστὶ τὸ δὲ ἁγίου πνεύματος καλεῖται.

Τούτῳ δὴ Διαμέτρου ἀντιφερόμενος Πίγιος, ἱερατικῶν τις, οὐκ ἐρυθριᾷ φάναι: τὸν παρθένον τὸν ἱερουργοῦντα, ἧττον ἁμαρτάνειν, τὸν νομίμως ἑαυτῷ γυναῖκα συνοικίζοντος. Ἰδοὺ, ἡ ἁγιότης τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, οἵα.

Πέμπτον, ἡ ἀκάθαρτος τοῦ ἱερέως κεκοιλημμένων ἀγαμία: ἐν πᾶσι ἀκολάστοις, ἀσελγέσι, αἰσχροῖς, πυρώσεως, ἐντὸς ὄντος τε καὶ ἐκφαίνεσθαι, ἰδέα.

4. Cor. 7.

Οἱ γὰρ οὐκ ἐγκρατεύόμενοι, καὶ παρθενεύοντες, κρείττους εἰσὶ γαμοῦντες, ἢ πυρούμενοι.

Ἡ γὰρ παρθένος, ἁγία ἔσται (φησὶν ὁ Ἀπόστολος) καὶ κάθαρτος, οὐ σώματι μόνον, ἀλλὰ καὶ πνεύματι.

Matth. 19.

Ἀλλ᾽ οὐ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον τοῦτον (φησὶν ὁ Σωτὴρ) ἀλλ᾽ οἷς δέδοται. Ὥστε, εἰς γάμον ἐλθόντων. Ἕκτον,

4. Prohibitio coniugij certo vitæ generi, videlicet Sacerdotibus, Episcopis, Diaconis, Monachis & Monialibus: contra expressam Dei ordinationē, & quidē in specie, de hoc hominū genere factam.

Episcopus, inquit Apostolus, sit unius vxoris maritus. Similiter & Diaconi. 1. Tim. 3.

Vnde prohibitionum nuptiarum, Spiritus sanctus doctrinas damoniorum pronunciat. 1. Tim. 4.

Contrà Pighius, Pontificius scriptor, affirmare non veretur, nec erubescit, sacerdotem scortatorem, minus peccare, quàm vxorem propriam ducentem. Hæc sanctitas est Romanæ Ecclesiæ Catholicæ.

5. Impurus Cœlibatus Pontificius, & omnes flammæ libidinum. His enim, qui dono virginitatis & continentiæ carent, melius est, nubere, quàm vri.

Virgo autem, sancta sit, & casta, ac pura, non corpore tantùm, sed etiam animo. 1. Cor. 7.

Sed non omnes capiunt verbum hoc, inquit Saluator: verùm, quibus datum est. Ideo coniugio vtantur. Matth. 19.

Ἔκτον, ἡ τοιαύτη ὁμοζυγὴς ἀρχιερατικὴ παλλακεία: ἡ ἀθεοφόρητος ὑπὸ τῆς ῥωμαϊκῆς συναγωγῆς, γυμναζομένη τοῖς ἱεροπτοῖς (μόνον ἵνα μὴ ἐν σεμνῷ γάμῳ, καὶ τὴν θείαν διάταξιν, καὶ ἀποστολικὴν ἀθέτησιν, ζήσωσι) κρίσεως δικαίας ἔσται πρόξενος. Τοσαύτη δύναμις ἡ δυσσεβῶν βασιλέων τυραννὶς, καὶ μιαρὰ τῶν ῥωμαίων ἀρχιερέων πονηρία. Τούτων δὲ μίσους, οὐκ ἐν λειτουργίας, ἀκούειν, ὑπὸ ἀρχαιοτέρων ἀθετήτων κανόνων.

Ἕβδομον, τὰ κοινὰ, καὶ ἀθέμιτα, ἀπὸ κουφότητος γε, παρὰ ἰουδαίοις τὰ πάλαι, καὶ τοῖς ἔθνεσι, περιμαθόντα ἀποστάσια. Οἷον, ὅτι παρὰ τοῖς ῥωμαίοις, τὴν ἑαυτοῦ μαρκίαν, δεομένῳ τοῦ ὁρτησίου παρέσχεν, ὥστε εὐγνώμη χώραν, ἐπικτήσασθαι, Κάτων, ὁ ὕστερος: αὐτὸς τε θανόντος, ἀπέλαβεν. Οὕτω, Κλαύδιος Τιβέριος Νέρων, ἐξ ἑαυτοῦ ἔκτην ἤδη μῆνα κύουσαν Λιβίαν, Αὐγούστῳ τῷ Καίσαρι αἰτεμαθόντα ἐξέδωκεν, αὐτὸς ὁ ἀνὴρ, ὥσπερ τις πατὴρ: ἥτις ἐπίνους τρεῖς μῆνας συνοικήσασα, ἔτεκε Κλαύδιον Δροῦσον Νέρωνα. Ὅθεν ὁ τόπος, ἄλλα τε ὅσα τούτῳ ἐθρύλλησε: καὶ τοῖς εὐτυχέσι, τερπνὰ παιδία θρυπτόμενα ἔλεξε.

Πλουτ. Κάτωνι. Ξιφιλίν. Αὐγούστῳ.

Λέγω δὲ, ἀπὸ κουφότητος γε: διότι δυνάμενα ἀληθιναὶ παραπτῶν αἰτίαι, μοιχεία δηλαδὴ, καὶ ἀπόλειψις: ὡς ἐν οἷς, ἐν τοῖς ὅπισθεν. Καίτοι κεχωρήκασι τοῖς Ἰσραηλίταις ὁ θεὸς, ἐν αἰτίαις βαρυτάταις

Matth. 19.

6. *Huic cognatus est concubinatus Pontificius, qui est perpetua scortatio, & tamen toleratur in sacrificulis, à Romana Ecclesia: modò non sint honesti coniuges, secundum ordinationem diutinam, & præceptum Apostolicum. Tanta est vis ac tyrannis impiarum legum, & sceleratæ Rom. Pontificum malitia. Horum autem Missas, vetustiores Canones audire prohibuêre.*

7. *Diuortia vulgaria, ex leuitate facta, cum olim apud Iudæos, tùm apud Gentes vsitata. Vt Cato Romanus, vxorem Martiam concessit Hortensio petenti: deinde mortuo Hortensio, eam recepit. Sic Drusus, Liuiam vxorem grauidam, Augusto petenti concessit. Quæ cùm tres menses apud illum fuisset, peperit Drusum. Vnde locus est ortus, felicibus vel trium mensium spacio, liberos nasci.*

Dico, ex leuitate facta: quia causæ veræ esse possunt, videlicet, adulterium & desertio, de quibus suprà. Et Deus in causis grauissimis concesserat Israëlitis, ne cædes

βαρυτάτης: ὃ μὴ φόνος ἐντεῦθεν γίνεσθαι. Οἱ δὲ, καταχρώμενοι τῇ ἐφέσει, διὰ παρατυχὸν ὁτιοῦν ἄτοπον ἀπέλυον τὰς γαμετὰς, ἀποστασίου βιβλία δόντες.

Ὄγδοον, ψόγοι γάμου, καὶ θηλυγονικῆς φύλης: ὡς δῆθεν σαρκικὸν καὶ ἀκαθάρτου βίου ὄντος: ἐν ᾧ ζῶντα, θεῷ ἀρέσκειν ἄνθρωπον μὴ δυναῦθαι, ἀλλ' αὐτῷ λατρεύειν. Καθὼς δὴ οἱ ἀρχιερατικοὶ, κακοτέχνως ἐντεῦθεν ἐπιτρέπουσι γραφικὰ μαρτύρια. Ἅγιοι ἔστε, οἱ βαστάζοντες τὰ σκεύη κυρίου. Ὡς δῆθεν οὖν ἀπὸ τῆς παλαιᾶς διαθήκης ἱερατευσαμένοις, οἷς τότε ἐλέχθη, ἀκὶ γάμῳ ὁμιλήσαντας: ἢ ἁγίους μὴ διαμείναντας, τὰ σκεύη θ' κυρίου βαστάζοντας. Καίτοι ποσοτάκτως αὐτόθι, οἵας λαβέσθαι γυναῖκας αὐτοῖς ποσοῖκε.

Τὸ, ἅγιον εἶναι, ἀσημαίνει τὸ, ἄγαμον καὶ μονώτην εἶναι. Οὐδένα γὰρ ἁγιάζει ἡ ἀζυγία, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Οἵ τε τ' παλαιᾶς ἱερεῖς, οἵσι ὅτε ἔρητο, οὐκ ἄγαμοι δῆθεν, ἀλλὰ ἐν γάμῳ: καὶ ὅδεν ἦσαν ἅγιοι ἦσαν, ἅγιοι ἔμενον: διαχειριζόντες καὶ βαστάζοντες τὰ ἅγια τ' σκηνῆς σκεύη. Τοῖς δὲ ἀρχιερατικοῖς ἁγιότητος ὑποπεπτωκόσι, πολλῷ μείζονος δῆθεν καθαρότητος ἀντιποιουμένοις, τὰς ἱερὰς κύλικας μὴ χεῖρας φέρουσιν, οὐκ ἔξεστι γαμέτας εἶναι σεμνοῖς: πορνιδίοις δὲ συμπίπτειν ἐπιτέτραπται.

Οὕτως

des inde orirentur. Sed abutebantur hac Dei permißione, & ex qualibet causa dimittebant uxores, facto diuortio.

8. Vituperationes coniugij, & sexus muliebris, quod carnale & immundum uitæ genus sit, in quo Deo placere homines non poßint, nec ei seruire. Sicut huc Pontificij perperã detorquent Scripturæ testimonia: Sancti estote, qui portatis vasa Domini. Quasi verò Sacerdotes veteris testamenti, quibus hoc dicitur, coniuges non fuerint, aut sancti non permanserint, portantes vasa Domini? Quibus tamen ibidem præcipitur, cuiusmodi uxores ducere debeant.

Sanctum esse, non significat cœlibem esse. Cœlibatus enim, neminem sanctificat: sed Spiritus sanctus. Et Sacerdotes veteris Testamenti, quibus hoc à Domino dicebatur, non cœlibes erant, sed mariti: & nihilominus sancti erant, & manebant, tractantes & portantes sancta Tabernaculi vasa. Pontificijs verò sanctulis, longè scilicet puerioribus, calices consecratos contrectantibus, non licet esse maritis honestis: scortari autem, permittitur.

Οὕτως ἀδὲ τὸ, ἐν τῇ σαρκὶ εἶναι, δηλοῖ, ἐν γάμῳ ζῆν: ἀλλὰ, σαρκικῶς ζῆν, τουτέστι, κατὰ σάρκα. Ὁ δὲ γάμος, οὐκ ἔστι κατὰ ταύτην τὴν σημασίαν, σαρκικὸν βίου γένος: ἀλλὰ καλὴ καὶ ἁγία θεοῦ κτίσις, καὶ ἀμεταμέλητος θεία. Ὅθεν, οὐκ ἀπαρέσκουσιν, ἀλλ' εὐαρεστοῦσι, τῷ θεῷ, οἱ πιστοὶ τῷ γάμῳ κατεχομένων: καὶ ἔστι βίος, οἷον βιοτεύοντας, σώζεσθαι δύνασθαι τοὺς ἀνθρώπους: καὶ ἀγνὸν παιδοποιΐας βίον, γαμικῇ ὁμιλίᾳ χρωμένοις.

ά. Τιμ. ε'.

Ἕνατον, καταίρεσις δευτερογαμίας, ὑπὸ Ἱερωνύμου πεποιημένη, αὐτῷ μοιχείαν ἐξισοῦντος: καίτοι, τοῦ ἁγίου πνεύματος, τὸν ὕπανδρον γυναῖκα τῷ ἀνδρὶ δήσαντος νόμῳ, ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ: ἐπὰν ἢ ἀποθάνῃ, αὐτῷ καταργήσαντος ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ ἀνδρός: ὥστε γαμεῖσθαι, ᾧ ἂν θέλῃ, μόνον ἐν κυρίῳ: μηδὲ εἶναι μοιχαλίδα, γρομμένην ἀνδρὶ ἑτέρῳ.

Ρωμ. ζ.

Δέκατον, ἀλογολογίαι, καὶ σαπρὰ ῥήματα: ἅπινα ἀπεῖπεν ὁ ἀπόστολος.

Ἐφεσ. δ'.

Φθείρουσιν ἤδη χρηστὰς ὁμιλίας κακαί.

Οὕτω τοῦτο, πᾶσι φλὸξ, πᾶν ἐμπύρευμα λαγνείας: οἵτε ἀκάθαρτοι καὶ ῥυπαροὶ λογισμοὶ: οὓς Ματθ. ε. μοιχείας ὁ Σωτὴρ καλεῖ. Διόπερ, κρεῖσσόν ἐστι, γαμῆσαι ἢ πυρέσθαι, ά. Κορ, ζ'. Ὅτι οὐ πάντες χωροῦσι τὸν λόγον τοῦτον: φησὶ Χριστὸς Ματθ. ιθ'.

Sic nec in carne esse, significat coniugem esse, sed carnaliter viuere, hoc est, secundum carnem. Coniugium, non est hoc modo carnale vitæ genus, sed bona & sancta Dei creatura, & ordinatio diuina. Vnde non displicent, sed placent Deo fideles coniuges. Estq; tale vitæ genus, in quo saluari possunt homines, & castè viuere, tentes coniugio. 1. Tim. 2.

9. Damnatio secundarum nuptiarum ab Hieronymo facta, qui eas adulterio æquat. Cùm Spiritus sanctus vxorem marito alligatam esse affirmet, quanto ille tempore viuit. Cùm autem mortuus fuerit, soluta est à lege virì: cui voluerit, nubat, tantùm in Domino, vt non sit adultera, si fuerit cum altero viro. Rom. 7.

10. Spurci & obscæni sermones, quos prohibet Apostolus.

Corrumpunt enim mores bonos colloquia praua. Ephes. 4.

Similiter & omnes flammæ & incendia libidinum, impuræ & impudicæ cogitationes, quas Christus Matth. 5. adulteria vocat. Ideo melius est, nubere, quàm vrì. Quia non omnes capiunt verbum istud, inquit Christus, Matth. 19.

11. Item,

Ἑνδέκα-

Ἐνδέκατον, ἀφορμαὶ, ἐρεθίσματα, ὑποκαύματα, ἀκολασίας καὶ λαγνείας. Ἀπραξία γὰρ ἀργία, πρόσκεφάλαιον ἔστι Σατανᾶ, ἔναυσμα ἀσελγείας, & κακῶν. Πάντων Θεόφραστος ἐρωτηθεὶς, τί ἐστιν ἔρως: πάθος, ἔφη, ψυχῆς σχολάζουσης. Σποβᾶς γνώμης.

11. Item, occasiones & irritamenta, ac fomenta libidinum: Ocium, quod est puluinar Sathanæ, fomentum libidinum & malorum omnium.

Ἡ ἀργία, κακουργίας ἀρχή. Basil. ἑξαημ. ὁμιλ. ζ'.

Ἔρως γὰρ ἀργὸν, κἀπὶ τοῖς ἔργοις, ἔφυ.

Desidiam puer ille sequi solet, odit agentes.

Φιλεῖ κἀποπλεῖν, καὶ νόμης ξαινήσματα:

Quæritur, Aegysthus quare sit factus adulter?

Φεύγει δὲ μόχθους. Ἐν δέ μοι πεπμήρεσιν. (βεσπών.

In promptu causa est: desidiosus erat. (furit.

Οὐδεὶς σωφρονεῖν βίοτον, ἠρέμα δὴ Ἐν τοῖς δ' ἔχουσιν, ἠδυπνοὺς πέφυκ' ὄδε. Εὐρὼ. Δανάη.

Et Venus in vinis, ignis in igne Sine Cerere & Bacco, friget Venus.

Παροινία καὶ μέθη.

Ebrietas:

Ἐὰν εἰς τὰς Φιάλας, καὶ τὰ ποτήρια, δῶς σοῦ ὀφθαλμούς σε: ὕστερον σωφρονιστὴς γυμνοτέρους ὑπάρχει. Γλυκέως μὲν ὁ οἶνος εἰσδύεται: τὸ δ' ἔσχατον, ὥσπερ ὑπ' ὄφεως πεπληγὼς, ἐκτείνει. καὶ, ὥσπερ ὑπὸ κεράστου, δήξεται ὡσπὲρ ὁ ὑός, Τότε οἱ ὀφθαλμοί σε βλέπουσιν ἀλλοτρίας.

Παροιμ. κγ'.

Vinum blandè ingreditur, sed mordet vt coluber. Tunc oculi tui circumspiciunt ad extraneas. Pro. 23.

Συναναστροφὴ μετὰ βδελυρόφων & ὑποπτων προσώπων: φλὸξ, προσεγγίζουσι καλάμῃ. Φευκτέον δὲ πάσας ἐνδόσεις & λαβάς.

Conuersatio cum prauis & suspectis personis: Ignis admotus stipulæ. Ideo fugiendæ occasiones.

Φεύγετε (φησὶν ὁ Ἀπόστολος) τὴν πορνείαν. Φυγὴ, δρίστη φάρμακον: ὥσπερ ὁ ἀγνείας ὑπογραμμὸς Ἰωσὴφ, ἀπὸ τῆς δεσπότου κυρίας ἔφυγε. Τίνας

Fugite, inquit Apostolus, fornicationem. Fuga optimum remedium. Sicut Ioseph, castitatis illustre exemplum, à coniuge herili aufugit. Ooo 5 Quæ

1. Cor. 6. Gen. 39.

Τίνας ἔχει παραμυθήσεις ὁ γάμος;

Τὸ, τὸν θεὸν εἶναι ἔξαρχον καὶ ἡγεμόνα τῆς γαμικῆς συνοικήσεως: καὶ αὐτὸν, συζεντηλῶ καὶ συναγωγέα γάμων ὑπάρχειν: καθὼς ὅδε, πρῶτος ἐγένετο παράνυμφος, ἀγαγὼν τὴν νύμφην πρὸς τὸν νυμφίον, καὶ εὐλογήσας τοὺς πρώτους σύζυγας: ὃ εἰσέτι καὶ νῦν ποιεῖ. Γεν. 6'.

Εἶτα, παρέσεσθαι αὐτὸν τοῖς εὐσεβέσι συζύγοις: καὶ καταπεαύνειν τὰς γαμικὰς δυσχερείας: ὥσπερ ἐπὶ γάμου, ἐν Κανὰ τῆ Γαλιλαίας. Ἰωάν. 6'.

Εἶτι, ὑπακοὴ, ὑπομονὴ, πόνοις, σταυρῷ ἐπὶ γάμου, ἀρέσκεσθαι αὐτὸν: καὶ ταῦτα εἶναι ἅγια ἔργα. ὅρα Ψαλμ. 127.

Περὶ τῆς συγγενείας καὶ ἀγχιστείας βαθμῶν, τί λέγειν ἔχεις;

Περὶ τῆσδε τῆς ὑποθέσεως, πάμπολλοι συφώτατοι, θεολόγων τε καὶ νομικῶν, τῆ καθ' ἡμᾶς, λαμπρῶς καὶ διεξοδικῶς γεγραμμένοι πραγματεῖαι, ἔκκεινται: αἷς ἐντυχεῖν συμφέρειεν ἄν. Οὐ γὰρ ἔστι τοιαῦτα ἡμῶν, ταῦτα πραγματεύεσθαι.

Quæ consolationes in coniugio?

Quòd Deus sit author coniugalis ordinis, quodq; ipse copulator sit & conciliator nuptiarum: sicut primus fuit paranymphus, qui adduxit sponsam ad sponsum, & benedixit primis coniugibus. Idem adhuc facit.

Item, quòd affuturus sit pijs coniugibus, & ærumnas coniugales mitigaturus. Sicut in nuptijs Cananæis. Iohan. 2.

Quòd obedientia, patientia, labores, crux in coniugio, Deo placeant, & sancta sint, Psalmo 127.

De gradibus consanguinitatis & Affinitatis.

De hoc argumenti genere extant plurimi eruditissimi Theologorum, & Iurisconsultorum nostri temporis tractatus, luculenter & copiosè scripti, qui inspiciantur. Hæc enim tractare, instituti nostri ratio non patitur.

ΠΕΡΙ ΑΝΤΙΧΡΙΣΤΟΥ.

Τί ἐστι σημασία τῆς Ἀντίχριστος λέξεως;

Σημαί-

DE ANTICHRISTO.

Quid significat vocabulum Antichristus?

Græca

Σημαίνει τὸν χριστῷ ἐναντίον, ἢ ἀντικείμενον. Καὶ ὅτως ἁρμόζει πᾶσι, τοῖς χριστῷ ἐναντία πράττουσι: καθὼς ἀ. Ἰωάν. β'. γέγραπται. Νῦν Ἀντίχριστοι πολλοὶ γεγόνασιν. Ἀφ' ὧν, δοκεῖ μὲν τὸ Ἀλεμανικὸν ἡμῶν, Ἐντεχριστ, μικρᾷ παραλλαγῇ φωνῆς: ὅμως ἧττον, ἀπὸ ὧν ἐστι, τὸ τέλος, ῥηθῆναι νομιστέον: ὡς καὶ τὸ νῦν αἰῶνος τέλος, ἐλευσόμενον.

Ὅτως ἀναμφιβόλως, δεινοτάτη ὧν σατανᾶ πανουργία ἐπεκτάνθη: ἵνα μᾶλλον ὀπὶ τὸ ῥᾳθυμεῖν καὶ νυστάζειν οἱ ἄνθρωποι ἀποκλίναιεν: ἤδεν ἐῤῥυμένοι ἦσαν, ἢ νυνὶ τὸν Ἀντίχριστον εἶναι, βασιλείαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὑφ' ἑαυτῷ πεισάμενον.

Τίς, ἢ πόθεν, ἡ αὐτοῦ γένεσις;

Παλαιός ἐστιν ὁ μᾶλλον μῦθος, ἢ δόξα: αὐτὸν ἐκ Φυλῆς Δὰν, ἐν Βαβυλῶνι γενησόμενον. Ὅτως ὁμοία δεινότητι καὶ πανουργία ὧν Διαβόλου ἐπενοήθη: ἵνα δῆτα μὴ ἐν τῷ ναῷ βασιλεύοντα τὸν Ἀντίχριστον οἱ ἄνθρωποι, ζητήσαν: ἀκούσαντες, ἐξ ἐκείνης Φυλῆς, ἣ πάλαι ἤδη τῶν ἄλλων Ἰσραηλίτων Φυλῶν, πῇ μὲν συνεξαλειφθείσης, πῇ δὲ συναιχμιχθείσης, καὶ κατ' ὀλίγον τῇ ἐκκλησίᾳ Διαφερούσης, καὶ μόνοις ἐν λιανοπορθμῷ χώρῳ, τυχθήσεσθαι.

Ἀλλὰ τραυῶς ὁ Ἀπόστολος διδάσκει: ἐν τῇ ἀληθινῇ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ τυραννη-

GRæca est dictio, & ex vi vocabuli significat, Christo contrarium: vel contra Christum: Christo oppositus, ἀντικείμενος. Et hac ratione competit omnibus, qui Christo aduersantur. Sicut 1. Ioh. 2. scribitur: Nunc Antichristi multi sunt facti.

Germanicè vulgò dicitur, Endtchrist / paululum mutata voce. Sed ideo sic dictum esse existimandum est, quod circa Mundi finem venturus sit.

Quod haud dubiè singulari Satanæ astu factum est, vt homines securiores fierent, nihil minus cogitantes, quàm præsentem Antichristum, regnum in Ecclesia obtinere.

Quæ & vnde est illius origo?

Vetus est, non tam fabula, quàm opinio, quod ex tribu Dan, Babylone, sit nasciturus: eodem Diaboli artificio excogitata & sparsa, ne scilicet Antichristum in templo Dei regnantem quærerent, audientes, ex illa tribu, quæ iamdudum cum alijs tribubus Israël partim deleta, partim cõfusa est, et nihil ad Ecclesiã pertinet, & in locis procul remotis, esse nasciturum. 2. Thess. 2.

Sed Apostolus disertè docet, in vera filij Dei Ecclesia domina-

6'. Θεοσ. 6' τυραννήσῃ: πρότερον ἀποστασίας ἀπὸ τ πίστεως ἐλθάσης. Τὸ μυστήριον (φησὶν) ἤδη ἐνεργεῖται τ ἀνομίας.

Τί δήποτε ἐνικῶς οἱ Ἀπόστολοι λέγουσιν, Ἀντίχριστος;

ά. Ἰωάν. 6'. λέγει ὁ Ἀπόστολος ὅτι: Παιδία, ἐσχάτη ὥρα ἐστί. Καὶ καθὼς ἠκούσατε, ὅτι ὁ Ἀντίχριστος ἔρχεται.

Ὡσαύτως 6'. Θεοσ. 6'. ὁ μακάριος Παῦλος ἀποκαλεῖ αὐτὸν, τὸν ἄνθρωπον τῆς ἀνομίας, τ υἱὸν τ ἀπωλείας, τ ἀντικείμενον.

Τάττει δ' ἕνεκα χρῶνται ἑνικῷ ἀριθμῷ: Διὰ τὸ μίαν τινὰ ἐξαίρετον ἀσεβείας βασιλείαν ἔσεσθαι: ἐν ᾗπερ ἕνα τινὰ μοναρχήσειν, καὶ αὐτῆς κεφαλὴν ἔσεσθαι: ὃν, ἑαυτὸν ἀντιθήσειν τῷ χριστῷ: ἐπαύτῃ τ βασιλείαν διοικήσειν: ἐν ᾗπινι ὅμως ἄλλος ἄλλον διαδέξεται.

Ὥστε περὶ αὐτῆς τ Ἀντιχριστιανῆς βασιλείας, καὶ τ σώματος αὐτῆς, οὕτω λαλοῦσιν οἱ θεοφόροι Ἀπόστολοι: ἐν ᾗ μέντοι, ἑκάστοτε εἷς ἦν, ὡς εἴρηται, τὸ κράτος ἔχει, καὶ οἱονεὶ κεφαλὴν ἔχει.

Οἱ δὲ λοιποὶ, οὓς ὁ Ἀπόστολος Ἰωάννης ἤδη πολλοὺς τοιούτους ἐξελθεῖν λέγει, ἰδιῶταί τρόπον τινὰ ἐγένοντο, καὶ οἱονεὶ πρόδρομοι.

Τί, τὸ πονηρὸν ἄτομον τ Ἀντιχρίστου, καὶ τ αὐτοῦ βασιλείας;

ὁ διάβολος, πάμπρωτον αἴτιόν ἐστι.

6'. Θεοσ. 6'. τ (τ ἀνόμου, τ ἀληθείας, τ κά-

minaturum, facta prius à fide defectione: Iam inquit, mysterium operatur iniquitatis. 1. Thessal. 2.

Cur Apostoli vtuntur singulari numero, Antichristus?

Apostolus 1. Ioh. 2. inquit: Filioli, nouissima hora est, & sicut audiuistis, quia Antichristus venit.

Similiter & D. Paulus. 2. Thess. 2. vocat eum sceleroſum, filium perditum, & aduersarium.

Ideo autem singulari vtuntur numero, quia vnum aliquod præcipuum impietatis regnum sit futurum, in quo vnus aliquis futurus sit Monarcha illius regni, & caput, qui Christo se sit oppositurus, & hoc regnum administraturus, in quo tamen sibi inuicem succedant.

Atq; ita de ipso regno & corpore illius regni Antichristiani, loquuntur Apostoli, in quo tamen vnus semper, vt dictum est, sit summus, & quasi caput.

Reliqui, quos Apostolus Iohannes Antichristos iam multos tùm exiisse scribit, priuati quodammodo fuêre, & præcursores quasi.

Quæ est causa efficiens Antichristi, eiusq; regni?

Diabolus, est causa principalis. 2. Thessal. 2. Cuius (inquit, scelero-

τ̃ κάκιστα ἀπολωλότα υἱ̃, ἤγουν τ̃ ἀντιχρίστου) ἡ παρουσία ἐστὶ κατ' ἐνέργειαν τ̃ σατανᾶ.

ά. Τιμ. δ'. Τὸ δὲ πνεῦμα (τὸ ἅγιον) ῥητῶς λέγει: ἐπὶ ὑστέροις καιροῖς, ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως: προσέχοντες πνεύμασι πλάνοις, καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων, καὶ τὰ ἑξῆς.

Ὄργανα οὖν τ̃ διαβόλου, καὶ μέλη τ̃ Ἀντιχρίστου, εἰσὶν οἱ ψευδοδιδάσκαλοι: οἱ ἐν τῇ τ̃ θεοῦ ἐκκλησίᾳ καθήμενοι: ἕ πικίλοις διαστροφῶς τὸ εἰλικρινὲς τῆς διδαχῆς φθείροντες: αἱρέσεις ὀλεθρίας παρεισάγοντες, β'. Πέτ. γ'.

Πάλιν, συνεργοὶ καὶ ὑπερασπισταὶ τ̃ Ἀντιχρίστου βασιλείας, ὁ σάρκινος βραχίων ἐστὶν: ἤγουν βασιλεῖς, καὶ δυνάσται, πορνεύοντες μετ' αὐτ̃ τ̃ πόρνης, καὶ τ̃ θηρίου αὐτ̃ τ̃: ἢ ἔχει βασιλείαν ἐπὶ τ̃ βασιλέων τ̃ γ̃ῆς, Ἀποκαλ. ιζ'.

Ἀλλὰ διὰ τί ὁ θεὸς ἐπιτρέπει τοῦτο;

Διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀχαριστίαν, καὶ καταφρόνησιν τ̃ ῥήματος θεοῦ. Ἀνθ' ὧν (φησὶν ὁ ἀπόστολος β': Θεσσ. β'.) τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο, εἰς τὸ σωθῆναι αὐτούς: διὰ τοῦτο πέμψει αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐνέργειαν πλάνης, εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς τῷ ψεύδει: ἵνα κριθῶσι πάντες, οἱ μὴ πιστεύσαντες

scelerosi, & filij perditi, hoc est, Antichristi) aduentus, est secundum operationem Satanæ.

1. Tim. 4. Spiritus sanctus manifestè prædicit: quia in nouissimis temporibus discedent quidam à fide, attendentes Spiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, &c.

Organa diaboli & membra Antichristi, sunt falsi doctores, in Ecclesia Dei sedentes: & varijs corruptelis sinceram doctrinam deprauantes: introducentes sectas perniciosas. 2. Pet. 3.

Adiutores & defensores regni Antichristi, sunt, brachium seculare, Reges & principes, fornicantes cum Meretrice & Bestia, quæ tenet imperium super Reges terræ, Apoc. 17.

Sed cur Deus hoc permittit?

Propter hominum ingratitudinem & contemptum verbi Dei. Pro eo, inquit Apostolus, 2. Thess. 2. quòd dilectam veritatem recipere noluerunt, vt salui fierent, mittet illis Deus efficaces errores, vt credant mendacio, & iudicentur omnes, qui non crediderunt veri-

πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ: ἀλλ' εὐδοκήσαντες ἐν τῇ ἀδικίᾳ.

Πῦ βασιλεύσῃ ὁ Ἀντίχριστος;

Ὥσπερ οὐκ ἄλλοθεν, ἢ ἐκ τῆς ἐκκλησίας, φυήσεται: ἕτως ἐδὲ ἄλλοθι, ἀλλ' ἢ ἐν αὐτῇ, κυριεύσῃ. Κάθηται ἐν τῷ ναῷ τῦ Θεῦ, 6'. Θεσσ. 6'. ἐπεὶ οὐκ ἂν κυρίως Ἀντίχριστος λεχθείη: ὥσπερ ἐδὲ οἱ αἱρετικοὶ ἀλλαχόθεν, ἢ ἐκ τῆς ἐκκλησίας, προκύπτουσι: καθὼς εἴρηται οἱ ψευδαπόστολοι, καὶ οἱ ψευδοπροφῆται.

Ὥστε οἱ Τοῦρκοι καὶ Μαωμετισταὶ, εἰ καὶ ἐκ παντὸς τρόπου τὸ Χριστιανισμὸν ἀφανίζειν καταπειρῶνται: ὅμως οὐκ εἰσὶ, κυρίως εἰπεῖν, ὁ Ἀντίχριστος, περὶ ὗ ἡ γραφὴ λέγει.

Πῶς ἄυξησιν λήψεται ἥδε ἡ βασιλεία;

Ῥῆμα, καὶ μικρὸν, καὶ λεληθότως γε, ὅστε μὴ ῥαδίως ἂν νοηθῆναι: καθὼς αὐτὸ ὁ Ἀπόστολος μαρτυρεῖται: τὸ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας. Πρῶτον, ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως: καὶ, τὰ ἀκρατοφνῆς θρησκείας φθαρείσης, προσέξουσι διδασκαλίαις πλάνοις. Οἷον, ὅτι Γρηγόριος (ὁ μέγας ἐπίκλην: καὶ πρῶτος ἐν τοῖς τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ἐπισκοπεύσασι, τοῦνομα τοῦτο ἔχων) ἀμελήσας τῆς θεοπνεύστε γραφῆς, φάσματα Διαβόλων ἐπίστευσε, καθαρτήριον πῦρ διαβεβαιωσαμένων: εἶτα, ὅσους ἐντυ-

veritati, sed consenserunt iniquitati.

Vbi regnabit Antichristus?

Sicut non nisi ex Ecclesia originem suam ducet: ita etiam non nisi in illa, dominabitur. Sedet in templo Dei. 2. Thess. 2. *Aliâs enim non propriè Antichristus ille diceretur. Sicut Hæretici, etiam non nisi ex Ecclesia nascuntur. Quemadmodum & Pseudoapostoli, & Pseudoprophetæ.*

Vndè & Turcæ & Mahometistæ, etsi omnibus modis delere conentur, Christianam Religionem, eamq; condemnent: tamen non propriè sunt Antichristus ille, de quo Scriptura loquitur.

Quomodo incrementa sua hoc regnum sumet?

Sensim & paulatim, & quidem clandestinè, vt non facilè animaduerti possit: sicut Apostolus testatur, inquiens: Mysterium iam operatur iniquitatis. Primùm, deficient quidam à fide, & erroneas amplectentur doctrinas, sincera Religione corrupta. Vt cùm Gregorius, Magnus dictus, eius nominis primus Pontifex Romanus, neglecta sacra Scriptura, credit spectris Diabolorum, Purgatorium esse affirmantium: deinde, quo-

ἐντεῦθεν ἐξάγειν τὰς ψυχὰς τῶν καμόντων δωρατὸν, ἐκδιδαξάντων: πρῶτον ἐγένετο ἕτο τῶν ὑστέρων κακῶν, καὶ τῆς Ἀντιχριστικῆς βασιλείας.

quomodo inde liberari possent animæ defunctorũ edocentium: principium id fuit malorum, & regni Antichristi.

Εἶτα προκαλυπτόμενοι ἁγιωσύνης καὶ εὐλαβείας σχῆμα, λατρείας ἐπινοήσουσι, καὶ μεταλλάξουσι: ἀλλ' ἐν ὑποκρίσει ψευδολογοῦντες: ἃ μήπω λόγον ἂν ἔχοιεν σοφίας, ἐν ἐθελοθρησκείᾳ. Οἷον, ὅτι μετήλλαξαν τὸ μυστικὸν δεῖπνον εἰς θυσίαν: ὑπὲρ ζώντων καὶ ἀποθανόντων προσφερομένων.

καλ. 6'.

Deinde, specie sanctimoniæ & religionis, cultus excogitabunt & mutabunt: sed in hypocrisi mendacium loquentes: quæ tamen rationem habeant sapientiæ in superstitione: vt cùm mutârunt Cœnam Domini in sacrificium, quod offerant pro viuis & defunctis.

Οὐδὲ φείσονται σώματος: ἀλλ' ἐν τιμῇ αὐτὸ ἕξουσι: καθάπερ αἱ μοναστικαὶ τάξεις, ἀνέκαθεν ἐξ ἀρχῆς.

Nec parcent corpori, nec illi honorem habebunt: sicut Ordines Monastici ab initio.

Col. 2.

Κολοσσ. 6'. Ἐν ἀφειδίᾳ σώματος, οὐκ ἐν τιμῇ τινι, πρὸς πλησμονὴν τῆς σαρκός.

Τέλος δὲ, ὑπερεπαρθήσεται ὑπὲρ πάντα λεγόμενον θεὸν, ἢ σέβασμα: ὑποδεικνὺς ἑαυτὸν, ὅτι ἐστὶ θεὸς: καλῶν ἑαυτὸν ἁγιώτατον (καίτοι δὲ θεὸν, ἑαυτὸν ἁπλῶς πλέον, ἢ ἅγιον, καλοῦντος) καὶ κεφαλὴν ἐκκλησίας, τοποτηρητὴν Χριστοῦ, καὶ ἀδυνατοῦντα σφάλλεσθαι: πάντα τὰ ἱερὰ ὅσα, ἐν τῷ κιβωτίῳ δὲ ἑαυτοῦ στήθους ἔχοντα, κἂν τὴ φρένα ἰδιώτης ᾖ. Ὥστε, πάντα τὰ αὐτοῦ δόγματα, ὑπερίσους χερσὶν ὑποδεκτέα: μηδενὸς αὐτῷ λέγειν τολμῶντος, τί ποιεῖς; κἂν ἄπειρον ὁσημέρου ψυχῶν πλῆθος, εἰς βάραθρον ἅδε ἑαυτῷ συγκαταπάσῃ: διορισ. μ. Ἐὰν ὁ Πάπας.

θεοσ. 6'.

Postremò, efferet se supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur, ostentans se tanquam sit Deus, vocans se sanctissimum, (cùm Deus se sanctum vocet, & hoc sit contentus) caput Ecclesiæ, vicarium Christi, quòd errare non possit, omnia iura in scrinio sui pectoris habeat etiamsi idiota sit. Ideoq; omnia ipsius decreta esse amplectenda. Nec est qui dicat illi, quid facis? etiamsi innumeras quotidie animas secum in barathrum inferni abducat.

2. Thess. 2.

Dist. 40. Si Papa.

Ἵνα

Vt

Ἵνα δὲ ἑαυτῷ τε, καὶ τοῖς ἑαυτοῦ δόγμασιν, ἀξίωμα πειθῆ: δυνάμεις, καὶ σημεῖα, καὶ τέρατα, ποιησῃ πλεῖστα: ὥστε πλανηθῆναι ἂν, εἰ δυνατὸν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς.

Τίς οὖν ἐστιν ὁ Ἀντίχριστος ἐκεῖνος;

Ὁ Ῥωμαῖος Πάπας.

Πίστωσαι.

Ὅτι τὰ γνωρίσματα ἔχει, καθόλου καὶ καθ' ἕκαστον: ὅσα ἡ γραφὴ, περιγραφοῦσι αὐτὸν, ἀποτυποῦσι.

Τίνα, τὰ τοῦ Ἀντιχρίστου γνωρίσματα;

Πλείονά ἐστι. Πρῶτον μὲν, ψευδὴς διδασκαλία: καὶ οὐκ ὀρθοποδοῦσα περὶ τὸ καλῶς φρονεῖν καὶ διδάσκειν περὶ Χριστοῦ. Ὅθεν ἀ. Ἰωάν. δ'. Καλεῖται: ἀρνεῖσθαι, ὅτι Ἰησοῦς οὐκ ἔστιν ὁ Χριστὸς: καὶ ὁ τοῦτο ποιῶν, Ἀντίχριστος καλεῖται.

Τὸ δ' ἀρνεῖσθαι, Ἰησοῦν οὐκ εἶναι τὸν Χριστὸν: οὗτο, ὁ περὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ μόνον δεῖ ἀναφέρειν, ἀλλὰ καὶ περὶ τὸ ἔργον: καθὼς ἐν τοῖς ἄνω, ἐν τῷ περὶ Χριστοῦ τόπῳ, εἰρημένον ἐκτέθειται.

Ἰωάννης οὖν, ὁ μόνον περὶ τῆς τοῦ προσώπου, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἔργου, ἀρνήσεως λαλεῖ: καθ' ἣν, ἀναιρεμένης τῆς ὅλων τῶν θεοπνεύστων γραφῶν διανοίας καὶ σκοποῦ, ἀρνεῖται ὁ ἀρχιερεὺς: ὅτι οὐκ ἔστιν ἐξιλασμὸς, καὶ ἵλεως, ὁ θεὸς καὶ πατὴρ, μόνῳ τῷ πάθει

Vt autem sibi suisq; dogmatibus authoritatem conciliet: prodigia, signa, & miracula adet plurima, adeò, vt si possibile sit, in errorem inducantur etiam electi.

Quis est igitur Antichristus ille?

Pontifex Romanus.

Proba hoc?

Quia omnes & singulas notas habet, quas Scriptura Antichristo tribuit, describens eum.

Quæ sunt notæ Antichristi?

Plures sunt. Primùm, doctrina mendax, & non rectè de Christo sentiens ac docens. Quod, Apostolus 1. Iohan. 3. vocat negare Iesum Christum, & hunc esse Antichristum affirmat.

Negare autem Iesum Christum, non tantùm ad personam est referendum, sed etiam ad eius officium. Sicut suprà, Loco de Christo, dictum est & expositum.

Iohannes igitur, non tantùm de personæ, sed etiam officij negatione loquitur: qua contra totius sacræ Scripturæ sententiam et scopum, negatur Deus propitius & placatus pater, per solam passionem & mortem filij vnigeniti, vnici

πάθη καὶ θανάτῳ ἓ μοναρχὸς ἡσὺ, ἓ μοναδικὸς μεσίτης καὶ ἀλλακτὴς: ὡς μὴ θύμα γρομφὺς ὑπὲρ ὅλε ἓ κόσμε ἁμαρτιῶν: μηδ' ὅλας μιᾷ τῇ ἑαυτὸ προσφορᾷ ἐξαντλήσαντα, καὶ ἐκκαθάραντα: ᾧ ἂν μόνῳ ἡμᾶς ἐπερείδεσθαι χρεὼν, εἰς αὐτὸν πιστεύοντας, κατεναντίον ἓ θεῦ.

vnici mediatoris & reconciliatoris, qui victima factus sit pro totius Mundi peccatis, quæ vniuersa, vnica sua oblatione exhausit & expiauit: quo solo nitendum sit & confidendum coram Deo.

Δεύτερον ἡ, ἡ ἄγαν δύναμις, καὶ μέτρον ἀγνοῦσα ἐξεσία: καθ' ἣν εἰς τὸν ναὸν ἓ θεῦ καθίσας, ὑπεραίρει ὅτι θεὸν, μεταποιῶν τὰς αὐτὸ διατυπώσεις: ὡς ἐν τῷ κυριακῷ δείπνῳ, οὐχ ἑνὶ μόνον τρόπῳ ἔδειξεν. Ἔτι, ὅτι ἀρχῆς ἀντιποιᾶται, τ' ἐν οὐρανῷ, τῆς ὅτι τῆς γῆς, καὶ δὴ τῆς ἐν ᾅδε: οὗ σύμβολον, τὸν τριπλοῦν αὐτὸ φασι στέφανον εἶναι. Θαυμάζοι δ' ἄν τις, πῶς ὁ τετραπλοῦς ἐστιν: αὐτὸ ἡ ἐν τῷ καθαρτηρίῳ ἐνεργοῦντα μάλιστα: εἰ μή πε κἀκεῖνο αὐτὸ πλάσμα ἡγοῖ).

Secundò, immensa potestas, qua in templo DEI sedens, se supra DEVM effert, mutans ipsius ordinationes: vt in Cœna Domini, non vno modo fecit. Item, quòd sibi sumit imperium in cœlo & in terra, adeoq; inferno, quod triplici ipsius corona significari asserunt.

2. Thess. 2.

Mirum, quod non sit quadruplex: cum & in Purgatorio suas partes agat maxime: nisi forte illud pro figmento habeat.

Καταπκευὴ ἡ τ' εἰρημένων: ὅτι προστάττει τοῖς ἐν οὐρανῷ ἀγγέλοις: καὶ ἓ καθαρτικὸς, τὰς ψυχὰς εἰς ἐλευθερίαν ἐξάγει. Καὶ θεὸς ἡ ὁπίγδος. Ὅθεν, ἡ τυραννικὴ αὐτὸ φωνὴ, ἡ ὅπου ἐστὶν ὑπεροχὴ: ἐκεῖ ἐστι προταγὴ: τοῖς ἡ λοιποῖς ὑποκύπτειν ἀνάγκη.

Præcipit enim Angelis in cœlo. Et ex Purgatorio animas liberat. Deus terrenus. Vnde vox eius tyrannica: Vbi est maioritas, illic est præcipiendi potestas: cæteros manet obediendi necessitas.

Διορ. μέ. Ἐὰν ὁ Πάπας, ἀναρίθμους ψυχὰς, τ' ἰδίας, ἓ τ' ἀδελφικῆς, σωτηρίας ἀμνήμων, ἱλαδὸν ἑαυτῷ συναπάγηται εἰς τὸ βάραθρον ᾅδε: μηδεὶς αὐτῷ εἰπάτω, τί ποιεῖς;

Distinct. 40. Si Papa innumeras animas, suæ fraternæq; salutis immemor, cateruatim secum abducat in barathrum inferni, nemo illi dicat, quid facis?

Τριπλοῦν, κώλυσις γάμε: ὡς ἀ. Τιμ. δ'.

Tertiò, prohibitio coniugij,

πρὸλέχθη. Τὸ δὲ πνεῦμα ῥητῶς λέγει: ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως: προσέχοντες πνεύμασι πλάνοις, & ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΙΣ ΔΑΙΜΟΝΩΝ: ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων (ἅγιοι ἔστε, οἱ βαστάζετε τὰ σκεύη κυρίου. Παρθένοι εἰσὶ, & μετὰ γυναικῶν οὐκ ἐμολύνθησαν, οἱ ἀκολουθοῦντες τῷ ἀρνίῳ) κωλυόντων γαμεῖν. Ἴδε, ἡ ἀγαμία καὶ παρθενία τῶν ἱεροπρεπῶν.

1. Thimoth. 4. Spiritus sanctus manifestè prædicit: quia in nouissimis temporibus, quidam deficient à fide, attendentes Spiritibus seductoribus, & DOCTRINIS DAEMONIORVM, per hypocrisin loquentium mendacium (Sancti estote, qui portatis vasa Domini. Virgines sunt, & cum mulieribus non sunt coinquinati, qui sequuntur agnum) prohibentium contrahere matrimonium. Hic est Cœlibatus Sacerdotum.

ά. Τιμ. δ'. Τέταρτον, Διάκρισις & ἀποχὴ βρωμάτων: ἃ ὁ θεὸς ἔκτισεν εἰς μετάληψιν μετὰ εὐχαριστίας.

Quartò, discrimen & prohibitio ciborum, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione. Ibidem.

Πέμπτον, σημεῖα, τέρατα, & δυνάμεις, β'. Θεσ. β'. οἷς ὁ χριστομαχῶν παπισμὸς βρύει, ἠυξήθη, ὠχυρώθη: ἃ πρὸς εἰδωλολατρικὴν τῶν τεθνηκότων ἀνθρώπων ἐπίκλησιν, καὶ ἐν συνόδοις πρὸς τὰς ἱερὰς εἰκόνας, ἐγένετο.

Quintò, signa, prodigia & virtutes. 2. Thess. 2. quibus Papatus Antichristianus scatet, incrementa sumpsit, & est confirmatus, quæ ad mortuorum hominum inuocationem Idololatricam, & statuarum concursum sunt edita.

Ἕκτον, καταφρόνησις τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν. Ἐν ἐπιστ. Ἰούδα: ὅτι, σάρκα μὲν μιαίνουσι, κυριότητα δὲ ἀθετοῦσι, δόξας δὲ βλασφημοῦσι.

Sextò, contemptus Magistratus politici. Epistola Iudæ: Qui carnem maculant, dominationem autem spernunt, & maiestatem blasphemant.

Συνόδῳ ῥωμαίᾳ, ἐπὶ Συλβέστρᾳ, κεφ. ις'. Τὰς ἱερεῖς μὴ εἰσέρχεσθαι εἰς κυρίαν (ἤγουν, ἀρχαῖον) διότι πᾶσα κυρία, ἀπὸ κρέατος (ὅ ἐστιν, ἄιμα-

Synod. Romana sub Syluestro, cap. 16. Sacerdotes non intrent in CVRIAM. Quoniam omnis curia à cruore dicitur: ET IMMOLA-

ἅμαρτ.) λέγεται: καὶ εἰδώλων θυσία ἐστίν: ὡς ἄνω, ἐν τῷ περὶ πολιτικῶν δ' κεφ. ὅπερ ἐκ τῆς Ἐλιβερινῆς συνόδου.

Καὶ ὅτως ὁδῷ προβαίνων, πάσας τὰς τοῦ Θεοῦ διατάξεις παραβῇ, φθείρῃ, καταπατῇ, καὶ τὸ ἴδιον βούλημα μεταγρέπῃ.

Ἕβδομον, ὅτι καθολικὸν, ἤτοι οἰκουμενικὸν, ἑαυτὸν πάπαν ἢ ἐπίσκοπον ὀνομαζῇ, καὶ ὑπολαμβάνεσθαι θέλῃ: ὃ, εἴναι σύμβολον Ἀντιχρίστου, ὁ πρῶτος Γρηγόριος, καὶ αὐτὸς τοῦ Ῥωμαίου θρόνου ἐπίσκοπος χρηματίσας, ἔλεξεν, ἐν οἷς γράφῃ: Ἐγὼ δὲ, παῤῥησίᾳ λέγω: ὅτι, ὅστις ἑαυτὸν καλεῖ ΚΑΘΟΛΙΚΟΝ ἐπίσκοπον, ἢ καλεῖσθαι ἐγκρίνεται: ἀντὶ, τῇ ἑαυτοῦ ἐπάρσει, τοῦ Ἀντιχρίστου προτρέχει.

Γρηγ. βιβ. ε'. ἐπιστ. ξγδ'.

Ταῦτα δὲ σύμπαντα, καὶ ἕκαστα, τῇ Ῥωμαίᾳ παπίᾳ ἐφαρμόζειν: καὶ τάπις αὐτὴν γραφικῶς χαρακτηρισθῆναι: φανερώτερον οὐ τυγχάνῃ, ἢ ὥστε μακρηγορίας δεῖσθαι.

ΟΓΔΟΟΝ, τὸν Ῥωμαῖον ἐν ἱερέα, τὸν ἀντίχριστον εἶναι: ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πράγματος, μονονουχὶ φωνῇ ἀφιέντος, μαρτυρεῖται.

Ἀμέλει, ὁ μὲν χριστὸς λέγει περὶ τοῦ μυστικοῦ ποτηρίου: Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες.

Συνόδ. Καρθαγιν. γ'. κεφ. ιγ'.

Ὁ δὲ ἱερεὺς, αὐτός τε, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ, λέγει: Ὅτι, ΕΙ ΚΑΙ Ὁ ΧΡΙΣΤΟΣ, μετὰ τὸ δεῖπνον διέθετο, τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς οἰκονόμησεν. ὑφ' ἑαυ-

MOLATIO SIMVLACHRORVM EST: vt suprà de Magistratu, & ex Concilio Eliberino quoq;

Atq; ita omnes Dei ordinationes turbat, corrumpit, conculcat, mutat pro suo arbitrio.

Septimò, quia vniuersalem se Papam seu Episcopum vocat, & vult haberi, quam notam esse Antichristi, Gregorius I. & ipse sedis Romanæ Episcopus, esse scripsit: Ego autem fidenter dico, quia quisquis se VNIVERSALEM vocat Episcopum, vel vocari desiderat, in elatione sua, ANTICHRISTVM præcurrit. Greg. lib. 6. Epist. 124.

Hæc omnia & singula, in Papatum Romanum competere, ijsq; graphicè eum descriptum, notius est ex his, quàm vt verbis sit opus pluribus.

Octauò: Quòd igitur Rom. Pont. sit Antichristus, res ipsa loquitur.

Christus dicit de calice in Cœna sua: Bibite ex hoc omnes.

Pontifex Romanus, cum suo regno dicit: QVOD LICET CHRISTVS post Cœnam instituerit, & suis discipulis administra- Concil. Carthag. Sess. 13.

ὑφ' ἑκατέρῳ εἴδει, τῷ ἄρτῳ δ' οἴνῳ, τὸ φρικτὸν ἔτο μυστήριον: ὅμως ΟΥΧ' ΕΚΤΕΟΝ τοῦτο λόγον: ἀλλ' ὑπὸ τῶν λαϊκῶν, μόνον ὑπὸ τῷ ἄρτῳ εἴδει ὑποδεχθῆναι χρή.

nistrauerit sub vtraq; specie panis & vini, Locvenerabile Sacramentum: TAMEN HOC NON OBSTANTE, &c. à Laicis tantùmmodo sub specie panis suscipiatur.

Ὁ μὲν χριστὸς, περὶ τοῦ αὐτοῦ μυστηρίου λέγει: Λάβετε, φάγετε. Ὁ δ' ἱερεὺς: Προσφέρετε ὑπὲρ ζώντων καὶ ἀποθανόντων.

Christus de eodem Sacramento dicit: Accipite, edite. Pontifex Romanus dicit: Offerte pro viuis & defunctis.

Ἰωάν. γ'. Σωσθ. τριδεντ. κατὰδ. ς'. Καν. ιγ'.

Ὁ μὲν χριστὸς λέγει: Πᾶς, ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν, οὐκ ἀπολεῖται: ἀλλ' ἔχει ζωὴν αἰώνιον. Ὁ δὲ μὴ πιστεύων, ἤδη κέκριται. Ὁ δὲ Ρωμαῖος, Ἐὰν δέ τις εἴπῃ, φησὶ: παντὶ ἀνθρώπῳ, εἰς τὸ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν τυγχάνειν, ἀναγκαῖον εἶναι: πιστεύειν βεβαίως, καὶ ἀνενδοιάστως τῆς ἰδίας ἀσθενείας καὶ ἀνεπιτηδειότητος, τὰ ἡμαρτημένα ἐαυτῷ ἀφεθῆναι: ἀνάθεμα ἔστω.

Christus dicit: Omnis qui credit in filium, non peribit, sed habet vitam æternam: qui autem non credit, iam iudicatus est. Pontifex Romanus docet: quòd si quis dixerit, omni homini ad remissionem peccatorum consequendam, necessarium esse, vt credat certò, & absq; vlla hæsitatione propriæ infirmitatis & indispositionis, peccata sibi esse remissa, Anathema sit.

Ioan. 3. Concil. Trident. Sess. 6. can. 13.

Λυκ. ιά. Ματθ. δ'. Τελ. συνόδ. καθέδ. πέ. πρὸ ἐπαλής, Τιμῆς, Ἐναγίσεως ἁγιασμοῦ λειψάνων τῶν ἁγίων: καὶ τῶν σεπτῶν εἰκόνων.

Ὁ μὲν χριστὸς διδάσκει, οὕτω ἰδίους μαθητὰς ὀφείλει προσεύχεσθαι: ὅταν προσεύχησθε, λέγετε: Πάτερ ἡμῶν, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομα σου. Καὶ: Κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις.

Ὁ δὲ Ρωμαῖος, ἵνα δείξῃ καὶ δηλώσῃ ὡς ἀντίχριστος: κελεύει, οὕτω τοὺς ἁγίους ἐπικαλεῖσθαι, ὡς βοηθοὺς καὶ ἀλεξικάκους. Φησὶ γὰρ, καλὸν καὶ χρήσιμον εἶναι, ἀνιβοᾶν ἐκετεύειν αὐτοὺς: εἰς τὰς αὐτῶν προσευχὰς, δέησιν,

Christus docet suos discipulos in hunc modum orare: Cùm oratis, dicite: Pater noster, sanctificetur nomen tuum. Item: Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.

Pontifex Romanus, vt declaret & probet, se esse Antichristum, docet sanctos inuocandos, vt opitulatores & auxiliatores: bonum & vtile esse, inquiens, suppliciter eos inuocare, ad eorum oratio-

Luc. 11. Matth. 4.

Trident. Concil. Sess. 25. de inuoc. veneratio. & reliquiis Sanctorum, & sacris imaginibus.

nes,

ελαν, καὶ βοήθειαν, συμφέυγλν. Τὲς δ' ἀρνεμένες, μὴ ἐπικλητέες εἶναι τὲς ἁγίες: ἢ τὴν πρὸς αὐτὲς ἐπίκλησιν, εἰδωλολατρείαν καλῦντας: Ϲ τῷ θείῳ ῥήματι μάχεσθαι λέγοντας: ἀσεβῶς φρονεῖν.

Ἐντεῦθεν τὸ: χαῖρε βασίλισσα, μήτηρ ἐλέες, ζωὴ, γλυκύτης, Ϲ ἐλπὶς ἡμῶν, χαῖρε. Πρὸς σὲ κεκράζομεν, οἱ ἐξόριστοι υἱοὶ Εὔας: πρὸς σὲ ἀναστενάζομεν κλαίοντες. Εἶα δή, συνήγορε ἡμῶν, ἐκείνες τὲς σὲς οἰκτίρμονας ὀφθαλμὲς πρὲς ἡμᾶς τρέπεις, Ϲ ἔξῃς.

Καὶ τὸ στιχίδιον: Ἐν πάσῃ θλίψει Ϲ στενοχωρίᾳ ἡμῶν. Ἀπόκ. Βοήθει ἡμῖν, καθαριωτάτη παρθένε, καὶ μῆτερ Μαρία.

Καὶ ὕμνος: Μαρία μῆτερ χάριτος, νὲ μῆτερ ἐλεήμονος: ἡμᾶς ἀπὸ ἐχθρὲ σὺ σκέπε: ἐν θανάτῳ προσλάμβανε.

Ἀ. Ἰωά. Ϲ. Ἃ σύμπαντα καὶ ἕκαστα, μόνῳ τῷ θεῷ, καὶ τῷ μοναδικῷ παρακλήτῳ ἡμῶν, μεσίτῃ χριστῷ, προσήκει.

Λίαν δ' μακρὸς ἂν λόγος εἴη, διεξελθεῖν πάντα: ἐν οἷς ὁ ῥωμαῖος ἀρχιερεὺς ἀντῆρε καταφανῶς τῷ χριστῷ, ἐν διδασκαλίᾳ, ἐν θεσμοῖς, ἐν λατρείᾳ, ἐν ὅλῃ τῇ θρησκείᾳ: ἵνα τ' ἀληθινὸν ἀμωσγέπως, Ϲ φανερὸν Ἀντίχριστον, ἐν ἑαυτῷ κεκτημένος δείξῃεν.

Ἐκ τέτων δὴν σωλογίσαιτο, τὸν ῥωμαῖον ἀρχιερατίσκοτον, καὶ τὴν βασιλείαν

nes, opem, auxiliumq; confugere. Illos verò, qui negãt Sanctos inuocandos esse, aut inuocationem eorum esse dicunt idololatriam, & cum verbo Dei pugnare, impiè sentire.

Hinc: Salue Regina, mater misericordiæ, vita, dulcedo & spes nostra, salue. Ad te clamamus exules filij Euæ, ad te suspiramus gementes & flentes. Eia ergo aduocata nostra, illos tuos misericordes oculos ad nos conuerte, &c.

Versiculus. In omni tribulatione & angustia nostra. Respon. Succurre nobis beatissima virgo & mater Maria.

Item Hymnus: Maria, mater gratiæ, mater misericordiæ, tu nos ab hoste protege, in hora mortis suscipe.

Quæ omnia & singula, soli Deo, & vnico nostro aduocato, Christo Mediatori, competunt. 1. Ioan. 2.

Nimis autem prolixum foret, recensere omnia, in quibus Romanus Pontifex se Christo opposuit manifestè in doctrina, cultu, & tota religione, vt aduersarium se Christi, & quod reuera est, Antichristum declararet.

Hinc ergo sequitur, Romanum Pontificem, & regnum Papisti-

λείαν τῷ παπισμῷ, εἶναι τὸν ἀληθινὸν καὶ αὐτόπτην ἀντίχριστον: ὃν ἐν τῇ ἁγίᾳ γραφῇ τὸ θεῖον πνεῦμα προεθέσπισε.

Χρυσόστομος εἰς Β'. Θεσσαλ. λόγῳ δ'.

Τί δήποτ' ἔν ἐστι, τὸ κατέχον ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν (τὸν Ἀντίχριστον) τυτέστι, τὸ κωλύον; οἱ μὲν, τὸ πνεύματος τὴν χάριν φασίν: οἱ δέ, τὴν ΡΩΜΑΪΚΗΝ ἀρχήν: οἷς ἔγωγε μάλιστα τίθεμαι. Ἕως ἂν μέσα γένηται) τυτέστιν, ἡ ἀρχὴ ἡ ῥωμαϊκὴ ὅταν ἀρθῇ ἐκ μέσου: τότε ἐκεῖνος ἥξει. Καὶ εἰκότως. Ἕως γὰρ ἂν ὁ τούτης ἡ τῆς ἀρχῆς φόβος: ἀδεὴς ταχέως (ὁ Ἀντίχριστος) οὐ παγήσεται. Ὅταν δὲ αὕτη καταλυθῇ: ΕΠΙΘΗΣΕΤΑΙ ΤΗΙ ΑΝΑΡΧΙΑΙ: καὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ τοῦ θεοῦ, ἐπιχειρήσει ἁρπάσαι ἀρχήν.

Καὶ ἐγένετο ἕτως. Ἔχει ὁ Πάπας ἑκατέραν τὴν μάχαιραν.

Ὥσπερ γὰρ (ἐπειδὴ ὁ θεὸς) αἱ πρὸ τύτων καταλυθησαν βασιλεῖαι: οἷον, ἡ Μήδων, ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων: Βαβυλωνίων, ὑπὸ Περσῶν: ἡ Περσῶν, ὑπὸ Μακεδόνων: ἡ Μακεδόνων, ὑπὸ Ρωμαίων: ἕτω καὶ αὕτη, ὑπὸ τοῦ Ἀντιχρίστου: κἀκεῖνος, ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ἀκέπι καθέξει.

Καὶ

cum, verum esse & ipsissimum Antichristum, de quo Spiritus Dei in sacra Scriptura est vaticinatus.

Chrysost. in 2. ad Thessal. homil. 4.

Quid ergo est, quod detinet ad reuelandum ipsum (Antichristum) hoc est, quod prohibet, ne reueletur? Alij quidem dicunt, Spiritus esse gratiam. Alij verò, ROMANVM IMPERIVM: quibus ego potissimum adstipulor. Donec de medio fiat:) *Hoc est, quando è medio sublatum fuerit Romanum Imperium, tunc veniet ille. Et non abs re. Donec enim Imperij illius timor fuerit, nemo Antichristo statim subdetur. Quando verò istud fuerit destructum Imperium, VACANTEM IMPERII PRINCIPATVM INVADET, ET TENTABIT AD SE RAPERE, ET HOMINVM, ET DEI IMPERIVM.* Et factum est ita. Papa habet vtrumque gladium.

Quemadmodum enim regna illa destructa sunt, quæ ante Romanum Imperium fuerunt, vtpote regnum Medorum à Babylonijs, Babyloniorum à Persis, Persarum à Macedonibus, Macedonum à Romanis: ita & regnum Romanorũ ab Antichristo. Et ille à Christo,

& po-

Καὶ πῶτα μὴ πλῆς τῆς σαφηνείας ὁ Δανιὴλ ἡμῖν παραδεδώκατο. Καὶ τότε, φησὶν, ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος. Καὶ τί μετὰ τοῦτο; Ἐγγὺς, ἡ παρουσία. Οὗ ὁ κύριος Ἰησοῦς, φησὶν, ἀναλώσει τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ. Καθάπερ γὰρ πῦρ ἐπιλαβὸν, ἀπλῶς τὰ μικρὰ ζωύφια, καὶ πρὸ τῆς παρουσίας αὐτῆς, πόρρωθεν ὄντα νεκρώσει, καὶ ἀναλίσκει· οὕτω καὶ ὁ Χριστός. Τῷ ἐπιτάγματι μόνον, καὶ τῇ παρουσίᾳ, δέξεται παρεῖναι αὐτόν· καὶ πῶτα πάντα ἀπόλωλε. Στήσει τὴν ἀπάτην, καὶ φανὲς μόνον.

Πῶς οὖν οὐκ ἐπεγνώσθη ἐν τοῖς προγενομένοις αἰῶσιν;

Ἐπεγνώσθη μὲν, καὶ πιστῶν ὢν ἐκηρύχθη, ὑπὸ πολλῶν. Οὔπω γὰρ, ὑπὸ τῆς λύσσης καὶ μανίας τοῦ θηρίου ἐκείνου, καὶ πόρνης Βαβυλωνίας, σπαραχθέντες, κατεδουλεύθησαν, ἀπεκτάνθησαν, διεσπαράχθησαν, κατεβρώθησαν· ἐρκτῇ, πυρὶ, ξίφει, ὕδατι, καὶ ποίοις τρόποις ἄλλοις; ὁ γὰρ θεὸς αὐτῶν, πῦρ ἐστιν ἀναλίσκον.

Καὶ ἔτι τοῦ καιροῦ πεπληρωτο, καὶ δημοσίᾳ ἀποκαλυπτεσθαι αὐτὸν, καὶ ὑπὸ πάντων ἐπιγινώσκεσθαι: κρατούσης ἔτι τῆς θείας τοῦ παρωχημένας ἁμαρτίας, μεγάλης καὶ δικαίας θεοῦ ὀργῆς. Τῷ γὰρ ἑαυτοῦ, καὶ ὑπὸ θεοῦ προορισθέντι, καιρῷ, ἀποκαλύπτεσθαι ὤφειλε.

& postea non amplius obtinebit. Et ista nobis Daniel magna claritate tradit. Et tunc, inquit, reuelabitur iniquus. Et quid postea? Propè aderit tum cõsolatio: Quem Dominus Iesus, inquit, consumet spiritu oris sui. Quemadmodum enim ignis irruens passim, minuta admincula, etiam antequam planè aduenerit, procul adhuc distitus, torpefacit et consumit: ita et Christus. Sufficiet solum iubere, & adesse illum, atq; ita omnia peribunt. Seductionem sistet, quam primùm, duxtaxat comparuerit.

Cur igitur non est agnitus superioribus seculis?

Est agnitus à multis, & ita prædicatus: sed hi, rabie & furore Bestiæ illius & Meretricis Babylonicæ, sunt oppressi, occisi, dilacerati, ac deuorati, gladio, fune, flamma. Deus enim eorum, ignis est consumens.

Et nondum tempus erat, quo publicè reuelaretur, & à plerisq; omnibus agnosceretur: adhuc durante iustæ iræ Dei magnitudine propter peccata præterita. Suo enim & definito ac determinato tempore, reuelandus erat. 2. Thessal. 2.

Ποίῳ δὴ τρόπῳ, & ἐν τίνι καιρῷ, ἀποκαλυφθήσεσθαι ἔμελλε;

Τῷ ῥήματι θεοῦ, ὡσεὶ τῇ σωτελείαν τοῦ αἰῶνος. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν συνειδήσεων κυριεύει: Διὸ δεῖ τοῦ τοῦτ' ἄλλως, ἢ τῷ θείῳ ῥήματι, ἀποκαλύπτεσθαι, & τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ ἀναλίσκεσθαι, δίκαιον ἦν: ἵνα, ὃς χρεισθεὶς τοποτηρητὴς εἶναι καυχῶτο, Ἀντίχριστος ὢν ἐξελέγχοιτο. Ἡ ἡμέρα δὲ κυρίου (φησὶν ὁ Ἀπόστολος) οὐκ ἐνέστηκεν: ἐὰν μὴ πρότερον ἀποκαλυφθῇ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας, 6'. Θεσσ. 6'.

Μέχρι πόσου μένει ἡ βασιλεία τοῦ Ἀντιχρίστου;

Ἕως τοῦ συντελείας τοῦ αἰῶνος. Ἀλλ' ὅμως, οὐχ' ὁμοίως ἀνθήσει, ἢ μένει, ὡς τὸ πρότερον. Ἀνῃρέθη γὰρ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος Κυρίου Ἰησοῦ: τουτέστι, τῷ ῥήματι αὐτοῦ: ᾧ ἀπεκαλύφθη, ἀπεγυμνώθη, ἐπεγνώσθη: ὥστε μηκέτι τῷ ἀξιώματι ἀκμάζειν τῶν πάλαι: ἡνίκα πάντες, & οἱ δυνατώτατοι μονάρχαι, τὰς βύλλους & διπλώματα αὐτοῦ, ὡσεὶ αὐτόχρημα ἀστραπὰς καὶ βροντὰς, κατεπλήττοντο: & μύριοι καὶ τοῖς ποσὶν αὐτοῦ προσπεσόντες, ὑποπτέμυοι, πατόμυοι, ἠνέχοντο καταφρόνατα. Οὐκέτι σήμερον τηλικοῦτον, τὸ αὐτοῦ κράτος: ἐπειδή γε νῦν, καὶ οἱ πρόμαχοι τοῦ πάπα, διαρπάζοντες τὰ αὐτοῦ φανεροί εἰσιν: ἀκέτι τὰς ἀπειλὰς αὐτοῦ, τὰ διπλωματικὰ νεανιεύματα, καὶ

Quo igitur modo, & tempore reuelandus erat?

Verbo Dei, circa Mundi finem. Quia enim conscientijs dominatur, ideo non nisi verbo Dei reuelandus, & spiritu oris eius interficiendus erat: vt qui pro Christi vicario se gerebat, pro Antichristo agnosceretur. Dies Domini, inquit Apostolus, non instat, nisi prius reuelatus fuerit homo ille peccati. 2. Thess. 2.

Quamdiu durabit Antichristi regnum?

Vsq; ad mundi consummationem: sed tamen non ita in flore erit aut manebit, vt antea. Quia occisus spiritu oris Domini Iesu, hoc est, verbo ipsius, quo detectus est, denudatus & agnitus Antichristus: vt non amplius ea sit eius authoritas, quæ fuit olim: vbi omnes, etiam potentissimi Monarchæ, ad Bullas ipsius, quæ mera erant fulgura & tonitrua, expauescebant, & pedibus etiam eius, prouoluti, se subijciebant, & calcari patiebantur humillimè. Cùm iam etiam defensores Papæ, sint eius direptores, nec amplius

καὶ τοῦ καταπληκτικὰς ἀναθεματισμὰς, δεδιότες: ἀλλ' ἀκαίρους ἀστραπὰς ἐκπορεύσει, καὶ αὐτὸ δὴ τὸ λεγόμενον, ἐξάλλας, ἤτοι πομφόλυγας, εἶναι κρίνοντες.

2. Thess. 2. Ἀλλὰ μὴν, ἔστω πλέως καταργηθῇ: ἀλλὰ μενεῖ, καὶ μενεῖ, ἕως ἂν τῇ τοῦ Φανείαν τῆς παρουσίας χρισθῇ: ἢ ἀπαξαπλῶς αὐτὸν ἐξαναλώσῃ: καὶ εἰς τὸ βαθεῖαν ἅδου καὶ θειώδη λίμνην, μετὰ πάντων τῶν αὐτοῦ ἀκολούθων καὶ φολίδων, καταξαλεῖ. Ὥστε πάνυ ῥᾳθύμως ζῆτε σὺν: καὶ πᾶς εὐαγγελικοῖς ἀγαθοῖς ἐναπαλάτε σὺν.

Τίνα, τῷ Ἀντιχρίστῳ συγγενῆ;

Πᾶσαι, ὅσαι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, αἱρέσεις. Ἔξω τε αὐτῆς, ἡ τοῦ Μωάμετ βασιλεία: βλασφημοῦσα καὶ αὐτὴ τὸν Χριστὸν: καὶ τοὺς Χριστιανοὺς ἀνηλεέστατα καὶ ὑβριστικώτατα διώκουσα.

amplius minas eius, Bullas, dira anathemata, formident: sed fulgura ex pelui, & verè bullas esse iudicent.

Sed tamen nondum est prorsus deletus: verùm manet, & manebit, vsq; ad illustrem Christi aduentum, quo eum penitus destruet, & in lacum inferni profundum sulphureum, cum omnibus suis assèclis & squamis proijcietet. Ideo interim securè viuant, & delitientur. 2. Thessal. 2.

Quæ sunt cognata Antichristi?

Omnes Hæreses in Ecclesia, & extra illam, regnum Mahometicum, quod etiam blasphemat Christum, & Christianos crudelissimè persequitur.

ΠΕΡΙ ΘΑΝΑΤΟΥ.

Τί ἡ λέξις αὕτη σημαίνει;

Τῆς παρούσης καὶ ἐπιγείου ζωῆς στέρησιν: ἢ ἐν ἀνθρώπῳ, διὰ τὴν ἁμαρτίαν, ἡ ψυχὴ χωρίζεται τοῦ σώματος, ὁ διαλύεται.

Μεταφέρεται μάλιστα καὶ ἐπὶ τὰ ἄλογα, καὶ ἄψυχα.

Εἰ, ἐπειδὴ ἐπαναμεμέτρηται συμφορὰ, καὶ

DE MORTE.

Quid vocabulum Mors significat?

VItæ huius præsentis & terrenæ priuationem significat, qua scilicet in homine propter peccatum anima separatur a corpore, quod dissoluitur.

Licet ad bruta quoq;, & alia inanimata, transferatur.

Et quia ingentes calamitates,

ρὰ, πολυπωρίαι, νόσοι, & ἄλλα κακὰ, ἃ μόνον προηγοῦνται τοῦ θανάτου: ἀλλὰ καὶ τρόπον τινὰ μέρος αὐτοῦ εἰσίν: οἷς γε παρασκευάζεται, προσιδάζεται, καὶ ἐπισπεύδεται, ὁ θάνατος: διὸ καὶ ἔπειτα, καὶ ἀντὶ πασῶν τῶν συμφορῶν ἐκείνων, πληγῶν, νοσημάτων, καὶ βλαβερῶν πραγμάτων, τίθεται.

miseria, morbi, & alia mala, non solùm praambula sunt mortis, sed etiam pars quodammodo eius, quibus procuratur, promouetur & acceleretur mors: ideo deinde etiam pro illis omnibus calamitatibus, plagis, morbis, & rebus noxijs accipitur.

Ἐξόδ. ι. Οὕτω γὰρ Φαραὼ πρὸς ἀμφὶ Μωσῆν καὶ Ἀαρῶνα λέγει: Προσεύξασθε ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς κύριον τὸν θεὸν ὑμῶν: καὶ περιελέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸν θάνατον τοῦτον: περὶ πληγῆς τῆς ἀκρίδος λέγων.

Exod. 10. Sic Pharao ad Mosen & Aharonem dixit: Rogate pro me Dominum Deum vestrum, vt auferat à me mortem istam: de plaga locustarum loquens.

Τίνα, θανάτου εἴδη;

Quæ sunt species mortis?

Ἔστι σωματικὸς θάνατος, ἀφ' οὗ πέρι ἐρχόμεθα ἀρτίως: καὶ ἔστι θάνατος πνευματικὸς, ψυχῆς ὤν.

Est mors corporalis, de qua ab initio dictum est. Et est mors spiritualis, quæ est animæ, per & propter peccatum, propter quod animæ Deus irascitur, & obnoxia fit æternis pœnis.

Τί ἐστι ψυχῆς θάνατος;

Ἀπώλεια αὐτῆς ἐξ ἁμαρτίας, καὶ διὰ ἁμαρτίαν: δι' ἣν ὁ θεὸς ὀργίζεται τῇ ψυχῇ: ἣ ἐπιφέρει ἔνοχος αἰωνίῳ γίνεται θανάτῳ.

Quemadmodum enim anima est vita corporis, quòd, cùm ab illa deseritur, mortuum est & cadauer: ita Deus propitius, vita est spiritualis, animæ.

Ὥσπερ γὰρ ἡ ψυχὴ, ζωὴ τοῦ σώματός ἐστιν: ὅ γε ἀπ' αὐτῆς ἀπολειφθὲν, νεκρόν ἐστι, καὶ πτῶμα: ἕτως ὁ θεὸς, ἵλεως ὤν, ζωὴ πνευματική ἐστι τῆς ψυχῆς.

Ἐφεσ. β'. Ἡ ψυχὴ ἔν, ὅταν ὑστερήσῃ τῆς χάριτος θεοῦ, νεκρά ἐστι, καὶ τὸ θεῖον ἀποστέλλει: ὅπερ ὑμᾶς νεκροὺς τοῖς παραπτώμασι, καὶ τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν, συνεζωοποίησε τῷ Χριστῷ.

Cùm igitur anima gratia Dei destituitur, mortua est. Sicut Apostolus inquit: Cùm essetis mortui, in delictis & peccatis vestris, conuiuificauit vos. Ephes. 2.

Περιέχει

Περιέχει δὲ τοῦτο ὁ τῆς ψυχῆς θάνατος, καὶ τὴν θεοῦ εἰκόνος στέρησιν, καὶ αὐτὸν δὴ θεόν, ὃς ἐστι πηγὴ ζωῆς: καὶ λέγεται ΘΑΝΑΤΟΣ ΠΡΩΤΟΣ.

Ἔστιν οὖν, καὶ προσωπίπτει, ὅδε ὁ θάνατος, καὶ ἐν τῷ παρόντι βίῳ: καθ' ὃν θάνατον, ζῶντά εἰσι θνησιμαῖα, καὶ κατέναντι θεοῦ ἀληθῶς τεθνήκασιν, οἱ ἐν ἁμαρτίαις ζῶντες, καὶ θεοῦ ἀπηλλοτριωμένοι. Εἰ καὶ ὁ πρῶτος θάνατος ἐστι, καὶ πρὸς τὸ σωματικὸν καὶ παρόντος αἰῶνος θάνατον, καὶ ἕτως πρὸς ὅλον τὸν ἄνθρωπον, ἀναφέρεται.

Τί ἐστι δεύτερος θάνατος;

Αἰωνία κατάκρισις: καθ' ἣν, εἰς ᾅδου οἱ ἀσεβεῖς καταῤῥιφήσονται: ἵνα ἐκεῖ βασανισθῶσι διηνεκῶς: ὅπου ἐπιθυμήσουσιν ἀποθανεῖν, καὶ φεύξεται ὁ θάνατος ἀπ' αὐτῶν. Περὶ οὗ Ἀποκαλ. κά. γέγραπται: Δειλοῖς δὲ, καὶ ἀπίστοις, καὶ ἐβδελυγμένοις, καὶ φονεῦσι, καὶ πόρνοις, καὶ φαρμακεῦσι, καὶ εἰδωλολάτραις, καὶ πᾶσι τοῖς ψευδέσι, τὸ μέρος αὐτῶν ἐν τῇ λίμνῃ, τῇ καιομένῃ πυρὶ καὶ θείῳ: ὅ ἐστι ΔΕΥΤΕΡΟΣ θάνατος. Ἀποκαλ. θ'. Apoca'. 21.

Ἐπὶ τετρασὶ τῶν εἰδῶν, καὶ μερῶν θανάτου, πάντων, νοητέον ἐστὶ τὸ τοῖς πρωτοπλάστοις ὑπὸ θεοῦ κυρίου ῥηθέν, Γεν. β. Ἧι δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπὸ τοῦ ἀπηγορευμένου δένδρου: θανάτῳ ἀποθανεῖσθε.

Πόθεν, ὁ θάνατος;

Οὐκ ἀπὸ θεοῦ. Οὐδὲ γὰρ θεὸς, κτίσις ἐστὶ

Hæc animæ mors, in se complectitur etiam imaginis Dei priuationem, & Dei ipsius, qui est fons vitæ, & dicitur MORS PRIMA.

Est igitur & accidit hæc animæ mors etiam in hac præsenti vita, qua, viua sunt cadauera, & coram Deo verè mortui, qui viuunt in peccatis, alienati à Deo. Licet prima hæc mors, etiam ad corporalem præsentis vitæ mortem, & sic ad totum hominem, referatur.

Quid est mors secunda?

Mors secunda, est æterna damnatio, qua in infernum impij præcipitabuntur, vt illic crucientur perpetuò, vbi mori cupient, & mors fugiet ab eis. Sicut in Apocalypsi habetur: timidis autem, & incredulis, & exacatis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idololatris, & omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno, ardenti igne & sulphure. Apoca'. 21.

QVOD EST MORS SECVNDA.

De his omnibus mortis speciebus & partibus, intelligendum est illud, quod Dominus Protoplastæ dixit, Gen. 1. Quacunq; die comederis ex arbore vetita, morte morieris. Vnde mors?

Non est à Deo. Deus enim crea-

ἐστὶ τῶν, ἃ ἐστὶ, καὶ δὴ ἀγαθά ἐστιν. Ὁ δὲ θάνατος (ὡς καὶ ἡ ἁμαρτία) οὐκ ἔστιν οὐσία, μή τι γε ἀγαθόν: ἀλλ' ἔστιν ἀγαθῆς θεοκτίστου οὐσίας, ἢ ἀνθρώπου δηλονότι, φθορὰ καὶ αἵρεσις.

Ὀρθῶς τοιγάρτοι ἐν βίβλῳ σοφίας, κεφ. ά. γέγραπται: ὁ θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν: οὐδὲ τέρπεται ἐν ἀπωλείᾳ ζώντων. Ἔκτισε γὰρ εἰς τὸ εἶναι, τὰ πάντα.

Καὶ τὸ αὐτῆς κεφ. ϛ'. ὁ θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπ' ἀφθαρσίᾳ: κατ' εἰκόνα τῆς ἰδίας ἰδιότητος ἐποίησεν αὐτόν. Ὥστε ἐδυνήθη ἂν μὴ ἀποθνήσκειν, καθ' τὸν τῶν παλαιῶν λόγον.

Τί ἄρ' ἐστὶν αἴτιον θανάτου;

Πρῶτον, ὁ διάβολος: ὃ φθόνῳ θανάτου εἰσελθὼν εἰς τὸν κόσμον, γράφεται σοφίας ϛ'. ἐπὶ τέλ. Νικᾷ δῆτα παρέπεισε δηλονότι πρωτοπάτορας ἡμῶν: παραμελήσαντας τῆς ἀποτόμου ἀπαγορεύσεως θεοῦ, ἢ συνέζευκτο δεινοτάτῳ θανάτου ἀπειλῇ, καρπῶν, τοῦ ἀπὸ δὲ ἀπαγορευθέντος δένδρου, φαγεῖν.

Παρέρχεται τοίνυν δεύτερον αἴτιον, ἡ τῶν πρώτων γονέων συγκατάθεσις: οἳ, αὐτεξουσίως καὶ ἐθελοντηδὸν τῷ διαβόλῳ συγκατάθεσθαι γνόμενοι, τὴν θείαν, ἐντολὴν παραβάντες, ἥμαρτον: καὶ θάνατον, τὸν ὑπὸ θεοῦ ἀπειληθέντα, τῇ ἁμαρτίᾳ ἐπεσπάσαντο. Ἡ κόλασις, εἰς τὸ πᾶν, αὐτῇ τῇ ἁμαρτίᾳ, εἰς πάντας οὓς ἐπιγνωρίζουσι μετέβη, καὶ τῇ γενεᾷ διεξεπέμφθη.

creator est eorum quæ sunt, & quidem, quæ bona sunt. Mors autem, sicut & peccatum, non est substantia, multò minùs bonũ: sed est bonæ à Deo creatæ substantiæ, hominis scilicet, horribilis destructio. Sap. 1.

Vnde rectè libro Sap. Scriptum est: Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione viuorum. Creauit.n, vt essent omnia.

Et ibidem cap. 2. Creauit Deus hominem inexterminabilem, ad imaginem similitudinis suæ, fecit illum. Itaq; potuisset non mori: vt veteres locuti sunt.

Quæ est igitur causa mortis?

Primùm, Diabolus, cuius inuidia mortem intrasse in Mundum, scribitur, Sap. 2. in fine. Cùm videlicet persuaderet primis parentibus, vt neglecto seuerissimo Dei mandato, adiuncta grauissima mortis commination e, de fructu arboris vetitæ vescerentur.

Accedit igitur secunda causa, parentum primorum consensus, qui libera sua voluntate, Diabolo consentientes, mandatum Dei transgrediendo, peccauerunt: mortemq;, quam Deus comminatus fuerat, peccato suo accersiuerunt. quæ pœna posteà cum ipso peccato in totam ipsorum posteritatem transiit, & est propagata.

Proba

Κατασκεύαζε αὐτό.

Γεν. γ. Ὅτι ἤκουσας τῆς φωνῆς τῆς γυναικός σου: καὶ ἔφαγες ἀπὸ τοῦ ξύλου: ὃ ἐνετειλάμην σοι, τοῦτο μόνον μὴ φαγεῖν: ἐπικατάρατος ἡ γῆ, ἐν τοῖς ἔργοις σου. Ἐν λύπαις φαγῇ αὐτὸ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου: ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοι: καὶ φάγῃ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ. Ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου σου, φάγῃ τὸν ἄρτον σου: ἕως τοῦ ἀποστρέψαι σε εἰς τὴν γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθης: ὅτι γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ.

Proba hoc?

Quia audiuisti vocem vxoris tuæ, & comedisti de arbore, de qua præceperam tibi, ne comederes, maledicta terra in opere tuo. In laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ: spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ: in sudore vultus tui, vescêris pane tuo, donec reuertaris in terram, de qua sumptus es: quia puluis es, & in puluerē reuertêris. Gen. 3.

Ρωμ. ε. Διὰ τοῦτο, ὥσπερ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε: καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας, ὁ θάνατος: καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ ΘΑΝΑΤΟΣ διῆλθεν, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον.

Propterea, sicut per vnum hominem peccatum in hunc Mundum intrauit, & per peccatum, mors, & ita in omnes homines MORS pertransijt, quatenus omnes peccauerunt. Rom. 5.

Καὶ ἐρωμ. ς. Τὰ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας, θάνατος.

Ibidem 6. Stipendium peccati, Mors.

Μῶν δικαία, ἡ πηνὴ αὕτη, ἡμῶν γε οὐκ ἁμαρτόντων;

Est'ne iusta hæc pœna, cùm nos non peccauerimus?

Δικαία ἐστὶν ἡ τοῦ δικαιοτάτου κριτοῦ θεοῦ ὀργή: δι' ἧς, ἣν ἐπαγγελίας ἐφθάσῃ κόλασιν, καὶ ἀποφθάμενον γνώμιλον, εἰς ἔργον ἄγῃ: ὡσεὶ ἧς Μωσῆς ᾄδῃ: ὅτι ἐξελιπόμεν ἐν τῇ ὀργῇ σου, καὶ ἐν τῷ θυμῷ σου ἐταράχθημεν. Ἔθου τὰς ἀνομίας ἡμῶν ἐναντίον σου: τὰ κρύφια ἡμῶν, εἰς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου.

Iusta est iustissimi iudicis Dei ira, qua pœnam antea denunciatam, & sic sententiam latam exequitur, de qua Moses canit. Deficimus in ira tua, & in furore tuo turbati sumus. Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, occulta nostra, in lumen vultus tui. Psal. 89.

Εἰ δὲ καὶ ἡμεῖς οὐκ ἔξαρχοι τῆς ἁμαρτίας ἐγενόμεθα, ἀλλὰ πρώτοι ἡμεῖς

Etsi autem nos non primi peccauerimus, nec eius peccati simus

τοι ἡμάρτομεν: ὅμως, καθάπερ κληρονομίαν τινὶ δικαίῳ, ἀπὸ τῶν ἀρχηγῶν τὸ γένος, εἰς ἡμᾶς διαβαίνει καὶ παρεκτείνεται ἡ ἁμαρτία. οὕτω θνητὸν μὲν ἔστι, καὶ τῆς ἁμαρτίας τὸ ποινὴν, τῆς ἡμῖν ἐγκατασκήπτουσης καὶ ἐμφύτου ὄσης, ὡς ἡμᾶς μετοχετεύεσθαι.

mus authores: tamen sicut hereditario quasi iure, à nostris parentibus in nos transijt, & propagatur peccatum: ita mirum non est, pœnam quoq; peccati, quod in nobis hæret, & adiacet nobis, in nos quoq; deriuari.

Καὶ ὑπερακοντίζει τὸ τῆς ἁμαρτίας ἀνώφελον καὶ θεὸν εἰδέχθες καὶ αἰσχρὸν, πᾶσαν τὴν ἡμετέραν νόησιν. Ὥστε οὐδὲν θνητὸν μέγεθος, τὸ τῆς κολάσεως μέγεθος, ἡμῖν ἄδικον δοκεῖν, καὶ τῆς παραπτώσεως μεῖζον.

Et maior est peccati deformitas ac turpitudo coram Deo, quàm ut nos intelligamus. Ideoq; mirum non est, si pœnæ quoq; magnitudo, nobis iniusta videatur, & maior delicto.

Γεν. ιή. Ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἀνομία, ἢ ἀδικία, παρὰ θεῷ: ὃς γε κάθηται ἐπὶ, καὶ κανὼν, τῆς δικαιοσύνης: μᾶλλον δὲ, αὐτὴ ἡ δικαιοσύνη. Ἄλλως γὰρ, πῶς ἂν κρίνειε πᾶσαν τὴν γῆν;

Sed nõ est iniquitas aut iniustitia apud Deũ qui norma est & regula iustitiæ, imò iustitia ipsa: alioquin enim quomodo iudicabit orbem? Gen. 18

Τί τὸ, ὠφεὶ ὁ θνητός;

Quod est subiectum mortis?

Ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος. Σειραχ. ιδ'. Πᾶσα σὰρξ, ὡς ἱμάτιον, παλαιοῦται. Οὕτως ἡ διαθήκη, ἀπ' αἰῶνος: ἀποθανεῖν χρή.

Totum genus humanum. Sirac. 14. Omnis caro atteritur instar vestimenti: ac sic stat fœdus æternum & antiquum: Semel moriendum est.

Οὐκοῦν πᾶσιν ἀποθανεῖν ἀνάγκη;

Ergo ne omnibus moriendum?

Καθάπαξ πᾶσι: καθὼς ἐξῆν. θ'. γέγραπται: Ἀπόκειται τοῖς ἀνθρώποις, ἅπαξ ἀποθανεῖν: μετὰ δὲ τοῦτο, κρίσις.

Prorsus omnibus. Sicut ad Hebræos scriptum est: Statutum est omnibus hominibus semel mori: post hoc autem, iudicium. Hebr. 9

ἀ. Κορ. ιέ. Ρωμ. έ. ς'. Ἐν τῷ Ἀδὰμ ΠΑΝΤΕΣ ἀποθνήσκουσι: καὶ, τὸ ὀψώνιον τῆς ἁμαρτίας, θάνατος.

Item: In Adam OMNES moriuntur. Et: Stipendium peccati mors. Rom. 5. 6

Ἢ, ὁ ἀντὶ θανάτου ἐστὶ, ΜΕΤΑ-

Aut quod vice mortis est, TRANS-

ΘΕΣΙΣ

ΘΕΣΙΣ γένηται: ἢ σωέβη τῷ Ἐνὼχ, καὶ τῷ Ἡλίᾳ, αὐτῆς τῆς σώμασιν εἰς οὐρανὸν ἀναρπασθεῖσιν.

ά. Κορ. ιέ. ἁ. Θεσσ. δ'

Οὕτως, οὓς ἡ ἔσχατη ἡμέρα ζῶντας καταλήψεται, καὶ σωειλειπμένους: ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ ἀλλαγήσονται.

TRANSMVTATIO, quæ accidit Enoch & Heliæ, dum in cœlum corporibus raperentur.

Sic quos dies Domini vivos deprehendet, & residuos, inaduentu ipsius, in ictu oculi immutabuntur. 2. Thess. 4. 1. Cor. 15.

Ἤτις ἀλλαγὴ, ἀντὶ θανάτου ἔσται: ἡ, τὸ φθαρτὸν ἔτι ἐνδύσεται ἀφθαρσίαν: καὶ τὸ θνητὸν, ἀθανασίαν.

Quæ immutatio, loco mortis erit, qua corruptibile hoc, induet incorruptionem: & mortale, immortalitatem.

Ἀλλὰ τί τὸ ἄτοπον, δι' ὃ καὶ οὗτοι ἁγίοις ἀποθνήσκειν ἀνάγκη, ὄντας γε δικαίους ἐνώπιον τοῦ θεοῦ;

Sed cur sanctis moriendum est, cum sint iusti coram Deo?

Οἱ ἅγιοι, ἤγουν οἱ πιστεύοντες, εἰσὶ μὲν δίκαιοι: ἐλλογήσει γὰρ, καὶ ἡ παντελὴς παλιγγενεσία. Οὐδὲ ἐκτὸς ἁμαρτίας εἰσὶν: εἴωθε τῇ σαρκὶ ἐμπεπηγὸς ἄυτη, ἐφ' ὅσον τῇ νῦν ζωῇ ὁμιλοῦσιν. Ὅθεν, ἀφ' ὧν τὰ τῆς ἁμαρτίας ἐν τῇ σαρκὶ λείψανα, μεσολαβεῖν τὸν θάνατον δεῖ: ἵνα ἀφανισθῇ καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας. Ἡ γὰρ σὰρξ ἄυτη, καὶ τὸ αἷμα, βασιλείαν θεοῦ κληρονομεῖν οὐ δυνανται.

ιακ. ε'. ά. Κορ. ιέ.

Sancti, hoc est, credentes, sunt iusti, sed imputatione, & non omnimoda regeneratione. Nec carent peccato, quod in carne adhuc hæret, quàm diu hanc vitam viuunt. Ideoq; propter peccati reliquias in carne hærentes, mortem intercedere necesse est, vt aboleatur & destruatur corpus peccati. Caro enim hæc et sanguis, regnum Dei non possidebunt. 1. Cor. 15.

Ἆρα κακόν ἐστιν ὁ θάνατος;

Est ne mors mala?

Ἔστι κακὸν φυσικόν. Φερτὴ γὰρ τῆς τάξεως καὶ φύσεως κατάλυσις. Ὅθεν ἐστὶ τὸ, πάντας ἀπ' αὐτοῦ φυσικῶς φεύγειν: ὃν γε καὶ τὰ ἄλογα τῶν ζώων φοβεῖται. Ἐφίεται γὰρ ἡ φύσις, καὶ σωτηρίας ἑαυτῆς: ὥσωσε δὴ, καὶ πάντα ὑπὸ θεοῦ ὅτι τοῦτο ἐποιήθη, ὥστε εἶναι:

Est malum naturale. Quia destructio ordinis & naturæ horribilis. Hinc fit, quod omnes naturaliter eam fugiant & reformident, etiam bruta animalia. Cupit enim & appetit Natura conseruationem sui. Sicut etiã omnia

ita

εἶναι: ὁδὲ κεκώλυται, ὁπὸ θανάτε ἐκκλίνειν, νομίμως καὶ ἀναμαρτήτως.

Ἀλλ' οὐκ ἔστι κακὸν αἰτίας, ἀλλὰ ποινῆς: τετέχθαι, οὐκ ἔστιν ἁμαρτία, ὁ θάνατος: ἀλλὰ ποινή, καὶ ὀψώνιον τῆς ἁμαρτίας, ῥωμ. ς'.

Πῶς ἂν λέγεται τίμιος, καὶ κέρδος;

Κατὰ συμβεβηκός. Αὐτὸς μὲν καθ' ἑαυτὸν ὁ θάνατος, ἀγαθὸν οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ κακόν: ἀγαθὸν δὲ γίνεται, τίμιον, καὶ κέρδος, τοῖς ΑΓΙΟΙΣ, ψαλ. ριέ. φιλ. ά. ἀποκαλ. ιδ'. ἡσαΐ. κς'. ἰωάν. έ. ἄγει τοῖς πεπιστευκόσιν: οἷς γίνεται ὕπνος, ὧ ἀναπαύονται ἐκ τῶν κόπων, ἐν ταῖς ταμιείοις αὐτῶν: θύρα, λιμὴν, καὶ εἴσοδος, εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, φησὶ, θάνατον οὐ μὴ ἴδῃ εἰς αἰῶνα: εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται: ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ θανάτου εἰς τὴν ζωήν. Ἐντεῦθεν καὶ κέρδος παρὰ Παύλου λέγεται: ὅτι οὐδενὸς χρήματος ὑποβολὴν ἔτοιμος πάσχει ὑποθνήσκων: καὶ πᾶς τις ἄλλος, ἀληθῶς εἰς χριστὸν πιστεύων: ἀλλὰ πολὺ πλεῖστον περισσοφελεῖται: αὐτὴ τῆς νῦν ὀπτικῆς καὶ δυσήνου ζωῆς (ἣ θάνατος μᾶλλόν ἐστι, καὶ μισοπόνηρα στεναγμῶν καὶ δακρύων) αἰώνιον ζωὴν, καὶ δόξαν θεοῦ ἀληθῶς εἰσοπτὸν, ἀντικαταλλασσόμενος.

Φανερὸν ἂν ἐκ τῶν ἐρημιῶν: τὸν θάνατον, κακὸν εἶναι φυσικὸν: ἀγαθὸν δὲ γίνεσθαι ἠθικὸν, τοῖς εὐσεβείας φίλοις.

Τί ἐστιν

ita à Deo sunt condita, vt sint. Nec prohibitum est, mortem fugere, legitimè & sine peccato.

Sed non est malũ culpæ, verùm pœnæ: id est, non est peccatum mors, verùm pœna, & stipendium peccati. Rom. 6.

Quomodo igitur dicitur preciosa & lucrum?

Id fit per accidens. Nam ipsa per se mors, bona non est, sed mala. Bona autem fit, preciosa & lucrum SANCTIS, hoc est, credentibus, quibus fit somnus, quo requiescunt à laboribus, in cubiculis suis, ianua, portus, & aditus est, ad regnum cælorum. Psalm. 116. Phil. 1. Apoc. 14. Isa. 25. Iohan. 5.

Qui credit in me mortem non videbit in æternum, in iudicium non venit, sed transiuit à morte in vitam. Hinc & lucrum à Paulo dicitur. Quia nullius rei iacturam facit moriens Paulus, & alius quius, verè credens in Christum: sed plurimum insuper emolumenti, ei accedit: pro misera hac & arumnosa vita quæ mors potius est, & lachrymarum vallis, æternam vitam & gloriam consequitur, qua perpetuò Dei conspectu fruitur. Iohan. 5. 11. Phil. 1.

Est igitur mors, malum naturale, sed fit bonum morale pijs.

Quid

Τί ἐστιν ὁ θάνατος τ εὐσεβῶν;

Χωρισμὸς τ ψυχῆς ἀπὸ τ σώματος: δι' ἣν ἀληθῶς, αἱ τ πεπιστευκότων ψυχαὶ, πάσης ἁμαρτίας, καὶ τῶν τ παρόντος βίου κακῶν, ἀπαλλαγεῖσαι, εἰς αἰώνιον ζωὴν, καὶ μακαρίαν τοῦ θεοῦ, καὶ χριστοῦ, καὶ πάντων τῶν ἐξειλεγμένων, ξυνδιατριβὴν, μετέβησαν. Φιλ. ά. τὴν ἀναλυσιν ἔχω εἰς τὸ ἀναλῦσαι, καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι. Καὶ Λουκ. κγ'. τῷ λῃστῇ ὁ σωτὴρ φησι: Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ.

Quid est mors piorum?

Dissolutio est animæ et corporis, qua verè credentium animæ, ab omni peccato et præsentis vitæ malis liberatæ, in vitam æternam & beatam, Dei, Christi & omnium electorum consuetudinem transeunt. Philip. 1. Cupio dissolui, & esse cum Christo. Et latroni Christus dixit: Hodie mecum eris in Paradiso.

Τίνα ἐστὶ τὰ πάθη τοῦ θανάτου;

Ἔγερσις ἀλγηδόνων: ἐν ἄλλοις μὲν, ὡς ἡ τ ἀφάλυσιν τ ψυχῆς ἀπὸ τ σώματος, μειζόνων: ἐν ἄλλοις δ', ἐλαττόνων: αἳ ὑπὸ τ γραφῆς λέγονται, ὠδῖνες θανάτου: οἱ ὁ. ἀθρ. Στέρησις ἀνθρωπίνων πάντων: τ χρῆσιν ἡμῖν, καὶ ἀπόλαυσιν, παρεχόντων. Μεταστοιχ τ σώματος, εἰς κόνιν καὶ τέφραν.

Quæ sunt effectus mortis?

Afferre dolores, qui in dissolutione corporis & animæ fiunt, in alijs maiores, in alijs minores: qui in Scriptura sacra dicuntur dolores mortis. Priuatio rerum omnium humanarum, quibus in hac vita vtimur fruimur. Redigere corpus in puluerem et cinerem.

Ψαλ. ιζ.

Τίνα, αὐτῷ ἐναντία;

Ζωὴ, καὶ Μεσσίας: ὃς ἦρε τ θάνατον, καταστρέψαμενος τ ἀρχὴν αὐτοῦ: ἀποσκευασάμενος τ ἁμαρτίαν τοῖς εἰς αὐτ πιστεύουσιν, ὑπὲρ ἧς τὸ χρέων ἀπέτισεν. Ἔσομαι θάνατός σου, ὦ θάνατε. Οὕτω τε, ἀπαλλαγὴ τ θανάτου, ἀφ' ἧς αὐτ πραγματευθεῖσα. Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, κἂν ἀποθάνῃ, ζήσεται. Ζωὴ αἰώνιος, ἧς πάντες οἱ μακάριοι συναπολαύσασι θεοῦ: βλέποντες αὐτὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, ὃς ἔσται τὰ πάντα ἐν πᾶσιν.

Quæ sunt contraria?

Vita, Messias, qui mortem sustulit, euerso eius imperio, sublato peccato, in se credentibus, pro quo satisfecit. Ero mors tua, ô Mors: & sic liberatio à morte, per eundem facta: Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, tamen viuet. Vita scilicet æterna, qua fruentur omnes beati cum Deo, videntes eum facie ad faciem, qui erit omnia in omnibus.

Ὡσηὲ ιγ'. Ἰωάν. ιά. ά. Κορ. ιγ' καὶ ιε'.

Osee 13. Ioan. 11.

Ἔξεστι

Ἔξεστι πενθεῖν τοὺς τελευτήσαντας τὸν βίον;

Μάλιστα. Τοῦτο γὰρ γραφικοῖς διδάσκεται μαρτυρίοις, καὶ παραδείγμασι.

Φησὶ γοῦν Σολομὼν Ἐκκλησ. ζ'. Ἀγαθὸν, πορευθῆναι εἰς οἶκον πένθους: ἢ ὅτι πορευθῆναι εἰς οἶκον πότου: καθότι ἐκεῖνο, τέλος πάντας ἀνθρώπους: καὶ ὁ ζῶν, δώσει ἀγαθὸν εἰς καρδίαν αὐτοῦ: ἤτοι ἐνθυμηθήσεται τὸ μέλλον.

Σειρὰχ. λή. Τέκνον, ἐπὶ νεκρῷ κατάγαγε δάκρυα: καὶ, ὡς δεινὰ πάσχων, ἔναρξαι θρηνῶν. Πικρῶνον κλαυθμὸν, καὶ ἐκφερέτω ῥῆσιν: καὶ πάσχων τὸ πένθος κατὰ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ.

Οὕτως Ἀβραὰμ τὴν Σάῤῥαν μετεπλάξατο τὸν βίον ἐκόψατο, Γεν. κγ'.

Οὕτως Ἰωσὴφ τὸν πατέρα Ἰακὼβ ἀπωλοφύρετο, Γεν. ν'.

Οὕτως ἔκλαυσαν τὸν Ἀαρὼν τριάκοντα ἡμέρας πᾶσα πληθὺς Ἰσραὴλ, Ἀριθ. κ'.

Ὡς δ' αὖτως τὸν Μωϋσέα, ἐν τῇ παραδιάδι Μωὰβ, ἰσαρίθμους ἡμέρας, Δευτ. τελευταίῳ.

Διὰ τί θρηνητέον τοὺς τελευτήσαντας;

Οὐχ, ὡς κακόν τι αὐτοῖς γεγένθαι (ἐπολαμβάνεσθαι δεῖ) μακάριοι γὰρ, οἱ νεκροὶ, οἱ ἐν Κυρίῳ ἀποθνήσκοντες)

Apocal. 14.

Licet'ne lugere mortuos?

Maximè. Id enim Scriptura testimonia & exempla docent.

Salomon inquit: Melius est, ire in domum luctus, quàm ad domum, conuiuij. In illa enim, finis cunctorum admonetur hominum, & viuens homo cogitat, quid futurum sit. Eccles. 7.

Siracid. 38. Fili mi in mortuum produc lacrymas, & quasi dira passus, incipe plorare. Acerbis lachrymis deplora eum, & cor tuum vero dolore afficiatur, & gere signa luctus, sicut postulat illius dignitas.

Sic Abraham, Saram suam defunctam luxit, Gen. 23.

Sic Ioseph parentem suum Iacob deplorauit, Ibid. vlt.

Sic Aharonem, omnis multitudo filiorum Israël fleuit, triginta diebus, Num. 20.

Similiter & Mosen, in campestribus Moab, totidem diebus, Deut. vlt.

Cur lugendi sunt mortui?

Non, quòd malè actum esse cum illis sit existimandum: Beati enim mortui, qui in Domino moriuntur:

τις) ἀλλὰ λοιπὸν τὸ ἡμᾶς ὀρφανισθῆναι συνηθείας, βοηθείας, συμβελῆς, ἀναγκαίων & φιλτάτων ἀνθρώπων. Κατακρίνει γὰρ ὁ θεὸς, τὴν ἀσυργίαν & ἀναλγησίαν κατεχομένους: ὥσπερ ἔν, & τὸ μωρὸν τῆς Στωϊκῆς ἀπαθείας, ἅτε τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει ἀντιβαῖνον, εἰκότως κατακρίνεται.

riuntur: sed quòd nos orbati sumus consuetudine, auxilio & consilio necessariorum scilicet, & coniunctissimorum. & damnat Deus ἀσυργίαν & ἀπηλγηκότας: sicut etiam Stoicorum stulta ἀπαθία, damnanda est, pugnans cum ipsa hominis natura.

Τί μέτρον δεῖ θρηνεῖν εἶναι ἐν λύπῃ;

Quis modus esse debet in luctu?

ἀθεον. δ'

Μὴ λυπηθῶμεν, καθὼς οἱ λοιποὶ, οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα: μηδὲ καταργασώμεθα ἡμᾶς αὐτούς. Μετρίαζε πένθων. Ἀπὸ λύπης γὰρ ἐκβαίνει θάνατος: & λύπη καρδίας κάμπτει ἰσχύν. Μὴ παραδώσῃς εἰς λύπην τὴν καρδίαν σου: ἀλλὰ μεθέσησον αὐτὴν, μνησθεὶς τὰ ἔσχατα. Οὐ γάρ ἐστιν ἐπάνοδος: & ὅτον οὐκ ὠφελήσεις, καὶ σεαυτὸν κακώσεις. Ἐν ἀναπαύσει νεκρῶν, κατάπαυσον τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ: καὶ παρακλήθητι ἐν αὐτῷ, ἐν ἐξόδῳ πνεύματος αὐτοῦ.

Ne contristemur sicut cæteri, qui spem non habent. Et ne nosmetipsos conficiamus: moderare luctum: nam tristitia parit mortem, & cordis mœstitia languefacit vires. Ne sinas tristitiam in corde tuo radices agere, sed pelle eam, & finem cogita. Non enim est reuersio, & illi nō proderis, et teipsum lades. Cùm igitur mortuus fruatur quiete, par est, vt luctum moderaris, & hac te consolatione sustentes, quòd spiritus à corpore sit separatus.

1. Theſſal. 4.

Eccleſ. 38.

Σειρ. λή.

Οὕτως ἐν Δαβὶδ, τῶν περὶ αὐτὸν θαυμαζόντων, καὶ ἐρωτώντων: τί μὴ μᾶλλον πενθεῖν τὸ παιδάριον ἀπεθανὸν, ἢ ζῶν; ἀπεκρίνατο: Νῦν τεθνηκότος, ἵνα τί ἐγὼ νηστεύω: μὴ δυνήσομαι ἐπιστρέψαι αὐτὸν ἔτι; μᾶλλον μὲν ἐν ἐγὼ πορεύσομαι πρὸς αὐτὸν: & αὐτὸς οὐκ ἀναστρέψει πρός με.

Sic Dauid suis mirantibus & quærentibus, cur non lugeret magis magis mortuum, quàm vinum? respondit: Nunc quia mortuus est, quare iciuno? Nunquid potero eum reuocare amplius? Ego vadam magis ad eum, ille verò non reuertetur ad me.

2. Sam. 12.

Καὶ δυσφορεῖσθαί ἐστι πρόπον τινὰ κατὰ θεοῦ, τὸ, τὸν θάνατον τῶν οἰκείων ἀνεργι-

Et impatientia quodammodò est aduersus Deum, adeò im-

ων ἀκραπίστεον τοῦ δέοντος φέρειν: ὁπότε γε οἴδαμεν, ὅτι θεὸν εἶναι πατέρα ἡμῶν, καὶ μυρίῳ σοφώτερον ἡμῶν. Λεκτέον τοιγαρῦν, Γενηθήτω τὸ θέλημά σου: εἰ δὴ καὶ τύχοι τὰ τοιαῦτα συμβαίνοι. Ἡμῶν δὲ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς πᾶσαι ἠριθμημέναι εἰσί, Matth. 10.

potenter ferre mortem suorum: cùm sciamus, Deum esse patrem nostrum, & longè nobis sapientiorem. Ideo dicendum est: Fiat voluntas tua, cùm non casu hæc accidant: Non cadit capillus. Matth 10.

ΠΕΡΙ ΤΑΦΗΣ.

DE SEPVLTVRA.

Πῶς ὠνομάσθη ὁ ταφῆς τόπος;

Quomodo dictus est locus Sepulturæ?

Ἑβραϊστὶ μὲν, בֵּית חַיִּים (Βηθχαΐμ) ὅ ἐστιν, οἶκος ζώντων: παρὰ τὸ, οὗ οἱ κεῖ ταφέντες νεκροὶ, τῷ θεῷ ζῶσι. Καθάπερ ὁ ἀγαπητὸς ἡμῶν σωτὴρ, φησὶ τοὺς Πατριάρχας, Ἀβραάμ, Ἰσαάκ, Ἰακώβ, γλυκυτατά φησιν, αὐτοῦ ζῶ: εἴγε ὁ θεὸς ἀναφανδὸν λέγει, ἐκείνων θεὸς εἶναι: εἶναι δὲ θεὸν ὑ νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων. Ἑλλωϊστὶ δὲ, κοιμητήριον, ὅ ἔστι, καθευδητήριον: παρὰ τὸ, ἐκεῖ τὰ σώματα, καθάπερεὶ ἐν τοῖς ἑαυτῶν ταμιείοις, ὑπὸ τῶν πόνων, ὧν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ ἠνέχοντο, ἀναπαύεσθαι: καὶ γλυκύ τινα ὕπνον καθεύδειν. Κατὰ τὸ Ἡσαΐου κς'. Βάδιζε, λαός μου: εἴσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου: ἀπόκλεισον τὴν θύραν σου: ἀποκρύβηθι μικρὸν, ὅσον ὅσον.

Ἐπεὶδὴ δὲ, ἐν τοῖς ἔμπροσθεν αἰῶσιν,

Hebraïs בית חיים, *id est, domus viuentiũ, quòd mortui, illic iacentes sepulti, Deo viuant. Sicut Saluator noster de Patriarchis, Abraham, Isaac & Iacob dicit, quòd viuant: quia Deus profiteatur se illorum Deum esse: sit autem Deus, non mortuorum, sed viuorum. Græcis dicitur κοιμητήριον, hoc est, Dormitorium: quòd illic corpora, tanquam in suis cubiculis, à laboribus, quos in hoc Mundo sustinuerunt, requiescant, & dulcem somnum dormiant:* (Schlafkammer) *Isa. 26. Vade populus meus, intra cubicula tua, claude ostia tua super te, abscondere modicum ad momentum.*

Quia verò superioribus seculis,

culis, superstitiosa quadam persuasione, circa templa plerung, sepulti sunt homines, tanquam locis consecratis, & vt aqua lustrali monumenta aspergi possent, & alia, quæ videbantur pietatis esse officia, commodius defunctis præstari possent: hinc adeò factum est, vt atria templorum Cœmeteria, dicerentur.

ἀῳῶσιν, ἐθελοθρήσκῳ τινὶ ὑποληφθ, πέλας τῶν ναῶν ὡς τὰ πολλὰ ἐτάφησαν οἱ τὸν βίον καλαισρέψαντες, ὡς ἐν τόποις καθιερωμένοις: καὶ ἵνα ῥᾳδιούργαντηρίοις τὰ μνήματα περικαθαρθεῖεν ἂν δηθεν: ἄλλα τε, ἃ δόξαν εὐσεβείας εἶχον, μᾶλλον κ' τρόπον τοῖς τελευτήσασι παρασχεθεῖεν: ἐντεῦθεν ἐγένετο, τὰ κύκλῳ τῶν νεῶν περιτέμενα τημήν, ἔστιν κοιμητήρια, τοῖς Λατίνοις ἄτρια τεμπλῶσθαι, τετέσιν, αὐλὰς ναῶν, ὀνομαθῶσι.

Nobis rectè dicitur Ager Dei, **Gottesacker**: *quòd in eum corpora Christianorum, quæ sunt Dei grana, quæ reuiuificabit, & ad vitam resuscitabit perpetuam, illic condantur & reponantur.*

Ἡμῖν δ' αὖ τοῖς Γερμανοῖς, εὖ καλέιται Γόττς ἄκκερ, ὅ ἐστι, θεῦ ἀγρὸς: διὰ τὸ, εἰς αὐτὴν κόκκους θεῦ (τὰ σώματα τῶν χριστῷ βαπτισθέντων: ἢ ὑπ' αὐτοῦ εἰς ἀνάστασιν αἰωνίου ζωῆς ἀναζωοποιηθησομένων) καταβληθέντας ἀποθησαυρίζεσθαι.

Quibus omnibus & singulis appellationibus fides nostra de carnis resurrectione confirmatur.

Αἷς πάσαις τε καὶ ἑκάστῃς προσηγορίαις, ἡ περὶ ἀναστάσεως σαρκὸς πίστις ἡμῶν βεβαιῶται.

Vbi habendus est locus sepulturæ?

Πῦ δεῖ εἶναι τὸν ταφῆς τόπον;

Parùm refert, quo loco habeatur: Domini est terra, & plenitudo eius. Nec opus est noua & Magica Sacrifici consecratione: Psalm. 24.

Μικρὸν μὲν διαφέρει, ὅπου ἂ ἢ. Τοῦ κυρίου γὰρ, ἡ γῆ, καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. Οὐδ' ἐστιν ἀδεμιᾶς νέας καὶ μαγικῆς παρὰ ἱερέως καθιερώσεως χρεία. Καὶ γὰρ εἶδεν ὁ θεὸς τὰ πάντα, ὅσα ἐποίησε: καὶ ἰδοὺ, καλὰ λίαν. Gen. 1.

Vidit Deus omnia quæ fecerat: & ecce, erant valdè bona.

Οὐ μέν, ἀλλὰ ἐκ τῆς ἱερᾶς γραφῆς φαίνε): ὡς ἐπὶ πολὺ ἔξω τῶν πόλεων θάπτεσθαι εἰωθέναι. Ὥσπερ Ἀβραὰμ ἠγόρασεν

Sed tamen ex Scriptura sacra apparet, plarung, extra vrbes sepulturam fuisse. Sicut Abraham

Γεν. κγ'. ἠγόρασεν ἀγρὸν, ἀπὸ παρὰ τῆς γυναικὸς, ἑαυτοῦ τε, καὶ τῶν, ἑαυτῷ. Οὕτως, ἐξ εὐαγγελικῆς ἱστορίας φανερόν ἐστιν, ἔξωθεν πόλεως ὑπάρξαι τὰ φάς. Ἐξεκομίζετο γὰρ νεανίσκος τεθνηκὼς ἔξω πόλεως Ναΐν.

Luc. 7.

Emit agrum in uxoris, suam, suorumq; sepulturam. Sic ex historia Euangelij apparet, extra urbem fuisse sepulturam. Effertur enim adolescens extra portam Naim.

Ἰωάν. ιά. Οὕτως, Λάζαρος ἔξω Βηθανίας ἐτέθαπτο.

Sic Lazarus extra Bethaniam sepultus est. Ioan. 11.

Ματθ. κζ' Οὕτως, ὁ ἐξ Ἀριμαθαίας Ἰωσὴφ, ἄνθρωπος πλούσιος, μνημεῖον ἑαυτοῦ καινὸν ἐν κήπῳ ἐλελατόμητο: ἐν ᾧ χριστὸς ταφεὶς ἔκειτο.

Sic Ioseph ab Arimathia, homo diues, sepulchrum nouum sum sibi in horto excidi curauit, in quo Christus sepultus iacuit. Matth. 27.

Καλῶς ἂν ποιοῦσιν οἱ ἡμέτεροι: ἴδια καὶ ἀφωρισμένα τάφης χωρία, ἔξωθεν τῶν πόλεων ἔχοντες, καὶ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ λαοῦ θεοῦ. Οὐδὲν γὰρ τοῖς ἀποθανοῦσι, καὶ τοῖς ζῶσιν, ἔπι.

Recte itaq; fit à nostris, quòd peculiaria sepultura loca extra oppida habent, ad exemplum populi Dei. Nihil enim mortuis cum viuis amplius.

Οὐκοῦν οὐδὲν διαφέρει, ὅπου ποτὲ ἂν τὰ τῶν μεταλλαξάντων σώματα ἀποῤῥιφῶσιν;

Ergo ne nihil refert, quocunq; corpora defunctorum abijciantur?

Ἄπαγε δὴ βαρβαρισμὸς τοῦτο, καὶ τῆς ἀσεβείας: ὥστε τὰ κήδη καὶ ὁσία εὐσεβησάντων, καὶ τὰ τῶν ἀλόγων πτώματα ἀποσκορακίζεσθαι: ἀλλ' ἐπιμελεῖσθαι δεῖ, ἵδι' ἄπτα καὶ εὐσφορα ἔχειν εἰς τὸ θαπτεῖν χωρία: καὶ τόπις ἀδημόνως χρῆσθαι, μηδὲ εἰς τὰ μνημεῖα ὑβρίζειν.

Abſit hæc barbaries, & impietas, vt funera & ossa piorum sicut cadauera brutorum, abijciantur: sed danda est opera, vt peculiaria & commoda habeantur sepulturæ loca, eaq; honestè habeantur. Nec sepulchra violanda.

Τοῦτο δὲ, ἀφ' οὗτου: ὡς τῶν τῆς νυνὶ ζωῆς ἀπαλλαγέντων, τινὰ λαμβανόντων αἴσθησιν τῶν τοιούτων, ἢ τὸ ἢ βέλτιον, ἢ χεῖρον, ἐντεῦθεν ἀφιστέσθαι (ἐθελοθρησκεία γὰρ, τοῦτό γε, παπιστικὴ) ἀλλὰ διὰ τὴν τῆς ἐσομένης, ἐκείνοις

Idq; nõ propterea, quòd hac vita defuncti, inde afficiãtur sensu aliquo, quo melius vel peius inde habeant (quæ est superstitio Papistica) sed propter spem resurrectionis illo-

ἐκείνοις τε κ̀ ἡμῖν, ἀναστάσεως ἐλπίδα: ἣν ἡμεῖς Ϲ τῷδε τῷ νομίμῳ μαρτυρεῖν δίκαιοί ἐσμεν.

illorum & nostram, quam etiam hac ceremonia testificari debemus.

Οἷς σωφρόνως, ὁ θεῖος Αὐρήλιος, ἀ. περὶ θεοπόλεως ιβ'. καλῶς γράφων, ὥστε ταῦτα πάντα φησὶ (τὸ εὖ κηδεσθαι, τὸ σεμνῶς ἐκφέρειν, τὸ φιλοτίμως ἐνταφιάζειν) μᾶλλον εἶναι τοῖς ζῶσι παραμύθια, ἢ τοῖς τεθνεῶσι βοηθήματα.

In quam sententiam, D. Augustin. de Ciuitat. Dei, lib. 1. cap. 12. rectè scribit: Proinde, ista omnia id est, curatio funeris, conditio sepulturæ, pompa exequiarum, magis sunt viuorum solatia, quam mortuorum subsidia.

Εἰ Ϲ ἐν τῷ περὶ θεραπείας ὑπὲρ τεθνηκότων βιβλίῳ, τῇ προκειμένῃ ὑποθέσει ὑπηρέτησας, ἄλλο φρονεῖν δοκεῖ, ἀνθρώπινόν τι παθὼν: ἀλλ' ἀδεμιᾷ τῶν γραφῶν μαρτυρίᾳ ὑπερειδόμενος. Τοιγαροῦν τῇ αὐτῇ εὐχερείᾳ ἀποῤῥίπτεται, ᾗ λέγεται: κ̀ τὸν ἅγιον Ἱερώνυμον εἰπεῖν.

Licet libro de cura pro mortuis, argumento & quæstioni propositæ seruiens, aliud sentire videatur, humani aliquid passus: sed absq; vllo Scripturæ testimonio. Idcoq; eadem facilitate reijcitur, qua dicitur, vt Hieronymi verbis vtamur.

Vnde ortus est ritus sepeliendi mortuos?

Πόθεν ἀρχὴν ἔσχε τὸ ἔθιμον, Ϲ τὸν καταστρέψαντας θάπτειν;

Ἐκ ῥήματος θεοῦ: ὅπερ τῷ Ἀδάμῳ, Ϲ τοῖς ἐξ αὐτοῦ, ἐκείνου, θάνατον ἔσεσθαί φησι τιμωρίαν Ϲ πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, λέγων: Ἐν ἱδρῶτι Ϲ τοῦ προσώπου σου φάγῃ τὸν ἄρτον σου: ἕως τοῦ ἀποστρέψαι σε εἰς τὴν γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθης: ὅτι γῆ εἶ, κ̀ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ.

Ex verbo Dei, vbi Deus Adæ, & posteritati eius, mortem irrogatum iri denunciat in pœnam peccati, & ait: In sudore vultus tui, vescêris pane tuo, donec reuertaris in terram, ex qua sumptus es: quia puluis es, & in pulucrem reuertêris. Gen. 3.

Καὶ Σολομὼν: Ἕως ὅτου ἐπιστρέψῃ ὁ χοῦς ἐπὶ τὴν γῆν, ὡς ἦν: Ϲ τὸ πνεῦμα ἐπιστρέψῃ πρὸς τὸν θεὸν, ὃς ἔδωκεν αὐτό. Eccles. 12.

Et Salomon: Reuertatur puluis in terram suam, vnde erat: & spiritus redeat ad illum, qui dedit eum.

Ὅθεν ὀρθῶς ἔγνωσαν οἱ πνευματοφό-

Hinc rectè intellexerunt

ματοφόροι πατριάρχαι: τὰ ἀνθρώπινα λείψανα μὴ δεῖν ἀπορρίπτειν, ὡς τὰ σώματα τῶν ἀλόγων: ἀλλ' ἐντίμως τῇ γῇ παραδίδοναι.

Patriarchæ, corpora hominum non abijcienda, vt pecorum cadauera: sed terræ honestè mandanda esse.

Τίνος δ' ἕνεκα δεῖ τοῦτο ποιητέον;

Οὐ μόνον, ἵνα τῷ τελευταίῳ τούτῳ εὐσεβείας ἔργῳ, ἣν ἀγαπῶμεν πρὸς τοὺς πλησίον ἡμῶν μετηλλαχότας ἐχόμεθα, δηλονότι ποιῶμεν: ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον, ἵνα τῷ ἡμετέραν περὶ ἀναστάσεως τῆς σαρκὸς πίστιν, φανεραὶ καθιστῶμεν.

Cur hoc faciendum est?

Non tantùm, vt hoc postremo pietatis officio, nostram dilectionem erga proximos nostros defunctos, sed multò magis fidem nostram de resurrectione carnis nostræ, declaremus.

Εἰσὶ γὰρ τὰ τούτου ἀπεκδύματα, οἷονεὶ κόκκοι σίτου, εἰς τὸν τοῦ κυρίου ἀγρὸν καταπαρέντες, τίμιοι: οἵτινες, κἂν εἰ ἐν αὐτῷ καταπατῶνται: ὅμως ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ, ἄφθαρτοι ἐξαναστήσονται, ἀθάνατοι, ἔνδοξοι. Ἅγιος πρέπως δρᾶ θαπτέον.

Sunt enim hæ exuuiæ, grana in agrum Domini contecta, preciosa: quæ etsi in eo computrescant: tamen in nouissimo die incorruptibilia & immortalia resurgent, gloriosa. Quare religiosè sunt sepeliendæ.

Περὶ τίνων ἡμᾶς πραγμάτων, τὰ περὶ τὰ κήδη νομιζόμενα ὑπομιμνήσκει;

De quibus rebus, funerum cæremoniæ nos admonent?

Πρῶτον μὲν, περὶ θανάτου, τῶν ἀνθρωπίνων ταλαιπωριῶν, καὶ τῶν αἰτίων αὐτῶν: περὶ τῆς δικαιοκρισίας, καὶ ὀργῆς θεοῦ, τῆς διὰ τὰς ἁμαρτίας, καὶ τῆς τῶν ἁμαρτημάτων βαρύτητος: ὅτι ἐν Ἀδάμῳ πάντες ἀπεθανήκαμεν, διὰ καὶ ἕνεκα τῆς ἁμαρτίας.

Commonefaciunt nos de morte, & miserijs humanis, earumq; causis: de iudicio & ira Dei aduersus peccata, ac eorum grauitate: quòd in Adam omnes sumus mortui, per & propter peccatum. Rom. 5.

Ἐνταῦθά μοι γενόμενος, ἤρεσεν: ἐκ τοῦ ἁγίου Αὐγουστίνου, θαυμασὸν παραθέσθαι τύπον: περὶ τῆς οἰκτρᾶς καὶ φρικω-

Libuit ex Augustino hic insignem asscribere locum, de miserabili & horrenda corporis humani, vel

Φρικώδες, τ̃ ἀνθρωπείου σώματος, ἢ πώματος, ἀναστοιχειώσεως. Οὕτω δέ πως κεῖται λόγῳ μή. Πρὸς ἀδελφὸς ἐρημάζοντας. Εἰσίωμεν, φησὶ, τὰς ταφάς; καὶ, τί τὸ ἐν αὐτοῖς, καθαμάθωμεν. Ἀποβλέποντες γὰρ, εὑρίσκομεν τεθνηκότων κεφαλὰς, νεφροὺς, κοιλίαν. Λέγω ταλῆθες, λέγω ἀναμφιβόλως ταλῆθες: ἐμοὶ πεῖραν ἔχοντι πιστεύετε. Ἐν μὲν τοῖς κρανίοις, εὑρήσετε φρυνίας πηδῶντας, ἐκ τ̃ ἐγκεφάλου γεννηθέντας: ἐν δὲ τοῖς νεφροῖς, ὄφεις φυέντας, τοῖς ὀσφύσιν ἐμπαίζοντας: ἐν δὲ τῇ γαστρὶ, σκώληκας βρύοντας, τῶν ἐγκάτων ἀναδοθέντας. Ἰδὲ, τί ἐσμεν, τί ἐσόμεθα: Ἰδὲ, εἰς τί ἀναλυόμεθα. Οὐδεὶς γὰρ ἔστι, τοσοῦτον ἀγαπᾷ εἰς φίλον, ἢ συγγενῆ, ἔχων: ὥστε νύκτα, καὶ μίαν, αὐτὸν ἑαυτῷ συνόντα, ἵνα μὴ ἴδῃ αὐ, ἐκὼν εἶναι. Μέχρι μὲν ἐνταῦθα, ἐκεῖνος.

vel cadaueris potius, resolutione. Ita autem habetur, ad fratres in Eremo, sermone 48. Intremus sepulchra, & quid inuenimus, discamus. Nam si respexerimus, inuenimus mortuorum capita, renes & ventrem Verum, & indubitanter verum, mihi experto credite, quòd in capitibus inuenietis bufones saltantes, generatos ex cerebro. In renibus, serpentes generatos, in lumbis ambulantes. In ventre, vermes scaturientes, generatos ex visceribus. Ecce quid sumus, & quid erimus? Ecce in quod resoluimur? Non enim est aliquis, qui tantùm amicum, vel cognatum diligat, quòd per noctem vnam secum morari cupiat. Hactenus ille.

Εἶπα δὲ, περὶ τῶν τ̃ χριστ̃ εὐεργετημάτων ὑπομιμνήσκω: ὃς ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, τ̃ θανάτου, ἐξηγόρασε, τ̃ τῷ ζωῷ ἡμῖν ἀπέδωκε: καὶ ἀναστάσεως τ̃ σαρκὸς, ἀθανασίας, καὶ ζωῆς διαιωνίσεως.

Admonet nos & de Christi beneficijs, qui nos à peccato & morte redemit, nobisq; vitam restituit: de carnis resurrectione, immortalitate, & vita perpetua.

Ἕνα δ' ἕκαστον, ἑαυτόν τε, καὶ τῷ ἑαυτ̃ ζωῷ: καὶ τῷ τῶν ἄλλων, τῶν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ τῷ κοινῷ, χρησίμως ὑπηρετούντων, σωτηρίαν εὐσεβεῖς εὐεσεύχας ποιούμενον, τῷ θεῷ

Singuli quoq;, se et suam vitã, ac aliorum, qui vtiliter Ecclesiæ & Reipub. seruiunt salutem, pijs precibus Deo commen-

τῷ θεῷ παραθέσθαι: καὶ προετοιμάζεσθαι ἑαυτὸν, πρὸς εὐθανασίαν.

Οὕτω γάρ πως τοῖς ἐκφέρουσιν ὁ ἐκκομιζόμενος λέγειν δοκεῖ: Ἐμοὶ μὲν σήμερον, σοὶ δ' αὔριον. Ὡς γέγονε τἀμὸν κρίμα: οὕτω καὶ τὸ σόν. Κρεῖσσόν σοι, φίλε, πενθούντων δόμον εἰσαφικέσθαι: ἢ πίνειν οἶνον, συμποσίου τε φίλων.

Σειρ. λή. Ἐκκλησ. ζ'.

Ποῖά πινα ἦν, ἃ πρὸς τὰ κήδη γίνεσθαι εἰώθοτα;

Ἐν τῷ θεοῦ λαῷ ἐθος ἦν, κλαίειν καὶ κόπτεσθαι σφᾶς ἐπιμνημονεύοντας. Αὐτίκα Γεν. κγ'. Ἦλθεν Ἀβραὰμ κόψασθαι Σάρραν, καὶ πενθῆσαι. Οὕτω καὶ Σαμ. κέ. καὶ κή. σωσθεισθεὶς πᾶς ὁ Ἰσραὴλ, ἐκόψατο τὸν Σαμουὴλον ἅπαν: καὶ ἔθαψαν αὐτὸν ἐν τῇ πόλει αὐτοῦ Ἁρμαθαίμ.

Προσεθυμίασαν δὲ καὶ ἀρωμάτων: καθὼς ἔθαψαν τὸν βασιλέα Ἀσὰ ἐν τῷ μνήματι: ᾧ ὠρωρύχει ἑαυτῷ ἐν πόλει Δαβίδ: καὶ ἐκοίμησαν αὐτὸν ἐπὶ τῆς κλίνης, ἣν ἐπλήσαν ἀρωμάτων, καὶ ποικίλων εἰδῶν μυρεψῶν: καὶ κατέκαυσαν κατακαῦσιν κωμικὴν μεγάλην.

Παραλειπ. ιϛ'.

Ἐν τῇ εὐαγγελικῇ ἱστορίᾳ γέγραπται: παραληφθῆναι αὐλητὰς, θρηνῳδοὺς ἄδοντας. Τὰς νεκρὰς ὀθονίοις ἐνετύλιξαν, σειραῖς περιέδησαν. Καὶ ἀρώμασιν ἤλειψαν τὸν Ἰησοῦν: καθὼς ἔθος ἐστὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἐνταφιάζειν.

Ματθ. θ'. Ἰωάν. ιά. καὶ ιθ'.

dent, seq. ad mortem quoq; prepararent.

Sic enim, qui effertur, alloqui funus deducentes fingitur: Hodie mihi, cras tibi. Sicut fuit iudicium meum, sic erit & tuum. Melius est, ire in domum luctus, quàm ad domum conuiuij, &c. Sirac. 38. Eccles. 7.

Quæ fuerunt ceremoniæ funerum?

In populo Dei mos fuit, flere, & plangere mortuos. Gen. 23. Abraham venit, vt fleret & plangeret Saram mortuam. Sic vniuersus Israël congregatus, planxit Samuelem nimis, & sepelierunt eum in vrbe sua Ramatha. 2. Sam. 23. 28.

Addiderunt & suffimenta aromatum: sicut sepelierunt Asa in sepulchro suo, quod foderat sibi in ciuitate Dauid, & posuerunt eum super lectum suum, vel lecticam, quam repleuerant aromatibus, & diuersis speciebus aromatum, confectis pigmentario opere, & combusserunt combustione magna admodum. 2. Para. 16.

In historia Euangelij scribitur, adhibitos tibicines, qui lugubria canebãt. Cadauera linteaminibus inuoluerunt, fasciis circumligatis, Aromatis etiam vnxerunt Iesum, sicut mos est Iudæis sepelire. Matth. 9. Iohan. 11. Iohan. 19.

ΠΕΡΙ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΩΝ ψυχῶν.

Πότερον ἀποθνήσκῃ καὶ ἡ ψυχὴ, ἢ ἐστὶν ἀθάνατος;

ΑΝάξιον μὲν δοκοίη ἂν, ἐν σχολῇ χριστιανῇ ταῦτα ζητεῖν: ὡς ἂν, ἀδήλου πράγματος ὄντος: καίτοι ὁμολογημένου, καὶ μᾶλλον σχεδὸν παντὸς, βεβαίου ὑπάρχοντος.

Ἐπειδὴ δὲ πολλοί εἰσι καθ' ἕκαστον χρόνον ἰδεῖν, τοὺς Ἐπικούρου φρονοῦντας, τοῖς εὐσεβέσιν ἀναμιχθέντας, οἱ καταγελῶσι τούτων: ὥσπερ ἐπὶ χριστοῦ, οἱ Σαδδουκαῖοι: ἔνιοι παρὰ πολλοῖς δοκεῖ τις ἐξαίρετος σοφία, μὴ δὲ ἀθέου λοκιανοῦ καταγελᾶν αὐτῶν: καὶ ἐν τῇ τάξει γε ἐκείνων, οἳ πρόκριτοι κεφαλαὶ, κίονές τε τῆς ἐκκλησίας εἶναι ἀξιοῦσι: διὰ δὴ τοῦτο, ὅπως βεβαιώσῃ τῆς ἀληθινῆς καὶ θεοσεβοῦς περὶ δὲ κεφαλαίου τούτου γνώσεως καὶ διδασκαλίας, μαρτυρίαις χρᾶσθαι τὸ ἀσφαλὲς τῆς ἡμετέρας πίστεως ἀποδεικνύναι προυθέμεθα.

Καταλεγε μαρτυρίας ἐκ τῶν ἁγίων γραφῶν, ὅτι ἀθάνατος ἡ ψυχή;

Γενεσ. α. Ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἑαυτοῦ. ὁ δὲ θεὸς, ἀθάνατος. Ὥστε καὶ ἡ ψυχή.

Γεν. ιε. Σὺ δὲ ἀπελεύσῃ πρὸς τοὺς πατέρας

DE STATV ANIMARVM.

Num etiam moritur anima, an est immortalis?

INdignum videri poterat, *in Schola Christiana haec quaerere, quasi dubia sit res: cùm confessio sit, & nihil certius esse ferè possit.*

Sed quia multi sunt omnibus temporibus Epicurei cœtui piorum admixti, qui rident haec: vt Sadducæi apud Iudæos, tempore Christi, & iam apud multos præcipua videtur sapientia, cum Luciano ridere ista: etiam in ordine illorum, qui præcipua capita & columnæ Ecclesiæ haberi volunt: ideò ad confirmandam veram & piam sententiam ac doctrinam, de hoc articulo, Scripturæ sacræ testimonia audire visum est, quibus fides nostra roboretur.

Recita Scripturæ sacræ testimonia de animæ immortalitate?

Gen. 1. Creauit Deus hominem ad imaginem suam, &c. Deus autem, est immortalis, ergò & anima.

Gen. 15. Tu autem ibis ad patres

πατέρας σε ἐν εἰρήνῃ, ταφεὶς ἐν γήρᾳ καλῷ. Καὶ κέ. Προσετέθη πρὸς τὸ λαὸν αὐτοῦ. Περίεισιν ἄν, ὃ ζῶσιν, ἐν τῷ ἑτέρῳ αἰῶνι, οἱ τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων μεταστάντες. Ἐντεῦθα, ἐν παλαιᾷ χειρογράφῳ βίβλῳ, τῆς ἐν Τυβίγῃ, ἀρχονλικῆς ἀκροπόλεως: καὶ ἐν ἑτέρᾳ, τῆς ἐν Βασιλείᾳ πόλει πρώτης Ἀκαδημίας, προσγέγραπται: ἰδοὺ, ὃ Μωϋσῆς οἶδε μέλλοντα αἰῶνα. Οὐδεὶς γὰρ προσίεται τοῖς μὴ ὄσι. Καὶ πρὸς τὸ σκοτεινὸς ἐν τῇ τῶν βασιλείας: ἡ ψυχὴ, ἀθάνατος. Τοῖς γὰρ ὑφεστῶσι προσίεται: ὁ τῆς ἀσυσάτης, καὶ ἀδὲν ὄσι.

patres tuos in pace, sepultus in senectute bona.

Ibid. 25. Et congregatus est ad populos suos. Super sunt itaq; & viuunt in altero seculo, defuncti hac vita.

Ψαλ. λ'. Εἰς χεῖράς σε παραθήσομαί τὸ πνεῦμά μου.

Ἐκκλησ. ιϛ'. Ἕως ἂν ἐπιστρέψῃ ὁ χοῦς ἐπὶ τὴν γῆν, ὡς ἦν: καὶ τὸ πνεῦμα, πρὸς τὸν θεὸν, ὃς ἔδωκεν αὐτό.

Psalm. 31. In manus tuas commendo spiritum meum.

Ecclesiastis vlt. Reuertatur pulvis in terram, vnde erat: & spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.

Σοφ. Σολομ. γ'. Δικαίων ψυχαὶ, ἐν χειρὶ θεοῦ: καὶ ὁ μὴ ἅψηται αὐτῶν βάσανος.

Sap. 3. Animæ iustorum in manu Dei sunt, & non tanget illas tormentum.

Ὁ κύριος, ὅ ἐστιν ἡ ἀλήθεια, ἐκ τῆς παλαιᾶς αὐτὸ πιστοῦται διαθήκης: ὅτι ὁ θεὸς ὁμολογεῖ, θεὸς εἶναι Ἀβραὰμ, Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώϐ. Οὐκ ἔστι δὲ ὁ θεὸς, θεὸς νεκρῶν, οἳ οὐκ εἰσὶν: ἀλλὰ ζώντων, τουτέστιν, ὄντων, οἳ ζῶσιν. Ἀλλὰ μὴν, ὁ θεὸς, ἐστὶν ὁ θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ ὁ θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ ὁ θεὸς Ἰακώϐ. Ζῶσιν ἄρα οἱ Πατριάρχαι ὅτι. Νεκροὶ δὲ εἰσὶ τὰ σώματα. Ζῶσιν ἄρα τῇ ψυχῇ παρὰ θεῷ. Οὐ τοίνυν ἡ ψυχὴ, τῷ σώματι συναποθνῄσκει τοίνυν: ἀλλὰ, πνεῦμα χωριστὸν ὄσαν, ἀπιδια-

Matth. 22.

Christus, qui est veritas, ex veteri testamento allato argumento, id probat, vbi Deus profitetur, se esse Deum Abraham, Isaac & Iacob. Deus autem, non est Deus mortuorum, qui non sunt, sed viuorum, id est, eorum qui sunt, qui viuunt. Sed Deus, est Deus Abraham, Isaac & Iacob. Ergo Abraham, Isaac & Iacob, viuunt. Mortui sunt autem corporibus: ergo viuunt anima apud Deum. Igitur anima non vnâ cum corpore extinguitur: sed manet superstes, separabilis spiritus,

ὅπι διαμένῃ μὴ τὸ ἐκ τοῦ σώματος ἐκχωρῆσαι: ζῇ παρὰ τῷ θεῷ, ζωὴν τε βελτίω: ἀπολαύῃ θεᾶς θεωρίας, χαρᾶς χάριτος ἀνεκδιήγητον ἄληκτόν τε, καὶ πρὸ τῆς τῶν σωμάτων ἀναστάσεως.

Καθὼς διαρρήδην ὁ αὐτὸς μαρτυρῶν, λέγει: μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα: τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι. Matth. ι.

Καὶ πάλιν τοῦ λαζάρου: τὴν αὐτοῦ ψυχὴν, μὴ τὴν ἀποβίωσιν, ὡς τοῦ σώματος ἐξεκεχωρήκει, ἀπενεχθῆναι ὑπὸ τῶν ἀγγέλων, εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀβραάμ: ὅπερ παρακαλεμένῳ, χαρᾶς ἀπολαύειν. Luc. 16.

Περὶ δὲ αὐτοῦ, τῷ ἅμα συρεῖ λῃστῇ διαβεβαιῶται, λέγων: Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. Ὃ σημαίνει, τὴν ἀνθρωπίνου ψυχὴν, πνεῦμα χωριστὸν εἶναι, καὶ θεῖον, μὴ τὸ τοῦ σώματος ἀπολυθῆναι. Luc. 23.

Τοιοῦτῳ τῷ ψυχοστόλῳ Ἰησοῦ, καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, λιπαψυχήσας, εἰς χεῖρας παρέθετο, ὁ γνήσιος πρωτομάρτυς Στέφανος. Act. 7.

Σὺν τῷ κυρίῳ εἶναι, ὡς ἐκ πονηρᾶς καταλύματος, ἢ καταλείσεως, ἀναλύσεως, ὁ μέγας Παῦλος ἐπιθυμεῖ. Εἰ δ' ἐκπνεομένη, διαφορηθείη ἡ ψυχὴ: ἢ καπνοῦ δίκην ἐξατμισθείη: ἢ πρὸ μακρᾶς τοῦ σωθῆναι χρείας ὁ ἀὴρ ἂν ἀπεῖη. Phil. 1.

Ἔτι,

postquam corpore extincto emigrauerit, & viuit apud Deum vita meliori: fruitur conspectu Dei, laetitia inenarrabili perpetua, etiam ante corporum resurrectionem.

Sicut disertè idem testatur, cùm dicit: Nolite timere eos, qui corpus occidunt, animam autem occidere non possunt. Matth. 10.

Idem de Lazaro dicit, Quòd anima eius, post mortem, cùm è corpore migrasset, portata sit ab Angelis in sinum Abrahæ, vbi fruatur gaudio, percepta consolatione. Luc. 16.

Idem latroni in cruce pendenti affirmat, inquiens: Hodie mecum eris in paradiso. Quo significat, animam hominis, spiritum esse separabilem ac superstitem, postquam è corpore emigrauerit. Luc. 23.

Huic animarum Episcopo & suam commendat Stephanus moribundus animam, vt eam suscipiat. Act. 7.

Cum hoc Paulus esse cupit, ex corporis ergastulo solutus. Si exhalans anima dissiparetur, & in auras, fumi instar euaneseeret: certè non vnâ cum Christo versaretur. Phil. 1.

Item,

Ματθ. ιζ'. Ἔτι, Μωσῆς καὶ Ἠλίας, ζωοὶ Χριστῷ, ὅτε ἐν ὄρει λαμπρυνθέντι, ὡμίλουν.

Ἔτι, πολλοὶ μετὰ τῶν Προφητῶν, καὶ Χριστὸν, καὶ τῶν Ἀποστόλων, ἐκ νεκρῶν ἠγέρθησαν: καὶ εἰς τὸν παρ' ἡμῖν βίον, εἰς τὰ σώματα, αὐτῶν αἱ ψυχαὶ ἀνεκλήθησαν.

Ὥσπερ δὴ Ἠλίας, ἀναστὰς ἐκ θανάτου, τὸν τῆς ἐν Σαρεφθᾷ τῆς Συδωνίας, χήρας υἱὸν, παράζων πρὸς τὸν κύριον, εἶπε: Κύριε, ὁ θεός μου ἐπιστραφήτω δὴ ἡ ψυχὴ τοῦ παιδαρίου τούτου, εἰς τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ. Καὶ εἰσήκουσεν ὁ κύριος τῆς φωνῆς Ἠλίου: καὶ ἐπεστράφη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εἰς αὐτόν: καὶ ἀνεβίω τὸ παιδάριον. Οὐ τοίνυν ἀπέσβεσε ἡ ψυχὴ, τοῦ σώματος ἐκχωρήσασα (δεομένου γε τοῦ Προφήτου, ἐπιστρέψαι αὐτῆς) ἀλλὰ μόνον ἀνακεχωρήκει, οὐδὲ ἐξηφάνιστο. ά. Βασιλ. ιζ'.

Πῦ δ' ἄρα εἰσὶν αἱ ψυχαὶ, ἀναλυόμεναι;

Παρὰ θεῷ, αἱ τῶν εὐσεβησάντων: οὐ τῆς παρούσης διαγωγῆς, ἐχ' ὑπνώσαι, ἀλλ' εἰρήνῃ καὶ χαρᾷ συζῶσαι, ἀπολαύσασι: εὐφροσύνῃ διηνεκεῖ καρτερήσαι σὺν Χριστῷ, ἐν παραδείσῳ ζωῆς μακαρίως ἀτέρμονι; ἣν καὶ κόλπον Ἀβραάμ, ἡ γραφὴ μετωνομάσθαι: παράδεισον δὲ, Χριστός. Λουκ. ιϛ'.

Πίστωσις.

Ψαλ. λ'. Εἰς χεῖράς σου παρατίθεμαι τὸ πνεῦμά μου, κύριε, τὸ πνεῦμά μου.

Ἐκκλησ.

Item, Moses & Helias, vivi, cum Christo, in monte clarificato, versantur.

Præterea, multi à Prophetis, Christo & Apostolis, è mortuis sunt resuscitati, & ad hanc vitam & corpora, animæ eorum revocatæ.

Sicut Helias, resuscitans viduæ Sareptanæ filium ex morte, clamat ad Dominum, dicens: Domine Deus meus, revertatur obsecro anima pueri huius in viscera eius. Et exaudiuit Dominus vocem Heliæ: & reversa est anima pueri intra eum, & revixit. Ergò anima non erat extincta, cùm è corpore emigrasset: siquidem orat Propheta, vt redeat: sed tantùm recesserat, non autem interierat. 1. Reg. 17.

Vbi sunt animæ post mortem?

Piorum apud Deum, cuius consuetudine, non dormientes, sed in pace & gaudio viuentes, fruuntur perpetua lætitia cum Christo, vita beata, quam, Scriptura etiam sinum Abrahæ vocat: Christus, Paradisum. Luc. 16.

Probatio.

Psal. 31. In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum.

Eccles.

Ἐκκλης. 16. Ἐπιστρέψει τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν θεὸν, ὃς ἔδωκεν αὐτό.

Σοφίας γ'. Αἱ δικαίων ψυχαὶ, ἐν χειρὶ θεοῦ: καὶ οὐ μὴ ἅψηται αὐτῶν βάσανος θανάτου.

Χριστὸς τῷ λῃστῇ φησιν: Ἀμὴν λέγω σοι, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ.

Φιλ. ά. Παῦλος, τὴν ἐπιθυμίαν ἔχω, φησὶν, εἰς τὸ ἀναλῦσαι, καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι.

Τί ἐκεῖ πράττουσι;

Καταπολαύουσι μὲν προσώπου θεοῦ: καὶ Χριστῷ συνδιάγουσι, χαίρουσι καὶ παρακαλάμβανουσι: ἀναμένουσι συρροὰς ἀνάστασιν: ἵνα σώματος ὁ ἄνθρωπος, πλέιως μακάριος ᾖ: καὶ ἀτελεύτητα τῷ θεῷ συζήσῃ, ὃς ἔσται τὰ πάντα ἐν πᾶσιν.

Ἀποδείκνυθι ταῦτα.

Λουκ. ιϛ'. Φησὶ Χριστὸς: τὸν Λάζαρον ἀποθανόντα, ὑπὸ τῶν ἀγγέλων ἀπενεχθῆναι εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀβραὰμ, ὅπου παρακλήσεως ἀπολαύειν.

Ἰωάν. ιδ'. Καὶ, ἐὰν πορευθῶ, καὶ ἑτοιμάσω ὑμῖν τόπον: πάλιν ἔρχομαι, καὶ παραλήψομαι ὑμᾶς πρὸς ἐμαυτὸν: ἵνα, ὅπου εἰμὶ ἐγὼ, κἀ ὑμεῖς ἦτε.

Φιλ. ά. Τὴν ἐπιθυμίαν ἔχω εἰς τὸ ἀναλῦσαι, καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι, πολλῷ μᾶλλον κρεῖσσον.

Ρωμ. ιδ'. Ὁ Ἀπόστολος ἀποφαίνεται: τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, εἶναι δικαιοσύνην,

Eccleſiaſt. 12. Reuertetur ſpiritus ad eum, qui dedit eum.

Sap. 3. Animæ iuſtorum, in manu Dei ſunt, & non tanget illos tormentum mortis.

Chriſtus latroni ait: Amen dico tibi: Hodie mecum eris in Paradiſo.

Philip. 1. Paulus dicit: Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto.

Quid illic agunt?

Fruuntur Dei conſpectu, & cum Chriſto conuerſantur, percipientes gaudium & conſolationem, expectantes carnis reſurrectionem, quò totus homo perfectè beatus ſit, & viuat perpetuò cum Deo, qui erit omnia in omnibus.

Proba hoc.

Luc. 16. inquit Chriſtus, Lazarum poſt mortem ab Angelis portatum in ſinum Abrahæ, vbi conſolatione fruatur.

Iohan. 14. Etſi abiero, & præparauero vobis locum, iterum veniam, & accipiã vos ad meipſum, vt vbi ego ſum, & vos ſitis.

Phil. 1. Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto, multò magis melius.

Rom. 14. Apoſtolus affirmat, regnum Dei eſſe iuſtitiam, pacem,

κοσμοσύλλω, καὶ εἰρηνίλλω, & χαρᾶ, ἐν πνεύματι ἁγίῳ.

Τί δὲ αἱ τῶν ἀσεβησάντων, ἤτοι τῶν ἀπίστων, ψυχαὶ γίνονται;

Εἰς ἅδου καταχρημνίζονται, καὶ ἐκεῖ βασανίζονται.

Ψαλ. μή. Ὡς πρόβατα, ἐν ἅδῃ ἐτέθησαν: θάνατος ποιμανεῖ αὐτούς.

Ψαλ. νδ'. Καταβήτωσαν εἰς ἅδου ζῶντες.

Λουκ. ις'. Ὁ πλούσιος, ἐν τῷ ἅδῃ ταφεὶς, βασανίζεται, καὶ ὀδυνᾶται ἐν τῇ φλογί.

β'. Πέτ. β'. περὶ τῶν ἀμεβόλων γράφει ὁ Ἀπόστολος: ὅτι σειραῖς ζόφου ταρταρώσας ὁ θεὸς, παρέδωκεν εἰς κρίσιν κολαζομένους τηρεῖν.

Πῶς οὖν καθεύδειν λέγονται οἱ νεκροὶ, καὶ ἀναπαύεσθαι;

Ὅτι ἀναπαύονται αἱ ψυχαὶ αὐτῶν, ἐκ τῶν κόπων οὗ δὲ ὁ κόσμος: ὧν ἠνέχοντο, τῷ σώματι, καὶ τῷ βίῳ τούτῳ, ἐνδιάγουσαι. Ἄλλως, αἱ ψυχαὶ ὅτι καθεύδουσιν, ὅτι ἀναπαύονται: ἀλλὰ ζῶσι διὰ παντὸς ἐνεργοῦσαι, ὅπως ἔξω θεν, ὡς ἔσωθεν, τοῦ σώματος. Ἀποκαλ. ιδ'. μακάριοι, οἱ νεκροὶ, οἱ ἐν κυρίῳ ἀποθνήσκοντες, ἀπάρτι. Ἀναπαύονται ἐκ τῶν κόπων αὐτῶν. Ἄλλοι γὰρ μοῦ, ἤπου τῶν σωμάτων ἐνδέχονται: ἄνω, εἰ καὶ τῇ γῇ ἐνοῦνται: ὅμως ἐχὶ ἑτέρως, ἢ τὰ τῶν ἄλλως

pacem & gaudium in Spiritu sancto.

Sed quid de impiorum, hoc est incredulorum, animabus fit?

Præcipitantur in infernum, & illic cruciantur.

Psal. 49. Sicut oues in Inferno positi sunt, mors depascet eos.

Psal. 54. Descendant in Infernum viuentes,

Luc. 16. Diues in Inferno sepultus cruciatur flamma, & est in tormentis.

2. Pet. 2. de Diabolis scribit Apostolus: Rudentibus Inferni detractos, in tartarum tradidit cruciandos in iudicium reseruari.

Cur igitur dormire dicuntur mortui & requiescere?

Quia quiescunt animæ illorum à laboribus huius Mundi, quos sustinuerunt, in corpore & hac vita agentes. Aliâs animæ nec dormiunt, nec quiescunt, sed viuunt, & habent perpetuò suas actiones, tàm extra, quàm intra corpus: Beati mortui, qui in Domino moriuntur, à modò quiescunt à laboribus suis. Alij ad corpora referunt, quæ vt maximè in terra computrescant: tamen non secus ac dor- Abac. 14.

ἄλλως καθευδόντων, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἀφʼ ἧς φωνῆς τοῦ θεικοῦ υἱοῦ ἐξεγερθήσονται.

Ἆρα οὐκ ἔστι μέσος τις, μεταξὺ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τοῦ ᾅδου πάντως;

Ἡ θεία γραφὴ, τρίτον (ἵνα οὕτω φάναι) τόπον, παντελῶς ἀγνοεῖ: μόνον τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τοῦ ᾅδου, μνημονεύουσα. Καθὼς δῆπου καὶ ὁ Χριστὸς, πάντα τὸ ἀνθρώπινον, εἰς δύο μόνον διαιρεῖ: εἰς τοὺς πιστεύοντας, καὶ εἰς τοὺς ἀπίστους.

Ἰωάν. γ. Ἵνα πᾶς, ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται: ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. Ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, οὐ κρίνεται. Ὁ δὲ μὴ πιστεύων, ἤδη κέκριται: ὅτι μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ.

Ὡσαύτως, καὶ ὁ Βαπτιστὴς, ἐπὶ τέλει τοῦ αὐτοῦ κεφ. ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον. Ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ υἱῷ, οὐκ ὄψεται ζωήν: ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ μένει ἐπʼ αὐτόν.

Ἦ προσευκτέον ὑπὲρ ἀποθανόντων;

Ἐκ τῶν νῦν τεθειμένων, καὶ ἀποδεδειγμένων, κινδυνεύει: ὁ προσευκτέον εἶναι ὑπὲρ ἀποθανόντων. Ἡ γὰρ τῷ θεῷ συνδιαιωνίζουσι μακάριοι: καὶ οὐ δέονται ὑπερεντεύξεως, ὑπὲρ ἑαυτῶν τε ψηφοφορίας (ἵνα οὕτως εἴπω) ἡμετέρας: ἢ κατάκεινται ἤδη, καὶ ἐν ᾅδῃ πεφέντες,

ac dormientium aliâs, in extremo iudicio, voce filij Dei excitabuntur.

An verò non est medius locus inter cœlum & infernum?

Scriptura sacra tertium (vt ita loquamur) locum, prorsus ignorat: sed tantum de cælo & inferno loquitur. Sicut etiam Christus omnes homines in duo tantùm genera diuidit, credentium scilicet, & incredulorum.

Iohan. 3. Vt omnis qui credit in filium, non pereat, sed habeat vitam æternam. Qui credit in eum, non iudicatur. Qui autem non credit, iam iudicatus est. Quia non credit in nomine vnigeniti filij Dei.

Similiter & Baptista, eodem cap. Qui credit in filium, habet vitam æternam. Qui autem incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.

Est'ne orandum pro mortuis?

Ex his, quæ iam sunt posita & probata, sequitur, non esse orandum pro mortuis. Aut enim cum Deo fœlicitate fruuntur perpetua, & non indigent viuorum interceßione & suffragijs, quæ sic vocant: aut iam sunt damnati,

πεθέντες, σρελθέντων: ἢ ματαίω, πᾶσα δέησις, οἷς γε ὠδὲν ωλέον ἐξ αὐτῆς, ὠδ' ἀπαλλαγὴ ὠδεμία σκεῖθεν. Κομιεῖ γὰρ ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος, ωρὸς ἃ ἔ-
ά. Κορ. ε. πραξεν: εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε κακόν. Καὶ ἐν
Ἐκκλησ. τόωω, ὃ πεσεῖται τὸ ξύλον, ἐκεῖ ἔσαι.
ιά. Καθὼς ὁ Ἀβραὰμ τῷ ωλουσίῳ ἀπο-
Λυκ. ις'. κρίνεται: μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν χάσμα μέγα ἐσήρικται: ὅωως οἱ θέλοντες διαβῆναι ἐντεῦθεν ωρὸς ὑμᾶς, μὴ δύνωνται: μηδὲ οἱ ἐκεῖθεν, ωρὸς ἡμᾶς διαπερῶσι.

Καὶ ωόθεν, τῷ μὲν ωροσευχῷ, ἐκ
Ρωμ. ι' πίστεως γίνεσθαι ἀνάγκη: ἡ δὲ πίστις, διὰ ῥήματος θεοῦ: ωόθεν δὲ τῆς ὑπὲρ τῶν τεθνεώτων ωροσευχῆς, ἐντολὴ καὶ ῥῆμα θεῖον ὠδὲν ὑπάρχει: διὰ τοῦτο, ὑπὲρ ἐκείνων οὐκ ἐκ πίστεως, ἀλλὰ μάτην, ωροσευχὴ γίνεται.

Εἰ γὰρ καὶ παράγεται μαρτύρια ἐκ τῶν Μακκαβ. βιβ', ἔγνωσται, τὰ βιβλία ἐκεῖνα, τῶν ἀποκρύφων εἶναι: οἷς ὅσον νενοητέον ἐν τῇ ἐκκλησίας διαφορᾶς καὶ ἀμφισβητήσεσι, φανερόν
ιβ'. Ἰωσή- ἐστι. Καὶ ἔξαρνός ἐστι Σάντης ὁ Παγῖ-
πω δεύτε- νος: μὴ εὑρηκέναι τὰ ῥήματα ἐκεῖνα
ρα μολ. ιά. ἐν τῷ αὐτογράφῳ: ὥστε δὴ ὠδὲ παρὰ Ἰωσήπῳ εὑρίσκονται: ὃς ὅμως ἀνέγραψε τὴν ἱστορίαν ἐκείνην. Τί δὲ ωρὸς ἡμᾶς, τὸ ἀλλότριον πρᾶγμα μὴ κρίνειν, ἀλλὰ νόμοις;

Ἔτι, πολλὰ κακῶς καθ' ἑκάστας αἱρέσεις, οἱ Ἰουδαῖοι ωρὸ τῶν θυσιῶν ἐδόξα-

& inferno positi. Et frustra suscipitur oratio, nec iuuantur aut liberantur illinc. Referet enim vnusquisq;, prout gessit in corpore. Et 2. Cor. 5. Eccles. 11. Luc. 16. *in quocunq; loco lignum ceciderit, ibi erit. Sicut etiam Abraham diuiti respondet: Inter nos & vos, chaos magnum firmatum est, vt hi, qui volunt hinc transire ad vos, non possint, NEQVE INDE HVC TRANSMEARE.*

Et quia orationem ex fide fieri necesse est: Fides autem verbo Dei nititur: de oratione verò, pro defunctis, verbum & mandatum Dei non extat: ideo pro illis non ex fide, sed frustra oratur. Rom. 10.

Nam quòd ex Macchabeis adducitur, notum, hos libros esse Apocryphos: quibus quantum sit tribuendum in Ecclesiæ controuersiis, constat. Et negat Santes Pagninus, se verba ista in αὐτογράφῳ reperisse: sicut etiam in Iosepho non extant, qui tamen historiam istam descripsit. Et quid ad nos factum alienum, cùm non exemplis, sed legibus sit iudicandum? 2. Macc. 12.

Præterea, multæ praua opiniones, omnibus temporibus, apud Iudæos

ἐδόξασαν. Καὶ Λευιτικὴ ἦ ἐγένετο ἡ θυσία αὕτη: οἵας γε πώποτε ὤνησαν ἀποθανόντας: ὥσπερ γὰρ κατὰ τὸν νόμον, ὑπὲρ αὐτῶν προσηνέχθησαν πώποτε: καίτοι ἄλλως παμπόλλων καὶ διαφόρων θυσιῶν, πρὸς διαφορωτάτας πράγμασιν ὑπὲρ προσηνέχθησαν, ἢ προσενεχθησῶν.

Πρὸς τούτοις ἦ, ὁμολογούμενόν ἐστι: τοῖς Ἰουδαίοις οὐδέν πώποτε καθαρτικὸν πῦρ γνωσθῆναι.

Οἱ ἦ δὲ τὰ Ἀρχιερέα δοξάζουσι: τὰς ψυχὰς ἐκείνων τῶν χριστιανῶν: ὧν ὁ βίος καὶ πολιτεία, οὔτε λίαν, οὔτε κακίστως, ἀλλὰ μέσως πως, ἔσχεν: πυρί τινι, ἐπειδὰν τὰ καθ' ἡμᾶς πράγματων, καὶ τῶν σωμάτων, ἀποδημήσωσι ὥσπερ χρυσὸν, ἢ ἀργύρου τρόπον, ἀπὸ τῆς τῶν ἁμαρτιῶν σκωρίας καθαρίζεσθαι. Τὸν μὲν θεὸν, πολυέλεον μὲν, καὶ φιλάνθρωπον ὄντα, ἀφιέναι αὐτοῖς, διὰ τὴν παρὰ Χριστοῦ προσήκουσιν, τὴν αἰτίαν καὶ ἔγκλησιν: πάλιν ἦ, δικαιοσύνης λόγον ἔχοντα, κρατεῖν τὴν ἐκδίκησιν καὶ κόλασιν: μεταθέντα μέντοι τὴν αἰώνιον ποινὴν, εἰς χρονικὴν: ἢν, ἡ τῇδε ὑπέχειν τοὺς ἀνθρώπους, διὰ κακοπαθείας, ἐξαγοράζοντας καὶ ἀγαθῶν ἔργων πράξεσιν: ἢ ἐκεῖ, ἐπειδὰν ἔκδημοι τοῦ ἐγκοσμίων γένωνται, διὰ βασάνων ἐν τῷ καθαρτηρίῳ, κατὰ τὴν ἀξίαν τῶν πεπλημμεληκότων. Κἀφισμόν γε μὴν αὐτοῦ δύνασθαι αὐτοῦ λαμβάνειν βοηθήματι (σφ-

Iudæos de sacrificijs fuêre. Et sacrificium hoc, fuit Leuiticum, cuius generis nunquam profuere mortuis: sicut etiam secundum Legem, nunquam pro illis fuere. oblata: cùm tamen aliâs plurimæ fuerint Sacrificiorum species pro rebus diuersissimis institutæ, & oblatæ.

Adhæc, certum est, Iudæos nunquam quicquam de Purgatorio sensisse.

Pontificij sentiunt, animas eorum Christianorum, qui non fuerunt, quod ad mores & vitæ conuersationẽ, nec optimi nec pessimi, sed mediocres, igne quodam, postquã ex hac vita & corpore migrauerunt, tanquam aurũ vel argentum à sordibus peccatorum expurgari. Cùm enim Deus sit clemens & propitius, remittere quidem propter Christi meritum, culpam: sed quia etiam sit iustus, reseruare pœnam, eamq; æternam, commutare in temporalem: quam vel hic luant homines passionibus, & redimant bonis operibus, vel in igne illo Purgatorio, postquam ex hac vita discessum est, cruciatu, pro qualitate delictorum. Releuari autem posse ex illo, subsidijs

(σφραγία καλοῦσιν: ὅ ἐστι, ψήφους, ἢ ψηφοφορίας: οἷαι, αἱ ἐν δικαστηρίοις) τῶν ἀπιόντων: δηλονότι λειτουργίας, ἀγρυπνίας, & προσευχάς.

(*suffragia ipsi vocant*) *superstitum, Missis, Vigiliis, Precationibus.*

Μῶν ἀληθὴς, ἡ τῶν Ἀρχιερατικῶν δόξα ἥδε;

Vera'ne est hæc Pontificiorum opinio?

Οὐδαμῶς: ἀλλὰ ἔχρισε ὑβριστικὴ: & τῆς αὐτοῦ ἀληθινῆς & μοναδικῆς ἱλαστηρίας προσφορᾶς. Ἐλαττωθείη γὰρ ἂν πλεῖον ἅπαξ ἡ ἐκείνου δρισεία: οἷα δὴ τοῦ πάθους αὐτοῦ, ἀτελείας ὄντος, ὑπὲρ τῶν ἡμαρτημένων ἀφοσιώσεως. Ὥσπερ ἂν δῆθεν, ἐκ αὐτοῦ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἀνενεγκόντος ἐπὶ τὸ ξύλον, ἵνα ἡμεῖς ἐλευθέρου ἔχωμεν; Καίτοι, τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἰάθημεν. Ὥσπερ ἂν δῆθεν, τοῦ πάθους & αἵματος αὐτοῦ, ἐλλιπὲς ἀντιλύτρου ὑπάρξαντος: καὶ ἡμᾶς δέον τὸ λοιπὸν ἀναπληρῶν; Καίτοι, λίαν ἄτοπον: τὸ, ἔργα ἐλα δυσήνων ἀνθρωπίσκων, συνεργεῖν τῷ παντελεῖ πάθει, καὶ καταρθώματι τοῦ τῶν ὅλων κυρίου.

Nequaquam: *sed contumeliosa in Christum eiusq; sacrificium verè & vnicum Propitiatorium. Hoc enim modo, Christi officio plurimum derogaretur, quod eius passio non perfecta esset peccatorum expiatio. Quasi verò non ipse pœnas peccatorũ nostrorũ sustinuisset in suo corpore, vt nos pacẽ habeamus? Et: Liuore eius sanati sumus. Quasi verò passio ipsius et sanguis, insufficiens esset precium nostræ redemptionis? Et partem aliquam nobis expiandam reliquisset, vt in societatem opella homuncionum meriti ac passionis Christi venirent?*

1. Pet. 2. Esai. 53.

Οὐ μὴν τῆς αἰτίας μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐγκλήματος, μόνον, ὁ προφήτης φθέγγεται: ἀλλὰ & μὴν τῆς ποινῆς & κολάσεως, ὅτε φησὶν: ἡ παιδεία τῆς εἰρήνης ἡμῶν, ἐπ' αὐτόν. Τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν.

Nec solùm de culpa loquitur Propheta, sed etiam de pœna: Disciplina pacis nostræ, super eum, & liuore eius sanati sumus.

Καὶ ἀδικίαν ἂν ὁ θεὸς ἦν ὅλοι: οὐ πλεοσιωτέρους, ὅτι τοῖς ψηφοφορίας καὶ ὑπερεντεύξεις χρήμασιν ὠνοῦντο, ἧττον ἀπαλλάττων καὶ ἐλευθερῶν

Et iniustus esset Deus, quòd ditiores propter empta suffragia precio, citius dimitteret & liberaret, quàm pauperes: quibus, cùm in

θερῶν, περὶ οὗ ὁ λόγος: οὓς, ἀργυρίῳ ἀδυνατοῦντας, σώματι ἂν δεηθῆναι τὸ ὀφειλόμενον ἀποτίσαι. Ἔτι, εἰ ἐκεῖνοι, οὓς ἡ ἐσχάτη ἡμέρα ζῶντας ἐπιλάβοι, ἀπαλλαγὴν ἔψηφίσαντο ἂεν (διόλου, ὡς οἱ Παπισταὶ φασιν, τότε πέρας ἔξει ἡ ἐν τῷ πυρὶ καθαρσις) ἄλλως ἔψηφίσαντο ἂν: εἰ ὡς τὸ κόσμου τελευτῆς ἀπέθανον: πῶς ἐντεῦθεν τῇ θείᾳ ἂν δικαιοσύνῃ ἔκπυσις, ἢ τὸ ἱκανὸν, γένοιτο; τὸ δὲ ἐπὶ τοῖς ἀποθνῃσκόντων ἁγίων (ὧν περὶ, ἡ θεολογικὴ ἐπιτομή) ἀρετοῖς καὶ ἀξίαις ἐπαινεῖν: ἀσεβείας καὶ εἰς τὸ κυριακὸν πάθος ὕβρεως, οὐκ ἔξω.

Τί οὖν περὶ τοῦ καθαρτικοῦ δεῖ γινώσκειν;

Μῦθον εἶναι, πλάσμα καὶ σκεύωρημα ποιητικὸν, καὶ ἀπὸ ἀγνοούντων τὸν θεὸν ἐθνῶν. Καθάπερ Πλάτων ἐν Φαίδωνι ἐκεῖνο Ἀμφιαράου, πάμφιον τρόπον οἱ ἀρχιερέως ἐπανατασίαι. Πλάτωνος ἡ μιμητὴς, ἐν τῇ ς'. Αἰνηίδος, Βιργίλιος. Παπαὶ ὡς γνωμικοὶ περὶ φῆται καὶ ἀπόστολοι, διδάσκαλοι καὶ ἔξαρχοι: ὑφ' ὧν τὸ ἀρθὲν τοῦτο τῆς καθολικῆς ἐν τῇ Παπιστικῇ ἐκκλησίᾳ πίστεως ἐθεμελιώθη.

Ἀμάρτυρον γὰρ πάσης τῶν θείων γραφῶν μαρτυρίας. Τούτους οὖν μύθους, ὁ σατανᾶς καταμικρὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν παρεισήγαγε: ὥστε καὶ τὸν θεῖον Αὐγουστῖνον (ὃς τῇ Πλατωνικῇ φιλοσοφίᾳ περιφιλοσοφῆσαι γράφει)

in ære non habeant, lucndum esset, in corpore. Item, quos dies nouissimus viuos deprehenderit, cum cessaturum tum sit, iuxta istorum opinionem, Purgatorium, illi, quibus aliàs, si ante Mundi finem mortui essent, pœnæ fuissent luendæ, immunes ab illis futuri essent. Vbi igitur hîc iustitiæ diuinæ fit satis? Nam quod ad Sanctorum (de quibus Compend. Theologicum) demortuorum merita: impietate, & in Christi passionem contumelia non caret.

Quid igitur de Purgatorio est sentiendum?

Fabulam esse, figmentum & commentum Poëticum, ac gentium, quæ fuêre ignaræ Dei. Sicut Plato in Phædone illud describit, planè eodem modo, quo Pontificij. Quem secutus Virgilius, in sexto AEneidos. Hi Prophetæ sunt & Apostoli, Doctores, & authores, qui hunc articulum fidei Cacolycæ Papisticæ Ecclesiæ fundauerunt. Caret enim omni Scripturæ sacræ testimonio.

Has fabulas Satan paulatim in Ecclesiam inuexit, ita vt etiam D. Augustinus, qui se Philosophiæ Platonicæ addictum fuisse scribit, sit inuolutus. Nec vllibi

φή) αὐτῆς ἐγκυλισθῆναι. Καὶ ἐδαμῶ ὅγε, ἐαυτῷ ἤθελον τὸ αὐτὸ φρονῶν ἁπλεῖ: ἢ ἐν τούτῳ τῷ ὑποκειμένῳ. Ὅθεν ἐντεῦθεν ἔπαθεν, ὅτι γραφικῶν λείπεται μαρτυριῶν. Ὅθεν φησὶ: τοιοῦτόν τι καὶ μὴ τὸν νῦν βίον γίνεσθαι, ἄπιστον οὐκ ἔστι: καὶ, πότερον ἄτως ἐστὶ, ζητήσιμον. Καὶ ἀλλαχοῦ: οὐκ ἀλλότριόν ἐστιν, ὡς ἐγὼμαι, τοῦ λόγου τὸ πίστεως καὶ ἀληθείας. Καὶ αὖθις: οὐκ ἐλέγχω, διότι ΙΣΩΣ ἀληθές ἐστιν.

Ἐγχειρ. πρὸς Λαυρ. κεφ. ξθ'. Ὁ αὐτὸς περὶ πίστεως καὶ ἀληθείας. Καὶ αὖθις: οὐκ ἐλέγχω, ἔργ. κεφ. ις'.

Ἀλλ' ἐπὶ τὰ, ἐν τῷ αὐτῷ βιβ. τοῦ ἐγχειριδίου, ἐκεῖνο, περὶ οὗ πρότερον ἐδεδίσαχθ, καὶ ὃ ζητήσιμον εἰρήκθ: ὡσεὶ εὑρηκὼς ἤδη, καὶ πληροφορηθεὶς, ἀμεταμελήμων (ὅμως γε μὴν, παντελῶς ἄνευ γραφικῆς μαρτυρίας, μᾶλλον δὲ καὶ τῶν γραφῶν) φησὶν: Οὐδὲ ἀρνητέον, τὰς τῶν κατοιχομένων ψυχὰς, εὐσεβείᾳ τῶν ἑαυτῶν ζώντων ἀνακαθίζεσθαι: τὴν θυσίαν τοῦ μεσίτου, ὑπὲρ αὐτῶν προσφερομένην: ἢ ἐλεημοσύνας, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ γινομένας.

Περὶ ἀναπαύλ. κώ. κεφ ις'. Ὁ αὐτ. κεφ. ρί.

Καὶ ὅμως ὁ αὐτὸς Αὐρήλιος (αὖραν δὲ ἤλιον ζωτικὸν πυρέχων (ἀλλαχόθι δ' φησὶ τόπον εἶναι μεθόριον τοῦ ἔρεβους, καὶ δ' ἀδὲ λέγων: ΟΥ̓ ΔῈ ΕΣΤΙΝ ἑδεὶς ἑδενὶ μέσος πᾶσι: ὥστε δύνασθαι εἶναι μὴ μὴ διάβολον, τὸν μὴ ὄντα μὴ χριστόν.

Αὐγυστ. περὶ ἁμαρτ. ἀξίας, καὶ ἀφεσ. βιβ. ά. κεφ. κή.

Πάλιν: Ἐὰν μήπως ἐν κλεισμοῖς μία

minus sibi constat, quàm in hoc loco & materia. Quod hinc adeò factum est, quia Scripturæ authoritate destituitur. Vnde inquit: Tale aliquid etiam post hanc vitam fieri, incredibile non est, & vtrum ita sit, quari potest. Alibi non abhorret, quantum ARBITROR, à ratione veritatis. Item: Non redarguo, quia FORSITAN verum est.

Enchir. ad Laur. cap. 69. Id. de fide & operib. cap. 16. De ciuitat. Dei lib. 21. cap. 16. Cap. 110.

Sed postea eodem libro Enchiridij, id, de quo antea dubitauerat, & de quo quari posse dixerat, quasi inuenisset, & certior esset redditus, affirmat (attamen absq; vlla Scripturæ sacræ authoritate, imò contra eandem,) & dicit: Neq; negandum est, defunctorum animas pietate suorum viuentium releuari, cùm pro illis sacrificium Mediatoris offertur, vel Eleemosyna in Ecclesia fiunt.

Et tamen ille ipse Augustinus, alibi negat, locum esse intermedium inter cælum & infernum, dicens: NEC EST VLLVS VLLI MEDIVS LOCVS, VT POSSIT ESSE NISI CVM DIABOLO, QVI NON EST CVM CHRISTO.

Augustin. de peccat. meritis & remiss. lib. 1. cap. 28.

Idem: Et si in regni Dei possess-

ὁ αὐτ. περὶ θεσπρωτ. βιβ. κά. κεφ. νέ.

μία τ᾽ τοῦ ΘΕΟΥ βασιλείας ὧσιν: αἰωνίῳ κολάσει ἐνοχεθήσονται. Ὅτι οὐκ ἔστι τόπος μεταξύ: ὥστε μὴ εἶναι ἐν βασάνῳ, τὸν μὴ ἐν σκάνῃ καταστάντα τῇ βασιλείᾳ.

possessione nunquam erunt: æterno supplicio tenebuntur. Quoniam non est locus medius, vbi non sit in supplicio, qui illo non fuerit constitutus in regno.

Idem de ciuitat. Dei lib. 21. cap. 25.

Ψαλ. ξέ. ά. Κορ. γ΄.

Ἀντιτίθεσιν οἱ ἐγχειρίδιοι.

Διήλθομεν διὰ πυρὸς & ὕδατος: καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν. Καὶ: ἑκάστου τὸ ἔργον, ὁποῖόν ἐστι, τὸ πῦρ δοκιμάσει. Καὶ: Αὐτὸς δὲ σωθήσεται: οὕτως δὲ, ὡς διὰ πυρός. Εἶναι δὲ καθαρτήριον πῦρ, ἐκ τῶν γραφῶν δῆλον.

Contrà abiiciunt Pontificij.

Transiuimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium. Item: Vniuscuiusq; opus quale sit, ignis probabit. Item: Ipse autem saluabitur, sic tamen, quasi per ignem. Ergo Purgatorius ignis, Scripturæ authoritate probatur.

Psalm. 65. 1. Cor. 13.

Αὐγυστ. ἐξηγήτ. Ψαλ. κθ΄. Ἐγχειρ. τοῦ λαυρ. κεφαλ. ξή.

Ἀποκρίνομαι, οὐκ ἐξ ἐμοῦ ῥήματος, ἀλλὰ τοῦ ἁγίου Αὐγυστίνου: ὃς ἀμφοτὰ τὰ τόπω, τοῦ πυρὸς θλίψεως καὶ πειρασμοῦ, τοῦ ἐν τῷ νυνὶ βίῳ: & λύπης, τῶν διὰ ἀπωλείων χρημάτων καὶ ἀγαθῶν ἀποβολὴν, ἐκλαμβάνει.

Respondeo non meis, sed Augustini verbis qui hæc vtraq; loca, de igne tribulationis & tentationis in hac vita, ac dolore, qui ex rerum & bonorum terrenorum amissione oritur, interpretatur.

Augustin. Enarrat. Psal. 29 Enchir. ad Laur. cap 68.

Περὶ τῶν ἀπιφανειῶν, τῶν τὰ σώματα ἀπολιπασῶν ψυχῶν, τί γινώσκεις;

De animarum verò apparitionibus post mortem, quid sentis?

Ταύτης, μέγα μέρος ἐβεβαιώθη τὸ ἐθνικὸν περὶ τοῦ καθαρτηρίου πλάνημα τοῦτο: ὃ, δῆλόν ἐστιν ἐκ τοῦ πρώτου Γρηγορίου Πάπα, Διαλόγων βιβ. δ΄. κεφ. μ΄. ὅπου περὶ Πασκασίου, ἡ κεφ. νά. ὅπου περὶ μοναστρίας ἡμιπαύτου, μυθεύεται. Ὡσαὐτως καὶ τοῦ αὐτοῦ βιβλίου κεφ. νέ. παραπλησίοις μύθοις καὶ φαντάσμασι κατασκευάζειν πειρᾶται: περιφορὰν δείπνου τοῦ κυριακοῦ, τὰ τῶν καταιχομένων πνεύματα,

Is magna ex parte confirmatus est hic Ethnicus de Purgatorio error: quod notum est ex Gregorij Papæ, eius nominis primi, Dialogorum lib. 4. cap. 40. vbi de Pascasio: cap. 51. vbi de Moniali semiustulata, fabulatur. Sicut & ibidem cap. 55 similibus fabulis & apparitionibus probare conatur, oblatione Cœnæ Dominicæ, eiusmodi Pur-

ματα, τ̃ πιέτων καθαρτικῶν ἐλευθερῶθαι σπιλμῶν.

Καὶ τι Λαζ. ις'. Οὐ μόνον ὁ τυγχάνῳ τότε ὁ πλάσης, ὁ ἀβρόδικαιος ἐκεῖνος: αὐτὸ ὅτο σφόδρα αἰτῶν: τ̃ Λαζάρε, ἢ ἄλλω τε ἀποθανόντος, ψυχὴ, εἰς τ̃ ἐξ πατρὸς οἶκον, ὡς σὺν ἑαυτῷ ἀδελφοὺς πέμπεσθαι: ἀλλὰ ζ, πάνυ ὅτο ἀδύνατον εἶναι, ἀπέφη. Καὶ μάτην: ἢ αὐτὸ ἂν γένοιτο, ὁ καλὸς Ἀβραάμ μαρτυρεῖ.

Ἀλλὰ γὰρ, τί χρὴ τ̃ τοιῶνδε ἐπιφανειῶν πνευμάτων ὑπολαβεῖν δεῖ: ἢ ἁγίε Χρυσόστομε βέλτιον ἀκοῦσαι, ἢ ἡμετέροις ἀποκρίνασθαι ῥήμασιν: ὃς τὸ ἀληθὲς ὑπὲρ τότων ἀπεφήνατο, γραφικοῖς ἀποδείξεσιν εὖ μάλα περιφραξάμενος.

Διηγοῦ πάλιν χρὴ τότων τὰ ῥήματα ἢ Χρυσορρήμονος.

Χρυσόστομος δή, εἰς κεφ. Ματθ. θ'. ὁμιλ. κθ'. Οὕτω πως (κ τ̃ τῶν λατίνων παρ' ἡμῖν ἔκδοσιν) γράφει: τὸ ἢ τὰς τῶν τεθνεώτων ἀνθρώπων ψυχὰς, αὐτοῖς συνεργεῖν τοῖς δυσκόλοις, πόθεν ἔγνως παθόντες; Ἆρα, ὅτι αὐτῶν τῶν δαιμονιζομένων, κραζόντων ἐνίοτε ἤκουσας: ὅτι ψυχὴ τότε ἐγώ εἰμι; Ἀλλὰ κ ἔτος ὁ λόγος, δόλε ζ ἀπάτης διαβολικῆς ἐστιν. Οὐ γὰρ ἡ ψυχὴ ἢ ἀποθανόντος ἐστὶν, ἡ ταῦτα λέγουσα: ἀλλὰ ΔΑΙΜΩΝ, ὃς, ἐφ' ᾧ σὺν ἀκούοντας ἐξαπατᾶν, ταῦτα πλάττει. Καὶ μικρῷ ὕστερον.

ὥστε

di Purgatorÿ pœnis liberari defunctorum ſpiritus.

Luc. 16. non ſolùm negatur diuiti epaloni obnixè hoc ipſum petenti, vt vel Lazari, vel alterius cuiuſdam defuncti anima, in domum patris ad fratres ſuos mittatur, ſed omnino etiam hoc impoſſibile eſſe aſſeritur. Et fruſtra hoc ipſum fieri, Abraham teſtatur,

Sed quid de hùs ſpirituum apparitionib. ſit ſentiendum, ex Chryſoſt. præſtat audire, quam noſtris reſpondere verbis, qui ſententiam veram complexus eſt, & Scripturæ ſacræ teſtimonÿs luculenter comprobauit.

Recita igitur de hoc verba Chryſoſtomi.

Chryſoſtomus in cap. Matth. 9. homil 29. Quòd verò immolatorum hominum anima ipſis aruſpicibus cooperentur, vnde mihi perſuadebitur? An quia ipſos dæmoniacos clamare nonnunquaam audiuiſti: ANIMA HVIVS EGO SVM? Verùm hæc quoq; oratio, á fraude atq; deceptione Diabolica eſt. NON ENIM ANIMA defuncti eſt, quæ iſta dicit: ſed DAEMON, qui hæc audientes vt decipiat, fingit.

Et

ὥΣΤΕ ΓΡΑΪΔΊΩΝ ΤΑ῾ ΡΉΜΑΤΑ ΤΑῦΤΑ ΜΕΘΎΣΩΝ ΗἽΓΗΤΈΟΝ, ΚΑῚ ΠΑΙΔΊΩΝ ΜΟΡΜΟΛΎΚΕΙΑ.

Et paulò post : QVARE VETVLARVM HAEC VERBA TEMVLENTARVM DVCENDA SVNT, ET PVERORVM TERRICVLAMENTA.

Ὅτι δὲ δυνατὸν, τὰς σώματος χωρισθεῖσι, ἐν τῇ δὲ τῇ ψυχὰς τῆς χώρας πλανᾶσθαι. Αἱ μὲν γὰρ τῶν δικαίων ψυχαὶ, ἐν χερὶ θεοῦ εἰσιν : αἱ δὲ τῶν ἁμαρτωλῶν, μετὰ τὴν ἐνθένδε ἔξοδον, παραχρῆμα ἀπάγονται. Ὁ τὸ πρὸς ἡμᾶς τόπος ἐστὶν. Ἀλλὰ καὶ ἀλλαχόθι ὁ κύριος λέγει : ταύτῃ τῇ νυκτὶ τὴν ψυχήν σε ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ. Οὔκουν δυνατὸν ἡ ψυχὴ, τοῦ σώματος ἀπελθοῦσα, παρ' ἡμῖν ἐνθάδε πλανᾶσθαι.

Καὶ πολλαχόθεν ἔστιν τῶν γραφῶν ἀποδεικτόν ἐστιν : τὸ μὴ ἀλᾶσθαι ἐντεῦθεν μετὰ θάνατον, τὰς τῶν δικαίων ψυχάς. Καὶ Στέφανος γάρ φησι : Κύριε Ἰησοῦ, δέξαι τὸ πνεῦμά μου : καὶ Παῦλος ἀναλύειν, καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι, ἐπεθύμει.

Ὅτι δὲ καὶ τὰς ἁμαρτωλῶν τὰς ψυχὰς ἐντεῦθεν διατρίβειν ἐγχωρεῖ: τοῦ πλουσίου ἄκουε : ὃς ἐκτενῶς μὲν αὐτὸ οὐ τέτευχε, ἀλλ' ἁμαρτάνει τοῦ αἰτήματος. Εἰ γὰρ δυνηθεῖεν αἱ ἀνθρώπινοι ψυχαὶ ἐνθάδε ἀναστρέφεσθαι : ἦλθεν ἂν πάντως αὐτὸς, ὡς ὠρέγετο : καὶ σὺν ἑαυτῷ, τοῦ τῶν ἐν ᾅδῃ βασάνων ἐδίδαξεν ἄν.

Nec enim potest anima à corpore separata in his regionibus errare. Iustorum enim animæ in manu sunt Dei. Peccatorum verò, post hunc exitum continuò abducuntur. Quod à Lazaro & diuite planum efficitur. Sed alibi quoq; Dominus ait, Hodie animam abs te repetent. Non igitur potest anima, cum à corpore abscesserit, apud nos hîc errare. Animas defunctorum non posse in his terris errare.

Multis è locis Scripturæ comprobari potest, non errare hic post mortem iustorum hominum animas. Nam & Stephanus ait : Suscipe spiritum meum. Et Paulus resolui, ac esse cum Christo desiderabat.

Quòd verò nec peccatorum animæ, hîc commorari possint, diuitem audias, qui enixè eam rem petit, nihil tamen impetrat. Quòd si possent animæ hominum hîc conuersari, venisset ipse vt cupiebat, & suos de tormentis inferni fecisset certiores. Luc. 16.

ἐξ

Ἐξ ὧν γραφικῶς χωρίων, κἀκεῖνο ἀριδήλως φαίνεται: μὴ τὴν ἐνθένδε ἀπαλλαγὴν, εἰς τόπον τινὰ ἀφωρισμένον τὰς ψυχὰς ἀπάγεσθαι: ὅθεν ἐπανελθεῖν αὐτομάτως οὐ δύανται: ἀλλὰ τὴν φοβερὰν ἐκείνην τῆς κρίσεως ἡμέραν ἐκεῖ προσμένουσι. Τοσαῦτα μὲν, Χρυσόστομος.

Πρὸς ἣ τάπις, ἀποτόμως ἐρρέθη ἀπείρηται: μὴ ἐκζητεῖσθαι ἀλήθειαν ἐκ νεκρῶν: ὡς οὐδὲ ἐκ πυθωνικῶν, φαρμακῶν, ἐπαοιδῶν, περιεργοσκόπων, κληδονιζομένων, οἰωνιζομένων, Ἔστι γὰρ βδέλυγμα τῷ (φησὶ) κυρίῳ, πᾶς ὁ ποιῶν ταῦτα: καὶ ἕνεκα τῶν βδελυγμάτων τούτων, ἐξολοθρεύσει σοῦ Χαναναίους ἐν τῇ εἰσόδῳ σου. Δευτ. ιή.

Ησαΐ. ή. Ἆρ' οὐχ ὁ λαὸς ἀπὸ θεοῦ ἑαυτοῦ ἐκζητήσει ὀπασίαν; Ἆρα ὑπὲρ τῶν ζώντων, ἢ πρὸς τοὺς νεκρούς; Πρὸς νόμον μᾶλλον, καὶ πρὸς μαρτυρίαν. Εἰδὴ οὐκ εἴπωσι κατὰ τὸ ῥῆμα τοῦτο: οὐκ ἔσται αὐτοῖς ἑωθινὸν φῶς.

Τί δήποτε κωλύει ὁ θεὸς ἀκούειν τῶν πνευμάτων;

Διότι οὐκ ἔστι πνεύματα ἀγαθὰ, ἢ ψυχαὶ τεθνηκότων: ἀλλὰ διαβολικοὶ φιλοψευδεῖς ἀπατεῶνες. Οἵτινες, κἂν ἔστιν ὅτε ἀληθῆ εἴπωσι: κατ' ἀπάτην ὅμως αὐτὸ ποιοῦσιν: ἵνα ἀξιοπίστους ἑαυτοὺς, καὶ ἐκζητητὰς, κατασκευάσωσι, καὶ ἐν ψεύδεσιν. Ἀμέλει, ὃ τὸν προφήτην Σαμουὴλον ἀνήγαγεν ἡ ἐγγαστρίμυθος (μὴ γὰρ γένοιτο, προφήτην κυρίου, ά. Σαμ. κή.

Quo ex loco Scripturæ illud etiam apertè patet, quòd post exitum à corpore, in locum quendam certum animæ deducuntur, vnde redire sponte sua non possunt, sed terribilem illum iudicij diem ibi expectant. Hactenus verba Chrysostomi.

Adhæc, grauissimè à Deo interdictum est, ne à mortuis quæratur veritas, sicut nec à Pythonibus, aut diuinis: quia inquit, hæc omnia abominatur Dominus: & propter istiusmodi scelera delebit Chananæos in introitu tuo. Deut. 18.

Isaiæ 8. Nunquid non populus à Deo suo requiret visionem? pro viuis ne ad mortuos? Ad Legem magis, et ad testimonium. Quòd si non dixerint iuxta verbum hoc, non erit eis matutina lux.

Cur prohibet Dominus audiri spiritus?

Quia non spiritus sunt boni, aut animæ mortuorum: sed Diaboli, mendaces, seductores. Qui etsi interdum verum dicant: fallacis tamen id fit animo, vt fidem sibi faciant & concilient, etiam in mendacijs. Sicut Pythonissa, non Samuelem Prophetam excitauit, (absit enim, vt Propheta Domini, 1. Sam. 28.

vetula

κυρίε, ἄθυρμα δυσήνε γραϊδίε καπη-
ήναι) ἀλλὰ φάντασμα Διαβόλε: τ̃
Σαμυήλου πιχνικῶς, ὥσπ̃ μυελοπί-
χνης ἐσὶν, ἐπικεκλυαμένε.

Ἀντίθεσις.

Ἀναγινώσκεται Ματθ. ιζ'. Μω-
σεῖ καὶ Ἠλίαν ἐπ̃ ὄρες φανεῖσαι,
κ̃ τὴν χριςοῦ μεταμόρφωσιν. Νεκροὶ
γὰρ φαίνονται.

Ἀρνέομαι τῷ ἐπαγωγῷ: διότι
τοῦτο, ἐγένετο μοναδικόν. Καὶ φαί-
νονται, συλλαλοῦσί τε μ̃ χριςοῦ, ὃ πᾶς
ὁσιοῦν, ὁδέ γε ψυχαὶ: ἀλλὰ ΜΩ-
ΣΗΣ κ̃ ΗΛΙΑΣ, ἐν τοῖς ἰδίοις σώ-
Λκκ. θ'. μασι: μεθ' ὧν εἰς ὐρανὸν ἀνενηνέχατο:
κ̃ αὐτίκα τότε ἐδεδοξάδατο μεγαλο-
πρεπῶς: ἢ Διαφέρουσι πάντων τῶν
ἄλλων τεθνεώτων, πλὴν τ̃ Ἐνώχ.
Νεῶ δ' ὄκ ἔτερε αἰῶνος ἐπανέρ-
χονται, ὐρανίῳ δόξῃ λελαμπρυσμέ-
νοι: κ̃ συλλαλοῦσι τῷ κυρίῳ, οὐχ' ὅτ-
τως αὐτὸ ἕνεκεν, ὡς Διὰ σοῦ τ̃ τρεῖς
μαθητὰς: οἳ παρῆσαν ἀκροαί: κ̃ κατ'
ἐξαίρετον, ἐπ̃ αὐτῷ τέτῳ ἐπὶ τ̃ χριςοῦ
παρελήφατο, ἵνα τοῦτο ἀκόσωσιν: κ̃
μύθου καὶ, ὅλης τ̃ πάντων καιρῶν ἐκ-
κλησίας χάριν: Μωσῆς μὲν, ὡς νο-
μοθέτης: Ἠλίας δ̃, ὡς ἀρχιπροφή-
της: οἳ προτέρου τ̃ γ̃ ἐνδημήσαντες,
περὶ δ̃ κυρίε κεκηρύχεσιν. Νεῶ δ̃, τί
μ̃ χριςοῦ συνελάλησαν, προσέθηκε:
περὶ αὐτοῦ δηλονότι τ̃ πάθες, κ̃ τ̃ς
ἀναςάσεως: ὁ, τ̃ς ὐρανοδότε διδα-
χ̃ς τὸ κεφάλαιόν ἐσι.

Καὶ

vetulæ libidini sit obnoxius) sed spectrum fuit Diaboli, Samuelem artificiosè, vt est mille artifex, simulantis.

Obiectio.

Legitur Matth. 17. Mosen & Heliam in monte apparuisse, in Christi clarificatione. Ergo mortui apparent.

Nego consequentiam: quia fuit hoc singulare. Et apparent ac colloquuntur cum Christo, non quiuis homines, nec etiam animæ: sed MOSES ET HELIAS IN CORPORIBVS SVIS, *quibus in cœlum sunt translati, & tam tum glorificati in Maiestate: quo differunt à reliquis omnibus hominibus defunctis, excepto Enoch. Iam verò ex altero seculo redeunt cœlesti gloria ornati, & colloquuntur cum Christo, non tam propter ipsum, quàm propter tres discipulos, qui aderant auditores, & ideo etiam peculiariter à Christo assumpti, vt hæc audirẽt: adeoq; propter totam Ecclesiam omnium temporum, Moses, tanquam legislator, Helias, tanquam summus Propheta, qui antea in his terris existentes, de Christo concionati sunt. Iam quid cũ Christo collocuti sint, additur: nempe de eius passione & resurrectione, quæ summa est doctrinæ cœlestis.* Luc. 9.

Et

Καὶ πόθεν τοῦτο; Ἐκ τῶν ἁγίων γραφῶν: ἵνα εἰδῶμεν δῆτα, κἂν εἰ οἱ τοῦ σώματος ἀφειμένοι προφῆται ἀναστῶσιν: ἢ πρὸς ἡμᾶς αὐτῶν αἱ ψυχαὶ ἐπανοικήσωσιν: ὅμως οὐδὲν ἂν ἄλλο διδάξειν: ἢ τὰ ἐκ τῶν θεοπνεύστων βίβλων, τῶν προφητῶν, καὶ ἀποστόλων: ὅσα περὶ χριστοῦ ἐστι, καὶ τῶν αὐτοῦ παθημάτων, θανάτου, ἐξιλάσεως, καὶ ἀναστάσεως. Ἢ, εἰ ἄλλό τι διδάξαιεν: ὅτι προφήτας, ἀποστόλους, ἢ ἁγίους, εἶναι: ἀλλὰ πνεύματα ἀποστατήσαντα, καὶ Διαβόλους ἀκαθάρτους. Τοὺς πρὸ τοῦ ἄν, ὡς σαγηνικὰς μορμὼς, ἀποφευκτέους.

Et vnde hæc? E Scripturis sacris vt sciremus, etiamsi mortui Prophetæ resurgerent, vel animæ eorum ad nos redirent: tamen nihil aliud docturos esse, quàm ex sacra Scriptura Prophetica & Apostolica, de Christo, eius passione, morte, merito, ac resurrectione. Aut si aliud docerent, non Prophetas, Apostolos, aut sanctos esse, sed spiritus Apostatas, & immundos Diabolos, Quare tanquam spectra Diabolica fugiendos.

ΠΕΡΙ ΣΥΝΤΕΛΕΙΑΣ, Ἢ ΤΕΛΟΥΣ, ΤΟΥ αἰῶνος.

DE CONSVMMATIONE SIVE fine Seculi.

Ἆρα μέλλει ποτὲ τέλος ἔσεσθαι τοῦδε τοῦ κόσμου;

Ἐστ'ne futurus aliquando finis huius Mundi?

ΚΑΙΝ οἱ μὲν Ἐπικούρειοι γελῶσιν: ὁ δὲ λόγισμος, καὶ οἱ Φιλόσοφοι, ἀΐδιον ποιῶσι, καὶ ἀποφαίνονται: ὅμως οὐδὲν ἀληθέστερον ἐστι, τοῦ τὸν κόσμον τοῦτον πέρας ποτὲ ἕξειν.

ΕΤsi Epicurei rideant, ratio & Philosophi æternum fore statuant & pronuncient: tamen nihil certius est, quàm Mundum hunc, finem aliquando habiturum.

Πόθεν αὐτὸ ἴσμεν;

Vnde hoc scis?

Ὅτι ἡ θεόπνευστος, καὶ πνεύματος ἁγίου λόγιον ἐστι, γραφὴ, τοῦτο μαρτυρεῖ, καὶ βεβαιοῖ. Ὥστε ἂν τἆλλα πάντα, τὰ ἐν αὐτῇ προειρημένα, ἀληθεύοντα τὸ ἐκβαὰν ἔδειξεν: οὕτω, περὶ τούτης τοῦ κόσμου τελευτῆς,

Quia Scriptura sacra, quæ est oraculum Spiritus sancti, id testatur, & affirmat. Sicut igitur reliqua omnia, quæ in illa sunt prædicta, vera esse, euentu est comprobatum: ita de hoc Mundi fine prorsus

τῆς, ἐδαμῆ ἐδαμῶς ἀμφιγνητέον.
Δείκνυθι γραφικαῖς μαρτυρίαις,
ὅτι κόσμου τέλος
ἔσται.

Ὡς Γεν. ά. Ἀρχὴν ἔσχεν: οὕτω καὶ τέλος ἕξειν, ὡσπερεὶ πεποίηται: Δαυὶδ ψάλτης ψαλ. ρά. Ἄδοντος: Ἔργα τῶν χειρῶν σου, εἰσὶν οἱ οὐρανοί. Αὐτοὶ ἀπολοῦνται: σὺ δὲ διαμένεις. Καὶ πάντες, ὡς ἱμάτιον, παλαιωθήσονται: καὶ, ὡσεὶ περιβόλαιον, ἑλίξεις αὐτούς, καὶ ἀλλαγήσονται.

Ἡσαΐ. νά. Ὁ οὐρανὸς, ὡς καπνὸς, παρελεύσεται: ἡ δὲ γῆ, ὡς ἱμάτιον, παλαιωθήσεται.

ά. Πέτ. δ'. Πάντων τὸ τέλος ἤγγικε.

β'. Πέτ. γ'. Οἱ δὲ νῦν οὐρανοὶ, καὶ ἡ γῆ, τῷ αὐτῷ λόγῳ τεθησαυρισμένοι εἰσὶ: πυρὶ τηρούμενοι εἰς ἡμέραν κρίσεως, καὶ ἀπωλείας τῶν ἀσεβῶν ἀνθρώπων. Ἥξει δὲ ἡ ἡμέρα Κυρίου, ὡς κλέπτης ἐν νυκτὶ: ἐν ᾗ οἱ οὐρανοὶ ῥοιζηδὸν παρελεύσονται: στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθήσονται: καὶ γῆ, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα, κατακαήσεται.

Καὶ ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος, Πράξ. γ'. Ὃν (Ἰησοῦν Χριστὸν) δεῖ οὐρανὸν δέξασθαι ἄχρι χρόνων ἀποκαταστάσεως πάντων.

Ματθ. κδ'. Ὁ σωτὴρ, ὁ οὐρανὸς, φησὶ, καὶ ἡ γῆ, παρελεύσονται: οἱ δὲ λόγοι μου, οὐ μὴ παρέλθωσι.

Πότε

prorsus dubitandum non est.

Proba Scripturæ testimoniis, futurum esse Mundi finem.

Sicut initium habuit, Gen. 1. ita finem quoq; habiturum prædictum est. Dauid inquit, Psal. 102. Opera manuum tuarum sunt cœli, ipsi peribunt, & omnes sicut vestimentum veterascent: & sicut indumentum mutabis eis, & mutabuntur.

Isai. 51. Cœli sicut fumus liquescent.

1. Pet. 4. Rerum omnium finis imminet.

2. Pet. 3. At qui nunc sunt cœli & terra, eiusdem sermone repositi sunt, & & seruantur igni, in diem iudicij, & perditionis impiorum hominum. Aduenietautem dies Domini, sicut fur, in quo cœli magno impetu transient: Elementa verò calore soluentur: terra autem, & omnia, quæ in ea sunt, opera exurentur.

Et idem Apostolus, Actor. 3. Oportet IesumChristum cœlum capere, vsq; ad tempora restitutionis omnium.

Matth. 24. Saluator inquit: Cœlum & terra transibunt: Verba autem mea non transibunt.

Quan-

Πότε ἔσται τὸ τέλος τοῦ κόσμου;

Ματθ. κδ'. Περὶ τούτου ὁ χριστὸς παρὰ τῶν μαθητῶν ἐρωτηθεὶς, ἀπεκρίθη: Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, καὶ τῆς ὥρας, οὐδεὶς οἶδεν: οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν: εἰ μὴ ὁ πατὴρ μόνος: ὃς ἑαυτῷ ἔτι ἀπετετμήσατο, καὶ τῇ ἑαυτοῦ ἐξουσίᾳ, καὶ μεγαλειότητι. Καθὼς ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως, αὐθὶς τὸ αὐτὸ τοῖς ἀποστόλοις τοσαυταθῶς ἐπερωτήσασιν, ἀπεκρίνατο: Οὐχ ὑμῶν ἐστι γνῶναι χρόνους, ἢ καιροὺς: οὓς ὁ πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ.

Περίζ. ά.

Καὶ ά. Θεσσ. έ. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος: Περὶ δὲ τῶν χρόνων, καὶ τῶν καιρῶν, ἀδελφοὶ, οὐ χρείαν ἔχετε ὑμῖν γράφεσθαι. Αὐτοὶ γὰρ ἀκριβῶς οἴδατε: ὅτι ἡ ἡμέρα κυρίου, ὡς κλέπτης ἐν νυκτὶ, οὕτως ἔρχεται.

Ἐξ ὧν χριστοῦ, καὶ τῶν ἀποστόλων, ῥητῶν, φανερόν ἐστι: μηδένα δυνάσθαι τι ἀσφαλῶς καὶ παγίως, περὶ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας γνῶναι, καὶ προειπεῖν.

Ὥστε, μέμψεως ἄξιόν ἐστιν ἡ ἀνθρωπίνων λογισμῶν πολυπραγμοσύνη: ἡ τῷ ἰδίῳ ἀγχίνῳ, εἰς τὰ κρυπτὰ τοῦ θεοῦ παρεισδύειν πειρᾶται: καὶ τοῦτο ἐκζητεῖν βαθυλογεῖν, ἅπερ οἶδε τὸν θεὸν βούλεσθαι, ἡμῖν ἄγνωστα εἶναι.

Ψαλ. πθ'. ά. Πετ. γ'.

Ἄλλως τε, καὶ Μωσέως Πέτρος τε μαρτυρήσαντων: ὅτι χίλια ἔτη ἐν ὀφθαλμοῖς θεοῦ, ὡς ἡμέρα ἡ ἐχθὲς, ἥτις διῆλθε, καὶ ὡς ἡ-

Quando futurus est finis Mundi?

Matth. 24. de hoc Christus à discipulis interrogatus, respondit: De die autem illa & hora, nemo scit, neq; Angeli cœlorum, nisi solus pater cœlestis, qui hoc sibi reseruauit, suaq; potestati, & maiestati. Sicut à resurrectione denuò hoc ipsum Apostolis solicitè quærentibus respondit: Non est vestrum, nosse tempora, vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate. Actor. 1°

Et 1. Thess. 5. Paulus Apostolus: Porrò, de temporibus, & articulis temporum, fratres, non est opus, vt vobis scribam. Ipsi enim planè scitis, quod dies ille Domini, vt fur in nocte, ita venturus sit.

Ex his Christi & Apostoli verbis, manifestum est, neminem aliquid certi de Mundi fine posse prædicere, & statuere.

Ideo curiositas humanorum ingeniorum reprehensione digna est, quæ acie sua in penetralia Dei irrepere, eaq; scrutari et rimari conatur, quæ scit Deum nos velle ignorare.

Præsertim verò, cùm Moses & Petrus testentur, mille annos, coram Deo esse, sicut hesternum diem, quæ præteriit, & sicut diem vnum. Psalm. 90. 2 Pet. 3.

Et

ὡς ἡμέρα μία: ἡ μία ἡμέρα παρὰ κυρίῳ, ὡς χίλια ἔτη.

Et vnum diem apud Dominum sicut mille annos.

Ἀλλὰ τί τὸ αἴτιον: δι' ὅσης ἡμῖν ἀγνοεῖσθαι τὴν ἑαυτοῦ παρουσίαν, καὶ τὸ πέρας τοῦ κόσμου, ὁ θεὸς ἠβουλήθη;

Sed cur Deus voluit nos ignorare suum aduentum, finemq; Mundi?

Οὕτω γὰρ ἠυδόκησε. Καίτοι γε λόγον ὁ χριστὸς φέρει, τὸν: ἵνα γρηγορῶμεν μᾶλλον, μηδὲ ῥᾳθυμοι γινώμεθα (ὅσως ἂν πάθοιμεν, εἰ αὐτὸν ἐλθεῖν χρονιεῖν εἰδείημεν) λαβὼν παραβολὴν ἀπὸ δέλων, ἐπάνοδον τοῦ ἑαυτῶν κυρίου ἀναμενόντων, Ματθ. κδ'. Λουκ. ιβ'.

Quia sic placuit. Et tamen à Christo redditur ratio: quæ est, vt simus vigilantiores, ne securi fiamus: quod futurum erat, si certi essemus, moram ipsum esse factu rum: sumpta similitudine à seruis, sui Domini reditum expectantibus, Matth. 24. Luc. 12.

Ἆρ' οὖν ὅλως οὐδὲν, τῆς τοῦ κόσμου συντελείας περὶ, καὶ τῆς τοῦ υἱοῦ θεοῦ παρουσίας, ἐπιέναι δυνάμεθα;

An'ne igitur prorsus nihil de Mundi fine, & aduentu filij Dei, scire possumus?

Οὔτε οὐδὲν, οὔτε πάντα. Ὁρίζειν μὲν ῥητὸν ἔτους, ἢ ἐτῶν ἀριθμὸν, οὐ δυνάμεθα: μᾶλλον μὲν οὖν, οὐδὲ ῥητὸν καὶ ἀσφαλῆ καιρόν: ὡς πολλοῖς, ἀχρήστως καὶ μάτην ἐπὶ τούτῳ τῷ τοῦ λόγου εἴδει ἐγήρατο πόνος. Ἔνιοι μὲν τοῖς ἑαυτῶν ψηφισμοῖς ἄγαν πιστεύοντες, ἀπατώμενοι ᾖ, ἔτους χριστοῦ ἔταξαν αφλ'. ἄλλοι, αφπ'. ἄλλοι, αχ'. πάλιν ἄλλοι, αχι'. Ματθ. κδ' Ἄλλοι δ' αὖ, οὐ μὲν χριστὸν λέγοντος: Ὅσωσ αἱ ἡμέραι τοῦ Νῶε, οὕτω δὲ καὶ παρουσία τοῦ υἱοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ δὲ τῆς καταβολῆς τοῦ κόσμου, ἕως τοῦ κατακλυσμοῦ, ἀναμέσον γιγνομένων ἐτῶν αχνς'. ἕτως καὶ ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου

Nec nihil nec omnia. Certum annum aut annorum numerum definire non possumus, imò ne certum quidem & definitum tempus: sicut multi inutiliter, & infeliciter in hoc argumenti genere laborauerunt. Nonnulli, calculationibus suis decepti, quibus nimium freti sunt, annum constituerunt 1530. Alij 1588. Alij 1600. Rursum alij, 1612. Alij rursus, cùm Christus dicat: Sicut in diebus Noah ante diluuium, ita erit & aduentus filij hominis. Porrò, à Mundi creatione vsque ad diluuij tempus, interces serunt anni 1656. ita & à Christi aduentu,

ἐνσάρκω παρουσίας χριστοῦ, ἢ (ὡς ἄλλοι δοξάζουσιν) ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως, ἄχρι τῆς ἐνδόξου παρουσίας αὐτοῦ, τὸν αὐτὸν ἐτῶν ἀριθμὸν διαγινήσεσθαι, ὑπέλαβον: κύριος δὲ κυρίου, ὁ περὶ ἀριθμοῦ ἐτῶν: ἀλλὰ (ὃ, ὃν δὲ ὕφες φανερὸν) περὶ τῆς τῶν τρόπων ποιότητος, λαλοῦντος.

Ἄλλοι δὲ, τοσούτους ἀφέσεως ἐνιαυτοὺς (ἰωβιλαίους λατινιστὶ καλοῦμεν) ποιοῦσιν, ἀπὸ τῆς γεννήσεως δὲ κυρίου, μέχρι τῆς παρουσίας πρὸς τὸν κρίσιν: ὅσους αὐτὸς ἔζησεν ἐπὶ τῆς γῆς: τριάς δηλαδὴ καὶ τριάκοντα, καὶ ἥμισυ ἐνιαυτοῦ: οὓς πολυπλασιάζοντες διὰ πεντηκοντάδος (ὃ, ἐγένετο διάστημα ἐνὸς ἐνιαυτοῦ ἀφέσεως) ἐνιαυσοῦ σωάγουσι χιλίους, ἑξακοσίους, ἑβδομηκονταπέντε.

Ἐνιοις ἢ, τὸ ἀφπή. μᾶλλον ἀρέσκει.

Σχεδὸν δὲ εἰπεῖν, οἱ πλείους τῶν περὶ τὸ ζήτημα ἐστοχασμένων, καὶ γραψάντων ἓν, τοῦτο συμφωνοῦσιν: ὅτι ἐν τῇ ἕκτῃ μοῖρᾳ τοῦ κοσμογένειαν χιλιάδι, ἔσται ἡ δὲ αἰῶνος σωτέλεια: πεπληρωμένοι ἐστὶ, πῇ μὲν ἐκ τῶν ἡμερῶν, ἐν αἷς ὁ τῶν ὅλων θεὸς, τὸ πᾶν ἐστὶ ξυνεσήσατο, ἐξάδος: πῇ δὲ ἐκ ῥηθέντος τοῦ οἰκίας δὲ Ἡλιού, ἕως ὡς ἔχοντος: Ἑξακισχιλίους ἔσται ἐνιαυσοῦ ὁ κόσμος, καὶ μεταποῦσι συμπλάσεις. Διχιλίους μὲν, ἄνευ νόμου: διχιλίους ἢ, νόμος: διχιλίους δὲ αὖ, ὁ χριστὸς κύριος: οὓς ἴσως ἂ συμπληρωθῆναι ἐάσουσι τὰ ἁμαρτήματα ἡμῶν, μεγέθη καὶ ἀριθμῷ ἄπορα ὄντα.

aduentus, vel vt alij volunt, resurrectione eius, vsq; ad glorioſum eius aduentum, totidem futuros annos autumati ſunt. Cum Chriſtus nō de annorum numero loquatur: ſed, vt in textu ibidem habetur, de morum qualitate.

Alij, tot iubilæos faciunt ab eius natiuitate, vsq; ad reditum ad iudicium, quot Chriſtus annos vixit in his terris, nempe, triginta tres cum dimidio, & ex multiplicatione eorum per 50. (quod interuallum fuit, & ſpacium Iubilæi) annos colligunt 1675.

Quidam annum 1588. inſtantem conſtituunt.

Plerig; autem omnes, qui de hoc argumenti genere ſcripſerunt aliquid, in hoc conueniunt, quòd in ſexto millenario à Mundo condito, futura ſit eius conſummatio. Idq; partim ex ſex dierum, quibus Mundus eſt conditus, numero: partim ex dicto quodam domus Heliæ: Sex millibus annorum Mundus, &c. Et

Ὅμως

Ὅμως δὲ χρισός τι, καὶ οἱ Ἀπόστολοι προεῖπον: σημεῖα δηλονότι τινὰ, τὰ ὄψιν πίπτοντα, ἃ προηγήσεσθαι: ἐξ ὧν ῥᾳδίαν τοῖς εὐσεβέσι, τὸ τέλος τοῦ κόσμου ἀπὸ θύραις εἶναι, κρίσιν ἔσεσθαι.

Τίνα δ' ἂν εἴη τὰ σημεῖα, ὧν ἡ συντελείας προηγησόμενα;

Πλεῖστα: ἐν μὲν οὐρανῷ, ἀπὸ τῆς γῆς, ἐν θαλάσσῃ, ἐν ἀνθρώποις: καθὰς χρισὸς, καὶ τῶν Ἀποστόλων, προεῖπε. Καὶ λεγέσθω τὰ χρισοῦ. Οὕτως ἐν Ματθ. κδ'. Μαρκ. ιγ'. Λουκ. κά. πολλὰ διέξεισιν: ἃ, εἰ καὶ ἐκ μέρους περὶ τῆς Ἱεροσολύμων ἐκπορθήσεως πρόλεκται: ὅμως, καὶ πρὸς τὴν συντέλειαν τοῦ αἰῶνος τείνει: ὥσπερ αὐτόθι συνάπτει ἄμφω συμμιγνύς: ὡς ἑκατέρωθεν τῶν μαθητῶν ἐρωτηθείς.

Καὶ γεγένηται δὴ ἐκείνη ἡ τῆς πόλεως, καὶ πολιτεύματος, καὶ ἔθνους, ἄλωσις, καπνοσκαφὴ, καὶ ἐξανδραποδισμὸς, τύπος τρόπον τινὰ, καὶ προαγώνισμα, τοῦ αὐτοῦ ἀπὸ τῆς συντελείας παρουσίας,

Ἀπαρεμφάτου δέ τι τοῦτο: ψευδοδιδασκάλους, πλάνας, αἱρέσεις, διαφωνίας περὶ θρησκείαν: πολέμους, καὶ ἀκοὰς πολέμων, ἐγέρσεις βασιλειῶν ἀπὸ βασιλείας, διωγμοὺς τῶν ὁσίων: σημεῖα ἐν οὐρανῷ, σεισμοὺς κατὰ τόπους, ἀπὸ κλυσμοὺς ὑδάτων, λιμὸν, λοιμὸν, ὅθεν ἀποψύξεις ἀνθρώπων: ἄνεσιν καὶ ῥᾳθυμίαν καταράπαν: καὶ θείας ῥήμα-

Et tamẽ aliquid Christus et Apostoli prædixerunt, videlicet signa quædã, in oculos incurrentia, præcessura, vnde pijs colligere promptum sit, Mundi finem instare.

Quæ signa Mundi finem præcedent?

Plurima: In cœlo, terra, mari, & hominibus. Sicut Christus & Apostoli prædixêre. Christus Matth. 24. Mar. 13. Luc. 21. multa recenset, quæ etsi partim de excidio Hierosolymorum sint prædicta: tamen ad seculi quoq; consummationem pertinent: sicut ibidem commiscet vtrunq; & coniungit Christus, de vtroq; ab Apostolis interrogatus.

Et fuit vastatio illa, & euersio vrbis, Politiæ, & gentis, typus quodammodò, & præludium aduentus ipsius, in Mundi fine.

Recenset autem ferè hæc: falsos Doctores, errores sectas, dissidia de doctrina Religionis: bella, & rumores bellorum: motus regnorum huius Mundi: persecutiones piorum: prodigia in cœlo: terræ motus: inundationes aquarum: famem, vnde homines contabescant: securitatem ingentem & horrendam: verbi sui contemptum

ῥήματος καταφρόνησιν ἀπιστερείαν: ἀποστασίαν ἀπὸ τῆς πίστεως, ἐν τοῖς πολλοῖς: φροντίδα καὶ μέριμναν τροφῆς: πλεονεξίαν, ψυχὴν τὴν ἀγάπης ἐν πολλοῖς, φιλαυτίαν: συνοχὴν ἐθνῶν καὶ λαῶν, κακίας καὶ πονηρίας αὔξησιν, ἀποκάλυψιν τοῦ Ἀντιχρίστου, καὶ ἄλλα.

Epicureum: defectionem & Apostasiam à fide in potissima hominum multitudine: curam & solicitudinem victus: auaritiam: refrigescentiam charitatis apud multos: amorem suiipsius: pressuram gentium & populorum: malitiæ & nequitiæ incrementum: reuelationem Antichristi.

Ταῦτα δὴ πάντα καθ' ἕκαστα, νυνὶ ἀκμάζοντα, καὶ ἰσχυρότατα ὄντα, μέγα τε μέρος ἐφ' ἡμῶν ἤδη παρελθόντα (ὥσπερ εἰδόμεθα, καὶ μεμνήμεθα) ἀμφιβάλλειν ἡμᾶς οὐκ ἐᾷ: μὴ οὐχὶ τὸ συμπλήρωσιν τοῦ κόσμου, καὶ τὴν τοῦ κυρίου ἐπὶ κρίσιν παρουσίαν, ἐφεστηκέναι.

Hæc igitur omnia & singula, cùm iam in flore sint, & vigore summo, magnaq; ex parte, hac nostra ætate & memoria, præterierint: dubium non est, consummationem Mundi, & aduentum Domini ad iudicium, instare.

Εἰ γὰρ συνέβη μὲν καὶ ἐφ' ἡμῶν ταῦτα: οὐχ ἅμα δὲ πάντα, οὐδ' ἴσως ἐπὶ μῆκος πλάτος τε τῆς γῆς, οὐδὲ τοσούτῳ πλήθει, ὡς ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς καιρῷ: καί τινα, τούτων τῶν καιρῶν ἐστιν ἴδια: ἐκ τούτων πάντων, βεβαίως ἂν συλλογίσαιτό τις, ἐγγὺς εἶναι τὸν τοῦ κόσμου τούτου τελευτήν.

Quòd enim ante hæc quoq; tempora, eadem acciderunt: nec omnia simul, nec tam longè lateq;, nec tanta copia facta sunt, vt nostro hoc seculo. Et quædam sunt horum temporũ peculiaria. Ideoq; certius nihil est, quàm in propinquo esse huius Mundi finem.

Πῶς οὖν χριστιανὸς, ἑαυτὸν δεῖ παρασκευάζειν ἐπὶ τὴν σωτήριον τοῦ κόσμου; Quomodo Christiani se ad Mundi consummationem præparare debent?

Τοῦτο χριστὸς, ὁ γλυκύτατος ἡμῶν σωτὴρ, διδάσκει, ἐν οἷς παραινεῖ ἡμῖν: προσέχειν ἑαυτοῖς, μήποτε βαρυνθῶσιν ἡμῶν αἱ καρδίαι, ἐν κραιπάλῃ, καὶ μέθῃ, καὶ μερίμναις βιωτικαῖς. Ποιῶμεν δὴ οὕτω. Προσέχωμεν ἵνα καὶ ἀπὸ πάσης φιλαργυρίας: καὶ τὸ ναντίον, Luc. 21. Ἀκτ. κά.

Hoc Christus, dulcissimus noster Saluator docet: cùm præcipit, vt caueamus ne corda vestra grauentur crapula, ebrietate, & curis huius vitæ. Caueamus itẽ ab omni auaritia: sed contrà vigilemus, sobrij Ibidem. 12.

ναντίον, χρηγορῶμεν, νήφωμεν, πάντοτε προσευχώμεθα: ἱσώμεθα ἕτοιμοι, τὰς ὀσφύας ἡμῶν περιεζωσμένοι, λύχνους καιομένους ἐν χερσὶν ἔχοντες: ὅμοιοι δούλοις, τὸν κύριον ἑαυτῶν προσδεχομένοις, πότε ἀναλύσῃ ἐκ τῶν γάμων. Ἀξιωπιῶμεν δή, ἐν παντὶ καιρῷ δεόμενοι: ἵνα καταξιωθῶμεν ἐκφυγεῖν ταῦτα πάντα, τὰ μέλλοντα γίνεσθαι: καὶ σταθῆναι ἔμπροσθεν τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπ, ἀνακύψωμεν, καὶ ἐπάρωμεν τὰς κεφαλὰς ἡμῶν: διότι ἐγγίζει ἡ ἀπολύτρωσις ἡμῶν.

Luc. 12. Act. 1. Act. κά.

Ταῦτα μελετητέον συνεχῶς: καθὼς ὁ μακάριος Ἱερώνυμος, πρὸς ἑαυτὸν γράψας, ἡμῖν κατέλιπεν. Ἐν πάσῃ πράξει (φησὶν) εἴτε καθεύδω, εἴτε ἐσθίω, εἴτε ἄλλό τι πράττω, ἀεί μοι τοῖς ὠσὶν ἔναυλος εἶναι δοκεῖ φωνή, ἡ: Ἀνίσασθε οἱ νεκροὶ, δεῦτε πρὸς κρίσιν. Ἅτινα ἐὰν ποτὲ ἀκνηρῶς ἐνθυμώμεθοι διατελέσωμεν: οὐκ ἐνχερῶς, ἢ ἰταμῶς, ἁμαρτήσομεν.

brij simus, & oremus omni tempore, & in procinctu stemus, lumbos nostros accincti, lampades habētes accensas in manibus, similes seruis expectantibus Dominum suum, quando reuertatur à nuptijs. Vt digni habeamur, fugere ista omnia, quæ uentura, & stare ante filium hominis. Item: Attollamus capita nostra, quia appropinquat redemptio nostra.

Hæc assiduè meditanda sunt: sicut Hieronymus de scriptum reliquit: Quicquid facio siue dormiam, siue comedam, aut aliud quid agam: semper hæc uox mihi uidetur in auribus sonare: Surgite mortui, uenite ad iudicium Quæ, si seriò, & semper cogitauerimus, non facilè aut citò peccabimus.

Quomodo veniet finis Mundi?

Ποίῳ τρόπῳ ἐλεύσεται τὸ τέλος τοῦ κόσμου;

Veniet dies Domini, sicut fur in nocte. Et futura est Mundi consummatio repentè, ex improuiso, præter opinionem & expectationē ingentis multitudinis. Cùm dixerint, pax & securitas, repentinus superueniet interitus, in ictu oculi. Sicut sulphur et ignis decidit super Sodomam & Gomorrham: &

Luc. 17.

Ἥξει ἡ ἡμέρα Κυρίου, ὡς κλέπτης ἐν νυκτί. Καὶ γένηται ἡ συντέλεια ἄφνω, ἀπροσδόκητος, παρὰ προσδοκίαν τοῦ ἀπολέτου πολλῶν. Ὅταν λέγωσιν, εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια: τότε αἰφνίδιος αὐτοῖς ἐφίσταται ὄλεθρος, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ. Καθὼς ἔβρεξε πῦρ καὶ θεῖον ἀπὸ Σόδομα καὶ Γόμορρα: καὶ ὡς ἐν

2. Pet. 3. Apoc. 6.

Λεκ. ιζ. ὡς ἐν τ ἡμέραις τ Νῶε: ὕτως ἔσται καὶ ἐν τ ἡμέραις τ υἱ τ ἀνθρώπου. Ἤσθιον, ἔπινον, ἐγάμουν, ἐξεγαμίζοντο: ἄχρις ἧς ἡμέρας εἰσῆλθεν Νῶε εἰς τ κιβωτὸν: καὶ ἦλθεν ὁ κατακλυσμὸς, καὶ ἀπώλεσεν ἅπαντας.

sicut in diebus Noah, ita erit in diebus filij hominis. Edebant & bibebant, vxores ducebant, & dabantur ad nuptias, vsq; in diem, qua Noah intrauit in arcam, & venit diluuium, & perdidit omnes,

Εἰ γὰρ καὶ, ὡς εἴρηται, σημεῖα προηγήσεται: ὅμως ὀλίγοις ἔσται φανερὰ αὐτῶν: τὸ δ' ἄφνεων λαὸς πληθὺς, αὐτῶν καταφρονήσει.

Etsi enim, vt dictum est, signa sint præcessura: tamen pauci illis mouebuntur. Ingens verò multitudo contemnet illa.

Ποιοτρόπως συντελεσθήσεται ὁ κόσμος;

Quomodo futura est Mundi consummatio?

Πυρὶ ἀπολεῖται: ὡς ὁ θεῖος Πέτρος· αὐτολεξεὶ διδάσκων, οἱ δὲ νῦν, φησὶν, οὐρανοὶ, καὶ ἡ γῆ, τῷ αὐτῷ λόγῳ τεθησαυρισμένοι εἰσὶ πυρὶ: τηρούμενοι εἰς ἡμέραν κρίσεως καὶ ἀπωλείας τ ἀσεβῶν ἀνθρώπων. Ἥξει δὲ ἡ ἡμέρα κυρίου, ὡς κλέπτης ἐν νυκτὶ: ἐν ᾗ οἱ οὐρανοὶ ῥοιζηδὸν παρελεύσονται: στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθήσονται: καὶ γῆ, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα, κατακαήσεται.

Igni peribit. Id Petrus his verbis docet: Cœli autem, qui nunc sunt, & terra, eodem verbo repositi sunt igni, reseruati in diem iudicij & perditionis impiorum hominum. Adueniet autem dies Domini sicut fur, in quo cœli magno impetu transient. Elementa verò, calore liquescent. Terra autem, & omnia quæ in ipsa sunt opera, exurentur. 2. Pet. 3.

Τί μεταπῖπτα γνήσεται;

Quid post futurum est?

Οὐρανὸς καινὸς, καὶ γῆν καινὴν, ὑπὸ τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ ἡμῶν κτισθήσεσθαι, οἱ πλεῖστοι ὑπειλήφασι, κινούμενοι τῷ Ἡσαΐου ῥητῷ: ὅσπερ γε μὴν, ἐκ τῆς τ λόγου συνεπείας φαίνεται: αὐτὸν δεῖ ἀνακαινισμὸν τ ἐκκλησίας καὶ θρησκείας, γνωμένου διὰ τ γῆς λαὸν τ υἱ, καταπεμφθέντος τ πνεύματος τ ἁγίου, λέγειν. Ἀλλὰ ζητὸν

Cœlos nouos, & terram nouam, Dominum Deum nostrum, creaturum esse, plerig; sentiunt, moti loco Isaiæ. Vbi tamen ex oratione contextu apparet, eum de Ecclesia et Religionis instauratione per filium, Spiritu sancto misso facta in terris, loqui. Isai 58. *Sed locus est apertior, de cœlorum in Mundi consum-*

ῥητόν ἐστιν ἐκδηλότερον, ὡς ἐπὶ τῶν οὐρανῶν ἐπὶ τῆς τοῦ κόσμου σωτηλείας ἐναλλαγῆς καὶ ἀνακαινώσεως, τὸ ψαλ. ρά. Ὡσεὶ ἱμάτιον ἑλίξεις αὐτούς (τοὺς οὐρανούς) καὶ ἀλλαγήσονται.

Καὶ Πράξ. γ. ὁ θεῖος Πέτρος, τὴν τοῦ ἐσχάτης κρίσεως ἡμέραν, καλεῖ ἡμέραν ἀποκαταστάσεως πάντων.

Ἀληθέστατον δέ ἐστι, τὸν κόσμον τοῦτον, οὐ μὴν ἀίδιον εἶναι, ἀλλὰ παρελεύσιμον: πόσῳ γε μόνον κατὰ τὰ συμβεβηκότα, καὶ τὰς ἐνυπαρχούσας ἰδιότητας, ἢ καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν, φθαρήσεσθαι μέλλει: ὅπερ οὐκ ἔστιν ἀνθρωπίνῃ λογισμῷ ὀξύτητι πολυπραγμονητέον: ἀλλὰ ὅπερ μόνῃ τῇ τοῦ ἐπουρανίου πατρὸς ἐξουσίᾳ καὶ θελήματι κεῖται.

Mundi consummatione, immutatione, & renouatione futura, in Psalmo: Mutabis eos (cœlos) & mutabuntur. Psalm. 101.

Et Petrus Apostolus vocat diem extremi iudicij, diem restitutionis omnium. Actor. 3.

Certissimum autem est, Mundum hunc, non esse perpetuum, sed transiturum. Num autem tantum secundum accidentia, & proprietates inhærentes: an verò etiã secundũ substãtiam, sit perituru, non est humani ingenij acie curiosè perscrutandum: sed constitutum hoc est, in solius Dei patris cœlestis potestate & arbitrio.

ΠΕΡΙ ΝΕΚΡΩΝ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ.

Πῶς λέγε ἀναστήσονται οἱ νεκροί;

Ἀσφαλές ἐστι, καὶ πανάληθες, νεκρῶν ἀνάστασιν ἔσεσθαι: διότι οὕτως εὐδόκησεν ὁ θεὸς, καὶ προεῖπε.

Πόθεν, ποίαις πίστεσι καὶ μαρτυρίοις, αὐτὸ κατασκευάσῃς;

Ἐκ βεβαίων τῆς θείας γραφῆς, τῆς ἐν τῇ παλαιᾷ καὶ νέᾳ διαθήκῃ, ῥητῶν: ἔτι τε ἐν αὐταῖς, ἐκ νεκρῶν ἀναστάντων.

DE MORTVORVM RESVRRECTIONE.

CErtum est, futuram mortuorum Resurrectionem, quia Deus ita decreuit & prædixit.

Vnde, quibus argumentis & testimoniis id probabis?

Ex Scripturæ sacræ, veteris & noui Testamenti, libris, & exemplis in ea propositis, eorum, qui ex mortuis sunt resuscitati.

Ἀπαριθμήσῃ μαρτύρια προφητικὰ καὶ ἀποστολικά;

Ἰὼβ. ιθ'. Οἶδα, ὅτι ὁ λυτρωτής μου ζῇ: καὶ ἐπ' ἐσχάτης ἡμέρας, ἀπὸ τῆς γῆς ἀναστήσομαι: καὶ πάλιν τὸ δέρμά μου περιβληθήσομαι: καὶ ἐν τῇ σαρκί μου ὁράσω τὸν θεόν. Ὃν ἐγὼ ὄψομαι μέλλω ἐμαυτῷ. Οἱ ὀφθαλμοί μου ὄψονται: ἐγὼ, καὶ οὐκ ἄλλος. Ἀπόκειταί μοι ἡ ἐλπὶς μου αὕτη ἐν τῷ κόλπῳ μου.

Ἡσαΐ. κϛ'. Ζήσονται οἱ νεκροί σου: οἱ ἀπεκταμμένοι μου ἀναστήσονται. Ἐγερθῆτε καὶ αἰνεῖτε, οἱ ἐν τῷ χώματι οἰκοῦντες: ὅτι δρόσος φωτὸς, ἡ δρόσος σου ἡ παρὰ σοῦ.

Δαν. ιβ'. Πολλοὶ τῶν καθευδόντων ἐν γῆς χώματι, ἐξεγερθήσονται: οἱ μὲν, εἰς ζωὴν αἰώνιον: καὶ οἱ δὲ, εἰς ὀνειδισμὸν, καὶ εἰς αἰσχύνην αἰώνιον.

Ἰωαν. ε. Ἔρχεται ὥρα, ἐν ᾗ πάντες, οἱ ἐν τοῖς μνημείοις, ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ θεοῦ: καὶ ἐκπορεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες, εἰς ἀνάστασιν ζωῆς: οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως. Ὅρα πλείονα Ἰωαν. ιά.

Ἐντεθρόνισαι δ' ἡ ὑποθεσις αὕτη, τῷ ιέ. κεφ. τῆς α'. πρὸς Κορινθίους: ἵνα ἐκ τοῦ προφανοῦς, πρὸς τοῦτο τοῦ ὑποκειμένου ὁ ἀπόστολος διελαύσῃ, πολλῶν ἀποδείξας.

Κατασκευάζεται τὸ αὐτὸ, ὑποδείγμασι τοῦ Ἐνὼχ καὶ Ἠλιέ. Ναὶ μὴν, καὶ ἀναστάσῃ πολλῶν ὑπὸ προφητῶν, καὶ

Recita testimonia Prophetica & Apostolica?

Iob 19. Scio, quòd redemptor meus viuit, & in nouissimo die, de terra resurrecturus sum, & rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum, quem ego visurus sum mihi. Et oculi mei conspecturi sunt, ego & non alius. Reposita est hæc spes mea in sinu meo.

Isa. 26. Viuent mortui tui, interfecti mei resurgent. Expergiscimini & laudate, qui habitatis in puluere, quia ros lucis, ros tuus.

Dan. 12. Et multi de his, qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt, alij in vitam æternam, alij in opprobrium, vt videant semper.

Ioh. 5. Veniet hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei, et procedent, qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt, in resurrectionem iudicij. Vide plura, Ioh. 11.

Sedes huius argumenti, est, 1. Cor. 15. cap. vbi ex professo hæc materia ab Apostolo est tractata, et multis rationibus confirmata.

Probatur idem exemplis, Enoch, & Heliæ: item, resuscitatione multorum à Prophetis, Chris-

καὶ χριστοῦ, ἐ ἀποστόλων, πεπιημένη. Λάζαρον ἐψύχωσε θεὸς νεκυοστόμηχῶ· ὃ ἤδη γε βαρεῖα δυσήνεμος ἔπνεεν ὀδμὴ: ὅθι τετραταῖος τέλεθεν νέκυς ἐνδοθι τύμβε.

Ἔτι, τῷ οἰκείῳ χριστῷ παραδείγματι: ὃς καλεῖται, ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων: διότι πρῶτος ἀνέστη ἐκ νεκρῶν ζωὴν ἀθάνατον: καὶ συνανέστησεν ἑαυτῷ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων: οἱ, ἐξελθόντες ἐκ τῶν μνημείων μετὰ τὴν ἔγερσιν αὐτοῦ, εἰσῆλθον εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν, καὶ ἐνεφανίσθησαν πολλοῖς.

1. Cor. 15.

Matth. 27.

Τί ἐστι νεκρῶν ἀνάστασις;

Ἔργον θεοῦ, ὃ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ ἐνεργήσει: ὅτε πάντας ἀνθρώπους, τοῖς αὐτῶν σώμασιν, εἰς ζωὴν καὶ ἀθανασίαν ἀνεγερεῖ: τοὺς μὲν εὐσεβεῖς ἐ δικαίους, διηνεκεῖ δόξῃ ἐ μακαριότητι κοσμήσων: τῶν δ' ἀπιστησάντων ἐ πονηρευσαμένων, ἀπαύστοις ὀδύναις κατακρινῶν.

Quid est mortuorum resurrectio?

Est opus Dei, quod in nouissimo die exercebit, cùm omnes homines corporibus suis ad vitam et immortalitatem resuscitabit: ac pios ac iustos perpetua gloria & beatitudine ornabit: incredulos verò, ad perpetuos cruciatus damnabit.

Πότε ἔσται;

Ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ, ἐ τῶν αἰώνων συντελείᾳ. Ἰωὴλ. ιθ. Ἐπ' ἐσχάτης ἡμέρας, λέγει τῆς γῆς ἀναστήσομαι. Ἰωάν. ϛ'. Τοῦτο δέ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με πατρός: ἵνα πᾶς, ὁ θεωρῶν τὸν υἱὸν, ἐ πιστεύων εἰς αὐτὸν, ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. Καὶ ἀναστήσω αὐτὸν ἐγὼ τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ.

Quando futura est?

In nouissimo die, & consummatione seculi. Iob 19. In nouissimo die, de terra resurrecturus sum, Ioh. 6. Haec est voluntas patris mei, qui misit me, vt omnis, qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam aeternam. Et ego resuscitabo eum in nouissimo die.

Τίς

Τίς ἦρξεν ἡμῖν πρῶτος τῆς ἀναστάσεως;

Ἄλλοτε μὲν θεῷ τῷ πατρί, ἄλλοτε δὲ τῷ υἱῷ χριστῷ, σπανίως νέμεται: σωτηλεσθήσεται δὲ δυνάμει καὶ παντοκρατορίᾳ τοῦ θεοῦ, διὰ χριστοῦ: διότι τὰ τοῦ τριάδος ἔργα, ἄτμητα τὰ ἔξω ἀδιαχώρητα.

Ἰωάν. ε. Ὥσπερ ὁ πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς, καὶ ζωοποιεῖ: οὕτω καὶ ὁ υἱὸς, οὓς θέλει, ζωοποιεῖ.

Αὐτόθι: Ἔρχεται ὥρα, ἐν ᾗ πάντες, οἱ ἐν τοῖς μνημείοις, ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ θεοῦ: καὶ ἐκπορεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες, εἰς ἀνάστασιν ζωῆς.

Ἰωάν. ς. Τοῦτο δέ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με πατρὸς: ἵνα πᾶν, ὃ δέδωκέ μοι, μὴ ἀπολέσω ἐξ αὐτοῦ: ἀλλὰ ἀναστήσω αὐτὸ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. Ἰωάν. ια. Ἐγώ εἰμι ἡ ἀνάστασις, καὶ ἡ ζωή.

Ρωμ. η. Ὁ ἐγείρας τὸν χριστὸν ἐκ νεκρῶν, ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν.

Quis author resurrectionis?

Aliâs Deo patri, aliâs Christo ea tribuitur: perficietur autem virtute & Omnipotentia Dei per Christum, in Spiritu sancto. Quia opera Trinitatis ad extra, sunt indiuisa.

Ioh. 5. Sicut pater suscitat mortuos, & viuificat: sic & filius, quos vult, viuificat.

Ibidem: Venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei, & procedent: qui bona fecerunt, ad resurrectionem vitæ.

Ioh. 6. Hæc est enim voluntas eius, qui me misit, Patris, vt omne quod dedit mihi pater, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in nouissimo die. Ego sum resurrectio & vita. Iohan. 11.

Rom. 8. Is qui excitauit Christum ex mortuis, viuificabit mortalia vestra corpora.

Τίς ἐστιν αἰτία τῆς ἀναστάσεως;

Πρώτη μὲν, τὸ θέλημα καὶ δόγμα θεοῦ: ὃ ἐστιν αἴτιον αἰτίων: ᾧ πάντα, ὅσα ἠθέλησεν, ἐποίησεν, ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐν τῇ γῇ. Ψαλ. ρλδ'

Quæ est causa resurrectionis?

Primùm, voluntas & decretum Dei, quod est causa causarum, qua omnia, quæcunq; vult, in cælo & in terra, facit. Sicut suprà ab initio huius loci, testimonia Prophetica & Apostolica, de hac Dei voluntate sunt proposita.

Εἶτα

Dein-

Εἶτα δὲ, ἡ χριστοῦ ἀνάστασις: ἧς αἰτιατόν ἐστιν ἡ ἡμῶν ἀνάστασις: ἣ γε ἐκείνης, ὡς αἰτίου ἐξ ἀξίας, ἀπηώρηται. ά. Θεσ. δ'. Εἰ πιστεύομεν, ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε, καὶ ἀνέστη: οὕτω καὶ ὁ θεὸς, τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ, ἄξει σὺν αὐτῷ.

Αὐτὸς γάρ, κεφαλὴ ἡμῶν: ἡ δὲ ἐκκλησία, σῶμα: ὁ ἢ καθεῖς, ἀλλήλων μέλη: ὅτι σάρξ ἐσμεν ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ὀστέον ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ. ά. Κορ. ι ε'. καὶ ιέ. Ἐφεσ. έ.

Νυνὶ δὲ, χριστὸς ἐγήγερται ἐκ νεκρῶν: καὶ ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἐγένετο. Ἐπειδὴ γὰρ δι' ἀνθρώπου, ὁ θάνατος: καὶ δι' ἀνθρώπου, ἀνάστασις νεκρῶν. Ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν: οὕτω καὶ ἐν τῷ χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται. Ὃς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανε, καὶ ἀνέστη. Ἐγώ εἰμι ἡ ἀνάστασις, καὶ ἡ ζωή. ά. Κορ. ιέ. ς'. Κορ. έ. Ἰωάν. ιά.

Πῶς γνήσεται ἡ ἀνάστασις;

Φωνῇ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. Ἐπιφαυσάσης γὰρ τῆς τελευταίας ἡμέρας, ἐξαίφνης καὶ ἀπροσδοκήτως ὁ χριστὸς, ἐκείνῳ τῷ ἐρκτῷ ἀνθρώπου εἴδει, ᾧ ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανὸς, ἐν νεφέλαις καταβήσεται, μετὰ τῶν ἀγγέλων, καὶ ἁγίων μυριάδων αὐτοῦ, ἐν κελεύσματι, καὶ φωνῇ ἀρχαγγέλου, καὶ σάλπιγγι θεοῦ: ὅτε πρὸς τὴν φωνὴν αὐτοῦ ἀναστήσονται οἱ νεκροὶ πάντες ἄφθαρτοι.

Οὓς

Deinde, Christi resurrectio, cuius effectus est nostra resurrectio, quæ ab illa, tanquam causa & merito, dependet. 1. Thess. 4. Si credimus, quod Iesus mortuus est, & resurrexit: Et Deus eos, qui obdormierunt per Iesum, adducet cum eo.

Ipse enim, est caput nostrum, Ecclesia est corpus, singuli, sunt membra. Sumus enim caro de carne eius, & os de ossibus eius. 1. Cor. 15. Ephes 5.

Nunc autem Christus resurrexit à mortuis, primitiæ dormientium. Quoniam quidem per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Et sicut in Adam omnes moriuntur: ita & in Christo omnes viuificabuntur. Qui pro omnibus mortuus est, & resurrexit, 2. Cor. 5. Ego sum resurrectio & vita, Iohan. 11. 1. Cor. 15.

Quomodo futura est resurrectio?

Voce Filij Dei, cùm illuxerit extremus dies, subitò & ex improuiso, Christus ea forma visibili hominis, qua ascendit in cœlos, in nubibus veniet, cum Angelis & Sanctis millibus suis, cum hortatu & voce Archangeli, ac tuba Dei. Vbi ad vocem ipsius, resurgent mortui omnes incorrupti.

Οὓς ἢ παραλημόμενος ζῶντας εὑρήσῃ: ἀλλαγήσονται ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ: κ᾽ ταῖς ἁγίαις γραφικαῖς μαρτυρίαις. Πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις, ἀκούσονται τ᾽ φωνῆς τ᾽ υἱοῦ τ᾽ θεοῦ, κ᾽ ἐκπορεύσονται. Αὖθις: Καὶ ἀποστελεῖ τὸν ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλπιγγος φωνῆς μεγάλης: καὶ ἐπισωνάξουσι τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων, ἀπ᾽ ἄκρων οὐρανῶν, ἕως ἄκρων αὐτῶν.

Καὶ ὁ Ἀπόστολος: ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οἱ περιλειπόμενοι εἰς τὴν παρουσίαν τ᾽ κυρίου, οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς κοιμηθέντας. Ὅτι αὐτὸς ὁ κύριος, ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου, καὶ ἐν σάλπιγγι θεοῦ, καταβήσεται ἀπ᾽ οὐρανοῦ. Καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ, ἀναστήσονται πρῶτοι. Ἔπειτα, ἡμεῖς οἱ ζῶντες, οἱ περιλειπόμενοι, ἅμα σὺν αὐτοῖς ἁρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις, εἰς ἀπάντησιν τ᾽ κυρίου, εἰς ἀέρα: κ᾽ οὕτω πάντοτε σὺν κυρίῳ ἐσόμεθα. Γενήσεται ἢ τοῦτο ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι.

Τίνες οὖν ἀναστήσονται;

Πάντες οἱ ἀπὸ καταβολῆς τ᾽ κόσμου, μέχρι τ᾽ τέλους αὐτοῦ, ἀποθνήσκοντες, ἀγαθοί τε καὶ κακοί τε: ὁ μὲν, ἐπ᾽ ἴσῃ κ᾽ ὁμοίᾳ.

Ἰωάν. ε. Πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις, ἀκούσονται τ᾽ φωνῆς τ᾽ υἱοῦ τ᾽ θεοῦ: καὶ ἐκπορεύσονται, οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες, εἰς ἀνάστασιν ζωῆς: οἱ δὲ τὰ φαῦλα

Ἰωάν. ε. Ματθ. κδ᾽

ά. Θεσ. δ᾽

ά. Κορ. ιέ.

Quos verò viuos repererit in suo aduentu, immutabuntur in momento & ictu oculi. Iuxta Scriptura sacra testimonia: Omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei, & procedent: & mittet filius hominis Angelos suos cum tuba, & voce magna, & congregabunt electos eius à quatuor ventis, &c. Iohan. 5.

Et Apostolus: Nos qui viuimus, & qui residui sumus in aduentu Domini, non præueniemus eos, qui dormierunt. Quoniam ipse Dominus, in iussu, & in voce Archangeli, & in tuba Dei, descendet de cœlo. Et mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi. Deinde, nos qui viuimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis obuiam Christo in aëra: & sic semper cum Domino erimus. Fiet autem id in momento, & in ictu oculi, in cantu tuba. 1. Thessal. 4. 1. Cor. 15.

Qui nam resurgent?

Omnes, qui à condito Mundo, vsq; ad eius finem, mortui sunt, non solùm boni, verùm etiam mali, sorte tamen inæquali.

Ioh. 5. Omnes qui in monumentis sunt, audient vocẽ filij Dei, & procedent: sed dispari conditione: nam qui bona fecerunt, ad resurrectionem

φαῦλα πεάξαντες, εἰς ἀνάςασιν κρίσεως.

Ματθ. κέ. Συναχθήσεται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη.

Πεάξ. κδ'. Ἐλπίδα ἔχων εἰς τὸν θεὸν, ἣν καὶ αὐτοὶ ὅτι πεοσδέχονται: ἀνάςασιν μέλλειν ἔσεσθαι νεκρῶν, δικαίων τε & ἀδίκων.

Τί ἀναςήσεται;

Τὸ πεσὸν: τετέκι, σαρξ, ἢ σῶμα: τὸ εἰς σποδὸν, ἢ χοῦν, καθ' οἱονδήποτε τρόπον φθαρὲν, & καταπαπὲν: τοῦτο ἀνεγερθήσεται.

Πάλιν τὸ δέρμά μου (φησὶν ὁ μέγας ἀθλητὴς Ἰὼβ) πεειελεγήσομαι: καὶ ἐν τῇ σαρκί μου ὀφθήσω τὸν θεόν. Ὃν ἐγὼ ὄψομαι μέλλω ἐμαυτῷ. Οἱ ὀφθαλμοί μου ὄψονται: ἐγὼ, καὶ οὐκ ἄλλος. Τὸ αὐτὸ ἓν ἀριθμῷ σῶμά ἐςι, & ἡ αὐτὴ σαρξ: ἥ τε θαπτομένη, καὶ ἡ ἀναςησομένη.

Ψαλ. λγ'. Φυλάσσει κύριος πάντα τὰ ὀςᾶ αὐτῶν (τῶν ἁγίων) ἓν ἐξ αὐτῶν οὐ συντριβήσεται.

Ἐν τῷ συμβόλῳ ὁμολογοῦμεν: Πιςεύω ἀνάςασιν σαρκός,

Μαρτυρεῖ ἡ & ά. Κορ. ιέ. Παῦλος: Σπείρεται σῶμα ψυχικὸν: ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν.

Καὶ λίαν εὐχερές ἐςι τοῦτο τῷ κυρίῳ. Εἰ γὰρ τὸ ξύμπαν τοῦτο, οὐκ ἐξ μὴ ὄντος, εἰς οὐσίαν ἄχλην ὅλως ἐγένετο: πῶς οὐκ ἂν, & πολλῷ γε μᾶλλον, ἀνεγεῖραι τὸ πεό-

nem vitæ: qui mala, in resurrectionem iudicij.

Matth. 25. Congregabuntur ante eum omnes gentes.

Act. 24. Spem habens in Deum, quam & hi ipsi expectant, resurrectionem futuram iustorum, & iniquorum.

Quid resurget?

Id quod cecidit, hoc est, caro, vel corpus, quod in cineres & puluerem, quocunq; modo est redactum, corruptum, computruit, hoc resuscitabitur.

Rursus pelle mea circumdabor, inquit Iob, & in carne mea videbo Deum meum. Quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius, &c. Idem ergo numero corpus est, & eadem caro, & quæ sepelitur, & quæ resurget.

Custodit Dominus omnia ossa eorum (sanctorum) vnum ex his non conteretur. Psalm. 33.

In Symbolo profitemur: Credo resurrectionem carnis.

Et Apostolus testatur: Seminatur corpus animale, & resurget corpus spirituale.

Et hoc Deo perfacile est. Si enim totum Mundum ex nihilo creare potuit: quî non etiam, & quidem multò magis, resuscitare id, quod

τὸ πρότερον ἰσχνὸν, δυνηθείη; μᾶλλον γάρ ἐστι, τὸ ἐκ μηδὲν ὄντος ποιῆσαί τι, ἢ ἀναστάσαι.

Τότε ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα, συζευχθήσονται, καὶ ἑνωθήσονται, ὥστε εἶναι τὸ ἀποτελὲς ὁλομελὴ καὶ ὁλόκληρον, τὸν ἄνθρωπον: ἔχοντα τὴν πρώτην σάρκα καὶ ψυχὴν ἑαυτῶν, ἀλλὰ φθορᾶς κρείττονα. Οὕτως ἄρα, ὅλη ἡ τοῦ ἀνθρώπου ἰσία, ἐν τῇ ἀναστάσει ἔσται εἰς τὴν ἀρχαίαν ὁλότητα ἀποκατεσταμμένη.

Ἀλλὰ τί γενήσονται, οὓς ἡ ἐσχάτη ἡμέρα ἐπικαταλήψεται ἔτι ζῶντας;

ά. Κορ. ιέ. Παῦλος ἀποκρίνεται: ἰδοὺ, μυστήριον ὑμῖν λέγω. Πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα: πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα, ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι.

Καὶ ἔτι καλοῦνται ζῶντες: οὓς ἡ παρουσία τοῦ κυρίου καταλήψεται ζωάς. Τούτους ἀλλαγήσεσθαί φησιν ὁ ἀπόστολος: ἢν ἀλλαγὴν, αὐτοῖς αὐτὸ θανάτου ἔσεσθαί τινες ὑπολαμβάνουσιν. Ἄλλοις δὲ δοκεῖ: ἐπειδὴ τὰ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας, θάνατός ἐστι: καὶ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσι: κἀκείνους ἀποθανεῖσθαι. Τὸ δὲ, ὅτι ἔφησιν ὁ ἀπόστολος, πάντας κοιμηθήσεσθαι: ἔστω, ὅτι βραδέως καὶ ἀοθῆ θανάτου ἐκδέχονται: ὡς τοὺς ὑπὸ τῆς ἐσχάτης ἡμέρας, ζῶντας καταληφθησομένους, ἅτινα

Ρωμ. έ. καὶ ς'. ά. Κορ. ιέ.

quod fuit antea, posset? Plus enim est, creare, quàm resuscitare.

Ibi tùm anima & corpus coniungẽtur, & vnientur, vt sit futurus integer & totus homo, habens priorem suam carnem, et animam, sed incorruptibilia. Et sic tota hominis substantia, integra erit in resurrectione.

Sed quid de ijs fiet, quos nouissimus dies deprehendet viuos?

Paulus respondet: Ecce, inquit, mysterium dico vobis. Non omnes quidem dormiemus, omnes tamen immutabimur in puncto temporis, in momento oculi, per extremam tubam.

Et hi vocantur viui, quos aduentus Domini deprehendet viuos. Hos immutandos docet Apostolus, quam immutationem, quidam vice & loco mortis futuram existimant. Alij verò sentiunt, quia stipendium peccati mors sit, & in Adam omnes moriantur, Rom. 5. 6. illos quoq; morituros. Quòd verò Apostolus neget omnes dormituros: de lenta & sensibili morte interpretantur: quòd non hoc modo hi, quos nouissimus dies viuos

ἔτην τὸν τρόπον ἀποθανουμένους: ἀλλ' ἐν ἀτόμῳ, ἐν ἐκείνῳ τῷ οἱονεὶ θανάτῳ ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, ζωῆς τε καὶ θανάτου ἀντικαταλλαγὴν ἐσομένους: καὶ ἕτως ἀλλαγησομένους ἐξαπιναίως, θανάτου ἀναφανήτως: καὶ ἐν ἀκαρεῖ, ζῶντας, θνητοὺς, αὖθις ζήσοντας.

Ὁ ἅγιος Ἀμβρόσιος, φησὶν ἀποστ. γράφει: Ἐν αὐτῷ γὰρ τῷ ἁρπαγμῷ θάνατος προελεύσεται, καὶ οἱονεὶ ὕπνος κοιμήσεως: ὥστε τὴν ψυχὴν ἐξιέναι, ἐν ἀτόμῳ ἀποδίδοσθαι. Ὅταν γὰρ ἀρθῶσι, θανέντες: καὶ φθάσαντες ὡς τὸν κύριον, τῇ τότε παρουσίᾳ κομιζόντος τὰς ψυχὰς: διότι μετὰ τοῦ κυρίου εἶναι νεκροὶ ἀδυνατοῦσι.

Μετὰ ποίων σωμάτων ἀναστήσονται;

Μετὰ τῶν ἑαυτῶν, ἃ πρότερον εἶχον ἐν τῷ βίῳ, ὡς κατὰ τὴν ἐσθῆτα Ἰὼβ. ιθ. ἀλλὰ τῶν ἰδιοτήτων ἀλλαγεισῶν. Νῦν μὲν γάρ εἰσι σώματα ψυχικά: ἀναστήσονται δὲ, γενόμενα σώματα πνευματικά: τουτέστιν, ἰδιότητας ἕξουσι πνεύματος: ἐδὲ χρήσονται ἔτι βρώσεως, πόσεως, τροφῆς, ὕπνου, καὶ ὁμοίων; ἀλλ' ἔσονται, ὡς Ἄγγελοι θεοῦ, Μαρκ. ιβ'. Ταχυτῆτι, ἐλαφρότητι, λεπτότητι, καὶ πιότητι ἄλλοις. Ματθ. κζ'. Καὶ τὰ μνημεῖα ἀνεῴχθησαν: καὶ πολλὰ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθη. Καὶ ἐξελθόντες ἐκ τῶν μνημείων μετὰ τὴν ἔγερσιν αὐτοῦ, εἰσῆλθον εἰς τὴν ἁγίαν

derit, sint morituri: sed in momento, & in illa quasi morte, in ictu oculi oculi fore vitæ & mortis permutationem, & sic immutandos subitò, ne mortem sentiant: et in momento viuos, mortuos, ac iterum viuos futuros.

Ambros. super 1. Thessal. 4. scribit: In ipso enim raptu mors proueniet, & quasi per soporem, vt egressa anima in momento reddatur. Cùm enim tollentur, morientur, & peruenientes ad Dominum, præsentia Domini recipient animas, quia cum Domino mortui esse non possunt.

Quibus corporibus resurgent?

Suis, quæ antea habuerunt in vita, quoad substantiam, Iob 19. sed mutatis proprietatibus. Sunt enim iam corpora animalia: surgent autem, & erunt corpora spiritualia, hoc est, proprietates habebunt spiritus. Ac non amplius indigebunt cibo, potu nutritione, somno, &c. sed erunt sicut Angeli Dei. Matth. 19. celeritate, agilitate, subtilitate, &c. Matth. 27. ce monumenta aperta sunt, & multa corpora Sanctorum, qui dormierant, resurrexerunt. Et euntes de monumentis post resurrectionem eius, venerunt in sanctam ciuitatem,

ἁγίαν πόλιν, & ἐνεφάνησεν πολλοῖς.

Ποῖά πινα σώματα ἔξουσιν;

Ἔνδοξα, ἄφθαρτα, δυνατὰ, εὐκίνητα, λεπτὰ, πνευματικὰ, ἁρμόνια, καὶ πιστότερα ἄλλα.

Dan. 12. Οἱ δὲ ἂν πεπαιδευμένοι ὦσιν: ἐκλάμψουσιν, ὡς οἱ λαμπτῆρες τοῦ στερεώματος: καὶ οἱ πολλοὺς δικαιοσύνῃ παιδεύσαντες πλείους: ὡς οἱ ἀστέρες, εἰς διηνεκεῖς αἰῶνας. Οὐκ ἄρα ἔσται χοϊκὰ, ἢ ψυχικὰ, σώματα.

1. Cor. 15. Σπείρεται ἐν φθορᾷ: ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ. Σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ: ἐγείρεται ἐν δόξῃ. Σπείρεται ἐν ἀσθενείᾳ: ἐγείρεται ἐν δυνάμει. Σπείρεται σῶμα ψυχικὸν: ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν.

Τὸ δὲ τοῦ Ἀποστόλου λεγόμενον, ἐγερθήσεσθαι σώματα πνευματικὰ, ἔστω νόει. Μενεῖ μὲν ἀληθινὴ σώματος οὐσία: ἀποβεβλήσεται εἰς πνεῦμα: ἀλλὰ πνεύματος ἀρετὰς, δῶρα, κάλλη, ἰδιότητας, ἀναλήψεται: ἐκβαλόντα τὰς χοϊκὰς ἀσθενείας. Ἔσται γὰρ τὰ σώματα ἡμῶν, σύμμορφα τῷ σώματι τῷ ἐνδόξῳ τοῦ Χριστοῦ: ὃς περὶ ἑαυτοῦ λέγει ἀναστάς, Luc. 24. ψηλαφήσατέ με, καὶ ἴδετε: ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει: καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα. Διὸ, δεῖ τὴν δόξαν ἀνοιστέον, ἣν τὰ σώματα ἡμῶν ἕξει, τὸ, ὅτι λέγονται πνευματικά. Καὶ μὴν, καὶ διὰ τὴν τοῦ θείου πνεύματος ἐν τοῖς μακα-

tem, & apparuerunt multis.

Qualia corpora habebunt?

Glorioſa, incorruptibilia, potentia, agilia, ſubtilia, ſpiritualia, cæleſtia, &c.

Dan. 12. Qui autem docti fuerint, fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti, & qui ad iuſticiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates. Non ergò erũt terrena, aut animalia corpora.

1. Cor. 15. Seminatur in corruptione, reſurget in incorruptibilitate. Seminatur in ignominia, reſurget in gloria. Seminatur in infirmitate, ſurget in virtute vel potentia. Seminatur corpus animale, ſurget corpus ſpirituale.

Porrò, quòd dicit Apoſtolus, ſurrectura corpora ſpiritualia: manebit vera corporis ſubſtantia, nec mutabitur in ſpiritum: ſed ſpiritus conditiones, dona, ornamenta, & proprietates accipiet, abiectis imbecillitatibus terreni corporis. Erunt enim corpora noſtra, conformia, glorioſo corpori Chriſti, qui de ſe dicit reſuſcitatus: Palpate, quia ſpiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me habere videtis. Ideoq; ad gloriam referendum eſt, quam habebunt corpora noſtra, quòd dicuntur ſpiritualia. Propter Spiritus Dei etiam inhabitationem

μακαρίοις ἐνοίκησιν: καθ' ἣν ὁ θεὸς ἔσται τὰ πάντα ἐν πᾶσι.

Φιλ. γ'. μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ.

Τί τὰ τῶν ἀσεβῶς ζησάντων γενήσεται σώματα;

Ἀναστήσεται κἀκεῖνα, καὶ ἀφθαρσίας μεθέξει: ἀδεμίαν δὲ τιμὴν, ἀλλ' ἀδοξίαν, κατασκευὴν: ἅτε σκεύη εἰς ἀτιμίαν ὄντα. Ζητήσουσι μὲν θάνατον: ὁ δὲ θάνατος φεύξεται ἀπ' αὐτῶν: ἵνα διηνεκέσιν ὑποκείωνται βασάνοις. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ μόνη, ἡ ψυχὴ, ἀλλ' ἐν τῷ σώματι, καὶ διὰ τοῦ σώματος, ἥμαρτε: ἓν ἓν τοῖς τῆς ἐπιθυμίας ἐπλήρωσε: διὰ τοῦτο, σώλος ὁ ἄνθρωπος, ψυχῇ τε καὶ σώματι βασανισθήσεται ἀπαύστως.

Ποίᾳ τῇ σώματος μορφῇ ἀναστήσεται τὰ νήπια;

Ἐν τοῖς σώμασιν ἑαυτῶν, ἐκείνῃ τῇ μορφῇ: ἣν ἂν ἔσχεν ἀνδρωθέντα, καὶ τελειωθέντα.

Ἐφεσ. δ'. μέχρι καταντήσωμεν οἱ πάντες, εἰς τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως: καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ: εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ χριστοῦ.

Οὕτω μὲν, τοῖς τὰ τοιαῦτα περιεργαζομένοις δοκεῖ: ὁ δὲ Ἀπόστολος, ἐντεῦθεν περὶ ἀνακαινώσεως καὶ καταρτίσεως τοῦ ἐσωτέρου καὶ νοητοῦ ἀνθρώ-

tionem in beatis, qua erit Deus omnia in omnibus.

Phil. 3. Transfigurabit corpus nostrum humile vt conforme reddat corpori suo glorioso.

Quid de impiorum corporibus?

Resurgent & illa, & erunt incorruptibilia: sed nulla gloria, verùm ignominia afficientur, vasa comparata in contumeliam. Mortem quærent, sed mors fugiet ab eis, vt cruciatus sustineant perpetuos. Quia enim non sola anima, sed in corpore, & per corpus peccauit, & desideria carnis perpetrauit: ideò totus homo, anima & corpore, cruciabitur perpetuò.

Qua corporis forma infantes resurgent?

In corporibus suis, ea forma, quam fuissent assecuturi, si virilem ætatem attigissent.

Ephes. 4. Donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis filij Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi.

Ita qui de his rebus disputant, sentiũt: cùm tamẽ Apostolus hoc loco de renouatione, et perfectione interioris

ἀνθρώπε, τῆς ἐν τῷ δε τῷ βίῳ γινομένης, διαλέγεται.

Ἀλλ' ἀφῶμεθα τῶν τοιούτων λεπτολογιῶν: ὧν οὐδὲν ἔχομεν βέβαιον ἐκ γραφῆς: ἃς ἀγνοεῖσθαι ἡμῖν ὁ θεὸς εὐδόκησεν: οὐδὲν μὴν ὠφελούσας, ὑπιδείξεως δὲ διακένε γεμούσας. Ἐν τῇ δὲ τῆς ἀναστάσεως, ταῦτα βλέψομεν.

Συζητοῦσι δὲ καὶ περὶ τεράτων, τόκων ἀλλοκότων, καὶ ἐκτρωμάτων: ἀλλὰ μὴν, καὶ περὶ τῶν ἐν τῷ ἀνθρωπείῳ σώματι περιττωμάτων. Ὧν εἴ τις ἔχει γνῶναί ἐστιν ὀρεγόμενος: ἐντυχέτω τῷ τῆς ἁγίας Αὐγουστίνε θεοπόλεως τελευταίῳ βιβλίῳ, ἀπὸ κεφ. ιγ'. ἕως πρώτου.

Τί ἐστι τέλος τῆς ἀναστάσεως;

Ἵνα πάντες φανερωθῶσιν ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ χριστοῦ: ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος, πρὸς ἃ ἔπραξεν: εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε κακόν, β'. Κορ. ε.

Οὕτω τε καιρὸς ἔσται, τοῖς μὲν ἀδοκίμοις, κατακρίσεως: τοῖς δὲ πιστοῖς εἰς θεοσέβειαν, σωτηρίας.

Ἀποτελέσματα τῆς ἀναστάσεως τίνα;

Ἀθανασία, δόξα υἱῶν θεοῦ. Σοφίας. ε. Οἱ δίκαιοι λήψονται τὸ βασίλειον τῆς εὐπρεπείας, καὶ τὸ διάδημα τοῦ κάλλους, ἐκ χειρὸς κυρίου.

Ὁμιλία, καὶ συναναστροφὴ μετὰ θεοῦ. Ψαλ. ριδ'. Εὐαρεστήσω ἐνώπιον κυρίου, ἐν χώρᾳ ζώντων. Εὔφρο-

terioris hominis, quæ in hac vita fit, loquatur.

Sed sit modus istarum subtilitatum, de quibus nihil in sacra Scriptura certi habetur: Sed Deus nos ignorare voluit: cùm nullã habeant vtilitatem, ostentationis autem inanis & vanissimæ, plurimum: in ipsa resurrectione hæc videbimus.

Disputant & de monstris, & partubus prodigiosis atq; abortiuis, item, superfluitatibus corporis humani. Quæ qui cognoscere cupit, legat Augustinum de ciuitate Dei, lib. vltimo, à cap. 13. &c.

Quis est finis resurrectionis?

Vt omnes sistantur coram tribunali Christi, & recipiat vnusquisq; propria corporis prout gessit, siue bonum, siue malum. 2. Cor. 5.

Et ita reprobis, occasio erit damnationis: pijs autem credentibus, salutis occasio,

Effectus resurrectionis qui?

Immortalitas, Gloria filiorum Dei, Sap. 5. Iusti accipient regnum decoris, & diadema speciei, de manu Domini. Consuetudo, et conuersatio cum Deo. Psal. 116. Ambulabo coram Domino in terra viuentiũ.

Latis

Εὐφροσύνη καὶ χαρὰ αἰώνιος, Ησαΐ. ξδ'. Ἁ ά. Κορ. ϛ'. Ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη: ἃ ἡτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν.

Τίνα, αὐτῇ σύμφυλα;

Ἐνωχ καὶ Ἠλίας, αὐτοῖς τοῖς σώμασι, ζωοὶ εἰς οὐρανὸν μετενεχθέντες. Ὁμοίως, καὶ τὸ Μωσέως σῶμα, μὴ θάνατον ἀλλαγέν: ὡς γὲν αὐτὸς, ἐνσώματος, ἐπὶ Θαβὼρ ὄρους ὤφθη ἔνδοξος. Καὶ οἱ παρὰ προφητῶν, χριστῷ, καὶ ἀποστόλων, εἰς τὸν νυὶ ζωὴν ἐγερθέντες: εἰ καὶ τέτας ἀποθανεῖν αὖθις ἐχρεών. Ἔτι, οἱ τῷ κυρίῳ, ἐν τῇ τοῦ Πάσχα ἡμέρᾳ, εἰς μακαριότητα πέρας ἀγηράου σωθέντες.

Lætitia & gaudium æternum, quæ oculus non vidit, auris non audiuit, & in cor hominis non descendit.

Cognata.

Enoch & Helias, cum corporibus suis vivi in cœlum translati. Similiter & corpus Mosis post mortem immutatum: sicut cum corpore suo in monte Thabor apparet in gloria. Et resuscitati à Prophetis, Christo, et Apostolis ad hanc vitam, licet his denuò moriendum fuerit. Item, qui cum Christo in die Paschatis resurrexerunt ad beatam & immortalem vitam.

Τίνα, ἀλλόφυλα καὶ μαχόμενα;

Σαδδεκαῖοι μὲν, παρὰ Ἰουδαίοις: οἳ φάντες, ἀνάστασιν νεκρῶν εἶναι.

Ὡσαύτως δὲ, καὶ οἱ τὸ Ἐπικούρου ἑλόμενοι: Διαχλευάζοντες τὴν περὶ ἀναστάσεως διδασκαλίαν, καὶ μυθώδη δοξάζοντες: ὡς Πράξ. ιζ'. Ἀθηναῖοι.

Οἵους, περὶ τελευτὴν ἔσεσθαι, ὁ Ἀπόστολος Πέτρος προεῖπε. ϐ'. Πέτ. γ'.

Ἔτι, τὸ περὶ πνευματικῆς μόνον τῆς ψυχῆς ἀναστάσεως, ἔτο τὸ τῆς πίστεως ἄρθρον ἐκλαμβάνειν: ὥσπερ Ὑμέναιος καὶ Φίλητος: λέγοντες, τὴν ἀνάστασιν ἤδη γεγονέναι, ϐ'. Τιμ. ϐ'.

Contraria.

Sadducæi apud Iudæos, mortuorum resurrectionem negantes.

Similiter & Epicurei, qui rident hanc de resurrectione doctrinam, eamq; fabulosam esse opinantur, Actor. 17. Athenienses.

Quales circa Mundi finem multos fore, Apostolus Petrus prædixit. 2 Pet. 3.

Item, tantùm de spirituali animæ resurrectione Articulum hunc fidei intelligere. Quemadmodum Hymenæus & Philetus, dicentes, resurrectionem iam factam esse. 1. Cor. 15. 2 Tim. 2.

Καὶ

Καὶ οἱ τῶ Μωάμεθ προσκείμενοι: οἱ, ἀπὸ κυρείᾳ τινὶ φαντασίᾳ χαρᾳλιζόμενοι, μὴ τὰ ἐνταῦθα ἐλπίζουσι σωματικὰς ἡδονὰς: λυτρὰ, καὶ οἰκήσεις πρείττονας, καὶ γυναῖκας παρθένους πολλάς. Ἰωάν. Καντακουζ. ἀπολογία δ'.

Item, Mahometistæ, qui Epicurei somniant et fingunt corporis voluptates in altero seculo.

Ἔτι, τὸ φαντάζεσθαι τόπον ἐν οὐρανῷ φυσικὸν: καὶ αὐτῷ, καθίσεις καὶ περιπατήσεις. Καὶ τὸ, τῷ ἰδίῳ σώματι φυσικῷ ἐν τῷ οὐρανῷ θέσιν προσκλάτειν: ὅπου μήτοι, ὥσπερ οὐκ ἔστι χρόνος, οὐδὲ ἔσται: οὕτως, οὐδὲ τόπος. Οὐ γὰρ ἔτι φυσικὰ ἔσται σώματα, ἀλλὰ πνευματικά. Ὥστε, οὐκ ἂν εἴη τόπος ἐν οὐρανοῖς φυσικός.

Item, fingere in cœlo locum Physicum, & in eo, sessiones ac ambulationes. Et corpori Christi physicam in cœlo locationem adscribere. Vbi tamen sicut non est tempus, nec erit: ita nec locus. Nec enim physica amplius erunt corpora, sed spiritualia. Ideo nec locus erit in cœlo Physicus.

ΠΕΡΙ ΚΡΙΣΕΩΣ ΕΣΧΑΤΗΣ.

Ἔστιν κρίσιν ἐσχάτην καθολικὴν, πόθεν, καὶ πῶς κατασκευάζεις;

DE EXTREMO IVDICIO.

Fore iudicium extremum, vniuersale, vnde & quomodo probas?

Μαρτυρίαις θεοπνεύστοις τῶν γραφῶν, αὐτῶν σαφῶς διδασκουσῶν.

Sacræ Scripturæ testimonijs, quibus hoc proditum est.

Προχείρισαι ἐνίας αὐτῶν.

Recita illorum quædam.

Ψαλ θ'. Ἡτοίμασεν ὁ κύριος ἐν κρίσει τὸν θρόνον αὐτοῦ: καὶ αὐτὸς κρινεῖ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ: κρινεῖ λαοὺς ἐν εὐθύτητι: κρινεῖ λαοὺς ἐν δικαιοσύνῃ.

Psal. 9. Dominus parauit ad iudicium, thronum suum, & iudicabit orbem terræ in æquitate, iudicabit populos in iustitia.

Ησαΐ. ξς'. Ἰδὸν γὰρ κύριος, ὡς πῦρ, ἥξει.

Isaiæ 66. Ecce Dominus in igne veniet.

Δαν. ζ'. Ἐθεώρουν, ἕως οὗ οἱ θρόνοι ἐτέθησαν: καὶ παλαιὸς ἡμερῶν ἐκάθη-

Daniel 7. Aspiciebam, donec throni positi sunt, & antiquus dierum

ἐκάθητο. Χίλιοι χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ: καὶ μυρίαι μυριάδες παρειστήκεισαν ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Κριτήριον ἐκάθισε, καὶ βίβλοι ἀνεῴχθησαν. Ἐθεώρουν ἐν ὁράσει τῆς νυκτὸς: καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος ἦν: καὶ ἕως τοῦ παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἔφθασε: καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ προσηνέχθη. Καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ ἀρχὴ, καὶ ἡ τιμὴ, καὶ ἡ βασιλεία. Καὶ πάντες οἱ λαοὶ, φυλαὶ, γλῶσσαι, αὐτῷ δουλεύσουσιν. Ἡ ἐξουσία αὐτοῦ, ἐξουσία αἰωνίου, ἥτις οὐ παρελεύσεται: καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ, οὐ διαφθαρήσεται.

Matth. κε. Ὅλη διαγράφεται ἡ τῆς κρίσεως ἰδέα: τίς ἔσεσθαι κριτὴς μέλλοι: πῶς, ποίᾳ πομπῇ καὶ μεγαλειότητι, ἐλεύσεσθαι: τίνας, καὶ πῶς, κρινεῖν, καὶ τἆλλα.

Ἰούδας, ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐπιστολῇ γράφει: Προεφήτευσε δὲ καὶ τούτοις, ἕβδομος ἀπὸ Ἀδάμ, Ἐνὼχ, λέγων: ἰδοὺ, ἦλθε (ἐλεύσεται) κύριος ἐν μυριάσιν ἁγίαις αὐτοῦ, ποιῆσαι κρίσιν κατὰ πάντων: καὶ ἐξελέγξαι πάντας τοὺς ἀσεβεῖς αὐτῶν, περὶ πάντων τῶν ἔργων ἀσεβείας αὐτῶν, ὧν ἠσέβησαν: καὶ περὶ πάντων τῶν σκληρῶν, ὧν ἐλάλησαν κατ' αὐτοῦ ἁμαρτωλοὶ ἀσεβεῖς.

Τίνα, τὰ ὀνόματα αὐτῆς;

Κρίσις, δικαιοκρισία: ἡ μεγάλη ἡμέρα τοῦ κυρίου, φοβερά: ἡμέρα ὀργῆς,

dierum sedit, &c. millia millium, ministrabant ei, & decies millies centena millia, assistebant ei. Iudicium sedit, & libri aperti sunt. Aspiciebam ergo in visione noctis: & ecce cum nubibus cœli, quasi filius hominis veniebat, & usq; ad antiquum dierum peruenit, & in conspectu eius obtulerunt eum. Et dedit illi potestatem & honorem, & regnum. Et omnes populi, tribus & linguæ, ipsi seruient. Potestas eius, potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius, quod non corrumpetur.

Matth. 25. totus ille actus iudicialis describitur: Quis Iudex sit futurus, quomodo, qua pompa & maiestate sit venturus, quos & quomodo iudicaturus, &c.

Iudas in sua Epistola scribit: Prophetauit autem de his septimus ab Adam, Enoch, dicens: Ecce veniet Dominus in sanctis millibus suis, facere iudicium contra omnes, & arguere omnes impios, de omnibus operibus impietatis, quibus impiè egerunt: & de omnibus duris, quæ locuti sunt peccatores impij contra Deum.

Quibus nominibus appellatur?

Iudicium, magnus dies Domini, terribilis dies iræ, tribula-

γῆς, θλίψεως, σκότους: παρουσία, καὶ ἡμέρα τοῦ κυρίου: ἡμέρα κρίσεως, ἐπιφάνεια: ἡ μεγάλη ἡμέρα τοῦ θεοῦ, ἐκείνη ἡ ἡμέρα, ἐσχάτη ἡμέρα, κρίσις ἐσχάτη.

Τί ἐστιν ἐσχάτου κρίσις;

Πρᾶξις δικανικὴ, ἣν ὁ χριστὸς ποιήσεται ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ: παραχρῆμα δὲ ἀμεσολαβήτως ἀπὸ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως: ὅταν μετὰ δόξης μεγάλης, καὶ ἀξιώματος λαμπροτάτου, ἥξῃ: ἀποφανεῖται δικαστικῶς ὅλῳ τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει ἐξοίσων: καθ' ἣν, οὓς μὲν τῆς αἰωνίου ζωῆς μετόχους ἀποδέξῃ: ἄλλους δὲ εἰς ἅδου ἀπερχομένους, ἀσβέστῳ πυρὶ παραδώσει.

Πόθεν ἡ ἀποδείξις τούτου;

Ἐκ δὲ τοῦ θείου, ὃ ἐν τῷ ἀποστολικῷ συμβόλῳ: ὅθεν ἐλεύσεται, κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς: ὃ σύμβολον, τῆς ἁγίας γραφῆς, ἐν τούτῳ, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις, ἐπιτομή ἐστι. Καὶ διὰ πλειόνων, ἐν τοῖς ἑξῆς δειχθήσεται.

Τίς ἔσται ὁ κρίνων;

Χριστὸς, ὁ θεοῦ τοῦ πατρὸς, καὶ τῆς παρθένου Μαρίας, υἱός.

Ἰωάν. ε. Ὁ πατὴρ οὐ κρίνει οὐδένα: ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ υἱῷ. Καὶ ἐξουσίαν ἔδωκεν αὐτῷ καὶ κρίσιν ποιεῖν: ὅτι υἱὸς ἀνθρώπου ἐστίν.

Ὅτε γὰρ ὁρατὴ μέλλει ἔσεσθαι ἡ κρίσις: καὶ τὸν κριτὴν ὁρατὸν εἶναι, ἀνάγκη.

Ἐπιδὴ

tionis, tenebrarum, aduentus & dies Domini, dies iudicij, apparitio, dies magna Dei, illa dies, dies nouissimus, extremum iudicium.

Quid est extremum iudicium?

Est actus Iudicialis, quem Christus exercebit in nouissimo die, statim & immediatè à mortuorum resurrectione, quo cum magna maiestate, & gloria aduenier, laturus sententiam toti humano generi: & alios quidem in vitam æternam recipiet, alios verò, in infernum præcipitabit, & igni inextinguibili adiudicabit.

Vnde id probas.

Ex articulo Symboli Apostolici: Inde venturus est, iudicare vivos & mortuos: quod Scripturæ sacræ de hac materia, vt alijs quoq; est Epitome. Sicut ex ea copiosius in sequentibus probabitur.

Quis est futurus Iudex?

Christus, Dei patris, & Mariæ virginis, filius.

Ioh. 5. Pater non iudicat quenquam, sed omne iudicium filio dedit. Et potestatem ei dedit iudicium facere: quia filius hominis est.

Cùm enim visibile sit futurum iudicium, Iudicem quoq; visibilem esse necesse est.

Por-

Ἐπειδὴ δ' ἔστι, τὸν κόσμον μέλλει κρίνειν πάντα, ἢ καρδιογνώστην εἶναι, ἀναγκαῖον. Οὐ γὰρ μόνον τὰς ἔξω καὶ φανερὰς πονηρίας κρινεῖ, καὶ τιμωρήσεται; ἀλλὰ καὶ τοὺς ἔσω σιωπηροὺς λογισμούς: οὓς γνῶσιν ἄλλως, κρίσιν, καὶ κόλασιν, ἀνθρώπων κεκρυμμένα φεύγοντας. Διὸ κἀκεῖνος, ᾧ ἐδόθη ἡ κρίσις, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, παντογνώσης καὶ παντοδαὴς ἐστι.

Προφ. ί. Παρήγγειλεν ἡμῖν (χριστὸς) κηρύξαι τῷ λαῷ, καὶ διαμαρτύρασθαι: ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ὡρισμένος ὑπὸ τοῦ θεοῦ κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν.

Καὶ ις'. Ἔστησεν ἡμέραν, ἐν ᾗ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρὶ, ᾧ ὥρισε.

Καὶ λέγεται δίκαιος κριτὴς, ϛ'. Τιμ. τελευταίῳ.

Τίνες ἔσονται πάρεδροι;

Οἱ Ἀπόστολοι, καὶ οἱ λοιποὶ ἅγιοι. Λουκ. κβ'. Διατίθεμαι ὑμῖν βασιλείαν: ἵνα καθίσησθε ἐπὶ θρόνων, κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ.

α. Κορ. ϛ'. Οὐκ οἴδατε, ὅτι οἱ ἅγιοι τὸν κόσμον κρινοῦσιν; οὐκ οἴδατε, ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν, τυτέστι, διαβόλους;

Διὰ τοῦτο ἢ λέγονται οἱ Ἀπόστολοι, πάρεδροι καὶ κριταὶ: οὐχ, ὡς τοιαύτης τινὸς ἐν τῇ κρίσει ἐκείνῃ ἐσομένης θέας, ἢ ἀγωγῆς δικαστικῆς: οἵαι ἐν τῷ νῦν

Porrò quia Iudex totius orbis futurus est, necesse est καρδιογνώσην etiam cesse. Non enim tantùm externa scelera iudicabit & puniet, sed tacitas etiam cogitationes prauas, quæ cognitionem aliâs, iudiciũ & pœnam iudicis hominis effugiunt. Ideoq; etiam ille, cui datum est iudicium, filius scilicet hominis, est omniscius.

Act. 10. Præcipit nobis (Christus) vt prædicemus populo, & testificemur, quia ipse constitutus est Iudex viuorum & mortuorum.

Ibid. 17. Statuit diem, in quo iudicaturus est orbem terrarum cum iustitia, per eum virum, per quem decreuerat.

Et dicitur Iustus Iudex, 2. Tim. vlt.

Qui erunt assessores?

Apostoli & reliqui sancti. Luc. 22. Dispono vobis regnum, vt sedeatis super thronos, iudicantes duodecim tribus Israel.

1. Cor. 6. An nescitis, quòd sancti Mundum iudicabunt? An nescitis, quòd Angelos iudicabimus, hoc est, Diabolos?

Ideò autem dicuntur Apostoli, Assessores & iudices, non quòd talia in illo iudicio futura sint spectacula & processus, qualia in huius

νεῦ αἰῶνι γίνεσθαι ἐώθασιν: ἀλλὰ, ὅτι κ̄ τὴν αὐτῶν διδασκαλίαν, γνώμη ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ κρίσει ἀποφανθήσεται.

Ὡσαύτως, οἱ ἅγιοι λέγονται κρινεῖν τὸν κόσμον: διότι μέλη εἰσὶ τοῦ κεφ̄ χριστ̄: Ϲ κ̄ τὴν πᾶσιν αὐτῶν γενήσεται ἡ κρίσις.

Πῶς ἐλεύσεται κριτὴς, ὁ χριστός;

Μετὰ δυνάμεως κ̄ δόξης πολλῆς: κ̄ πάντες οἱ ἅγιοι ἄγγελοι μετ' αὐτ̄, ἐν νεφέλαις: καθὼς Ματθ. κδ. Ϲ κέ. τὸ μεγαλοπρεπὲς τῆς παρουσίας αὐτ̄ γράφεται.

Δαν. ζ'. Ἐθεώρουν, ἕως θρόνοι ἐτέθησαν: κ̄ παλαιὸς ἡμερῶν ἐκάθητο. Χίλιαι χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτ̄. Κριτήριον ἐκάθισε, καὶ βίβλοι ἀνεῴχθησαν. Καὶ ἰδὲ, μετ̄ τῶν νεφελῶν, ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος ἦν: Ϲ ἕως τοῦ παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἔφθασε: κ̄ ἐνώπιον αὐτ̄ προσηνέγκαν αὐτόν. Καὶ ἔδωκεν αὐτ̄ τὴν ἀρχὴν, καὶ τὴν τιμὴν, καὶ τὴν βασιλείαν. Καὶ πάντες οἱ λαοὶ, φυλαὶ, γλῶσσαι, αὐτῷ δουλεύσουσιν. Ἡ ἐξουσία αὐτ̄, ἐξουσία αἰωνία, ἥτις οὐ παρελεύσεται: Ϲ ἡ βασιλεία αὐτ̄, ἥτις οὐ διαφθαρήσεται.

Ἐλευσ̄ ὁρατῶς, ὅτι νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, ὃν τρόπον ἐπορεύθη εἰς τὸν οὐρανὸν, Πράξ. ά. Ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου, κ̄ ἐν σάλπιγγι θεοῦ, ά. Θεσσ. δ.

Τύπες,

Mundi iudicijs: sed quia iuxta ipsorum doctrinam, sententia in hoc iudicio extremo pronunciabitur.

Sic sancti dicuntur iudicaturi Mundum: quia membra Christi iudicis, & secundum fidem ipsorum futurum sit iudicium.

Quomodo veniet Christus Iudex?

Cum magna maiestate & gloria, & omnes sancti Angeli eius cum eo in nubibus. Matth. 25. pompa aduentus eius describitur.

Dan. 7. Aspiciebam, donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit. Millia millium ministrabāt ei. Iudiciū sedit, et libri aperti sunt. Et ecce cum nubibus cœli, quasi filius hominis veniebat, & vsq; ad antiquum dierum peruenit, & in conspectu eius obtulerunt eum. Et dedit ei potestatem & honorē, & regnū. Et omnes populi, & linguæ, & tribus, seruient ei. Potestas eius, potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius, quod non corrumpetur.

Veniet autem visibiliter in nubibus cœli, quemadmodū ascendit, Actor. 1. Cum voce Archangeli, & tuba Dei, 1. Thessal. 4.

Qui

Τίνες, οἱ κριθησόμενοι;

Λέγεται ὁ κύριος, κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν, κατὰ τὸ τῆς πίστεως σύμβολον. Ζώντων μέν, τουτέστιν, οὓς παραγινόμενος, ζωοὺς εὑρήσει ἐπὶ τῆς γῆς. Νεκρῶν δέ, ὅσοι ἀνέκαθεν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, τῆσδε τῆς ζωῆς ἀπηλλάγησαν, πρὸ τῆς ἐσχάτης κρίσεως. Οἵτινες, ἐκ θανάτου ἐγερθέντες, κριθήσονται ἅμα τοῖς: οἳ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ ζῶντες εὑρεθήσονται, καὶ ἀλλαγήσονται. Οὕτοι, φημὶ, πάντες, σταθήσονται ἔμπροσθεν τοῦ βήματος αὐτοῦ. Αὐτός ἐστιν, ὁ ὡρισμένος ὑπὸ τοῦ θεοῦ κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν, Πράξ. ι.

Qui sunt iudicandi?

Dicitur Christus Iudex viuorum & mortuorum, sicut & in Symbolo Apostolorum habetur. Viuorum, hoc est, eorum, quos in suo aduentu viuos reperiet in hoc Mundo. Mortuorum, quicunque hinc à Mundi origine, vita hac defuncti sunt ante nouissimum diem, à morte resuscitati, vnà cum ijs, qui in aduentu ipsius viui reperti, immutabuntur. Hi, inquam, omnes, sistentur coram ipsius tribunali. Sicut Actor. 10. habetur: Ipse est, qui est à Deo constitutus iudex viuorum et mortuorũ.

Β΄. Κορ. ε. Πάντας ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ χριστοῦ: ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος, πρὸς ἃ ἔπραξεν: εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε κακόν.

2. Cor. 5. Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisq; propria corporis, pro vt gessit, siue bonum, siue malum.

Οὐδεμιᾷ τοίνυν παραγραφῇ ἐκκρύειν, ἢ ἐκκλίνειν, τὸ κριτήριον τοῦτο, ἢ τὸν κρίσιν: ἢ αὐτὸν τὸν κριτὴν παραιτεῖσθαι: ἀδενὶ, οἱασοῦν τάξεως, ἀξιώματος, δυνάμεως, ὑπερβάντι, ἐξέσται. Πάντες, καθόλου τὸ ἕκαστον, ἀπαραιτήτως ἐκληθήσεσθαι: καὶ εἰσέρχεσθαι τὸν ἀγῶνα, ἀνάγκη.

Nulla igitur exceptione eludere aut declinare, vel forum hoc, & iudicium, vel ipsum iudicem, recusare cuiquam, cuiuscunq; tandem ordinis, vel dignitatis, aut potentia quacunq; praeditus sit, licebit. Omnes & singuli, peremptoriè sunt citati, & comparere necesse est.

Ναὶ μὴν, καὶ οἱ πονηροὶ τῶν ἀγγέλων: οἱ μὴ τηρήσαντες τὸν ἑαυτῶν ἀρχὴν, ἀλλ' ἀπολιπόντες τὸ ἴδιον οἰκητήριον: εἰς κρίσιν τῆς μεγάλης ἡμέρας,

Quin autem Angeli mali, qui non seruauerunt suam originem, sed domicilium suũ relinquerunt, ad iudiciũ magni illius diei vincu-

Ἐπιστ. Ἰούδα. 6. Πέτρ. 6'. Epistola Iudæ. 2. Pet. 2.

ρας, δεσμοῖς ἀϊδίοις ὑπὸ ζόφον τετηρέατω.

Οὐδὲ ἔσται ἀδεμία προσωπολημψία ἐν τούτῳ τῷ δικαστηρίῳ. ά. Πετ. ά. Πατέρα ἐπικαλεῖσθε, τὸν ἀπροσωπολήπτως κρίνοντα κατὰ τὸ ἑκάστου ἔργον.

Τίς ἔσται ὁ τρόπος καὶ μορφὴ τῆς κρίσεως;

Συναχθέντων ἔμπροσθεν ἑαυτοῦ πάντων τῶν ἐθνῶν: ἀφορίει δὲ ἀγαθοὺς ἀπὸ τῶν πονηρῶν: ὥσπερ ὁ ποιμὴν τὰ πρόβατα ἀπὸ τῶν ἐρίφων: καὶ φησί, τούτους μὲν, ἐξ εὐωνύμων: ἐκείνους δὲ, ἐκ δεξιῶν ἑαυτοῦ. Τότε ἀποφανεῖται ποιήσεται ἀπροσωπολήπτως, καὶ τελευταίαν, ὅπως, καὶ τῶν ἐν τοῖς τῶν ἀνθρωπίνων καρδιῶν μυχοῖς τῶς ἐμφωλευσάντων, εἰς τὸ μφανὲς προαγωγὴ γενήσεται διαλογισμῶν. Ἐντεῦθε, καὶ ἄλλοι ἄλλων, ἰδίῳ δ προσήκοντι τρόπῳ κατακεκινῆσι: καθὼς ὁ κύριος τῆς βασιλίσσης νότου, καὶ τῶν Νινευιτῶν, λέγει: αὐτοὺς ἀναστήσεσθαι ἐν τῇ κρίσει, καὶ κατακρινεῖν τὴν γενεὰν ἐκείνην: τὴν μὴ εἰς τὸ κήρυγμα αὐτοῦ μετανοήσασαν. Λεκ. ιά.

Καθ' τίνα νόμον, τὴν ἀποφασιν ὁ κριτὴς ποιήσεται Χριστός;

Κατὰ τὸ ἑαυτοῦ εὐαγγέλιον: ἵνα, ὁ μὲν εἰς αὐτὸν ἀληθῶς πεπιστευκὼς, σωθῇ: ὁ δὲ ἀπιστήσας, κατακριθῇ.

Ἰωάν. ιϛ'. Ἐάν τις μου ἀκούσῃ τῶν ῥημάτων

culis aternis, sub caligine seruati sunt.

Ne vllus erit personarum respectus in hoc iudicio, 1. Pet. 1. Patrem inuocatis eum, qui sine acceptione personarum iudicat, secundum vniuscuiusq; opus.

Quis erit processus & forma Iudicij?

Congregatis ante se gentibus omnibus, segregabit bonos à malis, sicut pastor oues ab hircis: & hos quidem, statuet à sinistris, illos verò, à dextris. Et feret sententiam definitiuam & finalem. Vbi cogitationes hominum tacitæ & occultæ, reuelabuntur. Hic etiam alij alios suo modo damnabunt, sicut Christus de Regina Austri, & Niniuitis dicit: Quòd surrecturi sint in iudicio, & condemnaturi generationem istam, quæ non mouebatur concionibus ipsius. Luc. 11.

Secundum quam legem, sententiam laturus est Christus iudex?

Iuxta suum ipsius Euangelium, vt, qui in ipsum verè crediderit, saluetur: qui verò non crediderit, condemnetur.

Iohan. 12. Si quis audierit verba

ῥημάτων, κὴ μὴ πιστεύσῃ: ἐγὼ ὐ κρίνω αὐτόν. Οὐ γὰ ἦλθον, ἵνα κρίνω τὸ κόσμον: ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον. Ὁ ἀθετῶν ἐμὲ, Ϛ μὴ λαμβάνων τὰ ῥήματά μȣ, ἔχῃ τὸν κρίνοντα αὐτόν. Ὁ λόγ Ϭ, ὃν ἐλάλησα, ἐκεῖν Ϭ κρινεῖ αὐτὸν, ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ.

Τίς ἔστι ὁ τύπ Ϭ τῆς ἀποφάσεως;

Ἰωάν. γ'. ἀνεγράφη: κὴ ὑπ' αὐτȣ̃ Ϝ δικαστ̃ χριστ̃ εἰρηλήφθη πίστει τῇ ῥήμασιν: ἵνα πᾶς, ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν (τὸν υἱὸν Ϝ θ̃ȣ) μὴ ἀπόληται: ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. Ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, ὐ κρίνεται. Ὁ δὲ μὴ πιστεύων, ἤδη κέκριται.

Καὶ ἐν τῷ αὐτῷ κεφ. ὑπὸ τȣ̃ προδρόμȣ ἐπανελήφθη: ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν, ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. Ὁ δ' ἀπειθῶν τῷ υἱῷ, ὄψεται ζωήν: ἀλλ' ἡ ὀργὴ Ϝ θ̃ȣ μένει ἐπ' αὐτόν.

Ὑποφορά.

Ἀλλὰ δοκεῖ Ματθ. κέ. ὁ κύριος ἄλλον τύπον, κὴ παντελῶς ἐτερῶιον, προγράφειν. Φησὶ γάρ: Δεῦτε, κληρονομήσατε τὴν βασιλείαν. Ἐπείνασα γάρ, κὴ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, Ϛ ἐξῆς. Ὁμοίως Ϛ ἀποκαλ. ἡ. Καὶ εἶδον τȣ̀ς νεκροὺς, μικροὺς Ϛ μεγάλȣς, ἑστῶτας ἐνώπιον Ϝ θ̃ȣ: κὴ βιβλία ἠνεῴχθησαν. Καὶ βιβλίον ἄλλο ἠνεῴχθη, ὅ ἐστι τῆς

verba mea, & non crediderit, ego non iudico eum. Non enim veni, vt iudicem Mundum, sed vt seruem Mundum. Qui reiicit me, nec recipit verba mea, habet qui iudicet ipsum. Sermo quem locutus sum, ille iudicabit eum, in extremo die.

Quæ erit formula sententiæ?

Ioh. 3. descripta est, & ab ipso iudice Christo concepta his verbis: vt omnis qui credit in eum, (Filium Dei) non pereat, sed habeat vitam aternam. Qui credit in eum, non iudicatur. Qui autem non credit, iam iudicatus est.

Et in eodem capite à Baptista repetitur: Qui credit in filium, habet vitam æternam. Qui autem incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.

Obiectio.

Sed contrà Christus videtur Matth. 25. aliam formulam, & planè diuersam, præscribere: Venite, inquiens, possidete regnum: Esuriui enim, & cibastis me, &c. Similiter & Apocal. 20. Et vidi mortuos magnos & pusillos stantes in conspectu Dei, & libri aperti sunt: & alius liber apertus est,

τῆς ζωῆς: καὶ ἐκρίθησαν οἱ νεκροὶ ἐκ τῶν γεγραμμένων ἐν τοῖς βιβλίοις, ΚΑΤΑ τὰ ἔργα αὐτῶν.

Ἀποκρίνομαι ἀκάκως & ἀπροκαλύπτως. Τῷ ζωῷ τῷ αἰωνίῳ, μὴ εἶναι μισθοφόρημα, ἢ μισθὸν τῶν ἀγαθῶν ἔργων: ἐξ αὐτῶν τῶν τόπων τούτων φαίνεται. Ἐροῦσι, τίσι δοθήσεται ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν; ἢ τοῖς εὐλογημένοις τοῦ πατρός; Πάνυ μὲν οὖν. Τίνες δέ, ἢ ὅτι; οἱ πιστεύοντες εἰς χριστὸν: τὸν εὐλογητὸν τοῦ θεοῦ, καὶ τῆς ἀχράντου παρθένου, υἱόν: ἐν ᾧ, καὶ δι' οὗ, εἰσὶν εὐλογημένοι. Γεν. ιϛ'. Ἐν τῷ σπέρματί σου (ὅς ἐστι χριστὸς, Γαλ. γ'.) εὐλογηθήσονται πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς. Καὶ ἀλλαχοῦ: Εὐλογητὸς, ὁ θεὸς, & πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ: Ὁ ΕΥΛΟΓΗΣΑΣ ἡμᾶς ἐν πάσῃ εὐλογίᾳ πνευματικῇ, ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, ἐν ΧΡΙΣΤΩ. Καθὼς ἐξελέξατο ἡμᾶς ἐν αὐτῷ πρὸ καταβολῆς κόσμου: εἶναι ἡμᾶς (ἵνα εἴημεν, ἢ ὦμεν: ἀλλ' ὄντας) ἁγίους καὶ ἀμώμους κατενώπιον αὐτοῦ, ἐν ἀγάπῃ. Ἐφεσ. ά.

Οὕτω πίνω, οἱ πιστεύοντες εἰς τὸν υἱὸν χριστὸν, ἐν ᾧ ἐκεῖνος ἡμᾶς ἠγάπησεν, υἱοθετοῦνται καὶ αὐτοὶ, εἰς τὸ εἶναι υἱοὶ τοῦ θεοῦ, Ἰωάν. ά. ἵνα ἔχωσι & αὐτοὶ πατέρα τὸν θεόν. Ἐντεῦθεν ῥέα, εὐλογημένοι τοῦ πατρός.

Εἶπε δέ, οὐχ ἁπλῶς φησι, κτήσασθε: ἀλλὰ, κληρονομήσατε, τουτέστι, κληρονομίαν

qui est vitæ, & iudicati sunt mortui ex his, quæ scripta erant in libris, SECVNDVM OPERA IPSORVM?

Respondeo candidè & apertè. Vitam æternam non esse meritum, aut mercedem bonorum operum, ex his ipsis locis apparet. Quibus enim dabitur regnum cœlorum? Nonne benedictis patris? Qui autem sunt illi? Credentes in Christum benedictum, Dei & virginis Mariæ filium, in quo & per quem sunt benedicti. Gen. 12. In semine tuo (qui est Christus, Gal. 3.) benedicentur omnes gentes terræ. Et alibi: Benedictus Deus, & pater Ephes. 1. *Domini nostri Iesu Christi, qui BENEDIXIT NOS omni benedictione spirituali, in cœlestibus, IN CHRISTO IESV. Sicut elegit nos in ipso, ante mundi constitutionem, vt essemus (non quia eramus) sancti & immaculati in conspectu eius, in charitate.*

Hi ergo credentes in Christum filium, in quo nos dilexit, adoptantur & ipsi in filios Dei, Iohan. 1. vt habeant & ipsi Deum patrem. Hinc ergò benedicti patris.

Deinde non simpliciter ait: possidete: sed κληρονομήσατε, *id est,*

εονομιαῴῳ δικαίῳ λάβετε. Ὅτι δὲ, κληρονομία ἐστὶ: ἔστι, μισθὸς οὐκ ἔστιν, ἢ κατ' ἀξίαν δίδοται: ἀλλὰ δωρεὰν παρεγίνεται. Γεννῶνται γὰρ, οἵτινές εἰσι κληρονόμοι, ἐκ σφετέρων γονέων: ⁊ διὰ τοῦτο, χρηματίζουσι κληρονόμοι, ἐπεὶ υἱοί εἰσι.

Τέλος ἦ φησὶ, τὸ ἡτοιμασμένον ἡμῖν βασιλείαν. Οὐ φησι: τὰ ὑφ' ὑμῶν, διὰ καλῶν ἔργων, ἑαυτοῖς ἡτοιμασμένον. Ὅταν γὰρ ποιήσητε πάντα τὰ διαταχθέντα ὑμῖν (πότε ἦ ἔσται τοῦτο θώσετε; ὅταν ὁ σατανᾶς, γένηται ἄγγελος φωτὸς μακάριος;) λέγετε, ὅτι δοῦλοι ἀχρεῖοί ἐσμεν: ὅτι, ὃ ὠφείλομεν ποιῆσαι, πεποιήκαμεν. Ἀμφότερα γὰρ ὀφείλομεν: ⁊ πάντα τὰ ἀγαθὰ ἔργα, τὰ θεοκέλευστα, ποιεῖν: καὶ τἀναντία φεύγειν. Πῶς δέ φησι; τὸ ἡτοιμασμένον ὑμῖν. Καὶ πότε ἡτοιμασμένον; Ἀπὸ θεμελίων καταβληθέντων, ἢ ἀπ' ἀρχῆς, ⁊ παντός: καὶ, ὡς ὁ ἀπόστολος λέγει, πρὸ καταβολῆς ⁊ κόσμου: ἡνίκα οὐ μόνον οὐδὲν ἦσαν πεποιήκεσαν, ἀλλ' οὐδ' ὅλως ἦσαν: μή τι γε δὴ καλοῖς ἔργοις ἀξίους ἑαυτοὺς παρεχήκεσαν.

Τίς ἂν εἴη ὁ νοῦς τῶν ῥημάτων ἐκείνων χριστοῦ, τοῦ Ματθ. κε. Ἐπείνασα γὰρ, ⁊ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν;

Οὐκ ἔσται τότε τοιαῦτα θεάματα, καὶ πρόσεις, τῆς κρίσεως: οἷα, τὰ παρ' ἀνθρώποις (ὁ γὰρ χριστὸς, ὁ κριτὴς, καρδιογνώστης) ἀλλὰ διὰ σοῦ ζῶντας ἐν τῷ

est, hæreditario iure accipite. Hæreditas autem non merces est, aut meritum: sed gratis contingit. Nascuntur enim hæredes, ex parentibus, & ideò sunt hæredes quia filij.

Tertiò addit: Quod nobis paratum est. Non dicit: Quod vos vestris bonis operibus vobis parastis. Si enim feceritis omnia, quæcunq; præcepta sunt vobis, (quando vero id futurum est?) dicite, Luc. 17. Serui inutiles sumus, quòd facere debuimus, fecimus. Vtrunq; enim debemus: & bona omnia opera atq; cultus, verbo Dei mandata, facere: & mala eodem verbo prohibita, cauere. Sed: Quod paratum est vobis. Et quando patum? A tactis fundamentis, vel exordio mundi, & sicut Apostolus inquit, ante mundi constitutionem, cùm non modò boni nihil adhuc fecissent, sed ne quidem essent, nedum suis bonis operibus meriti essent. Ephes. 1.

Quid ergò sibi volunt verba illa Christi, Matth. 25. Esuriui enim? &c.

Non talia erunt spectacula, & processus, qualia in iudicijs humanis. Quia Christus Iudex est καρδιογνώστης. Sed propter vi-

uentes

τῷ νυνὶ λέγεται πῶς τε: ἵνα προτρέπωνται, ἕως ἔτι τῷ νῦν βίῳ ἐνδημοῦσι, τὴν πίστιν φιλανθρώπῳ ἀρετῇ ἐνδείξασθαι: ἔργοις, φημὶ, ἐλέους καὶ ἐλεημοσύνης, πρὸς οὓς ἐνδεεῖς: ὅπως τὰ ἑαυτῶν πίστεως μάρτυρας προπέμπειν ἔχωσι.

Λέγει ἐν οἷς τῶν καρπῶν τῆς πίστεως: οἵστισι τούτοις πιστεύειν δήλων: ἔργοις δηλαδὴ ἀγάπης, πρὸς οὓς αὐτὸς ἐλαχίστους ἀδελφούς. Ἀναληρυχθήσονται γὰρ πάντως οἱ καλοὶ καρποὶ, οἵ εἰσιν ἔργα ἀγάπης, ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, καθ' τὸν προσήκοντα αὐτοῖς τρόπον. Luc. 16. Ἵνα δέξωνται ὑμᾶς εἰς τὰς αἰωνίους σκηνὰς: τῇ σφετέρᾳ δηλονότι μαρτυρίᾳ. Τῆς μὲν γὰρ κρίσεως, ἐσομένης ὁρατῆς, καὶ ἐμφανοῦς ἰδεῖν πᾶσι: τῆσδε πίστεως, σωματικοῖς μὲν ἀνθρώπων ὀφθαλμοῖς ἀοράτου ὄσης: θεῷ δὲ μόνῳ, τῷ πάντας καρδιογνώστῃ, ἐγνωσμένης: διὰ τῶν αὐτῇ καὶ φανερῶν τῆς πίστεως καρπῶν, πᾶσι δῆλον ὁ δικαιὸς ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ καταστήσει θέλει: οὓς ἑαυτοῦ, ἀληθινὴν ἐσχηκέναι τὴν πίστιν: καὶ φανῆναι τοῖς ἀγαθουργήμασιν: ἃ τῆς ἐγκαρδίου καὶ ἀφανοῦς πίστεως καρποὶ ὑπάρχουσιν. Οὕτω καὶ ὁ θεῖος Ἰάκωβος κεφ. 6'. Δεῖξόν μοι, φησὶ, τὴν πίστιν σου, χωρὶς τῶν ἔργων σου: κἀγὼ δείξω σοι ἐκ τῶν ἔργων μου, τὴν πίστιν μου.

Οὕτω δὴ, καὶ ἐν τῷ ἐξ Ἀποκαλ. χωρίῳ

uentes ista dicuntur in hoc seculo, vt moneantur, quò iam adhuc in vita existentes, bonis operibus studeant fidem suam declarare, operibus misericordiæ erga egenos, vt testes fidei suæ habeant, quos præmittant.

Loquitur ergo de fructibus fidei, quibus hanc declarârint, operibus scilicet charitatis, erga suos minimos fratres. Prædicabuntur autẽ omnino boni fructus, qui sunt opera charitatis, in illa die suo modo, Luc. 16. Recipient vos in æterna tabernacula, suo scilicet testimonio. Cùm enim iudicium sit futurum visibile & manifestum: Fides verò oculis hominum externis videri non possit, sed soli Deo nota sit, qui est καρδιογνώστης: externis fructibus probare vult omnibus Index in illa die, suos veram habuisse fidem, operibus bonis, quæ sint fructus fidei in corde latentis. Sicut in hanc quoq; sententiam D. Iacobus cap. 2. scribit: Ostende mihi fidem tuam absq; operibus: & ego ostendam tibi fidem meam ex operibus.

Sic etiam in Apocal. additur:

SE-

ρίω πεόσκειται, ΚΑΤΑ τὰ ἔργα αὐτῶν: ἀλλ' ἀχὶ, ΔΙΑ τὰ ἔργα αὐτῶν.

Ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀρνέμεθα, τὰ ἀγαθὰ ἔργα τῶν πιστευόντων (ἅτοι γὰρ μόνοι, ἀληθῶς ἀγαθεργῶσι) μὴ ἀ ℭ ποσόκοντα λαμβάνειν ἔπαθλα, τῆδέ τε κἀκεῖ. Δαν. 12. οἱ δ' ἂν πεπαιδευμμένοι ὦσιν: ἐκλάμψουσι, καὶ ἐξῆς. Καὶ ά. Τιμ. δ'. ἡ εὐσέβεια, πρὸς πάντα ὠφέλιμός ἐστιν: ἐπαγγελίαν ἔχουσα ζωῆς τ νῦν, ℭ τ μελλόσης.

Ρωμ. 5'. Ἀλλ' ΟΥ̓Κ ΑΥ̓ΤῊΝ τὴν αἰώνιον ζωὴν: ἡ, χάρισμα θεοῦ ἐστι, καὶ δώρημα, ἐν χριστῷ ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν: ἀλλ' ΕΝ ΤΗ͂Ι αἰωνίᾳ ζωῇ, μείζονα βραβεῖα, καὶ δόξαν, ΚΑΤΑ τὰ ἔργα. ἵνα νοῦς ἢ, ἑνὶ ῥήματι: Ἀποδώσει ἑνὶ ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ: τοὺς μὲν, κοσμήσει γεραροὺς τοὺς εὐσεβήσαντας: ℭ δίκαιος καθυπερβαλεῖ τοὺς πονηροὺς ἐργασαμένους.

Τίς ἔσται ἔκβασις, καὶ ἐπεξέλευσις, τῆς κρίσεως ἐκείνης;

Ματθ. κέ. καὶ κδ'. Καὶ ἀπελεύσονται οἱ τὰ πονηρὰ πάξαντες, κατακεκριμένοι τῇ θ δικαιοτάτῃ κρίσει ποῦ ψήφῳ, εἰς πῦρ καὶ κόλασιν αἰώνιον: ὅπου ἔσται ὁ κλαυθμὸς, καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. Τότε κόψονται πᾶσαι αἱ φυλαὶ τ γῆς: οἱ δηλονότι καταδικασθέντες ἐκ πάντων τ ἐθνῶν. Οἱ δὲ δίκαιοι, οἱ καλὰ εἰργάσαντο, εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Τίνα ἔσται τέλη τ κρίσεως;

Πρῶτον, ἵνα ἀπόδοσις γένηται ἑκάστῳ

SECVNDVM, sed NON, PROPTER, opera ipsorum.

Nec tamen negamus, bona credentium opera, (hi enim soli verè bona opera faciunt) sua habere præmia, in hac & in futura vita. Dan. 12. Et 1. Timoth. 4. Pietas ad omnia vtilis est, promissiones habens non tantùm præsentis, sed etiam futuræ vitæ.

Rom. 6. *Sed NON IPSAM VITAM æternam, quæ gratia est & donum Dei in Christo Iesu Domino nostro: verum IN vita æterna maiora præmia, & gloriam SECVNDVM opera. Vt sit sententia, vno verbo: Reddet vnicuiq; secundum opera sua, id est, ornabit præmijs pios, ex fide bona opera facientes, & pœnis afficiet malos.*

Quæ erit executio huius iudicij?

Et ibunt, qui mala egerunt, damnati sententia iudicis iustissimi, in ignem & supplicium æternum, vbi erit ploratus, & stridor dentium. Tunc plorabunt omnes gentes terræ, damnati scilicet ex omnibus gentibus. Iusti autem, qui bona egerunt, in vitam æternam.

Qui erunt fines huius Iudicij?

1. Vt reddatur vnicuiq; secun-

σῳ κ᾽ τὰ ἔργα αὐτ᾽. Matth. ιϛ'. μέλλ. ὁ υἱὸς τ᾽ ἀνθρώπ᾽ ἔρχεσθαι, ἐν τῇ δόξῃ τ᾽ πατρὸς αὐτ᾽, μ᾽ τῶν ἀγγέλων αὐτ᾽. Καὶ τότε ἀποδώσ᾽ ἑκάστῳ ΚΑΤΑ τὴν πρᾶξιν αὐτ᾽.

Λουκ. κά. Δεύτερον, ἵνα ἀπολυτρωθέντες οἱ εὐσεβεῖς, ἐλευθερωθῶσι πάντων κακῶν, κ᾽ τ᾽ χριστ᾽: Ἀνακύψατε, καὶ ἐπάρατε τὰς κεφαλὰς ὑμῶν: διότι ἐγγίζ᾽ ἡ ἀπολύτρωσις ὑμῶν. Τότε κ᾽ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσετ᾽ ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς, εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τ᾽ θε᾽. Ρωμ. ή.

ά. Κορ. ιέ. Τρίτον, ἵνα χριστὸς καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν, κ᾽ πᾶσαν ἐξουσίαν, καὶ τὸν ἔσχατον ἐχθρὸν, τὸν θάνατον: κ᾽ παραδῷ τὴν βασιλείαν τῷ θεῷ κ᾽ πατρί: κ᾽ ὑποταγῇ τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα: ἵνα ᾖ ὁ θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι.

Πρᾶξ. γ'. Ἐφεσ. ά. Τέταρτον, ἵνα ἀποκατάστασις γένηται διὰ τ᾽ χριστ᾽, κ᾽ ἀνακεφαλαίωσις, τ᾽ πάντων: τ᾽ τε ἐν τοῖς οὐρανοῖς, κ᾽ τ᾽ ἐπὶ τ᾽ γῆς.

Τί δήποτε δεῖ τ᾽ κρίσεως ταύτης;

Ἵνα τ᾽ ἀξίαν κομίσωνται, τιμώμενοι κ᾽ κολαζόμενοι, οἱ θεοσεβεῖς, καὶ οἱ δυσσεβεῖς: ὥσ᾽ ἃ γίνεται ἐν αἰῶνι τῷ νυν. Κἂν γὰρ ἐνί᾽ ὅτε τῶν κακούργων τινὰς ὁ θεὸς, παραδείγματισμ᾽ ἕνεκεν ἐπὶ κόλασιν ἀναχαιτίσας ἕλξῃ: καί τινας τῶν ἀμφὶ εὐσέβειαν ἐχόντων, ἀγαθοῖς ἀμείψηται: ὅμως ἃ πεπίστ᾽ ἔστι καθόλ᾽: ἀλλὰ ὑπερτίθεται τὰ κράτιστα

cundum opera sua. Matth. 16. Filius hominis, venturus est in gloria patris sui, cum Angelis suis, & tunc reddet vnicuiq. SECVNDVM opera eius.

2. Vt liberentur & redimantur pij ex omnibus malis, iuxta illud Christi: Attollite capita vestra, quia appropinquat redemptio vestra. Tunc & creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei. Luc. 21. Rom. 8.

3. Vt Christus aboleat omnem principatum, potestatem et hostem nouissimum, mortem scilicet. Ac tradat regnum Deo, & patri: ac subijciatur et, qui illi subiecit omnia, vt sit Deus omnia in omnibus. 1. Cor. 15.

4. Vt restituantur & instaurentur omnia per Christum, siue quæ in cælis, siue quæ in terra sunt. Actor. 3. Ephes. 1.

Cur opus est hoc iudicio?

Vt dignis præmijs & pœnis afficiantur pij & impij, quod in hoc mundo non fit. Etsi enim Deus interdum sceleratos quosdam ad supplicia retrahat, vt exempla statuat, & pios quosdam remuneret: tamen id non fit vniuersaliter, sed differt Deus potissima præ-

πισα τῶν βραβείων, καὶ τὰ δριμύτατα τῶν κολασηρίων, εἰς τὸν ἑτέραν ζωὴν, καὶ δικαιότερον παγκοσμίᾳ πανηγύρεως κορυφαῖον.

Μείζονα γὰρ ὄντα τυγχάνῃ τὰ ἁμαρτήματα: ἢ ὥστε κατ' ἀξίαν, ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι κολασθῆναι ἄν. Ἀνάπαλιν δ' ἐπαγγέλλεται ὁ θεὸς: ἀμοιβὰς τῇ τῶν ἰδίων εὐσεβείᾳ, ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ζωῇ ἀτελευτήτῳ, ὑμῖν δώσειν: ὡς Ματθ. ε. Ὑμῶν δὲ σωτῆρος, ὁ μισθὸς αὐτῶν, πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς εἶναι λέγεται.

Τίνα ἐστὶν ἀντίθετα τῇ κρίσει;

Ὅσαι ἀσεβεῖς δόξαι, καὶ ἐπικύρειοι ὑπιάσμοὶ: ἀρνεμένων, ἢ ἐξουθενούντων, ἐκείνην: ὧν περὶ, καὶ Πέτρος γ'. γέγραπται.

Ποίῳ τρόπῳ προσήκει ἡμῖν, πρὸς αὐτὴν εὐτρεπίζεσθαι;

Τίτ. ε'. Διὰ παντὸς ἐν φόβῳ κυρίου μένωμεν: χρηγορῶμεν, καὶ προσευχώμεθα πάντοτε, ἀρνησάμενοι τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, σωφρόνως, δικαίως, εὐσεβῶς ζήσωμεν, ἐν τῷ νῦν αἰῶνι: προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα, καὶ Λεκ. κά. ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου θεοῦ, καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ: ἵνα καταξιωθῶμεν ἐκφυγεῖν ταῦτα πάντα, τὰ μέλλοντα γίνεσθαι: καὶ σταθῆναι ἔμπροσθεν τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

ma præmia, & pœnas in alteram vitam, & iudicium hoc vltimum Cameræ suæ, & comitiorum vniuersalium totius Mundi.

Maiora enim sunt peccata, quàm quòd pro dignitate in hoc seculo puniri possint. Sicut econtrà Deus pollicetur, se in vita perpetua, & cœlis, suorum pietatem remuneraturum esse: Merces vestra copiosa est in cœlis. Matth. 5.

Quæ sunt contraria?

Impiæ opiniones, ac Epicurea securitas, negantium vel contemnentium illud iudicium, de quibus 2. Pet. 3.

Quomodo nos ad iudicium illud præparare debemus?

Perpetuò in timore Domini viuamus, vigilemus, & oremus omni tempore, abnegantes seculares desideria, piè & iustè viuamus in hoc seculo, expectantes beatam Tit. 2. *spem, & aduentum gloriæ magni Dei, & saluatoris nostri Iesu Christi, vt digni habeamur fugere* Luc. 21. *ista omnia, quæ ventura sunt, & stare ante filium hominis.*

ΠΕΡΙ

DE

ΠΕΡΙ ΑΙΔΟΥ. DE INFERNO.

Τίνες, αἱ προσηγορίαι τοῦ ἅδου;

Quæ sunt appellationes?

Ἱερεμ. ιθ'. Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ιέ. Β'. Βασιλ. κά. Β'. Παραλειπ. π'. κή. λγ'.

Καλεῖται Γέεννα: ἡ ἐγένετο φάραγξ υἱῶν Ἐννόμ: ἐν ᾗ, ζῶντες κατεκαίοντο παῖδες Ἰουδαίων, εἰδώλῳ Μολὸχ: κειμένη ἐν φυλῇ Βενιαμίν. Ὅθεν, ὅλως τόπος, πυρὸς, καὶ βασάνων, λαμβάνεται τῶν κατακεκριμένων. Ἔτι, τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς: γῆ σκοτεινὴ, ἀθλιότητος, καὶ σκότους, Ἰωβ ί. Ἔτι, κάμινος πυρὸς, πῦρ ἄσβεστον, σκότος ἐξώτερον, ἄβυσσος, τάρταρος, λίμνη τοῦ πυρὸς, λίμνη καιομένη πυρὶ καὶ θείῳ, σφαγὴ ζόφος, ζόφος τοῦ σκότους: ὅπου ἔσται ὁ κλαυθμὸς, καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων: μεταληφθέντων τῶν ὀνομάτων, ἀπὸ πραγμάτων καὶ πινῶν τοῦ κόσμου καὶ αἰῶνος τοῦδε.

Dicitur Gehenna, quæ fuit vallis filiorum Hinnon, in qua viui cremabantur filij Iudæorum Idolo Moloch, sita in tribu Beniamin. Hinc pro igni, loco & tormentis damnatorum accipitur. Præterea, Inferi, terra tenebrosa, miseriæ, & tenebrarum. Iob. 10. Caminus ignis, ignis inextinguibilis, tenebræ exteriores, Abyssus, Tartarus, Inferni, stagnum igne & sulphure ardens, &c. Vbi erit ploratus & stridor dentium, sumptis vocabulis à rebus & pœnis huius mundi, & præsentis seculi.

Τί τὸ ἅδης ὄνομα σημαίνει;

Τόπον ὑπόγαιον, κεκρυμμένον, καὶ μὴ βλεπόμενον. Ἐλέχθη γὰρ, οἱονεὶ ἀΐδης, ὃ ἐστιν, ἀὴρ ἀφανὴς, ὃν ἰδεῖν οὐκ ἔστιν. Ἑβραϊστὶ שְׁאוֹל (χεόλ) ὅ ἐστι, τάφος, ζόφος: παρὰ τὸ שָׁאַל (χάαλ) τὸ αἰτεῖν: διότι ἔποτε κορέννυται, ἀλλ ἀεὶ αἰτεῖ. Γενεσ. λζ'. Καταβήσομαι πρὸς τὸν υἱόν μου πενθῶν εἰς ἅδου. Ἔτι, θάνατον, ὄλεθρον, ἀπώλειαν, σημαίνει: ὡς Ψαλ. ιέ. ὅτι ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ἅδου: οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν. Ψαλ. πή.

Quid significat vocabulum Infernus?

Ex Etymo שְׁאוֹל *Scheol sepulchrum significat: à petendo dictum sentiunt, quòd nunquam satiari possit, sed semper petat, Gen. 37. Descendam ad filium meum lugens in Infernum. Item, mortem, exitium, & interitum. Psal. 16. Non derelinques animã meam in Inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Psal. 89.*

Τίς

Quis

Τίς ἐστιν ἄνθρωπος, ὃς ζήσεται, καὶ οὐκ ὄψεται θάνατον; ῥύσεται τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐκ χειρὸς ᾅδου; Ἐπὶ ὠσανεὶ κοινὸν τεθνεώτων τόπον, τῶν τ' ἀγαθῶν, καὶ τῶν κακῶν. Ψαλμῳδ. Οὐχ οἱ νεκροὶ αἰνέσουσί σε κύριε: οὐδὲ πάντες οἱ καταβαίνοντες εἰς ᾅδου. Τοῦτέστιν, οὐκ ἔτι διδάσκουσιν οἱ νεκροὶ: ἢ δοξολογοῦσι τὸν θεὸν ὕτως ἐν ταῖς τῆς ἐκκλησίας πανηγύρεσιν: ὥσπερ ἐν τῇ παρούσῃ βίᾳ καταστᾶσι πράττεται.

Ἐξαιρέτως δὲ, τόπον καὶ κολάσεις τῶν κατηραίτων: ἤτοι τὰς βασάνους τῶν κατακρίτων.

Τί τοῖς Ἀρχιερατικοῖς, περὶ τῆς ἅδου λέξεως δοκεῖ;

Ἐν τῇ τῆς θεολογικῆς ἀληθείας ἐπιτομῇ βιβ. δ. κεφ. κβ'. Οὕτω πως γέγραπται. Ὁ ᾅδης, ἐπὶ τόπου κολάσεων τετρόμως, τετραχῶς λαμβάνεται. Εἷς μὲν, τῶν κατακρίτων. Ἐπάνω δὲ τούτου, λίμβος (οἰκητήριον, οἱονεὶ κράσπεδον) τῶν ἀβαπτίστων παιδίων: καὶ πονηὰ βλάβης, ἤτοι στερήσεως. οὐκ ἀληθήσεως. Ἐπὶ τούτῳ, τὸ καθαρτήριον. Ἀνωτάτω δὲ τούτων, ὁ τῶν ἁγίων πατέρων λίμβος: ἐφ' ὃν ὁ σωτὴρ κατέβη: καὶ λέγεται τὸν τόπον τοῦτον κατελεῖν.

Ἀλλὰ, καθάπερ αὐτοῦ θεοῦ ῥήματος, οὕτω ἀνθρωπαρίων σχολαζόντων, εἰκῇ συνεστήσαθησαν οἱ λῆροι οὗτοι: οὕτω καὶ εὐκόλως ἀρνήσῃ, ὡς νέος, ἀποσκίδναται, ἄλλης αἰτίας ἀπάξιοι ὄντες.

Δεῖξον

Quis vir viuit, & non videbit mortem? Eruet animam suam de manu inferni. Significat & quasi communem locum mortuorum, tàm bonorum, quàm malorum. Psalm. 113. *Non mortui laudabunt te Domine, neq; omnes, qui descendunt in Infernum. Hoc est, mortui non amplius docendi munere funguntur, nec celebrant ita Deum in publicis Ecclesiæ cœtibus quemadmodum in hac vita fieri consueuit.*

Principaliter autem, locum & pœnas damnatorum, siue cruciatus illos, quos damnati sustinent.

Quid Pontificij de vocabulo Inferni sentiunt?

Compendium Theologicæ veritatis lib. 4. cap. 22. ita habet: Infernus pro loco pœnæ quadrupliciter accipitur. Vnus est Infernus damnatorum. Supra hunc est limbus puerorum non baptisatorum, & pœna damni, non sensus. Supra hunc locum, est Purgatorium. Supremus locus est inter hac, limbus sanctorum Patrum. Ad quem locum Christus descendit: & dicitur Infernum hunc destruxisse,

Sed hæ nugæ, vt temerè sine Dei verbo ab hominib. ociosis sunt conflctæ: ita facilè etiam reijciuntur: alia refutatione indignæ.

ἐν τῇ β'. Πέτ. β'. Σειραῖς ζόφου ταρταρώσας (τὸς δαίμονας) παρέδωκεν, εἰς κρίσιν τετηρημένους, γράφει: τὸς Διαβόλους, τὸν κατώτερον ὄντα, ἄγει, τὸν ἡμῖν γειτνιῶντα καὶ ζοφώδη ἀέρα, ὡσεὶ δεσμωτήριον, ΝΥΝ εἰς ποινὴν λαβεῖν. Ὃν ἀέρα, οὐρανὸν ἐνίοτε λέγεσθαι: ἀ μὲν τὸν ἀνώτερον ἐκεῖνον, τὸν κατηστερωμένον: τὸν δὲ ὑποκάτω ὄντα, τὸν ἀχλύι συννεφέμενον: καὶ ὑπὸ πτηνῶν ἐμπλιτευόμενον. Ὅθεν ἀλλαχόθι φησὶ: τὸς Διαβόλους, τὸν ἑαυτῶν ᾅδην ἑαυτοῖς συμπεριφέρειν.

Ὅπερ δὴ καὶ ὧδε: τὸ πῦρ τῆς θείας ὀργῆς (ὃ ἐν αὐτοῖς, ὡς ἐν τοῖς κατακεκριμένοις, ἀπόπτε σβέννυται) αἰσθάνονται, καὶ τὸ χρεῖττον: Πορεύεσθε εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον: τὸ ἡτοιμασμένον τῷ Διαβόλῳ, καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Οὕτω μὲν, Ἀυγουστῖνος.

super locum 2. Pet. 2. Rudentibus inferni detractos Diabolos in tartarum tradidit cruciandos: scribit, Infernum hunc, hoc est, inferiorem caliginosum aërem, tanquam carcerem Diabolos NVNC pœnaliter accepisse. Qui aër cœlum quandoq; dicatur, non superius illud, in quo sydera sunt, sed hoc inferius, cuius caligine nubila conglobantur, & vbi aues volitant. Vnde alibi dicit, Diabolos Infernum suum secũ circumferre.

Nam vbicunq; sint, ignem iræ Dei, qui in ipsis, sicut etiam in damnatis, nunquam extinguitur, sentiunt. Sicut Christus inquit: Ite in ignem inextinguibilem, qui præparatus est Diabolo, & Angelis eius.

ὁ δὲ θεῖος Χρυσόστομος, εἰς τὴν πρὸς Ῥωμ. ἐπιστολὴν ἡθικὸν λόγον.

Καὶ πῦ (φησὶ) καὶ ἐν ποίῳ χωρίῳ, οὗτοι ἔσται ἡ γέεννα; τί σοι τοῦτο μέλει; τὸ δὲ ζητούμενον, δῆλον, ὅτι ἐστὶν: ἀ, πῦ τεταμίευται, καὶ ἐν ποίῳ χωρίῳ. Τινὲς μὲν δὲ μυθολογοῦντες φασὶν: Ὅτι ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰωσαφὰτ: ὁ πρὸ πολέμου τινὸς εἰρηται παρελθόντος, ἔστο εἰς τὴν γέενναν ἔλκοντες. Ἡ δὲ γραφὴ, ἀ ἔστο φησίν. Ἀλλ' ἐν ποίῳ τόπῳ (φησὶν) ἔσται; Ἔξω που, ὡς ἔγωγε οἶμαι, τοῦ κόσμου τούτου παντός.

ἰωὴλ. γ'.

Chrysost. Hom. in Epistolam ad Rom. 31.

Et vbi, inquies, & in quo loco, erit ipsa Gehennæ? Quid istud curas? Quæstio, siquidem est, vt ostendatur, QVOD sit, & NON, VBI sit recondita. Et quo in loco, inquis, erit? Alicubi, quantum ego puto, extra omnem hunc Mundum.

Καθά-

Quem-

Καθάπερ γὰρ τῶν βασιλέων τὰ δεσμωτήρια, καὶ τὰ μέταλλα, πόῤῥω διέστηκεν: ἕτω δὴ καὶ τῆς οἰκουμένης ταύτης ἔξω πού ἐστιν ἡ γέεννα. Μὴ τοίνυν ζητῶμεν, ποῦ ἐστιν: ἀλλὰ, πῶς ἂν αὐτὴν φύγοιμεν. Μὴ γὰρ, ἐπειδὴ πάντας ἐνταῦθα ὁ θεὸς κολάζει, διὰ τοῦτο ἀπιστήσῃ τοῖς μέλλουσι. Φιλάνθρωπος γάρ ἐστι, καὶ μακροθυμεῖ.

Ταὐτὰ σχεδόν, ἐν Ὁμιλ. περὶ μισθῶν τῶν ἁγίων. Ἀλλὰ, ἐὰν περὶ θέσεως καὶ τόπου (τῆς γεέννης) ζητήσῃς: ἀποκρινοῦμαι, καὶ λέξω, τὴν οἰκουμένης ποῦ ἔξω αὐτὴν κεῖσθαι, Οὐκοῦν περὶ ἅ, ἐν τίνι τόπῳ ἄρα κεῖται: ἀλλὰ μᾶλλον, τίνι τρόπῳ ἀποφεύγοιτ' ἄν, ζητητέον, μέχρι τοσούτου, σκέπτοι.

Οὐ τοίνυν διὰ τοῦτο ἀρνητέον, μὴ εἶναι ἅδην: ὅταν μὴ τόπου τις ὡρισμένου αὐτὴν δεικνύηται: ἀλλὰ μόνον οἱ παιδαριώδεις ἐκεῖνοι, περὶ τῆς φυσικῆς τοῦ τόπου ἐκείνων τῶν πνευματικῶν, καὶ τῶν ἐκεῖ ἀγώνων, πραγμάτων, λογισμοὶ καὶ φαντασίαι, ἀθετοῦνται.

Quemadmodum enim Regum carceres & Metalla porrò distant: ita alicubi extra hunc orbem erit Gehenna. Ne quæramus igitur, ubi sit, sed quomodo illam sanè fugiamus. Neq; propterea de futuris fidem Deus non seruabit, quòd hîc non omnes punit.

Eadem ferè, Homil. de præmijs sanctorum. At si de situ, & loco (Gehennæ) quæsieris, respondebo, dicamq; extra terrarum orbem hunc aliquò esse positam. Non ergò erit, quo fuerit hæc loco sita, quin magis, quo pacto euitari possit, quærendum. Hactenus illi.

Non ideò ergo infernus negatur, cùm non certus aliquis eius locus ostenditur: sed tantùm pueriles quorundam cogitationes, quas de loco Physico rerum illarum spiritualium, & alterius seculi, concipiunt & imaginantur, repudiantur.

Τίνες εἰσὶ, καὶ ἔσονται, βάσανοι καὶ αἰκίαι, τῶν καταδίκων ἐν τῷ ἅδῃ;

Qui sunt, & erunt, cruciatus ac pœnæ damnatorum in Inferno?

Πολυειδεῖς, καὶ ἀνεξήγητοι: μᾶλλον μὴν ἐν ἡμῖν, διὰ τὸ ἑαυτῶν ὑπερβάλλον μέγεθος, ἀκατάληπτοι.

Ἅπερ γὰρ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη: ἃ ἡτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς

1. Cor. 2. Isai. 64.

Erunt multiplices, & inenarrabiles, imò planè in hac vita propter sui magnitudinem incomprehensibiles. Quemadmodum enim oculus non vidit, auris non audiuit, nec in cor hominis descendit,

ἐν τῇ β'. Πέτ. β'. Σειραῖς ζόφου ταρταρώσας (τὸς δαίμονας) παρέδωκεν, εἰς κρίσιν τετηρημένους, γράφει: τὸν Διάβολον, τὸν κατώτερον ἔτι, ἤγουν, τὸν ἡμῖν γειτνιῶντα καὶ ζοφώδη ἀέρα, ὡσεὶ δεσμωτήριον, ΝΥΝ εἰς ποινὴν λαβεῖν. Ὃν ἀέρα, οὐρανὸν ἐνίοτε λέγεσθαι: ἐν μὲν τὸν ἀνώτερον ἐκεῖνον, τὸν καταστερωμένον: τὸν δὲ ὑποκάτω ἔτι, τὸν ἀχλύι συννεφέμενον: καὶ ὑπὸ πτηνῶν ἐμπλιτευόμενον. Ὅθεν ἀλλαχόθι φησὶ: τὸν Διάβολον, τὸν ἑαυτῶν ᾠδὴν ἑαυτοῖς συμπεριφέρειν.

Ὅπερ δὲ αὖ ὧδε: τὸ πῦρ τῆς θείας ὀργῆς (ὃ ἐν αὐτοῖς, ὡς καὶ ἐν τοῖς κατακεκριμένοις, ἀπόπτε σβέννυται) ἀθανάτους, καὶ τὸ χρεῖττον: Πορεύεσθε εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον: τὸ ἡτοιμασμένον τῷ Διαβόλῳ, καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Οὕτω μὲν, Αὐγουστῖνος.

super locum 2. Pet. 2. Rudentibus inferni detractos Diabolos in tartarum tradidit cruciandos: scribit, Infernum hunc, hoc est, inferiorem caliginosum aërem, tanquam carcerem Diabolos NVNC pœnaliter accepisse. Qui aër cœlum quandoq; dicatur, non superius illud, in quo sydera sunt, sed hoc inferius, cuius caligine nubila conglobantur, & vbi aues volitant. Vnde alibi dicit, Diabolos Infernum suum secũ circumferre.

Nam vbicunq; sint, ignem iræ Dei, qui in ipsis, sicut etiam in damnatis, nunquam extinguitur, sentiunt. Sicut Christus inquit: Ite in ignem inextinguibilem, qui præparatus est Diabolo, & Angelis eius.

ὁ δὲ θεῖος Χρυσόστομος, εἰς τὸ κατὰ Ῥωμ. ἐπιστολὴ ἡθικῶ λά.

Καὶ πῦ (φησὶ) καὶ ἐν ποίῳ χωρίῳ, αὕτη ἔσται ἡ γέεννα; τί σοι τοῦτο μέλει; τὸ δὲ ζητούμενον, δεῖξαι, ὅτι ἐστὶν: ὃ, πᾶς πεπαίδευται, καὶ ἐν ποίῳ χωρίῳ. Τινὲς μὲν γὰρ μυθολογοῦντες φασὶν: ὅτι ἐν τῇ κοιλάδι τὰ ἰώσαφὰτ: ὁ ὠδὲ πολέμου τινὸς εἰρηται παρελθόντος, ἔστω εἰς τὸ γέεννα ἕλκοντες. Ἡ δὲ γραφὴ, ὃ ἔστω φησίν. Ἀλλ' ἐν ποίῳ τόπῳ (φησὶν) ἔσται; Ἔξω που, ὡς ἔγωγε οἶμαι, τοῦ κόσμου τούτου παντός.

ἰωὴλ. γ'.

Καθά-

Chrysost. Hom. in Epistolam ad Rom. 31.

Et vbi, inquies, & in quo loco, erit ipsa Gehennæ? Quid istud curas? Quæstio, siquidem est, vt ostendatur, QVOD sit, & NON, VBI sit recondita. Et quo in loco, inquis, erit? Alicubi, quantum ego puto, extra omnem hunc Mundum.

Quem-

Καθάπερ γὰρ τῶν βασιλέων τὰ δεσμωτήρια, καὶ τὰ μέταλλα, πόρρω διέστηκεν: ἕτω δὴ καὶ τῆς οἰκουμένης ταύτης ἔξω που ἔστω ἡ γέεννα. Μὴ τοίνυν ζητῶμεν, ποῦ ἐστιν: ἀλλὰ, πῶς ἂν αὐτὴν φύγοιμεν. Μὴ γὰρ, ἐπειδὴ πάντας ἐκεῖθεν ὁ κολάζει θεὸς: διὰ τοῦτο ἀπίστει τοῖς μέλλουσι. Φιλάνθρωπος γάρ ἐστι, καὶ μακροθυμεῖ.

Quemadmodum enim Regum carceres & Metalla porrò distant: ita alicubi extra hunc orbem erit Gehenna. Ne quaramus igitur, ubi sit, sed quomodo illam sanè fugiamus. Neq; propterea de futuris fidem Deus non seruabit, quòd hîc non omnes punit.

Ταὐτὰ σχεδὸν, ἐν Ὁμιλ. περὶ μισθοῦ τῶν ἁγίων. Ἀλλὰ, ἐὰν περὶ θέσεως καὶ τόπου (τῆς γεέννης) ζητήσῃς: ἀποκρινοῦμαι, καὶ λέξω, τὸ οἰκουμένης πολὺ ἔξω αὐτὴν κεῖσθαι. Οὐκοῦν περὶ τοῦ, ἐν τίνι τόπῳ ἄρα κεῖται: ἀλλὰ μᾶλλον, τίνι τρόπῳ ἀποφεύγοιτ' ἂν, ζητητέον, μέχρι τοσούτου, σκιαί.

Eadem ferè, Homil. de præmijs sanctorum. At si de situ, & loco (Gehennæ) quæsieris, respondebo, dicamq; extra terrarum orbem hunc aliquò esse positam. Non ergò erit, quo fuerit hæc loco sita, quin magis, quo pacto euitari possit, quærendum. Hactenus illi.

Οὐ τοίνυν διὰ τοῦτο ἀρνεῖταί τις, μὴ εἶναι ἅδην: ὅταν μὴ τόπου τις ὡρισμένου αὐτοῦ δεικνύηται: ἀλλὰ μόνον οἱ παιδαριώδεις ἐκεῖνοι, περὶ τοῦ φυσικοῦ τόπου ἐκείνων τῶν πνευματικῶν, καὶ τοῦ ἐκεῖ ἀγῶνος, πραγμάτων, λογισμοὶ καὶ φαντασίαι, ἀθετοῦνται.

Non ideò ergo infernus negatur, cùm non certus aliquis eius locus ostenditur: sed tantùm pueriles quorundam cogitationes, quas de loco Physico rerum illarum spiritualium, & alterius seculi, concipiunt & imaginantur, repudiantur.

Τίνες εἰσὶ, καὶ ἔσονται, βάσανοι καὶ αἰκίαι, τῶν καταδίκων ἐν τῷ ἅδῃ;

Qui sunt, & erunt, cruciatus ac pœnæ damnatorum in Inferno?

Πολυειδεῖς, καὶ ἀνεξήγητοι: μᾶλλον μὲν ἡμῖν, διὰ τὸ ἑαυτῶν ὑπερβάλλον μέγεθος, ἀκατάληπτοι. Ὥσπερ γὰρ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη: ἃ ἡτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς

Erunt multiplices, & inenarrabiles, imò planè in hac vita propter sui magnitudinem incomprehensibiles. Quemadmodum enim oculus non vidit, auris non audiuit, nec in cor hominis descendit,

1. Cor. 2. 9.

τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, ἐν τῇ ζωῇ τῇ αἰωνίᾳ: ὅτως δὲ καὶ τοῦ μεγέθους τῶν βασάνων καὶ κολάσεων ἡ ὑπερβολὴ, ἐν τῇ νῦν ζωῇ, διανοίᾳ φθεληπτόν ἐστι, μή τι γε δὴ λόγῳ ἐκδιηγητόν.

Πολλὰ δέ ἐστιν ὀνόματα: οἷς ἡ γραφὴ ὁπωσοῦν δηλῶν, ἢ μᾶλλον τρόπῳ τινὶ σκιαγραφῆν, ἠβούλήθη: εἰλημμένα ἀπὸ τῶν τῇδε προσκαίρων τιμωριῶν, εἰς τὸ τὰς ἐκεῖ αἰωνίους ἀϊδίως ὑπογράφειν.

Καλεῖ γὰρ ἀγχώνιν, ἀτιμίαν, ὀνειδισμὸν αἰώνιον, ὠδῖνας ἅδου, θάνατον αἰώνιον, χωρισμὸν ἄπαυστον ἀπὸ θεοῦ, ἀποστέρησιν καὶ προσόπου καὶ κοινωνίας θεοῦ κοινωνίαν μετὰ διαβόλων, θλῖψιν, στενοχωρίαν, βάσανον πυρὸς, σκότος ἐξώτερον, φόνον αἰώνιον, πίσσαν καὶ θεῖον, σκώληκα μὴ τελευτῶντα, πῦρ ἄσβεστον, ὀργὴν θεοῦ συναίθησιν δηνεκῆ, πῦρ αἰώνιον, κλαυθμὸν καὶ βρυγμὸν ὀδόντων, βάσανον ἐν φλογὶ, κοπετὸν, ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν, θάνατον δεύτερον, κόλασιν αἰώνιον. Καὶ μόλις ἐξευρέσκειν ἄλλις ὀνομάτων δύναται: διὰ τὸ (ὡς εἴρηται) τῶν ἐν ἅδου πινῶν καὶ κολάσεων χαλεπόν.

Οὐ τρόπον γὰρ οἱ γραφεῖς: ἵνα ὅτως δηλῶν ὑπογράψωσι τοῖς παισὶ τὸν ἔρανον, καὶ αὐτὸν δὴ τὸν θεὸν: ὅπως κἂν ὅτι βραχὺ, καὶ τῷ ἀθενεῖ ἑαυτῶν δύναμιν, τῶν ἀοράτων τότων περὶ

quæ præparauit Deus diligentibus se in vita æterna: ita nec etiam cruciatuum & pœnarum magnitudo in hac vita intelligi, nedum verbis exprimi potest.

Multa autem sunt vocabula, quibus sacra Scriptura vtcunq; declarare, seu potius aliquo modo delineare maluit, sumpta à pœnis huius vitæ temporalibus, quibus alterius seculi æternas, describere voluerunt.

Vocat enim confusionem, ignominiam, & opprobrium sempiternum, dolores Inferni, mortem æternam, separationem perpetuam à Deo, priuari conspectu & consuetudine Dei, societatem cum Diabolis, afflictionem, anxietatem, cruciatum ignis, tenebras exteriores, horrorem sempiternum, picem, & sulphur, vermem, qui non moriatur, ignem inextinguibilem, iræ Dei sensum perpetuum, ignem æternum, fletum & stridorem dentium, cruciatuum in flamma, planctum, perditionem & interitum, mortem secundam & æternam. Et vix sat vocabulorũ inuenire potest, propter (vt dictum est) pœnarum infernaliũ atrocitatem.

Sicut autem pictores, vt aliquo modo pueris delinearent cœlũ, & Deum ipsum, quò vel aliquid pro suo captu, de rebus istis inuisibili-

πέρι ἐπαίρωσι τι: τὸν θεὸν καὶ πατέρα, ἐν θρόνῳ χρυσῷ, μὴ στεφάνῳ ἐπὶ κεφαλῆς, καλλίστην μανδύην πεβεβλημένον, γράφουσιν: ὕτω δὲ τὸν Χριστὸν, ἀρχέτω ἰσχυρᾷ δὲ μεγαλειότητι, τὰς τῶν ἅδου πύλας διαῤῥηγνύοντα, ἐπάνω δὲ ἁρχαίου ὄφεως βεβηκότα, καὶ σημαίαν νικηφόρον τῇ δεξιᾷ κατέχοντα, ἀναστάντα πιθοῦσιν: ἵνα τοῖς τοιούτοις, εἰς ὄψιν ἰοῦσι, θεάμασι, παιδαγωγικῶς ὑπομνηθέντες, περὶ τῆς εἰς ἅδου καταβάσεως τοῦ Χριστοῦ γνῶσιν.

Ὧν δὲ μὲν καταγινώσκομεν: ἰσέον δ' ὅμως, ὡς γραῦδαι τοῖσδε παιδαριώδες ἄθυρμα: ἀλλ' ἐπὶ τῇ νίκῃ χαίρειν, λαμπρόν τε τὸν θάνατον καὶ σατανᾶν καταπεπλεμήσαντος, καὶ τὸν ἅδου ἀνυπόστατα ἐξελόντος, λητέα εἶναι. Καθὼς ἐπὶ τοῦ Ὡσηέ γέγραπται: ἔσομαι θάνατός σου, ὦ θάνατε: λοιμός σου, ὦ ἅδη. Τὸ δὲ, πῶς τοῦτο ἐγένετο, ἡμεῖς λέληθε: καὶ νῦν μὲν πιστεύομεν, ἐκεῖ δὲ μαθησόμεθα.

Τίνες εἰς ἅδου ἐμπεσοῦνται;

Πάντες οἱ ἀμετανόητοι, ἐργάται ἀνομίας, ἀσεβεῖς, ἁμαρτωλοὶ, Φαρισαῖοι, ὑποκριταὶ, πιστεύοντες ἐπὶ ἰδίᾳ δικαιοσύνῃ, εἰδωλολάτραι, ἀποστάται, βλάσφημοι, καταφρονηταὶ καὶ διώκται τοῦ θείου ῥήματος. Καὶ πολλαχοῦ ἡ γραφὴ οὓς πιστοὺς καταλέγουσι ἀπαριθμοῦσι: οἷον ὁ. Κορ. ς'. καὶ Γαλ. ε'.

bus scirent, Deum patrem sedentem in throno aureo, coronatum, pulcherrimo pallio indutum: ita etiam Christum magna maiestate fores Inferni effringentem, serpentem antiquum pedibus conculcantem, & vexillum victoriæ signum manu dextra tenentem, resurgentem depingere solent: vt his spectaculis in oculos incurrentibus admoniti, tanquam pædagogia quadam, aliquid de Christi ad Inferna descensu, cognoscerent, quæ non damnantur.

Sed tamen sciendum est, non fuisse tale puerile spectaculum: verum de victoria Christi, quam reportauit, deuictis morte, Satana, et destructo inferno, accipiendum. Sicut antea per Oseam prædictum est: Ero mors tua, ô mors, pestis tua, Inferne. Quomodo autem id factum sit, ignoramus, et credimus, illic cognoscemus.

Qui nam in Inferno futuri?

Omnes impœnitentes, operarij iniquitatis, impij, peccatores, Pharisæi, Hypocritæ, confidentes propriæ iustitiæ, idololatræ, Apostatæ, blasphemi, contemptores & persecutores verbi Dei. Et passim Scriptura sacra talium catalogos enumerat, 1. Cor. 6. Gal. 5.

Ἑνὶ

Ἑνὶ ᾧ ῥήματι, οἱ ἈΠΙΣΤΟΙ. Ἰωάν. γ'. Ὁ μὴ πιστεύων, ἤδη κέκριται. Καὶ: ὁ ᾧ ἀπειθῶν τῷ υἱῷ, οὐκ ὄψεται ζωήν: ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν. Ἄνθρωποι, καὶ Διάβολοι. Matth. κέ. πῦρ αἰώνιον ἕτοιμασμένον ὁ κύριος τοῖς κατηραμένοις, τῷ Διαβόλῳ, καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ.

Πότερα πλείους ἐν τῷ ᾅδῃ εἰσὶν, ἢ ἐν τῷ οὐρανῷ;

Λουκ. ιγ'. Ἐρωτᾷ τις: κύριε, εἰ ὀλίγοι, οἱ σῳζόμενοι; Ὁ δὲ εἶπε πρὸς αὐτούς: Ἀγωνίζεσθε, εἰσελθεῖν διὰ τῆς στενῆς πύλης: ὅτι πολλοὶ (λέγω ὑμῖν) ζητήσουσιν εἰσελθεῖν, καὶ οὐκ ἰσχύσουσι.

Καὶ Matth. ζ'. Εἰσέλθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης: ὅτι πλατεῖα ἡ πύλη, καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς, ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν: καὶ πολλοί εἰσιν, οἱ εἰσερχόμενοι δι' αὐτῆς. Ὅτι στενὴ ἡ πύλη, καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς, ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωήν: καὶ ὀλίγοι εἰσὶν, οἱ εὑρίσκοντες αὐτήν.

Λουκ. η'. Ἐν παραβολῇ, τὴν τοῦ καλοῦ σπέρματος (τοῦτό ἐστι, τοῦ ῥήματος τοῦ θεοῦ, τοῦ εἰλικρινῶς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ κηρυττομένου) διδάσκει Χριστὸς: αὐτὸ μόλις ἐν τῷ τετάρτῳ ἑκάστης μέρει καρποφορεῖν. Εἰκότως, ὡς βραχὺ γάρ ἐστι τὸ τῆς ἀληθινῆς ἐκκλησίας ἄθροισμα: ἀντιπαρατεινόμενον

Vno verbo, INCREDVLI. Iohan. 3. Qui non credit in filium, iam iudicatus est. Item: Qui autem incredulus est filio, non videbit vitam: sed ira Dei manet super illum. Homines & Diaboli, Matth. 25. paratum ignem aeternum affirmat Christus maledictis, Diabolis & Angelis eius.

Num plures in Inferno, an verò in cœlo?

Luc. 13. quarit quidam: Domine, num pauci sunt, qui saluantur? Ipse verò dixit ad eos: Contendite intrare per angustam portam. Quia multi, dico vobis, quarent intrare, & non valebunt.

Et Matth. 7. Intrate per angustam portam, quia lata porta & spaciosa via est, quæ ducit ad perditionem, & multi sunt, qui intrant per eam. Quàm angusta porta, & arcta via est, quæ ducit ad vitam, et pauci sunt qui inueniunt eam.

Luc. 8. in Parabola de semine bono, hoc est verbo Dei, quod in Ecclesia sincerè prædicatur, docet Christus, quod unum in quarta illius parte fructum ferat: & quàm exiguus est cœtus Ecclesiæ veræ, collatus ad ingentem multitudinem totius

μόνον τῷ ἀμέτρῳ τῶν ἔξωθεν, ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, χύματι· Ὥστε, ὡς μὴ πρὸς σὲ κατακεκομμένος, σώζονται ὀλίγοι: ὡς δὲ καθ' ἑαυτὸν, πολλοί.

Ἆρα τῶν καταικτῶν, ἐστὶ τὸ σῶμα, καὶ ἡ ψυχὴ, ἔσται ἐν τῷ ἅδῃ;

Πάνυ γε: διότι σωαμφοτέρῳ, τῷ τε σώματι, καὶ τῇ ψυχῇ, ἥμαρτον: τουτέστιν, ὁ ὅλος ἄνθρωπος. Ὥστε καὶ ὁ ὅλος ἄνθρωπος κατακρίσει παραδοθήσεται: ἐστὶ δίκας ὑφέξει ἐν ἅδῃ, ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως. Ἐν τῷ μεταξὺ γὰρ, τὰ σώματα ἠρεμεῖ, ἐστὶ λύεται: τῆς ψυχῆς ἐν ποσότῳ τὰς ἰδίας βασάνους βασανιζομένης. Ἐπὶ δὲ τῆς τελευταίας ἡμέρας, ἀνεγερθήσονται, ἐστὶ ὀδύναις ἀλωφήτοις καθυποβληθήσονται, ὅσοι ἀσεβείας ἀσκηταὶ: τῶν σωμάτων ἐστὶ ψυχῶν, εἰς τὸν πάντα ἐνότητα ἀπεργαζόντων.

Ματθ. ι. Μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα: τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι. φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν ἐστὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γεέννῃ.

ϛ'. Κορ. ε. Ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος, πρὸς ἃ ἔπραξεν: εἴτε ἀγαθὸν, εἴτε κακόν.

Ὃ αὐτὸ καὶ ἡ τῶν νεκρῶν ἔγερσις μαρτυρεῖ: ἡ γενήσεται διὰ τοῦ ἰδίου σώματος.

Καὶ ἐκ τἐναντίου, ἐσται τὰ σώματα τῶν

totius mundi, extra veram Ecclesiam? Ideo respectu damnatorum, saluantur pauci: qui tamen per se considerati, sunt multi.

Erunt'ne damnati corpore & anima in Inferno?

Vtiq;: quia corpore & anima peccauerunt, hoc est, totus homo: ideò totus homo damnabitur, & pœnas sustinebit in Inferno à resurrectione. Interea enim corpora quiescunt & resoluuntur, anima suis cruciatibus torta. Sed in nouissimo die resuscitabuntur, & pœnis perpetuis adiudicabuntur omnes impij, corporibus & animabus unitis.

Matth.10. Nolite timere eos, qui occîdunt corpus, animam verò occidere non possunt. Timete potius eum, qui potest animam & corpus perdere in Gehennam.

2. Cor.5. Vt recipiat vnusquisq; propria corporis, prout gessit, siue bonum, siue malum.

Quod ipsum & Resurrectio mortuorum testatur, qua futura est in proprio corpore.

Et à contrario, cum cor-

τε τῶν εὐσεβησάντων δοξαθήσεται: πάντως δὲ τῶν τῆς ἁμαρτίας ἐναπολαυόντων, δίκας δ' ἀκίας ὑφέξει, δι' ὧν γε αὐτὴ ἐκακούργησεν.

pora piorum sint clarificanda: ergo & hæc punienda & crucianda, quia per ea peccauerunt.

Πότε ἄρξονται αἱ κολάσεις αὗται;

Quando incipient hæ pœnæ?

Ἐν τῶν ἀσεβῶν τισιν, ἄρχονται τῶν τίνες κολάσεων ἐν βίῳ τῷ νῦν. Πάλιν, τινῶν τῶν δ' ἄδε τινῶν, ὧδε οἱ εὐσεβεῖς, ἐν τῷ παρόντι ἀνέπαφοι: αἱ μὴν τοι οὐκ εἰσὶ διωκεκεῖς: ἀλλὰ μόνον κατὰ τὸν νῦν βίον, ἐνίοτε αἴσθησιν παῖσιν. Ὅθεν, ὁ κύριος καταγάγει εἰς ἅδου τούτους, καὶ ἀνάγει: δὲ ὠδῖνες ἅδου αὐτοὺς περικυκλῶσιν, γράφονται. Αἱ δὲ μείζους καὶ ἐξηρημένοι, εἰς τὸν μετὰ τοῦτο ζωὴν ἀποθησαυρίζονται. Καὶ δὴ τῶν ἀσεβῶν αἱ ψυχαὶ, εὐθὺς μετὰ τὸν ἀποβίωσιν, αἰσθάνονται τὰ οἰκείας κατακρίσεως, καὶ τῶν τιμωριῶν: καὶ ἀποτεθνεῶσαι διαγίγνονται μέχρις εἰς τὴν ἡμέραν ἐκείνην: ἡ τέλος ὁ θεὸς, ὅπερ δὴ κατακεκριμένους, ἀναστάντας, πάντα τὸν ἑαυτοῦ θυμὸν ἐκχεῖ: ὅτε ὁ σκώληξ αὐτῶν ἀ τελευτήσει: καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν ἀ σβεσθήσεται: καθὼς ἐρεῖ, Περεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον.

ά. Σαμ. ϛ'. Ψαλ. ιζ'.

Ησαΐα. τελευταίων. Ματθ. κέ.

In quibusdam impijs incipiunt pœnæ quædam in hac vita, A quibusdam inferni pœnis etiam pij in hac vita non sunt alieni aut immunes: quæ tamen non sunt perpetuæ, sed tantùm in hac vita interdum sentiuntur. Vnde Deus ad Inferos deducere & reducere hos, & dolores inferni eos circumdare, scribitur, sed potissimæ differuntur in alteram vitam. Et quidem impiorum animæ statim post mortem pœnas suas & damnationem sentiunt, ac seruantur in diem Iudicij, vbi Deus super damnatos tandem post resurrectionem omnem suam iram effundet. Ibi ignis eorum non extinguetur, & vermis eorum non morietur. Sicut dicturus est: Ite in ignem inextinguibilem. Isai vlt. Matth. 25.

Ἡ καὶ ἐν ἅδῃ βαθμίδες δὲ διαφοραὶ κολάσεων ἔσονται;

Erunt'ne gradus etiam suppliciorum in Inferno?

Πάνυ μὲν ἔν, κατά γε μεγέθος καὶ πλῆθος τῶν ἡμαρτημένων.

Maximè, secundum multitudinem & magnitudinem peccatorum.

Σοφίας ιά. Δι' ὧν τις ἁμαρτάνει, διὰ

Sap. 11. Per quæ quis peccat, per

διὰ τέτων καὶ κολάζεται. Καὶ ϛ. Δυνατὶ δυνατῶς ἐταζήσονται.

Ματθ. ιά. Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἀνεκτότερον ἔσται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ ὑμῖν. Καὶ: Γῆ Σοδόμων ἀνεκτότερον ἔσται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ σοί.

Ματθ. κγ. τοῖς ὑποκριταῖς φησι χριστὸς: Διὰ τέτο λήψεσθε περισσότερον κρίμα.

Λουκ. ιϚ. Ἐκεῖνος ὁ δοῦλος, ὁ γνοὺς τὸ θέλημα τοῦ κυρίου ἑαυτοῦ: καὶ μὴ ἑτοιμάσας, μηδὲ ποιήσας, πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ, δαρήσεται πολλάς. Ὁ δὲ μὴ γνούς, ποιήσας δὲ ἄξια πληγῶν, δαρήσεται ὀλίγας.

Τίνος ἕνεκεν ὁ θεὸς τὸν ἅδην προητοίμασε;

Διότι δίκαιός ἐστι κριτὴς τῆς οἰκουμένης, ἵνα τιμωρήσηται τοὺς ἀσεβεῖς. Ὥστε, διὰ τοὺς ἀποστατήσαντας ἀγγέλους, καὶ ἀσεβήσαντας ἀνθρώπους, ἡτοίμασεν: εἰς τὸ δίκαιον αὐτὸν κατ' ἀξίαν τιμωρεῖσθαι: ἔτι τε, τὴν μὲν ἑαυτοῦ δικαιοσύνην καὶ ὀργὴν, καὶ τῶν ἀδοκίμων: τὴν δ' ἀπεριγράπτου χρηστότητα, χάριν, καὶ σπλάγχνα, πρὸς τὰ σκεύη τοῦ ἐλέους, ἃ καὶ χάριν σωτηρίας ἐκλεξάμενος ἀνεδέξατο, ἐνδείκνυσθαι.

Πίστωσαι τοῦτο.

Β. Πέτ. Β. Εἰ ὁ θεὸς ἀγγέλων ἁμαρτησάντων οὐκ ἐφείσατο: ἀλλὰ σειραῖς ζόφου ταρταρώσας παρέδωκεν, εἰς κρίσιν

per ea, & punitur. Item: Potentes potenter tormenta patientur. Sap. 6.

Matth. 11. Tyro & Sydoni remissius erit in die iudicij, quàm tibi. Item ibid. Terræ Sodomorum tolerabilius erit, quàm tibi, in die iudicij.

Matth. 23. Hypocritis dicit Christus: Propter hoc amplius accipietis iudicium.

Luc. 12. Seruus qui cognouit voluntatem Domini sui, & secundum eam non fecit, vapulabit multis. Qui autem non cognouit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis.

Cur Deus Infernum præparauit?

Quia iustus est Iudex orbis terrarum, vt puniat iniustos. Itaq; propter Apostatas Angelos, & impios homines parauit, vt eos perpetuò pro meritis puniret, & hoc modo iusticiam suam & iram, ergà reprobos immensam verò bonitatem, gratiam & clementiam, ergà vasa misericordiæ, quæ ex gratia elegit, & recepit vt saluaret, declararet.

Proba hoc.

2. Pet. 2. Si Deus Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in Tartarũ tradi-

τετηρημένους : ἢ ἐρχαίᾳ κόσμῳ οὐκ ἐφείσατο : μάλιστα ἢ οὗτοι ὀπίσω σαρκὸς ἐν ἐπιθυμίᾳ μιασμοῦ πορευομένους, οἵδενεἰς ἡμέραν κρίσεως κολαζομένους τηρεῖν: ἐν τῇ φθορᾷ αὐτῶν ἔτι καταφθαρήσονται, κομιζόμενοι μισθὸν ἀδικίας.

Ἆρα αἱ κολάσεις ἔσονται αἰώνιαι;

Ὠριγένης μὲν ἔδοξε, καὶ Διαβόλους, καὶ κατακριθέντας, κἂν ὀψέ ποτε σωθήσεσθαι, διὰ τὸ ἄπειρον τοῦ θείου ἐλέους.

Οὐτω δέ γε καὶ θεὸς, ὁ μόνον ἐλεήμων τοῖς μετανοοῦσιν: ἀλλὰ καὶ δικαίου κριτοῦ τῶν ἀποδοκιμαζόντων: ὃ τε ὀργῆς αὐτοῦ, πέρας ἀγνοοῦσης: καὶ τὸ μέλλον τοῖς καταδίκοις τῶν βασάνων διηνεκὲς, ἐν τῷ ἑαυτοῦ ῥήματι δηλοποιήσαντος: διὰ ταῦτα, ἀνέλπιστος, ἐκείνων ἡ σωτηρία.

Δαν. ιϐ. Ἐξεγερθήσονται, ὅτε, εἰς ζωὴν αἰώνιον: καὶ ὅτε, εἰς ὀνειδισμὸν, καὶ εἰς αἰσχύνην, ΑΙΩΝΙΟΝ.

Ματθ. κέ. Φησὶ Χριστὸς τοῖς ἐξ εὐωνύμων: Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ ΑΙΩΝΙΟΝ: τὸ ἡτοιμασμένον τῷ Διαβόλῳ, καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ.

Ἀλλὰ πῶς τὰ σώματα διαμενεῖ ἐν τῷ πυρὶ διαρκεῖν δυνήσεται;

Πολυπραγμοσύνη ὤφλε τὸ ζήτημα: ὃ γὰρ ἐκεῖνο ἀποφανεῖται.

tradidit cruciandos in Iudicium reseruari, &c. Magis autem eos, qui post carnem in concupiscentia immundiciei ambulant, &c. in corruptione sua peribunt, percipientes mercedem iniusticiæ.

Erunt'ne pœnæ Inferni perpetuæ?

Sensit quidem Origenes, Diabolos & damnatos, vel tãdem saluandos, propter Dei misericordiam.

Sed cùm non solùm misericors sit erga pœnitentes, verùm etiam iustus iudex erga reprobos, & ira ipsius sit infinita, suoq; verbo patefecerit, æternos fore cruciatus damnatorum: ideo nulla spes de ipsorum salute esse potest.

Daniel 12. Euigilabunt alij in vitam æternam, alij in opprobrium, vt videant SEMPER.

Matth. 25. dicit Christus his, qui à sinistris: Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est, Diabolis & angelis ipsius.

Sed quomodo corpora in igne durare perpetuò poterunt?

Curiosum est, hoc quærere, cùm Deus id pronunciauerit.

Οὔτε

Nec

Οὔτε γὰρ ἔσται φυσικὰ σώματα, ἅτε στοιχειακὸν πῦρ: ἀλλὰ ἕξουσι σώματα πνευματικὰ, ἀφθαρτά τε, καὶ οἱ κατάκριτοι: ἅπερ ὁ θεὸς δύναται, καὶ βούλεται, ἅτε διατηρᾶν.

Καὶ πῶς ἄν; ὅς γε φυσικὰ σώματα, ὡσὰν στοιχειακῷ πυρὸς, ἐν τῇ βαβυλωνίᾳ καμίνῳ, σωετήρησεν ἀπήμαντα, Δαν. γ'. Καὶ περὶ Σαλαμάνδρας γράφουσιν οἱ, ἄλλοι, ἐν πυρὶ ζῆν. Ἀλλ' ἐδὲν περιεργάζεσθαι τὰ τοιαῦτα χρεών.

Πῶς φυλάττεσθαι ὀφείλομεν τὸν ἄδην;

Ἀληθινῇ ψυχῆς εὐσεβείᾳ, καὶ σωεχεῖ μετανοίᾳ: ὄχι ἐκείνῃ τῇ Παπικῇ, καὶ μυστηριώδει: τῇ ἐν ἀγαθεργήμασι, καὶ παραδόσεσιν ἀνθρωπίναις, θεωρεμένῃ: ἀλλὰ τῇ γνησίᾳ, περὶ ἧς ἄνω, ἐν οἰκείῳ τόπῳ.

Ματθ. γ'. Ὁ μακάριος πρόδρομός φησι: μετανοεῖτε, ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Γεννήματα ἐχιδνῶν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς; Ποιήσατε οὖν καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας. Ἤδη δὲ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται. Πᾶν οὖν δένδρον, μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν, ἐκκόπτεται, καὶ εἰς πῦρ βάλλεται. Ὁ δὲ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἰσχυρότερός μου ἐστὶν: οὗ τὸ πτύον, ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ: καὶ διακαθαριεῖ τὴν ἅλωνα αὐτοῦ: καὶ συνάξει τὸν σῖτον αὐτοῦ εἰς τὴν

Nec erunt Physica corpora, nec ignis elementaris: sed habebunt corpora spiritualia & incorruptibilia, etiam damnati, quæ Deus potest, & vult ita sustentare.

Et quid mirum? cùm corpora naturalia in igni elementari seruauerit illæsa in fornace Babylonis? Dan. 3. Et de Salamandra scribunt August. & alij, quòd in igne viuat. Sed his subtilitatibus opus non est.

Quomodo cauendus Infernus?

Vera animi pietate & pœnitentia perpetua: non illa Pontificia Sacramentali, quæ operibus & Traditionibus humanis constat: sed vera, de qua suprà suo loco.

Matth. 3. Baptista dicit: Agite pœnitentiam, appropinquauit enim regnum cœlorum. Progenies viperarum, quis vobis monstrauit fugere à ventura ira? Facite ergò fructum pœnitentiæ dignum. Iam enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergò arbor, quæ non facit fructum bonum, excindetur, & in ignem mittetur. Post me venturus est fortior me, cuius ventilabrum in manu sua, & purgabit aream suam, & congregabit triticum in horreum suum: paleas

τὴν ἀποθήκην: τὸ δὲ ἄχυρον καταφλέξει πυρὶ ἀσβέστῳ.

Ὁ ἅγιος Χρυσόστομος ἐν τῇ πρὸς Ρωμαίους.

Καὶ εἴθε ἦν, ἐν τοῖς πανδοκείοις καὶ διαπύροις, καὶ λουτροῖς, καὶ πανταχοῦ, περὶ γεέννης διαλέγεσθαι. Οὐ γὰρ ἂν ἠλπίσαμεν τοῖς ἐντεῦθεν δεινοῖς: οὐκ ἂν ἠθυμήσαμεν τοῖς χρησοῖς. Σωφρονέστεροι γὰρ ἂν ἦμεν τοῦ περὶ τούτων λόγου. Οὐ γὰρ ἀφίησιν ἐμπεσεῖν εἰς γέενναν, τὸ μεμνῆσθαι γεέννης. Διὰ γοῦν τοῦτο καὶ ἠπείλησεν αὐτοῖς, καὶ ἠπείλησεν, ἵνα μὴ ἐμπέσωμεν: τῷ φόβῳ γὰρ γυμνάζονται βελτίους.

paleas autem comburet igne inextinguibili.

Chrysost. Homil. 13. in Epistolam ad Rom.

Et vtinam in tabernis vinarijs, reliquisq; commessationibus et balneis, imo & vbiq;, de gehenna disputaretur. Non enim sinet in gehennam incidere, gehennæ meminisse. Propter hoc ipsum quippe illam, & parauit & minatus est, ne in eam incidamus, timore ipsius meliores facti.

ΠΕΡΙ ΑΙΩΝΙΟΥ ΖΩΗΣ.

Εἶναι καὶ περιλείπεσθαι, μετὰ τὸν βραχὺν τοῦτον, καὶ παλαιωθησόμενον, καὶ θνητὸν, ἄλλον ἀληθινὸν ζωὴν, μακαρίαν, καὶ ἀθάνατον, πόθεν κατασκευαστέον;

Καὶ ὁ ἀνθρώπινος λογισμὸς, ἐπίσης ἔχει περὶ τούτων πίστεως: ὅμως αὗται, ἐν πειρασμοῖς πυρὶ οὐκ εἰσὶ βέβαιοι: οὐδὲ παράκλησιν ἀδεμίαν φέρουσιν, ἀλλ' ἐξίτηλοι γίνονται.

Ἄλλων τοίνυν δεῖ, ἢ ἐκ τῶν τοῦ ἁγίου πνεύματος λογίων, ἤτοι ἢ θεοπνεύστων γραφῶν.

Λέγε τινάς.

Ἡσαΐας.

DE VITA AETERNA.

Esse & restare aliam, veram beatam & perpetuam vitam, post hanc caducam, ærumnosam & mortalem.

Vnde hoc probandum?

Etsi ratio humana aliqua habeat argumenta: tamen illa in tentationibus serijs non sunt firma, nec vllam præbent consolationem, sed euanescunt.

Ideò alijs opus est, quæ ex oraculis Spiritus sancti depromuntur, hoc est, è sacræ Scripturæ fontibus.

Recita aliquot?

Isa.

Ησαΐ. ξέ. Ἰδὲ, ἐγὼ κτίζω τὸν οὐρανὸν, καινόν: καὶ τὴν γῆν, καινήν. Καὶ οὐ μὴ μνησθῶσι τῶν πρώτερων: οὐδ' οὐ μὴ ἐπέλθῃ ἐπὶ τὴν καρδίαν.

Δαν. ιϛ'. Πολλοὶ τῶν καθευδόντων ἐν γῆς χώματι, ἐξεγερθήσονται: οἱ μὲν, εἰς ΖΩΗΝ ΑΙΩΝΙΟΝ: ἄλλοι δὲ, εἰς ὀνειδισμὸν, ἵνα βλέπωσιν ἀσυσεί.

Ματθ. κέ. Ἀπελεύσονται οἱ δίκαιοι εἰς ζωὴν αἰώνιον. Ἰωάν. ί. Ἐγὼ ζωὴν αἰώνιον δίδωμι αὐτοῖς.

Isai. 65. Ecce ego creo cœlos nouos, & terram nouam. Et non erunt in memoria priora, nec ascendent super cor.

Daniel 12. Qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt, alij in VITAM AETERNAM, alij in opprobrium, videant semper.

Matth. 25. Ibunt iusti in VITAM AETERNAM. Ioh. 10. Ego VITAM AETERNAM do eis.

ά. Ἰωάν. ϛ'. Αὕτη ἐστὶν ἡ ἐπαγγελία, ἣν αὐτὸς ἐπηγγείλατο ἡμῖν, τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον.

1. Ioh. 2. Hæc est repromissio, quam ipse pollicitus est nobis, VITAM AETERNAM.

Εἰς ταύτην ζωὸς μετετέθη τῷ οἰκείῳ σώματι Ἐνωχ: ἵνα τούτου ἔχοι μαρτυρίαν ὁ δρχέγονος κόσμος. Ὕστερον δ' ὁμοίως, Ἠλίας, μεσοῦντος κοσμικοῦ χρόνου, Εἷς, εἰς οὐρανὸν ἀνέβη χριστὸς ὁρατῶς. Οὗτος γὰρ θέλει, ὅπου ἐστὶν αὐτὸς, ἐκεῖ κἀκεῖνος εἶναι, Ἰωάν. ιδ'. καὶ ιζ'.

Gen. 5.

In hanc ENOCH translatus est vius cum corpore suo, vt huius rei testimonium haberet mundus originalis. Posteà similiter Helias medio mundi tempore, item Christus, ascendit in cœlum visibiliter. Hic autem vult, vbi ipse est, ibi etiam suos esse Iohan. 14. 17.

Τίνος ἕνεκεν ἀναγκαῖόν ἐστιν, ἑτέραν εὐδαίμονα βίον λοιπὸν εἶναι ζωήν;

Cur necesse est aliam restare felicem vitam?

Διότι ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ, οἱ εὐσεβείας φροντισταὶ: οἱ πολλὰ μὲν ἀγαθὰ ἔδρασαν, πολλῶν δὲ κακῶν ἠνέσχοντο: ἀξίας τῶν πόνων ἀντιδόσεις οὐκ ἐλαβον: ἀλλ' αὖ οἱ κακία σωζηκότες, ἀξίας τῶν ἡμαρτημένων κεκακουρ-

Quia in hoc mundo pij, qui multa bona fecerunt, & mala multa sunt perpessi præmia suis laboribus digna nō reportarunt: nec etiam mali dignas suis peccatis & sceleribus pœnas. Ideo aliam vitam

κεκακυργημένων τὰ δίκας ἔτισαν. Ὥστε, ζωὴ ἑτέραν εἶναι, πᾶσι ἀνάγκη: ἐν ᾗ, οἱ μὲν εὖ καὶ καλῶς βεβιωκότες, βραβείοις ἂν κοσμηθῶσιν: οἱ δὲ πονηρίαν μελέτην πολυμηκότες, ποινὰς ἀξίαν τιμωρηθῶσι: μηδετέρᾳ, ἐν τῷ νῦν βίῳ χρέσθαι φαύοντες ἐπάθλων, & τῶν ὀπτημίων, εἰς τὴν ἑτέραν ζωήν.

Τίνες αἱ αὐτῆς ποσηγορίαι;

Μακαριότης, σωτηρία, ἡ βασιλεία τοῦ πατρὸς, βασιλεία τῶν οὐρανῶν, βασιλεία δὲ θεοῦ, κόλπος Ἀβραάμ, παράδεισος, αἰώνιοι σκηναὶ, οἰκία τοῦ πατρὸς, βασιλεία αἰώνιος καὶ ἐπουράνιος, οὐρανὸς καινὸς, γῆ καινὴ, ἁγία πόλις, ζωὴ αἰώνιος.

Διὰ τί αἰώνιος λέγεται;

Διότι εἰς τὸ διηνεκὲς ἀπλευτήτως διαμενεῖ. Πᾶς χρόνος, ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ, μὲ τὸν κόσμον λήξει: & ζήσεται ἡμῖν ἀιδιότης. Παρὰ κυρίῳ, χίλια ἔτη, ὡς ἡμέρα ἡ ἐχθὲς, ἥτις διῆλθε. Τοιαύτη ἔσται, & τηλικαύτη, ἡ χαρὰ: ὥστε, χίλια ἔτη, οὐκ ἂν ἔτω μακρὰ δοκεῖν, ὡς ἄλλως ἤδη παρ' ἡμῖν ἡμέρα μία. Καθὼς καὶ νῦν τρόπον τινὰ γίνεται, ἐν ἑστιάσεσι φιλοφρόσι, καὶ συνουσίαις ἀγαθῶν & φιλτάτων ἀνθρώπων: ὅταν πᾶσα διατριβὴ, ὠκύρροος, καὶ κομιδῇ βραχεῖα, δοκεῖ. Ψαλ. πθ'. καὶ ϛ'. Πετ. γ'.

Τί ἐστι ζωὴ αἰώνιος;

Ἔργον θεῖον, ᾧ τοῖς ἀνεσαμένοις ὁ θεὸς, *tam restare necesse est, in qua boni praemijs ornentur, mali verò poenis meritis afficiantur, cùm neutrum in hac vita fiat. Reseruantur enim potissima praemia & poena, in alteram vitam.*

Καμηλιζόντων γὰρ τὸ ἐξαίρετον τῶν ἐπάθλων, & τῶν ὀπτημίων, εἰς τὴν ἑτέραν ζωήν.

Quæ sunt appellationes vitæ æternæ?

Beatitudo, salus, regnum patris, regnum cœlorum, Dei, sinus Abrahæ, paradisus, æterna tabernacula, domus patris, regnum æternum & cœleste, nouum cœlum, & noua terra, sancta ciuitas, vita æterna,

Cur æterna dicitur?

Quia in perpetuum sine fine durabit. Omne tempus in die nouissima, vnà cum mundo cessabit, & incipiet nobis perpetuitas. Apud Deum mille anni, sicut dies hesterna, quæ præteriit. 2. Pet. 3. Tale erit & tantum gaudium, vt mille anni non tàm longi videantur, quàm aliàs apud nos iam dies vna. Sicut fit aliquo modo, in conuiuijs lætis, & conuersatione bonorum & charissimorum, vbi omne tempus perbreue videtur, & citissimè labitur.

Quid est vita æterna?

Est opus diuinum, quo Deus resu-

θεὸς, τελείως ἀποκαταστήσῃ τὸ ἑαυτοῦ εἰκόνα, τὸ ἀποβληθέισαν: καὶ τῇ ἑαυτοῦ ἐν τῷ οὐρανίῳ βασιλείᾳ, κατακοσμήσῃ μακαριότητι, δικαιοσύνῃ, δόξῃ: ἵνα ἴδωσιν αὐτὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον: ὅμοιοι αὐτοῦ ὦσι: διαπαντὸς ὑπ' αὐτοῦ, ὃς ἔσται τὰ πάντα ἐν πᾶσι, σωτηρηθῶσιν: ἐνθάδε ἀμυθήτοις συζῶντες εὐφροσύνησιν: ἀνυμνοῦντες, καὶ δοξολογοῦντες ἀπαύστως.

Ησαΐ. ξδ'. Τί οὖν ἔσται: ὅτε ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, ὅτε οὐκ ἤκουσε, ὅτε καρδία ἀνθρώπου κατελήφθη. Τοιγαροῦν, ἀεὶ τὸ περὶ αὐτῆς λεγόμενον, καταδεέστερόν ἐστι τοῦ πράγματος: εἴγε δέν ἐστι τούτων, ὧν βλέπομεν, ἀκούομεν, λέγομεν, ἐννοοῦμεν: ἀλλά μυρίῳ πρεσβύτερόν τι: ὃ πᾶσαν ἐνταῦθοι ἔννοιαν, φαντασίαν, σκιαγραφίαν, ἀποκρύπτει. Ἐκεῖ βλέψομεν τὸν θεὸν, καθώς ἐστι: ὃ εἰς πεῖραν, ἤδη νῦν πιστεύομεν, ἐλευσόμεθα.

Τίς ἐστιν ὁ χορηγὸς ἐκείνης: καὶ πόθεν ἡμῖν αὐτὴ γέγονεν;

Ὁ θεὸς, ἀπὸ μόνης τῆς γνωμικῆς χρηστότητος τῆς χάριτος, διὰ Χριστοῦ, καὶ διὰ Χριστὸν, εἰς μόνον αὐτοῦ τὸ κατόρθωμα ἀποβλέπων, τοῖς πιστεύουσιν δωρήσεται.

Ψαλ. ρκά. Αἰνέσουσι κύριον οἱ ἐκζητοῦντες αὐτὸν: ζήσονται αἱ καρδίαι αὐτῶν εἰς αἰῶνα αἰῶνος: ἢ ἵνα (ὡς αὐτόθι ἔχεται) διὰ τὸ τοῦ Μεσσίου πάθος, θάνατον, καὶ ἀνάστασιν.

Ὡσηὲ ς'. Παραξῃ τῆς μοτώσῃ ἡμᾶς: ὑγιάσῃ ἡμᾶς μετὰ δύο ἡμέρας: ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ ἀναστησόμεθα: καὶ ζησόμεθα

Deus resuscitatis restituet suâ imaginem amissam perfectè, ac in suo regno cœlesti ornabit beatitudine, iustitia, gloria: vt videant ipsum à facie ad faciem, similesq; ei sint, & perpetuò ab ipso, qui erit omnia in omnibus, sustententur, ac fruantur ibi lætitia inenarrabili, ei obtemperent, & in perpetuum celebrent.

Quid autem hoc futurum sit, oculus non vidit, auris non audiuit, nec super cor hominis ascendit. Ideo etsi aliquid dicatur de illa, tamen semper minus dicitur. Quia horum nihil est, quæ videmus, audimus, dicimus, cogitamus: sed longè excellentius quiddam, quod adumbrari hîc non potest. Illic videbimus Deum, sicuti est, & reipsa experiemur, quod iam credimus. Isai 64.

Quis author est illius, & vnde nobis proueniet?

Deus ex mera gratia & bonitate eam per & propter Christum, eiusq; solius meritum, credentibus donabit.

Psal. 22. Laudabunt Dominum, qui requirunt eum, viuent corda eorum in seculum seculi. Idq; propter Messiam passum, mortuum, & resuscitatum, vt ibidem habetur.

Hos. 6. Viuificabit nos post biduum, in die tertia faciet nos surgere

ΖΗΣΟΜΕΘΑ ἐναντίον αὐτοῦ. Καὶ ιγ'. Φησίν: Ἐκ χειρὸς ᾅδου ῥύσομαι αὐτούς: καὶ ὀκ θανάτου λυτρώσομαί σου τὸν θάνατον σου, ᾅδη;

Ματθ. κε'. Τότε ἐρεῖ ὁ βασιλεὺς τοῖς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ: Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου: κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.

Ρωμ. ε'. Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἑνὸς παραπτώματι, ὁ θάνατος ἐβασίλευσε διὰ τοῦ ἑνός: πολλῷ μᾶλλον οἱ τὴν περισσείαν τῆς χάριτος, καὶ τῆς δωρεᾶς τῆς δικαιοσύνης, λαμβάνοντες, ἐν ζωῇ βασιλεύσουσι διὰ τοῦ ἑνὸς Ἰησοῦ χριστοῦ. Καὶ ς'. τὰ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας, θάνατος: τὸ δὲ χάρισμα τοῦ θεοῦ, ΖΩΗ αἰώνιος, ἐν χριστῷ ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν.

Μῶν ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ὀφείλημα διὰ ἀξίαν ἀνθρώπου: καὶ καλῶν ἔργων ἀντιμισθία;

Ὀφείλημα μὲν ἐστι, καὶ μισθὸς: οὐκ ἀνθρώπων δὲ, ἢ ἀνθρωπίνων ἔργων: ἀλλὰ τοῦ πάθους, θανάτου, ἀναστάσεως, καὶ τῆς ὅλης τοῦ χριστοῦ ὑπακοῆς: ὃς αὐτὸν ἡμῖν περιεποιήσατο, ἡμῖν τε δίδωσι δωρεάν. Ρωμ. ε'. καὶ ταύτην τὴν ὑπακοὴν αὐτοῦ ὀφείλεται, ὡς μισθός: διότι αὐτὸς οὐκ ἦν ὀφειλέτης: ἀλλὰ ἑκών, διὰ ἡμᾶς ἐποίησέ τε, καὶ ἔπαθε τὰ πάντα: ἵνα διὰ καὶ ἕνεκα αὐτοῦ τῆς δικαιώσεως, ἡμῖν ἡ ζωὴ δωρηθείη.

Γαλ. β'. Ὃ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκὶ: ἐν πίστει ζῶ, τῇ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, τοῦ ἀγαπήσαντός με, καὶ παραδόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ.

gere, & VIVEMVS ante faciem eius. Et ibid. cap. 13.

Πῦ ἡ νίκη σου, θάνατε; Πῦ τὸ κέν-

Matth. 25. Tunc ducet, Rex his, qui à dextris sunt: Venite benedicti patris mei, hæreditate possidete regnum paratum vobis à constitutione mundi.

Rom. 5. Si enim vnius delicto mors regnauit per vnum, multo magis abundantiam gratiæ & donationis, & iustitiæ accipientes, in vita regnabunt, per vnum Iesum Christum. Ibid. cap. 6. Stipendium peccati MORS: GRATIA autem DEI, VITA AETERNA, in Christo Iesu Domino nostro.

Estne vita æterna meritum, & merces operum?

Meritum est & merces, sed non hominum, eorumue operum, sed passionis, mortis, resurrectionis, & totius Christi obedientiæ, qui eam nobis est meritus, nobisq; donat gratis. Rom. 5. Et huic ipsius obedientiæ debetur tanquam merces. Quia non debuit hæc, sed volens propter nos fecit & passus est omnia, vt nobis per & propter ipsius meritum donaretur.

Gal. 2. Quòd autem nunc viuo in carne, in fide viuo filij Dei, qui dilexit me, & tradidit seipsum pro me.

Non

ἐμοῦ. Οὐκ ἀθετῶ τὴν χάριν τοῦ θεοῦ. Εἰ γὰρ διὰ νόμου, δικαιοσύνη· ἄρα χριστὸς δωρεὰν ἀπέθανεν.

Ἀντίθεσις.

Γαλ. γ'. Καίτοι, ἡ αἰώνιος ζωὴ, μισθὸς λέγεται. Ἀποκρίνομαι, ὅτι κατὰ νόμον· ὃν ὁ ποιήσας, ἀλλὰ ΤΕΛΕΙΩΣ, ζήσεται ἐν αὐτῷ. Ἐπειδὴ οὐδεὶς αὐτὸν τελέως ποιεῖ· ταύτην καὶ οὐδεὶς τὴν ζωὴν, ὡς μισθὸν τοῖς ἡμῶν ἔργοις ὀφειλόμενον, λήψεται.

Πάλιν Ἀντίθεσις.

Κολ. γ'. ιγ Ἐφεσ. ε'. Ἀλλὰ καὶ Παῦλος γράφει· οὐ δέλεις, ἀπὸ κυρίου ἀπολήψεσθαι τὴν ἀνταπόδοσιν τῆς κληρονομίας. Οὐκοῦν, τὴν αἰώνιον ζωὴν, ὡς μισθὸν τοῖς ἔργοις ὀφειλόμενα, λήψόμεθα.

Ἀποκρίνομαι. Οὐκ ἐναντιοῦται Παῦλος αὐτὸς ἑαυτῷ. Τοῦτο δ' αὐτῷ προκείμενόν ἐστιν, ὅτι ὁ σκοπὸς, ἐν πάσαις τοῦ ἀποστόλου αὐτοῦ· τὸ διαλέγεσθαι καὶ κατασκευάζειν· τὴν δικαίωσιν, καὶ ζωὴν αἰώνιον, οὐκ ἐξ ἔργων ἡμῶν γίνεσθαι· ἀλλὰ δωρεὰν διὰ καὶ ἕνεκα τοῦ φιλανθρώπου ἔργου τοῦ σωτῆρος. Ρωμ. γ'. δ'. καὶ ε'. χάρισμα τοῦ θεοῦ, ζωὴ αἰώνιος, ἐν χριστῷ Ἰησοῦ, τῷ κυρίῳ ἡμῶν. Οὕτω, φημὶ, αὐτῷ προκειται σκόπος· καθὼς κατασκευάζει τὰ αὐτοῦ ἀποστολικὰ· τὰς πρὸς Ρωμαίους, Γαλάτας, Ἐφεσίους, καὶ Φιλιππησίους.

Οὐχὶ ἐν τῇδε τῇ πρὸς Κολασσαεῖς ῥήσει, αὐτὸς ἑαυτῷ ἐναντιοῦσθαι δύναται· ἀλλὰ καὶ μόνῳ τῷ τῆς κληρονομίας ὀνόματι, πᾶσαν παντάπασι μισθοφορᾶς ὀφειλὴν

Non abijcio gratiam Dei. Si enim per legem iustitia, ergo gratis Christus mortuus est.

Obiectio.

Atqui vita æterna merces dicitur? Respondeo. Secundum legem, quam qui fecerit, sed PERFECTE, viuet in ea. Cùm verò nemo eam perfectè faciat, nemo etiam hac ratione, vt mercedem operibus nostris debitam, accipiet.

Contrà.

Paulus quoq; scribit, seruos à Domino recepturos mercedem hæreditatis. Ergo vitam æternam, vt mercedem operibus debitam accipiemus.

Respondeo. Paulus ipse sibi non est contrarius. Hoc autem ipsius est propositum, hic scopus, in omnibus eius Epistolis, quòd disputat & probat, iustificationem & vitam æternam non ex operibus nobis contingere: sed gratis, per et propter Christi meritum, Rom. 3. 4. 6. Donum Dei vita æterna in Christo Iesu Domino nostro. Hunc, inquam, sibi præfixum habet scopum, quod probant Epistolæ ipsius ad Romanos, Galatas, Ephesios, & Philippenses, scriptæ.

Ideoq; hoc loco ad Colosſ. sibi aduersari non potest. Et vel solo κληρονομίας nomine, meriti rationem penitus excludit omnem, ac tollit:

ὀφειλὼ τὴ ἀξίαν ἀποκναίων ἀφαιρεῖται: ἀδὲ τὸ δικαίον, τίνι ἢ πίῳ πεπίηνσις τῆς ζωῆς γίνεται, ἐνταυθοῖ ζητῶν σκέπεται: ἀλλὰ τὸ, πόθεν, μόνον δηλοῖ, ὅτι δηλαδὴ ἀπὸ θ κυρίε: ℭ τίσιν αὐτῆς πεποίηκε, τοῖς δηλονότι πιστοῖς: τοῖς τὰ δέοντα πιθῶσιν ἐκ ψυχῆς, τὴ δουλεύσι πιστῶς τοῖς ἑαυτῶν κυρίοις, τὴ τῷ ἐν ἀρανοῖς κυρίῳ: εἴτε δοῦλοι ἤδη εἰσὶν, εἴτε ἐλεύθεροι: καθὼς ἐπάνω, οὐκ εἶναι προσωπολημψίαν παρ' αὐτῷ.

nec quo iure acquiratur illa, hic disputat, sed vnde proueniat, videlicet à Domino, & ad quos pertineat, disserit: nempe ad fideles, qui faciũt officium ex fide, & Domino seruiunt fideliter, siue iam serui sint, siue liberi. Sicut addit: Non est personarum acceptio apud Deum.

Ἀλλὰ μὴν, εἰ πρὸς δίκαιοις ἄνδρας ἡμῖν πρᾶγμα εἴη: τὴ τίνι πρεῖ τὸ δικαιώσεως διδασκαλίαν νοοῦντας: τὴν μισθαποδοσίαν, δεξιᾶς ἐκλήψεως γινομένης, λεχθείη ἂν (τὴ προσηκόντως τρόπον) μισθός. Ποῖον δ' μισθός; Υἱικὸς, ἢ ὑποτρεπὴς: ᾧ ἅμα ἂν οἱ τῶν εὐσεβησάντων ἐν τῷ νῦν βίῳ πόνοι ℭ κακοπάθεια, ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ ἀντισταθμηθείησαν: ὥσπερ ὁ κύριος λέγει Ματθ. ε. ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν, πολὺς ἐν τοῖς ἀρανοῖς. Ἀλλ' ὅμως δ λέγει: αὐτὸν τ ἀρανὸν, ἢ τίνι αἰώνιον ζωὴν, μισθὸν εἶναι τῶν ἡμετέρων ἔργων (πρεῖ δ, ἐν τοῖς προεκτεθειμένοις ἄνω, πλείονα) ἀλλὰ τ θεὸν, ἐν τοῖς ἀρανοῖς, πλουσίαν ἀμοιβὴν τ καμάτων τὴ παθημάτων, τοῖς φιλευσεβέσι πεποιθότα.

Ad omnes & singulos, ex quibuscunq; nationibus & populis, quocunq; tempore vixerint, qui verè in Christum crediderint.

Τίσιν δ' πρόκειται, καὶ πότε δοθήσεται, ἡ ζωή;

Πᾶσί τε, τὴ ἑκάστοις: τοῖς ἐξ οἱωνδηποτῶν ἐθνῶν τὴ λαῶν, ἐν ὁτινιῶν ζήσασι χρόνῳ: πεπιστευκόσι γὰρ ἀληθῶς εἰς τ Χριστόν.

Δείκνυθι.

Probe.

Ματθ. ζ. ὁ ποιῶν τὸ θέλημα θ πατρός μὲ, θ ἐν ἀρανοῖς, ὅτος εἰσελεύσεται

Matth. 7. Qui facit voluntatem patris mei, qui in cœlis est,

ipse

λεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τ̃ οὐρανῶν.

Ἰωάν. ε'. Τοῦτο δέ ἐστι τὸ θέλημα τ̃ πέμψαντός με (τ̃ πατρός μου) ἵνα πᾶς ὁ θεωρῶν τ̃ υἱὸν, & πιστεύων εἰς αὐτὸν, ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον: κ̀ ἀναστήσω αὐτὸν ἐγὼ τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ.

Ἰωάν. γ'. Ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον. Ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ υἱῷ, οὐκ ὄψεται ζωήν: ἀλλ' ἡ ὀργὴ τ̃ θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν.

Matth. & Marc. τελ. Ὁ πιστεύσας & βαπτισθεὶς, σωθήσεται.

ά. Πέτ. ά. Κομιζόμενοι τὸ τέλος τ̃ πίστεως ἡμῶν, σωτηρίαν ψυχῶν.

Εἶπε ὄ, ὅσα γνησία πίστις ἐστὶν; ἀκ
Gal. ε. ἔστιν αὕτη ἀργὴ, ἀλλ' ἐνεργὴς, λέγε ἀγάπης ἐνεργουμένη. Τῇ γὰρ πίστει ἀγαθαὶ δένδρα γεωργοῦντες, καλοὺς καρποὺς ποιοῦσιν, ἕκαστοι κ̀ τ̀ ἰδίαν κλῆσιν, & χάριν τ̃ πνεύματος τ̃ ἁγίου: οἷσιν ἀληθινὴ ἔστι δείκνυται: ἀλλ' ὁ πλανᾷ, ἢ ὑποκριτική.

Ἐντεῦθέν ἐστι τὸ, ὅτι πολλαχόθι ἀπομνημονέυεται κ̀ κηρύττεται ἔργα: ὁ μὲν τὰ τυχόντα: ἀλλὰ τὰ ὑπὸ ἀληθῶς πιστευόντων, κ̀ θεοῦ υἱῶν, εἰλικρινεῖ καρδίᾳ πεφθέγγεται: ὁ μὲν ὅπῃ τύτῳ πεπραχθέντα, ἐφ' ᾧ τ̀ αἰωνίου ζωῆς μισθαρνοῦσι δι' αὐτ̃ ἔσωντο (τοῦτο γὰρ, τ̀ ὑποκριτ̃ ἴδιον, Matth. ζ'. Luc. ιή.) ἐφ' ᾧ τὸν σφετέραν πίστιν, δι' ἐκείνων μαρτυρόμενοι, φανερὰν κατασήσωσιν: καθὼς αὐτὸς ὁ χριστὸς ἀνακηρύξῃ: Ἐπείνασα, κ̀ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν.

Ἐκεῖνοι

ipse intrabit in regnum cœlorum.

Iohan. 6. Hæc est autem voluntas patris mei, qui me misit, vt omnis, qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die.

Ioh. 3. Qui credit in filium, habet vitam æternam. Qui autem incredulus est filio, nō videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.

Matth. & Marc. vlt. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit.

1. Pet. 1. Reportantes finem fidei vestræ, salutem animarum.

Porrò, vbi vera fides est, non erit ociosa, sed operosa, & per charitatem efficax. Per illā enim arbores bonæ facti, bonos fructus proferunt, singuli pro sua vocatione, & gratia Spiritus sancti collata, quibus probatur vera, & non ficta aut hypocritica.

Hinc est, quod opera passim prædicantur: non quælibet sed quæ à verè credentibus & filijs Dei, proficiscuntur, sincero corde: non hoc consilio facta, vt ijs vitam promereantur æternam, quod faciunt hypocritæ, Matth. 7. Luc. 18. sed studio declarandi fidem, tanquam illius testimonia. Sicut Christus prædicabit: Esurijui, & cibastis me, &c.

Ἐκεῖνοι δὲ ἀποκριθήσονται: Κύριε, πότε σε εἴδομεν πεινῶντα, & ἐθρέψαμεν.

Illi verò respondebunt: Domine, quando vidimus te esurientem? &c.

Ἆρα γε τῆς αἰωνίου ζωῆς μέτοχοι & αἱ γυναῖκες εἰσί;

Ad vitam æternam mulieres etiam pertinere:

Τίμιοι; μαρτυρᾶ γοῦν ἡ γραφή. ά. Πέτ. γ'. Οἱ ἄνδρες, συνοικοῦντες κατὰ γνῶσιν, ὡς ἀσθενεστέρῳ σκεύει τῷ γυναικείῳ: ἀπονέμοντες τιμὴν, ὡς & συγκληρονόμοις χάριτος ζωῆς.

Scriptura sacra testatur, 1. Pet. 3. Viri cohabitate secundū scientiam, quasi infirmiori vasculo muliebri, impartientes honorem, tanquam coharedibus gratiæ vitæ.

Τίς ἔσεσθαι μέλλει τόπος τῆς ζωῆς;

Quis est futurus locus vitæ æternæ?

Ὥσπερ χρόνος οὐκ ἔσται, ἀλλ' αἰὼν; οὐδὲ σώματα φυσικὰ, ἀλλὰ πνευματικὰ: τὸν αὐτὸν τρόπον, οὐδὲ φυσικὸς ἔσται τόπος: ἀλλὰ πάντοτε σὺν τῷ κυρίῳ ἔσονται οἱ ἅγιοι: ὅπου ποτὲ ἂν ἔσται. Ὅμως δέ που ἔσονται. ά. Θεσ. δ'.

Vt tempus non erit, sed æternitas, nec physica corpora, sed spiritualia: ita nec physicus aliquis erit locus, sed semper cum Domino erunt sancti, vbicunq; ille fuerit. Alicubi tamen erunt. 1. Thessal. 4.

Καλεῖται δὲ οὐρανὸς, ὁ τόπος ἐκεῖνος: εἰ ἄρα τόπος λεκτέος. Οὐρανὸς δὲ, οὐχ ἅπερ ὁρᾶτος, ὁ ὁράσει ὑποπίπτων, ἢ & ὁ ἀνωτάτω ἐκεῖνος (ἅτε γὰρ οἱ οὐρανοὶ, παραβήσονται πάντες) ἀλλὰ καινοὶ οὐρανοὶ, καινή τε γῆ, καλοῦνται: ἐν οἷς δικαιοσύνη πολιτεύσεται. Ὁ οὐρανὸς, ἕδρα τῶν μακαρίων λέγεται. Ψαλ. ρά. Ἐζρ. ά. Ματθ. κδ'. Ἡσαΐ. ξέ.

Dicitur autem cœlum, locus ille, si modò locus est dicendus. Cœlum autem, non aspectabile illud, vel etiam summum illud: hi enim cœli omnes transibunt: sed noui cœli, & noua terra dicuntur, in quibus iustitia habitabit. Cœlum, sedes beatorum dicitur. Psalm. 102. Heb. 1. Matth. 24. Isai. 65.

Ἅπερ, ὡσπερεὶ ἔσεσθαι μέλλει: νῦν, τοῦδε τοῦ βίου σωιόντες, ἀχωρεῖμεν νοεῖν. Ἡσαΐ. ξδ'.

Quæ qualia futura sint, iam in hac vita non intelligimus. Isai. 64.

ά. Ἰωαν. γ'. Ἀγαπητοὶ, νῦν τέκνα θεοῦ ἐσμεν: & οὔπω ἐφανερώθη, τί ἐσόμεθα. Οἴδαμεν δὲ, ὅτι, ἐὰν φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα: ὅτι ὀψόμεθα αὐτὸν, καθώς ἐστι. ά. Κορ. ιέ. Ἐνταῦθα ὁ θεὸς ἔσται τὰ πάντα ἐν πᾶσιν.

1. Ioh. 3. *Charissimi, nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit, quid erimus. Scimus autem, quoniā cùm apparuerit, similes ei erimus. Quoniam videbimus eum, sicuti est. Ibi erit Deus omnia in omnibus.*

Ἐν

In

Ἐν τίνι ἴσταται ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος: Ἐπὶ ἐν αὐτῇ μέλλῃ ἔσεσθαι;

In quo consistit vita æterna, & quid in ea futurum est?

Τὰ δ' ἡμῖν, ἕως τῷ ζόφῳ τῆς ἀθλίας βιοτῆς, καὶ τῷ τῆς ἀνθρωπείας νοὸς σκότῳ, ἐμπολιτευόμεθα, ἀδὲ σιωπηροῖς λογισμοῖς ἐφικτόν. Στενότερα γὰρ, αἱ καρδίαι ἡμῶν: ἢ ὥστε χωρεῖν ταῦτα, μή τι γε ἐκδιηγεῖσθαι.

Id verò nos in huius miseræ vitæ caligine & tenebris mentis humanæ, ne tacitis quidem cogitationibus assequi possumus. Corda enim nostra nimis sunt angusta, nec capere possunt: nedũ verbis cõsequamur. Is. 64

Λαλῶμεν δὲ μετὰ τῶν ἱερῶν γραφῶν: ἐν αἷς ὅσον ἡμῖν εἶναι γνωστὸν ὁ θεὸς ἐβουλήθη, καὶ συμφέρει, ἀπεκάλυψεν. Ἡ δὲ τελεία τῆς πράγματος γνῶσις, εἰς τὴν ἑτέραν ζωὴν ἐκβεβλήθη. Οὔπω γὰρ ἐφανερώθη, τί ἐσόμεθα. Ὅταν δὲ φανερωθῇ: τότε βλέψομεν αὐτὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καθώς ἐστι: καὶ ἐπιγνωσόμεθα, καθὼς καὶ ἐπεγνώσθημεν.

Loquamur autem cum Scriptura sacra, in qua, quantum Deus nos scire voluit, & nobis conducit, est reuelatum. Sed perfecta huius rei cognitio in vitam alteram differtur. Nondum enim apparuit, quid futuri simus. Cùm autem apparuerit, videbimus eum facie ad faciem, sicuti est: & cognoscemus, sicuti cogniti sumus. 1. Ioan. 3. 1. Cor. 13.

Ἔσται δ' ἀκροτάτη εὐδαιμονία καὶ μακαριότης, ἡ αὐτὴ δὲ ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἡ τελεία ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΓΝΩΣΙΣ: καὶ, καθὼς τοὺς πατέρας λέγειν, ΟΡΑΣΙΣ ΘΕΟΥ: ὃς ἔσται τὰ πάντα ἐν πᾶσιν. Ἡ τελειότης, λέγεται μέθεξις τῆς θείας φύσεως, σοφία, δικαιοσύνη, εἰκὼν τοῦ θεοῦ ἀποκατάστασις: καὶ χαρὰ διηνεκὴς ἀνθρώπων τοιάδε: ἐν οἷα ὁ θεὸς, πρὸ πάντων αἰώνων ἡ χρόνε, καὶ μετὰ τὰ αἰὲν σὺν τῷ μακαρίῳ τῶν ἁγνῶν ἀγγέλων χορῷ, τῶν πάντοτε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ βλεπόντων, ἔζησε, ἡ ζῇ. Ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τοῖς ἐκλεκτοῖς ποιήσῃ, ἐγερεῖ, ἡ ἅτινος ἐκχεύσει: ὥστε ἀδένος ἄλλα χρήματος ἐννοιαν αὐτοῖς γενήσεσθαι.

Erit autem summa beatitudo & felicitas, ac vita ipsa æterna, COGNITIO Dei perfecta: & vt patres locuti sunt, VISIO Dei, qui erit omnia in omnibus. Quæ perfectio dicitur participatio diuinæ naturæ, sapientia, iustitia, imago Dei restituta, gaudium perpetuum hominum, tale, in quo Deus ab æterno, & postea cum Angelis beatis, qui perpetuò vident faciem eius, vixit, viuit. Quod Spiritus sanctus in electis excitabit, & creabit, eosq; eo ita perfundet, vt de re nulla alia sint cogitaturi. Ioan. 17.

Τούτοις συναριθμείσθω καὶ ὁ τῶν σωμάτων μετασχηματισμὸς ἡ δοξασμὸς:

Huc accedet & corporum clarificatio, quæ reddet similia

φιλ. γ'. Δαν. 12'. Ματθ. κβ'

σμὸς: ὃς ποιήσῃ αὐτὰ σύμμορφα τῷ σώματι τῆς δόξης χριστοῦ: καὶ λάμψουσιν, ὡς ἡ λαμπρότης τοῦ στερεώματος: ἔσονταί τε, ὡς ἄγγελοι τοῦ θεοῦ.

Τίνα ἔσχε ἀποτελέσματα καὶ εὐχῆς ἠήματα τῆς αἰωνίου ζωῆς;

Ησαΐ. μέ. ξ. καὶ ξέ. Δαν. θ'.

Παντελὴς τῶν ἁμαρτίας ἀφανισμὸς καὶ ἀπουσία, καὶ δικαιοσύνη αἰώνιος: ἀπαλλαγὴ τοῦ θανάτου, πάντων κακῶν, συμφορῶν, λυπῶν: λήθη δεινῶν πάντων: ἐλευθέρωσις ἀπὸ τυραννίδος καὶ σατανᾶ καὶ ἅδου, ἀθανασία: δόξα, λαμπρότης, κυδασμὸς: ἀπόλαυσις σωσίας τοῦ θεοῦ, τῶν Ἀγγέλων, καὶ πάντων τῶν μακάρων χορῶν, μετὰ χαρᾶς πέρας οὐκ ἐχούσης: ζωὴ ἀγγελοειδὴς, ἁγιότης, εὐδαιμονία, μακαριότης: ἀφομοίωσις πρὸς θεὸν, καὶ χριστὸν, καὶ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ: ζωῆς μῆκος ἄπαυστον, ἀφθαρσία: παραμονὴ παρὰ χριστῷ ἀχώριστος: τῆς ἐν οὐρανοῖς κληρονομίας, καὶ χριστῷ συγκληρονομίας, κατάσχεσις.

corpori Christi glorioso, ac lucebunt corpora sanctorum, sicut splendor firmamenti, eruntq; sicut Angeli Dei.

Qui erunt effectus, seu bona & commoda, vitæ æternæ?

Peccati omnimoda abolitio & iustitia sempiterna: immunitas à morte et omnibus malis, molestijs, & calamitatibus, obliuio malorum omnium, liberatio à tyrannide Diaboli, et inferno: immortalitas, gloria, claritas, glorificatio, frui consuetudine Dei, Angelorum & omnium beatorum, cum gaudio æterno: vita Angelica, sanctitas, beatitudo, felicitas, similitudo cum Deo, & Christo, eiusq; imagine, immortalitas, incorruptibilitas, remanere cum Christo perpetuò, hæreditatem capere regni cœlorum, & cohæredes esse Christi.

Isai. 60. 45. 65. Dan. 9.

Τί, τελικὸν ἄτιον τῆς ζωῆς;

Πρῶτον, ἵνα τὴν χάριν ἑαυτοῦ, καὶ εὐμένειαν, τοῖς ἐκλεκτοῖς ὁ θεὸς ἐνδείξῃ, εἰς ἔργων ἄγων.

Δεύτερον, ἵνα καὶ ὁ καρπὸς, καὶ ὠφέλεια, τοῦ πάθους χριστοῦ, αὐτῷ τῷ ἔργῳ εἰς τὸ φανερὸν ἔλθῃ.

Τρίτον, ἵνα ὁ ἄνθρωπος, τὰ ὑπερμεγέθη, καὶ ὑπερβολῆς ἐπέκεινα ὄντα, τοῦ θεοῦ εὐεργετήματα, ἀληθῶς ἐν τῇ ἀληκτῳ ζωῇ ἐπιγνοὺς, ἀληθῶς καὶ δοξάσῃ.

Quæ finalis causa vitæ æternæ?

1. Vt Deus gratiam, & fauorem suum erga electos declaret, et reipsa comprobet.

2. Vt etiam fructus passionis Christi, ipso facto & opere ostendatur.

3. Vt homo ingentia & summa Dei beneficia, in vita æterna vere cognita, verè etiam celebret.

Τέταρτον,

Ησαΐ. κέ. Τέταρτον, ἵνα ἀνθισηκῶν ἅμα ὁ θεὸς, παρηγορήσῃ τοὺς κρείττους οὐ πόνους καὶ
Ἀποκαλ. ζ'. καὶ κά. παλαιπωρίας: ἄτινα ἐν τῷ ὑπουργῷ βίῳ ὑπέμειναν οἱ αὐτοῦ λατρευταί. Ἐκεῖ γὰρ ἐξαλείψει πᾶν δάκρυον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν.

Ἢ καὶ βαθμοὶ ἔσονται τιμῆς, ἐν τῇ μακαρίᾳ ζωῇ;

μία μὲν ἔσται γένεσις, ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος: μία, καὶ ἡ μακαριότης τοῖς εἰς τὰς αἰωνίους ἐκείνας σκηνὰς δεχθησομένων πάντων: Διαφορὰ δ' ὅμως ἔσται καὶ ἀναβαθμὸς τιμῆς ἐν αὐτῇ: καὶ μεῖζον φῶς, λαμπηδὼν, καὶ γνῶσις, ἐν ἄλλοις παρὰ ἄλλοις. Ὡς γὰρ
ά. Κορ. ιέ. ἀστὴρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ, οὕτω καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν. Ἐντεῦθεν, τοῖς ἐν ἐκκλησίᾳ διδάξασι, τὸ πνεῦμα τὸ ἅ-
Δαν. ιβ'. γιον, διὰ τοῦ προφήτου Δανιήλου, πολλῷ πρεπωδέστερον ἀξίωμα καὶ τιμὴν ἐν τῇ ἀκηράτῳ ζωῇ ἀπονέμει, ὅτε λέγει: οἱ δὲ συνιέντες ἐκλάμψουσιν, ὡς ἡ λαμπρότης τοῦ στερεώματος: καὶ οἱ πρὸς δικαιοσύνην παιδεύσαντες πολλοὺς, ὡς οἱ ἀστέρες, εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ ἔτι.

Τί ποιεῖ τοὺς βαθμοὺς ἐκείνους;

Οὐκ ὀφειλὴ ἀνταποδόσεως, ἢ κατορθωμάτων ἀξία: ἀλλὰ διάφοροι κλήσεις, λήξεις, καὶ ἔργα, ὧν ἐν βίῳ τῷ νῦν ἐκεῖνοι πρόσθησαν. Ἄλλη γὰρ ἔσται τάξις καὶ βαθμὶς, ἡ τῶν ἀγιωτάτων Πατριαρχῶν: ἄλλη, ἡ τῶν θεοπνεύστων προφητῶν: ἑτέρα, ἡ τῶν καλλινίκων μαρτύρων: ἑτέρα, ἡ τῶν διδασκάλων, ὡς φωστῆρες, διαλαμπόντων: καὶ ἕτερος ἑφεξῆς. Οὗτοι, ἕκαστος ἐν τῇ ἰδίᾳ χώρᾳ καὶ τάξει,

4. Vt Deus etiam pijs simul compensęt labores & ærumnas, quas in hac vita sunt perpessi. Illic enim absterget omnes lachrymas ab oculis eorum.

Erunt ne gradus in vita æterna?

Vna erit vita æterna, vna etiam beatitudo illorum omnium, qui recipientur in æterna ista tabernacula. Sed discrimen erit & gradus honorum in vita æterna, maior lux, claritas & cognitio in alijs, quàm in alijs. Sicut enim stella differt à stella in gloria: sic & resurrectio mortuorum. 1. Cor. 15. *Hinc est, quòd doctoribus Ecclesiæ Spiritus sanctus per Prophetam longè excellentiorem dignitatis gradum in vita æterna attribuit, cùm inquit: qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad iustitiam erudierunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Dan. 12.

Quid facit illos gradus?

Non merita, nec operum dignitas: sed diuersa officia, & vocationes seu conditiones, quibus in hac vita functi sunt. Alius erit ordo & gradus Patriarcharum, alius Prophetarum, Apostolorum alius, alius item Martyrum atq; doctorum excellentium, &c. Hi suo quiq; loco & ordine, longè antecellent reliquæ credentium multitudini & vulgo,

σάσθ, πλῶ τῷ ὕψ ὑπερκαθίσεσι τοῦ λοιποῦ τῶν πιστευόντων ὁμίλεν καὶ δήμε: ὃς καὶ αὐτὸς, αἰωνίε ζωῆς, καὶ εὐδαιμονίας ἀλωφήτε, ἀπολαύσῃ. Ὡς ἓν διαφέρει σι νεῦ ἡ κατασάσις καὶ πεῖσασιν: ἔτω τότε διοίσεσι καὶ αἱ τῶν πιμῶν, ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ μακαρία ζωῇ, βαθμίδες.

qui & ipse eâdem vita æterna, & fælicitate perpetua perfruetur. Secundum ergo differentiam officiorum, differentes etiam erunt honorum gradus, in una & eadem beata vita.

Οὐκ ἄρα διὰ τινὰ αὐτῶν τῶν ἔργων ἀξίαν;

Non ergò propter ipsorum operum dignitatem?

Οὐκ: ἀλλ' ἐξ ἐκεσίας καὶ βασιλικῆς δεῦ θεοῦ ἐπαγγελίας καὶ μεγαλοδωρίας: τετέσιν, ἐκ χάριτος: καθ' ἣν, ἐκεῖνος ἐπηγγείλατο οὐκ ὀφειλόμενον μισθὸν, τοῖς θεαρέσως τῶν χαρισμάτων ὀρθῆς, τὸν βίον πεπραμένοις: καὶ ἀντισάθμησιν, ὧν πεπόνθεσαν μόχθων καὶ παθημάτων. Ὅθεν, καὶ ἐν τῷ αὐτῷ τάγματι, ὅσῳ τις πλείονα καὶ μείζονα ἔδρασεν, ἢ ἔπαθε, μείζονι δόξῃ σεφανωθήσεται. Ὡς, ἐν μὲν Πατριάρχαις, Ἀδάμος καὶ Νῶχος: ἐν δὲ Προφήταις, Ἡσαΐας, Ἱερεμίας, Δανιὴλ: ἐν δὲ Ἀποσόλοις, Παῦλος: καὶ παραπλησίως ἐν ἄλλοις, ὅσῳ τις, ἐν κατορθώμασιν ἐκπρεπέσερος: τοσούτῳ, ἐν τιμῶν ὑπεροχῇ διαπρεπέσερος. Καὶ δ' τοῦτο ἔσι, τὸ παρὰ δὲ Ἀποσόλε λεγόμενον. Ἀποδώσῃ ἑκάσῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Καπὸ, φησὶν: ἀλλ' ὡς, Διὰ. Ἀποδώσῃ μὲν, ὁπόταν ἔσῃ τὰ ἔργα: ἀ διὰ τὰ ἔργα, ἀλλὰ διὰ τὸν χρισὸν: δι' οὗ ὁ θεὸς δώσειν ὑπέσχετο. Δῶρον γάρ ἐσιν ἡ αἰωνία ζωὴ θεῖον, ἐν χρισῷ: ἐν ᾧ, ὅσαι ἐπαγγελίαι θεοῦ: ἐν αὐτῷ τῷ ναὶ, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἀμήν, Ϛ'. Κορ. α'.

Rom. 6'.

Et

Καὶ, ἐπειδὴ μὲν πατήρ ἐστιν ὁ θεὸς: διὰ τοῦτο, δωρεὰν ἐπηγγείλατο τὴν αἰώνιον ζωὴν, ὡσανεὶ κληρονομίαν, τοῖς υἱοῖς. Ἐπειδὴ δὲ φιλαλήθης, μᾶλλον δὲ αὐτοαλήθεια: διὰ τοῦτο καὶ ἔργῳ παρασχεῖν θέλει.

Et quia Deus pater est, ideò gratis promisit vitam æternam, tanquã hæreditatem filijs. Quia autem verax, ideo vult etiam præstare.

Ἄλλως δὲ, εἰ ἡμῖν, ἢ κατὰ τὸ ἑαυτοῦ δίκαιον, ἢ κατὰ τὴν ἡμῶν ἀξίαν, χρῆσθαι βουληθείη: οὐδενὶ ἂν ὀφειλήσειν ἔδει: κἂν εἰ πάντα δέοντα πάντες ἂν ποιήσαμεν. Δοῦλοι γὰρ, ἡμεῖς, καὶ ἀχρεῖοί γε. Καὶ, ἢν πάντα τὰ διαταχθέντα ἡμῖν πεποιηκότες ἂν εἰημεν (ὅπερ ὅμως, ἡμῖν ἀδύνατον) μόνον, ἃπερ ὠφειλήσαμεν ἂν, πεποιηκότες ἂν εἰημεν. Δοῦλῳ δὲ οὐδεὶς ὀφείλεται μισθός.

Luc. 17.

Aliâs si nobiscum, vel pro suo iure, vel pro nostro merito, agere vellet, nemini quicquam deberet, etiamsi omnia quis faceret. Serui enim sumus, & quidem inutiles. Et si omnia fecerimus (quod nunquam fit) quæ facere debuimus, fecimus. Seruo autem nulla debetur merces.

Sunt'ne homines in vita æterna se mutuò cogniturí?

Ἐπιγνώσονται ἐν ἐκείνῃ τῇ ζωῇ ἀλλήλους οἱ ἄνθρωποι;

Παντάπασι μὲν οὖν. Πλήρεις γὰρ, ἁγίου πνεύματος καὶ σοφίας, θεῷ γε ἐοικότες. Ἄδαμος γοῦν, ἕως τῆς ψυχικῆς ἔζη ζωῆς, πρὸ τῆς παραβάσεως: ἔτι ἐν τῇ θείᾳ εἰκόνι, καθ' ἣν ἐπεποίητο, ὢν: Εὔαν, ἣν ἅμα τε προβλέψας ἐπετυχήκει: ἥτε καθεύδοντι, καὶ οὐκ αἰσθομένῳ, ἐκ πλευρᾶς ἐξήρητο: οἰκοδομηθεῖσαν ἐπέγνω: καὶ πόθεν εἰλημμένη εἴη, καὶ εἰς τίνα χρῆσιν, μηδενὸς δηλοῦντος, ἐγνωκὼς ἦδη.

Vtiq;. Quia pleni Spiritu sancto & sapientia, Deo similes. Sic Adam, dum viueret vitam animalem ante lapsum, adhuc retinens Dei imaginem, ad quam erat conditus, Euam, quam nunquam viderat, & dormienti, ac non sentienti, ex costa exempta fuerat, ædificatam nouit, & vnde nam esset, & in quem vsum condita, nemine dicente, sciuit & agnouit.

Εἰ δὲ τότε: πόσῳ δὴ μᾶλλον, ἐν τῇ ἀπαραβάτῳ ζωῇ; Βεβαιωθήσεται γὰρ ἐν τούτῃ, τὸ μακάριον τοῖς σωθεῖσιν: οὐδὲ μόνον ἀποκατασταθήσεται αὐτοῖς ἡ ἀποβληθεῖσα θεοειδὴς εἰκών: ἀλλ' αὐτοὶ καὶ λαμπροτέραν δόξῃ, καὶ πλέοσι μείζοσί τε χαρίσμασι, καταγλαϊσθήσονται.

Multò magis in vita æterna, confirmata illis beatitudine, vbi non solùm restituetur imago Dei amissa in homine: sed etiam amplior gloria, & maioribus ac pluribus donis beati ornabuntur.

Πρὸς δὲ τούτοις, πιστοτέραν ἕξει ἐκεῖ ἀληθινὴ

Adhæc plus erit veræ delectationis

ἀληθινὴ τέρψις: παρ' ὃ, ἐν τῷ βαρυσυμφόρῳ καὶ θνητῷ βίῳ τούτῳ. Ἐνθάδε δ', βλέπειν ἐπιθυμοῦμεν ἄνδρας ἐπιφανεῖς, ἐπ' ἀρετῇ κλεινούς: καὶ βλέποντες, πολλοῦ ἔλκομεν τὴν ἡδονήν. Ὥσαφ ὁ Ἀπόστολος ἰδεῖν ἐπεπόθει: οἱ κατ' αὐτὸν χριστιανοὶ διῆγον ἐν Ῥώμῃ: πολλῷ δὲ μᾶλλον, τὸν κύριον χριστόν. Ὅθεν Φιλ. ά. Φησὶ: τὴν ἐπιθυμίαν ἔχω εἰς τὸ ἀναλῦσαι, καὶ σὺν χριστῷ εἶναι, πολλῷ μᾶλλον κρεῖσσον.

Ἔτι, πάντες οἱ χριστῷ τεθησαυρισμένοι, εἰσὶ κἀκεῖ, καὶ ἔσονται, ἓν σῶμα πνευματικὸν: ἕ σῶμα, χριστός. Πῶς οὖν, ἀλλήλων μέλη ὄντες, ἀλλήλους οὐκ ἂν ἐπιγνοῖεν; Ποταπὸς ἐν τοσούτῳ φωτὶ καὶ λαμπρότητι ζόφος ἂν εἴη μέλλοι: εἰ ὁ πατὴρ τῶν πιστευόντων πάντων, Ἀβραάμιος, τοὺς ἰδίους υἱοὺς: καὶ ὅτι, ἕ ἰδίᾳ πατρὸς, ἀνεπίγνωστοι εἶεν;

Καὶ μήν, Λουκ. ις'. χριστὸς διδάσκων, πῶς ἔχει τὰ τῶν ἐκ τῆς βίου μετελθόντων: τὴν πιστὸν Ἀβραὰμ εἰς μέσον φέρει, τὸν ἀνελεήμονα πλούσιον, τὸν ἐπαίτην Λάζαρον: οἵτινες, ἐπὶ τῆς γῆς ὅποτε ἀλλήλων γνῶσιν ἔχοντες, ἐν τῇ ἑτέρᾳ ζωῇ γινώσκουσιν ἀλλήλους.

Συλλήβδην δ' εἰπεῖν, ἡτοίμασεν ὁ
ά. Κορ. β'. θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν: ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε: ἃ οὖς οὐκ ἤκουσε: καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη. Τούτων ἕν, καὶ ὅτι εἴη, ὡσεὶ ἕ λέγομεν.

Ὡσαύτως, ὁ θεοπέσιος Πέτρος, καὶ οἱ ἄλλοι μαθηταὶ, ἐπὶ ἕ Θαβὼρ ὄρους, γεῦμα μόνον βραχὺ τῆς αἰωνίου ζωῆς λαβόντες: ἔτι ἐν τῷ ἁμαρτωλῷ ἐν θνητῷ σώματι ὑπάρχοντες: Μωσῆν καὶ

citationis in vita aeterna, quam in hac arumnosa & mortali. Hic autem videre desiderant homines, viros illustres, & virtute praeditos, indeq; magnã capiunt voluptatem. Sicut Paulus videre cupit Christianos, qui suo tempore Romae erant. Rom. 1.
Multò verò magis Christum. Phil. 1. Cupio dissolui, & esse cum Christo, multò magis melius.

Item omnes Christiani sunt & erunt illic quoq; vnum corpus spirituale, cuius caput Christus est. Quomodo ergo membra se mutuò non agnoscerent? Et cuiusmodi caligo futura erat, in tanta claritate? si Abraham, pater credentium omnium, filios suos non agnosceret, neq; hi, patrem suum vicissim?

Luc. 16. Cùm Christus docet, quis sit status, quae conditio illorum, qui hac vita defuncti sunt, personas proponit Abrahae, diuitis, & Lazari: qui, cùm in hac vita nunquam se cognouissent mutuò, tamen in illa se cognoscunt.

Summa, praeparauit Deus diligentibus se, ea, quae oculus non vidit, auris non audiuit, & in cor hominis non descenderunt. Inter illa & hoc quoq; sit.

Sic Petrus, & reliqui discipuli, in monte Thabor, cùm gustum tantùm quendam vitae aeternae perciperent, in mortali adhuc existentes corpore peccati, Mosen

καὶ Ἡλίαν, οὓς οὐδέποτε βλέψαντες ἐφθάκεισαν, ἐπέγνωσαν.

Οὐ τοίνυν εὐδοιάσιμον· μὴ ἔχει τοσοῦτον ἐν τῇ ἀκαπαλύτῳ καὶ πνευματικῇ ζωῇ ἐκείνῃ (ἐν ᾗ, τέλεια πάντα ἔσται, καὶ γνῶσις τελεία) φῶς ὑπάρξειν τοῖς μακαρίοις· ὥστε δι' αὐτοῦ ἐπιγνώσεσθαι ἀλλήλους· ἄλλως τε, καὶ τὸν θεὸν ὀψομένοις, καθώς ἐστιν· ὃς ἔσται τὰ πάντα ἐν πᾶσι. Καὶ ὁ μακάριος Πέτρος, Πράξ. γ'. καλεῖ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἡμέραν ἀποκαταστάσεως πάντων. Ὥστε, ἐνὶ ἑκάστῳ ἃ οἱ οἰκεῖοι ἀποκατασταθήσονται· ὥσπερ Δαβίδης, προευθήσεσθαί φησι πρὸς τὸ ἑαυτοῦ τεθνεὼς παιδίον. Τότε δὲ, μείζων καὶ ἀκραιφνεστέρα γενήσεται ἀγάπη, καὶ φιλαλληλία.

Ἀλλὰ κακοδαίμονες δοκοῦσι μᾶλλον, ἢ μακάριοι, οἱ σωθέντες ἔσεσθαι τῆς τότε ἀλληλογνωσίας· πεθήσοντές γε ἐνίοτε τὰ φίλτατα σώματα· ἅπερ ἀτελευτήτοις ὑποβληθέντα βασάνοις αἰσθήσονται;

& Heliam, quos nunquam viderant, agnouerunt.

Tantam igitur fore in beatis, in vita æterna ac spirituali, in qua maior erit perfectio, & cognitio perfecta, lucem, dubium non est, qua se mutuò agnoscent, : præsertim cùm Deum sint visuri, sicuti est, qui erit omnia in omnibus. Et D. Petrus, Act. 3. vocat diem extremi iudicij, diem restitutionis omnium: qua etiam sui cuiq; restituentur. Sicut Dauid se venturum quoq; dicit ad defunctum suũ puerulum. Vbi maior, verior & sincerior erit amor, & charitas mutua. Sed ex mutua hac agnitione in altera vita, plus videtur infœlicitatis euenturum & consecuturum, quàm fœlicitatis: quòd charissimos suos interdum sint desideraturi, quos æternis cruciatibus obiectos esse sentient?

Ἀποκρίνομαι, πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ ἔξ. Ἡσαΐου· ὅτι ἐν τῷ ἀνακαινισθέντι οὐρανῷ ἐπιλήσονται τὴν θλῖψιν αὐτῶν τὴν πρώτην· καὶ οὐκ ἀναβήσεται ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν ἔτι τὰ πρότερα.

Respondeo, primùm ex Isaia: In nouo cœlo non memorabuntur priorũ, nec hæc ascendent super cor. Isai. 65.

Εἶτα δὲ, ὅτι τὸ τῶν μακαρίων θέλημα, σύμμορφον ἔσται τῷ πάντα τὸν θεῖον.

Deinde beatorum voluntas erit per omnia conformis diuinæ.

Οὐδ' ἔτι μέσουσι τὰ σαρκικὰ τοῦ νοῦ βίαι πάθη καὶ φρονήματα· ἀλλ' ἔσται τὸ παρὰ Χριστοῦ Ματθ. ιβ'. Ἐλεγκ. ή. λεγόμενον· τίς ἐστιν ἡ μήτηρ μου; καὶ, τίνες εἰσὶν οἱ ἀδελφοί μου; οἱ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ

Nec durabunt affectus isti carnales præsentis vitæ: sed sicut Christus dixit: Quæ mater mea, aut fratres mei? Qui audiunt verbum

λόγον τὸν θεὸν ἀκούοντες, καὶ ποιοῦντες αὐτόν: ὅτι, ἡ μήτηρ μου, καὶ οἱ ἀδελφοί μου, καὶ αἱ ἀδελφαί.

Ὃν τρόπον οὖν ὁ Χριστὸς τότε, ὅτε ἐπὶ τῆς γῆς ἀναστρεφόμενος, διέκειτο πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ κατὰ σάρκα συγγενεῖς: ἡ αὐτὴ ἕξις ἔσται, καὶ διάθεσις, τῆς τῶν μακαριότητος ἐφικομένων, ἐν τῇ ἀληκτῳ ζωῇ: ἐν ᾗ πάντες, ἓν ἔσονται ἐν Χριστῷ.

Καὶ τί, ἐν τούτῳ ἄπιστον; τὸ γὰρ αὐτὸ βλέπομεν ἐν τῷ κοινῷ βίῳ τῷδε, καὶ μάλιστα ἐμπαθεῖ ὄντι, γινόμενον: ἀγαθῶν γονέων, καὶ ὁσημοῦν φιλοστοργίας ἀλλοτρίων, τοὺς πρὸς φαύλους τρόπους ἐκτραπέντας τῶν τέκνων, τῆς οἰκίας ἐκβαλλόντων: ὀργήν τε δικαίαν αὐτῶν τοῖς πονηρεύμασιν ἐπαφιέντων: καὶ καὶ τὸ τούτων μέγεθος, ἔστιν ὅτε ἀκέτι εἰσδεχομένων: μηδὲ γε ὁδὲ προσώπου ἐνίοτε ἀξιούντων.

Εἰ δὴ καὶ οὗτοι οἰκείως ἐν τῇ βασιλείᾳ μέλλοιεν οἱ μακάριοι ἰδεῖν (ὥσπερ ὑπὸ Ἀβραάμ, τὸν πλούσιον ἐκεῖνον τρυφητὴν, ὃς αὐτὸν πατέρα προσεῖπεν, ἐν τῷ ἅδῃ ὀφθῆναι χρίσις λέγει) ὅμως ἡ τῆς θείας δικαιοσύνης γνῶσις, πᾶν τὸ φυσικὸν προσπάθες, πολλῷ τῷ μείζονι ὑπερβαλεῖ: καθὼς ἐν τῷ παρόντι βίῳ, ὑπὸ τῶν σφοδροτέρων παθῶν τὰ ἐλαφρότερα ἐκκρούονται.

Εἰ δ' αὖ οἱ κατάδικοι βλέψουσι τὴν δόξαν καὶ λαμπρότητα τῶν θεοσεβῶν (ὡς ἐνίοις τε δοκεῖ, καὶ σοφίας ἐγγράπτως: καὶ

bum meum, & custodiunt illud. Hi mater mea, fratres, & sorores.

Quemadmodum ergo Christus tùm in terris existens, affectus erga suos, matrem, fratres, & sorores, hoc est, cognatos, fuit: ita idem erit status, affectus, & conditio beatorum in vita æterna, in qua omnes vnum erunt in Christo.

Et quid hoc mirũ? Cùm hoc ipsum fieri in hac communi vita, qua tamẽ maximè affectibus est obnoxia, videamus. Vbi parentes boni, & nequaquam ἄστοργοι, degeneres liberos domo eijciunt, & peccantibus iustè irascuntur, ac pro delictorũ magnitudine, interdum nunquam amplius in domum recipiunt: imò ne quidem nonnunquam in conspectum suum admittunt.

Quòd si etiam beati suos in damnatione visuri essent, quemadmodum Christus de Abraham dicit, quòd Epulonem illum, inclamantem patrem, illic viderit: tamen cognitio iustitiæ Dei, omnem naturalem affectum longè superabit. Sicut etiam in hac vita, vehementiores affectus, leues superant.

Quòd verò quidam sentiunt, damnatos visuros esse beatos in gloria, sicut etiam in libro Sap. habetur.

Et

καὶ δὴ, καὶ αὐτὸς ὁ πλούσιος ἡμῖν μνημονευθεὶς πολύσαρκος, ὃ μόνον τὸν Ἀβραὰμ ἰδεῖν πρόφατο: ἀλλὰ καὶ τὸν Λάζαρον, ὡς αὐτὸ ἐγκολπωθέντα ὁ τοσοῦτος δεήσοιτό τι παραμυθίας, ἢ τῶν κολασηρίων κουφισμοῦ, ὅτι τούτου γεύσεται: ὥστε ὁ δριμυτέραν ὀξυτέραν τε ἐντεῦθεν, τῷ τ' ἀπαπειρόσεως ἀοθησίαν ὁ ὀδυνὴν λήψεσθαι.

Et ille ipse dives, non solùm Abraham vidisse scribitur, sed etiam Lazarum, in sinu ipsius: tàm nullam inde consolationem, aut damnationis ac malorum suorum leuamen, sentient, vt ex hoc ipso, maior sit consecuturus damnationis sensus.

Ποίᾳ εἰκόνι τὸν αἰῶνα, ἤτοι τῷ ἀϊδιότητα, οἱ παλαιοὶ ὁποσῶν ἐπεγράφησαν;

Quomodo veteres AEternitatem vtcunq; delineauerunt?

Ὄρος ἐστέλεντο, ἐκ πάσης τῆς παντοχῆς τῆς οἰκουμένης, γεηρᾶς ὕλης συμφορηθὲν: ἐξ οὗ, εἰ καθ' ἑκάστην μόνον ἐτῶν χιλιάδα, ὀρνιθήριον, τοσοῦτον μόνον, ὅσον αὐτοῦ τὸ ῥάμφος ἐμπλήσαι, ἀφελόμενον οἴχοιτο: ἀναλωθήσεσθαι ὅμως ποτὲ τὸν τηλικοῦτον ὄγκον. Καίτοι, εὐλογητὸς κύριος, πόσα εἰς ἔτη ἂν δεήσαι χρόνα; Οὔπω τὰς χιλιάδας τῶν ἐτῶν τις φθέγξαιτ' ἂν: ὁδὲ ἐξαριθμῆσαι ἐξισχύσειεν ἄν. Καὶ ὅμως ποτὲ τὸ ὄρος καταναλωθείη.

Per montem, ex toto terrarum orbe congestum: de quo, si singulis tantùm annorum millibus, auicula rostrum plenum auferret, tandem finem futurum esse. Sed, bone Deus, quanto temporis spacio hanc ad rem opus foret? Annorum millia nemo enunciabit, nec numerari ea poterunt. Et tandem tamen finis futurus esset.

Ταύτην δὲ, τὴν ἔτως ἀθλίαν ἐλπίδα, οἱ βαλάνατοι κατάκριτοι οὐκ ἔχουσι: διότι ἀΐδιον, ἡ ἔδε ἄσβεστον πυρκαϊὰ, τοιοῦτοι, τέλους ἀμοιροῦσα.

Hanc autem spem miseram, damnati non habent. Quia ignis inferni aeternus, hoc est, fine carens.

Οὕτως ἀνάπαλιν, ἡ τῶν μακαρίων εὐημερία ἐκείνη, ὁδ' αὐτὴ πέρας πώποτε ἕξει.

Sic econtrà, fœlicitas illa beatorum, perpetuò etiam finem non sortietur.

1565249

Ἣν καὶ ἡμῖν, ὁ τῶν οἰκτιρμῶν πατὴρ, καὶ θεὸς πάσης παρακλήσεως: Διὰ τοῦ ἑαυτοῦ μονογενοῦς, τὸ ὁμοούσιον, συναιδίου, Διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν σαρκωθέντος, ἐκ: πεπιστευκόσιν εἰς αὐτὸν, τὸ αὐτοῦ τῇ ἰδίᾳ ὑπακοῇ, πάθει, θανάτῳ, καὶ ὑπερενδόξῳ ἀναστάσει, ἡμῖν τεκοποιήσαντα: σὺν τῷ ἁγίῳ, τὸ ὁμοουσίῳ, καὶ συναϊδίῳ, πνεύματι, ἵλεως καὶ πρᾶος χαρίσηται: ᾧ τιμὴ, δόξα, καὶ κράτος, εἰς τοὺς ἀπεραντους αἰῶνας,

Ἀ

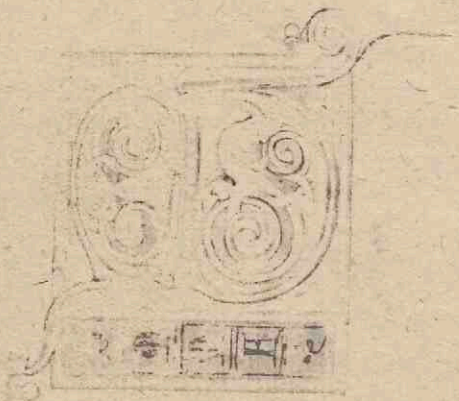
Μ Η

Ν.

Quam nobis Pater misericordiæ, & Deus omnis consolationis, per filium suum vnigenitum, consubstantialem & coæternum, incarnatum, credentibus in eum, qui eam suæ obedientia, passione, morte, & resurrectione gloriosa, nobis peperit, cum Spiritu sancto, clementer & propitius concedat. Cui honor sit, laus & imperium, in omnem æternitatem, Amen.

Τέλος, τῷ θεῷ δόξα.

Segnatura 13 att. Foglio 138

mat. Nam eni hꝫ nutritiuꝫ mo
uens. Optebit aũo nec q mouẽ
tꝫ illud. nec illud hmõi nutritiuꝫ
6 ꝫtinuũ suũ motum. Sic eni ẽ aut
in medio. aut in circulo ẽ. Hꝫ eni ꝑncꝑ
pia sũt. si tm unũ mõ ꝑmũ mouẽ
tꝫ. hꝫ est totus motus. hꝫ ẽ motus
hꝫ aũ dulõm si ꝯungat alicui qđ
moueatꝫ. motꝫ ꝯtinue. si nõ sit
impellens tm. tm aũ ẽ. et ẽ. et ẽ.
Aut eni ipm apparet impellere. i
aut ẽ. aut uehi. aut aliũ aliud
aliq. aly aliq sit olim dicit in his
q̃ putabant. si ẽ cũ diuisibile ẽ. aut
aliq mot. si nõ sit ipe motus: uerũ
q ẽ. nõ ipe motus ẽ nuũ. si ẽ. si
uis neq ꝯtinuꝫ ẽ. qm mot. mobi
le eni ꝑ ipsũ se habẽt. et adhuc q nõ sit
se habẽt ꝯtinue. Speciem aũ habẽt.
una eni ẽ aũ mpe ẽ ꝑmũ mouẽs. et
mobile. hꝫ ẽ aliq magnitudinẽ. si
eni magnitudinẽ hꝫ. nec ẽ sibi ẽ

Cognitionis nature. et scie ipm
significentiũ corpoꝝ. ꝑ sitie
et reliquis magnitudinibꝫ. et impssi
onibꝫ. et motibꝫ eoꝝ. et ipm ꝑmu
pyo dicũm. et quoꝝ hmõi nature
sunt similia. Q est. q ꝑ nat
ratuum quedam sũt que sũt cor
pul. et magnitudo. et alia sũt que
sunt principia rez. que sũt corpa
magnitudines ꝯtinuũ q
dem est separabile in res suscipiẽ
tes diom receptione que spẽ. cor
pul uo diuisibile ẽ monstrat dime
siones. q magnitudines aũ q̃dã
diuisione unam. sũt lineꝫ. et

